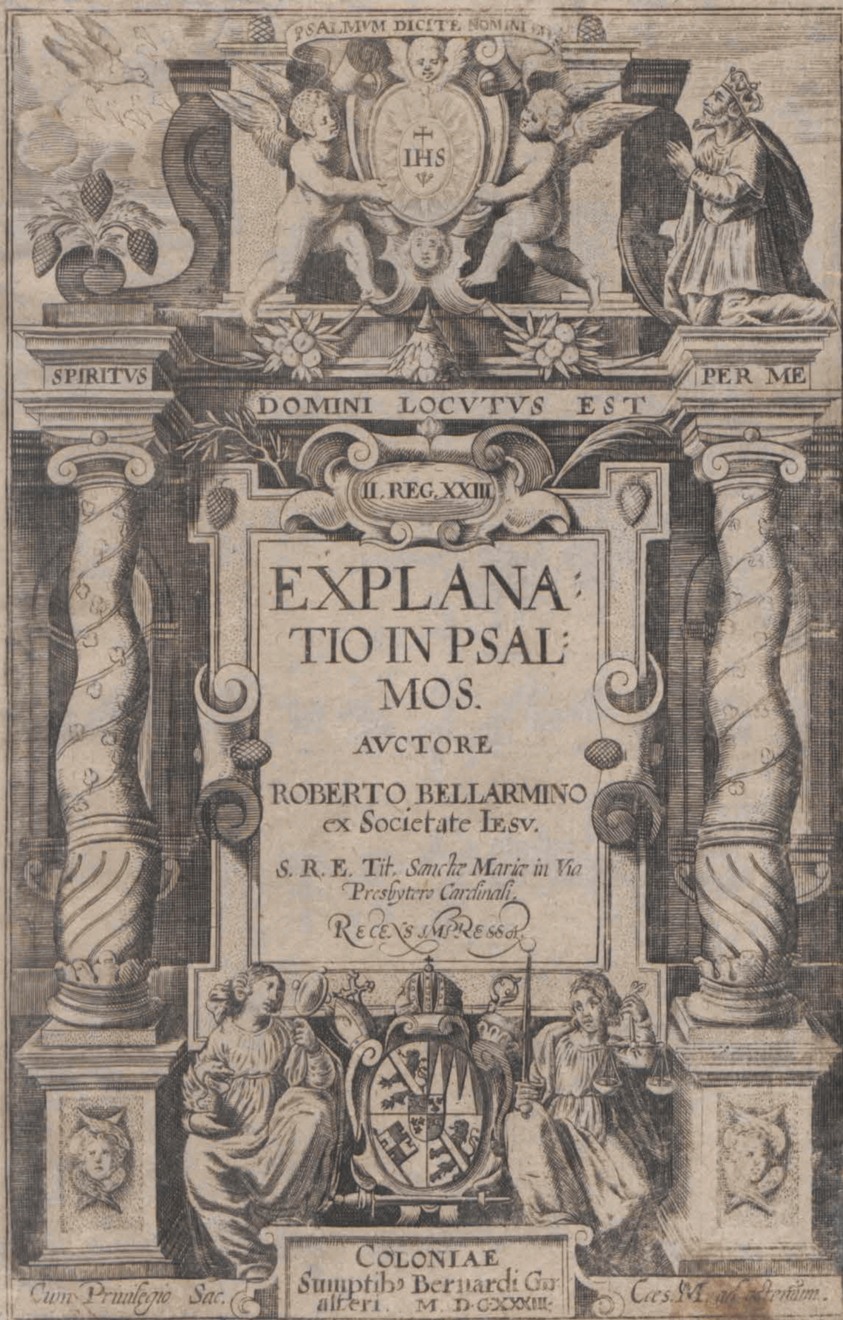

Eremitaru Camaldulen Montis Regij Varsavien

REVERmo. & ILLVSTmo. S. R. IMP. PRINCIPI AC DOMINO,

D. FRANCISCO

BAMBERGENSI ET HERBIPOLENSI EPISCOPO, FRANCIAE ORIENTALIS DVCI, &c.

Domino meo Clementiſsimo.

REVERENDISSIME & Illuſtriſsime Princeps, Domine Clementiſsime, dictum eſt antiquiſsimum, vetuſtiſsimi Philoſophi Platonis, non modo omnium Sapientum calculo, verum etiam Diuina authoritate, ipſaq; experientia comprobatum: Tunc demum Reſpublicas fore beatas, cùm vel Reges ſaperent, vel ſapientes regnarent. Intelligens hoc Salomon Rex, datâ ſibi à Deo omnium bonorum fonte ampliſsimo, petendi, quicquid vellet, optione, petiit Sapientiam,

quam & Deus ipſi abundanter largitus eſt, quo incomparabili dono ornatus, eâ felicitate, dexteritate & prudentia Regno Iſraelitico præfuit, vt, teſte Sacra Scriptura, & ſplendore. & rerum abundantia, atque vniuerſis illis, quæ à benigniſsimo Deo in miſeros mortales conferri poſſunt dona, vniuerſa Regna totius orbis terrarum ſuperarit, & longo poſt ſe interuallo reliquerit. Nec deeſt certe ratio huius: Vt enim inſipiens, teſte D. Ambroſio, in Epiſtola ad Simplicium, inſtar Lunæ, mutatur; ita ex aduerſo ſapiens metu non frangitur, nec poteſtate mutatur, non attollitur aſperis, nec triſtibus mergitur, ſed ſemper idem eſt, non minuitur, non angitur rerum permutationibus, nec fluctuat, vt circumferatur omni vento, ſed manet perfectus, defectus rerum ignorat, & varios animi neſcit affectus; ſed fulget ſicut Sol Iuſtitiæ: Cunctis præterea ſuum tribuit, bene merentibus præmia, male vero merentibus poenas: Neminem deſpicit, neminem triſtatur, omniaq́; ad ſummam Reipublicæ felicitatem confert. Sunt autem inæſtimabilis huius virtutis, quæ inſtar ampliſsimæ altiſsimæq; arboris, ramos ſuos quàm longiſsime latiſsimeq́; extendit, membra nobiliſsima, Fortitudo, Religio & Iuſtitia, Regentis maxima ornamenta, gemmæ precioſiſsimæ, validiſsimaq́; Chriſtianæ Reipublicæ fulcra atque indiſſolubilia humanæ ſocietatis vincla: Nec enim quicquam eſt quod animos hominum arctiùs connectat, quam Religio; nec quicquam vehementius Rempublicam continet, quam Iuſtitia. O beatam igitur Remp. in qua Vir Sapiens ſceptrum tenet, cuiq́; ſub tantarum virtutum vmbra deliteſcere contingit!

Has

Has verò, inter cæteras Reuerend. Celſitud. V^rę Chriſtianas virtutes, quibus à Deo ter Optimo Maximo, præ aliis, vberrime ornata eſt, tanquam ſydera clariſsima elucere, tot, tamq́; dilucidis argumentis, atque experimentis hactenus Ipſamet teſtatum reddidit, vt nemo mortalium, abſque extrema impudentiæ nota, hoc inficias ire poſsit. Hæ Reuerend. Celſitud. V^ram ad ſummam principalemq́; dignitatem extulerunt, eandemq́; nuperrime magna acceſsione auxerunt, dum coniunctis ſententiis, ac concordibus ſuffragiis, Deo fauente, cunctisq́; bonis applaudentibus, ampliſsima Epiſcopatus Bambergenſis dignitas Reuerend. Celſitud. Veſtræ delata fuit.

Proinde, Reuerendiſsime, Illuſtriſsime Princeps, Domine Clementiſsime, Reuerend. Celſitud. Veſtræ de tantis honoribus animitus, & qua poſſum humillima deuotione, gratulor, æternumq́; Deum & Patrem Domini noſtri IESV Chriſti precor, vt Ipſe, qui ſalutem dat Regibus, & ſapientiam largitur Principibus, Reuerend. Celſitud. Veſtram ſpiritu Sapientiæ, Roboris atque Iuſtitiæ magis magisq́; implere, Eccleſiis ſuis, Ditionibus ac ſubditis ſuis, nimium, proh dolor! à crudeliſsimo hoſte nunc preſsis, ac deuaſtatis, ſuoq́; legitimo Paſtore & Epiſcopo orbatis, reddere, felix & pacificum Regimen largiri, Eidemq́; poſt hanc ærumnoſam vitam immarceſsibilem iuſtitiæ & gloriæ coronam imponere velit.

Cæterum, ne hæc mea demiſſa gratulatio ſine ſymbolo exiſtat, hanc Regij Prophetæ Dauidis Pſalmorum Explanationem, à Beatiſsimæ memoriæ Cardinale Domino Roberto Bellarmino,

Diuini Numinis inſpiratione atque afflatu, accuratâ diligentiâ, conſcriptam, & ſumptibus meis publici iuris factam, Reuerend. Celſitud. Veſtræ Nomini Ampliſsimo offerre, inſcribere ac dedicare volui, eâ qua par eſt animi demiſsione rogans, vt hoc perexiguum, ac Reuer. Celſitud. Veſtræ munuſculum minus dignum, ſerenâ fronte accipere, & me meosq; clementiſsimo fauore ſuo complecti non dedignetur. Hac enim ratione animùm mihi addet ad maiora, ſi benigniſsimus Deus lucis huius diuturniorem vſuram clementiſsime conceſſerit, Reuerend. Celſitud. Veſtram iterum atque iterum Diuinæ protectioni commendans.

Reuerend. Celſitud. Veſtræ

Deuotiſsimus ſeruus,

BERNARDVS GVALTERI,

Ciuis & Bibliop. Colon.

BEATISSIMO PATRI AC DOMINO
PAVLO QVINTO PONT. MAX.

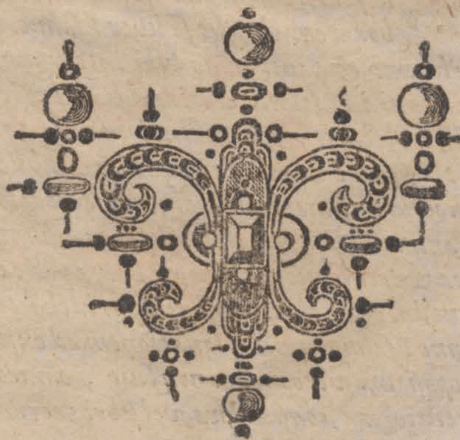
ROBERTVS S. R. E. CARDINALIS BELLARMINVS.

VM primum ex ordine Religioso ad Cardinalatum, imperio, sanctæ memoriæ, CLEMENTIS VIII. Pontificis Maximi vocatus sum: mecum ipse cogitare cœpi, studium contemplationis rerum sacrarum, ob auctas publicas occupationes, non esse facile deserendum. Et cum ambigerem, quid potissimum ex corpore sanctarum scripturarum mihi desumerem, in quo meditando, & explanando laborarem; obtulit se liber Psalmorum, quem Ecclesiastici omnes quotidie legunt, & pauci admodum intelligunt. Neque terruit me multitudo eorum, qui in Psalmis elucidandis egregie desudarunt, quoniam tanta est Psalmorũ obscuritas, vt nullius labor in ijs explanandis supervacaneus videri possit. Quare horas illas, quibus à publica functione vacabam, ac præsertim nocturnæ quietis tempore, in meditatione Dauidicorum Hymnorum non sine animi voluptate, & vtilitate consumpsi. Et quamuis toto triennio, quo Capuæ Archiepiscopus fui, & Romæ postea in scribendis varijs opusculis occupatus, integris sæpe mensibus opus inchoatum intermiserim: tandem tamen hoc anno Psalmorum explanationem ad exitum, Domino adiuuante, perduxi. Propositum vero meum non fuit, omnes aliorum explicationes, præsertim recentiorum, considerare, vel libros eorum euoluere, multo etiam minus aliorum scripta in Comment. meos transferre, sed breuitati & perspicuitati studere, vulgatam latinam editionem pro viribus defendere, & spirituali mentis refectioni ac piæ deuotioni consulere. Inde factum est, vt omnes

omnes

omnes Psalmi satis dilucide, nisi fallor, explicati, sed non omnes æque fusè tractati à nobis sint: & fortasse non deerunt, quibus aliqui valde breuiter, & ieiune, vt nonnulli ex primis: alij multo plenius, & vberius: pauci veronimis copiose expositi videbuntur. Sed non eadem semper adfuit spiritualis deuotio, non eadem semper mentis alacritas, & Psalmorum ego tractationem magis propria meditationē, quam multa librorum lectione composui. Id quicquid sit, Sanctitati Tuæ (pater Beatissime) offerendum censui, tum vt tibi, qui Pater, & Dominus meus es, constet ratio temporis à me consumpti, non solum in publicis, & notis functionibus, sed etiam in priuatis, & secretis occupationibus, tum, vt si quid fortè errati in hac mea postrema, vt arbitror, scriptione irrepserit, tu qui iudex, Christi loco, toti Ecclesiæ præsides, benigne corrigas. Ego vero Deum precabor, vt det Sanctitati Tuæ diu viuere feliciter in terris, & felicissime semper in cælis.

PRÆ-

PRÆFATIO.

NTEQVAM ad explanationem singulorum Psalmorum veniamus, pauca quædam explicanda esse videntur. Primo de excellentia Psalmorum. Secundo de vocibus Psalmi, & Psalterij. Tertio de diuisione, & ordine Psalmorum. Quarto de auctore. Ac excellentia quidem potest intelligi tum ex materia, tum ex forma, & genere scriptionis. Est enim liber Psalmorum quasi compendium, & summa totius veteris instrumenti: quicquid enim Moyses vel in historia tradidit, vel in lege præcepit, & quicquid Prophetæ cæteri, vel exhortando ad virtutes, vel prædicendo futura, scripserunt, id totum in Psalmis Dauid breuissimè comprehendit. Nam in Psalmo 8. 77. 103. 104. 134. & aliis creationem Mundi, res gestas Patriarcharum, captiuitatem Ægyptiacam, plagas Ægypti, peregrinationem populi in deserto, ingressum in terram promissionis, & alia id genus, luculenter exponit. In Psalmo 28. legem diuinitus traditam miris laudibus effert, atque ad eam custodiendam omnes inflammat. In Psalmo 2. 15. 21. 44. 68. 71. & aliis, Christi Regnum, ortum, prædicationem, miracula, passionem, resurrectionem, ascensionem, Ecclesiæ propagationem ita manifestè prædicit, vt Euangelista potius, quam Propheta fuisse videatur. Denique in Psalmo 1. & sequentibus fere omnibus hortatur ad virtutes, retrahit à vitiis, inuitat, allicit, minatur, terret: atque hæc omnia non simplici narratione complectitur, sed vario carminum genere, phrasibus Poeticis, & metaphoris pluribus & admirabilibus: denique nouo quodam genere dicendi ita rapit animos ad amorem, & laudem Dei, vt nihil dulcius, nihil salutarius cani audirive possit. Itaque rectè S. Basilius scribit in explicatione primi Psalmi, Dauidis Psalmos etiam ex corde lapideo lachrymas elicere: rectè etiam S. Ioannes Chrysostomus in explicatione Psalmi 107. affirmat, eos, qui Psalmos ritè canunt, cum Angelis choreas ducere, & quasi cum eis de Dei laudibus, & amore contendere.

VENIO ad voces Pſalmi, & Pſalterij. Pſalterium apud noſtros librum Pſalmorum ſignificat: ſic enim S. Auguſtinus hanc vocem accepit in epiſt. 140. ad Audacem, cum ait, *Pſalterium à S. Hieronymo translatum ex Hebræo non habeo.* Sic enim S. Hieronymus in epiſtola ad Sophronium de ordine & titulis Pſalmorum, *Scio*, inquit, *quoſdam putare Pſalterium in quinque libros eſſe diuiſum.* Sed in ſcripturis ſanctis Pſalterium eſt inſtrumentum muſicum decem chordis inſtructum, quod Hebraicè dicitur, נבל *nebel.* Tradunt autem S. Baſilius in explicatione primi Pſalmi, & S. Auguſtinus in explicatione Pſalmi 32. Pſalterium hoc differre à cithara, & lyra, quod cithara & lyra reddunt ſonum à parte inferiore, Pſalterium à parte ſuperiore addit S. Hilarius in prologo Pſalmorum Pſalterium fuiſſe inſtrumentum rectum, ſine vlla obliquitate. De hoc inſtrumento frequentiſſima mentio eſt in ſacris literis, & de eo dicitur: *In Pſalterio decem chordarum pſallam tibi* Pſalmus Hebraice, מיזור *mizoor*, ſignificat *cantum* ſiue *ſonum*, deducitur enim à verbo, זמר zamar quod & *canere*, & *citharam*, ſiue *Pſalterium pulſare* ſignificat: eodem prorſus modo, quo verbum, ψάλλω, apud Græcos. De ſignificatione pſallendi manibus, videlicet pulſando inſtrumentum, habemus illud 1. Reg. 16. *Quærant hominem ſcientem pſallere cithara, vt quando corripuerit te ſpiritus Domini malus, pſallat manu ſua, & leuius feras.* Atque hoc idem habetur cap. 17. 18. & alibi. De ſignificatione pſallendi, voce videlicet canendo, habemus illud in pſalmo 22. *Bene pſallite ei in vociferatione*: & apud Apoſtolum 1. Corinth. 14. Pſallam ſpiritu, pſallam mente, id eſt pſallam ſpiritu oris; canendo voce corporali laudes Dei, & pſallam ſpiritu cordis, deſiderando, & amando gloriam eiuſdem Dei. Hoc autem intereſt, ſancto Hilario, & ſancto Ioanne Chryſoſtomo Authoribus in Prologo Pſalmorum, inter *Pſalmum* & *Canticum*, & *Pſalmum cantici*, & *canticum Pſalmi*: quod *Pſalmus*, eſt ſonus organi ſolius, ſine vlla voce hominis cantantis: *canticum*, eſt vox cantantis hominis abſque organi modulatione: *cantici Pſalmus* dicitur, cum cantico præcinente Pſalmi ſonus ſubſequitur, *canticum Pſalmi* cum ſonitu præeunte æmula vox canentis auditur. Porro Pſalmi *Dauidis* non quemcunque cantum vel ſonum deſignant, ſed eum, quo vel Dei laudes, vel preces ad Deum, vel cohortatio ad virtutem, non autem inanes fabulæ, vel laſciui amores, aut Principum adulationes concinuntur. Hinc enim liber Pſalmorum inſcribitur Hebraice ספר תהילים *ſepher thehillim*, id eſt *liber hymnorum*, ſiue *laudum diuinarum* & poſt finem Pſalmi ſeptuageſimi primi, quem vltimum omnium Dauid cecinit, legimus, defecerunt דנל *tephillot Dauid*, id eſt, *orationes Dauidis.* Pſalmi enim, vt plurimum continent, vel Dei

laudes

laudes, vel orationes ad Deum, vel vtrumque simul: quamuis etiam nonnulli sint, qui in cohortandis hominibus ad virtutem toti consumantur, vt primus, & secundus, & alij.

IAM vero quod attinet ad diuisionem, & ordinem Psalterij, partiuntur Hebræi Psalterium in libros quinque, S. Hieronymo teste, tum in prologo Galeato, tum in epistola ad Sophronium supra citata: vbicunque enim ad finem Psalmi scribitur, *Amen, Amen*, ibi terminari librum existimant: scribitur autem, *Amen, Amen*, ad finem Psalmi 40. 71. 88. & 105. quibus quatuor libris addunt quintum à centesimo sexto vsque ad centesimum quinquagesimum. Sed hæc Hebræorum traditio non est conformis Scripturis sanctis, & ideo ab eodem S. Hieronymo refutatur in epistola, quam supra notauimus ad Sophronium, & à S. Hilario in prologo Psalmorum. Inscriptio enim Psalterij tum in Bibliis Hebraicis, tum in editione Septuaginta Interpretum est, *Liber Hymnorum*, & Luc. 20. Dominus ipse loquitur dicens, *Dixit Dauid in libro Psalmorum, dixit Dominus Domino meo*, & Act. 1. loquitur S. Petrus, & ait, *Scriptum est enim in libro Psalmorum, fiat commoratio eorum deserta*, &c. Porro Psalmorum ordo non est accommodatus tempori, quo scripti sunt. Satis enim constat Psalmum tertium scriptum fuisse, quando Dauid fugiebat persecutionem Absalonis filij sui: Psalmum vero quinquagesimum multo antea fuisse scriptum, quando videlicet idem Dauid reprehensus fuit à Nathan ob crimen adulterij, & homicidij: Psalmum autem centesimum quadragesimum primum, adhuc antea scriptum fuisse, quando nimirum idem Dauid in spelunca ob metum Saulis Regis delitescebat: Psalmum quoque centesimum quadragesimum tertium scriptum fuisse longe antea, quando scilicet Dauid cum Goliath gigante pugnauit: Denique probabile est, ac fere certum, Psalmum septuagesimum primum esse omnium postremum origine temporis, cum scriptus sit in Salomonem iam regnare incipientem; & post eum Psalmum addatur, *Defecerunt laudes Dauid filij Iesse*: & tamen videmus hunc Psalmum non in vltimo loco, sed fere in medio constitutum. Cur ergo ita dispositi sint Psalmi, vt eos habemus, non est facile diuinare. Non est tamen reiicienda illorum opinio, vel suspicio, qui volunt, primos quinquaginta Psalmos, quorum vltimus est, *Miserere mei Deus*, pertinere ad pœnitentes, siue incipientes: alteros quinquaginta, qui desinunt in Psalmum, *Misericordiam, & iudicium cantabo tibi Domine*, ad iustos proficientes: postremos quinquaginta, quos concludit Psalmus, *Laudate Dominum in Sanctis eius*, pertinere ad viros consummatos, atque perfectos; siue Psalmos ita disposuerit Esdras, vt videtur sentire S. Athanasius in synopsi, siue Septuaginta Interpretes, vt S. Hilarius docet in prologo Psalmorum.

RESTAT quæstio de auctore Psalmorum: duæ sunt autem veterum Pa-

trum sententiæ: nam S. Athanasius in synopsi, S. Hilarius in prologo Psalmorum, & S. Hieronymus in epistola ad Sophronium de ordine Psalmorum, & in epistola ad Cyprianum de expositione Psalmi octogesimi noni, varios esse censent Auctores Psalmorum, eos videlicet omnes, qui nominantur in titulis, *Dauidem, Moysem, Salomonem, Asaph, Idithun*, & alios. Contra vero S. Ioannes Chrysostomus, Theodoretus, Euthymius, & Cassiodorus in præfatione Commentariorum in Psalmos, & S. Augustinus lib. 17. de Ciuitate Dei c. 14. Psalmorum omnium vnum Dauidem auctorem agnoscunt. Nobis tria sunt certa: primum, auctorem primarium omnium Psalmorum esse Spiritum S. id enim testatur Apostolus Petrus Act. 1. & Apostolus Paulus ad Hebr. 3. & ipse Dauid 2. Reg. 23. dicit, *Spiritus Domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam*, & in Psal. 44. *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis*: ergo siue Dauid, siue Moyses, siue quis alius Psalmos condiderit, ipsi quidem quasi calami fuerunt, sed Spiritus S. fuit, qui per eos scripsit: quid vero necesse est laborare de calamo, cum de scriptore constat? Secundo certum mihi videtur, maximam partem Psalmorum esse Dauidis: nam in fine Psalmi 71. legimus, *Defecerunt laudes Dauid filij Iesse*: item lib. 2. Reg. cap. 62. dicitur, *Dauid egregius Psaltes Israël*, denique in 2. Paralip. cap. 5. dicitur, *Cantores fuisse, vt canerent Psalmos, quos fecit Dauid.* Tertio pro comperto mihi habere videor, eos Psalmos, qui carent titulo, esse Dauidis, vt etiam omnes illos, qui nomen *Dauid* in titulo præferunt, siue scriptum sit, *ipsius Dauid*, siue *ipsi Dauid*; nam Psalmus 2. caret titulo, & tamen Act. 4. Apostoli affirmant, eum Psalmum à Dauide fuisse compositum: & Psalmus 94. caret titulo apud Hebræos; & Apostolus ad Hebr. tribuit eum Dauidi. Deinde Psalmi, qui in Hebræo Codice carent titulo, in Græco textu adscribuntur Dauidi: proinde credibile est, excidisse titulos ex Codice Hebræo, qui in eo aderant, cum Septuaginta Interpretes scripturas Hebraicas in Græcum idioma transferrent. Denique regula Hebræorum, qui dicunt, Psalmum, qui caret titulo, esse illius Auctoris, qui scripsit præcedentem, falsa esse conuincitur: nam secundum eam regulam primus, & secundus Psalmus nullius essent, cum vterque careat titulo: præterea Psalmus 89. adscribitur Moysi, & decem Psalmi consequentes, qui titulo carent, eidem Moysi adscribi deberent. At id fieri non potest, cum in Psal. 98. mentio fiat Samuelis, qui satis longo tempore post obitum Moysis natus est. Vide plura de hac re in explicatione tituli Psalmi 89. quod autem non soli illi Psalmi Dauidis sint, qui habent in titulo, *ipsius Dauid*, sed etiam illi, qui habent, *ipsi Dauid*, probat S. Augustinus ex Psalmo 109. qui habet, τῷ Δαυὶδ, *ipsi Dauid*: & tamen Dominus Matth. 24. dicit: *Quomodo Dauid vocat eum Dominum, dicens, Dixit Dominus Domino meo?* Atque hæc quidem de Auctore Psalmorum certa mihi esse videntur. De reliquis Psalmis, qui titulum præferunt *Moysis*,

aut *Salomonis*, aut *Asaph*, aut *Idithun*, aut *Ethan*, aut *filiorum Core*: probabilem censeo sententiam S. Athanasij, & Hilarij, & Hieronymi, sed probabiliorem Chrysostomi, Augustini, Theodoreti, & aliorum, qui eos secuti sunt. Cur autem sententiam posteriorem præferendam putem, ratio est, quia est communior, & fuit etiam communior ante annos mille: id enim testantur S. Augustinus lib. 17. de Ciuitate Dei, cap. 14. & Theodoretus in præfatione Psalmorum. Item quia satis constat, Asaph, Idithun, Ethan, & filios Core fuisse Cantores potius, quam Prophetas, & Psalmos illis tribui in titulo, quia dabantur illis ad canendum, non quod ipsi eos composuissent; quod ex eo intelligi potest, quod in eodem titulo aliquando ponitur nomen *Dauid*, & *Idithun*, siue alterius, vt videre est in titulo Psal. 38. 61. 64. 136 137. 138. Accedit postremo, quod Luc. 20. cum Dominus ait, *Dixit Dauid in libro Psalmorum*, visus est totum librum Psalmorum Dauidi tribuere.

INDEX PSALMORVM ALPHABETICVS PRIOR NVMERVS INDICAT ORDINEM PSALMORVM, POSTERIOR PAGINAS Commentarij.

Deus

Mag-

PSAL-

PSALMVS PRIMVS.

ARGVMENTVM.

Rimus Psalmus titulo caret apud Hebraos, nec desunt, qui putent eum esse Esdra, qui Psalmos in ordinẽ digessit, sed communiter tribuitur Dauidi ab Ambrosio, Hilario, Basilio, Augustino, & cateris. Ipse etiam sanctus Hieronymus, qui alioqui multos facit auctores Psalmorum, hunc primũ Psalmum Dauidis *esse dicit in Epist. ad Paulinum de studio Scripturarum. Denique in textu Graco additus est titulus, siue à Septuaginta, siue ab aliis,* Dauid Prophetæ, & Regis melos. *Aptissime autẽ ponitur hic Psalmus in primo loco, quia de beatitudine tractat: beatitudo enim est fundamentũ, & principiũ doctrina moralis. Argumentũ igitur Psalmi est ostendere beatitudinẽ siue in spe, siue in re non contingere, nisi hominibus iustis, proinde iustitia dandã esse operam, vt ad beatitudinẽ perueniamus.*

EXPLICATIO PSAL. I.

BEatus vir, qui nõ abijt in consilio impiorũ, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit.

In primo & secundo versiculo Propheta docet beatitudinem, quatenus in hac vita haberi potest, nõ consistere in alia re, quam in vera iustitia. Quod ipsum docet Apostolus Rom. 14. *Regnum Dei non est esca, & potus, sed iustitia, & pax, gaudium in Spiritu sancto.* Soli enim homines vere iusti sunt amici Dei, imo & filij, ac per hoc hæredes Regni, & spe beati, quod attinet ad perfectissimã fœlicitatem: & hic interim solido gaudio, & pace, quæ exuperat omnem sensum, perfruentes. Describit autem in primo versu hominem iustum per negationem, in secundo per affirmationẽ: ac si breuiter dixisset, illum esse iustum, ac per hoc beatum, qui declinat à malo, & facit bonum.

Illud autem hoc loco diligenter notandum, & memoriæ commendandum est, consuetudinem Dauidis, & aliorum Prophetarum esse, vt idipsum bis repetant, ita vt vna pars versiculi sit repetitio, vel explicatio alterius. Exempli gratia, Exod. 15. in Cãtico Mosis, *Iste Deus meus, & glorificabo eum, Deus patris mei, & exaltabo eũ.* Deut. 32. *Concrescat vt pluuia doctrina mea, fluat vt ros eloquium meũ.* Psal. 33. *Benedicã Dominum in omni tẽpore, semper laus eius in ore meo.* Hæc frequentissime occurrunt, cum sit hæc repetitio genus ornamenti proprium sanctorum Prophetarum. Prima igitur pars primi versiculi hanc sententiam continet, beatum esse illum, qui non præuaricatur legem Dei. Sed poetico more Dauid hanc sententiam expressit per metaphoram viæ, & ambulationis. *Beatus*, inquit, *vir, qui non abijt in consilio impiorum*, id est, ille beatus est, qui iustus est; ille autem iustus est, qui non abijt in consilio impiorũ, id est, qui in via vitę non est sequutus consilia, leges, sententiam impiorum, quæ sunt omnino contraria viæ Dei, id est, legi Dei. Altera pars eiusdem versiculi idipsum explicat alijs verbis idem significantibus. Nam cum dicit,

 & in

& in via peccatorum non stetit, non significat, & in via peccatorum non substitit, sed, & in via peccatorum non ambulauit. Stare enim in via, hoc loco, non est quiescere, & non ambulare, sed est ambulando non recedere à via inchoata. Itaque idem est, non abire in consilio impiorum, & non stare in via peccatorum; vtrumque enim significat illum esse iustum, qui recedit à via, id est, lege, & consiliis peccatorum. Et quoniam lex Domini soluitur non solum male viuendo, sed etiam male docendo, iuxta illud Matth. 5. *Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum*; Ideo Propheta adiungit, *& in cathedra pestilentiæ non sedit*; id est, ille est iustus, ac per hoc beatus, qui neque operibus, neque doctrina legem Domini præuaricatur. Sedere enim in cathedra pestilentiæ, est esse in consessu hominum pestilentium, siue assidere pestilentibus, & cum eis legem Domini despicere, quasi nihil conducat ad beate viuendum, id est, cum gaudio, & lætitia, sed vtilius sit carnis desideria perficere, sensibusque in omnibus indulgere. Vox sedentium in cathedra pestilentiæ describitur Malachiæ 3. illis verbis, *Vanus est, qui seruit Deo, & quod emolumentum, quia custodiuimus præcepta eius?* Quod ad verba attinet, pro voce, *beatus*, in Hebræo habetur, *ascrè*, quæ vox habet formam numeri multitudinis, & ideo à nonnullis recentioribus vertitur, *beatitudines viri, &c.* Sed probabilius est vocem illam esse indeclinabilem, & significare, tum beatum, tum beatitudinem. Nam non solum Septuaginta verterunt μακάριος ἀνὴρ, id est, *beatus vir*: sed etiam sanctus Hieronymus vertit in Hebræo, *Beatus vir*. Pro cathedra pestilentiæ, in Hebræo habetur ad literam; cathedra *Lezim*, id est, derisorum, sed sensus est omnino idem. Nulla enim est pestilentia maior, quam deridere legem Dei, & eos, qui iuste, ac pie viuere student. Ad extremum notat sanctus Basilius, per id, quod dicitur *beatus vir*, non excludi fœminas à beatitudine, sed includi, quoniam vir caput est mulieris, & in capite intelliguntur etiam membra.

אשרי

לצים

II. *Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die, ac nocte.*

In hoc secundo versiculo describitur iustus per affirmationem, & sunt hic etiam duæ partes, quarum vna est fere alterius repetitio. Recte autem dicitur is esse iustus, siue beatus, cuius voluntas est in lege Domini: quoniam non requiritur ad iustitiam huius vitæ, vt nulla in re offendamus, cum scriptum sit Iacob. 3. *In multis offendimus omnes.* Sed satis est, si ita simus affecti erga legem Domini, vt cupiamus eam omnino perficere, & si forte labimur in aliquod peccatum, vt certe sæpe labimur, id sit præter voluntatem bonam, id est, præter charitatem, quam habemus ad Deum, & ad legem eius, non autem contra charitatem; proinde peccatum sit, non crimen id est, veniale, non lethale. Idem alijs verbis habetur in alio Psalmo, *Lex Dei eius in corde ipsius.* Nam & voluntas, siue cor iusti est in lege Dei, & lex Dei est in voluntate, siue corde iusti. Lex est in corde, vt in sede, & cor est in lege, vt in re amata, quæ semper cogitatur, & appetitur. Atque hoc est, quod sequitur, *& in lege eius meditabitur die, ac nocte.* Id enim est legem esse in voluntate, siue voluntatem in lege, perpetuo mente exerceri in ea cogitanda, & amanda, vt quicquid agendum sit, secundum eam regulam fiat. Itaque illud, *die, ac nocte*, non significat, non posse hominem iustum vacare, vel ad punctum temporis à contemplatione diuinæ legis, sed frequentissime debere animum ad legis præcepta reuocare, eiusque memorem semper esse, dum aliquid cogitandum, dicendum, faciendum occurrit, in quo periculum sit, ne iustitia violetur. Porro, non solum Latina vox *meditabitur*, sed etiam Græca μελετήσει, & Hebraica *Iegbe*, referri possunt ad exercitium siue cogitationis, siue vocis, siue operis. Psalm. 34. *Lingua mea meditabitur iustitiam tuam*, & Psalm. 36. *Os iusti meditabitur iustitiam.* Poeta quoque prophanus dixit,

יהגה

dixit, *Meditabor arundine Musam.* Et exercitia militum, militares meditationes dicebantur. Itaque sensus est, *& in lege Domini meditabitur die, ac nocte*, id est, in lege Domini cogitanda, perficienda, docenda assidue exercebitur.

III. *Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo.*

IV. *Et folium eius non defluet, & omnia quæcunque faciet, prosperabuntur.*

Declarauit Propheta, quis sit dicendus vere iustus: nunc declarat, talem iustum esse beatum, spe in hoc seculo, re in futuro. Sumitur autem declaratio à similitudine arboris, quæ plantata iuxta riuos aquarum habet omnia, quæ in arbore felicissima requiri possunt. Nam aliquæ arbores sola folia producunt, & ea non diu retinent; aliæ folia producunt, & semper retinent, sed fructus earum, vel nimis præcoces sunt, vel nimis serotini; aliæ denique fructus edunt tempore suo, & foliis semper vestiuntur, sed non omnes fructus ad maturitatem perducunt: solæ igitur illæ arbores omni ex parte perfectissimæ sunt, quæ folia, fructusque producunt, & folia semper retinent, & omnes omnino fructus tempore suo maturos præstant. Tales arbores sunt Pini, Palmæ, Oleæ, quibus scriptura iustos homines passim comparare solet. His igitur felicissimis arboribus similes esse dicit iustos hoc loco Propheta. Nam iusti *fundati, & radicati*, vt ait Apostolus, *in charitate*, propinqui sunt per amicitiam fonti viuo, vnde humorem gratiæ semper trahunt, & opera bona tempore opportuno faciunt, & omnia eis cooperantur in bonum, & semper virent gloria & honore. Quamuis enim interdum à carnalibus despiciantur, tamen à sapientibus, & quod maius est, ab angelis, & ab ipso Deo honorantur. Et hæc quidem in hoc seculo, sed præterea fructus faciunt in tempore suo, quia salutem veram operantur tempore congruo recipiendam, id est, post mortem; cum impij ante tempus, in hac vita felicitatem quærant, & sic temporalem, & sempiternam amittant. Et folia semper retinent, quia accipient, iuxta verbum Apostoli Petri, *immarcescibilem gloriæ coronam*, &, *in memoria æterna erit iustus.* Et denique *quæcunque faciunt, prosperabuntur*; quia opera omnia vsque ad calicem aquæ frigidæ datum in nomine discipuli plenam, ac perfectam mercedem accipient. Scio textum Hebraicum in Bibliis modernis vnum tantum versum ex his duobus facere, & priorem partem versus terminare ad illa verba, *& folium eius non defluet.* Ex qua distinctione adducti nonnulli, verba illa, *& omnia quæcunque faciet, prosperabuntur*, non exponunt de arbore vera, sed solum de homine iusto. Sed nos sequimur lectionem Hebraicam, quæ est in operibus sancti Hieronymi, cui concordant codices Græci, & Latini. Et certe secundum nostram lectionem similitudo ab arbore sumpta, est multo pulchrior, & plenior. Illud etiam obseruandum est hoc loco, verbum *prosperabuntur*, in Hebræo esse, *Iazliach*, quod proprie significat, prosperare faciet. In quo notatur virtus actiua arboris, quæ concurrit ad maturandos omnes fructus, & pari ratione notatur in applicatione similitudinis virtus actiua liberi arbitrij, quæ concurrit cum gratia Dei ad opera meritoria. Quod est aduersus dogmata Lutheranorum. יַצְלִיחַ

V. *Non sic impij, non sic, sed tanquam puluis, quem proijcit ventus à facie terræ.*

Ex comparatione miseriæ impiorum confirmat Propheta felicitatem iustorum. Ne quis enim existimaret, illa bona esse communia omnibus, & ex causis naturalibus tantum prouenire, & non præcipue ex prouidentia Dei, addit, *Non sic impij*, id est, non eamdem sortem, sed contrariam omnino recipient. Elegantissime vero Propheta describit miseriam impiorum, eamque opponit felicitati iustorum. Iusti ob humoris diuini copiam virent, & fructum faciunt, nec vnquam virorem suum, aut laborum fructum amittunt. Contra, impij di-

uino illo humore deſtituti, aridi, & ſteriles inſtar leuiſſimi pulueris, à vento diſperſi, ne veſtigium quidem ſui relinquunt; nec ſolum omnem gloriam, opes, & voluptates perdunt, ſed etiam ipſi pereunt in æternum. In textu Hebraico non habetur illa repetitio, *non ſic*, neque illud, *à facie terræ*: ſed hæc addita ſunt à Septuaginta Interpretibus explicandi, vel ornandi gratia. Vocabulum
עפר item pulueris, non eſt, *haphar*, quod proprie puluerem ſignificat in genere, ſed eſt, *mots*,
מוץ quod ſignificat *glumam*, id eſt, ſpeciem pulueris ex tritura paleæ, paleam videlicet minutiſſime contritam, & quaſi in puluerem redactam, quæ leuiſſima eſt, vt eam modicus flatus procul abigere poſſit.

VI. *Ideo non reſurgent impij in iudicio, neque peccatores in concilio iuſtorum.*

Recte in editione Sixti V. & Clementis VIII. poſitum eſt *non reſurgent*, cum in pleriſque codicibus haberetur, *non reſurgunt.* Nam ex Hebræo, Græco, Chaldæo, & emendatioribus manuſcriptis ſatis aperte colligitur, legendum eſſe, *non reſurgent*. Illud autem, *in concilio iuſtorum*, poſitum eſt ex Hebræo: nam in Græco, & manuſcriptis Latinis conſtanter legitur, *in conſilio.* Potuit quidem fieri, vt ex ſimilitudine nominum, fuerit in latinis codicibus poſitum, conſilium, pro concilio; ſed potuit etiam fieri, vt in Hebraicis codicibus irrepſerit,
עדה *hada*, pro *haza*, id eſt, concilium pro conſi-
עצה lium. Certe Septuaginta Interpretes, qui eodem modo verterunt in primo verſu, & in ſexto, vtrobique ponentes βουλῆ, videntur eandem vocem Hebraicam in vtroque loco legiſſe. Itaque vtraque lectio probanda videtur, vna ob auctoritatem vulgatæ editionis, quæ cum Hebræo concordat altera ob auctoritatem Septuaginta Interpretum, quorum vocabulum βουλῆ, vbique in ipſa vulgata Latina editione conſilium, non concilium vertitur. Declarat igitur hoc loco Propheta, diſcrimen iuſtorum, & impiorum in nouiſſimo iudicio perſpicue manifeſtandum. Nam hoc tempore ſæpe accidit, vt omnia confundantur. Ait igitur, *Ideo non reſurgent impij in iudicio iuſtorum.* Illud enim, *iuſtorum*, ad vtramque partem verſiculi pertinet, ſicut etiam illud, *non reſurgent*, non ſolum refertur ad illud, *in iudicio*, ſed etiam ad illud, *in concilio*. & idem fere eſt, *non reſurgent impij in iudicio iuſtorū*, & non reſurgent peccatores in concilio, vel conſilio iuſtorum. Itaque ceſſat quæſtio illa, quam nonnulli hoc loco pertractant, cur dixerit Propheta, *non reſurgēt impij in iudicio*. Pulchre autem Dauid coniunxit vltima primis; ſicut enim dixerat in principio, iuſtos non abijſſe in conſilio impiorum, & in conſeſſu eorum non ſediſſe: ita nunc dicit, in die iudicij impios non reſurrecturos in iudicio, & concilio iuſtorum. Senſus igitur hic eſt, *ideo non reſurgent impij in iudicio iuſtorū*, id eſt, longe aliud erit iudicium iuſtorum, quam impiorum. Quod explicatur ſequentibus verbis, *neque peccatores in concilio iuſtorum*; id eſt, cum reſurgent impij, non erunt in conſeſſu, & cōſortio iuſtorum, ſed iudicati ad inferos in cœtu damnatorum erunt. Quod ſi legamus, *in conſilio iuſtorum*, poterit conſilium accipi pro loco conſilij, & tunc in idem recideret cum voce concilio. Et quoniam illud, *non reſurgent*, ex Hebræo commode verti poſſet, non ſtabunt, ſiue non conſiſtent: erit etiam hic ſenſus, in iudicio, & cœtu iuſtorum, quando videlicet ſancti cum Chriſto ſedebunt iudices mundi, tunc peccatores non ſtabunt, ſed cadent. *Iuſti* autem *ſtabūt in magna conſtantia aduerſus eos, qui ſe anguſtiauerūt*, Sap. 5.

Quoniam nouit Dominus viam iuſtorum, & iter impiorum peribit. VII.

Reddit rationem, cur impij non ſint in iudicio accepturi iuſtorum gloriam. Quoniam videlicet via iuſtorum approbatur à Deo, qui falli non poteſt, ac per hoc via eſt recta, & perducens ad Ciuitatem Dei; via impiorum non approbatur à Deo: & qui per eam ambulant, fruſtra laborant, quia nunquam peruenient. Illud, *nouit*, accipitur pro notitia approbationis, & cum dicitur,

tur, *Deus nouit viam iustorum*, nos certi reddimur, securos esse de vera felicitate, qui per eam viam incedunt. Illam autem, *iter impiorum peribit*, significat ambulationem impiorum frustra esse susceptam, quia per eam viam non peruenitur ad optatum locum. Itaque hoc loco, *iter*, non accipitur pro via materiali, in qua ambulatur, sed pro ipsa ambulatione, vt diximus. Per ambulationem autem intelligitur cursus totius vitæ, studia, labores, contentiones, quæ omnia nihil impiis proderunt. Hic Psalmus potest accommodari omnibus sanctis, sed potissimum, & per antonomasiam Christo, qui præter omnes homines, & angelos non præuaricatus est legem Dei, sed eam perfecte impleuit factus obediens vsque ad mortem. Et ideo tanquam lignum plantatum iuxta riuos aquarum, habens animam coniunctam hypostatice fonti viuo, qui est Verbum Dei, fons sapientiæ in excelsis, gloria, & honore coronatus est, & fructus mirabiles edidit, & ad maturitatem perduxit, omnes videlicet electos vocauit, iustificauit, magnificauit.

PSALMVS II.

Argumentum.

Hic Psalmus caret titulo, sed Dauidi tribuitur ab Apostolis Actorũ 4. Nonnulli Psalmum hunc non secundum, sed partem primi esse iudicant, propterea quod in Actis Apostolorum cap. 13. in quibusdam codicibus citetur hic Psalmus sub nomine primi Psalmi: sed codices plures, & meliores habẽt, sicut in Psalmo secundo scriptum est, & consonat editio Græca, τῷ δευτέρῳ. Est autem totus hic Psalmus prophetia de Regno Christi manifestissima, & explicata ab Apostolis Act. 4. & 13. & ad Hebr. 1. & 5. vt omnino errare videantur, qui ad literam de Dauide hunc Psalmum explicare nituntur.

EXPLICAT. PSALMI II.

I. *Qvare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania.*

Dauid in spiritu prænoscens Messiam venturum, & persecutiones multas aduersus eum exorituras, & eum tamen felicissime regnaturum, incipit ab increpatione persecutorum; & sensus est, frustra Gentiles, & Hebræos tum Principes, tum populos infremuisse indignatione contra Messiam, & cogitauisse rationem impediendi Regni eius. In Hebræo primum verbum est præteriti temporis, secundum futuri: sed quia de re eadem est sermo, septuaginta Interpretes vtrumque verbum reddiderunt per tempus præteritum, & S. Hieronymus vtrumque reddidit per tempus futurum. Et quidem sententia semper est vera; nam res ipsa in se futura erat, sed Prophetæ quodammodo præterita, cum eam cerneret quasi præteritam. Tamen absolute lectio septuaginta Interpretum, & vulgatæ editionis præferenda est, tum quia in Actis Apostolicis cap. 4. legimus in præterito, *fremuerunt*, &, *meditati sunt*, tum quia ratio exigit, vt significatio primi verbi sit regula significationis secundi, non contra. Nomine, *gentium*, cum dicitur, *quare fremuerunt gentes*, videntur intelligendi Gentiles. Nam sic intellexerunt Apostoli Act. 4. & vox Hebræa *Goiim*, passim in scripturis accipitur גוים pro Gentilibus, siue Ethnicis. Per populos autem, cum subditur, *& populi meditati sunt inania*, intelligendi sunt Hebræi, vt constat ex eodem cap. 4. Act. Verba quoque valde proprie tum Gentilibus, tum populis Hebræorum accommodantur. Gentiles enim fremuisse dicuntur, quasi animantia rationis expertia, populi Iudaici meditati esse inania, quia ipsi consilium inierunt, vt Iesum perderent.

Astiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. II

Dixerat in genere, Gentes, & populos indignatos fremuisse, & inania meditatos; nunc explicat in particulari quæ sint illæ gentes, & populi, & aduersus quem indignati sint, ac dicit, fremitum non cœpisse à plebe, sed à capitibus, id est, à Regibus, & Prin-

Principibus. Primus enim qui infremuit, fuit Herodes Rex, vt habemus Matth. 2. qui quidem Herodes alienigena erat, vt inter gentes reputari potuerit. Eum sequuti sunt Principes, & populi Iudæorum. Nam Herode turbato, *turbata est omnis Hierosolyma cũ illo*. Deinde tẽpore passionis Domini, iterum alius Herodes, & Pontius Pilatus cũ Principibus, & populis Iudæorum in Christum insurrexerunt. Denique post Christi passionem, & resurrectionem semper persecutiones à Regibus, siue Imperatoribus inchoabantur, & à populis Duces suos sequentibus fouebantur. Quamuis autem indignatio, & fremitus proprie contra Christum esset, non contra Deum, imo sub colore gloriæ Dei, & quasi ex zelo Diuini honoris; tamen re vera, qui Christum oppugnabant, Deum verum oppugnabant. Christus enim operibus diuinis se veri Dei Filium ostendebat, & qui odit Filium, sine dubio odit & Patrem. Quod attinet ad verba, illud, *astiterunt*, proprie in Hebræo significat sese constituerunt, id est, quasi murum se statuerunt, vt resisterent venienti Messiæ: illud autem, *conuenerunt in vnum*, in Hebræo proprie significat, consultauerunt, siue ad capiendum consilium conuenerunt simul: quod in Euangelio Herodem, & Principes Iudæorum contra Christum fecisse legimus. Tam autem est aperta hæc Prophetia, vt non solum Apostoli Act. 4. intellexerint ad literam de Iesu Christo Domino nostro hunc locum, sed etiam veteres Rabini, teste R. Salomone in Commentario huius Psalmi, exposuerunt hunc eundem locum de vero Messia, quem adhuc cæci, & infatuati expectant.

III. *Dirumpamus vincula eorum, & proiiciamus à nobis iugum ipsorum.*

Explicat Propheta causam, cur Reges, & Principes cum gentibus, & populis fremuerint, & conuenerint aduersus Christum Causa enim est, ne cogerentur seruare legem Christi contrariam sensibus carnis, & humanæ prudentiæ. Itaque verba ista dicuntur in persona Regum, & Principum impiorum, quasi dicat, *Astiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt aduersus Dominum, & aduersus Christum eius*, dicentes inter se, *Dirumpamus vincula eorum*, id est, non sinamus nos subiici legibus, & imperio Messiæ, & Domini, qui misit illum. Pro, *iugum ipsorum*, sanctus Hieronymus vertit, laqueos eorum; verbum Hebraicum *hauoth*, significat funes; & videtur Propheta repetere voluisse idem fere vocabulum, עבות vt ordinarie solet idipsum bis dicere. Itaque septuaginta Interpretes, & S. Hieronymus non tam ad vocabulum, quam ad sensum respexerunt. Sunt autem omnia vocabula metaphorica, siue legem appelles vincula, siue funes, siue laqueos, siue iugum. Explicant autem istæ metaphoræ naturam legis, qualis est iudicio impiorum. Impiis enim lex Domini durissimum iugum, & laqueus lethalis videtur, cum viris sanctis eadem lex sit melle dulcior, & desiderabilior auro, & lapidibus pretiosis, vt habemus in Psalmo 18.

IV. *Qui habitat in cœlis, irridebit eos, & Dominus subsannabit eos.*

Hic iam Propheta demonstrat, frustra Principes, & populos laborare in oppugnanda Christi Religione, quod initio etiam dixerat. Nam Religio Christi à Deo est, & Deo nemo resistere potest. Recte autem dicit. *Qui habitat in cœlis*, vt ostendat Deum super omnes esse, & omnia cernere, & ideo nullo negocio dissoluturum omnia eorum consilia, & omnes molitiones dissipaturum. Quod autem dicit, Dominum irrisurum, & subsannaturum eos, significat, eos, diuino iudicio per signa, & prodigia, per Martyrum patientiam, per conuersionem gentium, & populorum, perque alios modos soli Deo notos, ita confundendos, vt omnium irrisioni, & subsannationi pateant. Id videmus impletum. Nam sacerdotium Iudaicum & idololatricum nunc ab omnibus irridetur. Carent enim Iudæi, & Gentiles templis, & sacrificiis. Reges quoque Gentilium, qui Ecclesiam persequebantur, omnes miserè perierunt.

Tune

V. *Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos.*

Explicat modum, quo Deus persecutores Christi irridendos exposuit, quia nimirum loquutus est ad eos, non verbis, sed verberibus, grauissimis pœnis illos admonens, vt patet de Herode ab angelo percusso, de Maximino vermibus consumpto, & aliis. Non est proprie ira, nec furor in Deo, sed semper cum tranquillitate iudicat: sed dicitur per metaphoram irasci, & furere, quando seuere punit, & tunc præsertim, quando ea punitio non prodest illis ad salutem æternam; id enim facere solent, qui irascuntur, & furunt, qui non nocent, vt sanent, quomodo Medici faciunt; sed nocent, vt noceant. Itaque Dauid, *Domine,* inquit, *ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.* Cupiebat enim argui, & corripi, sed paterne, non hostiliter, ad salutem, non ad interitum.

VI. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.*

Hoc loco dicendum est aliquid de verbis, antequam veniamus ad sensum. Nam in Hebræo Codice sic habetur, *Ego autem ordinaui Regem meum super Sion montem sanctum meum:* & quamuis non multum referat, quo ad sensum, vtrum Deus pater dicat se ordinasse Christum Regem, an ipse Filius dicat se ordinatum à Patre: tamen valde probabile, septuaginta Interpretes legisse paulo aliter, quam nunc legimus. Habemus nunc *nesachti,* ordinaui, sed ipsi legisse videntur mutatis tantum punctis, *nissacti,* ordinatus sum, quæ vox habetur Prouer. 8. vbi legimus, *ab æterno ordinatus sum,* & vbi legimus *Malchi, Regem meum;* ipsi legisse videntur *Malcho, Rex eius,* & vbi nos legimus *Chodsci,* sanctum meum, ipsi legisse videntur *Chodsco, sanctum eius.* Et quoniam probabile est septuaginta Interpretes habuisse codices Hebraicos valde correctos, inde fit etiam probabile lectionem nostram vulgatam veriorem esse, quam ea sit, quæ nunc legitur in codicibus Hebraicis.

נסכתי נסכתי מלכי מלכי קדשי קדשו

Veniamus nunc ad sensum. Dixerat Propheta aduersarios Christi tumultuaturos, & posuerat verba ipsorum, *Dirumpamus vincula eorum, &c.* Ideo nunc introducit ipsum Christum loquentem, & quasi respondentem eis, quasi dicat, gentes, & populi, necnon Reges, & Principes dicent, *Dirumpamus vincula eorum:* vos vero Deus irridebit, & Christus ipse ita eis respondebit: Ego ordinatus sum Rex non ab hominibus, sed à Deo, & ideo non timeo minas hominum: ordinatus autem sum Rex super Sion montem sanctum eius, id est, super Ecclesiam, quæ est ciuitas in monte posita, & cuius typus fuit Ierusalem, cuius pars præcipua, & magis à Deo dilecta, & sanctificata est Sion, iuxta illud, *Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob.* Hęc autem ordinatio mea in Regem, constat ex decreto Dei, quod ego prædicaturus sum. Quod enim habemus in nostra vulgata editione, prædicans præceptum eius, & in textu Hebraico, *enarrabo decretum eius,* intelligitur de decreto, quo Deus statuit Christi Regnum in totum orbem propagandum, Vox Hebræa *choc*, significat præceptum, decretum, statutum, vt patet ex multis locis, sed potissimum ex Psalmo 104. *Et statuit illud Iacob in præceptum, & Israel in testamentum æternum, dicens, Tibi dabo terram Chanaam.* Vbi præceptum Hebraice est *choc,* & significat decretum Dei de donanda filiis Israel terra promissionis.

חק חק

Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.

Hoc est initium, & fundamentum decreti diuini. Nam Christo debetur omnis potestas in cœlo, & in terra, quia est verus, & naturalis filius Dei. Sunt autem tres huius loci expositiones, & omnes literales, & intentæ à Spiritu sancto. Prima est de generatione æterna, quæ colligitur ex Apostolo ad Hebr. 1. vbi sic ait, *Tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit aliquando angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Hic locus Apostoli non potest intelligi de

de generatione aliqua creata, vt de Natiuitate, vel Reſurrectione ſecundum carnem. Quia per generationem creatam ſunt etiam angeli filij Dei, vt patet ex 1.2. & 3. capite libri Iob. & tamen Apoſtolus intendit probare, Chriſtum eſſe filium, Angelos autem miniſtros. Neceſſe igitur eſt verba Pſalmi ab Apoſtolo citata, intelligi ad litteram de generatione æterna, vt recte exponit ſanctus Auguſtinus, cui expoſitioni fauet tum vocabulum, *hodie*, quia æternitas eſt præſens duratio carens initio, & fine:
ילד tum vocabulum, *genui*, Hebraice *Ialad*, quod ſignificat proprie parere. Deus enim in æterna generatione matris conſortio non indiguit, ſed ipſe genuit, ipſe peperit filium ſuum vnigenitum, iuxta illud Pſalmi 109. *Ex vtero ante luciferum genui te.* Altera expoſitio eſt de Reſurrectione Domini, quæ colligitur ex eodem Apoſtolo Act. 13. vbi ſic legimus, *Et nos vobis annunciamus eam, quæ ad Patres noſtros repromiſſio facta eſt, quoniam hanc Deus adimpleuit filijs veſtris, reſuſcitans Ieſum, ſicut & in Pſalmo ſecundo ſcriptum eſt: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Et quadrant optime hæc verba in reſurrectionem Domini, tum quia reſurrectio eſt quædam regeneratio, vt habemus Matth. 19. *in regeneratione cum ſederit filius hominis*; tum etiam quia reſurrectio Chriſti fuit à ſolo Deo, & ipſe dicitur *primogenitus mortuorum*, Coloſſ. 1. tum denique quia in die Reſurrectionis cœpit glorioſa exaltatio Chriſti, & manifeſtatio nominis ſupra omne nomen. Philipp. 2. *Propter quod & Deus exaltauit illum*; & ipſe Dominus dixit Matth. vlt. *Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo, & in terra*, atque hæc eſt expoſitio Hilarij & Chryſoſtomi. Tertia expoſitio eſt de die Natalis Domini ſecundum carnem, quæ eſt ſancti Cypriani libr. 2. contra Iudæos cap. 8. & colligitur ex introitu Miſſæ in nocte eiuſdem Natalis. Eccleſia enim accommodat verba Pſalmi huius ad Myſterium Natiuitatis ſecundum carnem: quoniam generatio illa, ſingulare opus Dei fuit, vt etiam angelus Gabriel dixerit, Luc. 1. *Ideoque & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur Filius Dei.* Et ſancti Patres, non ſolum de diuina, ſed etiam de humana Chriſti generatione intelligunt verba illa Iſaiæ 53. *Generationem eius quis enarrabit?* Itaque iuxta Theologos illos qui docent, in eadem ſententia poſſe inueniri plures ſenſus litterales, exiſtimamus ſenſum horum verborum eſſe, hodie, id eſt, in die æternitatis genui te Deus Deum; & hodie, id eſt, in die natalis tui ſecundum carnem, genui te, id eſt, feci, vt eſſes Deus, homo ſine ſemine viri, ſine corruptione Matris, ſine labe peccati, & item hodie, id eſt, in die reſurrectionis tuæ genui te, id eſt, feci diuina mea virtute, vt redires ad vitam, eamq; immortalem, & glorioſam.

Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. VIII.

Sententia eſt apertiſſima, ac ſi Deus Pater dicat: Quia tu Chriſte Filius meus es naturalis, & virtute mea incarnatus, & à mortuis excitatus, iure potes à me petere imperium in omnes gentes, tanquam hæreditatem tuam, & omnem terram vſque ad vltimos eius fines, tanquam poſſeſſionem tibi debitam. Sunt autem hic aliqua obſeruanda. Primo, nomen hęreditatis in ſcripturis accipi pro quacunque re, quæ poſſidetur, vt propria, etiam ſi proprie non ſit relicta à patre defuncto: & ideo tam populus Dei dicitur hæreditas Dei, quam ipſe Deus hæreditas populi ſui. Et quia hæreditas proprie dicta ſolebat diuidi inter fratres, & plerunque diuidebatur ſorte, & partes diuiſæ menſurabantur funiculis: ideo pro eodem accipitur hæreditas, pars, ſors, funiculus, poſſeſſio, ſæpe etiam iunguntur duo ex his nominibus, vt, *Dominus pars hæreditatis meæ*, id eſt, Dominus eſt pars, quæ mihi hæreditate obuenit, & alibi, *Iacob funiculus hæreditatis eius*, id eſt, populus Iſrael eſt hæreditas Domini, quam ipſe ſibi elegit, & quaſi funiculo menſus eſt, & diuiſit ab hæreditatibus aliorum. Itaque hoc loco dicuntur omnes gentes hæreditas Chriſti, quia factus eſt Dominus totius mun-

mundi quod exponitur per sequentia verba, & possessionem tuam terminos terræ. Secundò, obseruandum est hæc intelligenda esse præcipuè de spiritali Regno Christi, id est, de Ecclesia toto orbe propaganda, vt S. Augustinus sæpissimè docet. Sensus igitur est, Christum esse constitutum Regem super Sion, id est, super populum Domini, sed hoc Regnum non concludendum finibus Iudææ, vel Palæstinæ, sicut Regnum Dauidis, & Salomonis; sed extendendum per omnes gentes, & occupaturum omnia Regna mundi, iuxta prophetiam Danielis cap. 2. Nec tamen negandum est quin etiam intelligatur de potestate Christi in omnes gentes, etiam infideles. *Data est enim ei omnis potestas in cœlo, & in terra, & ipse est, qui constitutus est Iudex viuorum, & mortuorum.* Act. 10.

IX. *Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.*

Hic significatur potestas Christi in Ecclesiam, & in omnes homines summa, & iustissima, vt possit tam facilè bonos remunerare, & impios suppliciis afficere, quam facile potest figulus virga ferrea cõfringere vasa recentia, & lutea. In priore parte versus describitur summa potestas Christi ex parte virgæ ferreæ, id est, iudicij rectissimi, inflexibilis, & cui resisti non potest: in posteriore ex parte hominum subiectorũ, qui erunt respectu Christi sicut vasa lutea recẽtia respectu figuli. Itaque illud confringes, non significat actum, sed potestatem, id est, non significat Christum confracturum omnes gentes; sed subiectas ei futuras omnes gentes, vt possit eas pro arbitrio cõfringere, siue misericorditer confringendo in eis infidelitatem, & peccata, & formando ex vasis contumeliæ, vasa honoris; siue iustè, & seuerè cõfringendo eos æternis suppliciis propter ipsorum demerita. Nam cõfringes vt vasa figuli, idem significare debet, quod reges in virga ferrea, illud autem, reges in virga ferrea, non refertur ad solam punitionem impiorum, sed ad regimen totius Ecclesiæ iustum, & potentissimum. Quod perspicuum est tum ex versione Septuaginta interpretum, qui reddiderunt ποιμανεῖς, id est, pasces, quomodo etiam reddidit Græcè, sanctus Ioannes in Apocalypsi cap. 2. & 19. tum ex Michæa c. 5. vbi loquens apertissimè de Christo, qui ex Bethlehem egredietur, vt sit Dux super populum Dei, dicit, Reget eos in fortitudine, & vtitur eadem voce, quæ habetur hoc loco, nimirum, *Raha.* רעה

Et nunc Reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. X.

Hortatur nunc Propheta Reges terræ, à quibus populi dependent, vt quandoquidẽ frustra nituntur resistere Christo, verò, & supremo Regi omnium Regum, sponte illi subiiciantur; & quia ordinariè, ex prauo iudicio sequitur prauus affectus, primũ hortatur eos vt corrigant iudicium, intelligant veritatem, eruditionem suscipiant. (Idem autem est, Reges intelligite, & erudimini Iudices terræ. Reges enim sunt Iudices supremi populorum.) Deinde hortatur vt corrigant prauum affectum, & pro odio erga Christum, incipiant illi seruire, eumque diligere, & reuereri, ideo subiungit.

Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. XI.

Mirè miscuit amorem cum timore, ac si diceret, timete cum amore, & amate cum timore. nam illud, seruite, est proprium seruorum timentium, præcipue secundum vocem Hebræam *hiudiu.* Illud autem in timore significat propriè reuerentiam filialem, עבדו seu pietatem: nam illa ipsa vox *ijra*, quæ hic habetur, habetur etiam Isaiæ 11. vbi dicitur יראה de Christo, *Requiescet super eum spiritus pietatis*, & passim in Scripturis accipitur pro pietate, seu timore filiali. Itaque *seruite Domine in timore*, secundum vim vocum Hebraicarum, significat, seruite quidem Domino, sed seruitute liberali propria filiorum. Quod verò sequitur, *Et exultate ei cum tremore*, idem significat, sed ordine, & vocibus variatis. nam in priore parte versiculi posuit in verbo timorem seruilem, in nomine, pietatem filialem: in po-

steriori parte, è contrario posuit in verbo, exultationem filij amantis, in nomine autem, tremorem serui timentis.

XII. *Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta.*

Hunc locum ex Hebræo alij reddunt, osculamini filium; alij, adorate filium; alij, adorate purè; posset etiam reddi, complectimini puritatem, ad quod facilè posset reduci translatio Septuaginta Interpretum: nam apprehendere disciplinam, idem est, quod complecti puritatem, doctrinæ videlicet. Sic etiam osculari, siue adorare Filium Dei, idem ferè, quod apprehendere disciplinam eius. Sed cum Septuaginta Interpretes doctissimi fuerint, & textus optimos habuerint, & in translatione huius loci nulla sit apud Græcos varietas, & (quod magis est mirum) Chaldæus etiam Paraphrastes reddiderit, accipite doctrinam, suspicor omnino, vel in Hebræo aliquid mutatum vitio temporum, aut certe vocem *Bar* non solùm filium, & puritatem, sed etiam disciplinam significare, præsertim cum aliqua litera superaddita. Quemadmodum enim apud Græcos à voce παῖς, id est, puer, fit nomen παιδεία, id est, disciplina, quod est in hoc loco Psalmi, ita fieri potest, vt à voce Bar, id est, filius, fiat aliquod nomen quod significet disciplinam, quę maximè filiis à parentibus debetur. Sensus autem horum verborum est, vt non solum Reges corrigant iudicium, & affectum; erudiantur, & seruiant, quod supra dictum est, sed etiam magno feruore id faciant, vt perseueret in eis eruditio, ex qua pendet affectus. Nam verba tam Hebraicum *Nassecu*, quam Græcum δράξατε non significant simpliciter suscipere, sed magno affectu rapere, & complecti, & firmiter retinere, quomodo quis complectitur ad osculandum personam valde amatam. Reddit autem rationem, cur id necessarium sit, dicens: *Nequando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta.* In Hebræo non habetur *Dominus*, nec, *iusta*. Sed simpliciter, *Ne quando irascatur, & pereatis de via:* sed Septuaginta addiderunt, explicandi gratia. Subintelligebatur enim *Dominus* ex versu superiore, *Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.* Sensus igitur est, Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur in impios, & rebelles, is, cui dixi seruiendum esse cum timore: & vos pereatis, siue extermminemini de via iustitiæ. Hæc est grauissima pœna Principum, quando Deus ob eorum peccata tradit illos in reprobum sensum, vt dicitur Rom. 1. & permittit, vt decipiantur à malis consiliariis, & faciant multa mala, ob quæ tandem pereunt in hac vita, & futura, vt patet de Pharaone, Roboam, Achab, & similibus, in quibus peccata grauissima fuerunt pœnæ aliorum peccatorum, vt disputat S. Augustinus lib. 5. cap. 3. in Iulianum: hoc enim est non aliquantulum declinare à via recta, sed plane perire, & exterminari omnino à via Iustitiæ.

Cùm exarserit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo. XIII.

Hæc est conclusio totius Psalmi, in qua Sanctus Propheta pronunciat, ex dictis posse colligi, quam sit bonum, & vtile diligere Dominum, & illi toto corde seruire: soli enim, qui eiusmodi fuerint, in die vltimi Iudicij, quod non longè abesse potest, fiduciam habere poterunt. Dicit, *cùm exarserit in breui* ira eius, vt significet cito venturum diem illum terribilem, nam mille anni sicut dies hesterna quæ præteriit, nec longum dici potest quod finem habet; dicit exarserit *ira eius*, vt significet diem Iudicij fore diem solius vindictæ & iustitiæ, non autem misericordiæ: dicit, *beati qui confidunt*, non quòd solum fiducia sufficiat: sed quia vera fiducia oritur ex vera amicitia.

PSALMVS III.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus Dauid cùm fugeret à facie Absalon filij sui.

HIC

HIC titulus habetur in omnibus Codicibus Hebraicis, Græcis, & Latinis, ex quo non potest dubitari, quin ad literam Psalmus debeat intelligi de ipso Dauide, & sit oratio quædam ipsius Dauidis pro liberatione sua à persecutione Absalonis. Quia verò Dauid figura fuit Christi; adeo vt apud Prophetas Christus ipse nominetur Dauid, vt patet ex Hierem. c. 30. Ezech. c. 34. & Ose. c. 3. ideo potest, ac debet Psalmus intelligi etiam de Christo. Imo sensus principaliter intentus à Spiritu sancto videtur esse de Christo. Obseruandum autem est nomen Dauid positum in titulo non esse casus genitiui, sed datiui: nam in Hebræo est articulus, le, qui potest genitiuum, & datiuum casum denotare: sed Septuaginta viri semper verterunt τῷ, qui est articulus solius datiui & prudentissimè hoc Septuaginta viri fecerunt, vt significarent, auctorem Psalmorum præcipuè non esse Dauidem, sed Deum. Itaque sensus est, Psalmus Dauid, id est, Psalmus inspiratus à Deo ipsi Dauidi.

EXPLICAT. PSALM. III.

1. *DOmine quid multiplicati sunt qui tribulant me? multi insurgunt aduersum me.*

Queritur Dauid, & miratur, colloquens in oratione cum Deo, de multitudine persecutorum suorum: nam vt habetur 2. Reg. 15. *vniuersus Israel toto corde sequebatur Absalonem.* Idem Christo accidisse notum est ex Euangelio, præsertim tempore passionis; tunc enim filius eius, id est, populus eius rebellauit ab eo, dicens: *Non habemus Regem, nisi Cæsarem*; & ipse recessit ab eis quasi infirmus, & fugiens per mortem, sed paulo post rediit per resurrectionem. Absalon significat patris pax, quia reuera bellum fuit filij; sed in patre semper fuit pax, vt patet, tum de Dauide, qui fleuit mortem filij, tum de Christo, qui orauit pro crucifixoribus; & quemadmodum in persecutione Absalonis, Achitophel intimus consiliarius & familiaris Dauid prodidit eum, & postea se ipse suspendio necauit, 2. Reg. 17. Ita in passione Christi, Iudas vnus ex intimis familiaribus prodidit eum, & in fine laqueo se suspendit.

Multi dicunt animæ meæ: non est salus ipsi in Deo eius. II.

Videtur hoc referendum ad internas tentationes, quod Dæmones suggererent illi intus in animo cogitationes diffidentiæ, quasi frustra in Domino confidisset. Potest etiam referri ad sermones hominum, qui ex hoc infortunio iudicabant Dauidem à Deo derelictum, in quo tamen confidere solitus esset: est enim hoc ferè ordinarium, vt imperfecti existiment viros bonos in graui ærumna constitutos frustra sperasse in Deo. Sic Iob vxor eius dicebat: *Adhuc permanes in simplicitate tua.* Iob. 2. Sic Tobiæ vxor quoque dicebat: *Manifestè vana facta est spes tua, & eleemosynæ tuæ modo apparuerunt.* Tob. 2. Sic denique de Christo dicebant: *Confidit in Deo, liberet eum, si vult.* Matth. 27.

Tu autem Domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum. III.

Vox iusti in tribulatione positi hæc est, qualis fuit Dauid, sed præ omnibus, qui caput est omnium, Christus. Sensus est, multi mihi dicunt, frustra me confidisse in Deo, sed falluntur omnes: nam *tu Domine* non deseris sperantes in te, ideo *susceptor meus es*, id est, suscepisti me protegendum contra omnia hostium tela: nam in Hebræo est, Clypeus meus; nec solum me defendis, sed etiam glorificas, ideo es etiam *gloria mea*, id est, causa gloriæ meæ. Atque ex his fit, vt sis *exaltans caput meum*, id est, lætificans me, vt qui præ mœrore demisso capite incedebam, nunc exaltans caput attollam. Est hæc phrasis Hebræis familiaris, vnde & Hieremiæ vltimo dicitur: *Eleuauit Euilmerodach Rex caput Ioachim, & eduxit eum de carcere*; & Dominus in Euangelio: *Leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra.* Hæc vera esse docent exempla non solum Christi, & Dauidis, sed etiam Ioseph, Iob, Tobiæ, Danielis, &c.

IV. *voce mea ad Dominum clamaui, & exaudiuit de monte sancto suo.*

In Codice Hebraico legimus, clamabo, & exaudiet; in Græco & Latino, clamaui, & exaudiuit. Iuxta priorem lectionem significat Dauid, se ex fiducia, quàm versu superiore expressit, in præsenti tribulatione clamaturum ad Dominum, & sine dubio more solito audiendum. Iuxta posteriorem lectionem probat exemplo suo, quod supra dixerat, quod videlicet Deus sit clypeus, & gloria eius. Nam sæpè, inquit, aliàs afflictus clamaui ad Dominum, & semper exaudiuit me. Circa verba nota illud, voce clamaui, habere emphasim ad exprimendum affectum; nō orauit demissa voce, sed clamauit, & clamauit voce sua, id est, non per alium, sed per se, non solùm spiritu, sed etiam corporali voce. Illud autem de monte sancto suo, significare potest montē Sion, vbi erat arca Domini, in quo peculiari modo præsentia Domini residebat, & vnde responsa dabat; vel etiam cœlum, quod vocatur à Salomone, *firmum habitaculum Dei*, 3. Reg. 8. & ab Apostol. ad Hebr. 12. *vocatur mons Sion, & Hierusalem cælestis.*

V. *Ego dormiui, & soporatus sum, & exurrexi, quia Dominus suscepit me.*

Obseruanda sunt aliqua circa verba, antequam exponamus sententiam, verbum, *dormiui*, tam Hebraicè, quàm Græcè significat propriè cubare, & iacere, & quia omnes dormientes, cubant, & iacent, significat etiam dormire: verbum autem soporatus sum, in Hebræo, & Græco non significat nisi dormire. Itaque sensus est eorum verborum: Ego dormiui. i. accubui, siue iacui, vt dormirem, & re ipsa soporatus obdormiui, & postea euigilans surrexi. Obserua prætera illud, quia Dominus suscepit me, in Hebræo, & Græco esse futuri temporis, quia Dominus suscipiet me, vel vt sonat vox Hebræa, sustentabit me. Sed sciendum est moris esse linguæ sanctæ, vt ponat futurum pro præterito, quando significatur quædam continuatio, vt Iob. 1. *Sic faciebat Iob cunctis diebus*, illud *faciebat* in Hebræo futuri temporis est, rectè igitur Hieronym. & vulgatus interpres verterunt suscepit, siue sustentauit, & potuissent etiā reddere, suscipiebat, vel sustentabat. Veniamus ad sententiam. Dauid in illa persecutione filij dicit, *Ego dormiui*, seu iacui dormiturus. i. declinaui, fugi, non restiti, & sic iacui quasi oppressus, *& soporatus sum*. i. ita derelictus, quasi mortuus essem, vnde Absalon potitus est Regno, quasi Rex mortuus fuisset, *& exurrexi*. i. paulò post recepi animum, & resistere cœpi, quoniam Dominus sustentauit me. Sed longè significantius hæc omnia Christo conueniunt, ipse enim verè dicere potuit. *Ego dormiui*, id est, sponte iacui in cruce, vt in ea morerer, quomodo se in lectum componunt, qui dormire volunt; *Nemo*, inquit ipse, *tollit animam meam à me, sed ego pono eam. Et soporatus sum*, id est, somno mortis verè consopitus sum, & hoc etiam sponte, non inuitus; vnde *inclinato capite tradidit spiritum.* Vocat autem mortem suam somnum, quia tam facilè illi erat resurgere à mortuis, quam aliis euigilare de somno; *& exurrexi, quia dominus suscepit*, seu sustentauit *me*, id est, paulò post surrexi à mortuis, non fretus vllo humano auxilio, sed innixus potentia infinita diuinitatis. Et hoc modo probauit verū esse quod dixerat versu superiore. *Voce mea ad Dominum clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo.*

Non timebo millia populi circundantis me: exurge Domine, saluum me fac Deus meus. VI.

De Dauide clarissima sunt: ille enim dicitur exurrexisse, quando recepit animum, & parauit se ad resistendum inimicis; ideò nunc dicit, non timere se populum illum innumerabilem, quia in Deo confidit, non in suis viribus, aut armis sociorum: ac propterea rogat Deum, vt exurgat, ac saluum se faciat de manibus hostium. Dicitur Deus per metaphoram exurgere quando incipit iuuare, quemadmodum dicitur dormire, quando non iuuat. *Exurge*, inquit alio loco, *quare obdormis Domine?* pulchre autem

con-

coniunguntur, *exurrexi, & exurge*, quasi dicat, ego te excitante per immissam inspirationem exurrexi, & tu igitur me excitante per orationem exurge, & pugna pro me. Christo autem hæc omnia accommodantur rectissimè, non ratione capitis, sed ratione corporis, id est, Christus hæc dicit post resurrectionem non pro persona sua, sed pro corpore suo, quod est Ecclesia, quæ in illis initiis innumerabiles habuit inimicos, sed Deo freta omnes vicit.

VII. *Quoniam tu percußisti omnes aduersantes mihi sine causa, dentes peccatorum contriuisti.*

In Hebræo legitur sic, *Quoniam tu percussisti omnes inimicos meos in maxilla, dentes impiorum contriuisti*: sed credibile est Septuaginta interpretes legisse pro *lechi*, quod significat maxillam, *lechinnam*, quod significat in vanum, & credibile etiam est, codices, quos habuerunt Septuaginta fuisse meliores iis, quos nos habemus. Sed tamen vtraque lectio bonum sensum habet. Rogatur igitur Deus siue à Dauide pro se, siue à Christo pro Ecclesia sua, vt pugnet aduersus hostes, quoniam semper alias id fecerit, nimirum percusserit omnes inimicos piorum. Et si quidem legamus *sine causa*, sensus erit, Deum semper punire illos qui sine causa persequuntur iustos, atque *eorum dentes confringere*, id est, efficere, vt mordere, id est, nocere, non possint, sed latrare, ac terrere solùm possint. Quamuis enim aliquando videantur iusti ab impiis premi, tandem tamen *omnia cooperantur in bonum*, & impij persecutionis suæ pœnas luunt, Quod si legamus in maxilla, sensus erit Deum non solum punire, sed etiam confundere, & pudefacere impios. Percussio enim maxillæ non solum ad dolorem, sed etiam ad contemptum fieri solet: & cohæret optimè cum percussione maxillæ, quod sequitur de confractione dentium: per quam confractionem significatur, quod supra diximus; fieri videlicet per Dei gratiam, vt inimici iustorum, siue Dæmones, siue homines sint, latrare possint more canum, sed mordere, id est, verè nocere non possint.

לְחִי לְחִנָּם

Domini est salus; & super populum tuum benedictio tua. VIII.

Concluditur Psalmus per inuocationem, & laudem Dei, quasi dicat, ex dictis concludere possumus Domini esse salutem, & illi acceptam esse referendam. Nam in Hebræo est, *Domino salus*, id est, Domino accepta referenda est salus, quæ salus est benedictio tua Domine super populum tuum, nam benedicere Dei, est benefacere.

De voce Selà.

In hoc Psalmo habetur tribus in locis, videlicet post secundum versum, post quartum, & post vltimum vox Hebræa, *Sela*, quę habetur in aliis nonnullis Psalmis, non tamen in omnibus; habetur etiam in quibusdam locis Habachuc prophetæ, & nusquam alibi. Scribit de hac voce S. Hieronymus epistolam ad Marcellam, in qua refert tres opiniones; primam quorundam, opinor, Rabinorum, qui volunt, ea voce significari mutationem, vel distinctionē rythmi, aut eleuationem vocis. Secundum interpretum Septuaginta, nec non Theodotionis, & Simmachi, qui eam vocem Hebraicam interpretati sunt, *diapsalma*, vocem æquè obscuram. Tertiam Aquilæ, & quintæ ac sextæ editionis, quod *Selà* sit idem quod semper. Hanc sententiam postremam S. Hieronymus sequutus est in sua versione ex Hebræo. Et certè prima opinio videtur improbabilis, nam si vox illa significaret mutationem, aut distinctionem rythmi, aut vocis eleuationem, poneretur in omnibus Psalmis, ac præsertim in longioribus. Videmus autem in hoc breuissimo Psalmo haberi ter, vt etiam bis in Psalmo quarto, & in Psalmo quadragesimo sexto, qui breuissimi sunt, in longissimis quibusdam nūquam. Deinde non poneretur in fine Psalmorum, sed tantum in medio, quæ enim mutatio, vel distinctio, vel eleuatio significanda est Psalmo finito? Videmus autem haberi in fine Psalmorum, tertij, noni, vicesimi quarti, & quadragesimi sexti. Secunda opi-

סלה

da opinio probabilis est propter auctoritatem Septuaginta interpretum. Significat autem *diapsalma*, interprete Augustino in commentario Psalmi quarti, interuallum psallendi, sed certe ratio vix reddi potest, cur istud interuallum notetur in Psalmis paucissimis, & breuissimis tantum. Tertia opinio fortasse probabilior est, nam præter S. Hieronymi auctoritatem, videmus illud semper, rectè poni vbicunque, *sela*, inuenitur. In hoc Psalmo in versu secundo, & quarto rectè, *selà*, potest exponi semper. *Multi dicunt animæ meæ, non est salus ipsi in Deo eius* semper, id est, esto Deus aliquando seruauerit Dauidem à periculis, at non semper seruabit, nunc certè non seruabit. Respondet autem Dauid, *voce mea ad Dominum clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo* semper: id est, vos dicitis non semper me seruabit, ego contra dico, me semper exaudiri, & spero semper seruandum. Porro in fine Psalmorum sicut poni solet, Amen, vel in æternum, vel Alleluia, vt patet legentibus; ita rectè ponitur, semper, quod significat desiderium, vt sint firma & rata, quæ dicta sunt. Ita hoc loco *super populum tuum benedictio tua* semper; id est, semper sit, ac si diceret Amen, vel iugiter, vt alibi.

PSALMVS IV.

Titulus, & Argumentum.

In fine in hymnis Psalmus Dauid.

H*Ic est titulus Psalmi quarti, in quo varietas est inter lectionem Hebraicam, & Græcam, nam ex Hebræo, vt hodie habetur, vertit S. Hier. Victori, pro eo quod nos habemus ex Græco, in finem, & S. Hieronymũ sequuntur omnes, qui vocẽ Hebraicam interpretantur ad verbum, nec potest aliter exponi vox illa, Lamnazeach.* למנצח *Nata est hæc varietas præcipuè ex additione punctorum, & ex litera, m, quæ fortè accessit vitio librariorum. Nam Septuaginta interpretes vidẽtur legisse, lannezach,* לנצח *quod significat in finem, vt patet ex primo versu Psal. 12.* Vsquequo Domine obliuisceris me in finem. *Et sanè magna est auctoritas Septuaginta interpretum, quos, & doctissimos fuisse, & optimos codices habuisse, dubitari non potest. Adde, quod & sententia est grauior secundum lectionem Septuaginta. Nam secundum Hebraicam lectionem significatur, hunc Psalmum datum esse Victori in hymnis, id est, Magistro cantorum, siue optimo cantori, qui præpositus est concinendis hymnis. Quæ res non videtur adeo grauis, vt debuerit extare in diuinis libris ad æternam rei memoriã. At secundùm lectionem Septuaginta interpretum, significatur, hunc Psalmum esse canendũ vsq; in finem, id est, perpetuò, siue frequentissimè, quod est signum, Psalmum esse vnum ex vtilioribus. Accedit etiam intelligentia mystica, quòd sit Psalmus ad Christum pertinẽs, qui est finis Legis & Prophetarum. Illud, in hymnis, posset etiã verti, in pulsatione instrumentorum musicorum. Siquidem, nagan,* נגן *significat pulsare instrumentum, inde nomẽ, Neghinà,* נגינה *pulsatio, sed accipitur etiam passim pro laude, siue carmine atque hymno. Itaq; sensus erit, Psalmus Dauid inter hymnos canendus perpetuò, atque ipsum Christum propriè respiciens, atq; hoc idem dicendum est de alijs, qui sequuntur eodem titulo inscriptis.*

EXPLICAT. PSALMI IV.

C*Vm inuocarem exaudiuit me Deus iustitiæ meæ. in tribulatione dilatasti mihi.*

Hunc Psalmum canit Dauid in persona Ecclesiæ, vel cuiuslibet animæ fidelis, quæ exemplo suo monet peccatores, vt conuertantur, & fiduciam ponant in Domino, declinent à malo & faciant bonum. Ponit igitur exemplum suum dicens. Ego *cùm inuocarem* Deum tempore tribulationis, exauditus sum. *exaudiuit* enim *me Deus iustitiæ meæ.* id est, Deus, à quo est omnis mea iustitia, hoc est, cuius gratia me iustum facit. Ostendit autem, quomodo sit exauditus, dicens. *In tribulatione dilatasti mihi.* Deus aliquando exaudit remouendo tribulationem; aliquando dando patientiæ virtutem; & hoc est maius beneficium: aliquando

quando non solùm patientiam, sed etiam gaudium in tribulatione dando, & hoc est beneficium maximum, & de hoc loquitur Psalmus. Tribulatio enim angustias facit, gaudium dilatat corda, sed quia gloriatur in tribulatione, huic tristitia vertitur in gaudium, & tribulatio ei non angustias, sed dilatationem affert. Mutatio verò personæ de tertia in secundam additur ad significandum, vnde veniat illa dilatatio; nimirum ex illapsu Dei in cor tribulati, iuxta illud, *Cum ipso sum in tribulatione.* Itaque sensus est, Cùm inuocarem Deũ tribulatione pressus, exaudiuit me; quod inde scio, quia tu Domine cordi meo dulcissimã tuam præsentiã exhibens miro modo angustias tribulationis in latitudinem conuertis lætitiæ. Superabundo gaudio, inquit Apostolus, in omni tribulatione nostra. Illud aũt, *dilatasti mihi*, phrasis est Hebraica, pro dilatasti me.

II. *Miserere mei, & exaudi orationem meam.*

Postulat continuationem gratiæ, ac si dicat, Ita Domine semper miserearis, semper exaudias, sicut adhuc fecisti. Nouit enim sanctus Propheta nos in hac vita semper obnoxios esse periculis, nisi misericordia eius non solum præueniat, sed etiam comitetur, & subsequatur.

III. *Filij hominum vsquequo graui corde, vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?*

Lectio Hebraica multũ discordat à Græca, ex qua Latina nostra vulgata deriuatur, sic enim ad verbum legitur Hebraicè, Filij viri vsquequo gloriosi mei ad ignominiam diligentes vanitatem, quęritis mendacium. Sed facilè apparet vnde nata sit varietas; nam sublatis punctis, quibus carebant libri Hebraici ante Christi aduentum, & vna litera in aliam similem commutata, existit lectio nihil discrepans à Græca. Verba Hebraica nunc ita sonant, *Cheuodi lichlimma*, gloria mea ad ignominiam. Sicut autem legerunt Septuaginta, *Cheuude leu lammà*, graues corde vsquequo. Ac vt sæpè diximus, credibile est emendatiores codices Hebraicos fuisse temporibus Septuaginta Interpretũ, quàm nunc sint. Itaq; lectio nostra vulgata omninò conseruanda est, quippe quæ conformis reperitur lectioni Hebraicæ, quam Septuaginta Interpretes emendatiorem habuerunt. Neq; tamen in sensu discordia est magni momenti, imo vna lectio aliam adiuuare videtur. Sententia igitur hæc est, *filij hominum vsquequo graues corde*, id est, quàm diu cor habetis cor lapideum, durum, ad terram inclinatum, non cogitantes nisi bona terrena? Corda enim ex sententia Domini grauantur crapula, & ebrietate, & curis huius mundi: & quia corda dura non recipiunt supernas cogitationes, sed solũ terrenas, & transitorias; ideo non diligunt, nisi terrena, & transitoria: & quoniam ea sola quærimus diligenter, quæ ardenter diligimus; ideò subiungit Propheta, *vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Dicũtur autem bona terrena, vana, & falsa, quia nec solida sunt, nec stabilia, quamuis talia esse videantur, & propterea meritò falsa, & fallacia dici possunt, præsertim si comparentur ad æterna. Additur in Hebræo, sela, id est, semper, quod rectè ponitur hoc loco: id enim valde mirum est, quod homines non tantum initio mundi, nec solum initio vitæ, sed in omni sæculo, & in omni ætate post tam longam experientiam, res humanas, & fallaces tanto studio consectentur. Lectio Hebraica Græcam, & vulgatam adiuuat. Nam ijdem homines, qui propter naturæ corruptionem sunt filij hominum, & graues corde, ijdem ex imagine Creatoris, ad quam formati sunt, rectè dici possunt gloriosi, atque incliti, & ideo valdè ignominiosum illis est diligere, & quærere bona temporalia vana, & falsa, quæ sub pedibus habent; & non diligere, neq; quærere sempiterna, solida, & vera, vnde originem, atque imaginem trahunt. Magna est hæc increpatio, quæ non ab homine mendace, sed à spiritu veritatis procedit.

Et scitote quoniam mirificauit Dominus sanctum suum: dominus exaudiet me, cum clamauero ad eum. VI.

Hæc

Hæc est potissima ratio, cur deberent homines non amplius inhærere temporalibus, quia videlicet venit ad nos de cœlo Sanctus Dei, id est, Filius Dei, qui solus inter omnes homines impeccabilis fuit. Vnde etiam Dæmon in Euangelio clamabat, *Scio quis sis, Sanctus Dei.* Hic autem sanctus pertransiit benefaciendo, & mala tolerando, temporalia despiciens, & sempiterna prædicans, & tandem hoc nouo itinere gradiens ad summam fœlicitatem peruenit, sedens in cœlo corpore, & animo in æternum beatus. Et quoniam ille Dux noster est, & præiuit parare nobis locum, sine dubio si per vestigia eius ambulamus ad veram, & sempiternam fœlicitatem perueniemus. Scitote igitur quia Dominus Deus sanctum suum Christum, quia temporalia despexit, mirabilem omninò reddidit, resuscitans ab inferis, & in cœlo ad dexteram suam constituens. Et quoniam non solum Dux noster est, sed etiam aduocatus, & mediator; ideò subiungit Dauid, *Dominus exaudiet me, cùm clamauero ad eum*, id est, nunc potissimum certo confido me semper exaudiendum, cùm sciam esse in dextera Dei mediatorem, *qui interpellat pro nobis.*

V. *Irascimini, & nolite peccare, quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris, compungimini.*

Post increpationem grauissimam, & admonitionem, vt resipiscant filij hominum, instruit eos Spiritus sanctus quid agere debeant, ac docet, vt sancta quadam iracundia exardescant, & resistant prauis desideriis, & eo modo peccatum vitent: quod si fortè peccauerint, continuò doleant, & compungantur, neque contenti sint declinare à malo, sed etiam sacrificent sacrificium iustitiæ faciendo bonum. *Irascimini*, inquit, *& nolite peccare*, id est, cùm surgunt praui, & rebelles motus, qui sunt initia, & radices omnium peccatorum, irascimini naturæ vestræ corruptæ, & resistite, ita vt non peccetis. Ad hoc enim nobis data est ira à Deo (vt docet Sanctus Basilius in oratione de ira) **vt sit cos virtutis.** Vox Hebræa significat etiam, pauete, contremiscite, quod etiam rectè quadrat in hunc locum. Debemus enim statim tremere, & pauere cùm apparet caput serpentis, id est, mala suggestio. *Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris, compungimini.* In Hebræo legimus ad verbum, *Dicite in cordibus vestris super cubilia vestra, & tacete*; in Græco verò sic, *Quæ dicitis in cordibus super cubilia vestra, compungimini*: ex quibus intelligimus nostram lectionem sic esse ordinandam. *Quæ dicitis in cordibus vestris in cubilibus vestris*, de his *compungimini* tacentes. Sensus igitur est, tempore nocturno cùm estis soli in cubilibus, liberi ab omnibus aliis curis, tunc in cordibus vestris cogitare omnia vestra errata, & quæ dicitis, & confitemini apud vos in corde; de his coram Deo, tacentes præ verecundia, compungimini. Fuisse autem solitum Dauidem in cubilibus recogitare peccata, propter opportunitatem secreti, & silentij nocturni, potest intelligi ex illis verbis, *Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo.* Itaque quod ipse faciebat, alios monet, vt faciant.

Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino: multi dicunt, quis ostendet nobis bona? VI.

Addit nunc alteram partem iustitiæ, videlicet, vt non solum declinent à malo, sed etiam faciant bonum. Vocat autem opera bona *sacrificium iustitiæ*, quia opera iusta placent Deo valde, & per ea Deus honoratur. *Videant*, inquit Dominus, *opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est.* Et Apostolus loquens de eleemosyna, *Accepi*, inquit, *quæ misistis in odorem suauitatis.* Et de ieiunio, aliisque bonis operibus corporalibus, *Obsecro vos*, inquit, *vt exhibeatis corpora vestra, hostiam beneplacentem.* Addit autem, *& sperate in Domino*, ad tollendam præsumptionem, quæ bonis operibus insidiatur, bene operari nos oportet, sed ita tamen, vt non superbè confidamus de operibus nostris, vt Phari-

Pharisæus ille, qui dicebat, *Gratias tibi ago, quia non sum sicut cæteri hominum, ieiuno bis in sabbato, &c.* Sed in Domino speremus, qui dabit peccata vitare, bona opera facere, & ad portum salutis peruenire. Sicut enim præsumptio est venenum corrumpens meritum operum bonorum, sic humilitas de viribus proprijs diffidens, & in Domino spem reponens, & veluti sal condiens, & conseruans omnia recte facta. *Multi dicunt, quis ostendet nobis bona?* In Hebreis codicibus incipit hoc loco nouus versus; sed in Græcis, & Latinis pertinent hæc verba ad versum superiorem, sed non est varietas magni momenti: Ponit hoc loco Propheta communem carnalium hominum obiectionem; & quia stultorum infinitus est numerus, ideo ait, *Multi dicunt*, id est, cum prædicamus contemptum rerum temporalium, atque ad innocentiam & iustitiam exhortamur, plurimi dicunt, quis ostendet nobis bona, si hæc quæ videmus & tangimus, bona non sunt; quis redijt ab inferis? quis ascendit in cœlum? Potest etiam per illud, *bona*, intelligi, iustitia & probitas; quia enim dixerat, *sacrificium iustitiæ*: obiiciunt improbi, quid est hæc iustitia? quis nobis ostendet viam iustitiæ?

VII. *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine: dedisti lætitiam in corde meo.*

Respondet Propheta viam iustitiæ nobis à Deo demonstratam esse, & nos habere magistrum intra nos, qui nos doceat verum bonum, lumen videlicet rationis naturalis, hoc enim lumen signatum est, & impressum indelebiliter super nos, id est, in suprema parte hominis. Habemus enim partem inferiorem, corpus, partem superiorem, animam: & in ipsa anima parrem inferiorem, qua viuimus, & sentimus; & superiorem qua ratiocinamur, & sapimus. In hac igitur suprema parte est lumen, quo distinguimur à bestiis; estque hoc lumen deriuatum à vultu Dei, quia id nos facit esse ad imaginem, & similitudinem Dei. Et ex hoc lumine possumus intelligere primum viam iustitiæ: lex enim naturalis scripta in corde, quam ne ipsa quidem delet iniquitas, docet non faciendum alteri quod nobis ab aliis fieri nolumus: proinde non furandum, non mœchandum, &c. Possumus etiam intelligere adiuti gratia Dei, nostrum verum bonum consistere in assimilatione ad Deum: bonum enim imaginis est, quam simillimam esse exemplari. Ex hac autem cogitatione existit in voluntate ingens lætitia, spes, & amor erga Deum. Quid enim dulcius, quam cogitare se esse imaginem viuam rei infinitæ pulchritudinis? & se exemplari suo omnipotenti esse charissimam? Quia vero non omnes hoc experiuntur, ideo Dauid non ait, dedisti lætitiam in cordibus eorum. sed, *dedisti lætitiam in corde meo*, quod idem omnes iusti, & pij dicere possunt. Parum autem refert, quod in Hebræo habetur, *signa super nos lumen vultus tui*; & nos habemus, *signatum est super nos lumen vultus tui*: nam literæ eædem mutatis punctis efficiunt, *signatum est*. Et hanc veram lectionem esse credimus, quia Septuaginta Interpretes melius nouerant, quomodo legendæ essent illæ literæ, quam Rabini posteriores, qui puncta addiderunt.

A fructu frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt. VIII.

Addit Propheta aliud argumentum ex quo possunt homines intelligere Deum esse auctorem omnium bonorum, quia videlicet ipse est, qui temporibus suis multiplicat fruges, & producit fructus omnes. Sic etiam B. Paulus Act. 14. *Non sine testimonio reliquit semetipsum dans pluuias, & tempora fructifera, replens cibo, & lætitia corda nostra. A fructu*, inquit, *frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt*, id est, aucti sunt, creuerunt in bonis temporalibus ob illorum trium præcipue fructuum abundantiam. Vox enim Græca, quam Interpres reddidit, *multiplicati sunt*, significat etiam, aucti sunt, siue creuerunt, & sic exponendam esse docet etiam textus Hebraicus, vbi ad verbum habemus, *frumentum, & vinum eorum multiplicata sunt*. Parum etiam re-

refert, quod in Hebræo non fit mentio olei: nam vel excidit ea vox, vel Septuaginta Interpretes eam addiderunt explicationis gratia. Scriptura enim passim hæc tria coniungere solet.

IX. *In pace in idipsum dormiam, & requiescam.*

Concludit Psalmum Dauid dicens, Quicquid sit de aliis, quos ad amicitiam cum Deo exhortatus sum, ego omnino in Deo confidere, ac penitus conquiescere volo. *Ego,* inquit, *in pace,* id est, cum tranquillitate animi, *in idipsum,* id est, coniunctim, pariter, simul, *dormiam, & requiescam,* id est, securus cubabo ad dormiendum, & re ipsa quietissime dormiam. Voces enim tam Hebraicæ quam Græcę pro quibus habemus, *dormiam & requiescam*, significant proprie iacebo, siue cubabo, & dormiam. Sed non male noster interpres vertit, *dormiam & requiescam*, quia qui cubat, vt dormiat, dici potest dormire; & qui dormit, præsertim somno placido, dici potest quiescere. Possunt etiam hæc referri ad futuram requiem in cœlo: tunc enim vere summa pax erit ex vnione cum Deo, & summa, ac verissima requies. Illud, *in idipsum*, quod frequentissime occurrit in Psalmis, in Hebræo est, יחדו *Iachdau*, quod S. Hieronymus, & alij vertunt, *pariter*, siue simul, Septuaginta Interpretes vbique reddunt, ἐπὶ τὸ αὐτό, id est, in idipsum: sed idem est sensus: nam in idipsum, idem est, quod coniunctim, & simul. Sanctus Augustinus per idipsum, intelligit Deum, qui solus est semper idem ipse, æternus, & immutabilis, iuxta illud, *Tu autem idem ipse es*: acuta, & pia interpretatio, sed mystica, non literalis.

X. *Quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me.*

Reddit causam, cur velit in Deum proiicere omnem sollicitudinem, siue, cur in futuro seculo in pace dormiturum & quieturum se dixerit. Ratio enim est, quoniam Deus verissimis, & fidelissimis suis promissionibus eum in sola spe constituerit, id est, habitare fecerit. Id enim significat vox Hebræa, & Græca. Itaque vir iustus, & amicus Dei in sola spe diuina habitat, tanquam in tutissima domo; agit quod potest pro vita præsenti, & futura; at non confidit in propriis viribus, neque vlla re creata; sed in Deo solo, & ideo non confunditur, securus dormit, & securus dormiet in seculo futuro.

PSALMVS V.

Titulus, & Argumentum.

In finem pro ea, quæ hæreditatem consequitur, Psalmus Dauid.

Hic titulus varie exponitur, propterea quod in Hebræo quædã vox est, Nechilot, *quam Rabini, & qui Rabinos sequuntur, significare volunt instrumentum musicum.* נחילות *Sed à Catholicis omnino reijciendi sunt, cum S. Hieronymus Hebraicæ linguæ peritissimus verterit, pro hæreditatibus; & Septuaginta adhuc peritiores, & quibus lingua Hebræa patria erat, verterint, pro ea quæ hæreditatem consequitur. Et verba ipsa Hebraica has interpretationes omnino recipiunt: siquidem,* Nachal, *hæreditare significat,* Nachalot, *hæreditates,* Nochelet, *eam quæ hæreditat.* נחל נחלות נחלת *Credibile igitur est, textum Hebraicum diuturnitate temporis vna, vel altera litera immutatum peperisse has varietates: sed in re dubia Septuaginta Interpretibus fides habenda est magis, quam recentibus Rabinis, præsertim cum S. Hieronymi versio magis faueat Septuaginta, quam Rabinis. Igitur hic Psalmus compositus est in persona Ecclesiæ, quæ hæreditatem salutis æternæ quotidie in suis membris consequitur, & in fine mundi tota consequetur. Quia vero Ecclesia pro meliore sua parte, similis est columbæ, quæ perpetuo gemit, & innocentiam custodit, ideo in hoc Psalmo columbæ officium exercens, partim orat, partim peccatum detestatur. Quod ipsum facere debent omnes, qui pertinent ad columbam: sic enim vnimur Deo, in quo consistit hæreditas, sic oratione trahimus Deum ad nos, & puritate vitæ propinquamus ad Deum.*

EX-

EXPLICATIO PSAL. V.

I. *Verba mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meum.*

II. *Intende voci orationis meæ Rex meus, & Deus meus.*

Tribus modis fieri potest, vt aliquis non audiatur ab aliquo: vel quia ille non percipit sonum verborum, vel quia non percipit significationem eorundem verborum, vel quia non attendit intentus aliis rebus. Deus quidem omnia percipit, & intelligit, & semper attendit: sed dicitur aliquando non percipere, vel non intelligere, vel non attendere, quia sic orantem contemnit, ac si non perciperet, vel non intelligeret, vel non attenderet. Ideo S. Propheta oraturus Deum, initio postulat, vt Deus percipiat, intelligat, & attendat. Porro Deus orantem contemnit, ac si non perciperet sonum verborum, quando is, qui orat, ita distrahitur, vt nec ipse verba sua percipiat: vel ita frigide orat, vt oratio sursum ascendere non possit. Tunc vero Deus ita se habet, ac si non intelligeret quid petatur, quando is, qui orat, nescit quid petat, petens ea, quæ sibi non sunt vtilia, etiam si attente, & feruenter oret, atque adeo clamet. Tunc denique Deus similis est non attendenti, quando orans non est dignus, qui audiatur, vel quod sine debita humilitate, fiducia, aliisque debitis circumstantiis oret, vel quod sit peccator, & de pœnitentia nondum cogitare incœperit. Propheta igitur miro artificio à Spiritu S. edoctus, orat Deum pro dono bene orandi, videlicet vt detur ei sic orare, vt opus est, ad hoc vt Deus non repellet orationem, sed percipiat sonum, intelligat clamorem, & intendat orationi. Addit autem, *Rex meus*, vt facilius impetret. Solet enim bonus Rex audire populum suum: adiungit vero, *& Deus meus*, vt ostendat se non solum esse populum Dei quasi Regis, sed etiam creaturam eius, & in omnibus ab eo pendere, & sine eo nihil posse.

III. *Quoniam ad te orabo Domine: mane exaudies vocem meam.*

Reddit rationem, cur petierit audiri à Domino, quoniam, inquit; ad te orabo, id est, quia studium meum præcipuum futurum est oratio; ideo tam sollicitus sum de auditione. Et quia studium orandi non solum est mihi præcipuum, sed etiam primum, ideo summo mane antequam aliud vllum opus aggrediar, tu Domine audies vocem meam: nulli enim loquar antequam tibi, *tu labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam.*

Mane astabo tibi, & videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. IV.

Non solum, inquit, mane orabo, sed etiam astabo tibi, id est, conabor me præsentem tibi exhibere: & contemplabor (id enim sonat vox Hebræa) in illo silentio matutino, antequam irruat turba negotiorum huius vitæ. Materia vero præcipua contemplationis meæ erit considerare, nihil te magis odisse, quam peccatum: innocentiam, & iustitiam tibi summopere, gratam esse, cum tu sis lux, & iustitia, & ideo si tibi placere volo, innocentiam, & iustitiam mihi sectandam esse, & iniquitatem odio habendam.

Neq; habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos tuos. V.

Non solum Deus non vult iniquitatem, sed neque vult homines iniquos: ideo *non habitabit*, inquit, *iuxta te malignus*, i. non propinquabit tibi iure amicitiæ: *neque permanebunt iniusti ante oculos tuos*, id est, non diu respicies oculo clementiæ iniustos. Nunc enim Deus respicit etiam iniustos oculo clementiæ, id est, eis concedit multa temporalia bona, sed hoc non diu durabit. Breui enim proiiciet illos à facie sua in æternum interitum.

VI. *Odisti omnes qui operantur iniquitatem: perdes omnes, qui loquuntur mendacium.*

VII. *Virum sanguinum, & dolosum abominabitur Dominus.*

Non solum Deus non vult iniquitatē, nec

ſolum non vult amicitiam cum iniquis, ſed illos odit, & perdere vult, ac re ipſa perdet? & quoniam peccata committuntur opere, verbo, & cogitatione, ſiue deſiderio, ideo ſingula Pſalmus enumerat, primo operantes iniquitatem: ſecundo loquentes mendacium, quod de pernicioſo intelligitur: tertio virum ſanguinum, ideo, crudelem, ſanguinis appetentem, & doloſum, id eſt, qui dolos meditatur, & ſtruit.

VIII. *Ego autem in multitudine miſericordiæ tuæ introibo in domum tuam, adorabo ad templum ſanctum tuum in timore tuo.*

Dixerat Propheta matutino tempore, ſe contemplaturum quantopere Deus peccatum, & peccatores auerſetur. Exponit nunc fructum contemplationis, ac dicit, *Ego autem in multitudine miſericordiæ tuæ*, id eſt, confiſus in multa miſericordia tua, non in viribus meis, vt euitem omnia peccata, *introibo in domum tuam*, quæ eſt domus orationis, & *adorabo ad templum ſanctum tuum*, id eſt, proſternar coram tabernaculo tuo *in timore tuo*, timens, ac tremens implorabo auxilium tuum.

IX. *Domine deduc me in iuſtitia tua, propter inimicos meos: dirige in conſpectu tuo viam meam.*

Hæc eſt oratio, qua orat in domo Dei, videlicet, vt Deus eum deducat in iuſtitia ſua, id eſt, vt eum ducat per ſemitas iuſtitiæ faciendo illum implere omnia mandata diuina, & ſic vitare omnia peccata, &, quod idem eſt, dirigat in conſpectu ſuo viam eius, id eſt, faciat eum ambulare per viam rectam, Deum ſemper præ oculis habendo. Id vero potiſſimum orat propter inimicos ſiue (vt habetur in Hebræo) propter inſidiatores ſuos: neceſſarium enim eſt diuinum auxilium dirigens, & protegens, præueniens, & ſubſequens propter multitudinem hoſtium, qui nobis inſidiantur, & ad peccata pertrahere conantur, ſiue ij Dæmones ſint, ſiue homines terrentes, vel allicientes. Vocat enim inimicos, omnes, qui impediunt viam ſalutis, etiam ſi aliqui amiciſſimi videantur: nam inimici hominis domeſtici eius. Parum autem refert, quod in Hebræo habetur, *Dirige in conſpectu meo viam tuam*, quomodo etiam haberi in editione Septuaginta Interpretum, teſtatur S. Hieron. in epiſt. ad Suinam, & Fretellam, & in noſtro Græco, & Latino, *Dirige in conſpectu tuo viam meam*. Nam ſenſus in idem recidit, ſiue dicas ſecundum Hebræos codices, *Dirige in conſpectu meo viam tuam*, id eſt, fac, vt inueniam, & videam viam tuam rectam: ſiue ſecundum Græcos, & Latinos, *Dirige in conſpectu tuo viam meam*, id eſt, fac vt ambulem coram te per viã rectam. Semper enim petitur gratia incedendi per viam mandatorum Dei.

Quoniam non eſt in ore eorum veritas, cor eorum vanum eſt. X.

Sepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſe agebant. XI.

Reddit rationem, cur velit auxilium contra inimicos inſidiantes, quia videlicet illi nihil intendunt, niſi decipere, & difficile eſt inſidias eorum vitare. *Non eſt*, inquit, *in ore eorum veritas*, quia ſi terrent, decipiunt, perſuadentes fugam exigui mali, vt inducant in maximum malum: ſi alliciunt, decipiunt, perſuadentes proſecutionem exigui boni, vt adducant iacturam ſummi boni. *Cor eorum vanum eſt* intus, & extra peruerſi ſunt: non ſapiunt, nec appetunt niſi vana, ideo non poſſunt loqui, niſi vana. Idem autem repetit in verſu ſequenti, ſed ordine mutato: nam quod dixerat, *Cor eorum vanum eſt*, repetit, dicens, *Sepulchrum patens eſt guttur eorum*: & quod dixerat, *Non eſt in ore eorum veritas*, repetit, dicens, *Linguis ſuis doloſe agebant*. Itaque cum dicitur, guttur ſepulchrum patens, ſignificatur guttur, ſeu os, & linguam, quæ ſunt inſtrumenta loquendi, eſſe quaſi os ſepulchri; interiora vero ſepulchri, eſſe animam, ſiue cor, vbi ſunt deſideria, & cogitationes horridæ, & fœtentes, quaſi cadauera putrefacta, vnde exhalat fœtor verborum mortiferorum. Et

ideo

ideo addit: *linguis suis dolose agebant*, hoc est, non solum falsa dicunt inimici mei, quia non est in ore eorum veritas, sed etiam dolosa, quia sub specie boni persuadent mala. In Hebræo est, linguis suis blandiuntur, quod in idem recidit.

XII. *Iudica illos Deus, decidant à cogitationibus suis, secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritauerunt te Domine.*

Prophetia est potius, quam imprecatio: significat enim Psalmus fore, vt inimici iustorum, non solum non admittantur ad hæreditatem, de qua in titulo Psalmi, sed condemnentur ad æternas pœnas, & nihil obtineant eorum, quæ moliuntur. *Iudica illos*, id est, iudicabis, vel, vt significantius habent Hebræa, condemnabis illos, decidant à cogitationibus suis, id est, frustrabuntur spe sua, qua sperabant se subuertere posse electos: *secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos*, id est, pro meritis suis expellentur ab hæreditate in tenebras æternas, *quoniam irritauerunt te Domine*, id est, quoniam dum hominibus se nocere existimarunt, non homines offenderunt, sed Deum, iuxta illud, *Non te abiecerunt, sed me*. 1. Reg. 8. &, *Non es mentitus hominibus, sed Deo*, Act. 5.

XIII. *Et lætentur omnes qui sperant in te, in æternum exultabunt, & habitabis in eis.*

XIV. *Et gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum, quoniam tu benedices iusto.*

XV. *Domine, vt scuto bonæ voluntatis tuæ: coronasti nos.*

Hic prædicit felicissimam hæreditatem electorum, quibus titulus Psalmi eam promiserat. Ac primo inuitat iustos ad lætitiam ob spem bonam futurorum. *Lætentur omnes, qui sperant in te*, id est, & si nunc in labore certaminis iusti reperiuntur, tamen lætentur in spe, qui non sperant in vanitatibus, sed in Deo vero, & in tempore suo in æternum exultabunt laudantes Deum, qui habitabit in eis, id est, super eos ad modum tentorij, vt in Hebræo legimus, proinde ipsi in Deo erunt, & Deus in eis: & erit Deus omnia in omnibus. Hæc autem exultatio, & laus, quasi exterior, nascetur ex interna immensa lætitia, & gloria: nam *gloriabuntur in te*, ô Deus, *omnes qui diligunt nomen tuum*, id est, omnes vere iusti. Charitas enim es, quæ iustos, & amicos, & filios Dei facit. Gloriabuntur autem, quoniam tu benedices iusto, id est, vnicuique iusto benedices, & benedicendo benefacies, reddendo eis coronam gloriæ, quam merentur. Et quoniam radix omnium bonorum est beneuolentia Dei, qui nos elegit ante mundi constitutionem, cum ex illa procedat vocatio, iustificatio, merita bona, & ipsa glorificatio: ideo concludit, *Domine, vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos*, id est, confiteor tibi Domine, omnia nostra bona inde manare, quia beneplacitum tuum, siue gratia tua nos complexa est, & vndique protexit, vt scutum protegere solet milites. Cui simile est illud, *Qui coronat te in misericordia, & in miserationibus*. Verbum Hebræum ambiguum est, quo ad pronomen: nam verti potest *coronasti eum*, id est, iustum, cui benedixisti, & sic vertit S. Hieronymus. Potest etiam recte verti, mutatis punctis, *coronasti nos*, vt verterunt Septuaginta, sed sententia est omnino eadem.

PSALMVS VI.

Titulus, & Argumentum.

In finem in hymnis pro octaua, Psalmus Dauid.

QVod dicitur, pro octaua, *vel, vt habetur in Hebræo*, super octauam, *videtur esse genus citharæ habentis octo chordas, vel aliquid simile: nam in priore libro Paralip. 15. vbi describuntur varia instrumenta, quibus canendi erant Psalmi, inter alia ponitur cithara super octauam. Non est tamen*

tamen repudiandum, quod communiter dicitur, per octauam, *hoc loco significare diem vltimi iudicij, quæ erit octaua, quia sequetur post sex dies laboriosos huius vitæ, & post septimam quietis animarum. Hic enim Psalmus est primus illorum septem, qui ad pœnitentiam pertinent. Neque verisimile est, quod Rabini, & eorum sectatores dicunt, hunc Psalmum compositum fuisse à Dauide pro sanitate corporis recuperanda, quam videlicet amiserat ob adulterium, & homicidium perpetratum. Scriptura enim satis declarat in 2. lib. Regum, quam pœnam exegerit* Deus *à Dauide propter illius peccati reatum: neq; vsquam meminit morbi corporalis. Sed neque Ecclesia ab antiquissimis temporibus inter pœnitentiales hunc Psalmum, & primo etiam loco numerasset, nisi proprie, & ad literam ad pœnitentiam pertineret. Itaq; argumentum huius Psalmi erit oratio peccatoris timētis diuinum iudicium, & ad reconciliationem suspirantis.*

EXPLICATIO PSAL. VI.

I. *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.*

Petitio est hæc vere pœnitentis, & contriti, qui super omnia peccatum odit. Nam tunc Deus arguit, id est, accusat, & corripit peccatorem in ira, & in furore, quando non castigat, vt saluet ex amore paterno, sed castigat, vt perdat, ac iustitiæ satisfiat. Quod facit in hac vita, quando percutit cœcitate, & obstinatione, vt sit peccatum pœna peccati: in alia vero quando perdit in gehennam. Iste igitur concussus horrore, & timens abyssum iudiciorum Dei, non recusat flagellum pœnarum, quæ non separant à Deo, sed compellunt ad Deum, sed horrendum, id est, tradi in desideria cordis sui, in passiones ignominiæ, obdurati, & tandem in æternum separari à facie Dei. Porro ira, & furor pro eodem hoc loco accipiuntur, sicut etiam argui, & corripi: est enim (vt alias adnotauimus) familiare Prophetis idipsum bis recipere, explicandi, vel inculcandi gratia.

Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum: sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea. II.

Ad permouendum Deum, vt non in furore arguat, adducit pœnitens Dauid aliquot argumenta, ac primum sumit ab infirmitate sua, quasi dicat, non respicias Domine peccata, vt offensas tuas, sed vt miserias, & ægritudines meas, proinde non punias, vt Iudex, sed cures vt Medicus, vre, & seca, si opus est, sed ex misericordia ad sanandum, non ex iustitia ad perdendum. Vere enim peccata miseriæ sunt, & quo sunt magis ex malitia commissa, eo sunt maiores miseriæ, & quo minus nos ea cognoscimus, & timemus, eo miseriores sumus. Ergo, inquit, *miserere mei, quoniam infirmus sum*, id est, respice misericorditer peccata mea, quæcunque illa sint, vt ægritudines, & morbos animę meæ, quæ me debilem, & imbecillem reddiderunt, *Sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.* Idem repetit aliis verbis. Deus enim si misereatur, miseriam tollit, & proinde sanat, atque ita idem est, *miserere mei, & sana me.* Idem quoque est, *quoniam infirmus sum, & quoniam conturbata sunt ossa mea.* Per ossa enim significatur robur, ac fortitudo, & tunc dicuntur ossa conturbari, quando fortitudo nutat, & robur frangitur, ac debilitatur. Poterant autem verba Græca, & Hebraica sic etiam reddi, *Tremuerunt*, siue, *tremefacta sunt ossa mea.*

Et anima mea turbata est valde, sed tu Domine vsquequo. III.

Alterum argumentum ducit à cognitione proprij peccati, sicut in Psalmo 51. *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco.* Dicit igitur, non solum miser sum, sed etiam miseriam meam agnosco, ac propterea anima mea se ipsam tam deformem, ac miseram aspiciens, & horrens turbata est valde, & conterrita salubriter impatiens efficitur, & clamat, *& tu Domine vsquequo* non misereris, non sanas? Habet vero magnam emphasim, illud, *vsquequo,* sine alio verbo. Significat enim prolatum esse ab anima

nima turbata, & non valente integram formare sententiam.

IV. *Conuertere Domine, & eripe animam meam: saluum me fac propter misericordiam tuam.*

Hoc est argumentum tertium, quod à misericordia Dei sumitur. *Conuertere*, inquit, id est, respice me: nam respectu Dei est causa omnium bonorum nostrorum. *Conuerte faciem tuam, & salui erimus.* Et alibi. *Auertisti faciem tuam, & factus sum conturbatus*: Respexit Dominus Petrum, & fleuit amare: Et Iacobus ideo vocat *Deum patrem luminum*, quia sicut sol aspectu suo illuminat, calefacit, viuificat corpora, ~~sic Deus respiciens oculo pietatis illuminat, calefacit, viuificat corpora~~, sic Deus respiciens oculo pietatis illuminat, accendit, viuificat animas: *& eripe animam meam*, id est, educ de fouea, in quem cecidit, erue de laqueo venantium, quo capta, & irretita tenetur, eripe de manibus inimicorum, quibus, tradita est propter peccatum. *Saluum me fac*, id est, libera ab imminente damnatione ad infernum: nam proprie saluare est liberare ab imminente mortis periculo. Notandus est autem ordo. Primo Deus conuertitur ad nos, ac nos respicit gratia sua. Secundo nos conuertimur ad illum, & sic anima eruitur à culpa. Tertio liberati à culpa saluamur à periculo imminentis damnationis. Hoc autem totum, quod fit in actu iustificationis, non fit per vlla nostra merita precedentia (quid enim meretur impius nisi pęnā?) sed per misericordiam Dei, ideo addit, *propter misericordiam tuam*: quasi dicat, Audeo petere tam ingens donum, non quia dignus sum, sed quia tu misericors es.

V. *Quoniam non est in morte qui memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi.*

Est hoc argumentum quartum à gloria Dei desumptum. Peto, inquit, non argui in furore, quia si ita fieret, ad mortem æternam sine dubitatione damnarer: & sic periret ex parte memoria tua, & laus tua. Damnati siquidem ad gehennam non recordantur Dei, vt eum laudent, neq; vllus est in inferno, qui confiteatur Domino, id est, laudet Dominum confitendo eius beneficia, & mirabilia. Qui hunc locum intelligunt de morte corporali, & per infernum intelligunt sepulchrum, & sensum esse volunt, quod mortui in sepulchris iacentes Deum non laudant, neq; eius memores sunt, cum nihil sentiant; allegant verba Ezechiæ apud Isaiam cap. 38. *Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te*, & satis constat, Ezechiam petiuisse liberari à periculo mortis corporalis. Sed profecto locus etiam Ezechiæ debet intelligi de morte æterna ac de inferno damnatorum. Nam tametsi Ezechias timebat mori corporaliter: timebat etiam mori in æternum, & cantauit canticum illud gratias agens Deo, quia intellexit ex dono corporalis sanitatis, tanquam ex signo diuinæ beneuolentiæ sibi remissa fuisse peccata, & liberarum se esse à periculo gehennæ, vnde ait: *Tu autem eruisti animam meam, vt non periret, proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea, quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te, non expectabunt, qui descendunt in lacum, veritatem tuam.* Et sane si de morte sola corporali hæc intelligerentur, valde exilia essent argumenta. Nam etsi mortui corporaliter, & in sepulchro iacentes non laudant Deum, tamen animæ eorum viuunt, & Deum laudant, & ipsa etiā corpora in sepulchro expectant veritatem Dei, id est, fidelitatem Dei de promissa resuscitatione. Soli illi sunt qui descendunt in lacum æternæ damnationis, qui non expectant veritatem Dei, neque Dei recordantur in bonum neque laudant aut vnquam laudabunt: atque ita hunc locum Ezechiæ intelligit S. Hieronymus in commentario Isaiæ, & alij Patres.

VI. *Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.*

Quintum argumentum ducit Propheta à fructibus dignis pœnitentiæ. Nam, vt Apostolus dicit, *Si nos ipsos dijudicaremus, non vtique iudicaremur*, id est, si nos ipsos damnare-

naremus, & puniremus, non damnaremur, nec puniremur à Domino. Parcit enim Deus iis, qui ſibi non parcunt. Dicit igitur ſe non ſolum intelligere, & deteſtari peccatum ſuum, ſed etiam pro viribus punire, & puniturum. *Laboraui*, inquit, *in gemitu meo*, id eſt, tam ingenti fletu peccata mea deploraui, vt fatigatus ſim, nec tamen adhuc ceſſo. Nam *lauabo per ſingulas noctes lectum meum*, id eſt, ſingulis noctibus vice ſomni, & quietis, vbertim peccata deflebo, & lacrymis ſtratum rigabo. Notanda eſt hoc loco abundantia, & diuturnitas lacrymarum. Nam pro verbo, *lauabo*, in Hebræo אשחה eſt, *aſche*, natare faciam, vt etiam vertit S. Hieronymus: & ipſum etiam Latinum, *lauabo*, non ſignificat effuſionem paucarum guttarum, ſed tantam copiam, vt iis lectus lauari poſſet. Vox etiam, *rigabo*, inſinuat ingentem copiam lacrymarum decurrentium inſtar riuuli. Illud autem, *per ſingulas noctes*, in Hebræo ambiguum eſt. Nam ſignificare poteſt, per totam noctem, & ſic vertit S. Hieronymus: poteſt etiam ſignificare, in omni nocte, & ſic acceperunt Septuaginta: vtrunque mirabile eſt, & fortaſſe vtrunque verum ſimul, id eſt, quod longo tempore ſingulis totis noctibus lacrymas copioſiſſimas fuderit. In quo ſpeculo intueri ſe deberent, qui plurima, & grauiſſima peccata committunt; & vix paucas lacrymarum guttas emittere valent, cum remiſſionem à Deo quærunt.

VII. *Turbatus eſt à furore oculus meus: inueteraui inter omnes inimicos meos.*

Pertinent hæc ad effectum indicandum maximæ illius profuſionis lacrymarum. Nam in Hebræo pro *turbatus eſt*, habetur caligauit, ſeu corroſus eſt oculus meus, vt ſenſus ſit, oculus meus propter furorem, & indignationem meam contra turpitudinem peccati, à fletu nimio quaſi corroſus caligauit, & turbatus eſt. Quod autem ſequitur, *inueteraui*, in Hebræo refertur ad oculum, & eſt tertiæ perſonæ, inueterauit: tamen quia non ſolum Septuaginta, ſed etiam S. Hieronym. vertit in prima perſona, inueteraui, ſiue conſumptus ſum, credibile eſt lectionem Hebraicam nonnihil ab eo tempore immutatam, vt in voce, *atecha*, עתקה deſit vnum Iod in fine, & loco ה, debet eſſe ת, & legendum ſit *atachti*, quæ mutatio עתקתי facillime accidere potuit. Senſus igitur eſt, *Turbatus eſt à furore oculus meus, inueteraui inter omnes inimicos meos*, id eſt, quia inueteraui inter omnes inimicos meos: & clarius, oculus meus caligauit præ fletu ex indignatione, quam concepi, ex eo quod tam diu in peccatis hæſerim, vt inueterauerim inter omnes inimicos meos: quaſi dicat, Non poſſum non vehementer mihi ipſe indignari, quod nullum vitium adhuc perfecte vicerim, nullumque hoſtem animæ meæ debellauerim, ſed conſenuerim inter omnes hoſtes meos. Vocat autem hoſtes, omnes qui eum ad peccandum impulerunt, ſiue Dæmones, ſiue homines, ſiue ipſa vitia, & habitus malos.

Diſcedite à me omnes, qui operamini iniquitatem: quoniam exaudiuit Dominus vocem fletus mei. VIII.

Quia tam grauiter ferebat ſe conſenuiſſe inter hoſtes; ideo prorumpit in hanc vocem, *Diſcedite à me*, id eſt, nolo amplius conſortium veſtrum, non acquieſcam tentationibus veſtris, fretus diuino auxilio. *Quoniam exaudiuit Dominus vocem fletus mei*, id eſt, quia Dominus miſericordia motus ob lacrymas meas, non ſolum peccata dimiſit, ſed etiam virtutem auxit reſiſtendi vobis.

Exaudiuit Dominus deprecationem meam, Dominus orationẽ meam ſuſcepit. IX.

Explicat quod dixerat, ſe exauditum, & idem repetit bis, terve, ad ſignificandam certitudinem exauditionis; & vt ipſe ſibi hoc modo animum adderet ad reſiſtendum tentationibus.

Erubeſcant, & conturbentur omnes inimici mei: conuertantur, & erubeſcant valde velociter. X.

Concludit optans finem totalem bellorum ſpiritualium. *Erubeſcant, & conturbentur*,

tur, quia nihil profecerunt, sed in vanum laborauerunt; *conuertantur* in locum suum, vnde venerunt, *& erubescant*, id est, confusi discedant velocissime: quia nimirum nolo differre vitæ mutationem: sed ex hac hora, ex hoc momento aggredior viam Domini rectam, & perfectam. Potest etiam hæc conclusio esse oratio pro conuersione eorum hominum, qui vel persequendo, vel alliciendo causa peccandi illi fuerunt. Optat enim, & orat, vt illi erubescant, & conturbentur per veram cognitionem, & detestationem peccati: & sic ipsi quoque ad Deum velociter conuertantur. Potest denique esse imprecatio implenda in die Iudicij. Tunc enim vere omnes impij, siue dæmones, siue homines, qui iustos ad impatientiam, vel alia peccata inducere voluerunt, confundentur, & erubescent, & conuertentur ad agnitionem veritatis, sed inutiliter. Tunc enim dicent, *Ergo errauimus à via veritatis*, &c. Erit autem id celeriter valde, quia dies Domini non tardat, etiam si nobis nunc secus videatur. Sed cum venerit, & repentinus venerit, tunc sentietur, quam celeriter venerit. In Hebræo habetur, *Erubescant, & conturbentur vehementer*. Quæ vox, *vehementer*, non habetur hoc loco in nostris codicibus Græcis, & Latinis, sed fuisse in editione Septuaginta Interpretum, testatur S. Hieronymus in epist. ad Suniam, & Fretellam. Sed si quis recte consideret, illa particula non deest in nostris codicibus, sed posita est paulò inferius. Nam vbi nos habemus, *conuertantur, & erubescant valde velociter*, in Hebręo non habetur *valde*, sed solum *velociter*. Ex quo intelligimus, non esse sensum, erubescant valde velociter, sed, erubescant valde, & erubescant velociter. Et hoc modo Codices omnes concordes erunt.

PSALMVS VII.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

Psalmus Dauid, quem cecinit Domino pro verbis Chusi filij Iemini.

IN *Hebræo non est Psalmus, sed*, Sigaion, *quod propriè ignorantiam significat; tamen quia Septuaginta, & S. Hieronymus reddiderunt, Psalmus, dicendum erit, eam vocem esse ambiguam, & significare non solum ignorantiam, sed etiam genus aliquod cantici. Quis item fuerit Chusi; non est adeo certum. S. Augustinus, & alij, qui non norunt linguam Hebraicam existimant esse Chusi Arachitem amicum Dauid, qui (vt legitur 2. Reg. 16) misit nuntium ad Dauidem, eique significauit consilium Achitophel. Sed ille Chusi scribitur per literam Chet, iste de quo in hoc Psalmo, per literam Caph, neque constat, an ille Chusi fuerit filius Iemini. Denique Dauid in hoc Psalmo refellit calumniam cuiusdam filij Iemini, vt patet ex illis verbis*, Si feci istud, *Chusi autem Arachites nullam calumniam dixit contra Dauid. S. Hieronymus existimat, titulum intelligendum esse de Saule, qui vocatur Chus, id est, Æthiops, ob nigredinem morum, & erat de Tribu Beniamin, seu (quod est idem) filius Iemini, vt patet ex lib. 1. Reg. c. 9. Saul enim lib. 1. Reg. cap. 22. dixit coram omnibus seruis suis*, Non est qui vicem meam doleat eò quod suscitauerit filius meus seruum meum aduersus me insidiantem mihi vsque hodie. *Hanc igitur calumniam refutat Dauid in hoc Psalmo iuxta opinionem sancti Hieronymi. Sed potest etiam æque probabiliter dici, Chus hoc loco esse Semei, qui erat etiam filius Iemini, & maledixit Dauidi, cum fugeret persequutionem Absalonis, & ait*: Egredere vir sanguinum, & vir Belial, reddidit tibi Dominus vniuersum sanguinẽ domus Saul, quoniam inuasisti Regnum pro eo. *2. Reg. 16. Ob hanc calumniam pessimam, & falsissimam videtur hunc Psalmum composuisse, orans* Deum, *vt defendat innocentiam, & iustitiam suam; & ideo vocatur Psalmus*. Ignorantia Dauid, *quia vere ignorabat, se mala illa fecisse de quibus accusabatur à Saule, siue à Semei. Ideo etiam dicit in principio Psalmi*. Domine Deus si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, *&c. Videtur igitur Psalmus scriptus esse tempore persecutionis Absalon, ob verba maledictionis Semei, vel tempore persecutionis Saul, ob ver-*

שגיון

ob verba supradicta. Propheticè autem David gerit personam Christi, & cuiuscunque iusti calumniam sustinentis.

EXPLICAT. PSAL. VII.

I. DOMINE Deus meus in te speraui: saluum me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me.

In te, inquit, *speraui*, quia penè omnes deseruerunt me; ita vt etiam filius meus Absalon, vel socer meus Saul quærant me occidere: non habeo, cui fidam, nisi te Deum meum. *Saluum me fac ex omnibus persequentibus me.* Multi enim eum persequebantur, alij consilio, alij maledictione, alij bello, & armis.

II. *Ne quando rapiat vt leo animam meã, dum non est qui redimat, neque qui saluum faciat.*

Respicit ad Principem persecutionis, ne fortè, inquit, Saul, aut Absalon rapiat animam meam, id est, vitam meam, vt leo solet absque vlla misericordia interficere animalia cætera: *dum non est qui redimat, neque qui saluum faciat*, id est, dum tu non redimis, neque saluas. Sciebat enim Dauid omnem industriam humanam sine Deo esse vanam. Vtitur Scriptura voce redemptionis pro quacunque liberatione, etiam si non fiat propriè per solutionem pretij. Sicut enim dicitur Deus vendere, quos alienat quodammodo à sua misericordia, & tradit ministris suæ iustitiæ puniendos: ita dicitur Deus redimere, quos iterum à ministris iustitiæ erutos misericorditer liberat. In Hebræo habetur paulò aliter, videlicet: Ne fortè rapiat vt leo animam meam, lacerans, & non sit saluans: sed in sententia non est varietas.

III. *Domine Deus si feci istud, si est iniquitas in manibus meis.*

IV. *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis.*

Reddit causam, cur petierit liberari à Deo, quia videlicet Deus nouit innocentiam eius, & sic refellit calumniam Saulis, & Semei de insidiis in Saulem, & de inuasione Regni: nec solum dicit se non reddidisse malum pro bono, neque malum pro malo, sed reddidisse bonum pro malo. Primò igitur dicit se non reddidisse malum pro bono, *Si feci*, inquit, *istud*, id est, si insidiatus sum Regi, vel si inuasi Regnum fraude aliqua, aut vi. *Si est iniquitas in manibus meis*, id est, si operatus sum iniquitatem reddens malum pro bono, id est, cum recepe-rim à Saule honorem magnum, vt essem gener eius, & Tribunus super mille viros, si reddidi pro his beneficiis malum insidiarum, vt ipse dicit. Addit, se non reddidisse malum pro malo. *Si reddidi retribuentibus mihi mala*, id est, cum Saul, siue Semei retribuerint mihi multa mala pro beneficiis à me acceptis, ita vt me occidere voluerint, si reddidi eis vicem procurando eorum mortem, & non potiùs abstinuerim semper à nece ipsorum, cùm facilè & impunè inferre eam possem: *decidam meritò ab inimicis meis inanis*, id est, si non sunt falsæ eorum calumniæ, non recuso cadere in prælio penitus inanis, id est, sine vlla gloria militari, nullo damno hostibus illato, & maximo accepto. In Hebræo legitur hoc modo, *Si reddidi retribuentibus mihi malum, & dimisi hostes meos vacuos*: sed vox *dimisi*, potest significare etiam recedam, seu discedam, & tunc efficitur sententia, quam reddiderunt Septuaginta. Idem enim est recedam ab inimicis inanis. Si autem legamus cum S. Hieronymo, *Et dimisi hostes meos vacuos*; tunc sensus erit, se reddidisse bona pro malis, ac si dicat, Si dimisi hostes meos non affectos à me aliquo insigni beneficio, eueniat mihi hoc, aut illud malum.

Persequatur inimicus animam meam, & comprehendat, & conculcet in terra vitam meam & gloriam meam in puluerem deducat. V.

Hæc sunt mala, quæ sibi ipse imprecatur, si sunt veræ calumniæ Saulis, aut Semei, Semper autem crescit oratio *Primò*, inquit, *persequatur inimicus animam meam*, id est,

id est, conetur me occidere. Secundò, *comprehendat*, id est, non possim effugere manus eius, quin capiat me ad interficiendum. Tertiò, *Conculcet in terra vitam meam*, ignominiose destruat vitam meam, quomodo destruuntur, quæ pedibus minutatim atteruntur. Denique, *gloriam meam in puluerem deducat*, id est, post mortem detrahatur gloria mea de loco sublimi, in quo nunc est, vsq; ad puluerem, ita vt memoria mea cum infamia, & opprobrio viuat inter homines. Quintò additur in Hebręo, Selà, id est, semper infamis maneam.

VI. *Exurge Domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum tuorum.*

Demonstrata innocentia sua petit à Deo iustam defensionem. Et quia Deus per metaphoram dicitur dormire, cum non adiuuat: surgere à somno, quando incipit adiuuare, iuxta illud. *Exurge, quare obdormis Domine?* Ideo nunc dicit: *Surge in ira tua*, id est, irascere inimicis meis, eosque repelle, ac terre, ne mihi noceant. Illud autem, *Et exaltare in finibus inimicorum tuorum*, idem ferè significat: est enim sensus, Appare sublimis in finibus inimicorum, vt omnes te videant, id est, vt omnes præsentiam tuam sentiant. Parum autem refert, quod in Hebræo habetur, *inimicorum meorum*, in Græco, & Latino, *inimicorum tuorum*. Iidem enim inimici erant Dauidis, & Dei.

VII. *Et exurge Domine Deus meus in præcepto, quod mandasti: & synagoga populorum circumdabit te.*

Petierat simpliciter auxilium Dei contra inimicos: nunc addit rationem cur deceat Deum hoc facere. Et ratio est, quia Deus præcepit Iudicibus terræ, vt liberent innocentes de manibus opprimentium. Ex quo sequitur, vt ipsum quoq; id facere deceat, qui est Iudex supremus super omnes Iudices. *Exurge*, inquit, *in præcepto, quod mãdasti*, id est, iuxta præceptum quod mandasti. In Hebræo habetur, *Iudicio quod mandasti*, & idem est sensus, nimirum, iuxta Iudicium, quod fieri præcepisti. Potrò in Hebræo habetur: *Exurge ad me*, pro eo quod nos habemus: *Exurge Domine Deus meus*. Sed facilè apparet vnde nata sit diuersitas interpretationis. Nam vox Hebræa potest legi, *Eli*, ac sic legerunt Septuaginta, & rectè verterunt, *Deus meus*: potest etiam legi, אֵלִי *Elai*, & sic legerunt, qui addiderunt puncta, & S. Hieronymus, & ideo reddidit S. אֵלַי Hieronymus, *ad me*, & sic reddunt omnes, qui recipiunt puncta. Sed, vt sæpe dixi, in eiusmodi varietatibus, magna debet esse auctoritas Septuaginta virorum. *Et synagoga populorum circumdabit te*, id est, ex hac demonstratione præsentiæ tuæ in cohibendis inimicis meis, & in defensione mea, fiet, vt multi alij agnoscant te, & confiteantur tibi, teq; laudent, & sic circumdabunt te, quia vbi sunt aliqui congregati in nomine tuo, ibi tu es in medio eorum.

Et propter hanc in altum regredere: Dominus iudicat populos. VIII.

Quia dixerat, Synagoga populorum circumdabit te: ideo nunc adiungit, *& propter hanc in altum regredere*, id est, sicut propter me exaltatus es in finibus inimicorum meorum terrens eos ex iustitiæ tuæ solio: ita propter synagogam populorum laudantium te, quandocunque opus erit, in altum solium iustitiæ iterum ascende, & appare conspicuus in finibus inimicorum eius. Quod sequitur, *Dominus iudicat populos*, in Hebræo coniungitur cum versiculo sequenti, & verè cum illo optimè cohæret: sed optimè etiam cohæret cum versiculo præsenti, vt distinxerunt Septuaginta Interpretes. Est enim redditio rationis, quasi dicat Propheta, Domine pro synagoga populorum tibi adhærentium ascende in solium iudicij aduersus hostes eorum; quia Dominus iudicat populos, id est, quia Domini supremi, qualis tu es, proprium est iudicare populos. Neque refert si legamus, iudicat, cum Græcis, vel iudicabit, cum Hebræis, quia idem est sensus, nimirum, ad Dominum pertinet iudicare populos.

IX. *Iudica me Domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam super me.*

Hæc est conclusio totius superioris precationis. Quia enim conscius sibi erat, falsam esse calumniam Saulis, siue Semei, & conscientiæ suæ testem habebat Deum; rogat ipsum Deum supremum iudicem, vt iudicet causam suam iuxta iustitiam suam, & innocentiam, quæ est super se: & det vnicuique prout meretur.

X. *Consummetur nequitia peccatorum, & diriges iustum: scrutans corda, & renes Deus.*

Hæc est quasi pars altera Psalmi, in qua docet Propheta eos, qui male agunt, aduersus seipsos agere, ac per hoc hortatur omnes, vt conuertantur ab iniquitate ad iustitiam. Ait igitur, *consummetur nequitia peccatorum*, id est, perficiatur, & ad summum perueniat nequitia peccatorum, tamen iusto non nocebit; non enim eum inflectet ad dexteram, vel ad sinistram: quia tu *diriges iustum*, id est, per tuam prouidentiam aderis iusto; ne declinet ad dexteram, vel ad sinistram. Tu, inquam, hoc facies qui solus nosti, qui sint vere iusti, cum scruteris corda, id est cogitationes, & renes, id est, desideria. In Hebræo habetur verbum futu-
יגמר יגמר ri temporis, *igmar*, id est, consummetur, siue consummabitur: sed Septuaginta Interpretes legerunt sine litera, *Iod*, quæ minutissima est, & potest postea esse addita: sensus tamen in idem tecidit. Si enim legas, *Consummetur nequitia*, sensus erit, nequitia peccatorum crescet vsque ad summum, & tota consummetur in vexatione iustorum, & tamen eos non deijciet, neque inflectet:
תכונם quia Deus eos diriget, & stabiliet: vtrumq; enim significat vox Hebræa, *Theconem*.

XI. *Iustum adiutorium meum à Domino, qui saluos facit rectos corde.*

Ex vniuersali sententia colligit in particulari, se meritò sperare adiutorium Domini *Iustum*, inquit, *adiutorium meum à Domino* veniet, quia iustum est, vt Deus iustos adiuuet; quoniam eius proprium est, saluos facere rectos corde, id est, eos qui verè sunt iusti coram Deo, qui scrutatur corda. In Hebræo coniungitur prima vox huius versiculi, cum versu superiore, *scrutans corda, & renes Deus* iustus, & deinde incipit nouus versus, *Adiutorium meum à Domino.* Res non est magni momenti, & in rebus dubiis præferenda videtur auctoritas Septuaginta virorum, & Vulgatæ nostræ editionis.

Deus iudex iustus, fortis, & patiens: nunquid irascitur per singulos dies? XII.

In hoc versiculo videntur diffidere codices Hebræi, Græci, & Latini. Nam ex Hebræo vertit S. Hieronymus, Deus iudex iustus, & fortis comminans tota die. Ex Græco reddit S. Augustinus, Deus iudex iustus, & fortis, & patiens, non iram adducens tota die. Videntur autem plane contraria, comminans, siue irascens (vtrumque enim significat vox Hebræa) tota die, & non iram adducens per singulos dies, id est, non irascens omni die. Codex autem Latinus per interrogationem habet; *nunquid irascitur per singulos dies?* sed facilis est concordia. Nam vox Hebræa si legatur *El*, vt אל legit S. Hieronymus, & vt nunc legitur secundum puncta Rabinorum, significat fortem: si autem legatur *Al*, vt potest legi cum אל aliis punctis, & vt legerunt Septuaginta Interpretes, significat, non. Et hanc lectionem veriorem existimamus, & sic concordat Græcus codex cum Hebræo; vterque enim habet, non irascitur, siue non comminatur. Illud autem *fortis*, quod est in Græco, non est interpretatio vocis Hebraicæ *El*, sed est nomen superadditum à Se- אל ptuaginta explicandi gratia, sicut etiam patiens. Nam in Hebræo ad verbum habetur, *Deus iudex iustus*, non comminans siue non irascens omni die, siue tota die. Latinus autem Interpres secutus Græcam lectionem reddidit sensum, non verba, cum per interrogationem posuit nunquid irascitur per singulos dies? idem enim est, non irascitur, & nunquid irascitur? Sententia igitur

igitur huius versiculi est, Deum Iudicem iustum, qui simul est fortis & patiens, non semper comminari, vel irasci: sed aliquando re ipsa effundere iram suam grauissimè puniendo, id quod dicitur aduersus eos, qui videntes Deum sæpe minari multa mala peccatoribus, & tamen differre exequutionem, contemnunt minas Dei. Hunc autem sensum esse huius versiculi colligitur ex sequenti.

XIII. *Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrabit: arcum suum tetendit, & parauit illum.*

Probat Propheta, Deum non semper irasci, vel minari, sed aliquando effundere iram, & inferre mala, quæ comminabatur. *Nisi conuersi*, inquit, *fueritis, gladium suum vibrabit* (sic enim legendum est, non vibrauit) id est, gladium agitabit cædendo, atque ita splendere eum faciet. Nec solum gladio percutiet, sed etiam arcu: iam enim arcum tetendit, & parauit. Vtitur autem similitudine gladij, & sagittarum, vt significet Deum ferire tam prope, quam longe. Quando causa mali nobis illati proxima est, & manifesta, tunc Deus gladio ferit cominus. Quando causa mali remota, & occulta est, tunc videtur Deus eminus iaculari sagittas suas.

XIV. *Et in eo parauit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit.*

Ne putaremus, sagittas Dei facile posse repelli, aut vitari, addit Propheta, eas sagittas esse *vasa mortis*, id est, instrumenta mortifera, & sagittas effectas siue fabricatas ardentibus, id est, ex ardenti materia, vt sint tela ignita, quæ velocissime, & summa vi penetrant omnia. Porro nomen vasis passim accipitur in Scripturis pro instrumento, vt Psal. 70. *In vasis Psalmi.* Isaiæ 22. *Vasa Musicorum.* Hierem. 50. *Vasa iræ*, & cap. 51. *Vasa belli.*

XV. *Ecce parturiit iniustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem.*

Tribus sequentibus versiculis ostendit Propheta sagittas Dei, vt verè ignitas velocissime, & summa vi ferri, vt vitari non possint. Nam illa ipsa actione, Dei prouidentia sic disponente, qua peccatores nocere parant Iustis, se ipsi occidunt. Hæc enim est mira Dei animaduersio in peccatores, cum facit, vt omnes eorum machinationes in ipsos conuertantur. *Ecce*, inquit, peccator *concepit dolorem, & peperit iniquitatem*, & foueam aperuit, ac profunde fodit, vt iustum, vel aperte, vel clam opprimeret; sed Deo sic operante, cecidit ipse peccator in suam foueam, & dolor, quem conceperat, & iniquitas, quam pepererat, in caput eius reciderunt. Sed singula explicemus. *Ecce parturiit iniustitiam*, peccator videlicet, iniustum aliquod opus aduersus iustum efficit. Porro hoc loco *parturiit*, non est aliquid diuersum à voce *peperit*, sed omnino idem; explicat enim statim clarius, quo semine parturierit, siue pepererit. *Concepit*, inquit, *dolorem, & peperit iniquitatem.* Concipitur enim semen, & paritur fœtus. Conceptio doloris, est conceptio inuidiæ, siue odij in proximum, quæ sunt semina malorum, & rectè conceptio inuidiæ, vel odij, dicitur conceptio doloris; quia inuidia, & odium torquent, & disrumpunt animum inuidentis, & odio habentis. Ex hoc malo semine concepto paritur opus iniquum, vt cædes, rapina, detractio, falsum testimonium, & similia. Quamuis autem videantur nonnullis tria distincta, *parturiit iniustitiam, concepit dolorem, peperit iniquitatem*, & verè parturitio sit quid medium inter conceptum, & partum: tamen dixi non esse hoc loco, nisi duo; tum quia duo sola respondent paulo infra, cum dicitur, *conuertatur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet*; tum quia si, *parturiit*, hoc loco poneretur pro parturitione distincta à partu, poneretur post verbum, *concepit*, non ante illud. Igitur *parturiit iniustitiam*, dictum est in summa, & breuiter, deinde explicatum est per illa, *concepit dolorem, & peperit iniquitatem.*

Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam quam fecit. XVI.

Dixerat peccatorem peperisse iniquita-

tem contra iustum; addit aperuisse etiam lacum, siue cisternam, vt est in Hebræo. Significat autem his similitudinibus, peccatorem aliquando apertè, aliquando occultè moliri malum Iustis: & quia tam partus, quam fossio sunt opera valde laboriosa, significatur, opera mala, non sine dolore, & labore fieri. Hinc illa vox perditorum, Sap. 5 *Ambulauimus vias difficiles. Et incidit in foueam, quam fecit.* Incipit iam Propheta ostendere mala illa hominum peccatorum ipsis peccatoribus solum nocere, & hunc esse gladium, siue sagittas Dei; & incipit ab vltimo malo, quia in illo desierat. Aperuit, inquit, lacum, seu cisternam, vt iustus nesciens ibi esse foueam, in eam caderet; sed ipse prior in eam incidit, qui eam foderat.

XVII. *Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet.*

Non solùm mala occulta, vt apertio foueæ, sed etiam manifesta, vt odium, siue inuidia concepta, quæ multis signis prodit exterius: & ipsa mala ex odio, & inuidia profecta, vt cædes, & rapinæ, similia in auctorem, Deo sic disponente, recident. Exemplo sunt Saul, & Dauid; Christus, & Iudæi; Martyres, & persecutores.

XVIII. *Confitebor Domino secundùm iustitiam eius, & psallam nomini Domini altißimi.*

Concludit Psalmum cum laude Dei: *Confitebor Domino*, id est, laudabo Dominum, sic enim passim accipitur in Scripturis confessio pro laude, quia videlicet, qui laudat, confitetur, eum, quem laudat, dignum esse laude; *secundùm iustitiam eius*, id est, laudabo, prout meretur eius iustitia, quæ tam admirandis modis liberat iustos, punit iniustos. *Et psallam nomini Domini altissimi*, idem significatur aliis verbis; Hymnum dicam Domino altissimo, id est, supremo Iudici, qui sedet in altissimo solio super omnes alios iudices.

PSALMVS VIII.

Titulus, & Argumentum.

In finem pro torcularibus. Psalmus Dauid.

VOx, torcularibus, *in Hebræo est*, Hagghittith, *quæ nihil significare videtur, & ideo moderni, qui ita legunt, dicunt esse genus instrumenti musici nobis incogniti. At Septuaginta, & S. Hieronymus, qui reddiderunt*, torcularibus, *legerunt sine dubio*, Hagattoth, *quod significat torcularia, & hanc esse veram lectionem, dubitare non possumus. Quid autem sit*, pro torcularibus, *difficile est diuinare, qui enim intelligunt Ecclesiam, vel martyria, vel Crucem Christi, mysticè exponunt. Animaduerti titulum*, pro torcularibus, *haberi in tribus Psalmis, qui ad amorem Dei præcipuè pertinent, videlicet in hoc octauo, qui exorditur à magno affectu*: Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra? *& in octogesimo, qui similiter hortatur ad iubilum spirituale:* Exultate Deo adiutori nostro, iubilate Deo Iacob: sumite Psalmum, & date tympanum, psalterium iucundum cum cithara. *Denique in octogesimo tertio, qui plenus est affectu ardentissimi amoris diuini*: Quam dilecta tabernacula tua Domine, concupiscit, & deficit anima mea: Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum. *Itaque ex materia horum Psalmorum suspicor dici*, pro torcularibus, *quia sunt aptissimi ad exprimendum vinum diuini amoris ex cordibus hominum, vel quia cum lætitia, & cordis iubilo canendi sunt, quomodo lætari & canere solent, tempore vindemiæ, qui de torcularibus ingentem vini copiam exprimunt. Fateor tamen me nondum assequi tituli huius, vt etiam aliorum multorum intelligentiam: est igitur argumentum huius Psalmi, laudatio potentiæ & benignitatis Dei, ac præcipuè erga genus humanum.*

הַגִּתִּית

הַגִּתּוֹת

* * *

EXPLICAT. PSALM. VIII.

I. *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra!*

Ex consideratione magnitudinis Dei, rapitur Propheta in admirationem, quod tantus Deus tanti faciat hominem, qui est puluis, & cinis, vt eum visitare, & ornare plurimis, & maximis beneficiis dignatus sit. Illud *Domine*, in Hebræo est nomen proprium Dei, quod scribitur quatuor literis, & deducitur ab *esse*, iuxta illud: *Ego sum qui sum*: quod nomen moderni exprimunt per vocem, *Ieoua*, sed Septuaginta Interpretes, & S. Hieronymus imo Christus ipse, & Apostoli pronuntiare non solebant, sed loco eius dicebant, *Domine*. Illud autem, *Dominus noster*, est in Hebræo alia vox, *Adonai*, quæ propriè *Dominum* significat. Itaque sensus est, *Deus* qui es ipse fons essendi, vnde omnia quæ sunt, deriuantur, ac proinde *Dominus noster*, id est, Dominus rerum omnium es, *quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra?* id est, gloria tua, siue bona fama nominis tui, diffusa est per omnem terram, cum ingenti admiratione omnium, qui illam considerare satagunt. Quod Isaias cap. 6. aliis verbis dicit, *Plena est omnis terra gloria eius*. Dicit autem nomen Dei esse *admirabile*, quia tametsi pauci re ipsa mirentur, cùm pauci sint, qui considerent opera Dei; tamen ipsum Dei nomen est admiratione dignissimum, cùm omnes creaturæ assiduè laudent creatorem, vt omnia pulchra opera laudare dicuntur artificem. Et hoc modo plena est omnis terra gloria Dei; quia quicquid est in terra, etiam si minimum quid videatur, potentiam, & sapientiam creatoris infinitam manifestat.

חיה יהוה אדני

II. *Quoniam eleuata est magnificentia tua super cœlos.*

Ratio redditur, cur sit tam admirabile nomen Domini in vniuersa terra: quia videlicet magnificentia Dei est altior cœlo, id est, non capitur cœlo; tanta est, vt totus mundus eam capere non possit. Operuit cœlos gloria eius, & laudis eius plena est terra, inquit Abachuc in cantico suo. Porro magnificentia virtus est magnorum Principum, qui magnis sumptibus, vel ingentia palatia, aut ciuitates ædificant, vel maximum numerum famulorum, aut etiam exercitus integros alunt, vel amplissima dona in alios conferunt. Deus autem ædificauit palatium huius totius mundi, cuius pauimentum est orbis terræ, & tectum est cœlum. Alit autem omnia viuentia, quæ sunt innumerabilia: denique donauit Angelis sanctis, qui sunt in maximo numero, & donaturus est hominibus iustis Regnum amplissimum, non temporale, sed æternum. Verè igitur magnificentia eius maxima est.

Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, vt destruas inimicum & vltorem. III.

Respondet obiectioni quæ poterat fieri: si gloria Dei replet orbem terræ, & magnificentia eius eleuata est super cœlos; vnde fit, vt non omnes eam cognoscant, & laudent? Respondet inde fieri, quod Deus non dignetur cognosci, & laudari à superbis, qui de sua virtute præsumunt; sed ab humilibus & paruulis, iuxta illud Matth. 11. *Confiteor tibi Pater, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.* Et hinc valde crescit gloria & magnificentia Dei, cùm non cognoscatur, nisi à quibus ipse cognosci voluerit. Potest autem hic versiculus duobus modis intelligi. Primo, vt per infantes & lactentes, intelligantur homines, qui re vera comparatione Angelorum sunt veluti infantes & lactentes, præsertim circa intelligentiam rerum diuinarum: ergo, inquit, ex ore mortalium hominum perfecisti laudem, reuelans eis gloriam tuam, *propter inimicos tuos*, id est, ad confusionem superborum Angelorum; *vt destruas inimicum & vltorem*, id est, vt perdas sapientiam primarij inimici tui, diaboli, & defensoris, siue vltoris eius, id est, agminis Angelorum reproborum, qui illum sequuti sunt. Secundo, per infantes & lactentes, possunt intelligi ho-

homines humiles, & paruuli in oculis suis, & imperiti scientiarum secularium, quales fuerunt multi Prophetæ, & Apostoli, & ingens numerus Monachorum, & Virginum sanctarum, nec non verè Puerorum, qui in tenera ætate adeo perfectè cognouerunt gloriam Dei, & admirabile nomen eius, vt pro ipso mortem oppetere non dubitauerint. In hoc sensu allegauit Dominus hunc Psalmum in Euangelio: *Nunquam legistis, quia ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem?* Matth. 21. Inimici autem dicuntur Sapientes huius mundi, & defensores ipsorum, qui quamuis Deum cognouerint, tamen non sicut Deum glorificauerunt, ideo insipientes facti sunt, vt Apostolus docet ad Rom. 1. Quod dicitur, *vt destruas*, in Hebræo est, *vt quiescere facias*; sed sensus est idem. Nam non loquitur Psalmus de destructione personæ, sed sapientiæ, iuxta illud Isaiæ: *Perdam sapientiam sapientum*; & illud Apostoli 1. Cor. 1. *Stultam fecit Deus sapientiam huius mundi.*

IV. *Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum, lunam & stellas, quæ tu fundasti.*

Sanctus Dauid ponit se in numero infantium, & lactentium laudantium Deum; quasi dicat, Certè ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem. Nam ego vnus ex illis, quippe qui pastor ouium eram, tuas laudes perficiam, *Quoniam videbo cœlos tuos*, id est, considerabo attentè admirabile illud opus manuum tuarum, & inde laudabo te tanti operis creatorem. Illud *tuos*, non est in Græco, tamen est in Hebræo, & inde in editionem nostram rectè translatum fuit: cur autem dixerit, *tuos*, declarat dicens, *opera digitorum tuorum*: nec dicit opera brachiorum, sed digitorum, tum vt ostendat summa facilitate cœlos à Deo fuisse conditos; tum quia digitis fiunt opera subtilia, & pretiosa, ad quæ facienda ingenium, non labor requiritur: non meminit Solis, sed Lunæ tantùm, & stellarum, quia tempore nocturno contemplari solebat Dauid; quoniam tempus illud ob quietem contemplationi aptius est. *Media nocte*, inquit, *surgebam ad confitendum tibi.* Et alibi: *In matutinis meditabor in te.* Sicut etiam Isaias: *Anima mea desiderauit te in nocte.* Noctu autem cœlum videtur Luna, & stellis ornatum; denique verbum, *fundasti*, significat cœlos, Lunam, & stellas ex nihilo creata, quasi dicat Propheta, quæ tu à fundamento fecisti, cum antea nihil eorum extaret.

Quid est homo, quod memor es eius, aut filius hominis, quoniam visitas eum? V.

Ex magnitudine Dei iam declarata, accedit ad extollendam magnitudinem Dei erga homines. *Quid est*, inquit, *homo*, quod tu creator cœli, & terræ dignaris eius recordari? Quasi dicat, maximum est hoc beneficium, quod altissimus Deus dignetur meminisse hominis, qui est puluis & cinis. Quia verò istud, recordari in Deo non est simplex memoria, sed est recordari ad benefaciendum; addit explicans, *aut filius hominis, quoniam visitas eum?* Homo, & filius hominis hoc loco idem significant, nisi forte ponatur hæc distinctio ad significandum beneficia Dei non esse collata in solum primum hominem, qui fuit homo, sed non filius hominis: sed etiam in omnes posteros, qui ita sunt homines, vt sint etiam filij hominum. Visitatio autem significat specialem prouidentiam, quam Deus habet erga homines, sed præcipuè illam, quam Deus ostendit, cum venit in hunc mundum, & assumpsit humanam naturam, & in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Hæc est proprie visitatio, de qua Zacharias in Cantico Luc. 1. *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit, & fecit redemptionem plebi suæ.* Et infra, *Visitauit nos oriens ex alto.* Hæc sanè visitatio maximè meretur illam admirationem. *Quid est homo*, &c.

Minuisti eum paulo minus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. VI.

Hæc duplicem habent sensum, literalem & allegoricum. Secundum literalem sensum commemorantur tria beneficia Dei erga naturam humanam, primo quod homo sit conditus à Deo tam nobilis naturæ, vt non sit inferior Angelis, nisi modicum: deinde, quod sit ornatus gloria & honore præ omnibus aliis inferioribus creaturis, quia sit factus ad imaginem & similitudinem Dei, ratione & libero arbitrio præditus. Denique quod acceperit potestatem & dominium in omnia opera Dei, ac præsertim in animalia; ideo subiungit:

VIII. *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi.*

Volucres cœli, & pisces maris, qui perambulant semitas maris.

Per oues & boues intelliguntur omnia animantia domestica: per pecora campi animantia syluestria, quæ libere vagantur per campos: per aues cœli, & pisces maris, non est dubium quid intelligatur. Illud est notandum, in Hebræo post *pisces maris*, addi in singulari *perambulans semitas maris*, & in Græco etiam mutari saltem genus; nam post *pisces maris*, habetur in neutro *perambulātia semitas maris*. Sensus igitur est, non solum pisces proprie dictos, sed omne perambulans, siue omnia perambulantia semitas maris, id est, quicquid mouetur in mari, siue sint pisces, siue monstra, siue quid aliud. Iam vero secundum allegoricum sensum, sed certum, & à Deo intentum, Apostolo teste, Heb. 2. & 1. Cor. 15. significatur, hominem in Christo post illam insignem Dei visitationem, id est, Verbi incarnationem, minoratum aliquantulum ab Angelis propter passionem; tunc enim Christus visus est aliquo modo minor Angelis, cum ei apparuerit Angelus de cœlo confortans eum; & cum Angeli sint impassibiles & immortales; Christus autem eo tempore passus & mortuus sit. Absolute autem semper fuit Christus Angelis superior, & omni ex parte superior. Quod apparuit, quando gloria & honore coronatus est, id est, per resurrectionem circumdatus vndique glorioso & immortali corpore: & constitutus per admirabilem ascensionem super omnia opera Dei, exaltatus videlicet ad ipsam Patris sui dexteram. Omnia quoque subiecta sunt ei, nulla re excepta; *præter illum*, vt Apostolus ait 1. Cor. 15. *qui subiecit ei omnia*. Res autē illi præcipue subiectæ sunt, primo homines tam fideles, significati per oues & boues, subditos & prælatos, minores & maiores; quam infideles, significati per animantia syluestria. Deinde Angeli hominibus superiores significati per aues cœli, quæ in sublime feruntur, & canunt assidue laudes Dei. Denique dæmones hominibus inferiores, significati per pisces maris, qui in imis & profundissimis locis habitant, & muti sunt ad laudes Dei, & luto ac humoribus delectantur: Hæc omnia allegorice variis modis exponi posse, docet S. Augustinus in hunc locum: vbi aliam ponit expositionem, quæ apud eum legi poterit. Vnum hoc loco addendum est, quod superius commemorandum fuisset, cum Psalmista dicit: *Minuisti eum paulo minus ab Angelis*, non esse in Hebræo nomen Angelorum, quos Hebræi vocant, *Malachim*, sed *Elohim*, quod interpretari solet *Deus*, vel *Dij*; sed quia nomen Dei in Scripturis sæpe tribuitur Angelis, & ipsis etiam hominibus, qui aliis præsunt; recte Septuaginta Interpretes respicientes sensum Prophetæ, posuerunt *ab Angelis*; & eam interpretationem approbauit Apostolus Hebr. 2. מלאכים אלהים

IX. *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra.*

Repetit primam sententiam, vt ostendat illam esse quasi conclusionem, quam in toto Psalmo declarare & approbare intendebat, quasi dicat, Iure igitur ac merito exclamaui,

Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra!

* *
*

PSALMVS IX.

Titulus & Argumentum.

In finem pro occultis filij Psalmus Dauid.

HVnc Titulum Hebræi legunt, Victori super mortem filij: *& quidem verba Hebraica, vt modo leguntur, ita sonant. Sed quia Psalmus hic est Psalmus lætitiæ, & Dauid non lætitia, sed mœrore maximo affectus fuit ex morte filij, ideo aliqui volunt vocem* לבן *illam* Laben, *legendam esse ordine literarum* נבל *conuerso, videlicet* Nabal, *vt sensus sit, pro morte Nabal. Sed Psalmus non loquitur de morte vnius hominis tantum, sed etiam de interitu magni alicuius exercitus. Ideo alij dicunt in hoc Psalmo gratias agi Deo pro morte Goliath, & fuga totius exercitus Philistinorum. Sed Goliath non fuit filius Dauid, vt inscribere debuerit Psalmum* pro morte filij. *Verissima est igitur lectio Septuaginta & vulgatæ Latinæ editionis,* pro occultis, *siue* arcanis filij. עלמות *Voces enim illæ,* almuth, *possunt legi* עלמות alamoth, *quod significat* occulta *siue* arcana, על *& credibile est excidisse præpositionem* al, *& legendum* al alamoth, עלמות *pro occultis, sicut legitur in titulo Psalmi 45. Certe Septuaginta Interpretes, qui vtrumque titulum eodem modo reddiderunt, videlicet pro occultis, sine dubio eodem modo legerunt, videlicet* al alamoth, *neque dubium esse potest, quin libri eorum emendatiores fuerint quam nostri. Quia vero ponitur hoc loco nomen filij absolute, & præcedit nomen arcani, siue occulti, id est, mysterij reconditi, recte intelligimus in hoc Psalmo tractari de vnico illo Filio Dei, qui in carne humana delitescens, & nouo bellandi genere pugnans vicit Diabolum & exercitum eius, quod Apostolus Coloss. 1. vocat mysterium absconditum à sæculis. Ad quem sensum reduci potest lectio Hebraica, pro morte filij, id est, pro morte Christi Filij* Dei, *quatenus ea mors fuit gloriosa debellatio Principis tenebrarum.*

* * *

EXPLICATIO PSALMI IX.

COnfitebor tibi Domine in toto corde I.
meo, narrabo omnia mirabilia tua.

Proponit materiam Psalmi, quæ erit laudatio Dei propter opera eius mirabilia. Illud, *in toto corde*, significat rem esse omnium maximam, quam laudaturus est, & ideo totis viribus, totoq; affectu laudandam. Illud etiam, *omnia mirabilia*, significat, rem laudandam esse tam vniuersalem, vt quasi compendio quodam comprehendat omnia opera mirabilia Dei. Et vere talis fuit redemptio generis humani, opus summæ misericordiæ, in quo recapitulantur omnia beneficia Dei, iuxta illud Apostoli ad Ephes. 1. *Instaurare omnia in Christo*, id est, recapitulare, vt sonat vox Græca, & in vnam quasi summam omnia redigere.

Lætabor, & exultabo in te, psallam II.
nomini tuo altißime.

Idipsum aliis verbis significat, vel potius explicat, q.d. Confitebor tibi lætabundus & exultans, ita vt lætitia sit in corde, exultatio in exteriori motu, atque ita in toto corde confitebor. Narrabo mirabilia psallens nomini tuo altissime, id est, in gloriam tuam canens illa mirabilia.

In conuertendo inimicum meum re- III.
trorsum, infirmabuntur, & peribunt à facie tua.

Incipit narrare victoriam Christi contra diabolum & satellites eius, & loquitur in persona totius Ecclesiæ. *In conuertendo*, inquit, *inimicum meum retrorsum*, id est, cum conuertetur inimicus meus diabolus retrorsum, fugere videlicet incipiens à facie tua; tunc omnes eius milites infirmabuntur & peribunt, id est, cognita fuga ducis, debiles reddentur, & dilabentur, ac euanescent, ac si periissent. De hac fuga diaboli loquitur in Euangelio Dominus, *Nunc iudicium est mundi, nunc Princeps huius mundi eiicietur foras*, Ioan 12.

Quoniam fecisti iudicium meum, & IV.

cau-

causam meam, sedisti super thronum, qui iudicas iustitiam.

Reddit causam, quare futurum sit, vt Diabolus fugiat, & totus eius exercitus dissipetur. *Quoniam*, inquit, tu Domine fili Dei *fecisti iudicium meum & causam meam*, id est, absoluisti iudicium, & litem (id enim proprie sonat vox Hebræa, *dini*) & controuersiam quæ erat generi humano, siue Ecclesiæ cum Diabolo Diabolus enim prætendebat genus humanum iuste à se teneri captiuum, & tyrannice illud vexabat, sed Christus in cruce absoluit hanc litem, satisfaciens pro homine; vnde subditur; *Sedisti super thronum, qui iudicas iustitiã.* vbi crucem vocat thronum, iuxta illud S. Leonis serm. 8. de passione Domini: O ineffabilis gloria passionis; in qua & tribunal Domini, & iudicium mundi, & potestas est Crucifixi. Atque hæc sunt vere occulta Filij Dei, vt habetur in titulo Psalmi. Qui enim in oculis hominum reus videbatur, & cum summa ignominia pœnas luere; is illo ipso tempore in throno sedens iustitiam iudicabat, id est, iustissime iudicabat, iam pretio persoluto hominem liberandum, & Diabolum dominio spoliandum, & re ipsa *Chirographum decreti, quod erat contrarium nobis*, vt scribit Apostolus Coloss. 2. *tulit de medio, affigens illud Cruci, & spolians principatus, & potestates.* דיני

V. *Increpasti gentes, & periit impius: nomen eorum delesti in æternum, & in sæculum sæculi.*

Post debellatum Diabolum per crucem, Dominus Christus per Apostolos increpauit gentes, *arguens mundum de peccato, de iustitia, & de Iudicio* (vt ipse Dominus futurum prædixit) & eo modo periit impius, id est, periit impietas idololatræ, & homo de impio factus est pius. Nec solum perijt impius qui tunc erat; sed deleuit Christus nomen eorum, id est, gentilitatis, & idololatriæ in æternum, vt non amplius sint redituræ, quasi stirpitus eradicatæ. Id quod iã videmus ita impletum vt ne Iudæi quidem colant amplius idola; qui ad ea colenda propensissimi erant. Quod attinet ad verba, in Græco non est, *nomen eorum*, sed *nomen eius*, id est, impij: sed in Hebræo est, *nomen eorum*, & Latina interpretatio idem habet, vel quod olim in Græco ita legeretur, & postea sit mutatum vitio librariorum, vel quod Latino interpreti magis placuerit lectio Hebraica: sed in sententia non est diuersitas vllius momenti. Illud autem *in æternum, & in sæculum sæculi* in Hebræo est, in sæculum, & in æternum, significatur autem ista additione vera æternitas, id est, nunquam finienda duratio, ne quis acciperet hoc loco æternum pro longo tempore, sed aliquando finem habituro.

Inimici defecerunt frameæ in finem, & ciuitates eorum destruxisti. VI.

Reddit causam cur non sit reditura idololatria, quia petierunt arma Diaboli, & ciuitates vbi habitabat, ita vt non habeat, nec vnde offendat, nec vbi se defendat. Illud *inimici*, est genitiui casus, vt patet ex Græco, nam ex Hebræo posset etiam verti, O inimice, sed rectissima est versio Græca & Latina, & non repugnat Hebraicæ, pro frameæ, in Hebræo non legitur solitudines, sed verbum *Carabot*, significat gladios, חרבות & *Carabot* solitudines, vtrunque autem legi חרבות potest solum mutatis punctis. Itaque Septuaginta legerunt, *Carabot*, ideo recte verterunt frameæ, siue gladij, vt sensus sit, defecerunt gladij hostis nostri Diaboli, vsque in finem, id est, nullo remanente, siue in æternum. Illud etiam, *ciuitates eorum*, in Hebræo & Græco habetur sine pronomine eorum, & ciuitates destruxisti, nimirum inimici, quasi dicat, inimicus amisit gladios, & ciuitates, per gladios inimici intelligi possint tentationes, siue suggestiones, & quasi verba Diaboli, sicut *gladium spiritus* vocat Apostolus verbum Dei: vnde etiam idem Apostolus tentationes Diaboli dicit esse *tela ignea*, ad Ephes. 5. Dicuntur autem, isti gladij defecisse, quia nihil nocere possunt armatis fide Iesu Christi. In quo sensu allegauit hunc locum Psalmi Sanctus Antonius apud Athanasium in vita ipsius

probare volens tentationes Diaboli signo crucis facillime repelli, per ciuitates autem Diaboli intelligi possunt homines infideles, in quibus Diabolus libere regnat. Destruxit Christus has ciuitates, dum per totum mundum idola sustulit. De hac re Dominus loqui videtur, cum ait Luc. II. *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia, quæ possidet: si autem fortior superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius auferet, &c.* Cum Diabolus custodiebat atrium, in pace erant omnia, quę possidebat, id est, cum infidelitatem conseruabat, secure possidebat omnia sua; quia dum homo est infidelis, semper est in manu Diaboli, etiam si moraliter bene viuere videatur, vt multi Philosophi, alijque Ethnici faciebant. At atrio expugnato per Christum, id est, infidelitate sublata, & cognitione veri Dei introducta, omnia sua Diabolus perdidit.

VII. *Perijt memoria eorum cum sonitu, & Dominus in æternum permanet.*

In Hebræo, vt nunc legitur, non habetur *cum sonitu*, sed, *cum ipsis*: vt sensus sit, perierunt impij, & cum ipsis perijt etiam memoria ipsorum. Cæterum vox Hebraica potest legi, *Hemma*, & significat cum ipsis, potest etiam legi, *Hama*, & significat sonitum; & sic legerunt septuaginta Interpretes, & addiderunt perspicuitatis gratia præpositionem, *cum*, & ideo verterunt *cum sonitu*, sensus autem est, perijsse memoriam idololatrarum, & ipsorum idolorum, & totius Regni Satanæ cum magno strepitu, & sonitu; Repugnauit enim mundus totus & ipsi summi Reges, & Imperatores totis viribus conati sunt idola defendere: sed quo magis mundus fremebat, eo magis idololatria cadebat, & memoria eius abolebatur. Denique finito strepitu persecutionum memoria quoque idololatriæ perijt: Dominus autem Christus, & eius memoria nunquam peribit.

הֵמָּה
הָמָה

VIII. *Parauit in iudicio thronum suum, & ipse iudicabit orbem terræ in æquitate, iudicabit populos in iustitia.*

Post Christi mortem, & resurrectionem *data est ei omnis potestas in cœlo, & in terra.* Matth. vltimo. Id hoc loco Dauid commemorat, quasi dicat, post certamen cum Diabolo Dominus *parauit*, siue, vt sonat vox Hebræa, stabiliuit thronum suum in iudicio, id est, ad iudicandum, & ipse, qui est Princeps Regum terræ, *iudicabit orbem terræ*, id est, populos omnes totius mundi, *in æquitate*, & iustitia. Idem est autem hoc loco æquitas, & iustitia. Nam tam in Hebręo, quam in Græco pro, *æquitate*, habetur iustitia, pro *iustitia* habetur, rectitudo. Itaque Latinus interpres non accepit æquitatem proprie, sed vt poni solet aliquando pro iustitia; & sicut in Hebræo, & Græco res eadem bis repetitur diuersis vocibus, ita credendum est, Latinum interpretem idem intelligi voluisse per æquitatem, & iustitiam. Dicitur autem Christus iudicare orbem terræ, quamuis multi sint in mundo Principes infideles, & impij, qui contra Christum pugnant; quoniam corda eorum in manu Christi sunt, nec faciunt, nisi quod ipse iusto iudicio facere eos sinit.

Et factus est Dominus refugium pauperi, adiutor in opportunitatibus in tribulatione. IX.

Ex eo quod deinceps regnabit Dominus Christus, & iudicabit iuste, colligit Dauid magnam consolationem pauperum, qui alias à potentibus opprimi solent, quasi dicat, non timeant amplius pauperes, quia Dominus in cœlo sedens factus est refugium pauperum, & rursus idipsum alijs verbis repetit, *adiutor*, inquit, *pauperum in opportunitatibus*, id est, temporibus opportunis, quando videlicet necessitas id requirit; nimirum in tribulatione. Tunc enim opportune diuinum præbetur auxilium, quādo tribulatione vrgemur, & deficit humana consolatio. Adimpletur autem hæc promissio in omnibus, qui Deum vere quærunt, & timent, & ideo subiungit.

Et sperent in te, qui nouerunt nomen tuum, quoniam non dereliquisti quærentes te Domine. X.

Muta-

Mutatio personæ frequens est in Psalmis, & sæpe nascitur ex affectu nouo, qui Dauidi inspirabatur, dum laudes Dei caneret. Merito inquit, in te sperare possunt in angustijs suis omnes, qui nouerunt nomen tuum, id est, qui non solum sonant voce nomen Dei; sed probe intelligunt, quam magnam rem significet, & ex nomine isto recte intellecto cognosco potentiam, & misericordiam Dei. Ideo merito in te sperare possunt amici tui, *quoniam non dereliquisti*, id est, nunquam dereliquisti quærentes te. Dicuntur autem quærere Deum, qui cupiunt eius gratiam, & student toto corde placere illi.

XI. *Psallite Domino, qui habitat in Sion, annunciate inter gentes studia eius.*

Post apostrophen ad Deum, ex eodem feruore spiritus facit aliam ad homines, exhortans eos, vt ipsi quoque Deum laudent, & alios ad laudandum excitent. Dicitur Dominus habitare in Sion, quia ibi erat arca testamenti, & locus orationis, & additur hæc periphrasis, vt distinguatur Deus verus à Diis falsis, qui habitant in delubris, & fanis Ethnicorum. Illud autem, *studia eius*; significat cogitationes, consilia, molimina, adinuentiones, opera Dei mirabilia, quæ relucent in redemptione generis humani. Nam idem vocabulum Hebraicum, עלילות *haliloth*, quod hic vertitur, *studia*, in Psalmo 104. vertitur *opera*, & Isaiæ 12. in cantico Isaiæ vertitur *adinuentiones*. Itaq; sensus est, Cantate Deo vero Psalmum, laudantes eum, & annunciate inter gentes mirabiles cogitationes, & mirabilem industriam, atq; adeo mirabilia opera eius, vt omnes gentes hæc audientes illum laudent.

XII. *Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est: non est oblitus clamorem pauperum.*

Redit Propheta ad id, quod dicebat, Dominum iustum iudicem esse refugium pauperum in tribulatione: & respondet tacitæ obiectioni, quæ poterat fieri, quia videmus interdum pauperes pios opprimi à potentioribus, & etiam innocenter occidi. Laudate, inquit, Deum, quoniam etiam si videatur aliquando obliuisci pauperum suorum; tamen non ita est, sed *requirens*, id est, inquirens in vitam hominum, discutiens acta singulorum, *recordatus est sanguinem innocentum iniuste effusum, & non est oblitus clamorem eorum*, qui dum opprimerentur, clamauerunt ad eum. Deum autem recordatum esse sanguinem suorum, patebit suo tempore, quando & opprimentium pœna, & oppressorum gloria manifestabitur.

XIII. *Miserere mei Domine, vide humilitatem meam de inimicis meis.*

Laudauit Deum de præteritis beneficijs: nunc implorat auxilium aduersus præsentes, & futuras angustias. Est autem vox Ecclesiæ contra persecutores tum visibiles, tum inuisibiles. *Miserere*, inquit, *mei Domine, vide humilitatem meam*, id est, abiectionem meam (id enim sonat verbum Græcum) siue afflictionem meam (quod significare solet verbum Hebraicum) de inimicis meis, id est, ex inimicis meis prouenientem.

XIV. *Qui exaltas me de portis mortis, vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.*

Prima pars huius versiculi coniungitur cum superiore versu. Est enim sensus, *Miserere mei, & vide humilitatem meam*, tu Domine, *qui exaltas me de portis mortis*, id est, qui soles me longe facere à portis mortis, & quia portæ illæ intelliguntur esse in loco inferiori, & eædem cum portis inferi, quia non loquitur Propheta de morte corporis, sed de morte animæ per peccatum, siue de morte æterna, ideo exaltari se dicit, vt longe fiat ab illis. Per portas mortis; siue inferi videtur intelligenda multitudo infernalium hostium nostrorũ. Quia enim multitudo populi ad portas conuenire solebat apud Hebræos, siue ad iudicium, siue ad alia publica negotia, ideo multitu-

do nomine portarum significatur. Matth. 16. *Portæ inferi non prævalebunt aduersus eã.* Ecclesiastici vltimo, *De portis tribulationum, quæ circumdederunt me.* Pulchre autem opponuntur portæ mortis, portis filiæ Sion, id est, portis Ierusalem: quia portæ mortis seu inferni in loco infimo sunt, portæ Ierusalem in monte excelso: in portis mortis congregatur populus infernalis, in portis Ierusalem populus Dei. Portæ mortis tentationes, & bella emittunt, per quæ itur ad mortem, portæ Ierusalem in pace fundatæ sunt. Ierusalem enim posuit fines suos pacem, & ipsa visio pacis dicitur. Itaque exaltatur Ecclesia à portis mortis, vt annunciet laudem Dei *in portis filiæ Sion,* id est, liberatur à tentationibus, ne cadat in mortem æternam, vt gratiam liberatoris agnoscat, & laudet coram angelis Dei, qui sunt in portis cælestis Ierusalem.

XV. *Exultabo in salutari tuo, infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt.*

Exultabo, inquit, liberatus de portis mortis, in salutari tuo, id est, in salute, à te mihi donata. Quoniam (id enim subintelligitur, vt sæpe alias in Psalmis) gentes quæ mihi interitum fecerunt, id est, parauerunt, in ipsum interitum infixæ sunt, tanquam in luto tenacissimo, vnde euadere nequibunt: hoc est, persecutio inimicorum non mihi nocuit, sed ipsis.

XVI. *In laqueo isto, quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.*

Nec solum aperta persequutio, sed etiam occulta, quæ veluti laqueus tendebatur, auctoribus perniciosa fuit, non mihi. Fortasse hic tanguntur persecutiones apertæ Diocletiani, & similium, & occultæ Iuliani Apostatæ, & Imperatorum Hæreticorum.

XVII. *Cognoscetur Dominus iudicia faciens: in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.*

Ex hoc mirabili iudicio Dei, qui conuertit arma, & fraudes hominum impiorum in ipsos, colligit Dauid fore, vt cognoscatur Deus. *Cognoscetur Dominus iudicia faciens,* id est, cognoscetur esse Deus verus, & summus dum iudicia facit tam admiranda; nam per eius prouidentiam in operibus manuum suarum comprehensus est peccator; nimirum dum incidit in interitum, quem alijs parauerat, & in laqueum quem alijs tetenderat. Similia habentur in Psalmo 7. versu 15. & eundem sensum habent. Post hunc versiculum in Hebræo additur, *Higgaion selà,* quod verti potest, meditatio semper, quod significat, iudicia Dei supradicta, assidue, ac iugiter esse meditanda. הגיון סלה

XVIII. *Conuertantur peccatores in infernum, omnes gentes, quæ obliuiscuntur Deum.*

Non imprecatio, sed prophetia est, impios ad inferos descensuros: *conuertantur,* positum videtur pro reuertantur, vt vox Hebræa sonat, & reuertantur, pro reuertentur. Dicuntur autem peccatores reuersuri ad inferos, quia inde venerunt, qua peccatores sunt. Deus enim fecit hominem rectum, sed Diabolus eum peccatorem fecit. *Vos,* inquit Dominus, *ex patre Diabolo estis.* Quod sequitur, *omnes gentes quæ obliuiscuntur Deum,* declarat qui sint peccatores reuersuri in infernum; illi nimirum omnes, qui obliuiscuntur Deum. Obliuio enim Dei est radix omnium peccatorum, nam omnis qui peccat, auertitur à Deo, & conuertitur ad creaturam.

XIX. *Quoniam non in finem obliuio erit pauperis, patientia pauperum non peribit in finem.*

In Hebræo non habetur negatio in secundo membro, sed legitur, *patientia pauperum peribit in æternum,* sed negatio prioris membri ex phrasi Hebraica, trahitur etiam ad membrum posterius, & ideo Septuaginta Interpretes recte verterunt, *non peribit.* Significat autem hic versiculus, ideo peccatores, qui pauperes opprimere solent, in infernum deijciendos, quoniam Deus vindictam aliquando sumet de oppressione pauperum suorum. Quamuis enim ad tempus videatur non recorda-

ri

ri eorum, tamen non obliuiſcetur eorum vſque in finem; ſed aliquando recordabitur, & proinde patientia, ſiue exſpectatio pauperum non peribit *in finem*, id eſt, in æternum, vt ſonat vox Hebraica *Lahad*. Dicitur autem patientia pauperum non peritura in æternum, non quoad ſe, ſed quoad ſuum effectum: quaſi dicat, non fruſtrabitur in æternum, ſed aliquando effectum ſuum ſortietur.

לָעַד

XX. *Exurge Domine, non confortetur homo, iudicentur gentes in conſpectu tuo.*

Poſteaquam prædixit interitum impiorum, rogat Deum vt incipiat coercere impios. *Exurge*, inquit, *Domine, non confortetur*, id eſt, non prævaleat *homo*, qui puluis eſt, contra Deum factorem ſuum. *Iudicentur gentes in conſpectu tuo*, id eſt, iudicium contra eos à facie tua prodeat. Quod in alio Pſalmo legimus: *Iudica illos Deus.*

XXI. *Conſtitue Domine legiſlatorem ſuper eos, vt ſciant gentes, quoniam homines ſunt.*

Iudicium contra gentes, quæ perſequebantur Eccleſiam, manifeſtum fuit, quando ſubiectæ fuerunt Principi Chriſtiano. Tunc enim intellexerunt Gentiles, ſe homines eſſe, infirmos videlicet, & contra Chriſtum præualere non poſſe. Id prædicit Propheta per modum precantis. Nomen Hebraicum *Morah*, vel *More*, Doctorem ſignificat, & etiam terrorem, vt vertit S. Hieronymus. Et quia Propheta loquitur de Doctore terribili, qui cum imperio præcipit, & docet, ideo recte legislatorem dixerunt Septuaginta Interpretes. Multi per hunc legislatorem intelligunt Chriſtum, multi Antichriſtum. In re obſcuriſſima quiſque in ſuo ſenſu abundet. Ego Conſtantinum intelligo, Iouianum, Valentinianum, Theodoſium, & ſimiles.

מוֹרֶה
מוֹרָה

XXII. *Vt quid Domine receſſiſti longe, deſpicis in opportunitatibus, in tribulatione.*

In hoc verſu incipiunt Hebræi Pſalmum decimum, ſed hanc diſtinctionem Septuaginta Interpretes non habuerunt: & credibile eſt, à poſterioribus excogitatam fuiſſe diſtinctionem, propterea quod materia huius partis Pſalmi videatur diuerſa omnino à materia prioris partis, cum in parte priore exultet Eccleſia pro victoria contra inimicos Dei, & ſuos: in poſteriore gemat ob eorundem inimicorum proſperos ſucceſſus aduerſus Eccleſiam. Sed non tam ex diuerſa materia, quam diuerſa ſunt tempora, quæ Dauid prophetando percurrit. In principio enim Pſalmi exultabat Dauid in ſpiritu ob occulta myſteria filij Dei, qui moriendo debellauit aëreas poteſtates, & Gentilitatem atque Idola deſtruxit. Deinde in fine prioris partis, & in hac poſteriore prædicit perſecutiones Eccleſiæ, tum à Gentibus, tum ab aliis malis hominibus excitatas, quæ interdum ita creſcunt, vt videatur Dominus oblitus eſſe populi ſui, quem tam glorioſe liberauerat, & quia dixerat paulo ante, *Factus eſt Dominus refugium pauperi, adiutor in opportunitatibus, in tribulatione*: ideo nunc reſpiciens aliud tempus, quo, Deo permittente, pauperes opprimuntur à potentioribus, ait, *Vt quid Domine receſſiſti longe*, id eſt, ita permittis impios graſſari in iuſtos, ac ſi non adeſſes, ſed longe receſſiſſes? *Deſpicis*, tuos pauperes videlicet, *in opportunitatibus*, quando opportunum eſſet eos iuuare, nimirum *in tribulatione*.

Dum ſuperbit impius, incenditur pauper, comprehenduntur in conſiliis quibus cogitant. XXIII.

Difficilis omnino verſiculus. Videtur hæc eſſe ſententia, *dum ſuperbit impius*, id eſt, dum impius proſpere agit, & glorioſus apparet: tunc *incenditur pauper*, id eſt, ſcandalizatur, & vritur æſtu cogitationum iuſtus pauper, *comprehenduntur in conſiliis quibus cogitant*, id eſt, vterque, tam impius glorioſus, quam iuſtus pauper comprehenditur & illaqueatur conſilio, id eſt, cogitatione ſua. Nam impius cogitat ſibi debe-

deberi illam fœlicitatem, & ipſe ſe decipit: iuſtus vero videns impium proſpere agere, cogitat, quid hoc ſibi velit, & magis ac magis ſe inuoluit. Quod ad Grammaticam attinet, cum dicitur, *in conſiliis quibus cogitant*, Græciſmus eſt, & Latinus Interpres ad verbum vertere voluit. Nos enim diceremus in conſiliis de quibus cogitant, vel quæ cogitant. Per conſilia vero cogitationes intelligimus, vt magis proprie ſignificat vox Hebraica. Porro hæc videtur ratio verſiculi ſuperioris: ideo enim rogauit Propheta Deum, vt non deſpiceret pauperem in tribulatione, quia proſperitas impiorum, & impiis & iuſtis nocet, dum illi ſuperbiunt, iſti ſcandalizantur.

XXIV. *Quoniam laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniquus benedicitur.*

Hebraica lectio, vt nunc ſe habet, ad verbum ſic vertenda eſſet, *Quoniam laudauit impius deſiderium animæ ſuæ, & auarus benedicens exacerbauit Dominum.* Sed remotis punctis & diſtinctionibus, quæ tempore Septuaginta Interpretum non aderant, clariſſime cernitur ſententia, quam Septuaginta rectiſſime expreſſerunt. Verbum e-
הלל nim *hillel*, quod ſignificat laudauit, ſi lega-
הלל tur *hullal*, vt Septuaginta legerunt, ſignificat laudatus eſt, & verbum *berech*, benedi-
ברך cens, ſi legatur *baruch*, ſignificabit benedi-
ברוך ctus eſt. Illud autem exacerbauit Dominum, pertinet ad verſiculum ſequentem, qui incipit, *Exacerbauit Dominum peccator.* Reddit igitur cauſam Propheta, cur ex proſperitate ſuperbiat impius, & vtatur pauper, quia videlicet peccator male agit, & tamen quia diues eſt & potens, laudatur à multis, quaſi bene agat, & deſideria animæ eius, id eſt, deſideria ipſius (eſt enim phraſis Hebraica, deſiderium animæ meæ, pro deſiderium meum) quamuis iniqua & iniuſta, approbantur, & hinc fit, vt iniquus benedicatur, cum maledici potius mereretur.

XXV. *Exacerbauit Dominum peccator: ſecundum multitudinem iræ ſuæ non quæret.*

Pergit explicare malitiam peccatoris ſuperbi. *Exacerbauit*, inquit, *Dominum peccator*, & cum deberet omni ſtudio quærere reconciliationem, *ſecundum multitudinem iræ ſuæ non quæret*, id eſt, propter magnitudinem iræ ſuæ in pauperes afflictos, non quæret Deum, vel reconciliationem cum Deo. Ira enim & arrogantia excæcat mentem, vt non cogitet peccator, quam magnum ſit malum, exacerbare Deum omnipotentem.

Non eſt Deus in conſpectu eius, inquinatæ ſunt viæ illius, in omni tempore. XXVI.

Excæcatus peccator non cogitat Deum. In Hebræo maiori emphaſi legitur, *Non eſt Deus in omnibus cogitationibus eius*, id eſt, in nulla eius cogitatione eſt Deus, id eſt, cum tam multa cogitet, nunquam cogitationi eius occurrit Deus. Ita funditus Deum oblitus eſt. *Inquinatæ ſunt viæ illius in omni tempore.* Hoc ſequitur ex ſuperiore, quia nunquam Deum cogitat, nullo tempore dirigit viam ſuam ad Deum, ſed ad carnalia deſideria explenda, & ideo omnes viæ, id eſt, omnia opera eius ſunt inquinata ſorde concupiſcentiæ.

Auferuntur iudicia tua à facie eius, omnium inimicorum ſuorum dominabitur. XXVII.

Id quod eum conuertere poſſet à via mala, cogitatio videlicet terribilium iudiciorum tuorum, longe eſt à corde ipſius, & ideo ſine vllo timore Dei dominatur omnium inimicorum ſuorum, id eſt, tyrannice opprimit omnes, quos inimicos ſuos putat.

Dixit enim in corde ſuo, non mouebor à generatione in generationem ſine malo. XXVIII.

Confidentia vana impij hic notatur, cogitat enim apud ſe nihil ſibi nocere poſſe. *Dixit*, inquit, *in corde ſuo, non mouebor*: id eſt, nemo me commouere poterit, nec deiicere à ſtatu meo, à generatione in generationem ſine malo, ſupple, ero. Nam & in Hebræo & in Græco ponitur diſtinctio poſt verbum, mouebor, & in Hebræo clare appa-

apparet sensus ille, à generatione in generationem sine malo ero, quomodo etiam vertit S. Hieronymus.

XXIX. *Cuius os maledictione plenum est, & amaritudine, & dolo: sub lingua eius labor, & dolor.*

Descripsit Propheta quale sit cor impij, quod videlicet non cogitet Deum, nec iudicia eius, & speret, nihil mali sibi euenturum: nunc describit, quale sit os, descripturus postea qualia sint opera. Dicit igitur, os impij esse plenum maledictione, amaritudine, & dolo. Ad maledictionem pertinent blasphemiæ in Deum, & conuicia in homines, ad amaritudinē detractiones, murmurationes, contentiones, & alia, odium, & rancorem testantia: denique ad dolos calumniæ mendacia, periuria. Quod additur *sub lingua eius labor, & dolor*: significat effectum superiorum malorum. Eo enim tendunt omnia verba impij, vt laborem, & dolorem afflictis adferant. Sub lingua eius labor, & dolor. i. id quod est sub lingua impij, id est, materia in qua exercetur lingua impij, est labor, & dolor miserorum hominum, qui ei quoquo modo subiiciuntur.

XXX. *Sedet in insidiis cum diuitibus in occultis, vt interficiat innocentem.*

Hic iam describuntur mala opera. i. oppressiones, pauperum. Est autem oratio metaphorica, ducta similitudine ab eis, qui latent intra vestibula domus, vt obseruent, quando transeant quos interficere cupiunt. Significat autem Propheta hac metaphora viros impios, & potentes adiunctis sibi sociis aliis diuitibus, & potentibus variis artibus, & dolis circumuenire pauperes, eosque ad extremam perniciem adducere, in Hebræo non est, *in insidiis cum diuitibus*, sed, *in insidijs, atriorũ, seu vestibulorũ*. Cæterum Septuaginta non legerunt *chazerim*, vt nũc habetur in codicibus Hebraicis, sed *hassirim*. Illud. n. atria, hoc diuites significat. Itaque probabile est, post tempora Septuaginta textum Hebraicum fuisse mutatum.

חצרים
עשירים

XXXI. *Oculi eius in pauperē respiciunt, insidiatur in abscōdito, quasi leo in spelunca sua.*

Insidiatur, vt rapiat pauperem, rapere pauperem, dum attrahit eum. XXXII.

In laqueo suo humiliabit eum inclinabit se, & cadet cum dominatus fuerit pauperum. XXXIII

Quod dixerat in versiculo tricesimo, exponit in his tribus versiculis, varians metaphoras. Nam in 30. versiculo comparauit oppressorem pauperum homini insidianti alteri homini: in 31. comparat Leoni insidianti aliis bestiis debilioribus: in 32. & 33. cōparat homini tendenti laqueos bestiis & capienti eas, versiculi duo postremi sunt in Hebræo multo clariores. Sic. n. adverbum reddi potest lectio Hebraica, quomodo vertit S. Hieron. *Insidiatur, vt rapiat pauperem, rapiet pauperem cum attraxerit eum ad rete suum: & confractum subijciet, & irruet viribus suis valenter.* Nostra vero lectio sic explicanda est? *Insidiatur, vt rapiat pauperem*, rapere autem pauperem insidiatur tunc, cum eum ad se attrahit alliciendo incautum. *In laqueo* vero suo *iam captum humiliabit*. i. opprimet, & inclinabit se super eum, atq; in eum cadet. i. super eum irruet, *cum dominatus fuerit pauperum*, id est, cum ijs plane potius fuerit. Et simul hæc verba pulchre alludunt ad casum interiorem impij: tunc enim horrende cadit in seruitutem Diaboli, cum dominari sibi videtur hominum miserorum.

Dixit enim in corde suo, oblitus est Deus, auertit faciem suam, ne videat in finē. XXXIV

Repetit causam tantæ impietatis, nimirum, quia impius cogitat apud se. Deum non curare res humanas, nec vnquam esse curaturum.

Exurge Domine Deus, & exaltetur manus tua, ne obliuiscaris pauperum. XXXV.

Rogat Deum, vt impios coerceat. Exurge, inquit, quasi à somno, & exaltetur manus tua ad percutiendum: manus enim dormientis, vel quieti hominis demissæ, & sæpe complicatæ esse solent, In Græco adduntur duæ voces, post Domine Deus, additur meus, & post, ne obliuiscaris pauperum,

 addi-

additur, *in finem.* Sed in Hebræo non habentur, nec in Latinis emendationibus.

XXXVI *Propter quid irritauit impius Deum? dixit enim in corde suo, non requiret.*

Iterum repetit causam, cur impius Deum irritet peccando, eam esse, quia cogitat Deum ista non requirere.

XXXVII. *Vides, quoniam tu laborem & dolorem consideras, vt tradas eos in manus meas.*

Refellit Propheta illam causam, q.d. Imo vides, ô Deus, & requiris, quod ex eo apparet, quia tu laborem & dolorem miserorum consideras, vt cum impleta fuerit mensura, tradas impios in manus tuas puniendos: in Hebræo & Græco habetur, *Quoniam tu laborem & furorem consideras*, & sic etiam legit S. Augustinus & S. Hieronymus, & si ita legamus, sensus erit, Quoniam tu laborem oppressorum, & furorem opprimentium consideras.

XXXVIII. *Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor.*

Merito ista consideras, quia tibi Patri omnium incumbit cura eorum, præcipuè qui sunt destituti omni alio auxilio.

XXXIX *Contere brachiũ peccatorũ & maligni: quæratur peccatũ illius, & non inuenietur*

Contere brachium, i. potentiam & robur peccatoris, & sic humiliatus resipiscet, nec amplius peccabit: ideo quæres postea peccatum eius, & non inuenies: nam vt ait Isaias, *Sola vexatio dabit intellectum auditui*, & Dauid, *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum.*

XL. *Dominus regnabit in æternum, & in seculũ seculi: peribitis gentes de terra illius.*

Prædicit futurum, quod vt fieret, orauerat. *Dominus*, inquit, semper *regnabit*, inuitis inimicis eius, imo ipsi inimici peribunt, & exterminabuntur *de terra illius*, i. de orbe terrarum vniuerso, quia *Domini est terra & plenitudo eius.*

XLI. *Desiderium pauperum exaudiuit Dominus, præparationem cordis eorum audiuit auris tua.*

Quod futurum est, ponit tanquam præteritum, propter certitudinem, nec dicit orationem, sed *desiderium pauperum*, vt ostendat celerem exauditionem, q. d. Deus qui scrutatur corda, non expectabit orationem, sed ipsum desiderium, quod orationem præcedere solet, exaudiet. Idem vero est, desiderium, & præparatio ad orandum.

Iudicare pupillo & humili, vt non apponat vltra magnificare se homo super terram. XLII.

Exaudiuit Dominus desiderium pauperum, *iudicare pupillo & humili*, i. ad hoc exaudiuit, vt iudicet causam pupilli & humilis contra ipsos eorum oppressores, ne deinceps homo audeat superbire, *homo*, inquam, qui est *super terram*, contra Deum, qui est in cœlo. In Hebræo significantius dicitur, *Vt nequaquam vltra superbiat homo de terra*, id est, homo de terra compositus, q.d. vt non superbiat figmentum contra factorem suum. Hæc omnia quę dicuntur in hoc Psalmo aduersus impium & oppressorem pauperum, attribuuntur Antichristo à S. Hiero. & Augustino, & sine dubio illi conueniunt per antonomasiam omnia, quæ dicuntur in genere de impiis: sed si ad literam dicantur hæc de oppressoribus pauperum in genere, vt nos existimamus, certe manifeste apparet, quam ingens crimen sit, quod tot verbis, & tam significantibus à Spiritu Sancto reprehenditur.

PSALMVS X.

Titulus, & Argumentum.

In finem, Psalmus Dauid.

De titulo dictum est in præcedentibus. Argumentum huius Psalmi est cohortatio ad confidentiam tempore calumniarum, aliarumq; persecutionum. Loquitur Dauid in persona cuiuslibet iusti præuidens quodammodo illud Apostoli: Omnes qui pie viuere volunt, persecutiones patientur. *2. Tim. 3.*

EX-

EXPLICATIO PSAL. X.

I. IN *Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montem, sicut passer?*

Vox Iusti, qui pulsatur tentatione desperationis, vt vocationem suam deserat ob multitudinem calumniatorum, *In Domino*, inquit, *confido*, qui vbique est, & omnipotens est, *quomodo dicitis animæ meæ*, id est, cur mihi persuadere conamini. Iam enim supra diximus, phrasim esse Hebraicam, *animæ meæ*, pro mihi. Alloquitur autem vel Dæmones tentantes, vel ipsas internas suggestiones, hoc est cogitationes à Diabolo immissas, *Transmigra in montem sicut passer*, id est, desere vocationem, & hominum consortium, & abi ad locum, vbi nulla sint pericula, nullæ tentationes. Passeres enim, cum timent aucupes, volant ad cacumina montium ad quæ aucupes ascendere non possunt. Tales montes respectu tentationum nulli sunt, nisi in imaginatione hominum, qui cum tentantur grauiter, imaginantur mutatione locorum posse molestiam illam declinari, & qui desperant, ipsam etiam violentam mortem eligunt, ad quam fugiant, tanquam ad montem. Iustus autem constans est, & locum suum non deserit, sciens vbique tentationes Diaboli, & vbique adiutorium Dei esse.
הרכם In Hebræo habetur, *Transmigra in mon-*
כצפור *tem vestrum passer*, sed vocem, *chem*, quæ significat *vestrum*, Septuaginta legerunt, *cha*, quod est, *sicut*, & hæc sine dubio est lectio verior & clarior. Nam etiam S. Hieronymus sic vertit. Itaque post tempora S. Hieronymi videtur hic locus corruptus in Hebræo, librariorum vitio.

II. *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra, vt sagittent in obscuro rectos corde.*

Hæc est ratio, cur sit fugiendum ad montem, id est, deserenda vocatio præ nimio timore, quem tentatio suggerit, videlicet, quia mali homines assidue persequuntur Iustos siue calumniis, siue alia ratione. Comparat autem calumnias, siue alias persecutiones sagittis, quæ iaciuntur in obscuro, vt significet eas calumnias, vel persecutiones non solum grauiter ferire, sed etiam vix posse caueri. In Hebræo habetur, *Parauerunt sagittas suas in neruo:* & secundum hanc lectionem idem est *intenderunt arcum, & parauerunt sagittas in neruo.* At Septuaginta verterunt, *Parauerunt sagittas in pharetra*, vt significarent, non solum peccatores intendisse arcum, vt semel iacerent sagittam, sed etiam implesse pharetram sagittis, vt sæpius iaculari possent. Quamuis autem vox
Hebræa *Ieter*, neruum & chordam significet, יתר
& in dictionariis non inueniatur locus, vbi ponatur pro pharetra: tamen auctoritas Septuaginta Interpretum satis est, vt credamus etiam pro pharetra accipi posse. Quod Latinus codex habet *in obscuro*, & Hebræus *in caligine*, in Græco est *in obscura luna*, sed in re nulla est discrepantia. Nam obscura Luna significat noctem carentem Lunę splendore, siue sit nebulis tecta Luna, siue sit cum Sole coniuncta, aut Soli vicina. Possent hi duo versiculi etiam hunc sensum habere, *In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montem sicut passer, quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra, vt sagittent in obscuro rectos corde.* Id est, non licet iam esse recto corde, quoniam vndique tenduntur insidiæ rectis corde, ideo vel oportet in montem inaccessum extra homines recedere, quod fieri non potest, vel cedendum est consuetudini, & deserenda via iustitiæ. Sed huic tentationi respondet Iustus: *In Domino confido*, & ideo nec in montem inhabitabilem abibo, nec deseram viam iustitiæ.

Quoniam quæ perfecisti, destruxerunt, iustus autem quid fecit? III.

Confirmat Propheta per apostrophen ad Deum, verum esse, quod peccatores iniuste persequuntur Iustos. Quasi dicat, verum est, quod audiui de impietate peccatorum. Nam peccatores *destruxerunt ea, quæ tu perfecisti*, id est, leges tuas perfectissimas, nec non consilia, & ordinationes omnes tuas, quas posuisti in populo tuo, dum non solum non reddunt bona pro malis, vt tu iubes,

ſed reddunt mala pro bonis, ſine vlla cauſa calumniando, & perſequendo Iuſtos, *Iuſtus enim quid fecit*, hoc eſt. Iuſtus non dedit illis vllam occaſionem, ſed ipſi oderunt iuſtos gratis. Vox Hebræa, quam Septuaginta verterunt, *perfeciſti*, valde obſcura eſt. S. Hieronymus vertit, *leges*, alij *fundamenta*, alij *retia*. Mihi veriſimi evidetur Septuaginta Interpretes non legiſſe, vt nunc habemus in Hebræo, *haſciatot*, quod habet formam nominis pluralis, ſed legiſſe *haſciattota*, quod ſignificat poſuiſti, à verbo *ſciatat*, in coniugatione *hiphil*, ſunt enim eædem omnino literæ, & ſolum additur punctum vnum ſub vltima litera. Nam fere id obſeruamus in Pſalmis, vt Septuaginta legerint paulo aliter, quam legerint ij, qui puncta addiderunt.

השתות
השתות
שתת

IV. *Dominus in templo ſancto ſuo, Dominus in cœlo ſedes eius.*

Incipit rationem reddere, cur in Domino confidere ſe dixerit, & non timeat inſidias hominum iniquorum: quia videlicet, Dominus omnium in cælo ſedeat iudex, vnde omnia videat, & omnes ſubiectos habeat. *Dominus*, inquit, *in templo ſancto ſuo*, ſubintellige, ſedet. Vocat autem templum ſanctum Dei, ſummum cælum, quod eſt templum non manu factum. Idem ſignificat clarioribus verbis, cum ait, *Dominus in cælo ſedes eius*; hoc eſt, Dominus in cœlo ſedem, ſiue thronum habet. Eſt autem phraſis Hebraica, *Dominus in cælo ſedes eius*, pro ſedes Domini eſt in cælo, vel Dominus in cælo ſedem habet.

V. *Oculi eius in pauperem reſpiciunt, palpebræ eius interrogant filios hominum.*

Ex throno illo altiſſimo, cui nihil abſcondi poteſt, reſpicit Deus pauperes proinde nihil mali accidere poteſt hominibus Deo non ſciente, aut non permittente, quæ eſt maxima conſolatio Iuſtorum. Quod ſequitur declarat magis prouidentiam Dei. Non ſolum enim Deus videt homines, ſed videndo diſcernit, ac diiudicat bonos, & malos, & omnia eorum opera. In Hebræo non habetur, *in pauperem*, ſed ſimpliciter, oculi eius reſpiciunt, ſed Septuaginta addiderunt, *in pauperem*, explicandi gratia. Præterea, pro, *interrogant*, habetur in Hebræo, *probant*, ſed eadem ſententia eſt. Metaphorice enim dicitur Deus interrogare, ſiue probare, id eſt, tentare, ſiue examinare, quando perfecte diſcernit ac diiudicat, quod homines non poſſunt ſæpenumero facere niſi interrogando, & examinando. Illud, *palpebræ eius interrogant*, nihil ſignificat aliud, niſi oculi eius perfecte diſcernunt quoniam enim Pſalmi poetice ſcripti ſunt, ideo, figuris multis ſcatent. Itaque palpebræ ponuntur pro oculis, & oculi pro mente, & interrogare; pro exacte cognoſcere, ac ſi exactiſſime prius interrogaſſet, & examinaſſet.

Dominus interrogat Iuſtum, & impium: qui autem diligit iniquitatem, odit animam ſuam. VI.

Non ſolum Deus exacte cognoſcit Iuſtum, & impium, ſed etiam pro meritis eos remunerat, vel punit. Et ideo *qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam*, id eſt, ſe ipſum, quoniam propter iniquitatem grauiſſime punitur. Ex Hebræo poteſt etiam reddi, *diligentem iniquitatem odit anima eius*, id eſt, Deus odit eos, qui amant iniquitatem, & ſic vertit ſanctus Hieronymus. Vterque ſenſus eſt verus, & vtrunque patiuntur verba Hebraica. Mira ſententia eſt, & elegantiſſima: *Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam.* Nam qui diligit iniquitatem, videtur diligere animam ſuam, id eſt, ſe ipſum, quia, vt ſibi ipſe ſatisfaciat, peccat, & tamen revera odit animam ſuam ac perdit. Hoc eſt quod Dominus, ait; *qui amat animam ſuam, perdet eam*, id eſt, qui male ſe amat vere ſe odit.

Pluet ſuper peccatores laqueos, ignis. & ſulphur & ſpiritus procellarum pars calicis eorum. VII.

Hæc eſt ratio, cur iniqui oderint animas ſuas, quia Dominus pluet, ſiue, vt in Hebræo expreſſius legitur, *pluere faciet ſuper peccatores laqueos*, id eſt, in hac vita immittet laqueos in maxima copia quaſi guttas

pluuiæ

pluuiæ in peccatores, id est, finet eos quotidie inuolui pluribus, & maioribus peccatis percutiendo eos cæcitate, & tradendo eos in reprobum sensum; quæ est pœna horrenda, & grauissima; deinde in alia vita, *Ignis, & sulphur, & spiritus procellarum*, id est, venti frigidissimi, & vehementissimi in gehenna erunt pars calicis, id est, portio, & hæreditas ipsorum. Obseruandum est hoc loco, nomine calicis intelligi hæreditatem, vt etiam alibi sæpe in Scriptura, vt eo loco, *Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei:* vbi idem intelligitur dictum duobus vocabulis, & ideo addit: *Tu es qui restitues hæreditatem meam mihi*: dicitur autem hæreditas calix, quia sicut calix in mensa, saltem in cœna paschali diuidebatur inter conuiuas, vnde est illud, Luc. 22. *Accipite, & diuidite inter vos*: ita hæreditas diuiditur inter filios eiusdem patris. Eadem quoque hæreditas interdum vocatur *pars*, vel *portio*, vt *pars mea Dominus*; & alibi, *portio mea Dominus*; interdum *pars hæreditatis*, vt loco citato, *Dominus pars hæreditatis meæ*: vbi non significatur, Dominum esse partem hæreditatis, ita vt aliunde sit quærenda alia pars, sed significatur Dominum esse partem, quæ sibi contigit ex hæreditatis diuisione, ita vt idem sit hæreditas, & pars hæreditatis; sic etiam idem est calix, & pars calicis, id est, portio illa, quæ vni debetur ex diuisione calicis. Pulchrè autem filiis Diaboli, quibus Dominus ait, *Vos ex patre Diabolo estis*, tribuitur hæreditas, quam Diabolus possidet, id est, pœna horribilis significata per ignem, & sulphur, & spiritum procellarum.

VIII. *Quoniam iustus Dominus & iustitiam dilexit, æquitatem vidit vultus eius.*

Hæc vera ratio est, cur Deus tam atrociter impios puniat, quia iustus est ipse in se: *Deus* enim *lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ*, 1. Ioan. 1. *Et diligit iustitias*, id est, opera iusta in omnibus aliis, quos ad suam imaginem creauit. Id ipsum repetit, dicens: *Æquitatem vidit vultus eius*: nam per æquitatem hoc loco intelligitur rectitudo, vt sonant vocabula Hebraicum, & Græcum, rectitudo autem est quasi declaratio iustitiæ. Non enim hic agitur de iustitia, quæ est vna ex quatuor virtutibus Cardinalibus, quæ est iustitia particularis, ponens medium in commerciis hominum; sed de iustitia vniuersali, quæ complectitur omnes virtutes, & est quædam rectitudo totius hominis, cuius quasi compendium est charitas Dei, & proximi, nam *finis præcepti charitas*, 1. Tim. 1. *Et qui diligit, legem impleuit*, Rom. 13. Illud autem, *vidit vultus eius*, non significat simplicem visionem, sed visionem approbationis, iuxta illud Psalm. 1. *Nouit Dominus viam iustorum*. Idem igitur est, *iustitiam dilexit*, & *æquitatem vidit*, id est, rectitudinem approbauit *vultus eius*, id est, oculus eius.

PSALMVS XI.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

In finem pro octaua Psalmus Dauid.

DE hoc titulo dictum est in Psalmo 6. Argumentum huius Psalmi est, fidendum in Deo, & non in hominibus, quod verba hominum plerumque sint fallacia, Dei autem semper verissima, & fidelissima.

EXPLICATIO PSAL. XI.

SAluum me fac Domine, quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt veritates à filiis hominum. I.

Tu Domine à periculis omnibus salua me, quoniam non est alius in quo fidere possim: nam *defecit sanctus*, id est, vix inuenitur in mundo aliquis verè pius, & misericors (id enim proprie sonat vox Hebraica) nec solum defecit misericors, sed etiam verax: *diminutæ sunt* enim *veritates à filiis hominum*, id est, vix inuenitur, qui verum simpliciter dicat. Itaque periit ferè de terra misericordia, & veritas. In Hebræo habetur, *emunim*, quod S. Hiero. vertit, *fideles*, vt hæc sit sententia, imminuti sunt fideles à filiis hominum, sed eadem vox significat etiam veritatem, seu veritates, & sensus est idem. אמונים

Vana loquuti sunt vnusquisque ad proximum II.

ximum suum, labia dolosa in corde, & corde locuti sunt.

Probat defecisse sanctum, i. misericordem, quoniam homines, vtplurimũ, non loquuntur proximis vtilia & bona, sed vana quę à periculis eruere nõ possunt, vnde etiam frustra loquuntur, quomodo vertit S. Hiero. Probat quoque defecisse veritatem, quoniam *labia dolosa*, i. homines, quia labia dolosa dici possunt, *in corde, & corde*, i. duplici corde locuti sunt, vnum volentes loqui, & aliud volentes facere, & sic decipere. In Hebręo ad verbũ est, *labium diuisionum*, i. labium diuisum, vnum sonans, aliud significãs, labium autẽ diuisum seu duplex, ex corde diuiso seu duplici oritur. Quia vero quæ leniuntur, diuiduntur; ideo eadẽ vox significat in Scripturis *labium blãditiarum*, & adulationũ: & quia omnis adulatio decipit, ideo recte verterunt tã Septuaginta quã S. Hier. *labia dolosa, siue subdola*, in Græco additur *mala, in corde, & corde locuti sunt mala*, sed ea vox neque in Hebræo, neque in Latinis emendatioribus habetur.

III. *Disperdet Dominus vniuersa labia dolosa, & linguam magniloquam.*

Imprecatio prophetica est, per modum enim imprecationis prædicit, fore, vt omnes, qui decipiunt, decipiantur: & dum putant se multum lucrari suis fraudibus: perdant omnia, & ipsi etiam pereant in ęternum. Illud, *& linguam magniloquam*, significat linguam se iactantem ob suos dolos & fraudes, vt patet ex versic. seq. In Hebręo & Gręco non habetur cõiunctio *&*, ex quo intelligimus, hic non reprehendi duo genera hominum, dolosos & superbos, sed dolosos tantũ, qui tamen confidunt in suis dolis, & ideo magnifaciunt sua labia dolosa, & de illis magnifice loquũtur. Proinde editio Latina, quæ habet coniunctionem, ad eundẽ sensum reducenda est & commode reducitur, vt nos explicuimus.

IV. *Qui dixerunt, linguam nostram magnificabimus, labia nostra à nobis sunt, quis noster Dominus est?*

Explicat cur coniunxerit linguam magniloquam cum labiis dolosis, quia videlicet dolosi confidunt maximè in sua lingua: ita vt nulla re alia indigere se credant, nec vlli Domino subiecti esse debeant. *Qui dixerũt*, inquit, videlicet apud se in animo suo, *linguã nostram magnificabimus*, i. linguam nostram magnificemus, illi tribuentes omnia nostra bona quę per illam lucramur: ex Hebręo aliqui vertunt, *linguam nostram roborabimus*, verbũ enim *gabar*, significat grauem & robu- גבר
stum esse, sed accipitur etiam pro quacunq; magnitudine, & ideo *nagbir*, quod habetur נגביר
hoc loco, recte vertitur *magnificabimus*, nã etiam apud Latinos vir grauis non solum refertur ad pondus molis, sed etiam ad magnitudinem virtutis. *Labia nostra à nobis sunt*, ambiguum est in Latino, sed ex Hebræo & Græco cõstat, sensũ esse, *labia nostra nobiscũ sunt*, pro nobis faciũt, à parte nostra pugnãt. Itaq; pergit Propheta explicare confidentiã, quam habent dolosi in suis labiis, tanquam in instrumento optimo ad præualendum aliis hominibus. Ideo subiungit, eos dicere, *quis noster Dominus est?* q. d. non agnoscimus vllum superiorem, cum per instrumentum linguæ omnes alios subiiciamus.

Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus. V.

Docuit Propheta non esse confidendum in hominibus: nunc docet esse confidendum in Deo, cuius promissa fidelissima sunt; docet autem hoc poetice introducendo ipsum Deum loquentem, & promittentem auxilium suum humilibus & afflictis. *Propter miseriam*, inquit, *inopum*, qui à dolosis decipiuntur & affliguntur, vnde & gemere necesse habent: non differam auxilium, sed *nunc exurgam* quasi à somno, eisq; adero.

Ponã in salutari, fiducialiter agam in eo. VI.

Explicat quid sit facturus cum surrexerit. *Ponam*, inquit, *in salutari*, i. collocabo eos in salute, stabiliam illos in salute: vt semper salui consistant: *fiducialiter agam in eo*, i. nemo me impediet: audacter & libere agam in hac re. Exprimit vox Gręca παῤῥησιάσομαι hoc loco confidentiam & libertatem atque audaciam. Ex Hebræo S. Hiero. vertit: *Ponam in salutari auxilium eorum*. Sed nescio quid in hac re secutus sit: nam vox Hebræa, *Iaphiachlo*, significare potest, sufflabit in eũ, יפיחלו
vel

vel illaqueabit eum, vel aſpirabit ei. Cæterum Septuaginta Interpretes videntur legiſ- אפיח לו ſe in prima perſona, *Aphiachlo, afflabo in eo,* ſiue aſpirabo ei, id eſt, vnicuique pauperum aſpirabo, & fauebo, & quia *ſpiritus vbi vult ſpirat*, & *vbi ſpiritus Domini, ibi libertas*: ideo fortaſſe vertuntur, *fiducialiter agam*, id eſt, libere aſpirabo, & fauebo.

VII. *Eloquia Domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum.*

Docet iam Propheta promiſſionem Dñi explicatam verſibus duobus ſuperioribus, non eſſe ſimilem promiſſionibus hominum doloſorũ, ſed eſſe veriſſimam & fideliſſimam. *Eloquia Domini*, inquit, *caſta*, i. munda & pura, vt ſonat vox Hebraica, non fucata, non ſimulata, ſincera, fidelia. *Argentũ igne examinatũ*, i. ſunt eloquia, ſiue promiſſa Dei veluti argentũ veriſſimum in ſono, pondere & candore, quale eſt argentum in igne probatum, nec ſolũ probatũ in igne, ſed etiam *probatum terræ*, i. populis terræ approbatum, videlicet ab hominibus peritis metallorũ: deniq; *purgatũ ſeptuplũ*, i. non ſemel ſed ſæpius per fuſionẽ (vt exprimit vox Hebr.) purgatũ à ſcoria. In Hebręo illud, *purgatum terra*, eſt valde obſcurũ: S. Hiero. vertit, *ſeparatũ à terra*: alij à Domino terræ, nimirum *purgatum ſeptuplum*: alij in vaſe ſiue in camino, ſed cum vox בעליל *baalil*, non habeatur niſi hoc loco, nulla eſt ratio cur non debeamus acquieſcere interpretationi LXX. Interpretũ, quibus lingua Hebraica notiſſima erat. Quicquid n. alij dicant, diuinatio potius erit quã interpretatio.

VIII. *Tu Domine ſeruabis nos, & cuſtodies nos à generatione hac in æternum.*

Colligit ex dictis, Deum facturum quod promiſit. *Tu*, inquit, iuxta promiſſa tua, *ſeruabis nos*, id eſt, cuſtodies nos, non enim hic eſt verbum ſaluandi, vel ſalutis neq; in Græco, neque in Hebræo: ſed ſimpliciter conſeruandi, & cuſtodiendi. In Hebræo habetur, תשמרם *ſeruabis ea*, nimirum eloquia tua, & cuſtodies nos: ſed Septuaginta legerunt, תשמרנו *tiſmerennu*; ſeruabis nos, & faciliima fuit mutatio, quia maxima eſt ſimilitudo inter ם, quod ſignificat *ea*, & נו, quod ſignificat *nos*, ſed vterque ſenſus eſt optimus.

In circuitu impij ambulant: ſecundum altitudinem tuam multiplicaſti filios hominum. IX.

Quaſi quæreret aliquis, Quid de impiis fiet, dum tu ſeruabis nos? Reſpondet, impij interea, dum nos quieti ſumus ſub alis tuis, *in circuitu ambulant*, ſemper ambientes bona huius mundi, & nunquam ad finem deſideriorum ſuorum peruenientes, ſemper autem erunt impij ambientes, dum hic mũdus durat: quia *ſecundum altitudinẽ tuam multiplicaſti filios hominum*: & *Stultorum infinitus eſt numerus*. Videntur in fine huius Pſal. oẽs editiones inter ſe diſſidere, Hebræa ad verbum habet, *In circuitu impij ambulant, dum exaltantur vilitates filiorum hominum*, id eſt, dum exaltantur, & regnant homines viliſſimi, tunc impij vbiq; diſcurrunt: Græca vero ſic habet, *In circuitu impij ambulant, ſecundum altitudinem tuam ſollicitudinẽ geſſiſti de filiis hominum*: ſed Græca, & Latina facile concordantur, nam Deus ſecundum altitudinem ſuam maximam ſollicitudinem geſſit de ſpecie humana, & ideo ne ea periret, præ omnibus aliis ſpecieb. eã multiplicauit: proinde Latinus Interpres reddidit ſenſum, cum ait *multiplicaſti*. Et quia in magna multitudine, paucorum eſt perfectio, ideo *ſtultorum*, vt citauimus ex Salomone, *infinitus eſt numerus*, & ideo impij ſemper & vbiq; inueniuntur in circuitu ambulantes. Hebraica & Græca non videntur poſſe concordari, niſi Septuaginta aliter legerint: & fortaſſe non eſt דלות improbabile eos legiſſe, *Dallota*, vel *Dillita*, דלית non *zullot*, vt nunc habemus: vnica enim li- זלות tera mutata fit aliud verbum, quod ex ltari ſignificat, vel ſuſcipere, vt Septuaginta verterunt in primo verſiculo Pſalmi 29. *Exaltabo te Domine, quoniam ſuſcepiſti me.* Senſus tamen ſemper eſt verus, & non contradicit vna lectio alteri, quamuis diuerſa dicant.

PSALMVS XII.

Titulus, & Argumentum.

In finem, Pſalmus Dauid.

De hoc titulo nihil occurrit dicendum. Argumentum Psalmi est oratio ad Deum tempore tentationis.

EXPLICAT. PSALM. XII.

I. *Usquequo Domine obliuisceris me? in finem? vsquequo auertis faciem tuam à me*

Qui tentatur, duo mala pati solet, praua desideria in voluntate, & tenebras in intellectu. Quando praua desideria valde vrgent, tunc videtur Deus obliuisci, & deserere animã; quando tenebrę obscurant intellectum, videtur Deus auertere faciẽ suam ab anima. Ipse enim lux est, & ideo illuminat, cum conuertit faciem; in tenebris relinquit, cum auertit. Propter primum dicit homo in tentatione positus: *Vsquequo Domine obliuisceris me in finem?* propter secundum dicit, *Vsquequo auertis faciem tuam à me?*

II. *Quamdiu ponam consilia in anima mea? dolorem in corde meo per diem?*

Inuerso iam ordine queritur primo de tenebris quas patitur: secundo de prauis desideriis, quæ inuitus tolerat: *Quamdiu*, inquit, propter obscurationem intellectus *ponam consilia in anima mea?* i. varia consilia excogitabo, vt à malo præsenti liberari possim? quamdiu rursus propter desideria infestantia cor meum, ponam *dolorem in corde meo?* i. assumã dolorem ac tristis ero, ne forte Deum meum offendã, atq; id faciã *per diem*, i. tota die sine intermissione vlla. In Græco additur, *& per noctem.* Sed hoc non habetur in Hebræo, neque legitur à S. Aug. proinde recte omissum est in editione Latina.

III. *Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me? respice & exaudi me Domine Deus meus.*

Prima pars huius versiculi complectitur vtrumque malum: tunc enim exaltatur inimicus super hominem, quando opprimit eum, tum ingerendo praua desideria, quæ homo non potest excutere; tum tenebras offundendo, quas non potest dissipare. Ideo quasi vim patiens clamat ad Deum: *Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me?* Deinde inuocat auxilium contra vtrumque malum, *Respice*, inquit, i. conuerte faciem tuam, *& exaudi me*, i. ne obliuiscaris, ne deseras, adiuua exoratus.

Illumina oculos meos ne vnquam obdormiam in morte, ne quando dicat inimicus meus, præualui aduersus eum. IV.

Iterum clarius eandem orationem repetit: *Illumina*, pelle tenebras mentis conuertendo ad me faciem, meq; respiciendo: *nequando obdormiam in morte*, i. ne consentiens desideriis in mortem animæ incidam. Vocat Scriptura passim somnum ipsam mortem, siue corporalem, siue spiritualem: quia Deo tam facile est mortuum ad vitam reuocare, quam nobis facile est dormientem à somno excitare. Præterea illud, *ne vnquã obdormiã*, significat, hominẽ cedendo tentationi quasi obdormiscere, nec amplius sentire cruciatũ ex tentatione: sed quia ista quies non est salutifera, sed mortifera; ideo additur, *in mortem.* Itaq; cum duobus modis homo liberetur à molestia tentationis, vel per gratiã Dei fugato tentatore, vel per consensum in peccatum satiata libidine: petit liberari primo modo, ne forte cum suo maximo detrimento liberetur secundo modo, videlicet, obdormiendo per consensum in peccatum. Addit deinde rationem, quare cupiat liberari à tentatione dicens: *Nequando dicat inimicus meus, præualui aduersus eum*: i. ne glorietur diabolus à se victum seruum Dei: quod etiam in iniuriam Dei cederet.

Qui tribulant me exultabunt si motus fuero, ego autẽ in misericordia tua speraui V.

Explicat rationem superiorem, quasi dicat, non sine causa dixi, *nequando dicat inimicus*, &c. nam *exultabunt qui tribulant me, si motus fuero*, i. non solum si plane cessero tanquã victus, sed etiam, si paulisper nutare cœpero: sicut enim *gaudium est in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente, quã super nonaginta nouem iustis, qui non indigent pœnitentia*: sic etiã magis dæmones exultant, si virum aliquem perfectũ ad inchoandũ peccatum induxerint, quã si multos peccatores in peccatis maximis volutari fecerint: exẽplum est apud S. Gregor. lib. 3. Dialog. c. 7. Atq; hinc apparet Psalmum hunc scriptum esse

esse pro liberatione Iusti à tentatione diabolica, non vt aliqui volunt, pro liberatione Dauidis à persecutione Saulis. Dauid n. in illa persecutione quotidie loca mutabat. Itaque non dixisset, *si motus fuero, exultabũt inimici mei*, quasi pro magno haberet, non moueri. Quod sequitur, *Ego autem in misericordia tua speraui*, est altera ratio, cur deceat eũ iuuari à Deo, quia nimirũ fretus misericordia Dei, & non viribus propriis tẽtatori resistat.

VI. *Exultabit cor meum in salutari tuo, cantabo Domino, qui bona tribuit mihi, & psallam nomini Domini altißimi.*

Hęc est vltima ratio qua Deum ad subueniendũ flectere conatur, quia videlicet liberatus à tentatione non erit ingrat⁹ liberatori sed corde, ore, & opere beneficiũ celebrabit. Ad cor pertinent prima illa verba, *Exultabit cor meum in salutari tuo*, i. præ lætitia gestiet cor meum cum salutem obtinuerit, eam à te recognoscendo, teque ob eam laudando. Ad os pertinent sequentia. *Cantabo Domino qui bona tribuit mihi.* In Hebræo non habetur *bona*, sed solũ verbũ, *tribuit*, vel potius, *retribuit*. Sed Septuaginta declarauerunt illud *retribuit*, vertendo, *benefecit mihi*, & Latinus interpres adhuc clarius; *qui bona tribuit mihi*, sed sensus est idem, nã Deus fiducię retribuere solet ꝓtectionẽ, ideo Dauid Hebraica voce dixit *retribuit mihi*, protectionem sc. in se confidẽti, & quia liberatio à tentatione, est liberatio à verissimi, & maximi mali periculo; ideo recte Gręcus, & Latinus addiderunt vocabulum, bona nimirũ veri, & maximi boni. Denique ad opera pertinent vltima verba; *& psallam nomini Domini altissimi*. nã psallere proprie est manu citharam pulsare. *Dauid*, inquit Scriptura, *psallebat manu sua*: & alibi, *In psalterio decachordo psallã tibi*. Itaque ꝓmittit, se corde exultatum, ore cantaturũ, manu instrumentũ musicũ pulsaturũ, vt totus homo seruiat Dei laudib⁹, *psallere à nomini Domini*, est psallere in gloriã Domini, i. ad celebrandas eius laudes. In Hebræo non habentur hęc vltima verba *& psallã nomini Domini altißimi*: sed fortasse diuturnitate temporis exciderunt. Certe cũ superioribus optime cohærent, & sunt in Græcis codicibus, & citantur, atque explicantur à patrib. Hieron. & August. Theodoreto & Euthymio. Mystice, psallere nomini Domini est opera consona cordi, & verbis efficere, *vt videntes homines opera nostra bona glorificent Patrem nostrum, qui in cœlis est.*

PSALMVS XIII.

Titulus, & Argumentum.

In finem Psalmus Dauid.

Titulus nihil habet noui: argumentũ vero est deploratio naturæ humanæ corrupta, qualis præcipue cernitur in infidelibus, in quibus nondum cœpit sanari per gratiam.

EXPLICATIO PSALMI XIII.

Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. I.

Ad tantam insipientiam deuenit humana natura in primo homine corrupta; vt inuentus sit aliquis, qui tametsi voce non sit ausus negare Deũ esse; tamen in corde suo dixerit, *non est Deus*. Non significat Dauid vnum certum hominem insipientem hoc dixisse, sed vult dicere, homines mẽte corruptos ad tantam cęcitatem peruenire, vt fiant insipientes etiam circa vltimum finẽ, & cogitent nullum esse Deum, qui res humanas curet, & cui rationem reddere teneãtur. *Dixit*, inquit, *insipiens*, i. homo ad summam insipientiam redactus, *dixit in corde suo, non est Deus*, id est, cogitare cœpit, nullum esse Deum.

Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studijs suis, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. II.

Illud vsq; ad vnum, non habetur in editione Hebræa, & Græca. In Latino habetur, & citatur, & exponitur à S. Hieron. & August. Dixit Propheta, corruptam fuisse mentẽ, & insipientem factam; nunc addit, corruptam quoq; fuisse voluntatẽ, ita vt plerũq; homines peccent, bene autẽ nunquã faciant, aliud enim est non peccare, aliud benefacere, si loquamur de opere absolute, & perfecte bono. Homines n. fide, & gratia destituti, solis viribus corruptę naturę vtentes, plerũq; peccãt; sed aliquando etiã faciũt opera quædã bona, moralia, quę peccata dici non possunt sed nõ

sunt perfecte; & absolute bona, vt S. August. disputat. lib. 4. in Iulianũ; cũ ad summũ bonũ nõ pducãt. Ait igitur Dauid *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studijs*. i. in desideriis, siue affectib. suis: corrupta, & abominabilia desideria habẽt, vnde ipsi quoq; corrupti, abominabiles sunt. *Nõ est qui faciat bonũ, nõ est vsq; ad vnũ* corrupti quidẽ sunt homines in desideriis, & iniquitate, sed non ita generatim; vt omnia desideria, & omnia opera sint corrupta, & iniqua. Certe n. cum infidelis ex humana inclinatione miseretur pauperis, vel curã gerit filiorũ, nihil mali facit. At bonũ pfecte, & absolute nullus omnino ex solis corruptę naturę virib. facit. Hinc habes verã huius loci intelligentiã nihil omnino facere pro hæreticis huius tẽporis, qui testimonio Psal. hui⁹ abutũtur ad probãdũ, omnia opera hominis peccatoris siue non renati esse peccata.

III. *Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, vt videat, si est intelligens, aut requirens Deum.*

IV. *Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est, qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.*

Dixerat, naturam humanã esse corruptã tũ quo ad mentẽ, tũ quo ad voluntatẽ: ostẽdit nunc, vnde id cognouerit, nimirũ ex reuelatione Dei. De⁹ n. qui omnia nouit, videt hoc ita esse, & Prophetis suis reuelauit. Describit more humano Deum quasi respexisse de cęlo. i. de sublimi specula sua, vt videret, *an esset aliquis intelligens*. i. nõ corruptus, quo ad mẽtẽ, *aut requirẽs Deũ*. i. nõ corrupt⁹ quo ad volũtatẽ, qui proinde intelligeret, & amaret, atq; adeo quęreret Deũ, qui est summũ bonũ Quid aũt Deus cognouerit. i. nos cognoscere fecerit, explicat illis verbis. *Omnes declinauerunt*, siue auersi sunt. i. vidit omnes omnino declinasse à lumine sapientię, & à semitis iustitię, imo auersos esse, ac terga vertisse sapiẽtię, & iustitię. *Simul inutiles facti sunt*. i. vidit omnes pariter inutiles Deo esse factos, quippe qui eum nõ colũt, neq; ei seruiũt, neq; tributũ gratiarũ actionis rependunt. Deniq; vidit, nullum esse, qui faciat opus perfecte, atq; absolute bonum. Quamuis autem hęc generatim dicantur: tamen intelliguntur solũ de hominibus, quales sunt ex natura corrupta: non autem quales sunt ex gratia Dei. Nam Gen. 6. dicitur, *Omnis caro corrupit viã suã*, & tamen ibidem dicitur, *Noe vir iustus fuit, atque perfectus*. S. Hier. ex Hebræo pro illis verbis. *Simul inutiles facti sũt*, vertit, *Pariter adhæserunt, siue agglutinati sunt*. Sed nescio quid sequutus sit. Nam vox Hebraica, *nealachu*, significat, putrescere & fœtere: & verti potuisset, putrefacti sunt, ac proinde inutiles facti sunt. Res enim putrefactę nulli vsui sũt. נאלחו

Sepulchrum patens est guttur eorum: linguis suis dolose agebant: venenum aspidum sub labijs eorum. V.

Quorum os maledictione, & amaritudine plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. VI.

Contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt, non est timor Dei ante oculos eorum. VII.

Hi tres versiculi non sunt in Hebręo, neq; in trãslatione Septuaginta Interpretum, vt S. Hier. testatur tum in Pręfatione lib. 16. in Isaiã, tum in Commentario huius loci. Imo nec habẽtur in editione Latina Psalmi 52. qui est omnino idẽ cum hoc 13. Sed quia B. Paul. ad Rom. 3. ex diuersis locis Scripturæ videlicet Psal. 5. Psal. 139. Psal. 9. Isaię 19. & Psal. 35. hos omnes versiculos simul citauit, posteaquam allegauerat duos versiculos proxime explicatos, arbitrati sunt aliqui veterũ; hos oẽs versiculos ad hunc Psalmũ pertinere, & casu aliquo excidisse, ideo eos ex Apostolo huc trãstulerũt. Significat aũt his versiculis malitiã hominũ impiorum, qui verbo & opere nocẽt pximis suis. *Sepulchrũ patens est guttur eorũ*: i. sicut ex aperto sepulchro exhalat fętor corporũ mortuorũ, ita ex ore istorũ pdeunt verba turpia testãtia corruptionem cordis. *Linguis dolose agebãt*. i. non solũ verba turpia, sed etiam dolosa loquuntur. Venenum aspidum sub labiis eorum. i. non solum turpia, & dolosa, sed etiam venenata, & inficientia, atq; ad malum prouocantia verba effundunt. *Quorũ os maledictione, & amaritudine plenũ est, veloces pedes eorũ ad effundẽdũ sanguinẽ.* homines isti perditi nõ solũ maledicunt, & amaris

contentionibus iurgantur, ſed etiam maleſaciunt, & re ipſa nocent. Nã quorum os plenũ eſt maledictione, & amaris comminationib. eorum pedes velociſſime currũt ad lędendũ, & occidendũ. *Contritio, & infelicitas in vijs eorũ, & viã pacis nõ cognouerunt*. i. omnia eorũ ſtudia ad conterẽdũ, vaſtandũ, calamitate afficiẽdum ſpectant. Siquidẽ pacis viã. i. ſtudia pacifica omnino ignorant. *Non eſt timor Dei ante oculos eorũ*. Hic eſt fõs omniũ ſupra dictorũ malorũ, q̃a timorẽ Dei plane abiecerunt, dicẽtes in corde ſuo. *Nõ eſt De⁹*. Redeam⁹ nunc ad verſiculos hui⁹ Pſalmi proprios.

VIII. *Nonne cognoſcent omnes, qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam, ſicut eſcam panis?*

Ex hoc verſiculo manifeſte colligitur, quę ſupra dicta sũt de vniuerſali corruptione generis humani, eſſe intelligẽda de genere humano quale eſt ex ſe. i. ſecundum vires ſolius naturæ corruptæ. Nã per gratiã Dei homines vere iuſti, & pij efficiuntur: & hos vocat hoc loco plebẽ ſuã; quã impij illi perſequũtur, & pro nihilo habent. *Nonne cognoſcent*, &c. vox eſt increpantis, quaſi dicat, Nunquid ſemper erunt inſipiẽtes? nunquid nõ aperiẽt aliquãdo oculos? nũquid tãdẽ nõ incipiẽt cognoſcere? *Qui deuorant plebẽ meã, ſicut eſcã panis*, ſignificat impios, ex hoc tanto malo potuiſſe admoneri ſuæ iniquitatis. Sicut n. panis quotidie cõeditur, & ſẽper ſapit: ita impij ſẽper & cũ delectatione vexãt pios, & nunq̃ ſatiãtur.

IX. *Dominum non inuocauerunt, illic trepidauerunt timore, vbi non erat timor.*

Reddit Dauid rationem, cur impij tanta mala faciant, quia videlicet Deum *non inuocauerunt*, i. ſpem ſuam in Deo vero non poſuerunt, ſed in rebus creatis, & ideo *illic trepidauerunt, vbi non erat timor*. i. non cognoſcentes in quo ſit ſperandum, & à quo ſit timendum, trepidauerunt, ne incurrerẽt mala temporalia, vel ne amitterent bona temporalia, quæ nõ ſunt materia iuſti timoris, cum parua, & caduca ſint; & etiam quia ſi ſperarent in Domino, *& quærerent regnum Dei, & iuſtitiam eius, hæc omnia adijcerentur eis.*

X. *Quoniam Dominus in generatione iuſta eſt: conſilium inopis confudiſtis, quoniam Dominus ſpes eius eſt.*

Hic verſiculus reddit rationẽ, cur impij amatores hui⁹ ſæculi timeãt, vbi nõ eſt timor Impij timuerunt vbi non erat timor, *quoniã Dominus in generatione iuſta eſt*, ſiue iuſtorũ (vt habet text⁹ Græcus) i. ſicut impij Deum nõ inuocauerunt, nec in illo ſperauerunt, ita Deus eos deſeruit, & in generatione iuſtorũ manet: deſerti autẽ à Deo, à luce vera, ab ipſa veritate in tenebris ambulãt, & ideo timent vbi non eſt cauſa timendi, Deinde facit apoſtrophen ad ipſos impios, dicens, *Conſiliũ inopis cõfudiſtis, quoniã Dominus ſpes eius eſt*, quaſi dicat, adeo vos excæcati eſtis, vt nõ ſolum nõ inuocetis Deũ, ſed irrideatis eos, qui id faciunt. *Nã conſiliũ inopis*, qui totus à Deo pẽdet, *vos cõfudiſtis*. i. irriſiſtis, vt inopẽ erubeſcere faceretis, quaſi ſtultum ſit in Deo ſpẽ ponere. Irriſiſtis autẽ inopis conſilium, quaſi ſtultum, *quoniã Dominus ſpes eius eſt*. i. quia illi pauper in Domino ſpem poſuit, videtur n. ſtultum cõſilium hominib⁹ huius mundi, ſperare in Deo, qui non videtur, & non ſperare in diuitiis, & aliis rebus, quæ videntur.

Quis dabit ex Sion ſalutare Iſrael, cũ auerterit Dominus captiuitatem plebis ſuæ, exultabit Iacob & lætabitur Iſrael. XI.

Hic verſiculus poſtremus orat Deum pro celeri aduentu Saluatoris, qui liberet genus humanum à captiuitate diabolica, in qua erant omnes illi excæcati & peruerſi, quorum tenebras, & malitiã toto Pſalmo deſcripſerat. *Quis dabit ex Sion ſalutare Iſraeli*. i. vtinam cito veniat ſalus ex Sion ipſi Iſraeli. *Salus enim ex Iudæis eſt*, vt ait Dominus Samaritanę: nec ſolum ex Iudæis. i. ex tribu Iuda ſed ex familia Dauid, cuius ciuitas dicebatur Sion. Itaque expectabatur, & deſiderabatur ſalus, ſiue Saluator promiſſus ex Sion ciuitate Dauid. i. ex ſtirpe Dauid, qui ſaluaret Iſraelem, i. populum ſuum. Dicitur autẽ Chriſtus *Saluator Iſraelis populi ſui*, quia tametſi pro toto mundo venerit, tamen re ipſa non ſaluauit. niſi certos quoſdam, qui dicuntur populus Dei, & ſpiritualis Iſrael. *Cum auerterit, ſiue conuerterit captiuitatem populi ſui, exultabit Iacob, & lætabitur Iſrael*. i. oro ac peto ſalutẽ ex Sion, ac proinde Saluatorem qui liberet à captiuitate, quia cum id factum fuerit, tũc

vere & perfecte exultabit,& lętabitur populus Dei,qui dicitur ſpiritualiter Iacob,& Iſrael,vtrumque enim eſt nomen eiuſdem hominis. Promiſſiones autem iſtas, & alias ſimiles non pertinere ad ſolos carnales Iſraelitas, ſed ad populum Dei, partim ex Iudæis, partim ex Gentibus congregatum, docet Apoſt. in epiſtola ad Rom. & copioſius Auguſt.in epiſt.200.ad Aſellicum.

PSALMVS XIV.

Titulus,& Argumentum.

In finem Pſalmus Dauid.

Titulus nihil habet noui. Argumentum vero eſt ſcientia ſalutis : nam in hoc Pſalmo deſcribitur via ad vitam æternam.

EXPLICATIO PSALMI XIV.

I. *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requieſcet in monte ſancto tuo.*

Ex Hebręo vertunt aliqui. *Quis peregrinabitur in tabernaculo tuo, aut quis habitabit in monte ſancto tuo?* Sed vox Hebraica *gur*, גור ſignificat vtrumque,peregrinari,&habitare; ſicut etiã *Sciacan*,ſignificat habitare, & quieſcere. שכן Itaque non poteſt reprehendi verſio Græca, neque Latina. Alludit Propheta ad montẽSion,&ad tabernaculum Dei,quod in eo monte erat;ſed re vera per hæc nomina ſignificat cęleſtem Hieruſalem, vbi eſt tabernaculũ Dei non manufactũ.Prophetę n.prędicabant Regnum cœlorum per huiuſmodi figuras. Vnde B.Paul.ad Heb.8.& 9.ſæpius meminit tabernaculi cœleſtis, & c.12.vocat montẽSion,ipſum cęlorũ habitaculum,&B. Ioan.in Apo.c.14.meminit montis Sion cæleſtis,& c.21.ait.*Ecce tabernaculum Dei cum hominibus,& habitabit cum eis,&c.* Quęrit igitur Propheta,quis ſit habitaturus,i.ſtabili manſione potiturus in tabernaculo cęleſti aut requieturus in vertice montis altiſſimi, in quo finitur omnis labor aſcenſionis, cum ſupra illum nihil ſit. Hic enim in terris,neq; ſtabilis manſio,neque vera quies eſſe poteſt.

II. *Qui ingreditur ſine macula, & operatur iuſtitiam.*

Hæc eſt cõpendioſa & ſummaria reſponſio, quaſi dicat, *Qui declinat à malo,* & facit bonũ,ſiue,qui neq;commiſſione culpę,neq; omiſſione iuſtitię Deum offendit. Dicitur ingredi ſine macula, qui ambulat in via huius vitæ,i.qui viuit ſine culpa lethali Veniale n. peccatũ nõ proprie relinquit maculã. Dicitur operari iuſtitiam,qui facit omnia ad quę tenetur non timore pęnę, ſed amore iuſtitię.

Qui loquitur veritatem in corde ſuo, qui non egit dolum in lingua ſua. III.

Explicat magis in particulari quis habitaturus ſit in tabernaculo Domini,ac dicit illũ eſſe,qui neq;corde,neq; ore,neq; opere malum operatur. De corde,dicit, *qui loquitur veritatẽ in corde ſuo.* Nã omnis,qui res temporales pluris æſtimat,quã valeant,nõ loquitur veritatẽ in corde ſuo;& quicunq; in peccatum aliquod conſentit, loquitur falſum in corde ſuo,quia iudicat expedire ſibi id, ꝙ re vera ſibi non expedit.Ita omnia peccata cordis reduci poſſunt, tanquã ad radicẽ ad falsũ iudiciũ. De ore dicit, *qui non egit dolũ in lingua ſua*; nam tã detractiones,q̃ adulationes, & alia id genus peccata linguæ ad dolum reuocari poſſunt. De opere,dicit in ſeq. verſic.

Nec fecit proximo ſuo malum, & opprobrium nõ accepit aduerſus proximos ſuos. IV.

Ad nihilum deductus eſt in cõſpectu eius malignus,timẽtes aũt.Dominũ glorificat. V.

Non ſolum non fecit ipſe malum,qui habitaturus eſt in tabernaculo Domini;ſed nec promiſit,quantũ in ſe fuit, vt alij malũ facerent. Ideo nõ accepit opprobriũ aduerſus ꝓximos ſuos,i.non admiſit ad aures ſuas vituperationes detractiones,ſuſurrationes,calũnias contra proximos,&non fauit vnquã malignis,ſed eos cõtempſit,& pro nihilo duxit: contra autẽ glorificauit, honorauit,iuuit viros bonos,qui Deũ timẽt. Magna eſt hęc laus non ſolum in ſe odiſſe malũ,ſed etiã in alijs.

Qui iurat proximo ſuo, & non decipit, qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram, & munera ſuper innocentem non accepit. VI.

Expoſuit in genere virtutes viri ꝓbi;nunc in particulari attingit vitium vnum,videlicet auaritiã,quo pręcipue carere debet qui cupit hæres fieri Regni cœleſtis. Cur aũt hoc particulare vitiũ attingat,cauſa eſt, vel quia *ra-*

dix oĩum maloruũ eſt cupiditas, vt ait Apoſt. ad Tim. & per cupiditatem intelligit auaritiam q̃ vocat philargyriam, i. amorẽ pecuniæ: vel quia hoc vitium ſemper fuit & eſt familiare Iudęis. Porro auaritia locũ habet vel in fraudib. quę cõmittuntur in cõtractib. alioqui licitis, vel in cõtractib. genere ſuo illicitis, vel in munerib. De primo genere dicit, *Qui iu-*
III. *rat proximo ſuo, & nõ decipit.* De ſecũdo dicit, *Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram.* De tertio dicit, *Et munera ſuper innocentem*, i. ad opprimendũ innocentẽ, *non accepit*. Ex Heb. S. Hieron. vertit, *qui iurat, vt ſe affligat*, pro eo q nos habemus, *qui iurat proximo ſuo*, ſed
להרע vox Hebræa poteſt legi *leharah*, & ſignificat *ad faciendum malum*, nimirũ ſibi, hoc eſt, ad ſe affligendũ, & ſic legit S. Hier. poteſt etiam
להרע legi *lehareah*, quod ſignificat *proximo*, & ſic legerũt LXX. à quorũ verſione Latina editio vulgata profecta eſt, & certe magis cohæret cũ ſuperiorib. verbis noſtra lectio, quam S. Hier. Ex hoc verſic. aperte colligitur, errare Iudæos, qui vſuram licitam eſſe exiſtimant.

VII. *Qui facit hæc, non mouebitur in æternũ.*

Reſpondet queſtioni in primo verſic. propoſitę, ac dicit, eos, qui ita viuũt, vt ſupra expoſitum eſt, habituros firmiſſimam in cęleſti tabernaculo manſionem. Itaq; ait: *Qui facit hæc*, quæ ſupra dicta ſunt, *non mouebitur in æternum*, i. habitabit ſecurus in tabernaculo Dei, ac requieſcet in monte ſancto eius ſine vllo timore cadendi à tam felici loco.

PSALMVS XV.

Titulus & Argumentum Pſalmi.

Tituli inſcriptio ipſi Dauidi.

HIc Pſalmus obſcuriſſimus eſt, atque ab ipſo titulo incipit eius obſcuritas. Vox
מכתם *Hebr.* Mictam, *ignota eſt, S. Hier. vertit, hu-*
מך *milis & ſimplicis Dauid, forte quia* mac *ſigni-*
תם *ficat pauperẽ, ac per hoc humilẽ, &* tam *ſignifi-*
cat ſimplicem & perfectũ, alij volunt mictam
כרם *eſſe pretioſum aliquid, quia* cherem *ſignificat*
מכתב *aurũ. Mihi probabile eſt LXX. Interpretes non legiſſe* mictam, *ſed* mictab, *vltima litera pau-*
כתב *lulũ immutata, nam à verbo* catab *ſcribere, fit*
מכתב *nomen* mictab, *ſcriptura, ſiue inſcriptio. Sed quia vox Græca* ςηλογραφία *non ſignificat ſimplicem inſcriptionẽ, ſed inſcriptionẽ inciſam in columna ad memoriam ſempiternã, propterea intelligere debemus inſcriptionẽ hoc loco ſignificare titulũ memorabilẽ, dignũ qui nunq̃ aboleatur. Argumẽtũ Pſal. eſt oratio Chriſti ad Patrẽ: & eadẽ accõmodari põt mẽbris Xp̃i tũ vniuerſis tũ ſingulis. De Xp̃o n. & nõ de Dauide intelligẽdos eſſe 4. verſus poſtremos, ac p̃ſertim illa verba:* Nõ dabis ſanctũ tuũ videre corruptionẽ, *docet Apoſt. Pet. Act. 2. & Paul. Act. 13 & quia totus Pſalmus eſt oratio quædam cõtinuata, non poſſunt intelligi 4. vltimi verſus de Chriſto, quin totus Pſal. de Chriſto intelligatur*

EXPLICATIO PSALMI XV.

COnſerua me Domine, quoniam ſperaui in te: Dixi Domino, Deus meus es I.
tu, quoniam bonorum meorum non eges.

In Hebręo, vt nũc legitur, habetur, *Dixiſti*, ſed non eſt dubium debere legi *amarti*, non *amarth*: nam non ſolũ LXX. verterunt, *dixi*, ſed etiam S. Hier. ſi tñ vtraque lectio defendi debeat. Illud *dixiſti*, referendũ erit ad animã, quia *amarth* eſt ſecunda perſona generis feminini, & ſenſus erit, *Dixiſti ô anima mea*, & idẽ eſt, dixi ego, vel dixiſti anima mea. Ait igitur Chriſtꝰ, & põt dicere quilibet Chriſtianus, *Cõſerua me Domine*, i. cuſtodi ac protege me ab iminente tribulatione, quoniã ſperaui in te ſolo, nõ in vlla re creata. Quod aũt in te ſolo ſperauerim & ſperẽ, ex eo cognoſci põt: *Quoniã dixi Domino*, i. cõfeſſus ſũ tibi Dño, ac dixi ex corde: *Deus meus es tu*, i. ſupremus Dñus meus es tu: vt clarius habet textus Hebraicus & Græcus: nam Latinus poſuit, *Deus meus*, pro Dñus meus, vt variaret ſermonem, *quoniam bonorũ meorũ nõ eges*, ſed ego bonis tuis indigeo, i. tu nulla ratione à me depẽdes, ſed ego à te in omnib. pendeo: ideo tu ſolus verus & ſummus Dñus meus es, & quia ego hoc cognoſco & cõfiteor: ideo in te ſolo ſpero & confido. Hæc verba Propheta ſcripſit in perſona Chriſti pro eo tẽpore, quo Chriſtus nõ ſolũ homo erat, ſed etiã paſſioni & morti obnoxius. Quamuis n. in Chriſto homine & paſſibili, non fuerit ſpes, quę eſt virtus Theologica, & reſpicit beatitudinem animæ, vt S. Thom. docet 3. par. q. 7. art. 4. fuit tamen ſpes vt ſignificat fiduciam & expectationem glo-

gloriæ corporis, & aliorum, quæ nondum habebat; & de hac spe loquitur Dauid in Psal.

II. *Sanctis qui in terra sunt eius, mirificauit omnes voluntates meas in eis.*

In Græco legitur sic: *Sãctis qui sunt in terra eius, mirificauit Dominus oẽs voluntates suas in eis.* Itaq; dissentiunt Græcus & Latinus in illa voce *meas* & *suas*. Nam additio illa vocabuli *Dominus*, non mutat sensum. In Heb. legitur ad verbũ sic, *Sanctis qui in terra ipsi, & magnificis omnis volũtas mea in eis.* Quod ad Græcũ attinet, S. Aug. in ep. 59. ad Paulin. q. 2. dicit codices electiores habere *meas*, quãuis alij habeãt *suas*. Itaq; probabile est, in Græco vitio librariorũ irrepsisse mẽdum: præsertim cum in Hebraico etiam habeatur *meas*. Idem quoq; Aug. dicit, non esse dissonãtiam alicui⁹ momenti, cũ opera Patris & Filij & Spiritus S. sint indiuisa. Hebræus aũt codex cũ ait, *Qui in terra ipsi*, non differt à nostro codice, nisi q̃ omittit pronomen *eius*. Cũ aũt dicit, *& magnificis*, sciendũ est, vocẽ *veaddire*, videri omnino corruptã. Est n. nomẽ numeri multitudinis, in regimine, i. regens aliud nomẽ casus genitiui. Hebræi siquidẽ aliter formãt nomẽ absolute positũ, & aliter nomen regẽs post se aliud nomẽ casus genitiui. Hic aũt nõ sequitur aliud nomẽ, q̃ regatur ab isto *magnificis*: præterea si LXX. legissent *veaddire*, non potuissent vertere *mirificauit*, nisi imperitissimi fuissent. Itaq; existimo eos legisse *heeddir*, q̃ significat *mirificauit*. Illa vero, *omnis volũtas mea in eis*, nõ habẽt difficultatẽ, quia cũ Hebræi non declinẽt nomina per casus, verti debẽt vocabula secundũ exigẽtiam verborum. Recte igitur verti põt hic locus, *Sanctis qui sũt in terra, mirificauit oẽm voluntatẽ meam in eis:* atq; ita in concordiam rediguntur oẽs lectiones. Sentẽtia aũt hæc esse videtur: Quia De⁹ bonorũ meorũ nõ eget, ideo benefacere studeo electis eius, cuius meæ bonæ volũtatis ipse Deus mihi testis est, qui Sanctis, qui sũt in terra eius, i. sanctis & electis suis qui sunt in terra eius, mirificauit, i. mirabiles reddidit oẽs volũtates meas in eis, i. oẽm beneuolentiam meam, omniaq; studia mea erga illos. Dicitur aũt Deus mirabilẽ reddidisse beneuolentiam Christi erga electos declarando illam tum per Prophetas, & per varias figuras Testamenti veteris, tum etiam per miracula ipsius Christi & Apostolorum: mirabilis vero fuit Christi beneuolentia erga electos, cum pro illis animam suam ponere voluerit.

ואדירי ואדירי האדיר

Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. III.

In Hebr. habetur in futuro, *multiplicabuntur*, sed accipitur futurũ pro præterito. Illud etiam *postea*, vertitur cõmuniter ex Hebræo *alienũ*, sed LXX. non legerũt *acher*, *alienum*, sed *achar*, q̃ significat *postea*. Explicatur hoc loco effectus beneuolẽtiæ Christi in electos, qui antea debiles erãt ob vulnera grauissima peccatorum, ita vt ambulare non possent, & postea sanati per gratiam currere cœperunt viam mandatorũ Dei. *Multiplicatæ sunt*, inquit, *infirmitates eorũ*, i. ægritudines ac morbi spirituales, vnde Apost. ad Roman. 5. *Cum adhuc infirmi essemus, Christus pro nobis mortuus est*; & paulo post explicans infirmitates: *Cũ, inquit, peccatores essemus.* Ex Hebr. multi vertũt, *idola*, sed vox Hebræa ꝓprie significat infirmitatẽ & dolorẽ, & per figurã accipitur ꝓ idolis, vel quia idola infirma sunt, & nullius potẽtiæ, vel quia peccatores, ac per hoc infirmos homines faciunt. *Postea accelerauerunt*, i. antea infirmissimi erãt multiplicatis peccatis vsq; ad summũ; sed postea sanati per gratiam, fortes effecti sunt, & ideo exultarunt ad currendam viam. Id apparuit in principio Ecclesiæ, quando conuersi homines ab idololatria, ad martyria festinabant.

אחר אחר

Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus, nec memor ero nominum eorum per labia mea. IV.

Ex Hebr. vertũt cõmuniter, *nõ libabo libamina eorũ de sanguine*, & vere verbũ *nasac*, significat libare & fundere: sed significat etiam tegere & operire, & quia quæ tegũtur, cõgregatur, vt tegi possunt; credibile est, idẽ verbũ significare etiam cõgregare: sentẽtia vero est eadẽ: nam quia ad sacrificia celebrãda cœtus cõgregari solet; ideo perinde est, si dicatur, *nõ libabo libamina eorũ de sanguine*, i. nõ placebũt mihi sacrificia eorũ, q̃ sãguinis effusione cõstãt: & *nõ cõgregabo cõuẽnticula eorũ de sanguinibus*,

נסך

i. non placebunt mihi cõgregationes eorũ ad sacrificia cruẽta celebrãda; ꝓinde nõ ego illas cõgregabo, nõ ero auctor, vt eiusmodi cœtus fiant. *Nec memor ero nominũ eorum per labia mea*, i. non solũ non ero auctor taliũ congregationum & sacrificiorũ; sed ea ne nominabo quidẽ. Cohæret aũt hic vers. cum superiore, quia rationẽ reddit, cur electi post multiplicata peccata, ac potissimũ idololatriç, accelerauerint currere viam Dñi: ratio n est, quia Dñus vehementer detestatur idola & eorum venerationem, vt ne nominari quidem velit à suis, ideo quos elegit in Christo, mundauit à peccato idololatriæ, & sic sanctos currere fecit viam mandatorum suorum.

V. *Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei, tu es q restitues hæreditatẽ meã mihi.*

Quia dixerat, se detestari idola & peccata; addit pro ratione, omnia sua bona in vno Deo habere. Vox propria Christi, qui omnino segregatus à peccatoribus, & Deo Patri summe amicus, omnia sua bona in Deo habet. Idẽ & nos ꝓ modulo nostro sẽtire deberem⁹ Dicit igitur, *Dominus pars hæreditatis meæ*, i. pars q̃ mihi ex diuisione hæreditatis contingere debet, i. quicq̃d omnino expecto, mihi Dñs est, ipse mihi est omnia; *& calicis mei*, repetitio est eiusdẽ sententiç: nã & calix, qui diuidi solebat inter cõuiuas, ꝓ hçreditate accipitur Nisi magis placeat, ꝑ partẽ hæreditatis intelligere opes, per partẽ calicis delicias, vt sẽsus sit, oẽs meas opes, atq; oẽs meas delicias in solo Deo cõstitui. *Tu es q restitues hæreditatẽ meã mihi* hoc additur, quia cũ Christus adhuc mortalis hçc diceret, nõdũ plene possidebat hæreditatẽ: & nos cũ hçc dicimus, desiderio quidẽ omnia bona in Deo habemus, sed nondũ re ipsa possidemus, possessio aũt ista interim deposita est apud Deum, & ille nobis eam restituet in die nouissimo; sicut Christo restituit in die resurrectionis eius, huc alludit B. Paul. cũ ait, *Scio cui credidi, & certus sũ, quia potẽs est depositũ meum seruare in illũ diem*, 2. Tim. 1. In Hebr. habetur, *Tu sustẽtas hæreditatẽ meam*, & sensus est idem: nam ideo restituet Dñus hæreditatem, quia nunc eam sustẽtat & conseruat nobis; iuxta illud B. Petri: *In hæreditatẽ incorruptibilem conseruatam in cœlis*, 1. Pet. 1.

Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hæreditas mea præclara est mihi. VI.

Similitudine ducta à terrena hæreditate, declarat prçstantiam hçreditatis æternæ, quã habebunt, qui Deum solum eligunt. Siquidẽ funiculis mensurari solebant cãpi, qui ex hçreditatis diuisione obueniebãt, & quia diuisio sorte fiebat, ideo dicebãtur funiculi in ꝑclarã partẽ cadere, quãdo pars hæreditatis optima cõtingebat. *Funes ceciderũt mihi in præclaris*, i. optimam hçreditatem sorte felicissima cõsecutus sum; etenim *hæreditas mea præclara est mihi*; idem dicit aliis verbis Meminit aũt sortis, quia principium huius hæreditatis à prçdestinatione ducitur, prçdestinationis aũt gratia respectu nostri sors quædam est; vnde Paulus, *Sorte vocati sumus*: *& elegit nos in partem sortis Sanctorum*, ad Eph. 2. & ad Col. 1.

Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum, insuper, & vsque ad noctem increpuerunt me renes mei. VII.

Gratias agit Deo, qui inspirauit illi cõsiliũ, & accẽdit in eo desiderium, vt tam prçclaram hçreditatem eligeret *Benedicam*, inquit, *Dominum*, i. laudabo Deum auctorẽ mihi tanti boni, *qui dedit mihi intellectum*, i. qui me cognoscere fecit, & prudenter eligere, vox enim Hebræa *Iahaz* significat proprie dare consilium. יעץ *Insuper, & vsq; ad noctẽ increpuerũt me renes mei*, per renes in Scriptura intelligitur affectus & desiderium; vnde sunt illa: *Scrutãs corda & renes Deus*; &, *Proba cor meum & renes meos*, vbi per *cor* intelligitur cogitatio, per *renes* affectio, per *noctẽ* intelligitur tẽpus tribulationis, sicut per *diẽ* tẽpus ꝓsperitatis, per verbũ *increpuerunt* significatur potius eruditio quã reprehensio, nam & in Hebrço & Grçco est verbũ significãs eruditionẽ: proinde verbũ Latinũ interpretandũ est pro increpatione hortatoria, qualis est, *Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi*. Denique illud, *vsq; ad noctẽ*, in Hebrço est, *in noctibus*, ex quo intelligimus significari non solũ tota die, sed etiam vsq; ad noctem totã, quod vulgo dici solet inclusiue. Itaque sensus hic erit, *insuper, & vsque ad noctem*, id est, non solum tem-

tempore prosperitatis, sed præterea vsque ad tempus aduersitatis, & in ipsa aduersitate affectus meus in Deum accensus, erudiuit me excitans & adhortans ad passionem æquo animo subeundã, ac sẽper de Deo bene sperãdũ.

VIII. *Prouidebã Dominũ in cõspectu meo sẽper: quoniam à dextris est mihi, ne cõmouear.*

Ex intellectu & affectu bono, de quo in superiore versu Deum laudauit, profectum est, vt semper Deum ante oculos haberet: anima enim magis est vbi amat, quã vbi animat. In Hebræo habetur, *posui Dominũ in conspectu meo semper*: ex quo clarius declaratur, Christum studiose egisse, vt semper Dominũ præsentem haberet: *quoniam à dextris est mihi, ne commouear*, hoc est nec falsa mea cogitatio fuit, qua Dominum mihi ante oculos cordis semper ponebã, nam vere à dextris mihi sẽper est, tanq̃ tegẽs latus meum, meq́; præcedens vt adiutor fortis, ne cõmouear de gradu meo, sed persistam & perseuerem vsq; in finẽ.

IX. *Propter hoc lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe.*

Explicat nunc tandẽ hæreditatẽ præclarã, quam Deus restituet sibi & aliis, qui Dñum elegerũt, *Propter hoc*, i. quia Dominus a dextris mihi est adiutor & protector fidelissimus, *lætatum est cor meum* lætitia vera & solida, de qua Dñus in Euangelio: *Gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrũ nemo tollet à vobis. Et exultauit lingua mea*, quia gaudium internũ redundare solet etiã exterius. In Hebr. habetur, *Exultauit gloria mea*, quod in idem recidit: gloria n. interior, per linguam exultat exterius, *Insuper & caro mea requiescet in spe*, hoc est, animus lætabitur, & caro obdormiet in morte placida & secura, ob certam expectationem celerrimæ resurrectionis.

X. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.*

Hæc explicata sunt ab Apostolis Petro & Paulo Act. 12. & 13. & quamuis proprie de solo Christo hæc dicantur, cuius anima non est relicta apud inferos, in limbo videlicet SS. Patrum, neque caro in sepulchro experta est vllam putrefactionẽ, tamen nos oẽs hęc dicere possumus, tum quia membra Christi sumus, & in illo, vt ait Apost. Eph. 2. *conresuscitauit nos Deus*, tum quia animæ nostræ non relinquentur in inferno, i. in Purgatorio, neque caro nostra videbit æternam corruptionem.

Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua vsque in finem. XI.

Hic exponit perfectã hæreditatis promissionem. *Notas*, inquit, *mihi fecisti vias vitæ*, i. docuisti me modum redeundi ad vitã post mortem, metaphora est pulcherrima, per q̃ modus per se resurgendi dicitur via vsque ad illam diem ignota, quia nullus vnq̃ per se resurrexit, Christo excepto. Nec solum, inquit, docuisti me resurgere ex mortuis, sed etiam *adimplebis me lætitia cũ vultu tuo*, gloriosũ, immortalem & beatũ faciens me vultũ tuum mihi ostendendo: nam ex visione Dei, in qua cõsistit beatitudo essentialis, redundat etiam gloria in corpus, qua sola Christus carebat: gloriam n. animæ à conceptione habuerat. *Delectationes in dextera tua vsq; in finẽ.* Nec solũ gloriosum me facies, sed ad dexterã collocabis in cęlis, vbi delectationes sunt sine vllo fine. Quæ omnia etiam electis suo modo conueniunt, quibus Deus ostendit vias vitæ, cum legis obseruationem docuit esse viam ad regnum cœlorum. Eosdem adimplet lætitia cum vultu suo, cum eis se videndum exhibet facie ad faciem, & demũ delectationes vsque in finẽ eis præbet dextera sua, cũ eos ad dexterã partẽ collocat, & cum dextera manu sua tanq̃ inexhausto fõte bonorũ eos indesinẽter delectationibus replet. Ad finẽ huius Psalmi añotare placet incredibilẽ temeritatẽ Theod. Bezæ, qui verba illa, *Non derelinques animã meam in inferno*, ex textu Gręco Act 2. sic interpretari ausus, *Nõ relinques cadauer meum in sepulchro*: quę n. corruptio sacrarũ literarũ est, si hæc non est? Vide, si placet, refutationẽ huius paradoxi in nostris Cõtrouersiis lib. de Anima Christi c. 12. vbi demonstramus voces tum Hebraicas tum Græcas, quæ in Psalmo & c. 2. Actor. habentur, non cadauer & sepulchrum, sed animam & infernum proprie significare.

PSALMVS XVI.

Titulus & Argumentum.

Oratio Dauid.

Hic Psalmus, vt ipse titulus indicat, est oratio iusti persecutionem iniuste patientis, qua precatur à Deo liberationem; ducit autem argumenta primum ab innocentia sua, secundum à iustitia Dei, tertium à misericordia eiusdem, quartum à malitia impiorum iustos persequentium.

EXPLICATIO PSALMI XVI.

I. *Exaudi Domine iustitiam meam: intende deprecationem meam.*

II. *Auribus percipe orationem meam, non in labiis dolosis.*

Hi duo versiculi coniunguntur in vnum apud Hebræos, sed apud Græcos & Latinos distincti sunt. Res est parui momenti, neque sententiam mutat. Primum igitur orat exaudiri iustitiam suam: nam apud iustum iudicem magis clamat causa, quam persona. Addit deinde, ac postulat attendi etiam ad precationem suam, quia Deus non solum iustitiam, sed etiam iustos diligit, &, vt S. Iacobus ait, *Multum valet oratio iusti.* Postremo coniungit vtrumque, iustitiam & deprecationem, cum ait, *Auribus percipe orationem meam. Non in labiis dolosis*, hoc est, exaudi orationem meam, quę non prodit ex labiis dolosis, sed in iustitia nititur. Itaque sensus est, Moueat te Domine iustitia, moueat deprecatio, moueat iusti deprecatio.

III. *De vultu tuo iudicium meum prodeat, oculi tui videant æquitates.*

Alterum argumentum petit à iustitia Dei, quasi dicat, te appello Domine, à te iudicari volo, qui es iudex iustissimus. *De vultu tuo*, id est, ab ore tuo iudicium meum prodeat, id est, sententia pronuncietur. *Oculi tui videant æquitates*, id est, noli claudere oculos, & dissimulare calumnias impiorum, sed aperi oculos, & considera, quid iustitia exigat. Nam, vt alias monui, non ponitur hoc loco ęquitas pro ἐπιεικείᾳ, sed pro ipsa vera iustitia, vt sonant vocabula Hebræa & Græca. In Gręco habetur, *Oculi mei videant æquitatem*, & sic legit S. Augustinus, & exponit de iudicio hominis iusti, non de iudicio Dei, vt sensus sit, De vultu tuo iudicium meum prodeat, id est, illumina mentem meam, vt iuste iudicem; *oculi mei videant æquitates*, id est, mens mea non aberret in iudicando: sed si debeat conuenire sententia Græci codicis cum lectione Hebraica & Latina, hic debet esse sensus, Oculi mei videant æquitates, quas tu videlicet exerces, id est, videant iusta iudicia tua. Et sane lectio, quæ habet *oculi tui*, magis cohęret cum superioribus, & eandem approbat S. Hieronymus in epist. ad Suniam. & Fretellam.

Probasti cor meum, & visitasti nocte, igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. IV.

Reddit causam, cur velit iudicari à Deo, quia videlicet ipse solus scrutatur corda, & perfecte nouit innocentiam seruorum suorum. *Probasti*, inquit, *cor meum*, id est, tentasti, qualis sim intus, vbi nemo videt præter te, experimentum de mea sinceritate fecisti. Quomodo autem id fecerit, declarat dicens, *Visitasti nocte*, &, *igne me examinasti.* Nam duo sunt tempora, quibus apparet quid sit in corde, occasio occulte agendi, & tempus tribulationis. Multi enim intus mali, exterius boni, si occasionem habeant peccandi in occulto, vbi nullum sit periculum, ne detegantur, tunc malitia se prodit. Sic etiam tempore prosperitatis non discernuntur mali à bonis, sed cum ignis persecutionis aduenerit, tunc aurum lucebit, & palea fumabit. De primo tempore dicit, *Visitasti nocte*, i. cum in occulto occasiones peccandi habui. De secundo vero, *igne me examinasti*, i. ardente tribulatione. *Et non est inuenta in me iniquitas.* In Hebræo pro istis verbis, *non est inuenta in me iniquitas*, ad verbum sic legitur: *Non inuenisti, cogitaui, non transibit os meum.* Quæ verba nullum sensum facere videntur. Sciendum igitur est, LXX. Interpretes non legisse *zammothi*, quod significat, cogitauit; sed *zimmathi*, mutatis tantum זמתי
זמתי

punctis, id est, iniquitatem meam, & coniunxerunt hoc nomen cum superiore verbo, & ideo reddiderunt, *Non est inuenta in me iniquitas*, quod est idem cum eo, *non inuenisti iniquitatem meam*, vt ad verbum est in Hebræo. Sequentia verba, nimirum, *non transibit os meum*, coniunxerunt Septuaginta Interpretes cum verbis sequentibus, *in opera hominum*, & verterunt, *vt non loquatur os meum opera hominum.* Idem enim est, non transibit os meum in opera hominum, & non loquetur os meum opera hominum.

V. *Vt non loquatur os meum opera hominum, propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras.*

Ostendit, vnde factum sit, vt Deus non inuenerit in eo iniquitatem: & dicit ex eo factum esse, quia custodierit vias duras iustitię propter præcepta Dei, non ob aliquam spem humanam. Nam qui ob spem humanam custodiunt viam iustitiæ, exterius id faciunt, vbi homines vident, ac per hoc inuenitur in eis latens iniquitas; qui vero propter Dei mandatum viam iustitiæ non deserunt, id faciunt exterius & interius, atque ideo nulla in eis iniquitas inuenitur. Ait igitur, *Ego custodiui vias duras*, id est, permansi in via iustitiæ, quamuis aspera & dura, neque me vlla tribulatio ab ea via declinare fecit. Permansi autem in hac via *propter verba labiorum tuorum*, i. propter mandata tua, siue propter promissiones & minas tuas. *Vt non loquatur os meum opera hominum*, i. vt non cogar implorare humanam opem; neque ab spe humana pendeam, neque laudem opera hominum. In Hebræo, pro eo quod nos legimus *vias*
פריץ *duras*, habetur *vias pariz*, id est, latronis,
seu dissipatoris: sed mutatis punctis, illud
פרץ *pariz*, potest legi *perez*, i. ruptura, siue fractura; & sensus erit, custodiui vias præruptas, ac per hoc periculosas & duras.

VI. *Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non moueantur vestigia mea.*

Agnoscens non suis viribus, sed auxilio Dei se permansisse in angusta semita iustitiæ, rogat Deum, vt confirmet hoc beneficium. *Perfice gressus meos in semitis tuis*, id est, confirma & stabili gressus meos in hac via tua: ne forte declinem ab ea, si tuo adiutorio destituar. In Hebræo ad verbum est, *Sustenta gressus meos, ne labantur vestigia mea*; vbi declaratur id ipsum per similitudinem ductam à via lubrica. Itaq; perfice gressus, significat, sustenta & stabili, & ne moueantur vestigia mea, significat, ne labantur ob viæ lubricitatem. Vere enim infirmitas carnis, & illecebra mundi faciunt viam vitæ humanæ valde lubricam: & multi labuntur in ea.

Ego clamaui, quoniam exaudisti me Deus, VII.
inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea.

Exposito argumento ab innocentia sua, & à iustitia Dei, iterum repetit orationem initio Psalmi propositam: quæ est quasi conclusio, quæ colligitur ex duobus illis argumentis. Sententia igitur hæc est, *Ego clamaui* ad te Dñe, *quoniam exaudisti me*, i. cum fiducia clamaui, quoniam semper alias exaudisti me. Et ideo pro solita benignitate nunc etiam inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea.

Mirifica misericordias tuas, qui saluos VIII.
facis sperantes in te.

Hoc est argumentum tertium, quod sumitur à misericordia Dei: quasi dicat, exposui innocentiam meam, appellaui iustitiam tuam: inuoco nunc misericordiam, quoniam &si me innocentem existimem à crimine, ob quod tribulationem patior, tamen multa sunt alia fortasse peccata mea, ob quæ iuste puniri possem. *Mirifica* ergo *misericordias tuas*, i. ita manifeste misericordias tuas exerce in me liberando, vt omnes mirentur. Tuum est enim saluos facere omnes, qui in tua misericordia spem suam repositam habent.

A resistentibus dexteræ tuæ custodi me, IX.
vt pupillam oculi.

In Hebræo coniunguntur cum superiore versiculo illa verba, *à resistentibus dextera*, vt sensus sit, qui saluos facis à resistentibus dexteræ tuæ eos qui sperant in te. Sed cohærent etiam optime cum verbis sequentib. in hunc modum: *Custodi me vt pupillam oculi*, id est, maxima diligentia, *à resistentib. dexteræ tuæ*,

id

id est, ab impiis hominibus, qui resistunt dexteræ tuæ, vel lædendo, quos tu protegis, vel non ambulando quo tu ducis. Neque hoc est contrarium ei, quod legimus in lib. Esth. c. 13. *Non est, qui possit tuæ resistere voluntati.* Nam illud intelligitur de voluntate beneplaciti, quæ semper impletur: hoc autem de voluntate signi, quę non semper impletur, quia Deus permittit impios multa facere contra leges à se positas: sed eos postea punit, vt merentur. Idcirco S. Petrus hortatur, dicens: *Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis.* 1. Pet. 5. Similitudo illa, *vt pupillam oculi*, aptissima est, quoniam pupilla res est simul pretiosissima & infirmissima, & ideo diligentissime custodiri solet, & ab ipsa natura munita est, tum variis tunicis, tum etiam palpebris, & pilorum vallo.

X. *Sub vmbra alarum tuarum protege me à facie impiorum, qui me afflixerunt.*

Idipsum repetit alia similitudine. Sicut enim pulli teguntur alis gallinæ, & eo modo obumbrantur, & securi delitescunt, vt lædi non possint à miluis: sic optat iustus protegi diuino auxilio à persecutoribus suis. Illud, *à facie impiorum*, significare potest, à conspectu impiorum: alæ siquidem dum pullos tegunt, faciunt, ne videantur à miluis. Item à morsu impiorum, siue ab ira impiorum. Nam, & dentes in facie sunt, & ira in facie demonstratur. Illud, *qui me afflixerunt*, significat, iustum iam expertum esse morsus impiorum, & ideo protectionem quærere, ne si sępius mordeatur, tandem consumatur. Familiaris est hæc similitudo diuinæ Scripturæ, Psal. 62. *In velamento*, inquit, *alarum tuarum sperabo.* Rursus Psal. 90. *Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis.* Et ipse Dominus in Euangelio: *Quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti?* Matth. 23.

XI. *Inimici mei animam meam circumdederunt, adipem suum concluserunt, os eorum loquutum est superbiam.*

Et hoc argumentum postremum, quod sumitur à malitia inimicorum. *Inimici mei*, inquit, *animam meam circumdederunt*, id est vitam meam, siue meipsum vndiq; premunt, *adipem suum concluserunt*, id est, nulla misericordia mouentur, etiam si me videant ad extrema redactum: *os eorum loquutum est superbiam*, id est, non solum non miserentur, sed etiam insultant arroganter. Porro adipem concludere, significat viscera claudere, ac per hoc nō misereri, iuxta illud S. Ioannis: *Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?* 1. Ioan. 3. Quia vero viscera claudi solent, cum adeps crescit, ideo maluit Propheta dicere: *Adipem suum concluserunt*, quam viscera clauserunt, vt simul indicaret causam, vnde viscera clauduntur, quæ est multiplicatio adipis, id est, opulentiæ temporalis. Sicut enim adeps naturalis claudit viscera carnalia: ita multiplicatio opum, facit superbe sapere, & contemnere proximos, & claudit viscera spiritualia.

Proiicientes me nunc circumdederunt me, oculos suos statuerunt declinare in terram. XII.

Pergit narrare nequitiam inimicorum, & ait, eos modo vnam viam aggredi, modo contrariam, sic tamen vt semper noceant. *Proiicientes me nunc circumdederunt me*, id est, antea proiicientes à suo consortio, nunc circumdederunt me. In Græco sensus est clarior, quia illud, *proiicientes*, est temporis præteriti, & significat, cum proiecissent me. Itaque sensus est, cum antea proiecissent me à suo consortio, ne fruerer communibus bonis: nunc iterum quærunt me, & circumdant, vt malis afficiant. Huius autem malitiæ ipsorum causa est, quia *statuerunt oculos suos declinare in terram*, id est, firmiter decreuerunt non aspicere ad Deum, qui est in cœlo, nec timorem vllum Dei admittere: sed solum terram intueri, & ea quæ in terra sunt bona sectari. In Hebræo pro illa voce, *proiicientes me*, habetur *assurenu*, quod aliqui vertunt, *gressu meo*; alij, *incedentes in me*; alij aliter. Sed Septuaginta Interpretes legisse videntur, אשורנו

הורישוני *horisuni*,quod significat,*expulerunt me:* sunt enim literæ fere eædem,sed transpositæ.

XIII. *Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam, & sicut catulus leonis habitans in abditis.*

Non solum, inquit, circumdederunt me, sed crudelissime in me sęuierunt. *Susceperunt* enim *me* ea auiditate & sæuitia,qua *leo paratus ad prædam* suscipit occurrentem sibi ouiculam. Dicitur autē leo paratus ad prædam, is qui famelicus , & in prædam intentus est. Idem repetit per verba sequentia: *& sicut catulus leonis habitans in abditis*, id est, sicut leonis catulus latens in insidiis suscipit prædam sibi occurrentem. In Hebræo pro *susce-*
דמיונו *perunt me*,habetur *dimiono*, similitudo eius, videlicet impij,quasi leonis desiderātis prædam. Cæterum Septuaginta legerunt paulo aliter, vt legi potest vox illa, si remoueantur
דמוני puncta: nimirum videntur legisse *demauni*, ab eodem verbo *dama*, quod non solum similem esse,sed etiam succidere significat. Itaq; intellexerunt hic significari *succiderunt me*,sicut leo succidere solet prędam oblatam, sed pro *succiderunt*,maluerunt vertere *susceperunt*, nimirum ad succidendum, quia non succiderunt re ipsa,sed tantum voto : nō enim Deus permisit, vt re ipsa succiderent; vt ex sequenti versiculo perspicuum est.

XIV. *Exurge Domine, præueni eum, & supplanta eum: eripe animam meam ab impio,frameam tuam ab inimicis manus tuæ.*

Explicata malitia persequentium , rogat Deum,vt adsit & liberet ipse,qui sol' potest. *Exurge Domine*, non amplius differas auxilium, *præueni eum*,id est,impium, qui instar leonis me rapuit ad deuorandum , præueni dentes eius , ne eos in me infigat, & occidat. Et verè solus Deus præuenire potest actionem cuiuslibet causę etiam velocissime agētis; sicut præuenit dentes leonum,ne læderēt Danielem inter ipsos famelicos iacentem; & sicut præuenit impetum ignis , ne cōbureret tres pueros in fornacem proiectos : ex quo magna consolatio oritur iustis , qui sciunt eam esse Dei sui potentiam , vt securos eos præstare possit inter dentes leonum , & inter flammas ignis ardentis. *Supplanta eum*,id est, decipe eum , mirabili prouidentia tua efficiendo, vt dum putat se dētes infigere in carnem iusti, infigat in carnem propriam. *Eripe animam meam ab impio*, id est, ne sinas me occidi ab impio sæuiente more leonis,sed libera & salua me. *Frameam tuam ab inimicis manus tuæ.* In Hebræo post *frameam tuam* finitur versiculus,& deinde incipit alius versus ; & quia Hebræi non declinant nomina per casus, potest sic verti ea sententia , *Eripe animam meam ab impio framea tua* , id est , vt vertit S.Hieronymus , *ab impio , qui est framea tua*; vel, vt alij volunt,eripe animam meam ab impio framea tua , id est , per frameam tuam : sed versionem Septuaginta, & editionem vulgatam sequendo , sensus erit, Eripe animam meam ab impio,ac vt hoc facias, eripe frameam tuam, id est,potestatem affligendi , ab inimicis manus tuæ , id est , ab iis,qui ea non bene vtuntur, qui sunt inimici manus tuæ : ac per hoc non sequuntur directionem manus tuæ , sed contra eam abutuntur potestate à te illis concessa. *Omnis enim potestas à Deo est*, siue,vt Apostolus loquitur, *Non est potestas nisi à Deo*, Roman.13. In Hebræo pro *inimicis manus tuæ* , habetur *à viris manus tuæ*, siue, *à mortuis manus tuæ:*
nam vox Hebræa *metim*,& viros & mortuos מתום
significat. Septuaginta Interpretes intellexerunt significari mortuos,& verterunt, *inimici manus tuæ :* quoniam inimici manus Domini, id est,qui nolunt sequi directionem manus Domini , mortui sunt manui Domini, quomodo omnes peccatores dicuntur mortui Deo,& inimici Dei,verterunt autem potius *inimici*, quam *mortui*, quia id est multo clarius.

XV. *Domine à paucis de terra diuide eos in vita eorum: de absconditis tuis adimpletus est venter eorum.*

Imprecatio est prophetica,id est,prędictio per modum imprecationis,prędicit enim futurum,vt diuidantur impij à iustis,& impiis quidem sola temporalia tribuantur , iustis vero etiam æterna. *Domine à paucis de terra*

diuide

diuide eos, id est, separa multitudinẽ impiorum à pusillo grege tuo. In Hebræo est eadẽ
מתים vox, *metim*, quæ in fine versiculi superioris. Dauid enim sicut inimicos Dei vocauerat mortuos Dei, ita nunc amicos Dei vocat
חלד mortuos seculo, siue terræ: vox enim, *cheled*, significat terram, mundum, seculum, & similia. Itaque verti poterat, diuide eos à mortuis mundo: sed maluerunt septuaginta dicere à paucis de terra, quia vere mortui mũdo sunt valde pauci, respectu amatorũ mundi. Illud, *diuide eos*, est in Hebręo, pars eorum, sed mutatis punctis eædem voces significant, diuide eos. Quod sequitur, *in vita eorum*, posset recte coniungi cum sequentibus, nisi obstaret particula, &, *& de absconditis tuis, &c.* quæ particula est in Hebræo, & in Græco, & in multis Latinis: nec scio, cur in editione vulgata omissa sit. Sensus igitur est non solum in vita futura; sed etiam in præsenti, quæ proprie est vita ipsorum quam ipsi videlicet solum agnoscunt, & amant, diuidendos à viris iustis, qui seculo mortui sunt. In hoc autem diuisio consistit, quod *de absconditis tuis adimpletus est venter eorum*, id est, de bonis terræ à Deo creatis, & conseruatis, & quæ veluti de thesauro abscondito singulis annis, emanant, adimplent ventrem suum, & hanc partem suam esse dicunt.

XVI. *Saturati sunt filijs & dimiserunt reliquias suas paruulis suis.*

Hoc est, filijs abundant, & ijs post mortem sua relinquunt bona, quæ ipsis supersunt: hæc enim censetur à filijs huius seculi perfecta felicitas, si & ipsi bonis terrenis circumfluant, & filios suos bonorum suorum relinquant hæredes. Ex Græco S. Augustinus vertit, *saturati sunt porcina*, sed etiam verti posse dicit, *saturati sunt filijs*, ratio huius varietatis in promptu est: nam vox Græca si scribatur per simplex ypsilon ὑῶν, significat, porcum; si scribatur per ypsilon, & iota, ὑϊῶν, significat filios: sed ex Hebræo perspicuum est, legendum filijs, non porcina.

XVII. *Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo, satiabor cum apparuerit gloria tua.*

In hoc, inquam, diuisio consistit, quod illi saturari cupiant in hac vita bonis terrenis: *ego autem*, vt etiam cæteri iusti in hac vita iustitiam esuriam; & in alia gloria, & beatitudine satiabor. *In iustitia apparebo conspectui tuo*, id est, iuste coram te viuere studebo, *satiabor cum apparuerit gloria tua*, id est, sicut, nunc tibi apparebit iustitia mea, ita postea mihi apparebit gloria tua, & tunc demum vere satiabor nihil amplius expetens. In Hebræo pro *apparebit gloria tua*; habetur, *cum excitabitur similitudo tua*; & sensus est idem, tunc enim apparebit nobis gloria Domini, quando excitabitur in nobis similitudo, de qua scriptum est, 1. Ioan. 3. *Similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est.* Quando enim videbimus eũ sicuti est, tunc erimus ei similes in gloria: nam, & ipse beatus est, quia seipsum videt. Hæc est enim vita, & gloria sempiterna, videre Deum sicuti est.

PSALMVS XVII.

Titulus, & Argumentum.

In finem, puero Domini Dauid, qui loquutus est Domino verba Cantici huius, in die, qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul, & dixit.

Hic titulus indicat, Psalmum hunc à Dauide compositum fuisse in gratiarum actionem, quando liberatus fuit ab omnibus inimicis suis, & potissimum à Saule, qui nominatim ea de causa exprimitur. Habetur hic idem Psalmus in libr. 2. Regum cap. 22. paucis mutatis. Mutatio autem illa incertum est, an ab ipso Dauide facta fuerit, an ab Esdra, qui Psalmos collegit: Quia vero Dauid figuram Christi gessit, potest Psalmus hic etiam de Christo recte exponi.

EXPLICAT. PSAL. XVII.

Diligam te Domine fortitudo mea: Dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus. I.

Diligam te Domine: id est, merito te diligere

gere debeo, cũ tot beneficiis me tibi deuinxeris: Exponit deinde beneficia à Deo accepta: ac primum vnico verbo, tum pluribus nominibus, postremo rerum gestarum enarratione. Vnico verbo exponit, cum dicit, *Fortitudo mea*, id est, causa totius roboris mei, quo de hostibus omnibus triumphaui. Quod autẽ vno verbo dixit, *Fortitudo mea*, explicat per partes, dicens, *Firmamentum, refugium, & liberator*. Quasi dicat, merito dixi, Deũ esse robur meum, quia ipse est firmamentũ, refugium, & liberator meus. Cum in tuto sum, ipse mihi est firmamentum, cum in periculo versor, ipse mihi refugium pręber, cũ forte in manus hostiũ incido, ipse me liberat. Itaque omnibus modis ipse mihi fortitudo, & robur est. In Hebræo pro voce,
אהב *diligam*, nõ est verbum *ahab*, quod simplici-
רחם ter amare significat, sed *racham*, quod significat amare ex intimis visceribus. Pro vocabulo, *firmamentũ*, est, Petra, id est, stabile, ac solidum fundamentũ. Pro, *refugium*, est arx, siue munitio, siue munitissima arx, ad quam tuto quis confugere possit. Sed septuaginta Interpretes metaphoras exponere voluerunt, ideo non petram, & arcem, sed firmamentum, & refugium dixerunt. In 2. lib. Regum cap. 22. deest illud principium. *Diligam te Domine fortitudo mea.* Incipit enim Psalmus, *Dominus petra mea, &c.* Sed pulcherrimum illud principium videtur non ab alio, quam ab ipso Dauide fuisse additum.

II. *Deus meus, adiutor meus & sperabo in eo*
III. *Protector meus, & cornu salutis meæ, & susceptor meus.*

In his duobus versiculis, qui in Hebræo continuantur cum primo versiculo, ex vehementia affectus in Deum repetit Propheta, & inculcat epitheta benefactoris sui. Respondent autem tria hæc, *Adiutor protector, & cornu salutis*, tribus illis, *Firmamentum, refugium, & liberator*. In Hebræo pro voce, adiutor, habetur, petra, sicut pro voce, firmamentum, erat etiam petra, sed alia, & alia voce. Itaq; vocat Deum adiutorem, quia præbet stabilimentum, vt non cadat, iuxta illud, *Statuit supra petram pedes meos*. Et merito adiungit, *Sperabo in eo*, tanquam in firmissimo fundamento. Pro voce, Protector, habetur in Hebræo, scutum, siue clypeus, sicut pro voce refugium, erat arx. Vtrunque enim protegit, & defendit. Itaque voluerunt septuaginta Interpretes explicare metaphoras nominum Hebraicorum. Cornu salutis est tam in Hebræo, quam in Græco, & significat robur ad saluandum. Metaphora sumpta ab animantibus cornigeris familiaris est Scripturæ diuinæ. Psal. 131. *Producam cornu Dauid*, id est, faciam, vt Dauid robustus sit, ac potens instar Tauri cornibus armati, non imbecillis, ac debilis more vituli nondum cornua producentis. Ezech. 29. *In illa die pullulabit cornu Domui Israel.* Micheę 4. *Ponam cornu tuum ferreum.* Luc. 1. *Erexit nobis cornu salutis in domo Dauid.* Dicitur igitur Deus cornu salutis Dauidi, & omnibus Iustis, quia Iusti robustissimi sunt contra omnes hostes: sed robur eorum non in viribus propriis, sed in Dei adiutiorio, & fauore cõsistit, *Omnia possum*, dicebat Apostolos, *in eo qui me confortat.* Respondet autem cornu salutis meæ, particulæ illi, & liberator meus. Liberat enim Deus per cornu salutis, id est, per salutiferam potentiam suam. Denique illud, *& susceptor meus*, est nomen complectens omnia alia, & respondet primo illi nomini, *Fortitudo mea.* Quos enim Deus suscipit, liberat, protegit, confirmat.

Laudans inuocabo Dominum, & ab inimicis meis saluus ero. IV.

Est hæc quasi conclusio quædam superiorum verborum: quasi dicat, Ego deinceps assidue Deum laudabo pro tot acceptis beneficiis, & magna fiducia in tribulationibus meis, eundem Deum inuocabo, & sine dubio à quibuscunque hostibus liberabor. In Hebræo habetur, *Mehullal*, quod recte S. מהלל
Hieronymus vertit, *Laudatum inuocabo Dominum.* Sed si puncta mutentur, eædem literæ faciunt, *Mehallel*, quod significat, *lau-* מהלל
dans inuocabo, vt verterunt septuaginta. Sententia semper est eadem, nimirum laudabo, & inuocabo, gratias agam pro præteritis, & inuocabo pro futuris.

Cir-

V. *Circumdederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbauerunt me.*
VI. *Dolores inferni circumdederunt me, præoccupauerunt me laquei mortis.*

Incipit Propheta iam enarrare accepta beneficia. Ac primum dicit, se quondam fuisse in apertissimo periculo vitæ, quando videlicet, Saul eum quærebat, vt interficeret. Sed hoc periculum vitæ poetice describit variis metaphoris adhibitis. *Circumdederũt me dolores mortis*, id est, vndiq; talia pericula me oppresserunt, vt de salute corporali desperarem: & ideo tali dolore, id est mœrore animi affectus fui, quali affici solent, qui mortem sibi imminere vident. *Et torrentes iniquitatis cõturbauerunt me*; id est, inde periculum, & dolor, de quo dixi, proficiscebantur, quod multitudo iniquorum instar torrentis me inuaserant, & conturbauerãt, quomodo conturbari solent, qui à torrẽte aquarum deferuntur & circumuoluuntur. *Dolores inferni circumdederũt me*: repetit quod dixerat, *circumdederunt me dolores mortis*. Idem enim ex hoc loco, dolor mortis, & dolor inferni. Nã quia ante Christi passionẽ omnes, qui moriebantur ad infernum descendebant, quamuis non ad eandem partem inferni; ideo pro eodem accipiebatur, mori, & ad infernum descendere. *Circumdederunt*, inquit, *me dolores inferni*, id est, mœror animi, qualem patiuntur, quibus imminet discessio ex hoc mundo ad locum mortuorum, qui est infernus. *Præoccupauerunt me laquei mortis*, repetit, quod dixerat, *torrentes iniquitatis conturbauerunt me.* Sicut enim cum turbatio ex multitudine iniquorum in eum insurgentiũ erat causa Dauidi dolorum mortis: ita præoccupatio laqueorũ mortis erat causa eidem Dauidi dolorũ inferni. Vocat laqueos mortis insidias iniquorum, quibus petebatur ad mortem. Itaque sensus horum duorum versiculorum est, Dauidem occupatum fuisse ingenti dolore ob imminens mortis periculum, tum ex inuasione manifesta inimicorum instar torrentis violenter rapientis, & inuoluentis, tum ex insidiis eorundem inimicorum, instar laqueorum in cautos capientium. Quod attinet ad verba, pro, dolores, in Hebræo habetur, *cheule*, חבלי quæ vox dolores, & funes significare potest. Ideo S. Hieronymus vertit, funes mortis, & funes inferni. At septuaginta Interpretes verterunt, dolores mortis, & dolores inferni: quæ lectio posterior clarior est. Pro, torrentes iniquitatis, in Hebræo habetur, *torrentes belial*, quod S. Hieronymus vertit, *torrentes Diaboli*, & septuaginta Interpretes, *torrentes iniquitatis*. Vtrunq; recte se habet: nam *belial*, בליעל ad literam sonat, absq; iugo, & in scripturis sanctis passim inuenitur hæc vox vsurpata ad significandos viros iniquos, qui excusserunt iugum legis: vel ipsam iniquitatem, quæ est contraria legi: & quia iniquorum caput est Diabolus, ideo Diabolum quoque hac voce significare solent Hebræi.

In tribulatione mea inuocaui Domi- VII.
num, & ad Deum meum clamaui.
Et exaudiuit de templo sancto suo vo- VIII.
cem meam, & clamor meus in conspectu eius, introiuit in aures eius.

Dixerat, se in maximo periculo constitutum fuisse: nunc dicit, se confugisse per orationem ad Deum, & exauditum. *In tribulatione mea*, id est in illis magnis angustiis, in quas me coniecerat persecutio Saulis, & in aliis similibus multis, *inuocaui Dominum*, in quo tota mea fiducia posita esse solet. *Et ad Deum meum clamaui.* Repetitio est Dauid familiaris, *Et exaudiuit de templo sancto suo vocem meam*, id est, oratio mea peruenit vsque ad summum cælum, quod est templum Dei non manufactum, & vere sanctum quod violari, polluiq; nulla ratione potest. *Et clamor meus in conspectu eius, introitu in aures eius.* Repetitio est, & aliquo modo declaratio superioris versiculi: quasi dicat: clamosa oratio mea, id est, magno affectu prolata, & in conspectu eius effusa, id est, quam effudi Deum præ oculis habens, *introiuit in aures eius*, id est, exaudita est. In Hebręo habentur in futuro omnia verba, inuocabo, clamabo, exaudiet, introibit. Sed septuaginta Interpretes recte verterunt in pręterito, inuocaui, clamaui, exaudiuit, introiuit;

iuit, quoniam lex Hebraicæ Grammaticæ id permittit, vt futurum ponatur pro prçterito.

IX. *Commota est, & contremuit terra: fundamenta montium conturbata sunt, & commota sunt, quoniam iratus est eis.*

Incipit iam describere effectum exauditionis diuinæ, qui fuit auxilium de cœlo aduersus inimicos suos, ex quorum interitu ipse tandem non solum pericula euasit, sed etiam Regnum adeptus est. Describit autem iram Dei aduersus hostes suos poetico more: sicut enim cum irascitur Rex aliquis, & bellum parat, totum eius Regnum turbatur; ita cum irascitur Rex totius mundi, totus mundus turbatur, ac potissimum tria visibilia elementa, terra, aer, & aqua. Non significat hoc loco Dauid re ipsa terram, & aerem, & aquam ita perturbata fuisse, vt verba sonare videntur: sed significat, talem esse Dei iram, vt possit continuo tremefacere terram vsq; ad ima fundamenta, & in aere continuo excitare ventos, nubesq; tenebrosas, & tonitrua, atq; fulgura: deniq; fontes, & flumina, & maria ita siccare, vt appareant cauernæ terræ, & fontium origines. Incipit ab elemento terræ, ac dicit, *commota est, & contremuit terra, fundamenta montium commota sunt, quoniam iratus est eis*; hoc est, quando Deus irascitur terrç, continuo tota mouetur, & contremiscit, non solum in superficie, sed vsque ad ima montium fundaméta. Nec solum quando Deus irascitur, sed etiam quando prçsentiam suam manifestat in terra, concussio terræ consequitur: quasi trementis, & reuerentis Maiestatem creatoris. Sic in Resurrectione Christi terræ motus factus est magnus, & cum idem Christus moriens infra terra descensurus erat, terra mota est. Et Dauid in alio Psalmo, *A facie Domini mota est terra*. In Hebræo non habetur, *quoniam iratus est eis*, sed, *quoniam ira ei*, id est, quoniam iratus est. Itaque secundum textum Hebraicum terra, & montes contremiscunt, non quia Deus ipsis montibus iratus est, sed quoniam absolute iratus est. At septuaginta vertentes, *quoniam iratus est eis*, significare voluerunt, iram Dei esse contra terram, & terræ montes, rationes hominum, qui in terra habitant, alioqui nulla est ratio, cur Deus terræ, & montibus irascatur.

Ascendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exarsit, carbones succẽsi sunt ab eo. X.

Adhuc pergit explicare operationem Dei in terra, quando vult Deus ostendere in ea præsentiam suam: non enim solum terram tremere facit, sed etiam ardere, ac fumare: quod accidisse describitur Exod. 20. Heb. 12. quando Deus in Monte Sina legem dedit. *Ascendit*, inquit, *fumus in ira eius*, id est, ira Dei excitauit in terra calorem vehementem, vnde ingens fumus ascendit. *Et ignis à facie eius exarsit*, nec solum calorem, & fumum, sed etiam incendium magnum excitauit. *Carbones succensi sunt ab eo*, id est, ira Dei, siue facies Dei terram respiciens ita fecit eam ardere, ac si totam in carbones ardentes conuertisset. Alibi etiam dicit, Qui respicit terram, & facit eam tremere, qui tangit montes, & fumigant.

Inclinauit cœlos, & descendit, & caligo sub pedibus eius. XI.

Transit à terra ad aerem: & describit ea: quæ fiunt in aere, quando Deus iram vel præsentiam suam demonstrare vult: dicitur Deus inclinare cœlos, quando demittit nebulam, in qua ipse apparet. Videtur enim nebula quasi pars cçli: ordinarie autem Deus per nebulam se ostendere solitus est, vt patet ex lib. Num. cap. 9. 3. Reg. 8. Matth, 17. & alibi: ait igitur, *Inclinauit cœlos, & descendit*, id est, demissa nebula, per eam se manifestauit, *& caligo sub pedibus*, id est, ita Deus in nebula habitauit, quasi caliginem sub pedibus haberet: sunt omnia Metaphorica, ex quibus intelligimus, Deum inuisibiliter prçsentem nobis se facere.

Et ascendit super Cherubim, & volauit, volauit super pennas ventorum. XII.

Pergit describere operationem Dei in aere quando iram suam manifestare hominibus vult. Ponit autem nobis ante oculos Deum, quasi hominem armatum insidentem currui velocissime discurrenti, & ex eo sagittas in hostes suos emittentem. Currus Dei sunt nubes

nubes, iuxta illud Psalmi 103. *Qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorum.* Equi velocissimi sunt venti, qui nubes huc, illucq; deferunt Aurigæ sunt Angeli, quos Cherubim vocat: sagittæ sunt fulgura, & fulmina, quæ ex nubibus iaciuntur. Et vere mirabilis est ista descriptio. Nulli enim sunt currus agiliores nubibus, nulli equi velociores ventis, nulli aurigæ peritiores angelis, nulla iacula, quæ cœlestibus fulminibus conferri possint. Et præterea currus isti ex loco superiore pugnant, vt lædere possint, & lædi non possint. *Ascendit*, inquit, *super Cherubim*, id est, non solum Deus vtitur nebula, quasi domo, vel tentorio; sed etiam vtitur nubibus, quasi curribus, & angelis Cherubim, quasi aurigis: & ventis, quasi equis. Dicitur autem ascendere super Cherubim, vt intelligamus, Deum non regi ab auriga, sed ipsum præsidere aurigæ, & principalem esse, tum ipsius currus, tum aurigæ motorem, atque rectorem. Itaq; dicitur Deus ascendere super Cherubim, & volare super pennas ventorum, quia vtitur ministerio angelorum in mouendis nubibus, quæ sunt veluti aerei, & velocissimi, quippe qui trahuntur à ventis, veluti equis pennigeris, ac per hoc non ambulant, sed volant, & volant celerius omni volucre.

XIII. *Et posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius: tenebrosa aqua in nubibus aeris.*

Ne putaretur Deus visibiliter in nubibus, tanquam in curru eminere declarat Propheta Deum inuisibiliter adesse, & ea de causa tenebrosis nubibus vti, vt eo veluti symbolo inuisibilem se esse demonstret. Est etiam in his verbis elegantissima, & poetica metaphora. *Posuit*, inquit, *tenebras latibulum suum*, id est, latet Deus in tenebrosis nubibus, quasi in loco abdito; siue effecit, vt nubes tenebrosæ pro latibulo sibi deseruirent. *In circuitu eius tabernaculum eius*, id est, eædem nubes sunt quasi tabernaculũ Deo, ipse vndiq; tegitur. *Tenebrosa aqua in nubibus aeris*, id est, tabernaculum, de quo dixi nihil est aliud, nisi nubes tenebrosa, qualis est, cum est disposita proxime, vt in aquam vertatur. Tunc enim est nubes valde densa, & aquea, vt non improprie aqua dici possit in nube existens.

Præ fulgore in conspectu eius nubes transierunt, grando, & carbones ignis. XIV.

Declarat quomodo Deus ex nubibus, quasi ex curribus suis armatis pugnet, ac dicit, iubente Deo nubẽ scindi, & inde prodire grandinem, & fulgura, instar carbonum ignitorum. Elegantissime autem dicit, *Præ fulgore in conspectu eius nubes transierunt*, quasi scissura nubium procedat à fulgore Dei intus latentis, quasi nubes ferre non possit Diuinum fulgorem, & ideo in conspectu Dei rumpatur, & dissoluatur, atque ex ea parte euanescat, & transeat. *Præ fulgore in conspectu eius nubes transierunt*, id est, à fulgore Dei præsentis concussę nubes, in conspectu eiusdem Dei, transierunt disruptæ, & dissolutæ. *Grando, & carbones ignis*, supple, ex eã scissura processerunt grandines, & fulgura. Re ipsa hoc accidit tempore Pharaonis, vt habemus in lib. Exod. cap. 9. *Et grando*, inquit, *& ignis mista pariter ferebãtur.* Similia in bello Iosue contra quinque Reges, Ios. 10. nec non in bello M. Antonini Imperatoris contra Germanos, de quo vide Tertullianum in lib. ad Scapulam, & in Apologetico cap. 5.

Et intonuit de cœlo Dominus, & altissimus dedit vocem suam, grando, & carbones ignis. XV.

Idem repetit aliis verbis, ex nubis dissolutione oritur fragor ingens. qui dicitur tonitrus, cum quo sæpe fulmina coniuncta esse solent. Fragorem illũ eleganter illũ vocat Propheta vocem Dei, non solum quia Deus est causa fragoris illius, sed etiam quia tam ingens, & tam terrificus est sonus ille, vt soli Deo tribuendus videatur, quia propria vox eius. Hinc est illud ipsius Dei ad Iob; *Si habes brachium sicut Deus, & si voce simili tonas*, Iob. 40. Illud autem, *grando, & ignis carbones ignis*, in nonnullis Græcis textibus non habetur, in Hebræo habetur, & posset legi, grandinẽ, & carbones ignis, vt aliqui legunt; sed noster Interpres recte vertit, *grando, &*

 carbo-

carbones ignis, quia fiunt omnino eædem voces, quæ in versiculo superiore. Itaque oportet hic etiam aliquid subintelligere, vt sensus sit, *Altissimus dedit vocem suam*, ex qua voce processit etiam grando, & fulmina, quasi carbones igniti.

XVI. *Et misit sagittas suas; & dissipauit eos, fulgura multiplicauit, & conturbauit eos.*

Explicatio est superiorum, ac præsertim illius vocis, *carbones ignis*, quasi dicat, carbones ignis prodierunt ex nubium scissione, quia Deus *misit sagittas suas*, id est, fulgura, *eaque multiplicauit*, & eo modo *inimicos suos dissipauit, & conturbauit.*

XVII. *Et apparuerunt fontes aquarum, & reuelata sunt fundamenta orbis terrarum.*

Hic iam loquitur de operatione Dei in aquis, quæ operatio est mirabilis, & repentina exsiccatio aquarum, qualis facta est in mari rubro, & Iordane flumine, vt habemus Exo. 14. & Iosu. 4. ex qua exsiccatione patuit profundum maris, & fluminum, quod profundũ vocat Propheta *fundamentum orbis terrarũ*, quia est pars infima totius terræ. Pro voce.
אפיקי *Fõtes*, in Hebręo est, *apiche*; Quod significat, *decursus, seu torrentes.* S. Hieron. vertit, *effusiones aquarum*, sed cum sit nomen generale, recte potuerunt septuaginta Interpretes reddere, *fontes*. Sensus igitur est, *Et apparuerunt fontes aquarum*, id est, iussu Dei siccatis aquis apparuit fundum fontium, siue fluminũ, siue etiam maris, & sic *reuelata sunt*, & discooperta *fundamenta*, i. partes imæ *orbis terrarum.*

XVIII. *Ab increpatione tua Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ*

Explicat causam exsiccationis aquarum. Apparuerunt, inquit, fontes, seu decursus aquarum. *Ab increpatione tua Domine*, id est, quia tu Domine increpasti aquas, & illæ cõtinuo disparuerunt. Quomodo autem increpauerit, explicat, dicens, *Ab inspiratione spiritus iræ tuæ.* Mirabili metaphora, & plane poetica vocat Propheta ventum cuius ministerio siccatæ sunt aquę, spiritum iræ Dei, & increpationem Dei. Nam vento vrente siccatas fuisse aquas maris rubri à Deo, testatur Scriptura Exod. 14. Itaque quod proprie dici poterat, tu Domine immisso vento vehemẽti, siccasti aquas maris, dicit elegantissima metaphora. Tu Domine increpasti aquas, quia impediebant transitum populi tui, & spiritu iræ tuæ sufflasti in eas; & illæ continuo fugerunt: vt alibi dicit, *Quid est tibi mare, quod fugisti?* Hunc versiculum cum superiore coniungunt codices Hebraici, quia sententia prioris ab hoc posteriore pendet: sed recte septuaginta Interpretes separauerunt, quia viderunt ex ratione metrica ita esse faciendum, neque enim absurdum est, vt vna sententia duobus versibus contineatur.

Misit de summo, & accepit me, & assumpsit me de aquis multis. XIX.

Iam redit ad beneficium Dei enarrandum, id est, ad liberationem suam ab inimicis. Omnia enim quæ dicta sunt à versiculo nono, vsque ad hunc decimum nonum, pertinent ad declarationem potentiæ Dei. Et quia dixerat initio, *torrentes iniquitatis conturbauerunt me*: & in versiculo præcedente dixerat, Deum spiritu suo siccare solitum aquas, & facere, vt appareat fundum fluminum, & maris: ideo in eadem metaphora persistens dicit, *Misit de summo, & accepit me*, id est, misit manum suam ex alto loco vsque in profundum torrentis, & accepit me; & sic eduxit me de aquis multis, id est, oppressum tribulationis mirabiliter liberauit. In Hebræo habentur verba futuri temporis, *mittet de summo, & accipiet me*, sed, vt sæpe diximus, non ignorabant septuaginta Interpretes tempora confundi secundum regulas linguæ Hebraicæ, & vnum pro altero sæpe poni. Hic certe magis quadrat tempus præteritum.

Eripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab his qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me. XX.

Quod metaphorice dixerat versu superiore, propriis verbis dicit in hoc versiculo. Illud, *quoniam confortati sunt, super me*, debet exponi per tempus imperfectum, id est, quoniam robustiores me erant, & sic vertit sanctus Hieronymus: redditur enim ratio, cur necessarium fuerit auxilium Dei potentius,

tius,

tius, quia videlicet inimici Dauidis, ipso Dauide fortiores erant. In Hebræo & Græco codice habetur futurum, *eripiet me*, cæterum nostra lectio habetur etiam in antiquis libris, & eam exponunt Hieronymus & Augustinus. Quare verisimile est in Græco fuisse olim in preterito, Hebraicum autem recte potest accipi pro præterito.

XXI. *Præuenerunt me in die afflictionis meæ, & factus est Dominus protector meus.*

Inculcat aliis verbis beneficium Dei. *Præuenerunt me in die afflictionis meæ*, i. nulla iniuria à me lacessiti, ipsi primi fuerunt ad nocendum: vel, antequam præcauere possem, me adorti sunt; præueneruntq; incautum: sed Dominus pro me vigilauit, & fecit, vt eorum diligentia nihil mihi nocere posset.

XXII. *Et eduxit me in latitudinem, saluum me fecit, quoniam voluit me.*

Iterum atque iterum repetit liberationem suam, vt ostendat sibi alte in memoria infixum Dei beneficium. *Eduxit me in latitudinem*, i. de angustiis tribulationum liberatum quasi in latum campum eduxit, vt libere iam spaciari possim sine metu vllo insidiatorum. *Saluum me fecit, quoniam voluit me*; i. saluum me fecit à tot imminentibus periculis, at id potissimum, quia complacuit ei, i. ob immensam eius misericordiam, qua me dilexit. Nam etiamsi paulo post allegabit merita sua, tamen ipsa merita nostra dona Dei sunt, quod sanctus Propheta non ignorabat.

XXIII. *Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi.*

XXIV. *Quia custodiui vias Domini, nec impie gessi à Deo meo.*

XXV. *Quoniam omnia iudicia eius in conspectu meo, & iustitias eius non repuli à me.*

XXVI. *Et ero immaculatus cum eo, & obseruabo me ab iniquitate mea.*

XXVII. *Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum eius.*

Laudauit Deum de beneficio liberationis ab inimicis. Nunc addit etiam in futurum se perpetuo liberandum, neque id ex sola misericordia, sed etiam ex iustitia futurum, propterea quod iuste vixerit, & viuere deinceps in animo habeat. Deus enim iustus est, & iustos amat, & adiuuat, ac protegit. *Et retribuet mihi*, inquit, *secundum iustitiam meam*, i. retribuet mihi, vt hactenus fecit, multa bona, prout iustitia mea meretur. *Et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi*, i. sicut ego iustitiam habeo non solum in corde, sed etiam in manibus, id est, iustus sum interius & exterius; iustum habeo cor & iusta opera: ita Deus mihi bona retribuet coram se, & coram hominibus interius exteriusq; custodiet. At præsumptio videtur iustitiam suam prædicare. Non est præsumptio, quando sincere id agitur, & agnoscitur Deus auctor bonorum nostrorum. Sic etiam merita sua coram Deo pronunciauit Nehemias 2. Esdr. 5. Ezechias Isa. 38. Esther cap. 14. At videtur falsum, quod Dauid hoc loco dicit. Nam cum hæc diceret, commiserat adulterium & homicidium Et præterea ipse alibi dixit, *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine.* Et alibi: *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Aliqui propter hanc obiectionem existimant, Dauidem non loqui de iustitia sua absolute, sed de iustitia causæ, quam habebat cum aduersariis. Alij existimant Dauidem loqui solum de iustitia Religionis, id est, quod semper permanserit in vera religione, nec vnquam idolis cultum adhibuerit. Sed repugnant his opinionibus verba illa: *Quia custodiui vias Domini.* Item: *Omnia iudicia eius in conspectu meo.* Item: *Ero immaculatus cum eo*, &c Dicendum igitur est, Dauidem commemorare iustitiam suam, quæ in eo sita erat, vt sincero corde Deum coleret: & propositum stabile haberet, nunquam præuaricandi legem Domini, & si forte secus ageret, continuo resipisceret, & ex corde reuerteretur ad Deum. Illud autem: *Delicta quis intelligit?* de peccatis venialib. intelligi potest, quæ iustitiæ non repugnant. Illud vero: *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis*

 viuens,

viuens, intelligitur de iustitia quæ sine gratia Dei præueniēte haberi credatur. Sic enim nullus coram Deo iustificabitur, quia quicunque iustus est, gratia Dei iustificatus est.

XXVIII. *Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris.*

XXIX. *Et cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris.*

Reddit rationem, cur secundum iustitiam suam sibi retribuendum à Deo dixerit, quia nimirum Deus reddit vnicuique secundum opera sua. Alloquitur autem ipsum Deum, & ait, *Cum sancto sanctus eris*, id est, cum homine misericordi & pio, pie ac misericorditer ages, siue pium ac misericordem te præ-
חסיד bebis. Nam vox Hebræa, *chasid*, pro qua nos habemus, *sanctum*, proprie misericordem significat. Et pro, *sanctus eris*, in Hebræo est
תתחסד verbum vnicū coniugationis Hirpael, quod proprie significat misericordem se reddere, vel exhibere. Itaq; non est sensus, si nos erimus sancti, Deum quoq; fore sanctum: sed, si nos erimus sancti, Deum nobiscum sancte, id est, misericorditer acturum. Eodem modo intelligenda sunt cætera, *cum innocēte innocēs eris*, id est, ei qui nemini nocet, Deus se innocentem præbebit, id est, non ei nocebit, neque noceri ab aliis sinet. *Cum electo electus eris*, id est, cum homine sincero, & puro, id enim proprie significat vox Hebræa
נבר *nabar*, purum te exhibebis, id est, sincere, & candide ages. *Et cum peruerso peruerteris*, id est, ei qui non est misericors, misericordiam non præstabis; ei, qui nocet, nocebis, qui non sincere agit, sed callide supplantat, eum tu callide, id est, sapienter supplantabis. Est autem hic obseruandum, vbi dictum est, *Cum sancto, sanctus eris, cum innocente innocens eris, cum electo electus eris*; eādem vocem Deo tributam fuisse: at vbi dictum est, cum peruerso peruerteris, in Hebræo non esse
עקש eandem vocem. De homine dictum est, *hi-*
תתפתל *ches*, quod proprie peruersum significat. De Deo autem, *thithpattel*, quod significat luctari, & conari in contrarium. Itaque sensus est, si homo peruersus fuerit, Deus non erit in se peruersus, vel peruerse aget; sed contra peruersum hominem luctabitur magno molimine, vt illum plane euertat, & ab omni spe sua cadere faciat.

Quoniam tu populum humilem saluum facies, & oculos superborum humiliabis. XXX.

Explicat Propheta duos superiores versiculos, quasi dicat, cum sancto sanctus eris, & cum innocente innocens, & cum electo electus, *quia populum humilem saluum facies*, id est, quia humilitas, quæ est custos omnium virtutum, tibi gratissima est, & omnibus humilibus das gratiam: cum peruerso autem peruerteris, quia oculos superborum humiliabis, id est, quia superbia, quæ est Regina vitiorum, tibi summopere displicet; & ideo superbis omnibus resistis, eosque deiicis, & humilias. Nominat autem oculos, præter cætera membra, quia in oculis, ac potissimum in superciliis arrogantia cernitur.

Quoniam tu illuminas lucernā meā Domine, Deus meus illumina tenebras meas. XXXI.

Quia Propheta Dauid videbatur satis magnifice de sua iustitia, & puritate loquutus, ostendit, vnde habuerit iustitiam, & alia dona: & hinc maxime Deum laudat, quod ab illo sit lumen, & fortitudo, & omnia bona. *Quoniam*, inquit, *tu illuminas lucernam meam Domine*, id est, à te habeo principium omnis boni, quod est lumen ad discernenda vera bona à falsis, & vera mala à falsis. Primum enim vulnus ex peccato originali naturæ inflictum est ignorantia veri boni; & ideo prima curatio à lumine Diuino incipit. *Tu*, inquit, *illuminas lucernam meam*, id est oculum interiorem cordis mei tu solus illustras. *Deus meus illumina tenebras meas*, id est, tu pater luminum, tu lux vera in quo tenebræ non sunt vllæ, sicut hactenus, cœpisti illuminare interiores oculos cordis mei: ita perge illuminare tenebras meas, id est, expellere omnes tenebras meas. Nam sine gratia Dei illustrante quod attinet ad supernaturalia mysteria, meræ tenebræ sunt in corde nostro. Nam *non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis tanquam ex nobis*. In Græco habetur, *illuminabis*.

minabis tenebras meas. In Hebræo, *illuminabit tenebras meas.* Nostra lectio, *illumina tenebras meas*, habetur in antiquis libris sanctorum Hieronymi & Augustini; sensus autem semper est.

XXXII. *Quoniam in te eripiar à tentatione, & in Deo meo transgrediar murum.*

Particula *Quoniam*, sæpe redundat in oratione Hebraica, sicut etiam particula *&*, quæ sæpe ponitur initio versuum, vel etiam librorum. Id admonendum fuit, ne anxie nimis quæratur ratio harum particularum. Dixerat Propheta, se à Deo habuisse lumen, quod est principium operum bonorum, veræq; iustitiæ: nunc addit, habuisse fortitudinem & robur ad vitanda mala & facienda bona, quæ ex diuino lumine cognouerit vitanda, vel facienda. *In te*, inquit, *eripiar à tentatione*, id est, fretus auxilio tuo, quo fortis efficior, superabo omnes tentationes, omniaq; mala vitabo: *& in Deo meo transgrediar murum*, id est, eiusdem Dei confisus auxilio, atque ab eodem accepta fortitudine omnia potero, quantumuis difficilia, quale esset transcendere altissimum murum. In Hebræo pro illis verbis, *eripiar à tentatione*, habetur, אָרוּץ גְּדוּד *aruzghedud*, id est, *percurram exercitum*, siue (vt S. Hieronymus reddit) *percurram accinctus.* Videntur Septuaginta Interpretes sensum reddidisse, non verba. Nam percurrere exercitum aduersariorum, & nullum vulnus accipere, idem est quod eripi à iaculis hostium, quæ iacula, tentationes significant, vt Apostolus interpretatur, cum ait, Ephes 6. *In quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Sic etiam percurram accinctus inter medios hostes illæsus, idem significat, quod eripiar à tentatione quando maxime opus erit.

XXXIII. *Deus meus impolluta via eius, eloquia Domini igne examinata, protector est omnium sperantium in se.*

Reddit rationem, cur à Deo acceperit lumen & vires, & cur in eo tantopere confidat; quia Deus bonus & verax protector est omnium in se confidentium, & quia ipse idem est solus verus Deus, & verus Dominus, à quo bona ista expectari possunt. *Deus meus impolluta via eius*, id est, Deus meus, cuius via impolluta est, id est, Deus, qui sanctissimus est, & viam impollutam ambulat, id est, operatur iustissime. *Eloquia Domini igne examinata*, id est, promissa Domini certissima & probatissima, vt aurum igne examinatum: iste, inquam, Deus impollutus, & cuius promissio est certissima, *protector est omnium sperantium in se.* Ex Hebræo clarior sensus habetur, in quo textu legitur, eloquium in numero singulari, & pro voce *protector*, est *scutum.* Ex quo apparet, tam Deum, quàm eius eloquium dici scutum confidentium in Deo. Sic enim ad literam verti posset lectio Hebraica, *Deus immaculatus in via sua, eloquium Domini igne examinatum, scutum est omnium sperantium in se.* Sed quia Septuaginta Interpretes posuerunt eloquia in numero multitudinis, & pro voce *scutum*, posuerunt *protector*, inde obscurata est sententia, quæ ex Hebræo dilucidanda est.

Quoniam quis Deus præter Dominum? aut quis Deus præter Deum nostrum? XXXIV.

Est altera ratio, vt paulo ante diximus, cur in Deo sit confidendum, & cur ab eo solo lumen & robur expectandum sit; quia ipse solus est verus Deus. In Hebræo habetur, *Quis Deus præter Dominum? aut quis petra præter Deum nostrum?* ex quo intelligimus, Deum nostrum solum esse verum Deum, & quia solus est verus Deus, solum ipsum esse veram petram, firmam, stabilem, in qua tuto confidere & quiescere possimus; & omnes, qui in re alia confidunt, necesse esse, vt decipiantur & confundantur.

Deus qui præcinxit me virtute, & posuit immaculatam viam meam. XXXV.

Declarat nunc in particulari dona à Deo accepta, per quæ ab hostibus omnibus liberatus ad regnum peruenit. Ac primum dicit, se à Deo accepisse robur & innocentiam, quæ duo rarissime coniunguntur. Viri enim robusti proni sunt ad iniurias inferen-

das. Dauid autem vere fortissimus, & innocentissimus erat, vt ne hostem quidem suum Saulem occidere vellet, cum facillime posset. *Deus*, inquit, *præcinxit me virtute*, id est, viribus ac robore me donauit, *& posuit immaculatam viam meam*, id est, simul probitatem vitæ mihi concessit.

XXXVI. *Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum, & super excelsa statuens me.*

XXXVII. *Qui docet manus meas ad prælium, & posuisti, vt arcum æreum, brachia mea.*

Describit in particulari fortitudinem suam, de qua dixerat, *qui præcinxit me virtute*, ac dicit, se accepisse à Deo miram celeritatem in pedibus, & miram artem bellandi in manibus, & mirum robur in brachiis. Dicit sibi pedes ad currendum perfectos, quasi ceruorum, & super excelsa collocatum, id est, ea celeritate pedum facile montes altissimos conscendisse: quod verificatum est, quando Saulem fugiens, habitabat in altissimis & præruptis montium cacuminibus. Addit, se doctas manus ad prælium habuisse, & brachia quasi ærea, in quibus robur & ars militaris significatur. De quibus nemo dubitare potest, qui legerit primum & secundum librum Regum. Nam de arte manuum testis esse potest lapis ex funda in fronte Goliath infixus: de viribus brachiorum testes sunt vrsi & leones, quos sola vi brachiorum Dauid
נחתה interfecit. In Hebræo habetur *nichata*, *conteritur*, vbi nos habemus *posuisti* Sed Septuaginta Interpretes non legerunt *nichata*,
נתתה sed *natatta*, quod est *dedisti*, siue *posuisti*. Itaque corrupta videtur casu aliquo lectio Hebraica moderna: neque enim dubitari potest, quin Septuaginta Interpretes emendatos codices habuerint, eosq; rectissime intellexerint.

XXXVIII. *Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ, & dextera tua suscepit me.*

Declarat nunc innocentiam, de qua dixerat, *Posuisti immaculatam viam meam.* Nam quia dono Dei innocenter Dauid viuebat, ideo illum Deus assidue protegebat, vt nunc dicit, *Dedisti mihi protectionem salutis tuæ.* Parum enim profuisset celeritas pedum & robur brachiorum, & ars pugnandi aduersum Regem, & Regium integrum exercitum, nisi adfuisset protectio salutis Dei, id est, protectio diuina saluans, & dextera Dei suscipiens & sustentans.

Et disciplina tua correxit me in finem, & disciplina tua ipsa me docebit. XXXIX.

Hoc etiam pertinet ad innocentiam, siue immaculatam viam Dauidis ostendendam. Non solum, inquit, protectio tua mihi adfuit, sed etiam disciplina tua me correxit, id est, eruditio, quæ ex lege tua habetur, illa me direxit, ne errarem, & si quando in periculo essem errandi, illa diligenter inspecta & considerata, *me correxit*, idq; perseueranter vsque in finem. Eadem quoque *disciplina legis tuæ deinceps me docebit.* Posset etiam hæc disciplina significare paternam castigationem, qua Deus per aliquas temporarias calamitates Dauidem correxit, si quando ob humanam fragilitatem deliquit. In Hebræo non habetur hic versiculus, sed loco totius huius versiculi habentur hæc pauca verba: *Et mansuetudo tua multiplicauit me.* Fortasse idem est sensus: potest enim sic exponi lectio Hebraica, *mansuetudo tua*, id est, lenis & paterna castigatio, *multiplicauit me*, id est, auxit me scientia. Nam à verbo *rabab*, quod רבב
hic habetur, dicuntur *Rabbim*, Magistri & Doctores, quod sunt multi in scientia.

Dilatasti gressus meos subtus me, & non sunt infirmata vestigia mea. XL.

Pergit narrare victorias suas, quæ sunt omnia beneficia Dei. *Dilatasti*, inquit, *gressus meos subtus me*, id est, fecisti magnis passibus progredi, *& non sunt infirmata vestigia mea*, id est, nec propterea fatigatus destiti à cursu. In Hebræo habentur hæc in futuro, *dilatabis*, &c. sed ex more linguæ sæpe futurum ponitur pro præterito.

Persequar inimicos meos, & comprehendam illos; & nō conuertar donec deficiant. XLI.

Confringam illos, nec poterunt stare, cadent subtus pedes meos. XLII.

Hæc non videntur proprie pertinere ad futurum tempus, sed ad præteritum, vt ex præ-

præcedentibus & sequentibus colligitur. Et sicut Septuaginta Interpretes, *Dilatabis gressus meos*, verterunt, *dilatasti gressus meos*; ita potuissem reliqua vertere, & ex futuris præterita facere. Sed retinenda est lectio, vt iacet, & subintelligendum verbum *dixi*, vt sensus sit, *Dilatasti gressus meos, & non sunt infirmata vestigia mea*, ideo magna spe concepta dixi apud me, *Persequar inimicos meos*, &c.

XLIII. *Et præcinxisti me virtute, & supplantasti insurgentes in me subtus me.*

Hinc apparet, Prophetam loqui de præterito. Sicut, inquit, dixi, *persequar inimicos meos*, &c. ita factum est Deo adiuuante. Tu enim Deus *præcinxisti me virtute*, i. robore ad bellum, & tu *supplantasti*, i. cadere fecisti *subtus me eos, qui in me insurgebant.* Illud, *præcinxisti virtute*, est frequens in Scriptura; *Accinctus potentia, qui conturbas profundum maris. Induere fortitudinem brachium Domini. Indutus est Dominus fortitudinem, & præcinxit se. Sedete in ciuitate, donec induamini virtute ex alto.* Significat autem præcipua arma non consistere in gladio & lorica, sed in viribus & robore, & ideo non est auctor victoriæ, qui militem induit gladio & lorica; sed qui viribus & robore illum induit.

XLIV. *Et inimicos dedisti mihi dorsum: & odientes me disperdidisti.*

Idem repetit aliis & aliis verbis, vt magis declaret & laudet beneficium Dei. Sensus versiculi perspicuus est: significat enim à Deo factum esse, vt inimici Dauid fugerent, & eo modo dorsum feriendum præberent. Sed verba duriuscule sonant. S. Hieronymus vertit, *& inimicorum meorum dedisti mihi dorsum.*

XLV. *Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret, ad Dominum, nec exaudiuit eos.*

Reddit aliam causam victoriæ: quia non solum Deus exaudiebat orationes eius, sed non exaudiebat orationes aduersariorum ipsius, quamuis ipsi quoque Dominum inuocarent.

XLVI. *Et comminuam eos vt puluerem ante faciem venti: vt lutum platearum delebo eos.*

Videtur de reliquiis inimicorum suorum loqui, quasi dicat, iam victoriam de inimicis meis retuli; sed si quæ forte reliquiæ supersunt, comminuam eas in minutissima frusta; & proiiciam, vt proiici solet puluis à vento, & auferam eos de terra, vt siccari solet lutum platearum flante vento vehementi.

Eripies me de contradictionibus populi; constitues me in caput gentium. XLVII.

Iam hoc factum erat: nam antequam hunc Psalmum Dauid componeret, liberatus fuerat à variis populi contradictionibus & defectionibus, & constitutus erat in caput gentium, id est, in regni solium eleuatus. Itaque vel exponenda sunt verba futuri temporis, pro verbis temporis præteriti, quod est vsitatum in lingua Hebraica: vel certe significatur continuatio beneficij. Quasi Propheta dicat, in posterum, vt hactenus fecisti, eripies me à rebellionibus, & constitues in solio meo, si forte deiici ab eo contingat.

Populus quem non cognoui, seruiuit mihi; in auditu auris obediuit mihi. XLVIII.

Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis. XLIX.

Non sine causa postulat se eripi à contradictionibus populi sui: quia maiorem fidem & obedientiam expertus erat in quibusdam Gentilibus, quam in filiis populi Israël. Quę est etiam prophetia manifesta de Christo, cui Gentiles adhæserunt, & à quo Hebræi defecerunt, *Populus quem non cognoui*, id est, Gabaonitæ, Getæi, & alij, quos non cognoui pro fratribus, cum essent Gentiles, *seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi*, i. promptissimè mox audito imperio obedierunt. *Filij* autem *alieni*, i. filij adulterini, quo ad mores *mentiti sunt mihi*, id est, deceperunt me, ficto corde seruierunt. *Inueterati sunt*, id est, defluxerunt à me tanquam folia arentia: id enim significat vox Hebræa, *& claudicauerunt à semitis*, id est, non rectè & fideliter mecum incesserunt. Hæc significant rebelliones sub Absalon, sub filio Bochri, & alias.

In

InHebræo pro *claudicauerunt à semitis suis*, habetur *contrahentur in angustiis suis*, vt vertit S. Hieronymus, vel, *expauescent à carceribus suis*, vt vertit Pagninus. Sed sciendum
יחרגו est, vocem *iachregu*, non haberi, nisi in hoc Psalmo; & ideo, si licuit Pagnino vertere *expauescent*, & S. Hieronymo *contrahentur*; multo magis licuit Septuaginta Interpretibus vertere *claudicauerunt*. Imo mirum est, cur posteriores ausi sint recedere à versione antiquissimorum Interpretum in ea voce, quę non habetur alibi in Scripturis, pręsertim cum interpretatio Septuaginta maxime cohæreat cum reliquis partibus huius versiculi.
מסגרות Porro altera vox, *Misgheroth*, significat proprie locum angustum, vel clausum à verbo
סגר *sagar*, quod est claudere, & propterea S. Hieronymus vertit *angustias*, Pagninus *carceres*, & Septuaginta *semitas*: nam semitæ sunt viæ angustæ. Itaque sensus est, filios adulterinos, qui ficto corde seruiunt, claudicare a semitis, id est, declinare à semitis, per quas recto pede ambulandum fuisset.

L. *Viuit Dominus, & benedictus Deus meus, & exaltetur Deus salutis meæ.*

Concludit Psalmum laudans Deum. *Viuit Dominus*, id est, nunc apparuit Dominum viuere, & sicut viuit, ita semper viuat, *& exaltetur Deus* auctor *salutis meæ.*

LI. *Deus qui das vindictas mihi, & subdis populos sub me, liberator meus de inimicis meis iracundis.*

Exaltetur, inquit, Deus, qui vindicauit iniurias mihi factas, & subiecit mihi populos, qui rebel auerant, & liberauit me de insidiis, & impetu inimicorum furentium, quales fuerunt Saul & Absalon. Pro voce *iracundis*,
אף habetur in Hebræo *Af*, quam moderni vertunt *&*, vel *etiam*. Sed cum ea vox sæpe significet nasum, & nasus in Scriptura passim ponatur pro *iracundia*, quæ ex nasi immutatione cognoscitur, recte Septuaginta Interpretes verterunt *iracundis*, idem est enim phrasi Hebraica, *ab inimicis meis nasi*, id est, iracundiæ, & *ab inimicis iracundis.*

Et ab insurgentibus in me exaltabis me, à viro iniquo eripies me. LII.

Precatur sibi conseruationem diuinorum beneficiorum, nimirum exaltari ab insurgentibus in se, vt frustra nitantur, cum pertingere tam alte non possint, & liberari ab omni homine iniquo. Particula *&*, in principio versiculi potuisset omitti; nam in Hebræo & Græco non habetur, nec eam habet S. Augustinus. Videtur in nostro textu hæsisse ex altera interpretatione vocis *Af*, quæ nasum significat, & etiam particulam &: & fortasse erat in margine: sed nihil officit sensui.

Propterea confitebor tibi in nationibus Domine, & nomini tuo Psalmum dicam. LIII.

Hac de causa, inquit, *Confitebor*, id est, laudabo confitens beneficia tua, idq; non clam, sed palam, & coram multitudine populi, vt omnes discant confidere in Domino.

Magnificans salutes Regis eius, & faciens misericordiam Christo suo Dauid, & semini eius vsque in sæculum. LIV.

Hæc conclusio per se manet, & sensus est, sit Dominus *magnificans salutes Regis sui*, id est, augeat & multiplicet salutem corporis & animæ, & omnium rerum Regis, quem ipse Deus sibi elegit: & faciat perpetuam misericordiam Dauidi, quem vngi iussit in Regem, & omnibus successoribus eius vsque in æternum. Quæ precatio impleta est in Christo Iesu Domino nostro, qui regnat, & regnabit in omnem æternitatem.

PSALMVS XVII.

Titulus, & Argumentum.

In finem Psalmus Dauid.

Titulus nihil habet noui. Argumentum Psalmi est laudatio diuinæ legis. Comparat Propheta legem diuinam cum cœlesti corpore, quo nihil videtur esse in rebus corporalibus pulchrius, vtilius, potentius. Potest idem Psalmus exponi de Christo, & Apostolis, vt S. Augustinus facit.

EX-

I. EXPLICATIO PSALMI XVIII.

COEli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.

Comparaturus legem cum cœlo, atque inde eam mirifice celebraturus, dicit, tantam esse maiestatem cęli, vt inde maxime eluceat gloria Dei, qui cœlum fecit. *Cœli enarrant gloriam Dei*, id est, præ cæteris operibus Dei; quæ omnia artificem laudant, cœli sunt, qui sua magnitudine & pulchritudine gloriam Dei manifestam faciunt. *Et opera manuum eius annuntiat firmamentum*, idem repetit aliis verbis; idem enim hoc loco significant cœli & firmamentum, videlicet totum illud cęleste corpus in quo sunt stellę, & ipse etiam Sol & Luna. Nam in 1. cap. Genescos, *Deus vocauit firmamentum cœlum*, & in eo posuit Solem, Lunam & stellas. Nihil autem refert, siue cœlum, siue cœlos dicamus. Nam apud Hebræos nomen est habens formam numeri multitudinis, & coniungitur cum verbis numeri multitudinis. Sed Interpretes modo vertunt cœlum in numero singulari, modo cœlos in numero multitudinis. Firmamentum igitur, in quo secundum modum loquendi Scripturæ S. sunt omnia cœlestia lumina, annunciat & declarat hominibus opera manuum Dei, id est, primaria & nobilissima opera manuum Dei, ex quibus ingens colligitur gloria Conditoris.

II. *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.*

Admirabilis plane est prædicatio, qua cœli enarrant gloriam Dei. Id quod ostenditur tribus modis. Primo, quia sine intermissione cœlum prædicat: secundo, quia prædicat verbis omnium idiomatum: tertio, quia prędicat toti orbi terrarum. In hoc versiculo declaratur prædicatio sine intermissione: & quia cœlum prædicat per dies & noctes, cum interdiu conspiciatur pulchritudo Solis, & noctu pulchritudo stellarum; & quia dies ac noctes non permanent, sed labuntur, ac sibi inuicem succedunt; ideo poëtico artificio fingit Propheta, vnum diem peracto cursu & prædicatione sua, tradere diei sequenti verbum prædicationis, & noctem quoque peracto cursu, & quasi hymno cantato, tradere nocti sequenti munus canendi. *Dies*, inquit, *diei eructat verbum*, id est, dies cum finitur, tradit alteri diei verbum laudis diuinę. *Et nox nocti indicat scientiam*, id est, & nox similiter cum finitur, indicat, id est, annunciat nocti succedenti scientiam laudandi Deum, atque ita iugiter, & sine vlla intermissione dies & noctes quasi choreas ducunt, & Deum laudibus celebrant.

Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. III.

Hic iam demonstrat Propheta prædicationem cęlorum fieri omnibus linguis, id est, intelligi ab omnibus nationibus, ac si cœli omnium nationum linguis loquerentur: quia videlicet omnes vident pulchritudinem & præstantiam cœli, & inde venire possunt in cognitionem pulchritudinis & excellentiæ Conditoris. *Non sunt loquelæ, neque sermones*, id est, nulla sunt idiomata, *quorum* idiomatum *non audiantur voces eorum*, id est, cœlorum, id est, quæ idiomata non exprimantur vocibus cœlorum.

In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. IV.

Explicatur tertia laus eloquentię cęlorum, quod non solum sine intermissione & omnibus linguis, sed etiam in vniuersa terra audiantur cœli enarrantes gloriam Dei. Per *sonum* non intelligitur concentus aliquis corporalis, qualem in cœlis Philosophi aliqui posuerunt, sed prædicatio illa gloriæ, quæ oritur ex pulchritudine cœli considerata ab hominibus. Idem quoque est, *in omnem terram*, &, *in fines orbis terræ*: sæpissime enim Prophetæ rem eandem bis repetunt. In Hebræo legitur pro *sonus eorum, Kauam*; quod significat *linea*, siue *regula eorum*. At videntur Septuaginta legisse non *Kauam*, sed *Kolam*, vnica litera addita, quod est *sonus eorum*. Nam si legissent *Kauam*, nunquam vertissent φθόγγος αὐτῶν, id est, *sonus eorum*, nisi imperitissimi fuissent. Adde, quod S. Hieron. quoque ex Hebræo vertit, *sonus eorum*. Et sic etiam citauit Apostolus ad Rom. 10. & con-

קום
קולם

congruit, *sonus eorum*, cum eo quod sequitur, *verba eorum*, vbi idipsum aliis verbis repetitur. Ex quo intelligimus textum Hebraicum esse corruptum vitio scriptorum, idq; post S. Hieroymi tempora. Porro S. Paulus citat hunc locum ad Rom. 10. probare volens, prædicationem Christi ad omnes Gentes peruenisse. Ex quo intelligimus, per cœlos exponi debere Apostolos, saltem in sensu allegorico. Et reuera SS. Apostoli, vt etiam alij sancti Prædicatores, rectissime comparantur cœlis, quod eleuati à terra per contemplationem, ampli per charitatem, splendidi per sapientiam, semper sereni per animi tranquillitatem, celerrime moti ab intelligentia per obedientiam, pluentes per instructionem, tonantes per obiurgationes, fulgurantes per miracula, multa bona terris largientes, & nihil ab eis quærentes per veram liberalitatem, purissimi ab omni sorde per vitæ sanctitatem, denique habitaculum summi Regis per iustitiam perfectam sint. Nam anima Iusti sedes est Sapientiæ.

V. *In Sole posuit tabernaculum suum, & ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.*

Quamuis totum cœlum enarret gloriam Dei, tamen præcipue id facit pars nobilissima cœli, quæ est Sol. Proinde in Sole tanquam in parte totius mundi præstantissima, *Deus posuit tabernaculum suum.* Recte autem dicit tabernaculum, non domum, quoniam in Sole commoratur Deus tempore peregrinationis nostræ, quo eum videmus per speculum creaturarum; inter corporales autem creaturas Sol, vt diximus, obtinet principatum. Sed cum peruenerimus ad patriam, non in tabernaculo Solis Deum videbimus, sed in propria eius domo, quæ videlicet æternitas eius est. In Hebræo habetur, *Soli posuit tabernaculum in eis*, id est, Deus posuit in cœlis tabernaculum Soli, constituit Solem in cœlo tanquam in tabernaculo. Posset quidem vtcunque lectio Græca reuocari ad Hebræum, si cum dicitur, ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὴν σκηνὴν αὐτοῦ, illud αὐτοῦ, accipiatur pro αὐτόθι, id est, illic, quod non est inusitatum. Tunc enim sensus esset, *in Sole*, id est, Soli *posuit tabernaculum illic*, id est, in cœlis. Sed dura est interpretatio, *in Sole*, id est, Soli. Quia vero non apparet in textu Hebræo vlla verborum ambiguitas vel obscuritas, & tamen certum est Septuaginta Interpretes viros doctissimos, non potuisse reddere id quod reddiderunt, si legissent verba, quæ in Hebraicis codicibus habentur, cogimur dicere eos aliter legisse. Vtraque sententia vera est, Deum videlicet in Sole posuisse tabernaculum suum, & Soli posuisse tabernaculum in cœlis. Probat autem Propheta Deum in Sole posuisse tabernaculum suum, tanquam in excellentissima creatura, tribus rationibus: quarum prima ducitur à pulchritudine, altera à robore, tertia à beneficentia. *Et ipse*, inquit, *tanquam sponsus procedens de thalamo suo.* Hæc est ratio ducta à pulchritudine: ipse, inquit, decorus, nitidus, ornatus exoritur, tanquam si sponsus aliquis esset, qui de thalamo nuptiali procederet; & vere nihil pulchrius & lucidius Sole inter omnia corpora reperitur.

Exultauit vt gigas ad currendam viam, à summo cœlo egreßio eius. VI.

Et occursus eius vsque ad summum eius, nec est qui se abscondat à calore eius. VII.

Altera ratio ducitur à robore & viribus, quod sine fatigatione, summa celeritate decurrat viam prope immensurabilem. *Exultauit vt gigas*, vel vt fortis & robustus (vt ad verbum in Hebræo legitur) *ad currendam viam.* Exultatio alacritatem significat, quam habere solent, qui sine labore, imo cum voluptate aliquid faciunt. Itaque significatur hoc loco, Solem immensum cœli spatium, velocissimo cursu, sine vlla fatigatione vel labore peragere. *A summo cœlo egreßio eius, & occursus eius vsque ad summum eius.* Per summum cœlum Oriens designatur. Non enim hoc loco per summum intelligitur altum, sed extremum, vt verbum Hebraicum *Kez*, & Græcum ἄκρȣ significant. Dicitur קץ

autem extremum, vbi res incipit, & vbi desinit. Incipit autem cœlum ab oriente, quia inde surgit eius motus, & ibidem etiam desinit. Sensus igitur est, Solem exoriri ab oriente, per occidentem toto cœli ambitu decurso, ad orientem reuerti. Parum refert, quod in Hebræo & Græco habetur in futuro *exultabit*, vbi nos habemus *exultauit*: nam tempus futurum sæpe accipitur pro præterito. Itaque S. Hieronymus vertit ex Hebræo *exultauit*; & sic etiam legunt in Commentario tam ipse quam S. Augustinus. *Nec est qui se abscondat à calore eius.* Hæc est postrema ratio ducta ab vtilitate, quam capiunt omnia inferiora à Sole. Siquidem ita fouet Sol omnia calore suo viuifico, vt dici possit communis quidam parens omnium rerum, quæ nascuntur in terra, & in mari. Et ea causa est, cur Sol tam assidue & tam sollicite totum orbem circumeat & visitet, vt res nulla se abscondat, id est, excludatur à participatione tam insignis beneficij.

VIII. *Lex Domini immaculata conuertens animas, testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis.*

Applicat nunc Propheta comparationem, quasi dicat, pulchrum est cœlum, pulcherrimus Sol, sed lex Domini multo pulchrior: lucidum cœlum, lucidissimus Sol, sed lex Domini multo lucidior: vtile cœlum hominibus, vtilissimus Sol, sed lex Domini multo vtilior. Ponit autem ordine sex encomia legis diuinæ. Primum est, *Lex Domini immaculata conuertens animas*, i. lex Domini pulcherrima est, vtpote sine vlla macula vel fœditate, cum nullum peccatum permittat, sicut permittunt leges humanæ: & ideo vbi lex Domini considerata & perspecta fuerit, *conuertit animas*, i. conuertit ad se amandam animas, easq; rapit consequenter ad Deum, tam pulchræ legis auctorem. Ad illud, *Conuertens animas*, subintelligitur *est*, & ideo explicuimus, *conuertit*. Alterum encomium est in illis verbis, *Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis*, vbi per *testimonium*, intelligitur eadem *lex*. Siquidem in Scripturis, & potissimum in Psalmis, lex Domini non solum vocatur lex, præceptum, mandatum, statutum, & similia, quæ apud alios quoque scriptores legem significant; sed etiam vocatur testimonium, iustitia, vel iustificatio, & iudicium, vt perspicuum est præcipue ex Psalmo 118. Dicitur lex Domini testimonium, quia testificatur hominibus, quæ sit voluntas Dei, quid à nobis requirat Dominus, quas pœnas præuaricantibus, & quæ præmia obseruantibus præparauerit. Ait igitur, *Testimonium Domini fidele*; i. lex Domini, quæ certissime bonos præmiis, & malos pœnis afficiet. *Sapientiam præstans paruulis*, i. præstans est, siue præstat sapientiam paruulis, hoc est, hominibus paruulis sensu dat lumen prudentiæ, vt sciant bona opera facere, & peccata vitare. Paruulos enim hoc loco vocat Propheta homines, qui non pollent iudicio spirituali, quales sunt omnes amici huius sæculi. Et per sapientiam intelligit prudentiam spiritualem, quæ corrigit mores, & format ad præscriptum diuinæ legis.

Iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda, præceptum Domini lucidum illuminans oculos. IX.

Tertium encomium diuinæ legis est, quod posteaquam cœpit amari, vt habet primum encomium, & obseruari, vt habet secundum, mirabili lætitia perfundit hominem: nihil enim iucundius bona conscientia. *Iustitia*, inquit, *Domini*, id est, lex Domini, siue præcepta Domini, quæ dicuntur iustitiæ, quia iustissima sunt, & quia iustum faciunt obseruatorem, ista, inquam, præcepta, cum recta sint, lætificantia sunt, id est, *lætificant corda*: corda enim recta valde bene conueniunt cum rectis præceptis, & ideo lætantur & gaudent, cum obseruandorum præceptorum occasio venit. Quartum encomium est, *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos*, id est, Lex Domini lucida luce diuinæ Sapientiæ, illuminat oculos mentis, quia facit intelligere volun-

tem Dei, & quæ ſint vera bona, & vera mala. Docet etiam ceremonias Dei plenas diuinis myſteriis. Illuminat etiam Domini per modum diſpoſitionis; nam in maleuolam animam non introibit ſapientia: nihil enim magis impedit cognitionem Dei, in qua vera ſapientia conſiſtit, quam impuritas cordis. *Beati* enim *mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.*

X. *Timor Domini ſanctus, permanens in ſæculum ſæculi; iudicia Domini vera, iuſtificata in ſemetipſa.*

Quintum encomium eſt, quod ſuperiora bona non temporalia, ſed æterna facit eſſe lex Domini. *Nam timor Domini ſanctus*, id eſt, timor Domini, quo quis Deum offendere trepidat, qui alio nomine *pietas* dicitur, *manet in ſæculum ſæculi*, quo ad præmium ſuum, non terminantur in morte bona quæ producit obſeruatio legis, ſiue timor caſtus legem obſeruare faciens, ſed manent in æternum. Quo modo alibi dicitur, *Patientia pauperum non peribit in finem.* In Hebræo טהורה eſt, timor Domini *theora*, id eſt, mundus; & in Græco ſimiliter eſt ἅγνος, non ἅγιος. Itaque ſignificatur timor filialis, qui non habet admixtam ſeruilitatem, de quo dicitur in alio Pſalmo, *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius cupit nimis.* Nam qui timet timore ſeruili, ſeruat mandata non volens, ſed inuitus: at qui timet timore filiali, *in mandatis eius cupit nimis*, id eſt, cupit valde, & vult omnino ea ſeruare. Vltimum encomium eſt, quod lex Domini ſit vera & iuſta per ſeipſam, non egens iuſtificari. *Iudicia Domini vera, iuſtificata in ſemetipſa*, id eſt, mandata Domini, quæ dicuntur iudicia, quia per ea Deus iudicat homines, & quæ ſunt norma ac regula diſcernendi virtutes a vitiis, & opera bona à malis; iſta, inquam, mandata veriſſima, iuſtificata ſunt in ſemetipſa; id eſt, non egent vt ab aliquo demonſtrentur iuſta: hoc enim ipſo, quod ſunt mandata Dei, iuſta eſſe probantur. Et præterea decem præcepta, de quibus potiſſimum Dauid loquitur, cum ſint prima principia iuris naturalis, continent in ſe talem iuſtitiam, vt in omni loco & tempore, & caſu particulari ſint iuſta, & nullam admittant diſpenſationem; cum aliæ leges ſæpe indigeant circumſtantiis loci, temporis & perſonarum, vt iuſtæ ſint. Itaque ſola lex Domini iuſtificata eſt in ſemetipſa. In Hebræo habetur, *iudicia Domini veritas*, id eſt, veriſſima, iuſta ſunt, ſiue iuſtificata ſunt, *iacdau*, יחדו quod ſignificat *pariter*, *ſimul*, *in idipſum*: ſed recte noſter Interpres vertit, *in ſemetipſa*. Hoc enim loco *iuſtificari ſimul*, vel *pariter*, nihil eſt aliud, niſi non egere, vt aliunde iuſtificentur.

Deſiderabilia ſuper aurum & lapidem pretioſum multum, & dulciora ſuper mel & fauum. XI.

Hæc eſt concluſio ex ſuperioribus, quaſi dicat Propheta, Cum tam bona ſint præcepta Domini, certe præponenda ſunt omnibus diuitiis & deliciis huius mundi: nam *deſiderabilia ſunt ſuper aurum & lapidem pretioſum multum*, i. in maxima copia habitum; *& dulciora ſuper mel & fauum*, i. non ſolum ſuper mel quodcunque, ſed etiam ſuper fauum plenum & redundans melle puriſſimo. Poſitum eſt enim illud *& fauum*, ad ſignificandam copiam, vt correſpondeat ei, quod dictum erat, *lapidem pretioſum multum*. In Hebræo eſt, *ſuper aurum & topazion multum, & ſuper mel & redundantiam fauorum*; ſed Interpretes ſenſum verterunt. Eſt autem topazius ſpecies lapidis pretioſi: ſed Propheta poſuit ſpeciem pro genere. Quam longe remota eſt hæc veritas à ſenſu carnalium hominum? quotuſquiſque carnalium eſt, qui pro paruo lucro, vel exigua delectatione non contemnat omnia diuina præcepta? & tamen veriſſimum eſt, vtiliorem & iucundiorem eſſe legis obſeruationem omnibus theſauris, atque omni voluptate.

Etenim ſeruus tuus cuſtodit ea, in cuſtodiendis illis retributio multa. XII.

Probat exemplo, ſiue experientia ſua, verum eſſe, quod dixit. Nam, inquit, *ſeruus tuus cuſtodit ea* præcepta, & *in cuſtodiendis illis retributio multa* illi contingit, id eſt, experimento probauit ſeruus tuus, ſe multa

bona

bona percipere,dum præcepta cuſtodit. Ex Hebræo S. Hieronymus vertit, Seruus tuus docebit ea. Pagninus autem vertit, Seruus tuus illuſtratur in eis. Sed Septuaginta re-ctiſſime verterunt, cuſtodit ea. Nam vox
נזהר Hebræa, *nizhar*, tametſi in aliis coniuga-tionibus, docere, vel ſplendere ſignificet, ta-men in paſſiua coniugatione, qualis eſt hoc loco, ſignificat cuſtodire ſe, ſiue cauere, vel ſeipſum admonere. Itaque ad verbum ſic verti potuiſſet, *ſeruus tuus cuſtodit ſe in eis*, id eſt, abſtinet à peccando, præcepta tua cuſto-diens, quod eſt idem cum eo, *ſeruus tuus cu-ſtodit ea*, id eſt, præcepta.

XIII. *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, & ab alienis parce ſeruo tuo.*

Dixerat ſe cuſtodire mandata Dei, cor-rigit ſe, atque excipit peccata ex ignoran-tia, quæ vix caueri poſſunt. Quaſi dicat, Seruus tuus cauet à peccatis, legem tuam ſeruando, non omnino, ſed quantum pati-tur humana fragilitas. Pulchre in Hebræo legitur ad verbum, *ignorantias quis intelligit?* vbi opponit ignorantiam intelligentiæ, de-monſtrare volens, eſſe difficillimum caue-re peccata, quæ ex ignorantia committun-tur; & tamen quia vere peccata ſunt, & ca-ueri potuerunt, addit orationem, *ab occultis meis munda me*. Quod ſequitur, *& ab alienis parce ſeruo tuo*, non ſignificat, vt Deus nobis ignoſcat peccata aliena, vt vulgo hic locus citari ſolet; ſed vt Deus cuſtodiat nos à ſo-dalitate peruerſorum hominum. Homines enim bonæ voluntatis, qualis erat ſanctus Dauid, ab ignorantia propriorum delicto-rum & à ſeductione prauorum ſodalium in primis cauere debent. Pro voce, alienis, ha-
זדים betur in Hebræo, *zedim*, quod ſuperbos ſi-gnificat. S. Hieronymus vertit, *à ſuperbis li-bera ſeruum tuum.* Sed Septuaginta lege-
זרים runt, *zarim*, non *zedim*: ſignificat autem,
זרים *zarim*, alienos. Senſus eſt fere idem, niſi quod ſecundum Hebræum, vt nunc ſe ha-bet, ſignificatur liberatio ab vno genere ma-lorum, id eſt, à ſuperbis: at ſecundum Græ-cum textum, & veram Hebraicam lectio-nem, ſignificatur liberatio generalis ab om-nibus peruerſis amicis. Noſtra igitur lectio ſic exponenda eſt, ab alienis, id eſt, ab iis, qui alienis moribus ſunt, parce ſeruo tuo, id eſt, parcendo remoue illos ab amicitia ſerui tui.

Si mei non fuerint dominati tunc im- XIV.
maculatus ero, & emundabor à delicto maximo.

Reddit rationem, cur tantopere timeat improborum familiaritatem. Nam, inquit, ſi iſti alienis moribus præditi, *non fuerint do-minati mei*, id eſt, ſi per nimiam familiarita-tem, non me ſibi ſubiecerint, & ad ſuam voluntatem me non redegerint; *tunc imma-culatus ero, & emundabor*, id eſt, mundus ero *à delicto maximo*, id eſt, à peccato graui, & mortali, omne enim mortale crimen maxi-mum dici poteſt, cum à Deo bono maximo auertat, & ad pœnam gehennæ plane maxi-mam perducat. S. Auguſtinus legit, *à deli-cto magno*, vt habetur in Græco, ſed parum refert.

Et erunt, vt complaceant eloquia oris XV.
mei, & meditatio cordis mei, in conſpectu tuo ſemper.

Non ſolum tunc immaculatus ero, ſed et-iam *tunc erunt, vt complaceant*, id eſt, fiet, vt complaceant eloquia oris mei, & *meditatio cordis mei in conſpectu tuo ſemper*, id eſt, hym-ni, quos in laudem tuam corde, & ore decan-to, placebunt tibi ſemper, quia de mundo corde, & ſimplici ore prodibunt.

Domine adiutor meus, & redemptor meus.

Placebunt, inquam, tibi cantica mea, ex XVI.
gratia tua, non meritis meis: quia vt ſim immaculatus, mundus à delicto maximo, & proinde placeant tibi verba mea, dono tuo habeo, *qui es adiutor meus, & redem-ptor meus*, adiutor in bonis, & redemptor à malis.

PSALMVS XIX.

Titulus & Argumentum Psalmi.

In finem Psalmus Dauid.

PSalmus hic videtur cantatus à Dauide prævidente Christi aduentum ad debellandas aëreas potestates, quo etiam pertinent duo Psalmi sequentes.

EXPLICATIO PSALMI XIX.

I. *EXaudiat te Dominus in die tribulationis, protegat te nomen Dei Iacob.*

Cum Dauid nullius hominis nomen exprimat, alloquitur sine dubio illum, in quem omnia iustorum desideria, & omnium Prophetarum vaticinia respiciebant. Ac quasi Christum videret in bellum aduersus diabolum prodeuntem, & oratione se armantem, imminente passionis tribulatione, acclamat illi, *Exaudiat te Dominus in die tribulationis*, id est passionis, in qua, vt dicit Apostolus ad Hebr. 5. *cum clamore valido & lachrymis preces supplicationesq; offerens, ad eum, qui posset illum saluum facere à morte, exauditus est pro sua reuerentia.* Exauditus est autem, non vt mortem euaderet, sed vt mortem moriendo destrueret, & vitam resurgendo repararet; & confusio in gloriam, mortalis in immortalem verteretur, sicut ipse ait Ioan. 17. *Pater venit hora, clarifica Filium tuum.* De hac exauditione loquitur Propheta. Quo etiam pertinet, quod sequitur, *Protegat te nomen Dei Iacob.* Per nomen intelligi potest inuocatio, sicut in eo loco: *In nomine meo dæmonia eiicient*, Marc. vlt. Potest etiam intelligi potestas, siue auctoritas, vt Ioan. 5. *Ego veni in nomine Patris mei.* Potest denique simpliciter per nomen Dei, Deus intelligi: sæpe enim in Scripturis ponitur nomen pro persona cuius est nomen, vt cum dicit B. Petrus Act. 4. *Non est aliud nomen sub cœlo, in quo oporteat nos saluos fieri*: & cum S. Lucas ait in Act. in Græca editione, c. 1. *Erat autem turba nominum simul fere centum viginti.* Addidit Propheta, *nomen Iacob*, quia Iacob significat populum Dei, cuius populi Christus est caput: quasi diceret, protegat te Deus populi sui, vt protegendo te, qui es caput eius populi, consequenter totus populus saluus fiat. Protectio vero petitur à telis inimicorum, vt non noceant: tunc autem vere nocuissent, si vel Christi resurrectionem, vel Christi fidem & nomen, vel Ecclesiæ propagationem impedire potuissent.

Mittat tibi auxilium de sancto, & de Sion tueatur te. II.

Per *sanctum*, intelligit montem sanctum, qui dicitur Sion, vt explicatur in secunda parte versiculi. Dicebatur autem sanctus mons ille, propter præsentiam arcæ Testamenti. Sed hoc loco videtur accipiendus mons, Sion cœlestis, de quo loquitur Apostolus ad Hebr. 12. *Accessistis ad Sion montem, ciuitatem Dei viuentis*, Hierusalem cœlestem, &c. Nam meminit hoc loco Propheta montis Sion, vt ostendat Deum ex altissimo monte suo omnia speculari (nam & Sion specula interpretatur) ac proinde posse commode Christum præliantem videre, atque inde illi suppetias mittere; locus autem tam altus, vt inde omnia videantur, non est mons Sion terrestris, sed cœlestis. Itaque ait, *mittat tibi auxilium de sancto* monte, id est, de celsissimo cœlorum habitaculo, vnde omnia cernit; *& tueatur de Sion*, id est, altissima illa specula, vnde omnia prospicit.

Memor sit omnis sacrificij tui, & holocaustum tuum pingue fiat. III.

Quia Dominus præliaturus cum hoste generis humani, non solum orauit, sed etiam sacrificauit, id est, non solum obtulit orationem verbalem, vt sic loquar, sed etiam realem, quæ est sacrificium, ideo Propheta sicut de oratione verbali dixerat: *Exaudiat te Dominus*, ita nunc dicit de oratione reali: *Memor sit omnis sacrificij tui*, i. non contemnat, semper in memoria habeat, & respiciat omnia sacrificia tua. *Et holocaustum tuum pingue fiat*, i. acceptetur, vt solent acceptari holocausta ex animalibus pinguibus. Eo siquidem

quidem holocaustum est gratius, quo animal immolatum est melius & perfectius. Hinc est illud Danielis c.3. *Sicut in millibus agnorum pinguium, sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo, vt placeat tibi.* Porro Christus obtulit multa sacrificia, &ad extremum, holocaustum; ideo dicit Propheta: *Memor sit omnis sacrificij tui, & holocaustum tuum pingue fiat.* Sacrificia multa sunt passiones multæ, quas pertulit Dominus pro gloria Dei, dum viueret; holocaustum quo se ipse totum obtulit, est ipsa mors crucis.

סלה Additur hoc loco *Selà* in Hebræo textu, quod significat *semper.* Itaque sensus est, memor sit Dominus semper omnium passionum, & ipsius mortis Christi. Videtur autem precatio Dauidis, prophetia potius, quam precatio: vere enim semper viget, semperq; vigebit coram Deo, passio Christi; imo etiam ab initio mundi semper viguit, ac per eam nobis omnia bona donantur.

IV. *Tribuat tibi secundum cor tuum, & omne consilium tuum confirmet.*

Declarat finem orationis & sacrificij, quasi dicat, ad hoc te Deus exaudiat, & sacrificium tuum accipiat, vt peruenias, quo peruenire cupis, & finem tibi propositum consequaris, nemoq; sit, qui te ab illo prohibere valeat. *Tribuat tibi secundum cor tuum,* id est, det tibi, quod est secundum cor tuum, id est, quod cupis. *Et omne consilium tuum confirmet,* id est, & omne quod deliberasti, stabiliat, ratum esse velit, & executioni mandari permittat & concedat. In Hebræo habetur, *omne consilium tuum impleat,* quod est idem. Itaque sensus est, Exaudiat te Deus, & accipiat sacrificium tuum, vt destruas opera diaboli, vt hominem de captiuitate liberes, vt vitam æternam in te credentibus præbeas, &c. Hoc enim fuisse desiderium cordis Christi, & consilium, & deliberationem, docent sacræ Literæ. *Filius Dei,* inquit Ioannes, *venit, vt dissoluat opera diaboli,* 1. Ioan. 3. Et B. Paulus: *Christus venit in hunc mundum, peccatores saluos facere,* 1. ad Tim. 1. Et ipse Dominus: *Venit Filius hominis quærere, & saluum facere, quod perierat,* Luc. 19.

Lætabimur in salutari tuo, & in nomine Dei nostri magnificabimur. V.

Cum id factum erit quod petimus, videlicet, vt tu Rex noster victoriam de inimicis reportaueris, tunc *lætabimur* non solum corde, sed etiam voce (id enim significat vox Hebræa *ranan*) *in salute tua,* id est, ob salutem tuam, id est, quia incolumis ex bello redieris, quæ salus & incolumitas in nos redundabit: רנן *Et in nomine Dei nostri,* à quo tanta victoria processit, *magnificabimur,* magnos videlicet nos esse ducemus & dicemus, non propter magnitudinem, quæ in nobis sit, sed propter magnum Dominum, quem habemus. In Hebræo est, *Nidgal,* id est, *vexillum erigemus:* sed Septuaginta legerunt *Nigdal,* vna litera transposita, id est, *magnificabimur.* נדגל נגדל Itaque in Hebræo irrepsit error vitio scriptorum, tametsi illa etiam lectio optimum sensum habeat.

Impleat Dominus omnes petitiones tuas, nunc cognoui quoniam saluum fecit Dominus Christum suum. VI.

Iterum repetit faustam precationem, quasi dicat, impleat ergo Dominus omnes petitiones tuas, ex quibus tam multa bona secutura sunt: *Nunc cognoui quoniam saluum fecit Dominus Christum suum,* id est, ideo audacter repeto, vt Dominus exaudiat te, & impleat petitiones tuas, quia nunc Domini illustratione cognoui omnino fore implendas. Cognoui enim, quod Dominus saluum fecit, id est, certissime saluum faciet Christum suum, & iam in prædefinitione sua saluum illum fecit, à morte excitauit, in cœlo collocauit, hostes sub pedibus eius subiecit.

Exaudiet illum de cœlo sancto suo, in potentatibus salus dexteræ eius. VII.

Quia dixerat, saluum fecit; declarat illud esse dictum de salute in prædefinitione, non in exequutione. Nam, vt quod prædefinitum est, tempore suo impleatur, *exaudiet illum de cœlo sancto suo,* & sic saluum faciet Dominus Christum suum. Illud, *in potentatibus salus dexteræ eius,* potest habere duplicem sensum: potest enim accipi potentatus

pro

גבורה pro potentia, & robore, & hoc magis proprie sonat vox Hebræa, *ghebura*, & tunc sensus erit, *in potentijs*, id est, in Magna potentia aderit Christo salus dexteræ Dei. Et quamuis verbum Græcum, dynastia, & Latinum *potentatus*, proprie significent imperium siue principatum; tamen possunt accipi pro potentia & robore, quomodo accipiuntur eadem vocabula in Psalm. 89. *Si autem in potẽtatibus octoginta anni*, &c. in Psalmo 20. versu vlt. *Cãtabimus, & psallemus virtutes tuas.* vbi in Græco est δυναστείας. Potest etiam accipi potentatus, pro principatu, & imperio, vt verbum Grçcum dynastia, & Latinum potentatus proprie significant, & tunc sensus erit, *Exaudiet illũ de cœlo sancto suo, & in potentatibus*, id est, quia in principatibus nimirum constituendis, vel conseruandis, præcipue necessaria est salus dexteræ eius. Quamuis enim multa præsidia ad salutem Principes habere videantur, vt equos, & currus, arma, & milites, arces, & munitiones, tamen ista omnia nihil sunt, si absit salus dexteræ Dei: ideo recte subiungit.

VIII. *Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri inuocabimus.*

Pergit explicare victoriam Christi, quam futuram præuidebat, & ait, *Hi in curribus, & hi in equis*, id est, alij aduersariorum in curribus armatis confident, alij in equis ferocibus; & per hæc duo nomina, intelligi vult omnia alia humana præsidia, quibus olim in bellis, tum ad prælium, tum ad fugam vtebantur. *Nos autem* cum capite nostro, & rege Christo, non tam in curribus, & in equis, *quam in nomine Dei omnipotentis, per deuotam precem inuocato*, fiduciam nostram collocabimus. Porro idem est, nomen Domini inuocare, & in nomine Domini inuocare, secundum Scripturæ sanctæ phrasim. Neque multum refert, quod in Hebraico
נזכיר textu habetur, *nazchir*, commemorabimus: non enim loquitur Dauid de qualicunque Dei commemoratione, sed de ea quæ fit ab ijs, quę eius nomen implorant, ab eoque auxilium petunt.

Ipsi obligati sunt, & ceciderunt, nos autem surreximus, & erecti sumus. IX.

Ostendit, quanto sit vtilius in nomine Domini, quam in curribus, equisve confidere. Illi, qui in curribus, vel in equis confidebant, *obligati sunt, & ceciderunt, nos autem*, qui in Deo confidimus, *surreximus, & erecti sumus.* Et simul indicat miram rerum conuersionem. Nam ante Christi victoriam, hostis humani gneris sublimis, quasi in curribus & equis, minabatur deiectis hominibus ob originale peccatum; & similiter Principes Iudæorum, Herodes & Pilatus, alijque visibiles Christi hostes; quasi erecti insultabant Christo patienti, humilibusq; eius discipulis: sed paulo post illi omnes colligati, & impediti corruerunt, isti vero surrexerunt, atq; erecti in æternum stabunt. In Hebræo habetur, *carehu*, incuruati sunt: vnde aliqui pu- כרעו
tant Latinam vocem esse corruptã, & legendum, *obliquati sunt*, & non obligati sunt, sed falluntur. Nam Latina lectio Græcam imitatur; in Gręco autem est συνεποδίσθησαν, id est, *colligati sunt*, quasi compedibus, quod noster recte vertit, *obligati sunt*, id est, ligati & impediti, ne pugnare vel consistere possent, *ceciderunt*. Itaq; Septuaginta non tam ad verba, quam ad sententiam respexerunt.

Domine saluum fac regem, & exaudi nos in die qua inuocauerimus te. X.

Concludit coniungendo finem cum principio. Initio dixerat, *Exaudiat te Dominus in die tribulationis*, nunc idem confirmat cõuertendo orationem ad Deum, *Domine saluum fac regem* de tribulatione sua; & eodem modo *exaudi nos*, & *saluos fac in die, qua inuocauerimus te*, id est, in die tribulationis nostræ, in qua non alium, quam te inuocabimus. In Hebræo sunt eadem verba, sed interpunctio est alia. Itaque S. Hieronymus & moderni ita legunt, *Domine salua; Rex exaudi nos in die, qua inuocauerimus te.* Sed cum nomen, *hammelech*, possit verti, Rex, המלך
& Regem, quia Hebræi non declinant nomina per casus, & Septuaginta Interpretes verterint, τὸν βασιλέα, id est, *Regem*, & sic legerint omnes veteres Patres; non est magni

magni facienda lectio modernorum Hebræorum, cui post tempora LXX. Interpretum interpunctio addita est. Porro S. Hiero. fideliter vertit: sed textum habuit minus emendatum. Posset hic Psalmus commode recitari, quando Christiani Principes proficiscuntur ad bellum contra infideles.

PSALMVS XX.

Titulus & Argumentum Psalmi.

In finem Psalmus Dauid.

Psalmus vigesimus connexus est cum præcedente decimonono. Ille petebat à Deo, vt Christum Regem cum hoste generis humani præliaturum, protegeret. Iste gratias agit, quod protexerit, exaltauerit & coronauerit.

EXPLICATIO PSALMI XX.

I. *Domine in virtute tua lætabitur Rex, & super salutare tuum exultabit vehementer.*

Adepta victoria, *Rex* noster Christus *lætabitur in virtute tua*, i. ob virtutem, potentiamq́; tuam, per quam de hostibus suis feliciter triumphauit. *Et super salutare tuum*, i. de salute à te illi præstita gaudebit, & voce etiam *exultabit vehementer*. Itaque vna pars
II. versiculi aliam declarat.

Desiderium cordis eius tribuisti ei, & voluntate labiorum eius non fraudasti eum.

Respondent hæc verba iis, quæ in Psalmo superiore dicta fuerant, *tribuat tibi secundum cor tuum* &c. phrasis Hebraica est, dare petitionem, pro eo quod est dare rem petitam, quomodo in 1. lib. Reg. c. 1. dicit Heli Sacerdos Annæ, *Deus Israel det tibi petitionem tuam, quam rogasti eum*. Sic igitur hoc loco dicitur, *Desiderium cordis eius tribuisti ei*, i. id ei tribuisti, quod desiderabat. *Et voluntate labiorum eius non fraudasti eum*, i. non fraudasti eum ea re, quam volebant labia eius, id est, quam se velle, & desiderare, labiis orationem fundendo, demonstrauit. In summa dicit, datum fuisse Christo, quod corde desiderauerat, & labiis expetiuerat.

Quoniam præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis; posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso. III.

Magna vere fuit Christo causa lætandi, quod non solum habuerit quod petiit, sed quod Deus præuenerit eius desideria, & dederit ei maxima dona, antequam peteret. *Præuenisti*, inquit, *eum in benedictionibus dulcedinis*, in Hebræo est *bonitatis*, & similiter in Græco. Itaque sensus est, Christum fuisse præuentum donis bonitatis Dei, quæ fuerunt conceptio de Spiritu sancto, vnio ad personam Verbi, infusio omnium scientiarum & virtutum, & ipsa Dei visio: quæ omnia in primo instanti conceptionis illi data fuerunt; proinde præuentus fuit benedictionibus dulcedinis. Quod vero sequitur: *Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso*, vel, vt habetur in Hebræo, *de auro perfecto*, videtur referendum ad Regnum & Sacerdotium, quod etiam ab ipsa conceptione habuit, propter quæ Christi cognomen accepit: corona enim aurea, insigne est Regium & Sacerdotale.

Vitam petiit à te, & tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum, & in sæculum sæculi. IV.

Beneficia superiora præuentus accepit: at corporis gloriam & immortalitatem, & alia deinceps petiit & obtinuit, *petiit vitam*, cum imminente passione *preces & supplicationes obtulit ei, qui posset eum saluum facere à morte*, vt dixit Apostolus ad Hebr. 5. Deus autem tribuit ei *longitudinem dierum in sæculum, & in sæculum sæculi*, i. vitam sempiternam, *vt resurgens à mortuis iam non moriatur, & mors illi vltra non dominetur*. Ex hoc loco manifeste conuincuntur, qui hunc Psalmum ad literam exponunt de Dauide, quod fecit Iansenius, vel de Ezechia, quod facit Euthymius, & ante eum Theodoretus: nam nec Dauid, nec Ezechias habuit longitudinem dierum in sæculum, & in sæculum sæculi.

V. *Magna est gloria eius in salutari tuo, gloriam & magnum decorem impones super eum.*

Non solum vitam in sæculum sæculi dedit ei Deus, sed etiam *exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen.* Philip. 2. Hæc enim est vere *magna gloria, quam habuit in salutari Dei*, id est, in salute, qua illum saluum fecit Deus: & hinc *gloriam & magnum decorem*, id est, immensum honorem *impones super eum*, pro eo quod imposita illi fuit ab inimicis spinea corona tantæ ignominiæ, vt eo tempore *non esset species ei, neque decor*, vt cecinit Isa. cap. 53.

VI. *Quoniam dabis eum in benedictionem in sæculum sæculi, lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.*

Post exaltationem ad dexteram Patris, & nomen super omne nomen, sequetur vniuersalis benedictio *cœlestium, terrestrium & infernorum*, quæ nunquam deficiet, de qua loquitur B. Paulus ad Philipp. 2. & Ioannes Apoc. 5. Verba illa, *dabis eum in benedictionem*, significant, pones eum, vt communem benedictionis materiam, id est, facies vt omnes illi benedicant. Græcus codex clarior est, habet enim; *dabis ei benedictionem*, sed in Hebræo habetur, *pones eum benedictionem:* sensus est idem. Quod autem additur, *lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo*, significat lætitiam consequentem illa omnia bona iam dicta: semper enim lætitia sequitur adeptionem boni. Illud, *cum vultu tuo*, significat coram te, & in præsentia tua.

VII. *Quoniam Rex sperat in Domino, & in misericordia Altissimi non commouebitur.*

Bona iam dicta prædicit fore omnino stabilia & firma in æternum. *Quoniam*, inquit, *Rex sperat in Domino*, id est, confidit in potentia infinita Dei, non in viribus humanis, *Et in misericordia Altissimi*, id est, in bonitate illius, qui super omnes est, & cui subiiciuntur omnia, ideo *non commouebitur*, siue non nutabit, sed permanebit securus in æternum.

VIII. *Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis, dextera tua inueniat omnes, qui te oderunt.*

Probat non commouendum Christum, neque regnũ eius, quoniam inimici eius omnes peribunt. *Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis*, i. inuenietur manus tua super oẽs inimicos tuos, vt eos videlicet punias. Idem repetit, dicens: *Dextera tua inueniat*, pro inueniet, *omnes qui te oderunt.* Textus Hebręus clarissimus est, *Inueniet manus tua omnes inimicos tuos, dextera tua inueniet odientes te.* Sed Interpretes variare voluerunt. Videtur autem Propheta nunc alloqui Christum, non Patrem: Christus n. proprie est, quem Iudæi, aliiq; persecutores oderunt, & de eo dicitur in Psal. 109. *Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*

Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui, Dominus in ira sua conturbabit eos. IX.

Describit pœnam inimicorum: *Pones*, inquit, *eos*, tuos videlicet inimicos, *vt clibanum ignis*, i. facies eos vndique æstuare, quomodo ęstuat clibanus ardens, *in tempore vultus tui*; i. in die iræ tuæ, quæ in vltimo iudicio manifestabitur. Idem repetit in tertia persona, quasi dicat, vere dixi, *pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui.* Nam Dominus Christus, *in ira sua conturbabit inimicos suos*, & tunc ad imperium Christi, deuorabit eos ignis æternus, & sic efficientur quasi clibanus ardens. Verbum Hebræum, *balag*, significat proprie deglutire, vel perdere, ac dissipare. בִּלַּע Ideo S. Hieron. vertit; *Dominus in furore suo præcipitabit eos.* Fortasse, *conturbabit eos*, positum est, pro *exturbabit eos*, videlicet à facie sua in gehennam, & ibi deuorabit eos ignis. Sic enim cohærebit lectio Hebraica, cum Græca & Latina, fortasse vox Hebraica, *balag*, significat non solum deglutire & perdere, sed etiam conturbare: בִּלַּע nota enim erat LXX. Interpretibus vis Hebraicarum vocum magis, quam posterioribus Rabinis. Sensus autem semper est bonus.

Fructum eorum de terra perdes, & semen eorum à filiis hominum. X.

Ne-

Ne forte obiiceret aliquis, posteros inimicorum Christi aliquando pro patribus surrecturos, & molestiam Christo illaturos, addit Propheta, non solum inimicos Christi, sed omnes eorum filios ac nepotes, atque adeo omne semen eorum periturum. *Fructum*, inquit, *eorum*, i. filios & posteros, *de terra perdes* & eliminabis, *& semen eorum à filiis hominum*, nimirum perdes.

XI. *Quoniam declinauerunt in te mala, cogitauerunt consilia, quæ non potuerunt stabilire.*

Iuste punies eos, quoniam illi iniuste tibi nocere conati sunt. Videtur Dauid valde proprie & subtiliter dixisse, *declinauerunt in te mala*, quoniam mala pœnæ directe ad Christum non pertinebant, in quo nulla fuit culpa, sed iniqui homines detorserunt & declinauerunt mala. id est, contumelias, vulnera, plagas, mortem ipsam, à suo quasi itinere in Christum innocentem. *Cogitauerunt consilia, quæ non potuerunt stabilire*, id est, mala voluntas in ipsis fuit perdendi Christum, & impediendi regnum eius, sed non potuerunt perficere, quia Deus mala omnia conuertit in bonum ipsius Christi, & fidelium seruorum eius.

XII. *Quoniam pones eos dorsum, in reliquiis tuis præparabis vultum eorum.*

Hic describitur summa impiorum calamitas: quod videlicet sunt destinati ad sola flagella, & ad maiorem calamitatem visuri sint electos Dei in summa gloria & felicitate. *Pones eos dorsum*, id est, facies vt nihil sint nisi dorsum, pars videlicet flagellis exposita: sic nimirum totos flagellabis, quasi toti sint dorsum. *In reliquijs tuis præparabis*, seu diriges, (vt sonat vox Hebræa) *vultum eorum*, id est, diriges vultum eorum in reliquiis tuis, hoc est, ad considerandos electos tuos, quos tibi reliquisti, de quibus scriptum est, *reliquiæ saluæ fient*. Voce Hebræa *metarecha*, מיתריך. S. Hieronymus vertit, funes tuos, sed LXX. Interpretes recte verterunt, *reliquijs tuis*, quia vox illa vtrumque significat. Locus hic obscurus est admodum, si cui nostra interpretatio minus placeat, audiat alias. Theodoretus & Euthymius sic exponunt, *Pones eos dorsum*, id est, in fugam eos conuertes, faciens vt terga vertant: *In reliquijs tuis præparabis vultum eorum*, id est, in reliquias eorum, hoc est, in filios eorum præparabis vultum tuum, id est, iram tuam. Volunt enim isti auctores hyperbaton esse in verbis Prophetæ, & propterea inuertenda esse verba eo modo, quo diximus. An hæc interpretatio literæ & verbis inhæreat, lectores iudicent. S. Hieronymus, & S. Augustinus, necnon moderni, quisque suam interpretationem excogitauerunt.

Exaltare Domine in virtute tua, cantabimus & psallemus virtutes tuas. XIII.

Concluditur Psalmus sancta acclamatione ad Christum Regem, & simul prædictione eorum, quę futura sunt post vltimum exitium omnium impiorum. *Exaltare Domine in virtute tua*, id est, qui aliquando apparuisti humilis, & tanquam infirmus crucifigi passus es, nunc in fortitudine & potentia deuictis hostibus, & in gehennam detrusis, *exaltare* vsque ad summum cœlum: interim nos electi tui *cantabimus* voce, & instrumentis musicis resonabimus potentiam tuam, vt aliquando ad te perueniamus, & in sæculum sæculi te laudemus. Hic solum est obseruandum, per *virtutem*, in vtraque parte versiculi, non intelligi virtutes morales, sed potentiam & robur, vt ex verbis Hebraicis & Græcis manifeste colligitur.

PSALMVS XXI.

Titulus & Argumentum Psalmi.

In finem, pro susceptione matutina, Psalmus Dauid.

Psalmus hic de passione & resurrectione Domini tam aperte loquitur, vt plane temerarium sit, ad alium sensum eum velle detorquere. Titulus respicit resurrectionem, quæ significatur in illa voce, susceptio matutina. *Resurrectio enim facta est tempore matutino, & per virtute Dei suscipientis quodãmodo Christũ de sepulchro, & educentis eum ad aurã vitalẽ,*

אילת איל אילים אילם

iuxta illud Psal. 3. & exurrexi, quoniam Dñs suscepit me. *Vox Hebræa* aieleth *significat* ceruum, *vel, vt alij volunt,* stellam. *Sed LXX. Interpretes recte verterunt susceptionem, quoniam apud ipsos verbum* aial, *suscipere significat. Quod planum est ex Psal.* 106. *v.* 17. *vbi vocem* auilim, *ipsi legerunt* aialem, *& verterunt,* suscepit eos. *Neque longe absunt ab eodem sensu lectiones ex Hebræo, pro cerua matutina, siue pro stella matutina. Sensus enim est, pro Christo resurgente. Ipse enim resurgens recte comparatur stellæ, quia surrexit plenus gloria, accinctus lumine, sicut vestimento, & de se ipse dicit Apoc. vlt.* Ego sum stella splendida & matutina. *Ipse quoque similis est ceruo, siue ceruæ, tum quia ceruo nihil nocent animantia venenata, imo ipse halitu suo serpentes de cauernis educit & occidit, vt S. Hieronymus in hunc locum, & Basilius in Psal.* 28. *scribunt: Christus autem* spiritu oris sui interficiet impium, *& nihil ei nocere potuerunt omnes impiorum persecutiones. Tum etiam, quia ceruus velocissime salit in altissimos mõtes, vnde in Canticis sæpe comparatur Christus hinnulo ceruorum salienti in montes. Ipse enim in die resurrectionis velocissimo saltu ab inferis, & à morte ad vitam immortalem & gloriosam ascendit. Tum denique, quia ceruus dicitur arte quadam naturali à senio se defendere, & vergentem in defectum vitam rediuiua nouitate ab inferis reuocare, vt scribit Gilbertus ser.* 14. *in Cantic. Christus autem in die resurrectionis arte omnipotentiæ, & infinita sapientia sua vere corpus suum iam mortuum rediuiua nouitate ab interitu reuocauit. Cerua vero potius, quam ceruus dicitur, quia resurrectio proprie ad carnem pertinet. Si enim Christus in carne passus est, ita & in carne resurrexit.*

EXPLICATIO PSALMI XXI.

I. D*Eus Deus meus, respice in me; quare me dereliquisti? longe à salute mea verba delictorum meorum.*

Loquitur Dauid in persona Christi pendentis in Cruce, & in summo passionis dolore constituti, vt patet ex Euangelio Matth. 27. in quo legimus, Christum morti proximum dixisse: *Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me?* quæ sunt prima verba Psalmi huius. Illud enim, *respice me*, non habetur in Hebræo, sed fuit additum à LXX. Interpretibus declarationis causa. Quod autem Christus queritur, se derelictum à Deo, non significat, eum fuisse derelictum à persona Verbi, quasi esset dissoluta vnio hypostatica; vel destitutum à gratia & beneuolentia Patris; sed significat, permissum fuisse à Deo, vt ipse in humana natura pateretur horribilia illa tormenta, & mortem ignominiæ plenam; à qua si Deus voluisset, eum facillime liberare potuisset. Neque orta est querimonia illa ab impatientia, vel ab ignorantia, quasi Christus ignoraret causam suæ passionis, aut non libenter ferret, se à Patre in illis doloribus derelictum; sed fuit querimonia illa, protestatio quædam acerbissimæ passionis. Quia enim in toto progressu passionis tanta animi æquitate Dominus omnia pertulerat, vt ne gemitus quidem exaudiretur; potuissent homines credere, illum superiore aliqua virtute impassibilem redditum, dolores non sensisse. Ideo igitur vicinus morti protestatur, se verum esse hominem, vereq; passibilem, & à Patre derelictum in doloribus, passionis acerbitatem sensu doloris intimo & maximo hausisse. Ait igitur, *Deus Deus meus*, Christus in forma serui vocat Patrem Deum suum, quia in illa hora proprie eum colebat vt verum Deum, sacrificans illi sacrificium corporis sui, sacrificium omnium quæ vnquam facta fuerant, præstantissimum. *Respice in me*, rogat vt videat, vbi pro honore suo constitutus sit, recognoscat obedientiam Filij sui, acceptet sacrificium pro genere humano oblatum. *Quare me dereliquisti?* non solum protestatio veræ passionis, vt diximus, sed etiam admiratio quædam esse videtur, quasi dicat, fieri ne potest, vt dilectissimum & vnigenitum filium in hanc doloris abyssum deuenire permiseris? Similia sunt illa: *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret*, Ioan. 3. & illa Rom. 8. *Proprio Filio suo nõ pepercit, sed pro nobis omnib. tradidit illum.*

Longe

Longe à salute mea verba delictorum meorum Multi timentes, ne Christo peccati notam inurant, coacte exponunt. Atqui legunt cum interrogatione: *Longe à salute mea verba delictorum meorum?* Sed talis interrogatio gratis fingitur; cum in nullo textu inueniatur. Alij exponunt, *Peccata mea*, cum nulla sint, *longe sunt à salute mea*, id est, non impediunt salutem meam. Sed facilius dixisset Propheta, Longe à morte mea verba delictorum meorum, si delicta non fuissent causa mortis Christi. Alij coniungunt cum superioribus partem huius sententiæ, sic, *Deus meus, quare me dereliquisti longe à salute mea?* Sed omnes textus habent interpunctionem aliam. Et deinde quid significabit illud, *verba delictorum meorum?* Alij denique considerant, verbum Hebraicum *Sciaagathi*, significare rugitum, non delictum; & interpretantur, *Longe à salute mea verba rugitus mei*, id est, rugitus meus, siue clamor meus, quo auxilium imploro, longe est à salute mea, id est, non potest impetrare mihi salutem. Cæterum LXX. Interpretes sine dubio non legerunt *Sciaagathi*, sed *Sciagaathi*, vnica litera transposita, & recte verterunt, *delicta*, non *rugitum*. Sententia igitur simplex & vera hæc est, *Longe à salute mea verba delictorum meorum*, id est, merito me dixi derelictum in doloribus, quia delicta totius mundi, quæ in me suscepi, non possunt coniungi cum mea salute. Necesse enim est, vt patiar & moriar, si ea purgare volo. Christus autem sibi tribuere posse nostra peccata, ac si sua essent, Scripturæ passim docent, Ioan. 1. *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* 1. Pet. 2. *Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum.* Isa. 53. *Posuit Deus in eo iniquitates omnium nostrûm* 2. Cor. 5. *Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit*, id est, hostiam pro peccato. Sicut igitur hostia pro peccato non potest non immolari, si peccata purgari debeant; ita Christus hostia pro peccatis totius mundi factus, recte dicit: *Longe à salute mea sunt verba delictorum meorum*, id est, non possum mortem euadere, cum peccata totius mundi in me sint posita, vt pro eis pœnas luam. Porro, *verba delictorum*, phrasis est Hebraica. Hebræi enim vtuntur nomine *verbi*, ad rem, siue negotium in genere significandum. Itaque sensus est, *verba delictorum meorum*, id est, hæc ipsa res, quod tot peccata super me acceperim, pro quibus satisfaciam, *longe est à salute mea*, id est, non potest coniungi cum salute mea, ac per hoc, in causa est, vt mortem non euadam.

שאגתי

שאגתי

שגאתי

II. *Deus meus clamabo per diem, & non exaudies, & nocte, & non ad insipientiam mihi.*

Iterum alia ratione se derelictum ostendit sine spe salutis temporalis. *Clamabo*, inquit, *per diem, & non exaudies, & nocte*, supple, *clamabo, & non exaudies*. Est autem sensus, Etiam si clamem die ac nocte, non exaudies me, vt liberer à morte corporali. Videtur alludere ad duas orationes, quas fecit, vnam de nocte in horto, alteram de die in Cruce, sed non seruat ordinem, quia sensus est ille, quem dixi, etiam si clamem die & nocte, non exaudies. Quod sequitur, *& non ad insipientiam mihi*, in Hebræo est, *& non silentium mihi*, sed Septuaginta non videntur per *dumija*, vnquam intellexisse *silentium*. Nam in Psal. 61. v. 1. vertunt, *subiecta*, in Psal. 64. v. 1. vertunt, *decet*, hoc loco, *insipientiam*. Igitur vel aliquid aliud legerunt, vel nouerunt hanc vocem recipere omnes istas intelligentias. Sensus autem hic esse videtur, *Clamabo die & nocte, & non exaudies*, & tamen hoc *mihi ad insipientiam* adscribi non poterit, quia, licet sciam me non exaudiendum, vt mortem temporalem euadam, tamen prudenter clamo, quia scio me exaudiendum, quo ad principalem intentionem meam, quæ est, vt genus humanum redimatur, & ego non detinear in morte, sed resurgam ad vitam immortalem. Occurrit mihi alia expositio, in qua per *diem*, intelligatur tempus vitæ, per *noctem*, tempus mortis; & hic sit sensus, *Clamabo per diem, & non exaudies*, id est, clamabo, dum viuo, vt à morte liberer temporali, & hunc clamorem non exaudies,

דמיה

& nocte clamabo, & non ad insipientiam mihi, i. clamabo postea, cum mortuus fuero, vt resurgam, & non ero insipiens, quia clamorem hunc nocturnum exaudies, in quem sensum recidit etiam lectio Hebraica, *Et noctu, & non silentium mihi*, i. clamabo de nocte, & tunc non silebis, sicut siluisti ad clamorem diurnum; sed respondebis mihi, ac per hoc exaudies me. Et quia illud, *non exaudies*, potest etiam reddi, *non respondebis*, vtrumque enim significat verbum *hana*, clarissime verti potuisset versiculus in hunc modum: *Clamabo per diem, & non respondebis mihi, clamabo per noctem, & tunc respondebis mihi*, vel secundum Septuaginta: *Clamabo per diem, & non exaudies, clamabo per noctem, & non ero insipiens.*

ענה

III. *Tu autem in sancto habitas laus Israël.*

Probat se non insipienter de nocte clamaturum, etiam si de die non sit exauditus, & se omnino exaudiendum; idq; quatuor rationibus: primo, quia Deus sanctus & misericors sit: secundo, quia soleat inuocantes se benigne audire: tertio, quia ipse in maxima pressura sit: quarto, quia in Deo ab ipsa sua natiuitate confisus sit, eiq; soli adhæserit. Prima ratio est in præsenti versiculo: *Tu*, inquit, Domine, omnino exaudies me, quia *in sancto*, id est, in sanctitate *habitas*, totus sanctus & pius es, & ad te malitia, vel crudelitas accedere non potest: & ideo tu es *laus* populi tui *Israël*, tum quia te laudat populus tuus Israel, tum quia propter te laudatur populus tuus Israel. Hæc enim est maxima laus populi tui, quod habeat Deum omni ex parte sanctissimum. In Hebræo habetur sic: *Tu autem sancte, inhabitas laudes Israel*, id est, tu sanctus es, & ideo versaris assidue in ore populi tui te laudantis. Sed credibile est LXX. Interpretes non legisse *chados*, sanctus, sed *chodes*, sanctitas, vna litera transposita, & tunc verti debet: *Tu autem sanctitatis habitator*, quod est idem cum eo quod nos habemus: *Tu autem in sancto habitas. Laudes Israel*, in numero multitudinis est in Hebræo; sed quia id coniungitur cum Deo, vt sententia esset clarior, maluerunt Septuaginta vertere, *laus Israël*, quam *laudes Israël.*

קדוש
קודש

IV. *In te sperauerunt patres nostri; sperauerunt, & liberasti eos.*

V. *Ad te clamauerunt, & salui facti sunt; in te sperauerunt, & non sunt confusi.*

Hæc est altera ratio ab exemplis, & sententia perspicua est. Habentur autem multa eiusmodi exempla in libro Iudicum. Quotiescunque enim filij Israel clamauerunt ad Dominum, misit eis Dominus saluatorem vnum ex Iudicibus, vt Gedeonem, Sampsonem, Samuelem, &c.

VI. *Ego autem sum vermis, & non homo; opprobrium hominum, & abiectio plebis.*

VII. *Omnes videntes me deriserunt me; loquuti sunt labiis, & mouerunt caput.*

VIII. *Sperauit in Domino, eripiat eum; saluum faciat eum, quoniam vult eum.*

Hæc est tertia ratio ducta à pressura Christi crucifixi. *Ego autem*, inquit, *sum vermis, & non homo*, id est, in tali statu sum hoc tempore, vt non solum minoratus ab Angelis, sed ab hominibus minoratus videar; nimirum *nouissimus virorum*, vt dixit Isaias cap. 53. imo infra omnes homines factus, cum & Barabbæ & latronibus postpositus sim. Itaque adeo factus sum vilis, vt vermis potius videar esse quam homo. *Opprobrium hominum*, de quo videlicet homines erubescunt, quasi de homine dedecoroso, quod impletum est quando Petrus ipse iurauit se non nosse hominem illum. *Et abiectio plebis*, id est, quem etiam plebs vilissima populi pars ita abiecit, vt diceret: *Non hunc, sed Barabbam: Omnes videntes deriserunt me*, id est, qui me in eo statu viderunt, irriserunt omnes, omnia videlicet hominum genera, nobiles, ignobiles, sacerdotes, laici, Hebræi, Gentiles, quod impletum est quando, vt scribit S. Lucas cap. 23. *Stabat populus spectans, & deridebant eum Principes cum eis.* Et infra: *Illudebant autem ei & milites. Loquuti sunt labijs, & mouerunt caput*; hoc etiam impletum fuisse docet S. Matthæus cap. 27. *Blasphemabant eum mouentes*

mentes capita sua, & dicentes: Vah qui destruis templum Dei. Sperauit in Domino, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniam vult eum. Easdem voces Iudæorum fuisse, testatur S. Matthæus in eodem loco: *Confidit*, aiebant, *in Deo, liberet nunc eum, si vult.* Nec multum refert, quod Propheta dicit, *quoniam vult eum.* Et Euangelista refert, eos dixisse, *si vult.* Nam cum Propheta dicit, *saluum faciat eum, quoniam vult eum*, subintelligitur, vt ipse dicit, quod perinde est, ac si dixisset, *liberet eum, si vult eum*, id est, si amat eum, vt ipse dicit, liberet eum, vel quandoquidem vult eum, vt ipse dicit, liberet eum. Admiranda prorsus Prophetæ illustratio, qui non solum res gestas, sed etiam verba prænouit; & prædixit, quæ Iudæi in passione Christi dicturi fuerant. Pro *sperauit in Domino*, habetur nunc in Hebræo, *gol*, id est, *volue ad Dominum*. Sed Rabini male collocarunt puncta. Debet enim legi, *gal*, id est, *voluit*, vt legit S. Hieronymus, qui vertit, *confugit ad Dominum*, quod est idem cum eo, quod verterunt Septuaginta, *Sperauit in Domino.* Idem enim est, voluit, siue reuoluit se ad Dominum, confugit ad Dominum, & sperauit in Domino.

גֹּל
גַּל

IX. *Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre; spes mea ab vberibus matris meæ.*

X. *In te proiectus sum ex vtero, de ventre matris meæ Deus meus es tu, ne discesseris à me.*

Hæc est ratio postrema ducta ab innocentia perpetua ipsius Christi. Illud, *quoniam*, non est vbique nota causæ, sed sæpe ponitur loco coniunctionis *&*, vel *autem* Aliquando etiam nihil significat, sed additur ornatus gratia. *Tu es, qui extraxisti me de ventre*, id est, à natiuitate tuus sum, præsertim, cum re vera non naturali modo, sicut cæteri homines, sed virtute tua singulari natus sim, non reseratis claustris pudoris: sicut etiam absque virili semine in vtero Virginis conceptus fui. S. Hieronymus vertit ex Hebræo, *Tu autem propugnator meus ex vtero.* Sed verbum *gochi*, à radice *guach*, proprie nihil significat aliud, nisi *eductor meus ex vtero.* Quid S. Hieronymus sequutus sit, fateor me nescire. *Spes mea ab vberibus matris meæ*, id est, sicut tu me eduxisti ex vtero, ita tu es, qui præcipue me aluisti: vbera quidem matris suxi, sed intelligo lac de cœlo matri subministratum; & ideo in te ab vberibus matris confidere & sperare didici. *In te proiectus sum ex vtero*, id est, prodiens ex vtero, in sinum tuum cecidi, qui singulari prouidentia curam mei geris. *De ventre matris meæ Deus meus es tu*, id est, sicut ab incipiente vita mea tu mihi singulari prouidentia adstitisti, ita & ego ab exordio vitę meæ te colere cœpi, vt Deum meum. *Ne discesseris à me*; hæc verba sunt apud Hebræos initium sequentis versiculi: Sed recte etiam ponuntur in textu Græco & Latino in fine superioris versiculi. Sunt enim veluti conclusio superioris rationis, ac si Christus diceret, Quandoquidem in te proiectus sum ex vtero, & ab eo tempore Deus meus es tu, ideo iure à te requiro, vt non discedas à me, prętertim cum iam instet grauissima & vltima tribulatio mea, id est, mors corporis mei.

גֹּחִי
גּוּחַ

Quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est, qui adiuuet. XI.

Posset fortasse hic versus exponi de propinquante passione, ac de mœrore & timore, quem Dominus in horto pati voluit. Sed certe multo probabilius est, totum hunc locum de propinquante morte esse intelligendum, tum quia Dominus in præterito statim adiungit, *Foderunt manus meas.* Et: *Diuiserunt sibi vestimenta mea*: tum etiam quia paulo ante voces Iudæorum expressit, quas in se iam cruci affixum iactauerunt: tum denique quia primum Psalmi versiculum Dominus in cruce pendens, ac morti proximus recitauit. Igitur iuxta id, quod dixerat, *non ad insipientiam mihi*, nimirum clamabo ad te, precatur nunc, vt Deus sibi adsit in vltima tribulatione, non vt liberetur à morte, sed vt non detineatur in morte. Peto, inquit, vt non discedas à me, *quoniam tribulatio*, videlicet vltima & grauissima, *proxima est*, &, *quoniam non est*

alius,

alius, qui adiuuate me possit, vt sic moriar, vt mortem occidam.

XII. *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me.*

Narrat crudelitatem hostium suorum, quos comparat tauris, leonibus & canibus. Intelligit per inimicos Pontifices & Pharisæos, qui veluti tauri insultabant ei, quasi cornibus eum peterent, dicentes: *Vah qui destruis templum Dei*, &c. & qui veluti leones aperto ore famem suam demonstrabant, id est, desiderium ingens perdendi eum, vnde & rugiebant, dicentes: *Tolle, tolle, crucifige eum.* Et qui veluti canes mordebant eum, detrahentes videlicet ei, dum dicerent: *Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram.* Et: *Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum* Ex quibus detractionibus, falsisq; calumniis tandem factum est, vt Dominus crucifigeretur, ideo statim subiungit: *Foderunt manus meas*, &c. sed singula videamus. *Circumdederunt me vituli multi*, per vitulos non intelligit hoc loco vitulos quoscunque, sed vitulos grandiores & cornigeros, qui etiam tauri dici possint Nam quod sequitur, *Tauri pingues obsederunt me*, est explicatio, siue repetitio, præsertim cum in Hebræo ad verbum habeatur, *fortes Basan obsederunt me.* Vocat vitulos, *fortes Basan*, quia erant robusti & pingues; nam Basan erat regio abundans optimis pascuis, vnde pinguissimi tauri & arietes prodibant Dicuntur autem Pontifices & Pharisæi fortes & pingues, quia erant potentes & diuites. Aliqui distinguunt vitulos à tauris, & per vitulos intelligunt plebem indisciplinatam & imbellem, per tauros, Pontifices & Pharisæos. Non est improbabilis expositio, sed probabilius arbitror id, quod dixi.

XIII. *Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens.*

Eosdem significat Pontifices & Pharisæos, qui miro desiderio inhiabant morti eius, vt supra diximus.

XIV. *Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea.*

Factum est cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei. XV.

Aruit tanquam testa virtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis, & in puluerem mortis deduxisti me. XVI.

In his versiculis declarat, quomodo se gesserit contra inimicorum suorum crudelitatem, ac dicit, se non restitisse illorum violentiæ, sed in omnibus humilitatem, patientiam & mansuetudinem seruasse, iuxta illud Isaiæ: *Faciem meam non auerti ab increpantibus & conspuentibus in me:* & illud S. Petri: *Cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur: tradebat autem iudicanti se iniuste.* Itaque inquit, *sicut aqua effusus sum*, id est, non restiti vllo modo, sed instar mollissimæ aquæ me præbui versandum, & impellendum in omnem partem. *Et dispersa sunt omnia ossa mea*, id est, omnis fortitudo mea dilapsa est à me, non quod vere potentiam amiserim, sed quod ea vti noluerim, & aduersariis meis potentia sua vti permiserim, iuxta illud: *Hæc est hora vestra, potestas tenebrarum.* Itaque debilem atque imbecillum me præbui ad resistēdum, quasi solam carnem sine ossibus haberem. *Factum est cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei*, id est, non solum exterius patientem & mitem me præbui, sed etiam interius humilis corde fui; non intumuit, neque obduruit cor meum contra persequutores, nolens ignoscere, & vlcisci parans: sed contra potius factum est sicut cera liquescens ex affectu pio erga illos, miserans illorum cæcitatem, & pro eis rogans: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Illud, *in medio ventris mei*, significat in medio viscerum meorum. Sumitur enim in Scriptura venter pro interioribus, vt Ioan. 7. *Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Et Cant. 5. *Venter meus contremuit ad tactum eius.* *Aruit tanquam testa virtus mea*, id est, robur meum quasi exaruit omni virore exhausto, quia videlicet ita me ligari & vulnerari permisi, quasi impotens essem ad resistendum. *Et lingua mea adhæsit faucibus meis*, id est, ne verbis quidem aduersarios lędere

dere, aut de ipsorum iniustitia conqueri volui. *Et in puluerem mortis deduxisti me*, i. & sic tandem illis persequentibus, & me non resistente, tu Deus meus, sine cuius permissione nihil fieri potest, in mortem & sepulturam adduxisti me. Vocatur n. puluis mortis ipsa sepultura, quia mortui puluere tegi solent.

XVII. *Quoniam circundederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me.*

XVIII. *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea.*

Declarat modum quo in puluerem mortis deductus est. *Quoniam*, inquit, *circumdederunt me canes multi*, id est, detractores multi, Pontifices videlicet & Pharisæi, qui falsis criminationibus subuersionis populi, tributi denegati, Regni affectati, & similibus Pilatum coëgerunt, vt me crucifigendum militibus traderet. *Concilium malignantium obsedit me.* Declaratio est verborum superiorum. Canes enim multi nihil sunt aliud, nisi concilium, i. cœtus malignantium. Isti, inq̃, malignantes, *foderunt manus meas & pedes meos*, non quidem manibus, sed auctoritate
כארי sua. In Hebræo legitur *caari*, quod signifi-
כארו cat *quasi leo*, sed Septuaginta legerunt *caaru*, quod est *foderunt*. Et sic omnino esse legendum non dubium est, quia Septuaginta nunquam vertissent *foderunt*, si legissent *caari*. S. quoq; Hieron. ex Hebræo vertit *foderunt*, ac per hoc legisse credendus est *caaru*. In ipso etiam libro Massoreth ad cap. 24. Numeri, differentes Rabini de illis verbis, *Accubuit vt leo*, quod est Hebraice *caari*, monent in Psalmo hoc legendum quidem esse *caari*, sed iuxta codices emendatiores scribendum *caaru*. Quamuis enim ex perfidia sua legere velint *quasi leo*, tamen fatentur scriptum esse *caaru*, id est, *foderunt*: Denique sententia multo est clarior, *foderunt manus meas*, quam, *quasi leo manus meas*. Neque
כרו • multum refert, quod *foderunt*, Hebraice scri-
כארו bendum esset *caru*, non *caaru*; quoniam litera *aleph*. sæpe redundat, & ideo paragogica vocatur ab Hebræis. *Dinumerauerunt omnia ossa mea*, id est, ex corporis extensione in Cruce factum est, vt omnia ossa numerari possent. Addidit vero Dauid hoc de extensione & numeratione ossium, vt intelligeremus crucifixionem. Alioqui enim per fossionem manuum & pedum potuissent intelligi vulnera gladio facta, non clauis. In Hebræo habetur in prima persona, *numeraui omnia ossa mea*. Sed facile est vnius vel alterius literæ mutatione contigisse errorem. Certe sensus est clarior, si legamus *numerauerunt*, quomodo sine dubio legerunt LXX. Interpretes, & lectionem illam sequuti sunt S. Hieronymus, S. Augustinus, Theodoretus, & Euthymius in expositione huius loci.

Ipsi vero considerauerunt & inspexerunt me: diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. XIX.

Addidit ad supplicium Crucis, ignominiam nuditatis. *Ipsi*, inquit, curiose inspexerunt totum corpus meum, quoniam nudatum erat omnibus vestibus. Siquidem eas vestes diuiserunt milites inter se, & super tunicam, quę supererat, sortem miserunt. Quæ omnia impleta esse, ad literam Ioannes Euangelista testatur.

Tu autem Domine, ne elongaueris auxilium tuum à me, ad defensionem meam conspice. XX.

Reuertitur ad orationem, quam inchoauerat in principio Psalmi, & rursum repetierat versiculo decimo & vndecimo. Itaque iam tota passione sua exposita, rogat Deum pro celeri resurrectione: nam per eam perfecte liberabitur ab omni persecutione & iniuria aduersariorum. *Tu autem Domine, ne elongaueris auxilium tuum à me*, id est, aduersarij mei ad summum malitiæ peruenerunt, atque in me omnes vires suas exercuerunt; iam tuum est non differre amplius auxilium, sed meam defensionem paterne suscipere. In Hebræo ad verbum sic legitur: *Et tu Domine ne longe fias, fortitudo mea ad auxilium meum festina.* Possent aliquo modo paucis mutatis concordari hæc ipsa verba cum verbis Græcæ & Latinæ editionis, sed non videtur operæprecium in hac re laborare, cum sensus omnino sit idem.

XXI. *Erue à framea Deus animam meam, & de manu canis vnicam meam.*

XXII. *Salua me ex ore leonis, & à cornibus vnicornium humilitatem meam.*

Declarat, in quo velit auxilium sibi adesse. *Erue*, inquit, *à framea* siue gladio *animam meam*, id est, libera ab instrumento mortis vitam meam. Ponit enim gladium, qui mortis est instrumentum, pro quolibet instrumento mortis, quod in Scriptura frequens est, 2. Regum 12. *Non recedet gladius de domo tua.* Ezechiel. 33. *Si viderit gladium venientem super terram*, &c. Rom. 8. *Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an gladius?* ponit vero *animam* pro vita, quod similiter in Scriptura vsitatissimum est. *Et de manu canis vnicam meam.* Per *canem* intelligit canes illos, de quibus supra dixerat, sed vtitur numero singulari, vel per figuram intellectionis, vel ad significandam vnionem in malum inimicorum suorum. Per *vnicam* vero intelligit eandem vitam suam, quam vnice diligebat, sicut par erat diligi vitam Verbi incarnati. *Salua me ex ore leonis*, illius, de quo supra dictum est: *Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens. Et à cornibus vnicornium humilitatem meam.* Antea dixerat: *Tauri pingues obsederunt me*, nunc loco taurorum ponuntur vnicornes, qui sunt indomitæ bestiæ, & tauris etiam ferociores, vt significet, nequitiam & crudelitatem inimicorum suorum non imminutam tot suppliciis fuisse, sed auctam. Porris his omnibus verbis non petit Dominus vitam temporalem suam saluari, sed (vt sæpe diximus) petit vitam suam celeriter reparari, & ita reparari, vt non amplius pateat morsibus canum, vel vnguibus leonum, vel cornibus vnicornium, aut taurorum. Illud, *humilitatem meam*, in Hebræo est, *hanithani*, quod S. Hieronymus vertit, *exaudi me*, Pagninus autem, *respondisti mihi*. Sed LXX. Interpretes non legerunt, *hanithani*, sed *honithi*, vna litera dempta, id est, *humilitatem meam*.

ענותני

עניתי

Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te. XXIII.

Iam incipit narrare fructum resurrectionis suæ, qui est conuersio mundi ad Deum. *Narrabo*, inquit, *nomen tuum fratribus meis*, id est, postquam resurrexero, mittam Apostolos in mundum vniuersum, & per eos *narrabo nomen tuum*, id est, notitiam diuinitatis tuæ manifestam faciam omnibus hominibus, qui fratres mei sunt propter assumptam carnem, & sic *in medio Ecclesiæ laudabo te*, id est, non amplius in angulo Iudææ, sed in medio Ecclesiæ magnæ ex Iudæis & Gentibus adunatæ, laudabo te, per ministros meos videlicet. Hunc locum adducit Apostolus ad Hebr. 2. *Propter quod*, inquit, *non confunditur fratres eos vocare, dicens: Nunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te.*

Qui timetis Dominum, laudate eum; semen Iacob, glorificate eum. XXIV.

Timeat eum omne semen Israël, quoniam non spreuit, neque despexit deprecationem pauperis. XXV.

Quia dixerat, *in medio Ecclesiæ laudabo te*, quod erat implendum per fideles suos, ideo nunc ipsos fideles hortatur, vt Deum laudent. *Qui timetis Dominum*, id est, qui Dei notitiam habetis, eumq; colitis. Timere enim Deum in Scriptura accipitur pro colere. Ita Ionæ 1. Ionas interrogatus de populo suo, *Ego*, inquit, *Hebræus sum, Deum qui fecit cœlum & terram, ego timeo.* Et Dan. 6. *Paueant omnes Deum Danielis.* Et Iudith 1. dicitur de Iudith, *quod timebat Dominum valde.* Itaque sensus est, Vos qui Deum verum cognoscitis & colitis, *laudate eum.* Et ne putemus fideles, quos alloquitur, esse paucos, vtpote vnam gentem Iudæorum, addit: Vniuersum *semen Iacob glorificate eum*, & *timeat eum omne semen Israel*, id est, glorificent & timeant Deum omnes Israëlitæ, non tantum ij, qui sunt Israëlitæ secundum carnem, sed etiam qui sunt Israëlitæ secundum promissionem; quales sunt omnes Gentiles ad Christum conuersi.

Vide

Vide S. Auguſtinum in epiſt. 200. alias 197. ad Aſellicum, vbi demonſtrat, Chriſtianos eſſe veros Iſraëlitas, non carne, ſed ſpiritu, fide & promiſſione. Verba ſequentia, *quoniam non ſpreuit, neque deſpexit deprecationem pauperis.* Hebræi faciunt nouum verſiculum, eiq; adiungunt totum verſiculum ſequentem. Sed Septuaginta aliter interpunxerunt. Reddit igitur rationem Dominus, cur velit ab omnibus laudari Deum, quia videlicet exaudiuit orationem, quam fuderat pro reſurrectione & gloria ſua, pro victoria contra Diabolum, & redemptione generis humani. Vocat autem ſe pauperem, quia talis erat tempore paſſionis, cum nudus ac derelictus, fame ſitiq; laborans penderet in Cruce. In Hebræo pro *deprecationem pauperis*, ha-
ענות betur, *henuth*, quod S. Hieronymus vertit, *modeſtiam*, & poſſet etiam verti, *afflictionem, humilitatem, clamorem*; &c.

XXVI. *Nec auertit faciem ſuam à me, & cum clamarem ad eum, exaudiuit me.*

Idem repetit aliis verbis. In Hebræo legitur, *Nec auertit faciem ſuam ab eo, & cum clamaret ad eum, exaudiuit.* Veriſimile eſt, Septuaginta legiſſe *Iod*, vbi nunc habetur *Vau*, cum ſint literæ ſimiles, & Iod ſit nota pronominis primæ perſonæ, Vau autem tertiæ. Sed ſententia eſt omnino eadem. Nam ſi dicatur, *Nec auertit faciem ſuam ab eo*, per illud, ab eo, intelligitur, à paupere, de quo dictum eſt, *non deſpexit deprecationem*, ſiue *afflictionem pauperis*: pauper autem ille, Chriſtus ipſe eſt.

XXVII. *Apud te laus mea in Eccleſia magna, vota mea reddam in conſpectu timentium eum.*

Hortatus fuerat fideles ſuos, vt Deum laudarent, nec prædicit, id omnino futurum. *Apud te laus mea in Eccleſia magna*, id eſt, laus, quam ego tibi canam per fideles meos, erit apud te ſiue coram te in Eccleſia magna; non in cœtu paucorum Hebræorum, ſed in Eccleſia omnium Gentium. Poſſet etiam hic locus exponi de laude, qua laudatur Chriſtus in Eccleſia coram Deo. Euthymius legit, *A te laus mea*, vnde videtur legiſſe ἀπὸ σοῦ, ſed in textu noſtro habetur παρὰ σοῦ, apud te, & ſic legunt Hieronymus, Auguſtinus, Theodoretus, & alij. Hebraica vox
meittecha, vertitur à S. Hieronymo, *apud te*, מאתך
ab aliis, *à te*. Vtramque enim expoſitionem recipit. *Vota mea reddam in conſpectu timentium eum*: per vota intelligenda videntur hoc loco vota ſacrificiorum & oblationum, iuxta illud Iſaiæ 19. *Colent eum in hoſtiis & muneribus, vota vouebunt Domino, & reddent.* Chriſtus enim cum videret holocauſtum mortis ſuæ gratiſſimum Deo fuiſſe, videtur quodammodo promiſiſſe, ſe holocauſtum illud per miniſtros ſuos frequentiſſime oblaturum eo quo deceret modo, atque hoc eſt quod nunc dicit: *Vota mea reddam in conſpectu timentium eum*, id eſt, per miniſtros meos Sacerdotes noui Teſtamenti aſſidue immolabo ſacrificium Deo gratiſſimum; idq; *in conſpectu timentium*, id eſt, colentium eum, ac per hoc verorum fidelium. Non enim licet hoc ſacrificium coram infidelibus immolare.

Edent pauperes, & ſaturabuntur; & XXVIII.
laudabunt Dominum: qui requirunt eum, viuent corda eorum in ſæculum ſæculi.

De hoc ſacrificio *edent pauperes*, qui ſuam paupertatem & egeſtatem ſpiritualem agnoſcunt, *& ſaturabuntur*, quia guſtabunt bonum, quod eſt ſuper omne bonum, *& laudabunt Dominum*, gratias agentes Deo pro tam inſigni beneficio illi omnes, *qui quærunt eum*, qui eſuriunt, & proinde auide requirunt Dominum, *viuent corda eorum in ſæculum ſæculi*. Hic erit fructus illius refectionis, vt corda tam nobili cibo refecta viuant vita ſpirituali, vita gratiæ interim, ac poſtea vita gloriæ in ſæculum ſæculi. Sic enim Veritas ait Ioan. 6. *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Sicut enim cibus corruptibilis vitam conſeruat ad tempus, ita cibus incorruptibilis vitam æternam præbet. In Hebręo habetur, *viuet cor veſtrum in æternum*, ſed v-
na litera mutata, ex *leuauchem*, cor veſtrum, לבבכם
fit *leuauam*, cor eorum. לבבם

Reminiſcentur, & conuertentur ad Do- XXIX.
minum, vniuerſi fines terræ.

Reddit causam, cur in Ecclesia magna sit laudaturus Deum, quia videlicet conuertentur ad Deum merito sacrificij crucis, omnes gentes. *Reminiscentur*, inquit, principij, vnde prodierunt, id est, recordabuntur, se olim à Deo in primo parente conditos, quod per originale peccatum iam dudum obliuioni mandauerant; & ideo ligno & lapidi dixerant: *Pater meus es tu. Reminiscentur*, inquam, primæ creationis, *& conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ*, id est, omnes gentes, quę habitant orbem terrarum, vsque ad vltimos eius fines. Significantur autem per omnes gentes, non singuli homines totius mundi, sed ex omnibus gentibus aliqui.

XXX. *Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ familiæ gentium.*

Declaratio est versiculi superioris. Id est enim conuerti ad Dominum omnes fines terræ, *adorare Dominum*, relictis idolis, omnes familias gentium, quæ vsque ad fines terræ propagatæ inueniuntur. Porro adorare coram Domino, idem est quod adorare Dominum, quoniam vox Hebræa, quam nos vertimus *adorare*, proprie significat *incuruari*. Incuruari autem coram Domino, idem est quod adorare Dominum.

XXXI. *Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.*

Merito conuertentur ad Dominum, & adorabunt eum omnes gentes, quoniam ipse est verus & naturalis Rex omnium gentium; ideo ipse deinceps, non dęmones, dominabitur gentium.

XXXII. *Manducauerunt, & adorauerunt omnes pingues terræ; in conspectu eius cadent omnes, qui descendunt in terram.*

Quia dixerat, *edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt Dominum, & adorabunt eum vniuersæ familiæ gentium*: ne quis putaret, solos pauperes & plebeios conuertendos ad Dominum, adiungit de diuitibus & potentibus: *Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terræ*, id est, ipsi etiam pingues terræ, qui abundant terrenis bonis, ipsi Principes, Imperatores, Reges manducabunt de mensa Domini, & adorabunt, ac laudabunt communem Dominum, cuius est regnum super omnes gentes. Ponitur autem more prophetico præteritum pro futuro, *manducauerunt, & adorauerunt*, pro *manducabunt, & adorabunt*. Et denique *omnes, qui descendunt in terram*, siue, vt sonat vox Hebrça, *qui descendunt in puluerem*. id est, omnes mortales, qui tandem per mortem resoluuntur in puluerem, *omnes*, inquam, *cadent in conspectu eius*, id est, genua flectent, & adorabunt. Atque ita vere generalis erit conuersio gentium, quæ est fructus Dominicæ passionis & resurrectionis.

Et anima mea illi viuet; & semen meum seruiet ipsi. XXXIII.

Concludit Psalmum, dicens, se deinceps perpetuo victurum ad gloriam Dei, & eidem Deo posteritatem suam fideliter seruituram. Ponit autem animam pro toto homine, quod in Scripturis, & præsertim in Psalmis est frequens. *Anima mea*, id est, ego illi viuam, *& semen meum*, id est, posteritas mea regenerata per aquam & Spiritum sanctum, *seruiet illi*. In Hebræo habetur, & anima eius non viuet; sed manifeste apparet, Septuaginta non legisse, *naphscio, anima eius*, sed *naphsci, anima mea*. Solum enim extendenda est particula vnius literæ, vt ex vna voce fiat alia. Sic etiam certum est, Septuaginta non legisse *lo*, non, sed *lo* ei. Et cum sententia lectionis, quam habuerunt Septuaginta, longe clarior sit; imo cum sententia lectionis modernorum Hebræorum nihil plane significet, non videtur posse dubitari, quin textus Hebraicus sit corruptus vitio librariorum. נפשו נפשי לא לו

Annunciabitur Domino generatio ventura, & annunciabunt cœli iustitiam eius populo qui nascetur, quem fecit Dominus. XXXIV.

Declarat, quod dixit, *semen meum seruiet ipsi*, dicens: *Generatio ventura*, id est, populus noui Testamenti suscipiet bonum nuncium de Domino, & de iustitia eius, quæ est iustitia Fidei. Illud, *annunciabitur generatio ventura*, significat, annunciabitur generatio-

ni

ni venturæ, ſiue nuncium accipiet generatio ventura. Eſt enim phraſis Græca, qualis habetur etiam Matth. 11. *Pauperes euangelizantur*, id eſt, pauperibus euangelizatur. Et 1. Timoth. 1. Secundum Euangelium, quod creditum eſt mihi, nam in Græco ad verbum eſt, *quod creditus ſum*, ſed Interpres mutauit phraſim Græcam, quam reliquit Matth. 11. Itaque non eſt ſenſus, *annunciabitur Domino generatio ventura*, id eſt, adſcribetur Domino generatio ventura, ſed annunciabitur de Domino, ſiue Dominus generationi ven-
לדור turæ. Quod colligitur tum ex Hebræo, vbi habetur, *laddor*, id eſt, *generationi*; tum quia idem repetitur, vel declaratur in ſequentibus verbis, de more Dauidis, *Annunciabunt cœli iuſtitiam eius populo qui naſcetur*. Idem enim eſt, *generatio ventura*, &, *populus qui naſcetur*. Annunciabitur ergo Dominus generationi venturę, quia *annunciabunt cœli*, id eſt, cœleſtes homines, *iuſtitiam Dei populo qui naſcetur*. Vocatur autem iuſtitia Dei, iuſtitia Fidei, quam Deus donat gratis credentibus in Chriſtum, quæ vere facit homines iuſtos. Hoc enim præcipue docuit Euangelium, omnes eſſe peccatores, nec poſſe viribus propriis iuſtificari, ſed à ſolo Deo per Chriſti Fidem veram iuſtitiam expectandam. In Hebræo non habetur, *generationi venturæ*, ſed poſt nomen *generationi*, habetur interpunctio, ac deinde verbum *venient*, quod coniungitur cum ſequenti, *& annunciabunt*. Cæterum LXX Interpretes non habuerunt illam interpunctionem poſt nomen *generationi*, & verbum *venient*, legerunt in ſingulari, *veniet*, ac proinde recte legerunt, *generationi quæ veniet*, id eſt, generationi venturæ. Nomen *cœli*, cum dicitur, *annunciabunt cœli*, non habetur in Hebræo, neque in Græco textu, ſed Latinus Interpres addidit explicationis gratia. Et legitur hæc vox *cœli*, apud S. Hieronymum & S. Auguſtinum in commentario huius Pſalmi, ſed non legitur à Theodoreto & Euthymio Græcis ſcriptoribus, quia (vt diximus) vetus Latinus Interpres eam addidit. Illud, quod habetur in fine, *quem fecit Dominus*, ſignificat, populum iſtum noui Teſtamenti, peculiarem eſſe Dei populum, ab ipſo Deo proprie regeneratum, & creatum in Chriſto in operibus bonis, vt dicit Apoſtolus ad Titum c. 3. Similis eſt ſententia in Pſalmo 117. *Hæc dies, quam fecit Dominus*.

PSALMVS XXII.

Titulus & Argumentum Pſalmi.

Pſalmus Dauid.

Titulus indicat auctorem Pſalmi fuiſſe Dauidem: Argumentum vero Pſalmi eſt eximia Dei beneuolentia erga Electos.

EXPLICATIO PSALMI XXII.

Dominus regit me, & nihil mihi dee- I.
rit; in loco paſcuæ, ibi me collocauit.

In hoc Pſalmo deſcribitur felicitas Electorum Dei per ſimilitudinem ouium, quæ ab optimo aliquo paſtore reguntur. In eorum perſona Dauid, qui vnus erat ex illis, dicit: *Dominus regit me, & nihil mihi deerit*, quaſi dicat, ouicula Dei ſum, & quia Deus paſtor eſt potentiſſimus, ſapientiſſimus & optimus: ideo confidenter dico, *nihil mihi deerit*. Hæc vox eſt hominis feliciſſimi in via, & in ſpe. Nam Beati in patria, & in re, non dicunt, *nihil mihi deerit*, ſed nihil mihi deeſt. Siquidem fugit ab eis labor & dolor, & iam intrauerunt in gaudium Domini ſui: at Beati in via & in ſpe, non poſſunt dicere, nihil mihi deeſt, cum ſint obnoxij multis paſſionibus, ſed recte dicunt, *nihil mihi deerit*, quia ſi eſurierint, non deerit panis, ſi ægrotauerint, non deerit medicus, & ſic de cæteris. Porro vox illa, *regit*, in Hebræo & Græco textu proprie ſignificat, *paſcere*, & idcirco ſenſus eſt: Dominus regit me paſtorali modo, ſicut paſtor regit ouiculas ſuas. Quod autem dixit in ſumma, *nihil mihi deerit*, declarat per partes in ſequentibus verbis. Videntur autem hæc eſſe, quibus ouiculæ egere ſolent; primo, paſcua pinguia: ſecundo, aquæ puræ: tertio, vt reducantur, ſi forte errauerint: quarto, vt ducantur per commodas vias: quinto,

vt à lupis, aliisq; feris defendantur: sexto, vt fatigatæ sustententur: septimo, vt si per tribulos & saxa incedentes lædantur, refocillentur & recreentur: denique, vt euoluto die confectoq; itinere domum habeant, vbi requiescant. Hæc omnia præstat abunde Deus electis suis, ac per hoc recte dicunt, *nihil mihi deerit*. Incipit Dauid à primo, cum subiungit, *in loco pascua, ibi me collocauit*, i. non collocauit me in loco arido, vel deserto; sed in pascuis vberrimis, vbi salubrium herbarum maxima copia est. Particula *ibi*, non habetur in Hebræo, neque est necessaria: addita est ab interprete Græco, & inde translata in Latinam editionem, sed redundat. Porro pabula, siue pascua spiritualia rationabilium ouium Dei, quibus Electi abundant, nihil sunt aliud, nisi notitia Dei, Eucharistia, panis verbis Dei, Veritas ipsa. Hæc enim est, quæ vitam spiritualem sustentat & auget.

II. *Super aquam refectionis educauit me, animam meam conuertit.*

Attingit secundum & tertium bonum ouiculis necessarium. *Super aquam refectionis educauit me*, id est, non solum in loco herbis affluente collocauit me; sed etiam in loco vicino salubribus aquis, atque ita educauit & aluit me optimo pabulo super riuos aquarum sito, vt possim ab æstu & sitis ardore refrigerari. Parum refert, quod vox Hebræa *menuchot*, & Græca ἀναπαύσεως, non tam refectionem, quam requiem significat. Idem enim est sensus. Qui enim salubribus aquis ardorem sitis extinguit, & requiescit & reficitur. Spiritualis aqua, quæ concupiscentiæ ardorem rationabilium ouium restinguit, gratia Dei est, de qua Dominus in Euangelio, Ioan. 4. *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.* Nihil enim æque reprimit carnalia desideria, quam gustus amoris Dei. Gustato enim spiritu desipit omnis caro. *Animam meam conuertit*, hoc est tertium bonum, reductionis videlicet. Neq; enim potest homo suis solis viribus reuerti ad Deum, sicut potest suis solis viribus auerti, ait igitur: Bonus pastor errantem me quæsiuit & reduxit: quod est beneficium magnum, atque Electorum proprium, vt non sinantur errare perpetuo.

מנוחות

Deduxit me super semitas iustitiæ, propter nomen suum. III.

Quartum bonum commemorat. *Deduxit*, inquit, *me super semitas iustitiæ*, i. ingredi fecit me per viam angustam præceptorum suorum, vt iuste viuerem. Id vero fecit remouendo occasiones peccandi, minuendo vires tentatoris, augendo charitatem, dulcescere faciendo iustitiam, illustrando, inflammando, alliciendo, terrendo, aliisq; innumerabilibus modis. Quos modos si aduerteremus, non cessaremus omnibus momentis tam dulci Pastori gratias agere, præsertim cum id faciat non propter merita nostra præcedentia, sed *propter nomen suum*, id est, *vt notas faciat diuitias misericordiæ suæ in laudem gloriæ gratiæ suæ*, vt dicit Apostolus Ephes. 1.

Nam & si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. IV.

Hoc est bonum quintum, defensio videlicet à lupis aliisq; syluestribus feris. *Nam & si ambulauero in medio*, siue, vt habet Hebræus textus, *in valle vmbræ mortis*, id est, per loca tenebrosa, & periculis omnibus exposita ferarum, latronum, præcipitiorum, *non timebo mala, quoniam tu mecum es*. Nam *si Deus pro nobis, quis contra nos?* Et vere incredibilis securitas est in corde diligentis Deum, dum recogitat, secum esse illum, cui nihil resistere potest. Frequentissima est in libris Prophetarum commemoratio *vmbræ mortis*, quæ proprie significat tenebras densas, quales adfert mors, quæ priuat omni lumine. Dicuntur enim cæci esse in tenebris, quia nihil vident, & multo magis mortui dicuntur esse in tenebris, quia nihil sentiunt. Hinc videlicet Poëtæ loca mortuorum vmbrosa, ac tenebris obsita esse dicunt. Hinc etiam Scripturæ sanctæ passim coniungunt vmbram mortis cum tenebris, vt vnum per aliud explicetur, Iob. 3. *Obscurent eum tenebræ, & vmbra mortis*, & cap. 10. *Ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine.* Isaiæ 9. *Populus qui ambulat in tenebris,*

bris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis: vbi pro eodem accipitur, habitare in tenebris, & habitare in regione vmbræ mortis. Quia vero loca tenebrosa multis periculis sunt exposita, & non sine ingenti pauore per ea iter facere solemus, ideo Dauid hoc loco dicit, *Et si ambulauero in medio vmbræ mortis*, id est, in medio ingentium tenebrarum, vbi multa vndique pericula circumstent, *nihil timebo, quoniam tu mecum es.*

V. *Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.*

Sextum bonum explicatur, quod est sustentatio fatigati. Iam enim Propheta, omissa similitudine ouium, loquitur proprie de hominibus, neque enim oues lassę sustentantur baculo, sed deferuntur in humeris pastorum. Et quamuis possent hæc verba referri ad castigationem paternam, vt S. Aug. facit, tamen probabilius est ad literam esse referenda ad sustentationem, vt ea referunt
משענתך Theodoretus & Euthymius Nam vox Hebraica, *mishanteca*, significat proprie *fulcrum*, i. baculum fulcientem: sicut etiam vox Græca *βακτηρία*, à sustentando deducitur, vnde *βακτηρίωειν*, est baculo inniti. Nisi placeat fortasse, virgam referre ad castigationem, & baculum ad sustentationem. Deus enim cum videt suos in via fatigari, lentiusq; progredi, quam par esset, vtrunque adhibere solet, & verbum increpatorium & consolatorium, vt altero excitet, altero sustentet. Sed vtrunq; tandem consolationem adfert, quoniam lætatur anima, cum videt profectum suum curæ esse Deo.

VI. *Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos, qui tribulant me.*

VII. *Impinguasti oleo caput meum, & calix meus inebrians quam præclarus est?*

Hoc est bonum septimum, quod videlicet Deus electos suos in tribulationibus, quas in hac vita non possumus euadere, mirifice cōsoletur. Quare non est sensus horum versiculorum, quod Deus parauerit electis mensam, oleum & vinum aduersus hostes, quasi hęc sint arma, quibus contra hostes pugnandum sit: sed sensus est, Deum opponere tribulationibus magnis magnas consolationes, & sicut ingeruntur ab hostibus amaritudines, sic ingeri à Deo suauitates, quæ describuntur more humano per similitudinem conuiuij, in quo fit mensa referta cibis optimis, adsit etiam vnguētum pretiosum, quo aspergatur caput, nec desit vinum egregium, atq; ad inebriandum, i. exhilarandum aptissimum. Solebant enim veteres in magnis conuiuiis adhibere inter pręcipuas delicias vnguenta pretiosa, quod etiam seruatum videmus in Euangelio Matth. 26, à S. Maria Magdalena erga Dominum. Porro illa verba, *aduersus eos qui tribulant me*, clariora sunt in textu Græco & Hebraico. Nam ἐξ ἐναντίας Græcum, & *neged* Hebraicum, significant *è regione*, siue *ex aduerso*, vt vertit S. Hieron. Proinde sensus נגד
est, è regione tribulationum, quas mihi ingerunt hostes spirituales, *tu parasti*, siuè *ordinasti*, vt sonat verbum Hebraicum, consolationem ingentem, mensam videlicet opiparam. *Impinguasti caput meum oleo*, id est, vnguento pretioso caput meum perfudisti, & sic exhilarasti faciem meam in oleo, & non deest ex gratia tua calix vini inebrians & præclarus, qui lætificet cor meum. Similis est sententia in alio Psalmo, *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam.* Et in Epist. 2. Corinth. 7. *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* Illud, *calix meus*, in textu Græco est, *calix tuus*, sic legunt Augustinus & Euthymius: sed in Hebræo habetur *cosi*, כוסי
calix meus, & sic etiam vertit S. Hieronymus. Probabile est, emendatiores codices Græcos habuisse, *calix meus*, quomodo legit S. Hieronymus in Commentario, vbi exponit versionem Septuaginta, & sic videtur legisse Theodoretus. Imo S. Hieronymus in Epist. ad Suniam & Fretellam, dicit, in editione Septuaginta haberi, *calix meus*: & ex errore haberi in quibusdam codicibus, *calix tuus*. Proinde nostra lectio Latina omnino retinenda est: sensus vero semper est idem. Calix enim ille

& meus eſt, quia mihi datus; & Dei eſt, quia à Deo datus.

VIII. *Et miſericordia ſua ſubſequetur me omnibus diebus vitæ meæ.*

IX. *Et vt inhabitem in domo Domini, in longitudinem dierum.*

Hoc eſt vltimum bonum, quod perducit ad ſummum bonum. *Miſericordia tua ſubſequetur me*, non ad tempus, ſed perſeueranter vſque in finem, quod eſt donum proprium Electorum. *Et vt inhabitem*, id eſt, & ſubſequetur me, vt inhabitem *in domo Domini in longitudinem dierum*, id eſt, in æternum. In Hebræo & in Græco textu non habetur, *vt*, ſed ſolum, *&*: contra autem nonnulli veterum, vt Auguſtinus, Hieronymus, Theodoretus in Commentariis non legerunt, *&*, ſed ſolum, *vt*; & certe ſine alterutro eſſet clarior lectio, nimirum ſic: *Miſericordia tua ſubſequetur me omnibus diebus vitæ meæ, vt inhabitem in domo Domini*, quomodo legunt Patres; vel ſic: *Miſericordia tua ſubſequetur me omnibus diebus vitæ meæ, & inhabitabo in domo Domini*, quomodo vertit ex Hebræo S. Hieronymus. In his enim lectionibus nihil ſubaudiendum eſt. Tamen lectio noſtra non eſt adeo obſcura, vt non poſſit ſatis facile intelligi. Subauditur enim illud, *ſubſequetur*, quod paulo ante præcedit, nimirum, Miſericordia tua ſubſequetur me, dum viuo, vt recte viuam, & ſubſequetur poſt hanc vitam, vt in æternum viuam. Quare S. Auguſtinus licet in textu non legerit, *&*, tamen in Commentario addit etiam, vt videatur illud ſubintellexiſſe. Porro pro voce, *inhabitem*, in Hebræo habetur, *Sciauti*, quod ſignificat, *redibo*. Cæterum Septuaginta legiſſe videntur *Iaſciauti*, vna literula addita, & ſic recte verterunt, *vt inhabitem*. Quomodo etiam legit S. Hieronymus, qui non vertit, *redibo*, ſed *inhabitabo*. Quare lectio Hebraica poſt S. Hieronymi tempora deprauata fuiſſe videtur.

שבתי
ישבתי

* *
*

PSALMVS XXIII.

Titulus & Argumentum.

Pſalmus Dauid, prima Sabbati.

IN *hoc titulo pars illa*, prima Sabbati, *non habetur in Hebræo, ſed addita eſt à Græcis, fortaſſe quia in principio Pſalmi fit mentio creationis terræ, quæ prima Sabbati, id eſt, die Dominico facta eſt, vel quia ſolerent hunc Pſalmum die Dominico recitare. Quod quidem volunt additum eſſe prima Sabbati, quia illo die Dominus reſurrexit, non mihi videtur probabile, cum hic Pſalmus non reſurrectionem, ſed aſcenſionem Domini manifeſte prædicet: aſcenſionem autem non prima Sabbati, ſed quinta factam eſſe, notiſſimum eſt. Quod ad Aſcenſionem hic Pſalmus proprie pertineat, teſtantur Cyprianus ſerm. de Aſcenſ. Hieronymus epiſt. 142. ad Damaſum, Ruffinus in expoſitione Symboli, Gregorius Nyſſenus, Ioan. Chryſoſtomus, Auguſtinus, Leo, & alij in ſerm. de Aſcenſione.*

EXPLICATIO PSALMI XXIII.

DOmini eſt terra, & plenitudo eius; orbis terrarum, & vniuerſi qui habitant in eo.* I.

Propoſitum Dauidis eſt, oſtendere ex innumerabili hominum multitudine ſolum Chriſtum, & paucos alios, paucos, inquam, ſi ad multitudinem aliorum conferantur, in domum Domini cœleſtem & beatiſſimam intraturos, quare ne forte crederentur cæteri homines ad Deum non pertinere, ſed ab alio aliquo principio creatos eſſe: quod poſtea Marcioniſtæ, Manichæiq; ſenſerunt, præmittit hos duos verſiculos, quibus docet Deum Creatorem ac Dominum eſſe totius orbis terrarum, & omnium rerum, quæ in eo ſunt: *Domini eſt terra, & plenitudo eius*, id eſt, & omnia quæ in ipſa ſunt, quæq; ipſam replent. Quod explicatur per alteram partem verſiculi, *orbis terrarum, & vniuerſi qui habitant in eo.* Declarat enim ſe, cum dixit, Domini eſt terra, intellexiſſe potiſſimum de

terra:

תבל terra habitabili, quæ proprie dicitur, *Tebel*, Hebraice, & Græce, οἰκουμένη, id est, orbis terræ habitabilis; & cum dixit, *omnis plenitudo eius*, declarat, se intellexisse præcipue de hominibus, qui habitant in eo, non de cæteris rebus, quæ in ipso sunt.

II. *Quia ipse super maria fundauit eum, & super flumina præparauit eum.*

Probat Deum Dominum esse orbis terræ, & omnium habitantium in eo; quoniam ipse fecit terram, & fecit eam supereminere aquis, vt esset habitabilis. Nam si vel aquis omnino careret, vel esset aquis vndique cooperta, inhabitabilis esset. *Quia ipse*, inquit, *super maria fundauit eum*, id est, à fundamentis fecit orbem terræ, ac per hoc ex nihilo fecit, & fecit *super maria*, id est, vt superficies terræ esset altior superficie maris, & similiter *super flumina præparauit eum*, id est, præparauit orbem terræ ad habitationem hominum, & ideo fecit superiorem, & altiorem fluminibus, alioqui enim mare & flumina terram obruerent, si altiora essent. Ex hoc autem, quod Deus terram habitabilem fecit, sequitur, vt sit etiam Dominus omnium hominum, tum quia homines ex terra facti sunt, & in terram reuertuntur, tum quia terram incolunt, non vt domini, sed vt coloni à Deo constituti, vt terram colant.

III. *Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius?*

Cum omnes homines coloni, & serui Dei sint, & omnes pariter terram, quæ Dei possessio est, incolant: *Quis ascendet in montem Domini?* id est, erit ne aliquis ex tanto numero, & quis ille erit, qui dignus sit ascendere ad locum vbi proprie habitat Deus. Vocatur *mons Domini* (vt alias sæpe diximus) domus cœlestis, quæ est vere sublimis, & sancta, de qua dicitur in alio Psalmo: *Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum.* Qui hunc locum exponunt de monte Sion, qui erat in Ierusalem ciuitate Iudææ, videntur nullo solido fundamento niti posse, cum constet, montem illum plenum fuisse hominibus omnis generis, vt plane ridiculum videatur de illo dicere: *Quis ascendet in montem Domini?*

IV. *Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, nec iurauit in dolo proximo suo.*

Respondet, quatuor conditiones requiri in eo, qui sit ascensurus montem Domini. Prima est; vt sit *innocens manibus*, id est, nihil mali perpetrauerit: altera, vt sit *mundus corde*, id est, nihil mali cogitauerit, aut cupiuerit: tertia, *vt non acceperit in vano animam suam*, id est, vt non frustra vitam à Deo acceperit, id est, vt non solum nihil mali fecerit, vel cogitauerit, sed etiam ea omnia bona cogitauerit, & fecerit, quæ ad finem sibi à Deo constitutum obtinendum requiruntur: quarta, vt non iurauerit dolose. Illud, *qui non accepit in vano animam suam*, aliqui detorquent ad iuramentum, vt sequens particula sit explicatio superioris. Volũt autem legi, *qui non in vano accepit animam eius*, id est, Dei, vel iuxta puncta Rabinorum, *qui non accepit in vano animam meam*, vt Deus loqui intelligatur. Verum hæc expositio non videtur probabilis, tum quia sine causa Rabini legi volunt, *animam meam*, cum vox Hebræa habeat pronomen tertiæ personæ, non primæ, & in tertia persona verterit S. Hieronymus, tum quia lectio illa, *animam eius*, est omnino noua, & inaudita, cum Latini, & Græci hactenus in ea voce intellexerint relatiuum reciprocũ, nimirum *animam suam*; tum denique, quia nomen Dei in vanum accipere, pro eo quod est, falso iurare per Deum habetur in Scripturis sanctis, sed animam propriam, vel animam Dei in vanum accipere pro falso iurare, nusquam legitur. Alij volunt animam suam in vano accipere, nihil esse aliud, nisi vana, id est, temporalia, & caduca cogitare, & concupiscere: sed hoc iam comprehensum erat in illo, *Mundus corde*, & videtur coactum, & durum. Addidit vero Propheta quartam illam conditionem, de iuramento doloso, vt in eo peccato, quod est vnum ex maximis, cum sit pariter contra Deum, & contra proximum,

בפשׁו
בפשׁי

comprehenderet omnia alia peccata, quę per instrumentum linguę committuntur. Itaque is, qui dignus sit in montem Dei, id est, in cœlum conscendere, debet vndequaque esse perfectus, ita vt neque corde, neque voce, neque opere vnquam deliquerit, & contra, bona omnia fecerit quæ ad eius officium pertinebant. Hæ vero conditiones non in alium, quam in Christum conueniunt. Is enim vnus est, *qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius*, vt dicitur 1. Petri 2. De reliquis, *non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum*, vt loquitur Dauid in Psal. 13. *Et omnes nos quasi oues errauimus*, inquit Isaias cap. 53. Et Apostolus Paulus ad Rom. 3. *Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei.* Proinde recte Dominus ipse ait Ioan. 3. *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo Filius hominis, qui est in cœlo.* Reliqui sunt de terra terreni, ille solus de cœlo cœlestis, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, excelsior cœlis per Ascensionem factus. Nec tamen sola persona Christi ascensura erat in montem Domini, sed ipse, & corpus eius, quod est Ecclesia, quam lauit sanguine suo, vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam, ad Ephes. 5. propterea sequitur:

V. *Hic accipiet benedictionem à Domino, & misericordiam à Deo salutari suo.*

Hic, videlicet Christus, *accipiet benedictionem à Domino*, id est, copiosissima bona pro se, & *misericordiam à Deo salutari*, pro corpore suo, quod est Ecclesia, cuius etiam respectu dicitur Deus salutaris eius. Siquidem vita æterna in regno cœlorum, Christo iustitia, fidelibus eius misericordia est, nam etiamsi iusti merentur ex condigno vitam æternam; tamen ipsa eorum merita ex misericordia Dei nascuntur, & dona Dei verissime appellantur. Vnde in Psalmo 102. dicitur, *Qui coronat te in misericordia, & miserationibus*: & ad Rom. 6. *Stipendium peccati mors, gratia Dei vita æterna.* In Hebræo habetur, *Iustitiam à Deo salutari suo*, & sic vertit S. Hieron. secundum quam lectionem totus hic versiculus Christo proprie conueniret. Tamen Septuaginta, qui verterunt misericordiam, videntur considerasse, iustitiam in Scripturis aliquando accipi pro bonitate, imo etiam expresse pro misericordia, vt in Psal. 111. *Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sæculi.* Vnde est illud in Euangelio Matthæi 6. *Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis.* Et mox, *Te igitur faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua.* Itaque Septuaginta hoc loco non tam ad vocem, quam ad rem significatam respexerunt.

VI. *Hæc est generatio quærentium eum, quærentium faciem Dei Iacob.*

Hic iam manifestat Propheta illum vnum innocentem manibus, & purum corde, qui ascendet in montem Domini, & accipiet benedictionem, & misericordiam à Deo, non esse solũ caput, sed caput cum corpore, Christum cum Ecclesia. *Hæc*, inquit, *est generatio quærentium eum*, id est, iste qui ascendet in cœlum, est generatio quædam hominum regeneratorum in Christo, quorum præcipuum studium est Deum quærere, ad faciem Dei videndam anhelare, ad montem denique sanctum totis viribus niti. Et vere vnum est, ac forte præcipuum signum electorum Dei suspirare ad patriam. Generatio enim filiorũ huius sæculi nihil minus, quam Deum quærit, nihil magis, quam mortem horret, & si optio daretur, mallent in hoc sæculo semper viuere, quã dissolui, & esse cum Christo. In textu Græco habetur, *Hæc est generatio quærentium Dominum*, & sic legunt in Commentario Hieronymus, Augustinus, Euthymius, & alij: tamen in Hebræo habetur, *quærentium eum*, vt habet nostra editio Latina. Sensus omnino est idem; nam illud, *eum*, refertur ad Dominum, de quo dictum erat, *accipiet benedictionem à Domino.* Itaque Septuaginta videntur explicasse pronomen, *eum*, quod est in Hebræo. Quod sequitur, *quærentium faciem Dei Iacob*, in Hebræo est, *quærentium faciem tuam ô Iacob.* Quo etiam loco Septuaginta explicauerunt sententiam obscuram textus Hebraici, in

quo

quo subintelligitur, *Deus*, vt sensus sit, quærentium faciem tuam, Deus Iacob: nisi forte per Iacob, in textu Hebraico intelligatur cœtus Beatorum siue cœlestis Hierusalē, & tunc in idem recidet, quærere faciem Dei, & quærere faciem Iacob. Quia nemo videt faciem Iacob, i. cęlestis patriæ, qui non videt faciem Dei Iacob; cum totum negocium, totaq; felicitas illius beatissimi Iacob sit contemplari
סלה faciem Dei. Additur in Hebręo *sela*, i. semper, quia non solum generatio hęc Deum quęrit, sed semper Deum quærit, i. non fatigatur Deum quærendo, neq; finit se abduci à quęrendo Deo, vt quærat aliquid infra Deum.

VII. *Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ.*

Cum præuidisset S. Propheta, inuentum esse vnum, qui ascendere dignus esset in montem Dei, id est, Christum, prædicit iam illum re ipsa ascensurum, & portas cęli æternas illi aperiendas. Sed more Poëtico vtitur prosopopœia, & alloquitur tum *Principes cœli*, id est, Angelos, tum *ipsas portas*, ac iubet Angelis, vt aperiant, & portis, vt sinent se aperiri, imo sponte patefiant aduenienti Regi gloriæ. Euthymius notat portas non aperiri, sed tolli, quia aduueniente Rege solent portæ ciuitatis auferri, & deponi in signum subiectionis. *At non dicit Dauid auferre portas, sed *attollite*, & non dicit portis, exite de medio, sed *eleuamini*. Dicit igitur, *attollite*, & *eleuamini*, quia portæ cœli non sunt quasi in pariete, vt ad latera moueri debeant, sed quasi in tecto, vel laqueari, vt sursum versus aperiendæ sint. Vnde etiam refellitur opinio eorum, qui volebant, Prophetam loqui de domo aliqua in monte Sion terrestri, in quam introducenda erat Arca In Hebr. ad verbum, vt vertit S. Hieron. alloquitur Propheta solas portas, ac dicit: *Attollite portæ capita vestra, & eleuamini ianuæ sempiternæ, & introibit Rex gloriæ.* Dicuntur autem portæ attollere capita, quando eleuantur sursum versus, quia tunc attolluntur extremę partes earum, quæ sunt in eis veluti capita. Et quamuis
ראשים vox Hebræa, *rascim*, significare possit non solum *capita*, vt vertit S. Hieronymus, sed etiam *Principes*, vt verterunt Septuaginta: tamen pronomen additum, quod Hebræi dicunt affixum, secundum communem phrasim Hebraicam solet coniungi cum nomine immediate præcedente, & ideo illud, *rascie-* ראשיכם
chem, deberet verti *capita vestra*, vt vertit S. Hieron. vel *Principes vestros*, quod hoc loco non est ad propositum. Tamen quia Septuaginta Interpretes satis aperte per, *rascim*, ראשים
intellexerunt *Principes*, cum verterint οἱ ἄρχοντες, & pronomē coniunxerūt cum nomine *portas*, dicendum est, vel in textum ipsorum pronomen affixum fuisse nomini *scebarim*, quod שערים
significat *portas*, non autem, nomini *rascim*, ראשים
quod significat *Principes*, vel posse pronomen affixum vni nomini, referri ad aliud nomen, quamuis rarissime, & præter regulam.

Quis est iste Rex gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio. VIII.

Introducit Principes cœlestis Hierusalem interrogantes, quis sit ille Rex gloriæ, non quod Angeli in die Ascensionis Domini, ignorarent, Christum esse Regem gloriæ: sed vt exprimat admirationem, quam secum adferebat nouitas illa, quod cerneretur verus homo corporalis ascendere super cœlos, non tanquam hospes, sed tanquam Dominus gloriosæ ac sempiternæ ciuitatis. Respondet autem Propheta, Regem gloriæ esse Christum Dominum fortissimum & potentissimum, qui potentiam suam ostendit in prælio contra Principem tenebrarum, quem deuicit, spoliauit, & alligauit.

Attollite portas Principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. IX.

Quis est iste Rex gloriæ? Dominus virtutum, ipse est Rex gloriæ. X.

Fingit Propheta Angelos, qui cœlo præsunt, quasi cunctari in aperiendis portis; & ideo rursus intonat, *Attollite portas*, &c. quæ non significant aliud, nisi ingentem rei nouitatem, quod corpus terrenum supra corpus cœleste, & caro humana supra ipsos Angelicos spiritus, cum incredibili totius naturæ admira-

miratione, & quasi stupore conscendat. Rursus igitur introducit Angelos interrogantes, *Quis est iste Rex gloriæ?* quibus ipse respondet: *Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ.* Audito autem nomine sibi notissimo, nimirum, *Dominus virtutum*, continuo aperiunt, & Regem gloriæ læti suscipiunt. Dominus
צבאות virtutum, in Hebræo est, *Dominus, Zebaoth*, quod S. Hieron. vertit, *Dominus exercituum.* Quod nomen in Prophetis frequentissime tribuitur Deo, neque est commune Diis per participationem, sed proprium soli Deo pro-
יהוה prie dicto, tum quia cōtinet nomen quatuor literarum, proprium soli Deo vero; tum quia solus sit vere Dominus exercituum, quia præest exercitibus Angelorum qui sunt pene innumerabiles, & potentissimi, & etiam quia soli Deo vero militāt omnes creaturæ. Nam, vt habemus in Psalmo 148. *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum faciunt verbum eius*, id est, pugnant ad imperium eius. Expertus est quidem Pharao Deum esse Dominum exercituum, cum non solum per Angelos, sed etiam per minutissima animalia contra eum pugnauerit, videlicet per ranas, muscas, & culices; nec solum per animalia, sed etiam per res inanimatas, grandinem, ignem, tenebras, morbos, & similia. Porro translatio Septuaginta, qui verterunt, *Dominus virtutum*, in idem recidit. Nam per virtutes non intelliguntur virtutes morales, quę dicuntur ἀρεταὶ, sed vires, & potentiæ, quæ dicuntur δυνάμεις. Itaque *Dominus virtutum*, est Dominus virium, & potentiarum, quales præcipue sunt castrorum acies ordinatę. In vulgari etiam sermone exercitus armati dici solent, *les forces*. Ex his habemus, Christum Dominum vere, ac proprie esse Deum, non creaturam, vt Ariani, aliiq; permulti hæretici voluerunt. Nam in hoc Psalmo dicitur, *Dominus virtutum*, siue *exercituum*, quod nomen in tota Scriptura sacra soli Deo tribuitur; nec non *Rex gloriæ*; id est, Rex cęlestis Ierusalem, quæ est regio lucis, & summæ, æternæq; claritatis, quod sine dubio soli Deo vero conue-
סלה nire potest. Additur in Hebræo *Sela*, semper, vt significetur, Christum Regem esse gloriæ; non ad tempus, sed ad omnem æternitatem.

PSALMVS XXIV.

Titulus, & Argumentum.

In finem, Psalmus Dauid.

In Hebræo non habetur, in finem, *sed solum*, Psalmus Dauid; *non multum refert siue Septuaginta addiderint illud*, in finem, *siue exciderit ex textu Hebraico. Hic Psalmus est primus ex alphabeticis, habet enim tot versiculos quot sunt literæ alphabeti, nimirum viginti duos, & incipit primus versiculus à prima litera Alphabeti, secundus à secunda, & sic deinceps. Vna dumtaxat litera est, à qua nullus versus incipit, videlicet Coph, sed vt damnum hoc resarciatur, in fine Psalmi post vltimam literam ponitur alius versiculus incipiens à litera Phe, atq; ita duo versiculi incipiunt à litera Phe. Quid huius rei causa fuerit, difficile est diuinare. Similes Psalmi alphabetici sunt* 33. 35. 110. 111. 118. *&* 144. *Cur alphabetici scribantur Psalmi, nulla melior occurrit ratio, quam vt consulatur memoriæ. Argumentum Psalmi est oratio deuotissima, qua petitur remissio peccatorum, & gratia bene viuendi. Conuenit autem hæc oratio homini incipienti despicere temporalia, qui sic tenetur desiderio placendi Deo, vt tamen laboret in concupiscentiis superandis.*

EXPLICATIO PSAL. XXIV.

Ad te Domine leuaui animam meam, Deus meus in te confido non erubescam. 1.

In hoc versiculo, qui est vnus apud Septuaginta, quia continet integram sententiam, sunt duo secundum Hebræos; incipit enim secundus ab illis verbis, *In te confido*, quia ibi ponitur secunda litera alphabeti. *Ad te Domine leuaui animam meam*, id est, non inueniens in creaturis vllis quietem, sed vbique spinas & tribulos, pertæsus vitæ prioris, animam meam abstractam ab affectu, quo inhęrebat terrę, ad te leuaui; tibi per cogitationem assiduam, & amorem à te inspi-

ſtatum inhærere cœpi; à te auxilium contra tentationes expecto, & quia *in te confido non erubeſcam*, id eſt, non recedam à te confuſus, auxilio non impetrato: ita vt cogar erubeſcere coram inimicis meis in textu Græco additur in æternum; ſed id non habetur in Hebręo, neque legitur à S. Hieronym. S. Auguſtino, & Theodoreto in commentarijs; ſed à ſolo Euthymio ex veteribus. Itaque rectè non eſt receptum in editione Latina.

II. *Neque irrideant me inimici mei, etenim vniuerſi, qui ſuſtinent te non confundentur.*

Explicat quod dixerat, *non erubeſcam*, quia tũc erubeſceret, ſi irrideretur ab inimicis tanquam qui fruſtra ſperaſſet in Deo. In Hebræo habetur, *Neque exultent de me inimici mei.* Sed idem ſenſus eſt: Si quidem exultatio inimicorum ſpecies irriſionis eſt. Per inimicos autem intelligi poſſunt tum homines mali, tum etiam Dæmones, quorum exultatio, & irriſio intolerabilem confuſionem pareret ſi eam ſerio cogitaremus. Reddit poſtea cauſam, cur omnino confidat ſe non confundendum, *quoniam*, inquit, *vniuerſi, qui ſuſtinent te, non confundentur*, id eſt, quia longo experimento, exemplis noſtrorum maiorum, & ex ipſis verbis tuis didicimus neminem confundi, neque à ſpe ſua excidere ex ijs, qui te ſuſtinent, id eſt, qui in te confidentes patienter auxilium tuum expectant. Suſtinere Dominum in Scripturis frequentiſſimum eſt, & ſignificat expectare Dominum cum certa ſpe auxilij.

III. *Confundantur omnes inique agentes, ſuperuacuè.*

Duplicem ſenſum hic verſiculus habere poteſt; primo enim ſenſus eſſe poteſt, vt ſignificetur, confundendos eos, qui ſine cauſa peccant, id eſt, qui non peccant ex ignorãtia, vel infirmitate; ſed ex malitia. Iſti enim non cogitant de pœnitentia, neque de peccato abijciendo; & ideo; ſi forte ſperant aliquid à Deo, ſpes eorum præſumptio eſt. Ita Theodoretus, & Euthymius. Poteſt etiam eſſe alius ſenſus, fortaſſe magis literalis, vt ſignificetur, confundẽdos inimicos iuſtorum tum viſibiles, tũ inuiſibiles, quia fruſtra inique agunt dum vexant homines iuſtos; non enim conſequuntur finem ſibi propoſitum, nimirum vt iuſtos perdant, & ad gehennam perducant; cum è contrario illa vexatio ſit eis virtutis exercitatio, & meritum gloriæ ſempiternæ. Retorquet igitur Propheta cõfuſionem in hoſtes, quaſi dicat, ne ſinas Domine, vt ego confundar, quod fieret, ſi inimici mei me irriderent & de perditione mea exultarent, ſed contra confundantur ipſi, dũ cernunt, ſe ſuperuacue, ac fruſtra inique egiſſe, vt me ad impatientiam prouocarent.

Vias tuas Domine demonſtra mihi, & ſemitas tuas edoce me. IV.

Per vias Domini intelligimus legem Domini, quæ vere eſt via, qua itur ad Deum. *Nam ſi vis ad vitam ingredi*, Dominus ait, *ſerua mandata*. Cum itaq; poſtulaſſet Propheta auxilium Domini contra tentationes, explicat quod auxilium potiſſimum habere deſideret, atque ait, *Vias tuas, Domine, demonſtra mihi*, id eſt, fac me ambulare per vias præceptorum tuorum; *& ſemitas tuas edoce me*, id eſt, oſtende mihi auguſtum iter iuſtiſſimæ legis tuæ, ſic enim euadam omnes irriſiones inimicorum, & non ego confundar, ſed confundentur ipſi, qui fruſtra me ſuis tentationibus exagitant. Porro cupit doceri legem Domini, non quo ad intelligentiam ſpeculatiuam, ſed quo ad praxim, id eſt, cupit gratiam, quæ perſuadeat voluntati, vt libeat implere mandata.

Dirige me in veritate tua, & doce me, quia tu es Deus Saluator meus, & te ſuſtinui tota die. V.

Idem repetit, & addit rationem. *Dirige me*, inquit, *in veritate tua*, id eſt, ex me facile declino ad dexteram, vel ad ſiniſtrã, deſerens viam mandatorum tuorum, propter temporales proſperitates, vel aduerſitates: ideo tu dirige me ducens auxilio gratiæ tuæ per viam rectam in veritate tua, id eſt, in lege tua, quæ veriſſima via eſt. *Nam omnia mandata tua veritas. Quia tu es Deus Saluator meus*, id eſt, ideo à te auxilium hoc peto,

 quia

quia tu solus, qui Deus, es, potes saluare animam meam. Non est enim alius Medicus, qui nouerit curare morbos animarum, & multo minus qui possit sanitatem perfectam reddere, nisi Deus. Et præterea hoc à te peto, & spero impetraturum, quia te sustinui tota die. i. perseueranter, & patienter expectaui medicinam tuam, neque aliunde consolationem accipere volui. Magni meriti est apud Deum, tempore tentationis non deficere à spe cœlestis auxilij, neque humanas consolationes requirere.

VI. *Reminiscere miserationum tuarum Domine, & misericordiarum tuarum, quæ à seculo sunt.*

Quando Deus sinit animam tentationibus agitari, vel in peccatis hærere videtur oblitus misericordiæ suæ; ideo iustus diu luctatus cum tentatione, vel videns se nõ posse liberari à lapsu in peccata, quod summopere cupit, clamat ad Deum vt recordetur miserationum, & misericordiarum suarũ antiquarum. Inter miserationem, & misericordiam hoc interest, quod miseratio significat actũ miserendi, misericordia habitum virtutis, & idem fere discrimen inuenitur in verbis Hebraicis, quãuis sint magis dissimilia inter se, quam Latina. Quod hic habemus, *miserationes*, in Hebræo est, *rachameca*, quod amorem, & viscera paterna proprie significat, vnde est illud Psal. 102. *Sicut miseretur pater filiorum.* Quod autẽ hic habemus, *misericordias*, in Hebr. est, *chasadecha*, quod pietatem, & probitatem, ac misericordię virtutem significat. Itaque sensus est, recordare Domine, te ab æterno misericordem fuisse, nec solum misericordem, sed etiam misereri solitum, & viscera paterna exhibere erga filios tuos. Proinde hoc tibi esse proprium & naturale. Illud, *quæ à sæculo sunt,* in Hebræo & Græco est, quia à seculo sunt, & sic legunt. S. August. & Theodoretus. Tamen S. Hieron. in commentario, & Euthymius legunt, vt nos habemus, *quæ à seculo sunt*; ex quo apparet, textus Græcos, & Latinos olim fuisse varios. Sensus est idem, siue dicamus, reminiscere, quod ab æterno misericors es, siue reminiscere misericordiæ tuæ quæ ab æterno est.

רחמיך
חסדיך

Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. VII.

Pulchre opponit reminiscentię obliuionẽ, quasi dicat, reminiscere misericordiæ tuæ, & obliuiscere peccatorum meorum. Nam vnum est causa alterius tunc enim Deus reminiscitur misericordiæ suæ, quando non vult amplius reminisci peccatorum nostrorum, sed ea remittit, ac delet, ac si æternæ obliuioni mandetur. Commemorat aut peccata iuuentutis, & ignorantias. i. delicta commissa ex infirmitate, & ignorantia, tum quia istis magis quam alijs conuenit misericordia, iuxta illud Apost. 1. Tim. 1. *Misericordiam consequutus sum, quia ignorans feci*, tum quia forte Dauid non alia peccata habebat: & hæc oratio iusti hominis est, cui cum peccatis leuibus certamen est, tum etiam quia, vt notat Euthymius, peccata ex malitia nõ remittuntur per solam orationem, sed dignis pœnitentiæ fructibus indigent. In Hebræo non habetur, ignorantias meas, sed, *Pesciagai*. id est, *scelera mea*. Quia vero Septuaginta verterunt ἀγνοίας, id est *ignorantias*, & de eorum eruditione, & fide dubitare non possumus, & re vera magis congruit cum peccatis adolescentiæ ignorantia, quam scelus, cogimur dicere vocem Hebraicam generalem esse, & tam scelera, quam peccata leuiora significare. פשעי

Secundum misericordiam tuam memento mei tu, propter bonitatem tuam Domine. VIII.

Declarat quod dixerat, reminiscere misericordiæ tuæ, & obliuiscere delictorũ meorum. Hoc enim totum fit, cum Deus recordatur hominis peccatoris secundum misericordiam suam.

Dulcis & rectus Dominus, propter hoc legem dabit delinquentibus in via. IX.

Confirmat, ipse se in spe impetrandi, affirmãs, Dominũ bonum, & iustũ esse, & ideo libenter corrigere solere delinquentes. Sic enim exercet misericordiam erga hominem, & iu-

טוב & iustitiam erga peccatum. Pro dulcis, in Hebræo est, *tob*, quod proprie bonum significat: & in Græco quoque χρηστὸς bonum potius, quam dulcem significat. Proinde illud, *dulcis*, quod est in nostra editione Latina,
יורה pro bono, accipiendum est. pro, *legem dabit*, in Hebræo est, *iora*, id est, *docebit*, & in Græco νομοθετῆσαι, id est, *legislatorem*, seu *præceptorem se exhibebit*. Itaque non est sensus, Deum legem dare quomodocunque, sed legem dare eam docendo, & persuadendo, ac per hoc faciendo, vt obseruetur. Respondent enim hæc verba verbis superioribus, *vias tuas demõstra mihi*, & *semitas tuas edoce me, dirige me in veritate tua, & doce me*. Quod enim tunc petebas, nunc affirmat, Deum concedere solitum esse. Hic igitur est sensus, *Dulcis & rectus Dominus est*, & ideo amat homines, & odit peccata, ac propterea legem suam demonstrat, ac persuadet delinquentibus in via huius vitæ, vt ipsi etiam ex iniquis, & malis, iusti & boni efficiantur.

X. *Diriget mansuetos in iudicio, docebit mites vias suas.*

Declarat quod dixerat, *legem dabit delinquentibus*, ac dicit non de omnibus delinquentibus id esse intelligendum, sed solum de mansuetis, & mitibus, qui non resistunt Domino docenti, imo cupiunt doceri. *Diriget*, inquit, *mansuetos in iudicio*, id est, ducet per viam recte legis suę (quę iudicium etiam in Scripturis appellatur, vt diximus in explanatione Psalmi 18) homines humiles, & mites. Deinde hoc ipsum declarat alijs verbis, dicens, *Docebit mites vias suas*, id est, mitibus dabit gratiam cognoscendæ & amandæ, ac per hoc implendæ legis. Hoc loco annotandum est, nõ excludi superbos omnino à gratia Dei, sed ordinem assignari. Superbi siquidem non sunt perfectionis capaces, de qua proprie agitur in hoc Psalmo, nisi prius timore cõcepto pœnitentiam agant, & tumore deposito, mites humilesq; reddantur. Itaque primum gratia Dei superbos: atq; obstinatos emollit, & conterit, deinde contritis, & humiliatis demonstrat vias suas, & dirigit eos in iudicio.

Vniuersæ viæ Domini misericordiæ & veritas requirentibus testamentum eius, & testimonia eius. XI.

Addit ad id quod dixerat, non solum à Deo dirigi mansuetos, sed omnia opera Dei erga tales homines esse misericordiam, & veritatem, id est, misericordiam, & iustitia accipitur pro fidelitate, & veritate, quæ quod promittitur implere facit.) *Viæ Domini* hoc loco vocantur opera Dei, quibus Deus ad nos quodammodo venit, nisi forte magis placeat, per vias Domini intelligere morem Dei, siue regulam, & quasi legem, qua Deus vtitur. Itaque via Domini semper significat legem, sed aliquando legem, quam nobis dat, vt per eam, quasi perviam rectam ascendamus ad ipsum, aliquando legem qua ipse vtitur, cum per opera descendit ad nos. Et quia iam multa dixerat Dauid de via Domini priore, id est, de lege nobis data: nunc adiungit aliquid de via Domini posteriore, id est, de lege, quam ipse sibi posuit, & quam seruat erga nos. Ergo, inquit *vniuersæ viæ Domini misericordia, & veritas*, id est, lex, siue regula, siue modus procedendi Dei consistit in misericordia, & veritate, vt misericorditer promittat, & fideliter impleat, quod promisit. At cum quibus vtitur Deus hac lege? cum *requirentibus testamentum eius, & testimonia eius*. Vocat testamentum Dei pactum illud, quod fecit hominibus, quãdo legẽ dedit, vt ipsi sint populus eius, & ipse Deus eorum: Quod quidem pactum vocatur etiã in Scripturis testamentum, quia cõtinet promissionem hæreditatis, & quia morte testatoris confirmandum erat, sicut re vera confirmatum est in morte Christi, in cuius rei signum Moses aspersit sanguinem in populum dicens, *Hic est sanguis Testamenti, quod mandauit ad vos Deus*. Exod. 24. & Hebr. 9. Vocat autem testimonia Dei, ipsam legem, quam Deus dedit, quoniam, vt alias diximus per legem testificatur nobis Deus vtitur lege misericordiæ, & veritatis, qui requirunt pactum cum Deo initum, vt illud obseruent, & similiter requirunt legem Dei

Dei, vt eam impleant, id est, cum hominibus bonę voluntatis, Deum timentibus, & diligentibus. In Hebręo habetur pro voce, testamentum, *berith*, quod proprie pactum significat. Sed Septuaginta vertere solēt *διαθήκην*, id est, testamentum, propter rationem iam dictam. Sic etiam pro voce, *requirentibus*, in Hebręo est, *nozere*, custodientibus, sed idem est sensus. Qui enim requirūt pactum, quod forte iam obliti erant, ad hoc requirunt, vt custodiant.

ברית

נצרי

XII. *Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo, multum est enim.*

Ex vniuersali lege, qua Deus vtitur erga timentes se, colligit Propheta bonam spem se habere posse de remissione suorum peccatorum. *Propter nomen tuum Domine*, id est, vt manifestetur misericordia, & veritas tua, *propitiaberis peccato meo quod multum est.* Potest autem dici multum, vel propter multitudinem, sicut dicitur multis populus, iuxta illud Apostoli Iacobi, *In multis offendimus omnes*, vel propter magnitudinem, & grauitatem, quia viri sancti etiam parua peccata, magna existimant: & vere magna sunt, si magnitudo eius qui offenditur, consideretur.

XIII. *Quis est homo, qui timet Dominum? legem statuit ei in via, quam elegit.*

Facit Propheta more amantium, qui nunc suspirant ad rem amatam, nunc eam laudant, nunc iterum suspirant. Amabat vir iustus gratiam Dei, cupiebat remissionem peccatorum, donum recte viuendi, & placendi Deo: ideo nunc hoc ipsum petit, nunc laudat gratiam istam, & felicitatem enarrat timentium Deum, id est, eorum, qui gratiā istam consequuti sunt, nunc reuertitur ad hoc ipsum desiderandum, & postulandum. Itaque in hoc versiculo, & duobus sequentibus narrat bona, quæ assequuntur timentes Deum. *Quis est*, inquit, *homo qui timet Deū?* quasi dicat, prodeat in medium homo vere timens Deum; & audiet ex me suam felicitatem. Quod sequitur, *legem statuit ei in via, quam elegit*, multi volunt esse initium felicitatis, quam Propheta enarrandam suscepit, quasi dicat, iste timens Deum, hoc in primis habebit, quod Deus eum instruet de lege sua in via, quam elegit, id est, in statu vitæ, quem elegit. Ita Theodoretus, & Euthymius. Non reijcio expositionem, sed magis literalem puto aliam, quam insinuant Hieronymus, & Augustinus. Est enim consuetudo Prophetæ id ipsum in eodem versiculo bis repetendi, vel declarandi in vna parte versiculi, quod in altera dictum est. Hunc igitur sensum esse existimo, *Quis est homo qui timet Deum?* Quis, inquam, est ille, quē Deus instruxit de lege sua in via, quam ipse homo elegit, id est, in recto itinere bene viuendi, & eundi ad Deum, quod ipse voluntarie iam elegit: sic enim vna pars versiculi declarat alteram. Ille enim est homo timens Deum, qui dono Dei elegit viam, qua itur ad Deum, quæ est obseruatio mandatorum. Illa verba, *Legem statuit ei*, in Hebræo, & Græco vnicum tantum verbum est, quod significat docere, instruere, præcipere, præceptorem se exhibere; & similia. Itaque verti poterat, quis est ille, quem Deus docuit? proinde *legem statuit ei*, significat, legem dedit in corde eius, id est, instruxit, & docuit eum. Et pronomen, *ei*, explicandum est (vt sanctus Hieronymus fecit) per relatiuum, quem vel cui, id est, quem docuit de lege, vel cui dedit legem in corde. Hæc enim est recta interpretatio verbi Hebraici.

Anima eius in bonis demorabitur, & semen eius hæreditabit terram. XIV.

Hæc est felicitas timentis Deum, quod *anima eius*, id est, ipse timens Deum *in bonis demorabitur*, id est, bonis fruetur non ad breue tempus, aut per transitum, sed permanenter, & stabiliter. Quæ sententia verissima est, nam *diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Proinde timens Deum semper fruetur bonis, quia si res bene cedēt, fruetur bono prosperitatis si contra, fruetur bono patientiæ, & spe magni præmij in Regno cælorum. Ita semper erit lætus. Nec ipse solum in bonis morabitur, sed etiam filij eius propter ipsum, hęreditabunt terrā, id est,

terram

terram possidebunt. In Scripturis enim, vt exposuimus in Psalmo 15. pro eodem accipitur hæreditare, & possidere. Dicuntur autem filij timentium Deum possessuri terram, quia pacificè habitabunt in terra, & nemo eis nocebit, in eo sensu, quem attigimus; quia bonis omnia cooperantur in bonum, & ipsæ tribulationes conuertentur in gaudium.

XV. *Firmamentum est Dominus timentibus eum, & testamentum ipsius, vt manifestetur illis.*

Hæc est ratio, cur timentes Deum in bonis semper morentur, quoniam non innituntur rebus caducis & perituris, sed Deus ipse est firmamentum eorum, id est, in Dei amicitia & auxilio fundatas habent spes suas. In
סוד Hebræo est, *Sod*, quod secretum significat, & ideo S. Hieronymus vertit secretum Domini timentibus eum, supple, reuelatur. Sed Se-
יסוד ptuaginta videntur legisse *iesod*, *fundamentum*, vna litterula addita, quæ facili negocio ex textu Hebraico temporis progressu excidere potuit. Et sine dubio melius congruit hoc loco fundamentum, siue firmamentum quàm secretum. Cur autem timentes Deum innitantur Deo, vt solidissimo fundamento, ratio est, quia *testamentum*, i. pactum Domini, hoc eis manifestat; quia enim timentes Deum optime norunt, & sæpe recogitant, Deum pepigisse fœdus cum hominibus, vt sit eorũ Deus, & quasi amantissimus parens, si ipsi leges eius seruauerint; ideo ex hoc pacto intelligunt se in Deo, tanquam in firmissimo fundamento, quiescere posse. Hæc est sententia huius loci, sed verba Latinæ editionis obscura sunt, & ex verbis Græcis dilucidanda erunt. Vox illa, *testamentum*, nominatiui casus est in Græco, videlicet διαθήκη, & sic etiam intelligi debet in Hebraico & Latino. Illud, *vt manifestetur illis*, in Græco δηλώσει αὐτοῖς, *manifestabit eis*, i. pactum Domini manifestabit timentibus Deum, quod Dominus firmamentum eorum sit, id est, ex pacto illo cognoscent Dominum esse firmamẽtum timentium se. In eundem sensum exponi possunt verba Hebraica, *Et pactum eius ad docendum eos*: sic enim est ad verbum, & sensus est, & pactum Domini erit ad docendum eos, id est, docebit eos, quod Dominus firmamentum sit timentium se. In eundem igitur sensum oportet etiam accommodare verba Latina: *Et testamentum ipsius, vt manifestetur illis*, id est, & testamentum, siue pactum eius, supple faciet, vt manifestetur illis id quod paulo ante dictum est, videlicet Deum esse firmamentum timentium se.

Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos. XVI.

Laudata paulisper felicitate timentium Dominum reuertitur ad eam optandam & petendam: *Oculi mei semper ad Dominum*, id est, assidue respicio mentis oculis Deum tanquam ab illius auxilio totus pendens. Efficacissimum orandi genus est, habitu miserabili respicere eum, à quo auxilium speres, & magis inopiam ostendendo & modeste tacendo, quam odioso clamore benignitatem diuitis implorare. *Sicut oculi ancillæ*, ait idem Propheta alio loco, *in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. Quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos*, id est, ideo tam intente in Deum respicio, quoniam ipse tandem, vt spero, liberabit me ab omni periculo tentationum, quæ veluti laquei vbique nobis in hac vita insidiantur. Posset etiam illud, *oculi mei semper ad Dominum*, referri ad intentionem semper Deo placendi, neque vllo modo aliquid admittendi contra ipsius voluntatem. Posset quoque referri ad contemplationem diuinæ pulchritudinis, quam semper ob oculos habent, qui serio diligunt Deum. Sed prima explicatio videtur maxime literalis.

Respice in me, & miserere mei; quia vnicus & pauper sum ego. XVII.

Quia ipse Deum semper respicit, merito petit, vt respiciatur à Deo. Hoc enim est, quod tacite petebat, cum oculos intentos in Deum habebat, nimirum vt misericorditer respiceretur eius solitudo & paupertas. Dicit se *vnicum*, id est, solum & desolatum, vel quia reuera destitutus fuisset ab amicis & cognatis; vel, quod magis probo, quia ipse se animo

ab aliis omnibus ſeparauerat, & in Deo ſolo ſpem omnem poſuerat. Dicit autem *pauperem*, quia humilis erat, & ſe virtutibus ac meritis vacuum arbitrabatur.

XVIII. *Tribulationes cordis mei multiplicatæ ſunt, de neceßitatibus meis erue me.*

De tentationibus peccatorum hunc locum intelligo potius, quam de temporalibus aduerſitatibus. Erat enim & hic vnus ex illis, qui cum Apoſtolo gemunt & dicunt: *Sentio aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ*, &c. &: *Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Neceſſitates autem à quibus liberari cupit, videntur eſſe moleſtiſſimæ illæ concupiſcentiæ, quæ velimus nolimus nos vexant, & aliquando in peccatum pertrahunt. *Multiplicatæ ſunt*, in Hebræo habemus, *hirchiuu, dilatatæ ſunt*. Sed quoniam verbum Hebraicum, *tſaroth*, anguſtias proprie ſignificat, pro quo nos habemus tribulationes, & anguſtiæ, cum dilatantur, deſinunt eſſe anguſtiæ, ideo ad tollendam ambiguitatem, Septuaginta prudenter verterunt, non vt verba ſonant, *anguſtiæ dilatatæ ſunt*, ſed, vt ſenſus erat, *tribulationes multiplicatæ ſunt*. Siquidem hoc loco dicuntur anguſtiæ dilatatæ, non quia perierunt, ſed quia creuerunt. Quod enim dilatatur, vtique creſcit. Poſſet etiam fieri, vt Septuaginta non legiſſent, *hirchiuu, dilatatæ ſunt*, ſed, *hirbiuu, multiplicatæ ſunt*, vnica litera mutata, S. etiam Hieronymus eodem modo vertit, *tribulationes multiplicatæ ſunt*; proinde ſi corrupta ſit Hebraica lectio, poſt tempora S. Hieronymi corrupta eſt.

הרחיבו
צרות
הרחיבו
הרביבו

XIX. *Vide humilitatem meam, & laborem meum, & dimitte vniuerſa delicta mea.*

Pergit in oratione, ac petit ſibi remitti peccata, in quæ aliquando tentatione vincente prolabitur. Quamuis enim affligatur timens Deum, & multum laboret reſiſtendo concupiſcentiis, tamen ſepties in die cadit iuſtus; ſed hinc etiam iuſtus eſſe probatur, quod ſordes, quas minus caute ambulando contrahit, ſtudioſe flendo & orando abluit. Per humilitatem hoc loco non intelligit virtutem humilitatis, ſed abiectionem & vilitatem, vileſcit enim ſibi vir iuſtus vehementer, cum immaculatus eſſe cupit, & tamen ſordes non euadit, pro verbo *dimitte*, in Hebræo eſt *ſa*, quod S. Hieronymus recte vertit, *porta*: *porta*, inquit, *omnia peccata mea*, & quamuis ſenſus ſit idem, tamen habet neſcio quam vim illud *porta*, ſignificat enim timorem quendam, ſiue ſolicitudinem hominis amantis Deum, ne forte Deus multitudine peccatorum offenſus ad iram prouocetur; ideo clamat, *porta omnia peccata*, quaſi dicat, & ſi multa ſint; tamen non fatigeris ignoſcere, ſupporta imbecillitatem meam.

שא

Reſpice inimicos meos, quoniam multiplicati ſunt, & odio iniquo oderunt me. XX.

Ab alio loco ducit argumentum, videlicet à multitudine & crudelitate hoſtium. Quaſi dicat, vidiſti Domine humilitatem & laborem meum, vide etiam hoſtium meorum ſpiritualium multitudinem & crudelitatem, atque iniquitatem. Hoſtes qui nos ad peccata pertrahere tentant, & ignitis iaculis concupiſcentiam accendere non ceſſant. Dæmones ſunt, quos *ſpirituales nequitias* Apoſtolus vocat: eos innumerabiles eſſe notum eſt, nec minus eſt notum, odio iniquitatis, id eſt, odio iniquiſſimo in nos ardere. Dicitur odium iniquum, ſiue iniquiſſimum, cum quis alium ſine cauſa odit, à quo videlicet nullam accepit iniuriam. Poteſt etiam dici odium iniquum, vel iniquiſſimum, cum quis alteri nocere ſtudet, ſolo ſtudio nocendi, non vt ipſe inde aliquid lucretur. Tale omnino eſt odium diaboli erga genus humanum, ac potiſſimum erga electos; neque enim homines diabolo iniuriam vllam fecerunt, ſed ille ab initio inuidentia excæcatus, hominem perdidit. *Inuidia diaboli*, inquit Sapiens cap. 2. *mors intrauit in orbem terrarum.* Et nunc fideles tentationibus exagitat, non vt ipſe commodum reportet, ſed quia delectatur in perditione iuſtorum.

Cuſtodi animam meam, & erue me; non erubeſcam, quoniam ſperaui in te. XXI.

Cum tot hoſtibus, ac præſertim inuiſibilibus circumdatus ſim, non ſufficio meis viribus illis reſiſtere; ideo ad te recurro, vt tu

custodias animam meam, & custodiendo liberes & eruas de manibus eorum. Nam non solum dicuntur liberari & erui de manibus hostium, qui iam capti sunt, sed etiam qui muniuntur ne capiantur; & qui sine dubio caperentur, nisi adiuuarentur. *Eruisti me*, inquit idem Propheta, *ex inferno inferiore*, id est, fecisti ne caderem in infernum inferiorem. Potest etiam sensus esse, Custodi animam meam in hoc carcere corporis, in quo captiuus detineor, nam lex membrorum captiuum me ducit in lege peccati, Rom. 7. & postea suo tempore.

XXII. *Innocentes & recti adhæserunt mihi, quia sustinui te.*

Quia dixerat in præcedenti versiculo, *non erubescam, quoniam speraui in te*: adiungit rationem, cur timeat erubescere, si à Deo deseratur. Et ratio hæc est, quoniam multi viri *innocentes & recti*, exemplo ipsius commoti adhęrebant illi, ob id potissimum quod videbant eum sperare in solo Deo. Qui certe cogerent eum erubescere & confundi, si à spe sua frustraretur. Quare illud, *non erubescam*, aliter accipitur in principio Psalmi, aliter hoc loco. Nam in principio Psalmi sensus erat, non erubescam coram inimicis irridentibus; hoc loco sensus est, non erubescam coram amicis diligentibus & dolentibus. In Hebræo habetur ad verbum, *innocentia & rectitudo conseruabunt me*: sed non est inusitatum, vt abstractum sumatur pro concreto, & futurum pro præterito, id est, *innocentia & rectitudo*, pro *innocentibus & rectis*; & *conseruabunt*, pro *conseruarunt*. Sed pro voce Hebraica, יצרוני *izzeruni*, quæ significat, *conseruabunt me*, siue *conseruarunt me*, videntur legisse Septuaginta, יצרוני *izzoruni*, vnico puncto mutato, quæ vox deducitur à *zarar*, & significat, *alligabunt*, siue *alligauerunt se mihi*, quod est idem cum eo, quod Septuaginta verterunt, *adhæserunt mihi*. Recta igitur est interpretatio Gręca & Latina, sed Rabini non recte legerunt dictionem Hebraicam, & ideo non recte puncta omnia subiecerunt.

XXIII. *Libera Deus Israël ex omnibus tribulationibus suis.*

Quoniam Dauid non solum vnus erat de populo Dei, sed erat etiam Princeps & caput aliorum: ideo posteaquam orauit satis diu pro se, adiungit orationem pro toto populo suo, & orationem generalem, quoniam non facile poterat descendere ad singularum personarum necessitates & angustias. *Libera*, inquit, *Deus Israël ex omnibus tribulationibus*. Vbi vox illa *Israël*, est in casu accusandi, vt cognoscitur ex articulis additis in Codicibus Hebraicis & Græcis. Sensus igitur est, non mihi satis est, si solus ab angustiis meis liberer, sed peto etiam vt liberes Israëlem, populum scilicet Israëliticum ab omni genere tribulationum.

PSALMVS XXV.

Titulus & Argumentum Psalmi.

In finem Psalmus Dauid.

IN *Hebræo non habetur pro titulo nisi simplex nomen* Dauid, *seu potius* Dauidi. *Argumentum vero idem est quod Psalmi septimi. Cum enim Dauid grauissimis calumniis accusaretur, quasi regnum inuadere appeteret, & propterea exulare, & latibula quærere cogeretur, scripsit hunc Psalmum in quo Deum innocentiæ suæ testem adducit, eundemq; Deum pro liberatione sua precatur.*

EXPLICATIO PSALMI XXV.

IVdica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum; & in Domino sperans, non infirmabor. I.

Dauid cum Rege causam habens, Deum quodammodo appellat, qui Rex Regum est: neque enim alius erat tunc in terris, quem appellare posset. *Iudica me Domine*, id est, sis tu Domine Iudex meus, non sinas à Saule me iudicari, sed assume tu hoc iudicium. *Quoniam ego in innocentia mea ingressus sum*, id est, audacter prouoco ad iudicium Dei, quoniam conscientia mea, quam solus Deus videt, me non reprehendit, nam in inno-

centia ambulaui, id est, innocenter vixi. *Et in Domino sperans non infirmabor*, id est, in Dei iustitia confidens, non deficiam in hoc iudicio, sed præualebo. Illud, *non infirmabor*, Hebraice est, *non deficiam*, siue, *non vacillabo*; proinde, non infirmabor, significat, non ero infirmus ac debilis, vt causa cadam.

II. *Proba me Domine, & tenta me; vre renes meos, & cor meum.*

Quia dixerat se innocenter vixisse, probat hoc Dei testimonio, qui falli & fallere nequit· non enim Deo dicitur, *proba & tenta*, quasi ipse aliquid ignoret, sed vt aliis nota faciat, quæ ipse solus videt. Itaque S. Dauid fretus bona conscientia, & sinceritate cordis sui, dicit Domino: *Proba me, & tenta me*, id est, explora diligenter, an ita sit; inspice intimos & profundissimos recessus cordis mei, quin etiam, *vre renes meos, & cor meum*, id est, examina cogitationes & appetitiones meas, ea diligentia qua probatur aurum, cum igne examinatur. Non enim hoc loco, vt ego quidem existimo, petit Dauid probari se, ac tentari per aduersitates, vel renes suos: & cor suum aduri igne tribulationum, cùm potius contrà liberationem ab aduersis in hoc Psalmo petat, sed postulat, vt dixi, probari se ac tentari per exactam explorationem & inspectionem, & quia Deus omnia exactissime videt & perspicit, sententia huius loci est, vt Deus notam faciat hominibus innocentiam serui sui, & calumnias inimicorum re ipsa, & factis refellat.

III. *Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, & complacui in veritate tua.*

Reddit causam, cur velit probari & tentari, quoniam conscientia eius bonum illi testimonium dabat, quasi dicat, peto, vt probes me, quoniam per vias tuas ambulaui: nam *omnes viæ tuæ misericordia & veritas*. Et *misericordia tua ante oculos meos est*, id est, semper aspicio & considero misericordiam tuam, vt illam imiter, & iuxta eam cum proximis viuam, & similiter *complacui mihi in veritate tua*, siue, placuit mihi veritas tua, & ideo iuxta illā ambulaui. In Hebræo est, *hithallacthi*, id est, *ambulaui in veritate tua*, proinde Septuaginta non tam verbum, quam sensum inspexerunt, quod etiam fecerunt in Psal. 34. v. 17.

התהל-
כתי

Non sedi cum concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo. IV.

Odiui Ecclesiam malignantium, & cum impiis non sedebo. V.

Recte meo iudicio, Theodoretus hæc exponit de conuentibus Gentilium idololatrarum in suis prophanis templis, à quibus Dauid semper abhorruit, dum exulauit apud Regem Philistinorum. Hæc enim opponuntur iis, quæ postea in eodem Psalmo habentur: *Domine dilexi decorem domus tuæ*: & paulo ante: *Circumdabo altare tuum Domine*: & infra: *In Ecclesiis benedicam te Domine*. Vocat cœtum idololatrarum concilium vanitatis, quia nihil inanius idolis, quæ sunt falsæ imagines. Quod significat Apostolus, cum ait: *Scimus, quia idolum nihil est in mundo*, 1. Corinth. 8. & passim in Scripturis idola vocantur vana, vel vanitates, vt Deuter. 32. *Ipsi me prouocauerunt in eo, qui non erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus suis*, 1. Reg. 12. *Nolite declinare post vana, quæ non proderunt vobis, neque eruent vos, quia vana sunt*. Vide etiam 3. Reg. 16. 4. Reg. 17. Hierem. 2. & alibi. Iidem idololatræ recte dicuntur iniqua agentes, quia summa iniquitas est, cultum soli Deo debitum rebus creatis exhibere. Quod autem dixerat, *concilium vanitatis*, in sequenti versiculo dicit, *Ecclesiam malignantium*, & quos vocauerat, *iniqua agentes*, vocat *impios*, quod vocabulum proprie in idolorum cultores conuenit. In Hebræo, pro *iniqua gerentibus*, est *nahalamin*, quod significat, occultis vel pueriliter ludentibus: nam *halam*, est *occultari*, & *helem*, est *puer*. Dicuntur autem occulti, hypocritæ, simulatores, derisores, & in genere, omnes iniqua agentes, vt Septuaginta recte verterunt, quia *omnis qui male agit, odit lucem*. Sed idololatræ rectissime etiam dici possunt pueriliter ludentes, quia quomodo pueri fingunt ex argilla domunculas, & varia animantia: sic idololatræ, ex varia materia fingunt Deos. Propterea Moses idololatriam

lusum

lusum vocauit, *Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.* Exodi 32. quem lusum, idololatriam fuisse, docet Apostolus, 1. Cor. 10. num. 7.

VI. *Lauabo inter innocentes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine.*

Posteaquam dixerat se odisse conuenticula infidelium idololatrarum, inter quos tunc versabatur, adiungit se è contrario summo amore prosequi tabernaculum Domini, & conuentum Sanctorum, ac breuiter describit, quid sit facturus, cum Deo adiuuante ab exilio in patriam reuocatus fuerit. *Lauabo,* inquit, *inter innocentes manus meas; & circũdabo altare tuum Domine,* id est, lauabo manus ante ingressum tabernaculi, vt homines pij facere solent, & circuibo cum psallentibus altare tuum. In Hebręo habetur, *Lauabo in innocentia manus meas*, sed idem est sensus: nam lauare manus in innocentia, est hoc loco, lauare manus more innocentium, siue, vt innocentes facere solent, quod idem significat, lauare manus inter innocentes, siue cum innocentibus. Quod autem ad sententiam attinet, aliqui volunt allusisse Dauidem ad lotionem manuum, quæ fit aliquando in signum innocentiæ, quo modo Pilatus lauit manus coram Iudæis, dicens: *Innocens ego sum à sanguine iusti huius,* quasi diceret, Ecce laui manus, nolo eas inquinare sanguine iusti huius, ideo non audeo illum condemnare, quod & nos vulgo dicimus, cum nolumus admisceri negotio, in quo sit periculum peccandi, *Io me ne lauo le mani.* Cæterum probabilius, & magis consentaneum ad sequentia esse iudico, si dicamus, Dauidẽ loqui de ritu Hebræorum, qui ante ingressum tabernaculi tum se ipsi, tum hostias purificabãt quas lotiones, Apostolus ad Hebr. 9 vocat *varia baptismata, & iustitia carnis.* & quoniam lotio illa externa, signum esse debebat internæ puritatis; ideo Dauid ait, *Lauabo inter innocentes manus meas,* id est, lauabo manus in signum verę puritatis internę, vt innocentes faciunt, non autem lauabo manus cum hypocritis, qui manus puras, & cor sordidum gerunt. Illud autem quod sequitur, *Et circumdabo altare tuum,* referunt aliqui ad multitudinem victimarum, quibus vndique altare implendum esset. Sed verius mihi videtur, vt referatur ad choros canentium in circuitu altaris: nam in Psalmo sequẽnti habetur, *circuiui, & immolaui hostiam vociferationis,* &c. & hoc loco statim subiicitur, *vt audiam vocem laudis, & enarrem vniuersa mirabilia tua.*

Vt audiam vocem laudis, & enarrem vniuersa mirabilia tua. VII.

Explicat, ad quid altare Domini circumdare velit, nimirum, inquit, vt choris canentium immistus, audiam laudes Domini, & ipse etiam eas canam. In Hebræo habetur, si puncta recipiamus, vt audire faciam vocem laudis: sed si puncta mutentur legi põt, vt legerunt Septuaginta, & S. Hier. *vt audiã vocem laudis.* Sanctus Augustinus acute, & pie docet hoc loco aduersus Pelagianos, eos tantum audire vocem laudis Dei, qui intimo sensu percipiunt, quidquid habent, donum esse Dei, in cordibus enim istorum, qui habent aures audiendi, omnia ipsorum bona merita, omnesq; virtutes, laudem gratiæ sonant: contra autem, qui de iustitia sua præsumunt, deq; suis meritis tument, quasi illa à se ipsi, non à Deo acceperint, non audiunt vocem laudis Dei sed vocem laudis proprię.

Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ. VIII.

Ostendit Propheta, nulla alia de causa magis sibi molestum fuisse exilium, nisi quia tabernaculum Domini videre non poterat, animus enim erga Dei amorem vehementer incensus, nihil pulchrius in terris iudicat eo loco, in quo præsentia Domini clarius se ostendit. Vocatur autem tabernaculũ, in quo erat arca fœderis, *domus Dei, & locus habitationis gloriæ eius,* quoniam sępe in eum locum descendebat nubes lucida, in signum pręsentię Dei, *qui lucem habitat inaccessibilẽ,* vt Apostolus dicit: & quia in eodem loco, erat oraculum, ex quo Deus responsa dare solitus erat. In Hebræo habetur, *Dilexi habitaculum domus tuæ*, pro eo quod nos habemus,

bemus, *dilexi decorem domus tuæ*: fortaſſe
מעון Septuaginta non legerunt, *mahon*, habitacu-
נועם lum, ſed *noham*, literis inuerſis, quod ſignifi-
cat decorem.

IX. *Ne perdas cum impijs Deus animam meã, & cum viris ſanguinum vitam meã.*

Quoniam Deum iudicem initio appellauit, & innocentiam ſuam, cuius idem Deus teſtis erat, expoſuit; concludit orans, vt pro ſe ſententia proferatur. *Ne perdas*, inquit, *cum impijs animam meam*, id eſt, non me condemnes, quemadmodum impios condemnare ſoles: poſuit animam, pro vita, ſiue pro tota perſona ſua, vt alias ſæpe, *per viros ſanguinum*, intelligit homicidas, quales erãt, qui eum perſequebantur. Porro vox illa, Deus, non habetur in Hebræo, neq; in Græco, neque legitur à Hieronymo & Auguſtino, tamen legitur à Theodoreto, & Euthymio, ex quo intelligimus, in Græcis eorum codicibus non defuiſſe.

X. *In quorum manibus iniquitates ſunt, dextera eorum repleta eſt muneribus.*

Declarat qui ſint impij, & viri ſanguinum de quibus dixerat verſu ſuperiore, ac dicit eos eſſe, qui peruerſe iudicant ob accepta munera notat enim peccata Principum, qui ſunt iudices populorum. Pulchre autem dicit. *In quorum manibus iniquitates ſunt:* ſic enim in ea parte corporis ponit iniquitatem, per quam accipiuntur munera, vt oſtendat acceptionem munerum cauſam fuiſſe iniquitatis.

XI. *Ego autem in innocentia mea ingreſſus ſum, redime me, & miſerere mei.*

Repetit cauſſam, cur non debet condemnari cum impiis, quia videlicet *in innocentia ingreſſus ſit*, id eſt, innocenter vixerit, redime me, & miſerere mei, id eſt, libera me a præſenti calamitate, & deinceps miſerere, ne iterum in eandem incidam. paſſim enim in ſcripturis, ponitur *redimere* pro liberare, id eſt; ſpecies pro genere, niſi forte Spiritus S. inſinuare voluerit, omnem liberationem electorum, de quacunque tribulatione, dici poſſe redemptionem, quia precio ſanguinis Chriſti noſtri redemptoris acquiritur.

Pes meus ſtetit in directo, in Eccleſiis benedicam te Domine. XII.

Reſpiciunt hęc verba particulam vltimam ſuperioris verſiculi, videlicet, *Et miſerere mei*, quaſi dicat, petij liberationem à præſenti calamitate, quia innocenter vixi, peto etiam vt miſerearis in futurum, quia *pes meus ſtetit*, id eſt, ſtabilitus & fixus eſt in rectitudine, ac per hoc non facile recedam à recto itinere legis tuæ: & pro gratiarum actione *benedicam & laudabo* te hymnis, & Pſalmis. *in Eccleſiis*, id eſt, in piorum conuentibus. Eſt autem hæc, vt Euthymius notat, prophetia, quod reuera tempore noui teſtamenti, in omnibus Eccleſijs, Pſalmi Dauidici aſſidue, concinendi eſſent.

PSALMVS XXVI.

Titulus, & Argumentum.

Pſalmus Dauid, priuſquam liniretur.

IN Hebræo non habetur pro titulo, niſi Dauid, reliqua ſunt addita à Septuaginta, vt intelligeremus, hunc Pſalmum compoſitum fuiſſe à Dauide antequam regnare inciperet, durante videlicet perſecutione Saulis. Nam tametſi Dauid linitus oleo fuiſſet à Samuele cum adhuc puer eſſet, tamen illa vnctio fuit priuata, non publica, & adhibita potius ad deſignandum, quam ad conſecrandum Regem. Poſtea vero Saule occiſo vnctus fuit Dauid in Regem publice ac ſolemniter vt conſtat ex lib. 2. Reg. cap. Et de hac poſteriore vnctione, intelligendus eſt titulus huius Pſalmi. Videtur autem hic Pſalmus ſcriptus fuiſſe proxime poſt ſuperiorem, Dauide adhuc in exilio & tribulatione conſtituto: ſed quia poſt orationem Pſalmi præcedentis magna conſolatione ſpiritus affectus fuerat, & Deo reuelante cognouerat ad maius quoddam regnum, quam ſint regna terrena, ſe vocari, ineffabili deſiderio ad cœleſte regnum ſuſpirare, ac temporalia omnia, ſiue aduerſa ſiue proſpera contemnere cœpit. Conuenit idem Pſalmus omnibus electis, qui iam inuncti ſunt vnctione gratiæ, atq; ad re-

regnum cœleste designati , & ad unctionem gloriæ, per quam vere regnare incipient, tota
XII. *animi deuotione suspirant.*

EXPLICATIO PSAL. XXVI.

I. *DOminus illuminatio mea , & salus mea, quem timebo?*

Tribulatio tenebras adducit, prosperitas lucem & serenitatem: perturbat enim & cōfundit animum tribulatio, vt non facile videat, quid facto opus sit, atq; inde ad impatientiam, vel aliquod aliud peccatum prouocatur. Sed si Deus lumine diuinitus immisso tenebras disijciat, continuo cernit animus momentaneam & leuem esse tribulationem, quæ in vmbra noctis magnum horrorem incutiebat, & simul cernit protegente se Deo, tribulationem non solum non posse nocere; sed etiam mirifice profuturam. Hoc Dei beneficium expertus Dauid in persona sua & omnium electorum canit, *Dominus illuminatio mea, & salus mea, quē timebo,* quasi dicat, Ignorantia & infirmitas timidum me in tribulatione reddebant, sed cum Dominus illustrauerit iam mentem meam, meq; aperte cernere fecerit, nullam temporalem calamitatem grauem aut diuturnam esse, & amoris diuini vnguento sanauerit infirmitatem meam, neminem timeo: veritas enim tenebras, *& charitas foras mittit timorem.*

II. *Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo?*

Addit aliud argumentum, quo sibi ipse persuadeat, nullum timorem deinceps esse admittendum. Dominus, inquit, non solum illuminat & sanat, sed illuminatum & sanatum non deserit, sed protegit assidue scuto prouidentiæ & beneuolentiæ suæ, *à quo igitur trepidabo? Si Deus pro nobis quis cōtra nos?* si Rex cohorte mortalium militum stipatus nō timet, cur timeat seruus Dei stipatus protectione omnipotentis & immortalis Imperatoris? S. Martinus, apud Sulpitium, *ego,* inquit, *signo crucis,* non *clypeo protectus, aut galea, cuneos hostium penetrabo securus* nimirum ex iis erat, qui dicere poterant, *Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo?*

Dum appropiant super me nocentes, vt III.
edant carnes meas.

Qui tribulant me inimici mei ipsi in- IV.
firmati sunt, & ceciderunt.

Describit effectum protectionis Dei, & præteritum pro futuro ponit, more prophetarum ad designandam rerum certitudinem. Sensus igitur est. Ex protectione Dei fiet, vt cum appropinquabunt super me, quasi prostratum & deiectum, ij qui nocere mihi cupiunt, & quasi canes, aut leones famelici carnibus meis saturari desiderant, tunc isti ipsi, qui tribulant me, & inimici mei sunt, debiles fient, & corruent, ira conatu suo, non mihi, sed sibi nocebunt. Hoc verissimū esse, non solum Dauidis, sed Christi, & Martyrum, atque adeo Sanctorum omnium exempla demonstrant. In Hebræo & Græco habetur, *tribulantes me, & inimici mei,* Latinus Interpres omittit illud, &, sed res est parui momēti pro, *infirmati sunt*, S. Hieronymus vertit *impegerunt,* sed verbum Hebraicum vtrumque significat.

Si consistant aduersum me castra, non V.
timebit cor meum.

Si exurgat aduersum me prælium, in VI.
hoc ego sperabo.

Addit ad ea quæ dixerat, vt spem & fiduciam plenissimam se in Deo habere demonstret, non solum se non timere singulos hostes, sed neq; integra castra, & ea non in tentoriis quiescētia, sed in acie prælianita. Illud, *In hoc ego sperabo,* varie exponitur, propterea quod, tum in Hebræo, *zoth,* tum in Græco ταύτῃ, vox est generis fœminini. S. Augusti- זאת
nus exponit, *in hac petitione.* Theodoretus, *in hac spe:* Euthymius, *in hoc meo corde:* nam cor Græce est generis fœminini, sed videtur Latinus Interpres rectissime vertisse, *in hoc ego sperabo.* Considerauit enim Hebræos carere neutro genere, & pro eo vti genere fœ- זאת
minino: proinde, illud *zoth,* non significare, in hac spe, vel in hac petitione, vel in hoc corde, sed absolute; in hoc, id est, in hac re, videlicet quod Deus sit illuminatio, & salus, & protectio mea, vt supra dictum est. Itaque Græci posuerunt ἐν ταύτῃ, non quod care-

careant neutro genere, sed quia voluerunt ad verbum reddere, quod erat in Hebræo; sed. Latinus non tam vocem, quam significationem respexit.

VII. *Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.*

Mirum est cur Latinus Interpres non verterit, *Vnum petij à Domino*: nam hoc etiam loco in Hebræo habetur genus femininum, pro neutro. Voluit igitur in hac voce reddenda imitari Græcum interpretem; & vertere ad verbum. Sensus tamen est, *Vnam petij*, id est, vnum petij, siue, vnam rem petij. Plerique intelligunt hunc locum de domo Domini, vbi erat arca Dei, & propitiatorium, & volunt hunc esse sensum, *vnum petij à Domino, hoc requiram*, vt de hoc exilio reuertar; & liceat mihi assidue versari in tabernaculo Domini, vbi est arca Dei, & propitiatorium, &c. Sed certe mihi sententia S. Aug. qui exponit de domo cælesti, non solum vera, sed etiam literalis esse videtur. Nam non dicit Dauid, cupere se habitare prope domū Domini, sed in ipsa domo Domini: notum autem est, non habitasse vnquam Dauidem in domo Domini, sed in palatio proprio, quod longe aberat à tabernaculo, præsertim antequam arca deferretur in montem Sion: & potuisset vtique si voluisset, quando Rex erat, habitare iuxta tabernaculum Domini. Præterea simi'is est hic locus illi qui habetur in Psal. 83. *Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te*, quod certe non conuenit nisi habitatoribus domus Dei quæ est in cælo. Denique nunquam Dauid, vir sanctus, & perfectus, rem aliquam temporalem tanto affectu peteret, vt diceret, *vnam petij, hanc requiram*, quasi nihil aliud petendum sit. Explicat igitur hoc loco Propheta radicem veram confidentiæ in Deum, & cur non timeat malum aliquod temporale: Radix enim est ardens charitas in Deum; qui enim ardenter diligit summū, atque æternum bonum, nihil facit omnia temporalia. *Vnam*, inquit, *petij à Domino, hanc requiram*, id est, nihil temporale appeto, non magni facio iacturā omnium aliarū rerum, modo vnam rem habere merear; ideo de hac vna sollicitus sum, hanc vnam petij, hanc vnam petam, vt videlicet inhabitem in domo Domini, non ad tempus, sed, *omnibus diebus vitæ meæ*, id est, quamdiu durabit vita Sanctorum cum Deo, quę sine dubio non habebit finem. Valde proprie dictum est, *vt inhabitem in domo Domini*: nam hic in terris, quamuis amici, imo filij Dei sumus; tamen non habitamus, sed ambulamus cum Deo; nec in domo, sed in tentorio requiescimus.

Vt videam voluptatem Domini, & visitem templum eius. VIII.

Docet, cur in domo Domini habitare desideret, quia videlicet ibi perfecta felicitas est. Multi Latini codices habent, *Vt videam volūtatem Domini*: sed recte correcti sunt in editione Sixti V. & Clementis VIII & positum, *vt videam voluptatem Domini*, vt habebant emendatissimi codices manuscripti. Per voluptatem autem hoc loco, non est accipienda actio delectationis, sed obiectum, id est, pulchritudo, venustas, suauitas. Nam vox Hebręa, *noham*, proprie pulchritudinem significat: vox autem Græca τερπνότης potest delectationem, & voluptatem significare, quam vocem Latinus interpres accepit, sed significat etiam venustatem & pulchritudinem, & pro pulchritudine hoc loco vocem illam Theodoretus accepit, Quare vox Latina voluptas, si cum Hebręa, & Gręca cōuenire debeat, accipienda est, pro voluptate obiectiua; id est, pro pulchritudine, & venustate. Quod ipsum etiam verbum vidēdi, siue contemplādi requirit: non enim proprie videmus actionem delectationis, sed rem delectabilem. Itaque S. Hieronymus vertit, *Vt videam pulchritudinem Domini*; & S. Augustinus legit, *vt contempler delectationem Domini* & exponit per delectationem, speciem delectabilem. Si quis tamen omnino vellet, voluptatē hoc loco accipere pro ipsa actione capiendi delectationem, nō deberet intelligere per *voluptatem Domini*, delectationem, qua fruitur Dominus, sed quæ percipitur

נעם

cipitur ex Domino, id est, ex visione pulchritudinis Domini, atque ita sensus in idem recideret. Porro S. Dauid hoc loco omnino proprie felicitatem expressit; quæ ex sententia solidioris scholæ in actione nobilissima potentiæ omnium præstantissimæ erga summum obiectum. i. in intellectuali Dei visione consistit, ex qua ineffabilis voluptas & delectatio sequitur. Illud autem quod additur, Et visitē templum eius, S. Augustinus legit, *& protegar à templo eius*. In qua lectione, nescio quos codices sit sequutus: Hebræus enim & Græcus nihil habent, quod ad pro-
VIII. בקר tectionem referri possit. Vox Hebręa, *bacher*
significat proprie quærere, inspicere, oculis perlustrare præsertim illucescente die: vnde
בקר *bocher*, Hebręis significat mane, quia tūc primum depulsis tenebris, requirimus & perlustramus ea quæ latebant. Sic etiā vox Græca ἐπισκέπτεσθαι, significat cōsiderare, attendere, visitare. Sensus igitur est, vt videam pulchritudinem Domini, & deinde ad nouam illam lucem, visitem, id est, oculis perlustrem & requiram totum illud cœleste Dei templum, & omnia quæ in eo sunt. Nam re vera post visionem Dei, nihil iucundius occurrere potest, quam spectaculum illius cęlestis patrię, & diuinæ illius domus, in qua sunt omnes Beati, qui merito templū dicitur, cum nō sit domus aut ciuitas profana, sed sacratissima, cum in ea nihil profanum agatur, sed assidue sacrificetur hostia laudis & iubilationis.

IX. *Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum protexit me, in abscondito tabernaculi sui.*

Reddit rationem, cur tam audacter petat habitare in domo Domini, & videre pulchritudinē eius; quia gustare iam cępit, quia dulcis est Dominus, & pignus amoris eius iam tenet, quasi breuissime diceret, audeo petere gloriam, quoniam percepi gratiam. Sunt autem verba omnia metaphorica non enim proprie absconditus fuit Dauid in tabernaculo Domini, cum quæreretur à Saule, sed sensus horum verborū est, tempore præsentis vitæ, in qua dies mali sunt, tam singulari prouidentia. Deus me defendit ac protexit, ac si in intima & abditissima parte tabernaculi sui, me collocasset. Ex hac autem tanta Dei gratia & beneuolentia, spem concipio, me aliquando ad domum Domini peruenturum, quod vnum peto & requiro. Idem vero significetur in vtraque parte versiculi: nam *abscondit in tabernaculo*, non est poni in quacunque parte tabernaculi, sed *in abscondito tabernaculi collocari*, vbi à malis omnibus protegatur. In Hebræo & Græco, illud *in die malorum*, coniungitur cum prima parte versiculi, *abscondit me in tabernaculo suo in die malorum*. Sed in codice Latino coniungitur cum secunda parte, hoc modo, in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui. Perinde est, vbi ponatur interpunctio, cum sensus sit idem: tamen prior interpunctio habetur etiam in libris Patrum Augustini & aliorum, & fortasse in Latino codice interpunctio non tam deseruit intelligentiæ, quam cantui.

In petra exaltauit me, & nunc exaltauit caput meum super inimicos meos. X.

Alia metaphora idem significat, nimirum se à Deo singulari prouidentia protectum ac defensum; ac si in arce munitissima & altissima collocatus fuisset. Similis metaphora est apud Isaiam cap. 33. *Iste*, iustus videlicet *in excelsis habitabit, munimenta saxorū sublimitas eius*. Itaq; sēsus est, *In petra exaltauit me*, i. posuit me in loco sublimi, & munito. *Et nūc exaltauit caput meum super inimicos meos*, id est, ex quo in loco tutissimo, & altissimo iam consisto, factū est, vt *caput meum sit exaltatū super inimicos meos*, i. e. sim superior & victor inimicorum meorū. Porro per has metaphoras, non solum describitur protectio & defensio hominis iusti, cui nihil nocere possunt omnium aduersariorū machinationes, iuxta illud S. Petri, *Et quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis?* Sed etiā indicatur modus, quo vir iustus ad hanc securitatem peruenit: modus enim est ascensio mentis per contemplationem in Deum, & res æternas. Qui enim serio meditatur æterna, & ardenter Deum amat, iam est in altissima, & munitissima petra constitutus, vt

vt nihil ei nocere possit, cum terrena omnia iam illi viluerint.

XI. *Circuiui & immolaui in tabernaculo eius hostiam vociferationis cantabo & Psalmum dicam Domino.*

In Hebræo coniungitur prima vox huius versiculi cum superiore, & pro circuiui, legitur, *circuitibus meis*; vt sit integra sententia, *Exaltauit caput meum super inimicos meos, circuitibus meis*: vel, vt vertit S. Hieronym. *qui sunt in circuitu meo.* Sed Septuaginta
סביבותי Interpretes non legerunt, *sebibothai*, vt nunc est in Hebræo, & significat *circuitibus meis*;
סבותי sed, *sabbothi*, id est, *circuiui*, vnica literula dẽpta, & punctis mutatis. Igitur Propheta per contemplationem supra terrena omnia exaltatus, erumpit in admirationem operum Dei, & laudem opificis omnipotentis. *Circuiui*, inquit, id est, mente perlustraui omnia opera Dei, quæ sunt in cœlo & in terra. *Et immolaui in tabernaculo eius hostiam vociferationis*, id est, in hoc ingenti tabernaculo Dei, quod est cœlum, quo per contemplationem ascendi, magna voce, ex magna admiratione procedente, laudaui Deum, quæ laus sacrificium est illi gratissimum. Sic enim alibi legimus, *Immola Deo sacrificium laudis*: & rursum, *Sacrificium laudis honorificabit me.* Nec solum, inquit, immolaui hostiã vociferationis, sed & deinceps pergam assidue idem facere, *cantabo, & psalmum dicam Domino.*

XII. *Exaudi Domine vocem meam: qua clamaui ad te, miserere mei, & exaudi me.*

Redit ad id, quod dixerat, *Vnam petij à Domino, hanc requiram.* Atque in hac vna petitione se exaudiri postulat, flagrans nimirum ardenti desiderio videndi dilectum. *Exaudi*, inquit, *Domine vocem meam, qua clamaui ad te*, videlicet vocem illam, qua clamaui, *vnã petij à Domino, hanc requiram*, &c. *Miserere mei* hoc exilium ægre ferentis, *& exaudi me.*

XIII. *Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea, faciem tuam Domine requiram.*

XIV. *Ne auertas faciem tuam à me, ne declines in ira à seruo tuo.*

Hæc non tam egent explicatione, quam pia meditatione, & imitatione. *Tibi dixit cor meum*, id est, tibi loquitur desiderium meum: *Exquisiuit te facies mea*, id est, oculi mei interiores qui sunt in facie animæ meæ, tuam pulchritudinem requirunt, cætera omnia fastidiunt. *Faciem tuam Domine requirã*, id est, hoc semper erit studium meum, vt cõspectum tuum quæram, non solum vt in alio sæculo reuelata facie vultum tuum videam, sed etiam in hoc sæculo, hoc vnum satagam, vt me respicias, & respiciendo illumines & accendas. *Ne auertas faciem tuam à me*, id est, noli quæso cessare à me respiciendo, ne simul lumen obscuretur, & charitas refrigescat. *Ne declines in ira à seruo tuo*, id est, ne sinas me in peccata labi, ne forte iratus à me recedas. Recte hoc loco S. Augustinus obseruat, timorem castum, non seruilem exprimi in his *verbis*: Timor enim seruilis cupit abesse Dominum, ne puniat, ac ideo non diceret, ne declines, sed abi & declina: timor autem castus, qui dilectum vere amat, nihil magis timet, quam ne dilectus recedat. In textu Græco, post illa verba, *Tibi dixit cor meum* additur, *Dominum requiram*, sed ea verba non habentur in Hebræo, neque leguntur à Hieronymo, & Augustino, quamuis à Theodoreto, & Euthymio legantur. In Hebræo non habetur pronomen, te, vbi legimus, exquisiuit te facies mea, sed absolute, exquisiuit facies mea: cæterum subintelligitur, & ideo additum est ab Interpretibus Græcis & Latinis.

XV. *Adiutor meus esto, ne derelinquas me, neque despicias me Deus salutaris meus.*

Quia dixerat, *ne declines in ira à seruo tuo*, considerans se suis viribus non posse cauere peccata; ob quæ in iram incurrimus, clamat ad Deum, vt adiuuare non cesset in Hebræo habetur, Adiutorium meum fuisti, sed Septuaginta Interpretes non videntur legisse, *habita*, id est, fuisti, sed *hebie*, quod significat, esto: nam est similitudo maxima inter has voces si remoueantur puncta, quæ tem- היית
pore. היה

pore Septuaginta Interpretum, nondũ erant appoſita. Senſus autem ſemper eſt verus, & ad rem faciẽs: nam ſi legamus, *adiutor meus fuiſti, ne derelinquas me*; ſenſus erit, quoniam hactenꝰ me ſemper adiuuiſti, deinceps quoque me adiuua: ſi vero legamus, *Adiutor meus eſto, ne derelinquas me*, erit repetitio eiuſdem orationis, quæ magnum affectum exprimit. Porro in verbis illis: *Ne derelinquas me, neq; deſpicias me*, videtur Latinus Interpres inuertiſſe ordinem: Nam in Hebr. & Græco textu prius eſt, *ne deſpicias*, ſiue, *ne abijcias me*, quam, *ne derelinquas me*. Pro illo autem, ne deſpicias, Græci habent vocem valde ſignificantem ἀποσκορακίσης, quæ apud Euthymium deducitur, vel à ſcoria, vel à coruis, & ſignificat proiici, quomodo proijcitur ſcoria, vel quomodo proijciuntur ad coruos cadauera. Petit igitur iuſtus auxiliũ Dei, ne peccet, & ſi forte peccauerit, nõ proijci à facie Dei, quomodo proiicitur ſcoria, vel nõ proijci ad infernales coruos, & nõ ſolũ non proijci, ſiue deſpici, ſed neq; abſolute relinqui & dimitti, ſed benigne curari & ſanari: ideo enim addit *Deus ſalutaris meus*. Saluatoris enim, non eſt deſpicere, ac deſerere miſerum, ſed ſaluare & curare.

XVI. *Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem aſſumpſit me.*

Magna ratio redditur, cur ęquũ ſit, Deum adiuuare quia videlicet, nemo ſit illo amantior. Notanda eſt phraſis Hebraica, qua Deum in tertia perſona reuerentiæ cauſa Propheta alloquitur: non enim dicit: *Tu autem aſſumpſiſti me*, ſed, *Dominus autẽ aſſumpſit me*. Similis eſt phraſis in Gen. ca. 31. num. 35. vbi Rachel dicit patri ſuo, *Ne iraſcatur Dominus meus, quod coram te aſſurgere nequeo*: & libr. 3. Reg. cap. 1. numer. 27. dicit Nathan Dauidi, *Nunquid à Domino meo Rege exiuit hoc verbũ, & mihi non indicaſti ſeruo tuo, quis ſeſſurus eſſet ſuper thronum Domini mei Regis poſt eum?* Illud igitur, *Dominus aſſumpſit me*, idem eſt, ac ſi dictum eſſet, *Tu autem Domine aſſumpſiſti me*, ſiue, *collegiſti me*, vt proprie ſignificat vox Hebraica. Eſt autem in his verbis quædam figura aptiſſima: ad explicandum beneficium Dei, non enim puer erat Dauid, vt egeret parentum auxilio, neque magnum erat in illa ætate relinqui à parentibus, qui oneri potius quam auxilio eſſe potuiſſent. Senſus igitur horum verborum eſt, Ego ſum inſtar infantis recẽs nati, quem pater & mater dereliquerunt humi iacentem, atque omni iniuriæ expoſitum: Tu autem Domine, ita abiectum & deſolatum, benigniſſime collegaſti & fouiſti, vere enim ſi quis fragilitatem naturæ humanæ conſideret, & hoſtium inuiſibilium poteſtatem, & quantopere Dei gratia in omnibus actionibus egeamus, nullo modo negare poterit, nos infantibus à parentibus neglectis, rectiſſime comparari. Porro S. Ezech. vſque adeo rem hanc intelligebat, vt non infanti, ſed pullo hirundinis ſe ipſe comparauerit, Iſaiæ 38. *Sicut pullus*, inquit, *hirundinis, ſic clamabo*.

Legem pone mihi Domine in via tua, & dirige me in ſemitam rectam propter inimicos meos. XVII

Quia ſe comparauerat infantulo, quem Deus collegerat, recte iam petit, vt ſe ambulare doceat, petit igitur gratiam implendi mandata diuina, quam gratiam in toto Pſalterio frequentiſſime petere ſolet; nec immerito, cum ea ſit via ad illam cęleſtem domum Dei, quam vnã ſe toto corde deſiderare paulo ante profeſſus eſt: pro, *Legem pone mihi Domine in via tua*, in Hebræo eſt, *doce me viam tuam*, ſiue, vt vertit S. Hieronymus, *oſtende mihi viam tuam*. In Grȩco, eſt vnum verbum, νομοτέθησον, quod ſecundum Etymologiam ſignificat, *legem ponere*, vt Latinus Interpres reddidit. Cæterum accipitur etiam, pro docere, erudire, præceptorem ſe exhibere; proinde hoc loco, *legem pone mihi in via tua*, ſignificat, *erudias me circa viã*, id eſt, circa legem tuam: quod in alio Pſalmo legimus: *Vias tuas Domine demonſtra mihi & ſemitas tuas edoce me.* Ac vt alibi diximus, non poſtulat Propheta notitiam ſolam legis, ſed internam vnctionem, qua ſibi à Spiritu Sancto intime perſuadeatur,

seruandam esse Dei legem. Idem fere significant verba sequentia, *& dirige me in semitam rectam*, id est, duc me per viam mandatorum tuorum, quæ est vere semita recta, id est, iustissima, sed angusta: nisi magis placeat per illud, *doce me viam tuam*, postulari lumen internum: per illud, *& dirige me in semitam rectam*, postulari pium affectum implendi mandata diuina; quod additur, *propter inimicos meos*, vel, vt S. Hieronymus vertit, *propter insidiatores meos*, significat valde necessariam esse gratiam Dei, in hac peregrinatione, propter multitudinem hostium, tum visibilium, tum inuisiblium, qui nobis vbique insidiantur, vt à recta via legis diuinæ nos deducant, & ad inuia & prærupta vitiorum nos perducant.

XVIII. *Ne tradideris me in animas tribulantium me; quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi.*

Pergit in eadem petitione: petit enim non tradi in animam, id est, voluntatem & desiderium hostium, præcipue inuisibilium. Similis phrasis est Luc. 23. *Iesum vero tradidit voluntati eorum*: id enim est, *voluntati eorum*; & *in voluntate eorum*, sed illa est phrasis Latina, hæc Hebraica. Itaque S. Hieronymus vertit: *Ne tradideris me animæ tribulantium me*. Sequentia verba, *Quoniam insurrexerunt in me testes iniqui*, à multis referuntur ad falsa testimonia, quæ dicebantur aduersus Dauidem: quod quidem non improbo, sed videtur mihi sensus magis cohærere cum præcedentibus & sequentibus verbis, & cum argumento totius Psalmi, si referamus hæc verba ad tentationes Dæmonum, siue hominum, qui falsis promissis, vel minis hominem iustum ad impatientiam, vel alia peccata deducere conantur, iuxta illud Ps. 118. *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua*, in Hebræo habetur, *Insurrexerunt in me testes falsitatis, siue mendacij*: proinde illud, *testes iniqui*, accipiendum est pro *testes falsi*, qui inique agunt; dum falsa pro veris obtrudunt, vt ad iniquitatem impellant. Quod additur, *& mentita est iniquitas sibi*, non tam est interpretatio, quam explicatio verborum Hebraicorum, in Hebræo enim non habentur, nisi duę voces, *vipheach, chamas*, quas voces S. Hieronymus vertit, *& apertum mendacium*. Alij reddunt, *& loquens rapinam*. Sed LXX. Interpretes acutissime & verissime transtulerunt: nam illud *vipheach*, tametsi à verbo *iafach*, significet loqui, vnde Neoterici vertunt, loquens; tamen potest deduci à verbo *fuach*, quod significat illaqueari, vnde est nomen *fach*, laqueus. Et vox illa *chamas*, licet significare possit rapinam & mendacium, tamen frequentissime accipitur pro iniquitate. Intellexerunt ergo LXX. Interpretes hic significari ipsam iniquitatem à se ipsa illaqueatam, dum videlicet homines vel Dæmones iniqui, in propriam perniciem, falsitatis laqueos iusto tetenderunt. Quod aliis verbis dixit Daniel iniquis illis senioribus Susannæ accusatoribus: *Et tu mentitus es in caput tuum*. Ait igitur Dauid, *insurrexerunt in me testes iniqui*, falsitatem & mendacia obtrudentes, *& illaqueata est iniquitas*, id est, *sed iniquitas mentita est sibi*, id est, nemini nocebit, nisi proprio auctori.

Credo videre bona Domini, in terra vi- XIX.
uentium.

Reddit rationem, cur mentita sit iniquitas sibi. Ego enim, inquit, inuitis omnibus inimicis meis, *credo*, id est, certe confido, *me visurum bona Domini*, id est, illa bona, quæ ipsi etiam Domino bona sunt, quæ illum beatum reddunt, quæ sola sunt vera bona, idq; *in terra viuentium*, id est, in regione illa, vbi mors locum non habet. In Hebræo habetur initio versiculi vna vox, *lule*, quam aliqui vertunt, *nisi*; & melius S. Hieronymus, *autem*. *Ego autem credo videre*, &c. A LXX. Interpretibus fuit omissa, quia non erat magni momenti, quantum ad sensum.

Expecta Dominum; viriliter age, & XX.
confortetur cor tuum, & sustine Dominum.

Concludit per apostrophen ad seipsum, sectandam esse patientiam & fiduciam in Deum, quasi dicat, Ergo anima mea, quia de-

fide-

sideras in domo Dei habitare, quia tam multa pignora diuini amoris habes, quia credis videre bona Domini in terra viuentium, noli deficere in tribulationibus, neque terrenas consolationes respicias, sed *patienter expecta, confortare in Domino, viriliter age*, dum transeant dies mali, & adueniant dies boni in Hebræo ad verbum habetur vt vertit S. Hieron. *expecta Dominum, confortare, & roboretur cor tuum, & expecta Dominum.* Similiter in Græco sunt eædem voces in principio & in fine. Sed Latinus Interpres varietate gaudet, ideo initio posuit, *Expecta Dominum*, & in fine, *sustine Dominum*. Patientia cum fiducia coniuncta vires addit. & vires additæ patientiam & fiduciam augent. Ait igitur: *Expecta Dominum*, id est, patienter, & cum fiducia expecta auxilium & consolationem Domini: Hinc *viriliter age*, seu roborare: roborare autem non armis exterioribus, sed *confortetur cor tuum*, excita animum, audacter perge. Hinc vero, multo magis confide, & cum patientia *expecta* consolatorem & adiutorem *Dominum*, qui sine dubio, cum sit fidelis & iustus, *veniens veniet, & non tardabit*.

PSALMVS XXVII.

Titulus & Argumentum.

Psalmus ipsi Dauid.

HVnc Psalmum de Dauide fugiente Saulis persecutionem, exponunt Theodoretus & Euthymius. Sed repugnant multa. Primo quod in titulo id non indicetur, sicut aliàs fere semper fieri solet, cum ad historiam Psalmus respicit. Secundo, quod in hoc Psalmo is qui loquitur, appellat se Regem; Dauid autem eo tempore nondum Rex erat. Tertio, quod in eodem Psalmo dicit is qui loquitur, se exauditum, & refloruisse carnem suam: quod certe Dauidi pro eo tempore, quo Saulem fugiebat, conuenire non potest. Recentiores aliqui exponunt de Dauide iam Rege, & perfecte liberato à persecutione Saulis. Sed si ita esset, non diceret: Ad te Domine clamabo, ne sileas à me: *sed diceret:* Ad te Domine clamaui, *&c. Videtur igitur præferenda S. Augustini & S. Hieronymi expositio, qui in persona Christi Psalmum à Dauide cantatum fuisse volunt: Dauid enim qui simul prauidebat passionem & glorificationem Christi, conuenienter ea coniungere potuit, sicut etiam in Psalmo 21. cuius Psalmi longissimi & pulcherrimi, hic, quem explicandum in manibus habemus, videtur esse quasi compendium.*

EXPLICATIO PSALMI XXVII.

AD te Domine clamabo, Deus meus, I.
ne sileas à me, ne quando taceas à me, & assimilabor descendentibus in lacum.

Verba sunt Christi in cruce pendentis, ac postulantis celerem resurrectionem. Pro illo, *Deus meus*, in Hebræo est, *petra mea*, siue *fortis meus*; & quanquam hoc ipsum nomen ponitur ad significandum Deum, & recte Septuaginta verterunt, *Deus meus*; tamen ex vi Hebraicæ vocis, intelligimus hoc loco inuocari Deum, quia potentissimus est, & potest morti ipsi imperare, vt Christum cito restituat. Pro *ne sileas à me*, S. Hieronymus vertit, *ne obsurdescas mihi*. Sed sciendum est, חרש
verbum *charas*, significare tacere, silere, surdum se ostendere. Itaque sensus est, *ne sileas*, quasi non audieris vocem meam; ne veluti surdum te mihi exhibeas. Illud, *à me*, idem est, quod mihi, ex Hebraica phrasi. Breuiter petit exaudiri se, & responderi sibi, facturum Deum, quod petitur. Quod sequitur, *ne quando taceas à me, & assimilabor descendentibus in lacum*, continet causam, cur velit sibi responderi, quia videlicet, nisi Deus exaudiat & respondeat, erit ipse similis aliis hominibus mortalibus, qui per mortem dissoluuntur, atque ad inferos descendunt, non redituri. *Ne quando taceas à me*, id est, ne forte tu non exaudias, & hinc fiet, vt ego per omnia similis fiam *descendentibus in lacum*, id est, iis, qui moriuntur, & ad inferos descendunt, sine spe resurgendi, nisi in die nouissimo. Posset etiam sensus esse, si non exaudias, ero similis hominibus mortuis: sicut

sicut enim mortui nihil omnino possunt, ita homo sine Dei adiutorio nihil omnino potest. בּוֹר Vox Hebræa *bor*, significat *cisternam, lacum, profundam foueam*, potest igitur accipi pro sepulchro, sed melius pro loco subterraneo animarum, sicut Isa. 14. *Verumtamen ad infernum detraheris in profundum laci*, & c. 38. *Non expectabunt qui descendunt in lacum veritatem tuam:* quo modo etiam accipitur in illa oratione Ecclesiastica, *Libera animas omnium fidelium defunctorum de pœnis inferni, & de profundo lacu, libera eas de ore leonis*, &c.

II. *Exaudi Domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.*

Quod antea dixerat, *ne sileas*, & *ne taceas*, nunc clarius dicit: *Exaudi Domine vocem deprecationis meæ:* volebat enim Deum respondere, id vt signum esset exauditionis. Illud, *Domine*, non est in Hebræo, sed solum, *exaudi vocem deprecationis meæ*. S. Hieronymus in epistola ad Suniam & Fretellam, existimat esse additum ab aliquo explicationis gratia: fortasse etiam excidit ex nostris codicibus, quod in codicibus quibus Septuaginta vsi sunt, aderat. Illud, *dum oro ad te*, in Hebr. significantius habetur, *dum clamo ad te*, id est, dum oro *cum clamore valido*, vt Apostolus loquitur ad Hebr. 5. Illud, *dum extollo manus meas*, significat à signo, eandem ipsam orationem: solebant enim Hebręi manus in altum tollere, cum orabant, cuius ceremoniæ pleni sunt libri sacri, sed & Gentiles eundem ritum imitabantur. Itaque idem est, *dum oro ad te*, & *dum extollo manus meas ad templum tuum*. Allusit vero interim Propheta ad manus Domini in Cruce extensas, & ad cœlum sublatas, tunc enim verissime dicere potuit Dominus, *dum clamo ad te*, & *dum extollo manus*, &c. quando de Cruce orauit. Pro דְּבִיר voce, *ad templum*, in Hebræo est, *deuir*, quod proprie *oraculum* significat, vnde Deus responsa dabat. Sed hoc loco siue templum, siue oraculum, pro cœlesti templo, & oraculo accipitur.

Ne simul trahas me cum peccatoribus, & cum operantibus iniquitatem ne perdas me. III.

Solus Christus id vere dicere potuit: ipse enim solus fuit omnibus modis *segregatus à peccatoribus*, vt dicit Apostolus ad Hebr. 7. Et sicut solus fuit, in quem peccatum cadere non potuit, ita iustissime petit, vt non iudicetur, & non pereat cum peccatoribus, sed ipsam potius mortem occidat, & resurgens ex mortuis, de mortis Principe, & de ipsa morte gloriose triumphet. Recte in editione Sixti V. & Clementis VIII. emendatum est, *ne trahas*, quod antea legebatur, *ne tradas*: nam cum tam vox Hebraica, quam Græca, significet trahere, verisimile est ob literarum similitudinem, vitio librariorum, irrepsisse in editionem Latinam, *ne tradas*. Illud, *ne perdas*, non habetur in Hebræo, sed additum est, explicationis gratia. Itaque sensus est, ne trahas me ad interitum cum cæteris hominibus, qui peccatores sunt, cum ego peccator non sim.

Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. IV.

Describit peccatores ab eo peccato quod vniuersalius est, & communius: Nam idcirco in alio Psalmo dicitur, *Omnis homo mendax*, & in alio, *Ab homine iniquo & doloso eripe me*: & de Christo dicit Apostolus Petrus: *Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius*: quasi dolus fere tam late pateat, quam peccatum. Certe plurimi sunt, qui volunt videri amici, bene velle proximis, & tamen ab amore proprio excæcati, malum habent in corde, id est, odio vel inuidentia erga eosdem proximos afficiuntur.

Da illis secundum opera eorum, & secundum nequitiam adinuentionum ipsorum. V.

Secundum opera manuum eorum tribue illis, redde retributionem eorum ipsis. VI.

Hæc non imprecatio, sed prophetia est, vt aliàs sæpe monuimus: significatur enim his verbis, id omnino futurum, vt mali male pereant,

pereant, nisi videlicet ex malis boni fiant. Sensus igitur est: *Dabis peccatoribus secundum opera eorum*, id est, afficies ea pœna, quam merentur opera eorum. *Et secundum nequitiam adinuentionum ipsorum*, supple, dabis eis, id est, sicut ipsi ex malitia sua excogitauerunt & adinuenerunt varios modos vexandi iustos; ita tu per sapientiam inuenies varios modos cruciandi peccatores; & denique *reddes eis retributionem suam* id est, ipsi retribuerunt iustis mala pro bonis, sed tu eam retributionem conuertes in caput ipsorum, facies enim vt illis noceat, non iustis.

VII. *Quoniam non intellexerunt opera Domini, & in opera manuum eius destrues illos, & non ædificabis eos.*

Hinc apparet fuisse prophetiam, non imprecationem, id quod duobus superioribus versiculis continetur: non enim dicit: *destrue eos*, sed *destrues eos*; vel, vt habetur in Hebræo, *destruet eos*. Significatur his verbis radix omnium malorum, radix enim est, nolle intelligere opera Domini, non applicare animum ad consideranda & cognoscenda mirabilia opera Dei, quæ fecit in creatione, in redemptione, in gubernatione generis humani: si quis enim ista consideret, vix fieri potest, quin in Dei amorem mirifice exardescat. Hinc 1. Corin. 2. B. Paulus ait: *Si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*: & ipse Dominus Luc. 19. *Quia si cognouisses & tu, & quidem in hac die tua quæ ad pacem tibi*: & infra: *Non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoueris tempus visitationis tuæ*. Quod attinet ad verba, in Latina editione est aliqua obscuritas, quæ non est in Hebraica, neque in Græca: nam in his editionibus legitur: *Quoniam non intellexerunt in opera Domini, & in opera manuum eius*, vel, vt S. Hieronymus reddit: *Quoniam non intellexerunt opera Domini, & opus manuum eius*, illa enim præpositio *in*, adiungitur vtrique nomini ex phrasi Hebraica, sed secundum vsum linguæ Latinæ, ex vtroque loco tolli potuisset. Latinus autem interpres ex priori loco sustulit, in posteriore reliquit; ideo sententiam obscuriorem reddidit.

Cur autem Propheta, cum dixisset: *Non intellexerunt opera Domini*, adiunxerit, *& opera manuum eius*, ratio esse videtur, vt explicaret, se loqui præcipue de illo opere, quod ipse facit per se non per secundas causas, quale opus fuit creatio cœli & terræ, incarnatio Verbi, miracula Christi, Resurrectio, & Ascensio Domini, & similia. Ait igitur, quoniam peccatores non intellexerunt opera Domini, & præcipue opera illa, quæ manibus suis, id est, per se immediate fecit; ideo tu Domine *destrues illos, & non ædificabis*, id est, destrues illos, & cum destruxeris, non te pœnitebit destruxisse, ideo nunquam amplius ædificabis eos. Alludit Propheta ad vocem operis manuum Domini, quod opus est quasi ædificatio quædam, quasi diceret, quia non intellexerunt ædificationem Dei, Deus illos destruet, & nunquam amplius ædificabit. Id optime quadrat in ciuitatem, & templum, & ipsum regnum Iudæorum, quæ omnia Deus ob Iudæorum infidelitatem destruxit, nec vnquam amplius ædificabit. Quadrat etiam in singulos peccatores, qui non intelligunt se esse ædificationem Domini, & ad imaginem eius conditos, & precio sanguinis Domini redemptos, & tam multa beneficia naturæ & gratiæ in se collata; ideo tandem ita destruentur, nunquam amplius reædificandi, vt nihil remaneat, nisi ruina ædificij, id est, vnde pœnam sentire perpetuo possint. In Hebræo habetur in tertia persona, *destruet, & non ædificabit*; fortasse librariorum vitio, prima litera Hebraica, quæ indicat personam, mutata est; fortasse vltima litera Græca, ex qua persona intelligitur, vitio librariorum addita est; fortasse interpretes, non tam ad verbum, quam ad sensum respexerunt.

Benedictus Dominus, quoniam exaudiuit vocem deprecationis meæ. VIII.

TransitPropheta ad gloriam resurrectionis Domini prædicendam, & in persona Christi gratias agit Deo, dicens: *Benedictus Dominus*, id est, benedicatur ab omnibus Dominus, *quoniam exaudiuit vocem deprecationis meæ*.

Do-

IX. *Dominus adiutor meus & protector meus, in ipso sperauit cor meum, & adiutus sum.*

Explicat, in quo exaudita sit oratio sua, ac dicit: *Dominus adiutor meus & protector meus*, supple, solet esse. Ideo *in ipso sperauit cor meum*, id est, fretus auxilio & protectione Dei, non recusaui prælium subire cum Diabolo, & cum ipsa morte, nec spe mea frustratus sum, quoniam adiuuit me Deus, vt plane victor euaserim. In Hebræo pro *adiutor & protector*, habetur *fortitudo & scutum*. Ex quo intelligimus, accepisse à Deo auxilium interni roboris, & protectionem externi præsidij.

X. *Et refloruit caro mea, & ex voluntate mea confitebor ei.*

Describit effectum auxilij & protectionis, qui fuit gloriosa Resurrectio, ob quam toto corde laudaturum se dicit Deum. *Refloruit caro mea*, id est, caro mea, quæ per mortem exaruerat, non solum rediit ad vitam, sed ad florem ætatis, sanitatis, lætitiæ, venustatis maximæ rediit. *Et* ideo *ex voluntate mea*, id est, corde *confitebor ei* confessionem laudis & gratiarum actionis. In Hebræo nunc legitur: *Gauisum est cor meum, & in cantico meo confitebor ei.* Itaque pro *caro mea* legitur *cor meum*, pro *voluntate mea*, legitur *cantico meo*. Nam quod pro *refloruit*, legatur *gauisum est*, vt S. Hieron. vertit, non multum

עלז refert: nam verbum *halaz*, significat lætari, exultare, & per metaphoram, reflorere, vt recte verterunt Septuaginta, quia dum arbores reflorescunt, suo modo exhilarari & exultare videntur. Cur autem viri illi doctissimi ver-

לבי terint, *caro mea*, vbi nunc est, *libbi*, & *volun-*

משירי *tate mea*, vbi nunc est, *mesciri*, quæ non significant nisi *cor meum*, & *canticum meum*, non potest reddi alia ratio, nisi quia non ita legerint, vt nunc habemus in nostris codici-

משירי bus, sed verba transposita & mutata postea

בשרי fuerint: nam si pro *mesciri*, legatur *besciari*,

לבי quod significat, *caro mea*, & illud, *libbi*, transferatur paulo vlterius, efficietur lectio, quam habuerunt Septuaginta, & quam recte interpretati sunt; nimirum hæc erit lectio, *vaialoz besciari, velibbi ahodennu*, id est, יעלז

& refloruit caro mea, & corde meo, siue vo- שרי

luntate mea, confitebor ei. בי

Dominus fortitudo plebis suæ, & prote- והדנו

ctor saluationum Christi sui est. XI.

Hęc est materia confessionis, de qua dixit, *confitebor ei*, quod videlicet *Dominus* sit *fortitudo plebis suæ*, quod ostendit, dum tam potenter protexit salutem Christi sui, qui est caput totius plebis, & à quo fortitudo & salus totius populi dependet. Ex Hebræo S. Hieron. vertit, *Dominus fortitudo mea*, alij vertunt, *Dominus fortitudo eis*: & hoc sonant verba, quæ nunc sunt in Bibliis: sed Septuaginta non videntur legisse *lamo*, quod est *eis*, למו

sed *laamo*, id est, *plebis suæ*. Dicit autem, *pro-* עמו

tector saluationum, non protector saluationis, fortasse quia protector fuit ad multiplicem salutem, videlicet vt caro mortua non corrumperetur, vt sanguis effusus non periret, vt non solum anima corpori, & sanguis venis restitueretur, sed vt a[d]deretur immortalitas, impassibilitas, agilitas, splendor, & si quæ sunt alia, quæ ad corpus gloriosum requiruntur.

Saluum fac populum tuum Domine, & XII.
benedic hæreditati tuæ, & rege eos, & extolle illos vsque in æternum.

Christo, qui caput est Ecclesiæ, glorificato, hoc superest, vt corpus eius, id est, populus Dei, qui est peculiaris hæreditas Dei, quam acquisiuit sanguine suo, pariter glorificetur. Dicit igitur Christus ad Patrem, vel Propheta ad Christum: *Saluum fac populum tuum.* Vt autem saluum facias, *benedic* iustificando, *rege* conseruando & protegendo in via, *exalta* glorificando, quæ glorificatio vsque in sæculum duret.

***

PSAL.

PSALMVS XXVIII.

Titulus & Argumentum Psalmi.

Psalmus Dauid, in consummatione Tabernaculi.

Hic Titulus non habetur in Hebræo, sed solum, Psalmus Dauid: *reliqua addita sunt, vel à LXX. Interpretibus, vel ab aliis, & duobus modis legitur, & intelligitur titulus huius Psalmi. Nam S. Basilius, Theodoretus & Euthymius legunt,* Psalmus Dauid in exitu tabernaculi, *& significari volunt, præcipi Sacerdotibus & Leuitis exeuntibus de tabernaculo, vt præparent quæ necessaria sunt ad cultum Dei. S. Hieronymus & Augustinus legunt, vt nos habemus in editione vulgata,* Psalmus Dauid in consummatione tabernaculi, *& sensum esse vult S. Hieronymus, hunc Psalmum compositum fuisse, quando Dauid perfecit tabernaculum, & collocauit in eo Arcam Domini. Quod attinet ad argumentum, volunt nonnulli ad literam in toto fere Psalmo agi de potentia Dei, & velle Dauidem hortari populum ad laudandum Deum, qui potentiam suam solet manifestare admirandis operibus, quæ solo verbo siue imperio facit. Alij, quorum sublimior interpretatio, & dignior Dauidico spiritu esse videtur, volunt, in hoc Psalmo celebrari Euangelicam prædicationem. Congruit vero titulus,* in consummatione tabernaculi: *nam cum Dauid tabernaculum fœderis intelligeret figuram esse Ecclesiæ, quæ* tabernaculum Dei cum hominibus *dicitur in Apocalypsi, & simul etiam spiritu reuelante cognosceret, instrumentum, quo tabernaculum hoc nouum perficiendum erat, fore prædicationem Euangelicam, ideo in consummatione tabernaculi illius vmbratici, Spiritu Sancto inspirante, cantauit præconia vocis Domini, qua tabernaculum verum construitur. Nos vtramque explicationem breuiter persequemur.*

EXPLICATIO PSALMI XXVIII.

I. ***Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum.***

Cantaturus Propheta laudes potentiæ diuinæ, excitat filios Dei, id est, populum Dei peculiarem, cui notus erat Deus (nam *notus in Iudæa Deus, in Israël magnum nomen eius*) vt potentiam illam honorent, victimis eo tempore consuetis, & etiam prędicatione vocis, & inclinatione corporis. Sed iuxta posteriorem intelligentiam, cantaturus laudes vocis diuinæ, per quam perficitur tabernaculū, id est, Ecclesia, quæ est mater omnium filiorum Dei, inuitat ipsos filios Dei, ipsos vocatos illa voce cęlesti, vt Deo sacrificent sacrificium laudis. *Afferte,* inquit, *filij Dei filios arietum*, id est, vos per sanguinem agni immaculati effecti filij Dei, afferte agnos, offerte sacrificium gratiarum actionis & laudis: sic enim explicat ipse idem Propheta in sequenti versiculo, *Afferte Domino gloriam,* &c. In Hebræo non habetur, *Afferte Domino filij Dei,* sed solum, *Afferte Domino filios arietum.* Fortasse in editione quam habuerunt LXX. Interpretes, erat vtraque pars versiculi, & postea successu temporis excidit pars prior; fortasse etiam non erat nisi pars posterior, sed ea duobus modis interpretata est, & altera interpretatio, quæ erat in margine, irrepsit in textum, & hinc nata est lectio, quam nos habemus. Nam si vox *Elim*, legatur vt modo se habet, significat arietes; si legatur vnica litera addita *Eloim*, significat Deum: proinde eadem sententia reddi potuit, *Afferte Domino filij Dei*: & etiam, *Afferte Domino filios arietum.* Neque desunt in editione vulgata alij loci, in quibus duę interpretationes eiusdem sententiæ simul inueniuntur in textu. Certe S. Basilius in Commentario huius Psalmi scribit, in multis exemplaribus addita esse hæc verba, *Afferte Domino filij Dei.* Ex quo intelligimus, non fuisse hæc verba in omnibus exemplaribus Græcis, sed solum in aliquibus. Sed vndecunque hæc verba in editione nostra accesserint, satis bene cum sequentibus cohærent, & habentur in omnibus Latinis codicibus, etiam antiquissimis. אֵלִים אֱלֹהִים

Afferte Domino gloriam & honorem, afferte Domino gloriam nomini eius: adorate Dominum in atrio sancto eius. II.

Hæc eſt declaratio ſacrificij, quod vt offeramus Domino, Propheta nos admonet: *Afferte*, inquit, *Domino gloriam & honorem*, i. voce & opere glorificate Dominum: nec ſolum voce & opere Deum laudate, ſed etiam corporis inclinatione illum veneramini, & per veram adorationem ſupremum Dominum agnoſcite, ac proteſtamini. In Hebræo עז pro voce *honorem*, habetur *hoz*, quod proprie *fortitudinem, potentiam*, ſiue *imperium* ſignificat. Ex quo intelligimus, honorem, quem iuxta editionem Græcam & Latinam Deo debemus, eſſe honorem confeſſionis potentiæ & imperij Domini: tunc enim Deum vere honoramus, cum eius potentiam & imperium agnoſcimus & confitemur. Et eſt valde ad propoſitum hoc loco honor potentię, cum in toto Pſalmo Dei potentia laudetur. Pro *nomini eius*, in codicibus Hebraicis cum punctis Rabinorum habetur *nominis eius*: quæ lectio faciliorem ſenſum habet, quam noſtra. Sed quia editio Gręca habet *nomini eius*, & eodem modo ex Hebręo vertit S. Hieronymus, oportet LXX. Interpretes & S. Hieronymum aliter legiſſe, quam Rabini legerunt. כבוד שמו Nimirum illi legerūt, *chauod ſcemò, gloriam nomini eius*; iſti vero, *cheuod ſcemò, gloriam* כבוד שמו *nominis eius*. Senſus igitur eſt, *Afferte Domino gloriam nomini eius*; id eſt, afferte gloriam Domino, id eſt, nomini eius, celebrantes videlicet nomen, famam, notitiam Domini. הדרת Pro voce *atrio*, in Hebræo eſt *hadrat, decore*, ſeu *pulchritudine*, in Græco eſt αὐλῇ, vnde S. Auguſtinus & alij legunt *aula*. Cæterum facile eſt videre, LXX. Interpretes non legiſſe הדרת חדרת *hadrat*, ſed *chadrat*, vnica litera ſimillima immutata: illa enim vox, ſi legatur per ה ſignificat *decorem*, ſi per ח ſignificat *atrium*, & hanc eſſe veram lectionem, dubitare non poſſumus, niſi Septuaginta viros, qui omnium iudicio ſapientiſſimi erant, imperitiæ arguere velimus, vt omittam quod magis conuenit cum verbis, *Adorate Dominum in atrio ſancto eius*, quam *in decore ſancto eius*. Porro vox Græca αὐλῇ, non ſignificat id, quod nos Latine dicimus *aulam*, ſed *veſtibulum*, ſiue *atrium ſubdiale*, proinde qui legunt *in aula*, retinent ſonum vocis Græcæ: qui legunt *in atrio*, retinent veram tam Hebraicæ quam Græcæ vocis ſignificationem. Per hoc atrium ſanctum, in quo Deum adorare iubemur, intelligitur tum ipſum tabernaculi Iudaici veſtibulum, ad quod omnibus promiſcue aditus erat, cum in tabernaculum ſoli Sacerdotes intrare permitterentur: tum potiſſimum Eccleſia Catholica, quæ eſt velut atrium, ſeu veſtibulum tabernaculi cœleſtis, nam in Eccleſiam & boni & mali paſſim admittuntur, ſed in tabernaculum cœleſte illi ſoli ingredientur, qui dicere poterunt Chriſto, vt in Apocalypſi legimus: *Feciſti nos Deo noſtro regnum, & Sacerdotes*, Apocal. 5.

III. *Vox Domini ſuper aquas, Deus maieſtatis intonuit, Dominus ſuper aquas multas.*

Hic iam incipit explicare Propheta, cur nos inuitauerit ad laudandam & celebrandam potentiam Dei. Cauſa enim eſt, quia *vox Domini* mirabilia operatur, tum in corporalibus elementis, tum in ſpirituali fabrica Eccleſiæ. Deſcribit primum operationē Dei in aquis, deinde in aëre, tum in igne, poſtremo in terra; quæ ſunt partes principales mundi huius inferioris nobis maxime noti. Prima operatio Dei in aquis deſcribitur in 1. cap. Geneſis, cum dicitur: *Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas*: & ibidem: *Dixit Deus, Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis*: & ibidem: *Dixit Deus, Congregentur aquæ, quæ ſub cœlo ſunt, in locum vnum, & appareat arida.* Tunc igitur facta eſt vox Domini *ſuper aquas*, cum Deus imperauit vt aquæ diuiderentur, & diuiſæ congregarentur in locum vnum, id eſt, in cauernas terræ, & terra habitabilis fieret. Hæc ipſa vox dicitur *tonitruum*, *Deus maieſtatis intonuit*, quia quomodo tonitruum nos continuo proſternit, & obedire cogit: ſic ad imperium Domini continuo aquæ receſſerunt, & in loca humiliora ſe receperunt. Fuit autem hæc vox, & hoc tonitruum Dei *ſuper aquas multas*, quia tunc aquæ vndique totam terram cooperiebant, proinde erat quaſi immenſa aquarum abyſſus ſuper terram. Hoc ipſum clarius deſcribit idem Dauid in Pſal. 103. *Abyſſus ſicut*

sicut vestimentum amictus eius, super montes stabant aquæ, id est, immensitas aquarum vndique terram vestiebat, ita vt super omnes montes starent aquæ. *Ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt. Ascendunt montes, & descendunt campi, in locum quem fundasti eis*, id est, ab imperante Deo aquæ recesserunt, quasi à tonitruo fugerent, & tunc apparuerunt montes editi, & campi depressi. *Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque conuertentur operire terram*, id est, non solum aquæ ad vocem Domini recesserunt, & terram aridam atque habitabilem reddiderunt, sed ab eadem voce Domini terminum acceperunt, quem trans-
IIII. gredi nunquam audebunt. Iam vero secundum alteram expositionem, describitur initium Euangelicæ prædicationis, quæ cœpit, cum Deus ipse per se, Christo in aquis Iordanis baptizato, euangelizauit toti mundo, Iesum Christum esse filium suum, quod est quasi compendium totius Euangelij. Igitur *vox Domini super aquas*, est illa magnifica Dei vox in baptismo Christi audita: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*, Matt. 3. Tunc enim *Deus maiestatis intonuit*, & intonuit *super aquas multas*, quia tunc institutum est baptisma, & data virtus omnibus aquis totius mundi ad filios Dei regenerandos. S. Augustinus, per vocem Domini super aquas, intelligit vocem Christi super populos, quia dicitur in Apocal. c. 17. *Aquæ multæ populi multi sunt*: & addit, ideo dictum esse, *Deus maiestatis intonuit*, quia maiestas diuina erat in carne humana Christi tãquam in nube, & proinde vox Domini ex humana carne, erat quasi tonitruum ex nube. Elegans & vera expositio: sed superior, quæ est Patrum Græcorum, videtur magis literalis.

IV. *Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia.*

Vtrique interpretationi laus hæc vocis Dominicæ optime quadrat. Nam vox Domini iubentis, vt aquæ in principio creationis rerum omnium diuiderentur, & aquæ inferiores in cauernas terræ sese reciperent, & non reuerterentur operire terram, non fuit inanis & sine effectu, vt pleraque tonitrua esse solent, quæ nihil præter ingentem sonitum habent; sed fuit vox plena virtute & gloria, atque ad eam continuo est consequutus effectus: sic etiam vox Euangelicæ prædicationis ab ipso Deo inchoatæ, & à Christo & Apostolis propagatæ, non fuit inanis verborum strepitus, qualis multorum Oratorum & Philosophorum est, sed fuit vox efficacissima, & signis atque prodigiis confirmata. Ad efficaciam verbi pertinet illud; *in virtute*, ad gloriam miraculorum illud, *in magnificentia* siue *splendore* & *decore*, vt sonat vox Hebraica
hadar. Apostolus Paulus 1. Cor 2. *Prædicatio* הדרי
mea, inquit, *non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis*: & 1. Thess. 1. *Euangelium meum non fuit ad vos in sermone tantum, sed in virtute, & Spiritu Sancto.*

Vox Domini confringentis cedros, & V.
confringet Dominus cedros Libani.

Iuxta priorem interpretationem transit Propheta ab operatione Dei in aquis, ad operationem in aëre. Significat autem his verbis, *vocem Domini*, id est, imperium Domini, excitare ventos ac tempestates, quas in Psal. 149. vocat *spiritum procellarum, quæ faciunt verbum eius*. Et sane mirabilis est potentia Dei, quæ rei tam exili ac tenui tantam virtutem attribuit, vt etiam maximas arbores in momento confringat & prosternat, quod multi homines magna vi, & longo tempore vix facerent. Nominat autem Propheta *cedros, & cedros Libani*, quia cedri sunt arbores durissimæ & maximæ, & eæ nusquam maiores inueniuntur, quam in Libano monte. Iam vero, iuxta posteriorem interpretationem, cedri Libani ratione sublimitatis sunt homines excelsi, siue magnitudine potentiæ, siue splendore sapientiæ, siue gloria eloquentiæ: ratione boni odoris, quem cedri spirant, sunt homines deliciis & voluptatibus dediti. Denique ratione densitatis & duritiei, qua mirum in modum cedri pollent, sunt homines obstinati & pertinaces in paternis erroribus. Has omnes cedros, Euangelica prædicatio magnifice

fice confregit, & ad humilitatem & mansuetudinem Christianam, nec non ad fructus dignos pœnitentiæ faciendos perduxit, exemplorum plenæ sunt historiæ.

VI. *Et comminuet eas tanquam vitulum Libani, & dilectus quemadmodum filius vnicornium.*

Ex Hebræo iuxta priorem intelligentiam habetur sensus facilis & pulcherrimus. Sic enim legimus in Hebræo, *& saltare faciet eas sicut vitulum Libanum, & Sarion, sicut filium vnicornium*, & sensus est, non solum vox Domini confringet cedros Libani, sed etiam integras cedros radicitus euellet, & exilire faciet ea facilitate, qua vituli saliunt. Nec solum cedros Libani, sed ipsos etiam montes, Libanum & Sarion saltare faciet ea facilitate, qua filius vnicornium salit. Cui sententiæ similis est illa in Psal. 113. *Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium.* Iuxta posteriorem intelligentiam sensus erit, vox prædicationis Euangelicæ non solum confringet cedros Libani, id est, viros quamuis excelsos & obstinatos ad humilitatem Fidei Christianæ inflectet, sed etiam easdem cedros eradicabit, & in alium locum exilire faciet, id est, ab affectibus terrenis penitus abstrahet, & ad vitam pene Angelicam transferet, quod Apostolis & Apostolicis viris conuenit, qui non solum fideles, sed religiosissimi & perfectissimi euaserunt, vt non tam homines, quam terrestres Angeli viderentur. Nec solum cedros singulas, sed integrum montem cedris plenum, siue integras cedrorum syluas exilire faciet Euangelica prędicatio, id est, non solum hunc, aut illum virum, sed ingentem hominum multitudinem, cateruasq; integras, ad fidem & religionem, vitamq; perfectam adducet. Sed videndum est, quid Gręca & Latina editio habeat inter quas hoc solum interest, quod in Græca legitur, *& comminuet eas tanquam vitulum Libanum*, in Latina vero, *& comminuet eas tanquam vitulum Libani*. Quamuis autem S. Basilius & Euthymius legant *Libanum*, tamen probabile est, in editionibus Græcis emendatioribus fuisse *Libani*, vt legunt S. Hieronymus & Augustinus, & Codex antiquissimus, quo vtitur in Psalmis canendis Ecclesia S. Petri Romæ. Et quidem verba illa priora, *& comminuet eas tanquam vitulum Libani*, possunt non difficulter concordari cum verbis Hebraicis; nam dum Cedri magno impetu confringuntur & comminuuntur, certe fragmenta exiliunt, & sparguntur in varias partes. Itaque sensus erit, Et comminuet eas, Cedros videlicet, ac per hoc fragmenta & frustra exilire faciet, quomodo vituli montis Libani exilire & saltare solent. Sed verba sequentia, *& dilectus quemadmodum filius vnicornium*, difficilius cum Hebraicis vocibus, quæ nunc habentur in Bibliis, concordari possunt: nam *Sarion*, pro quo nos habemus, *dilectus*, significat montem Hermon, Deut. 3. & loricam, 1. Reg 17. & 3. Reg 22. Oportet igitur, vt LXX. Interpretes, vel aliquid aliud legerint; vel certe intellexerint vocem illam, quæ significat montem Hermon, & loricam, res videlicet tam dissimiles, significare etiam dilectum, quibus habenda fides est, cum ipsi doctissimi essent, & linguæ Hebraicæ peritissimi. Posita autem hac lectione, iuxta priorem intelligentiam, hic erit sensus: *Et comminuet eas*, nimirum Cedros, & comminuendo exilire faciet fragmenta Cedrorum, *sicut vitulum Libani*, id est, sicut salit vitulus per montem Libani, *& dilectus quemadmodum filius vnicornium*, id est, vt salit dilectus filius vnicornium. Dicitur autem dilectus filius vnicornium, quod sit speciosum & amabile animal, præsertim quando iuuenculus vnicornis est. Alij sic exponunt, Et comminuet Cedros durissimas, quomodo comminui possunt tenerrimi vituli, & tenerrimi filij vnicornium: sed nostra expositio magis accedit ad lectionem Hebraicam. Iuxta posteriorem intelligentiam sensus erit, prędicatio Euangelica non solum confringet Cedros Libani, id est, homines potentes & sapientes humiliabit, sed etiam comminuet vt vitulum Libani, id est, rediget altissimas Cedros ad paruitatem exigui vituli, qui pascitur in monte Libano. Per vitulum autem recte intelligitur Christus qui non solum humilis & mansuetus fuit, more lacten-

lactentis vituli, sed etiam immolatus in sacrificium Deo: *Et dilectus quemadmodum filius vnicornium*, id est, & tunc quando cedri Libani confractæ fuerint apparebit dilectus, qui est Christus dilectissimus Patri, & desideratus cunctis gentibus: apparebit, inquam, non amplius vt inermis vitulus, sed vt filius fortissimi vnicornis. Maiestas enim diuina, & omnipotētia Christi tunc primum apparere cæpit, cum per Euāgelicam prædicationem piscatorum, Oratores & Philosophi, & ipsi etiam Principes mundi credere cœperunt in Christum. De viribus vnicornis, siue rinocerotis, vide Iob. 39.

VII. *Vox Domini intercidentis flammam ignis, vox Domini concutientis desertum, & commouebit Dominus desertū Cades.*

In prima parte huius versis, quæ apud Hebręos est versus integer, transit Propheta ab operatione Dei in aere ad operationem in igne, ac dicit, *vocem Domini*, id est, imperium & potentiam Domini, *intercidere*, id est, diuidere *flammas ignis*, quod fit, quando imperante Domino, varia mittuntur è nubibus, quasi è cœlestibus caminis, fulmina in terras, quibus nihil terribilius & formidabilius mortalibus accidere solet, potest etiā illa intercisio, siue diuisio flammarum, non solum referri ad multitudinem, & varietatem fulminum, sed etiam ad subtilitatem, & acumen ipsorum fulminum: quæ enim acuuntur diuiduntur, ac intercidūntur, vt ad subtilitatem redigantur, porro nihil est omnino in rebus corporalibus acutius, subtilius, penetralibus cœlesti fulmine: vnde est illud in cantico Mosis, Deut. 32. *Si acuero, vt fulgur gladium meum*. Iuxta alteram intelligentiam, *vox Domini*, id est, Euangelica prædicatio diuidit flammas ignis, dum per eam Spiritus sanctus in cordibus hominum iaculatur ignem diuini amoris, multis & variis modis: in cuius rei signum apparuerunt in die Pentecostes super credentes, *dispartitæ linguæ tanquam ignis*, Act. 2. In altera parte versus celebrat Propheta potentiā Dei operantis in terra ac dicit, *Vocem Domini concutere & commouere desertum*. Verbum Hebraicum, *iachil*, significat, parturire faciet: ex quo intelligimus, concussionem & commotionem, quæ in Græca & Latina editione exprimitur, non esse simplicem terrę motum, aut concussionem ex fragore tonitrui in deserto peculiariter resonantis, vt aliqui volunt, sed esse concussionem, & commotionem ad parturiendum. Itaque significatur hoc loco mirabilis potentia Dei, quæ sicut montem Libani potest cum voluerit Cedris omnibus spoliare, & desertum facere: ita è contrario potest ipsum desertum Cades, vbi nihil nasci solet, vnica concussione parturire facere, & continuo arboribus & animalibus replere. Simile est, quod dicitur in Psalm. 106. *Posuit flumina in desertum, terrā fructiferam in salsuginem*, & paulo post: *Posuit desertum in stagna aquarū, & collocauit illic esurietes, & constituerunt ciuitatem habitationis, & seminauerunt agros, & plantauerunt vineas*, Sed iuxta alteram intelligentiam significatur, ad Euangelicam prædicationem conuertendas esse etiam Barbaras nationes, quæ antea cauerant cultura spirituali, & irrigatione gratiæ Dei, vt comparatione aliarum nationum, desertæ dici possent. Quid si etiam hic significari dicamus, vera deserta paritura fuisse infinita agmina Monachorum, ac per hoc, vt loquitur S. Hieronymus in Epist. ad Heliodorum, futura deserta vernantia floribus Christi? Nam in hoc ipso deserto Cades, fuisse plurima Monasteria tempore S. Hieronymi, testatur ipse in vita sancti Hilarionis.

Vox Domini præparantis ceruos, & reuelabit condensa, & in templo eius omnes dicent gloriam. VIII.

Iuxta priorem intelligentiam Propheta qui Dei potentiam laudauit in elementis omnibus, aqua, aere, igne, & terra: nunc laudat in animantibus, & plantis, paulo post, laudaturus in hominibus. Dicit igitur, *Vox Domini præparantis ceruos*, vbi ponit loco exempli, operationem Dei in ceruis. Nam vt habemus in libr. Iob. cap. 39. ceruæ summa difficultate pariunt, & caussa videtur esse, quia

quia tam perfectos fœtus edunt, vt illi statim ad pastum pergant, nec redeant ad matrem; vt in eodem loco dicitur. Mira igitur Dei potentia in eo cernitur, vt ceruas parere faciat. In Hebræo habetur, *Vox Domini parere faciens ceruas*, vel vt Sanctus Hieronymus vertit. *Vox Domini obstetricans ceruis* Idem significant verba Græca & Latina. *Nã præparare ceruos*, nihil est aliud hoc loco, nisi præparare ad pariendum. Nomen, ceruos, commodius legeretur, ceruas: nam in Hebræo est nomen fœmininum, & in Græco, est nomen commune. Sed recte etiam potest intelligi, præparantis ceruos. nam ponitur nomen masculinum ad exprimendum ceruos in genere non distinguendo sexus: quasi diceretur, *Vox Domini præparat ceruos*, id est, speciem ceruinam ad partum, quæ species sine peculiari prouidentia Dei parere nõ posset. In verbis sequentibus, *Et reuelabit cõdensa*, siue, vt in Hebræo apertius legitur, *aaperiet syluas*, significatur operatio Dei in arboribus & sensus est, Deo nihil esse clausum, sed omnia peruia; ipse enim omnia penetrat, etiam densissimas syluas, & vbiq; operatur; & ideo, *In templo eius omnes dicunt gloriam*, id est, omnes creaturæ Deum laudant, & glorificant in hac rerum vniuersitate, quæ est veluti templum eius. In Hebræo est *omne ipsum*, siue, totum hoc *dicet gloriam*: ideo exposuimus, *omnes*, id est, omnes creaturæ: non enim loquitur solum de hominibus, sed de toto eo, quod dictum erat, id est, aqua, igne, &c. Iuxta alteram intelligentiam, sublimiorẽ, *vox Domini præparat ceruos*, cum Euangelica prædicatio præparat homines spirituales, altera petentes, & venenatos serpentes spiritu suo occidentes, ad partum mirabilium operum, quid enim maius & mirabilius, quam vt homo infirmus, operetur opera meritoria vitæ perpetuæ? Et cum vox Domini ceruos omnes parere fecerit, tunc demum *reuelabit condensa*, id est, vt exponit. Sanctus Basilius in secunda expositione huius Psalmi, *reuelabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium*, in extremo iudicio, iuxta Apost. 1. Cor. 4. & tunc, tam erit euidens iustitia Dei, vt in magno illo theatro, & templo omnes omnino, tam boni quam mali sint glorificaturi Deũ. Tunc enim *curuabitur Christo omne genu*, & omnes vel inuiti, vel libenter dicent, *iustus es Domine, & rectum iudicium tuum*, sic in templo eius, omnes dicent gloriam, S. August. per illud, *reuelabit condensa*, intelligit reuelationem Sacramentorum, & arcanorum Scripturæ sanctæ, quæ viris sanctis & perfectis, quasi ceruis alta petentibus, aperiuntur.

Dominus diluuium inhabitare facit, & sedebit Dominus Rex in æternum. IX.

In Hebręo est, *Dominus diluuium inhabitat*, & sic etiam ex Græco legunt Basilius, & August. tamen Hieron. in epist. ad Suniam & Fretellam magis probat nostram lectionẽ, nimirum, *inhabitare facit*, & sic dicit se transtulisse. Eodem modo legit Euthym. Et certe gręca vox vtrumque significat, *inhabitare*, & *collocare*. i. habitare facere, vox Hebræa parua mutatione facta in eandẽ significationem adduci potest. Retẽta igitur nostra lectione, iuxta priorem intelligentiam, redditur causa, cur omnia dicant gloriam Deo. Causa enim est, quia *Deus diluuium inhabitare facit* id est, copiosum imbrẽ effundit super terrã, ex quo rebus omnibus alimentum producitur & vita sustentatur, & ipse idem Deus sedebit Rex, & Dominus in æternum, omnia videlicet regens, omnia gubernans, omnia disponens. At iuxta posteriorem intelligentiam. Dominus cum in extremo iudicio reuelauerit condensa, & ab hominibus iustitia eius laudata fuerit, tunc diluuium inhabitare faciet, effundens omnia genera bonorum in bonos, & omnia genera malorum in malos, & sic nullo penitus resistente, sublato de medio omni alio Principatu, & regno Dæmonum, atque hominum impiorum, *sedebit Dominus Rex in æternum*. Referunt hoc diluuium alij ad diluuium. Noe, alij ad baptismum, & quia sunt auctores graues & magni nominis, non audeo improbare.

Dominus virtutem populo suo dabit; Dominus benedicet populo suo in pace. X.

Hæc

Hæc est conclusio Psalmi, in qua, iuxta priorem intelligentiam, Propheta, qui laudauit Dei potentiam in omnibus aliis rebus mundi huius inferioris, laudat postremo in hominibus, id est, *in populo suo*, cui dandam esse dicit à Deo *virtutem*, id est, robur & vires contra omnes aduersarios, & iis omnibus superatis, dulcissimam quietem & pacem. At iuxta posteriorem intelligentiam, concludit Psalmum promittens populo Dei *virtutem*, id est, potentiam & robur in hac peregrinatione ad resistendum tentationibus, & *benedictionem* ac pacem sempiternam in æterna
IX. vita. Non videtur hoc loco prætereunda pia quorundam obseruatio, qui vocem Domini septies in hoc Psalmo repetitam, septem Ecclesiæ Sacramentis ita accommodant, vt vocem Domini super aquas, Baptismo; vocem Domini in virtute, Confirmationi; vocem Domini in magnificentia, Eucharistiæ; vocem Domini confringentis cedros, Pœnitentiæ; vocem Domini concutientis desertum, Ordini; vocem Dñi intercidentis flammam ignis, Matrimonio; vocem Dñi præparantis ceruos, Extremæ vnctioni conuenire velint.

PSALMVS XXIX.

Titulus & Argumentum.

Psalmus cantici, in dedicatione domus Dauid.

HIc titulus indicat Psalmum & voce & instrumentis musicis cantatum, quod in præfatione annotauimus ex B. Hilario, & idipsum docet in Commentario huius Psalmi S. Basilius. Ex eodem titulo colligimus, hunc Psalmum compositum fuisse à Dauide, quando domus eius in Hierusalem magnificentissime extructa, dedicata fuit. Tunc enim intellexit Dauid regnum suum à Deo confirmatum & stabilitum fuisse, & ideo in gratiarum actionem hunc hymnum cecinit Deo. Habetur hæc historia lib. 2. Reg. 5. & lib. 1. Paralip 14.
X. *Videtur autem hic Psalmus duplicem sensum habere, vt Psalmus superior, vnum historicum, alterum propheticum, vtrumque literalem. Et quidem rectè post consummationem tabernaculi, quod est Ecclesia militans in terris, sequitur dedicatio domus, quæ est Ecclesia stabiliter quiescens in cœlis, cuius fundamentum, quod est Christus, iam dedicatum est, cum ad vitam immortalem & gloriosam peruenerit.*

EXPLICATIO PSALMI XXIX.

EXaltabo te Domine, quoniam suscepisti me; nec delectasti inimicos meos super me. I.

Dauid confirmato Regno, arce Sionis munita, & de nomine suo ciuitate Dauid appellata, denique domo regia magnificentissime exstructa, Deum agnoscens tantorum beneficiorum auctorem, tributum illi offert gratiarum actionis, ac dicit: *Exaltabo te Domine*, id est, quamuis tu Domine altissimus sis, vt reipsa altior fieri non possis; tamen apud eos qui altitudinem tuam minus agnoscunt, exaltabo te prædicatione mea, & faciam, quod in me est, vt te altissimum esse omnes agnoscant. *Quoniam suscepisti me*; de imo videlicet, ac de profundo humilitatis suscepisti, & exaltasti in solium Regni. Nam vox Hebræa, *dala*, exaltare significat. Itaque ait, tu exaltasti me, & ego exaltabo te, non tribuens meis viribus exaltationem meam, sed magnificentiæ tuæ: tu exaltasti me, & ego humiliabo me, vt exaltem te. *Nec delectasti inimicos meos super me:* & hoc ex illa exaltatione consecutum est, vt inimici Dauid, qui plurimi fuerunt, & eum longissimo tempore ad necem quæsierunt, non habuerint materiam gaudendi ex eius interitu, quem auidissime expetebant, sed contra dolendi ex illa exaltatione, quam impedire totis viribus conabantur. Iam vero prophetico sensu, loquitur Dauid in persona Christi & Electorum, tum omnium, tum singulorum, quos in cœlesti regno quasi exaltatos præuidebat, è quorum numero ipse quoque futurus erat. *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me*, id est, nunc vere te Domine cogitatione & voce exaltabo, cum ex mea exaltatione cognoscant sublimissimam altitudinem tuam: nam ex ima terra & profundo miseriarum, ex ipsa mortalitate

דלה

litate suscepisti & exaltasti me ad gloriam resurrectionis & immortalitatis, atque adeo ad Regnum cœleste & sempiternum. *Nec delectasti inimicos meos super me*, quia nō permisisti vt potirentur desiderio suo, quo in sempiternum interitum meum anhelabant Dæmones, & homines mali. Gauisi sunt quidem impij Iudæi, cum à Pilato extorserunt sententiam mortis in Christum, & non raro lætantur mali, cum bonos, vel opibus, vel etiā vita spoliare possunt; sed eorum lætitia tam breuis est, & tam longum adducit dolorem, vt merito somnium potius lætitiæ, quam vera lætitia dici debeat.

II. *Domine Deus meus clamaui ad te, & sanasti me.*

III. *Domine eduxisti ab inferno animam meā. saluasti me à descendentibus in lacū.*

Reuocat Propheta ad memoriam angustias suas, quas ante Regnum adeptum, passus est, vt ostendat verum esse, quod paulo ante dixit: *Nec delectasti inimicos meos super me. Domine Deus meus clamaui ad te*, cum in periculis mortis tam sæpe versarer, & ob id ægritudine animi contabescerem: sed tu Domine sanasti ægritudinem illam meam, & à morte propinqua, ita me liberasti, ac si ex ipso inferno me eduxisses. Illud autem, *saluasti me à descendentibus in lacum*, idem significat, sed est loquutio paulo obscurior. Sensus est, saluasti me, vel habetur ad verbū in Hebręo, *viuificasti me à descendentibus in lacum*, id est, excitasti me à mortuis. Nam per descendentes in lacum intelliguntur mortui. Dicitur autem Dauid excitatus à mortuis, quia à morte propinqua & certissima liberatus fuerat. At iuxta Propheticam intelligentiā, Christus plane ad literā dicere potest, *sanasti me*, id est, vulnera mea in cruce accepta, & *eduxisti ab inferno*, i. à Limbo animam meam, & viuificasti me per resurrectionem, atque ita à mortuis excitasti. Denique Sancti omnes dicere poterunt, cum domus ęterna dedicabitur, sanasti me perfectissima sanitate corporis & animę, & *eduxisti ab inferno animam meā*, quia non permisisti vt in infernum damnatorum descenderem, & *saluasti*, seu *viuificasti me à descendentibus in lacum*, quia vitam & salutem æternam mihi donasti. Idem habetur in Psal. 102. *Qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuam.*

Psallite Domino sancti eius, & confitemini memoriæ sanctitatis eius. IV.

Et Dauid acceptis temporalibus beneficiis, & vnusquisque sanctorum acceptis beneficiis æternis, parum esse iudicans; si ipse solus Deo gratias agat, hortatur alios, qui similia beneficia perceperunt, vt Deum laudare non cessent. Illud, *Confitemini memoriæ sanctitatis eius*, hunc sensum habet, confitemini confessione laudis, id est, laudate memoriam sanctam eius, quod videlicet vestri memor fuerit memoria sancta, memoria pia, memoria paterna, non ad puniendum, sed ad sanctificandum, passim enim in lingua Hebraica ponitur nomen substantiuum in secundo casu, pro adiectiuo in primo casu. Quod enim frequenter legimus, *in monte sancto eius*, vel *in templo sancto eius*, in Hebræo est, in monte, vel, in templo sanctitatis eius. Itaq; S. Hieronymus, qui hoc loco posuit, *memoriæ sanctitatis eius*, in Psal. 97. versu vltimo, posuit, memoriæ sanctæ eius. Et vero magnum est hoc Dei beneficiū, & memoria gratissima recolēdum, quod cum nos, qui Dei ope semper indigemus, sæpe obliuiscamur illius; ille, qui bonorum nostrorum non eget, semper recordetur nostri, & præcipue recordatus sit cum misit ad nos filium suum, Saluatorem mundi, quod ipsum idem Dauid in Psal. 8. miratur, cum ait: *Quid est homo, quia memor es eius?*

Quoniam ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius. V.

Reddit rationem, cur dixerit, laudandam esse memoriam sanctam, quam de nobis habet Deus. Ratio enim est, quia Deus, si nos punit, id facit *ex indignatione*, quam peccata nostra prouocant, id est ex iusto iudicio; sed alioqui in voluntate, & electione eius nō est pœna, sed vita. Itaque per iram intelligitur pœna & castigatio, quæ dicitur ira, quia

est

est effectus iræ: per indignationem, intelligitur iustum Dei iudicium, vt sanctus Basilius, & alij exponunt. In Hebræo habetur, *quoniam momentum est in indignatione eius, & vita in voluntate eius.* Sed septuaginta Interpretes non videntur legisse, רגע *regah,* quod significat, momentum, sed רגז *regaz,* quod significat iram, fortasse etiam legerunt, *regah,* & verterunt iram, quia vox illa, non solum significat momentum, sed etiam scissionem, proinde intellexerunt, sensum esse, in indignatione Dei esse scissionem, id est, occisionem, & mortem, sed in voluntate Dei esse vitam: sed pro scissione posuerũt iram, quia sæpissime in scriptura ponitur ira pro pœna. Cæterum sensus etiam, quem ex Hebræo exprimit sanctus Hieronymus, non est contemnendus: vere enim respectu electorum, de quibus in hoc Psalmo agitur, *momentum est in indignatione* Dei, id est, breuissima & momentanea est indignatio Dei in electos peccantes, quia statim pœnitentibus ignoscit: nam in voluntate eius non est ira, sed vita. Porro hæc omnia in Christum caput electorum mirifice quadrant. Nam *pater filio suo non pepercit,* sed tamen ira, id est, punitio fuit in Christo ex indignatione contra peccata nostra, & fuit castigatio illa breuissima, sed vita, & resurrectio Christi fuit plane ex voluntate & electione Dei.

VI. *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.*

Sanctus Hieronymus vertit, *in matutino laus,* sed vox Hebræa, רינה *rinna,* significat proprie *iubilationem,* siue *exultationem,* in qua est coniuncta laus cum lætitia, proinde non est discrepantia inter versiones. Sensus igitur est, inde probari, iram siue momentum, esse in indignatione Dei; sed in voluntate & beneplacito eiusdem esse vitam electorum suorum; quia post fletum ex castigatione, & pœnitentia natũ, statim succedet lætitia, & laus iubilationis ex remissione, & reconciliatione: nam inter vespere & mane, id est, inter noctem & diem nihil est medium. Recte autem tribuitur tempus nocturnum fletui, & diurnum lætitiæ, tum quia cum peccamus, recedit à nobis lux gratiæ diuinæ, cum recõciliamur, redit; tum quia tempus huius vitæ in quo peccata deflemus, & præ desiderio patriæ gemimus, & suspiramus, tẽpus est nocturnum; quia non videmus Deũ, qui est sol iustitiæ: tempus autem vitæ futuræ, *in quo exultabimus lætitia inenarrabili, & glorificata,* vt loquitur S. Petrus 1. epist. c. 1. tẽpus erit diurnum, quia videbimus Deũ sicuti est. Sed in Christo ad literam impletũ est hoc vaticinium: nam ad vesperam cũ dolore mortuus est, & in matutino cum lætitia resurrexit.

Ego autem dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum. VII.

Vicissitudinem iræ & vitæ, fletus, & lætitiæ, quam demonstrauit Propheta superioribus versiculis generatim; nunc demonstrat in particulari, loquens tum in persona sua, tum in persona electorum Dei. Ac primum in persona sua dicit, se antequam in regnum exaltaretur, aliquando tanta pace, & bonorũ temporalium copia abundasse; vt existimaret, sibi illa perpetuo adfutura. Videtur autẽ respicere ad illud tempus, in quo post cædem Goliath Philistæi, vt habetur 1. Reg. 18. diligebatur à Rege, à filio Regis, atque ab omni populo, ita vt paulo post fieret tribunus, & gener Regis. De hoc igitur tẽpore dicit, *Ego autem dixi in abundantia mea,* id est, dum bonis omnibus abundarem, *Non mouebor in æternum,* id est, tam bene fundata est hæc felicitas mea, vt semper duratura videatur.

Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem. VIII.

Reddit rationem, cur dixerit, *non mouebor in æternum,* atq; id facit per apostrophen ad Deum, quasi diceret, ideo dixi, *non mouebor in æternum,* quia *tu Domine præstitisti virtutem,* id est, robur ac vires *decori meo,* id est, fœlicitati meæ, idque in voluntate tua, id est, in beneplacito tuo, quia ita placuit tibi, ita voluisti, & decreuisti. In Hebræo habetur *monti meo,* pro decori meo: sed septuaginta non legerunt, הררי *hareri,* id est, *monti meo,* sed הדרי *hadari, decori meo,* vnica litera, eaque simillima mutata; &, vt sæpe diximus, in eiusmodi vocum ambiguitatibus, videtur omnino præ-

pręferéda lectio septuaginta Interpretum,& editionis vulgatę omnibus alijs lectionibus.

IX. *Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.*

Hic iam declarat rerum vicissitudinem, quæ tamen ex Dei prouidentia pendet. *Auertisti*, inquit, *faciem tuam à me*, id est, paulo post, in medio cursu felicitatis destituisti me fauore tuo, & permisisti, vt in odium Regis inciderem, *Et factus sum conturbatus*, inde enim exilium, fuga, mortis periculum, & alia mala exorta sunt. Sed hæc omnia longe adhuc melius conueniunt in vicissitudines, quas patiuntur Electi, cum peregrinantur in terris. *Ego autem*, inquit Electus quilibet, *in abundantia mea*, id est, dum gratia Dei, & spirituali consolatione abundabam, *dixi, non mouebor in æternū: etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo*, dixit vnus ex primariis electis, *Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem*, id est, robur meum non ex me erat, sed ex te, quia tu præstiteras virtutem decori meo, id est, pulchritudo animæ meæ, quæ ex luce sapientiæ, & iustitiæ oritur à tuo adiutorio conseruabatur. *Auertisti faciem tuā à me, & factus sum conturbatus*, id est, vt punires præsumptionem meam, dimisisti meipsum mihi, & continuo cecidi, & conturbatus sum. Quod attinet ad Christum, possunt hi tres versiculi tribui Christo, pro corpore eius, quod est Ecclesia, id est, vt ea omnia dicat in persona membrorum suorum. Possunt etiam Christo tribui in persona propria. Nam quemadmodum ipse dixit in Cruce, Matth 27. *Deus meus, vt quid dereliquisti me?* ita dicere potest, *Auertisti faciem tuam à me*, non auersione inimicitiæ, sed auersione defensionis, & auxilij tempore passionis. Itaque sensus erit, *Ego autem dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum*, id est, humanitas mea iniuncta præ omnibus consortibus suis oleo abundantissimæ gratiæ, ipsi nimirum fonti gratiarum Deo hypostatice vnita, dixit, *non mouebor in æternum*, id est, nihil mihi nocere, nihilque me perturbare poterit. *Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem*, id est, quia tu Domine pulchritudini, & excellentiæ meæ, qua præsto omnibus hominibus, & Angelis, addidisti robur & potentiam, nodum videlicet insolubilem hypostaticæ vnionis, idque *ex voluntate tua*, cui nemo resistere potest. *Auertisti faciem tuam, & factus sum conturbatus*, id est, nihilominus tamen manente vinculo hypostaticæ vnionis, & illæsa pulchritudine gratiæ, auertisti ad tempus pro salute hominum faciem tuam à defensione mea: voluisti, vt calix amarissimæ passionis non transiret à me, sed biberem illum: ideo *conturbatus sum*, cœpi pauere, tædere & mœstus esse, & dixi, *Tristis est anima mea vsque ad mortem*. Neque hinc colligi debet, Christi animam aliquid ignorasse, vel aliquid inopinatum ei contigisse: nam verum est, nihil ei nocere, vel eam turbare potuisse, nisi ipsa voluisset; sed admisit in se furentium manus, & turbauit semetipsum. Et sicut dixit ad Patrem, *Auertisti faciem tuam à me*, ita dicere potuisset, auerti faciem diuinitatis meæ ab auxilio humanitatis meæ, & sciens, & volens conturbatus sum.

Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor. X.

Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? XI.

Nunquid confitebitur tibi puluis, aut annunciabit veritatem tuam? XII.

Hæc omnia videntur accipienda pro tempore præterito, neque est insolitum, vt apud Hebræos futurum ponatur pro præterito. Itaque Dauid in sensu historico dicit, se tempore tribulationis & periculi, clamasse ad Dominum, atque inter cætera allegasse, non esse vtilem Domino mortem suam, quia mortuus non posset Deum laudare. *Ad te Domine clamabo*, id est, cum te auertente faciem factus sum conturbatus, non desperaui de misericordia tua: sed ad te clamaui, & te, deprecatus, dixi, *Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionē*, id est, quid tibi Domine proderit effusio sanguinis mei, dum ego ab inimicis occisus, putrescam in sepul-

sepulchro? Certe puluis nō confitebitur tibi confessionem laudis. Iuxta sensum altiorem & propheticum, Christus in passione ad Dominum clamasse, & orasse se dicit, quod impletum fuit, quando, vt Apostolus loquitur ad Hebr. 5. *cum clamore valido, & lacrymis, preces obtulit ad eum, qui posset eum saluum facere à morte.* Tūc igitur ait, *Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* id est, quæ vtilitas erit gloriæ Dei, & saluti humani generis in sanguine meo in cruce effuso, dum cęterorum hominum more, corpus meum in sepulchro putrescit & corrūpitur? Nam *nisi Christus resurrexisset, inanis esset fides nostra*, vt dicit Apostolus 1. Cor. 15. & neq; ipse rediuiuus annunciasset Apostolis veritatem Dei, neq; homines mortales qui sunt ex se puluis, & cinis, facti essent spirituales, & filij Dei, qui Domino confiterentur, & annunciarent aliis hominibus veritatem, id est, fidelitatem, & iustitiam Dei. Denique possunt hæc eadem verba tribui singulis Electis, qui post lapsum in culpam, pœnitentia ducti, clamauerunt ad Deum pro remissione peccati, vt possent Domino confiteri, & annunciare aliis peccatoribus veritatem promissionum Dei.

XIII. *Audiuit Dominus, & misertus est mei, Dominus factus est adiutor meus.*

Ex hoc versiculo perspicuum est, verba versiculi decimi recte explicata fuisse pro tempore pręterito. Affirmat igitur Propheta tum in persona sua tū in persona Christi, & Electorū, clamorem suum à Deo fuisse exauditum. In Hebræo legitur, *Audi Domine & miserere mei, Dominus esto adiutor meus.* Sed eędem voces Hebraicę sub aliis punctis reddunt lectionē, quam nos habemus. Proinde certum est, Septuaginta Interpretes aliter legisse, quam S. Hieronymus, & Hebræi posteriores legerint: neque dubitandum est, Septuaginta Interpretum auctoritatem in iisdem vocibus legendis præualere debere.

XIV. *Conuertisti planctum meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum, & circumdedisti me lætitia.*

Hic est effectus exauditionis. Dauid ex misero exule Rex potens effectus; Christus ex mortuis resurgens, & de ipsa morte triūphans; Electus quisq; ex valle lacrymarum ad patriam cœlestem perueniens iustissime dicit, *Conuertisti planctum meum in gaudiū mihi.* In Hebręo, pro, *in gaudium*, est in chorum, sed per chorum Hebraice, *machol*, intelligitur instrumentum musicum. Sensus est idem: sed vox Hebræa videtur paulo elegantius respondere voci præcedenti, ac si Latine diceretur, *Conuertisti in planctū cantum.* Quod sequitur, *conscidisti saccū meum, & circumdedisti me lætitia*, significat mutationem vestis lugubris in vestem lætitiæ cōuenientem. Dicit autem Propheta, *conscidisti*, & non, exuisti, vel spoliasti, quia quod exuitur, remanet integrum, quod scinditur, destruitur, vt vsui deinceps esse non possit. Itaq; significatur hoc loco, saccus miseriæ, vel mortalitatis, & passibilitatis plane destructus, vt nunquam amplius vsui sit futurus in Sanctis, ac multo minus in Christo, qui *resurgens à mortuis, iam non moritur.* מחול

Vt cantet tibi gloria mea, & non compungar, Domine Deus meus in æternum confitebor tibi. XV.

Hic est vltimus finis gloriæ Christi, & Sanctorum omnium, laus Dei. *Beati qui habitant in domo tua Domine. in sæcula sæculorum laudabunt te.* Illud, & non compungar, in Hebræo est, *& non taceat*, vt sensus sit, vt gloria mea cantet tibi laudem, & gratiarum actionem, & nunquam taceat, nunquam cesset à laude; cui recte subiungitur, *in æternum confitebor tibi*, id est, semper laudab[o], nunquam silebo. Sed quanquam hæc lect[io] satis cohæreat cum reliquis verbis, tam[en] idem vocabulum Hebraicum, *iddom*, si[gni]ficat silere, & excidere siue succidere: & hanc significationem elegerunt Septuaginta Interpretes, & legerunt in prima persona, *& non compungar*, quod est idem cum eo, *& non succidar.* Est autem sensus, cantet tibi gloria mea, & non gemitus meus, ex timore mortis, vel peccati: vel cantet tibi gloria mea, & non amplius compungar aculeo mortis vel peccati.

PSALMVS XXX.

Titulus & Argumentum.

In finem Psalmus Dauid, pro Ecstasi.

IN hoc titulo nihil est noui, nisi illa vox Ecstasis, *quæ non habetur in Hebræo, & fortasse non est addita à LXX. Interpretibus, sed ab aliquo alio interprete: nam in quibusdam solum exemplaribus illam se inuenisse Theodoretus testatur. S. quoque Hieronymus eam non habet, neque in versione sua ex Hebræo, neque in commentario, vbi exponit versionem LXX. Interpretum. Quicunq; illam particulam addidit, eam accepit ex versiculo 28. huius Psal.* Ego autem dixi in excessu mentis meæ. *Significat autem ecstasis mentis excessum, cum animus ita intendit in rem aliquam, vt quasi corpus proprium deseruisse videatur. Oritur autem iste excessus, vel ex diuina aliqua reuelatione, quæ rapit mentem in arcanum aliquod intuendum; vel ex vehementi passione timoris, vel amoris. Hoc autem loco, videtur intelligenda ecstasis ex timore repentino & maximo, quo Dauid correptus fuit, cum audiuit Absalonem filium, & omnem populum contra se conspirasse. Quæ historia habetur 2. Reg. 15. Videtur autem ad literam Psalmus de Dauide fugiente persecutionem Absalonis intelligendus, vt Theodoretus & Euthymius volunt. Sed potest etiam ad Ecclesiam inter persecutionem angustias gementem, accommodari.*

EXPLICATIO PSALMI XXX.

I. *IN te Domine speraui, non confundar in æternum, in iustitia tua libera me.*

Dauid Rex fugiens persequentem Absalonem, omni humano auxilio destitutus, ad Deum recurrit, ac dicit, *In te speraui*, & ideo confido, quod nunquam frustrandus mea spe sim, quia tu omnipotens & fidelissimus es. Igitur iuxta hanc spem meam, *libera me in tua iustitia*, id est, ob iustitiam tuam, qua impios punire soles, & innocentes liberare.

Inclina ad me aurem tuam; accelera vt eruas me. II.

Quia persecutio vrgebat, & amici Dauid 2. Reg. 17. per nuncios ei significauerant, vt non quiesceret; sed fugere perseueraret, nisi opprimi vellet: ideo petit velociter exaudiri, & de imminenti periculo erui.

Esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij, vt saluum me facias. III.

Verba sunt clara, quia LXX. Interpretes exposuerunt verba metaphorica, quæ sunt in codice Hebraico; sic enim legunt ad verbum: *Esto mihi in petram fortissimam, & in domum munitissimam ad saluandum me.* Vocatur autem hoc loco petra fortissima, vel saxea rupes in sublimi posita, vel domus siue arx ex fortissimis lapidibus constructa: & tunc verba sequentia erunt explicatio præcedentium, vt sensus sit, Esto mihi, ô Deus, instar petræ durissimæ, id est, instar domus siue arcis munitissimæ, in quam tuto confugere possim. Dicuntur autem hæc omnia plane ad rem propositam aptissime. Nam Dauid fugiebat per campestria deserti, vbi nulla erat arx, in quam confugere posset.

Quoniam fortitudo mea, & refugium meum es tu: & propter nomen tuum deduces me, & enutries me. IV.

Hic etiam exposuerunt Septuaginta metaphoras vocum Hebraicarum; sic enim legimus in Hebræo: *Quoniam petra mea, & munitio mea es tu*, id est, sis tu mihi loco arcis lapideæ & munitæ, quoniam munitionem aliam habere non possum. Quod sequitur: *Et propter nomen tuum deduces me, & enutries me*, optime respondet historiæ. Dauid enim ob repentinam fugam, neq; quo iturus esset sciebat, neq; vnde alimenta conquireret: vnde diuina prouidentia factum est, vt ei Siba occurreret cum ducentis panibus, & centum alligaturis vuæ passæ, & duobus vtribus vini. Itaque ait, *propter nomen tuum*, id est, in gloriam nominis tui deduces me in locum tutum, & ad nutrimentum cibos prouidebis. Recentiores aliqui vertunt, *duces me & deduces me*; quod mirum est, cum vocem Hebrai-

cam

נבל cam, *nahal*, non solum Septuaginta, sed etiam S. Hieronymus, tum hoc loco, tum in Psalmo 23. significare velint, *enutrire*, vel *sustentare*.

V. *Educes me de laqueo hoc, quem absconderũt mihi, quoniam tu es protector meus.*

Non solum, inquit, duces me ad locum tutum, & ibi enutries, sed etiam liberabis de insidiis, quas veluti laqueum absconditum tetenderunt mihi: vocat enim laqueum, occultam coniurationem factam cum Absalone in Hebron contra se, nihil tale metuentem, neque cogitantem. Ad illud, *quoniam tu es protector meus*, additur, *Domine*, in textu Græco, sed superuacaneum esse affirmat S. Hieronymus in epist. ad Suniam & Fretellam.

VI. *In manus tuas commendo spiritum meum, redemisti me Domine Deus veritatis.*

Quamuis bona spe dixerit, *educes me de laqueo hoc*, tamen quia de vita nondum securus erat, addit: *In manus tuas commendo*, vel, vt habetur in Hebræo & Græco textu, *commendabo spiritum meum*, id est, curæ tuæ commendabo vitam meam. Quoniam tu sæpe aliàs *redemisti me* de morte. Tu, inquam, *Domine*, qui es *Deus veritatis*, id est, Deus verissimus, vel Deus fidelissimus. Propter hunc locum suspicantur aliqui totum Psalmum intelligendum esse de Christo: ipse enim in Cruce pendens dixit: *Pater in manus tuas commendo spiritum meum*. Sed etiamsi Psalmus non intelligatur ad literam de Christo, tamen potuit Dominus hæc verba de hoc Psalmo accipere, cum spiritum suum Deo Patri commendare vellet. Quomodo etiam S. Nicolaus moriens, hunc Psalmum vsque ad verba, quæ nunc exponimus, pronunciauit; & nos frequentissime iisdem verbis vtimur. Certe verba illa eiusdem versiculi, *redemisti me Domine Deus veritatis*, non recte tribuuntur Christo, cum sit ipse Redemptor, non redemptus. S. Augustinus Christo tribuit priora verba: *In manus tuas commendo spiritum meum*: posteriora tribuit populo Christiano, *redemisti me Domine Deus veritatis*; vult enim S. Augustinus in hoc Psalmo frequenter mutari personas, & nunc loqui Prophetam, nunc vero Christum, nunc autem populum. Quod quidem recte & pie dicitur, cum mystica explicatio quæritur: sed cum sensus literæ inuestigatur, non videntur mutationes personarum intelligendæ, vbi non est distinctio, siue interpunctio, quæ notet finitam sententiam; hoc autem loco sine tali interpunctione continuantur verba totius versiculi in omnibus codicibus, Hebræo, Græco, & Latino.

Odisti obseruantes vanitates superuacue. VII.

Ego autem in Domino speraui, exultabo & lætabor in misericordia tua. VIII.

Reddit aliam rationem, cur in manibus Dei commendauerit vitam suam: quia videlicet Deus odio habere soleat eos, qui non sperant in suo adiutorio; sed in rebus vanis, quæ nullum auxilium adferre possunt. *Odisti*, inquit, *obseruantes vanitates*, id est, somnia, vel auguria, vel responsa Dæmonum; quod fecit Saul, qui consuluit pythonissam. Potest etiam nomine vanitatis intelligi industria, vel astutia humana, siue quodcunque consilium & auxilium hominum, quod sine Deo, vel contra Deum nullas vires habet, ideo additur, *superuacue*, quia frustra nituntur homines in rebus vanis. *Ego autem*, inquit, non obseruaui, neque aspexi res vanas, vt in illis confiderem; sed *speraui in Domino*, & ideo *exultabo & lætabor in tua misericordia*, quia nimirum sperantes in Domino misericordia diuina non deserit. Ex Hebræo legunt recentiores, *odiui obseruantes vanitates*; & vere vox Hebræa, *sanethi*, שנאתי significat, odiui: sed Septuaginta, & S. Hieronymus legerunt, *sanetha*, quod significat, odisti; proinde mutatio textus facta שנאת est post tempora S. Hieronymi. Sensus semper est verus, sed melius cohæret cum sequentibus nostra lectio: non enim recte coniungitur, *odiui vanitates*, cum illo, *ego autem speraui.*

IX. *Quoniam respexisti humilitatem meam, saluasti de necessitatibus animam meam.*

X. *Nec conclusisti me in manibus inimici, statuisti in loco spatioso pedes meos.*

Allegat præterea beneficia, vt gratum se ostendens, prouocet Deum ad similia concedenda. Sensus est, *exultabo & lætabor in tua misericordia*, quoniam pignus habeo misericordiæ, liberationem ex persecutione Saulis: tunc enim *respexisti humilitatem meam*, id est, abiectionem & afflictionem meam, hæc enim omnia significat vox Hebræa; *saluasti etiam tunc animam meam*, id est, de angustiis, in quibus necessario hærebam, neque inde me eximere poteram. In Hebræo ad verbum est, *Sciuisti angustias animæ meæ*, sed sensus est idem, voluerunt enim Septuaginta non verbum verbo reddere, sed vtcunque sententiam explicare. Idipsum repetitur, vel explicatur sequenti versiculo: *Nec conclusisti me in manibus inimici*, id est, non permisisti, vt Saul, qui me quærebat ad necem, voto suo potiretur, sed, *Statuisti in loco spatioso pedes meos*, id est, fecisti, vt ex angustiis, in quibus hærebam, liberatus, ambulare possem quocunque vellem, quasi in aperto & libero campo constitutus.

XI. *Miserere mei Domine, quoniam tribulor: conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, & venter meus.*

Ex recordatione præteritorum beneficiorum orat pro futuris, & narrat calamitates suas. *Miserere mei Domine, quoniam tribulor*, id est, sicut aliàs cum tribularer, misertus es mei, ita & nunc miserere mei, quoniam iterum me tribulatio inuasit. Incipit deinde tribulationes præsentes enumerare: *Conturbatus est in ira oculus tuus*. Illud, *in ira*, est ambiguum: nam potest intelligi de ira Dei, & de ira Dauidis. Malim cum S. Augustino intelligere de ira Dei, constat enim ex lib. 1. & 2. Reg. Dauidem in persecutione Absalonis, & in omnibus aliis persecutionibus nunquam excanduisse, sed mitissimum & patientissimum semper fuisse. Itaque sensus erit, *in ira tua*, qua peccatum meum punis, *conturbatus est oculus meus*, id est, oculus corporalis præ lachrymis caligauit, vel, oculus interior obtenebratus est, conturbata est etiam *anima mea*, dum timore magno concussa est; & denique conturbatus est *venter meus*, venter, inquam, interior animæ meæ, id est, memoria, quæ est receptaculum cogitationum. Ita breuiter sanctus Propheta omnium trium animæ partium meminit, dum per oculum, intellectum; per animam, voluntatem; per ventrem, memoriam intelligi volunt.

Quoniam defecit in dolore vita mea, anni mei in gemitibus. XII.

Ad senium iam Dauid peruenerat, & vere dicit *defecisse vitam suam in dolore*, id est, ætatem consumptam in continuo mœrore, & *annos in gemitibus*. Nam primis triginta annis persecutiones fere continuas passus est: deinde ad Regni gubernacula admotus, primis septem annis bellum gessit cum progenie Saulis: postea multa bella gessit tum cum vicinis nationibus, tum cum proprio filio. Denique ipsa gubernandi sollicitudo, si quis non perfunctorie, sed cum timore Dei serio fungi velit officio, gemere facit sub onere.

Infirmata est in paupertate virtus mea, & ossa mea conturbata sunt. XIII.

Præter afflictiones totius vitæ præteritæ, accessit hæc vltima tribulatio, in qua propter inopiam debilitatus vires pristinas amisit. Idem enim significat, *virtus infirmata est*, & *ossa mea conturbata sunt*: nam per ossa intelligitur robur, sicut etiam per virtutem. Hæc ad literam verissima esse, historia lib. 2. Reg. c. 15. 16. & 17. aperte docet. Fugit enim Dauid sine vllo commeatu, & perrexit ad loca deserta, nec solum pedibus, sed etiam nudis pedibus iter fecit: vnde postea ab amicis commeatu adiutus fuit. In Hebræo pro *paupertate*, legitur, *iniquitate*, & sic vertit S. Hieronymus, *infirmata est in iniquitate virtus mea*: sed Septuaginta non legerunt, *hauoni*, vt legit S. Hieronymus, sed *honi*, in qua voce sunt eædem literæ, vna dempta, sed puncta diuersa: & illud *iniquitatem*, hoc *paupertatem*, עֲוֹנִי עָנִי

tem significat. Vterque sensus est verus: nam etiam si debilitas ex inopia alimentorum nata erat, tamen inopia illa ex iniquitate persequentium, & iniquitas persequentium ex peccato Dauidis, quod eo modo puniebatur à Deo, sine dubio procedebat.

XIV. *Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, & vicinis meis valde, & timor notis meis.*

Explicat aliam calamitatem suam ex nouissima persecutione exortam, quod videlicet cœperit despici à vicinis populis, qui audierunt tam turpem eius fugam: & noti eius atque amici cœperint timere, ne si illi adhærerent, de vita periclitarentur apud Absalonem, si forte is victor euaderet. Quod attinet ad verba, illud *super omnes inimicos meos*, in Hebræo est, *miccol zorerau*, sed Septuaginta, & S Hieronymus legerunt per *iota*, *zorerai*, quod potest exponi, *ab omnibus inimicis meis*, item, *apud omnes inimicos meos*: quæ vltima expositio placuit S. Hieronymo, qui vertit ex Hebręo, *apud omnes hostes meos*: & videtur etiam placuisse LXX. Interpretibus, nam verterunt, παρὰ πάντας τοὺς ἐχθρούς μου, quod significat, *ad omnes*, siue *apud omnes*. Sed lectio Latinæ editionis concordat cum secunda intelligentia vocis Hebraicæ, quæ est valde propria: idem enim est, *præ omnibus*, & *super omnes*. Prima intelligentia placuit quibusdam recentioribus, qui exponunt, *ab omnibus*, id est, propter omnes. Omnes intelligentiæ habent rectum sensum; itaque si legas, *super omnes inimicos meos*, sensus erit, *ego factus sum opprobrium vicinis, & timor notis*, magis quam vnquam has miserias passi sint vlli inimici mei, quamuis impij & iniusti, & sic exponit S. Augustinus. Si legas, *apud inimicos meos*, sensus erit, scientibus & ridentibus inimicis meis factus sum opprobrium vicinis meis, & timor notis meis, & hanc expositionem sequitur Theodoretus. Si legas, *ab omnibus inimicis meis*, sensus erit, multitudo & sæuitia inimicorum meorum effecit, vt essem opprobrium vicinis, & timor notis. Illa coniunctio, *&*, cum dicitur, *& vicinis*, recte restituta est vulgatæ

מכל
צררי
צררי

editioni: nam adest in Hebræo & Græco, & legitur ab antiquis Patribus.

Qui viderunt me foras fugerunt à me, obliuioni datus sum, tanquam mortuus à corde. XV.

Declarat id quod dixerat, *& timor notis meis*, quasi dicat, multi ex notis meis, qui viderunt me ita fugientem & afflictum, *foras fugerunt*, id est, longe à me recesserunt, timentes vitæ suæ, si mihi iungerentur. Atque ita *obliuioni datus sum à corde*, id est, cor eorum non recordatur mei, neque de me cogitat, non secus ac si mortuus & sepultus essem, existimant enim de me iam actum esse. In Hebræo habetur interpunctio post particulam *foras*, hoc modo, *qui viderunt me foras, fugerunt à me*: & ideo quidam legi volunt, *foris*, non *foras*: (vox enim Hebræa vtrumque significat) & sensum esse volunt, *qui viderunt me foris*, id est, extra palatium nudis pedibus, capite cooperto, sine vllo insigni regio, *fugerunt à me* Sed quanquam hæc etiam intelligentia recta sit, tamen non cogimur admittere interpunctionem codicis Hebraici, quæ addita est à Rabinis, cum in Græco nulla sit interpunctio, & Patres constanter legant, *foras*, non *foris*.

Factus sum tanquam vas perditum, quoniam audiui vituperationem multorum commorantium in circuitu. XVI.

Nec solum, inquit, amici & noti obliti sunt mei, & me dereliquerunt: sed etiam apud vicinos, qui in circuitu habitant, contemptui habitus sum: quasi *vas perditum*, i. confractum, ad omnia inutile, quod vel inde patet, quia ego ipse vituperantes me audiui. Videtur autem hoc loco Propheta mentionem facere vituperationis Semei, qui in faciem illi maledicere, & in eum lapides iacere ausus est: nimirum existimauit Semei, Dauidem à Regno deiectum nullius potentiæ deinceps futurum, sed tanquam vas inutile in cloacam proiiciendum. Maledictio hæc describitur lib. 2. Reg. c. 16 Et quamuis in loco illo 2. Reg. solius Semei maledicentis mentio fiat, tamen credibile est, plures alios eodem

dem tempore male loquutos fuiſſe de Dauide, vt verum ſit, quod hic dicitur, *vituperantium multorum*. In Hebræo, pro *commorantium*, eſt *magor*, quam vocem S. Hieronymus vertit *congregationem*, alij vertunt *pauorem*: ſed poteſt commode etiam verti *commorationem*, nam verbum *gur*, vnde fit *magor*, ſignificat commorari, incolere, peregrinari, &c. Itaque ſenſus erit, *audiui vituperationem multorum, commorationem in circuitu*, id eſt, qui habent commorationem in circuitu: ſed Septuaginta ſententiam clarius vertere voluerunt, ideo poſuerunt, *multorum commorantium in circuitu*.

מגור גור

XVII. *In eo dum conuenirent ſimul aduerſum me, accipere animam meam conſiliati ſunt.*

Narrat hiſtoria 2. Reg. cap. 17. poſt maledictionem Semei, conſilium initum coram Abſalone, de Dauide occidendo, atque hoc eſt, quod in hoc verſiculo commemoratur, quaſi dicat Propheta, Dum in præſentia maledicor, & vituperantes me audio; in abſentia conſilium de me necando in Ieruſalem initur.

XVIII. *Ego autem in te ſperaui Domine, dixi, Deus meus es tu, in manibus tuis ſortes meæ.*

Oſtendit vir ſanctus, inter tot anguſtias, ſe non deſpondiſſe animum; propterea quod ſpem ſuam non poſuiſſet in auxilio fallaci hominum, ſed in Deo omnipotente, cui nemo reſiſtere poteſt. *Ego autem in te ſperaui Domine*, quare? quia *dixi* in corde meo, *Deus meus es tu*, magnum habeo protectorem, ſine cuius nutu nemo mihi vitam eripere poteſt. Nam, *in manibus tuis ſortes meæ*, id eſt, ſortes vitæ vel mortis meæ non pendent à ſorte, ſed à manu tua, id eſt, à potentia & voluntate tua. In Hebræo habetur, *in manibus tuis tempora mea*, & fortaſſe, quod nunc legimus in Græco, κλῆροι, quod ſignificat *ſortes*, legendum eſſet, καιροί, quod ſignificat *tempora*: nam non deſunt antiquæ verſiones ex Græco, quæ habeant, *tempora mea*. Sic certe legitur in officio Miſſæ non ſemel, & in Pſalterio Eccleſiæ S. Petri Romæ. Senſus autem eſt idem: nam, *in manibus tuis tempora mea*, nihil eſt aliud, niſi à tua voluntate pendent tempora vitæ & mortis meæ; non viuam, niſi quamdiu tu volueris, neque moriar, niſi quando tu volueris.

Eripe me de manu inimicorum meorum, & à perſequentibus me. XIX.

In hoc verſiculo nulla eſt difficultas, & concordant omnes editiones.

Illuſtra faciem tuam ſuper ſeruum tuum, ſaluum me fac in miſericordia tua, Domine non confundar, quoniam inuocaui te. XX.

Eandem petitionem inculcat, ſed additis argumentis ad Deum flectendum appoſitis. *Illuſtra faciem tuam ſuper ſeruum tuum*, id eſt, oſtende faciem tuam, ſiue reſpice in me: hæc enim omnia idem ſignificant. Sicut enim propter peccata Deus nobis iraſcitur, & auertere dicitur faciem, ſiue nubem opponere, & nos non reſpicere: ita è contrario quando reconciliatur, dicitur conuertere faciem, noſq; reſpicere & illuminare vultum ſuum ſuper nos, vt nos luminoſos efficiat. Petit igitur primum reconciliationem cum Deo, ſi forte aduerſus ſit, & addit pro argumento, ſe ſeruum eius eſſe promptum ad eius obſequium & obedientiam. Addit deinde, *ſaluum me fac*; hoc enim ſequitur poſt reconciliationem, vt ſaluum faciat & liberet eum, cui reconciliatus ſit, & adiungit argumentum, dicens: *In tua miſericordia*, id eſt, non ob merita mea, ſed ob miſericordiam tuam. Addit poſtremo tertium argumentum, *non confudar, quoniam inuocaui te*: pertinet enim ad bonum & fidelem Dominum, qui promiſit auxilium confidentibus in ſe, vt non confundat eum, qui tanta fiducia ipſum inuocare non ceſſat.

Erubeſcant impij, & deducantur in infernum, muta fiant labia doloſa. XXI.

Prophetica imprecatio eſt, & continuo adimpleta. Nā Achitophel, qui erat pæcipuus con-

consiliarius Absalonis, & consilium dederat perniciosissimum aduersum Dauid, dissipante Deo consilium eius, confusus est, & non ferens confusionem suam, laqueo se suspendit, & sic ad infernum deductus est impius, *& muta facta sunt labia dolosa.* Habetur historia lib. 2. Reg. c. 17. Vocatur autem Achitophel *impius*, quia filium ad necem patris concitabat: & labia eius recte dicuntur dolosa, quia simulauerat longo tempore se amicum, & fidelem Dauidi, & postea oblata occasione perfidiam suam prodidit.
יִדְּמוּ In Hebręo, pro *deducantur*, habetur *iddemu*, quod S. Hieronymus vertit, *taceant:* sed Septuaginta non videntur legisse *iddemu*, sed
יִדַּחוּ *iddecu*, quod significat *expellantur*, à verbo
נדח *nadach.*

XXII. *Quę loquuntur aduersus iustum iniquitatem in superbia, & in abusione.*

Hæc verba coniunguntur in Hebræo cum superioribus in eodem versiculo: in nostra editione constituunt nouum versum, sed quoad sensum pendent à superioribus. Declarant enim labia illa dolosa Achitophelis iuste obmutescere debuisse; quia *loquebantur contra iustum*, id est, contra Dauidem, qui nullam iniuriam fecerat, neque ipsi Achitopheli, neque Absaloni; & loquebantur *iniquitatem*, id est, consilium iniquitate plenum, *& hoc in superbia & abusione*, id est, cum maxima arrogantia, & *contemptu.* Pro abusione, tam in Hebræo, quam in Græco est vox significans *contemptum*, & sic legunt S. Augustinus, & Psalterium S. Petri. Proinde abusio in Latina editione, non est accipienda pro simplici abusione, sed pro ea, quę nascitur ex contemptu, siue pro ipso contemptu: dicitur enim Achitophel, hoc loco, *loquutus esse in superbia & abusione*, quia superbe contemnebat Dauidem, & sic abutebatur eius nomine.

XXIII. *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te!*

XXIV. *Perfecisti eis, qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum.*

Iam sanctus Propheta exauditum se sentiens, ac diuina consolatione percepta, exclamat præ admiratione, *quam magna multitudo, &c.* In Hebræo solum habetur, *quam multa bonitas*, siue *dulcedo.* Sed Septuaginta explicare voluerunt admirationem Prophetæ, ideo dixerunt, *quam magna multitudo dulcedinis, &c.* Sed quia videtur quædam contradictio in his verbis, cum primo dicat, *quam abscondisti*, & deinde, *quam perfecisti in conspectu filiorum hominum*, ideo S. Augustinus coniungit illud, *In conspectu filiorum hominum*, non cum verbo, *perfecisti*, sed cum verbo, *qui sperant*, vt sensus sit, Deus abscondit multam dulcedinem timentibus se; quam eis daturus est in alia vita, nunc interim sinens eos angustiis premi: eam vero dulcedinem *perfecit sperantibus in se in conspectu filiorum hominum*, id est, iis qui libere ostendunt hominibus, se esse Dei seruos, & sperare in Deo, & non timent confiteri, id quod sunt. Theodoretus, & Euthymius volunt coniungi illud, *In conspectu filiorum hominum*, cum verbo, *perfecisti*, & hunc sensum tradunt, Deus tempore tribulationis abscondit à timentibus se magnam dulcedinem, id est, mercedem, & præmia, vt eos exerceat: sed paulo post eandem mercedem, & eadem præmia palam ostendit in conspectu filiorum hominum, vt seruos suos bene sperare iubeat. Sic ad tempus Dauidi abscondit dulcedinem, cum videlicet is fugeret filij persecutionem, sed paulo post perfecit illi suam bonitatem, cum eum reduxit in Regnum cum maxima gloria. Idipsum accidet omnibus iustis, quibus nunc absconduntur præmia, sed in die iudicij palam apparebunt. Potest adferri etiam alius sensus: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te*, id est, vere multiplex est consolatio tua Domine, quam infundis intus in abscondito cordis timentium te, id est, eorum, qui te colunt & diligunt, & filiali timore venerantur. Hoc est enim *manna absconditum, quod nemo scit, nisi qui accipit*, vt in Apocalypsi legimus. Hoc experiebatur qui dicebat

bat, *Secundum multitudinem dolorum meorum consolationes tuæ lætificauerunt animam meam* : & ille, *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* Et si tempore tribulationis tanta est multitudo dulcedinis in corde militantis, quanta erit tempore gloriæ in corde triumphantis? *Perfecisti eis qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum*, id est, eam dulcedinem perfecisti, perfectam, cumulatam, copiosissimam infudisti in corde sperantium in te, qui videlicet renuunt consolari nisi in te, hoc autem totum fecisti *in conspectu filiorum hominum*, id est, ex aduerso, siue ex opposito filiorum hominum, id est, quanto illi magis multiplicant dolores exterius, tanto tu magis multiplicas consolationes interius.
נגד Nam vox Hebræa *neghed*, & Græca ἐναντίον, proprie significat è regione, siue ex opposito, vt etiam notauimus in Psalmo 23. proinde, vt verbum Hebraicum concordet cum Latino, & Græco, illud, *in conspectu*, non tam referendum est ad visionem, quam ad oppositionem, illa enim dicuntur esse inter se in conspectu, quæ è diametro opposita se respiciunt. Sed & illud præterea verum est: hanc dulcedinem infundi in cordibus timentium Deum, *in conspectu filiorum hominum*, id est, videntibus & stupentibus filiis huius sæculi, qui filios Dei suis persecutionibus vexant: nam quamuis filij hominum, id est, carnales homines non norint illam dulcedinem; imo ne suspicari quidem possint qualis sit, cum palatium animæ nimis infectum habeant, tamen vident effectum eius, dum intuentur, & obstupescunt patientiam, mansuetudinem, hilaritatem, & pacem Sanctorum. Sic igitur miro modo datur Sanctis abscondita quædam dulcedo in conspectu filiorum hominum, dum ea dulcedo in se latet, & in effectibus patet.

XXV. *Abscondes eos in abscondito faciei tuæ à conturbatione hominum.*

XXVI. *Proteges eos in tabernaculo tuo à contradictione linguarum.*

Declarat modum, quo sancti viri dulcedinem Dei in tribulatione percipiunt: id enim fit, cum Sancti per amorem, & contemplationem rapiuntur in Deum, & in ipso Deo inueniunt domum refugij: iuxta id quod in hoc eodem Psalmo dicitur, *Esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij*: qui enim in Deo delitescere norunt, nihili faciunt omnes tribulationes, ac si ad eos minime pertinerent. *Abscondes*, inquit, *eos*, videlicet timentes te, *in abscondito faciei tuæ*, id est, in loco abdito, quod est in facie tua: nam qui raptus est ad contemplandam faciem Dei, & qui se à Deo videri attentissime cogitat, quiq; obseruat nutus Dei, & qui pulchritudinem eius considerans accenditur in eius amorem, iam habitat in latibulo tutissimo à conturbatione hominum, id est, ab omni malo, quod homines conturbare solet. *Proteges eos*, id est, eosdem timentes te, *in tabernaculo tuo*, id est, in teipso, in quo & tu habitas. Deus enim non habet aliam domum, siue aliud tabernaculum in quo capi possit, nisi seipsum, & qui per amorem & contemplationem in Deo habitant, altissimum posuerunt refugium suum, non accedet ad eos malum, neque flagellum appropinquabit tabernaculo eorum, vt dicitur in Psalmo 90. Proteguntur autem in hoc tabernaculo ab omni malo, non solum factorum, de quo dictum est in superiori versiculo, sed etiam verborum, quod hic dicitur, *à contradictione linguarum*, quia nihil curant sermones hominum, qui Deum testem habent. Quod si facies Domini tam insigne latibulum siue tabernaculum est hominibus timentibus Deum, dum per speculum & in ænigmate cernitur: quid erit, quando videbitur sicuti est? tunc vere habitatio nostra erit in Ierusalem, quæ est visio pacis, de qua dicitur, *Qui posuit fines tuos pacem.*

Benedictus Dominus, quoniam mirificauit misericordiam suam mihi in ciuitate munita. XXVII.

Quæ dixerat generatim de consolatione diuina, quam viri iusti in tribulatione percipiunt

piunt, applicat ad se, qui vnus est ex illis, & inde gratias agit Deo. *Benedictus*, inquit, *sit Dominus, quoniam mirificauit*, id est, mirabilem *misericordiam* erga me ostendit, *in ciuitate munita*, id est, abscondens me in abscondito faciei suæ, quod est veluti ciuitas munitissima, vt iam mihi nihil nocere possit. S. Augustinus legit, *in ciuitate circumstantiæ*, in quo nescio quos Latinos codices sit מצור sequutus: nam vox Hebræa *matsor*, munitionem significat, vox Græca περιοχῆ, *ambitum* designat, atque inde S. Augustinus *circumstantiam* accepit: sed Theodoretus & Euthymius Græci auctores intelligunt per *ambitum*, mœnia siue aggeres, quibus ciuitates muniuntur, vt sensus sit, *in ciuitate ambitus*, id est, in ciuitate mœniis, vel aggeribus munita. Et S. Hieronymus non solum in versione ex Hebræo, sed etiam in Commentario vbi exponit versionem Septuaginta, legit, *in ciuitate munita*.

XXVIII. *Ego autem dixi in excessu mentis meæ, proiectus sum à facie oculorum tuorum.*

Accusat ipse se diffidentiæ, quam passus fuerat initio persecutionis. *Ego autem dixi in excessu mentis meæ*, id est, eo tempore, quo præ nimio terrore quasi mentis inops factus eram, dixi apud me, *Proiectus sum à facie oculorum tuorum*, id est, non placet tibi vt amplius regnem, vel vt diutius viuam, ideo abiecisti me à benigno aspectu tuo & fauore, atque auxilio tuo solito me destituisti. Extat dubitationis huius vestigium in lib 2. Reg. cap. 15. *Si inuenero gratiam*, inquit, *in conspectu eius, reducet me, si dixerit mihi, non places, præsto sum, faciat mihi quod bonum est coram se.* Pro voce, *in excessu mentis*, in He- בחפזי bræo est, *bechophzi*, quod ad verbum significat, in festinando me, id est, dum festinarem, siue, in obstupescendo & pauendo me, id est, dum obstupescerem & pauerem: nam ver- חפז bum *chapaz*, significat festinare, & obstupescere ac pauere, & omnia sunt vera: nam Dauid illud dixit, cum festinaret egredi ex Hierusalem, & pauore ac stupore correptus esset. Hunc stuporem Septuaginta verterunt, *ecstasim*, & Latini, *excessum mentis*.

Ideo exaudisti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te. XXIX.

Sententia perspicua est, *ideo*, inquit, ne diffiderem de bonitate tua, cum me in tanta consternatione videret, continuo *exaudisti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te.* Illud *ideo*, posset etiam verti, *vere*, siue *certe*, est enim aduerbium multa significans.

Diligite Dominum omnes Sancti eius, quoniam veritatem requiret Dominus, & retribuet abundanter facientibus superbiam. XXX.

Viriliter agite, & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino. XXXI.

Hortatur in fine Psalmi homines pios, qui similia patiuntur, vt non cessent diligere Dominum, atque in eo sperare, quoniam etiamsi ad tempus impij videantur impune grassari, tamen breui pœnas acerbissimas dabunt. Illud, *veritatem requiret Dominus*, S. Hieronymus vertit, *fideles seruat Dominus*: vox Hebræa, vtrumque significat, *veritatem*, & *fidelitatem*, & etiam *fideles*, & sensus in idem recidit. Illud, *abundanter*, in Hebræo & Latino, ambiguum est, vtrum coniungi debeat cum verbo, *retribuet*, an cum verbo, *facientibus*: sed ex Græco apparet, coniungendum esse cum verbo, *facientibus*, & eodem modo S. Hieronymus vertit ex Hebræo, *Retribuet*, inquit, *his qui satis operantur superbiam*, & S. Augustinus, *Retribuet his, qui multum superbiunt*: eodem modo Theodoretus, & alij veteres.

PSALMVS XXXI.

Titulus, & Argumentum.

Ipsi Dauid Intellectus.

HIC *titulus, indicat Dauidi post commissum peccatum, per Dei gratiam apertos fuisse oculos mentis, vt intelligeret,*

quam grauiter deliquisset, quod antea carnali delectatione occæcatus, intelligere non potuerat. Indicat etiam idem titulus, Psalmum esse obscurum, atque ad eum penetrandum dono intelligentiæ opus esse. Iure hic idem Psalmus à S. Gregorio, & aliis inter septem pœnitentiales numeratur, cum totus consumatur in peccato proprio deflendo, & in cohortandis hominibus ad pœnitentiam.

EXPLICATIO PSAL. XXXI.

I. B*Eati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.*

II. *Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum, nec est in spiritu eius dolus.*

Nemo melius nouit, quam dulcis sit sanitas, quam is, qui amissam deflet. Propheta Dauid tunc primum vere cognouit, quam dulce sit carere peccatis, quando amaritudinem peccati gustauit. Hæc est causa cur Psalmum pœnitentiæ ordiatur à laude indulgentiæ & innocentiæ: hæc enim sanam reddunt animam, & opponuntur ægrotationi, quæ contrahitur ex peccatis. Incipit ab indulgentia, tum vt à minoribus ad maiora progrediatur, tum quia illa erat recentissima eius sanitas. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates.* Exclamatio est, & prædicatio boni, quod est in indulgentia, quasi dicat, O quam sunt illi felices, qui posteaquam peccauerunt, non despiciuntur à Deo, sed per gratiam eius excitati, conuertuntur ad pœnitentiam, & perueniunt ad indulgentiam. *Et quorum tecta sunt peccata,* idem repetitur aliis verbis, nam peccata cum remittuntur, absconduntur & teguntur, vt nusquam appareant; sed de hac voce paulo post plura dicemus. *Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum.* Transit ab indulgentia, quæ est multorum, ad innocentiam, quæ est paucissimorum, ac dicit, O vere beatus ac felix quicumque ille est, qui nihil fecit, quod in peccatum reputari potuerit, cui proinde Dominus, cuius rectissimum iudicium est, nihil omnino ad peccatum imputauit. Nec solum facto non peccauit, sed *nec dolus inuentus est in spiritu eius*, id est, neque verbo, neque cogitatione peccauit: spiritus enim ad vtrumque spiritum referri potest, ad illum, quo sapimus, & dicitur cor, aut mens, & ad illum, quo loquimur, & dicitur spiritus oris, siue labiorum. De priore dicit Apostolus, 1. Corinth. 2. *Quis enim scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est.* De posteriore, 1. Corinth. 14. *Orabo spiritu, orabo & mente psallam spiritu, psallam & mente.* Porro innocentiam hoc loco intelligimus, non naturalem, vel operibus propriis sine dono Dei acquisitam, quæ nulla est, sed eam, quam Deus paucis quibusdam singularis gratiæ suæ dono impertiuit, quibus ita remisit peccatum aliena voluntate contractum, id est, originale, vt non permiserit eos peccatum mortiferum propria voluntate committere: quod est genus excellentius remissionis. Proinde omnis innocentia annexam habet remissionem aliquam peccati, & de omnibus, Christo excepto, dici potest, *Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei.* Itaque Apostolus ad Rom. 4. hunc Psalmi locum adducit, ad probandum, neminem iustificari ex operibus præcedentibus gratiam, & ait, *Ei qui non operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam, secundum propositum gratiæ Dei: sicut & Dauid dicit: beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus, beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata: beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum.* Quibus verbis Apostolus Prophetam exponit, ac dicit, Dauidem non vocare beatos eos, qui propriis operibus iustitiam adepti sunt, sed eos quibus Deus per gratiam peccata remisit, iustitiamq; donauit. Porro videtur mihi Propheta singulares quosdam homines respexisse, cum ait, *Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum,* &c. videlicet S. Iob, qui de se ait cap. 27. *Non recedam ab innocentia mea: iustificationem meam, quam cœpi tene-*

tenere, non deseram: neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea. Item Abelem, Henoch, Noe, Abraham, Isaac, Iacob, quorum nulla peccata in Scripturis leguntur. Fortasse etiam in spiritu præuidebat Hieremiam, & Ioannem Baptistam in vtero sanctificatos, & ipsam Deiparam Virginem excellentiori priuilegio, à peccato Originali, & ab omni actuali præseruatam. Quod attinet ad verba, in Hebræo habetur in singulari, *Beatus, cui remissa est iniquitas, & cuius tectum est peccatum:* sed mutatis punctis, potest legi, *beati quorũ remissæ sunt iniquitates*, quam lectionem esse verissimam, satis magno argumento nobis est, editio Septuaginta ab Apostolo confirmata. Rursus in codice Græco habetur, *in ore eius*, pro eo quod est in Hebræo, & in Latino, in spiritu eius: sed sanctus Hieronymus in epistola ad Soniam & Fretellam testatur, illud in ore eius esse ex translatione Symmachi, Septuaginta vero & omnes alios Interpretes vertisse, *in spiritu eius*, vt est in Hebræo Hæretici huius temporis, tria falsa dogmata ex his versiculis statuere conantur: ac fortasse Spiritus sanctus, ideo titulum fecit huic Psalmo, *Intellectus*, quia præuidebat à multis perperam intelligendum. Dicunt igitur illi, iustificationem in sola peccatorum remissione, non in iustitiæ infusione consistere. Dauid enim absolute dicit, *beatos*, id est, iustos, *quibus sunt remissa peccata.* Addunt præterea, hanc ipsam remissionem peccatorum, non esse remissionem peccatorum veram, sed imputatitiam; quia videlicet Deus non tollat peccata, sed tegat, & non imputet. Denique colligunt ex hoc loco, nullam esse necessariam satisfactionem post remissionem culpæ: quia si pœnam quamuis temporalem exigeret Deus ab homine iustificato, non vere diceret se non imputare peccatum: quomodo enim non imputat, si punit? Sed Propheta sanctus, qui in titulo posuit intellectus Dauid, intelligebat omnino remissionem peccati non fieri à Deo sine infusione iustitiæ, ac per hoc intelligebat per iustificationis gratiam, homines, fieri ex impijs, non solum non impios, sed etiam vere iustos: sicut enim sol corporalis non expellit tenebras nisi lucem infundat, sic etiam sol iustitiæ, & Pater luminum non remittit peccata, nisi per gratiam, siue iustitiam quam infundit. Quare S. Paulus ad Rom. 4. citans hunc locum Psalmi, *Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum*, ita loquitur, *Sicut & Dauid dicit, beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus*: quibus verbis Apostolus indicauit, in remissione, seu non imputatione peccati vere includi iustitiam. Sed tam prior, quam posterior error adhuc apertius refelletur, declaratione vocum tegi, & non imputari. Dicuntur enim peccata tegi hoc loco, non quod sint, & non videantur, sed quod abolita sint, & eorum loco iustitia successerit: & ideò vere tecta sint & abscondita etiam oculis Dei, cui nihil tegi, vel abscondi potest eorum, quæ vsquam extant. Quocirca idem Propheta varijs metaphoris, vtitur ad remissionem peccatorum significandam, vt quod vni deest, per alteram suppleatur. Sed illa præter cæteras insignis est in Psalmo 50. *Asperges me Domine hyssopo & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor*: quo loco dicitur peccatorum remissio non solum tegere maculam, sed vere abluere, & non solum vere abluere, sed addere nitorem: nec solum tollere nigredinem, sed addere albedinem tam veram, vt niuis candorem superare dicatur. quid est autem tollere maculam, & addere nitorem, nisi tollere peccatum, & infundere gratiam? quid auferre nigredinem, & ponere candorem, nisi auferre iniustitiam, & donare iustitiam; Quod enim legimus in primo cap. Isaiæ, *Si fuerint peccata vestra sicut coccinum, quasi nix dealbabuntur, & si fuerint rubra sicut vermiculus, velut lana alba erunt.* Porro Sancti Patres, Gregorius Nazianzenus oratione in sanctum Lauacrum, Augustinus, & Gregorius Papa in commentario huius Psalmi, vt ostendant peccata tegi non esse manere, & non videri, sed plane tolli, vt ideo non videantur quia non sunt, dicunt,

cunt, peccata tegi à Deo in iustificatione, quomodo vulnera teguntur emplastro à medico, per quod emplastrum ita vere curantur, & tolluntur, vt nusquam appareant. Origenes quoque lib. 4. in epist. ad Rom. & Theodoretus in hunc locum, dicunt his vocibus significari, peccatum ita funditus eradicari, vt ne vestigium quidem remaneat. Iam vero quod attinet ad vocem imputationis, toto cælo aberrant aduersarij. Peccata enim non imputari in Scripturis sanctis est, non adscribi ad reatum, siue non referri in rationes, quod vulgo Italice dicimus, *Non si mettere à conto.* Sapient. 12. *Quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti?* id est, quis exiget à te rationem, si perierint omnes homines? vel quis te ob hoc reum faciet? & Ezech. 33. de peccatore pœnitente, dicit Deus, *Omnia peccata quæ peccauit, non imputabuntur ei*, id est, non reddet rationem de eis. 2. Paralip. 30. *Dominus bonus propitiabitur cunctis, qui in toto corde requirunt Dominum Deum Patrum suorum, & non imputabit eis, quod minus sanctificati sunt*, id est, facile condonabit, nec re vera exiget rationem, de eo quod minus parati sint. Iob. 24. *Vt non imputetur vobis stultitia.* 2. Timoth. 4. *Omnes me dereliquerunt, non illis imputetur*, & in epist. ad Philemonem. *Si aliquid nocuit tibi aut debet, hoc mihi imputa, ego reddam*, id est, adscribe rationibus meis, ego debitor tuus esse volo. Cæterum duobus modis potest non imputari peccatum. Primo si re vera aliquis non peccauerit, & proinde nihil debeat: & hoc modo intelligitur id, quod ex libro Sapientiæ citauimus, *Quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti?* Nam etsi perirent omnes homines, non culpa Dei perirent, pro inde non posset hoc imputari Deo. Et eodem modo nos supra exposuimus verba Dauidis, *Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum*, id est, qui nihil mali propria voluntate fecit, ob quod reus ac debitor sit coram Deo. Secundo, si peccatum remissum & condonatum fuerit, vt iam non sit, quod imputetur, & sic intelliguntur omnes aliæ sententiæ supra citatæ: & sic etiam multi intelligunt locum Psalmi, *Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum*, i. Beatus vir à quo Deus non vult exigere rationem peccati, quia iam illud remisit, & donauit; & hanc expositionem non reijcimus, sed superiorem anteponendam existimamus, quia melius continuatur cum verbis sequentibus, *Nec est in spiritu eius dolus.* Tertius modus imputationis, quem finxerunt hæretici, vt non imputari peccatum, sit, peccatum quidem hærere in anima peccantis, sed non reputari peccatum à Deo, nullo exemplo scripturæ probari potest, sed apertissime potius improbatur, cum Scriptura dicat, tum alibi, tum Psalmo 5. *Odisti omnes, qui operatur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium.* nam si Deus odit, & vult perdere iniquos, certe dum manet in eis iniquitas, imputatur eis peccatum. Et quis credat Deum iustum iudicem, & qui non accipit personas, non imputare peccatum, sed imputare iustitiam eo tempore, quo homo adhuc in sordibus peccati versatur, & quidquid agit, ex Lutheranorum placitis, peccatum est; Pulchre sanctus Iustinus Martyr in dialogo cum Tryphone refellens errorem similem errori Lutheranorum, ait, *Beatus vir cui non imputabit Dominus peccatum*, id est, cui pœnitenti Deus peccata remittet, non sicut prædicatis vosmetipsos fallentes, & alij quidam vestri similes asseuerant, etiamsi peccatores fuerint, modo Deum nouerint, non imputabit eis Dominus peccata; hæc ille. Hoc quod diximus de non imputatione peccati, potest ostendi ex contrario, ex imputatione iustitiæ. Nam imputari iustitiam in Scripturis, non est, reputari hominem iustum, cum re vera iustus non sit; sed est reputari iustum diuino iudicio, quod falli nequit, eum, qui verissime iustus sit. Siquidem illud Genes. 15. *Credidit Abraham Deo, & reputatū est ei ad iustitiam*, quod allegatur ab Apost. Paulo ad Rom. 4. & ab Apost. Iacobo c. 2. nihil aliud significat, nisi, actum illum credendi fuisse in Abrahamo opus iustum, & pro tali reputatum à Deo. Et illud Psal. 105. *Stetit Phinees & placauit, & cessauit quassatio, & reputatum est ei ad iustitiā in generatione*

tione & generationem vsque in sempiternum, quid aliud significat, nisi zelum illum Phinees, quo interfecit impios quosdam, fuisse opus iustissimum, & à Deo pro tali habitum, vt propterea confirmauerit filijs & nepotibus Phinees Sacerdotium in longissima tempora. Eodem pertinet illud quod est in cap. 4. ad Roman. *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.* Quid enim hoc est, nisi mercedem iuste debere ei, qui operatur opus dignum mercede; non igitur imputari, est reputari, ac si esset: sed reputari, sicuti est. Et quod in eodem loco sæpius repetit Apostolus, *fidem reputari ad iustitiam*, non significat fidem non esse, sed reputari iustitiam: sed significat fidem per charitatem operantem verissimam esse iustitiam, non ex operibus gratiam præcedentibus acquisitam, sed à Deo donatam & infusam, & ideo pro vera iustitia à Deo reputari, & acceptari. Sic igitur peccatum non imputari, non significat, peccatum manere, sed non puniri: sed significat, nihil esse in homine iustificato, quod in peccatum reputari possit. Ex his facile intelligitur vnico verbo solui posse, quod Lutherani obijciunt de satisfactione. nam si non imputetur peccatum, quia innocenter aliquis vixit, non mirum erit, si nulla satisfactio requiratur ab eo, cui hoc modo peccatum non imputatur: sin autem non imputatur, quia remissum est per gratiam; tum si remissum fuerit quoad culpam & pœnam æternam, non imputabitur ad culpam & pœnam æternam, sed adhuc imputabitur ad pœnam temporalem: sicut factum videmus in Dauide, cui dictum est à Propheta, *Dominus transtulit peccatum tuum à te, nō morieris, sed quia blasphemare fecisti inimicos nomē Domini, filius, qui natus est tibi, morietur.* Vbi videmus imputari peccatum quoad mortem propriam, & imputari quoad mortem filij: & Dauidem fuisse iustificatum, & tamen debuisse dolorem magnum de morte filij tolerare, in pœnam peccati commissi. Quod si aliquando peccatum remittatur omnino quoad omnem pœnam, tunc etiam non imputabitur ad vllū reatum, vel debitū.

Quoniam tacui, inueterauerunt ossa III.
mea, dum clamarem tota die.

Proposita beatitudine iustificatorum, deflet miseriam suam, quasi dicat: Illi quidem sunt beati; sed ego miser sum, qui non solum innocentiam non seruaui, sed longo tempore distuli per confessionem peccati indulgentiam quærere, & ideo post agnitam culpam meam, cœpi tam assidue clamare, & rugitu me ipse macerare, vt debilitatā sint, & attrita ossa mea, i. fere consumptum omne robur meum, *Quoniam tacui*; re vera longo tempore Dauid peccatum adulterij tacuit, imo multis artibus occultare conatus est, primo enim Vriam multis modis inducere tentauit, vt cum vxore propria dormiret, vt filius ex adulterio conceptus, ipsius Vriæ proprius putaretur. Et cum Vrias ad domum propriam accedere nollet, adiecit Dauid crimen homicidij, vt Vria sublato, & illius vidua in vxorem continuo ducta, partus qui post nouem menses expectabatur, crederetur esse Dauidis non adulteri, sed mariti. Nec tamen vidua illa in vxorem assumpta, continuo Dauid peccatum confessus est, sed expectauit, vt filius nasceretur. Et ne tunc quidem peccatum deflere cœpisset, nisi à Propheta Nathan admonitus fuisset. Itaque annum fere integrum, & fortasse etiam diutius Dauid in cœno peccati iacuit, & confessionem distulit. Propterea dicit, *quoniam tacui*, & non continuo peccatum confessus sum, sed abscondere, & occultare volui; ideo *inueterauerunt ossa mea, dum clamarem tota die*, id est, post agnitum peccatum tota die pro indulgentia clamare cœpi, & tam diu, ac tanto affectu clamaui, vt ossa mea debilia & vetusta facta sint. Vox Hebræa *balu*, significat *inueterauerunt*, & etiam consumpta sunt, siue attrita sunt, vt vertit Sanctus Hieronymus, proinde illud, *inueterauerunt*, non est referendum ad tempus, sed ad debilitatem: quomodo accipitur illud Thren. 3. *Vetustam fecit pellem meam*, id est, attritam, nigram, &c. Illud etiam, *dum clamarem*, in Hebręo ad verbum est, *dum rugirem.* בלו

Ex-

Ex quo intelligimus, clamorem illum fuisse clamorem doloris, & compunctionem, qui recte rugitus dici potest; non autem clamorem exultantis in peccato, vel superbe iactantis peccata sua, vt aliqui exponunt. Neque putamus fuisse rugitum ex corporali morbo, vt alij volunt: non enim Scriptura prodit Dauidem ægrotasse illo tempore: & aliquid sine Scripturæ testimonio affirmare; diuinare est; sed rugitum pœnitentiæ, vt cum Theodoreto nos exposuimus.

IV. *Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua, conuersus sum in ærumna mea dum configitur spina.*

Multa mala propter peccatum Dauidi contigerunt, nam filius natus ex adulterio infans mortuus est, & filia nomine Thamar ab Amon fratre per incestum polluta est, & idem Amon ab Absalone fratre occisus est, & Absalon aduersus patrem dimicans, & ipse cæsus est: quæ omnia summos dolores Dauidi attulerunt, vt 2. lib. Regum narrat historia. De his igitur diuinis flagellis dicit, *Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua*, id est, assidue, sine intermissione flagella super me ingeminare non cessas: dicitur enim grauare manus super aliquem, qui non leuiter eum, sed grauiter percutit. *Conuersus sum in ærumna mea, dum configitur spina*, id est, propter huiusmodi flagella conuersus sum ad cognitionem grauitatis peccati mei in ærumna mea, dum spina tribulationis configitur mihi, id est, tribulatio, atque ærumna mentis oculos aperuerunt, quos carnis illecebra, & voluptas clauserant. Posset etiam per spinam intelligi cum Sancto Hieronymo stimulus conscientiæ, vt sensus sit, *conuersus sum in ærumna mea*, dum stimulus conscientiæ pungit. In Hebræo & Græco additur, *mihi, dum configitur mihi spina*: ideo in Latino subintelligi debet. In Hebræo habentur alia verba atque alius sensus, *conuersus est viror meus in siccitates æstatis*, id est, omnia mea bona perierunt, quomodo viror humor in æstate solis ardore siccatur & perit. Sed Septuaginta legerunt aliter, quam nunc habeatur in codicibus Hebraicis, nam pro, *ne hephac le saddi, conuersus est viror meus*, legerunt, *ne hephacti le soddi*, quod est, *conuersus sum in ærumna mea*, & sic etiam legit sanctus Hieronymus, qui vertit ex Hebræo, *versatus sum in miseria mea.* Illud vero quod sequitur, *be carboni Kaits*, in siccitates æstatis, legunt Septuaginta, *be carboni Kots, dum adurit me spina*, quod idem est cum eo, quod nos habemus, *dum configitur spina*, dum enim configitur spina, certe adurit, & vastat, quod significat verbum, *charab.* Itaq; minima mutatione punctorum, & vnius vel alterius literæ similis, videmus inueniri posse lectionem, quam Septuaginta Interpretes habuerunt, veriorem autem esse lectionem, quæ erat in codicibus Septuaginta Interpretum, ea quæ nunc est in codicibus nostris, quibus Rabini puncta addiderunt, dubitare non possumus.

נהפך לשדי נהפכתי לשדי בחרבני קיץ בחרבני קוץ חרב

V. *Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi.*

Ex conuersione ad cognoscendam peccati magnitudinem, de qua dixit in versiculo superiori, factum est, vt peccatum suum, non amplius taceret, neque occultaret, sed palam confiteretur Deo, & hominibus. In Hebræo habetur in futuro, *cognitum faciam*, sed ponitur futurum pro præterito, cuius temporis est verbum, quod sequitur, *abscondi.* In Græco nō habetur, *tibi*, sed in Hebræo habetur, & in Græco subintelligitur. Porro illud, cognitum tibi feci, non significat Deo fuisse ignotum, antequam Dauid illud confiteretur: sed loquitur more humano. Iudex enim etiamsi sciat delictum rei, quia ipse vidit fortasse illud committi; tamen non dicitur scire iuridice, nisi reus ex testimonio plurium testium sit conuictus, aut ipse reus aperte confiteatur, adactus fortasse ad confessionem per tormenta. Sic igitur Deus viderat quidem Dauidem peccantem, sed volebat eum aperte confiteri, ideo flagella quasi quæstionem adhibuit. Tum vero Dauid confiteri cœpit, nec ait solum,

pecca-

peccaui Domino, quod ante flagella dixit priuatim ad Nathan Prophetam, sed publice notum fecit Domino peccatum suum, id est, iuridice confessus est, & per Scripturam Psalmorum toti mundo peccatum suum manifestauit: ideo verissime addit, *& iniustitiam meam non abscendi*

VI. *Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.*

Ad solatium pœnitentium declarat ineffabilem Dei misericordiam, quam in se ipse expertus est. Quamuis enim Deus, *qui lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ*, summo odio prosequatur tenebras peccatorum, & nisi peccator resipiscat, paratus sit eum proiicere in tenebras exteriores, ad summum & sempiternum cruciatum: tamen ita propensus est ad ignoscendum, si quis ex corde pœnitentiam agat, vt ipsam etiam confessionem miserendo & parcendo præueniat. Videtur respicere tempus illud, quo Nathan Propheta Dei nomine exprobrauit illi peccatum suum, & ipse continuo compunctus, dixit: *Peccaui Domino*, & Nathan subiunxit: *Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris.* Videns enim tam subitam indulgentiam, cogitauit quod erat verum, remissionem peccati priorem fuisse ipsa confessione, sed non priorem interna contritione, in qua simul fuit odium peccati, amor Dei, propositum confitendi & satisfaciendi. Ait igitur: *Dixi, confitebor*, id est, compunctus corde statui continuo confiteri *aduersum me iniquitatem meam*, meq; reum & peccatorem aperte fateri, & tu non expectasti vocem illam, qua dixi, *peccaui Domino*, sed ex paterna & ineffabili benignitate *remisisti impietatem peccati mei*, quod ex Prophet tuo Nathan cognoui, qui ait, *Dominus transtulit peccatum tuum à te.* In Hebræo habetur, *iniquitatem peccati mei*, in Græco, *impietatem cordis mei*, & sic legunt veteres in Commentariis, Augustinus, Theodoretus, Euthymius. Latinus interpres videtur accepisse *impietatem*, ex Græco, & *peccati mei*, ex Hebræo. Sed omnia in idem recidunt, nam impietas cordis dicitur, quia corde concipitur: impietas peccati dicitur, quia peccando committitur. Idem etiam Dauidis peccatum, & fuit iniquitas respectu Vriæ, & fuit impietas respectu Dei.

Pro hac orabit ad te omnis sanctus, in tempore opportuno. VII.

Veruntamen in diluuio aquarum multarum, ad eum non approximabunt. VIII.

Exemplo suo dicit Propheta multos futuros, qui discant orare Deum pro indulgentia peccatorum, vt hoc modo liberentur à magnis malis, quibus aliquando peccatores inuoluendi sunt. *Pro hac*, Græci Interpretes, Theodoretus & Euthymius, & cum eis S. Augustinus, exponunt, *Pro hac impietate*, quia impietas Græce & Latine, est generis fœminini: sed vox Hebræa est generis masculini, & non concordat cum ea illud, *pro hac*, quod etiam in Hebræo est generis fœmini; ideo cogimur dicere, *pro hac*, significare, pro hac re, siue pro hoc: nam Hebræi vtuntur genere fœminino pro neutro. Et posset etiam recte verti, *propter hoc*, siue, *super hoc.* Itaque sensus erit, hac de causa, id est, quia tu tam clementer ignoscis pœnitentibus, *orabit ad te*, id est, fiduciam te orandi sumet *omnis sanctus*, id est, omnis pius, omnis vere pœnitens, qui incipiens odisse impietatem suam, incipit induere pietatem tuam. Orabit autem *in tempore opportuno*, id est, antequam tempus misericordiæ finiatur, dum hæc vita durat, dum ad pœnitentiam Deus inuitat. *Quærite Deum*, inquit Isaias, *dum inueniri potest, inuocate eum, dum prope est*, Isaiæ 55. Quod sequitur, duplicem habet sensum; vnus est, orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno, *vt in diluuio aquarum multarum, aquæ illæ ad eum non appropinquent*, id est, vt in die nouissimo, quando veluti diluuium quoddam inundabunt super impios omnia genera pœnarum, & præterierit tempus opportunum orationis & pœnitentiæ, tunc ipsi salui sint ab eiusmodi pœnis. Hic sensus in Hebræo clarissimus est: sic enim ad verbum S. Hieronymus vertit:

Pro hac orabit ad te omnis misericors tempus inueniens, vt cum inundauerint aquæ multæ, ad illum non accedant. Et hunc sensum sequitur Theodoretus, quamuis paulo aliter exponat, nimirum sic: *Pro hac orabit ad te omnis sanctus, in tempore opportuno, vt cum inundauerint aquæ multarum tribulationum, ad illum non accedant*, id est, illum non perturbent, sed illis omnibus superior sit, easq; imperterritus perferat. Aliter sensus est, *orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno*, & recte ac sapienter faciet: nam *in diluuio aquarum multarum, cum inundauerint mala super omnes impios in die nouissimo, sicut inundauerunt aquæ diluuij temporibus Noë*, tunc *impij ad eum*, id est, ad Deum, *non appropinquabunt*: non enim erit amplius tempus opportunum; ideo Isaias ait: *Inuocate eum dum prope est*, nam aliquando procul erit, vt ad eum appropinquare non possitis. Sic exponit S. Augustinus, & alij. Vterq; sensus verus est, sed prior videtur magis literalis, nam illud, *ad eum non approximabunt*, non videtur posse secundum literam referri ad Deum, cum nulla sit facta mentio Dei in verbis præcedentibus. Itaque illud, *veruntamen*, pro copulatiua particula accipiendum est, vt Euthymius recte monet, & vox Hebræa, *rac*, non solum significat *veruntamen*,
רק
sed etiam *certe, vere*, &c.

IX. *Tu es refugium meum à tribulatione, quæ circumdedit me: exultatio mea, erue me à circumdantibus me.*

Accepta indulgentia, quoad culpam, petit etiam indulgentiam, quoad pœnam, liberationem videlicet à tribulatione, in quam incidit propter peccatum. Videtur autem loqui de persecutione, quam patiebatur ab Absalone filio, de qua in toto Psalmo superiore loquutus est. Fortasse etiam loquitur de tentationibus Dæmonum; quæ perpetuo nos circumdant & tribulant. *Tu es refugium meum à tribulatione, quæ circumdedit me.* Quasi dicat, non habeo tutum refugium, nisi in misericordia tua, quoniam vndique deficiunt amici, & vndique cingor ab inimicis: ideo tu, qui solus es *exultatio mea*, id est, causa omnis meæ lætitiæ, *erue me ab hostibus circumdantibus me.* In Hebræo habetur: *Tu es refugium meum ab angustia*, vel, *ab hoste, custodies me: exultationibus liberandi circumdabis me.* Sed manifeste apparet, puncta Rabinorum, & aliquam literarum mutationem totum hunc locum perturbasse. תצרני
LXX. Interpretes non legerunt, *tizzereni, custodies me*, à *nazar*, sed *izzereni, obsidebit me*, siue *circumdabit me*, à *zur*, & futurum ponitur pro præterito, ideo verterunt, *quæ circumdedit me.* Neq; legerunt, *ronne pallet, exultationibus liberandi*, sed, *ronni pallet, exultatio mea libera*, siue *erue*. Sanctus quoque Hieronymus ex Hebræo vertit, *laus mea*, vnde legit, *ronni*, non *ronne*, vt hodie habetur in Bibliis Hebraicis. Denique non legerunt Septuaginta, *tesobebem, circumdabis me*, sed, *misobebene, à circumdante me.*

נצר יצרני צור רני פלט רני פלט

תסובבני מסובבני

Intellectum tibi dabo, & instruam te in via hac, qua gradieris; firmabo super te oculos meos. X.

Respondet Dominus orationi serui sui, ac pollicetur auxilium, quod petebatur. Tria promittit: Primo, prudentiam interiorem, vt possit cauere insidias hostium, & discernere amicos ab inimicis, dum dicit: *Intellectum tibi dabo*, id est, intelligentem & prudentem te faciam. Secundo, auxilium externum singularis prouidentiæ Dei, sine quo in multis periculis homines etiam prudentissimi versantur, & hoc significat illud: *Instruam te in via hac, qua gradieris:* Nam in Hebræo est, *Ostendam tibi viam, per quam ambules*: in Græco vero, *Comitabor te in via*, siue, *simul tecum gradiar.* Ex quibus omnibus intelligimus, illud, *instruam te in via*, significare directionem, & ducatum in omnibus actionibus. Dicitur enim Deus ostendere viam, & comitari nobiscum, vt dux itineris; quando auxilio gratiæ suæ facit, ne erremus in via morum, & ne in pericula & insidias hostium, præcipue inuisibilium, incidamus. Tertio, perseuerantiam in gratia, quod est maximum beneficium, & proprium electorum Dei. *Firmabo*, in-

quit,

quit, *super te oculos meos*, non auertam oculos à te, sed perseueranter & stabiliter oculo benignitatis te aspiciam, proinde auxilium internum prudentiæ, & externum prouidentiæ semper tibi aderit. In Hebræo habetur, *deliberabo super te oculo meo*, siue, vt vertit S. Hieronymus, *cogitabo de te oculo meo*, sed mutatio vnius puncti, ex *oculo meo*, reddere potest, *oculis meis*, vel, *oculos meos*, itaque in illa voce nulla est difficul-
איעצה tas. Suspicor autem pro voce, *thaza*, *cogitabo*, vel, *deliberabo*, Septuaginta legisse,
אעצום *ehatsom*, *firmabo*, vel, *roborabo*: quomodo enim fieri potest, vt viri doctissimi per ver-
יעץ bum, *iahaz*, quod significat, *deliberare*, *consilium inire*, *cogitare*, intellexerint, *firmare*, & *roborare*? Si tamen lectio Hebraica, vt modo se habet, cum Græca & Latina concilianda sit, oportebit subintelligere vocem, *semper*, vt sensus sit, *cogitabo semper de te oculo mentis meæ*, quod est idem cum illo, *firmabo super te oculos meos*.

XI. *Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.*

Hortatur nunc demum Propheta fideles omnes tam bonos quam malos, vt ab exemplo suo discant mala, quæ consequuntur peccatum, & bona, quæ consequuntur pœnitentiam & virtutem, ipse enim omnia expertus erat. Ac primum ad malum conuersus dicit, *nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus*, id est, nolite duci solis sensibus, cum ratione præditi sitis: nolite sicut equi & muli hinnire ad vxores proximi vestri, sicut ego feci: nolite tanquam indomiti & feroces equi vel muli, pauperes atque humiles morsu & calcibus impetere, vt ego aduersus Vriam feci.

XII. *In camo & fræno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.*

Prædicit mala, quæ eos sequentur, qui equos & mulos imitari voluerint, cogentur enim tribulationibus, vel ad Deum conuerti, vel certe impedientur, ne noceant aliis quantum vellent. Sed more Prophetico hanc prædictionem exprimit Dauid per modum imprecationis. *In camo*, inquit, *& fræno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te*, id est, capistro & fræno quasi equos & mulos coërcebis, qui recusant vt homines ratione præditi sponte accedere ad te per obedientiam. Ridicule Caluinus contendit, non esse legendum, *in camo*, sed, *in lupato*, quasi multum intersit inter hæc vocabula, & quasi ipse sapientior sit LXX. Interpretibus, qui verterunt, ἐν κημῷ, vnde est nostrum *in camo*, & S. Hieronymo, qui ex Hebræo vertit *in camo*, & S. Augustino, Theodoreto, & aliis veteribus, qui omnes legunt *in camo*. Porro camus funem significat, siue capistrum, quo alligantur equi. Sed hoc loco metaphorica vocabula sunt *camus* & *frænum*, & ponuntur ad significandas calamitates & ærumnas, quibus Deus vtitur ad coërcendos homines à peccatis, id quod exponitur sequenti versiculo. in Hebræo habetur in singulari, *maxillam eius*, sed non solum Septuaginta, sed etiam S. Hieronymus vertit in numero multitudinis, *maxillas eorum*. Ex quo intelligimus, puncta non recte in nostris Bibliis vbique esse collocata: nam secundum alia puncta, eadem vox significat *maxillas eorum*.

Multa flagella peccatoris, sperantem autem in Domino misericordia circumdabit. XIII.

Hæc est declaratio cami & fræni, quasi dicat Propheta, peccator impœnitens, & qui complacet sibi in peccato, multis flagellis atteretur, tum in hac vita, tum in futura. Quamuis enim interdum peccatores florere videantur, tamen ipsum peccatum est grauissima pœna, quę parit alias pœnas sine numero; sollicitudines, anxietates, timores, pericula, remorsum conscientiæ, & similia: neque his contentus Deus iustus Iudex multa alia flagella adiungit, & nisi peccator resipiscat, & oret ad Deum in tempore opportuno, sine dubio ad flagella sempiterna perueniet. Contra, iustus, qui sperat in Domino, & non confidit in vanitate mortalium, ab ipsa misericordia diuina vndique circumdabitur, vt à nulla parte flagellum ad eum accedere possit. Porro misericordia diuina

fons est omnium bonorum; ideo cum dicitur: *misericordia circumdabit sperantem in Domino*, significatur cumulus omnium bonorum, quo abundantissime fruuntur, qui vni Deo adhærent. Nam, vt sæpe diximus, quid nocere potest ei, cui omnia cooperantur in bonum, & cuius omnes passiones conuertuntur in gloriam? Ideo recte concluditur Psalmus illis verbis:

XIV. *Lætamini in Domino, & exultate iusti; & gloriamini omnes recti corde.*

Sicut in principio beatos dixit iustos, ita nunc in fine eosdem hortatur ad lætitiam, quæ est etiam quasi ex obliquo exhortatio ad perseuerandum in iustitia, vt perseuerare possint in lætitia. *Lætamini in Domino, & exultate iusti*, id est, magnam habetis, ô iusti, materiam gaudendi & exultandi, sed *in Domino*, qui vobis est causa tantorum bonorum, quibus affluitis; non est cur tristemini ob temporalia detrimenta, pro quibus rependetur vobis in æternitate mensura bona, conferta, coagitata, & supereffluens, & hic interim spiritualis consolatio non vos deseret. *Et gloriamini omnes recti corde*; idem aliis verbis repetitur. Nam gloriari, hoc loco, non est efferre seipsum laudibus, vt sonat vox Latina, sed est iubilare, vt sonat vox Hebræa, id est, cum lætitia laudare Deum, & non semel in Scripturis gloriari accipitur pro lætari & exultare, vt cum dicit Apostolus ad Rom. 5. *Sed & gloriamur in tribulationibus.* Verbum quod proprie significat in Hebræo *gloriari*, habetur Psal. 51. in principio: *Quid gloriaris in malitia?* Hoc autem loco non est idem verbum, sed aliud, quod significat, *iubilare*. Per *rectos corde*, intelligimus iustos; nam ex rectitudine cordis oritur rectitudo verborum & operum: illi autem sunt iusti, quorum corda, voces & opera conformia sunt rectissimæ regulæ, quæ est lex diuina: ex qua rectitudine fit, vt Deus placeat homini, & homo placeat Deo: & quicquid tandem volente vel permittente Deo accidat homini, æquo animo accipiatur: atque ita fit in corde non solum iustitia, sed etiam *pax & gaudium in Spiritu Sancto*, id est, Regnum Dei, vt Apostolus interpretatur ad Rom. 14. proinde rectissime Dauid ait: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates*, &c. &: *Lætamini in Domino, & exultate iusti*, &c. quia soli iusti sunt beati, & vero solidoq; gaudio perfruuntur.

PSALMVS XXXII.

Titulus & Argumentum Psalmi.

Psalmus Dauid.

HIc Psalmus caret titulo apud Hebræos. Illud autem, Psalmus Dauid, *positum est à LXX. Interpretibus, qui tamen disertis verbis admonuerunt, nullum se titulum in Hebraicis codicibus reperisse. Argumentum Psalmi est exhortatio ad iustos homines, vt Deum laudent, ob eius maximam potentiam, prouidentiam & bonitatem: hortatur autem iustos, tum quia non est speciosa laus in ore peccatoris; tum quia potentia, prouidentia & bonitas Dei ipsis potissimum iustis vtilissima est.*

EXPLICATIO PSALMI XXXII.

I. *EXultate iusti in Domino, rectos decet collaudatio.*

Exultatio, quæ hic ponitur, significat laudem cum lætitia. S. Hieronymus vertit, *Laudate iusti Dominum*: sed vox Hebræa vtrumque significat, ideo plenus sensus est, laudate cum exultatione, id est, laudate non inuiti, non tristes, non negligenter, sed ex magno affectu iubilantes & exultantes in cordibus vestris, laudate Dominum non solum animo, sed etiam voce. Reddit rationem, cum addit, *rectos decet collaudatio*, quasi dicat, vos iustos inuito potissimum ad laudandum Deum, quia vobis potissimum conuenit laudare Deum: per *rectos* intelligit iustos, vt etiam diximus in fine Psalmi superioris. Sed congruit hoc loco, vt iusti dicant

dicantur recti, quia rectis placet Deus, qui est ipsa rectitudo, & quod placet libenter laudatur. Distortis non placet Deus, cuius opera & iudicia rectissima sunt & ideo non quadrant voluntatibus iniquorum: inde iniqui & distorti non libenter Deum laudant sed reprehendunt, & blasphemant. Pro verbo, decet, in Hebræo est nomen speciosa, & sensus est, in ore rectorum speciosa est laus Dei: atque huc allusit Ecclesiasticus ca. 15. cum ait, *Non est speciosa laus in ore peccatoris.* Pro voce, collaudatio in Hebræo, & Græco est, *laus*: sed Latinus Interpres posuit, *collaudationem*, vt significaret debere iustos non solum singillatim, sed etiam coniunctim laudare Deum.

II. *Confitemini Domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite illi.*

Hortatur rursus iustos, vt confiteantur Domino confessionem laudis, non solum voce, sed etiam instrumentis musicis, quæ erant in vsu illius gentis. Mystice autem significatur, vt Deum laudemus non solum verbis, sed etiam operibus, ac præsertim perfecta obseruatione Decalogi significati per psalterium decem chordarum, vt *videntes cæteri homines opera nostra bona glorificet Patrem nostrum qui in cælis est.* Notant hoc loco Basilius & Augustinus, citharam resonare ex parte inferiore, psalterium ex parte superiore. Vnde colligitur, Deum esse laudandum ex cognitione Dei, quæ habetur ex creaturis, vnde existit sonus citharæ, & ex ea, quæ habetur ex reuelatione diuina in Scripturis sanctis, vnde existit sonus Psalterij.

III. *Cantate ei canticum nouum, bene psallite ei in vociferatione.*

Coniungit quasi per epilogum, quæ dixerat in duobus versiculis superioribus. Dixerat, vt voce laudaremus, & instrumentis psalleremus: vtrunque coniungit, & monet, vt omnia accurate, & diligenter fiant. *Cantate ei canticum nouum*, hoc pertinet ad illud, *Exultate in Domino*, &c. Iubet autem vt exultantes laudemus Deum cantico aliquo non vsitato, & veteri, sed recens composito accommodate ad rem præsentem. *Bene psallite in vociferatione*, pertinet ad id quod subiunctum est, *Confitemini in cithara*; &c. & iubet, vt hoc ipsum bene & accurate fiat, & non frigide, ac summissa voce, sed magno cum sonitu, quo magnitudo affectus significetur. Itaque illud. *in vociferatione* nō debet referri ad voces humanas tantum, sed etiam ad voces instrumentorum musicorum. S Hieron. vertit, *in iubilo*, & S. August. legit, *in iubilatione.* Vox Hebræa significat *iubilationem*: vox Græca, *geminatum clamorem*. Recte monent sancti Patres Basilius & Augustinus, canticum nouum opponi cantico veteri. Canticum vetus est, quod solet canere homo vetus, *qui natus ex carne caro est*, & terrena sapit, ac in terrenis delectatur, & hic Deum laudat, cum bona temporalia ab eo recipit: at canticum nouum canit homo nouus, qui renouatus spiritu mentis suæ, cælestia sapit; & in æternis delectatur, & Deum semper laudat, etiam cum flagellatur, quia nouit flagella etiam cooperari in bonum. Sic etiam per illud, bene psallite ei in vociferatione, admonemur dum psallimus, benefacere hoc diuinum opus, attente, deuote, magno cum affectu, & cordis iubilo. S. Benedictus in regula sua monet, psalmodiam esse opus Dei, & ideo cæteris omnibus operibus anteponendum. Et S. Bernard. serm. 47. in Cantica, Vos, inquit, moneo dilectissimi, pure semper, ac strenue diuinis interesse laudibus. Strenue quidem, vt sicut reuerenter, ita & alacriter Domino assistatis, non pigri, non somnolenti, non oscitantes, non parcentes vocibus, non præcidentes verba dimidia, non integra transilientes, non fractis & remissis vocibus muliebre quidquam balba de nare sonantes, sed virili vt dignum est, & sonitu, & affectu voces sancti Spiritus depromentes.

Quia rectum est verbum Domini, & omnia opera eius in fide. IV.

Incipit explicare rationes, cur Deus sit tanto affectu laudandus, quæ sumuntur, vt diximus, à bonitate, potentia & sapientia eius. De bonitate dicit, *Rectum est verbum*

Domini, *& omnia opera eius in fide*, id est, quia verba & facta Domini iustissima, fidelissima, & sanctissima sunt: hoc est quod Psalm. 144. aliis verbis dicitur, *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis* Verbum Domini intelligitur mandatum, prohibitio, promissio, comminatio, & hæc omnia rectissima & fidelissima sunt: nihil enim iubet Deus nisi bonum, nihil prohibet nisi malum, & quod promittit, vel comminatur, fidelissime præstat. Ideo *rectum est verbum Domini*, & *fidelis Dominus in omnibus verbis suis*: opera vero Domini verbis conformia sunt; ideo *dicuntur esse in fide*, id est, fidelia, iusta, sancta, & dicitur Deus *sanctus in omnibus operibus suis*. S. Basilius, & S. Augustinus in commentario huius Psalmi, per fidem intelligunt hoc loco fidem Catholicam, & exponunt, opera Dei dici esse in fide, quia ex operibus Dei, vt ex fabrica cæli & terræ inspecta homines mouentur ad fidem, vt videlicet credant in Deum opificem tanti operis; vel dicunt opera omnia esse in fide, quia omnia opera bona, quæ Deo placent, sunt in fide tanquam in semine vel radice; non enim placent Deo quæ fiunt ante fidem, sed quæ nascuntur ex fide. Ambæ sunt piæ vereq; sententiæ, sed non videntur literales explicationes.

V. *Diligit misericordiam & iudicium; misericordia Domini plena est terra.*

Sanctitas verborum & operum Domini nascitur ex sanctitate voluntatis *Deus* enim *diligit misericordiam & iudicium*, id est, amat primum largiri dona gratiæ suæ, & postea secundum opera vniuscuiusque reddere præmia, vel supplicia, atque ita omnes viæ Domini misericordia & veritas. In Hebræo habetur, diligit iustitiam, & iudicium, sed Septuaginta Interpretes, scientes confundi duas illas voces, *zedech, & chesed*, id est, iustitiam & misericordiam, sæpe verterunt iustitiam, vbi legunt, *chesed*, aliquando (vt hoc loco) vertunt *misericordiam*, vbi legunt, *zedech*. Quod si interpretari velimus verbum Hebraicum vt sonat, dicendum erit in prima parte versiculi declarari bonitatem voluntatis diuinæ ex parte iustitiæ: in altera parte, nimirum *misericordia Domini plena est terra*, declarari eandem bonitatem ex parte misericordiæ. Sed iuxta nostram lectionem dicendum est, in prima parte declarari bonitatem ex parte misericordiæ & iustitiæ: in secunda, docere misericordiam latius patere quam iustitiam, & esse, vt alibi dicitur, *super omnia opera eius*, nam ad misericordiam pertinet tollere miseriam, & defectum: nihil autem est quod non indigeat misericordia Dei cum omnia omnino creata defectum aliquem patiantur. Sed res corruptibiles, quæ sunt infra Lunam, tanto plures & maiores defectus patiuntur, quam res incorruptibiles, quæ sunt supra Lunam, vt respectu corruptibilium non videantur incorruptibilia vllum habere defectum, ideo dicit Propheta *Misericordia Domini plena est terra*: nam per terram intelliguntur omnia corruptibilia, terra enim sedes est non solum hominum mortalium, & animalium terrestrium, & omnium plantarum, sed etiam piscium; & auium, quamuis enim aues volitent in aere, & pisces perambulent semitas maris, tamen & illæ, & isti quiescunt in terra. Porro omnia corruptibilia egent multiplici misericordia Dei, creante, conseruante, mouente, nutriente, reparante. Sed homines mortales, præter ista omnia, egent misericordia præueniente, comitante, subsequente, indulgente peccata, armante contra Dæmones, dirigente, protegente, &c. Itaque rectissime dicitur, *misericordia Domini plena est terra*. Hoc loco illud etiam considerandum est, misericordia perfectam, ad quam pertinet tollere omnes defectus, esse propriam solius Dei, qua non potest tollere omnes defectus, nisi qui caret omni defectu, ac per hoc est infinitæ perfectionis, actus purus æternus, omnipotens: itaque recte Ecclesia canit, *Deus cui proprium est misereri*.

צדק חסד

VI. *Verbo Domini cœli firmati sunt. & spiritu oris eius omnis virtus eorum.*

Tran-

Transit à laude bonitatis ad laudem potentiæ, cuius primarius, & maxime conspicuus effectus est fabrica cœli. Auget autem potentiam Dei; quod tantam molem non solum fecit, sed sine labore, sine mora temporis, sine ministris sine machinis, solo verbo fecit, & eis æternam stabilitatem attribuit. Alludit autem Propheta ad creationem mundi, quæ describitur in 1. cap. Genes. per ea verba: *Dixit Deus, Fiat firmamentum, & factum est firmamentum, & vocauit firmamentum cœlum.* In Hebræo habetur, *Verbo Domini cœli facti sunt*, sed Interpretes verterunt, *firmati sunt*, vt declararent cœlos factos esse incorruptibiles. Quod sequitur, *& spiritu oris eius omnis virtus eorum*, posset videri repetitio quædam: nam *verbum*, & *spiritus oris*, idem fere sunt, & firmitas cœlorum, & virtus cœlorum pro eodem accipi posset, nisi in Hebræo esset vox,

צבאם

Zeuaam, quæ significat, *exercitus eorum*, siue *ornatus eorum*, vt vertit S. Hieronymus, LXX. Interpretes, pro eodem accipiunt virtutem & exercitum, quia reuera exercitus militum est virtus, id est, potentia & robur Principis. Per virtutem, siue exercitum, siue ornatum cœli intelliguntur stellæ, quæ sunt veluti castrorum cęlestium acies ordinata, & simul mirifice cœlum ornant, & virtutes suas variosq; influxus in hæc inferiora diffundunt. Quamuis autem per *verbum Domini, & spiritum oris eius*, possit imperium Domini simpliciter accipi: tamen sine dubio Spiritus sanctus insinuare voluit per hæc verba mysterium sanctissimæ Trinitatis, quod tempore noui Testamenti reuelandum erat. Neque mouere nos debet, quod videatur Propheta creationem cæli tribuere Verbo, & creationem stellarum Spiritui sancto, quasi Dominus Pater per Verbum cælos fecerit, per Spiritum sanctum stellas. Nam propter vnitatem essentiæ, quæ est virtus operatrix, indiuisa sunt opera Trinitatis; & ideo cum dicitur Deus Pater per verbum creasse cælos, intelligitur non sine Spiritu sancto id fecisse: & cum dicitur Virtus, siue exercitus cœlorum esse à Spiritu oris Domini, intelligitur esse etiam à Verbo quod ab eiusdem Patris ore procedit, & à quo Verbo Spiritus ipse procedit.

Congregans sicut in vtre aquas maris, VII.
ponens in thesauris abyssos.

Pergit explicare potentiam Dei, qui non solum cælos, & stellas Verbo fecit, sed etiam ea facilitate omnes aquas, quæ initio creationis mundi operiebant vndique terram, coegit in loca inferiora & profundiora terræ, qua facilitate implet homo vtrem vnum aqua, vel recondit pecunias in arca, vel loculis. *Congregans sicut in vtre aquas maris*, id est, congregans est, siue congregat Deus aquas maris in locum vnum, ac si vtrem impleret, id est, facillime, nulloque negotio. Idem repetitur sequentibus verbis; *Ponens in thesauris abyssos*, id est, ponit Deus abyssos, multitudinem videlicet & profunditatem aquarum, quæ erant super terram, & pertingebant vsque ad cœlum, ponit, inquam, omnem illam aquarum immensitatem in angustiis terræ cauernis; ac si reconderet pecunias in thesauris. Abyssum esse aquarum multitudinem, quæ initio creationis erat super terram, perspicuum est ex 1. capite Genes. *Et tenebræ erant super faciem abyssi*, per thesauros, significatur aliquando copia rerum pretiosarum, auri, argenti, lapidum pretiosorum, vt eo loco, *Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro*; aliquando significatur per thesaurum, locus eiusmodi rerum preciosarum, vt arca, vel loculi, vt in verbis illis, *Omnis scriba doctus in regno cœlorum profert de thesauro suo noua & vetera*, & de Magis legimus, apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus & myrram. In hac posteriore significatione accipitur hoc loco thesaurus. Dicit autem Propheta in tempore præsenti, *congregans* & *ponens*, cum tamen ab initio hæc facta sint, quia Deus ita semper conseruat, quod initio fecit, vt vere dici possit semper id facere. In Hebræo pro *vtre*, habetur, *ned*, quod aceruum significat: sed Septuaginta, & sanctus Hieronymus legerunt, *nod*, quod *vtrem* significat, & hæc est verior lectio, & melius explicat

נד
נאד

plicat congregationem aquarum in locum vnum id eſt, in cauernas terræ, quam Propheta ſignificare volebat. In Hebręo & Gręco deeſt præpoſitio, *in* & legitur, *Congregans ſicut vtrem aquas maris*: ſed omnino ſubintelligitur, & recte habet noſtra editio, *ſicut in vtre*, & non deerant olim Græca exemplaria quæ haberent, *in vtrem*, vt notat ſanctus Baſilius, & ſanctus Auguſtinus ſemper legit in vtrem. Qui legunt, *ſicut vtrem*, exiſtimant ſignificari nubes, quæ intumeſcunt ſicut vtres, & poſtquam aquam effuderint, detumeſcunt: ſed literalis, ſenſus eſt is, quem ſupra poſuimus.

VIII. *Timeat Dominum omnis terra: ab eo autem commoueantur omnes inhabitantes orbem.*

Ex iis quæ dicta ſunt de potentia Dei, occaſione accepta, Dauid hortatur homines, vt Deum timeant, eiuſque mandata præuaricati formident. *Timeat* igitur, inquit, *omnis terra Dominum*, tantæ potentiæ & maieſtatis: & mox explicat idipſum, dicens, *Omnes inhabitantes orbem* (hoc eſt enim omnis terra) commoueantur, id eſt, contremiſcant ab eo Domino, videlicet aliquid iubente.

IX. *Quoniam ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt.*

Quoniam ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit, & creata ſunt. Optima ratio, cur ſolus Deus timendus ſit, quia videlicet quidquid eſt extra Deum, nihil nobis nocere poteſt, niſi Deus permiſerit: & contra, nihil eſt extra Deum, quod nos ab eius ira defendere poſſit: omnia enim ab eius nutu dependent, à quo habent, vt ſint. Ratio autem cur Deus omnia fecerit Verbo, eſt, quia Verbum eius plenum eſt poteſtate & auctoritate, ita vt ſit mandatum atque imperium, cui nihil reſiſtet: ideo adiungitur, *ipſe mandauit, & creata ſunt*. In Hebræo habetur ad verbum, *ipſe dixit, & fuit, ipſe mandauit, & ſtetit*. Sed ſenſus eſt idem: ſignificant enim verba Hebraica, *ipſe dixit*, & omnis creatura facta eſt: *ipſe mandauit*, & omnis creatura exiſtere cœpit.

Dominus diſſipat conſilia gentium: reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat conſilia principum. X.

Venit tandem Propheta ad Sapientiam, vt oſtendat omni ex parte Deum eſſe laudandum. *Dominus diſſipat conſilia gentium*, id eſt, ita ſupereminet ſapientia Dei ſupra omnem omnium hominum ſapientiam, vt quidquid homines conſultando deliberant, quamuis conſilia eorum ſapientiſſima, & prudentiſſima videantur, Deus in momento infatuare, diſſoluere, irritum facere poſſit. Idem repetitur ſequentibus verbis cum dicitur, *Reprobat autem cogitationes populorum*. id eſt, Deus reprobat tanquam ſtultas cogitationes populorum omnium: nec ſolum populorum, ſed etiam ipſorum Principum, qui conſiliariis in omni doctrinarum genere abundant, conſilia, deliberationeſque, vt plane inſipientes & inutiles reprobat. Et vere mirabilis eſt ſapientia Dei, quæ ſapientes in aſtutia ſua comprehendit, & ineffabili ratione ita nonnunquam conſilia illorum infatuat, vt quæ vtiliſſima ſibi eſſe iudicant, & perniciem, & interitum illis adferant. In Hebræo non habetur illud, *& reprobat conſilia Principum*, fortaſſe excidit iniuria temporum, vel incuria librariorum.

Conſilium autem Domini in æternum manet, cogitationes cordis eius in generatione, & generationem. XI.

Dominus quidem inſcrutabili ſapientia ſua diſſoluit humana conſilia, vt finem ſibi propoſitum non aſſequantur. Contra autem, humana prudentia nihil omnino poteſt aduerſus conſilium Dei: quidquid enim ſemel decreuit Deus, ſtabile in æternum erit. *Omne conſilium meum ſtabit, & omnis voluntas mea fiet, dicit Dominus*, Iſaiæ 45. Non eſt autem conſilium Dei conſultatio quædam præcedens electionem, neque ſunt in Deo multæ cogitationes, ſed vnico, & ſimpliciſſimo actu ab æternitate decreuit Deus, quidquid vnquam facturus eſt. Sed Scriptura accommodat ſe noſtræ imbecillitati noſtriſque verbis vtitur, ideo di-

dicit, *Consilium Domini in æternum manet*, id est, quod Deus quasi consultando decreuit, nullo modo dissolui potest, nec impediri quo minus executioni mandetur. Idem repetitur aliis verbis, cum additur, *Cogitationes cordis eius in generatione, & generationem*, id est, quæ Dominus cogitauit facere, nullo tempore impedientur, sed fient prorsus eo modo, quo ipse fieri voluit. Nec tamen ita se accommodat Scripturæ nostræ infirmitati, vt non sit veritas in eius verbis: nam etiamsi non est in Deo consilium præcedens electionem, tamen est in Deo quidquid perfectionis reperitur in consilio, cognitio videlicet omnium mediorum ad assequendum finem vtilium, & quamuis in Deo vna sit & simplicissima cogitatio, ea tamen æquiparatur innumerabilibus cogitationibus, quas in se eminentissimo modo continet.

XII. *Beata gens, cuius est Dominus Deus eius, populus, quem elegit in hæreditatem sibi.*

Ex iis, quę dicta sunt de potentia, sapientia, & bonitate Dei, colligit Propheta beatum esse populum, cuius Deus non est aliquod idolum inutile, sed ille potentissimus, sapientissimus, & optimus Dominus, cuius laudes explicatæ sunt; tunc autem vere, perfecteque felices, ac beati sumus, quando & nos magnum illum Dominum pro Deo habemus; & ipse nos pro peculiari suo populo habet: ideo Propheta vtrunque coniungit cum dicit, *Beata gens, cuius est Dominus Deus eius*, id est, beati sunt illi homines, qui pro Deo non agnoscũt, nisi vnum illum Dominum, *cuius verbo cœli firmati sunt*, &c. & simul, *beatus populus, quem elegit Dominus in hæreditatem sibi*, id est, beati sunt illi homines, quos ille idem magnus Dominus elegit in populum peculiarem, & quasi propriam possessionem & hæreditatem. Sunt autem ista duo ita connexa, vt separari non possint, illi enim soli Deum verum pro Deo suo habent, qui illum fide, & spe, & charitate colunt: illi autem soli Deum fide, & spe, & charitate colunt, quos ipse elegit in hęreditatem sibi, quos per gratiam præordinauit, vocauit, & iustificauit. Vera prorsus & in imo corde recondenda sententia: nam quidquid homo habeat, etiamsi totum mundum lucretur, egenus & miser est, si Deo careat, qui solus totum animæ sinum replere potest: & contra, qui Deum habet, etiamsi aliis careat, beatus, & diues est, quia in Deo sunt omnia, præterea, imago Dei est homo; imaginis bonum, totaque perfectio est, exemplari suo simillimam esse: tunc autem verè similes Deo, ac per hoc beatissimi erimus, quando *videbimus eum sicuti est*, nam & ipse Deus ideo beatus est, quia videt se sicuti est. Itaque qui Deum nunquam videbunt, semper Deo dissimiles, ac per hoc semper miserrimi erunt. Deniq; quidquid infra Deum est, vel est homine vilius, vt omnia corporalia, vel par, vt Angeli, quibus in resurrectione æquales erimus: nihil autem nos perficere, felicesque ac beatos reddere potest, nisi quod est nobis melius, atque perfectius: igitur illi soli vere beati sunt, qui adhærent Deo, & vnus spiritus fiunt cum eo, id est, qui diligunt Deum, & diliguntur à Deo; qui quidem hic interim spe beati sunt, sed re ipsa beati erunt, quando tam felici vinculo inhærebunt Deo, vt ab eo excidere nulla ratione possint.

De cœlo respexit Dominus, vidit omnes filios hominum. XIII.

De præparato habitaculo suo respexit super omnes, qui habitant terram. XIV.

Probat quod dixit, beatam esse gentem cuius Deus est Dominus ille, qui fecit cœlum; probat autem ex eo quod cum Dominus de cœlo, tanquam altissima specula, videat omnes homines, & cognoscat, non posse vllum hominem propriis viribus saluum fieri, quamuis alioqui fortissimus aut potentissimus videatur; tamen Deus oculo paterno peculiariter populum suum respicit, & illum adiuuat ac saluat, vt merito dictum sit initio Psalmi, *exultate iusti in Domino.* Ait igitur, *De cœlo respexit Dominus, vidit omnes filios hominum*, siue (vt est in Hebræo) *vidit omnes filios Adam*, id est, Dominus

nus de cœlo, à quo nihil occultari potest, non solum videt populum suum, sed videt omnes homines, & intelligit quid quisque possit. Idem vero significant verba sequentia, *De præparato habitaculo suo*, id est, de sede, quam sibi ipse parauit, & stabiliuit (nam *cœlum cœli Domino, terram autem dedit filijs hominum,*) *respexit*, ac respicit omnes habitatores terræ. Sanctus Hieronymus ex Hebræo vertit, *de firmissimo solio suo*, pro eo quod nos habemus, *de præparato habitaculo suo*: sed verba Hebraica vtranque significationem recipiunt.

XV. *Qui finxit singillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum.*

Declarat Propheta, Deum non vidisse de cœlo filios hominum, eo modo, quo nos videmus ea, quæ sunt longe posita, confuso videlicet, & crasso modo; sed vidisse distincte, & subtilissime omnia opera eorum, id est, quid possint operari, vel operentur, vel mente, vel corpore. Itaque vidit omnes cogitationes, omnia desideria, omnia dicta, omnia facta, pręterita, prę͏sentia, & futura omnium, & singulorum hominum. Et probat Deum hęc videre potuisse, quia ipse *formauit corda singulorum*, id est, creauit animas singulorum hominum ac per hoc etiam creauit corda, hoc est, mentes & voluntates, à quibus omnia hominum opera oriuntur: qui enim corda fingere potuit, idem sine dubio corda scrutari potest. In Hebræo habetur, qui finxit, יחד *iachad*, id est, *pariter*, corda eorum, sed illud, *pariter*, non significat eodem tempore, vt Origenes, & alij, errantes crediderunt. Nam sanctus Leo in epistola ad Turbium Asturicensem Episcopum cap. 10. docet, fidem Christianam habere, animas ante corpora non fuisse. Igitur illud, *pariter*, non refertur ad idem tempus, sed ad eundem auctorem; ac si Propheta dixisset, *qui finxit omnia corda* nullo excepto: non enim vnum cor ipse formauit, alia vero aliis formandá reliquit, sed ipse pariter omnia, ipse vnus finxit omnia. In Græco habetur, κατὰ μόνας, id est, *seorsim, siue solitarie*, quod sanctus Basilius refert ad cordis puritatem & simplicitatem, vt sensus sit, qui finxit corda separata ab omni impuritate; siue, vt Euthymius addit, separata ab aliorum animantium natura. Sed videtur rectius intellexisse antiquus Latinus Interpres, qui vertit, *singillatim*, id est, seorsim singuli id enim magis congruit cum lectione Hebraica, & cum verbis sequentibus. dicit enim Propheta, Deum formasse omnia corda, vt inde colligat, Deum intelligere omnia opera eorum. Hæc autem ratio id requirit, vt Deus formauerit omnia, & singula corda, non vt separauerit ab impuritate, vel ab aliis animalibus. Ex hoc etiam loco colligitur aliud dogma Ecclesiasticum, quod videlicet Deus non creauit quasi in confuso omnes animas, cum creauit animam primi hominis, quasi in illa fuerint omnes, & ex illa fiant omnes, sicut re vera tūc creauit quodammodo omnes homines; quia in vno erant omnes, & ex vno fiunt omnes, quantum ad generationem carnis: sed creauit Deus singillatim omnes animas, non vnam ex alia, sed ipse singulas ex nihilo distincte, ac separatim. Scio sanctum Augustinum in epist. 28. non existimare, ex hoc loco solide probari creationem animarum, quia in Psal. 50. dicitur, *Cor mundum crea in me Deus*. Sed responderi potest, in Psal. 50. tractari de sanctificatione, non de naturali creatione: hunc autem locum requirere, vt verba proposita de naturali creatione intelligamus; cum inde colligatur Deum omnia corda scrutari, quia omnia ipse formauit.

Non saluatur Rex per multam virtutem, & Gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ. XVI.

Explicat quid viderit ille, qui omnia videt; videlicet hoc vidit, neminem propria virtute liberari posse à malis, quæ nos circumstant, sed egere omnes misericordia Dei: ponit autem exemplum in iis, qui videntur maxime de suis viribus posse gloriari, quasi dicat, vidit Deus quod *non saluatur Rex per multam virtutem*, id est, non sufficit Regi ad propriam salutem, seu vitam tuendam, multa virtus, id est, multa potentia, multus exer-

exercitus, multa vis pecuniarum. *Et Gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ*, id est, sicut Regi non sufficit robur aliorum, qui illi seruiunt; ita fortissimo viro non sufficit robur proprium. Non est in Hebræo nomen gigantis, sed in genere nomen robusti & fortis viri: sed LXX. Interpretes posuerunt nomen gigantis, quia illi solent esse fortissimi, & cæteris hominibus formidabiles, vt de gigante Goliath legimus in primo libro Regum, cap. 17.

XVII. *Fallax equus ad salutem, in abundantia autem virtutis suæ non saluabitur.*

Tria sunt, quæ possunt hominem eripere ab instanti periculo, vires alienæ, vt custodiæ militares, vires propriæ, velocitas equi: illæ, si resistendum sit; ista si fugiendum. Docuerat Psalmista, non sufficere duo priora, nunc addit neque tertium sufficere, & habemus exemplum omnium in libris Regum; Saulem enim Regem non potuerunt a nece defendere ingentes copię militares: Goliath gigantem robustissimum Dauid puer occidit: Ioram filium Achab veloci curru fugientem, sagitta velocior interemit. *Fallax equus ad salutem*, id est, fallitur qui confidit salutem suam velocitati equorum: velocitas enim illa multis modis impediri, vel præueniri potest, ideoque fallax est. *In abundantia virtutis suæ non saluabitur*, id est, equus in virtute sua, qua abundat, vel si ea maxime abundet, quæ virtus in velocitate consistit, non saluabitur cum sessore suo, id est, neque se, neq; sessorem à periculo liberabit. In Hebręo habetur actiue, *non saluabit*, nimirum sessorem suum: sed idem verbum Hebraicum mutatis punctis fieri potest coniugationis passiuæ, & eo modo legerunt LXX. Interpretes, quos Interpres Latinus sequutus est. Et quidem lectio, *non saluabit*, quam habet S. Hieronymus, clarior est. Lectio vero nostræ editionis, non saluabitur, requirit vt subintelligatur aliquid, videlicet, non saluabitur cum sessore suo: neque enim dubium esse potest, quin de salute hominis potius quam de salute equi hoc loco agatur. Porro quæ dicta sunt de salute corporali, multo magis intelligenda sunt de salute spirituali, ad quam obtinendam nemo sufficiens est, sine præueniente, comitante, & subsequente gratia Dei.

Ecce oculi Domini super metuentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius. XVIII.

Vt eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame. XIX.

Concludit Propheta ratiocinationem suam, qua, vt supra diximus, probat beatam esse gentem, cuius Deus est Dominus. Nam videt quidem Deus omnes homines, & intelligit, quam parum possint, nisi ipse adiuuet: sed tamen peculiariter in homines iustos dirigit oculos suos, vt eis de cœlo auxilium præbeat, tum vt à mortis periculo liberentur, tum vt commode sustententur in vita. *Ecce oculi Domini super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius.* Per timentes & sperantes, pulchre describuntur ij, qui vere sunt iusti & amici Dei. Nam timor sine spe, timor seruilis est, spe sine timore præsumptio est. Timor cum spe charitatem veram declarat, id est, amorem liberalem quo diligitur Deus, vt amicus, vt Pater, vt sponsus: qui enim tali amore flagrat, & vehementer timet, ne dilectum offendat, & secure confidit, ac sperat, misericordiam dilecti sibi nunquam defuturam. *Vt eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame.* Hæc est causa, cur Dominus respicit oculo paterno timentes, & sperantes in se, vt videlicet hæc duo beneficia illis tribuat, liberationem à periculo mortis, & alimenta dum viuunt. Quia iusti timent Deum offendere, liberat illos Deus à timore, ne offendantur, præsertim circa vitam, quæ est fundamentum omnium bonorum: quia sperant in misericordia eius, præstat illis perpetuam misericordiam, dum alit eos in fame. Quę duo beneficia possunt intelligi tam de salute corporali, & temporali, quam de spirituali, & sempiterna. *Eruit Dominus à morte animas*, id est, vitam timentium se, dum singulari prouidētia liberat eos à variis mortis periculis, à quibus propria virtute

 sua,

sua, vel suorum liberari non potuissent. Deinde sic liberatos sustentat in vita, prospiciens eis de omnibus ad vitam necessariis, & præsertim tempore famis, quo multi alij rerum omnium penuria laborant. Sed spiritualiter eruit animas eorum à morte, dum vel non sinit eos labi in peccatum, quod est mors animæ; vel si forte peccauerint, mox illos per salubrem pœnitentiam ad gratiam, quæ est vita animæ, reuocat; & vtroque modo animas eorum à morte sempiterna liberat. Viuentes autem Deo per inhabitantem Spiritum sanctum, alit in fame, dum in hoc deserto, per quod ad terram promissionis tendimus, deserto plane sterili, & inaquoso alit Manna pluente de cœlo, & potat aqua de petra scaturiente, id est, cœlestibus consolationibus reficit, ac sustentat: alit autem, non satiat, & sitim temperat, non extinguit, quia saturitas seruatur in aliam vitam, in qua satiabimur dum apparuerit gloria Domini, & inebriabimur ab vbertate domus Domini, & voluptatis torrente potabimur.

XX. *Anima nostra sustinet Dominum, quoniam adiutor & protector noster est.*

Hactenus Propheta iustos Dei seruos allocutus est, eosque ad exultandum in Domino, & laudandum Deum, patrem indulgentissimum, & misericordissimum exhortatus est. Nunc introducit iustos respondentes, ac dicentes, Anima nostra sustinet Dominum: intelligunt iusti, quid spiritus sibi velit, cum eos ad exultandum, & laudandum inuitat, nimirum intentionem Spiritus sancti esse, vt per hoc ipsi animentur ad perseuerãdum in iustitia, & ad inhærendum Deo, neque ab eo recedendum ob quantascunque persecutiones, ac demum ad Deum laudandum, magis opere, quam verbis. Itaque respondent se tot beneficijs Dei confirmatos, constantissime in eius timore, ac amore permansuros. *Anima nostra*, inquiunt, *sustinet Dominum*, id est, quidquid acciderit, nõ nos separabit à charitate Dei, neque ad alium consolatorem respiciemus, sed exspectabimus patienter consolationem de cęlo, scientes scriptum esse, *si moram fecerit, exspecta eum, quia veniens veniet & non tardabit.* Dicitur autem, anima sustinere Dominum. Hebraica phrasi, quã tribuitur animæ id, quod toti homini conuenit, præsertim quando agitur de re spirituali. Sic dixit Isaias cap. 26. *Nomen tuum, & memoriale tuum in desiderio animæ: anima mea desiderauit te in nocte.* Et Hieremias Thren. 3. *Bonus Dominus sperantibus in se, animæ quærenti illum.* Et beatissima Virgo Lucę 1. *Magnificat anima mea Dominum. Quoniam adiutor, & protector noster est.* Reddunt iusti rationem, cur tam constãter Dominum expectare decreuerint, quia videlicet sciunt, & experimento cognouerunt à Domino in bonis se adiuuari, & à malis protegi potentissime, & fidelissime.

Quia in eo lætabitur cor nostrum, & in nomine sancto eius sperauimus. XXI.

Posteaquam responderunt iusti primariæ intentioni Spiritus sancti, respondent nunc secundariæ, quæ erat, vt exultarent in Domino, sicut in primis Psalmi verbis dictum est. Dicunt igitur se id facturos libentissime, *In eo lætabitur cor nostrum*, id est, *exultabimus in Domino, & in nomine sancto eius sperauimus*, id est, quia *in nomine sancto eius sperauimus.* Nam quia sperauerunt in Domino, adiuti ab eo, atq; protecti sunt, & ideo experimento proprio edocti, quam bonus & potens Dominus sit, exultant in eo, & confitentur nomini eius. Quod attinet ad verba, in Hebræo habetur, *quia in eo lætabitur cor nostrũ, quia in nomine sancto eius sperauimus*: sed primum, *quia*, positum est pro, *&*, vel pro, *certe*, vel vacat. Sicut contra in Latina editione, illud *&*, cum dicitur, *& in nomine sancto eius sperauimus*, positum est pro, *quia.* Itaque clarissima lectio esset, & in eo lætabitur cor nostrum, quia in nomine sancto eius sperauimus. Porro sperare in nomine Domini, non est sperare in literis, aut sono nominis, sed sperare in Domino per nomen significato: & habere videtur vim quandam maiorem hic loquendi modus, quam si dicatur simpliciter, sperare in Domino:

mino: nam sperare in nomine Domini, est sperare in ipso Domino nominatim, & proprie appellato; dicitur vero nomen Domini sanctum, quia dignum est, vt ab omnibus honoretur, & ideo summum scelus committitur, cum blasphematur.

XXII. *Fiat misericordia tua Domine super nos, quemadmodum sperauimus in te.*

Concluditur Psalmus per orationem, vt sæpe alias, & est oratio aptissime cohærens cum superioribus verbis, & cum toto Psalmo; quia enim aliquoties dictum est, Deum misereri sperantium in se, & iusti dicunt se in Domino sperauisse, & egent semper noua misericordia propter continua pericula, ideo concludunt: *Fiat misericordia tua Domine, super nos*, id est, non cesset, sed perseueret, imo addatur semper noua misericordia super nos, *quemadmodum sperauimus in te*, id est, sicut de tua bonitate futurum sperauimus, & nobis ipsi promisimus.

PSALMVS XXXIII.

Titulus & Argumentum.

Dauidi, cum immutauit vultum suum coram Abimelech, & dimisit eum, & abiit.

HIc titulus ad duas historias referri potest, quæ habentur lib. 1. Reg. c. 21. prior historia narrat, Dauidem fugientem à facie Saul Regis venisse ad Achimelech Sacerdotem, atque ab eo panes & arma postulasse, neque ei indicasse fugam suam, sed simulasse secretum Regis negotium se habere, ob quod tantopere festinaret. Posterior historia refert, Dauidem confugisse ad Achis Regem Philisthæum, sed cum serui eius Regis incitare cœpissent dominum suum in necem Dauidis, tum Dauidem insaniam & fatuitatem simulare cœpisse, atq; ea ratione mortem euasisse. Theodoretus ad priorem historiam titulum refert: sed S. Basilius, S. Augustinus, S. Hieronymus & Euthymius, referunt ad posteriorem: Et hæc est verior sententia; Primo, quia in priore non immutauit Dauid vultum, sed officium: in posteriore vero vultum immutauit, vt videretur esse, qui non erat. Secundo, quia vbi nos legimus, & dimisit eum, *in Hebræo est*, naigarescehu, *quod significat*, & expulit eum, ויגרשהו *siue*, & proiecit eum, *vel*, & repudiauit eum, *quod nullo modo conuenit cum priore historia, sed tantum cum posteriore: non enim Achimelech Sacerdos expulit Dauidem, sed Achis Rex eum expulit, vt insanum & furiosum. Ex quo etiam refellitur sententia eorum, qui* dimisit eum, *sic intelligunt, dimisit Dauid Regem Achis, vel Sacerdotem Achimelech: non enim Dauid dimisit, id est, expulit, sed expulsus fuit & dimissus. Tertio, quia in hoc Psalmo Dauid gratias agit Deo, quod ex magno periculo liberauerit eum: nullum autem periculum passus est Dauid apud Achimelech, sed maximum apud Achis. Quarto, quia in titulo huius Psalmi iuxta Codicum Hebraicorum & Græcorum fidem, non habetur Ahimelech, vt haberi deberet, si titulus priorem historiam respiceret: sed Abimelech. Et sic legunt & exponunt Basilius, Augustinus, & alij veteres, excepto Theodoreto Latini etiam Codices vulgatæ editionis, quos vidi, habent Abimelech, excepta editione Sixti V. in qua habetur Achimelech; quod vitio librariorum vel impressorum factum videtur; cum repugnet omnibus Codicibus, & facile fuerit errare ob vocum similitudinem. Cur autem Achis dictus sit Abimelech, rationem reddit S. Basilius, quia Abimelech erat nomen commune Regibus Philistinorum, sicut Pharao erat nomen commune Regibus Ægyptiorum, & Cæsar Imperatoribus Romanorum. Probat autem S. Basilius, Abimelech fuisse nomen commune Regibus Philistinorum, ex c. 20. & 26. Genes. Porro quod in hoc titulo dicitur,* immutauit vultum suum, *in Hebræo est*, immutauit sensum suum, *quod in idem recidit, nam immutare sensum, est hoc loco simulare stultitiam, & de viro sensato facere se insensatum, quod fecit Dauid torquendo os & oculos, & collabendo & impingendo in ostia domus more ebriorum, & saliuæ copiam emittendo ad similitudinem epilepticorum: hæc enim narrantur in 1. lib. Reg. c. 21. Argumentum Psalmi est*

gratias agere Deo pro beneficio liberationis à periculo illo mortis imminentis, & hac occasione exhortari omnes ad amandum Deum, & sperandum in eo. Intelligebat enim vir pius, suam illam omnem industriam, quam adhibuit simulando stultitiam, parum fuisse profuturam sine adiutorio & fauore diuino.

EXPLICATIO PSALMI XXXIII.

I. **BEnedicam Dominum in omni tempore; semper laus eius in ore meo.**

Psalmus est Alphabeticus: incipit enim primus versus à prima litera Alphabeti, secundus à secunda, & sic de cæteris; quod videtur ideo factum, vt facilius memoriæ mandaretur, & sæpe à fidelibus cantaretur. Incipit igitur magno affectu gratias agere, quasi diceret: Nullo vnquam tempore obliuiscar beneficium hodiernum, sed pro eo, *Benedicam Dominum in omni tempore*, id est, quamdiu vixero: & idipsum repetens, *Semper*, inquit, *laus eius in ore meo*. Itaque illud, *semper*, non significat omni momento, omni die, omni nocte, quasi nihil aliud agendum sit: sed significat id esse faciendum suo loco & tempore, sed vsque ad finem vitæ; imo etiam vsque ad finem sæculi cantabuntur Psalmi isti, & sic per alios benedicet Deum Dauid in omni tempore. Potest etiam hic locus spiritualiter intelligi, quod iusti semper Deum laudant, & cum beneficia recipiunt, & cum flagella patiuntur, iuxta illud S. Iob: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum.*

II. *In Domino laudabitur anima mea; audiant mansueti, & lætentur.*

Nec solum, inquit, ego benedicam Dominum ob hoc beneficium in omni tempore, sed etiam alij benedicent: quicunq; enim hoc audierint, laudabunt me, quod iam mirabili arte eluserim illum Regem, & simul Deum laudabunt ac benedicent, qui me per illam artem de mortis periculo liberauit. *In Domino laudabitur anima mea*, id est, ego laudabor ab omnibus, ad quos huius rei fama perueniet; sed laudabor in Domino, ac per hoc laus præcipua referetur ad Dominum, qui singulari prouidentia sua mihi bonum consilium inspirauit, & iuuit, vt felicem sortiretur effectum. In Hebræo verbum *laudabitur*, est cuiusdam coniugationis, quæ significat actionem in seipsum; itaque secundum proprietatem vocis Hebraica, *laudabitur anima mea*, significat, anima mea laudabitur à seipsa, id est, gloriabitur; & quia ponitur anima pro toto homine, sensus erit, ego ipse ob hoc factum mirifice gloriabor, non in me, sed in Domino, quo protegente & adiuuante periculum euasi. Admonemur ex hoc loco, non semper esse vitium gloriari, & facta propria laudare, sed tunc solum, cum vel gloriamur de re, quæ laudem non meretur, vel non agnoscimns auctorem primarium omnium bonorum, Deum: *Qui gloriatur*, inquit Apostolus, *in Domino glorietur, non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.* Quod sequitur, *audiant mansueti, & lætentur*, significat ad eos proprie pertinere communicationem huius lætitiæ, quibus similia pericula solent esse communia; quales sunt homines mites & patientes: qui enim eiusmodi sunt, & sæpe à potentioribus opprimuntur, & facile Deum experiuntur adiutorem. *Audiant*, inquit, *mansueti*, humiles, Deum timentes, mei similes, quod mihi accidit, *& lætentur*, ac Dominum benedicant. In Hebræo sunt hæc verba temporis futuri, *audient, & lætabuntur*: sed quia imperatiuus apud Hebræos caret tertia persona, ad eam exprimendam vtuntur Hebræi tertia persona futuri: proinde recte verterunt Græci & Latini Interpretes, *audiant, & lætentur.*

III. *Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum.*

Conuertit sermonem ad ipsos mansuetos, quos iusserat audire, & lætari; atque illos hortatur, vt non solum singuli apud se Deum laudent, sed cum ipso coniuncti, pariterq; vniti Dominum glorificent. *Magnificate Dominum mecum*, id est, Dominum, qui solus vere magnus est, magnum esse con-

tea-

fiteamur; & eum, qui vere solus altissimus est, voce etiam nostra altissimum esse prædicemus, *& eius nomen*, id est, notitiam & famam, vel potentiam & maiestatem coram hominibus extollamus. Placet enim Deo valde, vt fideles non solum seorsim in cubiculis, sed etiam coniuncti in Ecclesiis *vnanimes, vno ore ipsum honorificent*, vt Apostolus monet ad Rom. 15. Illud, *in idipsum*, sæpe iam diximus, nihil significare aliud, nisi pariter, vna, coniunctim, &c.

IV. *Exquisiui Dominum, & exaudiuit me; & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.*

Explicat nunc Propheta causam, cur benedicere velit Dominum omni tempore: quia videlicet expertus sit eum liberatorem optimum & potentissimum. *Exquisiui Dominum*, id est, cum angustiis premerer, ad Dominum confugi, eius auxilium quæsiui, ad eum cum fiducia accessi, *& exaudiuit me*, solita sua benignitate & misericordia; & effectus exauditionis in eo se prodidit, quod *liberauit me ex omnibus tribulationibus meis*, quasi dicere velit: conatus est me Saul Rex, & manu sua, & per satellites suos occidere, & protegente Domino manus eius effugi: fugiens autem præ festinatione, neque arma neque cibum capere potui, & continuo adfuit misericordia Domini, quæ mihi per Achimelech Sacerdotem panes & arma prouidit: paulo post per imprudentiam incidi in manus Achis Regis Philistæorum, sed eodem inspirante, adiuuante & protegente Deo, mirabili & insolita arte periculum declinaui. Itaque *ab omnibus tribulationibus*, quæ hucusque mihi acciderunt, *eripuit me* benignissimus Dominus, & amantissimus Pater, Deus.

V. *Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur.*

Hic iam incipit exhortatio pulcherrima & efficacissima ad amorem & timorem Dei, & ad proiiciendam in eum omnem sollicitudinem nostram. *Accedite ad eum*, vel, vt sonat vox Hebræa, *respicite in eum*, id est, quotquot in tribulatione estis, *accedite* per fidem & orationem ad Deum, *respicite* in auxilium eius, *& illuminamini*, id est, percipite lumen consolationis & lætitiæ, reiecta tristitia obnubilante: lux enim lætitiam significat, iuxta illud: *Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia*. Potest autem altiore & mystico sensu hic locus ita exponi: *Accedite ad eum* per conuersionem, *& illuminamini* per gratiam iustificationis: nam illuminatio diuina vitam spiritualem confert; vnde dicit Apostolus ad Ephes. 5. *Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus*: & Christus ipse ait Ioan. 8. *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ*: & in Ps. 35. legimus: *Apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*; vbi pro eodem ponitur, *Fons vitæ*, & *fons luminis*. Denique ideo Baptismus apud veteres dicitur *illuminatio*, quia per eum homines mortui peccato regenerantur, & de tenebris mortis veniunt ad lumen vitæ. *Accedite* igitur *ad eum* per conuersionem & pœnitentiam, & ipse conuertetur ad vos, & vultu suo lucidissimo, & maxime vitali, quippe qui Sol est increatus, & fons vitæ, illuminabit & viuificabit vos. *Et facies vestræ non confundentur*, id est, accedite securi, nolite timere repulsam, exaudiet & excipiet vos, neque patietur rubore confundi facies vestras. Dicitur enim confundi facies, quando qui petit non impetrat, & ideo cum rubore discedit. Sic lib. 3. Reg. cap. 2. dicit Bethsabee Regi Salomoni: *Petitionem vnam paruulam ego deprecor à te, ne confundas faciem meam*. In Hebræo pro *accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur*, habetur, *respexerunt ad eum, & illuminati sunt, & facies eorum non confundentur*; sed facile est videre quid Septuaginta legerint: nam illud *hibbitu*, *respexerunt*, legerunt *habbitu*, *respicite*, quomodo etiam legit S. Hieronymus: quia vero accessus ad Deum per conuersionem, est accessus oculorum interiorum, non pedum; ideo idem est, *accedite*, & *respicite*, nimirum accedite oculo fidei, conuertite faciem, respicite in Deum. Sic etiam illud *naharu*, potest esse præteritum indicatiui modi, & etiam

הביטו
הבטו

נהר

etiam imperatiui: sæpe enim defectiua inflectuntur more perfectorum. Certe non solum Septuaginta, sed & S. Hieronymus vertit eam vocem per modum imperandi: & quidem S. Hieronymus vertit, *confluite*, & Septuaginta, *illuminamini*, quia verbum
נהר *nahar*, & confluere, & illuminari significat; sed illuminamini magis cohæret cum præcedenti verbo, respicite, & ideo communiter est recepta versio LXX. Interpretum. Denique Septuaginta, & S. Hieronymus
פניהם non legerunt, *penehem*, facies eorum, sed
פניכם *penechem*, facies vestræ. Itaque tota discordia codicum Hebræorum à Græcis & Latinis nascitur ex punctis male collocatis à Rabinis, vel ex libris minus correctis, quos nunc habemus.

VI. *Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum: & de omnibus tribulationibus eius saluauit eum.*

Probat exemplo suo, secure accedendum esse ad Deum tempore tribulationis. Nam, inquit, *iste pauper*, Dauid videlicet, omni ope destitutus, ita vt etiam panem à Sacerdote mendicaret, *clamauit* cum fide & fiducia, pulsauit ardenti prece ad ostium diuinæ clementiæ, *& Dominus* continuo *exaudiuit eum, & ab omni tribulatione liberauit eum.*

VII. *Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.*

Probauit exemplo, nunc probat ratione, accedendum esse ad Deum cum omni fiducia. Ratio est, quoniam Angelus Domini, cui Deus ipse mandauit, vt custodiat homines iustos, vt dicitur in Psalmo 90. cum videt hominem in periculo, continuo adest, & more castrorum circumdat protectione sua hominem illum, vt nihil ei nocere possit. *Immittet Angelus Domini*, subintelligitur, ipse se, *in circuitu timentium eum*. In Hebræo sensus clarior est: sic enim ad verbum legimus, *castramentatur Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.* Mira potentia Angelorum, vt vnus Angelus vicem exercitus suppleat. Ex quo sequitur, vt maxima securitas & pax esse debeat in corde timentium Deum, qui tali custodia muniuntur.

Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus: beatus vir qui sperat in eo. VIII.

Pergit in exhortatione, & quia dixerat, accedite ad eum, & probauerat exemplo & ratione, esse accedendum ad Deum tempore tribulationis: nunc hortatur ad experiendum, vt etiam ipsi proprio experimento discant, rem ita se habere. *Gustate*, inquit, *& videte, quoniam suauis est Dominus*, id est, experimentum sumite, facite periculum, incipite re ipsa iactare in Deum omnem sollicitudinem vestram, inhærendo illi, dimissis omnibus consolatoribus aliis: *& videte*, id est, cognoscite, quoniam dulcis est Dominus omnibus inhærentibus sibi. Et vere quid suauius fingi potest, quam animum præditum charitate, conscientia bona, corde puro, fide non ficta quiescere in sinu summi boni: vere *beatus vir, qui sperauit in eo*, id est qui pacem habet ad Deum, & certa spe recumbit in eo. Sicut autem illud, *accedite, & illuminamini*, exposuimus altiore quodam sensu de incipientibus, qui illuminantur per iustificationem: ita quod hic dicitur, *gustate, & videte*, potest exponi de proficientibus, qui post regenerationem spiritualem incipiunt nutriri & crescere, iuxta illud S. Petri in epist. 1. cap. 2. *Sicut modo geniti infantes lac concupiscite, vt in eo crescatis in salutem: si tamen gustatis quoniam suauis est Dominus*; vbi S. Petrus hunc locum Psalmi citat in eum sensum, quem nos modo persequimur. Sanctus etiam Paulus cap. 6. ad Hebræos, coniungit illuminationem cum gustatione, cum ait: *Impossibile est, qui semel sunt illuminati, gustauerunt quoque bonum Dei verbum*, &c.

Timete Dominum omnes Sancti eius, quoniam non est inopia timentibus eum. IX.

Post exhortationem ad experiendum, quam dulcis sit Dominus, hortatur Propheta ad timorem Domini, id est, ad obseruantiam mandatorum, siue, quod est idem, ad perseuerandum in iustitia & charitate

Dei,

Dei, quæ est fundamentum fiduciæ, per quam accedimus ad Deum,& gustamus beneficiorum eius suauitatem. Rectissime etiam coniunguntur hæc verba superioribus secundum altiorem alium sensum: nam sicut accedendo incipimus, & gustando proficimus, ita timendo perficimur: non enim hic agitur de timore seruili, sed de timore casto & filiali, qui conuenit sanctis & perfectis. *Timete,* inquit, *Dominum omnes sancti eius*: timor enim iste includit perfectam charitatem, quia qui perfecte diligit, vehementissime timet, ne in aliquo dilectum offendat, & ideo diligentissime conformat se voluntati Dei, & seruat in omnibus verbum eius: qui autem sic seruat verbum eius, *in hoc charitas Dei perfecta est*, vt ait S. Ioan. in 1. epist. cap. 2. De hoc timore dicitur Iob 28. *Ecce timor Domini ipsa est sapientia*: & Ecclesiastici 1. *Plenitudo sapientiæ est timere Deum*: & cap. 25. *Timor Domini super omnia*: & Isa. 11. dicitur de Christo: *Et repleuit eum spiritu timoris Domini.* Denique Ecclesiastes vltimo: *Time Deum, & mandata eius obserua*: *hoc est enim omnis homo*, quasi dicat, in hoc consistit tota perfectio hominis, & omne eius bonum in hac vita, vt timendo Deum custodiat omnia mandata eius; & hoc significant verba sequentia in altiori sensu, *quoniam non est inopia timentibus eum*, siue, vt proprie significat vox Hebraica, *non est defectus timentibus eum*, id est, nihil deficit timentibus eum: hoc enim est esse perfectum, nihil ei deesse. Et vere quid potest deesse amico Dei, cuius sunt omnia; cum amicorum omnia sint communia? *Quod si aliquando iustissimis viris deesse videntur temporalia, vere tamen eis nihil deest, cum eis detur patientia, quæ longe melior est diuitiis: neque dicitur proprie carere diuitiis, qui diuitias non desiderat: animus enim diues debet esse, non arca. Sed tamen idem Propheta, siue potius idem Spiritus sanctus, qui verbis suis instruit sapientes: iisdem verbis humiliore sensu acceptis, instruit etiam insipientes, eosq; hortatur, vt Deum timeant, quoniam non est inopia timentibus eum, id est, quoniam Deus temporalia subministrat seruis suis, neque eos destituit tempore necessitatis. Et sunt in scripturis & in historiis de viris Sanctorum exempla sine numero, quibus probatur, Deum mirabili prouidentia prospicere solitum esse seruis suis ea, quæ ad vitam necessaria sunt.

Diuites eguerunt & esurierunt: inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono. X.

Idipsum explicat, comparando impios cum timentibus Deum, quasi dicat Propheta, non solum non erit inopia timentibus Deum; sed contra, erit inopia magna non timentibus eum, etiamsi diuites antea fuerint. In Hebræo pro *diuites*, est *leones*, siue *leunculi*: vocat enim Propheta diuites impios, metaphorice leones, quod aliena rapiant. Dicit igitur diuites impios non semel, Deo ipsos puniente ad extremam inopiam esse redactos. *Diuites eguerunt & esurierunt*, id est, qui diuites fuerunt, egere & esurire cœperunt, quia diuitiæ instabiles sunt & fallaces, & multis variisq; periculis expositæ. *Timentes autem Dominum non minuentur omni bono*, id est, qui non in diuitiis, sed in Deo spem suam positam habent, quales sunt qui Deum timent, illi etiamsi pauperes sint, non minuentur omni bono, id est, non deerit illis vllum bonum: est enim phrasis Hebraica, & in Scripturis frequentissima, vt ponatur in propositione negante, non omne, pro nullo. Nos diceremus, nullo bono minuentur, pro eo quod Hebræi dicunt, non minuentur omni bono. Sic in Psalmo 48. *Cum interierit, non sumet omnia*, id est, cum interierit, nihil sumet. Sic in Apocalypsi cap. 22 *Et omne maledictum non erit amplius*, id est, & nullum maledictum erit amplius. Porro illud, *Diuites eguerunt & esurierunt*, habet etiam alium sensum magis reconditum, quod videlicet ij, qui diuitias temporales amant, quantumuis diuitiis abundent, semper egent & esuriunt; quia semper appetunt plura quam habeant: *inquirentes autem*

Dominum, quia rem infinitam quærunt, quę maior est ipsorum desiderio, iuxta illud S. Ioan. *Maior est Deus corde nostro:* ij *non minuentur omni bono*, quia summo bono inhærentes, in eo habent omnia bona.

XI. *Venite filij, audite me; timorem Domini docebo vos.*

Posteaquam Propheta hortatus est homines ad timorem Domini, docet quæ sit vtilitas huius timoris, & in qua re timor iste sit positus. *Venite*, inquit, *ad me*, venite ad scholam Spiritus Sancti, qua nulla vtilior inueniri potest: *audite me*, vel potius Spiritum Domini per linguam meam loquentem. Sic enim Dauid ipse loquitur lib. 2. Reg. c. 23. *Spiritus Domini loquutus est per me, & sermo eius per linguam meam. Timorem Domini docebo vos*, id est, docebo quanta sit vtilitas timoris Domini, & quid sit iste timor Domini, ad quem, tanquam ad summum omnium bonorum, tam sæpe vos in Psalmis, & tam vehementer exhortor.

XII. *Quis est homo qui vult vitam: diligit dies videre bonos.*

Explicat his verbis Propheta vtilitatem & finem timoris Domini, quod videlicet timor Domini pariat veram vitam & dies bonos, id est, vitam fœlicissimam, quam iusti prægustant in hoc sæculo, dum *Regnum Dei quod est iustitia, pax & gaudium in Spiritu Sancto*, in corde suo habent, & in alio sæculo perfecte possidebunt, quando absorpta erit mors in victoria. *Quis*, inquit, *est homo qui vult vitam?* quasi dicat, promisi me timorem Domini esse docturum; nunc igitur adimpleo promissionem meam, ac dico, finem timoris Domini esse id, quod omnes cupiunt, sed pauci assequuntur, videlicet veram atque beatam vitam. Sed qui hunc finem assequi volunt, debent media assumere, quæ mox subiungam. Quis igitur est qui vult vitam; id est, qui dicunt se velle vitam beatam, & tamen non ingrediuntur viam quæ ad illam ducit, non videntur vere ac serio velle vitam beatam, sed vmbram solum & imaginem vitæ: ideo interrogo, quis est, qui vere ac serio vult vitam veram? quis vere diligit videre dies bonos, dies fœlices ac beatos? In Hebræo habetur paulo aliter, *diligit dies ad videndum bonum*; & quamuis sensus idem sit, tamen potest fieri, vt in Codicibus antiquis fuerit in numero multitudinis, *tobim*, bonos, quod nunc est, *tob*, bonum: & quod legerint veteres non per gerundium, sed per infinitiuum illud, ad videndum: eadem enim vox apud Hebræos facit infinitiuum & gerundium, vnica litera superaddita in principio. Nam non solum LXX. Interpretes, sed etiam S. Hieronymus, & ipse S. Petrus in Epist. 1. cap. 3. legit, *dies videre bonos*, non autem, *dies ad videndum bonum.*

Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. XIII.

Diuerte à malo, & fac bonum: inquire pacem, & persequere eam. XIV.

Docet iam S. Propheta, quibus modis timor Domini perducat homines ad vitam & dies bonos, ac dicit, perfectam obseruationem mandatorum Dei, siue abstinentiam ab omni peccato verborum, operum, & cordis, esse rectam viam ad vitam, iuxta illud Domini, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata:* hæc autem legis obseruatio, & fuga omnis peccati à Dei timore proficiscitur, proinde timor Domini est, qui per legis obseruationem ad veram vitam, diesq; bonos peruenire nos facit. *Prohibe linguam tuam à malo*, id est, caue ne Deum offendas peccato linguæ, mentiendo, peierando, detrahendo, rixando, &c. Incipit autem à peccatis linguæ, quia sunt frequentiora, & difficilius cauentur; propter quod S. Iacob ait: *Qui non offendit verbo, hic perfectus est vir. Et labia tua ne loquantur dolum*, prohibuit generatim omnia peccata linguæ, sed voluit etiam in specie prohibere perniciosa mendacia, quia sunt multo grauiora cæteris, & ex quibus multa alia mala oriuntur. *Diuerte à malo, & fac bonum:* à peccato linguæ transit ad peccata operis, & primum monet, vt vitentur peccata commissionis, cum ait: *Diuerte à malo*, quale est homicidium, adulterium, &c. deinde addit, *& fac bonum*, vt vitentur

dentur etiam peccata omissionis, qualia sunt cum parentes non honorantur, cum Deus tempore suo non colitur, cum omittuntur eleemosynæ, orationes, ieiunia, & similia bona opera. *Inquire pacem, & persequere eam.* Hic tandem adiungit, vt caueantur peccata cordis, iræ, odia, inuidentiæ, & cæteræ prauæ animi affectiones: vt vera pax & tranquillitas in omni negotio procuretur & teneatur. Recte autem dicit Propheta, *inquire pacem*, quia boni viri officium est, non tam pacem cum omnibus habere, quam optare & quærere: sæpe enim aliorum culpa pax obtineri non potest; ideo & Apostolus ait ad Rom. 12. *Quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.* Et Propheta Dauid in alio Psalmo: *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus.* Nec solum cum aliis, sed etiam nobiscum ipsi perfectam pacem habere non possumus in hac valle miseriarum. *Video enim*, ait Apostolus ad Rom. 7. *aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.* Quamuis autem perfectam pacem nobiscum ipsi habere non possimus, tamen inquirenda pax est, domando membra ieiuniis, & carnem spiritui subiiciendo, vt aliquando discat non repugnare, vel minus repugnare imperio mentis. Denique inquirenda illa pax est totis animi viribus, quæ nos manet in cœlesti Hierusalem: qui enim ad pacem illam, vt par est, toto corde anhelant, facile contemnunt bona & mala temporalia omnia, ac per hoc habent etiam in hoc mundo pacem ad Deum, quam vnam respicit timor Domini filialis.

XV. *Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum.*

Probat quod dixerat, obseruantes mandata Dei, & cauentes peccata, habere vitam, & dies bonos. Ratio autem est, quia Dominus perpetuo respicit viros iustos, & semper exaudit preces eorum; quo modo enim non habebunt dies bonos, qui sub omnipotente custode vitam degent? Nam si iusti cognoscunt mala imminentia, & clamant ad Deum, inueniunt apertas & intentas aures eius: si forte non cognoscant, Deus pro illis vigilat, & liberat à malis plurimis, quæ iusti ipsi nec vident, nec intelligunt: ad hoc enim sunt *oculi Domini super iustos*, vt custodiat eos à malis, ad quæ ipsorum oculi non pertingunt. Mira Dei bonitas: quem non delectet tam bonum Dominum toto corde diligere, & filiali affectu timere: quis ista considerans, non clamet cum Propheta, *confige timore tuo carnes meas?* & in alio Psalmo, *Lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum?* At non semper iusti exaudiuntur à Deo; imo semper exaudiuntur: sed si non facit Deus, quod ipsi petunt, ideo non facit, quia non expedit eis. Medicus est, & si non exaudit, vt amara potio non sumatur, exaudit, vt per eam potionem morbus curetur.

Vultus autem Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. XVI.

Ex comparatione impiorum auget Propheta beneficium iustorum: nam sicut oculi Domini super iustos vigilant, vt nos custodiat: ita etiam *vultus Domini*, id est, oculus Domini (nam vultus in Hebræo dicitur *panim*, à verbo *pana*, quod est aspicere) vigilat *super facientes mala*, id est, super iniquos, non vt eos custodiat, sed *vt perdat de terra memoriam eorum*, id est, vt funditus exterminentur & pereant, non ipsi solum, sed filij & nepotes, & posteri omnes, donec eorum memoria penitus aboleatur. Hoc non solum fieri videmus, quia vel ipsi impij prius resipiscunt, quam tempus vltionis adueniat, vel filij & nepotes non imitantur peccata parentum, vel alia de causa, iusto Dei iudicio differuntur eiusmodi pœnæ: sed Psalmus cantat id, quod vt plurimum fieri solet, & quod habetur in 1. præcepto decalogi: *Ego sum Deus tuus, fortis, zelotes, qui visito iniquitates in tertiam & quartam generationem in his qui oderunt me*, Exod. 20.

פנים
פנה

Clamauerunt iusti, & Dominus exaudiuit eos; & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos. XVII.

Probat, quod dixit: *Oculi Domini super iustos*,

stos, &c. exemplis Patrum, quæ in sacris historiis leguntur, vt Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Mosis, Iosue, Gedeonis, & aliorum, & forte etiam spiritu præuidebat & canebat liberationem Danielis de lacu leonum, Trium puerorum de fornace ardente, Susannæ de morte ad quam ob falsum crimen damnata erat, & aliorum plurimorum. Neque repugnant huic versiculo exempla Machabæorum, qui de tormentis & morte liberati non fuerunt, sicuti nec exempla Apostolorum & Martyrum, & ipsius Christi, qui ab inimicis & persecutoribus iniuste supplicia grauissima pertulerunt: isti enim verissime de omni tribulatione liberati sunt; qui, vt Ecclesia canit, *Compendio mortis sacræ vitam beatam possident.* Verissime etiam isti clamantes ad Deum exauditi sunt, quia dedit illis Deus aliquid melius, quam sit liberatio de temporali calamitate: dedit enim eis pretiosum patientiæ donum, & pro eadem patientia coronam gloriæ sempiternæ.

XVIII. *Iuxta est Dominus iis, qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabit.*

Declarat modum Propheta, quo Deus iustos de tribulatione liberat; & videtur pluribus verbis explicare, quod breuissime dixit in Psalmo 90. *Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum*, id est, cum ipso sum per patientiam in hac vita, eripiam eum per mortis soporem, & glorificabo eum per gloriosam resurrectionem. Ita nunc dicit: *Iuxta est Dominus iis, qui tribulato sunt corde*, id est, iustos, qui ob angustias & persecutiones corde afflicto & tribulato sunt, Deus non deserit; sed prope adest patientiam subministrans, & consolationem cœlestem admiscens, vt fortiter sustinere possint: neque hoc diu durabit, nam paulo post *humiles spiritu saluabit*, id est, illos ipsos humiliatos & afflictos corde & spiritu (nam in Hebræo est *contritos spiritu*) ob grauitatem tribulationis eruet de omni angustia.

XIX. *Multæ tribulationes iustorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus.*

Hoc pertinet ad illa postrema verba versiculi superioris, *humiles spiritu saluabit:* est enim ac si dixisset, *humiles spiritu saluabit*, & ita saluabit, vt etiamsi plurimæ sint eorum tribulationes, tamen de omnibus omnino liberabit eos. *Absterget enim Deus omnem lachrymam ab oculis eorum*, vt in Apoc. dicitur, cap. 21. Hinc admonemur, non promitti fidelibus in hac vita carentiam inopiæ, morborum, ignominiæ, persecutionum, calumniarum, oppressionum; sed promitti consolationem spiritualem præsenti tempore, & plenam atque perfectam liberationem in futuro. In Hebræo habetur in singulari numero, *multæ tribulationes iusti, & de his omnibus liberabit eum Dominus:* sed in sensu nulla est discordia: non enim Propheta significare voluit, vnius tantum iusti multas esse tribulationes, sed vniuscuiusque iusti, ac per hoc omnium iustorum.

Custodit Dominus omnia ossa eorum, vnum ex his non conteretur. XX.

Videntur hæc ad resurrectionis gloriam pertinere, ad quam sine dubio pertinet, quod in Euang. Luc. 21. Dominus dicit: *Et capillus de capite vestro non peribit:* recte enim dici potest non esse confractum, quod statim post confractionem integrum, & fortius ac pulchrius repræsentatur. Quamuis igitur iustorum ossa, & membra omnia dissipentur; & vel à feris deuorentur, vel in mare proiiciantur, vel ab igne consumantur, custodit tamen Dominus omnia illa in sinu prouidentiæ suæ, & nihil omnino ex eis peribit, sed integra omnia, & gloriosa in resurrectione restaurabuntur. Alij tamen exponunt hunc locum de ossibus interioribus, id est, de fortitudine animi, quę in sanctis, in maximis etiam persecutionibus, Domino custodiente, non deficit.

Mors peccatorum pessima; & qui oderunt iustum, delinquent. XXI.

Ne putarent impij, suos quoque cruciatus & miserias in morte finiri, quod Athei, vel qui Dei prouidentiam, aut animæ immortalitatem non credunt, sibi falsò persuadent, adiungit Propheta: *Mors peccatorum pessima*, quia videlicet initium erit cruciatuum ætern-

æternorum, ſicut mors Sanctorum precioſa eſt, quia requiem & gloriam inchoat ſempiternam. *Et qui oderunt iuſtum, delinquent,* id eſt, & ij qui iuſtum vexant, & odio habent, omnes videlicet iuſtorum perſecutores, qui exiſtimant ſe victores eſſe, & multum lucrari, cum iuſtos deprimunt, ſpoliant, occidunt, tandem *delinquent*, id eſt aberrabunt à via veræ felicitatis, & dicent id quod legimus in lib. Sapientiæ, c. 5. *Ergo errauimus à via veritatis, & iuſtitiæ lumen non luxit nobis, laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis, ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini ignorauimus, quid nobis profuit ſuperbia? aut diuitiarum iactantia? tranſierunt illa tanquam vmbra,* &c. In Hebræo pro illis verbis, mors peccatorum peſſima, habetur ad verbum; *interficiet impium malitia.* Et quamuis ſenſus ſit idem, cum ſine dubio peſſima ſit mors

X. eorum, quos malitia interficit, quia malitia non mortem ſolum temporalem, ſed etiam ſempiternam adducit: tamen omnino credibile eſt. Septuaginta Interpretes aliter legiſſe, & ideo aliter tranſtuliſſe. Illud igitur, *themothet*, quod eſt verbum, & ſignificat, *interficiet*, ipſi legerunt, *themuthath*, quod eſt nomen in regimine, & ſignificat, *mors.* Nam in Hebræo ſunt literæ omnes eædem, & ſola puncta mutari debent, quæ à Rabinis addita ſunt, & ſæpe non recte: Poſito autem nomine, *themuthath*, ſequens vocabulum non poteſt verti impium, ſed *impij*, ſiue *peccatoris*: & tertia vox non poteſt reddi malitia, ſed mala vel peſſima, quamuis verbum Hebręum, vtrumque ſignificet. Itaq; recte Septuaginta verterunt, *Mors peccatorum peſſima.* Quod ſequitur, *& qui oderunt iuſtum, delinquent*; ex Hebræo multi vertunt, *& qui*

XI. *oderunt iuſtum deſolabuntur*: ſed vox hebraica vtrumque ſignificat, *delinquere, & deſolari*, & refertur tam ad pœnam, quam ad culpam, ſed quia Septuaginta verterunt, πλημμελήσουσι quod verbum *delinquere, peccare, errare* ſignificat: & Sanctus Hieronymus ex Hebræo reddidit, culpabuntur, non debemus ab hac poſteriore ſignificatione

תמותת
תמוֹתת

recedere. Quia tamen delinquere poteſt accipi, pro eo, quod eſt delinquere in alium, ſiue lædere, & nocere: & pro eo, quod eſt delinquere in ſeipſum, id eſt, errare à ſcopo, ſiue deficere in curſu & amittere brauium, hoc poſteriore modo nos paulo ante accepimus, & expoſuimus. Si quidem dubium eſſe non poterat, quin impij delinquerent in homines iuſtos, ſed dubium eſſe poterat, an lædendo iuſtos, læderent magis ſeipſos, & hoc propheta affirmat dicens, *Odientes iuſtum, delinquent*, id eſt, nocentes iuſtis, ſibi ipſi magis nocebunt, quia errabunt à fine vltimo, quem omnes homines deſiderant, & qui ſolus beatos ac felices reddit poſſeſſores ſuos, & in hoc ſenſu, delinquent, idem eſt, quod *deſolabuntur*: nulla enim eſt deſolatio maior, quam amittere vitam æternam.

Redimet Dominus animas ſeruorum ſuorum, & non delinquent omnes, qui ſperant in eo. XXII.

Concluditur Pſalmus prædicendo iuſtis contrariam ſortem ei, quæ prædicta eſt impiis. *Redimet* Dominus ab omni ſeruitute, atque adeo ab omni malo *animas ſeruorum ſuorum*, cum eas de carcere corporis eduxerit, & ideo mors iuſtorum optima, vt merito dixerit Balaam, *Moriatur anima mea morte iuſtorum, & ſint nouiſſima mea horum ſimilia.* Num. 23. *Et non delinquent omnes, qui ſperant in eo*: id eſt, & non errabunt à ſcopo, non deficient in curſu, peruenient omnino ad brauium ſupernæ felicitatis, *omnes*. qui non in ſuis viribus, ſed in Deo confidunt. Eſt autem hoc loco aduertendum, non ſatis eſſe, ſpem qualemcunque, ſicuti nec fidem mortuam, ad vitam æternam obtinendam: ſed hoc loco tribui ſpei adeptionem beatitudinis, quia ſermo eſt de ſpe iuſtorum, timentium & diligentium Deum, quam Apoſtolus Petrus vocat *ſpem viuam* 1. Petri 1. Hæc plane ſpes & fiducia quæ naſcitur ex patientia, ex bonis operibus, ex teſtimonio conſcientiæ bonæ, iuxta illud, *Patientia probationem operatur, probatio*

batio vero spem, Rom.5.& illud : *Qui bene ministrauerint gradum bonum sibi acquirent, & multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Iesu*, 1.Tim.3.& illud : *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum*, 1.Ioan.3. Hæc, inquam, spes viua & perfecta recta perducit ad rem, id est, ad gloriam sempiternam, vt vt quod sperauimus, aliquando possideamus.

PSALMVS XXXIV.

Titulus, & Argumentum.

Ipsi Dauid.

Titulus nihil habet noui. Argumentum Psalmi videtur esse oratio Christi ad Patrem aduersus persecutores suos, & corporis sui, quod est Ecclesia. Fortasse etiam, vt Theodoretus, Euthymius, & alij volunt, orat ipse Dauid pro liberatione sua, & contra Saul Regem, aliosq́ persecutores suos. Sed quia Propheta erat, & de Christo, vt plurimum loquebatur in Psalmis; vt colligitur ex verbis Domini Luc. vlt. ideo cum S. Aug. & S. Hieronym. sensum principalem ad Christum pertinere censemus.

EXPLICATIO PSAL. XXXIV.

I. *IVdica Domine nocentes me, expugna impugnantes me.*

Propositio generalis est, qua petitur auxilium contra persecutores. Sed ex Hebræo textu sententia explicanda est. Siquidem in Hebræo habetur ad verbum : *Iudica Domine iudicantes me*, siue *litiga cum litigantibus mecum*. Nam ab eadem voce formatur verbum & participium, seu nomen verbale : & ריבה quamuis Hebræa vox, *riuah*, sit ambigua, & possit referri tum ad iudicium, tum ad litem : tamen Græca & Latina editio declarauerunt esse referendam ad iudicium. Itaque sensus erit, *Iudica iudicantes me*, id est, iusto iudicio condemna eos, qui me iniusto iudicio condemnarunt, quales fuerunt Principes Hebræorum, Annas, & Caiphas, & Principes Ethnici, Pilatus, & Herodes, qui Christum iniuste iudicarunt, & multi Principes, qui sanctos Martyres iniquissimo iudicio condemnarunt. Quod autem nos legimus, *iudica nocentes me*, eundem sensum habet, qui enim iniuste iudicat, sine dubio nocet. Et quia persecutores Christi, & Ecclesiæ videri volebant, quasi secundum leges, atque ex zelo iustitiæ Christum, & seruos eius morti adiudicare; reuera autem non iudices, sed hostes erant; & cum vera pietate pro superstitionibus suis bellum gerebant, ideo subiungit Psalmus : *Et expugna impugnantes me* : vel, vt clarius habetur in textu Hebræo, & Græco, vbi est similis allusio verbi, & participij, *pugna contra pugnantes mecum*, id est, suscipe caussam meam, & bellum meum, vt expugnante te inimicos meos, ego manus eorum effugiam, & victoriam referam.

Apprehende arma & scutum, & exurge in adiutorium mihi. II.

Declarat illud, *expugna impugnantes me*; & quia qui pugnat, debet instructus esse armis, tum quibus repellat ictus. Aduersarij, tum quibus Aduersarium feriat : ideo in hoc versiculo meminit armorum prioris generis, in sequente vero posterioris. Nam pro eo quod nos legimus, apprehende arma & scutum, in Hebræo est ad verbum, *apprehende clypeum, & scutum*: sed Græci, & Latini Interpretes, pro prima voce verterunt, *arma*, ne rem eandem bis ponerent, sed per arma intellexerunt arma defendentia, & protegentia, id enim omnium consensu significat, *maghen*, à verbo, *ghanam*, *quod est*, protegere. Porro *clypeus, & scutum* Dei est bona eius voluntas, iuxta illud Psalm.5. *Domine, vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.* Item æquitas, siue iustitia, Sapient.5. *Sumet scutum inexpugnabile æquitatem.* Et quidem beneuolentia Dei clypeus est, quo Deus nos protegit, Plane enim securus est, quem Deus amat, & de illo dici potest, *scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti eum.* Iustitiam Dei, quæ in scripturis vocari solet æquitas, scutum est, quo Deus seipse protegit à iudiciis, & calumniis homi-

hominum impiorum, quantumuis enim Deus seuere, & attrociter impios puniat, semper iustissime punit, & ideo non timet. Deus iacula linguarum, vel iudiciorum, iuxta illud, *vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris*, Psalmus 50. Et de hoc dicitur, *Sumet scutum inexpugnabile aequitatem*, quando videlicet Deus ad iudicium nouissimum veniet, & armabitur in vltionem inimicorum. Quare non sine causa bis hoc loco ponitur nomen clypei, siue scuti, quoniam vtroque simul Deus armatur, cum & nos misericorditer protegit, & iuste se ipse defendit.

III. *Effunde frameam, & conclude aduersus eos, qui persequuntur me: dic animae meae, salus tua ego sum.*

Hic iam loquitur de armis ad laedendum aptis, & per frameam intelligit gladium, vt S. Hieronymus vertit, & sensus est, euagina gladium, & stringe illum contra persecutores meos. Illud enim, *effunde frameam*, significat facilem; & promptam gladij euaginationem, qualis est cum gladius politus, & laeuis est, tunc enim nullo labore eximitur, & quasi funditur è vagina: contra autem gladius rubigine confectus; vix magno labore nudari potest, Illud autem, *& conclude*, intelligitur de conclusione gladij, qui manu acriter stringi debet, vt firmiter teneatur, & fortius feriat. Verbum enim Hebraicum *claudere, & stringere* significat, sed quia framea, & vox Hebraica, *chanith*, & Graeca, romphaea, non proprie gladium, sed spiculum, vel lanceam significat: ideo potest etiam sic exponi hic locus, *Effunde frameam*, id est, iace spiculum, seu lanceam in hostes, *& conclude aduersus eos qui me persequuntur*, id est, claude viam, pone obstaculum, ne hostes accedant. Porro gladius, & lancea Dei est ira ipsius, id est, iustitia vindicatiua, qua impios punit. Sic enim legimus Deuteron. 32. *Si acuero vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea, reddam vltionem hostibus meis*, & Sap. 5. *Acuet diram iram in lanceam.* Nam & gladius, & lancea arma sunt offensiua. Mirabile prorsus spectaculum animae fideli obiicitur; cum cogitat Deum pro se stare armatum scuto, & gladio, siue lancea, & audit illum in corde dicentem, *Salus tua ego sum.* Quamuis enim satis sit ad omnem securitatem, id quod Apostolus dicit: Rom. 8. *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* tamen Spiritus Sanctus, vt adhuc potentius infirmitatem nostram sustentaret, describit Deum, non quomodocunque, sed armatum omni armorum genere, pro Ecclesia, & singulis fidelibus suis, aduersus hostes visibiles, & inuisibiles pugnantem. *Dic animae meae, salus tua ego sum.* Non satis est ad animi tranquillitatem, vt Deus pugnet pro nobis, sed necesse est, vt id nobis innotescat, ideo petit Christus pro corpore suo, vt id reueletur, & loquente Spiritu sancto ad cor fiducia oriatur. Quamuis autem magis proprie Deus medicus dici possit, quam salus, rectissime tamen salus dicitur, quia medici & medicamenta non semper sanant, nec intime penetrant substantiam rei, quam sanare cupiunt: Deus autem sanat semper, & intime illabitur animae, & sicut fieri non potest, vt sanitate praesente homo non sit sanus, etiam si omnia alia sint: ita fieri nequit, vt Deo volente sanare, & per gratiam suam praesente, anima non sit sana, etiam si omnia alia desint.

Confundantur, & reuereantur quaerentes animam meam. IV.

Describit exitum impiorum, aduersus quos Deus arma capit: ac primum dicit, *Confundantur & reuereantur*, id est, erubescant ob amissam victoriam, qui quaerunt me interficere, idem enim significant illa duo vocabula, *confundantur & reuereantur*. Non enim hic agitur de reuerentia erga alium, sed de pudore, quo suffundi solet, qui cadit causa. Illud, *qui quaerunt animam meam, ambiguum est.* Aliquando enim accipitur in bonam partem, vt in eo loco, *Perijt fuga à me, & non est qui requirat animam meam*, id est, non habeo refugium vllum, neque est qui me nouerit, & requirat,

vt defendat. Aliquando in malam partem accipitur, vt hoc loco, & alibi sæpius: vbi quærere animam, est conari ad tollendam animam, id est, vitam.

V. *Auertantur retrorsum, & confundantur cogitantes mihi mala.*

Non solum igitur confundantur, & pudore afficiantur, sed etiam *auertantur retrorsum*, id est, recedant victi; & confusi, qui cogitant mihi mala, id est, qui meditantur necem meam.

VI. *Fiant tanquam puluis ante faciem venti, & angelus Domini coarctans eos.*

Addit tertiò, vt non solum erubescant, nec solum recedant, sed celeriter fugere cogantur, & dispergantur in varia loca. Puluis enim à vento in varias partes magno impetu, velociterque dispergitur. Augetur autem hoc loco celeritas fugæ, & dispersio, tum ex parte pulueris, tum ex parte venti. Nam pro puluere in Hebræo est, מוץ *mots*, quod significat *glumam*, vt diximus in explicatione primi Psalmi, id est, puluerem leuissimum, ex minutissimis, & aridissimis paleis conflatum. Et pro vento corporali, hic ponitur *Angelus Domini*, qui Spiritus est viuens, & longe potentior, & efficacior omni vento. Fiant igitur sicut puluis leuissimus, qui ab omni vento facile rapi potest, & tamen non leuis ventus, sed, *Angelus Domini sit coarctans, & impellens eos.*

VII. *Fiat via illorum tenebræ, & lubricum, & Angelus Domini persequens eos.*

Addit vltimo, vt non solum dispergantur, & fugere cogantur; sed etiam sine vllo remedio in exitium præcipitentur. Fugientes enim iuuari solent scientia viarum, itinere tuto & stabili, aut certe si via sit lubrica, tarditate ambulationis. Hic autem ista omnia remedia cessant, imprecatur enim Propheta impijs, vt fugere cogantur in tenebris, & per viam lubricam, vt neque oculi, neque pedes officio suo fungi possint, & instante post eos, ac vehementer vrgente Angelo Domini, vt necesse sit eos in præcipitium, & exitium ruere. Hæc omnia implentur hoc tempore in Iudæis, aliisq; persecutoribus Christi, & Ecclesiæ qui iusto Dei iudicio versantur in tenebris ignorantiæ, & in lubrico concupiscentiæ; & persequente eos ira Dei, quotidie labuntur in maiora peccata, & ad sempiternam mortem summa velocitate festinant. Sed manifestius implebuntur in die iudicij; tunc enim impij confundentur, & pudefient confusione ineffabili, & auertentur retrorsum in præcipitium gehennæ diuina potestate coacti, idque absque vllo remedio, quomodo sine remedio ruit, & corruit in exitium, qui in tenebris per lubricum, alio persequente festinare compellitur.

Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui: superuacue exprobrauerunt animam meam. VIII.

Veniat illi laqueus, quem ignorat, & captio, quam abscondit apprehendat eum, & in laqueum cadat in ipsum. IX.

In primis septem versiculis loquutus est Propheta in persona Christi, & omnium iustorum de persecutionibus generatim: in sequentibus versiculis explicat tria genera persecutionum, quas pati solent iusti ab impiis. Nam primum fraudibus, & insidiis iustos vexant, deinde falsis testimoniis eosdem appetunt; postremo aperta vi non verbis tantum, sed etiam factis iustos opprimunt. Dicit igitur de primo genere: *Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui*, id est, quoniam quidem nulla iniuria à me lacessiti, mihi insidias struere non cessant; ideo precor Deum, vt prouidentia sua faciat, vt insidiæ illæ in perniciem ipsorum conuertantur. Quæ imprecatio, vt alias meminimus, non tam imprecatio, quam Prophetia est. Vere enim prouidentia Dei hoc agit, vt insidiæ, vel solis noceant insidiatoribus, vel prius & magis illis quam aliis: quomodo fax accensa, vt comburat domum, se ipsa prius incipit com-

comburere, & consumere, quam domum; & sæpe domui nihil nocet: ita malitia insidiantium, statim incipit animum insidiantis vastare; aliis autem, vel nihil nocet, vel longe minus; quia minus est malum pœnæ, quam malum culpæ. Quod attinet ad verba illa, *absconderunt mihi interitum laquei sui*, S. Augustinus legit, *Absconderūt mihi laqueum corruptionis suæ*; sed Hebræi, Græciq; codices, cum nostra editione concordant. Sensus autem idem est. Dicitur enim, *interitus laquei*, mors, quæ paratur per instrumentum laquei, & dicitur laqueus interitus, siue corruptionis, laqueus, qui paratur, siue tenditur ad capiendum, & occidendum. In Hebræo habetur rete, non laqueus, sed parum refert, vtrumq; enim instrumentum est ad capiendum aptum. Illud, superuacue, in Hebræo

VIII. חנם est, *chinnam*, id est, gratis, sicut paulo ante; sed Interpres variare voluit. Itaque sensus est, *superuacue*, id est, sine causa, cum nullam à me iniuriam acceperint, exprobrauerunt animam meam, id est, probro me affecerunt, tendentes mihi laqueos, & retia quasi feræ syluestri. In Hebræo nunc habe-

חפרו tur, *chapheru*, id est, foderunt, sed Septua-

חרפו ginta legisse videntur, *charephu*, vna litera transposita, id enim significat, *exprobrauerunt*. Quamuis si legamus, foderunt animæ meæ, idem erit sensus; nimirum sine causa foderunt foueam deceptionis vitæ meæ, ac per hoc pudore me affecerunt. Illud autem, *veniat illi laqueus, quē ignorat, & captio, quam abscondit, apprehēdat ipsum, & in laqueum cadat in ipsum*: multò clarius est in Hebræo, videlicet sic. *Veniat illi*, nimirum insidiatori, *calamitas quam ignorat*, id est, calamitas insperata, & inopinata. Et declarat quæ sit ista calamitas, addens, *rete suum*, siue, *laqueus suus, quem abscondit mihi, capiat ipsum*, & sic *incidat* in ipsam calamitatem, quam mihi parauerat. Sententia tamen eadem est, nisi quod Septuaginta pro calamitate in vtroque loco ponere maluerunt instrumentum calamitatis, videlicet laqueum; & pro rete, siue laqueo, posuerunt *captionem*; quæ est effectus laquei; Illa repetitio, *in ipsum*, est hebraismus, pro eo quod nos Latini dicimus, in ipsum eundem laqueum cadat.

Anima autem mea exultabit in Domino, & delectabitur super salutari suo. X.

Omnia ossa mea dicent, Domine quis similis tibi. XI.

Eripiens inopem de manu fortiorum eius, egenum, & pauperem à diripientibus eum. XII.

In his tribus versiculis Propheta explicat lætitiam inenarrabilem, qua perfundetur iustus, cum se perfectè liberum esse cernet ab omnibus insidiantibus. Sunt autem phrases poeticæ, metaphoricæ, admirabiles: est autem hæc sententia. Cùm id acciderit, quod precatus sum, *Anima mea*, qua viuo, & sapio, præ lætitia *exultabit in Domino Deo*, videlicet laudans, & magnificans; & simul *delectabitur super salute sua*, quam se adeptam esse videbit, vel potius super ipsum Dominum, qui est salus eius, non solum anima, sed etiam corpus, imò omnes partes corporis, etiam intimæ, & abiectissimæ, quales sunt ossa; quæ sensum non habent: nec solum *ossa*, sed *omnia ossa*, etiam minima gestient præ voluptate, & si sensum & vocem haberent, exclamarent vtique & dicerent, *Domine quis similis tibi?* nihil enim est in terra, neque in cœlo te fortius, benignius, sapientius, amabilius: quippè qui tā potenter, & misericorditer eripis pauperem de manu hostis multo fortioris ipso, qui violēter eius bona, & ipsam vitā rapere cupiebat. S. Augustinus more suo allegoricū sensū persequēs, per *ossa* intelligit viros perfectos, qui sunt in Ecclesia, per carnem verò homines infirmos, vt sensus sit, quamuis tēpore tentationis, vel persecutionis caro mystici corporis Ecclesiæ cedat, ossa tamen non cedent, sed resistent, ac dicent, *Domine quis similis tibi?* Quod attinet ad verba, illud salutari suo, in Hebræo est salutem suam. Sed quia secunda pars versiculi, vt plurimū repetit, explicat primam, & in prima dictum est, *exultabit in Domino*, rectè S. Augusti-

gustinus per *salutare* intelligit ipsum Dominum, qui supra dixit: *Salus tua ego sum.* Illud autem, *omnia ossa mea dicent*, simile est illi, quod habetur in Psalmo.102. *Benedic anima mea Dominum, & omnia quæ intra me sunt, nomini sancto eius.* Significatur autem in hac phrasi perfecta quædam lætitia, quæ totum hominem repleat. Aliquando enim animus gaudet, sed corpus dolet, & tunc non est plena perfectaque lætitia: sed quando sanabit Dominus omnes languores nostros, & replebit in bonis omne desiderium nostrum; tum demum totus homo inenarrabili voluptate perfusus exultabit in Domino, & omnes partes eius vsque ad ossa insensibilia dicent Domino, *quis similis tibi?* sicut enim res insensibiles sitire dicuntur, quando carent necessariis adiumentis, iuxta illud, *Sitiuit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea*, sic etiam eædem res insensibiles, quando defectus earum tolluntur, exultare & gestire dici possunt. Illud, *Domine quis similis tibi*, in Græco geminatur *Domine Domine*, sed neque geminatio habetur in Hebræo, neque legitur ab Augustino, vel Theodoreto, vel Euthymio. Illud eripiens inopem, in Hebræo facilius connectitur cum superioribus, sic enim ad verbum legitur, *Domine quis sicut tu, qui eripis inopem*, est itaque sic connectenda sententia, *Domine quis similis tibi, qui es eripiens inopem de manu fortiorum eius?* illud quoque, *de manu fortiorum eius*, in Hebræo clarius est. Sic enim legimus, *eripiens inopem à robusto præ ipso*, id est, ab hoste robustiore, quam ipse sit. Sed Latinus Interpres reddidit ad verbum quod inuenit in Græco. Denique pro illis verbis *à diripientibus eum*, in Hebræo solum est *à violento*, sed Interpretes explicare voluerunt latius quod vnico verbo continebatur in textu originali.

XIII. *Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me.*

XIV. *Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.*

Pergit nunc Propheta ad secundum genus persecutionum, quo impij testimoniis falsis, non ex insidiis, sed palam iustos persequuntur, & mire exaggerat nequitiam horum testium: primo dicit, *surgentes*, vt significet eos non expectasse citationem, sed per se venisse. Secundo addit, *quæ ignorabam*, vt ostendat accusari iustum ab iniquis testibus, de eo quod nec fecerat, nec cogitauerat. Dicimur enim ignorare, quæ non probamus, nec vnquam fecimus, ac si facere nescíremus. Sic de Christo dicit Apost. 2. Cor. 5. *Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit.* Tertio addit, *interrogabant me*, vt ostendat audaciam, ac impudentiam testium, qui non contenti falsum testimonium dixisse coram Iudice, ipsum etiam virum iustum coram arguere, & interrogare audent. Quarto addit, *retribuebant mala pro bonis*, vt ostendat falsos istos testes nulla iniuria lacessitos, sed contra beneficiis affectos, ex mera malitia ad calumniandum adductos. Addit vltimo *sterilitatem animæ meæ*, vt ostendat per falsa testimonia impios illos non quærere leue aliquod malum, sed omnium maximum. Potest enim sterilitas hoc loco posita duobus modis accipi, primo generatim pro desolatione, & vastitate vniuersali, qualis accidit sancto Iob, qui vna die amisit opes, filios, sanitatem. Et huc pertinet expositio Theodoreti, & Euthymij, qui accipiunt *sterilitatem* pro obliuione, id est, tali desolatione, vt ipsum etiam nomen obliuioni tradatur. Potest secundo accipi sterilitas pro vno genere mali, sed maximæ æstimationis, tum apud Diabolum, qui illud per ministros suos inferre conatur, tum apud hominem iustum, qui illud cogitur pati. Id malum est, vt homo iustus infamiæ per falsa testimonia notatus, sterilis, & orbus maneat, vt nec fructum facere possit, & quod iam fecit, pereat. Sic S. Augustinus exponere videtur.

Ego autem cum mihi molesti essent induebar cilicio. XV.

Humiliabam in ieiunio animam meam XVI.

&

& oratio mea in sinu meo conuertetur.

Antequam Propheta de tertio genere persecutorum loqui incipiat, exponit quid egerit aduersus persecutores secundi generis, ac dicit se non reddidisse malum pro malo, neque de vindicta cogitasse, sed ad Deum orandum cum magna humilitate se conuertisse. *Cum*, inquit, *Aduersarij mihi molesti essent*, non superbè illis insultaui, sed sacco indutus, ieiunare cœpi, vt oratio mea Deum facilius placaret. Saccus enim, & ieiunium sunt alæ orationis. Sic Rex ille Niniuitarum cum sacco, & ieiunio orans exauditur, Ionæ. 3. Quod idem legimus de Rege Achab. 3. Reg. 25. Vnde, & Sapiens dixit, *Oratio humiliantis se nubes penetrabit.* Addit verò, *& oratio mea in sinu meo conuertetur*, vt ostendat se fructum orationis non dubium expectare. Ponitur enim, *in sinu meo*, pro *in sinum meum*, vt habetur in textu Hebræo,& Græco; quasi dicat, oratio ex tanta humilitate profecta non reuertetur ad me vacua, sed sinum meum cælesti consolatione implebit. Possumus etiam, si velimus, illud, *in sinu meo*, accipere vt iacet, in casu auferendi, exponere hunc locum de frequentia orationis, vt sensus sit, oratio mea in sinu meo existens, sæpiùs reuertetur & recurret, vt quod semel, aut iterum quærens non inuenit, perseuerando, id est, sæpius reuertendo inueniat. Et quamuis ad litteram hæc non videantur conuenire Christo, quem in Euangelio non legimus indutum cilicio ieiunasse,& orasse, dum persecutiones pateretur: conueniunt tamen eidem Christo, prout est in membris suis; hoc est enim proprium membrorum Christi, dum aduersa patiuntur, non cum aduersarijs contendere: sed ad cor suum redire, & Deum humiliter deprecari. Quod ad verba attinet, illud, *cùm mihi molesti essent*, in Hebræo est, *bachalotham*, *cùm ipsi infirmarentur.* בחליתם Sed verisimile est, Septuaginta Interpretes legisse cum alijs punctis, vel cum additione alicuius alterius litteræ, in coniugatione, Piel, vel Hiphil. Tunc enim accipi debet actiuè illud verbum, vt non solùm Septuaginta, sed etiam S. Hieronymus ex Hebræo vertit. Sic enim legimus apud Hieronymũ. *Cùm infirmarer ab eis*, id est, cum ipsi me ægrotare facerent, quod est idem cum eo, quod legunt Septuaginta, *cùm mihi molesti essent*. Potest etiam dici, Septuaginta, & S. Hieronymum legisse, *cùm infirmarentur ipsi*, vt nunc legimus in Hebræo, sed altius cogitasse, Prophetam loqui de illa ægrotatione animi; quæ semper coniuncta est cum iniusta persequutione, quicunque enim alium iniustè persequitur, seipse lædit, & vastat; & dum alium ægrotare facit morbo pœnæ, ipse ægrotat morbo culpæ. Rectè ergo sententiam reddiderunt Septuaginta, & S. Hieronymus, idem enim est, quo ad sensum, *cùm mihi molesti essent*, &, *cùm morbi iracundiæ*, vel odij, vel inuidentiæ, *aduersùs me ægrotarent.* Illud autem, *induebar cilicio*, in textu Hebræo, & Græco est, *induebar sacco.* Ex quo intelligimus per cilicium non esse intelligendum indumentum ex pilis animalium, quod interius adhiberi solet, vt legimus de Rege Ioram. 4. Reg. 6. sed vestem sacceam, qua exterius etiam ad significandam humilitatem aliqui vtuntur vt de Rege Niniuitarum Ionas testatur: illud, *humiliabam in ieiunio animam meam*, phrasis est Hebraica, passim enim Hebræi animam ponunt pro toto homine.

Quasi proximum, & quasi fratrem nostrum sic complacebam: quasi lugens, & contristatus, sic humiliabar.

XVII. Hic versiculus multò clarior est in textu Hebræo, quam in Græco, vel latino. Sic enim ad verbum reddi potest cum S. Hieronymo, *Quasi ad amicum, quasi ad fratrem meum, sic ambulabam: quasi lugens mater tristis, sic incuruabam*: & sensus est, ego non solum in tribulatione positus non reddidi malum pro malo, sed reddidi bonum pro malo: sic enim affectus fui erga vnumquemque Aduersariorum, vt amicus

erga amicum, & imo vt frater erga fratrem vel potius, vt mater erga filium paruulum, & languentem. Sicut enim mater videns filium ægrotantem, incuruat se tristis, & gemens ad eum suscipiendum: sic, & ego me cum aduersariis meis gessi. Non potuit grandius, & luculentius exprimi pius affectus erga inimicos. Et quidem, Propheta Dauid opere præstitit, quod hoc loco in persona Christi,& sua,& omnium perfectorum virorum expressit. Dauid enim Saulem,quē vt fratrem,dum viueret dilexit, mortuum vt filium defleuit. Idem fecit multo excellentius Christus,qui videns ciuitatem fleuit super illam, Luc. 19. seque gallinæ pullos sub alas congregare satagenti comparauit, Mat. 23. Lectio Latinæ editionis eundem sensum habet, sed obscura est, quia verba Græca totidem verbis Latinis reddidit. Sed ex Hebraica lectione illustranda,& supplenda est. Hic igitur erit sensus, *quasi proximum, quasi fratrem nostrum sic complacebam*, id est, cōplacebam mihi, siue affectus eram erga vnumquemque aduersariorum, quasi erga proximum, siue socium, & amicum, immo etiam erga fratrem nostrum *Quasi lugens, & contristatus sic humiliabar*, id est, non solum affectus eram ad persecutorem meum, vt ad proximum & fratrem, sed *humiliabar*, & inclinabam me ad eum, ex compassione dolens, & contristatus de malis eius, quomodo pia mater inclinatur tristis ad filium languidum, & iacentem.

XVIII. *Et aduersum me lætati sunt, & conuenerunt, congregata sunt super me flagella, & ignoraui.*

Docet consequenter Psalmus, persecutores iustorum reddere mala pro bonis, & simul transit ad tertium genus persecutionum, quo non contenti impij fraudibus, & calumniis iustos vexasse, flagellis quoque eos aggrediuntur. *Et aduersum me lætati sunt*, ego de malis eorum dolebam, ipsi de malis meis lætabantur: neque hac impietate contenti, *conuenerunt aduersum me* flagellis armati, vt me, si possent, occiderent; *& ignoraui*, id est; ignoraui eorum consilia, & ideo præcauere non potui, vel ita me patienter gessi, ac si quid facerent ignorarē. Quod attinet ad verba, pro, *& aduersum me*, Sanctus Hieronymus vertit, *& in infirmitate mea*, vox enim Hebraica, *tsalgi*, potest significare, latus meum, & infirmitas mea. צלעי Priorem significationem sequuti sunt Septuaginta, & ideo verterunt, *aduersum me*, quod fere est idem quod ad latus meum. Posteriorem sequutus est Sanctus Hieronymus. Sed in sententia non est varietas. Illud autem, *congregata sunt super me flagella*, in Hebræo est, *congregati sunt super me flagellantes*, sed idem est sensus. Denique pro, *ignoraui*. Sanctus Augustinus legit, *ignorauerunt*, & refert ad persecutores, qui vere ignorauerunt, quam magnos viros percuterent, cum Christum, vel sanctos flagellarent. Sed quamuis vox Græca sit ambigua, tamen Hebraica non est ambigua, nec potest reddi in prima persona: proinde recte habet Latina vulgata editio, *& ignoraui*, vt etiam legunt Theodoretus, & Euthymius Græci.

Dissipati sunt, nec compuncti tentauerunt me: subsannauerunt me subsannatione, frenduerunt super me dentibus suis. XIX.

Pergit explicare malitiam aduersariorum, ac dicit, eos non potuisse implere quod cupiebant, diuina prouidentia protegente suos, ne ab iniquis persecutoribus læderentur. Sed nec sic quidem quieuisse eos: nam quos non potuerant flagellis verberum mouere, tentabant flagellis verborum, irrisionibus, & comminationibus terrere: *Dissipati sunt*, inquit, id est, qui conuenerant in vnum, vt nocerent & flagellarent, diuisi sunt ab inuicem, Deo dissipante eorum conuenticulum: sed non propterea *compuncti sunt*, id est, non resipuerunt, vel, vt proprie sonat vox Hebræa, *damu, non siluerunt & quieuerunt*, vt par erat. Sed potius tentauerunt me, nimirum ad iracundiam prouocare, quia *subsannauerunt me subsannatione* irrisoria, & *frenduerunt contra* דמו

me dentibus suis, minas crudeles intentantes. Quod attinet ad verba, quod in Græco & Latino legimus, *tentauerunt me, subsannauerunt me subsannatione*, S. Hieronymus ex Hebræo vertit, *in simulatione verborum fictorum*. Sed verba ipsa Hebraica, neque
בחנפי hunc sensum, neque illum recipere videntur: sic enim legimus, *bechanphe lahage*
לעגי *mahog*, id est, *in hypocrisi, siue simulationibus*
מעוג *subsannationum verbi otiosi*. At profecto omnino credibile est, LXX. Interpretes aliter legisse, & libros optimos habuisse, præsertim cum verba Hebraica, vt nunc leguntur cum punctis Rabinorum, nihil significare videantur. Existimo igitur mutanda esse puncta, & ex nomine, & in simulationibus, faciendum esse verbum modi infiniti cum affixo primæ personę, quod reddendum erit,
חנף in tentando me. Nam etsi, *chanaf*, simulare, & hypocritam esse significet, tamen tentare proprium est hypocritarum, iuxta illud Domini: *Quid me tentatis hypocritæ?* & idem est, in tentando me, quod, in hypocrisi agendo mecum, & similiter ex nomine subsannationum, faciendum erit verbum temporis præteriti cum affixo primæ personæ, & tunc
XIX. sensus erit, subsannauerunt me; illud au-
מעוג tem *mahog*, significat quidem verbum otiosum, sed significat etiam subsannationem. Proinde integer sensus erit, *in tentando me subsannauerunt me subsannatione*, quod est idem cum eo, quod nos habemus, *tentauerunt me, subsannauerunt me subsannatione*.

XX. *Domine quando respicies? restitue animam meam à malignitate eorum, à leonibus vnicam meam.*

Expositis persecutionibus, reuertitur Propheta in persona iustorum omnium, qui persecutionem patiuntur, ad orandum Deum, vt finem cum principio coniungat. Et quoniam videtur Deus non respicere quid in terris fiat, quando non punit iniustos, ideo dicit: *Domine quando respicies?* id est, quando te videre mala impiorum puniendo demonstrabis? *Restitue animam meam à malignitate eorum*, id est, eripe vitam meam de periculo, in quo versatur, dum est in potestate malignorum, & restitue illam in pristinam securitatem, siue, restitue mihi vitam, quam pene amisi, dum est in manibus malignorum. Quod ipsum repetit, & clarius explicat, dum adiungit, *à leonibus vnicam meam*, id est, restitue mihi animam, quæ est mihi vnica, ac per hoc dilectissima, quod facies eruendo eam à potestate inimicorum, qui crudelitate & ferocitate leones dici possunt, & *frendent*, vt supra dictum est, *dentibus suis*. Quod ad verba attinet, illud, *à malignitate*, S. Augustinus legit, *ab astutiis*. S. Hieronymus autem vertit, *à calamitatibus*. Causa diuersitatis fuit, quia vocem Hebraicam,
missothem, deduxerunt Septuaginta à ver- משאיתם
bo, *nasa*, quod est, *decipere*, & ideo S. נשא
Augustinus legit, *astutiis*, & noster Interpretes, *à malignitate*: at S. Hieronymus
deduxit ab alia radice, nimirum à *sia*, שאה
quod est *desolari*, & ideo vertit, *à calamitatibus*, sed idem est sensus, vt patet. Per *vnicam*, S. Augustinus intelligit Ecclesiam, quam Christus erui vult à persecutoribus. Quod quidem verum est, sed ad literam videtur omnino referendum ad animam, seu vitam. Sicut etiam illud Psal. 21. *Erue à framea Deus animam meam, & de manu canis vnicam meam.* Anima enim recte dicitur vnica, quasi vnice dilecta. Vita enim temporalis est fundamentum omnium bonorum temporalium; & vita æterna omnium bonorum simpliciter. Itaque & Dominus ait in Euangelio Matth. 16. *Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?* & tamen multi ita desipiunt, vt pro nihilo libenter perdant animam, quam vnice amare debuissent.

Confitebor tibi in Ecclesia magna, in populo graui laudabo te. XXI.

Promittit se non fore ingratum, si liberationem ab aduersariis obtineat. *Confitebor tibi*, inquit, *in Ecclesia magna*, id est, non abscondam beneficium tuum, sed publice

publice coram omnibus prædicabo: & idem repetit aliis verbis, *in populo graui laudabo te.* Idem enim est confiteri & laudare, idem quoque Ecclesia magna, & populus grauis. Dicitur enim Ecclesia magna ratione multitudinis, quod proprie significat vox Hebræa, *rab*, id est, Ecclesia multa; & similiter dicitur populus grauis, siue, vt significantius habetur in Hebræo, *hazum*, robustus, ratione multitudinis. Tunc enim robustus est populus, cum tam multis viris abundat, vt hostes non timeat. Videtur etiam Propheta ad Ecclesiam Christianam respicere, in qua laudatur assidue Deus ob piorum liberationem. Est enim Ecclesia Christiana vere multa & magna, cum totum orbem terrarum obtineat; & vere grauis & robusta, cum *portæ inferi aduersus eam præualere non possint*, Matth. 16. Ecclesia quoque triumphans, Ecclesia magna erit, cum de ea scriptum sit, Apoc. 7. *Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat:* & populus robustus, cum ibidem additum sit, *& palmæ in manibus eorum.*

רב

עצום

XXII. *Non supergaudeant mihi, qui aduersantur mihi inique; qui oderunt me gratis, & annuunt oculis.*

Redit ad orationem quam inchoauerat, & petit liberari à persecutoribus, præsertim hypocritis, qui simulant se amicos, cum nihil minus sint. *Non supergaudeant mihi*, id est, non gaudeant super me, siue non lætentur de interitu meo, *qui aduersantur mihi inique*, id est, qui me persequuntur fingentes amicitiam, nam in Hebræo habetur, *scecher*, quod mendacium proprie significat: vnde S. Hieronymus vertit, *inimici mei mendaces:* & hæc ipsa est maxima iniquitas, persequi hominem, & decipere specie amicitiæ. Hoc idem declaratur, & repetitur in sequentibus verbis, *qui oderunt me gratis, & annuunt oculis*, id est, qui sine causa me oderunt, cum nihil mali illis attulerim, & tamen fingunt amicitiam, annuendo oculis, salutantes, blande aspicientes & approbantes quę dico. Quid est, inquit Augustinus, annuere oculis? pronunciantes vultu, quod in corde non gerunt.

שקר

Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, & in iracundia terræ loquentes dolos cogitabant. XXIII.

Declarat Propheta, cur dixerit de inimicis suis, *& annuunt oculis*, & dicit, quoniam ipsi quidem mecum verbis exterioribus pacifice loquebantur, quasi amici essent; sed interius præ iracundia disrumpebantur, *& cogitabant dolos*, quibus me perderent: hæc de sensu. In verbis magna difficultas est. Nam Hebraicus codex ad verbum sic habet, *quoniam non pacem loquebantur, & super scissuras terræ verba dolosa meditabantur.* Et sic etiam vertit S. Hieronymus, nisi quod pro *scissuras terræ*, ponit *in rapina terræ*. Græcus vero codex sic habet, *quoniam mihi quidem pacifica loquebantur, & super iracundiam dolos cogitabant.* Et sic legunt & interpretantur S. Augustinus, Theodoretus, & Euthymius. Sed obseruandum est, vocem Hebraicam *lo*, quæ significat *non*, à LXX. Interpretibus lectam fuisse *li*, quæ significat *mihi*, & omnino credibile est, LXX. Interpretes habuisse libros Hebraicos emendatiores: proinde non videtur ambigendum, meliorem esse lectionem Latinam vulgatæ editionis, quæ respondet voci, quam in suis libris habuerunt Septuaginta, quam ea sit, quam nunc habemus in Hebræo. Quod autem in Hebræo habetur, *super scissuras terræ*, verterunt Septuaginta, *super iracundiam*, quia intellexerunt sermonem Prophetæ esse metaphoricum, & per *scissuras terræ*, significatam esse iracundiam, quæ est quædam scissura cordis terreni & animalis. Qui enim irascuntur, ij disrumpuntur interius, & quietem ac pacem amittunt: & quidem Latinus Interpres addere voluit vocem illam, *terræ*, quam inuenit in Hebræo; sed Græcus Interpres satis esse putauit, eam subintelligi in voce iracundiæ, quæ est feruor circa cor. Explicanda igitur est vox illa, *terræ*, vt accipiatur pro corde terreno & animali, vt diximus. Cur autem S. Hieronymus vertit, *rapinam terræ*, non assequor, nisi per scissuras metaphorice intellexerit rapinam, aut forte vox Hebraica hoc etiam

לא

לי

etiam significare possit Sed absolute præferenda est interpretatio LXX. Interpretum, quam Ecclesia in Latina editione sequitur. Quod autem in Latina editione nos habemus, *loquentes dolos cogitabant*, non differt in sensu à verbis Hebraicis, *verba dolosa cogitabant.* Idem enim est, verba dolosa cogitare, & , loquendo intra se dolos cogitare. Neque multum refert, quod Septuaginta non habeant, verba, aut, loquentes, sed simpliciter, *dolos cogitabant*, quia in ipsa cogitatione satis intelligitur interna locutio.

XXIV. *Et dilatauerunt super me os suum: dixerunt, Euge, euge, viderunt oculi nostri.*

Quam sit verum, quod supra dixit de inimicis suis, quod simulato corde pacifice loquerentur, ostendit Propheta in persona iustorum in hoc versiculo, vbi dicit, eosdem inimicos, qui aliquando blandiebantur & annuebant oculis; postea cum in eas calamitates incidisset, quas illi fraudulenter concinnauerant, dilatato ore cœpisse aperte insultare, & inter se gratulari, ac dicere, Vidimus tandem, quod tantopere cupiebamus. Hoc totum in Christo, qui caput iustorum est, impletum legimus in Euangelio: aliquando enim pacifice loquebantur inimici dicentes: *Scimus, quia verax es, & viam Dei in veritate doces:* sed interim dolos meditabantur, vt caperent eum in sermone. Cum autem illum cruci affixum viderunt, *dilatauerunt os suum insultantes, & dicentes: Vah qui destruis templum Dei,* &c. Quod ad verba attinet, conueniunt codices omnes, eo excepto, quod interiectionem Hebraicam, האח *heach*, Septuaginta reddiderunt, *Euge*, S. Hieronymus, *vah*, & *Euge* est lætantis, *vah* insultantis: sed parum refert, nam vtraque est exultantis, & exultatio inimicorum quædam insultatio est.

XXV. *Vidisti Domine ne sileas, Domine ne discedas à me.*

XXVI. *Exurge Domine, & intende iudicio meo, Deus meus; & Dominus meus in causam meam.*

XXVII. *Iudica me secundum iustitiam tuam, Domine Deus meus: non supergaudeant mihi.*

Redit Propheta ad orationem, idipsum aliis & aliis verbis repetens ad insinuandum affectum. *Vidisti*, inquit, *Domine*, quanta videlicet sit oppressio pauperis serui tui, *ne sileas*, quasi non videas, aut non possis, aut non velis defendere sperantes in te. *Ne discedas*, vel, vt habet vox Hebraica, ne elongeris à me, id est, ne deseras me in tribulatione positum, quomodo faciunt qui procul abeunt. Nec solum non sileas, & non discedas, sed nec sedeas, quasi ociose spectans, vel dormitans; sed exurge, & quasi iudex iustus & potens intende diligenter animum ad iudicium meum, id est, ad litem, quam cum persecutoribus habeo, intende, inquam, Deus meus in causam meam, & iudica me secundum iustitiam tuam Domine, id est, si iustitia tua, quæ rectissima est, iudicat me iniuste ab aduersariis opprimi, libera me de manibus eorum, vt non amplius gaudeant super miseriis meis.

Non dicant in cordibus suis, euge, euge animæ nostræ; nec dicant, deuorabimus eum. XXVIII.

Erubescant, & reuereantur simul, qui gratulantur malis meis. XXIX.

Induantur confusione & reuerentia, qui magna loquuntur super me. XXX.

Explicat id, quod dixerat, non supergaudeant mihi, *non dicant*, inquit, *in cordibus suis, Euge, euge animæ nostræ*, id est, non exultent in cordibus suis super vitam meam, quasi iam extinctam. Sicut enim illud, *non supergaudeant mihi*, significat non gaudeant super me; sic etiam hoc, *non dicant euge animæ nostræ*, debet exponi, non dicant euge super animam nostram, & explicat in verbis sequentibus, *Nec dicant*, inquit, *deuorabimus eum*, id est, non possint iactare ab eis, quasi à leonibus me deuoratum. Sed contra potius amissa spe victoriæ erubescant & reuereantur, id est, verecundentur simul omnes inimici mei, qui nunc spe victo-

riæ

riæ gratulantur sibi de malis meis, id est, mihi imminentibus. Nec solum leuiter erubescant & verecundentur, sed *induantur confusione & erubescentia*, id est, toti cooperiantur confusione, *qui magna loquuntur super me*, id est, qui magnifice iactabant potentiam suam super me. Aliqui legunt, *maligna*, pro *magna*: sed nostra lectio consentit Græcæ & Hebraicæ veritati.

XXXI. *Exultent & lætentur, qui volunt iustitiam meam, & dicant semper; magnificetur Dominus, qui volunt pacem serui eius.*

XXXII. *Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam, tota die laudem tuam.*

Quemadmodum precatus est Propheta, vt iniqui confundantur; sic etiam nunc precatur, vt iusti exultent & lætentur, qui bene sibi volunt, & amant innocentiam suam, vel cupiunt iustitiam suam palam apparere. Excitat quoque ad laudem Dei omnes qui cupiunt pacem suam, quæ secutura erat ex liberatione sua ab omnibus malis. In Hebræo habetur, *qui vult pacem serui sui*. LXX. Interpretes videntur legisse verbum in numero multitudinis, quod in nostris libris est in numero singulari: sed vterque sensus optimus est. Claudit Psalmum Dauid, promittens gratiarum actionem pro accepto beneficio. *Lingua mea*, inquit, *meditabitur iustitiam tuam*, id est, exercebitur in prædicanda iustitia tua: & hoc ipsum repetit, & repetendo declarat, dicens: *Tota die laudem tuam*, id est, lingua mea tota die meditabitur laudem tuam, id est, exercebitur in prædicanda laude iustitiæ tuæ. Quod autem dicit, *tota die*, significat frequenter & assidue; ita vt nunquam tanti beneficij subrepat obliuio. S. Augustinus hoc loco pie monet, eum semper Deum laudare, qui semper bene agit.

* * *

PSALMVS XXXV.

Titulus & Argumentum Psalmi.

In finem seruo Domini Dauid.

DE hoc titulo dictum est in explicatione Psalmi 4. vbi primum legitur in finem. Sensus igitur est, Psalmus inspiratus seruo Domini Dauidi, qui canendus est iugiter vsque in finem, quia ad Christum pertinet, qui legis & Prophetarum est finis. Argumentum est, immensam fere esse quorundam hominum malitiam, sed multo maiorem Dei misericordiam & iustitiam.

EXPLICATIO PSALMI XXXV.

DIxit iniustus, vt delinquat in semetipso: non est timor Dei ante oculos eius. I.

Describit Propheta duas primas peccati radices, quarum altera est in voluntate, quæ decernit male agere: altera in intellectu, qui non cogitat timorem Domini prohibentis peccatum. *Dixit*, inquit, *iniustus, vt delinquat in semetipso*, id est, apud se, in corde suo, decreuit iniustus delinquere, id est, corde suo in peccatum consensit. *Non est timor Dei ante oculos eius*, id est, ideo corde peccatum elegit, quia oculis mentis non cogitauit timorem Domini omnia videntis. Vbi timor ponitur pro obiecto timoris, id est, non cogitauit Deum iustum, fortem, videntem omnia: ex qua cogitatione timorem tantæ potestatis sine dubio concepisset. Sicut enim qui timet hominem, non audet in conspectu eius malum exterius facere; ita qui timet Deum, non audet interius cogitare, quoniam Deus etiam corda scrutatur. Quod attinet ad verba, tres primæ Hebraicæ voces sic ad literam verti possent: *Dictum præuaricationis impij*, sed vox illa, *neum*, quamuis proprie *dictum* significet, tamen accipitur passim pro verbo *dixit*, illud autem *pesah*, quod significat *præuaricationem*, mutatis pun-

פשע punctis, quæ à Rabinis apposita sunt, legi poterit, *poseah*, id est, *præuaricator*, siue *iniustus*: לרשע sic etiam illud, *larasah*, quod S. Hieronymus vertit, *impij*, mutatis punctis significabit, *ad delinquendum*, siue, *vt delinquat*, vt Græci & Latini codices habent. Et hæc sine dubio vera lectio est, quod confirmat litera ל *lamed*, quæ signum est verbi modi infiniti, non autem nominis ex casu genitiuo. Illud לבי autem, *in semetipso*, in Hebræo est, *libbi*, *in medio cordis mei*, sed corrupta videtur litera Hebraica mutatione vnius literæ: nam ipse etiam S. Hieronymus vertit, *cordis eius*, non *cordis mei*. Itaque legendum videtur, לבו *libbo*, id est, *corde suo*.

II. *Quoniam dolose egit in conspectu eius; vt inueniatur iniquitas eius ad odium.*

Demonstrat in hoc versiculo Propheta, quod dixit, iniustum non habere timorem Domini. *Nam*, inquit, *in conspectu ipsius Dei dolose egit cum ipso Deo*, & omnibus hominibus adeo grauiter, *vt iniquitas eius non inueniatur apud Deum* ad veniam, sed *ad odium*, quod certe nunquam fecisset, si Deum timuisset. Quis enim delinquere audeat in conspectu Iudicis, si Iudicem timeat? Verba Hebraica & Græca possunt alium sensum facere, nimirum, quod iniustus dolose agit, cum videtur velle redire ad cor, & confiteri peccata: nam non quærit peccata sua, dum conscientiæ suæ secreta rimatur, vt vere illa odio habeat, sed tantum vt fallat Deum, vel homines: & hunc sensum persequitur S. Augustinus. Verba Hebraica sic sonant: *Quoniam dolose egit aduersus eum in oculis eius ad inueniendam iniquitatem eius, ad odiendum.* Græca vero sic habent: *Quoniam dolose egit in conspectu eius, inuenire iniquitatem suam, & odisse.* Quamuis autem sensus posterior verus sit, & verbis Prophetæ aptari possit: tamen prior sensus est magis vniuersalis, & melius connectitur cum superioribus, & magis conuenit cum vulgata Latina editione; & non difficulter accommodari potest verbis Hebraicis & Græcis. Quod enim dicitur in codice Hebraico, *ad inueniendum iniquitatem eius ad odium*, hunc sensum facit, Vt inueniat Deus iniquitatem eius ad odiendum, id est, non ad parcendum, sed ad puniendum. Quod autem dicitur in Græco codice, *inuenire iniquitatem suam, & odisse*, potest etiam legi, *inuenire iniquitatem eius, & odisse*, id est, vt Deus inueniat iniquitatem eius, & non ignoscat, sed odio habeat & puniat: neque enim Græci habent discrimen inter *eius*, & *suam*, vt nos Latini habemus, proinde illud αὐτοῦ, quod S. Augustinus legit, *suam*, noster Interpres legit, *eius*.

Verba oris eius iniquitas & dolus; noluit intelligere, vt bene ageret. III.

Dixit Propheta hominem impium dolose agere, nunc addit etiam dolose loqui, additurus postea etiam dolose cogitare, vt vndique manifestetur insignis peruersitas eius, qui Deum non timet. *Verba*, inquit, *oris eius*, sunt conformia factis, nimirum iniusta, imo tam iniusta, vt non sit aliud nisi *iniquitas & dolus*, quicquid loquitur, eo tendit, vt vel lædat aperte, vel decipiat. *Noluit intelligere, vt bene ageret*, id est, neque potest excusare culpam suam, prætexendo ignorantiam: voluntarie enim ignorauit, cum non curauerit discere legem iustitiæ, vel per se inuestigando, vel ab aliis quærendo; quoniam decreuerat male agere: & vt male ageret, scientiam bene viuendi contempsit.

Iniquitatem meditatus est in cubili suo; astitit omni viæ non bonæ: malitiam autem non odiuit. IV.

Ordine retrogrado descripsit primo opera iniusta, deinde verba iniqua, nunc tandem cogitationes & affectiones malas describit: quamuis enim ex corde, vt est in Euangelio, procedant verba & opera mala: nos tamen ex operibus & verbis malis, quæ videmus & audimus, cognoscimus cogitationes & voluntates malas, quas videre & audire non possumus. *Iniquitatem*, inquit, *meditatus est in cubili suo*, id est, opera & verba iniqua, non casu aut imprudenter patra-

uit, vel effudit, sed in secreto cubilis sui multo ante meditatus est. *Astitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odiuit*, id est, dum meditaretur in corde suo, & varia consilia occurrerent, quasi viæ ad operandum, approbauit omnia mala consilia, & sic ingredi cœpit omnem viam non bonam, quia corrupta est eius voluntas, & ideo malitiam non odiuit, sed amauit potius, non quia mala est, sed quia vtilis visa est. Illud, *omni via non bona*, positum est pro *omni via mala*, ac si diceret, non placuit illi vllum consilium bonum; sed è contrario elegit sequi omnia mala consilia, & sic astitit viæ non bonæ, id est, stetit in via non bona.

V. *Domine in cœlo misericordia tua: & veritas tua vsque ad nubes.*

VI. *Iustitia tua sicut montes Dei, iudicia tua abyssus multa.*

Transit Propheta ad alteram partem Psalmi, atque ostendit, magnam quidem esse aliquorum hominum malitiam; sed maiorem esse in Deo bonitatem, quæ in misericordia & iustitia eius consistit. Ac de misericordia dicit: *In cœlo misericordia tua*; id est, tam magna est misericordia tua, vt à terra ad cœlum pertingat, & omnia repleat: quod clarius habetur in Psalmo 107. *Magna est misericordia tua super cœlos.* Misericordiæ adiungit veritatem, id est, fidelitatem, quæ facit obseruari, quod misericorditer promittitur; de qua dicitur in Psalmo 144. *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis. Et veritas tua vsque ad nubes*, id est, misericordia vsque ad cœlum pertingit cum sua comite veritate, quæ ipsa quoque extenditur *vsque ad nubes*, id est, vsque ad cœlum, in quo sunt nubes. Neque minor est in Deo iustitia, quæ reddit vnicuique secundum opera sua. Nam *iustitia tua*, inquit, *sicut montes Dei*, id est, magna est instar montium altissimorum, qui nubes aliquando superant. Dicuntur enim res magnæ res Dei, vt alio loco Psal. 79. *Sicut cedros Dei.* Adiungit iustitiæ iudicia, quę sunt actus iustitiæ, ac dicit: *Iudicia tua abyssus multa*, id est, profunda & inscrutabilia, quomodo profundissima vorago, quæ abyssus dicitur, oculis penetrari non potest. His omnibus corporalibus similitudinibus altitudinis & profunditatis diuinæ misericordiæ & iustitiæ, nec non veritatis & iudiciorum, nihil significatur aliud, nisi misericordiam & iustitiam Dei maiora esse, quam vt à nobis perfecte intelligi possint; quemadmodum oculis corporalibus non pertingimus ad ea, quæ superant nubes, vel quæ sunt infra terram.

VII. *Homines & iumenta saluabis Domine, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus.*

Ostendit nunc Propheta, misericordiam Dei maximam esse, quoniam saluat homines & iumenta, id est, conseruat, nutrit, replet corporalibus bonis, non solum homines, id est, eos qui ratione vtuntur; sed etiam iumenta, id est, eos qui instar iumentorum, solo sensu & appetitu ducuntur, quorum malitiam supra explicauit. Et vere infinita & stupenda est misericordia & benignitas Dei, qui cum posset impios & blasphemos iustissime perdere, & ad nihilum redigere; tamen illo ipso tempore, quo blasphemant & maledicunt Deum, & mandata omnia Dei præuaricantur, Deus illos quasi manibus propriis sustentat, portat & alit, delectationibus replet, Solem suum oriri super eos facit, & pluuiis de cœlo agros eorum & hortos rigat. Illud autem, *quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus*, admirantis est, ac si dicat, O quomodo multiplicasti misericordiam tuam Deus: Nam in Hebraico codice habetur, *Quam pretiosa est misericordia tua Deus.* Neque dissentiunt codices Græci; & nostra Latina editio hunc sensum facile recipit. Est autem optimus commentarius textus originalis, quando ex eo versio nostra explicari potest.

VIII. *Filij autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt.*

Dixit de misericordia erga impios & carnales, quos nomine iumentorum appellandos censuit. Nunc dicit de misericordia erga pios:

pios & spirituales, quos filios hominum vocat: quæ etiam iustitia dici potest respectu impiorum, quos tam eximiis bonis iuste priuandos esse decreuit. Ait igitur: *Filij autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt*, id est, iumenta quidem corporali salute contenta esse debebunt, quam etiam solam nouerunt, & solam appetiuerunt. At filij hominum, quasi pulli sub alis gallinæ, ita ipsi sub alis tuis Deus, amantissime collecti & quiescentes, omnia bona à te vno sperabunt. Quibus verbis significatur præcipua quædam prouidentia, & singularis beneuolentia Dei erga pios homines, & contra, summa quædam & securissima fiducia piorum ad Deum, qualis est gallinæ sollicitudo in fouendis pullis, & pullorum fiducia sub alis gallinæ. Qua similitudine, quoniam aptissima est, sæpe vtitur idem Propheta, vt Psal 62. *In velamine alarum tuarum sperabo, adhæsit anima mea post te:* & Psal. 90. *Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis.* Quam autem dulce sit, & quam anteponendum omnibus humanis deliciis, sub alis Dei foueri, & paternam, vel maternam pietatem ipsius experiri, nemo scit, nisi qui accipit.

VII.

IX. *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ: & torrente voluptatis tuæ potabis eos.*

Protectio sub alis Dei in hoc mundo habetur, vbi periculum est à morsibus miluorum & ferarum: at quod sequitur, in cœlesti patria nobis dabitur. Explicat autem Propheta bona illa ineffabilia eo modo, quo potest, id est, corporalibus similitudinibus, & quidem primum sumit similitudinem ab ipso recipiente, deinde ab ea re, quę recipitur. Ipse quidem recipiens tunc est contentus, cum est plenus, vt nihil amplius appetat. Ista plenitudo satians omnem appetitum describitur hoc loco aptissime per ebrietatem. Qui enim est auidus vini, tum demum est vere satur, cum est ebrius, tunc enim non amplius sitit vinum: sed in somnium resoluitur. Ita igitur & nos, qui in hac vita nunquam satiamur neque quiescimus, quantumlibet bona

VIII.

temporalia crescant, tum demum pleni & saturi, ac per hoc beati erimus, cum inebriabimur ab vbertate bonorum, quæ sunt in domo Dei, quia tunc omni appetitu satiato, resoluimur in somnum sempiternæ quietis. Dicit autem: *Inebriabuntur ab vbertate*, & non dicit, inebriabuntur à vino, quia vult nos intelligere, non accipi hoc loco ebrietatem proprie, sed vt significat plenam satietatem. Deinde adducit similitudinem ab ipsa re, quæ datur & recipitur, dicens: *Et torrente voluptatis tuæ potabis eos.* In torrente tria sunt, multitudo maxima aquarum ex montibus descendentium, repentina inundatio, vbi enim paulo ante nihil erat aquæ, repente conspicitur flumen ingens, denique impetus aquarum decurrentium, & secum omnia obuia rapientium. Sic igitur cœlestis beatitudo, aderit multitudo sapientiæ & scientiæ ex illo monte descendens, de quo dicitur Eccles. 1. *Fons sapientiæ Verbum Dei in excelsis*, id est, in excelso monte diuinitatis est fons sapientiæ Verbum Dei: ex quo monte & fonte repentina oritur inundatio in Beatis. Nam qui in hac vita magno labore & multo tempore, quasi guttatim sapientiam hauriebamus, ibi repente & in momento Deo clare viso affluemus omni scientia, non solum rerum creatarum, sed etiam omnium attributorum ipsius Creatoris, quæ abundantia sapientiæ & scientiæ rapiet animum magno impetu ad amorem & fruitionem summi boni. Neque enim in patria liberum erit diligere vel non diligere Deum, frui vel non frui bono tam magno, sed erit fœlicissima necessitas adhærendi summo bono, & per complexum intimum infinita suauitate fruendi.

Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. X.

Reddit rationem, cur ex visione Dei, sit futura in Beatis tanta sapientiæ & scientiæ inundatio, quia videlicet *apud Deum est fons vitæ*, qui idem est cum fonte sapientiæ. Deus igitur, qui fons est sapientiæ, hoc ipso fons est vitæ, quia sapere sapientibus est viuere: & quia

& quia fons est vitæ, hoc ipso fons est essendi, quia viuere viuentibus est esse. Dicitur autem fons sapientiæ, vitæ & essentiæ, quia non habet ab alio, vt sapiat, aut viuat, aut sit, sed ipse est sapientia, est vita, est esse, & omnia alia, quæ vtcunque sapiunt, viuunt, aut sunt, ab illo id habent. Vtitur autem Dauid nomine fontis, vt persistat in metaphora torrentis, quasi dicat, torrente nos potabis; quia apud te est fons, vnde torrens ille descendit. Dicit autem, *apud te est fons vitæ*, cum videretur dicere debuisse, fons sapientiæ, quia voluit ostendere vitam æternam iustis promissam, atque vt summum bonum ab omnibus desideratum, in hac summa sapientia consistere, iuxta verbum Domini, Ioan.17. *Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Addit vero, *in lumine tuo videbimus lumen*, vt tandem verbis clarioribus explicet, quod per metaphoras adumbrauerat. Nam in lumine tuo videbimus lumen, nihil aliud significat, nisi in te ipso, qui lux & fons luminis es, videbimus te lumen inaccessibile & indeficiens. Nunc enim videmus Deum, sed in speculo creaturarum, in mente nostra, quæ est imago Dei, ratiocinando & discurrendo ab operibus ad opificis notitiam, denique in fide, non in specie: tunc autem videbimus Deum in se ipso, & vt dicit Apostolus Paulus, *facie ad faciem*, & vt loquitur B Ioannes. *Videbimus eum sicuti est*, non sicut in imagine repræsentatur. Et quoniam, vt idem Ioannes dicit, 1. Ioann.1. *Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ*, ideo recte dicitur, *in lumine tuo*, id est, in ipsa tua diuinitate, quæ lux est, non in figuris & ænigmatibus, *videbimus lumen*, id est, te ipsum, *qui es lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Recte quoque Theologi ex hoc loco colligunt lumen gloriæ, quod necessarium esse volunt ad Deum videndum. Nam Deus lux quædam est, sed inaccessibilis, vt dicit B. Paulus 1. Timoth. 6. & ideo nisi mens eleuetur & confortetur quodam dono Dei, quod vocant lumen gloriæ, non potest obtutum figere in lucem illam increatam: proinde videbimus quidem lumen, quod est ipse Deus sed in lumine ipsius, id est, adiuti lumine gloriæ, quod ipse donat iis, quod ad sui visionem dignatur admittere. Sed prior explicatio videtur magis literalis.

Prætende misericordiam tuam scientibus te: & iustitiam tuam his, qui recto sunt corde. XI.

Docet nunc Propheta, magna ista bona, de quibus hactenus locutus est, ad solos iustos pertinere, quos paulo ante filios hominis appellauit, cum impios iumentorum nomine vocasset. Vtitur quidem Propheta forma loquendi imperatiui modi, sed vim habet apud Prophetas ea forma modi indicatiui, vt sæpe diximus. *Prætende*, inquit, *misericordiam tuam scientibus te*, id est, extende hanc magnam misericordiam tuam scientibus, id est, illis tantum, qui te cognoscunt notitia familiaritatis & amicitiæ, qui tecum versantur, te inuocant, qui audiunt te in præceptis tuis, & quos tu audis in precibus eorum. Quo modo loquendi dicitur in Euangelio, Matth.25. *Amen dico vobis, nescio vos: Et iustitiam tuam his, qui recto sunt corde*, id est, extende, siue porrige hanc misericordiam, quæ simul est corona iustitiæ, *his qui recto sunt corde*, id est, iustis & piis, qui cor habent rectum & conforme rectitudini tuæ, & ideo placent illis omnia mandata tua & iudicia tua. Idem enim repetit Propheta more suo diuersis vocabulis: nam scientes Deum notitia amicitiæ, ipsi sunt recti corde, & felicitas æterna misericordia & iustitia est, misericordia quidem, quia ex dono gratiæ facti sumus iusti ex impiis, & amici ex inimicis, & recti corde ex distortis & obliquis, & operarij bonorum operum ex operariis iniquitatis, sed tamen eadem felicitas est etiam corona iustitiæ, & merces bonorum operum. Nam vt habetur in Concilio Arausicano 2. Can.16. Debetur merces operibus bonis, si fiant; sed misericordia quæ non debetur, præcedit vt fiant.

Non

XII. *Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me.*

Solicitus iam de se Propheta, ne à tanto bono forte excidat, precatur Deum pro dono perseuerantiæ, ac præsertim contra vitium superbiæ, cui obnoxij sunt magni viri, qualis ipse erat. *Non veniat*, inquit, *mihi pes superbiæ*, id est, ne quæso sinas, vt mihi appropinquet pes superborum, ne forte manus ipsorum moueat me verbo, vel exemplo, vel alia tentatione, & deiiciat de statu gratiæ in foueam peccati. Nomine superbi & peccatoris, cuius pedem & manum, id est, cuius accessum & potentiam timet, intelligitur præcipue Diabolus, qui est Rex super omnes filios superbiæ; & deinde etiam ministri & satellites eius. Posset etiam cum S. Augustino ita exponi: *Non veniat mihi pes superbiæ*, id est, non contingat mihi, vt incipiam habere pedem superbiæ, id est, affectum superbiæ; & manus peccatoris non moueat me, id est, & operatio peccatoris non inducat me ad consensum peccati, & sic vel ex meo vitio, vel ex tentatione aliorum deiiciar de statu meo, & cadam.

XIII. *Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem; expulsi sunt, nec potuerunt stare.*

Reddit rationem, cur tantopere timeat sibi à superbia; quoniam, inquit, *ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem*, id est, *in superbia initium sumpsit omnis perditio*, vt ait Tobias c. 4. nam & primus Angelus cum sociis suis, & primus homo cum vxore sua, ob superbiam ceciderunt, & per eos peccatum in mundum intrauit. Et posteaquam ceciderunt à iustitia ad iniquitatem, expulsi sunt à Deo à loco fœlicitatis, & deiecti in profundum miseriarum. Nam *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*, vt dicunt Apostoli Petrus in epist. 1. cap. 5. & Iacobus c. 4. *Nec potuerunt stare*, in loco illo fœlicitatis, in quo posuerat illos Deus, vt ad maiora proueheret, si in bono perseuerarent.

* * *

PSALMVS XXXVI.

Titulus & Argumentum.

Psalmus ipsi Dauid.

IN titulo nihil est noui. Continet autem hic Psalmus pharmacum saluberrimum ad curandos animos pusillorum, qui facile scandalizantur, cum vident in hoc mundo impios prosperare, & inde dubitare incipiunt de prouidentia Dei, & animari ad imitanda opera impiorum. Non est in hoc Psalmo continuata quædam oratio, sed collectio quædam sententiarum, quasi aphorismorum, & ideo vt facilius memoria custodiretur, per Alphabetum digestus est, ita vt primus, quasi aphorismus continens duos versiculos, incipiat à prima litera, secundus à secunda, & sic de aliis. Quas literas notabimus, vt appareat distinctio sententiarum.

EXPLICATIO PSALMI XXXVI.

Aleph. *NOli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem.* I.

Quoniam tanquam fœnum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum cito decident. II.

Admonet Propheta, tanquam spiritualis medicus, fideles, vt si videant impios prospere agere, non prouocentur ad eos imitandos, neque irascantur, aut indignentur aduersus Deum, quasi iniustum: quoniam prosperitas impiorum non diu durabit, imo velocissime transibit, & tunc apparebit iustitia & prouidentia Dei, quæ impios non sinit diu exultare & lætari. Verba tamen sunt obscuriora, propter constructionem verborum cum præpositionibus, quæ Hebraismum, vel Græcismum redolent: sed conabimur perspicuam sententiam reddere. *Noli æmulari in malignantibus*, id est, noli prouocari ad æmulationem, siue, noli fieri æmulus, & riualis malignorum. In Hebræo est, *ne irascaris*, vel, vt S. Hieronymus reddit, *ne contendas cum*

malignantibus. Sed idem eſt ſenſus. Loquitur enim non de contentione, & pugna, quæ fit gladio, vel haſta; ſed de ira, & contentione æmulationis, quomodo quidam certant in theatro carminibus canendis, alij in agone curſu equorum, vel curruum, & iraſcuntur niſi vincant. Itaque ſenſus eſt, ne contendas cum malignantibus in temporalibus bonis per fas & nefas acquirendis, neque iraſcaris ſi minus bene æmulatio iſta ſuccedat. Quod ſequitur, *Neque zelaueris facientes iniquitatem*, idem eſt ac ſi dictum fuiſſet, neque indigneris ſuccenſus zelo ſuper operantibus iniquitatem, iniuſtum videlicet iudicans, vt Deus tantis bonis afficiat iniquos. Clarius id habetur in Pſal. 72. *Quam bonus Iſrael Deus his, qui recto ſunt corde: mei autem pene moti ſunt pedes, pene effuſi ſunt greſſus mei, quia zelaui ſuper iniquos pacem peccatorum videns*, id eſt, Deus quidem bonus videtur his qui conformes ſunt voluntati ipſius: ſed ego, qui non tanta rectitudine polleo, pene cecidi in ſcandalum; & dubitationem, dum zelo ſuccendor quaſi pro iuſtitia, & iraſcor ſuper impiorum proſperitate, dum cogito pacem, & reliqua bona, quæ poſſident, cum tormentis & pœnis digniſſimi ſint. Sequitur, *Quoniam tanquam fœnum velociter areſcent, & quemadmodum olera herbarum cito decident*. Aptiſſima ſimilitudo ad oſtendendam breuitatem temporalis proſperitatis. Fœnum ſiquidem, & olera non habent profundas radices, vt cedri, & palmæ, quibus comparari ſolent iuſti. *Iuſtus*, inquit, *vt palma florebit, ſicut cedrus libani multiplicabitur*. Inde fit vt fœnum, & olera continuo areſcant, & putreſcant; at palmæ, & cedri diutiſſime perſeuerant. Neque dixit Propheta, proſperitatem impiorum cito perituram; ſed ipſos impios citiſſime perituros: ipſis autem pereuntibus, dubium non eſt quin omnis eorum gloria & proſperitas pereat. Et quamuis nonnunquam impij multos annos viuant, & proſpere iſtis omnia ſuccedant, tamen multitudo illa annorum nihil omnino eſt, ſi ad diuturnitatem iuſtorum & felicitatis ipſorum comparetur. Nam *iuſti in perpetuum viuent &*, *In memoria æterna erit iuſtus*, &c, nihil eſt diuturnum quod habet finem, vide Sapientiæ 5. ſi vis ad viuum depictam videre velocitatem, & breuitatem rerum omnium temporalium. *Tranſierunt*, inquit, *omnia tanquam vmbra, & tanquam nuncius præcurrens, & tanquam nauis, quæ pertranſit fluctuantem aquam, quæ, cum præterierit, non eſt veſtigium inuenire, aut auis, quæ tranſuolat in aere, cuius nullum inuenitur argumentum itineris, ſed tantum ſonitus alarum verberans leuem ventum, aut tanquam ſagitta emiſſa in locum deſtinatum; diuiſus aer in ſe continuo recluſus eſt, vt ignoretur tranſitus illius, ſic & nos nati continuo deſiuimus eſſe.*

Beth. *Spera in Domino; & fac bonitatem, & inhabita terram, & paſceris in diuitijs eius.* III.

Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. IV.

Abſterruit nos à malo Dauid in primo aphoriſmo, nunc in ſecundo incitat ad bonum, quaſi dicat, Si vis beatus & felix eſſe, intellige quis ſit auctor omnis felicitatis, & ab eo expecta, ab illo ſpera, non ab aliis. *Spera*, inquit, *in Domino*. Ipſe enim, qui Dominus rerum omnium eſt, ipſe ſolus res ſuas vere dare poteſt. Sed vt ſpes firma ſit, & non confundaris, *fac bonitatem* bene operando, iuxta Dei mandata. Quis enim facile ſperare audeat in eo quem ſcit inimicum ſibi eſſe? & tum demum ſecurus *inhabita terram*, quis enim te expellet, ſi amicus eius fueris, cuius eſt terra, & plenitudo eius? quin etiam paſceris in diuitijs eius, terra enim ad te alendum abunde proferet fructus ſuos. S. Hieronymus ex Hebræo legit, fide, pro diuitiis. Et vere in textu Hebraico eſt *emuna*, quod fidem, aut veritatem ſignificat, Sed LXX. Interpretes non videntur in ſuo textu habuiſſe, *emuna*, ſed, *hamona*; quæ vox diuitias ſignificat, & patet ex hoc eodem Pſalmo verſu 16. vbi legitur, *Melius eſt modicum iuſto*

אמונה
המונה

iusto super diuitias peccatorũ multas. Quamuis etiã si legamus, *pasceris fide, aut veritate,* erit sensus, pasceris in terra fide, id est, fideliter, & vere, quod est fere idem, cũ, *pasceris, in diuitijs eius.* Ille enim fideliter, & vere pascitur in terra, cui non deest abundantia fructuum terræ, quæ sunt eius diuitiæ. Sed, vt quis bene operetur, & sit amicus Dei, ita vt in illo secure confidat, necessaria est charitas ideo dicit: *Delectare in Domino,* id est, ama Deum ex corde, & illæ sit deliciæ tuæ; & tunc securus eris, quia *dabit tibi petitiones cordis tui,* id est, quicquid cor tuum desiderabit: At, inquies, multos nouimus, qui sperabant in Deo, & faciebant bonitatem, & delectabantur in Domino; & tamen non sinebantur habitare in terra, nec pascebantur in diuitiis eius, nec dabat illis Deus petitiones cordis eorum. Nam, vt omittam multitudinem prope infinitam fidelium, quos videmus quotidie in summa egestate vitam degere: certe B. Paulus sperabat in Domino, & faciebat bonitatem, & tamen, vt ipse testatur, 1. Corinth. 4. *vt purgamentum mundi, & peripsema eijciebatur,* & esuriebat & sitiebat, & nudus erat. Et cum delectaretur in Domino, non dabat ei Dominus petitiones cordis sui, cum ter rogauerit, *vt auferretur ab eo stimulus carnis, & non impetrauerit,* 2. Cor. 12. Respondeo, maximam partem illorum, qui in summa egestate versantur, non sperare in Domino sicut oportet, nec obseruare mandata eius, vt ipse iubet; multo etiam minus delectari in Domino: nam præter promissiones huius Psalmi, Christus, ipse Matth. 6. apertissime dicit: *Respicite volatilia cœli, quæ non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & Deus pascit illa: nonne vos magis pluris estis illis?* & infra, *Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis.* Itaque dubium esse non potest, Deum prouisurum suis omnia necessaria, si serio illi confidant in Deo, & mandata eius obseruent. Quod si aliquando id non fiat, vt dicebatur de Apostolo, ratio est, quia Deus dat illis aliquid melius, & quo illi magis cõtenti sunt, id est, meritum ingens patientiæ. Idem enim B. Paulus, qui scripsit suam egestatem, aliasq; tribulationes; scripsit etiam, *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra,* 2. Corint. 7. Et si non dedit ei Dominus petitionem cordis sui, vt auferret stimulum carnis, dedit ei gratiam abundantem, per quam stimulus ille conuerteretur in instrumentum triumphi. Itaque non dedit rem paruam, vt daret rem magnam, quam sciebat esse veram petitionem cordis ipsius.

Gimel. *Reuela Domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet.* V.

Et educet quasi lumen iustitiam tuam & iudicium tuum tanquam meridiem. VI.

Propinauit Propheta, bonus medicus pharmacum contra morbum interiorem famis, sitis, & similium malorum: nunc proponit aliud contra morbum exteriorem persequutionum, & calumniarum. Quando enim ista nobis eueniunt, non prohibemur nos defendere, & calumnias propulsare, sed præcipuum remedium esse debet oratio ad Deum, & fiducia in Deo: quod obseruauit Susanna, quæ condemnata ad mortem per calumniam, flens suspexit ad cęlum, inquit, scriptura Danielis 13. *Erat enim cor eius fiduciam habens in Domino. Reuela,* inquit Dauid, *Domino viam tuam & spera in eo,* id est, aperi in oratione coram Deo opera tua, & confide in Domino, committens illi causam tuam; & ipse faciet, nimirum iudicium, & iustitiam. Ipse inueniet rationem qua detegatur falsitas testium, qui aduersus te dixerunt testimonium? & qua innocentia tua manifesta fiat. Id quod clarius habetur in sequenti versiculo. *Et educet quasi lumen iustitiam tuam,* id est, Deus admirabili prouidentia sua faciet, vt iustitia tua, id est, ius tuum, quod erat quasi in tenebris sepultum propter calumnias persequutorum, emergat, & clarissime conspiciatur, quomodo lumen cernitur: cum candela accenditur,

ditur: vel cum profertur ex clausa & obscura laterna. Et repetens idem alijs verbis, addit, *Et iudicium tuum tanquam meridiem*, id est, producet in apertum, & clarum idem ius tuum, vt luceat, & conspiciatur ab omnibus, vt conspicitur Sol, meridianus. Quod quidem in Susannæ iudicio manifestè apparuit. Nam sicut initio iustitia, & innocentia Susannæ in tenebris erat, quando à duobus testibus, contestibus, & omni exceptione maioribus conuicta erat; ita paulò post, prouidentia Dei excitante spiritum Danielis, & per eum demonstrata falsitate testium ex ore proprio ipsorum, & tam clare apparuit innocentia Susannæ, & iniquitas testiũ, vt cõtinuò & ipsa liberata fuerit, & illi damnati à populo mala morte perierint. Quod attinet ad verbum illud, *reuela*, S. Hieronymus, & Iudæorum magistri ex Hebræo vertunt, *volue*, siue reuolue, vt sensus sit, reijce

Psal.54. in Deum causam tuam; iuxta illud, *iacta cogitatum in Dominum*. Sed *reuela*, quod nos habemus ex versione Septuaginta Interpre-

גול tum, non repugnat Hebraicæ voci, *gol*, quod significat reuolue; nam & reuoluitur, quod in alium reijcitur; & reuoluitur etiam quod aperitur, & explicatur, vt cernatur: quod coincidit cum *reuela*, siue, *aperi*. Vtraque expositio vera est, sed nos latinam editionem, & commentarios Græcorum, & Latinorum Patrum sequi debemus, qui, *reuela*, non *reijce*, exposuerunt. Porrò cùm reuelare aliquid iubemur Deo, nõ ideò iubemur, quia Deus aliquid nesciat; sed quia vult orari à nobis, & per orationem explicari quæ volumus, vt nos ipsi intelligamus, qua de causa diuino auxilio egeamus. De vocibus, iustitia, & iudicium, notum est illa variè in varijs locis accipi. Sed hoc loco, iustitiam certum est accipi, pro iure; iudicium autem vel accipiendum est etiam pro iure; cum eadem res agatur, vel pro iusta sententia, quæ iuri debetur, iudicium enim actus iustitiæ est.

VI. Daleth. *Subditus esto Domino, & ora eum.*

Noli æmulari in eo, qui prosperatur in via sua in homine faciente iniustitias. VII.

Verba illa, *subditus esto Domino, & ora eum*, in editione græca & latina pertinent ad versiculum superiorem: in Hebræo verò codice sunt initium versiculi, vt manifestè apparet ex litera quarta alphabeti, quæ hic habetur. Nos, vt ostenderemus Psalmum esse alphabeticum, posuimus ea verba sub litera Daleth, & tamen non adiunximus illi numerum versiculi septimi, ne mutaremus distinctionem versiculorum, quam in editione latina habemus, & iuxta quam distinctionem Psalmi canuntur in Ecclesia. Sensus huius sententiæ, quæ quartus aphorismus spiritualis numerari potest, hic est. Vide, vt sis semper Deo ad nutum obediens, & ora eum assiduè; ne forte si videris hominem felicem in seculo, & simul iniustum, eius felicitas tenfet te, & inducat ad iniustitiam. Verè enim magna tentatio est felicitas iniquorum; sed facilè superatur, cum quis habet Deum semper ante oculos cordis, & illi per obedientiam, & orationem adhæret. Nam qui Deo ita adhæret, respicit quasi ex alto felicitatem iniquorum, & videns eam modicam & fugacem, facilè contemnit, ac despicit. *Ait igitur, Subditus esto Domino, & ora eum*, id est, exhibe Deo puram, ac simplicem obedientiam, & cum illo per orationem frequenter versare, & colloquere. S. Hieronymus ex Hebræo vertit, *tace Domino, & expecta eum*. Sed idem est sensus, quem Septuaginta Interpretes pluribus verbis explicare voluerunt. Illud igitur, *tace Domino*, quod est in Hebræo significat non murmures contra Deum, etiam si nescias cur ille aliquid iubeat, vel faciat, sed vt subditum decet, silens obedias in omnibus. Illud autem, *expecta eum*, significat, pete in oratione, & patienter expecta. Dabit enim Dominus, quod petis, sed quando opportunum, iudicabit. *Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente iniustitias*, id est, noli fieri æmulus, & quasi riualis

VII. lis hominis, qui in via sua, id est, in actionibus suis prosperatur, hominis, inquam, iniusti, & iniqui, qui malefaciendo prosperatur. S. Hieronym. ex Hebræo vertit, qui facit quæ cogitat, pro eo quod nos ex Græco habemus, faciente iniustitias. Sed vox, *mezimmoth*, quamuis descendat à verbo, *zamma*, quod est cogitare: tamen significat etiam scelera, vt idem S. Hieronymus eandem vocem interpretatur in Psalm. 25. vers. 12. & Hierem. 11. vers. 15.

מזמות זמה

VIII. He. *Desine ab ira, & derelinque furorem, noli æmulari, vt maligneris.*

IX. *Quoniam qui malignantur exterminabuntur, sustinentes autem Dominum, ipsi hæreditabunt terram.*

Hæc sententia est quasi repetitio, & declaratio primæ sententiæ; in toto enim Psalmo res eadem sæpè repetitur, & inculcatur, vt illustrior fiat, & memoriæ magis inhæreat. In primo versu dixerat, *Non zelaueris facientes iniquitatem*: idipsum nunc dicit clarius, cum ait, *Desine ab ira, & derelinque furorem*, i. cum videris impium in terra florere, non irascaris, neque incipias furere, & dicere, Quare iste iniquus prosperatur? vbi est iustitia Dei? vbi prouidentia illius? Item in primo versu dixerat, *Noli æmulari in malignantibus*: hocipsum repetit, & explicat dicens, *Noli æmulari, vt maligneris*, id est, noli æmulando malignos fieri socius malignantium. Noli imitari opera iniusta eorum, quorum felicitati inuides & addit, *Quoniam qui malignantur, exterminabuntur*; vt declaret quod ante dixerat, quoniam tamquam fœnum velociter arescent. Adiungit postea, *sustinentes autem Dominum, ipsi hæreditabunt terram*, vt repetat, & declaret, quod ibi dixerat, *Spera in Domino, & inhabita terram.* Sustinent enim Dominũ, qui patienter expectant promissiones eius, & securi expectant; quoniam fidelis & potens est Dominus, qui promisit. Et ideo sine vllo dubio, qui malignantur, etiam si ad tempus florere videantur, nõ diu florebunt, sed exterminabuntur de terra, & in gehennam ad æternam infelicitatem detrudentur: qui autem abstinent se ab iniquitate, & à Domino mercedem suam sperant, ipsi hæreditabunt terram, id est, ipsi stabili possessione terram obtinebunt, quasi propriam hæreditatem, quæ ab eis nunquam auferetur. Verè enim homines pii cum migrant ad Deum, non amittunt possessionem terræ, sed acquirunt cœlum, & terram, cum dicatur de eis, *Super omnia bona sua constituet eos*, Matth. 24.

Vau. *Et adhuc pusillum, & non erit peccator, & quæres locum eius, & non inuenies.* X.

Mansueti autem hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis. XI.

Quia dixerat, *malignantes exterminabuntur*, addit hoc breui futurum. *Et adhuc*, inquit, *pusillum temporis pertransibit*, & peccator, qui videbatur felix, non apparebit in terra: *& quæres locum eius* inter homines, *& non inuenies*, quia videlicet perijt omnino, & quasi arbor infructuosa radicitus euulsus est. *Mansueti autem*, id est, illi qui non indignantur, nec irascuntur Deo, cum vident impios prosperari; sed patienter ferunt, & tolerant id quod Deo placet, *hæreditabunt terram*, non solum hanc vbi peregrinamur, sed etiam illam viuentiũ, quæ sola propriè terra est, id est, firma & stabilis, vnde & Dominus ait Matt. 5. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram*: & quia terra illa dicitur Hierusalem, id est, visio pacis, cum omnes inimici longissime ab illa absint; ideo *delectabuntur in multitudine pacis*, id est, fruentur pace multa, quia pax illa erit cum multitudine magna incolentium terram illam, & durabit multo tempore, vel potius æterno tempore, & sic delectationem habebunt, quam pax adferre secum solet.

Zain. *Obseruabit peccator iustum & stridebit super eum dentibus suis.* XII.

Dominus autem irridebit eum; quoniã prospicit, quod veniet dies eius. XIII.

 Monet

Monet S. Propheta iustum, vt non multum formidet insidias iniquorum, quia Deus vigilat ad custodiam eius. *Obseruabit*, inquit, *peccator iustum*, id est, attentè respiciet peccator omnes actiones iusti, vt inueniat aditum ad eum perdendum. *Et stridebit dentibus suis super eum.* i. instar famelici canis desiderabit interitum eius, ac præ iracundia, & indignatione dentibus frendebit. *Dominus autem irridebit eum*, id est, Dominus qui omnia prospicit, & in cuius manu sunt omnia, ita vt non cadat folium in terram nisi ipso iubente, vel permittente, *irridebit eum. Quoniam prospicit, quod veniet dies eius*, id est, irridebit eum, quoniam videt instare diem interitus eius, & illum ante rapiendum, quam iusto nocere potuerit. Nam etiamsi forte Deus permittat iustum à peccatore occidi; tamen prius peccator animam suam occidit, quam iusti corpus occidat: & quoniam mors iusti preciosa est in conspectu Domini, & lucrum est non detrimentum; mors autem peccatorum pessima, & ad mortem sempiternam peccatorem detrudit, ideo semper ante rapitur peccator, quam iusto nocere potuerit. Proinde irridendus merito est, quia dum alterius interitum procurat imminentem interitum suum von videt.

XIV. Chet. *Gladium euaginauerunt peccatores; intenderunt arcum suum.*

XV. *Vt deijciant pauperem & inopem, vt trucident rectos corde.*

XVI. *Gladius eorum intret in corda ipsorum, & arcus eorum confringatur.*

Declarat hic Propheta, quod obscurius dixerat in superioribus versiculis literæ *Zain.* Quod enim ibi dixit, *obseruat peccator iustum*, hic declarat dicens, *Gladium euaginauerunt peccatores, intenderunt arcum suum*, id est, stant peccatores armati districtis gladijs, & arcubus extensis, obseruantes quando sit tempus occidendi iustum; vt videlicet tunc deijciant arcu, & trucident gladio iustum, qui pauper & inops est, & rectus corde. Sed Deus, qui prospicit omnia ex alto, facit vt gladius conuertatur in corda ipsorum, & arcus eorum conteratur, & ipsis solis noceant, & sic irridebit eos. Obseruandum hoc loco est, quod hic dicitur de gladio & arcu, posse intelligi tum de arcu & gladio ferreo, tum de gladio & arcu linguæ. Sæpe enim peccatores occidunt iustos, vel certè conantur occidere calumnijs, & falsis testimonijs, sæpe etiam vero gladio & arcu. Item notandum est, verbum illud, *vt deijciant*, recte sic positum esse in editione Sixti V. Pontificis, cum ante haberetur in codicibus vulgatis, *vt decipiant*: nam cum in Hebraico, & Græco codice habeatur, *vt deijciant*, & sic legerint veteres Patres, & hoc requirat coniunctio cum arcu & gladio, & denique non deessent codices antiqui Latini manuscripti, qui haberent, *vt deijciant*, facile iudicari potuit, errore librariorum, ob literarum similitudinem, irrepsisse, *decipiant* pro *deijciant.* Rursum considerandum est, iustum hoc loci dici *rectum corde*, vel vt est in Hebræo, *rectum via*, quia iustus cor habet conforme legi Dei, quæ est rectissima; & quia eadem lex est via recta, per quam ambulare debemus dum operamur, ideo rectus corde dicitur etiam rectus via, quia nunquam aberrat à recta via, quæ est lex Domini. Præterea notandum hoc loco, iustum dici *pauperem & inopem*, vel quia omnes iusti sunt pauperes spiritu: & licet interdum diuitijs abundent, intelligunt eas diuitias non esse proprie suas, cum de eis rationem reddituri sint Deo, vel certe non loquitur Dauid de omnibus iustis, sed solum de pauperibus & abiectis, qui à potentibus opprimuntur. Porro inter pauperem, & inopem hoc interest quo ad voces Hebraicas, quod *ani*, pro qua habemus *pauperem*, significat humilem, afflictum, mitem; *ebion*, pro qua voce habemus, *inopem*, significat proprie egenum, qui omnia desiderat, quia omnibus caret. Denique illa imprecatio, *gladius eorum intret in corda ipsorum*, est prædictio potius, quam imprecatio. Tunc autem gladius peccatoris extensus aduersus iustũ intrat in corda peccatoris, quando peccator dum nocere intendit iusto, sibi ipse ma-

gis nocet : dum enim fortè spoliat iustum pallio, se ipse spoliat veste charitatis: & dum iustum priuat vita carnis, se ipse priuat gratia Dei, qui est vita animæ : & dum iustum calumnijs suis trudit in carcerem, se ipse præcipitat in gehennam.

XVII. Teth. *Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas.*

XVIII. *Quoniam brachia peccatorum conterentur, confirmat autem iustos Dominus.*

Ne iusti pauperes iniquis diuitibus inuideant, & dimissa iustitia ad perpetrandam iniquitatem accedant, munit eos Dauid his his duobus versiculis *Melius*, inquit, *est modicum iusto super diuitias peccatorũ multas*, i. plus prodest iusto modica substantia, quã peccatori ingentes diuitiæ, proinde felicior est iustus tenuis, quam peccator locuples; & ideo magis expetenda est iustitia cum paruis opibus, quam multæ copiæ cum iniustitia. Ratio est, quia iustus dirigitur à Deo, vt sciat vti diuitijs, non est auarus, non est prodigus, ac propterea non eget, neque grauatur ære alieno, neque retinet ociosas opes, vnde vel in superbiam erigatur, vel ad luxuriam prouocetur. Peccator autem superbus, & prodigus est, nec scit vti diuitijs; inde semper eget, semperque debet, nec diu statum suum conseruare potest. Atque hoc est quod sequitur. *Quoniam brachia peccatorum conterentur, confirmat autem iustos Dominus*, id est, potentia, & fortitudo peccatorum facile deficiet, quia nititur brachio carnis, nec diuitiæ illum iuuare poterunt. Iusti autem fortitudo & potentia non potest deficere, quia nititur brachio Dei: Deus etiam, qui amicus iustorum est, illum confirmat, vel vt clarius rem explicat vox Hebraica, illum sustentat. Denique peccator non obstantibus maximis suis diuitijs, non effugiet æternum interitum, quia cum morietur nihil secum asportabit, neque descendit cum eo gloria eius. Iustus autem, qui non in diuitijs terrenis, sed in Deo confidit, in sempiternum viuet.

Iod. *Nouit Dominus dies immaculatorum, & hæreditas eorum in æternum erit.* XIX.

Non confundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur. XX.

Confirmat Propheta quod paulo ante dixit de felicitate iustorum, etiamsi modicas opes habeant. *Nouit*, inquit, *Dominus dies immaculatorum*, id est, approbat Dominus vitam iustorum, eisq; fauet, & benedicit, & ideo dies eorum diuturni erunt, & hæreditas eorum cum ipsis diutissime conseruabitur. *Non confundentur in tempore malo*, id est, tempore sterilitatis, & penuriæ non confundentur, quia non cogentur erubescere mendicando panem; *& in diebus famis saturabuntur*, i. non solum non erubescent mendicando tempore communis famis, sed etiam habebunt ex suis copijs, vnde comedant ad satietatem. Sed hæc interdum implentur in hoc seculo, semper autem implebuntur in futuro. Ventura enim est post hanc vitam incredibilis quædam sterilitas, quando nemo poterit serere, vel metere, & diues in inferno guttam aquæ desiderabit, nec obtinebit. Tunc igitur immaculati, qui nihil dimiserunt in terra, sed in cælum omnia transtulerunt, inuenient æternam hæreditatem, neq; confundentur mendicando cum stultis virginibus, date nobis de oleo vestro; sed satiabuntur cum apparuerit gloria Domini.

Quia peccatores peribunt.

Caph. *Inimici vero Domini mox vt honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient.* XXI.

Tres primæ dictiones pertinent ad versiculum superiorem in editione Græca & Latina: sed voluimus eas hoc loco ponere, vt appareat artificium Prophetæ, qui per literas alphabeti Psalmum digessit. Nam in illa particula, *quia*, posuit literam *Caph*, quæ in alphabeto sequitur, & inde incipit in Hebræo nouus versus, Ergo illa verba, *Quia peccatores peribunt*, reddunt rationem, cur

immaculati pacifice: poſſidebunt hæreditatem in terra, & in tempore famis ſaturabuntur. Id enim fiet, quia peccatores, qui eos perturbare, eiſque bona ſua diripere ſolebāt, peribunt. Quod autem ſequitur, *Inimici verò Domini mox vt honorificati fuerint, & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient*; reſpondet duobus verſiculis ſuperioribus, vt hic ſit ſenſus. Immaculati homines, tanquam amici Dei, habebunt æternam hæreditatem, & in tempore malo non confundentur: inimici vero Domini, quales ſunt omnes peccatores, è contrario habebunt breuiſsimam felicitatem; ſtatim enim atque exaltari cœperint, euaneſcunt inſtar fumi, qui dum exaltatur conſumitur, neque veſtigium vllum poſt ſe relinquit. Illud verbum, *exaltati*, à S. Hieronymo legitur, *Sicut Monocerotes*, ab alijs, *Agni*, quæ ſunt res diuerſiſſimæ. In Hebræo nunc

כרים habetur *Carim*, quod propriè *Agnos* ſigni-
כרים ficat: & ad ſententiam huius loci nihil facit. S. Hieronymus videtur legiſſe *Carem*, & ideò vertit, *ſicut Monocerotes*; nam *Mo-*
ראם *nocerotes* in libr. Num. cap. 23, & 24. dicitur, *reem*, & in libr. Iudic. cap. 38. dicitur, *rem*, & tunc ſenſus eſt, quod inimici Domini cum honorificati, & gloriantes fuerint ſicut Monocerotes, tanquam fumus conſumentur. Sed Septuaginta Interpretes
כרום non legerunt *Carim*, neque *Carem*, ſed *Ca-*
כרום *rum*: & ideo recte verterunt. *Cum exaltati fuerint*: quæ lectio optima eſt, eamque noſter Interpres etiam ſequutus eſt, & tota frequentat Eccleſia.

XXII. Lamed. *Mutuabitur peccator & non ſoluet: iuſtus autem miſeretur, & tribuet.*

XXIII. *Quia benedicentes ei hæreditabunt terram, maledicentes autem ei diſperibunt.*

Confirmat quod ſupra dixerat, *Melius eſt modicum iuſto ſuper diuitias peccatorum multas.* Nam ſæpiſſimè accidit, vt peccator quamuis ditiſſimus, mutuo accipiat pecuniam, & tamen non reſtituat: quia volunt diuites peccatores ſupra cenſum laute viuere, vel ſuperbè veſtire, aut habitare; inde ſemper laborant ære alieno grauati: iuſtus autem qui vt ſuprà diximus, ſcit vti diuitijs, etiamſi modicum habeat, tamen ex modico illo habet, vnde miſereatur pauperum, & tribuat ſine ſpe recuperandi. *Quia benedicentes ei*, Deo videlicet, vt S. Aug. exponit, *hæreditabunt terram*, & ſic ſemper habebunt, vnde tribuant: *maledicentes autem ei*, tanquam blaſphemi, & ingrati, *diſperibunt*, vt etiāſi velint tribuere, non poſſint. S. Hieron. legit paſsiue, *quia benedicti ab eo*, nimirum à Deo, *hæreditabunt terram maledicti ab eo diſperibunt*. Et quidem verba Hebraica modica facta mutatione punctorum, tam actiue, quam paſſiue exponi poſſunt, & vna ſententia aliam infert. Qui enim Deum in omnibus rebus benedicunt, ab eo quoque benedicuntur; & qui Deo maledicunt, maledictionem ipſius conſequentur.

Mem. *Apud Dominum greſſus hominis dirigentur, & viam eius volet.* XXIV.

Cum ceciderit, non collidetur, quia Dominus ſupponit manum ſuam. XXV.

Incipit hoc loco Propheta exponere ſingularem prouidentiam erga iuſtos, vt tanto magis eos confirmet, ne fortè proſperitas impiorum eos alliciat ad peccandum. Dicit igitur, vitam iuſtorum à Domino dirigi, & cuſtodiri. *Apud Dominum*, inquit, *greſſus hominis* iuſti, ille diriget actiones, & opera iuſti, qui iuſtum fecit. *Et viam eius volet*, i. hinc fiet, vt iuſtus viam Domini velit, diligat, libenter ſequatur: vel, Deus volet viam iuſti, id eſt, approbabit actiones, & opera eius. Prior explicatio S. Auguſtini, poſterior Euthymij eſt. Illud, *apud Dominum*, in textu originali eſt, *à Domino*, & ſic legit S. Auguſtinus & Græci Interpretes: ſed verba noſtræ editionis, vt non diſſentiant à textu originali, ſic explicanda ſunt, Apud Dominū, id eſt, in ſecreto conſilio Domini dirigentur, quod eſt idem cum illo, à Domino dirigentur. Sequitur, *Cum ceciderit, non collidetur, quia Dominus ſuppo-*

supponit manum suam. Potest hoc referri ad miserias corporales, & etiam ad miserias animæ. Nam si iustus ceciderit in aliquam afflictionem & tribulationem, quæ sunt quasi foueæ, vel saxa, vel lutum in via vitæ huius, non collidetur, id est, non omnino succumbet, aut opprimetur, quia Dominus supponit manum suam, ne lædatur; vel, vt est in Hebræo, *quia Deus sustentat eum manu sua*, id est, auxilio & prouidentia sua. Et si forte ceciderit in tentationem peccati, non collidetur, id est, non perueniet ad consensum culpæ lethalis, nec amittet patientiam, aut fidem, aut aliam virtutem, quia Dominus auxilio gratiæ suæ sustentabit eum.

XXVI. Nun. *Iunior fui, etenim senui, & non vidi iustum derelictum, nec semen eius*
XXVII. *quærens panem.*

Tota die miseretur & commodat, & semen illius in benedictione erit.

Probat ab experientia sua, quod supra dixerat, iustos in tempore malo non confundendos, & in diebus famis saturandos. *Iunior fui*, inquit, vel, vt expressius habetur in Hebræo, *puer fui, & postea senui, &* in tam longo tempore *nunquam vidi iustum derelictum* à Deo, ita vt graui inopia premeretur; nec vidi semen eius, id est, filios eius quærentes & mendicantes panem. Sed contra potius vidi, quod iustus tota die miseretur & commodat; id est, omni tempore ita abundat, vt vel ex misericordia donet, vel certe mutuo, aut commodato det proximis de facultatibus suis. Quare semen illius, id est, filij eius non solum non mendicabunt panem, sed in benedictione erunt, id est, benedicti à Deo copiis abundabunt, vel ab omnibus benedicentur, tanquam filij optimorum parentum. Obserua circa verba, illud *etenim*, in Hebræo גם esse *gam*, quod significat *etiam*, vt sensus sit, Puer fui, & etiam senui. In Græco quidem habetur *καί γὰρ*, *etenim*, sed accipi potest pro *etiam*. Obserua præterea, non repugnare hanc sententiam veritati, etiamsi videamus in Ecclesia multos fideles mendicantes panem: nam mendicantes religiosi sponte mendicant amore paupertatis, non necessitate inopiæ, neque derelicti dici possunt, cum Deus eos mirabili prouidentia sua alat & sustentet. Cæteri mendicantes, vt plurimum non sunt filij eorum, qui consueuerint misereri aliorum, & donare: ad hos enim proprie hæc promissio pertinet. Sæpe etiam neque iusti sunt ipsi, neque filij iustorum: denique vt supra diximus, si qui vere iusti, & sperantes in Domino derelicti videntur, & quærentes micas panis, vt Lazarus de Euangelio; ij melius aliquid à Domino acceperunt, quam sit copia rerum temporalium: neque mutarent meritum patientiæ cum omni temporali fœlicitate.

Samech. *Declina à malo, & fac bonum; & inhabita in sæculum sæculi.* XXVIII.
Quia Dominus amat iudicium, & non XXIX.
derelinquet sanctos suos: in æternum conseruabuntur.

Ex iis, quæ dixit paulo ante, se fuisse expertum à pueritia vsque ad senectutem: concludit per modum adhortantis, ac dicit: *Declina à malo, & fac bonum*, quæ sunt duo prima præcepta iustitiæ, *& inhabita in sæculum sæculi*, id est, vide vt iustus sis, & securus inhabitabis terram vsque in sempiternum. Et reddit rationem, cur iusti terram perpetuo habitaturi sunt. *Quoniam*, inquit, *Dominus amat iudicium*, id est, iustissimus est, & iuste iudicat, *&* ideo *non derelinquet sanctos suos*, id est, iustos seruos suos; ideo affirmo, quod *in æternum conseruabuntur*. Hæc promissio pertinet quidem aliquo modo ad hanc vitam, in qua per varias successiones iusti longo tempore terram inhabitare solent: sed absolute & proprie pertinet ad vitam futuram, quæ in terra viuentium sempiterna erit.

Aijn. *Iniusti punientur, & semen impiorum peribit.* XXX.
Iusti autem hæreditabunt terram, & XXXI.

inhabitabunt in sæculum sæculi super eam.

Hoc loco desunt in Hebræo duæ primæ dictiones, videlicet *Iniusti punientur*, quæ apertissime leguntur in textu Græco: & hinc factum est, vt non appareat litera *Aijn* initio horum duorum versiculorum; vt numerus & ordo literarum Alphabeti postulabat: Sed vox, *iniusti*, quæ est apud Græcos & La-
עוילים tinos, apud Hebræos esset, *auilim*, quæ incipit per *Aijn*. Itaque si addatur ad Hebræum textum, *Iniusti punientur*, vocibus Hebraicis, constabit ratio Alphabeti. Sententia autem horum duorum versiculorum clarissima est, vt explicatione non egeat.

XXXII. Phe. *Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium.*

XXXIII. *Lex Dei eius in corde ipsius, & non supplantabuntur gressus eius.*

Dixit paulo ante, diuinam prouidentiam vigilaturam, ne iusti ab impiis opprimantur; nunc addit, iustos quoque per sapientiam suam, quæ est etiam Dei donum, effecturos, vt non supplantentur à malitia iniquorum. *Os iusti meditabitur sapientiam*, id est, iustus sapienter loquetur, vt non possit capi in sermone: meditari enim sapientiam ore nihil est aliud, nisi exercere sapientiam inter loquendum, vt alibi diximus: & hoc ipsum repetit Dauid, cum addit: *Et lingua eius loquetur iudicium*, id est, lingua iusti non temere profundet verba, sed loquetur quod iustum est, & quod pro tempore dici debet, quod est sapienter loqui. Addit rationem, dicens: *Lex Dei eius in corde ipsius*, id est, sermo iusti sale sapientiæ conditus erit, quia iustus habet in corde legem Dei; & propterea, dum loquitur, cogitat mandata Dei, vt non delinquat in lingua sua: & propterea lex est lux, vt ait Salomon Prou. 6. & vt idem Dauid ait Psalm. 18. *Lex Domini illuminat corda, & sapientiam præstat paruulis*; & ideo non est mirum, si iustus, qui habet legem in corde, eamq; cogitat & diligit, sapienter loquatur. Ex his colligit Propheta: *Et non supplantabuntur gressus eius*, id est, quia iustus semper loquitur sapienter, nemo illum supplantando impellet ad casum. Supplantare dicitur, qui plantam alterius tenendo, vel impediendo cadere illum cogit, præsertim quando id astutia potius, quam violentia fit. Ergo non supplantabuntur pedes eius, ac per hoc non impelletur iustus ad casum dolo alicuius iniqui circumuentus.

Zade. *Considerat peccator iustum, & quærit mortificare eum.* XXXIV

Dominus autem non derelinquet eum in manibus eius, nec damnabit eum, cum iudicabitur illi. XXXV

Declarant hi duo versiculi versiculos duos superiores. *Considerat*, inquit, *peccator iustum*, nimirum obseruans diligenter quid loquatur, & quid agat, vt supplantet eum: *& quærit mortificare eum*, id est, quærit supplantando illum occidere. Quod quidem præcipue fieri solet in iudiciis, cum iudex, vel accusator iniquus innocentem aliquem circumuenire & perdere cupiunt. *Dominus autem non derelinquet eum in manibus eius*, id est, Dominus non permittet, vt peccator habeat iustum in potestate, & ideo inspirabit illi sapientiam, vt cognoscat fraudes inimicorum, & sapienter loquendo euitet supplantationes eorum. *Nec damnabit eum, cum iudicabitur illi*, id est, Iudex non damnabit iustum, cum tempus iudicij eius aduenerit, quia Deus non permittet obscurari iustitiam. Verba illa, *cum iudicabitur illi*, clariora sunt in textu originali; & nihil aliud significant, nisi cum ille, iustus videlicet, iudicandus erit, siue cum fiet ei iudicium, siue cum iudicabitur. Habentur eadem vere verba versu duodecimo: *Obseruabit peccator iustum, & stridebit dentibus in eum*, &c. sed ibi de violentia agitur, hic de astutia.

Coph. *Expecta Dominum, & custodi viam eius: & exaltabit te, vt hæreditate capias terram; cum perierint peccatores, videbis.* XXXVI.

Hor,

Hortatur Propheta iustum, vt speret in Deo, & perseueret in iustitia. *Expecta Dominum*, id est, spera in Deo, si forte differri tibi videtur promissio eius: *& custodi viam eius*, id est, obserua legem eius, & non declines à via iam inchoata sanctitatis & iustitiæ, *vt hæreditate capias terram*, id est, vt cum implebitur promissio eius, possideas quasi propria hæreditate terram viuentium. *Cum perierint peccatores, videbis*, id est, cum peccatores omnes iudicio diuino condemnati perierint, tunc videbis, quod nunc speras.

XXXVII. Res. *Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut cedros Libani.*

XXXVIII. *Et transiui, & ecce non erat; quæsiui eum, & non est inuentus locus eius.*

Quia dixerat: *Cum perierint peccatores, videbis*, poterat iustus quærere, quando hoc erit? Ideo nunc addit, breui hoc futurum esse. Nam *vidi*, inquit, *impium superexaltatum, & eleuatum sicut cedros Libani*, id est, positum in altissimo gradu dignitatis & potestatis, & radicatum ac fundatum opibus, clientelis, & simililibus rebus, vt videretur æterna futura eius fœlicitas: *& tamen vix pertransij, & ecce non erat*, id est, transiens vidi hominem illum eleuatum, & radicatum vt cedros Libani, & vix illum pertransij, & ecce respicio post me, & euanuerat, quæsiui vbi fuisset, & an vestigia remanerent tantæ magnitudinis, & non est inuentus locus eius, quasi nunquam ibi fuisset. Hæc verissima esse, quotidiana experientia docet. Vbi enim nunc sunt potentissimi illi Monarchæ, vt de minoribus taceam, Assyriorum, Persarum, Græcorum & Romanorum? certe nisi aliquid in libris historicorum legeremus, ignoraremus illos vnquam fuisse. Ita nulla supersunt vestigia tantæ potentiæ; & tamen humana superbia ita mortalibus oculos perstringit, vt videre non possint, quæ tangunt manibus; & credere nolint, quæ vel inuiti sentire & experiri coguntur. Quod attinet ad verba, in Hebræo habetur, *Vidi impium robustum, fortissimum, sicut indigenam virentem*. Sed LXX. Interpretes respicientes ad similitudinem cedri, vt rem magis explicarent, dixerunt, *superexaltatum, & eleuatum*; ex quo tamen sequitur, vt robustus & fortissimus esset: cedri enim altissimæ, & robustæ & fortissimæ sunt. Et pro illo, *sicut indigenam virentem*, verterunt Septuaginta, *sicut cedros Libani*, quia non legerunt, vt nunc habemus, *ceerza*, *sicut indigenam*; sed vna litera transposita, *ceezra*, *sicut cedrus*: & quia cedri virentes in monte Libano potissimum inueniuntur, ideo pro *cedros virentes*, posuerunt *cedros Libani*. Porro vbi nos legimus, *& transiui*, in Hebræo est, *& transiuit*; sed credibile est, Hebraicam vocem incuria librariorum esse corruptam vnius literæ mutatione. Nam non solum LXX. Interpretes verterunt in prima persona, sed etiam S. Hieronymus.

כארזה
כאזרה

Schin. *Custodi innocentiam, & vide æquitatem; quoniam sunt reliquiæ homini pacifico.* XXXIX.

Iniusti autem disperibunt simul, reliquiæ impiorum interibunt. XL.

Pergit Propheta in adhortatione, & ait: *Custodi innocentiam, & vide æquitatem*, id est, conserua innocentiam erga te ipsum, *& vide æquitatem*, id est, iudica quod rectum est, erga proximos. *Quoniam sunt reliquiæ homini pacifico*, id est, quia dabit Deus in præmium homini pacifico, vt relinquat filios post se. Vel altiore sensu, quia multa bona reliqua sunt homini pacifico post mortem eius. *Opera enim bona sequuntur illos*, qui in Domino moriuntur, vt dicitur Apocal. 14. *Iniusti autem* è contrario, *peribunt* ipsi *simul* omnes nullo excepto, & *reliquiæ* peribunt cum eis; quia nec filios in hoc sæculo relinquent, nec boni aliquid eis reliquum erit; cum omnia in concupiscentiis suis, sceleribusq; consumpserint.

Thau. *Salus autem iustorum à Domino, & protector eorum in tempore tribulationis.* XLI.

Et

XLII. *Et adiuuabit eos Dominus, & liberabit eos, & eruet eos à peccatoribus, & saluabit eos, quia sperauerunt in eo.*

Hæc est quasi recapitulatio Psalmi totius, & satis aperta & perspicua.

PSALMVS XXXVII.

Titulus & Argumentum.

Psalmus Dauid, in rememorationem de Sabbato.

Titulus huius Psalmi in Hebræo codice, non facit mentionem Sabbati, sed solius rememorationis? tamen placuit Interpretibus LXX. viris grauissimis, explicandi gratia addere vocem Sabbati. Videtur autem satis apta esse explicatio S. Augustini, quam etiam sequitur S. Gregorius, vt hic Psalmus, qui vnus est ex ijs, qui proprie ad pœnitentiam pertinent, compositus sit à pœnitente Dauide, in rememorationem Sabbati, id est, quietis amissæ in statu innocentiæ, vel promissæ in resurrectione iustorum. Posset etiam intelligi de Sabbato, quod agit bona conscientia, dum gratia Dei fruitur; & quod amittit, qui peccat; & cuius cum gemitu recordatur, qui veram pœnitentiam agere incipit. Argumentum Psalmi est oratio pœnitentis, similis illi, quæ habetur in Psalmo 6. qui idem omnino principium habet, & valde probabile est, compositam fuisse hanc orationem eo tempore, quo Dauid fugit de Hierusalem ob persecutionem Absalonis.

EXPLICATIO PSALMI XXXVII.

I. *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.*

Precatur Dauid pœnitens, vt Deus eum non puniat in ira & furore suo, vt Iudex cum reis facit, sed in misericordia, vt medicus cum ægrotis se gerit. Vide quæ diximus ad initium Psalmi 6. vbi ostendimus, nihil interesse hoc loco inter furorem & iram, & inter arguere & corripere. Si tamen placet discrimen admittere, poteris cum S. Augustino & S. Gregorio dicere, illos argui in furore, qui damnantur ad gehennam; illos in ira corripi, qui post mortem in igne purgatorij cruciantur: Prophetam autem precari Deum, vt hic illum puniat pro peccatis admissis, non in purgatorio, vel gehenna. Monet autem S. Augustinus, non esse contemnendum ignem purgatorij, quoniam grauior est ille ignis, quam quicquid pati potest homo in hac vita. Illud quoque addendum est, quamuis hoc loco, & in Psalm. 2. vers. 5. & Psal. 6. v. 1 accipiatur ira Dei pro damnatione ex iustitia; tamen alibi accipi aliquando pro zelo patris, qui irascitur filiis, non vt perdat, sed vt custodiat.

Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam. II.

Quia nouerat Propheta, nihil esse vtilius ad veniam peccatorum impetrandam, quam plene cognoscere miseriam peccati, & eam coram Domino deplorare; deflet in hoc versiculo, & aliquot sequentibus infœlicitatem, quam secum adfert lethale peccatum. Ait igitur, Non arguas me in ira tua, quoniam ea grauissima est, vt iam experientia didici. Siquidem *sagittæ tuæ infixæ sunt mihi*, id est, multæ tribulationes, te puniente peccatum meum, acciderunt mihi; *& confirmasti super me manum tuam*, id est, ideo sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & non leuiter tantum tetigerunt, quia tu manum tuam aggrauasti super me, vt sagittæ profundius penetrarent. Videtur autem per has tribulationes & supplicia intelligere mortem filij ex Bethsabea suscepti, stuprum filiæ à proprio eius fratre allatum, cædem Ammonis filij, incestum & adulterium vxorum suarum à proprio filio patratum, expulsionem suam à Regno, & alia id genus, quæ propter peccatum suum, Domino vlciscente, perpessus est. Fortasse etiam sagittas vocat verba illa increpatoria & comminatoria, quæ à Nathan Dei nuncio audiuit, 2. Reg. 12. *Hæc dicit Dominus Deus Israël, Ego vnxi te in Regem super Israël, & ego*

& ego erui de manu Saul, & dedi tibi domum Domini tui, & vxores Domini tui in sinu tuo, dedique tibi domum Israel & Iudæ. Quare ergo contempsisti verbum Domini, vt fratres malum in conspectu meo? Vriam Ethæum percussisti gladio, & vxorem illius accepisti in vxorem tibi, Quamobrem non recedet gladius de domo tua vsque in sempiternum. &c. Certe ista exprobratio beneficiorum, & comminatio pœnarum pupugit sine dubio grauissime animum Dauidis, & verecundia, timore, & dolore vehementissimo illum affecit.

III. *Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ, non est pax oßibus meis à facie peccatorum meorum.*

Describit effectum sagittarum Domini, ac dicit, se vehementer conturbari nec requiescere posse, dum iram Dei, & peccata sua recogitat, quæ iram illam meruerunt. *Non est sanitas,* inquit, *in carne mea à facie iræ tuæ,* id est, aspectus iræ tuæ, quæ mihi semper ante oculos mentis versatur, carnem meam mœrere & tabescere facit. Dolor enim animi carnem quoque affligit, & extenuat, pallere & languere cogit. *Non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum,* id est, aspectus deformitatis, & grauitatis culpæ meæ ita me conturbat, vt nulla sit requies, & ipsa etiam ossa contremiscant.

IV. *Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum: & sicut onus graue grauatæ sunt super me.*

Reddit rationem, cur tantopere conturbetur, dum respicit peccata sua, & dicit rationem esse, quia peccata sunt multa & magna: de multitudine dicit, *Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum,* id est, in tantum cumulum creuerunt, vt me quasi obruant, quo modo obruitur aquis, qui ita profundum fluuium ingreditur vt aquæ supergrediantur caput eius; de magnitudine dicit, *Et sicut onus graue grauatæ sunt super me,* id est, peccata mea quasi pondus importabile grauant humeros animæ meæ, quia super vires meas est pro tam graui debito satisfacere. Id clarius est in textu Hebraico, vbi illud, *super me*, significat proprie, *super vires meas*, siue, grauius quam ferre possim. Peccatum Dauidis fuit adulterium cum homicidio coniunctum, sed verus pœnitens multas valde deformitates in eo considerat. Nam offendit Dauid seruum fidelem, cui vxorem, & vitam eripuit: offendit Bethsabeam, quam ad peccandum induxit, & spiritualiter interfecit. ostendit vxores proprias, quibus fidem non seruauit: offendit populum vniuersum, imo etiam infideles ipsos malo exemplo, vnde Nathan dixit 2. Reg. 12. *Blasphemare fecisti inimicos nomen Domini:* offendit denique Deum, cuius leges aperte præuaricatus est. Itaque si numerentur tot offensiones, & tot delicta, quot personas illo suo peccato Dauid offendit, non sine causa dicere poterit idem Dauid. *Iniquitates meæ supergresse sunt caput meum.* Deinde grauitas peccati ex circumstantijs cognosci potest, nam occidit Dauid Vriam. primo innocentem, secundo fidelissimum, tertio qui tum Dauidi militabat, quarto quia vxorem eius polluerat per adulterium, quasi vellet, quia iniuria illum affecerat, maiori adhuc iniuria afficere, quinto quia ipsum eundem ministrum suæ mortis esse voluit, sexto quia cum scripsit ad Ioab, vt Vriam occideret, credi voluit, illum magni alicuius criminis reum esse, & eo modo famam eius maculauit. Sed ingratitudo erga Deum præcipua causa est grauitatis peccati Dauidis, Deus enim in vnum Dauidem omnia fere dona temporalia, & spiritualia abundantissime contulit. Illũ enim Regem magnum, Prophetam eximium, Imperatorem fortissimum fecit, donauit prudentia, robore, pulchritudine, diuitijs, omnibus bonis, quæ ab hominibus expeti possunt quæ certe omnia grauissimum reddebant peccatum eius, quod cum ipse appenderet in statera diligentissimæ considerationis, merito dicebat, *iniquitates meæ sicut onus graue grauatæ sunt super me.* Atque hæc est causa cur sensum doloris, quem par esset, ex peccatis suis pauci percipiant, quia

peccati magnitudinem pauci in statera seriæ considerationis appendunt.

V. *Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ.*

Hæc pertinent ad tempus illud, quod intercessit inter peccatum adulterij, & admonitionem Nathan Prophetæ, quod fuit plusquam nouem mensium. Siquidem Nathan Dauidem corripuit, postquam natus fuerat puer ex adulterio illo conceptus, vt dicitur 2.Reg.12. Toto igitur illo tempore distulit Dauid curare vulnera peccati sui per pœnitentiam. Interim autem obducta erat quædam quasi cicatrix obliuionis, quæ non sinebat vulnus agnosci, sed revera cicatrices illæ putrescebant, & vulnera grauiora, magisq; incurabilia fiebant, atque hoc est, quod nunc deplorat, dicens: *Cicatrices meæ*, non ex arte medici curantis, sed ex negligentia & obliuione superinductæ, *putruerunt, & corruptæ sunt à facie insipientiæ meæ*, id est, insipientia mea, quæ causa fuit, vt vulnera mea non aduerterem, eadem fuit etiam causa, vt ipsa vulnera putrefacta fœtorem scandali latius, longiusq; diffunderent. Per cicatrices hoc loco non intelliguntur signa, quæ remanent post curationem plagæ, sed intelligitur plaga non curata, quæ solet claudi ad modum cicatricis, & quia non est expressus sanguis corruptus ex ea, neque ipsa *fota oleo, aut circumligata*, vt dicitur Isaiæ 1. ideo putrescit & corrumpitur. Id colligitur ex textu originali, vbi habetur vox *Chaburoth*, חבורות quæ non significat cicatrices proprie dictas, sed liuorem & plagam tumentem: quare vel in Latina editione accipiuntur cicatrices pro plagis, vel, vt diximus, quæ cicatricibus per se fiunt, dum vulnus non curatur, sed per se clauditur, & plaga negligitur & corrumpitur.

VI. *Miser factus sum, & curuatus sum vsque in finem: tota die contristatus ingrediebar.*

Ex corruptione illa factum est, vt Dauid miser & curuus fieret, quod potest intelligi duobus modis, primo de culpa, secundo de pœna. Nam qui grauiter peccat, præsertim peccato luxuriæ, hoc ipso fit miser & curuus, quia relicto Deo, in quo est nostra beatitudo, curuatur ad terram, & fit iumentis similis, ac per hoc miser, & miser valde: & hoc significat illud, *vsque in finem*, nimirum miser & curuatus sum adeo, vt miserior & magis curuatus fieri non potuerim, cum à delectatione Angelorum curuatus sim ad voluptates pecorum. Id colligitur ex textu Hebraico, vbi habetur, *miser & curuatus sum vsque valde*. Proinde illud, *in finem*, non significat, vsque ad finem vitæ, vel vsque ad finem temporis, vel vsque in æternum, sed vsque ad finem curuationis, vt magis curuari nequeat. Nam versu octauo vbi legimus: *Humiliatus sum nimis*, eadem est vox Hebraica, quam Interpres nunc vertit, *vsque in finem*, nunc, *nimis*, aut *valde*. Potest etiam intelligi de pœna: nam qui peccat peccato luxuriæ, miser efficitur, & curuatus valde propter conscientiæ remorsum, timorem iræ diuinæ, & verecundiam humiliantem & confundentem, vt non audeat talis homo ad cœlum oculos leuare. Sed potest etiam vtraque intelligentia simul coniungi, vt sensus sit, Miser factus sum miseria culpæ & pœnæ, & curuatus valde, tum quia faciem animæ, quam defixam in Deo habere debui, conuerti ad carnales & infimas voluptates: tum quia præ pudore cœlum aspicere non possum, & humilis atque abiectus terram aspicere cogor, & propter hæc omnia, *tota die contristatus ingrediebar*, id est, semper conscientia mordente & accusante, tristis ac mœrens incedebam: quæ enim lætitia esse potest homini misero, si miseriam suam agnoscat?

Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea. VII.

Afflictus sum, & humiliatus sum nimis: rugiebam à gemitu cordis mei. VIII.

Transit Propheta à peccato suo particulari ad corruptionem generalem, quam in carne sua experiebatur ex peccato primi parentis, vnde peccatum illud suum particulare tanquam ex fonte manauerat: & ex ea corruptione

ptione dicit se affligi & humiliari, & continuo gemere & rugire: *Quoniam*, inquit, *lumbi mei*, hoc est pars illa bestialis, & concupiscens disrupto fræno iustitiæ originalis parit perpetuo desideria ignominiosa & turpia, & ideo repletur illusionibus spirituum malignorum: & non est sanitas in carne mea, quia non habitat in ea bonum, sed malum passionum variarum, quæ illam infirmam reddunt, ideo *afflictus sum, & humiliatus nimis*, quia pudet me hominem ratione præditum, eiusmodi bestialibus motibus non posse carere: & ideo *rugiebam* præ dolore *à gemitu* interiore *cordis mei*, prouocatus ad rugitum & clamorem exteriorem. Scio Rabinos, & qui eos sequuntur, fabulari nescio quid de morbo corporali & fœtente, quo Dauid laborauerit in partibus corporis pudendis: sed sancti Patres nostri Ambrosius, Hieronymus, Augustinus & Gregorius in commentariis huius loci referunt hos versiculos ad carnalem concupiscentiam, vt similis sit hæc Dauidis querimonia illi, quæ legitur apud Apostolum Roman. 7. *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in legem peccati. Infœlix ego homo, quis me liberabit*, &c. S. Ambrosius, & S. Augustinus legunt, *anima mea impleta est illusionibus*, vbi nos legimus, *lumbi mei impleti sunt illusionibus*. Sed accidit hoc, quia apud Græcos, lumbi dicuntur ψοαὶ, & animæ dicuntur ψυχαὶ, vna litera addita. Proinde facile fuit corrumpi Græcum textum, ob literarum similitudinem: quæ nulla est in textu Hebraico. Ita vel lectio ea est, quæ cum textu Hebraico & Latino concordat. Quod autem vox Hebraica, pro qua habemus, *illusionibus*, significare videatur proprie *ignominiam*, vt S. Hieronymus vertit, non variat sensus: nam qui repletus est ignominia, ille derisioni expositus est: quod vero S. Hieronymus vertit, *euigilaui*, pro eo quod nos habemus, *afflictus sum*, non video quid sequutus sit, vox enim quam nunc habemus in textu Hebraico, debilitari proprie significat, debilitari autem & affligi, pro eodem accipi possunt.

Domine ante te omne desiderium IX.
meum, & gemitus meus à te non est absconditus.

Quia dixerat, gemitum cordis sui excitare rugitum, declarat ad quem gemat corde, ac dicit gemere se ad illum, qui scrutatur corda, & scit, quid desideret spiritus. *Domine*, inquit, *ante te omne desiderium meum*, id est, tu Domine solus vides omne desiderium meum, quod non est aliud, nisi vt aliquando liberer à concupiscentia mala, & perueniam ad Sabbatum perfectæ quietis, & de hac re *gemitus meus* interior *tibi non absconditus*. Simile quid Apostolus dicit, cum ait Rom. 8. *Et ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei, expectantes redemptionem corporis nostri.*

Cor meum conturbatum est, dereliquit X.
me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum.

Pergit describere corruptionem naturæ humanæ, ac dicit: *Cor meum conturbatum est*, quod significat bellum intestinum ex rebellione partis inferioris à superiore, & addit: *Dereliquit me virtus mea*, quia nata est ex illa rebellione tanta infirmitas, vt homo, velit nolit, patiatur desideria mala, & dicat cum Apostolo: *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio*. Addit postremo: *Et lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum*, quia non solum infirmitas in voluntate, sed etiam ignorantia in mente ex eadem rebellione orta est. Sæpe enim de rebus iudicamus, non vt sunt, sed vt nobis male affectis videntur: quomodo febricitantes, quod dulce est, amarum iudicant, & quod amarum, dulce. Itaque non ait: *Lumen oculorum meorum extinctum est*, sed *non est mecum*, nam lumen intelligentiæ & rationis est quidem semper in anima rationali, sed quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, sæpe impediti carnalibus passionibus, illo non possumus vti, & ideo dicit, *& lumen oculorum meorum, & ipsum*, inquam, lumen oculorum meorum, interiorum videlicet, *non est mecum*, dum operor licet in me sit.

Proinde est in me quoad essentiam, non est mecum quo ad vsum.

XI. *Amici mei, & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt.*

Postea quam descripsit bellum intestinum, quod intra hominem continuo geritur, describit etiam bella externa, persequutiones, & detractiones, quæ omnia peccatorum pœnæ sunt. Ac primum queritur, quod amici, & proximi facti sint illi inimici, quod accidit præcipue in rebellione Absalonis filij, cum quo multa amicorum, & proximorum Dauidis aduersus eum conspirarunt. Sed moderni expositores ex textu Hebraico longe aliter exponunt, quam veritas vulgatæ editionis habeat textus Hebraicus nunc habet, *Amici mei, & proximi mei è regione lepræ meæ steterunt.* Quomodo etiam fere vertit S. Hieronymus ex quo multi colligunt, hoc loco tantum significari amicos, & proximos Dauidis, non quidem factos esse illi inimicos, sed non fuisse ausos accedere ad eum iuuandum, vel consolandum, & ideo è regione procul stetisse. At cum versio Septuaginta Interpretum habeat ἤγγισαν & Latinus interpres antiquus reddiderit, *appropinquauerunt*, certe nimis durum videtur dicere, *non* appropinquauerunt, sed longe steterunt, neque obstat vox Hebraica, nam illud, *nighi*, quod vere
נגעי significat, *lepra mea*, vel *plaga mea*, Se-
נגעו ptuaginta Interpretes, qui habuerunt codices correctiores, legerunt, *nagehu appropinquauerunt*, Sunt enim literæ eædem, excepta vltima, quæ facillime mutatur in alteram, cum non differant, nisi quod vna est paulo maior, quam altera. Iod enim si paulum extendatur, efficitur vau, & ideo vitio librariorum facillime contingit, vt vna ponatur pro alia. At, inquiunt, in versiculo sequenti dicitur, *de longe steterunt*, Verum est sed non est sermo de ijsdem personis, vt iam dicemus.

XIII. *Et qui iuxta me erant de longe steterunt, & vim faciebant qui quærebant animam meam.*

Dixit amicos & proximos, vt Absalonem, & socios eius factos esse inimicos, & aduersum se appropinquasse, & stetisse, vt nocerent: nunc dicit alios, *qui iuxta eum esse solebant*, vt milites, aut seruos, *longe recessisse*, nec adesse voluisse tempore persequutionis, & *interim inimicos vi magna conatos esse vitam illi adimere.* Neque solum habuit Dauid, *qui quærerent animam eius*, id est, qui quærerent eum occidere, vt milites Absalonis, sed habuit etiam, qui detraherent honori, & famæ eius, vt Semei, *qui maledixit ei maledictione pessima*, & alios, qui consilia dolosa contra eum dabant, vt Achitophelem, & alios, ideo subiungit.

Et qui inquirebant mala mihi, loquuti sunt vanitates, & dolos tota die meditabantur. XIII.

Ego autem tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum. XIV.

Et factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones. XV.

Hæc perspicua sunt, & verissima, quod præcipue intelligi potest ex lib. 2. Reg. cap. 16. vbi cum Semei malediceret Dauidi, eumque virum Belial appellaret, & Regni inuasorem, Dauid incredibili patientia eum sustinuit, neque permisit, vt vllus ei noceret, eumve reprehenderet, sic *factus est quasi surdus, & non audiens, & tanquam mutus, & non habens in ore suo redargutiones.*

Quoniam in te Domine speraui: tu exaudies me Domine Deus meus. XVI.

Reddit tres rationes, cur ita obsurduerit, & obtumuerit: prima est, quia vtilius sibi existimauit sperare in Domino, quam in sua propria defensione. Ait igitur, obsurdui, & obmutui, *quoniam in te Domine speraui:* non attendi quanta illi falsa, & vana in me iactarent, quoniam sciebam à te omnia audiri, & cognosci, in quo semper speraui, qui es iudex iustus, & reddes vnicuique secundũ opera sua, & *quia in te speraui, tu exaudies*

me Do-

me Domine Deus meus, & liberabis à labiis iniquis,& à lingua dolosa.

XVII. *Quia dixi, ne quando supergaudeant mihi inimici mei: & dum commouentur pedes mei, super me magna loquuti sunt.*

Hæc est altera ratio, cur elegerit obsurdescere,& obmutescere, *Quia dixi*, inquit apud me, *ne quando supergaudeant mihi inimici mei*, id est, bonum est mihi patientiam habere, & sperare in adiutorio Domini, ne forte si impatiens fuero, & reddam maledictum pro maledicto, Deus derelinquat me, & gaudeant inimici mei super me, id est, super ruina mea lætentur. Et dum commouentur pedes mei super me magna loquuti sunt, id est, non sine causa metuo, ne de exitio meo lætentur inimici; nam *dum commouentur pedes mei*, id est, dum incipiunt nutare pedes mei,&ego inclino ad casum (quod factum est, quando fuit in periculo Regni amittendi) *inimici mei magna loquuti sunt super me*, comminantes mihi, & prædicentes extremum exitium. Est autem hoc loco obseruandum particulam, *&*, sæpe in Scripturis poni pro, quia, vt Isaiæ 63. *Tu enim Pater noster es, & Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos*; id est, tu solus Domine Pater noster es: nam Abraham,& Iacob, qui videbantur patres nostri esse, non agnoscunt nos pro filiis. Sic etiam cap. 64. *Tu iratus es, & peccauimus tibi*, id est, quia peccauimus tibi. Ita igitur hoc loco cum dicitur, *Et dum commouentur pedes mei*, illud, *&*, ponitur pro, *quia*, vt sensus sit, ne quando glorientur super me inimici mei, & dum commouentur pedes mei, id est, quia dum commouentur pedes mei,&c. Illud etiam, dum commouentur, positum est pro, *dum commouerentur*. Siquidem in Hebraico,& Græco textu habetur per infinitiuum, *in commoueri pedes meos*, quod potest verti, *dum commouentur*, & *dum commouebantur*, & *dum commouerentur*, proinde debet exponi iuxta exigentiam verbi sequentis, vt oratio cohæreat.

XVIII. *Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper.*

Addit tertiam rationem, cur voluerit obsurdescere, & obmutescere coram aduersariis, *Quoniam*, inquit, *ego* propter peccata mea *paratus sum flagellari* non solum flagellis verborum, & detractionum, sed etiam flagellis verberum, & plagarum. Nam *dolor*, quem merui, semper ante oculos mentis meæ versatur, vel, *quia dolor meus*, id est, peccatum meum, quod mihi doloris continui causa est, nunquam ab oculis cordis mei recedit. In Hebræo est vox, *zelagh*, quam aliqui vertunt *claudicationem*. Alij putant legi debere, *zeragh*, id est, *lepram*; nos habemus flagella ex Græco; sed nulla est difficultas: nam vox illa *zelagh*, communiter significat *latus*, siue *costam*, sed traducitur ad significandam claudicationem, quia claudi dum ambulant, declinant ad vnum latus,& non recti incedunt. Traducitur etiam ad significandam plagam, vel attritionem, ac per hoc etiam flagellum, quia flagellis accipiuntur plagæ. Itaque sanctus Augustinus vertit, *Ego ad plagas paratus sum*, & LXX. Interpretes, Ego autem in flagella paratus sum.

צלע
צרע
צלע

Quoniam iniquitatem meam annunciabo, & cogitabo pro peccato meo. XIX.

Reddit rationem, cur in flagella paratum se dixerit, *Quoniam*, inquit, *iniquitatem meam annunciabo*, id est, quoniam agnosco,& confiteor me peccasse, & flagella commeruisse: *& cogitabo pro peccato meo*, expiando videlicet. Significantius ex Hebræo vertit S. Hieron. *Et sollicitus ero pro peccato meo*, id est, diligenter, & anxie cogitabo, quo modo possim Domino satisfacere, ac plenam indulgentiam obtinere. Quod quidem salutare documentum est pœnitentibus, vt sollicit sint pro expiatione peccati, & libenter accipiant occasiones à Deo oblatas patientiam exercendi.

Inimici autem mei viuunt, & confirmati sunt super me, & multiplicati sunt, qui oderunt me inique. XX.

Posteaquam Propheta exposuit rationes, cur obsurduerit, & obmutuerit coram aduersariis suis, vt per patientiam Deum placaret, opponit patientiæ suæ contrariam aduersariorum malitiam. Cum enim ipse non redderet malum pro malo, illi è contrario retribuebant mala pro bonis: & tamen viuebant, & exultabant, & roborabantur. Quæ ad eum finem commemorantur à Dauide, vt facilius Deum ad misericordiam inclinent. *Inimici autem mei viuunt, & confirmati sunt super me*, i. ego quidem humiliatus sum, & afflictus, & tamen patientiam seruo, ac si surdus, & mutus essem: interim autem *inimici mei viuunt*, i. alacres sunt, & exultãt, *& confirmati sunt super me*, i. robustiores, & fortiores euaserunt, *& multiplicati sunt*, i. & creuerunt etiam quo ad numerum, qui oderunt me inique, i. illi viuunt, & roborati sunt, *& multiplicati, qui oderunt me*, sine vlla iusta causa In Hebręo est, *qui oderunt me mendaciter*, i. ob causam falsam, & ementitam. Videntur enim hæc referri ad coniurationem Absalonis, qui mendacio suo persuaserat populis, Regem non constituisse aliquos, qui iuste iudicarent; se autem iustissime iudicaturum, si Rex constitueretur. Hinc enim factum est, vt populus rebellaret & toto corde sequeretur Absalonem, vt dicitur lib. 2. Reg. c. 15.

XXI. *Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem.*

Probat quod dixit, sine iusta causa se odio habitum fuisse ab inimicis, dicens, *Qui retribuebant mala pro bonis, detrahebant mihi*, quasi dicat, vere oderunt me inique inimici mei: nam illi detrahebant mihi, qui retribuunt mala pro bonis, quales fuerunt Absalon filius, & Achitophel consiliarius. Absalon enim plurima bona à Dauide acceperat, & paulo ante obtinuerat indulgentiam fratricidij, & tamen detrahebat Dauidi patri suo tanquam negligenti, & iniusto, dicens ijs, qui veniebant ad iudicium Regis, *Videntur mihi sermones tui iusti, & boni, sed non est, qui te audiat cõstitutus à Rege*, 2. Reg. 15. Sic etiam Achitophel acceperat à Dauide magnum honorem, vt esset principalis Regni Consiliarius, & tamen oblitus beneficij defecit à Dauide ad Absalonem, & consilia iniquissima, contra eundem Dauidem Absaloni dedit, 2. Reg. 16. & 17. Nec solum detrahebant mihi, qui retribuunt mala pro bonis, sed etiam (quod grauius est) *detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatẽ*, id est, quia sincero corde, & bona voluntate cum omnibus agebam, & eo modo contrarius eram iniquis eorum desiderijs, & operibus.

Ne derelinquas me, Domine Deus meus, ne discesseris à me. XXII.

Intende in adiutorium meum Domine Deus salutis meæ. XXIII.

Concludit ex ijs, quæ dixit, Deumq; precatur, vt protectione sua illi adsit, & quasi idem repetit, quod in principio Psalmi dixit, tunc enim Deus in ira, vel furore suo grauissime punit aliquem, cum illum gratia sua destituit, & tanquam ab inimico recedit, & inter hostes nudum adiutorio suo constituit. Sic igitur dixerat initio Psalmi, *Domine ne in furore tuo arguas me*, ita nũc in fine cõcludit, *Ne derelinquas me Domine Deus meus*, id est, ne deserat me gratia tua, quandoquidem tu es Dominus meus, qui me condidisti, & Deus meus, qui ad summum bonum me fecisti *Ne discesseris à me* tanquam ab inimico: sed potius vt Pater *intende in adiutorium meum*, i. diligenter incumbe in auxiliũ meum, tu *Domine Deus salutis meæ*, id est, tu qui auctor es salutis meæ, à quo solo salutem expecto, & in quo solo confido. Et hic quidem mihi visus est huius Psalmi sensus literalis: tamen quoniam sancti Patres Chrysost. August. Hieron. & Gregor. vel totum Psalmum, vel certa à medio vsq; ad finem de Christo exponunt: sciendum est, posse totum Psalmum de Dauide explicari, primum, vt Dauidis personæ proprie conuenit; deinde vt Dauid personam Christi gerebat. Spiritus enim S. plura simul intendere potest in verbis ijsdem, nimirum narrare tribulationes Dauidis, & simul prædicere Christi passiones, qui Dauidis filius secundum carnem futurus erat. Cum igitur de persona Dauidis Psalmum exposuerimus, indicabimus etiam

iam breuiter, quemadmodum ad Christum idem Psalmus applicari possit.

ALIA EXPLICATIO EIVSDEM Psalmi.

I. *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.*

Christus pro corpore suo loquitur, quod est Ecclesia, eique postulat liberationem.

II. *Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam.*

Dicit iuste se petere Ecclesiæ liberationem, quoniam sagittas irę Dei, quæ ad illam pertinebant, in se suscepit.

III. *Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ, non est pax oßibus meis à facie peccatorum meorum.*

Describit passionem suam generatim, ob quam à planta pedis vsque ad verticem capitis non fuit in eo sanitas. Quod autem dicit à facie peccatorum meorum, intelligitur de peccatis, non quæ ipse fecit, sed quæ in se punienda suscepit.

IV. *Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauatæ sunt super me.*

Dicit, ideo in carne sua non fuisse sanitatem à planta pedis vsque ad verticem capitis: quoniam peccata, quæ suscepit expianda, tam multa sunt, & tam grauia, vt supergressa sint caput eius multitudine sua, & instar plumbi fuerint ob grauitatem suam.

V. *Putruerunt, & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ.*

VI. *Miser factus sum, & curuatus sum vsque in finem, tota die contristatus ingrediebar.*

VII. *Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea.*

Hæc dicit pro corpore suo, deplorans corruptionem generis humani: quomodo quando quis dicit, doleo pedes, vel manus, vel stomachum; caput est quod loquitur, sed non loquitur de dolore, quod in se patiatur, sed quod in membris, & in corpore suo habeat.

Afflictus sum, & humiliatus sum nimis, VIII.
rugiebam à gemitu cordis mei.

Hic incipit ordine recensere passionem suam. Pertinent enim hæc verba ad orationem in horto habitam.

Domine ante te omne desiderium me- IX.
um, & gemitus meus à te non est abscon-
ditus.

Cor meum conturbatum est, dereliquit X.
me virtus mea, & lumen oculorum meorum & ipsum non est mecum.

Ad eandem orationem pertinent, in qua desiderauit calicem transire, & cœpit turbari, pauere, tædere, & mœstus esse. Et vt experiretur amaritudinem imminentis passionis noluit virtutem, & lumen diuinæ consolationis in partem inferiorem influere; ita vt etiam Angelus de cœlo apparuerit confortans eum.

Amici mei, & proximi mei, aduersum XI.
me appropinquauerunt & steterunt.

Hoc impletum est in Iuda amico, & Iudæis proximis, quando comprehenderunt eum.

Et qui iuxta me erant, de longe stete- XII.
runt.

Hoc impletum est in Apostolis, qui fugerunt, & in Petro, qui sequebatur à longe.

Et vim faciebant, qui quærebant ani- XIII.
mam meam.

Impletum est in concilio Sacerdotum, sollicite quærentium falsa testimonia, vt eum perderent.

Et qui inquirebant mala mihi, loquu- XIV.
ti sunt vanitates, & dolos tota die meditabantur.

Ad idem concilium pertinent.

Ego autem tanquam surdus non au- XV.
diebam, & sicut mutus non aperiens os suum.

Et

XV. *Et factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.*

Ad literam impleta sunt in Christo, qui coram Caipha primum, deinde coram Pilato, & Herode nullam attulit defensionem, sed sicut agnus coram tondente se obmutuit, vt etiam prædixit Isaias cap. 53.

XVI. *Quoniam in te Domine speraui, tu exaudies me Domine Deus meus.*

Ad idem silentium pertinet, ideo enim siluit coram hominibus, quoniam non tacebat coram Deo, à quo expectabat remunerationem, salutem populi sui.

XVII. *Quia dixi, nequando supergaudeant inimici mei, & dum commouentur pedes mei, super me magna loquuti sunt.*

Seruauit Christus inuictam patientiam, ne de impatientia gauderent inimici, qui, dum commouebantur pedes eius, i. dum infirmitas eius ad tempus ostendebatur, magna loquebantur super eum, dicentes: *Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum*, &c, *Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram*, &c.

XVIII. *Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper.*

Ad literam impletum scimus in flagellatione, & colaphizatione, & spinarum coronatione.

XIX. *Quoniam iniquitatem meam annunciabo, & cogitabo pro peccato meo.*

Dicit se annunciaturum peccatum suum, quod, vt dictum est, non fecit, sed expiandum suscepit: & cogitaturum, i. sollicitum futurum pro eo penitus delendo, quod fecit cum *peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum*, vt S. Petrus scribit in epistola 1. cap. 2.

X X. *Inimici autem mei viuunt, & confirmati sunt super me, & multiplicati sunt, qui oderunt me inique.*

Hoc impletum est, cum Principes, & Sacerdotes existimantes se iam victoriam obtinuisse exultabant, & crucifixo insultabant.

Qui retribuunt mala pro bonis detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem XXI.

Quando videlicet pendenti in cruce dicebant, *Vah, qui destruis templum Dei*, &c, *descendat nunc de cruce*, &c.

Ne derelinquas me Domine Deus meus, ne discesseris à me. XXII.

Hoc disertis verbis in cruce Dominus loquutus est, cum ait, *Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me.* quasi dicat, si dereliquisti ad tempus, quoad consolationem, non derelinquas quoad resurrectionem.

Intende in adiutorium meum Domine, Deus salutis meæ. XXIII.

Non derelinquas in inferno animam meam, neque des sanctum tuum videre corruptionem: sed *intende in adiutorium meum ostendens mihi vias vitæ, & adimplens me lætitia cum vultu tuo.*

PSALMVS XXXVIII.

Titulus, & Argumentum.

In finem, ipsi Idithum, canticum Dauid.

TITVLVS demonstrat Psalmum compositum esse à Dauide, sed datum ipsi Idithum ad canendum. Erat enim Idithum vnus ex tribus principibus cantorum, vt habemus lib. 1. Paralip. cap. 16. & lib. 2. cap. 5. Quid autem sit, in finem, *vel*, pro victoria, *vt ex Hebræo S. Hieronymus vertit, diximus in explicatione Psalmi quarti. Sed hoc loco conuenit materiæ de qua agitur, tum* in finem, *tum* pro victoria. *Quamuis enim Rabini, & recentiores aliqui doceant, Dauidem ægrotum corporali morbo optasse finem vitæ, & miseriarum, & hæc à Domino petere in præsenti Psalmo: nos tamen sequuti veteres Patres, existimamus longe altiorem doctrinam in hoc diuino Spiritus sancti cantico per Prophetam edito contineri. Nimirum censemus, hic describit breuitatem, & vanitatem præsentis vitæ*

vitæ, vt intelligamus spem nostram non in hac vita, sed in Deo, in quo vita æterna est, esse ponendam, & ideo dandam esse operam patientiæ & paci cum omnibus hominibus, & præcipue linguam esse custodiendam ab omni rixa & iurgio & contentione, vt non impediamur à cursu ad brauium supernæ vocationis. Certe enim, qui ad brauium maximi pretij currit, si in medio cursu videret sibi litem pro pallio moueri, pallium potius dimitteret, quam se à cursu impediri pateretur. Neque litigant aut contendunt homines in terris, nisi pro temporalibus rebus. Itaque Psalmus præsens doctrinam Euangelicam & Apostolicam continet. Nam & Dominus docuit, vt percutienti maxillam, prębeamus etiam alteram; & volenti pallium nobis eripere, demus illi tunicam, *Matth.* 5. *& Apostolus dicit :* Delictum est in vobis, quod lites habetis inter vos, cur non magis fraudem patimini? 1. *Cor.* 6. *Hic igitur Psalmus, propter doctrinam tam sublimem, cani debet* in finem, *id est, semper, vsque ad mundi finem, & non solum tempore illo Dauidis & Idithum. Idem etiam Psalmus recte inscribitur, pro victoria, quia nulla esse potest victoria nobilior, quam per patientiam vincere in bono malum, & sibi ipsi hominem imperare.*

EXPLICATIO PSALMI XXXVIII.

I. **D***Ixi, custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea.*

Sollicitus erat Dauid de vero bono non amittendo; ideo deliberauit, ac firmiter apud se constituit, magna circumspectione, vti in omnibus actionibus suis, vt si fieri posset, ne in verbo quidem offenderet; quasi audiuisset ab Apostolo : *Videte quomodo caute ambuletis*, Ephes. 5. & à B. Iacobo : *Qui non offendit verbo, hic perfectus est vir*, Iacob. 3. Ait igitur : *Dixi*, nimirum apud me statui, decreui, legem mihi ipse posui, *vt custodiam vias meas*, vt cautissime ambulem in via vitæ huius, & diligenter attendam, vbi gressum pono, ne forte in foueam cadam, vel offendam ad lapidem, vel lutosam viam pro munda eligam, vel certe dequiem ab itinere recto, id est, deliberaui & statui considerare omnes actiones meas. Et quoniam nihil est facilius, neque periculosius, quam verbo offendere, cum ex verbis inconsiderate prolatis, oriantur rixæ, contentiones, iurgia, & alia mala tam multa, vt S. Iacobus dixerit, *linguam esse vniuersitatem iniquitatis*, Iacob. 3. ideo singulariter addit Propheta : *Vt non delinquam in lingua mea*, id est, ad hoc potissimum custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea : sic enim infinita mala effugiam.

Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator aduersum me. II.

Nunquam est periculum maius delinquendi per linguam, quam cum ab aliquo detractore, vel contumeliam faciente prouocamur, ideo dicit Propheta : *Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator aduersum me*, id est, cum aliquis iniquus forte irritaret me conuitio, aut detractione, aut alio iniurioso verbo, tum maxime custodiui os meum, ne prorumperet in aliquod verbum, cuius postea pœnitentiam agere deberem.

Obmutui, & humiliatus sum; & silui à bonis, & dolor meus renouatus est. III.

Declarat, quam custodiam ori suo adhibuerit, dicens: *Obmutui*, id est, silui omnino, ac si mutus essem, *& humiliatus sum*, id est, humiliter patientiam habui, *& silui à bonis*, id est, abstinui etiam à iusta defensione, & à debita reprehensione, *& dolor meus renouatus est*, propter hoc ipsum, quod silui à bonis. Nam dolueram primo propter acceptam iniuriam, sed mitigauerat dolorem pręmium patientiæ : iterum ergo dolor renouatus est, quia *silui à bonis*, & proximum meum debita correptione fraudaui. Ita S. Augustinus: sed posset etiam ita exponi : *Dolor meus renouatus est*, quia dolueram ex passione mea, sed dolor renouatus est ex compassione fratris, quem vidi tam grauiter ægrotare, vt medicina correptionis nihil ei profutura videretur, propter quod etiam *silui à bonis*.

IV. *Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardeſcet ignis.*

Exponit, quid ille dolor renouatus effecerit, ac dicit: *Concaluit cor meum intra me,* id eſt, ex dolore illo compaſſionis calefactum eſt cor meum dilectione, & inde meditari cœpi de miſeria humana, de miſericordia Dei, de ingratitudine hominum, de abundantia charitatis Dei erga ingratos & malos: & alia id genus multa. *Et in meditatione mea exardeſcet ignis*, ille, inquam, ignis, de quo dicebant duo illi Diſcipuli apud Lucam c. 24. *Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas?* Diligens enim & attenta meditatio rerum cœleſtium ordinaria via eſt ad accendendum ignem actualis charitatis Dei. Scio alios aliter exponere iſtum ignem ex meditatione exardeſcentem, de igne videlicet iracundiæ & indignationis: ſed nos S. Ambroſium ſequuti ſumus; & rationem connexionis, & lectoris ædificationem.

V. *Loquutus ſum in lingua mea, notum fac mihi Domine finem meum.*

VI. *Et numerum dierum meorum quis eſt, vt ſciam quid deſit mihi.*

Ex illo æſtu interiore *loquutus ſum*, inquit, *in lingua mea*, id eſt, non ſum loquutus in lingua, quam omnes intelligunt, ſed in lingua mihi nota, quaſi dicat, Ego ſcio quid voluerim dicere. *Notum fac mihi Domine finem meum, &c.* videtur ſenſus eſſe, quod cupiat ſcire finem vitæ ſuæ, id eſt, numerum annorum & dierum, quibus victurus ſit ſuper terram, vt ſciat quantum ei temporis ſuperſit vſque ad mortem, ſed hoc non voluit dicere: iſta enim curioſitas vitioſa, & temeritas quædam fuiſſet, ideo præmiſit: *Loquutus ſum in lingua mea*, in ſenſu meo, ſermone mihi noto. Illud igitur ſignificare voluit, vitam humanam eſſe breuiſſimam, & quaſi quoddam nihil. Sed quoniam hanc veritatem, quamuis alioqui clariſſimam, & experimento notiſſimam, pauci bene norunt, ideo precatur Deum, vt non ſinat ſe decipi, vt plurimi decipiuntur, vt exiſtimet diuturnum, quod eſt breuiſſimum. Cur enim maxima pars hominum tota intenta eſt in cumulandis opibus terrenis, proq; iis pugnat & contendit acerrime, & bona futura contemnit & negligit, niſi quia non cogitat, vel non credit, vitam præſentem fugere velut vmbram? Ait igitur: *Notum fac mihi Domine finem meum*, id eſt, fac Domine per gratiam tuam, vt illuſtrentur oculi mentis meæ, & aperte cognoſcam, finem vitæ meæ iam prope adeſſe. *Et numerum dierum meorum, quis eſt, vt ſciam quid deſit mihi*, id eſt, fac, vt attenta cogitatione penetrem, quam ſit breuis numerus dierum meorum, & ſciam quam parum temporis mihi ſuperſit. Hanc eſſe veram expoſitionem, ſequentes verſiculi docebunt. Nam exauditus à Domino non refert præciſe numerum annorum, qui ſibi ſupererant, ſed variis modis oſtendere nititur tempus humanæ vitæ breuiſſimum eſſe, præſertim ſi ad æternitatem Dei, & futuri ſæculi conferatur.

Ecce menſurabiles poſuiſti dies meos, & ſubſtantia mea tanquam nihilum ante te. VII.

Edoctus à Domino, quod poſtulauerat, dicit, *menſurabiles eſſe dies ſuos*, id eſt, tam breuem eſſe durationem vitæ ſuæ, vt facilime menſurari poſſit. Sed obſeruandum eſt, S. Hieronymum ex Hebræo vertiſſe, *Ecce breues poſuiſti dies meos.* S. Auguſtinum cum aliis legiſſe, *Ecce veteres poſuiſti dies meos.* S. Ambroſium legiſſe, *Ecce palæſtas poſuiſti dies meos.* Denique Chryſoſtomum, & alios legiſſe: *Ecce palmares poſuiſti dies meos.* Sed hæc omnia in idem recidunt: vox Hebraica *tephachoth*, ſignificat res palmares, id eſt, palmo vno menſurabiles: nam *taphac*, ſignificat menſuram palmi quatuor digitorum, quod idem ſignificat vox Græca παλαιστή, quam habemus in editione LXX. Interpretum. Igitur S. Hieronymus recte vertit, *breues dies*, breues enim ſunt, qui menſura breuiſſima menſurari poſſunt. S. Auguſtinus, & alij, qui legerunt, *veteres dies*, fortaſſe habuerunt in Græco textu παλαιάς,

טפחות
טפח

pro παλαιςὰς, sed tamen, *dies veteres*, recte dicuntur dies vitæ nostræ, quoniam, vt Apostolus ait ad Hebr. 8. *Quod antiquatur, & senescit, prope interitum est.* Et nouimus, vestes veteres, & domus veteres, & similia vetera non diu durare. S. Ambrosius vocem Græcam non a mensura, sed à palæstra deduxit; & tamen aptissima similitudine explicuit cursum velocissimum, & breuissimum, & simul laboriosissimum vitæ nostræ. Qui enim in palæstra currunt, vel dimicant, tempus habent breuissimum, sed laboriosissimum, vt notum est. Nostra editio recte posuit, *mensurabiles dies*, id est, qui tam breues sunt, vt nullo negocio mensurari possint: quod idem significant *dies palmares*, vt Chrysostomus ex interpretatione Symmachi legit. Sed Propheta non contentus dixisse, dies suos breues & mensurabiles esse, addidit quasi corrigendo: *Et substantia mea tanquam nihilum ante te:* quasi dicat, parum dixi, dies breues esse, nam *substantia mea*, id est, subsistentia mea, hoc ipsum quod sum & subsisto, nihil est ante te. Est quidem aliquid ante oculos hominum, qui non vident nisi præsentia, sed *ante te*, qui vides futura, & intueris æternitatem, quæ omni caret mensura, nihil omnino est. Quid enim sunt pauci anni, qui velocissime transeunt, ad infinitam durationem? Nomen *substantiæ* hoc loco non significare aliud, quam *subsistentiam*, & spacium vitæ, intelligi potest ex voce Hebræa, *cheldi*, quæ significat proprie tempus, siue sæculum, vt sensus sit, tempus meum, vel, vt S. Hieronymus reddidit, *vita nihil est coram te.*

VIII. *Veruntamen vniuersa vanitas omnis homo viuens.*

Adhuc magis declarat, & nobis persuadere nititur, quod ipse plane perspexit. Non solum, inquit, tempus vitæ nostræ breuissimum est, sed *omnis homo*, quicunque ille sit, etiam Rex & Monarcha, quem omnes mirantur, & cui cæteri omnes inuident, ille, inquam, etiam *dum viuit*, id est, dum viget & floret, & in optimo statu est; vel, vt est ad verbum in Hebræo, *dum stat, dum firmiter consistit*, & radicatus videtur in terra, nihil est aliud, nisi *vniuersa vanitas*, siue vniuersitas vanitatis. Quicquid enim in illo est, siue sanitas, siue robur, siue pulchritudo, siue diuitiæ, siue dignitas, siue potentia, totum fragile & momentaneum est.

Veruntamen in imagine pertransit homo, sed & frustra conturbatur. IX.

Videbat Propheta tam alto sopore depressum esse genus humanum, vt non contentus tonitruis verborum, quibus hactenus vsus est ad homines excitandos: addat aliud adhuc vehementius percellens humanas mentes, si forte somno discusso vigilare incipiant. Quoniam igitur poterat aliquis dicere, non videri verum, vitam hominum nihil esse, cum videamus tam multis bonis vitam hominum circumfluere, opibus, honoribus, sanitate, robore, & similibus; ideo nunc dicit Propheta, ista non esse vera bona, sed imagines & vmbras rerum bonarum, & ideo frustra turbari homines, cum ista vel non possunt acquirere, vel acquisita coguntur amittere. Quomodo frustra Rex conturbaretur ob amissam imaginem ligneam, vel papyraceam Regni, quando Regnum verum illi maneret. *Veruntamen*, inquit, *in imagine pertransit homo*, id est, homo pertransit & perambulat viam vitæ huius in imagine rerum, non in rerum veritate, habens videlicet ante oculos in toto hoc itinere non res veras, sed rerum vmbras, atque imagines. Vita enim, quam hic habemus, imago est vitæ beatæ, quæ sola vera est vita; sanitas huius temporis, imago est immortalitatis, quæ sola vera est sanitas; pulchritudo, quam hic videmus, vix vmbra quædam est pulchritudinis illius, quam habebimus, cum *iusti fulgebunt sicut Sol in Regno Patris eorum:* diuitiæ terrenæ, non sunt diuitiæ, sed illarum diuitiarum imagines, quas habebimus, cum nulla omnino re indigebimus, sed erit Deus omnia in omnibus. Idem dici potest de sapientia, de gloria, de celsitudine, & de cæteris, quæ hic dicuntur bona.

Porro phrasis illa, *in imagine pertransit*, siue perambulat *homo*, similis est illis phrasibus in Scriptura sacra frequentibus, *ambulare in luce, in tenebris, in fide, in timore, in dilectione*, & quæ est bis, terve, in secunda & tertia epistola Apostoli Ioannis: *ambulare in veritate*, cui potest opponi, *ambulare in imagine*, quatenus imago opponitur veritati. *Sed & frustra conturbatur*, id est, sine vlla causa conturbatur homo in rebus temporalibus anxie quærendis, vel conseruandis: frustra lætatur in earum lucro, & frustra plorat in earum iactura, quasi res solidæ & veræ, ac permanentes essent: cum imaginariæ, fragiles & caducæ sint. S. Ioan. Chrysostomus, quem Theodoretus & Euthymius sequuntur, exponit illud, *in imagine pertransit homo*, ac si dictum esset, instar imaginis pertransit homo, vt non solum res humanæ sint imagines rerum verarum, sed ipse etiam homo non tam sit homo, quam hominis imago in tabella depicti.

X. *Thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea.*

Probat vnico exemplo, frustra conturbari homines in opibus quærendis, augendis, conseruandis: quoniam nesciunt cui laborent. Existimant illi quidem, se filiis, aut nepotibus, qui grati memoriæ parentum futuri sint, thesaurizare: sed accidit sæpissime, vt filij, vel nepotes continuo moriantur, & hæreditas ad ignotos, vel inimicos perueniat: vel certe vt filij, vel nepotes dissipent breuissimo tempore, quæ pater, vel auus magno labore & longissimo tempore acquisiuit: vel denique vt hæredes ingrati sint, & reddant mala pro bonis, detrahentes industriæ & laboribus maiorum suorum: quæ si prævidere homines illi potuissent, thesaurizassent potius sibi thesauros in cœlo, & sine turbatione vitam istam traduxissent. Vide similes sententias in Ecclesiaste cap. 2. 4. 5. & 6.

XI. *Et nunc quæ est exspectatio mea? nonne Dominus? & substantia mea apud te est?*

Ex breuitate & vanitate vitæ præsentis tam clare perspecta, concludit, se quidem spem suam in solo Deo ponere constituisse. *Et nunc*, inquit, his ita se habentibus, *quæ est expectatio mea?* quid spero? quid quæro? quid opto? *nonne Dominus* expectatio & spes mea est? Deinde conuersus ad ipsum Deum dicit: *Substantia mea apud te est*, id est, vita mea & opes meæ apud te sunt, nihili facio cunctas res creatas, te vnum pro rebus omnibus habere cupio, quia in te sunt omnia. In Hebræo ad verbum habetur: *Et nunc quid expecto Domine? expectatio mea tibi ipsa?* Ex quo intelligere possumus, Hebraicæ lectioni respondere illa tantum, *Et nunc quæ est expectatio mea? nonne Dominus?* Illa vero, *& substantia mea apud te est*, videntur addita explicandi gratia à LXX. Senioribus, quæ à nostro Latino Interprete fideliter reddita sunt. Itaque non oportet quærere, vt multi faciunt, cur substantiam Latinus Interpres posuerit pro voce Hebraica, quæ *spem*, vel *expectationem* significat. Latinus enim Interpres non substantiam pro expectatione posuit; sed addidit ad verba Hebraica, id quod LXX. Interpretes addiderunt. Simile est in Psalmo 21. vbi legimus: *Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti?* illud enim, *respice in me*, non habetur in Hebræo codice, sed additum est à LXX. Interpretibus, & inde translatum est ab Interprete Latino in editionem vulgatam.

Ab omnibus iniquitatibus meis erue me, opprobrium insipienti dedisti me. XII.

Quoniam dixit, se terrena contemnere, & solum Deum expectare, & in eo spes suas omnes collocasse: consequenter adiungit, de peccatis in Deum sollicitum se esse, non autem de opprobriis hominum. *Ab omnibus*, inquit, *iniquitatibus meis erue me*, id est, quia sola peccata sunt, quæ mihi ad te viam impedire possunt, & quæ sola vera sunt mala, ideo precor, vt ab illis me liberes, & quidem omnibus, non præteri-

teri-

teritis tantum, sed etiam futuris, illa delendo, ista impediendo. Quo loco notandum est, viros etiam perfectos, qui terrena despiciunt, & ad Deum toto corde anhelant, habere semper aliquid, quod sibi petant ignosci: & sollicitos esse debere pro quotidianis peccatis quotidianas Deo preces offerre. *Opprobrium insipienti dedisti me*: Hæc pars versiculi coniungitur cum sequentibus hoc modo, Tu quidem opprobrium insipienti dedisti me, ego autem obmutui, & non aperui os meum. Significat autem, se propterea quod diceret, vana esse & contemnenda præsentia, & in solo Deo spem esse ponendam: derideri solitum ab insipientibus, qui non capiunt, quæ Dei sunt. Quomodo etiam dicit Euangelium de Christo Domino Luc. 16. *Audiebant hæc omnia Pharisæi, qui erant auari, & deridebant illum.* In Hebræo habetur contraria sententia, nimirum, *opprobrium insipienti non pones me.* Sed anteponenda est lectio LXX. Interpretum, vt Sanctus Ambrosius admonet: quoniam sequentia verba, *Obmutui, & non aperui os meum*, manifeste docent, Dauidem audiuisse opprobria insipientium, & sic etiam legunt & exponunt Augustinus, Chrysost. & alij veteres patres. Ipse etiam S. Hieron. qui in versione ex Hebræo posuit particulam negantem, tamen in commentario legit & exponit hunc locum sine tali particula. Proinde videtur ea particula irrepsisse in textum Hebraicum post tempo-
XII. ra LXX. Interpretum.

XIII. *Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu fecisti, amoue à me plagas tuas.*

Cum opprobria ab insipientibus audiui, non respondi, neque defendi me, sed *obmutui*, id est, ita me gessi, ac si mutus fuissem: imo etiam *non aperui os meum*, sed ita me gessi, ac si surdus fuissem, neque opprobria illa audiuissem. Qui enim muti sunt, & non surdi, aperiunt os suum & conantur respondere, cum aliquid audiunt; qui autem surdi sunt, & muti, neque loquuntur, neque aperiunt os suum. Reddit autem rationem, cur obmutuerit, & non aperuerit os suum. *Quoniam*, inquit, *tu fecisti*, nimirum, vt opprobria in me iactarentur: tu enim es, qui posuisti me opprobrium insipientibus. Et hanc eandem rationem reddidit idem Dauid, quando obmutuit ad maledictionem Semei, 2. Reg. cap. 16. *Sinite*, inquit, *illum vt maledicat, Dominus enim præcepit ei vt malediceret Dauid, & quis est, qui audeat dicere quare sic fecerit?* Vbi tamen obseruandum est, Deum non præcepisse Semei, vt malediceret Dauidi præcepto eiusmodi, vbi obedientia laudaretur, scimus enim Semei grauiter peccasse maledicendo Dauidem, & propter hoc postea fuisse à Salomone punitum, sed dicitur Deus præcepisse Semei, vt malediceret, quoniam videns malam Semei voluntatem, vsus est illa mala voluntate, quam ipse non fecerat, ad humiliandum, & corripiendum Dauidem. De qua re vide sanctum Aug. lib. de gratia & libero arbitrio, c. 20. & seq. vel si vis fusius aliquid tractatum legere, vide in controuersiis nostris l. 2. de amissione gratiæ & statu peccati, cap. 13. & seq. *Amoue à me plagas tuas*, quasi dicat, libenter accipio contumelias, & opprobria insipientium, quę tu ad meam humiliationem paterna seueritate ordinasti, sed plagas tuas ferre non possum, ideo precor, vt eas à me omnino remoueas. Vocat enim *plagas Dei*, flagella, & supplicia, quæ Deus iratus immittit, non vt pater aut medicus, sed vt iudex, de quibus in Psal. superiore dixit, *Domine ne in furore tuo arguas me.* Tales plagæ sunt excæcatio, obduratio, sensus reprobus, & ipsa damnatio ad ignem sempiternum.

A fortitudine manus tuæ: ego defeci in increpationibus, propter iniquitatem corripuisti hominem. XIV.

Et tabescere fecisti sicut araneam animam eius, veruntamen vane conturbatur omnis homo. XV.

Explicat cur tantopere cupiat à se remoueri,

ueri plagas Dei, & dicit causam esse, quoniam expertus est in seipso, & in aliis, quam intolerabiles sint eiusmodi plagæ: de se primum ita dicit, *A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus*, id est, ego ipse fortitudinem, & potentiam, siue grauitatem manus tuæ percutientis expertus defeci, & plane consumptus sum, & perij, in increpationibus, id est, in illa crudeli increpatione, quando in furore tuo arguisti me. Hoc autem Dauidi contigit, quando ob peccatum adulterij commissum Deus in pœnam huius peccati, permisit illum cadere in peccatum homicidij, quod est grauius, & in tantam cæcitatem, vt per multos menses non redierit ad se, neque statum suum, id est, mortem animæ suæ cognouerit: nullum enim est supplicium grauius, quam, quando pœna peccati est aliud peccatum. Quod enim peccatum sit aliquando pœna peccati, & quidem pœna horribilis, & timenda super omnes pœnas, docet Apostolus Roman. 1. *Qui cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, propterea tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, vt contumelijs afficiant corpora sua*, & infra, *Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ*, & infra: *Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciant ea, quæ non conueniunt.* Vide de hoc flagello sanctum Augustinum libr. 5. in Iulianum, cap. 3. Deinde addit Propheta de aliis peccatoribus, hac plaga crudeli à Deo punitis, *Propter iniquitatem corripuisti hominem, & tabescere fecisti sicut araneã animam eius*, id est, propter peccata præcedentia corripuisti in furore tuo hominem peccatorem & fecisti, vt anima eius contabesceret instar araneæ, quæ laborat in texenda tela, vt capiat muscas, & interim ipsa exsiccatur, & consumitur. Sic enim animæ hominum carnalium, iusto Dei iudicio, perpetuo laborant in rebus temporalibus acquirendis, & in eo labore consumunt ingenium, & mentem, & inde anima exsiccatur omni humore gratiæ, vt ne cogitent quidem de salute sua, neque vllo desiderio tangantur veræ felicitatis. Contra quam animæ ariditatem desiderabat in alio Psalmo idem Propheta adipem, & pinguedinem spiritualem; dicens, *Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea.* Concludit Propheta, *Veruntamen vane conturbatur omnis homo*, id est, omnis homo, cuius anima tabescit sicut aranea, vane conturbatur, frustra laborat, sine vlla causa tot contentionibus agitatur. *Quid* enim *prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur?* Sed hoc loco multa obseruanda sunt: primo verba illa, *in increpationibus*, in textu Hebraico, & Græco, & apud Ambrosium, & Hieronymum coniungi cum verbis sequentibus, nimirum sic, *In increpationibus propter iniquitatem corripuisti hominem*, tamen apud Augustinum, & in nostris communibus libris, coniungi cum superioribus, nimirum cum illis, *A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus*, sed vtroque modo sensus constat. Secundo nota, Sanctum Hieronymum ex Hebræo non vertere, *araneam*, sed tineam; sed credibile est vocem Hebraicam vtrunque significare. Certe similitudo magna est inter araneam, & tineam, vt enim aranea texendo telam se exsiccat, ita etiam tinea rodendo pannum se ipsa interimit. Tertio nota, vbi nos habemus ex Græco textu, animam eius; in Hebraico haberi; *desiderabile eius*, proinde LXX. Interpretes non tam verbum reddiderunt, quam exposuerunt. Vere enim anima ratione prædita est id quod in homine est maxime pulchrum, pretiosum, & desiderabile, ipsa enim imago Dei est, ipsa æterna est, ipsa capax est æternæ felicitatis, & per illam communicamus cum Angelis, vt per carnem communicamus cum bestiis: proinde incredibilis cæcitas est propter explendas carnis appetitiones, perdere quod in nobis est summe pretiosum, & desiderabile. Quarto nota, non haberi in Hebræo, vel Græco textu verbum, *conturbatur*, sed solum, *vane omnis homo*, siue, *vanitas omnis homo.* Cęterũ Latinus Interpres addidit verbum explicationis gratia, & addidit

didit illud, quod supra habetur versu 9. Nota vltimo, non deesse, qui hos duos versus exponant, vel de flagello temporalis calamitatis, vel de paterna correptione, quæ facit homines, qui antea dura ceruice erant, molles, vt araneas, id est, humiles, & contritos. Sed in his, quæ non sunt contra fidem, & obscurissima sunt, licet vnicuique abundare in sensu suo. Nobis illa verba, *Amoue à me plagas tuas*, facile persuaserunt hic non agi de flagello temporali, cum Psalmo superiori dixerit idem Dauid, *Ego in flagella paratus sum*: neque de paterna correptione, sed de correptione illa terribili, quam iusti maxime horrent: paternam enim correptionem, quæ humiles, & contritos reddit, Iusti diligunt, & expetunt, non horrent, aut fugiunt. Similitudo quoque araneæ tabescentis nihil boni nobis significare visa est. Non tamen reprehendimus, sed laudamus potius explicationes aliorum, quæ prosunt ad ædificationem, quamuis non videantur nobis literales.

XVI. *Exaudi orationem meam Domine, & deprecationem meam auribus percipe lacrymas meas.*

Magno affectu Psalmum concludit orans Deum, quid autem oret, paulo post explicabitur. Interim illud sciendum est, *per orationem* intelligi simplicem petitionem, per *deprecationem* autem vehementem clamorem, vt vox Hebraica demonstrat, per *lacrymas* autem affectum, cuius vox magis resonat coram Deo, quam vlla verba. In Hebræo, & Græco, vt nunc se habent, continuantur cum hoc versiculo verba illa, *ne sileas*, quæ nos habemus in sequenti versu, & eo modo tribus nominibus tria verba respondent hoc modo, *Exaudi orationem meam, deprecationem meam auribus percipe, & lacrymas meas ne sileas.* Cæterum nostram lectionem habent veteres Patres, Ambrosius, Hieronymus, & Augustinus in commentariis huius loci, & verba Hebraica remotis distinctionibus, quas Rabini addiderunt, optime distinctionem librorum nostrorum recipiunt.

Ne sileas, quoniam aduena ego sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei. XVII.

Adhuc postulat exauditionem, & nondum explicat petitionem, sed loquitur ad eum, qui scit, quid desideret spiritus. *Ne sileas*, inquit, id est, responde petenti, ne despice clamantem, qui enim silet audita petitione, idem facit, ac ille, qui non vult concedere, quod petitur. Reddit autem causam cur debeat audire, dicens, *Quoniam aduena sum apud te, & peregrinus sicut omnes patres mei*, id est, quoniam tu nosti, & apud notitiam tuam est, quod ego non sim ciuis huius mundi, sed aduena, & peregrinus, ac per hoc ciuis ciuitatis supernæ Ierusalem, quamuis hic interim degam; decet autem vt audias ciuem ciuitatis tuæ in exilio positum, & ex peregrinatione sua ad te clamantem. Notat hoc loco S. Ioannes Chrysostomus, magnum virum & spiritualem fuisse Dauidem, qui cum Regni gloria, & opibus terrenis abundaret, tamen vere agnouerit se aduenam, & peregrinum in terra.

Remitte mihi, vt refrigerer priusquam abeam, & amplius non ero. XVIII.

Hic iam exponit petitionem suam, & est illa, de qua dicitur in Psal. 31. *Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno.* Petit igitur cum clamore, & lacrymis veniam peccatorum, vt pacata conscientia, de peregrinatione ad patriam lætus perueniat, atque in summa gratiam & gloriam petit, quæ est illa petitio, quam soli, & omnes illi toto corde Deo proponunt, qui mundi vanitatem agnoscunt. Ait igitur, *Remitte mihi*, vel vt sanctus Hieronymus vertit, *Parce mihi*, vel vt ad verbum ex Hebræo verti posset, *Desine à me*, id est, ne sis durus exactor, non instes pro solutione debitorum, desine à me repetere, quæ male dissipaui. *Vt refrigerer priusquam abeam*, id est, vt ante discessum ex hac vita refrigerer, intelligens mihi peccata esse remissa: nisi enim hic remiseris, non ibo ad requiem, sed ad carce-

carcerem. Dic igitur animæ meæ, ſalus tua ego ſum, antequam de corpore egredi iubeatur. *Et amplius ero*, aduena videlicet, & peregrinus, ſed ciuis Sanctorum, & domeſticus Dei. *Vel antequam abeam, & amplius non ero*, id eſt, anteqaum diſcedam ex hac vita, & amittam omnem vitam: qui enim poſt hanc vitam, non habet æternam vitam, conſequenter habet æternam mortem, & quoddam non eſſe; cum longiſſime abſit ab eo qui eſt. Sunt enim & viuunt, qui damnati ſunt ad inferos, ſed dicuntur non eſſe nec viuere, quoniam ideo ſolum habent eſſe, & viuere, vt ſemper moriantur, & non eſſe deſiderent. Poſteriorem ſenſum habet S. Auguſtinus, vtrumque autem attingit S. Ambroſius.

PSALMVS XXXIX.

Titulus, & Argumentum.

In finem Pſalmus Dauid.

I*N titulo nihil eſt noui. Pſalmum hunc nonnulli ex recentioribus nimis humiliter exponunt, referentes eum ad morbum corporalem Dauidis, de quo morbo nihil legimus in Scripturis, ſed tantum in fabulis Rabinorum. B. Paulus ad Heb.10. de Chriſto exponit nonnulla, quæ in hoc Pſalmo dicuntur, quæ Dauidi non conueniunt vllo modo. Quædam etiam alia ſunt, quæ ad Dauidem accommodari non poſſunt, vt illa,* In capite libri ſcriptum eſt de me *& illa,* Ego autem medicus ſum, & pauper. *Recte igitur S. Ambroſius, S. Hieronymus, S. Auguſtinus, & Euthymius Pſalmum hunc totum de Chriſto, & Eccleſia exponunt, id eſt, de capite, & corpore, ita vt Chriſtus ſemper loquatur, ſed primo in perſona corporis ſui, deinde in perſona ſua.*

EXPLICATIO PSAL. XXXIX.

I. E*Xpectans expectaui Dominum, & intendit mihi.*

Chriſtus in perſona populi ſui exponit longam expectationem redemptionis. Expectauit enim ſupra quatuor annorum millia, dum interim per Patriarchas, & Prophetas, partim figuris, partim oraculis promitteretur liberatio à miſeriis, in quas per peccatum primi hominis genus humanum ceciderat. *Expectans*, inquit, *expectaui Dominum*, id eſt; longo tempore, ſine intermiſſione expectaui Dominum miſerantem, viſitantem; & liberantem populum ſuum, *& intendit mihi*, id eſt, & tandem à me ſpe fraudatus non fui: nam ad me audiendum intendit aures ſuas. Ex Hebræo colligitur illud, *intendit mihi*, proprie ſignificare, *inclinauit ſe ad me*, ſiue, extendit ſe ad me, nimirum audiendum.

Et exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miſeriæ, & de luto fæcis. II.

Explicat quod dixit, *intendit mihi*, dicens, *intendit mihi*, nam *exaudiuit preces meas*: & effectus exauditionis fuit, quod *eduxit me de lacu miſeriæ, & de luto fæcis*. Per lacum miſeriæ intelligitur profunda fouea, nam vox Hebraica, *bor*, ſignificat ciſternam & vox Hebraica, *ſaon*, ſignificat *tumultum, confuſionem, deſolationem*, & ſimilia. Deſcribitur igitur locus profundus carens lumine, & luto putrido plenus, in quem multi deciderint, ex quorum motu, & eiulatu exiſtat tumultus, & confuſio magna, quam LXX. Interpretes generatim miſeriam appellarunt. Hic ſtatus eſt impiorum, qui carent lumine notitiæ Dei, & mandatorum eius, & infixi ſunt in limo carnalium cupiditatum, ex quibus non ſolum fit, vt non poſſint ambulare ad æternam felicitatem, ſed perpetuo inter ſe tumultuentur, & contendant. Ab hoc profundo liberat nos gratia Redemptoris, cum incipimus per fidem cognoſcere verum Deum, & vera, & ſempiterna bona, & per ſpem, & charitatem liberari à cupiditatibus terrenis, & pacem Dei, atque animæ tranquillitatem poſſidere. Illud autem obſeruandum eſt cum S. Auguſtino, eum qui exaudi-

בּוֹר
שָׁאוֹן

tus dicitur, vt educeretur de lacu, iam caput sustulisse, & agnouisse miseriam suam, & ideo de profundo clamare cœpisse. Deus enim inspirat electis suis, adhuc in peccato manentibus, spiritum fidei, & timoris, & inuocationis, sine qua præueniente gratia nemo vnquam de profundo clamaret; sed contemneret potius Deum, & salutis monita, iuxta illud Prouerbiorum 18. *Impius cum in profundum malorum venerit, contemnit.*

III. *Et statuit supra petram pedes meos, & direxit greßus meos.*

Ille qui ceciderat in lacum miseriæ, de via ceciderat, in qua posuerat eum Deus initio creationis, vt per eam recto, & facili tramite perueniret ad Regnum: ideo qui postea illum eduxit de lacu miseriæ, & luto fecis, in viam restituit, & viam stabilem, ac firmam, nec minus rectam, & plenam atque hoc est quod ait, *Et statuit supra petram, pedes meos,* id est pedes meos, quos de profundo, & lutoso lacu eruit statuit supra altam, & firmam petram, *petra autem erat Christus,* qui de se ait, *Ego sum via, veritas & vita.* itaque statuit supra fidem & doctrinam, atque exempla Christi, pedes iustificatorum, vt sequantur vestigia eius. Et direxit gressus meos, id est, nō solum constituit pedes meos in via lapidibus strata, sed etiam in via recta, & sic direxerit gressus meos in viam pacis,

IV. *Et misit in os meum canticum nouum, carmen Deo nostro.*

Ex eo quod constituit Deus me in via firmissima, & rectissima, factum est, vt *cœperim cantare canticum nouum,* antea siquidem, vt eram homo vetus, ita cantabam cantica vetera de amoribus mundi; sed renouatus spiritu mentis meæ cœpi cantare canticum nouum de amore Dei; quod canticum ipse Deus immisit in os meum: & ipsum idem est carmen Deo nostro iucundissimum. In Hebræo pro illo, *carmen Deo nostro,* habetur, *laudem Deo nostro.* Itaque *carmen Deo nostro* debet intelligi, carmen laudis Dei nostri; & hoc est canticum nouum, de quo diximus supra: qui enim canit amores mundi, mundum sine dubio laudat, & qui canit amores Dei, Deum sine dubio laudat.

Videbunt multi, & timebunt, & sperabunt in Domino. V.

Populus Dei iam liberatus à lacu miseriæ, siue idem Christus in persona populi iam liberati, prædicit multos ad eorū exemplum liberandos. *Multi,* inquit, *videbunt* lacum miseriæ, & liberationem aliquorum, *& timebunt, & sperabunt in Domino,* id est, timebunt lacum, & sperabunt in liberatore. Hoc enim est initium salutis, cum Deus per gratiam suam incipit aperire oculos interiores hominibus peccatoribus, vt videant statum peccati miserrimum, & simul cognoscant à quo liberari possint, & inde timere, & sperare incipiunt.

Beatus vir, cuius est nomen Domini spes eius, & non respexit in vanitates, & insanias falsas. VI.

Hæc est quasi adhortatio, & laudatio inuitans homines ad imitandos liberatos. *Beatus est vir, cuius est nomen Domini spes eius,* id est, ille vere felix est, qui spem suam vere ponit in Domino, qui solus omnipotens, & misericors est, & ideo potest, & vult de omni miseria liberare eos, qui sperant in se. Illud, *nomen Domini*, significare potest inuocationem, siue notitiam familiaritatis, siue potentiam, & auctoritatem, siue simpliciter ipsum Deum. Addit ad maiorem explicationem, *& non respexit in vanitates, & insanias falsas,* id est, non respexit ad auxilium alicuius alterius, ac præsertim non respexit ad auxilium rerum vanissimarum, & fallacium, quæ saluare non possunt, vt respiciunt homines vani, & stulti. Nonnulli, vt Euthymius, & aliqui moderni, referunt vanitates ad idola gentium, & insanias falsas, ad vaticinia oraculorum gentilium. S. Hieronymus vertit ex Hebræo, *Ad superbias & pompas mendacium,* sed communis explicatio sanctorum Ambrosij,

Hieronymi, Augustini,& Chrysostomi in commentario huius loci, generalis est, vt per *vanitates* intelligantur omnia vana auxilia, siue in hominibus, siue in rebus alijs creatis, *& per insanias falsas* intelligantur eadem falsa, siue fallacia auxilia, quæ etiam insaniæ dici possunt, id est, res insanæ quæ non eligerentur nisi ab insanis. Eiusmodi sunt præter cætera, prædictiones Astrologorum, vel incantationes Necromanticorum; vel obseruationes, & auguria, quibus multi credunt, & confidunt, sed vanissimi, ac stultissimi sunt.

VII. *Multa fecisti tu Domine Deus meus, mirabilia tua, & cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi.*

Transit nunc ad explicandum mysterium altissimum redemptionis humanæ, per quod educti sunt, & educentur plurimi de lacu miseriæ, & luto fæcis: & primo generatim significat mirabilia esse opera Dei. *Multa*, inquit, *fecisti tu Domine mirabilia tua*, id est, multiplicasti mirabilia tua, *& cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi*, id est, & in cogitationibus, siue in adinuentionibus sapientiæ tuæ non est qui tibi perfecte similis sit, ita vt tibi comparari possit. Sanctus Hieronymus ex Hebræo vertit, *Non inuenio ordinem coram te*, pro eo quod non habemus, *non est qui similis sit tibi*, sed Septuaginta Interpretes clarius interpretati sunt verba הרך Hebraica: nam verbum *harac*, non significat solum *ordinare*, sed etiam *æstimare*, æquare, comparare. Itaque recte ad verbum sic verteremus; *Non est, qui tibi comparari, vel æquari possit*, quod idem est cum eo, quod nos habemus in Græco, *non est, qui similis sit tibi.*

VIII. *Annunciaui, & loquutus sum: multiplicati sunt super numerum.*

Reddit rationem, cur nemo possit cum Deo comparari, quoad opera mirabilia, & cogitationes profundas, & ait: *Annuntiaui, & loquutus sum*, id est, manifestaui aliqua eiusmodi opera per Prophetas, per sapientes homines, per ipsa elementa mundi: nam *cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciant firmamentum, sed multiplicata sunt super numerum*, id est, tam multa sunt, vt numerari non possint, proinde neque annuntiari, & manifestari omnia possunt. Ex Hebræo posset etiam hic esse sensus, Maiora sunt, quam vt enarrari queant: nam ad verbum sic habetur, *Roborata sunt prænarrari*, siue, *pranumerare*, idem enim verbum significat *numerari & narrare*, & fortasse de industria posuit Propheta verbum ambiguum, vt ad vtramque significationem referretur. Vere enim opera Dei, etiamsi solum naturalia respiciamus, roborata sunt, siue creuerunt tam quoad magnitudinem, quam quoad multitudinem, vt neque narrari, neque numerari possint: nam in singulis rebus etiam minimis, vt in vna arbuscula, in vno animalculo, in vno flosculo tot sunt mirabilia, vt ne summi quidem Philosophi eorum rationem inuestigare potuerint. Sed hoc loco illud est obseruandum, quod cum hæc verba referuntur ad Christum, intelligendum est mirabilia Dei non esse enarrabilia, vel innumerabilia respectu ipsius Christi, sed respectu nostri: ipse enim, qui fecit opera illa mirabilia nouit exactissime magnitudinem, & multitudinem ipsorum, sed mortales homines capaces non sunt tantæ scientiæ. Sancti Patres Ambrosius, Hieronymus, & Augustinus in commentarijs, quia legerunt vt nos nunc habemus, multiplicati sunt super numerum, retulerunt hunc totum versiculum ad conciones Christi, & audientium persuasionem, vt sensus sit, *Annuntiaui, & locutus sum* mirabilia tua, *& multiplicati sunt ij*, qui crediderunt, *super numerum*, id est, innumerabiles crediderunt, posito numero infinito pro finito per hyperbolem, vel crediderunt multi super numerum præordinatorum ad vitam æternam, quia multi reprobi cum electis in arcam Domini, siue in rete dominicum intrauerunt. Et potest ad hunc sensum non difficulter accommodari codex Hebraicus: nam vbi habemus *pranumerari*, mutatis punctis potest fieri, *pranumero*, vt notum est

eſt intelligentibus. Et quidem hæc explicatio vera eſt, ſed non ita perfecte reſpondet textui originali, neque tam apte connectit hunc verſiculum cum ſuperiori, vt expoſitio prior: quæ eſt Euthymij, & aliorum, & eſt conformis verſioni S. Hieronymi, neque contraria eſt editioni noſtræ vulgatæ: illud enim *multiplicati ſunt*, vel eſt error librariorum, vt multi ſuſpicantur, & ſcriptum eſt, *multiplicati*, pro *multiplicata*, id eſt, cogitationes, *aut multiplicata*, id eſt, opera mirabilia: vel certe ipſe Interpres poſuit genus maſculinum, dicens, *Multiplicati ſunt*, quia reſpexit ad nomen Græcum, quo ſignificantur cogitationes, quod eſt generis maſculini, videlicet διαλογισμοὶ. Simile quid habemus Sap. 5. *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, ſcientiam habet vocis.* Vbi illud *hoc*. & illud *quod*, referuntur ad *ſpiritum Domini*, & debuiſſet ſcribi, *Et hic qui continet omnia*, ſecundum Grammaticam Latinam, ſed Interpres poſuit genus neutrum, quia *ſpiritus*, Græce eſt generis neutri, videlicet πνεῦμα.

IX. *Sacrificium, & oblationem noluiſti, aures autem perfeciſti mihi.*

X. *Holocauſtum & pro peccato non poſtulaſti: tunc dixi, ecce venio.*

Mirabilia vere ſunt omnia, quæ fecit Deus, & in omnibus relucent profundiſſimæ cogitationes eius, ſed omnibus aliis quaſi in infinitum excellunt opera redemptionis humanæ. Quid enim maius cogitari poteſt, quam Deum deſcendere ad formam ſerui, & fieri mendicum, & pauperem vt homo educatur de lacu miſeriæ, & ad ſummum cœlum euehatur? eundem etiam Deum in forma ſerui virgis cædi, atque inter latrones crucifigi, vt ſeruos exaltet inter Angelos ad conſortium Regni ſempiterni, & hæc omnia iuſtiſſime, ſapientiſſimeque ſine vlla iniuria, imo vero cum ſumma gloria Diuinitatis fieri. Hoc igitur admirabile myſterium in ſequentibus verſiculis. Chriſtus ipſe per linguam, & calamum Dauidis exponit, *Sacrificium*, inquit, *& oblationem noluiſti*, hoc eſt, non voluiſti placari ſacrificio pecorum; neque oblatione panum vel thuris, ſed victima infiniti pretij, ideo corpus mortale aſſumere me voluiſti, vt per obedientiam vſque ad mortem, expiarem primi hominis inobedientiam: & quoniam *holocauſtum* pecorum, & *ſacrificium* pro peccato non admiſiſti, idcirco *dixi, ecce venio*, vt ego ipſe fiam ſacerdos, & ſacrificium, quo placatus humano generi, educas homines de lacu miſeriæ, & de luto fæcis. Multa ſunt hoc loco notanda. Primo per ſacrificium, & oblationem non intelligi hoc loco actionem ſacrificandi, vel offerendi, ſed hoſtiam mactandam, vt agnum, aut vitulum, & donum offerendum vt panem, vel quid aliud: nam in Hebræo eſt, *zebach*, & *mincha*, & Sanctus Paulus Hebr. 10. legit, *hoſtiam*, pro eo quod nos habemus *ſacrificium*. Notandum ſecundo, non eſſe contrarium quod hic dicitur, *ſacrificium, & oblationem noluiſti*, tot præceptis Domini de ſacrificiis offerendis, quæ habentur in Leuitico: nam voluit quidem olim Deus ſacrificia, oblationes, & holocauſta, & victimas pro peccato, ſed voluit ad ſignificandam, non ad faciendam expiationem: nam, vt docet Apoſtolus in epiſt. ad Hebr. 10. *Impoſſibile erat ſanguine hircorum, & vitulorum auferri peccata.* Tertio notandum vulgatam Latinam editionem, quæ habet, *Aures autem perfeciſti mihi*, non conuenire cum Hebraico textu, neque cum Græco, nam in Hebræo habetur, *Aures autem fodiſti mihi*, in Græco vero, *Corpus autem perfeciſti mihi*. Sed lectio illa, quæ habet, corpus autem perfeciſti mihi, nullo modo reiici poteſt, quia non ſolum habetur in textu Græco, & recipitur à Patribus Latinis, & Græcis, vt Ambroſio, & Auguſtino. Chryſoſtomo, & Theodoreto, ſed etiam approbatur ab Apoſtolo, ad Hebr. 10. & fortaſſe in textu Hebraico antiquo, quem habuerunt LXX. Interpretes, erat vox aliqua quæ corpus ſignificaret. Lectio quoque Latinæ editionis, *Aures autem perfeciſti mihi*, reiici non poteſt; tum quia lectio illa eſt etiam antiquiſſima, vt per-

זבח מנחה

ſpicuum eſt ex Chryſoſtomo in ſecunda expoſitione huius Pſalmi,& ex Hieronymo in commentario huius Pſalmi tum quia Latina vulgata editio approbata eſt in Concilio Tridentino, & poteſt facile concordari cum lectione Græca & Hebraica. Nam verbum

כרה Hebraicum,*carah*,non ſolum ſignificat fodere,ſed etiam præparare,ſiue apponere, vt notum eſt ex lib.4.Reg.c.6. verſ.22. vbi *parare menſam*,& appoſitio ciborum ſignificetur per hoc idem verbum, *carah*. Idem autem eſt,*aurem appoſuiſti mihi*, &*aurem perfeciſti mihi*:neque diuerſa ſunt,*corpus perfeciſti mihi*,*& aures perfeciſti mihi*, niſi quod prior locutio eſt propria, poſterior eſt figurata, qui enim dicit , *Aures perfeciſt mihi*, ex parte ſignificat totum : & non ſine cauſa per aures,potius quam per aliud membrum ſignificatur hoc loco totum corpus , quoniam aures ſunt inſtrumenta , per quæ accipiuntur præcepta ſuperiorum, quibus debetur obidientia, iuxta illud Pſalmi 17. *In auditu auris obediuit mihi.* Chriſtus autem ob id potiſſimum corpus humanum accepit , vt Patri Deo per obedientiam in forma ſerui obediret , & obediendo pro peccatis totius mundi ſatisfaceret. *Ego veni*, inquit ipſe Ioan.5.& 6. *non vt faciam volũtatem meam,ſed eius qui miſit me.*& Ioan.4. *Cibus meus eſt,vt faciam voluntatem eius qui miſit me*, & Ioan.8. *Quæ placita ſunt ei facio ſemper.* Sola reſtat illa lectio, *Aures autem fodiſti,mihi*,quæ non videtur recipienda,vt neq; expoſitio illorum, qui verba illa, *Aures autem perfeciſti mihi*, ſignificare volunt,*aures purgaſti*, ſiue:*aperuiſti*, vt idem ſit,quod *fodiſti*,id eſt,*aperuiſti*. Hæc enim lectio non habetur in commentarijs vllius veteris Patris,quod ego ſciam , & videtur repugnare veritati myſterij: qui enim dicit. *Aures fodiſti,vel purgaſti mihi* , ſignificat ſe habuiſſe aliquando aures clauſas , vel immundas. Chriſtus autem , qui hic loquitur,ſemper habuit apertas , & purgatiſſimas,vt nunquam vere potuerit dicere, *Aures fodiſti , vel aperuiſti, vel purgaſti mihi.* Notandum quarto illa verba, *Holocauſtum, & pro peccato*,non ſignificare, holocauſtum eſſe ſacrificium pro peccato , diſtinguuntur enim eo loco duo genera ſacrificiorum, videlicet holocauſtum , & ſacrificium pro peccato,nam in Hebræo eſt, *holocauſtum & peccatum*, ſed nomine, peccati , intelligitur ſacrificium pro peccato , vt etiam apud Apoſtolum 2.Corinth. 5. *Qui peccatum non nouit,pro nobis peccatum fecit.* Igitur ſenſus eſt, *holocauſtum , & ſacrificium pro peccato non poſtulaſti.* Meminit autem in his duobus verſiculis omnium generum ſacrificiorum veterum,vt oſtendat omnia fuiſſe figuras ſacrificii Chriſti. Nam vt ſcribit Sanctus Leo ſermon. 8. de paſſione Domini, omnes differentias hoſtiarum vna corporis & ſanguinis Chriſti implet oblatio. Notandum quinto illud, *Tunc dixi,ecce venio*,referri ad tempus, quo Deus decreuit, nolle admittere ſacrificia veteris Teſtamenti pro expiatione:tunc enim,vbi Deus hoc decreuit,dixit filius Dei,*Ecce venio ego*,vt per ſacrificium corporis, & ſanguinis mei reconciliatio impleatur.

In capite libri ſcriptum eſt de me , vt facerem voluntatem tuam : Deus meus volui , & legem tuam in medio cordis mei. XL.

Exponit iam,ad quid veniat, cum dixerit,*Ecce venio*,& ait,*venio vt faciam volũtatem Dei* , ſicut de me ſcriptum eſt. Voluntas autem Dei erat , vt per oblationem corporis ſui ad paſſionem , & mortem , ſanctificaret nos. Sic enim hunc locum exponit Apoſtolus ad Hebr.10.vbi poſtea quam citauit hunc locum Pſalmi, addit : *in qua voluntate ſanctificati ſumus per oblationem corporis Ieſu Chriſti ſemel.In capite libri ſcriptum eſt de me.* Sanctus Ambroſius intelligit per caput libri,initium libri Geneſeos cap. 2,vbi ſcriptum eſt,*Hoc nũc os ex oſſibus meis & relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ.* Quod exponit Apoſtolus ad Epheſ.5. *Sacramentum hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto,& in Eccleſia.* Sanctus Auguſtinus exponit , hoc dictum eſſe de principio libri Pſalmorum , vbi dicitur de Chriſto, *In lege Domini voluntas*

eius.

eius S. Ioannes Chrysostomus, Euthymius & Theodoretus, intelligunt generatim de libris Prophetarum, in quibus plurima de Christi passione scripta sunt: neque putant vim esse faciendam in illa voce, *in capite,* quoniam in Hebræo non habetur, *in capite,* sed *in volumine libri*, S. Hieronymus in Commentario, vt etiam Chrysostomus in secunda expositione, intelligit per *caput libri,* initium Euangelij secundum Ioannem, vbi scriptum est, *In principio erat Verbum,* &c. & infra, *Et Verbum caro factum est.* Non desunt, qui per caput libri intelligunt initium libri vitæ, de quo libro vitæ multa dicuntur in Psalmo 68. Daniel. 12. Luc. 10. Philip. 4. & Apoc. 20. & 21. & quadrat in hunc librum, quod dicitur hoc loco secundum Hebraicas voces, *in volumine libri,* siue, *in libro inuoluto, & clauso.* Liber enim vitæ, in quo scripta sunt nomina prædestinatorum, clausus est, quia non potest hoc tempore legi, sed constat tamen in capite eius libri, Christum scriptum esse, eiusque passionem, & mortem. Hæc omnia probabilia sunt, sed videtur simplicissima, & maxime literalis expositio, si nomine capitis intelligatur summa totius libri diuinarum Scripturarum. Siquidem in textu Hebraico, ideo non habetur in qua parte libri hoc scriptum sit sed dicitur, *In volumine libri scriptum est de me,* quasi dicat, in toto volumine, quia summa totius Scripturæ Christum loquitur: Dominus enim dixit Luc. vltimo, *Oportet impleri, quæ scripta sunt in lege Mosis, & Prophetis, & Psalmis de me.* & ibidem, *Interpretabatur duobus discipulis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant, incipiens à Moyse, & omnibus Prophetis,* Et Ioan. 5. idem Dominus dixit in genere, *Scrutamini Scripturas, quia illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me.* Et quod habetur in texto Græco & Latino, *In capite libri*, apte exponi potest, *in summa libri*: nam & Græce & Latine, dicitur caput non solum initium libri, sed etiam id, quo omnia referuntur. Nam & recapitulare, est in summam redigere, & capita librorum distingui solent iuxta ea ad quæ reuocantur partes principales librorum. Et hoc modo accipitur quod ait Apostolus ad Hebr. 8. *Capitulum super ea, quæ dicuntur, talem, habemus Pontificem,* id est, summa eorum, quæ dicuntur, est, quod talem habemus Pontificem, &c. Quoniam igitur non ait hoc loco Dominus, *In capite primi libri*, vel, *in capite primo libri*, sed generatim, *in capite libri* recte dixerunt Chrysostomus, Theodoretus, & Euthymius hoc loco in capite libri significare totum volumen diuinarum Scripturarum: id enim coincidit cum eo, quod nos dicimus, summam totius Scripturæ ad Christum pertinere: ipse enim est finis legis ex Apostolo ad Rom. 10. Dicit igitur Dominus, *In capite libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam*, id est, Scripturæ omnes testantur me ad hoc venturum fuisse in mundum, *vt facerem voluntatem tuam*, tibi per omnia accuratissime obediendo. Deinde conuersus ad Patrem addit, *Deus meus volui*, id est, libentissime acceptaui decretum tuum, *& legem tuam in medio cordis mei*, supple, posui, id est, nihil maiori affectu desideraui, quam implere legem tuam. De iustis dicitur in Psalm. 36. *Lex eius in corde ipsius*: sed de capite iustorum, *legem tuam in medio cordis mei* posui. Et qui sunt Christi, spiritum hunc Christi habere debent; vt legem Domini rebus omnibus anteponant, eamque in medio memoriæ, in medio intelligentiæ, & in medio voluntatis semper habeant. Non multum refert quod in Hebræo, & Græco est, *In medio ventris mei*: agitur enim de ventre animæ, non corporis, in anima vero cor, & venter idem omnino sunt.

XI.

Annunciaui iustitiam tuam in Ecclesia magna, ecce labia mea non prohibebo, Domine tu scisti. XII.

Quamuis diuinæ voluntatis finis præcipuus fuerit, vt Christus pro humano genere moreretur, voluit tamen Deus Pater, vt Christus antea assidue prædicaret, & prædicatio veritatis esset quasi via ad passionem & ipse non solum Redemptor, sed

Doctor & Magister esset generis humani: ideo nunc dicit: *Annunciaui iustitiam tuam*, id est, prædicaui legem tuam iustissimam, & etiam opera veræ iustitiæ, quæ tu ab hominibus requiris: & hoc prædicaui palam & publice audientibus innumerabilibus populorum turbis: & tu Domine testis esse potes, quia id feci, & faciam deinceps. Et vere tota via sua Christus prædicauit, ab infantia prædicare cœpit exemplo suo contemptum rerum visibilium, modestiam, temperantiam, humilitatem. Deinde à Baptismo, in quo dictum est à Patre: *Ipsum audite*, prædicare cœpit etiam verbo, neque cessauit vsque ad mortem per se prædicare, & prædicationem postea per Apostolos continuauit, & continuabit vsque ad mundi consummationem per Apostolorum successores.

XIII. *Iustitiam tuam non abscondi in corde meo, veritatem tuam & salutare tuum dixi.*

Multi prædicant, dum spes lucri adest, vel timor damni non terret: sed cessante spe, vel vrgente timore, abscondunt in corde suo prædicationem veritatis, neque eam foris erumpere sinunt. Ab iis vitiis longissime Christus abfuit, & nos exemplo suo docet, vt idem faciamus; ideo dicit: *Annunciaui iustitiam tuam*, & neque per negligentiam, neque per vllum timorem illam vnquam abscondi in corde meo. Quod autem dixit de iustitia, quam à nobis Deus exigit, videlicet quod eam annunciauerit, & non absconderit, idem nunc subiungit de iustitia & misericordia, quæ est in ipso Deo: nam iustitiam vocat veritatem, id est, fidelitatem, per quam fideliter reddit vnicuique secundum opera sua, & misericordiam vocat salutare, id est, salutem, quam misericorditer præbet sperantibus in se. Ait igitur: *Veritatem tuam, & salutare tuum dixi*, id est, annunciaui quoque veritatem, quæ in te est, manifestans omnibus, quam fideliter reddas ineffabilia præmia iustis, & horrenda supplicia iniustis, & simul annunciaui salutare tuum, id est, quam misericorditer salues omnes, qui in te spem suam constituunt.

Non abscondi misericordiam tuam, & veritatem tuam à concilio multo. XI

Quam paulo ante vocauerat *salutare*, nunc expressius vocat *misericordiam*, & cum *veritate*, id est, cum iustitia, coniungit. Dicit igitur: *Non abscondi* propter vllum timorem *à concilio multo*, id est, à multitudine populorum *misericordiam & iustitiam*, quæ in te sunt, sed eas publice & libere prædicaui. Hæc verissima esse, manifeste colligimus ex Euangelio; nam Matth. cap. 5. 6. & 7. prædicauit Dominus iustitiam, quam nos facere debemus: & in variis parabolis Matth. 13. 24. & 25. prædicauit iustitiam & misericordiam Dei.

Tu autem Domine, ne longe facias miserationes tuas à me: misericordia tua, & veritas tua semper susceperunt me. XV

Transit nunc à prędicatione ad passionem. Et sicut ipse manifestauit hominibus iustitiam & misericordiam Patris, ita nunc precatur Patrem, vt non differat misericordiam & veritatem suam in ipso, per resurrectionem celerem ab omni passione & morte liberando. *Tu autem Domine*, inquit, *non longe facias miserationes tuas à me*, id est, vides Domine Pater, in quam acerbam passionem incidi, quia non tacui manifestare hominibus iustitiam & misericordiam tuam: ideo tu quoque non longe facias miserationes tuas à me, celeriter resuscitando: sicut hactenus *misericordia tua, & fidelitas tua semper susceperunt me.*

Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus: comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui, vt viderem. XVI

Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, & cor meum dereliquit me. XVII

Reddit rationem, cur dixerit: *Ne longe facias miserationes tuas à me*, & ait: *Quoniam circum-*

circundederunt me mala, quorum non est numerus. Vere enim passiones Christi plurimæ fuerunt, & simul omnes quasi agmine facto in eum irruerunt. Cur autem tot fuerint eius passiones, causa fuit, quoniam peccata nostra, quæ ipse super se accepit, innumerabilia sunt. *Comprehenderunt me,* inquit, *iniquitates meæ,* id est, iniquitates omnium hominum, quas Pater super me posuit, vt dicitur Isaiæ 53. & quas proinde meas fecit, vt super lignum in corpore meo illas portarem, illæ, inquam, omnes comprehenderunt me. *Et non potui, vt viderem,* id est, tot sunt iniquitates, quæ me comprehenderunt, vt non præualuerim videre quot sint. Nam *multiplicatæ sunt super capillos capitis mei,* id est, superant multitudine sua numerum capillorum, capilli enim capitis tot sunt, vt numerari non possunt: & ideo quasi obrutus multitudine tanta malorum defeci, *& cor meum dereliquit me,* id est, vigor ipse, & ipsa vita dereliquit me. Porro quod hic dicit Christus: *Non potui, vt viderem,* non est accipiendum proprie, quasi revera non potuerit Dominus videre numerum peccatorum, ob nimiam eorum multitudinem: nam sine dubio nouit accuratissime numerum peccatorum præteritorum, præsentium & futurorum, sed loquitur more humano, & solum significare voluit peccata, quæ expiando suscepit, esse innumerabilia. Simile est, quod dicitur Marci cap. 6. *Et non poterat ibi virtutem vllam facere, & mirabatur propter incredulitatem eorum,* poterat enim, si voluisset, virtutes eo loco facere, sed dicitur non potuisse, vt significaretur incredulitas illius populi, ob quam non volebat in eo loco miracula facere. Sicut etiam non proprie mirabatur, quia admiratio nascitur ex ignoratione, quæ in Christo locum non habet, sed dicebatur mirari, quia signum admirantis edebat, vt ostenderet, mirum esse, quod populus ille tanta incredulitate teneretur. S. Augustinus versiculum hunc, & duos superiores vult accipiendos esse in persona membrorum infirmorum Christi, id est, fidelium imperfectorum: eius nos sententiam non reiicimus, sed ostendere voluimus, quomodo sint exponendi tres isti versiculi, si accipiantur scripti in persona Christi, & vere in persona Christi scripti sunt versiculi præcedentes, quos Apostolus allegauit ad Hebr. 10. cum quibus isti continuari videntur.

Complaceat tibi Domine, vt eruas me, Domine ad adiuuandum me respice. XVIII.

Redit ad orationem, quam inchoauerat in versiculo 15. ac petit liberationem à tantis malis per celerem resurrectionem, vt supra diximus. *Complaceat,* inquit, *tibi Domine,* id est, placeat tibi Pater, quem etiam Dominum agnosco, propter formam serui, quam accepi, placeat, inquam, *vt eruas me* de tot doloribus, qui circumdederunt me. *Domine ad adiuuandum me respice,* id est, videris quidem ad tempus me dereliquisse, & à me faciem auertisse, dum finis me crucis tormenta sine vlla consolatione perpeti, sed iam respice ad me adiuuandum, vt breui repleas me lætitia gloriosæ resurrectionis.

Confundantur, & reuereantur simul, qui quærunt animam meam, vt auferant eam. XIX.

Ex Christi resurrectione sequuta est maxima confusio aduersariorum, qui eum plane à se extinctum existimabant. Id nunc prędicit per modum imprecationis: quæ forma loquendi frequens est apud Prophetas. *Confundantur,* inquit, *& reuereantur,* id est, confusi erubescant, *qui quærunt animam meam, vt auferant eam,* id est, qui quærunt vitam meam auferre, me occidendo, & penitus extinguendo: hoc enim erat votum Iudæorum, & hoc se assequutos crediderunt, cum Christum cruci affixum viderunt, sed paulo post, cum eum surrexisse audierunt, & signis ac prodigiis maximis resurrectionem eius confirmari, & à populis credi viderunt, confusione & erubescentia repleti sunt, sed multo maiore confusione & verecundia replebuntur in die nouissimo, cum eum Iudicem suum iustissimum esse videbunt, quem in concilio

suo

suo falsis testibus inductis, iudicare præsumpserunt.

XX. *Conuertantur retrorsum, & reuereantur, qui volunt mihi mala.*

Idem repetit ad rem magis explicandam, vel confirmandam. *Conuertantur*, inquit, *retrorsum*, id est, confusi recedant, *& reuereantur*, id est, verecundentur & erubescant, *qui volunt mihi mala*, id est, non ij solum, qui quærunt me interficere, sed etiam omnes alij, qui cupiunt confusionem & ignominiam meam. S. Augustinus exponit hunc versiculum in bonam partem, quasi Dominus precetur aduersariis suis conuersionem à peccatis ad Deum, vt iam non amplius superbe præcedant, sed humiliter subsequantur Dominum suum. Pia expositio, sed prior videtur magis literalis, & facilius cum superiori versiculo continuatur.

XXI. *Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi, euge, euge.*

Idipsum tertio repetit, dicens: *Ferant confestim confusionem suam*, id est, non in longum tempus differatur eorum confusio: sed statim, post tridui videlicet breuissimum spacium, confusionem suam experiantur, *qui dicunt mihi, euge, euge*, id est, qui de me quasi victo inter se gratulantur, dicentes, *euge, euge*. S. Hieronymus ex Hebræo vertit, *qui dicunt mihi, vah, vah*, quam vocem fuisse Iudæorum deridentium Christum in cruce pendentem, in Euangelio legimus. Sed Septuaginta verterunt, *euge, euge*, & non dubium est, quin ipsi quoque recte intelligerent vim Hebraicæ vocis. Proinde illud pronomen *mihi*, non ita accipiendum est, quasi aduersarij Christo blandiri vellent, aut eum laudare, vel hortari, vt nos solemus, cum alicui dicimus, *euge, euge*, sed intelligendum est, aduersarios inter se exultantes super Christi passione dixisse, *euge, euge*, ita vt illud *mihi*, accipiatur pro *de me*, vel *super me*. Paulo clarius idem legimus in Psalm. 34. *Non dicant in cordibus suis, euge, euge, animæ nostræ, nec dicant, deuorabimus eum*, vbi apparet, illud *euge*, dictum esse in cordibus eorum, qui putabant se Christum iam deuorasse. Quod autem nos habemus ex Græco, *ferant*, S. Hieronymus ex Hebræo vertit, *pereant*. Sed credibile est Septuaginta non legisse, *iassomu*, à verbo, *iasam*, quod est, *desolare*, sed *issehu*, vnica litera mutata, à verbo, *nasa*, quod est, *ferre*. Denique quod nos habemus, *confestim*, S. Hieronymus vertit ex Hebræo, *post*. Cæterum verba Hebraica significant proprie *ad calcaneum*, siue *ad vestigium*, id est, immediate, siue confestim, quod est idem; & ipse idem S. Hieronymus hanc eandem vocem in Psalmo 69. vertit, *ad vestigium*. Recte igitur LXX Interpretes reddiderunt verba Hebraica: & Latinus Interpres fideliter reddidit verba Græca.

Exultent, & lætentur super te omnes quærentes te, & dicant semper, magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum. XXII.

Sicut prædixit per modum imprecationis confusionem persecutoribus suis: ita nunc per modum precationis bonæ prædicit lætitiam sectatoribus suis. *Exultent*, inquit, *& lætentur super te*, id est, exultabunt & lætabuntur in Deo, diuino videlicet & inenarrabili gaudio, *omnes qui quærunt te*, id est, omnes qui quærunt gloriam Dei, & qui diligunt Deum, & in eo spem suam ponunt. *Et dicant semper, magnificetur Dominus*, id est, & non sibi tribuant, nec suis viribus, aut virtutibus bonum, quod habent, sed dicant, *magnificetur Deus* ab omnibus, *qui diligunt salutare tuum*, id est, qui diligunt Saluatorem, quem misisti ad homines, Christum videlicet Iesum, siue, qui diligunt salutem, quæ abs te est, id est, qui cupiunt veram atque æternam salutem, quam tu solus dare potes.

Ego autem mendicus sum & pauper, Dominus sollicitus est mei. XXIII.

Reuertitur ad statum suum, in quo erat tempore passionis, ac dicit: *Ego mendicus sum & pauper*, id est, egenus, & destitutus humano auxilio. Sunt enim in Hebræo

duo

אביון עני duo vocabula, *ebion:* & *ani.* prius significat egenum, inopem, mendicum; posterius significat afflictum, humilem, destitutum: quæ omnia conueniebant Christo toto tempore suæ mortalitatis; sed præcipuè quando nudus pendebat in cruce. Sed quamuis egenus & pauper esset, quantum ad temporalia bona; tamen ditissimus erat protectione paterna: ideo subiungit, *Dominus sollicitus est mei*, vel, vt est in Hebræo, *Dominus cogitat pro me.* Vocat autem Patrem *Dominum*, quoniam loquitur in forma serui, id est, vt filius hominis, secundum quam naturam pendebat in cruce.

XXIV. *Adiutor meus, & protector meus es tu, Deus meus, ne tardaueris.*

Quod vnico vocabulo dixerat, *Dominus sollicitus est*, id nunc duobus vocabulis exponit, dicens. *Adiutor meus & protector meus es tu.* Deus enim Pater sollicitus erat filij sui, illum adiuuando, & protegendo; adiuuando in superandis malis præsentibus, & protegendo in remouendis futuris. Concludit postremo, *Deus meus ne tardaueris*, nimirum eripere me ab omnibus malis per celerem resurrectionem.

PSALMVS XXXX.

Titulus, & Argumentum.

In finem, Psalmus ipsi Dauid.

V*Idetur hic etiam Psalmus, vt præcedens, ad Christi passionẽ totus pertinere. Sic enim eum Patres accipiunt Ambrosius, Hieronymus, Augustinus & Chrysostomus, qui addit, temerarium esse aliter exponere, cum citetur ab ipso Christo,* Ioan. 13. *vnus versiculus ex hoc Psalmo ad demonstrandam Iudæ proditionem fuisse multo ante prædictam. De titulo nihil dicimus, quia nihil noui continet.*

EXPLICAT. PSAL. XXXX.

I. B*Eatus, qui intelligit super egenum & pauperem; in die mala liberabit eum Dominus.*

Beatus, qui intelligit super egenum, & pauperem, id est, beatus, qui attentè considerat Christum pauperem: inueniet enim esse pauperem, non necessitate, sed voluntate; & pauperem voluntate, vt nos sua inopia locupletaret. Item inueniet pauperem foris, sed intus diuitem in eo enim *absconditi sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei*, vt scribit Paulus Coloss. 2. Denique inueniet pauperem in carne, vt dicit S. Ambrosius, sed diuitem in Regno: idem enim pauper erat, cum non haberet vbi caput reclinaret; & simul hæres erat vniuersorum, Rex Regum, & Dominus dominantium. Præterea, *beatus est, qui intelligit*, super Christum pauperem, nudum videlicet in cruce pendentem, id est, qui attentè cogitat passionem eius: nam & Hieremias antea dixerat, *Attendite, & videte si est dolor similis, sicut dolor meus*, Thren. 1. Et Apostolus postea idem repetiuit, *Recogitate eum, qui talem aduersus semetipsum à peccatoribus sustinuit contradictionem*, Hebr. 12. Infinitus enim thesaurus paratus est Christi passionem, vt par est, intelligentibus, & diligenter meditantibus. Denique beatus quoque est, qui intelligit super egenum & pauperem Christum in membris suis, de quibus dicturus est. *Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Sed non dicit Psalmus, *beatus qui dat eleemosynam pauperi*, sed, *qui intelligit super egenum, & pauperem*, id est, qui prudenter considerat pauperum necessitates, & dat cui, quando, quantum oportet, ex pura charitate, & liberalitate, non ex inani gloria, vel spe retributionis. Hanc enim vim habet verbum Hebraicum, *maschil*; significat enim attentè cogitare, siue pruden- משכיל ter considerare. Sequitur, *In die mala liberabit eum Dominus.* Hæc est ratio, cur sit beatus dicendus qui intelligit super egenum, quia videlicet ipse ab egestate liberabitur: dies enim mala est dies penuriæ, & sterilitatis. Sed hoc loco præcipue dicitur dies mala, dies vltimi iudicij, quæ erit dies solius iustitiæ, ac per hoc erit in illa summa penuria miserationis, & gratiæ. In illa igitur die securi erunt, qui

Christi crucem amauerint; & qui propter Christum pauperibus beneuoli fuerint: dicetur enim illis, *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis Regnum, Esuriui, enim, & dedistis mihi manducare*, &c. Sed etiam in hoc sæculo liberabit Deus viros misericordes in die mala, vt Psalmus trigesimus sextus antea nos docuit, dicens, *Non confundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur*. Mirificè enim delectatur Deus, cum videt filios suos, ad patris imitationem, quæ ab illo liberaliter accipiunt, cum aliis quoque liberaliter communicare: Et ideo cum fœnore reddit, quod pauperibus datur, iuxta illud Prouerb. 19. *Fœnerator Domino, qui miseretur pauperis.*

II. *Dominus conseruet eum, & viuificet eum, beatum faciat eum in terra, & non tradat eum in animam inimicorum eius.*

Declarat quod dixit, *In die mala liberabit eum Dominus*; & per modum bonæ imprecationis prædicit bona, quæ dabuntur intelligenti super egenum, & pauperem. *Dominus*, inquit; *conseruet eum*, id est, custodiat dum viuit; *& viuificet eum*, id est, post mortem iterum viuere faciat, resuscitando eum cum iustis. *Et beatum faciat eum in terra*, id est, & tunc vere, perfecteque beatum reddat in terra viuentium *Et non tradat eum in animam inimicorum eius*, id est, & neque in hoc sæculo, neque in futuro sinat eum subijci voluntati inimicorum, siue homines, siue Dæmones sint. Vocat enim animam, voluntatem, siue desiderium. Codices Græci variant hoc loco; nam alij habent, *in manus inimicorum*, alij *in animam inimicorum*, vt sanctus notauit Ambrosius; sed sensus est fere idem, nisi quod videtur esse aliquid amplius *tradi in animam*, id est, in voluntatem, siue arbitrium, siue libidinem, quam tradi *in manus*, id est, in potestatem: nam qui supplicio afficiendi sunt, traduntur in manus carnificum, sed non in voluntatem: quia possunt carnifices eos interimere, non tamen eo modo quo voluerint, sed eo tantum modo, quo leges præscribunt.

III. *Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius, vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius.*

Quoniam tam multa bona pollicitus fuerat misericordibus, intelligentibus super egenum, & pauperem; poterat aliquis suspicari, nullam tribulationem passuros in terris eiusmodi pios homines: ideo nunc subiungit, passuros quidem in hoc exilio pios homines varias tribulationes, seu tentationes, sed non absque diuina consolatione. *Dominus*, inquit, *opem ferat illi, super lectum doloris eius*, id est, si quando pius ille inciderit in lectum doloris, siue dolor sit corporalis, siue spiritualis, siue sit propriè in lecto ægrotus, siue metaphorice decumbat quasi in lecto, afflictus, quacunque tribulatione: *Dominus opem feret illi*, atque ita consolabitur eum, vt patienter ferat & ex ipsa patientia probari se intelligat, & ex probatione spem magnam concipiat, & ex illa spe gaudium tale inueniat, vt glorietur in tribulationibus, & cum Apostolo dicat. *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* 2. Corinth. 7. Adiungit deinde ad probandum id ita esse futurum exemplum de præterito dicens, *Vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius*; id est, tu Deus suauis, & mitis, ita soles facere cum fidelibus tuis; nam si quando vidisti pium aliquem grauari tentationibus, vel afflictionibus, ita illum consolari consueuisti, quomodo consolatur ægrotum, qui totum stratum eius versat, & reuersat, vt mollius cubet, & quiescat. S. Ambrosius, & S. Ioann. Chrysostomus ita exponunt, vt velint versari stratum in infirmitate, esse mutari statum ægroti in statum sanitatis. S. Hieronymus, & Sanctus Augustinus contrario modo exponunt; sed egregie omnino, & vtilissime: volunt enim hunc sensum esse. Quia dixerat Propheta, *Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius*; poterat pius homo respondere, si Deus fert opem, vnde tot

scandala, & tribulationes hominibus pijs? Respondet Propheta, quia idem Dominus *vniuersum stratum*, id est, eas res terrenas, in quibus etiam pij acquiescunt, & delectatur, versat, & remouet, vt pius peregrinus non diligat stabulum pro domo; sed ex amissione temporalium, quamuis licitarum consolationum, discat in solo Deo delectari, illum vnum quærere, ad illius visionem anhelare, & suspirare. Hæc enim est causa, cur Sancti homines non solum tribulationes aliunde aduenientes amauerint; sed ipsi etiam eas sibi accerserint, ieiunijs, vigilijs, humi cubationibus, nuditate & flagellis carnem propriam atterēdo; quoniam intelligebant, animum non omnino erigi posse ad quærēdum Deum, dū aliquid habet in terra, quod amat, vel in quo delectetur, & quiescat: Vtraque expositio amplectenda est, quamuis prior videatur nobis magis literalis.

IV. *Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam, quia peccaui tibi.*

Hic iam incipit Christus declarare, se esse egenum illum & pauperem, de quo initio dixerat, *beatus, qui intelligit super egenum, & pauperem*. *Ego*, inquit, *dixi, Domine miserere mei*, id est, miserere corporis mei mystici, infirmorum membrorum meorum, *Sana animam meam, quia peccaui tibi*, id est, ad hoc misericordiam tuam imploro, vt sanes languores fidelium meorum, quorum peccata mihi ipse imputo, quasi ego illa fecissem. Potest etiam sic exponi vt Christus ipse de passione sua loquatur, dicens, *Miserere mei* in tribulatione positi, vt celeriter resuscitando ab omni passione me liberes: *sana animam*, quæ tristis est vsque ad mortem, & ideo tristis est & languet, pauens, mœrens, & tædēs, *quia peccaui tibi*, id est, peccata totius mundi in me recepi. Nam quod non loquatur de peccatis à se commissis, perspicuum est ex versiculo decimo tertio, vbi dicit, *Me autem propter innocentiam suscepisti*. Itaque is; qui loquitur in Psalmo, non est Dauid vel quiuis alius, sed ille solus, qui & innocens erat quoad actiones proprias, & peccata aliorum portabat.

Inimici mei dixerunt mala mihi, quādo morietur, & peribit nomen eius. V.

Hæc manifeste pertinent ad Pharisæos, & Sacerdotes Iudæorum, qui auidissimè Christi mortem sitiebant, & de ipso interficiendo sæpe inter se colloquebantur. Illud autem *mihi*, positum est pro, *de me*, vt in Psalmo superiore. *Qui dicunt mihi*, id est, de me, *euge, euge*, vel abundat, vt in hoc ipso Psalmo, *Aduersum me cogitabant mala mihi* & alibi sæpe.

Etsi ingrediabatur, vt videret, vana loquebatur, cor eius congregauit iniquitatem sibi. VI.

Transit à Iudæis ad Iudam; quasi dicat, & si aliquis eorum, vt Iudas proditor, *ingrediebatur*, vt videret, id est, & exploraret, & quæreret opportunitatem prodendi, *vana loquebatur*, id est, falsi aliquid fingebat, ne animus eius detegeretur Posset etiam hoc referri ad alios, qui ad Christum accedebant, tentantes eum; *vt caperent eum in sermone*, vt dicitur Matt. 22. Sed iste *vana quidē loquebatur* ad Christum, sed interim *cor eius congregabat iniquitatem sibi*, id est, corde meditabatur dolos, & proinde multiplicabat, & congregabat iniquitates sibi, ad suam videlicet æternam perditionem. Hæc nimirum iusta merces est mendacium & dolosorum, vt dum alios decipere tentant, ipsi decipiantur à Satana, & dum alijs moliuntur interitum, ipsi sibi interitum parent.

Egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum. VII.

De eodem Iuda Patres hæc etiam accipiunt, qui cum explorasset opportunitatem prodendi Dominum, *egrediebatur, & loquebatur simul* cum ijs, quibus Dominum proditurus erat. Illud, *in idipsum*, Hebræi codices coniungunt cum sequenti versiculo, sed nos sequimur distinctionem antiquā Septuaginta Interpretum, qui maiori fide digni sunt, quam recentiores Rabini, qui

puncta, & distinctiones, quas nunc habemus, Bibliis addiderunt.

VIII. *Aduersum me susurrabant omnes inimici mei, aduersum me cogitabant mala mihi.*

Audito Iuda proditore, cœperunt inter se susurrare, ne forte sermo innotesceret, si alta voce loquerentur, de pecunia danda, & ratione inuenienda Christum capiendi, atq; perdendi. *Aduersum me*, inquit, *susurrabant*, id est; summissa voce loquebantur *omnes inimici mei: aduersum me cogitabant mala*, id est, susurrando deliberabant, de morte mihi inferenda. Iam supra dixi illud, *mihi*, redundare, ex phrasi Hebraica.

IX. *Verbum iniquum constituerunt aduersum me: nunquid qui dormit, non adijciet vt resurgat?*

Ex illa susurratione inimicorum hoc sequutum est, vt firmiter constituerent Iudæi Christum occidere, & hoc est, quod subiungit dicens, *Verbum iniquum constituerũt aduersum me*, id est, decretum iniquum statuerunt contra me, vt videlicet me, quamuis innocentem, morti traderent. Addit vero continuo, *nunquid qui dormit, non adijciet vt resurgat?* id est; quamuis illi tam iniustum decretum fecerint, nunquid mihi potestatem resurgendi auferent? quin potius ideo mortem suam somnum vocauit, quia quam facile est homini dormientem socium suum excitare à somno, tam facile est Verbo Dei carnem suam mortuam ad vitam reuocare. Id quod multo ante prædixit, cum ait, *nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam: potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eã*, Ioannis 10. In Hebræo codice longe aliter habetur, sic enim ad verbum verti potest, *Verbum belial infusum sibi, & qui dormiuit, non adijciet, vt resurgat*, sed LXX. Interpretes, qui & doctissimi erant, & codices correctissimos habebant, per *verbum belial*, recte verterunt, *verbum iniquum*: nam belial significat, absque iugo, & accipitur etiam pro Diabolo, sed passim *viri belial* dicuntur viri iniqui, quasi qui iugum legis excusserint, & Diabolum ducem sequantur: & sicut *viri belial*, sunt viri iniqui, ita *verbum belial*, est verbum iniquum quod sequitur, infusum Hebraice *iazuch*, legerunt Septuaginta *iazzichu*, quod est *constituerunt*, & pro *bo*, quod est *ei*, vel *sibi*, legerunt *bi*; quod est *mihi*, siue *in me*, aut *contra me* Hebraice enim *sibi* & *mihi* simillima sunt. Denique pro *vaaser*, quod significat, *& qui*, legerunt Septuaginta *haaser*, quod significat, *numquid*? Viderint autem Hebræi, vtrum negligentia, an malignitate hunc locum corruperint. Certe vulgata nostra editio cum Græca editione concordat, & Græca cum vera Hebraica omnino consentit: necesse enim est, vt, vel Hebraica lectio, qualis nunc est, ob literarum similitudinem corrupta sit, vel LXX. Interpretes imperitissimi fuerint. Non desunt qui hunc versiculum ad Dauidem ægrotantem, & ad sermones hominum de eius valetudine disputantium referant. Sed ij cum Patribus omnibus repugnant, cum nimis humiliter Spiritus sancti oracula exponunt.

X. *Etenim homo pacis meæ, in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem.*

Reddit rationem, cur inimici verbum iniquum aduersum se constituerint, & dicit, fuisse causam eius iniqui decreti Iudæ proditionem. *Etenim*, inquit, *homo pacis meæ*, id est, verbum iniquum aduersum me constituerunt inimici mei, quoniam *homo pacis meæ*, id est, cum quo pacem habebam, vt Magister cum discipulo, & cum seruo Dominus, & homo *in quo speraui*, id est, in quo tamquam in amico, & familiari confidere poteram. *Qui edebat panes meos*, id est, qui in mensa mea, vt domesticus, mecum vescebatur. *Magnificauit super me supplantationem*, id est, mirifice me supplantauit, cum per insidias inimicis me tradidit. Hunc locum Dominus ita citauit Ioannis 13. *Non de omnibus vobis dico, ego scio quos elegerim, sed vt adimpleatur scriptura, qui manducat mecum panem, leuabit contra me calca-*

calcaneum suum. In Hebræo ad literam est, *eleuauit contra me calcaneum*; sed Septuaginta explicauerunt sensum: nam leuare calcaneum contra aliquem, & illum supplantare, idem est. Quo loco notandum est, cum dicitur, *vt impleatur Scriptura*, significari, proditionem Iudæ fuisse prædictam & adimpletam, vt prædicta fuerat; ideo hunc locum Psalmi non fuisse citatum à Christo vt aliquid simile, vel commune, sed vt proprie ad hanc rem pertinentem, vt notauit S. Ioannes Chrysostomus; & ideo non recte facere, qui hæc verba Psalmi ad alios sensus detorquere conantur. Secundo notandum est cum S. Augustino, vocatum fuisse Iudam *hominem pacis*, quoniam præuidit Propheta, Christum à Iuda per signum pacis, id est, per osculum fuisse tradendum: quod etiam Dominus significauit, cum illi ait: *Amice ad quid venisti?* &: *Iuda osculo filium hominis tradis?* Item dictum esse à Propheta, *qui edebat panes meos:* quoniam præuiderat per buccellam Iudæ proditionem fuisse manifestandam. Addi potest dictum fuisse ab eodem Propheta, *in quo speraui*, quoniam præuiderat, Christum crediturum fuisse Iudæ Marsupium, quod erat confidentiæ signum, itaque prædictio cum euentu rei optime conuenit. Tertio notandum, exprimi à Propheta miro modo huius proditionis indignitatem: primo enim vocat Iudam *hominem pacis* Christi, vt ostendat nullam intercessisse inimicitiam, nullam iniuriam, nullam odij causam inter Christum & Iudam: deinde addit, non solum non intercessisse causam odij, sed intercessisse causam beneuolentiæ, cum addit, *in quo speraui*; quia Dominus credens Iudæ loculos, signa confidentiæ, vt diximus, illi ostendebat. Denique addidit, non solum non fuisse inimicum, nec solum fuisse amicum, sed etiam fuisse intimum familiarem, & maximis beneficiis affectum: nam illa ipsa nocte, qua Christum tradidit, non solum panem communem in mensa Christi comederat, sed etiam panem cœlestem, ac diuinissimum: & ante cœnam idem Christus pedes illi humiliter lauerat; & per hoc exempla summæ charitatis atque humilitatis ostenderat.

X. *Tu autem Domine miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis.* XI.

Precatur nunc Patrem, & per modum precationis prædicit, quod futurum erat: vere enim post resurrectionem suam retribuit Iudæis excidium, quod merebantur. *Tu autem Domine*, inquit, *miserere mei, & resuscita me*, id est, illi quidem verbum iniquum statuerunt contra me, & discipulo meo supplantante & prodente, interficient me; *sed tu Domine miserere mei*, in cruce morientis, *&* paulo post *resuscita me:* *&* tunc *retribuam eis*, quod merentur. Precatur autem Filius Patrem, non quod ipse vt Verbum Patris carnem suam resuscitare non posset; sed quia loquitur in forma serui, defert Patri, cui in forma Dei æqualis erat, alioqui ipse idem dixit Ioan. 2. *Solue templum hoc, & ego in triduo excitabo illud: hoc autem dixit de templo corporis sui:* & Ioan. 10. *Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.* Quid vero Christus Iudæis retribuerit post resurrectionem suam, notum est omnibus, qui ab eo tempore vident Iudæos de terra sua eradicatos, dispersos esse inter Gentes, sine Rege, sine Sacerdote, sine Deo vagari. Quod illis prædixerat Dominus, quando ait: *Auferetur à vobis Regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum eius*, & alibi: *Relinquetur vobis domus vestra deserta*, & alibi: *Non relinquent in te lapidem super lapidem*, Matt. 21. & 23. & Luc. 19.

In hoc cognoui, quoniam voluisti me, quoniam non gaudebit inimicus super me. XII.

Exauditam orationem suam fuisse dicit, idq; inde posse cognosci, quod non gauderet inimicus de morte eius. Quod quidem in Iuda impletum est, qui ante seipse suspendio necauit, quam Christus moreretur, & quam ipse precio proditionis suæ frui posset. Potest tamen hoc etiam referri ad reliquos inimicos eius, qui tam breui tempore gauisi sunt, vt dici possint non esse gauisi.

XIII. *Me autem propter innocentiam suscepisti, & confirmasti me in conspectu tuo in æternum.*

Docet, inimicos non diu gauisuros de morte sua, quoniam à Deo susceptus & exaltatus ob innocentiam suam fuerit. *Me autem*, inquit, *propter innocentiam* tibi optime notam *suscepisti* de manibus eorum, *& confirmasti in conspectu tuo in æternum*, id est, humiliasti me ad horam in conspectu hominum, sed suscepisti, & confirmasti me in conspectu tuo, id est; stare fecisti ante conspectum tuum in cælo vsque in æternum: vox enim Hebrea significat, *statuisti ante conspectum tuum*, quod factum est per exaltationem, & assumptionem in cælum.

XIV. *Benedictus Dominus Deus Israel à sæculo, & vsque in sæculum, fiat fiat.*

Ista conclusio, siue Christi sit, siue Prophetę, nihil aliud significat, nisi propter exaltationem Christi, & confusionem inimicorum eius, deberi honorem, & gloriam, *& benedictionem Deo ab æterno, & vsque in æternum*, id est, sine fine. Illud autem *fiat, fiat*, Hebraice autem *Amen, Amen*, confirmatio est dictorum, vt sensus sit, vere seu fideliter ita sit, siue ita fiat, vt semper Deo laus & gloria deferatur. Atque hic est finis primi libri secundum Hebręos, qui Psalterium in quinque libros distribuerunt.

אמן אמן

PSALM. XLI.

Titulus, & Argumentum.

In finem, intellectus filiis Core.

Titulus admonet filios Core, quibus dabatur Psalmus cantandus, vt intelligant quæ canunt, vt & auditores intelligere faciãt: quæ admonitio cantoribus Ecclesiasticis memoriæ commendanda est: cantus enim in Ecclesia spiritui deseruire debet, & non soli aurium oblectationi, & sicut qui intelligenter, & deuote canunt, animos audientium rapiunt in Deum, ita qui theatrales modulos in Ecclesiã inuehunt, de domo Dei scenam Mundi faciunt. Vide S. Hiero. in cap. 5 ad Ephes. Argumentũ Psalmi aliqui esse volunt, quod Dauid exul tẽpore Saulis queratur, se non posse ter in anno in Hierusalem ad festa Domini accedere. Sed tempore Saulis non erat tabernaculum Domini in Hierusalem, sed in Silo, & ad eum locum ibant ter in anno Israelitæ. Præterea tam ingens desiderium, quale hoc loco exprimitur, nõ videtur posse referri ad tabernaculum manufactum, & arcam ligneam. Propterea Psalmi argumentum esse putamus, vt S. Patres Hiero. Aug. & Chrys. docent, quod Dauid amore diuino succensus, exprimere conatur vehemens desideriũ quo tenebatur perueniendi ad visionem Dei, quæ est vera, & sempiterna felicitas, cum tamen inter tentationes, & pericula peregrinationis viueret. Sed dum ipse desiderium suum exprimit, simul docet, quæ sint argumenta, vnde verus Dei amor possit agnosci.

EXPLICAT. PSAL. XLI.

I. *Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.*

Amor res est igneæ naturæ, ac per hoc intus retineri non potest, sed per verba, & suspiria foras erumpit. Dauid igitur, vt amorem suum aliquo modo exprimat, comparat se ceruo sitibundo, dicens, *Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum*, videlicet; peruenire, *ita desiderat anima mea peruenire ad te Deus*, quę aptissima similitudo est: ceruus enim quatuor habet qualitates: primum inimicissimus est serpentibus, atque cum eis perpetuum bellum gerit: deinde, cum à venatoribus quæritur, ad montes altissimos velocissimo cursu confugit: tum mandatum illud Apostoli, Gal. 6. *Alter alterius onera portate*: ab instinctu quodam naturæ obseruat: nam, vt scribit S. Aug. tum hoc loco, tum serm. 21. de verbis Apostoli, traduntur cerui, vel quando in agmine suo ambulant, vel quando natando alias terrarum partes petunt onera capitum

pitum suorum super se inuicem ponere: denique si quando vel ex pugna cum serpentibus, vel ex fuga ad montes, vel ex deportatione oneris ambulando, vel natando fatigatur, ardentissime sitiri solet aquas, neq; ab eis inquirendis vlla vel tenetur amœnitate pratorum, vel terretur difficultate viarum. Talis omnino est amator Dei; nam & cum serpentibus carnalium cupiditatum bellum perpetuo gerit; & cum tentationibus, vel persequutionis premitur, ad montem contemplationis fugit, & infirmorum molestias patienter tolerat; sed præcipue summo desiderio Deum sitit, neque vlla terrena felicitate, vel aduersitate impeditur, quo minus ad Deum semper anhelet. Talis erat Dauid, quamuis vxoratus, quamuis Rex, quamuis miles, talis Paulus, talis Petrus, tales Apostoli cæteri, & Martyres, tales omnes, qui exilium agnoscentes, siue per prospera, siue per aduersa gradientes cursum ad patriam nunquam relaxabant.

II. *Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum: quando veniam & apparebo ante faciem Dei?*

Declarat apertius, quid sit desiderare Deum, & simul aperit, cur tantopere desiderandus sit Deus. Tria sunt, vt Chrysostomus annotauit, quæ amorem, ac per hoc sitim: & desiderium accendere solent; pulchritudo, beneficia, & amor: nam & res pulchræ amari se quodam modo cogunt, & qui beneficia præstant ad se amandos prouocant, & qui amant redamari merentur. Sed si hæc tria in vnum conueniant, id est, si persona aliqua pulcherrima, & nobilissima, te summis & quotidianis afficiat beneficiis, & eundem te maximi faciat, teque ardentissime amet, quomodo non vehementissimam in tuo pectore flammam amoris accendet? Hæc igitur tria in Deum conuenire Dauid hoc loco docet, & ideo sitire se Deum, id est, amore, & desiderio eius ardere se dicit. *Sitiuit*, inquit, *anima mea ad Deum*, id est, ad rem pulcherrimam, nobilissimam, præstantissimam, quæ bona omnia in se vna complectitur. *Fontem*, id est, ad rem non fluxam, & caducam, sed stabilem, permanentem, æternam. *Viuum*, id est, ad rem operantem, intelligentem, amantem, quæ nos continuis beneficiis afficit, quæ nos magni facit, quæque nos incredibili amore diligit. Hæc ergo sitis in rem tam bonam, tam beneficam, tam mei amantem, cogit ex toto corde dicere, *Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* id est, quando finis erit peregrinationis? quando initium fruitionis? Ex Hebræo clarius verti posset, *Quando veniam, & videbo faciem Dei?* Id enim solum est, quod sitim animæ rationalis explere potest.

Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die, ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus? III.

Qui vere & intime cogitat tria quæ diximus, videlicet, Deum esse supra omnem speciem pulchrum, & omnia quæ nos habemus, ab illo, vt à fonte manare, & eundem ipsum tanti nos æstimare, atque ita nos diligere, vt filium suum vnigenitum pro nobis dederit: fieri non potest, quin lacrymis desiderij opprimatur, dum visio tanti boni differtur. Dauid igitur, qui ista serio contemplabatur, recte adiungit, *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte*, id est, lacrymis, quasi panibus, sustentabar assidue per dies, & noctes, id est, toto tempore huius peregrinationis, vel, per dies prosperitatis, & noctes aduersitatis: nam renuit anima mea consolari terrena felicitate, nec minus renuit contristari terrena aduersitate; sed vtroque tempore lacrymæ meæ fuerunt mihi cibus, & potus, dum *dicitur mihi quotidie* ab impiis, & incredulis, *Vbi est, Deus tuus* ad quem sitis? cui suspiras? cur diligis, quem non vides? Sed posset etiam sic exponi. *Dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus*, id est, dum quotidie per circuitum omnia lustro quærens quem diligit anima mea, & dicitur mihi à spiritu meo à cogitatione mea, *vbi est Deus tuus?* hæc enim omnia, quæ contemplando perlustrasti, opera sunt Dei, pulchra quidem omnia, sed non sicut Deus tuus, vbi est igitur Deus

vbi quæres, vt inuenias? quando venies, & videbis faciem Dei tui?

XV. *Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam, quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis, vsque ad domum Dei.*

Pergit in explicando desiderio suo. *Hæc*, inquit, *recordatus sum*, quæ dicta sunt de inquisitione Dei, *& effudi in me animam meam*. Hæc effusio tribus modis accipi potest. Primo, vt sensus sit, *effudi in me animam meam*, id est, euacuaui apud me animam meam omni terrena delectatione, vt intraturus tabernaculum admirabile, & ipsam domum Dei, implerem eam delectationibus Domini mei. Secundo, vt sensus sit, *effudi in me animam meam*, id est, dilataui animam meam, extendi desiderium meum, vt capax esset tanti boni, quantum inueniet in tabernaculo illo admirabili, vbi est vbertas indeficiens domus Domini. Tertio, vt sensus sit, *effudi in me animam meam*, id est, effudi super me animam meam, transcendi contemplando ipsam animam meam, quo modo dicitur Thren. 3. *Sedebit solitarius, & tacebit, quoniam leuauit se supra se.* Vere enim nulla est in hac peregrinatione scala aptior ad attingendum aliquo modo tabernaculum admirabile, & ipsam domum vbi videtur Deus, quam anima nostra, quæ est imago Dei: ipsa enim est sublimior cœlo, & profundior abysso, & qui animam suam contemplari nouit, ac deinde eam transcendere, & per eam ad exemplar ascendere didicit, is pertransibit ad locum tabernaculi admirabilis, vsque ad domum Dei. Ac vt breuiter hunc ascensum attingamus, anima spiritus est, ac per hoc longe transcendit omnia corpora: sic igitur & Deus spiritus est, & spirituum corporumq; creator, proinde longe transcendit non solum corpora, sed etiam spiritus. Deinde, anima simplex, & indiuisibilis cum sit, tamen in toto corpore est, & in singulis partibus tota, omnia membra replens, & nullum occupans locum; sic igitur & Deus, vnus & simplicissimus, atque indiuisus est, & tamen mundum totum, & res creatas omnes replet; vbique totus, vbique præsens, nusquam inclusus. Tertio, anima non mouetur in corpore, & totum corpus portat, mouet, regit, viuificat, atque sensificat, quod in morte cognoscitur: anima enim recedente, corpus continuo cadit, & motum sensum, speciem, & quicquid habebat boni, in momento amittit: quod autem est anima corpori, id est rerum vniuersitati Deus, non quod proprie Deus sit anima mundi, vt Philosophi quidam sensisse videntur, sed quod similitudinem animæ habere videatur: ipse enim immobilis in se manens, *portat omnia verbo* virtutis suæ, *& in eo viuimus, mouemur, & sumus.* Quarto anima intelligens est, & tota intellectus quidam est, eminenter continens cognitiones omnium sensuum, & multa præterea cognoscit, ad quæ sensus corporis nullus attingit: sic Deus totus intellectus est, eminenter continens cognitiones omnium hominum & Angelorum, & infinita præterea, quæ intelligentiam nostram superant. Quinto, anima non solum theorice multa intelligit, sed etiam practice; atque inde existunt opera ingenij humani plane admirabilia in variis artibus, in ædificiis, hortis, fontibus, aliisq; id genus plurimis, vt sæpe opera artis humanæ cum operibus naturę contendere videantur: sic etiam Deus non solum theorice, sed etiam practice intelligit, & sine instrumentis, sine labore, & sine spacio temporis, solo nutu, atque imperio voluntatis condidit vniuersa. Sexto, anima liberum habet arbitrium, atque inde ad nutum mouet corporis membra: sic Deus liberrime dominatur rebus omnibus creatis; vnde Dauid ait Psal. 118. *Omnia seruiunt tibi.* Neque solum anima imago Dei est, quo ad essentiam, sed etiam (quamuis obscurius) quo ad personarum trinitatem: nam in anima est mens intelligens, quasi Pater; est notitia producta, quasi Verbum Patris: est & amor à mente per notitiam productus, quasi Spiritus. Est etiam in anima fœcunditas memoriæ, est intellectus & voluntas, quæ tres diuinas personas

vecua-

vtcunque repræſentant. Anima igitur ſupra ſeipſam effunditur, ſeque ipſa tranſcendit contemplando, vt tranſire poſſit ad tabernaculum admirabile, ideo ſubiungit Propheta, *Quoniam tranſibo in locum tabernaculi admirabilis vſque ad domum Dei.* Per locum tabernaculi admirabilis, intelligimus cæleſtem Jeruſalem, quæ eſt tabernaculum non manufactum, æternum in cælo, vbi eſt domus Dei, de qua dixit in Pſalmo, *Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.* Sanctus Hieronymus ex Hebræo vertit, tacebo, pro eo quod nos habemus admirabilis. Sed LXX. Interpretes
אדדם non legerunt, *edaddem*, vt nunc habetur in codicibus Hebraicis, quod ſignificat, *ta-*
אדרת *cebo*, ſed legerunt, *adderet*, quod ſignificat, *admirabilis*, & differentia ſolum eſt in duabus literis ſimilibus, vt ex figura characterum intelligi poteſt. Facile autem fuit librariis mutare duas literas in alias ſimiles, & credendum eſt LXX. Interpretes habuiſſe codices Hebraicos meliores, quam nos habeamus. Alioqui non potuiſſent vertere *admirabilis*, pro ſilebo, niſi imperitiſſimi fuiſſent.

V. *In voce exultationis, & confeſſionis, ſonus epulantis.*

Declarat Propheta, in illa ſua ecſtaſi, qua effudit ſupra ſe animam ſuam, & contemplando pertranſiuit ad locum tabernaculi admirabilis, vſque ad domum Dei, non pertranſiuiſſe tacitum, ſed exultabundum, & laudabundum ex admiratione. *In voce*, inquit, *exultationis, & confeſſionis*, adde, pertranſibo in locum tabernaculi admirabilis, id eſt, pertranſibo admirans gloriam tabernaculi illius, & ex admiratione prorumpam in vocem exultationis, & confeſſionis, laudis videlicet Conditoris illius tabernaculi, quæ vox erit ſonus epulantis, id eſt, vox læta & feſtiua quales audiuntur in ſolemnibus, & feſtiuis, ac nuptialibus epulis. Neque enim poteſt animus contemplantis erigi ad conſiderandam gloriam cœleſtis Jeruſalem, ſine admiratione, & exultatione maxima. Quod attinet ad verba, illud, *ſonus*, in Græco eſt caſus genitiui, & S. Aug. legit, ſoni, ex quo fieri poteſt, vt noſter Interpres poſuerit, ſonus, pro, ſonitus, genitiui caſus, ſed poteſt etiam fieri, vt ſignificare voluerit, vocem exultationis & confeſſionis fuiſſe ſonum epulantis. In Hebræo, pro, ſono, habetur *hamon*, quod ſanctus Hieronym. vertit multitudinis, ſed vox illa Hebraica vtrunque ſignificat, *ſonitum & multitudinem.* Illud autem, *epulantis*, tam in Hebraico textu, quam in Græco, eſt *feſta celebrantis*, & ſic etiam legunt Auguſtinus, & Euthymius. Sed videtur Latinus Interpres declarare voluiſſe quale feſtum illud eſſet, & dixiſſe *epulantis*, id eſt, feſtum conuiuij ſolemnis, quale eſt nuptiale, in quo multa adhibentur inſtrumenta muſica, & cantica amatoria: & habetur vox *epulantis in commentario* S. Hieronymi in hunc locum, ne quis exiſtimet recens irrepſiſſe in editionem vulgatam. המון

Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? VI.

Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi ſalutare vultus mei, & Deus meus. VII.

Ex illa mentis eleuatione, & gaudio ſpirituali conſolatur lacrymas ſuas, dicens, *Quare triſtis es anima mea?* id eſt, quare lacrymæ tuæ ſunt tibi panes die, ac nocte, *dum dicitur tibi, vbi eſt Deus tuus?* quare tam inceſſabili fletu conturbas me? *Spera in Deo*, id eſt, quamuis Deum non videas, quem tu ardenter videre cupis, tamen ſpera in eo, *quoniam adhuc confitebor illi*, id eſt, quia nondum tempus præteriit, adhuc erit quando præſens laudabo Deum, & confitebor miſericordias eius, & dicam illi, *Salutare vultus mei, & Deus meus*, id eſt, tu ſalus es vultus mei, dum illuminas fulgore tuo vultum meum, & facis vt videat facies mea faciem tuam, & cognoſcam ſicut & cognitus ſum, & ex clara notitia dicam, *Tu es Deus meus*, In Hebræo habetur, vt etiam S. Hieronymus vertit, *Salutes vultus eius, Deus meus ad me ipſum*, &c.

sed manifeste corruptus est hoc loco textus Hebraicus, & vna litera, videlicet vau, non suo loco posita totam hanc confusionem peperit. Id quod ex repetitione horum verborum, quæ habentur in fine huius Psalmi & in fine Psalmi sequentis perspicuum est. Itaque non est legendum, *panau helohai*, vt hic legitur sed *panai vehelohai*, vt legitur in repetitione: & vera lectio Hebraica ad verbum hæc est, *Salutes vultus mei, & Deus meus.* Dicit autem *salutes* in numero multitudinis, non *salus* vel *salutare*, quia licet vna sit salus nostra, tamen ea multa bona continet, quæ etiam salutes dici possunt.

פניו אלהי פני ואלהי

VIII. *Ad me ipsum anima mea conturbata est, propterea memor ero tui de terra Iordanis, & Hermoniim à monte modico.*

Exponit vicissitudines tristitiæ, & consolationis suæ, tristitiæ ex metu, & periculis huius vitæ consolationis ex spe, & promissione futuræ. Dicit igitur, *Ad me ipsum anima mea conturbata est*, id est, quamuis dixerim animæ meæ, *Spera in Deo*, tamen anima mea ad me ipsum respiciens, ad infirmitatem meam, ad modicum lumen, & modicas vires, quæ in me sunt, timore magno concutitur, & eo terrore conturbat me: *propterea memor ero tui de terra Iordanis, & Hermonijm à monte modico*, id est, propterea vt huic terrori, & conturbationi medicinam faciam, remouebo oculos à me ipso, & ad te conuertam, & ab hoc Iordane, quem video in hac terra, memor ero tui, id est, memor ero fluminis, quod lætificat ciuitatem tuam, & torrentis voluptatis tuæ, quo potantur, qui apud te sunt, & ab hoc monte modico, qui dicitur Hermoniim, quem ante oculos habeo, *memor ero montis sancti tui*, in quo habitas cum sanctis Angelis tuis, & ex hac memoria consolabor animam meam, & desiderium meum. Quis proprie sit mons Hermoniim, &, an diuersus sit à monte Hermon, non omnino liquet: tamen verisimile est, esse montes diuersos, & in diuersis locis sitos. Nam & S. Hieronymus in vita S. Paulæ distinguit hos duos montes, & constat montem Hermon esse montem amplissimum, & Hermoniim, hoc loco dicitur esse modicus. Fortasse igitur Hermonijm erat mons aliquis in Galilæa non longe à Iordane, cum Dauid hæc duo coniungat.

IX *Abyssus abyssum inuocat, in voce cataractarum tuarum.*

X *Omnia excelsa tua, & fluctus tui super me transierunt.*

Pergit narrare tentationes, & afflictiones huius vitæ, & vtitur metaphora mundationis aquarum, alludens ad magnum diluuium, quod fuit tempore Noe. *Abyssus*, inquit, *abyssum inuocat*, id est, maxima aquarum mundatio, & profunditas super me venit, & illa transeunte alia superuenit, quasi à priore vocata, venerunt autem istæ magnæ inundationes in voce cataractarum tuarum, id est, in strepitu, & sonitu apertionis cataractarum cœlestium, vnde aquarum inundatio descendebat. *Et omnia excelsa tua*, id est, omnes gurgites altissimi, & *omnes fluctus tui super me transierunt*, id est, omnis illa inundatio, & vniuersum diluuium super me venit. Alludit, vt dixi, ad diluuium generale, *in quo cataracta cæli apertæ sunt*, id est, tam ingens pluuia descendit, ac si cataractæ aliquæ in cęlo apertę fuissent, & inde tota illa aqua magno cum impetu descendisset: & ex ea inundatione facta est abyssus, id est, maxima aquarum altitudo, & profunditas. Sed hæc metaphora nihil aliud significat, nisi ingentes tentationes, & pericula, quibus diuina prouidentia sinit exerceri electos suos Horum autem periculorum magnitudinem soli spirituales viri, qualis erat Dauid, intelligunt, qui norunt multiformes insidias Diaboli, & sciunt quanti referat excidere à gratia Dei, atque hæc videtur esse literalis expositio, quamuis repudiandæ non sint piæ nonnullorũ expositiones, qui volunt, *abyssus abyssum inuocat*, significare, abyssus miseriæ inuocat abyssum misericordiæ diuinæ. Item abys-

abyssus humanæ malitiæ inuocat abyssum diuinæ iustitiæ. Item, abyssus secretorum Testamenti veteris, inuocat abyssum arcanorum Testamenti noui. Item abyssus cordis humani, quod inscrutabile est, inuocat abyssum scientiæ Dei, qui scrutatur renes & corda. Illud solum adendum est, per vocem. inuocat, non significari, implorat, sed, vocat, vt ex Hebræa voce colligitur: est enim sensus, *abyssus abyssum vocat.*

XI. *In die mandauit Dominus misericordiam suam, & nocte canticum eius.*

Redit ad vicissitudinem consolationis, post narratam, & miro modò amplificatam magnitudinem tentationis. *In die,* inquit, *mandauit Dominus misericordiam suam,* id est, posteaquam transierunt inundationes aquarum, & horrendæ illæ abyssi, in die prosperitatis *mandauit,* id est, *misit Dominus misericordiam,* consolantem, & visitantem, *Et nocte canticum eius,* id est, sed tempore nocturno, tempore; videlicet, tentationis, & tribulationis, non cessabit canticum eius, id est, oratio, & gratiarum actio illi oblata. Id quod clarius explicatur in sequenti versiculo.

XII. *Apud me oratio Deo vitæ meæ, dicam Deo, susceptor meus es.*

Hoc videlicet est canticum nocturnum, oratio secreta & cordis potius quam oris: *Apud me,* inquit, *oratio Deo vitæ meæ,* id est, in sinu meo est iugis oratio ad Deum, auctorem vitæ meæ, cui cum fide, & fiducia dicam, *Susceptor meus es,* id est, in te confido ad te confugio, tu me labentem suscipies, tu lapsum eriges.

XIII. *Quare oblitus es mei, & quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?*

Miratur vicissitudines diuinæ prouidentiæ in seruis suis gubernandis, quasi dicat, Cum tu Deus vere susceptor meus sis, *quare oblitus es mei,* id est, vnde hoc accidit, vt tentationes, & tribulationes ita me obruant, vt me dereliquisse videaris, cum tu spes mea sis, & fortitudo mea? Vnde, inquam accidit *vt contristatus incedam, dum affligit me inimicus,* cum tu sis protector meus, & adiutor meus.

Dum confringuntur ossa mea, exprobrauerunt mihi, qui tribulant me inimici mei. XIV.

Dum dicunt mihi per singulos dies, vbi est Deus tuus, quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? XV.

Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei, & Deus meus. XVI.

Non solum, inquit, affligit me inimicus, te vidente, & spectante, qui susceptor meus es, sed etiam *dum confringuntur ossa mea,* id est, dum ad summam debilitatem, & infirmitatem, deuenio, vt tentationes vix iam ferre possim. *Exprobrauerunt mihi inimici mei, qui tribulant me,* dum assidue mihi dicunt, *vbi est Deus tuus?* id est, illi ipsi: qui me persequuntur, & tribulant exprobrauerunt mihi fiduciam quam in te habeo, quasi frustra in te sperauerim: dicunt enim, *vbi est Deus tuus?* quem tu adiutorem, & protectorem tuum esse iactabas? sic legimus exprobratum Tobiæ, *vbi est spes tua, pro qua eleemosynas, & sepulturas faciebas;* & infra, *Manifeste vana facta est spes tua, & eleemosynæ tuæ modo apparuerunt,* Tobiæ 2. Sic etiam Christo exprobratum legimus Matth. 27. *Confidit in Deo, liberet eum, si vult.* Sic igitur, & Dauidi in tribulatione posito exprobrabant increduli hostes eius, sed is tamen, quamuis ad horam turbatus, & contristatus, se ipse reprehendebat, & dicebat, *Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adduc confitebor illi salutare vultus mei, & Deus meus,* quæ sunt explicata in expositione versiculi 6. & 7.

PSALMVS XLII.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus Dauid.

Hvnc Psalmum, qui sine titulo est apud Hebræos, & apud Græcos & Latinos nihil habet in titulo, nisi Psalmus

Dauid, & est quasi appendix, vel potius epitome Psalmi superioris, breuissime declarabimus. Precatur igitur Dauid à Deo liberationem ab inimicis, & simul consolatur se spe futuræ beatitudinis.

EXPLICATIO PSAL. XLII.

I. *IVdica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta, ab homine iniquo & doloso erue me.*

Videtur Dauid oppressus fuisse, vel à Rege Saule; vel tentatus grauiter à Dæmonibus, à quibus, cum non posset refugium habere ad homines, Deum Iudicem appellat: ait igitur, *Iudica me Deus*, id est, tu Deus esto Iudex meus, non enim habeo ad quem pro iustitia confugiam, nisi ad te. In Græco habetur clarius, *Iudica mihi*, id est, sis mihi Iudex. *Et discerne causam meam de gente non sancta*, id est, diiudica causam, quæ mihi intenditur à gente non sancta. In Hebræo

רִיבָה רִיבִי & Græco est pulchra allusio nominis ad verbum, Hebraice enim habetur, *riua, riui*, Græce autem δίκασον τὴν δίκην, quo modo si nos diceremus, *litiga litem meam*, vel, *iudica iudicium meum*: & quia verba sunt generalia, duplex sensus esse potest in his verbis: vnus vt petat à Deo, vt non solum sit Iudex, sed etiam patronus, quasi dicat, *Iudica me*, & *litiga litem meam*: aliter, vt declararet quod dixit, *Iudica me*, per verba sequentia, *discerne causam meam*, id est, cognosce causam, & iudica iudicium meum, proferens iustam sententiam ad meum fauorem. Vocat autem *gentem non sanctam*, homines iniquos, crudeles, & sine misericordia, vt vox Hebraica manifestat, quæ proprie significat hominem sine misericordia, & patet etiam ex sequentibus. *Ab homine iniquo, & doloso erue me*: id est, sic iudica causam meam, vt per hoc iudicium liberes me ab homine iniquo, & doloso, id est, à quouis homine iniquo, & doloso, vel certe ab aliquo certo homine iniquo & doloso, qui erat Princeps gentis non sanctæ, à quo ipse affligebatur.

II. *Quia tu es Deus fortitudo mea, quare me repulisti, & quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?*

Hic versiculus est fere idem cum versiculo duodecimo Psalmi superioris, & eundem habet sensum, id est, cum tu Deus *sis fortitudo mea*, & ego in tuo adiutorio vnice confidam, vnde fit, vt me repulisse videaris, & ego tanquam à gratia repulsus tristis incedam, *dum affligit me inimicus*? Itaque est hæc quædam familiaris, & ex fiducia in Deum procedens expostulatio, qua queritur se ita à Deo affligi permissum, quasi Deus repulisset eum ab amicitia sua.

III. *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua.*

Ex hoc versiculo intelligimus, Dauidem spiritualem virum fuisse, vt dictum est in Psalmo superiore, & sollicitum fuisse de liberatione, non tam à malis temporalibus, quam à periculis peccatorum, & amissionis æternæ vitæ. Ait enim, *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam*, id est, concede mihi lucem gratiæ, & misericordiæ tuæ, & veritatem, ac fidelitatem tuam: *ipsa* enim *me deducent* in hac periculosa peregrinatione, & *adducent in montem sanctum tuum*, vbi cælestis est Hierusalem, *& in tabernacula tua*, id est, in ipsam domum tuam, vbi sunt multæ mansiones, & multa tabernacula, pro electis tuis. Per lucem, & veritatem S. August. intelligit Christum, qui est lux, & veritas. Sed videtur obstare illud pronomen, ipsa cum dicitur, *ipsa me deduxerunt*. Quod habetur expresse in textu Hebraico, & Græco in numero multitudinis. Præterea similis est hæc loquutio ei quæ habetur in Psalmo 56. *Misit Deus misericordiam suam, & veritatem suam*: & familiare est Dauidi per lucem intelligere gratiam siue misericordiam, vt Psalm. 66. *Deus misereatur nostri, & benedicat nobis illuminet vultum suum super nos, & misereatur nostri*. Illa vero, *ipsa me deduxerunt, & adduxerunt*. In Hebraico codice habentur in futuro, *ipsa me deducent, & adducent*,

& quam-

& quamuis Septuaginta Interpretes, & vulgata editio habeant in præterito, tamen videtur esse positum tempus pro tempore, vt Euthymius annotauit. Sæpe enim Scriptura prophetica, quæ futura sunt, explicat per tempus præteritum ad certitudinem rerum indicandam.

IV. *Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam.*

Explicat quid facturus sit in monte sancto, & in tabernaculo Dei, nimirum se facturum, quod cæteri faciunt, qui in domo Dei habitant, quorum munus est sacrificare sacrificium laudis: *Beati*, inquit, *qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. Introibo*, inquit, *ad altare Dei*, sacrificaturus videlicet sacrificium laudis: omnes enim, qui domum illam ingrediuntur, continuo Sacerdotes fiunt, vt ex illis eorum verbis intelligi potest, *Fecisti nos Deo nostro Regnum, & Sacerdotes*; Apocal. 5. Nec solum ad altare introibo, inquit, sed etiam introibo *ad ipsum Deum*, id est, coram ipso Deo apparebo, quasi in intimum eius cubiculum introductus, *ad Deum*, inquam *qui lætificat iuuentutem meam*, id est, qui lætificat nouam meam iuuentutem. Nam in patria *renouabitur sicut aquilæ iuuentus nostra*, vt dicitur in Psalm. 102. & vt Apostolus ait ad Ephes. 4. *Occurremus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Sanctus Hieronymus vocem, גילי *ghili*, vertit, *exultationem*, pro qua Septuaginta verterunt, *iuuentutem*. Sed vocabulum hoc rarissime inuenitur in Scripturis: & sicut ex auctoritate sancti Hieronymi credere possumus significare *exultationem*, ita ex auctoritate Septuaginta Interpretum credere possumus significare *iuuentutem*, גלכם Quod autem habetur Danielis 1. *ghilchem*, non significat, vt quidam scripserunt, *iuuentutem*, sed similitudinem ætatis. Sanctus enim Hieronymus pro illa voce posuit, *coæuis vestris*, & ex eius auctoritate Sanctus Pa- גיל gninus in Dictionario suo docuit, *ghil*, significare similitudinem. Nemo reprehendere potest Septuaginta Interpretes, vel editionem vulgatam.

Confitebor tibi in cithara Deus Deus meus: quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? V.

Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, & Deus meus. VI.

Explicat clarius, quod sacrificium oblaturus sit ad altare Dei, cum venerit in tabernaculum non manu factum, æternum in cœlis. *Confitebor*, inquit, *tibi in cithara*, id est laudabo te confitendo misericordias tuas, iustitias tuas, omnia denique mirabilia tua, & laudabo non solum ore, sed etiam opere, tunc enim optime, & sine vlla discordia, vel repugnantia concordabunt cantus, & *cithara*, id est, voces, & opera, quæ duo in hac peregrinatione raro perfecte concordant. Porro citharæ meminit etiam Apocalypsis, cum describit laudes Sanctorum in cœlo, Apoc. 5. *Habentes singuli citharas in manibus*, & cap. 14. *Et vocem quam audiui, sicut citharedorum citharizantium in citharis suis.* Quæ sequuntur, explicata sunt in fine Psalmi superioris.

PSALMVS XLIII.

Titulus & Argumentum Psalmi.

In finem, filijs Core ad intellectum.

Titulus huius Psalmi nihil differt à titulo Psalmi quadragesimi primi, nisi quod in eo vox, intellectus, præponebatur, hic postponitur. Ibi erat intellectus filiis Core, hic est, filijs Core intellectus, vt est in Hebræo, vel, ad intellectum, vt est in græco, & latino. Et fortasse nullum est in hac transpositione mysterium. Fortasse etiam vox, intellectus; præposita significabat in eo Psalmo deplorari calamitates præteritas, vel præsentes, in hoc autem postponitur; quia deplorantur calamitates futuræ longe post tempora Dauidis: conueniunt enim Sancti Patres hunc Psalmum continere prædictionem rerum, quæ

post tempora Dauidis contigerunt, & Græci quidem vt Chrysostomus, Theodoretus, & Euthymius docent, Psalmum hunc cantari in persona Machabæorum, qui grauissimas calamitates ab Antiocho, alijsq; Regibus Syriæ, vel Aegypti passi sunt. Latini vero, vt Ambrosius, Hieronymus, & Augustinus, volunt in hoc Psalmo exprimi voces Sanctorum Martyrum, qui crudelissimas persecutiones à Romanis Imperatoribus pertulerunt. Sed conciliari possunt hæ Patrum sententiæ, si dicamus Psalmũ præsentem ad vtrosque pertinere, ad Machabæos, & ad Christianos, similes enim persecutiones vtrique passi sunt, & propter causam eandem, propter confessionem videlicet, & legem eiusdem veri Dei. Sicut enim hic Psalmus non solum pertinet ad Martyres, qui tempore Neronis passi sunt, sed etiam ad eos qui tempore Diocletiani, qui plus ducentis annis fuit Nerone posterior, sic etiam pertinere potest ad Martyres, qui sub Antiocho Epiphane decertarunt, qui ducentis circiter annis Neronem præcessit.

EXPLICAT. PSAL. XLIII.

I. DEus auribus nostris audiuimus, Patres nostri annunciauerunt nobis.

II. Opus quod operatus es in diebus eorum, & in diebus antiquis.

Incipit populus Dei in persecutione positus, & pro afflictione gemens commemorare magnalia, quæ Deus pro fidelium suorum defensione aliquando fecit; & mirari cur nunc eosdem fideles suos dereliquisse videatur, vt hac commemoratione & admiratione Deum ad misericordiam flectat. Sed ideo præmisit in titulo Dauid hic intellectu opus esse, quoniam Deus non mutatur, sed medicinam pro tempore mutat, prout populo suo ægrotanti conuenire iudicat. *Deus*, inquit Propheta in persona Ecclesiæ, vel Martyrum vtriusque Testamenti, *auribus nostris audiuimus*. Dicit autem, *auribus nostris*, cum satis fuisse videretur dicere, *audiuimus*, vel *auribus audiuimus*, ad maiorem certitudinis expressionem: quo modo sanctus Ioannes scribit initio primæ epistolæ: *Quod vidimus oculis nostris, & manus nostræ contrectauerunt*: videbatur satis fuisse, dicere, *quod vidimus, & contrectauimus*, sed magnam habet vim ad significandam certitudinem exploratam, illud, *oculis nostris, manibus nostris*. Ita igitur hoc loco dicunt, *auribus nostris audiuimus*, id est, nos ipsi audiuimus. Addunt continuo, vnde audierint: ac dicunt, *Patres nostri annuntiauerunt nobis*, id est, non accepimus incerto rumore ab hominibus ignotis, sed ipsi Patres nostri, viri fide dignissimi, qui nos filios suos nunquam decepissent, ipsi, inquam, *annunciauerunt nobis*. Quid autem audierint à Patribus, explicant, cùm addunt, *Opus quod operatus es in diebus eorum & in diebus antiquis*, id est, annunciantibus Patribus audiuimus mirabile opus, quod fecisti in diebus eorum, ipsis videlicet videntibus, & etiam *opus, quod fecisti in diebus antiquis*, quod Patribus suis narrantibus ipsi Patres nostri audierunt. Non multum refert, quod in Hebræo non habetur, &, vnde aliqui exponunt, in diebus eorum, qui sunt dies antiqui.

Manus tua gentes disperdidit, & plantasti eos, afflixisti populos, & expulisti eos. III.

Explicat in particulari vnum ex operibus mirabilibus, quod Deus fecit pro fidelibus suis in diebus Patrum, ac dicit, *Manus tua gentes disperdidit*, id est, potentia tua disperdidit ex terre promissionis gentes Chananæorum, & Iebuseorum, quæ in illa habitabant, *& plantasti eos*, id est, & gentibus illis electis, plantasti Patres nostros in illa ipsa terra. *Afflixisti populos, & expulisti eos*, id est, disperdidit illos manus tua, quia afflixisti grauissimis prælijs populos illarum gentium, & tandem deuictos depulisti, vt locum darent populo tuo. Ex hoc loco intelligimus, quod supra dictum est, *Patres nostri annunciauerunt nobis opus quod operatus es in diebus eorum*, non esse accipiendum de narratione immediata, sed mediata, id est, mediante successione filiorum: quod enim

enim hoc loco narratur, factum est tempore Mosis, & Iosue, non potuit autem Moses vel Iosue id narrare per se Machabæis, aut Apostolis, sed neque Dauidi, qui Psalmum scripsit, sed narrauerunt per successores suos. Illud autem, *plantasti eos*, continet insignem metaphoram: significat enim ita constitutos, & stabilitos fuisse in terra promissionis Hebræos, vt non nisi difficulter expelli possent, quomodo ponuntur arbores in terra, quando plantantur, & firmiter radicantur, vt non facile auelli possint. Præterea quæ plantantur, non solum firma consistunt, sed etiam crescunt, & multiplicantur: quam metaphoram explicat clarius Psalmus. 79. *Plantasti radices eius & impleuit terram, operuit montes vmbra eius, & arbusta eius cedros Dei.*

IV. *Nec enim in gladio suo posederunt terram, & brachium eorum non saluauit eos.*

V. *Sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui, quoniam complacuisti in eis.*

Probat quod dixit, *Manus tua disperdidit*
III. *eos*, &c. Nam, inquit, *non in gladio suo possederunt terram*, id est, Patres nostri tempore Mosis, & Iosue pugnauerunt quidem cum Chananæis, sed nisi adiutor, & protector eorum tu fuisses, neque terram possedissent, neque euadere potuissent de manibus hostium suorum: ipsi enim pauciores erant, & minus in bello exercitati, & pugnaturi erant aduersus vrbes munitissimas. Non igitur in gladio suo, id est, virtute armorum suorum possederunt terram promissionis. *Neque brachium eorum saluauit eos*, id est, neque robur eorum tantum erat, vt in prælio captiuitatem, vel mortem euadere possent, *sed dextera tua, & brachium tuum & illuminatio vultus tui*, dedit eis terram possidendam, & saluauit eos à morte, vel captiuitate, quando cum Chananæis pugnabant: & hoc ideo, *quia complacuisti in eis*, id est, non propter eorum virtutes, aut merita, sed quia tibi placuit eligere eos in populum tuum. Illud, *illuminatio vultus tui*, significat proprie benignum aspectum, siue gratiam, & fauorem, vt diximus in Psalmo superiori versu tertio. Dicitur enim Deus *illuminare vultum suum super aliquem*, quando illum sereno vultu respicere dignatur, id est, cum eius miseretur, eique gratiam suam impertit. Esse autem verissima, quæ hoc loco dicuntur, perspicuum est ex libro Iosue cap. 6. vbi legimus muros vrbis Hierico ad solum clamorem filiorum Israel funditus corruisse, & ex cap. 10. vbi legimus, pugnante Iosue, Deum immisisse de cœlo lapides grandinis super hostes, & ait Scriptura, *Et mortui sunt multo plures lapidibus grandinis, quam quos gladio percusserant filij Israel.*

Tu es ipse Rex meus, & Deus meus, V.
qui mandas salutes Iacob.

Exponit nunc admirationem suam populus Dei, dicens, *Tu es ipse Rex meus, & Deus meus, qui mandas salutes Iacob*, id est, tu ipse, qui Patres nostros adiuuabas, & protegebas, quia Rex, & Deus eorum eras, tu, inquam, *ipse es etiam Rex meus, & Deus meus*, & ille idem, *qui mandas salutes Iacob*, id est, qui consueuisti saluare populum tuum, qui à parente suo nominatur Iacob. Hoc loco nonnulli volunt superuacaneum esse illud, &, cum dicitur, *& Deus, meus*, & exponunt, *tu es Rex meus, Deus meus*. Ratio eorum est; quia illud, &, non habetur in textu Hebraico. At Septuaginta Interpretes habent, & sic legunt, & exponunt omnes veteres Græci, & Latini, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Chrysostomus, Theodoretus, Euthymius, & sensus est sublimior: nam significat Scriptura, Deum non solum esse Regem populi sui, sed etiam Deum, id est, Iudicem totius mundi, æternum & omnipotentem, qui possit non solum protegere populum suum, quem regit, sed etiam punire omnes aduersarios eius. Itaque retinendum est illud, &, & credendum, vel excidisse ex Hebræo textu, vel Septuaginta seniores addidisse illud, vt declararent vocem, Deus, non esse vocatiui casus, sed nominatiui, & aliquid

aliquid amplius eo nomine significari, quam nomine Regis. Est etiam hoc loco obseruandum, illud, *qui mandas salutes Iacob*, non significare, qui mittis salutes, sed qui præcipis, siue iubes: vox enim Hebraica, & Græca hoc significant, & ex illis declaranda est, ambiguitas vocis Latinæ. Itaque sensus est, *qui mandas*, id est, qui iubes, & præcipis saluari populum tuum, id est, qui solo imperio, & nutu potes, & soles salutem dare populo tuo: quasi dicat, *tu es Rex meus*, sed non vt alij Reges, qui bellando protegunt, sed es etiam Deus meus, qui solo verbo, solo imperio, solo nutu vales saluare Iacob.

VII. *In te inimicos nostros ventilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis.*

Ostendit nunc, non solum Deum esse eũdem Deum, qui erat tempore Patrum, sed etiam populum esse eundem, & eandem spẽ in Deo habere, quam Patres habuerunt: hinc enim oritur admiratio, cur idem Deus cum eodem populo ita contrario modo se gerat, vt quem antea victorem nullo negotio faciebat: nunc vinci, & debellari sinat. *In te*, inquit, *inimicos nostros ventilabimus cornu*, id est, nos quoque, si adiutor, & protector noster fueris, inimicos nostros vincemus in te, id est, in tuo auxilio confidentes. *Et in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis*, id est, & inuocato nomine tuo, non timebimus, nec magnifaciemus impetum hostium insurgẽtium in nos. Illud, *ventilabimus cornu*, est metaphoricum, ducta similitudine, à tauris, qui cornibus proijciunt in ventum, & in auras quicquid illis obijcitur. Nos inquit, tua potentia freti, ea facilitate hostes nostros abigemus, & fundemus, qua solet ferocissimus taurus cornibus ventilare paleas.

VIII. *Non enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me.*

Pergit in demonstranda similitudine inter populum Dei præsentem, & antiquum. Sicut enim antiquus populus non in gladio suo possidebit terram, ita, inquit, *& ego populus, tuus præsens non in arcu meo sperabo*, id est, non confidam in viribus, & armis meis. *Et gladius meus non saluabit me*, id est, scio, & confiteor, quod si salutem consequar, eam mihi non dabit gladius meus, sed auxilium tuum.

Saluasti enim nos de affligentibus nos, & eos qui nos oderunt, confudisti. IX

Declarat, quod dixit, *Gladius meus non saluabit me*, dicens, *saluasti enim nos de affligentibus nos*, id est, confiteor salutem meam non à viribus meis pendere, quoniam quotiescunque saluus factus sum à quacunque tribulatione, tu *saluasti nos ab affligentibus nos* & tu es qui inimicos nostros, *qui nos oderunt*, & perdere cupiebant, *confudisti*, efficiẽs protectione tua, vt conatus eorum frustraretur, & ipsi confusi ab oppugnatione nostra recederent.

In Deo laudabimur tota die, & in nomine tuo confitebimur in seculum. X.

Concludit ex ijs, quæ dixit, populum Dei, quotiescunque liberabitur à tribulatione, id beneficium Deo acceptum relaturum, & gloriam omnem ipsi Deo daturum esse. *In Deo*, inquit, *laudabimur tota die*, id est, non in nobis, sed in Deo gloriabimur omni tempore, quo de hostium manibus liberabimur: & nomine Domini inuocato, ipsi confitebimur laudem, & gloriam vsque in æternum. Quibus verbis confirmat quod demonstrare volebat, populum esse eundem, qui antea fuerat, id est, confidentem in Dei auxilio, non in suis viribus vt populus antiquus: non in viribus suis, sed in adiutorio Domini confidebat. Illud, laudabimur, phrasis est Hebraica, significans gloriari, non proprie laudari. Similis est phrasis. Italica, quando dicimus, *Milodo del tale*, & habetur hæc phrasis in alijs locis multis, vt in Psalmo. 33. *In Domino laudabitur anima mea.* Psalm. 104. *Laudamini in nomine sancto eius*, & alibi sæpe. Illud autem, *Et in nomine tuo confitebimur*

fitebimur, clarius est in Hebræo, *& nomini tuo* confitebimur. S. Augustinus hos versiculos, à septimo vsq; ad decimum, vult continere propheticam futuræ victoriæ Christi, & Christianorum, quando Ecclesia de omnibus hostibus triumphabit. Sed superior expositio, quæ est Chrysostomi, videtur magis literalis: non enim hic loquitur Propheta, sed populus Dei, qui miratur se à Deo non iuuari, cum sit idem populus cum eo, quem Deus tam manifeste auxilio protegebat. Sequitur igitur.

XI. *Nunc autem repulisti, & confudisti nos, & non egredieris Deus in virtutibus nostris.*

Hic iam incipit admiratio, & conquestio miserabilis populi grauiter afflicti ab inimicis, *Nunc autem*, id est, olim tanto fauore nos prosequebaris, *nunc autem repulisti, & confudisti nos*; nam & tempore Antiochi opprobrium erat vocari Iudæum, & tempore Tyrannorum infame erat Christianorum nomen, & videbantur fideles derelicti à Deo. *Et non egredieris Deus in virtutibus nostris*, id est, si velimus hostibus repugnare, qui nos affligunt, tu non egredieris nobiscum, vt olim egrediebaris, vt pro populo tuo pugnares. Per virtutes intelliguntur exercitus, vt clare habetur in Hebræo: sunt enim exercitus armati vires, & robora populi; & virtus hoc loco non virtutem moralem, sed potentiam, & robur significat. Porro tempore persecutionum tam Antiochi, quam Imperatorum gentilium tanta erat debilitas in populo Dei, vt non auderent vllo modo resistere; & ideo patiendo, & tolerando solum pugnabant. Sed quamuis ab hoste visibili fugarentur, & cæderentur, tamen de hoste inuisibili gloriosissime triumphabant: & quamuis in conspectu hominum derelicti viderentur à Deo, tamen in occulto maxima Dei gratia iuuabantur. Sed hoc loco de eo tantum agitur, quod foris agebatur, & relinquitur filijs Core intelligendum, quod agebatur in occulto.

Auertisti nos retrorsum post inimicos nostros, & qui oderunt nos, diripiebant sibi. XII.

Pergit in explicanda persecutione. *Auertisti nos retrorsum post inimicos nostros*, id est, fecisti, vt qui in primo loco eramus, iam in postremo essemus, & tanquam victi, & captiui sequeremur inimicos nostros: & ijdem inimici nostri, *qui nos odio habebant*, pro arbitrio suo, & nos & nostra *diripiebant* & *sibi*, id est, in vsum suum conuertebant. S. Hieronymus ex Hebræo reddidit, *vertisti terga nostra hosti*: quem sensum verba Hebraica facile admittunt, quæ ad verbum sic sonant, *auertisti nos retrorsum ab inimicis nostris*. sed versio Græca, & Latina, quæ habet, *post inimicos nostros*, non facile sensum illum ferre possunt; qui enim terga vertunt, & fugiunt, non terga vertunt post inimicos, sed ante inimicos. Ideo sensum alium nos supra posuimus ex Chrysostomo, & Augustino: neque repugnat nostra expositio verbis Hebraicis; nam pro eo quod haberi diximus, *ab inimicis nostris*, potest etiam legi, *præ inimicis nostris*, vt legit S. Augustinus, & secundum eam lectionem optime constat explicatio, quam attulimus: siue enim legas, *auertisti nos retrorsum post inimicos nostros*, siue legas, *auertisti nos retrorsum præ inimicis nostris*, semper significatur; nos redactos esse ad locum inferiorem, & posteriorem, & in hostium potestatem misere deuenisse.

Dedisti nos tanquam oues escarum, & in gentibus dispersisti nos. XIII.

Mire describit martyria Sanctorum. *Dedisti*, inquit, *nos tanquam oues escarum*, id est, permisisti nos tam facile trucidari, & in tanta multitudine, ac si essemus oues destinatæ ad macellum, quæ in magna & copia, & sine vlla resistentia occidūtur *Et in gentibus dispersisti nos*, id est, & eos ex nobis, quos occidere hostes noluerunt, permisisti dispergi inter gentes. Vbi notantur exilia in loca remotissima, ad quæ frequenter Sancti ablegabantur.

XIV. *Vendidisti populum tuum sine pretio, & non fuit multitudo in commutationibus eorum.*

Aliud supplicium describit, quo sancti Martyres tanquam vilissima mancipia deputabantur ad secanda marmora, vel ad curandas bestias, vel vt in theatris laniarentur à feris, vt eo spectaculo oblectarentur spectantium oculi. *Vendidisti*, inquit, *populum tuum sine pretio*, id est, tradidisti populum tuum potestati inimicorum, & nihil pretij accepisti. *Et non fuit multitudo in commutationibus eorum*, id est, & cum hostes, quibus eos tradideras, vellent eos vendere in mancipia, & pro pecunia commutare, non fuit multitudo pecuniæ in commutationibus eorum, id est, tanquam vilissima mancipia fere pro nihilo vendebantur, & ad opera abiectissima deputabantur. S. Augustinus legit, *Nō fuit multitudo in iubilationibus eorum*; & exponit, non remanserunt multi in Ecclesijs, qui Domino iubilarent in officijs diuinis celebrandis; sed codices Græci variant: emendatiores autem habent, vt nos in vulgata legimus, quæ lectio concordat cum textu Hebraico, & sic etiam legunt, & exponunt Ambrosius, Hieronymus, & Chrysostomus.

XV. *Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subsannationem, & derisum his, qui sunt in circuitu nostro.*

Ad supplicia corporalia adiungit irrisiones, & opprobria. *Posuisti*, inquit, *nos opprobrium vicinis nostris*, id est, ex eo quod permissione tua deuenimus in calamitates, quas paulo ante descripsimus, inde factum est, vt iam simus opprobrio vicinis nostris, & subsannemur, ac irrideamur ab ijsdem vicinis, qui sunt in circuitu nostro.

XVI. *Posuisti nos in similitudinem gentibus, commotionem capitis in populis.*

Per similitudinem, intelligitur prouerbiū, siue parabola, vt clarius dicitur in Psalmo 68. *Factus sum illis in parabolam.* Ait igitur, *posuisti nos in similitudinem gentibus*, id est, fecisti, vt gentiles de nostra calamitate parabolam, siue prouerbium, sibi facerent, & cum vellent inter loquendum exemplum proponere rei valde detestandæ, nostram miseriam in medium adferrent. Posuisti etiam nos *commotionē capitis in populis*, id est, fecisti, vt populi gentium non solum irrisione verborum, sed etiam capitis agitatione nos detestarentur, vel irriderent.

Tota die verecundia mea contra me est, & confusio faciei meæ cooperuit me. XVII

A voce exprobrantis, & obloquentis, à facie inimici, & persequentis. XVIII

Explicat effectum irrisionum, qui sine dubio ingens confusio, & verecundia erat. *Tota die*, inquit, *verecundia mea contra me est, & confusio faciei mei cooperuit me*, id est, omni tempore huius persecutionis verecundia mea in conspectu meo est, semper video confusionem meam, quæ confusio faciei meæ totum me quasi velo quodam operuit. Oritur autem hæc tota confusio *à voce exprobrantis, & obloquentis*, id est, ab ijs, qui mihi exprobrant stultitiam, quod Crucifixum colam, exprobrāt impietatem, quod Deos non venerer, exprobrant falsa, crimina, infanticidia, incestus, & similia, & de his inter se obloquuntur. Explicat autem qui sint isti exprobrantes, & obloquentes, cum addit, *à facie inimici & persequentis.* Sed videtur hæc verecundia, & confusio non cōuenire sanctis Martyribus, cum scriptum sit, *Qui erubuerit me, hunc filius hominis erubescet cum venerit in maiestate sua, & Patris*, Luc. 9. &, *Qui me confessus fuerit, & filius hominis confitebitur eum, cum venerit in gloria Patris sui cum Angelis sanctis.* Marci 8. Cæterum Dominus non prohibet quamcunque verecundiam, & confusionem; sed eam, quæ impedit confessionem. Illi enim reprehenduntur, qui ab huiusmodi verecūdia superati, Christum confiteri non audebant, vel etiam ad negandum adigebantur: Istos autem de quibus in hoc Psalmo agi-

tur.

tur, non fuisse à verecundia victos, docent verba sequentia.

XIX. *Hæc omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te, & inique non egimus in testamento tuo.*

Post explicata beneficia Dei erga Patres antiquos, & destitutionem, ac derelictionem populi iunioris; subiungit Propheta in persona eiusdem populi, causam huius desertionis non posse tribui peccatis suis: vnde colligitur ratio admirationis, & querimoniæ. Sic igitur loquitur, *Hæc omnia venerunt super nos*, id est, has angustias, & tribulationes passi sumus; & tamen *non obliti sumus te*, id est, non dimisimus te, vt coleremus Deos alienos: solet enim Scriptura coniungere obliuionem Dei cum idololatria. Psalm. 105. *Mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum, obliti sunt Deum, qui saluauit eos.* & Deut. 32. *Immolauerunt dæmonibus, & non Deo: Deũ, qui te genuit, dereliquisti, & oblitus es Domini creatoris tui.* Et in hoc ipso Psalmo. *Si obliti sumus nomen Dei nostri, & si expandimus manus nostras ad Deum alienum.* Isti igitur affirmant, se non coluisse Deos alienos; ideo aiunt, *obliti nõ sumus te, & iniq. non egimus in testamento tuo*, id est, non solum non adhæsimus Dijs alienis obliuiscentes te Deũ verum; sed neque iniquitatem fecimus contra pactum, quod pepigimus tecum in Sina, vt seruaremus legem tuam: nam testamentum hoc loco, vt est clarius in Hebræo, pactum significat. Itaque protestantur, se Deum non reliquisse, neque in legem eius peccasse.

XX. *Et non recessit retro cor nostrum, & declinasti semitas nostras à via tua.*

Idem repetunt alijs verbis, vt magis innocentiam suam declarent. *Et non recessit retro cor nostrum*, idem est quod, *obliti non sumus te*, id est, cum tecum ambularemus ex corde adhærentes tibi, non recessimus retro, neque te deseruimus. Illud autem, *& declinasti semitas nostras à via tua*, requirit repetitionem præcedentis negationis, vt sensus sit, *non recessit retro cor nostrũ, & non declinasti semitas nostras à via tua*, id est, nõ permisisti, vt gressus nostri declinarent à via tua, id est, à lege tua, quod est idem cum illo, *& inique non egimus in testameto tuo.* S. Hieronymus clarissime vertit ex Hebræo, *Et non declinauerunt semitæ nostræ à via tua*: quamuis enim in Hebræo non habeatur negatio, & verbum, declinasti, sit in secunda persona singulari: tamen voluit sanctus Hieronymus sententiam reddere, non verba. Alij quoque interpretes, vt notat S. Ioannes Chrysostomus, addiderunt negationem. LXX. Interpretes, quos sequitur editio vulgata, non posuerunt in textu suo negationem, quia non inuenerunt in originali, sed tamen ea subintelligenda est, vt in multis alijs locis. Quod si quis omnino velit affirmatiue exponere illud, *& declinasti semitas nostras à via tua*; poterit per viam Domini, intelligere viam misericordiæ, & gratiæ: nam *vniuersæ viæ Domini misericordia, & veritas*, ait alibi idem Propheta. Itaque sensus erit, declinasti semitas nostras à via misericordiæ tuæ, à fauore, à gratia, ab auxilio tuo in tribulationibus nostris; cum qua expositione satis conueniunt quæ sequuntur.

Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos vmbra mortis. XXI.

Si sequamur posteriorem expositionem versiculi superioris, versiculus præsens declarabit quomodo declinauerit Deus semitas populi sui à via sua; quoniam videlicet, *humiliauit eum in loco afflictionis*: si vero sequamur priorem expositionem, particula, *quoniam*, vel redundabit, vt non semel in Scriptura sacra redundat, vel reddet causam sententiæ sequentis, non præcedentis, hoc modo, *Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, ideo & cooperuit nos vmbra mortis.* Porro humiliare aliquem in loco afflictionis, est deiicere illum in profundum miseriarum: ponitur enim, *in loco*, pro, in locum. S. Hieronymus vertit ex Hebræo in locum

תנים draconum. Et vere vox, *tannim*, quæ est in textu Hebraico, dracones significat. Sed videntur Septuaginta sensum vertisse, nō verbum. Loca enim draconum sunt loca cauernosa, deserta, horrentia, ac per hoc loca afflictionis: & quoniam loca afflictionis obscura sunt, & tenebricosa, vt cauernæ putei, tetri carceres; ideo addit, *& cooperuit nos vmbra mortis*, id est, operuerunt nos tenebræ, & ingens obscuritas. Quæ omnia metaphoræ sunt, quibus tribulationis, & persecutionis magnitudo significatur. Vocabulum, *vmbra mortis*, frequentissimum est in Scripturis vtriusque Testamenti, & vt plurimum coniungitur cum vocabulo, *tenebrarum*, vt est videre Iob. 3. Psalm. 87. & 106. Isaiæ 9. Matt. 4. Luc. 1. & nihil aliud significat, nisi magnam obscuritatem. Dicitur autem obscuritas vmbra mortis, quoniam in morte extinguitur vita, quæ est quasi lumen quoddam, vnde extincta vita solum tenebræ relinquuntur. S. Augustinus dicit, mortalitatem esse vmbram mortis, id est, imaginem mortis; mortem autem veram esse damnationem cum diabolo, quæ dicitur mors æterna.

XXII. *Si obliti sumus nomen Dei nostri, & si expandimus manus nostras ad Deum alienum.*

XXIII. *Nonne Deus requiret ista? ipse enim nouit abscondita cordis.*

Probant, qui in hoc Psalmo loquuntur, testimonio Dei, se re vera non esse oblitos Domini, vt supra dixerunt. Dicunt enim, *Si obliti sumus nomen Dei nostri, &c., si expandimus manus nostras ad Deum alienum*, deprecandum, *nonne Deus requirat ista?* quasi dicant, certe requiret, & inueniet an ita sit. *Ipse enim nouit abscondita cordis.* Sed profecto inueniet, nos oblitos non esse nomen ipsius.

XXIV. *Quoniā propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis.*

XXV. *Exurge, quare obdormis Domine? exurge, & ne repellas in finem.*

Concludit populus Dei petens à Deo finem persecutionis. *Quoniam*, inquit, *propter te mortificamur tota die*, id est, quoniā propter confessionem nominis tui, quotidie morti tradimur, multi quotidie occiduntur ex nobis. *Æstimati sumus sicut oues occisionis*, id est, similes facti sumus ouibus destinatis ad mactationem, quæ sine resistentia, vel misericordia iugulantur. *Exurge, quare obdormis Domine*, id est, cum causa tua hic agatur, & serui tanta patiantur, cur tu siles, quasi dormiens non aduerteres? *Exurge à somno*, id est, fac quod illi faciunt, qui surgunt à somno, & incipiunt videre, quod antea non videbāt. *Exurge in auxilium nostrū, & ne repellas nos* ab adiutorio tuo *in finē*, id est, vsq; ad consummationem, finiatur tandem te opem ferente persecutio. Hunc locum adduxit Apostolus ad Rom. 8. *Quis*, inquit, *nos separauit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? sicut scriptum est, quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis.*

Quare faciem tuam auertis, obliuisceris inopiæ nostræ, & tribulationis nostræ? XXVI.

Pergit in eadem oratione, & vtitur duabus alijs metaphoris: nam in versu superiore sumpsit similitudinem à somno, nunc sumit ab auersione faciei, & ab obliuione, quorum neutrum cadit in Deum. Dicitur tamen Deus auertere faciem, quando non iuuat, quasi non videret miseriam nostram: & dicitur etiam obliuisci, quando non succurrit egentibus auxilio, & tribulatis, quasi esset oblitus eorum.

Quoniam humiliata est in puluere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster. XXVII.

In eadem oratione persistens, & sciens, orationem humiliantis se grauissimam esse Deo, dicit, se humiliatum vsq; ad summum, vt magis humiliari non possit. Qui enim stans orat, potest humiliari flectendo ge-

nua; & qui genibus flexis orat, potest adhuc humiliari prosternendo se totum ad terram; sed qui humi prostratus orat, non habet, quo descendat, vt magis humilietur. Porro humiliari potest homo corde, & corpore vsque ad terram; corde, si vere cogitet, & intelligat, & fateatur se pulucrem esse, quo modo orabat Abraham cum diceret, *Loquar ad Dominum meum, cum sim puluis & cinis*, Genes.18. corpore autem, si ad terram prostratus oret, quod de Christo Domino referunt Matthæus cap.26. & Marcus cap.14: *Procidit*, inquiunt, *in faciem suam super terram*, dicens, &c. neque obstat quod Lucas cap. 22. dicat, *Positis genibus orauit:* nam positis genibus orare cœpit, deinde procidit in terram. Vtramque humilitatem præ se ferunt; qui in hoc Psalmo dicunt, *Quando humiliata est in puluere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster*, id est, cognoscimus nos puluerem esse, & vere adhæsit in terra venter noster, dum toto corpore prostrati oramus te. Possunt etiam hæc omnia referri ad magnitudinem persequutionis, per quam redacti erant ad extremam, & summam ignominiam, & contemptum.

XXVIII. *Exurge Domine, adiuua nos, & redime nos propter nomen tuum.*

Addunt vltimam, & efficacissimam rationem, cur Deus moueri debeat ad misericordiam erga populum suum; ne videlicet blasphemetur amplius nomen ipsius. *Exurge*, inquiunt, *adiuua nos* in hac tribulatione, *& redime*, id est, libera nos *propter nomen tuum*, id est, vt non blasphemetur, sed glorificetur nomen tuum: & sicut sine pretio vendidisti nos, ita sine pretio redime, non ob nostra merita, sed propter nomen tuum, propter misericordiam, & benignitatem tuam. Ad maiorem intelligentiam huius Psalmi videntur expediendæ quæstiunculæ quædam, quæ lectori facile possent occurrere.

Prima quæstio est: Cur ij, qui in hoc Psalmo loquuntur, querantur se sine culpa sua puniri; cum alij Sancti persequutiones peccatis suis imputare soleant: nam Daniel cap. 9. loquens de captiuitate Babylonica dicit, *Peccauimus, inique fecimus, impie egimus, & recessimus, & declinauimus à mandatis tuis, & iudicijs tuis*. Et tres pueri sancti in fornacem ignis coniecti, & à Deo mirabiliter liberati, confitentur hoc modo Daniel. 3. *Iudicia vera fecisti iuxta omnia, quæ induxisti super nos, & super ciuitatem sanctã Ierusalem; peccauimus enim, & inique egimus recedentes à te, deliquimus in omnibus.* Eadem est vox sanctorum Machabæorum lib.2. cap. 7. *Nos*, inquiunt, *propter nos ipsos hæc patimur, peccantes in Deum nostrum.* Eadem dicit de persecutionibus Christianorum sanctus Cyprianus in serm. quinto, qui est de lapsis. Respondeo, negari non posse, quin ob peccata populi Deus persecutiones excitari permittat. Cæterum sancti Viri variis modis loquuntur: aliquando enim suscipiunt personam membrorum infirmorum (vnum enim corpus sumus, alter alterius membra,) & peccata fratrum suorum sibi tribuunt: quo modo sæpe lingua confitetur quasi peccata sua, quæ tamen à membris alijs patrata sunt: aliquando vero induunt personam perfectorum, & sanctorum, qui re vera puniuntur in communi persecutione sine propria culpa. Sic igitur Scripturæ allatæ inter se non pugnant: nam Daniel, tres pueri, & sancti Machabæi loquebantur in persona membrorum infirmorum; isti vero qui in hoc Psalmo loquuntur, personam innocentium, & Sanctorum induerunt.

Secunda quæstio: Cur Deus innocentes puniri sinit, cum propter iniquos persequutionem excitari permittat? Respondeo, Innocentes in persequutione, non proprie puniri, sed probari: vult enim Deus per atrocitatem persecutionis, quasi per ignem conflatorij, vel per ventilabrum areæ, purgare Ecclesiam suam, & efficere, vt appareant qui sint veri, qui ficti fideles; qui sint aurum, qui aurichalchum; qui frumentum, qui paleæ. *Tribulatio*, inquit Apostolus Rom.5. *probationem operatur*, & in lib. Sap. cap.3. *Deus tentauit eos, & inuenit eos dignos se: tanquam aurum in fornace probauit illos.*

Tertia quæstio: Cur ergo Sancti querun-tur de persequutione, & eam cito finiri precantur? Respondeo, quia tribulationem tolerare iubemur, non amare, & nemo quod tolerat amat, etsi tolerare amet: quamuis enim gaudeat se tolerare, tamen mauult non esse, quod toleret; vt scripsit S. Augustinus in lib. 10. Confess. cap. 28. Deinde, quia persecutio, atque tentatio periculosa est; cum sit incerta victoria, & Sancti de se non præsumant.

Quarta quæstio: Cur Deus, vt in hoc Psalmo dicitur, aliquando populo suo tribuit temporalia bona, & victoriam de inimicis; aliquando è contrario aufert eadem temporalia bona, & populum suum ab hostibus vinci, ac debellari sinit? Respondeo, vt omnes intelligant bona temporalia à Deo dari; non à dæmonibus, vel à fato, aut fortuna, ideo tribuit illa amicis suis, quando ita expedire iudicat. Vt autem amici Dei non hæreant temporalibus bonis, neque ament stabulum pro domo, & exilium pro patria: sæpe illis eripit eiusmodi bona: vt in explicatione Psalmi quadragesimi, versu tertio fusius explicauimus.

PSALM. XLIV.

Titulus, & Argumentum.

In finem, pro ijs, qui commutabuntur, filiis Core ad intellectum, Canticum pro dilecto.

S*Vmma confessione docent omnes expositores Latini, Græci, Hebræi, Psalmum hunc continere laudes Messiæ, & sponsæ eius Ecclesiæ, vt sit quasi spirituale epithalamium, & huic argumento titulus satis apte respondet: nam* per eos, qui commutabuntur, *intelligit Propheta fideles populos, qui Ecclesiam faciunt; dicuntur autem commutandi, quia mutandi erant per iustificationem in hoc sæculo, & per resurrectionem in alio: qui enim adorabant idola, adoraturi erant Deum verum, & qui miseram & mortalem ducebant vitam in terris, acturi erãt felicem, & sempiternam in cœlis.* Per, dilectum, *intelligunt omnes Christum, de quo non semel Pater cœlestis ait, Matth. 3. & 7.* Hic est Filius meus dilectus; *& quem nemo nouit, qui non ardentissime diligat; cum totus sit suauis, & pulcher, quippe* speculum sine macula, & candor lucis æternæ. *vt legitur Sap. 7. Sensus igitur tituli hic erit, Canticum datum filijs Core ad intelligenter, & sapienter canendum vsq; in finem, cuius materia est, pro ijs, qui commutabuntur, & pro dilecto, id est, pro Ecclesia, & pro Christo, pro Sponsa, & Sponso. In Hebræo legitur, pro lilijs, vbi nos habemus pro ijs, qui commutabuntur, sed vox Hebraica,* sosannim, *vtrunq; significare potest, videlicet* שׁנים *lilia, & qui cõmutabuntur, vt S. Hieronymus fatetur in epistola ad Principiam Virginem, in qua totum hunc Psalmum diligenter explanat: & satis commode, qui commutandi sunt, lilia dici possunt; cum de Ecclesia, quæ est multitudo commutandorum, dicat Sponsus in Canticis cap. 2.* Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.

EXPLICAT. PSAL. XLIV.

E*Ructauit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea Regi.* I.

Lingua mea calamus scribæ, velociter *scribentis.* II.

Hi duo versiculi continent præfationem totius Psalm. in qua præfatione Propheta docet, hunc Psalmum esse meram prophetiam à Spiritu sancto dictatam, nihilque hic esse ab ingenio suo elaboratum: quamuis enim omnis diuina Scriptura sit verbũ Dei, & à Spiritu sancto inspirata: tamen multum interest inter prophetias, & historias, vel epistolas: nam in edendis Prophetiis sancti scriptores non laborabant cogitando, & discurrendo, & ad memoriam aliquid reuocando; sed simpliciter loquebantur, vel scribebant quæ Deus illis ostendebat: quod de Hieremia testatur Baruch, Hierem. 36. *quod* videlicet *ita loqueretur, ac si in libro aliquo legeret, quod dicebat.* Sed cum Sacri scriptores scri-

ſcribebant hiſtorias, vel epiſtolas; inſpirabat quidem illis Deus ſcribendi voluntatem, eoſque dirigebat, vt recte, & ſine errore vllo ſcriberent; ſic tamen vt etiam ipſi memoriam exercerent, & ingenium, vt recordarentur res geſtas, & cogitarent rationem, & ordinem ſcribendi: quod de ſe teſtatur auctor libri ſecundi Machabæorum cap. 2. Dauid igitur cum in Pſalmis cantabat hiſtorias beneficiorum Dei, vel calamitatum ſuarum, aut etiam totius populi; memoriam, & ingenium exercebat, & non ſine proprio labore Pſalmos componebat; quamuis à Deo ſemper excitaretur, & dirigeretur: cum autẽ meras prophetias caneret, vel ſcriberet, vt in hoc Pſalmo fecit, nihil ſuum agnoſcebat, niſi ſimplex linguæ, vel manus miniſterium. Hoc igitur eſt quod in hac præfatione dicit, quod ipſe idem clarius explicuit in 2. lib. Reg. cap. 23. cum ait, *Spiritus Domini loquutus eſt per me, & ſermo eius per linguam meam.* Ait igitur, *Eructauit cor meum verbum bonũ*, id eſt, mẽs mea ex plenitudine, & copia illuſtrationis diuinæ, & cœleſtium reuelationum protulit foras ad aures hominum Pſalmum hunc, qui continet verbum bonum, ſermonem videlicet gratum, & ſalutarẽ omnibus. Sed ad maiorem explicationem notanda ſunt aliqua.

I. Primo, vſum eſſe Prophetam vocabulo eructandi, vt oſtenderet ſe non propria voluntate, & propria inuentione in hoc Pſalmo loqui: ructus enim non emittitur voluntarie, & ex electione, ſed velit, nolit homo, ex plenitudine ſtomachi erumpit.

II. Secundo, voluiſſe etiam Prophetam oſtendere, ſe nõ omnia, quæ Deo illuſtrante cognouit, in hoc Pſalmo expreſſiſſe; ſed modicum quid ex illa plenitudine protuliſſe: ructus enim ſignũ eſt repletionis, ſed eſt exiguus flatus ab illa repletione foras erumpens. Multa enim Prophetæ vident, quæ non licet homini loqui. Vnde & Iſaias dicebat, *Secretum meum mihi*, Iſai. 24. Et qui reuelationes à Deo percipiunt, id vt plurimum fateri ſolent, ſe non habere vocabula, quibus eas reuelationes ita explicent, vt ipſi eas vident: & fortaſſe hac de cauſa Propheta dixit, *verbum bonum eructaſſe cor ſuum*; non verba bona in numero multitudinis. Tertio, verbum bonum vocari hunc Pſalmum, quia non continet prophetiam rerum malarum, vt exitij ciuitatis, captiuitatis populi, & ſimilium, quæ paſſim à Prophetis prædici ſolebant; ſed prædictionem rerum ſecundarum, & felicium, quæ magnam lætitiam, & voluptatem ſint allaturæ. Quarto, Deum in his verbis ita deſcripſiſſe emanationem huius verbi ex corde Dauidis, vt alluſerit ad productionem Verbi æterni, & voluerit nos quaſi manu ducere ad intelligentiam generationis æternæ Verbi diuini: vere enim Pater æternus non eguit auxilio coniugis ad filium producendum; neque eum ex electione produxit; neque plures filios genuit; ſed ex plenitudine cordis, ſiue ex perfectiſſima intelligentia Verbum mentis, & Verbum vnicum, idque ſumme bonum naturaliter produxit, vt proprie dicere potuerit, *Eructauit cor meum verbum bonum.* Sequitur, *Dico ego opera mea Regi*: non deſunt, qui iſta verba ſic exponant, *dico ego opera mea Regi*, id eſt, confiteor peccata mea Deo: vel dico carmina iſta de Rege; vel, conſecro opus meum Regi; vel, alloquor in hoc Pſalmo Regem; quas expoſitiones, vt non reprehendo; ſic exiſtimo noſtram explicationem melius connecti cum verbis præcedentibus, & ſequentibus: noſtra enim opinione hæc pars ſecunda primi verſiculi, reddit rationem, cur Dauid dixerit, *Eructauit cor meum verbum bonum*; eſt enim ac ſi diceret, Ego ſimpliciter confiteor Regi meo, qui eſt Deus, omnia opera mea; & non mihi tribuo, quod non eſt meum; ideo non dixi, Ego Pſalmum iſtum ſcripſi, ſed, *eructauit cor meum verbum bonum*, id eſt, non ex electione mea prodiit, ſed ex plenitudine illuſtrationis tuæ. Quod clariſſime explicatur in ſequenti verſiculo, cum dicitur, *Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis*, id eſt, lingua mea protulit hunc Pſalmum, ſed id fecit, non vt lingua mea, non vt membrũ corporis mei, quod ad imperium voluntatis meę mouetur, ſed vt calamus Spiritus ſancti, tanquam ſcribę velociter

citer scribentis. Dicit autem, linguam suam, esse calamum scribæ velociter scribentis, & non dicit, linguam suam, esse linguam spiritus velociter loquentis; quia vult ostendere linguam suam in prophetia edenda esse instrumentum separatum, vt re vera est calamus; & non instrumentum coniunctum, vt sunt membra corporis; vel, significare voluit, prophetiam hanc non abituram in ventum, vt quæ ore pronuntiantur; sed perpetuo mansuram, vt quæ calamo exarantur. Illud autem, *velociter scribentis*, significat, Spiritum sanctum non egere tempore ad considerandum quid, & quomodo scribendum sit; illi enim tarde scribunt, qui inter scribendum cogitant, quam sententiam, & quibus verbis scribere debeant.

III. *Speciosus forma præ filijs hominum, diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in æternum.*

Incipit Christum laudare, ac primum à pulchritudine laudat, deinde ab eloquentia, tum à fortitudine & robore, tertio à virtutibus animi, postremo à diuina & regia dignitate, & potestate, quibus addit etiam exteriora, videlicet vestimentorum, & palatij nobilitatem. Incipit autem à pulchritudine, vel quia describit Sponsum, & in Sponso pulchritudo potissimum desideratur: vel quia progreditur à minoribus ad maiora, & pulchritudo eloquentiæ cedit, eloquentia robori, robur virtutibus, virtutes diuinitati. Ait igitur, *speciosus forma præ filijs hominum.* Videtur abrupta sententia, & obscura, cum non addiderit, quis sit iste speciosus; sed, vt supra notauimus, ideo dictum est, *eructauit cor meum verbum bonum,* id est, ex plenitudine contemplationis aliquid foras emanauit, non omnia. Sensus igitur est, Non mirum est, si tu Christe dilectus dicaris, nam *speciosus forma es præ filijs hominum*: dicit autem, *præ filijs hominum,* & non addit præ spiritibus angelicis; quoniam Deus Verbum non Angelus, sed homo factus est, ac si dicat, tu dilecte homo es, sed speciosus forma supra homines. Et vere Christus supra homines formosus est: nam si respicias diuinitatem, infinita pulchritudine præditum videbis; si respicias spiritualem animæ pulchritudinem, speciosus Christus est præ omnibus spiritibus creatis; si respicias splendorem corporis eius glorificati, pulchrior sole est, & pulchritudinem eius sol, & luna mirantur. Sequitur, *Diffusa est gratia in labijs tuis:* quibus verbis laudat eundem Christum à gratia sermonis, qui mirum in modum pulchritudinē ipsam commendat. Dicitur autem, *diffusa gratia in labijs*, vt ostendatur permanens, & naturalis fuisse Christo gratia sermonis, non acquisita per studium, aut exercitationem. In Euangeliis legimus Luc. 4. *Mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius.* Et Ioan. 7. *Nunquam sic loquutus est homo, sicut hic homo.* Experti sunt sanctus Petrus, sanctus Andreas, sanctus Iacobus, sanctus Ioannes, sanctus Philippus, sed præcipue sanctus Matthæus vim verborum eius, & energiam in sermone eius latentem, qui ad simplicem vocationem subito efficacissime tracti, & persuasi relictis omnibus sequuti sunt eum. Sed mirabilius est, quod voci eius venti, & mare, & ipsæ febres, ac denique mortui obediebant: quanquam nec mirabile videri debet, si verbum substantiale, & diuinum, per carnem assumptam verba gratiæ efficacissima & suauissima loqueretur. Sequitur, *Propterea benedixit te Deus in æternum.* Possunt hæc duplicem sensum facere, & vtrumque rectum: potest enim accipi illud *propterea,* pro *quia,* siue, *propterea quod,* vt sensus sit, *speciosus est præ filijs hominum, & diffusa est gratia in labijs tuis:* propterea quod *benedixit te Deus in æternum*; vt benedictio Dei æterna sit causa tantæ pulchritudinis, & tantæ gratiæ. Significatur autem per benedictionē hoc loco gratia vnionis hypostaticæ, quę in ęternum duratura est; inde enim tanquam ex fonte manauerunt omnia dona, quæ in Christi humanitatem copiosissime fusa sunt. Sed potest etiā, vt Chrysostomus, & alij exponunt, simpliciter accipi, *propterea,* pro particula significante effectum, vt

sen-

sensus sit, quia *speciosus es præ filijs hominum, & diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te Deus in æternum*, id est, quia amabilis, & gratiosus es præ omnibus, ideo te Deus præ omnibus dilexit, & benedixit in æternum. Ex quibus verbis non debet colligi, Christum non fuisse amatum, & benedictum à Patre, antequam appareret eius pulchritudo, & gratia sermonis; sed hæc fuisse meritum, siue titulum nouum amoris: quo modo dicit ipse Christus Ioan. 10. *Propterea diligit me Pater, quia ego pono animam meam, vt iterum sumam eam.* Et iterum Philip. 2. *Humiliauit semetipsum vsque ad mortem, mortem autem Crucis: propter quod, & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen.* Videtur tamen prior expositio anteponenda.

IV. *Accingere gladio tuo super femur tuum potentißime.*

Transit à laude pulchritudinis, & facundiæ ad laudem fortitudinis militaris, & poëtico more non simpliciter narrat; sed per modum precantis, siue inuitantis dicit, *Accingere gladio tuo super femur, tuum potentissime*: id est, Eia dilecte Deo, qui non solum speciosissimus, & gratiosissimus, sed etiam potentissimus, & robustissimus es, accingere armis tuis, & veni, libera populum tuum. Quæ sint autem arma eius, explicat in sequenti versiculo, dicens:

V. *Specie tua, & pulchritudine tua intende, prospere procede, & regna.*

Verba illa, *Specie tua, & pulchritudine tua*, coniungi possunt cum præcedentibus, vt sit sensus, *Accingere gladio tuo, potentissime specie tua, & pulchritudine tua.* Possunt etiam coniungi cum sequentibus, vt sensus sit, *Specie tua, & pulchritudine tua intende, prospere procede, & regna*: sed vtroque modo significatur, arma Christi esse speciem, & pulchritudinem ipsius. Quod vt intelligatur, considerandum est, pulchritudinem veram, & summam, vt Augustinus loquitur, esse pulchritudinem spiritualem, quæ nunquam marcescit, & quę placet oculis, non hominum solum, sed etiam Angelorum, & ipsius Dei, qui falli non posset. Potest autem pulchritudo spiritualis cognosci ex pulchritudine corporali. Sicut enim corporum pulchritudo consistit in proportione membrorum; & suauitate coloris; ita pulchritudo spiritualis consistit in iustitia, quæ est proportio quædam; & sapientia, quæ splendet instar lucis, vel potius, vt Sapiens loquitur, *luci comparata inuenitur prior.* Illa igitur est anima pulcherrima, quæ habet in voluntate iustitiam, in intellectu sapientiam, Hæc autem duo, & pulchram reddunt animam, ac per hoc amabilem Deo; & simul arma sunt potentissima, quibus Christus Diabolum superauit: pugnauit enim cum Diabolo Christus, non sua omnipotentia, vt poterat, sed sapientia & iustitia; sapientia vincens astutiam, & iustitia vincens malitiam. Diabolus enim astutia sua primum hominem impulit, vt per inobedientiam Deum irritaret, & Deo quidem honorem, sibi autem & toti humano generi vitam beatam detraheret, cum hac autem astutia, malitia, siue inuidia coniuncta fuit; id enim fecit Diabolus, quia torquebatur inuidia, quod homo ad cœlum aliquando ascensurus videretur, vnde ipse deciderat. Sed Christi sapientia vicit astutiam, quoniam per obedientiam suam in natura humana Deo exhibitam, reddidit honorem Deo multo maiorem, quam per inobedientiam Adami amiserat: & simul per eandem obedientiam exaltauit genus humanum ad gloriam multo sublimiorem, quam ea futura esset, ex qua exciderat. Christus præterea charitate sua, quæ est vera, & perfecta iustitia, vicit inuidiam, & malitiam Diaboli, quoniam inimicos dilexit, & in ipsa cruce pro persecutoribus orauit, & pati ac mori voluit, vt inimicos suos Deo reconciliaret, & ex inimicis amicos & fratres, & cohæredes suos efficeret. Hoc est igitur quod nunc dicit, *Specie tua & pulchritudine tua*, id est, decore tuo, qui in specie sapientiæ, & pulchritudine iustitię consistit, quasi gladio; & arcu

accinctus, & instructus intende, prospere procede, & regna, id est, dirige cursum tuum ad prælium contra Diabolum, prosperare in prælio, & deuicto, ac debellato Principe huius mundi, acquire tibi Regnum, vt tu deinceps in cordibus hominum per fidem & charitatem regnes. Per verbum, *intende*, S. Ioannes Chrysost. exponit, intende sagittas, quæ expositio probabilis est, quia paulo post dicitur, sagittæ tuæ acutæ. Illud est certum ex textu originali, per, *intende*, non posse recte exponi attende, vel considera, sed solum, *intende sagittas*, aut intende seu dirige iter. Quod attinet ad verba, ex Hebræo S. Hieronymus sic reddit, *gloria tua, & decore tuo: & decore tuo prospere ascende.* Sed LXX. Interpretes aliter acceperunt, vel aliter legerunt easdem voces Hebraicas, eisdem literis seruatis. Vbi e-
והדרך nim Hebræi repetunt, decore tuo, quia le-
והדרג gunt, *vahadarecha*, Septuaginta legerunt
דרך *vahadrech*, quod significat, *& intende*, siue *dirige*, à voce, *darach*. Et vocem, *tselach*,
צלח quam S. Hieronym. accepit pro aduerbio, & reddidit, prospere: Septuaginta acceperunt pro verbo imperatiui modi, & verterunt, *prospere procede*, siue *prosperare*. Et vere vox illa vtroque modo accipi potest. Denique,
רכב vocem, *recab*, quam sanctus Hieronymus recte vertit, *ascende*, Septuaginta verterunt, *regna*, quia sensum potius respexerunt, quam verbum: nam per ascensionem, regnum interpretati sunt. Potest etiam eadem vox Hebraica, & magis adhuc proprie significare, *sede in curru*, vel in *equo*, quæ ad regnum referri possunt. Nam cum Reges inaugurabantur, equum regium, vel mulam regiam equitabant, vt colligitur ex primo capite libri tertij Regum: &, sedere in curru triumphali proprium est Regum, qui hostes prælio vicerunt.

VI. *Propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua.*

Explicat rationem, cur Christus merito regnare debeat; quia videlicet habet virtutes regias: ac si diceret, *prospere procede, & regna, propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam*, id est, quia non desunt tibi regiæ virtutes. Hebræus codex clarius explicat hunc locum, vt possit esse vice commentarij, sic enim habet: *propter verbum veritatis, & mansuetudinem iustitiæ.* Ex quibus verbis docemur, duo esse necessaria Regi, vt sit verax, siue fidelis in verbis suis: & iustus in operibus suis: quod etiam de Deo summo Rege dicitur in Psalmis, *fidelis Deus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* Sed quia iustitia iudicis solet habere annexam asperitatem, quæ est quasi næuus iustitiæ; ideo Christi iustitia, quæ perfectissima est, adiungitur, mansuetudo. Est enim Christus mansuete iustus, id est, iustissime iudicat, sed sine morositate, sine asperitate, sine arrogantia; non absterret, sed conciliat sibi subditos. Sic igitur verba nostræ editionis explicanda sunt, *regna propter veritatem*, quam in verbis, & promissis tuis semper obseruas: *& mansuetudinem, & iustitiam*, id est, & propter mansuetudinem, quam iustitiæ semper admisces. *Et deducet te mirabiliter dextera tua*, id est. & cum his virtutibus regnans, mirabiles progressus regni tui videbis, neque egebis auxilio aliorum, sed ipsa dextera tua, virtus, & potentia tua per se sufficiet, vt mirabiliter te deducat, & progredi faciat in Regno amplificando, donec ponas omnes inimicos tuos sub scabellum pedum tuorum. In Hebræo legitur pauló aliter quoad verba, sed sensus est idem. Sic enim S. Hieronymus vertit, *Et docebit te terribilia dextera tua*, id est, dextera tua vincens, ac sternens hostes docebit te, id est, ostendet tibi, ac cernere te faciet terribiles euentus, strages videlicet, inimicorum tuorum.

Sagittæ tuæ acutæ (populi sub te cadent) in corda inimicorum Regis. VII.

Explicat modum, quo dextera Regis Christi deductura sit ipsum in amplificando imperio, dicens, id fiet, quia *sagittæ*, quas iaculaberis dextera tua, *acutissimæ sunt*, & ideo

ideo penetrabunt *inimicorum tuorum corda, & populi*, ipsi inimici sub te cadent, & tuæ subijcientur potestati. Nomine sagittarum intelliguntur verba Dei, siue prædicatio verbi Dei: hoc enim est generale instrumentum, quo Christus vtitur ad Regnum suum propagandum: hinc enim ipse dicit in Psal. 2. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super montem sanctum eius prædicans præceptum eius.* Dicitur autem verbum Dei & gladius,& sagitta;& malleus, & similia, quia cum omnibus armis similitudinem habet. Dicitur autem, sagitta acuta, quia magnam habet efficaciam penetrandi corda,& multo maiorem, quam habet humana cuiusuis magni oratoris eloquentia. *Viuus est enim*, vt Apostolus ait ad Hebr.4. *Sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti.* Illud autem, *populi sub te cadent*, per parenthesim legendum est; & dicuntur populi sagittis vulnerati cadere sub isto Rege, quia non vulnerantur, vt omnino extinguantur; sed vt moriantur peccato, & viuant iustitiæ, & eo modo subiecti Regi Christo remaneant, eique seruiant, cui seruire regnare est. Illud denique, *in corda inimicorum Regis*, in Hebræo, & Græco codice, & in multis latinis manuscriptis, legitur, *in corde*, non *in corda*: sed parum refert, vtrum legatur in corde, vel in corda: nam & verum est sagittas verbi Dei penetrare corda peccatorum, & verum est easdem sagittas semel in corde infixas ibidem hærere, & vulnus amoris alere, & conseruare, & eo modo ex inimicis, & peccatoribus,amicos & sanctos facere. In Græcis codicibus legitur, *sagittæ tuæ acutæ potentissime*: sed illud, potentissime, non habetur in Hebræo. Ex quo intelligimus, auctorem Latinæ vulgatæ editionis codicem Græcum emendatiorem habuisse, quam sint ij, qui nunc circumferuntur; vel certe animaduertisse, illam vocem non esse à LXX. Interpretibus in textu positam, sed aliunde irrepsisse.

VIII. *Sedes tua Deus in sæculum sæculi, virga directionis, virga Regni tui.*

Venit tandem ad supremam dignitatem Messiæ,& apertissime vocat eum Deum, & sedem Regni eius æternam esse dicit; quem locum sanctus Paulus ad Heb. 1. adduxit ad probandum Christum tanto esse Angelis maiorem, quanto maior est Dominus seruis, & Deus rebus creatis. Ait igitur, *Sedes tua*, ô Christe *Deus* non temporalis erit, vt fuit Dauidis, & Salomonis; sed manebit *in sæculum sæculi. Et virga regni tui*,id est, sceptrum tuum,erit semper rectissimum,atque iustissimum: phrasis enim Hebraica est, virga directionis, pro virga rectissima; sicut etiam, Deus *scientiarum*, pro Deo scientissimo.

Dilexisti iustitiam,& odisti iniquitatem propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. IX.

Hunc etiam locum dupliciter possumus intelligere, vt illum versiculi tertij, *propterea benedixit te Deus in æternum.* Nam illud propterea, potest significare effectum, vt sensus sit, quia *dilexi iustitiam, & odisti iniquitatem*, obediendo vsque ad mortem, & mortem crucis; *propterea*, Deus *vnxit te oleo lætitiæ*, id est, glorificauit te, *& exaltauit ad dexteram suam, & dedit tibi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine tuo omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum.* Quæ glorificatio recte dicitur *vnctio lætitiæ*, quia per eam finem accepit omnis dolor. Recte etiam dicitur *præ consortibus tuis*; quoniam, etiam Angeli quoque glorificati sint, & homines glorificandi sint; tamen nemo exaltatus, vel exaltandus est ad dexteram Patris, & nemo accepit, vel accepturus est nomen super omne nomen, vno Christo excepto, qui est caput hominum, & Angelorum, & est simul Deus, & homo. Sed rursus illud, *propterea*, significare potest causam, & positum esse pro, quia, siue propterea quod, vt sensus sit, *dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem*, propterea quod Deus vnxit te oleo gratiæ spiritualis præ consortibus tuis, quia videlicet vnxit te gratia vnionis

 hypo-

hypostaticæ, & inde factum est, vt in te spiritus sine mensura effunderetur, cæteri autem omnes de plenitudine tua mensuram spiritus acceperunt; quam expositionem sequitur sanctus Augustinus, & videtur eandem sequi S. Basilius, qui hunc locum exponens dicit, Christo fuisse naturalem dilectionem iustitiæ, & auersionem ab iniquitate; quoniam illam habuit à natiuitate, siue potius à conceptione, & à principio interno: cæteros autem exercitio, & labore virtutes acquirere. Obseruat autem sanctus Augustinus aduersus Hebræos, & Hæreticos negantes Christi diuinitatem, in illa repetitione, Deus, Deus tuus; priorem vocem esse casus vocatiui, posteriorem nominatiui, quomodò etiam hunc locum intelligendum esse docet sanctus Hieronym. in epist. ad Principiam. Itaque sensus est, vnxit te, ô Christe Deus, Deus Pater tuus oleo lætitiæ; & affirmat idem Augustinus id clarissime apparere in textu Græco; proinde existimandum est in textibus Græcis, quos nunc habemus, incuria librariorum, mutatum esse omega in omicron. Cum autem dicitur, Deus Deum vnxisse, non intelligimus Deum ratione diuinitatis vnctum, sed ratione humanitatis: vnxit enim Deus Pater Deum Filium; quia Deus Filius homo factus est, & ratione humanitatis gratiam vnctionis accepit, ipse tamen Deus Filius vnctus dicitur, quia ille homo, qui vnctus est, Filius Dei, & Deus est.

X. *Myrrha, & gutta, & casia à vestimentis tuis, à domibus eburneis: ex quibus delectauerunt te filiæ Regum in honore tuo.*

Hic versiculus obscurissimus est: explicemus igitur primum vocabula, deinde sententiam. Myrrha succus est notus, amarus, & odoratus: gutta nomen est genericum, sed in Græco habetur, στακτὴ, quæ apud Basilium in explicatione huius loci, est gutta distillata ex myrrha, ita vt sit quasi flos myrrhæ, id est, pars subtilissima myrrhæ. Sed non videtur verisimile, Prophetam dicere voluisse, Myrrha, & gutta myrrhæ subtilissima: in Hebræo est, *ahalot*, quam Aloë Latine dicimus. Est autem Aloë succus item amarus, & odoratus, sed specie distinctus à myrrha: vnde in Euangelio legimus, ad Christi sepulturam emisse *Nicodemum Myrrhæ, & Aloes quasi libras centum*: Quod igitur noster Interpres dixit, guttam, intelligere debemus, guttam esse Aloës, vt sanctus Hieronymus scribit in Epist. ad Principiam; vel myrrhæ distillatæ, vt sanctus Basilius in commentario docet. Casia deniq; frutex est, vnde cortex odoratus desumitur & inter aromata numeratur, quemadmodum & cinnamomum. Per domus eburneas, intelliguntur palatia, siue templa sumptuosa quorum parietes tecti sint ebore: nam in Hebræo non est, *baith*, quę proprie domum significat, sed *hechal*, quod palatium, basilicam, & templum significat. Nomen etiam Græcum magna palatia significat, vt dicit sanctus Basilius. Itaque improbabile est, quod aliqui volunt, domus eburneas esse cellas aromatum, & magis improbabile quod alij volunt, esse thecas, siue arcas, in quibus vestimenta, vel aromata conseruantur. At, inquiunt, thecæ fiunt ex ebore, non autem palatia: verum est, sed non dicuntur hoc loco domus eburneæ, quasi totæ sint ex ebore, sed quod tectæ sint ebore: quomodò domus Neronis dicebatur domus aurea, & porta Constantinopolis porta aurea; quod essent deauratæ, vel auri laminis coopertæ; non quod totæ essent aureæ: & sic intelligimus illud 3. Reg. 22. *Domus eburnea, quam ædificauit Achab*, & Amos 3. *Peribunt domus eburneæ.* Sanctus Gregorius lib. 35. Moralium cap. 13. legit à gradibus eburneis: sed id natum esse ex ambiguitate vocabuli, colligitur ex Sancto Hieronymo in epistol. ad Principiam. Scribit enim vocem Græcam βαρίων, ambiguam esse, & significare posse grauibus, & palatiis, siue domibus: inde aliquos Latinorum hac ambiguitate deceptos, vertisse, à grauibus eburneis: sed quia hoc nihil significat, credibile est, mutatum fuisse, & scriptum, à gradibus eburneis. *Per filias Regum*, intel-

intelligi possunt multitudines variorum Regnorum. Scriptura enim passim vocat filiam Hierusalem, filiam Babylonis, filiam Assyriorum, filiam Tyri, pro multitudine populi illarum ciuitatum, vel gentium. Possunt etiam intelligi, vt verba sonant, filiæ Principum, per quas figurate significantur animæ excelsæ; vt dicit S. Basilius, totus enim hic sermo figuratus est. His expositis vt ad sensum veniamus, per aromata intelligimus virtutes, siue dona Spiritus sancti, quæ spiritualem odorem spirant: & quia paulo ante dixerat Propheta Christo: *Vnxit te Deus Deus tuus*; recte subiungit nunc *Myrrha, & gutta, & casia*, explicans odores aromaticos, qui ex illa vnctione emanarunt: de quo odore B. Paulus loquitur: cum ait. 2. Corinth. 2. *Christi bonus odor sumus.* Et quoniam in passione sua Christus præcipue spirauit odores maximos virtutum, præcipue fortis patientiæ, humilis obedientiæ, & ardentis charitatis, ideo nominauit Myrrham amaram, sed odoratam, quæ conuenit patientiæ, Aloem quoque similiter amarū, & odoratum, qui conuenit humilitati, obedientiæ, de qua Beatus Paulus, *Humiliauit semetipsum factus obediens vsq; ad mortem*, Philip. 2. denique, casiam calidam, & odoratam, quæ conuenit ardentissimæ charitati, qua etiam pro crucifixoribus orauit. Hæc autem aromata manabant à vestimentis, & domibus eburneis Christi. *Myrrha*, inquit, *gutta & casia à vestimentis tuis, à domibus eburneis*, supple, manant, vel, manabant. Per vestimenta, intelligitur humanitas Christi, quæ quasi veste, aut velo diuinitatem tegebat: per domos eburneas, intelligitur eadem humanitas, quæ erat quasi templum, siue palatium candidissimum ob puritatem, in quo diuinitas habitabat. Neque mirum videri debet, si res eadem, vestis, & domus dicatur: nam & Apostolus. 2. Corinth. 5. hæc duo simul coniungit, cum sic loquitur, *Scimus, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam, æternam in cœlis: nam & in hoc ingemiscimus habitationem nostram, quæ de cœlo est, superindui capientes si tamen vestiti, & non nudi inueniamur: nam qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus grauati, eo quod nolumus expoliari, sed superuestiri: vt absorbeatur quod mortale est à gloria:* Vbi vides corpus mortale dici domum, & tabernaculum, & simul vestimentum, *quo nollemus expoliari, sed superuestiri:* & similiter domum cælestem dici vestem, & habitationem. Sic igitur Christi humanitas vnde suauissimi odores virtutum spirabant. Vestimentum dici potest, & domus eburnea, nisi quis velit vestimentum referri ad animam, domum eburneam ad corpus, quod ipse Christus Ioan. 2, *templum* vocauit, cum ait, *Soluite tēplum hoc, & ego in triduo reædificabo illud.* Neque mouere debet, quod in numero multitudinis dicat Propheta, à domibus eburneis: nam domus magna est, vna, & multæ propter multitudinem cubiculorum, & cellarum; vnde etiam de domo vna dicimus in numero multitudinis, ædes nostræ. Sequitur, *Ex quibus delectauerunt te filiæ Regum in honore tuo*, id est, ex quibus aromatibus, quæ à vestimentis, & domibus eburneis humanitatis tuæ spirant, *filiæ Regum*, siue animæ regiæ, & excelsæ, siue multitudines populorum ex varijs Regnis, *delectauerunt te*, dum currunt in odorem vnguentorum tuorum, Valde enim delectatur Christus, cum videt multitudines Sanctorum excitatas, & tractas ab odore suo, currere post eum odorem. Et vere, qui spirituali sensu odoratus sentire incipit suauissimū odorem, qui spirat ex patientia, humilitate, & charitate Christi, non potest non currere post eum, & quælibet tormenta pati potius, quam se ab illo separari patiatur: dicit enim cum Apostolo, *Qui nos separabit à charitate Christi* Roma. 8. Sed ideo potissimum Christum delectant filiæ Regum currentes post odorem vnguētorum ipsius, quia id faciunt in honore eius, id est, ex pura intentione glorificandi Deum. Martyres enim passione sua currentes post Christum Deum valde glorificabant: vnde dicit Ioan. c. 21. de passio-

paſſione S. Petri à Chriſto illi prædicta: *ſignificans*, inquit, *quo morte clarificaturus eſſet Deum.*

XI. *Aſtitit Regina à dextris tuis in veſtitu deaurato, circumdata varietate.*

Prophetauit hactenus Dauid de ſponſo: nunc de ſponſa prophetare aggreditur: per ſponſam autem intelligunt omnes fere expoſitores Eccleſiam? quoniam Apoſtolus ad Epheſ. 5. apertiſſime docet, Eccleſiam ſponſam Chriſti eſſe. Hic igitur eſt principalis ſenſus, vt per ſponſam intelligatur Eccleſia. Sed poſſunt etiam hæc omnia, quæ dicuntur de ſponſa accommodari vnicuique animæ perfectæ, & potiſſimum B. Virgini Mariæ, quæ licet Mater Chriſti ſit ſecundum carnem; tamen eſt etiam ſponſa ſecundum ſpiritum, & inter membra Eccleſiæ primum locum tenet. Itaque non ſine ratione hic Pſalmus canitur in feſtis B. Virginis, & aliarum etiam Virginum: nec ſine ratione de ſingulis dicitur *Veni ſponſa Chriſti.* Ait igitur Dauid Chriſtum alloquens, *Aſtitit Regina à dextris tuis*, id eſt, aſſiſtet ſponſa tua, quæ Regina etiam eſt, cum ſit ſponſa tua, qui Rex es à dextris tuis, id eſt, proxima tibi, & in loco ſummi honoris infra regalem thronum: aſſiſtet autem *in veſtitu deaurato circumdata varietate*, id eſt, in veſte pretioſa qualis decet Reginam. Sed verba ſingula conſideranda ſunt, *Aſtitit*, ponitur pro aſſiſtet, more prophetico, qui vident futura quaſi iam facta ſint. Præterea notat Chryſoſtomus, non dici, ſedit; ſed *aſtitit*, quia ſedere conuenit æquali, & ideo filius ſedet ad dexteram Patris, vt æqualis Eccleſia autem, vt inferior, aſſiſtit cum cæleſtibus poteſtatibus, quæ aſſiſtere dicuntur coram Deo. Verbum Hebraicum proprie ſignificat, *ſtetit*, & denotat firmitatem, quaſi dicat Propheta, ſponſa tua firmiter tibi adhæſit, & ita conſtituta, & confirmata eſt, vt
שגל nullum ſit ei periculum repudij. *Regina* in Hebræo eſt *ſcegal*, quod vxorem, & concubinam ſignificat, inde natæ ſunt variæ interpretationes; nam alij verterunt, *Aſtitit vxor*, alij *aſtitit concubina*; ſed LXX. Interpretes, vt explicarent eam vocem eſſe intelligendam de vera coniuge, non de concubinis, vertere maluerunt Reginam; neque enim concubinæ Regum, ſed ſolæ legitimæ coniuges appellantur Reginæ. *A dextris tuis*, hæ voces non ſignificant ſponſam ita eſſe à dexteris ſponſi, vt ſponſus intelligatur eſſe à ſiniſtris; ſed ſponſum collocant in medio, & ſolio altiore, à dextris eius Reginam, à ſiniſtris autem alios Principes. Et fortaſſe voluit Spiritus Sanctus per has voces ſignificare incredibilem dignitatem Eccleſiæ, quæ non ſolum admittitur ad Regnum cælorum, & vt aſſiſtat cum Angelis ante thronum Dei; ſed etiam præcedat Angelos, ita vt ipſa Eccleſia ex hominibus ſit à dextris, cætus autem Angelorum à ſiniſtris. Nam etiamſi intermixti ſint homines Sancti Angelis Sanctis, & vnam ciuitatem faciant: tamen multi Sancti homines multos Angelos in Regno cælorum præcedent: & eſt in Eccleſia hominum Beata Virgo, quæ omnes Angelos præcedit; & caput hominum, & Angelorum Chriſtus eſt, qui non Angelus ſed homo eſt. Hinc autem monet Sanctus Ioannes Chryſoſtomus, vt cogitent homines quam ingrati ſint tantæ Dei beneuolentiæ, quando peccant: Deus enim genus humanum, & præcipue Eccleſiam ex gentilitate, & idololatria aſſumptam, ex profundo peccatorum, & vere ex luto fæcis, exaltauit ad ſummam dignitatem, vt cum Angelis in Regno cælorum aſſiſtat, & ſponſæ Dei nomen obtineat: Idque totum ex ſola charitate ſponſi cæleſtis, *qui dilexit eam, & tradidit ſemetipſum pro ea, vt eam ſanctificaret, & mundaret, & exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiam non habentem maculam, neque rugam*, vt ſcribit Apoſtolus ad Epheſ. 5. *In veſtitu deaurato, circundata varietate*: pro his omnibus verbis non ſunt in textu Hebraico, niſi hæc duo verba, כתם
bechetem, *ophir*, id eſt, *in auro de ophir*, ופיר
quæ verba Sanctus Hieronymus vertit *in diademate aureo*; alij aliis modis ſed Septuaginta Interpretes explicare voluerunt

fuerunt quid includeretur in illa generali voce hebraica, & recte dixerunt, significari vestem pretiosam, & omnia alia ornamenta sponsæ, quæ pro varietate membrorum varia sunt, vt diadema, monile, cingulum, calcei, & similia, quæ explicatio desumpta videtur ex eo, quod paulo infra dicitur, *in fimbrijs aureis circumamicta varietatibus*. Quid autem hæc significent spiritualiter, Patres non vno modo exponunt, S. Augustinus per aurum intelligit, sapientiam, per vestem, doctrinam: per varietatem linguas varias, quibus hæc eadem doctrina Ecclesiastica prædicatur. Sanctus Basilius intelligit quidem per vestem auream doctinam Ecclesiasticam, sed per varietatem, varia dogmata, moralia, naturalia, theorica, practica, &c. S. Hieronym. & S. Chrysostomus intelligunt per vestem auream gratiam iustificationis, per varietatem varias virtutes, fidem spem, dilectionem, humilitatem, & alias. Quæ explicatio confirmari potest ex cap. 19. Apocalypsis, vbi dicitur; *Sponsa ornata byssino splendenti, & candido*: & exponens S. Ioannes dicit, *byssinum enim iustificationes sunt Sanctorum*, Posset addi, non solum varietatem ornamentorum sponsæ consistere in varijs virtutibus, quæ singulis necessariæ sunt, sed etiam in varijs donis, quæ pro varietate membrorum Ecclesia possidet: alia enim sunt dona Apostolorum, alia, Martyrum, alia Virginum, alia Doctorum, alia Confessorum, & alia aliorum.

XII. *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui.*

Alloquitur nunc ipsam Ecclesiam, eamque fideliter, & pie monet. Vocat autem *filiam*, vel quia loquitur in persona Dei Patris, vt S. Hieronymus dicit, vel quia loquitur, vt vnus ex Patribus Ecclesiæ, vt dicit S. Augustinus. Sed quando sponsa intelligitur B. Maria Virgo, tunc omnino proprie, filiam vocat Dauid, quia ex eius carne propagata est. *Audi filia*, inquit, id est, audi vocem sponsi tui, *& vide*, id est, considera diligenter quæ audis, *& inclina aurem tuam*, id est, humiliter obedias præceptis eius, *& obliuiscere populum tuũ, & domum patris tui*, id est; vt facilius sponso seruias, obliuiscere mundum, & quæ in mundo sunt: nam ex mundo electa est Ecclesia, & ex mundo exiuit, & quamuis adhuc in mundo sit, tamen de mundo esse non debet, sicut, & sponsus de mundo non est: mundus autem recte dicitur populus eorum, qui diligunt mundana; & idem mundus est domus patris nostri veteris Adami, qui de Paradiso eiectus fuit in hunc mundum, nisi magis placeat, per patrem, intelligi Diabolum, qui est pater omnium iniquorum; iuxta illud Ioannis 8. *Vos ex patre Diabolo estis*. Et certe, qui cogitabunt, quæ supra diximus de ineffabili amore Sponsi, qui tradidit semetipsum, vt nos de profundo lacu erueret, & in summum cælum transferret, & faceret nos gloriosam sponsam suam: non difficulter amorem suum à mundo abstrahent, vt totum in sponsum transferant. Vox autem illa *obliuiscere*, magnam emphasim habet, significat enim radicitus à mundo amorem abstrahendum, vt non solum à desiderio, & cogitatione, sed etiam à memoria omnium recedat; ac si nunquam fuisset.

Et concupiscet Rex decorem tuum quoniam ipse est Dominus Deus tuus, & adorabunt eum. XIII.

Reddit rationem, cur debeat sponsa obliuisci populum suum, & domum patris sui vt tota sit amori, & obedientiæ Sponsi cœlestis intenta, quia videlicet sic fiet, vt Rex concupiscat pulchritudinem tuam videre, & apud se habere. Et quoniam vera sponsæ pulchritudo interior est, vt paulo infra clarius explicatur, vbi dicitur, *omnis pulchritudo filiæ Regis ab intus*, & in virtutibus consistit, ac præcipue in obedientia mandatorum eius, siue in charitate à qua dependent omnia mandata: ideo addit, *Quoniam ipse est Dominus Deus tuus*, id est, ideo diliget pulchritudinem tuam, quæ in obedientia ipsius posita est, *quoniam ipse est Dominus Deus tuus*. Nihil enim magis requi-

requirit à seruis Dominus; neque Deus à creaturis, quam obedientiam. Et vt intelligamus hunc sponsum esse Dominum absolute, & Deum verum. addit, *& adorabunt eum*, id est, spōsus tuus non est talis, vt cum eo prætendere possis æqualitatem, sed est quidem sponsus tuus per gratiam, sed Dominus tuus, & omnium creaturarum per naturam, & illi ab omnibus debetur adoratio. In Hebraico textu non habetur, Deus sed solum *Dominus*, vbi nos habemus, Quoniam ipse est Dominus Deus tuus. Sed non solum Septuaginta, verum etiam S. Hieronymus, verterunt, *Dominus Deus tuus*: & ex adoratione illi debita colligitur eum, esse non Dominum tantum, sed etiam Deum, id est, non Dominum qualemcunque, sed supremum Dominum. In eodem Hebraico textu, vt etiam in græco, habetur, *Et adorabis eum*: sed in sensu non est discrepantia: Deum enim adorare debent omnes creaturæ, proinde ipsa etiam Sponsa debet adorare, neque lectio ista, *adorabunt eum*, recens est: nam inuenitur apud S. Augustinum, S. Basilium, S. Chrysostomum, & alios, imo S. Hieronymus in epist. ad Principium dicit, Septuaginta vertisse, *adorabunt eum*. Proinde lectio græca, quæ nunc habet, *adorabis eum*, non est ex editione Septuaginta Interpretum, vel corrupta est. Et quia vt sæpe diximus, Septuaginta Interpretes habuerunt optimos codices hebraicos, credendum est, lectionem Hebraicam ab eo tempore librariorum errore fuisse mutatam, quod facillime fieri potuit, cum voces Hebraicæ, *adorabunt & adorabis*, non differant nisi in vltima litera, quæ facile variari potuit propter summam inter eas similitudinem.

XIV. *Et filiæ Tyri in muneribus, vultum tuū deprecabuntur, omnes diuites plebis.*

Quia dixerat, *Et adorabunt eum*, Sponsum videlicet, addit, ipsam etiam Sponsam vt reginam, muneribus, & supplicationibus honorandam. *Et filiæ Tyri* inquit, *in muneribus vultum tuum deprecabuntur*, id est, & filiæ gentilium; inimicorum antea Sponsi tui, subijcientur imperio eius, & venient ad te, ac faciem tuam deprecabuntur, nō solum precibus verborum, sed etiam donis, & muneribus. *Omnes diuites plebis*, id est, quod dixit de filiabus Tyri, intellige potissimum de potentioribus, quales in primis diuites esse sollent Hoc etiam loco singula fere verba explicationem propriam desiderant, *Et filiæ*, in Hebræo est, *Et filia*, & sic legunt sancti Basilius, & Chrysostomus, & græcus codex nunc ita habet: sed tamen S. Hieronymus, & Augustinus in commentario legunt, *Et filiæ*, Si legamus, Et filia Tyri, significabitur ciuitas siue populus Tyri, quomodo dicimus filia Babylonis, filia Hierusalem, si legamus, Et filiæ, significabuntur feminæ ciuitatis Tyri: meminit autem feminarum potius quam virorum, quia sponsam alloquitur, solent enim ad Reginam familiarius fæminæ accedere, ad Regem viri, Sed sicut per sponsam non intelligimus hoc loco veram mulierem, sed Ecclesiam, quæ viros, feminasque complectitur: sic etiam per filias Tyri intelliguntur omnes gentiles, siue masculi, siue fæminæ sint. Tyri, vox hebræa *tsor*, ambigua est: nam & robustum, siue potentē significare potest, & simul etiam ciuitatem; quæ dicitur Tyrus. Sed Septuaginta Interpretes Tyrum interpretati sunt, & eam interpretationem sequutus est latinus Interpres, & omnes Patres græci; & latini eam exponunt; excepto S. Hieronymo in epist. ad Principiam, qui, *filiam fortissimam*, & legere maluit, & exponere. Porro Tyrus ciuitas erat gentilium magna, & celebris, & in finibus terræ promissionis, & ideo à vicina ciuitate denominauit Propheta omnes gentiles. *In muneribus*, munera vocat oblationes, quas gentiles conuersi ad fidem obtulerunt in ædificationes, vel ornamenta Ecclesiarum, in alimoniam pauperum, & similia opera bona. *Vultum tuum deprecabuntur*. S. Basilius, & quidem alij per vultum Sponsæ, intelligunt caput Ecclesiæ, id est Christum, sed simplicior expositio est, vt per vultum Sponsæ, ipsa Ecclesia intelliga-

צור

ligatur: est enim phrasis Hebraica, deprecari vultum alicuius, pro eo quod est, deprecari aliquem, vt 1. Reg. 13. *Faciem Domini non placaui*, & Psal. 94. *Praeoccupemus faciem eius in confessione*: & Psalm. 118. *Deprecatus sum faciem tuam.* Dicimur autem deprecari faciem, quia cum precamur aliquem, faciem eius aspicimus, & ex faciei tristitia, vel hilaritate intelligimus, an ille sit nobis propitius vel iratus, quem precamur. *Omnes diuites plebis.* Hæc est appositio, quasi dicat, Filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur; non omnes in muneribus, sed diuites tantum.

XV. *Omnis gloria eius, filiæ Regis ab intus in fimbrijs aureis, circumamicta varietatibus.*

Quia sæpe Dauid de pulchritudine, & ornatu Sponsæ loquutus est; ne quis forte putaret, ea corporalia esse, occurrit hoc loco eiusmodi carnalibus cogitationibus, ac dicit, *Omnis gloria*, siue decoris faciei, siue preciosarum vestium, *huius Reginæ, ab intus est, & si fimbrijs aureis ornata, & circumamicta*, dicitur variegata veste ista, omnia spiritualia sunt, interna sunt, in corde requirenda sunt. Hinc S. Petrus monet Christianas mulieres, vt ad similitudinem huius Sponsæ ornatum interiorem adhibeant. *Quarum*, inquit, *non sit extrinsecus capillatura, aut circundatio auri aut indumenti vestimentorum cultus; sed qui absconditus est cordis homo in incorruptibilitate quieti, & modesti spiritus.* Neque tamen reprehendendus est exterior cultus Ecclesiarum in Sacramentorum celebratione, in ornatu altarium, in sacris solemnitatibus: non enim hic agitur de materiali Ecclesia, sed de hominibus, qui populus Dei, & Christi membra sunt, quorum præcipua pulchritudo, & ornatus in virtutibus consistit, vt supra diximus; ex quibus tamen virtutibus nasci debent extrinsecus opera bona, *vt qui ea vident glorificent Patrem nostrum, qui in cælis est*, vt Saluator docet, Matth. 5. Porro per fimbrias aureas, nihil aptius intelligi posse videtur, quam ipsa charitas, quæ comparatur auro, quia preciosissima, & præstantissima virtutum omnium est, & similis fimbriis dici potest, quia sicut in fimbriis desinunt vestimenta, & ab iisdem fimbriis fulciuntur: ita finis omnium mandatorum, & virtutum est charitas, & à charitate dependent omnia mandata, & ab eadem formantur, & perficiuntur omnes virtutes. Quod sit autem vestis variegata, supra diximus. De hac autem variegata veste loqui videtur Apostolus cum ait, *Induimini viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiā, patientiam, & cæt.* Coloss. 3. Quod attinet ad verba; illud pronomen, *eius*, non habetur nunc in Hebraico, vel Græco textu; tamen legitur à sancto Hieronymo in epist. ad Principiam, & in commentario Psalmorum, tamquam ex versione Septuaginta, & legitur etiam à S. Augustino; & vox Hebraica, si legatur cum puncto in vltima litera, significabit, *gloria eius*, Verum tamen est, illud, *eius*, esse referendum ad phrasim Hebraicam, & secundum Latinam phrasim redundare. Quod autem Sponsa dicatur *filia* Regis, mirum esse non debet; nam sponsa filij Regis, vsitate dicitur *filia Regis patris*, quia sponsus, & sponsa sunt duo in carne vna. Non ignoro in textu Hebraico diuersam esse interpunctionem à Græca, & Latina interpunctione, sed non multum curanda est interpunctio, quæ à Rabinis adiuncta est codici Hebraico, & magis credendum est Septuaginta Interpretibus, quam omnibus Rabinis posterioribus.

Addncentur Regi virgines post eam, proximæ eius afferentur tibi. XVI.

Quamuis vnica sit sponsa Christi, eaque vnice dilecta, id est, Ecclesia vniuersalis, tamen post eam sunt etiam Christi Sponsæ, præcipua quadam prærogatiua præter cæteros fideles, illæ animæ, quæ in carne virginitatem suam Deo vouerunt, & ipsi soli placere studuerunt. De quibus dicit Apostolus 1. Corinth. 7. *Qui sine vxore est, sollicitus est, quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, &*

diuisus est: & mulier innupta, & virgo cogitat, quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore, & spiritu: quæ autem nupta est cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. De his loquitur nunc Propheta, & virginitatem, quæ Christo virgini mirifice placet, quippe qui pascitur inter lilia, his duobus versiculis commendat. *Adducentur,* inquit, *Regi Christo virgines post eam*, id est, post principalem sponsam Ecclesiam, adducentur etiam ad nuptialem thalamum sponsi cœlestis omnes illæ animæ, quæ virginitatem suam Deo dicarunt. *Proximæ eius afferentur tibi*, id est, illæ virgines solæ afferentur tibi Sponso, quæ principalis sponsæ tuæ Ecclesiæ proximæ fuerint, id est, quæ illi coniunctæ, atque vnitæ fuerint; quod dicitur, vt sancti Patres Basilius, & Augustinus, & alij exponunt, ad hæreticos, & schismaticos excludendos: virginitas enim extra Ecclesiam non habet sponsæ prærogatiuam. Et quoniam initio diximus, quæ in hoc Psalmo legimus de Sponsa, posse intelligi etiam de B. Maria matre Domini, quę Virginum Regina iure appellatur: possumus etiam quæ sequuntur de illa exponere, vt sensus sit, adducendas esse ad Christum omnes veras Virgines, post eam, id est, post matrem Domini: & proximas eius, id est, quæ illi per imitationem æternę integritatis propinquarunt, adferendas esse ad nuptias eiusdem sponsi, & Regis Christi.

XVII. *Afferentur in lætitia, & exultatione, adducentur in templum Regis.*

Explicat gaudium tam multiplicium nuptiarum: *Afferentur,* inquit, *in lætitia, & exultatione*, id est, afferentur virgines ad nuptias cum magno plausu, & iubilo totius cœlestis Hierusalem. Fortasse etiam notatur hoc loco canticum illud, quod soli Virginum choro in cœlesti Regno cantare licet: de quo sic legimus in Apocalypsi cap. 14. *Et cantabant quasi cāticum nouum ante sedem, & ante quatuor animalia, & seniores: & nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadragintaquatuor millia, qui empti sunt de terra: hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati: virgines enim sunt, hi sequuntur Agnum quocunq; ierit.* Felices animæ, quæ sequuntur Agnum itinere virginali gradientem, & in lætitia, & exultatione dicunt canticum nouum ignotum videlicet antiquis Patribus, quod nemo alius dicere potest; & cum hoc iubilo adducentur in templum Regis, id est, in cœleste tabernaculum, quod, & palatium propter magnificentiam, & templum propter sanctitatem dici potest.

Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos Principes super omnem terram. XVIII.

Exposuit hactenus Propheta dignitatem, & ornamenta Sponsi, & Sponsæ: nunc fructum nuptiarum exponit, dicens, nascituram ex hoc matrimonio felicissimam prolem, quæ toti orbi terrarum imperatura sit. Dubium autem est, ad quem loquatur Propheta, ad Sponsum, an ad Sponsam: ad Sponsum loqui dicunt aliqui recentiores, ea ratione ducti, quod in Hebræo illa pronomina *tuis*, & *tibi*, sint generis masculini: ad Sponsam autem hunc sermonem dirigi, docent sancti Patres Basilius, Chrysostomus Hieronymus, Augustinus, & cum iis Euthymius in commentariis. S. Hieronymus, in epist. ad Principiam, vtroque modo exponi posse affirmat: quod quidem verum est; sed Patrum communis sententia præferenda est: neque repugnat huic sententiæ textus Hebraicus, si puncta remoueantur, vel mutentur, vt periti facile intelligunt. Quoniam igitur monuerat Sponsam Propheta, vt obliuisceretur populi sui, & domus patris sui, id est, maiorum suorum; nunc eam consolatur, promittens copiam filiorum loco patrum quos reliquit, & quorum obliuisci iussa est; & simul, vt diximus, prædicit fructum nuptiarum Sponsi cœlestis, & Ecclesiæ sponsæ felicissimum fore. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij*, id est, pro patribus, quos habuisti, & iam mortui sunt, id est, pro Patriarchis, & Prophetis, & pro Patribus, quos reliquisti in gentilitate, & quorum obliuisci iussa es, *nati sunt tibi filij*

filij. i. Apostoli, & Discipuli Christi, qui tantæ excellentiæ erunt, vt toti orbi leges dare possint, ideo *constitues eos Principes super omnem terram*, Vere enim Apostoli, primi Ecclesiæ filij, toti orbi terrarum leges dederunt, quod nullus temporalis monarcha facere potuit. Nam vt S. Ioannes Chrysostomus notat, Monarchæ Romanorum non potuerunt Persis leges dare, neque Persæ Romanis: Apostoli vero, & Romanis, & Persis, & omnibus aliis gentibus leges dederunt. Et sicut in prima ætate Ecclesia, pro patribus Patriarchis, filios Apostolos habuit: ita etiam in sequenti ætate pro patribus Apostolis filios Episcopos habet, qui si non singuli, omnes tamen Principes sunt super omnem terram, & hoc modo per successiones Episcoporum, semper Ecclesia pro patribus filios habet, quos in patrum sedibus, & dignitate constituat.

XIX. *Memores erunt nominis tui Domine in omni generatione, & generationem.*

Concludit Psalmum, dicens, spirituales has nuptias in Psalmo decantatas, & fructum nuptiarum, id est, nobilissimam prolẽ ex hoc sancto connubio nascituram, non alium finem habituram, nisi perpetuam Dei laudem. Nam, inquit, *filij isti, qui patribus substituentur*, & ipsi quoque patres filiorum euadent; *memores erunt nominis tui*, id est, cantabunt potentiam; & gratiam tuam *in omni generatione & generationẽ*. In Hebręo, & Græco codice habetur in singulari, *Memor ero nominis tui*, & sic legunt Græci Patres, & sic etiam habetur in plurimis Latinis codicibus manuscriptis: sed quoniam sanctus Hieronymus, & sanctus Augustinus in commentariis legunt, *Memores erunt nominis tui*, & Ecclesia in officio Ecclesiastico, cum festos dies Apostolorum celebrat, hos versiculos ita canit: non visum fuit expedire, vt in Bibliis recognitis tempore Sixti V. & Clementis VIII. hic locus mutaretur, pręsertim cum in sensu nulla sit diuersitas. Qui enim legunt, *memor ero nominis tui*, volunt hoc dici à Propheta, qui pollicetur Deo; se omni tempore cantaturum Dei laudes, ob tam ingentia beneficia humano generi præstita, quæ in hoc Psalmo explicata sunt. Cæterum quia Dauid moriturus erat, & non poterat ipse per se in omni generatione, & generationẽ canere laudes Dei, dicunt, illum significare voluisse, se cantaturum per alios, qui sibi inuicem succedentes vsque ad mundi consummationem Psalmos istos cantaturi erant. Hæc autem expositio non est diuersa à superiore: idem enim est dicere, ego *memor ero nominis tui, & cantabo laudes tuas per memoriã, & linguam aliorum*, qui sibi inuicem succedũt, &, filij tui, qui sibi inuicem succedent, *memores erunt nominis tui*, & has laudes tuas à me conscriptas perpetuo decantabunt. Notat autem S. Ioannes Chrysostomus, Dauidem Prophetam præter alia multa, quæ præuidit, & prædixit, hoc etiam de suorum carminum æternitate præuidisse, & prædixisse, quod videlicet, nullo vnquam tempore ipsorum celebratio intermittenda esset, quam prophetiam impletam esse, & quotidie impleri cernimus.

Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in sæculum sæculi. XX.

Ex eo quod Apostoli, & eorum successores Episcopi semper memores futuri erunt nominis Domini, & laudes eius cantaturi, & prædicaturi: recte colligit Propheta, id etiam futurum esse, vt populi fideles ab Episcopis instituti, confiteantur Domino laudes eius *vsque in æternum, & in sæculum sæculi*, in hac vita, & in futura: quamuis enim in patria cessabunt preces, & lacrymę, tamen laudatio, & glorificatio non cessabit.

PSALMVS XLV.

Titulus, & Argumentum.

In finem filiis Core pro arcanis.

R*Ecentiores Interpretes nonnulli Psalmum hunc scriptũ esse volunt in gratiarũ actionem, pro victoria Dauidis ab inimicis suis Dei auxilio reportata; sed*

mirum est nulli veterum Patrum venisse in mentem eiusmodi argumentum. Nam S. Ambrosius, S. Hieronymus, S. Augustinus, S. Basilius, S. Ioannes Chrysostomus, Theodoretus, & Euthymius magno consensu docent, Psalmum esse intelligendum de liberatione Ecclesiæ Christianæ à persecutionibus infidelium. Et confirmari potest hæc explicatio ex titulo Psalmi, illud enim, pro arcanis *satis aperte demonstrat, Prophetam non loqui de re præterita, sed de futura, & eiusmodi, vt tempore Dauidis occultissima esset, & non nisi Deo reuelante sciri posset. Igitur Psalmus præsens rectè subiungitur Psalmo superiori: In illo n. prædicta est Ecclesiæ exaltatio ob nuptias spirituales cũ Rege Christo Domino: in hoc autem prædicitur persecutio, & liberatio à persecutione, quæ liberatio potissimum futura est, vt S. Basilius arbitratur; in consummatione seculi.*

EXPLICAT. PSAL. XLV.

I. *DEus noster refugium, & virtus adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis.*

Milites Christi non minus vincunt fugiendo tentationes, quam tolerando. Quando fugiendum est, Deus refugium tutissimum est: quando tolerandum est, *Deus virtus,* & fortitudo est, vtroque autem tempore *adiutor est in tribulationis*: nam & adiuuat præbendo refugium, & adiuuat prętando victoriam. Illud autem, *quæ inuenerunt nos nimis,* significat, tribulationes grauissimas fuisse, quæ initio exortæ sunt aduersus Ecclesiam, & repente ac inopinato irruisse: nam vt legitur in Actis Apostolorum cap. 2. & 3. post Ascensionem Domini, & aduentum Spiritus sancti, Ecclesia *ædificabatur & crescebat in* Hierusalem magna cum pace, & tranquillitate: Quotidie, inquit S. Lucas, *perdurantes vnanimiter in templo, & frangentes circa domos panes, sumebant cibum cum exultatione, & simplicitate cordis, collaudantes Deum; & habentes gratiam ad omnem plebem, & Dominus augebat qui salui fierent quotidie in idipsum.* Sed paulo post cæpit vehementissima persecutio, flagellatis Apostolis, Stephano lapidato, & omnibus discipulis dispersis, præter Apostolos. In Hebræo textu legitur, *Adiutor in tribulationibus inuentus est nimis,* id est, Deus in tribulationibus inuentus est auxiliator valde potẽs. Vterq; sensus optimus est, sed quod attinet ad veritatem lectionis, adhærendum est Septuaginta Interpretibus, qui sine dubio vocem illam Hebraicam, *nimpsa,* paulo aliter legerunt, alioqui nunquam vertissent *inuenerunt,* nisi valde imperiti fuissent. נמצה Notat S. Basilius, multos habere in ore versiculi huius verba, *Deus refugium nostrum & virtus,* sed paucissimos ex vero affectu ista pronunciare, quod inde colligitur, quoniam ad superandas tribulationes tanto ardore confugiunt ad humana præsidia, vel etiam ad artes diabolicas, quasi Dei auxilium pro nihilo haberent. Contra autem sanctus Dauid ideo dicit, *Deus noster refugium, & virtus*: quia parum omnino in hominum robore, vel armis, vel industria confidebat.

Propterea non timebimus, dum turbabitur terra; & transferentur montes in cor maris. II.

Sonuerunt, & turbatæ sunt aquæ eorum, conturbati sunt montes in fortitudine eius. III.

Hi duo versiculi obscurissimi sunt, sed nos sanctos Patres Basilium, & Chrysostomum sequimur. Igitur ex eo quod dixit populus Dei, *Deus refugium nostrum, & virtus,* concludit, se impauidum fore, etiam si terra, & mare sursum, ac deorsum moueantur, & sedes suas horribili cum sonitu mutent. Propterea, inquit, populus Dei, *non timebimus, dum turbabitur terra,* id est, dum forte turbabitur terra, siue, etiam si maxime turbetur terra, & *transferantur montes in cor maris,* id est, etiam si ipsi montes, qui à Deo fundati, & radicati videntur, vt immobiles esse censeantur, agitentur, & fluctuent, & in profundum mare præcipientur, id est, si ita sit, si ista fiant, *non time-*

timebimus, quia Deus omnipotens refugium nostrum, & virtus nostra est. *Sonuerunt, & turbatæ sunt aquæ eorum*, id est, non timebimus, etiamsi ex translatione montium in cor maris, resonent, & turbentur aquæ maris. Dicit autem, *eorum*, id est, marium, quia vbi nos habemus, *in cor maris*, in textu Hebraico, & Græco est, *in cor marium*: noster autem Interpres mutauit numerum multitudinis in numerum singularem in voce, *maris*, & reliquit numerum multitudinis in pronomine, *eorum*, & inde nata est obscuritas. *Et conturbati sunt montes*, id est, etiam si ipsi montes translati de terra in mare conturbentur, amissa videlicet stabilitate sua, in fortitudine eius, in potentia, & robore Dei. Deus enim est, qui solus potest conturbare terram, & transferre montes in cor maris, & ipsum mare, montesque tremefacere; iuxta illud Psalm. 76. *Viderunt te aquæ Deus, & timuerunt*; & *turbati sunt abyssi*; & Psalm. 103. *Qui respicit terram, & facit eam tremere*: & Isaiæ 51. *Ego sum Dominus Deus tuus, qui conturbo mare, & intumescunt fluctus eius.* Itaque in his versiculis declaratur maxima fiducia populi Dei qui non timebit, etiam si mundus ruat; & simul insinuatur maxima Dei potestas, qui potest elementa omnia conturbare, & mouere: sicut re vera conturbabit, & mouebit in consummatione sæculi, *quando erunt terræmotus maximi per loca, & præ confusione sonitus maris & fluctuum arescent homines præ timore*; & tunc populus Dei non solum non timebit, sed aspiciet, & *leuabit caput suum*, vt in Euangelio dicitur, *quoniam appropinquabit redemptio eius.* Possunt hæc omnia figurate intelligi, vt per terram intelligantur homines terreni; per montes vero, non solum terreni, sed etiam potentes, & superbi, quales erant Reges magni, Ecclesiæ inimici; per mare autem, amaritudo tribulationis, & pœnarum, quibus in nouissima die inuoluentur omnes impij. Itaque turbabitur terra, quando *impij terræ amatores turbabuntur timore horribili*, vt dicitur Sapien. 5. & *montes transferentur in cor maris*, quando magni quondam Reges, qui Ecclesiam persequebantur, demergentur in profundum abyssi: & tunc sonabunt, & turbabuntur aquæ marium, quando futura vltima tribulatio horrendum in modum turbabit impios, & Reges eorum, in fortitudine Dei, quoniam tunc apparebit quanta sit potestas iræ Dei in peccatores.

Fluminis impetus lætificat ciuitatem V.
Dei, sanctificauit tabernaculum suum altissimus.

Deus in medio eius non commouebi- VI.
tur, adiuuabit eam Dominus mane diluculo.

Ostendit nunc, quare non timebit populus Dei, quando turbabitur terra, & montes transferentur in cor maris: & rationem esse dicit, quoniam pro amaritudinis abundantia, quæ turbabit impios, dabitur Ecclesiæ abundantia voluptatis, quæ eam lætificabit: & pro instabilitate montium, qui transferentur in cor maris, dabitur Ecclesiæ stabilitas perpetua, quia Deus erit in medio eius. *Fluminis*, inquit, *impetus lætificat ciuitatem Dei*, id est, non timebit populus Dei, quando turbabitur terra, quia non irruent in Ecclesiam fluctus maris amari; sed fluminis aquæ dulces, & claræ magno impetu, magna videlicet copia, & abundantia voluptatis lætificabunt eam. In Hebræo habetur *fluminis riui*, *siue diuisiones*, pro eo quod nos habemus ex Græco, *fluminis impetus*. Sed non sunt contraria; nam riui aquarum possunt & cum impetu, & sine impetu fluere: voluerunt autem Septuaginta Interpretes declarare, riuos illos non remisse, & tenuiter fluere, sed cum magna plenitudine, & impetu, ad significandam vehementiam dulcedinis, quæ redundat, in ciuitate Dei; sicut in alio Psalmo dicitur, *Torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Addit Propheta. *Sanctificauit tabernaculum suum altissimus*, quasi dicat, ideo lætificat ciuitatem suam Deus, quia eam elegit, & sanctificauit in tabernaculum sibi; eamque esse voluit propriam suam habitationem, iuxta illud Apocal. 21. *Ecce taber-*

naculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipsi populus eius erunt. Deus in medio eius non commouebitur: hoc opponitur instabilitati terræ, & montium, quasi dicat, non timebit ciuitas Dei, ne forte transferatur in cor maris: nam *Deus est in medio eius*, id est, Deus non recedit ab ea, sed præsentissimus illi adest, vtpote *in medio*, in intimis, in corde eius, & ideo illa ciuitas non commouebitur, sed æterna stabilitate solidabitur. Et concludit ostendens, vnde, & quando ista erunt, dicens, *Adiuuabit eam Deus mane diluculo*, id est, lætitia, & stabilitas dabuntut ciuitati Dei; quoniam Deus adiuuabit eam in exortu diei, id est, incipiente die felicitatis æternæ. Scriptura enim comparat infidelitatis tempus tenebris noctis, tempus fidei auroræ, visionem Dei claritati diei. B. Paulus ad Romanos 13. *Non præcessit dies autem appropinquauit.* Et B. Petrus in 2. epistol. cap. 1. *Habetis firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris.* Et sponsa in canticis cap. 2. *Donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ.* Et Propheta Malachias cap. 4. *Vobis timentibus nomen meum orietur Sol iustitiæ.* Et cum hac sententia satis apte cohæret antiqua lectio, quam habet S. Augustinus, & cuius meminit S. Ambrosius, & quam amplectitur Ecclesia in officio Ecclesiastico. *Adiuuabit eam Deus vultu suo*, id est, adiuuabit eam adiutorio omnium maximo, & potentissimo, quando ostendet ei vultum suum, quod tunc erit, quando Sol iustitiæ manifeste se illi ostendet, & inchoabit diem illum ab initio mundi à Sanctis omnibus desideratum, & expectatum: de quo dicit Apostolus, *Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem*, 2. *Timoth.* 1.

VI. *Conturbatæ sunt gentes, & inclinatæ sunt Regna: dedit vocem suam, mota est terra.*

Prædicit verbis propriis, quod figuratis ante prædixerat, destructionem videlicet, inimicorum Ecclesiæ; vnde pax vniuersalis, & perpetua consequetur. Quod igitur antea dixerat de terra, & montibus, nunc dicit apertius de gentibus, & Regnis. *Conturbatæ sunt*, inquit, *gentes*, quia propinquat interitus earum; *& inclinata sunt Regna*, id est, deiecta ab altitudine sua, & vsque ad terram prostrata. *Dedit vocem suam*, Deus videlicet intonuit de cœlo, *& mota est terra*, id est, contremuit, vel liquefacta, & desolata est terra: nam vox Hebraica, *mug*, *liquescere* & *dissolui est*. Quod autem hic dicitur de Regnorum terrenorum destructione, prædictum fuit clarius à Daniele cap. 2. vbi dicitur, *Regnum Christi consumpturum omnia Regna, & ipsum mansurum in æternum*, & explicatum fuit Ab Apostolo. 1. Corinth. 15. illis verbis, *Deinde finis cum tradiderit Regnum Deo, & Patri, cum euacuauerit omnem principatum, & potestatem, & virtutem.* מוג

Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob. VII.

In his omnibus ruinis gentium, & Regnorum non timebit populus Dei quoniam dicere poterit, *Dominus virtutum*, id est, exercituum, *nobiscum est. Susceptor noster*, id est, qui nos tuendos suscepit *Deus Iacob est.* Dicitur autem, Dominus virtutum, id est, exercituum, quoniam omnes Angeli, qui plurimi, & potentissimi sunt, ad nutum illi obediunt, iuxta illud Psalmi 102. *Potentes virtute facientes verbum illius.* Nec solum Angeli sunt milites Dei, sed omnes omnino res creatæ: nam *ignis grando, nix, glacies spiritus procellarum faciunt verbum eius*, vt dicitur in Psal. 147. & vt dicitur in Psal. 118. *Omnia seruiunt ei.* Itaque duo argumenta proponuntur in hoc versiculo, quibus apertissime demonstratur, posse, ac debere populum Dei nihil timere: primum est, quia Dominus potentissimus, cui omnia militant, huius populi adiutor est. Alterum, quia hic idem Dominus, non solum potest, sed etiam vult populum suum iuuare, cum dici velit Deus

Iacob

Iacob, id est, Deus populi huius, qui dicitur Iacob à Patriarcha illo sancto, & Dei amicissimo, ex cuius progenie carnem sumere dignatus est.

VIII. *Venite, & videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram, auferens bella, vsque ad finem terræ.*

Hortatur omnes gentes, vt cogitent mirabilia opera Dei, atque illud inprimis, quod erit in nouissimo tempore, quando sublatis omnibus inimicis, vel potius subiectis omnibus sub scabellum pedum Christi, finis erit omnium bellorum, & solus regnabit Deus, nullo amplius resistente; vel rebellante. Quod regnum expectamus, & petimus, cum quotidie dicimus in oratione Dominica, *Adueniat Regnum tuum. Venite*, inquit, *& videte*, id est; accedite per fidem, & mentis oculis contemplamini, & considerate *opera Domini*, *quæ posuit prodigia super terram*, id est, considerate opera, quæ Deus ponet (nam præteritum ponitur pro futuro more prophetico) super terram tam admiranda, & stupenda, vt prodigia nominari possint. Ponet autem hæc prodigia *auferens bella, vsque ad finem terræ*, vere enim mirabile est, potuisse ex tota terra vsque ad vltimos eius fines auferri bella, & ita auferri, vt in æternum renouari non possint. Ex Hebręo S. Hieronymus vertit, *Quantas posuerit desolationes in terra*, pro eo quod nos legimus, *quæ posuit prodigia super terram*: & sensus idem est: nam ex desolatione totius terræ translatis iustis in cœlum, & detrusis impiis in infernum, orietur cessatio bellorum in vniuersa terra. Verbum tamen Hebraicum, *sammoth*, vtrumque significat, *de-* שמות *solationes, & admirationes*, siue prodigia: nã שמם vox, *samam*, significat admirari, & desolari, proinde Septuaginta Interpretes recte verterunt; *prodigia*, cum vox Hebraica id significet, quamuis etiam desolationes significare possit.

IX. *Arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igni.*

Declarat quod dixit; *auferens bella*, ac dicit id futurum esse, quia Dominus destruet omnia arma, tam quibus vsus est in feriendo, quales sunt arcus, & lanceæ; quam quibus vtuntur milites ad sui defensionem, qualia sunt scuta: sine armis autem bella geri non possunt. In Hebræo pro voce, arma, habetur in specie *hasta*, siue *lancea*, sed Septuaginta maluerunt vertere *arma*, quia sine dubio Propheta nomine arcus & lanceæ significare voluit omnia arma offensiua, itaque sensus est, arcum conteret, & confringet reliqua arma. Pro voce vero, scuta, est in Hebræo, currus, & quidem sensus est idem, quia & scuta, & currus militares, & omnia similia instrumenta belli cremanda prædicuntur: tamen sciendum est, vocem עגלות hebraicam, *hagaloth*, significare currus, quia currus rotundi sunt, proprie enim vox illa rotunditatem significat. Quoniam igitur scuta etiam rotunda sunt, & melius coniunguntur scuta cum lanceis, & arcubus, quam currus; ideo Septuaginta prudenter verterunt, *scuta*. Hos duos versiculos aliqui exponunt de pace temporali, quæ fuit tempore Augusti, vel Constantini, sed longe melius conueniunt in æternam pacem, quæ erit in fine sæculi quando Ecclesia desinet esse militans, & incipiet esse triumphans, omnibus videlicet hostibus vndique debellatis.

Vacate, & videte, quoniam ego sum Deus, exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra. X.

Dixerat paulo ante Propheta. *Venite & videte opera Domini.* Nunc vt ostendat, quomodo venire oporteat, si quis opera Domini intelligere velit, dicit, Vacate, & videte: ac, vt magis persuadeat, inducit Deum ipsum loquentem, & exhortantem, *Vacate, & videte, quoniam ego sum Deus.* Nam contemplatio rerum diuinarum requirit animum liberum à tumultu perturbationum sæcularium, radix autem omnium perturbationum est cupiditas: ex desiderio enim diuitiarum, deliciarum, honorum, & similium rerum, oriuntur occupationes molestissimæ, quæ nullam omnino quietem homini sic affecto relinquũt. Hinc Hierem. de viro

viro contemplatiuo dicit, *Sedebit solitarius, & tacebit, quoniam leuauit se supra se*, Thren. 5. & Dominus præcepit Matth. 6. *Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem tuum.* Quid sit enim clauso ostio Patrem orare, exemplo suo nos docuit, qui vt plurimum oraturus, ascendebat in montes, & solus orabat, remotus videlicet, ab omni strepitu & curarum & negotiorum. Sed, vt diximus, præcipua vacatio debet esse à concupiscentia rerum terrenarum: nam qui nihil desiderat eorum quæ videntur, etiam si multum occupetur in auxilio proximorum, facile colliget animum, cum voluerit, & vacabit, & videbit, quoniam Dominus ipse solus est Deus, ipse principium & finis, ipse spes tota fidelium in terris, & vera felicitas eorum in cœlis: nam & Dauid occupatissimus erat in Regno administrando, & sanctus Gregorius (vt etiam plurimi alij sancti Pontifices) in administrando Pontificatu & tamen altissimis contemplationibus suspendebantur, eo quod alas mentis, à luto concupiscentiæ liberas gererent. Ipse etiam Apostolus sollicitudine omnium Ecclesiarum premebatur, & labore manuum ad victum quærendum exercebatur, & tamen quia à desideriis sæcularibus liberrimus erat non solum vacabat, & videbat, sed etiam vsque ad tertium cœlum rapiebatur, & audiebat arcana verba, quæ non licet homini loqui. Contra vero multi sunt homines ociosi, quod attinet ad occupationes negociorum, sed quia carnales sunt, & sæcularibus desideriis implicati, Deo vacare non norunt. Ait igitur, *Vacate*, id est, ocium sanctum quærite, & animum purum, & tranquillum afferte, & videte attentissime cogitantes, *quoniam ego sum Deus*, id est, ego sum Deus solus, & nulla res creata, quamuis magna, & sublimis videatur; est Deus, ego solus sum, id quod est; ego solus, *ex quo omnia, per quē omnia, & in quo omnia*, ego solus, sine quo nihil potestis, & nihil estis, & in quo omnia potestis, & vere estis. *Exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra*, id est, ego cum mirabilia fecero, quæ supra dicta sunt, apparebo sublimis coram omnibus gentibus, & coram omni orbe terrarum, ita vt omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum. Nam in fine sæculi nullus omnino erit; qui Deum contemnere audeat, sed omnes vel volentes, vel inuiti agnoscent supremum eius imperium, illique subiicientur. Sanctus Basilius, & aliqui alij mystice interpretantur hanc exaltationem de exaltatione Christi in cruce: vt sensus sit; *Vacate, & videte, quoniam ego*, qui homo esse videor; sicut homines cæteri; vere tamen *sum Deus, & exaltabor inter gentes*, & in terra suspensus in cruce ad ignominiam, & supplicium in oculis impiorum. Vere autem per hanc ipsam crucem exaltabor in omnibus gentibus, & in omni terra; quia omnia traham ad me ipsum, & iugo fidei, atque obedientiæ meæ, ipsi etiam summi Reges cum populis colla submittent. In Hebræo est, *cessate & videte*, quod potest intelligi de cessatione à negotiis & desideriis sæcularibus, vt diximus, & eam literalem, & propriam expositionem esse censemus: tamen non est improbanda sententia illorum; qui volunt; in his verbis exhortationes, contineri ad impios, vt sensus sit, Cum ea futura sint, quę sunt paulo ante explicata, *cessate iam* tādem à peccato infidelitatis, & à persecutionibus piorum, & videte oculis fidei, *quoniam ego sum Deus*, & idola vestra non sunt Dij, ego enim solus in fine sæculi *exaltabor in gentibus, & in omni terra.*

XI. *Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob.*

Concludit Psalmum repetitione versus septimi; vt affectum piorum, exhortatione illa Dei, rursum excitatum, & renouatum fuisse demonstret.

PSALMVS LXIV.

Titulus & Argumentum Psalmi.

In finem; pro filiis Core Psalmus.

Titulus nihil continet noui, sed de argumento quæstio esse potest: non enim desunt

desunt ex recentioribus, qui Psalmum ad literam exponendum esse censeant de asportatione arcæ fœderis in montẽ Sion à Dauide. Mouentur autem ea ratione, quod sicut in hoc Psalmo scriptum est. Ascendit Deus in iubilo, & Dominus in voce tubę: *ita scriptũ sit, 2. Reg. 6.* Ducebant arcam Testamenti Domini in iubilo, & in clangore buccinæ, *& pro verbo,* ducebant, *in Hebræo est*, mahalim, *id est*, ascẽdere fecerunt. *Cæterũ S. Patres, vt Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, & cum eis Theodoretus, & Euthymius, nullam arcæ mẽtionem fecerunt, & simpliciter totum Psalmũ de victoria, & Ascensione Christi exposuerunt. Eorum sententia nobis sequenda esse videtur, tum propter ipsorum auctoritatem, tum quia si de sola arcæ asportatione ad literam ageretur, non esse opus omnes gentes ad lætitiam inuitare: neq; similia sunt, quæ dicuntur in 2. li. Reg. c. 6. ijs quæ dicuntur in hoc Psalmo: ibi enim dicitur,* ascendere fecerunt arcam; *hic dicitur,* Ascendit Deus, *& rursum repetitur,* & Dominus in voce tubæ: *sunt autem valde diuersa,* ascendere fecerunt arcam, & ascendit Deus; *illud enim recte redditum est per verbum,* ducebant; *quod proprie conuenit arcæ ligneæ, quæ non mouetur nisi ab alio deferatur, at,* ascendit Deus, *ad eum refertur, qui propria virtute sursum abijt.*

סמעלים

EXPLICATIO PSAL. XLVI.

I. *Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis.*

Inuitat Propheta sanctus omnes gentes, vt voce, & gestibus lætitiam animi ostendant: omnes gentes inuitat, quia gloria capitis toti corpori communis est, corpus autem non solos Iudæos, sed etiam gentes comprehendit: Ecclesia enim, quæ corpus Christi est, toto terrarum orbe diffunditur. Quod autem ad plaudendum manibus inuitat, non significat strepitum corporalem edendum, vt recte S. Chrysostomus admonuit, sed metaphorica loquutio est, quæ indicat gaudendum, & lætandum esse, vt ij faciunt, qui præ gaudio exiliunt, & manibus strepitum, & voce clamores excitant: nam idem Propheta non solos homines ad plausum, & exultationem inuitare solet, sed etiam cælum, & terram, & flumina, & montes, & arbores, Psal. 95. *Lætentur cœli, & exultet terra, commoueatur mare, & plenitudo eius, gaudebunt campi, & omnia, quæ in eis sunt: tunc exultabunt omnia ligna syluarum à facie Domini, quia venit*, & in Psal 97. *Flumina plaudent manu, simul montes exultabunt à conspectu Domini*: quę omnia metaphorica sunt, neque aliud significant, nisi ingentem animi lætitiam hominis cupientis, si fieri posset, vt omnia sibi congauderent. Neque omittendum est, quod monet S. Augustinus, illorum dumtaxat gaudium Deo gratum esse, qui manibus plaudunt, & voce exultant, id est, qui operibus bonis, & voce laudis testantur se in Domino gaudere.

Quoniam Dominus excelsus, terribilis, Rex magnus, super omnem terram. II.

Reddit rationem Propheta, cur omnes gentes ad plaudendum, & exultandum inuitauerit: ac primum rationem ducit à magnitudine Christi, quem dicit esse *excelsum* ratione diuinitatis, *terribilem* ratione potentiæ, & *Regem magnum* ratione prouidentiæ, & gubernationis. *Quoniam*, inquit, *Dominus excelsus*, id est, cum plausu, & exultatione iubilate Deo gentes omnes, quoniam Deus, & Dominus noster Christus excelsus est, siue altissimus (vt vertit S. Hieronymus) quoad naturam diuinam, ratione cuius longe excellit omnibus rebus creatis. Itẽ quoniam *terribilis est*, quoad potentiam, cum vere sit omnipotens, & nihil ei resistere possit. Denique, quia *Rex magnus est super omnem terram*, quoad gubernationem, cum ipse sit supremus, & absolutus, & vniuersalis rector orbis terræ.

Subiecit populos nobis, & gentes sub pedibus nostris. III.

Alteram rationem ducit à beneficio, quod Ecclesiæ suæ contulit in principio, quando eam eduxit de terra Ægypti; tunc enim Deus, siue Christus secundum formam Dei

Dei introduxit populum in terram promissionis, & populos ac gentes, quæ loca illa possidebant, subiecit populo suo, & fecit, vt re ipsa pedibus conculcarent colla Regum illarum gentium, vt scribitur in lib. Iosue ca. 10.

IV. *Elegit nobis hæreditatem suam, speciem Iacob, quam dilexit.*

Tertiam rationem ducit ab alio beneficio, quo idem Deus Christus, post eiectos Chananæos, & populum suum in eorum terram introductos, elegit sibi in peculiarem, & propriam hæreditatem, primitiuam Ecclesiam, ex Iudæis credentibus, id est, Apostolis, cæterisq; discipulis. *Elegit*, inquit, *nobis*, id est, in nobis, siue ex nobis, *hæreditatem sibi*, populum videlicet peculiarem; *Speciem Iacob, quam dilexit* id est, elegit pulchritudinem quandam eximiam populi Iudaici, qui dicitur Iacob, quam pulchritudinem merito adamauit, & ideo ex eo populo Ecclesiam, quasi propriam hæreditatem sibi ipse constituit. Obseruandum est ex hoc loco, in populo Iudaico plurimos fuisse duræ ceruicis, & idololatriæ addictos ac per hoc tandem reprobatos: sed fuisse etiam sanctissimos Patriarchas, quorum spiritualem pulchritudinem Fidei, ac morum Deus valde dilexit vnde & Apostolus dicit Rom. 11. *Iudæos fuisse Deo charissimos propter Patres, & Ecclesiam ex Iudæis esse bonam oliuam, cuius aliqui rami fracti sunt ob incredulitatem*, & in eorum locum insertos esse Gentiles conuersos ad fidem, quos oleastros appellat & iisdem Gentilibus iam fidelibus dicit, *Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis, & pinguedinis oliuæ factus es, noli gloriari aduersus ramos: quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te*. Hæc igitur est species Iacob, quam Deus dilexit, & propter quam elegit sibi hæreditatem ex populo Iudæorum, cui postea adiunxit multitudinem gentium. In Hebræo codice nunc habemus, Elegit nobis hæreditatem nostram: sed LXX. Interpretes, qui verterunt, hæreditatem sibi, sine dubio non legerunt, *nachalatenu*, נחלתינו quod significat, hæreditatem nostram, sed *nachalato*, vel, *nachalalo*, quod est, hæreditatem sibi. Et facile fuit post tempora LXX. Interpretum mutari textum ob literarum similitudinem. Certe sententia multo clarior est, quam reddiderunt LXX. Interpretes, quam ea sit, quam nunc recentiores colligunt ex Hebræo. Quid enim sit, *elegit nobis hæreditatem nostram*, vix intelligi potest, at, *elegit in nobis hæreditatem sibi*, facillime intelligitur.

V. *Ascendit Deus in iubilo, & Dominus in voce tubæ.*

Hæc est quarta ratio, cur oporteat plaudere, & exultare, quia videlicet, posteaquam Dominus, *elegit sibi hæreditatem* in populo Hebræorum, id est, inchoauit Ecclesiam suam in Apostolis, & Discipulis, qui omnes Hebræi erant? ascendit in cœlum, & naturam nostram personæ tuæ indissolubiliter vnitam euexit supra omnes cœlos, super omnes Angelos, & super omnes creaturas. Quamuis enim in hoc Psalmo non exprimatur, quo ascenderit; exprimitur tamen in Psal. 67. vbi dicitur, *Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem*, & ibidem. *Ascendit super cœlos cœlorum ad orientem.* Ait igitur, *Ascendit Deus*, id est, Christus ascendit in cœlum, sed ascendit propria virtute, quia Deus erat, ideo enim dicit, *ascendit Deus*, Illud, *in iubilo, & in voce tubæ*; de spirituali iubilo, & sono Angelorum intelligendum est: nam vt Chryso. notat, quod ad corporalem strepitum attinet, ascendit in silentio Apostolis aspicientibus, & mirantibus; & fortasse non sunt visi, neque auditi chori Angelorum, vt in natiuitate, vt Apostoli nulla alia re distraherentur, sed toti essent intenti ad cogitandum mysterij magnitudinem, dum viderent, naturam humanam, cui dictum erat, Gen. 3. *puluis es, & in puluerem reuerteris*, iam cum ingenti gloria & immortalitate indutam ascendere super omnes cœlos: Sed tamen dubitari non potest, quin adessent Angelorum legiones ineffabili iubilo deducentes Dominum gloriæ in gloriam suam.

VI. *Psallite Deo nostro, psallite: psallite Regi nostro, psallite.*

Quo-

VII. *Quoniam Rex omnis terræ Deus, psallite sapienter.*

Antequam subiungat quintam rationem, ex admiratione ascensionis, prouocat omnes ad laudandum Deum, & ad effectum suum significandum non semel tantum dicit, sed iterum, atque iterum repetit, *Psallite*, inquit, *Deo nostro, psallite: psallite Regi nostro, Psallite*, id est, *psallite Domino*, quia Deus noster est, iterum *psallite*, quia *Rex noster est*, & tertio psallite, quia non solum Rex noster est, sed quia *omnis terræ Rex est*. Nec solum psallite frequenter, sed etiam *sapienter*, id est, attente, & considerate, vt nulla in re fiat error; oportet enim officium, quod summo Regi præstatur, cum omni diligentia præstari. Vide de hac re S. Bernardum serm. 7. & 47. in Cantica. Significatur etiam per vocem, *sapienter*, vt Chrysostomus, & Augustinus admonent, vt qui Psalmos canit, intelligat quod canit, & ex intelligentia mysteriorum moueatur affectus pietatis in Deum. In qua re videtur hoc tempore non leuiter peccari ab ijs, qui officium canendi in Ecclesia susceperunt.

VIII. *Regnabit Deus super gentes: Deus sedet super sedem sanctam suam.*

Quinta ratio ponitur hoc loco, cur oporteat psallere, & iubilare Deo in voce exultationis; quia, videlicet, Christus posteaquam in cælum ascendit, per Apostolos suos toti orbi terrarum prædicauit Euangelium, atque ad Regnum suum gentiles adduxit. *Regnabit*, inquit, *Deus super gentes*, id est, non contentus Christus Deus hæreditate, quam sibi acquisiuit ex populo Iudæorum, regnabit etiam super gentes, dum per Apostolorum prædicationem gentes omnes iugo Fidei colla subijcient. Sed interim *sedet super sedem sanctam suam*, id est, sedet ad dexteram Patris, quæ est sedes Regni Dei sanctissima, id est, iustissima, & in qua nulla cadere potest iniquitas. Vocatur etiam sedes Dei sancta, quoniam anima iusti sedes est sapientiæ, & Deus sedet super Cherubim, qui sunt sanctissimi, & beatissimi spiritus.

Principes Populorum congregati sunt cum Deo Abraham; quoniam Dij fortes terræ vehementer eleuati sunt. IX.

Declarat quod dixit, *Regnabit Deus super gentes*. Id enim futurum erat, quia per Apostolum prædicationem. *Principes populorum* cum ipsis populis fideles futuri erant, & dimissis Dijs Patrum suorum, cum Deo Abraham, qui solus verus est Deus, congregandi erant. Hoc igitur est, quod dicit, *Principes populorum*, gentilium videlicet, *cum Deo Abraham congregati sunt*, id est, cũ Deo Abraham conuenerunt, vt ipse esset eis in Deum, & ipsi populus essent. Nominat autem Deum Abraham ad differentiam Deorum, quos sibi variæ gentes adorarunt, eum in Mundum ingressa est idololatria, quo tempore apud familiam Abrahami veri Dei cultus relictus est. In Hebraico textu legitur, populus Dei Abraham, pro eo quod nos habemus, cum Deo Abraham; sed Interpretes Septuaginta non legerunt, *ham*, sed, *him*, eædem enim literæ cum vno puncto, significant, *cum*, cum alio significant *populus*. Et vel ex hoc loco intelligi potest, puncta non esse vbique recte collocata: nam si legemus vt legerunt LXX. Interpretes, sensus esse clarissimus: si vero legamus, vt nunc est in Hebræo, sensus nullus, aut obscurissimus erit. Quid enim est, *Principes populorum congregati sunt populus Dei Abraham?* hæc enim lectio nunc habetur in textu Hebraico. Quod autem sequitur, *Quoniam Dij fortes terræ vehementer eleuati sunt*; sanctus Augustinus exponit de superbis hominibus, qui non conuenerunt cum Deo Abraham, sed reprobi facti sunt ob eorum superbiam, S. Ioannes Chrysostomus exponit de Apostolis, per quos Principes populorum conuersi sunt ad Deum Abraham, vt sensus sit, *Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham, quoniam Dij fortes terræ*, id est, Apostoli, *vehementer eleuati sunt*, cum pleni fuerint donis sapientiæ, & fortitudinis, & miraculorum in tantam eminentiam, vt Principes populorum eis resistere non po-

עם עם

potuerint. Vere enim Apostoli Spiritu sancto repleti tam fortes fuerunt, vt omnia pericula, omnia tormenta, omnem potentiam diaboli, & omnem mundi sapientiam superauerint. Sed potest etiam satis commode ad literam intelligi de ijsdem Principibus populorum, vt ijdem sint Principes populorum, & Dij fortes terræ, & sensus sit, *Principes populorum cum* DEO *Abraham congregati sunt*, quoniam ipsi, qui sunt quasi Dij quidam, & potentes in terra, vehementer eleuati sunt, cum antea essent per idololatriam serui dæmoniorum, & nunc sint facti per fidem filij Dei veri, & viui. In Hebręo est alia lectio, *Quoniam* DEI *scuta terræ valde eleuatus est.* Et quidem vox, Dei, in Gręco etiam habetur in genitiuo τοῦ Θεοῦ, ex quo putant aliqui in Latino textu legendum esse, Dei, & errore librariorum positum esse, DIJ, pro, DEI. Sed cum S. Augustinus, & S. Hieronym. in commentario legant, *Dij*, & sensus sit longe clarior, credibile est, varias fuisse lectiones Græcas, & nostram Latinam translatam esse ex Græca emendatione, præsertim cum nulla inueniatur varietas in codicibus Latinis manuscriptis, sed in omnibus legatur; Dij. Illud autem, *scuta terræ*, potest etiam ex Hebræo verti protectores, siue Magistratus
מגני terræ, vt periti facile intelligunt ex capit. 4. Oseæ vers. 18. vbi hæc eadem vox, *maginne*, quam hoc loco S. Hieronymus vertit, *scuta*, vertitur ab eodem Hieronymo; *protectores.* Et quoniam protectores siue Magistratus, potestatem habent super alios, non debet mirum videri, si LXX. Interpretes, & Interpres Latinus posuerint, fortes. Itaque *Dij fortes terræ sunt* Principes, qui instar Deorum fortiter protegere, debent terram ipsis subiectam. Denique illud, *eleuatus est*, verterunt LXX. in numero multitudinis, ad sensum potius, quam ad verbum respicientes. Sensus enim est, *Dij fortes terræ eleuatus est*, id est; vnusquisq; eorum eleuatus est, quod clarius vertitur, eleuati sunt. Neque est hoc nouum in lingua Hebraica, sed visitatum, vt Genes. 1. vbi nos habemus, *Sint luminaria*, in Hebræo est, Sit luminaria, Eccles. 10. vbi legimus, *Muscæ morientes perdunt suauitatem vnguenti*: in Hebræo legitur, *Muscæ morientes perdit suauitatem vnguenti.* Et Gen. 49. vbi inuenitur, *Filiæ discurrerunt super murum*, in Hebræo vertitur, *Filiæ discurrit.* Sicut etiam è contrario non raro in Hebræo inuenitur nomen singularis numeri; cum verbo numeri multitudinis, vt Aggæi 2. pro eo quod nos legimus, *Et veniet desideratus cunctis gentibus*, in Hebræo habetur, *Et venient desiderium gentium*: & Iob. 15. vbi nos habemus, *Numerus annorum incertus est*, legitur in Hebręo, *numerus annorum reconditi sunt.* Igitur verba huius postremi versiculi, quæ iuxta literam Hebraicam nullum sensum habere videntur, sapientissime à LXX. Interpretibus, & à nostro Latino Interprete reddita sunt.

PSALMVS XLVII.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus Cantici filiis Core secunda Sabbati.

T*Itulus notus est ex ijs, quæ alibi dicta sunt, exceptis illis verbis* secunda Sabbati, *quæ non habentur in Hebræo, sed à Græcis addita sunt. Significatur autem illis verbis, Psalmum traditum filijs Core, vt eum cantarent secunda Sabbati, id est, secunda die hebdomadæ. Quæ sit autem secunda dies, & cur secunda die canendus esset, inter Auctores non conuenit. S. Ambrosius existimat, secundam Sabbati, esse diem* DOMINICUM, *quia est secundus à Sabbato, quod erat principale festum Iudæorum: & quoniam in Euangelijs legimus Christum resurrexisse in prima Sabbati, respondet S. Ambros. diem* DOMINICUM *apud Iudæos fuisse secundam Sabbati, & ideo sic nominari in titulo huius Psalmi, sed propter Dominicam resurrectionem, diem* DOMINICUM *esse cepisse primam Sabbati, & ideo in Euangelijs vocari primam Sabbati. S. Hieronymus, & S. Augustinus intelligunt hoc loco per secundam Sabbati, diem sequentem post Dominicũ,*

qui-

cui est prima Sabbati, non solum in Euangelijs sed etiam in titul. Psalmi vigesimi tertij: & hæc est verior sententia: Sabbatum enim apud Iudæos, erat quidem festus & solemnis dies, at non dicebatur primus, sed vltimus dies hebdomadæ. Quia vero prima die facta est lux, secunda factum est firmamentum, S. Hieronymus, & Augustinus volunt, Psalmum præcedētem pertinuisse ad Christum, qui est lux vera; hunc autem pertinere ad Ecclesiam, quæ est firmamentum spirituale, in quo sunt stellæ innumerabiles, id est, homines plurimi sapientiæ, & sanctitatis gloria rutilantes. Argumētum Psalmi est laudatio Dei ob ædificium ciuitatis sanctæ Hierusalem, & quidē Græci, Chrysostomus, Theodoretus & Euthymius existimant ad literā tractari de reædificatione Hierusalem, post reuersionem è captiuitate babylonica simpliciter intelligunt, sed fieri potest, vt vtrūq; sensum Spiritus S. intēderit, sed magis posteriorem, constat enim ciuitatem sanctam Hierusalem, Ecclesiæ Christi gessisse figuram.

EXPLICAT. PSAL. XLVII.

I. *MAgnus Dominus, & laudabilis nimis, in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius.*

Laudaturus Propheta ædificium, incipit à laude architecti; ac dicit, in ædificio sanctæ ciuitatis mirifice splendere artem, & sapientiam Dei, qui illam ædificauit. *Magnus*, inquit, *Dominus & laudabilis nimis.* Magnus Dominus est, siue spectes essentiam eius siue potentiam, siue sapientiam siue iustitiam, siue misericordiam; omnia enim infinita, æterna, incomprehensibilia sunt; & inde idem *Dominus laudabilis est nimis* vt non sufficiant omnes Angeli, & omnes homines omnia opera eius satis eum laudare. Sed ex ijs, quæ nobis reuelata sunt, nihil fere maius habemus, vnde Domini magnitudinem melius cognoscamus, & vnde magis eum laudare possimus, quam Ecclesiæ Catholicæ ædificationem, & ideo dicit Propheta, *Magnus Dominus, & laudabilis nimis in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius*, id est, magnitudo Dei, vnde laudandus est valde, conspicitur in Ecclesiæ fundatione, & constructione, quæ est ciuitas Dei nostri, quæ in monte sancto, id est, in excelso perfectionis posita est. De hac enim dicitur Isaiæ 2: *Erit mons domus Domini præparatus supra verticem montium.* & Matthæi. 5 Dominus ipse vocat Ecclesiam suam, *ciuitatem supra mōtem positam.* Atque vt huius ædificij miracula breuissime attingamus: primo, cogita incredibilem varietatem gentium, linguis, moribus, ritibus, legibus dissimilium ita conuenisse in vnius fidei, & sacramentorum vnitatem, vt vnum populum, imo vnam familiam efficiant. Secundo, cogita Ecclesiam fundatam fuisse super Petrum, vt Matth. 16. aperte dicitur, id est, super hominem piscatorem, vilem, indoctum, & pauperem; & tamen *ita solide fundatam, vt portæ inferi aduersus eam præualere non possint:* velit enim nolit mundus, in quo Christi Ecclesia peregrinatur; & fremant quantum volunt, & possunt, omnes immundi spiritus, & persecutiones moueant omnes Reges terræ; tamen ad terram promissionis secura perueniet, & supra omnes cœlos aliquando constituta felicissimà in æternum regnabit. Hæc certe fieri non possunt, nisi à magno Domino, id est, à potentissimo, & sapientissimo architecto, qui propterea laudabilis est nimis, id est, omni laude maior est.

Fundatur exultatione vniuersæ terræ mons Sion, latera Aquilonis, ciuitas Regis magni. II.

Explicat Propheta, cur Deus sit laudabilis valde in Ecclesia, quæ significatur per montem Sion, & ciuitatem Hierusalem: & causam esse dicit, quoniam à Deo *fundatur Ecclesia cum exultatione vniuersæ terræ:* & non dicit, fundata est; sed *fundatur* quoniam semper in varijs locis fundatur Ecclesia, vbi antea non erat. Non enim Ecclesia est vna parua domus, quæ statim fun-

fundari potest, sed est ciuitas magna totum orbem terrarum occupans, & varijs temporibus in varijs locis fundatur per Architectos, spirituales, qui succedentes Apostolis, Christum, lapidem fundamentalem prædicando iaciunt, ac deinde lapides viuos superædificant. Porro fundatio ista fit cum *exultatione vniuersæ terræ*, quoniam in vniuersa terra fundatur Ecclesia per Euangelij prædicationem, quæ prædicatio incredibilem lætitiam spiritualem adfert illam recipientibus: nam ideo comparata est a Domino notitia *Regni cælorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit cum gaudio vendit omnia quæ habet, & emit agrum, in quo thesaurum absconditum esse nouit*, Matth. 13. & in actis Apostolorum cap. 2. cum fundaretur Ecclesia in Hierusalem dicitur, *Sumebant cibum cum exultatione* & capit. 8. prædicãte Philippo & fundante Ecclesiam in Samaria, *factum est gaudium magnum in illa ciuitate*, & Eunuchus Reginæ Candacis cum audiuisset fidem ab eodem Philippo, & baptizatus fuisset, *ibat per viam suam gaudens*. & c. 13. cum B. Paulus Gentibus prædicare cæpisset, & Ecclesiæ fundamenta iacere, *gauisæ sunt gentes, & glorificabant verbum Domini*. Dicitur autem fundari mons Sion, vt intelligamus hic non agi de monte Sion corporali, ille enim fundatus fuit ab initio mundi, sed de monte spirituali, cuius ille figura erat. Est igitur hoc loco mons Sion. Ecclesia Christi, quæ dicitur mons Sion propter eminentiam doctrinæ; & perfectionem vitæ, quæ est in Ecclesia. Eadem quoque Ecclesia dicitur, latera Aquilonis, quoniam sicut mons Sion corporalis situs est in terra promissionis ad partem borealem; & est, quasi murus quidam defendens eam regionem à vento illo frigido & furioso, qui dicitur Aquilo: sic etiam Ecclesia Christiana est quasi murus oppositus Aquiloni spirituali, id est, flatibus spirituum immundorum: qui enim requiescunt in sinu Ecclesiæ, id est, acquiescunt doctrinæ, quæ docetur in Ecclesia, & obediunt legibus eiusdem Ecclesiæ, non facile læduntur ab Aquilone spirante perniciosa dogmata, vel exempla. Denique eadem Ecclesia dicitur Ciuitas Regis magni; quod ad eius nobilitatem maxime facit: Ecclesia enim Christiana proprium Regem habet Christum, qui est Princeps Regum terræ, & Rex Regum, ac Dominus dominantium. Cæteri enim, qui Ecclesiæ præsunt, Ministri Christi sunt, vt Apostolus loquitur 1. Cor. 4. *Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei*. Et ille, qui supremam in Ecclesia potestatem habet, Vicarium Christi se dicit, nec solum seruum Dei, sed etiam seruum seruorum Dei ipse se nominat. Quod ad verba attinet, difficultas est solum de voce illa, *fundatur*: nam sancti Ambrosius, & Augustinus legunt, dilatans: S. Hieronymus vertit ex Hebræo, *specioso germine*. S. Ioan. Chrysostomus legit, bene radicans. Alij vocem Hebraicam significare volunt terminum, aut clima, aut regionem; aut ramum. Sed sancti Ambrosius, & Augustinus videntur legisse in græco textu ἐυρύνων quod significat *bene dilatans*, pro ἐυρίζων quod significat bene radicans. Et certe lectio posterior est verior, quia concordat cum vulgata latina antiquissima editione: nam vt Chrysostomus exponit, idem est, radicare, & fundare. Et idem est, *fundatur à Deo mons Sion*, & fundat Deus montem Sion: hoc solum interest quod græca vox habet adiunctum aduerbium, bene, quo caret vox latina. Sed in latina voce subintelligitur, bene, siue pulchre, vt est in Hebræo. Ex eo quod subiungitur, *exultatione vniuersæ terræ*, facile colligitur, non solum fundari, sed etiam pulchre, & bene fundari montem Sion. Ideo enim exultat vniuersa terra, quia videt hoc ædificium tam pulchre, & tam solide fundari. Versio S. Hieronymi, fundamentum habet in voce Hebraica, *iephe noph*, נוף quæ potest reddi, *specioso germine*, siue pulchris ramis, & sensus erit, montem Sion ornatum esse pulchris ramis, siue pulchris arboribus, sed vox illa *noph*, quæ tam multa, & tam diuersa significat secundum opi- נוף

niones

tiones recentiorum, vt etiam ad regiones, & terminos, & climata referatur, cur non poterit etiam referri ad fundationem & radicationem, vt Septuaginta seniores antiquissimi & doctissimi censuerunt? Itaque censemus verba Hebraica consentaneè ad versionem LXX. Interpretum, & ad expositionem Chrysostomi, Theodoreti, & S. Hieronymi in commentario Psalmorum, reddi posse, *bene fundatur*.

III. *Deus in domibus eius cognoscetur, cum suscipiet.*

Addit secundam rationem, cur magnus sit Dominus, & laudabilis valde in ciuitate sua Hierusalem: quia non solum bene fundauit eam, sed etiam continuo protegit & exaltat. *Deus*, inquit, qui fundauit Ecclesiam instar regiæ ciuitatis, tunc potissimum *cognoscetur in domibus eius*, id est, tunc cognoscetur ab omnibus habitantibus in domibus eius; siue, tunc cognoscetur habitare in domibus eius; *quando* in tempore persecutionum *suscipiet eam*, protegendam atque exaltandam. Pro voce, *domibus*, in Hebræo est vox, *armenoth*, quæ significat non quaslibet domos, sed palatia, basilicas, templa. Itaque hinc intelligimus, Deum habitare potissimum in domibus ipsi Deo sacris, quales sunt basilicæ ac templa, quæ Deo propriè dedicantur. Pro vocibus autem, *cum suscipiet eam*, est in Hebræo, *lemisgab*, quod significat, *in refugium*, siue, *in auxilium*, siue, *in exaltationem*. Proinde illud, *cum suscipiet eam*, explicandum est, cum suscipiet defendendam & exaltandam; siue, cum susceptor eius erit, id est, auxiliator & defensor: nam in Psalm. 45. vbi legitur, *susceptor noster Deus Iacob*, pro *susceptor*, in Hebræo est, *misgab*, vt hoc loco.

ארמנות
למשגב
משגב

IV. *Quoniam ecce Reges terræ congregati sunt: conuenerunt in vnum.*

V. *Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos.*

VI. *Ibi dolores vt parturientis, in spiritu vehementi conteres naues Tharsis.*

Hos tres versiculos diuerso modo exponunt Latini, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus; & Græci, Chrysostomus, Theodoretus, Euthymius: Latini enim Patres exponunt de Gentilibus conuersis ad fidem: Græci vero de Gentilibus oppugnantibus fidem. Vtraque expositio vera est, & vna cum altera non pugnat. Itaque iuxta Latinos hic erit sensus: *Deus cognoscetur esse in Ecclesia* ex conuersione Gentilium, *Quoniam ecce Reges terræ*, & populi eorum cum eis ex potentia verbi Dei per Apostolos prædicati, & virtute signorum & prodigiorum per eosdem patratorum conuersi, *congregati sunt, & conuenerunt in vnum*, id est, ex variis sectis ac superstitionibus conuenerunt in vnitatem fidei, & congregati sunt in vnam Ecclesiam, quasi in populum vnum; *imo vt efficerentur cor vnum, & anima vna*, vt dicitur de primis Christianis in Actis Apostolorum cap. 4. Conuersio autem eorum sic fuit, quoniam *ipsi videntes* signa & prodigia, *sic admirati sunt*, & cognoscentes magnitudinem erroris, & peccatorum suorum, dum idola pro Deo colerent, *conturbati sunt, & commoti sunt* per veram pœnitentiam: vnde etiam *tremor apprehendit eos*, considerantes periculum æternæ damnationis, in quo tam diu fuerant. *Tremor* autem non leuis, sed grauissimus, *apprehendit eos*: qualis est dolor parturientis, qui tamen in gaudium magnum desinit. *Cum enim parturiens peperit filium, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum*, vt dicitur Ioan. 16. sic & dolor pœnitentis desinit in lætitiam inenarrabilem, cum adoptionis gratia, quæ salutis æternæ semen & pignus est, cordi pœnitentis infunditur; & tunc impletur, quod sequitur: *In spiritu vehementi conteres naues Tharsis*. Spiritus enim sanctus hominem iustificatum inhabitans, & vehementi ardore charitatis inflammans confringit naues Tharsis, per quas superbia, luxuria, & auaritia significatur: naues enim tumentibus velis per fluctuantes vndas in Tharsis properantes, aurum & argentum adducebant, vt dicitur 3. Reg. 10. & 2. Paralip. 9. tumor-

tumor velorum superbiam, fluctuatio nauis luxuriam, aduectio auri & argenti auaritiam designat. At iuxta expositionem Græcorum sensus est, Deus in Ecclesia cognoscetur ex admirabili victoria Christianæ religionis aduersus impios persecutores. *Ecce* enim *Reges terræ*, audita fama Christianæ religionis, *congregati sunt, conuenerunt in vnum*, id est, ex variis locis, & ex variis superstitionibus conuenerunt aduersus Christi Ecclesiam, vt eam persecutionibus suis opprimerent & extinguerent. Sed *videntes* fortitudinem sanctorum Martyrum, & mirabilem constantiam, in sexu etiam fragili & in ætate tenera; nec non signa & prodigia, quæ per eos Deus faciebat, & quod numerus Christianorum persecutionibus & mortibus augebatur, *admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt*, partim indignatione, partim dolore: & *tremor apprehendit eos*, sicut dolor parturientis, cum viderent templa idolorum deseri, & Christi Regnum ipsis inuitis, & totis viribus repugnantibus crescere. Hoc autem accidit, quia Dominus *in spiritu vehementi*, cum admirabili manifestatione potentiæ suæ contriuit idololatriam, quomodo solet tempestas venti breuissimo tempore dissipare & conterere naues in mari. Quod attinet ad verba, vox illa, *terræ*, cum dicitur, *Reges terræ*, non habetur in Hebraico codice, sed LXX. Interpretes explicandi gratia addiderunt. Illa autem particula, *sic*, iungenda est cum verbo sequenti, non cum præcedenti: est enim sensus, *ipsi videntes, sic admirati sunt*, id est, viderunt, & sic admirati sunt. Vox illa, *commoti sunt*, ex Hebræo à S. Hieronymo vertitur, *admirati sunt*. Sed vox Hebræa, חפז *chaphaz*, significat quidem admirari, sed significat etiam commoueri. Et quoniam iam dictum erat, *admirati sunt, conturbati sunt*, recte Septuaginta verterunt verbum sequens, *commoti sunt*, tum ne idem bis repeteretur, tum quia hic est ordo naturalis, vt inopinato malo adueniente primum oriatur in nobis admiratio, deinde turbatio, postremo commotio, siue fuga. Cum dicitur, *in spiritu vehementi conteres naues Tharsis*, subintelligitur, *quia*, vel alia similis particula: redditur enim ratio, cur ibi fuerint dolores vt parturientis. Potest autem duobus modis intelligi contritio nauium: primum, vt subintelligatur particula similitudinis hoc modo: *In spiritu vehementi conteres eos*, quomodo ventus validus confringit naues: secundo, vt sensus sit, *in spiritu vehementi conteres naues Tharsis*, id est, non solum terrestres copias, sed etiam classes instructas aduersariorum dissipabis. Sicut enim impij terra mariq; Ecclesiam oppugnant, sic etiam Deus terra mariq; pro Ecclesia pugnabit. De voce, *Tharsis*, quam Græcus & Latinus Interpres reliquerunt, vt in Hebraico textu inuenerant, magna quæstio est, aliis volentibus significare Ciliciam, aliis Carthaginem, aliis Indiam, aliis ipsum mare. Sed hoc postremum improbabile est, quoniam Ionas ascendit in nauem, vt iret in Tharsis, vt legimus Ionæ 1. Si autem Tharsis mare significaret, iam fuisset Ionas in Tharsis, quando erat in naui: quorsum igitur nauigabat, vt iret in Tharsis? ex aliis significationibus, illa videtur verior, qua pro Tharsis India designatur, cum ex Tharsis adferretur Salomoni tertio quoque anno magna copia auri, & argenti, & eboris; vt dicitur 3. Regum 10. & 2. Paralip. 9. Atqui ex Cilicia, vel Carthagine non adducuntur eiusmodi metalla, neque est opus triennio, vt ex Hierusalem nauigetur in Ciliciam, vel Carthaginem. Sed hoc loco dicuntur *naues Tharsis*, naues magnæ, quales esse solebant eæ, quibus nauigabatur in Tharsis, id est, in Indiam.

VII. *Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei nostri: Deus fundauit eam in æternum.*

Verba sunt filiorum Ecclesiæ, qui lætantur se experimento iam discere de Ecclesiæ stabilitate, quod ante promissum audiuerant. Et nos præsertim hæc dicere possumus, audiuimus enim Christum dixisse: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & por-*

& portæ inferi non prævalebunt aduersus eam, Matt.16. & nunc post mille sexcentos annos, post tam multas & tam graues Paganorum & Hęreticorum persecutionem, videmus Ecclesiam non potuisse deficere. Dicit ergo Propheta in persona fidelium: *Sicut audiuimus,* à Prophetis & Apostolis prædictum, *ita vidimus* adimpletum in Ecclesia, *quæ est ciuitas Domini virtutum*, cui videlicet militant omnes res creatæ, & qui ideo dicitur *Dominus virtutum*, id est, exercituum, *qui est Deus noster*. Quod autem audiuimus & vidimus, est, quod *Deus fundauit eam in æternum*, vt nullum sit periculum, ne vnquam euertatur. Atque ex hoc loco satis aperte colligitur, in hoc Psalmo non accipi ciuitatem Dei pro terrena Ierusalem, vt aliqui recentiores volunt; illa enim iam olim à Tito Imperatore euersa fuit, & de illa prædictum fuit à Domino: *Non relinquent in te lapidem super lapidem*, Luc.19.

VIII. *Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui.*

His verbis confitetur populus Dei, non suis viribus aut meritis tribuenda magnalia, quæ Deus fecit & facit in Ecclesia, sed soli misericordiæ Dei. Ideo subiungit: *Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui*, id est, hanc stabilitatem Ecclesiæ, & alia bona innumerabilia, quæ sicut audiuimus promissa, ita nunc vidimus impleta; de tua manu accepimus, non ipsi nobis peperimus. Fatemur igitur *in medio templi tui*, id est, publice, & coram omnibus, nos suscepisse *misericordiam tuam*, illi tribuimus omnia bona. In Hebræo habetur verbum, quod non tam suscipere, quam æstimare significat; quare S. Hieronymus vertit: *Æstimauimus misericordiam tuam in medio templi tui.* Sed idem est sensus, vt S. Chrysostomus recte exponit, qui verbum Hebraicum & Græcum expendit: illud enim, *suscepimus*, referendum est ad cognitionem & æstimationem beneficij, vt diximus. S. Augustinus legit, *in medio populi tui*, sed habuit codicem Græcum inemendatum ob literarum similitudinem; siquidem legit λαȣ̃, *populi*, pro ναȣ̃, *templi*. In Hebræo nulla est similitudo literarum, vnde error manare potuerit.

Secundum nomen tuum Deus, sic & laus tua in fines terræ: iustitia plena est dextera tua. IX.

Pergit Propheta in persona fidelium laudare Deum ob accepta beneficia, ac sicut initio dixerat: *Magnus Dominus, & laudabilis nimis*, ita nunc dicit: *Secundum nomen tuum, sic & laus tua in fines terræ*, id est, secundum magnitudinem nominis tui est etiam magnitudo laudis tuæ. Sicut enim nomen Dei in vniuersa terra innotuit ob magnalia, quæ in Ecclesia fundanda & protegenda patrauit; sic etiam laudatur Deus per totum mundum, vsque ad vltimos terminos terræ. Addit etiam materiam laudis, dicens: *Iustitia plena est dextera tua.* Inde enim vbique laudatur Deus magnificentissimus præconio omnium gentium, quoniam iustissime pios defendit, & impios puniuit. Dicitur autem *dextera Dei plena iustitia*, non quod non sit etiam plena misericordia, sed quod nullum locum habeat apud eum iniustitia. *Iustus enim Dominus est in omnibus operibus suis.*

Lætetur mons Sion, & exultent filiæ Iudæ, propter iudicia tua Domine. X.

Ex eo quod dextera Domini plena est iustitia, hortatur Propheta populum Dei ad exultandum, quoniam is populus præter cæteros nouit per experientiam iustitiam Domini. *Lætetur*, inquit, *mons Sion*, id est, populus Dei, siue Ecclesia Dei, quæ per eum montem significatur; *& exultent filiæ Iudæ*, id est, non solum viri, sed etiam fœminæ in populo Dei lætentur, *propter iudicia tua Domine*, videntes scilicet iustitiam, quam exercuisti in protegendis fidelibus, & perdendis infidelibus. Fortasse etiam per montem Sion intelliguntur perfecti & fortes; per filias Iudæ, imperfecti & debiles. Vel, per montem Sion, intelligitur arx & caput Religionis, qualis erat Ierusalem apud Iudæos; per filias Iudæ, intelliguntur reliqua membra Ec-

clesiæ, qualia erant oppida subiecta Ierosolymæ: sæpe enim in Scripturis, ac præsertim in libro Iosue, per filias, intelliguntur castella, siue oppida subiecta maioribus ciuitatibus.

XI. *Circumdate Sion, & complectimini eam, narrate in turribus eius.*

XII. *Ponite corda vestra in virtute eius, & distribuite domus eius, vt enarretis in progenie altera.*

Hortatur in fine Psalmi ad ædificationem & munitionem sanctæ ciuitatis, de qua dixerat: *Fundatur exultatione vniuersæ terræ mons Sion ciuitas Regis magni.* Hæc enim ciuitas non est similis materiali ciuitati, quæ semel fundatur & ædificatur; sed vsque ad finem mundi fundanda, & ædificanda, & munienda est, ex lapidibus viuis, qui quotidie inserendi sunt, donec ciuitas perfecta in die nouissimo dedicetur. Sic enim Apostolus loquitur ad Ephes. 2. *In quo & vos ædificamini in habitaculum Dei in Spiritu sancto*, & c. 4. *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Euangelistas, alios autem Pastores & Doctores ad consummationem Sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi.* Et S. Petrus in epist. 1. cap. 2. *Ad quem accedentes lapidem viuum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum & honorificatum, & ipsi tanquam lapides viui superædificamini domus spirituales.* Ait igitur: *Circumdate Sion, & complectimini eam*, id est, muris cingite sanctam ciuitatem, vbi forte desunt. Dicuntur autem muri ciuitatis viri perfecti, qui reliquum populum defendunt ab inimicis, *Narrate in turribus eius*, id est, ex edito loco publice prædicate: nam (vt supra diximus) prædicatio Euangelij est instrumentum, quo ciuitas fundatur & ædificatur. *Ponite corda vestra in virtute eius*, id est, serio cogitate de munitione & robore ciuitatis, ne pateat hostium incursibus: *& distribuite domos eius*, id est, post fundata & ædificata mœnia; fundentur & ædificentur domus: & quoniam ad hoc opus multi requiruntur, distribuite variis operariis partes suas, vt domos ædificent, & sic ciuitas paulatim repleatur & crescat: & sic fiet, *vt enarretis in progenie altera*, id est, vt per vos multiplicato populo Dei, ad posteros transmittatis notitiam Dei.

Quoniam hic est Deus, Deus noster in æternum, & in sæculum sæculi, ipse reget nos in sæcula. XIII.

Hoc est quod narrandum est posteris, quod videlicet, *hic Deus*, qui fecit mirabilia in ciuitate sancta Ierusalem, ipse *est Deus noster in æternum*, nec vnquam recedemus ab eo, nec ipse recedet à nobis; nos erimus in æternum populus eius, & ipse Deus noster erit in æternum, *& reget nos in sæcula.* S. Hieronymus vertit ex Hebræo hæc vltima verba, *Ipse reget nos in morte.* Sed facile est videre, vnde orta sit varietas lectionis; nam vox Hebraica, si legatur, *halamoth*, significat *sæcula*, & sic legerunt LXX. Interpretes; si legatur cum aliis punctis, *balmuth*, significat *ad mortem*, & sic legit S. Hieronymus, & legunt hodie Rabini. Vterque autem sensus verus est, & in idem recidit: nam si Deus regat nos vsque ad mortem, reget sine dubio in sæcula: non enim post mortem ab illo excidere poterimus. Qui exponunt hunc Psalmum de terrena Ierusalem, valde laborant in explicatione vndecimi & duodecimi versiculi. Qui autem exponunt ad literam de Ecclesia, nullas patiuntur angustias.

עלמות
עלמות

PSALMVS XLVIII.

Titulus & Argumentum Psalmi.

In finem filiis Core Psalmus.

IN *titulo nihil est noui. Argumentum est adhortatio vtilissima ad virtutem sectandam, & fugienda vitia.*

EX-

EXPLICATIO PSALMI XLVIII.

I. *Audite hæc omnes Gentes, auribus percipite omnes, qui habitatis orbem.*

II. *Quiq; terrigenæ & filij hominum, simul in vnum diues & pauper.*

Hæc est præfatio ad captandam attentionem, quæ sumitur ex eo quod oratio habenda conueniat omnibus hominibus æqualiter, nec solum præsentibus, sed etiam futuris. Itaque conuocatur omne genus humanum ad audiendum, & quoniam neque locus vllus tantam multitudinem caperet, neque vlla vox Oratoris à tam multis audiri posset: intelligere debemus Prophetam præuidisse Psalmos suos in omni terra, & in omni futuro tempore decantandos, & ideo omnes omnino ad audiendum inuitasse *Audite*, inquit, *omnes gentes*, siue (vt habetur in Hebræo) *omnes populi*: quia videlicet ad omnes pertinent ea, quæ dicenda sunt. *Auribus percipite omnes, qui habitatis terram*: declarat verba præcedentia, quod enim dixerat: *Audite*, declarat addens, *auribus percipite*, id est, non ita audite, vt sermo tantum circumsonet aures, & pertranseat, sed ita audite, vt sermo intra aures recipiatur, ibiq; hæreat, vt attente cogitari possit. Quod autem dixit, *omnes gentes*, explicat addens, *omnes qui habitatis orbem*, ne videlicet per gentes intelligantur soli Gentiles; vel per populos, vt est in Hebræo, intelligerentur soli qui ciuitates incolunt. Vocat igitur ad audiendum omnes, qui orbem terrarum incolunt, siue sint Gentiles, siue Hebræi, siue congregati in ciuitatibus, siue dispersi in montibus & solitudinibus habitent. Ac ne videatur solos viuentes & præsentes alloqui, addit aliquid generalius, dicens: *Quiq; terrigenæ & filij hominum*, id est, audite omnes, qui ex terra & ab hominibus ortum ducitis: omnes enim homines, tam qui sunt, quam qui erunt, communem habent matrem, terram, & communem patrem, Adamum, siue, communem habent materiam ex qua sunt, terram, & commune principium actiuum, hominem. In Hebræo habetur, *filij Adam*, vbi nos habemus, *terrigenæ*; sed credibile est, LXX. Interpretes non legisse, *Adam*, sed *adamà*, quæ vox terram significat: facile enim est, literam vltimam ex nostris codicibus Hebraicis excidisse. אדם אדמה Adiungit postremo, *simul in vnum diues & pauper*, vt ostendat id quod dicendum est in hoc Psalmo, ad omnes æqualiter pertinere, non magis ad diuites, quam ad pauperes, neque in hoc theatro vllam rationem habendam differentiæ personarum; sicut non habebitur in conuentu illo, quo conuocabimur ad iudicium in die nouissimo. Hæc enim oratio, quam in hoc Psalmo per Prophetam Spiritus Sanctus ad homines habet, talem omnino conuentum requiret, qualis erit in vltima die.

Os meum loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam. III.

Inclinabo in parabolam aurem meam, aperiam in psalterio propositionem meam. IV.

Hæc est altera pars præfationis, in qua rursum Propheta præparat auditorem ex alio duplici capite; ex dignitate materiæ, & ex dignitate docentis. Dignitas materiæ ostenditur ex eo, quod sermo futurus est de sapientia & prudentia, & sermo non simplex, sed parabolicus & ænigmaticus, qualem decet esse sermonem de rebus grauissimis, vt non contemnatur, neque intelligatur, nisi à diligentibus & attentis auditoribus. *Os meum*, inquit, *loquetur sapientiam*, id est, docebit ea, quæ faciunt hominem sapientem: *& meditatio cordis mei prudentiam*, id est, & meditatio cordis mei, quæ per os foras erumpit, docebit ea, quæ faciunt homines prudentes; declarat enim priorem versiculi partem per posteriorem: cum enim dixisset, *Os meum loquetur*, ne putaremus eum temere loquuturum quicquid in buccam venerit, addit, *& meditatio cordis mei*, supple, loquetur, id est, os meum pariet, quod cor meum diuturna meditatione conceperit. Et quia dixerat se loquuturum

turum sapientiam, ne quis existimaret, sermonem futurum de rebus speculatiuis, & ad actiones humanas parum pertinentibus, addidit *prudentiam*. Itaque significat sermonem habendum de rebus, quæ sapientiam simul & prudentiam contineant, quæq; faciunt hominem sapientem in altissimis causis contemplandis, & prudentem in vita rectissime instituenda. Attingit deinde magnitudinem Doctoris, cum addit: *Inclinabo in parabolam aurem meam, aperiam in psalterio propositionem meam*, quasi dicat, non ego loquuturus sum. quæ mox audietis, sed Spiritus Domini per me loquetur: ego enim attente primum audio internum Doctorem meum, deinde quæ audiui, loquor. *Inclinabo ad parabolam aurem meam*, id est, subiiciam aurem meam spiritui loquenti, & obedienter audiam, & sic aperiam in Psalterio propositionem meam, mihi videlicet à Deo inspiratam & communicatam. Per parabolam, hoc loco intelligitur ænigma, id est, propositio obscura, quæ attentionem & studium requirit, vt intelligatur. Id patet ex verbis Hebraicis, quæ significant Prouerbium, ænigma: & similia habentur Iud. 14. vbi Sampson proposuit explicandam illam sententiam: *De comedente exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo*, quam sententiam vocat problema, & propositionem: & habentur eo loco eadem verba Hebraica, quæ hic habentur. Quod autem additur, *in psalterio*, siue *in cithara*; vt proprie sonat vox Hebraica, pertinet etiam ad præparationem auditorum: significat enim Dauid se propositurum doctrinam suam grauissimam cum cantu & sono, vt suauitas musicæ temperet grauitatem doctrinæ, & præcepta vtilissima iucundius & auidius suscipiantur.

℣. *Cur timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circumdabit me.*

Hoc est prouerbium, siue ænigma, quod præmissa tam accurata præfatione toti humano generi Propheta proponit & soluit. Sed solutio non minus est obscura, quam propositio, vt tam propositio, quam solutio ænigmatica dici possit. Sed tamen ænigmata sunt hæc verba hominibus huius sæculi amore præoccupatis: nam viris spiritualibus & veris Dei seruis apertissima sunt. Ait igitur: *Cur timebo in die mala?* quasi dicat, propono vobis omnibus, qui habitatis orbem terrarum, hanc quæstionem soluendam. Quid est, quod me terrere poterit in die mala, id est, in die iudicij diuini, quæ dicitur Sophoniæ 1. *dies iræ, dies tribulationis & angustiæ, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris?* Siue (quod est idem) Quid me securum reddere poterit in die illius iudicij, à quo summa bonorum omnium, & malorum meorum dependet? Magnum profecto problema, & quod omnes omnino contingit. Soluit autem Propheta suum ænigma, cum dicit: *Iniquitas calcanei mei circumdabit me*, id est, quod me timere faciet in die illa mala, non est paupertas, quia Iudex non corrumpitur donis: non est humilitas generis aut status, quia Iudex non respicit personas, non est malitia testium, aut aduocatorum, quia Iudex omnia nouit, non est potentia aduersariorum, quia Iudex neminem timet, denique nihil est aliud, nisi iniquitas; & non quæuis iniquitas; sed sola *iniquitas calcanei mei*, id est, iniquitas extremæ vitæ meæ, iniquitas perseuerans vsque ad finem vitæ: illa enim si inueniatur in illa die in me, omnino *circumdabit me* instar aggeris aut muri, vt nullo modo euadere possim, quia tunc non erit amplius locus pœnitentiæ, vel indulgentiæ. Et contra, quod me securum & impauidum in die mala facere poterit, non erunt diuitiæ, aut nobilitas; aut Aduocatorum diligentia, vel amicorum potentia, sed sola iustitia, & non quæuis iustitia, sed iustitia calcanei mei, id est, extremæ vitæ meæ, siue innocentia perseuerauerit mecum vsque ad mortem, siue per veram pœnitentiam iniquitate deleta, in eius locum successerit vera iustitia. Scio multis aliis modis hos versiculos ab aliis exponi: sed ego breuitati studeo, & de variis sententiis Lectori iudicium relinquo.

Quis

VI. *Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur.*

Posteaquam dixerat Propheta; nihil esse timendum, nisi peccatum, vt quis in die mala securus sit: addit nunc multos esse, qui hoc non intelligentes, confidunt in viribus suis, ac per hoc gloriantur in diuitiis, quas magno studio parauerunt, existimantes hac ratione se tutissimos fore in qualibet mala die; & simul demonstrat illos omnino falli, & problema suum, eiusque solutionem esse verissimam. Ait igitur, *Qui confidunt in virtute sua:* id est, qui non timent diem malam, freti potentia, & viribus suis, vt sunt plurimi ex filiis huius sæculi, illi etiam consequenter *gloriãtur in multitudine diuitiarum suarum*: existimant enim pecuniis omnia vinci, & expugnari posse. Et vere in hoc sæculo magna vis est in opibus & diuitiis, vt vere dixerit Sapiens, *Pecuniæ obediunt omnia*, Eccl. 10. Sed in die mala nullæ amplius inuenientur pecuniæ, neque si inuenirentur prodesse possent: ideo subiungit Propheta.

VII. *Frater non redimit, redimet homo? non dabit Deo placationem suam.*

Ostendit vanam esse fiduciam confidentium in pecuniis. Ait enim, *frater non redimit*, id est, nemo poterit quamlibet magnis diuitiis in die mala redimere fratrem suum. *Redimet homo?* hoc legendum est cum interrogatione, vt monet sanctus Basilius, *frater non redimit, redimet homo?* vel repetenda est negatio de more Scripturæ sanctæ Frater non redimit, non redimet homo. Est enim sensus, *frater non redimit*, multo minus alius homo redimet. *Non dabit Deo placationem suam*, id est, neque alium, neque se ipse liberare poterit; quamuis enim pecuniis maxime abundet, & eas omnes offerat ad placandum Deum in die mala, nihil ei proderit. Nam vt Dominus in Euangelio loquitur, *Quam dabit homo commutationem pro anima sua?* superat enim precium animæ humanæ omnia bona huius mundi, & ideo solus sanguis vnigeniti Dei, qui infiniti valoris erat, precium animarum esse potuit. Itaque qui hoc magno precio neglecto in diabolica captiuitate detentus peruenient ad diem malam, *non dabit Deo placationem suam*.

Et precium redemptionis animæ suæ, & laborabit in æternum, & viuet adhuc in finem. VIII.

Declarat quod dixerat, *Non dabit Deo placationem suam*: placatio enim Dei, est precium redemptionis, quod solus vnigenitus Dei dare potuit: de quo intelligit S. Basilius verba sequentia, *Laborabit in sæculum & viuet adhuc in finem*, id est, laborabit in hoc mundo ad tempus, & viuet postea in æternum. Sanctus autem Ambrosius, & Chrysostomus exponunt hæc eadem verba de viro pio, & sapiente quocunque, quem opponunt viro stulto, & impio confidente in multitudine diuitiarum suarum: Vir enim pius, & sapiens laborat ad tempus in seruandis præceptis, sed viuet in æternum. Sanctus vero Augustinus exponit de illo eodem, *de quo dictum est paulo ante, non dabit Deo placationem suam*: & vult hunc sensum esse: ille, qui confidit in multitudine diuitiarum suarum, *laborabit in æternum*, quia labor eius non habebit finem, & viuet modico tempore, quia vita eius erit vsque in finem, & non vltra. Et videtur secundum hanc expositionem melius continuari textus prophetæ, & magis proprie exponuntur verba, *in sæculum*, *& in finem*; nam laborare in sæculum, non est laborare in hoc mundo, vel laborare modico tempore, sed est laborare in æternum: &, viuere in finem, non est viuere sine fine, sed est viuere vsque ad finem statutum, & definitum; ita vt finis naturalis vitæ non præueniatur, neque extendatur. Verba Hebraica, pro, laborabit in sæculum, videntur habere, *quiescit in sæculum*: Nam *chadal*, quiescere significat. חדל Sed non est verisimiliter LXX. Interpretes reddidisse omnino contrarium sensum, ideo suspicor illos legisse, *charal*: nam literæ ד, & ר, simillimæ sunt. חרל Verbum autem *charal*, signifi- חרל

nificat, *anguſtiari*, & cruciari, & quaſi vrticis pungi; quod ſatis proprie conuenit amatoribus diuitiarum, quas Dominus in Euangelio Matth. 13. ſpinis comparauit. Itaque qui in diuitijs ſuis confidunt, non ſolum non dabunt precium redemptionis animæ ſuæ, ſed laborabunt in tormentis cum diuite Epulone vſque in æternum; & viuent vitam voluptariam, quæ illis ſola videtur eſſe vita, vſq, in finem à Deo conſtitutum. De varia interpunctione textus Hebraici non laboro; quoniam illa poſita: eſt ad arbitrium Rabinorum, quibus iniuriam non facimus, cum eis Septuaginta Interpretes antiquores, & doctiores anteponimus.

IX. *Non videbit interitum, cum viderit ſapientes morientes: ſimul inſipiens, & ſtultus peribunt.*

Quia dixerat, impium victurum vſque in finem, curſu videlicet naturali? addit confirmans hoc ipſum, *Non videbit interitum, cum viderit ſapientes morientes*, id eſt, continuabit curſum vitæ ſuæ vſque ad vltimam ſenectutem, etiamſi videat aliquos ſapientes, & iuſtos rapi ante tempus, & non continuare curſum vitæ vſque in finem naturalē; ſæpe enim Deus ijs, quibus daturus non eſt vitam æternam, dat vitam temporalem diuturnam, quomodo Lazarus in Euangel. Luc. 16. mortuus legitur ante Epulonem. Sed quamuis vita hæc temporalis aliquando impijs ſatis longa contingat: tandem tamen finitur, & fit quod ſequitur in Pſalmo, *ſimul inſipiens & ſtultus peribunt*. Itaq; ſenſus totius verſiculi eſt, *Non videbit interitum*, id eſt, non morietur ſtultus, confidens in diuitijs ante tempus, cum viderit aliquos ſapiētes ante tempus morientes: tandem tamen ſimul cum ſapientibus etiam ſtultus, & inſipiens ad vitæ temporalis finem peruenient. S. Auguſtinus paulo aliter exponit illud, nō videbit interitum: vult enim ſenſum eſſe, non intelliget, quis ſit verus interitus: non enim verus interitus eſt mors corporis, ſed mors animæ. Poſſet etiam dici, *non videbit interitum*, id eſt, non cogitabit ſe quoque moriturum, quando ſapientes viderit morientes: quæ ſententia veriſſima eſt, hæc eſt enim cæcitas humana, vt cum quotidie videamus morientes homines, nobis etiam meliores, & iuniores; tamen vix adduci poſſimus, vt ſerio cogitemus, nos quoq; morituros eſſe: tamen ad literam in ſcripturis Sanctis, *non videre interitum*, eſt, non corrumpi, Pſal. 15. *Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem*: & Ioa. 8. *Si qui ſermonem meum ſeruauerit, mortem nõn videbit in æternum*. Quid autem interſit inter ſtultum, & inſipientem, docet S. Baſilius. dicit enim inſipiētem eſſe, qui ad humana, & communia ineptus eſt, qui videlicet, humana ſapientia, ſiue prudentia caret: ſtultum autem vocari eum, qui caret notitia rerum diuinarum, & ſolis terrenis intentus eſt. & videtur S. Baſil. non tam ad Græcas, quam ad Hebraicas voces reſpexiſſe. Vere enim, *cheſil*, vox hebraica, ſignificat eum, qui ſapientia etiam humana caret vox autem, *baar*, ſignificat hominem pecori ſimilem: pecora enim ſola terrena cogitant; vnde etiam paulo poſt dicit Pſalmus, *Homo cum in honore eſſet non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus.*

X. *Et relinquent alienis diuitias ſuas, & ſepulchra eorum domus illorum in æternum.*

Confidentes in diuitijs ſtultos, & inſipientes vocauerat ſanctus Propheta, quomodo vocat etiam Dominus in Euangelio Luc. 12. cum dicit cuidam diuiti, *Stulte hac nocte repetēt à te animam tuam, & quæ paraſti cuius erunt?* Ideo probat eos vere ſtultos eſſe, ex eo quod diuitijs vti neſciunt, eaſque relinquunt ijs, quos ignorant. *Peribunt*, inquit, *inſipientes*, & ſtulti, quales ſunt confidentes in diuitijs, & vt ſtultitiam ſuam manifeſte prodant, relinquent alienis diuitias ſuas. Vbi recte notat S. Auguſtinus, per alienos, intelligi poſſe etiam filios, & nepotes hominum impiorum: nam etiam iſti, tamquam alieni cito obliuiſcuntur eorum, quorum opes obtinuerunt: & quamuis etiam non obliuiſcerentur, tamen mor-

mortuos impios iuuare non possent: quomodo diues ille de Euangelio quinque fratres habebat in sæculo,& tamen ab eis iuuari non poterat,quo minus arderet in gehenna, Luc. 16 Proinde quinque illi fratres inter extraneos deputabantur: vnus autem Lazarus,qui eum iuuare potuisset , vere proximus,& non extraneus fuisset , si misericordiam in illum facere voluisset , Adiungit Propheta, *Et sepulchra eorum domus illorum in æternum*,id est, ipsi quidem morientes reliquerunt alienis diuitias suas,sibi autem nihil retinuerunt,nisi angustissimam domum, id est,sepulchrum,in quo iacere debent *in æternum*,id est,ad finem vsque sæculi: sæpe enim,æternum,in Scripturis, significat integram durationem alicuius temporis , vel status: & declaratur hæc phrasis in verbis sequentibus , *Tabernacula eorum in progenie & progenie.* Quod enim vocauerat sepulchrum,& domum æternam , idipsum nunc vocat tabernaculum, in progenie, & progenie,id est,habitaculum, vbi manebunt corpora eorum, donec generationes & generationes peragentur:quod sine dubio erit vsq; ad mundi consummationem. In Hebræo nō habetur,*sepulchra*, sed, *interiora*:cæterum credibile est Septuaginta Interpretes non legisse *Kirbam*,vt modo legitur , & significat interiora eorum ; sed literis transpositis *Kibram*,& significat sepulchra eorum. קִרְבָּם קִבְרָם

XI. *Tabernacula eorum in progenie , & progenie,vocauerunt nomina sua in terris suis.*

De priore parte versiculi dictum est in explicatione versiculi superioris. Quod autem additur, significat, post mortem hominum insipientium, nihil superesse in terris, præter nomina ipsorum: multis enim modis conantur mortales , qui hanc solam vitam nouerunt, nomina sua æternitati commendare: vel enim nomina sua inscribunt parietibus;vel ea ciuitatibus indunt; vel in libris à se scriptis apponunt; vel denique filios, aut nepotes ad memoriam perpetuandam nomina sua gerere curant. Ita filij huius sæculi nomina sua scribunt in terris quoniam scripta esse non sperant in cœlis.

Et homo,cum in honore esset, non intellexit,comparatus est iumentis insipientibus,& similis factus est illis. XII.

Occasione insipientis : atque in diuitijs confidentis , digreditur Propheta ad ipsum genus humanum coarguendum,quasi dicat; *Et sic homo cum in honore esset,non intellexit*, id est,homo præter cætera animalia honoratus à Deo intelligentia,& ratione, libero arbitrio,imagine diuinitatis, immortalitate animæ,imperio super omnia , quæ in terris sunt,non intellexit hunc honorem suum: sed *comparatus est iumentis insipientibus*,quibus non est intellectus. Et *similis factus est illis*, dum more pecudum, non prospicit in futurum,sed præsentibus solum inhiat; & subijcit se corporalibus passionibus, quibus imperare debuerat: ac denique vera , & sempiterna bona contemnit , vt falsis , & caducis fruatur, cum è contrario temporalia omnia despicere debuisset , vt sempiternam vitam sibi compararet. In Hebræo codice non habetur,intellexit,sed,*ialin commorabitur* cæterum Septuaginta Interpretes non legerunt *ialin*,sed *iauin*,quod est *intellexit*, Facile autem fuit progressu temporis vnam literam in alteram mutari. יָלִין יָבִין

Hæc via illorum scandalum ipsis , & postea in ore suo complacebunt. XIII.

Pergit explicare, vel deplorare miseriam generis humani. *Hæc via*, inquit, *illorum scandalum ipsis*,id est,hæc vita , quam ducunt similem vitæ brutorum , siue hæc via, quam sequuntur, dum viuunt more bestiarum,hæc lex, hi mores , hoc institutum, *scandalum est ipsis* id est, offendicula multa illis præbent , & ruinæ magnæ causa sunt illis , *qui tamen postea in ore suo complacebunt*,id est, placebunt ipsi sibi in sceleribus,& gloriabuntur, cū male fecerint ; quod ad summam miseriam , & calamitatem pertinet. In Hebræo non est,*scandalum*,sed,insipientia: sed facile est videre , vnde nata sit discrepantia ; siquidem Septuaginta Interpretes

כסל pretes in suis codicibus Hebraicis non habuerunt, *chesel*, quod insipientiam significat, כשל sed *cheschel*, quod significat scandalum. Veriores autem fuisse codices, quos habuerunt Septuaginta, ijs, quos posteriores habuerũt, non credimus posse negari.

XIV. *Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos.*

Quoniam dixit homines factos esse per peccatum similes bestijs insipientibus addit finem illorum fore, vt morte ouium insipientium mactentur: vbi demonstratur tum multitudo, tum imbecillitas hominum, qui post mortem ad inferos detruduntur, oues enim gregatim conijciuntur in stabula, & sine vlla resistentia ducuntur ad macellum. Itaque minori labore Deus multitudinem impiorum, quamuis in mundo ditissimi, & potentissimi fuerint, detrudet in infernum ad mortem sempiternam, quam soleat pastor ouiculas simplices, & inermes vel trudere in stabulum, vel educere ad cædem. Quod autem dicitur, *mors depascet eos*, duplicem sensum habere potest; vnum, vt significetur, mortem instar pastoris futuram, & homines instar ouium ducturam ad pascua squalida, & arentia, vbi nihil inueniant præter gemitus, & dolores: alterum, vt significetur mortem instar lupi famelici, depasturã, & consumpturam homines impios instar ouium destinatarum ad escam. Prior sensus conuenit voci Græcæ ποιμανεῖ, posterior voci latinæ, *depascet*: vtrunque autem optime רעה recipit vox Hebraica, *raha*, sed in re nulla videtur esse discrepantia. Huc enim tandem recidit vterque sensus, vt significetur mors impiorum nunquam finienda.

XV. *Et dominabuntur eorum iusti in matutino, & auxilium eorum veterascet in inferno à gloria eorum.*

Pergit narrare miseriam impiorum ad inferos descendentium, ac dicit eos *in matutino*, id est, in principio noui, ac futuri seculi, quod incipiet in resurrectione vniuersali, futuros omnino iustis subiectos: iusti enim in die nouissimo, qui etiam erit principium futuri seculi, iudices erunt impiorum, eisque in æternum dominabuntur; & nihil erit, quod impios eo die aduersus iustos iuuare possit: omne enim *auxilium eorum*, quod in robore, & potestate situm erat, *veterascet*, ac marcescet, atque inutile fiet in inferno, *à gloria eorum*, id est, post gloriam eorum, quam in hoc mundo habuerunt, dum gloriosa palatia inhabitarent. Illud, *in matutino*, demonstrat tempus huius sæculi totum esse noctem quandam. Vnde dicit Apostolus Rom. 13. *Nox præcessit, dies autem appropinquabit*. In nocte huius seculi videtur sæpe iniustitia præualere, sed in matutino apparebit, vbi sint iusti, & vbi sint iniusti. In Hebræo secunda pars versiculi longe aliter haberi videtur: sic enim vertit sanctus Hieronymus, *Et figura eorum conteretur in inferno post habitaculum suum*: aliud est enim auxilium, aliud figura, & aliud gloria, aliud habitaculum. Sed de prima voce non est magna difficultas: vox enim Hebraica, *tsur*, quamuis figuram significare possit à verbo, *iatsar*, quod est formare: tamen proprie, *tsur*, quæ vox hoc loco habetur, significat, *petram*, & metaphorice robur, ac potentiam. Itaque recte Septuaginta Interpretes verterunt *auxilium*, quod in viribus, & potentia consistit. Altera vox, quæ Hebraicè dicitur, *zebul*, videtur proprie significare, habitaculum, non quodcunque, sed gloriosum, quale est cælum: habetur n. hæc vox in duobus tantum locis. Isai. 63. vers. 15. *Attende de cœlo, & vide de habitaculo sancto tuo, & gloriæ tuæ*. Et Habach. 3. vers. 11. *Sol, & luna steterunt in habitaculo suo*. Hoc igitur loco sanctus Propheta opponit infernum, habitaculum videlicet obscurissimum, & vilissimum domibus gloriosis, & splendidis, quas in hoc mũdo impij possidebunt. Septuaginta vero Interpretes verterunt, *à gloria ipsorum*, volẽtes per gloriam significare gloriosas domos, quas impij cum inferno commutant: hic igitur totius versiculi sensus erit, *Et dominabuntur eorum*, impiorum videlicet in inferno positorum, *iusti in matutino*, id est, cum illucescet dies resurrectionis, atque initium

initium sæculi futuri. *Et auxilium eorum*, id est, robur, & potentia impiorum *veterascet*, id est, conteretur, & inutile erit, instar vestis consumptæ, & laceræ. *In inferno à gloria eorum* id est, quando post gloriam splendidorũ habitaculorum, infernum teterrimum; & vilissimum habitaculum etiam corporaliter habere incipient.

XVI. *Veruntamen Deus redimet animam meam de manu inferi, cum acceperit me.*

Addit nunc, quæ sit futura sors piorum, in quorum numero seipse ponit: quasi dicat, impijs quidem accidet id quod dixi: verum mihi meisque similibus contrarium euenit, *Deus enim redimet animam meam de manu inferi*, id est, liberabit me, ne ab inferno detinear; quando veniens assumet me. Videtur hoc loco prædicere redemptionem, quæ est in Christo Iesu, & descensum eiusdem Christi ad inferos: tunc enim persoluto precio sanguinis, redemit de manu inferi animas iustorum; cum descendens ad inferos accepit eas, & ad se assumpsit. Sic veteres Patres Basilius, Augustinus, Ambrosius, Hieronymus, & Euthymius. Potest tamen cum Chrysostomo hic locus intelligi de inferno inferiore, vbi torquentur animæ impiorum, vt sensus sit, *Deus redimet animam meam de manu inferi*, id est, non patietur Deus animã meam rapi à manu inferi, nec deduci ad loca pœnarum, cum de hoc mundo per corporis mortem *accipiet me*.

XVII. *Ne timueris cum diues factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus eius.*

XVIII. *Quoniã cum interierit non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius.*

Ex dictis concludit per modum exhortationis, non esse timendam potentiam diuitũ huius mundi, quoniam breuissima est: alloquitur autem iustos pauperes, atque à diuitibus huius mundi oppressos. *Ne timueris*, inquit, *cum diues factus fuerit homo*, id est, ne formides potentiam eius, ne ob timorem temporalis potentiæ forte offendas æternam omnipotentiam Creatoris; neque etiam timeas, si forte videris non solum hominem inimicum tuum diuitem esse factum, sed etiam *multiplicatam gloriam domus eius*, per numerosam familiam, & multiplices dignitates propinquorum eius *Quoniam cum interierit*, per mortem videlicet, quam nemo effugere potest, & quæ diuitibus communis est, *non sumet omnia*, id est, nihil sumet, nihil secum asportabit eorum, quæ in hoc mundo possidebat: neque descendet cum eo gloria eius, id est, non comitabuntur eum ad inferos descendentem propinqui, vel famuli, & multo minus honores & dignitates. Itaque diuitiæ, & gloria impiorum ad breuissimum tempus durant; paupertas, & confusio sempiterna sunt. *Contra vero paupertas*, & confusio piorum momentanea sunt; opes, & gloria manet in sæculum sæculi: quod Apostolus pulchre expressit, cum ait 2. Corinth. 6. *Quasi tristes, semper autem gaudentes*. Tristitia enim piorum non est tristitia, sed quasi tristitia; qualis est ea, quam somniantes aliquando patimur: lætitia vero non quasi lætitia; sed vera, solidaque lætitia est, nunc quidem, in spe, postea vero in re: & contra, lætitia impiorum de carnali voluptate, vel gloria, non est lætitia, sed quasi lætitia, quali fruuntur dormientes, dum se possidere quæ diligunt, somniant. Tristitia autem in gehenna non erit quasi tristitia, sed verissima, certissima ac sempiterna tristitia.

Quia anima eius in vita ipsius benedicetur, confitebitur tibi, cum benefeceris ei. XIX.

Reddit rationem, cur gloria impiorum non comitetur eos ad inferos. Quoniam inquit, sicut ipsi Deum laudare consueuerunt, quando eis beneficia temporalia tribuit: ita Deus in hac solum vita eis benedicere solet. *Anima eius in vita ipsius benedicetur*, id est, anima impij, siue ipse impius in hac solum vita benedicetur, tum à Deo per beneficiorum temporalium collationem, tum ab hominibus, per laudationes, siue potius adulationes *Confitebitur tibi*, id est, & ipse vicissim *confitebitur tibi*, hoc est laudabit te tibique gratias aget *cum benefeceris ei*: sin autem aliquid mali illi euenire

permiseris, continuo blasphemabit te : non enim ex illis est, qui dicunt. Ps. 33. *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo:* vel, Iob. 2. *Dominus dedit Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum.* In Hebræo habetur actiuè, *benedicet,* pro quo habemus in græco, & latino, *benedicetur*: sed idem est sensus. Sic enim legi debent verba Hebraica, *Quia animam eius in vita ipsius benedicet*: ex quo intelligimus, illud, *benedicet*, referri ad Deum, ac per hoc etiam, illud, *benedicetur anima eius*, referri debet ad Deum, vt nos supra exposuimus. Idem autem sensus est, siue legas, *anima eius benedicetur à Deo in vita ipsius,* siue, *animam eius benedicet Deus in vita ipsius.* Quod autem sequitur, *confitebitur tibi, cum benefeceris ei*, in Hebræo legitur, *cum benefeceris tibi:* sed ex literarum similitudine corruptus videtur textus hebraicus : nam Septuaginta
לך Interpretes non legerunt, *lac*, quod est tibi,
לו sed, *lo*, quod est ei, & hoc modo posteriore legitur in omnibus codicibus græcis, & latinis, & est sensus multo facilior, & clarior.

XX. *Introibit vsque in progenies Patrum suorum: & vsque in æternum non videbit lumen.*

Impius in hac vita in luce honorum, & gloriæ viuit, Deo illum beneficijs temporalibus replente, vt vel remuneret aliqua bona opera eius, vel alliciat ad resipiscentiam, & conuersionem. Sed in alia vita *apponitur* (vt scriptura loquitur) *ad patres suos*, vt eos sequatur in supplicijs, quos sequutus est in flagitijs *introibit*, impius videlicet, post hanc vitam, *vsque in progenies patrum suorum*, id est, introibit ad ea loca, ad quæ illum præcessit progenies Patrum suorum, *& vsque in æternum non videbit lumen*, quia iusto iudicio manebit in æternis tenebris, qui nimirum delectatus est luce honorum, & gloriæ temporalis, & lucem gloriæ cœlestis non quæsiuit.

XXI. *Homo cum in honore esset non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.*

Repetit Propheta versiculum duodecimum, tum vt ostendat præcipuam causam miseriæ hominum esse insipientiam; & merito homines plurimos in æternum lumine carituros, atque in tenebris futuros, quia lumine rationis vti non voluerunt: tum etiam, vt non miremur si pauci omnino ænigma propositum in hoc Psalmo intelligant. Id enim accidit, quia *homo* propter peccatum *comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.*

PSALMVS XLIX.

Titulus & Argumentum.

Psalmus Asaph.

IN priore libro Paral. cap 16. legimus, Asaph fuisse Principem cantorum à Dauide constitutum. Vtrum autem ipse Psalmos composuerit, qui inscribuntur nomine eius, an solùm cecinerit, vel canenti præfuerit, non est omnino certum, vt in præfatione diximus. Argumentum Psalmi est duplex Domini aduentus, vnus ad prædicandum, alter ad iudicandum; vnus occultus & in humilitate, alter manifestus & in maiestate. Et quoniam in vtroque aduentu Christus congregat homines, vel ad fidem, vel ad iudicium: rectè Psalmus inscribitur, Asaph, *qui interpretatur* congregans; *Addit, & declarat Propheta, quibus de rebus potissimum reddituri simus rationem in die iudicij: proinde Psalmus vtilissimus est.*

EXPLICAT. PSAL. XLIX.

DEus Deorum Dominus locutus est, & vocauit terram. I.

Incipit à primo aduentu, ac dicit; Dominum locutum esse ore proprio, qui per ora Prophetarum antea loquebatur : & ad concionem suam vocasse non Iudæos tantum, sed *omnem terram*, id est, omnes inhabitan-

bitantes terram: quod per Apostolos suos fecit, siquidem, *in omnem terram exiuit sonus eorum.* Dicitur autem hoc loco Dominus esse *Deus Deorum*, vt intelligamus, Christũ esse Deum verum, veri Dei filium, qui eandem cum Patre diuinitatem habet: vna enim, & sola esse potest vera diuinitas; multi autem sunt Dij, vel per errorem, & existimationem, vt Dij gentium, *qui Dæmonia sunt*, vt dicitur in Psalmo 95. vel per gratiam adoptionis, vt sancti Angeli, & sancti homines; vel per similitudinem, vt Principes, & iudices terræ. Sed omnes isti Dij subiecti sunt vni & soli Deo vero, qui ideo dicitur *Deus Deorum*. Ex Hebræo S. Hieron. vertit; *Fortis Deus Dominus locutus est*; sed voces Hebraicæ vtramque versionem patiuntur, & sensus vtriusque lectionis est verus, ad propositum rerum dicendarum. Nam si respiciamus primum aduentum, Christus Dominus Deum Deorum se ostendit, cum terribilis fuerit Dæmonibus, qui sunt Dij gentium; & ipse per adoptionis gratiam multos fecerit Deos: & ipse idem *fortis Deus fuit*, cum hostem generis humani per crucem deuicerit, & vasa eius diripuerit. Si respiciamus secundum aduentum, *Deus Deorum* rectissimè dicitur, quoniam Iudex Iudicum omnium erit; nec minus proprie conueniet ei titulus *fortis Dei*, cum Diabolum, & omnes asseclas eius, siue Dæmones, siue homines in gehennam verbo detrudet, & vectibus sempiternis portas inferni claudet. Ait igitur, *Deus Deorum Dominus locutus est*, id est, Dominus Christus, qui est Deus Deorum in hunc mundum adueniens, locutus est verba Euangelij sui. *Et vocauit terram*, id est, & ad sermones suos audiendos, terram vniuersam conuocauit, dicens, *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis; & ego reficiam vos*, Matth. 11.

II. *A Solis ortu vsque ad occasum: ex Sion species decoris eius.*

Declarat se per terram, non intellexisse terram Palæstinæ, vel aliquam aliam particularem, sed omnem omnino terram; & simul explicat locum, vnde Dominus loqui cœpit. Cœpit enim ex Sion, siue ex Hierusalem, iuxta illud Isaiæ 2. *de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem*, & illud Luc. vlt. *Oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pænitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma. A solis ortu*, inquit, *vsque ad occasum*, vocauit terram, id est, omnes homines, qui habitent terram, à principio vbi Sol oritur, vsque ad finem, vbi Sol occidit. *Ex Sion species decoris eius*, id est, locutus est Dominus & vocauit terram ex Sion, quæ est species decoris eius, id est, ex Sion orta est prædicatio Euangelica, quæ est species decoris eius. Porro species decoris significat speciem pulcherrimam, siue perfectam pulchritudinem, vt magis sonant verba Hebraica. Erat autem Hierusalem, iuxta priorem sensum, *perfecti decoris*, vt dicitur Thren. 1. quia erat ciuitas nobilissima, antiquissima, frequentissima, ornata sede regia, & pontificia, nec non tabernaculo, arca fœderis, & cæteris, quæ eam caput Religionis, & Regni faciebant: vnde etiam typus erat cælestis, ac diuinæ ciuitatis. Sed, iuxta posteriorem sensum, erat Euangelica prædicatio perfecti decoris, quia continebat mysteria redemptionis, notitiam sanctissimæ Trinitatis, sacramenta Efficacissima, legem perfectam, & innumerabilibus signis, & prodigijs comitata veniebat; atq; audientes, & credentes renouabat, & iustificabat; & ex ima terra ad summum cœlorum exaltabat.

Deus manifeste veniet: Deus noster, & non silebit. III.

Hic iam prædicit secundum aduentum, quasi dicat, Deus Deorum venit, & vocauit terram, sed occulte venit, quia in forma serui, in humilitate, in mansuetudine, vt esset locus redemptioni per passionem, & mortem, sed postea *manifeste veniet* in potestate, & maiestate magna, non in præsepi speluncæ, sed in nubibus cæli; non cruci affixus inter latrones, sed in sede Iudicis

cum omnibus Angelis suis. Neque solum manifeste veniet, sed etiam *non silebit*, sicut in primo aduentu, quando vt agnus mansuetus ductus ad occisionem non aperuit os suum: & sicut hoc tempore silet, dum peccata fieri videt, & tacet, sed veniet cum tuba, & clamore horribili, *Media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit*, Matth. 25. *Et mittet Angelos suos cum tuba, & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis*, Matth. 24. &, *Ipse Dominus in iussu, & voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo* 1. Thess. 4. &, *In nouissima tuba, canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti*, 1. Cor. 15. In Hebręo prima illa verba, *Deus manifeste*, coniunguntur cum versu superiore, hoc modo, *Ex Sion species decoris eius Deus manifestabitur*: & deinde subiungitur nouus versiculus, *Veniet Deus noster & non silebit*. Sed non tenemur sequi distinctionem Hebraicam, quæ à Rabinis excogitata est: illud autem verbum, *manifeste*, in textu Hebraico ambiguum est, vt possit esse aduerbium, manifeste; & verbum, manifestabitur, proinde non errauerunt LXX. Interpretes, qui per aduerbium expresserunt. Quod si Rabini contendant, vocem Hebraicam, *hophiag*, non posse accipi aduerbialiter, dicemus. LXX. Interpretes reddidisse non verba, sed sensum, idem enim est, Deus manifeste veniet, Deus noster, & non silebit: &, Deus manifestabitur, veniet Deus noster, & non silebit.

הופיע

IV. *Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida.*

Hæc accipiuntur communiter pro conflagratione mundi, id est, eorum omnium, quæ sunt in terra, ciuitatum videlicet hortorum, vinearum, palatiorum, animantium, & similium rerum corruptibilium, de quibus dicit S. Petrus in epist. 2. cap. 3. *Aduenit autem dies Domini, vt fur, in qua cæli magno impetu transient, elementa vero calore soluentur, terra autem, & quæ in ipsa sunt opera, exurentur*: de qua conflagratione disputat S. Augustinus lib. 20. de ciuit. Dei cap. 18. & Scholastici in 4. Sentent. dist. 47. sensus igitur est. *Ignis in conspectu eius exardescet*, qui exuret omnia, quæ in terris inueniet. *Et in circuitu eius tempestas valida*, id est, commotio maxima ex omni parte mũdi, tum in terra, tum in mari, tum in aere, tum in cęlo, *arescentibus hominibus præ timore, & expectatione, quæ superuenient vniuerso orbi*. vt ait B. Lucas c. 21. Tamen S. August. hunc locum Psalmi exponens, per ignem, intelligit iudicium diuinum per tempestatem vero ventum separantem grana à paleis, id est, discretionem bonorum à malis. Alij non male per ignem, & tempestatem, describi volunt iram Iudicis æterni, cum qua adueniet in nouissimo die, vel certe hæc omnia signa esse maiestatis Dei omnipotentis: nam, & quando descendit Deus in monte Sinai daturus legem, mons totus ardere videbatur, & audiebantur tonitrua, & conspiciebantur fulgura, & omnino tempestas ingens, & terror maximus, Exod. cap. 19.

Aduocabit cælum desursum, & terram discernere populum suum. V.

Describit frequentiam eorum, qui in illo quasi theatro intererunt, atque ad spectaculum omnium maximum conuenient. *Aduocabit*, inquit, *cælum desursum*, id est, ex parte mundi superiore aduocabit Iudex ipsum cælum, id est, omnes Angelos cæli habitatores: sic enim Dominus ait Matth. 25. *Cum venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes Angeli eius cum eo*. Ex parte inferiore aduocabit terram, id est, omnes homines qui ab initio mundi vsq; ad finem: per successores generationum incoluerunt terram. Aderunt ergo omnes Angeli, & omnes homines. Aduocabit autem hunc tam magnum conuentum, *discernere populum suum*, id est, ad iudicandum populum suum, & segregandos electos à reprobis: nam, vt dicitur Matth. 13. *In consummatione seculi exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum*. Et Matth. 25. *Separabit oues ab hœdis*, id est, ea facilitate Iudex cœlestis secernet omnes electos ab omnibus reprobis, quamuis prope innumerabiles sint

fu-

futuri, qua pastor separare potest paucas oues à paucis hœdis. Alij existimant aduocari cœlum & terram in testes diuinæ sententiæ, tanquam immobilis, quomodo alibi sæpe in diuinis literis. Prior expositio est S. Augustini, posterior S. Ioannis Chrysostomi, quem sequuntur Theodoretus & Euthymius. Vtraque est vera, & vna alteri non repugnat.

VI. *Congregate illi sanctos eius, qui ordinant testamentum eius super sacrificia.*

Quamuis omnes omnino homines ad iudicium vocandi sint, tamen peculiari ratione iudicium ad fideles pertinebit, *qui* enim *non credunt, iam iudicati sunt*, Ioannis 3. vnde etiam Matth. 25. soli fideles iudicandi introducuntur, & de operibus, non de fide discutiuntur. Itaque nomine Sanctorum intelligendi sunt fideles, qui ad populum Dei pertinent, qui per circumcisionem olim Deo consecrabantur, & nunc per baptismum consecrantur: sic Dauid in Psalm. 85. dicit: *Custodi animam meam, quoniam sanctus sum*, & Apostolus in epistolis suis omnes Christianos vocat sanctos. Alloquitur igitur Angelos, & dicit: *Congregate illi sanctos eius*, id est, adducite ad iudicium populum Dei peculiarem, quem sibi per sacramenta sanctificauit: quod enim id per Angelorum ministerium faciendum sit, perspicuum est ex cap. 13. Matthæi: *Exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum:* & cap. 24. *Et mittet Angelos suos cum tuba, & congregabunt electos eius.* Quod sequitur: *Qui ordinant testamentum eius super sacrificia*, est declaratio vocis *Sanctorum*, illi enim dicuntur Sancti, qui ordinant testamentum super sacrificia: quæ sententia clarior est in textu Hebraico, vbi ad verbum legitur: *Qui feriunt pactum eius super sacrificio*, id est, qui pactum cum Deo faciunt, vt sint populus eius, & ipse sit Deus eorum, quod pactum est super sacrificio, id est, super cultu diuino, qui præcipue in sacrificiis offerendis consistit. Lectio nostra est paulo obscurior, sed eundem sensum facit: nam per testamentum intelligitur pactum, & per ordinare significatur disponere. Disponere testamentum, & ferire pactum, idem sunt, vt perspicuum est ex variis locis Scripturæ, sed præcipue ex lib. 1 Machab. cap. 1. *Eamus, & disponamus testamentum cum gentibus, quæ circa nos sunt: nam ex quo recessimus ab eis, inuenerunt nos multa mala*, igitur sensus huius versiculi est, congregandos esse ad iudicium sanctos Dei, id est, homines Deo dicatos, *qui ordinant testamentum eius super sacrificia*, id est, qui testamentum disponunt, & pactum feriunt cum Deo, vt ipsi colant Deum sacrificiis, & Deus sit eorum Deus, eosq; beneficiis semper afficiat. In Hebræo codice habetur pronomen primæ personæ, hoc modo: *Congregate mihi sanctos meos, qui feriunt pactum meum super sacrificio.* Sed LXX. Interpretes in omnibus his vocibus legerunt literam *vau*, vbi nunc est litera *iod*, facile autem fuit, mutari literam vau, in literam iod; cum non differant, nisi quod vna est paulo longior altera: posita autem in textu litera vau, efficitur pronomen tertiæ personæ, & recte Septuaginta verterunt, *Congregate illi, & sanctos eius, & testamentum eius.*

VII. *Et annunciabunt cœli iustitiam eius, quoniam Deus Iudex est.*

Congregatis omnibus ad iudicium, tum demum *annunciabunt cœli iustitiam eius*, id est, de cœlo proferetur sententia in bonos & malos, & inde apparebit omnibus quanta sit iustitia Dei, quæ nunc sæpe non apparet, cum permittente Deo iusti opprimantur ab iniquis: tunc igitur annunciabunt cœli iustitiam eius, quia de cœlo veniet, qui iustissime iudicabit, & in cœlo aereo sedens sententiam iustissimam proferet, & totum cœlum, id est, omnes cœlites assensu & laudibus confirmabunt iustam sententiam, ac dicent: *Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.* Neque poterit esse falsa hæc cœli annunciatio, *quoniam Deus Iudex est*, id est, quoniam, qui iudicabit, Deus est, in quem iniustitia cadere non potest.

VIII. *Audi populus meus, & loquar: Israël, & testificabor tibi, Deus Deus tuus ego sum.*

Transit nunc Propheta ad eruditionem populi, ac docet quæ sit futura materia iudicij, id est, quibus de rebus reddenda sit ratio in iudicio, vt vnusquisque parare se possit. Atque vt admonitio maiorem fidem habeat, Deum ipsum loquentem, & paterne admonentem inducit: *Audi,* inquit Deus, *populus meus, & loquar:* nisi enim audieris, non tibi loquar, sed aliis, qui habent aures audiendi: nam non sine causa Dominus in Euangelio Matthæi 11. & alibi sæpe dicit: *Qui habet aures audiendi audiat:* sicut enim qui surdi sunt, habent aures ad ornamentum corporis, sed non ad audiendum: sic etiam qui mentem habent, sed non attendunt ad doctrinam Dei, habent aures interiores, quasi non haberent. Oportet igitur attente cogitare & considerare quid dicat Deus, si volumus, vt nobis loquatur. Explicat deinde clarius, dum addit: *Israël, & testificabor tibi*, id est, audi populus meus Israël, & loquar testificando, & notum faciendo tibi, quod tua maxime interest. Per Israëlem autem non intelligitur solum populus, qui secundum carnem ab Israële descendebat, sed etiam populus Christianus, qui fidem Israëlis imitatur. Imo hic maxime per Israëlem intelligendus est, cum Apostolus dicat Roman. 9. *Non omnes, qui ex Israël, hi sunt Israëlitæ, neque omnes qui semen Abrahæ, hi filij: sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine.* Quod autem sequitur: *Deus Deus tuus ego sum*, est ratio cur nos oporteat audire, quia videlicet qui loquitur, est Deus, & peculiariter Deus noster: ac per hoc certo scimus, illum scire, & velle nobis vtilissima præcepta tradere: nam si Deus est, omnia nouit, si noster est, amat nos, ac propterea vult vtilia nos docere.

IX. *Non in sacrificiis tuis arguam te: holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.*

Summa doctrinæ diuinæ est, Deum non requirere à nobis munera, qualia sacrificia sunt, quasi illis indigeat, vel quasi hæc illi præcipue placeant: sed requirere internas virtutes, fidem, spem, dilectionem, obedientiam, propter quas virtutes munera placent, & sine quibus non placent. Id conforme est verbis Samuel. 1. Regum 15. *Numquid vult Deus holocausta & victimas, & non magis vt obediatur voci Domini?* & Isaiæ c. 1. *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum dicit Dominus? plenus sum,* &c & infra: *Lauamini, mundi estote,* &c. & Christi ipsius Matth. 23. *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia decimatis mentam, & anethum & cyminum, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudicium, misericordiam & fidem.* Et denique ipsius Dauidis Psal. 50. *Si voluisses sacrificium dedissem vtique, holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies.* Ait igitur: *Non in sacrificiis tuis arguam te,* id est, non accusabo vel damnabo te in iudicio, quod pauca mihi sacrificia obtuleris; deinde reddit huius rei multas rationes, quarum prima est in secunda parte huius versiculi, quia videlicet satis multa holocausta sibi quotidie offerebantur: nam cum dicit, *Holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper:* illud *autem,* ponitur pro *enim*; nam in Hebræo est particula, *&*, quæ frequentissime ponitur pro *enim.* Sensus igitur est, non arguam te de defectu sacrificiorum, quoniam holocausta tua semper inueniuntur in altari meo.

Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. X.

Quoniam meæ sunt omnes feræ syluarum, iumenta in montibus & boues. XI.

Cognoui omnia volatilia cœli, & pulchritudo agri mecum est. XII.

Hæc est secunda ratio, cur Deus non magnopere requirat nostra sacrificia, quoniam ipse est rerum omnium Dominus, & ideo si velit oues, aut boues, aut aues, aut aliquid aliud, nullo negocio potest habere, cum ipse omnia

omnia nouerit, omnia possideat. *Non accipiam*, inquit, *de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos*, id est, non opus est mihi, si velim vitulos, aut hircos, vt illos tibi eripiam, vel à te petam. *Quoniam meæ sunt omnes feræ syluarum*, id est, mea sunt omnia animantia syluestria, vt cerui, capræ, apri, & similia. *Iumenta in montibus, & boues*, id est, mea sunt etiam omnia animalia, quæ pascuntur in montibus, vt oues, capræ, arietes, hirci, boues & vituli. *Cognoui omnia volatilia cœli*, id est, non solum animalia quadrupedia mea sunt, sed etiam omnes volucres cœli, quos ego noui vbi sint, & ad quid prosint. *Et pulchritudo agri mecum est*, id est, non solum animalia, sed etiam omnes fructus terræ, ex quibus agri pulchri & diuites redduntur, apud me sunt, ad ius meum pertinent, & omnibus vti possum, vt mihi placet: vel apud me est, id est, omnis perfectio agri, cum omnibus frugibus, arboribus, animantibus, fontibus, & cæteris rebus, mecum est ab æterno eminenter in essentia mea consistens, vt mihi opus non sit ad ista exteriora descendere. In Hebræo pro illa voce, *iumenta*, est vox, *behemoth*, quæ vox significat animalia generatim, & non sola iumenta proprie dicta: nam Psal. 8. eadem vox habetur, vbi noster Interpres vertit, *pecora campi*: & Psal. 148. vbi legimus, *vniuersa pecora*, eadem etiam vox reperitur. Illud autem, *in montibus, & boues*, ex Hebræo verti posset, *in montibus mille*: nam vox Hebraica, *eleph*, quæ hic habetur, significat & *bouem*, & *mille*. Itaque LXX. Interpretes non male verterunt, *boues*, quamuis S. Hieronymus verterit, *millium*: sed vtraque lectio verum sensum habet: nam secundum lectionem S. Hieronymi sensus est, Dei esse animalia innumerabilia, quę in montibus mille, id est, plurimis inueniuntur. Secundum lectionem Septuaginta, sensus est, Dei esse animalia, quæ libere vagantur in montibus; & etiam boues, qui in præsepibus detinentur: & quoniam in textu Hebraico, vt nunc legitur, illud, *in montibus*, regit post se genitiuum, & legi debet, *in montibus bouis*; quæ verba non videntur aptum sensum reddere, suspicor

בהמות

אלף

בהררי אלף
בהרר ואלף

LXX. Interpretes non legisse, *beharere heleph*, *in montibus bouis*: sed, *beerer veeleph*, *in monte, & bos*, vnica litera paululum immutata, id est, *iod* mutata in *vau*, quæ sunt literæ simillimæ, quod facile contingere potuit vitio librariorum: sed explicandi gratia Septuaginta posuerunt numerum multitudinis pro singulari, & pro, *in monte, & bos*, posuerunt, *in montibus, & boues*. Illud autem, *cognoui omnia volatilia cœli*, S. Hieronymus ex Hebræo vertit, *cognoui omnes aues montium*: & vere vox Hebræa non cœlum, sed montes significat, neque est similitudo literarum inter vocabula, vt errorem librariorum suspicari possimus. Sensus tamen idem est, nam *volatilia cœli, & aues montium*, idem sunt, dicuntur enim volatilia cœli, quia per cœlum aëreum discurrunt, & aues montium, quia in arboribus montium, vt plurimum nidificant. Illud denique, *& pulchritudo agri*, vertitur à S. Hieronymo, *& vniuersitas agri*: vox autem Hebraica, *ziz*, est omnino ambigua, nam Septuaginta hoc loco reddiderunt, *pulchritudo*, in Psal. 79. reddiderunt eandem vocem, *singularis ferus*, Isaiæ 66. eandem vocem transtulerunt, *introitus*, Sanctus autem Hieronymus hoc loco reddidit, *vniuersitas*: in Psalm. 79. *Omnes bestiæ*, Isaiæ 66. *omnimoda*, in hac tanta varietate tutissimum est auctoritatem LXX. Interpretum sequi, à quibus quoad sensum, S. Hieronymus non dissentit. Siquidem pulchritudo agri ex vniuersitate agri, id est, ex vniuersis fructibus agrorum consurgit.

זיז

Si esuriero, non dicam tibi: meus est e- XIII.
nim orbis terræ, & plenitudo eius.

Numquid manducabo carnes tauro- XIV.
rum? aut sanguinem hircorum potabo?

Hæc est tertia ratio, cur Deus non requirat nostra munera propter suam necessitatem, vel vtilitatem; quia videlicet non esurit, neque sitit: & consequenter non calet, neque

neque friget, neque vlla re indiget: & si indigeret, omnia illi præsto essent, quia Dominus est omnium rerum. *Si esuriero*, inquit, *non dicam tibi*, vt cibum videlicet mihi prouideas: *quia meus est orbis terræ, & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum? aut sanguinem hircorum?* id est, non vescor ego eiusmodi rebus, qui substantia sum spiritualis & immortalis.

XV. *Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altißimo vota tua.*

XVI. *Et inuoca me in die tribulationis, eruam te, & honorificabis me.*

Docuit hactenus, non esse spem ponendam in externis sacrificiis, quasi illa sine interiori cognitione & amore sufficiant: nunc docet, in internis actibus virtutum consistere sacrificium, quo delectatur Deus, & quod nos in Iudicio vltimo securos præstare poterit. Sed obseruandum est, aliud esse laudem Dei, aliud sacrificium laudis. Potest enim laudari Deus ab iis, qui labiis solis Deum honorant, sed non potest sacrificari laus, nisi ab iis, qui in ara cordis, & cum igne charitatis thus laudis offerunt, id est, nisi ab iis, qui credunt, & aliquo modo apprehendunt Deum esse summum bonum; quiq; Deum sic creditum & cognitum toto corde diligunt, & tanquam pulcherrimum, optimum, sapientissimum admirantur & laudant. Itaque sacrificium laudis, signum & effectus est cognitionis & amoris: & quia Beati in cœlo semper Deum vident & amant, ideo de illis dicitur Psal. 83. *Beati qui habitant in domo tua Domine in secula seculorum laudabunt te.* Ait igitur: *Immola Deo sacrificium laudis*, id est, non solis labiis, sed ex intima cognitione & amore Deum lauda. *Et redde Altissimo vota tua*, id est, posteaquam Deum, vt est in se, laudasti, respice illum, vt est auctor & fons omnium bonorum tuorum, qui ex te nihil es, & redde illi gratiarum actionem, & solue tributum obedientiæ, quod est præcipuum votum inter omnia vota tua: hoc enim promisisti, cum ad populum & familiam eius admissus es, & hoc ipse requirit magis, quam externa sacrificia: *melior enim est obedientia, quam victima*, vt dicitur 1. Regum c 15. Denique *inuoca me in die tribulationis*, id est, sicut in die prosperitatis agnoscere debes omnia bona tua, à me fonte bonorum omnium descendere; sic etiam in die tribulationis ad me confugere, & in me spem tuam totam collocare debes; ego enim *eruam te* de omni tribulatione, *&* tu vicissim *honorificabis me* sacrificio laudis & gratiarum actionis.

Peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? XVII.

Post instructionem iustorum, pergit Psalmus ad eruditionem iniquorum, sed fidelium. *Peccatori*, inquit, *dixit Deus*, id est, peccatorem Deus per me admonitum voluit, *quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?* id est, quare profiteris te scire legem meam, vt enarres præcepta mea, in quibus omnis iustitia continetur, & profiteris etiam ad te pertinere testamentum, siue pactum meum, dum te filium Abrahæ esse gloriaris; cum neque legem meam serues, neque pactum custodias, neque vestigia Abrahæ imiteris?

Tu vero odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum. XVIII.

Describit primum interna vitia iniquorum, deinde in sequentibus versiculis enumerat peccata operis & oris. *Tu* inquit, *odisti disciplinam*, id est, auersaris omnino eruditionem diuinæ legis. *Et proiecisti sermones meos retrorsum*, id est, & factus es quasi oblitus esses præcepta mea, eaq; post tergum haberes.

Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas. XIX.

Ex obliuione & odio diuinæ legis nascuntur peccata operis, qualia sunt furta & adulteria, quo nomine fornicationes quoque intel-

intelliguntur. Sunt autem hæc duo peccata frequentissima, quæ ex auaritia & luxuria oriuntur: ideo horum duorum meminit Propheta: dicit autem, *Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas*, & non dicit, *furabaris*, vel *fornicabaris*, quoniam minus est furari, vel mœchari, quod occulte & libidine stimulante fieri solet, quam cum furibus concurrere, vel cum adulteris portionem ponere, quia ista fiunt palam, & prompte, & ex animi peruersitate potius, quam ex inopia vel libidine.

XX. *Os tuum abundauit malitia, & lingua tua concinnabat dolos.*

Transit ad peccata oris, ac dicit, *os tuum abundauit malitia*, id est, abundanter ex ore tuo, tanquam ex fonte scaturiuit maledicentia: nam verbum Hebraicum, *scialach*, significat *dimittere*, quasi dicat, dimisisti linguam tuam quasi ruptis habenis in omnem maledicentiam: sed LXX. Interpretes declarauerunt metaphoram. *Et lingua tua concinnabat dolos*, id est, loquebaris apposite ad fallendum adhibens artificium dissimulationis, vel mendaciorum.

שלח

XXI. *Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum: hæc fecisti, & tacui.*

Addit ad peccatum oris, quod non solum aduersus extraneos, sed etiam proprios fratres per linguam deliquerit. *Sedens*, inquit, *aduersus fratrem tuum loquebaris*, id est, non obiter, & per iram, sed sedens ociosus, & pacato animo, studiose, & longo tempore detrahebas fratri. *Et aduersus filium matris tuæ*, id est, aduersus eundem fratrem scandalum ponebas calumnias struendo, vnde ille offenderetur, & ruinæ occasionem haberet, in textu Hebraico habetur vox *dophi*, quæ proprie *opprobrium*, siue probrum, aut conuicium significat. Sed LXX. Interpretes *scandalum* verterunt, aut quia vox illa scandalum etiam significat, aut quia probrum iactatum in alium, scandalum illi fit. Quod sequitur, *Hæc fecisti, & tacui*, apud Hebræos ad sequentem versiculum pertinet. Sed non est magnifacienda interpunctio Hebraici textus, cum à Rabinis excogitata sit: significant autem illa verba Deum hoc tempore omnia videre, sed non omnia statim punire, vt det locum pœnitentiæ. Itaq; videt, & tacet, ac si non videret: cæterum veniet breui dies iudicij, in quo, vt supra dictũ est, vers. 3. *Deus manifeste veniet, & non silebit*; & hoc idem subiungit, cum ait:

דפי

Existimasti inique, quod ero tui similis, arguam te, & statuam contra faciem tuam. XXII.

Dum sine timore Dei peccant impij, videntur existimare Deo non displicere peccata: sed in Iudicio intelligent quod in hoc Psalmo dicitur, *Existimasti*, inquit, *quod ego essem tui similis*, id est, quod iniquus essem, & peccatorum amicus, sed non ita est; imo *arguam te* in die iudicij, *& statuam contra faciem tuam* peccata tua, id est, faciem, vt videas grauitatem, & multitudinem peccatorum tuorum, & negare non possis sententiam contra te latam esse iustissimam. In Hebræo habetur, Statuam te contra faciem tuam, sed idem est sensus: nam *statuam te contra faciem tuam*, nihil est aliud, nisi statuam vitam tuam, actiones tuas, peccata tua, ante oculos tuos: vt non possis ea non videre.

Intelligite hæc, qui obliuiscimini Deum, ne quando rapiat, & non sit qui eripiat. XXIII.

Hæc exhortatio est Prophetæ ad impios, qui obliuiscuntur Deum esse Iudicem iustum, & omnipotentem; vt intelligant, attenta consideratione recogitantes, quæ dicta sunt. *Ne quando Deus rapiat eos*, dum nihil minus cogitant, & ad iudicium adducat, & pro meritis damnet; & non sit, qui de manu eius eripere possit. In Hebræo habetur in prima persona, *ne quando rapiam*,

& secundum hanc lectionem continuantur verba Dei : sed LXX. Interpretes videntur legisse in tertia persona : & sensus est idem.

XXIV. *Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter quo ostendam illi salutare Dei.*

Concludit Deus verba sua docens, viam salutis ad vnum sacrificium laudis reduci, ita vt illi in die iudicij salui futuri sint, qui hoc sacrificium iugiter obtulerint; illi reprobi; & condemnandi, qui hoc sacrificium offerre neglexerint. *Sacrificium laudis*, inquit, *honorificabit me, & illic iter quo ostendam illi salutare Dei*, id est, qui sacrificauerit laudem mihi, ille mihi acceptus erit, nam ab eo me honorificatum esse confitebor, & illic, id est, in eo sacrificio, *iter erit*, ad salutem: nam per illud iter perueniet ad locum, *in quo ostendam illi salutare Dei*, diuinam videlicet, plenam, atq; perfectam salutem. In Hebræo est

שָׁם vox ambigua, *sam*, quæ significat, illic, si le-

שָׂם gatur cum puncto in dextro cornu; vt LXX. Interpretes legerunt : sed si legatur cum puncto in sinistro, vt S. Hieronymus legit, significat *posuit*, siue *disposuit*: sed in re ambigua non est, quod à communi, & recepta lectione recedamus. At vnde est, quod summa salutis ponitur in oblatione sacrificij laudis? S. August. respondet, ex eo esse, quod nemo vere laudat Deum nisi pius sit; impij enim si verbis laudant, vita non laudant; ac per hoc non vere laudant, cum verbis eorum vita contradicat. Potest etiam dici, vt nos supra monuimus, *sacrificium laudis*, non esse simplicem laudem, sed laudem ex ara cordis, & igne charitatis procedentem : quare cum sacrificium laudis includat charitatem, & sit inchoatio sacrificij, siue officij, quod in secula seculorum in cœlo à beatis omnibus exercetur, mirum non est, si in eo summa salutis includitur.

PSALMVS L.

Titulus, & Argumentum.

In finem Psalmus Dauid, cum venit ad eum Nathan Propheta, quando introiuit ad Bethsabee.

Titulus docet, qua occasione compositus fuerit Psalmus iste à Dauide : historia vero fusius narratur lib. 2. Reg. cap. 12. summa historiæ hæc est. Dauid ex palatio suo vidit mulierem formosissimam, nomine Bethsabee, se lauantem captus amore, adulterium cum ea commisit: quod vt facilius colaretur, maritũ eius Vriam neci dedit; sic viduam coniugio sibi copulauit, & filium ex ea suscepit: postea Dei monitu venit Nathan Propheta ad Dauidem, eumq; de perpetrato flagitio, & cæde corripuit. Dauid in se reuersus pœnitentiam serio egit atq; hunc Psalmum, in quo peccatum suum deflet, ea occasione composuit. Sensus igitur tituli hic est, Psalmus in finem *vsq; mundi canendus, quem Dauid composuit*, quando venit ad eum Nathan Propheta, *qui tunc ad eum increpandum venit*, quando intrauit idem Dauid ad Bethsabeam *vxorem Vriæ, atq; adulterium cum ea patrauit. Ad hunc titulum pauca quædam annotanda videntur circa personas, quæ in eo nominantur, videlicet Dauidem, Nathan, & Bethsabeam. Primo peccatum Dauidis iustis hominibus magnum timorem incutere posse : si enim tantus amicus Dei tam facile corruit, quis nõ timebit casum? Secundo eiusdem Dauidis pœnitentiam omnibus peccatoribus spem salutis adferre: peccatum enim eius omni ex parte grauissimum fuit, & tamen per veram pœnitentiam facile inuenit indulgentiam. Tertio, Nathan fuisse quidem Prophetam, sed Dauide inferiorem, non solum dono prophetiæ, sed etiam potestate, sapientia, alijsq; donis Dei : & tamen placuisse Deo, vt is Dauidem corriperet, & ad pœnitentiam adduceret. Quo exemplo admonentur homines magni, vt non contemnant ministros Verbi Dei, sed ad eos audiendos accedant etiamsi sint ipsi forte sapientiores, & maiores*

res illis. Quarto, hinc cognosci, quantorum malorum causa sit pulchritudo mulieris cum imprudentia & facilitate coniuncta. Si enim Bethsabea mulier speciosissima in loco vnde videri posset, corpus suum non nudasset; aut nō tantæ facilitate Dauidi consensisset, certe vir tantus in tam grauia scelera non cecidisset. Quinto, Nathan non intrasse ad monendum Dauidem statim post ingressum eius ad Bethsabea, vt titulus indicare videtur, sed multo postea: iam enim natus erat filius Dauidi ex Bethsabeæ, quando venit Nathan. Itaque quod dicitur in titulo intelligitur potius de occasione, quam de tempore: & sensus est, Psalmū scriptum esse, quando Nathan intrauit ad Dauidem ex occasione, quia intrauerat Dauid ad alienam coniugem, nomine Bethsabeam.

EXPLICAT PSAL. L.

I. *MIserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam.*

Incipit Propheta Psalmum ab oratione, qua remissionem peccati petit; & simul explicat primam rationem, qua mouetur ipse ad petendum; & Deum moueri posse credit ad indulgendum; alias deinde rationes in sequentibus versiculis explicaturus. Ait igitur, *Miserere mei Deus*; miserum se agnoscit, & confitetur Dauid ob iniquitatem admissam, quamuis alioqui naturæ, & fortunæ bonis omnibus abundaret; vt è contrario beatos dicere solet eos, *qui timent Dominum*, non qui diuitiis, aut honoribus abundant: ex quo intelligimus, quam peruerse de miseria & felicitate iudicent filij huius seculi. Addit, *secundum magnam misericordiam tuam*, quasi dicat, ideo misericordiam tuam implorare audeo, quia miser sum: misericordia enim miseriam respicit, vt eam tollat: quamuis autem in Hebræo codice non sit vox ila, *magnam* tamen LXX. Interpretes eam vocem in sua versione posuerunt, vel quod in codicibus Hebraicis emendatioribus illam inuenerint: vel quod hunc locum voce illa addita explicare voluerint. Vocatur autem *magna misericordia* qua peccata remittuntur, tum quia peccatum magna miseria est, tum quia comparatione huius misericordiæ, parua misericordia dici potest ea, per quam Deus bona temporalia tribuere solet: bona enim temporalia Deus inimicis etiam suis, atque iis, quos in fine reprobaturus est, præbet; gratiam vero remissionis peccatorum illis tantum donat, quos in filios, & hæredes æterni Regni adoptare dignatur. Dauid igitur non contentus parua illa misericordia, qua Regni gloriam, & opes copiosas; ac filiorum multitudinem, & victoriam de hostibus, atque alia id genus acceperat, petit *misericordiam magnam*, quam in peccatorum remissione, & gratiæ restitutione positam esse sciebat.

Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. II.

Idem repetit, & declarat: quod enim dixit: Miserere mei, declarat, dicens, *Dele iniquitatem meam*; & quod ait, *secundum magnam misericordiam tuam*, declarat, cum dicit, *secundum multitudinem miserationum tuarum*. Sed ordinem Prophetæ non inuertamus; ipse enim eleganter in hoc secundo versiculo incepit ab eo, quod erat postremum in primo versiculo, vt hac varietate pulchriorem Psalmum efficeret. *Illæ igitur voces, secundum multitudinem miserationum tuarum*, explicant quid sit magna misericordia Dei, quæ filiis dilectis exhibetur. Significat autem multitudo miserationum affluentiam pietatis Dei: nam vox Hebraica, vt notauimus in 1. vers. Psal. 17. significat proprie paternum, ac tenerum amorem, quem Scriptura explicare solet, per *viscera misericordiæ*. Ecclesia quoque rectissime id expressit in collecta Dominicæ XI. post Pentecosten, cum ait, *Qui abundantia pietatis tuæ, & merita supplicium excedis & vota*, Vere enim pietas diuina tanta est, vt multo plus donet non solum quam mereamur, sed etiam quam optare audeamus. Quod ostendit etiam Dominus in para-

bola de filio Prodigo. Luc. 15. Pater enim filium pęnitentem; non solum admisit ad gratiam sed etiam continuo amplexatus, & osculatus est, & iussit illi dari stolam primam, & annulum preciosum, & occidi in gratiam eius vitulum saginatum, ac denique tanta signa beneuolentiæ erga filium, qui vniuersa bona sua dissipauerat, ostendit, vt plura non posset erga eum, qui victor ac triumphator de hostibus rediisset. Quod sequitur *Dele iniquitatem meam*, refertur tum ad reatum; tum ad maculam peccatorum: sciebat enim Dauid ex actione peccati relinqui in anima reatum mortis æternæ, qui scribitur in conscientia, & maculam priuationis gratiæ, quæ reddit animam deformem, tenebricosam, Deo inuisam, ad vtrumque refertur vocabulum delendi: nam Scripturæ deleri solent, cum remittitur debitum, & maculæ etiam delentur, cum abluitur quod maculatum erat. Petit igitur Dauid, vt Deus non agat secum ex rigore iustitiæ, sed ex paterna misericordia remittat debitum peccati, & lauet maculam, restituendo nitorem gratiæ.

omnes infirmitates tuas. Et hoc loco posteaquam petiit deleri peccatum suum, & audiuit à Nathan Propheta, *Deus transtulit peccatum tuum, non morieris*, iterum petiit lauari, & mundari, id est, magis, & magis iustificari per maiorem gratię infusionem, vt malis habitibus sublatis, & concupiscentia mortificata, anima candidior & pulchrior fiat, & per hoc etiam ad resistendum tentationibus fortior. *Amplius*, inquit, *laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me*, id est, spero peccatum meum per gratiam tuam esse deletum, & animam meam lotam, & mundatam à reatu, & macula per actionem peccati contractam, sed cupio, & peto iterum, atque iterum lauari per gratiæ incrementum, vt anima mea candidior, & fortior euadat. Posset etiam simplicius exponi, vt hæc secunda petitio pertineat ad magnitudinem peccati declarandam, quasi dicat, si macula peccati mei leuis esset, sufficeret simplex ablutio, sed quia macula ingens, & multiplex est, ideo multum, valde, amplius atque amplius lauari desidero, vt tantæ maculæ vestigium nullum supersit.

III. *Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me.*

Post culpam remissam, & gratiam restitutam, adhuc remanent in homine mali habitus vitiorum, & ipsa concupiscentia carnis, quæ hominē reddunt infirmum, & debilem; quales sunt qui recens ex graui morbo conualuerunt: & quidem mali habitus paulatim exterminantur exercitatione virtutum: concupiscentia vero potest quidem minui, sed ordinarie non eradicatur, nisi in morte: quamuis autem ad vitiorum exterminationem, & concupiscentiæ diminutionem multum valeat studium, & diligentia nostra: tamen præcipuæ partes sunt gratiæ Dei, sine qua nihil possumus, & cum qua omnia possumus. Ideo Propheta Dauid, qui hæc nouerat omnium optime, in Psal. 102. scripsit, *Benedic anima mea Domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius, qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat*

IV. *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper.*

Hæc est secunda ratio, vnde persuadere Deo conatur, vt indulgeat peccanti: quia videlicet confitetur peccatum suum, & illud in se punit continua cogitatione; & recordatione. Ignosce inquit; *quia ego peccatum meum agnosco*; non excuso, non nego, nec solum agnosco; sed perpetuo de illo cum dolore animi cogito: nam *contra me est semper*, id est, in conspecto meo positum, me quasi iaculum fodere, & cruciare non cessat. Hoc exemplum imitari debemus, qui Psalmos Pœnitentiales recitamus, vt vere dicere possimus, *peccatum meum contra me est semper*, quod fiet si peccatum semel admissum, & per gratiam Dei forte deletum, in memoria nostra viuat, & ingratitudinis nostræ erga tam magnum

gnum benefactorem nos semper admoneat.

V. *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.*

Tertia hæc est ratio, cur à Deo indulgentiam postulet: quoniam non alium Iudicem timet. *Tibi*, inquit, *soli peccaui*; non dicit, cōtra te solum peccaui: peccauerat enim etiam contra Vriam, quem occiderat, & contra Bethsabeam, quam adulterauerat, & contra populum quē scandalizauerat; sed dicit, *Tibi soli peccaui*, nimirum vt Iudici, apud quem solum conuinci poterat: nam nec alium Iudicem habebat, & si habuisset conuinci non potuisset; quoniam factum erat sine teste; & quamuis ex suspicione fama peccati manasset in vulgus, tamen legitime peccatum probari non poterat; sed apud Deum Iudicem conuictus erat, tum quia Deus viderat, tum quia conscientia ipsius testis erat apud Deum, qui scrutatur renes & corda; & ideo subiungit declarans *& malum coram te feci*: quamuis enim Dauid occulte peccauerit, in tenebris clausi cubiculi, tamen oculos Dei excludere non potuit.
IV. *Vt iustificeris in sermonibus tuis*: illud, vt, non
significat causam: sed consequentiam, vt Theodoretus hoc loco notauit, & sensus est, *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci*, ex quo secutū est, *vt tu iustificeris in sermonibus tuis*, dum me peccatorem & iniustum esse pronuncias: vel certe subintelligitur verbum aliquod, vt hic sensus sit. Dico, *tibi soli peccaui*, dico, *malum coram te feci*, confiteor me iniustum; vt iustus, & verax inueniaris in sermonibus tuis, quibus per Nathan Prophetam me adulterij, & homicidij reum esse pronuntiasti. *Et vincas cum iudicaris*; repetitio est eiusdem sententiæ: ac si dicat; & si iudicium inter te, & me instituatur, & ego negare velim crimen, cuius tu reum me esse dixisti, tu omnino vincas causam, & ego causa cadam, cum mecum iudicaris. Hunc existimo literalem esse sensum huius obscuræ sententiæ, qui sensus valde confirmatur ex verbis Apostoli Rom. 3. *Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax, sicut scriptum est, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas, cum iudicaris.* Sed non reijcio quod alii dicunt, *Deum iustificari in sermonibus suis*, & vincere cum iudicatur, si pœnitentibus ignoscat, quoniam veniam pœnitentibus repromisit S. Augustinus refert ad Christum hunc versiculum, quia solus ipse est sine peccato, & ideo illi soli iusto, nos iniusti peccamus, & ille solus vicit, cum iudicatus est iniuste ab iniustis.

Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. VI.

Quarta ratio ducitur à prima origine, &
primi hominis peccato in nos transfuso per
generationem, ex quo facti sumus infir-
mi, & procliues ad peccandum, & ob hanc
quasi naturalem miseriam misericordia di-
gni sumus. Quod autem hic locus non in-
telligatur de peccatis parentum, sed de ipso
peccato originali quod ex conceptione
trahimus? probat hoc loco S. Augustinus,
quia Dauid non est natus ex adulterio, sed
ex casto coniugio piorum parentum. Sed
hoc ipsum probare possumus ex proprieta-
te verborum hebraicorum: illud enim, *con-* הוללתי
ceptus sum, est in Hebræo, *holalthi*, quod nō
significat actum gignendi, qui ad parentes
pertinet, sed actum formationis membro-
rum; quæ conformatio in vtero sit satis diu
post concubitum parentum. Et videtur Spi-
ritus sanctus diuina prouidentia non vo-
luisse scribi hoc loco, genitus sum, sed
conceptus, siue *formatus sum*, vt præueniret
hæreticorum peruersas interpretationes.
Illud etiam, *concepit me mater mea*, in He-
bræo est, *iechematni*, quod proprie signifi-
cat, *calefacit me*, siue *fouit me*: proinde non יחמתני
refertur ad actum concubitus, in quo
peccant parentes, quando fornican-
tur, vel mœchantur; sed ad actionem
confouendi fœtum in vtero, dum forman-
tur membra, vt anima infundatur, quamuis
autem, sanctus Hieronymus verterit, *peperit*

me mater mea, & sanctus Augustinus legat: *aluit me mater mea*, & nos cum septuaginta legamus, *concepit me mater mea*: tamen proprietas verbi est, quam diximus, cum qua non pugnant illæ variæ lectiones: mater enim recte dicitur *concipere*, quando fœtus in vtero eius formatur, & fouetur, sic etiam dicitur *alere*, non solum quando lacte nutrit iam editum, sed etiam quando in vtero conseruat, & auget: denique non male S. Hieronymus vertit, *In peccato peperit me mater mea*, quia peccatorem peperit, quem in peccato conceperat. Adde etiam, quod in textu originali, dicitur in singulari, *in peccato conceptus sum*, *& in peccato concepit me mater mea*. Vere enim peccatum originale quod in cõceptione contrahimus, vnum est, non plura. Sed Septuaginta Interpretes verterunt in numero multitudinis, *in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea*: quia vnum illud peccatum est quasi fons omnium aliorum peccatorum, & in illo includuntur omnia.

VII. *Ecce enim veritatem dilexisti incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.*

Hæc est ratio quinta, quæ ducitur à veritate, & simplicitate cordis, quæ semper fuit in Dauide, & quam Deus maxime diligere solet; propter quam etiam Deus qui veritas est, Dauidi multa mysterio futura reuelauit: nam, vt Sanctus Ioannes Chrysostomus hoc loco copiose docet, nullum est vere mysterium Christi, & Ecclesiæ, quod Dauid non præuiderit, & in Psalmis prædixerit. Igitur Dauid hanc veritatem commemorat, propter quam tot mysteria diuina cognouit, & quia in eadem veritate perseuerat, simpliciter peccatum suum confitendo, inde petit è Deo remissionis donum. *Ecce*, inquit, *veritatem dilexisti*; id est, tu Deus veritatem, & sinceritatem cordis semper amasti, sicut etiam contra duplicitatem, & peruersitatem semper odisti. *Incerta, & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi*, id est, quia veritatem amas, & in me veritatem, & rectitudinem cordis inuenisti, ideo tam multa mihi patefecisti mysteria diuina secretissima & occultissima, quæ signa sunt infinitæ sapientiæ tuæ. Illud *incerta*, non significat mysteria diuina esse incerta, id est, dubia in se: quasi possint non fieri: sed incerta, & dubia nobis, quomodo dicimus, incertus est hominibus dies Iudicij, non quod non certum sit, futurum esse diem iudicij, sed quia incertum est nobis quando sit futurus. In textu originali vox hebraica significat *absconditum & coopertum*. Itaque *incerta, & occulta* sapientiæ diuinæ dicuntur illa, quæ Sapientia diuina ordinauit ab æterno, vt fiant temporibus suis; sed abscondita, & occulta sunt; antequã fiant, nisi speciali priuilegio reuelentur.

Asperges me hyssopo, & mundabor: lauabis me, & super niuem dealbabor. VIII.

Aperit hic vnum ex incertis; & occultis mysterijs diuinæ sapientiæ, quod videlicet tempore noui testamenti aspergendi essent homines aqua munda in Baptismo, & perfectissime iustificandi: alludit autem ad cerimoniam, quæ describitur Num. 19. vbi ad expiationem tria necessaria esse dicuntur, cinis vaccæ ruffæ immolatæ in holocaustum, aqua cineribus mixta, & hyssopus, qua aqua aspergebatur: per cinerem vaccæ ruffæ significatur Christi mors: per aquam, Baptismus, per hyssopum, fides: hyssopus enim herba est humilis, radices habens in petra. Sicut enim in illa expiatione typica, aqua mundabat, sed vim habens ex cineribus vaccæ occisæ, & per hyssopum aspersa: sic etiam in Baptismo aqua mundat, sed vim habens ex morte; & merito Christi & per fidem applicata. Ad has igitur expiationes tum figurantem, tum figuratam respicit Dauid cum dicit, *Asperges me hyssopo, & mundabor*: petit enim illam purgationem, quam nouerat figuratam, per expiationem aquæ hyssopo aspersæ, & quã implendam præuidebat, & prædicebat in Baptismo, & vt ostendat illius expiationis primarium auctorem esse Deum, dicit,

Asper-

Asperges me hyssopo, & non dicit, asperget me Sacerdos hyssopo: & vt demonstret, expiationem Baptismi fore perfectissimam, ita vt vere tollat peccata, vt non solum non imputentur, sed vt non sint, & non solum tollat peccata, verum etiam infundat copiosam gratiam, addit, *Lauabis me, & super niuem dealbabor*. Vide sanctum Augustinum in libro quæstionum super numeros, c. 33. & Theodoretum in hunc locum Psalmi.

IX. *Auditui meo dabis gaudium & lætitiam, & exultabunt ossa humiliata.*

Effectus, & signum perfectæ iustificationis est, cum spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quod filij Dei sumus. Hoc testimonium in se aliquando Propheta expertus, iterum illud petit dicens, *Auditui meo dabis gaudium & lætitiam*, id est, cum me perfecte laueris, addes & hoc beneficium vt interiore quodam gaudio tamquam signo remissi peccati me mirabiliter afficias, quod gaudium erit veluti bonus nuncius, quem cordis aure iucunde percipiam. In Hebraico textu est vnicum verbum, pro eo quod nos habemus, *auditui meo dabis*, & significat proprie, *audire me facies*. Itaque sensus est, audire me facies internam vocem Spiritus sancti, qui me gaudio, lætitiaque perfundet. *Et tunc exultabunt ossa humiliata*, id est, tunc animus spiritu timoris confractus, & dissolutus, resumptis viribus exultabit. In hebraico textu habetur, *Et tunc exultabunt ossa, quæ tu confregisti*. Ex quo intelligimus, spiritum timoris, quo cor conteritur, & humiliatur, à Deo esse, & disponere ad spiritum dilectionis, quo anima iustificatur. Per ossa intelliguntur vires animi, non ossa corporis, nam & paulo post dicitur, Cor contritum & humiliatum Deus non despicies.

תשמיעני

X. *Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.*

Quod prædixit futurum, in præsenti sibi postulat: dixerat enim, *Asperges me hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor. Auditui meo dabis gaudiū*, &c. nūc ista ipsa postulat: Ac primum petit remitti peccata, sicut antea dixerat, *Asperges me hyssopo, & mundabor*, *Auerte*, inquit, *faciem tuā à peccatis meis*; id est, ne consideres peccata mea, vt ea punias: quo modo alius Sanctorum dixit, *Ne reminiscaris Domine delicta mea*. Sunt tamen istæ omnes loquutiones metaphoricæ: neque enim fieri potest, vt Deus, quem nihil latet, auertat faciem à peccatis, vel obliuiscatur eorum, sed dicitur *auertere faciem*, vel obliuisci, quando facit id quod faciunt, qui non considerant, aut non recordantur: qui.n. non considerant, aut non recordantur, non puniunt. Addit autem, *Et omnes iniquitates meas dele*, vt non solum ad tempus Deus non puniat, sed numquam omnino puniat: qui enim auertit faciem à scriptura aliqua, potest iterum conuertere faciem, & considerare quod scriptum est: sed qui deleuit scripturam, non potest amplius legere. Facit hoc aduersus hæreticos, qui docent, peccatum in iustificatione non imputari, sed manere tamen, quasi Deus auertat quidem faciem à peccatis; sed ea nunquam omnino deleat.

XI. *Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis.*

Hoc respondet illis verbis: *lauabis me, & super niuem dealbabor*: petit enim, vt non solum peccata deleat, sed etiam iustitiam, infundat, quæ animam renouet, & formosam, ac splendidam reddat, quod etiam est contra hæreticos, qui iustificationem in sola peccatorum remissione constituunt, quod autem dicit, *Cor mundum crea in me Deus*, intelligitur formaliter, vt scholæ loquuntur, id est, de creatione munditiei; non de creatione cordis: per peccatum enim non perit substantia cordis, sed mundities. Itaque sensus est, crea munditiem in corde meo: & satis proprie dicit, *crea*, quoniam nihil inuenit Deus in corde peccatoris, vnde munditiem in illo efficiat; sed ex magna misericordia sua sine vllis meritis homines iustificat: nam etiam si disponantur peccatores per fidem, & pœnitentiam ad iustificationē, tamen fides, & pœnitentia

tentia, & alia omnia ſimilia dona Dei ſunt. *Et ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis.* Explicatio eſt verborum præcedentium: vt enim intelligeremus, creari cor mundum, eſſe, creari munditiem in corde, addit, *& in viſceribus meis innoua ſpiritum rectum*, non autem innoua mihi viſcera. Per viſcera intelliguntur interiora animi, id eſt, voluntas ipſa, quæ paulo ante cor dicta eſt. Per ſpiritum rectum, intelligitur recta affectio, quæ nihil aliud eſt, niſi charitas: per cupiditatem enim affectus cordis diſtortus efficitur, dum conuertitur ad inferiora, ac præcipue ad ſeipſum; ſed per charitatem dirigitur, dum conuertitur ad ſuperna, ac potiſſimum ad Deum. Innouatur igitur ſpiritus rectus in viſceribus, quando corde mundato per gratiam, renouatur in anima pia affectio in Deum, quæ per peccatum amiſſa erat, & in cuius locum cupiditas diſtorta ſucceſſerat.

XII. *Ne proiicias me à facie tua: & Spiritum ſanctum tuum ne auferas à me.*

Hic iam perſeuerantiam poſtulat, memor videlicet fragilitatis ſuæ, ne forte per gratiam erectus, iterum labi contingat. Dicitur in Scriptura, *proiici à facie Dei*, qui dimittitur, ac deſeritur non amplius recipiendus in gratiam, 1. Reg. 16. *Dixit Dominus ad Samuel, Vſquequo tu luges Saul, cum ego proiecerim eum?* & 2. Reg. 7. *Miſericordiam meam non auferam ab eo, ſicut abſtuli à Saul, quem amoui à facie mea*, & 4. Reg. 24. *Iraſcebatur Dominus contra Ieruſalem, & contra Iudæam, donec proiiceret eos à facie ſua.* Ait igitur: *Ne proiicias me à facie tua*, id eſt, ne ſinas me iterum labi in peccatum, ne forte in perpetuum à gratia tua me remoueas: parum enim mihi prodeſſet, lauari, & ſuper niuem dealbari, & ſpiritum rectum in me innouari, ſi tandem à facie tua cum reprobis proiiciendus eſſem. Vt autem me non proiicias à facie tua, *Spiritum ſanctum tuum ne auferas à me*, id eſt, donum perſeuerantiæ mihi tribue, efficiendo per gratiam tuam, vt Spiritus tuus ſanctus iugiter in me manens, ſpiritum rectum in viſceribus meis conſeruet. Hoc loco notandum eſt, verum eſſe dogma Eccleſiaſticum Concil. Trident. ſeſſ. 6. cap. 13. S. Auguſtini tract. 2. in Ioannem, & S. Proſperi reſp. 7. ad obiectiones Vincentianas, Neminem à Deo deſeri, niſi prius ipſe deſerat Deum, id eſt, non auferri Spiritum ſanctum à iuſtis, niſi ipſi peccando ſpiritum in ſe extinguant; tamen, vt homo non peccet, & ſpiritum non extinguat, ad donum perſeuerantiæ pertinere, de quo dicit Apoſtolus: *Oramus, vt nihil mali faciatis*, 2. Cor. 13. De hoc dono hunc locum Pſalmi intelligimus; cum enim dicit Dauid: *Spiritum ſanctum tuum ne auferas à me*, non ſignificat, non auferas, ſi peccauero; ſed ne auferas, vt non peccem.

XIII. *Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali confirma me.*

Reſpondet hic verſiculus illis verbis: *Auditui meo dabis gaudium & lætitiam:* ſicut enim prædicit, poſt veram perfectamq; iuſtificationem ſecuturum in homine internum gaudium, ex teſtimonio ſpiritus intus loquentis: ita nunc poſteaquam petit remiſſionem peccati, & infuſionem gratiæ cum dono perſeuerantiæ, petit ſignum & effectum iuſtificationis, dicens: *Redde mihi lætitiam ſalutaris tui*, id eſt, per peccatum amiſſi gratiam & lætitiam conſequentem, ideo ſicut petij reddi mihi gratiam amiſſam, ita conſequenter peto reddi lætitiam ſalutaris tui, id eſt, lætitiam, quæ naſcitur ex donata à te mihi ſalute: ac ne forte lætitia extollat, & periculoſam ſecuritatem inducat, adiungit: *Et ſpiritu principali confirma me*, id eſt, peto, vt ſtabilias & confirmes me in bono per ſpiritum principalem mihi à te inſpiratum. In Hebraico textu eſt vox, *nediua*, quæ ſignificat *principem*, & *ſpontaneum*, ſiue *liberalem*, & poteſt referri tum ad Spiritum ſanctum, qui vere princeps eſt omnium ſpirituum, & liberaliſſimus, ac munificentiſſimus, cum ſit fons omnium donorum: tum ad ſpiritum, id eſt, affectum ipſius Dauidis, qui

qui petitur à Deo talis, qualis decet optimum principem, qui debet esse spontaneus ergaDeum,& liberalis erga populum,S.Augustinus &S. Hieronymus in commentario, & S. Bernardus serm 3. de Pentecoste scribunt; posse per spiritum principalem intelligi Deum Patrem, per Spiritum rectum, DeumFilium,per Spiritum sanctum,Deum Spiritum sanctum. Sed videtur hæc pia,non tamen literalis expositio.

XIV. *Docebo iniquos vias tuas,& impij ad te conuertentur.*

Exponit fructum iustificationis suæ,quæ redundabit in gloriam Dei, & multorum vtilitatem. Ego, inquit, à te receptus in gratiam, post tam graues offensiones, *docebo*, & verbis & exemplo, *vias tuas*, misericordiam videlicet, & iustitiam: nam *omnes viæ Domini misericordia & veritas:* & inde sequetur, vt impij exemplo meo edocti ad te conuertantur. Fuit autem Dauid omnibus posteris insigne exemplum misericordiæ & iustitiæ diuinæ; misericordiæ quidem, quia post tam grauia scelera, mox vt ex corde dixit: *Peccaui Domino,* remissum fuit ei peccatum; iustitiæ autem, quoniam grauissimas temporales pœnas de eo Dominus sumpsit, vt non solum statim moreretur filius ex adulterio natus, sed etiam paulo post ipse eiiceretur à solio Regni, vxores eius publice violarentur à proprio filio, duo eius filij Amon & Absalon interficerentur. Hoc autem exemplum non solum profuit hominibus illius sæculi, sed etiam cæteris omnibus vsque ad mundi consummationem: nam Psalmus de hac re ab ipso compositus vbique frequentatur & frequentabitur, quamdiu Ecclesiæ militantis status permanebit. Itaque impleuit Dauid quod promisit, cum hunc Psalmum edidit: docuit enim iniquos vias Domini, & multi peccatores ad Deum conuersi sunt,& alij deinceps sine dubio conuertentur. Verisimile quoque est, Dauidem post reparationem suam multis prædicasse diuinam indulgentiam, atque eius exhortatione non paucos peccatores ad Deum fuisse conuersos.

Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ, & exultabit lingua mea iustitiam tuam. XV.

Orauit paulo ante Dauid pro absolutione peccati, & promisit, se docturum peccatores vias Domini: nunc orat pro liberatione à pœna, siue à vindicta, quam expetebat sanguis Vriæ iniuste fusus, & promittit, se laudaturum Dei iustitiam. Cur autem dicat, *de sanguinibus*, & non potius, de sanguine, vt requirebat phrasis Latina, rationem reddit S. Augustinus, quia voluit Interpres seruare numerum, quem inuenit in textu Hebraico: in textu autem Hebraico ponitur numerus multitudinis, ad significandam magnam effusionem sanguinis, vt Genes.4. *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* In Hebræo est, *vox sanguinum*, id est, vox multi sanguinis effusi. Sic igitur hoc loco dicitur: *Libera me de sanguinibus*, id est, libera me à voce multi sanguinis Vriæ, qui à me iniuste fusus clamat ad te,& vindictam contra me exposcit; & dicit: *Libera me*, quoniam videbat sanguinem illum, quasi militem armatum contra se stare; proprie etiam addit: *Deus Deus salutis meæ:* nam proprium est Saluatoris, liberare ab imminenti periculo. Et hæc etiam ratio est, cur adiungat, *& exultabit lingua mea iustitiam tuam:* nam liberatio & saluatio vera per meritum Christi præuisi fiebat, vt nunc fit per meritum Christi re ipsa exhibiti. Meritum autem Christi exquisitissime iustitiam continet,& talem, vt toto corde,& maxima vocis contentione laudari mereatur. Atque hoc significat verbum Hebraicum, *therannen*, pro quo nos habemus, *exultabit*, id est, exultando & vociferando laudabit. S. Augustinus & alij, per sanguines, intelligunt peccata: sed, vt bene notauit Euthymius, literalis sensus ad verum sanguinem Vriæ referendus est: spiritualiter autem, per sanguinem, peccata intelligi possunt, quoniam praua ex praua concupiscentia oriuntur, in concupiscentia vero præcipue sanguis dominatur. תרנן

Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam. XVI.

Hoc iam ſequitur ex perfecta iuſtificatione & liberatione peccatoris, vt labia ſolita Deum laudare, quæ per peccatum clauſa fuerant, iterum per indulgentiam aperiantur ad gratiarum actionem, & laudem Redemptoris. Ait igitur: *Domine labia mea aperies*, id eſt, tu quidem indulgendo & condonando peccata, & fiduciam & lætitiam reſtituendo, aperies labia mea, *&* tunc *os meum annunciabit laudem tuam*, prędicando miſericordiam & iuſtitiam, non ſolum præſentibus, ſed etiam futuris hominibus.

XVII. *Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium, dediſſem vtique, holocauſtis non delectaberis.*

Reddit rationem, cur ſacrificium laudis offerre velit, quoniam videlicet ſacrificia pecorum Deo non placent, ac ſi dixiſſet: Os meum annunciabit laudem tuam, quoniam ſacrificio laudis delectari te ſcio, non ſacrificiis animantium brutorum; nam ſi ea tibi placerent, non diſtuliſſem ea offerre. Non eſt autem ſenſus, ſacrificia pecorum nullo modo placere Deo, cum ſatis conſtet ex libro Leuitici à Deo illa eſſe inſtituta, & offerri iuſſa. Sed dicuntur non placere ex ſeipſis, quaſi mactatio pecorum ſit ex ſe opus Deo gratum, vel vtile, aut neceſſarium: item dicuntur non placere, ſi conferantur cum ſacrificio Euchariſtię, vt patet ex 1. cap. Malachię, vbi ſacrificia vetera dicuntur ceſſatura, quādo oblatio munda in omnibus gentibus offeretur: dicuntur etiam non placere, quando offeruntur à peccatoribus, vt dicitur Iſaiæ 1. cum *Deo magis obedientia placeat, quam victimarum oblatio*, 1. Reg. 15. Denique dicuntur non placere ad expianda peccata; quoniam *impoſſibile eſt*, vt dicit Apoſtolus ad Hebræos 10. *ſanguine taurorum & hircorum auferri peccata*: & in hoc ſenſu dicit hoc loco Dauid, *ſi voluiſſes ſacrificium* pro remiſſione peccati mei, *dediſſem vtique*: ſed quia *holocauſtis non delectaberis*, ita vt eorum gratia mihi peccata condones; ideo *os meum annunciabit laudem tuam*: nam, vt diximus in explicatione Pſalmi ſuperioris, ſacrificium laudis Deo gratiſſimum eſt, quoniam in ara cordis igne charitatis ſuccenditur. In Hebræo videtur paulo aliter haberi. Sic enim ad verbum legitur: *Quoniam non voles ſacrificium, & dabo: holocauſtum non placebit*. Sed videtur repetenda negatio, cum dicitur, *& dabo*, vt ſenſus ſit, *quoniam non voles ſacrificium, ego quoque non dabo*. Vel forte LXX. Interpretes loco negationis legerunt particulam conditionalem: nam ea poſita poteſt litera Hebraica ſic legi: *Quoniam ſi velles ſacrificium, & darem*: quod eſt idem cum eo, quod nos habemus ex verſione Septuaginta: *Si voluiſſes ſacrificium, dediſſem vtique*.

XVIII. *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies.*

Explicat clarius, quod ſacrificium laudis Deo placeat, illud videlicet, quod ex corde contrito & humiliato procedit, quando videlicet homo agnoſcens miſeriam ſuam, & miſericordiam Dei, humiliatur ſub potenti manu eius, & illi honorem & gloriam, ſibi autem ignominiam & confuſionem tribuit, Dan. 9. *Tibi Domine iuſtitia, nobis autem confuſio faciei*: & paulo poſt: *Domine nobis confuſio faciei, Regibus noſtris, & Principibus noſtris, & Patribus noſtris, qui peccauerunt: tibi autem Domino Deo noſtro miſericordia & propitiatio*. Spiritus contribulatus idem eſt, quod cor contritum: nam in codice Hebraico, & Græco codice eadem vox repetitur, *ſpiritus contritus, & cor contritum*; ſed Interpres maluit variare vocabula, & ſenſus idem eſt: dicitur enim *ſpiritus contribulatus*, anima dolore affecta, ac per hoc in tribulatione poſita ob peccatum in Deum commiſſum: ſic etiam ſpiritus contritus, dicitur anima ex dolore concepto ob admiſſum peccatum, quaſi ſciſſa, & in puluerem redacta, non amplius retinens lapideam duritiem, & reſiſtentiam. Hæc autem contritio ſpiritus eſt gratiſſimum Deo ſacrificium; quia, quemadmodum peccatis Deus offenditur, ita pœnitentia placatur; & ideo recte ſubiungitur: *Cor contritum & humiliatum Deus*

non despicies: quoniam despicit Deus superbos, illisq; resistit, sed humilibus, qui se illi libenter subiiciunt, *semper dat gratiam.*

XIX. *Benigne fac Domine in bona voluntate tua Sion, vt ædificentur muri Hierusalem.*

Hæc est vltima ratio, qua Dauid vtitur ad placandum Deum, & impetrandam perfectam iustificationem, & reparationem, post tam grauem lapsum. Dicit enim hanc suam reparationem toti populo profuturam, sicut toti populo noceret eius ruina. Itaque rogat, vt præstet hoc beneficium ipsi ciuitati Sion, & Hierusalem. *Benigne fac Domine in bona voluntate tua Sion*, id est, si ego dignus non sum, qui exaudiar, respice ciuitatem, cuius ego sum caput, & illi benefac sanando caput illius, *in bona voluntate tua*, id est, iuxta beneplacitum tuum, quo tibi complacuit, hanc ciuitatem tibi eligere in propriam & peculiarem sedem. *Vt ædificentur muri Hierusalem*, id est, vt sic muri Hierusalem, qui corruerunt, iterum ædificentur. Vocat muros Hierusalem, seipsum, qui instar murorum totum populum custodiebat & defendebat, qua metaphora dicitur etiam de Rege Christo: *Saluator ponetur in ea murus & antemurale*, Isaiæ 26. & : *Dabo te populo huic in murum æneum*, Hierem. 15. In Hebræo legitur: *ædifica muros Hierusalem*, qui per lapsum meum ceciderunt: restitue mihi spiritum copiosum, & gratiam abundantem, vt populum tuum instar murorum defendere & custodire valeam.

XX. *Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes & holocausta: tunc imponent super altare tuum vitulos.*

Effectus iustificationis sunt opera iustitiæ, quæ placent Deo, vt vera sacrificia spiritualia, iuxta illud Apostoli ad Hebr. 13. *Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus*, & 1. Petr. 2. *Offerte spirituales hostias acceptabiles Deo, per Iesum Christum. Tunc*, inquit, id est, cum ego perfecte reparatus & iustificatus fuero, *acceptabis sacrificium iustitiæ*, bona videlicet opera mea, & populi mei, *oblationes & holocausta*, id est, quæ bona opera, vel erũt spirituales oblationes, vel spiritualia holocausta. Oblationes spirituales sunt, cum quis ex charitate donat bona sua, eleemosynas erogando: holocausta vero, cum donat se totum in Dei obsequium, iuxta illud Rom. 12. *Obsecro vos fratres, vt exhibeatis corpora vestra, hostiam viuentem, sanctam*, &c. *tunc imponent super altare tuum vitulos*, id est, cum viderint homines ista sacrificia iustitiæ acceptissima tibi esse, accurrent multi, & certatim imponent super altare tuum sacrificia, non quæcunque, sed omnium optima; sacrificium enim vituli erat omnium sacrificiorum præstantissimum: ac per hoc vitulos super altare imponere; nihil est aliud nisi opera iustitiæ perfecta Domino Deo offerre S. Augustinus more suo exponit hunc locum de ædificatione cœlestis Hierusalem, vbi sacrificia iustitiæ vndequaque perfecta ab omnibus offerentur. Theodoretus & Euthymius exponunt etiam mystice de ædificatione Ecclesiæ Christianæ, quæ versatur in terris: iidem quoque addunt, posse intelligi hos duos versiculos de reædificatione Hierosolymæ, quæ facta est tempore Nehemiæ, vt videlicet Dauid in spiritu post defletum peccatum suum, & impetratam remissionem præuiderit peccatum commune totius generis, ob quod euertenda esset Hierusalem, & simul orauerit pro remissione illius peccati, & restauratione Ciuitatis.

PSALMVS LI.

Titulus & Argumentum.

In finem intellectus Dauid, cum venit Doëg Idumæus, & nunciauit Sauli, venit Dauid in domum Achimelech.

Titulus Psalmi notissimus est ex historia libr. 1. Regum cap. 22. Argumentum autem est reprehensio Doëg Idumæi, qui calumniatus est Dauidem & Achimelech

Sacerdotem apud Regem Saul, & causa fuit perditionis multorum hominum.

EXPLICATIO PSALMI LI.

I. QVid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?

Orditur Dauid ab interrogatione, vt efficacior sit reprehensio, quomodo M. Tullius aduersus Catilinam incepit: Quousque tandem abutere Catilina patientia nostra? *Quid gloriaris*, inquit, *in malitia, qui potens es in iniquitate?* gloriabatur enim Doëg Idumæus, quod accusatione sua perdidisset Sacerdotem Domini, & omnem familiam eius. Saul enim cum audiuisset ab ipso Doëg Idumæo, Dauidem fuisse receptum hospitio ab Achimelech Sacerdote, in tantam iram exarsit, vt non solum occidi iusserit ab ipso Doëg, Sacerdotem Achimelech, sed etiam octoginta quinque alios Sacerdotes, qui erant cum eo; & deinde percussit in ore gladij ciuitatem sacerdotalem, occidens viros & mulieres, paruulos & lactantes, oues quoque, & boues & asinos. Ecce quanta mala nata sunt ex calumniatore illo, vt vere dictus sit *potens in iniquitate.* Sed occurrit difficultas ex discordia codicum Hebraicorum, Græcorum, & Latinorum. Nam S. Hilarius, & S. Augustinus legunt: *Quid gloriatur.* Sed nostræ lectioni, *Quid gloriaris*, fauent textus Hebraicus & S. Hieronymus, non solum in versione, sed etiam in commentario. Præterea in textu Hebraico & Græco constituitur punctum post vocabulum, *qui potens es*, *Quid gloriaris in malitia, qui potens es.* Sed nostræ lectioni fauent S. Hilarius, & S. Hieronymus in commentario, quamuis S. Augustinus & Euthymius legant, vt nunc habetur in Hebraico & Græco textu. Apparet igitur apud veteres fuisse varias interpunctiones. Denique in Hebraico codice habetur, *misericordia Dei*, pro eo quod est in Græco, *iniquitas:* sic enim ad verbum legitur in Hebraico: *Quid gloriaris in malitia, qui potens es misericordia Dei.* Sed vox Hebraica, חסד *chesed*, non significat solam misericordiam, sed etiam opprobrium, vt perspicuum est ex Leuitico cap. 20. vers. 17. & ex Prouerbiis cap. 14. vers. 37. Igitur hoc loco non debuisset verti, *misericordia Dei*, sed, *opprobrio Dei*, quia occidit multitudinem Sacerdotum, quod in opprobrium Dei redundauit. LXX. Interpretes verterunt, *iniquitatem*, quia factum illud Doëg Idumæi iniquissimum fuit: nam, vt legitur 1. Reg. 22. nulli alij ausi sunt mittere manus suas in Sacerdotes, etiam Rege iubente, præter istum Doëg Idumæum, qui tamen omnium optime nouerat innocentiam Sacerdotum, vt testis oculatus omnium rerum.

III *Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua, sicut nouacula acuta fecisti dolum.*

Exaggerat miris modis calumniosam illam delationem Doëg Idumæi: ac primum dicit, non fuisse repentinam delationem, sed diu meditatam. *Tota die*, inquit, *iniustitiam cogitauit lingua tua*, id est, assidue cogitabas, quomodo iniuste deferres, & tandem oblata occasione lingua tua peperit, quod diu antea parturiebat: quamuis enim cogitatio ad mentem pertineat, tamen Dauid poëtice tribuit hoc linguæ, quasi ipsa lingua tam mala fuerit, vt etiam silens apud aures hominum, tamen apud se ipsa cogitando loqueretur. Deinde addit deceptionem ab ipso celerrime factam esse, quomodo nouacula acuta expeditissime & facillime scindit: coniungit enim Propheta eleganter tarditatem meditationis cum celeritate executionis: Vere enim Doëg Idumæus, quod diu antea cogitauerat, celerrime data occasione perfecit. Siquidem paucissimis verbis omnino Sauli persuasit, Achimelech Sacerdotem cum Dauide coniurasse, qui fuit dolus & impostura grauissima; ait igitur: *Sicut nouacula acuta fecisti dolum*, id est, sicut nouacula acuta facillime scindit capillos, ita tu facillime Saulem decepisti. Potest etiam per *dolum*, intelligi dolosa & fraudulenta occisio Sacerdotum, quam Doëg effecit interficiendo totam progeniem Sacerdotum vsque ad paruulos & lactentes, quomodo noua-

nouacula abradit penitus omnes pilos, quãuis tenuissimos. Dicitur autem dolosa occisio, quia sacerdotes non fuerunt vocati ad Regem tanquam inimici, vt timere potuerint se occidendos, sed circumuenti sunt & de improuiso perierunt.

IIII. *Dilexisti malitiam super benignitatẽ iniquitatem magis, quam loqui æquitatẽ.*

Declarat ex qua radice prodierit illa calumniosa delatio, ac dicit, illam non prodijsse ex ignorantia, vel casu aliquo, sed ex mala voluntate ipsius, qui dilexit semper malum potius quam bonum, & mendacium potius quam veritatem. *Dilexisti,* inquit, *malitiam super benignitatem,* id est, delectaris potius nocere proximo, quam illi benefacere. *Iniquitatem magis, quam loqui æquitatem*, id est, mendacium potius loqui te delectat, quam veritatem: nam verbum hebraicum, שקר *schecher*, proprie *mendacium* significat: sed quia mendacium pernitiosum iniquitas quædam est, ideo Septuaginta Interpretes verterunt, *iniquitatem*, vt declararent hic agi de mendacio pernicioso: sic etiam ipse Dauid cum deberet mendacio opponere veritatem, opposuit tamen iustitiam, dicens, *quam loqui æquitatem*: quoniam voluit indicare mẽdacium illius Doeg. Idumei, non fuisse mendacium ociosum, vel officiosum, sed plane perniciosum, & iniustum. Porto per, *æquitatem*, intelligenda est iustitia, vt sonat vox Hebraica, non autem id quod apud latinos proprie sonat vocabulum, *æquitas*. At non videtur Doeg. mendacium aliquod protulisse, cum ait, *Venit David in domum Achimelech*. Respondeo, mendacium fuisse in verbis illis iuxta intentionem dicentis, & audientium: ipse enim significare voluit, Achimelech fuisse socium coniurationis Dauid: & in eo sensu accepta sunt verba eius à Rege Saul.

Dilexisti omnia verba præcipitationis lingua dolosa.

Explicat adhuc magis quid dixerit *mendacium, & iniquitatem*: & ait, fuisse mendacium vere pernitiosum, cum fuerit causa perditionis plurimorum hominum innocentium. *Dilexisti,* inquit, *omnia verba præcipitationis*, id est, dilexisti omnia verba, quibus possent homines innocentes præcipitari in ruinam, & perditionem: vox Hebraica, בלע *balah*, significat deglutire, absorbere, perdere, & similia. Itaque illud *præcipitationis*, exponi debet, præcipitationis in mare, vel in foueam, vt absorbeantur, vel deuorentur; vel positum est *præcipitationis*, pro ruinæ, & perditionis: constat autem ex lib. 1. cap. 22. propter verba Doeg. Idumæi integram ciuitatem perijsse. Illud autem, *lingua dolosa*, varie legitur ab auctoribus, nam S. Hilarius, & S. Augustinus legunt, *linguam dolosam*, vt etiam legit Theodoretus, & nunc habent græci codices: & si ita legatur, sensus erit. *Dilexisti omnia verba præcipitationis, linguã dolosam*, At S. Hieronymus quamuis ex Hebræo vertat, *linguam dolosam*, tamen in commentario Psalmorum legit, in lingua dolosa, vt etiam legit Euthymius, licet non taceat varietatem codicum græcorum, in quorum nonnullis sit in accusatiuo, linguam dolosam: & si quis ita legat, sensus erit, *dilexisti* omnia verba præcipitationis in lingua dolosa, id est, per instrumentum linguæ dolosæ: Nostri codices videntur accipiendi in vocatiuo, vt sensus sit, *ô lingua dolosa* tu dilexisti omnia verba præcipitationis, id est, delectaris semper loqui verba perniciosa: & videtur nostra lectio satis concordare cum textu hebraico, vbi simpliciter ponitur vocabulum sine vllo signo casus obliqui.

Propterea Deus destruet te in finem, euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium.

Prædicit non fore impunitum peccatum Doeg Idumæi, sed pro temporali destructione Sacerdotum, cuius ipse causa fuit, retri-

retribuendum ei exitium sempiternum. *Propterea*, inquit, *Deus destruet te in finem*, id est, propter hoc tuum peccatum Deus te radicitus destruet in hoc seculo, & in futuro, ita vt in ęternum destructus maneas: quibus significari videtur æterna desolatio in hoc seculo, & æterna damnatio in futuro. Atque hæc est iusta retributio impiorum, vt qui alios perdunt, ipsi quoque male pereant. Deinde quod generatim dixerat, explicat per partes dicens, *Euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo; & radicem tuam de terra viuentium*, id est, hoc modo te penitus destruet, quia puniet te exilio, & orbitate, ita vt primum amittas opes, & patriam, deinde in exilio, & sine liberis moriaris. *Euellet*, inquit, *te, & emigrabit*, id est, migrare faciet de tabernaculo tuo, & sic exul, & vagabundus errabis: *& radicem tuam euellet de terra viuentium*, id est, te cum omni posteritate tua de terra eradicabit: filij enim similes sunt radicibus, quia per eos pater radicatur, & stabilitur in terra. Et quoniam per terram viuentium significari potest patria cælestis, indicatur hoc loco, vt supra diximus, etiam damnatio sempiterna. In Hebraico textu, יחתך pro, euellet te, habetur *iaththeca*, quam vocem S. Hieronymus vertit, *terrebit te*. Sed חתת Sanctus Hieronymus deduxit eam vocem, חתה à *cathath*, quod est *terrere*. Cæterum LXX. Interpretes deduxerunt *à chatha*, quod est *capere*, siue *carpere*, quod idem cum *euellere*.

VI. *Videbunt iusti, & timebunt, & super eũ ridebunt, & dicent, Ecce homo, qui non*
VII. *posuit Deum adiutorem suum.*

Sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, & præualuit in vanitate sua.

Ex pœna impij delatoris id sequetur, vt multi erudiantur. *Videbunt iusti, & timebunt*, id est, casum istum considerabunt viri iusti, & cordati, & horrebunt. *Et super eum ridebunt, dicentes, Ecce homo*, &c. id est, & illum irridebunt, quod stultissime egerit, cum in Deo, qui potentissimus est, sperare noluerit, & in diuitiis fragilibus; quæ facillime amittuntur, spem suam posuerit. *Et præualuit in vanitate sua*, id est, eundem irridebunt, quod præualere studuerit non in vero robore, veraque virtute, sed in insidiis & mendaciis vanitate plenissimis: illud enim, *præualuit*, non significat, quod vere tandem præualuerit, sed quod opinione sua præualere se posse crediderit: nam etiamsi ad tempus aduersus innocentes præualere visus est, tamen exitus demonstrabit, cum succubuisse, non præualuisse, quando *iusti stabunt in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt.*

Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei, sperauı in misericordia Dei in æternum, & in seculum seculi. VIII.

Concludit Psalmum ostendens se omnino contrariam viam ingressum esse. *Ego*, inquit, *similis sum oliuæ fructiferæ in domo Dei*, id est, non euellar, neque eradicabor, vt Doeg lignum aridum: sed radicabor magis & magis, vt oliua speciosa semper virens, & fructum adferens, & quia talis sum, ideo *sperauí in misericordia Dei in æternum, & in seculum seculi*, id est, speraui, me adiutum iri à Deo in æternum, & in seculum seculi. Vbi mire opponit se Doeg Idumæo, illum comparat ligno arido, se vero oliuæ virenti: illum dicit euellendum etiam de tabernaculo suo, se dicit radicandum in domo Dei: illum dicit sperasse in diuitiis suis, se autem in misericordia Dei.

Confitebor tibi in seculum, quia fecisti: & expectabo nomen tuum, quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum. X.

Gratias agit pro re futura, quasi præterita, quoniam futura apud Deum, & in cognitione Prophetarum certissima sunt. *Confitebor*, inquit, *tibi in seculum*, id est, laudabo te semper, quia fecisti iudicium hoc; vt sperantem in diuitiis suis confunderes, & destrueres: sperantem in te consolareris, & ædificares. Et expectabo nomen tuum, id est, & semper deinceps sperabo in te: idem enim

enim est sperare in Deo, & expectare Deum & nomen Dei pro ipso Deo ponitur. *Quoniam bonum est in conspectu Sanctorum tuorum*, id est, merito sperabo in nomine tuo, quoniam nomen tuum dulce est Sanctis tuis, qui eius dulcedinem gustauerunt.

PSALMVS LII.

Titulus, & Argumentum.

In finem pro Macheleth intelligentia Dauid.

VIII. אל מחלת HIc titulus habet vnam vocem non interprecatam, videlicet pro Macheleth. Et S. Hieronymus vertit, per chorum. Sed per chorum, videtur intellexisse instrumentum musicum; vt ipse idem testatur in epistola ad Dardanum (si tamen ea epist. ipsius est) de musicis instrumentis, quo modo nonnulli accipiunt vocabulum chori in Psalmo vltimo, in illis verbis, in tympano & choro, in chordis & organo. *Neq; improbabile est, per chorum posse intelligi cœtum cantorum canentium, vt sensus sit, Psalmum esse compositum pro choro, vt videlicet canatur à multis simul. Fateor tamen priorem expositionem videri veriorem; quoniam Septuaginta Seniores non reliquissent eam vocem non interpretatam, nisi existimassens ea voce significari nomen proprium alicuius instrumenti musici. Quod additur,* intelligentiæ Dauid, *significat, in hoc Psalmo aperiri intelligentiam*, siue eruditionem Dauid, *vt vertit S. Hieronymus: ex quo titulo colligitur argumentum Psalmi, quod est, deploratio insipientiæ generis humani: ideo enim fit mentio intelligentiæ Dauid, quia per ipsum coarguenda erat cæcitas, & insipientia generis humani.*

EXPLICAT. PSAL. LII.

I. *DIxit insipiens in corde suo, non est Deus*

II. *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis, non est qui faciat bonum.*

Deus de cœlo prospexit, vt videat, si est III.
intelligens, aut requirens Deum.

Omnes declinauerunt, simul inutiles IV.
facti sunt, non est, qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.

Nonne scient omnes, qui operantur i- V.
niquitatem, qui deuorant plebem meam vt cibum panis.

Deum non inuocauerunt, illic trepida- VI.
uerunt timore, vbi non erat timor.

Quoniam Deus dißipauit ossa eo- VII.
rum, qui hominibus placent confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos.

Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum VIII.
conuertit Deus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob, & lætabitur Israel.

Hic Psalmus idem fere est cum Psalmo tertiodecimo, inde igitur petatur explicatio: satis enim erit hic annotare diuersitatem vtriusque Psalmi.

Primus versiculus est omnino idem.

Secundus versiculus est etiam idem, nisi quod in isto habetur, *in iniquitatibus*, in illo, *in studijs*: sed idem est sensus, studia enim illa sunt affectus, & desideria mala, quæ omnia iniqua sunt, & peccata, ac per hoc iniquitates.

Tertius versiculus idem est, nisi quod hic dicitur, *Deus*; ibi dicitur, *Dominus*.

Quartus versiculus idem omnino est.

Quintus versiculus, sextus, & septimus, qui habentur in Psalmo tertiodecimo, in hoc non habentur: sed, vt ibi admonuimus, illi tres versiculi additi sunt ex diuersis Scripturæ locis, & ad Psalmum proprie non pertinent.

Quintus versiculus, qui respondet octauo in Psalmo tertiodecimo, idem cum illo est, nisi quod hic dicitur, *Nonne scient*; ibi dicitur, *Nonne cognoscent*.

Sextus versiculus, qui respondet nono, idē est

est cum illo, nisi quod hic dicitur, *Deum* ibi *Dominum*.

Septimus versiculus, qui respondet decimo, plane diuersus est. Ibi enim dicitur, *Quoniam Dominus in generatione iusta est: consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes eius est*: hic vero dicitur: *Quoniam Deus dissipauit ossa eorum, qui hominibus placent, confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos.* Hic igitur versiculus, qui solus explicandus est, reddit rationem, cur impij trepident timore, vbi non est timor; & dicit, causam esse, *quoniam Deus dissipat omnia ossa eorum*, id est, debilitat omne robur eorum, vt etiam leuissima quæque formident: id vero facit admirabili prouidentia sua infatuando consilia eorum, impediendo conatus eorum, & ad nihilum redigendo omnes machinationes eorum: ossa enim in Scripturis pro fortitudine passim accipiuntur. Addit Propheta, *qui hominibus placent*, quoniam eiusmodi homines pleni sunt timore humano, siue mundano, & totum studium eorum est hominibus placere. Apostolus autem è contrario dicit, *si hominibus placerem, Christi seruus non essem.* In Hebræo non habetur, Qui hominibus placent, sed Circundantium te: sed Septuaginta Interpretes non legerunt, *chonach*, quod est, circundantium te, sed, *chonaph*, quod significat hypocritam, simulatorem, adulatorem, quam vocem rectissime interpretati sunt, ἀνθρωπαρέσκων, id est, eorum qui hominibus placent: eiusmodi enim sunt adulatores, & hypocritæ. Adiungit Propheta, *Confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos*: quibus verbis videtur alludere ad versiculum decimum Psalmi decimi tertij, *Consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes eius est.* Quasi dicit, vos impij confudistis consilium inopis confidentis in Deo: & Deus confundet vos, vt sæpe erubescere cogamini videntes irrita consilia vestra, quoniam in Deo non sperastis, & Deus spreuit vos; ac per hoc non adiuuit vos. Possent etiam hæc referri ad nouissimum iudicium, in quo omnes impij confundentur, quoniam Deus Iudex omnium spernet eos dicens, *Non noui vos, ite in ignem æternum.*

חנך
חנף

Octauus versiculus, qui & postremus, idem est, cum postremo versiculo Psalmi tertij decimi, nisi quod ibi dicitur, *Cum auerterit Deus captiuitatem.* Sed quanquam auertere, & conuertere videantur esse contraria: tamen hoc loco sensum eundem faciunt. dicitur n. Deus auertere captiuitatem, cum tollit è medio: & ad nihilum redigit ipsam captiuitatem: quod fit cum captiuis liberatis, captiuitas esse desinit. Dicitur autem idem Deus conuertere captiuitatem, quando captiuos reuocat, & reducit in patriam. Denique cum dicitur auerti captiuitas, sumitur captiuitas pro forma, id est, pro ipsa vera captiuitate: cum dicitur conuerti captiuitas, sumitur captiuitas pro personis, quæ erant captiuæ.

PSALMVS LIII.

Titulus, & Argumentum.

In finem in carminibus intellectus Dauid, cum venissent Ziphæi, & dixissent ad Saul, nonne Dauid abscondi-tus est apud nos?

EX titulo colligitur argumentum. Scribitur lib. 1. Reg. cap. 23. Ziphæos proditores fuisse Dauidis qui apud eos, tanquam apud amicos manens, declinabat persecutionem Saulis. Ipsi enim Sauli patefecerunt Dauidem apud se latere: vnde factum est, vt Saul cum maximo exercitu ad eos accederet & quasi in modum coronæ totum locum cingeret, vt Dauid pene de vita desperaret. Occasione igitur tam imminentis periculi, Dauid ad Deum per orationem confugit, & hűc Psalmum, Domino inspirante, composuit. Theodoretus, & Euthymius, quem aliqui recẽtiores sequũtur, existimant Psalmum compositum fuisse post liberationem; & esse hymnum gratiarum actionis. S. Hieronymus, & S. Augustinus, quamuis mystice solum exponant, tamen indicant Psalmum compositum fuisse instante perse-

persecutione, quod clarius tradit S. Hilarius, exponens ad literam, & mystice. Hanc sententiam veriorem esse, & ipse titulus, & totus Psalmi contextus ostendit. Illud, intellectus Dauid, *significat, hanc fuisse sanctam prudentiam Dauidis, vt intelligeret in tam magno periculo ad Deum esse recurrendum, & in illo sperandum. In qua oratione intellexit etiam inspirante Domino se de omni periculo liberandum.*

EXPLICATIO PSAL. LIII.

I. *DEus in nomine tuo saluum me fac, & in virtute tua iudica me.*

Orat Deum, vt quando defecerant omnia humana remedia, ipse per se ad iuuandum accederet. Deus, inquit, *in nomine tuo*, id est, potestate tua, cui omnia cedunt, *saluum me fac*: & per alia verba idem significans, addit, *& in virtute tua*, id est, potentia, & robore tuo, *iudica me*, id est, sis Iudex meus, & pro meritis retribue mihi defensionem, & aduersario meo vltionem: non enim habebat tunc Dauid, ad quem appellaret ab iniustitia Regis, nisi solum Deum. Quo exemplo admonemur nunquam esse desperandum de auxilio Domini, etiam si mors euidentissime imminere videatur; Deus enim vbique est, & omnia in manibus habet, & cultores suos ad se confugientes non despicit.

II. *Deus exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei.*

Iam confessus fuerat, potentiam Domini: nunc orat, vt Dominus ad potentiam adiungat volũtatem, Deus, inquit, *exaudi orationem meam*, quasi dicat, scio te omnia posse; sed oro, vt velis; ideo peto vt exaudias orationem meam, qua te rogaui, vt potestate tua saluum me faceres. Idem repetit sequentibus verbis, *Auribus percipe verba oris mei*, id est, ne auertas aures tuas, neque despicias orationem meam.

III. *Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me, & fortes quæsierunt animam meam, & non proposuerunt Deum ante conspectum suum.*

Explicat pericula, à quibus liberari desiderat, dicens, *Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me*, id est, Ziphæi qui proximi videbantur, sed corde alieni erant à me: insurrexerunt contra me, irritantes Saulem ad me persequendum: *& fortes quæsierunt animam meam*, id est, & Saul cum armato exercitu, quæsierunt vitam meam ad extinguendum eam: hæc enim erat tota ratio persecutionis: quia enim timebat Saul, ne aliquando Dauid regnaret, cupiebat eum de medio tollere: quamuis enim Dauidem innocentem esse Saul non ignoraret, tamen cupiditas retinendi in propria familia Regnum, quam orationem status nunc vocant, faciebat, vt iustum videretur, quod iniustissimum erat. *Et non proposuerunt Deum ante conspectum suum*, id est, & neque illi, neque isti timorem Domini præ oculis habuerunt: illi enim, Ziphæi videlicet, gratiam Regis legi Domini; & isti, Saul, & satellites eius, regnandi cupiditatem iustitiæ, quam Deus in primis obseruari iubet, antepoluerunt. Vere enim initium omnium malorum est auertere oculos mentis à Deo, & eius lege naturali omnibus nota, vide S. Thomam quæst. 1. de Malo, ar. 3.

Ecce enim Deus adiuuat me, & Dominus susceptor est animæ meæ. IV.

Illi, inquit, non habuerunt Deum ante oculos suos: sed Deus habuit illos ante oculos suos, & vidit quid molirentur, & non permisit, vt malam suam voluntatem implerent. Illud *ecce*, significat repentinam illustrationem Prophetæ, qua præuidit auxilium Dei sibi non defuturum, & tam certo præuidit, vt tanquam de re præsente dicat, *Ecce Deus adiuuat me*: particula, *enim*, vel ponitur pro, autem, vel subintelligitur aliquid, hoc modo, illi non proposuerunt Deum ante conspectum suum, vt facere debuissent, *ecce enim Deus adiuuat me. Et Dominus susceptor est animæ meæ*, id est, ecce video Deum me adiuuantem, & suscipientem quasi in sinu suo custodiendam vitam meam, quam isti quærunt mihi eripere.

Et vere repentinum, & inopinatum fuit auxilium Dei: nam cum vndique circum dedisset Saul exercitu suo Dauidem, vt euadere non posset: repente venit nuncius ad Saulem, qui diceret Philistęos magno agmine se infudisse in regionem Saulis, quo nuncio coactus est Saul recedere à persequendo Dauide, & fortasse orante Dauide venit ille nuncius, & Dauid, qui eum in spiritu præuiderat, dicit, *Ecce Deus adiuuat me, & Dominus susceptor est animæ meæ.*

V. *Auerte mala inimicis meis, & in veritate tua disperde illos.*

Per imprecationem intelligitur prędictio, vt sæpe monuimus; & in Hebræo legitur per modum prædictionis, sic enim ad verbum reddi possunt verba Hebraica, *Reuertetur malum inimicis meis*, nostra autem lectio facilior esset, si ita legeremus, *Auerte mala à me ad inimicos meos.* Sed in eundem sensum verba explicanda sunt, *Auerte mala quæ mihi impendent*, à me, & conuerte illa ad inimicos meos. Quod quidem ita factum est, nam Saul Dauidem persequebatur: & continuo factum est, vt Philistęi persequerentur Saulem. Ita pericula, quæ imminebant à Saule Dauidi, cœperunt imminere à Philistæis Sauli. Illud autem, *& in veritate tua disperde illos*; impletum est non diu postea, nam in montibus Gelboe periit Saul cum exercitu suo, in quo exercitu credibile est adfuisse, & similiter periisse illos, qui Dauidem persequuti fuerant: disperdere enim hoc loco non significat, dissipare, sed omnino delere, & extinguere, si vox Hebraica consideretur. Vide lib. Reg. cap. vlt. Illud, *In veritate tua*, significat, iuxta promissiones tuas, siue secundum iustitiam tuam, qua reddis vnicuique secundum opera sua.

VI. *Voluntarie sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est.*

Videns Propheta, se continuo exauditum siue ex prænotione futuræ liberationis, siue ipso orante discessit Saul propter pericula Philistinorum sibi denuntiata, gratias agit Deo, ac dicit, *Voluntarie sacrificabo tibi*, id est, promptissimo animo offeram sacrificium laudis: & idem aliis verbis repetens ait, *& confitebor nomini tuo*, id est, confessionem laudis offeram tibi (nomen enim Dei pro ipso Deo ponitur) *quoniam bonum est.* Siquidem nomen Dei, pro re significata sumptum, id est, pro ipso Deo, res est omnium optima; ita vt Christus ipse dixerit, *Nemo bonus nisi solus Deus*, Matth. 19. Luc. 18. Marci 10. S. Augustinus recte monet, occasione aduerbij, *voluntarie*, Deum esse diligendum propter seipsum amore puro, non tam propter præmium aliquod, quam propter ipsius Dei summam, & ineffabilem bonitatem; quam dilectionem qui habet, non minus Deo sacrificat, eique confitetur in prosperis, quam in aduersis: siquidem Deus non minus bonus est, cum nos flagellat, quam cum pascit & recipit.

VII *Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, & super inimicos meos despexit oculus meus.*

Ostendit ex effectu Deum esse bonum, quoniam tam cito exaudiuit seruum suum, *Quoniam*, inquit, *ex omni tribulatione eripuisti me*, id est, quoniam reuelans mihi meam certam liberationem, iam in spe ex omni tribulatione liberasti me, *& super inimicos meos despexit oculus meus*, id est, & in eadem prænotione iam oculus meus vidit inimicos meos prostratos, & consumptos: refertur enim hoc ad id, quod antea dixerat, *in virtute tua disperde illos.* Nisi forte placeat, vt supra indicauimus, ipso Propheta orante incœpisse eius liberationem, recedente videlicet Saule propter nuncium allatum de aduentu Philistinorum; tunc enim sensus erit, *Quoniam ex omni præsenti tribulatione eripuisti me; & oculus meus* vidit *inimicos meos*, recedentes cum Saule Duce ipsorum. Nam vox illa, *despexit* non significat contemptum, sed simplicem visionem, vt perspicuum est ex Hebraica voce, *rahatha*, verti n. potuisset, ראתה

Su-

Super iniquos meos respexit oculus meus id est, oculus meus libere, & sine timore respexit inimicos meos. Vulgatus Interpres posuit, *despexit*; vt significaret Dauidem ex alto loco vidisse inimicos prostratos aut recedentes, iuxta duas expositiones indicatas. Vere enim Dauid *despexit*, id est deorsum aspexit inimicos suos, siue quia tunc erat in monte edito corporaliter; siue quia spiritus prophetiæ in altum illum euexerat, & ex alto diuinæ reuelationis inimicos suos vidit quasi iacentes in imo. Porro hic Psalmus quotidie in Ecclesia frequentatur ad horam primam vt exemplo Dauidis discamus aduersus omnes persecutores armis orationis ad initium diei communiri, scientes quod *omnes qui pie viuere volunt in Christo Iesu, persecutiones assidue patiuntur*. 2. Timoth. 3.

PSALMVS LIV.

Titulus, & Argumentum.

In finem, in carminibus intellectus Dauid.

IN *titulo nihil est, quod non sit alias explicatum. Argumentum esse volunt Sancti Patres Hilarius, & Hieronymus de passione Christi: Euthymius, & Theodoretus Psalmũ exponi volunt de Dauide fugiente persecutionem Saulis, vel potius Absalonis: Sanctus Augustinus de homine iusto in tribulatione posito siue de corpore Christi, quod est Ecclesia. Sed omnes expositiones admitti debent, aut certe possunt: nam quod de Dauide Psalmus ad literam recte exponatur, intelligi potest ex præcedente, & sequente, & ex alijs multis, vbi disertis verbis ponitur in titulo, Psalmum esse compositum occasione talis, vel talis persecutionis, quam Dauid patiebatur, quod etiam Dauid figuram Christi gesserit, & quod Psalmi fere omnes ad Christum principaliter pertineant, dubitari non potest, cum ipse Dominus aliquoties Psalmos de se scriptos allegauerit, & Lucæ vltimo dixerit,* Necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Mosis & *Prophetis, & Psalmis de me. Denique quod exemplo Dauidis omnis iustus eodem modo orare possit, dubium esse non potest.*

EXPLICATIO PSAL. LIV.

EXaudi Deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam: intende mihi, & exaudi me. I.

Incipit Dauid quasi à proœmio, quo captatur beneuolentia Iudicis, ac petitur, vt benigne, & attente audire velit: ac primum dicit, *Exaudi Deus orationem meam*. Deinde ne forte oratio; vel persona orantis displiceat, vtrunque commendat, ac de oratione dicit, *Ne despexeris deprecationem meam*, id est, humilem, & supplicem precem meam: id enim proprie significat vox hebraica hoc loco posita: de persona vero orantis addit, *Intende mihi, & exaudi me*, id est, benigne me respice, & benignam aurem mihi porrige. Fortasse etiam ter eandẽ orationem repetit, quia nouerat Deum esse Trinitatem, & orationem dirigit ad Patrem; deprecationem ad Filium, personam orantis ad Spiritum sanctum, Denique tertio idem alijs verbis orat, vt affectum, & desiderium ostendat: quo modo & *Christus in horto eandem orationem tertio repetiuit*, Matth. 26. & Apostolus *ter Dominum rogauit*. 2. Cor. 12.

Contristatus sum in exercitatione mea, & conturbatus sum à voce inimici, & à tribulatione peccatoris. II.

Exponit nunc materiam orationis suæ, quæ est vehemens persecutio inimicorum, ob quam contristabatur, & conturbabatur, & à qua liberari desiderabat. In hebræo, pro voce, *Contristatus*, est verbum, *arid*, quod אריד significat flebo, siue vlulabo; sed futurum ponitur pro præterito, vt ex versione Septuaginta; & S. Hieronymi perspicuum est, & pro voce, in exercitatione mea,

שיחי est, *Sichi*, quod significat, *meditationem*, & *submissa voce loquutionem* Itaque sensus est, fleui dum exerceret cogitando, & mecum ipse conferendo miserias meas: quod idem est cum eo, quod nos habemus. *Contristatus sum in exercitatione mea.* Sed verba hebraica clariora sunt; sequitur, *Et cõturbatus sum à voce inimici, & à tribulatione peccatoris*, id est, non solum tristis fui, & fleui ob præsentes miserias: sed etiam timui futuras, *conturbatus à voce inimici*, comminantis longe peiora, & à tribulatione, quam minabatur peccator inimicus meus. Idem enim est à voce inimici, & à tribulatione peccatoris: nam inimicus peccator voce sua tribulationem minabatur innocenti. Istum autem inimicum peccatorem intelligere possumus, tum Saulem, aut Absalonem respectu Dauidis, tum Caipham, & Annam respectu Christi, tum quemlibet persecutorem respectu hominis probi.

III. *Quoniam declinauerunt in me iniquitates, & in ira molesti erant mihi.*

Ostendit, non vanam fuisse turbationem suam. *Quoniam* inimici *declinauerunt*, inquit, *in me iniquitates*, id est, proiecerunt in me falsa crimina, conuicia, calumnias, opprobria, vt exponunt SS. Patres Hilarius, & Augustinus: ex quo intelligimus vocem, iniquitates, esse in casu accusandi, non in casu nominandi, vt nunc habent codices græci communiter: *& in ira molesti erant mihi*, id est, & ob iram in me conceptam molesti erant, non verbis tantum calumniantes, sed etiam factis me persequentes.

IV. *Cor meum conturbatum est in me: & formido mortis cecidit super me.*

Explicat magis in particulari, quod dixerat, *conturbatus sum, Conturbatum*, inquit, *est cor meum in me*, id est, in intimis meis, vbi sedes cordis est, conturbatus sum. In Hebræo habetur clarius, *cor meum doluit: in medio mei*, Et subiungit rationem dicens, *& formido mortis cecidit super me*: nulla enim res facilius ad intima descendit, & magis totum hominem turbat quam mortis imminentis periculum: hoc impletum fuisse in Dauide, cum plorans fugeret à facie Absalon, & in Christo cum in horto paueret, & sudorem sanguineum funderet, notissimum est Matth. 26. Luc. 22.

Timor, & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebræ. V.

Idem alijs verbis dicit, & quasi summatim omnia comprehendit: nam timor in anima erat, tremor in corpore; tenebræ autem mæroris totum hominem operuerant: sicut enim lętitia exhilarat, & dilatat cor, sic etiam mœstitia constringit, & obducit, ac per hoc tenebras facit, vnde etiam qui mœrent, tenebras quærunt, in cubicula se abdunt, fenestras claudunt.

Et dixi quis dabit mihi pennas, sicut columbæ & volabo, & requiescam. VI.

Verba sunt iusti suspirantis ad patriam cœlestem, neque enim alibi vera requies inuenitur quasi dicat, ô si nunc possim ad altissimos montes cœlestis Hierusalem confugere, quomodo columba potest pernicitate sua vngues accipitis euadere, vel quomodo columba tempore diluuij, *cum non inueniret, vbi requiescere pes eius, ad manus Noë, atque ad arcam rediit*. Proprie autem iustus columbæ comparatur, quæ innoxium est animal; secundum, & simplex, & non pugnando, sed fugiendo vincit: sic enim, & vir iustus aduersus tentationes accipitris Tartarei, fugiendo potius, quam disputando, vel altercando vincere solet.

Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. VII.

Hæc satis apposite Dauidi conueniunt, qui fugiens Saulem, & postea Absalonem, ad desertum se contulit, quasi dicat; quia non datur mihi, vt instar columbæ ad locum veræ quietis ascendam, feci quod potui: nam *elongaui fugiens, & mansi in solitudine.* Idem conuenit cuilibet viro iusto in tribulationibus posito, qui cum possit ad patriam

triam commigrare, elongat ſe cogitatione à tumultibus ſæculi, quantum poteſt, & ad ſolitudinem cordis & conſcientiæ ſe transfert, vbi ſolus cum ſolo Deo colloquens aliquantulam quietem inuenit.

VIII. *Expectabam eum, qui ſaluum me fecit à puſillanimitate ſpiritus, & tempeſtate.*

In ea ſolitudine expectabam Deum, id eſt, auxilium eius, *qui me ſaluum fecit*, id eſt, qui alias ſaluum fecit, & ſaluum facere ſolet *à puſillanimitate ſpiritus, & tempeſtate*, id eſt, à paruo animo ad tolerandum, & à magna tentatione. Vbi coniunguntur duo, quæ mirum in modum amplificant neceſſitatem auxilij diuini: nam ſi paruitati animi contingat parua tentatio, vel magno animo magna tentatio, æquale erit certamen: ſed ſi cum paruitate animi iungatur magna tentatio, intolerabilis erit. Hoc igitur nunc dicit, ſibi accidiſſe, ac proinde petit à Deo, vel vt ſibi addat vires, vel diminuat tentationem, vel (quod magis optandum eſt) vtrunque faciat. Sed Codices hoc loco ſunt admodum varij: nam Hebraicus habet ad verbum: *Feſtinabo, vt ſaluer à ſpiritu concitato, à tempeſtate.* Græcus autem habet: *Expectabam Deum, qui me ſaluum faceret à puſillanimitate, & tempeſtate.* Noſter autem interpres videtur aliquid ab Hebræo, aliquid à Græco
אחישה accepiſſe, prima vox Hebraica, *achiſa*, ſignificat, *feſtinabo*; nec video quid legere potuerint Septuaginta, vt verterent, *expectabam*; ideo exiſtimo illos vertiſſe non verba, ſed ſenſum: nam, *feſtinabo vt ſaluer*, bene cohæret, cum, *expectabam ſaluantem Deum:* ſiquidem expectabat ſalutem ex feſtinatione per orationem ad Deum, quo modo, qui in fuga ſpem ponit, dicere poteſt, expectaui ſalutem ex feſtinatione in currendo & fugiendo. Sic igitur vir iuſtus feſtinans ad Deum feruenti deſiderio, orando & pulſando, expectabat auxilium, quo ſalus fieret. Illa vox, *Deum*, quæ eſt in Græco, non eſt in Hebræo, neque in Patribus, Hilario, Hieronymo, Auguſtino. Itaque videtur addita à poſterioribus explicandi gratia. Illud autem, *à puſillanimitate ſpiritus*, facile colligitur ex Hebræo, & concordatur cum Græco:
nam vox Hebræa, *Sohha*, non habetur, niſi סעה
hoc loco, & communiter dicitur ſignificare concitationem; vnde S. Hieronymus vertit, *à ſpiritu tempeſtatis*, id eſt, à ſpiritu concitato; ſed quia ſequitur, *à turbine*, ſiue *à tempeſtate*; rectius dicemus, ſpiritum concitatum hoc loco ſignificare ſpiritum hominis metu concitatum & turbatum, quod idem eſt cum puſillanimitate ſpiritus: nam qui magno ſpiritu, vel animo ſunt, non facile turbantur & concitantur; ſed firmi ac ſtabiles permanent. Itaque ſenſus erit in Hebræo, *feſtinabo, vt ſaluer à ſpiritu concitato, à tempeſtate*, id eſt, à paruitate animi, *& à tempeſtate tribulationis*. In Græco non nominatur ſpiritus, quia intelligitur in voce puſillanimitatis, idem eſt enim puſillus animus, & puſillus ſpiritus.

Præcipita Domine, diuide linguas eorum: quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate. IX.

Quia expectabat ſalutem à Domino per orationem, orat Deum, vt impediat conſilia hoſtium ſuorum. *Præcipita*, inquit, *Domine*, id eſt, præcipita in profundum inimicos meos: hoc enim ſignificat vox Hebræa & Græca. Vnde legit Auguſtinus, *demerge eos:* deinde addit modum, quo velit illos præcipitari in exitium. *Diuide*, inquit, *linguas eorum*, id eſt, fac vt qui contra me conſpirarunt, non conueniant in conſiliis; ſed vnus hoc, alius aliud iudicet & loquatur: & vere ſic accidit inimicis Dauid: nam cum Abſalon capta ciuitate conſultaret de modo perdendi Dauidem, varij varia conſilia dederunt; infatuauit autem Deus conſilium Achitophelis, quia inſpirauit Abſaloni, vt conſilium eius non ſequeretur; inde deteriore conſilio electo rem male geſſerunt, & plurimi eorum perierunt. Itaque ex diuiſione linguarum in præcipitium acti ſunt, vide libr. 2. Regum cap. 7. & 18. ſequitur: *Quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate.* Hæc etiam ſatis appoſite exponun-

ponuntur de Dauide, qui viderat in ciuitate sua Hierusalem proditionem iniquissimam aduersus personam suam, & rebellionem manifestissimam, quæ significata est nomine contradictionis; quia contradicebant eius imperio, cum Absalonem in Regem elegissent. Possunt etiam exponi hæc omnia de Christo, vt exponit S. Hilarius: nec non de viro iusto, qui persecutionem iniustam patitur, & contradictionem à ciuibus Babyloniæ, id est, ab amatoribus Mundi, qui semper persequuntur & odio habent eos, qui de Mundo non sunt, sed vt hospites & peregrini in Mundo sunt.

X. *Die ac nocte circundabit eam super muros eius iniquitas: & labor in medio eius, & iniustitia.*

XI. *Et non defecit de plateis eius vsura, & dolus.*

Pergit describere iniquitatem ciuitatis, à qua ipse persecutionem patiebatur; ac mirabili modo loquendi dicit, iniquitatem, quasi armatum militem obtinuisse muros eius, vt iustitia non posset accedere. *Die,* inquit, *ac nocte,* id est, semper, *circundabat eam super muros eius iniquitas,* id est, iniquitas super muros eius consistens circundabat eam, instar custodiæ militaris: *& labor in medio eius, & iniustitia,* id est, & interim intus in ipsa ciuitate nihil aliud erat, nisi labor miserorum, & iniustitia potentiorum; dum secure & libere iniusti diuites & potentes opprimerent pauperes & imbecilles. *Et non defecit de plateis eius vsura, & dolus,* id est, & oppressio illa partim erat manifesta, dum in ipsis plateis exigerent vsuras diuites à pauperibus: partim occulta, dum variis dolis & insidiis eos circumueniebant, & vexabant. Hæc conueniebant quidem Hierosolymæ tempore Dauidis, sed multo magis tempore Christi, & multo maxime conueniunt Babyloniæ, id est, amatoribus Mundi huius, in quo regnat concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.

Quoniam si inimicus meus maledixisset sustinuissem vtique. XII.

Et si is, qui oderat me, super me magna loquutus fuisset: abscondissem me forsitan ab eo. XIII.

Tu vero homo vnanimis, Dux meus, & notus meus. XIV.

Qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulauimus cum consensu. XV.

Posteaquam conquestus est Dauid de tota ciuitate & populo, conqueritur nunc de vno particulari proditore, qui videtur fuisse Achitophel, si Psalmus exponatur de Dauide; Iudas autem, si exponatur de Christo: quiuis alius falsus amicus, si de homine iusto generatim accipiatur. Ait igitur: *Si inimicus* aliquis manifestus *maledixisset mihi,* æquo animo tulissem; quia inimicus solet id facere, & non est mirum, si faciat. *Et si is, qui oderat me,* ita vt profiteretur manifestam inimicitiam mecum, *magna* aliqua conuicia, vel magnas calumnias *de me loquutus fuisset, ego forsan abscondissem me ab eo,* vt eius iracundiam mitigarem; & ne darem occasionem maiorum conuiciorum. Sed à te abscondi non poteram, neque vnquam eiusmodi proditionem à te expectassem, quoniam *tu homo vnanimis* videbaris, id est, amicissimus meus, & vnum cor & vnam animam mecum habens. Item *Dux meus,* id est, consiliarius meus primarius, cuius ego sententiam in rebus agendis semper sequebar. (*Erat enim Achitophel consiliarius Dauidis, & talis consiliarius, vt consulere Achitophelem, idem fere esset, ac Deum consulere,* vt dicitur 2. Reg. 16.) Sed si exponatur Psalmus de Iuda, dicetur Iudas *Dux* Christi, quia à Christo Dux fuerat constitutus populorum cum aliis Apostolis, iuxta illud Psal. 44. *Constitues eos Principes super omnem terram.* Item *notus meus,* id est, familiaris & commensalis, *qui simul mecum dulces capiebas cibos:* dicuntur autem dulces cibi, quia amicitia conuiuarum eos facit dulciores: nam in Hebræo ad literam habetur,

qui simul dulces faciebamus cibos. Sed S. Augustinus per *dulces cibos* intelligit Eucharistiam, quam Iudas cum Christo in vltima cœna gustauit; qui cibus omnem habet saporum suauitatem. Denique non solum vnanimis, & notus, & commensalis in rebus politicis & domesticis, sed eiusdem religionis & eiusdem sententiæ in sacris ceremoniis; *ambulauimus* enim *in domo Dei cum consensu*, id est, non fuit inter nos vlla dissensio in actionibus, quæ ad cultum Dei pertinebant.
סוד In Hebræo pro *cibos*, est *sod*, quod *secretum*, non *cibum*, significat. Sed credibile est, LXX.
סוד Interpretes non habuisse in suis Codicibus *sod*, sed *zed*, quod *escam* significat: & magis
ציד cohæret dulcedo cum cibis, quam cum secreto: capere enim dulces cibos, rectius dicitur, quam capere dulce secretum. Illud etiam, *cum consensu*, ex Hebræo S. Hieronymus vertit, *in terrore*. Sed fortasse S. Hieronymus
רגש non habuit in suo Codice *raghes*, vt nos habemus, quod significat *coniunctim*, sed ha-
רגז buit *raghez*, quod *terrorem* significat: nostra lectio conuenit cum Hebraico & Græco Codice.

XVI. *Veniat mors super illos, & descendant in infernum viuentes.*

Imprecatur, seu potius prædicit per formam imprecationis, eam pœnam, quam iuste dederunt Dathan & Abyron, Num. 16. Qui seditionem & schisma facientes, viui à terra dehiscente absorpti sunt: qui quidem *videntes perierunt*, id est, videntes se absorberi, & viuos sepeliri, perierunt. Hoc impletum est in iis, qui Dauidem, Absalone duce, persequebantur: nam plurimos eorum *saltus consumpsit, non gladius*, vt dicitur 2. Reg. 18. Impletum quoque est in Iudæis, qui in obsidione Hierosolymæ viuentes, & videntes peribant; vel fame cadentes in plateis, vel ex muris se deiicientes, vel in foueis delitescentes. Denique impletur in plurimis impiis, qui vident apertissimam veritatem, & sponte oculos claudunt, vel non ignorant, in eo statu, in quo versantur, se saluos esse non posse, & tamen scientes & volentes in eo ad mortem vsque perseuerant.

Quoniam nequitia in habitaculis eorum, in medio eorum. XVII.

Hæc est ratio tam seueræ imprecationis, iuste enim absorbentur viuentes à terra, vt perpetuo habitent cum pœnis, qui elegerunt habitare cum vitiis: nam *nequitia in habitaculis eorum*, & non in habitaculis vacuis, sed *in medio eorum*, id est, cum ipsis in eisdem habitaculis commoratæ sunt.

Ego autem ad Deum clamaui, & Dominus saluabit me. XVIII.

Vespere, & mane, & meridie narrabo, XIX.
& annunciabo, & exaudiet vocem meam.

Prædixit interitum inimicis: nunc sibi salutem prædicit. *Ego*, inquit, *clamaui ad Dominum* ardenti oratione, *& ipse saluabit me* à periculo, in quo versor: & deinceps clamabo, non semel, sed etiam secundo & tertio, videlicet *vespere, mane & meridie*, narrando & annunciando ærumnas meas, & misericordias Domini, *& ipse* Dominus *exaudiet me*. Consuetudo ter in die orandi, legitur etiam apud Danielem cap. 6. fortasse in honorem sanctissimæ Trinitatis, cuius mysterium Prophetis non erat incognitum. Cur autem dicatur, *vespere, mane & meridie*, & non potius *mane, meridie & vespere*, ratio esse videtur, quoniam secundum legem festa celebrabantur à vespera ad vesperam, vt dicitur Leuit. 23. proinde primum tempus orationis erat vespertinum: quod etiam nunc obseruat Ecclesia, quæ incipit officia Diuina à primis vesperis.

Redimet in pace animam meam ab his qui appropinquant mihi: quoniam inter multos erant mecum. XX.

Explicat, in quo sit exaudiendus à Deo. *Redimet in pace*, id est, ad pacem restituet *animam meam*, id est; vitam meam *ab his, qui appropinquant mihi*, id est, qui de propinquo aduersus me dimicant: *quoniam inter multos erant mecum*, id est, quoniam multi erant dimicantes mecum, siue mul-

multi erant aduersum me vnum, siue in magna multitudine erant, qui mecum pugnabant. Hunc existimo sensum esse huius obscurissimi loci cum S. Hieronymo in versione sua ex Hebræo. Itaque sententia erit, Deus liberabit vitam meam, transferendo eam à prælio appropinquantium contra me, ad optatam pacem, & id faciet ea ratione, quoniam iniquum erat, vt multi contra me vnum pugnarent. Quod si hoc duriusculum videatur, poterit cum Euthymio ita exponi: *Redimet in pace*, id est, sine labore meo, *animam meam*, id est, vitam meam, *ab his qui appropinquant mihi*, vt mihi noceant, quoniam isti ipsi antea inter multos alios erant mecum: proinde proditorie & iniuste contra me pugnant, qui paulo antea in meis castris militabant. Impletum est hoc in Dauide, qui in prælio contra Absalonem sine labore vicit, quia domi remansit, vt dicitur 2. Reg. 18. Impletum quoque est in Christo, qui liberatus est à morte per resurrectionem omnino in pace, & sine labore.

XXI. *Exaudiet Deus, & humiliabit illos, qui est ante sæcula.*

Exaudiet, inquit, me, qui oppugnor iniuste, *& humiliabit eos*, qui me oppugnant, is *qui est ante sæcula*, id est, Deus creator sæculorum. In Hebræo significantius habetur: *Qui sedet ab initio*, id est, qui ab initio mundi Iudex sedet omnium hominum, is iudicabit pro me, & condemnabit aduersarios meos

XXII. *Non enim est illis commutatio, & non timuerunt Deum: extendit manum suam in retribuendo.*

Merito, inquit, humiliabit illos iustus Iudex, *quia non est illis commutatio*, obdurati enim sunt, neque pœnitet eos sceleris sui: *& non timuerunt Deum*, sed magis homines reueriti sunt; ideo Deus *extendit manum suam in retribuendo* singulis, prout merebantur. Non desunt, qui illud, *non est illis commutatio*, volunt debere exponi, non est illis redditio vicissitudinis, & hanc esse vim Græcæ vocis. Sed vox Hebraica non potest accipi pro redditione vicissitudinis: nam S. Hieronymus recte vertit, *non mutantur*, & similiter reddidit Symmachus Theodoreto teste: proinde si velimus concordare Codicem Græcum cum Hebraico, oportet vocem illam, ἀντάλλαγμα, accipere hoc loco pro commutatione hominis à vitio ad virtutem, non pro permutatione vnius rei cum altera: & potest ita accipi, vt communiter accipiunt Interpretes tum Græci, tum Latini, quia vox illa generalis est.

Contaminauerunt testamentum eius, diuisi sunt ab ira vultus eius, & appropinquauit cor illius. XXIII.

Hic versiculus obscurissimus est propter mutationes numeri singularis in numerum multitudinis. In Hebræo habetur in singulari, *contaminauit testamentum eius, diuiserunt*, siue *molliuerunt præ butyro os suum*, potest exponi, *contaminauit vnusquisque testamentum eius*, quod est idem cum illo, *contaminauerunt testamentum eius*. Illud etiam, *præ butyro*, si legatur vox Hebraica, *chamahoth*, per ח, non per א, significabit, *præ ira*, vel, *ab ira*, vt verterunt LXX. Interpretes. Illud etiam, *diuiserunt*, potest etiam significare, *diuisi sunt*: nam vtramque significationem habet vox, *chalecu*, sensus igitur hic erit, Deus iuste extendit manum suam in retribuendis suppliciis inimicis meis, quoniam illi non solum non voluerunt mutari de vitio ad virtutem; sed magis ac magis contaminauerunt testamentum, siue pactum eius, malis operibus, præuaricando leges eius: propterea *diuisi sunt*, hoc est, dispersi ac dissipati sunt ab ira vultus Dei; quia *appropinquauit cor illius*, Dei videlicet, ad eos puniendos.

Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula. XXIV.

Redit ad malitiam præcipui proditoris, qualis fuit Achitophel respectu Dauidis, & Iudas respectu Christi. *Molliti*, inquit, *sunt sermones eius super oleum*, id est, præ oleo; & tamen ipsi sermones eius non sunt verba,

sed

ſed iacula, ſiue lanceæ: delectant aures, feriunt corda: tales ſunt omnes occultæ detractiones, omnes blanditiæ meretricum, omnes perſuaſiones hæreticorum, omnes proditorum ſimulationes.

XXV. *Iacta ſuper Dominum curam tuam, & ipſe te enutriet: non dabit in æternum fluctuationem Iuſto*

Conſolatur Propheta in fine Pſalmi ſe, & ſui ſimiles, atque exhortatur ad fiduciam totam in Domino collocandam, qui ſine dubio ſollicitus eſt pro ſeruis, & amicis ſuis, vt S. Petrus admonet in epiſtol. 1. cap. 5 *Omnem ſollicitudinem veſtram proijcientes in eum, quoniam ipſi eſt cura de vobis*: quod ipſum copioſe, & multis exẽplis allatis Chriſtus ipſe monet, Matth. 6. Quę non eo pertinent, vt ocioſe viuamus, & de victu quęrendo ſolliciti nullo modo ſimus: ſed vt non anxie & perturbate viuamus, ac vt præcipuam ſpem, & fiduciam non in noſtris viribus, vel induſtria, ſed in Dei miſericordia, & prouidentia collocemus. *Iacta*, inquit, ô anima mea, & quiſquis es timens Deum, *in Dominum curam tuam*, id eſt, relinque prouidentiæ diuinæ curam eorum, quæ tibi neceſſaria ſunt ad vitam, ſiue ſuſtentandam ſiue protegendam: *& ipſe te enutriet*, ipſe tibi de neceſſariis omnibus prouidebit, benedicens laboribus manuum tuarum, & proſperans omnia opera tua: nec ſolum enutriet te, ſed etiam defendet ab inimicis, & ſi aliquam diu fluctuari iuſtum permiſerit ad probandam patientiam, ſiue defectu rerum neceſſariarum ad vitam, ſiue perſecutionibus impiorum: tamen hęc non diu durabunt; quia non permittet Deus Iuſtum in æternum ærumnarum fluctibus agitari: æterna enim tribulatio ſolis impiis reſeruatur, vt dicitur in ſequenti verſiculo.

XXVI. *Tu vero Deus deduces eos in puteum interitus.*

Impios videlicet, tu Deus Iudex deduces in puteum mortis, vnde nunquam emergere poterunt. Vocatur autem *puteus interitus* ipſa gehenna ignis æterni, in qua qui decidunt, perpetuo moriuntur, viuunt enim ſemper in pœnis, vt ſemper moriantur & mortis finẽ, quem cupiunt, nunquam inueniant.

Viri ſanguinum, & doloſi non dimidiabunt dies ſuos: ego autem ſperabo in te XXVII.
Domine.

Non ſolum viri, qui inſidiantur ſanguini, pręcipitabuntur in puteum mortis æternæ, ſed etiam hic in terris non diu viuent: iuſtum enim iudicium eſt, vt qui vitam eripiunt, vitam perdant. Sic enim Deus ait Geneſ. 9. *Quicunque effuderit humanum ſanguinem, fundetur ſanguis illius*, & Dominus Matth. 26. *Omnes, qui acceperint gladium gladio peribunt.* Sed hæc omnia teſtimonia tum Pſalmi huius, tum Geneſis, & Euangelij, non ſignificant, omnes omnino, qui occidunt eſſe occidendos, ſed eos tantum qui iniuſte occidunt, & eos præcipue, qui ex inſidiis occidunt: illi enim proprie ſunt viri ſanguinum & doloſi. Deinde neque ſignificant omnes omnino qui ex inſidiis occidunt gladio perituros: ſed vt plurimum fieri; vt occidantur, vel à Iudice, vel ab hoſtibus, vel à ſeipſis, vel à caſu aliquo, qui tamen reſpectu Dei non ſit cauſas, ſed diſpoſitio prouidentiæ ipſius. Denique illud, *non dimidiabunt dies ſuos*, non eſt accipiendum mathematice, id eſt, nimis ſubtiliter, ſed eſt modus loquendi, quo vitæ breuitas ſignificatur. Quod autem quidam obijciunt ex Pſal. 72. *Et dies pleni inuenientur in eis*; non impedit veritatem huius verſiculi; nam S. Hilarius hoc loco ſcribit, verba illa intelligi de iuſtis, hæc de iniquis, quod ſi etiam quis contendat, vtraque intelligi de peccatoribus, reſponderi poterit, illud non dici de viris ſanguinum; & doloſis; ſed de aliis peccatoribus, vel de paucis quibuſdam, qui interdum extra communem regulam diu viuere permittuntur. Concludit Propheta illis verbis ſibi valde familiaribus, *Ego autem ſperabo in te Domine*: quæ videntur referenda ad omnia ſupra dicta, vt ſenſus ſit, Ego autem tum vt liberer à proditoribus, qui ſunt hoſtes occul-

culti; tum vt euadam inimicos manifestos; tum vt non incidam in pœnas impiorum; vt non cadam in puteum interitus; vt dies mei in medio cursu non deficiant; sperabo in te Domine, non in viribus meis.

PSALMVS LV.

Titulus, & Argumentum.

In finem pro populo, qui à Sanctis longe factus est. Dauid in tituli inscriptionem, cum tenuerunt eum Allophyli in Geth.

IN hoc titulo habetur primo materia, siue argumentum Psalmi: deinde auctor, & excellentia Psalmi. Sed hæc omnia pendent ex historia, quæ habetur l. 1. Reg. c. 21. vbi scribitur, Dauidem fugisse à Saule, qui eum quærebat ad necem; & perueniſſe ad Achis Regem Geth Philistæum: sed cum à Philistæis agnitus fuisset, & detentus tanquam hostis ipsorum, simulaſſe insaniam, & furorem, & eo modo è manibus eorum elapsum venisse in speluncam quãdam, ibiq; ad eum congregatum fuisse populum quadringentorum hominum exulum, & miserorum. Ex hac historia colligimus, populum elongatum à Sanctis, pro quo scribitur Psalmus, esse populum illum quadringentorum exulum, qui ad tabernaculum Dei accedere non poterant, sed cum Dauide huc atq; illuc vagabantur: & hoc est argumentum Psalmi, deploratio miseriarum Dauidis; & populi eius. Auctor, & excellentia Psalmi continetur illis verbis, Dauid in tituli inscriptionem: *nam tituli inscriptio, vt intelligi potest ex voce Græca* στηλογραφία, *est inscriptio incisa in columna ad æternam memoriam. Sensus igitur est, Psalmus Dauidis scriptus ab eo, quasi incisus in columna, ad memoriam sempiternam: deniq; occasio scribendi fuit illa euasio de manibus Philistinorum per simulatam stultitiam, quando tenuerunt eum Allophyli. i. Philistæi in Geth S. Hieron. ita vertit hunc titulum,* Pro columba muta, eo quòd procul abierit Dauid simplex, & humilis, quando tenuerunt eum Philistæi in Geth. *Quæ versio satis conuenit cum verbis Hebraicis vt nunc habentur in Biblijs: & pro columba muta, intelligitur idem Dauid, qui obmutuit, quando stultum se finxit. Cæterum LXX. Interpretes viri doctissimi, sine dubio recte verterunt quod in libris Hebraicis inuenerunt. Ideo dicendum est, per columbam, quæ legitur in Hebræo, illos intellexisse populum & vertisse sensum, non verba. Sæpe enim in Scripturis populus per columbam significatur: per vocem,* ellem, *quod significat* mutam, אלם *illi verterunt à Sanctis, qui habuerunt in suo codice inuerso modo easdem literas*, meel, מאל *quod est à Deo, & per Deum intellexerunt arcam Dei, & vt clariorem sensum redderent, verterunt,* à Sanctis, *id est, à sanctuario vbi erat arca* DEI: *per vocem*, mictam, *quam S. Hieron. vertit*, simplicem, & humilem, *ipsi verterunt inscriptionem tituli, quia legerunt,* מכתם mictab, *quod inscriptionem significat. S. Hilarius, & S. Augustinus totum Psalmum de Christo exponunt, qui per* DAUIDEM *figuratus est: & per tituli inscriptionem S. August. titulum Crucis intelligit.* מכתב

EXPLICAT. PSAL. LV.

MIserere mei Deus, quoniam conculcauit me homo: tota die impugnans tribulauit me.

Incipit ab oratione, & misericordiam postulat; quoniam miseriam suam agnoscebat: patiebatur enim indignam persecutionem Saulis, & cum ab ea declinare vellet, incidit in grauiorem Philistinorum: & ab vtraque ad tempus liberatus, in spelunca interim exul, & inops dilitescebat. *Miserere*, inquit, *mei* DEUS, qui miserorum vnicum soles esse refugium. *Quoniam conculcauit me homo*, id est, Saul; dicit autem, *homo*, potius quam Saul, vt opponat hominem Deo, quasi dicat, Tu Deus miserere, quandoquidem homo est qui tribulat: cœlum aspicio, dum à terra despicior: ad Dominum confugio, dũ conseruus me persequitur. *Tota die impugnans tribulauit me*, hoc est, nõ semel mihi nocuit, sed omni tẽpore mihi molestus fuit; neq; me vnquam quiescere passus est. Hæc verissima esse intelliget, qui legerit primum librũ Regum. Neq; difficile erit hæc omnia ad Chri-

stum

ſtum applicare, qui propter nos factus eſt homo, & tamen homo ſemper eum impugnauit, & tribulauit à natiuitate vſque ad ſepulturam: & poſtea corpus eius, quod eſt Eccleſia, impugnare, & tribulare non ceſſat, neq; ad diem vſque iudicij ceſſabit. Significatur autem nomine hominis, cum dicitur, *conculcauit me homo*, vel Diabolus, qui in Euangelio Matth. 13. dicitur, *inimicus homo*, vel ipſum genus humanum, quatenus ſpiritu Dei caret, & nihil eſt niſi homo, iuxta illud 1. Corinth. 2. *Cum enim ſit inter vos zelus & contentio, nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis?* & paulo infra, *Nonne homines eſtis?* vnde, & Dominus, Matth. 16. diſtinguit Apoſtolos ab hominibus, cum dicit, *Quem dicunt homines eſſe filium hominis? & vos autem quem me eſſe dicitis?*

II. *Conculcauerunt me inimici mei tota die: quoniam multi bellantes aduerſum me.*

Non ſolus Saul, ſed omnes ſerui eius Dauidem perſequebantur, & conterere nitebantur. Nec ſolus Diabolus, ſed omnes miniſtri eius aduerſum Chriſtum & Eccleſia bella gerebant, & gerunt.

III. *Ab altitudine diei timebo: ego vero in te ſperabo.*

Hic variant Hebræa, & Græca: nam in Hebræo coniungitur altitudo cum verſiculo ſuperiore hoc modo, *Multi bellantes aduerſum me altiſſime*: & deinde ſequitur alter verſiculus, *Deum timebo, ego in Deo confidam*, Sed de hac diſtinctione Iudæorum parum laboramus; quoniam in textu antiquo nulla erat diſtinctio. In Græcis codicibus additur negatio, hoc modo, *Ab altitudine diei non timebo*: & ſic legit etiam S. Hilarius. Sed noſtram lectionem approbat S. Hieronymus in epiſt. ad Suniam, & Fretellam, vbi dicit, negationem eſſe ſuperadditam: & in Commentario huius Pſalmi vtranque lectionem explicat. Igitur ſenſus eſt, Ego tametſi tam multos habeam inimicos: tamen non ab illis timebo, *ſed ab altitudine diei timebo*, id eſt, à diuinis iudiciis timebo, quæ procedunt ab altiſſimo lumine, quale eſt in meridie, quod lumen omnia penetrat etiam intima cordium: ſed cum timore ſpem quoque adiungam. ego enim, qui timebo ab altitudine luminis tui, ſimul etiam in tua miſericordia, & bonitate confidam.

In Deo laudabo ſermones meos, in Deo ſperaui: non timebo, quid faciat mihi caro. IV.

Explicat clarius fiduciam ſuam, & rationem fiduciæ, Deus enim per Samuelem olim promiſerat Dauidi Regnum: nam li. 1. Reg. c. 13. dicit Samuele de Dauide, *Quæſiuit ſibi Dominus virum ſecundum cor ſuum, & præcepit ei, vt eſſet Dux ſuper populum ſuum*: ac deinde eod. lib. cap. 16. iuſſit eum inungi in medio fratrum eius. Hæc igitur promiſſio erat cauſa fiduciæ, & de hac dicit, *In Deo laudabo ſermones meos*, id eſt fretus auxilio Dei laudabo aliquando promiſſiones mihi factas à Deo, tamquam veriſſimas, quando videlicet completę fuerint. *In Deo ſperaui*, adimplendas ſcilicet eius promiſſiones; *& ideo non timebo quid faciat mihi caro*, id eſt, non timebo minas, & perſecutiones inimicorum meorum, qui caro ſunt, id eſt, infirmi, & fragiles, ſi cum Deo, qui mihi ſalutem, & Regnum promiſit, comparentur. In Hebræo habetur, *laudabo verbum eius*; ſed non repugnat noſtrę lectioni, quę habet, ſermones meos: ſiquidem illę promiſſiones erant Dei, quia ille promiſerat, & erant Dauidis, quia illi promiſerat. Poteſt etiam fieri, vt LXX. Interpretes non legerint, *deuaro*, *verbum eius*; ſed, *deuari*, verbum meum, ſola enim differentia conſiſtit in vna media litera. Non erit difficile de Chriſto exponere hunc verſiculum, ſiquidem Angelus promittens Virgini, ait, *Dabit ei Dominus ſedem Dauid Patris eius*, &c. & ipſe Chriſtus veriſſime dicere potuit, *Non timebo quid faciat mihi caro.*

דברו
דברי

Tota die verba mea execrabantur, aduerſum me omnes cogitationes eorum in malum. V.

Redit ad explicandam malitiam aduersariorum suorum, ac dicit eos toto tempore, quo apud illos fuit, non cessasse vituperare omnia verba, & facta eius: & excogitare, quomodo eum perderent quod non minus conuenit in Scribas, & Pharisæos calumniantes verba, & opera Christi & consilia agitantes de morte eius, quam in Saulem, & ministros eius erga Dauidem dixi autem verba, & opera, quia vocabulum verbi apud Hebręos & verba, & opera significat.

VI. *Inhabitabunt, & abscondent: ipsi calcaneum meum obseruabunt.*

Addit aliam malam aduersariorum suorum qualitatem. *Inhabitabunt*, inquit, *& abscondent*, id est, simul habitare solebant mecum, tanquam amici, & contubernales; & interim abscondebant se, & recte, atq; occulte machinabantur dolos. *Et calcaneum meum*, id est, gressus meos, actiones meas *obseruabant*, vt me ad casum impellerent. Hęc enim erga Dauidem ministri Saulis, & erga Christum Iudæi faciebant. Quamuis autem verba, *inhabitabunt, & abscondent*, sint futuri temporis; tamen apud Hebræos pro pręterito, ac præsertim pro imperfecto præterito frequenter accipiuntur. S. Hieronymus ex Hebręo vertit, congregabuntur: sed vox Hebraica, יגודו *iagudu* à Septuaginta lecta est, יגורו *iaguru*, per, ר, non per, ד.

VII. *Sicut sustinuerunt animam meam, pro nihilo saluos facies illos: in ira populos confringes.*

Prædicit nunc ruinam aduersariorum suorum, iusto Iudice Deo illis reddente quod proximo suo facere cogitauerunt. *Sicut*, inquit, *sustinuerunt animam meam*, id est, sicut in abscondito obseruantes expectauerunt vitam meam vt eam perderent: ita tu Deus *pro nulla re eos saluos facies*, id est, nullo modo saluabis, sed *in ira tua populos illos confringes*, & ad internecionem persequeris. Hoc impletum est in hostibus Dauidis, qui cum Saule Rege simul interierunt in montibus Gelboe, vt dicitur in li. 2. Reg. c. vlt. Impletum est quoq; in hostibus Christi, qui consumpti fuerunt in obsidione Hierosolymæ à Romanis, & reliquiæ dispersæ inter gentes; sed multo magis implebitur in die vltimi iudicij. Hoc loco in Codice Hebraico, & Græco est manifesta corruptio: nam in Hebraico vbi nos habemus, pro nihilo, est, *halauen*, quod significat, *pro iniquitate*, sed legendum est, *hal ain*, pro nihilo: sic enim legunt Septuaginta, & ipse etiam S. Hieronymus, sanctus Hilarius, sanctus Augustinus, & alij. In Græcis quibusdam Codicibus est *ὤσεις expelles*, & sic legunt, & exponunt Theodoretus, & Euthymius. Sed vera lectio est *σώσεις saluabis*: quæ respondet Hebraicæ, & exponitur ab omnibus fere interpretibus. Porro illud, *pro nihilo saluos facies illos*, sanctus Hilarius exponit; resurgent quidem impij; sed pro nihilo, ad nihilum, quia non proderit illis resurrectio. Sanctus vero Augustinus in bonam partem explicat, *pro nihilo*, id est, sine meritis propriis, ex pura gratia saluabis illos. S. Hieronymus tum in versione, tum in Commentario, impios non saluandos dicit: quod magis cohæret cum sequentibus, *in ira populos confringes*.

אין
און

Deus vitam meam annunciaui tibi: posuisti lacrymas meas in conspectu tuo. VIII

Posteaquam de supplicio inimicorum loquutus est; reuertitur ad precandum pro se, ac dicit; *Deus vitam meam annunciaui tibi*, id est, narraui in oratione cursum vitæ meæ, transmigrationes, varietates, labores: vox enim Hebraica, *nodi*, significat mutationem; & migrationem: sed Septuaginta Interpretes verterunt, *vitam meam*, vt breuissime omnia comprehenderent. Itaque per vitam intellexerunt cursum vitæ. Et tu *posuisti in conspectu tuo lachrymas meas*, id est, ego flens coram te exposui cursum afflictissimæ vitæ meæ, & tu misericors, & pius Pater non auertisti faciem tuam; sed aspexisti cum misericordia lacrymas meas. נודי

In

נאד In Hebræo habetur pro, *in conspectu tuo*, *nodi*, quod vtrem Hebræi significari dicunt, Sed non solum Septuaginta verterunt *in conspectu tuo*, sed etiam S. Hieronymus ex Hebræo reddidit; *in conspectu tuo*: & sic habent omnes latini, & græci Codices. Quare vel vox illa significat conspectum, vel aliquid aliud legerunt, tum Septuaginta, tum S. Hieronymus. Parum autem refert, quod in Hebræo habetur *numerasti*, pro eo quod nos habemus annunciaui: nam facile potuit mutari persona secunda in primam addendo vnam, vel alteram literam hebraicam: & sensus est idem: nam & Propheta narrauit suæ vitæ miserias, & Deus eas numerauit: ספר idem autem verbum *saphar*, *narrare*, & *numerare* significat.

Sicut & in promißione tua, tunc conuertentur inimici mei retrorsum.

Prima pars huius versiculi pertinet ad versiculum superiorem: nam non solum in Codice hebraico coniunguntur hæc verba, *sicut & in promissione tua* cum in superioribus sed etiam sic exponunt Hilarius; Hieronymus, Augustinus Euthymius, & alij. Itaque sensus est, *posuisti lachrymas meas in cōspectu tuo, sicut & in promissione tua*: id est, sicut promisisti, te exauditurum deprecantes cum lacrymis, ita fecisti, quia *posuisti lachrymas meas in cōspectu tuo*, vt eas exaudires: Et cum exaudieris, *tunc conuertentur inimici mei retrorsum*, id est, fusi fugatiq; dissipabuntur, & peribunt. Sanctus Augustinus exponit more suo in bonam partem, vt sensus sit, inimici, qui ante præire nos volebant, & ad interitum ducere; conuertentur per pœnitentiam, & nos sequentur ad vitam; quomodo dixit Dominus Petro Matth. 16. *Vade post me Satana, scandalum es mihi, quia nō sapis, quæ Dei sunt*, id est, noli me præire, sed post me ambula; quoniam dum præire tentas, scandalum es mihi. Euthymius non minus vtiliter exponit de dæmonibus, qui nos præire, & ducere cupiebant ad gehennam, sed per gratiam Dei nostras preces audientes coguntur retrocedere, & nos oblatrantes sequi, dum properamus ad Regnum; vnde illi exciderunt.

In quacunque die inuocauero te, ecce X.
cognoui, quoniam Deus meus es.

Concludit gratias agendo, & laudando Deum. Ecce, inquit, experimento cognoui, quod *in quacunque die inuocauero te, tu Deus meus es*: id est, tu declarabis exaudiendo, te meum esse Deum.

In Deo laudabo verbum, in Domino XI.
laudabo sermonem: in Deo speraui non timebo quid faciat mihi homo.

Hunc versiculum supra exposuimus: est enim omnino idem cum versiculo quarto, eo excepto; quod hic bis repetitur, *in Deo laudabo verbum*: quamuis enim interpres primo verbum dixerit, deinde sermonem: tamen in hebræo, & græco est eadem vox vtrobique: quare poterat verti, *in Deo laudabo verbum, in Domino laudabo verbum*: cur autem primo dixerit, *in Deo*, deinde *in Domino*, ratio esse videtur, vt ostendat se cōfidere in Deo, vt Iudice, quod significat nomen Dei, & vt executore iustitiæ, quod significat nomen Domini, cui omnia seruiunt, addit, *non timebo quid faciat mihi homo*: vt declaret quod ibi dixerat, per carnem videlicet, hominem intelligi debere.

In me sunt Deus vota tua, quæ reddam XII.
laudationes tibi.

Pro his omnibus beneficijs pollicetur se persoluturum vota laudum in tribulatione concepta. *In me sunt*, inquit, *vota tua*, id est, in memoria mea sunt, siue in intimis præcordijs apud me conseruantur, vt non excidant, *vota tua*, id est, promissiones tibi factæ à me *Quæ reddam laudationes tibi*, id est, *quæ vota reddam*, vota videlicet laudum & gratiarum actionis, siue, quæ vota continent laudationes tibi assidue à me concinendas.

Quoniam eripuisti animam meam de XIII.
morte, & pedes meos de lapsu: vt placeam coram Deo in lumine viuentium.

Hæc est summa beneficiorum diuinorum. *Quoniam eripuisti animam meam de morte*, id est vitam meam conseruasti ab imminēte morte, siue à Saule siue ab Achis Rege Philistinorum: *& pedes meos de lapsu*, id est, conseruasti me ne laberer in peccatum inter tot, & tantas tentationes, quibus prouocabar, vt Saulem interficerem, vel ei maledicerem: conseruasti autem me à morte, & à peccato, à morte videlicet corporali, & spirituali. *Vt placeam coram* Deo, *siue vt ambulem* (vt habet vox Hebraica) *placens Deo in lumine viuentium*, id est, in lumine vitæ huius temporalis, quo carent, qui mortui sunt: item in lumine fidei, & gratiæ, quo carent infideles, & peccatores, vt tandem perueniam ad lumen gloriæ cœlestis, quo fruuntur illi, qui soli vere, proprieque viuentes dici possunt. Possunt hæc etiam de Christo exponi, qui per resurrectionem liberatus est à morte carnis, & ab omni periculo subiacendi vlli passioni, & viuit, & regnat à dextris Patris in lumine viuentium. Amen.

PSALMVS LVI.

Titulus, & Argumentum.

In finem, ne disperdas, Dauid in tituli inscriptionem, cum fugeret à facie Saul in speluncam.

Historia, cuius occasione Psalmus iste cōscriptus fuit, habetur lib. 1. Reg. c. 24. tunc enim Dauid *Saulem fugiens absconditus est cum aliquot ex suis in speluncam Engaddi, & cum Saul casu ad eam speluncam deuenisset, & solus in eam intrasset, vt purgaret ventrem,* Dauid *qui in parte interiore latebat, incitatus à suis, vt interficeret Saulem, noluit id facere, ex qua historia colligitur argumentum huius Psalmi simile esse argumēto Psalmi superioris. In titulo nihil est noui, præter illa duo verba, ne disperdas, quæ quid significent, incertum est. Sanctus Hilarius id refert ad Christi resurrectionem per quam factum est, ne caro Christi in sepulchro corrumperetur: nam alia lectio habet,* ne corrumpas. *S. Augustinus, & S. Hieronymus interpretantur de titulo crucis Christi, quem Pilatus noluit corrumpere ad petitionem Iudæorum, quasi id prædixerit Dauid hoc loco. Theodoretus, & Euthymius exponunt de Dauide, qui noluit occidere Saulem, cū impune posset. Itaq; volunt ad æternam rei memoriam scriptum,* ne disperdas *siue* ne perdas, *quia Dauid non perdidit Saulem. Sed quamuis hæc expositio in hunc Psalmum quadret tamen in Psalmum 57. & 58. & 74. Vbi est eadem sententia in titulo, non videtur quadrare. Alij volunt* Dauidem *pro se rogare* Deum, *vt non sinat eum occidi, & perdi, Alij denique arbitrantur, illis verbis significari instrumentum musicum; in quo Psalmi isti concinendi erant.*

EXPLICATIO PSAL. LVI.

Miserere mei Deus, miserere mei: quoniam in te cōfidit anima mea. I.
Et in vmbra alarum tuarum sperabo, II.
donec transeat iniquitas.

Dauid in spelunca precatur Deum pro liberatione à persecutione Saulis; & in hoc figura Christi est, qui latens in spelunca formæ serui, cum esset Dominus omnium, orat pro liberatione corporis sui, quod est Ecclesia à persecutione Satanæ, & ministrorum eius *Miserere*, inquit, *mei* Deus, id est, tu Deus misericors tolle miseriam, quam patior ob periculum vitæ, cui Saul insidiatur, *Miserere mei, quoniā in te cōfidit anima mea.* confidentia in Deo est optima ratio; quæ allegari potest ad impetrandam misericordiam, cum Deus promiserit auxilium confidentibus in se, *Et in vmbra alarum tuarū sperabo*: id est, non solum hactenus in te confidit anima mea, sed etiam perseuerabo in hac confidentia toto tempore; quo protectione indigebo, quod erit, *donec transeat iniquitas*, id est; donec finem habeat hæc nostra peregrinatio, & exilium à patria cœlesti: tandiu enim durabit iniquitas, quamdiu durabit peregrinatio, in qua mali bonis admixti sunt. Porro me-

III.

IV.

V.

metaphora illa de vmbra alarum Dei familiaris est scripturæ sanctæ: nam in Psal.16. dicitur, *sub vmbra alarum tuarum protege me* in Psal.62. *In velamento alarum tuarum sperabo*, & in Psalm.90. *sub pennis eius sperabis*: & Dominus Matth.23. *Quoties volui cõgregare filios tuos, quemadmodum Gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti?* sensus autem est, sperabo in protectione tua, quo modo sperant pulli in protectione Gallinæ; quæ sub alas suas colligit eos, & mirabili zelo à Miluo defendit. Significatur hac metaphora ingens amor Dei erga suos electos, quos fouet, & protegit, vt res sibi vnice charas.

III. *Clamabo ad Deum altißimum, Deum qui benefecit mihi.*

Ex hac fiducia, qua sub vmbra alarum Dei sperabit, prodibit clamor *ad Deum al-*
I. *tissimum*, id est. ad supremum Iudicem, qui super omnes alios Iudices in altissimo thro-
II. no residet, & ratio clamandi erit experimentum proprium: iam enim expertus erat Dauid clamando ad Deum, se multum profecisse. *Clamabo*, inquit; *ad Deum, qui benefecit mihi*, id est, qui vltus me est de inimicis
גמר meis: vox enim Hebraica, *gomer*, hoc loco non significat benefacere absolute, sed vlcisci, ac per hoc benefacere vlciscendo innocentium iniurias, vnde sanctus Hieronymus vertit ex Hebræo, *inuocabo Deum altissimũ; Deum vltorem meum.* Qualis autem fuerit hæc vltio, habetur lib.1. Reg. cap.23. Nam cum Saul cinxisset exercitu suo montem, ad quem Dauid confugerat, vt iam de vita sua pene desperaret: prouidentia diuina fecit, vt nuncius veniret ad Saulem, qui referret, Philistæos cum magnis copijs in terram Israelitarum se infudisse, quo nuncio accepto coactus est Saul recedere à persequendo Dauide, cum magno suo opprobrio: & dolore, & hoc breuiter attingitur in sequenti versiculo.

IV. *Misit de cælo, & liberauit me, dedit in opprobrium conculcantes me.*

V. *Misit Deus misericordiã suam, & veritatem suam: & eripuit animam meã de medio catulorum leonum dormiui conturbatus.*

VI. *Filij hominum dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus.*

Misit de cælo, auxilium videlicet, *& liberauit me*, quando cinctus legionibus hostium iam iam capiendus, & occidendus eram. *Dedit in opprobrium conculcantes me*, id est, exposuit probris Saulem, & milites eius; qui me vt puluerem conculcabant, & contemnebant, quando re infecta coacti sunt recedere, & Philistæis occurrere vt supra diximus ex cap.23. lib.1. Reg. *Misit*, inquam, *de cælo misericordiam, & veritatem* quasi duas manus suas, *misericordiam*, qua liberaret me, *& veritatem*, id est, iustitiam, qua hostes meos pudore, & dolore afficeret. *Et eripuit animam meam*, hoc est, vitam meam *de medio catulorum leonum*, id est, Saulis, & militum eius, qui ferocia leones iuuenes, ac per hoc, fortissimos referebant. Sed etiam sic liberatus ab imminente morte, tamen *dormiui conturbatus*, quia timui detractiones, & calumnias inimicorum meorum, quorum dentes, & linguæ feriunt instar lancearum, & gladiorum acutorum. In hebræo deest, verbum *eripuit*, & sic vertit Sanctus Hieronymus, *Anima mea in medio, leonum dormiuit ferocientium.* Sed in hebræo Codice non est, *dormiuit*; sed *dormiui*: in prima persona. Quare vel excidit verbum, *eripuit* vel subintelligi debet, & quia hebræi non habent casus, recte possumus vertere tam, *Anima mea*, quam *animam meam*: denique illud, *conturbatus*, quod S. Hieronymus vertit, ferocientium, videlicet leonum in hebræo proprie significat, *ardentem vel inflammatum* quod satis apte conuenit cum voce, *conturbatus*: qui enim conturbati sunt, æstuare, & ardere solent. Itaque lectio hebraica non difficulter cum nostra, græca & latina concordari potest, & hunc sensum facere, *Animam meam eripuit de medio leunculorum, dormiui æstuans, & conturbatus*, cur autem dormierit conturbatus

quando

quando iam liberatus erat ;exponit cum addij. *Filij hominum, dentes eorum arma, & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus*, id eſt, *dormiui conturbatus*, quoniam etiam ſi Saule recedente liberatus eram à morſu leonũ, qui de propinquo mordent: tamen ſciebam non deeſſe detractores, & calumniatores, qui etiam longe feriunt, inſtar iaculorum, & ſagittarum: multi enim erant, qui calumnijs ſuis incitabant Saulem aduerſus Dauidem, vt ipſe teſtatur libr. 1. Reg. capit. 24. *Quare*, inquit, *audis verba hominum loquentium, quærit David malũ aduerſum te?* Porro phraſis illa, filij hominum dentes eorum arma, & ſagittæ, eſt Hebræorum propria: ſenſus autem eſt, filij hominum tales ſunt, vt dentes eorum ſint veluti lanceæ (hoc enim ſonat vox Hebraica, pro qua Septuaginta reddiderunt *arma*) *& ſagittæ*; *& lingua eorum* veluti *gladius acutus* quibus verbis ſignificatur detractio, quæ per inſtrumenta dentium, & linguæ formatur, & non minus nocet, & interimit, quam lancea, ſagitta, & gladius, cum incitet ad iracundiam, & ſit cauſa malorum plurimorum.

VII. *Exaltare ſuper cœlos Deus, & in omnem terram gloria tua.*

Expoſito timore ſuo precatur Deum, vt exercendo iuſtitiam in impios hoſtes ſuos, manifeſtet gloriam ſuam *Exaltare*, inquit, *ſuper cœlos Deus*. id eſt, ſede in altiſſimo throno, qui eſt ſuper omnes cœlos, vt iudices: vel, exaltetur nomen tuum ſuper cœlos coram Angelis, *& in omnem terram* coram hominibus dilatetur *gloria tua*; ita vt omnes intelligant, & laudent iuſtitiam tuam.

VIII. *Laqueum parauerunt pedibus meis, & incuruauerunt animam meam.*

IX. *Foderunt ante faciem meam foueam, & inciderunt in eam.*

Reddit cauſam, cur iudicium Dei aduerſus hoſtes ſuos imploret. Nam præter alia, inquit, *laqueum parauerunt pedibus meis*, id eſt, inſidias mihi tetenderunt, vt me quaſi feram de improuiſo caperent. *Et incuruauerunt animam meam*, id eſt, atque his inſidijs me afflixerunt, vt præ continua ſollicitudine incuruus, ac mœſtus incederem. Deinde idipſum repetit alia metaphora, *Foderũt*, inquit, *foueam ante faciem meam*, id eſt, foderunt foueam in itinere, quo iturus erã, ita vt fouea ante me eſſet, quamuis eam à me conſpici non exiſtimarent: illud enim, *ante faciem meam*, non ſignificat, me aſpiciente, & vidente, ſed in loco, qui ante me erat, & per quem tranſiturus eram. *Et inciderunt in eam*, id eſt, parauerunt mihi periculum vitæ, & ipſi in illud inciderunt: nam vt dictum eſt ſupra ex cap. 23. li. 1, Reg. Saul inſidiabatur vitæ Dauidis, & illo ipſo tempore incidit in ſpelunca in manus Dauidis, à quo poterat occidi, ſi Dauid voluiſſet.

Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, cantabo, & pſalmum dicam. X.

Iam in fine Pſalmi excitat Propheta ſpiritum ſuum in Deum, ac dicit, *Paratum cor meum, paratum cor meũ*, id eſt, paratus ſum viuere, paratus ſum mori; paratus conculcari, paratus regnare, & quicquid acciderit, de manu tua accipiam: *cantabo & Pſalmum dicam*, laudabo miſericordiam, laudabo iuſtitiam; & voce, & inſtrumento muſico.

Exurge gloria mea, exurge pſalteriũ, & cithara, exurgam diluculo. XI.

Quia dixerat *cantabo, & pſalmum dicam*: nunc vt id recte fiat, non inuocat Muſas vt prophani poetæ faciunt, ſed inuocat ſpiritum prophetiæ, vt Theodoretus exponit. *Exurge*, inquit, *gloria mea*, id eſt, domum ſpiritus, quo afflante canere ſoleo, myſteria diuina; *exurge pſalterium, & cithara*, id eſt, exurge ſpiritus meus, & lingua mea: ſpiritus enim per pſalterium intelligitur, quod ex parte ſuperiore ſonum edit, & lingua per citharam, quæ ex parte inferiore ſonat. *Exurgam diluculo*, id eſt, ſummo mane; quod eſt aptiſſimum tempus contemplandi diuina, & canendi Deo, ego, ſpiritus Dei exurgam, & excitabo ſpiritum tuum, & linguam tuam ad canendum. Poteſt

test etiam cum S. Hieronymo & S. Augustino hic locus intelligi de resurrectione Christi: Dauid enim, qui satis intelligebat, se in passionibus suis Christi patientis & morientis figuram gerere, Spiritu sancto afflatus ad Christum loquitur, ac dicit: *Exurge gloria mea*: nullam enim maiorem gloriam Dauid habere potuit, quam vt Pater Christi diceretur. *Exurge*, inquit, *gloria mea*, Christe redemptor meus & Dominus meus: *exurge psalterium & cithara*, id est, exurge caro Christi, quæ psalterium fuisti, dum diuina miracula operando ex parte superiore sonuisti; & cithara, dum humana patiendo ex parte inferiore sonitum dedisti. Deinde inducit ipsum respondentem: *exurgam diluculo*: satis enim constat, Christum à mortuis diluculo surrexisse.

X. XII. *Confiteor tibi in populis Domine, & psalmum dicam tibi in gentibus.*

Surgens diluculo Dauid ad canendum Deo, dicit: *Confitebor tibi*, id est, laudabo te in populis Iudæorum, *& psalmum dicam tibi in gentibus*. Nouerat enim sanctus Propheta Psalmos suos toto terrarum orbe cantandos à fidelibus, tum ex Iudæis, tum ex gentibus in Ecclesia congregatis. Potest etiam sic ex-
XI. poni, vt Christus, qui dicit: *Exurgam diluculo*, addat etiam, se per corpus suum, quod est Ecclesia, Deum semper & vbique laudaturum.

XIII. *Quoniam magnificata est vsque ad cœlos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua.*

Hæc est materia laudis apud omnes gentes, quod *misericordia Dei magna* effecta sit, & creuerit *vsque ad cœlos*, non in se, quomodo semper est infinita, sed in operibus suis: & pari ratione *veritas Dei*, siue pro fidelitate, siue pro iustitia accipiatur; repleuerit omnia *vsque ad nubes*, id est, vsque ad cœlos: accipit enim Propheta pro eodem *vsque ad cœlos*, & *vsque ad nubes*, quæ ideo dicuntur in Scripturis nubes cœli, Matth. 26. *Videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli.*

Exaltare super cœlos Deus, & super omnem terram gloria tua. XIV.

Quomodo misericordia & veritas Domini pertingunt vsque ad cœlos; sic etiam par est, vt gloria & laus eius, & cœlum & terram repleat.

PSALMVS LVII.

Titulus & Argumentum.

In finem, ne disperdas Dauid in tituli inscriptionem.

Titulus nihil habet noui. Argumentum est acris reprehensio hominum iniquorum: quamuis enim occasio scribendi nata sit ex iniquitate Saulis & ministrorum eius persequentium Dauidem: tamen reprehensio est generalis, &, vt monuit S. Augustinus, concionatur Spiritus sanctus per os Prophetæ ad vniuersum genus humanum.

EXPLICATIO PSALMI LVII.

Si vere vtique iustitiam loquimini, recta iudicate filij hominum. I.

Non desunt ex recentioribus, qui velint totum versiculum legi per interrogationem, hoc modo: *Num vere iustitiam loquimini? num recta iudicatis filij hominum?* Sed veteres omnes Hilarius, Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Euthymius, & alij, legunt vt nos in textu nostro habemus. Sanctus autem Hieronymus non solum in expositione Psalterij, sed etiam in versione ex Hebræo vertit, *Si vere vtique iustitiam loquimini, recta iudicate filij hominum*. Quamuis enim in prima parte versiculi adsit in Hebræo litera ה *he*, quæ est signum interrogationis; tamen in secunda non habetur: proinde ad verbum sic vertendum esset: *Num vere iustitiam loquimini? recta iudicabitis filij hominum:* quę sententia eadem est cum ista, *si vere iustitiam loquimini, recta iudicate filij hominum*. Igitur sententia Prophetæ hæc est: Cum omnes homines interrogati, an sit bonum furari,

mœchari, decipere, & similia; recte respondeant, non esse bonum; quia lex scripta in corde docet, ista non esse bona; cum nemo velit talia sibi fieri: conuincuntur omnes iniqui non vere loqui iustitiam; sed ficte ac simulate, quia in corde suo iudicant, sibi esse bonum furari, mœchari, decipere, & similia: non enim facerent, nisi bonum sibi esse crederent. Nec solum conuincuntur esse mendaces, dum falso loquuntur iustitiam, & dicunt, non est bonum furari, mœchari, decipere, & similia: sed etiam conuincuntur mirabili cęcitate laborare, cum negare non possint, malum esse furari, cum videant se non posse pati fures: & tamen iudicent, sibi bonum esse furari, & facere alteri, quod sibi fieri nolunt: nam si bonum est furtum, quare nolunt sibi fieri? si non est bonum, quare volunt alteri facere? Aduersus istam voluntariam & inexcusabilem cæcitatem clamat Spiritus sanctus: *Si vere vtique iustitiam loquimini*, dum dicitis, malum est furari, mœchari, & similia; *recta iudicate filij hominum*, id est, iudicate in corde vestro, non esse facienda, ac per hoc nolite facere, quæ mala esse confessi estis.

II. *Etenim in corde iniquitates operamini: in terra iniustitias manus vestræ concinnant.*

Ostendit, non sine causa se admonuisse, vt recta iudicent, si iustitiam vere loquuntur; nam apparet contraria illos facere, ac per hoc non vere iustitiam loqui, sed ficte, ac mendaciter. *Etenim*, inquit, *in corde iniquitates operamini*, id est, in corde iudicatis ac decernitis mala: neque ibi sistitis, sed *in terra manus vestræ*, cordis mandata exequentes, *concinnant iniquitates*. Illud, *in terra*, significat peccata operum non posse fieri, nisi dum hic in terris viuimus: nam in inferno erunt quidem mala desideria, sed facultas exequendi non erit. Illud, *concinnant*, in Hebræo est, *appendunt*, in Græco, *connectunt*. Sed omnia idem significant, nimirum peccata peccatis apte coniungi, & appendi vnum alteri, sed admixta sæpe specie aliqua virtutis, vt turpitudo iniquitatis aliquo modo tegatur: exemplo esse potest Dauidis adulterium: nam adulterio perpetrato, concinnauit Dauid dolum, quo adulterium tegeretur, aduocato videlicet Vria marito, atque ad vxorem misso, vt ex eo concepisse videretur: & quia hoc non successit, adiunxit adulterio homicidium, atque hoc etiam dolo alio concinnato, vt in prælio periisse dici posset. Vide alia exempla apud S. Augustinum.

Alienati sunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero, loquuti sunt falsa. II

Hæc est alia peccatorum miseria, quod non post multos annos vitæ peccare incipiunt, sed ab ipsa natiuitate, vix in lucem editi à recto tramite deflectunt. *Alienati sunt peccatores à vulua*, id est, ab ipso exitu de vulua alienati sunt à recto tramite, à via veritatis, à beata vita, *errauerunt ab vtero*, hæc est repetitio & declaratio eius, quod dictum erat, *alienati sunt à vulua*. *Loquuti sunt falsa*: hoc enim est primum ordinarie peccatum actuale, quod pueri committunt, mendacium videlicet; inde se primum prodit naturæ corruptio.

Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas. IV

Quæ non exaudiet vocem incantantium: & venefici incantantis sapienter. V

Docuit, morbum peccati ab ipsa infantia incipere: nunc addit, non solum hunc esse morbum diuturnum, sed etiam grauissimum, quia nonnunquam peccatores tanto furore, & tanta obstinatione grassantur in perniciem aliorum hominum, vt similes efficiantur serpentibus illis, qui surdi dicuntur, quia incantationibus nullis cedunt. *Furor illis*, id est, grauissimis peccatoribus, qualis tunc erat Saul, est *secundum similitudinem serpentium*, qui nulla arte mansuefieri possunt: imo secundum similitudinem *aspidis surdæ*, quæ *obturat* cauda *aures suas*, vt *non exaudiat vocem incantantium*, nec *venefici incantantis sapienter*, id est, valde periti in arte sua. Vtrum sit verum, an fabulosum, quod

quod dicitur de aſpide claudentis ſibi aures, ne audiat maleficum incantantem, non multum refert ad huius Pſalmi explicationem. Dauid enim ſimilitudinem ducit ab eo quod vulgo fertur. Monet etiam S. Auguſtinus, non ideo approbari incantationes veneficorum, quia Dauid inde ſimilitudinem accepit; nam & Dominus in Euangelio ſimilitudines duxit à iudice iniuſto, qui *nec Deum timet, nec hominem reueretur*: & à villico iniquitatis, qui *donando bona Domini ſui, amicos multos ſibi conciliauit*: & ab illo, qui *inuento theſauro in agro alieno, continuo emit agrum illum, vt theſauro ſolus potiretur*: nec tamen approbauit iniuſtitiam iudicis, neque fraudes ſeruorum, nec aſtutiam cupidorum.

VI. *Deus conteret dentes eorum in ore ipſorum, molas leonum confringet Dominus.*

Deſcripta grauitate peccati aliquorum hominum, inter quos Saulem Dauid numerabat in primis: deſcribit nunc pœnas eorundem peccatorum aptiſſimis ſimilitudinibus. Prima ſimilitudo continetur in hoc ſexto verſiculo, & ſumma eius eſt, à Deo auferri potentiam hominum peccatorum, quantumuis magni, robuſti, & feroces eſſe videantur: nihil enim robuſtius & terribilius leone, & in ipſo leone nihil durius, acutius, horribilius dentibus molaribus. *Deus* igitur *dentes leonum confringet*, id eſt, robur & potentiam peccatorum quamuis potentiſſimorum auferet. *Deus*, inquit, *conteret dentes eorum*, peccatorum videlicet, qui inſtar leonum diſcerpunt & dilaniant innocentes. *In ore ipſorum*, id eſt, dum adhuc ſunt in ore ipſorum viuentium & rugientium: nam conterere dentes leonum iam euulſos, facile eſt. Declarat, vel repetit more ſuo Propheta, quod dixit, dum addit: *Molas leonum confringet Dominus*, id eſt, non ſolum dentes minores, ſed etiam molares, qui ſunt omnium maximi & duriſſimi, confringet Dominus.

VII. *Ad nihilum deuenient, tanquam aqua decurrens: intendit arcum ſuum, donec infirmentur.*

Hæc eſt altera ſimilitudo, quæ docet potentiam impiorum fore breuiſſimam, & poſt modicum ita redigendam eſſe ad nihilum, vt tota progenie extincta, ne veſtigium quidem eius remaneat. Similitudo autem ducitur, vel à torrentibus ſecundum Auguſtinum, qui ita interdum intumeſcunt, & omnia ſecum rapiunt, vt flumina maxima eſſe videantur, & tamen poſt vnam vel alteram horam omnino ſiccantur & euaneſcunt, vt ne gutta quidem aquæ remaneat in alueis torrentium; vel ducitur ſimilitudo ab ingenti pluuia hyemali, vt exponit S. Hieronymus, quæ per loca decliuia ita ſtatim decurrit, vt poſt modicum ceſſante pluuia, nuſquam aqua ipſa compareat. Exempla innumerabilia adduci poſſunt tum potentiſſimorum tyrannorum, vt Saulis, Achab, & Hieroboam, vel Neronis, Caij, Domitiani, & ſimilium; tum hæreſiarcharum magni nominis, vt Arij, Neſtorij, Dioſcori, & cæterorum. *Ad nihilum*, inquit, *deueniant tanquam aqua decurrens*, torrentis vel pluuiæ, quæ velociſſime tranſit, & veſtigium non relinquit. Ac ne putaremus caſu fieri, vel ex naturalibus cauſis, vt potentiſſima Regna tyrannorum, aut famoſiſſimæ hęreſes tam cito finem accipiant, ſubiungit Propheta: *Intendit arcum ſuum, donec infirmentur*, id eſt, impiorum potentia tam celerem finem habebit, quia Deus omnipotens intendit arcum ſuum aduerſus eos, neque arcum remittet, donec illi infirmentur ac debilitentur, & viribus amiſſis deficiant & pereant.

Sicut cera, quæ fluit, auferentur: ſupercecidit ignis, & non viderunt ſolem. VIII.

Tertia eſt hæc ſimilitudo, quæ demonſtrat, non minus facile eſſe Deo, potentiam tyrannorum atque aliorum impiorum ad nihilum deducere, quam facile ſit ſoli, aut igni ceram liquefacere: cera enim quantumuis indurata, calori ſolis, vel ignis nullo modo reſiſtit, ſed continuo liqueſcit, diffluit & perit. *Sicut cera*, inquit, *quæ fluit*, tan-

tangente illam sole, vel igne, ita *auferentur* de medio homines peccatores. Nam *supercecidit ignis* iræ Dei in illos, & ipsi tanquam cera continuo liquefacti perierunt, *& non viderunt* amplius *solem*, quem soli viuentes videre possunt. In Codice Hebræo hic versiculus longe aliter habetur, sic enim vertit S. Hieronymus: *Quasi vermis tabefactus pertranseant, quasi abortiuum mulieris, quod non vidit solem.* Sed quod attinet ad vocabu- שבלול lum, *sciabbelul*, non possunt reprehendi Septuaginta, quod verterint, *ceram*, quia vox illa non habetur, nisi hoc loco, & aliqui volunt significare *vermiculum*, aliqui *limacem*, alij alia. Inter tot opiniones de obscurissima voce, cur non magis credemus LXX. Interpretibus, antiquioribus, doctioribus, & pluribus? Quod vero pertinet ad illam vocem, תמס *themes*, nulla est difficultas: nam proprie significat *liquefactionem*, & Septuaginta recte verterunt, *ceram, quæ fluit*, hoc est, liquescit: & S. Hieronymus, qui vertit, *tabefactum*, נפל sensum expressit, non verbum. Denique illa verba, *nephel esseth*, S. Hieronymus recte אשת vertit, *abortiuum mulieris*, sed Septuaginta recte etiam verterunt, *supercecidit ignis*, quia remotis punctis Rabinorum illud, *nephel*, נפל potest legi, *naphal*, quod significat, *cecidit*, & illud, *esseth*, legerunt sine vltima litera, אש & verterunt, *ignis*, quia, *es*, ignem significat.

IX. *Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum, sicut viuentes, sic in ira absorbet eos.*

Hæc est vltima similitudo, qua docet Propheta, impios succidendos & perdendos à Deo, antequam implere possint mala, quæ aduersus iustos meditati sunt, vt non habeant gaudium de exterminio iustorum, quod maxime cupiebant: quomodo Saul antea male periit, quam de morte Dauid lætari potuerit, & Diocletianus & Maximianus, aliiq; persecutores Ecclesiæ prius perierunt, quam vltimum exitium Christianorum viderint, ad quod totis viribus inhiabant. Similitudo autem desumpta est à spinis, quæ ab agricolis succiduntur, dum teneræ sunt, antequam ad robur rhamni, quod est lignum magnis & durissimis spinis instructum, crescendo perueniant. *Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum*, S. Hieronymus ex Hebræo vertit, *Antequam spinæ vestræ crescant in rhamnum.* S. Hilarius & S. Augustinus legunt, *Antequam producat spinas vestras rhamnus.* Nostra lectio concordat ad verbum cum Hebraica & cum Græca: Porro lectio S. Hilarij & S. Hieronymi in sensu conueniunt: nam spinas crescere in rhamnum, & spinas teneras, quæ ferire non possunt, paulatim crescere, & fieri rhamnum, qui duris aculeis suis pungat & feriat, sic etiam rhamnum producere spinas, est rhamnum tenerum, & qui nocere non potest, crescere & induere aculeos, vt maxime nocere valeat. Oportet igitur ad eundem sensum reducere verba obscura nostræ lectionis: id quod fiet, si per vocem, *intelligere*, quæ est in Hebraico & Græco Codice, interpretemur crescere ad perfectum robur: quod quidem hominibus conuenit, qui tunc ad perfectam ætatem peruenerunt, quando sapere & intelligere incipiunt: sed per metaphoram tribuitur etiam aliis rebus. Itaque sic exponi potest versiculus: *Priusquam intelligerent spinæ vestra rhamnum*, id est, priusquam ad perfectionem suam spinæ teneræ crescendo peruenirent, vt ad instar rhamni pungere, ferire & lacerare possent: *sicut viuentes, sic in ira absorbet eos*, id est, Deus absorbebit (*absorbet* enim hoc loco positum est pro *absorbebit*, sicut in Euangelio Ioan. 15. *ardet* pro *ardebit*) Deus, inquam, absorbebit eos sic in ira sua, sicut viuentes absorbere solet terra, aut mare: mutatio autem illa personæ familiaris est Prophetis, vt cum loqueretur ad ipsos impios in secunda persona dicens, *spinæ vestræ*, mox transeat ad tertiam dicens, *absorbet eos*, pro *absorbebit vos.*

Lætabitur iustus cum viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. X.

Cum

Cum hæc facta fuerint, quæ supra dicta sunt de perditione impiorum: tunc *lætabitur iustus, cum viderit vindictam*, non autem amore vindictæ lętabitur, sed amore iustitiæ, & quia videbit se Dei gratia custoditum non esse lapsum in ea peccata, vnde tam seuere puniri mereretur: nec solum lętabitur, sed etiam *manus suas lauabit in sanguine peccatorum*, id est, bona opera ipsius magis elucebunt ex comparatione malorum operum peccatorum: nam opposita iuxta se posita magis splendent per sanguinem enim in scripturis, peccatum intelligi solet. Vel dici potest cum S. Augustino, iustum hic in terris lauare manus suas, id est, mundare opera sua, & bene operando fieri diligentiorem, dum cernit sanguinem, id est, mortem, ac supplicia impiorum. In Hebræo habetur, *pedes suos lauabit*. Sed omnes alij Codices Grçci, & Latini, & omnes tractatores legunt, *manus*.

XII. *Et dicet homo, si vtiq; est fructus iusto: itaque est Deus iudicans eos in terra.*

Cum impij punientur, & iustus lętabitur, tunc *dicet homo*, id est, tunc homines, qui ista videbunt, dicent, si iustitia fructum aliquem adfert, vt vere adfert, ille maximus est fructus, quod Deus summus omnium Iudex non sinit peccatores impunitos, neq; iustos irremuneratos, sed retractat omnia iniusta iudicia, & iudicat eos, id est, tam malos, quam bonos, tribuens iustis debita præmia pro omnibus bonis operibus, quæ fecerunt, & pro omnibus malis, quæ pertulerunt: & impiis debita supplicia pro omnibus malis, quæ fecerunt, & pro omnibus deliciis, in quibus lasciuierunt. Et sic impletur illud; Apoc. 18. *Quantum se glorificauit, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum.* Iudicium autem hoc dicitur fieri in terra, quia fit pro his actionibus, quæ factæ sunt in terra, & quia sæpe inchoatur in hac vita, licet perficiendum sit in altera, deniq; quia vltimum etiam iudicium fiet de hominibus, qui adhuc erunt in terra, & inde transituri erunt, vel ad cęlum, vel ad gehennam. Vnde dicitur

X. Deus iudicaturus orbem terrarum inæquitate. In Hebræo Codice non habetur conditionalis, *si*; cum dicitur, *si est fructus iusto*: sed, *vere est fructus iusto, vere est Deus iudicans eos in terra*. Illud igitur, *si*, quod ex Græco transit in Codices Latinos; non est conditio, vel particula dubitationem significans: sed explicanda est, vt nos paulo ante explicuimus, *si est aliquis fructus iusto*, vt sine vllo dubio est, ille est, quod Deus iudicabit accuratissime omnia opera bona, & mala, & non sinet iustos in perpetuum opprimi ab impiis, sed impiis condemnatis iustos coronabit. Quæ certe magna est consolatio iustorum afflictorum qui ex fide viuunt, & expectant beatam spem, & aduentum magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi, cui sit laus, & gloria in secula.

PSALMVS LVIII.

Titulus, & Argumentum.

Ne disperdas, Dauid in tituli inscriptionem, quando misit Saul, & custodiuit domum eius, vt eum interficeret.

Ex hoc titulo colligitur occasio scribendi Psalmum præsentem. Scribitur enim lib. 1. Reg. capit. 9. Missos fuisse satellites à Saule qui custodirent domum Dauid, ne forte noctu effugeret, vt eum mane facto interficerent: sed Dauidem coniugis suæ consilio, & auxilio per fenestram noctu demissum aufugisse. Scribit igitur in hoc Psalmo Dauid orationem quam imminente tam ingenti periculo fudit ad Deum: & simul prædicit, vt solet, perditionem inimicorum suorum S. Augustinus, & Theodoretus volunt, Dauidem figuram Christi fuisse: Christus enim in sepulchro, quasi in domo, custodiebatur à satellitibus vt impediretur eius resurrectio, & proinde etiam prædicatio Apostolorũ, & ædificatio Ecclesiæ quæ corpus est Christi. Sed Christus resurrexit non aperto sepulchro, relictis sindonibus; & Dauid euasit relictis in lecto pellib. caprinis.

Potest etiam totus Psalmus commode explicari generatim de impijs persequentibus iustos, & impiorum exitio, ac iustorum liberatione. Solet enim Dauid occasione afflictionum suarum concionari in vniuersum de afflictionibus, & consolatione iustorum, & malitia, ac supplicijs iniquorum. Quæ etiam causa est cur Ecclesia frequentet assidue Psalmodiam, quod non tam accurate faceret, si de solo Dauide *pleriq; Psalmi intelligendi essent.*

EXPLICAT. PSAL. LVIII.

I. *Eripe me de inimicis meis Deus meus, & ab insurgentibus in me libera me.*

Vox est Dauidis in propria domo, quasi in carcere detenti, obsidentibus eum satellitibus Saulis: vox item est Christi in sepulchro iacentis, custodibus adhibitis: vox denique est cuiuscunque iusti in mortis periculo constituti.

II. *Eripe me de operantibus iniquitatem, & de viris sanguinum salua me.*

Hæc est explicatio versiculi superioris: quos enim dixit ibi *inimicos suos*, hic dicit *operantes iniquitatem*; iusti enim non alios habent inimicos, nisi iniquos; neque alia est causa inimicitiæ ipsorum, nisi quia illi iniqui sunt, isti iusti, & quos ibi dixit, *insurgentes in se*, hic dicit, *viros sanguinum*, id est, viros homicidas, & qui insurgunt in proximum, vt eius sanguinem fundant.

III. *Quia ecce ceperunt animam meam, irruerunt in me fortes.*

Reddit rationem, cur dixerit, *salua me*, vel *eripe me*: quia videlicet in maximo discrimine vitæ amittendæ versabatur. Erat enim quasi fera intra rete conclusa, & comprehensa, & iam iam interficienda: quod explicat clarius vox Græca ἐτήρευσαν, id est, *venati sunt animam meam*, quod etiam satis congruit cum voce Hebraica, quam sanctus Hieronymus vertit, insidiati sunt animæ meæ. Ergo illud, quod in nostra editione legimus, *ceperunt animam meam*, non significat acceperunt vitam meam, meq; occiderunt; sed comprehenderunt me, siue captiuum me ceperunt. *Et irruerunt in me fortes*, id est, viri potentes, qualis erat Rex Saul, Aber Dux militiæ, & similes, in me impetum fecerunt: quod dicit, vt ostendat persecutionem suam non esse paucorum satellitum à quibus tunc obsidebatur, sed Regis potentissimi, qui alios, & alios satellites, ac milites ad eum occidendum mittere poterat.

Neque iniquitas mea, neque peccatum meum Domine: sine iniquitate cucurri, & direxi. IV.

Si ad personam Dauidis hæc referantur, non significant, nullum fuisse in Dauide peccatum absolute, sed non fuisse peccatum aduersus Regem, vt æmuli eius calumniabantur. At si referantur ad Christum, absolute verissima sunt: Christus enim *peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius*. Ait igitur, *Neq; iniquitas mea, neq; peccatum meum Domine*, id est, irruerunt in me fortes, & tamen nulla est iniquitas, nulla iniustitia, neque peccatum aliud aduersus eos à me patratum, vt causam persequendi me habeant. Ego enim *sine iniquitate cucurri*, id est, cursum vitæ hucusque peregi sine vlla ipsorum offensione. *Et direxi*, id est, rectum cursum institui, non declinaui ad dexteram ad aucupandos fauores potentiorum: neque ad sinistram, vt opprimerem pauperes, & humiles. In Hebræo habetur in tertia persona: *cucurrerunt, & direxerunt*, id est, inimici mei cucurrerunt aduersum me, & direxerunt acies suas, vt me occiderent. Sed LXX. Interpretes aliter legerunt verba Hebraica, & facilis fuit mutatio, cum prima persona, & tertia non differant, nisi in vltima terminatione. Sed res non est magni momenti.

Exurge in occursum meum, & vide: & tu Domine Deus virtutum, Deus Israel. V.

Intende ad visitandas omnes gentes; non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem.

Dixe-

Dixerat, *cucurri, & direxi*: qui autem dirigit cursum suum, sine dubio ad Deum currit, ad quem omnia bona, vt ad finem vltimum diriguntur. Ait igitur, Ego bene operando ad te cursum meum direxi: tu igitur viciſſim me protegendo, *mihi occurre atque ad me cursum auxilij tui dirige*; *& vide* de proximo periculum meum, conſidera afflictionem meam: neque potes excuſare impotentiam, vel ignorantiam; nam *Dominus*
IV. *& Deus virtutum es*; atque vt Dominus, omnia potes, vt Deus, omnia vides, vt Deus virtutum, id eſt, exercituum, non ſolum per te, ſed etiam per Angelos, & quaslibet alias creaturas me iuuare potes; quia tibi omnia militant: denique *tu es Deus Iſrael*, proinde Iſraelitas, vt proprius eorum Deus ex fœdere cum patribus noſtris inito, protegere debes. *Intende ad viſitandas omnes gentes*, id eſt, adueniat aliquando dies vniuerſalis Iudicij tui, *& tunc non miſerearis omnium operantium iniquitatem*, id eſt, nullius operantis iniquitatem miſerearis; ſed omnes pro meritis punias. Hæc videntur accipienda prophetice potius, quam per modum imprecantis, vt ſenſus ſit, Veniet aliquando magna illa viſitatio omnium gentium, in qua reddent omnes Deo ſummo Iudici rationem factorum ſuorum; & tunc Deus nullius impij miſerebitur, ſed omnes malos male perdet. Atque ex hac explicatione ceſſat quęſtio, quam S. Auguſtinus mouet, quomodo verum ſit, quod hic dicitur, *non miſerearis omnibus qui operantur iniquitatem*, cum conſtet, Deum miſertum eſſe ipſius Dauidis operantis iniquitatem adulterij, & homicidij; & S. Petri ipſum Chriſtum negantis; & S. Pauli Eccleſiam perſequentis. Ceſſat, inquam, iſta quæſtio, quoniam Deus miſeretur operantium iniquitatem, non vt Iudex, ſed vt Pater miſericordiarum, dum operantes iniquitatem miſericorditer con-
V. uertit ad pœnitentiam. Dauid autem hoc loco loquitur de Deo, vt Iudex eſt, *qui reddet vnicuiq; ſecundum opera ſua*, Matt. 16. ac præſertim in vltimo Iudicio nullius impij, vel iniqui miſerebitur.

Conuertentur ad veſperam, & famem patienter vt canes: & circuibunt ciuitatem. VII.

Pergit explicare miſeram conditionem iniquorum in nouiſſimo die. *Ipſi enim conuertentur ad veſperam*, id eſt, finito die, in quo fructuoſe conuerti licebat, nimiſque ſero ſapere incipient, & pœnitentiam agere nihil eis profuturam de quibus dicitur Sapient. 5. *Pœnitentiam agentes, & præ anguſtia ſpiritus gementes. Et famem patientur, vt canes*, famem vtique iuſtitiæ, quam eſurire neſcierunt quando tempus erat: vel famem qualiſcunque conſolationis, & quietis, *& circuibunt*, vt canes famelici, *ciuitatem Dei*, id eſt, electorum cætum: reſpicient enim ad omnes, ſi quo modo apud aliquem miſericordiam inuenire poſſint; ſed non inuenient: nemo enim Sanctorum in illa die miſerebitur operantium iniquitatem. Erit autem hæc digna retributio, quoniam in hac vita viri iniqui *conuerſi ſunt ad veſperam*, id eſt, ad tenebras noctis, non ad lucem diei: *& famem paſſi ſunt*, vt canes id eſt, famelici fuerunt carnalium delectationum, quæ ſi comparentur ad ſpiritualia, cibi ſunt corrupti, ac putridi, & canum propriis, & ideo circumierunt ciuitatem: nam extra ciuitates in foſſis murorum proijci ſolent cadauera equorum, aliorumque animantium immundorum, quæ non ab hominibus, ſed à canibus deuorantur. Hunc locum alij exponunt de reuerſione ſatellitum ad veſperam, vt noctu Dauidem in domo ſua raperent, & inſtar canum vitam eius deuorarent. Alij de conuerſione Iudæorum circa finem Mundi, iuxta illud Apoſtoli Rom. 11. *Cæcitas ex parte cecidit in Iſrael, donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret.* Alij de conuerſione eorundem Iudæorum ad veſperam, id eſt, poſt mortem Chriſti, qui famem paſſi ſunt, ſicut canes, id eſt, ſicut gentiles, & ſimul ſaturati ſunt ad prædicationem Apoſtolorum, & tum ipſi quoque circumierunt ciuitatem docendo, & prædicando, quæ eſt expoſitio S. Auguſtini.

Alij

Alij de reuersione Iudæorum in Palęstinam post euersionem ciuitatis suæ Hierusalem, qui famem patiebantur pristinę felicitatis, & ceremoniarum legalium, & circuibant euersam ciuitatem, si quo modo eam reædificare possent. Nos lectori iudicium relinquimus.

VIII. *Ecce loquentur in ore suo, & gladius in labijs eorum: quoniam quis audiuit?*

Reuertitur ad malitiam iniquorum: vicissim enim loquitur Propheta nunc de culpa, nunc de pœna impiorum. *Ecce*, inquit, qui me quærunt ad necem, *loquentur in ore suo*, id est, submissa voce inter se loquentur, vt vix ex ore sonus egrediatur. *Et gladius in labijs eorum*, id est, & verba ipsorum quasi gladius erunt, quoniam de nece inter se consultabunt. Secure autem inter se loquentur, *quoniam* dicent, *quis audiuit?* id est, nemo audiuit, secretus erit sermo.

IX. *Et tu Domine deridebis eos, ad nihilum deduces omnes gentes.*

Illi putant se non audiri, quando inter se secreto consultant, & putant se magna facturos: *sed tu Domine*, cui nihil est occultũ, *deridebis eos*, tamquam vanos, qui nosti eorum consilia, & impedire conatus ipsorum nullo negotio potes; nec solum inimicos meos deridebis, sed etiam si omnes gentes cum illis coniugerentur, eas quoque contemneres, & nihili faceres. Vbi illud, *Ad nihilum deduces* in Hebræo est *subsannabis*, vt sit fere idem cum deridebis. In Græco est, *pro nihilo duces*, quod in idem recidit. Itaque vt nostra latina editio cum textibus originalibus conueniat, sic explicandum est illud, *Ad nihilum deduces*, id est, pro nihilo habebis, siue ad nihilum deduces in mente tua, quia tamquam nihilum existimabis. Clarius id habetur in Psalm. 14. vbi dicitur, *Ad nihilũ deductus est in conspectu eius malignus* vbi illud, *in conspectu eius*, demonstrat, deduci ad nihilum, non esse extingui penitus, ac deleri, sed pro nihilo reputari. Quomodo dicitur Isai. 40. *Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, & quasi nihilum & inane reputata sunt ei.*

Fortitudinem meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus es, Deus meus, misericordia eius præueniet me. X.

Quia meminit omnipotentia Dei, coram quo omnes gentes pro nihilo reputantur; humiliat se sub poteti manu Dei, vt gratiam mereatur. *Fortitudinem*, inquit, *meam ad te custodiam*, id est, ego robur meum non ex me habeo, sed à te accepi, ideo non in meis viribus est illud conseruare, sed *ad te*, id est, apud te custodiam: tu qui dedisti, conseruabis: *quia susceptor meus es Deus meus*, id est, non sine causa confido in protectione tua, quia tu Deus suscepisti me protegendum ab infantia mea, quia tu es proprie Deus meus, quem solum colo. *Misericordia eius præueniet me*, id est, non frustra hæc loquor, quia misericordia Dei pręuenit me olim, & (vt confido) semper præueniet, vt non sinat me opprimi ab hostib⁹ meis. Hęc iustissime Dauid dicit, qui in pueritia præuentus fuit gratia Dei, & robur diuinitus accepit, vt vrsum, & leonem, ac deinde Goliath gigantem armatum ipse inermis occideret & in Regem item adhuc puer à Samuele inunctus fuit. Quod si hæc referantur ad Christum, multo magis verificantur, cum ipse non à pueritia, aut infantia, sed à conceptione *vnctus fuerit Spiritu sancto, & virtute*, vt loquitur S. Petrus Apostolus Act. 10. In Hebræo legitur, *Dei misericordia eius præueniet me.* Sed LXX. Interpretes non legerunt, *elohe*, sed, *eloha* Deus meus. Itaq; Rabini non recte puncta collocauerunt. אלחי אלהי

Deus ostendet mihi super inimicos meos, ne perdas eos, ne quando obliuiscantur populi mei. XI.

Disperge illos in virtute tua: & depone eos protector meus Domine. XII.

Reuertitur Propheta ad inimicos suos, ac prædicit pœnam ipsorum: sed hæc omnia magis loquitur in persona Christi quam in persona propria. *Deus*, inquit, *ostendet mihi*

mihi super inimicos meos, id est, demonstrabit mihi supplicium, quod patientur inimici mei, quasi dicat, iam reuelauit mihi Deus quid euenturum sit inimicis meis, sed etiam reipsa ostendet euentum, & tunc videbo supplicium, quod iustissime patientur. Ego autem precor Deum, vt non occidat eos, id est, non omnino extinguat gentem Iudaicam: *nequando homines obliuiscantur populi mei.* vult enim Christus agnosci populum suum, vnde originem secundum carnem ducit. Rogo igitur, inquit, *vt Deus in virtute sua*, in potentia sua, cui nemo resistere potest, *dispergat illos* per orbem terrarum, & deponat eos de altitudine gloriæ, in qua positi erant, cum essent populus Dei peculiaris, & Regnum, ac Sacerdotium obtinerent. Quæ omnia in Iudæis videmus ad literam adimpleta. In Græcis codicibus habetur, *ne quando obliuiscantur legis tuæ*; & sic legunt Hilarius, Augustinus, Euthymius, & alij. Sed nostra lectio concordat cum Hebraico codice; & credibile est sic etiam vertisse Septuaginta Interpretes, sed Græcum textum postea fuisse mutatum: testatur enim S. Hieronymus in epist. ad Suniam, & Fretellam, in Septuaginta Interpretibus haberi, populi mei, vt habetur in Hebræo.

XIII. *Delictum oris eorum, sermonem labiorum ipsorum, & comprehendantur in superbia sua.*

Explicat causam dispersionis Iudæorum, quasi dicat, hæc illis eueniant, propter *delictum oris eorum*, id est, propter sermonem labiorum ipsorum, quo dixerunt, *non habemus Regem, nisi Cæsarem*; *& Sanguis eius super nos, & super filios nostros*, Matth. 27. Deus enim iuste illis tribuit, quod sibi imprecati sunt, iuxta illud Dan. 9. *Et non erit eius populus, qui eũ negaturus est. Et comprehendantur in superbia sua*, id est; captiui fiant à Romanis, & humilientur, ac deijciantur ob superbiam suam, qua gloriabantur se filios esse Abrahæ, & liberos, & nemini vsquam seruiuisse, vt perspicuum est ex cap. 8. Ioannis. Verè enim propter superbiam, & contumaciam suam Romanorum indignationem in se prouocauerunt, vt patet ex libris Iosephi de bello Iudaico. Sed illa occasio fuit exitij: vera autem causa fuit superbia, qua Dei filium contempserunt.

Et de execratione, & mendacio annunciabuntur in consummatione, in ira consummationis, & non erunt. XIV.

Per execrationem, & mendacium intelligo verba illa supra dicta, *Sanguis eius super nos*: &, *Non habemus Regem, nisi Cæsarem*, illud enim, *Sanguis eius super nos*, fuit horrenda execratio, qua sibi imprecati sunt Iudæi pœnam debitam immanissimi omnium scelerum. Illud autem *Non habemus Regem nisi Cæsarem*, mendacium, & simulatio fuit: constat enim illos noluisse dare Cæsari censum, & iactasse se liberos, & nemini vnquam seruisse, cum tamen hoc ipsum esset insigne mendacium: seruierunt enim Pharaoni in Ægypto, Nabuchodonosor in Babylonia, Philistæis in terra promissionis, & tunc cum hæc dicerent, Romanis manifestissimè seruiebant. Prædicit ergo Propheta, quod de hac execratione, & mendacio, id est, propter hæc delicta oris ipsorum, propter tam horrendam execrationem, & tam superba mendacia, *annunciabuntur in consummatione*, id est, diuulgabuntur, & infames erunt toto orbe terrarum, quando euersa ciuitate consummaretur, ac destrueretur omnis potentia, omnis gloria, omnis status Reipublicæ Iudæorum. *In ira consummationis*, hoc est, in illa consummatione, quæ non casu accidet, sed ab ira, & indignatione Dei proueniet, & ideo erit perfecta & absoluta consummatio, vt nunquam deinceps Iudæi Regnum, & ciuitatem Regiam sint habituri: ideo additur, *& non erunt*, id est, & sic peracta consummatione, non amplius subsistent Iudæi, id est, non erunt populus, nec Regnum, sed dispersio, & dissipatio miserabilis, vt hodie cernimus oculis nostris. In codice Hebraico legitur, *De execratione, & mendacio annunciabunt*: sed verba Hebraica

braica facile mutant ſignificationes : propterea Septuaginta Interpretes , qui peritiſſimi erant Hebraicæ linguæ , verbum actiuum in paſſiua ſignificatione interpretati ſunt. In eodem codice legitur , *Conſume in ira conſume, vt non ſubſiſtant*. Verum Septuaginta Interpretes, vel acceperunt vo-
כלה cem , *calle* , pro nomine, non pro verbo, id eſt, pro conſummatione , non pro imperatiuo, *conſume* , vel certe ſenſum expreſſerunt, non verbum verbo reddiderunt.

XV. *Et ſciant, quia Deus damnabitur Iacob, & finium terræ.*

Et cum fuerint diſperſi Iudæi per omnes terras; *tunc ſcient*, & aperte videbunt, Deum verum, non ſolum Dominum eſſe Iacob , id eſt , populi Iſraëlitici , ſed etiam *finium terræ* , id eſt , omnium gentium vſque ad vltimos fines terrę. Antea ſiquidem *notus erat in Iudæa Deus, & in Iſrael magnum nomen eius*; & dicebatur , *Effunde iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt, & in Regna, quæ nomen tuum non inuocauerunt:* ſed poſt euerſionem Ieroſolymæ, Euangelio Chriſti per orbem terrarum prædicato, diſperſi Iudæi viderunt vbique Deum verum coli , Idola confringi, Pſalmos Dauidicos cani : ita didicerunt, Deum non ſolum Iudæorum Deum eſſe, ſed etiam gentium.

XVI. *Conuertentur ad veſperam, & famem patientur vt canes : & circuibunt ciuitatem.*

Sed nunquam apertius ſcient , Deum dominari Iacob, & finium terræ , quam in nouiſſimo die, quando *ſtabimus omnes ante tribunal Chriſti, & illi flectetur omne genu*: tunc conuertentur ad pœnitentiam , ſed ad veſperam , finito tempore miſericordiæ ; & famem patientur vt canes , & circuibunt ciuitatem electorum, vt cibum conſolationis inueniant.

XVII. *Ipſi diſpergentur ad manducandum : ſi vero non fuerint ſaturati , & murmurabunt.*

Iidem Iudæi diſpergentur ad manducandum recurrendo ad Patriarchas ſuos, & Prophetas , atque ad eos clamando, vt canes famelici; & quia nihil conſolationis accipient, neque ab illis pro filijs agnoſcentur , murmurare incipient , & queri de infelicitate ſua. Quod ſi hæc noſtra explicatio non probetur , iam indicauimus alias multas , dum verſiculum ſeptimum explicaremus.

Ego autem cantabo fortitudinem tuam , & exultabo mane miſericordiam tuam. XVIII.

Hactenus de impijs perſecutoribus; nunc Dauid ſiue in perſona propria , ſiue potius in perſona Chriſti, & Eccleſiæ , quæ corpus eius eſt, explicat lætitiam , & exultationem ſuam, nec non laudem Dei, & actionem gratiarum. *Ego autem*, inquit, *cantabo fortitudinem , tuam* , id eſt, miſeri illi latrabunt, & murmurabunt ; ego autem è contrario *cantabo* , & laudabo *fortitudinem meam* , id eſt, magnam potentiam tuam , quam oſtendiſti in debellatione , & perditione iniquorum. *Et exultabo miſericordiam tuam*, id eſt, exultans laudabo miſericordiam , quam oſtendiſti in liberatione , & glorificatione iuſtorum : id autem faciam ſummo *mane*, id eſt, primo quoque tempore , ante omnia alia negotia; vel *mane*, id eſt, inchoante die ſempiternæ felicitatis, tranſacta iam nocte terribilis Iudicij vniuerſalis. Pro, *exultabo*, multi Latini Codices habent, *exaltabo* : ſed lectio noſtra concordat cum textu Hebraico, & Græco; & ſic legunt Patres.

Quia factus es ſuſceptor meus, & refugium meum in die tribulationis meæ. XIX.

Declarat effectum miſericordiæ , quam exultando decantaturum ſe promittit: quod videlicet *Deus ſuſceptor eius fuerit* , id eſt, protegendum ſuſceperit , & *refugium illi præſtiterit in omni tribulatione ſua.*

Adiutor meus tibi pſallam , quia Deus ſuſceptor meus es, Deus meus miſericordia mea. XX.

Idem alijs verbis repetit, vt affectum ſuum , & gratum animum erga tantum benefactorem oſtendat. Illud , *Adiutor meus*, in

in Hebræo eſt, *fortitudo mea*, ex quo intelligimus, ſignificari adiutorem robuſtum, & potentiſſimum: proinde laudatur ea voce potentia Dei. Per illud autem, *Suſceptor meus*, laudatur bonitas Dei, quæ ſub alas ſuos protegendos ſuſcipit electos. Per illud, *Deus meus*, ſignificatur ſummum bonum noſtrum, ac finis vltimus omnium deſideriorum, quamuis autem in Hebræo ſit, Deus miſericordiæ meæ; tamen recte Septuaginta, & Latinus Interpres verterunt, *Deus meus, miſericordia mea*, quia vox Hebræa vna, & eadem ſi legatur, *Elohe*, ſignificat Deus, ſi legatur, *Elohai*, ſignificat Deus meus: & ſic legerunt Septuaginta, & hæc eſt vera lectio, quicquid Rabini dicant. Denique illud, *Miſericordia mea*, ſignificat in compendio omnia beneficia Dei, quibus ad ipſum Deum, id eſt, ad ſummum bonum peruenimus recte enim obſeruat. S. Auguſtinus, multo amplius eſſe miſericordia mea, quam ſalus mea, vita mea, ſpes mea, & ſimilia. Miſericordia enim fecit, vt eſſemus, vt viueremus, vt liberaremur à malo. vt proficeremus in bono: miſericordia Dei prædeſtinati ſumus, vocati ſumus, iuſtificati ſumus, glorificati tandem erimus: nam etiam ſi glorificatio ex meritis detur, tamen ipſa merita noſtra, dona ſunt Dei, quia ſine gratia præcedente nulla eſſent. Merito igitur idem Propheta in Pſal. 102. dicit, *Qui coronat te in miſericordia, & miſerationibus.*

אלהי
אלהי

PSALMVS LIX.

Titulus & Argumentum.

In finem pro his, qui immutabuntur, In tituli inſcriptionem ipſi Dauidi in doctrinam, cum ſuccendit Meſopotamiam Syriæ & Sobal, & conuertit Ioab, & percuſſit Idumæam in valle Salinarum duodecim millia.

Occaſio ſcribendi Pſalmi præſentis fuit ea victoria, quæ narratur in titulo, & fuſius lib. 2. Reg. cap. 8. & 10. & 11. Paralip. 18. Occaſione, inquam, huius victoriæ canit Propheta præteritas afflictiones ſuas, & totius populi, & præſentem, ac futuram felicitatem. Quæ omnia poſſunt etiam applicari Eccleſiæ, quæ poſt multas perſecutiones mirum in modum dilatari, & creſcere cœpit, vt etiam Imperatores, & Reges, eorumque Imperia, & Regna ſceptro ſuo ſubijceret. Non legitur quidem in libris Regum, quod Dauid ſuccenderit Meſopotamiam, & Sobal, ſed tantum, quod cœperit: cæterum non omnia ſcripta ſunt in libris Regum, neque pugnat hic titulus cum ea hiſtoria, cum vtrunque fieri potuerit. Videtur etiam hic titulus diſſentire ab hiſtoria, quod hic dicantur cæſa à Ioab duodecim millia Idumæorum: in lib. autem 1. Paral. 18. dicantur cæſi Idumæi ei ab Abiſai fratre Ioab, ad decem & octo millia. Sed non eſt neceſſe, vt de eadem cæde intelligamus titulum huius Pſalmi, & locum Paralipom. Poteſt enim fieri, vt & Ioab interfecerit duodecim millia, & Abiſai alio tempore decem, & octo millia.

EXPLICATIO PSAL. LIX.

Deus repuliſti nos, & deſtruxiſti nos iratus es, & miſertus es nobis. 1.

Incipit narrare præteritas afflictiones populi Iſraelitici, *Deus*, inquit, *repuliſti nos à paterna cura*, & protectione, *& deſtruxiſti nos*, permittens nos deſtrui, opprimi, & vexari à Philiſtæis, Idumæis, Moabitis, alijsque populis inimicis noſtris. *Iratus es, & miſertus es nobis*, id eſt, iratus es nobis ob peccata, quibus te ad iracundiam prouocauimus, & ideo tradidiſti nos in manus hoſtium noſtrorum: ſed tamen paulo poſt *miſertus es nobis*, dum nos per gratiam tuam ad pœnitentiam reuocaſti, & poſt pœnitentiam à captiuitate, & perſecutione liberaſti. Hæc veriſſima eſſe intelliget, qui leget librum Iudicum, & librum primum Regum. Viciſſim enim Iudæi nunc ob peccata tradebantur in manus hoſtium, nunc ob pœnitentiam liberabantur. Eadem contigerunt Eccleſiæ Chriſti: perſecutionum

tionum enim causa tribuitur peccatis Christianorum à S. Cypriano in serm. de lapsis, ab Eusebio libr. 8. hist. Ecclesiasticæ, à Victore African. libr. 1. de persecutione Vandalica, & ab alijs. Tanta autem erat interdum vis persecutionis, vt Ecclesia verissimè dicere posset, *Deus repulisti nos, & destruxisti nos: iratus es, & misertus es nobis.* Istud autem, *misertus es nobis*, potissimum tribui debet fortitudini Sanctorum Martyrum: quamuis enim Deus iratus peccatis Christianorum persecutiones permitteret: tamen valde miserebatur Ecclesiæ: dum insigni dono fortitudinis armaret plurimos Christianorum, vt maior esset Ecclesiæ gloria ob coronas innumerabilium Martyrum, quam depressio, & vastatio ob rapinas bonorum, & ruinas ædificiorum sacrorum.

II. *Commouisti terram, & conturbasti eam: sana contritiones eius, quia commota est.*

Explicat magnitudinem persecutionis. *Commouisti*, inquit, *terram*. id est, nō vnum, aut alterum populum, non vnam, aut duas ciuitates, sed orbem terræ commouisti. Et quidem si respiciamus persecutiones Iudaicas, sensus erit; *Commouisti* totam *terram* promissionis, si verò cogitemus persecutiones Christianas, quæ sæpe vniuersales erant, sensus erit, *Commouisti terram* vniuersam, id est Ecclesiam toto orbe diffusam: *& conturbasti eam*, id est dirupisti (id enim propriè sonat vox Hebraica; *pazam*) siue *scidisti, aut vulnerasti eam*, multis Ecclesię membris amputatis, ac per hoc valde *conturbasti eam*. Magna enim turbatio erat in Ecclesia quando membra principalia. Episcopi, & Doctores trucidabantur. *Sana contritiones eius, quia commota est*, id est, tu Deus, qui non vt hostis, sed vt Medicus Ecclesiam, ferro, aut igne vexasti, sana etiam scissiones & vulnera eius, quoniam bona commotione mota est, admonita videlicet hoc flagello, conuersa est ad pœnitentiam, & ad currendam deinceps viam mandatorum tuorum, quæ diuturna prosperitate languere, ac in via subsistere cœperat.

פצם

Ostendisti populo tuo dura, potasti nos vino compunctionis. III

Persistit in eadem narratione, ac dicit, *Ostendisti populo tuo dura*, id est, fecisti, vt populus tuus videret, & experiretur duras persecutiones, & afflictiones. *Potasti nos vino compunctionis*, id est, occasione huius flagelli, fecisti, vt rediremus ad cor, & biberemus calicem amarum, sed salubrem sanctæ compunctionis. In verbo, *ostēdisti*, insinuitur benignitas Dei, qui tribulationes nobis, non tam immittit, quam ostendit, vt terreat, non vt noceat: vnde multo sunt minores, quam carnalibus videantur: ideò dicit Apostol. 2. Corinth. 4. *Momentaneum hoc & leue tribulationis nostræ*, &c. In verbo autem, *potasti nos*, insinuatur eadem benignitas Dei, qui donum saluberrimum pœnitentiæ, non ostendit, sed intra nos, atque adeò in imum cordis infundit: quomodo vinum epotum ad viscera calefacienda descendit: non desunt qui legant, *vinum soporis*, & sic in Hebræo haberi contendant. Sed vox Hebraica, *targhela*, ambigua est, & sicut *soporem* secundum aliquos significat, ita secundum alios *tremorem*, *vel fletum*, vel, vt Septuaginta viri peritissimi transtulerunt, compunctionem. S. Augustinus legit, *vino stimulationis*, quod est idem, cum, vino compunctionis; stimulus enim ad pungendum fieri solet.

תרגלה

Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus. IV.

Per illa omnia dura, (persecutiones videlicet, & afflictiones,) quibus in hoc mundo Iusti vexantur, Deus *signum dat* electis suis *metuentibus eum*, *vt fugiant à facie arcus*, qui sagittas lethiferas iaculabitur in omnes impios tempore suo, id est, in nouissimo die: tribulationes enim, quibus nunc purgantur electi à venialibus maculis, signa sunt grauissimarum pœnarum, quas luent impij post hanc vitam, atque hoc est, quod scribit Apostolus Petrus in priore epistol. cap. 4. *Tempus est, vt incipiat iudicium à domo Dei: si autem primum à no-*

à nobis, quis finis eorum, qui non credunt Dei Euangelio? Et Coapostolus eius Paulus, 1. Corint. 11. *Cum iudicamur à Domino corripimur, vt non cum hoc mundo dãmnemur.* Deus igitur dum purgat electos, significat illis, vt à temporali sua tribulatione admoniti, intelligant, quæ supplicia maneant impios; & ideo iuste, & pie viuentes fugiant à facie arcus diuini; qui extensus nunc manet; sed in die nouissimo cum tanto impetu laxabitur, vt impios in æternum perdat.

V. *Vt liberentur dilecti tui, saluum fac dextera tua, & exaudi me.*

Concludit orationem suam, ac si diceret, Vt ergo liberentur dilecti tui à persecutionibus, & angustiis, in quibus tam diu versati sunt, *saluum fac dextera tua* me Regem populi tui, & exaudi me pro vniuerso populo deprecantem.

VI. *Deus locutus est in sancto suo: lætabor & partibor Sichimam, & conuallem tabernaculorum metibor.*

VII. *Meus est Galaad, & meus est Manasses: & Ephraim fortitudo capitis mei.*

Iam incipit ostendere, exauditam fuisse orationem suam, & se victoriam obtinuisse de omnibus fere hostibus suis, ac dilatasse vehementer imperium suum. *Deus*, inquit, *locutus est in sancto suo*, id est, Deus locutus est per me sanctum Prophetam suum, & aperte prædixit quæ futura erant, & iam magna ex parte completa sunt. In textu Hebręo iuxta puncta Rabinorum legitur, *Deus locutus est in sanctitate sua*, siue in sanctuario suo. Sed eadem vox Hebraica cum aliis punctis significat, in sancto suo; nam, *codscio*, est, *in sanctitate sua*, &, *chedoscio*, est, *in sancto suo*, & sic legerunt Septuaginta Interpretes, & omnes veteres, excepto S. Hieronymo, qui in versione ex Hebræo legit cum Rabinis, *in sanctuario suo*, sed in Commentario legit & interpretatur, *in sancto suo*, id est, in Christo, cuius typum Dauid gerebat. Erat autem notissima hæc prædictio toti populo: nam Abner Dux militiæ Saulis lib. 2. Reg c. 3. dicit populo, *Dominus locutus est ad Dauid, dicens, in manu serui mei Dauid saluabo populum meum Israël de manu Philistiim, & omnium inimicorum eius. Lætabor, & partibor Sichimam*: post mentionem factam prophetiæ, incipit demonstrare, eam prophetiam magna ex parte esse adimpletam. *Lætabor*, inquit, tanquam victor Imperio acquisito, & mirifice dilatato: ac primum *partibor Sichimam*, id est, Samariam, tamquam Dominus eius in partes suas diuidam, numerabo orbes, oppida, pagos, constituam in eis iudices, & magistratus. *Et conuallem tabernaculorum metibor*, id est, & idem faciam in regione proxima, quæ dicitur, *conuallis tabernaculorum*. Lege cap. 33. Gen ibi enim dicitur regio illa appellata *Sochot*, id est, *tabernacula*, quia ibi primum Iacob fixit tabernacula, & emit partem agri in terra Sichimorum. Notandum hoc loco est, Dauidem enumeraturum prouincias Regni sui, cœpisse à Sichima, quæ in Samaria est, & pro ipsa Samaria accipitur, & à valle tabernaculorum; quia ibi fuit initium possessionis Iacob, & filiorum eius in terra promissionis. Notandum etiam, Dauidem non meminisse hoc loco nisi Sichimæ, Sochot, Galaad, Manasse, & Ephraim, quæ omnia pertinebant ad tribum Ioseph; quia illa erat omnium maxima, & ideo sub nomine eius intellexit prouincias omnium decem tribuum, quæ pertinebant ad Regnum Israel. Seorsim postea meminit tribus Iuda, cùm qua coniungebatur tribus Beniamin, & dicebatur Regnum Iuda, post diuisionem factam sub Roboam. Additigitur, *Meus est Galaad, & meus est Manasses*, id est, mea est regio, quæ dicitur Galaad à viro sic nominato; & mea est regio, quæ dicitur Manasses à Manasse filio Ioseph. *Et Ephraim fortitudo capitis mei*, id est, & mea est regio, quæ dicitur Ephraim, ab altero filio Ioseph; quæ quidem regio plena est virorum fortium, vt dici possit *fortitudo capitis mei*, id est, in qua consistit præcipuum robur, & defensio capitis mei, seu vitæ meæ, & regni mei.

Iuda Rex meus: Moab olla spei meæ. VIII.

Post enumeratas prouincias decem tribuum sub nomine Manasse, & Ephraim: nunc addit tribum Iuda, cum qua, vt dixi, coniungebatur tribus Beniamin. *Iuda*, inquit, *Rex meus*, id est, mea quoque est tota regio, quæ dicitur Iuda à Iuda filio Iacob, quæ tribus Iuda est tribus Regia: nam vt dixit idem Dauid lib.1. Paralip. cap.28. *Deus de Iuda elegit Principes*: & ipse etiam Iacob moriens, & benedicens filiis, dixit de Iuda Gen.49. *Non auferetur sceptrum de Iuda, & Dux de femore eius*, &c. ad quam promissionem hoc loco Dauid alludens vsus est eadem voce Hebraica, qua vsus fuerat Iacob: nam
מחקק in Hebræo est vtrobique vox *mechochec*, pro qua hoc loco habemus, *Rex*, & in Genesi, *Dux*, significat autem proprie, mechochec, legislatorem: proprium enim Principis, siue Regis, siue Ducis est leges dare subiectis populis. Dicit igitur, *Iuda Rex meus*, id est, tribus Iuda, quæ principatum gerit in populo meo, vel ex qua prodierunt Principes, patres mei, & prodibunt principes filij mei. Post enumeratas prouincias Regni proprij, enumerat prouincias hostium debellatorum, quæ tributariæ factæ erant: ac primo loco ponit prouinciam Moabitarum, quæ dicebatur Moab à Moab filio Loth nepote Abraham, *Moab*, inquit, *olla spei meæ*, id est, prouincia Moab mihi iam subiecta, est mihi instar ollæ plenæ carnibus, in cuius abundantia, & vbertate sperare possum. In Hebræo legitur, *Moab olla lotionis meæ*: & sensum esse volunt, qui ita legunt, Moabitas coactos fuisse ab Israëlitis victoribus seruire in humili ministerio lotionum. Sed in nulla historia legitur, Moabitas in tam humili ministerio seruiuisse Hebræis deinde, quamuis verbum *rachaz*, quod hic habetur, significet *lauare*, tamen Septuaginta Interpretes non erant tam imperiti, vt verterent, *olla spei meæ*, si vox Hebræa solam lotionem significaret. Itaque credibile est, aut Septuaginta Interpretes aliquid aliud legisse, aut eam vocem significare non solum *lotionem*, sed etiam *spem*, ac *fiduciam*, quemadmodum apud Chaldæos significat.

רחץ

IX. *In Idumæam extendam calceamentum meum, mihi alienigenæ subditi sunt.*

Pergit referre, quas alias prouincias hostium debellauerit, aut debellare cupiat. *In Idumæam*, inquit, *extendam calceamentum meum*. Idumæa est regio, quam possidebant, qui ab Esau fratre Iacob ortum ducebant. Et quamuis cum hic Psalmus scriberetur, iam obtinuisset Dauid vnam victoriam aduersus Idumæos, & occidisset ex ipsis duodecim millia, vt dicitur in titulo Psalmi: tamen nondum totam Idumæam sibi subiecerat: quod postea factum est, vt patet ex illis verbis 2.Reg.8. *Et facta est vniuersa Idumæa seruiens Dauid*. Ait igitur, *In Idumæam extendam calceamentum meum*, id est, pergam ad debellandam, & pedibus conculcandam Idumæam. *Mihi alienigenæ subditi sunt*, hoc est, iam enim Philistæos, qui alienigenæ sunt, debellaui. Philistæi dicuntur alienigenæ, quia nullam affinitatem habebant cum Israëlitis: Idumæi enim, Ammonitæ, & Moabitæ, quamuis non essent filij Iacob, tamen erant affinitate aliqua illis coniuncti, siquidem Idumæi descendebant ab Esau, siue Edom, qui erat frater Iacob: Ammonitæ, & Moabitæ descendebant à Loth nepote Abrahami. Ex Hebræo S. Hieronymus vertit, *Alienigenæ mihi confœderati sunt*: & nostra vulgata editio in Psal.107. vbi repetuntur hi versiculi, sic habet, *Alienigenæ mihi amici facti sunt*: Vox Hebraica ambigua est, potest enim deduci à verbo *rahah*, quod significat subiicere, & conterere, & hanc significationem sequuti Septuaginta dixerunt, *Mihi subditi sunt*. Potest etiam deduci à verbo *raha*, quod significat pascere, & societatem, atque amicitiam contrahere: & hanc significationem amplexus est S. Hieronymus, & noster Interpres in Psalm. 107. qui dixerunt, *confœderati sunt*, vel *amici facti sunt*: sed vterque sensus est verus. Siquidem Philistæi deuicti bello, & tributarij effecti, ac per hoc subditi ad fœdus & amicitiam admissi sunt.

עע

עה

X. *Quis deducet me in ciuitatem munitam? quis deducet me vsque in Idumæam?*

Quo-

Quoniam hæc ſola gens reſtabat omnino ſubiicienda, quæ habitabat in locis munitiſſimis, ideo Dauid nunc dicit, *Quis deducet me in ciuitatem munitam?* id eſt, quo duce, quo auxiliante ingredi potero victor in Regiam Idumææ, quæ eſt ciuitas valde munita? De munitione Regis Idumæorum ſcribit Abdias Propheta, c. v. 1. 3. & 5. *Superbia cordis tui extulit te habitantem in ſciſſuris petrarum, exaltantem ſolium tuum, qui dicis in corde tuo, quis detrahet me in terram? ſi exaltatus fueris vt Aquila, & ſi inter ſydera poſueris nidum tuum: inde detraham te, dicit Dominus.* Declarat autem Dauid de qua ciuitate munita loquatur, cum addit: *Quis deducet me vſque in Idumæam?* id eſt, quis faciet, vt capiam Idumæam, & in eam victor ingrediar? Hæc omnia ad Chriſtum & Eccleſiam mirifice accõmodantur: nam Regnum Iuda eſt ipſa Eccleſia fidelium: Sichimitæ, ſiue Samaritani ſignificant hæreticos, qui magno cum labore, ſed tandem aliquando vincentur, & ſubiicientur omnes: Ephraim, & Manaſſe ſignificant ſchiſmaticos, ſiquidem Hieroboam ſeparauit eos à Hieroſolyma, & templo Domini, & erexit aliud altare: & iſti quoque tempore ſuo ſubiicientur: Moabitæ & Philiſtæi ſignificant Gentiles, qui & ipſi ab Eccleſia ſuperabuntur: Denique Idumæi ſignificãt Iudæos, qui in Chriſtum credere noluerunt, qui omnium obſtinatiſſimi in fine mundi conuertentur ad Chriſtum. Quamuis enim Iudæi recentiores, nos Chriſtianos, Idumæos vocent, ſe autem Iſraëlitas: tamen Apoſtolus ad Rom. 9. ſatis aperte declarauit, carnales Iſraëlitas ſecundum ſpiritum Idumæos eſſe, non Iſraëlitas: Chriſtianos autem ſecundum ſpiritum veros eſſe Iſraëlitas: de qua re vide S. Auguſtinum in epiſt. 197. quæ eſt ad Aſellicum, alias 200.

XI. *Nonne tu Deus qui repuliſti nos? & non egredieris Deus in virtutibus noſtris.*

Reſpondet interrogationi per aliam interrogationem, quaſi dicat, Non eſt alius, qui me introducere poſſit in ciuitatem munitiſſimam Idumææ, niſi tu *Deus, qui repuliſti nos, & non egredieris* ad bellum confiſus *in virtutibus*, id eſt, in exercitibus *noſtris*: ſicut enim te repellente, & deſerente vincebamur, ita te ſolo præſente, & adiuuante vincere poterimus non confidentes in viribus exercituum noſtrorum, ſed in tua ſolius omnipotentiſſima virtute.

Da nobis auxilium de tribulatione: quia vana ſalus hominis. XII.

Ergo, inquit, tu qui ſolus potes, & in quo ſolo confidimus, *da nobis auxilium*, quo *de* omni *tribulatione*, & anguſtia liberemur, *quia vana* eſt *ſalus*, quæ ab hominibus expectari poteſt.

In Deo faciemus virtutem, & ipſe ad nihilum deducet tribulantes nos. XIII.

In Dei auxilio confiſi *faciemus virtutem*, id eſt, fortiter agemus: *& ipſe* erit, qui vt principalis auctor per inſtrumenta manuum noſtrarum profligabit omnes inimicos, qui nos tribulant. Nomine *virtutis* in verſu vndecimo intelleximus *exercitum*, in hoc autem verſiculo intelligimus *fortitudinem*, quia verba Hebraica diuerſa ſunt, & illud exercitum, hoc fortitudinem ſignificat. Quod ſi in bello corporali verum eſt, in ſolo Deo confidendum eſſe, tanquam in auctore præcipuo; multo magis id verum eſt in bello ſpirituali, quo Eccleſia pugnat aduerſus hæreticos, ſchiſmaticos, Ethnicos, & Iudæos: *& contra ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus*, Epheſ. 6.

PSALMVS LX.

Titulus, & Argumentum Pſalmi.

In finem, in hymnis Dauid.

Argumentum huius Pſalmi ex ſententia recentiorum quorundam eſt oratio Dauidis in exilio poſiti. Ex ſententia Theodoreti, & Euthymij eſt oratio populi apud Babylonem captiui. Sed ex ſententia SS. Hilarij, Hieronymi, & Auguſtini, quos nos ſequimur, eſt oratio hominis iuſti, ſiue Eccleſiæ Chriſtianæ in peregrinatione inter tentationes varias laborantis, & ad patriam cœleſtem, & quietem perpetuam ſuſpirantis.

EXPLICATIO PSAL. LX.

I. *Exaudi Deus deprecationem meam, intende orationi meæ.*

Præfatio breuissima hæc est, qua vir iustus, siue populus Christianus petit audientiam à Deo, vt exaudiat deprecationem suam & ab ea audita non auertatur: sed benigne potius eam consideret. Vox Hebraica, *rinna*, significat *clamorem*, non simplicem deprecationem, proinde per deprecationem intelligere debemus orationem magno affectu prolatam, & cum ingenti clamore cordis; & ideo merito petit audiri, & attendi: oratio enim frigida, & solis labiis fusa non penetrat nubes, nedum cœlum cœlorum. רנה

II. *A finibus terræ ad te clamaui, dum anxiaretur cor meum: in petra exaltasti me.*

Nunquam fuit Dauid exul in finibus terræ, neque captiui ducti sunt vnquam filij Israël in fines terræ: quare vox hæc Ecclesiæ est, quæ occupauit orbem terræ vsque ad vltimos terminos eius, iuxta illud Psal. 2. *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Ait igitur, Ego propagata vsque ad fines terræ, *ex ipsis finibus terræ*, id est, ex toto orbe simul per voces membrorum meorum *ad te clamaui*, vbi per verbum, *clamaui*, declarauit vocem illam, *deprecationem*, nihil esse aliud, nisi ingentem clamorem. Potest etiam *per fines terræ*, intelligi distantia maxima ab eo, qui clamat, ad eum, cui clamatur. Deus enim cui clamatur, est in finibus cœli, id est, in summo cœlo; is vero, qui clamat, est in finibus terræ, id est, in ima terra; vt hæc sit ratio tanti clamoris. Quomodo in Psal. 129. dicitur, *De profundis clamaui ad te Domine.* Magna enim voce clamare debet, qui in imo positus exaudiri vult ab eo, qui sedet super Cherubin in altissimo cœlo, id est, qui intelligens infinitam distantiam inter suum nihil, & diuinas perfectiones, tamen cum ipso Deo colloqui in oratione præsumit. *Dum anxiaretur cor meum, in petra exaltasti me.* Reddit rationem, cur magna fiducia clamet ad Deum, quia videlicet, alias expertus est, auxilium diuinum sibi in tribulatione non defuisse. *Dum* alias, inquit, non raro *anxiaretur cor meum*, ob varias tentationes deprimentes me: tu clamantem exaudisti, & *in petra exaltasti me*, id est, in altissimo, & munitissimo loco collocasti: quem locum paulo post, *turrim fortitudinis*, appellabit. Porro petra ista sublimis Christus est, in quem quicumque per contemplationem exaltatur; & quanta ipse prior passus sit, & quem exitum passiones eius habuerint, diligenter recogitat, facile vincit, & contemnit omnia. In Hebræo habetur, *in petra exaltabitur supra me*, quæ verba nullum sensum faciunt; ideo credibile est, Septuaginta non legisse, *iarum mimmenni, exaltabitur supra me*: sed iisdem literis, vna dempta, *ieromemenni, exaltabit me*, siue *exaltauit me*, vt habetur Psal. 26. nam futurum sæpe accipitur pro præterito, parum autem refert quod ad sensum attinet, siue dicatur, *in petra exaltasti me*, siue Deus in petra exaltauit me. ירום ממני ירוממני

Deduxisti me, quia factus es spes mea, turris fortitudinis à facie inimici. III.

Declarat quod dixit, *in petra exaltasti me. Deduxisti me*, inquit, id est, Dux mihi fuisti, cum fugerem ab hoste, tentationibus me impugnante, *Quia factus es spes mea*, id est, hoc fuit me deducere, & Ducem mihi se præbere, implere me bona spe, quæ fecit, vt non caderem, sed magno animo omnia tolerarem. Itaque tu *factus es spes mea, & turris fortissima à facie inimici*: qui enim confidit in Deo, & recogitat, quid Christus ipse sit passus, & ad quantam gloriam resurgendo peruenerit; & ipsum esse caput nostrum, quem intuendo discimus, quid in terris agere, & pati; & quid in cœlo expectare, & desiderare debeamus: ille sine dubio turrim munitissimam ascendit, vbi non solum iacula hostium vitare, sed etiam in hostes tela iaculari poterit.

Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula, protegar in velamento alarum tuarum. IV.

Docet

Docet, turrim istam fortissimam non esse cælestem habitationem, sed peregrinantium tabernaculum: nam, & vox Hebræa, *gur*, & Græca, παροικέω, quæ hic habentur, significant, proprie, habitare more peregrinorum. Ait igitur, *Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula*, id est, in turri illa fortitudinis inhabitabo tanquam peregrinus in tabernaculo; atque interim *protegar in velamento alarum tuarum*, vt pullus sub alis Gallinæ, ne morsibus miluorum pateam. Sanctus Hilarius exponit hanc habitationem tabernaculi de habitatione domus cœlestis propter illud verbum, *in sæcula*. Sed sanctus Augustinus exponit de habitatione peregrinantium, cui fauent proprietates vocabulorum, & etiam metaphoræ, quibus Propheta vtitur; *Turris*, quæ defendit ab impetu hostium; tabernaculi, quod defendit à pluuijs, & sole; & velamenti alarum, quod defendit à morsibus milui. Illud, *in sæcula*, significat hoc loco, assidue, perpetuo, semper, vt sensus sit, ab hoc tabernaculo non recedam, quandiu periculum tentationis erit: quod verbis proprijs dicere potuisset, in tua protectione semper confidam quandiu vixero in hac carne mortali; vel, vt S. Augustinus exponit, illud, *in sæcula*, significat, vsque ad finem sæculi: Ecclesia enim, quæ hic loquitur, durabit vsque ad mundi consummationem, in velamento alarum Dei: quamuis enim vndique ab hostibus impetatur, tamen *portæ inferi non præualebunt aduersus eam*, Matth. 16.

V. *Quoniam tu Deus meus exaudisti orationem meam: dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.*

Ratio fiduciæ meæ est, *quia tu Deus meus semper exaudisti*; id est, semper exaudire cõsueuisti *orationem meam*, exaudisti autem orationem meam, quia inter filios tuos numerasti me, *quibus hæreditatem iam dedisti*, id est, firmiter promisisti: si enim Deus timentibus se filijs suis, hæreditatem æternam seruat, quomodo non defendet illos in via? quo modo non exaudiet eos de quacunque tribulatione clamantes ad se? quis enim Pater filios probos vnquam despexit, aut deseruit? *Et si Deus pro nobis, quis contra nos?* Rom. 8. Itaque de hæreditate in cœlis, & de protectione in terris omnino securi, & certi sumus, si vere timuerimus eum.

Dies super dies Regis adijcies: annos eius vsque in diem generationis, & generationis. VI.

Quia Propheta meminit hæreditatis Sanctorum, quæ est vita æterna, declarat hanc hæreditatem toti Ecclesiæ promissam, inchoandam esse in capite: & ideo dicit, *Dies super dies Regis adijcies*, id est, Christo Regi multiplicabis dies super dies sine vllo fine, & similiter *annos eius* multiplicabis *vsque in diem generationis, & generationis*, id est, vsq; in diem æternitatis, qui dies, quamuis vnus sit, tamen æquiualet generationi, & generationi; sæculo, & sæculo; temporibus & temporibus sine fine. Hac phrasi æternitatem significari, perspicuum est ex Psalmo 118. vbi dicitur, *In æternum Domine, verbum tuum permanet in cælo, in generatione, & generationem veritas tua.* Cui simile est quod dicitur in Psalmo 134. *Domine nomen tuum in æternum, Domine memoriale tuum in generatione, & generationem.* In quibus locis pro eodem accipitur, *in æternum, & in generatione, & generationem.* Ex his aperte colligitur, hunc Psalmum non conuenire Regi Dauid, sed soli Regi Christo. Dauid enim non vixit vltra septuaginta annos: neque Regnum permansit in domo eius, nisi ad certum, ac definitum tempus. Itaque æternitas Regis, & Regni in Scripturis sanctis prædicta, in Christo adimpletur: nam & *Regni eius non erit finis*, vt dicitur Luc. 1. & *ipse resurgens à mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur*, Rom. 6.

Permanet in æternum in conspectu Dei: misericordiam & veritatem eius quis requiret? VII.

Rex Ecclesiæ *Christus permanet in æternum in conspectu Dei* ad hoc enim *introiuit in cælum, vt appareat vultui Dei pro nobis.*

ישב *nobis*, Apostolo teste: ad Hebr. 9. In Hebræo est, *iescheb*, *sedebit*, *siue sedet in æternum in conspectu Dei*; vt intelligamus, Christum permanere sedendo; vt decet Regem, non assistendo more ministrorum. *Misericordiam, & veritatem eius quis requiret?* id est, misericordiam, qua redemit genus humanum; & veritatem, qua promissa seruauit, & seruat, *quis inuestigabit?* Sunt enim abyssus multa, ac vt Apostolus dicit ad Ephes. 3. *Charitas Christi supereminet scientiæ*, id est, maior est: quam intelligi possit. Ita exponunt Theodoretus, & Euthymius. S. Hilarius, & S. Hieronymus hunc sensum esse volunt, *Misericordiam, & veritatem eius nemo requiret.* quia præsto erit omnibus. In Hebræo habetur, *Misericordiam, & veritatem para, seruabunt eum.* Sed septuaginta vocem, *man, para* legerunt, *mi, quis*, & verbum, *natsar*, quod significat *seruare*, ipsi interpretari solent; *scrutari*; vt perspicuum ex Psal. 118. v. 2. & alibi sæpe. Itaque dubium esse non debet, quin significet etiam *quærere, inuestigare, scrutari*: alioqui non tam constanter Septuaginta viri doctissimi ita redderent: sed mirum est, quam varie legant Patres pronomen additum in Hebræo nam sanctus Hilarius legit, *Quis requiret eorum.* Sanctus Augustinus, Quis requiret ei. Sanctus Hieronymus in commentario, *Quis requiret eius*, at in versione ex Hebræo legit, *eum.* Septuaginta omiserunt pronomen in fine verbi, sed addiderunt ad nomen; veritatis, *veritatem eius quis requiret.* Et sine dubio versio Septuaginta Interpretum optima, & clarissima est, Ad literam ex Hebræo sic verti deberet, *Misericordiam, & veritatem quis requiret eum*, & sensus est, Misericordiam, & veritatem quis requiret ab eo, vel in eo? quem sensum optime reddiderunt Septuaginta, dicentes, *Misericordiam, & veritatem eius quis requiret?*

(Margin: מן, מי, פצל)

VIII. ***Sic psalmum dicam nomini tuo in sæculum sæculi: vt reddam vota mea de die in diem.***

Quia misericordia Domini Christi tam abundanter mihi adest, & veritas eius tam certa est, vt non sit opus eam requirere; ego *sic psallam nomini tuo in sæculum sæculi*, id est, laudabo te Deum meum, non hic in terris tantum, sed etiam in cælis, æternis hymnis, & canticis celebrabo: vt hoc modo *reddam vota* gratiarum actionis *de die in diem*, id est, omnibus diebus præsentibus; futuris, vsque ad eum diem, cui nox nulla succedet. Potest enim sic accipi: *sic psallam voce nomini tuo semper*, vt etiam opere impleam promissa mea; legem tuam semper, & vbique seruando, sed prior expositio, quæ sancti Hilarij est; magis probatur. II.

PSALMVS LXI.

Titulus & Argumentum Psalmi.

In finem pro Idithum, Psalmus Dauid.

De hoc titulo diximus in explicatione Psalmi tricesimi octaui. Argumentum Psalmi est exhortatio ad patientiam in aduersis, & confidentiam in Deo, cuius occasione agitur de vana confidentia in diuitijs. III.

EXPLICAT. PSAL. LXI.

Nonne Deo subiecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. I.

Vir iustus grauiter impugnatus à concupiscentiis variis; quarum quælibet animum humanum sibi subijcere satagit, fortiter reluctans clamat, *Nonne Deo subiecta erit anima mea*, id est, nonne æquum est, & mihi vtilius, vt Deo subijciar, quam dominatui auaritiæ, vel superbiæ, vel luxuriæ? *ab ipso enim salutare meum.* Nam concupiscentiæ, quæ mihi dominari affectant, nullum stipendium aliud polliceri possunt, nisi mortem sempiternam. Deus autem salutem pollicetur, & certissime præstabit, si fidelem illi subiectionem, & obedientiam exhibebo. In Hebręo ad literam legitur, *Attamen ad Deum silebit anima mea, quia ab ipso salus mea*, sed idem est sensus, est enim ac si dicat, quamuis multa mihi dominari velint, tamen anima mea soli Deo sub-

ſubiecta ad omne mandatum, ſiue, ad omne eius beneplacitum, vt vera obediens ſilebit, non contradicet, non murmurabit.

II. *Nam & ipſe Deus, meus, & ſalutaris meus; ſuſceptor meus, non mouebor amplius.*

Non ſolum, inquit, ab ipſo pendet ſalus mea, ſed ipſe eſt Deus meus, & ſalutaris meus. In Hebræo pro voce, *Deus*, eſt, *tſur*, quod proprie *petram* ſiue *fortitudinem* ſignificat. Itaque ſenſus eſt. Ipſe Deus mihi in hac vita eſt petra, ac robur, in alia erit Salus mea; in vtraque, *Suſceptor meus eſt*, quippe qui nunc ſuſcipit protegendum, tunc ſuſcipiet coronandum. Ideo non multum mouebor, non nutabo, ſed fortis permanebo, quamuis tentationibus quatiar. Illud, *amplius*, vt ex Hebræo cognoſcitur, non ſignificat, *deinceps*, aut *in poſterum*, ſed *multum*, ſiue *valde*.

צור

III. *Quouſq; irruitis in hominem? interficitis vniuerſi vos: tanquam parieti inclinato, & maceriæ depulſæ?*

Poſteaquam de ſe locutus eſt, conuertitur ad deplorandam ſtragem animarum, quam per arma variarum concupiſcentiarum maligni ſpiritus quotidie faciunt. Vere enim innumerabiles ſunt homines, quos dæmones deiiciunt in peccatum, quod eſt mors animæ, per auaritiam, ambitionem, luxuriam, iracundiam, inuidentiam, & alias eiuſmodi paſſiones. Itaque indignabundus aduerſus malignos ſpiritus, dicit, *Quouſque irruitis in hominem?* & quia vox Hebraica, proprie, *inſidiari* ſignificat; intelligimus, Prophetam, per, *irruere*, ſignificare voluiſſe irruere per deſiderium, & aſtutiam, vt ſenſus ſit, Quouſque non ceſſatis, inſidiando generi humano irruere in hominem impetu aſtutiæ, & inſatiabilis deſiderij veſtri? *Interficitis vniuerſi vos*, id eſt, vndique ſtragem editis animarum vniuerſi vos maligni ſpiritus diuerſis quidem in locis, & modis variis, ſed ad malefaciendum coniuncti, *Tanquam parieti inclinato*, & maceriæ depulſæ: hic ſubintelligitur verbum accommodatum, vt ſenſus ſit, vim facitis humano generi, ex peccato originis ſauciato, & ad malum prono tanquam parieti inclinato, & parieti non ſolido, ſed ex luto, & paleis compoſito, vt maceria potius, quam murus dici poſſit, Quibus verbis miro modo deſcripſit Propheta, tum Dæmonum potentiam, & crudelitatem erga genus humanum, tum debilitatem, & fragilitatem ipſius generis humani, Vere enim homines poſt corruptam naturam ſimiles facti ſunt maceriæ impulſæ, & inclinatæ, quæ facillime deiici poteſt; cum & fragiles ſint, & *propenſi ad malum ab adoleſcentia ſua*, vt dicitur Gen. 8. proinde merito clamat Apoſtolus, *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* & mox addit de potentia gratiæ, *Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum*, Rom. 7.

Verumtamen pretium meum cogitauerunt, repellere cucurri, in ſiti ore ſuo benedicebant, & corde ſuo maledicebant. IV.

Reuertitur vir iuſtus ad cauſam, vnde digreſſus erat ad apoſtrophen contra inimicos, atque oſtendit, finem hoſtibus ſpiritualibus propoſitũ, dum iuſtos impugnant, eſſe, vt priuent eos æternis honoribus, quos videlicet illis inuident, quoniam ipſi inde culpa ſua exciderunt. *Verumtamen*, inquit. *pretium meum cogitauerunt repellere*, id eſt, ideo tentant, ideo impugnant, ideo concupiſcentias excitant; vt pretium, quo redemptus ſum, repellant à me; & dignitatem, atque honorem illum magnum æternæ gloriæ mihi auferant. Sed ego contra, *cucurri in ſiti*, id eſt, tanto ardore cucurri ad brauium ſupernæ vocationis, quanto illi cucurrerunt ad illud à me repellendum. *Ore ſuo benedicebant, & corde ſuo maledicebant*, id eſt, ore ſuo blandiebantur hortantes ad voluptates vitæ præſentis, tanquam res bonas, atque vtiles: atque interim *corde maledicebant* ſcientes, eas ipſas voluptates venenum eſſe animæ, atque ad impediendam lætitiam ſempiternam inſtrumenta eſſe aptiſſima. In Hebræo, vt nunc legitur ſecundum puncta Rabinorum, ſic habetur,

Verum tamen exaltationem eius cogitauerunt repellere, complacuerunt mendacio, ore suo benedicebant, corde suo maledicebant. Itaque de quatuor vocibus est difficultas, quæ sunt, *precium, meum, cucurri, in siti.* Vox precium,

משאת in Hebræo est, *masseoth*, quam vocem S. Hieronymus vertit, *partem*, Septuaginta verterunt *precium*, alij verterunt *exaltationem*, in Græco est, τιμὴ quæ honorem & precium significat. Hilarius, Augustinus, Theodoretus, Euthym. & Hieronym. in commentario legunt, *honorem*, & satis concordat vox Hebraica, quæ exaltationem significat. Basilius, & Ambrosius legunt, precium, & exponunt de precio redemptionis Christi. Sed vox, precium, significat etiam dignitatem, proinde possumus per precium intelligere dignitatem, honorem, & exaltationem. Et quod attinet ad sensum in idem recidit, siue accipiamus precium pro dignitate, siue pro precio redemptionis, siue pro vtroque, vt supra in nostra explicatione ostendimus. Vox, meum, sine dubio recte posita est hoc loco, & eam habent omnes codices Græci, & Latini, & omnes tractatores, proinde illud, *eius*, quod est in Hebræo, indicat vocem Hebraicam esse corruptam vitio scriptorum, quod facile fuit, cum litera quæ significat, meum, sit Iod, litera, quæ significat eius, sit Vau, quæ non differunt, nisi quod vna, est paulo longior altera. Vox *cucurri* vel *cucurrerunt*, vt alij legunt, bene posita est, & cum Hebraica concordat, si remoueantur puncta Rabinorum, Rabini enim le-

ירצו ירצו gunt *irtsu, complacuerunt:* sed Septuaginta viri longe doctiores legerũt, *iarutsu, cucurrerunt*, vox Græca ἔδραμον, ambigua est, & tam *cucurri*, quam *cucurrerunt* significare potest, Et quidem Hilarius, Augustinus; & Hieronymus in Commentario legunt cucurri. Basilius, Theodoretus, & Euthymius legunt; *cu[illegible]runt*, Ambrosius vtramque lectionem [illegible], & exponit, vt & nos in nostra ex[illegible]e fecimus: nam vterque sensus est ve[illegible] Vox in siti, habetur in textu Græco, & in [illegible]ibus Latinis, & legitur ab omnibus expo[illegible]oribus. Quid autem legerint Septuaginta in Hebræo, vt verterent, in siti, fateor me ignorare: nam vox Hebraica כזב *cazab*, mendacium significat, neque est vlla literarum similitudo inter *sitim*, & *mendacium* in lingua Hebraica, sitis enim dicitur, צמא *tsama*. S. Ambrosius conatur concordare hanc diuersitatem textuum, dicens, mendacium sitim habere, veritatem vbertatem. Sed verisimile est Septuaginta Interpretes aliter legisse, & in voce, כזב *cazab*, pro *caph*, legisse, *beth*, quæ sunt literæ similes, & sic habuisse præpositionem, בזב in pro alijs duabus literis, vel aliquid aliud legisse, vel sciuisse ea voce, sitim significari.

Verum tamen Deo subiecta esto anima mea, quoniam ab ipso patientia mea. V.

Quia ipse Deus meus, & saluator meus, adiutor meus, non emigrabo. VI.

In Deo salutare meum, & gloria mea, Deus auxilij mei, & spes mea in Deo est. VII.

Redit ad primos duos versiculos, eosque repetit, vt ostendat, magnas quidem esse tentationes, quibus vrgetur, sed tamen se in Dei amore fundatum, atque eius auxilio fretum nihil metuere. *Verum tamen*, inquit, *Deo subiecta est anima mea*, id est, quantumuis hostes fremant, tu anima mea tacita, & subiecta obedias Deo. Est enim hoc loco eadem vox Hebraica, quæ in primo versiculo, nimirum, *Deo silebit anima mea quoniam ab ipso patientia mea*, id est, tace Deo, quoniam ipse tibi præstabit auxilium. Nam hoc loco nomine patientiæ significatur, patiens expectatio auxilij diuini vt ex verbo Hebraico, & Græco constat. *Quia ipse Deus meus*, & cæt. hic versiculus sextus, est omnino idem cum secundo: quamuis enim interpres Latinus vocabula variauerit, tamen in Hebræo sunt omnino eadem. Itaque illud, *Deus meus*, est etiam hoc loco; *petra mea*, & illud, *Saluator meus*, est *salus mea*, siue *Salutaris meus*: & illud adiutor meus, est *susceptor meus*: & denique illud, *non emigrabo*, est eadem vox, quæ antea versa est, *non mouebor*: proinde non emi-

emigrabo, significat hoc loco non deijciar de statu meo: non emigrabo ad patres hostium, sed immotus in castris Dei permanebo. Concludit in septimo versiculo, se omnia à Deo expectare finem videlicet & media. Finis est liberatio ab omnibus malis, & adeptio summi boni: illud significatum est per salutem, hoc autem per gloriam: media sunt auxilium Dei, & spes nostra, quæ proprie nominata sunt. *In Deo*, inquit, *salutare meum, & gloria mea*, id est, à Deo expecto salutem, id est, liberationem à malis. & gloriam æternam, quæ est, summum bonum: nam cum Deum videbimus, & similes ei erimus, perfecteque illi adhærebimus, tunc vere salui, & beati erimus: potest tamen etiam cum S. Basilio exponi, In Deo solo, non in vlla re alia glorior: non in diuitijs, non in honoribus, non in potentia humana, quia nihil excellentius cogitari potest, quam filium esse Dei. Nec solum in Deo finem vltimum repositum habeo, sed ipse etiam est Deus auxilij mei, id est, ipse est fons gratiæ, qua adiutus perueniam ad finem illum: & ideo tota spes mea in eo est. In Hebræo habetur, *petra roboris mei*, pro, *Deus auxilij mei*.

VIII. *Sperate in eo omnis congregatio populi, effundite coram illo corda vestra: Deus adiutor noster in æternum.*

Hortatur nunc cæteros ad virtutem, quam ipse Dei dono acceperat: ac primum monet, sperandum esse in Deo, deinde addit, non esse sperandum in rebus creatis. *Sperate*, inquit, *in eo*, id est, in Deo, *omnis congregatio populi*, id est omnis cætus, omnis populus, omnes homines, non Iudæi solum, sed etiam gentes. In Hebræo est, *Sperate in eo omni tempore*: sed manifesta est corruptio in textu Hebraico per defectum vnius literæ: nunc enim legitur, *heth*, quod significat, *tempus*, sed esse debet, *hadath*: quod significat congregationem, & sic legerunt Septuaginta. *Effundite coram illo corda vestra*: effundi dicitur vas, cum euacuatur, & etiam liquor cum ex vase eijcitur. Itaque si cor accipiatur pro vase, vt accipit S.

עת
עדת

Basilius, *effundere cor* est euacuare cor à vitijs, affectibus malis, peruersis cogitationibus, & similibus quasi liquoribus noxijs: non enim impleri potest cor gratia Dei, sanctisque cogitationibus, & desiderijs, nisi euacuetur contrarijs: pulchre notat S. Ambrosius, admonitos esse homines vt effundant corda euacuantes ea sordibus; quia scriptum est, Ioel. 2. *Effundam de spiritu meo super omnem carnem*. Si cor accipiatur pro actu cordis, id est, pro cogitationibus, & affectibus, tunc effunditur cor, quomodo effunditur aqua, vel vinum. Et hoc modo accipit S. Augustinus, qui vult effundendum esse cor, id est, non retinendum cor in corde, sed effundendum ad Deum, vt cogitationes nostræ, & affectus sint in Deo non in nobis. Significat etiam effusio cordis secundum Ambrosium confessionem syncеram, & apertam, qua confitemur peccata, & miserias nostras, & ex intimo corde oramus Deum, vt misereatur; quomodo dixit Anna 1. Reg. 1. *Effudi animam meam in conspectu Domini*. Et de hac effusione videtur hic locus præcipue intelligendus: nam sequitur, *Deus adiutor noster in æternum*, id est, secure confitemini Deo ærumnas vestras, & orare eum, nam adiutor noster est, & non despicit orationes sperantium in se. Illud, in æternum, in Hebræo est, *selah*, quod Græci vertunt, διάψαλμα noster autem Interpres aliquando omittit, aliquando vertit, *semper*, aut, *in æternum*: hæc est ratio cur Hilarius, Augustinus, & alij non legant, in æternum.

סלה

Verumtamen vani filij hominum, mendaces filij hominum in stateris, vt decipiant, ipsi de vanitate in idipsum. IX.

Quoniam animaduertit Propheta, paucos esse, qui consilium suum sequi velint, ideo inuehitur in multitudi[illegible] iniquorum. *Verum tamen*, inquit [illegible] *ij hominum, mendaces filij hominum* [illegible] *æ*o significantius dicitur, *vani* [illegible] *minum*, quia maxima pars hom[illegible] est vera sapientia, & si appa[illegible] tia, quam *prudentiam carnis* Sc[illegible] Rom. 8. appellat, ple-

plenissima fit: ideo autem plerique homines vani, insipientes, & imprudentes sunt, quia *mendaces sunt in stateris ad decipiendum*, id est, in stateris dolosis, & fraudulentis. Nam vt recte obseruat S. Basilius, non agitur hic de stateris proprie dictis, quibus pauci vtuntur, illi videlicet soli qui vendunt carnes aut lanas, aut alia id genus: sed de stateris communibus toti humano generi, id est, de iudicio rectæ rationis, quod nobis datum est à Deo, vt discernamus, & quasi in statera appendamus vera bona, & vera mala, apparentia bona, & apparentia mala, & eligamus vera bona, & vitemus vera mala. Porro maxima pars hominum mentitur sibi, & alijs, decipitque se, & alios vtens stateris dolosis, &, quod miserius est, voluntarie stateris vtitur dolosis, iuxta illud. *Video meliora proboque, deteriora sequor*. Nemo est enim qui negare audeat, maximum, verissimumque malum esse peccatum, & gehennam: maxima, verissimaque bona esse iustitiam, & beatitudinem: & tamen cum appenduntur in statera lucrum temporale, & offensio Dei, lucrum præponderat, & præeligitur: & cum appenduntur temporale detrimentum, & mors æterna, temporale detrimentum præponderat, atque vt illud euitetur, ignis gehennæ contemnitur. Addit Propheta, *Ipsi de vanitate in idipsum*, id est, ipsi vani, & mendaces, licet varijs modis vani sint, & mendaces, tamen in idipsum conueniunt, vniti, & coniuncti sunt in hoc vt vani sint, & mendaces: vel breuius, *Ipsi de vanitate in idipsum*, id est, ipsi ex vanitate habent, vt vnum sint. In Hebræo habetur paulo aliter. *Vanitas filij hominum, mendaces filij hominum in stateris ad ascendendum ipsi præ vanitate in idipsum*, id est, filij hominum non solum vanitas sunt, & mendacium, sed etiam positi in statera cum ipsa vanitate, ascendunt præ vanitate, ac per hoc leuiores, & magis vani sunt, quam ipsa vanitas; quæ est elegantissima amplificatio. Sed tamen non existimo hunc esse literalem sensum; sed eum, quem paulo ante tradidimus: nam vox illa Hebraica, *laaloth, ad ascendendum*, cum alijs punctis legi potest, *laoloth*, ad iniquitatem, siue ad deceptionem, & sic legerunt Septuaginta: imo etiam S. Hieronymus eodem modo legit, cum verterit, in stateris dolosis: & omnes Patres Græci, & Latini legunt, & interpretantur. Illud, *vt decipiant*, non debere coniungi, cum *ipsi*, perspicuum est ex Hebræo, & Græco textu. Sic enim legendum est, *mendaces in stateris ad decipiendum, ipsi de vanitate in idipsum*.

לַעֲלוֹת
לְעָלוֹת

Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere: diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. X.

Redit ad exhortationem, ac præcipue, vt caueatur auaritia, quę est *radix omnium malorum*. *Nolite*, inquit, *sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere*: per iniquitatem intelligitur calumnia, vt proprie significat vox Hebraica: proinde prohibetur lucrum iniustum, tam ex occulta iustitia, quale est calumniantium, tum ex manifesta, quale est rapientium: & additur, *Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere*, id est, ad opes etiam iusto titulo acquisitas nolite affectum ponere. Pulchre notat S. Augustinus, eos qui rapinis delectantur, videre quid rapiant, sed non videre, à quo rapiantur: rapiunt enim pecuniam fratri, & rapit illis Diabolus animam, notat etiam idem Augustinus, cum S. Basilio, diuitias fluere dum affluunt: cæcos autem cupidos considerare quod affluant, & non cogitare quod fluant. Ideo autem dictum esse, nolite cor apponere, ne videlicet cum fluentibus fluat, & pereat. Oportet igitur cum affluunt diuitiæ, corde immoto, & stabilito apud Deum, disponere fluxum earum, vt vtiliter fluant: quomodo prudens agricola disponit fluxum aquarum ad irrigandum hortum, ad molam vertendam: & ad alia eiusdem generis opera, sed non labitur ipse cum aquis labentibus.

Semel locutus est Deus: duo hæc audiui; quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia; quia tu reddes vnicuique iuxta opera sua. XI.

Concludit rationem reddens, cur non sint appetendæ diuitiæ; & cur ab omni peccato cauendum sit. Semel, inquit, *locutus est Deus, duo hæc audiui.* In Hebræo est, *Vnum locutus est Deus,* quod non videtur cohærere cum sequentibus. *Duo hæc audiui*: sed illud, *semel*, vel *vnum*, significat immobilitatem verbi Dei, vt docet S. Hieronymus in Commentario huius Psalmi, quasi dicat, *semel Deus loquitur, & fit omnino quod loquitur,* o-
X. bediunt enim omnia Deo ad nutum, vt non sit opus repetere. Vel per *vnum*, quod Deus locutus dicitur, non intelligitur vnum verbum, sed vnus sermo, quo multa continentur, vt docet S. Basilius. Vel per, *vnum*, intelligitur verbum æternum; vt S. Augustinus exponit, Deus enim vnum verbum tantum dixit ab æterno, & illud manet in æternum, & æquiualet innumerabilibus verbis. Duo autem, quæ Dauid audiuit, & nobis omnibus nunciauit, hæc sunt: Vnum, quod potentia, & misericordia in Deo sint illa vtimeatur, ista vt ametur: alterum, *quod vnicuiq; reddet secundum opera sua,* ita vt neque iniuste oppressurus sit aliquos per potentiam, neque misericordia eius sit præiudicatura iustitiæ. Et vere, qui ista duo serio cogitant, atque illis cor suum apponunt, sapientissimi sunt.

PSALMVS LXII.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus Dauid, cum esset in deserto Idumææ.

Non legitur Dauid latuisse vnquã in deserto Idumææ, sed in deserto Iudææ 1. *Reg.* 22. *&* 23. *& in textu Hebraico; & Græco habetur,* in deserto Iudææ: *tamen quoniam Sancti Patres Hilarius, Hieronymus, & Augustinus in Commentario legunt,* in deserto Idumææ: *non est contemnenda lectio vulgatæ editionis. Euthymius conatur concordare has lectionum varietates, dicens: Desertum in quo latuit Dauid olim ad Idumeam pertinuisse. Postea ad Iudæam: sed hoc diuinare est: probabilius videtur, desertum Iudææ vocatum esse desertũ Idumææ amplificandi gratia: quomodo Hierusalẽ aliquando vocatur* Sodoma. *Nam desertum Idumææ est longe maius deserto Iudææ: imo tota Idumæorum regio in montibus, & solitudine est, vt intelligi potest ex cap.* 1, *Malachiæ, vbi loquens Deus de possessione Edom,* Posui, *inquit,* montes eius in solitudinem, & hæreditatem eius in dracones deserti. *Item colligitur ex lib.* 4. *Reg. c.* 3. *vbi describitur desertum Idumææ itineris septem dierum, & carens aqua, & cæt. Argumentum Psalmi est oratio Dauidis, qui occasione deserti in quo tunc latebat, deplorat peregrinationem suam, & sibi similium iustorum, & desiderium suum, ostendit migrandi aliquando ex deserto Mundi huius ad patriam cœlestem.*

EXPLICATIO PSAL. LXII.

Deus Deus meus ad te de luce vigilo. I.
Sitiuit in te anima mea, quam II.
multipliciter tibi caro mea.

Describit vir iustus, quæ sint prima opera sua oriente die, ac dicit esse, quærere Deum, Desiderare Deum, miserias suas confiteri Deo. *Deus Deus meus,* id est, Tu Deus es fortitudo, & robur meum, quia sine te nihil sum, & nihil possum: in Hebræo sunt duo nomina, vnum significat Deum, alterum significat fortem; sed verti solent etiam per vocem, Deus. Itaque editio Græca & Latina quæ habent, *Deus Deus,* reprehendi non possunt: tamen sensus est, quem diximus, אל quia vox, *El,* significat Deum, vt fortem. *Ad te de luce vigilo,* id est, cum primum lucem aspicio corporalibus oculis, aperio pariter oculos mentis ad te lucem spiritualem, & increatam; atque ita ad te quærendum vigilare incipio, non ad opera mundi huius. Id autem facio, quia *sitiuit in te anima mea,* id est, quia anima desiderat te, vt cibum & potum suum, vt lumen, & lætitiam suam. Ipsa etiam caro mea multis modis sitiuit ad te fontem omnium bonorum: quamuis enim caro non proprie Deum sitiat,

tamen sitire dicitur, quia indiget eius misericordia ob multiplices suas miserias: quomodo dicitur terra arrida sitire pluuiam, sine qua nihil boni producere potest. Quot sint autem carnis huius corruptibilis necessitates, & miseriæ, quibus ille solus mederi potest, de quo dicitur in Psal. 102. *Qui sanat omnes infirmitates tuas:* nemo est, qui non experiatur. In Hebraico codice post illa verba, Deus Deus meus, est pronomen *tu:* quod Septuaginta omiserunt, sed subintelligi debet, vt sensus sit, *tu es Deus meus*, & ideo confidenter ad te confugio, & te alloqui præsumo. Illud autem, *Ad te de luce vigilo,* in Hebræo est vnica dictio, *asciacharecha*, quæ significat sub auroram te quæro; siue in crepusculo matutino, cum incipit misceri lux auroræ tenebris noctis, ego euigilo, vt te quæram: ex quo intelligimus continuum, & vehemens fuisse in Dauide desiderium Dei: & merito cum ipse sit omne bonum nostrum, & ingrati sint omnes homines, qui obliuiscuntur Deum, iuxta illud Luc. 6. *Qui benignus est super ingratos & malos.* Denique illud *quam multipliciter*, est in Hebræo, *camah*, quæ vox non habetur, nisi hoc loco: S. Hieronymus vertit, *desiderauit*, sed frustra laboramus de significatione vocis, quæ nusquam habetur alibi, & nemo potest reprehendere primos Interpretes.

אשחרך

כמה

In terra deserta inuia, & inaquosa, sic in sancto apparui tibi, vt viderem virtutem tuam, & gloriam tuam.

Describit proprietates deserti, quæ tres sunt, *terra deserta* ab habitationis, terra *inuia*, terra *sine aqua:* quarum secunda est effectus, & tertia est causa primæ: nam terra aliqua deseri solet ab habitatoribus præcipue propter carentiam aquæ, quæ carentia terram arentem, & sterilem reddit: sed cum terra deseritur, & inhabitabilis efficitur, hoc ipso fit inuia: quamuis hoc loco, *inuia*, non est solum terra sine via, sed terra inaccessa, & per quam difficulter ambulari potest: nam vox Græca, *ἄβατον*, inaccessum significat, & vox Hebræa *aieph*, significat *lassum, fatigatum, laboriosum*, ac per hoc significat terram, quæ magno cum labore, & fatigatione transmittitur. Videtur autem Propheta significare voluisse, terram illam incultam & rebus necessarijs, nedum delicijs carentem vtilem sibi fuisse ad inueniendum Deum. Anima enim quo magis destituitur carnalibus bonis, vel certe quo magis affectum remouet à rebus terrenis, & se in quodam deserto mentis constituit; eo facilius ascendit ad cœlestia contemplanda, & gustanda. *Ego*, inquit, *in terra ista deserta, inuia, arida, & sitiente* constitutus, *sic apparui tibi*, id est, sic apparui coram te per ascensionem mentis, quasi in sanctuario tuo essem, ita vt desertum loco sanctuarij mihi fuerit. Apparui autem coram te, *vt viderem virtutem tuam, & gloriam tuam*, id est, potentiam tuam, & maiestatem tuam. Illud enim, *in sancto*, in Hebræo est *in sanctitate*, per quam sanctuarium Hebræi significare solent. Sanctus Augustinus paulo aliter exponit, & eum sequentes dicere possumus; per desertum intelligi mũdum, qui desertus est à veris hominibus, & inhabitatur à bestijs, hominibus videlicet *carnalibus & animalibus*, vt eos vocat Apostolus: item est inuius, quia difficilimum est inuenire viam, qua exeatur: denique est inaquosus, quia quamuis lacunas habeat aquæ putrefactæ, quæ est sapientia carnalis, caret tamen aqua de cœlo; quæ est sapientia vera: nisi Deus ex magna gratia sua peregrinantibus in hoc deserto viam ostendat, & rorem de cœlo aspergat. Ait igitur Dauid in persona sua, & sanctorum peregrinorum, comitum suorum. Ego in hoc deserto positus, & sitiens aquam de cęlo & exitum inuenire cupiens, de mane vigilans mente conscendi ad sanctuarium tuum cœleste, & sic in sancto apparui coram te, vt meditando & contemplando viderem virtutem tuam, & gloriam tuam, quoniam in deserto mundi non videmus nisi temporalia, fragilia, & vilia. *Vt viderem*, inquit, *virtutem tuam*, qua de nihilo omnia fecisti, & portas ea verbo virtutis tuæ: viderem quoque gloriam tuam, qua longe, ac

עיף

ac longe superemines vniuersis, & nihil est simile tibi,& omnia velint, nolint, seruiunt tibi: & ex hac visione irrorari cœpi, & manna gustare,& viam, quæ Christus est,inuenire.

IV. *Quoniam melior est misericordia tua super vitas,labia mea laudabunt te.*

Illud *quoniam*, non videtur referendum esse ad superiora; sed ad sequentia, vt sensus si, Non solum videbo virtutem tuam, & gloriam tuam; sed etiam laudabunt te assidue labia mea, quoniam misericordia tua melior est mihi præ ipsa vita: nam misericordia,vitam conseruat, & si ipsam vitam propter te perdidero,misericordia tua illam mihi multo feliciorem restituet: sed si vt vitam conseruem à misericordia tua, & gratia excidero, & vitæ & misericordiæ iacturam faciam. In Hebræo,habetur quidem,*chaiim*, חיים vitas,in numero multitudinis, sed vox illa etiam pro vita in singulari accipitur: quo modo multa vocabula habent formam numeri multitudinis,& significationem numeri singularis: & in versic. sequenti,*Sic benedicam te in vita mea*, habetur eadem vox in numero multitudinis,& tamen Interpretes verterunt in numero singulari. Itaque possumus hoc loco simpliciter per *vitas*, vitam interpretari, vt interpretantur sancti Patres, Hilarius, & Hieronymus in Commentario: & sicut legit in textu S. Hilarius: tamen si magis placeat accipere in significatione numeri multitudinis,per vitas accipiemus varias functiones viuentium, vt vitas mercatorum,vitas militum,vitas clericorum,vitas agricolarum,& similes,vt accipit S. Augustinus: vel vitas quantumlibet longas, & felices in hoc mundo: vel denique vitas, tum nostram,tum nobis coniunctorum, & charorum,vt parentum,fratrum,filiorum.

V. *Sic benedicam te in vita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas.*

Sic laudando assidue *benedicam te in vita mea*, id est, quicquid mihi acciderit, siue prosperum,siue aduersum, benedicam tibi in omni tempore, *& in nomine tuo leuabo manus meas*, id est, in inuocatione nominis tui leuabo in oratione manus meas, à te solo expectans auxilium in aduersis. Et tibi vicissim gratias agens in prosperis. Porro ritus leuandi manus in oratione, in vtroque testamento in vsu fuit. Nam cum Moses Exod.17.leuaret manus ad Deum,populus vincebat,cum deponeret vincebatur. Et Apostolus 1. Timoth. 2. *Leuantes*,inquit, *puras manus*. Monet autem S. Augustinus eos, qui leuant manus ad Deum in oratione, si impetrare velint, debere etiam leuare manus ad opera bona facienda. Significat etiam in Scripturis *leuare manus*,idem quod iurare per Deum. sic legimus Gen.14. dicentem Abrahamum, *Leuo manum meam ad Deum possessorem cœli,& terræ, quod à filo subtegminis vsque ad corrigiam caligæ non accipiam ex omnibus, quæ tua sunt.* Et Apoc.10. *Angelus leuauit manum suam ad cælum,& iurauit per viuentem in secula seculorum.* Posset igitur illud, *In nomine tuo leuabo manus meas*,exponi hoc modo,per nomen tuum iurabo,ac per hoc te solum pro vero Deo colam: sed prior expositio communior est.

Sicut adipe,& pinguedine repleatur anima mea,& labijs exultationis laudabit os meum. VI.

Hoc est quod petebat cum leuaret in oratione manus suas ad Deum. Hoc,inquit, peto,*vt anima mea repleatur quasi adipe,& pinguedine*,id est,repleatur adipe & pinguedine spirituali,quæ non est adeps, & pinguedo proprie (id enim corporale quid est) sed quasi adeps & pinguedo. Nam sicut qui adipe bona, & pinguedine naturali præditi sunt, non autem inflati, aut vento distenti, sani, fortes, rubicundi, & hilares sunt: & contra macie confecti, aridi,debiles,tristes, deformesque sunt: sic qui gratia spirituali, quasi bona adipe pleni sunt, deuoti, feruentes, ac semper gaudentes sunt: & contra qui spiritu carent,

ad omnia spiritualia nauseant, acidia consumuntur infirmi ac debiles nihil boni facere, nihil mali tolerare valent. Sed, vt recte monet sanctus Augustinus, in hac eremo saginam sapientiæ,& iustitiæ desiderare,& petere possumus; sed tunc demum obtinebimus, cum ad patriam peruenerimus: tunc enim implebitur illud Psalm.147. *Frumenti adipe satiat te Dominus*, & illud Matthæi 5. *Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur*:& tunc vere ac perfecte, & sine vllo fine, vel tædio *labijs exultationis*, id est, labijs exultationem resonantibus laudabit Deum *os n strum*: tunc enim succedet orationi laudatio, quando ita pleni erimus, vt nulla re indigeamus, quod fiet cum Deus erit omnia in omnibus: nunc autem nunquã tam multa habemus, quin pluribus egeamus, ac per hoc oratione assidua opus habemus.

VII. *Si memor fui tui super stratum meum in matutinis meditabor in te, quia fuisti adiutor meus.*

Ostendit, in hac etiam vita se perpetuo recordaturum Dei,& beneficiorum eius, & non solum in patria quando repletus adipe, labijs exultantibus laudabit Deum. *Si*, inquit, *memor fui tui* nocte etiam profunda dum adhuc iacerem *super stratum meum*, multo magis interdiu, atque adeo *tempore matutino surgens meditabor in te*, id est, de te cogitabo,& considerabo potentiam tuam,& gloriam tuam; *quia* tu semper fuisti *adiutor meus*; id est, ideo semper recordabor tui in gratiarum actione, quia tu semper recordatus es mei in auxilio,& protectione. Sanctus Augustinus colligit ex hoc loco vtilissimũ documentum, vt si quis velit inter operandum recordari Dei, atque eius amorem, & timorem semper ante oculos habere, dum operatur: necesse esse, vt antea super stratum, id est, in quiete recordetur Dei, & beneficia eius, ac promissa consideret. Ideo enim plerique mortales inter operandum ita se gerunt, ac si Deum non haberent; quia non habent tempus aliquod feriatum, in quo colligant se,& meditationi rerum cœlestium vacent. Quidam Codices latini habent. *Sic memor fui*: sed recte habet nostra lectio, *Si memor fui*, quoniam sic legunt codices Hebraici,& Græci,& sancti Patres Hilarius, & Augustinus.

Et in velamento alarum tuarum exultabo; adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua. VIII

Quia dixerat, *tu fuisti adiutor meus*; ne putaretur iam securus, & de Dei protectione non amplius laborare, subiungit, *Et in velamento alarum tuarum exultabo*, id est continebo me sub vmbra alarum tuarum, & in protectione tua sperans, *exultabo*, securus à Miluo, dum sub omnipotentis Aquilæ pennis latebo. *Adhæsit anima mea post te.* Ex hac protectione,& tam ingentibus beneficijs prouocata *anima mea adhæsit* glutino fortissimæ charitatis post te, id est, vestigijs tuis inhæsit, ab illis nulla tentationum vi separari se patiens. Porro adhærere vestigijs Domini glutino charitatis, non est sterili quodam affectu Deum diligere, sed eius præcepta ex charitate seruare, nam *qui diligit me*, ait Dominus, *sermonem meum seruabit*: ideo non dixit, adhæsit tibi sed, *post te*, tibi videlicet obediens, ac subiecta. Ac ne videatur sibi tribuere, quod tam ardenter Deo inhæserit, addit, *me suscepit dextera tua*: id est: ideo sequor te, quia tu me traxisti: ideo te diligo, quia tu prior dilexisti me, ac vt te diligerem, tu me diligendo fecisti. Beatus plane, qui quantumuis in virtute proficiat, sub Deo proficere se intelligit, & semper vt paruulum,& quasi pullum Gallinæ sub alis Dei se collocat. Beatior autem, qui vere dicere potest, *Adhæsit anima mea post te*, qui non solum sperat in velamento alarum Dei; sed etiam ex toto corde ita diligit, vt cum Apostolo dicere possit, *Quis nos separabit à charitate Christi?* Rom. 8. Beatissimus vero, qui proprio experimento, vel potius testimonio reddente spiritu Dei spiritui suo, didicit, se *à Dextera Dei esse susceptum*: ipse enim Dominus de talibus

bus dicit Ioannis 10. *Non rapiet eos quisquam de manu mea. Et nemo potest rapere eos de manu Patris mei. Ego & Pater vnum sumus.*

XI. *Ipsi vero in vanum quæsierunt animā meam, introibunt in inferiora terræ, tradentur in manus gladij, partes vulpium erunt.*

In duobus vltimis versiculis prædicit Propheta interitum, & exterminium vltimum eorum, qui persequuntur iustos; & felicitatem, ac beatitudinem sempiternam iustorum. *Ipsi verò*, videlicet impii persecutores, *in vanum quæsierunt animam meam*: nam ideo impij persequuntur iustos, vt ipsi soli secure possideant terram, & fruantur delicijs, & imperio terreno: sed frustra laborant: nam ipsi non possidebunt terram, sed à terra absorbebuntur; & absorpti à terra, & in inferno constituti, non ibi delicijs, aut imperio fruentur, ac ne quiescent quidem sed addicti erunt perpetuis supplicijs & subiecti erunt dæmonibus, quasi lupis, & vulpibus crudelissimis. *In vanum quæsierunt animam meam*, id est frustra conati sunt vitam meam tollere, meque interficere. Hoc dicere potest quilibet iustus, siue Christus pro se, & pro membris suis. *Introibunt in inferiora terræ*: ecce cur in vanum quæsierunt, nam finis eorum erat, libere terram possidere, sed infra terram deijcientur, in corde terræ, in inferno inferiore cogentur perpetuo habitare. *Tradentur in manus gladij*, id est, in inferno non quiescent, multo minus fruentur bonis terræ, sed *tradentur in manus gladij*, id est, in potestatem tormentorum: supplicia enim, vt instrumenta Dei Iudicis supremi, & irati in miseros sine cessatione deseuient. *Partes vulpium erunt*, id est, non dominabuntur amplius super homines iustos, sed ipsi subiecti erunt dæmonibus iniustis, quasi pars, & hæreditas ipsorum. Vocantur autem vulpes potius, quam lupi, vel leones, ipsi dæmones, quia magis versutia vulpina, quam vi leonina peccatores capiunt, si bique subijciunt. In Hebræo nunc habetur. *Ipsi vero interficere quæsierunt animam meam*, pro eo quod habemus, *Ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam*. Sed facile est videre, quid nostri Interpretes secuti sint. Eadem enim vox Hebraica *lesoah*, si legatur cum alijs punctis, & vltima littera tollatur, fiet *lesaue in vnum*: & hæc videtur esse verissima lectio, quam habuerunt in suis codicibus Septuaginta Interpretes. לְשׁוֹאָה לשוא

Rex vero lætabitur in Deo, laudabuntur omnes, qui iurant in eo, quia obstructum est os loquentium iniqua. X.

Ecce quomodo omnino in vanum impij laborauerunt: nam non solum ipsi non consequentur bona, quæ optabant, sed neque potuerunt iustos bonis suis priuare. Nam *Rex* ipsorum Christus, de quo dixerunt Iudæi, *Tolle tolle crucifige eum*, & cuius nomen pagani delere totis viribus laborarunt, & cui omnes impij contradicebant; viuet, & regnabit in secula, & *lætabitur in Deo*, sedens in dextera Patris gloriosus: & *laudabuntur* (in die iudicij) *omnes qui iurant in eo*, qui videlicet hoc tempore, non obstantibus persecutionibus, eum tamquam verum Deum religiose colunt, & per nomen eius iurant, siue illi fidelem obedientiam iurant. *Laudabuntur*, inquam, *omnes* Christi fideles, *quoniam obstructum est os loquentium iniqua*, id est, obstruetur in die nouissimo os omnium iniquorum: tunc enim veritas manifesta erit, & nemo erit, qui eam inficiari possit: proinde impij dicent, vt habetur in lib. sap. c. 5. *Ergo errauimus à via veritatis.* &, *Hi sunt quos habuimus in derisum; & in similitudinem improperij. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter Sanctos sors illorum est.* Itaque laudabuntur Iusti etiam ab inimicis, quando veritas per diuinum iudicium patefacta, obstruet ora omnium, qui nunc blasphemantes, maledicentes, calumniantes, detrahentes, conuiciantes, mentientes iniqua loquuntur. Hos duos

versiculos aliqui exponunt de Dauide, aliqui de Christo. Vere enim Saul, & cæteri inimici Dauidis, qui eum interficere cupiebant, vt ipsi secure regnarent, *in vanum laborauerunt*: nam & ipsi extincti sunt, & Dauid gloriose regnauit. Sic etiam Iudæi, qui Christum occidere satagebant, *ne venirent Romani, & tollerent locum eorum & gentem*, vt dicitur Ioan. 11. Noluerunt Agnum habere Regem, & habuerunt vulpem simul & leonem: nam & Romani ciuitatem eorum euerterunt, & Regnum abstulerunt, ipsis maxima strage ferme deletis, & Christus resurrexit, & gloriosissime regnauit, & regnat, *& Regni eius non erit finis*. Nos tamen sanctum Hilarium, & sanctum Augustinum sequuti, exposuimus de Iustis in vniuersum, & eorum capite ac Rege Christo, vt doctrina, & consolatio Scripturarum ad plures pertineret.

PSALMVS LXIII.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

In finem Psalmus Dauid.

HVNC Psalmum de solo Dauide aliqui explicant, qui liberari à persecutoribus cupiebat: aliqui ad solum Christum referunt, cuius passio in hoc Psalmo ex parte describi videtur. Sed nihil impedit, quo minus de Dauide, & de Christo, cuius typum Dauid gerebat Psalmum intelligamus, imo etiam de Martyribus alijsq; iustis, quorum caput Christus est, & in Psalmis, nunc in persona sua, nunc in persona membrorum suorum loquitur. Nos tamen persequemur expositionem sanctorum Patrum, qui de Christo potissimum totum hunc Psalmum explicauerunt.

EXPLICAT. PSAL. LXIII.

EXaudi Deus orationem meam, cum deprecor, à timore inimici eripe animam meam. I.

More suo Propheta primum petit exaudiri, deinde exponit quid cupiat *Exaudi*, inquit, *orationem meam cum deprecor*, id est, fac obsecro ne frustra deprecer. S. Hilarius legit, *Cum tribulor*; pro eo, quod nos habemus, *cum deprecor*: sensus est idem; sed nescio quid sequutus sit: nam vox Hebraica בשיחי *beschicchi*, significat, submisse loqui, quod est signum humilitatis, & reuerentiæ: & sic Anna orabat, 1. Reg. 1. *vt tantum labia mouerentur, & vox penitus non audiretur*: vox etiam Græca precari, nō tribulari significat. *A timore inimici eripe animam meam*: hæc est petitio, quæ duobus modis intelligi potest, primum, vt petat liberari à timore inimici volentis occidere, tollendo materiam timoris, efficiendo videlicet, vt inimicus non possit, vel non velit occidere: & hæc videtur literalis expositio: secundo, vt petat liberari ab ipso timore humano, non tollendo materiam timoris; sed augendo charitatem, & constantiam, vt non timeat mortem carnis, sed timeat mortem peccati: siue, vt non timeat homines, *qui possunt corpus occidere, & post hæc non habent amplius, quid faciant*: sed timeat Deum, *qui potest, & corpus, & animam perdere in gehennam*, vt Dominus monet Matt. 10. Et hæc est expositio sancti Augustini spiritualis, & vtilissima: nam liberari à timore mundano, & radicari in timore diuino in omni tribulatione, optimum est. Sed in hoc posteriore sensu Christus in persona membrorum suorum infirmorum loquutus est: in priore autem, in persona etiā sua loquutus esse videtur: sic enim in horto pridie passionis timere, & pauere dignatus est, & orare, Matth. 26. *Pater si fieri potest, transfer calicem hunc à me*: sic hoc ipsum per Prophetam prædicere voluit.

Protexisti me à conuentu malignantium, à multitudine operantium iniquitatem. II.

In hoc versiculo exauditum se fuisse Christus ostendit, & quod de se dicit in præterito, idem membris suis promittit in futurum: *Protexisti*, inquit, *me à conuentu malignantium.* Notum est ex Euangelio, quam sæpe *conuenerint Principes Iudæorum aduersus Iesum, vt eum morti traderent*, ac doctrinam eius & nomen extinguerent: nec solum Principes in Concilium conuenerunt ad consultandum, sed etiam multitudo militum ac satellitum *conuenit ad operandum iniquitatem*, ad Christum videlicet illudendum, flagellandum & crucifigendum. Sed protexit eum Deus, vt neque conuentus malignantium Iudæorum, neque multitudo Gentilium operantium iniquitatem illi noceret. Permisit quidem Deus Christi carnem flagellari & cædi, sed & flagella & mors mundi salutem operata, in gloriam & triumphum versa sunt: & quod in capite præcessit, in membris quoque factum est, & fiet. Martyres enim protexit Deus, vt occisio corporis non solum non eis obesset, sed etiam prodesset ad gloriam sempiternam: & pios omnes Deus proteget, vt tribulatio ac persecutio cooperetur eis semper in bonum. Illud, *protexisti*, in Hebræo est, *proteges*, siue *abscondes:* in Græcis plerisque est, *protege*, & sic legunt Theodoretus & Euthymius: tamen Hilarius, Hieronymus & Augustinus in Commentario legunt, *protexisti:* quæ lectio facile cum Hebraica concordatur: nam apud Hebræos sæpe futurum ponitur pro præterito, & contra: sed in sensu nulla varietas est.

III. *Quia exacuerunt vt gladium linguas suas, intenderunt arcum rem amaram, vt sagittent in occultis immaculatum.*

Hæc referuntur ad conuentum malignantium, qui lingua pugnarunt, non manibus, nimirum consultando, accusando, insistendo apud Iudicem Pilatum, vt Christum de medio tolleret: comparat autem Propheta verba malignantium Iudæorum gladio & sagittis, quoniam gladius de proximo ferit, & præsentem: sagitta longe positum, & absentem vulnerat: sic igitur Iudæi palam præsentem Christum gladio linguæ occiderunt, cum eum coram in concilium suum adductum accusarunt, & quasi conuictum damnarunt, dicentes: *Reus est mortis*, & postea ad tribunal Pilati iterum accusarunt, quasi seductorem, & vt crucifigeretur, sæpe ac sæpius institerunt, & hoc modo gladio linguæ iterum interfecerunt: *Quia*, inquit, *exacuerunt vt gladium linguas suas*, vt acutis interrogationibus eum ferirent, dum eum examinarunt, & lethifero ictu eum occiderent, dum condemnarunt. *Intenderunt arcum rem amaram*, non solum palam quasi gladio ferierunt, sed etiam in absentem ex occulto per insidias, quasi sagittas tetenderunt, cum tam sæpe ad eum miserunt, qui eum caperent in sermone, & cum proditore Iuda occulta colloquia miscuerunt, & cum falsos testes instruxerunt. *Intenderunt arcum rem amaram*, id est, insidias tetenderunt, quę insidiæ res amaræ ac lethiferæ erant, *vt sagittent*, id est, vt sagittarent *in occulto*, id est, ex insidiis *immaculatum:* hic enim erat finis, & quasi scopus insidiarum, vt Christum maculatum & peccatorem, id est, blasphemum & seductorem falsis testimoniis & accusationibus ostenderent, qui tamen reuera immaculatus erat, & ad hoc venerat in mundum, vt maculas peccatorum ab aliis abstergeret. Illud, *quia*, non est in omnibus codicibus: nam in Græcis & quibusdam Latinis habetur, *qui*, res est parui momenti, & vox Hebræa ambigua est, & tam *qui*, quam *quia*, significare potest. S. Hilarius legit, *qui*, S. Hieronymus & S. Agustinus, *quia*.

Subito sagittabunt eum, & non timebunt, firmauerunt sibi sermonem nequam. IV.

Dixerat, conuentum malignantium iam intendisse arcum, vt sagittarent immaculatum: nunc addit, omnino id futurum, eo quod obfirmati & obdurati sint in malo: præuidebat enim Spiritus sanctus, & prædicebat, obstinationem pene incredibilem

Iudæorum, quam etiam clarissime prædixit Isaias cap. 6. Cuius vaticinij meminit S. Ioannes c. 12. *Subito*, inquit, *sagittabunt eum*, id est, de improuiso sagittas insidiarum emittent, *& non timebunt*, id est, audacter sagittabunt, non cogitantes timorem Domini, non formidabunt diuinum iudicium, non reuerebuntur oculos Dei omnia videntis. *Firmauerunt sibi sermonem nequam*, id est, ideo non timebunt sagittare immaculatum, quia obstinati & obdurati sunt, & iam stabilierunt firmiter sententiam illam plenam iniustitiæ, qua semel dixerunt: *Reus est mortis*. Hinc enim postea cum Pilatus multis rationibus conaretur eos à scelere reuocare, semper obstinate clamauerunt: *Crucifigatur*.

V. *Narrauerunt, vt absconderent laqueos, dixerunt, quis videbit eos?*

Addit Propheta ad obstinationem malignantium Iudæorum, etiam hypocrisim, qua tegere voluerunt inuidiam & malignitatem suam sub tegumento obsequij ad Cæsarem. Christum enim propter inuidiam persequebantur, quod Pilato quoque notum erat. *Sciebat enim* (inquit S. Matthæus c. 27.) *quod per inuidiam tradidissent eum*: sed illi hanc inuidiam tegebant, dicentes: *Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari*: & rursum: *Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris: omnis enim, qui se facit Regem, contradicit Cæsari*. Hoc ergo est, quod dicit: *Narrauerunt, vt absconderent laqueos*, id est, dixerunt intra se, abscondamus insidias, fingamus nos moueri ob iniuriam Cæsaris: quis videbit hanc simulationem? quis propterea nos puniet? quasi vero Deus non omnia videat: vel parum sit, videri à Deo, qui supremus est Iudex.

VI. *Scrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio.*

Pergit Propheta in explicanda & amplificanda malignitate Iudaica, ac dicit, Iudæos non contentos insidiis & hypocrisi, addidisse, vt diligentissime scrutarentur & inuestigarent iniquitates, si quas inuenire possent in Christo. Hinc enim *Principes Sacerdotum, & omne concilium quærebant falsum testimonium contra Iesum*, & quamuis testimonia conuenientia non erant, dicebant tamen: *Nihil respondes ad ea, quæ isti contra te testificantur?* Matthæi 26. Id enim est *scrutari iniquitatem*, quærere falsa testimonia, & iis quasi veris scienter abuti. *Defecerunt* autem *scrutantes scrutinio*, quia nihil inuenerunt, quod colorem veritatis habere videretur: & quia Dei iudicio tanta cæcitate percussi sunt, vt non aduerterent se ab omnibus deridendos, quod etiam dormientes testes adduxissent, cum ad custodes sepulchri dixerunt: *Dicite quia vobis dormientibus venerunt discipuli noctu, & furati sunt eum*, quam cæcitatem notauit & expendit S. Augustinus. Parum autem refert, siue legamus, *scrutantes scrutinio*, siue *scrutantes scrutinia*, siue *scrutantes scrutationes*: omnia enim in idem recidunt.

Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. VII.

Exposita peruersitate malignantium inimicorum, prædicit nunc Propheta, quid Christus egerit tempore tantæ persecutionis. *Accedet*, inquit, *homo ad cor altum*, id est, Christus, quia homo est, accedet, offeret, atque obiiciet se quasi infirmus, & quasi nesciens, & tamen vere penetrans profunda cordis ipsorum accedet ad illas omnes passiones, quas in occulto corde suo disposuerunt, id est, perferet patienter & humiliter iniurias, quas illi alto, profundo & prauo corde machinati sunt. Potest etiam per *cor altum*, intelligi cor ipsius Christi, vt sensus sit, *Accedet homo* Christus *ad cor altum*, id est, ingredietur cor suum profundum & secretum, quo disposuit obiicere Iudæis formam serui percutiendam, & celare intus formam Dei, per quam resuscitandus erat. Vtramque expositionem attingit S. Augustinus. *Et exaltabitur Deus*,

id

id est, humiliabit se vt homo, exaltabitur vt Deus, quia tunc maxime demonstrabitur Sapientia diuina vincens malitiam humanam, quando apparebit, Christum moriendo mortem destruxisse, & resurgendo vitam reparasse. Hæc est expositio verborum editionis nostræ vulgatæ, sed sciendum est, hanc lectionem nostram à multis oppugnari & reiici, quoniam textus Hebraicus & Græcus repugnare videntur. In Hebræo sic legitur ad verbum: *Et cogitatione viri, & corde profundo, & sagittabit eos Deus*: pro eo quod nos habemus: *Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus.* Sed facile conciliabitur hic textus cum nostra editione: nam vox Hebraica, *chereb*, quæ *intimum*, siue *cogitationem* significare potest, si legatur cum aliis punctis, *charab*, significabit, *accessit*, siue *accedet*, & sic legerunt LXX. Interpretes, qui verterunt, *Accedet homo.* Illud autem, *& corde alto*, potest etiam legi, *& cor altum*, quia non habent Hebræi diuersos casus, & tota difficultas est in particula, *&*, pro qua nos habemus, *ad*, & quamuis in Græcis libris, qui nunc extant, habeatur, *& cor altum*: tamen cum veteres Patres Hilarius, Hieronymus & Augustinus legant in Commentario, *ad cor altum*, credibile est, eos ita in Græcis textibus inuenisse: nam erant periti linguæ Græcæ, & ex iis Hieronymus in Commentario Psalmos exponit ex interpretatione Septuaginta virorum. Mirum autem est, quod Cornelius Iansenius, vir doctissimus, conetur ostendere, ab Augustino lectum fuisse, *& cor altum*: cum Augustinus sæpissime repetat, *ad cor altum*, & ne semel quidem, *& cor altum*: corruptum autem fuisse textum Augustini in tam multis locis, & in omnibus editionibus, verisimile non est, credibilius autem est, corruptum fuisse textum Hebraicum post interpretationem Septuaginta virorum, in particula, *&*, sicut corruptum esse constat in particula, *chereb*, vt ostendimus, præsertim cum ista lectio (*Accedet homo, & cor altum*) nullum fere sensum commodum recipiat: quid enim significat, *Accedet homo & cor altum?* Illud autem, *& sagittabit eos Deus*, pro, *& exaltabitur Deus*, ex errore Rabinorum natum esse videtur: nam vox Hebraica, *vaiorem*, si deducatur à verbo, *iarah*, significat, *sagittabit eos*: si deducatur à verbo, *rum*, in coniugatione, *hophal*, significat, *exaltabitur*, & sic acceperunt eam vocem Septuaginta viri Rabinis omnibus doctiores.

קרב קרב ויורם ירה רום

VIII. *Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum, & infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum.*

Hoc fecit potentia & sapientia Dei, de qua dictum est, *& exaltabitur Deus*, vt plagæ ab aduersariis Christo inflictæ, tam parum illi nocuerint, ac si factæ essent à sagittis infantium paruulorum: nam & tela infantium leues festucæ sunt, & manus eorum infirmæ ac teneræ, quæ nihil detrimenti adferre possunt. Et vere quales plagas Christo intulerunt Iudæi, cum triduo, vel potius in momento post triduum, ita curatæ sint, vt corpus eius impassibile & immortale surrexit? *Sagittæ*, inquit, *paruulorum* fuerunt, quibus *factæ sunt plagæ* ac vulnera *eorum. Et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum*, id est, & calumniæ ac blasphemiæ eorum infirmatæ sunt, quia nihil ei nocere potuerunt, ac si gladij plumbei fuissent, sed *infirmatæ sunt contra eos*, id est, in detrimentum & pœnam ipsorum calumniantium & blasphemantium. Alludit Propheta ad illud, quod supra dixerat: *Exacuerunt vt gladium linguas suas, intenderunt arcum, rem amaram*, ac si diceret, laborauerunt, vt gladium linguæ exacuerent, atque vt sagittas lethales ex arcu iacerent, sed linguæ, gladius plumbeus, & sagittæ, tela infantium euaserunt. Atque hoc ipsum de persecutoribus Martyrum, omniumque iustorum dici potest: dies enim Iudicij ostendet, quam parum, ac potius nihil eis nocuerit crudelitas persecutorum, quando stabunt in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt.

Ex

Ex Hebræo iuxta puncta Rabinorum non legitur, *sagitta paruulorum*, sed, *sagitta repentina*. Facile autem est videre, vnde sit nata diuersitas: nam vocem Hebraicam legerunt, *pitheom*, quod significat, *repente*, aut, *repentinum*: cum Septuaginta legerint, *pethaim*, quod *paruulos* significat.

פתאם

פתאים

IX. *Conturbati sunt omnes, qui videbant eos, & timuit omnis homo.*

Explicat Propheta, quid consecutum sit ex eo, quod per Christi resurrectionem factæ sint Iudæorum sagittæ, sagittæ paruulorum, & infirmatæ sint, ac prorsus euanuerint calumniæ & contumeliæ eorum. *Conturbati sunt*, inquit, *omnes, qui videbant eos*, Iudæos videlicet, attonitos & confusos, quando ab Apostolis audiebant, eum, quem occiderant, surrexisse à mortuis, in cœlum ascendisse, & venturum Iudicem viuorum & mortuorum; & ea quæ audiebant, signis magnis ac diuinis approbari cernebant: & tunc *timuit omnis homo*, id est, omnes, qui recta ratione vtebantur, cœperunt contremiscere, & expauescere, & dicere: *Quid faciemus viri fratres?* De hoc timore sancto sic scribit S. Lucas Act. 2. *Fiebat autem omni animæ timor: multa quoque prodigia & signa per Apostolos in Ierusalem fiebant, & metus erat ingens in vniuersis.* Parum autem refert, quod S. Hieronymus ex Hebræo vertit: *Fugerunt omnes, qui videbant eos*: nam vox Hebraica, *nadad*, quæ hoc loco habetur, vtrumque significat, & fugere, & commoueri: & omnis qui commouetur ac turbatur, fugit, si non pedibus, saltem affectu; contrahit enim se, & latebras quærit: timor enim fuga quædam est hominis ad se ipsum: sicut è contrario desiderium & amor effundunt hominem extra se.

נדד

X. *Et annunciauerunt opera Dei, & facta eius intellexerunt.*

Illi, qui sancto timore correpti sunt, ac in primis Apostoli, qui primi Christo resurgente, atque eis apparente timuerunt, vt dicitur Luc. 24. Illi, inquam, *annunciauerunt opera Dei*, id est, prædicare cœperunt Christi Incarnationem, Passionem, Resurrectionem, Doctrinam, Miracula, & similia. *Et facta eius intellexerunt*, particula enim, &, passim in Scripturis accipitur pro *quia*. Apostoli ergo edocti, tum ab ipso Christo, qui post resurrectionem *aperuit illis sensum, vt intelligerent Scripturas*, Lucæ 24. tum à Spiritu sancto, qui superueniens in eos, *docuit illos omnem veritatem*, Ioan. 16. *Facta eius intellexerunt*, & eadem ipsa toti mundo annunciauerunt.

Lætabitur iustus in Domino, & sperabit in eo, & laudabuntur omnes recti corde. XI.

Ex illa Apostolica prædicatione id consequetur, vt omnis vere iustificatus, id est, iustus ex impio factus, *lætetur* deinceps *in Domino, & speret in eo*, deposito metu seruili & mundano; *fructus enim spiritus iustificantis est charitas, gaudium, pax*, Galat. 5. Et tandem in fine sæculorum *laudabuntur omnes recti corde*; omnes, qui in iustitia perseuerauerunt, & per hoc rectum cor habuerunt ad Deum, non sapientes, neque volentes, nisi quæ Deo placent, illi à Deo laudabuntur in theatro totius Mundi, quando è contrario omnes praui corde in theatro eodem cum summa ignominia confundentur.

* *
*

PSALMVS LXIV.

Titulus, & Argumentum.

In finem Psalmus Dauid. Canticum Hieremiæ, & Ezechielis populo transmigrationis: cum inciperent exire.

TItulus huius Psalmi in codicibus Hebraicis, non continet nisi prima illa verba, In finem Psalmus Dauid. *Apud Hilarium quoque non habentur alia verba Theodoretus autem affirmat, nihil aliud haberi in editione Græca Septuaginta Interpretum; cætera addita esse à Posterioribus. Tamen non videtur contemnendum, quod additur*, Canticum Hieremiæ, & Ezechielis populo transmigrationis cum inciperent exire: *nam hæc verba habentur in antiquis codicibus, & leguntur á S. Hieronymo; & Augustino in Commentario huius tituli. Quicunq; autẽ addidit hanc partem tituli, nõ voluit significare re ipsa cantatũ fuisse hunc Psalmũ à Hieremia, & Ezechiele, quãdo populus incipiebat exire ex captiuitate Babylonica. Nam Hieremias nunquam fuit in Babylonia; & sine dubio mortuus erat quando cœpit solui captiuitas, Credibile est etiam Ezechielem tunc fuisse defunctum, vt Epiphanius testatur in vita Ezechielis. Tribuitur igitur hic Psalmus (qui re vera Dauidis est) Hieremiæ, & Ezechieli, quoniam isti duo Prophetæ prædixerunt reuersionem populi de Babylone in Hierusalem: & fingitur decantatus ab his Prophetis initio egressionis Hebræorum de captiuitate, vt intelligeremus hunc Psalmum exponi debere de reditu filiorũ Israel à captiuitate in patriã. Et quoniam ea liberatio de captiuitate typus fuit liberationis generis humani de captiuitate Diaboli; altiore sensu Ps. prædicit cõuersionem infidelium ad Ecclesiam, & reditũ spiritualium peregrinorum ad patriam cœlestẽ: nam & Ecclesia, & cœlestis patria per Hierusalem in sacris literis significari solent.*

EXPLICAT. PSAL. LXIV.

I. *TE decet hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur votum in Hierusalem.*

Incipit Propheta in Persona populi Dei à quodam verissimo principio, ex quo colligitur desiderium iustum redeundi ad patriam. Principium verissimum est conueniens esse, vt populus Deum laudet, & vota illi offerat in Hierusalem. Laus enim debetur bono, & summa laus summo bono, quod est Deus: & hæc laus debet exhiberi, vbi bonum, quod laudatur, est notum. Deus autẽ notus non erat in Babylone, sed in Hierusalem, Ideo in Hierusalem Deus à populo laudandus erat. Sic etiam vota, ac præsertim sacrificiorum, ibi soluenda sunt, vbi templum, & altare inuenitur: templum Dei, & altare non erat nisi in Hierusalem; igitur in Hierusalem vota populi Dei soluenda erant. Ex hoc principio recte colligitur, populum Dei iure desiderare, ac petere reditum in patriam. Et si hoc erat verum de reditu ad terrenam Hierusalem, multo verius est de reditu ad cœlestem Hierusalem, vbi multo notior est magnitudo diuinæ bonitatis, & vbi est tabernaculum non manufactum, & altare aureũ, in quo igne perfectissimæ charitatis sese totos offerunt omnes ciues Hierusalem in holocaustum Deo. Veniamus ad verba Psal. *Te decet hymnus Deus in Sion*, id est, conuenit omnino, vt populus tuus tibi Deo suo laudes canat in Sion, id est, vbi nota est magnitudo tua, non in terra aliena, vbi Dij lignei, & lapidei, aurei, & argentei laudantur. *Et tibi reddetur votum in Hierusalem*, id est, conuenit quoque vt idem populus tibi soluat vota gratiarum actionis in Hierusalem, vbi nota sunt beneficia tua; & vota sacrificiorum, vbi est templum, & altare tuo nomini dicatum, non in Babylone, vbi nec agnoscuntur beneficia tua, neque sunt templa, & altaria, nisi Idolorum. vel Dæmonum: nam *omnes Dij gentium Dæmonia*, vt dicitur in Psal. 95. In Hebræo pro verbo, *decet* est nomen, silentium. Sic enim vertit Sanctus Hieronymus. *Tibi silentium, laus Deus in Sion*. Sed Septuaginta Interpretes viri doctissimi per vocem, *dumiia*, non existimauerunt significari *silentium*, quod deducitur à verbo, *dum*, sed conuenientiam, vt sic loquar, à verbo, *damà*, quod signifi- דמיה דום דמה

cat, *aſſimilari.* Similitudo enim nihil eſt aliud, niſi conformitas, & conuenientia vnius ad aliud. Laus autem conuenit maxime bonitati, & ideo ſoli Deo propriiſſime conuenit laus, quia ſolus Deus propriiſſime bonus eſt, dicente Domino, *Nemo bonus, niſi ſolus Deus*, Luc.18. Sed tamen vox, *ſilentium*, quamuis non ſit ex mente Septuaginta Interpretum, tamen vtiliſſimum documentum continet: nam laus Dei, quæ ore cantatur, deberet ſequi ex præcedenti ſilentio, atque attenta admonitione magnitudinis Dei: qui enim cantant abſque præuio tali ſilentio, *labijs Deum honorant, cor autem eorum longe eſt à Deo.* Itaq; recte dicitur, *Tibi ſilentium, laus Deus in Sion*, id eſt, tibi Deus primum conuenit tacita admiratio magnitudinis tuæ: deinde conſtituto corde in hoc ſilentio, debetur tibi laus in Sion, & votum in Ieruſalem. Porro vox, *Ieruſalem*, non habetur in Hebraico codice: ſed vel excidit vitio librariorum: vel addita eſt ab Interpretibus explicandi gratia.

II. *Exaudi orationem meam: ad te omnis caro veniet.*

Ex eo quod debetur Deo laus in Ieruſalem, orat populus, vt ſibi concedatur ex captiuitate redire in Ieruſalem ad ipſum Deum laudandum: & non ſolum optat ſibi reditum concedi, ſed vt omnes homines conuertantur ad Deum, & veniant per fidem in Ieruſalem, quæ eſt in terris, id eſt ad Eccleſiam, & poſtea per viſionem in Ieruſalem, quę eſt in cælis: ſicut enim *Deus vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire*, 1. Timot.2. ſic etiam populus Dei cupit, & orat, vt omnes homines veniant ad Deum agnoſcendum, & laudandum. *Exaudi*, inquit, *orationem meam*, quæ eſt, vt te auxiliante quam citiſſime canam tibi hymnum in Sion, & reddam tibi votum in Ieruſalem. *Ad te omnis caro veniet*, id eſt, ſi me exaudieris, non ego ſolus, ſed omnes homines ad te laudandum, & vota tibi reddenda venient. Id.n. cupio, & peto, & quod in me erit, verbis, & exemplo, vt id fiat, laborabo. Quod omnis caro per figuram intellectionis omnes homines ſignificet; perſpicuum eſt ex multis Scripturæ locis. Gen.6. *Omnis caro corruperat viam ſuam.* Ioelis 2. *Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem.* Iſai. 40. *Videbit omnis caro ſalutare Dei.* Matth. 24. *Niſi breuiati fuiſſent dies illi, nõ fieret ſalua omnis caro.* Ioann. 17. *Dediſti ei poteſtatem omnis carnis.* Sanctus Auguſtinus per omnem carnem intelligit omne genus hominum, quia de omni genere aliqui veniunt ad Deum per fidem, & ſaluantur, videlicet, ex diuitibus, ex pauperibus; ex doctis, ex indoctis, ex viris, ex feminis, ex Iudæis, ex Romanis, ex Græcis, ex Barbaris, &c. *Non enim omnium eſt fides, neq; omnium eſt ſalus, ſed eorum, qui præordinati ſunt ad vitam æternam*, vt dicitur Act.13. In Hebræo habetur, *Donec tibi omnis caro veniat*: ſed Septuaginta Interpretes non legerunt, *hhadecha, donec tibi*: ſed *hhalecha, ad te*: & hæc eſt verior lectio.

עדיך
עליך

III. *Verba iniquorum præualuerunt ſuper nos, & impietatibus noſtris tu propitiaberis.*

Hæc eſt altera ratio, cur populus Dei petat à Deo liberationem de captiuitate, & reditum in patriam, quia videlicet ex peccatis parentum traditus ſit in captiuitatem: qui enim erant in Babylone, cum ſoluta eſt captiuitas, fere omnes in captiuitate nati erant, ac per hoc parentum peccatis captiuitatem ſuam tribuere poterant: ſicut nos omnes captiuitatem ſub Diabolo primis parentibus debemus. *Verba iniquorum præualuerunt ſuper nos*, id eſt, mala opera iniquorum parentum noſtrorum præualuerunt ſuper nos filios eorum, noſque grauauerunt iugo duriſſimæ captiuitatis: ſed *tu Pater miſericordiſſimus propitiaberis impietatibus noſtris*, quas à parentibus hæreditauimus, & quas ipſi eorum exempla imitati ſuperaddidimus. Quod autem per *verba*, interpretati ſimus, *opera*, nemo mirabitur, qui in Scripturis verſatus ſit. Sic Luc.2. *Videamus*

deamus hoc verbum, quod factũ est, quod fecit Dominus, & ostendit nobis. Psal. 21. *Verba delictorum meorum.* Psal. 104. *Posuit in eis verba signorum suorum.* 2. Reg. 1. *Quod est verbum quod factum est, indica mihi.*

IV. *Beatus quem elegisti, & assumpsisti: inhabitabit in atriis tuis.*

Hæc est tertia ratio, cur populus Dei desideret, & oret reuocari in patriam: quæ ratio ducitur à felicitate patriæ. *Beatus,* inquit, *est* omnis ille, *quem tu elegisti ab æterno,* & assumpsisti in tempore ad tantam dignitatem, vt sit ciuis Sanctorum, & domesticus Dei. *Is enim inhabitabit in atrijs tuis,* id est, in domo tua manebit: ponitur enim pars pro toto, atrium pro palatio.

V. *Replebimur in bonis domus tuæ: sanctum est templum tuum mirabile in æquitate.*

Bona spe fretus populus Dei; iam numerat se inter beatos illos, qui habitabunt in domo Dei, ac dicit in ea domo se bonis omnibus abundaturum, imo ita satiandum, vt nihil desideret amplius, hic enim versiculus etiam si vtrunque conuenire possit terrenæ Ierusalem, vel Ecclesiæ militanti, tamen absolute soli cælesti patriæ conuenit. *Replebimur,* inquit, *in bonis domus tuæ,* id est, replebimur ex bonis domus tuæ, vt nihil nobis desit, quod foris quęrendum sit. Quid enim boni deesse poterit in domo illius, qui fecit omnia, cui seruiunt omnia, qui erit omnia in omnibus, in quo sunt thesauri bonorum infiniti? De hoc dicitur in Psal. 102. *Qui replet in bonis desiderium tuum,* & in Psalm. 16. *Satiabimur, cum apparuerit gloria tua. Sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate.* In illa sancta ciuitate Ierusalem hoc erit prorsus mirabile, & amabile, quod nos in Deo habitabimus, tanquam in domo, & ipse habitabit in nobis tanquam in templo: ipse erit domus nostra, & nos domus eius: iuxta illud, *Manete in me & ego in vobis,* Ioan. 15. Et illud, *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo,* 1. Ioan. 4. Et si hæc reciproca mansio inchoatur in via; certe multo magis perficitur in patria. Porro *templum hoc Dei sanctum, est mirabile in æquitate,* id est, in iustitia, vt vox Hebræa, *betsedek,* demonstrat. בצדק Mirabile enim valde erit, videre homines in peccato natos, & peccatis ita obnoxios, vt de illis diceretur, Psal. 13. *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus, non est qui faciat bonum,* & Prou. 28. *Septies in die cadet iustus,* & Psalm. 142. *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens*: qui tamen postea ad illam sanctitatem, iustitiamque perueniunt, vt neque peccatum vllum habeant, neque habere possint, & euadant in templum sanctum, cuius sanctitatem, & iustitiam ipsi etiam sancti Angeli admirentur in cælis. In Hebræo, pro, *mirabile,* habetur terribile. Sed quoniam admirabilia terrorem venerationis incutiunt, recte Septuaginta Interpretes, *mirabile,* posuerunt, vt indicarent, *terribile,* quod legitur in Hebræo, non esse terribile, quia terreat, sed quia admirationem magnam pariat.

Exaudi nos Deus salutaris noster, spes omnium finium terræ, & in mari longe. VI.

Redit ad orationem, & adfert nouum motiuum, vt exaudiri debeat, videlicet, quia Deus Saluator est, & in eo sperant omnes gentes. *Exaudi,* inquit, *nos Deus,* dum à te petimus liberationem à captiuitate, & reuocationem in patriam: exaudiri autem petimus confidenter, quia *tu es Saluator noster,* quippe qui sæpe ab hostibus, & persecutoribus nos saluasti: tu etiam *es spes omnium finium terræ,* id est. in te sperant omnes gentes totius terræ vsque ad vltimos eius fines: nec non tu spes es *in mari longe,* id est, omnium habitantiũ Insulas maris longissime positas. Hæc dicit Propheta præuidens conuersionem omnium gentium ad cultum veri Dei: & dicit in præsenti, *Tu es spes omniũ*

 finium

finium terræ, quia Prophetis erant Præsentia, quæ in se futura erant.

VII. *Præparans montes in virtute tua, accinctus potentia: qui conturbas profundum maris: sonum fluctuum eius.*

Addit aliam rationem à potentia Dei maxima, cui facile est, si velit, populũ suum de captiuitate liberare, atque ad patriam, vnde pulsus fuerat, reducere. Ostendit autem omnipotentiam Dei ex duobus contrariis: nam Deus omnipotentia sua ita firmiter stabiliuit terram, vt montes eius nulli venti commouere possint: & contra ita fecit elementum aquæ liquidum, & mobile, vt quauis aura moueatur, *Præparans montes in virtute tua*, id est, tu es Deus qui præparasti, siue stabiliuisti (vtrunque enim significat vox Hebraica, *cun*) montes altissimos in virtute tua, *Accinctus potentia*, id est, potentia tua firmasti montes, quia accinctus es potentia, id est, ab omni parte circumdatus, & armatus potentia. *Qui conturbas profundũ maris, sonitum fluctuum eius.* In Hebręo habetur, *qui mitigas sonitum maris sonitum fluctuum eius.* Sed Septuaginta videntur non legisse, *masbiach*, quod est *mitigãs*, siue *compescens* sed, *mauhbith*, quod est, *conturbans*, & tunc sensus erit, tu conturbas profundum maris, excitans sonitum fluctuum eius. At si non videatur verisimile Septuaginta legisse, *mauhbith*, pro *masbiach*, vt textus Gręcus, & Latinus cum Hebręo conueniant, & vnus explicetur per alium, per illud verbũ *conturbas*; non erit intelligenda *commotio & concitatio* tempestatis maris; *sed comminatio & terrefactio*, qua compescatur fremitus maris: quomodo Dominus comminatus est mari turbato dicens, *Tace opmutesce*, Marc. 4. Confirmatur hæc expositio ex eo; quod idem verbum, *conturbas*, refertur etiam ad sonitum fluctuum eius, *Qui conturbas*, inquit, *profundum maris, & conturbas sonitum fluctuum eius*: non rectè autẽ diceretur, qui conturbas sonitum fluctuum nisi sensus esset, qui terrendo, & comminando compescis sonitum turbati maris. In Hebræo eadem vox habetur, cum dicitur in Latino, *profundum*, & cum dicitur sonitus, quare per profundum intelligere debemus hoc loco, fremitum maris; qui ex imo mari erumpit: deinde per sonitum fluctuum, altiorem vocem, quam fluctus turbati maris emittunt. Illud etiam non est omittendum, in Hebræo haberi omnia in tertia persona. Pręparans montes in virtute sua, Deus videlicet, accinctus potentia, conturbans, siue compescens fremitũ maris, sonitum fluctuũ eius. In editione Latina habentur in secunda persona, sed sensus est omnino idem.

כון

משביח מבעת

VIII. *Turbabuntur gentes, & timebunt, qui habitant terminos à signis tuis, exitus matutini & vespere delectabis.*

Quemadmodum versiculo superiore potentiam Dei Propheta ostenderat ex montium stabilitate, & fluctuatione maris: ita in hoc versiculo demonstrat sapientiam Dei, qui cœlestibus signis nunc terret; nunc exhilarat humanum genus. *Turbabuntur*, inquit, *gentes*, omnes videlicet gentes vniuersæ terræ, Id quod explicat clarius, cum subiungit, *& timebunt, qui habitant terminos*, id est, turbabuntur; & timebunt omnes homines, vsque ad illos, qui habitant terminos terræ, Turbabuntur autem: & timebunt *à signis tuis*, id est, à coruscationibus, tonitruis, & fulminibus cœlestibus, iuxta illud 1. Reg. 2. *Formidabunt Dominum aduersarij eius, super ipsos in cœlis tonabit:* nihil est enim horribilius; & formidolosius, & quod fortissima etiam pectora metu concutiat, & dissoluat, quam fulmen cœleste. Sed idem Deus per ortum, & occasum solis humanum genus mirifice recreat: nam oriente sole refectis artibus homines læti ad opera exeunt, & occidente sole fatigati respirare incipiunt, & rursum nihil iucundius ortu fulgentissimi; & pulcherrimi luminis: nihil item delectabilius conspectu cœli syderibus innumerabilibus; quasi gemmis preciosissimis ornati. *Exitus*, inquit, *matutini, & vespere delectabis*, id est, exortum auroræ, & crepusculi vespertini delectabiles facies. In Hebræo, pro, *turbabuntur gentes*, habetur, *multitudo gentium*,

המון sed Septuaginta Interpretes non legerunt, *hamon*, quod multitudinem significat; sed
המו *hamu*, quod significat turbati sunt. Illud autem, delectabis, in Hebræo est, *laudare*, siue *iubilare facies*: quod intelligi debet efficienter, non formaliter: dicitur enim aurora, & vespera *laudare*, seu *iubilare*, quia facit homines præ lætitia exultare, & laudare. Sicut etiam cum dicitur in textu Latino, *Delectabis exitum matutini, & vesperæ*, intelligi debet per figuram, quia exortus auroræ, & vesperæ delectat homines illa varietate, & vicissitudine noctium, ac dierum.
VIII Miratus sum, cur quidam ex recentioribus, vir doctus scripserit pro voce, exitum, in Hebræo esse vocem, quæ ad solum diei exortum referatur, & non possit referri etiam
מוצה ad exitum noctis, nam, *motsah*, *exitum* in
יצה genere significat, à verbo, *iatsa* quod est exire. Et si exitus in Hebræo significaret ortum diei, non fuisset opus addere, *bocher*, quod tempus matutinum significat, vt reuera in textu Hebræo est additum. Sic enim habetur ad verbum, *exitus ipsius mane, & ipsius vesperæ laudare facies*.

IX. *Visitasti terram, & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam.*

Laudauit potentiam, & sapientiam Dei: nunc adiungit laudes bonitatis, siue beneficentiæ eiusdem, quæ maxime ostenditur in admistione terræ, & aquæ, ex qua oriuntur omnes fructus terræ, sine quibus hæc vita non ducitur. Terra enim si non irrigetur aquis, & aqua nisi misceatur terræ, nihil omnino producit. *Visitasti*, inquit, *terram*, quæ per se *erat inanis, & vacua*; sed visitatione tua facta est fœcunda, & plena. Visitatio enim Dei efficax est, & non simplex visio, sed prouisio. Explicat quomodo visitauerit terram, dum adiungit, *& inebriasti eam*, id est, aquis ad facietatem irrigasti, & hac irrigatione *multiplicasti locupletare eam*, id est, multum valde illam locupletem, & copiis omnibus refertam reddidisti.

X. *Flumen Dei repletum est aquis, parasti cibum illorum: quoniam ita est præparatio eius.*

Explicat idipsum clarius, per flumen riui aquarum intelligendi sunt: nam in Hebræo est, *pheleg*, quod diuisionem significat. Itaq; פלג sensus est, *Flumen Dei*, id est, riui aquarum à Deo effecti ad irrigandam terram, pleni sunt aquis ex diuina prouidentia, & benignitate: sic enim ita *tu Deus præparasti cibum eorum*, id est, hominum, & animantium cæterorum: *quoniam ita est præparatio eius*, id est, quoniam sic fundata, & disposita est terra, vt per aquarum irrigationem fœcundetur, & fructus suos pariat.

Riuos eius inebria, multiplica genimina eius, in stillicidiis eius lætabitur germinans.

Rursus aliis, atque aliis verbis idem beneficium Dei extollit. Sed hoc loco per riuos intelliguntur sulci terrarum, vt ex Hebræo textu perspicitur; & textus, quem sanctus habuit Augustinus, *sulcos eius legit*. Ait igitur, *Riuos eius inebria*, id est, perge Domine, & sulcos terræ abundanter riga fluentibus aquis, & sic *multiplica genimina eius*, herbas, fruges, plantas: *in stillicidijs eius*, id est, pluuia Dei desuper cadente *lætabitur* terra *germinans*. XI.

Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur vbertate. XII.

Benedicendo, benefacies totius anni reuolutioni, quæ *instar coronæ* variis floribus ornatæ à tua benignitate quasi semper renouatur: & ex hac benedictione *campi tui* à te conditi, & fœcundati *replebuntur* abundantia omnium bonorum.

Pinguescent speciosa deserti, & exultatione colles accingentur. XIII.

Nec solum campi aratione, & satione culti replebuntur vbertate frugum, sed etiam loca deserta, quæ solis pascuis deseruiunt, & speciosa præ cæteris sunt ex multitudine, & varietate herbarum, & florum, quæ sponte funduntur à terra; *pinguescent* cælesti rore, & colles pariter deserti, & inculti herbescente viriditate ita vestientur, vt

vt ex omni parte lętari, & exultare videantur.

XIV. *Induti sunt arietes ouium, & valles abundabunt frumento: clamabunt, etenim hymnum dicent.*

In summa fœcunditas erit maxima, & multiplicatio tum pecorum, tum frugum. In Hebrę o sic legitur ad verbum, *Induti sunt agni pecore*, id est, pusillus grex, qui quasi nudus ob paucitatem videbatur, *tanta multitudine pecoris circumdabitur, vt vestitus multiplici indumẽto videatur. Induti sunt arietes ouium*, id est, ouib. multiplicatis vestiti sunt arietes, siue agni, qui pauci antea erant. Alij tamen referunt hæc verba ad vellera, quibus induuntur pecora, quando bona pascua inueniunt. Sed qui ita exponunt, non considerant verba Hebraica, quæ non habent, *arietes ouium*, sed, *arietes*, siue potius *agni pecore, siue oue induti sunt: Et valles abundabũt frumento*, id est: loca deserta abundabunt pecore, & valles cultę abundabunt frumẽto: omnia autem, siue colles, siue valles, siue campi exculti, siue deserti, siue pecora, siue fruges, suo modo clamabũt in laudem Dei, imo etiam quodammodo hymnum cantabunt cõditori, & benefactori suo. Porro res omnes creatæ specie sua clamant, & canunt: vt homines, quorum vsui deseruiunt, & mente, & voce Deum laudent, eique perpetuo gratias agant. Hæc omnia sanctus Propheta in laudem potentiæ, & sapientiæ, & bonitatis Dei cecinit; vt inde argumentum duceret, quo probaret, sperandum esse, & cum fiducia petendam liberationem à captiuitate, & reuocationem in patriam. Sed possunt etiam mystice exponi de vocatione gentium, & beneficijs Dei in Ecclesiam, vt S. Aug. & Theodoretus tradit: qui Theodoretus recte Iudæos redarguit, quod fabulentur, hæc omnia impleta fuisse in terra Palestinæ post reuersionem ex captiuitate: tantum enim abest, vt post reditum ex Babylone terra illa fœcundior fuerit, & beatior; vt potius in deterius semper abierit.

PSALMVS LXV.

Titulus & Argumentum Psalmi.

In finem, Canticum Psalmi Resurrectionis.

Non habetur in Hebræo nomen resurrectionis, *neq; legitur apud Hilarium: & Theodoretus testatur nõ esse in editione Septuaginta Interpretũ, sed postea additum. Legitur tamẽ à sanctis Patribus Hieronymo, & Augustino in Cõmentario huius Psalmi: & videtur hæc vnica vox, à quocunq; addita sit, prudenter addita; vt indicaret argumentum Psalmi. Argumentum enim Psalmi est gratiarũ actio pro beneficijs Dei, sed potissimum pro perfecta felicitate post omnes finitas calamitates: quod sine dubio in resurrectione erit.*

EXPLICATIO PSAL. LXV.

Iubilate Deo omnis terra: psalmum dicite nomini eius: date gloriam laudi eius. I.

Inuitat ad iubilandum, & psallendum Deo omnem terram, id est, omnes Electos ex vniuersa terra vocatos, quia communis erit causa lætandi in communi resurrectione iustorum. Tria vult exhiberi, iubilum, sonum psalterij, & vocem humanam. Iubilum, quod magis in affectu, quam in verbis positum est, recte tribuitur Deo, *Iubilate Deo*. Deo enim, qui spiritus est, spirituale desiderium maxime conuenit. Sonitus Psalterij debetur nomini, id est famæ, siue gloriæ Dei: *psalmum dicite nomini eius*, vel, vt clarius habetur in Hebræo, *psallite gloriæ eius*, id est, pulsate psalterium in gloriam eius. Deniq; vox humana diuinæ laudi tribuenda est. *Date gloriam laudi eius*, id est, nolite gloriam vobis sumere, vel tribuere, sed totam date laudi eius; vel vt habetur in Hebræo, *ponite gloriam in laude eius*, id est, hæc sit gloria vestra Deum perpetuo laudare, & in eius laudibus gloriari.

Dicite Deo, quam terribilia sunt opera tua Domine? in multitudine virtutis tuæ, mentientur tibi inimici tui. II.

Hæc est materia laudis Dei, opera summæ potentiæ, & sapientiæ. *Dicite Deo*, dum eum laudare vultis, *quam terribilia sunt opera tua Domine?* id est, opera tua præ magnitudine sua terrorem omnibus incutiunt. *In multitudine virtutis tuæ, mentientur tibi inimici tui*, id est, tanta est virtus, & poten-

tia

tia tua, vt mendaces ostendat omnes inimicos tuos, qui te multo etiam minora non posse iactabant: exempla sunt in Scripturis non pauca. Psal. 77. *Male, inquit, locuti sunt de Deo: dixerunt, Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto?* Deus autem in multitudine potentię suę, fecit, vt tanta multitudo coturnicum deferretur in desertum, vt omnibus abunde sufficeret, atque hoc modo mendaces eos ostendit, & vt mendaces terribiliter puniuit, vt dicitur in eodem Psalmo, & fusius in lib. Num. c. 11. Item lib. 4. Reg. 7. cum Elisæus Propheta tempore grauissimæ famis dixisset, *Audite verbum Domini, cras modius similæ statere vno vendetur in porta Samariæ*: Dux quidam respondit, *etiamsi Deus faciat cataractas in cælo, non poterit verum esse, quod dicis.* Sed Deus in multitudine virtutis suę mendacem illum ostendit. Vere enim sequente die tanta fuit abundantia rerum omnium, vt modius similæ statere vno in porta Samariæ venderetur; & Dux, qui contra Deum mentitus fuerat, in ipsa porta conculcatus à populo transeunte miserrime periit. Simile est mendacium Iudæorum aduersus Christum, cum pendenti in Cruce insultarent. *Si filius Dei es, descende de Cruce.* Ille autem in multitudine virtutis suæ fecit miraculum longe maius, quia surrexit de sepulchro, quod est multo maius, quam de Cruce descendere. Itaque mendacij coarguit inimicos suos potentia virtutis suæ. Posset etiam cum Theodoreto dici, *in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici*; hoc significare, multos fore, qui mentiantur Deo se illius esse cultores ob metum terribilium operum ipsius: multos item Christi fidem, non sincero, sed ficto corde suscepturos propter eandem rationem.

III. *Omnis terra adoret te, & Psallat tibi, Psalmum dicat nomini tuo.*

IV. *Venite, & videte opera Dei, terribilis in consilijs super filios hominum.*

Iterum excitat Propheta vniuersos homines, qui terram incolunt ad Deum vero corde adorandum, & laudandum Atque vt maiore affectu id faciant, hortatur ad consideranda opera Dei, qui terribilis est in consiliis rerum agendarum supra omnes filios hominum.

Qui conuertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede: ibi lætabimur in ipso. V.

Ponit duo exempla operum mirabilium Dei, quę nullo humano consilio vnquam fieri potuissent. *Qui conuertit*, inquit, *mare in aridam*, hoc est primum opus, quod narratur Exod. 14. Fecit enim Deus, vt siccaretur mare rubrum, vt filij Israel libere pertransirent. *In flumine pertransibunt pede*; hoc est alterũ, quod refertur Iosue 3. Rursus enim Deus fecit, vt Iordanis fluuius siccaretur, vt filij Israel non ponte, aut nauicula, sed pede flumen traiicerent. *Ibi lætabimur in ipso*, id est, vbi hæc facta sunt, ibi lætati sumus in ipso; nõ in nobis gloriati sumus, quasi nostra hæc essent opera, sed in Deo lætati, & gloriati sumus, Deumque laudauimus, vt narratur Exod. 5. Vtitur autem Propheta tempore futuro, pro præterito; nisi forte hoc loco vti voluerit verbo futuri temporis, vt indicaret, miracula illa præterita fuisse figuras maiorum miraculorum futurorum. Maius enim miraculum est, quod homines transeant mare amarum huius sęculi, quod in maligno positum est, & transmittant flumen temporalitatis, & mortalitatis huius, quæ nunquam stat, & plurimos absorbet, & suffocat; & perueniant viui, & salui ad terram æternæ promissionis, & ibi lætentur in ipso Deo ipsum videntes facie ad faciem: & tamen hoc maius miraculum ita facit per gratiam suam Deus, vt multi iam transeant per hoc mare, quasi per aridam, & flumen pertranseant pede, id est, facillime, temporalia omnia, siue bona, siue mala despicientes, id est, nec bonis adhærentes, nec mala pertimescentes, vt securi perueniant vsque ad ipsam cælestem Hierusalem, vbi lætabimur in ipso, non spe gaudentes, sed ipso in æternum fruentes.

Qui dominatur in virtute sua in æternum, VI.

num, oculi eius super gentes respiciunt, qui exasperant, non exaltentur in semetipsis.

Hæc videtur digressio ad impios, qui Deo subiici, eumque laudare contemnunt. Eos enim admonet omnipotentiæ, & omniscientiæ Dei, vt vel timore pœnæ resipiscant. *Qui dominatur*, inquit, *in virtute sua in æternum*, id est, ille, qui ex potentia sua, non aliunde accepta, sed sibi propria, dominatur æterno imperio, is quoque videt omnes gentes, & ex alto speculatur omnia. Ideo *qui exasperant* tam potentem, & sapientem Dominum, *non exaltentur in semetipsis*, non superbiant, non glorientur de suis viribus, quia non effugient manus omnipotentis, & omnia videntis Dei.

VII. *Benedicite gentes Deum nostrum, & auditam facite vocem laudis eius.*

Illa digressione præmissa, repetit exhortationem, quam in primo, & in tertio versiculo posuerat. Itaque tertio iam inuitat omnes gentes ad benedicendum Deo nostro, qui solus est verus Deus, & ad prædicandas laudes eius iam clara voce, vt ab omnibus audiatur.

VIII. *Qui posuit animam meam ad vitam, & non dedit in commotionem pedes meos.*

Aperit nunc causam, cur tanto ardore cupiat, Deum ab omnibus laudari, quia videlicet de maximis periculis vitam suam liberauerit. *Qui posuit animam meam ad vitam*, id est, laudari cupio Deum, qui fecit, vt anima mea non periret, & qui me titubare, & labi non permisit. Hæc dicuntur ab electis, qui post multas, variasque tentationes ad portum salutis tandem aliquando perueniunt. Per, *animam*; intelligitur totus homo; quod frequens est in Scripturis sanctis: ac vt alia loca omittamus in lib. Gen. c. 46. Plusquam sexies ponitur anima pro toto homine. Illud autem, *posuit*, significat, ordinauit, siue præordinauit, vel prædestinauit, vt sensus sit, Qui me præordinauit ad vitã; siue qui me posuit in numero eorum, qui victuri sunt in æternum. Quod autem sequitur, *Et non dedit in commotionem pedes meos*, ad donum perseuerantiæ pertinet, quod est proprium prædestinatorum ad vitam; quos enim Deus prædestinauit, eos etiam conseruat, protegit, ac dirigit, vt non cadant ad dexteram, vel sinistram. In Hebræo habetur, *animam nostram, & pedes nostros*, in numero multitudinis. Sed idem est sensus: nam per, *animam meam*, & *pedes meos*, non intelligitur vnus tantum homo, sed vnus populus, cœtus videlicet omnium Electorum.

Quoniam probasti nos Deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum. IX.

Varijs metaphoris explicat Propheta tribulationes iustorum; ac primum metaphora fornacis probãtis argentũ, vt significet, iustis à Deo permitti tribulationes: non vt lædantur, sed vt probentur, vel probati, & puri, sinceri, fideles ostendantur. Ignis enim paleas consumit, argentum, & aurum purius reddit: & palea in igne fumat, argentum in igne lucet. Hinc Angelus sanctus dicit Tob. 12. *Quia acceptus eras Deo, necesse fuit, vt tentatio probaret te*, & Sap. 3. *Deus tentauit illos, & inuenit eos dignos se, tanquam aurum in fornace probauit illos*. Et Ecclesiastici 27. *Vasa figuli probat fornax, & viros iustos tentatio tribulationis*. Et 1. Petri 1. *Vt probatio vestra fidei multo preciosior auro, quod per ignem probatur, inueniatur*.

Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra. X.

Descendit nunc ad particulares afflictiones sub alijs metaphoris. *Induxisti nos in laqueum*, id est, in captiuitatem nos tradidisti hostibus nostris, in vincula, in catenas, in compedes, in carceres. Sicut enim aues, & feræ, cum laqueis comprehenduntur, libertate sua priuantur; ita dici possunt homines induci in laqueos cum captiui effecti, carceribus includuntur, vel catenis, & vinculis constringuntur. *Posuisti tribulationes in dorso nostro*, id est, nos more iumento-

mentorum onerati, & cædi verberibus permisisti: quibus oneribus, & verberibus intelliguntur varij labores, & dolores, quos Sancti in hoc mundo ab impiis pertulerunt, vt cum ad metalla fodienda, ad marmora secanda; ad onera pro extruendis ædificiis portanda, aliaq; id genus laboriosa opera facienda, non sine flagellis, & verberibus adigebantur. *Imposuisti homines super capita nostra,* id est, fecisti vt homines pedibus suis capita nostra calcarent, quasi nobis iure belli deuictis, & triumphatis. Sed hæc etiam metaphora est, qua per similitudinem conculcationis capitum deuictorum significatur tyrannica, & crudelis potestas Principum in miseros subditos, nam Principes modesti, & æqui præsident quidem capitibus subditorum, sed ita leuiter premunt, vt onus obedientiæ suauiter ferri possit. Tyranni vero, & sæui, atque in humani Principes, quales erant persecutores Christianorum, & quondam Pharao Ægyptius, & Nabuchodonosor Assyrius, ita premunt subditos exactionibus, edictis, pœnis, vt respirare non possint. Hoc versiculo Propheta miro artificio personas Iustorum toto corpore afflictas demonstrauit: nam laquei ad manus & pedes; onera & verbera ad dorsum, conculcatio ad capita pertinent.

XI. *Transiuimus per ignem, & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.*

Hæc est vltima metaphora, qua Propheta pulcherrimis similitudinibus sub aspectum ponit supplicium Sanctorum. Ignis enim & aqua contraria sunt; ignis ardet, aqua congelatur, ille acerrimus, ista mollissima, ignis desiccat aquam, & aqua extinguit ignem: quare si ignis dolore afficit hominem, aqua consolari, & mulcere deberet. Et tamen in pœnam iustorum seruorum Dei, ignis, & aqua coniurasse videntur; ignis consumendo, aqua suffocando. Igitur *per ignem*, intelliguntur acriora supplicia, flagella, vulnera, cædes, combustio: *per aquam* supplicia lenta, sed diuturna, vt exilia, carceres, nuditas, fames. Sanctus tamen August. per ignem intelligit omne genus angustiarum, & molestiarum contristantium hominem: per aquam vero omne genus voluptatum, & abundantiam temporalium bonorum, quæ spiritum suffocant. Sed sicut ignis consumit lignum, non aurum, sic etiam aqua corrumpit; & putrefacit lignum, non aurum: & sicut aurum per ignem purgatur à scoria, sic idem aurum per aquam lauatur à sordibus. Itaque iusti, & sancti qui sunt auro similes, sine detrimento transeunt per ignem, & aquam, quia in tribulatione patientiam, in prosperitate modestiam seruant. Sed filij huius seculi similes ligno putrido in igne consumuntur, in aqua suffocantur, quia impatientes in tribulatione murmurant, maledicunt, blasphemant: dissoluti in prosperitate mollescunt, luxuriantur, superbiunt. Dicunt igitur Electi, *transiuimus per ignem, & aquam, & eduxisti nos in refrigerium*: quoniam etiam si in cœlesti patria non deerunt ignis, & aqua, tamen ille ignis calefaciendo recreabit, non comburendo consumet, & illa aqua sitim extinguet, non vitam. Ita vtrunque suo modo refrigerabit, id est, erunt in cœlo ardores charitatis, erit ignis diuinus feliciter consummans, non consumens, perficiens, non destruens, transformans in Deum, non conuertens in cineres: erit aquarum abundantia, erit vbertas bonorum æternorum, erunt gaudia immensa, & ineffabiles iucunditates, sed non mollem, aut pigrum efficient animum, non carnis aduersus spiritum concupiscentiam nutrient, denique refrigerando delectabunt, non obruendo suffocabunt.

Introibo in domum tuam in holocaustis, reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea. XII.

Hæc videtur esse conclusio ex iis, quæ dicta sunt, quasi dicat, *tu eduxisti nos in refrigerium, postquam transiuimus per ignem, & aquam. Introibo igitur in domum tuam*, ad quam te Duce, te defensore perueni. Introibo autem *in holocaustis*, id est; offeram sacrificium gratiarum actionis: holocaustum est enim proprie ad gratias

agendas pro acceptis beneficiis. Et vere holocauſtum nuſquam perfectius offertur, quam in cœlo, vbi Sancti omnes totos ſe offerunt Deo in igne perfectæ charitatis, nulla parte animæ repugnante: tota enim actio, totum negotium in cœlo erit laudare Deum. *Reddã tibi vota mea, quæ diſtinxerũt labia mea,* id eſt, iſta oblatio holocauſti debita eſt, quoniam id voui, dum eſſem in tribulatione poſitus. Itaq; introibo in domum tuam cum holocauſtis, vt ſic reddam vota mea, quæ non alius pro me, ſed ego ipſe labiis meis diſtincte promiſi. S. Auguſtinus more ſuo ad ædificationem populi pſalmos exponens, notat, illud *diſtinxerunt*, ſignificare diſtinguenda eſſe vota, vt placeant Deo. Diſtinctio autem talis eſſe debet, vt cõfiteamur nos Deo indigere, Deum bonorum noſtrorum non egere, nos mutabiles, illum immutabilem, nos creaturas, illum creatorem, nos ex nobis nihil eſſe, illum ex ſe perfectum eſſe.

XIII. *Et locutum eſt os meum in tribulatione mea.*

XIV. *Holocauſta medullata offeram tibi cum incenſo arietum: offeram tibi boues cum hircis:*

Explicat, quæ vota vouerit in tribulatione ſua; & dicit ſe vouiſſe ſacrificia pinguia omnium pecorum, quæ in holocauſtum ſecundum legem offerri poſſunt. Ea vero tria tantum erant, Arietes, Boues, & Hirci. Sed nomine Arietum intelliguntur etiam Vituli, & nomine Hircorum, intelliguntur etiam Hœdi. *Et locutum eſt os meum in tribulatione mea,* id eſt, hoc eſt, quod dixi, *Reddã vota,* quæ diſtinxerunt labia mea; quia locutum eſt os meum dum tribularer, & auxilio Domini indigerem, atque illius opem cum lacrymis implorarem. *Holocauſta medullata offeram tibi cum incenſo arietum*, id eſt, immolabo tibi agnos pingues; & medullis plenos cum bono odore ex arietibus pariter in holocauſtum oblatis: *offeram tibi boues cum hircis*, id eſt, ad holocauſtum Agnorum, & Arietum addam holocauſtum vitulorum, & hircorum. In textu Græco legitur, *holocauſta medullata offeram tibi cum incenſo: & Arietibus*: & ſic legit etiam ſanctus Auguſtinus: & per incenſum intelligit thus. Sed S. Hieronymus in epiſt. ad Suniam, & Fretellam improbat hanc lectionem, & veram lectionem eſſe dicit, *cum incenſo arietum* (vt nos in noſtra Latina editione habemus) cui concordat lectio Hebraica: per incenſum autem non intelligitur thus, ſed odor, qui ex incenſis arietum carnibus emanat, qui odor ſuauiſſimus dicitur Leuitici 1. Odor autem ex incenſis carnibus ſacrificiorum ſuauiſſimus dicebatur, quoniam figura erat odoris vere, ac proprie ſuauiſſimi patientiæ, & humilitatis; obedientiæ, & charitatis filij Dei, qui vt Patrem glorificaret, & mundum redimeret, *humiliatus eſt vſq; ad mortem, mortem autem Crucis*, Phil. 2. Dicuntur vero holocauſta medullata, quæ offeruntur in cęlis, actiones gratiarum, confeſſiones, & laudes ex intimo corde, & ex pinguedine veræ charitatis profectæ.

Venite, audite: & narrabo omnes, qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ. XV.

Hortatur in fine Pſalmi Propheta in perſona beatorum electorum Dei, nos omnes, vt intelligamus beneficia Dei in Sanctos collata, & quid illi contra rependerint, vt eos imitantes ſimilia beneficia recipiamus, & ad eandem quietem, & gloriam aliquando perueniamus, *Venite*, inquit, *audite, & narrabo, omnes, qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ*, id eſt, venite omnes qui timetis Deum, & audite, & ego narrabo vobis: quanta fecit animæ meæ: oratio enim in Hebræo, & Græco textu perturbata eſt quantum ad ordinem verborum, & Latinus Interpres non eſt auſus ordinem codicum originalium commutare. Vocat *timentes Deum*, quoniam *timor Domini eſt initium ſapientiæ*, Pſal. 110. ipſe ſoluit pedes, ipſe aperit aures: proinde; qui nullo Dei timore tangitur fruſtra vocatur, vt veniat, vel vt audiat.

XVI. *Ad ipſum ore meo clamaui, & exaltaui ſub lingua mea.*

Hoc eſt primum donum Dei, quod animæ ſuæ datum dicit electorum cœtus, qui in hoc Pſalmo loquitur. *Hoc,* inquit, *fecit Deus animæ meæ*: dedit fidem, & ſpiritum orandi. *Quomodo enim inuocabunt in quem non crediderunt?* inquit Apoſtolus Roman. 10. Igitur ex dono Fidei cognoui miſeram captiuitatem in qua detinebar, cognoui liberatorem, & Redemptorem, & ſic *ad ipſum ore meo clamaui.* Addit deinde ſecundum beneficium, *& exaltaui ſub lingua ſua,* id eſt, non ſolum oraui, ſed etiam laudaui Deum meum, & pro acceptis beneficiis gratias egi, vt rurſum alia mererer accipere, quæ mihi deerant. Atque hoc totum, vt laudarem, & orarem, ipſe fecit, vt facerem. Quamuis autem illud, *ſub lingua mea,* vel *in lingua mea,* idem ſit quod lingua mea, vel in lingua mea: tamen annotauit S. Auguſtinus fortaſſe dictum, *ſub lingua,* vt intelligeremus, iuſtum non ſolum lingua ad aures hominum, ſed etiam *ſub lingua*, in ſilentio ad aures Dei, exaltare ſolitum ipſum Deum.

XVII. *Iniquitatem ſi aſpexi in corde meo, non exaudiet Dominus.*

Hoc eſt beneficium tertium, quod accepit à Domino, vt videlicet Deo illuminante cognoſceret, quid ſit quod impedit, ne oratio exaudiatur. *Iniquitatem,* inquit, *ſi aſpexi in corde meo, non exaudiet Dominus.* Aſpicere iniquitatem in corde, eſt in ſecreto cordis diligere iniquitatem, ſiue aſpicere ad concupiſcendum eam, quomodo dicitur in Euangelio. *Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam.* Multi enim, & verbis & factis videntur odiſſe peccata; reprehendunt, & puniunt peccatores; & ipſi tamen in ſecreto cordis, vbi nemo videt, quid agatur, cum delectatione aſpiciunt iniquitatem, & ſi impune poſſent, exercerent. Hos hypocritas non exaudit Dominus, ſed eos exaudit, qui ex corde iniquitatem odio habent, & ſi forte peccant, confitentur peccata ſua, & Medicum quærunt à quo ſanentur. Et quoniam tales ſunt omnes electi, ideo ſubiungit Propheta in perſona populi electi.

Propterea exaudiuit Deus, & attendit voci deprecationis meæ. XVIII.

Propterea exaudiuit Deus, quia ipſe ſcrutatur corda, & vidit mihi ſerio diſplicere peccata, meque non *aſpicere iniquitatem in corde*, ſed faciem cordis auertere ab omni iniquitate. *Et attendit voci deprecationis meæ*; quia vidit, me attendere voci præceptorum ſuorum, non voci ſerpentis præuaricationem ſuadentis.

Benedictus Deus, qui non amouit orationem meam, & miſericordiam ſuam à me. XIX.

Ergo benedictus ſit, & in perpetuum laudetur Deus, qui tanta fecit animæ meæ, quorum ſumma eſt, *quod non amouit à ſe orationem meam*, nec amouit *à me miſericordiam ſuam.* Ita miſericordia eius perſeuerante mecum, perſeueraui, & ego in via mandatorum ipſius, & perſeuerantiæ præmium iam obtinui, liberationem à captiuitate, & reditum in cœleſtem Hieruſalem. Sanctus Auguſtinus paulo aliter exponit, & quamuis fortaſſe non omnino ad literam, tamen vtiliſſime ad mores. Vult igitur, illud, *non amouit deprecationem meam,* ſic intelligi, *non amouit à me deprecationem meam,* id eſt, fecit, vt non intermitterem vnquam orationem, & per hoc implerem dominicum præceptum, *Oportet ſemper orare, & nunquam deficere,* Luc. 18. Eſt autem inſigne donum Dei perſeuerantia in oratione, quia ſecurum reddit hominem de perſeuerantia miſerationis. Cum videris, inquit S. Auguſtinus, non à te amotam deprecationem tuam, ſecurus eſto, quia non eſt à te amota miſericordia eius.

PSALMVS LXVI.

Titulus, & Argumentum.

In finem, in hymnis Psalmis Cantici ipsi Dauid.

*IN Hebræo codice non habetur nomen Dauid & ideo non desunt, qui auctorē huius Psalmi nolint esse Dauidem: sed cum in codice Græco, & Latino habeatur; & sic legant Hilarius, Hieronymus, Augustinus, & alij in commentariis in Psalmos: credibile est, aut ex codice Hebraico vocem illam excidisse, vel à Septuaginta Interpretibus additam fuisse, ne quis suspicaretur Psalmum non esse à Dauide compositum, quia non legatur nomen eius in titulo. Argumentum Psalmi est expressio desiderij vehementis, quo Dauid tenebatur videndi aduentum Messiæ, & redemptionem generis humani, iuxta illud Luc.*10. Multi Prophetæ, & Reges voluerunt videre, quæ vos videtis & non viderunt: *existimo enim Dominum loqui de Prophetis, qui simul etiam Reges fuerunt, alioqui non dixisset,* multi Prophetæ, *sed omnes Prophetæ. Nomine autem Regis intelligendi videntur omnes Principes, qui regiū ius in populum suum habebant, quales fuerūt Adam, Noe, Abraham, Isaac, Iacob, Moses, Iob, & alij, qui simul Prophetæ fuerunt, & Christum videre desiderauerunt; sed inter omnes excellit Dauid, qui proprie Rex, & Propheta fuit, & desiderium Messiæ in multis Psalmis expressit, sed in hoc potissimum, qui totus in hoc desiderio explicando consumitur.*

EXPLICAT. PSAL. LXVI.

I. *DEus misereatur nostri, & benedicat nobis: illuminet vultum suum super nos, & misereatur nostri.*

Vox optantis & desiderantis est, quasi dicat, Vtinam *Deus misereatur nostri* secundum magnam illam misericordiam, qua mittat ad nos, quem missurus est. Et hoc affectu misericordiæ paternæ, *benedicat nobis*: benedictio autem sit non solum vbertas tēporalium rerum, sed *illuminatio vultus sui super nos.* Illuminatio vultus Dei super nos, multa significare potest. Primum enim dicitur Deus *illuminare vultum suum super nos*, quando remotis nubibus iræ, & indignationis sereno vultu nos respicit vt filios, vt amicos, vt ad gratiam reuocatos. Deinde dicitur etiam *illuminare vultum suum super nos*, quando nos illuminat, & calefacit, sapientiam, & charitatem infundens, quomodo Sol iste corporalis facere solet, quando nullis nubibus tegitur. Deniq; dicitur *illuminare vultū suum super nos*, quando præstat, vt eū, quasi remoto velamine, intueamur: quod maxime præstitit, quando per incarnationis mysterium *in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est*, vt dicitur Baruch. 3. Atque hoc videtur hoc loco petere sanctus Propheta, vt Deus vultum suum, si non in forma Dei, saltem in forma hominis nobis ostendat. Quod etiam petiit cum ait in Psalm. 79. *Qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim, Beniamin, & Manasse.* Et quoniam hæc est misericordia, quam initio petiit, ideo repetit, *Et misereatur nostri*, id est, & sic, illuminando videlicet vultum suum super nos, misereatur nostri. In Hebræo non habetur hæc repetitio, *& misereatur nostri*; neque legitur à S. Augustino, & S. Hieronymo: tamen habetur in codice Græco, & legitur à S. Hilario, ab Euthymio, & aliis.

Vt cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum. II.

Hæc est ratio, cur tanto ardore desideretur illuminatio vultus Dei, vt in lumine illo diuino cognoscamus in hac terra tenebrosa viam Dei, id est, viam ad patriam à qua tandiu peregrinamur ambulantes in tenebris, & vmbra mortis: hæc autem via sine dubio Christus ipse est, qui ait, Ioan. 16. *Ego sum via*, & non solum via, sed etiam lux, qua via ipsa cognoscatur; de qua dixit Isaias cap. 9. & explicuit S. Matthæus cap. 4. *Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, sedentibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. In omnibus gentibus salutare tuum*, hæc est explicatio verborum supe-

superiorum. *Vt cognoſcamus in terra viam tuam,* id eſt, vt cognoſcatur inter omnes gentes Saluator tuus: clarius habetur in Hebræo, *Vt nota fiat in terra via tua, in omnibus gentibus ſaluator tuus*: quod etiam Iſaias prædixit, cum ait, *Videbit omnis caro ſalutare Dei*, vt refert S. Lucas cap. 3.

III. *Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes:*

Quoniam deſiderium prophetæ ſecundum veram charitatem ordinatum erat, cupiebat Chriſtum venire in terras, primum propter gloriam Dei, deinde propter vtilitatem generis humani. Ideo de gloria Dei dicit, *Confiteantur tibi populi Deus*: deinde adiungit, *Lætentur, & exultent gentes*, &c. Ait igitur, *confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes*, id eſt, ob hoc tam inſigne, & tam vniuerſale donum, omnes populi confiteantur tibi confeſſionem laudis, & gratiarum actionis: Ceſſet cultus, & veneratio falſorum Deorum, tibi vni vero Deo ab omnibus populis honor diuinus habeatur.

IV. *Lætentur, & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis.*

Poſt laudem Dei agnoſcatur etiam vtilitas populorum, ideo *lætentur, & exultent gentes*, omnes videlicet homines gaudeant, *quoniam* tu Deus per Chriſtum tuum, *iudicas populos in æquitate*, id eſt, ablato iugo tyrannicæ poteſtatis Principis tenebrarum harum, Regnum iuſtiſſimum in Eccleſia tua conſtituiſti: *Et gentes in terra dirigis*, regens eas, & dirigens per ſaluberrimas leges tuas ad portum æternæ ſalutis. In Hebræo, & Græco codice hæc habentur in futuro. *Quoniam iudicabit populos in æquitate & gẽtes in terra diriges.* Sed non ideo falſum eſt, quod habetur in Latino, quoniam & ſi futura erant tamen Propheta ſpiritu Dei videbat ea tanquam præſentia. Sanctus Auguſtinus refert ad vltimum iudicium id, quod dicitur, *Iudicabis populos in æquitate*; & ad præſentis vitæ directionem, quod additur, *Gentes in terra diriges*: vt ſenſus ſit, *Lætentur & exultent gentes*, quoniam ſi quid mali hic ab hominibus patiantur, veniet tempus quo tu Deus iudicabis populos in iuſtitia: & interim gentes tibi ſubiectas, & deuotas in terra diriges.

Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes: terra dedit fructum ſuum. V.

Iterum repetit exhortationem, vt populi omnes Deum laudent, & addit nouam rationem, quoniam *terra dedit fructum ſuum*, id eſt, quoniam iam tandem terra protulit fructum illum, cuius gratia facta erat, id eſt, Chriſtum in carne. *Hic eſt enim fructus terræ ſublimis*, de quo dicitur in cap. 4. Iſaiæ, *Erit germen Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terræ ſublimis.* Et in Pſalmo 84. *Et terra noſtra dedit fructum ſuum*: tantus enim hic fructus fuit, vt comparatione eius nihil vnquam terra noſtra protuliſſe videatur, niſi ſpinas, & tribulos. Vtitur autem Propheta tempore præterito pro futuro, quoniam in eius prænotione iam factum erat, quod nobis futurum prædicebat. Poteſt tamen hic verſiculus cum S. Auguſtino exponi de fructu bonorum operum, quem homines habitantes in terra facturi erant per gratiam Chriſti reconciliati, & iuſtificati; de quo dicit Apoſtolus ad Tit. 2. *Qui tradidit ſemetipſum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem ſectatorem bonorum operum.* Terra enim olim arida, & ſterilis, id eſt, genus humanum per peccatum primi hominis gratia Dei deſtitutum, non niſi ſpinas, & tribulos, id eſt, peccata, vel opera inutilia ad ſalutem germinare nouerat: ſed à Sole iuſtitiæ poſtea calefacta, & imbre doctrinæ cæleſtis compluta per Ieſum Chriſtum, qui & Sol, & Verbum eſt, fœcunda effecta producere cœpit fructum bonum Iuſtitiæ, fidei, & operum ſanctorum, quibus merces deberetur corona iuſtitię, & brauium ſalutis æternæ.

VI. *Benedicat nos Deus Deus noster, benedicat nos Deus; & metuant eum omnes fines terræ.*

Ergo deinceps hæc ſit grata viciſſitudo, vt Deus aperiat manum ſuam, & impleat nos omnes benedictione, id eſt, copia bonorum omnium, præcipue ſpiritualium, & cœleſtium: & contra, omnes homines vſq; ad vltimos terræ fines habitantes, Deum verum timeant timore ſancto, reddentes ei tributum obedientiæ, & laudis vſque in æternum. Porro trina illa repetitio nominis Dei quæ in hoc verſiculo habetur, quamuis affectum Prophetæ ſignificet, tamen inſinuat etiam myſterium ſanctiſſimæ Trinitatis, quæ per Chriſtum, & Apoſtolos manifeſtiſſime prædicata eſt.

PSALMVS LXVII.

Titulus, & Argumentum.

In finem Pſalmus Cantici ipſi Dauid.

Argumentum huius Pſalmi volunt aliqui eſſe victoriam Ezechiæ de Aſſyrijs, aut aliquam aliam ſimilem, quæ poſt tempora Dauidis contigerit: quoniam in hoc Pſalmo ſit mentio templi Domini dum dicitur, A templo tuo, quod eſt in Ieruſalem, *quod tamen poſt mortem Dauidis à Salomone eius filio extructum fuit. Sed hoc argumentum non conuincit: nam tabernaculum Domini quod erat in Silo, & poſtea in Ieruſalem, templum dicitur.* 1. Reg. 3. v. 3. Samuel dormiebat in templo; *& habetur eadem vox Hebraica, quæ habetur in hoc Pſalmo. Alij volunt, Pſalmum compoſitum, & decantatum quando tranſlata eſt arca Domini in Ieruſalem, quod ea ratione confirmant, quia verba primi verſus,* Exurgat Deus, & diſſipentur inimici eius; *dici ſolebant, quando eleuabatur Arca, vt alio transferretur, vt notum eſt ex cap. 20. Num. Alij totum Pſalmum referunt ad Chriſtum reſurgentem, & aſcendentem in cælum, & ad Eccleſiam, quæ eſt corpus eius, vt S. Auguſt. & Euthymius. Sed S. Hilar. & qui eum ſequitur S. Hieronymus, docent in hoc Pſalmo decantari myſteria vtriuſq; Teſtamenti, quod veriſſimum nobis eſſe videtur, cum negari non poſſit; in hoc pſalmo deſcribi deſcenſum Domini in montem Sina ad legem populo dandam; & Chriſti Aſcenſionem in cælum, & alia idgenus myſteria. Eſt autem Pſalmus plenus figuris, & metaphoris, & poeticis deſcriptionibus admirabilibus, vt propterea, quanto eſt pulchrior, tanto ſit etiam difficilior: augent vero obſcuritatem lectionum varietates, & diſſenſiones, quæ inter codices Hebraicos & Græcos, ac Latinos eſſe videntur.*

EXPLICAT. PSAL. LXVII.

Exurgat Deus, & diſſipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum à facie eius. I.

Hæc ſunt verba quæ à Moſe dici ſolebant, cum eleuaretur Arca, & populus migrare inciperet: quibus verbis Moſes precabatur Deum, vt Arca exurgente, & præcedente populum, ipſe quoque ſurgere dignaretur, & defenſione ſua, ac protectione ſecurum populum redderet. Dauid igitur Moſem imitatus, & præuidens Chriſti reſurrectionem, per quam Arca humanitatis eius eleuanda erat, & ipſe Dux futurus erat omnibus Electis ad terram veræ promiſſionis, dicit, *Exurgat Deus*, id eſt, Reſurgat à mortuis Chriſtus Deus, & ſic eleuetur Arca, & populum Dei præcedat ad cæleſtem Ieruſalem, ſic exponunt communiter Patres, Hilarius, Hieronymus, Auguſtinus, & alij. *Et diſſipentur inimici eius*, id eſt, Iudæi, qui dixerunt, *Nolumus hunc regnare ſuper nos*, Luc. 19. Atque hoc iam impletum videmus: nulla enim gens magis diſſipata eſt per omnes terras, quam Iudæorum. *Et fugiant, qui oderunt eum à facie eius*, id eſt, & Dæmones inimici eius iam deuicti, & ſuperati, fugiant à facie Dei, Chriſti videlicet, triumphantis, & per reſurrectionem verum ſe Deum eſſe demonſtrantis.

II. *Sicut deficit fumus, deficiat: sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei.*

Celeritas, & facilitas, qua præsentia Christi dissipat, peccatores, non poterat aptius depingi, quam similitudine fumi, qui à vento dispergitur; & ceræ, quæ coram igne liquescit, atque consumitur. Quod si per peccatores intelligantur Dæmones, quod dicitur, *pereant*, significat interitum virium, & roboris, non substantiæ: & hoc modo intellexisse hos duos versiculos sanctum Antonium testis est sanctus Athanasius, qui describens vitam eius, dicit eum, cum à Dæmonibus oppugnaretur, cantare solitum, *Exurgat Deus*, &c. quod si ad homines refe-
I. ratur hæc sententia; tunc sensus erit homines peccatores, qui iustos iniuste persequuntur, maxima celeritate, & facilitate à Deo tollendos de medio.

III. *Et iusti epulentur, & exultent in conspectu Dei, & delectentur in lætitia.*

Iniquis persecutoribus deturbatis, hoc sequitur, vt Iusti fruentes præsenti auxilio Dei, *securi epulentur*, id est, reficiantur alimonia tum corporali, tum spirituali. *Et exultent coram Deo*, id est, gestiant præ gaudio, sed ea modestia, & grauitate, quæ decet eos, qui sciunt se à Deo semper videri, vtpote in conspectu eius iugiter constitutos, *& delectentur in lætitia*, id est, & ex lætitia delectationem capiant, vt non sit eis necessarium ob inopiam consolationis cęlestis, carnalem, atque mortiferam quærere voluptatem.

IV. *Cantate Deo, psalmum dicite nomini eius; iter facite ei, qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi.*

Hæc dicuntur ad Apostolos, aliosque primos fideles ex sententia non solum veterum Latinorum, sed etiam Græcorum, Theodoreti, & Euthymij. *Cantate Deo*, vos primitiæ credentium. *Psalmum dicite nomini eius*, laudate Deum voce, & opere vos qui digni facti estis cognitione tantorum mysteriorum. *Iter facite ei, qui ascendit occasum*, id est, parate viam Domino prædicationibus vestris, vt is qui iam ascendit super occasum, qui supergressus est omnem corruptionem, & mortalitatem, & habitaturus est per fidem in cordibus omnium gentium, per vestras prædicationes aditum apertum, & paratum inueniat. *Dominus enim nomen est illi*, & ideo iure suo regnare debet. Dominus autem est, quia condidit, & redemit. Quod attinet ad verba, iter facere, hoc loco non est, ambulare, sed ponitur iter pro via, vt sensus sit, facite viam, vbi non est, parate transitum liberum remouendo impedimenta, quomodo dicitur, Isai. 40. *Parate viam Domino*: & declaratur cum additur, *Omnis vallis implebitur, omnis mons, & collis humiliabitur*: quod spiritualiter significat, debere pusillanimes erigi in spem salutis, & superbos deprimi ad humilitatem terrore diuini iudicij. Illud, *qui ascendit*, non significat ascendere in altum, sed equitare, siue curru vehi, id est, ascendere super rem aliquam eam conculcando pedibus equorum, aut rotis currus. Id patet ex Hebraica
voce, *rocheb*. Illud, *super occasum*, Hebrai- רכב
ce est, *super vesperam*, siue *tenebras noctis*, vel etiam *super desertum*: quæ omnia significant corruptionem mortalitatis, quæ plena est tenebris, & ariditate. Dicitur igitur Christus resurgens ascendere super occasum, quia quodammodo equitat, & curru inuehitur super omnia mortalia, triumphans de morte, de tenebris, de deserto Mundi huius inferioris, & sic exponunt non solum Patres citati, sed etiam S. Gregorius in homilia de Ascensione Domini.

Exultate in conspectu eius: turbabuntur V.
à facie eius, patris orphanorum, & iudicis viduarum.

Vos qui paratis viam Domino, *exultate in conspectu eius*: nec timeatis eos, qui vos

vos turbant persecutionibus suis: nam & ipsi *turbabuntur à facie eius*, id est; tempore suo, cum dies *Iudicij venerit*, aut etiam antea, quando tempus opportunum Deo esse videbitur grauissime *turbabuntur à facie iræ Dei*, qui est *Pater* orphanorum, *& Iudex viduarum*, id est, omnium desolatorum, & afflictorum. In Hebraico textu desunt illa verba. *Turbabuntur à facie eius*, & legitur. *Exultate in conspectu eius, Patris orphanorũ, & Iudicis viduarum*, vnde aliqui existimant interpretationem illius sententiæ, *Exultate in conspectu eius:* nam verba Hebraica literis paululum immutatis, possunt etiam facere hanc sententiam. *Turbentur à facie eius.* Sed non video, cur non possimus dicere, excidisse ex textu Hebraico illa verba, *turbabuntur à facie eius*, id enim facilius est, quam vt Septuaginta Interpretes in eodem loco duplicem interpretationem posuisse credantur.

VI. *Deus in loco sancto suo, Deus qui inhabitare facit vnius moris in domo.*

Quia dixerat Propheta, Deum esse Patrem orphanorum, & Iudicem viduarum, vt ostendat se potissimum loqui de orphanis, & viduis spiritualibus, de ijs videlicet hominibus, qui non agnoscunt in terris Patrem: neque Sponsum, sed Deum solum habent pro Patre, & Sponso, & in illo solo confidunt, eum solum diligunt, ad eius visionem suspirant: ideo addit, *Deum habitare in loco sancto suo*, id est, in mentibus horum orphanorum, & viduarum, horum peregrinorum in terra aliena & ipsum esse, qui facit sibi hanc domum, *dũ habitare facit vnius moris in domo*, Verbum Hebraicum, pro quo nos habemus,
יחידים vnius moris, est, *iechidim*, quæ vox proprie significat vnitos, & ideo recte verterunt Septuaginta *vnius moris*, id est, vnius sensus, vnius voluntatis vnius fidei, spei, dilectionis, quales erant in Hierusalem primi Christiani, qui dicebantur esse *cor vnum, & anima vna*, Actor. 4. Sed potest etiam eadem vox significare *vnicos, & solitarios*, vt S. Hieronymus vertit; & tunc sensus erit, *Qui habitare facit vnicos, & solitarios*, destitutos aliorum auxilio, facit, inquam, habitare *in domo sua* sine timore, & periculo, quia ipse Pater orphanorum, eos protegit. Potest etiam sensus esse secundum alios, *Qui habitare facit vnicos in domo*, id est, facit vt qui vnicus erat, multa prole procreata, amplam familiam habere incipiat. Denique non est absurdus sensus eorum, qui hæc referunt ad Monachos, qui relictis mundi curis solitarij habitant. Isti sensus veri sunt omnes, & vnus alium non destruit: sed primus videtur maxime literalis, & eum sequuntur omnes fere Patres, Græci, & Latini, qui hunc locum tractauerunt, qui etiam per vnius moris interpretantur, vnanimes. Sic exponit Sanctus Hilarius, sic etiam Sanctus Augustinus, Theodoretus, Euthymius, & alij.

Qui educit vinctos in fortitudine, similiter eos, qui exasperant, qui habitant in sepulchris. VII.

Declarat magnam pietatem Dei, qui non solum vnanimes facit habitare in domo, sed etiam *educit vinctos in fortitudine*, id est, ligatos vinculis peccatorum educit de captiuitate in fortitudine brachij sui; & quod magis est admirãdum, *eos qui exasperant* per incredulitatem ipsum Deum, & qui habitant quasi iam mortui *in sepulchris* profundissimę iniquitatis, eos quoque potentia gratiæ suæ educit de sepulchris, reducit ad vitam, & habitare facit vnanimes in domo. Notat autem S. Augustinus discrimen inter vinctos, & sepultos: vincti enim dicũtur, qui ligati quidẽ sunt vinculis concupiscentiæ, & in peccatis hærent, sed cupiunt liberari; & petunt auxilium. Sepulti autem dicuntur illi, qui cum in profundum malorum venerint, contemnunt salutem, & incredulitate sua Deum valde exasperant. Et tamen vtrosq; interdum magna Dei pietas emollit ad pęnitentiam, & liberat à miseria illa diabolicæ captiuitatis, qua maior non inuenitur. Possunt etiam hæc intelligi de liberatione à malis temporalibus,

vt à captiuitate Ægyptiaca, & Babylonica, & ſimilibus, & per ſepulchra metaphorice intelligenda erunt loca arida deſerti, vt ſonat צחיחה vox Hebraica hoc loco poſita, *zechiha*, quæ locum arentem proprie ſignificat; vel ipſa terra captiuitatis per ſepulchra intelligenda erit: quomodo Ezech. c. 37. captiuitatem Babylonicam non ſemel appellat ſepulchra Hebræorum.

VIII. *Deus cum egredereris in conſpectu populi tui, cum pertranſires in deſerto.*

IX *Terra mota eſt, etenim cœli diſtillauerunt à facie Dei Sinai, à facie Dei Iſraël.*

Iam vt credibiliora faciat Propheta beneficia redemptionis Chriſti, commemorat beneficia antiqua, quæ figura erant futurorum beneficiorum. *Deus*, inquit, *cum egredereris in conſpectu populi tui*, id eſt, cum coram populo tuo præcederes in columna nubis per diem, & in columna ignis per noctem; eo tempore *cum pertranſires in deſerto*, poſt tranſitum maris rubri: tunc *terra mota eſt*, & etiam *cœli diſtillauerunt*, ſed terra mota eſt *à facie Dei Sinai*, & cœli diſtillauerunt *à facie Dei Iſraël* Sic enim ordinanda ſunt verba huius verſiculi: Porro terra mota eſt, quando tremere cœpit à conſpectu Dei deſcendentis in montem Sinai, vt perſpicuum eſt ex libro Exodi cap. 19. vbi dicitur: *Eratq́; omnis mons terribilis*: nam pro voce, *terribilis*, eſt in Hebræo, *tremens*, ſiue *ſaliens*. Dicitur autem Deus Sinai, Deus qui apparuit in monte Sinai. Cœlum autem diſtillauit, quando pluit manna, & dicitur diſtillaſſe à facie Dei Iſraël, quoniam Deus in gratiam populi ſui Iſraël fecit, vt manna de cœlo deſcenderet.

X. *Pluuiam voluntariam ſegregabis Deus hæreditati tuæ, & infirmata eſt; tu vero perfeciſti eam.*

Patribus in deſerto cœlum diſtillauit te iubente pluuiam quandam, id eſt, manna: ſed *hæreditati tuæ*, id eſt, Eccleſiæ tuæ, quam tibi tanquam propriam hæreditatem vindicaſti, *ſegregabis pluuiam voluntariam*, id eſt, pluuiam ſpontaneam, quæ ex ſe deſcendit: hæc vero pluuia, gratia eſt Spiritus ſancti, quæ voluntaria, ſiue ſpontanea dicitur, quia non deſcendit ex meritis operum, quaſi vaporibus terræ ſurſum eleuatis, ſed ſponte ſua Spiritus ſanctus infundit corda fidelium aqua cœleſti: & dicitur ſegregata hæreditati Dei; quia bona temporalia ſunt communia fidelibus & infidelibus, ſed gratia Spiritus ſancti ſegregata eſt, vt detur ſolum fidelibus in Eccleſia, extra quam non eſt ſalus. Poſſe etiam per pluuiam voluntariam intelligi doctrina cœleſtis, quæ non ſolum voluntaria eſt reſpectu Dei, ſed etiam (vt Theodoretus obſeruauit) reſpectu hominum, qui eam recipiunt, ſi volunt; reiiciunt, ſi nolunt. *Et infirmata eſt, tu vero perfeciſti eam.* Illud, *&*, ponitur pro *quia*, vt ſenſus ſit, Pluuiam voluntariam ſegregabis hæreditati tuæ; quia hæreditas tua infirmata eſt iam dudum: videlicet ob ignorantiam Dei, & inualeſcentes concupiſcentias debilitata erat, cum idolis ſeruiret, & vitiis omnibus laboraret: ſed tu per gratiam Spiritus ſancti, tanquam per pluuiam ſalutarem confirmaſti & roboraſti eam.

Animalia tua habitabunt in ea; paraſti in dulcedine tua pauperi Deus. XI.

In ea hæreditate, id eſt, Eccleſia, quæ irrigatur aqua cœleſti, *habitabunt animalia tua*, id eſt, oues paſcuæ tuæ, quas paſcendas, regendasq́; ſuſcipies: tu enim *Deus paraſti*, cibum videlicet *pauperi*, id eſt, egeno populo tuo, *in dulcedine tua*, id eſt, iuxta bonitatem & miſericordiam tuam, quæ dulciſſima eſt miſeris & egentibus.

Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa. XII.

Declarat, quis ſit cibus, quem parauit Deus pauperi populo ſuo, ac dicit eſſe verbum ſuum. *Dominus*, inquit, *dabit verbum* euan-

euangelizantibus, id est, efficiet Deus, vt qui annunciant verbum Dei, quod est cibus animarum, abundent copia sermonis, *virtute multa*, id est, multa cum efficacia & libertate, vt non possint resistere & contradicere omnes aduersarij eorum. Posset etiam per multam virtutem, intelligi efficacia signorum & prodigiorum, quibus Deus prædicationem Euangelij confirmabat. In Hebræo habetur in fœminino genere *annunciantibus*, sed non est inusitatum apud Hebræos ponere genus fœmininum pro masculino: nam in libr. Eccles. cap. 1. iuxta Hebraicum textum legitur: *Verba concionatricis filij Dauid, Regis Hierusalem. Vanitas vanitatum dixit concionatrix*: vbi ponitur *concionatrix*, pro *concionator*. Itaque Septuaginta, qui hæc non ignorabant, recte verterunt, *euangelizantibus*. Illud autem, *virtute multa*, contendunt nonnulli, vertendum fuisse, *exercitibus multis*: sed non est necesse ita vertere,
צבא nam vox, *zaua*, significat *exercitum*, sed significat etiam *robur* & *fortitudinem*: imo credibile est, exercitum dici, *zaua*, siue virtutem, quia exercitus res est magnæ fortitudinis & multarum virium. Denique non solum Septuaginta hoc loco verterunt, *multa virtute*, siue *potentia*, sed etiam S. Hieronymus vertit, *fortitudinis plurimæ*. Quare inepta videtur expositio illorum, qui docent, in hoc versiculo significari, datum esse sermonem fœminis Hebræis, vt concinendo annunciarent victoriam exercitibus multis.

XIII. *Rex virtutum dilecti, dilecti: & speciei domus diuidere spolia.*

Hoc loco ridet Ioan. Caluinus hæresiarcha in antidoto Concilij Tridentini hanc lectionem editionis Latinæ vulgatæ, & vult ipse legendum esse: *Reges exercituum fugerunt, fugerunt, & habitatrices domus diuiserunt spolia*. Sed Interpres Latinus non ex Hebræo, sed ex Græco traduxit Psalmos: Græcus autem textus (qui LXX. Interpretum esse censetur) habet idipsum, quod Latinus Interpres fideliter reddidit. Sanctus quoque Hieronymus non vertit, *fugerunt, fugerunt*, sed, *fœderabuntur, fœderabuntur*. Proinde Caluinus ridere potuisset non solum editionem vulgatam, sed etiam interpretationem S. Hieronymi, & Septuaginta virorum sapientissimorum; ipse pro tam impia temeritate deflendus potius, quam ridendus. Adde quod non est difficile videre quid in textu Hebraico legerint LXX. Interpretes, & eos recte vertisse hunc locum, & Latinum Interpretem eundem locum fideliter reddidisse: ac primum pro, *Rex virtutum*, in Hebræo sunt duo verba, quæ si legantur, *malchi zebaoth*, significant, *Rex virtutum*, vt noster Interpres vertit: si legantur cum aliis punctis, *malchi zebaoth*, significant, *Reges virtutum*, siue *exercituum*. Sed, vt sæpius diximus, credibile est, melius legisse LXX. Interpretes, quam Rabinos, qui puncta literis addiderunt. Illud autem, *dilecti*, in Hebræo nunc est, *iddodun*, quod significat, *fugient*: sed LXX. Interpretes non habuerunt hanc vocem in suis Codicibus, vt neque etiam S. Hieronymus; videntur enim Septuaginta legisse, *iedidoth*, quod significat, *dilectum*: hæc enim vox habetur in titulo Psalmi 44. quam Septuaginta verterunt, *dilecto*, & S. Hieronymus, *amantissimo*. Denique illud, *neuath bait*, significat quidem *habitatricem domus*, sed significat etiam *mulierem speciosam* & *delicatam*, quæ fere semper domi manet: & inde translato vocabulo, significat *speciem* & *pulchritudinem*, vt hoc loco non solum Septuaginta, sed etiam B. Hieronymus reddiderunt, quibus maior fides debetur, quam Rabinis, aut Caluino. Sensus igitur ex Patrum expositione hic erit, Rex virtutum, id est, Rex exercituum multorum, dilecti, dilecti, id est, dilectissimi, Christi videlicet, dilectissimi Deo & hominibus; ipse dabit speciei domus, id est, ad speciem & decorem domus Dei, quæ est Ecclesia, diuidere spolia, gentium videlicet ad fidem Christi conuersarum per euangelizantes Apostolos. Vbi verbum, *dabit*, subintelligitur ex versiculo præcedenti, vt hic sit integer sensus, Dominus dabit verbum euangelizantibus

virtute multa, & ipse idem Dominus Rex virtutum dilectissimi, dabit ad speciem domus diuidere spolia. Illud autem, *dilectissimi*, coniungitur cum nomine, *virtutum*, *Rex virtutum*, id est, exercituum, qui exercitus sunt Christi filij Dei dilectissimi. Neque obstat, quod nomine Regis, idem Christus intelligatur, nam phrasi Hebraica consuetum est dicere, Christus Rex exercituum Christi, pro quo nos diceremus, Christus Rex exercituum suorum, vt notat S. Augustinus, & sunt exempla in Scripturis plurima, vt Rom. 1. *Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi*, id est, ex resurrectione eius à mortuis: & Exod. 16. *Dixit Moyses ad Aaron, Sume vas, &c. sicut præcepit Dominus Moysi*, id est, sicut præcepit Dominus mihi. Denique in Pentatheuco sæpe legitur, fecit Moyses hoc aut illud, sicut præcepit Dominus Moysi, id est, sicut præcepit ei Dominus. Porro rectissime dicitur Christus Rex exercituum: nam Apocal. 19. vidit Ioannes quendam insignem equitem, qui habebat vestem sanguine aspersam, & nomen eius erat Verbum Dei, & sequebantur eum exercitus, qui sunt in cælo.

XIV. *Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri.*

Hunc versiculum fateor obscurissimum esse: sed interim mirari satis non possum temeritatem recentiorum, quorum vnus Caluinus est, qui sequuti Rabinos legendum esse contendunt: *Si dormiatis inter medias ollas, eritis sicut pennæ columbæ, quæ tecta est argento, & cuius alæ tectæ sunt auro.* Ad refutandam horum temeritatem sufficere deberet auctoritas S. Hieronymi & LXX. Interpretum, quibus istæ ollæ nunquam in mentem venerunt. Sed accedit, quod eadem vox habetur in Genes. c. 49. vbi dicitur: *Isachar Asinus fortis accumbans inter terminos*: quo loco Septuaginta verterunt, *inter medios cleros*, vt hoc loco: S. Hieronymus vtrobique vertit, *inter terminos*. Et huic loco nullo modo ollæ interseri possunt, cum sequatur: *Vidit requiem, quod esset bona, & terram, quod optima, & supposuit humerum suum ad portandum, & factus est tributis seruiens.* Vbi per *cleros*, siue *terminos*, intelliguntur sortes, siue possessiones duæ, inter quarum terminos contigit Isacharo possessio siue hæreditas: & quoniam ea visio est illi satis fœcunda & pinguis, maluit laborare in cultura terræ, & tributa pendere, quam bello excutere iugum dominantium. Adde etiam, quod vox Hebraica, *sephataim*, שפתים habet numerum dualem, quo non vtuntur Hebræi, nisi ad significandas res geminas; vt duo labia, duas manus, duos pedes, duos oculos, duas aures, duas malas, & similia: ollæ autem non sunt geminæ ex natura sua, sed & vna, & plurimæ esse possunt. Denique qui inter ollas dormiunt, non solent instar argenti dealbari, sed instar fuliginis denigrari. Igitur Caluino cum Rabinis inter suas ollas dimisso, existimamus sensum huius versiculi hunc esse: *Si dormiatis inter medios cleros*, id est, si vos, qui euangelizatis verbum Domini, dormiatis, id est, quiescatis in medio duorum testamentorum noui, & veteris, acquiescentes, videlicet veritati diuinitus inspiratæ Prophetis, & Apostolis; tunc *pennæ columbæ*, id est, Ecclesiæ fides, & mores erunt *deargentatæ* puritate sapientiæ, & deauratæ feruore charitatis. Nam per duos cleros, intelligenda esse duo testamenta, scribunt communi consensu Latini & Græci expositores, S. Augustinus, & S. Hieronymus, Theodoretus, & Euthymius. Neque absurdum est, per duos cleros, intelligi duo testamenta, quoniam clerus sortem, possessionem, & hæreditatem significat, sunt autem Scripturæ diuinæ possessio quædam, & hæreditas Ecclesiæ. Quod si etiam per cleros intelligamus cum S. Hieron. terminos, rectissime duo testamenta duo termini erunt, extra quos egredi non licet, nisi veritatis semitam perdere velimus. Possent etiam per duos cleros, intelligi possessio cœlestis & terrena.

Debent enim prædicatores Euangelij non toti esse affixi contemplationi cœlestium bonorum; neque toti addicti vitæ actiuæ, & operibus charitatis erga proximos, sed in medio vtriusque sortis quiescere, &nunc per contemplationem erigi in Deum, nunc per charitatis obsequium descendere ad proximos. Potest denique cum S. Augustino sic exponi versiculus: Si dormiatis inter medios cleros, si moriamini inter fœlicitatem terrenam contemptam, & fœlicitatem æternam speratam, & nondum adeptam, tunc erunt pennæ columbæ deargentatæ: quia quando sancti Prædicatores perseuerant vsque ad mortem contemnentes terrenam fœlicitatem, & sperantes æternam, & sic dormientes dormitatione mortis inter has duas hæreditates constituti, tunc fama Ecclesiæ quasi pennis deargentatis volat vbique, & exaltatur ac magnificatur.

XV. *Dum discernit cœlestis Reges super eam, niue dealbabuntur in Selmon, mons Dei, mons pinguis:*

XVI. *Mons coagulatus, mons pinguis: vt quid suspicamini montes coagulatos?*

XVII. *Mons, in quo beneplacitum est Deo habitare in eo: etenim Dominus habitabit in finem.*

Descripsit Propheta Prædicatores per similitudinem dormientium inter cleros, & Ecclesiam per similitudinem columbæ deargentatæ & deauratæ: nunc describit eosdem Prædicatores per similitudinem Regum à summo Rege constitutorum, & Ecclesiam per similitudinem montis altissimi candidi propter niues, & vberrimi propter abundantiam lactis. Selmon enim mons est altissimus, & ideo niuibus in vertice coopertus, sed in imo fertilis, cuius fit mentio in libro Iudicum cap. 9. Ait igitur: *Dum discernit cœlestis Reges super eam*, id est, Dum cœlestis, vel, vt est in Græco, supercœlestis, &, vt est in Hebraico, *Sadai*, omnipotens, Deus שדי videlicet Christus, Rex cœlestis & omnipotens, discernit, id est, diuidit, ac segregat vnicuique prouinciæ suum Regem super eam, id est, Apostolos super Ecclesiam, per columbam antea designatam: eos enim constituit Principes super omnem terram, vt regant ac dirigant populos. *Niue dealbabuntur in Selmon*, id est, tum populi multi iustificabuntur, & nigrore peccatorum in candorem iustitiæ commutato, super niuem dealbabuntur in Selmon monte altissimo, qui Ecclesiam significat. Qui mons Selmon est *mons Dei, mons pinguis*, quoniam Ecclesia est mons propter excellentiam dignitatis, & est mons Dei, quia in ea Deus habitat, elegit enim eam in habitationem sibi, & est mons pinguis ob abundantiam gratiæ & donorum Spiritus sancti. Et est etiam *mons coagulatus*, & per hoc pinguissimus, quia lac diuinæ gratiæ non defluit, sed quasi coagulatum in ea semper manet. *Vt quid suspicamini montes coagulatos?* id est, quare igitur suspicamini, vel opinamini esse alios montes æque coagulatos & pingues? quasi dicat, Non est, quod existimetis esse alios montes æque pingues, atque hic Selmon. Hic enim est vnicus *mons, in quo beneplacitum est Deo habitare in eo*: nec in eo habitabit ad tempus, vt fecit in monte Sina, sed *habitabit in finem*, id est, semper. Hæc videntur dici aduersus Hæreticos, qui alias Ecclesias erigere conantur. Pro voce, *suspicamini*, legunt aliqui, *æmulamini*, vel *contenditis*, sed idem est sensus. Significant enim illæ voces, frustra alios montes contendere cum isto monte, vel ei inuidere. De hoc monte legimus apud Isaiam cap. 2. *Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles; & fluent ad eum gentes, & ibunt populi multi, & dicent, ascendamus in montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit vos vias suas, & ambulabimus in semitis eius*: quæ sine controuersia intelliguntur de Ecclesia.

XVIII. *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium: Dominus in eis in Sinai in sancto.*

Ascen-

XIX. *Ascendisti in altum, cœpisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus.*

XX. *Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum.*

Nunc comparat Propheta descensum Dei in montem Sina, vt daret legem veterem populo Iudaico, cum ascensione Christi in cælum, vt inde mitteret donum Spiritus sancti, & legem nouam populo Christiano: quam comparationem facere videtur Propheta, vt ostendat, vnde tanta abundantia lactis, & tantus candor Ecclesiæ data sint. *Currus Dei decem millibus multiplex,* currus quo vehebatur Deus cum descenderet in montem Sina, erant multa millia sanctorum Angelorum: quæ omnia non erant gementia sub pondere, sed lætantia, & plaudentia præ voluptate vehendi Dominum. Dominus enim in eis sedens fuit in Sinai, in monte sancto. Quod autem sancti Angeli sint, qui cum Deo descenderint in montem Sinai, dicitur apertius in Deutern. cap. 33. *Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus est nobis, apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorum millia.* Quod autem currus Dei sint Angeli, Scriptura passim docet, cum ait, *Qui sedes super Cherubim.*

רבתים Porro illud, *decem millibus multiplex,* in Hebræo est vnica vox, *rabbothaim,* quæ proprie significat, bis decem millia, sed accipitur pro pluribus millibus. Itaque decem millibus multiplex, significat, plus decem millibus, id est, innumerabilis multitudo. Illud, *millia lætantium,* vertit S. Hieronymus, milla abundantium; & sic legit etiam ex Græco Euthymius, & interpretatur, millia abundantium virtute, & gratia; & omnibus bonis, quales sunt Angeli beati, qui cum bonis omnibus abundent lætissimi semper sunt. Sed

שנאן vox Hebrça, *Sinaan,* est vox quatuor literarum, & valde obscura, vnde alij ex Hebræis putant significare Angelos, alij duplicata millia, alij etiam vertunt nobiscum, *millia lætantium.* Quod sequitur, *Ascendisti in altum,* S. Paulus de Ascensione Christi interpretatur ad Ephes. 4. Itaq; sensus est, Dominus olim descendit in montem Sina cum multis millibus Angelorum; sed tu Messias ascendisti in altum, id est, in summum cælum, *cœpisti captiuitatem,* id est, captiuos Diaboli fecisti captiuos tuos, miseram captiuitatem, in captiuitatem felicissimam commutasti: & sic triumphator multis millibus Sanctorum, quos ab inferis eduxisti, comitatus in Regnum tuum intrasti. *Accepisti dona in hominibus,* id est, accepisti à Patre dona Spiritus sancti in hominibus, id est, pro hominibus à te redemptis, & ea dona à Patre accepta dedisti hominibus. Sic explicat S. Paulus, qui hunc locum his verbis refert, *Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus.* Et est expositio conformis Euangelio: nam Ioan. 14. dicitur, *Ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis.* Et cap. 15. *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis à Patre.* Porro inter dona à Christo in terras effusa, præcipuum est charitas quç est lex noua, dicente Apostolo ad Rom. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Et ad Gal. 5. *Fructus autem Spiritus est charitas, gaudium, pax,* &c. Denique illud, *Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum,* significat, etiam incredulos per dona Spiritus sancti conuersos esse ad Christum, & ad bonam captiuitatem pertinere cçpisse. Vbi illud, etenim, ponitur pro, etiam: כי אף nam in Hebrço non est, *chi,* sed, *aph,* quod significat; etiam, verumtamen, insuper. Vnde S. Hieronymus vertit, insuper, & non credentes inhabitare Dominum Deum. Itaq; sensus est, cœpisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus, etiam eos cçpisti captiuos, & pro ijs accepisti dona, qui antea non credebant Dominum Deum inhabitare in homine, id est, non credebant, verbum carnem factum esse, & inhabitasse in nobis: vel, non credebat Dominum Deum inhabitare in monte sancto, id est, in Ecclesia Christianorum.

XXI. *Benedictus Dominus die quotidie: prosperum iter faciet nobis Deus salutaris Deus salutarium nostrorum.*

XXII. *Deus noster, Deus saluos faciendi, & Domini, Domini exitus mortis.*

Græci coniungunt duo verba præcedentia cum hoc versiculo, hoc modo, *Dominus Deus benedictus Dominus*, & finiunt præcedentem versiculum in illis verbis, *Etenim inhabitare.* Et sic legunt etiam S. Augustinus, & S. Hilarius. Sed noster Interpres vertit conformiter ad Hebraicum codicem. Et S. Hieronymus in epist. ad Suniam, & Fretellam reprehendit lectionem Græcorum, & confirmat nostram, vt veriorem. Igitur Propheta posteaquam descripsit Ascensionem Christi, qui nobis Dux fuit ad patriam cœlestem: agit gratias Deo, ac dicit, *Benedictus sit Dominus per singulos dies* :id enim significat, *die quotidie*: nam Interpres Latinus reddidit ad verbum quod inuenit in Græco; sed in Hebræo est, *die, die*, id est, omni die; siue de die in diem. Benedicimus autem Deum omni die, quia omni die nobis benefacit. *Prosperũ iter faciet nobis*, id est, benefaciet nobis omni die, quia non deseret nos in hoc itinere, quod facimus omni die, donec ad æternitatis diem peruenerimus. Vox Hebraica,
יעמוס *iahamos*, significat portabit, quam vnam vocem expressit interpres tribus vocibus, prosperum iter faciet; vere enim prospere ambulat, qui portatur à Deo. In Græco est etiam vnicum verbum, quod significat prosperare iter, complanando, videlicet viam, & impedimenta remouendo. Itaq; promittitur hoc loco continua assistentia gratiæ Dei, dum peregrinamur à Domino. *Deus salutarium nostrorum*, id est, prosperabit nobis iter Deus, qui est auctor totius nostræ salutis: non enim indigemus simplici salute, sed multiplici, qui multiplici periculo sumus obnoxij. *Deus noster, Deus saluos faciendi*, id est, non sine causa dixi, Deum prosperaturum iter nobis, & salutes multas allaturum: nam hoc est illi proprium, hæc est eius natura; ipse enim Deus noster, est Deus saluans, Deus misericors, & pius. *Et Domini, Domini exitus mortis*, id est, & ab ipso prouenit euasio mortis, siue egressio à morte. Pro illud, *Domini, Domini*, in Hebræo sunt duo nomina; vnum quatuor literarum, quod est proprium Dei, & in Scripturis non pronunciatur, sed loco eius legitur, *Adonai*; alterum nomen est *Ado-* יהוה
nai, quod Dominum significat. Itaq; sensus אדני
est, & Dei nostri, qui est verus Dominus omnium rerum, sunt exitus mortis, id est, liberatio à morte, siue euasio mortis. Ipse enim est vita æterna, & eam nobis communicabit, cum finita peregrinatione transferet nos de morte ad vitam.

Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum: verticem capilli perambulantium in delictis suis. XXIII

Docuit, quid faciet Dominus amicis suis: docet nunc, quid faciet inimicis, qui increduli permanserint, atque à Regno eius alieni esse voluerint. *Confringet*, inquit, *Deus capita inimicorum suorum*, id est, superbiam inimicorum suorum humiliabit, dum eos ad inferos æternis cruciatibus puniendos damnabit. *Verticem capilli perambulantium in delictis suis*, idem aliis verbis repetit ac declarat, more suo Propheta: nam quod dixerat, *capita*, nunc dicit, *verticem capilli*, id est, verticem crinitum superbum, ac vanum confringet, quod dixerat *inimicorum*, nunc dicit *perambulantium in delictis suis*: illi enim soli sunt inimici Dei, qui non ambulant in lege Domini, sed in delictis suis, hoc est, qui tempus vitæ suæ peccando consumunt. Paulo aliter exponit S. Hilarius: vult enim per capita inimicorum Dei, intelligi Principis tenebrarum, id est, Principes dæmonum, quos Dominus dicit perambulare verticem capilli, id est, insidere, & dominari capitibus hominum peruersorum; in delictis suis, quia ad hoc solum insident, & dominantur capitibus hominum impiorum, vt eos ad varia delicta alliciant.

Dixit Dominus, ex Basan conuertam, conuertam in profundum maris. XXIV

Vt intingatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. XXV

Con-

Confirmat Deus sententiam Prophetæ de perditione impiorum. *Dixit Dominus, ex Basan conuertam, conuertam in profundum maris*, id est, Ego Dominus abstraham inimicos meos ex Basan, regione vberrima, & pinguissima, & proijciam in profundum maris, vt olim egi cum Pharaone. Conuertam videlicet impios à delicijs, & voluptatibus in vltimam perditionem, tantaq; erit hostium strages, vt pes tuus ô popule meus, tingatur in sanguine occisorum, & lingua canum tuorum tingatur ab ipso sanguine ex inimicis effuso. Hæc mihi videtur sententia apte cohærens cum superioribus. In Hebræo habetur, ex profundis maris, quæ videtur lectio contraria lectioni nostræ editionis vulgatæ, quam tamen habuerunt S. Hilarius, S. Augustinus, & S. Hieronymus in commentario.
מִן Et quamuis in Hebræo sit præpositio, *min*, quæ significat *ex*, vel, *ab*: tamen ponitur aliquando pro, *be*, quæ significat, *in*, & contra,
ב *in*, ponitur pro, *ab*: nam Ecclesiastæ 2. vbi legimus, *Cogitaui abstrahere à vino carnem meam*: in Hebræo est, *in vinum*. Sed S. Hieronymus recte iudicauit, *in*, positum esse pro, *a*, vel, *ab*; & contra, Deuteron. 33. vbi legimus *Dominus de Sina venit*, Rabbi Dauid existimauit positum esse, *de*, pro, *in*, quia Dominus in Sina montem venit, non de Sina, quando legem dedit. Scio hos versiculos varie explicari, & tot esse expositiones, quot sunt auctores. Ideo in tanta obscuritate licitum mihi esse duxi, nouam expositionem excogitare, quam lectorum iudicio permitto.

XXVI. *Viderunt ingressus tuos Deus, ingressus Dei mei, Regis mei, qui est in sancto*

Explicata victoria, & triumpho Christi de hostibus eius, docet Propheta, eos qui testes fuerunt tantarum rerum, cœpisse illa toti Mundo cum cantu, & lætitia publicare. *Viderunt*, inquit, *ingressus tuos Deus*, id est, non desunt qui viderint itinera tua, Christe Deus, actiones tuas, prælia tua, victorias tuas. *Ingressus*, inquit, *tuos*, qui es Deus meus, & Rex meus; qui nunc es in sanctuario tuo: siue summum cælum, siue Ecclesia sanctum habitaculum eius dicatur: nam vtrumque est verum; est enim Christus in cælo per præsentiam visibilem, in Ecclesia per fidem, & prouidentiam.

Præuenerunt Principes coniuncti psallentibus, in medio iuuencularum tympanistriarum. XXVII.

Alludit Propheta ad id quod fecerunt filij Israel, quando Deus liberauit populum suum de manu Pharaonis: tunc enim Moses Princeps populi cum alijs filijs Israel cantauit canticum illud, *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est*. Et Maria soror Mosis, cum sequentibus se mulieribus sumpsit tympanum, & ludebat, laudans Deum, Exo. 15. Sic igitur quando viderunt principes Ecclesiarum Christi victoriam, & triumphum, quo de potestate Satanę liberati sumus, pręuenerunt ipsi alias gentes & populos, vt Christi laudes prędicarent, & resonarent. *Coniuncti psallentibus*, id est, coniuncti sanctis Angelis in cælo psallentibus ob eandem victoriam, *in medio iuuencularum tympanistriarum*, id est, psallentibus Angelis in medio animarum sanctarum, quæ cum Christo in cælum ascenderunt, quæ dicuntur iuuenculæ, quoniam recens vitam beatam ducere, & cum Angelis Deo assistere, eiq; psallere, & cantare cœperunt.

In Ecclesijs benedicite Deo, Domino de fontibus Israel. XXVIII.

Hic versiculus est quasi parentesis, qua Propheta præuidens futuram lætitiam Principum Ecclesiæ, hortatur eos, vt in Ecclesijs, quas fundaturi erant, pergant benedicere Domino Deo, de fontibus Israel materiam laudis haurientes; vocat autem fontes Israel promissiones Dei ad Patriarchas, & vaticinia Prophetarum prædicentium ea, quæ nunc impleta esse videmus, & gaudemus. Illud, *Deo Domino*, legi debet cum distinctione hoc modo, *in Ecclesijs benedicite Deo, Domino de fontibus Israel*, id est, benedicite Deo in Ec-

in Ecclesijs, benedicite, inquam Domino, de fontibus Israel. Sic enim distinguitur hic versiculus in codicibus Hebraicis, & hoc modo distinctus maiorem habet venustatẽ.

XXIX. *Ibi Beniamin adolescentulus in mentis excessu.*

XXX. *Principes Iuda, duces eorum, Principes Zabulon, Principes Nephtalim.*

Redit ad superiorem narrationem, & explicat, qui sint illi Principes, de quibus dixit, *Praeuenerunt Principes.* Isti, inquit, sunt *Beniamin adolescentulus*, *Principes Iudæ*, & *Principes Zabulon*, & *Nephtali*: per quæ nomina intelligunt communiter Latini Patres, Hilarius, Hieronymus, & Augustinus, & Græci expositores Theodoretus, & Euthymius, sanctos Apostolos, qui constituti sunt à Deo Principes super omnem terram: ac primo loco nominatur *Beniamin adolescentulus*, per quem intelligitur Apostolus Paulus, qui erat de tribu Beniamin, & qui nouissimus fuit vocatione, sed plus omnibus laborauit prædicando, & laudando victoriam Christi: & is *in mentis excessu* ita coniunctus fuit psallentibus in tertio cœlo, & in paradiso, vt nesciret an tunc in corpore esset, vel extra corpus, vt ipse testatur 2. Corinth. 12. Per *Principes Iudæ*, intelliguntur Apostoli, qui erant de tribu Iuda, & Christi fratres dicuntur in Euangelio, quod essent filij Cleophæ fratris Ioseph sponsi B. Virginis, vt ex Egesippo refert Eusebius lib. 3. hist. cap. 11. iuxta versionem Ruffini, videlicet Iacobus, Simeon, Iudas, *Principes Zabulon, & Nephtali*, dicuntur Apostoli cæteri, Petrus, & Andreas, Iacobus, & Ioannes, Philippus, Matthæus, & cæteri, qui erant à Bethsaida, vel Capharnaum, & vicinis ciuitatibus, ad sortem Zabulon, & Nephtali pertinentibus: quod colligitur ex Euangelio sancti Matthæi, qui scribit cap. 4. *Cum autẽ audisset Iesus, quod Ioannes traditus esset, secessit in Galilæam, & relicta ciuitate Nazareth habitauit Capharnaum maritima in finibus Zabulon, & Nephtali, vt adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam, Terra Zabulon, & terra Nephtali via maris trans Iordanem Galilææ gentium, populus qui sedebat in tenebris, vidit* lucem magnam, sedentibus *in regione vmbræ mortis lux orta est eis*, sed quoniam ex captiuitate non redierunt decem tribus, sed sola tribus Iuda & Beniamin cum Leuitis, vt colligitur ex lib. 1. Esdræ: Apostoli dicuntur Principes Zabulon, & Nephtali, vel quia in sortibus horũ duorum Patriarcharum habitabant; vel quia forte pauci aliqui ex his tribubus redierint admixti Iudæis: quod cogimur dicere de Anna prophetissa, quæ dicitur fuisse de tribu Aser, Luc. 2. Miratur Caluinus hæresiarcha in antidoto Concilij Tridentini, quid cogitauerit Interpres noster Latinus, quando vertit, *Beniamin adolescentulus in mentis excessu*, cum in Hebræo non habeatur, *in mentis excessu*, sed, *dominator eorum.* At nos miramur, Caluinum non cogitasse, à Latino Interprete redditum fidelissime fuisse, quod est in Græco: vulgata enim Latina editio Psalterij ex Græco expressa est, non ex Hebræo. Sed neque dissentit lectio Græca, vel Latina ab Hebraica bene intellecta, vt eam intellexerunt Septuaginta Interpretes. Vox enim Hebraica, *rodem*, si deducatur à רדם
verbo, *rada*, significat *dominator eorum*, vt רדה
Caluinus dicit secutus Rabinos. Sed si deducatur à verbo, *radam*, vt eam deduxerunt רדם
Septuaginta Interpretes, significat, *altissime dormiens*, siue *mentis excessum patiens.* Pro illo autem, *duces eorum*, vertunt alij, *in purpura sua*, sed vox Hebraica vtroque modo reddi potest, & sensus est idem.

Manda Deus virtuti tuæ; confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis. XXXI.

Descripta victoria Christi, & lætitia Apostolorum: petit à Deo Propheta, vt potentiam suam, quam exercuit in superandis hostibus, & constituenda Ecclesia, iterum exerceat in confirmando, & conseruando opere suo. *Manda*, inquit, *virtuti tuæ*, id est, impera potentiæ tuæ, vt operi inchoato assistat, illudque conseruet, & augeat. Explicat deinde hoc ipsum clarioribus

verbis,

verbis,dicens, *Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis*, id eſt,liberaſti nos de poteſtate Satanæ, tranſtuliſti in Regnum filij tui plantaſti Eccleſiam ſanguine eiuſdem filij tui;effudiſti in nos Spiritum adoptionis filiorum; *confirma hæc omnia*,quę opera ſunt miſericordiæ tuæ. In Hebræo habetur, *Mãdauit Deus tuus virtuti tuæ*:ſed vox Hebraica, *tſiuah*, poteſt eſſe præteritum, *mandauit*, & imperatiuum, *manda*: Sed illud pronomen additum nomini Deus, cum dicitur, Deus tuus, totam ſententiam obſcurat. Itaque ſuſpicor eſſe addititium, & non fuiſſe in codicibus, quos habuerunt Septuaginta Interpretes:nam omnes veteres, Græci, & Latini legunt, *Manda Deus virtuti tuæ*, dũ exponunt hunc verſiculum ex Interpretatione Septuaginta. Sanctus enim Hieronymus vertit quidem ex Hebręo, *præcepit Deus tuus de fortitudine tua*: tamen in commentario legit,& exponit cum alijs Patribus, *Manda Deus virtuti tuæ.*

XXXII. *A templo tuo in Hieruſalem, tibi offerent Reges munera.*

Poteſt hic verſiculus intelligi de regibus, qui in cælo cum Chriſto regnant, & tunc ſenſus eſt, *A templo, quod eſt in cæleſti Ieruſalem, tibi Deo ſancti, qui regnant cum Chriſto, offerent munera*, id iſt, ſacrificia laudis perpetuæ. Poteſt etiam intelligi de Regibus ſpiritualibus, id eſt, de ſacerdotibus Eccleſiæ, de quibus paulo ante dictum eſt, *Dum diſcernit cæleſtis Reges ſuper eam*;& tunc ſenſus eſt, *A templo*, quod eſt in Eccleſia Catholica, tibi Deo ſacerdotes, qui ſunt miniſtri Regni tui,& populum vice tua regunt, *offerent munera*, id eſt, ſacrificia euchariſtica, ſacrificia item laudum & precum, ſacrificia denique conuerſionis animarum. Poſtremo poteſt intelligi de Regibus temporalibus, & tunc illud, à *templo*, exponendum eſt, propter templum, id eſt, propter ſanctitatem templi tui, quod eſt in Eccleſia, offerent tibi Reges terræ munera precioſa ad ipſius templi ornatum, & ad alendos templi miniſtros: de qua oblatione Regum multa prædicit Iſaias capit. 60. & 66.

Increpa feras arundinis, cõgregatio taurorum in vaccis populorum, vt excludant eos, qui probati ſunt argento. XXXIII.

Conuertit nunc orationem ad hoſtes Eccleſiæ, qui pacem eius perturbare ſatagunt, ne munera laudum, & ſacrificia bonorum operum offerantur Deo: ac primum loquitur de hoſtibus inuiſibilibus, vt exponunt S. Hilarius ex Latinis, & Euthymius ex Græcis. Ait igitur, *increpa*, id eſt, exterre, coërce, reprime *feras arundinis*: per feras arundinis intelliguntur beſtiæ ſylueſtres, quæ latent inter arundineta: & per has beſtias deſcribuntur Dæmones, qui libenter verſantur inter homines vanos, & leues, & in locis humentibus, vbi regnat luxuria. Sic enim de Diabolo ſub figura Behemoth loquitur Dominus in libro Iacob. cap. 40. *Sub vmbra dormit, in ſecreto calami, & in locis humentibus.* Deinde addit de hominibus, *Congregatio taurorum in vaccis populorum*, id eſt, Congregatio Principum impiorum ſæuientium, inſtar taurorum. *In vaccis populorum*, id eſt, in medio populorum inſipientium, & inſanientium inſtar vitulorum, ſiue iuuencarum: (nam in Hebræo exprimitur non ſolum genus femininum, ſed etiam iuuentus.) *Congregatio*, inquam, *facta eſt, vt excludant eos, qui probati ſunt argento*, id eſt, conuenerunt Principes; & populi impij, Satana inſtigante, & impellente, vt excludant, reijciant, ad nihilum redigant prædicatores Fidei, qui probati ſunt inſtar argenti in fornace ignis, & inuenti puriſſimi, & fideliſſimi. Itaque ſignificantur his verbis perſecutiones grauiſſimæ, tum Iudæorum, tum Paganorum, quæ exortæ ſunt poſt Chriſti Aſcenſionem in cælum. S. Auguſtinus per feras arundinis, ſiue calami, vt ipſe legit, intelligit hæreticos, qui calamo, id eſt, ſcriptura vexant Eccleſiam. Et illud, *vt excludant eos, qui probati ſunt argento*, exponit in hunc ſenſum, vt faciant eminere eos, qui probati ſunt, vt argentũ excluditur ab artifi-

cibus, quando est massa impolita excludant vas argenteum, id est, apparere & eminere faciunt. Hæretici enim exercent Ecclesiam & occasionem præbent, vt multi viri docti, & probi emineant, in intelligentia Scripturarum.

XXXIV. *Dißipa gentes, quæ bella volunt: venient legati ex Ægypto, Æthiopia præueniet manus eius Deo.*

Prædicit nunc victoriam aduersus persecutores. *Dissipa*, inquit, *gentes*, id est, tu dissipabis omnes, qui bella mouent aduersus populum tuum: & tunc *venient legati ex Ægypto* pacem petentes, & subiectionem profitentes: & *Æthiopia*, quæ longius distat, *præueniet manum eius Deo*, id est, præueniet apud Deum manum Ægypti offerentis munera. Nominat Propheta Ægyptum, & Æthiopiam, illam, vt valde inimicam veræ religionis, istam, vt valde longinquam. Volunt autem Patres, per Æthiopiam præuenientem, significari Eunuchum Candacis Reginæ Æthiopum, quid ad fidem Christianam adiunctus est multo antea, quam eadem fides ad Ægyptum, aliasque gentilium regiones peruenisset: de qua re lege cap. 8. Actorum Apost.

XXXV. *Regna terræ cantate Deo, psallite Domino, psallite Deo, qui ascendit super cælum cæli ad orientem.*

Pergit prędicare; per modum exhortãtis, conuersionem Gentilium: ad fidem Christianam. *Regna terræ*, id est, totius terræ, non solum Regnum Israel, aut Iuda, *cantate Deo*, ex fide agnoscentes verum Deum, cantate laudes eius: *Psallite Domino*, non solum verbis cantate, sed etiam bonis operibus, *psallite Domino, qui ascendit super cælum cæli ad orientem*, id est, qui posteaquam ascendit in altum, sedet in summo cælo ad fontem lucis, vnde oritur omne lumen. In Hebræo, & Græco codice non sunt illa duo verba, *psallite Deo*; & S. Hieronymus in epistola ad Suniam, & Fretellam, dicit, esse superuacanea: tamen nihil obest, quod in nostra editione legantur, cum nihil sint, nisi repetitio præcedentium verborum. Illud autem, *ascendit super cœlum cœli*, non significat, ascendit in cælum, sed sedet super cœlum, vox enim Hebraica est, *rocheb*, quæ non significat, *sursum ascendere*, sed *equitare*, vel curru vellis, vt supra diximus ad illa verba, *Qui ascendit super occasum*. Itaque significat Propheta, Christum Dominum post ascensionem in cælum de qua loquutus est, cum ait, *Ascendisti in altum*: esse cœpisse ipso cælo altiorem, & superiorem, quippe qui sedet super cælum, vt eques super equũ vel auriga super currum, vel Rex super solium. Illud autem, *ad orientem*, optime cohęret cum eo quod supra dictum est, *Qui ascendit super occasum*. i. quia sub se habet tenebras omnes; ipse est in luce, vel ad lucem inaccessibilem, vnde oritur lumen omne, quod communicatur Angelis, & hominibus. S. Hieron. vertit, *Qui ascendit super cœlum cœli à principio*: & vere vox Hebraica, *chedem* vtrunq; significat, & oriẽtem, & principium, & vtrunq; est verum. Christus enim vt Deus, à principio sedit super cœlum cœli, & vt homo, post resurrectionem ascendit in cœlum, & nunc est super cœlum cœli ad orientem, assistens æterno, & supremo Orienti, id est, fonti lucis. רכב קדם

Ecce dabit voci suæ vocem virtutis: date gloriam Deo super Israel: magnificentia eius, & virtus eius in nubibus. XXXVI.

Mirabilis Deus in sanctis suis Deus Israel, ipse dabit virtutem, & fortitudinem plebi suæ, benedictus Deus. XXXVII.

Hos duos versiculos referunt Gręci, Theodoretus, & Euthymius ad missionem Spiritus sancti, quando post ascensionem Domini, induti sunt Apostoli virtute ex alto. Sed Latini, Hilarius, Augustinus, & Hieronymus referunt ad secundum aduentum Christi: & hoc magis probo. Hic enim Psalmus (vt initio diximus) omnia mysteria vtriusque testamenti complectitur. *Ecce* inquit, *dabit voci suæ vocem virtutis*, i. ille, qui humilis apparuit, *& sicut Agnus corã tondente obmutuit*, vt dicit Isaias c. 53. nunc *sedet super cœlum cœli*, & paulo post *dabit voci suæ*

vt sit *vox virtutis*, id est, vox potentissima: & efficacissima: quod fiet quando *omnes mortui audient vocem filij Dei, & resurgent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in resurrectionem Iudicij*, nulla enim vox potentior cogitari potest. Vox quidem virtutis fuit, quæ dixit, *Adolescens tibi dico surge*, &, *Lazare veni foras*. Sed vox, quæ cineres omnium hominum ab initio Mundi defunctorum, subito formabit, animabit, excitabit, quantæ tandem virtutis erit? Vox item maximæ virtutis erit, quæ dicet, *Ite maledicti in ignem æternum*, Matt. 25. &, *Venite benedicti; possidete paratū vobis Regnum*, cui voci absque vlla resistentia, vel retractatione respondebit effectus. Certe comparatione ad hanc vocem, omnia omnium Principum edicta, & imperia nullius virtutis existimanda sunt. Recte igitur subiungit, *Date gloriam Deo super Israel*, id est, glorificate Deum super beneficia in electos eius collata. *Omnia enim propter electos*, inquit Apostolus, 2. Timoth. 2. *Magnificentia eius, & virtus eius in nubibus*, id est, *date gloriam Deo super Israel*, quoniam magnificentia Dei, & potentia Dei manifestabitur maxima *super Israel in nubibus cæli*, quando videlicet, *rapientur electi in nubibus obuiam Christo*, & in ipsis nubibus erunt sedentes, quasi in solijs cęlestibus, & sublimissimis omnes electi Dei à dextris, & à sinistris Iudicis omnipotentis. Quare exclamare licet, *Mirabilis Deus in sanctis suis*: tunc enim vere totus Mundus intelliget, Deum in sanctis suis prouehendis ab imo ad summum, à summa humilitate ad summam & celsissimam gloriam, plane admirabilem fuisse: nam *Deus Israel*, Deus electi populi sui, tunc *dabit virtutem, & fortitudinem plebi suæ*, cum electos suos vera immortalitate, & impassibilitate donabit. Neque obstat, quod in Hebræo legatur, *Mirabilis Deus in sanctuarijs*: ipsi enim sancti viri sunt verissima sanctuaria Dei, neque etiam quod in Hebræo sit in secūda persona, *in sanctuarijs tuis*. Videtur enim errore scriptorum id accidisse. Nam non solum Septuaginta verterunt in tertia persona, sed etiam sanctus Hieronymus vertit, *sanctuario suo*. Denique parum refert, quod in Hebræo sit, *Terribilis Deus*, pro quo nos habemus, *Mirabilis Deus*: nam vtrunque est verum, & vna lectio explicat aliam: discimus enim ex lectio. Hebraica, Christum in die nouissimo fore mirabilem in sanctis suis, cum magno terrore impiorum: quanquam omnis admiratio terrorem quendam incutere solet. Concludit Propheta illis verbis, *Benedictus Deus*: id enim sequitur ex prædictis in toto Psalmo, vt omnes Deum benedicere debeant, cum eius misericordia, & iustitia, potentia, & sapientia, ex tot mysterijs mirifice declarata sint.

PSALMVS LXVIII.

Titulus & Argumentum.

In finem, pro ijs, qui commutabuntur Dauid.

DE *hoc titulo dictum est in explicatione Psalm. 44. quæ non sunt repetenda. Consentiunt fere omnes expositores veteres, vt Hilarius, Augustinus, Hieronymus, & recentiores, vt Genebrardus, Iansenius, Agellius, & alij, in hoc Psalmo prædici passionem Christi plane ad literam, nec non euersionem Iudæorum, & ædificationem Ecclesiæ, quæ constat ex ijs, qui feliciter commutabuntur de iniquitate ad iustitiam, & de miseria temporali ad gloriam sempiternam. Vnus est Theodoretus, quem sequitur Euthymius, qui Psalmum exponēdum censuit de captiuitate Babylonica Iudæorum: sed beatus Augustinus constanter reprehendit eos, qui audent aliter exponere, quam Apostoli exposuerint. Apostoli enim de Christo prædicta esse affirmant illa*, Qui oderunt me gratis, *Ioan. 15. & illa*, Zelus domus tuæ comedit me, *Ioan. 2. item illa*, Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me, *Rom. 15. & illa*, In siti mea potauerunt me aceto, *Ioan. 19. & illa*, Fiat habitatio eorum deserta, & non sit, qui habitet in ea, *Act. 1.*

EXPLICATIO PSAL. LXVIII.

I. *Saluum me fac Deus, quoniam intra-*
II. *uerunt aquæ vsq; ad animam meam.*
Infixus sum in limo profundi, & non est
substantia.
III. *Veni in altitudinem maris, & tempe-*
stas demersit me.

Passio Domini nostri Iesu Christi in Euangelijs ita describitur, vt non multa dicantur de vehementia doloris eius. Voluerunt enim Euangelistæ declarare, passionem illam fuisse voluntariam, & summa constantia toleratam à Christo. Sed quoniam oportebat etiam, vt Mundus intelligeret; acerbitatem doloris in Christo fuisse maximam, atque inde colligeret quantum debeat Redemptori, ideo Spiritus sanctus hanc doloris vehementiã multo antea Prophetis reuelauit, ac per eos, vt testes fide dignissimos, & ab omni adulatione alienos; scribi voluit. Itaque multa de hac re scripsit Isaias, multa Hieremias, sed nullus plura quam Dauid. Igitur in primis tribus huius Psalmi versiculis, describitur passio Christi per similitudinem demersionis in aquas lutulentas, & profundissimas. *Saluum me fac Deus*, salutem petit Saluator à Deo Patre, non salutem animæ, quam habebat, & perdere non poterat cum beatus esset: sed salutem corporis, eamq; non absolute petit, sed vt ostendat magnitudinem doloris, & contrarietatem naturalis appetitus ad mortem, eo prorsus modo; quo in horto dixit, *Pater, si vis, transfer calicem hunc à me*, Luc. 22. *Quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam.* Hic incipit similitudo demersionis in aquas, Quoniam, inquit similis factus sum ei, qui proiectus in aquas, incipit sentire aquas penetrantes ad vitalia, vt iam respirare, & viuere non possit. *Infixus sum in limo profundi & non est substantia*, id est, similis factus sum, non solum homini præcipitato in aquas, sed in aquas limosas, & sine fundo, vt non liceat emergere, neque subsistere. Illud *Et non est substantia*, significat, & non est fundamentum, siue fundus, vbi subsisti possit: nam Græce est ὑπόςασις & Hebraice, *mahamad*, quę *stationem* siue *consistentiam*, vel *subsistentiam* significant. מעמד *Veni in altitudinem maris*, id est non in paruum gurgitem demersus sum, sed in mare magnum, & profundissimum, vt aquarum immensa multitudo super me sit. *Et tempestas demersit me*, id est, quia tempestas vehementissima ventorum, & fluctuum demersit me. In hac similitudine per *multitudinem aquarum vsq; ad animam penetrantium*, intelliguntur pœnæ multæ, quas Christus pertulit, quæ vsq; ad mortem sæuierunt: non enim simplici more defunctus est, sed innumeras pœnas, doloresque sustinuit. *Per limum profundum* cui infixus inhæsit, significantur peccata totius humani generis, quæ illum in pœnis detinuerunt: *per tempestatem*, qua demersus fuit in aquas, intelliguntur iusticia, decretumque diuinum, quod expiari peccata voluit: intelligitur quoque rabies, & crudelitas Iudæorum: intelligi denique potest, & maxime proprie vehementia amoris ipsius erga genus humanum. Nam per eam tempestatem, intelligitur causa efficiens passionis, quæ multiplex fuit, vt Theologi docent ex diuinis scripturis. Nam Apostol. ad Rom. 8. dicit, *Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Et Act. 3. dicit S. Petrus ad Iudęos, *Auctorem vitæ interfecistis.* Et rursus B. Paulus ad Ephes. 5. *Christus dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea.* Itaque tempestas valida: quæ Christũ demersit in profundum passionis, & mortis, fuit partim bona, & laudabilis, partim mala, & reprehensione dignissima.

Laboraui clamans, raucæ factæ sunt IV.
fauces meæ: defecerunt oculi mei dum spe-
ro in Deum meum.

Ex hoc versiculo intelligimus, quæ dicta sunt in tribus versiculis superioribus, accipienda esse per similitudinem: nam si proprie Christus demersus fuisset in aquas, non potuisset clamare. Sed hic etiam versiculus

ficulus quartus per similitudinem accipiendus est: Christus enim clamauit quidem in passione, cum ait, *Deus, meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me?* Matth.27. & rursum clamauit, cum ait, *Pater in manus tuas commendo spiritum meum*, Luc.23. Sed hi clamores tam breues fuerunt, vt non potuerint raucedinem facere. Quod autem Christus in passione defecerit aspiciendo, & expectando auxilium à Deo, nusquam legimus. Itaque sensus est, Tanta fuit acerbitas, & prolixitas doloris mei, quantam intelligimus esse in illis, qui vsque ad raucedinem auxilium implorantes vociferantur, & clamant: & quanta in illis esse solet, quorum oculi deficiunt aspiciendo in cælum, & expectando auxilium à Deo. Quod igitur Christus in passione semper fere tacuerit, *vt agnus mansuetus qui portatur ad victimam*, vt dicit. Hier.cap.11. & adiuuantem non requisiuerit, quasi nihil acerbi pateretur, non fecit leuitas passionis, sed magnitudo constantiæ; & flamma charitatis. Si enim iuxta magnitudinem dolorum, lamentatio esse debuisset, sine dubio raucæ factæ fuissent fauces eius ob continuam vociferationem, & oculi eius caligassent, dum aspiceret in auxiliatorem. Quare (vt supra indicauimus) Propheta expressit magnitudinem passionis. Euangelista vero constantiæ magnitudinem demonstrauit.

V. *Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis.*

VI. *Confortati sunt, qui persecuti sunt me inimici mei iniuste, quæ non rapui, tunc exoluebam.*

Explicat nunc Propheta in persona Christi, proprijs verbis, quæ hactenus dixit per similitudines. Comparauit enim persecutores Christi multitudini aquarum, & violentiæ tempestatis: nunc aperte dicit inimicos suos fuisse prope innumerabiles, & violentissimos; & absque vlla iusta causa, imo sine vlla causa ita sæuijsse. *Multiplicati sunt super capillos capitis*, id est, plures fuerunt, quam sit numerus capillorum capitis, qui numerari vix possunt. *Qui oderũt me gratis*, id est, plurimi fuerunt, qui oderunt me absque vlla causa. Quod plurimi fuerint perspicuum est ex Euangelio: nam præter concilium Seniorum, Pontificum, Scribarum, & Pharisæorum: accessit turba populi maxima, *quæ clamauit, crucifige eum*. Accesserũt integræ cohortes militum paganorum: *spreuit enim eũ Herodes cum exercitu suo*. Et in domo Pilati conuenit vniuersa cohors militaris ad Christum illudendum. Accessit etiam Iudas super numerum odientium Christum: Quod autem gratis eum oderint, dubitari non potest, *cum pertransierit benefaciendo & sanãdo omnes oppressos à Diabolo*, Act.10. & neminẽ vnquam læserit. Causa vero, quam allegabãt in Concilio, Ioan.11. *Si dimittimus eum sic, venient Romani, & tollent locum nostrum, & gentem*; euentus docuit, quàm fuerit vana, & ex falsa prudentia prodierit: nam non dimiserunt eum, imò impediuerunt, quantum potuerunt Euangelij progressum; & tamen venerunt Romani, & tulerunt locum eorum, & gentem; quod non accidisset, si Christum, qui pacis, & mansuetudinis, & charitatis doctor; & auctor erat, fideliter recepissent. Addit Propheta de violentia inimicorum Christi, *Cõfortati sunt, qui persecuti sunt me inimici mei iniuste*, id est, iniusti persecutores mei roborati sunt, fecerunt sibi animum, præualuerunt & ideo iniusti fuerunt, quia coëgerunt, vt soluerem, *quæ non rapui*, id est, pœnam darem sine merito culpæ. Omnis iniquus, raptor dici potest, quia rapit gloriam Dei, & ideo cùm punitur, soluit quod rapuit: sed Christus nihil rapuit, quia nunquam peccauit: & tamen pœnas grauissimas dedit. Agnouit id latro pendens in cruce, cum ait, *nos quidem iuste*, (crucis videlicet supplicium patimur) *nam digna factis recipimus, hic autem nihil mali gessit*, Luc. 23.

Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita. VII.

Quia dixerat, iniuste se pati, & soluere quæ non rapuit reddit nunc rationem, cur vol-

voluerit pati, cum facile posset ab iniusta persecutione se liberare, causam autem esse dicit insipientiam suam,& delicta sua, quæ Deo notissima, sed mundo occultissima erant. *Insipientiam suam*,vocat,insipientiam Adami, quam in se suscepit, & *delicta sua*, vocat delicta eiusdem Adami, & cæterorum hominum, quæ portauit, non commisit. *Deus*,inquit,*tu bene nosti,quæ sit insipientia mea*, & quæ *delicta mea*, id est,tu scis me pati propter insipientiam primi hominis, qui seductori credidit, similem Deo se futurum, si ligno vetito vesceretur: & propter inobedientiam eiusdem, quæ insipientiam illam consecuta est. Addit sanctus Augustinus, insipiētiam Christi dici posse eam, quæ apud homines insipientia visa est, cum tamen sapientia esset maxima, videlicet quod cum posset vnico verbo à morte se liberare; voluit tamen pati acerbissima tormenta, & mortem ipsam crucis vt seruulos, & ipsos inimicos à tormentis & morte redimeret. Hæc stultitia visa est hominibus, sed Deus nouit, hoc genus stultitiæ sapientius esse omni humana sapientia. Quomodo stultitia videri potest ignorantibus artem agriculturæ, cum grana optima proijciuntur in campos, & amitti irreparabiliter videntur, sed cum eadem grana multiplicata colliguntur in messe,tunc apparet,non stultitiam, sed sapientiam fuisse proijcere eo modo grana in sulcos terræ.

VIII. *Non erubescant in me,qui expectant te Domine,Domine virtutum.*

IX. *Non confundantur super me, qui quærunt te Deus Israel.*

X. *Quoniam propter te sustinui opprobrium,operuit confusio faciem meam.*

Sollicitus pro membris suis, orat,vt hæc ipsius passio, non sit scandalum fidelibus suis,aut certe non desperent: nam ipse dixit, *Beatus qui non fuerit scandalizatus in me*, Matth.11.& ad discipulos passione iam imminente,*Omnes vos scandalum patiemini in me nocte ista*, Matth. 26. Ideo nunc ait, *Non erubescant in me,qui expectant te Domine*, id est, non erubescant propter me, qui sperant in te, quasi ego derelictus à te sim, & spes mea vana fuerit:ne dicant, Quis audebit spectare Dominum, id est,sperare in Domino,si filium suum Dominus ita negligit,ita deserit? Ac deinde repetit, & declarat, addens, *Non confundantur super me,qui quærunt te Deus Israel*:nam qui confunduntur, erubescunt, & qui sperant,quærunt: quod ergo dixerat, *Non erubescant in me*, declarat per illa verba, *Non confundantur super me*,id est,mei causa. Et quod dixerat, *qui expectant te*,explicat per illa, *Qui quærunt te*, id est, qui sperantes in te quærunt auxilium tuum: & ad id quod dixerat, *Dominus virtutum*,addit,*Deus Israel*,vt ostendat, merito homines confidere in Deo, quia Dominus est virtutum, id est,exercituum, ac per hoc potentissimus: & simul est Deus Israel, id est, amator, & protector populi sui, ac per hoc benignus, & qui non solum potest, sed etiam vult, & solet defendere suos. Reddit postremo causam, cur id iuste petat. *Quoniam*,inquit,*propter te sustinui opprobrium*, id est, hæc iuste peto,quia ignominiam,quam passus sum, non propter culpas meas, sed propter honorem tuum passus sum. Propter te,inquam, *operuit confusio faciem meam*, id est, propter gloriam tuam, ego sustinui contumelias, flagella, irrisiones,sputa in faciem,& alia id genus,quæ verecundia, ac rubore vultum meum impleuerunt.

Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filius matris meæ. XI.

Quoniam zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobrantium tibi, ceciderunt super me. XII.

Explicat Propheta in persona Christi occasionem persecutionis Iudæorum. Occasio enim fuit, quia Dominus reprehendebat mala opera eorum: sic enim ipse ait, Ioan.7. *Non potest Mundus odisse vos,me autem odit,quia ego testimonium perhibeo de illo,quod opera eius mala sunt.* Et in libro Sapientiæ capite secundo,dictum est, *Circumueniamus iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius operibus nostris, & improperat nobis*

nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ, &c. Dicit igitur, *Extraneus factus sum fratribus meis*, id est, tanquam extraneum me reputauerunt fratres mei, Iudæis: *& peregrinus filijs matris meæ*, id est, & tanquam hospes, vel alienigena existimatus sum à filijs matris meæ synagogæ. Et hoc est quod initio Euangelij scripsit sanctus Ioannes, *In propria venit, & sui eum non receperunt*: nam etiam si dixerant Ioann. 7. *Nunc scimus vnde sit*; Et Dominus eis. *Et me scitis, & vnde sim scitis*: tamen Ioannis 9. dicunt, *Scimus quia Moysi locutus est Deus, hunc autem nescimus vnde sit*, id est, non nouimus eum, extraneus est nobis. Reddit autem rationem cur tanquam extraneum illum habuerint, cum addit, *Quoniam zelus domus tuæ comedit me*. Zelus enim domus Dei tum corporalis, id est, templi, quod profanabant Iudæi negociationibus, tum spiritualis, id est, congregationis fidelium, quam vitijs varijs inquinabant, comedebat, id est, consumebat; vrebat, dolore afficiebat ipsum: ac propterea ipse zelo illo permotus grauissime Iudæos arguebat, vt perspicuum est ex cap. 23. Matth. & cap. 11. Luc. & cap. 8. Ioan. & sicut ipse iuste eos arguebat, vt emendaret; sic vicissim illi eum blasphemabant, eique conuiciabantur, dicentes *Dæmonium habes, Samaritanus es*; &, *In Beelzebub Principe dæmoniorum eijcit dæmonia*; & *Scimus quia hic homo peccator est*, Ioan. 8. & ideo subiungit in Psalmo, *Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me*. Dicit autem opprobria exprobantium tibi; quia iniuriæ Filij pertinent ad Patrem, præsertim cum in diuinis, Pater, & Filius vnum sint in essentia: & quamuis communes essent omnes iniuriæ Patri, & Filio, tamen eæ præcipue pertinebant ad Patrem, quæ ad miracula pertinebant, quæ sunt opera diuina, de quibus ipse dicebat, *Opera quæ dedit mihi Pater, vt faciam illa*, testimonium perhibent de me, Ioan. 5. &, *Pater in me manens ipse facit opera*, Ioan. 14. Illa ergo calumnia. *In Beelzebub Principe dæmoniorum eijcit dæmonia*, proprijssime ad Patrem pertinebat, cum opera Dei, quæ Filius faciebat in nomine Patris sui, & quæ Pater per Filium operabatur, ipsi tribuerent Diabolo. Ista ergo opprobria exprobrantium Patri cadebant super filium, tum quia intentio Iudæorum erat Filium calumniari, non Patrem: tum quia ipse Filius libenter super se accipiebat iniurias quæ ad Patrem pertinebant, & in hoc sensu allegatur hic versiculus ab Apostolo ad Rom. 15.

Et operui in ieiunio animam meam, & factum est in opprobrium mihi. XIII.

Et posui vestimentum meum cilicium, & factus sum illis in parabolam. XIV.

Prior versiculus obscurissimus est, tam quo ad verba, quam quo ad sententiam. Et obscurior etiam esse videtur iuxta verba Hebraica, vbi legimus, *Et fleui in ieiunio animam meam*: neque satis faciunt, qui contendunt lectionem puram esse in quodam codice Vaticano, vbi legitur, *Et incuruaui in ieiunio animam meam*, & verba Hebraica esse immutata, & pro *euche*, legendum אבכה
esse, *echpe*. Isti, inquam, non satis faciunt; אכפה
tum quia vulgata editio habet, & operui; כפה
tum quia omnes tractatores Græci, & Latini legunt, & operui. Neque vox Hebraica כפף
echpe, significat incuruari, vt ipsi volunt; non enim; *chapha*, sed, *chaphaph*, significat *incuruare*. Igitur his omissis, primo anima ponitur pro toto homine, &, *operui animam meam*, significat, operui me, Id est, operui caput meum ieiunando. Operire autem caput ieiunando, est cum luctu, & mœrore in signum humilitatis, & pœnitentiæ ieiunare, vnde dicitur in alio Psalmo, humiliabam in ieiunio animam meam. Quod autem lugentes & mœrentes solerent operire caput, perspicuum est ex multis locis Scripturæ sacræ, lib. 2. Reg. cap. 15. *Porro Dauid ascendebat cliuum oliuarum, scandens, & flens, nudis pedibus, & operto capite*. Et eodem lib. cap. 19 *Porro Rex operuit caput suum, & clamabat voce magna*, Fili mi Absalon, Absalon fili mi. *Esther. 6*. Aman festinauit in domum suam lugens, & operto capite. *Et de ritu ieiunandi*

Isaiæ

Isaiæ 58. *Nunquid hoc est ieiunium quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? Nunquid contorquere quasi circulum caput suum, & saccum, & cinerem sternere?* vbi contorquere caput quasi circulum, est, caput cooperire vndique, & regnum arcte constringere. Atq; hinc conciliari potest lectio Hebraica cum Græca, & Latina. Quod enim habetur in Hebraico, *Et fleui in ieiunio animam meam*, existimarunt Septuaginta Interpretes, intelligendum esse non proprie de fletu, sed de signo, & ritu fletus, & doloris, & ideo verterunt, *operui in ieiunio animã meam.* Neque est nouum, quod fletus accipiatur pro signo fletus: nam in Scriptura passim legimus, defletos fuisse mortuos multis diebus, quod significat, signa mœroris multis diebus portata. Et quod legimus in Genesi cap. vltimo, quod Ægyptus fleuerit Iacobi Patriarchæ mortem septuaginta diebus, sine dubio de signis luctus intelligitur, vt notat sanctus Hieronymus. Iam quod attinet ad sententiam, non legimus Christum ieiunasse operto capite, neque saccum induisse, multo minus ea caussa fuisse derisum: sed contra legimus, dictum de eo Matt. 11. *Ecce homo vorax, & potator vini*, & discipulos eius reprehensos, quod non ieiunarent, vt discipuli S. Ioannis, & Pharisæorum ieiunabant, Matth. 9. Ieiunauit quidem Dominus quadraginta diebus in deserto, sed hoc fuit occultum ieiunium, vt non potuerit inde opprobrium pati. Ieiunauit quoque sæpissime totos dies occupatus in prædicatione, quemadmodum vigilabat sæpe totas noctes orationi vacans, sed non inde opprobrium illi accessit. Deniq; ieiunauit in passione sua à vespera feriæ quintæ, vsque ad horam nonam feriæ sextæ, & ob defatigationem, & flagella sine dubio esuriuit, & sitiuit: nec defuit ritus operiendi caput: nam spineo galero coopertus ieiunauit, nec sine opprobrio, cum in fame sua felle cibatus, & in aceto potatus fuerit: tamen de cilicio, siue sacco nihil in Euangelio legimus. Quare cum sancto Augustino duo isti versiculi exponendi esse videntur spiritualiter, vt per ieiunium cum fletu, & mœrore, intelligamus esuriem, & sitim ardentissimam salutis animarum, pro quibus angebatur, & gemebat: per cilicium vero intelligatur caro mortalis, & passibilis, qua Verbum indutum Mundo apparuit, vt humilitate sua mortales adduceret ad contemptum rerum transeuntium, & desiderium æternarum: & ob ista opprobrium factus est, & fuit Iudæis *in parabolam*, id est, in irrisionem, inquit S. Augustinus. Parabola enim est similitudo, quæ potest esse in bono, & in malo, sed hoc loco intelligitur in malo, quomodo Sap. 5. dicuntur sancti fuisse *in similitudinem improperij.* Fuisse autem Christum irrisum in terris manifestum est: nam Marci 5. cum diceret, *Non est mortua puella, sed dormit*, irridebant eum. Et Luc. 16. cum loqueretur de eleemosynis large faciendis; audiebant Pharisæi auari, *& deridebant* eum. In Passione autem irrisus fuit à militibus, ab Herode, à Principibus Sacerdotum, ab alijs.

Aduersum me loquebantur, qui sedebant in porta, & in me psallebant, qui bibebant vinum. XV.

Hæc est quasi appendix ad ea quæ dicta sunt, quasi dicat, Accedit præterea, quod *aduersum me loquebantur, qui sedebant in porta*, id est, Principes; ac Iudices in concilijs suis de interitu meo consultabant, & falsa testimonia quærebant, ac me denique ad mortem condemnabant. Iudicia enim in portis ciuitatum apud Hebræos exercebantur, vnde est illud Prouerb. 31. *Nobilis in portis vir eius, cum sederit cum senatoribus terræ. Et in me psallebant qui bibebant vinum*, id est, non solum publice in consilijs, sed etiam priuatim in domibus tempore conuiuiorum inter pocula de me garriebant, & cantabant ludentes, & irridentes.

Ego vero orationem meam ad te DOMINE, *tempus beneplaciti* DEUS. XVI.

Exposuit hactenus Propheta magnitudinem passionis dominicæ, nunc exponit orationem Christi ad Patrem pro liberatione à tantis malis, de qua scribit Apostolus ad Hebr. 5. *Qui in diebus carnis suæ pre-*

ces supplicationesq; ad Deum, qui posset illum saluum facere à morte cum clamore valido, & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia. Ex quo intelligimus, orationem Christi absolutam non fuisse, vt non pateretur, aut non moreretur, sed vt in passione, vel morte non detineretur, ~~aut non moreretur, sed in passione, vel morte non detineretur~~, *in quo exauditus fuit*; nam oratio illa fusa est in cruce, & mox emisso spiritu liberatus est à passione, & post triduum resurgens gloriosus liberatus est omnino à morte, & omni tribulatione. *Ego vero*, inquit, *orationem ad te Domine*, id est, illi mihi insultabant, & opprobria in me iaciebant: *ego vero orationem* pro illis, & pro me tibi Deo Patri cum lacrymis offerebam dicens, *Tempus beneplaciti Deus*, id est, iam aduenit tempus beneplaciti, tempus à te definitum, vt complaceat tibi me ab his cruciatibus liberare, & Mundum hoc tanto oblato sacrificio reconciliare, hoc idem legimus Ioan. 17. *Pater venit hora, clarifica Filium tuum*, & Ioan. 19. *Consummatum est.*

XVII. *In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me in veritate salutis tuæ.*

Pergit in oratione, ac petit vt quandoquidem iam venit tempus beneplaciti exaudiat orationem eius, *in multitudine misericordiæ, & in veritate salutis tuæ*, id est, propter multitudinem misericordię, ex qua mortuus est ad promittendam reconciliationem per passionem Filij sui, & propter veritatem, id est, veracitatem, & fidelitatem salutis, quia Deus, non minus pius, & misericors est in promittenda salute, quam fidelis, & iustus in præstanda salute, quam promisit.

XVIII. *Eripe me de luto, vt non infigar, libera me ab ijs, qui oderunt me, & de profundis aquarum.*

XIX. *Non me demergat tempestas aquæ, neq; absorbeat me profundum: neq; vrgeat super me puteus os suum.*

Petit liberationem sub eadem metaphora aquarum, & luti, & tempestatis, de qua dixerat in primis tribus versiculis. *Eripe me de luto, vt non infigar*, id est, vt non tam alte infigar, vt non emergam: dixerat enim, *Infixus sum in limo profundi*; nunc petit, non detineri in eo luto. *Libera me ab ijs, qui oderunt me*, ab iniquis persecutoribus, *& de profundis aquarum*, id est, de magnis tribulationibus, in quas illi me coniecerunt. *Non me demergat tempestas aquæ*, antea dixerat, *tempestas demersit me*; ideo nunc petit, non demergi, id est, non detineri in illa immersione: quod declarat, dicens, *Non ita me absorbeat profundum*, vt nunquam emergam. *Et non vrgeat super me puteus os suum*, id est, non claudat puteus in quem cecidi, os suum: nam dum patet os putei, spes est euadendi, sed clauso, atque obturato ore putei, nihil nisi desperatio superest. Verbum Hebraicum, *atar*, proprie significat, claudere, אטר
& sic legit sanctus Augustinus, *Non coarctet puteus os suum*; & exponit, non claudat. Sanctus Hilarius legit, *Non contineat*, S. Hieronymus, *Non coronet*. Quare nostra lectio, quæ habet, *Non vrgeat*, exponenda est, non comprimat os suum, id est, non claudat. Quomodo etiam exponunt Græcam vocem συχίτω, Theodoretus, & Euthymius, id est, *non concludat*. In summa petit celerem resurrectionem à mortuis, & liberationem ab omni malo, primum sibi, deinde membris suis.

Exaudi me Domine, quoniam benigna est misericordia tua: secũdum multitudinem miserationum tuarum respice in me. XX.

Et ne auertas faciem tuam à puero tuo, quoniam tribulor, velociter exaudi me. XXI.

Intende animæ meæ, & libera eam, propter inimicos meos eripe me. XXII.

Multiplicat Propheta verba orationis in persona Christi patientis, vt ostendat magnitudinem passionis. *Exaudi me Domine, quoniam benigna est misericordia tua*, proponit tres rationes, ob quas debet exaudiri, vnam ex parte misericordiæ Dei: alteram ex parte magnitudinis doloris sui; tertiam ex parte inimicorum persequentium. Pri-

Prima ratio eſt in hoc verſiculo, vbi dicitur, miſericordia Dei benigna, & multa eſſe. S. Auguſtinus legit, *Quoniam ſuauis eſt miſericordia tua*, & dicit, miſericordiam miſeris ſuauiſſimam eſſe, quemadmodum cibus ſuauis eſt eſurientibus, non autem ſaturis, à quibus contemnitur. Itaque vult ſenſum eſſe, *Exaudi me Domine, quoniam* mihi in tribulatione conſtituto, *ſuauis eſt miſericordia tua*: iam enim incipio experimento diſcere, quam dulciter ſapiat miſericordia tua. In Hebręo eſt vox generalis, nimirum *bona eſt miſericordia tua*: quę vox poteſt, & benignã, & ſuauem ſignificare. Altera ratio eſt in ſequẽti verſiculo, *Et ne auertas faciem tuam à puero tuo, quoniam tribulor, velociter exaudi me.* Nuſquam Deus faciem ſuam auertit à Filio ſuo, ſed viſus eſt auertiſſe, quando eum in cruce pendentem in ſummis doloribus dereliquit, dicente ipſo Domino, *Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſti me*, Matt. 27. Huc igitur reſpicit, cum dicit, *Ne auertas faciem tuam à puero tuo*, id eſt, ne diutius me in his doloribus derelinquas. Per vocem puerum, S. Auguſtin. intelligit, paruulum, quia Chriſtus *humiliauit ſe vſq; ad mortem*, & ſic paruulum, abiectum, & humilem ſe fecit. Vox Hebraica, ſeruum ſignificat, & eſt hoc loco valde ad rem, vt oſtendat, Chriſtum in forma ſerui oraſſe; & dixiſſe, *quoniam tribulor*, vehementiſſima videlicet, & intolerabili paſſione, *velociter exaudi me.* Tertia ratio eſt in ſequenti verſiculo, *Intende animæ meæ, & libera eam, propter inimicos meos eripe me.* Quid petierit; cum ait; *Velociter exaudi me*, explicat per ſequentia verba, *Intende animæ meæ*, id eſt, vitæ meæ ad extremum perductæ; & libera eam per celerem reſurrectionem. Et ſubiungit rationem, quæ tertia eſt, vt diximus, cum ait; *Propter inimicos meos eripe me*, id eſt, eripe me à doloribus, & à morte reſuſcitans me in vitam immortalem, vt inimici mei videntes ſe præualere non potuiſſe, vel confundantur, vel conuertantur: quod factum eſſe legimus, Act. 2. vbi audientes populi Chriſtum reſurrexiſſe, & videntes id manifeſtiſſimis ſignis, & prodigijs confirmari, multi compuncti dicere cęperunt, *Quid faciemus viri fratres?* & conuerſi ſunt ad tria millia. Alij obſtinati in malo ita confuſi ſunt; vt dicerent Act. 4. *Quid faciemus hominibus iſtis? quoniam notum ſignum factum eſt per eos, omnibus habitantibus Ieruſalem, manifeſtum eſt, & non poſſumus negare.*

Tu ſcis improperium meum, & confuſionem meam, & reuerentiam meam. XXIII.

In conſpectu tuo ſunt omnes, qui tribulant me; improperium expectauit cor meum, & miſeriam. XXIV.

Vocat ipſum Deum in teſtem paſſionis ſuæ, ac præcipue eius paſſionis, quæ in ignominia conſiſtit: nobiles enim animi pluris faciunt ignominiam, quam dolorem corporis. *Tu*, inquit, *ſcis improperium meum*, id eſt, quæ improperia in me iaciant aduerſarij, *& confuſionem meam*, id eſt, confuſionem, quæ naſcitur ex opprobriis: confunditur enim apud alios, non ſolum, qui culpam veram agnoſcit, ſed etiam qui ſine culpa eſt, ſed videt credi ab aliis crimina, quæ ſibi falſo obiiciuntur. *Et reuerentiam meam*, id eſt, verecundiam, quæ ex confuſione oriri ſolet: erubeſcunt enim, qui apud alios confunduntur: etiam ſi iniuſte confundantur. In Hebræo eſt vox, *chelimma*, כלמה quæ *verecundiam* ſignificat, & verecundiam hoc loco legunt S. Hilarius, S. Auguſtinus, Euthymius, & alij: quare vox, reuerentia, quæ habetur in noſtra editione, non ſignificat reuerentiam, quæ debebatur Chriſto, ſed reuerentiam, quam ipſe in ſe habebat. i. erubeſcentiam, & verecundiam. *In conſpectu tuo ſunt omnes qui tribulant me*, id eſt, ſicut non te latet afflictio mea; ita non te latent, qui me affligunt: à quibus nihil expectare poſſum, niſi improperium, & miſeriam, ſicut ſemper expectauit cor meum: multo antea quam aduenirent. Ex Hebræo S. Hieronymus vertit, *Opprobrio contritũ eſt cor meum, & deſperatus ſum.* Sed facile eſt videre, quid Septuaginta legerint, vt verterent, *Improperium expectauit cor meum, & mi-*

שבר שבר אנושה *& miseriam* : nam, *sciebar*, si legatur cum puncto in dextro cornu, significat, *contritum est*, vt vertit S. Hieron. sed si legatur, *sabar*, cum puncto in sinistro, significat, *expectauit*, & sic legerunt Septuaginta. Sic etiam vox Hebraica, *annuscha*, & nomen esse potest, & verbum, si nomen sit vt Septuaginta crediderunt, significat *grauem afflictionem*, quam ipsi *miseriam* dixerunt: si verbum sit, vt credidit S. Hieronymus, significat *valde dolui*, vel etiam, vt ipse vertit, *desperatus sum*. Itaq; lectio Græca, & Latina non discordat ab Hebraica, si legatur: vt eam Septuaginta Interpretes legerunt.

XXIII.

XXIV.

XXV. *Et sustinui, qui simul contristaretur & non fuit, & qui consolaretur & nõ inueni.*

XXVI. *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto.*

Addit ad extremum, in tantis passionibus suis, non solum se nullum habuisse consolatorem, & compatientem, sed in fame fel sibi datum in escam, & in siti acetum in potum. Non defuerunt, qui contristarentur in morte Christi, sed defuerunt, qui simul cum illo contristarentur, id est ob eam causam tristarentur, vnde ipse tristabatur. Nam Apostoli, & piæ mulieres tristabantur ob mortem Christi temporalem; ipse vero tristabatur ob mortem spiritualem, & spiritualem cæcitatem Iudæorum, qui insaniebant in Medicum, qui venerat curare eos. *Sic etiam quæsiuit consolantem, & non inuenit*, quia consolatio, quam quærebat erat conuersio impiorum. In passione autem eius multi peruersi sunt, pauci, aut nulli conuersi. Nam latro conuersus quidem est, sed sub finem passionis: at in ipsa passione turbæ clamarunt, *Tolle, tolle, crucifige eum*: Apostoli scandalum passi, fugerunt, Petrus negauit, Iudas desperauit. Quod autem dicitur de felle dato in escam, ad literam non legitur in Scriptura, quia Matth. 27. fit quidem mentio fellis, sed dati in potum, non in escam. *Dederunt*, inquit, *ei bibere vinum cum felle mixtum*: & fortasse non fuit proprie fel, sed dictum est fel, quia erat potio amara. Marcus enim cap 15. hoc idem referens dicit, *Dabant ei bibere myrrhatum vinum*, & hæc est causa fortasse, cur Matthæus non allegauerit scripturam istam Psalmi, vt semper solet diligenter notare, quando scriptura aliqua impletur in actionibus, & passionibus Christi. Probabile igitur est, escam istam fellis intelligendam esse spiritualiter, vt per escam fellis intelligatur amaritudo peccatorum, quæ Christo in passione ieiunanti loco cibi ingesta est. Quod denique dicitur de potu aceti, non solum spiritualiter, sed etiam ad literam impletum est, vt perspicuum est ex cap. 19. Ioannis, vbi notat Euangelista, Christum dixisse: Sitio, & accepisse acetum sibi in spongia porrectum, vt impleretur Scriptura. Scriptura autem implenda hæc erat. *In siti mea potauerunt me aceto.*

Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones, & in scandalum. XXVII.

Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. XXVIII.

Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. XXIX.

Fiat habitatio eorum deserta & in tabernaculis eorum non sit, qui inhabitet. XXX.

Incipit nunc Propheta per modum imprecationis, prædicere mala, quæ euentura erant Iudæis, ob ingratitudinem, & crudelitatem in Christum, qui ad eos missus fuerat Saluator, & Redemptor. Describit autem pœnas spirituales, & corporales, quas in Iudæis manifestissime cernimus. *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum*: per mensam intelligunt Patres lectionem scripturarum, vnde pascuntur animæ fidelium veritate diuina. Vocat autem mensam, vt opponat escæ fellis, quasi dicat, Illi mihi dederunt fel in escam; tu facies, vt eorum mensa, & esca vertatur eis in laqueum: hæc mensa coram Iudęis est, quia assidue legunt Moysem, & Prophetas, sed facta est illis in laqueum, quia perperam intelligentes

capiuntur laqueo infidelitatis, & illa ipsa Scriptura, quæ fideliter considerata poterat eis salutem adferre, adfert eis perditionem, quia detinet illos in incredulitate. Eadem facta est illis *in retributiones*, quia quod mensa scripturarum versa sit illis in laqueum, permisit Deus, vt retribueret illis quod merebatur. Nam iustum est, vt qui lucem aspicere noluerunt, in tenebris maneant. Facta quoque est illis *in scandalum*, quia lapidem angularem à Deo missum, non agnouerunt, sed in eum potius impegerunt, & offenderunt, vnde factus est illis *lapis offensionis & petra scandali*, Isaiæ 8. & Rom. 9. *Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua.* Hæc est radix malorum supradictorum, quia permittente Deo deprauatus est intellectus, & affectus eorum. *Obscurati sunt oculi eorum* interiores, imo *velamen est super cor eorum*, teste Paulo 2. Corinth. 3. *imo excæcati sunt*, vt dicitur Isaiæ 6. Matth. 13. Ioan. 12. & Rom 11. Deprauatus quoque est eorum affectus, vt nihil appetant, nisi terrena, quod significat illud, *Dorsum eorum semper incurua*, id est, te permittente, ac per hoc puniente eorum ingratitudinem, semper curui incedent, vt nihil nisi terram aspiciant. Vt autem intelligamus hanc eorum cæcitatem, & prauitatem de ira Dei descendere, subiungit Propheta, *Effunde iram tuam super eos*, id est, effundes super eos iram tuam: quod Apostolus confirmat, 1. Thessal. 2. *Qui Dominum occiderunt Iesum, & Prophetas, & nos persecuti sunt, & Deo non placent*, &c. & paulo post, *Peruenit enim ira Dei super illos vsque in finem.* Ex hac ira Dei processit spiritualis plaga primum, deinde etiam temporalis, quia expulsi de terra promissionis toto orbe exules, & profugi vagantur: quod subiungit Propheta dicens, *Fiat habitatio eorum deserta*, & non sit qui in tabernaculis eorum inhabitet: id impletum est ad literam, cum Tito Imperatore iubente euersa est Ierusalem, & inhabitabilis reddita: postea vero reædificata quidem est, & habitari cœpta, sed à Gentilibus, vel Christianis, vel Sarracenis, non autem à Iudæis: Vnde quod ad Iudæos attinet, adhuc deserta est, quia ibi non permittuntur habitare, nisi pauci admodum, prædixit hoc etiam Dominus, Matth. 23. *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.*

Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. XXXI.

Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non intrent in iustitiam tuam. XXXII.

Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur. XXXIII.

Quemadmodum paulo ante propter escam fellis Christo exhibitam, Iudæi puniti sunt, vt mensa eorum fieret illis in laqueum, ita nunc dicit Propheta, Iudæos sic puniendos, vt apponantur peccata ad peccata eorum, quemadmodum ipsi addiderunt Christo pœnas ad pœnas, & dolores ad dolores. Sed explicandum est quomodo sit intelligendum, Iudæos *persecutos esse quem Deus percussit, & addidisse dolores super dolores vulnerum Deo percutiente acceptorum.* Deus enim non videtur percussisse Christum, nisi permittendo, vt à Iudæis percuteretur, proinde videntur eadem omnino vulnera fuisse, quæ Christus à Deo, & à Iudæis accepit. Sciendum igitur est, quandam percussionem, & quædam vulnera à solo Deo inflicta fuisse Christo sine vlla cooperatione Iudæorum: aliam fuisse percussionem, & alia vulnera à Iudæis proprie Christo inflicta, Deo permittente, & vt illa Christus pateretur, decernente, & volente. Percussio, & vulnera à Deo inflicta, sine cooperatione Iudæorum, fuit assumptio carnis passibilis, & mortalis, vnde secuta est fames, sitis, fatigatio, frigoris, & æstus perpessio, & alia permulta incommoda. Porro incarnatio, vnde ista secuta sunt; facta est opera Spiritus sancti, ac per hoc Deus solus Christum percussit, dũ sine culpa eius propria tam multas peccati originalis pœnas, illum subire voluit. Ad has pœnas, siue percussiones addiderunt Iudæi persecutiones, & vulnera. Nam etiam si Deus definito consi-

consilio voluerit Christum illa pati, & bene vsus sit mala voluntate Iudæorum: tamen vere, & proprie Iudæi ex propria malignitate, & inuidia Christum persecuti sunt, & vulneribus, ac morte affecerunt. Ait igitur Propheta, *Quoniam quem tu percussisti*, mittens in Mundum similitudinem carnis peccati, fami, & siti, frigori, & æstui, aliisque innumerabilibus incommodis obnoxium, *persecuti sunt* calumniis, conuicijs, falsis testimoniis. *Et super dolorem vulnerum meorum addiderunt*, id est, super dolorem, quem capiebam ex consideratione innumerabilium peccatorum, quæ quasi vulnera mea essent, curanda & purganda susceperam, *addiderunt* dolorem flagellorum, spinarum, clauorum: & cum iam mortuus essem, *addiderunt* vulnus lateris mei: & cum è sepulchro surrexissem, & in me quid amplius facerent, non haberent, addiderunt persequi, & vulnerare me in membris meis, discipulos meos lapidando, & occidendo. In Hebræo habetur, *Et super dolorem vulnerum tuorum narrauerunt* vel *numerauerunt*. Sed idem est sensus; nam *vulnera illa* dici possunt à Christo vulnera mea, & vulnera tua; mea, quia mihi inflicta. Illud autem, *narrauerunt*, vel *numerauerunt*, à Septuaginta acceptum est, in significationem numerationis, non narrationis, & ideo verterunt, *addiderunt*: quia idem est addere ad numerum percussionum, seu vulnerum; & numerare super vulnera, & percussiones, non enim quis potest numerare super vulnera inflicta, nisi addendo noua vulnera. *Appone iniquitatem super iniquitatem eorũ.* Quoniam, inquit, illi addiderunt vulnera super vulnera, ideo tu iuste Iudex, *appone iniquitatem super iniquitatem*, id est, iusto iudicio tuo non eos liberes à prima iniquitate, sed sine vt addant iniquitatem, sine vt impleant mensuram Patrum suorum, Matth. 23. *vt veniat super illos omnis sanguis iustus.* Dicitur enim Deus facere, quando permittit fieri id quod sine eius permissione non fieret, & hoc non casu, sed ex certo decreto ad punienda peccata eorum, qui merentur sic deseri, & excæcari. Nulla enim est pœna grauior, quam cum peccatum est pœna peccati. De qua re vide sanctum Augustinum lib. 4. in Iulianum. *Et non intrent in iustitiam tuam.* Hæc est explicatio superiorum verborum: illi enim, qui non intrant in iustitiam Dei, id est, qui non admittuntur ad iustificationem, quam Dei gratia gratis operatur in vasis misericordiæ, illi de peccato in peccatum ruunt, & peccata peccatis apponunt, *Deleantur de libro viuentium.* Aliqui hæc exponunt de libro vitæ temporalis, vt deleri de libro viuentium, nihil sit aliud, nisi interfici. Sed huic expositioni repugnant verba sequentia, *Et cum iustis non scribantur*: nam ex vsu Psalmorum vna pars versiculi alteram explicat: proinde idem esse videtur, *deleri de libro viuentium*, & *non scribi in libro iustorum*, vt per deleri, vel non scribi, intelligatur non computari: & per viuentes intelligantur iusti, qui soli vere viuunt, cum iniusti mortui sint in peccatis, & delictis suis. Sanctus Augustinus intelligit hæc omnia de libro æternæ prædestinationis, de quo deleri dicuntur, qui tandem intelligunt, sed in eo scriptos non fuisse. Sed quoniam liber ille vitæ ante merita præuisa scriptus fuit, vt ipse in primis S. Augustinus affirmat; non video, quomodo in pœnam istorum nunc dicatur, *Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur.* Probabilior videtur eorum sententia, qui per librum populi Dei, in quo scripti sunt veri cultores Dei, quibus solis vera iustificatio contingit, & qui sunt filij & hæredes. Vere enim Iudæi, qui olim erant populus Dei, nunc deleti de libro viuentium & iustorum, non sunt amplius populus Dei, neque partem habent in hæreditate filiorum Dei: & contra, gentiles, qui non erant populus Dei, per fidem in Christum cœperunt esse populus Dei, & partem habere in Regno Dei. Hoc prædixit Ezechiel cap. 13. *In concilio populi mei non erunt, & in Scriptura domus Israel non scribentur.* Et Daniel cap. 9. *Non erit eius populus,*

qui eum negaturus est. Et Oseę 1. *Non populus meus: & ego non ero vester Deus.* Et Dominus in Euangelio sæpissime hoc prędixit Iudęis, fore, *vt auferretur ab eis Regnum Dei, & filij Regni eijcerentur foras; & in locum eorum venirent gentes ab oriente, & occidente, & recumberent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cælorum.* Hanc expositionem attingit breuiter S. Hilarius; sed fusius S. Hieronymus, qui dicit, Iudæos, persecutores Christi deletos esse de libro in quo scribebantur Patriarchæ, & Prophetæ, & non esse scriptos in libro eorum, qui iustificantur per fidem Christi, quorum nomina scripta sunt in cælis.

XXXIV. *Ego sum pauper, & dolens: salus tua Deus suscepit me.*

Nunc tandem in fine Psalmi prędicit Propheta Christi gloriam, & Ecclesiæ ædificationem. Loquitur autem in persona ipsius Christi, vt etiam in superioribus fecit. *Ego,* inquit Dominus, *sum pauper, & dolens,* id est, in cruce fui pauper, & dolens, nudus vestibus, coopertus plagis. Ita nihil habuit ex hoc nostro mundo exiens, nisi mala nostra: exemplum nobis præbens, vt sequamur vestigia eius, contemnentes cum gaudio bona mundi, & tolerantes cũ patientia mala mundi. *Salus tua Deus suscepit me,* cũ talis essem, egens bonis, diues malis, salus tua me resuscitans à mortuis abstersit omnia mala, repleuit omnibus bonis. Quid enim mali hærere possit in eo, quem ipsa salus suscipit, & vndique complectitur? In Hebræo non est verbum, *sum,* sed, *Ego pauper, & dolens;* debet autem illud verbũ explicari accommodate ad sententiam, vt sensus sit; Ego pauper, & dolens, vel, Ego sum ille pauper, & dolens, quem salus tua suscepit.

XXXV. *Laudabo nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude.*

Christus in forma hominis resuscitatus, & glorificatus à Deo Patre gratias illi agit, & aget in æternum; ideo dicit, *Laudabo nomen Dei cum cantico,* defunctus videlicet laboribus, & doloribus, non cessabo laudare nomen Dei, id est, potentiam Dei, *cum cantico,* id est, tum lætitia, & gaudio. *Et magnificabo eum in laude:* quod est idem aliis verbis repetitum, ad effectum indicandum.

Et placebit Deo super vitulum nouellum, cornua producentem, & vngulas. XXXVI.

Sacrificium laudis in cęlo exhibitum Deo multo est excellentius sacrificiis, quæ in lege præstantissima habebantur: sacrificium enim omnium pręstantissimum erat immolatio vituli iuuenis, incipientis cornua, & vngulas emittere. Ideo dicit, *Et placebit Deo* canticum meum, *super vitulum nouellum,* id est, magis, quam placeat immolatio vituli iuuenis, atque ad significandum non debilem, ac tenerum, sed, perfectum & validum, adiungit, *cornua producentem & vngulas.* In Hebræo est elegans allusio nominum: nam canticum vocauit, *schir,* vitulum vocauit, *schior,* quasi dicat, magis placebit *schir,* quam, *schior,* id est, *canticum,* quam *vitulus;* siue, sacrificium laudis, quam sacrificium pecoris. שִׁיר שׁוֹר

Videant pauperes, & lætentur: quærite Deum, & viuet anima vestra. XXXVII.

Laudationi admiscet exhortationem. *Videant,* inquit, id est, intelligant, & considerent hæc *pauperes, & lætentur* in paupertate sua. Alloquitur autem pauperes, sibi similes, qui magis voluntate, quam necessitate sunt pauperes, qui si diuitias forte possident, habent eas ad dispensandas secundum voluntatem Dei, vt œconomi, non vt Domini; ad promerendum, non ad superbiendum; ad opera charitatis, non ad passiones desiderij: denique, qui non minori lætitia dicant, *Sit nomen Domini benedictum,* cum egent, quam cum abundant. *Quærite Deum, & viuet anima vestra.* O vos pauperes spiritu, qui terrena despicitis omnia, tanto onere leuati, erigite animum, quærite Deum, & anima vestra, quæ ex rebus

bus caducis viuere non potest, vere viuet. *Cauete*, (inquit Dominus Luc.12.) *ab omni auaritia, quia non in abundantia cuiusquam vita eius est ex his quæ possidet*. Contra autē, de Deo dicitur, *In ipso vita erat*, Ioan.1. & in Psal.35. *Apud te est fons vitæ*. Et Ecclesiastici primo. *Fons sapientiæ Verbum Dei in excelsis*, & Prou. 8. *Qui me inuenerit, inueniet vitam*. Nam animæ rationali viuere, sapere est: tunc autem sapientissima erit anima, ac per hoc perfectissime viuet, cum primam, atque altissimam causam in seipsa sine vllo medio cernet. Ergo quærite Deum per viam mandatorum eius incedendo, & non declinando ad dexteram, vel sinistram, & cum perueneritis, viuet anima vestra.

XXXVIII. *Quoniam exaudiuit pauperes Dominus, & vinctos suos non despexit.*

Reddit rationem cur bonum sit quærere Deum, vt viuamus: & ratio sumpta est ab experimēto sanctorum Patrum, quos Christus descensu suo ad inferos viuificabit. Illi enim diu quæsierunt Deum, & primi fuerunt, qui eum per Christum vitæ æternæ aditu patefacto, inuenerunt, & ex eius visione vitam æternam acceperunt. *Quoniam*, inquit, *exaudiuit pauperes Dominus*: Patriarchæ enim, & Prophetæ omnes pauperes spiritu fuerunt, & in hoc mundo, tanquam hospites & peregrini habitauerunt, patriam cœlestem inquirentes, vt dicit Apostolus ad Hebr. 11. Hos ergo pauperes exaudiuit Dominus, & quia exaudiuit, *vinctos suos non despexit*. Iidem enim ipsi vincti erant, & quasi compediti, quoniam ex inferno ad cœlestem patriam transire non poterant, nisi Christus inferni claustra perrumperet, vectesq; ferreos sua morte confringeret.

XXXIX. *Laudent illum cæli, & terra, mare, & omnia reptilia in eis.*

Ob communia beneficia ipsa rerum vniuersitas ad agendas gratias inuitatur, *laudent illum* (Deum videlicet) *cæli, terra, & mare, & omnes qui habitant in eis*. Meminit autem proprie *reptilium*, quæ degunt in aquis: non autem Angelorum, qui degunt in cælis, & hominum, qui viuunt in terris: quoniam dubium esse non poterat, an Angeli, & homines ad laudem Dei excitarentur.

Quoniam Deus saluam faciet Sion, & ædificabuntur ciuitates Iuda. XL.

Hic iam prædicitur ædificatio Ecclesiæ, quæ passionem, & resurrectionem Christi consecuta est: vel vt alij volunt, ædificatio cęlestis Ierusalem, vel vtrunque simul. *Quoniam Deus saluam faciet Sion*, id est, Ecclesiam suam primitiuam ex Iudæis collectam, id est, cœtum illum Apostolorum, ac discipulorum primorumque, saluabit ab omni periculo, & persecutione in terris, & postea saluabit illā perfecta salute in cęlis. *Et ædificabuntur ciuitates Iuda*, id est, propagabitur prima illa Ecclesia, dum multi lapides viui accedunt, & multæ Ecclesiæ toto orbe ædificabuntur, quæ dicuntur ciuitates Iudæ, id est, confessionis: quia confessio veræ Fidei Ecclesiam ædificat, & propagat. Iuda enim confessionem significat.

Et inhabitabunt ibi, & hæreditate acquirent eam. XLI.

Et semen seruorum eius possidebit eam, & qui diligunt nomen eius habitabunt in ea. XLII.

Hic vero prædicitur firmitas, & beatitudo Ecclesiæ. Nam ciuitates Iuda, id est, ciues ciuitatum Iuda *habitabunt ibi*, id est, in Sion. *Et hæreditate acquirent eam*: omnes enim veri fideles Ecclesiarum particularium adhærent Ecclesiæ Apostolicæ, quæ est Sion, *& hæreditate acquirent eam*. Ad quam hæreditatem non pertinent sectæ hæreticorum, & schismaticorum. Et iusti iidem veri fideles, si permanserint in Fide, *quæ per dilectionem operatur*, Gal.5. inhabitabunt quoque Sion cælestem, *& hæreditate acquirent eam*, quia, *si filij, & hæredes*. *Et semen seruorum eius possidebit eam*; id est, istam Sion, siue in terris, siue in cælis, non soli pri-

primi fideles poſſidebunt, ſed etiam poſteri eorum. Non enim perit Eccleſia Chriſti quæ fundata eſt ſupra firmam petram. *Et qui diligunt nomen eius, habitabunt in ea*, id eſt, illi ex poſteritate fidelium permanenter habitabunt in Eccleſia, & peruenient ad cæleſtem Sion, *qui diligunt nomen eius*, Qui enim ſine charitate inuenientur in fine, tanquam paleæ ſegregabuntur à frumento, & igni tradentur, vt comburantur. Salus enim æterna charitatis eſt præmium, dicente Apoſtolo Iacobo, cap. I. *Beatus vir qui ſuffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe.* Poterunt igitur ad tempus cũ ſola fide, abſq; charitate, peccatores cum iuſtis eſſe in Eccleſia, vt paleę cum tritico in area, & piſces boni cum malis in rete, ſed non permanebunt vſque in finem, neque hæreditate acquirent cœleſtem Sion, vt in æternum habitent in ea.

PSALMVS LXVII.

Titulus, & Argumentum.

In finem Pſalmus Dauid, in rememorationem, quod ſaluum fecerit eum Dominus.

IN *hoc titulo apud Hebræos habetur tãtum*, In finem Dauid in rememorationem: *ſed Septuaginta Interpretes addiderunt, explicandi gratia, illa verba*, quod ſaluum fecerit eũ Dominus. *Quod enim quidam bonus auctor, ſed modernus, ſcripſit, à Septuaginta Interpretibus poſita fuiſſe in titulo aliqua verba primi verſiculi, non eſt probabile, tum quia in Hebræo non ponitur in titulo pars vlla primi verſiculi, tum quia in primo verſiculo mentio fit auxilij, non ſalutis; quæ tamen expreſſe nominatur in titulo, tum denique, quia ſi vlla pars primi verſiculi pertineret ad titulum, certe prima eſſet: at prima pars, videlicet,* Deus in adiutorium meum intende, *in omnibus codicibus Hebraicis Græcis, & Latinis inuenitur in principio Pſalmi, non in titulo. Argumentum Pſalmi idem eſt cum argumento pſalmi trigeſiminoni, cuius ſex vltimi verſiculi ſunt ijdem cum ſex vltimis verſiculis huius Pſalmi igitur continet hic Pſalmus orationem Chriſti in cruce pendentis pro ſalute ſua, id eſt pro celeri reſurrectione corporis ſui, & pro ſalute populi ſui, quod eſt etiam corpus ipſius, ſed myſticum. Dicitur autem Pſalmus compoſitus in rememorationem ſalutis acceptæ quoniam Dauid ſpiritu prophetico, vt præuidit orationẽ Chriſti pro ſalute fundendam, ſic etiam præuidit ſalutem ſine dubio ſecuturam, & in eius memoriam Pſalmum Deo cecinit.*

EXPLICAT. PSAL. LXIX.

D*Eus in adiutorium meum intende? Domine ad adiuuandum me feſtina.* I.

Hic verſiculus in Eccleſia Catholica celeberrimus eſt: inde enim incipiunt officia diuina omnium horarum. Quamuis enim præcipue conueniat Chriſto in cruce pendenti, poteſt tamen vſurpari ab omnibus fidelibus in periculo verſantibus: & quoniam ſemper in multis, magniſque periculis verſamur, dum peregrinamur à Domino, & *dum aduerſarius noſter Diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret*: ideo non ſolum licet, ſed etiam expedit aſſidue hunc verſiculum frequentare: ad quod faciendum hortatur monachos Ioan. Caſſianus collatione 10. cap. 9., vbi fuſiſſime perſequitur vtilitatem, & virtutem huius verſiculi. Petitur igitur in hoc verſiculo auxilium Dei magnum, & velox ad auertendum malum graue & imminens: de priore dicit, *Deus in adiutorium meum intende*, id eſt, incumbe diligenter in me iuuando, vt grauitas mali requirit: de poſteriore dicit, *Domine ad adiuuandum me feſtina*, id eſt, non ſolum diligenter incumbas in me iuuando, ſed etiam velociter, & nulla interpoſita mora, quoniam periculum imminet S. Hilarius, & S. Auguſtinus exponunt ſolum prima illa verba, *Deus in adiutorium meum intende*. Reliqua eiuſdem verſiculi omittunt: quæ fuit cauſa, cur auctor ille, de quo ſupra loquuti ſumus, exiſtimauerit, poſteriora verba huius verſiculi

non fuisse apud Hilarium & Augustinum in ipso Psalmo, sed in titulo. Sed apud Hilarium inuenitur integer titulus, & integer Psalmus descriptus, & in primo versiculo non desunt illa verba, *Domine ad adiuuandum me festina.* Cur autem non exposuerint hæc verba S. Hilarius, & Augustinus, ratio est, quia sunt eadem, vel fere eadem cum superioribus, præsertim si quis consulat Hebræum textum, vbi vnicum est verbum, hoc modo, *Deus ad me liberandum, Domine ad me adiuuandum festina.*

II. *Confundantur, & reuereantur qui quærunt animam meam.*

I. Hic versiculus idem est cum versiculo decimo nono Psalmi trigesimi noni, & sensus est, vt per Christi resurrectionem, & fidelium liberationem de potestate inimicorum, inimici videntes se frustra laborasse, *confundantur, & erubescant*: quod partim iam est factum, partim complebitur in nouissimo die.

III. *Auertantur retrorsum, & erubescant, qui volunt mihi mala.*

Idem est hic versiculus cum vicesimo versiculo Psalmi trigesiminoni, nisi quod hic dicitur, *Auertantur*, ibi, *conuertantur.* Sed idem est sensus; repetitio videlicet eiusdem precationis ad rem magis explicandam, & confirmandam.

IV. *Auertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi; euge, euge.*

Et hic versiculus idem est, quo ad sensum, cum versiculo vicesimoprimo Psalmi trigesiminoni: vbi res eadem tertio repetitur, vt videlicet hostes Christi, & Ecclesiæ cito confundantur, qui nunc exultant, dicentes inter se, *Euge, euge.*

V. *Exultent, & lætentur in te omnes, qui quærunt te: & dicant semper magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.*

Idem est hic versiculus cum versiculo vicesimosecundo Psalmi trigesiminoni, in quo per modum precationis prædicatur victoria, & exultatio Christi & Ecclesiæ.

Ego vero egenus & pauper sum, Deus adiuua me. VI.

Hic quoque idem est cum versiculo vicesimotertio Psalmi trigesiminoni, in quo reuertitur Christus ad statum illum describendum, quem habuit in cruce, cum vere pauper, & nudus Patri dicebat, Deus meus, vt quid dereliquisti me?

Adiutor meus, & liberator meus es tu, Domine ne moreris. VII.

Hic denique versiculus idem est cum vltimo versiculo Psalmi trigesiminoni, in quo repetitur prima petitio celeris auxilij. Vide plura in explicatione Psalmi trigesiminoni.

PSALMVS LXX.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus Dauid, filiorum Ionadab, & priorum captiuorum.

Hic Psalmus titulo caret apud Hebræos: sed interpres aliquis titulum supra scriptum addidit; ad quem intelligendum sciendum est, filios Ionadab fuisse homines ab obedientia celebres. Scribit enim Hieremias cap. 35 eos habuisse præceptum parentis sui, vt vinum non biberent, & in domibus non habitarent, idq; diligentissime obseruasse. Sciendum præterea filios Israel bis fuisse captiuos factos à Rege Nabuchodonosor, semel tempore Ioachin Regis Hierusalem, & iterum tempore Sedechiæ; sed priores captiuos ad verbum Domini per Hieremiam prædicatum, spōte se tradidisse in captiuitatem; posteriores vi coactos fuisse, vt perspicuum est ex quarto libro Regū, & ex ipso Hieremia. Credibile autem est filios Ionadab fuisse ex primis qui obedierunt Deo ad verbum Hieremiæ, vt se traderent Regi Babyloniæ, cæteros autem eorum exemplū esse secutos. Et congruit ethymologia nominis: Ionadab enim spontaneū significat. Hic igitur Psalmus canitur in persona filiorum Ionadab, & cæterorū qui sponte in priorem captiuitatē cum Rege Ioachin profecti sunt. Vtrum autem Dauid ad hanc captiuitatē

respexerit, an interpres, aut ipsa Ecclesia testamenti veteris accommodauerit Psalmum ad hanc captiuitatem, quomodo Ecclesia Christiana accommodat Psalmos varios ad varias celebritates, incertum est. Tractatores vt plurimum volunt hunc Psalmum à Dauide compositum ob persecutionem, quam ab Absalone filio in senectute sua perpessus est. Quod etiam confirmari potest ex eo, quod hic Psalmus idem habet principium, quod Psalmus 30. & in cæteris partibus cum eodem satis conuenit. Psalmũ autem trigesimum nos etiam cum alijs exposuimus de persecutione Absalonis. Neq; titulus repugnat: Dauid enim sponte in exilium profectus est, agnoscens illam esse Dei voluntatem, vt eiectionem illam è Regno, & fugam atque exilium patienter ferret, & gratiam liberatoris, cum paulo post in Regno reduceretur, agnosceret. Quod exemplum Dauidis secuti postea sunt filij Ionadab, & priores captiui, de quibus titulus loquitur. S. Augustinus monet, in hoc Psalmo mirifice commendari gratiam Dei, & sub exemplo Dauidis, omnes pios debere in hoc Psalmo cantare laudes gratiæ Dei, per quam liberamur à captiuitate Diaboli, & gratiam iterum, atq; iterum implorare, vt proficiamus, & perseueremus in bono, non præsumentes de proprijs viribus, sed de adiutorio Dei in omni tentatione confidentes. Sic enim tutissime ad perfectam libertatem, quæ est libertas gloriæ filiorum Dei perueniemus.

EXPLICATIO PSAL. LXX.

I. *IN te Domine speraui, non confundar in æternum: in iustitia tua libera me, & eripe me.*

Memor sanctus Propheta promissionum Domini erga sapientes in eum, & de suis propriis viribus non præsumens, ait; *In te Domine*, non in me, vel in alia creatura *speraui*, ideo securus quod *non confundar in æternum*, ad te in præsenti tribulatione confugio, ac peto, vt *in iustitia tua*, id est, secundum iustitiam tuam, qua impios punire, & innocentes liberare soles, *libera me, & eripias* de manibus persequentium *me*.

Inclina ad me aurem tuam, & salua me. II.

Coniungitur hic versiculus cum secunda parte versiculi superioris. Idipsum enim repetit ad affectum ostendendum. *Inclina aurem tuam*, id est, audi vocem humilem, siue de imo sonantem, & *salua me* à præsenti periculo.

Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum, vt saluum me facias. III.

Explicat clarius, quid à Deo desideret, nimirum, vt Deus eum protegat instar arcis munitissimæ, ad quam hostes sui penetrare non possint. Nam in Hebręo pro, *in Deum protectorem*, habetur, *in petram fortissimam*; sed Interpretes explicauerunt metaphoram, & dixerunt, *in Deum protectorem*, id est, in Deum protegentem, instar arcis in petra sublimi locatę; quod exponitur per verba sequentia, & *in locum munitum*. Vere autem nulla est facilior via euadendi omnes tribulationes, quam si quis sciat mente conscendere in Deum, & bona terrena contemplari: inde enim omnia humana facile despiciet. Sic B. Paulus vocat momentaneas, & leues tribulationes suas, quę alioqui grauissimę videri poterant, quia subiungit, *Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur, quæ enim videntur, temporalia sunt, quæ non videntur, æterna sunt*, 2. Cor. 4. In Hebræo pro, *in locum munitum*; habetur, *ad ingrediendum iugiter iussisti*, sed apparet corruptio ex loco simili in Psalmo trigesimo: nam pro, *labo*, ad ingrediendum, est in Psalmo trigesimo, *lebeth*, in domum, siue in locum, vt Septuaginta hic, & ibi verterunt: pro, *tamid ziuita*, iugiter præcepisti, est in Psalmo trigesimo, *mezudoth*, quę sunt eædem literæ, sed aliter dispositæ, & significant munitionem. Itaq; ex Psalmo trigesimo, & ex interpretatione Septuaginta videtur manifeste colligi, lectionem Hebraicam hoc loco esse mutatam.

V. לבוא בית תמיד צוית מצודות

Quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu. IV.

Esto mihi, inquit; tu Domine *in Deum pro-*

II. *protectorem, & in locum munitum: quoniam* tu solus es *firmamentum meum*, id est, domus firma, & stabilis, vtpote lapidea (vt clarius habetur in Hebræo) ad quam confugere possim, Cætera enim omnia, siue respiciam ad fauores hominum, siue ad industriam meam, domus sunt luteæ, & super arenam ædificatæ, siue baculus arundineus.
III. Quid enim sunt mortalia omnia, nisi res caducæ, & fragiles, in quibus non nisi stulti confidunt. Beati qui hæc intelligunt, beatiores qui experiuntur.

V. *Deus meus eripe me de manu peccatoris, & de manu contra legem agentis, & iniqui.*

Descendit magis ad particularia, ac petit liberari *de manu*, id est, de potestate *peccatoris*, *contra legem agentis*, *& iniqui*; quibus nominibus intelligit ad literam Absalonem, Achitophelem, & ministros eorum: nam hic Psalmus conuenit omnino cum Psalmo 30. in quo omnium consensu agitur de persecutione Absalonis. S. Augustinus, per peccatorem, intelligit peccatorem in genere, quem dicit diuidi in præuaricatorem legis, quales sunt Iudæi, & Christiani, qui legem à Deo sibi datam non seruant; & iniquum non præuaricatorem, quales sunt Pagani, qui legem scriptam à Deo non acceperunt, & ideo iniqui sunt, quia male agunt, & peccant contra rationem naturalem, sed præuaricatores legis scriptæ non sunt, quia vbi non est lex, nec præuaricatio. Sed verba Hebraica non recipiunt istam explicationem: nam vox Hebræa, pro qua habemus, *iniquum*, significat proprie violentum raptorem; & pro qua h bemus, *contra legem agentis*, significat iniquum simpliciter. Videtur igitur Propheta per peccatorem, intelligere hominem prauum, siue improbum, qualis erat Absalon, per iniquum, eum, qui occulte, & ex insidiis nocet, quales sunt fraudulenti, Achitophel, & alij; per raptorem, eum qui palam, & aperte opprimit, qualis erat tunc populus armatus contra Regem suum. Spiritualiter per peccatorem intelligere possumus Diabolum, per iniquos, hæreticos, per raptores, tyrannos & persecutores. Cupit autem vir iustus liberari non solum à vexatione corporali, sed multo magis à periculo spirituali; ne forte consentiens peccato ob persecutionum immanitatem incidat in periculum mortis æternæ.

Quoniam tu es patientia mea Domine, Domine spes mea à iuuentute mea. VI.

In te confirmatus sum ex vtero, de ventre matris meæ. tu es protector meus. VII.

Sanctus Augustinus per patientiam, intelligit tolerantiam dolorum, & persecutionum, vt sensus sit, Eripe me de manu peccatorum, dando mihi patientiam, ne per impatientiam consentiam peccato. Et quidem verbum græcum, & latinum hanc expositionem patiuntur; sed vox hebraica significat expectationem, & spem, ac per hoc patientia hoc loco, significat patientiam in expectando potius, quam in tolerando dolores: iuxta illud, *Per patientiam expectamus*, Rom. 8. & Iacobi; Ecce Agricola expectat preciosum fructum terræ, patienter ferens, donec accipiat temporaneum, & serotinum: patientes estote, & vos, & confirmate corda vestra, quoniam aduentus Domini appropinquabit. Ait igitur: *Eripe me de manu peccatoris, quoniam tu es patientia mea*, quoniam à te patienter expecto auxilium. Tu es *spes mea à iuuentute mea*, id est, quia semper in te speraui ab eo tempore, quo te noscere cœpi; sed tamen multo ante, quam ego in te sperare inciperem, tu pro tua misericordia protector meus fuisti: nam *ex vtero matris meæ in te confirmatus sum*, id est, in te stabilitus robur accepi, cum ex me infirmissimus essem; *ex vtero matris meæ protector meus es*, id est, vix natus protectione tua frui cœpi, cum adhuc te inuocare non possem. Hæc beneficia Deus omnibus hominibus conferre solet, præsertim in ætate, quia sibi ipse homo nullam opem adferre potest: sed pauci admodum sunt, qui hæc beneficia agnoscũt, & pro ijs debitas Deo gratias agant. Ideo Propheta, qui Spiritus illustratione hæc agno-

agnoſcebat, magno cum animi ſenſu dicit, *In te firmatus ſum ex vtero*, & ab *vtero matris meæ protector meus es*: quaſi dicat, Scio Domine, & confiteor me tibi curæ fuiſſe ab ipſo primo ortu; ideo fiduciam habeo, multo magis te mihi protectorem fore cum te inuocauero.

VIII. *In te cantatio mea ſemper: tanquam prodigium factus ſum multis, & tu adiutor fortis.*

His de cauſis, & ob tanta beneficia, *in te* erit *cantatio mea ſemper*, id eſt, te ſemper laudibus celebrabo in proſperis, & in aduerſis, in hoc ſeculo, & in futuro. Et nunc quidem *tanquam prodigium factus ſum multis*, id eſt, expulſus à Regno à proprio filio; & dum miſere fugio, qui antea glorioſe hoſtes fugabam, factus ſum admirationi omnibus hominibus, præſertim cum à te deſertus videar, quem ſemper colui, & in quo ſperaui; ſed tamen *tu adiutor fortis* & conſtans es: & quamuis ad tempus ſecundum conſilium ſapientiæ tuæ, hoſtes in me præualere permiſeris, tamen tempore ſuo mihi adiutor eris. S. Auguſtinus ſpiritualiter exponens dicit, illum fieri prodigium, ſiue portentum multis, qui contemnit temporalia, & patienter fert iniurias, & per hoc ambulat contraria via, atq; ambulent ceteri homines. Talis fuit Ioannes Baptiſta, talis Chriſtus ipſe, talis S. Petrus, S. Paulus, Apoſtoli cæteri, tales Martyres omnes, & pleriq; ſancti Confeſſores, S. Antonius, S. Hilarion, S. Franciſcus, & alij, qui à ſapientibus Mundi ſtulti habiti ſunt: ſed vere dicere poterant, etiamſi prodigium factus ſum multis, tamen tu adiutor meus fortiſſimus es, quo duce viam anguſtam perambulabo, & Regno cælorum vim inferam, & tunc apparebit, ſtultus an ſapiens fuerim.

IX. *Repleatur os meum laude, vt cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam.*

Ergo, inquit, quicquid homines de me ſentiant, & dicant, ego opto, vt *os meum repleatur laude tua*, vt nihil mihi aliud placeat, nihil me delectet, niſi te diligere, & laudare gloriam tuam, & *tota die*, id eſt, omni tempore decantare *magnitudinem tuam*. Porro illi ſoli, & omnes ſimiles ſunt huic ſancto Regi, & Prophetæ, qui vere cogitant, & ſentiunt, ac intima conſideratione penetrant, & perſuadentur, nihil eſſe magnum, nihil admirandum, præter Deum.

Ne proijcias me in tempore ſenectutis: cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me. X.

Cum Dauid perſecutionem Abſalonis pateretur, ſenex erat, ideo memor victoriarum, quas in iuuentute, & in ipſa pueritia obtinuerat, dicit, *Ne proijcias me in tempore ſenectutis*; id eſt, ne deſeras in hoc vltimo tempore, quem adhuc ſemper iuuiſti. *Cum defecerit* iam *virtus mea*, robur, ac vires meæ debilitatę ſint, *ne derelinquas me*, qui auxilio tuo magis egeo, quam alias vnquam eguerim. Poſſunt hæc omnia ſpiritualiter accommodari homini, qui à feruore charitatis, quo aliquando flagrauit, tepeſcere incipit, & tamen cupit in eodem ſtudio perfectionis perſeuerare.

Quia dixerunt inimici mei mihi, & qui cuſtodiebant animam meam, conſilium fecerunt in vnum. XI.

Dicentes, Deus dereliquit eum, perſequimini, & comprehendite eum, quia non eſt, qui eripiat. XII.

Hæc ad literam Dauidi conueniunt, aduerſus quem populus Abſalone duce, & Achitophel conſiliario rebellauit, quoniam vidit iam ſenuiſſe, & debilem effectum, atque à Deo deſtitutum eſſe credidit. *Quia dixerunt inimici mei mihi*, id eſt, de me. *Et qui cuſtodiebant animam meam*, id eſt, qui antea cuſtodes mei erant, vel conſilio, vel armis, illi *conſilium fecerunt in vnum*, id eſt, ſimul vniti inter ſe conſultauerunt de perditione mea, *dicentes*, *Deus dereliquit eum*. Ad hoc refertur illud, *Inimici mei dixerunt mihi*, id eſt, dixerunt de me, *Deus dereliquit eum*: & hoc dixerunt conſultantes ſimul, *Perſequimini*, *& comprehendite eum*, *quia non eſt qui eripiat*. Hoc fuit con-

consilium Achitophelis, quod non habuit effectum, quia Deus non permisit, vide lib. 2. Reg. c. 17. Illud, *qui custodiebant animam meam*, potest etiam significare, qui obseruabant animam meam, vt illam perderent, & hic sensus conuenit homini iusto in tentationibus posito. Dæmones enim, inimici no-
X. stri, qui perpetuo vigilant, & obseruant occasiones nos perdendi, consilium faciunt inter se, tunc maxime, cum nos à Deo gratia destitutos existimant.

XIII. *Deus ne elongeris à me, Deus meus in auxilium meum respice.*

XIV. *Confundantur, & deficiant detrahentes animæ meæ; operiantur confusione & pudore, qui quærunt mala mihi.*

Illi consultant aduersus Dauidem, & ille recurrit ad Deum, qui nullo negocio potest dissipare consilium eorum, vt re ipsa fecit. *Deus*, inquit, *ne elongeris à me*, vt illi iactant, te iam fecisse: imo potius *in auxilium meum respice*, id est, per auxilium tuum mihi pro-
XI. pinqua. Illud, *respice*, in Hebræo est, *festina*; in Græco, *intende*. Fieri potest, vt Septua-
חושה ginta non legerint, *chuscia*, id est, *festina*,
XII. חשב sed, *chasciob*, id est, *considera*, siue *attende*: sed tamen sensus est idem, & vna lectio explicat aliam, quod enim Hebraica lectio habet, *festina*, intelligitur per prouidentiam: Deus enim vbique est, neque proprie festinare debet, vt alicubi esse incipiat. Festinare per prouidentiam, idem est, quod attendere & respicere. *Confundantur, & deficiant detrahentes animæ meæ*, id est, te in auxilium meum festinante, confundantur consiliarij Absalonis, & deficiant in consiliis suis, euanescant, infatuentur, *detrahentes animæ meæ*, id est, calumniantes me. *Operiantur confusione & pudore, qui quærunt mala mihi.* Idem aliis verbis repetit. Pro verbo, *detrahentes mihi*, in Hebræo est, *aduersantes mihi*, sed idem est sensus: nam qui calumniantur, sine dubio calumniando aduersantur. S. Augustinus legit: *Confundantur & deficiant, qui committunt animam meam*, & sensum esse vult, confundantur, qui committunt cum Deo animam meam, id est, qui faciunt, vt cum Deo contendam, quasi illi iniuste mecum agat, dum tribulationibus me affligit: sed non video vnde eam lectionem acceperit.

Ego autem semper sperabo, & adiiciam super omnem laudem tuam. XV.

Os meum annuntiabit iustitiam tuam, tota die salutare tuum. XVI.

Illi confundantur & deficiant: *ego autem semper sperabo*, magis ac magis in te confidam, experimento edoctus, quanta sit virtus auxilij tui: & semper adiiciam laudes ad laudes tuas, pro nouis beneficiis nouos hymnos tibi decantans. *Os meum non cessabit annuntiare iustitiam tuam*, quia punis impios, & *tota die*, id est, assidue prædicabo *salutare tuum*, quo innocentes liberas & saluas. S. Augustinus quærit hoc loco, quomodo possit fieri, vt adiiciatur aliquid super omnes laudes Dei; & respondet, omnes laudes, dici perfectam laudem, cui nihil desit: qualis fuisset, si Deus totum genus humanum post lapsum Adami damnare voluisset: fuisset enim ea perfecta laus iustitiæ, cui perfectæ laudi nihil adiici potest, quod ad iustitiam attinet; sed tamen adiici potest noua laus misericordiæ, quia placuit Deo gratis iustificare impios. Cæterum facilius dici potest, Prophetam adiicere velle laudem ad omnes laudes Dei, non ad omnes simpliciter, sed ad omnes, quas ad illud vsque tempus cecinerat.

Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini, Domine memorabor iustitiæ tuæ solius. XVII.

Hic sunt duæ difficultates, prior, an illa verba; *Quoniam non cognoui literaturam*, debeant coniungi cum superiore versiculo, vt coniunguntur in textu Hebraico, an potius cum sequentibus verbis, vt coniunguntur in Græco & Latino. Sed nos existimamus, distinctionem Hebraicam non esse at-

 ten-

tendendam, quando diſcrepat à Græca: quoniam diſtinctionem addiderunt in textu Hebraico Rabini poſteriores, qui non ſunt vllo modo comparandi cum Septuaginta Senioribus, qui aliter legerunt & diſtinxerunt. Accedit, quod hoc loco ſunt quædam ſimiliter cadentia ita poſita in textu Hebraico, vt videatur omnino Propheta voluiſſe legi hunc verſiculum, vt nos cum Græcis legimus, non vt alij cum Rabinis legunt. Sic e-
ספרות nim ait: *Quoniam non cognoui ſopheroth,*
גבורות *introibo in gheburoth:* ac ſi nos diceremus, quoniam non cognoui literas, adibo potentias. Poſterior quæſtio eſt, de nomine litera-
ספר turæ; nam vox Hebraica *ſaphar*, vnde eſt
ספרות nomen *ſopheroth*, ſignificat ſcribere, narrare, numerare, & alia, ac per hoc nomen *ſopheroth*, poteſt ſignificare ſcripturas, numerationes, libros, literas, ſiue literaturas & ſimilia. Aliqui igitur volunt, vt literatura accipiatur pro numeratione, & hic ſit ſenſus: Quoniam non cognoui numerationem mirabilium tuorum, id eſt, quoniam non poſſum aſſequi numerum, cum ſint innumerabilia, introibo, id eſt, ingrediar ad narrandas potentias, ſiue fortitudinem & vires Domini potentiſſimas & robuſtiſſimas. Sed hanc expoſitionem probare non poſſum: nam & LXX. Interpretes, & S. Hieronymus bene nouerant vim Hebraicæ vocis, & tamen non verterunt numerationem, ſed literaturam: neque deerant illis voces Græcæ, vel Latinæ, quibus numerationem exprimerent, ſi voluiſſent. Alij ſimpliciter dicunt, Dauidem non nouiſſe literaturam, id eſt, doctrinam quæ literis continetur, quoniam paſtor ouium erat, & ex paſtoritio illo munere aſſumptus fuit ad militiam & ad Regnum, vt dicitur in Pſal. 97. de poſt fœtantes accepit eum paſcere Iacob populum ſuum. Sed huic expoſitioni repugnat, quod ipſe de ſe dicit in Pſal. 118. *Super omnes docentes me intellexi*; & liber Pſalmorum indicat, eum excultum fuiſſe omni doctrina diuina & humana: quamuis enim paſtor ouium, & poſtea miles eſſet, non tamen ita totus intentus erat paſcendis ouibus, aut bellis gerendis, quin etiam ſtudiis & contemplationi vacaret. Exiſtimo igitur, Dauidem hoc loco per literaturam intelligere humanam ſapientiam & aſtutiam, quali abundabat Achitophel, qui contra ipſum conſilium dederat; & per verbum, *cognoui*, non accepiſſe ſcientiam ſimpliciter, ſed approbationem & vſum. Quomodo dicimus, non noui te, & quomodo Apoſtolus dicit, ſe nihil ſcire, niſi Chriſtum, & hunc crucifixum. Itaque ſenſus eſt, *non cognoui literaturam*, id eſt, non noui ſapientiam huius mundi, non confido in humanis conſiliis, non approbo aſtutiam & prudentiam ſæculi, ſed *introibo in potentias Domini*, id eſt, adhærebo penitus omnipotentiæ Dei, in illa confidam, in illa quaſi in arce muniti ſſima abſcondar: Et ſic *memorabor iuſtitiæ tuæ ſolius*, id eſt, non recordabor humanorum conſiliorum, aut virium mearum, vel amicorum meorum, ſed recordabor & mente retinebo iuſtitiam tuam, qua ſeruas promiſſa, qua punis impios, qua pios coronas. S. Auguſtinus legit, *non cognoui negotiationes*: veriſimile enim eſt in aliquo Græco codice pro γραμματείας, fuiſſe πραγματείας, & inde fluxiſſe in Latinum aliquem codicem, *negotiationes*. Fatetur tamen idem S. Auguſtinus in aliis codicibus legi, *literaturam*: & exponit tam per negotiationem, quam per literaturam, confidentiam in operibus factis ex propriis viribus, quaſi ad iuſtitiam faciendam ſufficiat litera legis ſine gratia, aut negotiatio liberi arbitrij ſine adiutorio Dei, & ideo ponderat illud: *Memorabor iuſtitiæ tuæ ſolius*, id eſt, non meæ iuſtitiæ, ſed tuæ ſolius, quam dare ſoles per gratiam tuam, cum iuſtificas impium. Quæ ſententia, vt eſt optima ad ædificationem, ita parum videtur facere ad ſenſum literalem.

Deus docuiſti me à iuuentute mea, & vſque nunc pronunciabo mirabilia tua. XVIII

Tu, inquit, *docuiſti me*, vt contempta literatura humana, confiderem in potentia tua, docuiſti autem *à iuuentute mea*; & ſecundum hanc doctrinam eruditus pugnaui cum vrſo & leone, & cum gigante Goliath, iner-

inermis adolescens, & victoriam reportaui. *Et vsque nunc pronunciabo mirabilia tua*, id est, & dum viuam, vsque ad vltimum finem vitæ meæ pronunciabo hæc mirabilia tua, quæ per me fecisti à iuuentute mea.

XIX. *Et vsque in senectam & senium, Deus ne derelinquas me.*

XX. *Donec annunciem brachium tuum generationi omni quæ ventura est.*

Et simul rogo, vt *vsque ad senectam non derelinquas me*, sed mihi semper adsis auxilio tuo, *donec annunciem*, id est, donec perficiam librum Psalmorum, per quem annunciem *brachium tuum*, id est, fortitudinem tuam, omni posteritati; per *senectam & senium*, idem significari videtur: nam in Hebræo est, *vsque ad senectutem & canos*, cani enim indicant senectutem. Quomodo autem Dauid dicat, se annunciaturum potentiam Domini omni posteritati, sæpe diximus, quia videlicet præuidebat, Psalmos à se compositos in toto orbe vsque ad consummationem sæculi decantandos.

XXI. *Potentiam tuam & iustitiam tuam, Deus vsque in altissima, quæ fecisti magnalia: Deus quis similis tibi?*

Explicat quid sit brachium, quod se annunciaturum dixit generationi venturæ, & ait: *Potentiam tuam & iustitiam tuam*, id est, annunciabo brachium tuum, quod est potentia tua coniuncta cum iustitia tua, Omnipotens Deus est, sed simul iustissimus est: potest quicquid vult, sed nihil iniuste vult. Hæc autem potentia cum iustitia extenditur *vsque in altissima magnalia, quæ Deus fecit*; non enim Deus potentia sua creauit solum terram, & maria, & habitantes in eis, sed etiam creauit cœlum & cœlos cœlorum, & habitantes in eis millia millium Angelorum. Itaque vsque ad hæc altissima magnalia extenditur brachium potentiæ Dei. Neque solum iustitia Dei punit homines peccatores, qui sunt puluis & cinis. Sed puniuit etiam altissimos Angelos, quos de cœlo ob superbiam præcipitauit in abyssum: deinde brachium diuinæ iustitiæ vsque ad altissima magnalia peruenit, vt exclamare liceat: *Domine quis similis tibi?* neque hoc repugnat Scripturæ, quæ dicit: *Fecit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam*, Genes. 1. Et, *scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum, sicuti est*, 1. Ioan. 3. Nam cum dicitur: *Quis similis tibi?* accipitur similitudo pro æqualitate, ac si dictum esset: Quis est similis tibi in potentia, id est, æque potens, ac tu? Quis est similis tibi in essentia, id est, qui à nullo pendeat, & à quo omnia pendeant, qualis es tu?

Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas: & conuersus viuificasti me, & de abyssis terræ iterum reduxisti me XXII.

Multiplicasti magnificentiam tuam, & conuersus consolatus es me. XXIII.

Consolatur Dauid præsentem calamitatem suam ex eo, quod alias calamitates, Deo iuuante fœliciter euaserit. *Quantas*, inquit, *ostendisti mihi tribulationes multas & malas*, id est, magnas varietate & amaritudine, quas pertuli in persecutione Saulis. *Et conuersus viuificasti me*, cum pene ad portas mortis peruenissem. *Et de abyssis terræ iterum reduxisti me*, id est, & de extremis malis, cum pene ad inferos descendissem, liberasti me. *Multiplicasti* enim *magnificentiam tuam* secundum multitudinem dolorum meorum, & *conuersus* ad misericordiam, cum me paterne castigasses, magnifice *consolatus es me*, cum ex misero exule Regem beatissimum feceris. Spiritualiter significat hic locus, hominem peccatorem cum Christo resurrexisse à morte peccati, & mirifice consolatum spe vitæ æternæ.

Nam & ego confitebor tibi in vasis Psalmi veritatem tuam Deus, psallam tibi in cithara sanctus Israël. XXIV.

Exultabunt labia mea, cum cantauero tibi: & anima mea, quam redemisti. XXV.

Sed

XXVI. *Sed & lingua mea tota die meditabitur iustitiam tuam: cum confusi & reueriti fuerint, qui quærunt mala mihi.*

In fine Psalmi prædicit ipse sibi Propheta Dauid liberationem de manu Absalonis, & pollicetur gratiarum actionem corde & ore, & instrumentis musicis, psalterio & cithara. *Nam & ego,* adepta scilicet victoria, *confitebor tibi veritatem tuam*, id est, laudabo iustitiam tuam, siue fœlicitatem tuam, *in vasis Psalmi*, id est, in instrumento Psalmi concinendi, quod psalterium vocatur. Addam etiam psallere tibi ô sanctus Israël, in instrumento citharæ. Illud, *sanctus Israël*, est cognomen Dei, qui vocatur Sanctus Israëlis, quoniam sanctificari debeat à populo Israël, sanctificatione cultus & honoris, & ipse sanctificabat populum Israël sanctificatione gratiæ. Neque solum per psalterium & citharam tibi gratias agam, teq; laudabo: sed etiam *exultabunt labia mea,* id est, os meum iubilabit, *cum cantabo tibi*; *&* ipsa *anima mea*, & vita mea, *quam redemisti* ab interitu, exultabit tibi, id est, exultans laudabit te. Denique non semel, aut iterum *lingua mea* laudabit *iustitiam tuam*; sed *tota die*, omni tempore *meditabitur*, id est, exercebit se in cantanda iustitia tua, quando confusi erubuerint omnes inimici mei, qui quærunt nocere mihi. Hæc omnia multo verius conueniunt homini iusto, qui toto corde & pleno ore, & per totam æternitatem laudabit Deum, cum in die Iudicij fuerint omnes persecutores eius, & ipse redemptus fuerit, & liberatus ab omni malo corporis & animæ.

PSALMVS LXXI.

Titulus & Argumentum.

In Salomonem.

HIc Psalmus videtur esse omnium postremus, quamuis non sit collocatus in postremo loco. Scriptus est enim eo tempore, quo Dauid vicinus morti tradidit Regnum Salomoni filio suo. Vnde etiam ad finem huius Psalmi leguntur hæc verba : Defecerunt laudes Dauid, filij Iesse. *Cur autem non sit positus hic Psalmus in fine libri, fortasse causa fuit, quia visum est ei, qui Psalmorum ordinem disposuit, vt librum concluderent Psalmi, qui solius Dei laudes continent, & incipiunt & desinunt in vocem* Alleluia, *quales hymni continuabuntur post hanc vitam in seculum seculi. Titulus est,* In Salomonem, *quia occasio scribendi, vel canendi hunc Psalmum fuit, vt bene precaretur Salomoni filio suo, quem in Regni solium extulerat. Et vere primi versiculi satis apposite Salomoni conueniunt. Sed mox à Spiritu sancto eleuata mens & lingua Prophetæ transtulit sermonem ad Christum, qui per Salomonem significabatur. Fuit enim Salomon apertissima Christi figura; & tria nomina Salomonis,* Salomon, *id est, pacificus*, Ecclesiastes, *id est, concionator, &* Idida, *id est, dilectus Domino, magis proprie Christo conueniunt, quam Salomoni. Ipse enim est pax nostra, qui reconciliauit mundum Deo; ipse est Verbum incarnatum ad euangelizandum pauperibus missum; denique ipse est, de quo Pater non semel dixit:* Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. *Vide S. Augustinum in lib. 17. de ciuitate Dei cap. 8. Describit autem Dauid in hoc Psalmo elegantissimis similitudinibus aduentum Christi, & propagationem Regni eius, necnon rectitudinem gubernationis eius.*

EXPLICATIO PSALMI LXXI.

DEus iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio Regis. I.

Iudicare populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio. II.

Hæc est bona precatio, qua precatur Dauid Salomoni filio suo gratiam Dei ad iuste iudicandum. Vir enim sanctus non precatur filio suo abundantiam auri & argenti, neque propagationem imperij, vt filij huius seculi facere solent, sed precatur ei gra-

gratiam bene fungendi officio suo. Sciebat enim Regem esse propter populum, non populum propter Regem: & ideo illum esse bonum Regem, qui bene regit populum iuste iudicando. Quod ipsum & Salomon filius à Dauide patre edoctus postulauit à Deo, 3.Reg.cap.3. Ait igitur: *Deus iudicium tuum Regi da,* id est, da Salomoni Regi recens instituto, *iudicium tuum,* id est, iudicium tale, quale est tuum, rectum, sapiens, iustum, siue gratiam iudicandi, vt tibi placet, vel secundum leges tuas. Et idem repetens addit: *& iustitiam tuam filio Regis,* id est, da Salomoni, qui est Rex, & filius Regis, *iustitiam tuam,* id est, iustitiam talem, qualis est tua, vt iuste iudicet ad imitationem tuam, qui semper iustissime iudicas. Da, inquam, Salomoni iudicium tuum, & iustitiam tuam. *Iudicare populum tuum in iustitia,* id est, iusto iudicio, *& pauperes tuos,* id est, eundem populum tuum, *in iudicio.* Est enim hic etiam repetitio eiusdem sententiæ. Vocat autem populum Dei, pauperes Dei, quia omnes homines quantumuis diuites esse videantur, tamen pauperes Dei sunt. Egent enim auxilio eius in omnibus rebus, & quicquid habent, à Deo habent non tam donatum, quam commodatum, vnde & repetere & auferre sine vlla iniuria Deus potest: & quamuis populi gentium hæc non intelligant, tamen populus Dei intelligere & profiteri debet. Hic mihi videtur sensus literalis: tamen non repugno, quin possit etiam hic locus intelligi de auctoritate Regia & iudiciaria, vt sensus sit, Da Deus Regi à me electo, & filio meo iudiciariam potestatem, vt iuste iudicet populum tuum. Vel si de Christo hos etiam primos versiculos exponere placeat, sensus sit, Da Deus Pater Regi Christo filio tuo potestatem iudicandi; iuxta illud Ioan.5. *Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit Filio.* Porro inter iudicium & iustitiam est quidem differentia, quod iustitia est virtus, iudicium autem actus est iustitiæ, tamen hoc loco accipiuntur pro eodem, videlicet pro iudicandi potestate, vel pro gratia bene iudicandi, vel pro ipso actuali iudicio. Siquidem, vt obseruat hoc loco S. Augustinus, & confirmat ex aliis locis, in singulis fere versiculis repetitur bis eadem sententia: neque solum hoc loco, sed etiam alibi passim accipiuntur pro eodem iudicium & iustitia, vt 2.Reg.8. *Faciebat Dauid iudicium & iustitiam omni populo suo:* & Psal.118. *Feci iudicium & iustitiam, non calumnientur mihi superbi.*

Suscipiant montes pacem populo, & III.
colles iustitiam.

Iudicabit pauperes populi, & saluos fa- IV.
ciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem.

Hi quoque versiculi pertinent ad bonam imprecationem Regi Salomoni; quasi dicat Dauid: Precor Deum, vt regnante filio meo Salomone descendant pax & iustitia in omnem terram huius Regni, & ad omnes populos, qui habitant in ea: & quia terra illa maxima ex parte in montibus & collibus sita erat, ideo dicit: *Suscipiant montes pacem populo,* id est, descendat pax ad omnes montes huius terræ promissionis, & suscipiatur ab eis pro populo in eis habitante: *& colles* huius terræ suscipiant *iustitiam,* quæ est causa pacis: nam ex iustitia oritur pax, Isaiæ c.32. *Erit opus iustitiæ pax.* Vel per montes intelligi possunt homines Regni maiores & nobiliores, per colles vero viliores & humiliores: nam cum maiores inter se pacem habent, & communi consilio Rempublicam gerunt, facile continent humiliores intra cancellos iustitiæ. Itaque si montes suscipiant pacem, colles quoque suscipient iustitiam. *Iudicabit pauperes populi,* id est, si pax & iustitia vigeant in Regno, ita vt pauci admodum inueniantur oppressores aliorum, facile Rex ipse iudicabit pauperes populi à calumniis & oppressionibus paucorum potentiorum, qui in tanta multitudine deesse non possunt. *Iudicabit,* Rex videlicet, *pauperes populi, &* iudicio suo *saluabit filios pauperum*

rum de manu calumniatorum, & ipsos *calumniatores humiliabit*, deprimet & confundet.

V. *Et permanebit cum Sole, & ante Lunam in generatione & generationem.*

Iam incipit Propheta transitum facere à Salomone ad Christum: dicit enim Salomonem Regem permansurum in Regno, quamdiu Sol & Luna permanebunt in cœlo, id est, quamdiu tempus durabit. Et quoniam de persona Salomonis hæc dici non possunt, cogit nos Spiritus sanctus, vt hæc intelligamus de Salomone, non per se, sed per Christum, vt sensus sit, Continuabitur Regnum Salomonis per Christum, qui ex progenie eius nascetur, vsque ad mundi consummationem. *Et permanebit* Rex Salomon in filio suo, qui verissimus erit pacificus, & amabilis Domino: *cum Sole*, id est, quamdiu Sol erit, *& ante Lunam*, id est, & coram Luna, *in generatione & generationem*, id est, vsque ad finem sæculi. Hic multa notanda sunt; primo illud: *Et permanebit*, in Hebræo habetur, *timebunt te*, sed Septuaginta
ויארוך videntur legisse *viaroch*, *& prolongabit*, vitam videlicet, quod est idem cum *permane-*
ויראוך *bit*, pro *viraucha*, *& timebunt te*. Solum enim vna litera mutat locum, & fit lectio, quam habemus; sensus tamen est idem: nam *timebunt te*, significat, timendum Salomonem, vt Regem à populis, ac per hoc permansurum in Regno. Secundo illud, *cum Sole*, non solum significat, permansurum Regem, quamdiu Sol erit; sed permansurum in terris Regnum eius, dum Sol peragit dies, id est, vsque ad mundi consummationem: nam post mundi consummationem, non erit Regnum Christi cum Sole, sed supra Solem, neque Sole vllo modo indigebit. Ter-
לפני tio illud, *ante Lunam*, in Hebræo est, *liphne*, coram Luna, siue ante faciem Lunæ, quod recte cohæret cum illo, *cum Sole*: quasi dicat, permanebit in conspectu Solis & Lunæ, quamdiu Sol & Luna dies noctesq; distinguent: tamen in Græco est, προσελήνης, id est, antequam esset Luna, & hinc colligunt S. Augustinus, Euthymius, & alij hic significari æternitatem Christi, qui fuit ante Lunam. Cæterum non desunt, qui illud πρὸ, velint significare *ante*, id est, coram, vt concordet Græca lectio cum Hebraica, præsertim cum non cohæreat verbum *permanebit*, cum illo *antequam Luna esset*, sed bene cohæreat cum illo, *coram Luna*. Rectissime enim dicimus, *permanebit coram Luna*, sed non nisi absurde diceremus, *permanebit antequam esset Luna*. S. Hieronymus vertit, *vltra Lunam*, sed fateor me ignorare, quid sequutus sit: nam neque vox Hebraica, neque Græca hoc significat. Quarto illud, *in generatione & generationem*, potest accipi pro æternitate, vt alias notauimus, sed hoc loco accipiendum est proprie pro spatio temporis, quo durat sub Sole vicissitudo generationum. Neque hinc sequitur, Christum aut eius Regnum non permansurum, nisi vsque ad finem generationum, & Mundi consummationem: Solum enim hic significatur, Christum & eius Regnum duraturum vsque ad finem sæculi, sed non significatur, ibi finem esse habiturum, quomodo intelligimus illud Matth. 28. *Ecce ego vobiscum sum vsque ad mundi consummationem.* Hic enim significatur, Christum futurum nobiscum vsque ad mundi consummationem per gratiam & auxilium; sed in æternum futurum per gloriam & fœlicitatem. Sic etiam Christus & eius Regnum permanebit in terris *coram Sole, Luna*, per temporum vicissitudines, donec Sol & Luna mouebuntur super terram, & generationes prætenbunt, & generationes aduenient. Sed his finitis Christus & Regnum permanebit supra Solem & supra Lunam, sine vlla varietate in æternum: nam *Regni eius nullus erit finis*, Daniel. 2. & Luc. 1.

VI. *Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram.*

Quia dixerat, Regem Salomonem permansurum vsque ad finem mundi, & hoc intelligendum erat, non in persona propria, sed in illo suo Christo: ideo nunc Propheta de-

describit aduentum Christi, & propagationem, ac proprietates Regni eius. Aduentum Christi ad Iudæos primum, deinde ad Gentes describit similitudine pluuiæ, velleris, & terræ, iuxta signum liberationis populi datum olim Gedeoni, Iud.6. nam petente Gedeone signum à Deo, factum est, vt vellus in area positum impleretur rore cœli, area tota sicca permanente, deinde sequenti nocte area tota compluta est, solo vellere in medio areæ remanente arido: sic igitur descendit primo Christus ad Iudæos per vellus significatos, tota reliqua terra permanente arida, dicente ipso: *Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël,* Matth. 15. Deinde venit ad Gentes per Apostolorum prædicationem, & sic compluta est terra pluuia doctrinæ salutaris, & gratia Baptismi, dicente eodem Domino: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti,* Matth.28. & solum vellus remansit aridum, ariditate incredulitatis, vt etiam hodie cernimus. Ita S. Augustinus. Addit S. Bernardus serm. 2. super, *Missus est*, Christum descendisse *sicut pluuiam in vellus*, per incarnationem, *& sicut stillicidia stillantia super terram*, per prædicationem, quia sicut ros cadit de cœlo in vellus cum maximo silentio, ita Christus descendit in Virginem, vt lanam purissimam, maximo cum silentio, & cœlesti solum virtute: & sicut stillicidia stillantia super terram magno sonitu guttas demittunt in terram, sic idem Christus venit per prædicationem suam & Apostolorum, cum magno strepitu verborum & miraculorum.

VII. *Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna.*

Hic erit primus fructus aduentus Christi, vera iustificatio, & verissima pax cum Deo, & cum omnibus hominibus. *Orietur in diebus eius iustitia*, id est, cum venerit Saluator, abolebitur peccatum, & in locum eius *adducetur iustitia sempiterna*, vt prædixit Daniel cap.9. Quamuis enim non defuerint ab initio mundi multi vere iusti, vt Abel, Henoch, Noë, Abraham, & alij, tamen omnes iustificati sunt ex meritis Christi præuisis. Vere enim dixit Angelus Iosepho, Matth.1. *Vocabis nomen eius Iesum: ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum:* & hoc est gaudium, quod Angelus euangelizauit pastoribus, Luc.2. *Quia natus est vobis hodie Saluator. Orietur* ergo *iustitia* in cordibus hominum per fidem Iesu Christi: *&* inde sequetur *abundantia pacis*, quia vera iustitia in charitate consistit, charitatis autem proles est pax, & pax quam mundus dare non potest, sed vera, stabilis, & in tanta copia, vt cœlum & terram repleat. In cuius rei signum nascente Christo quieuerunt bella in toto orbe terrarum sub Augusto Cęsare. Durabit autem hæc iustitia & pax in terris, *donec auferatur Luna*, id est, durabit iustitia Fidei, & pax conscientiæ, non sine externis persecutionibus, donec tollatur è medio omnis corruptio & mortalitas, quæ per Lunam significatur: siue, donec tollatur Lunæ varietas & transmutatio: nam post mundi consummationem Luna semper erit plena, & iustitia Fidei mutabitur in iustitiam gloriæ, & pax non solum erit in corde, sed & in corpore interior & exterior, sine vllo hoste. In Hebræo, pro *orietur iustitia*, habetur, *orietur iustus*, sed facile est Septuaginta legisse, *tsedech, iustitia*, non vt nunc legitur, *tsadich, iustus:* sensus tamen est idem: nam cum oritur iustitia, oritur iustus: neque iustus oriri potest, nisi in eo oriatur iustitia: pro, *donec auferatur Luna*, in Hebræo est, *donec non sit Luna*, ex quo tollitur ambiguitas vocis Græcæ: nam, vt S. Augustinus notauit, vox Græca significare potest Lunam tollendam, vt non sit: & Lunam extollendam, vt altior sit. Sed vera sententia est, tollendam, vt non sit. Id enim cohæret cum lectione Hebraica & Latina. Intelligimus autem, Lunam tollendam, vt non sit, qualis nunc est, modo clara, modo obscura, modo magna, modo parua: sed & illa lectio, *donec extollatur Luna*, optimum sensum habet, videlicet, donec Ecclesia per Lunam significata, extollatur per resurrectionem & glorificationem.

צדק
צדיק

VIII. *Et dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum.*

Deſcribitur nunc propagatio Regni Chriſti, quod eſt ipſa Eccleſia toto orbe diffuſa. Videtur autem hic deſcribi terra habitabilis ſecundum longitudinem à mari Indico ſiue Orientali, vſque ad mare Gaditanum ſiue Occidentale: & per latitudinem à flumine Tanai Septentrionali, vſque ad fines Æthiopiæ, quæ eſt vltima prouincia ad Meridiem. Alij exiſtimant, per flumen intelligi Euphratem, qui erat vltimus terminus Regni Salomonis. Sed hoc non eſt probabile, quoniam Regnum Chriſti non incipit ab Euphrate, neque terminatur ad Euphratem, ſed vltra & citra Euphratem extenditur. Melius S. Auguſtinus & Theodoretus per flumen intelligunt Iordanem, in quo dictum eſt Chriſto: *Hic eſt filius meus dilectus*, Matt. 3. Luc. 3; & in quo Baptiſma dedicatum eſt, & circa quem prædicatio Domini, ac per hoc propagatio Regni initium habuit. Itaque ſecundum Auguſtinum illa verba: *A flumine vſque ad terminos orbis terrarum*, explicant quod antea dictum erat: *à mari vſque ad mare*; quaſi dicat: Dominabitur per totam terram à mari vſque ad mare; quia terra vndique cingitur mari Oceano, id autem fiet, quia à Iordane flumine incipiet prædicatio, & diffundetur per omnes terras vſque ad mare Oceanum, quod vndique terminat orbem terræ.

IX. *Coram illo procident Æthiopes, & inimici eius terram lingent.*

Nominantur Æthiopes in particulari, vel quia paulo ante dictum erat; *à flumine vſque ad terminos orbis terrarum*, & ſecundum latitudinem ipſi Æthiopes ſunt in finibus orbis terræ, vt ſupra diximus, vel quia primus fuit Eunuchus Candacis Reginæ Æthiopum, qui ad fidem Chriſti conuerſus eſt, ex iis, qui extra terram promiſſionis habitabant; vel quia Æthiopes, vt nigerrimi corpore, ita feri moribus, longiſſime videbantur abeſſe à cultu veri Dei. Quod autem ſubditur: *Et inimici eius terram lingent*, explicatio eſt verborum ſuperiorum: nam procidere eſt proſterni vſque ad terram, quod faciunt qui terram lambere volunt. Itaque ſignificatur humillima ſubiectio & adoratio, quæ proprie debetur Deo, & quam deferent Chriſto inimici eius, id eſt, infideles & peccatores conuerſi ad fidem & pœnitentiam. Et qui noluerint ſponte procidere Chriſto, eumq́; pie & fideliter adorare, cogentur in nouiſſimo die inuiti procidere & ſubiici ſub ſcabellum pedum eius.

Reges Tharſis & Inſulæ munera offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent. X.

Quia dixerat, Chriſtum dominaturum à mari vſque ad mare, id eſt, per vniuerſam terram, quæ mari cingitur: ne putaremus, ab eius dominio excludendas Inſulas, quæ ſunt in medio mari, adiungit: *Reges Tharſis & Inſulæ munera offerent*. Quid ſignificet *Tharſis*, diximus in explicatione Pſalmi 47. Probabiliſſima ſententia eſt, ea voce ſignificari Inſulas maris Orientalis, quæ plurimæ & maximæ ſunt, & vnde tertio quoque anno adferebatur Salomoni maxima copia auri & aromatum, vt legimus 3. Reg. 10. Senſus igitur eſt: *Reges Tharſis*, id eſt, Inſularum Orientalium, & ipſæ etiam *Inſulæ*, id eſt, populi earum, *munera* pretioſa Regi Chriſto *offerent*. Adiungit deinde his Regibus & Inſulis, *Reges Arabum & Saba*, quia hæc ſunt loca, vnde eruitur copia rerum pretioſarum, auri, argenti, lapidum pretioſarum, & omnis generis aromatum. Nam vt legimus loco citato 3. Reg. 10. *Regina Saba attulit Salomoni infinitam copiam auri, argenti, lapidum pretioſorum & aromatum.* In Hebræo eſt: *Reges Scheba & Saba*, quæ ſolum differunt, quod prior habeat *s* durius, nimirum *Schin*, poſterior *s* mollius, *ſamech*. Quamuis autem aliqui velint, priorem Sabam hoc loco nominatam, ſignificare Æthiopiam; poſteriorem, Arabiam; tamen LXX. Interpretes & S. Hie-

שבא סבא

S. Hieronymus, per priorem intellexerunt Arabiam, per posteriorem ipsam Sabam, quo nomine vtuntur etiam Græci & Latini, שבא & nisi ego valde decipior, *Saba*, per *ſchin*, eſt Arabia fœlix. Nam etiam paulo poſt, cum dicitur: *Dabitur ei de auro Arabiæ*, in Hebræo eſt, *Scheba*: שבא & Iſaiæ 60. cum dicitur: *Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes*, in Hebræo eſt, *Scheba*. *Saba* autem per סבא *ſamech*, latius patet, & ſignificat Arabiam, Madiam, & Epha, vt S. Hieronymus indicat in commentario ad cap. 60. Iſaiæ. Itaque *Reges Arabum & Saba*, ſignificat Reges Arabiæ, & totius regionis, quæ dicitur Saba. X. Atque huius totius regionis Reginam fuiſſe exiſtimamus Reginam Saba, quæ venit ad Salomonem lib. 3. Reg. cap. 10. Nam dicitur: שבא Regina Saba per *ſchin*, id eſt, *Scheba*, & hoc nomine LXX. Interpretes, & S. Hieronymus in verſione huius Pſalmi intelligunt Arabiam, & rurſus idem Hieronymus in commentario Iſaiæ cap. 43. & cap. 60. dicit Reginam Saba fuiſſe Reginam Saba, quæ ſcribitur per *ſamech*, Iſaiæ 60. proinde fuit Regina Arabiæ fœlicis, & præterea Madian & Epha, & totius regionis Sabæorum. Neque his repugnat, quod Regina Saba dicitur Matt. c. 12 *Regina Auſtri, & veniſſe à finibus terræ*: nam Arabia fœlix ad Auſtrum porrigitur, & pertinet ad mare Æthiopicum, & ad zonam torridam: proinde rectiſſime dicitur, *Regina Auſtri veniſſe à finibus terræ*. Quod autem quidam dicit, Reginam Saba imperaſſe Ægypto & Æthiopiæ, cuius regia eſt Meroës; neſcio vnde probari poſſit: nam tempore Salomonis regnabat Pharao in Ægypto, cuius filiam Salomon duxit vxorem: non igitur Regina Saba, quæ venit ad Salomonem, regnabat in Ægypto. Sed his omiſſis, illud vtilius conſiderandum eſt; munera, quæ Chriſto Regi offerenda ſunt, quæq; illi maxime placent, eſſe aurum charitatis, thus orationis, & myrrham שבא סבא patientiæ; ſiue, eſſe fidem cum inuocatione, ſpem cum deſiderio rerum ſupernarum, charitatem cum fructibus bonorum operum: ex qua charitate fit, vt qui ea flagrant, non difficulter omnes terrenas opes, necnō duros corporis labores, & ipſam vitam Chriſto offerāt.

XI. *Et adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes ſeruient ei.*

Hæc omnia in Chriſto impleta ſunt in aliquo ſenſu, & in alio ſine dubio implebuntur. Nam ſi intelligantur de adoratione & ſeruitute fidelium, impleta ſunt per figuram intellectionis: Scriptura enim tribuit omnibus ea, quæ conueniunt multis; Geneſ. 6. *Omnis caro corruperat viam ſuam*: & tamen ibidem dicitur: *Noë vir iuſtus atque perfectus*. Matth. 2. *Turbatus eſt Herodes, & omnis Ieroſolyma cum illo*: & tamen non deerat Simeon iuſtus, & Anna propheтiſſa, & cæteri iuſti, qui non turbati cum Herode, ſed gaudio magno cum Magis affecti ſunt. Sic igitur dicuntur omnes Reges adoraturi Chriſtum, & omnes gentes ei ſeruituræ, quia plurimi Principes cum populis ſuis ad Chriſti cultum & obſequium conuertendi erant. Sed ſi intelligatur hic locus de adoratione ſiue ſpontanea, ſiue coacta; in die iudicij adimplebitur perfectiſſime: tunc enim Chriſto curuabitur omne genu. Denique ſi intelligatur de poteſtate Chriſti, quam habet in omnes Reges & populos, vt ſiue ipſi ſciant, ſiue neſciant; & ſiue velint, ſiue nolint; ipſe de ipſis aget, quicquid ſibi placet, ac per hoc ſeruient omnes eius voluntati; adimpletur ſemper hæc prophetia: *Data enim illi eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra*, Matth. 28. *Et ipſe eſt Princeps Regum terræ*, Apoc. 1. *Et habet in femure ſuo ſcriptum, Rex regum, & Dominus dominantium*, Apoc. 19.

XII. *Quia liberabit pauperem à potente, & pauperem, cui non erat adiutor.*

Hæc eſt ratio, cur Reges & populi ſeruient Chriſto, quia per ipſum liberabuntur à poteſtate Diaboli, à crudeliſſima tyrannide Principis tenebrarum, & transferentur in pacatiſſimum Regnum eius. Per *pauperem*, intelligitur genus humanum ſpoliatum à Diabolo omnibus bonis ſuis, quibus in ſtatu innocentiæ abundabat: per *potentem*, intelligitur Diabolus, quem ex aſtuto potentem fecit ini-

iniquitas nostra: si enim homo persuasioni eius consentire noluisset, nunquam eum Diabolus debellare potuisset. Sed post peccatum captiuus Diaboli factus est homo, & Diabolus potentiam in eum acquisiuit. Incipit autem homo liberari, cum incipit cognoscere paupertatem suam, ac per hoc humiliari, & non in se, sed in Domino confidere. *Liberabit* ergo *pauperem* hominem *à potente* Diabolo, *& pauperem cui non erat adiutor*, id est, quem neque alius homo, neque Angelus, neque vlla creatura poterat adiuuare. In Hebræo pro, *à potente*, est, *clamantem*, vt sit adiectiuum pauperis. Sed Septuaginta non legerunt, *mesaueahh*, sed cum aliis punctis, *misuahh*, à potente siue diuite clamoso, & hoc eodem modo legit S. Hieronymus, qui vertit, *à potente*.

משוע משוע

XIII. *Parcet pauperi & inopi, & animas pauperum saluas faciet.*

Explicat modum, quo Christus liberabit homines à Diabolo: modus enim erit condonando eis peccata, & restituendo gratiam; cum enim remittuntur peccata, rumpitur catena; quæ captiuos tenebat sub Diaboli potestate. *Parcet* ergo Rex noster *pauperi & inopi*, id est, condonabit delicta agnoscentibus debita sua, & confitentibus paupertatem suam, ob quam soluendo non erant; nec solum ignoscet peccatis, sed etiam donabit gratiam siue iustitiam, *&* per hoc *animas pauperum saluas faciet*.

XIV. *Ex vsuris & iniquitate redimet animas eorum, & honorabile nomen eorum coram illo.*

Homo per originale peccatum debitor factus est mortis æternæ. Atque hoc est debitum capitale; sed dum huius debiti solutio differtur, iniquus exactor Diabolus exigit vsuras, impellens quotidie ad noua peccata, quæ sunt pœnæ primi peccati; & dum horum peccatorum pęna differtur, vsuræ transeunt in sortem principalem. Ita quo diutius peccator viuit, eo magis debitum crescit. Christus ergo benignissimus Dominus, non solum peccatum originis, quod fuit primum capitale debitum, per gratiam suam remittet; sed etiam *ab vsuris*, id est, ab actualibus peccatis, *& ab iniquitate* tam duri exactoris *redimet*. Hoc prædixit etiam Isaias cap. 9. cum ait: *Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti*. S. Augustinus dicit, peccati pœnam reddi cum vsura, quia plus peccator reddit, quam accepit. Homicida occidit carnem proximi, ipse peribit in corpore & in anima; fur accipit pecuniam, & perdet vitam æternam: fornicator sumit modicam & breuem voluptatem, reddet supplicia grauissima & sempiterna. *Et honorabile nomen eorum coram ipso*: hæc est causa tantæ pietatis Domini, quia nomen istorum pauperum fuit honorabile coram Deo. Vbi, *&*, accipitur pro, *quia*; & nomen significat naturam humanam creatam ad imaginem Dei: quamuis enim homo per peccatum vilis & despectus valdè factus sit, tamen natura humana, & nomen hominis non est vile apud Deum, neque despicit Deus imaginem suam. Et vere incarnatio filij Dei manifeste ostendit, quam pretiosa sit natura humana apud Deum: quod certe deberet omnes homines rapere in amorem Dei, à quo tanti se fieri præter omne meritum suum intelligunt. In Hebræo habetur, *Sanguis eorum*, pro eo quod nos habemus, *Nomen eorum*. Sed idem est sensus; nam Deus magni fecit sanguinem nostrum, id est, vitam nostram, quam ideo de interitu redemit, quia pretiosum fuit coram eo nomen nostrum, natura nostra, genus nostrum.

XV. *Et viuet, & dabitur ei de auro Arabiæ, & adorabunt de ipso semper: tota die benedicent ei.*

Quoniam dicens, *Redimet animas eorum*, insinuauerat mortem Christi, quæ fuit redemptio & propitiatio pro peccatis nostris: addere voluit etiam resurrectionem & vitam eius æternam; ideo subiunxit, *& viuet*, id est, & postea quam per mortem redemerit, iterum viuet. *Et dabitur ei de auro Arabiæ*, id est,

est, pretiosis muneribus coletur: quod autem S. Augustinus legit: *Dabitur ei de auro Abrahæ*, videtur manifesta corruptio. *Et adorabunt de ipso semper*, id est, & redempti ab ipso adorabunt Deum verum ex ipsius ritu, doctrina & institutione vsque ad mundi consummationem. Et *tota die*, id est, iugiter & assidue *benedicent ei*, hoc est, laudabunt & glorificabunt eum. In Hebræo habetur in numero singulari, *ithpallel, orabit*. Sed Septuaginta & S. Hieronymus verterunt in numero multitudinis, *orabunt*, & omnes tractatores exponunt verbum in numero multitudinis. Quare videndum est, an fortasse in verbo Hebraico vna litera in fine, videlicet *vau*, desideretur. Quod autem in Hebraico & Græco sit verbum, *orabunt*, in Latino, *adorabunt*, non variat sensum: nam qui orat, adorat, & qui adorant, vt plurimum id faciunt, vt orent: ergo adorabunt, exponendum est, adorantes orabunt, vel, orantes adorabunt. Illud, *de ipso*, varie exponitur: aliqui enim volunt, *de ipso*, significare, *pro ipso*, id est, pro fœlici progressu ipsius, vel Regni eius. Alij, *de ipso*, hoc est, pro salute, quæ est ab ipso. Alij, *de ipso*, id est, per ipsum orabunt Patrem: sed si præpositio, *de*, proprie accipienda sit, vt eam accipiendam esse arbitramur, iam diximus, quis nobis sensus esse videatur.

יתפלל

XVI. *Et erit firmamentum in terra in summis montium, superextolletur super Libanum fructus eius: & florebunt de ciuitate sicut fœnum terræ.*

Hic iam describitur fructus Apostolicæ prædicationis post Christi resurrectionem & ascensionem in cœlum. Sed primum declaranda est vox *firmamentum*, pro qua in Hebræo est, *pissath bar*, Rabini, & qui eos sequuntur, volunt, *pissath bar*, significare *pugillum frumenti*, siue quantum vola manus potest capere frumenti, vel etiam *placentulam panis*: sed non possunt ex Scripturis hanc suam expositionem probare. S. Hieronymus vertit ex Hebræo contrariam sententiam, videlicet, *memorabile triticum*, id est, abundantiam optimi frumenti, & potest confirmari hæc expositio ex cap. 37. Genesis, vbi dicitur, Iacob fecisse Iosepho filio suo vnice dilecto vestem egregiam variorum colorum: & habetur vox Hebræa, ex hac eadem radice, vnde hic habemus, *pissath*, quomodo ergo in eo loco non significatur vestis angusta, aut breuis; sed talaris & pulcherrima: ita hoc loco significatur frumentum non modicum, quod pugillo aut vola contineatur, sed *abundans & memorabile*, vt S. Hieronymus recte vertit. Atque huc respexerunt Septuaginta, qui transtulerunt, *firmamentum*, id est, firmamentum panis, vt dicitur in Psalmo 104. *Omne firmamentum panis contriuit*. Est enim abundantia frumenti firmamentum familiæ, vt non cogatur mendicare, iuxta illud Genes. 27. *Frumento, vino & oleo stabiliui eum*. Per abundantiam autem frumenti, hoc loco non intelligitur abundantia frumenti corporalis, sed abundantia Verbi Dei, vt colligitur ex illis verbis: *Et florebunt de ciuitate sicut fœnum terræ*: vbi explicatur metaphora superiorum verborum. Hic igitur est sensus huius loci, alioqui valde obscuri, *Erit in terra firmamentum*, id est, abundantia frumenti spiritualis, quod est Verbum Dei. *In summis montium*, id est, etiam in locis ex se sterilibus; valles enim, non montes abundare solent frumento. *Superextolletur fructus eius*, id est, crescet & multiplicabitur fructus huius frumenti in terra sati, *super Libanum*, id est, fructus huius frumenti excrescet supra altitudinem cedrorum Libani, vel supra fructum Libani, qui producit arbores plurimas & altissimas. *Et florebunt de ciuitate sicut fœnum terræ*, id est, & hic fructus frumenti non consistet in spicis corporalibus, sed in multiplicatione credentium: nam ex ciuitate Dei, quæ est Ierusalem, de qua dictum est ab Isaia cap. 2. *De Sion exibit lex, & Verbum Domini de Ierusalem*, florebunt & germinabunt credentes in tanta copia, vt fœnum in terra germinare solet. Et quod ita factum sit, docet S. Lucas Act. 6. vbi dicit: *Et verbum Dei*

פסח בר

פס
פסח

Dei crescebat, & multiplicabatur numerus credentium valde. Scio quid Paulus Burgensis ex paraphrasi Chaldaica adferat ad probandum ex hoc loco sacrificium Missæ: sed scio etiam quam multis fabulis Iudaicis paraphrasis illa scateat. Ideo piget ex lacunis expositionum Iudaicarum haurire, quæ nobis ex purissimis fontibus sacrarum Scripturarum abundant.

XVII. *Sit nomen eius benedictum in sæcula, ante Solem permanet nomen eius.*

Concludit Psalmum Propheta orando & laudando futurum Messiam. *Sit*, inquit, *nomen eius benedictum in sæcula*, id est, ab omnibus, vbique, & semper benedicatur nomen Christi: quod nomen *ante Solem permanet*, id est, coram Sole, siue quamdiu Sol erit, permanebit. Conabuntur quidem persecutores illud extinguere, sed non præualebunt. In Hebræo non habetur illud, *benedictum*, sed simpliciter legitur: *Erit nomen eius in sæculo*, & idem aliis verbis repetitur, *quamdiu Sol erit, nomen eius permanebit.* Testatur quoque Theodoretus, à nullo Interprete, id est, neque ab Aquila, neque à Symmacho, neque à Theodotione illud, *benedictum*, in textu esse positum, neque haberi in Exaplis apud LXX. Interpretes: tamen habetur in Græcis & Latinis antiquis libris, & legitur in Commentariis Hieronymi, Augustini & Euthymij. Illud, *permanet*, seu, *permanebit*, in Hebræo est, *innon*, quod verbum, *filiabitur*, dici posset, id est, propagabitur: quod satis proprie conuenit nomini Christi; quod per Prædicatores propagatur, & propagabitur vsque ad mundi consummationem. ינון

XVIII. *Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum.*

Hoc desumptum est ex Genesi c. 22. *In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ.* Et explicatur ab Apostolo ad Gal. 3. *Non dictum est*, inquit, *in seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in vno, & semini tuo, quod est Christus.* Omnes ergo gentes benedicentur à Deo in Christo, id est, nemo benedicetur, nisi in Christo, & in ipso benedicentur, quotquot ex ipso renati fuerint, & in ipso perseuerauerint. Ipsis enim dicetur in Iudicio: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis Regnum à constitutione mundi*, Matth. 25. Proinde benedictio ista, est iustificatio & adoptio filiorum per Christum. Sicut autem *in ipso benedicentur omnes tribus terræ*, sic etiam vicissim *omnes gentes magnificabunt*, id est, laudabunt & glorificabunt *eum*.

XIX. *Benedictus Dominus Deus Israël, qui facit mirabilia solus.*

Hæc est laus, qua magnificabunt eum omnes gentes: noscent enim & prædicabunt hæc mirabilia, quæ fecit Deus Christus iustificando impios, & eruendo eos de potestate tenebrarum, & transferendo in Regnum suum, ab ipso solo fieri potuisse.

XX. *Et benedictum nomen maiestatis eius in æternum, & replebitur maiestate eius omnis terra: fiat, fiat.*

Optat in fine Propheta, vt nomen diuinæ Maiestatis in æternum ab omnibus benedicatur, non in cęlo tantum, vbi semper ab Angelis benedicitur, sed etiam in terra, ita vt repleatur omnis terra gloria Domini, & omnes homines agnoscant & laudent Dominum. Addit ex magno affectu, *fiat, fiat*, siue Hebraice, *Amen, amen; vere ita sit, vere ita sit.* Atque hic est finis libri secundi secundum Hebræos.

PSALMVS LXXII.

Titulus & Argumentum.

Psalmus Asaph.

De hoc Titulo diximus aliquid in explicatione Psalmi quadragesimi noni, & in præfatione. Argumentum est exhortatio ad infirmos fideles, vt non scandalizentur, si videant improbos in hoc mundo florere: quæ adhortatio semper vtilis, sæpe etiam necessaria est; tum videlicet cum populus Dei

lus Dei, vel iustus quicunque persecutionem patitur, & iniusti maxima pace & tranquillitate fruuntur.

I. EXPLICATIO PSAL. LXXII.

QVam bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde.

Explicaturus Dauid tentationem, & scandalum pusillorum, quorum personam in hoc Psalmo induerat, primò iacit fundamentum rectæ Fidei, vt intelligamus, neque ipsum, neq; illos, quorum personam induerat, circa fidem diuinæ prouidentiæ naufragasse. Quod idem fecit Propheta Hieremias cap. 12. primùm enim ait, *Iustus quidem tu es Domine, si disputem tecum*; deinde hoc fundamento posito, subiungit, *Veruntamen iusta loquar ad te: quare via impiorum prosperatur? bene est omnibus, qui præuaricantur, &c.* Sic igitur hoc loco Dauid primum affirmat, Deum bonum esse, ac per hoc iustum; sed bonum vt est, videri bonis, qui sano iudicio præditi sunt; quamuis peruersis peruersus videatur. Ait igitur, non interrogando, sed affirmando, *Quàm bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde*, id est, Perquàm bonus est Deus Israeli, Israelitis, inquam, qui recto sunt corde. In Hebræo sic legitur ad verbum, *Certè bonus est Deus Israel his, qui puro sunt corde.* Itaque Deus, qui in se semper est bonus, rectus, & iustus; est etiam talis Israelis iudicio, non tamen omnis Israelis, sed ijs ex Israele, qui purum cor habent, id est, liberum à fumo passionum, vt rectè possint iudicare, siue ijs, *qui recto sunt corde*, vt conforme sit rectitudini Dei; distortis enim, quod rectum est, distortum esse videtur.

II. *Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei.*

Incipit nunc exponere tentationem infirmorum, quorum personam, vt diximus, in hoc Psalmo gerit. Boni, inquit, fideles, qui puro, & recto sunt corde, bonum, & iustum Deum esse non dubitant, quicquid illis accidat: sed ego infirmus, qui cor habeo non vsquequaque purum, & rectum, penè cecidi in dubitationem de iustitia Dei. Hanc enim dubitationem metaphoricè significat motio pedum, & effusio gressuum. Sicut enim qui nutare incipit pedibus, & qui labitur dum ambulat, deficit à firmitate & stabilitate sua; sic ille, qui agitatur dubitationum tentationibus contrarijs veritati, deficere incipit, & quasi nutat à constantia Fidei. *Mei autem*, inquit, *penè moti sunt pedes*, id est, nutare cœpi, non tamen omnino cecidi, *Penè effusi sunt gressus mei*, id est, labi cœpi, dum ambularem, non tamen rui vsque ad terram: deniq; significat, se parum abfuisse à lapsu in dubitationem circa iustitiam, & prouidentiam Dei.

Quia zelaui super iniquos pacem peccatorum videns. III.

Aperit causam suæ tentationis, ac dicit esse, quia viderit iniquos, quos puniri à Deo oporteret, frui altissima pace, alijsque bonis permultis. Illud, *zelaui super iniquos*, significat zelo indignationis exarsi, *super iniquos*, id est, aduersus iniquos, quos vidi prosperitate & pace gaudere, quam non merentur.

Quia non est respectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorum. IV.

Pergit in explicanda felicitate iniquorum; ac dicit, eos frui pace, & prosperitate, quoniam tanta sanitate vtuntur, vt de morte non cogitent, quasi semper essent victuri; & si fortè plaga aliqua, siue morbus illis contingat, ea plaga non habet firmamentum, sed continuo euanescit. Illud, *non est respectus morti eorum*, hunc sensum habere videtur, non respiciunt iniqui in mortem suam, neque alij, qui eos vident, in mortem ipsorum. id est, non videntur vnquam morituri, propter diuturnam, & stabilem sanitatem, qua fruuntur. In textu Græco legitur, *non est abnutio mortis eorum*, vel, vt legit S. Augustinus, *non est declinatio mortis eorum*: quæ verba eundem sensum facere possunt, videlicet, Iniqui non declinant, neque abnuunt mortem, quia de ea non cogitant, confidentes in optima constitutione corporis sui. Ex Hebræo S. Hieronymus vertit,

Non cogitant mortem suam: quæ lectio nihil ferè differt à nostra. Alij ex Hebræo vertunt, *non sunt vincula in morte ipsorum*; & potest sensus esse, Non trahuntur iniqui ad mortem vinculis variorum morborum, vt sæpè accidit iustis. Hæc nobis videtur explicatio loci obscurissimi, quia cohæret cum verbis sequentibus: quod enim sequitur, *Et firmamentum in plaga eorum*; sine dubio requirit repetitionem negantis particulæ initio positæ, vt sit sensus, & non est firmamentum, id est, firmitas, & stabilitas in plaga eorum, quia si qua plaga illis accidit, facillimè curatur.

V. *In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur.*

Ad sanitatem iniquorum, quæ est pax cum morbis, & plagis corporalibus; accedit etiam abundantia omnium rerum, vt non necesse habeant conflictari cum inopia, fatigatione, litibus, angoribus, alijsque tribulationibus, quibus flagellantur plerique hominum, qui *in sudore vultus sui vescuntur pane suo*, & calumnijs potentiorum opprimuntur. Sed rectè admonet S. Bernardus in declamatione sua, qui cum hominibus in hac vita non flagellantur, cum dæmonibus flagellabuntur in gehenna: nam generale est quod dicit Apostolus 2. Tim. 3. *Omnes, qui volunt piè viuere in Christo Iesu persecutiones patientur.* & ad Heb. 12. *Quem diligit Deus, castigat: flagellat autem omnem filium, quem recipit.*

VI. *Ideo tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate, & impietate sua.*

Declarat Propheta, quem fructum producat prosperitas in impijs; superbiam videlicet, & cumulum iniquitatum. Vtuntur enim copia rerum temporalium ad explendas, libidines suas, & ad opprimendos debiliores: cum è contrario viri pij valdè timeant, & humilientur, cùm arridet prosperitas; suspectam enim habent prosperitatem, ne forte sit merces eorum, & excidant à mercede sempiterna, quam toto corde sitiunt: sed notanda sunt verba. *Tenuit*, inquit, *eos superbia:* non enim superbiam tenent, sed tenentur à superbia, quasi vniculo quodam. Nam *qui facit peccatum seruus est peccati*, Ioan. 8. & vox Hebræa hoc sonat, *Circundedit eos superbia, velut torques collo alligatus: Et operti sunt iniquitate, & impietate.* Hoc significat, iniquos in prosperitate non habere peccatum solum intus in corde, vt sæpè habent pauperes, & miseri, qui corde concupiscunt furta, adulteria, pompas seculi; sed opere non implent, quod libenter implerent, si possent; itaque latet intus peccatum eorum. Iniqui autem rebus omnibus abundantes toti cooperti sunt iniquitate, quia non solùm cogitatione, & desiderio, sed oculis, manibus, pedibus, lingua, visu, verbo, & opere peccant.

Prodijt quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in affectum cordis VII.

Ostendit originem iniquitatis natam esse ex malo vsu rerum temporalium abundanter illis à Deo concessarum: quoniam enim non dispensarunt diuitias magis egentibus, vt par erat; sed ipsi sibi omnia retinuerunt, inde pingues effecti, velut tauri, aut equi indomiti pauperes oppresserunt. Pulchre notat S. Aug. in pauperibus ex macie prodire iniquitatem, in diuitibus ex adipe: pauperes enim interrogati cur furentur, respondent, ob inopiam rerum necessariarum: diuites interrogati, cur alienum agrum inuadant, respondent, si tamen respondere dignantur, quia multos habent agros vicinos, quibus hunc etiam adiungi congruum est. Sic Achab Rex, 3. Reg. 21. abstulit vineam Naboth, non quod ipse vineis indigeret, sed quia vicina erat palatio suo. Porro abundantiam esse causam iniquitatum, quando non fiunt inde eleemosynæ pauperibus, docet Ezechiel cap. 16. *Hæc fuit*, inquit, *iniquitas Sodomæ*, id est, occasio siue causa iniquitatis grauissimæ, ob quam igne de cælo consumpta fuit, *superbia, saturitas panis, & abundantia, & ocium ipsius, & filiarum eius: & manum egeno, & pauperi non porrigebant: & eleuatæ sunt, & fecerunt abominationes coram me*, & abstuli eas. In Hebræo non legitur, *iniquitas*, sed *oculus*: hunc

sensum esse volunt Hebræi. *Prodijt quasi ex adipe oculus eorum*, id est, ex nimia pinguedine, oculus eorum prominebat, quasi exire vellet. Sed Septuaginta Interpretes viri doctissimi non legerunt, *hain*, quod significat עין oculum, sed, *hauon*, quod significat, *iniquitatem*. עון Facile autem fuit vitio librariorum mutari vau in iod, cum non differant, nisi quòd vna litera est paulò longior, quam altera. Quod sequitur, *Transierunt in affectũ cordis*, difficile admodum est: nam in Hebræo secundum versionem S. Hieronymi pro, *affectu*, ponitur, *cogitatio*, secundum alios, *pictura*; in Græco est, *dispositio*, & sic legit S. Augustinus. Aliqui tollunt præpositionem, *in*, & legunt, *transierunt affectum, siue cogitationem cordis*; & sensum esse volunt,
VII. iniquos transgressos esse, quo ad abundantiam bonorum temporalium, ipsum desiderium & cogitationem suam, id est, plus accepisse, quam desiderarent, vel cogitarent, quæ expositio non placet: experientia enim docet, iniquos amatores mundi, non satiari rebus temporalibus, nec fieri posse, vt habeant plus, quam desiderent, cum res temporales sint modicæ, & cito finiantur? & desiderium humanum vastissimum sit, nec satiari possit, nisi summo, & infinito bono, vt dicit S. Augustinus lib. 1, Confess. c. 1. Adde quod præpositio, *in*, non debet tolli cum habeatur in textibus omnibus Græcis, & Latinis. Existimo igitur, *transire in affectum cordis*, esse transmutari, & conuerti in carnales passiones, & effici hominem totum carnalem, & animalem: quod alijs verbis dicitur ad Rom. 1. *Tradidit eos Deus in desideria cordis sui*. & infrà, *Tradidit eos in passiones ignominiæ*, & ad hanc expositionem accommodari possunt omnes lectiones: nam affectus, & cogitatio coniunctissimæ sunt, & pro eodem accipiuntur. Nihil enim homo desiderat, nisi quod cogitat, & cognoscit. Sed significantius est nomen picturæ, quam dicunt periti linguæ Hebraicæ propriè significare משכיות vocem, *maschioth*, quam nomen cogitationis: quia Mundi amatores non desiderant quod verum bonum, & pulchrum est, sed quod ipsi sibi pingunt, & fingunt in corde suo peruerso bonum, & pulchrum esse. Adulter enim, qui summo affectu diligit adulteram, & eam rebus omnibus anteponit, etiam æternæ felicitati, non id facit, quia reuera illa sit res pulcherrima, & pretiosissima: sed quia ita ipse iudicat, & talem sibi ipse eam in corde pingit, & fingit. Itaque *transierunt iniqui* abundantes rerum temporalium *in affectum, & cogitationem, & picturas cordis sui*: quia conuersi sunt, & transformati in concupiscentias & figmenta cordis sui: quo etiam referri potest vox Græca *διάθεσις*, id est, dispositio, nam tales effecti sunt, qualis est dispositio cordis ipsorum, id est, toti carnales.

VIII. *Cogitauerunt, & locuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelso locuti sunt.*

Pergit in explicanda peruersitate iniquorum abundantium rebus temporalibus, ac dicit, eos cogitasse apud se iniquitatem aduersus Deum, & homines, & non timuisse eam palam etiam prædicare, irridendo Dei maiestatem, & qui illum colunt. Illud, *cogitauerunt*, S. Hieronymus vertit, *irriserunt*, & potest fieri vt vox Hebraica, *mik*, vtrunq; מיק significet: nam rarò hoc verbum occurrit in sacris libris. Fortasse etiam significat, irridendo in corde suo cogitasse nequitiam, quam postea loquendo propalauerunt. Quã autem audacter locuti sint nequitiam, explicat Propheta, dicens *iniquitatem in excelso locuti sunt*, id est, iniquitatem, siue blasphemiam iniquissimam in excelso positi palam, & apertè locuti sunt. Illud, *enim in excelso*, Hebraicè est, *de excelso*, siue ex excelso: proinde sensus est, istos iniquos diuites in sublimi locatos, vt superbiam eorum decebat, ex excelso illo loco blasphemiam protulisse: sed hæc clariora erunt in versu sequenti.

IX. *Posuerunt in cælum os suum, & lingua eorum transiuit in terra.*

Hæc est nequitia impiorum. *Posuerunt in cælum*, id est, supra cælum, os suum, non timentes Deum, & Angelos blasphemare. *Et lingua eorũ transiuit in terra*, id est, *& lingua eorũ perambulauit*) vt sonat vox Hebraica) in ter-

in terra detrahens cultoribus Dei ; eosque irridens, quasi vana sit spes eorum.

X. *Ideò conuertetur populus meus hic, & dies pleni inuenientur in eis.*

XI. *Et dixerunt quomodo scit Deus, & si est scientia in excelso?*

Reuertitur Propheta in persona infirmorum in Fide, ad explicandam tentationem, & scandalum ipsorum ex felicitate, qua fruuntur peccatores. *Ideò*, inquit, *conuertetur populus meus hic*, id est, propter tanta scelera, & tantam felicitatem iniquorum populus meus, qui est populus fidelis, & timens Deum, *conuertetur hic*, id est, conuertet se ad consideranda hæc. *Et dies pleni inuenientur in eis*, id est, considerando inueniet, verè felices esse impios, ita vt etiam diutissimè viuant, & impleant dies suos peruenientes ad vltimam senectutem. *Et dixerunt, Quomodo scit Deus, & si est scientia in excelso?* id est, & titubantes in fide dixerunt, Quomodo potest fieri, vt Deus hæc sciat, & permittat; estne scientia in Deo excelso? an potiùs hæc ignorat, vel non considerat? Hanc existimo veriorem esse huius loci explicationem. Theodoretus enim docet verba versiculi decimi dicta esse per parenthesim in consolationem populi iusti, & verba versiculi vndecimi, esse verba iniquorum, qui posuerunt os suum in cælum. Quam expositionem nō reprobo, sed priorem, vt faciliorem, & magis connexam cum sequentibus & præcedentibus præfero. In Hebræo non habetur, *populus meus*, sed, *populus eius*; videlicet Dei. Sensus est idem, sed lectio nostra est clarior, & credibile est Septuaginta Interpretes non
עמו legisse, *ammo*, *populus eius*, sed *ammi*, *populus*
עמי *meus.* Facilè enim fuit librarijs errorem cōmittere in scribendo vau, pro, iod; quæ sunt literæ similes: sic etiam in Hebræo non habetur nunc, *dies pleni*, sed vel, vt S. Hieronymus vertit, *quis plenus*, vel vt alij legūt, *aquæ pleni*, supple calicis. Sed Septuaginta Interpretes non erant tam imperiti: vt per aquas intelligerent, & verterent, dies, ergo necesse est dicere, eos nō habuisse in suis codicibus,
מי מי *mi*, id est, *quis*, neque, *me*, id est, *aqua*, sed
ieme, id est, *dies*. Neque mirum est, si tam ימי
longo tractu temporis exciderit vna litera, quæ minima est omnium literarum. Illud est verum, legendum esse ex Hebræo, *dies plenitudinis* potiùs, quàm, dies pleni: sed dies plenitudinis, significat dies plenissimos vel plenos, vt verterunt Septuaginta.

Ecce ipsi peccatores, & abundantes in seculo, obtinuerunt diuitias. XII.

Et dixi, ergo sine causa, iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas. XIII.

Et fui flagellatus tota die, & castigatio mea in matutinis. XIV.

Aperit causam dubitationis, an Deus sciat quæ aguntur in terris: & loquitur in persona infirmorum, quasi vnus esset ex illis, vt faciliùs eorum infirmitati medeatur. *Ecce*, inquit, *ipsi peccatores, & abundantes in sæculo obtinuerunt diuitias*, id est; hæc ratio est, cur incipiam dubitare de prouidentia Dei, quia peccatores, qui flagellari deberent, abundantes sunt in sæculo, & obtinent diuitias magnas. *Et dixi* apud me ista considerans, *Ergo sine causa iustificaui cor meum*, id est; frustra cor meum purum a peccatis seruare studui: & frustra *laui manus meas cum innocentibus*, innocenter operans, & viuens: frustra, inquam, quoniam Deus non benefacit iustis, sed peccatoribus: imò non solùm Deus non benefacit iustis, sed eos affligi patitur. Ego enim, qui iustitiæ studeo, *fui flagellatus tota die*, id est semper in tribulationibus versor. *Et castigatio mea in matutinis*, id est, summo mane incipit vexatio, & tribulatio mea, non differtur saltem ad tempus, vt vel modicum requiescam. Hæc est sententia horum versiculorum: sed verba consideremus. Illud, *abundantes in sæculo*, in Hebræo, significat propriè *pacem, & quietem habentes*, ac per hoc abundantes sanitate, robore, amicis, & similibus rebus. Illud, *obtinuerunt diuitias*; poterat etiam verti, *multiplicauerunt & coaceruarunt substantiam*: quo declaratur

id, quod

id quod nos legimus, *obtinuerunt diuitias*: nam qui multiplicant diuitias, illi vere eas obtinent, id est, tenent ne dilabantur, tenuis enim substantia facile euanescit. Illud, *iustificaui cor meum*, in Hebræo est, *purificaui cor meum*, id est, maculas peccatorum tersi per pœnitentiam, vel mundum & iustum conseruaui. Illud, *laui inter innocentes manus meas*, significat, vnum ex innocentibus me
XII. probaui, vt vere innocens eram opere, & pu-
XIII. rus corde. Nam lotio manuum signum erat innocentiæ, cum quærebatur reus homicidij, vt legimus Deut. 21. ex quo etiam Pilatus lauit manus coram populo, Matth. 27. vt se in-
XIV. nocentem demonstraret in passione Christi.

XV. *Si dicebam, narrabo sic, ecce nationem filiorum tuorum reprobaui.*

Incipit adhibere medicinam infirmis. Exposuit hactenus eorum querelas, & causam scandali, quod patiebatur ex prosperitate impiorum & aduersitatibus piorum: nunc quasi compunctus & pœnitens ait: *Si dicebam, narrabo sic*, id est, si dicebam apud me, narrabo, id est, pergam narrare prosperitates piorum, quasi iniustas, & hanc iniustitiam in Deum referre. *Ecce nationem filiorum tuorum reprobaui*, id est, hoc ipso reprobaui & damnaui omnes filios Dei, Abraham, Isaac, Iacob, Moysem, & cæteros. Omnes enim confitebantur, habere Deum prouidentiam rerum humanarum, & iusto iudicio peccatoribus interdum dare prosperitates, & iustis afflictiones. Vel, reprobaui & damnaui omnes filios Dei, quasi insipientes, qui frustra iustitiæ studeant. Vel denique, reprobaui omnes filios Dei, quia iudicaui eos omnes, à Deo derelictos esse: quæ omnia falsa sunt, & reprehensione dignissima. Atque hæc est prima ratio, qua persuadet Propheta infirmis, vt non dubitent de prouidentia Dei, ne videlicet contrarij sint omnibus filiis Dei, sanctis videlicet Patriarchis & Prophetis, neve illos insipientes fuisse credant, aut à
בגדתי Deo derelictos. Vox Hebræa, *bagadti*, pro qua habemus, *reprobaui*, significat spernere, relinquere, deficere, præuaricari, fidem fallere. Itaque S. Hieronymus vertit, *generationem filiorum tuorum reliqui*, ab eis defeci, S. Augustinus legit, *non concinui, dissonui*, id est, non conueni in sententia cum filiis Dei. In eundem sensum exponendum est, *reprobaui*, id est, spreui eos, neque fidem eis seruaui, quam debebam.

Existimabam vt cognoscerem hoc, labor est ante me. XVI.

Donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimis eorum. XVII.

Ad primam illam rationem addit secundam petitam à difficultate huius quæstionis, quæ deterrere deberet homines, ne prompti essent ad reprehendenda, quæ non intelligunt. *Existimabam*, inquit, *vt cognoscerem hoc*, id est, reputabam mecum, & cogitando inuestigabam, vt ad huius rei cognitionem peruenirem: sed *labor* magnus & difficultas mihi obiiciebatur, *donec intrarem in sanctuarium Dei*, & per orationem à Deo lumen obtinerem: & eo lumine ad nouissima iniquorum abundantium adspicerem, nam ex nouissimis, id est, ex diuino iudicio, quod post mortem impios manet, manifeste declarabitur, illos non fuisse vere fœlices. Illud, *existimabam, vt cognoscerem hoc*, obscurum est ex ambiguitate verbi, *existimabam*: nam hoc loco non significat opinabar, vel arbitrabar, sed *reputabam*, siue discutiendo iudicabam, quomodo dicimus, ex præteritis futura existimare possumus. Verbum Hebræum, *chasab*, quod hoc loco habetur, significat cogitare, existimare, reputare, & S. Hieronymus vertit, *cogitaui, vt intelligerem hoc*, id est, cogitaui, apud me discutiens quæstionem istam, vt eius solutionem inuenirem. Illud, *labor est ante me*, in Hebræo habetur, *labor in oculis meis hoc*, id est, dum inquiro notitiam huius rei, opponitur oculis mentis meæ labor penetrandi, quasi murus quidam impenetrabilis. Illud, *intelligam in nouissimis eorum*, vel significat, intelligam solu- חשב

tionem quæſtionis in nouiſſimis eorum, id eſt, conſiderando nouiſſima eorum cognoſcam, Deum habere prouidentiam rerum humanarum, vel ſignificat, intelligam nouiſſima eorum, id eſt, conſiderando vitam eorum perueniam ad intelligendum exitum & vltimum finem ipſorum, & inde colligam quæſtionis ſolutionem.

XVIII. *Veruntamen propter dolos poſuiſti eis, deieciſti eos, dum alleuarentur.*

Hic iam Propheta oſtendit, ex nouiſſimis intelligi poſſe iniquos abundantes in ſæculo non eſſe fœlices, & Deum iuſtum eſſe Iudicem. Sed quia lectio noſtra, quæ fideliter ex Græco tranſlata eſt, multum diſſentire videtur ab Hebraica, quod ad verba, licet in ſenſu conueniant, vtramque explicemus. *Veruntamen*, inquit, *propter dolos poſuiſti eis*, ſubintellige *dolos*, aut *mala*, vt addunt aliqui textus Græci, id eſt, propter dolos, quibus vſi ſunt erga proximos ſuos illi iniuſti, vt multiplicarent diuitias, tu Domine ſecundum prouidentiam tuam feciſti, vt ipſi doli ipſorum verterentur ipſis in dolos longe maiores: nam dum per dolos lucrati ſunt pecunias, aut agros, aut veſtes, per eoſdem dolos imprudentes ipſi iacturam fecerunt æternæ vitæ. *Et deieciſti eos, dum alleuarentur*, id eſt, & dum extollerentur ad honores & dignitates, per eas deiecti ſunt in præcipitium mortis ęternæ, iuſto iudicio tuo. Hebraica lectio, quę eſt apud S. Hieronymum, ſic habet: *Veruntamen in lubrico poſuiſti eos, deieciſti eos in interitum*, id eſt, dum iniuſtis dediſti magnas diuitias, poſuiſti eos in loco, vnde facile labi poſſent in interitum, & quia non ſciuerunt in lubrico caute ambulare, lapſi ſunt iuſto iudicio tuo in interitum. Vtraque lectio congruit cum Apoſtoli ſententia in epiſt. 1. ad Tim. c. 6 *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & laqueum Diaboli, in deſideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt hominem in interitum & perditionem.* Quod ſi velimus concordare lectionem Latinam cum Hebraica, ſciendum eſt, *propter dolos*, in Hebraico eſſe, *bachalacoth*, quæ vox non ſignificat proprie, *propter dolos*, neque, *in lubrico*, ſed ſignificat in rebus lenibus, politis, blandis, quales ſunt lapides valde politi, ſpecula, & ſimilia: nam, *calach*, eſt diuidere, lenire, &c. Itaque potuiſſet verti hic locus, in blanditiis, vel propter blanditias, quales ſunt doli & inſidiæ decipientium, & huc reſpexerunt LXX. Interpretes: potuit etiam verti, *in lubrico loco*, quia locus lubricus, blandus & lenis eſt: & hanc ſignificationem ſecutus eſt S. Hieronymus. Illud autem, *dum alleuarentur*, non difficulter inuenitur in textu Hebraico. Nam vox illa, *maſſuoth*, ſi ſcribatur cum *ſcin*, habente punctum in ſiniſtro cornu, deriuabitur à verbo, *naſa*, quod eleuare ſignificat, & huc reſpexerunt LXX. Interpretes: ſi vero ſcribatur cum *ſcin*, habente punctum in dextro cornu, deriuabitur à verbo, *naſcia*, quod ſignificat deſolare, & hanc lectionem ſecutus eſt S. Hieronymus.

XIX. *Quomodo facti ſunt in deſolationem? ſubito defecerunt, perierunt propter iniquitatem ſuam.*

Declarat, quod obſcure dixerat, & admirans celerem ruinam iniquorum, quorum fœlicitas vix exorta areſcit, vix apparuit, & euaneſcit. *Quomodo*, inquit, *facti ſunt in deſolationem ſubito?* id eſt, quomodo, qui videbantur rebus omnibus abundare, repente facti ſunt inſtar ciuitatis deſolatæ, vbi præter ruinas nihil cernitur? *defecerunt*, qui videbantur in æternum ſuper terram victuri? *perierunt propter iniquitatem ſuam.* Illud, *ſubito*, in Hebræo, Græcoq; textu coniungitur cum verbis, *Facti ſunt in deſolationem*, & ſic etiam leguntS. Auguſtinus & Euthymius. Dicuntur autem iniqui ſubito periiſſe, quia proſperitas eorum breuiſſima eſt, ſi cum futura æternitate pœnarum comparetur: videtur quidem proſperitas eorum diuturna eſſe, dum permanet, ſed cum finem acceperit, tunc ſentietur, quam breuis & momentanea fuerit. Illud, *propter iniquitatem ſuam*, S. Hieronymus vertit ex Hebræo, *Quaſi non ſint*,

sint, id est, *ad nihilum redacti sunt*. Alij vertunt, *ab horroribus, vel terroribus*. Sed vox il-
בלהות la, *ballahoth*, obscuræ significationis est, & in tanta varietate versionum, sua remanere debet LXX. Interpretibus auctoritas.

XX. *Velut somnium surgentium Domine, in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.*

Comparat Propheta eleganti similitudine prosperitatem iniquorum somnio. Somnium non est res vera, sed apparens: qui somniat se diuitem esse, cum euigilat, intelligit se delusum inani spectro fuisse. Sed omnes iniqui abundantes in sæculo, fœlices sibi esse videntur, sed cum transierit nox huius sæculi, intelligent vere se fœlices non fuisse, & tunc *imago ipsorum*, id est, imaginaria eorum fœlicitas, *ad nihilum redigetur*; quia in ciuitate Dei, vbi vera & sempiterna fœlicitas est, nullum locum habebit fœlicitas ista imaginaria & momentanea, quæ in auro & argento, in famulis & equis, in palatiis & hortis, in honoribus & dignitatibus, in conuiuiis & luxuria posita est; hæc enim omnia peribunt, & amatores suos infœlicissimos reddent. Ideo rectissime admonet Apostolus Paulus: *vt qui habent bona huius mundi, tanquam non habentes sint, non de iis glorientur, non in illis confidant, quia præterit figura huius mundi*, 1. Cor. 7. *Velut somnium*, inquit, *surgentium*, quod euigilando euanescit, sic tu *Domine in ciuitate tua*, quę in nouissimo demonstrabitur & aperietur; *imaginem impiorum*, id est, imaginariam eorum fœlicitatem, *ad nihilum rediges*, vmbratilis enim fœlicitas euanescet, cum vera fœlicitas apparebit. Iuste, inquit S. Augustinus, Deus in ciuitate sua cœlesti imaginem iniquorum ad nihilum rediget, qui in ciuitate sua terrena imaginem Dei ad nihilum redigere satagerunt.

XXI. *Quia inflammatum est cor meum, & renes mei commutati sunt, & ego ad nihilum redactus sum, & nesciui.*

Vt iumentum factus sum apud te, & ego semper tecum. XXII.

Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me. XXIII.

Exponit nunc Propheta, vnde nouerit solutionem quæstionis, & apud Deum multum profecerit. *Quia inflammatum est cor meum*. Causalis est vox, *quia*, non reddit rationem superiorum, sed inferiorum, quæ habentur versic. 23. *Tenuisti manum dexteram meam*. *Quia*, inquit, *inflammatum est cor meum*, in Deum videlicet, *& renes mei cõmutati sunt*, id est, affectio mea carnalis mutata est in spiritualem. *Et ego ad nihilum redactus sum, & nesciui*, id est, humiliatus sum, & ignorantiam meam confessus sum. Imo insipiens *iumentum factus sum apud te*, id est, obedire tibi sine contradictione constitui, & onus quodcunque portare decreui, more iumenti. *Et ego semper tecum*, id est, à fide & charitate tua non recedam propter has omnes virtutes meas, quæ dona tua sunt, *tenuisti manum dexteram meam*, ne forte tentatio illa grauissima me aberrare faceret à te. *Et in voluntate tua*, id est, secundum beneplacitum tuum, *deduxisti me* per viam rectam, *& cum gloria suscepisti me*, in ciuitatem tuam, nunc quidem in spe, suscepturus postea in re. Illud, *inflammatum est cor meum*, aliqui exponunt in deteriorem partem, id est, exarsit indignatione cor meum; & sic etiam illud, *ad nihilum redactus sum, & nesciui*, exponunt de peccato & ignorantia Dauidis; vt etiam illud, *vt iumentum factus sum*, exponunt de stultitia eiusdem, quod more brutorum non intellexerit mysteria diuina: sed nos in bonam partem cum S. Hieronymo, qui hæc omnia tribuit Christo, & ex parte cum S. Augustino, interpretati sumus, non præiudicantes aliorum Commentariis, si forte lectoribus magis arrideant. Quod attinet ad verba, S. Hieronymus ex Hebræo vertit, *Quia contractum est cor meum*, nos cum Græcis legimus, *inflammatum est*: & verisimile est, LXX. Interpretes non ha-

יתחמץ habuisse in suis codicibus Hebraicis, *itcha-*
יתחמם *mez*, sed, *itchamem*, vltima litera immutata, hoc enim significat, *calefactum est*. Illud, *renes mei commutati sunt*, S. Hieronymus ex Hebræo vertit, *Lumbi mei velut ignis fumi-*
אשתונן *gans*, quia fortasse deriuauit vocem, *estonan*,
אש ab, *es*, quod significat, *ignem*. Sed eadem vox,
שנה *estonan*, rectius deriuatur à verbo, *scianah*, quod est, *mutare*, & significat, *commutati sunt*, vt LXX. Interpretes reddiderunt. Illud, *& ego ad nihilum redactus sum*, ex Hebræo vertit S. Hieronymus, *Et ego insipiens*, & vere in Hebræo non est nisi vna vox trium
בער literarum, *baar*, pro tribus illis vocibus, *ad nihilum redactus sum*. Significat autem, *baar*, insipientem, quasi iumentum: proinde illud, *ad nihilum redactus sum*, videtur exponendum, ad nihilum sapientiæ redactus sum, quasi iumentum factus sum ex homine, ac per hoc nihil hominis in me remansit: & videtur explicatio hæc confirmari per sequentia, *& nesciui:* &, *vt iumentum factus sum:* quæ omnia dicuntur à Dauide ex profunda humilitate, quæ se coram Deo insipientissimum esse iudicabat: quare non repugnat hæc expositio accommodata ad verba Hebraica, cum ea, quam supra tradidimus ex simplici lectione Latina & Græca.

XXIV. *Quid enim mihi est in cœlo: & à te quid volui super terram?*

Quia dixerat, *cum gloria suscepisti me*, oculo cordis in gloriam illam defixo ita raptus à spiritu est, vt iam omnia creata despiciat. *Quid mihi*, inquit, *est in cœlo?* quid pulchri, quid pretiosi est, quod appetam in cœlo? *aut à te quid volui super terram?* quid pulchri, quid pretiosi est, quod appetam, & à te expetam super terram? quasi dicat, Nihil creatum inuenio, quod mihi satisfaciat, nihil in quo cor meum penitus acquiescat, neque in cœlo, neque in terra. In Hebræo legi-
מי מה tur, *mi*, non, *ma*, id est, *quis mihi est in cœlo?* non, *quid mihi est in cœlo?* Sed cum LXX. Interpretes, & ipse etiam S. Hieronymus verterint, *quid*; omnino est retinenda nostra lectio, ac dicendum, in antiquis codicibus fuisse, *ma*, non, *mi*. Quod autem in Hebræo מי מה
sequitur, *& tecum non volui super terram*, hunc sensum facit, Nihil mihi est in cœlo quod cupiam, super terram autem non volui quicquam etiam tecum, quia te solum habere desidero. Sensus igitur idem est, etiamsi verba diuersa sint.

Defecit caro mea, & cor meum: Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum. XXV.

Reddit rationem, cur nihil cupiat præter Deum, quia vbicunque posuerit cor suum, aut carnem suam, putrescent & deficient, nisi quieuerint in Deo. *Defecit*, inquit, *caro mea, & cor meum*, si quando per amorem ea collocaui in creatis rebus, putruerunt & corrupta sunt. *Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.* In Hebræo est, *petra cordis mei, & pars mea Deus in æternum*, id est, Deus solus est petra, in qua quiescit secure cor meum, vt neque cadere, neque deficere possit, ipse est centrum omnium desideriorum meorum: ipse est pars mea, portio mea, hæreditas mea, id totum quod prætendere possum in æternum: habeant alij partes alias, siue aurum & argentum, siue delicias carnis, siue superba palatia, siue Regna & Imperia, mihi Deus sufficit in hac vita & in futura.

Quia ecce qui elongant se à te, peribunt: perdidisti omnes, qui fornicantur abs te. XXVI.

Recte elegit consistere in Deo, petra sua, quoniam omnes, qui per iniquitatem separantur à Deo, peribunt omnino, quo modo perit corpus, cum separatur à spiritu, & ruit ædificium, cum subducitur fundamentum. *Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te:* non solum pereunt, qui auertuntur à Deo, quia carent hoc ipso gratia Dei, quæ dat vitam animæ: sed etiam quia Deus zelotes est, & animas sibi primus desponsauit: & ideo grauissime punit morte sempiterna eos, qui fornicantur à Sponso tam bono, & tam potente.

XXVII. *Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam.*

XXVIII. *Vt annunciem omnes prædicationes tuas in portis filiæ Sion.*

Concludit Psalmum, dicens: *Mihi adhærere Deo bonum est*, id est, viderint alij quid eis bonum sit, mihi certe bonum est, vtile, iucundum, honorificum, adhærere Deo: & quoniam adhærere per amplexum in hac vita non datur, bonum mihi nunc est *ponere in Domino Deo spem meam*, id est, adhærere per spem, & in spe perfectæ adhæsionis interim gaudere. *Vt annunciem omnes prædicationes tuas in portis filiæ Sion*, id est, vt per hanc adhæsionem ad Deum, liberatus ab omni captiuitate terrena, totus occuper in laudibus eius, idq; in portis filiæ Sion, coram multitudine infidelium, vt multos erudiam, quam sit inane & noxium adhærere in temporalibus bonis, & quam bonum adhærere Deo, & ponere in Domino Deo spem suam. Illud, *omnes prædicationes*, in Hebræo est, *omnia opera tua*: ex quo intelligimus sensum esse, vt annunciem prædicationem operum tuorum; siue, vt prædicem omnia opera iustitiæ & misericordiæ tuæ, vnde & tu lauderis, & populus erudiatur. Illud, *in portis filiæ Sion*, non est in Hebræo, proinde vel excidit, vt quędam alia, vel huc translatum est ex Psal. 9 v. 14. vbi habetur: *Vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.*

PSALMVS LXXIII.

Titulus & Argumentum.

Intellectus Asaph.

IN hoc Psalmo prædicitur & deploratur desolatio Hierosolymæ: & ideo dicitur in Titulo, Intellectus, *siue, vt alij vertunt, eruditio* Asaph; *vt admoneantur Iudæi, diligenter cogitare & intelligere, quæ in hoc Psalmo de ipsis dicuntur. Quæstio est inter expositores, an Psalmus intelligi debeat de persecutione Nabuchodonosor, an Antiochi, an Titi & Vespasiani, an Diocletiani & Maximiani, an Antichristi: nam his omnibus persecutionibus aliquo modo verba Psalmi applicari posse videntur. Sed verior sententia omnibus consideratis videtur eorum, qui hunc Psalmum exponunt de persecutione Antiochi illustris, de quo agitur in libris Machabæorum: aliæ enim aliorum sententiæ non videntur commode sustineri posse. Nam tempore captiuitatis Babylonicæ non deerant Prophetæ; & tamen hic dicitur:* Iam non est Propheta. *Tempore Diocletiani non fuit populus Christianus repulsus à Deo, & derelictus in finem; sed contra multis miraculis illustratus & propagatus: quod idem dici potest de tempore Antichristi; eminebit enim tunc Ecclesia in fortissimis Martyribus suis: hic autem dicitur:* Vt quid Deus repulisti in finem? *In tempus Titi & Vespasiani omnia conuenire videntur: nam tunc nulli amplius erant Prophetæ in Israël, & templum incensum fuit, & facta est desolatio, quæ durabit vsque in finem, & ideo hanc expositionem amplexi sunt S. Augustinus, Theodoretus & Euthymius. Sed verba huius Psalmi non conueniunt Iudæis perfidis, qui non erant oues pascuæ Dei, neque vere confitebantur Domino, sed erant inimici & rebelles; & tamen in hoc Psalmo dicitur:* Iratus est furor tuus super oues pascuæ tuæ. *Et infra:* Ne tradas bestiis animas confitentium tibi, & animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem: *neque Ecclesia frequentaret hunc Psalmum, si contineret voces infidelium Iudæorum; quare improbabilis est expositio Theodoreti & Euthymij, qui verba Psalmi tribuunt populo Iudaico. S. autem Augustinus aliqua tribuit Apostolis, aliqua Iudæis, alia aliis. Itaque si quis vniformem explicationem velit, & liberam ab omni scrupulo, eligat sententiam, quæ totum Psalmum ad literam exponit de persecutione Antiochi.*

EXPLICATIO PSALMI LXXIII.

I. *VT quid Deus repulisti in finem? iratus est furor tuus super oues pascuæ tuæ.*

Deplorat S. Propheta in persona populi Iudaici vniuersalem illam calamitatem, qua totus populus Iudaicus miserrime oppressus fuit à Gentilibus sub Antiocho Rege, qui dictus est Epiphanes. *Vt quid*, inquit, tu *Deus repulisti*, supple, populum, *in finem*, id est, in æternum, & generaliter, quasi non amplius curaturus eum, aut pro populo tuo habiturus. *Iratus est furor tuus*, id est, accensus est furor tuus, *super oues pascuæ tuæ*, id est, contra populum tuum, quem singulari prouidentia regere solebas, vt pastor proprias oues pascit & regit. Illud, *repulisti in finem*, non significat reuera Deum, fixo decreto repulisse in æternum populum suum; sed populum dubitasse, ne forte reiectus esset in finem; & ideo lamentando dixisse: *Vt quid repulisti in finem*, id est, quare ita te geris, vt videaris repulisse in finem. Nam versu 20. cum dicitur in eodem Psalmo: *Animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem*, satis apparet, non fuisse certum, an essent repellendi in finem. Illud autem, *iratus est furor tuus*, in Hebræo eleganti metaphora dicitur, *fumauit nasus tuus*, quam metaphoram recte explicauerunt LXX. Interpretes.

II. *Memor esto congregationis tuæ; quam possedisti ab initio.*

Cur idem populus Deum, vt non repellat in finem, adducens pro argumento, quod olim, id est, in egressu de Ægypto, ipse idem Deus populum Iudaicum congregauerit in formam populi, dans ei magistratus & leges, & iudicia: quasi dicat; non videri bonum vt Deus dispergat & abiiciat eum populum, quem ipse congregauit; & cui formam Reipublicæ tribuit. *Memor*, inquit, *esto congregationis tuæ*, id est, populi à te congregati, *quem possedisti ab initio*, id est, qui nullum habuit Regem & Dominum ante te, sed tu primus ab initio congregationis tuæ in vnam quasi Rempubl. eum possedisti, vt Rex & Dominus eius. Posset etiam illud, *ab initio*, referri ad Abraham, qui fuit pater Hebræorum: vel ad Seth, qui cœpit inuocare nomen Domini, & cuius filij dicebantur filij Dei ad distinctionem filiorum Cain, qui erant filij huius sæculi. Sed congregatio, siue Synagoga proprie initium habuit sub Moyse, vt dictum est.

III. *Redemisti virgam hæreditatis tuæ, mons Sion, in quo habitasti in eo.*

Hoc est alterum argumentum, quo probatur, æquum esse, vt Deus non repellat populum suum: quia non solum primus congregauit & possedit eum, sed etiam in Regnum exaltauit, eiiciens Chananæos ex terra promissionis, & dans eam populo suo. *Redemisti virgam hæreditatis tuæ*, id est, acquisiuisti bellando sceptrum Regni terræ promissionis, & proprie redemisti eiiciendo iniustos possessores ab ea terra, quam promiseras Abrahæ & nepotibus eius, filiis Israël. Dicitur autem, virga hæreditatis Domini; quia sceptrum illud, & Regnum terræ promissionis acquisiuit Deus pro hæreditate sua, id est, pro populo suo peculiari, quem vt propriam hæreditatem, possessionem & partem sibi vendicabat. Alij tamen volunt, hac parte versiculi, significari, redemptum fuisse populum à seruitute Ægyptiaca, & per virgam hæreditatis suæ, intelligi sceptrum Regni in populum Iudaicum, quem Deus in hæreditatem sibi elegerat. Non desunt, qui per *virgam hæreditatis*, accipiant virgam dimensoriam, qua distinguebantur possessiones. Sed veteres, Augustinus, Theodoretus & Euthymius, per virgam, nihil aliud nisi sceptrum Regium intelligi voluerunt. Illud, *Mons Sion, in quo habitasti in eo*, potest referri tum ad virgam, tum ad hæreditatem. Itaque sensus erit, Mons Sion est virga, quam redemisti, id est, Mons Sion est Regnum; siue caput Regni tui, in quo habitasti, vt Rex in Regia ciuitate sua. Vel, Mons Sion est Regnum, siue caput Regni tui, in quo habitasti, vt Rex in Regno. Prior sensus confir-

confirmatur ex Psal. 109. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion:* posterior ex Psal. 2. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius.*

IV. *Leua manus tuas in superbias eorum in finem: quanta malignatus est inimicus in sancto!*

Propter causas iam dictas orat populus Dei, vt Deus conuertat manum suam in hostes populi sui, & confundat superbiam eorum in perpetuum, vt non audeant vltra erigere se contra seruos Dei. Fuisse autem Regem Antiochum superbissimum, testatur liber primus Machabæorum cap. 1. *Et intrauit,* inquit, *in sanctificationem cum superbia.* Et paulo post: *Et locutus est,* inquit, *cum superbia magna.* Quod attinet ad verba, S. Hieronymus ex Hebræo vertit: *Sublimitas pedum tuorum dissipata est vsque ad finem.* Et sensus esse videtur, quod arca Dei, vel sanctuarium, in quo tanquam in scabello excelsi solij stabant pedes Dei, dissipatum fuerit ab inimicis; & verba Hebraica eum sensum ferre possunt. Sed recte etiam verterunt Septuaginta, vnde nostra lectio translata est.
הרימה
Nam vox, *harima,* significat *eleua,* & etiam
פעמיך
sublimitas; vox, *peamecha,* significat *pedes tuos,* vel *pedum tuorum.* Septuaginta vero transtulerunt, *manus tuas,* magis ad sensum, quam ad verba respicientes. Et semper idem sensus est, siue dicamus, Eleua pedes tuos, & contere superbiam eorum; siue, Eleua manum tuam, & deprime superbiam eorum.
למשואות
Vox, *lemasuoth,* si scribatur per *scin,* signifi-
ש
cat *ad dissipationes,* & sic legit S. Hierony-
ש
mus; si scribatur per *sin,* significat *superbias & eleuationes,* & sic legunt LXX. Interpretes. Sequitur: *Quanta malignatus est inimicus in sancto.* Vbi redditur ratio, cur iustum sit, vt Deus comprimat superbiam inimici, quoniam multa mala fecit in sanctuario Dei: quæ conueniunt aptissime Regi Antiocho, qui (vt legimus 1. Machab. 1.) spoliauit & profanauit sanctuarium Dei, quod hoc loco sanctum appellatur. In Hebræo est, *omne malum fecit inimicus in sanctuario.* Sed Septuaginta expresserunt hunc sensum per admirationem: *Quanta malignatus est,* id est, quanta mala fecit *inimicus in sancto!* id est, in sanctuario.

Et gloriati sunt, qui oderunt te; in medio solemnitatis tuæ. V.

Ex hoc loco præcipue deducunt aliqui, Psalmum hunc esse intelligendum de Tito & Vespasiano; quoniam obsidere cœperunt Hierusalem in solemnitate paschali: sicut enim Iudæi Christum occiderunt in Paschate, sic & ipsi occisi sunt in Paschate. Sed hæc ratio non conuincit; tum quia non constat, de qua sollemnitate loquatur hoc loco Dauid, nam multæ erant Iudæorum sollemnitates: tum quia vox Hebraica, *mohad,* non solum מועד
significat tempus solemne, sed etiam locum sacrum, imo etiam pactum, vti S. Hieronymus vertit. Denique Titus & Vespasianus non oderunt Deum Iudæorum, quem non nouerant, sed oderunt Iudæos factiosos & rebelles, & sine dubio non euerterunt Hierusalem propter odium Dei, sed propter odium Iudæorum; quod idem dici potest de Rege Babylonis. Antiochus autem Deum Iudæorum oderat, & ceremonias legis, & conabatur omnes Iudæos peruertere, & inducere ad cultum Idolorum, vt legimus 1. Machab. 1. Itaque de Antiocho & militibus eius proprie dicitur: *Et gloriati sunt,* rugitu & fremitu plane barbaro, vt sonat vox Hebraica: *qui oderunt te,* id est, qui oderunt sacra tua, & ceremonias legis tuæ; idq; *in medio solemnitatis tuæ,* id est, ingressi templum & sanctuarium tuum, dum sacra solemnia peragerentur, ibi gloriati sunt, & fremuerunt (vt vertit S. Hieronymus) quasi victores capta præda.

Posuerunt signa sua signa, & (non cognouerunt) sicut in exitu super summum. VI.

Clarius hæc omnia vertit S. Hieronymus. *Posuerunt,* inquit, *signa sua* in trophæum manifesta in introitu desuper, id est,

posuerunt vexilla sua, quasi trophæa manifesta in suprema parte portarum vel turrium ciuitatis, vnde intratur in vrbem. Illud, *non cognouerunt*, legendum est per parenthesim, & in Hebræo caret particula negante, & positum est secundum formam participij, vt S. Hieronymus vertit. Sed LXX. Interpretes in libris suis Hebraicis inuenerunt negationem, & mutatis punctis, ac vna litera transposita, pro *iuadag*, legerunt *iadegu*, *cognouerunt*, & addita negatione, *non cognouerunt*. יודע ידעו Significat autem, *non cognouerunt*, hostes Dei non cognouisse quid facerent, cum ciuitatem & templum Dei omnipotentis ita prophanarent. Illud autem, *quasi in exitu*, in Hebræo est, *in introitu*; sed exitus & introitus idem sunt; nam vnde intratur, inde etiam exitur. Aduerbium, *sicut*, non est in Hebræo, sed additum est ab Interpretibus declarandi causa: vere enim signa non sunt posita in exitu, siue in introitu, sed quasi in exitu, id est, quasi in portis ipsis, id est, in locis publicis & notissimis.

VII. *Quasi in sylua lignorum securibus exciderunt ianuas eius in idipsum, in securi & ascia deiecerunt eam.*

Pergit explicare mala, quæ fecerunt hostes in Ierusalem, ac dicit, eos euertisse portas eius, *quasi in sylua lignorum* versarentur, *securibus exciderunt ianuas eius*, videlicet ciuitatis Hierusalem, *in idipsum*, id est, omnes simul, vno animo, vno conatu. *In securi & ascia deiecerunt eam*, videlicet ipsam Hierusalem. Id autem fecit Antiochus, qui deiecit portas & muros Hierusalem. Illud, *exciderunt*, in Hebræo est, *veat*, quod S. Hieronymus vertit, *& nunc*, LXX. Interpretes verterunt, *exciderunt*: sed nisi aliquid addatur vel mutetur, vox illa non significat, *exciderunt*, neque, *& nunc*. Itaque confitendum est, aliquid erroris esse in textu Hebraico, qui vitio librariorum irrepserit. Et quidem qui vertunt, *& nunc*, addant vnam literam, ועת & faciant, *veatta*, *& nunc*. Qui vertendum ועתה existimant, *exciderunt*, cum LXX. Interpretibus, non conueniunt inter se; sed alij legunt *hathathu*, alij *pattu*, alij aliter, quæ התתו פתו sunt valde diuersa ab illa voce, quæ est in textu Hebraico: proinde existimarem posse legi, *hauat*, transponendo solum primam literam in secundum locum. Significat enim עות *hauat*, *inuertere*, siue euertere & peruertere: & sensus erit, Quasi in sylua lignorum euertit, hostis videlicet, ianuas eius in idipsum, id est, simul & coniunctim.

Incenderunt igni sanctuarium tuum, in terra polluerunt tabernaculum nominis tui. VIII.

Hic vnicus locus videtur impedire, quominus Psalmus intelligatur de persecutione Antiochi, cui alioqui reliqua omnia aptissime conueniunt. Sed meo iudicio hic locus non impedit: quamuis enim tempore Nabuchodonosor, & tempore Titi totum templum crematum & euersum fuerit, quod factum non est sub Antiocho: tamen tempore Antiochi portæ templi exustæ fuerunt: sic enim legimus 1. Machab. 4. *Et viderunt Machabæi sanctificationem desertam, & altare prophanatum, & portas exustas, & in atriis virgulta nata sicut in saltu, vel in montibus, & pastophoria diruta.* Et paulo post loquens Scriptura de renouatione templi: *Dedicauerunt*, inquit, *portas, & imposuerunt ianuas.* Illud igitur, *Incenderunt igni sanctuarium*, potest intelligi de parte, non de toto; & videtur id satis aperte colligi ex sequentibus: nam si totum sanctuarium concremassent, non diceret Dauid in altera parte versiculi: *In terra polluerunt tabernaculum nominis tui*: quod enim crematum fuisset, pollui non potuisset. Incenderunt ergo portas, & ipsum templum seu tabernaculum polluerunt, ponentes in eo idolum abominationis, & sacrificantes idolis; vt dicitur 1. Machab. 1. Adde etiam, quod in Hebræo ad verbum dicitur: *Posuerunt ignem in sanctuarium*: quæ verba non significant totum sanctuarium fuisse exustum, sed aliquid eius: quid autem sanctuarij ex igne applicato consumptum fuerit, declara-

claratur (vt diximus) 1. Machab. 4. vbi dicuntur portæ fuisse exustæ, & à Machabæis reparatæ. Ait igitur: *Incenderunt igni sanctuarium tuum*, id est, hostes nostri tempore Antiochi iniecerunt ignem in sanctuarium, & portis eius exustis polluerunt idem sanctuarium, quod est habitaculum nomini tuo dicatum: *polluerunt* autem *in terra*, id est, polluerunt sanctuarium, quod habes in terra: quia cœleste tabernaculum polluere non potuerunt. Aliqui existimant, polluere tabernaculum in terra, esse, deiicere tabernaculum in terram, id est, funditus destruere: sed neque S. Hieronymus ex Hebræo vertit, *in terram*, sed, *in terra*: & vox Hebræa, *chalal*, חלל non significat deiicere, siue euertere, sed polluere & contaminare, vt Græci Latiniq; verterunt.

IX. *Dixerunt in corde suo cognatio eorum simul, Quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra.*

Hæc proprie conuenire videntur Paganis, qui tempore Antiochi conati sunt totis viribus delere religionem veri Dei, vt patet ex lib. 1. Machab. 1. *Dixerunt*, inquit, *in corde suo*, id est, decreuerunt apud se tota natio Gentilium, qui Antiocho seruiebant, dicentes: *Quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra*, id est, contaminemus sanctuarium, repleamus omnia idolis, tollamus omnia signa religionis, & hoc modo quiescent, id est, deficient & cessabunt omnes sollemnitates Dei in terra Israël. Quod attinet ad verba, S. Hieronymus in epist. ad Suniam & Fretellam testatur, se vertisse ex Græco, vt habet nostra editio: *Quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra*; quamuis non ignoraret in Hebræo esse, *Incenderunt omnes dies festos Dei à terra*; & in exemplis Origenis, versionem Septuaginta habere: *Incendamus omnes dies festos Dei à terra*: & monet has varias lectiones notandas fuisse ad marginem; sed antiquam lectionem non debuisse mutari. Itaque constat ex verbis S. Hieronymi, vnam lectionem Græcam fuisse, καταπαύσωμεν, *quiescere faciamus*: aliam autem, κατακαύσωμεν, *incendamus*: sed qnoniam LXX. Interpretes per vocem Hebraicam, *moad*, מועד non intellexerunt Synagogas, vt nunc recentiores intelligunt, sed dies festos ἑορτὰς; probabilissimum est, eos non vertisse, *incendamus* (vt sonat vox Hebraica) sed, *quiescere faciamus*; vt verbum conueniret cum nomine: non enim dies festi proprie incendi possunt, sed cessare & tolli possunt: ac per hoc LXX. Interpretes non reddiderunt verbum, sed sensum, explicantes metaphoram verbi Hebraici: neque improbabile est, lectionem Grȩcam postea fuisse mutatam, vt cum voce Hebraica consentiret. At in exemplis erat, *incendamus*: & illa erat purissima lectio LXX. Interpretum. Respondeo, in exemplis vt plurimum fuisse lectionem purissimam: sed non est necesse, vt vbique esset purissima: certe Ecclesia antiqua, & moderna magis probauit aliam lectionem; & S. Hieronymus aperte dicit, se vertisse ex editione Septuaginta: *Quiescere faciamus*: & sic monet esse psallendum, vt Septuaginta transtulerunt.

Signa nostra non vidimus, iam non est Propheta, & nos non cognoscet amplius. X.

Ponit nunc verba populi fidelis in tanta afflictione pene desperantis de auxilio Dei. Et proprie conueniunt hæc in tempora Antiochi, quando & miracula antiqua, & Prophetarum oracula defecerant, vt videretur Deus non amplius cognoscere populum suum, quod de Babylonica captiuitate dici non potest, cum eo tempore esset Hieremias in Hierusalem, & Daniel & Ezechiel in Babylone. Neque possum probare, quod aliqui dicunt, verba huius Psalmi, non dici à populo Iudaico, sed à Gentilibus: hæc enim est nimis dura expositio. At, inquies, Daniel. 3. dicunt tres pueri: *Et non est in tempore hoc Princeps, & Dux, & Propheta*: igitur in captiuitate etiam Babylonica, non erat Propheta, ac per hoc de illa captiuitate possunt intelligi hæc verba, *Iam non est Propheta*. Respondeo, antequam Hierusalem euerteretur à Nabuchodonosor, tempore Regis Ioachim, non fuisse in Babylone vllum Prophetam, & de illo

illo tempore & loco posse intelligi verba trium puerorum : sed eodem tempore erat in Hierusalem Hieremias Propheta, & post captam & euersam Hierusalem, toto tempore captiuitatis fuerunt in captiuitate Babylonica Daniel & Ezechiel Prophetæ: Ezechiel enim cœpit prophetare anno quinto captiuitatis Ioachim Regis, qui fuit annus sextus ante euersionem Hierosolymæ, & perseuerauit prophetare vsque ad vicesimum quintum captiuitatis, vt dicitur Ezech. 40. Daniel autem Propheta fuit in Babylone ab anno primo Nabuchodonosor, vsque ad annum primum Cyri, id est, toto tempore captiuitatis, vt dicitur Daniel. 1. & prophetare cœpit adhuc adolescens: successerunt autem Danieli Aggæus & Zacharias Prophetæ. Porro Psalmus præsens cum dicit: *Iam non est Propheta*, loquitur de tempore post Hierusalem vastatam, & templum prophanatum, ac per hoc non loquitur de captiuitate Babylonica, in qua nunquam defuerunt Prophetæ post ciuitatem vastatam, & templum incensum: sed de persecutione Antiochi, quo tempore defecerunt omnino Prophetæ.

XI. *Vsquequo Deus improperabit inimicus? irritat aduersarius nomen tuum in finem.*

Pergit populus Dei exorare Dei clementiam, vt memor populi sui conuertat iram in aduersarias, qui improperabant Deo infirmitatem, quasi non valeret saluare populum suum. Hæc videntur dici de Nicanore, qui superbe irridebat populum Dei, & irritabat nomen Domini, vt dicitur lib. 1. Machab. c. 7. Et de ipso Rege Antiocho, & Rege Demetrio, & Ducibus eorum inimicis Dei & populi sui, vt cognosci potest ex 1. & 2. lib. Machabæorum.

XII. *Vt quid auertis manum tuam, & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?*

Orauerat populus Deum, vt irasceretur in hostes suos: nunc orat, vt complectatur populum suum, vt antea faciebat, & non excludat à sinu suo paterno filios suos. *Vt quid*, inquit, *auertis manum tuam*, sinistram videlicet, *& dexteram tuam de medio sinu tuo*, vt videlicet sinas nos cadere à sinu tuo, vel non complectaris in sinu tuo, *in finem*, id est, in perpetuum: qui enim complectitur aliquem, admouet vtramque manum ad sinum; qui reiicit, vel non vult complecti, manus à sinu remouet. Hæc mihi videtur literalis expositio. Alij existimant, auerttere manum à sinu, significare, non velle bona, quæ sunt in sinu, communicare cum aliis, intelligentes per sinum Dei, thesaurum bonorum omnium, qui est apud Deum. Omitto aliam expositionem, quod auertere manum à sinu, sit manus post tergum conuertere, in signum negantis auxilium. Pro, *in finem*, in Hebræo est, *calle*, quam vocem S. Hieronymus vertit, *consumens*: sed potest optime verti perfecte & absolute, quod est idem cum, *in finem*, præsertim si deducatur à verbo, *calal*, quod est perficere: vnde, *calla*, sponsa, quia perfecta omni decore & ornatu esse solet.

Deus autem Rex noster ante sæcula, operatus est salutem in medio terræ. XIII.

Communis expositio literalis est, in hoc versu, & quinque sequentibus explicari potentiam, quam olim Deus ostendit tum in liberatione filiorum Israël de Ægypto, tum in creatione mundi; vt ostendat, posse Deum, si velit, liberare eosdem filios Israël à præsenti calamitate. *Deus*, inquit, *Rex noster ante sæcula*, id est, Deus Rex noster, qui est ante sæcula Deus, *operatus est salutem*, Iudæorum videlicet, *in medio terræ*, id est, in terra promissionis, in quam eos introduxit, ex captiuitate Pharaonica. Illud, *ante sæcula*, coniungit quidam auctor cum verbo, *operatus est salutem*: sed repugnant omnes codices Hebræi, Græci & Latini. Omnes enim distinctionem ponunt post vocem, *sæcula*: neque intelligi potest, quomodo Deus ante sæcula operatus sit salutem in medio terræ, cum terra non fuerit ante sæcula: neq; testimonium, quod ille adducit ex Isaia, pro ipso facit: aliud enim

enim est *à sæculo*, quod habetur in Isaia, aliud *ante sæcula*, quod hic habetur. Multo aptius S. Augustinus coniungit cum voce, *Deus*, vt sensus sit, Rex noster, qui est ante sæcula Deus. Illud, *in medio terræ*, exponunt nonnulli, publice & palam, quod non improbo. Sed etiam verum est, Palæstinam esse in medio terræ olim notæ & habitabilis: nam est in finibus Asiæ, Africæ & Europæ; vt vere dici possit, esse in medio Asiæ, Africæ & Europæ. Vnde etiam opus Redemptionis operatus est Saluator noster in medio terræ, vt commodissime deferretur eius prædicatio ad omnes tres partes orbis terrarum.

XIV. *Tu confirmasti in virtute tua mare, contribulasti capita draconum in aquis.*

Explicat, quomodo Deus operatus sit salutem Iudæorum, & ait: *Tu* Deus *confirmasti mare in virtute tua*, id est, potentia tua fecisti, vt mare rubrum firmissime quasi murus consisteret, dum transirent per medium eius diuina virtute siccatum filij Israël. Et eadem potentia obruisti in aquis eiusdem maris, ad locum suum reuocatis, capita Ægyptiorum, qui instar draconum filios Israël insequebantur. In Hebræo habetur: *Dissipasti, siue rupisti, & diuisisti in virtute tua mare*: sed LXX. Interpretes docere voluerunt, mare rubrum ita diuisum & disruptum fuisse, vt firmissime diuisum maneret, dum trãsiret populus Dei, quasi dicerent: Tu diuisum mare confirmasti. Illud, *contribulasti*, est in Hebræo, *contriuisti*, siue confregisti: sed LXX. Interpretes explicauerunt metaphoram; qui enim suffocantur in aquis, non proprie pereunt ex contritione capitis; quod ergo Hebraice dictum est: *Contriuisti capita draconum*, id est, interemisti draconem. Septuaginta dixerunt: *Contribulasti capita draconum*, id est, mortifera tribulatione affecisti capita draconum.

XV. *Tu confregisti capita draconis, dedisti eum escam populis Æthiopum.*

Hunc versum proprie ad Pharaonem referunt fere omnes expositores: nam in Hebræo non est idem nomen draconis in hoc versu & in superiore. In hoc enim versiculo est, *Leuiatan*, qui draco maximus, & princeps draconum marinorum est. Illud autem, *dedisti eum escam populis Æthiopum*, significat secundum aliquos, Regnum Ægypti post submersionem Pharaonis datum fuisse in prædam Æthiopibus: secundum alios, ipsum Pharaonem, & capita eius, id est, Principes eius mortuos, & ad littus eiectos, fuisse spoliatos ab Arabibus, qui in Scriptura Æthiopes dicuntur. Denique secundum alios, ipsum Pharaonem mortuum, & in littore expositum, factum esse escam coruis, qui à nigrore dicuntur populi Æthiopum. Non multum refert, quid proprie his verbis significetur, dum constat, explicari pœnam de Pharaone sumptam.

Tu dirupisti fontes & torrentes, tu siccasti fluuios Ethan. XVI.

Hic iam describitur potentia Dei, qua paulo post in deserto ex petra excitauit fontem, & riuum aquæ instar fluminis: & deinde siccauit Iordanem, vt populus transiret in terram sibi promissam. *Tu dirupisti fontes*, id est, dirupta petra fecisti scaturire fontes, *& torrentes. Tu siccasti fluuios Ethan*, id est, siccasti flumen Iordanis, quod flumen maximum est. *Hethan* enim, fortem significat, vnde S. Hieronymus vertit, *flumina fortia*. Sed Interpretes cæteri relinquere maluerunt ipsam vocem Hebraicam non interpretatam. איתן

Tuus est dies, & tua est nox: tu fabricatus es Auroram & Solem. XVII.

Transit ad potentiam, quam Deus in creatione monstrauit: & quoniam creatio in summa complectitur duas partes principales, cœlum & terram, iuxta illud: *In principio creauit Deus cœlum & terram*: de his duabus partibus tantum loquitur. *Tuus*, inquit, *est dies, & tua est nox*; & reddens rationem, addit: *tu fabricatus es Auroram & Solem*, id est, tu fecisti initio lucem similem Auroræ, deinde quarto die fecisti Solem, vt distingueret dies & noctes. In Hebræo non est nomen Auroræ, sed nomen luminis,

siue

siue lucis, vt etiam in Græco textu. Et quidem multi per lumen hoc, intelligunt Lunam, vt sensus sit, Tu fecisti Lunam & Solem: & quoniam hic videbatur inuersus ordo, correxerunt aliqui, & fecerunt, Solem & Lunam, & sic legit S. Augustinus; sed Interpres noster rectissime vertit, *Auroram & Solem:* quoniam explicare voluit, lucem, quam Deus initio creauit, non fuisse Solis, neque Lunæ, sed simplicem lucem, quæ præcedebat Solis creationem, quasi quædam aurora mundi.

XVIII. *Tu fecisti omnes terminos terræ, æstatem & ver tu plasmasti ea.*

Attigit creationem cœli, mentione facta lucis & Solis; nunc attingit creationem terræ, dicens: *Tu fecisti omnes terminos terræ,* id est, tu fecisti totam terram vsque ad omnes eius vltimos fines, id est, ab ortu ad occasum, ab Aquilone ad Austrum. *Æstatem & Ver tu plamasti*, id est, tu fecisti vicissitudines temporum, in quibus terra nunc fructus concipit, nunc parit: nam in fine æstatis, id est, in Septembri in terra promissionis reconduntur omnes fructus: & tunc incipit terra iterum concipere, & præparare se ad nouum partum: & initio Veris iterum incipit parere flores, ac deinde fructus. S. Hieronymus vertit: *Æstatem & hyemem tu plasmasti:* & vere vox Hebraica, *choreph*, Hyemem significat, vt perspicuum est ex c. 8. v. 22 Geneseos. Et ideo existimamus hic accipiendam esse æstatem, pro fine æstatis, quo terra deposito onere iterum concipere incipit: & Ver pro fine hyemis, siue initio Veris, quando flores apparere incipiunt.

חרף

XIX. *Memor esto huius, inimicus improperauit Domino: & populus insipiens incitauit nomen tuum.*

Explicata potentia Dei, redit ad orationem, ac precatur, vt Deus dignetur recordari, quemadmodum inimicus blasphemauerit Deum, quasi impotentem & infirmum. Videntur autem verba huius versiculi & cæterorum vsque in finem alludere ad superbiam Antiochi, de qua dicitur lib. 1. Mach. c. 1 *Et locutus est cum superbia magna.* Et li. 2. c. 5 cum dixisset Scriptura, Antiochum indigne contrectasse sacra vasa, & templum diripuisse, addit: *Igitur Antiochus mille & octingentis ablatis à templo talentis, velociter Antiochiam reuersus est, existimans se præ superbia terram ad nauigandum, pelagus vero ad iter agendum deducturum propter mentis elationem.* Ait igitur Psalmista: *Memor esto huius,* id est, recordare Domine huius rei, quam dicturus sum. *Inimicus improperauit Domino,* id est, hostis noster improperauit tibi Domino impotentiam: *& populus* eius *insipiens incitauit* blasphemando *nomen tuum.*

XX. *Ne tradas bestiis animas confitentes tibi, & animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem.*

Hinc etiam cognosci potest, hunc Psalmum scriptum esse magis cõtra Antiochum, quam contra Nabuchodonosor, vel Titum aut Vespasianum: siquidem tempore Antiochi sæpe fuerunt in maximo periculo Iudæi, ne omnino in manus eius deuenirent, & vel occiderentur omnes, vel captiui abducerentur; & ideo orabant, vt non traderentur bestiis deuorandi, id est, Antiocho & militibus eius penitus destruendi; sicut reuera nunquam fuerunt vniuersaliter ab Antiocho subiugati. At Nabuchodonosor, & Titus & Vespasianus vniuersaliter Iudæos oppresserunt, partim occidendo, partim captiuos abducendo. *Ne tradas,* inquit, *bestiis,* id est, hominibus insipientibus & crudelibus more ferarum, *animas confitentes tibi,* id est, homines qui te colunt, & confitentur laudes tuas: *&* easdem *animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem*, id est, ne obliuiscaris defendere & liberare animas pauperum tuorum, qui ad ianuam misericordiæ tuæ panem mendicant. In Hebræo, pro, *confitentes tibi,* nunc est, *thoreca,* quod S. Hieronymus vertit, *Eruditos in lege tua*, alij, *Turturis tuæ:* sed LXX. Interpretes non legerunt, *thoreca,* sed *thodecha*, fuit autem facillimum librariis, ob similitudinem literarum, *res*, & *daleth*, תורך תודך

scri-

scribere, *thoreea*, pro, *thodecha*: neque est causa, cur anteponamus textum, quem nunc habemus, textui, quem habuerunt LXX. Interpretes; neque est in sensu diuersitas: nam per turturem posset intelligi populus Dei gemens, & confitens Deo tribulationem suam.

XXI. *Respice in testamentum tuum, quia repleti sunt qui obscurati sunt terræ domibus iniquitatum.*

Adducit duo alia argumenta ad placandum Deum, vnum ex parte fœderis initi cum Patribus, alterum ex iniquitate aduersariorum; qui cum essent homines vilissimi, obtinebant iniuste palatia ipsorum. *Respice*, inquit, *in testamentum tuum*, si non vis nos respicere, saltem respice pactum, siue testamentum, quod fecisti cum Patribus nostris, vt esses nobis in Deum, nosq; protegeres atque defenderes in terra, quam nobis dedisti. Quoniam *qui obscurati sunt terræ*, id est, qui obscuri sunt in terra, viles & barbari homines, *repleti sunt domibus iniquitatum*, id est, abundant iam domibus, siue palatiis inique nobis ereptis. Illud, *obscurati terræ*, obscurum est, & ideo variis modis exponitur, sed res non est magni momenti, & facile est, vt Latinus Interpres dixerit, *obscurati*, pro, *obscuri*. Obscuri autem terræ, ij dicuntur, qui non sunt vllius nominis in terra. Illud autem, *domibus*, in Hebræo non est, *domibus*, sed *habitationibus desiderabilibus*, & pulchris, qualia sunt egregia palatia.

XXII. *Ne auertatur humilis factus confusus: pauper & inops laudabunt nomen tuum.*

Pergit in oratione, ac petit, ne humilis populus cogatur reuerti ab orando Deo confusus, si non impetrauerit, quod postulat: & rationem reddit, cur non debeat dimitti confusus, quoniam ipse est, qui laudare solet nomen Domini. *Ne auertatur*, quasi à te repulsus & reiectus, *humilis factus confusus*, id est, ne auertatur confusus is, qui se humiliat coram te. Illud enim, *factus*, coniungitur cum voce, *humilis*; vnica enim vox est tum in Hebræo, tum in Græco, pro eo quod nos habemus, *humilis factus. Pauper & inops laudabunt nomen tuum*, id est, ne dimittas humilem confusum, quoniam humilis, qualis est pauper, inops laudabunt nomen tuum, quod à diuitibus & superbis despicitur.

Exurge Deus, iudica causam tuam; memor esto improperiorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt tota die. XXIII.

Addit aliam rationem, quoniam causa populi, est causa Dei; quoniam improperia, quæ dicuntur ab inimicis, in ipsum Deum recidunt. *Exurge*, inquit, *Deus, iudica causam tuam*, id est, defende causam tuam: nam in Hebræo est ad verbum, *litiga litem tuam*, hoc est, sis tu patronus causę tuæ. *Memor esto improperiorum tuorum, quæ ab insipiente sunt tota die*, id est, quæ iugiter in te iactantur ab insipientibus populis, inimicis tuis. Illud, *iudica causam tuam*, quamuis ad literam ex Hebræo significet, *litiga litem tuam*, tamen quia Deus non potest litigare, nisi apud tribunal iustitiæ suæ, cum non habeat superiorem, ideo ad ipsum pertinet iudicare, id est, iudicium ferre de lite, quam habet cum iniquis: proinde recte versio Septuaginta & vulgatæ editionis habet, *iudica causam tuam*. S. Augstinus legit, *iudica causam meam*: sed nescio quid secutus sit: nam Hebræus & Græcus codex habet secundam personam, & sic inuenitur in Latinis libris.

Ne obliuiscaris voces inimicorum tuorum: superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper. XXIV.

Concludit rogans Deum, vt non obliuiscatur punire hostes suos, quia illi non obliuiscuntur peccare. *Ne obliuiscaris*, inquit, *voces inimicorum tuorum*, id est, ne impunitas dimittas blasphemias inimicorum tuorum: quoniam *superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper*, id est, superbæ voces inimicorum tuorum, nunquam cessant, sed iugiter ascendunt à linguis eorum tanquam scintillæ à fornace maligni cordis eorum. Illud, *inimicorum*, in Græcis libris est, *seruorum*, siue

supplicum tuorum; & sic etiam legit S. Augustinus. Sed in Hebræo est, *inimicorum*, & sic etiam vertisse LXX. Interpretes, testatur S. Hieronymus in epist. ad Suniam & Fretellam: proinde necesse est in textibus Græcis irrepsisse errorem, & positum esse ἱκετνῶν, pro ἐχθρῶν. Illud, *superbia eorum*, in Hebræo est, *sonitus*, siue *tumultus insurgentium in te*. Ex quo intelligimus, per superbiam hoc loco accipiendam esse vocem superbam & elatam, vt diximus.

PSALMVS LXXIV.

Titulus & Argumentum.

In finem, ne corrumpas, Psalmus cantici Asaph.

Omnes partes huius tituli sunt alibi explicatæ; si tamen plane explicari possunt. Tanta est enim titulorum obscuritas, vt diuinatore opus sit potius, quam explicatore. Argumentum est admonitio ad humanum genus vt iuste viuant omnes, & superbiæ tumorem deponant, quoniam imminet iudicium Dei securissimum atque iustissimum. Videtur autem Psalmus compositus per modum dialogismi; quamuis non indicetur mutatio personarum, nisi per ipsa verba, quæ nunc populi iustorum, nunc Prophetæ, nunc Dei esse ipsa se produnt.

EXPLICATIO PSALMI LXXIV.

I. *Confitebimur tibi Deus: confitebimur & inuocabimus nomen tuum.*

II. *Narrabimus mirabilia tua, cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo.*

Vox est populi electi, qui ex notitia Dei, quam habet præ cæteris hominibus, dicit, suum officium esse laudare, orare, & prædicare Deum. *Confitebimur*, inquit, *tibi*, id est, laudabimus te; *confitebimur & inuocabimus nomen tuum*, id est, non solum laudabimus in hac vita, sed etiam inuocabimus: pura enim laudatio non est vitæ præsentis, sed futuræ. *Narrabimus mirabilia tua*, id est, non solum laudabimus in corde nostro, & orabimus, sed etiam prædicabimus aliis omnibus mirabilia opera tua, vt etiam cæteri discant timere & amare te. Quod attinet ad verba, non leuis difficultas est. Nam in Hebræo pro *inuocabimus nomen tuum*, legitur ad verbum *& propinquum nomen tuum*. Verisimile est Septuaginta legisse, *vecaro besimacha*, & *inuocare in nomine tuo*: non autem, vt nunc habetur, *vecarob scemecha, & propinquum nomen tuum*. Facile enim fuit librariis coniungere literam primam vocabuli sequentis cum vltima præcedentis. *Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo.* Hæc est pars versiculi secundi, & continet verba Dei summi Iudicis, qui approbans verba iustorum, promittit suo tempore, se redditurum illis præmium, vt etiam impiis non confitentibus, nec inuocantibus, pœnam: *Cum*, inquit, *accepero tempus*, id est, cum venerit hora ab æternitate determinata iudicij mei, tunc *ego iustitias iudicabo*, id est, iustissime, siue rectissime iudicabo. Diem iudicij, vt etiam horam, esse certo definita, docet Apostolus Act. 17. *Nunc*, inquit, *annunciat hominibus, vt omnes vbique pœnitentiam agant; eo quod statuit diem, in quo iudicaturus est orbem in æquitate in viro, quem statuit, fidem præbens omnibus, suscitans eum à morte*: docet S. Ioannes in Apocalypsi c. 14. *Timete Deum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius.* Magnæ gratiæ, vt inquit S. Augustinus, agendæ sunt Deo, quod non statim post peccatum iudicat, sed expectat homines ad pœnitentiam, interim exhortari & inuitare non cessans multis & variis modis, donec statuta dies & hora adueniat. Illud, *iustitias iudicabo*, non significat, Deum iudicaturum opera iusta, vt aliqui existimant, sed Deum recte iudicaturum: nam eadem vox Hebræa, *meschcarim*, habetur in Psalmo 57. *Si vere vtique iustitiam loquimini, recta iudicate filij hominum.* Quod hic dixit, *iustitias*, ibi dixit, *recta*, & sicut ibi sensus est, Iustam sententiam proferre; ita hic sensus est, Iustam sententiam proferam.

III. *Liquefacta est terra, & omnes qui habitant in ea: ego confirmaui columnas eius.*

Iterum loquitur populus iustorum dicens: Si iuste iudicabis, Domine, quis sustinebit? nam *liquefacta est terra,* id est, defluxit, corrupta est, dissipata est propter iniquitates habitantium in ea, *& omnes habitantes in ea* defluxerunt & corrupti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Respondet Dominus: *Ego confirmaui columnas eius.* Quasi dicat, non omnis terra omnino corrupta est; nam ego confirmaui columnas eius, viros perfectos, ob quos terra consistit: semper enim habuit Deus seruos suos electos & perfectos. Nam Genes. 6. vbi dicitur, *terra corrupta ob iniquitatem inhabitantium*, ibi dicitur, *Noë vir iustus atque perfectus.*

IV. *Dixi iniquis, nolite inique agere; & delinquentibus, nolite exaltare cornu.*

V. *Nolite extollere in altum cornu vestrum, nolite loqui aduersus Deum iniquitatem.*

Nunc iam loquitur Propheta, vt vnus de numero iustorum, & admonet iniquos, vt desinant ab iniquitate, cum adhuc spes remaneat salutis, & propterea differatur iudicium, vt locus sit pœnitentiæ. *Dixi,* inquit, *iniquis, nolite inique agere*, id est, nolite perseuerare in iniquitate. Verba Hebraica possent etiam verti: *Dixi stultis, nolite stultescere:* sed quanquam interpretatio LXX. Seniorum optima est, quam etiam in sua versione secutus est S. Hieronymus, tamen vtraque vera est. Omnes enim iniqui stulti sunt, cum errent à vero itinere, & ridentes ac ludentes ruant in præcipitium. Addit Propheta: *Et delinquentibus, nolite exaltare cornu,* id est, dixi delinquentibus, nolite gloriari in iniquitate, nolite superbe defendere peccata vestra. Cornu enim superbiam significat, & illi longius à salute recedunt, qui non solum peccant, sed etiam gloriantur, cum malefecerint, & laudari volunt in sceleribus suis. *Nolite extollere in altum cornu vestrum*, id est, nolite in profundo malorum tam alte descendere, vt etiam Deum contemnatis, & in ipsum Deum verba blasphemiæ euomatis. Vox Hebræa vt nunc legitur, non habet, *aduersus Deum*, sed, vt S. Hieronymus vertit, *in ceruice veteri*, vel, vt alij legunt, *collo duro*. Sed Septuaginta non videntur legisse, *betsauar*, sed, *betsur*: quod est vnum ex nominibus Dei, & proprie significat *petram*, quia Deus fortissimus est: & per vocem, *hathac*, quæ significat *durum*, non intellexerunt Septuaginta *collum durum*, sed *verba dura & iniqua*, & ideo verterunt: *Nolite loqui aduersus petram verba dura & iniqua*, id est, aduersus Deum fortissimum verba dura, id est, iniqua, quales sunt blasphemiæ. Et sane eleganter alludit Propheta à verbis duris ad petram duram; quasi dicat, Nolite contendere verbis duris cum Deo, qui est petra durissima, quia petra conteret vos, & verba vestra inania esse monstrabit.

בצואר
בצור
התק

Quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque à desertis montibus; quoniam Deus Iudex est. VI.

Reddit rationem, cur non oporteat aduersus Deum loqui iniquitatem; quia videlicet ab illius iudicio nusquam erit effugium: non enim *ab Oriente* iudicabit, vt possis fugere in Occidentem; *neque ab Occidente,* vt possis latere in Oriente: *neque à desertis montibus*, vt abscondas te in aliqua valle inter arborum ramos. Iste enim *Iudex Deus est,* qui vbique est, & nullo excluditur loco, cum nullum occupet locum. Ita S. Augustinus. Alij exponunt, quia neque ab Oriente expectandum est auxilium, neque ab Occidente, neque à desertis montium, *quia Deus Iudex est,* cui nemo resistere potest.

Hunc humiliat, & hunc exaltat: quia calix in manu Domini vini meri plenus misto. VII.

Et inclinauit ex hoc in hoc: verumtamen fæx eius non est exinanita: bibent omnes peccatores terræ. VIII.

Dixerat non esse effugium à iudicio Dei, nunc declarat, dicens: *Hunc humiliat*, superbum videlicet, *& hunc exaltat*, scilicet humilem. *Quia calix in manu Domini vini meri*, id est, quia in potestate Dei est iustitia vindicatiua, quæ dum peccatores superbos punit, simul exaltat & consolatur iustos humiles, quos ab oppressione impiorum liberat. Porro, calix vini meri, dicitur iustitia vindicatiua in Scripturis passim, vt Isaiæ 51. Hieremiæ 25. Threnorum 4. Ezechielis 23. Apocalypsis 14. & alibi. Ratio huius metaphoræ est, quoniam vinum merum epotum debilitat adeo totum hominem, vt nec sciat, nec possit se iuuare: ebrius enim amittit iudicium, tremit, cadit, soporatur. Qui punitur ab homine, sæpe remedium habet, vel fauoris, vel fugæ, vel violentiæ: qui autem punitur à Deo, tanquam multo vino mero inebriatus repente cadit, & omni prorsus remedio caret. Addit Propheta: *plenus misto*, id est, plenus est calix Domini non simplici vino vnius generis, sed mistione variorum generum vini meri, qua mistione non temperatur vinum, sed fortius redditur. Id significat, iustitiam Dei vindicatiuam abundare multitudine & varietate pœnarum. *Ignis, & sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum*, Ps. 10. Aliqui dicunt, vinum calicis Dei dici mistum, quia turbidum, aut fæculentum. Alij mistum interpretantur, *infusum*, quia miscere vinum, aliquando significat, infundere. Alij fingunt duos calices, vnum plenum mero, alium plenum misto. Sed quod nos diximus, probabilius videtur, & plures habet auctores. *Et inclinauit ex hoc in hoc*, id est, iam Deus propinauit multis hunc calicem iræ suæ, inclinauit calicem ex hoc ore in hoc, os transtulit ad varias gentes, puniuit Sodomitas, Chaldæos, Ægyptios, & alios. *Veruntamen fæx eius non est exinanita*, id est, adhuc remanet grauissima pars iustitiæ vindicatiuæ, quæ seruatur in diem vltimi Iudicij: & tunc ex ea *bibent omnes peccatores terræ*. Tunc enim non erit amplius locus misericordiæ, sed omnes, qui peccatores in illa die inuenientur, cogentur bibere fæces calicis iræ Domini.

Ego autem annunciabo in sæculum: cantabo Deo Iacob. IX.

Vox hæc Prophetæ est, qui descripto iudicio Dei, & supplicio impiorum, pollicetur se annunciaturum laudes Dei in æternum. Illi, inquit, bibent calicem iræ Dei, *ego autem* liberatus per gratiam Dei, *annunciabo in sæculum*, deinde declarans, quomodo annunciabit, *cantabo*, inquit, *Deo Iacob*: hæc erit annunciatio mea, hymnus laudis, & gratiarum actionis Deo Iacob, quem in æternum cantabo.

Et omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua iusti. X.

Hæc vero Dei vox est, qui subiungit, & concludit Psalmum, dicens: *Et ego confringam omnia cornua peccatorum*, omnem superbiam, omnem gloriam, omnem potentiam. *Et exaltabuntur cornua iusti*, & faciam, vt exaltetur gloria & potentia iusti cuiuscunque, sed præcipue Christi, qui sic fuit eminenter iustus, vt multos iustificauerit, vt dicitur Isaiæ 53. *Iustificabit ipse iustus seruus meus multos*. Posset hic versiculus coniungi cum superiore, ita vt Propheta intelligatur vtrumque dicere: *Annunciabo in sæculum, & omnia cornua peccatorum confringam*. Dicitur enim confringere cornua peccatorum non solum, qui reipsa peccatores humiliat, sed etiam qui denunciat peccatores humiliandos esse, ad quem modum dicitur Hieremias *constitutus super gentes & regna, vt destruat & euellat, ædificet & plantet*, Hier. 1 Videtur tamen prior expositio magis accommodata huic Psalmo, qui secundum formam dialogismi compositus est, vt S. Hieronymus in Commentario docet.

PSALMVS LXXV.

Titulus & Argumentum.

In finem, in laudibus Psalmus Asaph, canticum ad Assyrios.

Pro-

Propter vltima verba Tituli? canticum ad Assyrios, *quæ nō sunt in codice Hebraico, existimant Theodoretus, Euthymius, & multi recentiores in hoc Psalmo prædici victoriã, quam obtinuit Ezechias de Sennacherib Rege Assyriorum. Sed non dubiũ est, altiore sensu prædici victoriam electorum* Dei *aduersus omnes hostes tum visibiles, tum inuisibiles.*

EXPLICAT. PSAL. LXXV.

I. *Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius.*

Propter hæc verba valdè superbiunt carnales Iudæi, sed frustra. *Notus* enim erat *Deus in Iudæa* terrena, quando in ea degebant Prophetæ, & populus Prophetis acquiescens: & pari ratione *in Israel* secundum carnem *magnum* erat *nomen Dei*, quando populus Israel non solum carne, sed etiam corde circuncidebatur: sed posteaquam Dei filiũ, quem omnes Prophetæ annunciauerant, negauerunt, & eius populus esse desierunt, non est amplius in Iudæa terrena notus Deus, neque in Israel secundum carnem, magnum est nomen eius. Quia tamen hic Psalmus in titulo habet, in finem, & ideo respicit Christum, qui est finis legis, & vsq; in finem mundi canendus est: nunc etiam verum est, & semper erit verum, quod hic dicitur, *Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius.* Sed per Iudæam Ecclesia accipienda est, in qua sunt veri Iudæi, circumcisi corde, non carne de quibus Apostolus ad Rom. 2. *Non qui in manifesto Iudæus est, neq; quæ in manifesto in carne est circũcisio: sed qui in abscondito Iudæus est, & circũcisio cordis in spiritu, non litera.* Et cap. 9. *Non omnes, qui ex Israel, hi sunt Israelitæ, &c.* In Ecclesia igitur Christiana notus Deus est, & in populo Christiano magnum est nomen eius: maior enim sapientia est in paruulis Christianis callentibus breuissimum Catechismum, quam olim fuerit in Philosophis Gentium, vel in magistris in Israel. Sed præcipue notus Deus est viris perfectis in Ecclesia Dei, qui totos se contemplationi rerum diuinarum dediderunt, & ex contemplatione in confessionem diuinæ magnitudinis toto corde erumpunt. Iudæa enim confessionem significat.

Et factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion. II.

Ad literam redditur ratio cur in Iudæa potius, quam in alijs locis olim Deus notus esset: quia videlicet Ierusalem, quasi Regiã suam, & Sion, quasi arcem sibi Deus elegerat. *Et factus est*, inquit, *in pace locus eius*, id est, Deus elegit sibi locum peculiarẽ, in quo tabernaculum suum collocaret, in ciuitate Salem, quæ pacem significat. *Et habitatio eius in Sion*, id est, elegit sibi habitationem in Sion, quæ est pars altissima, & nobilissima, ciuitatis Ierusalem. In Hebræo pro, *in pace:* habetur, in Salem, quod est nomen ciuitatis Ierosolymæ; sed Septuaginta interpretati sunt nomen, & ideo verterunt, *in pace:* nam, vt dicitur ad Hebr. 7. *Rex Salem*, est *Rex pacis.* Itaque hoc loco ad literam, *in pace*, non significat virtutem, sed ciuitatem: quod satis facilè intelligitur ex verbis sequentibus, *Et habitatio eius in Sion.* Sed altiore sensu significatur, ideo Deum notum esse viris perfectis, quia Deus præcipue habitat in mentibus pacem habentium, & contemplantiũ: nam vt Salem significat pacem, ita Sion speculam. Et nisi quis per mortificationem carnis pacem habeat ad Deum, ad proximum, & ad seipsum: non facile per contemplationem transcendit res omnes creatas, & vni Deo coniungitur.

Ibi confregit potentias arcuum, scutum gladium, & bellum. III.

Hic iam describit victoriam aduersus Assyrios, de quibus in titulo Psalmi. Historia huius victoriæ habetur libr. 4. Reg. 19. Vbi Deus liberauit Hierusalem ab obsidione Regis Sennacherib sine vlla pugna Iudæorum. Angelus enim Domini vna nocte occidit octogintaquinque millia Assyriorum, & eo modo *confregit Deus potentias arcuum*, id est, sagittas, quas Assyrij parauerant, vt iacerent in Hebræos, & *scutum* quod

quod parauerant, vt se defenderent ab Hebræis, *& gladium*, quem exacuerant, vt cominus pugnarent aduersus eos, aduersus quos sagittis eminus pugnassent; denique *bellum* totum confregit, id est, auertit ab vrbe Ierusalem. In Hebræo pro vocibus potentias arcuum habetur, *risphe cheseth*, quæ voces propriè significant *carbones arcuum*, id est, iacula ignita arcuum; sed Septuaginta verterunt, *Potentias arcuum*, quia potentia arcus in sagittis eiaculandis consistit. Altiore sensu per iacula ignita, & gladios, significantur tentationes dæmonum, & persecutiones hominum. Perscuta intelliguntur prætextus varij, quibus se tegunt hostes nostri spirituales, cum nos oppugnant: sed in animis perfectorum seruorum suorum Deus victorias maximas obtinet, vt perspicuum est ex historijs sanctorum Martyrum, & perfectorum Monachorum.

רשפי קשת

IV. *Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis: turbati sunt omnes insipientes corde.*

Ostendit Propheta, vnde potissimum orta sit victoria Hebræorum aduersus Assyrios; id autem facit per apostrophen ad Deum, *illuminans*, inquit, *tu mirabiliter à montibus æternis*, id est, confregit Dominus in Ierusalem arma offensiua, & defensiua Assyriorum: ille autem Dominus tu es, qui hæc fecisti, dum ex cœlis tanquam *æternis quibusdam, montibus* tuis, ac veluti altissima specula, & arce tua, *mirabiliter*, fulgurasti, & Angelum tuum tanquam cæleste fulmen misisti in exercitum Assyriorum. Vnde *turbati sunt omnes* illi milites Sennacherib, tanquam amisso iudicio obtenebrati, & præ stupore mentis *insipientes corde* effecti. Quod ad verba attinet, in Hebræo pro voce, *æternis*, est, *tereph*, quæ prædam significat, vel ad captiuitatem, non æternitatem. Sed omnino necessarium est, vt Septuaginta Interpretes aliquid aliud legerint: neque enim fieri potest, vt viri doctissimi, & vtriusque linguæ peritissimi verterent, à montibus æternis, vel Græcè ἀπ' ὀρέων αἰωνίων, si legissent, *meharere tereph*. Itaque suspicor eos legisse, *terem*, non *tereph*, significat autem, *terem*, *ante* vel, *antequam*, siue *priusquam*: & fieri potest, vt non solum sit aduerbium, sed etiam nomen, & significet, antiquitatem, vel antiquum: quomodo, *chedem*, significat, ante, & significat etiam antiqua, vt patet ex Psalmo 76. versu 6. *Cogitaui dies antiquos*, Et Psalmo 43. versu 2. *Quod operatus es in diebus antiquis*. Idem autem est, *A montibus æternis*, & *à montibus antiquis*; quemadmodum Daniel. 7. *Antiquus dierum* dicitur Deus, quia æternus est. Illud autem, *turbati sunt omnes insipientes corde*, sanctus Hieron. vertit ex Hebræo, *Spoliati sunt superbi corde*. Sed Septuaginta Interpretes sensum verterunt. Illud enim, *spoliati sunt*, non significat, spoliati sunt vestibus, sed spoliati sunt iudicio, errauerunt, stupefacti sunt: quod est idem cum illo, *turbati sunt*, Pro insipiens corde. S. Hieronymus vertit, *superbi corde*, quia legit, *abbire leb*: Septuaginta legerunt, *abbide leb*: facile autem fuit mutari vnam literam in aliam similem, id est, *dalet* ד, in *res* ר. Iam vero in sensu spirituali significat hic versiculus, principium victoriæ aduersus hostes inuisibiles esse illuminationẽ internam Dei, per quam videre nos facit Deus tum ipsos hostes, tum ipsorum fraudes; nec non bona inuisibilia, *quæ præparauit Deus diligentibus se*; & mala inuisibilia, quæ præparauit odio habentibus se. Et quemadmodum Deus illuminans mirabiliter à montibus æternis cœlestis habitaculi sui, fortissimos reddit seruos suos; sic è contrario conturbat hostes suos, insipientes corde, qui videntes viros sanctos & perfectos contemnere visibilia, condonare iniurias, bonum pro malo reddere, durissima quæque propter Deum libenter pati, obstupescunt, & irascũtur, sed in fine dicturi sunt, *Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore*. Sap. 5.

טרף

טרם

קדם

אבירי לב

אבידי לב

Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. V.

Com-

Communis expositio, est quod Propheta describat mortem Assyriorũ, qui ab Angelo interfecti sunt, vt hic sit sensus, *Dormierũt somnum suum*, id est, somno mortis soporati sunt, qui Ierusalem desiderabant inuadere, & se breui eam capturos, & spoliaturos esse sperabant: & *omnes viri diuitiarum nihil inuenerunt in manibus suis*, id est, & isti Assyrij, qui ditissimi erant, & maiores diuitias appetebant, post mortem illam repentinam in infernum detrusi, nihil inuenerũt in manibus suis, neque ex ijs, quæ habebant, neque ex ijs, quæ sperabant. Sed altiore sensu doctrina generalis traditur aduersus insipientes corde. qui magni faciunt bona temporalia, & despiciunt viros sanctos, & perfectos, qui ista contemnunt. *Dormierunt*, inquit, *insipientes corde somnum suum*, id est, toto tempore vitæ huius quasi sopore graui concupiscentiæ, & ignorantiæ oppressi quiete dormierunt, somniantes se diuites, & beatos esse: sed vbi per mortem euigilauerunt (pœna enim aperit oculos, quos culpa clauserat) nihil inuenerunt in manibus suis: & tunc intellexerunt, bona huius vitæ non vera bona, sed ludibria somniantium fuisse, & ex ijs nihil sibi remansisse, nisi vermem conscientiæ, & pœnæ sempiternæ reatum.

VI. *Ab increpatione tua Deus Iacob dormitauerunt, qui ascenderunt equos.*

Declarat mortem Assyriorum, non fuisse naturalem, sed ab ipso Deo irato immissam. *Ab increpatione tua Deus Iacob dormitauerũt*, illi videlicet, de quibus dictum est versu superiore, *Dormierunt somnum suum*, illi, inquam, dormierunt somnum suum *ab increpatione tua* prostrati, & interfecti soporem mortis acceperũt: nam increpatio Dei efficacissima est, & eam continuo effectus sequitur. Si enim B. Petri increpatio Ananiã, & Saphiram occidit, Act. 5. quanto magis increpatio Dei omnipotentis? Illud, *qui ascenderunt equos*, est descriptio superbiæ, & arrogantiæ Assyriorum, qui in equitatu suo confidebant. In Hebræo ad verbum habetur, *currus, & equus*. sed Septuaginta non legerũt, *recheb*, id est, *currus*, sed: *rocheb*, id est, *eques*, vt sensus sit, Consopiti sunt eques & equus. In sensu autem spirituali significatur, morte sempiterna plectendos ab irato Deo, & dæmonem tanquam equitem, & hominem peccatorem tanquam equum, qui dęmonem sibi insidere, & ab eo regi se turpiter passus est

Tu terribilis es, & quis resistet tibi? ex tunc ira tua? VII.

Alloquitur nunc Propheta Deum, & ex vltione & supplicio Assyriorum admiratur potentiam Dei erudiens nos, vt similiter admiremur, & timeamus. *Tu*, inquit, *terribilis es, & quis resistet tibi?* quando iratus fueris? Illud enim, *ex tunc ira tua*, significat, ex quo tempore incipit ira tua, & coniungendum est cum præcedentibus, vt coniungit etiam S. Augustinus. Sed in textu Latino ponitur distinctio & interpunctio sæpe ob commoditatem canentium. Illud: *Quis resistet tibi*, in Hebræo est ad verbum: *Quis stabit ante faciem tuam?* quod aliquid amplius significat, quam resistentiam, quasi dicat, Quis audebit faciem tuam iratam intueri? Sed Septuaginta sensum verum transtulerunt.

De cœlo auditum fecisti iudicium, terra tremuit & quieuit. VIII.

Cum exurgeret in iudicium Deus, vt saluos faceret omnes mansuetos terræ. IX.

Occasione accepta ex ira Dei in Assyrios, transitum facit ad iram, quam ostendit idem Deus in die Iudicij generalis: tunc enim vere & proprie nemo impiorum sustinere poterit vultum irati Iudicis; loquitur autem de rebus futuris per verba temporis præteriti more prophetico. *De cœlo auditum fecisti iudicium*, id est, de cœlo annunciabis per varia signa, quæ erunt in Sole, & Luna, & stellis, & tandem per horribilem tubam Angelicam, ad iudicium nouissimum te esse venturum: & tunc terra contremiscet, & præ timore silebit, id est, omnes habitantes in terra silebunt, *arescentes præ timore, & expectatione eorum, quæ superuenient vniuerso orbi*, Lucæ 21. Illud *quieuit*, non significat requiem à labore, sed

ſed taci turnitatem,& ſilentium ob timorem. S. Hieronymus optime ſenſum vertit, *Terra timens tacebit*; ſed Septuaginta verterunt ad verbum, *Terra tremuit, & quieuit*, ſic enim eſt in Hebræo. *Cum exurgeret in Iudicium Deus*, id eſt, de cęlo auditum facies iudicium, cum tu Deus exurges in iudicium ſurges de ſolio tuo cœleſti, & venies ad iudicandum orbem terrarum, *vt ſaluos facias omnes manſuetos terræ*: hic enim erit finis Iudicij, vt omnes manſueti, qui ſunt in terra, non amplius vexentur à crudelibus, & ſuperbis perſecutoribus; ſed omnibus impiis, & peccatoribus, iuſto iudicio condemnatis, omnes pij & iuſti ſalutem æternam, requiem videlicet, & felicitatem ſempiternam poſſideant. Illud, *omnes manſuetos terræ*, ſatis aperte ſignificat, non poſſe referri ad liberationem Hebræorum de manu Sennacherib Regis Aſſyriorum, ſed referenda eſſe ad vniuerſalem liberationem omnium iuſtorum. Vocat autem Scriptura *manſuetos*, eos qui liberabuntur; quoniam manſuetudo opponitur crudelitati perſequutorum; & quoniam manſuetudo propria eſt diſcipulorum Chriſti, qui vt Agnus manſuetus in hoc mundo verſatus eſt, & coram tondente, & iugulante ſe obmutuit; denique quia manſueti non reſiſtunt Deo reuelàti, quæ credenda ſunt neque promittenti, quæ ſperanda ſunt neque iubenti, quæ facienda ſunt, ac per hoc manſuetudo omnes virtutes includit.

X. *Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi: & reliquiæ cogitationis diem feſtum agent tibi.*

Hoc ſequetur ex Iudicio vltimo, vt manſueti liberati ab omni oppreſſione perſecutorum, hoc tantum beneficium cogitantes perpetuo Deum laudent, & feſtos dies celebrent in cælo, memoria retinentes hæc Dei magnalia. Illud, quia, non reddit rationem hoc loco, ſed accipitur pro, *quare*, vel, *propter quod*, vt ſenſus ſit, Quare cogitatio hominis liberati confitebitur tibi laudes, imo ipſa iugis cogitatio tanti beneficij, erit iugis, & aſſidua laudatio: *& reliquiæ, cogitationum*, id eſt, perpetua memoria, quā in ipſis relinquet cogitatio tantæ rei, *diem feſtum aget tibi*, in æternum tibi cantabit, & iubilabit. Quod attinet ad verba, ſanctus Hieronymus ex Hebræo vertit, *quia ira hominis confitebitur tibi, reliquiis ira accingeris*: quæ verba nullum commodum ſenſum facere videntur, cum reuera ſatis apte reſpondeant verbis Hebraicis, quæ nunc in Biblijs excuſis habentur. Sed ſciendum eſt vocem, *chama* poſſe deduci à verbo, *nacham*, quod חמה *pœnitere*, & *conſolari*, & ſecundum Septua- נחם ginta etiam *cogitare* ſignificat: nam Gen. 6. verſ. 6. vbi nos habemus, *Pœnituit Deum, quod hominem feciſſet in terra*: Septuaginta Interpretes verterunt, *Cogitauit Deus, quod hominē feciſſet in terra*. Quare illud, *chama* חמה non ſolum ſignificat iram, ſed etiam cogitationem ex ſententia Septuaginta Interpretum, quibus maior fides habenda eſt, quam omnibus dictionarijs. Illud autem, *thahgor*, תחגור quod ſignificat, *accingeris*, à verbo, *chagar*, חגר Septuaginta Interpretes legerunt ſine vllo dubio, *thichgog*, à verbo *chagar, feſtum agere* תחגג ſignificat. Imperitiſſimi enim fuiſſent, ſi vertiſſent, *feſtum agere*, & dictionem, quam inuenerunt non deriuaſſent à radice, *chagag*, ſed à radice, *chagar*, quæ ſimiles ſunt, & facile per errorem librariorum mutari potuerunt. חגג Itaque retinenda eſt lectio, & interpretatio Septuaginta Seniorum, quam fideliter Interpres Latinus expreſſit.

Vouete, & reddite Domino Deo veſtro omnes, qui in circuitu eius affertis munera. XI.

Terribili, & ei, qui aufert ſpiritum Principum, terribili apud Reges terræ. XII.

Concludit Propheta Pſalmum exhortans fideles populos, ad vouendum, & reddendum, vt eo modo placatum habere poſſint Deum, qui terribilis eſt, adeo vt ipſis etiam Regibus vitam adimat, quando ei libitum fuerit: *Vouete*, inquit, *& reddite*, id eſt, promittite Deo ſacrificia, & dona, quæ illi grata ſunt, ſed ſimul fideliter reddite,

quæ

quæ promisistis. Vouete, inquam, & reddite vos *omnes, qui in circuitu eius affertis munera*, id est, vos omnes, qui frequentatis aras dominicas, & in circuitu altaris consistentes offerre soliti estis munera: vouete autem, & reddite Deo vero, *qui terribilis est in* iudicijs suis, & à nemine irrideri, aut falli potest: nec solum terribilis est erga priuatos homines, sed etiam in Reges, & Principes, qui alijs hominibus terribiles esse solent. Ex illis verbis, *Vouete & reddite*, refellitur hæresis modernorum hæreticorum, qui vota rerum non imperatarum à Deo, omnino contemnunt. Sanctus enim Augustinus exponens hunc locum scribit, rectissime voueri Deo perpetuam virginitatem, spontaneam paupertatem, & alia id genus, quæ à Deo non imperantur. Illud, *in circuitu eius sunt*, exposuimus de circuitu altaris; iuxta illud Ps. 25. *Circundabo altare tuum Domine*, S. Augustinus docet, illos esse in circuitu Dei, qui communem habent Deum, quod enim cōmune, & publicum est; in medio ponitur, vt omnes ex eo participent. Illi autem nō sunt in circuitu Dei, qui si quid sciunt de Deo, quasi proprium habere volunt. Illud, *affertis munera*, In Hebræo, & Græco legitur in tertia persona, *qui in circuitu eius sunt, offerunt illi munera*, sed idem est sensus. Illud. *qui aufert spiritum Principum*, exponunt aliqui de spiritu superbiæ; id est; qui humiliat Principes. Sed nostra expositio confirmatur ex Psalmo 103. *Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur*: & in hoc vere ostenditur terribilis Deus, quod potentissimos Reges ad nutum in momento interimere possit.

PSALMVS LXXVI.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

In finem pro Idithun, Psalmus Asaph.

C*Vr dicatur in titulo, pro Idithun Psalmus Asaph, omnino difficile est diuinare Euthymius existimat, Psalmum datum esse ad decantandum ipsi Asaph, pro Idithun, id est, vice Idithun, qui forte cantare impediebatur: nimis humilis explicatio est, neque vox Hebraica*, hal Ieduthun, *patitur, vt, pro, significet, vice, cum ad literam sonet*; super Idithun Psal. Asaph. *Alij existimant, Psalmum compositum ab Asaph, & datum ipsi Idithun ad canendum. Sed neque id probabile est, cum Idithun fuerit vnus ex principibus cantorum, non minus quam Asaph. Alij volunt Psalmū cantatum esse alternatim ab Idithun, & Asaph. Alij denique nomen Idithun, hoc loco volunt non esse nomen cantoris, sed instrumenti musici, vel certi generis modulationis, ad cuius formam Psalmus canendus esset, atq; huic expositioni satis conuenit illa phrasis*, Psalmus Asaph super Idithun. *Argumentum est oratio aduersus tribulationes: quæ sit autē tribulatio de qua Psalmus hic loquitur, non conuenit inter auctores: alijs existimantibus hic agi de captiuitate Babylonica, alijs de persecutione Antiochi, quæ contigit tempore Machabæorum, alijs de incerta, & nobis incognita tribulatione; sed S. Augustinus vtilissime exponit Psalmum de miseria humana generatim; ac præsertim de ea, quam sentiunt viri perfecti, qui dum anhelant ad patriam cœlestem molestissime ferunt moram exilij, & peregrinationis.* על ידותון

EXPLICATIO PSAL. LXXVI.

V*Oce mea ad Dominum clamaui, voce mea ad Deum, & intendit mihi.* I.

Indicat hoc primo versiculo anima viri sancti, quam moleste ferat moram, & pericula huius peregrinationis. Dicit enim, *voce mea*, idest, non per nuncios, non per amicos, non etiam per linguam corporis mei, sed voce mea; proprio animæ desiderio pulsaui aures Dei. Dicit ad Dominum, vel, vt est in hebræo, ad Deum, & repetit secundo, *ad Deum*, quia videbat à nulla re creata posse obtineri quod cupiebat, ideo transiliens omnia ad ipsum Deum accessit. Dicit, *clamaui*; quia se videbat in regione dissimilitudinis longe separatam à Deo, magna voce; magno affectu sibi opus esse, vt de tanto profundo, ad tantam sublimitatem vocem suam transmitteret. Addit, *& inten-*

intendit mihi, ostendens sibi profuisse eiusmodi clamorem. In Hebræo ad verbum est, *& aures mihi præbuit*.

II. *In die tribulationis meæ Deum exquisiui, manibus meis nocte contra eum, & non sum deceptus.*

Declarat cur, & quomodo Deum quæsierit, & inuenerit, *In die tribulationis meæ, Deum exquisiui*, id est, in tempore huius vitæ mortalis, *quæ est tota tentatio*, vt dicit sanctus Iob, cap. 7. vel, vt in nostro textu habetur, *militia*, id est, *perpetua colluctatio cum vitijs, & concupiscentijs, nec non cum principibus, & potestatibus aeris*: vt dicitur ad Eph. 6. vnde exclamat Apost. Rom. 7. *Quis me liberabit de corpore mortis huius? Manibus meis nocte contra eum*, id est, in nocte huius vitæ manibus contra Deum extensis illum quæsiui attingere, & apprehendere, *& non sum deceptus*: tempus huius vitæ non est dies, sed nox, quia *per fidem ambulamus, & non per speciem*, 2. Corinth. 5; & opus habemus attendere *ad lucernam scripturæ lucentem in caliginoso loco*, vt dicitur 2. Petr. 1. Noctu autem melius quærimus manibus tentando, quam oculis vestigando; vnde dicit Apostolus Act. 17. *Quærere Deum, si forte attrectent eum, aut inueniant*. Porro manibus quærere Deum in nocte, nihil est aliud, nisi per opera bona, per obedientiam mandatorum, per vitæ puritatem in hoc exilio caliginoso Deum quærere: & sæpe contingit, vt qui ita quærunt, Deum attingant, quem speculando, vel legendo inuenire non potuerant: testimonium enim conscientiæ bonæ, & patientia in tribulationibus, & frequentes victoriæ aduersus tentationes, efficiunt, vt anima experimento quodam dulcedinem Dei sentiat, & testimonium spiritus in se habeat, quod sit filius Dei. In Hebræo pro, contra eum, habetur, *niggera*, id est, *extenta*, vt sensus sit, nocte manus mea, extenta est ad eum; & idem est sensus, sed Septuaginta non videntur legisse, *niggera*, sed *negda*, id est, contra, vel è regione; voces enim simillimæ sunt, vt patet. Rursus vbi nos habemus, *& non sum deceptus*, ex Hebræo vertunt alij, *& non quiescit, vel non remittitur*; manus mea videlicet, id est, manus mea extenta, & non debilitata, aut fatigata quieuit. Sed Septuaginta verterunt sensum, non verba. Significarunt enim, manum viri iusti ad Deum quærendum extentam non quieuisse præ lassitudine, quia inuenit cito, quod quærebat, & ideo virum iustum manibus quærendo non fuisse deceptum, hoc est, spe sua frustratum. Multi hunc versiculum exponunt de extensione manus in oratione tempore nocturno, quorum expositionem non reprehendo, sed malui S. Augustinum, sequi, qui etiam satis apte adducit hoc loco factum S. Thomæ Apostoli, qui manibus tangendo Christi cicatrices, Deum quæsiuit in nocte dubitationis, & non est deceptus: nam inuento Deo exclamauit, *Dominus meus, & Deus meus*, Ioan. 20.

נגרה
נגדה
נגרה

III. *Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum: & exercitatus sum, & defecit spiritus meus.*

Quia quærens Deum non fuit deceptus: renuit deinceps anima eius consolationem accipere à rebus mundi huius; quoniam videbat in omnibus esse deceptionem. *Renuit*, inquit, *consolari anima mea*, id est, quantumuis blandirentur carnales voluptates, noluit inde gaudere anima mea, sciens eas secum trahere grauiores tristitias. *Memor fui Dei, & delectatus sum*, id est, ne tamen sine omni consolatione essem, *memor fui Dei*, qui nullum decipit, & in quo solo solidum gaudium reperitur, quod nemo potest tollere à nobis; *& delectatus sum*. Magnum est hoc arcanum sapientiæ Dei, quod in hoc exilio plus delectet memoria Dei, quam præsentia carnalium voluptatum: & si in medio illecebrarum carnalium tantum delectat memoria Dei, quantum delectabit ipsa præsentia Dei, quando nullæ erunt carnales illecebræ? *Et exercitatus sum, & defecit spiritus meus*, id est, post memoriam Dei, & voluptatem inde haustam exercitatus sum meditando, & mecum ipso colloquendo:

quendo de mœroribus exilii, & de iucunditate patriæ, & præ desiderio defecit spiritus meus. In Hebræo, pro, *delectatus sum*, habetur, *veehemaiah*, quod proprie significat, אד׳׳א
& sonui, siue *clamaui*: quod potest intelligi de clamore lætitiæ, vt Septuaginta intellexerunt, & de clamore turbationis, vt intellexit S. Hieronymus, qui vertit, *conturbabar*. Pro illo, *exercitatus sum* sanctus Augustinus legit, *garriui*, quod vox Græca significare videtur: sed vox Hebraica, *asicha*, quæ frequens est in Psalmis, significat *summisse loqui*, siue *secum loqui*, quod est proprium meditantium, & se in consideratione exercentium. אשיחה
Illud, *defecit spiritus meus*, exponunt nonnulli de defectu ob ingruentes tribulationes, quasi eas diutius ferre non posset; sed non minus proprie dicitur spiritus deficere, quando magno desiderio alicuius rei tenetur; quo modo etiam languere, & lique fieri dicitur, iuxta illud Ps. 83. *Concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini.*
III.

IV. *Anticipauerunt vigilias oculi mei, turbatus sum, & non sum locutus.*

Declarat quod dixit; exercitatus sum, & ait. *Anticipauerunt vigilias oculi mei*, id est, noctu surgebam ad meditandum, antequam excubiæ militares vigilare inciperent: nam per vigilias intelliguntur *custodiæ*, siue *excubiæ*, vt perspicue habetur in codice Hebraico, & Græco. Similis est locus in Psal. 118. *Præuenerunt oculi mei ad te diluculo, vt meditarer eloquia tua.* Quod sequitur, *Turbatus sum, & non sum locutus*; significat ex meditatione periculorum huius vitæ. Prophetam turbatum fuisse ausum aliquid loqui, quod sciret, iudicia Dei esse iustissima, quamuis occulta. In Hebræo pro, *Anticipauerunt vigilias oculi mei*, habetur, *tenuisti custodias oculorum meorum*. Sanctus autem Hieronymus vertit, *Prohibebam suspectum oculorum meorum*. Sanctus denique Augustinus legit: *Anticipauerunt vigilias inimici mei*, sed illud *inimici mei*, non habetur in Hebræo, neque in Græco, neque in Latina editione vulgata, proinde facile contemni potest. Vox Hebræa, *achasta*, quæ significat *tenuisti*, non fuit in codice S. Hieron. neque Septuaginta Interpretum. Manifeste enim est verbum temporis præteriti secundæ personæ à radice, *achaz*, quæ significat *tenere, apprehendere possidere*, & similia: quare S. Hieronym. qui vertit, *prohibebam*, & Septuaginta, qui verterunt, *anticipauerunt*, sine dubio aliquid aliud legerunt. In re autem tam obscura nihil est tutius, quam antiquissimæ versioni Septuaginta Interpretum adhærere, quam nobis fideliter Interpres Latinus expressit, Verum est tamen. Hebraicam lectionem, qualis nunc est, in sententia non discrepare à lectione editionis vulgatæ. Illud enim, *tenuisti custodias oculorum meorum*; ita exponi potest, tu Deus tenuisti palpebras oculorum meorum, ne clauderentur in somnum, ac per hoc fecisti, vt tota nocte vigilarem, & sic vigilias omnium excubiarum anticiparem.

אחזת אחז

Cogitaui dies antiquos, & annos æternos in mente habui. V.

Ecce quid meditaretur quando præueniebat vigilias. *Cogitabat dies antiquos*, idest dies huius vitæ temporalis à principio vsq; ad finem: & simul cogitabat *annos æternos, vitæ futuræ*, qui non prætereunt, sed stabiles permanent: neque sola spatia cogitabat, sed quæ habemus, & quæ agimus in his diebus, qui mox antiquantur, & pereunt; & quæ habebimus, & agemus in annis æternis, qui semper in eodem statu permanent. Digna plane cogitatio, quæ totas noctes occupet meditantem.

Et meditatus sum nocte cum corde meo & exercitabar, & scopebam spiritum meum. VI.

Idipsum alijs verbis repetit, & inculcat, dicens, *Et meditatus sum nocte cum corde meo*, id est, & cõsumpsi integras noctes mecum ipse colloquendo, non ore, sed corde *& excitabar*, cogitando videlicet, ac mecum ipse discurrendo. *Et scopebam spiritum meum*, id est, & hoc modo quasi scopis cogitationum versabam huc atque illuc spiritum meum. In Hebræo pro, & meditatus

נגינתי tatus sum, habetur, *neghinathi*, quod significat *canticum meum*, vel *psalmum meum*, vt vertit S. Hieronymus. Sed Septuaginta sine dubio legerunt, vt infra versiculo duodecimo, *vehaghithi*, quod significat; *& meditatus sum*: & facile fuit librarijs in hac re errare cum similes voces sint, nec sit vllo modo credibile Septuaginta viros, aut vllum aliũ Interpretem redditurum, *& meditatus sum*, si legisset, *neghinathi*. Illud autem, *& scopebam*, S. Augustinus legit, *Et scrutabar spiritũ meum*, & hoc proprie significat vox Hebraica, *iechappes*, quæ hoc loco habetur: tamen sanctus Hieronymus nouo, & inusitato vocabulo vertere maluit, *scopebam spiritũ meum*. Intelligimus autem ex vtraque lectione illud, *scopebã*, non significare, *scopis mundabam*, aut *purgabã*, sed *scopis verrebam*, *& agitabam*: vt enim mulier illa in Euangelio domum verrebat, vt drachmam perditam inueniret: sic iste spiritum suum scrutabatur, & quasi scopis verrebat, vt veritatem absconditam inueniret. Idem S. Hieronymus in commentario dicit; *scopebam*, id est, fodiebam: & in epist: ad Suniam, & Fretellam dicit, *scopebam*, idem esse, *quod sarculo sarriebam*: quare perspicuum est, *scopebam*, non esse, mundabam, sed versabam. In Hebræo habetur, *scopebat*, vel *scrutabatur spiritus meus*: tamen S. Hieronymus vertit in prima persona, *scopebam*, & in epist. ad Suniam, & Fretellam dicit Septuaginta vertisse in prima persona; non in tertia, ἐσκαλλεν non, ἔσκαλλε; sic etiam legit S. Augustinus. Proinde videtur error librariorum esse tum in Hebraico, tum in Græco codice, quoad mutationem personæ.

והגיתי

יחפש

VII. *Nunquid in æternum proijciet Deus? aut non apponet, vt complacitior sit adhuc?*

VIII. *Aut in finem misericordiam suam abscindet, à generatione in generationem?*

IX. *Aut obliuiscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordias suas?*

Hæc est meditatio, & agitatio mentis. In qua noctu exercebatur. Videns enim multitudinem hominum peccatorũ prope infinitam, & quod vix inueniretur qui faceret bonum, dicebat intra se, num Deus proijciet omnes homines in interitum sempiternum: vbi est igitur infinita misericordia eius? Sed his interrogationibus contrariam sententiam concludere intendit; videlicet futurum aliquando tempus redemptionis generis humani, quo per misericordiam Dei, non solum reliquiæ Iudæorum, sed etiam multitudo gentium saluaretur: ait igitur: *Nunquid in æternum proijciet Deus*, id est, nunquid Deus tantam multitudinem generis humani in æternum proijciet à misericordia sua, & in infidelitate, & cæcitate, dimittet? quasi dicat; non proijciet, sed tempore suo visitabit. *Aut non apponet, vt complacitior sit adhuc*, id est, nunquid Deus non addet aliquando ad iram suam misericordiam suam vt incipiat sibi complacere in gentibus, quas nunc odio prosequi videtur: addet omnino propitiationem. *Aut in finem misericordiam suam abscindet, à generatione in generationem*? id est, nunquid, remouebit misericordiam suam ab hominibus? in æternum non remouebit. *Aut obliuiscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordiam suam*? id est, non obliuiscetur, & non continebit. Facilius est enim Deo continere iram suam, quam misericordiam suam; & ideo quamuis iuste irascatur in peccatores, tamẽ in ipsa ira non continebit misericordiam suam, sed effundet misericordiam, quæ iram mitiget. Quod attinet ad verba, illud, *non apponet, vt complacitior sit adhuc*? S. Hieron. ex hebræo clarius reddit, non propitiabitur vltra? ad verbum enim in hebræo habetur, *non addet ad complacendum adhuc*? id est, non addet complacentiam, siue propitiationem aliquando: illud, *non abscindet misericordiam suam*. S. Hieronym. ex Hebræo vertit; *ergo non complebit misericordiam suam*? quæ sententia omnino contraria videtur; sed non est, nam vox Hebraica, *aphes*, אפס significat *consumere*, vel *consumit*, deficere, perire, & similia: quare S. Hieronymus verbum,

verbum, *complebit*, non accepit in bonam partem, pro eo quod est, *perficere*, sed in malam, pro eo quod est, *finire*, vt non vltra pergat: quomodo diciturDanielis 5. *Numerauit Deus Regnum tuum, & compleuit illud*, id est, finiuit Regnum tuum, iam non vltra regnabis. Additur in Hebræo: *Consummabitur verbum*, sic enim habetur ad literam in Hebræo: *Nunquid peribit in finem misericordia eius, consummabitur verbum à generatione in generationem?* vbi illud, *consummabitur verbum*, omissum est à LXX. Interpretibus, & ab omnibus antiquis Interpretibus, & vt testatur S. Hieronymus in Epist. ad Suniam & Fretellam, qui etiam addit, rectè non haberi in Latino. Ex quo intelligimus, duo illa verba addititia esse non solum in Græco, sed etiam in Hebræo. Theodoretus quidem scribit, haberi hæc duo verba apud Symmachum; sed nos maiorem fidem habemus S. Hieronymo, quam Theodoreto. Denique illud, *Continebit in ira sua misericordias suas*, S. Hieronymus ex Hebræo vertit, *Complebit in furore suo misericordiam suam*: Sed non sunt contraria, quia S. Hieronymus per *complere*, intelligit *finire*, & verbum, *caphaz*, קפץ quod habetur hoc loco, significat *claudere*, ac per hoc continere, ne exeat, ne fluat. Idem autem est complere misericordiam, id est, finire, vt iam non sit; & continere, vt non fluat, & claudere, vt non exeat.

X. *Et dixi, nunc cœpi: hæc mutatio dexteræ Excelsi.*

Præuisa & prædicta redemptione, dicit Propheta, se respirare cœpisse à tædio & mœrore, quo antea tenebatur. *Et dixi*, inquit, *nunc cœpi*, id est, nunc incœpi respirare, posteaquam meditando & vigilando, Deo reuelante cognoui, misericordiam Domini effundendam super genus humanum, *hæc est mutatio dexteræ Excelsi*, id est, mutatio, quam præuideo & prędico, iræ diuinæ in misericordiam, iniquitatis hominum in iustitiam, captiuitatis in redemptionem, pœnæ sempiternæ in gloriam æternam, mutatio est admirabilis, quam nemo poterat efficere, nisi dextera Excelsi, quæ Christus est: ipse enim placauit iram Patris, & in beneuolentiam commutauit, ipse iustificauit impios, ipse redemit captiuos, ipse glorificauit miseros; &, quod mirabilius est, hanc mutationem fecit dextera Excelsi quodam modo per suam mutationem, vt notat S. Hieronymus in Commentario; ipsa enim dextera Excelsi infirmata est, vt nos roboraret; & cum esset in forma Dei, formam serui accepit, vt nos à seruitute redimeret. Pro, *nunc cœpi*, S. Hieronymus vertit ex Hebræo, *imbecillitas mea*: alij, *dolor meus*, alij aliter. Sed vox Hebraica ambigua est, & omnes interpretationes admittit: in re autem ambigua, mirum est, cur non anteponatur omnibus Interpretibus auctoritas LXX. Seniorum, qui sapientia, antiquitate, & admirabili inter se concordia omnibus præstant.

Memor fui operum Domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum. XI.

Et meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinuentionibus tuis exercebor. XII.

Respirans iam Propheta in spem futuræ redemptionis, dicit, se memorem futurum operum Domini mirabilium, & incipit enarrare mirabilia quædam opera. *Memor fui*, inquit, *operum Domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum*, id est, antea quidem memor fui aliquorum operum Domini, quæ fecit in Ægypto coram Patribus nostris; sed nunc, ô Domine, memor ero ab initio Mundi omnium mirabilium tuorum. *Et meditabor in omnibus operibus tuis*, considerans videlicet opera iustitiæ & misericordiæ; opera potentiæ & sapientiæ; opera naturæ & gratiæ: *& in adinuentionibus tuis exercebor*, mente reuoluens & admirans arcana consilia, & admirabiles rationes curandi genus humanum, quas sapientia tua adinuenit. Illud, *quia*, non est semper particula causalis, sed ex Hebraica phrasi interdum redundat, interdum exponenda est iuxta exigen-

gentiam loci, hoc loco videtur exponenda per *sed*, vel *etiam*, vel *quin etiam*. Illud, *adinuentionibus*, Hebraice *haliloth*, significat *opera*, & *cogitationes*, sed opera egregia, & cogitationes prudentes: hoc loco, vt etiam Isaiæ 12. & 2. Paralip. 16. accipitur pro adinuentionibus sapienter & subtiliter excogitatis ab ipso Deo, quæ nunquam venissent hominibus in mentem, nisi eas opere completas vidissent: talis adinuentio fuit Incarnatio Verbi, Passio Christi, Mysterium Eucharistiæ, & similia.

עלילות

braico ad literam, si mutentur puncta, & legamus, *chados*, non, *chodes*. Et hac lectione posita secundum Augustinum, sanctus est Christus, & via Dei dicitur esse in sancto, quia per Christum imus ad Deum, & Deus per Christum venit ad nos: secundum Hieronymum via est Christus, & Christus in sancto habitat, quia *in maleuolam animam non introibit sapientia*: proinde sanctus sit, qui Christum in se habitantem habere desiderat.

XIII. *Deus in sancto via tua; quis Deus magnus, sicut Deus noster? tu es Deus, qui facis mirabilia.*

Incipit laudare opera Domini mirabilia, in quibus cogitandis exerceri solebat: ac primum generatim dicit, opera Domini esse sancta, magna & mirabilia, id est, facta sancte, potenter & sapienter, sicut ipse sanctus, omnipotens & sapientissimus est. *Deus*, inquit, *in sancto via tua*, id est, actio tua, siue operatio tua, per quam ad nos quodammodo exis, in sanctitate efficitur: nihil enim agis, quod non rectum & iustum sit. In Hebræo est, *chodes*, quod proprie sanctitatem significat: proinde exponendum est, *in sanctitate*, quod nos legimus, *in sancto*. *Quis Deus magnus, sicut Deus noster?* id est, non solum Deus noster sanctus est, & sancta via eius; sed etiam magnus, & magna opera eius. *Tu es Deus, qui facis mirabilia*, id est, non modo sancta & magna; sed etiam mirabilia sunt opera tua ob sapientiæ profunditatem, quæ in ipsis cernitur. S. Augustinus legit: *Qui facis mirabilia solus*. Sed nostri codices Hebraici, Græci & Latini non habent hanc vocem, *solus*. Verissimum tamen est, Deum solum mirabilia facere, quia ipse solus non eget auxilio aliorum: & omnes alij, qui mirabilia faciunt, vt Apostoli & Prophetæ, & alij sancti viri dono miraculorum præditi, nunquam faciunt mirabilia soli, quia sine Deo nihil facere possunt. Illud, *in sancto via tua*, potest etiam congruere cum textu He-

קדש

Notam fecisti in populis virtutem tuam; redemisti in brachio tuo populum tuum, filios Iacob & Ioseph. XIV.

Descendit ad particulare opus Dei magnum & mirabile, videlicet ad liberationem populi sui de Ægypto. *Notam*, inquit, *fecisti in populis virtutem tuam*, id est, potentiam tuam manifestasti populis Ægyptiorum, atque aliarum gentium, quæ audierunt plagas Ægypti. *Redemisti in brachio tuo populum tuum*, quando per multa signa & prodigia liberasti populum tuum, qui miseram seruitutem seruiebat in Ægypto. Liberasti autem in brachio tuo, id est, propria tua potentia & fortitudine; quia non eges aliorum auxilio. *Filios Iacob & Ioseph*, id est, liberasti populum tuum, qui constat ex filiis Iacob & Ioseph. Nominatur autem Ioseph cum ipso Iacob patre suo, quia populus Israël constabat ex tredecim tribubus, quarum vndecim descendebant ab vndecim filiis Iacob, duæ autem à filiis Ioseph, Ephraim videlicet & Manasse. Spiritualiter notam fecit Deus virtutem, id est, potentiam suam in populis omnium gentium, quia redemit ex omnibus gentibus populum suum à tyrannide Diaboli, in brachio suo, quod est Christus. De quo dicitur Isaiæ 53. *Brachium Domini cui reuelatum est?* Sunt autem in populo Dei filij Iacob & filij Ioseph, id est, vt S. Augustinus exponit, Iudæi & Gentiles ad fidem conuersi. Per filios enim Iacob intelliguntur carnales Israëlitæ, per filios Iosephi ij qui in Christo renati sunt: Ioseph enim inuidiâ fratrum

in Ægyptum venditus, ibiq; primum humiliatus, deinde exaltatus Christum significat, qui inuidiâ Iudæorum extra Synagogam eiectus, venditus & humiliatus, deinde per Resurrectionem & Ascensionem ita exaltatus est, vt impletum sit, quod in Psalmo dicitur: *Adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes seruient ei.*

XV. *Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ, & timuerunt, & turbatæ sunt abyßi.*

Describit scissionem maris rubri, quæ facta est, quando Deus liberauit populum suum à seruitute Pharaonis. Describit autem more poëtico, tribuens aquis & sensum & tremorem, quasi ob timorem præsentiæ Dei aquæ recesserint: quo modo etiam dicitur in Psal. 113. *Mare vidit, & fugit. Viderunt*, inquit, *te aquæ Deus, viderunt te aquæ, & timuerunt*, id est, aquæ maris rubri ita siccatæ sunt iubente te, ac si maiestatem tuam vidissent, & ob timorem & reuerentiam fugissent. *Et turbatæ sunt abyßi*, id est, non solum in superficie, sed etiam in imo profundo existentes aquæ, quasi à præsentia tua conturbatæ recesserunt. Abyssus enim nihil est aliud, nisi altitudo, siue profunditas aquarum. Spiritualiter aquæ, populos significant. Iuxta illud Apocal. 17. *Aquæ multæ, sunt populi multi.* Aquæ igitur, id est, populi gentium viderunt Deum, quando liberauit Dominus populum suum, quia vidit omnis caro salutare Dei, viderunt autem per fidem, non per speciem, & timuerunt agnoscentes peccata sua & iudicia Dei, nam per Euangelium (vt dicit Apostolus ad Rom. 1.) sicut reuelatur gratia Dei super pœnitentes & credentes, ita reuelatur ira Dei super omnem impietatem & iniquitatem. Et præcipue turbatæ sunt abyssi, id est, maiores & altiores in gentibus, quia per fidem agnouerunt iudicia Dei esse abyssum multam, & potentes potenter tormenta passuros. Vnde in Actis Apostolorum c. 24. prædicante Paulo de iustitia, & castitate, & iudicio futuro, *Præses Romanorum Felix tremefactus est.*

Multitudo sonitus aquarum, vocem dederunt nubes. XVI.

Etenim sagittæ tuæ transeunt, vox tonitrui tui in rota. XVII.

Descripserat mirabile opus Dei in scissione maris rubri: nunc describit reuersionem maris, & tempestatem ad obruendos Ægyptios: quod fuit etiam opus mirabile eiusdem Dei. *Multitudo*, inquit, *sonitus aquarum*, id est, maximus sonitus & fremitus aquarum postea successit, cum iubente te Deo, aquæ maris, quæ steterant instar murorum, dum transiret populus Dei, magno impetu cadentes submerserunt & suffocauerunt Ægyptios, quando etiam sagittæ tuæ cœlestes, id est, fulmina discurrentia transibant super eos, & vox tonitrui tui super rotas curruum Pharaonis, eas subuertebat, & in profundum deiiciebat. Habetur hæc historia in Exodo c. 14. Quod attinet ad verba, illud, *Multitudo sonitus aquarum*, ex Hebræo vertit S. Hieronymus, *Excusserunt aquas nubila*, & hunc sensum manifeste recipiunt Hebraica verba. Possunt tamen tres illæ voces Hebraicę, *zoremu maim hauoth*, esse tria nomina distincta, & in casu recto, si solum mutetur vnum punctum primæ vocis, & pro *zoremu*, legatur *zoremo*, quæ sic cōmode reddentur: *Inundatio eius, aquæ, nubila*, & sic videntur legisse LXX. Interpretes, & accepisse per inundationem Dei, multitudinem aquarum obruentium Ægyptios, per aquas & nubila, accepisse causas illius inundationis, quę fuerunt aquę maris reuertentes in locum suum, & nubila desuper fundentia aliam aquam, vt facilius inuoluerentur in aquis Ægyptij. Hæc autem omnia significarunt breuiter per illa verba: *Multitudo sonitus aquarum*: nam & aquæ maris redeuntes, & aquæ descendentes è nubibus magnum sine dubio sonitum edebant. Illud, *vox tonitrui tui in rota*, varie admodum exponitur. S. Hieronymus ad literam dicit, vocem tonitrui in rota, esse sonitum tonitruorum in orbe terrarum, & hoc dicit confirmari ex verbis sequentibus: *Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ.* Alij

זרמו מים עבות זרמו

Alij volunt dici, *vocem tonitrui in rota*, id est, in æthere, siue in cœlo, quod rotundum est. Posset etiam dici, *vox tonitrui in rota* id est, in nube, quæ est quasi rota, siue currus Dei, vt ostendimus in explicatione Psalmi 17. Sed communior expositio est, quam supra posuimus, vt per, *rota*, intelligantur rotæ curruum Pharaonis; quam expositionem tradit Theodoretus, & eam plurimi alij sequuntur. Spiritualiter sonitus aquarum, est confessio populorum, vox nubium est vox Prædicatorum Euangelij; fulmina & tonitrua, sunt probitas vitæ & miracula, quibus veritas Fidei confirmatur. Sed illud, *Vox tonitrui in rota*, pulchre admodum exponitur à S. Hieronymo, qui notat vocem tonitrui Euangelici tunc valde commouere populos, quando est in rota, id est, in homine plane spirituali & contemptore rerum terrenarum, qui terram vix tangat & transeat, quomodo currens rota in puncto terram contingit, & mox deserit, & ad altiora defertur.

XVIII. *Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ, commota est & contremuit terra.*

Addit Propheta animaduersionem Dei in Pharaonem, non solum innotuisse Iudæis præsentibus, sed etiam instar coruscationis cœlestis notam factam esse orbi terrarum, & inde commotionem & tremorem gentibus longe positis attulisse, quod verum esse testatur liber Iosue cap. 2. vbi Raab dicit: *Audiuimus quod siccauerit Dominus aquas maris rubri ad introitum vestrum, & pertimuimus*, &c. *Illuxerunt*, inquit, *coruscationes tuæ orbi terræ*, id est, hæc mirabilia magna, hæ coruscationes, hæc signa, hæc miracula illuxerunt non solis Ægyptiis & Iudæis, sed orbi terrarum, longe lateq; nota facta sunt, & ideo *commota est & contremuit terra*, id est, habitantes in terra perturbati sunt, & populum Israëliticum formidare cœperunt. Spiritualiter significatur his verbis, quod in Psalmo 18. clarius habetur de prædicatoribus Euangelicis: *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.*

In mari via tua, & semitæ tuæ in aquis multis, & vestigia tua non cognoscentur. XIX.

Hic aperte describitur transitus filiorum Israël duce Deo, per nouam & inusitatam viam, id est, per medium mare sicco vestigio. *In mari via tua*, id est, in mari, nouo & insolito modo inuenisti populo tuo viam, *& semitæ tuæ in aquis multis*, id est, & semitam fecisti eidem populo inter aquas multas. *Et vestigia tua non cognoscentur*, id est, sic admirabili ratione duxisti populum tuum per medium maris, vt nullus deinceps vestigia tua & eandem viam inuenire potuerit. Spiritualiter significatur his verbis, opera Domini non solum esse admirabilia, sed etiam inuestigabilia, quomodo via in mari inuestigabilis est, quia nulla in ea vestigia relinquuntur.

Deduxisti sicut oues populum tuum in manu Moysi & Aaron. XX.

Hic fuit finis omnium operum mirabilium Dei in Ægypto, & in mari rubro, vt populum suum inde liberaret, & in terram promissionis introduceret: quod fecit per Moysem & Aaron primos pastores Synagogæ. *Deduxisti*, inquit, *sicut oues populum tuum*, id est, magna facilitate, magna charitate, indefessa prouidentia deduxisti per desertum, & vsque ad promissionis terram, quasi ad pascha vberrima populum tuum, *in manu Moysi & Aaron*, id est, sub potestate & regimine duorum optimorum Principum. Spiritualiter admonemur, eos, qui ad terram promissionis, id est, cœlestem patriam peruenturi sunt, deducendos esse sicut oues in manu Moysi & Aaron; ita vt sint mites & patientes sicut oues in medio luporum: nam, vt dicitur Matth. 5. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Et Luc. 25. *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Item, vt sinant se regi à Magistratu Ecclesiastico & ciuili; Deus enim etiam si paucos quosdam per se doceat & regat: tamen ordinarie per Vicarios suos regit & docet, & filios obedientiæ vult esse electos suos. Nominatur autem hoc loco Moyses ante Aaronem, non quod

quod Princeps politicus tantum esset Moyses,& Princeps Ecclesiasticus Aaron : sed quia Moyses primarius erat Princeps Ecclesiasticus,& politicus, Aaron autem solum erat Princeps Ecclesiasticus, & à Moyse,vt maiore consecratus,& ordinatus. Quod enim Moyses Sacerdos esset, perspicuum est ex Psal. 98. *Moyses & Aaron in Sacerdotibus eius*:& ex plurimis actionibus Sacerdotalibus,quas exercuit consecrans Sacerdotes, & tabernaculum,offerens sacrificia, imo instituens ritus sacrificandi,& omnes ceremonias diuini cultus.

PSALMVS LXXVII.

Titulus, & Argumentum.

Intellectus Asaph.

Hic titulus admonet, Psalmum non esse ita facilem, & apertum vt in superficie apparet. Videtur enim Psalmus totus historicus esse, atq; ad hoc solum compositus, vt populus agnoscens beneficia Dei, *& ingratitudinem veterum Israelitarum, qui propterea grauiter puniti sunt, discat sequi potius legem Dei, quam exempla maiorum. Cæterum non hoc solum* Dauidi *propositum est in hoc Psalmo; sed etiam adumbrare Regnum Christi, qui ex tribu Iuda & familia Dauid existens finem dedit veteri testamento, & nouum longe excellentius, & felicius inchoauit. Id enim significat Dauid in extremo Psalmo, vbi posteaquam varia peccata, & varia flagella populi enarrauit: tandem concludit, Deum elegisse Iudam, non Ephraim, & ex Iuda ipsum* Dauidem, *quia deinceps magna tranquillitate populum Dei regeret, & gubernaret. Hoc igitur admonet titulus*, Intellectus Asaph, *cui Psalmus cantandus dabatur, intelligeret, & alios intelligere faceret mysterium futuri Messiæ, & hoc indicant nomina parabolarum, & propositionum, quæ habentur in secundo versiculo Psalmi.*

EXPLICATIO PSAL. LXXVII.

1 **Attendite popule meus legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei.**

Dauid hortaturus populum longissimo sermone, captat initio attentionem ostendens,se vtilia, & magna loquuturum. *Attendite*,inquit,*legem meam*, id est, præceptiones meas,quæ vos dirigere poterunt ad veram felicitatem, instar legum optimarũ, & sapientissimarum. Atque idipsum repetens,& declarans addit, *Inclinate aurem vestram in verba oris mei*:quod dixerat, *Attendite*,nunc dicit, *Inclinate aurem vestram*, & quod dixerat, *legem meam*, nunc dicit, *verba oris mei*;proinde per legem non intelligit legem Moysis, quæ proprie dicitur lex;sed verba sua, quibus populum instruere,& exhortari volebat: quomodo accepit nomẽ legis Dominus cum ait Ioa. 15. *Vt adimpleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est,quia odio habuerunt me gratis*. Porro inclinare aurem,significat obedienter, & humiliter audire,quando dicitur populo,inclina aurem tuam;sed cum dicitur Deo, inclina aurem tuam,significat clementer, & misericorditer audire S. Augustinus hunc primum versiculum tribuit Deo,non Dauidi; quia Deus legem suam dedit populo, non Dauid. Sed, vt diximus, hic non agitur de lege proprie dicta, sed sermone hortatorio. S. Hieronymus hunc eundem versiculum vult esse verba Christi, non Dauidis: quia S. Matthæus cap. 13. scribit, Christum loqui solitum in parabolis, vt adimpleretur, quod scriptum est, *Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione Mundi*: quæ verba habentur in secundo versiculo huius Psalmi: sed S. Matthæus allegauit hunc locum, non vt ostenderet, verba huius Psalmi esse verba Christi,nõ Dauidis: sed vt significaret, Dauidem loquentem in parabolis figurã fuisse Christi, qui in parabolis loquuturus erat: quemadmodum cum Ioannes dicit cap. 19. *Facta sunt hæc vt Scriptura impleretur. Os non comminuetis ex eo*: non vult negare de agno Paschali dicta esse verba illa. Exod. 12. *Os non comminuetis ex eo*: sed indicare vult, agnum paschalem figuram Christi fuisse, & ideo Deo prouidente factum esse, vt non frangerentur crura Christi crucifixi,

quando confracta sunt crura duorum latronum, qui cum ipso crucifixi fuerant. Quod autem nos diximus, secuti Theodoretum ex veteribus, & multos recentiores, verba huius versiculi. vt etiam sequentium, esse Dauidis, colligitur ex tertio versiculo, vbi Propheta continuans sermonem suum addit, *Quanta audiuimus, & cognouimus ea, & Patres nostri narrauerunt nobis*, quæ certe neque Deo, neque Christo conueniunt.

II. *Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio.*

Hæc est ratio, cur Dauid petat attente, & humiliter audiri verba sua, quia videlicet verba huius Psalmi continent res obscuras, & secretas, quæ non possunt intelligi, nisi attente, & humiliter audiantur. Per parabolas intelliguntur hoc loco similitudines, siue prouerbia, quæ breuia, & metaphorica esse solent. Per propositiones intelliguntur ænigmata, quæ obscurissima sunt, id enim significat vox hebraica, *chidoth*, & græca προβλήματα, vt perspicuum est ex cap. 14. Iudicum, vbi ænigma illud Sampsonis, *De comedente exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo*: vocatur hebraicè, *chida*, & græcè problema. Multa sunt autem in hoc Psalmo prouerbia, & ænigmata, vt suis locis videbimus: sed illud potissimum ænigma hic significare videtur, quo per Regnum Dauidis figuratur Regnum Christi, & per montem Sion adumbratur Ecclesia. Per illud, ab initio, si corticem Psalmi respiciamus, videtur intelligi tempus liberationis populi à captiuitate Ægyptiaca, quo tempore cœpit populus Israel sub Moyse formam habere Reipublicæ, & regi legibus, & iudicijs. Sic enim habetur versu sexto, *Et suscitauit testimonium in Iacob, & legem posuit in Israel*: sed sanctus Matthæus cap. 13. citans hunc locū, declarat hoc initium intelligendum esse de initio Mundi, dicens, *Vt adimpleretur quod scriptum est. Aperiam os meum in parabolis, eructabo abscondita à constitutione Mundi.* Itaque sensus est, Proferam sententias, quæ fuerunt absconditæ, & quasi ænigmata à principio Mundi: quamuis enim mysteria

חידות

חידה

Christi omni tempore prædicta, & adumbrata fuerint; tamen velata erant, & paucissimis aperte reuelata. De qua re sic loquitur Apostolus ad Ephes. 3. *Mihi autem omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc, in gētibus euangelizare inuestigabiles diuitias Christi, & illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à seculis in Deo.* Proprie autem S. Matthæus dixit, *eructabo*: nam vox hebraica hoc loco posita, *abigah*, non significat loqui quocunque modo, sed ebullire, profundere, ex imo corde proferre: quod per vocem eructare satis aperte explicatur. ructus. n. ex plenitudine oritur.

אבּיעה

III. *Quanta audiuimus, & cognouimus ea: & Patres nostri narrauerunt nobis.*

IV. *Non sunt occultata à filijs eorum in generatione altera.*

V. *Narrantes laudes Domini, & virtutes eius, & mirabilia eius quæ fecit.*

Narraturus historiam rerum gestarum, sub quibus tegebantur mysteria abscondita à constitutione Mundi; docet eam historiam accepisse se à Patribus, qui & ipsi à maioribus suis acceperant. *Loquar*, inquit, *propositiones ab initio, quanta videlicet audiuimus, & cognouimus: quoniam Patres nostri narrauerunt nobis*, tum scriptis literis, tum ore proprio: non enim occulta esse voluerunt ea filijs suis, quos post se in generatione altera relinquebant: qui quidem Patres narrantes erant laudes Domini, & virtutes eius, id est, potentiam eius admirabilem, & mirabilia opera, quæ fecit: ob quæ dignissimus est omni laude. Illud, quanta, in hebræo est, quæ; quare in græco, & latino codice ponitur, *quanta*, pro, quantacunque, vel quotcunque. Illud, ea, redundat apud latinos, sed vsitate ponitur apud hebræos. Illud, *Et patres nostri*, videtur positum, pro, Nam Patres nostri. Siquidē, &, sæpissime vsurpatur apud hebræos, pro, enim, vt alias admonuimus. Illud, non sunt occultata, non repugnat verbis S. Matthæi, *Eructabo abscondita*: nam res gestæ non sunt occultatæ à filijs narrantium eas: sed mystica significatio abscondita erat

ab eis. Denique illud, *narrantes*, coniungitur cum nomine, *Patres*, vt S. Augustinus notauit: ac per hoc verba interposita deberent claudi per parenthesim hoc modo. *Patres nostri narrauerunt nobis* (non sunt occultata à filijs eorum in generatione altera) *narrantes laudes Domini*, &c. posset etiam illud participium, *narrantes*, coniungi cum pronomine subintellecto, hoc modo. Nos igitur narrantes erimus laudes Domini, & virtutes eius, &c.

VI. *Et suscitauit testimonium in Iacob, & legem posuit in Israel.*

VII. *Quanta mandauit Patribus nostris nota facere ea filijs suis, vt cognoscat generatio altera.*

VIII. *Filij qui nascentur, & exurgent, & narrabunt filijs suis.*

Hic incipit narrare gestas à Deo, quas à Patribus accepit: ac primo loco ponit, quod Deus dederit populo Israelitico legem, & mandata per Moysem: & iusserit eam legem, & mandata tradi filijs à parentibus, & sic propagari ad posteritatem. Illud, &, potuisset omitti, vt S. Hieronymus omisit: nam habetur quidem in hebræo, sed nihil coniungit. Additur enim ornatus gratia non solum in principio periodorũ, sed etiã in principio librorum, vt initio Leuitici, Numeri, Iosue, Ruth, Ezechielis, & aliorum. Illud, *suscitauit*, sumptum est ad verbum ex hebræo; sed potuisset etiam verti, stare fecit, siue constituit, siue posuit. Vox, testimonium, nihil aliud hoc loco nisi legem significat. Vocatur autem lex Dei testimonium, quia testificatur hominibus quæ sit voluntas Dei, vt fusius diximus in explicatione Psalmi decimioctaui, versiculo octauo. Itaque idem omnino est, *suscitauit testimonium in Iacob*, cũ eo quod sequitur, *Legem Posuit in Israel*, id est, dedit Deus legem suam filijs Iacob, qui & Israel dictus est. Illud, *quanta mandauit*, in hebræo est, quæ mandauit: proinde vox, *quanta*, accipienda est, pro quantacunque, siue quotcunque: ex quo intelligimus nomine legis significari hoc loco non solum legem Decalogi, sed omnia mandata moralia, ceremonialia, & iudicialia, quæ habentur in quinque libris Moysis.

Vt ponant in Deo spem suam, & non obliuiscantur operum Dei, & mandata eius exquirant. IX.

Ne fiant sicut Patres eorum generatio praua, & exasperans. X.

Generatio, quæ non direxit cor suum, & non est creditus cum Deo spiritus eius. XI.

Explicat Propheta, cur Deus legem dederit populo suo, & mandauerit, vt parentes docerent filios suos, & illi nepotes Patrum suorum. Ratio enim fuit, vt filij Israel non sperarent in Dijs falsis, & idolis gentium; sed in Deo vero, qui legem sanctam de cælo illis dederat, non sine ingentibus prodigijs: nec non vt nunquam obliuiscerentur mirabilium operum Dei, quæ fecit in liberatione eorum de seruitute Pharaonis. Præterea vt sollicite quærerent quid vellet ab eis Deus, atq; id opere implerent. Denique vt non imitarentur ingratitudinem, & infidelitatem maiorum suorum, qui affecti maximis beneficijs à Deo per Moysem, ingratissimi fuerunt. Nam & in Ægypto cum essent, ægre adduci potuerunt, vt crederent Moysi: & egressi de Ægypto, sæpissime defecerunt ab obedientia Moysis, & Dei, assidue murmurantes, & (quod grauius est) vitulos aureos adorantes. Illud, generatio, quæ non direxit cor suum: significat, populum hebræorum, non habuisse cor directum firmiter ad Deum, sed ad varia auxilia respexisse. Illud, autem, *& non est creditus cum Deo spiritus eius*, clarius est, in hebræo codice: sic enim verti potest ad verbum, Et non fuit fidelis ad Deum spiritus eius. Vox autem latina accipienda est in significatione non passiua, sed actiua, ac si esset deponentis coniugationis. Non est creditus cum Deo, id est, non credidit Deo spiritus eius: sic enim exponit S. Augustin. vel accipiendum est verbum, *creditus*, pro *fidelis*, vt accipiunt verbum Græcum ἐπιστώθη, Theodoretus, Eu-

thymius. Itaque sensus erit, non fuit fidelis spiritus populi cum Deo, quia sæpe defecit à fide, & obedientia.

XII. *Filij Ephrem intendentes & mittentes arcum, conuersi sunt in die belli.*

Plerique notari putant in hoc versiculo pugnam aliquam infelicem Hebræorũ de tribu Ephraim: sed neque facile est inuenire in diuinis literis, quæ illa pugna fuerit: neque credibile est, Prophetam quasi ex abrupto inserere voluisse hoc loco particulare aliquod factum, cum generatim describit vitia totius populi de Ægypto mirabiliter educti, ac de seruitute liberati. Igitur probabilius est, per quandam similitudinem explicari quod dictum est, populum Hebræũ non fuisse constantem in fide, & obedientia Dei; vt sensus sit. *Filij Ephrem*, id est, Israelitæ similes fuerunt militibus incipientibus præliari cum hostibus, & mox dimisso prælio terga vertentibus, sic enim Israelitæ in deserto, non semel promiserunt, se Deo parituros, & facturos quæcunque ille mandasset: & statim mutata voluntate cogitabant de reditu in Ægyptum, & contra Deum & Moysem murmurabant. Nominat autem Dauid filios Ephrem, id est, tribũ Ephraim, & per illam intelligit totum cœtum Israelitarum: quia tribus Ephraim erat numerosissima, & potentissima post tribum Iuda: & per hoc æmula tribui Iuda: & in Scripturis vt plurimum reprehẽditur tribus Ephraim, & laudatur tribus Iuda; & ideo mala vniuersi populi describuntur Potius sub nomine Ephraim, quam sub nomine aliarum tribuum. Et in fine huius Psalmi dicit, tribum Ephraim non elegit sed elegit tribum Iuda. Vide Oseam Prophetam.

XIII. *Non custodierunt testamentum Dei, & in lege eius noluerunt ambulare.*

XIV. *Et obliti sunt benefactorum eius, & mirabilium eius, quæ ostendit eis.*

XV. *Coram Patribus eorum fecit mirabilia in terra Aegypti, in campo Taneos.*

Explicat quod metaphorice dixerat, filios Ephraim, id est, Israelitas, conuersos fuisse retrorsum: nam cum professi essent, se obedituros Deo, non seruauerunt pactũ, nec legem Dei impleuerunt, & cito obliti sunt beneficiorum Dei, & mirabilium operum, quæ Deus fecerat in Ægypto pro ipsis, quæque à Patribus suis narrari audierant. Illud, *non custodierunt testamentum* Dei, significat; non steterunt promissis, siue non seruauerunt pactum: nam in Hebræo est vox, *berith*, quæ significat pactũ: sed LXX. Interpretes verterunt, *testamentum*, vt alias sæpe diximus. Illud, *in campo Taneos*, significat in planitie Ægypti, cuius regia dicitur Tanis. Mirabilia enim, quæ fecit Moyses coram Pharaone, non facta sunt in loco obscuro, sed in loco celeberrimo, & apertissimo, in agro videlicet Vrbis Regiæ. ברית

Interrupit mare, & perduxit eos, & statuit aquas, quasi in vtre. XVI.

Et deduxit eos in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis. XVII.

Interrupit petram in Eremo, & adaquauit eos velut in abysso multa. XVIII.

Et eduxit aquam de petra, & deduxit tamquam flumina aquas. XIX.

Et apposuerunt adhuc peccare ei in iram, excitauerunt excelsum in inaquoso. XX.

Posteaquam attigerat Dauid mirabilia facta in Ægypto coram Pharaone: describit alia facta in egressu, id est, diuisionem maris rubri, vt transiret populus sicco vestigio per medium maris: & alia patrata post egressum de Ægypto in solitudine, videlicet columnam nubis, quæ præeundo ostendebat iter per diem, & columnam ignis, quæ ostendebat iter per noctem; ac postea sitienti populo eductas aquas de petra in maxima copia. Addit vero Dauid post hæc omnia mirabilia, populum incredulum iterum prouocasse Deum ad iracundiam in deserto inaquoso ob aquæ penuriam. Quæ iterum educta est de petra, vt habetur. Num. 20, Nam illa prior eductio contigerat anno superiore, vt habetur Exod. 17. Illud *statuit*

ſtatuit aquas quaſi in vtre, ſignificat Deum ea facilitate feciſſe, vt mare conſiſteret, & non operiret Hebræos, qui per fundum maris iter faciebant, qua facilitate poteſt homo continere modicam aquam incluſam in vtre, vt non defluat in terram. Illud, *in nube diei*, potuiſſet clarius verti, *in nube per diem*: nam in Hebræo non habet formam genitiui. In Græco eſt quidem ἡμέρας in genitiuo, ſed accipitur pro ablatiuo, quo Græci carent. Illud, *veluti in abyſſo multa*, ſignificat ex petra fluxiſſe tantam copiam aquarum, ac ſi petra conuerſa fuiſſet in lacum profundiſſimum, vel in magnum & profundum flumen, vt dicitur in ſequenti verſiculo: abyſſus enim eſt profunditas magna. Denique illud, *& appoſuerunt adhuc peccare*, poteſt referri ad ſecundam eductionem aquæ ex petra; vt ſenſus ſit, olim peccauerunt murmurantes ob inopiam aquæ, & Deus dedit illis aquam de petra, Exod. 17. & obliti illius miraculi appoſuerunt ſecundo murmurare, & de potentia Dei dubitare, ob ſimilem aquę penuriam, vt habetur Numer. 20. vbi rurſum dedit eis Deus aquam de petra. Poteſt etiam, vt alij volunt, coniungi cum ſequenti verſiculo, vt commemoretur peccatum murmurationis de inopia panis, non de penuria aquæ. Sed prior expſitio mihi magis placet, tum propter vocabulum, *inaquoſo*, quod denotat carentiam aquæ; tum ne deſit in hoc Pſalmo memoria peccati illius celeberrimi, quo populus bis murmurauit contra Deum & Moyſem ob aquæ penuriam. Et ſecundum hanc expoſitionem illa verba, *& eduxit aquam de petra*, continent repetitionem ſententiæ verſiculi ſuperioris: non autem narrationem ſecundæ eductionis aquæ ex petra.

XXI. *Et tentauerunt Deum in cordibus ſuis, vt peterent eſcas animabus ſuis.*

XXII. *Et male locuti ſunt de Deo: dixerunt, Nunquid poterit Deus parare menſam in deſerto?*

XXIII. *Quoniam percuſſit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt.*

Nunquid & panem poterit dare, aut parare menſam populo ſuo? XXIV.

Ideo audiuit Dominus & diſtulit, & ignis accenſus eſt in Iacob, & ira aſcendit in Iſrael. XXV.

Quia non crediderunt in Deo, nec ſperauerunt in ſalutari eius. XXVI.

Et mandauit nubibus deſuper, & ianuas cœli aperuit. XXVII.

Et pluit illis Manna ad manducandum, & panem cœli dedit eis. XXVIII.

Panem Angelorum manducauit homo, cibaria miſit eis in abundantia. XXIX.

Tranſtulit Auſtrum de cœlo, & induxit in virtute ſua Africum. XXX.

Et pluit ſuper eos ſicut puluerem carnes, & ſicut arenam maris volatilia pennata. XXXI.

Et ceciderunt in medio caſtrorum eorum circa tabernacula eorum. XXXII.

Et manducauerunt, & ſaturati ſunt nimis: & deſiderium eorum attulit eis, non ſunt fraudati à deſiderio ſuo. XXXIII.

Coniungit Propheta beneficium panis cœleſtis cum beneficio aquæ productæ ex petra: quoniam hæc erat figura inſignis paſſionis Chriſti, & ſacroſanctæ Euchariſtiæ; vt explicat Dominus ipſe Ioan. 6. & Apoſtolus 1. Corinth. 10. Aqua enim ex petra, eſt ſapientia ex ſtultitia. Non enim minus contraria eſt ſapientia ſtultitiæ, quam aqua res mollis & fluida petræ arenti & duræ: ſapientia ex ſtultitia eſt myſterium Crucifixi. Chriſtus enim crucifixus, id eſt, petra percuſſa, gentibus ſtultitia erat & Iudæis ſcandalum: & tamen hominibus fide illuſtratis producit altiſſimam ſapientiam. Et quia non cognouit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes. Panis autem de cœlo verus, non erat manna pluens ex cœlo aëreo; ſed caro Chriſti, qui de cœlo cœlorum de-

descendit, & dat vitam mundo. Manna tamen hunc panem verum adumbrabat: & hoc significauit Propheta, cum initio Psalmi se parabolas & ænigmata cantaturum pollicebatur: sed veniamus ad expositionem verborum. Propheta, posteaquam commemorauerat beneficium aquæ de petra eductæ, & infidelitatem populi, transit ad beneficia panis & carnis, & ad nouam populi incredulitatem explicandam. Sciendum autem est, bis à Deo datum fuisse Hebræis cibum carnium, semel vnà cum manna, Exod. 16. & rursum carnis solius, Num. 11. & manna cum carnibus datum est, antequam aquæ producerentur ex petra; sed cibus carnis solius datus est post eductionem aquæ ex petra. Sed Dauid coniungit vtrumque beneficium, & vtramque murmurationem simul: & ideo nascitur in verbis aliqua obscuritas, quæ facile tolli potest. Ait igitur: *Et tentauerunt Deum in cordibus suis*, id est, experiri voluerunt, an Deus vere esset omnipotens, & curam gereret populi sui: & ideo *petierunt escas animabus suis*, quas videlicet anima ipsorum desiderabat, vt panes & carnes: sic enim narrat Moyses Exod. 16. & Num. 11. *Et male loquuti sunt de Deo*, dubitantes videlicet, an posset in deserto pascere populum suum, sicut potare potuerat: hæc pertinent ad secundam murmurationem. Nam prior præcessit priorem eductionem aquæ ex petra, vt patet ex libr. Exod. c. 16. & 17. *Ideo audiuit Dominus, & distulit*, id est, audiuit murmurationem ex incredulitate procedentem, *& distulit*, hoc est, longe fecit à se populum suum, amouit à beneuolentia sua, quin potius conuertit beneuolentiam in iram & indignationem: & immisit ignem in castra, & multos occidit, vt dicitur Num. 11. Et tamen voluit conuincere populum infidelem, & demonstrare potentiam suam; *& ideo mandauit nubibus desuper, & ianuas cœli aperuit, & pluit illis manna ad manducandum, & panem cœli dedit eis, panem Angelorum manducauit homo.* Hæc pertinent ad priorem murmurationem: manna enim datum est ante productionem aquæ ex petra. Porro manna dicitur panis de cœlo, quia ex cœlo aëreo pluebat; & panis Angelorum, quia opera & ministerio Angelorum fiebat. Vocabulum autem, *manna*, ductum est ab admiratione populi, qui videns terram coopertam nouo illo cibo dixit: *Man hu*, quod significat, *Quid hoc?* Inde positum est illi cibo nomen, *man*, & Græce Μάννα: erat autem manna simile pruinæ, Exod. 16. & sicut semen coriandri, quod in mortario contusum, & coctum igni, saporem habebat panis oleati, Num. 11. Deinde, *Transtulit Deus Austrum de cœlo, & induxit in virtute sua Africum; & pluit super eos sicut puluerem carnes*, id est, effecit, vt ventus vehementissimus deferret coturnices in desertum, vbi Iudæi morabantur, in tanta copia, quanta est copia pulueris in littore maris. In Hebræo habetur: *Transtulit ventum Orientem*: ex quo intelligimus, per Austrum intelligendum esse Austrum Orientalem, qui dicitur Eurus: sed quia Auster Orientalis non est contrarius Africo, siue Libyco, vt vocatur in textu Græco, sed potius ei vicinus & coniunctus; ideo Theodoretus, Euthymius & alij per vocem *transtulit*, non intelligunt *amouit*, siue cessare fecit, sed *excitauit*, & flare iussit, ac si dictum esset, Transtulit de cœlesti thesauro, & emisit in terram, vt etiam exponit S. Augustinus, vt simul cum Africo adduceret coturnices in desertum. Itaque non vnus, sed duo venti ex duabus vicinis regionibus adducerent copiam maximam coturnicum. Non tamen est improbabilis aliorum sententia, quod ventus Australis Orientalis, id est, Eurus remotus sit, & prohibitus flare; & solus Africus, siue Libycus impulerit coturnices in castra Hebræorum: nam Num. 11. dicitur ventus à Domino adduxisse coturnices trans mare ad castra Hebræorum. Vbi vnius venti solum mentio fit, & venti, qui per mare Libycum transiret, vt adduceret coturnices ad desertum. Eiusmodi autem ventus, non est Eurus, sed Libycus. Adde, quod S. Hieronymus vertit, *Abstulit Eurum de cœlo, & induxit in fortitudine sua Africum.* Denique verba Græcæ & Latinæ editionis facile explicantur in hanc sententiam, & duriuscule in priorem.

מן הו

מן

Adhuc

XXXIV. *Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum: & ira Dei ascendit super eos.*

XXXV. *Et occidit pingues eorum, & electos Israel impediuit.*

XXXVI. *In omnibus his peccauerunt adhuc, & non crediderunt in mirabilibus eius.*

XXXVII. *Et defecerunt in vanitate dies eorum, & anni eorum cum festinatione.*

XXXVIII. *Cum occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum.*

XXXIX. *Et rememorati sunt, quia Deus adiutor est eorum, & Deus excelsus redemptor eorum est.*

XL. *Et dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei.*

XLI. *Cor autem eorum non erat rectum cum eo, nec fideles habiti sunt in testamento eius.*

Demonstrat in his versiculis Propheta, Deum magno miraculo satisfecisse desiderio Hebræorum, vt ostenderet potentiam suam: sed non dimisisse impunitam infidelitatem & contumaciam eorum: Hebræos autem tum ob miraculum, tum ob flagellum conuersos fuisse ad obedientiam & fidem, sed non stabili corde, neque perseueranter, vt par erat. *Adhuc*, inquit, *escæ erant in ore eorum*, id est, nondum consumpserant coturnices, & ira Dei excitata est aduersus eos, & occidit ex eis partem maximam, ita vt appellaretur locus ille, sepulchra concupiscentiæ, vt dicitur Numer 11. Quomodo eos Deus occiderit, Scriptura non docet, sed credibile est, morbo aliquo ex nimia auiditate & saturitate comedentium exorto. Occidit autem Deus præcipue pingues & electos, id est, magis deditos voluptatibus, & iuuentute ac viribus robustiores: quos electos dicit impeditos, quia morbus deiecit eos, & impediuit, ne à morte fugere possent, quamuis alioqui robustissimi essent. Hoc autem illis accidit, quia peccauerunt in Deum infidelitate sua, non credentes mirabilia illa à Dei omnipotentia fieri, sed casu accidisse, vt coturnices ad eos deferrentur. Ideo morte puniti sunt tanta velocitate, vt defecerint dies eorum in vanitate, id est, velut fumus, aut vmbra, quæ celerrime transit, & vestigium nullum relinquit. Ipsi autem cum flagellaretur à Deo, & morte afficerentur, redibant ad cor, & quærebant adiutorium Dei, & diluculo, id est, continuo, statim, cum primum flagellum sentire inciperent, veniebant supplices ad misericordiam Domini implorandam: & tunc ad memoriam reuocabant beneficia Dei priora: sed non erat stabilis & vera conuersio eorum; sed metu extorta & ficta: nam ore quidem amorem & deuotionem erga Deum profitebantur, sed mentiebantur; quia cor eorum non erat vere directum ad Deum, neque fideles permanebant in seruanda promissione & pacto cum Deo inito. Vtinam non imitaremur & nos Christiani hanc Hebræorum inconstantiam! quam multi enim sunt ex nobis, qui in periculo vitæ constituti promittunt & fouent Deo & Sanctis eius morum emendationem, & periculo euitato, redeunt ad pristinam vitiorum consuetudinem? sed Deus non irridetur, & qui tales sunt, non effugient iudicium Dei.

Ipse autem est misericors, & propitius fiet peccatis eorum: & non disperdet eos. XLII.

Et abundauit vt auerteret iram suam, & non accendit omnem iram suam. XLIII.

Et recordatus est quia caro sunt, spiritus vadens, & non rediens. LXIV.

Quoties exacerbauerunt eum in deserto? in iram concitauerunt eum in inaquoso? XLV.

Et conuersi sunt, & tentauerunt Deum, & sanctum Israel exacerbauerunt. XLVI.

Non sunt recordati manus eius, die qua redemit eos de manu tribulantis. XLVII.

Con-

Confert nunc Propheta bonitatem Dei cum nequitia hominum, ac dicit, Deum quidem flagellaſſe populum ſuum, ſed non eſſe oblitum miſericordis naturæ ſuæ: & ideo non tam ſeuere in illos animaduertiſſe, vt eorum peccata merebantur. Nam *propitius erit peccatis eorum, & non diſperdet omnino populum ſuum.* Ipſi quidem digni erant vltimo exterminio, ſed miſericordia Dei fecit, vt aliqui remanerent: vt reuera ex numero eorum, qui exierant ex Ægypto, duo remanſerunt Ioſue & Caleb: qui figuram gerebant Electorum, qui ſalui fient: nam, vt Apoſtolus loquitur ad Roman. 11. *Non repulit Deus plebem ſuam, quam præſciuit: ſed reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt.* Itaque non repugnat hic verſiculus diſperſioni Hebræorum, quam videmus: nam impleta eſt hæc promiſſio in Apoſtolis, qui ex Hebræis erant; & non ſolum diſperſi non ſunt, ſed collegerunt multitudinem magnam Deo in populum electum: de quo prophetauit Oſe. cap. 1. & 2. & explicat Apoſtolus Petrus 1. Epiſt. cap. 2. *Qui aliquando non populus Dei, nunc autem populus Dei; qui non conſecuti miſericordiam, nunc autem miſericordiam conſecuti.* Pergit Propheta, ac dicit: *Et abundauit vt auerteret iram ſuam,* id eſt, abundanter & copioſe auertit iram ſuam, quia multum remiſit de pœna, quam populi peccata merebantur: & hoc modo temperauit, ſiue auertit iram, quia *non accendit omnem iram ſuam*, vt iuſte facere potuiſſet. *Et recordatus eſt, quia caro ſunt, ſpiritus vadens, & non rediens:* acceſſit ad rationem miſerendi natura hominis poſt peccatum primi hominis infirma & mortalis, obnoxia carnalibus concupiſcentiis. Ipſe enim nouit figmentum noſtrum, quod caro ſumus, id eſt, carnales, infirmi, ac debiles; & quod ſpiritus ſumus vadens, & non rediens, id eſt, vitam habemus mortalem, quæ continuo progreditur à pueritia ad iuuentutem, & non reuertitur ad pueritiam: progreditur à iuuentute ad ſenectutem, & non reuertitur ad iuuentutem, ſed breui compendio tendit ad mortem. Itaque ſimilis eſt floribus, aliiſq; rebus caducis: non autem Soli, & Lunæ, & ſtellis, quæ in circulos ſuos reuertuntur, & ſemper ſunt eædem, quia ſolidæ ſunt & æternæ. Non deſunt qui velint, hoc loco per *ſpiritum*, intelligi animum, qui exit de corpore per mortem, & non reuertitur vi ſua ad corpus. Sed non videtur ad rem præſentem facere tractatio de reſurrectione, vbi ſolum deſcribitur infirmitas & breuitas humanæ vitæ. Proinde hoc loco per ſpiritum intelligendus eſt ſpiritus vitalis corporis noſtri, ſiue corporalis vita, quæ progrediendo conſumitur, & mutabilis atque inſtabilis eſt. Quod autem ſit talis vita hominis, probat Propheta ſequentibus verſiculis. *Quoties,* inquit, *exacerbauerunt eum in deſerto? in iram concitauerunt in inaquoſo?* in ſtabilitate ſua videlicet nunc promittendo fidem & obedientiam; nunc contra obloquendo & recalcitrando: nam *conuerſi ſunt* à bono propoſito & promiſſis, *& tentauerunt Deum*, experiri volentes an vere Deus omnipotens eſſet: *&* hoc modo *ſanctum Iſraëlis*, id eſt, Deum *exacerbauerunt.* Vocatur autem Deus Iſraëlis, *ſanctus*, non ſolum à Dauide, ſed etiam ab Iſaia in plurimis locis; quoniam ſolus Deus verus eſt proprie ſanctus, id eſt, purus & inuiolabilis: Dij enim gentium immundi Dæmones ſunt. Denique tanta fuit mutabilitas & ſtultitia Hebræorum, quos Deus eduxit de Ægypto, vt ſtatim obliti ſint ſignorum & prodigiorum maximorum & plurimorum, quę manus Dei fecit, cum eos de ſeruitute Ægyptiaca liberaret.

Sicut poſuit in Ægypto ſigna ſua, & prodigia ſua in campo Taneos. XLVIII.

Et conuertit in ſanguinem flumina eorum, & imbres eorum ne biberent. XLIX.

Miſit in eos cœnomyiam, & comedit eos; & ranam, & diſperdidit eos. L.

Et dedit ærugini fructus eorum, & labores eorum locuſtæ. LI.

Et

LII. *Et occidit in grandine vineas eorum, & moros eorum in pruina.*

LIII. *Et tradidit grandini iumenta eorum, & possessiones eorum igni.*

LIV. *Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem & iram, & tribulationem immissiones per angelos malos.*

LV. *Viam fecit semitæ iræ suæ: non pepercit à morte animabus eorum, & iumenta eorum in morte conclusit.*

LVI. *Et percussit omne primogenitum in terra AEgypti: primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham.*

LVII. *Et abstulit sicut oues populum suum, & perduxit eos tanquam gregem in deserto.*

LVIII. *Et eduxit eos in spe, & non timuerunt, & inimicos eorum operuit mare.*

Occasione versiculi quadragesimi septimi, vbi dixerat Propheta, non fuisse recordatos Hebræos mirabilium, quæ fecit Deus cum educeret eos de Ægypto: describit his vndecim versiculis signa & prodigia, quæ fecit Deus aduersus Pharaonem, donec tandem eum cum exercitu suo demersit in mare. Quæ omnia narrantur in Exodo à cap. 7. ad 14. Porro Dauid non meminit omnium signorum, sed præcipuorum; neque ordine illa enumerat, sed vt sibi visum est. Sic igitur loquitur: *Non sunt recordati* Hebræi in deserto *manus Domini*, id est, potentiæ vel operis Domini, quo liberauit eos de manu Pharaonis tribulantis. *Sicut posuit in Ægypto signa*, id est, non sunt recordati, quemadmodum statuerit Deus ingentia miracula, signa potentiæ suæ in Ægypto, ac potissimum in parte nobiliore Ægypti, vbi est Tanis Regia Pharaonis. *Et conuertit*, id est, quia conuertit *in sanguinem flumina eorum, & imbres eorum ne biberent.* De hoc signo scribit Moyses Exod. cap. 7. Vocat Propheta flumina Ægypti varios ramos Nili fluminis, qui per Ægyptum fluunt: per imbrem non intelligitur pluuia, quæ in Ægypto videri non solet, sed ponitur imber pro aqua, species videlicet pro genere. Quomodo Virgilius libr. 1. Æneidos dixit:

Accipiunt inimicum imbrem, remigesq; fatiscunt.

Vbi per imbrem intelligit aquam marinam, quæ in nauim per rimas ingrediebatur. Itaque Dauid more suo idipsum bis repetit, & quod in priore parte versiculi vocauit *flumina*, in posteriore vocat *imbrem*. *Misit in eos cœnomyiam & comedit eos; & ranam, & disperdidit eos*, de hoc agitur Exodi c. 8. Vulgaris quæstio hic est, an sit legendum *cœnomyia*, id est, musca communis, siue omne genus muscarum, an *cynomyia*, id est, musca canina. Vulgata editio correcta habet, *cœnomyiam*, cui fauet S. Hieronymus tum in versione sua ex Hebræo, tum in epistola ad Suniam & Fretellam. Græci tamen libri communius habent, *cynomyiam*, & sic legit & exponit idem S. Hieronymus in commentario. Vox Hebræa, *hharob*, mistionem significat, & satis conuenit lectioni vulgatæ correctæ: sed res non est magni momenti. ערב *Et dedit ærugini fructus eorum, & labores eorum locustis*, hoc signum habetur Exod. 10. vbi fit tantum mentio locustarum: proinde per æruginem intelligendæ sunt locustæ, vel bruchi (vt vertit S. Hieronymus) quæ animantia deuorant herbas ad modum æruginis. Itaque nomen æruginis, quod proprie significat vitium æris, hoc loco accipitur metaphorice. *Et occidit in grandine vineas eorum, & moros eorum in pruina*, de hac re agitur Exod. 9. vbi non fit mentio pruinæ, sed solius grandinis. S. Hieronymus vertit, *& sycomoros eorum in frigore*: vbi per frigus posset intelligi frigus grandinis, vt sit repetitio eiusdem rei: vel certe grandine & pruina afflixit Deus vineas & arbores Ægypti: sed Dauid addidit, quod Moyses omiserat. *Et tradidit grandini iumenta eorum, & possessiones eorum igni.* Grando enim cum igne fulgurum & fulminum descendebat, nec solum herbas, sed etiam iumenta perdebat, vt ibidem legimus. *Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem & iram, & tribulationem, immissiones per Angelos malos.*

In hoc versiculo generatim complectitur Propheta omnes alias plagas, quas omiserat, vt vlcera, vesicas, & alia id genus, & simul attingit postremam & grauissimam plagam, occisionem videlicet primogenitorum omnium, quæ facta est per Angelum percutientem, vt dicitur Exodi 12. *Non sinam*, inquit, *percussorem ingredi domos vestras*, &c. *Misit iram indignationis suæ*, id est, effectum iræ furoris sui, tribulationem videlicet magnam, & hoc idem repetens, ait: *Iram & indignationem*, id est, effectum iræ & furoris, qui effectus est tribulatio. *Immissiones per Angelos malos*, id est, quæ tribulatio fuit per immissionem Angelorum malorum. Ex quo intelligimus, plagas Ægypti*, ac præcipue occisionem primogenitorum factas esse opera Angelorum, qui non nocent, nisi quantum Deus permiserit, cum Dei summi Iudicis administri sint. Possunt autem Angeli mali dici Angeli sancti, qui dicuntur mali ab effectu, quia puniunt quos Deus vult puniri. Possunt etiam dici Angeli mali, Dæmones impuri; qui sunt vere mali malam voluntatem gerentes. Deus enim vtrisque vtitur: nam per Angelos sanctos puniuit Sodomitas igne cœlesti: & per Angelos impuros flagellauit Iobū igne pariter cœlesti. Vide S. August. in hunc locum: *Viam fecit semitæ iræ suæ, non pepercit à morte animabus eorum.* Insignis metaphora est, quasi dicat: Ira diuina vltionem parans detinebatur à diuina misericordia, ne vsque ad mortem desæuiret: sed tandem remoto obice misericordiæ, *viam aperuit iræ suæ, & non pepercit vitæ ipsorum à morte:* sed occidit omnia primogenita hominum & iumentorum, quæ erant primitiæ laborum eorum, id est, Ægyptiorum: laborant enim plurimum homines in educandis filiis suis, & iumentorum suorum, sed primitiæ laboris erga primogenita exercentur: ac per hoc dicuntur primogenita *primitiæ laborum*. Illud, *in tabernaculis Cham*, significat in Ægypto. Cham enim fuit filius Noë, & Mizraim fuit filius Cham: & ab hoc filio Cham dicta est Ægyptus *Mizraim*. Itaque dicitur Ægyptus tabernaculum Cham à parente primi habitatoris & possessoris Ægypti. *Et abstulit sicut oues populum suum; & perduxit eos sicut gregem in deserto.* Occisis primogenitis Ægyptiorum dedit Pharao facultatem Hebræis abeundi ex Ægypto, vt habetur Exod. 12. *Et tunc Deus eduxit populum suum ex Ægypto, & duxit in desertum Arabiæ. Et eduxit eos in spe, & non timuerunt*, id est, cum fiducia magna, *& inimicos eorum operuit mare:* quæ fuit vltima plaga Ægyptiorum*, & in qua finem accepit captiuitas filiorum Israel, vt habetur Exodi 14.

Et induxit eos in montem sanctifica- LIX
tionis suæ, montem quem acquisiuit dextera eius.

Et eiecit à facie eorum gentes, & sorte LX
diuisit eis terram in funiculo distributionis.

Et habitare fecit in tabernaculis eorum LXI
tribus Israel.

Et tentauerunt & exacerbauerunt LXII
Deum excelsum, & testimonia eius non custodierunt.

Et auerterunt se, & non seruauerunt LXIII
pactum: quemadmodum patres eorum, conuersi sunt in arcum prauum.

In iram concitauerunt eum in collibus LXIV
suis, & in sculptilibus suis ad æmulationem eum prouocauerunt.

Transit nunc Propheta ad historiam libri Iosue & Iudicum, atque ostendit, fuisse Hebræos introductos à Deo in terram promissionis, quam vocat *montem sanctificationis suæ*, quia erat terra montuosa, & quam Deus sibi ipse sanctificauerat & dedicauerat, vt in ea coleretur à populo suo: dicit quoque eam terram acquisitam à Deo, quia Deus fecit euidentibus miraculis, duce Iosue, vt Israëlitæ vincerent bello, & expellerent pristinos habitatores cultui Idolorum addictos. Addit vero Propheta, Hebræos in terram promissionis introductos non fuisse meliores Patribus suis, qui in deserto perierant: nam ipsi quoq; *tentauerunt & exacerbauerunt Deum* seruientes Idolis, & verum Dei cultum deserentes.

rentes. Illud, *conuersi sunt in arcum prauum*, significat, eos imitatos esse arcum distortum, qui non iacit sagittas, quo iaciendæ sunt, sed in aliam partem, vbi non oportebat. Sic enim Hebræi promittebant obseruantiam legis Dei, sed videbantur sagittas operum suorum dirigere ad cultum veri Dei; sed interim sacrificabant Diis alienis: id quod propriis verbis explicat Propheta in sequenti versiculo, cum ait: *In iram concitauerunt eum in collibus suis, & in sculptilibus suis ad æmulationem eum prouocauerunt*: siquidem in excelsis collibus, præsertim frondosis collocabant altaria Idolorum, ibiq; eis sacrificabant.

LXV. *Audiuit Deus & spreuit, & ad nihilum redegit valde Israel.*

LXVI. *Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum suum, vbi habitauit in hominibus.*

LXVII. *Et tradidit captiuitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici.*

LXVIII. *Et conclusit in gladio populum suum, & hæreditatem suam spreuit.*

LXIX. *Iuuenes eorum comedit ignis, & virgines eorum non sunt lamentatæ.*

LXX. *Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt, & viduæ eorum non plorabantur.*

Hic iam explicat Propheta vltionem diuinam in peccata populi sui; ac præcipue commemorat tempus illud, quo Philistæi fuderunt exercitum populi Dei, & Arcam Domini captiuam duxerunt Sacerdotibus occisis, qui eam custodiebant; quæ historia narratur in 1. Reg. c. 4. Ait igitur: *Audiuit Deus*, id est, cognouit peccata populi sui clamantia in cœlum: *& spreuit* populum suum tanquam inutilem, & tanquam morte dignissimum, *redegit valde ad nihilum*, id est, valde humiliauit, concessa victoria maxima hostibus eorum. *Et repulit tabernaculum Silo*, id est, abiecit tabernaculum, in quo erat Arca, quod tabernaculum tunc erat in Silo: & in quo tabernaculo Deus quodammodo habitabat inter homines, quia inde dabat responsa hominibus. *Et tradidit in captiuitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici*, id est, permisit capi Arcam à Philistæis, quæ Arca erat virtus, id est, potentia & robur, & simul pulchritudo, id est, decor & gloria Israël. *Et conclusit in gladio populum suum, & hæreditatem suam spreuit*, id est, permisit circumueniri & vndique circumdari gladiis hostium populum suum, quem elegerat sibi in hæreditatem, id est, in populum peculiarem & proprium. *Iuuenes eorum comedit ignis*, id est, ardor belli, siue ignis iræ Dei consumpsit præstantissimos quosque, quales solent esse homines in flore iuuentutis: *& virgines eorum non sunt lamentatæ*, id est, occisis iuuenibus in bello, virgines eis desponsatæ non habuerunt, qui earum sortem lugerent, quoniam in communi strage quisque habuit, quod domi suæ lugeret. Itaque illud, *lamentatæ*, passiue accipiendum est, vt indicat S. Hieronymus, qui vertit: *Et virgines eius nemo luxit*. Rabini legunt: *Et virgines eorum non sunt laudatæ*, carmine videlicet nuptiali. Sed vox Hebræa, *hullalu*, vtrunque significare potest, *defletæ*, &, *laudatæ*, nos autem anteponimus LXX. Seniores, & S. Hieronymum omnibus Rabinis. *Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt*, videlicet Ophni & Phinees filij Heli, qui nominatim referuntur inter mortuos, 1. Reg. 4. *Et viduæ eorum non plorabantur*, id est, relictas vxores eorum nemo fuit qui deflendo consolaretur, quoniam, vt dictum est, omnes occupati erant in propriis consanguineis deplorandis, quos ruina communis oppresserat. In Hebræo & Græco habetur in futuro, *non plorabuntur*: sed S. Hieronymus intelligens futurum poni pro præterito, vertit, *non sunt defletæ*: & eodem modo noster Interpres vertit, *non plorabantur*.

הֻלָּלוּ

Et excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus à vino. LXXI.

Et percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis. LXXII.

LXXIII. *Et repulit tabernaculum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit.*

LXXIV. *Sed elegit tribum Iuda, montem Sion, quem dilexit.*

LXXV. *Et ædificauit sicut Vnicornium sanctificium suum in terra, quam fundauit in sæcula.*

LXXVI. *Et elegit Dauid seruum suum, & sustulit eum de gregibus ouium, de post fœtantes accepit eum.*

LXXVII. *Pascere Iacob seruum suum, & Israel hæreditatem suam.*

LXXVIII. *Et pauit eos in innocentia cordis sui, & in intellectibus manuũ suarũ deduxit eos.*

In hac postrema parte Psalmi, Dauid ostendit, Deo placuisse afflictionem populi sui, quatenus pœna erat peccatorum, sed nõ placuisse superbiam, & iniquitatem Philistinorum qui eos afflixerunt: & ideo vindictam ab ipso Deo sum tam de Philistæis, vt narratur in eodem 1. lib. Reg. cap. 5. Deus enim sæpe vtitur mala voluntate impiorum ad aliquos puniendos, & deinde punit eosdem impios, non tam attendens quod per illos ipse fecit bonum, quam malam nocendi cupiditatem, quam in eis ipse non fecit. Addit deinde, noluisse Deum, vt tabernaculum esset amplius in Silo, ciuitate de tribu Ephraim, neque vt summa Imperij esset in tribu Ioseph, sed voluisse, vt tabernaculum statueretur in monte Sion, & Imperium pertineret ad tribum Iuda, & ex tribu Iuda Dauidem elegisse Regem populo suo: quod est vaticinium de Christo, & Ecclesia, vt initio Psal. diximus. Nam vt hoc loco diligenter obseruauit S. August. non repulit Deus Ioseph, & elegit Iudam ob meritum personarum. Nam Ioseph melior fuit multo, quã Iudas; siue castitatem, siue patientiam, siue sapientiam, siue prudentiam, siue dilectionẽ inimicorum consideres: sed elegit Iudam propter Dauidem, & Dauidem propter Christum, & Synagogam destruxit, vt Ecclesiam ædificaret. Sed ipsa verba explicemus, *Et excitatus est tanquam dormiens Dominus*; id est; præualuerunt Philistæi in Hebræos, non ob Philistæorum, potentiam, vel Domini impotentiam, sed quia dominus dormiebat: & dormiebat sopore graui: tamquam crapulatus à vino. Ebrietas enim alte dormire facit. Sed à sopore illo excitatus potentiam suam in Philistæos mirifice demonstrauit. Dicitur autem Deus dormire metaphorice, quando ita se gerit, ac si non aduerteret iniurias, quas illi faciunt iniqui, & dicitur dormire vt crapulatus à vino, quando patienter agit erga grauissimos peccatores, ac si ita alte dormiat, vt non aduertat iniurias maximas contra se fieri, qualis iniuria fuit captiuitas Arcæ. Non desunt, qui metaphoram ebrietatis ita explicent, vt sensis sit, Deũ excitatum à somno potenter, & furiose egisse in aduersarios, vt solent ebrij, qui valentissimi, & audacissimi sunt, cum non aduertant, quid faciant. Sed non placet ista expositio; tum quia ebrietas facit quidem audaces homines, sed non potentes, imò debilitat potius, & qui à somno exurgunt non surgunt ebrij, sed sobrij: maneat ergo prior expositio, quæ S. Augustini est. *Et percussi inimicos suos in posteriora*: immisit enim morbum grauissimum, & pudendum in posteriora corporis Philistinorum, ac, vt Scriptura loquitur, *in secretione parte natium*, vt simul cruciarentur dolore, & rubore, vt legitur 1. Reg. cap. 5. *Opprobrium sempiternum dedit illis*, quia prouidentia Dei fecit, vt ipsi Philistæi annos aureos appenderent arcæ ad memoriam sempiternam morbi pudendi, quo Deus illos affecerat, 1. Reg. ca. 6. *& repulit tabernaculum Ioseph*, id est; noluit deinceps tabernaculum sacrum, in quo seruabatur Arca, esse in Silo, quæ est ciuitas in tribu Ephraim, qui filius erat Ioseph, *Et tribum Ephraim, non elegit*: id est, constitutus Regnum in populo suo: non elegit Regẽ ex tribu Ephraim, quæ erat vna ex duabus tribubus Ioseph, & quidem numerosissima, & potentissima. *Sed elegit tribũ Iuda, mõtem Sion, quẽ dilexit*, id est, elegit tribum Iuda, ex qua daret populo suo Principes: & elegit montem Sion, in locum taberna-

bernaculi,& postea templi, in quo seruaretur Arca,& fierent sacrificia. *Et ædificauit sicut vnicornium sanctificium suum in terra, quam fundauit in secula*, id est, ædificauit Deus in monte Sion, siue in Hierusalem, quæ est terra duratura in æternum, sanctuarium suum firmissimum, quasi cornu Monocerotis. Hæc est parabola præcipua, & propositio,siue ænigma potissimum, quod initio Psalmi propheta promisit, neque enim sanctuarium testamenti veteris fuit firmum, vt cornu Monocerotis, nisi in typo sanctuarij testamenti noui: neque mons Sion;aut Hierusalem fuit terra fundata in secula cum breui euersa fuerit; nisi in figura Ecclesiæ Christianæ,*aduersus quam portæ inferi non præualebunt*, & cuius religio & sacramenta non mutabuntur vsque ad Mundi consummationem. Vox, *vnicornium*, græce μονοκέρωτος;in Hebræo legitur,*ramin*,quod significat excelso, sed Septuaginta, & S. Hieronymus non legerunt,*ramim*;sed,*remim*,quod *monocerotes*, id est, bestias,quæ solum vnum cornu,sed firmissimum, & robustissimum gerunt: & sine dubio hæc est vera lectio. *Et elegit Dauid seruum suum, & sustulit eum de gregibus ouium,de post fœtantes accepit eum pascere Iacob seruum suum,& Israel hæreditatem suam.* Omisit Propheta Regnum Saulis,quia modicum duraturum erat, & quia quasi exortum fuit à Deo clamoribus populi: sed Regnum Dauidis posuit,qui Christi figuram gerebat, & ex propria Dei voluntate duraturum in æternum erat. Elegit ergo Dauid seruum suum, & sustulit eum de humili loco, ne forte eius virtuti tribueretur tanta exaltatio. *Sustulit*, inquam,*de gregibus ouium*,id est,de officio, & munere pastoritio, quod re ipsa exercebat, cum oues fœtas sequeretur. Pascere *Israel seruum suum, & Iacob hæreditatem suam* id est, transtulit de ministerio pascendi, oues, ad ministerium pascendi homines: proposuit enim illum Regem populo suo,& hæreditati suæ, quæ Israel, & Iacob appellatur. In Hebræo habetur, *Iacob populum suum*,non vt nos habemus,*seruum suũ.* Alioqui suspicantur Septuaginta Interpretes vertisse λαὸν,non δοῦλον. At cur non verisimilius sit: in hebræo olim fuisse *hhabdo*, seruum suum & postea successu temporis à sciolis mutatum in *hhammo*, populum suũ? In sensu nulla est dissensio. Populus enim Israeliticus, est populus Dei,& seruus Dei dici potest. *Et pauit eos in innocentia cordis sui, & in intellectibus manuum suarum deduxit eos*,id est, optimam fuisse diuinam electionem euentus probauit Dauid enim pauit, & rexit populum Dei in innocentia cordis;& sapientia operis: in innocentia cordis, quia cor durum, & immaculatum gerens non affectabat gloriam suam, sed Dei, non vtilitatem suam, sed populi, cupiebat non tam præesse, quam prodesse, pascebat oues,non vt suas,sed vt Domini sui, vt minister,non vt herus: in sapientia operis, vel; vt Dauid loquitur, *in intellectibus manuum deduxit populum*, quia considerate agebat, quicquid agebat, non temere, non sine consilio,non absque maturitate. Quæ omnia etiam si vtcunque Dauidi conueniunt, absolute tamen & perfecte non nisi Christo conueniunt. Alioqui non reprehenderetur in Scriptura Dauid, quod vxorem alienam concupierit,quod adulterium, & homicidium perpetrauerit, quod populum sine causa numerari voluerit,quod Miphiboseth inauditum damnauerit, & bona ipsius imprudens calumniatori donauerit. Christus autem vere innocens corde, & sapiens in opere fuit, *qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius*, 1. Petri 2. Quique audacter dicere poterat, *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Ioan. 8.

רמים רמים

עבדו עמו

PSALMVS LXXVIII.

Titulus, & Argumentum Psalmi.
Psalmus Asaph.

DE *hoc Titulo nihil dicendum occurrit: Argumentum est deploratio calamitatis, quæ accidit Hebræis sub Antiocho, & cæteris Regibus tempore Machabæorum, vt communiter docent S. Aug. Theodor. Euthym. &* multi

multi recentiorum, & ipse etiam auctor libri Machabæorum primi cap. 7. allegat hunc Psalmum, tanquam vaticinium earum calamitatum. Potest tamē accommodari idem Psalmus, vt eum accommodat S. Augustinus, ad persecutiones, quas passa est Ecclesia à Regibus, & Imperatoribus paganis. In hoc Psalmo concordant textus Hebraici, Græci, & Latini, & totus Psalmus facillimus est.

EXPLICATIO PSAL. LXXVIII.

I. *DEus venerunt gentes in hæreditatem tuam: polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Ierusalem in pomorum custodiam.*

Alloquitur Propheta Deum; & in persona populi Dei. qui futurus erat tempore Machabæorum, conqueritur de vastatione templi, & ciuitatis. Narrat autem hic Propheta Deo, nō vt eum doceat, quasi ignorātem, cum potius ab eo sibi reuelata didicerit: sed vt hac commemoratione moueat ipse se ad orandum ardentius. *Deus*, inquit, *venerunt gētes*, pagani videlicet Idololatræ, *in hæreditatem tuam*, id est, in eam ciuitatē, & prouinciam, quam elegisti de toto orbe terrarum in propriam possessionem. Hæreditas enim, & possessio in Scripturis pro eodem accipiuntur. Explicat deinde, ad quid venerint gentes in hæreditatem Dei, *Polluerunt*, inquit, *templūm sanctum tuum*. Quod factum est sub Antiocho, vt dicitur lib. 1. Machab ca. 1. tunc enim Idolum in templo collocatum est, & altaria prophanata, atque Idolis consecrata. *Posuerunt Ierusalem in pomorum custodiam*, id est, ipsam regiam ciuitatem adeo desolauerunt, vt non videretur amplius ciuitas, sed tugurium desertum, qualia sunt quæ erigūtur ad custodiam pomorum in hortis, aut vineis, & pomis collectis deseruntur. Id accidisse sub Antiocho testatur lib. 1. Machab. ca. 3. vbi sic legimus, *Et Ierusalem nō habitabatur, sed erat sicut desertum*, Vox Hebræa, pro qua habemus, *pomorum custodiam*, significat, *vastationē, desolationem, desertum*, & similia. Sed Interpretes Septuaginta, vt rem declararent per similitudinem, dixerunt, *In pomorum custodiam*, sanctus Hieronymus vertit, *In aceruum lapidum*. Sed melior videtur interpretatio prior, quam Latinus interpres secutus est. Ciuitas enim reducitur in aceruum lapidū, quando omnino destruitur, & lapides domorum in locum vnum colliguntur: at Ierusalem non ita funditus euersa fuit, vt habitari non posset sed muri deiecti fuerunt, & ciuitas ex parte incensa, & habitatores fugati, vt habetur lib. 1. Machab. c. 1. Sed tamen adhuc retinebat formam ciuitatis, & habitari potuisset, vt colligitur ex eodem lib. 1. c. 3. & 4. proinde rectius comparatur pomorum custodiæ, id est; tugurio semidiruto, & deserto, quam aceruo lapidum.

Posuerunt morticina seruorum tuorum escas volatilibus cæli: carnes sanctorum tuorum bestijs terræ. II.

Effuderunt sanguinem eorum, tamquā aquam in circuitu Hierusalem, & non erat qui sepeliret. III.

Deplorauit vastationem templi, & ciuitatis, nunc deplorat cædem hominum, & barbariem, ac feritatem hostium, qui cadauera sepeliri non patiebantur. *Posuerunt* inquit, *morticina*, id est, cadauera occisorum Iudæorum non dederunt sepulturæ, sed exposuerunt in escam coruis, & canibus, Morticina propriè dicuntur cadauera eorum, qui morbo interierunt: tamen hoc loco extenditur vocabulum ad cadauera occisorum. Nam in sequenti versiculo explicatur, quæ sint illa morticina cum additur, *Effuderunt sanguinem eorum*, id est, *seruorum tuorum*, siue *sanctorum tuorum*; id est, hominum tibi sanctificatorum per fidei professionem, In *circuitu Hierusalem tanquam aquam*, id est, in magna copia, sine delectu personarum, sine timore aliquo: *& non erat, qui sepeliret*: & ideo relinquebantur cadauera illa auibus cæli, & bestijs terræ. Hoc impletum est tū in alijs multis, tum potissimum in illis sexaginta viris primarijs, quos vna die curauit occidi Alcimus prope Hierusalem, vt dicitur lib. 1. Machab. c. 7. Ibi n. citatur hic versiculus, vbi cædes illorum describitur.

Facti-

IV. *Facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio, & illusio his, qui in circuitu nostro sunt.*

Deplorat nunc etiam infamiam, quæ ex persecutione illa est sequuta. *Facti sumus,* inquit, *opprobrium vicinis nostris,* id est, vicinis Regnis Idumæorum, Moabitarum, Ammonitarum; & aliarum gentium, quæ despiciebant, & irridebant Hebræos vt homines imbelles, & contemptibiles.

V. *Vsquequo Domine irasceris in finem, accendetur velut ignis furor tuus?*

Videbat Propheta, iram Dei in populum suum accensam adeo vehementer, vt videretur periculum imminere, ne populus funditus interiret; ideo in persona populi precatur finem tantæ indignationis. *Vsquequo?* inquit, *irasceris in finem?* id est, quousque crescet ira tua, & crescendo minabitur nobis vltimum exterminium. Idipsum repetens addit, *Vsquequo accendetur velut ignis zelus tuus;* vbi comparat indignationem Dei, igni, qui nisi celeriter extinguatur, crescere solet in immensum, & in cinerem omnia redigere: Per iram non intelligitur perturbatio, sed voluntas exigendi spiritualem castitatem, & puniendi eos, qui fornicantur ab ipso.

VI. *Effunde iram tuam in gentes, quæ te nō nouerunt; & in Regna, quæ nomen tuum non inuocauerunt.*

Orat, conuerti iram Dei in hostes populi sui, quasi, dicat, Nos etsi mali filij sumus, tamen filij sumus, te nouimus Deum verum, colimus, & inuocamus. *Effunde* igitur potius *iram tuam in hostes tuos, qui te non nouerūt,* id est, non habent pro Deo, & non inuocant nomen tuum, quia omnipotentem te esse nō credunt. Sed occurrit quæstio ex cap. 12. Lucæ, vbi dicitur, *Seruus qui non nouit voluntatem Domini sui, vapulabit paucis;* qui autē nouit, & non fecit, vapulabit multis. Respondet sanctus Augustinus, Euangelium loqui de seruis, qui sunt in eadē familia: inter eos enim grauius peccant, & seuerius puniuntur, qui scientes peccant, quam qui peccant nescientes: sed vtrisque multo grauius peccant, & longe asperius puniendi sunt, qui de familia nōn sunt, sed hostes iurati sunt, *& seruiunt creaturæ potius quam creatori,* & familiam totam grauissime persequuntur, quales erant illi, de quibus in hoc Psalmo agitur versiculo sequenti.

Quia comederunt Iacob, & locum eius desolauerunt. VII.

Non solum enim isti Deum non inuocarant, verum etiam populum eius quasi panem consumpserunt, spoliantes, fugantes, interficientes, vel etiam minis, & terroribus in corpus suum traijcientes per Fidei abnegationem: quomodo è contrario dicitur S. Petro Act. 10. *Macta, & manduca,* id est, in corpus Ecclesiæ recipe per conuersionem ad veram Fidem. *Et locum eius desolauerunt,* id est, ciuitatem Ierusalem desolantes in solitudinem redegerunt. In Hebræo habetur, *decorem eius,* siue *pulchram habitationem eius desolauerunt.*

Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarū: cito anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis. VIII.

Ne videretur populus Dei, dum hostes accusat, & dignos pœna esse iudicat, seipsum voluisse iustificare, quasi non meritas pœnas daret, & quasi potentia aduersariorum, non iustitia Dei attereretur; confitetur in hoc versiculo peccata sua, & parentum suorum, & ad misericordiam Patris, non iustitiam Iudicis appellat. *Ne memineris,* inquit, *iniquitatum nostrarum antiquarum,* id est, ne punias nos ob iniquitates antiquas, tum nostras, tum parentum. Solet enim Deus aliquando reddere iniquitatem patrū in filios in tertiam, & quartam generationem, vt dicitur Exod. 20. Imo & Dominus dicit Matth. 23. *Implete mensuram patrū vestrorum.* & paulo post, *Vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram à sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem Zachariæ filij Barrachiæ,* &c. Neque contraria est hæc sententia Ezechieli cap. 18. qui dicit, *Filius non portabit iniqui-*

iniquitatum patris. filius enim proprie punitur ob peccata sua, sed dicitur aliquando puniri ob peccata parentum quoniam Deus non puniuisset illum, quamuis iuste eum punire potuisset, nisi iratus peccatis parentum. Quod autem filius non portet iniquitatem patris, nisi sequatur iniquitatem patris; docent SS. Patres. Hieronymus in cap. 18. Ezechielis, Augustinus in Psal. 118 Gregorius lib. 15. Moral. cap. 22. & Chrysostomus homil. 29 in Genes. *Cito anticipent in misericordia tua*, id est, iam ruimus in interitum, nisi velocissime misericordia tua praeueniat nos: anticipare enim hoc loco, est praeoccupare, siue praeuenire vltimam ruinam, ad quam velocissime currimus: Addit, & declarat cur tanta celeritate auxilij sit opus, *Quoniam*, inquit, *pauperes facti sumus*; Vbi per *pauperes*, intelliguntur afflicti, humiliati, attenuati, egeni non solum diuitiarum, sed etiam virium, & auxilij.

IX. *Adiuua nos Deus salutaris noster; & propter gloriam nominis tui Domine libera nos, & propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.*

Explicat, quomodo misericordia Dei anticipet nos? explicat autem per modum orantis, non per modum docentis. *Adiuua* inquit, *nos Deus salutaris noster*, id est, anticipent nos misericordiae tuae adiuuando nos in facienda iustitia, ad euitanda peccata futura, & in agenda poenitentia & expianda peccata praeterita. Dicit autem, *adiuua*, vt ostendat, non tolli arbitrij libertatem per auxilium gratiae, sed stabiliri: non enim proprie adiuuatur, nisi qui aliquid agit cooperando gratiae. Declarat deinde vtrumque. *Et propter gloriam nominis tui libera nos*, id est, non propter merita nostra, sed propter gloriam tuam libera nos à morte peccati futuri, quod facis dum adiuuas in facienda iustitia. *Et propitius esto peccatis nostris propter nomẽ tuũ*, id est, & propter eandem gloriam tuam, non propter merita nostra remitte peccata praeterita, quod facis dum adiuuas in agenda poenitentia. Potest etiam sic exponi, & fortasse magis ad literam, *Adiuua nos Deus salutaris noster* in hac praesenti calamitate, quod vt facias duo sunt necessaria, & vt liberes nos à persecutione, & vt ignoscas peccatis, propter quae in persecutionem incidimus. Vtrunque autem petimus non propter iustitiam & merita nostra, sed propter nomen, & gloriam tuam.

Ne forte dicant in gentibus, vbi est Deus eorum? & innotescat in nationibus coram oculis nostris. X.

Ecce cur dixerit in praecedenti versiculo propter gloriam nominis tui; nimirum, *ne forte dicant in gentibus, Vbi est Deus eorum*; id est, ne forte dicant gentes; sic enim habent Hebraei, & Graeci codices; vel (quod est idẽ) ne dicatur inter gentes, *Vbi est Deus*, qui solebat adesse Iudaeis, & blasphemetur potentia, vel sapientia Dei, quasi fugerit, aut absconderit se tanquam imbecillus; aut ignorauerit, quid acciderit populo suo. *Et innotescat in nationibus coram oculis nostris*, id est, & non solum aliqui ita blasphemẽt, sed diuulgetur haec blasphemia inter nationes, nobis ipsis videntibus, & audientibus, ac per hoc etiam grauiter erubescentibus.

Vltio sanguinis seruorum tuorum, qui effusus est, introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum. XI.

Ergo ne blasphemetur nomen tuum, *introeat in cõspectu tuo vltio sanguinis seruorũ tuorum*, tam immaniter effusi: introeat etiã gemitus seruorum tuorum captiuorum, & in compedibus constitutorum, id est, respice aliquando sanguinem effusum seruorum tuorum occisorum, & vlciscere: respice, & vlciscere seruos tuos, qui reliqui sunt, & in cõpedibus viuentes gemunt ad te Domine, in codicibus graecis, coniungitur illud, *vltio sanguinis*, cum verbo praecedente, *innotescat in nationibus*; vt sensus sit, *Innotescat in nationibus vltio sanguinis seruorum tuorum, qui effusus est, & introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum*: sed quia in textu originali verbum, innotescat, est generis masculini, & verbum,

bum, introeat, est generis feminini, & nomen, *vltio*, vt etiam *gemitus*, sunt generis feminini apud Hebræos; oportet coniungere nomen, vltio, cum verbo, *introeat*, non cum verbo, *innotescat* vt recte coniunxit latinus Interpres; & credibile est, sic etiam coniunxisse Septuaginta Interpretes, quamuis postea interpunctionem mutauerint, qui hæc non aduerterunt. Vtraque tamen lectio verum sensum continet, & posset dici pro lectione græca, non esse vniuersale, vt nomen generis feminini semper coniungatur cum verbo generis feminini apud Hebræos. Nam ipse etiam S. Hieronymus coniunxit nomen, *vltio*, cum verbo, *innotescat*.

XII. *Secundum magnitudinem brachij tui, posside filios mortificatorum.*

XIII. *Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum: improperium ipsorum quod improbrauerunt tibi Domine.*

Duo supra petierat Propheta in persona populi Dei, vt vlcisceretur sanguinem occisorum, & vt liberaret captiuos: morti destinatos nunc eadē duo petit, sed ordine conuerso, primum n. petit conuersationem viuorum, deinde vltionē interemptorum. *Secundum magnitudinem*, inquit, *brachij tui posside filios mortificatorum*, id est, quemadmodum brachium tuum robustissimum est; ita fortiter resiste persecutoribus nostris, & posside, vt propriam hæreditatem, reliquias populi tui filios videlicet eorum, qui ab hostibus occisi sunt. *Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum*, id est, retribue vicinis hostibus nostris pœnam longe maiorē, quā pœnam reconde in sinu eorum, vt non facile eam excutere possint. *Retribue*, inquam, *illis improperium, quod exprobrauerunt tibi Domine*, id est, sicut exprobrauerunt tibi imbecillitatem, & insipientiam, quasi verus Deus non esses; sic ostende illos vere fuisse imbecilles, & insipientes, & non tam homines, quam vermiculos terræ, aut puluerem, & cinerem. Illud, *posside*, in Hebræo est reliquos fac, siue, *fac vt supersint, & remaneant*: quare Septuaginta verterunt sensum, non verbū. Illud, *filios mortificatorum*, in Hebræo est, *filios mortis*, quod potest significare homines morti destinatos, & sic multi exponunt. tamen Septuaginta Interpretes per *filios mortis*, intellexerunt filios occisorum, vel, vt habet alia lectio, filios morte punitorum, & hanc putamus veram huius loci sententiam, nam non solum hoc loco; sed etiam in Psal. 101. vbi legimus, *Vt audiret gemitus compeditorum, vt solueret filios interemptorum*, habentur eadem verba Hebraica, quæ ad literam significant, *filios mortis*: & tamen Septuaginta constanter verterunt. *filios interemptorum*, & sic exponunt Hieronymus, Augustinus, & alij veteres. Per illud, vicinis nostris, aliqui intelligunt. Idumæos, & Philistæos, & alios vicinos, qui videbant ærumnas Iudæorum, & non miserebantur; sed verius exponunt alij, qui per vicinos intelligunt Antiochenos, qui cum Antiocho Rege Syriæ incenderunt Ierusalem, templum profanauerunt, & Iudæos à vera religione crudelissima persecutione abstrahere, conati sunt: isti enim, & vicini erant, & hostes iurati. Illud *septuplum*, non proprie septuplum, sed generatim *maius & multiplex*, significat. Denique illud, *in sinu eorum*, significat punitionem inimicorum non futuram exteriorem, & breuem; sed internam, & perpetuam quam velint, nolint, intra se retinere debeant.

Nos autem populus tuus, & oues pascuæ tuæ, confitebimur tibi in seculum. XIV.

In generationem, & generationem annunciabimus laudem tuam. XV.

Vere scribit S. Augustinus, illa verba, *Redde vicinis nostris septuplum*, & similia esse, potius prædictionem, quam imprecationem: ex illa enim certissima prædictione concluditur Psalmus, promittens Deo sempiternam laudem. Illi, inquit, vt meriti sunt, recipient in finem suum grauissimam vltionem: *nos autem confitebimur tibi in æternum*, id est, laudabimus te, & prædicabimus gloriam tuam in secula. Quod quidem adumbratum est in Hebræis, apud quos

Machabæi vtcunque longo tempore post persecutionem Antiochi principatum feliciter tenuerunt. Sed verius multo impletur in Ecclesia Christiana, quæ post superatas multas & varias persecutiones, videbit in die Iudicij omnes persecutores suos recipere in sinum suum mercedem iniquitatis, & ipsa cum Rege suo Christo in cœlesti Hierusalem in secula seculorum laudabit Dominum.

PSALMVS LXXIX.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

In finem pro his, qui commutabuntur, testimonium Asaph, Psalmus.

DE *hoc titulo, quoad particulam, in finē, &, pro his, qui commutabuntur, diximus in explicatione Psal.* 44. *& alibi. Illud,* testimonium Asaph, *significat hunc Psalmū esse testimonium per Asaph decantatum, quo Spiritus sanctus testificatur captiuitatē Israel, & liberationem. In Græco additur,* pro Assyrijs, *quoniam captiuitas, de qua agitur in hoc Psalmo, fuit primum sub Rege Assyriorum Salmanasar, qui transtulit decem tribus in Assyriorum regionē captiuas, vt scribitur lib.* 4. *Reg. ca.* 17. *& deinde sub Rege Nabuchodonosor, qui captiuum duxit reliquum populum in Babylonem, vt dicitur eodem lib.* 4. *Reg. c.* 24. *&* 25. *Argumentum ex titulo cognoscitur: prædicitur enim captiuitas, & liberatio Hebræorum. Quæ figuræ sunt captiuitatis generis humani per Diabolum, & liberationis per Iesum Christum Saluatorem nostrum.*

EXPLICAT. PSAL. LXXIX.

I. QVi regis Israel, intende, qui deducis velut ouem Ioseph.

Incipit Propheta ab inuocatione Dei, atque orat, vt exaudiat orationem, & respiciat populum suum. *Qui regis Israel intende,* id est, tu Deus, qui es proprius Rector, & pastor populi Israelitici audi orationem, quam fundo pro ipso populo tuo. Deinde repetit primam partem, & subintelligit secundam. *Qui deducis velut ouem, Ioseph,* id est, tu Deus qui deducis ad pascua velut ouium gregem, populum descendentem ex Ioseph; audi orationem, quam fundo pro ipso populo tuo, qui & Israel, & Ioseph dicitur. Illud, qui regis, in hebræo ad literam est, qui pascis: tamen hoc verbum non significat solum pascere corporali cibo, sed etiam regere, quod est officium Principis, nam in Psalm. 2. vbi legimus, *Reges eos in virga ferrea,* habetur hoc idem vocabulum: illud, *intende,* significat, *intente auribus;* siue *ausculta,* nam vox hebraica proprie sonat, *auribus percipe.* Cur autem meminerit Propheta Israel; & Ioseph, & non aliorum filiorum Israel, ratio est, quia per Israel intelligitur totus populus Dei. Per Ioseph similiter intelligitur hoc loco totus populus Dei. Nam in secunda parte versiculi, repetitur quod dictum est in prima parte, vt alias cum S. Augustino admonuimus. Et quidem cur Israel totum populum significet, notum est, quia omnes Israelitæ Israelem vt patrem agnoscunt. Cur autem Ioseph, qui vnus erat ex duodecim filijs Israel, totum populum significet, ratio est, quia Ioseph in Ægypto totum populum pauit, & toti populo præfuit: & postea duo eius filij, Ephraim, & Manasse duas tribus constituerunt, quod nulli alij contigit. Singuli enim filij Israel, singulas tribus fecerunt, excepto Ioseph, qui singulari prærogatiua duas fecit: denique diuiso Regno post mortem Salomonis, in Regnum Israel, & Regnum Iuda primus Rex Israel; qui præfuit decem tribubus, Hieroboam fuit de tribu Ephraim filij Ioseph.

II. *Qui sedes super Cherubim manifestare coram Ephraim, Beniamin, & Manasse.*

Rogauit Propheta Deum, vt intenderet aurem ad orationem populi sui: nunc addit, vt regat, & intendat etiam oculos, & pie respiciat, atque ostendat serenam faciē populo suo. Dicitur autem Deus respicere aliquem, vel faciem illi ostendere, quando ei placa-

placatur: contra autem dicitur auertere oculos, vel tegere faciem suam nube, quando irascitur. *Qui sedes*, inquit, *super Cherubim*, id est, tu Deus, qui sedes in cœlo super primarios Angelos, qui Cherubim appellantur, & in typum huius rei in sanctuario, super imagines Cherubim propitiatorium, quasi thronum tuum habes, vbi & arca est quasi scabellum pedum tuorum, *manifestare corā Ephraim, & Beniamin, & Manasse*, id est, ostende faciem tuam, & respice, hoc est, placare populo tuo, filijs Israel. Cur autem populum Israel significet per Ephraim, & Manasse, & Beniamin, ratio esse videtur, quia Ephraim, & Manasse erant filij Ioseph, per quem diximus paulo ante totum populum significari. Beniamin erat frater vterinus Ioseph, & ideo ab illo separandum non esse duxit; præsertim cum in castris, quando Hebræi armati ordine procedebant, simul incederent, tribus Ephraim, tribus Manasse, & tribus Beniamin. vid. l. Num. c. 2. & c. 10. fortasse etiam nominauit Propheta hos tres potissimum, vt comprehenderet præcipuas partes terræ promissionis Nam in tribu Ephraim erat Samaria caput Regni Israel, in tribu Beniamin erat Hierusalem, caput Regni Iuda; in tribu Manasse erat regio trans Iordanem. Cur autem inter Ephraim, & Manasse fratres, posuerit Propheta medium Beniamin fortasse causa fuit, vt nepotes patrum honorare viderentur. Erant enim Ephraim, & Manasse filij Ioseph fratris vterini Beniamin.

III. *Excita potentiam tuam, & veni: vt saluos facias nos.*

Explicat clarius, cur velit Deum intendere aurem, & oculos ad populum suum, vt videlicet eum de tribulatione liberet. *Excita*, inquit, *potentiam tuam*, id est, potentia tua quasi sopita videtur, dum nos affligi sinis ab iniustis persecutoribus nostris: ideo *excita potentiam tuam, & veni*, per auxiliū tuum potentissimum, *vt saluos nos facias.*

IV. *Deus conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.*

Cur Deus sæpe nos non respiciat, causa est, quia nos auertimus ab eo faciem, & conuertimus ad res creatas: sed quia sine auxilio Dei non possumus ad eum conuerti, ideo Propheta vtrunque petit in persona populi Dei. *Deus*, inquit, *conuerte nos*, id est, inspira nobis amorem tuum, vt auersi à rebus creatis ad te iterum conuertamur. *Et ostende faciem tuam*, id est, & simul conuerte ad nos faciem tuam, vt hoc modo sanctæ charitatis vinculo tecum vniti ab hostibus omnibus, qui nos impugnant, *salui esse possumus:* te enim auertente faciem, ægrotamus, & perimus; te conuertente faciem resurgimus, & sanamur.

Domine Deus virtutum, quousque irasceris super orationem serui tui? V.

Videbat Propheta magnam iram Dei exarsisse in populum peccantem, & ideo se non facile posset exaudiri: ideo vehementius orat, & precatur, dicens, *Domine Deus virtutum*, id est, Domine Deus exercituum, id enim sonat vox Hebraica, qui terribilis es, militia cælesti innumerabili circundatus, *quousque irasceris* etiam mihi oranti; sic etiam legimus dixisse Hieremiam, Thren. 2. *Opposuisti nubem tibi, vt non transeat oratio.* In Hebræo non habetur, *serui tui*, sed *populi tui*: sed idem est sensus. Propheta enim seruus Dei in persona populi orabat; ac per hoc Deus nolens exaudire irascebatur super orationem serui sui, qui eam fundebat, & super orationem populi sui, quæ per Prophetam ipsius populi nomine fundebatur: potest etiam fieri, vt Septuaginta non legerint, *hammecha*, populi tui; sed *haudecha*, serui עמך tui. In græcis quibusdam legitur, *seruorum* עבדך *tuorum*, & sic legit Euthymius: tamen S. Augustinus, & Theodoretus legunt, *serui tui.* Illud, irasceris, in Hebræo est, fumabis: sed Septuaginta declarare voluerunt metaphoram; fumus enim narium indignationis est signum, & ideo per fumum ira significatur.

Cibabis nos pane lacrymarum, & potum dabis nobis in lacrymis in mensura VI.

 Con-

Coniungitur hic versiculus cum superiore, & subintelligitur illud, *quousque*, vt sensus sit, *quousque irasceris super orationem serui tui? quousque cibabis nos pane lacrymarum, & potum dabis nobis in lacrymis*, id est, quousque fines nos in tanta afflictione morari, vt nihil magis, quam lacrymari nobis libeat & sic lacrymis quasi cibo, & potu sustentemur? Illud autem, *in mensura*, non significat, vt aliqui putant, cum moderatione, sed è contrario, in mensura plenissima, & su-

שליש perefluente: nam vox Hebræa *salis*, significat aliquid *magnum*, & *triplicatum*; & cum ad mensuram refertur, significat mensuram magnam, vel potius, ter magnam, id est, maximam.

VII. *Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris, & inimici nostri subsannauerunt nos.*

Explicat populus Dei causam tanti mœroris, & lacrymarum, ac dicit esse, quia vndique à vicinis gentibus oppugnatur, & superatur, & victus deridetur, & subsannatur. *Posuisti nos*, inquit, *in contradictionem vicinis nostris*, id est, cum nos auxilio tuo destituisti, fecisti, vt omnes vicinæ gentes auderent nobiscum contendere, & pugnare: nam illud, *in contradictionem*, in Hebræo, est, *in contentionem*, ac per hoc significat, contradictionem non verborum tantum, sed etiam factorum, id est, concertationes, & prælia: *Et inimici nostri subsannauerunt nos*, id est, inimici nostri nobiscum contendentes vincunt, & debellant nos, atque vt victis insultant, & exprobrant debilitatem. In Hebræo est, *subsannauerunt eos*, sed omnino credibile est, textum esse mutatum vnius literæ corruptione; nam & ipsi Septuaginta, & S.

לנו Hieronymus verterunt ex Hebræo, *subsannauerunt nos*. Itaque legerunt, *lanu*, non vt

למו nunc legitur, *lamo*.

VIII. *Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.*

Versiculus hic est idem cum quarto, qui repetitur etiam in fine Psalmi, sed hic additur vox *virtutum*, id est, exercituum, & in fine additur, *Domine*. Hæc repetitio significat hunc versiculum esse conclusionem præcipue intentam in toto Psalmo. Et vere nihil melius peti potest à Deo, *quam vt conuertat nos ad se, & ipse conuertatur ad nos*. Hæc enim gratia fons est omnium bonorum. Illa vero additio vnius vocis in prima repetitione, & duarum in secunda, signum est crescentis affectus, & desiderij in oratione.

Vineam de Aegypto transtulisti, eiecisti gentes, & plantasti eam. IX.

Vt impetret quod petit, cõmemorat beneficia Dei erga populum Iudaicum, quem de captiuitate Ægyptiaca liberauit, & in Regna Chananæorum introduxit. Vtitur autem metaphora vineæ, qua vsi sunt postea etiam Isaias c. 5. & Ezechiel. ca. 15. & Act. 19. & postremo etiam Dominus in Euangelio Matth. 21. Est autem aptissima similitudo vineæ ad populum Dei significandum propter multa: sed præcipue: quia sicut lignum vitis aut producit fructum optimum, & dulcissimum; & ideo gratissimum est Domino suo, & diligentissime colitur; aut si sterile sit, ad nullum opus vtile est, & ideo in ignem proijcitur: sic vnusquisque nostrum, aut ad Regnum æternum perueniet, si fructum bonorum operum adferat: aut in ignem æternum mittetur, si bonis operibus careat. *Vineam*, inquit, *de Ægypto transtulisti*, id est, populum tuum, quasi vineam de terra sterili Ægypti in terram fœcundam Palestinæ transtulisti. Et quoniam terra illa optima occupabatur ab inutilibus, & syluestribus vitibus, *eiecisti gentes*, idololatras tanquam inutiles vites, *& plantasti eam*, vineam tuam videlicet.

Dux itineris fuisti in conspectu eius: plantasti radices eius, & impleuit terrã. X.

Vt intelligeremus de vinea rationali, id est, de hominibus sermonem hoc loco haberi, admiscet Propheta aliqua verba propria multis metaphoricis. *Dux*, inquit, *itineris fuisti in conspectu eius*, id est, cũ transferres vineam de Ægypto in Palæstinam, &

vinea

vinea ipsa, vtpote rationalis progrederetur, tu viam ostendebas quasi dux itineris præcedens eam per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis, vt dicitur in Exodo c.13 & Num.14. Moraliter etiam dux itineris fuit Deus vineæ suæ, id est, populo suo ad terram promissionis pergenti, dum ei legem dedit *Plantasti radices eius, & impleuit terram.* id est, confirmasti populum tuum in terra promissionis, & propagasti eum, ita vt totam illam terram habitatoribus repleret.

XI. *Operuit montes vmbra eius, & arbusta eius cedros Dei.*

XII. *Et extendit palmites suos vsque ad mare, & vsque ad flumen propagines eius.*

Describit hoc loco incrementum & propagationem populi Israëlitici quo ad altitudinem & multitudinem, id est, quoad gloriam & multitudinem, & admiscet metaphoris hyperbolas. *Operuit*, inquit, *montes vmbra eius*, id est, creuit in altum hæc vinea adeo sublimiter, vt esset altior montibus, eosq; vmbra sua tegeret, imo etiam in tantam altitudinem eleuata est, vt eius palmites essent altiores Cedris Libani, quæ sunt arbores celsissimæ, in vertice montis altissimi, ita vt palmites huius vineæ, *Cedros Dei*, id est, Cedros altissimas obumbrarent. Significat autem hæc altitudo potentiam & gloriam Regni Israëlitici, quæ superauit potentiam & gloriam multorum Regnorum. Nam sub Mose populus Israël debellauit Amorrheos, sub Iosue vicit triginta & vnum Reges, sub Dauide domuit Philistæos, Idumæos & Moabitas. Describit postea propagationem, dicens: *Extendit palmites suos vsque ad mare, & vsque ad flumen propagines eius*, id est, propagata est gens Israëlitica & multiplicata valde, vt repleret terram promissionis ad Occidentem vsque ad mare Mediterraneum, & ab Oriente vsque ad flumen magnum Euphratem. Et sic impleta est promissio Dei Deuter.11. *A flumine magno Euphrate vsque ad mare Occidentale erunt termini vestri.*

Vt quid destruxisti maceriam eius, & vindemiant eam omnes, qui prætergrediuntur viam. XIII.

Explicata magnitudine & excellentia populi Iudaici per similitudinem vineæ; nunc persistens in eadem similitudine, deplorat miseriam eiusdem populi, in quam incidit ex indignatione Dei. *Vt quid*, inquit, *destruxisti maceriam eius?* id est, quare remouisti ab hoc populo auxilium tuum, quod erat quasi maceria claudens vndique vineam. *Et vindemiant eam omnes, qui prætergrediuntur viam?* id est, quare finis, vt omnes inimici huius populi in illum præualeant, eumq; diripiant, quomodo diripiuntur vineæ ab omnibus iter facientibus, quando destructa est maceria? Sæpe enim Regnum Israëlitarum, deserente eos Domino ob peccata populi prouocato, datum est in prædam Philistæis, aut Madianitis, aut aliis vicinis gentibus.

Exterminauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. XIV.

Deplorat nunc in particulari sub eadem vineæ metaphora, grauissimam captiuitatem, quæ contigit sub Rege Assyriorum, siue Salmanasar, qui totas decem tribus, siue Nabuchodonosor, qui reliquas duas captiuas transtulit in Assyrios, euersa penitus ciuitate Regia, incenso templo, & Regni solio deturbato: hunc enim Regem vocat aprum syluestrem & singularem ferum, qui non vindemiauit, sed eradicauit penitus vineam. Aprum syluestrem inimicum esse viribus scribit hoc loco Theodoretus; & Nabuchodonosor Regem ob carnalia vitia porco similem fuisse scribit Euthymius: vtraque de causa rectissime persecutorem populi Dei apro comparatum dicere possumus. Illud autem, *singularis ferus*, in Hebræo est, *ziz sadai*, de זיז שדי qua voce diximus in explicatione Ps.49. hoc loco verti potest, *bestia agri*, quod idem est cum *apro de sylua*: nam idipsum etiam repetiuit Propheta, vt solet. In Græco est, μονιὸς ἄγριος, id est, porcus agrestis: proinde vbi nos habemus in Latino, *singularis ferus*, illud, *singularis*,

gularis , est potius etymologia nominis , quam significatio. Dicitur enim bestia illa μονιὸς, quia solitaria esse solet. Itaque per vocem , *singularis* , hoc loco intelligendus est porcus sylvester , qui singularitate & solitudine gaudet. Per vocem, *ferus*, intelligendum est, quod porcus ille ferus & agrestis sit, & in campis sylvæ, non in stabulis & domibus habitet.

XV. *Deus virtutum convertere , respice de cœlo, & vide, & visita vineam istam.*

Hic iam prędicit per modum orantis Propheta aduentum Christi , qui vineam reformauit , & aliis colonis custodiendam tradidit, sicut legitur Matth. 21. *Malos male perdet, & vineam suam aliis agricolis locabit:* & clarius explicante Domino parabolam: *Auferetur à vobis Regnum Dei , & dabitur genti facienti fructus eius.* Non enim Ecclesia veteris Testamenti, quæ erat vinea Dei, funditus periit, sed mutata est in melius. Primitiæ enim Ecclesiæ Apostoli fuerunt , qui vtique ex Israël erant. Et multa illa millia, quæ initio prædicante Petro conuersa sunt ad Dominum , ex Israël etiam erant. Et Apostolus Paulus ad Rom. 11. aperte demonstrat, *gentes esse veluti ramos insertos in bonam oliuam* , id est, adiunctos ad Ecclesiam ex Iudæis initio congregatam. Ait igitur: *Deus virtutum convertere*, id est, Deus exercituum, cui multa millia Angelorum , imo omnes res creatæ militant , ac per hoc potentissimus es , conuertere per misericordiam ad vineam tuam, ad populum tuum, à quo per indignationem iustam iamdudum auersus es. *Respice de cœlo, & vide* , id est , quando longe recessisti à vinea tua , saltem de cœlesti habitaculo respicere dignare , & vide quam deformata sit vinea tua ab apro sylvestri. *Et visita vineam istam*, id est, & veni, ac visita per te ipsum vineam istam. De hac visitatione dixit Zacharias, Luc. 1. *Visitauit , & fecit redemptionem plebis suæ.* Et Christus ipse, Luc. 19. quando fleuit Ierusalem illam terrenam, & prædixit ruinam illius, addidit rationem: *Eo quod non cognoueris tempus visitationis tuæ.*

Et perfice eam , quam plantauit dextera tua; & super filium hominis, quem confirmasti tibi. XVI.

Clarius prædicit aduentum Messiæ. *Et perfice* inquit, *eam, quam plantauit dextera tua*, id est, inchoatum opus perfice, Ecclesiam Testamenti veteris pene destructam reforma , & meliorem redde ; quoniam tu eam initio fundasti , & quasi vineam plantasti , non vt periret, sed vt fructum faceret. *Et super filium hominis, quem confirmasti tibi*, id est, & respice etiam super Messiam , qui filius hominis dicetur, cum sit etiam verus filius tuus: *quem confirmasti tibi* , in colonum præcipuum vineæ tuæ , id est, in Ducem & Principem Ecclesiæ tuæ : hunc enim locum de Christo intelligunt ad literam , non solum SS. Hieronymus & Augustinus , sed etiam Theodoretus & Euthymius Græci , Arnobius & alij , & ipse quoque Paraphrastes Chaldæus ; & accedit manifesta ratio : nam post captiuitatem Babylonicam non fuit melior Resp. Iudæorum, quam antea, sed longe deterior, vt S. Augustinus demonstrat in lib. 18 de Ciuit. Dei , c. 45. Quare si hæc prophetia de perficienda vinea , implenda sit, oportet eam ad Christum necessario referre. Sicut etiam refertur illa Aggæi , c. 2. *Magna erit gloria domus huius nouissimæ plus quam primæ.* Quod autem ad verba attinet , illud , *& perfice* , ex Hebræo S. Hieronymus reddit , *& radicem:* sed vox Hebræa , *vecanna* , quamuis possit וכנה
esse nomen, & significare radicem, aut plantulam: tamen potest etiam esse verbum à radice , *con* , quod stabilire & perficere significat , & sic intellexerunt hanc vocem LXX. כון
Interpretes. Illud , *& super filium hominis* , in Hebræo est, *& super filium* , sed quoniam paulo infra habetur , *super filium hominis* , visum est LXX. Interpretibus, hic etiam addere, *hominis*, explicationis gratia. Incertum autem est , an sensus sit , *Respice super filium hominis*, vt nos exposuimus; an, *perfice super filium hominis* ; sed vtrumque recte dici potest. Orat enim Propheta, vt Deus impleat promissionem suam de mittendo Messia ; & quoniam , si genus Hebræorum omnino periss-

periisset, Messias sine dubio non venisset, ideo rogat, vt non permittat vineam istam omnino destrui: sed respiciat super Messiam futurum de semine Abrahæ, & ideo conseruet gentem Hebraicam, vnde tantum bonum expectatur, vel perficiat super Messiam, id est, adimpleat, quod promisit circa Messiam, quem ipse sibi ab æternitate stabiliuit.

XVII. *Incensa igni & suffossa, ab increpatione vultus tui peribunt.*

Declarat effectum, quem patiet aduentus Messiæ, futurum videlicet esse, vt vinea Domini incensa & eradicata continuo iterum virescat & floreat: nam increpante Deo vastatio illa vineæ subito euanescet: quomodo quando Dominus increpabat tempestates, statim euanescente tempestate succedebat tranquillitas maris, & quando imperabat morbis, morti, & statim euanescente morbo succedebat sanitas, & euanescente morte succedebat vita. *Incensa*, inquit, *& suffossa*, id est, vinea incensa igni, & suffossa ab hostibus eradicantibus vites; *ab increpatione vultus tui peribunt*, id est, imperante te vt cesset vastatio, & quasi increpante ipsam vastationem, continuo peribunt incensio & suffossio, redibit viriditas & integritas vineæ. S. Augustinus more suo exponit per incensionem, cupiditatem malam; per suffossionem, timorem malum: nam amor inflammat, timor humiliat: sunt autem cupiditas & timor radices omnium peccatorum. Quicunque enim peccat, aut id facit, vt lucretur bonum temporale, quod amat, vel vt euitet malum temporale, quod timet. Porro Christus adueniens increpauit, & increpando expulit cupiditatem & timorem, & contra accendit amorem bonum, & introduxit timorem bonum, id est, amorem Dei & bonorum æternorum, & timorem iræ Dei & malorum æternorum. Dixit enim: *Ignem veni mittere in terram*, Luc. 12. &, *Nolite timere eos, qui occidunt corpus*, Matth. 10. Neque est aliud remedium potentius ad pellendum amorem mundi, vel timorem mundi, quam si quis serio cogitet & firmissime credat, multo maiora bona daturum esse Deum amantibus se, & multo maiora supplicia offendentibus se, quam ea sint, quæ mundus polliceri aut minari potest. Alij versiculum præsentem ita exponunt: *Incensa igni & suffossa* vinea tua est; sed hostes eius ab increpatione vultus tui peribunt. Alij, *incensa igni & suffossa* vinea tua est, & si ita pergas indignari vineæ tuæ, omnes filij Israël ab increpatione vultus tui peribunt: sed facilior & planior videtur expositio, quam attulimus. Illud certum est, *incensa & suffossa*, non esse generis neutri & numeri multitudinis; sed generis fœminini & numeri singularis tam in Hebraico textu, quam in Græco, vt ad vineã omnino referri debeant.

Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, & super filium hominis, quem confirmasti tibi. XVIII.

Securus de aduentu Messiæ, fausta illi precatur Propheta. *Fiat*, inquit, *manus tua super virum dexteræ tuæ*, id est, fiat manus tua ad protegendum semper & vbiq; virum dextræ tuæ, id est, virum, quem dextra tua sola proprie formauit & præfecit Ecclesiæ. Christum enim, vt hominem, non cooperatio viri, sed sola diuina virtus in vtero Virginis formauit. Sic enim dicitur Luc. 1. *Spiritus Sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Et eundem Christum non electio humana, sed sola voluntas diuina Regem Ecclesiæ fecit, vt ipse dicit in Psal. 2. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super montem sanctum eius.*

Et non discedimus à te, viuificabis nos, & nomen tuum inuocabimus. XIX.

Christo nos regente, *non amplius discedemus à te*, quia Regnum Christi æternum erit, & portæ inferi non præualebunt aduersus Ecclesiam, Matt. 16. *Viuificabis nos* vita gratiæ hic in terris, & vita gloriæ postea in cœlis; & nos tributum reddemus inuocationis & laudis, & actionis gratiarum in æternum.

Domine Deus virtutum conuerte nos: & ostende faciem tuam, & salui erimus. XX.

Hæc est vltima conclusio Psalmi, de qua supra diximus in versiculo octauo.

PSAL-

PSALMVS LXXX.

Titulus & Argumentum Psalmi.

In finem pro torcularibus: Psalmus ipsi Asaph.

QVid sit, pro torcularibus, *diximus in explicatione Psalmi* 8. *hoc solum addendum videtur hoc loco, non esse probabile quod Theophilactus scribit ad cap.* 7. *S. Ioan. hunc Psalmum inscribi*, pro torcularibus, *quod in eo gratiæ agantur Deo pro collectione vuarum & aliorum fructuum, quæ fit menseSeptembri. Hoc, inquam, non est probabile, quoniam in toto hoc Psalmo, vt etiam annotauit S. Augustinus, nulla fit mentio collectionis vuarum, aut aliorum fructuum. Deinde non solum huius Psalmi, sed etiam Psalmi* 8. *&* 83. *titulus est*, pro torcularibus, *in quibus Psalmis nulla mẽtio fit Septembris, aut collectionis vuarum. His ergo omissis, argumentum est cohortatio ad festos dies rite celebrandos: & simul commemoratio beneficiorum Dei, ob quæ dies festi celebrantur, & reprehensio negligentiæ & ingratitudinis Hebræorum. In quibusdam codicibus additur ad titulum*, quinta Sabbati, *sed in Hebraicis codicibus & in correctioribus Græcis & Latinis non habetur.*

EXPLICATIO PSALMI LXXX.

I. *EXultate Deo adiutori nostro, iubilate Deo Iacob.*

Hortatur Propheta; vt cum Deum laudamus, cum magna cordis lætitia id agamus: *hilarem* enim *datorem diligit Deus*, vt ait Apostolus in 2. Cor. 9. & si hilarem datorem, multo magis hilarem laudatorem. Hilaritas autem cordis ex desiderio & amore nascitur, proinde qui cum acedia psallit, & qui diuinum officium non dulce canticum, sed graue onus iudicat, iudicat se parum amare cui psallit. *Exultate*, inquit, *Deo adiutori nostro*, id est, cum exultatione laudate Deum, qui potens est & fortis ad nos in omnibus rebus iuuandos. *Iubilate Deo Iacob*, id est, magna & lęta voce canite laudes Dei nostri. In Hebræo pro *adiutori nostro*, est *fortitudini nostræ*, sed idem est sensus: nam fortitudinem Dei celebramus, quam in nostro auxilio quotidie experimur.

Sumite Psalmum, & date tympanum, psalterium iucundum cum cithara. II.

Hortatur, vt non solum voce, sed etiam instrumentis musicis Deum celebremus, quod etiam si ad literam de corporalibus instrumentis intelligatur, tamen in nouo testamento pręcipue intelligi debet de sonitu bonorum operum, quæ verbis laudatoriis quasi ex altera parte respondere & consonare debent. S. Augustinus exponit prima verba, quasi Sacerdotes dicant plebi: *Sumite psalmum* à nobis, *& date* nobis *tympanum*, id est, sumite à nobis spiritualia, & date nobis carnalia. Sed quanquam id iustissimum sit, & confirmatum ab Apostolo 1. Cor. 9. *Si nos spiritualia vobis seminauimus, magnum est si carnalia vestra metamus*, tamen hoc loco secundum literam, *sumite psalmum, & date tympanum*, iisdem personis dicitur, Leuitis videlicet, quorum officium erat canere psalmos, & pulsare tympana, psalteria & citharas. Itaque *sumite psalmum*, significat, assumite psalmum, & incipite canticum: *date tympanum*, significat, proferte tympanum, & incipite pulsationem, nec solum tympanum, sed etiam psalterium & citharam proferte, & iucunde pulsate. In Hebræo legitur inuerso ordine: *Citharam iucundam cum psalterio*, pro quo Græci & Latini habent: *Psalterium iucundum cum cithara*, sed in sensu nulla diuersitas est. Illud, *iucundum*, videtur opponi sono graui & rudi tympanorum, psalterium enim & cithara iucunde & dulciter sonant, tympanum aspere & incondite.

Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ. III.

Explicat, quo tempore sit præcipue iubilandum, & ait: *Buccinate in neomenia tuba,*

tuba, id est, initio mensis, quod Græce dicitur, νεομηνία quasi noua luna, quia in nouilunijs Hebræi incipiebant menses, & festa celebrabant. *In insigni die solemnitatis vestris* id est, *buccinate in neomenia*, quę est insignis dies solemnitatis vestræ. Disputant hoc loco tractatores, an Propheta hoc loco loquatur de omnibus neomenijs, an de neomenia Septembris: nam omnes neomeniæ, id est, omnia initia mensium lunarium erant dies festi apud Hebræos, & in illis clangebatur tubis, vt habetur in lib. Num. cap. 10. tamen neomenia Septẽbris erat celeberrima omnium, quia in eam diem incidebat festũ tubarum, vt habetur Leuit 23. & Nu. 29. Qui volunt, Prophetam loqui de sola neomenia Septembris, nituntur potissimum sequentibus verbis, *In insigni die solemnitatis vestræ.* Vbi videtur restringi nomen neomeniæ ad vnam neomeniam insignem, & solemnem; in qua potissimum erat vsus tubarum, quæ sine dubio erat neomenia Septembris, quæ dicitur Num. 29. *Dies clangoris, & tubarum,* & Leuit. 23. dicitur *sabbatum memoriale clãgentibus tubis celebrandum, & vocandũ sanctum,* atque in eo ab omni opere seruili esse vacandum. Qui autem existimant, Prophetam loqui de Neomenia cuiuscunque mensis, dicunt verba sequentia, *In insigni die solemnitatis vestræ,* non intelligi de Neomenia, sed de alijs festis, vt Pascha, Pentecoste, tabernaculorum, & alijs, vt sensus sit, *Buccinate tuba in neomenia*, & buccinate etiam tuba in omni alia insigni die solemnitatis vestræ. Res est parui momenti: tamen prior sententia mihi probabilior videtur, quoniã vt plurimum in Psalmis, quod passim obseruat S. Augustinus, posterior pars versiculi, repetit, aut declarat partem priorem. Quod attinet ad verba, illud, *in insigni*, Hebraice est, *bachese*, quod proprie significat, in operimento, siue tegmine, vel, vt alij dicunt, *in tempore constituto*, siue *solemni*, & ad verbũ sic verti posset hæc sententia: *Buccinate in neomenia tuba, in tempore solemni ad diẽ festum vestrum:* quod idem est cum eo; quod vertunt Septuaginta quantum ad sensum attinet; idem enim est, *in insigni die festiuitatis*, & in tempore solẽni ad diem festum, nisi quod in Hebræo est prima persona pronominis, in Græco, & Latino est secunda. Nam in Hebræo est, *solemnitatis nostræ*, in Græco *vestræ*. Sed vtrunque est verum, & fortasse Septuaginta legerunt in secũda persona; etiam in Hebræo: aduertimus enim non raro aliter legisse Hebraicum textũ Septuaginta Interpretes, quam nunc habeatur in nostris libris.

IV. *Quia præceptum in Israel est, & iudicium Deo Iacob.*

V. *Testimonium in Ioseph posuit illud, cũ exiret de terra AEgypti, linguam, quam non nouerat, audiuit.*

Reddit rationem, cur oporteat cum exultatione cantare; & instrumenta musica pulsare in die festo: quia videlicet hoc Deus ipse mandauit, quando eduxit populum de captiuitate Pharaonis, vult enim Deus, qui nulla re indiget, hoc tributum laudis, & memoriæ beneficiorum suorum. *Quia*, inquit, *præceptum in Israel est*, id est, psallere, & tympana cum alijs instrumentis pulsare oportet in signum lætitiæ, & gratiarum actionis, quia hoc præcepit Deus populo suo Israel: & hoc præceptum habetur, & conseruatur in Israel, id est, in populo Dei, qui à parente dicitur Israel. *Et iudicium Deo Iacob*, idem repetit alijs verbis: idem enim est præceptũ, & iudicium hoc loco, vt etiam in Psalmis 18. & 118. & alibi, idem quoque est Israel, & Iacob. ait igitur, *Et iudiceum Deo Iacob*, id est, & hoc ipsum est decretum, quod seruandum est à populo Iacob erga Deum suum. *Testimonium in Ioseph posuit illud, cum exiret de terra Aegypti.* Idipsum secundo repetit cum additione temporis. Idem enim intelligitur per Israel, per Iacob, & per Ioseph, populus videlicet Dei, qui totus constabat ex filijs Iacob, & Ioseph, vt supra diximus in Psalmo 76. & Psalm. 79. Idem quoque est præceptum, iudicium, & testimonium, vt dictum est in Psalm. 18. & 118. *Posuit*, inquit, *testimo-*

testimonium in Ioseph, id est, constituit, hoc præceptum in populo suo, qui Ioseph dictus est à Patriarcha Ioseph, qui pater fuit naturalis duarum tribuum, & pater protectione & prouidentia in Ægypto omnium filiorum Israel. Posuit autem hoc præceptum Deus in populo suo, quando eduxit eum de Ægypto. Siquidem omnia præcepta, & hoc vnum cum cæteris data sunt à Deo per Moysem in deserto, paulo post egressionem de Ægypto, vt notum est ex lib. Leuit. & Nu. *Linguam, quam non nouerat, audiuit.* Hæc pars vltima versiculi duobus modis exponi solet. Prior expositio est veterum scriptorum Hieronymi, Augustini, Theodoreti, Euthymij, & aliorum, quod per linguam, quam non nouerat populus Dei, intelligatur vox audita de monte Sina: non enim audierat vnquam antea populus vocem Dei loquentis: & spiritualiter intelligitur vox Euangelij, quam incipiunt audire, & credere, qui exeunt de Ægypto, & serio conuertuntur ad Deum. Posterior expositio est aliquorum recentiorum, quod per vocem, qui non audierat, intelligitur lingua Ægyptiaca, vt sensus sit, *linguam, quam non nouerat, audiuit*, id est, populus Dei in Ægypto, vnde per gratiam Dei eductus fuit, *linguã, quã non nouerat audiuit*, ac per hoc cum barbaris ignotæ linguæ conuersatus est. In Hebræo habetur in prima persona, *Linguam, quam non noueram, audiui.* Sed credibile est LXX. Interpretes legisse in tertia persona, & sic fuisse in antiquis codicibus.

VI. *Diuertit ab oneribus dorsum eius, manus eius in cophino seruierunt.*

Hoc est alterum beneficium Dei erga Hebræos in exitu eorũ de Ægypto. Siquidem Ægyptij Hebræos cogebant seruiliter laborare in operibus duris laterum faciendorum, & coquendorum, vt perspicuum est ex lib. Exod. cap. 1. 2. & 5. Ait igitur, *Diuertit ab oneribus dorsum eius*, id est, Deus diuertit ab oneribus dorsum Israel, siue Iacob, siue Ioseph, id est, dorsum populi sui, liberans eũ ab oneribus duris luti, & laterum, quibus opprimebatur ab Ægyptijs. *Manus eius in cophino seruierunt*, id est, diuertit Dominus ab oneribus dorsum populi sui, cuius populi manus longo tempore in gestandis cophinis plenis luto, vel lateribus seruierunt. In Hebræo habetur in prima persona, Diuerti ab onere dorsum eius: & quamuis sensus idem sit, siue loquatur Propheta, siue Deum loquentem introducat: tamen omnino credibile est, in codicibus antiquis, quos habuerunt LXX. Interpretes, fuisse in tertia persona, nulla enim est ratio, cur vertere voluerint aliter quam in textu inuenerint. Illud autem, in cophino seruierunt, in Hebręo est, *à cophino recesserunt.* Sed manifesta est ratio diuersitatis ob vnius literæ similitudinem: nam Septuaginta legerunt, *ta auodena*, quod עודנה est *seruierunt*. & nunc legitur, *tahauórena*, quod est, *recesserunt*, sunt enim literæ simillimæ ד & ר. עורנה

VII *In tribulatione inuocasti me, & liberaui te exaudiui te in abscondito tempestatis: probaui te apud aquam contradictionis.*

Ab hoc versiculo vsque ad finem vicissim commemorat Deus beneficia sua in populum, & ingratitudinem, populi in Deum. *In tribulatione inuocasti me, & liberaui te*, id est, dum in Ægypto tribulationem grauissimam patereris, inuocasti me, & liberaui te, educens de terra illa, & liberans de durissima seruitute. *Exaudiui te in abscondito tempestatis*, id est, exaudiui te non solum cum timeres iram Pharaonis, sed etiam cum timeres tempestates, & plagas, quibus percussi Ægyptum: tunc enim abscondi te, & protexi, ne plagæ illæ tibi nocerent. Vel, vt alij volunt, *exaudiui te*, cum transisses per mare rubrum, & Pharao cum curribus, & equitibus te sequeretur, ego latens in colũna nubis, & ignis excitaui tempestatem in mari, & subuerti rotas curruum Pharaonis, & vniuersum exercitum interfeci. Itaque illud, *in abscondito*, potest referri tum ad populum absconditum à Deo, tempore tempestatis; tum etiam ad ipsum Deum abscon-

abſconditum in columna nubis,& inuiſibiliter pugnantem cum Pharaone, & exercitu eius. *Probaui te apud aquam contradictionis*, id eſt, poſt hæc tam magna beneficia tentaui te per aquæ penuriam, vt explorarem fidem, & patientiam tuam: ſed inueni te impatientem, & infidelem Scribitur hæc hiſtoria Exod. 17. & Num. 20, vbi Deus permiſit ad modicum tempus, vt populus aquæ penuria laboraret; & populo murmurante, & verſo in ſeditionem, Deus ex petra eduxit aquas largiſſimas. Vocata eſt autem aqua illa contradictionis, quoniam propter aquam populus contradicere cœpit Moyſi, atque eius imperium detrectare.

VIII. *Audi populus meus, & conteſtabor te, Iſrael ſi audieris me, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum.*

IX. *Ego enim ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra AEgypti, dilata os tuum, & implebo illud.*

Refert Propheta in perſona Dei, quam æquas conditiones Deus populo ſuo propoſuerit, & quam amplas pollicitationes addiderit, ſi pactis conuentis ſtare voluiſſet. In quo apparet ineffabilis benignitas Dei. *Audi*, inquit, tu gens Hebræa, quæ es *populus meus*: & palam admonebo te, ſiue teſtatum faciam tibi, quid à te requiram, & quid tibi redditurus ſim. *Iſrael ſi audieris me, non erit in te Deus recens*, id eſt, ſi me audire, & mihi obedire volueris; hoc à te requiro, hoc in primis tibi mando, *vt non ſit apud te Deus recens*, id eſt, Deus, quem non coluerunt patres tui; ſed recens introductus. Sic enim hoc explicatur in cantico Moſis, Deuteron. 32. Vere tamen ſcribit ſanctus Auguſtinus, omnes Deos falſos eſſe Deos recentes, quia non ſunt æterni, nec ſine principio, ſed nuper in officina ſculptoris effecti, vel in cerebro humanæ vanitatis formati. *Neque adorabis Deum alienum*: eſt declaratio, vel repetitio eiuſdem rei: dicuntur enim Dij alieni, Dij aliarum gentium, quos non coluerunt Patriarchæ Hebræorum. *Ego enim ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti.* Optima ratio, cur non debeat gens Iudaica colere Deos alienos; quoniam, inquit, *Ego ſum Dominus Deus tuus, quia redemi te de captiuitate*, ac transtuli à ſeruitute Pharaonis ad ſeruitutem meam. Quæ ratio multo etiam magis conuincit Chriſtianos, non debere colere Deos alienos: quia Deus verus, atque æternus, non ſolum nos cum cæteris creauit, ſed per Chriſtum filium ſuum liberauit de captiuitate Diaboli, & transtulit in Regnum filij dilectionis ſuæ. *Dilata os tuum, & implebo illud.* Hæc eſt promiſſio ampliſſima Dei cultoribus ſuis, quæ ſumpta eſt à metaphora cibi. *Dilata*, inquit, quantum potes, *os*, & fauces deſiderij tui, quia replebo cibo ſuauiſſimo famen tuam. Hanc promiſſionem ſolus Deus implere poteſt. Quicquid enim creatum nobis detur, non ſatiat, neque explere poteſt appetitum cordis humani. Sola Dei viſio, atque fruitio, quæ bonum eſt infinitum, & omnia omnino bona comprehendit, ſatiare nos poterit. Recentiores referunt hunc verſiculum ad orationem, vt ſenſus ſit, *Aperi os tuum*, & pete quod vis, & implebo petitionem tuam. Sed veteres, ſanctus Hieronymus, S. Auguſtinus, Theodoretus, & Euthymius referunt ad cibum, vt nos expoſuimus, & vere dilatare os, & implere eos ad comeſtionem potiùs pertinent, quam ad locutionem. Senſus autem idem eſt.

Et non audiuit populus meus vocem meam, & Iſrael non intendit mihi. X.

Queritur nunc Deus de ingratitudine populi ſui, quod tam æquis conditionibus non acquieuerit. Et mirum eſt valde, quod cum in terris ſeruuli ambiant gratiam Domini ſui, & pro magno beneficio reputent, ſi cum eis Dominus loqui, vel eos reſpicere dignetur: Iſrael tamen, id eſt, puluis, & cinis Deum Deorum audire, & in eum intendere dedignetur. Sed vere dixit in Euang. Luc. 16. Dominus, *Prudentiores eſſe filios huius ſæculi filijs lucis in generatione ſua.* Vox hebraica pro eo, quod nos habemus; *non intendit mihi*, habet, *lo auali non voluit me*, id eſt, אלילובא
reiecit

reiecit me, contempsit me, in me respicere non est dignatus.

XI. *Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus suis.*

Horrendum, sed iustissimum flagellum minatur Deus contemptoribus suis, vt videlicet fiat eis peccatum pœna peccati, id est, sinantur in peccata semper grauiora prolabi, donec ad profundum malorum deueniant, hoc est, quod dicit Apostolus ad Rom. 1. *Tradidit illos Deus in desideria cordis eorũ,* & paulo post. *Tradidit illos in passiones ignominiæ*, & iterum. *Tradidit illos in reprobum sensum, vt faciant quæ non conueniunt.* Hæc est illa obduratio cordis, de qua dicit Ecclesiastes cap. 7. *Considera opera Dei, quia nemo potest corrigere, quem ille despexerit. Et dimisi,* inquit, *eos secundum desideria cordis eorũ,* id est, permisi, vt ambularent, & operarentur iuxta concupiscentias suas; non dedi eis, vt filijs, disciplinam; sed vt alienos dimisi, vt præcipitarentur, & colliderentur. *Ibunt in adinuentionibus suis,* id est, sequentur non semitas Patrum suorum, non vias rectas legis meæ, sed cogitationes cordis sui in cultu Deorum, quos humana curiositas adinuenit; & in omni genere turpitudinis vitiorum, quibus corrumpi solet humana natura, cum Dei lumine non dirigitur, & Dei dextera non tenetur, & Dei efficaci gratia non iuuatur.

XII. *Si populus meus audisset me, Israel si in vijs meis ambulasset.*

XIII. *Pro nihilo forsitan inimicos eorũ humiliassem: & super tribulantes eos misissem manum meam.*

Iterum redit ad promissiones per modum optantis, vt ostendatur innata Deo nostro misericordiæ affluentia. Vere enim Deus noster. *Pater misericordiarum est, & Deus totius consolationis.* Nam vbi legimus, *Si populus meus audisset me*, in Hebræo est, לו *lu*, quæ est particula optantis, *Vtinam populus meus audisset me.* Sed quia in Deum proprie non cadit talis affectio, & est ea metaphorica locutio, Septuaginta Interpretes verterunt, *Si populus meus audisset me, & in vijs meis*; id est, in legibus meis *ambulasset, pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem*, id est, facillime, & celerrime omnes hostes populi mei, qui nunc eum tantopere vexant, humiliassem, & deiecissem, vt caput attollere non valerent. *Et super tribulantes eos misissem manum meam*, id est, quia super persecutores populi mei misissem manum potentiæ meæ, atque eos contriuissem. Illud, *pro nihilo*, in Hebræo est, *quasi modicũ*, vel, vt sanctus Hieronymus vertit, *quasi nihilum.* Et sensus est, Deo non esse difficile debellare quoslibet inimicos, quoniam omnis humana potentia, quasi nihil est coram Deo, ac per hoc potest facillime, & velocissime id agere, quia nihil ei resistit. Itaq; illud, *pro nihilo*, exponendum est, ac si nihil essent omnes inimici, ita eos humiliassem. Illud, *forsitan*, non habetur in Hebræo, sed additũ est à Septuaginta declarationis gratia, vt intelligeremus Deum nõ necessario, sed libere agere & posse pro arbitrio, si velit, non agere.

Inimici Domini mentiti sunt ei, & erit tempus eorum in sæcula. XIV.

Hic iam loquitur Propheta, & confirmat quod Deus dixerat, *Et non audiuit populus meus vocem meam*: proinde per inimicos intelligit Iudæos, qui ex filijs inimici facti sunt, ac tum præsertim cum Christum negauerunt coram Pilato, Regem suum esse, de qua re Daniel cap. 9. diserte ait, *Et non erit eius populus, qui eum negaturus est.* Ita exponunt omnes veteres, Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Euthymius, & alij. Recentiores nonnulli cum Rabinis exponunt de inimicis Iudæorum: sed nos malumus Patres nostros, quam Rabinos sequi. Ait igitur, *Inimici Domini*, id est, Iudæi rebelles, & increduli *mentiti sunt ei*, quia promiserunt ad radices Montis Sinai, se facturos omnia, quæ Dominus imperasset, Exod. 24. *Omnia verba*, inquiunt, *quæ locutus est Dominus, faciemus*: & tamen nihil eorum opere compleuerunt. Ex Hebræo posset etiam verti, *negauerunt ei*,

vel

vel *eum*: sed rectissime etiam vertitur, *mentiti sunt ei. Et erit tempus eorum in sæcula*, id est, & erit tempus defectionis & rebellionis eorum in sæcula, quia vix in fine mundi reliquiæ Iudæorum conuertentur, vel, iuxta S. Augustinum, erit tempus supplicij eorum in sæcula, quia ignis gehennæ non extinguetur. Theodoretus & Euthymius notant apud Syros per tempus interdum significari supplicium siue calamitatem: quod S. Augustini expositionem confirmat.

XV. *Et cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos.*

Hic notatur maxima Iudæorum ingratitudo, qui mentiti sunt Domino, cum tantis eos beneficiis affecisset. Possunt autem hæc verba referri ad manna, quod pluebat Iudæis in deserto, & aquam, quæ in eodem deserto scaturiuit de petra, nam cibus ille recte dicitur adeps frumenti, quia erat panis Angelorum, vt dicitur in Psal. 77. & habebat omnem saporem, vt dicitur Sap. 16. *Mel de petra*, non absurde dicitur aqua illa, quam de petra Moyses eduxit, quia, vt Theodoretus dicit, sitientibus Hebræis instar mellis videbatur. Potest tamen etiam referri totus hic versiculus ad vbertatem tritici, vini & olei, quæ erat in terra promissionis, quamuis magna ex parte montuosa & saxosa esset. Sic enim scribit Moyses Deuter. 32. *Constituit eum super excelsam terram, vt comederet fructus agrorum, vt sugeret mel de petra, oleumq; de saxo durissimo.* Vbi per fructus agrorum intelligitur præcipue frumentum, de quo paulo infra dicit: *Et hircos cum medulla tritici.* Per mel de petra, intelligitur mel ipsum, quod apes in cauernis petrarum producebant, nec non ficus, vuæ, & reliqua dulcia, quæ in montibus illis petrosis gignebantur. Sed adeps frumenti, & mel de petra multo preciosiora sunt apud Christianos, quibus adest sub specie panis corpus Redemptoris, & mel sapientiæ cœlestis de petra, quæ idem Christus est, & tamen non pauci post abrenunciationem Diabolo & pompis & operibus eius factam in baptismo, mentiuntur Deo reuertentes ad ea, quibus renunciauerunt, & post gustatum panem de cœlo & mel de petra, reuertuntur vt canes immundi ad vomitum suum. Qui timere debent æternitatem futuri supplicij, ignis qui non extinguitur, & vermis qui non moritur.

PSALMVS LXXXI.

Titulus & Argumentum.

Psalmus Asaph.

A*Rgumentum huius Psalmi est exhortatio ad Iudices, vt iuste iudicent. Sed vt maiorem efficaciam habeat exhortatio, inducitur Deus summus Iudex, increpans Iudices minores.*

EXPLICATIO PSALMI LXXXI.

D*Eus stetit in Synagoga Deorum, in medio autem Deos diiudicat.* II.

Pronunciat sanctus Propheta, Deum semper adesse, cum Iudices sententias ferunt, & de ipsis eorum sententiis iudicare, rectæ ne an iniquę sint. Quod certe multum prodesset Iudicibus, si serio cogitarent, in conspectu summi Iudicis omnes causas iudicari. *Deus*, inquit, *stetit*, id est, semper assistit præsens inuisibili maiestate, *in synagoga Deorum*, id est, in conuentu & consessu Iudicum, dum causas populi iudicant: & dum illi iudicant populos, Deus in medio eorum pręsens assistens iudicat ipsos iudices. Hic sunt aliqua dubia breuiter dissoluenda. Primum est, quia in Hebraico textu vbi dicitur, *Deus stetit*, vox *Deus* est *Elohim*, quæ est numeri multitudinis, & significat *Deos*, siue Iudices: vox אלהים autem *Deorum*, cum dicitur, *in synagoga Deorum*, est numeri singularis *El*, & significat *Deum*. אל Quare videntur LXX. Interpretes non recte vertisse, *Deus stetit in synagoga Deorum.* Respondetur primo, fieri posse, vt verba illa in nostris codicibus sint transposita, & in codici-

dicibus antiquis fuerit in primo loco *El*, & in nouissimo *Elohim*, vt Septuaginta reddiderunt. Secundo, posse hunc locum Hebraice ita legi: *Deorum stetit in synagoga Deus*, carent enim Hebræi casibus; tamen LXX. Interpretes, vt sensum clariorem redderent, vertisse, *Deus stetit in synagoga Deorum*. Tertio, posse verti cum S. Hieronymo, *Deus stetit in synagoga Dei*, id est, in synagoga sua: tamen LXX. Interpretes vertisse, *In synagoga Deorum*, quia synagoga Dei nihil est aliud, nisi conuentus Iudicum à Deo constitutorum, quibus etiam nomen suum impertiuit, quia communicauit cum illis auctoritatem iudicandi, quæ est ipsius propria, dicente S. Iacobo cap. 4. *Vnus est legislator & Iudex*.

אלהים Neque obstat, quod *Elohim*, sit numeri multitudinis: recipit enim vsitate significationem numeri tum singularis, tum multitudinis. Alterum dubium est, cur dicatur in præterito, *Deus stetit*, & non potius, *Deus stat*. S. Augustinus quærit, si Deus stetit in synagoga Deorum, quando id fuit quando stetit? & non inueniens, quando Deus Pater steterit, refert hunc locum ad Deum Filium, qui in carne stetit in synagoga Scribarum & Pharisæorum. Sed non est necesse, restringere hæc verba ad tempus Christi, cum hoc perpetuum sit, vt Deus semper assistat iudicantibus. Vnde etiam sequitur: *In medio autem Deos diiudicat*, vel, vt est in Hebræo, *diiudicabit*. Itaque illud, *stetit*, significat, ab initio stare consueuit, siue, constituit se præsentem. Et quia Deus non mutatur, sicut ab initio stetit, ita semper stat, & stabit, & semper iudicabit. Tertia dubitatio, cur dicit, *stetit*, & non potius, *sedit*; Iudicis enim sedere est, non stare. Sed facilis est responsio: nam vox illa, *stetit*, non significat hoc loco stare, vt distinguitur contra sedere, sed adesse, vt distinguitur contra abesse, & præsertim hoc

יצב significat vox Hebraica, *iatsab*, vt perspicuum est ex libro Iudicum c. 3. v. 22. nam vbi legimus: *Infixit sicam in ventrem eius tam valide, vt capulus sequeretur ferrum in vulnus*, in Hebræo est, *vt sequeretur, quod stetit post ferrum*: vbi describitur capulus, qui est in gladio post ferrum, quo loco vox, *stetit*, quam etiam hic habemus, non significat stare, id est, non sedere, sed adesse, vel manere.

Vsquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum sumitis? II.

Vtrum hæc dicantur à Propheta, qui reprehendit Iudices, propterea quod non cogitent, Deum assistere iudiciis ipsorum, & ideo iniuste iudicent; an potius dicantur à Deo, qui assistens iudicantibus, & sententias eorum diligenter examinans, arguit malos Iudices de præcipuo & frequentissimo eorum crimine, videlicet de acceptione personarum, ob quam plerumque iniuste iudicant; incertum est, sed siue Propheta, siue Deus hæc dicat, diuina reprehensio est, quia per os Prophetæ Spiritus Sanctus sine dubio loquebatur: & quia raro accipitur persona hominis pauperis & iusti, frequentissime autem persona diuitis & iniusti; ideo de hac acceptione potissimum eos reprehendit: *Vsquequo*, inquit, *iudicatis iniquitatem*, id est, quamdiu perseuerabitis in hoc peccato inique iudicandi? & addit causam præcipuam iniquorum iudiciorum, dicens: *Et facies peccatorum sumitis*, id est, quia facies, siue personas peccatorum accipitis: hinc enim oriuntur iniqua iudicia, quia Iudices non attendunt ad merita causæ, sed ad gratiam hominum diuitum & potentium, qui hoc ipso peccatores sunt, quod cupiant à Iudicibus gratiam suam iustitiæ anteponi. Porro sumere faciem alicuius in iudicio, nihil est aliud, nisi talem sententiam ferre, non qualem iustitia exigit, sed qualem requirit amicus, vel benefactor, vel cognatus. Et hoc idem est respicere in faciem hominis, non in regulam iustitiæ.

Iudicate egeno & pupillo, humilem & pauperem iustificate. III.

Reprehendit Deus siue Propheta primo loco vitium acceptionis personarum: nunc secundo addit vitium oppressionis pauperum, quos Iudices opprimunt, tum quando

differunt eis iustitiam facere, tum quando damnant eos iniuste, vt aduersariis potentioribus non displiceant. *Iudicate*, inquit, *egeno & pupillo*, id est, causam pauperis, & præsertim pupilli libenter admittite, diligenter discutite, sollicite expedite, ne cogantur bona sua litigando consumere: *humilem*, id est, hominem abiectum, atque afflictum; *& pauperem iustificate*, id est, absoluite, & iustum declarate. Hoc tamen intelligitur, si vere iustus sit; scriptum est enim Leuit. 19. *Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis: iuste iudica proximo tuo.* Sensus igitur non est, vt semper pro paupere, siue in fauorem pauperis iudicetur: sed vt quando pauper iustus est, & iniuste accusatur, Iudex efficiat, vt iustitia pauperis emineat, & non opprimatur potentiâ aduersariorum.

IV. *Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate.*

Non satisfacit Iudex officio suo, si solum proferat iustum iudicium, nisi etiam cogat diuites & potentes, vt pauperibus & egenis re ipsa satisfaciant, siue restituendo ablata, siue resarciendo detrimenta, quæ ob calumnias & lites passi sunt; ideo siue Deus, siue Propheta adiungit, dicens: *Eripite pauperem*, videlicet de manu potentis, *& egenum de manu* eiusdem *potentis liberate*. Idem enim bis repetit more suo, vt res menti altius infigatur. Eripere autem pauperem de manu potentis, est sententiam aduersus potentem pro paupere iuste pronunciatam executioni mandare, & re ipsa efficere, vt pauper nihil detrimenti à potentiore inimico patiatur. In hoc igitur potissimum deberent Iudices & Principes auctoritatem suam demonstrare. Sic enim & gratiam Dei, & beneuolentiam populorum sibi compararent: sed quoniam vt plurimum id non faciunt, sequitur Propheta, & dicit:

V. *Nescierunt, neque intellexerunt: in tenebris ambulant, mouebuntur omnia fundamenta terræ.*

Deplorat Propheta voluntariam cæcitatem Iudicum, ob quorum iniustitias totus orbis terrarum conturbatur. Nam, vt Dominus dicit in Euangelio: *Si sal euanuerit, in quo salietur?* & alibi: *Si lux, quæ in te est, tenebræ sint, ipsæ tenebræ quantæ erunt?* Sic etiam dicere possumus, Si apud eos, qui ex officio iustitiam administrant, iustitia non inuenitur, vbi tandem inuenietur? nonne iniquitas omnia confundet? *Nescierunt*, inquit, *neque intellexerunt*, id est, neque cognouerunt quid facti, neque intellexerunt quid iuris esset in causa. Hoc enim interest inter duo verba Hebraica, quæ hic habentur, quod inter *cognoscere* & *intelligere*, apud Latinos. Cognoscere latius patet, vt etiam ad notitiam sensuum pertineat, intelligere proprium est mentis & rationis: quare proprie dixit Propheta Isaias c. 1. *Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui*; non autem proprie dixisset: *Intellexit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui.* Ex hac ignorantia Iudicum fit, vt *in tenebris ambulent*, id est, errent in iudicando, quomodo cæci errant inter ambulandum. Ex hoc autem errore & iniustitia sequitur perturbatio & tumultus, seditio & defectio populorum, quod significatur verbis sequentibus: *Mouebuntur omnia fundamenta terræ*, id est, totus orbis terrarum turbabitur, & quasi fluctuabit, neque alia fuit causa, cur totum Regnum Israël deficeret à Rege Dauid, nisi quia persuasit Absalon populus, Regem Dauidem non intendere causis cognoscendis, vt patet ex libro 2. Regum c. 15. Cur autem Iudices permulti cæci sunt, causam refert Scriptura in cupiditatem munerum. Isaiæ 1. *Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & causa viduæ non ingreditur ad eos.* Exo. 23. *Nec accipias munera, quæ excæcant prudentes.* Deut. 16. *Munera excæcant oculos sapientum.* Ecclesiastici 20. *Dona excæcant oculos Iudicum.*

Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes. VI.

Reprehendit hactenus Propheta, siue Deus

Deus ipse, Iudices, acceptionis personarum, iniustitiæ & ignorantiæ: nunc ostendit, quam indigna sint hæc vitia eo sublimi honore, in quo Deus illos constituit. *Ego*, inquit, *dixi*, pronunciaui, asserui, *Dij estis, & filij excelsi omnes*, vos Iudices & Principes terræ. Vocat autem filios excelsi, vel comparans eos cum Angelis, qui apud Iob cap. 1. & 38. *Filij Dei* dicuntur: vel, vt ostendat, Iudices non esse Deos proprie, vt est verus & summus Deus, qui caret principio; sed esse Deos, quia filij Dei, id est, ab vno vero Deo, Dij constituti per participationem auctoritatis iudicandi & iubendi. In Euangelio Ioan. cap. 10. Dominus hunc locum adducens dicit, vocari Deos, quia sermo Dei ad illos factus est. *Si illos*, inquit, *dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, quem Deus sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemas, quia dixi, filius Dei sum?* Sermonem Dei ad aliquem fieri, est, Deum committere alicui officium aliquod; sic enim dicitur, *factum verbum Dei ad Prophetas*, quos mittebat ad prędicandum. Et Luc. 3. dicitur: *Factum est verbum Dei super Ioannem Zachariæ filium in deserto*: & mox adiungitur executio: *Et venit in omnem regionem Iordanis prædicans*, &c. Et quod Lucas dixit: *Factum est verbum Dei super Ioannem*, Ioannes cap. 1. explicuit, dicens: *Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes.* Atque hinc manifeste colligitur vis argumenti Christi, *Si illos dixit Deos* Scriptura, *ad quos sermo Dei factus est*, id ęst, quos Deus misit ad aliquid faciendum, communicans illis auctoritatem suam; quanto magis ego Filius Dei & Deus dici possum, quem de cœlo Pater æternus misit in mundum cum plenaria potestate? Neque ex hoc loco colligi debet, omnes Iudices & Principes habere à Deo immediate potestatem suam. Satis enim est, si eam habeant vel immediate, vt habuit Moses in Testamento veteri, & S. Petrus in nouo; vel mediante consensu populi, vt habent Reges & Principes terræ, in quo transtulit populus auctoritatem suam, quam accepit à Deo iure naturæ: *Non enim est potestas, nisi à Deo*, vt Apostolus scribit ad Rom. 13.

Vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de Principibus cadetis. VII.

Ego, inquit, dixi, quid estis dignatione Dei; sed nunc addam, quid sitis vitio vestro: ex Dei munere Dij estis, & Angelis similes; sed ex peccato, quod habetis ex primo homine, *sicut* cæteri *homines moriemini, &* ex proprio vestro vitio, quo abutimini potestate vobis tradita, *sicut vnus de Principibus* cœlestibus, id est, de Angelis apostaticis, *cadetis*, & sic de summo gradu ad imum, de magna gloria ad extremam miseriam præcipitabimini. Illud, *sicut homines*, in Hebræo est, *sicut Adam*, & S Hieronymus in commentario exponit: Sicut primus homo mortuus est, ita & vos eius filij secundum carnem peccatricem moriemini. Non potest tamen LXX. Interpretum versio improbari, quoniam vocabulum, *Adam*, ita proprium est primi hominis, vt etiam sæpe toti generi humano accommodetur. Illud autem, *sicut vnus de Principibus*, refertur ad Diabolum, non solum à S. Hieronymo, sed etiam à S. Augustino, Theodoreto, Euthymio & aliis.

Surge Deus, iudica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus. VIII.

Hęc Psalmi conclusio duplicem habet sensum: vnum, vt Propheta imploret auxilium Dei aduersus iniustitias Principum & Iudicum terræ; vt videlicet ipse, qui est verus Dominus & possessor totius orbis, emendet iudicia hominum, puniat improbos Iudices, & pauperes oppressos subleuet iuxta sapientiam & potentiam suam: alterum, vt hæc sit prædictio per formam precationis, qua prædicatur aduentus Messiæ, qui sicut hæreditabit orbem terræ, ita etiam iudicabit terram iusto iudicio per suos administros, id est, fideles Pontifices & Reges, dum sæculum durat, & postea per se in nouissimo die. *Surge Deus, iudica terram*, id est, quandoquidem abutuntur Iudices potestate sua, tu Deus summe Iudex exurge, & iudica terram, exercens iudicia in ipsos

ipsos Iudices, & liberans pauperes innoxios ab oppressione potentium iniquorũ. *Quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus*, id est, quoniam possessio tua semper erit, sicut fuit, in omni humano genere. Non enim sic distribuis Regna filijs hominum, vt tu supremam potestatem non semper retineas. Vel, *surge Deus* Christe, veni in terras, *iudica terram*, vindica eam à potestate tenebrarum, trade eam ministris tuis fidelibus, quoniam tu *eris hæres vniuersorum*, vt verus, & naturalis filius Dei. Et demum surge iterum, & veni de cęlo cum Sanctis tuis, & iudica terram iudicio vltimo, à quo nulla dari poterit appellatio; quia *hæreditabis in omnibus gentibus*, quando, *omnes inimici tui subiecti erunt sub scabellum pedum tuorum*; & sublato omni principatu; & potestate, tu solus pacifice cum Patre & Spiritu sancto regnabis per omnem æternitatem.

PSALMVS LXXXII.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

Canticum Psalmi Asaph.

Hic est postremus Psalmus ex ijs, qui inscribuntur Asaph. De argumẽto tres inuenio sententias, Recẽtiores volũt in hoc Psalmo describi orationẽ Regis Iosaphat aduersus Moabitas, Ammonitas, & Idumæos, qui aduersus eum conspirauerant, vt dicitur 2. Paralip. 20. Sed contra hanc sententiam facit, quod in hoc Psalmo non tantum nominantur tres illæ gentes, sed aliæ sex, vel septem. Theodoretus, & Euthymius existimant, hunc Psalmum continere bella gentium, quæ erant in circuitu terræ promissionis aduersus Iudæos, qui redierant ex captiuitate Babylonica, neq; illæ gentes tam multæ erant, quam multæ hic numerantur; solum enim 2. Esdræ 4. nominãtur Ammonitæ, Arabes, & Azotij. Probabilius est hæc omnia contigisse tempore Machabæorum, vt colligitur ex lib. 1. cap. 5. Machab. Sanctus Augustinus omnino contendit hunc Psalmum intelligendum esse de bellis Antichristi aduersus Ecclesiam, quæ sententia probabilissima videtur. Nam sine dubio cum Antichristo conuenient omnes barbaræ nationes, ac præsertim orientales Agareni, & Ismaelitæ, à quibus Mahumetani originem ducunt. Sed quicquid sit de sensu historico, non potest, nec debet negari, quin præcipua intentio Spiritus sancti ad Christum in Ecclesiam dirigatur.

EXPLICAT. PSAL. LXXXII.

Deus, quis similis erit tibi? ne taceas, neque compescaris Deus. I.

Precatur Deum Propheta in persona populi, vt quoniam ipse est potentior omnibus inimicis, non amplius dissimulet vindictam sumere de persecutoribus populi sui. *Deus, quis similis erit tibi?* id est, nemo tibi comparari poterit in potentia & robore, cũ tu solus sis omnipotens: ideo *ne taceas*, id est, ne dissimules, neque compescaris, id est, ne te ipse mitiges, & compescas à sumenda vindicta, tu qui Deus es, cui nemo resistere potest. S. August. satis apte ad Christum accommodat, qui in hoc mundo similis alijs hominibus videbatur; sed in die Iudicij nemo similis illi erit, quando apparebit *in gloria Patris sui, & sedebit in sede Maiestatis suæ*, vt habetur Matth. 25. Qui etiam tempore passionis tacuit, *sicut Agnus mãsuetus*, & compescuit ipse se, sed in die Iudicij non tacebit, neque iustissimam iram compescet, quando dicet, *Ite maledicti in ignem æternũ.* Quod attinet ad verba, ex Hebræo S. Hieronymus sic vertit totum hunc versiculum, *Deus ne taceas, ne sileas, & nõ quiescas Deus.* Et quidem voces Hebraicæ hunc sensum facere possunt, sicut etiam hunc, Deus ne silentium tibi sit. Sed etiam recipiunt hunc alium sensum; *Deus, non similis tibi*, id est, nemo similis tibi est: quod Septuaginta per interrogationem eleganter expresserunt, *Deus quis similis erit tibi?* vox enim, *domi*, דמי deducitur à verbo, *damah*, quod & *similem esse*, & silere significat. Illud, neque compescaris, דמה

caris, in Hebræo propriè est, neque quiescas. Sed idem est sensus, vltima vox, Deus,
אל in Hebræo est, *El*, quæ vox Deum significat, vt fortem, & robustum, ex qua intelligimus illud, *Quis similis tibi*, accipiendum esse de similitudine in potentia, & robore.

II. *Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, & qui oderunt te, extulerunt caput.*

Magna ratio cur Deus silere non debeat hic adducitur, quoniam inimici eius tumultum insolitum excitauerunt conuenientes ex varijs nationibus in maxima multitudine aduersus populum Dei, & qui aliquando dissimulauerant, apertè se hostes professi sunt. Illud, *sonuerunt*, non significat sonitũ tubæ: aut tympani tantummodo, sed tumultum grauem, vnde existit sonitus inconditus multitudinis, id enim propriè significat
המה vox hebraica, *hamah*: quare S. Hieronymus vertit, *Quoniam ecce inimici tui tumultuati sunt*. Illud, *extulerunt caput*, sanctus Augustinus refert ad Antichristum, qui erit caput hostium Christi: ipso enim apparente, plurimi, qui non audebant se hostes Ecclesiæ profiteri, palam se Antichristo adiungent, & tum ipsi afferent audacter caput suum proprium, tum etiam extollent caput commune omnium iniquorum, id est, Antichristum.

III. *Super populum tuum malignauerunt consilium, & cogitauerunt aduersus sanctos tuos.*

IV. *Dixerunt, venite, & disperdamus eos de gente, & non memoretur nomen Israel vltra.*

Hic explicat magnitudinem periculi, vt Deus non expectet diutius, neque differat auxilium: quoniam hostes non moliuntur excursionem, aut deprædationem aliquam, sed vltimum exterminium, & perfectam desolationem Ecclesiæ Dei. Ex hoc loco probabile fit hæc adimpleta esse vtcumque, id est, tamquam in typo, & figura tempore Machabæorum. Dicitur enim lib. 1. cap. 5. conuenisse omnes gentes, quæ erant in circuitu, vt tollerent genus Iacob. Sed propriè pertinent hæc omnia ad tempus Antichristi; tunc enim omni conatu contendent omnes impij simul congregati delere castra Sanctorum. Sed verba consideremus. *Super populum tuum malignauerunt consilium*, id est, malignum consilium inierunt aduersus totum populum tuum: sed per malignum intelligi debet malitiosum, & astutum: nam verbum, *iaharimu*, propriè significat, astute, & secreto consultauerunt, sicut etiam יערימו
vox, *sod*, quam, *consilium* verterunt Septuaginta significat secretum, ac per hoc סוד
consilium, quatenus secretum esse solet. Hoc autem consilium astutum, & secretum erit multiplex apud Antichristum: nam & consilium secretum habebit cum Diabolo, quem occulte colet: & astuto consilio finget se Christum esse, vt Christianos decipiat, & simul circumcisionem, & sabbata probabit, vt seducat Hebræos. *Et cogitauerunt aduersus sanctos tuos*, id est, malitiosum illud consilium excogitauerunt in perniciem fidelium tuorum, qui sanctificati sunt per sanguinem Vnigeniti, & tibi propriè sanctificati, & dedicati sunt, vel certe sancti tui sunt per sanctam fidem, & religionem, quam susceperunt. In Hebræo legitur *aduersus absconditos tuos*, vel *abscondita tua*, vel *arcana tua*: proinde non desunt qui intelligant per hanc vocem, sanctuarij interiora: neque ab hac expositione dissentit Græca lectio, nam ἁγίων σοῦ, tam significare potest sancta tua, quam sanctos tuos. Cæterum editio Latina vulgata antiquissima, quæ sine variatione legit, sanctos tuos; declarauit ambiguitatem, quæ in Hebræo, & Græco esse poterat: Rectè autem fideles Dei, dicuntur absconditi Dei, quoniam Deus sub vmbra alarum suarum protegit eos: & quoniam (vt Apost. dicit ad Coloss. 3.) *abscondita est vita nostra cum Christo in Deo*, &c. *Cùm apparuerit Christus vita nostra, tunc & nos apparebimus cum illo in gloria*, cui subscribit S. Ioannes in epist. 1. ca. 3. dicens, *Nunc filij Dei sumus, & nõdum apparuit quid erimus.* Itaque sancti Dei rectè dicuntur absconditi, quoniam etsi Fidei professio non sit abscondita, tamen gloria, & pre-

& precium inæstimabile huius professionis abscondita sunt, & suo tempore reuelanda. *Venite, & disperdamus eos de gente*, id est, efficiamus, vt non sint amplius gens, & populus, vel, vt S. Augustinus exponit, *Disperdamus eos de gente*, id est, de gentibus, vt inter gentes, siue homines nullum locum habeant. *Et nomen Israel non memoretur amplius*, id est, ne nomen quidem populi Dei supersit. Iã enim sępè monuimus per Israelem intelligi populum Dei, siue secundum carnem, siue secundum spiritum ab Israele descendat.

V. *Quoniam cognouerunt vnanimiter simul, aduersum te testamentũ disposuerũt*

VI. *tabernacula Idumæorum, & Ismahelitæ.*

Moab, & Agareni; Gebal, & Ammon, & Amalech: alienigenæ cum habitantibus

VII. *Tyrum.*

Etenim Assur venit cum illis, facti sunt in auditorium filijs Loth.

Describit gentes, quæ delere nitebantur populum Dei de terra. *Quoniam*, inquit, *cogitauerunt vnanimiter simul*, id est, consiliũ cœperunt vno animo omnes inimici Israel simul: vbi enim nos legimus, *cogitauerunt*, in Hebræo est *consultauerunt*, ac per hoc illud, *cogitauerunt*, significat, inito consilio cogitauerunt. *Aduersus te testamentum disposuerunt*, id est, fœdus inierunt aduersus populum tuum, vox enim, testamentum, in sacris literis pactum significat, & in textu hebraico expresse *pactum*, siue *fœdus*, legitur *Tabernacula Idumæorũ, & Ismaelitæ*, &c. Isti sunt qui consulando inter se cogitauerunt, & pactum inierunt aduersus populum Dei. Primum quidem Idumæi, siue potius tabernacula Idumæorum, id est, integra castra Idumæorum. Sunt autem Idumęi populi qui descendunt ab Esau, qui alio nomine dicebatur Edom. Deinde Ismaelitæ, id est, populi, qui descendunt ab Ismaele filio Abrahæ ex Agar ancilla. Tertio *Moab*, id est, populus, qui descendit à filio Loth, qui dictus est Moab. Quarto *Agarem*, id est, populi, qui descendunt ex Agar ancilla Abrahæ, sed ex alio marito cui nupsit posteaquam dimissa fuit ab Abraham. Quinto *Gebal*, id est, populus qui descendit à Gebal. Vtrum autem Gebal sit nomen viri, an regionis, incertum est, cum hoc nomen non inueniatur in Scripturis, nisi hoc loco, fortasse idem est Gebal cum Gebelem, cuius fit mentio lib. 2. Reg. c. 8. vbi dicitur, *Fecit quoque sibi Dauid nomen, cùm reuerteretur capta Syria in valle salinarum, cæsis decem & octo millibus, & in Gebelem ad viginti tria millia*: vel est idem cum Geba, de qua dicitur lib. 2. Esdræ cap. 12. *de domo Galgal, & de regionibus Geba*. Theodoretus, & Euthymius dicunt, Gebal fuisse gentem vicinam Idumæis. Sexto Ammon, id est, populus, qui descendebat ab Ammon filio Loth, fratre Moab: hos enim duos genuit Loth ex filiabus suis, Genes. 19. Septimo *Amalech*, id est, populus, qui descendebat ab Amalech, qui fuit nepos Esau, vt legitur Gen. 30. Octauo *Alienigenæ*, id est, populus Philistinorum, de quibus frequentissima mentio est in libris Regum. In Hebræo habetur, Palæstina, sed Septuaginta hanc vnam gentem perpetuo alienigenas vocare solent. Nono habitantes Tyrum, id est, Tyrij, qui sunt populi ad mare sic dicti à Tyro ciuitate, atque emporio nobilissimo. Decimo Assur, qui venit in auxilium filijs Loth, id est, populus Assyriorũ, qui iuuabant Moabitas, & Ammonitas aduersus Iudæos. Per hos Assyrios, rectè Theodoretus interpretatur Samaritanos, id est, Assyrios, quos constituit Salmanasar Rex Assyriæ in Samaria, quando transtulit decẽ tribus in Assyriam, vt habetur lib. 4. Reg. c. 17. Non enim legitur in Scripturis, quod aliquando venerint aliqui ex Assyria in adiutorium filijs, Loth id est, Moabitis, & Ammonitis: sed legimus in primo libro Machabæorum cap. 5. quod gentes, quæ erant in Galilæa, & Samaria coniunxerint arma cum Moabitis, & Ammonitis aduersus Iudæos. Porrò isti decem populi significant, vt supra diximus, gentes quę pugnauerunt cum Machabæis, vel potius multitudinem orientalium barbarorum, qui cum Antichristo grauissimam persecutionem mouebunt aduersus Ecclesiam.

VIII. *Fac illis sicut Madian, & Sisaræ, sicut Iabin in torrente Cisson.*

Prædicit nunc Propheta per modum imprecationis exterminium gentium, quæ cum Machabæis præliabantur, sed præcipuè Antichristi, & exercitus eius; comparans illos alijs persecutoribus, qui similiter perierunt. *Fac illis*, inquit; *sicut Madian*, id est, disperde eos, sicut olim tempore Gedeonis Iudicis dispersisti, ac penitus profligasti Madianitas. Historia hæc habetur in lib. Iud. cap. 6. & 7. *Et Sisaræ*, id est, sicut tempore Baruch Iudicis perdidisti Sisaram Principem militiæ Iabin Regis. *Et Iabin in torrente Cisson*, id est, sicut deleuisti ipsum Iabin Regem Chanaam cum exercitu suo prope torrentem, qui dicitur Cisson. Habetur hæc historia in lib. Iud. cap. 4. & 5. Meminit autem Propheta horum Principum præter cæteros; quoniam deuicti sunt, non sine miraculo à paucis hominibus, & magis terrore à Deo immisso, quam viribus Iudæorum.

IX. *Disperierunt in Endor, facti sunt, vt stercus terræ.*

Describit locum, vbi perierint Iabin, & Sisara cum exercitu suo; locus enim fuit Endor, cuius fit mentio in libro Iosue cap. 16. Ibi ergo perierunt, & facti sunt vt stercus terræ, quia insepulti computruerunt, & à maxima gloria ad summam ignominiam redacti sunt.

X. *Pone Principes eorum, sicut Oreb, & Zeb, & Zebea, & Salmana.*

Reuertitur ad historiam Gedeonis, qui non solum exercitum Madianitarum profligauit; sed etiam paulò pòst interfecit duos Principes Madianitarum *Oreb, & Zeb*, & duos Reges *Zebee, & Salmana*. vide in lib. Iudi. cap. 7. & 8.

XI. *Omnes Principes eorum, qui dixerunt: Hæreditate possideamus sanctuarium Dei.*

Pone, inquit, sicut Reges, & Principes Madianitarum *omnes Principes eorum* populorum, *qui dixerunt, Hæreditate possideamus*; id est; tanquam hæreditatem, & propriam possessionem vindicemus nobis *sanctuarium Dei*, id est, ciuitatem Hierusalem, quæ erat sanctificata Deo, vt proprium eius habitaculum. Significat autem Hierusalem (vt sæpè diximus) Ecclesiam Dei, quã totis viribus sibi subijcere, & captiuare conabitur Antichristus. In Hebræo pro, *sanctuarium*, habetur, *nehot*, quam vocem S. Hieronym. vertit, *pulchritudinem Dei*; sed commodius verti posset, pulchra habitacula Dei. Septuaginta verterunt sensum. Habitacula enim Dei, sanctuaria sunt. נהות

Deus meus pone illos, vt rotam, & sicut stipulam ante faciem venti. XII.

Aptissima similitudine describit Propheta instabilitatẽ, & interitum impiorum, quæ procedunt ex iusto iudicio Dei. Rota enim semper circumuoluitur, cùm ruit in præceps, nec ad punctum temporis consistere potest, & tandem tota confringitur, sicut etiam stipulæ flante vento huc illucque iactantur; donec dissipatæ non amplius compareant: Ad hunc modum prædicit Propheta per modum imprecationis, Deum acturum esse cum impijs persecutoribus iustorum: & re vera sic fieri experientia testis est, nihil enim instabilius est prosperitate impiorum, & finis eorum mors æterna erit.

Sicut ignis, qui comburit syluam, & sicut flamma comburens montes. XIII.

Ita persequeris illos in tempestate tua, & in ira tua turbabis eos. XIV.

Prædixit supplicium impiorum, instabilitatem in hoc seculo, & interitum in futuro: nunc prædicit velocitatem, & facilitatem, qua Deus illos puniet: nam non contentus similitudine venti dissipantis stipulas: & comparat iram Dei igni comburenti ligna syluarum, aut fœnum camporum. *Sicut*, inquit, *ignis qui comburit ligna syluarum*, inter quæ multa sunt arida, & velocissimè absumuntur, *& sicut flamma comburens montes*, id est, fœnum in montibus.

bus, præcipue cum ſiccum fuerit, *Ita perſequeris eos*, id eſt, pari facilitate & celeritate perſequeris, & perdes eos *in tempeſtate tua:* quod declarans addit, *& in ira tua turbabis eos.* Idem enim eſt tempeſtas & ira; vtrumq; enim iuſtum Dei iudicium ſignificat, quod inſtar vehementiſſimæ tempeſtatis & turbinis, cui reſiſti nullis viribus poteſt, impios percellet, conturbabit & diſſipabit. S. Auguſtinus notat, impios comparari montibus propter elationem ac ſuperbiam; & lignis ſyluarum propter ſterilitatem & carentiam fructuum bonorum, ob quæ iure ſempiternus ignis illis debeatur.

XV. *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.*

XVI. *Erubeſcant & conturbentur in ſæculum ſæculi, & confundantur & pereant.*

XVII. *Et cognoſcant, quia nomen tibi Dominus, tu ſolus altiſſimus in omni terra.*

Prædicit in fine Pſalmi, alios ex perſecutoribus per flagella, erudiendos & conuertendos ad Deum: quales erunt plurimi Iudæi, qui tunc demum agnoſcent errorem ſuum, & pudefacti conuertentur ad Deum: alios in pertinacia & obſtinatione ſua permanſuros; ſed eos quoque confundendos, & vel inuitos cognituros potentiam Dei ſingularem, & quod ipſe ſolus ſit verus Dominus omnium rerum. *Imple,* inquit, *facies eorum ignominia,* id eſt, confuſione, vt ignominiam ſuam intelligentes verecundati *quærant nomen tuum,* id eſt, quærant te: ſæpe enim nomen ponitur pro perſona: vel, *quærant nomen tuum*, id eſt, inuocent nomen tuum; vel, *quærant nomen tuum,* id eſt, quærant gloriam tuam, non amplius ſuam, ex inimicis amici facti, & ex ſeruis filij: Illi autem, qui ex flagellis non molliuntur, ſed obdurantur ad imitationem Pharaonis, *erubeſcant & confundantur in ſæculum ſæculi*, id eſt, æterna confuſione repleantur; nec ſolum confundantur, ſed etiam *pereant* in ęternum. *Et cognoſcant* inuiti, *quia nomen tibi Dominus,* id eſt, iam propria experientia edocti intelligant, tibi ſoli nomen Domini proprie conuenire, cui ad nutum ſeruiunt omnia, & tu nulli neceſſitati ſeruis, qui nulla re indiges, in te ipſo habens omnia. Cæteros autem qui dicuntur Domini, vel vſurpaſſe nomen alienum, vel improprie Dominos dici; cum & ipſi multis rebus indigeant, ac per hoc multis neceſſitatibus ſeruiant. *Tu ſolus altiſſimus in omni terra*, id eſt, & cognoſcant, quia tu ſolus præemines poteſtate ſuper omnes Principes vniuerſæ terræ, neque vllus eſt, qui tecum contendere vel vllo modo comparari poſſit. Hæc prophetia nunc ex parte impletur, ſed in die iudicij omnino & abſolute implebitur.

PSALMVS LXXXIII.

Titulus & Argumentum.

In finem, pro torcularibus, filiis Core, Pſalmus.

DE *hoc Titulo alibi diximus. Argumentum idem fere eſt, quod Pſal.*41. *cuius initium eſt:* Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontem aquarum. *Vtrumque Pſalmum videntur nonnulli nimis humiliter exponere, dum docent, vel Dauidem, vel populum in hoc Pſalmo exprimere deſiderium redeundi ad terrenam Ieruſalem, vt tabernaculum Domini viſitare poſſet: longe autem humilius exponunt, qui docent Coritas in hoc Pſalmo proferre deſiderium ſuum redeundi ex Babylone in Ieruſalem, vt poſſent deſeruire tabernaculo, vnde victum capiebant. Nos cum Patribus exiſtimamus, tam ardens deſiderium, quale in hoc Pſalmo legimus, etiam ad literam, ad cœleſtia tabernacula pertinere; & nihil terrenum, nihil humanum, nihil corporale Spiritum Sanctum his ſuis vocibus exprimere voluiſſe: & ideo ab Eccleſia Catholica peregrinante cantica iſta frequentari, etiamſi tabernaculum, quod erat in Ieruſalem, iam dudum conflagrauerit, & ipſa Ieruſalem funditus euerſa fuerit.*

EXPLICATIO PSALMI LXXXIII.

I. *QVam dilecta tabernacula tua Domine virtutum, concupiscit & deficit anima mea in atria Domini.*

Hæc vox est hominis pij peregrinantis ad patriam, & desiderium perueniendi declarantis: nescitur autem hoc desiderium, tum ex fœlicitate, quæ est in patria, tum ex miseria, quæ est in peregrinatione. Vir enim pius, quantumuis in hoc exilio abundare videatur terrenis rebus, intelligit tamen se miserum esse, *& persecutionem pati*, vt Apostolus dicit 2. ad Tim. 3. Quoniam ipsa etiam terrena prosperitas magna tentatio & persecutio est. Ait igitur: *Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum*, vox est admirantis, quasi dicat, ô quantum diligunt omnes pij tabernacula tua, cœlestes videlicet mansiones tuas, ô Domine exercituum: vocat autem Dominum exercituum, quia hoc ipsum facit pulchra valde & amabilia tabernacula cœlestia, quod ibi sunt innumerabiles exercitus Angelorum, id est, ciuium sapientissimorum, optimorum, potentissimorum, pulcherrimorum; quorum vel vnus sufficeret lætificare peregrinationem nostram, si cum toto suo decore nobis appareret, sed totum exercitum tantum tantorum Principum: ibi videtur facie ad faciem Dominus virtutum, cuius comparatione fulgor omnium Angelorum tenebræ sunt. Recte notat hoc loco Theodoretus, non fuisse in terrena Hierusalem plura tabernacula Dei, sed vnicum: ac propterea non de illo vno ligneo & deaurato, ac manibus hominum constructo tabernaculo, Prophetam hoc loco intelligendum esse, sed de cœlestibus tabernaculis, non manufactis, de quibus Dominus dicit, Ioan. 14. *In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini.* Dixerat in genere, tabernacula Domini multum diligi à piis peregrinis: nunc se in eorum numero ponit, ac dicit: *Concupiscit & deficit anima mea*, quasi dicat, Ego certe ita desidero atria illa, vt præ amore langueam, & anima mea deficiat, ac deliquium patiatur, in atria Domini intendens, & pulchritudinem eorum considerans.

Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum. II.

Declarat vim amoris & desiderij sui per effectum, qui enim vehementer amat & desiderat, corde recogitat & ore laudat, quod desiderat. *Cor meum*, inquit, *& caro mea*, id est, mens & lingua exultando laudauerunt Deum viuum; ipse enim est pulchritudo increata & infinita, cui suspiro. In Hebræo pro *exultauerunt*, est *ierannenu*, *iubilauerunt*, siue magna voce laudauerunt: proinde illud *exultauerunt*, non debet accipi pro sola lætitia, sed pro lætitia prorumpente in vocem iubilationis. Neque repugnat hic versiculus cum superiore, etiamsi ibi anima deficiat, hic exultet; varij sunt enim amantium affectus, nunc deflent absentiam rei amatæ, & præ amore deficiunt, nunc exultant ob spem potiundæ rei tam pulchræ, & in laudes eius prorumpunt. Deum viuum, seu viuentem appellat, non solum ad distinctionem Idolorum, quæ *oculos habent, & non vident, aures habent, & non audiunt*, quia res inanimæ sunt; sed etiam, quia Deus solus propriissime viuit: viuere enim est moueri non ab alio, sed à se: res autem creatæ, quæ viuere dicuntur, quia habent in se principium aliquod motus, tamen sine Deo non mouentur: *in illo enim viuimus, mouemur & sumus*, Act. 17. Solus Deus ita viuit, vt à nullo moueatur, id est, à se solo habet intelligere & velle, & ideo ipse solus est vita, ipse fons vitæ, non aliunde accipiens, sed omnibus tribuens. *In ipso*, inquit Ioan. cap. 1. *vita erat, & vita erat lux hominum.*

Etenim passer inuenit sibi domum, & turtur nidum, vbi ponat pullos suos. III.

Altaria tua Domine virtutum, Rex meus & Deus meus. IV.

Hi versiculi obscuri sunt, & ab aliis aliter expo-

exponuntur. S. Hieronymus & Theodoretus videntur satis commode eos explicuisse. Eos secutus hunc sensum esse existimo, optauerat sanctus peregrinus domum cœlestem; sed interim dum eius possessio differtur, consolatur se, quod vel nidulum in terris inuenerit, altaria videlicet Domini sui, nihil enim habemus in terris, quod melius nobis repræsentet tabernaculum cœleste, quam sacrum altare. Ibi enim adest multiplex memoria rerum cœlestium; ibi quotidie immolatur Agnus Dei, qui sanguine suo aperuit credentibus regna cœlorum; ibi futuræ gloriæ nobis pignus datur; ibi Deo propius astamus, eiq; intentius supplicamus; ibi effundimus corda nostra, & diuinas laudes deuotius & attentius, quam vsquam alibi decantamus. Ait igitur: *Etenim passer inuenit sibi domum*, id est, omnia animantia quærunt sibi locum aliquem quietis, & ipse etiam passerculus inuenit sibi domum, id est, nidulum aliquem: *& turtur nidum sibi*, id est, non solum animalia, quæ delectantur frequentia, vt passeres, sed etiam animalia solitaria, vt turtures, parant sibi nidos, *vbi ponant pullos suos*, & cum eis quasi secure quiescant. *Altaria tua Domine*, id est, mihi vero siue actiuam vitam ducam, more passerum, siue contemplatiuam, more turturum, altaria tua nidi sunt, vbi interim paulisper quiescam, & vbi vota mea, & casta desideria piasq; meditationes, & preces, & laudes, quasi pullos, reponam. *Altaria*, inquam, *tua*, *Rex meus*, *& Deus meus*, id est, qui me regis, dum vt passer huc & illuc vagor, & qui me consolaris, dum vt turtur solitarius gemo, siue, *Rex meus*, cui milito, dum aucupes mihi, vt passeri laqueos tendunt; & *Deus meus*, cui vaco, dum vt turtur viduus diuina contemplor. In Hebræo non habetur proprie nomen turturis, id est, *thor*, sed *deror*, quod proprie *libertatem* significat, & quia auiculæ libere volant per aërem, Hebræi hoc nomine, *auem*, significari volunt. Cæterum fieri potest, vt Septuaginta legerint, *thor*, non, *deror*, facile enim fuit successu temporis, vt ex litera ת, sint factæ duæ literæ, דר, *res & daleth*, vel si hoc non placeat, dicemus, LXX. Interpretes nomen generale, *auis*, restrinxisse ad turturem; quomodo nunc Rabini illud idem nomen restringunt ad hirundinem: nec enim minus libere volant per aërem turtures, quam hirundines, & mystica significatio requirebat, vt nomen turturis hoc loco, non hirundinis poneretur.

תור
דרור

Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. V.

Dixerat, se inuenisse nidum, vbi interim requiesceret: sed ex ipso nido admonitus quanto melior sit domus æterna nidulo temporali, exclamat: *Beati, qui habitant in domo tua Domine*, id est, ego quidem in hoc nidulo paululum quiesco, sed illi vere beati sunt, illi fœlicissime requiescunt, qui habitant in domo tua, vbi diuitiæ & gloria, vbi mansiones multæ, vbi pax & securitas sempiterna est. Et quoniam non habent necesse in sudore suo vesci pane suo; neque in aliorum gratiam laborare, vbi nulli sunt egentes; id solum illis superest negotium, vt *in sæcula sæculorum laudent te*: neque periculum est, vt tædeat semper laudare, quem nunquam tædebit semper amare, & quem sine labore, sine fatigatione, sine satietate laudabunt.

Beatus vir cuius est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit: in valle lachrymarum, in loco quem posuit. VI.

Dixit beatum esse, qui habitat in domo Domini: nunc addit, beatum etiam esse, si non in re, saltem in spe, eum, qui fretus diuino auxilio decernit firmiter in corde suo non hærere in valle, sed ascendere semper magis, ac magis per gradus virtutum, donec ad locum perueniat, quem posuit Deus finem omnium laborum, quæ est æterna beatitudo. Duæ sunt autem huius versiculi expositiones; vna si solum Latinum contextum inspiciamus; altera si eum cum Græco & Hebræo concordare velimus. Prior hæc: *Beatus* ille

Vir

vir eſt, *cuius auxilium* non in propriis viribus, ſed *in te* Domine *eſt:* hic enim *aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit*, *in valle lachrymarum*, id eſt, diſpoſuit ſemper aſcendere, ad maiorem virtutis perfectionem, dum eſt in hac mortali vita, quæ eſt vallis lacrymarum. *In loco, quem poſuit*, id eſt, in valle lachrymarum, quem locum ipſe ſibi peccando conſtituit. Deus enim in Paradiſo eum poſuerat, ſed ipſe ſibi locum poſuit in valle lachrymarum. Poſterior expoſitio hæc eſt: *Beatus vir, cuius eſt auxilium abs te*, id eſt, qui non confidit in viribus ſuis, ſed à te auxilium expectat. *Aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit*, id eſt, Deus diſpoſuit in corde eius nunquam ſtare, vel retrocedere, ſed de gradu inferiore ad ſuperiorem aſcendere. *In valle lachrymarum*, id eſt, per vallem lachrymarum, dum videlicet peregrinatur in hac valle plena periculis & tentationibus. *In loco, quem poſuit*, id eſt, vſque ad locum, ſiue habitaculum, quod idem Deus ſtatuit, tanquam metam & finem peregrinationis. Quod attinet ad verba, in Hebræo multo aliter legitur hic verſiculus: ac primum pro illis verbis, *cuius eſt auxilium abs te*, in Hebræo habetur, *fortitudo ei in te*: ſed idem eſt ſenſus. Idem enim eſt, *cuius auxilium abs te eſt*, &, *cuius fortitudo in te eſt*. Pro, *aſcenſiones*, in Hebræo habetur, *ſemitas*, ſed per ſemitas intelliguntur altæ ſemitæ, vel etiam exaltationes & gradus: nam, *ſalal*, exaltare ſignificat, inde *meſilloth*, aſcenſiones & altas ſemitas ſignificat. Pro, *in corde ſuo*, in Hebræo eſt, *in corde eorum*, tamen & Septuaginta, & S. Hieronymus verterunt in ſingulari, *in corde eius*: & ſic etiam legit S. Auguſtinus, qui refert verbum, *diſpoſuit*, & verbum, *poſuit*, ad Deum. Ipſe enim diſponit in corde noſtro aſcenſiones ad locum, quem ipſe poſuit: & non eſt nouum, vt in Latina editione accipiatur, *ſuo*, pro, *eius*: ſicut etiam aliquando accipitur, *eius*, pro, *ſuo*, vt Ioan. 8. *Patrem eius dicebat Deum*, id eſt, Patrem ſuum. Pro, *diſpoſuit*, in Hebræo eſt, *tranſeuntes*: ſed Septuaginta vocem Hebraicam, *hhobre*, non deduxerunt à verbo, *hhabar*, quod eſt *tranſire*, ſed à verbô, *hhabad*, quod eſt *ſeruire*, *facere*, *operari*, & legerunt ſine vltima litera, *habad*, *operatus eſt*, quod eſt idem cum verbo, *diſpoſuit*, ſic legendam eſſe hanc vocem, non ſolum colligimus ex literarum ſimilitudine, & ex conuenientia cum textibus Græcis & Latinis, ſed etiam quia ſi legeremus, *tranſeuntes*, vix diuinari poſſet, quis eſſet ſenſus huius loci. Denique pro, *loco*, in Hebræo eſt, *fontem*. Sed LXX. Interpretes non legerunt, *mahhein*, id eſt, fontem; ſed, *mahhon*, locum, ſiue habitaculum: ex quo etiam intelligimus, per *locum*, non intelligi quemlibet locum, ſed locum commodum ad habitandum, & recte à S. Auguſtino referri ad manſionem cœleſtem; & quod nos legimus: *In loco, quem poſuit*, clarius habetur in Græco, εἰς τὸν τόπον, *in locum, quem poſuit*, & ſic legit S. Auguſtinus. Interpres enim Latinus aliquando non ſeruat conſtructiones Grammaticales: nam & apud Ioan. cap. 7. legimus: *Ambulabat Ieſus in Galilæam, non enim volebat in Iudæam ambulare*: pro, *in Galilæa*, &, *in Iudæa*.

סלל מסלות עברי עבר עבד מעין מעון

VII. *Etenim benedictionem dabit legiſlator, ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.*

Declarat Propheta, quomodo vir iuſtus aſcendens per vallem lachrymarum perueniet ad locum quietis, quem Deus poſuit: ac demonſtrat initium, medium & finem huius aſcenſionis. Initium eſt iuſtificatio, ſine qua lex impleri non poteſt; medium eſt impletio legis: finis eſt viſio Dei, in qua beatitudo conſiſtit. *Etenim benedictionem dabit legiſlator*, id eſt, legiſlator Deus, qui dedit legem, & eam viam eſſe voluit ad vitam, iuxta illud Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata*: dabit etiam benedictionem, abundantem videlicet gratiam per Spiritum ſanctum, iuſtificando à peccatis, infundendo charitatem, pellendo timorem. *Ibunt de virtute in virtutem*, id eſt, accepta gratiæ benedictio-

ne proficient quotidie in melius, magis ac magis roborabuntur, superantes omnem difficultatem, & resistentes omni tentationi: per virtutem enim hoc loco intelligitur robur, & potentia. *Videbitur Deus Deorum in Sion*, id est, & sic tandem peruenient ad montem Sion cœlestem, vbi videbitur facie ad faciem Deus vnus, & verus, qui est Deus nō solum cœli, & terræ, sed etiam Angelorum, & Beatorum, qui participatione sunt Dij. In Hebræo, & Græco textu habetur in numero multitudinis, benedictiones, vt intelligamus, multiplicem esse gratiam Dei quæ non solum delet peccata, sed etiam iuuat ad opera bona facienda, & legem implendam. Illud autem, *dabit legislator*, S. Hieron. ex Hebræo vertit, *amicietur Doctor*, vt sensus sit, Benedictionibus vestietur, qui docet legem Dei. Sed LXX. Interpretes verbum, יעטה *iahhite*, acceperunt actiue, vt re vera est, nō passiue; vt sensus sit, Benedictionibus vestiet Legislator ascendentes in conualle lacrymarum. Idem autem est, dare benedictionem, & vestire benedictionibus, nisi quod prior sententia est propria, posterior metaphorica. Solent enim LXX. Interpretes vertendo verba Hebraica in Græca, explicare metaphoras, vt sententia facilius intelligatur. De voce legislatoris, & Doctoris, non debet fieri quæstio: omnis enim Legislator est Doctor, quia dum leges condit, & præbet, hoc ipso docet, quæ sit recta via: & quoniam hoc loco de Deo sermo est, maluerunt Septuaginta vertere, *Legislatorem*, quam simpliciter Doctorem; quia Deus non docet explicando legem ab alio datam, sed ipse dedit leges, ipse explicat, ipse iuuat, vt impleātur. Illud, *ibunt de virtute in virtutem*; quamuis sit explicandum de vi, & robore, vt sonant voces Hebraicæ & Græcæ hoc loco positæ: tamen non male S. Aug. exponit de virtutibus moralibus, iustitia, prudentia, fortitudine, & temperantia: & de virtute contemplationis diuinæ, quia istæ virtutes roborant animum aduersus tentationes, & vitia: vt sensus sit, *Ibunt de virtute in virtutem*, id est, de virtute actionis ad virtutem contemplationis, siue, de virtutibus necessarijs in via, ad virtutem quæ habebitur in patria, vbi non erit necessaria ista prudentia, cum nulla mala vitanda occurrent; neque iustitia ista, cum nulla sit futura iniustitia; neq; ista fortitudo, cum nullus instabit timor; neque ista temperantia, cum nulla erit frænanda libido.

Domine Deus virtutum, exaudi orationem meam, auribus percipe Deus Iacob. VIII.

Reuertitur ad gemitum suum cupiens esse ex illis, qui ascendunt ex conualle plorationū, & pergunt felici itinere de virtute in virtutē. *Domine Deus virtutū*, tu qui fortissimus, & potentissimus, ac virtute plenissimus es, exaudi orationem meam, qua peto gratiam ambulandi de virtute in virtutem, & virtute corroborari in interiori homine. *Auribus percipe Deus Iacob.* tu, inquam, qui es Deus fidelium tuorum, quorum Pater est sanctus Iacob, exaudi orationem meam, qui vnus sum ex populo tuo, ex filijs Iacob secundum spiritum.

Protector noster aspice Deus, & respice in faciem Christi tui. IX.

Implorauit Dei auxilium, sumens argumenta ad impetrandum, quod ipse potentissimus sit, & curam gerat populi sui: nunc eadem repetit alijs verbis, sed maiori efficacia. Quod enim dixit, *Deus virtutum*, nunc dicit, *protector noster*, & in Hebræo, *clypeus noster*: vbi ostendit, Deum esse potentissimum ad protegendum popu'um suum, esse videlicet Deum quasi fortissimum clypeum populi sui. Ibi dixerat, *exaudi orationem*; hic dicit, *aspice*, quasi dicat, *non solum audias me*, sed tu ipse vide, & considera pericula, in quibus versor. Ibi dixerat, *auribus percipe Deus Iacob*, hic dicit, *respice in faciem Christi tui*, id est, respice verum principem populi tui, Messiam videlicet, Agnum sine macula, qui tollit peccata mundi, ac propter eum protege nos. S. August. exponit, *respice in faciem Christi tui*, id est, fac vt omnes respiciāt in faciem Christi, agnoscant eum, credant in eum, obediant ei. Sed prior sensus est magis

literalis,& magis communis. Neque obstat quod tempore Dauidis nondum esset Verbum incarnatum,neq; *mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus interpellare cœpisset pro nobis.* Merita enim Christi ab æternitate fuerunt in conspectu Dei, vnde dicitur in Apoc. 13. *Agnus occisus ab origine mundi*, quoniam ab origine Mundi Deus propter merita passionis præuisa, multa beneficia,præsertim spiritualia seruis suis concessit. *Qui benedixit nos*; inquit Apostolus ad Ephes. 1. *omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo,sicut elegit nos in ipso ante Mundi constitutionem*.

X. *Quia melior est dies vna in atriis tuis super millia.*

XI. *Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.*

Vt ostendat S. Peregrinus Dei, se non petiuisse protectionem aduersus temporalia mala: sed aduersus tentationes, & pericula spiritualia,quæ impediunt ascensum ad domum Dei, subiungit, tantam esse cœlestis patriæ felicitatem, vt optabilius sit vnũ diẽ tãtum ibi manere, quam mille diebus alibi: & melius sit in eo loco inter vltimos sedere,quam alibi inter primos: quæ duæ comparationes si serio cogitentur,magnum affectum in corde puro gignere possunt. Illud, *quia*,reddit causam,cur tanto affectu dixerit, *Protector noster aspice*, &c. quasi dicat. Ideo cupio valde protectionem tuam in hac ascensione ad patriam, quia nimis magna esset iactura, si ad patriam illam non peruenirẽt. *Melior est enim habitatio vnius* diei in atrijs illis cœlestibus,quam mille, id est, innumerabilium dierum alibi, sic exponit S. Augustinus in lib. 3. de libero arb. c. vlt. Tanta,inquit,est pulchritudo iustitiæ, tanta iucunditas lucis æternæ, hoc est, incommutabilis veritatis,atque sapientiæ,vt etiamsi nõ liceret amplius in ea manere, quam vnius diei mora;propter hoc solum innumerabiles anni huius vitæ pleni delicijs,& circumfluentia temporalium bonorum recte, merito-que contemnerentur: non enim falso, aut prauo affectu dictum est, *Quoniam melior est dies vna in atrijs tuis super millia.* Idem tamen S. August. & hoc loco,id est, in comment. huius Psalm. & in lib. citato de liber. arbit. scribit,per vnam diem, intelligi posse diem æternitatis,quæ vna est,& eadem semper manens,per,millia dierum,tempora volubilia,& instabilia huius vitæ, quæ quantumuis multiplicentur, semper longe inferiora erunt die semper manentis æternitatis. Sed prior sensus est magis literalis, & magis cohæret cum sequenti comparatione. *Elegi*, inquit, *abiectus esse in domo Dei mei*, id est, tanta est dignitas domus æternæ in cœlis, vt malim ibi sedere ad ianuam cum vltimis, quam *habitare in tabernaculis peccatorum*: vox enim Hebraica, quam noster interpres vertit,abiectus esse,est *hastopheph*,quæ proprie significat,sedere ad ianuam more ianitoris;nam, *saph*, limẽ significat, & educta est similitudo à ianitoribus tabernaculi, qui erant infimi omnium ministrorum domus Dei,vt patet ex lib. 1. Paralip. ca. 9. Recte autem vocat Propheta palatia huius mundi, tabernacula peccatorum,tum quia in domo cælesti nulla inuenitur iniquitas, hic autem nemo est,qui non peccet: tum quia respectu domus cœlestis,sunt veluti tentoria quædã, quæ facile mutantur, & fundamento carent non enim hæc est eadem vox, quæ in principio Psalmi. Ibi enim vox Hebræa significat stabilem mansionem: hic autem est vox,quę proprie significat tabernacula, siue tentoria, quæ transferuntur de loco ad locum.

Quia misericordiam, & veritatem diligit Deus,gratiam, & gloriam dabit Dominus. XII.

Consolatur hoc versiculo,& sequẽti Propheta virum iustũ ascẽdentẽ in valle lacrymarum,atque ad patriam anhelantem: promittit enim illi à Deo gratiam, & gloriam: gratiam per quam iustificetur, & in iustitia proficiat, dum de virtute in virtutem ascendit: & gloriam per quam glorificetur; cũ ad Sion mõtem peruenerit, vbi Deus Deorum;non iam per fidem, sed per speciem se

vide-

videndum præbebit. Probat autem, gratiam, & gloriam dandam à Deo iustis hominibus, quia misericordiam, & veritatem diligit Deus. *Quia enim misericordiam diligit, miserebitur,* & miserendo gratiam dabit: quia *veritatem,* id est, iustitiam diligit, reddet fideliter quod promisit diligentibus se, vt S. Iacob. scribit cap. 1. In Hebræo, pro his verbis, Misericordiam, & veritatem diligit Deus, habetur, *Sol, & scutum Dominus Deus,* & quidem probabile est Septuaginta Interpretes, pro voce, *scemes,* quæ *Solem* significat, legisse, *scemen,* quæ significat, *oleum.* Sic etiam pro voce, יְהוָה, quæ significat, diliget. Denique probabile est, eos per oleum, & scutum, intellexisse misericordiam, & veritatem: quia oleum misericordiam significare solet, & de veritate scriptum est in Psal. 90. *Scuto circundabit te veritas eius.* Tamen si quis contendat, omnino esse legendum in Hebræo. *Quia Sol, & scutum Dominus Deus gratiam, & gloriam dabit Dominus;* idem sensus erit: nimirum, quia Dominus Deus Sol, & scutum est, vt scutum dabit gratiam protectionis in via, vt Sol dabit gloriam manifestæ visionis in patria.

שמש
שמן
יהוה
יאוה

XIII. *Non priuabit bonis eos, qui ambulant in innocentia Domine virtutum, beatus homo qui sperat in te.*

Confirmat quod dixit, & restringit promissionem gratiæ, & gloriæ ad eos, qui ambulant in innocentia: quasi dicat Deus misericors, & iustus, non priuabit bonis gratiæ, & gloriæ, quæ sola sunt verè, & absolutè bona, eos qui semel iustificati ambulant in innocentia, perseuerantes, & proficientes in fide, Spe, & Charitate. Alioqui enim, si retrocedant, & ambulent in iniquitate, à gratia excident, & pro gloria conclusionem accipient. Concludit Psalmum conuersus ad Deum, *Domine,* inquit, *virtutum,* id est, exercituum, *beatus erit,* qui in te confidit, confidentia vera, ac solida, quam fides vera, & conscientia bona gignere solet.

PSALMVS LXXXIV.

Titulus, & Argumentum.

In finem, filijs Core, Psalmus.

DVæ sunt de argumento huius Psalmi tractatorum sententiæ. Alij enim volũt commemorari à Propheta liberationem populi ab vna captiuitate, & inde argumento sumpto orari pro liberatione ab alia captiuitate, commemorari videlicet liberationem à captiuitate Ægyptiaca, & orari pro liberatione à captiuitate Babylonica; vel commemorari liberationem à captiuitate Ægyptiaca & Babylonica, & orari pro liberatione à captiuitate Diaboli, quæ per illas figurata fuerat. Alij, & fortasse rectius, existimant, in hoc Psalmo de vna tantum captiuitate agi, id est, de captiuitate generis humani sub Principe tenebrarum, à qua liberamur per Christum Dominũ nostrum, sed in primis tribus versiculis prædici liberationem ab hac captiuitate, in reliquis orari pro executione prædictionis. Cur autem prædictio de re futura exponatur per verba temporis præteriti, causa est, quoniam quæ nobis futura sunt, in Dei præscientia, & decreto iam facta sunt.

EXPLICATIO PSAL. LXXXIV.

BEnedixisti Domine terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob. 1.

Initio Psalmi Propheta, Spiritu sancto reuelante æternum Dei decretum de futura liberatione nobis aperit: ac primum docet primam causam, & vltimum effectum nostræ liberationis. Prima causa fuit dilectio, qua Deus dilexit genus humanum. Cur enim Deus *sic mundum dilexerit, vt filium suum vnigenitum daret,* per quem redimeremur, *& omni benedictione benediceremur,* vt loquitur Dominus Ioh. 3. & Apostolus ad Ephes. 1. nulla ratio reddi potest, nisi ipsa Dei bona voluntas, siue beneplacitum & misericordia. Vltimus effectus erit perfecta liberatio à captiuitate, quam habebimus in Resurrectione, quando perueniemus

ad libertatem gloriæ filiorum Dei. Nunc enim ex parte liberati sumus, sed expectamus redemptionem corporis nostri, per quam liberabimur ab omni corruptione, & necessitate. Ait igitur, *Benedixisti Domine terram tuam*, id est, propter peccatum primi hominis maledixisti terræ, quam ipse feceras, & hominibus inhabitandum dederas: sed scio etiam, te reuelante, quod in mente tua, in decreto tuo, *Benedixisti terram tuam*, decreuisti enim in æterno beneplacito tuo, terram tuam quam fecisti, visitare, & benedicere omni benedictione, & gratia, mittens ad eam vnigenitum tuum *plenum gratiæ, & veritatis*. Hebræus, & Græcus codex clarius explicant hanc primam causam omnium bonorum nostrorum, quæ est bona voluntas Dei. Vox Hebræa est, *rahtsithah*; quæ significat proprie, *bene tibi placuisti in terra tua*, siue bene voluisti terræ tuæ. Vox Græca εὐδόκισα significat, bene voluisti terræ tuæ. Inde est εὐδοκία, quam sæpissime legimus in Euangelio, & in Apostolo commendatam, vt initium, & radicem omnium beneficiorum Dei. Sicut autem maledixit Deus terræ, non propter ipsam, sed propter inhabitantes, sic etiam benedixit terram propter habitantes: quare tota ista benedictio ad homines referenda est. *Auertisti captiuitatem Iacob*. Hic exprimitur vltimus effectus misericordiæ Dei, qui erit perfecta liberatio à captiuitate, in quam incidimus per peccatum. *Auertisti*, inquit, *captiuitatem Iacob*, id est, iam in æterno decreto tuo per mortem filij tui præuisam placatus, remouisti, siue dissoluisti captiuitatem populi tui Iacob, vt deinceps fruatur libertate gloriæ filiorum Dei. Ex Hebræo pro, auertisti, S. Hieronymus vertit, *reduxisti*, sed idem est sensus. Nomine autem Iacob, intelligitur, teste S. Augustino totus populus Dei, siue ex Iacob descendat secundum carnem, quales sunt Iudæi credentes in Christum, siue secundum spiritum fidei, quales sunt gentiles conuersi ad Christum, *qui sunt quasi rami oleastri inserti in bonam oliuam, & quasi lapides viui superædificati super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum*, vt Apostolus docet ad Rom. 9. & 11. & ad Ephes. 2.

רצתה

Remisisti iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum. II.

Declarat nunc modum, quo Deus benedicens terræ suæ dissoluit captiuitatem Iacob: ac dicit id eum fecisse remittendo peccata populi sui. Sicut enim peccatum fuit causa captiuitatis, ita remissio peccati fuit causa liberationis à captiuitate. *Remisisti*, inquit, *iniquitatem plebis tuæ*, id est, in mente, & decreto tuo condonasti iniquitatem populo tuo, ob quam iniquitatem tradideras eundem populum diabolo tanquam administro iustitiæ tuæ. *Operuisti omnia peccata eorum*, hæc est repetitio, & declaratio eiusdẽ rei, *Operuisti*, id est, abscondisti à facie tua, vt non videres ad puniendum; quia vero Deus non potest non videre id, quod re vera est, quantumuis abscondatur, & tegatur; ideo quando Deus tegit peccata, omnino illa delet & remittit, vt nusquam sint, & vt alibi diximus, tegit Deus peccata, quando ea remittit, non quasi velo occultante, sed quasi emplastro curante, & sanante. Dicit autem *omnia peccata eorum*, vt explicet quod dixerat, iniquitatem plebis tuæ, non significare vnicam iniquitatem communem toti plebi, quale est peccatum originis, sed omnem iniquitatem tum communem omnibus, tum propriam singulis In Græco habetur, Remisisti iniquitates, sed in Hebræo habetur in singulari, *iniquitatem*; sed idem est sensus.

Mitigasti omnem iram tuam; auertisti ab ira indignationis tuæ. III.

Hic vero reddit causam, cur Deus dimiserit iniquitatem plebi suæ: ac dicit, ideo dimisisse quia placatus fuerat, & iram deposuerat. Quemadmodum enim ira Dei causa erat vltionis, sic etiam placatio Dei causa fuit remissionis: placauit autem iram Dei, id est, iustitiam punitiuam Dei, *Agnus occisus ab origine Mundi*. Apocal 3. Agnum

autem

autem immaculatum dedit nobis miseri-
cordia,& bona voluntas illius,*qui sic dilexit*
II. *Mundum, vt filium suum vnigenitum daret*,
Ioan.3. Hic igitur est ordo liberationis; Be-
nedictio, siue bona voluntas Dei dedit filiũ
liberatorem: filius morte sua placauit iram
Dei, satisfaciendo iustitiæ pro peccatis to-
tius mundi, placatus Deus remisit peccata:
remissio peccati soluit captiuitatem. Atque
hoc totum mysterium absconditum in mẽ-
te Dei reuelauit Spiritus sanctus Prophetæ
suo, & ille nobis in tribus his versiculis de-
scripsit. Illud, *omnem iram tuam*, significat,
Christi redemptionem sufficientissimam
fuisse ad plenam satisfactionem. Significat
etiam libertatem, quam habebimus tem-
pore suo, id est, in nouissimo die, futuram
omnino plenam, & absolutam, vt nihil pœ-
næ, nihil miseriæ relinquatur, omnis enim
pœna ex ira Dei procedit. Illud, *auertisti ab*
ira indignationis tuæ, id ipsum repetit, &
hunc sensum habet. Auertisti te ab ira, &
indignatione tua. In Hebræo habetur, *con-*
IV. *uertisti te, siue conuersus es ab ira furoris tui.*

Conuerte nos Deus salutaris noster, &
auerte iram tuam à nobis.

Incipit nunc Propheta in persona populi
Dei orare pro executione, atque adimple-
tione decreti diuini. Ac primum petit, vt
Deus incipiat mitigare iram suam, cuius
mitigationis primus effectus est, initium
salutis nostræ, id est, auxilium diuinum, per
quod incipiamus conuerti ad Deum. Neq;
enim conuerti possumus ab iniquitate ad
Deum, nisi gratia eius præueniat nos, & vo-
cando, illuminando, adiuuando, mo-
III uendo conuertat. Ait igitur, *Conuerte nos*
Deus salutaris noster, id est, incipe salutem
nostram operari tu Deus saluator noster,
quo facies, si nobis bonam voluntatem con-
uersionis inspires. Et vt hoc misericorditer
facere incipias, *auerte iram tuam à nobis*, id
est, reconciliare nobis, oblitus offensionum,
quæ te nobis inimicum reddiderunt.

V. *Nunquid in æternum irasceris nobis?*
aut extendes iram à generatione in ge-
nerationem.

Persistit in eadem petitione, quasi dicat,
satis diu iram tuam portauimus, ne differas
misericordiã impertiri, & pacem nobis red-
dere. *Nunquid in æternum irasceris nobis?* id
est, num æterna erit inimicitia tua ad genus
humanum? num *à generatione in generatio-*
nem sine fine extendetur ira tua? quasi dicat
id non conuenit infinitæ clementiæ, & bo-
nitati tuæ. In Hebræo non habetur particu-
la, *aut*: sed omnino subintelligitur, ideò re-
ctè Septuaginta Interpretes eam expresse-
runt.

Deus tu conuersus viuificabis nos, & VI.
plebs tua lætabitur in te.

Declarat effectum, qui sequetur ex re-
conciliatione; inde enim fiet, vt homo lu-
cretur vitam, & Deo reddatur laus. *Deus tu*
conuersus ad nos, per depositionem iræ, & re-
conciliationem *viuificabis nos*: nam *stipen-*
dium peccati mors, gratia autem Dei vita æ-
terna, Rom. 6. *& plebs tua* viuificata, & re-
spirans ob tam ingens beneficium, *lætabitur*
in te, ac lætabunda cantabit laudes tuas. In
Hebræo pro voce, Deus; habetur, *nonne*: &
sic vertit S. Hieronymus, *Nonne tu reuersus*
viuificabis nos? Sed facilè est videre, quid
Septuaginta habuerint, & legerint in suis
codicibus, non enim tam imperiti erant, vt הלא
verterint, *Deus*, si habuissent, *halo*, sed habu-
erunt, *eloha*, quod significat Deus: & sunt אלוה
eædem literę, sed transpositæ. Pro, *conuersus*,
S. Augustinus legit, *conuertens*, vt etiam so-
nat vox Græca ἐπιστρέψας, sed sensus non est,
Tu conuertens nos, viuificabis nos, sed *tu cõ-*
uertens te ad nos, viuificabis nos, & hoc mo-
do conciliatur hæc lectio cum Hebraica, &
Latina.

Ostende nobis Domine misericordiam VII.
tuam & salutare tuum da nobis.

Petijt Propheta mitigationem iræ diui-
næ, petijt reconciliationem, & viuificatio-
nem, quæ fit cum per gratiam remittuntur
peccata: petit nunc aduentum Saluatoris,
per quem factum est, vt planè perspicere-
mus, & videremus Dei benignitatem, & mi-
sericordiam erga nos. De qua manifesta-
tione dicit Apostolus, *Apparuit gratia Dei*
omni-

omnibus hominibus, ad Tit. 2. & rursum, *Benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri Dei*, ad Tit. 3. Quis enim dubitare potest, an Deo curæ sit genus humanum, nosque verissimè Deus diligit, posteaquam misit Filium suum vnigenitum, vt nos pretioso sanguine suo de diabolica captiuitate redimeret? *Ostende*, inquit, *nobis misericordiã tuam*, id est, fac, vt planè cernamus, & experimento certo discamus misericordiam illam, qua in mente tua ab æterno benedicere decreuisti terram tuam. *Et salutare tuum da nobis*, id est, & mitte nobis Saluatorem Filium tuum; tunc enim verè ostendes omnibus hominibus misericordiam, & benignitatem, & gratiam tuam. Ex Hebræo verti posset, *& Iesum tuum da nobis*: nomen enim, *Iesus*, Saluatorem significat, vt notum est. Potest etiam hic versiculus exponi rectissimè, & ad literam de salute perfecta, quæ erit in Resurrectione; tunc enim proprijssime ostendet nobis Deus misericordiam suã; ita vt eam videamus, & quasi tangamus, *quando coronabit nos in misericordia, & miserationibus, & sanabit omnes infirmitates nostras, & replebit in bonis desiderium nostrum, & renouabit, vt Aquilæ iuuentutem nostram*, vt dicitur Psalm. 102. Et nunc dabit possidendum in æternum salutare suum, quando manifestabit nobis seipsum. Sed prior expositio pertinet ad Patres Testamenti veteris, qui expectabant Christum in carne venturum: posterior pertinet ad nos, qui expectamus Christum venturũ in gloria, *vt reformet corpus humilitatis nostræ cõfiguratum corpori claritatis suæ*. S. Augustinus, vtiliter ad mores dicit, tunc Deum ostendere misericordiam suam, quando persuadet nobis, nosque intelligere, & quasi cernere facit, nihil nos esse, aut posse ex nobis, sed ex misericordia eius esse quod sumus, & posse quod possumus. Ita enim non extollimur, nec superbimus, sed humiles sumus in oculis nostris: humilibus autem datur gratia Saluatoris

VIII. *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus: quoniã loquetur pacẽ in plebẽ suã.*

Vt certos nos reddat Propheta eorum, quæ dicturus est, admonet in hoc versiculo, se non loqui ex se, sed ex reuelatione Domini; & ea solum canere, quæ ipse prius à Domino audit. *Audiam*, inquit, *quid loquatur in me Dominus Deus*, id est, ego quod audio à Deo, hoc loquor, ideo & nunc exposita petitione, audiam quid Dominus respondeat, vt idipsum cæteris manifestem. Dicit autem, *Quid loquatur in me*, vt significet, loquutionem Dei ad Prophetas, esse interiorem, & spiritualem. Spiritus enim sanctus Prophetas inhabitans in illis loquebatur, quod ipsi primi aure cordis audirent, & deinde per ipsorum linguam ad aures corporis aliorum perueniret. Non habetur quidem in textu Hebraico illud, *in me*, sed Septuaginta Interpretes addiderunt, vt explicarent modum loquendi Dei in Prophetis, iuxta illud Oseæ. 1. *Principium loquendi Domino in Osea*, & Zachar. 1. *Et dixit ad me Angelus, qui loquebatur in me.* Porrò illud, audiam, significat præterea attentionem, & desiderium audiendi, quasi dicat, libenter, & attentissimè audiam, quoniam Deus more suo loquetur bona, & vtilia. *Quoniam*, inquit, *loquetur pacem in plebem suam*, id est, scio, Deum locuturum esse pacem in plebem suam, ideò libenter, & attente audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Itaque summa verborum Dei est, annunciatio, & promissio pacis per aduentum Messiæ, quem Propheta petierat dicens, *Ostende nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis.* Dabit igitur Deus Saluatorem, & per eum annunciabit, & præstabit verissimam pacem; vnde & *Princeps pacis* dicetur Isai. 9. *Et pacificabit omnia, siue quæ in cœlis, siue quæ in terris sunt*, vt dicitur ad Coloss. 1. Pax autem complectitur complementum omnium beneficiorum Dei, neque antea perfectam pacem habebimus, quam perueniamus ad cœlestem Hierusalem, quæ interpretatur *visio pacis*. Pax enim opponitur bello, bello autem non carebimus *donec absorpta fuerit mors in victoria, & mortale hoc induerit immortalitatem*; tunc enim cessabit bellum cum vitijs, & con-

concupiſcentijs. cum Principibus tenebrarum harum cum neceſſitatibus,&difficultatibus omnibus. Dum autem hic viuimus, *militia eſt vita hominis ſuper terram*, Iob 7. quantumuis quod in nobis eſt, pacem cum omnibus habere cupiamus.

IX. *Et ſuper ſanctos ſuos,& in eos qui conuertuntur ad cor.*

Explicat, quod dixit, *in plebem ſuam*, promittit enim Deus pacem plebi ſuæ, ſed non toti:non in plebe Dei ſunt boni,&mali, malis autem pax non conuenit, ſed bonis; *Pax enim multa diligentibus legem Domini*, Pſal.118. &, *Non eſt pax impijs*,dicit Dominus Iſaiæ,48. Qui autem ſint ſancti,quibus promittitur pax, explicatur per verba ſequentia, *Et in eos qui conuertuntur ad cor.* Tunc enim incipit ſanctitas, & conſequenter inchoatur pax, cum homo ab exterioribus ad interiora conuertitur, vnde dicitur, *Redite præuaricatores ad cor*, Iſa.46. & de filio prodigo dicitur Luc.15. *In ſe autem reuerſus.* Tunc autem incipit homo reuerti ad ſe,ſiue redire ad cor, quando apud ſe cogitare incipit vanitatem rerum temporalium, & quam ſit breuis, & modica dulcedo peccati; & contra, quanta ſit nobilitas virtutis, quam ingens pretium bonorum æternorum: ſed proficit poſtea paulatim homo, cum ſecum habitare incipit, & de rebus, quæ foris ſunt, nō credidit iudicio ſenſuum externorum, neque ſermonibus filiorum huius ſæculi: ſed conuerſus ad cor conſulit de omnibus rectam rationem, conſulit fidem diuinitus inſpiratam, conſulit veritatem ipſam,quæ Deus eſt.Denique perfectè ad cor ſuum ille conuertitur,& pacem,quæ ſuperat omnem ſenſum,guſtare incipit,qui in corde ſuo tabernaculum erigit Deo,& ex imagine,quæ eſt anima rationalis,ad exemplar,quod eſt ipſe Deus, alis contemplationis aſcendit: & ibi pulchritudinem infinitam Creatoris attendens, in eius amorem ita rapitur, & accenditur, vt omnia quæ foris ſunt, nihil ducat; ita vni Deo vinculo charitatis inhæret,vt rerum aliarum penitus obliuiſcatur. Hominis autem ſic affecti nulla mundi preſſura pacem, quam in Deo habet,perturbare poteſt,ſed veniamus ad verba; Codex latinus in ſecunda parte huius verſiculi,neque cum Hebraico, neque cum Græco concordare videtur. Hebraicus codex ſic habet,*Et ſuper ſanctos, & non reuertentur ad ſtultitiam.* Græcus autem, *Et ſuper ſanctos ſuos, & in eos, qui conuertunt cor ad ipſum.* Lectio tamen noſtræ latinæ vulgatæ editionis antiquiſſima eſt, & eam ſequitur S.Hieronymus in textu, & in commentario Pſalmorum:nec non S. Bernardus in ſermone ſuper hæc verba, *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus*,neque in ſenſu vlla diuerſitas eſt. Conuerti enim ad cor, &,conuertere cor ad Deum, idem ſignificant; ſiquidem qui conuertitur ad cor, deſinit attendere ad externa, & viſibilia, quæ temporalia ſunt, & incipit conſiderare interna,& inuiſibilia,quæ æterna ſunt,in quibus primum locum obtinet Deus, ſic etiam conuerti ad cor, & non conuerti ad ſtultitiam,pro eodem accipi poſſunt. Neq; difficile eſt,ſi quis velit voces Hebraicas cum Latina editione recordare: nam vox, *al*, quæ ſignificat,*non*,poteſt legi, *el*, ſolius puncti facta mutatione, & ſignificat, *in*, ſic etiam vox,*le chislah*, quæ ſignificat *ad ſtultitiam*, poteſt legi,*leb*, *ſela*,& ſignificat *cor ſelah*, enim adiungitur paſſim in Pſalmis: & vel nihil ſignificat, vel ſignificat, *ſemper*, quod hoc loco optimè quadrat, vel ſignificat aliquid nobis incognitum,vnde ab interpretibus omitti ſolet. Itaque ſic reddi poſſunt verba Hebraica. *Et in eos,qui conuertuntur corde ſiue ad cor,ſemper.*

אַל
אֵל
לְכִסְלָה
לֵב סֶלָה

X. *Veruntamen propè timentes eum ſalutare ipſius, vt inhabitet gloria in terra noſtra.*

Adueniente Meſſia prædicabitur pax. ſed diu poſtea exhibebitur: veruntamen ſalus, id eſt, gratia ſanitatis, & aliorum miraculorum præſentiſſima erit,& viciniſſima omnibus credentibus in eum, ac timentibus eum timore reuerentiæ,& pietatis. Inde vero maxima gloria Deo exurget, laudantibus, & magnificantibus Deum omnibus,

qui

qui mirabilia eius videbunt, cuius rei plurima testimonia legi possunt apud Euangelistas. Hoc igitur est, quod nunc Propheta subiungit, *Veruntamen prope timentes eum salutare ipsius*, id est, salus Dei, siue Christus ipse Saluator prope erit ad sanandum per omnipotentiam suam omnes timentes eum, omnes videlicet colentes eum timore sancto, *vt inhabitet gloria in terra nostra*, id est, fiant ista magnalia saluatoris frequentissima, vt gloria Dei manifestetur, & inhabitet in terra promissionis, ad quam propriè saluator mittetur. Sed si corporalis salus vicina erit timentibus eum, & inde gloria Dei magnificè orietur, multo magis salus spiritualis prope timentes eum erit: *quotquot enim receperunt eum, dabit eis potestatem filios Dei fieri*, Ioan. I. & inde manifestabitur gloria eius, *quasi vnigeniti à Patre, pleni gratia, & veritate.*

XI. *Misericordia, & veritas obuiauerunt sibi: iustitia, & pax osculatæ sunt.*

Aperit hoc loco Propheta mysterium aliud in aduentu Messiæ complendum; misericordiam videlicet, & iustitiam, quæ contrariæ videntur, cum vna ignoscat, altera puniat, simul esse coniungendas. Futurum enim erat per Christi passionem, vt & genus humanum misericorditer liberaretur, & tamen diuinæ iustitiæ plenissimè satisfieret. *Misericordia*, inquit, *& veritas obuiauerunt sibi*, id est, obuiabunt sibi tempore Messiæ, cum alias in diuersa pergere videntur. *Iustitia, & pax osculatæ sunt*, id est, iustitia punitiua, quę paulò antè veritas nominata est, & pax sub nomine misericordiæ significata, amicissimè coniungentur, & quasi inter se osculabuntur. Hunc sensum, qui mihi liberalis videtur, eleganter prosequitur S. Bernardus in serm. I. de annunciatione. S. Hieronymus in commentario, & sanctus Augustinus per misericordiã, intelligunt misericordiam, qua vsus est Deus erga Gentiles, quibus dedit Saluatorem, quem non promiserat; per veritatem autem intelligunt iustitiam, siue fidelitatem, qua exhibuit Iudæis Messiam, quem patribus eorum pollicitus fuerat, vnde est illud Apostoli Rom. 15. *Dico Christum Iesum ministrũ fuisse circumcisionis ad confirmandas promissiones patrum: gentes autem super misericordia honorare Deũ*: tunc enim misericordia, & veritas obuiauerunt sibi, cùm in vnam Ecclesiam conuenerunt Gentiles, & Iudæi, illi per misericordiam, isti per veritatem adducti. Per iustitiam, quæ osculatur pacem, intelligit idem S. Augustinus iustitiam, quæ reddit vnicuique suum, ex cuius obseruatione pax oritur, quemadmodum ex violatione iustitiæ oritur bellum; & rectissimè admonet, frustra illos quærere pacem, qui sororem pacis iustitiam complecti recusant. Alij hunc versiculum exponunt de virtutibus, quæ florebunt in populis tempore Messiæ, vel de virtutibus, quæ in ipso Messia maximè eminebunt.

Veritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit. XII.

Hic iam explicat Propheta mysterium incarnationis, vtens verbo temporis præteriti pro verbo temporis futuri more Prophetarum. *Veritas*, inquit, *de terra orta est*, hoc est, Christus, qui veritas est, de Virgine Maria nascetur. *Et iustitia de cœlo prospexit*, id est, & tunc iustitia de cœlo manifestabitur tum quia nato Christo cœpit vera iustitia de cœlo descendere, & homines per fidẽ Christi iustificare; tum quia per aduentum Christi reuelari cœpit *ira Dei de cœlo super omnẽ iniquitatem*, vt dicitur ad Rom. I. Nunquã enim plenè cognitum fuisset, quanta sit ira Dei aduersus peccatum, nisi expiari Deus voluisset illud morte vnigeniti Filij sui: & etiam nunquam plenè cognitum fuisset, quanta sit ira Dei futura in die iudicij aduersus iniquos, nisi vidissemus, quanta fuerit Christi passio pro peccatis alienis expiandis, nam *si in ligno viridi hæc faciunt, in arido quid fiet?* ait ipse Dominus, Luc. 28.

Etenim Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum. XIII.

Pergit explicare mysterium incarnationis, atque ostendit veritatem ex terra nasci-

turam, non quomodo noſcuntur fruges ex terra arata, & ſata opera hominum, ſed quo modo naſcuntur flores in campis ſyluestribus ſine cultura humana ex pluuia de cœlo, & radijs in eam cadentibus, *Etenim*, inquit, *Dominus dabit benignitatem*, id eſt, emittet de cœlo Spiritum ſanctum ſuum, qui Virginem obumbrabit, & ſic terra noſtra neque arata, neque ſata; ſed omnino Virgo intacta dabit fructum ſuum. Vnde in Cantico canticorum ipſe dicit, *Ego flos campi, & lilium conuallium.*

XIV. *Iuſtitia ante eum ambulabit, & ponet in via greſſus ſuos.*

Concludit Propheta demonſtrans, Chriſtum omnino iuſtum, & ſanctum futurum, ita vt radios iuſtitiæ ſuæ ante ſe præmittat, & luce ſua ſibi viam aperiat ad omnem progreſſum in hac valle tenebricoſa huius noſtræ mortalitatis. *Iuſtitia*, inquit, *ante eum ambulabit*, id eſt, Chriſtus quaſi ſol quidam, & vere lux Mundi radios iuſtitiæ, & ſapientiæ ſuæ præmittet, ſicut etiam ſcriptum eſt in Pſ 88. *Miſericordia, & veritas præcedent faciem tuam* & Iſaiæ 58. *Anteibit faciem tuã iuſtitia tua*; & , *ſic ponet in via greſſus ſuos*, id eſt, aggredietur iter peregrinationis ſuæ, vt multos peregrinos perducat ad patriã. Poſſunt hi tres verſiculi exponi etiam de iuſtificatione, & bonis operibus hominum credentium in Chriſtum: nam vtroque modo exponit S. Auguſt. *Veritas de terra orta eſt, & iuſtitia de cœlo proſpexit*, id eſt, veritas confeſſionis peccatorum, & laudis Dei cœpit per Chriſtum oriri ex ore hominum, & tunc *iuſtitia Dei de cœlo proſpexit*, vt confitentes peccata ſua, & laudem dantes gratiæ Dei iuſtificaret, ſed hæc ipſa veritas confeſſionis non orietur ex terra per vires ipſius terræ, ſed per auxilium gratiæ Dei præuenientis: nam *Dominus dabit benignitatem*, qui dulceſcere faciet iuſtitiam in corde peccatorum, & ſic *terra noſtra dabit fructum ſuum*. Porro iuſtificatus homo per Chriſti gratiam, ſemper iuſtitiam ante oculos ſuos habebit, vt omnia faciat iuxta regulam iuſtitiæ: ſic *iuſtitia ante eum ambulabit* præferens illi quaſi faciem, legem Domini, ne ambulet in tenebris, & ſic ſecurus, & gaudens ponet in via greſſus ſuos, vt feliciter ad patriam aliquando perueniat.

PSALMVS LXXXV.

Titulus, & Argumentum.

Oratio ipſi Dauidi.

Titulus indicat, hunc Pſalmum nihil eſſe aliud, niſi orationem Dauidi à Deo inſpiratam, cum amaro eſſet animo, & conſolatione diuina indigeret. Dauid enim, vt erat homo ſpiritualis, & in ſchola Spiritus ſancti eruditus, cum varijs tribulationibus premeretur non quærebat conſolationem à rebus creatis, in quibus vera conſolatio animæ inueniri non poteſt, ſed ad Deum fontem omnis ſuauitatis per contemplationem, & orationem confugiebat. Proinde nos etiã hoc Pſalmo vti debemus, cũ tentationibus varijs, vndecunq; illæ veniant, fatigati, mœrore tabeſcimus.

EXPLICATIO PSAL. LXXXV.

Inclina Domine aurem tuam, & exaudi me quoniam inops, & pauper ſum ego. I.

Incipit orationem à magnitudine Dei, & vilitate ſua, quæ eſt optima ratio precandi apta ad impetrandum: *orationem humiliantis ſe penetrat nubes*, Eccl. 35. *Inclina*, inquit, *aurem*, id eſt, tu qui excelſus es, inclina ad me, qui in imis iaceo, *aurem tuam. Exaudi me quoniam inops, & pauper ſum ego*: hæc eſt ratio, cur dixerit, *Inclina, quoniam*, inquit, *inops & pauper ſum ego*, id eſt, quoniã mendicus iaceo ad portam diuitis, inclina ex alto aurem tuam ad humilem ſeruulum, & quia talis eſt, *exaudi eum*. Pauper enim, & inops hoc loco dicitur is, qui ſiue habeat, ſiue non habeat opes terrenas, nõ in illis confidit, non inde ſuperbit, non alios contemnit, ſed ipſas potius opes contemnit, ſi habet, neque ſe

meliorem, aut maiorem reputat ijs, qui non habent. Rectissime admonet S. Augustinus, Lazarum non delatum fuisse ab Angelis in sinum Abrahæ propter inopiam, sed propter humilitatem: neque diuitem epulonem sepultum fuisse in inferno propter diuitias; sed propter superbiam. Alioquin ipse etiam Abraham, qui ditissimus fuerat, in inferno sepultus fuisset. Sed quoniam Abraham *cinerem, & puluerem se esse arbitrabatur*, & mandata Domini ita diligenter obseruabat, vt non solum opes, sed ipsum filium vnigenitum, cui seruabat opes, propter Deum sacrificare promptissimus erat, ideo non solum ad locum refrigerij post mortem ductus fuit, sed etiam ad eius sinum congregabantur omnes, qui eo tempore in Domino moriebantur. Ipse etiam Dauid diues erat; quo ad terrenam substantiam attinet, sed quoniam non inde superbiebat, neque eam magnifaciebat, & totus à Deo pēdebat, in quo spem suam, & vires suas, & omnia bona sua collocauerat, & sine quo nihil se esse, aut posse sciebat, ideo se vere pauperem & inopem prædicabat.

II. *Custodi animam meam quoniam sanctus sum, saluum fac seruum tuum Deus meus sperantem in te.*

Explicat in quo cupiat exaudiri, ac primum proponit id, quod est vere primum in intentione, & quod ipse Dominus primum quæri iussit, cum ait: *Primum quærite Regnū Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijciētur vobis*, Mat. 6. *Custodi*, inquit, *animam meam*, id est, conserua vitam animæ meæ, cui tam multi in hoc exilio insidiantur. *Quoniam sanctus sum*, id est, ideo peto conseruari vitam animæ meæ à te, quoniam tu mihi eā dedisti, tu me in sanguine filij tui iustificasti, & sanctificasti, & per hoc viuificasti, qui in peccatis mortuus erā. Nam, vt recte dicit S. Aug. cum quis per sacramenta Christi iustificatum se esse confidit, & ex gratia Dei sanctum se nominat; non est superbia elati, sed confessio non ingrati, quod si quis dicere non audeat, *sanctus sum*, id est, iustificatus, & mundatus: saltem dicere potest, *sanctus sum*, id est, fidelis sum, sanctæ religionis, & fidei professor sum, Deo per Baptismum dedicatus, & sanctificatus sum. *Saluum fac seruum tuum Deus meus sperantem in te.* Idem repetit alijs verbis. Ideo enim cupit custodiri animam suam, vt non perdat salutem æternam: sic enim loquitur S. Petrus in epist. 1. c. 1. *Qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem paratam reuelari in tempore nouissimo.* Petit igitur salutem, quam ne amitteret, petierat custodiam. Addit rationem, cum dicit, *Seruum tuum sperantem in te*, quia cum Deus saluum facit seruum suum, saluam facit rem suam: & cum saluum facit sperantem in se, fidelem, & iustum se demonstrat, quia implet, quod promisit.

III. *Miserere mei Domine, quoniam ad te clamaui tota die: lætifica animam serui tui, quoniam ad te Domine animam meam leuaui.*

Petijt in secundo versiculo summum bonum, id est, salutem animæ, quæ est finis omnium desideriorum: nunc recto ordine petit medium ad finem; lætitiam; videlicet, spirituale, qua fortiter toleret tentationes, & pericula exilij, donec ad salutem perueniat, vbi nullæ erunt tentationes, nulla pericula. *Miserere mei Domine*, id est: misericorditer exaudi orationem meam, *quoniam ad te clamaui tota die*, id est, quoniam ardenter, & perseueranter oraui, nihil enim magis requiritur ad impetrandum, quam si oratio fundatur ex accenso desiderio, quod significatur in verbo, *clamaui*, & cum perseuerantia, quæ significatur in vocibus illis, *tota die*, *Lætifica animam serui tui*, hæc est petitio, quam misericorditer exaudiri petit, & pro qua tota die clamauit. *Lætifica*, inquit, *animam* serui tui, id est, vndique angustijs tentationum premor, nihil mihi in hac valle lacrymarum occurrit, nisi amarum, dum non minus prosperitas terret, quam aduersitas ipsa contristet. Ideo *lætifica animam serui tui*, *quoniam ad te Domine animam meam leuaui*.

leuaui; id est, quoniam non inueniens requiem in vlla re creata, ad te creatorem pennis cogitationis, & desiderij animam meam leuaui. Amor animam nostram portat, & vere dictum est, anima magis est, vbi amat, quam vbi animat. Alæ amoris sunt cogitatio, & desiderium: qui enim amat, cogitando assidue, & desiderando rem amatã, in illam fertur, & in illa manet. Qui vere, & ex corde Deum amat, cogitando, & desiderando Deum, animam suam ad Deum leuat. Contra qui terram amat cogitando, & concupiscendo terram, animam suam ad terram deprimit Itaque ille solus cum Propheta vere dicere potest, *ad te Domine animam meam leuaui*, & iure suo petere potest consolationem spiritus, ac dicere, *Lætifica animam serui tui* qui nulla tenetur concupiscentia rei creatæ, nec vlla terreno luto affixus inhæret. Recte S. Bern. serm. 6. de Ascensione Domini, explicans illa verba Domini, Ioh. 16. *Nisi ego abiero, Paraclitus non veniet ad vos*; Quid est, inquit, *Nisi ego abiero, Paraclitus non veniet?* nisi carnis præsentia vestris subtrahatur aspectibus, spiritualis gratiæ plenitudinem occupata mens non admittit, non recipit animus, non capit affectus. Quid vobis videtur fratres? si hæc ita sunt, imo quia ita sunt, audeat qui huic sterquilinio semper inhæret: qui carnem fouet, carnem sapit, illam nihilominus consolationem supernæ visitationis sperare, quam ne cum ipsa quidem Verbi carne percipere vllatenus Apostoli potuerunt. Errat omnino si quis cælestem illam dulcedinem huic cineri, diuinum illud balsamum huic veneno, charismata illa spiritus misceri huiusmodi illecebris arbitratur.

IV. *Quoniam tu Domine suauis, & mitis, & multæ misericordiæ omnibus inuocantibus te.*

Hæc est ratio cur animam suam ad Deum leuauerit pro consolatione recipienda, quia *Deus suauis est, & dulcis*; & sicut dicit Ioannes epist. 1. ca. 5. *Deus lux est, & in eo tenebræ non sunt vllæ*: sic dicere possumus, suauis est Deus, & in eo amaritudo non est vlla: cum è contrario in carnalibus consolationibus, suauitas sit modica, & amaritudo plurima. Nec solum Deus suauis est, sed etiam mitis, vt ad se accedentes non repellat; & imperfectum nostrum toleret. Notat S. Augustinus, in eo planè perspici mansuetudinem Dei, quod orantes nos patiatur, cum tam sæpè inter orandum ad alia cogitanda mentem auertamus; certè enim Iudex homo non pateretur reum, si dum causam agit, ad colloquendum cum amicis, de rebus præsertim nullius momenti, auerteretur. Nec solum Deus suauis est in se, & mitis, quia non repellit accedentes ad hunc fontem suauitatis; sed etiam *multæ misericordiæ est*, quia facilè admittit, & recipit, & se gustandum præbet, omnibus inuocantibus se, non accipiens personas diuitum, aut pauperum; Iudæorum, aut Gentilium. *Omnis enim quicunque inuocauerit nomen Domini saluus erit*, Rom. 10. Quod si aliquos orantes non exaudit, neque eorum miseretur, causa est, quia non verè Deum inuocant, aut non sicut oportet, inuocant. Sæpè etiam exaudit, sed tempore opportuno, & non raro exaudit orantis desiderium, non verba loquentis, quando videlicet, qui orat, id petit, quod sibi non expedire ignorat, & si non ignoraret omnino non peteret. Quod attinet ad verba, illud *suauis*, in Hebræo est, *thob*, quod significat, *bonum*; & multi expo- טוב
nunt *benignum*, siue *beneficum*. Et quamuis Deus sit verè bonus, benignus, & beneficus: tamen noster interpres, non solũ hoc loco, sed etiam in Psal. 33. & 99. eandẽ vocẽ vertit, *suauis*, & hæc interpretatio concordat cũ verbo, gustate. *Gustate, & videte*, inquit, *quonia suauis est Dominus*; gustatur. n. propriè suauitas, nõ benignitas, & huc alludens S. Petrus in epist. 1. c. 2. ait, Si tamen gustastis, quoniam dulcis est Dominus; illud autẽ *mitis*, in Hebræo est, *salla*, quod propriè si- סלח
gnificat propitiabilis, & sic vertit S. Hieronymus, & in sensu non est discordia; mitis enim facilè propitiatur, & facilè ignoscit: & sic exponit S. Augustinus, cùm dicit,

Deum esse mitem, quia facile ignoscit euagationibus nostris, cum oramus.

V. *Auribus percipe Domine orationem meam, & intende voci deprecationis meæ.*

Repetit primam partem primi versiculi, sed alijs verbis, idem significantibus ad affectum ostendendum erga rem desideratam, & petitam.

VI. *In die tribulationis meæ clamaui ad te, quia exaudisti me.*

Videtur hic versiculus additus esse ad explicationem superioris; quia enim dixerat, *Auribus percipe orationem meam*: poterat Deus interrogare, quando orabis? quando vis percipiam auribus orationem tuam? respondet Propheta, omni die oraui, & omni die oro, & orabo, dum viuam in hoc exilio. Omnis enim dies peregrinationis, dies tribulationis meæ est; cui enim dulcis est patria, non potest non amara esse peregrinatio. *In die ergo tribulationis meæ*, id est, omni tempore peregrinationis tribulationem, & dolorẽ inueni, & ideo semper clamaui ad te: & ea fiducia clamaui, quia tu semper exaudisti me, id est, semper me exaudire solitus es.

VII. *Non est similis tui in Dijs Domine, & non est secundum opera tua.*

Reddit rationem, cur ad solum Deum cõfugiat, illum inuocet, atq; ad eum animam suam leuare conetur; quia videlicet, nemo sit Deo similis, neque in essentia, neque in potentia, neque in sapientia, neque in bonitate, non tantum inter homines, sed etiam inter Deos, quod si per Deos intelligamus Deos falsos, nimirum Idola, & dæmones, de quibus dicitur in Psal. 95. *Dij gentium Dæmonia*, absolute verum est, quod hic dicitur, *Non est similis tui in Dijs Domine*: quoniam Idola oculos habent & non vident, &c. ab hominibus pendent, vt sint, & vt custodiantur, & moueantur: Deus autem verus sine oculis corporalibus videt, & à nullo pẽdet, sed omnia ab ipso pendent. *In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus*, Actor. 17. Dæmones autem ad imaginem quidem, & similitudinem Dei facti sunt, sed per peccatum similitudinem perdiderunt, si vero per Deos intelligamus Deos per participationem potentiæ, & auctoritatis, quales sunt Principes & iudices terræ; vel per participationem sapientiæ, & iustitiæ, quales sunt omnes homines iusti; vel per vtranque participationem, quales sunt Angeli sancti: tunc id quod dicitur, *non est similis tui in Dijs Domine*, intelligendum erit de similitudine perfecta, quæ requirit æqualitatem: illi enim vel sunt perfecte similes in potẽtia, vel sapientia vel iustitia, qui sunt æq; potentes, æq; sapientes, & æq; iusti. Constat autẽ, Deum esse infinito modo potentiorem, sapientiorem, & iustiorem omnibus Angelis, & hominibus: proinde verum est, non esse vllum *similem Deo in Dijs participatione*, nisi imperfecta, & inæquali similitudine. *Et non est secundum opera tua*; non solum nemo ex Dijs est perfecte similis Domino Deo nostro: sed neq; est vllum opus Deorum quorũcunq;, quod possit comparari cum operibus Dei nostri. Deus enim fecit ex nihilo cœlum; & terram, & omnia quæ in eis sunt: Dij autem cæteri intra Mundum operantur, & ex ijs quę Deus fecit, materiam operandi sumunt. Ergo non est opus vllum, *secundum opera Dei*, id est, quod comparari possit operibus Dei.

Omnes gentes quascunq; fecisti, venient, & adorabunt coram te Domine & glorificabunt nomen tuum. VIII.

Ex hoc versiculo intelligimus, versiculũ superiorem accipiendum esse de Dijs falsis, qui ab errantibus adorabantur tanquam veri, & summi Dij; probat enim Propheta, nullum ex Dijs esse similem Domino Deo nostro, ex hoc quod aliorum Deorum cultus tandem aliquando cessabit, & manifeste apparebit falsitas, & vanitas eiusmodi Deorum: cultus autem Domini Dei nostri sempiternus erit. Quod autẽ hic dicit Propheta partim impletũ est in Ecclesia Christi, partim implebitur in die Iudicij: nam quãuis tẽpore Dauidis alij essent Dij Moabitarum,

bitarum, alij Ammonitarum, alij Philistinorum, alij aliarum gentium, tamen adueniente Christi Euangelio in omnibus gentibus Idololatria cessare, & veri Dei cultus introduci cœpit. Itaque *omnes gentes venerunt*, id est, ex omnibus gentibus venerunt; & relictis Diis falsis Deum verum adorauerunt: sed in die Iudicij omnes omnino homines, nullo excepto, apertissime cognoscent, Deos gentium fuisse Dæmonia, vel inania simulachra, & velint nolint, curuabunt genua coram Domino, & implebitur illud Isa. 45. *Mihi curuabitur omne genu*, quod applicatur Christo, vt vero Deo, ab Apostolo Rom. 14. & Philipp. 2. Illa phrasis, *adorabunt coram te*
ישתחו Domine. Hebraica est: vox enim, *istachauu*, proprie significat, *prosternent se*. Hoc autem verbum requirit particulam, *coram*, prosternimur enim coram eo, quem adorare volumus. Itaque illud, *adorabunt coram te*, exponendum est, adorando prosternent se coram te. Illud, *& glorificabunt te*, ad omnes pertinet, sed vario modo; iusti enim ex amore & libentes, iniusti ex timore & inuiti glorificabunt in die iudicij Dominum, ac dicent: *Iustus es Domine, ac rectum iudicium tuum*, Psal. 118.

IX. *Quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia; tu es Deus solus.*

Hæc est ratio, cur cessabit cultus inanium Deorum, & omnes gentes adorabunt & glorificabunt Dominum, *quoniam ipse solus est Deus*, vere *magnus, &* Deus *faciens mirabilia*, quæ nullus alius facere potest, quod in die Iudicij potissimum cognoscetur, cum ad nutum Domini omnes mortui resurgent, & congregabuntur ante tribunal Christi, & sine vllo impedimento & resistentia iusti exaltabuntur ad Regnum, iniusti deprimentur ad supplicium sempiternum. Hinc & Apostolus vtitur voce, *magni Dei*, cum de iudicio loquitur, quia in iudicio magnitudo Dei apertissime demonstrabitur. *Expectantes*, inquit, *beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi*, ad Tit. 2.

X. *Deduc me Domine in via tua, & ingrediar in veritate tua: lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum.*

Reuertitur ad orationem, qua postulat dirigi in hac peregrinatione & exilio, ne forte aberret à via, quæ ducit ad patriam: & simul postulat consolationem spiritualem, quasi refectionem, ne deficiat in via. *Deduc me Domine in via tua*, id est, per auxilium gratiæ tuæ ostende mihi viam tuam, nec solum ostende illuminando mentem, sed etiam mouendo voluntatem, *&* sic *ingrediar* iter *in veritate tua*, id est, iuxta veritatem fidei tuæ & legis tuæ. *Lætetur cor meum*, hoc est, quod supra dixit, *Lætifica animam meam*, ergo lætetur te lætificante & consolante cor meum, *vt timeat nomen tuum*, id est, non affecto consolationem propter consolationem, sed vt per eam quasi cibo recreatus, perseuerem in timore sancto tuo, & timendo offensionem tuam pergam recto itinere per viam mandatorum ad patriam, vbi sine timore seruiam tibi. Non displicet S. Augustini expositio, *Lætetur cor meum*, sic tamen, vt etiam timeat nomen tuum, hic enim exultandum est, sed cum tremore, dum ad dulcem patriam, sed inter pericula tentationum currimus. In Hebræo, pro, *lætetur*
cor meum, legimus, *iachad lebabbi*, quod יחד
verti potest, *vnitum*, vel *vnicum sit cor me-* לבבי
um, vel *vni cor meum*, siue cum S. Hieronymo, *vnicum fac cor meum*, *vt timeat nomen tuum*: ex qua lectione colligitur optimus sensus, vt videlicet optet Propheta, cor suum vniri in timore Domini, vt totum cor suum timeat Dominum, & non pars Dominum, pars Mundum timeat. Cæterum nostra versio ex Græca fideliter deriuata est. Græci autem Interpretes viri Septuaginta antiquissimi & doctissimi nunquam sic vertissent, si legissent, quod nos in nostris Codicibus habemus, credibile igitur est, eos non legisse,
iachad, sed *iechadade*, cum iisdem literis, יחד יחד
sed diuersis punctis, quod significat, *lætabitur*, à verbo, *chada*, & habetur hæc ipsa vox חדה
Exod. c. 18. v. 9. & eam reddit S. Hieronymus, *lætatus est*, accipiendo futurum pro præterito, propter literam, *vau*, præcedentem.

Sed hoc loco, vbi non est *vau* præcedens, rectissime vertit noster Interpres, *lætetur*, & potuisset etiam vertere, *lætabitur*.

XI. *Confitebor tibi Domine Deus in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in æternum.*

Orationi adiungit gratiarum actionem; nihil enim vtilius est ad impetranda noua beneficia, quam memorem & gratum se ostendere præteritorum. *Confitebor*, inquit, *tibi Domine Deus* meus confessionem laudis & gratiarum actionis, *in toto corde meo*, id est, ex vero & pleno cordis affectu. *Et glorificabo nomen tuum*, id est, potentiam tuam, *in æternum*, donec vixero, sine intermissione.

XII. *Quia misericordia tua magna est super me, & eruisti animam meam ex inferno inferiore.*

Hoc est beneficium, pro quo gratias agit: quia videlicet ex magna misericordia sua Deus, non ex meritis ipsius hominis supplicantis, eruerit animam eius ex inferno inferiore, id est, iustificauerit eum à peccatis, ob quæ ad infernum inferiorem descensurus erat, nisi per gratiam liberaretur. Et vere tam magna misericordia Dei est ea, qua nos ex iniustis iustos facit, quam magna est pœna gehennæ perpetuæ, à qua liberamur, & quam magna est fœlicitas sempiterna, ad quam ius accipimus, & aditum apertum habemus. Vnde & Apostolus Petrus dicit: *Secundum misericordiam suam magnam regenerauit nos in spem viuam*, 1. Pet. 1. Cur gehenna dicatur infernus inferior, duplicem rationem reddit S. Augustinus, vnam, quod terra hæc plena periculis sit infernus quidam respectu cœli, sed superior respectu gehennæ. Alteram, quod in ipso inferno subterraneo sit pars superior, in qua erat Lazarus in sinu Abrahæ requiescens, & inferior, in qua diues Epulo cruciabatur in flammis. Addit S. Hieronymus infernum inferiorem dici gehennam respectu peccati, qui est infernus quidam, sed quasi superior. Non desunt ex recentioribus, qui hoc loco per infernum inferiorem, intelligant graues calamitates, & pericula vitæ huius temporalis. Sed nos maluimus sequi sanctos Patres Hieronymum & Augustinum, quibus addi potest S. Bernardus in 2. serm. de Assumpt. qui per *infernum inferiorem*, intelligit illum, vbi nemo confitetur Domino, & vnde non datur egressus: præsertim cum magna misericordia, non ad res temporales, quæ paruæ sunt & breues, sed ad sempiternas pertinere videatur.

Deus, iniqui insurrexerunt super me, & synagoga potentium quæsierunt animam meam, & non proposuerunt te in conspectu suo. XIII.

Post actionem gratiarum reuertitur ad orationem, qua petit liberari à multitudine hostium, qui vitæ eius insidiabantur, & quamuis nonnulli exponant hæc omnia de hostibus corporalibus Dauidis vel Ezechiæ, alij de hostibus Christi, qui mortem illius procurauerunt; tamen magis cohæret cum superioribus partibus Psalmi expositio S. Augustini, qui docet, hæc omnia esse intelligenda de membris corporis Christi, id est, de hominibus iustis, vel de quolibet homine iusto, qui patitur varias tribulationes ab hostibus animarum, siue sint hæretici, siue schismatici, siue in ipsa Ecclesia perdite viuentes; quibus addere possumus & dæmones, qui istis omnibus præsunt. Ait igitur homo Dei, liberatus per gratiam Christi ab inferiore, & interim prælians cum hostibus animæ suæ, & grauiter ingemiscens: ô *Deus* meus, ecce *iniqui insurrexerunt aduersus me*; neque pauci, aut debiles sunt, sed *synagoga potentium*, id est, congregatio magna fortissimorum hostium *quæsierunt animam meam*, vt eam perdant: *&* excæcati atque obdurati *non proposuerunt te ante conspectum suum*, id est, non cogitauerunt te esse protectorem iustorum, & quod non cum homine infirmo, sed cum Domino Deo exercituum bellare audeant. In Hebræo pro voce, *iniqui*, est, *zedim*, quæ proprie superbos significat, sed idem est sensus. Superbi enim præter cæteros omnes iniquissimi sunt. זדים

Et tu Domine Deus miserator & misericors, XIV.

rators, patiens, & multæ misericordia, & verax.

Dixit, quot & quales hostes haberet: nunc petit aduersus eos auxilium, ac primum prędicat multis nominibus bonitatem Dei, vt ostendat se non temere à tam bono Domino auxilium sperare. *Et tu*, inquit, *Domine Deus miserator & misericors, patiens, & multæ misericordiæ, & verax. Miserator*, Hebraice, רחום *rachum*, significat proprie pio & paterno affectu miserantem filios. *Misericors*, Hebraice חנון *channun*, significat proprie gratiæ largitorem, siue gratificantem, vt loquitur Apostolus ad Ephes. 1. *Qui ratificauit nos in dilecto filio suo*, id est, gratos nos sibi fecit, siue in gratiam recepit. *Patiens*, Hebraice, longanimis, ארך אפים *erech appaim*, proprie *longus naribus*, id est, longus, siue tardus ad iram; nares enim pro ira accipiuntur apud Hebræos. *Multæ misericordiæ*, Hebraice, רב חסד *rabchesed*, id est, multus misericordiæ, siue multus in misericordia. *Verax*, Hebraice, אמת *emeth*, veritatis, siue fidelitatis, & coniungitur cum voce, *multus*, vt sensus sit, multus misericordiæ & veritatis, id est, multus in misericordia & veritate, siue fidelitate. Ex his habemus, Deum esse amantem affectu paterno, inde esse facilem ad gratiam, inde esse tardum ad iram, inde denique esse multum, id est, liberalem & promptum ad misericorditer promittendum, & fideliter adimplendum; quæ omnia adferunt ineffabilem consolationem & fiduciam hominibus piis, & ipsi Deo ex corde adhærentibus: hæc enim dicuntur timentibus Deum, vt clarius explicatur in Psal. 102. Qui enim Dei benignitate abutuntur, ij *thesaurizant sibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei*, vt dicit Apostolus ad Roman. 2. quibus etiam dicit ad Hebr. 10. *Horrendum est incidere in manus Dei viuentis.*

XV. *Respice in me, & miserere mei, da imperium tuum puero tuo, & saluum fac filium ancillæ tuæ.*

Explicata tot nominibus Dei benignitate, nunc petit, eam in se conuerti *Respice*, inquit, *in me* oculis tantæ bonitatis tuæ, *& miserere mei*, tu qui tam multus es ad miserendum. *Da imperium tuum puero tuo*, id est, in hoc peto, vt miserearis mei, vt non præualeant hostes tam multi in seruum tuum: sed contra des seruo tuo robur & fortitudinem, ad eos vincendos & subiiciendos: *& hoc modo saluum fac me filium ancillæ tuæ*, ab eorum siue occultis insidiis, siue manifestis persecutionibus. Pro voce, *imperium*, in Hebræo est, *robur*, siue potentiam: ex quo intelligimus, non peti hoc loco Regnum aliquod, aut Imperium, prout sonat verbum Latinum; sed peti gratiam fortiter resistendi hostibus, & illos subiiciendi, atque vincendi.

Fac mecum signum in bonum, vt videant, qui oderunt me, & confundantur, quoniam tu Domine adiuuisti me, & consolatus es me. XVI.

Concludit, petens aliquod externum signum, vnde constet etiam apud aduersarios, Deum adiutorem & consolatorem esse seruorum suorum fidelium. *Fac mecum signum in bonum*, id est, ostende in me signum aliquod, quod rem bonam, id est, gratiam & fauorem tuum manifestet: *vt videant* illud signum, *qui me oderunt, & confundantur*, diffidentes videlicet de victoria. *Quoniam tu Domine adiuuisti me, & consolatus es me*, id est, quoniam reuera iam adiuuisti me in certamine, & consolatus es me in tribulatione per internam gratiam tuam, ostende etiam exterius signum aliquod fauoris tui erga me, vt qui oderunt me, videant hoc signum, & confundantur. Posset etiam cum Euthymio sic exponi: Vt videant qui me oderunt, quoniam tu Domine adiuuisti & consolatus es me, & confundantur; sed prior expositio videtur facilior, & conformis est interpunctioni Hebraicæ, Græcæ & Latinæ, quæ non videtur admittere hyperbaton. Quærunt Scriptores, quod sit illud signum, quod hoc loco Propheta requirit; S. Hieron. dicit, esse signum Crucis Christi; illud enim est signum in bonũ, quia signum redemptionis; & cũ illud aspiciunt dęmones, qui nos oderunt, sine dubio confunduntur.

S. Au-

S. Augustinus exponit hunc locum de signo, quod apparebit in die nouissimo, quod erit in bonum electis: & eo viso confundentur omnes inimici nostri. Alij intelligunt de signo, quod accepit ab Isaia Rex Achaz, cum ei dictum est: *Dabit Dominus ipse vobis signum, Ecce virgo concipiet, & pariet Filium,* &c. Isa. 7. Hoc enim signum vere fuit in bonum Dauidi, cuius filius futurus erat Messias, & toti Mundo, qui per Christum ab omnibus hostibus liberandus erat. Fortasse vocatur hoc loco, *signum in bonum,* lætitia spiritualis, quam initio petiuit Dauid, cum ait: *Lætifica animam serui tui:* hæc enim lætitia in homine iusto, atque in tribulatione posito signum clarissimum est gratiæ Dei, & hoc signo conspecto confunduntur non solum dæmones, sed etiam omnes alij persecutores, & tunc sensus erit: *Fac mecum signum in bonum,* id est, da mihi gratiam spiritualis lætitiæ, quæ etiam in ipsa vultus mei serenitate resplendeat: *& videant, qui oderunt me,* hoc signum patientiæ & tranquillitatis animæ meæ, *& confundantur: quoniam tu Domine adiuuisti certantem, & consolatus es mœrentem,* & tristitiam in gaudium internum iam conuertisti.

PSALMVS LXXXVI.

Titulus & Argumentum Psalmi.

Filiis Core, Psalmus Cantici.

IN hoc Psalmo cantatur laus ciuitatis Ierusalem, per quam Ecclesia Christiana sine dubio intelligi debet: terrenæ siquidem ciuitati Ierusalem, etsi conuenit, quod initio dicitur, Fundamenta eius esse in montibus, tamen non conueniunt cætera, ac præsertim, quod in ea sit habitatio Babyloniorum, Ægyptiorum & Tyriorum. Ecclesiæ autem siue militanti siue triumphanti omnia conueniunt.

EXPLICATIO PSALMI LXXXVI.

1 *FVndamenta eius in montibus sanctis, diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob.*

Incipit Propheta laudare ciuitatem Hierusalem à fundamentis, quæ sunt montes sancti: sed antequam progrediamur, soluenda est quæstio communis, quæ statim vnicuique occurrere potest, quid igitur significat pronomen, *eius?* non enim videtur posse referri ad Hierusalem, vel Sion; tum quia non est antea nominata ciuitas Hierusalem, vel Sion; tum quia in textu Hebræo & Græco illud, *eius*, est generis masculini; Hierusalem autem & Sion sunt generis fœminini. Respondeo, illud, *eius*, referri ad nomen subintellectum Ciuitatis; quamuis enim nomen Ciuitatis sit regulariter generis fœminini; tamen habet terminationem ad modum masculinorum, dicitur enim, *hir*, עיר & in numero multitudinis, *hirim*, & non ערים desunt viri doctissimi, qui velint, esse etiam generis masculini: præterea sicut inueniuntur multa nomina, quæ præter ordinem coniunguntur cum verbis diuersi generis, vt ostendimus in Institutionibus linguæ Hebraicæ p. 4. cap. 4. sic etiam fieri potest, vt pronomen generis masculini præter ordinem coniungatur cum nomine generis fœminini; non enim ista sunt ita rata in lingua Hebraica, vt sunt in Græca & Latina. Itaque sensus est: *Fundamenta eius* Ciuitatis, quam mente intueor, & cuius laudes prædicare incipio, sunt *in montibus sanctis.* Omisit autem Propheta nomen Ciuitatis, & dixit: *Fundamenta eius*, vt ostenderet, se continuare verba externa cum interna admiratione: contemplans enim & admirans magnitudinem & pulchritudinem Ciuitatis nouæ descendentis de cœlo, prorumpit in verba illa: *Fundamenta eius in montibus sanctis.* Non placet autem quod aliqui dicunt, illud, *eius*, referri ad Christum; neque enim Christus pendet à fundamentis, sed omnia fundamenta pendent ab ipso, qui est, vt recte monet S. Augustinus, Fundamentum fundamentorum, sicut est Pastor pastorum, & Rex regum, & Dominus dominantium. Ad Ephes. 2. *In quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino.* Multo minus placet quod dicunt Rabini, illud, *eius*, refer-

referri ad Psalmum, & coniungi priorem partem huius versiculi cum titulo hoc modo, *Canticum Psalmi Fundamenta eius in montibus sanctis*, id est, fundamenta huius Psalmi sunt in montibus sanctis, hoc, inquam, non placet, quia Septuaginta Interpretes, viri doctissimi, aperte distinxerunt titulum à Psalmo, & Psalmum inchoarunt in illis verbis, *Fundamenta eius in montibus sanctis*, distinctio, & interpunctio Rabinorum est multo posterior, ac per hoc minorem habere debet fidem. Porrò nomine fundamentorum, iuxta varias considerationes; res varias accipere debemus: si cogitemus eos, qui primi ad Ecclesiam conuenerunt, & primi eam propagarunt, fundamenta sunt Apostoli duodecim, iuxta illud Apocal. 21. *& Ciuitas habebat fundamenta duodecim, & in eis nomina duodecim Apostolorum Agni*, si consideremus doctrinam, in qua fundatur fides Ecclesiæ, fundamenta sunt Apostoli, & Prophetæ, qui fuerunt immediati Ministri Verbi Dei. & de his dicit Apostolus ad Ephes. 2. *Superædificati supra fundamentum Apostolorum, & Prophetarum*, si denique respiciemus auctoritatem, & potestatem Ecclesiasticam, secundum quam, id est, fundamentum in domo, quod caput in corpore, fundamenta sunt Christus, & Petrus: Christus fundamentum primarium, Petrus secundarium. De Christo dicit Apostol. 1. Cor. 3. *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Christus Iesus.* De Petro dicit Christus, Matth. 16. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, Isti sunt ergo montes sancti, super quos fundata est ciuitas Dei: qui dicuntur montes propter altitudinem, & excellentiam; sancti autem, quia non fuerunt alti altitudine superbiæ, sed altitudine sanctitatis, & sapientiæ, & auctoritatis. Neque obstat, quod Christus dicatur lapis angularis superpositus ædificio, Psalm. 17. *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli*, & ad Ephes. secundo. *Ipso summo angulari lapide Christo Iesu*; Nam lapis angularis est duplex, vnus in fundamẽto, & alius in summo ædificio, & vterque connectit duos parietes, sed quamuis in ædificio corporali non possit esse idem lapis angularis in fundamento sustentans totum ædificium, & in vertice sustentatus à toto ædificio: tamen in fabrica spirituali vnus & idem lapis, id est, vnus, & idem Prælatus sustentat, & portat auctoritate sua totum ædificium, & simul præest, & portatur per obedientiam à toto ædificio, id est, ab omnibus lapidibus viuis: quæ duo officia conueniunt principaliter Christo, qui est absolute caput, & Princeps Ecclesiæ totius; sed conueniunt summo Pontifici, vt Vicario Christi generali; & suo modo omnibus alijs Prælatis respectu eorum, quibus præsunt; debent enim omnes Prælati portare, & portari, portare infirmitates subditorum, & portari ab eis, dum imperant vel corripiunt. Sequitur alia laus ciuitatis Dei ducta à portis, *Diligit*, inquit Propheta, *Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob.* Dixerat, ciuitatem Dei fundatam esse supra montes sanctos, ac per hoc non posse ruere, vt solent ædificia fundate super arenam: nunc addit, non solum non posse ruere, sed nec posse expugnari ab hostibus, quia munita est portis fortissimis, de quibus dicitur in Psalm. 147. *Quoniam confortauit seras portarum tuarum. Diligit ergo Deus portas Sion*, id est, diligit Deus Sion ob firmissimas eius portas, quæ eam faciunt inexpugnabilem: *super omnia tabernacula Iacob*, id est, magis quam diligat quæcunque tabernacula Iacob, quoniam etiamsi tabernacula illa pulchra essent, & miro ordine disposita, quando iter faciebant Hebræi ab Ægypto in terram promissionis: tamen erant, sine fundamento, & sine portis, ac per hoc mutabilia, & temporalia. Significatur igitur his verbis stabilitas, & firmitas Ecclesiæ aduersus quam portæ inferi non præualebunt, ac præsertim, quando peruenerit ad patriam cœlestem, ad quam etiam suspirabant Patriarchæ de quibus dicit Apostol. ad Hebr. 11. *Expectabant enim fundamenta habentem Ciuitatem, cuius artifex, & conditor Deus.* In Apocal. cap. 21. dicuntur *duodecim esse portæ ciuitatis*

tatis nouæ Ierusalem, *& in illis scripta esse nomina duodecim tribuum filiorum Israel.* Per duodecim portas intelligunt communiter expositores illius loci, & S. Augustinus in expositione huius Psalmi, duodecim Apostolos, quia per illorum verissimam, & firmissimam prædicationem intramus omnes in Ecclesiam Dei, neque obstat, quod paulò pòst dicuntur Apostoli duodecim, esse duodecim fundamenta eiusdem ciuitatis; sunt enim Apostoli, & portæ, & fundamenta; portæ, prædicando, fundamenta sustinendo. Neque etiam obstat, quod Ioan. 10. Christus dicit, *Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur.* Nam Christus porta est ratione meriti, siquidem per eius meritum omes intramus, & saluamur. Præterea (vt dicit sanctus Augustinus) huius ciuitatis vna porta est, & duodecim portæ sunt; quemadmodum vnum fundamentum est, & duodecim fundamenta sunt. Christus enim in Apostolis erat, & per Apostolos loquebatur, vt dicit Apostolus 2. ad Cor. vltimo, *An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus?* Itaque cùm intramus per Apostolos, per Christum intramus, quia Apostoli non se ipsi, sed Christum prædicabant; & Christus per eos prædicabat: & cùm in Apostolis fundamur, & super eos ædificamur, in Christo fundamur, & super eum ædificamur. Quod autem in portis scripta erant nomina duodecim tribuum filiorum Israel; significatur, primos qui intrarunt in Ecclesiam per Apostolorum prædicationem, fuisse filios Israel, ex quibus etiam ipsi Apostoli erant; deinde intrasse gentium plenitudinem: nam & Apocalypsis 5. vbi describuntur electi, & saluandi, primo loco numerantur duodecim millia ex singulis tribubus filiorum Israel; deinde additur *turba magna, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, tribubus, & linguis.*

II. *Gloriosa dicta sunt de te, Ciuitas Dei.*

Propheta Dauid spiritu ebrius, & excellentiam huius ciuitatis admirans, sicut ex abrupto cœpit, *Fundamenta eius*, &c. sic mutat continuo formam dicendi, & ipsam ciuitatem alloquitur, dicens, *Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei*, id est, non mireris, ô sancta ciuitas, si ex abrupto loqui cępi, quoniam obruor copia encomiorum tuorum; multa enim gloriosa, magnifica præstantissima dicta sunt mihi à Spiritu sancto de te. Et verè quis posset ordine seruato narrare laudes illius ciuitatis, vbi erit Deus omnia in omnibus, & vbi bona illa seruantur electis, *quæ oculus non vidit, auris non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt?* Quamuis autem propriè gloriosa dicta sunt de ciuitate Dei, quæ est in cœlis, & suo modo etiam de illa, quæ est in terris toto orbe diffusa: tamen de terrena etiam Hierusalem, vt typum gerebat Ecclesiæ, *gloriosa dicta sunt*, quod videlicet, ciuitas esset Regia, & sacerdotalis; quod in ea templum Domini, arca testamenti, & alia id genus multa conseruarentur; & quod omniũ maximum est, quod in ea Rex Angelorum, & Dominus omniũ docuerit, miracula fecerit, redemptionem generis humani operatus sepulchrum suum reliquerit, Spiritum S. de cœlo miserit, & Ecclesiæ suæ perpetuo duraturæ fundamenta iecerit.

Memor ero Raab, & Babylonis, scientium me. III.

Ecce alienigenæ & Tyrus, & populus Aethiopum, illi fuerunt illic. IV.

Laudat nunc Propheta sanctã ciuitatem à multitudine, & varietate nationum, quæ ad illam inhabitandam conuenerunt; non enim soli Iudæi, vt in testamento veteri ad Hierusalem pertinent; sed omnes nationes Ecclesiam Catholicam, quæ est vera Hierusalem in hoc Psalmo laudata, inhabitaturi erant. Nominat autem Raab, & Babylonem, Palæstinos, Tyrum, & Æthiopes, quæ erant nationes gentilium, sed notæ Iudæis. Per Raab intelligunt scriptores veteres Hieronymus, Augustin. Theodoretus, Euthymius, & alij in hunc locum. meretricem illam, quæ dicebatur Raab, &

excipit exploratores Iosue in ciuitate Hierico, vt habemus Ios. 2. Sed recentiores rectè aduerterunt, meretricem illam, & in hebræo, & in Græco vocari *Rahab*, cum aspiratione graui ῥαχάβ, in hoc autem loco scribi per ienem aspirationem, ῥαάβ: per Raab autem intelligunt Ægyptum, siue Regem Ægypti: vox enim Hebraica *Raab*, significat superbum, & sic vertitur in Psalm. 88. & Isai. 51. & in vtroque loco per superbum, intelligunt scriptores Ægyptum. Hic igitur erit sensus, *Memor ero Raab, & Babylonis scientium me*, id est, ego Deus conditor ciuitatis Ierusalem, in aduocandis, & conscribendis electis ciuibus Ierusalem, memor ero, non Iudæorum tantum, sed etiam Ægyptiorum, & Babyloniorum, qui scient me, per fidem videlicet, & religiosum cultũ cognoscent me. *Ecce enim etiam alienigenæ*, id est, Palæstini, *& Tyrus*, id est, populus Tyri, & populus Æthiopũ, fuerunt illic, id est, istę quoque gentes, me vocante, & adducente erunt in ciuitate sancta Ierusalem. Ponitur enim præteritum pro futuro, more Prophetico. In Hebræo pro, *scientium me*, habetur, *scientibus me*, & eodem modo habetur in Græco, sed articulus, *le*; qui habetur hoc loco, non solum deseruit datiuo, sed etiam genitiuo, imo & accusatiuo, vt Grammatici docent. Quare si Græcam interpretationem sequi velimus, non erit vertendum, *Memor ero Raab, & Babylonis*, sed, *Commemorabo Raab, & Babylonem scientibus me*, id est, fidelibus meis. Sed quia Latinus Interpres vertit, vt iure potuit, *memor ero Raab, & Babylonis*, rectissimè addit, *scientium me*, & est hæc lectio antiquissima apud Latinos, vt perspicuum est ex commentario S. Hieronymi in hunc Psalmum. Illud autem, *hi fuerunt illic*, in Hebræo est, *iste natus est ibi*. In Græco habetur in numero multitudinis, *hi nati sunt illic*, & idem est sensus, nimirũ, vnusquisq; horũ natus est illic. Quare Latina interpretatio explicari debet hoc modo, *hi fuerunt illic*, id est, hi omnes populi enumerati fuerunt, siue erunt in Ierusalem per nouam generationem: per antiquam enim generationem ciues erant Ægypti, vel Babyloniæ, vel Tyri, vel Palæstinæ, vel Æthiopiæ, sed per nouam generationem renati ex Deo per Christum, erunt omnes ciues vnius, atque eiusdem ciuitatis sanctæ Ierusalem, *vbi non est gentilis, aut Iudæus, Barbarus, & Scytha, seruus, & liber, sed omnia, & in omnibus Christus*, Coloss. 3.

Nunquid Sion dicet homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam Altissimus. V.

Addit Propheta præcipuam laudem sanctæ ciuitatis, quod in ea natus sit, qui fundauit eam *altissimus Filius Dei*, Hinc enim potissimum gloriosa dicta sunt de ea, quod ciuis eius esse voluerit, secundum naturam humanam, qui fundator eius est secundum naturam diuinam. Sic enim intelligunt hunc locum sancti Patres Hieronymus, & Augustinus, & post eos Theodoretus, & Euthym. Doctores Græci, & ante hos omnes vetustissimus Latinorum Tertullianus in libro aduersus Praxeam. Nunquid Sion *dicet homo*, id est, num fieri poterit, vt homo aliquis dicat Sioni rem tam nouam, & tam admirandam, & inauditam à sæculo. *Et homo natus est in ea, & ipse fundauit eam Altissimus*, id est, nunquid significabit aliquis ipsi Sioni, *quod homo natus sit in ea*, & ipse idem fundauerit eam, *cùm sit Altissimus*? Hanc tam euidentem prophetiam nonnulli cum Iudæis obscurare nituntur. Sed nos maiorem fidem habemus sanctis Patribus, quam omnibus Iudæis. Quod attinet ad verba, illud, *nunquid*, in Hebręo est, *&*, Sed fortasse textus Hebraicus corruptus est vitio scriptorum, & pro, *vau*, legendum est, *he*, quod significat, *nunquid*: Cæterùm etiam si maneat particula, &, idem est sensus: Si accipiatur per modum interrogandi, idem est enim, *Et Sioni dicet homo?* & *Nunquid Sion dicet homo?* In textu Græco non habetur, nunquid; neque, &, sed, *Mater*: & sic legit etiam S. Augustinus, *Mater Sion dicet homo*, sed B. Hieronymus in commentario apertè docet, textum Gręcum esse cor-

corruptum, & Septuaginta vertiſſe μήτι quod eſt, nunquid, ſed ab aliquo ſciolo additum eſſe, ρ, & factum eſſe μήτηρ. Illud, *Sion*, eſt in caſu dandi, vt ex articulo Hebraico notum eſt: & etiam ex eo, quod verbum, dicet, in Hebræo eſt generis maſculini, & Sion eſt generis fœminini. Itaque homo dicet Sioni, non ipſa Sion dicet. Illud, dicet, in Hebræo eſt, *ieamar*, dicetur; ſed remotis punctis eædem literæ faciunt, *iomar*, quod ſignificat *dicet*, & ſic legerunt Septuaginta, qui verterūt ἐρεῖ, *dicet*. Illud, *homo, & homo*, Rabini, & qui eos ſequuntur, ita coniungunt, vt ſenſus ſit, *homo, & homo*, id eſt, multi homines. Sed in textu Hebraico, & Græco primum *homo*, coniungitur cum verbo, *dicet*, vt ſenſus ſit, Dicet homo ad Sion: alterum, *homo*, coniungitur cum verbo, *natus eſt*: & hæc eſt vera interpunctio, & lectio; neque debemus propter Rabinorum gloſſas peruertere textum, & relinquere Patrum expoſitionem. Illud, *&*, cùm dicitur, *Et homo natus eſt in ea*. poteſt accipi pro, *quia*, vt ſæpiſſime alias in Scripturis. Si quis quærat, quomodo Chriſtus dicatur natus in Sion, cùm conſtet eum natum eſſe in Bethlehem! Reſpondebimus, hoc in loco per Sion ſignificari Eccleſiam, ſiue populum Dei, Chriſtum autem natum eſſe ſecundum humanitatem in populo Dei, ſiue in Eccleſia, quæ cœpit in Abel; cuius Eccleſiæ ipſe eſt conditor ſecundum diuinitatem. Addimus, rectè etiam poſſe dici; Chriſtum natum eſſe in Sio, ratione parentum ſuorum, Dauidis, Salomonis, & aliorum, qui ſedem ſuam poſuerunt in Sion.

יאמר יאמר

VI. *Dominus narrabit in ſcripturis populorum, & Principum: horum qui fuerunt in ea.*

Reſpondet ad interrogationem, qua dixerat, *Nunquid Sion dicet homo*: dicit enim Propheta, Dominum ipſum hoc dicturum, imò ſcripturum ad æternam memoriam, in libro, in quo ſcribit populos, & Principes populorum, qui per nouam natiuitatem fuerunt in ipſa ciuitate, *Dominus*, inquit, *narrabit*, id eſt, annunciabit, quod in Sion natus ſit homo, qui ipſe idem ſit fundator Sionis; *narrabit autem in ſcripturis populorum, & Principum, qui fueerunt in ea*, id eſt, narrabit in illis ſcripturis, in quibus continentur nomina populorum, & Principum renatorum in ipſa ciuitate: caput enim horum omnium eſt ille homo, qui ſimul eſt fundator Sinois, ac per hoc in capite libri ſcribetur. Porro publicatio huius libri fiet in die iudicij: tunc enim aperientur libri, & alius liber, qui eſt vitę, vt dicitur Apocal. 20. de quo libro dicitur Luc. 20. *Gaudete autem, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cælo.* Per Principes intelligit S. Auguſtinus, Apoſtolos, quos conſtituit Dominus Principes ſuper omnem terram. Quod attinet ad verba. In Hebræo, pro, *narrabit*, eſt verbum, *iſpor*, quod S. Hieronymus, vertit, numerabit, Verbum enim, *ſapar*, vtrunque ſignificat, & *narrare, & numerare*: & vtraque ſignificatio hic locum habet: in libro enim vitæ narrantur res geſtæ electorum, & eorum numerus diſcribitur. Pro voce, *In ſcripturis*, In Græco habetur, *in ſcriptura*, ſed numerus nō mutat ſenſum. In Hebræo habetur ad verbum, *in ſcribendo populos*, id eſt, narrabit, vel numerabit, dum ſcribet, populos atque hinc expoſuimus verba vulgatæ editionis Latinæ, *in ſcripturis Populorum*, id eſt, in ſcripturis, in quibus ſcribuntur populi, ſiue nomina populorum: vna enim editio aliam explicat. Illud, *& Principum*, in Hebræo habetur tranſpoſitum poſt illa verba, *Horum qui fuerunt in ea*; imò, ſequens verſiculus apud Hebræos incipit per iſta verba, Et Principum. Sed nos ſequi debemus lectionē Septuaginta Interpretum, qui emendatiores libros habuerunt: iſta enim tranſpoſitio videtur facta negligentia librariorum, & totum ſenſum obſcurat. Illud *horum qui fuerunt in ea*, in Hebræo eſt in *ſingulari, hic natus eſt in ea*, ſed idem eſt ſenſus, hic videlicet, Dominus narrabit cùm deſcribet populos, & Principes, quorum vnuſquiſque per nouam natiuitatem fuit in ea.

יספר

Sicut lætantium omnium habitatio eſt in te. VII.

Hæc

Hæc est conclusio Psalmi, quæ continet summam fœlicitatem habitantium in illa ciuitate, cuius fundamenta initio Psalmi descripta sunt. Hæc est enim fœlicitas propria ciuitatis sanctæ Ierusalem, quod in ea nullus est miser, nullus mœrens, nullus gemens: quoniam *absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum*, Apocal. 21. & quamuis hæc implenda sint re ipsa in cœlesti Ierusalem; tamen etiam in Ecclesia militante, qui sunt descripti ciues in cœlo, omnes sunt spe gaudentes; & illis dicit Saluator Ioan. 16. *Gaudium vestrum nemo tollet à vobis:* & Apostolus, Philip. 4. *semper gaudete*, & reuera si serui Dei gaudent etiam in tribulatione, quando mœsti esse poterunt? Notat autem S. Augustinus, non esse dictum, *lætantium*, sed *quasi lætantium*, ne putaremus lætitiam patriæ esse lætitiam, qualem hic videmus in filiis huius sæculi, qui lætantur in acquisitione auri & argenti, vel in carnalibus deliciis, aut aliis eiusmodi rebus. Erit ergo habitatio in cœlesti Hierusalem similis habitationi, vbi conuiuium, vel nuptiæ cum lætitia & canticis iucunde celebrantur, sed non erit eadem causa lætitiæ hic & ibi, ac si diceretur: Non erit habitatio tripudiantium vel potantium; sed sicut tripudiantium & potantium; neque erit habitatio lætantium in nuptiali conuiuio, sed sicut lętantium in nuptiali conuiuio. Ex Hebræo S. Hieronymus vertit: *Et cantores quasi in choris, omnes fontes mei in te.* Sed vt supra diximus, LXX. Interpretes habuerunt codices magis correctos, & verba illa, *vesarim*, quæ S. Hieronymus legit in hoc vltimo versiculo, & vertit: *Et cantores*, ipsi legerunt in versiculo superiore, & verterunt: *Et Principum*: nam vox, *sarim*, si legatur cum puncto in dextro cornu primæ literæ, significat, *cantores*, à verbo, *sur*; si legatur cum puncto in sinistro, significat, *Principes*, à verbo, *sarah*, & sic legerunt LXX. Interpretes. Illud, *quasi in choris*, *cecholelim*, potest etiam recte verti, Sicut tripudiantium, vel lætantium, vt notum est. Denique illud, *Omnes fontes mei in te*, non habet difficultatem, nisi ratione duorum vocabulorum, *fontes mei*: sed vox Hebraica, *mahianai*, *fontes mei*, lecta videtur à LXX. Interpretibus, *mahoni*, cum Iod paragogico, quæ significat habitationem: neque enim tam imperiti erant Septuaginta, vt pro, *fontibus*, ponerent, *habitationem*, nisi legissent verbum quod ita verti posset. Sed quamuis vera lectio sit, quam ex Septuaginta, Interpres noster Latinus expressit; tamen lectio quoque illa verum sensum habet, quam S. Hieronymus ex Hebræo transtulit. Vere enim beati omnes in cœlis sunt quasi cantores in choris laudantes Deum, quoniam omnes fontes bonorum diuinorum in cęlesti Ierusalem inueniuntur.

וְשָׂרִים שָׂרִים שׁוּר שָׂרִים שָׂרָה כְּחוֹלְלִים מַעְיָנַי מְעוֹנִי

PSALMVS LXXXVII.

Titulus & Argumentum Psalmi.

Canticum Psalmi filiis Core, in finem pro Maheleth, ad respondendum, intellectus Eman Ezraitæ.

Obscurus titulus est, vt fere tituli cæteri esse solent. Illud, pro Maheleth, *est ipsa vox Hebraica, quam LXX. Interpretes intactam reliquerunt, vt Amen, Alleluia, & similes, S. Hieronymus vertit*, per chorum, *alij volunt esse instrumentum musicum. Illud*, ad respondendum, *S. Hieronymus vertit*, ad præcinendum: *vox tamen Hebraica*, respondere, *significat. Videtur autem Eman Ezraita ille esse, qui cantor dicitur libr. 1. Paralip. cap. 6. & nepos Samuelis fuisse describitur: quamuis & alij fuerint, qui hoc nomine dicti sunt. Igitur sensus erit, Canticum Psalmi filiis Core datum ad canendum & frequentandum vsque in finem super choros, vel super instrumento* Maheleth *appellato, ad respondendum alternatim canendo, in quo explicatur eruditio, siue intelligentia mysterio plena, Eman Ezraitæ, siue ipse, siue Dauid in eius persona Psalmum composuerit. Argumentum Psalmi ex Hieronymo, Augustino & Euthymio, est passio Domini nostri Iesu Christi, quæ hoc loco manifeste prædicitur, vt in aliis multis Psalmis.*

EXPLICATIO PSALMI LXXXVII.

I. *Domine Deus salutis meæ, in die clamaui & nocte coram te.*

Propheta in persona Christi, vt ostendat magnitudinem passionis, multis & variis modis repetit & inculcat, quod Dominus in Cruce pendens dixit: *Deus meus, Deus meus vt quid dereliquisti me.* Incipit autem ab oratione inuocans Deum Patrem, ac dicens: *Domine Deus salutis meæ*, id est, à quo salutem expecto per celerem resurrectionem, *in die clamaui & nocte coram te*; clamauit enim in die passionis ex Cruce, dicens: *Deus Deus meus, vt quid dereliquisti me*: & nocte præcedente in horto ter clamauit: *Pater mi, si fieri potest, transfer calicem hunc à me.*

II. *Intret in conspectu tuo oratio mea, inclina aurem tuam ad precem meam.*

Exaudiatur, inquit, obsecro oratio mea, id enim significant omnia verba huius versiculi, sed metaphoris multis poëtice admixtis. *Intret in conspectu tuo oratio mea*, id est, admittatur quasi orator quidam ad præsentiam tuam hæc oratio mea. *Inclina aurem tuam ad precem meam*, id est, posteaquam oratio admissa fuerit ad præsentiam tuam, præbe illi benignam aurem, vt cum fiducia exponat petitionem suam. In Hebræo pro לרנתי verbis, *ad precem meam*, habetur, *lerinnathi*, id est, ad laudationem meam, siue ad hymnum meum. Est enim oratio cum admixta laude. Laus autem est in primis verbis Psalmi, vbi dicitur: *Domine Deus salutis meæ.*

III. *Quia repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquauit.*

Hæc referri possent ad verba illa: *Tristis est anima mea vsque ad mortem*; sed magis apte respondent illis, quæ dicta sunt in Cruce: *Deus meus, vt quid dereliquisti me*: tunc enim plane repleta erat malis anima Christi ob ingentes dolores totius corporis sui, & astantis Matris suæ, & vita ipsius propinquissima erat morti, ac per hoc inferno, ad quem tunc omnes animæ defunctorum descendebant. Non desunt, qui hæc omnia, & sequentia referant ad morbum corporalem Dauidis aut Oziæ Regis: sed si ita esset, nihil mysterij in hoc Psalmo esset, neque in titulo diceretur, *Intellectus Eman*, neque Ecclesia Psalmum hunc cum cæteris frequentaret.

Æstimatus sum cum descendentibus in lacum: factus sum sicut homo sine adiutorio, inter mortuos liber. IV.

Commemorauit dolores grauissimos corporis sui, ob quos iam vicinus erat morti; commemorat nunc ignominiam & contemptum, quem patiebatur iam mortuus ex opinione hominum: existimabant enim homines, illum esse quasi vnum de cæteris, qui inuitus descendisset in mortem, nec posset vllo modo seipse iuuare, neque haberet à quo iuuaretur, cum tamen ipse vere esset inter ipsos etiam mortuos liber à dominatu mortis, & à captiuitate Diaboli, & posset quando vellet, mori, & quando vellet, resurgere. *Æstimatus sum*, inquit, *cum descendentibus in lacum*, id est, putauerunt homines me descendisse in locum animarum, sicut alij descendunt, inuitum videlicet & coactum; ac per hoc existimauerunt, me esse vnum de numero infirmorum mortalium: *factus sum*, opinione hominum insipientium, *quasi homo sine adiutorio*, nam ideo insultabant mouentes capita sua, & dicentes: *Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Inter mortuos liber*, id est, ego qui inter morti addictos, & potestati eius subiectos solus liber sum, vt nemo me ad mortem cogere possit, & qui *potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam*, vt dicitur Ioan. 10. Ego, inquam, existimatus sum sicut homo sine adiutorio, infirmus & imbecillus, vt cætera turba mortalium.

Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius, & ipsi de manu tua repulsi sunt. V.

Pergit explicare opinionem hominum de morte sua. Existimatus, inquit, sum *sicut vulnerati dormientes in sepulchris*, id est, sicut alij

alij vulneribus occisi, & in sepulchris iacentes sopore mortis oppressi. *Quorum non es memor amplius*, id est, quorum tu Deus curam, quam de hominibus habes, deposuisti, cum amplius non sint inter homines. Quod idem repetit & declarat, dicens: *& ipsi de manu tua repulsi sunt*, id est, ideo tu Deus obli-
IV. tus es eorum, neque de illis amplius cogitas, quoniam à manu prouidentiæ tuæ repulsi sunt, cum non sint amplius in rerum natura. Vbi non dicit Propheta, corpora defunctorum non pertinere ad curam Dei, sed homines mortuos, quia homines mortui, non sunt homines, neque indigent victu, vestitu, aliisq; rebus, quibus indigent homines. Porro Christus etiamsi in triduo mortis non fuerit homo, & vere vulneribus occisus iacuerit in sepulchro; tamen valde dissimilis erat aliis omnibus, quoniam ipse se resuscitare poterat, quod nulli alij possunt. S. Augustinus exponit illud, *quorum non es memor amplius*, in hunc sensum, Non es memor aliorum mortuorum, vt eos continuo resuscites: sed memor eris in fine sæculi: & illud, *& ipsi de manu tua repulsi sunt*, exponit de Iudæis existimantibus Christum similem fuisse aliis mortuis, non autem de mortuis iacentibus in sepulchris. Non reiicio expositionem, sed quam supra posuimus, ea nobis videtur magis textui inhærere. Qui Psalmum exponunt de ęgrotatione Dauidis, vel aliis eius calamitatibus, coguntur hæc omnia explicare per tropos & similitudines, cum tamen Christo Domino proprie, & ad literam aptissime conueniant.

VI. *Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis, & in vmbra mortis.*

Hæc referuntur ab Euthymio ad sepulchrum Christi, quod lapide superposito tenebrosum erat. Sed de sepulchro dictum est
V. in versiculo superiore: & sepulchrum tenebrosum quidem dici potest, sed non profundum instar lacus. Itaque melius referentur ad limbum, qui est locus subterraneus, & infernus etiam dici solet, & sic exponit S. Hieronymus. S. Augustinus per locum inferiorem, siue infimum, vt ipse legit, intelligit summam miseriam, qua maior non sit, vt in Psal. 39. *Eduxisti me de lacu miseriæ.* *Posuerunt me in lacu inferiore*, id est, inimici mei, qui me occiderunt, fecerunt, vt descenderem ad inferiores partes terrę secundum animam, qui iacebam secundum corpus occisus in sepulchro; describit autem locum inferni, dicens: *In tenebrosis, & in vmbra mortis*, id est, in locis tenebrosis, & in vmbra densissima, qualis est vmbra mortis, vide in explicatione Psalmi 22. v. 4. In Hebræo habetur, *Posuisti me*, sed Septuaginta legerunt cum aliis punctis, non *sattani, posuisti me*, sed *satuni, posuerunt me*: sed etiamsi legeretur, *posuisti me*, sensus esset verus: שתני שתני siquidem Deus Pater recte dici potest, posuisse Christum in limbo, quemadmodum etiam in cruce, & in sepulchro, quia *proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*, vt ait Paulus Rom. 8. Illud etiam, *in vmbra mortis*, in Hebræo habetur, *bimtsoloth, in profundis*. במצלות Sensus est idem, & fortasse, vt alij ante nos obseruarunt, literę sunt transpositę, & Septuaginta legerunt, *bitsal maueth*, quod significat, *vmbra mortis*. בצל מות Sunt enim literæ omnino eædem.

Super me confirmatus est furor tuus, & omnes fluctus tuos induxisti super me. VII.

Duabus metaphoris declarauit Dauid in persona Christi magnitudinem passionis. *Super me confirmatus est furor tuus*, id est, furor tuus, quo indignabaris peccatis generis humani, siue zelus iustitiæ, quo peccata omnia vindicari volebas, super me non solum effusus est, sed etiam confirmatus & roboratus, vt non inde recederet, donec plenissima satisfactio existeret. Hæc est prima metaphora, ex qua intelligimus, tantam fuisse acerbitatem Dominicæ passionis, quantam requirebat furor Dei omnipotentis in peccata totius Mundi. Digna plane res, quam omnes redempti attentissime contemplentur. *Et omnes fluctus tuos induxisti super me.* Hæc est altera metaphora, qua comparatur passio Dominica omnibus fluctibus totius maris obruentibus, siue agitanti-

tanti-

tantibus & allidentibus ad varios scopulos hominem in mare præcipitatum. Sicut enim Dominus Iesus Christus omnia peccata hominum super se diluenda susceperat; sic etiam non vnus, aut alter fluctus pœnalis, sed omnes omnino in eum irruerunt.

VIII. *Longe fecisti notos meos à me, posuerunt me abominationem sibi.*

Addit ad cæteras passiones auersionem notorum ab ipso. Per notos autem intelliguntur, qui eum nouerant inter ipsos conuersantem & docentem, sed non credebant esse Deum aut Messiam, de quibus dicitur Ioan 1 *In propria venit, & sui eum non receperunt. Longe fecisti*, inquit, *notos meos*, id est, permisisti, vt qui me nouerant, longe recederent *à me, posuerunt me abominationem sibi*, id est, non solum recederent, tanquam si me non nossent, sed etiam execrarentur vt seductorem, & Samaritanum, & dæmoniacum, & amicum publicanorum & peccatorum: hæc enim omnia leguntur in Euangelio dicta esse à Pharisæis de Christo. Posset tamen hic versiculus exponi de discipulis Domini, qui proprie noti eius dicuntur. Luc.23. *Stabant*, inquit, *omnes noti eius à longe.* Et Matt. 26. *Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt.* Quod autem additur de abominatione, impletum videtur in S. Petro, qui Matt.27. *cœpit detestari & iurare, quia non nouisset hominem*, vbi quamuis reuera S. Petrus in corde suo non abominaretur Christum, tamen visus est abominari, cum iuraret cum iuramento execratorio, se non nouisse illum. Denique discipuli eius, cum nondum intelligerent sacramentum Dominicæ passionis, & apprehenderent passionem & mortem Domini, vt rem noxiam & sibi & Christo, non mirum est, si tunc eam abominarentur. Vnde etiam ei dicebant: *Nunc te quærebant Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc*, Ioan.11. Et S Petrus audita prædictione passionis, abominatus eam dixit: *Absit à te Domine, non erit tibi hoc*, Matt.16. Vtramque expositionem attingit S. Augustinus, sed anteponit primam. S. Hieronymus per *notos*, intelligit Apostolos, per *abominantes*, intelligit Iudæos, vt & Euthymius. Sed difficile est ita diuidere, cum pronomen, *sibi*, referatur ad *notos:* illi enim posuerunt eum abominationem sibi, qui longe facti sunt ab eo, quamuis noti eius essent.

Traditus sum, & non egrediebar, oculi mei languerunt præ inopia. IX.

Clamaui ad te Domine tota die, expandi ad te manus meas. X.

Explicata passionis magnitudine, reuertitur ad initium passionis, & ad initium Psalmi, id est, ad orationem, qua deprecatur mortem corporalem, vt fecit in horto; vel certe longiorem moram in morte. *Traditus sum*, inquit, *& non egrediebar*, id est, traditus sum quasi in carcerem, & conclusus vndique in decretam à te passionem, vnde egredi non potero, & ideo *oculi mei*, lachrymis multis effusis, *languerunt*, vt quasi siccati sint *præ inopia* humoris. Illud enim, *traditus sum*, in Hebręo significat, *traditus sum in carcerem*, siue *conclusus sum in carcere.* Sed per carcerem intelligimus angustias passionis, & quoniam videbat, Dei præscientia & prædefinitione se traditum in eiusmodi angustias, ideo dicit: *Et non egrediebar*, id est, non poteram, nec volebam egredi, stante decreto Patris æterni. *Clamaui ad te Domine tota die*, hoc idem habetur in principio Psalmi, & declaratur ab Apostolo ad Hebr. 5. *Qui in diebus carnis suæ preces, supplicationesq́; ad eum, qui posset illum saluum facere à morte, cum lachrymis & clamore valido offerens, exauditus est pro sua reuerentia.* Dicitur autem clamasse tota die, quia & die & nocte clamauit, vt dicitur in primo versiculo: nam ex die & nocte completur dies naturalis; ac per hoc tota dies dicitur vtraque pars diei, quamuis non vtraque pars integra sit. *Expandi ad te manus meas*, orando videlicet, vel, expandi in Cruce manus meas, vt tanto oblato sacrificio facilius impetrarem, & mihi celerem resurrectionem, & corpori meo mystico liberationem à morte sempiterna. Neque obstat, quod non expandit

dit Chriſtus manus tota die. Illud enim, *tota die*, refertur ſolum ad clamorem, non autem ad expanſionem manuum S. Aug. exponit omnia myſtice, quoniam non exiſtimabat poſſe ad literam oſtendi, quomodo Chriſti oculi potuerint languere præ inopia, neque quomodo tota die clamauerit; & extenderit manus ſuas.

XI. *Nunquid mortuis facies mirabilia, aut Medici ſuſcitabunt, & confitebuntur tibi?*

XII. *Nunquid narrabit aliquis in ſepulchro miſericordiam tuam, & veritatem tuam in perditione?*

XIII. *Nunquid cognoſcentur in tenebris mirabilia tua, & iuſtitia tua in terra obliuionis?*

Reddit rationem Propheta in perſona Chriſti, cur à morte ſaluari petierit. Poſſunt autem hi tres verſiculi tribus modis exponi, primum de morte æterna, quam Chriſtus à membris ſuis, id eſt, fidelibus ſuis amoueri orauerit: & in hoc ſenſu facile eſt intelligere hos tres verſiculos. Redditur enim ratio, cur petendum, & optandum ſit, vt hæc mors amoueatur à fidelibus, quia Deus erga damnatos ad mortem æternam, non oſtendere ſolet, nec debet mirabilia ſua: neque illi vnquam reſurgere debent ad vitam beatam, neque narrabunt cum laude miſericordiam, & veritatem Dei: deniq; quia non ſolum nō narrabunt iſta, ſed neque cognoſcent. Contra hanc expoſitionem facit, quod hic nominantur ſepulchra; & Medici: ſepulchra enim ſunt corporum mortuorum, non animarum damnatarum, & Medici ſi experimentum vllum facere auderent, circa corpora, non circa animas auderent. Secunda expoſitio eſt, quod per mortuos, & ſepultos intelligantur obſtinati in peccato, apud quos parum valent mirabilia Dei, & quos Medici ſpirituales, quantumuis magni, non reſuſcitant. Hanc perſequitur S. Auguſtinus, & ex parte etiam S. Hieronymus: ſed myſtica eſt interpretatio; non literalis. Tertia eſt Theodoreti, & Euthymij, quod intelligantur hæc omnia de morte corporali, quam Chriſtus à ſe. & ſuis deprecatur, optans, & petens celerē reſurrectionē, & tunc ſenſus hic erit, *Nunquid mortuis facies mirabilia?* id eſt; horreo mortem, cupio vitam conſeruari, aut breui reſtitui mihi, & fidelibus meis: quoniam mortuis, qui non viuunt, nec ſentiunt, fruſtra oſtenderes mirabilia opera tua, quæ tamen mirabilia honorificum eſt te facere, & iuſtum eſt, vt agnoſcantur & tibi gratiæ agantur. *Nunquid Medici ſuſcitabunt, & confitebuntur tibi?* id eſt, mortui non ſolum non viuunt, nec ſentiunt, ſed neque arte vlla humana ſuſcitari poſſunt, vt ſentiant, & viuant & tibi confiteantur confeſſionem laudis. *Nunquid narrabit aliquis in ſepulchro miſericordiam tuam, & veritatem tuam in perditione?* id eſt, ideo non facis mortuis mirabilia tua, quia illi in ſepulchris iacent ſine ſenſu, & mirabilia tua narrare non poſſunt, quæ mirabilia ſunt miſericordiæ, & veritatis tuæ opera. Perditio autem hoc loco amiſſionem vitæ corporalis ſignificat: proinde iacere in ſepulchro & in perditione idem eſt: ſoli enim in ſepulchris iacent, quorum vita perdita & extincta eſt. *Nunquid cognoſcentur in tenebris mirabilia tua, & iuſtitia tua in terra obliuionis?* id eſt, ideo non narrabunt mortui in ſepulchris mirabilia tua, quia non ea cognoſcunt, neque cognoſcere poſſunt, cum degant in tenebris mortis, & in terra obliuionis, vbi nulla eſt memoria rerum præteritarum, ſicut nec ſenſus rerum præſentium. Hæc expoſitio confirmari poteſt ex verbis Regis Ezechiæ apud Iſaiam c. 38 qui ſine vllo dubio petebat vitam corporalem ſibi conſeruari à Deo, & dicebat: *Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te, viuens, viuens ipſe confitebitur tibi, ſicut & ego hodie.* Similia habentur in Pſal. 113. *Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui deſcendunt in infernum, ſed nos qui viuimus benedicimus Domino.* Quod attinet ad verba, in Hebræo pro illis verbis, *aut Medici ſuſcitabunt*, habetur, *aut Gigantes reſurgent.* Sed hæc varietas nata eſt ex ambiguitate

vocis Hebraicæ, vt etiam S. Augustinus admonuit: nam vox, *rephaim*, quæ significat
רפאים *Gigantes*, vel mortuos: si scribatur, *ropheim*,
רפאים vno puncto duntaxat mutato, significat *Medicos*. Sic autem legisse LXX. Interpretes certissimum est. Quod autem recte legerint, & verterint, ex hoc etiam cognosci potest,
רפא quod radix huius vocabuli est, *rapha*, quæ significat, *mederi*, siue *sanare*. Quando enim
רפה *raphaim*, accipitur pro Gigantibus, *vel mortuis*, debet sumi aleph, pro he: nam radix est, *raphah*, quæ significat, *dissoluere*, vnde dicuntur mortui, *rephaim*, quasi resolute in cineres, & Gigantes dicuntur, *rephaim*; quasi qui terribili aspectu suo dissol-
יקומו uant intuentes. Illud autem, *iakumu*, similiter est ambiguum, & potest significare tam *resurgent*, quam *suscitabunt*: & ideo Interpretes accommodate transtulerunt, siue *resurgent*, siue *suscitabunt*. Illud; & *confitebuntur tibi*, aliqui referunt ad Medicos, quasi dicat Propheta, Nunquid Medici suscitabunt mortuos, & laudabunt te, quod tantam virtutem medicinæ tradideris? Sed rectius refertur ad mortuos: vt sensus sit. Nunquid Medici suscitare poterunt mortuos & ipsi mortui laudabunt te; Et sic exponit sanctus Augustinus. Denique illud, *in terra obliuionis*, ambiguum est: potest enim significare in loco, vbi est obliuio omnium rerum; & talis est regio mortis: vel in loco oblito, cuius loci videlicet, nemo amplius recordatur. Codex Hebræus ambiguus est, *LXX*. Interpretes, & sanctus Hieronymus interpretati sunt posteriore modo. Consequentia autem sermonis videtur requirere priorem sensum: sed vterque sensus in idem recidit, terra enim obliuioni data, est terra deserta, & desolata, ad quam nemo viuens accedit: proinde nemo est ibi, qui vllius rei recordetur, cum nemo sit ibi viuens, & sentiens.

XIV. *Et ego ad te Domine clamaui, & mane oratio mea præueniet te.*

XV. *Vt quid Domine repellis orationem meam? auertis faciem tuam à me?*

Demostrat in fine Psalmi diuino decreto confirmatam fuisse Christi passionem, vt mutanda omnino non esset: & pluribus verbis (vt initio diximus) explicatur illud in cruce breuissime dictum à Domino, Matth. 27. *Deus meus, vt quid dereliquisti me. Et ego ad te Domine clamaui*, vt videlicet calix passionis transiret à me, *& mane oratio mea præueniet te*, id est, satis tempestiue, in ipso exortu passionis oratio mea præueniet te: nam etiam si oratio Christi in horto fusa, nocturno tempore fuerit fusa; tamen dicitur mane fusa, quia tunc oriri incipiebat ipsa passio, & erat illud tempus quasi aurora passionis. *Vt quid repellis orationem meam*, id est, quare non exaudis, quare non facis; vt calix iste transeat à me, *Auertis faciem tuam à me*? id est, quare auertis faciem tuam à me, quasi alienus, quare derelinquis me? Hæc autem dicuntur, vt intelligatur magnitudo passionis, quam natura humana naturaliter horrebat: alioquin enim absolute Dominus ipse passionem; vt remedium ad tollenda peccata generis humani, omnino volebat, & eligebat, & Pater eum semper exaudiuit in eo, quod absolute petijt. In Hebraico, & Græco textu, habetur, *Vt quid Domine repellis animam meam?* pro eo quod nos habemus. *Vt quid Domine repellis orationem meam?* sed tamen etiam veteres Patres Hieronymus, & Augustinus legunt, *orationem meam*. Proinde latina vulgata lectio non est noua, & vna lectio aliam declarat. Sensus enim est, Vt quid Domine repellis orantem animam meam.

Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea: exaltatus autem humiliatus sum & conturbatus. XVI.

Ne putarent homines Christi passionem trium horarum, aut vnius diei tantum fuisse: reuelat hic nobis Spiritus sanctus, Christum in diebus carnis suæ nunquam sine passione vixisse. Nam præter calicem mortis amarissimæ, quem semper ante oculos mentis habuit, in omni ætate sua, in laboribus & ærum-

ærumnis fuit. *Pauper, inquit, sum ego, & in laboribus à iuuentute mea*, id est, cum in forma Dei essem beatus, & diues, propter vos homines egenus factus sum, & in laboribus à iuuentute mea, siue à pueritia mea, quod significat vox hebraica. Poterat etiam vere dicere, ab infantia mea, vel à natiuitate mea; quod præsepe, & spelunca Bethlehemitica, & in Ægyptum fuga, exiliumque testantur. *Exaltatus autem* in cruce, tanquam in solio Regni, habens super caput titulum scriptum, *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum, humiliatus sum* vsque ad mortem, *& conturbatus* ob cæcitatem, & ruinam populi mei. Vel, exaltatus autem à populis clamantibus, & dicentibus. *Benedictus, qui venit Rex in nomine Domini*, vt habetur Luc. 19. vel, *Benedictus qui venit in nomine Domini Rex Israel*, vt dicitur Ioan. 12. *humiliatus* ea de causa vsque ad flagella, & mortem crucis, *& conturbatus sum* videns cæcitatem populi mei. In Hebræo, pro, *exaltatus autem humiliatus sum*; habetur ex versione sancti Hieronymi, *Portaui furorem tuum.* Sed LXX. Interpretes aliter acceperunt verbum ambiguum *nasathi*, nam & *portare*, & *exaltare*, vel exaltari significat. Itaque S. Hieronymus, vnam significationem, aliam LXX. Interpretes sequuti sunt. Vocem autem, *emecha*, furorem tuum, Septuaginta legisse videntur à verbo, *macach*, quod *humiliari*, & *depauperari* significat.

נשאתי אמיד אמך מכה

XVII. *In me transierunt ira tua, & terrores tui conturbauerunt me.*

Reddit causam, cur exaltatus humiliatus sit; quia videlicet, ira Dei in peccata multa, & multiplicia totius generis humani, in ipsum Christum transierunt: nam *propter scelus populi sui percussit eum Deus. Et ipse* (vt sanctus Petrus ait) *peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. In me*, inquit, *transierũt ira tua*, quæ super iniquos casuræ erãt: *& terrores tui*, quibus iniqui percellendi erant, *conturbauerunt me*; inde est enim, quod in horto cœpit pauere, & tædere, & mœstus esse, quia terrores Dei conturbabant eum, vt qui peccata totius Mundi expiaturus, diuinæ iustitiæ satisfacturus erat.

Circundederunt me sicut aqua tota die, circundederunt me simul. XVIII.

Declarat iram illam, & terrores Dei fuisse instar maris deglutientis, & absorbentis hominem, quod supra breuiter dixerat, *Repleta est malis anima mea. Circundederunt me torrentes tui, sicut aqua tota die*, id est, vndique, & semper me opprimebant, & absorbebant. Idem repetit, dicens, *Circundederunt me simul.* vbi in Hebræo est aliud verbum, sed idem significans.

Elongasti à me amicum, & proximum, & notos meos à miseria. XIX.

Hoc denique ad cumulum malorum accedebat, quod solus calicem illum amarum bibere opus illi erat, nullo participe, & socio tantæ calamitatis. *Elongasti*, inquit, tempore passionis, *à me amicum & proximum*, Iudam videlicet, qui longissime ab illo recessit, factus proditor, & hostis ex amico, & proximo. *Et omnes notos*, Apostolos videlicet, elongasti *à miseria mea*: nam *relicto eo omnes fugerunt*, Matth. 26. Et quamuis postea mulieres, & Ioannes accesserint: illi non dolorem minuebant, sed augebant. Vere enim apud Isaiam loquitur Dominus, *Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum circumspexi, & non erat auxiliator, quæsiui, & non fuit, qui adiuuaret*, Isa. 63. In Hebræo pro, *à miseria*, habetur, *à tenebris*: sed idem est sensus; tenebræ siquidem miseriam significant, vt lux prosperitatem S. Aug. à versu quintodecimo vsque in finem exponit omnia de corpore Christi quod est Ecclesia, non de ipso Christo in se.

PSALMVS LXXXVIII.

Titulus, & Argumentum, Psalmi.

Intellectu. Ethan Ezraitæ.

De *Ethan Ezraita mentio fit lib. 3. Regum cap. 4. vbi is ponitur inter viros sapientes. Est etiam Ethan vnus ex*

Principibus Cantorum lib. Paralip. cap. 6. Utrum autem isti sint unus, & idẽ, an diuersi; & si diuersi, quis eorum in hoc titulo ponatur, incertum est. Graci legũt, Ethan Israelita; sed videtur id vitio librariorum irrepsisse: codices, enim hebraici, & latini habent, Ethan Ezraita. Argumentum Psalmi continet desideriũ populi Dei in captiuitate positi, vt cito Christus tanto ante promissus adueniat. Itaq; primo loco ab initio Psalmi vsq; ad versiculum tricesimum septimum explicatur promissio facta Dauidi de perpetuitate Regni ipsius. Deinde à versiculo 37. vsq; ad versiculum 45. ostenditur, eam promissionem non fuisse adimpletam in filijs carnalibus, & Regno temporali Dauidis. Denique à versiculo quadragesimo quinto vsque ad finem ponitur desiderium & oratio, vt promissio adimpleatur in Christo, vero & sempiterno Rege, de quo intelligenda erat; non autem de terreno Regno. Nam vt S. Augustinus fuse docet in lib. 17. de ciuit. Dei cap. 9. 10. 11. 12. & 13. ea pracipue de causa voluit Deus Regnum terrenum Dauidis finiri in Iechonia, & Sedechia, vt promissio de Christo Iesu Domino nostro intelligeretur: atque hoc admonet vox, intellectus, *in titulo posita.*

EXPLICATIO PSAL. LXXXVIII.

I. *Misericordias Domini in æternum cantabo.*

Hæc est propositio, & argumentum totius Psalmi. Dicit enim Propheta, se in hoc Psalmo cantaturum misericordias Domini stabiles, & firmas, id est, beneficia misericorditer promissa, quæ nunquam deficient, quæ apud Isaiam dicuntur cap. 55. *Misericordia Dauid fideles.* Illud ergo; *in æternum*, non coniungitur cum verbo, *cantabo,* sed cum nomine, *misericordias*: Non enim Dauid in æternum cantare poterat: qui paulo post moriturus erat: sed cantaturum se dicit misericordias Domini in æternum permansuras, id est, beneficia firma & stabilia in æternum. Parum autem refert quod in græco codice legatur, *Misericordias tuas Domine:* in hebræo autem & latino, *Misericordias Domini*: nam idem est sensus, & priorem lectionem habet sanctus Augustinus, posteriorem sanctus Hieronymus.

II. *In generatione & generationem annunciabo veritatem tuam in ore meo.*

Hic secundus versiculus est repetitio, & explicatio primi: idem enim est, *in æternum*, quod *in generationem*, *& generationem*: idem quoque est, *cantabo*, quod, *annunciabo in ore meo*: idem denique est *misericordias fideles*, quod *veritatem tuam*. Itaque in primo versiculo dicit, se cantaturum misericordias Domini, quæ in æternum erunt: in secundo dicit, se cantaturum veritatem Domini, id est, fidelitatem in seruandis promissis, quæ in generationem, & generationem permanebit. Quod autem hoc loco illud, *In generationem, & generationem*, debeat coniungi cũ nomine, *veritatem tuam*, non cum verbo, annunciabo; perspicuum est ex illa additione, *in ore meo:* ne forte enim existimaremus, voluisse Dauidem dicere, se cantaturum, & annunciaturum in æternum per ora fidelium, qui perpetuo Psalmos eius cantabunt, addidit, *in ore meo*, id est, ego ipse ore meo cantabo, & annunciabo misericordiam, & veritatem Dei sempiternam. Sed hunc esse sensum horum versiculorum, manifestius intelligetur ex versiculo sequenti.

III. *Quoniam dixisti: In æternum misericordia ædificabitur in cœlis, præparabitur veritas tua in eis:*

Probat æternam esse misericordiam, & veritatem Dei, id est, in æternum duraturas; quoniam Deus ipse hoc dixit, qui mentiri non potest. Ego, inquit, cantabo misericordiam, & veritatem tuam, quæ in æternum, erit, *quoniam tu dixisti*, & mihi Prophetæ tuo reuelasti, *In æternum misericordia ædificabitur in cœlis*, id est, beneficia misericorditer Dauidi promissa in æternum ædificium in cœlis consurgent, id est, firma, & stabilia erunt, vt ædificium immobile, quod nulla temporum duratione destrui potest.

test. In cœlis autem hæc misericordiæ ædificium erit, vbi sunt omnia æterna. Non e-
II nim euentus pendebit à voluntate hominum mortalium neque consilijs, & decretis mutabilibus nitetur, sed in cælis fundamentum suum habebit. *Præparabitur veritas tua in eis*, id est, in ijsdem cœlis fidelitas tua, qua promissa ad imples, præparabitur. Vox
כון Hebraica ducitur à verbo, *cun*, quod significat; *parare, firmare, dirigere, ordinare*. Itaque sensus est. Fidelitas tua non poterit impediri ab vlla inferiore causa, quoniam in cœlis firmabitur, & stabilietur: & similis erit ipsis cœlis, qui permanent in seculum seculi. In hoc versiculo est aliqua varietas lectionis: nam in Hebræo legitur in prima persona, *Quia dixi*: in Græco, & Latino in secunda *Quoniam dixisti*: sed in Hebro vnius solius literulæ; quæ scribitur sic ת, differentia est inter primam, & secundam personam. Itaque facilè fuit literulam illam addere, vel demere librarijs. Sensus est idem: nam si legatur, *dixi*, sensus erit, te inspirante dixi: si legatur, dixisti, sensus erit, per os meũ *dixisti*, vel mihi dixisti. Illud, *in cœlis*, in Græco coniungitur cum verbo, *præparabitur*, & omittitur illud, *in eis*, hoc modo? *In cœlis præparabitur veritas tua*: sed quoniam in Hebræo habetur, *in eis*, distinctio, & lectio communis vulgatæ editionis retinenda est; quæ coniungit; *in cœlis*, cum verbo
III *ædificabitur*, & non omittit, *in eis*, Hebræus codex non concordat neque in Græco, neque cum Latino: sic enim S. Hieronymus ex Hebræo reddit, *Cœlos fundabis*, *& veritas tua in eis*. Et quidem hanc lectionem voces Hebraicæ patiuntur: sed sententia non videtur apte cohærere cum præcedentibus neque facilè intelligi posse. quid enim est; *Misericordia præparabitur*: *cœlos fundabis*, nonne cœli ab initio fundati sunt? cur debent iterum fundari? & quemadmodum de misericordia dicitur, *ædificabitur*, nonne aptum erat, vt de veritate diceretur, *præparabitur*, vel, firmabitur. Et vox Hebraica, *tachin*, fa-
תכין cilè potest permutatione punctorum, &
תכון iod in vau, verti in, *tichon*, quod est, præparabitur, vel firmabitur, & sic legisse credibile est Septuaginta Interpretes. De voce, *in cœlis*, non est facienda difficultas, quoniam etiamsi in Hebræo desit præpositio, in, & ideò S. Hieronymus verterit, cœlos, tamen sæpè Hebræi præpositionem omittunt, eamque subintelligunt: & Septuaginta Interpretes eam addere solent, vt hoc loco fecerunt.

Disposui testamentum electis meis: iurani Dauid seruo meo, vsque in æternum præparabo semen tuum. IV.

Et ædificabo in generationem, & generationem sedem tuam. V.

Explicat nunc misericordiam fidelem, quam initio cantaturum se dixit Est autem hæc misericordia promissio quædam pacto, & iuramento firmata de posteritate Dauidis, & Regia dignitate sempiterna, quæ promissio habetur. 2. Reg. 7. vbi Dauid cupiuit ædificare domum Domino, id est, templum, vbi requiesceret Arca Dei, & & sacrificijs Deus coleretur. Deus autem hoc bonum Dauidis desiderium remunerauit per Nathan Prophetam, promissione domus eius ædificandæ, id est, propagandæ posteritatis, & Regni in domo eius stabiliendi vsque in sempiternum. Hoc igitur significat, cùm ait, *Disposuisti testamentum electis meis*, id est, percussi fœdus cum populo meo electo. *Iuraui Dauid seruo meo*, id est, promisi cum iuramento Dauidi Principi populi mei electi, *Vsq. in æternum præparabo semen tuum*, id est, hoc erit pactum iuratum, vt stabiliam sobolem eius vsque in æternum, vt nunquam desit filius aliquis Dauidis. *Ædificabo in generationem, & generationem sedem tuam*, id est, & multiplicabo tempora Regni tui in æternum. Quẽadmodum enim ædificare domum Hebraica phrasi, est multiplicare sobolem: sic etiam ædificare sedẽ Regni, est multiplicare tempora Regni, siue efficere, vt Regnũ diuturnum, vel potius æternum sit. Hæc omnia sine dubitatione in Christum solum conue-

niunt, qui futurus erat de ſemine Dauid, & regnaturus in æternum. Declarauit hoc Iſaias cap. 9. vbi ait, *Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis: Super ſolium Dauid, & ſuper Regnum eius ſedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iuſtitia, à modo, & vſque in ſempiternum.* Id etiam declarauit Angelus Gabriël Luc. 1. *Dabit ei Dominus Deus ſedem Dauidis patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.* Neque poſſunt hæc intelligi de Regno temporali, quod iam dudum euerſum eſt, ſed de Regno ſpirituali, & ſempiterno, in quo Iudæi valde hallucinantur, & errant expectantes Meſſiam, qui Ieroſolymis temporaliter regnet. In Hebręo legitur in ſingulari, *electo meo*, ſed Septuaginta verterunt in numero mutitudinis, *electis meis*, nam populus electus per vtrunque numerum ſignificari poteſt. In eodem Hebraico codice legitur ad verbum, *pepigi pactum*, pro quo nos habemus, *Diſpoſui teſtamentum.* Sed Septuaginta plerunque pactū, teſtamentum vocant. Vulgatus quoque interpres lib. 1. Macha. cap. 1. ſcribit, *Diſponamus teſtamentum in gentibus*, quod nihil aliud eſt, niſi pactum faciamus cum gentibus.

VI. *Confitebuntur cœli mirabilia tua Domine, etenim veritatem tuam in Eccleſia Sanctorum.*

Expoſita ſumma promiſſionis Dei, antequam fuſius illam explicet, excurrit in laudes eiuſdem Dei, vt offerat ſacrificium gratiarum actionis: ac primum ſanctus Dauid videns ſe non eſſe idoneum ad agendas gratias pro tanto beneficio, dicit, Angelos in cęlo Deum laudaturos, gratiaſque acturos. *Confitebuntur*, inquit, *cœli mirabilia tua*, id eſt, ego par non ſum tantæ laudi, quanta pro hac re tibi debetur, ſed *confitebuntur*, id eſt, laudabunt *cœli*, id eſt, Angeli habitantes in cœlis, *mirabilia tua*, id eſt, admirabilem miſericordiam tuam: *etenim veritatem tuam in Eccleſia ſanctorum*, id eſt, confitebuntur etiam laudes veracitatis, & fidelitatis tuæ in cætu ſanctorum Angelorum, qui tibi innumerabiles ſemper aſſiſtunt. Illi enim melius nouerunt magnitudinem miſericordiæ, quæ in æternum ædificatur in cœlis, quam nos, qui in terra iacemus. Illud *etenim*, non eſt particula rationalis hoc loco, ſed coniunctiua, idem valens, quod, &, vel, *etiam*: nam in Hebræo eſt, *aph*, quod ſignificat, *etiam*. אף

VII. *Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino: ſimilis erit Deo in filijs Dei?*

Probat Angelos non recuſaturos officium laudandi Deum, quoniam ſunt ipſo Deo longe inferiores. *Quoniam*, inquit, *quis in nubibus æquabitur Domino?* id eſt, Quis eorum, qui ſuper nubes cœli degunt, *æquabitur Domino*, quaſi dicat, nullus cœlitum conditori cœli æqualis eſt, omnes ſubiecti, omnes ſerui: ac deinde idipſum repetit, dicens, *Similis erit Deo in filijs Dei?* id eſt, quis ex filijs Dei, quales ſunt Angeli ſancti, qui cum ſint filij Dei, conſequenter etiam Dij ſunt, *ſimilis erit*, ſimilitudine æqualitatis ipſi vni verò Deo, qui Deus eſt per naturam, non per gratiam; per eſſentiam, non per participationem. Illud in nubibus, idem eſt, ac ſi dictum fuiſſet, in cœlo. Vox enim Hebraica vtrunque ſignificat; & tum Septuaginta, tum ſanctus Hieronymus eandem vocem Hebraicam, *ſciachac*, hic verterunt, שחק nubes & paulò infrà verterunt, *cœlum*, vbi dicitur, *Et teſtis cœlo fidelis.* Itaque non ſignificatur hoc loco, quod Angeli propriè ſint in nubibus, ſed quòd ſint in cœlo. Nubes enim pro cœlo ponuntur. Sanctus Auguſtinus exiſtimauit ſenſum eſſe, nullam ex nubibus æquari poſſe Deo; & quia videbatur nimis humilis eſſe comparatio nubium ad Deum; per nubes ſignificari voluit prædicatores, per Dominum vero, Deum incarnatum, id eſt, Chriſtum: ſed prior expoſitio magis literalis. IX.

Deus

VIII. *Deus qui glorificatur in consilio Sanctorum, magnus, & terribilis super omnes, qui in ciruitu eius sunt.*

Ostendit; vere nullum Angelorum sanctorum conferri posse cum Deo, quoniam *Deus est*, *qui glorificatur in consilio Sanctorum*, id est, qui in cętu supernarum potestatum gloriosus agnoscitur; *Magnusq;* est potentia, & sapientia, & ideò reuerendus, & metuendus super omnes Angelos, qui in circuitu eius sunt, vt milites in circuitu Regis, & serui in circuitu Domini sui. Verbũ, glorificatur: in Hebræo propriè significat, *robustus est. prævalet, eminet:* sanctus Hieronymus vertit, *inclytus est*. Illud, in cõsilio, accipitur pro loco consilij secreti: nam in Hebræo est, *sod*, quod secretum significat. Sunt autem Angeli, quasi secretum consiliũ Dei, non quod Deo consilium dent, (*Quis enim eius consiliarius fuit;* inquit Isaias cap. 40. & Apostolum Rom. 11.) sed quod Deus secreta consilia sua eis reuelet; & per eos exequatur: atque in hoc consilio Sanctorum Deus mirifice glorificatur, admirantibus supernis illis Senatoribus consilia, & iudicia infinitæ sapientiæ Dei. Illud, *in circuitu eius sunt*, non repugnat immensitati Dei, quæ omnia ambit, & replet: nam quamuis Deus sit vbique, tamen non extenditur per loca, sed est vbique totus, & ideò possunt Angeli esse in circuitu Dei, quatenus omnes illum intuentur, & totum vident, quamuis & ipse sit in circuitu Angelorum, eosque vndique circumspiciat, & conseruet. Similis sententia est Apocalyp. 11. *Et omnes Angeli erant in circuitu throni.*

IX. *Domine Deus virtutum, quis similis tibi potens es Domine, & veritas tua in circuitu tuo.*

Quod Propheta dixit in laudibus Dei per modum narrantis: nunc idẽ dicit ipsum Deum alloquendo, & copiosius laudes eius percurrendo. *Domine*, inquit, *Deus virtutũ, quis similis tibi*, id est, tu Domine es Deus exercituũ, multorum videlicet millium Angelorum, sed in his omnibus ita emines, vt nullus sit perfectè tibi similis. *Potens es Domine, & veritas tua in circuitu tuo*, id est, ideò nullus est perfectè similis tibi, quia tu solus es potens, non potens facere hoc, aut aliud, sed absolutè potens; quia omnia potes, & nihil potestati tuæ resistit: nec solum potes omnia facere, sed etiam re ipsa facis, quod promittis te facturum; fidelis enim es in omnibus verbis tuis. Dicitur autem veritas, id est, veracitas, & fidelitas esse in circuitu Dei, quoniam est veluti cingulum Dei; dicitur enim Isaiæ 11. *Et erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium renum eius*; vt enim cingulum adstringit vestes, vt corpori firmiter adhæreant: sic veracitas adstringit verba promissionum, vt non mutentur, sed impleantur. & quemadmodum cingulum facit hominem expeditũ ad ambulandum, vnde dicitur Tobiæ 5. Angelum Raphaëlem apparuisse, vt iuuenem præcinctum, & paratum ad ambulandum, sic veracitas facit, vt omnibus remotis impedimentis homo expedite progrediatur ad implenda promissa.

Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas. X.

Dixit Deum esse potentem, & fidelem: nunc probat Deum esse potentem, ex eo quod dominatur mari, & motus eius mitigat. Mare siquidem horrendum in modum aliquando turbatur, & fremit; & quia latissimum, & profundissimum est, fluctus suos vsque ad cœlum extollere videtur, ideò creatoris omnipotentia in eo sedando, & compescendo cernitur. De qua re sic loquitur Dominus, Iob. 38. *Circumdedi illud terminis meis, & posui vestem, & ostia, & dixi vsque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos:* & Hierem. 5. *Me ergo non timebitis, & à facie mea non delebitis, qui posui arenam terminum mari præceptum sempiternum, quod non præteribit, & intumescent fluctus eius, & non transibunt illud.* sed maximè Deus osten-

ostendit potentiam suam super mare, quando siccauit mare rubrum & motum eius ita mitigauit, vt staret quasi murus hinc atque hinc, dum transiret populus Hebræus per medium sicci maris, vt dicitur Exod. 14. Illud, *potestati maris*, significat elationem, & quasi superbiam maris; vt sensus sit, Tu dominaris superbiæ maris, elationes eius comprimendo. Quod explicatur in verbis sequētibus, *& motum fluctuum eius tu mitigas.*

XI *Tu humiliasti sicut vulneratum superbum; in brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos.*

Hæc ad literam videntur intelligenda de Pharaone, & exercitu eius: & rectè coniunguntur cum superioribus verbis. Eodem enim tempore Deus mitigauit mare vsque ad siccationem, & interfecit superbum Pharaonem, quasi vulneratum, & debilem, & dispersit exercitum eius. Quod clarius legitur apud Isaiam cap. 51. *Nunquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem? nunquid non tu siccasti mare, aquam abyssi vehementis, vt transirent liberati;* Ergo inquit, *tu humiliasti superbum*, deijciens illum in profundum maris, humiliasti autem nullo negotio, quemadmodum prosternitur facillime is, qui grauiter vulneratus est; *In brachio virtutis tuæ*, id est, brachio tuo potentissimo *dispersisti*, per mare rubrum *inimicos tuos*, exercitum videlicet Pharaonis. Possunt etiam hæc omnia referri ad diabolum, qui per Pharaonem in scripturis significatur, & ad Angelos eius. Deus enim initio Mundi dominatus est potestati maris, mitigauit motum fluctuum eius, quando sedauit seditionem, & tumultum malorum Angelorum, quasi maris turbati, & æstuantis, cuius fluctus, id est, superbia vsque ad solium Dei eleuabatur; humiliauit superbum diabolum, quasi hominem per vulneribus debilem, & imbecillum, & dispersit omnes inimicos suos, qui diaboli superbiam imitati fuerant.

XII. *Tui sunt cœli, & tua est terra, orbem terrarum, & plenitudinem eius tu fundasti: Aquilonem, & mare tu creasti.*

Docet, non esse mirum, si Deus tam facilè compescuit mare, & humiliauit superbū, quia Dominus est vniuersorum, & ideò Dominus, quia omnia fecit. *Tui sunt cœli*, & omnes habitantes in eo: *tua est terra*, id est, Mundus inferior, & quidquid in eo est: solet enim Scriptura per cœlum & terram mundum vniuersum significare, vt Gen. 1. *In principio creauit Deus cœlum, & terram.* Et Matth. 11. *Confiteor tibi Pater, Domine cœli, & terræ. Orbem terræ, & plenitudinem eius tu fundasti*, id est, ideò tui absoluti iuris est orbis terræ cum omnibus rebus, quibus plenus est, quia tu eum fundasti, id est, à fundamentis fecisti, nullo præsupposito fundamento ab alio Architecto constituto. *Aquilonem, & mare tu creasti*, id est, tu fundasti omnem terræ, cum omnibus suis partibus, Septentrionali, Australi, Orientali, & Occidentali. Per Aquilonē intelligitur pars orbis Septentrionalis omnium consensu, sic dicta à vento, qui ab illa parte flare sentitur. Per mare aliqui intelligunt occidentem, sed refelluntur ab ipso Propheta in Psal. 116. *A solis ortu, & occasu, ab Aquilone & mari.* Igitur per mare intelligitur pars orbis Australis, quoniam mare Oceanum maxima ex parte iacet ad Austrum. In Hebræo non est, *iam*, quod significat mare, sed *iamin*, quod significat dextrum; ideò vel dicendum est, Septuaginta Interpretes legisse, *iammim.* quod est, *maria*, vt etiam legit S. Augustinus: vel reddidisse sensum non verba. Mare enim, siue Austrum, dextra pars mundi censetur, Aquila sinistra, Oriens anterior, Occidens posterior. Sed cur Propheta tam accurate meminit creationis orbis terræ, & partium eius, & de creatione cœli nihil dicit; Opinor, quia de hominibus habitatoribus terræ magis sollicitus erat, vt eis persuaderet, Deum esse verum eorum dominū, quàm de Angelis habitatoribus cœli, quibus ea persuasio necessaria non erat: quanquam etiam ab vna parte de toto iudicium fieri poterat.

ים ימין ימים

XIII. *Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt: tuum brachium cum potentia.*

Dixerat, Deum creauisse Aquilonem, & mare, id est, Austrum: nunc addit orientem, & occidentem. Sed more poetico describit orientem, & occidentem per montes *Thabor, & Hermon*, quorum vnus est terræ promissionis ad orientem, alius ad occidentem: sicut etiam poetico more describit creationem per effectum exultationis, ac si diceret, oriens, & occidens à te creati *exultabunt*, & gestient, & in laudes tuas suo modo prorũpent, ob tam insigne beneficium creationis. His dictis concludit. *tuum brachium cum potentia*, id est, ex creatione cœli, & terræ, vt etiam ex eo quod dominaris potentiæ maris, & humiliasti superbum, & dispersisti inimicos tuos; colligimus, tuum brachium esse fortissimum, coniunctum videlicet non cum debilitate, vel infirmitate, sed cum absoluta omnimodaque potentia.

XIV. *Firmetur manus tua & exaltetur, dextera tua; iustitia, & iudicium præparatio sedis tuæ.*

Duo quædam prædicauerat de Deo S. Propheta in octauo versiculo, potentiam, & veritatem; ac de potẽtia multa dixit in quinque versiculis, nono, decimo, vndecimo, duodecimo, & tertio decimo: nunc incipit explicare, & laudare veritatem, quæ iudiciũ etiam & iustitia dicitur, & cum misericordia semper coniuncta esse solet. Ait igitur, *firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua: iustitia, & iudicium præparatio sedis tuæ*, id est, opto quidem, & gaudeo quod manus tua firmetur, id est, roboretur, siue potens, & robustissima sit: & eadem dextera tua exaltetur, id est, laudetur & magnificetur ab omnibus vt æquum est; sed simul iustitia & iudicium, sit præparatio sedis tuæ, id est, misericordia, & iustitia præparent, ornent, & stabiliant thronum tuum. Existimamus hoc loco, per iustitiam, intelligi bonitatem, & misericordiam, quomodo accipitur nomen iustitiæ, Matth. 5. *Nisi abundauerit iustitia, vestra plusquam Scribarum, & Pharisæorum* &c. Matth. 6. *Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus.* Vbi per iustitiam significatur eleemosyna, & ibidem. *Primum quærite Regnum Dei, & iustitiam eius.* Nam hoc idem repetitur alijs verbis in sequenti versiculo, *Misericordia, & veritas præcedent faciem tuam.* Est autem hoc loco metaphora desumpta à corporali solio Regum: quemadmodum enim antequam Rex procedat ad solium iura daturus, præcedunt famuli, qui solium præparant, stabiliunt, & ornant; sic ad iudicium Dei præsupponuntur misericordia, & iustitia, quæ faciunt vt iudicia Dei iustissima sint, nec possint vllo modo esse iniqua. Deus enim primo exhibet misericordiam magnam hominibus omnibus docendo per leges, iuuando per gratiam, incitando ad bonum per præmiorum promissionem, absterrendo à malis per comminationem pœnarum; & postea exhibet iustitiam remunerando bonos, & puniendo malos: nisi enim misericordia præcederet iustitiam, omnes periremus. Hinc etiam admonentur Reges, & principes terreni, thronos eorum multo melius ornari, & stabiliri misericordia, & iustitia, quam auro, & gemmis: nec minus debere bonos Principes dare operam, vt peccata non fiant, quam vt puniantur, cum facta sunt; non enim desunt aliquando si non Principes ipsi, at certe aliqui ipsorum Ministri, qui lætentur multiplicatione delictorum, vt habeant occasionem lucri in exercenda iustitia: quique moleste ferant, cum à viris pijs excogitantur remedia ad impedienda, vel minuenda delicta, quasi hoc redundet in detrimentum causidicorum, & iudicum: sed vbi misericordia, & iustitia præparant thronum, cupiditas, & iniquitas locum non habent.

Misericordia, & veritas præcedent faciem tuam: beatus populus, qui scit iubilationem. XV.

Prior pars huius versiculi apud hebræos, coniungitur cum superiori versiculo; ni-

hil enim est aliud, nisi repetitio illorum verborum, *iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ.* Itaque sensus est, *Misericordia & veritas,* id est, iustitia *præcedent faciem tuam*, vt præparent sedem tuam, cum ad iudicium venturus eris, id est, certi sumus, te non iudicaturum, nisi iustissime, & præmissa misericordia, vt minus inuenias, quod punias, & fideliter reddas vnicuique secundum opera eius. His explicatis de potentia & veritate Dei cum misericordia coniuncta, applicat hæc ad populum Israëliticum, & in particulari ad ipsum Dauidem, ostendens in populo Dei, & in persona Dauidis maxime locum habere potentiam, misericordiam & iustitiam Dei. *Beatus*, inquit, *populus*, *qui scit iubilationem*, id est, vere præ omnibus populis fœlix est populus Israëliticus, qui scit per notitiam & experientiam has laudes Dei, & scit iubilare, id est, magno affectu laudare Deum. Hinc intelligimus, non esse beatum, qui voce tantum Deum laudat, nisi etiam vere intelligat, & cogitet, Deum esse laude dignissimum, imo digniorem, quam verbis exprimi possit, & ideo ad iubilum cordis recurrendum esse, dum vtcunque voce & cantu eum laudamus.

XVI. *Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iustitia tua exultabuntur.*

Explicat quare beatus sit populus, qui scit iubilare: quoniam, inquit, homines eius populi, non ambulabunt in tenebris, sicut gentes, quæ ignorant Deum, sed conuersi ad Deum in lumine vultus eius ambulabunt viam huius vitæ: significat autem lumen vultus Dei tum illuminationem intellectus per notitiam legis, & voluntatis Dei, tum etiam fauorem gratiæ, qua inflammatur affectus; lux enim illuminat, & calefacit. Ex hac autem ambulatione in lumine vultus Dei, sequitur lætitia bonæ conscientiæ, & gratiarum actio, & ideo *in nomine Dei exultabunt tota die,* id est, iugiter exultabunt Deum laudantes, & gratias agentes. Et quoniam qui ita ambulant, quotidie magis, ac magis proficiunt, & ascendunt ad maiorem Dei notitiam, & amicitiam, & inde donis maioribus cumulantur, ideo addit, *& in iustitia tua exaltabuntur,* id est, exaltabuntur ad maiorem vitæ perfectionem & postea ad gloriam sempiternam, in iustitia Dei, qua seruat promissa, siue in iustitia, quam Deus nobis donat, cum nos quotidie magis magisque iustificat, id est, iustiores facit. Vbi admonemur, non in nostra scientia, aut viribus confidendum esse, siue cum incipimus ambulare, siue cum proficimus ambulantes: illud enim *in lumine vultus tui,* opponitur præsumptioni de proprio lumine: & illud, *in nomine tuo,* opponitur vanæ gloriationi de proprio nomine; & illud *in iustitia tua*, opponitur superbiæ Pharisaicæ, qui ignorantes iustitiam Dei, propriam iustitiam statuere volunt, & ideo iustitiæ Dei non sunt subiecti.

XVII. *Quoniam gloria virtutis eorum tu es, & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.*

Pergit humiliare superbiam humanam, quæ valde facile sibi tribuit, quæ Dei sunt, & inde meretur amittere, quæ acceperat. Dixi, inquit, in iustitia Dei exaltabuntur, *quoniam gloria virtutis eorum tu es,* id est, virtus, & robur eorum, vnde proficiunt, & ascendunt, à te est, non ab illis, & ideo in te, non in se gloriari debent: tu enim es qui das illis virtutem, & gloriosos eos facis. Id autem facis, non quia illi merentur, sed quia tibi placet: nam *in beneplacito tuo,* id est, in bona voluntate tua erga nos, à qua bona omnia procedunt, *exaltabimus cornu nostrum*, id est, robusti, & fortes erimus aduersus inimicos nostros.

XVIII. *Quia Domini est assumptio nostra, & sancti Israel Regis nostri.*

In hoc enim apparuit beneplacitum Dei, quod ex omnibus populis terrarum, placuit illi assumere populum Israel in suũ, ac proprium. *Domini est assumptio nostra*, id est, Dominus ex beneplacito suo, non ex meritis nostris nos assumpsit in populum peculiarem

culiarem, ac Rex noster esse dignatus est; ideo enim subiungit, *Et sancti Israel Regis nostri.* vbi Israel est genitiui casus, vt apparet ex textu Hebraico. Dicitur autem Deus à Dauide, & ab Isaia, & alijs Prophetis *sanctus Israelis*, quoniam à populo Israel peculiariter sanctificari, id est, sanctus haberi, & dici, & nomen suum, nulla blasphemia, aut maledictione pollui volebat. In hebræo pro assumptio nostra, habetur protectio nostra; sed idem est sensus Deus enim assumpsit populum Israel, vt eum protegeret, & defenderet.

XIX. *Tunc locutus es in visione sanctis tuis, & dixisti, posui adiutorium in potente, & exaltaui electum de plebe mea.*

Hic iam incipit descendere ad personam suam, tanquam caput populi à Deo peculiariter dilecti. Sed oritur hoc loco grauis quæstio, An hæc verba & sequenti debeant exponi de Dauide, an de Christo, an partim de Dauide, partim de Christo S. Aug. exponit omnia de Christo: sed repugnat huic expositioni quod Apostolus Act, 13. exponit de ipso Dauide illa verba. *Inueni Dauid filium Iesse virum secundum cor meum*; quæ verba sumpta sunt, partim ex hoc loco, partim ex lib. 1. Regum cap. 13. Præterea, quod dicit infra. *Et ponã in seculum seculi semen eius:* non videtur ad literam conuenire Christo, qui proprie non reliquit semen, id est, filios: sed optime conueniunt Dauidi cui Deus promisit. 2. Reg. 7. quod post mortem eius poneret de semine ipsius in throno Regni, & Regnum per ipsum semen æternum esset. Alij exponunt omnia de Dauide in persona sua; sed repugnant huic expositioni illa verba, *Ego primogenitum ponam eum, excelsum præ Regibus terræ*, & alia multa, vt infra demonstrabimus. Euthymius exponit partim de Dauide, partim de Christo: sed huic expositioni repugnat continuatio verborum omnia enim verba ita contexta sunt, & continuata, vt ad eundem pertineant. Existimo igitur omnia exponenda esse ad literam de Dauide, sed implenda magna ex parte per Christum, ita vt dicatur Dauid *primogenitus Dei & excelsus præ Regibus terræ*, non in se, sed in Christo filio suo, & hæc videtur esse Theodoreti sententia. Sed si hoc non placeat, adhærendum erit omnino sententiæ S. Augustini: quod enim omnia dicantur de Dauide in persona propria, iudaicus error est. Tunc, inquit, quãdo assumpseras populũ Israel in populũ peculiarem, prouidisti etiam ei Regem peculiariter tibi placitum: nã locutus es in visione, siue reuelatione Sanctis tuis Prophetis, videlicet Samueli primum, & postea Nath. vt intelligi potest ex lib. 1. Reg. 16. & lib. 2. cap. 7. *Et dixisti posui adiutorium in potente*, id est, posui, siue constitui auxilium populo meo in homine robusto, & forti corpore, & animo, qui facile poterit liberare populum ab omnibus hostibus eius. *Et exaltaui electum, de plebe mea*, id est, constitui adiutorium populo meo in viro potente, quia exaltaui in Regem, & protectorem, ac defensorem populi hominem electum à me de omni plebe mea. S. Augustinus hæc etiam exponit de Christo, qui proprie potentissimus fuit, & electus, ac dilectus præ omnibus. In græco pro *sanctis tuis*, habetur filijs tuis, sed sanctus Hieronymus in Epist. ad Suniam, & Fretellam, dicit omnes interpretes vertisse, *sanctis tuis*, vt habetur in hebræo; excepto auctore sextæ editionis, quæ habet, Prophetis tuis, & auctore communis editionis, quæ habet, filijs tuis. Theodoretus tamen scribit, Simmachum vertisse, filijs tuis: sed in sensu nulla est diuersitas, ijdem enim & Prophetæ, & filij ei, & sancti dici possunt.

Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo vnxi eum. XX.

Explicat quis sit ille vir potens, ac dicit, se ipsum Dauidem, quem inuenit dignum, qui eligeretur, & vngeretur in Regem: & quidem de Dauide ad literam hæc exponi possunt, quem constat vnctum fuisse à Samuele. Sed etiam per Dauidem hoc loco Sanctus Augustinus intelligit Christum,

quem Ezechiel c.34.& 37.expresse Dauidem nominat: de cuius vnctione legimus Psal.44. *Vnxit te Deus, Deus tuus.* Quod autem dicitur, Deum inuenisse Dauidem, metaphoricum est: non enim Deus eget inquisitione, qui omnia quantumuis occulta, vno intuitu respicit: sed dicitur quærere & inuenire, quia non eligit casu, neque accipit obuium quemque, sed facit sine labore inquirendi, quod facere solent homines, cum post longam & maturam inquisitionem inueniunt quod optimum est, id est, eligit eum, qui dignissimus, atque aptissimus est.

XXI. *Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum.*

XXII. *Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponat nocere ei.*

XXIII. *Et concidam à facie ipsius inimicos eius, & odientes eum in fugam conuertam.*

Hæc quoque de Dauide vtcunque exponi possunt, qui Dei auxilio multas victorias de inimicis suis obtinuit: tamen longe verius exponuntur de Christo. Nam in Dauide profecit inimicus Diabolus, eumq; decepit, cum ad crimen adulterij, atque homicidij eum perduxit: profecit quoque in eo inimicus Absalon, & circumuenit, cum eum de regno expulit, & ad fugam compulit. Sed manus & brachium Domini, quod est ipsum Dei verbum, potentia & sapientia Patris, ita corroborauit humanitatem Christi hypostatice sibi vnitam, vt nihil in eo homine proficere potuerit vllus inimicus; neque eum vllo modo decipere aut circumuenire: sed contra potius omnes, qui eum oderant, à facie eius cæsi & victi in fugam conuersi sint: quamuis enim Christus flagellis cæsus & Cruci affixus fuerit ab inimicis, tamen hæc passus est, quia voluit, & hac ipsa passione Diabolum vicit, & captiuos illi eripuit, & de illo gloriosissime triumphauit. Iudæos quoque inimicos Christi, videmus hodie dispersos per orbem terrarum, quasi exercitum fusum & fugatum.

Et veritas mea, & misericordia mea cum ipso, & in nomine meo exultabitur cornu eius. XXIV.

Hæc quoque in Dauide vix adumbrata, in Christo perfectissime impleta sunt: nam veritas, & misericordia Dei cum Christo semper perseuerauerunt; misericordia fuit assumptio humanitatis ad vnionem hypostaticam, quæ nunquam disrumpi potuit, ne per ipsam quidem mortem: veritas autem fuit, in eo quod fideliter impleuit Deus, quod Angelus promisit, Luc. 1. *Regnabit in domo Iacob in æternum, & Regni eius non erit finis.* Ex hoc autem, quod veritas, & misericordia semper cum eo perseuerauerunt: factum est, *vt in nomine Dei exaltaretur cornu eius,* id est, potentia eius eousque, *vt in nomine eius omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum.* Dicitur autem exaltari potestas Christi in nomine Dei, quia gloria eius est tanquam *vnigeniti à Patre,* & ab omnibus adoratur, vt Filius æterni Patris, & ipse venit in nomine Patris sui, & Deus Pater *exaltauit illum; & dedit illi nomen, quod est super omne nomen.* Phil.2.

Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius. XXV.

Ab hoc loco conueniunt fere omnes, Augustinus, Hieronymus, Theodoretus, & multi recentiorum, non posse exponi verba Psalm. nisi de Christo vel de Dauide per filium eius Christum, ita vt tribuatur Dauidi, quod in Christo eius filio impletum est; non enim Dauid habuit potestatem in mari, sed in terra tantum, eaq; satis angusta. Terra enim promissionis extendebatur vsque ad mare Palæstinæ, & vsque ad flumen Euphratem, & non vltra. De hoc autem nostro Rege dicitur: *ponam in mari manum eius,* id est, dabo ei potestatem, etiam in ipso mari, *& in* omnibus *fluminibus;* ac per hoc in omni orbe terrarum: mare siquidem est in finibus terræ, circumiens totam terram,

flu-

flumina autem sunt in medio terræ. Itaque per mare & flumina, intelliguntur omnia, fines & meditullium: quod aliis verbis dictum est in Psalmo 71: *Dominabitur à mari vsque ad mare*, id est, ab vno extremo ad aliud. Possunt etiam per mare & flumina intelligi omnes populi, Gentiles & Iudæi: nam *aquæ multæ, populi multi*, Apocal. 17. & mare amarum & vastissimum, significat gentilitatem, quæ maximam partem generis humani tunc comprehendebat: flumina aquæ dulcis & modicæ, si comparentur ad mare, significant populum Hebraicum, qui tunc erat populus Dei electus & peculiaris.

XXVI. *Ipse inuocabit me Pater meus es tu, Deus meus & susceptor salutis meæ.*

Adhuc apertius loquitur Propheta de Christo, non de se, nisi, vt diximus, hæc conueniant Dauidi ratione Christi, filij eius. Dauid enim in toto Psalterio nusquam inuocat Deum sub nomine Patris: proinde non de ipso dicitur: *Ipse inuocabit me, Pater meus es tu.* Et fortasse particulari prouidentia Dei factum est, vt Dauid nunquam inuocaret Deum sub nomine Patris, vt fecit Isaias & alij Prophetæ, vt hic locus non acciperetur de Dauide, nisi ratione Christi. Christus enim initium verborum suorum, quæ in Euangelio leguntur, inde sumpsit. *Nesciebatis quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse?* Luc. 2. sic etiam vltima verba eius fuerunt in hac vita: *Pater in manus tuas commendo spiritum meum*, Luc. 23. In toto autem progressu vitæ, frequentissime Deum appellat, sub nomine Patris: *Ipse*, inquit, *inuocabit me, Pater meus es tu*, quoad diuinitatem; *Deus meus*, quoad humanitatem; *susceptor salutis meæ*, quoad mortalitatem. In Hebræo צור pro voce, *susceptor*, habetur *zur*, quod petram, siue arcem, siue fortitudinem & robur significat. Itaque sensus est, Tu es susceptor salutis meæ, id est, tu suscepisti salutem meam custodiendam, vt propugnaculum, siue arx munitissima.

XXVII. *Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ Regibus terræ.*

Hic vero apertissime de Christo Propheta loquitur: Christus enim, qui secundum diuinitatem Vnigenitus est, secundum humanitatem primogenitus est inter multos fratres. Dicitur autem primogenitus tribus rationibus. Primo, quia primus est in prædestinatione: in illo enim tanquam in capite nos prædestinauit Deus, vt dicitur ad Ephes. 1. Secundo, quia primus est in secunda generatione ad vitam immortalem, vnde dicitur primogenitus ex mortuis, Coloss. 1. & primogenitus mortuorum, Apoc. 1. Denique, quoniam ipse habuit iura primogenitorum, quem constituit Pater hæredem vniuersorum, Hebr. 1. Nec solum posuit illum Pater *primogenitum*, sed etiam *excelsum præ Regibus terræ*, id est, Principem Regum terræ, & Regem Regum, vt exponit S. Ioannes in Apocal. 1. & 19. Habetur in Hebræo vox, *helion*, עליון quod est vnum ex nominibus Dei, & significat excelsum, siue altissimum, nec facile inuenietur tributum creaturis, hoc nomen habetur in Psal. 82. *Tu solus altissimus in omni terra*, & in Psal. 90. *Qui habitat in adiutorio altissimi.* Sunt igitur omnes Reges terræ subiecti Christo, vt Regi altissimo, quo nihil altius inuenitur. At certe hæc de Dauide, vel Salomone nullo modo dici possunt, nisi ratione Christi, qui ab illis descensurus erat. Non solum enim non erant altissimi absolute, sed erant inferiores multis Regibus terræ, ac præcipue Regibus Assyriorum, qui eo tempore Monarchiam tenebant.

In æternum seruabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi. XXVIII.

Hic iam prædicit Propheta æternitatem Regni Christi, quemadmodum antea prædixerat excellentiam: quam æternitatem non habuit Dauid neque in se, neque in Salomone, neque in aliis filiis, vel nepotibus, qui temporaliter regnarunt in Hierusalem; defecit enim Regnum illud in Iechonia. *In æternum*, inquit, *seruabo illi misericordiam meam*, id est, misericordia, qua motus promisi Dauidi filium, per quem Regnum eius

æternum esset, semper manebit: nam testamentum meum, id est, pactum & promissio facta illi per Nathan, 2.Reg.7. fidelissime conseruabitur. Sed si de Christo sint exponenda hæc omnia verba, hic erit sensus: *In æternum seruabo illi misericordiam meam*, id est, misericordia, qua illum prædestinaui & elegi ante sæcula, vt esset filius Dei in virtute, primogenitus, & excelsus præ Regibus terræ, semper manebit; non enim soluetur vnquam vnio hypostatica humanitatis cum verbo, ac per hoc semper erit ille homo Christus, filius Dei, primogenitus, & excelsus præ Regibus terræ. *Et testamentum meum fidele ipsi*, id est, pactum meum cum ipso de stabiliendo regno eius in æternum, fideliter semper obseruabitur. Expressit hanc promissionem Angelus Gabriel, Luc.1. cum ait: *Regni eius non erit finis.*

XXIX. *Et ponam in sæculum sæculi semen eius, & thronum eius sicut dies cœli.*

Explicat modum, quo vellet Deus conseruare Dauidi misericordiam suam in æternum: modus autem erit, quia dabit illi semen, id est, filium Christum, qui manebit & regnabit in sæculum sæculi, ac per hoc thronus eius, id est, Regnum Dauidis nunquam finem habebit, sed tempora eius erunt sicut dies cœli, id est, sicut tempus, quo durabit cœlum: quod quidem Deus ipse statuit in æternum, & in sæculum sæculi, vt dicitur in Psal.148. S. Augustinus per, *semen*, hoc loco, intelligit filios Christi regeneratos ex aqua, & Spiritu sancto, qui post resurrectionem manebunt in Regno Dei in sæculum sæculi. Sed magis conuenit literæ, vt per semen intelligatur ipse Christus, iuxta illud Psal.131 *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Et in hoc Psalmo paulo infra: *Semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar, semen eius in æternum manebit.*

XXX. *Si autem dereliquerint filij eius legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint.*

Si iustitias meas prophanauerint, & mandata mea non custodierint. XXX

Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. XXX

Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea: XXXII

Neque prophanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita. XXX

Respondet obiectioni, quę fieri potuisset, ac dicit, quod si filij Dauidis iram Domini malis suis operibus prouocauerint; ipsos quidem peccantes puniendo corripiet, non tamen irritum faciet, quod iureiurando promisit. *Si autem dereliquerint filij eius*, id est, Dauidis posteri, *legem meam*, siue iudicialem, siue cerimonialem, siue moralem, *& in iudiciis meis non ambulauerint*, id est, si vel solam iudicialem legem sequi noluerint, *si iustitias meas prophanauerint*, id est, si vel solam ceremonialem legem polluerint, *& mandata mea non custodierint*, id est, si vel solam moralem legem non obseruauerint, *visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum*, id est, non relinquam eorum scelera impunita, sed castigabo paterno flagello. *Misericordiam autem meam non dispergam ab eo*, id est, non propter peccata filiorum, remouebo à patre beneficium, quod misericorditer promisi: *neque nocebo in veritate mea*, id est, neque offendam veritatem meam, quam vtique offenderem, eiq; nocerem, si irritum facerem, quod promisi. Illud, *nocere in veritate*, accipiendum est pro, *nocere veritati.* In Hebræo clarius habetur, *neq; mentiar contra veritatem meam. Neq; prophanabo testamentum meum*, id est, non polluam pactum meum, illud non obseruando: *& quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita*, id est, non irritabo promissa mea. Hic duo sunt obseruanda. Vnum est, per filios Dauidis, intelligi posteros Dauidis secundum carnem, si per Dauidem accipiatur persona ipsa Dauidis filij Iesse, vt nos ad literam accipimus: sin autem per Dauidem

quidem intelligatur Christus, vt ad literam intelligit S. Augustinus, & nos spiritualiter intelligi posse existimamus: tunc per filios Dauidis, accipiendus erit populus Christianus, qui per baptismum in Christo regeneratur. Alterum est, ex hoc loco non esse colligendum, filios Dauidis, siue Iudæi, siue Christiani sint, non posse perire in æternum, si mali sint, quemadmodum hæretici aliqui docuerunt; non enim dicit per Psalmistam Deus: *Misericordiam meam non dispergam ab eis*, sed *non dispergam ab eo*. Itaque si mali filij flagello paterno correpti corrigi voluerint, hæreditatem non amittent, imo in gratiam instar filij prodigi amantissime recipientur: sed si obstinate in malo perseuerauerint, ipsi quidem ab hæreditate paterna excident, sed veritas Domini stabit, neque Regnum Christi peribit; quoniam potens est Deus, de Lapidibus suscitare filios Israël, quanquam qui præcogniti sunt, & prædestinati in Christo ante Mundi constitutionem, sine dubio ad finem vsque in fide, spe & charitate perseuerabunt.

XXXV. *Semel iuraui in sancto meo; si Dauid mentiar, semen eius in æternum manebit.*

XXXVI. *Et thronus eius sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis.*

Reddit rationem, cur velit adimplere promissionem de stabiliendo Regno Dauidis, etiamsi filij eius non adimpleant præcepta ipsius: & ratio est, quia iurauit, id est, firmissime, & sine retractatione promisit. *Semel*, inquit, *iuraui in sancto meo*, id est, irreuocabiliter & immutabiliter iuraui per sanctitatem meam. Illud, *semel*, significat immutabilitatem, quia vnicum Dei iuramentum æquiualet innumerabilibus aliorum iuramentis. Illud, *in sancto meo*, potuisset verti, *in sanctitate mea*, sed idem est sensus: *in sancto meo*, id est, in sancto nomine meo, siue in sancto nomine meo; quod Genes. 22. dicit: *Per memetipsum iuraui. Si Dauid mentiar*: existimant aliqui, hæc esse verba iuramenti, quasi dicat, si Dauidi mentiar, hoc aut illud mihi contingat. Sed improbabile est, Deum iurare iuramento execratorio. Verius est, illud, *si*, æquiualere particulæ neganti, & sensum esse, si Dauid mentiar? id est, non mentiar Dauidi; quomodo dicitur in Psalm. 131. *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum.* Similis locutio est apud Isaiam cap. 22. *Si dimittetur iniquitas hæc vobis, donec moriamini, dicit Dominus exercituum.* Verba iuramenti sunt quæ sequuntur: *Semen eius in æternum manebit, Et thronus eius sicut Sol*, &c. id est, Iuraui, & non mentiar Dauidi, quod filius eius Christus in æternum viuet, & Regnum quoque eius sempiternum erit. Illustrat autem hanc iuratam promissionem tribus similitudinibus, Solis, Lunæ plenæ, & arcus cœlestis. *Thronus*, inquit, *eius in conspectu meo in æternum* manebit, *sicut Sol, sicut Luna perfecta, & sicut testis in cœlo fidelis*: quæ significant Regnum Christi, ac per hoc Ecclesiam eius, fore semper illustrem & perspicuam; non obscuram vel inuisibilem, vt hæretici somniant: nihil enim clarius & pulchrius Sole interdiu; nihil item clarius & pulchrius Luna plena nocturno tempore; denique nihil clarius & pulchrius in nubibus arcu cœlesti, qui testis est fidelis à Deo datus hominibus, nunquam amplius fore diluuium aquarum. Per testem in cœlo fidelem aliqui ipsam Lunam intelligunt: sed videtur probabilius, vt intelligatur Iris: siquidem hoc loco vox, *in cœlo*, non est, *sciamaim*; sed, *sciachak*, quod nubes שמים
aut cælum aërium proprie significat, vt perspicuum est ex illo Psal. 17. *Tenebrosa aqua in nubibus aëris*: & ex illo Deuteron. 33. *Magnificentia eius discurrunt nubes.* Porro Regnum Christi in communi prosperitate lucet vt Sol in die vndique sereno: in communi persecutione fulget vt Luna plena in tenebris noctis. Vbi vero admixta est persecutioni prosperitas, similis est Iridi in nubibus. Illud, *Luna perfecta*, in Hebræo est, *icon*, stabilietur, siue præparabitur. Ex quo intelligimus, vocem, *perfecta*, explicandam שחק יכון

dam esse, ac si dictum esset, Luna stabilis, siue præparata: & siquidem agatur de stabilitate luminis, vt idem sit Luna perfecta, quod Luna plena, tunc id, quod sequitur, *in æternum*, non est coniungendum cum *Luna*, sed cum *thronus tuus:* vt sensus sit, Thronus tuus erit in conspectu meo in æternum, sicut Sol, & sicut Luna plena: & hunc sensum supra persecuti sumus; sed si agatur de stabilitate substantiæ Lunæ, quæ incorruptibilis est, tunc *in æternum*, iungi poterit cum *Luna perfecta*, vt sensus sit, Thronus tuus erit in conspectu meo sicut Sol, & sicut Luna, quæ perfecta est quoad substantiam, & stabilis in æternum.

XXXVII. *Tu vero repulisti, & despexisti, distulisti Christum tuum.*

Hæc est altera pars Psalmi, in qua Propheta in persona populi captiui, orat pro adimpletione promissionis diuinæ; quamuis enim Deus firmiter, & cum iuramento promiserit, vult tamen rogari, vt faciat quod promisit: sic Isaac Genes. 25. deprecatus est Dominum pro vxore sua, eo quod esset sterilis; & tamen Gen. 20. promiserat Deus Abrahæ sobolem copiosam ex filio. *Multiplicabo*, inquit, *semen tuum, sicut stellas cœli:* & ibidem: *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* Orat autem Propheta Deum, illum quodammodo admonendo, quod si tamdiu differat implere promissum, videbitur non velle seruare pactum & iuramentum suum. Itaque sensus est huius versiculi, & sequentium, Tu Domine promisisti cum iuramento filium Dauidis perpetuo regnaturum; nunc autem videmus Regnum ablatum esse à filiis Dauid, & occupatum à Rege Assyriorum: ergo, vt confirmes verbum tuum, mitte filium illum Dauidis quem promisisti, & da illi Regnum sempiternum, vt iurasti, alioqui ridebunt nos inimici nostri, & in te redundabit opprobrium nostrum: *Tu vero repulisti & despexisti*, id est, promisisti bona, nunc vero reddis mala, quia repulisti nos à protectione tua, & despexisti nos, quos magnifacere videbaris. *Distulisti Christum tuum*, id est, elongasti à te Regem populi tui, Iechoniam videlicet & Sedechiam, qui captiui ducti sunt in Babylonem. S. Augustinus aliter exponit, videlicet, distulisti mittere ad nos Christum tuum, illum qui perpetuo regnaturus est. Vox Hebraica, *hithabartha him mescicheca*, vertitur à S. Hieronymo & Hebræis, *iratus es cum Christo tuo:* cum qua sententia cohæret prior expositio; *distulisti Christum tuum*, id est, elongasti Regem à fauore tuo, & à Regno suo, quod est signum iræ & indignationis in eum: tamen sententia S. Augustini, quæ est conformis Græcæ & Latinæ lectioni, potest etiam concordari cum voce Hebraica: nam eandem vocem in Psal. 77. S. Hieronymus vertit, vt hoc loco verterunt LXX. Interpretes vers. 59 alias 62. vbi nos legimus: *Audiuit Deus, & spreuit*, S. Hieronymus ex Hebræo vertit: *Audiuit Deus, & distulit.* Itaque videmus eandem vocem Hebraicam, & à Septuaginta, & S. Hieronymo nunc verti, *differre*, nunc *spernere*, nunc *irasci*. Illa verba, *repulisti & despexisti*, non necessario coniunguntur cum sequentibus, vt sit sensus, repulisti Christum tuum, despexisti Christum tuum, distulisti Christum tuum: nam in Hebraico ponitur interpunctio post verbum, *despexisti*: & ideo potest facile defendi expositio S. Augustini, qui vocem, *Christum tuum*, solum coniungit cum verbo, *distulisti*, non cum antecedentibus, *repulisti & despexisti*, ad quæ subintelligitur, *nos*, aut, *populum tuum*, aut aliquid eiusmodi; vt sensus sit, repulisti & despexisti populum tuum; & distulisti mittere Christum tuum. Vtraque expositio bonum sensum habet.

Euertisti testamentum serui tui, prophanasti in terra sanctuarium eius. XXXV

Explicat, quomodo Deus repulerit & despexerit populum suum; ac primum dicit, Deum euertisse testamentum serui sui, id est, retractasse pactum initum cum seruo suo Dauid: quod intelligendum est de euersione, siue retractatione, quo ad apparentiam, non quo ad veritatem. Videbatur enim

enim, Deus non velle Regnum Dauidis esse perpetuum, quia permiserat occupari ciuitatem Hierusalem, & totam Palæstinam à Rege Assyriorum. Sed re vera non de illo terreno Regno intelligenda erat promissio, sed de spirituali, & cœlesti. *Prophanasti in terra sanctuarium eius*, id est, proiecisti in terram, & hoc modo prophanasti sacrum diadema eius, quod factum est quando cessauit Regnum Dauidis, deturbatis de solio Iechonia, & Sedechia, & ablato eius Regio diademate: nam in Hebræo habetur, *nizro*, quod propriè significat diadema Regium, quod sanctum, & sacrum habebatur; in Græco est, ἁγίασμα, quod sanctitatem, & sanctuarium, & sanctificationem significat. Noster interpres hoc loco vertit sanctuarium, sed in Psal. 131. vertit sanctificationem. vbi apertissimè loquitur Propheta de diademate, non de templo; sic enim loquitur, *Super ipsum efflorebit sanctificatio mea.* Itaque per sanctuarium, videtur intelligenda sanctitas diadematis: Si tamen quis velit Theodoreti, & Euthymij expositionem sequi, qui per *sanctuarium prophanatum*, intelligunt templum Salomonis per Nabuchodonosor Regem euersum, & incensum; dicere poterit, ipsum templum vocatum esse diadema populi Iudaici, quoniam re vera erat illis instar coronæ gloriosissimæ, & eo maximè, tamquam insigni diademate gloriabantur.

נזרו

XXXIX. *Destruxisti omnes sepes eius, posuisti firmamentum eius formidinem.*

XL. *Diripuerunt eum omnes transeuntes viam. factus est opprobrium vicinis suis.*

Comparat populum Iudaicum per Dauidem significatum, vineæ, quæ destructa sæpe fit omnium transeuntium præda; ita enim populus ille, Deo non protegente, factus est in direptionem Assyrijs non semel, sed sæpius capientibus, & spoliantibus Hierusalem. Historia nota est ex 4. libr. Regum. *Destruxisti*, inquit, *omnes sepes eius*, id est, tu Deus nos auxilio, & protectione tua destituens, in causa fuisti, vt instar vineæ, destructa sepe, diriperemur ab hostibus. *Posuisti firmamentū eius formidinem*, id est, fecisti vt in locum munitionis firmissimæ succederet in Dauidis regno, & ciuitate, formido; erant enim antea in eo Regno fortissimi milites, sed Deo deserente facti sunt timidi, & imbelles, vt ab hostibus nullo modo resistere possent. Tribuit autem populus Deo causam horum malorum, quoniam intelligebat, sine Dei voluntate non fieri, & facillimum esse Deo, si velit, omnia impedire. *Diripuerunt eum omnes transeuntes viam*, id est, diripuerunt populum Dei hostes eius sine vlla prohibitione, quomodo diripiunt vineas omnes transeuntes per viam, quando disiectæ sunt sepes, vel maceriæ, quæ aditum prohibebant. *Factus est opprobrium vicinis suis*, id est, inde factum est, vt omnes populi vicini irrideant populum Dei, qui tam imbellis factus est, vt nulli hosti resistere valeat.

Exaltasti dexteram deprimentium eum, lætificasti omnes inimicos eius. XLI.

Auertisti adiutorium gladij eius, & non es auxiliatus ei in bello. XLII.

Pergit narrare calamitates populi Dei, in quas incidit desertus ab adiutorio diuino. *Exaltasti dexteram deprimentium eum*, id est, iuuisti hostes populi tui, vt facilius deprimerent populum tuum. Exaltare, hoc loco, significat magnificare, roborare, excelsam facere. Inde verò secuta est lætitia magna apud hostes, ob tàm facilem victoriam; ideò subiungit, *lætificasti omnes inimicos eius.* Contra verò *auertisti adiutorium gladij eius*, id est, auertisti adiutorium tuum à gladio eius, Regis videlicet, vel exercitus populi tui; quod clarius explicat dicens: *& non es auxiliatus ei in bello*; ideò Reges Iuda resistere nequierunt Assyrijs, hostibus suis.

Destruxisti eum ab emundatione, & sedem eius in terram collisisti. XLIII.

Obscurus est hic locus, sed ex posteriore parte versiculi apparet sermonem esse de priuatione cultus Regij, qui mundissimus,

& splendidissimus esse solebat. Hebræus textus est clarior ; sic enim ad literam verti posset. *Cessare fecisti munditiam eius, & thronum eius in terram detraxisti.* Græcus autem sic verti potest, *Dissoluisti eum à mũditia sua , & sedem eius in terram collisisti,* Igitur hic videtur esse sensus , Spoliasti Regem vestibus regijs & hoc modo destruxisti,& cessare fecisti munditiem eius,induens illum sordidis, & atris vestibus, & thronum Regni eius detraxisti in terram , & confregisti,vt neq; cultus , neq; thronus regius illi superesset. Alij volunt , per *emundationem*, intelligi templum , in quo per sacrificia mundabantur Iudæi. S. Augustinus intelligit hunc locum de emundatione cordis par fidem Christi,à quo destructi sunt Iudæi, qui in Christum credere noluerunt, Sed ad literam probabilius est accipi emundationem pro munditia , & nitore vestium regiarum,quas cum throno reges illi amiserunt.

XLIV. *Minorasti dies temporis eius: perfudisti eum confusione:*

Hæc est vltima , & principalis calamitas, quod cùm Deus promisisset Dauidi Regnum perpetuum , iam videretur illam promissam æternitatem ad breuissimum tempus contraxisse : nam in Iechonia & Sedechia finitum est Regnum illud temporale Dauidis, quod sperauerat nullum finem habiturum: ex hac autem diminutione temporis repletus est Dauid in posteris suis magna confusione. In Hebræo habetur: *Abbreuiasti dies adolescentiæ eius*. Sed Septuaginta non videntur legisse , *alumau* , quod est adolescentiæ eius, vt S. Hieronym. vertit, sed , *olamau* , vnica litera transposita,quod significat seculorum eius,vbi etiam indicatur promissio seculorum , sed abbreuiata postea, & contracta : qui autem legi volunt *adolescentiæ eius*,intelligunt per adolescentiam , tempus virentis,& florentis Regni , quasi Deus non permiserit Regnum saltem peruenire ad senectutem , sed in ipso quasi flore ætatis illud occumbere voluerit.

עלומיו
עולמיו

XLV. *Vsquequo Domine auertes in finem? exardescet sicut ignis ira tua?*

Hic iam incipit oratio pro acceleratione aduentus Messiæ , vt impleatur promissio iurata Dei. *Vsquequo Domine auertes in finem* , id est, quamdiu auertes te,aut faciem tuam, vsque in finem , id est, vsque ad vltimam perniciem , & consumptionem , sine spe reconciliationis ? quamdiu exardescet indignatio tua , quasi ignis , qui non cessat, donec in cinerem redegerit quod cremandum suscepit. In hebræo habetur , *Vsquequò abscònderis* ; ex quo intelligimus illud , vsquequò auertes, requirere; vt subintelligatur, faciem tuam , vel te ; tunc enim Deus abscondi dicitur , cùm auertit à nobis faciem suam ; & sic cessat nos illuminare , & calefacere lumine gratiæ suæ , quæ est vita vera animarum.

Memorare quæ mea substantia , nunquid enim vanè constituisti omnes filios hominum. XL

Quis est homo qui viuet , & non videbit mortem ? eruet animam suam de manu inferi? XL

Nonnulli sic exponunt hos versiculos, vt sensus sit , Vita nostra breuissima est , & mors omnibus viuentibus imminet : proinde , nisi in vanum constituisti filios hominum , da nobis Domine solatium aliquod dum viuimus, & accelera consolationem, ne ante rapiamur à morte,quam adueniat consolatio tua. Nimis humilis videtur hæc interpretatio , & Iudaismum sapit; cùm vltra præsentis vitæ bona non assurgat. S. Augustinus de Christo exponit, vt sensus sit , Memorare Domine , quòd Christi natura humana , mea substantia est , & propter illum non vanè constituisti filios hominum : ille est,qui viuet, & non videbit mortem , quia ipse solus eruet animam suam de manu inferi,& resurgens à mortuis viuet , & non videbit amplius mortem. Sed hæc expositio non est literalis , nam vox , substantia , hoc loco non significat naturam , sed tempus vitæ,siue subsistentiam : nam in Hebræo ad verbum sic legitur , *Memorare ergo quanti temporis sim* , id est, quàm sit breuis vita mea , quàm breui tempore subsistam in viuis, XLVIII.

uis, cui sententiæ rectè connectitur quod sequitur, *Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem?* id est, nemo viuit in terris, qui non sit moriturus: & non est diuturnum, quod finem habet. Idem repetitur, cùm additur, *eruet animam suam de manu inferni?* id est, quis est homo, qui non sit iturus ad locum mortuorum? quasi dicat, nemo viuit super terram, qui possit euadere mortem, per quam descendunt corpora sub terram, & animæ ad inferos. Eo siquidem tempore nondum apertum erat cœlum, quò nunc ascendunt animæ iustorum perfectorum. Existimo igitur Prophetam, qui spiritualis erat, ex breuitate vitæ humanæ, & caducitate rerum humanarum exarsisse in desiderium vitæ futuræ æternæ in cœlis, ac Deum precari voluisse, vt Messiam cito mitteret, Patrem futuri seculi, qui aperiret credentibus Regna cœlorum; nisi enim, saltem pars aliqua generis humani ad vitam illam æternam & beatam per Christum perueniret: verè in vanum condidisse videretur Deus omnes filios hominum. Ait igitur, *memorare, quæ sit mea substantia*, id est, quàm breuis, quàm fragilis, quàm ærumnosa sit subsistentia mea in terris. *Nunquid enim vanè constituisti, omnes filios hominum?* id est, num constituisti, & creasti filios hominum, vt solùm hanc vitam viuerent, eamq; tam breuem, & ærumnis plenam? id enim esset frustra condidisse genus humanum, si nulla eius pars finem vltimum attingeret. *Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem?* id est, quod sit breuis, & ærumnosa hæc vita nostra, vel ex eo constat, quòd nemo potest mortem euadere: nemo eruet animam suam de manu inferi; inferus enim sine vlla exceptione, omnes mortales ad se trahit.

XLVIII. *Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ Domine, quas iurasti Dauid in veritate tua?*

Hic iam apertè Deum precatur, vt impleat promissum de Rege mittendo ex semine Dauid, qui populum suum in æternum regat. *Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ Domine*, id est, promissiones ex misericordia tua magna olim factæ Dauidi, quas etiam iuramento confirmasti per ipsam tuam veritatem iurans, ac dicens, *Semen eius in æternum manebit, & thronus eius, sicut dies cœli?*

Memor esto Domine opprobrij seruorum tuorum, quod continui in sinu meo multarum gentium. XLIX.

Addit aliam rationem, cur tanto affectu postulet aduentum Messiæ: quoniam populi infideles exprobare non cessant populo Dei, quòd frustra sperauerit Regem æternum ex semine Dauid. *Memor*, inquit, *esto Domine opprobrij seruorum tuorum*, id est, vituperationis, quam patiuntur serui tui ab infidelibus. *Quod continui in sinu meo multarum gentium*, id est, quod opprobrium ego populus tuus continui, siue portaui, vt sonat vox Hebraica, *in sinu meo multarum gentium*, id est, à multis gentibus: dicitur autem portari in sinu, siue contineri in sinu opprobrium, quando non potest excuti per manifestam responsionem. Ita populus ille tacens, & dolens ferebat opprobrium à multis gentibus sibi obiectum, quia non poterat ostendere promissionem Dei fuisse impletam, vel breui, ac certò implendam.

Quod exprobrauerunt inimici tui Domine, quod exprobrauerunt commutationem Christi tui. L.

Hoc videlicet est opprobrium, quod portabat in sinu suo; *quòd inimici Domini exprobrarent populo Dei commutationem Christi sui*, id est, qualem compensationem habuisset Dauid à Deo, pro tàm amplis promissis, destructionem videlicet Regni sui: nam commutatio hoc loco accipitur, pro, compensatione, vt Matth. 16. *Quam commutationem dabit homo pro anima sua?* nam vox Hebraica, *hikeuoth*, significat propriè calcaneum, & inde accipitur pro vestigio: עקבות nec desunt qui hic vertant, vestigia Christi tui: denique significat etiam mercedem, quæ datur in compensationem, siue commutationem meriti; ac per hoc pro compensatione,

ſatione, & commutatione accipi poteſt. Atque hæc facillima ratio eſt concordandi textum Græcum cum Hebraico: qui enim vertunt, veſtigia, ſiue itinera Chriſti tui, nullam rationem reddere poſſunt, cur Septuaginta verterint commutationem.

LI. *Benedictus Dominus in æternum: fiat, fiat.*

Hæc Pſalmi concluſio, ſatis apertè docet. Prophetam intellexiſſe, promiſſionem factam Dauidi ſtabilem, & firmam fuiſſe, & omnino implendam tempore ſuo, quantumuis contrarium ſuadere viderentur quæ fiebant tempore Nabuchodonoſor. Imò etiam eadem hæc concluſio docet, cognouiſſe Dauidem, ideò diuinam prouidentiam effeciſſe, vt Regnum illud terrenum euerteretur, ne putarent carnales Iudæi in Salomone, aut alio ex Regibus Iudæ, promiſſionem diuinam impletam fuiſſe. Ait igitur, *Benedictus Dominus in æternum*, id eſt, laus & gratiarum actio ſemper Domino deferatur, quoniam omnia benefacit, & iuſtus eſt in omnibus verbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis. *Fiat, fiat.* In Hebræo, *Amen, Amen*, id eſt, ſic eſt, & ſic opto vt fiat, vt videlicet Dominus benedicatur in æternum. Atque hic eſt finis libri tertij ſecundum Hebræos.

PSALMVS LXXXIX.

Titulus, & Argumentum.

Oratio Moyſi hominis Dei.

SAnctus Hieronymus in epiſtola ad Cyprianum conſtanter affirmat, hunc Pſalmum cum aliis decem ſequentibus à Moyſe fuiſſe compoſitos: id colligit ex titulo. Sanctus tamen Auguſtinus hunc Pſalmum exponens, conſtanter id negat, ea ratione, quia ſi hic Pſalmus à Moyſe compoſitus fuiſſet, haberetur in eius libris, id eſt, in Pentatheuco, vbi habentur alia cantica eiuſdem auctoris. Addere poſſumus aliam rationem; quoniam in hoc Pſalmo definitur vita hominis, vt plurimum annis ſeptuaginta, & in robuſtioribus, annis octoginta: at Moyſis tempore plurimi centeſimum annum tranſcendebant: ipſe enim Moyſes obijt annorum centum viginti, vt dicitur Deuter. vlt. & octoginta annorum erat, quando fecit eum Dominus Ducem populi ſui, & Aaron frater eius erat annorum octoginta trium antequam fieret ſummus Sacerdos, vt intelligi poteſt ex c. 7. Exodi; & tamen non eſt credibile electum fuiſſe aut Moyſem Ducem populi, aut Aaronem ſummum Sacerdotem, homines decrepitos, & morti proximos. Itaq; ætas octoginta annorum non erat tunc extrema decrepitas, ſed ætas matura, & vigens, atque ad res maximas gerendas aptiſſima. Neque probabile eſt, quod reliqui decem Pſalmi ſequentes ſint compoſiti à Moyſe, cùm in Pſalm. 98. fiat mentio Samuelis, qui diu poſt mortem Moyſis natus eſt. Neque ſatisfacit huic obiectioni S. Hieronym. dicens, nomen Samuelis fuiſſe prophetatum à Moyſe, vt lib. 3. Reg. c. 13. prædicitur nomen Ioſiæ Regis: nam de Ioſia ſic loquitur Propheta, Naſcetur filius domui Dauid, Ioſias nomine, &c. *vbi eſt manifeſta prædictio de futuro: at in Pſal. 98. narrantur res præteritæ, his verbis*, Moyſes, & Aaron in ſacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius. Inuocabant Dominum, & ipſe exaudiebat eos, cuſtodiebant teſtimonia eius, &c. *Non igitur hic prædicitur nomen Samuelis, quemadmodum nec Moyſis, aut Aaronis, ſed narrantur res ab ipſis geſtæ, antequam hic Pſalmus ſcriberetur. Quare videtur nobis, titulum huius Pſalmi inſcribi Moyſi, quòd Moyſem loquentem Dauid introducat. Introducitur autem Moyſes fortaſſe, quòd ipſe ſcripſerit creationem Mundi, peccatum primorum parentum, & pœnas inde ſecutas. Argumentum enim huius Pſalmi eſt oratio ad Deum pro humano genere, quod ob peccatum primorum parentum in maximas incidit calamitates, & auxilio gratiæ aſſiduè indiget, tùm vt ærumnas huius vitæ facilius toleret, tùm vt ad gaudia ſempiterna perueniat.*

EXPLICATIO PSAL. LXXXIX.

I. DOmine refugium factus es nobis à generatione in generationem.

Ordi-

Orditur Propheta orationem à gratiarum actione pro acceptis beneficiis: hæc enim est Spiritus sancti vtilissima Rhetorica, vt gratum se gratiæ ostendat, qui noua beneficia petit, *Domine*, inquit, *refugium factus es nobis*, id est, fatemur nos multis variisq; periculis esse obnoxios: sed in nobis te protectorem & adiutorem experti sumus; idq; non semel, aut iterum, sed omni tempore per omnes generationes sibi inuicem succedentes.
מעון Vox Hebraica, *mahon*, proprie habitationem significat. Itaque per refugium hoc loco, intelligitur domus bene munita & loco edito posita, ad quam qui refugiunt, tutissimi sunt ab omni iniuria siue hostium, siue bestiarum, siue pluuiæ, aut ventorum. Et vere qui confugiunt ad Deum, & in eo tanquam in arce munita per Fidem, Spem & Charitatem, cogitatione assidua & iugi desiderio habitant: securissimi sunt ab omni incursu malo, quoniam eis omnia cooperantur in bonum.

II. *Priusquam montes fierent, aut formaretur terra & orbis: à sæculo, & vsque in sæculum tu es Deus.*

Probat eundem ipsum Deum in omni generatione & generatione refugium esse potuisse sperantibus in eum; quoniam ipse semper est, videlicet æque potens, æque sapiens, æque benignus. Vt autem ostendat, Deum esse ante omnes res creatas, in quibus homines confidere solent, primum nominat montes. *Priusquam*, inquit, *montes fierent*. Montes enim, cum altissimi & solidissimi sint, multis modis refugium hominibus præbent. Fortasse etiam primo loco nominat montes, quia primi apparuerunt, cum terra discooperiri cœpisset ab aquis, à quibus initio creationis vndique cooperiebatur: vel denique, quia montes sunt pars terræ maxime eminens & conspicua. Deinde subiungit formationem terræ, cuius partes quædam sunt montes. Sed obseruanda est proprietas vocum Hebraicarum: nam de montibus di-
ילדו cit, *fierent*, in Hebræo, *nascerentur*, *iuladu*, de terra dicitur in Hebræo, *parturiretur*, *theolel*; itaque sensus est, Priusquam montes nascerentur, imo priusquam ipsa terra parturiretur. Parturitio enim natiuitatem præcedit. Addit, *& orbis*, nimirum habitabilis: hoc enim significat, *thebel*, ex quo intelligimus, per terram hoc loco intelligi terram incultam & desertam; per orbem, terram cultam & habitabilem: montes enim in vtraque parte terræ inueniuntur. Addit vltimo, *à sæculo, & vsque in sæculum tu es Deus*, id est, non solum tu es ante montes, & terram tum incultam, tum habitabilem, sed es à sæculo, id est, ab æterno, & vsque in sæculum, id est, vsq; in æternum. Nec dicit, tu eras à sæculo, & eris vsque in sæculum, sed *tu es*, vt ostendat veram æternitatem Dei, quæ est duratio sine vlla varietate & mutatione, quod in Psal. 101. dicit: *Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient*. Vox, *Deus*, in Græco codice non habetur, sed in Hebræo habetur, & S. Hieronymus testatur in epist. ad Suniam & Fretellam, haberi apud Septuaginta & apud alios quoque Interpretes. Videtur autem esse vocatiui casus, vt sit sensus, Tu ô Deus à sæculo, & vsque in sæculum es, & idem ipse semper es. תחולל תבל

Ne auertas hominem in humilitatem, & dixisti, Conuertimini filij hominum. III.

Hic incipit oratio, qua precatur Propheta Deum, vt non finat genus humanum abire in extremam vilitatem & ruinam. Videbat enim hominem per peccatum primi hominis auersum à Deo præcipitem ruere in deterius; ideo clamat: *Ne auertas hominem in humilitatem*, id est, ne sinas auerti humanum genus à lumine vultus tui ad vilitatem & abiectionem extremam, vt oblitum veri boni amplectatur terram & lutum sæcularium desideriorum, & per ea demergatur in interitum sempiternum. Nam vox Hebraica non significat virtutem humilitatis, sed attenuationem & miseriam. Addit rationem cur conueniat, vt Deus non sinat perire tam nobilem creaturam. Nam inquit, tu *dixisti, conuertimini filij hominum*, id est,

tu hortatus es per Prophetas tuos externa prædicatione, & per internam quoque tuam inſpirationem ad conuerſionem peccatores; decet igitur, vt potenti auxilio gratiæ tuæ iuues hominem ad conuerſionem, & non ſinas eum auerti ad extremam vilitatem. Illud, *&*, ponitur pro, *quia*, cum dicitur: *& dixiſti, conuertimini filij hominum*, id eſt, quia tu dixiſti, & inuitaſti ad conuerſionem; non enim vis mortem peccatorum, ſed vt conuertantur & viuant. In Hebræo non habetur negatio, ſed affirmatio: *Conuertes hominem in abiectionem.* Niſi S. Hieronymus diceret LXX. Interpretes poſuiſſe in verſu ſuperiore vocem illam, *Deus*, poſſemus ſuſpicari,
אֵל Septuaginta non legiſſe, *el*, quod eſt, *Deus*,
אַל ſed, *al*, quod eſt, *ne*; & poſuiſſe hanc vocem in principio huius verſiculi: ſed quoniam non audemus S. Hieronymo contradicere, exiſtimamus vel excidiſſe ex codice Hebraico particulam illam negantem, quod facile fieri potuit, cum eædem literæ bis repeterentur: vel eſſe legendam literam Hebraicam cum interrogatione: *Conuertes*, vel *auertes hominem in humilitatem?* quæ ſententia eadem eſt cum illa, *Ne auertas hominem in humilitatem.*

IV. *Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies heſterna, quæ præteriit.*

V. *Et cuſtodia in nocte, quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.*

Deſcribit abiectionem generis humani poſt peccatum primi hominis ex breuitate vitæ comparatæ cum æternitate Dei: nam Dei æternitas ſic immenſa eſt, vt mille anni apud Deum, ſint vt vnus dies, vel vna pars diei apud nos: & tamen vita noſtra poſt peccatum, non eſt mille annorum, neque centum, ſed vix ſeptuaginta, aut in robuſtioribus octoginta. Quare vita noſtra comparata cum æternitate Dei, minor eſt quam vnus dies, aut notabilis aliqua pars diei, proinde fere nihil eſt: & tamen ſi homo non peccaſſet, ſine vllo fine in æternum vixiſſet. Sed explicemus verba: *Quoniam*, inquit, *mille anni ante oculos tuos, tanquam dies heſterna, quæ præteriit*, id eſt, in vilitatem maximam conuerſi ſumus, quoniam tu quidem æternus es, ita vt apud te mille anni ſint velut vna dies, quæ ſtatim præterit, aut veluti *cuſtodia in nocte*, id eſt, vna nocturna vigilia, quæ tribus horis abſoluitur: hominum autem, qui ad tuam imaginem creati ſunt, ac per hoc ſemper viuere deberent, anni tam breues erunt, vt in nihilum reputari poſſint: ſic enim intelligimus illa verba, *quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt*, id eſt, anni hominum poſt peccatum erunt numerandi inter ea, quæ pro nihilo habentur, id eſt, breuiſſimi, ac pene nulli. In textu Græco habetur ἔτι, id eſt, *adhuc*, & ſic legit Euthymius, *adhuc erunt*; ſed verior lectio eſt ἔτη, id eſt, *anni erunt*: nam in Hebræo habetur, *ſanim*, quod *annos* שנים ſignificat, non *adhuc*. Ex Hebræo ſic vertit S. Hieronymus hæc vltima verba, *Percutiente te eos in ſomnium erunt.* Pro quos nos habemus, *quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt*. Et quidem de voce *ſomnij*, & *annorum*, non magna eſt difficultas: nam eadem vox Hebræa, ſi legatur, *ſcenà*, ſignificat *ſomnum*, שנה ſiue *ſomnium*: & ſic legit S. Hieronymus, & legitur hodie in textu Hebraico, iuxta puncta Rabinorum: ſed ſi legatur, *ſanà*, ſignificat annum, שנה & ſic legerunt Septuaginta, & vulgatus noſter Interpres. Illud autem, *Percutiente te eos*, in Hebræo eſt, *zeramtam*, זרמתם quod ad literam reddi poteſt, *inundaſti eos.* Sed poteſt etiam legi cum aliis punctis, *zirmatam*, id eſt, *inundatio eorum*, ſiue *fluxus* זרמתם *eorum*: & ſic legiſſe videntur Septuaginta, qui nomen, non verbum verterunt, τὰ ἐξουδενώματα αὐτῶν, id eſt, *contẽptibilia ipſorum*, quod recte noſter Interpres Latine reddidit, *quæ pro nihilo habentur eorum*: verterunt autem Septuaginta non tam verbum, quam ſenſum. Illa enim quæ fluunt & tranſeunt, pro nihilo habentur, quia mox euaneſcunt. Illud pronomen, *eorum*, in Hebræo coniungitur cum nomine, *inundatio*, ſiue *fluxus*, non cum nomine, *anni*. Quare ſenſus eſt, inter ea quæ fluunt, & pro nihilo habentur eorum, id eſt, hominum, anni ſunt: vel clarius anni vitæ, ſiue tempora vitæ computantur inter

inter

inter eas res humanas, quæ contemptibiles ſunt, quia celerrime finiuntur.

VI. *Mane ſicut herba tranſeat, mane floreat, & tranſeat: veſpere decidat, induret & areſcat.*

Declarat annos vitæ eſſe vere contemptibiles per ſimilitudinem fœni, quod vna die oritur, viret, floret, exareſcit & perit. In Hebræo ſunt verba futuri temporis, & eodem modo videntur accipienda verba Latina, vt hic ſit ſenſus: Mane, id eſt, prima parte diei homo, quaſi herba virens apparebit in pueritia, & non ibi ſiſtet, ſed mox tranſibit. Mane item in eadem prima parte diei florebit in iuuentute, & nec ibi conſiſtet, ſed mox tranſibit. Veſpere, in altera parte eiuſdem diei decidet in virilitate, flore ſcilicet iuuentutis cadente; indurabitur in ſenectute, amiſſo vigore virilitatis; & areſcet in morte, ſiccato humore vitæ. Vel, vt exponit S. Auguſtinus, mane vireſcet, & florebit in vita, & veſpere decidet in morte, indurabitur in cadauere, areſcet in puluere; & qui de puluere factus eſt, in ſuum puluerem continuo reuertetur, vt non ſit aliud tempus noſtrum, quam naſci & mori, incipere & finiri. Væ cæcitati hominum, qui vitam vnius diei, quæ pro nihilo duci deberet, ſic amant, ac ſi eſſet æterna: & vitam vere ſempiternam ſic contemnunt, ac ſi eſſet vnius diei, & pro nihilo habenda. Neque ſolus Dauid hæc docet, ſed ante eum S. Iob c.14. *Homo natus de muliere breui viuens tempore, repletur multis miſeriis, qui quaſi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu permanet.* Et poſt eum Iſaias c.40. *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri. Exſiccatum eſt fœnum, & cecidit flos, quia ſpiritus Domini ſufflauit in eo.* Quod ſi non placeat accipere verba illa, tranſeat & floreat, pro tranſibit & florebit; oportebit aliquid ſubintelligere, vt, tu Deus iuſſiſti, vt homo ſicut herba tranſeat & floreat, &c. Vel, Ergo homo iuxta ſententiam Dei, ſicut herba tranſeat, &c.

Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati ſumus. VII.

Reddit cauſam breuitatis vitæ noſtræ, ac dicit eſſe iuſtiſſimam iram Dei, quam iniquitas humana ſuccendit. *Defecimus*, inquit, *in ira tua*, id eſt, conſumpti ſumus, & mortales effecti, quoniam irritauimus iram tuam: & conturbati ſumus mortis horrore & terrore, ob furorem tuum, qui ſecuri & quieti antea viuebamus. Non eſt in Deo proprie furor, vel ira, vel alia perturbatio, ſed metaphorice dicitur ira & furor in Deo, quando non parcit peccatori, ſed eum pro meritis punit.

Poſuiſti iniquitates noſtras in conſpectu tuo: ſæculum noſtrum in illuminatione vultus tui. VIII.

Dixerat cauſam breuitatis vitæ noſtræ fuiſſe iram Dei: nunc dicit, cauſam iræ Dei fuiſſe iniquitates noſtras. Vocat autem noſtras iniquitates peccatum primorum parentum, quod nobis commune fuit, & in quo multæ fuerunt iniquitates, iuxta doctrinam S. Auguſtini in Enchiridio c.45. & aliis in locis. Fuit enim in eo peccato ſuperbia, inobedientia, infidelitas, curioſitas, & alia. Fortaſſe etiam reſpicit Dauid ad iniquitates poſterorum, ob quas magis contracta eſt breuitas humanæ vitæ: nam vſque ad diluuium viuebant homines ad nongentos annos: deinde poſt diluuium ad ducentos vel trecentos. Poſtea tempore Moyſis ad centum viginti. Denique tempore Dauid ad octoginta. Ait igitur: *Poſuiſti iniquitates noſtras in conſpectu tuo*, id eſt, noluiſti parcendo abſcondere peccata noſtra à facie tua, ſed ea ante conſpectum tuum poſuiſti, vt ea diligenter conſiderares, & punires. Quod enim Deus intelligatur ignoſcere, quando auertit faciem à peccatis, docet idem Propheta, cum ait in Pſ.50. *Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.* Quod autem additur, *ſæculum noſtrum in illuminatione vultus tui*, eſt repetitio eiuſdem rei: nam per *ſæculum noſtrum* intelliguntur iniquitates vitæ, ſiue temporis noſtri, quas, ne laterent, poſuit Deus

Deus in illuminatione vultus sui, id est, luce vultus sui detexit & illuminauit, vt earum turpitudo nota esset, & iusto Dei iudicio puniretur. Vox Hebraica, *alumenu*, tria significare potest, occulta nostra, adolescentiam nostram, & sæculum nostrum. Omnia enim hæc deriuantur à verbo, *alam*, quod est occultare. Addit S. Hieronymus, etiam quartum, videlicet negligentias nostras: sed omnia in idem recidunt. Nam multa sunt propriè peccata cordis, vel etiam omnia peccata, quatenus à corde exeunt: & huic voci aptissime respondet illud: *In illuminatione vultus tui:* nam qui male agit, odit lucem; sed Deus luce sua omnia detegit. Vnde dicit Apostolus 1. Cor. 4. *Illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.* Per adolescentiam, intelliguntur peccata adolescentiæ, id est, primum peccatum Adami, quod factum est in prima adolescentia generis humani. Denique per sæculum nostrum (vt diximus) significantur peccata temporis nostri

עלמנו

עלם

IX. *Quoniam omnes dies nostri defecerunt: & in ira tua defecimus.*

Quod Deus viderit & condemnauerit peccata nostra, pœna ipsa mortis nobis inflicta demonstrat. *Quoniam omnes dies nostri defecerunt*, id est, omnes dies nostri abierunt, vt nulli iam supersint. *Et in ira tua defecimus*, id est, non solum dies nostri abierunt, sed & nos cum illis consumpti sumus. Nam si Adam non peccasset, dies quidem præteriissent, sed nunquam fluere cessassent, neque nos cum illis defecissemus: at nunc dies nostri ita fluunt, vt finem accipiant, morte illorum cursum interrumpente, & nos ipsi cum illis finem viuendi accipimus, & consumimur, ira Domini peccatum illud iustissime puniente.

X. *Anni nostri sicut aranea meditabuntur; dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni.*

XI. *Si autem in potentatibus, octoginta anni, & amplius eorum labor & dolor.*

Dixit, mortem esse pœnam peccati: nunc addit, vitam ipsam, quam agimus ante mortem esse miseram & breuem; iuxta illud Patriarchæ Iacob, Genes. cap. 47. *Dies peregrinationis meæ, anni centum triginta sunt, parui & mali.* De miseria dicit: *Anni nostri sicut aranea meditabuntur.* In Hebræo solum habetur: *Anni nostri sicut meditatio*, id est, anni nostri nihil sunt, nisi quædam continua exercitatio, & laboriosa meditatio. Sed L X X. Interpretes, vt clarius rem explicarent, addiderunt, *sicut aranea*, & pro, *meditatio*, posuerunt, *meditabuntur*; & sensus est: Anni nostri, id est, tempus vitæ nostræ exercebitur vanis laboribus, & doloribus, timoribus, suspicionibus in temporalibus bonis procurandis, & temporalibus malis cauendis, sicut aranea exercetur in texendis retibus omni re fragilioribus, non sine propriæ substantiæ consumptione. Transit postea à miseria ad breuitatem, dicens: *Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni*, id est, tempus vitæ nostræ in seipso conclusum & definitum, non transcendit vltra septuaginta annos: & in robustioribus vsque ad octoginta: & si quid vltra fit, erit labor & dolor, ætas videlicet infirma, & variis malis & ærumnis obnoxia. Hic aliqua notanda sunt. Primum illud, *in ipsis*, obscurum est propter phrasim propriam linguæ Hebraicæ, quæ interdum ponit casum nominandi, cui nullum verbum respondet, vt in Psal. 10. *Dominus, in cœlo sedes eius*: nos diceremus: Dominus in cœlo sedem habet: vel, Domini sedes in cœlo est: sic etiam in Psal. 17. *Deus, impolluta via eius*: nos diceremus: Dei impolluta via est. Sic igitur hoc loco nos diceremus: Dies annorum nostrorum septuaginta anni sunt: Vel, in diebus annorum nostrorum septuaginta anni. Itaque absolute legendum est: *Dies annorum nostrorum*, & postea subiungendum, *in ipsis*, diebus videlicet annorum nostrorum, *septuaginta anni* numerantur. Vel dicendum est, illud, *in ipsis*, redundare, vt in Psal. 121. redundat pronomen, *eius*, cum dicitur: *Cuius participatio eius in idipsum.* Secundo illud, *in poten-*

בגבורות *potentatibus*, in Hebræo eſt, *bigburoth*, *in fortitudine ſiue robore*, id eſt, in homine robuſto: in Græco eſt, ἐν δυναστείαις quod ſignificare poſſet *in principatibus*, ſiue *Imperijs*; ſed hoc loco iſta ſignificatio, non facit ad propoſitum: non enim Principes diutius viuunt, quam alij: quin potius contra ſcriptum eſt in Eccleſiaſtico cap. 10. *Omnis potentatus breuis vita*. Ergo hoc loco vox illa, ſignificat vim, & potentiam complexionis, & ſic exponunt omnes Interpretes. Tertio illud, *& amplius eorum*, communiter exponitur, vt nos diximus, de vita, quæ producitur vltra annos octoginta: quidam tamen minus probabiliter intelligunt, quod potiſſima pars vitæ intra ipſos ſeptuaginta, vel octoginta annos ſit labor, & dolor. Prior expoſitio eſt Hieronymi, Auguſtini, Theodoreti, & aliorum grauium auctorum. Quarto, S. Auguſt. videtur ſubdubitare, an ad literam hic locus intelligi debeat de vita contracta ad ſeptuaginta, vel octoginta annos, tum quia multi robuſti inueniuntur vltra annum octogeſimum, & plurimi valde infirmi, ante annum ſeptuageſimum: tũ quia ante diluuium viuebant homines vſque ad annos nongentos; & tamen illi grauiſſime peccarunt in Deum, & propter ipſos potiſſimum contrahi debuit humanæ vitæ tempus. Cæterum communis ſententia Hieronymi, Theodoreti, Euthymij, & recentiorum eſt, quod ad literam hic definiatur vita hominis ſeptuaginta, vel octoginta annis, quæ vtcunque longa eſt, ſi comparetur ad vitam multarum beſtiarum; tamen breuiſſima, ſi ad æternitatem conferatur. Neq; mirum eſt, aliquos vltra annum octogeſimum robuſtos inueniri: nam, & pauciſſimi ſunt, & omnis regula patitur exceptionem. Multo minus eſt mirum, quod aliqui reperiantur infirmi ante annum ſeptuageſimum: nam etiam ante annum quadrageſimum, & trigeſimum ob complexionis vitium plurimi reperiuntur imbecilli. Propheta vero loquitur de ſolo vitio ætatis, & dicit ſecundum communem, & ordinarium curſum homines viuere conſueuiſſe integris viribus, & ſenſibus vſque ad annum ſeptuageſimum, vel octogeſimum. Tempore S. Auguſtini credibile eſt communem, & ordinarium vitæ robuſtæ curſum fuiſſe paulo breuiorem: nunc vero experimur communem, & ordinarium curſum vitæ robuſtæ, & integræ ad quinquageſimum annum, & in robuſtioribus ad ſexageſimum pertinere. & ex eo tempore laborem, & dolorem; quamuis non deſint hoc etiam tempore pauci quidam ſatis vegeti, & robuſti annorum ſeptuaginta, vel octoginta, vel etiam nonaginta. Quod autem ante diluuium proxime poſt diluuium homines diutiſſime vixerint, factum eſt ex prouidentia Dei, vt genus humanum facilius propagaretur, quemadmodum poſtea pertinuit ad prouidentiam Dei, vt contraheret tempus humanæ vitæ, tum quia æquum eſt, vt ſicut multiplicantur peccata, ſic contrahatur tempus vitæ: tum etiam quia ſi propagato humano genere adhuc homines diutiſſime viuerent; mundus eos non caperet.

Quoniam ſuperuenit manſuetudo, & corripiemur. XII.

Ex ærumna ſenectutis hoc boni conſequimur, vt depoſita ſuperbia & faſtu iuuenili humiliemur, & manſueſcamus conſcij propriæ infirmitatis, & miſeriæ, & corripiamur, id eſt, erudiamur ad ſubiectionem ſub potenti manu Dei. Illud, *quoniam*, accipitur hoc loco pro, *veruntamen*, aut, *certe*: non enim apud Hebræos, *chi*, ſemper eſt particula כי cauſalis. Ait igitur Dauid, *Veruntamen*, ex labore, & dolore ſenectutis *ſuperuenit in nos manſuetudo*, humilitas, & modeſtia; & inde corripiemur, & diſcemus ſubiecti eſſe Deo, & id parum temporis, quod ſupereſt, in eius timore, & amore conſumere. Aliqui per mãſuetudinem intelligunt, manſuetudinem Dei, quia nos in ſenectute, laboribus, & doloribus clementer erudit. Sed prior expoſitio videtur anteponenda, cum in ſequenti verſiculo dicatur, *Quis nouit poteſtatem iræ tuæ, & præ timore tuo iram dinumerare?* non enim recte coniunguntur manſuetudo, & ira: In Hebræo, vt nunc ſe habet, longe alius eſt ſenſus: ſic enim ad verbum legitur, *Quo-*

niam tonſio celeriter, & auolabimus; & ſenſum eſſe volunt, quod ſenes, ac præſertim decrepiti facillime extinguuntur, quomodo fœnum aridum facile demetitur, & auolat. Miratur S. Hieronymus in epiſt. ad Cyprianum, quid legerint in codicibus Hebraicis Septuaginta Interpretes, vt vertere potuerint, *Quoniam ſuperuenit manſuetudo & corripiemur.* Sed aliquid eos legiſſe quod recte in eam ſententiam verti poſſet, dubitare non debemus, cum viri doctiſſimi, & fideliſſimi eſſent, & cum eis conſentiant Theodotio, & ſexta editio, eodem S. Hier. teſte.

XIII. *Quis nouit poteſtatem iræ tuæ: & præ timore tuo iram tuam dinumerare?*

Ex grauitate pœnæ redditæ peccato primi hominis, colligit Propheta, magnam valde eſſe iram, & ſeueritatem Dei aduerſus peccata; ſed poetico more, & eleganti metaphora ita magnitudinem iræ diuinæ deſcribit, *Quis nouit poteſtatem iræ tuæ*, id eſt, quis cogitando poterit aſſequi quanta ſit vis, potentia, & efficacitas iræ tuæ Domine? & *præ timore tuo iram tuam dinumerare,* id eſt, & quis poterit te tantum timere, quantum timendus es, & iuxta hunc timorem menſurare magnitudinem iræ tuæ, vel omnes eius puniendi modos enumerare? Nam ex eo quod propter vnum peccatum primi parentis Deus iratus eſt vniuerſo humano generi, & omnes homines ad vitam laboribus, & doloribus plenam, & poſtea ad mortem damnauit, ac voluit, vt omnes homines poſt multas ærumnas in puluerem ſuum redirẽt: certe recte colligitur, immenſam eſſe indignationem diuinam contra peccatum, & infinitos eſſe in ipſa diuina indignatione modos puniendi peccatores. Ac ſi ex morte iſta corporis recte colligitur magnitudo iræ diuinæ contra peccatum: quanto magis colligi deberet ex eo, quod animas & corpora iniquorum poſt diem iudicij mittet Deus in ignem inextinguibilem, & ſempiternum; id enim omnem humanam intelligentiam longe ſuperat. In Hebræo illud, *dinumerare,* coniungitur cum verſiculo ſequenti: ſed nos non ſequimur interpunctionem Rabinorum recentiorum, ſed Septuaginta interpretum antiquiſſimorum. Illud, *præ timore tuo,* aliqui ita exponunt. Quis impeditus timore, & terrore tuo poterit menſurare iram tuam? Sed prima expoſitio videtur melior: quoniam propoſitum Prophetæ eſt oſtendere magnitudinem iræ Dei: non autẽ oſtenditur ex eo quod aliquis perturbatus timore, non poteſt in eam intendere aciem mentis; ſed ex eo, quod homo valde timet, & ex magno timore colligit magnitudinem iræ. Itaq; illud, *præ timore*, accipiendum eſt pro, *à timore*, vel, *propter timorem*, vel *ſecundum*, aut, *iuxta timorem*, vt clarius habetur in Hebræo.

Dexteram tuam ſic notam fac & eruditos corde in ſapientia. XIV.

Ab hoc verſiculo vſq; ad finem orat Propheta pro genere humano, vt ſicut illud Deus iuſte puniuit pœna mortalitatis, ita miſericorditer reſpicere, & adiuuare dignetur in huius vitæ mortalis peregrinatione. *Dexteram tuam ſic notã fac*, id eſt, fac Deus, vt iam tandem innoteſcat nobis dextera tua, qua nos ſuſcipias, & ſuſtentes, & qua munera gratię tuæ nobis abundanter tribuas. Fortaſſe etiam per dexteram ſignificatur Chriſtus, quem Propheta promiſſum ſciebat, & vt cito veniret, aſſidue precabatur. *Et eruditos corde in ſapientia*, id eſt, & ſimul notos fac nobis homines eruditos corde in ſapientia. i. Prophetas & Apoſtolos, qui habebant cor vera ſapientia eruditum, nõ vt ſapientes huius mundi, qui vel habent linguam eruditam, non cor, vel ſi cor eruditum gerunt, non ſapientia diuina, & ſalutari, ſed ſapientia humana, & pernicioſa, *quæ inflat, non ædificat.* In Hebræo, vt nunc legitur, ſic habetur. *Dies noſtros ſic notos fac, & veniemus corde ſapienti.* Sed facile eſt videre quid legerint Septuaginta Interpretes: nam non legerunt, *iamenu*, *dies noſtros*, ſed, *iaminecha*, dexterã tuã: nec legerũt, *nabi*, *veniemus*, ſed, *nebiim*, Prophetas: tamen ſenſus, qui ex Hebræo colligitur, nõ eſt contemnendus; rogat enim Prophetas: vt notos faciat nobis Deus dies noſtros, id eſt, faciat vt intelligamus breuitatem.

ימינו ימינך נביא נביאם

tem dierum vitæ nostræ, & non ipsi nos fallamus iudicantes diuturnum, id, quod est breuissimum; nam si hoc intellexerimus veniemus ad Deum corde sapienti, & inquiremus bona futura, quæ sunt æterna, & contemnemus præsentia, quæ sunt breuissima.

XV. *Conuertere Domine vsquequo, & deprecabilis esto super seruos tuos.*

Idipsum petit, sed oratione magis generali. *Conuertere Domine vsquequo*, id est, tu Domine auertisti à nobis faciem tuam, iratus nobis propter peccata nostra; sed aliquando tandem placatus conuertere ad nos, & respice nos oculo benignitatis tuæ, *& deprecabilis esto super seruos tuos*, id est, exorabilis esto, sine te exorari à seruis tuis, quos ipse formasti, & alis, ac sustentas in obsequium tuum. Illud, *vsquequo*, posset accipi separatim, & cum interrogatione hoc modo, *Conuertere Domine, vsquequo* non conuerteris? Sed nulla est distinctio in textu Hebræo, vel Græco, vel Latino inter conuertere, & vsquequo: ideo præstat illud, *vsquequo*, accipere pro, *aliquando*, vt supra diximus.

XVI. *Repleti sumus mane misericordia tua, exultauimus, & delectati sumus omnibus diebus nostris.*

XVII. *Lætati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti, annis, quibus vidimus mala.*

Hi duo versiculi possunt ex Hebræo verti per tempus præteritum, vt verterunt Septuaginta Interpretes: possunt etiā verti partim per modum imperandi, seu deprecandi, partim per tempus futurum, vt vertit S. Hieron. qui sic habet, *Imple nos matutina misericordia tua, & laudabimus, & lætabimur in cunctis diebus nostris: lætifica nos pro diebus, quibus afflixisti nos, & annis quibus vidimus mala.* Sed cum vertuntur per tempus præteritum, vel subintelligēdum est aliquid, in hunc sensum, *Conuertere Domine aliquando, & deprecabilis esto super seruos tuos*, vt aliquando dicere possimus, *Repleti sumus mane misericordia tua, &c.* vel certe, vt explicat S. Augustinus, Propheta prænunciat res futuras per verba temporis præteriti propter certitudinem prædictionis. Itaque versiculi isti non ad tempus vitæ, sed ad tempus patriæ pertinent: tunc enim dicemus, *Repleti sumus mane misericordia tua*, id est, initio veræ illius diei, quo Solem iustitiæ aspicere cœpimus sine vllius nubis interpositione; & nocte, ac tenebris huius vitæ recedentibus, repleti sumus magna illa misericordia tua, quæ nullum locum miseriæ relinquit, de qua scriptum est in Psal. 102. *Qui coronat te in misericordia, & miserationibus, qui sanat omnes languores tuos, qui replet in bonis desiderium tuum*: ideo *exultauimus, & delectati sumus*, hoc enim solum restat hominibus beatis, & liberatis à malis omnibus, vt exultent laudantes Deum, & delectentur fruentes Deo. Nec solum lætati sumus ob tantum cumulum bonorum, sed etiam *lætati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti*, & pro *annis quibus passi sumus mala*: tum quia dulciora sunt bona post experientiam malorum; tum etiam quia patientia in malis hæc nobis tanta bona promeruit, iuxta illud Apost. 2. Cor. 4. *Quod momentaneum est, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Itaq; nunc benedicimus dies illos, & annos, qui nobis materiam patiendi præbuerunt, & Deo gratias agimus, qui nobis in tempore non pepercit, vt parceret in æternum.

Respice in seruos tuos, & in opera tua, & dirige filios eorum. XVIII.

Posteaquam petiuit summum bonum, quod est finis vltimus humanæ naturæ, & omnium actionum nostrarum: nunc petit media, id est, gratiam bene operandi. Primū enim, iuxta præceptum Domini, Matth. 5. *quærendum est regnum Dei, deinde iustitia eius.* Ait igitur, *Respice in seruos tuos*, id est, illumina seruos tuos, atque accende ad amorem tuum. Deus enim Sol est increatus, qui respiciendo illuminat, & calefacit. item, *Respice in seruos tuos*, id est, oculo beneuolentiæ, & fauoris tui respice illos, vt tuos, dirige, protege, auge; *& in opera tua*, id est, in opera bona, quæ tu operari cæpisti in illis. Omnia enim bona opera nostra dicitur

Deus operari in nobis, quia ipsô excitante & adiuuante fiunt, & sine illius gratia præueniente, & comitante nulla essent. Nec solum seruos tuos, sed etiam *filios eorum*, siue naturales, siue spirituales respice, & dirige, vt parentes cum filijs, te dirigente, in via mandatorum perseuerent, & ad patriam pertingere mereantur æternam. In Hebræo legitur paulo aliter, videlicet, *Appareat ad seruos tuos opus tuum, & gloria tua super filios*
יראה
eorum: sed Septuaginta non legerunt, *irach*,
ראה
appareat, siue videatur; sed, *reeh*, dempta, prima litera, quod significat, *vide*, siue *respice*: deinde explicandi gratia addiderunt coniunctionem, & verterunt, *Respice in seruos tuos, & in opera tua*: quamuis enim in Hebraico sit, *opus tuum*, licuit tamen interpretibus id exprimere numero multitudinis. Il-
הדרך
lud autem, *& gloria tua*, Hebraice, *hada-*
הדרב
recha, legerunt Septuaginta, *hadrech*, solis
דרך
punctis mutatis, quod est, *dirige*, à verbo *darac*. Itaque lectio Græca non dissidet ab Hebraica, quam habuerunt Septuaginta Interpretes. Sed & ipsa lectio Hebraica, quam sequitur S. Hieronymus, bonum sensum habet, *Appareat opus tuum super seruos tuos*, id est, operare in seruis tuis per gratiam tuam opera bona, & sic manifeste operare, vt etiam alij videant opera eorum bona, & glorificent te Patrem eorum, qui in cælis es, & qui opera bona operaris in eis, & gloria tua similiter appareat super filios eorum, vt etiam in illis opereris opera bona, & per illos nomen tuum glorificetur.

XIX. *Et sit splendor Domini Dei nostri super nos, & opera manuum nostrarum dirige super nos: & opus manuum nostrarum dirige*

Idipsum petit alijs verbis, vt ostendat se valde optare, quod petit. Quod enim dixit, *Respice in seruos tuos*; repetit nunc dicens, *Et sit splendor Domini Dei nostri super nos*. Deus enim, vt diximus, respiciendo illuminat, auertendo faciem in tenebris nos relinquit. Quod autem dixit, *Et in opera tua*, nimirum respice; nunc repetit dicens, *Et opera manuum nostrarum dirige super nos*, id est, tu præsidens nobis fac, vt recte operemur, & regulam rectissimam, quæ est lex tua, & voluntas tua, semper sequamur. Addit. *Et opus manuum nostrarum dirige*, vt ostendat omnia opera reuocari ad vnum opus, quod est radix omnium, & in quo continentur omnia: hoc autem est opus charitatis: *nam qui diligit, legem impleuit*, Rom. 13. *Et charitas patiens est, benigna est*, &c. 1. Cor. 13. In Hebræo pro voce, splendor, est, *nahham*, quod נעם
significat decorem, & dulcedinem: sed decor, & splendor in idem recidunt: & recte Septuaginta verterunt, *sit splendor*, quoniam decor lucis splendor est. *Deus autem lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ*, 1. Ioan. 1. & *Pater luminum est*, Iacobi 1. Item pro verbo, *dirige*, est in Hebræo, *conena*, quod non so- כוננה
lum *dirigere*, sed etiam *stabilire* significat. Itaque sensus erit, opus manuum nostrarum perseueranter dirige, vt non solum directio in bonis operibus, sed etiam perseuerantia postuletur.

PSALMVS XC.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

Laus Cantici Dauid.

HIc Titulus non habetur in codice Hebraico, neque in omnibus codicibus Græcis; & S. Hilarius in Prologo Psalmorum, S. Hieronymus, & Theodoretus, & Euthymius in Commentario huius Psalmi disertis verbis dicunt, eum carere titulo. S. Ioannes Chrysostomus, & S. Augustinus nullam tituli mentionem faciunt. Quare credibile est titulum fuisse postea additum, vt intelligeremus, hunc Psalmum à Dauide fuisse compositum; non à Moyse, vt Hilarius, & quidam alij tradiderunt. Et certè ratio, qua nonnulli adducti sunt, vt existimarent, hunc Psalmum non Dauidis esse, sed Moysis, infirma omnino est. Dicunt, enim Psalmos qui carent titulo, illius esse, cuius est Psalmus præcedens: Psalmum autem præcedentem esse Moysis, probant ex titulo illo, Oratio Moysi homi-

hominis Dei. At nos in explicatione Pſalmi ſuperioris oſtendimus, Pſalmum illum inſcribi Moyſi, non quod ille fuerit auctor, ſed quod Dauid Moyſem loquentem introduxerit: & rationem adduximus, cur probabile non ſit, Pſalmos, qui carent titulo, eius auctoris eſſe, cuius nomen inuenitur in Pſalmo præcedente. Argumentum Pſalmi eſt cohortatio ad fiduciam in Dei auxilio firmiſſime collocandam. Id enim in principio ponitur, & per totum Pſalmum variis rationibus confirmatur. Forma Pſalmi eſt dramatica: nunc enim loquitur Propheta, nunc homo iuſtus, nunc ipſe Deus. Pſalmus eſt plenus metaphoris, & ideo non minus elegans, quam difficilis. Quam vero ſit vtilis, & ad mores formandos accommodatus, vel ex eo cognoſci poteſt, quod ex vetuſto Eccleſiæ inſtituto, quotidie in diuino officio frequentatur; idq; ad initium noctis, vt Deo protegente nocturna pericula, hoc armati clypeo, propulſemus.

EXPLICATIO PSALMI XC.

1. *Qvi habitat in adiutorio Altiſſimi, in protectione Dei cœli commorabitur.*

Hoc primo verſiculo continetur inſignis promiſſio, per quam Spiritus ſanctus certos nos reddit, auxilium diuinum nunquam defuturum iis, qui vere ſpem ſuam in Deo repoſitam habent. Sed verba ſingula explicemus: *Qui*, hæc prima vox ſignificat promiſſionem eſſe generalem; quaſi dicat Propheta: Quicunque ſit, ſiue diues, ſiue pauper, ſiue doctus, ſiue indoctus, ſiue patricius, ſiue plebeius, ſiue iuuenis, ſiue ſenex; non enim Deus perſonam accipit, ſed diues eſt in omnes, qui inuocant illum. *Habitat*, hoc ſignificat promiſſionem hanc tam liberalem non requirere quamlibet fiduciam, ſed aſſiduam, conſtantem, firmam, ita vt homo per fidem & fiduciam faciat ſibi quaſi domum in Deo, in quo habitet & quieſcat, & eam quocunque ierit, circumferat, quo modo teſtudines faciunt. ישב Vox Hebræa, *iaſchab*, habet aliquid maioris energiæ, quam verbum, *habitat*, ſignificat enim etiam ſedere, quieſcere, durare; itaque ſenſus erit, Qui habitat cum quiete & perſeuerantia. *In adiutorio*, vox Hebræa, *beſether*, בסתר proprie ſignificat, *in abſcondito*, ſiue *in loco ſecreto*: ſed LXX. Interpretes explicauerunt metaphoram, cum dixerunt, *in adiutorio*, adiutorium enim Dei non eſt viſibilis aliqua turris, ſed arx inuiſibilis & ſecretiſſima, quæ ſola fide inuenitur & penetratur. Vocabulum tamen Græcum & Latinum admonet, confidendum quidem firmiſſime eſſe in Deo, ſed non eſſe negligenda ea, quæ ſtudio & labore humano adhiberi poſſunt: exemplo nobis eſſe poſſunt agricolæ, qui ſperant in eo, qui dat pluuias de cœlo, & Solem ſuum oriri facit: ſed interim laborant arando, ſerendo, metendo, quia ſciunt eos adiuuari, qui aliquid cooperando faciunt. *Altiſſimi*. Multa ſunt nomina Dei, ſed nomen *Altiſſimi*, hoc loco aptiſſime ponitur, nam quia Deus eſt altiſſimus, id eſt, in altiſſimo loco ſedet, ideo omnia videt, & nullum noſtrum periculum eum latet. Rurſum, quia non ſolum eſt altiſſimus, quia omnia ſpeculatur, ſed etiam quia in altiſſimo throno ſedet, & omnia ſubiecta habet, ideo poteſt ab omnibus periculis nos eruere. *In protectione Dei cœli commorabitur*: hæc eſt altera pars verſiculi, in qua promittitur merces confidentibus in Deo: & ſenſus eſt, qui vere confidit in auxilio diuino, ſpe ſua non fruſtrabitur, ſed omnino à Domino protegetur. Et pulchre reſpondent verba ſingula ſingulis; verbo, *habitat*, reſpondet, *commorabitur*, verbo, *in adiutorio*, reſpondet, *in protectione*, verbo, *Altiſſimi*, reſpondet, *Dei cœli*: ſed ſingula conſideremus. *In protectione*, vox Hebraica, *betſel*, בצל proprie ſignificat, *in vmbra*, ſiue *in vmbraculo*, vt S. Hieronymus vertit. LXX. Interpretes explicare voluerunt metaphoram, & ideo verterunt: *In protectione*. Deus enim, ſub vmbra alarum ſuarum inſtar Aquilæ, vel Gallinæ protegit confidentes in ſe, poteſt etiam vmbra ſignificare gratiam & fauorem Principum, quæ vmbra facillime & longiſſime protegit, vt etiam ceruus quidam vbique ſecurus libere vagaretur, quia ſcriptum gerebat ad collum, *Cæſaris ſum, noli*

me tangere : sic veri serui Dei vbique tuti sunt, inter leones, vrsos, serpentes, ignes, aquas, fulmina, tempestates; quoniam omnes creaturæ vmbram Dei cognoscunt & reuerentur. Sed etiam vox Latina, *protectio*, hoc loco valde ad rem facit, protegere enim est procul tegere: potest autem homo procul tegi duobus modis, si vel protector prope adstans sagittas procul venientes repellat; vel si protector quidem procul absit, sed tamen repellat tela vicina, vt gladios, vel pugiones. Vtrunque facit Deus, ipse enim manens in nobis repellit sagittas longissime venientes, videt enim prima initia periculorum, & ea, si vult, mirabili virtute in ipso primo exortu extinguit: sic etiam ipse in cœlo sedens pericula nobis quantumuis proxima remouet, habet enim oculos acutissimos, & manus longissimas, vt omnia mala nobis imminentia præuenire possit, oculus eius intelligentia eius, manus eius potentia eius, & potentia eius voluntas eius. *Dei cœli*, S. Hieronymus vertit, *omnipotentis*, sed vox שדי Hebraica, *saddai*, non solum omnipotentem, sed sibi sufficientem, id est, in se, & per se omnipotentem significat: nam & Apostolus se omnipotentem esse dixit, sed in Deo, non in se: *Omnia, inquit, possum in eo, qui me confortat*, Philip. 4. LXX. Interpretes verterunt, *Dei cœli*, quia nullus est sibi sufficiens, nullo egens, & per se, atque in se omnipotens, nisi Deus verus, qui cœlum ex nihilo fecit: *Dij gentium dæmonia, Deus autem cœlos fecit*, Psal. 95. Et quamuis etiam terra, & mare, & aër sint opera Dei magna & mirabilia: tamen nihil est in rebus corporalibus maius & mirabilius cœlo, siue molem, siue pulchritudinem, siue efficaciam, siue velocitatem, siue stabilitatem consideres. Quare idem Propheta de cœlis singulariter dixit: *Cœli enarrant gloriam Dei*, Psal. 18. *Commorabitur*, hoc significat, confidentem in Deo, non semel, aut iterum, sed assidue protegendum à Deo, erit enim ei protectio Dei non tugurium in via, sed quasi domus יתלונן paterna, ac propria. In Hebræo est, *ithlonan*, id est, pernoctabit, quia videlicet protectio nobis necessaria est in nocte, ac tenebris huius vitę, non autem in cœlesti patria, vbi nox nulla est, sed perpetuus dies, vt dicitur in Apocal. c. 21. Hic admirari cogimur insipientiam hominum, qui tantam promissionem tam paruifaciunt, certe enim Principes terræ multa insumunt in custodes corporis sui, aut arcium suarum: & tamen ab eis sæpe produntur. At nunc non homo mendax & fragilis, sed Deus omnipotens & verax dicit: *Confide, & protegam*: & vix inuenitur, qui sicut oportet, illi se credere velit.

Dicet Domino, susceptor meus es tu, & refugium meum, Deus meus, sperabo in eum. II

Explicat & probat Propheta propositionem suam testimonio iusti confidentis in Deum, qui de experimento suo testatur. *Dicet*, inquit, *Domino*, id est, gratias agens iustus, qui habitat in adiutorio Altissimi, confitebitur Domino beneficium protectionis acceptum. In Hebræo est, *omar*, quod אמר significat, *dicam*, sed S. Hieronymus vertit, *dicens*, videtur enim legisse, *omer*. LXX. אמר Interpretes verterunt, *dicent*, quia legerunt, *amar*, & acceperunt præteritum pro אמר futuro: sensus semper est idem: siue legamus, *dicam ego in persona omnium iustorum*, siue *dicens iustus*, siue *dicet iustus Domino*, absolute vocat Deum, Dominum, quia vere ac proprie solus Deus, Dominus est: tum, quia non habet superiorem, neque parem, tum quia nulli necessitati seruit, cum nulla re indigeat, tum quia omnia seruiunt illi ad nutum, sine quo neque esse, neque moueri possunt; tum denique quia solus potest res omnes mutare, destruere, reparare pro arbitrio. *Susceptor meus es tu*, ex Hebræo S. Hieronymus vertit, *spes mea*. Et quidem vox Hebraica, *machsi*, potest qui- מחסי dem significare, *spes mea*, sed potest etiam significare, *susceptor meus*, nam verbum, *chasa*, vnde est illud nomen, significat spe- חסה rare, & etiam recipere se in aliquem locum tutum, denique Septuaginta viri doctissimi non ignorabant vim huius vocis, & videntur

tur tria ista vocabula, *susceptor meus, refugium meum, & Deus meus,* continere tria beneficia Dei, pro quibus iustus gratias agit, vnum præteritum, alterum præsens, tertium futurum. Primum ergo beneficium est ineffabilis misericordia Dei, qua suscipit hominem iam lapsum in lethale peccatum, & ad gehennam ruentem, de quo dicitur in Psal. 117. *Impulsus euersus sum, vt caderem, & Dominus suscepit me,* sic enim hunc locum exponit S. Bernardus serm. 2. in Psal. 90. Signum huius susceptionis est, quando qui ceciderat, resurgit humilior, & fortior, & cautior, vt Dauid, vt Petrus, vt Magdalena. Hoc primum beneficium commemorat homo iustus, & confidens in Deo, non quod oriatur ex fiducia (præcedit enim fiduciam, non sequitur) sed quia dicit apud se: Si tam bonus est Deus, vt suscipiat inimicum non confidentem, eiq; pœnitentiam & confidentiam inspiret, quam bonus & fidelis erit erga amicum & filium confidentem? Alterum beneficium est præsens, & continetur in illo verbo: *Et refugium meum.* Deus enim quem suscipit per gratiam iustificationis, non statim assumit in cœlum, vbi nulla sunt pericula; sed constituit in acie prœliantium militum suorum: sed si confidat in Domino, Dominus illi refugium erit in omni tentatione, & refugium optimum atque firmissimum, vox enim Hebræa, *mezura,* quæ hoc loco habetur, (מצורה) significat *munitionem,* siue *arcem munitam.* Tertium beneficium est futurum & maximum, & significatur in illis verbis: *Et Deus meus;* Deus enim est summum bonum: & quidem Deus semper in se est Deus, ac per hoc summum bonum: sed nobis tunc proprie erit Deus, quando *videbimus eum sicuti est,* tunc enim summo bono fruemur. Iustus igitur, quia cogitat, & confitetur, Deum sibi fuisse aliquando susceptorem, nunc esse refugium, & post hanc vitam fore beatitudinem; ideo concludit: *sperabo in eum,* id est, firmiter statuo semper sperare in eum in omni periculo & tentatione, quod B. Iob faciebat, cum diceret: *Etiamsi me occiderit, in ipso sperabo,* Iob. 13.

Quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium, & à verbo aspero. III.

Variant hoc loco Codices: nam in Hebræo & Græco legimus, *liberabit te.* S. Hieronymus, & S. Augustinus in Commentario huius Psalmi, & S. Gregorius libr. 6. Moral. cap. 15 legunt, *liberabit me.* Editio nostra Vulgata habet, *liberauit me,* quomodo legit etiam S. Bernardus serm. 3. in hunc Psalmum. Res non est magni momenti: sed si legatur in secunda persona, verba erunt Prophetæ, & continuabuntur cum sequentibus: si legatur in prima persona, erunt verba hominis iusti, & continuabuntur cum præcedentibus: sic etiam, si legatur verbum temporis futuri, erit promissio; si temporis præteriti, erit confessio: beneficium autem, quod hic commemoratur, idem omnino est, siue exprimatur in prima persona, siue in secunda; siue in præterito, siue in futuro. Nos editionem nostram sequimur. Ergo vir iustus, qui dixerat, *sperabo in eum,* subiungit rationem, *Quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium, & à verbo aspero.* Quibus verbis duo beneficia continentur, vnum temporale, spirituale alterum: beneficium temporale est liberatio ab insidijs, dolis, fraudibus malorum hominum, ex quibus detrimenta temporalia oriuntur: fraudes enim sunt laquei, verbum asperum est detrimentum, quod inde sequitur, verbum enim apud Hebræos passim accipitur pro ipsa re. Et quoniam fraudes & doli plerumque fiunt per instrumentum linguæ, ideo Ecclesiasticus cap. 51. dicit: *Liberasti me à laqueo linguæ iniquæ.* Deus igitur singulari prouidentia sua fecit, & faciet deinceps, vt iustis confidentibus in adiutorio Altissimi, non obsint fraudes & insidiæ impiorum. Alterum beneficium est longe maius, liberatio videlicet à tentationibus Dæmonum: tanta est enim Dæmonum versutia, vt non immerito homines quantumuis prudentes cum Dæmonibus comparati bestiolæ esse videantur. Igitur venatores Dæmones sunt, de quibus Apostolus dicit: *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem,*

tionem, & in laqueum Diaboli, 1.Tim. 6. & , *Resipiscant à Diaboli laqueis, à quo captiui tenentur*, 2. Tim. 2. Sunt autem Dæmones, & plurimi numero, vt aërem istum caliginosum ferme totum repleant, teste S.Hieronymo in c. 6. ad Ephes. & potentissimi ac ferocissimi, vt in Scripturis leonibus & draconibus conferantur, 1. Petr. 5. & Apocal. 12. neque aliud negotium habent, quam assidue rugiendo circuire, quærentes, quem deuorent, quæ si serio & attente cogitaremus, cum timore & tremore magno vigilaremus in orationibus, non minus, quam fecisse Danielem, credibile est, cum esset in lacu leonum, & tres pueros in camino ignis ardentis. Laquei sunt omnes res creatæ, quæ sensus humanos oblectare possunt, siue quæ concupiscentiam carnis, vel concupiscentiam oculorum, vel superbiam vitæ irritare solent; de quibus dicit Sapiens: *Creaturæ factæ sunt in muscipulam pedibus insipientium*, Sap 14. & : *In medio laqueorum ingredieris*, Eccles. 9. Verbum asperum, est mors animæ, quam incurrit, qui laqueis istis capitur. Sic enim vertit ex Hebræo S.Hieronymus: *Liberabit te de laqueo venantium, & de morte insidiarum:* nam, vt supra diximus, per verbum res ipsa intelligi debet, quod si quis per verbum asperum, proprie verbum ipsum accipere, poterimus per verbum asperum intelligere sententiam Iudicis supremi: *Ite maledicti in ignem æternum*, vel, vt docet S. Bernardus ser. 3. in hunc Psalm. *Tollatur impius, ne videat gloriam Dei*, hoc enim verbo nihil asperius cogitari potest, cum eo significetur priuatio omnium bonorum, & cumulus omnium malorum, non temporalis, sed æternus; hanc enim sententiam iustissimi Iudicis Dei iuste merentur, qui voluntarie, laqueis venatorum Dæmonum se implicari sinunt.

IV. *Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis.*

Incipit nunc Propheta ipse loqui, & confirmat verba hominis iusti, ac si dicat, Merito dixisti, *sperabo in eum, quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium, & à verbo aspero.* Vere enim liberauit te, & deinceps semper liberabit ab omni periculo: nam dum eris paruulus, & impar hostibus tuis, fouebit te sub alis suis, quomodo aquila vel gallina fouet pullos suos: quando autem creueris, & per te pugnare poteris, dabit tibi scutum firmissimum, per quod invulnerabilis esse poteris: sed in hoc versiculo explicatur solum prior similitudo, in sequenti explicatur posterior. In Scripturis sanctis duabus auibus comparatur Deus, aquilæ & gallinæ. Deuter. 32. *Sicut aquila prouocans pullos suos, & super eos volitans*. Matth. 23. *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos.* Aquila erat Deus ante incarnationem, gallina factus est post incarnationem: vel si placeat ad Christum omnia referre, Christus vt Deus, est aquila, vt homo, gallina, vel Christus homo tempore mortalitatis suæ gallina fuit, post resurrectionem aquila. Ait igitur: *Scapulis suis obumbrabit tibi*, id est, Deus instar aquilæ vel gallinæ, sub alis suis te colliget, & sic scapulis suis obumbrabit tibi, vt neque ab ardore Solis, neque à pluuia & ventis, neque à morsibus miluorum timeas: quare tutissime sub pennis eius, id est, sub eius protectione & defensione constitutus, sperare poteris liberationem & incolumitatem.

Scuto circumdabit te veritas eius, non timebis à timore nocturno. V.

A sagitta volante in die, à negocio perambulante in tenebris, ab incursu & dæmonio meridiano. VI.

Explicat nunc Propheta alteram similitudinem pro maioribus, qui per se pugnare possunt, hos enim Deus armat scuto admirabili. Finxerunt Poëtæ, Achillem & Æneam scuto quodam cœlesti donatos fuisse, vt invulnerabiles fierent: sed illæ fabulæ sunt. Hic autem clypeus, de quo loquitur Dauid, vere clypeus cœlestis est, & invulnerabiles reddit eos, qui ipso bene vti sciunt; & di-

& dicit Propheta, *Scuto circumdabit te*, quoniam scutum non est simile galeæ, quæ solum caput tegit, vel loricæ, quæ tegit pectus, & scapulas, sed est generalis quædam defensio; cum possit attolli, demitti, conuerti ad omnes partes, & opponi omnibus ictibus, *In omnibus* (inquit Apostolus ad Ephes. 5.) *sumentes scutum Fidei, in quo possitis omnia tela nequissima ignea extinguere.* Sanctus Hieronymus ex Hebræo vertit, *scutum & protectio veritas eius.* Sed facile est videre, quæ fuerit causa diuersæ translationis: nam
וסחרה sanctus Hieronymus legit, *vesochera*, *&*
יס רך *protectio* Septuaginta vero Interpretes legerunt, *ischorecha*, circumdabit te. Facile autem fuit negligentia librariorum mutari primam & vltimam literam. Melior est autem lectio, quam Septuaginta Interpretes habuerunt, quam ea sit, quam habuit S. Hiero-
סחר nymus: nam verbum, *sachar*, circuire, & cir-
סחרה cundare significat: nomen, *sochera*, scutum rotundum proprie designat: non est autem verisimile, Prophetam scripsisse, scutum & scutum, ad quam repetitionem vitandam, S. Hieronymus vertit, scutum & protectio: quamuis illa vox proprie non protectionem, sed scutum significet. Porro scutum hoc veritas est, sic enim dictum est, *Scuto circumdabit te veritas eius*, ac si dictum esset, Circundabit te veritas Domini instar scuti, vel clypei. Veritas Domini in Scripturis sacris duobus modis accipitur, vno modo
V. pro veracitate, & constantia in seruandis
promissis, vt in Psal. 88. *Veritas mea, & mi-*
VI. *sericordia mea cum ipso*, & infra, *Misericordiam meam non dispergam ab eo, neque nocebo ei*, id est, non decipiam eum *in veritate mea*: altero modo pro veritate Fidei reuelata per Apostolos, & Prophetas: de qua dicitur Ioan. 17. *Sermo tuus veritas est*, & Prouerb. 31. *Omnis sermo Domini clypeus ignitus est*, & ad Ephes. 6. In omnibus sumentes scutum Fidei, id est, veritatis, quæ sola Fide percipitur, cum sit veritas supernaturalis. Vtraque veritas clypeus est optimus ad propulsanda iacula omnia inimici, siue in prosperis, siue in aduersis: nam veritas promissionum Dei est immobilis, & firma, vt de ea dici possit, *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.* Luc. 21. Est enim veritas Dei, quasi terra solida, in qua anchora Spei tutissime figitur. Anchora, dum per aquam descendit, non firmat nauim, quoniam aqua est elementum liquidum, & instabile: at dum terræ adhæret, firmissime nauim retinet: Sic spes nostra dum adhæret promissionibus hominum, non potest non semper nutare. sed cum in Dei veritate figitur, firmissima permanet. *Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax*, inquit Apostolus, ad Rom. 3. Et quis ei nocere poterit, cui protectionem promittit Deus, qui mentiri non potest? Nec minus veritas Fidei, instar scuti protegit, dum nos certos reddit, esse post hanc vitam paratam iustis felicitatem æternam, & impijs supplicia sempiterna: futurum iudicium in nouissimo die, in quo singuli homines rationem exactissimam reddent Iudici Deo omnium operum, verborum, cogitationum, desideriorum, omissionum denique ociosi cuiuslibet, breuissimique sermonis. Hæc enim & similia, quæ veritas Fidei nobis ostendit, facile protegere non possent ab omni tentatione tam in rebus prosperis, quam in aduersis, si hoc scuto assidue vteremur, id est, si veritates Fidei assidue, & fideliter cogitaremus. Quis enim non fortiter aduersus terrores omnes persistet, si attente cogitet illa verba Domini, Matt. 10. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius timete eum, qui potest corpus & animam perdere in gehennam?* Et quis vana blandimenta seculi, & iniusti lucri occasiones non facile spernet si verba illa cælestis Magistri serio considerare voluerit, Matt. 16. *Quid prodest homini, si Mundum vniuersum lucretur: animæ vero suæ detrimentum patiatur? aut: Quam dabit homo commutationem pro anima sua?* Sequitur, *Non timebis à timore nocturno, &c.* In quibus verbis Propheta explicat generatim pericula, in quibus auertendis scuto veritatis opus habemus. Sunt autem verba valde obscura, & à scriptoribus varie exponuntur. Duæ

videntur expositiones præcipuæ. Vna S. Augustini, qui, per, *timorem nocturnum*, intelligit tentationem leuem, sed occultam per, *sagittam volantem in die*, tentationem leuem, sed manifestam; per, *negocium perambulans in tenebris*; tentationem grauem sed occultam, per, *dæmonium meridianum*; tentationem grauem, sed manifestam. Altera est S. Bernardi serm. 6. in hunc Psalmum, qui per *timorem nocturnum* intelligit tentationem pusillanimitatis, per, *sagittam volantem in die*: tentationem vanæ gloriæ, per, *negotium ambulans in tenebris*, tentationem ambitionis, vel auaritiæ, per, *dæmonium meridianum* tentationem operis mali sub specie boni. Possumus addere tertiam expositionem, quæ ex parte S. Ioannis Chrysostomi esse videtur, vt per noctem intelligatur tempus aduersitatis, per diem, tempus prosperitatis: & hic sit sensus, *Non timebis à timore nocturno*; id est; in nocte aduersitatis non timebis ab ijs rebus quæ non lædunt, si non timeantur: talia sunt detractiones, conuicia, contumeliæ, quæ nocent illi, à quo dicuntur, non illi, in quem dicuntur, nisi ipse timendo, & eas magnifaciendo seipsum lædat. *A sagitta volante in die*, id est, in die prosperitatis non timebis verba laudantium, & adulantium; quæ superbiam gignunt; & instar sagittarum occidunt incautos. *A negocio perambulante in tenebris*, id est, in tenebris aduersitatis non timebis veras calamitates, & persecutiones, quas homines impij negociando negocia iniquitatis inferunt iustis. *Ab incursu, & dæmonio meridiano*, id est, in meridie prosperitatis, non timebis à grauissimis, & notissimis sceleribus, ad quæ nimia opulentia, vel potentia; illos impellit. Possumus & quartam expositionem adiungere, quæ præter cæteras simplex, & literalis esse videtur, vt sensus sit, Non timebis vlla pericula, neque nocturna, neque diurna. Illud enim *Non timebis à timore nocturno*, significat, non afficieris timore ab vlla re, quæ nocturno tempore timorem incutere potest, Accipitur enim timor pro re quæ timetur, vt 1. Petri 3. *Timorem eorum ne timueritis*: Sicut spes accipitur pro re sperata, & desiderium pro re quæ desideratur, ad Tit. 2. *Expectantes beatam spem*, id est, beatitudinem, quæ speratur, & Psal. 77. *Desiderium eorum attulit eis*, id est, rem, quam desiderabant. Illud autem, *A sagitta volante, in die*, significat, non timebis offensionem siue calamitatem vllam diurnam, ponitur enim sagitta pro quacumque re, quæ lædere potest interdiu; species videlicet pro genere. Illud vero, *A negocio perambulante in tenebris*, est repetitio, & explicatio illorum verborum, *non timebis à timore nocturno*: significat enim negocium perambulans in tenebris nocturnis. Vox Hebraica, *deuar*, significat proprie *verbum*, sed accipitur, pro re quacunque, quomodo etiam accipitur negocium pro quacunque actione, quæ lædere potest S. Hieronymus vertit, à peste in tenebris ambulante, quia legit, *deuer*, quod significat *pestem*: sed Septuaginta Interpretes legerunt, *dauar*, quod significat *verbum*, id est, rem omnem. Illud denique, *ab incursu & dæmonio meridiano*, est repetitio, & explicatio illorum verborum, *A sagitta volante in die*, significat enim incursus, & dæmonium meridianum, omnem occursum malum, siue omnem læsionem, omnem ærumnam, quæ accidere potest, in die, atque adeo in ipso tempore meridiano S. Hieronymus vertit, *A morsu insanientis meridie*: Sed verbum Hebraicum, *keteb*, significat *morsum*, & *excidium*, & *ruinam*: ideo Septuaginta Interpretes non male verterunt incursum, vt designarent generatim omnem occursum malum. Vox autem *iasud*, quam S. Hieronymus vertit, *insanientis*, videntur Septuaginta Interpretes legisse literis transpositis, *vesed*; quod significat, *& dæmonio*, Vocat autem Dauid Dæmonium meridiei, siue meridianum, omnem agressorem robustum, & potentem, qui non timet in ipso meridie nocere, & lædere. Quoniam enim Dæmon princeps est omnium iniquorum, & malefactorum recte transfertur hoc nomen ad omnes iniquos; & malefactores, præsertim audaces, & robustos. In summa, continetur in omnibus his verbis generalis promissio, qua securi redduntur ab omni peri-

דבר
דבר
דבר
קטב
ישוד
ושיד

VII.

periculo nocturno, & diurno qui confidunt in Deo, & armati sunt clypeo veritatis: nam *si Deus pro nobis, quis contra nos?* Rom. 8. *Et quis est, qui vobis noceat si boni æmulatores fueritis?* 1. Pet. 3.

VII. *Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis: ad te autem non appropinquabit.*

Pergit Propheta, & describit victoriam hominis iusti confidentis in Deo, & rite vtentis clypeo veritatis. Possunt autem illa verba, *Cadent à latere tuo*, exponi de sagittis vt vult Euthymius; vel de hostibus, vt docent Theodoretus, & S. Bernardus; vel de commilitonibus, vt indicat S. Augustinus. Omnia sunt vera, sed expositio sancti Augustini videtur anteponenda. Nam sagittæ quidem repercussæ à scuto, cadent in magna copia; sed non satis est ad victoriam, sagittas repellere, nisi etiam occurratur timori nocturno, negotio perambulanti in tenebris, & dæmonio meridiano. Itaque prima expositio non plene hunc locum explicat. Altera expositio melior, duobus modis potest intelligi: vno modo, vt hostes dicantur casuri felici casu: quod tunc fit, cum infideles conuertuntur ad fidem, & peccatores conuertuntur ad iustitiam, & sic prosternuntur, & occiduntur, vt moriantur peccato, & de hostibus fiant amici. Altero modo, vt hostes dicantur casuri infelici casu; quod fit cum hostes iustorum, siue dæmones, siue homines mali, repelluntur à iustis, & non solum non obtinent victoriam, sed etiam victi prosternuntur & cadunt: nec solum non lucrantur noua gaudia: sed grauiora sibi ipsi præparant supplicia. Tertia expositio verissima est, & simplex, ac litteralis; vult enim Propheta iustos admonere, vt magnifaciant gratiam huius victoriæ, eum rara sit, & ad paucos omnino pertineat. *Cadent enim in* hoc prælio ex commilitonibus *mille à latere, & decem millia à dextris: ad ipsum autem non appropinquabit* neque timor nocturnus, neque sagitta volans in die, neque negotium perambulans in tenebris, neque dæmonium vastans, & sæuiens in meridie. Porro per latus videtur intelligi sinistra, cui opponitur dextera: & quidem mille dicuntur casuri à latere, id est à sinistra, & decem millia à dextris; quoniam per sinistram intelligitur aduersitas, per dextram prosperitas. Multo autem plures ex hominibus cadent, & pereunt ex prosperitate, quam ex aduersitate. Prosperitas enim dat occasionem superbiæ, delicijs, licentiæ, audaciæ, & alijs id genus malis: aduersitas vero reddit homines humiles castos, patientes. Tribulatio enim (vt ait Apostolus ad Rom. 5.) patientiam operatur, iam vero numerus ille mille, & decem millium, nihil aliud significat, nisi multos casuros à sinistris sed multò plures à dextris. Quo modo accipiuntur hi numeri lib. 1. Reg. c. 18. *Saul percussit mille, & Dauid decem millia.* Et Deut. 32. *Quomodo persequatur vnus mille, & duo fugent decem millia.*

Veruntamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorum videbis. VIII.

Hæc est noua causa lætitiæ homini iusto, cui non solum promittitur victoria, sed etiam quod sit cum magna voluptate visurus proprijs oculis inimicos suos iacentes, & pro meritis punitos. Quæ promissio impletur aliquando in hac vita. Sic enim viderunt filij Israel Ægyptios mortuos, & iacentes in littore maris rubri, Exod. 14. Sic viderunt Moyses: & Aaron absorberi viuos à terra Dathan, & Abyron, Num. 16. Sic Ezechias vidit cadauera prostrata exercitus Sennacherib, 4. Reg. 19. Sic Iudith, & populus Dei vidit caput Olophernis amputatum, & exercitum eius fusum, & fugatum, Iud. 15. Sed plenissime implebitur hæc promissio in die nouissimo: tunc enim videbimus omnes inimicos nostros humi iacentes, inermes & nudos, & sine vllis viribus: & pœnæ sempiternæ addictos, *Veruntamen*, inquit Propheta, *oculis tuis*, id est, non ex auditu & fama cognosces, sed tu ipse

ipſe cernes, illis ipſis oculis, quibus vidiſti arma hoſtium, & pericula, qui quidem oculi tunc proprie tui erunt poſt reſurrectionem; nunc enim quomodo tui ſunt, quos te inuito curioſitas aperit, ſomnus claudit, fumus affligit, ſenectus obſcurat, mors extinguit? *Conſiderabis*, id eſt, non obiter, & per tranſitum videbis, ſed diligenter & accuratè conſiderabis omnes hoſtes tuos, qui ſint, quot ſint, quid meruerint, quid patiantur. *Et retributionem peccatorum videbis*, id eſt, & tunc plane perſpicies quam mercedem habeant omnes impiorum labores. Ex quo exiſtet pulcherrima ſpecies rerum: nunc enim omnia confuſa, & perturbata eſſe videntur: nam cum pœna debeatur culpæ, & præmium virtuti, ſæpe accidit, vt iuſti affligantur, & iniqui honorentur, & per hoc iuſtitiæ copuletur dolor, & iniquitati coniungatur gaudium: ſed in die nouiſſimo omnia ponentur ſuo loco, & pœna retribuetur culpæ, eique iungetur inſolubili nexu, & maior pœna maiori culpæ reddetur, & minor minori: & contra, nexu pariter inſolubili præmium adiungetur iuſtitiæ, & maiori iuſtitiæ maius præmium, & minus minori reddetur: & tunc implebitur, quod dicitur in Pſal. 57. *Lætabitur iuſtus, cum viderit vindictam*, id eſt, cum retributionem peccatorum viderit, non quidem lætabitur ob calamitates miſerorum; ſed ob decorem iuſtitiæ, & ſapientiæ diuinæ, quæ ſplendebit mirum in modum in ſupplicijs impiorum.

IX. *Quoniam tu es Domine ſpes mea; Altiſsimum poſuiſti refugium tuum.*

Hic verſiculus facilis eſt quo ad verba, quæ ſunt omnia declarata in explicatione primi, & ſecundi verſiculi: ſed de connexione non leuis quæſtio eſt: nam in verbis præcedentibus loquebatur Propheta cum homine iuſto, dicens, *Oculis tuis conſiderabis, & retributionem peccatoris videbis*: nunc videtur loqui cum Deo, dum ait, *Quoniam tu es Domine ſpes mea*: & non apparet, quorſum hæc dicat. Et rurſum verba ſequentia, *Altiſsimum poſuiſti refugium tuum*, ad hominem iuſtum dirigi videntur, ſed non apparet vlla connexio. Theodoretus, & quidam alij volunt ſubintelligi verbum, *dixiſti*, vt hic ſit ſenſus, Quoniam dixiſti: tu es Domine ſpes mea, ideo altiſſimum poſuiſti refugium tuum. Euthymius, & alij nihil exiſtimant ſubintelligi debere; ſed verba priora huius verſiculi eſſe hominis iuſti; verba poſteriora eſſe Prophetæ; iam enim admonuimus Pſalmum eſſe dramaticum, & ad formam dialogi factum, vt quamuis non deſignentur nominatim perſonæ, tamen nunc Propheta, nunc homo iuſtus, nunc Deus loqui intelligatur. Igitur poſteaquam Propheta viro iuſto dixit, *Scapulis ſuis obumbrabit tibi Deus*, vt gallina pullo; &, *ſcuto circundabit te*, vt Imperator militem; &, *non timebis à timore nocturno*, vel *diurno*; & multi hinc inde à dextris, & à ſiniſtris cadent: ſed tibi malum non appropinquabit, quin potius deuictos hoſtes oculis tuis videbis; iuſtus vir his auditis interloquitur, & ad Deum conuerſus dicit, *Quoniam tu es Domine ſpes mea*, id eſt, vera ſunt, quæ audiui; ſed ideo vera ſunt, quoniam tu es Domine ſpes mea, non confido in viribus, & armis meis, non in viribus & armis amicorum meorum, ſed in te vno confido, qui es vnica, & tota ſpes mea. dicitur autem Deus ipſe ſpes iuſtorum, quoniam iuſti non ſperant ſolum auxilium à Deo, ſed ipſum Deum ſperant ſibi fore, veluti arcem munitiſſimam, ad quam confugientes tempore perſecutionis, & in qua per fidem, ſpem, & charitatem, perque orationem, & contemplationem habitantes, nihil aduerſi pati poſſint. Atque hoc bene Propheta intellexit & ideo ſubiunxit, *Altiſsimum poſuiſti refugium tuum*: quaſi diceret, rectè, ac ſapienter poſuiſti Deum ſpē tuam, ſic enim refugium tuum conſtituiſti in arce omnium altiſſima, & munitiſſima, ad quā (vt in verſiculo ſequenti dicetur) nullum malum pertingere poterit. Vbi obſeruandum eſt, per Altiſſimum, non intelligi rem aliquam altiſſimam, ſed ipſum Deum, cuius vnum ex nominibus eſt, *Altiſsimus*: nam in Hebræo habetur *hhelion*, quod eſt vnū ex decem nominibus עליון

X.

minibus Dei, & significat *Altissimum*, siue *excelsum*: & in Græco habetur, ὕψιστον, generis masculini, & καταφυγήν, generis fœminini. Ex quo intelligimus, nomen *Altissimum*, non esse adiectiuum, quod cum substantiuo, *refugium*, concordari debeat, vt sensus sit, Posuisti tibi refugium altissimum; sed, Elegisti tibi Deum, qui dicitur & est Altissimus, in domum siue arcem refugij.

X. *Non accedet ad te malum & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.*

Explicat nunc Propheta, quid boni consequatur iustus ex eo, quod refugium sibi constituit in Altissimo, ac dicit, eum tutissimum fore ab omni malo. Duplex est malum, culpæ & pœnæ. Malum culpæ absolute & simpliciter malum est, ideo de malo culpæ intelligimus, *Non accedet ad te malum*, malum pœnæ non est simpliciter malum, propterea de malo pœnæ explicandum existimamus id, quod sequitur, *Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo*. Malum culpæ esse malum absolute & simpliciter, malum pœnæ non item, ex eo constat, quod malum culpæ facit hominem malum; malum pœnæ non facit malum, sed miserum: malo culpæ nemo bene vti potest; malo pœnæ bene vti possumus: malum culpæ non potest dici bonum, quia non est iustum, cum sit iniquitas; neque est vtile, cum is qui peccat, semper plus perdat, quam lucretur; malum pœnæ bonum dici potest, cum sæpe sit iustum & vtile: mali culpæ non est auctor Deus, qui est auctor omnis boni; malum pœnæ à Deo est Iudice iusto. Denique id etiam colligitur ex verbis Prophetæ; nam cum dicit, *Non accedet ad te malum*, loquitur de malo, quod in nobis est, & extra nos esse non potest, & tale est malum culpæ, quod nonnisi intra nos, id est, in libero nostro arbitrio esse potest, cum addit, *& flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo*, loquitur de malo, quod potest locum habere in rebus nostris, in liberis, in seruis, in domo, in agris, in substantia reliqua, & tale est malum pœnæ. Sed existit non leuis dubitatio, de veritate huius promissionis: nam Dauid vnus erat ex iustis, & confidentibus in Deo; & tamen ad eum accessit malum culpæ, adulterium & homicidium; & flagellum, imo flagella multa appropinquauerunt tabernaculo eius: sic enim ipse dicit in Psalm. 72. *Laui inter innocentes manus meas, & fui flagellatus tota die*: quod idem dici potest de Iob, Tobia, Prophetis & Apostolis, & de ipso Christo, quod ad flagellum attinet: omnes enim flagellati sunt; imo Deus ipse *flagellat omnem filium, quem recipit*, ad Hebræos c.12. Duæ sunt responsiones, quæ dari possunt ad hanc dubitationem. Prior est, hanc promissionem non pertinere ad hanc vitam, sed ad futuram, quando impletum erit illud: *Oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorum videbis*: tunc enim in tabernaculum cœleste ingressi tutissimi erimus ab omni malo tam culpæ, quam pœnæ: nam ideo *confortauit Deus seras portarum cœlestis Ierusalem*, vt dicitur in Psalm. 147. *& posuit fines eius pacem*, vt flagellum ad ipsum appropinquare non possit. Posterior solutio est, pertinere quidem hanc promissionem ad tempus huius vitæ; sed sano modo esse intelligendam: nam non accedet malum culpæ ad electos iustos, & in Deo confidentes, non quod peccare non possint, sed quia per diuinam & singularem prouidentiam ipsum etiam peccatum ipsis cooperabitur in bonum: quoniam permittet Deus eos in peccatum labi, vt inde fiant humiliores & cautiores, & tanto magis accendantur in amorem Dei, quanto se agnoscent eius gratiæ & misericordiæ magis debitores: sic de S. Petro dicit B. Gregorius homil. 21. in Euangelia, quod idem de S. Apostolo Thoma, & S. Maria Magdalena, aliisq; permultis dici potest. Flagellum vero, id est, malum pœnæ non appropinquabit tabernaculo ipsorum, quoniam ipsi habitantes per desiderium in cœlesti tabernaculo, & conuersantes, cum Apostolo Paulo, per assiduam contemplationem in cœlo, mala ista temporalia vix sen-

sentient, & omnino contemnent; imo mala esse non reputabunt, sed bona, cum materiam patientiæ, & segetem gloriæ illis præbeant: hoc certe sentiebat Apostolus, cum diceret: *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra*, 2. Corinth. 7.

XI. *Quoniam Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis.*

Hunc versiculum & sequentem allegauit Diabolus in disputatione cum Christo, Matth. 4. sed perperam; quoniam Christus non eguit custodia Angelorum, vt S. Thomas docet in 1 p. q. 113. artic. 4. ad primum. Christus enim ratione diuinitatis custos est Angelorum & hominum, & *omnia portat verbo virtutis suæ*, ad Hebr. 1. Ratione animæ, beatus erat, ac per hoc custodia non egebat, quemadmodum neque nos egebimus, cum beati erimus. Denique ratione carnis, eguit quidem tempore mortalitatis suæ protectione aliqua, sed eam illi exhibebat Verbum diuinum, cum quo hypostatice vnita erat, sed his omissis, quoniam poterat homo iustus dicere: Iam quidem securus sum, nihil mihi mali euenturum, cum ero in cœlesti tabernaculo; sed audire cupio, quis me custodiet in via, ne forte errem à recto itinere, vel incidam in latrones, aut in foueam aliquam ruam: respondet Propheta, Ne timeas; *quoniam Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis.* Sed verba singula consideremus. *Quoniam*, hæc particula reddit rationem verborum sequentium, non præcedentium: est enim sensus, Quoniam Deus mandauit Angelis, vt custodiant te in via, ideo ipsi Angeli in manibus te tollent, ne vnquam offendas ad lapides pedem tuum. *Angelis*, Angeli sunt spiritus beati, & Principes nobilissimi, & eorum custodia tutissima est, quoniam potentissimi, sapientissimi & optimi sunt: ex quo admonemur, quanti Deus faciat genus humanum, cui tam magnos Principes attribuit quasi pædagogos: sed cur dicit, *Angelis*, & non potius, *Angelo?* quoniam habemus quidem singuli singulos Angelos custodes proprios, vt colligitur ex verbis Domini Matt. 18 *Angeli eorum semper vident faciem Patris mei*, & ex Actis Apostolorum cap. 12. *Angelus eius est*: tamen habemus etiam Angelos alios custodes communes, eos videlicet, qui præsunt ciuitatibus, aut Regnis, de quibus vide Danielem cap. 10. & S. Basilium libr. 3. in Eunomium. *Suis*, hoc additur, quoniam sunt etiam Angeli mali, de quibus dicitur Apoc. 12. *Et Draco pugnabat, & Angeli eius:* Deus ergo mandauit Angelis suis, vt te custodiant, non mandauit Angelis alienis, qui non custodire, sed perdere tantum nouerunt. Origenes homil. 35. in Lucam, & ex eo Ioan. Cassianus collatione 13. docent, Deum vnicuique nostrûm duos Angelos attribuisse, vnum bonum, qui nos protegendo custodiat, alterum malum, qui nos tentando exerceat. Sed falsa ista sententia est: *Deus enim intentator malorum est*, Iacob. 1. & mali Angeli non egent mandato Dei, vt nos tentent; satis enim per se ad hoc agendum prompti sunt. *Mandauit*, hæc est præcipua causa, cur Angeli diligentissime nos custodiant, quia videlicet Deus id eis mandauit; quamuis enim libenter id faciant, quia nos amant, & quia malos Angelos oderunt, & quia cupiunt instaurari sedes cœlestis Ierusalem, & quia sciunt id esse gratissimum Regi suo Christo Domino: tamen nihil magis eos mouet, quam præceptum Domini: intelligunt enim se esse ministros Dei, & Deum nihil magis requirere à ministris suis, quam promptam ac simplicem obedientiam. *De te*, hoc significat, Deum quidem omnium hominum prouidentiam gerere, & omnibus, ac singulis hominibus Angelum custodem dedisse: tamen peculiari affectu prosequi homines iustos, atque in se confidentes, & ideo peculiari studio mandauisse Angelis suis de te, id est, de te homine iusto & confidente in auxilio eius. *Vt custodiant te*, hoc est, quod Deus Angelis bonis mandauit, vt custodiant iustum ab hoste inuisibili, id est, ab Angelis malis; quandoquidem homo, qui carne circumdatus est, & nihil cernere potest, XII.

potest, nisi quod oculis carnis manifestatur, impar est ad prælium cum Dæmonibus, nisi à potentiore adiuuetur. *In omnibus viis tuis*, non dicit, *in via*, sed, *in viis*, &, *in omnibus viis*, quia multæ sunt viæ hominis, & in omnibus auxilio Angeli custodis eget. Via est lux, iuxta illud Psal. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini:* & ibidem: *Viam mandatorum tuorum cucurri.* Via quoque est operatio, iuxta illud Prou. 8. *Dominus possedit me in initio viarum suarum.* Denique vita præsens est quædam via, vt S. Basilius pulchre docet in explicatione Psalmi primi. Via legis est multiplex, quia multæ sunt leges; via operationis est etiam multiplex, quia multæ sunt operationes; via quoque vitæ est multiplex, quia multæ sunt partes vitæ, multæ ætates, multi status. In omnibus ergo istis viis egemus custodia, quoniam labi possumus in omni lege, in omni operatione, in omni ætate, & statu vitæ nostræ.

XII. *In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.*

Hic versiculus plenus est metaphoris, sed alioqui facillimus est. Itaque solum explicandum est, quæ sint manus Angelorum, qui lapides in via, qui pedes hominum. *Manus Angelorum*, sunt intellectus & voluntas, siue sapientia & potentia: nam intelligendo & volendo, omnia faciunt. *Lapides in via*, sunt omnia impedimenta, quæ occurrunt in hac vita, siue temporalia, siue spiritualia; scandala, tentationes, persecutiones, & similia. *Pedes*, quibus ad lapides offendere solemus, sunt affectus humani. Pes tuus, inquit S. Bernardus serm. 13. affectio tua, & S. Augustinus in Psalm. 94. Pedes nostri, inquit, in hoc itinere affectus nostri sunt. Duo sunt autem principales affectus, quasi duo pedes, amor & timor: & quocunque homo operando, loquendo, desiderando pergit; vel amore mouetur, vel timore: amore acquirendi aliquid boni, vel timore illud amittendi, siue amore cauendi malum, vel timore in illud incidendi. Tunc autem offendimus pedem ad lapidem, cum oblata occasione temporalis boni acquirendi, vel temporalis mali euadendi labimur in peccatum, vnde bonum æternum amittimus, & sempiternum supplicium incurrimus: sed qui habitant in adiutorio Altissimi, ab Angelo custode ita iuuantur, vt vel occasio illa tollatur, id est, lapis ille de via remoueatur; vel animus ita illustretur ad vera bona & vera mala internoscenda, vt pede, id est, affectu eleuato à terra, occasio temporalis boni, quod sine peccato acquiri non potest, facile contemnatur; & malum temporale, quod sine peccato vitari non potest, patientissime toleretur.

Super Aspidem & Basiliscum ambulabis, & conculcabis Leonem & Draconem. XIII.

Posteaquam Propheta locutus est de Angelis bonis, qui iustum in Deo confidentem custodiunt; adiungit de Angelis malis, ac dicit, eos iusto confidenti non prævalituros, sed è contrario ab eo conculcandos & conterendos, iuxta illud Apostoli, Rom. 16. *Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris velociter.* Vocat autem Satanam Propheta Serpentem propter astutiam, & Leonem propter ferociam: & quoniam multa sunt genera serpentium, vocat eum aspidem, basiliscum & draconem, quoniam cum astutia (quæ omnibus serpentibus cõmunis est) habet aspis coniunctam obstinationem, basiliscus crudelitatem, & draco potentiam & vires maximas: quæ omnia Diabolo mirifice conueniunt. Neq; solum hoc loco Diabolus vocatur serpens & leo, sed etiam alibi sæpe: nam Iob 26. & Isaiæ 28. *Serpens* siue *anguis tortuosus* nominatur: Apoc. 12. dicitur *draco*, & cap. 20. *Serpens antiquus:* 1. Petr. 5. *Leo rugiens:* atque hæc videtur esse expositio literalis, quam sequũtur SS. Patres Chrysostomus, Augustinus & alij: tamẽ reiiciendæ non sunt aliæ tres expositiones, quæ ad hunc locũ adferri solent. Vna est Theodoreti & Euthymij, quod

quod hoc loco promittatur ſubiectio vero-rum ſerpentum & leonum hominibus iuſtis, atque in Deo confidentibus. Scimus enim, Danieli non nocuiſſe leones, neque S. Paulo viperam, & in hiſtoriis SS. Patrum à S. Gregorio, Sulpitio, Palladio, aliiſq; bonis auctoribus deſcriptis, non rara ſunt exempla ſubiectionis exhibitæ ſanctis viris à leonibus & ſerpentibus, aliiſq; ſyluestribus feris. Altera eſt, per iſta quatuor nomina intelligi quatuor perſecutiones Eccleſiæ: perſecutionem Iudæorum, qui inſtar aſpidum ſurdarum obſtinatiſſimi ſunt; perſecutionem hæreticorum, qui per baſiliſcum deſignantur; perſecutionem Paganorum, qui leonibus comparari poſſunt; & perſecutionem Antichriſti, qui ſatis apte draco nominari poteſt. Hanc explicationem ex parte indicauit S. Auguſtinus. Tertia eſt S. Bernardi & aliorum, qui per quatuor iſta animalia quatuor vitia ſignificari docent; per aſpidem videlicet obſtinationem, vel auaritiam; per baſiliſcum inuidentiam; per leonem ſuperbiam, per draconem iracundiam. Sed vir iuſtus, & non ſuis viribus, ſed auxilio Dei fretus, facile per charitatem ſuper aſpidem & baſiliſcum ambulabit, & per humilitatem conculcabit leonem & draconem.

XIV. *Quoniam in me ſperauit, liberabo eum; protegam eum, quoniam cognouit nomen meum.*

Quoniam *in ore duorum vel trium teſtium ſtat omne verbum:* Propheta ſanctus tribus teſtimoniis probare voluit, quod initio promiſit, eos omnes protegendos à Deo, qui vere confidunt in Deo. Primum teſtimonium fuit hominis iuſti, qui ex proprio experimento teſtimonium reddidit veritati, dicens: *Quoniam ipſe liberauit me de laqueo venantium,* &c. Alterum teſtimonium fuit ipſius Prophetæ, qui vt Spiritus ſancti tuba vel præco dixit: *Scapulis ſuis obumbrabit tibi,* &c. Teſtimonium tertium eſt ipſius Dei, qui in tribus vltimis verſiculis confirmat omnia, quæ ſupra dicta ſunt, & multa etiam addit. Sunt enim in his tribus verſiculis octo promiſſa Dei, quæ optimo ordine incipiunt à liberatione à malis, & procedunt vſque ad exaltationem ad ſummum bonum: & quidem quatuor pertinent ad hanc vitam, *Liberabo eum, protegam eum, exaudiam eum, cum ipſo ſum in tribulatione:* quatuor reliqua ad vitam futuram, *eripiam eum, glorificabo eum, longitudine dierum replebo eum, oſtendam illi ſalutare meum.* Ait igitur: *Quoniam in me ſperauit, liberabo eum:* libertas, quæ hic promittitur, ſiue liberatio, poteſt intelligi generatim ab omnibus malis, & poteſt referri ad liberationes ſupra dictas per Angelos, per ſcutum, & per alias res, vt ſenſus ſit, non putet iuſtus liberari ſe poſſe per ſcutum, vel per Angelos ſine me, illa enim ſine me nihil poſſunt: ſed ego liberabo eum per ſcutum, per Angelos, & ſæpe etiam per me ipſum ſine illis, quoniam in me, non in illis potiſſimum ſperauit. Cæterum poteſt etiam altiore ſenſu ſignificari hoc loco libertas à tyrannide vitiorum, quæ eſt libertas propria XV.
hominum iuſtorum perfectorum, & præter cæteras omnes maxime expetenda, de qua Dominus dicit in Euangelio, Ioan. 8. *Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati:* &, *Si vos filius liberauit, vere liberi eritis.* Hæc vero libertas non datur omnibus, ſed ſperantibus in Deo. *Quoniam,* inquit, *in me ſperauit, liberabo eum,* vbi vox Hebræa, *chaſak,* חשק
adhærere, diligere, placere ſignificat: quare non quæcunque ſpes, ſed ea fiducia, quæ oritur ex bona conſcientia, & ex dilectione & filiali adhæſione naſcitur, liberat hominem à tyrannide vitiorum: nam quemadmodum cupiditas ligat & captiuum facit, ita charitas ſoluit & liberum facit, & quo magis charitas creſcit, eo magis cupiditas minuitur: & cum perfectiſſima erit charitas & adhæſio ad ſummum bonum, tunc perfectiſſima erit libertas, quæ ab Apoſtolo dicitur *libertas gloriæ filiorum Dei,* ad Roman. cap. 8. Sequitur altera promiſſio, *Protegam eum, quoniam cognouit nomen meum.* Nam qui liberatur in hac vita à tyrannide vitiorum, non perfecte liberatur, ſed eget protectione Dei, tum vt non

non iterum captiuus ducatur ab hostibus, tum vt proficiat in acquisita libertate gratiæ, donec perueniat ad libertatem gloriæ, ideo Deus protectionem continuam pollicetur ijs, qui cognouerunt nomen eius: dicitur autem cognoscere nomen Domini, qui eius potentiam, & sapientiam, & bonitatem cognoscit, vnde in spem, & fiduciam firmissimam erigitur. Dicitur etiam cognoscere nomen Domini, qui ex intima familiaritate nouit Deum, vt pastorem, amicum, & patrem: de qua notitia dicitur in Euangelio, Ioan.10. *Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ.* & contra de alijs dicitur Matt. 25. *Non noui vos*, & 2. Thess.1. *Dantes vindictam ijs, qui non nouerunt Deum.* Ineffabilis omnino benignitas Dei est, qui non solum innotescere dignatus est, vt Dominus, sed etiam vt amicus, quod miratur Dauid, cum ait, *Quid est homo, quia innotuisti ei?* Psal.143.

XV. *Clamabit ad me, & ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione eripiam eum, & glorificabo eum.*

In hoc versiculo quatuor alia promissa continentur. Primum est exauditio generalis, quæ soli Deo, qui omnipotens est, conuenire potest: quod autem hæc sit promissio generalis exaudiendi omnes preces confidentium in Deo; perspicuum est ex eo, quod nulla restrictio adhibetur, sed absolute dicitur, *exaudiam eum.* Deinde alia loca Scripturæ confirmant hanc promissionem. Deuteronomij cap. 4. *Non est alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest omnibus obsecrationibus nostris.* Ioan.15. *Quodcunque volueritis, & petetis, fiet vobis.* Marc.11. *Omnia quæcunque orantes petitis, credite, quia accipietis, & euenient vobis.* 1. Ioan. 3 *Fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus accipiemus ab eo.* Quamuis autem conditiones nonnullæ requirantur, vt semper oratio exaudiatur: tamen præcipua est, quæ habetur hoc loco; cum dicitur, *Clamabit ad me*; clamor enim significat vehementiam desiderij ex dilectione, & fiducia procedentem. Sequuntur tria promissa, *Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum; & glorificabo eum*, quæ promissa aptissime respondent tribus diebus totius anni celeberrimis, Feriæ sextæ, in qua Dominus in cruce pendens in maxima tribulatione, fuit, Sabbato, in quo erutus de omni tribulatione suauiter requieuit, & diei Dominico, in quo resurgens ex mortuis gloriosissime triumphauit. Eiusmodi tres dies ad omnes iustos, & electos pertinent, omnes enim cum Christo tribulationes ferre debemus. Feria sexta, id est, in hac vita, quæ breuissima est, & pro vno die computatur: deinde requiescere in sepulchris die sabbati: deniq; resurgere die dominica, & cum Christo in æternum glorificari. Ait igitur Dominus, *Cum ipso sum in tribulatione*, qui enim clamabat, ante omnia donum patientiæ postulabat, quæ *necessaria est, vt reportemus promissiones Dei*, ad Hebr. 10. Dominus autem, qui dixit, exaudiam eum, primo loco promittit donum patientiæ dicens, *Cum ipso sum in tribulatione:* in qua sententia singula verba suum pondus habent. Illud, *cum ipso*, significat, Deum quidem esse cum rebus omnibus multis modis, sed speciali quodam modo, per internam consolationem, & influxum ineffabilis dulcedinis esse cum ijs, qui tribulantur quomodo mater ægrotanti filiolo maiora signa beneuolentiæ exhibet quam cæteris filijs bene valentibus: & nos omnes membrum male affectum diligentius fouemus, quam cætera membra sana. Illud, *sum*, est verbum temporis præsentis cum cætera omnia sint temporis futuri, *liberabo, protegam, exaudiam eripiam, glorificabo, replebo, ostendam*: hoc autem significat, tribulationem huius vitæ esse momentaneam, quia de tempore præsenti nihil habemus, nisi momenta impartibilia: proinde proprie Apostolus dixit, 2. Cor.4. *quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Itaque misericordia Dei nostri facit, vt tribulatio non nisi guttatim instilletur nobis; cum futura gloria sit quasi flumen

inundans, iuxta illud Psal. 36. *Torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Illud, *in tribulatione* significat, Deum in hac vita donare quidem consolationes multas amicis suis siue corporales, siue spirituales, sed non sine admixtione tribulationis. S. Basil. hom. 5. in Exameron, scribit, in statu innocentiæ nasci solitas in campis rosas sine spinis; sed post peccatum inuentas quidem fuisse spinas sine rosis, sed non rosas sine spinis, vt impleretur illud. Gen. 3. *Spinas & tribulos germinabit tibi.* Sed quicquid sit de veritate historiæ, moralis significatio verissima est: nam tribulationes sine consolationibus aliqui habent, præsertim ex impijs: sed consolationes sine tribulatione in hac vita nulli habent, neque impij, neque pij: sed hoc est discrimen inter pios, & impios, quod pij cum tribulationibus veras, & solidas à Spiritu S. consolationes habent; impij cum consolationibus breuibus, & apparentibus magis, quam veris veras, & solidas tribulationes habent, *Fructus Spiritus est charitas; & gaudium*, ex Apost. Ad Gal. 6. qui autem spiritum non habent, quo modo fructum eius habere possunt? Sequitur, *eripiam eum*, quæ promissio proprie spectat ad vitam futuram: iusti enim in morte liberantur ab omni tribulatione præsenti, & futura, sic enim scribit S. Ioan. Apoc. 14. *Beati mortui, qui in Domino moriuntur, amodo iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis.* & Apoc. 21. *Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra.* Impij vero videntur quidem eripi per mortem à tribulationibus huius vitæ, sed non vere eripiuntur à tribulatione, sed transeunt de tribulatione temporaria ad æternam: quomodo, non dicuntur proprie de carcere liberari, qui educuntur de carcere ad patibulum. Aliquando tamen sancti viri etiam in hac vita eripiuntur ab aliqua tribulatione, vt contigit Patriarchæ Ioseph, Iob, Dauid, Tobiæ, Danieli, tribus pueris, Susannæ, & alijs: sed illa modica, & temporalis liberatio fuit. Restat 4. promissio, *Et glorificabo eum*, quæ interdum in vita vtcunque adimpletur. S. enim Iob post grauissimam tribulationem non solum ab illa ereptus, & liberatus fuit, sed etiam valde glorificatus, quod idem legimus de Patriarcha Ioseph; & de Rege Dauid. Cæterum vera glorificatio ad aliam vitam sine dubio pertinet: *tūnc enim iusti fulgebunt sicus sol in Regno patris eorum*, Mat, 13. *Et sedebunt super sedes iudicantes mundum vniuersum*, Matt. 19. & 1. Cor, 9. de quorum gloria Propheta canit Psal. 138. *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum.* Et Apostolus concinit ad Rom. 8. *Non sunt condigna passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.*

Longitudine dierum replebo eum, & ostendam illi salutare meum. XVI.

Hæc sunt duo postrema beneficia, quæ promittuntur ijs, qui habitant in adiutorio altissimi, & continent explicationem beneficij sexti, in quo dictum est, glorificabo eū. gloria enim sanctorum nascetur ex adeptione summi boni: summum vero bonum est æterna felicitas: nam felicitas sine æternitate, est felicitas misera, & æternitas sine felicitate est æterna miseria. Primum ergo describitur in hoc versiculo vera æternitas; cū dicitur, *Longitudine dierum replebo eum:* deinde vera felicitas, cum additur, *Et ostendam illi salutare meum.* Per longitudinem dierum; intelligitur diuturnitas temporis, sed tanta, vt plane repleat desiderium humanum, hoc enim promittit, qui dicit, *longitudine dierum replebo eum*, quia vero non potest repleri desiderium humanum, nisi æterna duratione, ideo per hanc longitudinem dierum significatur æterna duratio, Vtitur autem scriptura eiusmodi verbis in designanda æternitate, quia nobis loquitur, qui non nouimus aliam longam durationem, nisi in diebus multis, aut longis, alioqui enim in vera æternitate non erit successio dierum sed vna dies semper manens, vel potius vnum momentum semper durans absq; vlla mutatione, aut vicissitudine. At, inquies, vicissitudo temporum mirifice delectat, & videmus homines varijs oblectationibus,

nibus fallere tædium longitudinis dierum in æstate, & longitudinis noctium in hyeme. Respondeo, id accidere, quia tempora huius vitæ sunt omnia varijs incommodis plena, & ideo semper anhelamus ad futura: sed quando veniet illa dies, qua nulla expectari poterit melior, votum omnium erit, vt illa semper duret. *Et ostendam illi salutare meum*, si per salutare intelligamus salutem, sensus erit, ostendam illi salutem meam, id est, efficiam, vt vir iustus non amplius ex fide viuat, credendo quod non videt: sed plane videat, & sentiat, atque experimento proprio cognoscat salutem, quæ ex me est: est autem salus hæc, quæ nobis promittitur, ipsa Dei visio, quæ perfecta, & perpetua sanitas totius hominis erit: tunc enim sanabitur mens ab omni errore, & ignorantia, cum ad summam sapientiam perueniet, quæ in visione supremæ, atque altissimæ causæ posita est. Ex illa sapientia nascetur in voluntate amor erga summum bonum ardentissimus, & stabilis, vnde perfecte sanabitur affectus ab omni mala cupiditate. Redundabit autem hæc sanitas in partem inferiorem, quæ superiori sine vlla resistentia, vel rebellione subijcietur, & in ipsum corpus, quod immortale, impassibile, formosissimum, & sole fulgentius resurget. Quod si per *salutare* intelligatur Saluator, vt S. Augustinus magis probat; tunc sensus erit, *Ostendam illi Saluatorem meum*, id est, Saluatorem, quem ego misi, & faciam, vt vir iustus oculis mentis cernat eum, qua Deus est; & oculis corporis cernat eundem, qua homo est: quam ostensionem suæ diuinitatis promisit Christus, Ioan. 14. cum ait, *Qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum.* Hæc autem manifestatio diuinitatis, ipsa est vita æterna, & summum bonum, & salus, siue sanitas perfecta totius hominis. Quare sententia huius loci in idem recidit, siue per, *salutare*, intelligamus salutem, siue Saluatorem. Sed libet in fine huius Psalmi admirari cæcitatem generis humani: nam cum omnes cupiant felicitatem æternam, neque possint eam non vehementer optare: tamen pro temporali, & parua prosperitate siue in diuitijs acquirendis, vel cumulandis; siue in honoribus, & dignitatibus adipiscendis, vel conseruandis; siue in delectationibus carnis, ac sensuum vndecunque captandis, nihil non faciunt, currunt, discurrunt, vigilant, laborant, sudant, ingenium acuunt, linguam expoliunt, animum intendunt: & pro vera, & solida, & sempiterna felicitate, pro veris diuitijs, pro summis honoribus, pro ineffabili iucunditate, quæ parata sunt diligentibus Deum, ita pigri sunt, vt pro his vix digitum mouere dignentur. Horror est omnino cogitare, hominem ratione, & intelligentia præditum, ijs rebus consectandis toto vitæ suæ tempore occupari, quibus sæpe aditum ad æterna, & summa bona sibi ipse præcludit. Orandus est Deus, vt qui promittere dignatus est tam ingentia bona, idem spiritum bonum nobis infundat, & illuminatos oculos cordis habere nos faciat, vt sciamus, *quæ sit spes vocationis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in sanctis*, vt Apostolus admonet Ephes. 1.

PSALMVS XCI.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus cantici in die Sabbati.

HIc titulus habetur in omnibus codicibus Hebraicis, Græcis, & Latinis: & continet argumentum Psalmi; est enim compositus Psalmus, vt cantetur in die Sabbati, ad erudiendum populum, vt discat die Sabbati vacare laudibus Dei, præsertim ob creationem, & gubernationem mundi. Errant Iudæi, qui otium Sabbati sibi datum esse existimant ad vacandum conuiuiis, & deambulationi. Et Iudæos imitantur Christiani, quando ignorantes Sabbatum cordis, in sola abstinentia ab operibus, & labore manuum sanctificationem festorum constituunt; hæc enim oportet facere, & alia grauiora non omittere, hoc est, sanctificandi sunt dies festi abstinẽdo ab operibus seruilibus, sed otium illud ponendũ est in considerandis operibus Dei, ex qua consideratione accenditur amor diuinus, & fit in corde quies, & tranquillitas ineffabilis, quæ dicitur Sabbatũ cordis, Sabbatũ vere delicatum, & sanctum.

EXPLICATIO PSAL. XCI.

I. *Bonum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo altissime:*

Hæc est exhortatio ad laudandum Deum, & psalterio,& voce *Bonum*,inquit,est confiteri Domino, id est, iustum;vtile,delectabile,& honorificum *est confiteri Domino* confessionem laudis;iustum,quia debitum, vtile,quia meritorium, delectabile, quia dulce est amanti laudare dilectum, honorificum, quia munus est quasi proprium cælestium potestatum. *Et Psallere nomini tuo altissime,* id est, non solum bonum est confiteri corde, & lingua; sed etiam instrumentis musicis, quale in primis psalterium est, laudes personare nomini tuo,id est,gloriæ tuæ ô altissime.

II. *Ad annunciandum mane misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem.*

Hæc est materia confessionis, de qua dictum est,*bonum est confiteri.* Bonum igitur est confiteri, *ad annunciandum mane misericordiam tuam*, id est, vt annuncietur & prædicetur omnibus misericordia tua, qua mundum creasti, & veritas, siue iustitia qua mundum gubernas: & quoniam opus misericordiæ manifestum est, annunciatur de die, quis enim ignorat, cælum, & terram & quicquid in eis est à Deo fuisse condita ex misericordia, & bonitate, non ex necessitate,vel debito? quia vero opus iustitiæ occultum est, cum arcano Dei iudicio sæpe iusti affligantur, & iniqui exaltentur,ideo hoc opus annunciatur per noctem, in obscuro fidei non in luce cognitionis. Item annunciatur mane misericordia,& *per noctem* iustitia, vt homines in luce prosperitatis gratias agant misericordiæ Dei, & in tenebris tribulationis gratias agant iustitiæ Dei: nam, vt S. Augustinus hoc loco docet, non minus pater amat filios, quando blanditur, quam quando minatur: nec minus grati esse debemus Deo disciplinam correptionis danti tempore tribulationis, quam beneficia conferenti tempore prosperitatis. Quare imitari debemus hunc eundem Prophetam, qui alibi canit, *Benedicam Dominum in omni tempore: semper laus eius in ore meo.* Psal.33.

In decachordo psalterio cum cantico, in cithara. III.

Explicuit materiam confessionis, de qua dictum erat, *Bonum est confiteri Domino:* nunc explicat quod adiunxit: *& psallere nomini tuo*; dicit enim psallendum esse in psalterio, & cithara, sed non sine dulci cantico vocis humanæ.In Hebræo videtur distingui decachordum à psalterio; sic enim vertit S. Hieronymus, *in decachordo, & in psalterio*; & vere habetur distinctio in Codice Hebraico: sed tamen constat psalterium fuisse instrumentum decem chordarum; sic enim legimus in Psalm. 32. *Confitemini Domino in cithara, in Psalterio decem chordarum psallite illi.* & in Psalm. 143. *In psalterio decachordo psallam tibi*; & concordat textus Hebraicus cum Græco, & Latino quare hoc loco vbi dicitur in Hebræo,in decachordo, & in psalterio, vel abundant illæ particulæ, *&*, *in*, & eas Septuaginta in suis libris non inuenerunt: vel certe significant non distinctionem, sed explicationem, ac si dictum esset, *in decachordo, psalterio* inquam, sed res non est magni momenti. Quid spiritualiter significet psalterium & cithara, diximus in explicatione Psal. 32. vers. 2.

Quia delectasti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo. IV.

Incipit nunc prædicare opus creationis, quod ad misericordiam pertinet, contemplatus,inquit, pulchritudinem, varietatem, excellentiam, virtutes, vtilitates facturæ tuæ cæli, terræ, aquarum, syderum, animalium, plantarum, admirabilem animo voluptatem percepi: sed in his omnibus non ipsa factura tua me delectauit, quoniam non substiti in ea, sed *tu me delectasti in factura*

ſtura tua; ex ea enim aſcendit animus ad infinitam pulchritudinem tuam conſiderandam, & in amorem tantæ pulchritudinis raptus cœpi vehementius admirari & delectari; ac propterea iugiter *exultabo*, & exultans
III laudabo *te in operibus tuis*. Nota diligenter, non dixiſſe Prophetam, *delectauit me factura tua*; ſed, *delectaſti me in factura tua*: quando enim ſiſtimus in delectatione creaturarum, fiunt creaturæ muſcipulæ pedibus inſipientium, quomodo facta eſt Bethſabeæ pulchritudo muſcipula pedibus eiuſdem Prophetæ, quando eam videns in ea delectari voluit. Nota præterea, pro voce, *exultabo*,
ארנן in Hebræo eſſe, *arannen*, quod ſignificat, *exclamabo*, quare, *exultabo*, exponendum eſt præ lætitia & admiratione exultans cantabo laudes tuas magna voce cordis & corporis.

V. *Quam magnificata ſunt opera tua Domine, nimis profunda facta ſunt cogitationes tuæ.*

Quia dixerat, ſe valde delectatum eſſe in operibus Domini; ne quis exiſtimaret, eum plane comprehendiſſe, ac penitus inſpexiſſe omnem excellentiam operum Domini; addit opera Domini maiora, & ſapientiam, per quam facta ſunt, profundiorem eſſe, quam vt ad eorum perfectam cognitionem peruenire in hac vita poſſimus. *Quam magnificata*, inquit, *ſunt opera tua Domine*, id eſt, admiror magnitudinem & excellentiam operum tuorum: non comprehendo animo vel cognitione tantam magnitudinem; vere e-
IV nim dixit Eccleſiaſticus c. 1. *Arenam maris, & pluuiæ guttas, & dies ſeculi quis dinumerauit? Altitudinem cœli, & latitudinem terræ, & profundum abyſſi quis dimenſus eſt?* Sed hæc licet magna ſint valde, tamen ſine comparatione maior eſt ſapientia opificis, de qua ſubiungit Eccleſiaſticus, *ſapientiam Dei præcedentem omnia, quis inueſtigauit?* & Dauid hoc loco, *nimis profunda facta ſunt cogitationes tuæ*, id eſt, ſapientiſſimæ illæ cogitationes, quibus adinueniſti res tam mirabiles & tam perfectas, quibus nihil addi vel detrahi poteſt, tam ſunt occultæ, vt omnem intelligentiam ſuperent. Ac vt in rebus minimis & vulgaribus exemplum ponamus: quis capiat quomodo in exiguo ſemine lateat tanta proceritas arboris, varietas ramorum, viriditas frondium, decor florum, vtilitas fructuum, & ipſum etiam ſemen ad ſpeciem propagandam? quis comprehendat, qua arte Dominus in minimis animalculis inſeruerit vitam, & ſenſum, & motum? & præterea in formicis prudentiam, aſtutiam in araneis, in culicibus & pulicibus tantam vim fodiendi inſtrumento tam fragili?

Vir inſipiens non cognoſcet, & ſtultus non intelliget hæc. VI.

Concludit hanc partem Pſalmi, quæ ad creationem rerum pertinet, affirmans non eſſe hominum inſipientium, ſed ſapientium cognoſcere, quam ſint magna & inſcrutabilia opera Domini. Stulti enim non cogitant in rebus creatis niſi voluptatem vel vtilitatem, quam ex illis capiunt: quod illis commune eſt cum iumentis inſipientibus, quæ neque intelligentiam habent, neque ignorantiam ſuam norunt. Sapientes autem tametſi non aſſequuntur magnitudinem operum Dei, tamen intelligunt ea ſe aſſequi non poſſe, & ignorantiam ſuam intelligunt, & quo perfectius ignorantiam ſuam intelligunt, eo magis admirantur opera Dei, & ad veram ſapientiam propinquant. *Vir*, inquit, *inſipiens non cognoſcet*, quam videlicet magnificata ſint opera Domini, *& ſtultus non intelliget*, quam profundæ factæ ſint cogitationes eius; hæc enim docta ignorantia ſapientium tantum eſt.

Cum exorti fuerint peccatores ſicut fœnum: & apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem. VII.

Tranſit nunc Propheta ad opus gubernationis & prouidentiæ diuinæ, in qua præcipue iuſtitia, ſiue veritas elucet. In hoc autem ſumma prouidentiæ conſiſtit, quod impij ad tempus florere permittuntur, vt æterna ariditate damnentur: Iuſti contra, ad tempus ariditate mulctantur, vt in æternum floreant.

Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum, id est, cum repente & in magna copia germinauerint & creuerint peccatores, vt solet fœnum, quod statim & multum crescit. *Et apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem*, id est, cum non solum germinauerint, sed etiam floruerint, vt sonat vox Hebraica, *vaietsi tsits*, & valde conspicui apparuerint, in sublimitate videlicet positi, & in diuitiis abundantes.

ויציצו ציץ

VIII. ***Vt intereant in sæculum sæculi. tu autem altißimus in æternum Domine.***

Pendet sententia versiculi superioris ab hoc versiculo; & subintelligitur aliquid, vt, *hoc fiet*, vel, hoc diuina prouidentia permittet, *vt intereant in sæculum sæculi*, id est, ideo dabit iniquis Deus prosperitatem temporalem, vt remunerentur aliqua bona opera eorum, & propter scelera sua iuste puniantur morte sempiterna. *Tu autem altissimus in æternum Domine*, id est, tu Domine valde dissimilis es iniquis; quoniam illi ad breue tempus emergunt ad aliquam altitudinem, tu autem in æternum altissimus es.

IX. ***Quoniam ecce inimici tui Domine, quoniam ecce inimici tui peribunt, & dispergentur omnes, qui operantur iniquitatem.***

Probat iniquos ad tempus solum, idq; breue prosperandos. *Ecce*, inquit, *inimici tui, ecce*, inquam, *inimici tui peribunt*. Illud, *ecce*, significat repentinam mutationem; quasi dicat, Qui virebant & florebant, subito peribunt. Illa vero repetitio, *Ecce inimici tui, ecce inimici tui*, auget execrationem; quemadmodum è contrario illud Psal. 115. *O Domine ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ*, auget pietatis affectum. Vere enim valde execrandus est, qui vt amicus sit huius Mundi, non timet inimicus Dei constitui: sic enim scribit S. Iacobus in 4. cap. epistolæ suæ: *Quicunque voluerit amicus esse sæculi huius, inimicus Dei constituitur*. Quanta autem peruersitas est propter amicitiam rei creatæ contemnere amicitiam Creatoris? *Et dispergentur omnes, qui operantur iniquitatem*. Hæc posterior pars versiculi est repetitio & declaratio prioris. Quos enim vocauit inimicos Dei, nunc vocat operantes iniquitatem: & quos dixit perituros, nunc dicit dispergendos: nam hoc ipso fiunt homines inimici Dei, quod contrarij esse incipiunt voluntati eius, quæ nobis per legem diuinam declarata est. Illi autem contrarij sunt legi Dei, qui operantur iniquitatem. Lex enim Dei rectissima est, & rectitudinis regula: iniquitas autem curuitas est, & recessus à regula. Porro dispergendi dicuntur impij ad similitudinem aridi fœni, cui paulo ante comparati sunt. Sicut enim fœnum aridum à vento ita raptatur & dispergitur, vt non amplius compareat, sic impij vbi modicum creuerint & floruerint, volente Deo exciduntur, & de terra tolluntur, vt etiam memoria eorum pereat.

X. ***Et exaltabitur sicut Vnicornis cornu meum, & senectus mea in misericordia vberi.***

Opponit nunc iustos impiis, atque ostendit, eos tandem à diuina prouidentia & iustitia vere exaltandos; loquitur autem in persona sua, bene sperans de se, quod videlicet sit ipse vnus de numero iustorum. *Et exaltabitur sicut Vnicornis cornu meum*, id est, cornu meum, potentia videlicet, & gloria, ac fœlicitas mea crescet in altum, non sicut fragile fœnum, sed vt cornu Vnicornis; Vnicornis enim animal est gerens in fronte cornu vnicum, sed excelsum & robustum valde. *Et senectus mea in misericordia vberi*, id est, non solum potentia mea, & gloria, ac fœlicitas magna erit, sed etiam diuturna & constans vsque ad vltimam senectutem: nam & senectus mea erit in abundanti misericordia apud Deum. S. Augustinus mystice per senectam intelligit vitam futuri sæculi, quæ erit post hanc vitam temporalem, sicut senectus est post iuuentutem. Vere enim vita futura sanctorum erit in misericordia vberi, tollente omnem ab eis miseriam: & erit similis senectuti ob maturitatem iudicij, & vacuitatem

tem passionum, & habebit caput ab omni parte candidum, vbi ne vnus quidem capillus niger, id est, nulla cogitatio, nulla cupiditas, nulla voluntas tetra inueniri poterit.
שמן In Hebræo pro, *misericordia*, habetur, *scemen, oleo, & senectus mea in oleo vberi*. In Greco quoque legitur, ἐν ἐλαίῳ, id est, *in oleo*. Sed noster Interpres videtur legisse, ἐν ἐλέῳ, *in misericordia*. Dicitur autem senectus in oleo vberi, quando abundat humore, qui facit eam esse diuturnam: quia vero per oleum misericordia intelligitur, recte Interpres vertit, *in misericordia vberi*, etiamsi forte legerit, *in oleo*.

XI. *Et despexit oculus meus inimicos meos, & in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea.*

Adiungit iustus ad fœlicitatem suam, quod non timebit amplius inimicos suos.
X. *Et despexit oculus meus inimicos meos*, id est, vidi & contempsi præsentes inimicos, quoniam diuina prouidentia fecit, vt mihi nocere non possent. *Et in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea*, id est, & quantum ad inimicos absentes, qui maligni cum sint, in me insurgere cogitant, audiet auris mea nuncium interitus eorum. In Hebræo pro, *despexit*, est, *respexit*, sed idem est sensus: significatur enim eo verbo, quod iustus aspexit libere & sine timore inimicos suos. Qui enim timent vim inimicorum, non audent eos aspicere, sed oculos demittunt & fugiunt; qui vero eos contemnit, libere illos intuetur: & eodem modo possit exponi quod sequitur, videlicet quod iustus sine timore audiet aggressionem malignantium in se futuram, quoniam non dubitat de victoria.

XII. *Iustus vt palma florebit, sicut Cedrus Libani multiplicabitur.*

Quod de se Propheta dixerat, transfert nunc ad alios iustos, quos eleganti similitudine comparat Palmæ & Cedro, vt opponat iniquis, quos comparauerat fœno. Nam fœnum mane floret, vespere arescit, & nullo negotio secatur à messoribus, vel à vento dispergitur, & ad nihil vtile est nisi ad ignem. Palma vero stabilis est, & longo tempore florens, & fructus conseruat: sicut etiam Cedrus Libani celsissima & robustissima est, & ex ea ornantur palatia & laquearia Regum: sic impij breuissimo tempore virent & florent, & paulo post in clibanum gehennæ mittuntur. Iusti vero instar Palmæ in æternum virebunt & efflorescent, & fructus dulcissimos adferent; nec facile succumbent oneribus, sed virtute omnia superabunt: nec non *vt Cedri Libani multiplicabuntur*, id est, augebuntur & crescent in maximam altitudinem, multiplicatis ramis bonorum operum, & firmissimis radicibus perseuerantiæ innixi nullo tentationum vento deiicientur: & tandem vtiles erunt instar ligni cedrini ad ornanda laquearia Regis Regum in cœlesti Hierusalem.

Plantati in domo Domini, in atriis domus Dei nostri florebunt. XIII.

Reddit rationem, cur iusti instar Palmarum & Cedrorum sint futuri; quoniam non in campis syluæ, aut in desertis montibus, sed *in domo Domini plantati* erunt, & *in atriis Dei nostri florebunt*, id est, in Ecclesia Dei per rectam Fidem plantati, & aquis Sacramentorum & verbi Dei rigati, in charitate fundati & radicati, flores honestatis & fructus bonorum operum parient. Siquidem extra Ecclesiam, & sine fundamento Fidei omnis plantatio eradicabitur, quippe quam non plantauit Pater cœlestis.

Adhuc multiplicabuntur in senecta vberi, & bene patientes erunt, vt annuncient. XIV.

Quod de se paulo ante dixerat Propheta, quod habiturus esset senectam in misericordia vberi, idem nunc dicit de aliis iustis, quod non solum sint prosperandi in iuuentute & ætate matura, sed etiam senectutem bonam & diuturnam habituri sint. *Adhuc*, inquit, *multiplicabuntur in senectute vberi*, id est, præterea iusti multiplicabuntur in diebus vitæ, id est, multiplicabuntur dies vitæ suæ vsque ad senectutem pinguem humore vitali,

id est, viridem senectam: *& bene patientes erunt*, id est, in ipsa quoque senectute facile patientes erunt laborum, ob firmam corporis constitutionem. Illud, *vberi*, S. Hieronymus cum Hebræis iungit cum sequentibus sic legens: *Fructificabunt in senectute: pingues*
דשנים *& frondentes erunt*. Sed vox, *desenim*, quæ significat, *pingues*, potest etiam recte coniungi cum superioribus, vt Septuaginta voluerunt, vt hæc sit translatio ad verbum, *Multiplicabuntur pingues in senecta*, id est, conseruantes pinguedinem vitalis humoris in ipsa senectute, quod est idem cum nostra lectione, *Multiplicabuntur in senecta vberi*. Illud autem, *bene patientes*, S. Hieronymus vertit,
רעננים *frondentes*: & vere vox Hebraica, *rahbannim*, significat proprie virentes & florentes, ac per hoc etiam frondentes: sed LXX. Interpretes explicauerunt metaphoram, & verterunt, εὐπαθοῦντες, quod significat *homines bene affectos*: Interpres vero Latinus vertit, *bene patientes*, quia magis respexit ad significationem vocis, quam ad proprietatem sermonis: sed sensus semper est idem. Illud, *vt annuncient*, pertinet ad versiculum sequentem.

XV. *Quoniam rectus Dominus Deus noster, & non est iniquitas in eo.*

Hæc omnia, inquit, euenient iustis, *vt annuncient*, & notum faciant omnibus, aut verbo, aut exemplo suo, *quod Dominus Deus noster* iustus & *rectus est*, *& nulla in eo iniquitas*, quoniam etiamsi ad tempus impios prosperari sinit; tamen suo tempore iustitiæ suæ iudicia exercet, remunerando iustos, & puniendo iniquos.

PSALMVS XCII.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

Laus cantici ipsi Dauid in die ante Sabbatum quando fundata est terra.

Titulus huius Psalmi non habetur in Hebraicis codicibus, sed solum in Græcis & Latinis, iisq; non omnibus. Videtur autem, qui titulum addidit, voluisse Psalmum decantari feria sexta; quæ est dies ante Sabbatum, propterea quod in hoc Psalmo narretur, terram à Deo fuisse firmatam, vel, vt alij codices habent, inhabitatam: quod recte dicitur factum esse feria sexta. Illo enim die formatus est homo dominus terræ, ac per hoc tum primum stabilita est terra, quæ propter hominem creata fuerat. Eodem die non solum homo, sed etiam animantia cætera, quæ terram incolunt, creata sunt, proinde illo die primum inhabitari cœpta est terra. Eodem die per Christi passionem & mortem renouata ac reparata est terra, & stabilita in Regnum Christi, deuicto ac triumphato Mundi Principe, iuxta illud: Nunc iudicium est mundi, nunc Princeps huius mundi eiicietur foras, & ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum, *Ioan.* 12. *Porro Ecclesia Christiana Psalmum hunc canere solet in aurora diei Dominicæ, ad Laudes; quoniam Christus etsi Regnum acquisierit per Passionem, & fundamenta nouæ terræ iecerit feria sexta; tamen possessionem Regni accepit quando resurrexit, & tunc* induit decorem & fortitudinem, *quod in aurora Dominicæ diei factum esse credimus.*

EXPLICATIO PSALMI XCII.

Dominus regnauit, decorem indutus est, indutus est Dominus fortitudinem, & præcinxit se.

Hoc principium Psalmi recte potest tum ad creationem, tum ad redemptionem accommodari; neque nouum est, vt sententiæ Scripturæ diuinæ plures habeant sensus literales. *Dominus regnauit*, idem est, ac si dictum fuisset, Dominus Regnum acquisiuit, siue regnare cœpit. *Decorem indutus est*, gloriam videlicet & Maiestatem Regiam. *Indutus est Dominus fortitudinem*, id est, non solum gloriam, sed & potentiam ac robur accepit, quod Regiæ maiestati necessarium est. *Et præcinxit se*, id est, accinxit se ad regnandum & gubernandum. Quod si hæc ad creationem referantur, dicetur Deus regnare cœpisse, quando Mundum creauit, quoniam tunc primum cœpit

pit habere ſubditos: ſi referantur ad reparationem, Chriſtus in Reſurrectione Regnum accepit, & tunc indutus eſt decorem glorioſi corporis, & fortitudinem quoque indutus eſt, quia data eſt illi omnis poteſtas in cælo, & in terra, vt deinceps nulli creaturæ ſubiectus ſit, ſed omnia habeat ſub pedibus ſuis. Denique præcinxit ſe ad propagandum Regnum ſuum per Apoſtolorum prædicationem vſque ad fines terræ.

II. *Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur.*

Regnare cœpit Deus ab initio Mundi, quia tunc conſtituit ab imis fundamentis orbem terræ, & firmauit, ac ſtabiliuit, vt commoueri non poſſit; ac per hoc præbuit hominibus, qui Deum Regem agnoſcere, eique ſeruire debent, ſtabilem manſionem. Chriſtus quoque per paſſionem, & reſurrectionem ſuam orbem terræ, qui varijs motibus à Dæmonibus agitabatur, dum alij alijs Dijs ſeruiebant, firmauit, ac ſtabiliuit in vna, ac veriſſima religione, & fide.

III. *Parata ſedes tua ex tunc: à ſeculo tu es.*

Quamuis, inquit, ſedes Regni tui parata ſit *ex tunc*, id eſt, ex rerum creatione: vel ex reſurrectione: tu tamen non tunc eſſe cœpiſti, ſed *à ſeculo*, ab æternitate, ſine principio *es*. vbi illud, *es*, non ſignificat ſimplicem exiſtentiam naturæ diuinæ, ſed plenitudinem eſſendi, in qua omnia continentur: non enim Deus antequam Mundum conderet, pauper erat, aut aliqua re indigebat: neque poſteaquam Mundum condidit, ditior aut locupletior factus eſt. Mundum enim Deus creauit, non vt ipſe creſceret, ſed vt nobiſcum bona ſua communicaret. Itaque non coactus aliqua neceſſitate, ſed charitate, & miſericordia motus, Mundum creauit, & eadem charitate, & miſericordia Mundum reparauit. Sic enim *Deus dilexit Mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipſum non pereat, ſed habeat vitam æternam.* Ioan. 3.

IV. *Eleuauerunt flumina Domine, eleuauerunt flumina vocem ſuam.*

V. *Eleuauerunt flumina fluctus ſuos, à vocibus aquarum multarum.*

VI. *Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus.*

Hæc omnia, ſi ad creationem referantur, vt referri debent iuxta priorem ſenſum, ſignificant modum, quo Deus terram habitabilem fecit, vt eſſet firma ſedes generis humani, Initio enim creationis, aquæ terram vniuerſam operiebant, & magno motu inundationes aquarum eleuabantur; ſed Deus altior, & excelſior, & in infinitum potentior increpuit, & compeſcuit aquas, easque in cauernas terræ concluſit, eisque præcepit, vt non reuerterentur operire terram. Hoc dicitur clarius in Pſal. 103. *Qui fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam, non inclinabitur in ſeculum ſeculi, Abyſſus, ſicut veſtimentum amictus eius, ſuper montes ſtabunt aquæ*, id eſt, ita initio terra formata eſt, vt abyſſus aquarum illam vndique tegeret, ita vt ſuper ipſos montes ſtarent aquæ. *Ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt*, id eſt, ſed tu Deus omnipotens increpaſti aquas, & quaſi tonitru imperij tunc illas ita turbaſti, vt fugerent, & abſconderent ſe intra profunda loca terræ. *Terminum poſuiſti, quem non tranſgredientur, neque conuertentur operire terram.* Eadem deſcriptio habetur in lib. Iob cap. 38. ſed hic breuiſſimè Propheta hæc omnia illis verbis complexus eſt. *Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus*, id eſt, omnes aquæ maris, atque omnis abyſſus aquarum magno fremitu eleuabuntur ſuper terram; ſed mirabilis Deus in excelſis habitans, & omni altitudine ſuperior aquas compeſcuit, & terram habitabilem reddidit. Sed quo ad ſenſum poſteriorem, deſcribitur hoc loco magnitudo perſecutionum Iudæorum, & Paganorum aduerſus Chriſti Regnum in Reſurrectione inchoatum, & victoria Chriſti de omnibus hoſtibus ſuis. *Eleuauerunt*, inquit, *flumina voces ſuas, & fluctus ſuos*: Per flumina intelligo perſecutiones Iudæorum, qui continuò cœperunt eleuare voces ſuas aduerſus Euangelium, illique vbique contradicere.

Mirabiles elationes maris: per mare, quod fluminibus multò est maius, intelligo persecutiones Neronis, Domitiani, aliorumque Principum Romanorum. *Mirabilis in altis Dominus,* id est, sed Dominus in altis habitans mirabilior apparuit, cum de omnibus persecutoribus victoriam reportauerit, & inuitis omnibus, Regnum suum per omnes terras propagauerit. S. Augustinus per *flumina* intelligit Apostolos, qui pleni Spiritu sancto tanquam cælestia flumina per Mundum discurrebant, & voces prædicando liberrimè eleuabant. Per *maris elationes,* intelligit infidelium persecutiones: quemadmodum enim cùm flumina intrant in mare, aquæ illæ salsæ ad introitum aquarum dulcium intumescunt, & fremunt; sic infideles ad prædicationem Apostolorum tanquam contrariam doctrinæ, & moribus ipsorum fremere, & tumultuari cœperunt. Vtraque expositio optima est.

VII. *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis; domum tuam decet sanctitudo Domine in longitudine dierum.*

Quantum attinet ad sensum priorem, respondet Propheta tacitæ obiectioni, quæ occurrere poterat: vnde videlicet sciamus ea, quæ dicta sunt de fundatione terræ, de abysso aquarum, & reductione aquæ in loca humiliora, quibus rebus nullus testis adfuit, cùm præcesserint hominum omnium creationem. Respondet igitur Propheta, id habere ex testimonio Dei, qui hæc reuelauit seruo suo Moysi: & testimonium illud valde credibile esse, cùm Moyses multis signis, & prodigijs, alijsq; modis seruum Dei fidelem, & Prophetam verum se esse probauerit. Idem dici potest de sensu posteriore; *testimonia* enim Christi per Apostolos ad nos delata *credibilia facta sunt nimis*, tùm ob signa, & prodigia Christi, & Apostolorum; tum quia videmus impleta, quæ prædicta sunt; tùm ob infinita alia, quæ fidem Christianam omninò credibilem faciunt, vt nemo possit, posteaquam prædicatores audierit, sine magna temeritate non credere. Ex quibus concludit Propheta, domum Dei, id est, Ecclesiam Dei, in qua talia testimonia continentur, & prædicantur, debere sanctam, & inuiolabilem conseruari vsque ad Mundi consummationem. *Domum tuam,* inquit, *decet sanctitudo,* id est, decet, vt eam omnes vt sanctam venerentur: item decet, vt qui in illa sunt, sancti sint, & moribus sanctis respondeant sanctitati doctrinæ testimoniorum tuorum: Denique decet, *vt à te Domine inuiolata, & sancta conseruetur in longitudine dierum, vt portæ inferi nunquam præualeant aduersus eam.*

PSALMVS XCIII.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus ipsi Dauid, quarta Sabbati.

IN Hebræo nullus est titulus. Legunt tamen hunc titulum, tanquam olim vel à Septuaginta, vel ab alijs adiectum, sanctus Hieronymus, S. Augustinus, Theodoretus, Euthymius, & alij omnes: habetur enim in Græcis, & Latinis codicibus. Illud, quarta Sabbati, significat, cantari solitum ab Hebræis, quarta die post Sabbatum, id est, in medio hebdomadæ. Reprehendit occasione huius nominis sanctus Augustinus homines Christianos, qui ex antiqua paganorum consuetudine diem quartam vocant diem Mercurij, vt etiam diem tertiam, diem Martis; diem quintam, diem Iouis; diem sextam, diem Veneris; & diem Sabbati, diem Saturni: cùm deberent Christiano more dicere, secundam feriam, tertiam feriam, &c. quamuis enim illa sint nomina stellarum: tamen apud Paganos stellæ illæ à certis hominibus nomina acceperunt, quos homines beneuolentia populorum Deos fecit, & in cælum transtulit. Argumentum huius Psalmi est prouidentia Dei punientis tandem malos, & remunerantis bonos, quamuis aliquamdiu iusto iudicio sinat prosperari malos, & opprimi bonos.

EXPLICATIO PSAL. XCIII.

DEus vltionum Dominus: Deus vltionum liberè egit: I.

Ponit initio Dauid propositionem vnam, ex qua

ex qua possent omnes, si vellent, plane cognoscere nullos malos impunitos fore. Propositio hæc est, Dominus Deus, Iudex summus, iustissimus, & potentissimus est, vt ei nemo resistere possit. Nam vindicta ad Iudicem pertinet, & ideò priuatis hominibus prohibetur. Rom. 12. *Non vos defendentes,* id est, vindicantes, *charissimi, sed date locum iræ: scriptum est enim, Mihi vindicta, & ego retribuam.* Et quamuis ad omnes Iudices pertineat vindicta scelerum; tamen absolutè dicitur vindicta Dei esse, quia ipse supremus Iudex est, & vindictam sumet de omnibus sceleribus, non solum populorum, sed etiam Iudicum, Principum, & Regum omnium. Ait igitur, *Deus vltionum Dominus*, id est, Dominus noster, qui propriè solus Dominus est, cui omnia seruiunt in cælo, & in terra: hic, inquam, Dominus, est Deus vltionum, id est, summus Iudex, ad quem vltio scelerum omnium pertinet. *Deus vltionum liberè egit* quandocunq; punire voluit peccatores; quia neminem timet, nullius personam accipit, nemo illum impedire, nemo ei resistere potest. Id patuit in deiectione Diaboli, & Angelorum eius de cælo; in diluuio quo genus humanum extinxit, exceptis paucis, quos ipse saluos esse voluit; in Incendio Sodomæ, & Gomorræ; in demersione Pharaonis in mari rubro; in alijs iudicijs eius permultis. Quod attinet ad verba, vox אל Deus, in Hebræo est, *El*, quod significat Deum, vt fortem, & robustum, & rectè coniungitur cum vltione, vt significetur, Deum esse fortissimum vltorem scelerum. Vox vltionum, vel ponitur loco superlatiui, quo modo Deus scientiarum, id est, scientissimus; Deus misericordiarum, id est, misericordissimus: vel significat, Deum esse auctorem vltionum, quomodo ab Apostolo dicitur Deus pacis, Deus spei, Deus salutis. Verè enim Deus, vltionum Deus est, quia non solum ipse per se iudicando vlciscitur scelera, sed etiam per creaturas suas, innumerabilibus, & occultissimis modis vltionum causa est: nam & peccatum sæpè ex diuino iudicio est pœna peccati, & ea quæ maximè homines aliquando appetunt, & quærunt, Deus facit, vt pœnalia ipsis reddantur. Illud, *liberè egit*: in Hebræo est, *hophiag*, quod הופיע S. Hieronymus vertit in imperatiuo, ostendere: sed potest etiam verti, ostensus est, siue apparuit, splenduit, illuxit: quod est idem cum illo, *liberè egit*: nam qui timet, tenebras quærit: sed qui nihil timet, & liberè vltionem facit; palam, & apertè illam facit. Itaque sensus est, Deus vltionum auctor apparuit. siue vltionem scelerum liberrimè, & in luce coram omnibus fecit. Potest etiam fieri vt Septuaginta non legerint, *hophiag*, הופיע sed *hophiach*, vltima litera mutata. Hanc enim vocem habemus in Psal. 11. vers. 6. sed in הופיח futuro: & Septuaginta verterunt, παῤῥησιάσωμαι, fiducialiter agam, & poterat etiam Latinè reddi *liberè agam*. Nam hoc loco habemus in Græco idem verbum, sed in præterito ἐπαῤῥησιάσατο, & noster Interpres vertit, *liberè egit*.

II. *Exaltare qui iudicas terram, redde retributionem superbis.*

Quia dixit, Dominum esse vltorem scelerum: precatur nunc consequenter; vt officio suo fungatur, & puniendo impios claudat ora eorum, qui prouidentiam eius in dubium reuocant. *Exaltare*, inquit, *qui iudicas terram*, id est, *ascende solium tuum, qui Iudex es vniuersæ terræ; & redde retributionem superbis*, id est, profer sententiam damnationis in homines superbos, & hoc modo vindictam sume de præcipuo scelere generis humani. Superbia enim est Regina vitiorum & ea debellata; vniuersitas vitiorum debellata erit. Nominat quoque Psalmus superbos, quoniam illi soli tandem puniuntur in Iudicio, qui noluerunt humiliari ad pœnitentiam: omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei: sed qui humiliantur sub potenti manu Dei, & cor contritum & humiliatum gerunt, saluantur: qui ceruicem erigunt, & peccata sua defendunt, retributionem vindictæ accipient.

III. *Vsquequo peccatores Domine, vsquequo peccatores gloriabuntur.*

IV. *Effabuntur, & loquentur iniquitatem, loquentur omnes, qui operantur iniustitiam.*

Reddit causam, cur petat iudicium in impios superbos: & causa est, quia nimium diu iam videtur superbia, & impietas eorum durasse. Sed precatio ista Prophetæ, prædictio est per modum precationis; ad consolationem enim iustorum afflictorum, prædicit sanctus Propheta, breui futurum, vt superbi, atque impij dispereant, quamuis in præsenti tempore diuturna videatur eorum potentia. *Vsquequo peccatores Domine, vsquequo peccatores gloriabuntur de viribus suis, de prosperitate sua, de sceleribus suis? Effabuntur, & loquentur iniquitatem*, id est, iactabunt, & prædicabunt iniusta opera sua. *Loquentur omnes, qui operantur iniustitiam*, id est, liberè, & sine timore vllo loquentur de rebus suis gestis, vel gerendis homines impij, qui operantur iniustitiam. Illud, effabuntur, in Hebræo habet maiorem vim: significat enim fundent sermonem, siue diffluent eloquio, quasi dicat, ex abundantia cordis fluet in eis abundantia verborum; itaq; rectè S. Hieronymus vertit, *garrient*. Pro voce, iniquitatem, cum dicitur, loquentur iniquitatem, in Hebræo est, *hatac*, quod vetus, & durum significat. Sed Septuaginta non solùm hoc loco, sed etiam in Psal. 74. vers. 6. verterunt hanc vocem, iniquitatem: *Nolite loqui aduersus Deum iniquitatem.* Quare, vel hæc vox, *iniquitatem* etiam significat, vel Septuaginta explicare voluerunt vocem Hebraicam: verè enim nihil est durius iniquitate, quæ facit cor lapideum ex carneo: nec malè dicitur iniquitas antiqua, quia hominem ex nouo veterè fecit, mortique addixit, quia quod antiquatur, & senescit, prope interitum est, ad Hebr. 8.

עתק

V. *Populum tuum Domine humiliauerunt, & hæreditatem tuam vexauerunt.*

VI. *Viduam, & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt.*

Explicat iniustitiam, quam operantur impij, dum furere permittuntur. *Populum*, inquit, *tuum humiliauerunt*, id est, cœtum piorum, qui propriè populus tuus est à te electus, & segregatus, & tibi vni dedicatus, humiliauerunt affligentes, & persequentes. *Et hæreditatem tuam vexauerunt*, id est, eundem cœtum piorum, quem tuam possessionem, & hæreditatem esse voluisti, vexauerunt iniustè opprimentes. Nec solùm populum in commune vexauerunt, sed in personas miserabiles, & omni auxilio destitutas furorem suum præcipuè effuderunt: occiderunt enim viduas maritorum solatio destitutas: & aduenas, qui procul à patria inter ignotos versantur: & pupillos, qui parentibus, dum adhuc auxilio eorum indigerent, orbati sunt. In Græcis libris legitur, *Viduam, & pupillum occiderunt; & aduenam interfecerunt*; sed nostra lectio conformis est Hebraico textui & sensus est idem.

VII. *Et dixerunt, non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob.*

Reddit rationem cur iniqui tam audacter peccent; quia videlicet, ita stulti sunt, vt existiment Deum non habere prouidentiam rerum humanarum, & nullum esse Iudicem, cui rationem operum suorum reddere teneantur. *Et dixerunt*, id est, quia dixerunt apud se, *Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob*, id est, neque sensu videndi, aut audiendi cognoscet opera nostra; neq; mentis intelligentia illa considerabit, vel examinabit. Et quidem possent hæc intelligi hoc sensu, vt iniqui existiment Deum quidem posse, si velit, videre, & intelligere opera nostra; sed ea non curare, neque ad ea attendere: tamen verba sequentia cogunt, vt dicamus iniquos in tantam cæcitatem animi aliquando deuenire, vt confidentissimè peccēt, ac si existimarent, Deum neq; videre, neque audire, neque intelligere. Sequitur enim.

VIII. *Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite.*

IX. *Qui plantauit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat?*

X. *Qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam.*

Illud, *qui plantauit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat?* est refutatio eius, quod supra dictum est: *Non videbit Dominus*; vbi *videre* positum est, pro *cognoscere* sensu exteriore, per aures videlicet, aut per oculos. Probat autem Propheta, Deum audire & videre, quia ipse dedit hominibus aures quibus audiunt, & oculos quibus vident: proinde multo magis ipse audit & videt: nemo enim dare potest, quod non habet. Quod autem sequitur: *Qui corripit gentes, non arguet? qui docet hominem scientiam?* est refutatio eius, quod impij dixerant: *Nec intelliget Deus Iacob*. Probat autem Propheta, Deum intelligere, ac per hoc mente & intelligentia præditum esse, quia ipse auctor est hominibus, vt intelligant: ipse enim eos erudit, ipse docet, dum in creatione dat eis mentem rationis capacem, & intelligentiæ lumen infundit. Quod attinet ad verba, illud, *insipientes in populo*, significat iniquos esse homines insipientiores toto reliquo populo: quod verissimum est, cum falsa bona veris anteponant, & temporaria sempiternis. Illud autem, *qui plantauit aurem*, est insignis metaphora, significans sensum audiendi, vt etiam alios sensus non nasci ex corpore terreno, sed plantari à Deo: quemadmodum arbores non oriuntur à terra, vi ipsius terræ, quæ inanima est, sed plantantur ab hominibus in terra, & in ipsa terra crescunt. Itaque aures accipiuntur hoc loco non pro solo organo, sed pro organo, & sensu audiendi, qui in eo insertus est. Quod sequitur, *non audiet?* non significat, Deum habere sensum audiendi corporalem, sed Deum cognoscere per suam essentiam, quæ nos per sensum audiendi cognoscimus; ideo enim non dixit: *Qui plantauit aurem, non habet aures?* sed, *Qui plantauit aurem, non audiet?* Illud, *qui finxit oculum*, est alia metaphora, per quam intelligimus, mirabilem structuram oculi, & mirabiliorem vim, quæ in ipso viget ad res videndas, à Deo factam esse ea facilitate qua figulus vas quodcunque fingere solet. Illud, יַבִּיט *non considerat*, poterat etiam verti, *non videt*, hoc enim significat vox Hebraica, *iabbit*, sed LXX. Interpretes maluerunt vertere, *non considerat*, vt intelligeremus, Deum non videre oculis carneis, sed mente considerare. Illud, *qui corripit gentes*, potuisset etiam verti, *qui erudit gentes*: nam hanc significationem optime patitur verbum Hebraicum & Græcum. Recte tamen noster Interpres vertit: *Qui corripit gentes*, quia sequitur, *non arguet?* sensus est, Qui corripit omnes gentes, dum per synderesim in eorum animis insertam, eos admonet, vt à malo desistant; sæpe etiam manifesta vltione peccata eorum punit: non arguet etiam populum suum, castigans eum per verba Prophetarum, vel etiam per flagella tribulationum? & si Deus corripit & arguit, certe intelligit & cognoscit, quæ ab hominibus aguntur; & falso dicunt impij: *Non intelliget Deus Iacob*.

Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. XI.

Posteaquam refutauit Propheta verba illa iniquorum: *Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob*; addit hanc calumniam impiorum Deo non esse nouam; ipse enim *scit cogitationes hominum, quod vanæ sint*. Homo enim post corruptam naturam peccato primi hominis, vanus factus est, & similis iumentis insipientibus, quæ non cogitant, nisi præsentia. Quare admonemur hoc versiculo, non de nobis præsumere, sed humili prece à Deo sapientiam petere. *Vani enim sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei*, Sap. 13. & ideo monet S. Iacobus cap. 1. *Si quis indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat*, id est, nunquam exprobrat importunitatem, quasi nimium sæpe, & nimis multa petamus. Diues enim est in misericordia, & vsque adeo liberalis & magnificus, vt non solum libenter tribuat quæ postulamus, sed etiam mercedem reddat, quia postulamus: *Ora Patrem tuum in abscondito, & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi*, Matth. 6.

Beatus homo, quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. XII.

Hoc

Hoc ſequitur ex verſiculo ſuperiore: nam ſi cogitationes hominum vanę ſunt, quas nimirum ex ſe habent; certe ſequitur, vt ille ſolus beatus ſit, id eſt, non vanus, ſeu inani vento diſtentus, ſed plenus veris & ſolidis bonis, quem Deus erudiri dignatur, id eſt, cui Deus oculos aperit ad ea, quę vere bona ſunt, aſpicienda; atque vt ad ea perueniat, de lege ſua docet eum, id eſt, intime illis perſuadet, obedientiam legis diuinæ toto affectu mentis amplexandam eſſe: non enim dicit proprie legem Dei, qui ſolum nouit, quæ ſint, & quot legis Diuinæ præcepta; ſed qui per diuinam illuſtrationem & charitatis infuſionem ita affectus eſt erga legem Dei, vt libentiſſime illam impleat amore iuſtitiæ, non timore pœnæ, & ſit illi eadem ipſa lex iugum ſuaue & onus leue. Illud, *de lege tua*, in Græco eſt, *ex lege tua*: ex Hebræo poſſet verti, *à lege tua*, ſiue, *ex lege tua*, ſiue, *de lege tua*. Senſus igitur eſt, Beatus eſt, quem tu, Deus, docueris ex lege tua, quaſi dicat, ex libro tuo: vt non ſolum Deus ſit Doctor, ſed ex libro ſuo doceat, librum legis ſuæ ipſe explanet, & illam ipſam legem obſeruandam eſſe ei, qui vere beatus eſſe velit, intus per gratiam loquendo perſuadeat.

XIII. *Vt mitiges ei à diebus malis, donec fodiatur peccatori fouea.*

Subiungit Propheta vnum ex fructibus doctrinæ diuinæ, qui eſt, vt homo doctus à Deo moderatius ferat perſecutiones impiorum, donec adueniat impiorum ruina. *Vt mitiges ei à diebus malis*, id eſt, ad hoc vtilis erit doctrina tua diuina homini iuſto, vt mitiges ei triſtitiam, quæ oritur à diebus malis, à tempore videlicet perſecutionis & tribulationis, & quamdiu mitigatione iſta opus erit? *donec fodiatur peccatori fouea*, id eſt, donec perficiatur effoſſio foueæ, in quam deiiciendi ſunt impij: tunc enim ceſſabit mitigatio doloris, quia nulli erunt, qui dolore afficiant iuſtos, cum omnis dolor fugiet à iuſtis, & recidet in iniuſtos. Notandum eſt hoc loco, delectationem legis & gaudium ſpirituale, quo fruuntur in hac vita iuſti, non eſſe purum & ſimplex, vt erit in patria cœleſti, ſed admixtum triſtitiæ: mitigatur enim hic nobis triſtitia, ſed non tollitur omnino. Audi Apoſtolum, 2. Cor. 1. *Sicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra*: & cap. 6. *Quaſi triſtes, ſemper autem gaudentes*: vbi non dicit, *triſtes* abſolute, ſed *quaſi triſtes*, quia gaudium ſuperabundat, vt dicitur cap. 7. *Repletus ſum conſolatione, ſuperabundo gaudio in omni tribulatione noſtra.* Notandum præterea, eodem tempore texi coronam iuſtis, & fodi foueam impiis: & non eſſe mirandum, ſi non ſtatim impij puniantur, quoniam nondum eſt fouea eorum plane effoſſa: quemadmodum nec mirandum eſt, ſi non ſtatim iuſti coronentur, quia nondum finita eſt coronæ ipſorum textura. Sed hoc vere mirandum eſt, quod fœlicitas & exaltatio impiorum ſit effoſſio foueæ ipſorum; & quo altius euehuntur, eo profundius fouea fodiatur. Impij enim quo magis exaltantur, eo magis ſuperbiunt, & hoc ipſo coram Deo profundius cadunt, iuxta illud: *Deiecisti eos, dum alleuarentur.*

XIV. *Quia non repellet Dominus plebem ſuam: & hæreditatem ſuam non derelinquet.*

Reddit rationem, cur dixerit: *Donec fodiatur peccatori fouea.* Præparatur enim interitus peccatoribus à prouidentia diuina, quoniam *Dominus non repellet plebem ſuam*; quamuis ei videatur ad tempus iraſci, & affligi eam ſinat. Atque idem aliis verbis repetit, dicens: *Et hæreditatem ſuam non derelinquet.* Vocatur autem plebs & hæreditas Dei cœtus piorum electorum. Illi enim vere ſunt populus Iſraël electus in hæreditatem.

XV. *Quoadusque iuſtitia conuertatur in iudicium, & qui iuxta illam, omnes qui recti ſunt corde.*

Declarat Propheta, cœtum iuſtorum non repellendum, nec derelinquendum à Deo vſque

que ad diem vltimi Iudicij, id est, quamdiu versamur in periculis tentationum. *Quoadusq;*, inquit, *iustitia conuertatur in iudicium,* id est, vsque ad illum diem, in quo iustitia diuina, quæ nunc videtur esse quasi in habitu, vel in potentia, dum non punit impios, nec remuneratur pios, prodibit in actum iudicij, & quæ erat iustitia quasi habitualis, fiet iustitia actualis, reddens omnibus pro meritis siue coronam iustitiæ, siue stipendium mortis æternæ. *Et qui iuxta illam, omnes qui recti sunt corde*, id est, & tunc iuxta diuinam iustitiam, quæ in nubibus admirabilis apparebit, qui proximi sedebant, erunt omnes eius amatores, qui eam non timebunt, sed diligent, cum sint recti corde, id est, conformes rectitudini eius, ac per hoc iusti. S. Hieronymus ex Hebræo vertit: *Quoniam ad iustitiam reuertetur iudicium,* id est, iudicium, quod nunc sæpe iniustum esse perspicitur, tunc reuertetur ad iustitiam, id est, iustissimum erit, quia tunc non iudicabunt amplius homines mortales, sed iudicabit Christus Iudex supremus & iustissimus, qui omnia iudicia iniusta retractabit & irritabit, & vltimum iudicium cum exactissima iustitia copulabit. Hic sensus verus est, neque à superiore dissentiens: & verba Hebraica vtrumque sensum ferre possunt. Illud enim, *chi ad*, significari potest, *quousque*, quemadmodum si dictiones inuertantur, & legamus, *ad chi*, significabit, *vsquequo*. Sequentia verba æque bene legi possunt cum Septuaginta: *Iustitia conuertatur in iudicium*; & cum S. Hieronymo: *Ad iustitiam reuertatur iudicium.* Nam in Hebræo non habentur particulæ illæ, *in*, vel, *ad*: & nomina non recipiunt varietatem casuum. Denique illud: *Et qui iuxta illam, omnes qui recti sunt corde*, clarius est in Hebræo & Græco: nam in Hebræo ad verbum sic legitur: *Et post illud*, iudicium videlicet, *omnes recti corde*. In Græco vero sic: *Et qui habent eam,* iustitiam videlicet, *omnes recto sunt corde.* Sed in Latina editione si subintelligatur interrogatio: *Et qui iuxta illam? omnes qui recto sunt corde:* vel si addatur verbum, quod sæpe apud Hebræos omittitur, & legamus: *Et qui iuxta illam sedent, sunt illi omnes qui recto sunt corde:* vel denique si detrahatur pronomen relatiuum, quod in Hebræo non habetur, & legatur: *Et iuxta illam omnes, qui recto sunt corde*; sententia perspicua erit.

Quis consurget mihi aduersus malignantes? aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem? XVI.

Dixerat in vltimo iudicio cessaturam omnem iniustitiam, & contra perpetuo regnaturam esse iustitiam; nunc dicit, interea temporis, dum videlicet differtur conuersio iustitiæ in iudicium, valde necessarium esse diuinum adiutorium aduersus iniustorum persecutores. *Quis*, inquit, *consurget mihi*, id est, pro me, *aduersus malignantes?* Quis me à tanto numero malignorum hominum, ac dæmonum proteget? *aut quis stabit mecum*, vt me videlicet defendat, *aduersus operantes iniquitatem?* Vbi posterior pars versiculi prioris repetitio & explicatio est. Illud, *mihi*, S. Hieronymus recte interpretatur, *pro me.*

Nisi quia Dominus adiuuit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea. XVII.

Declarat magnitudinem periculi, in quo versamur ob multitudinem malignantium, qui vndique nobis occurrunt. Induit autem Propheta personam omnium piorum, & ait: *Nisi quia Dominus adiuuit me*, id est, nisi Dominus adiuuisset me, *paulo minus habitasset in inferno anima mea*, id est, parum abfuissem à morte sempiterna: quia videlicet tentationibus succubuissem, & de ipsa diuina prouidentia dubitassem. Phrasis illa, *Nisi quia Dominus adiuuit me*, Hebraica est, & Dauidi familiaris, vt perspicuum est ex Psal. 123. & supplenda est hoc modo, Nisi id accidisset, quod Dominus adiuuit me, &c. & planius, Nisi Dominus adiuuisset me. Illud autem, *paulo minus habitasset in inferno*

ferno anima mea; potest intelligi de morte corporali, per quam eo tempore omnes animæ descendebant ad aliquam mansionem subterraneam: sed verius existimo, vt intelligatur de morte animæ, & de inferno damnatorum. At, inquies, ex hac sententia videtur sequi, vt auxilium Dei non sit necessarium ad superandas tentationes, sed solum ad facilius superandas: quod est dogma Pelagianum, ex S. August. lib. de gratia Christi cap. 27. Si enim nisi Dominus iuuisset, vix mortem animæ euasissem, certe sequi videtur, vt nisi Dominus iuuisset, mortem quidem animæ euadere potuissem, sed valde ægre & difficulter. Respondeo, *paulo minus*, non referri hoc loco ad difficultatem rei, sed ad breuitatem temporis, vt sensus sit, Nisi Dominus adiuuisset me, paulo post habitasset in inferno anima mea. Vox enim Hebraica & Græca hunc sensum faciunt, & iuxta eum explicanda est vox Latina, *paulo minus*, id est, paulo post habitasset in inferno anima mea, siue parum abfuisset à casu in infernum anima mea.

XVIII. *Si dicebam, motus est pes meus, misericordia tua Domine adiuuabat me.*

Explicat, in quo consistat auxilium illud, sine quo in inferno habitasset anima eius. *Si dicebam*, inquit, *motus est pes meus*, id est, si agnoscebam & confitebar infirmitatem meam, & me ex meipso non sufficere ad superandas tentationes, tunc misericordia tua adiuuabat me, illuminans intellectum & purificans affectum, & vires tribuens voluntati, quæ sufficerent ad stabiliendos pedes animæ meæ in via mandatorum tuorum.

XIX. *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam.*

Non solum Deus iustis per prouidentiam suam tribuit patientiam, sed etiam consolationem magnam & ineffabilem, quę non tollit tribulationes, sed cum iis consistit, easq; vertit in materiam gaudiorum. Sic enim dicit Apostolus, 2. Cor. 7. *Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra*: quia videlicet vir iustus, dum tribulatur, intelligit se purgari à scoria vitiorum, si adest; vel, se probari à Domino, si ea non adest: intelligit se conformem fieri Christo patienti, vt cum eo postea glorificetur; intelligit denique magnum esse, & supra modum excellens præmium patientiæ, iuxta illud Apostoli, 2. Corinth. 4. *Quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ supra modum in sublimitate, æternum gloriæ pondus operatur in nobis*. Ait igitur: *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo*, id est, iuxta mensuram dolorum, qui tristitiam in corde meo gignebant: *consolationes meæ lætificauerunt animam meam*, non enim iuxta mensuram dolorum in carne, reddit Deus iustis in hac vita consolationes in carne: neque enim simul esse possunt dolores in carne, & consolationes in carne: sed iuxta mensuram dolorum in carne, tribuit Deus consolationem in anima, quæ mitigat tristitiam cordis ex doloribus carnis prouenientem. Neque repugnat hoc dictum Prophetæ: *Secundum multitudinem* &c. cum illo dicto Apostoli: *Superabundo gaudio*, &c. vere enim gaudium spirituale, maius est omni tristitia corporali, sed maius est seruata proportione, vt minori tribulationi minus gaudium, & maiori maius respondeat. S. Hieronymus ex Hebræo vertit, *In multitudine cogitationum mearum*; pro eo quod nos habemus ex versione LXX. Interpretum: *Secundum multitudinem dolorum meorum*. Vox Hebraica, *sciaraaph*, est vox inusitata quatuor literarum, quæ forte non habetur nisi hoc loco. שרעף
Videtur deduci à verbo, *sciarah*, quod est שרע
excrescere, & secundum Rabinos significat summas frondes arborum, quæ excrescunt in magna copia, & ab omni flatu ventorum mouentur. Metaphorice igitur hoc loco significant dolores cordis, id est, cogitationes affligentes, & torquentes ipsum cor, quæ quidem multæ & molestæ nasci solent ex inopia, infamia, morbo, aliis ęrumnis corporalibus; & ideo recte dicitur: *Secundum multitudinem*, quia plurimæ sunt; & recte comparan-

parantur excrescentibus in arbore, quia vanæ sunt, & instabiles.

XX. *Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto.*

Reddit rationem, cur Deus consoletur iustos in tribulationibus eorum: & ratio est, quia Deus iustissimus cum sit, & præcepta laboriosa hominibus dederit, æquum fuit, vt iugum legis alioqui asperum, & durum, oleo consolationis leniret, & suaue redderet. *Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis*, id est, nunquid adhæret, siue adiungitur tibi tanquam socius thronus inique iudicatium. *Qui fingis laborem in præcepto*, id est, tibi qui in præcepto tuo obseruando laborem inseris, siue facis vt præcepta tua non sine magno labore possint impleri? Hæc mihi videtur huius loci satis obscuri literalis expositio: sunt tamen duæ aliæ expositiones. Vna est eorum, qui considerantes illud, qui fingis, in textu Hebræo, & Græco esse participium; omittunt relatiuum, qui, & coniungunt participium, fingens, cum sede, siue throno iniquitatis. Itaque sensum esse volunt, Nunquid adiungitur tibi thronus iniquitatis, id est, nunquid particeps es iniqui iudicij, quod fingit laborem in præcepto, id est, quod iudicium iniquorum facit præcepta diuina nimis laboriosa, & impossibilia, & ideo non punit præuaricatores. Hæc expositio repugnat editioni vulgatę, quę per pronomen, qui, declarauit, participium, quod est in textu Hebræo, & Græco: & illud fingens, voluit referri ad Deum, non ad thronum, siue ad secundam personam, non ad tertiam: Alia est expositio S. August. qui dicit Deum fingere laborem, siue dolorem in præcepto, quia facit, vt ex laboribus, & doloribus, quos in hac vita patiuntur iusti, erudiamur, & intelligamus, quo supplicio afficiendi sint iniusti à Deo, qui iustos sic affligi permittit. Itaque S. Augustinus ita exponit, quasi dictum esset, Qui fingis laborem in pręceptū, id est, ex labore facis præceptum; & per præceptum non intelligit mandatum, sed eruditionem, qualia sunt præcepta Sapientium, non mandata Principum.

Captabunt in animam iusti, & sanguinem innocentem condemnabunt. XXI.

Concludit Psalmum affirmans, impios inique acturos aduersus iustos: sed prouidentiam Dei vigilaturam, & vtrisq; pro meritis retributuram. *Captabunt*, inquit, *in animam iusti*, id est, homines iniqui more suo insidiabuntur iustis, vt capiant eos, vt venatores prædam capiunt. *Et sanguinem innocentem condemnabunt*, id est, & posteaquam laqueo suo irretierint; morti eum addicent, quamuis innoxium esse non ignorent. Hæc possunt intelligi tum de malis Iudicibus, tum de malis iudicibus, tum de malis accusatoribus, tum etiam de quibusuis sceleratis homicidis, & eorum magistris, & Principibus Dæmoniis. Verbum, *captabunt*, in Græco est, θηρεύσουσιν, quod significat, venabuntur; & ideo sensus est, captabunt per insidias, vt venatores faciūt: In Hebræo est, *ingheddu*, יגודו id est, conuenient, siue congregabuntur aduersus animam iusti, sed credibile est, Septuaginta Interpretes legisse *iagudu*, vna litera mutata, quod significat, venabuntur: יצודו particula, in, abundat apud Latinos, cum dicitur, *Captabunt in animam iusti.* Proinde sensus est, captabunt, id est, venando capient animam, id est, vitam iusti.

Et factus est mihi Dominus in refugium: & Deus meus in adiutorium spei meæ. XXII.

Loquitur Propheta in persona iustorum, & sicut dixerat in numero singulari, *captabunt in animam iusti*: sic etiam introducit iustum loquentem in numero singulari; ac si dicat, illi quidem insidiabuntur mihi homini iusto, meque ad mortem condemnabunt: sed *Dominus factus est mihi refugium*, vt non mihi noceant insidiæ illorum. *Et Deus meus factus est in adiutorium spei meæ*, id est, Deus factus est quasi petra solida, in qua tuto innititur spes mea; sic enim habetur in Hebræo, Deus meus, *letsur*, id לצור est, in petram spei meæ. Itaque posuerunt Septuaginta, & noster Interpres vocem ad-

iutorium spei, pro fundamento spei: adiuuat enim fundamentum ipsam spem, dum facit, vt non vacillet.

XIII. *Et reddet illis iniquitatem ipsorum, & in malitia eorum disperdet eos; disperdet illos Dominus Deus noster.*

Hæc est iustissima prouidentia Dei, vt tandem iustos adiuuet, & iniquos disperdat. *Reddit illis*, inquit, *iniquitatem ipsorum*, id est, Deus faciet, vt iniquitas impij reuertatur in caput ipsius impij, dum iusto non nocet, qui ob patientiam coronatur: & ipsi impio nocet, qui ob malitiam punitur. Quod explicatur sequentibus verbis. *In malitia eorum disperdet eos*: vbi notat S. Augustinus recte dici, in malitia; quia Deus non tam punit eos ob id, quod fecerunt, quam propter malitiam, qua id fecerunt. Tradidit enim Christum ad mortem Iudas, tradidit etiam Deus Pater: sed Patri gratias agimus, quia ex nimia charitate proprio filio non pepercit, sed pro nobis tradidit illum. Iudam detestamur, quia ex cupiditate, non ex charitate; & pro pecunia sua, non pro salute nostra tradidit illum. Addit Propheta, *Disperdet illos Dominus Deus noster*, vt explicet quis sit, qui disperdet impios: dixerat enim, *Reddit illis iniquitatem ipsorum, & in malitia eorum disperdet eos*; & non dixerat, quis hæc facturus esset: explicat igitur, ac dicit, *Disperdet illos Dominus Deus noster*, cuius prouidentiam, aut negauerant, aut contempserant.

PSALMVS XCIV.

Titulus, & Argumentum.

Laus cantici ipsi Dauid.

IN Codice Hebræo nullus est titulus: sed vel excidit, vel hunc titulum addiderunt Septuaginta viri, vt indicarent, argumentum huius Psalmi esse laudem Deo, voce, non instrumentis musicis decantatam. Theodoretus censet, Psalmum compositum esse à Dauide in persona Iosiæ Regis, quem spiritu prauiderit repurgaturum templum, & altare, remotis cultibus Idololatricis, & ipsis Sacerdotibus Idololatris interfectis: sed non est necesse ad Iosiam recurrere: Psalmus enim omni tempore, omnibus locis, & omnibus fidelibus, tum Iudæis, tum Christianis, conuenit. Continet enim inuitationem ad laudandum Deum, corde, voce, & opere. Quare Ecclesia Catholica rectissime hunc Psalmum esse voluit initium nocturnæ Psalmodiæ, quæ vt longissima est, ita ista præparatione & exhortatione indigebat.

EXPLICAT. PSAL. XCIV.

VEnite exultemus Domino, iubilemus Deo salutari nostro. I.

Inuitatio, & exhortatio est ad laudandum Deum. Illud, *venite*, est exhortatio, & excitatio ad coniungendos animos, & voces in laudem Dei, quomodo, Genes. 11. est exhortatio & excitatio ad coniungenda studia, & operas in ædificanda ciuitate, & turri: venite faciamus lateres: & ibidem. *Venite*, faciamus nobis ciuitatem: & ibidem, Dominus dicit, *Venite* descendamus, & confundamus ibi linguas eorum. *Exultemus Domino*, inuitat primum ad exultationem spiritus, deinde ad iubilationem vocis: nō enim recte iubilamus voce; nisi prius mens excitata sit in Deum per internam lætitiam, & admirationem: vnde, & de Domino scriptum est Luc. 10. Exaltauit spiritu, & dixit, Confiteor tibi Pater, & Mater Domini de se dixit. Luc. 1. *Magnificat anima mea Dominum, & exultauit spiritus meus:* Ait igitur, *Venite exultemus Domino, iubilemus Deo salutari nostro*, id est, omnes simul vniti exultemus spiritu, coram Domino præ lætitia gestientes, & voce iubilemus Deo: qui est salus nostra. S. Augustinus per iubilationem, intelligit vocem lætitiæ, quæ non potest exprimere quod intelligit. Sed vox Hebræa significat potius magnum clamorem, læ-

lætum tamen, qui magnus clamor magnum potius affectum, quam magnum strepitum hoc loco significat.

II. *Præoccupemus faciem eius in confessione, & in Psalmis iubilemus ei.*

Duobus modis potest hic versiculus intelligi. Vno modo, vt Propheta admoneat vt summo mane appareamus coram Domino ad laudandum eum, quasi dicat, antequam alij surgant, nos primi simus ante faciem Domini: & hoc satis conuenit tempori, quo hunc Psalmum in Ecclesia canimus. Altero modo, vt Propheta doceat, miscendam esse confessionem propriæ miseriæ cum confessione misericordiæ Dei, vt
I. sensus sit: *Præoccupemus faciem eius in confessione*, id est, antequam Dominus ad iudicium veniat, & vindictam de peccatis sumat, præueniemus eum confitendo peccata nostra, vel præueniamus iram eius (potest enim facies in Hebræo sumi pro ira) & ante quàm Deus irascatur, confiteamur peccata, & simul iubilemus in Psalmis, magnis vocibus extollendo misericordiam eius. Et videtur hæc posterior expositio magis ad mentem Patrum, S. Hieronymi, S. Augustini, Theodoreti, & Euthymij in Com. Psal. & S. Gregorij Nazianzeni in oratione de plaga grandinis.

III. *Quoniam Deus magnus, Dominus, & Rex magnus super omnes Deos.*

Reddit quinque rationes, cur Deus à nobis laudandus sit. Prima est, quia Dominus noster est magnus Deus super alios omnes Deos, & magnus Rex super alios omnes Reges, qui etiam Dij dici solent. Quo loco pro voce, Dominus, est in Hebræo nomen quatuor literarum, quod est
יהוה proprium Dei veri; & ideo nomen appellatiuum, magnus, non debet coniungi cum, Dominus, sed cum, Deus, vt diximus. Porro per Deos, intelligendi sunt primo loco Dij falsi, id est, Dæmonia, quæ sibi apud gentiles vsurpabant cultum veri Dei, vt dicitur in Psalmo 95. *Omnes Dij gentium Dæmonia.* Deinde intelligendi sunt Reges, & Iudices terræ, de quibus dicitur in Psal. 81. *Ego dixi Dij estis.* In Græco legitur, super omnem terram; & sic legunt Theodoretus, & Euthymius sed in Hebræo est, *super omnes Deos*: & sic legunt S. Hieronymus, & August. credibile est Græcum esse corruptum.

Quia in manu eius sunt omnes fines terræ, & altitudines montium ipsius sunt. IV.

Altera ratio est, quia Dominus habet in potestate sua orbem terræ, siue longitudinem, & latitudinem, siue etiam altitudinem consideres; proinde omnes, qui terram incolunt illi subiecti sunt, & sacrificium laudis illi debent. *Quia*, inquit, *in manu eius*, id est, in potestate eius *sunt omnes fines terræ*, id est, tota terra vsque ad vltimos eius fines. *Et altitudines montium ipsius sunt*, id est, non solum longitudo, & latitudo terræ, sed etiam omnis altitudo vsque ad altissimos montes ad eius ditionem pertinet. In Codice quodam antiquo, ex quo legitur hic Psalmus communiter in Ecclesia, præmittitur huic versiculo, *Quia non repellet Dominus plebem suam*, & hæc verba leguntur, & exponuntur à Sanctis, Hieronymo, & Augustino in Commentario Psalmorum. Sed in codice Hebræo, & Græco, & in Latina vulgata editione non habentur, & vere hoc loco superuacanea esse videntur, sed in Psal. superiore locum suum habent, & inde huc translata sunt, verissima autem esse dubitari non potest: In eodem antiquo codice legitur, *altitudines montium ipse conspicit*, pro, *ipsius sunt*. Sed in Hebræo, & Græco habetur, *ipsius sunt*, & sic legunt Patres. Cæterum illa lectio, *altitudines montium ipse conspicit*, nihil aliud significat, nisi Dominum esse quolibet altissimo monte altiorem, ita vt commode respiciat ea quæ sunt in verticibus montium altissimorum, ad quos nullus vnquam hominum penetrauit. In Hebræo pro, fines terræ, habetur, inuestigationes terræ, à verbo, *chacar*, quod חקר est

est inuestigare; & scrutari. Inde aliqui existimant significari profundas terræ cauernas, quæ opponuntur altitudini montium, vt sensus sit, in manu Dei esse tum profunditatem, tum altitudinem terræ. S. Hieron. vertit, *in cuius manu fundamenta terræ, & excelsa montium ipsius sunt*: cum qua lectione potest concordare lectio Græca, & Latina, si per fines terræ, intelligamus fines, quo ad profunditatem, non quoad longitudinem, vel latitudinem, sed vterque sensus est verus.

V. *Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud, & siccam manus eius formauerunt.*

Tertia ratio est, quoniam Deus noster non solum terræ, sed etiam maris Dominus est, quippe, qui fecit illud, & arenam siccam illi circumdedit in qua tanquam in vase continetur. Quare æquum est, vt homines, qui ex mari maxima commoda percipiunt, illi gratias agant eumque laudibus efferant.

VI. *Venite adoremus, & procidamus, & ploremus ante Dominum, qui fecit nos.*

Quarta ratio est, quia idem Dominus non solum fecit terram, & maria, sed etiam nos homines fecit; nos autem factorem nostrum peccatis nostris offendimus. *Venite*, inquit, *adoremus, & procidamus, & ploremus* deflentes ingratitudinem, & peccata nostra *ante Dominum, qui fecit nos*, ac per hoc omni iure Dominus noster est, atque illi omnem obedientiam debemus. Ex Hebræo S. Hieronym. vertit; *genua flectamus*; pro eo quod nos habemus, *ploremus*. Sed omnes codices Græci, & Latini habent, *ploremus*, & sic legunt, & explicant omnes veteres tractatores: neque est verisimile, Prophetam dicturum fuisse, genua flectamus, posteaquam dixerat, *adoremus, & procidamus*: nam adorare in Hebræo significat prosterni, & procumbere, quod explicatur per vocem sequentem, procidamus. Plus est autem procidere, & toto corpore prosterni, quam genua flectere. Itaque probabile est veram Hebraicam lectionem, quam habuerunt Septuaginta fuisse, *niucha*, quod significat, *ploremus*: sed successu temporis irrepsisse vnam literam, & factum esse, *niurecha*, quod est genua flectamus. Neque vllo modo credibile est, Septuaginta Interpretes, homines doctissimos reddituros fuisse, ploremus, si ita legissent, vt nunc in codicibus Hebraicis legimus.

נבכה

נברכה

Quia ipse est Dominus Deus noster, & nos populus pascuæ eius, & oues manus eius. VII.

Hæc est quinta & vltima ratio, quia Dominus non solum nos fecit, sed particulari prouidentia nos regit, quo modo pastor proprium gregem. Obseruat S. Augustinus elegantem transpositionem verborum; videtur enim Propheta coniungere debuisse *oues* cum *pascua*, & *populum* cum *manu*, ac dicere, *& nos populus manus eius, & oues pascuæ eius*: sed coniunxit populum cum pascua, & oues cum manu, vt significaret, populum esse respectu Dei instar ouium, quæ pastore indigent: & tamen non esse oues expertes rationis, quæ baculo cogi debeant: dicuntur autem oues istæ, oues manus Dei, vel quia Deus eas fecit, vt exponit S. Augustinus, vel vt alij communiter docent, quia Deus quasi manu propria eas regit; quamuis enim populus Dei habeat Pastores, & Doctores, à quibus pascitur, & regitur: tamen ipse etiam Deus peculiarem curam illius habet, & non sinit, vt negligentia, vel ignorantia, vel etiam malitia Pastorum illis noceat. Ex quo intelligimus, debere populum Dei in Deo summo Pastore fiduciam ponere, atque ad illum per orationem recurrere, quando pastor minus idoneus illis contingit; ipse enim per Ezechielem cap. 34. dicit, Ego pascam oues meas.

Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. VIII.

Hæc est secunda pars Psalmi, qua Propheta exhortatur populum Dei, vt non solum

voce

voce, sed etiam opere Deum laudet. Sacrificium autem operis Deo gratissimum est obedientia, quam exhibemus præceptis eius, iuxta illud primi Regum 15. *Nunquid vult Deus holocausta & victimas, & non magis vt obediatur voci Domini:* Introducit autem Propheta Deum loquentem, vt exhortatio maiorem vim habeat. Neque obstat illud eius: nam in scriptura sæpe Deus loquitur de se, ac si de alio loqueretur, vt in loco proxime citato, *Nunquid vult Deus holocausta, & non magis, vt obediatur voci Domini*, sic igitur hoc loco dicit Spiritus sanctus, *Hodie si vocem eius*, id est, Domini, *audieritis*, id est, si vocem meam audieritis, qui Dominus vester sum, *nolite obdurare corda vestra.* Illud, *hodie*, significat, *hoc tempore.* &, vt Apostolus declarat ad Hebr.3. habet locum hæc exhortatio, *donec hodie cognominatur*, id est, dum tempus huius vitæ durat; nam post hanc vitam non erit amplius tempus, sed æternitas. Illud autem, *si*, videtur significare, Deum non singulis momentis nobis loqui, sed pro loco & tempore nos admonere, vel per internas inspirationes, vel per voces prædicatorum, vel per lectionem scripturarum, vel alio quocunque modo nobis voluntatem suam patefaciat. Illud, *nolite obdurare corda vestra*, significat, parum prodesse audire vocem Domini, nisi ea vox penetret intima cordis, & inflectat ad fidem, & obedientiam, cur autem vox Dei non penetret, causa est durities cordis. Induratio autem cordis aliquando tribuitur homini, aliquando Deo: nam Exod.7. dicit Dominus, *Ego indurabo cor Pharaonis*, & 1.Reg.6. dicitur, *Cur aggrauatis corda vestra, sicut aggrauauit Ægyptus, & Pharao cor suum?* Porro Deus indurat corda non impartiendo malitiam, sed non impartiendo misericordiam, vt S. Augustinus dicit in epistol. 105. ad Sixtum qui etiam tractatu 53. in Ioannem scribit, sic obdurat Deus, deserendo, & non adiuuando, quod occulto iudicio facere potest, iniquo non potest. Cui subscribit S. Gregorius li.11. Moral.cap.5. Obdurare per iustitiam dicitur Deus, quando cor reprobum per gratiam non emollit. Homo autem obdurat cor suum, quando resistit inspirationibus, & vocibus Dei, iuxta illud Actor.7. *Vos semper Spiritui sancto resistitis:* inducit autem hominem ad resistendum Deo, & claudendas aures interiores, peccati præsens dulcedo, quam Apostolus ad Hebr. 3. vocat fallaciam peccati, cum ait, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. In Hebraico textu verba illa, *Hodie si vocem eius audieritis*, coniunguntur cum superioribus, *nos autem populus pascuæ eius, & oues manus eius, hodie si vocem eius audieritis.* Deinde incipit alius versiculus, *Nolite obdurare corda vestra, sicut in irritatione.* Sed Apostolus ad Hebr.3. citat hunc locum, vt nos in codicibus Græcis, & Latinis habemus. Itaq; Apostolo Iudice melior est lectio Septuaginta & nostræ vulgatæ editionis, quam Hebraica, vt nunc se habet, quidquid hæretici moderni blaterent.

Sicut in irritatione secundum diem IX.
tentationis in deserto; vbi tentauerunt me Patres vestri, probauerunt me, & viderunt opera mea.

Ponit exemplum obdurationis: nam Patres antiqui educti per Moysem de Ægypto, dum in itinere essent & desertum pertransirent, non semel obdurauerunt cor suum nolentes credere promissis Dei, neque illi obedire; vnde irritauerunt eum, & exacerbauerunt, vt habet alia lectio: tentarunt etiam potentiam eius, & experti sunt, ac viderunt mirabilia opera eius, qualia fuerunt manna de cælo pluens, & aqua de petra scaturiens. vide Numer. 14. *Sicut*, inquit, *in irritatione*, id est, quando Deum ad iracundiam prouocauerunt, *secundum diem tentationis in deserto*, id est, iuxta diem illum quo Deum tentauerunt: tunc enim tentantes Deum, illum irritauerunt, non est necesse, vnam diem particularem hic notari, cum multis vicibus Deum Iudæi tentauerint in deserto, sed potest accipi *dies* pro *tempore*, vt sensus sit, sicut in irritatione, quæ facta est in tempore illo, quo me sæpius tentauerunt in deserto. *Vbi tentauerunt me*, id

id est, vbi explorare voluerunt, vtrum ego vere Deus essem, possemque illis in deserto panem, & aquam, & carnes parare, quibus rebus desertus locus ille carebat. *Probauerunt me, & viderunt opera mea*, id est, vbi etiam experti sunt me esse omnipotentem, quia viderunt opera mea, qualia solus Deus verus, vereque omnipotens facere potest.

X. *Quadraginta annis offensus fui generationi illi, & dixi, semper hi errant corde.*

Explicat clarius tempus irritationis, & tentationis in deserto. *Quadraginta annis*, inquit, *offēsus fui generationi illi*, id est, toto tempore, quo duxi eos per desertum, vt introducerem in terram promissionis, *offensus fui generationi illi*, id est, offensus fui ab illis, siue infensus illis fui: vt explicat Apostolus Hebr. 3. vox Hebraica, *acut*, significat litigaui cum illis, vel abominatus sum illos: sed omnia in idem recidunt: in quem sensum explicanda est etiam lectio Psalterij Romani, *Quadraginta annis proximus fui generationi huic*, id est, propinquaui illis, vt de proximo illorum querelas audirem, eosq; varijs plagis flagellarem: & quia de proximo vidi, & audiui quid agerent, aut loquerentur, *dixi, semper hi errant corde*, id est, ducuntur varijs desiderijs, & ideo errant, & vagantur extra rectam viam salutis. Apostol. ad Heb. 3. aliter distinguit, *probauerunt*, inquit, *& viderunt opera mea quadraginta annis*: propter quod infensus fui generationi huic. Sed quia neque Hebræi, neque Græci, neque Latini, ita distinguunt; dicendum est, Apostolum declarare voluisse verba huius Psalmi, & ideo addidisse illud, propter quod, vt sensus sit, Viderunt opera mea quadraginta annis, propter quod totidem annis infensus fui generationi huic.

אקיש

XI. *Et isti non cognouerunt vias meas; vt iuraui in ira mea si introibunt in requiem meam.*

Declarat, cur corde errauerint; quia non cognouerunt vias, id est, leges meas, quæ sunt rectæ viæ, per quas qui incedunt, errare non possunt: Loquitur autem de cognitione approbationis, non de simplici notitia. *Vt iuraui in ira mea*, subintelligitur, non peruenerunt ad requiem, *sicut iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam*. Itaque sensus est. Isti, qui semper errant corde, non cognouerunt vias meas, quibus itur ad requiem, ac per hoc in illam non introierunt, prout iuraui in ira mea, *si introibunt*, id est, quod non introibunt, *in requiem meam*. Per requiem in sensu historico intelligitur terra promissionis, in quam non introierunt nisi paucissimi ex illis, qui exierunt ex Ægypto, sicut Dominus iurauit illis. Num. 14. *Viuo ego dicit Dominus, sicut loquuti estis audiente me, sic faciam vobis, in solitudine hac iacebunt cadauera vestra.* In sensu anagogico, Apostolo teste ad Hebr. 4. intelligitur cælestis patria, vbi erit perfecta requies. Iuramentum autem Dei significat, rem esse certissimam, & immutabilem. In Hebræo habetur, *aser*, quod recte verti potest, tam vt quam quibus. In Græco habetur ὡς, vt etiam in Epistola Græca S. Pauli ad Hebræos: tamen in editione Latina eiusdem Epistolæ cap. 3. habetur, *quibus iuraui*; sed ca. 4. *sicut iuraui*. In Psalterio Romano, & apud Augustinum, habetur, *quibus iuraui*. Sensus semper est idem, tamen communior lectio est quæ habetur in editione vulgata: & sic legit Apostolus, quando proprie citat verba Psalmi dicens, *Quemadmodum dixit, sicut iuraui*, &c. ad Hebr. 4.

אשר

PSALMVS CXV. I.

Titulus, & Argumentum.

Canticum ipsi Dauid, quando domus ædificabatur post captiuitatem.

Hic Psalmus apud Hebræos titulo caret: neque mirum est, quoniam videtur esse pars quædam Psalmi centesimi quarti, vt perspicuum est ex lib. 1. Par. cap. 16. vbi in reductione Arcæ Domini canitur Psalmus, cuius

prior

prior pars est principium Psalmi 104. *posterior est Psalmus* 49. *Videtur enim Esdras, vel si quis alius fuit, qui librum Psalmorum collegit, & ordinauit, vt numerum centum quinquaginta Psalmorum compleret, ex parte Psalmi* 104. *fecisse hunc Psal.* 95. *quemadmodũ ex fine Psalmi* 56. *& ex fine Psalmi* 59. *composuit Psal.* 107. *qui incipit, Paratum cor meum, & ex fine Psalmi* 39. *fecit Psal.* 69. *qui incipit, Deus in adiutorium meum intende. Titulum ergo quẽ habemus in codicibus Græcis, & Latinis, vel addiderunt Septuaginta Interpretes, vel quod verius reor, Esdras ipse addidit, & iussit cantari, cum templum reædificabatur post captiuitatem Babylonicam. Quamuis autem Dauid hunc Psalmum composuerit occasione reductionis Arcæ Domini, & Esdras eundem Psalmum cantari iusserit in reædificatione templi: tamen certum est, intentionem primariam Dauidis, & ipsius Spiritus sancti fuisse prædicere aduentum Christi, & Regnum eius, quando Deus eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in Regnum filij dilectionis suæ, vt scribit Apost. ad Coloss.* 1. *Recte enim obseruauit S. August. in toto hoc Psalmo nullam fieri mentionem ædificationis templi, nec reductionis arcæ, ac per hoc, vel Psalmum non conuenire cum titulo, vel exponendum esse vt verba sonant, de Regno Christi, in toto terrarum orbe propagando; hoc est de Ecclesia in omnibus gentibus ædificanda. Atq; in hanc sententiam conueniunt scriptores veteres, Hieronymus, Augustinus, & Ambrosius Latini; Chrysost. Theodoretus, & Euthymius Græci.*

EXPLICAT. PSAL. XCV.

I. *Cantate Domino canticum nouum, Cantate Domino omnis terra.*

Incipit ab exhortatione, vt pro communi beneficio communiter ab vniuersa terra gratiæ agantur Deo, ter autem repetit *Cantate*, vt etiam infra ter repetit, *afferte Domino*, vt obscure insinuaret mysterium sanctissimæ Trinitatis, quod aperte in testamẽto nouo prædicandum erat. *Cantate*, inquit, *Domino canticum nouum*, id est, laudate, & gratias agite cum cantu, & lætitia. Vocat autem canticum nouum, canticum pulchrum, & sapienter compositum: item canticum pro nouo beneficio: item canticum, quod à renouatis hominibus cani debet, in quibus non amplius regnet cupiditas, sed charitas. Denique, vt exponit Chrysostomus, canticum, non quale fuit canticum Moysis, aut Deboræ, aut alia vetera cantica, quæ non poterant cantari extra terram promissionis, iuxta illud, *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* sed *canticum nouum*, quod per vniuersam terram celebrari queat. Ideo enim subiungitur, *Cantate Domino omnis terra*, id est, non solum Iudæa, sed orbis terrarum vniuersus.

II. *Cantate Domino, & benedicite nomini eius: annunciate de die in diem salutare eius.*

Præmissa exhortatione generali, incipit explicare materiam cantici, & laudationis, quæ est Saluatoris aduentus. *Cantate*, inquit, *Domino, & benedicite nomini eius*, id est, cantando laudate potentiam eius, quę per nomen significatur: nisi forte per nomen insinuetur nomen Saluatoris, de quo clarius fit mentio in verbis sequentibus, *Annunciate de die in diem salutare eius*, id est, prædicate cum cantu, & laudibus venturam salutem; idq; *de die in diem*, id est, omni die: quemadmodum enim sine cessatione dies diei succedit, sine æquum est, vt laudatio laudationi sine cessatione succedat. Verbum Hebraicum, *basseru*, significat bonum nuncium afferte: quod Septuaginta recte verterunt, εὐαγγελίζεσθε, & interpres noster vertere potuisset, euangelizate, vel bene nunciate, vt legit S. August. Itaq; ex Hebræo & Græco exponi debet verbum Latinum, *annunciate*, id est, bonum nuncium afferte. בשרו

III. *Annunciate inter gentes gloriam eius, in omnibus populis mirabilia eius.*

Dixit, Deum ob tam ingens beneficium omni tempore laudandum: addit nunc

etiam

etiam in omni loco laudandum. *Annunciate*, inquit, *inter gentes gloriam eius*, id est, notam facite non solum Iudæis, vt faciebant Prophetæ veteres, sed etiam gentilibus gloriam Dei: & hoc ipsum clarius explicans ait, annunciate *in omnibus populis*, id est, omnibus gentibus, *mirabilia eius*, id est, admiranda opera Dei, ex quibus manifestatur gloria eius. Quamuis autem hæc exhortatio pertineat ad omnes, qui nouerunt mirabilia Dei; tamen præcipue pertinet ad Apostolos Domini: illi enim sunt, qui omnibus gentibus notam fecerunt gloriam Dei, & mirabilia opera non solum Creatoris, sed etiam Redemptoris, & sanctificatoris, id est; Patris, & Filij, & Spiritus sancti.

IV. *Quoniam magnus Dominus, & laudabilis nimis: terribilis est super omnes Deos.*

V. *Quoniam omnes Dij gentium Dæmonia, Dominus autem cælos fecit.*

Declarat, quæ sit gloria Domini, quæ mirabilia opera eius, quæ paulo ante prædicanda semper, & vbique esse dicebat. *Quoniam magnus Dominus, & laudabilis nimis, terribilis est super omnes Deos.* Hæc est gloria Domini, quod magnus sit absolute, siue potentiam, siue sapientiam, siue bonitatem, siue imperium, siue diuitias, siue quæcunque alia consideres; quod iuxta hanc magnitudinem sit laudabilis valde, & re ipsa ab omnibus laudetur: hinc enim pleni sunt cæli, & terra gloria eius; quod denique terribilis sit super omnes Deos, id est, quod vsque adeo emineat super omnes, qui vllo modo dicuntur Dij, vt non solum non audeant ei se conferre, sed vt serui, vel potius mancipia Maiestatem eius contremiscant: nam de bonis Angelis, qui sunt Dij per participationem canit Ecclesia, Maiestatem tuam laudent Angeli, adorent Dominationes tremunt Potestates. De malis Angelis, qui sunt Dij per errorem gentium dicit B. Iacobus in Epist. cap. 2. *Dæmones credunt & contremiscunt*: & quoniam præcipue de falsis Dijs loquitur hoc loco Dauid, ideo subiungit rationem, cur Deus noster terribilis sit super omnes Deos, dicens, *Quoniam omnes Dij gentium Dæmonia, Dominus autem cælos fecit*, id est, propterea Dominus terribilis est super omnes Deos, falsos videlicet, & à gentibus per errorem adoratos, quoniam Dij gentium non sunt veri Dij, sed Dæmonia, id est, spiritus mali, qui à Deo creatore per superbiam recesserunt, & ab eodem æternis suppliciis destinati sunt: Dominus autem non est spiritus creatus, sed spiritus creator, qui cælos fecit, corpora omnium maxima, & pulcherrima, & omnia, quæ cæli ambitu continentur, id est, res omnes creatas. Ex Hebræo S. Hieronymus vertit, omnes Dij populorũ sculptilia. Sed Sciendum est, vocem Hebraicam, quæ hic habetur, *elilim*, non significare proprie neque Dæmonia, neq; sculptilia. Dæmon enim dicitur, *sced*, sculptile, *pesel*, vox autem *elilim*, significare videtur Deiculos, vt sit diminutiuum ab, *el*, quod significat Deum vt sensus sit, Dij gentium non sunt Dij, sed Deiculi, vel Deastri inutiles, & vani: Dominus autem est Deus verus, & potens qui cælos fecit. Itaque vocem illam Septuaginta Interpretes retulerunt ad Dæmonia potius, quam ad simulachra; quoniam Dæmonia habitabant in simulachris, & erant ij, qui potissimum à gentibus adorabantur, iuxta illud Apostoli 1. Corint. 10. *Quæ enim gentes immolant, Dæmonibus immolant, & non Deo.*

אלילים שד פסל אל

VI. *Confessio & pulchritudo in conspectu eius: sanctimonia, & magnificentia in sanctificatione eius.*

Dixerat, Deum esse magnum, & terribilem: nunc addit, eundem esse vndique laudabilem, pulcherrimum, gloriosum, & sanctissimum: idque præcipue cerni in cælesti sanctuario, vbi spectandum se præbet oculis angelorum, alijsque spiritibus beatis. Illustrabit hunc versiculum, alioqui satis obscurum versiculus secundus Psalmi cẽtesimitertij. *Confessionem, & decorem induisti amictus lumine, sicut vestimento*: dicitur enim

Deus

Deus induisse confessionem, & decorem, quia ab omni parte conspicitur laudabilis, & ideò laudabilis, quia pulcher, & decorus totus, siue quis essentiam, siue attributa, siue iudicia, siue cogitationes, siue opera eius attendat. quod breuissimè dixit Sanctus Ioannes 1. Epist. cap. 1. *Deus lux est, & in eo tenebræ non sunt vllæ.* Dicit ergo Propheta de Deo, *Confessio, & pulchritudo in conspectu eius*, id est, laus, seu materia laudis, & pulchritudo, siue decor, & gloria, est in circuitu Dei, quia confessionem & pulchritudinem induit; ac per hoc vndiq; conspicit laudem, & pulchritudinem suam, & vndique conspicitur decorus, & laudabilis: quomodo sol, si sensum videndi haberet, vndique conspiceret radios lucis suæ, sicut vndique conspicitur micans, & lucidus. *Sanctimonia, & magnificentia in sanctificatione eius*, id est, sanctitas, siue puritas, & magnificentia, siue maiestas, & gloria, quibus Deus, quasi vestimentis indutus est, conspicitur in sanctificatione eius, id est, in sanctuario, siue in templo sancto, quod in cœlis ipse Deus habet. Posset etiam hic versiculus sic exponi. *Confessio, & pulchritudo in conspectu eius*, id est, offeratur in conspectu Dei confessio laudis & pulchritudo iustitiæ, *sanctimonia, & magnificentia in sanctificatione eius*, id est, sanctitas vitæ, & magnificentia operum bonorum in sancto templo eius similiter offeratur. Sanctus Augustinus per confessionem intelligit confessionem peccatorum, per quam homo deformis incipit pulchrescere, & sanctificari, & placere sponso cœlesti, qui pulcherrimus, & sanctissimus est.

עז Quod attinet ad verba, pro vocabulo, sanctimonia, in Hebræo est, *oz*, quod propriè robur, & fortitudinem significat; sed accipitur etiam pro gloria, honore, substantia, opibus. Videntur igitur Septuaginta Interpretes, eam vocem accepisse pro gloria, & puritate, quæ sanctitatis propria est: vt in sequenti versiculo acceperunt pro honore, & coniunxerunt cum gloria. Pro vocibus, *in sanctificatione eius*, in Hebræo habetur, *in sanctuario eius*, & sic etiam vertit S. Hieronymus. Neque est nouum in scripturis, vt sanctificatio accipiatur pro sanctuario: sic enim legitur lib. 1. Machab. cap. 1. *Et intrauit in sanctificationem cum superbia, & accepit altare aureum, &c.*

VII. *Afferte Domino patriæ gentium, afferte Domino gloriam & honorem, afferte Domino gloriam nomini eius*

Prædixerat, prædicandam esse notitiam Dei omnibus gentibus per Christi aduentum: nunc prædicit conuertendas esse omnes gentes, & glorificaturas Deum. Sed sicut illud prædixerat per modum hortantis dicens, *Annunciate inter gentes gloriam eius:* sic etiam nunc prædicit hoc per modum hortantis dicens, *Afferte Domino patriæ gentium*, id est, ô familiæ gentilium toto orbe diffusæ, cùm vobis annunciata fuerit gloria Domini, qui de cœlo ad terram descendit, & peracta redemptione iterum ad cælum gloriosus ascendit: non sitis duræ ad credendum, nec pigræ ad operandum, sed accurrite ad tabernaculum Domini, & afferte gloriam, & honorem, glorificando & honorificando verbis, & operibus Deum & sanctum nomen eius. Illud, *patriæ gentium*, Hebraicè est, *mispechoth*, quòd propriè significat *familias*. משפחות Sed Latinus interpres reliquit hoc loco vocem Græcam, πατριαὶ, quæ significat *familiam*. Quare per, patrias gentium, non debemus hic accipere id, quod significat nomen Latinum, sed quod significat Græcum. Cur autem Propheta nominet familias, ratio esse videtur, vt alluderet ad ritum Hebræorum, qui distincti per familias suas ascendebant festis diebus ad templum Domini, quod erat in Hierusalem. Significat igitur Spiritus sanctus, quod faciebant familiæ Iudæorum corporaliter, faciendum esse à familijs omnium gentium spiritualiter, vt videlicet, omnes ad Ecclesiam veniant, & Deo tribuant gloriam, & honorem omnium mirabilium, quæ facta sunt in redemptione generis humani; non enim nostra industria, aut meritis euecti sumus ad filiorum Dei adoptionem, & gratiam, sed ex mise-

misericordia Dei, cui proinde debetur omnis honor, & gloria. Pro illa voce, *gentium*, in Hebræo est populorum. sed Septuaginta Interpretes maluerunt vertere, gentium, quàm populorum, ne Iudæi dicerent, de populis suis tantùm Prophetam esse loquutum. Itaque sustulerunt ambiguitatem vocis, & docuerunt, Spiritum sanctum locutum esse de populis gentium, de quibus paulò ante dixerat, *Annunciate inter gentes gloriam eius*, & paulò infra, *Dicite in gentibus, quia Dominus regnauit*: nam vtrobique גוים in Hebræo habetur vox, *goim*; quæ propriè significat *gentiles*.

VIII. *Tollite hostias, & introite in atria eius, adorate Dominum in atrio sancto eius.*

Hic etiam alludit ad morem Hebraicum, iuxta quem Iudæi cùm ascendebant ad templum, offerebant victimas, & adorato Deo reuertebantur in ciuitates suas. Sed quia hoc loco inuitantur gentiles, vt ad Ecclesiam Domini veniant; intelligenda est hæc oblatio de spiritualibus hostijs, de quibus loquitur S. Petrus in prima Epistol. cap. 2. *Offerte spirituales hostias, acceptabiles Deo per Iesum Christum.* Sunt autem spirituales hostiæ, sacrificium cordis contriti, confessio peccatorum, oratio, ieiunia, eleemosynæ, & similia. Potest etiam hic locus intelligi de sacrificio Missæ, quod successit omnibus sacrificijs Hebræorum, & quod, iuxta prophetiam Malachiæ, *offertur Deo ab ortu solis vsque ad occasum à gentibus conuersis ad Deum per manus Sacerdotum testamenti noui.* Nam non sine mysterio in וזבח Hebraico textu non habetur vocabulum, *zebach*, quod significat hostiam, quæ occiditur, dum immolatur, qualia erant sacrifi- מנחה cia ouium, & boum; sed, *mincha*, quod significat hostiam incruentam, ac præsertim ex farina confectam. Parum autem refert quòd pro; *atrio sancto*, in Hebræo habetur in decore sanctitatis; nam idem est sensus; vocat enim scriptura, decorem sanctitatis, ipsum sanctuarium, quòd esset decore, & sanctitate plenum.

Commoueatur à facie eius vniuersa terra, dicite in gentibus, quia Dominus regnauit.

Hactenus quasi longe præuidit Regnum Messiæ, & hortatus est prædicatores ad annunciandum, & populos ad recipiendum nouum Regem: nunc quasi propius intueatur, & ipsum venientem cernat, spiritu exultat, & hortatur ad venerationem, & lætitiam, non solùm gentes, sed etiam terram, cœlum, maria, arbores ipsas: non quòd ista sensu prædita sint, sed vt declaret affectum suum, & vniuersalem lætitiam, quæ in toto mundo futura erat in aduentu Christi. Quamuis autem aliqui hæc referant ad secundum aduentum, quando veniet iudicare viuos, & mortuos: alij ad primum aduentum, quando venit quærere, & saluum facere quod perierat; tamen Sancti Patres Hieronymus, & Augustinus, nec non Græci scriptores, Theodoretus, & Euthymius ad vtrunque aduentum referunt. quod & nobis probabilius esse videtur. Ait igitur, *Commoueatur à facie eius vniuersa terra*, id est, commoueantur commotione timoris, & reuerentiæ omnes habitatores terræ ante faciem Domini venientis. In Hebræo est, *paueant à facie eius omnis terra.* vbi numerus multitudinis indicat, per terram; non intelligi elementum terræ, sed habitantes in terra. *Dicite in gentibus, quia Dominus regnauit*, id est, vt commoueatur terra, prædicate gentibus omnibus, quòd Dominus adueniens regnum suum auspicatus est. Intelligitur autem nomine Regni, Regnum spirituale, quo regnat per fidem in cordibus hominum: semper enim Deus regnat in cœlo, & in terra regno potentiæ, & maiestatis: sed per fidem regnare cœpit in gentibus ab aduentu Messiæ. antea siquidem Diabolus regnabat per errores Idololatriæ: vnde, & Dominus Ioan. 12. ait, *Nunc Princeps huius mundi eijcietur foras.* S. Augustinus legit, quia Dominus regnauit à ligno: quam lectionem fuisse olim in Septuaginta virorum interpretatione, & ab Hebræis fuisse abrasam, & sublatam, testatur Sanctus Iustinus.

stinus in dialogo cum Triphone ; & Fortunatus in hymno, qui ab Ecclesia frequentatur tempore passionis, ex hac lectione accepit illud,

Impleta sunt quæ concinit.
Dauid fideli carmine,
Dicens de nationibus
Regnauit à ligno Deus.

quamuis autem hæc lectio optimum sensum habeat; tamen in libris Græcis, hodie non habetur nec habebatur tempore S. Hieronymi, Theodoreti, & Euthymij, vt ex eorum commentarijs perspicuum est: nec habetur in codicibus Hebraicis, nec in editione Latina vulgata.

X. *Etenim correxit orbem terræ, qui non commouebitur; iudicabit populos in æquitate.*

Hoc Regnum meritò conuenire Christo, probat duplici ratione. Primùm quia ipse est, qui cum in forma Dei esset, orbem terrarum condidit, confirmauit, & stabiliuit, vt commoueri non posset; iustum enim est, vt ipse regnet in terra, qui terram ipsam condidit. In Hebræo est, *ticcon*, à verbo, *cun*, quod est stabilire, firmare, dirigere. & hoc idem verbum habetur in Psalm. 92. vbi legimus, *Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur.* Itaque potest referri hæc pars versiculi ad creationem mundi: & tunc, correxit, idem erit, quod, ita directè fundauit, vt nutare non possit: potest etiam idem verbum exponi de correctione morum per optimas leges, & instituta; & tunc sensus erit, Christum iure, ac meritò regnare debere in orbe terrarum, quia orbem terræ nutantem ob prauas institutiones gentilium, ita correxit per legem suam Euangelicam, quæ prohibet omnia vitia, vt iam commoueri non possit, si leges illas sequatur, & obseruet. Vnicum enim Domini præceptum de dilectione, si obseruetur, totum orbem terrarum corrigit, & in summa pace constituit. Secunda ratio est, in verbis sequentibus, *Iudicabit populos in æquitate*, id est, non solum correxit orbem terræ sanctissimis legibus suis; sed etiam tempore suo iudicabit orbem iustissime; tribuet enim ijs, qui legem Euangelij seruauerint, amplissima præmia; & ijs, qui seruare noluerint, iustissimas pœnas.

תכון
כון

Lætentur cœli, & exultet terra, commoueatur mare, & plenitudo eius: gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sunt. XI.

Tunc exultabunt omnia ligna syluarum à facie Domini, quia venit, quoniam venit iudicare terram. XII.

Excitat ad lætitiam omnes res creatas propter aduentum Domini, tum primum, tum secundum. Primus enim aduentus omnia consecrauit; secundus omnia glorificabit: nunc enim omnis creatura ingemiscit, & parturit subiecta corruptioni, sed postmodum liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei, vt dicitur ad Rom. 8. *Lætentur ergo cœli, & exultet terra*, quæ sunt partes mundi principales: *commoueatur etiam mare motu exultationis, & plenitudo eius*, id est, omnia quæ continentur in eo, siue insulæ, siue pisces. *Gaudebunt campi, & omnia, quæ in eis sunt*, id est, sic erit, vt optaui: nam optaui, vt terra exultaret; ipsa vero omnino exultabit, quia gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sunt, siue pecora, siue plantæ: imò etiam ipsa ligna syluarum quantumuis sterilia, & inculta exultabunt à facie Domini, ad præsentiam videlicet conditoris; exultabunt autem, quia venit Dominus redempturus orbem terræ in misericordia; & quoniam iterum venit iudicare orbem terræ in iustitia. Sic enim exponunt S. Hieronymus, S. Augustinus, Theodoretus, & Euthymius, qui referunt illud, quia venit, ad primum aduentum, illud, quoniam venit iudicare terram, ad secundum aduentum. Sed si magis placeat iuxta morem Hebraicum, vtrunque referre ad iudicium, quæ est simplicior, & fortasse magis literalis expositio; tunc dicendum erit, Iudicium nouissi-

mum fore simul, & terribile, & lætissimum; terribile impijs, lætissimum iustis. Nam ea de causa in scripturis nunc describitur, vt quid lugubre; horroris, & timoris plenum iuxta illud Luc. 21. *Erunt signa in sole, & luna; & stellis, & in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris, & fluctuum, arescentibus hominibus præ timore, & expectatione quæ superueniet vniuerso orbi; nam & virtutes cœlorum mouebuntur:* nunc verò describitur, vt quid iucundum, & lætum propter gloriam electorum, quæ redundabit in ipsum cœlum, & terram, & maria, quæ renouabuntur, & statum omnino meliorem acquirent. vnde dicitur paulo infra in eodem loco Euangelij, *His autem fieri incipientibus, respicite, & leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra.*

XIII. *Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua.*

Concludit, prædicens quale futurum sit iudicium. *Iudicabit*, inquit, *orbem terræ in æquitate*, id est, *in iustitia*; id enim sonant vox Hebraica, & Græca: proinde non est accipienda hoc loco æquitas propriè, sed pro vera iustitia. Repetit, & declarat hoc ipsum cùm addit, *& populos in veritate sua*, vbi quod dixerat, *iudicabit orbem terræ*, explicat cùm dicit, *Iudicabit populos*; non enim terram ipsam, sed populos habitantes in ea iudicabit. Quod autem dixerat *in æquitate*, explicat, cùm dicit *in veritate sua*, id est, in ea veritate, & fidelitate, qua semper adimplet quod promisit: promisit autem, se redditurum vnicuiq; secundum opera sua, non acceptur ũ personas, iustè denique iudicaturum. Hoc igitur modo iudicabit, & non aliter. Hæc certè sententia deberet somnum, & torporem mortalium excutere, neque quia differtur iudicium, & Deus interim patienter agit, credere debemus, iudicium non esse futurum. Qui enim tàm multa promisit antequam fierent, & re ipsa præstitit: non decipit nos in hoc vno, quod tanti momenti est. An verò, inquit, S. Augustinus, exhibuit nobis Deus omnia quæ promisit, & de solo die iudicij nos fefellit? Vide explicationem S. Augustini ad Psalmum septuagesimum tertium prope finem, vbi copiose de hac re tractat.

PSALMVS XCVI.

Titulus, & Argumentum.

Huic Dauid, quando terra eius restituta est.

HVNC *titulum non habent Hebraici codices; proinde vel excidit incuria scriptorum, vel eum addiderunt Septuaginta Interpretes: habetur enim in Græcis, & Latinis editionibus, & ab antiquis Patribus exponitur. Et quamuis in libris Græcis non sit propriè, restituta, sed constituta: tamen idem est sensus; cùm enim restituta fuit terra Dauidi, quam ei Absalon filius abstulerat, tunc ipsa terra constituta fuit, id est, confirmata, & stabilita, quæ antea quodammodo fluctuauerat. vocatur enim terra hoc loco, possessio terræ, siue Regnum terrenum. Sed non videtur Psalmus ad literam intelligendus de restitutione, aut constitutione Regni Dauidis; nihil enim eiusmodi in Psalmo legimus, sed videtur sanctus Propheta occasione terræ à se recuperatæ, Spiritu sancto afflatus cecinisse restitutionem, & constitutionem perfectam Ecclesiæ, quæ futura est post vltimum iudicium, quando remotis persecutionibus omnibus, & omnibus inimicis Christi sub pedibus eius constitutis, Ecclesia pace perpetua, & tranquillitate fruetur, & Christus ipse pacificè in vniuersa creatura regnabit.*

EXPLICATIO PSALMI XCVI.

I. *DOminus regnauit, exultet terra, lætentur insulæ multæ.*

Duobus modis ad literam potest hic Psalmus exponi, primum de Regno Dei absolutè, deinde de Regno Christi post Resurrectionem, vt exponunt Augustinus, Theodoretus, & Euthymius: Iuxta priorem intelligentiam hic sensus erit, *Dominus regnauit*, id est, Dominus Deus est verus, & supremus

mus Rex; & omnes alij Reges serui eius sunt: ideò *exultet terra, lætentur insulæ multæ*, id est, exultent, & lætentur omnes habitantes orbem terrarum, siue habitent continentem terram, siue insulas, quæ plurimæ sunt in mari: quia si fortè opprimantur à Regibus terrenis, non deerit illis Dominus, qui Rex est supremus, & inferiores Reges nullo negocio coërcere, & in ordinem redigere potest. Iuxtà posteriorem intelligentiam hic sensus erit, Dominus Christus, qui aliquando humilis ante Reges iudicandus stetit, iam regnauit: quia *data est ei omnis potestas in cœlo: & in terra*, vt iam nulli potestati nec de iure, nec de facto subijciatur; sed omnibus præsit, vt Princeps Regum terræ, & Rex Regum, ac Dominus dominantium: ideò *exultet terra, & lætentur insulæ multæ*, quia Dominus, qui regnum Mundi adeptus est, frater noster est dignatione, quamuis & Deus noster sit creatione, & Dominus redemptione.

II. *Nubes, & caligo in circuitu eius, iustitia, & iudicium correctio sedis eius.*

Iuxta priorem sensum explicatur natura Dei, qui cùm inuisibilis sit, tamen gubernat, & regit mundum visibilem, summa iustitia. *Nubes & caligo in circuitu eius*, id est, Dominus Rex noster inuisibilis est, quia lucem habitat inaccessibilem, & similis est soli, qui quando nube, & caligine tectus est, non potest videri, & tamen lumen, & calorem eius sentimus. sic in Psal. 17. describitur Deus, *posuit*, inquit, *tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius tenebrosa aqua in nubibus aëris*, sic in monte Sina apparuit tectus nubibus, & caligine, vt dicitur Exod. 20. *Iustitia, & iudicium correctio sedis eius*, id est, quamuis inuisibilis sit, verè tamen adest, & iudicat populos iustissimo iudicio. Illud, *correctio*, potuisset etiam verti, *firmamentum*, vt vertit S. Hieronymus, nec non stabilitas, rectitudo, præparatio, vt alibi vertunt ijdem Septuaginta Interpretes: nam hæc omnia significat vox Hebraica, *mecon*, מכון à verbo, *cun*, vt diximus in explicatione Psalmi superioris. Itaque illud; *correctio*, significat hoc loco rectitudinem, siue directionem, vt sensus sit rectitudo, siue directio sedis Dei consistit in iustitia, & iudicio: rectissima enim est potestas iudiciaria Dei, quæ per sedem significatur, quia Deus semper iustè iudicat, nec potest vllo modo iniustè iudicare, cum sit ipsa sapientia, & iustitia. est autem hoc proprium Dei; nam sedes aliorum Regum non carent obliquitate aliqua, cùm facilè illis error obrepat, vel ex ignorantia, vel ex falsa informatione, vel ex passione. Iuxta posteriorem sensum, significatur aduentus Christi ad Iudicium: veniet enim in nubibus cœli, splendore magno circundatus, vt ipse dixit in Euangelio Matth. 24. & 26. & vt Ioannes scripsit Apocal. 11.

III. *Ignis ante ipsum præcedet & inflammabit in circuitu inimicos eius.*

Iuxta priorem sensum significatur admirabilis potentia, efficacitas, & celeritas punitionis, quam Deus exercet in impios, quando vult eos punire in hoc Mundo. *Ignis ante eum præcedet*, id est, quandocunque voluerit iudicare, & punire impios, ignem à sede sua emittet, id est, virtutem efficacissimam, & velocissimam, quæ subito inflammabit, & consumet in circuitu, vndique, vt non sit vllum effugium omnes inimicos eius Potest etiam per ignem intelligi Angelorum ministerium: nam vt dicitur in Psal. 103. *Facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem.* De hoc igne dicitur Psal. 17. *Ignis à facie eius exarsit*, & Danielis 17. *Fluuius igneus, rapidusq; à facie eius egrediebatur.* Iuxta sensum posteriorem significatur ignis ille, qui præibit ante Iudicium, & comburet omnia quæ in terra sunt, homines, domos, hortos, vineas, animantia, & cætera: de qua re scribit Apostolus Petrus in 2. Epist. cap. vltimo, quemadmodum tempore Noe mundus aquis inundatus perijt; ita in aduentu Christi ad iudicium, terram, & omnia quæ in ea sunt, igni exurenda, & consumenda

menda esse. Quod autem dicit Psalmus, solos inimicos Dei, illo igne inflammandos; ideò dicit, quia solis impijs ignis ille nocebit, quippe qui thesaurum suum, & cor suum habent in terra. Illi enim molestissimè ferent, per ignem illum occidi, & absumi opes omnes terrenas, quas diligebant: Iustis autem non nocebit, quia bona terrena iam spreuerant, seque ad meliora transferri per mortem videbunt.

IV. *Illuxerunt fulgura eius orbi terræ, vidit & commota est terra.*

Iuxta priorem sensum pergit Dauid explicare potentiam Dei in impios. Deus enim non solum igne virtutis suæ, aut Angelorum sanctorum; sed etiam corporalibus fulguribus terret, quando ei placet, vel etiam tanta velocitate interimit hostes, vt tela eiusmodi nulla arte præcaueri, aut repelli possint. De hoc etiam dicit in Psal. 17. *Intonuit de cœlo Dominus, & altißimus dedit vocem suam, misit sagittas suas, & dißipauit eos, fulgura multiplicauit, & conturbauit eos*, ait igitur, *Illuxerunt fulgura eius orbi terræ*, id est, quando placuit illi, in promptu habuit sagittas fulgurum iacere, & vbi illa *alluxerunt orbi terræ*, terra ipsa, quasi sensum haberet, & videret horrendam speciem cœlestium, tota contremuit, & tremore commota est. Est hæc poëtica descriptio, qua vis maxima fulgurum demonstratur. Iuxta sensum posteriorem declaratur modus, quo ante iudicium ignis maximus exorietur, & consumet omnia, id enim fiet per instrumenta fulgurum, quæ frequentissima erunt. sic legimus Sap. cap. 5. *Ibunt directæ emißiones fulgurum, & tanquam à bene curuato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum insilient.*

V. *Montes sicut cera fluxerunt à facie Domini, à facie Domini omnis terra.*

Hic explicat Propheta iuxta vtrunque sensum potentiam Domini per effectum; & persistit in eadem similitudine ignis: quomodo enim cera non potest subsistere ante faciem ignis, quin statim liquefiat, & pereat: sic montes, quantumuis maximi, & durissimi sint, imò omnis terra, quæ solidissima est omnium elementorum, vim diuinæ potentiæ sustinere non posset, si Deus eam repente consumere, & ad nihilum redigere vellet. Itaque verba huius versiculi non ita sunt accipienda, quasi re ipsa montes fluxerint, sicut cera; sed quia ita fieret, si Deus vellet. Alij exponunt, montes fluxisse veluti ceram, per apparentiam, quia visi sunt liquescere, & consumi, quamuis re vera non consumerentur. Alij volunt, per montes, significari homines superbos, qui in iudicio præ timore liquescent instar ceræ ante faciem ignis. Illud, *omnis terra*, in Græco est *omnis terræ*, & sic legit S. Augustinus, & concordat cum Hebraica lectione, quam sic reddit S. Hieronymus, à facie dominatoris omnis terræ. Fieri potest, vt nostra lectio vitio librariorum sit mutata, quod facillimè contingere potuit: vterque tamen sensus est verus, neque est varietas hæc alicuius momenti.

Annunciauerunt cœli iustitiam eius, & viderunt omnes populi gloriam eius. VI.

Iuxta priorem sensum cœli annunciauerunt iustitiam eius, quia ex conspectu Solis, & Lunæ, & Stellarum, & continuis conuersionibus eorum, potuerunt homines intelligere Deum esse moderatorem iustissimum orbis terræ. Sicut etiam dicitur in Psal. 18. *Cœli enarrant gloriam Dei*, & idem affirmat Apost. ad Rom. 1. & Sapiens in libr. Sap. cap. 14. Possunt etiam, per cœlos annunciatores iustitiæ Dei, intelligi Apostoli, & Prophetæ, ex quorum prædicatione viderunt *omnes populi gloriam eius*, id est, cognouerunt, vel certè cognoscere potuerunt magnitudinem potentiæ, sapientiæ, bonitatis Dei, ex quibus consequitur gloria, id est, claritas nominis eius. Iuxta sensum posteriorem, significatur his verbis angelica tuba, quæ de cœlo annunciabit venturum Iudicem Mundi totius, & rigorem iustitiæ eius in eos, qui misericordem Redemptorem suscipere noluerunt; & tunc videbunt omnes populi gloriam Domini, cùm apparebit in nubibus

cum

cum omnibus Angelis in maiestate sua. De hoc aduentu scribit Apostolus 1. Thessal. 4. *Ipse Dominus in iussu, & voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo.* Ipse etiam Dominus Matth. 24. *Mittet*, inquit, *Angelos suos cum tuba, & voce magna*, & Apocal. 1. scribit Ioannes, *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Annunciabunt ergo cœli*, id est, Angeli de cœlo, *iustitiam eius*, qui veniet reddere vnicuique secundum opera eius: & tunc videbunt omnes populi, omnes omnino, nullo excepto, gloriam eius, quando omne genu flectetur ei, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Philip. 2.

VII. *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulacris suis.*

Iuxta priorem sensum colligit Propheta ex iam dictis, meritò confundi debere omnes Idolorum cultores, cùm iam satis constet vnum solum esse verum Deum, qui dominatur, & regnat in cælo, & in terra, quiq; summa potentia, sapientia, & iustitia præditus gubernat omnia. *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia*, quæ Dij sunt inanes, & nec se, neque alios iuuare possunt; & multò magis *confundantur, qui gloriantur in simulacris*, id est, in Idolis *suis*; cùm errore decepti glorientur in ea re, ob quam maximè erubescere deberent. Iuxta sensum posteriorem, per modum imprecationis prædicitur confusio maxima, quæ operiet in die Iudicij omnes Idololatras: tunc enim apertissimè cognoscent, Idola nihil fuisse, & Idolorum habitatores fuisse spiritus immundos, cum quibus ad æterna supplicia damnabuntur.

VIII. *Adorate eum omnes Angeli eius; audiuit, & lætata est Sion.*

IX. *Et exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua Domine.*

Iuxta priorem sensum, vt probet Propheta merito se dixisse, *Confundantur qui adorant sculptilia*, conuertit se ad Angelos, & inuitat eos ad adorandum Deum. Si enim Angeli, qui sunt nobilissimæ creaturæ, non debent adorari tanquam Dij, sed ipsi Deum adorare debent, vt eius serui; quantò minus Dæmones, vel Idola colenda sunt? *Audiuit, & lætata est Sion*, id est, audiuit populus Dei, Deum vbique regnare, Idola nihil esse, ipsos etiam Angelos subiectos esse Deo nostro: & ideò his auditis valde lætatus est, quòd tantùm habeat Regem: *& exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua Domine*, id est, idem populus Dei, qui & nomine Sion, & nomine filiorum Iudæ intelligitur, exultauit propter iudicia tua, id est, quia tu Deus iudicas omnes iusto iudicio. Iuxta sensum posteriorem, demonstrat Propheta maiestatem Christi venientis ad iudicium, ex eo quòd in iudicio manifestè apparebit, Christum verè esse Deum ex ministerio, quod illi exhibebunt omnes Angeli. Astabunt enim Angeli, vt ministri, eumque adorabunt, & obedient missi ab ipso ad diuersa ministeria: ex quo sequetur maxima lætitia, & exultatio in viris fidelibus, cùm viderint tanta gloria coram toto Mundo affici Dominum suum. Vtitur autem Propheta apostrophe ad Angelos, & quasi exhortans ad faciendum, quod sua sponte facturos eos præuidebat. *Adorate*, inquit, *eum*, id est, Christum pro tribunali sedentem, *omnes Angeli eius*. Confirmat hanc expositionem Apost. ad Heb. 1. dicens, *Et cùm iterum introducit Primogenitum in orbem terræ, dicit, & adorent eum omnes Angeli Dei.* Videtur enim Apost. per illud, iterum significare voluisse secundum aduentum Christi, & ad illum aduentum applicare ista verba Psalmi, *Adorate eum omnes Angeli eius*: non enim alibi similia verba inueniuntur. Certè Theodoretus ex hoc Psalmo Apostolum accepisse testimonium illud, disertè affirmat. Quod autem quidam auctor dicit, verba citata ab Apostolo, sumpta esse ex vltimo versiculo cantici Moysis, quod habetur in Deuteronomio c. 32. non videtur probabile, cùm neq; in textu Hebraico, neq; in versione Septuaginta fiat mentio adorationis. Per filias Iudæ, aliqui intelligunt oppida subiecta ciuitati

ciuitati Hierusalem: sed quicquid sit de verbis, certum est, sensum pertinere ad populum Dei electum.

X. *Quoniam tu Dominus altissimus super omnem terram, nimis exaltatus es super omnes Deos.*

Reddit rationem, cur populus Dei exultare cœperit auditis illis, quæ dicta sunt: ratio autem est, quia ex illis colligitur, Dominum populi Dei esse verè supremum Dominum, altissimum super omnem terram, id est, super omnes Reges, & Principes terræ, & eleuatum & exaltatum nimis, id est, maximè, *super omnes Deos*, id est, super omnes Angelos, qui sunt Dij per participationem, & super omnes Deos falsos, qui per errorem colebantur à gentibus. Et quamuis hæc sint vera iuxta priorem sensum, qui varijs miraculis Deus noster se superiorem omnibus Regibus terræ, & omnibus dijs manifestè probauit; tamen iuxta sensum posteriorem non minus vera, & magis clara sunt. Nunquam enim Deus manifestauit gloriam suam apertius, quam faciet in nouissimo die, quando vt supra diximus, omnes omnino homines, & Angeli tàm boni, quàm mali curuabunt genua ante illum.

XI. *Qui diligis Dominum, odite malum, custodit Dominus animas Sanctorum suorum, de manu peccatoris liberabit eos.*

Concludit Psalmum exhortans populum Dei ad sectandam vitæ puritatem, & sanctitatem, quæ, & in hoc tempore, & in futuro magnum præmium habebit. *Qui diligitis Dominum, odite malum.* Non poterat breuius, & plenius exhortari Propheta sanctus, populum Dei electum: nam cùm ait, *Qui diligitis Dominum*, appellat omnes verè iustos: charitas enim Dei complectitur omnes virtutes: *nam qui diligit, legem impleuit: & plenitudo legis est dilectio.* Rom. 13. Itaque illud, *Qui diligitis Dominum*, significat, ô vos omnes, qui verè, non fictè, qui non ore tantum, sed etiam corde, qui secundum legis intimum, non secundum externam superficiem iusti, & sancti, & Deum timentes estis. Illud, *odite malum*, comprehendit summam perfectæ exhortationis, quoniam non ait, fugite malum, vel, declinate à malo, quod vtcunque actu externo fieri potest: sed, *odite malum*, quod nisi corde fieri non potest. Cur autem fons est omnium actionum bonarum, & malarum: vt enim ex corde procedit amor summi boni, ita ex corde procedunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. Matth. 15. Subiungit deinde præmium, dicens, *Custodit Dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatoris liberabit eos*, id est, custos est Dominus fidelis, & diligens, fortis, & prudens diligentium se, vt vitam ipsorum defendat, & liberet de potestate iniquorum, qui ordinariè inimici sunt hominum iustorum. Hæc autem promissio impletur quidem in hac vita secundum priorem sensum: quoniam Deus custodit sæpè vitam corporalem sanctorum suorum; semper autem custodit vitam spiritualem, quod est beneficium longè maius; & ideò fortasse dixit, *custodit animas*. Facit enim, *vt omnia cooperentur in bonum his qui secundum propositum vocati sunt sancti*, Rom. 8. Sed iuxta sensum posteriorem, custodiet animas sanctorum suorum in die nouissimo, vt nihil eis noceant accusationes inimici: & perfectissimè *de manu peccatoris liberabit eos*, quia post vltimam illam sententiam nihil amplius poterunt peccatores aduersus iustos.

Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia. XII.

Hoc est alterum præmium iustorum, quòd non solùm liberabuntur à malis, sed etiam implebuntur bonis. Per lucem hoc loco potest intelligi lux fauoris diuini, vel, quod verius videtur, lumen iustitiæ, & intelligentiæ, de quo dicitur Sap. 5. *Ergo errauimus à via veritatis, & lumen iustitiæ non luxit nobis, & sol intelligentiæ non est ortus nobis.* Dicitur autem lux iustitiæ, & intelligentiæ oriri alicui, quando cognoscere incipit

incipit non theoricè tantùm, sed etiam practicè iustum, & iniustum, bonum, & malum; & illud iudicat, & eligit quod verè iustum & bonum est; non quod apparet iustum, & bonum menti malè affectæ ex perturbatione passionum. Hæc igitur *lux orta est iusto*, sine qua non esset iustus; & quia gaudium est iusto facere iustitiam, vt Philosophus docet, rectè subiungitur, *Et rectis corde lætitia*: iustitia enim dirigit cor, & recto cordi ineffabilis infunditur lætitia ex eo quòd conforme redditur voluntati Dei, & omnia ei placent, quæ placent Deo, à cuius nutu pendent omnia. Itaque nihil est, quod iustum contristare possit; sed inter ipsas etiam grauissimas tribulationes, gaudet, *& gaudium eius nemo tollit ab eo*. In Hebræo legitur, Lux seminata est iusto: sed corrupta videtur litera Hebraica vnius literæ mutatione, nam *zarag*, significat seminare, & sic legitur hodie: *zarach*, significat oriri, & sic legerunt Septuaginta Interpretes, & S. Hieronymus: & idipsum confirmat ratio metaphoræ, non enim lux rectè dicitur seminari, sed oriri rectissimè dicitur. Itaque lectio nostræ vulgatæ editionis non est corrigenda ad Hebraicam; sed contra, Hebraica ad nostram.

זרע זרח

XIII. *Lætamini iusti in Domino, & confitemini memoriæ sanctificationis eius.*

Hoc sequitur ex ijs, quæ dicta sunt in superiori versiculo. Si enim lætitia orta est rectis corde, vtique hoc sequitur, vt recti corde, id est, *iusti lætentur*, non in vanitatibus sæculi, in quibus lætantur iniusti; sed *in Domino*, qui eis iustitiam, & lætitiam donat, imò qui est ipsorum gaudium verum, & solidum, cum sit lux pulcherrima oculis interioribus, & dulcedo maxima interno palato. Nec solùm lætari debent iusti in Domino, sed etiam *confiteri memoriæ sanctificationis eius*, id est, laudibus celebrare memoriam sanctificationis à Deo acceptæ: non enim decet vnquam obliuisci tanti beneficij, quo Deus nos ex impijs, & iniquis sanctos, & iustos effecit. Potest etiam per sanctificationem intelligi sanctitas Dei, qua ipse sanctus est, quæ est summa, & excellentissima sanctitas. vnde dicitur Isai. 6. *Sanctus, sanctus, sanctus*. Est autem, *confiteri memoriæ sanctitatis Dei*, cum laudibus semper recordari Deum nostrum sanctissimum esse, ac per hoc debere nos summo studio sanctitati studere, *hæc est enim voluntas Dei sanctificatio nostra*, 1. Thes. 4. *Et sancti estote* (*inquit Dominus*) *quoniam ego sanctus sum*. Leuit. 11. & 1. Petri 1.

PSALMVS XCVII.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus ipsi Dauid.

IN Hebræo non habetur nomen Dauidis, sed simpliciter legitur, Psalmus. Quis addiderit ipsi Dauid, ignoratur; credibile est Septuaginta Interpretes addidisse. Argumentum est idem ferè, quod Psalmi nonagesimiquinti. Prædicit enim Dauid Christi aduentum primum, & secundum, illum ad saluandum, istum ad iudicandum.

EXPLICATIO PSAL. XCVII.

CAntate Domino canticum nouum, quia mirabilia fecit. 1

Inuitat homines ad Deum laudandum ob mirabilia quæ fecit. *Cantate*, inquit, *Domino canticum nouum*, quia videlicet nouum offertur argumentum carminis. nec solùm nouum, sed magnum, & admirabile. *Quia mirabilia*, inquit, *fecit* Dominus: mirabiliter enim & nouo modo conceptus de Spiritu sancto, natus de Virgine, peccatum nullum fecit, peccatores iustificauit, surdos fecit audire, & mutos loqui: quin etiam cæcos videre, claudos ambulare, ægrotos bene valere, mortuos viuere, & quod omnium est maximè nouum, & mirabile, mortuus ipse se tertia die viuum exhibuit, cœlum cum corpore penetrauit, Spiritum sanctum de cœlo misit, per homines idiotas & viles, sapientibus, & prudentibus persuasit Crucifixum colere, præsentia spernere, futura desiderare: denique (vt loquitur S. Au-

S. Augustinus) domuit orbem, non ferro, sed ligno. Possunt etiam hæc referri ad Deum Patrem, qui in Filio suo, & per Filium suum hæc mirabilia fecit: ait enim Dominus Ioan. 14. *Pater in me manens ipse facit opera.*

II. *Saluauit sibi dextera eius, & brachium sanctum eius.*

Explicat quæ sint illa mirabilia, & proponit vnum, in quo continentur omnia. Hoc mirabile fecit Dominus, quod ipse solus virtute sua saluauit Mundum, non eguit socijs, non exercitu, non armis: ipse solus *Principem Mundi eijcit foras, & vniuersitatem generis humani de ipsius potestate liberauit.* Hic finis erat omnium mirabilium, quæ paulò ante numerauimus, ac per hoc in isto vno intelliguntur omnia. Illud, *saluauit*, potest referri ad filium, qui sua virtute mundum saluauit; & ad Patrem, qui per dexteram suam; id est, per Christum Mundum saluauit: sed in idem recidunt omnia. Illud, *sibi*, secundùm Hebraicam phrasim, idem significat, quod ipsa, ac si dixisset Propheta, *Dextera ipsius ipsa saluauit*, siue ipsa salutem Mundi operata est. Sic legimus in Canticis cap. 1. *Abi post vestigia gregum tuorum*; vbi est in Hebræo, abi tibi: & cap. 2. *Imber abijt*; in Hebræo, imber abijt sibi: sed illud; *tibi*, & illud, *sibi*, omissum est ab Interprete, quia redundat, & in ipso verbo subintelligitur. Sed Isaiæ 59. expressit Interpres illud *sibi*, cùm ita vertit, *Saluauit sibi brachium suum.* & cap. 63. *Saluauit mihi brachium meum.* Alij tamen volunt illud, *sibi*, positum esse pro; *eum*, vt sensus sit, *Saluauit eam dextera eius*, quia propria virtute resurrexit à mortuis. S. Augustinus refert illud, *sibi*, ad Christum, vt ad finem, vt sensus sit, Saluauit Christus homines, sed *sibi*, id est, ad gloriam suam. Omnes sunt expositiones veræ, sed prima est maximè literalis. Quod additur, *Et brachium sanctum eius*, est repetitio, & declaratio præcedentium. idem enim est dextera, & brachium, id est, virtus & potentia; sed additur, *sanctum*, vt intelligamus, robur huius brachij non esse aliquid carnale, sed spirituale. non enim Christus armis, aut viribus corporis hostem deiecit, sed charitate, & patientia, humilitate, & obedientia, meritis vitæ sanctissimæ, sanguine pretioso ex charitate fuso; non hasta, & gladio victoriam de hoste potentissimo reportauit. Sic enim ait Apostolus Philip. 2. *Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem Crucis.*

Notum fecit Dominus salutare suum: in conspectu gentium reuelauit iustitiam suam.

Potest hic etiam versiculus referri ad Patrem, qui *notum fecit salutare suum*, id est, Saluatorem, quem misit, primo per Prophetas, deinde per Apostolos; & per eosdem reuelauit *iustitiam suam.* Potest etiam referri ad ipsum Filium, qui salutem, quam operatus est, ipse idem per se, & suos notam fecit: prædicauit enim ipse palam totos tres annos, & amplius: deinde misit Apostolos, qui omnibus gentibus Euangelium annunciauerunt. Itaque Dominus ipse prædicando, *notum fecit salutare suum*, id est, salutem suam, quam attulerat, & dabat credentibus in eum. deinde *in conspectu gentium* per Apostolos suos reuelauit *iustitiam suam*, id est, mysterium absconditum, & velatum à sæculo reuelauit, & manifestauit Gentibus: est autem hoc mysterium, *iustitia sua*, id est, adimpletio promissionis olim factæ patribus de redemptione generis humani. Sic enim intelligendam puto hoc loco iustitiam, quoniam in versu sequenti declaratur hæc iustitia per nomen veritatis, vt mox videbimus. Si quis tamen velit, per iustitiam accipi hoc loco satisfactionem Christi ex rigore iustitiæ pro peccatis totius mundi, non repugno; siue hæc referantur ad Patrem, siue ad Filium. Verè enim Pater per passionem Filij, & Filius per passionem suam reuelauit, quanto zelo punienda sit iniquitas, & quanto rigore iustitiæ eam ipse expiare voluerit. De hoc mysterio scribit Apost. ad Ephes. 3.

Mihi

Mihi omnium Sanctorum minimo data eſt gratia hæc, in gentibus euangelizare inineſtigabiles diuitias Chriſti, & illuminare omnes, quæ ſit diſpenſatio Sacramenti abſconditi à ſæculis in Deo.

IV. *Recordatus eſt miſericordiæ ſuæ, & veritatis ſuæ domui Iſrael.*

Reddit rationem, cur Deus notum fecerit ſalutare ſuum, & reuelauerit iuſtitiam ſuam, Ratio autem eſt, quia promiſerat hoc Patribus: & quamuis aliquandiu diſtulerit implere: tandem tamen recordatus eſt, id eſt, fecit, quod faciunt ij, qui recordantur: non enim in Deo cadere poteſt obliuio, ſed metaphoricè dicitur recordari, cum implet, quod diſtulerat implere, quaſi oblitus eſſet. Eadem metaphora vtitur paſſim Scriptura, vt Gen. 8. *Recordatus eſt Dominus Noë,* & Luc. 1. *Recordatus miſericordiæ ſuæ.* Recordatus eſt igitur Deus Pater miſericordiæ ſuæ, qua promiſit Patribus Saluatorem; & recordatus eſt Deus Filius miſericordiæ ſuæ, qua venturum ſe eſſe pollicitus eſt: & ſimul recordatus eſt vterque *veritatis ſuæ,* id eſt, fidelitatis, & iuſtitiæ in adimplenda promiſſione. Addit Propheta, *Domui Iſrael,* promiſſio enim domui Iſrael facta eſt, non gentibus; tametſi gentium quoque miſereri Deus decreuerat, & per Prophetas ſæpè prædixerat. Hinc Dominus Matth. 15. dicit, *Non ſum miſſus, niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſrael,* & Apoſtol. Rom. 15. *Dico, Chriſtum Ieſum miniſtrum fuiſſe circunciſionis propter veritatem Dei ad confirmandas promiſſiones Patrum, gentes autem ſuper miſericordia honorare Deum,* ſicut ſcriptum eſt, *Propterea confitebor tibi in gentibus Domine.*

V. *Viderunt omnes termini terræ ſalutare Dei noſtri.*

Hic declaratur fructus prædicationis Apoſtolicæ; non enim fruſtra *notum fecit Dominus* per euangelicam prædicationem *ſalutare ſuum.* Audierunt enim gentes prædicatores Dei, & crediderunt, atque eo modo purificato cordis oculo per Fidem, & experimentum gratiæ, *viderunt omnes termini terræ,* id eſt, tota terra vſq; ad terminos ſuos, ſalutem, ſiue ſaluatorem, Illud, viderunt, energiam habet: ſignificat enim fidem actualem, cum notitia coniunctam, quæ mouet voluntatem ad amandum, & deſiderandum: non enim dici poſſunt vidiſſe ſalutare Dei, qui fide habituali contenti de Saluatore non cogitant, neque de ſalute (quæ ab ipſo eſt) acquirenda ſolliciti ſunt. Illud, *omnes termini terræ,* non ſignificat omnes, & ſingulos homines, ſed multos ex omni natione, & gente.

VI. *Iubilate Deo omnis terra, cantate, & exultate, & pſallite.*

Signum fidei eſt gratias agere Deo, & præ lætitia ſpirituali exultare, & iubilare. Sic ille, qui inuenit theſaurum, Matth. 13. *abijt, & præ gaudio vendidit omnia, quæ habuit.* Sic Act. 8. *cùm prædicaſſet Philippus in Samaria, & recepiſſent Samaritani Verbum Dei; factum eſt gaudium magnum in illa ciuitate, & ibidem conuerſus, & baptizatus Eunuchus ibat per viam ſuam gaudens.* Sic 1. Pet. 1. *Credentes exultatis lætitia inenarrabili, & glorificata.* Hoc igitur gaudium prædicit nunc Propheta per modum inuitantis, & cohortantis. *Iubilate,* inquit, *omnis terra,* id eſt, omnes fideles ex vniuerſa terra conuerſi de tenebris ad lumen admirabile, ad notitiam veri Dei, & Saluatoris Ieſu Chriſti, magna voce laudate, & gratias agite, cantate linguis, exultate animis, pſallite moribus: & quia mores, ſiue virtutum opera multiplicia ſunt: ideò multa hic ſubijciuntur genera inſtrumentorum.

VII. *Pſallite Domino in cithara, in cithara, & voce pſalmi, in tubis ductilibus, & in voce tubæ corneæ.*

Quatuor inſtrumenta numerantur, quibus Deo pſallere debent, qui viderunt ſalutare Dei per fidem, & videre cupiunt per ſpeciem; cithara, pſalterium (idem enim ſignificat, *in voce Pſalmi,* & in ſonitu pſalterij) *tuba ductilis, & tuba cornea.* Hæc inſtrumẽta erant in vſu apud Hebræos ſecundum literam: ſed à noſtris variè explicatur eorum ſignificatio ſpiritualis. Mihi viden-

tur posse satis commodè applicari quatuor virtutibus cardinalibus; *cithara prudentiæ, psalterium iustitiæ, tuba ductilis fortitudini, tuba cornea temperantiæ.* Cithara variarum chordarum sonos miscens vnum dulcem concentum efficit: Sic prudentia varias circunstantias operis boni coniungens perfectum opus reddit. Psalterium decem chordis instructum decalogum nobis repræsentat, id est, omnia præcepta iustitiæ. Tuba ductilis malleorum ictibus extenditur, & formatur, vt sonum suauissimum edat: Sic fortitudo tribulationes, & angustias patienter ferendo ita extendit, & perficit hominem Dei, vt suauem illum sonum edat cum S. Iob, *Si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus?* Denique temperantia quasi durum cornu carnem mollem excedens, & superans, id est, corpus castigans ieiunijs, atque vigilijs, & in seruitutem spiritus redigens, tubam spiritualem efficit: qualis erat præcursor Domini, qui melle syluestri, & locustis contentus, & pilos camelorum indutus, ac zona pellicea præcinctus dicebat, *Ego vox clamantis in deserto.* qualis & beatissimus Paulus, qui diuturna temperantiæ exercitatione edoctus dulcissimos illos edebat sonos, Habentes victum, & quibus tegamur, his contenti simus. &, Esca ventri, & venter escis, Deus autem hunc, & has destruet. &, verè magnus quæstus est pietas cum sufficientia.

VIII. *Iubilate in conspectu Regis Domini: moueatur mare, & plenitudo eius, orbis terrarum; & qui habitant in eo.*

Quoniam aduentus Domini communiter omnibus vtilis erit; ideò Propheta inuitat ad iubilandum non solùm terram in genere, sed omnes partes eius. *Iubilate,* inquit, *in conspectu Regis Domini,* id est, cùm aduenerit Rex magnus, qui Dominus omnium est, vtpote verus Deus, *iubilate in conspectu eius,* id est, ipso vidente & audiente. *Moueatur ergo mare motu exultationis,* ac si sensu præditum esset, & simul exultet plenitudo eius, id est, quicquid in eo est aquarum insularum, piscium. *Moueatur* quoque simili exultationis motu orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo, id est, omnes homines; quia Dominus Saluator est omnium hominum, maximè fidelium, vt Apostolus loquitur. 1. Tim. 4. Et S. Leo serm. 1. de natali Domini, *Pro liberandis omnibus venit.*

Flumina plaudent manibus, simul montes exultabunt à conspectu Domini, quoniam venit iudicare terram.

Mare, & terram inuitauit: inuitat nunc flumina & montes, vt similiter signa lætitiæ edant: sed de mari dixit, *Moueatur mare,* & in Hebræo, *tonet mare,* id est, magno fremitu quasi tonet: de fluminibus dicit, *Flumina plaudent manibus*; quia sonitus fluminum multo leuior est, quàm fremitus maris; proinde rectè ille comparatur tonitruo, iste complosioni manuum. Quod autem dicitur, *montes exultabunt*; in Hebræo est, *Montes laudabunt,* sed omnia sunt metaphorica, siue dicantur montes exultare, siue laudare, & semper idem significant, videlicet Prophetam ex amore, & desiderio erga Messiam venturum, optare, vt omnes res creatæ lætentur, & laudent eo modo quo possunt. Illud, *quoniam venit iudicare terram,* potest referri tàm ad primum, quàm ad secundum aduentum, vt diximus in explicatione Psalmi nonagesimi quinti. Si ad primum aduentum referatur, sensus erit, Exultent, & lætentur terra, & mare, montes & flumina, *quoniam Dominus venit iudicare,* id est, regere, & moderari optimis, & iustissimis legibus orbem terrarum, non solum, vt olim maiestate inuisibilis diuinitatis, sed etiam corporali, & visibili forma, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Si referatur ad secundum, sensus erit, *Exultet terra,* & mare, montes, & flumina, *quoniam Dominus venit iudicare terram, & exterminabit omnes peccatores de ea, & renouabit omnia elementa, & liberabit ea de seruitute corruptionis, sub qua nunc ingemiscunt, & parturiunt,* vt ait Apostolus ad Rom. 8.

Iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in æquitate.

Hæc conclusio eadem est cum conclusione Psalmi nonagesimiquinti; excepto vltimo vocabulo. Ibi enim erat, in veritate; hic est, in æquitate: & per æquitatem intelligitur hoc loco directio, siue rectitudo, vt sonat vox Hebraica: & est repetitio, siue declaratio vocabuli iustitiæ. Quod enim dixit, in iustitia, repetit, & declarat, cùm dicit, in æquitate, siue rectitudine: quemadmodum quod dixit orbem terrarum, repetit, & declarat, cùm dicit, populos. Itaque sensus est, *Iudicabit orbem terrarum*, id est, omnes populos, *in iustitia*, id est, in rectitudine iudicij, in quo nihil erit obliquum, nihil iniquum.

PSALMVS XCVIII.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus ipsi Dauid.

IN hoc Psalmo nullus omnino titulus est apud Hebræos: apud Græcos, & Latinos titulus est, Psalmus ipsi Dauid, quem eundem titulum inuenimus in Psalmo superiore. Argumentum est cohortatio Prophetæ ad agnoscendum Regnum Dei, eundemq́; Deum adorandum, & inuocandum, vt fecerunt magna cum sua vtilitate Moyses, Aaron, & Samuel. Est autem duplex sensus in verbis huius Psalmi; vnus deseruiens tempori Dauidis, cùm Regnum stabilitum esset in domo Dauid; neque enim negari potest, quin in hoc Psalmo sermo sit de vero monte Sion, de vera arca Dei, de Patribus illis, qui hic nominantur. Alter sensus est de Regno Christi, & de sacrosancta eius Ecclesia, & de glorioso corpore eius: quorum typi fuerunt Regnum Dauid, mons Sion, & arca testamenti. Vtrunq; sensum breuiter aperiemus, vt fecimus in explicatione Psal. 96.

EXPLICATIO PSALMI XCVIII.

DOminus regnauit irascatur populi: qui sedet super Cherubim, moueatur terra.

Iuxta priorem sensum significatur in hoc primò versiculo, stabilitum fuisse Regnum Dei in Hierusalem tempore Dauidis, quantumuis inimici eius Idololatræ indignarentur, & turbarentur. *Dominus*, inquit, *regnauit*, id est, iam Dominus expulsis Iebusæis, & Chananæis Idololatris Regnum suum stabiliuit in Hierusalem. Quamuis enim Dauid Rex esset, tamen sub Deo regnabat, & ipsi Deo principaliter Regnum suum attribuebat. *Irascantur populi*, id est, Dominus regnauit inuitis, & repugnantibus populis idololatris; regnauit, inquam, quantumuis irascantur, & indignentur populi: vel, vt exponit S. Augustinus prophetia est, non iussio, & sensus est, *Regnauit Dominus, irascentur populi*, qui regnum eius ferre non possunt. *Qui sedet super Cherubim, moueatur terra*, id est, ille Dominus regnauit, qui sedet super Cherubim, moueatur licet, & turbetur terra. Dicitur Dominus ad literam sedere super Cherubim, quia sedem sibi elegerat propitiatorium, quod sustinebatur à duobus Cherubim ligneis, sed deauratis, sub quibus erat arca, quasi scabellum pedum Domini. Dicebatur autem Dominus sedere inuisibiliter in propitiatorio, quia inde responsa dabat. Vnde dicitur 1. Paralip. 13. *Arca Dei sedentis super Cherubim.* Sed altiore sensu dicitur Deus sedere super Cherubim, quia præsidet spiritibus Angelicis: vel, vt S. Augustinus exponit, quia Cherubim interpretantur plenitudo scientiæ, & Deus supereminet omnem scientiæ plenitudinem. Vbi etiam monet, posse nos fieri Cherubim, & habere in nobis præsidentem Deum, si habuerimus plenitudinem scientiæ, non cuiuscunque, sed eius quam in nobis Deus requirit, quæ est scientia voluntatis eius, id est, scientia legis ipsius. Et quoniam plenitudo legis est dilectio; tunc erimus Cherubim, & habebimus præsidentem Deum, si dilectionem habuerimus, sicut scriptum est, *Anima iusti sedes est sapientiæ*. Illud, *moueatur terra*, declaratio est verborum præcedentium, *irascantur populi*: Voluit enim Spiritus S. ostendere eos qui irascuntur contra Deum nihil esse, nisi ter-

ram, & ideo nihil posse aduersus Deum, qui sedet in cœlo super Cherubim, neque esse timendos à nobis, si & ipsi fuerimus Cherubim, & Deum in nobis sedentem habuerimus. Iuxta sensum posteriorem, significatur hoc loco, Regnum Christi declaratum post eius Resurrectionem & Ascensionem: tunc enim prædicari cœpit per omnem terram, & continuo irati sunt populi, & commota est terra pugnantibus pro idolis suis contra Dominum suum: sed illis inuitis & repugnantibus regnauit Dominus Christus, & contrita sunt idola. Quamuis autem ira populorum infidelium videatur præualuisse aduersus corpora Sanctorum Martyrum: reuera tamen non præualuit, quoniam corpora illa reformabuntur ab eo, qui mortem in se ipse occidit; & viuent in æternum: idola vero semel contrita, nunquam reficientur.

II. *Dominus in Sion magnus, & excelsus super omnes populos.*

Iuxta priorem sensum redditur ratio, cur frustra irascantur populi aduersus Deum, qui Regnum suum stabiliuit in Sion. Ratio enim est, quoniam *Dominus in Sion* regnans, *magnus* est, *& excelsus super omnes populos*, id est, excellit omnes magnitudine, potentia & sapientia, vt nullo modo superari possit. Iuxta sensum posteriorem significatur, Christum, qui regnat in Ecclesia tum militante, tum triumphante, quæ per Sion & Hierusalem intelligitur, magnum esse, & excelsum super omnes populos, vt nullus ei resistere valeat.

III. *Confiteantur nomini tuo magno. quoniam terribile & sanctum est, & honor Regis iudicium diligit.*

Iuxta vtrunque sensum hortatur Propheta populos, vt non solum non irascantur aduersus Dominum, sed potius ad illum conuersi laudibus celebrent nomen eius, quoniam terribile & sanctum est. Dicitur autem nomen Domini terribile & sanctum, quoniam nomen est Iudicis siue Regis potentissimi & iustissimi: & qua potentissimi Regis nomen est, terribile est, & qua iustissimi, sanctum ac venerabile. Id quod sequitur: *Et honor Regis iudicium diligit*, est quasi ratio quædam, cur nomen Dei siue Christi sit terribile & sanctum; hic enim est sensus: Terribile & sanctum est nomen Domini, qui Rex iustissimus est, quoniam dignitas Regia, vel sanctitas Regia, vel auctoritas Regia id proprie requirit, vt Rex iudicium diligat, hoc est, amore iustitiæ recte iudicet, non timore, aut necessitate aliqua, vel passione coactus. Itaque illud, *&*, ponitur pro, *quia*, vt alibi passim in Scripturis. Illud autem, *honor Regis*, significat Regiam dignitatem, siue auctoritatem: vox enim Hebræa, *hoz*, multa significat, robur, auctoritatem, honorem, sanctitatem, substantiam, & similia. עז

IIII. *Tu parasti directiones, iustitiam & iudicium in Iacob tu fecisti.*

Ostendit verum esse, quod paulo ante dixit: *Honor Regis iudicium diligit*: ostendit autem per apostrophen ad Deum, siue Christum, quasi dicat: Vere tu, vt Rex optimus & iustissimus iustitiam diligis: nam *tu parasti directiones*, id est, leges rectissimas, & ad dirigendos mores hominum aptissimas parasti & confirmasti: & præterea tu non solum leges ferendo, sed etiam iudicia rectissima exercendo demonstrasti, te iustitiam diligere: nam *in* populo tuo *Iacob iustitiam & iudicium fecisti*, puniendo peccata, & remunerando benefacta: cuius rei multa sunt exempla in vtroque Testamento; quamuis enim ad tempus patiatur Deus pios affligi, & impios exaltari: tamen postea pios liberat & coronat, impios damnat & cruciat; sæpe hic in terris, semper autem in sæculo futuro. ישתחו

Exaltate Dominum Deum nostrum, & adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est.

Ex his colligit Propheta, adorandum esse Deum,

Deum, & hortatur ad id studiose faciendum; & quidem iuxta priorem sensum hortatur ad Deum adorandum, non solum in seipso, sed etiam in arca fœderis, quę scabellum erat pedum eius, sic enim legimus 1. Paral. 28. *Vt requiescat arca Domini, & scabellum pedum eius.* Neque mirum est, quod arca dicatur scabellum pedum Dñi, cum propitiatorium, quod sustentabatur à duobus Cherubim, esset sedes Dei, vt in primo versiculo dictum est: erat enim arca sub ipso propitiatorio, quasi scabellum subpedaneum sub solio. Ait igitur: *Exaltate Dominum Deum nostrum,* corde videlicet, & voce laudando, & magnificando maiestatem eius: *& adorate scabellum pedum eius,* corpore scilicet incuruantes, & prosternentes vos ad arcam fœderis, quæ est scabellum pedum eius. Quoniam arca, siue scabellum huiusmodi sanctum est, propter relationem ad Deum, cui dicata est, & propter eius honorem adoratur. Ex hoc loco satis aperte colligitur aduersus hæreticos nostri temporis, res sacras, vt imagines Christi & Sanctorum, reliquias eorundem & altaria, sacra vasa, & similia propter relationem ad Deum vel Sanctos, sanctas esse, & honoraria adoratione dignas. Neque obstat, quod in Hebræo ad verbum legatur, *adorate ad scabellum,* non, *adorate scabellum:* nam vox Hebraica, *histachauu,* pro qua habemus, *adorate,* significat proprie prosternere se: idem est autem, *prosternite vos ad scabellum,* &, *adorate scabellum.* Neque etiam obstat, quod in Græco legatur, *quoniam sanctus est,* non autem, *quoniam sanctum est:* nam vox Hebraica ambigua est, & potest referri ad scabellum, & verti, *quoniam sanctum est:* & potest etiam referri ad Deum, & verti, *quoniam sanctus est:* vtroque autem modo significatur, scabellum esse adorandũ propter relationem ad Deum, qui sanctissimus est, & sanctitatem impertit iis, quæ ad eum pertinent, quatenus ipsius sunt. Nostra autem lectio reprehendi non potest: nam S. Hieronymus in commentario, vbi exponit Psalmos iuxta versionem Septuaginta, legit in textu & in commentario, *quoniam sanctum est:* & S. Augustinus, quamuis vno in loco legat, *quoniam sanctus est,* tamen in textu & in commentario pluribus in locis legit, *quoniam sanctum est:* ex quo intelligimus, Græcum textum varium fuisse. Neque obstat, quod in fine Psalmi dicatur, *quoniam sanctus Dominus Deus noster:* nam in fine Psalmi non dicitur, *adorate montem,* sed, *in monte;* & iam dictum erat, *in monte sancto:* vnde non erat opus iterum repetere, *quoniam sanctus mons est.* Iuxta sensum posteriorem, hortatur Propheta, vt omnes adorent humanam Christi naturam, quæ scabellum est diuinitatis longe nobiliore modo quam esset arca lignea. In illa enim erat verbum Dei scriptum in tabulis lapideis, in hac autem est ipse Deus Verbum: illi coniunctæ erant tabulę legis sola vnione extrinseca, quia continebantur in illa, vt in vase: isti vnitum est Verbum hypostice, vt vere dictum sit à Ioanne: *Verbum caro factum est.* Neque solum adorandam esse Christi humanitatem, vt est in propria forma, sed etiam vt latet sub speciebus sacramentalibus in Eucharistia; docent ex hoc loco Psalmi S. Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto c. 12. & S. Augustinus in explicatione huius versiculi. Ex quo refellitur alius error hæreticorũ, qui negant, Christum in Eucharistia esse adorandũ.

Moyses & Aaron in Sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius. XI.

Hic iam ponit Propheta exemplũ, quod imitemur, trium insignium virorum, qui Dominum exaltauerunt, & adorauerunt scabellum pedum eius, atque adorantes inuocauerunt Dominum, & audiuit eos Dominus, & mirabilia per eos operatus est. Nominat autem tres Principes viros, qui super omnes eminuerunt post Remp. Iudaicam constitutam; Moyses enim fuit summus Princeps politicus, & summus Sacerdos Hebræorum; Aaron fuit summus Sacerdos tantum; Samuel summus Princeps politicus tantum. Quamuis enim nonnulli Patres Samuelem Sacerdotem appellent, vt S. Ignatius in epist. ad Magnesianos, S. Cyprianus in epist. 65. ad Ro-

Rogatianum, S. Athanasius in hom. de semente, S. Ioan Chrysostom. hom. 2. in epist. 2. ad Timotheum, & S. Augustinus lib. 17. de ciuit. Dei cap. 4. & lib. 2. Retract. c. 43. & in explicatione huius Psalmi contra tamen S. Hieronym. libr. 2. in Iouinianum, & auctor quæstionum veteris Testamenti, (apud Augustinum tom. 4.) quæstion. 46. constanter docent, *Samuelem non fuisse Sacerdotem, sed simplicem Leuitam*, & probant his argumentis. Primò, *quia non erat de filijs Aaron*, vt manifestum est ex genealogia ipsius libr. 1. Paralip. cap. 6. versu 34. *quæ est conformis genealogiæ patris sui Elcanæ* libr. 1. Reg. cap. 1. versu 1. constat autem solos posteros Aaronis fuisse Sacerdotes: cæteros verò Leuitas, ministros Sacerdotum, Num. 16. & 18. *Deinde quia Samuel ministrabat amictus epod lineo*, vt patet ex libr. 1. Reg. cap. 2. *Is verò habitus proprius erat Leuitarum, non Sacerdotum.* Tertiò, *quia Elcana pater Samuelis, erat Leuita, non autem Sacerdos.* Quartò, *quia Dauid in hoc Psalmo distinguit Samuelem à Moyse, & Aaron Sacerdotibus*, dum eum non numerat in Sacerdotibus, sed in ijs, *qui inuocant nomen Domini*, id est, *qui studiosè Deum colebant, & inuocabant pro se, & populo.*

VII. *Inuocabant Dominum, & ipse exaudiebat eos, in columna nubis loquebatur ad eos.*

Ostendit, viros istos fuisse amicos Dei: *nam inuocabant Dominum pro se*, & pro populo, *& ipse* vt amicos fideles *exaudiebat eos.* Id constat ex testimonio scripturarum, de Moyse quidem Exod. 32. de Aaron Num. 16. de Samuele 1. Reg. 7. Quod autem in columna nubis loqueretur Deus ad Moysem, constat ex libr. Exod. c. 33. quod etiam ad Aaronem, constat ex lib. Num. c. 12. de Samuele nusquam legitur. Itaq; vel illud, *Loquebatur ad eos in columna nubis*, intelligendum est, ad aliquos eorum: vel, vt exponit S. Augustinus, per columnam nubis significatur obscura locutio, quomodo certum est, ad Samuelem quoque Deum esse loquutum. Nam. 1. Reg. 3. *Deus in tenebris noctis Samueli loquebatur, ita vt vocem Dei loquentis audiret, neminem autem loquentem videret.*

VIII. *Custodiebant testimonia eius, & præceptum quod dedit illis.*

Hæc est ratio, cur Deus promptè audiret Moysem, Aaronem, & Samuelem, quoniam obedientes erant imperio eius. Nam, vt Dominus ait in Euangelio, *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit*: & ideò qui *vult audiri à Deo in orationibus suis, debet audire Deum in præceptis ipsius. Custodiebant*, inquit, *testimonia eius*, id est, omnia mandata, quæ communia erant omnibus. *Et præceptum quod dedit illis*, id est, non solùm custodiebant præcepta communia toti populo de non colendis Idolis, de sanctificando Sabbato, de parentibus honorandis, de non occidendo, non mœchando, & cætera eiusmodi; sed etiam præceptum de rectè gubernanda, & docenda multitudine, quod propriè ad ipsos, vt Principes populi pertinebat. Principes enim non sunt exempti à præceptis diuinis, imò debent in ijs custodiendis toti populo prælucere,

IX. *Domine Deus noster tu exaudiebas eos: Deus tu propitius fuisti eis, & vlciscens in omnes adinuentiones eorum.*

X. Hæc verba dupliciter exponi solent, S. Augustin. ita exponit, vt velit hic significari: viros etiam perfectos in conspectu hominũ habere aliquid purgandum coram Deo, & Deum hoc ipso beneuolentiam erga illos ostendere, quod non finit impunita eorum errata, quamuis leuia. Ponit exemplum in opificijs, quæ oculis imperitorum videntur omnino perfecta, & tamen ab artifice adhuc poliuntur, quoniam aliter iudicat peritus artifex, aliter imperitus inspector. Sic igitur exponit S. Augustin. *Domine Deus noster tu exaudiebas eos*, cùm iusta peterent, *Deus tu propitius fuisti*, facilis ad ignoscendum cùm in te peccarent: *& vlciscens in omnes adinuentiones*

uentiones eorum, non sinens impunita peccata eorum. Quia vero Samuelis peccatum nullum legitur in Scriptura; vt neque etiam aperta vindicta, sanctus Augustinus recurrit ad communem pœnam omnium Prælatorum sanctorum, quam patiuntur dum vident peccata populorum; & coguntur tolerare infirmitates eorum, & cum Apostolo dicere; *Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non uror?* Posset etiam dici, quod hic legimus de propitiatione, & vindicta peccati, referendum esse ad Mosem, & Aaronem tantum, quemadmodum ad costantum proprie referendum est, quod supra dictum est, *In columna nubis loquebatur ad eos.* Nam Mosis, & Aaronis peccatum, & pœna peccati legitur Num. 20. vbi cum nonnihil hæsitassent in educenda aqua de petra, dixit Dominus ad Mosem, & Aaron, *Quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filijs Israel; non introducetis hos populos in terram, quam ego dabo eis.* Altera expositio est Græcorum Theodoreti, & Euthymij, qui non admittunt hoc loco reprehendi vllo modo Mosem, Aaronem, & Samuelem. Sic igitur exponunt, *Deus tu propitius fuisti eis*, quando te inuocabant pro peccato populi nam in eorum gratiam toti multitudini parcebas: *& vlciscens in omnes adinuentiones eorum*, id est, & vlciscens fuisti omnes iniurias, quas ipsi patiebantur ab iniquis, qui adinueniebant varias calumnias, & insidias aduersus sanctos Principes suos. Vbi illud, *adinuentiones eorum*, volunt accipi passiue, id est, *adinuentiones*, quas Moses, Aaron, & Samuel, non faciebant, sed patiebantur. Vtraque expositio probabilis est, sed prior videtur simplicior, & facilior.

X. *Exaltate Dominum Deum nostrum, & adorate in monte sancto eius: quoniam sanctus Dominus Deus noster.*

Concludit propheta repetens versiculum quintum, quoniam in hoc versiculo continetur summa totius Psalmi, siue finis, & quasi scopus, quo omnia diriguntur. Hoc solum interest, quod in quinto versiculo dicebatur, *Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est*: hic dicitur, *Adorate in monte sancto eius, quoniam sanctus Dominus Deus noster*: in Hebræo, sicut in quinto versiculo dicebatur ad verbum, *Prosternite vos ad scabellum pedum eius*, id est, ad arcam; ita hic dicitur, *Prosternite vos ad montem sanctum eius*: & potuisset Latine verti, *Adorate montem sanctum eius*, id est, montem Sion, vbi erat tabernaculum, & arca. Sed Latinus interpres imitari voluit Græcam interpretationem: Græci enim de scabello dixerant, *Adorate scabellum*: de monte autem dixerant: *Adorate in monte.* Nec solum Græci, sed etiam S. Hieronymus in sua versione ex Hebræo posuit, *Adorate scabellum*: & postea, *Adorate in monte sancto eius.* Quare credere debemus versiculum Hebraicum non debere in vtroq; loco eodem modo accipi & retinendam esse lectionem vulgatæ Latinæ editionis, quæ & à Græca, Septuaginta Interpretum, & à S. Hieronymo testimonium habet. Igitur iuxta priorem sensum hortatur Dauid Hebræos, vt adorent Dominum in monte Sion, vbi erat tabernaculum, & vbi futurum erat templum. Iuxta sensum posteriorem hortatur Christianos, vt adorent Deum in Ecclesia Catholica, quæ mons est sanctus, & Sion spiritualis, & fugiant conuenticula schismaticorum, & hæreticorum: quoniam sanctus est Dominus Deus noster, ac per hoc odit montes pollutos sordibus falsarum religionum, & sicut ipse sanctus est, ita in monte sancto, in cœtu fidelium adorari vult.

PSALMVS XCIX.

Titulus, & Argumentum Psalmi.

Psalmus in confessione.

HVIC *titulo, qui est in Hebraicis codicibus, Græci addunt nomen Dauidis. Argumentum ex titulo cognoscitur. Hortatur enim Propheta populum Dei, vt frequenter, & diligenter Deo confiteatur confessionem laudis, tum quod Deus nos condiderit, tum quod pascat; tum quod dulcissima sit*

eius commemoratio, & perpetua erga nos eius misericordia, & fidelitas.

EXPLICATIO PSAL. XCIX.

IVbilate Deo omnis terra: seruite Domino in lætitia.

Iubilare, vt sæpe diximus, est magna, & læta voce laudare, seruire autem in lætitia, est non ex timore, sed ex dilectione obedire. *Iubilate Deo omnis terra*, id est; omnes qui Deum verum colitis, vbicunque sitis in vniuersa terra, Deum laudare: nam & boni, & mali sunt in vniuersa terra, admixta enim sunt zizania tritico, & spinis lilia. Et sicut in vniuersa terra blasphemant, & murmurant contra Deum mali, si quid eis non pro voto successerit: ita par est; vt in vniuersa terra laudent, & benedicant Dominum boni, quicquid illis acciderit: *quoniam omnia cooperantur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt sancti. Seruite Domino in lætitia*, id est, seruite obediendo Deo, non coacte, sed spontanee, non cum amaritudine, vt mancipia, sed cum lætitia, vt liberti, nam vt pulchre dicit S. August. Veritas non liberauit, sed charitas seruos fecit: & qui seruit ex charitate, cum lætitia seruit. Causa vero potissima, cur Deo cum lætitia seruiendum sit, ea est, quia summa præceptorum eius dilectio est, & dilectione nihil dulcius: accedit, quod seruitus Dei nobis vtilis est, non Deo, vt vere dictum sit, *Seruire Deo regnare est.*

II. *Introite in conspectu eius in exultatione.*

Vbiq; quidem Deum laudare debemus, sed præcipue cum intramus in domum eius quæ domus orationis est, vbi, & ipsum Deum in sacris rebus conspicimus, & ipse nos speciali prouidentia respicit, & audit, iuxta illud 1. Paralip. 7. *Erunt oculi mei aperti, & aures meæ erectæ ad orationem eius, qui in loco isto orauerit.* Idcirco igitur monet Propheta, *Introite in conspectu eius*, in domum Dei, vbi peculiari modo conspicitis Deum, & conspicit vos Deus, sed introite in exultatione cordis, animo erecto, & inflammato, vt Deus vos præ desiderio sui exultantes videat.

Scitote, quoniam Dominus ipse est Deus, ipse fecit nos, & non ipsi nos. III

Ad excitandam deuotionem, quæ in domo Dei requiritur, nihil magis prodest, quam attenta consideratio magnitudinis Dei, & beneficiorum eius. *Scitote*, inquit, *quoniam Dominus ipse est Deus*. id est, considerate, & attenta cogitatione cognoscite, quoniam Dominus, quem colitis, & ad quem orandum, & laudandum acceditis, ipse est verus Deus, quo nihil maius, vel melius cogitari potest. Ipse est etiam, cui vitam vestram: & totum quod estis, debetis. *Ipse enim fecit nos; & non ipsi fecimus nos*, id est, non caremus principio efficiente, neque aliud habemus, quam ipsum Deum: quamuis enim parentes gignant filios, tamen prima causa, sine qua parentes nihil efficerent, Deus est. Quam multi dant operam liberis, & nullum gignere possunt? quam multi contra vellent satiare libidinem, & liberos
non gignere, quibus tamen licet inuitis li- IV.
beri nascuntur? Recte mater sanctorum Machabæorum filijs suis dicebat, *Nescio qualiter in vtero meo apparuistis: neq; enim ego spiritum, & animam donaui vobis, & vitam, & singulorum membra non ego ipsa compegi: sed enim mundi creator formauit hominum natiuitatem, & omnium inuenit originem.* 2. Mac. 7. S. Hieron. ex Hebræo vertit; *Ipse fecit nos, & ipsius nos.* Sed videtur corruptum textum habuisse; codices enim nostri habent, *lo*, per aleph, quod significat לא *non*: & sic legerunt Septuaginta Interpretes, qui verterunt ad verbum *Ipse fecit nos, & non ipsi nos*: S. Hieronymus videtur legisse, *lo*, per vau, quod significat ipsius, siue ipsi in לו datiuo: & ideo vertit, *Ipse fecit nos, & ipsius nos.* Quidam recens auctor reprehendit vul-
gatam latinam editionem dicens, aliquem V.
sciolum

sciolum coniunxisse in Latino codice duas Hebraicas lectiones; & fecisse, *Et non ipsi nos*; & sic omnia confudisse: sed immerito reprehendit hanc lectionem, quæ optima est, & quam habent S. Augustinus, & ipse S. Hieronymus in commentario huius loci, & alij fere omnes. Latinus enim Interpres addidit illud, ipsi, ad vitandam cacophoniam, quæ sentitur, cum dicitur, *Ipse fecit nos, & non nos*. nec voluit illud, *ipsi*, accipi in datiuo, vt iste scriptor existimat, sed in nominatiuo. Itaque non coniunxit sciolus duas lectiones; sed interpres vnam expressit, quam inuenit in Græco, quæque congruit cum Hebraico magis correcto. At, inquiunt aliqui, nemo nescit, se non esse à se factum, proinde non erat, quod admoneret nos Spiritus sanctus, dicens, *Ipse fecit nos, & non ipsi nos*: proinde melior est illa lectio, *Ipse fecit nos, ipsius nos*. Respondeo, etiam si nemo ignorare possit, se non esse sibi vitæ auctorem: tamen multos esse, qui non considerent à quo facti sunt, & qui ita se gerant, ac si neque Deum, neque vllum alium auctorem haberent, propterea vtilissimum fuisse, vt serio admonerentur homines cogitare, se non esse sibi auctores vitæ, sed vitam, & omnia vni debere Deo.

IV. *Populus eius, & oues pascuæ eius, introite portas eius in confessione, atria eius in hymnis confitemini illi.*

Commemorat alterum beneficium Dei, ob quod iustum est, vt ei confessionem laudis persoluamus: quia videlicet non solum fecit nos, sed etiam regit, & pascit nos. *Populus eius*, id est, populus, quem Deus peculiari prouidentia regit, *& oues pascuæ eius*, id est, & quos veluti rationales oues in pascuis suis doctrinæ pabulo reficit, & corporalibus etiam alimentis pascit; *introite portas* domus *eius*, siue tabernaculi eius, *in confessione* laudis, & *atria eius* in hymnis, & sic *confitemini illi*, vos omnia ei debere, ac de manu eius bona omnia suscepisse.

V. *Laudate nomen eius, quoniam suauis est Dominus; in æternum misericordia eius, & vsque in generationem, & generationem veritas eius.*

Addit Propheta tres proprietates Dei, quasi tres rationes, cur dignus sit, vt ab omnibus laudetur, quia suauis, quia misericors, quia verax; quæ tria ita connexa sunt, vt vnum nascatur ab alio. *Suauis est Deus*, & quia suauis, facile miseretur; quia miseretur, promittit liberationem; quia verax implet promissa. *Laudate*, inquit, *nomen eius*, id est, laudate Deum: nomen enim pro re nominata poni solet in Scripturis. Laudate autem, *quoniam suauis est Dominus*. Mira proprietas omnipotentis, ac tremendæ Maiestatis, quæ lucem habitat inaccessibilem; & quæ terribilis est super omnes Deos, & aufert spiritum Principum, & de quo Apostolus dicit, Heb. 10. *Horrendum est incidere in manus Dei viuentis*: & tamen verissime dictum est, *Quoniam suauis est Dominus*, quod non semel in Psalmis, aliisque diuinis Scripturis repetitur Psal. 34. *Gustate, & videte quoniam suauis est Dominus*. Psalm. 85. *Quoniam tu Domine suauis, & mitis, & multæ misericordiæ*, 1. Pet. 2. *Si tamen gustastis, quoniam dulcis est Dominus*. 2 Cor. 1. *Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis*. Sed facile concordantur ista; quæ videntur contraria: Deus enim suauis est rectis corde, ac timentibus eum: asper autem, & terribilis distortis corde, & contemnentibus eum, *Quam bonus Israel Deus his, qui recto sunt corde*, inquit Dauid in Psalmo 72. nam planum, asperum videtur distorto, quia coniungi non possunt. Sunt autem distorti siue praui corde, qui nolunt conformari rectissimæ voluntati diuinæ: quales sunt contemptores, & ideo dicitur in Psalm. 102. *Sicut miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se*: &, *misericordia eius ab æterno, & vsque in æternum super timentes eum*; quod etiam in cantico suo Virgo Deipara posuit, dicens. *Et misericordia eius à progenie in progenies timentibus eũ*, Itaque si quis incipiat cor suum dirigere, & confor-

conformare ad beneplacitum Dei, & nihil magis timere, quam ne Deum offendat, mox gustare incipiet, quam dulcis sit Dominus: & implebitur erga eum quod sequitur. *In æternum misericordia eius, & vsque in generationem, & generationem veritas eius*, id est, veracitas & fidelitas eius.

PSALMVS C.

Titulus & Argumentum Psalmi.

Ipsi Dauid Psalmus.

IN *hoc Psalmo* DAVID *explicat exemplo suo, qualis debeat esse bonus Princeps, tum erga familiares, & priuatam suam domum; tum erga Rempublicam. Et quidem in textu Hebraico omnia dicuntur per verba temporis futuri; ex quo intelligimus, Prophetam Regium, non tam cantare laudes proprias, quam optare, & petere à* DEO *gratiam bene imperandi, & proponere, ac statuere sic viuere, vt pium Regem decet. Sed quoniam Septuaginta Interpretes verterunt fere omnia in tempus præteriti imperfecti, & eorum interpretationem sequutus est latinus interpres; non oportet negare, quin etiam Propheta Regius narret bona opera sua ad informandos successores, ac potissimum filium; neque id superbiæ, vel arrogantiæ tribui debet, quando vera dicuntur coram* DEO, *& ad finem bonum sic enim idem* DAVID *in Psalm. 17. multa cecinit de sua innocentia. Sic Iob. 29. plurima de suis benefactis prædicauit. Sic Hester cap. 14. sic Nehemias cap. 6. sic Ezechias 4. Reg. 20. sic alij. Porrò Pharisæus in Euangelio, non reprehenditur quod gratias egerit* DEO *de suis operibus bonis; sed quod superbè illa iactauerit, & proximum suum contempserit Luc. 18. Adde, quod* DAVID *ideò incipit Psalmum ab illis verbis.* Misericordiam, & iudicium cantabo tibi Domine, *vt ostendat, bonorum operum suorum causam efficientem fuisse tum misericordiam* DEI, *cuius dona sunt opera nostra bona; tum iudicium* DEI, *cuius timore adductus iustitiam coluit.*

EXPLICAT. PSAL. C.

M*Isericordiam, & iudicium cantabo tibi Domine.*

Hæc est quasi præfatio totius Psalmi, qua significat Propheta; se cum cantu celebraturum misericordiam, & iudicium Domini, cuius rei multæ sunt causæ: prima, vt omnes intelligant benefacta Dauidis, quæ in Psalmo commemorantur, esse dona misericordiæ Dei, coronanda postea per iustum iudicium Dei: secunda, vt Principes admoneantur; Deo maxime placere misericordiam, & iudicium, & ideo ipsi quoque misericordes sint, sed non iniusti; iusti, sed non crudeles: tertia vt omnes homines sperent de misericordia Dei, & timeant iudicium Dei; non ita sperent, vt præsumant; non ita timeant, vt desperent. Posuit autem Dauid primo loco misericordiam, deinde iudicium, quia hoc tempus præsens misericordiæ est, futurum erit iudicij, & ideo nemo miretur, si hoc tempore DEVS *solem suum oriri facit super bonos & malos, & plus super iustos & iniustos*, Matth. 5.

Psallam, & intelligam in via immaculata, quando venies ad me.

Hic versiculus pars est præfationis, dicit enim Propheta se non solum voce cantaturum misericordiam, & iudicium Dei: sed etiam per instrumentum, id est, psalterium celebraturum, & mente consideraturum, & contemplaturum. *Psallam*, inquit, id est, psalterium manu pulsabo, vt voce mea, & voce psalterij decantem misericordiam, & iudicium: *& intelligam in via immaculata*, id est, considerabo, attendam, cogitabo viam immaculatam, & perfectam, quæ consistit in misericordia, & iudicio: nam *omnes viæ* DOMINI *misericordia & veritas:* similis est locutio in Psalm. 40. *Beatus qui intelligit super egenum, & pauperem*, id est, qui attente considerat miseriam pauperis, vt eam subleuet. Sic igitur hoc loco dicitur, *intelligam in via immaculata*, id est, attente considerabo viam immaculatam, vt ambulem per eam, *Quando venies ad me*, id est,

id est, id autem faciam non viribus meis; sed auxilio gratiæ tuæ, *quando venies ad me*, vt me illumines, & doceas, & accendas, & moueas. Hanc vltimam particulam aliqui legunt cum interrogatione, *quando venies ad me?* sic S. Hieronymus in Commentario, & Theodoretus, atque Euthymius, & textus Hebraicus & Græcus huic lectioni fauent: & tunc est vox optantis, vt sensus sit: *Intelligam in via immaculata*, ô quando venies ad me, vt perfecte intelligam, & intelligens ambulem in via immaculata? Sed quamuis hæc lectio verum sensum contineat, non tamen est necessarium ita legere, neque reiicienda est Latina & vulgata lectio; siquidem vox
מתי Hebraica, *mathai*, significat, *quando*, & potest cum interrogatione, & sine interrogatione legi, certe S. Hieronymus in sua versione ex Hebræo ita reddidit: *Erudiar in via perfecta, quando venies ad me.*

III. *Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ.*

Hic iam incipit explicare mores suos laudabiles, vt cæteri imitentur, tum successores, tum subditi. Ad hoc enim Princeps in sublimi loco sedet, vt tanquam lucerna in candelabro posita omnibus luceat, ac primum declarat, qualis fuerit apud se, & in oculis Dei: deinde qualis fuerit erga alios, & in oculis populi. Ait igitur: *Perambulabam in innocentia cordis mei*, id est, vitam ducebam, siue perambulabam viam huius præsentis vitæ, conseruans inprimis cordis innocentiam, cogitabam bona, appetebam bona, delectabar in bonis; cauebam ne cor vitiosis cogitationibus aut desideriis inquinarem: sciebam enim à corde vitam mortemque procedere: Hinc filius eius Salomon à patre institutus postea scripsit Prouerb 4. *Omni custodia serua cor tuum, quoniam ab ipso vita procedit.* Illud, *in medio domus meæ*, significat in penetralibus domus meę, vbi non erat, qui me reprehendere posset. Multi enim in foro & plateis modeste & temperate se gerunt; sed in cubiculo, ac præsertim in cubiculo cordis per omnia scelera volutantur: sed Dauid etiam in penetralibus domus, etiam in cubiculo cordis innocentiam custodiebat.

Non proponebam ante oculos meos rem iniustam: facientes præuaricationes odiui. IV.

Dixit de innocentia cordis, nunc addit de innocentia oculorum & manuum. *Non proponebam ante oculos meos rem iniustam*, id est, auertebam oculos, tum mentis, tum corporis, ab omni iniustitia, siue in iudicando subditos, siue in distribuendis honoribus & præmiis, siue in commutationibus & contractibus. Potest etiam latius hic locus explicari, vt sensus sit, Auertebam oculos ab omni spectaculo vitioso, à ludis illicitis, à choreis impudicis, ab omni aspectu rerum, quæ mentem inquinare possunt. Codex Hebræus pro *re iniusta*, habet *verbum Belial*, vbi *verbum*, pro *re*, ponitur, & *Belial*, significat absque iugo, quibus duabus vocibus significatur omne genus vitij. Dicuntur viri Belial, homines indisciplinati, immorigerati, peruersi. *Facientes præuaricationes odiui*, id est, non solum oculos auerti à rebus illicitis, nec tantum præuaricationem legum operari nolui; sed odio habui omnes præuaricationes facientes; ac per hoc ipsam præuaricationem maxime detestatus sum. In Hebræo clarius dicitur, *facere præuaricationem odiui*, id est, ego rem iniustam nec videre, nec facere volui.

Non adhæsit mihi cor prauum, declinantem à me malignum non cognoscebam. V.

Docuit, qualis esset apud se; docet nunc, qualis esset apud alios: ac primum dicit talem se fuisse, vt peruersi homines non auderent se illi adiungere. Magna virtus hæc est, cum tanta est apud homines opinio de sanctitate alicuius, vt iniqui non audeant coram illo apparere: & tales omnino esse deberent Principes & Prælati, qui sunt dati à Deo aliis in exemplum. *Non adhæsit mihi cor prauum*, id est, non adiunxit se mihi homo praui cordis, sic interpretatur Theodoretus.

Alij per cor prauum intelligunt affectum vitiosum: sed de cordis puritate & innocentia supra dictum est, neque verisimile est, idem hoc loco repeti: & sequentia verba melius cohærent cum expositione Theodoreti, neque est inusitatum, vt homo valde peruersus dicatur *cor prauum*, & homo scelestus dicatur *scelus*, & homo carnalis dicatur *caro*. *Declinantem à me malignum non cognoscebam*, id est, declinabant à me maligni etiam me ignorante: vel, si declinabat à me malignus, non curabam, nihiliq; faciebam; vel, declinantem à me malignum, non cognoscebam, id est, non approbabam, neque amabam, ac per hoc non laborabam, vt rediret ad amicitiam meam. S. Hieronymus aliter ex Hebræo distinguit, & vertit: *Cor prauum recedet à me: malum non cognoui*. Sed voces Hebraicæ vtramque distinctionem & versionem recipiunt, & sensus in eandem sententiam recidit: tractatores autem Græci & Latini editionem nostram communiter sequuntur.

VI. *Detrahentem secreto proximo suo: hunc persequebar.*

Alia virtus plane Regia hic aperitur, in qua mirifice lucent misericordia & iudicium; quoniam enim Reges potestatem habent puniendi iniquos: multi non zelo iustitiæ, sed odio proximorum, deferunt ad Reges, quasi noxios eos, quos perdere volunt, & falsis querelis, vel potius calumniis eos grauant: Dauid Rex sapiens & iustus, eiusmodi delatores iniquos grauissime puniebat, & eo modo misericordiam exercebat in iniuste delatos, & iudicium in delatores iniustos. *Detrahentem*, inquit, *secreto proximo suo*, id est, eum, qui falsi criminis accusabat proximum suum, & secreto apud me detrahebat de fama eius, eum, inquam, non modo non audiebam, sed grauiter *persequebar*, & puniebam. In Hebræo pro voce, *persequebar*, est,
אצמית *azmith*, quam S. Hieronymus vertit, *interficiam*, proprie autem significat *excindam*, siue *excindebam*, & potest exponi variis modis pro varietate criminis delatorum, vt sensus sit, excindam ab amicitia, vel ab aula, vel à ciuitate, vel à prouincia, vel denique à vita: non enim omnis iniusta delatio meretur mortem. Itaque prudenter LXX. Interpretes posuerunt verbum generale, *persequebar*, quod potest exponi, vsque ad exilium, vel vsque ad necem, vel ad pœnas miniores pro grauitate, vel leuitate criminis. Extat etiam apud Ethnicos laus Imp. Traiani, quod delatoribus operam non daret; & contra, Maximini reprehensio, quod delatoribus nimium indulgeret.

Superbo oculo, & insatiabili corde, cum hoc non edebam. VII.

Non solos detractores, sed etiam superbos & cupidos Dauid detestabatur; & merito: Nihil enim tristius accidere populis potest, quam si ministri Regum superbi aut auari sint; abutuntur enim eiusmodi ministri publica potestate ad explendas cupiditates proprias, non sine magno detrimento subditorum. Ait igitur: *Superbo oculo, & insatiabili corde, cum hoc non edebam*, id est, non conuescebar quasi domestico & familiari, homini superbo oculo, id est, homini, qui oculis, vel superciliis elatis superbiam ostendit, neque conuescebar homini insatiabili corde, cuius cupiditas nullis opibus satiabitur. S. Hieronymus & Euthymius per insatiabilem corde, auarum intelligi volunt. Alij cum S. Augustino, per insatiabilem corde, & superbum oculo, eundem significari docent, hominem videlicet elatum & tumidum. Vox Hebraica vtrunq; sensum recipit: nam *rehab* רהב
leuab, proprie significat, *latum corde*, dicitur לבב
autem latum cor, quod impleri non potest, siue id referatur ad diuitias, siue ad honores. Pro, *non edebam*, S. Hieronymus ex Hebræo vertit, *non potero*. Sed LXX. Interpretes vocem, *vcal*, deduxerunt à verbo, *achal*, quod אוכל
significat *comedere*, & legerunt, *ocal*, S. autem Hieronymus eandem vocem deduxit à אכל אוכל
iocal, quod significat *posse*. Quod autem solerent ministri principales comedere in eadem mensa cum Rege apud Hebræos, intelligi potest ex lib. 1. Reg. c. 20. vbi Dauid, qui יכול
tunc dux militiæ erat, sedere solitum se dicit

de

de more in mensa iuxta Regem: & ibidem dicitur, Abner, qui erat etiam Princeps militiæ, sedisse in mensa ad latus Saul Regis.

VIII. *Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecum: ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.*

Explosis detractoribus, superbis & auaris à familiaritate & ministerio suo; Dauid adiungit, eligere se fuisse solitum fideles & probos: hæc enim duo præcipue requiruntur in bonis ministris, vt fideles sint Domino suo, & probi ad propriam & aliorum salutem. Sæpe à Principibus ministri retinentur & chari habentur, qui fideles sunt; quamuis alioqui impuri & scelesti, & se ipsi perdant propria culpa, & alios malo exemplo; sed sanctus Dauid non solum fideles sibi ministros quærebat, sed etiam omni ex parte innocentes & probos, ac sibi per omnia similes. Ait igitur: *Oculi mei ad fideles terræ*, id est, oculi mei quærebant & inuestigabant fideles, qui erant in terra, siue, ad eos, quos tales noueram, benigne respiciebam, eosq; eligebam, *vt sederent mecum* in mensa, vt domestici & familiares. *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat*, id est, si quis erat in ciuitate, vel in Regno meo non solum fidelis, sed etiam perfecte conuersans, innocenter viuens, immaculatis moribus vitam ducens, is mihi præcipuus minister erat.

IX. *Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam; qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum.*

Supra eos detestatus est, qui superbo oculo arrogantiam ostentabant: hic iam detestatur eos, qui manibus superbi sunt, id est, qui superbe alios opprimunt, sic etiam supra reprehendit eos, qui detrahebant secreto proximo suo; nunc reprehendit, & à suo consortio reiicit eos, qui loquuntur mendacia ad fallendos quoscunque homines. *Non habitabit in medio domus meæ*, id est, non erit inter intimos familiares meos, *qui facit superbiam*, id est, qui facit opera superba, qui superbe insultat aliis, vel opprimit alios. *Qui loquitur iniqua*, id est, mendacia, quibus iniuste alios fallat, siue in commerciis, siue in aliis negotiis, *non direxit in conspectu oculorum meorum*, id est, non placuit oculis meis, siue non direxit cursum desiderij sui, non prosperatus est coram me; non enim inuenit gratiam in oculis meis. In Hebræo pro *superbia*, *dolus* legitur. Sic enim vertit S. Hieronymus: *Non habitabit in medio domus meæ faciens dolum.* Sed LXX. viri non videntur legisse, *remija*, quæ vox significat, *dolum*, sed *rama*, quæ significat, *alta*, siue excelsa, nisi forte ipsum, *remija*, deduxerint à verbo, *rum*, quod significat, *exaltari*, & ideo verterint, *superbiam*. רמיה רמה רום

X. *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.*

Concludit Psalmum, demonstrans zelum suum in purganda ciuitate Domini, in qua purgatione faciebat misericordiam erga bonos ciues, quos liberabat ab oppressionibus & scandalis iniquorum, & iudicium erga malos, quos meritis pœnis afficiebat. *In matutino*, id est, mature, celeriter, antequam mala radicarentur, *interficiebam omnes peccatores terræ*, eos videlicet, qui morte digni erant, & quibus vita concedi non poterat sine periculo innocentium. Id autem faciebam, *vt disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem*, id est, vt ciuitati sanctæ & pacificæ pacem suam & tranquillitatem restituerem, exturbatis inde omnibus perturbatoribus. Hæc omnia, quæ dicta sunt in persona Dauidis, aptius conueniunt Christo Regi, ac præsertim hic vltimus versiculus: Dauid enim conabatur disperdere de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem: sed non poterat, nec potuit vnquam. Christus autem in matutino futuri sæculi vere & proprie disperdet omnes operantes iniquitatem, & deinceps ciuitas sancta Ierusalem cœlestis erit secundum nomen suum, *visio pacis*.

PSALMVS CI.

Titulus & Argumentum.

Oratio pauperis, cum anxius fuerit, & in conspectu Domini effuderit precem suam.

HVnc titulum habent omnes codices, Hebraici, Græci & Latini: ex quo titulo habetur argumentum Psalmi. Est enim hic Psalmus formula quadam orandi, qua vti poterit vnusquisq; pauper & afflictus, cum valde anxius fuerit, & effundere voluerit precem suam ad Deum. S. Augustinus & S. Gregorius per pauperem hoc loco, intelligunt Christum, qui partim in sua persona, partim in persona corporis sui loquatur, eo modo quo caput loqui solet pro toto corpore. Theodoretus & Euthymius per pauperem, intelligunt populum captiuum in Babylone, & petentem liberationem à captiuitate. Alij volunt, pauperem, qui in hoc titulo ponitur, fuisse sanctum aliquem virum, qui anxiabatur pro liberatione populi, qualis fuit Daniel. Et quidem ad hos omnes accommodari possunt verba Psalmi: sed tamen Propheta generatim instruere voluisse videtur omnes oratores in afflictione positos; non enim ait: Oratio pauperis cuiusdam, cum anxiaretur; *sed,* oratio pauperis, cum anxius fuerit. *Et hoc videtur sensisse B. Hieronymus, qui in commentario scribit, Prophetam loqui in persona peccatoris. Vere enim nullus est pauperior & miserior eo, qui indiget gratia Dei. Vnde & Ecclesia hunc Psalmum numerat inter septem pœnitentiales. Hic igitur erit sensus tituli:* Oratio pauperis, cum anxius fuerit, *id est, Hic Psalmus docet formam orationis, qua vti poterit omnis pauper, ac præcipue is, qui ob admissa peccata, debitor est decem millium talentorum, & non habens vnde reddat, anxiatur stimulante conscientia, timens iudicia Dei, anhelans ad reconciliationem.* Et in conspectu Domini effuderit precem suam, *id est, hac formula orandi vti pauper debet anxius, non quocunq; tempore, neque apud quemcunq; Iudicem; sed cum in conspectu Domini Dei, supremi Iudicis, & Patris omnium, effundere voluerit ex vase cordis contriti & humiliatê cum abundanti fletu preces suas, vel, vt habetur in Hebræo,* schicho, *eloquium suum.*

EXPLICATIO PSALMI CI.

DOmine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat.

Hunc versiculum assidue pronunciat Ecclesia, tanquam præparationem ad reliquas petitiones; didicit enim ex Propheta, petendam esse à Deo audientiam, antequam petitiones particulares explicentur, non quod Deus quasi ad alia intentus egeat excitari ad audiendum; sed quia nos egemus, vt Deus det nobis spiritum precum, imo *spiritus eius sit, qui postulet pro nobis gemitibus inenarrabilibus,* id est, faciat nos clamare, & postulare cum inenarrabili gemitu. *Domine*, inquit, *exaudi orationem meam*, id est, fac me sic orare, vt dignus sim exaudiri. Et rursum idem repetit ad indicandum affectum: *& clamor meus ad te veniat,* id est, fac me sic orare, vt oratio mea sit vehemens clamor cordis, & ita vehemens & accensus, vt non deficiat in via, sed ad te, qui in altissimo throno sedes, quamuis profecta ex imo profundo, tandem perueniat. Multa sunt enim, quæ impediunt, ne oratio nubes penetret, vt sunt defectus fidei, fiduciæ, humilitatis, desiderij, & similium. Itaque petit gratiam bene orandi, hoc est, apte ad impetrandum.

Non auertas faciem tuam à me in quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam.

In quacunque die inuocauero te, velociter exaudi me.

Hæc est prima & principalis petitio pauperis tribulati, siue peccatoris pœnitentis: *nemo* enim *potest corrigere, quem Deus despexerit*, vt dicit Sapiens, Eccles. 7. Et prima gratia, & fons gratiarum est respectus Dei; ideo iste primum omnium petit respici à Deo, quasi dicat: *Non auertas faciem tuam à me*, quantumuis fœdus & turpis sim; & si

& si non prouocat te ad me respiciendum imago tua, quoniam fœdaui eam, prouocet misericordia tua, quia quo turpior sum, eo miserior, & miserabilior sum, & nisi me respexeris, nunquam ego ad te respiciendum conuertar, sed quotidie magis ac magis in peccatis tabescam, & semper fœdior, ac turpior fiam. Itaque qui hæc dicit, iam cœpit respici à Deo, sed à Deo adhuc subirato, & subinde faciem auertente: ideo gustata vtcunque gratia luminis, & respectus Dei, clamat, *Non auertas faciem tuam à me, ne proijcias me à facie tua*, perfice quod cœpisti, conuertens te ad me, vt ego perfecte conuertar ad te. *In quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam.* Hæc est altera petitio, sed consequens ad primam: nam ex respectu vultus Dei, incipit homo agnoscere turpitudinem, & nuditatem, ac per hoc veram paupertatem suam. Inde incipit affligi, & tribulari, & medicum supremum, qui diues est in misericordia, inuocare. Scit enim à Deo cor contritum, & spiritum contribulatum nunquam despici. Ait igitur confidenter, *In quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam*, id est, quandocunque ex respectu gratiæ tuæ spiritum contribulatum gero, & inde clamo ad te, peto vt benigne exaudias me. Et idipsum explicans addit, *In quacunque die inuocauero te, velociter exaudi me*, id est; quandocunq; tribulor, & ex tribulatione inuoco te medicum omnipotentem, exaudi me, & quidem velociter, ne si forte tardaueris, non inuenias, quem sanes.

V. *Quia defecerunt sicut fumus dies mei, & ossa mea sicut cremium aruerunt.*

Reddit rationem, cur dixerit, *velociter exaudi me*. Ratio enim est, quia vita humana velocissime tendit ad interitum, & ideo nisi peccati vulnus velociter curetur, periculum est, ne plaga incurabilis fiat. *Quia defecerunt sicut fumus dies mei*, id est, tempus vitæ meæ hucusque transactum, velocissime præterijt instar fumi, qui quamuis in magnam molem intumescendo excrescat, tamen subito dispergitur, & euanescit in auras: & sine dubio sic transibit id quod superest, & *ossa mea*, quæ sunt quasi columnæ totius corporis; breuissimo tempore *aruerunt*, ac per hoc debilitata sunt, vt breui ruinam minentur. Per cremium intelligitur lignum, seu virgultum aridum, quod facile cremari potest, vt sanctus Hieronymus docet in commentario ad cap. 10. Oseæ, vel, vt alij volunt lignum semiustum, ac fere crematum, vtrunque autem fragile est, ac debile, vt pondus superpositum diu sustinere non possit, S. Augustinus legit, *ossa mea sicut in frixorio confrixa sunt*, quam lectionem inuenimus in editione antiqua Romana. S. Hieronymus ex Hebræo vertit, *ossa mea, quasi frixa contabuerunt*. Vox Hebraica, *moked*, מוקד non habetur, nisi hoc loco; ideo vnusquisque pro suo arbitrio eam interpretatur. Septuaginta verterunt, ὡσεὶ φρύγιον συνεφρύγησαν, quæ verba vtrunque significare possunt, nimirum, *quasi cremium aruerunt, & quasi in frixorio confrixa sunt*. Possunt hæc referri etiam ad deplorandum tempus in peccatis misere consumptum, vt sensus sit, *Dies mei*, in quibus videlicet voluntatem meam faciebam, & quos pro arbitrio, sine timore Dei, in voluptatibus consumebam, illi, inquam, dies *defecerunt sicut fumus*, quia tenebricosi, & breuissimi fuerunt, neq; vllum sui vestigium reliquerunt. *Et ossa mea*, id est, fundamenta, & quasi columnæ prosperitatis meæ, sicut *cremium aruerunt*: citissime enim transit omnis mundana felicitas, neque aliquid post se relinquit, nisi tetrum odorem quasi rei concrematæ, aut frixæ, malam videlicet famam, & omnium execrationem.

Percussus sum vt fœnum, & aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum. V.

Pergit deplorare statum suum præteritum, ac dicit, *percussus sum vt fœnum*, id est, à sole prosperitatis mundanæ percussus sum, *vt fœnum*, quod facillime exarescit, *& aruit cor meum*, quia occupatus in curis huius mundi oblitus sum comedere panem meum, panem videlicet veritatis

Ecce cœle-

cælestis, qui proprie panis noster est, non communis cum bestijs: nam cibus corporalis non est proprie panis noster. Verissima sententia, & ab ijs, qui prosperitate fruuntur, assidue consideranda; nisi enim qui in prosperitate sunt, sed vmbra alarum Dei commorentur, vel imbre diuinæ gratiæ continuo perfundantur, fieri non potest, quin vt fœnum percutiantur, & cor eorum nauseans ad cælestem panem, non penitus exarescat. *Videte*, Dominus ait Luc. 21. *ne grauentur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ*; qui enim tales sunt, obliuiscuntur comedere panem verũ, & ab omni deuotionis gratia aridi fiunt.

VI. *A voce gemitus mei, adhæsit os meum carni meæ.*

Explicat nunc dolorem vitæ præteritæ, & fructus dignos pœnitentiæ, quemadmodum enim antea virebat caro in delicijs, & arescebat cor oblitum comedere panem suum: ita nunc è contrario *à voce gemitus sui*, id est, à continuo fletu obliuiscitur caro comedere panem suum. *& sic adhærent ossa carni*, id est, pelli suæ; accipitur enim hoc loco caro pro pelle, vt S. Hieronymus admonet. Itaque commendantur hoc loco fletus, & ieiunia, quæ veræ pœnitentiæ fructus & signa sunt.

VII. *Similis factus sum Pelicano solitudinis; factus sum sicut nycticorax in domicilio.*

Vigilaui, & factus sum sicut passer solitarius in tecto.

Addit ad fletum, & ieiunia solitudinem, & vigilias; quæ propria sunt vere pœnitentium; nisi enim quis à frequentia hominum ad tempus se subducat, & serio vigilans recogitet magnitudinem, & multitudinem peccatorum suorum, vix fieri potest, vt ea digne defleat. Tres aues commemorat Propheta, quibus pœnitentem similem facit. *Pelicanus*, alias Onocrotalus, auis est in solitudine degens; *Nycticorax*, alias noctua, siue bubo degit in domibus dirutis, siue in parietibus tecto carentibus: & quod nos legimus, *in domicilio*, supplendum est, diruto. Sic enim habetur in textu Hebraico. S. August. legit, *in parietinis*, & explicat, in ædificijs, vbi muri stant sine habitatore: *Passer solitarius* habitat quidem in domibus, sed in parte domus suprema, vt magis supra domos, quam in domibus habitare dicendus sit. In Græco habetur ἐπὶ δώματος, notat S. Hieron. in Epist. ad Suniam, & Fretellam, in Palæstina, & in Ægypto non esse in vsu tecta acuminata, sed plana, quæ etiam solaria dicuntur, in quibus frequenter conueniunt homines ad fabulandum, apricandum, & conuescendum; proinde idem esse in domate, & in tecto, quia quod Romanis est tectũ, Palæstinis est *doma*: & quod dicitur Matth. 10. *Prædicate super tecta*, intelligendum esse de eiusmodi solarijs, siue domatibus; vt etiã quod dicitur Actor. 11. de S. Petro, *Ascendit in superiora domus, vt oraret*. Significant autem hæ tres aues tria genera pœnitentium: aliqui enim omnino loca deserta petunt, vt Maria Magdalena, Maria Ægyptiaca Paulus primus Eremita, Antonius, Hilarion, & alij plurimi, qui dicere possunt cum Propheta, Ps. 54. *Elongaui fugiens, & mansi in solitudine*. & quemadmodum Pelicanus cum venenatis animantibus, ac potissimum cum serpentibus bellum gerit, vt S. Hieron. scribit; sic anachoritæ cum dæmonibus assidue luctantur, & ex victorijs aduersus dæmones quasi pascuntur. Alij pœnitentiam agunt intra ciuitates, sed in cœnobijs, & exiguis cellulis, quasi in tugurijs, & à Mundo separati quasi nycticoraces magnam noctis partem in diuinis laudibus decantandis consumunt: nycticorax enim dicitur, quasi noctu clamans, & sicut nycticoraces ex timore clamant; ita pœnitentiam agentes ex timore iudiciorum diuinorum in orationibus, & hymnis, & canticis spiritualibus clamant. Deniq; alij, qui vel alligati vxoribus, vel officio publico fungentes, non possunt corpore ab hominum frequentia separari, veluti passeres solitarij in tectis habitant, eminentes animo non solum super turbas, sed etiam super ipsas domos. Hi quidem in mundo sunt, sed de mundo non sunt, dum non subijciuntur.

ciuntur opibus, aut honoribus, aut sæculi negotijs; sed ea sibi subijciunt, illis præsunt eaq; disponunt, atq; dispensant, & non sinunt se ita capi, aut illaqueari quin animus libere in solitudine degat, & in cælis subinde versetur. Horum est proprium vigilare, & prædicare super tecta; vigilare aduersus tentationes, & pericula sua, & suorum, & verbo, atq; exemplo prædicare ijs quibus præsunt. Estque hoc genus vtilissimæ pœnitentiæ, in sublimi loco humilitatem seruare in amplis opibus sobrio victu, & tenui vestitu contentum esse, vt abundanter tribui possit ijs, qui necessitatem patiuntur, in magna peccandi licentia corpus castigare ieiunijs, & vitæ asperitate in seruitutem redigere: denique proximis ex charitate seruire, eorum infirmitatibus compati, eorum molestias, & scandala sustinere.

X. *Tota die exprobrabant mihi inimici mei, & qui laudabant me, aduersum me iurabant.*

Semper vita eorum, qui serio pœnitentiam agunt, displicet peccatoribus, qui in peccatis hærere volunt, *Grauis est nobis*, inquiunt impij Sap. 2. *etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, & immutatæ sunt viæ eius*; quamuis enim hæc dicantur de iusto: tamen conueniunt etiam in peccatorem pœnitentem, qui ad iustitiam anhelat. Ait igitur, *Tota die exprobrabant mihi inimici mei*, id est, qui mihi erant amici ob communia studia iniquitatis, iam mihi in alterum hominem mutato, facti sunt inimici & omni tempore exprobrabant mihi hanc mutationem, quasi insipienter agerem: & qui antea laudabant me, vt prudentem, & fortem socium eorum, quia laudatur impius cum male fecerit; postea *aduersum me iurabant*, id est, iuramento inter se præstito conspirabant. Sanctus Hieronymus ex Hebræo vertit, per me iurabant. Sed vox Hebraica; *bi*, significat proprie, *in me*, ac per hoc recte habet nostra editio, *aduersum me*, idem enim est, in me iurabant, & aduersum me iurabant.

בי

Quia cinerem tanquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miscebam.

Reddit causam cur exprobrarent ei inimici ipsius *Quia*, inquit, *cinerem tanquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miscebam*, id est, quoniam insipientiam esse arbitrabantur tantam asperitatem vitæ sponte assumptam. Porro cinerem tanquam panem manducare, est vesci pane sordido, & in cinere asperso, quod præcipuè contingit, cum comeditur panis subcinericius non diligenter excusso cinere, quod solent pœnitentes: vesci videlicet, cibis male præparatis, pane hordeaceo, vel furfureo, & admisto cinere, vel terra, quod de S. Francisco testatur S. Bonauentura cap. 5. vitæ ipsius, Cocta, inquit, cibaria, tempore sanitatis vix admittebat; admissa vero conficiebat cinere; &c. potum autem fletu miscere, nihil aliud est, nisi inter bibendum vinum, *quod lætificat cor hominis*, non lætari, sed flere ob memoriam admissæ offensionis diuinæ. Posset etiam per, cinerem, intelligi pœnitentia ipsa, & sensus esset, *cinerem tanquam panem manducabam*, id est, actione pœnitentiæ reficiebam animam, vt pane refici solet corpus: *& potum meum cum fletu miscebam*, id est, lacrymarum effusione sitim internam reconciliationis temperabam, quomodo potu aquæ, aut vini temperatur sitis corporalis. Denique quomodo dicitur in Psalm. 41. *fuerunt mihi lacrymæ meæ panes, die ac nocte*; & Thren. 3. *Cibauit me cinere*: ita potest hic locus intelligi, vt sensus sit, Quotidie in amaritudine eram, & ipsa amaritudo, quæ per cinerem significatur, erat mihi panis quotidianus; & assiduus fletus erat mihi quotidianus potus: sustentabar amaritudine, reficiebar lacrymis doloris, & desiderij.

IX. *A facie iræ, & indignationis tuæ, quia eleuans allisisti me.*

Ecce cur verus pœnitens cinere saturari, & lacrymis refici eligat, non ex insipientia, non ex inopia, sed quia recogitat indignationem altissimi, cui per hanc humiliationem, & veræ pœnitentiæ signa aliquo modo

ſatisfacere cupit. *Manducabam*, inquit, *cinerem tanquam panem, & potum cum fletu miſcebam à facie iræ, & indignationis tuæ*, id eſt, quia conſpiciebam iram, & indignationem tuam aduerſus me ſuccenſam ob admiſſa peccata. Cernebam autem iram, & indignationem tuam, *quia eleuans alliſiſti me*, id eſt, quia eleuans ex gratia tua ad maximam dignitatem amicitiæ, & filiationis tuæ, poſtea merito peccati mei alliſiſti me ad terram; deturbans de dignitate amici, & filij ad ſortem inimici, & ſerui rebellis, & fugitiui. Ne putarent homines peccatores modicam eſſe iacturam gratiæ, quam peccando faciunt: vtitur ſcriptura verbo alliſionis: vas enim quod ex alto loco in terram alliditur, non ſolum amittit dignitatem loci, ſed omni ex parte confringitur, vt nihil ſani, nihil boni remaneat. Sic homo peccator, quamuis amore carnali cæcatus non videat detrimentum animæ ſuæ: vere tamen totum amittit, cum & corpus, & anima eius deputata ſit ad gehennam ab eo, cui nemo reſiſtere poteſt.

XII. *Dies mei ſicut vmbra declinauerunt, & ego ſicut fœnum arui.*

Signum, & pars quædam alliſionis eſt hæc ipſa noſtra mortalitas: nam cum primus homo eleuatus eſſet ad gloriam magnam, vt poſſet in æternum viuere; per peccatum tamen alliſus eſt cum tota poſteritate, & mortalis effectus, declinantibus diebus eius, velut vmbra, ipſe quoque ſicut fœnum aruit. Ait igitur Propheta in perſona pœnitentis, non ſolum ego ab ira tua alliſus ſum in terram ob mala merita mea propria, ſed etiam ex antiqua, & communi alliſione *dies mei ſicut vmbra declinauerunt*, id eſt, velociter, & ſine quiete vlla, inſenſibiliter tranſierunt, quomodo vmbra inſenſibiliter, & continuo mouetur, donec occidente ſole, penitus euaneſcat, & in tenebras noctis quodammodo tranſeat. *Et ego ſicut fœnum arui*, id eſt, qui creatus eram, vt ſemper ſicut palma virerem; nunc alliſus in mortalitatem, ſicut fœnum, quod facillime ſiccatur, exarui.

Tu autem Domine in æternum permanes, & memoriale tuum in generationem, & generationem. XIII

Hæc eſt altera pars Pſalmi, in qua Propheta in perſona pauperis pœnitentis poſt explicatam miſeriam ſuam, ſpem reconciliationis concipit, & ſpiritu diuino illuſtratus prædicit reparationem, & renouationem Eccleſiæ futuram per Chriſtum: & verba ſua ad ipſum Chriſtum dirigit: vt Apoſt. exponit ad Hebr. 1. volens enim Apoſtol. eo loco demonſtrare Chriſti diuinitatem, allegat primo loco verba Pſalm. 44. *Thronus tuus Deus in ſæculum ſæculi.* deinde Pſal. 95. *Adorent eum omnes Angeli Dei.* poſtremo Pſal. huius 101. *Tu Domine initio terram fundaſti*, &c. quæ verba ad eundem dicuntur; ad quem dicuntur iſta, *Tu autem Domine in æternum permanes.* proinde ſi illa dicuntur ad filium Dei, iſta quoque dicuntur ad filium Dei. Neq; videntur ſatisfacere huic rationi, qui dicunt, hæc verba dici ad Deum ſimpliciter, ſed poſſe tribui filio, quia filius Dei Deus eſt; ſi enim ita eſſet, Apoſto. non probaret, ſed poneret, vt conceſſum, Chriſtum Deum eſſe. Igitur ſenſus erit, Ego quidem vt fœnum arui: tu autem Domine, quẽ expectamus Meſſiam, in æternum permanes; & noſtra quidem memoria cum ſonitu perit, memoriale autem tuum, id eſt, memoria tua propagabitur ſemper in generationem, & generationem, quia ſemper erunt per temporum ſucceſſiones qui recordentur mirabilium operum tuorum.

Tu exurgens miſereberis Sion, quia tempus miſerendi eius, quia venit tempus. XIV

Ideo memoriale tuum propagabitur in generationem, & generationem, quia tu quoque non obliuiſceris miſeri populi tui: ſed *exurgens* quaſi à longo ſomno *miſereberis Sion*, & miſertus aduenies, & ſaluabis nos: quia per ſpiritum video, *quia tempus miſerendi iam venit*; id eſt, iam prope eſt vt veniat, iam propinquat; imo in mente mea iam venit quoniam rem futuram ex certitudine luminis Prophetici cerno vt præſentem. Hoc eſt tempus de quo Apoſtolus ad

Gal. 4.

Galat. 4. *Cum venit plenitudo temporis misit Deus filium suum*, & de quo Isaias cap. 49. *Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te*, quod explicans Apostol. 2. ad Corinth. 6. ait; *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.*

Quoniam placuerunt seruis tuis lapides eius, & terræ eius miserebuntur.

Præuidit, & prædixit Propheta renouationem sanctæ Sion, ex eo quod præuidit, seruos Dei iam desiderio accensos ad Ecclesiæ ædificationem, præuidit videlicet, sanctos Apostolos, qui antea piscationi, & rebus vilissimis intendebant, postea à Christo edoctos, & Spiritu sancto repletos relictis omnibus alijs curis, totos se dedisse Ecclesiæ ædificationi. *Quoniam*, inquit, *placuerunt seruis tuis*, id est, ijs, quos tibi in seruos elegisti, & prædestinasti, *placuerunt lapides eius*, id est, placuit ædificatio nouæ Ierusalem; placuit colligere, & congregare lapides viuos, qui super fundamentum iam positum superædificarentur; *& terræ eius miserebuntur*, & terram ipsam nouæ Ierusalem fouebunt, & amabunt, vt mater fouet, & diligit infantem vteri sui: nam in Scriptura verbum, miserendi, significat paterno, vel materno affectu diligere Isai. 49. *Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui?* Per lapides intelliguntur viri constantes, & perfecti, per terram siue puluerem, vt sonat vox Hebraica, *hhaphar*, intelliguntur infirmi, & instabiles: de quibus Apostolus Rom. 14. *Infirmum in fide assumite.* & Rom. 15. *Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere*, & 2. Cor. 11. *Quis infirmatur & ego non infirmor?*

Et timebunt gentes nomen tuum Domine, & omnes Reges terræ gloriam tuam.

Ex hoc loco intelligimus: minus recte exponi hunc Psalmum ab ijs, qui docent in versiculis præcedentibus prædici euersionem Iudæorum ex captiuitate Babylonica, & reædificationem Ierusalem euersæ à Rege Nabuchodonosor; non enim tunc omnes gentes terræ timuerunt nomen Dei, neque omnes Reges gloriam eius. Siquidem hæc aduentui, & glorificationi Messiæ reseruabantur, & vt prædictum fuit, sic & adimpletum fuisse constat. Ait igitur, *Et timebunt gentes*, id est, & tunc cum ædificabitur noua Sion, gentiles conuertentur, & timebunt timore sancto, piaque veneratione *nomen tuum Domine* Iesu Christe, & omnes *Reges terræ pariter conuertentur, & timebunt gloriam tuam*, id est, Maiestatem tuam, vt Regis Regum, & Principis Regum terræ sedentis ad dexteram Patris, donec subijciantur sub scabellum pedum tuorum omnes inimici tui, & postea venturi Iudicis omnium viuorum, & mortuorum, & reddituri singulis secundum opera ipsorum.

Quia ædificauit dominus Sion, & videbitur in gloria sua. XVII.

Ecce cur timebunt omnes gentes, & omnes Reges gloriam Christi. *Quoniam ædificauit Sion*, id est, in præsenti, inuitis licet, & repugnantibus gentibus, & regibus ædificauit Ecclesiam suam, *aduersus quam portæ inferi non præualebunt*; Matth. 16. *& in futuro videbitur in gloria sua*, quando veniet cum omnibus Angelis, in nubibus cæli, cum potestate magna iudicare sæculum. Quando cœpit ædificare Sion, visus est in humilitate sua, dicente Isaia cap. 53. *Vidimus eum, & non erat ei species:* sed quando veniet iudicare, tum plane videbitur in gloria sua.

Respexit in orationem humilium, & XVIII.
non spreuit preces eorum.

Hæc referuntur ab aliquibus ad preces sanctorum Prophetarum, & piorum virorum Testamenti veteris, qui expectabant aduentum Messiæ, sed fortasse rectius sentiunt, qui referunt ad preces sanctorum Martyrum, qui dicunt in Apoc. c. 6. *Vsquequo Domine non iudicas, & non vindicas sanguinem nostrum de his qui sunt in terra?* Videbitur ergo Filius Dei in gloria sua, quia respexit in orationem humilium Martyrum, aliorumq; piorum seruorum suorum, & non spreuit preces eorum, & ideo veniet iudi-

caturus & vindicaturus ſanguinem eorum de his,qui ſunt in terra: hęc expoſitio melius connectit verbaPſalmi:nam ſecundum priorem expoſitionem,præſens verſiculus reddit rationem verborum illorum : *Tu exurgens miſereberis Sion* , quæ habentur in verſic.14. at ſecundum expoſitionem poſteriorem reddit rationem verborum , quæ habentur in verſiculo proxime præcedenti; imo in ſecunda parte verſiculi , videlicet , *Et videbitur in gloria ſua.*

XIX. *Scribantur hæc in generatione altera, & populus qui creabitur, laudabit Dominum.*

Ne Iudæi ſibi tribuerent hancProphetiam, & ne forte intelligerentur quæ ſupra dicta ſunt de ſolutione captiuitatis Babylonicæ , & ædificatione Ieruſalem terrenæ , placuit Spiritui ſancto diſertis verbis admonere , quod poſtea ſcripſit S. Petrus in epiſt. priore c.1. *Propheta de futura in vobis gratia prophetauerunt*, & infra, *quibus reuelatum eſt, quia non ſibimetipſis,vobis autem miniſtrabant ea, quæ nunc annunciata ſunt vobis per eos qui euangelizauerunt vobis.* Ait igitur Spiritus ſanctus per os Dauid : *Scribantur hæc in generatione altera*,i.notentur hæc myſteria pro generatione olim futura: dicitur enim, *in generatione altera* , pro , *in generationem alteram* , vt habetur in Græco : vel pro , *generationi alteri*, ſiue, *ad generationem alteram*, vt verti poteſt ex Hebræo. Neque multum refert , quod in Hebræo & Græco habetur in numero ſingulari , *ſcribatur hoc* : nam idem omnino eſt ſenſus. *Et populus qui creabitur*, id eſt,populus, qui erit futuris temporibus , *laudabit Dominum* , cum viderit impleta , quæ tanto antea prædicta ſunt. Fortaſſe etiam, vt notat S. Auguſtinus , inſinuatur per populum , qui creabitur, noua creatura , de qua dicit Apoſtolus ad Gal. 6. *In Chriſto Ieſu neque circuncifio aliquid valet , neque præputium,ſed noua creatura*;& ad Epheſ.2. *Creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis.*

XX. *Quia proſpexit de excelſo ſancto ſuo: Dominus de cœlo in terram aſpexit.*

Hæc eſt ratio , cui populus noui Teſtamenti laudabit Dominum , quia Dominus de excelſo ſanctuario ſuo dignatus eſt aſpicere vallem noſtræ miſeriæ, id eſt,de cœlo in terram aſpexit; non otioſo intuitu, ſed, vt de excelſo fieret humilis , & in terris videretur, & cum hominibus verſaretur.

XXI. *Vt audiret gemitus compeditorum, vt ſolueret filios interemptorum.*

Cur autem Dominus excelſus vſque ad terram humiliaretur,ea cauſa fuit, *vt* de proximo, *audiret gemitus compeditorum* ; quos Princeps huius mundi captiuos fecerat , & compeditos retinebat : & vt audito gemitu ſolueret eos, liberosq́; dimitteret, quod impletum fuiſſe in ſuo aduentu Dominus teſtatus eſt Lucæ 4. In Hebræo pro , *compeditorum*, habetur, *vincti, vt audiret gemitu vincti*, ſed idem eſt ſenſus. Pro, *filios interemptorum*, habetur in Hebræo, *filios mortis*, id eſt; homines ad mortem damnatos : quomodo etiam habetur in Pſal.78. vbi nos legimus, *filios mortificatorum* , ſed, vt eo loco diximus, LXX. Interpretes per *filios mortis* intellexerunt in his locis filios parentum occiſorum. Poteſt etiam fieri,vt Septuaginta in Hebraico ſuo textu habuerint, *interemptorum*,quod per vnius literæ mutationem fieri potuit. Porro per, *compeditos*, hoc loco intelligimus homines opera Diaboli alligatos propriis concupiſcentiis,&gementes ſub iugo paſſionum ſuarum. Per, *filios interemptorum*, intelligimus filios veteris Adami & Heuæ , qui fuerunt primi occiſi ab aſtutia ſerpentis : nam, vt dicitur Sap. 2. *Inuidia Diaboli mors introiuit in orbem terrarum* ; & Dominus in Euangelio de Diabolo dicit , Ioan.8. *Ille homicida erat ab initio, & in veritate non ſtetit.*

XXII. *Vt annuncient in Sion nomen Domini, & laudem eius in Ieruſalem.*

Venit Dominus ſaluare compeditos , & eruere de poteſtate tenebrarum , *vt annuncient in Sion nomen Domini* , id eſt , vt conuerſi ad Deum viuum & verum , glorificent nomen Domini in ſpirituali Sion , quæ eſt Eccle-

Ecclesia, quod idem reperit dicens, *& laudem eius*, supple annuncient, *in Ierusalem*, laudantes & benedicentes Deum, gratiasq; agentes pro tam insigni beneficio in Ecclesia Catholica, quæ est noua Ierusalem. Exponit hoc S. Petrus in priore epist. cap. 2. vbi dicit: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuncietis eius, qui vos de tenebris vocauit in admirabile lumen suum.*

XXIII. *In conueniendo populos in vnum, & Reges, vt seruiant Domino.*

Explicat tempus, quo liberati à potestate tenebrarum, laudare debeant nomen Domini. *In conueniendo*, inquit, *populos in vnum*, id est, quando populi nationum, qui antea diuisi erant ambulantes post varios Deos, conuenient in vnum, & efficientur vnum corpus, & erit eis vnus spiritus, vnus Deus, vna fides, vnum baptisma, imo etiam per charitatem erunt cor vnum & anima vna: quando non solum populi, sed etiam Reges eorum conuenient in vnum corpus Ecclesiæ, vt & ipsi seruiant Domino. In Hebræo habetur, *Regna*, & sic legit etiam S. Augustinus: tamen in Græco habetur, *Reges*, & sic legunt in commentario S. Hieronymus, & S. Gregorius, & alij. Sensus est idem: nam cum dicitur, *Regna seruiant Domino*, sensus est, Reges cum populis seruiant Domino. Fortasse etiam Septuaginta legerunt, *melacim*, Reges; non *mamlacoth*, Regna. מלכים ממלכות

XXIV. *Respondit ei in via virtutis suæ, paucitatem dierum meorum nuncia mihi.*

Hic versiculus obscurissimus est, quo ad verba, & quo ad sensum. S. Hieronymus ex Hebræo vertit: *Afflixit in via fortitudinem meam*. Sed facile est videre rationem diuersitatis: nam vox Hebræa, *hinne*, deducitur à verbo, *hana*, quod & respondere, & affligi significat, ac per hoc si legatur cum puncto in secunda litera, vt legit S. Hieronymus, significabit, *afflixit*; si legatur sine puncto, vt legerunt LXX. Interpretes, significabit, *respondit*. Sic etiam illud, *cochi*, si legatur cum *Iod*, vt legit S. Hieronymus, significat, *fortitudo mea*: si legatur cum *Vau*, *coche*, vt legerunt Septuaginta, significat, *fortitudo eius*, siue *virtutis eius*. Neque refert, si vertas: *In via virtutis eius*, siue, *In via virtutum eius*, quia nomina Hebræorum non declinantur per casus. Itaque recta est nostra lectio: *Respondit ei in via virtutis suæ*, sed difficile est iudicare, cum quo nomine coniungatur verbum, *respondit*. S. Hieronymus in commentario scribit sensum esse, Respondit Dominus ad Ierusalem. S. Augustinus contra vult sensum esse, Respondit Ierusalem ad Dominum. Euthymius dicit, respondisse pauperem, de quo in titulo Psalmi. Quid si addamus quartam expositionem, & dicamus respondisse Prophetam ad eum, qui imperauit illi, vt scriberet hæc in generationem alteram? Videtur enim hęc esse contextio horum versiculorum. Dixit Dominus Prophetæ: *Scribantur hæc in generationem alteram, & populus qui creabitur, laudabit Dominum* &c. *Respondit ei Propheta: In via virtutis suæ*, id est, in flore ætatis suæ, cum esset in via vitæ suæ robustissimæ: *paucitatem dierum meorum nuncia mihi*, id est, fac, vt intelligam, & serio mihi persuadeam, paucos fore dies vitæ meæ, ne forte deceptus hoc flore ætatis, arbitrer me longissimam vitam habiturum, & rapiar hinc, quando minus cogito immaturus & imparatus, & non pertineam ad populum, qui creabitur, & qui perpetuo te laudabit in cœlesti Ierusalem.

ענה ענה כחי כחו

Ne reuoces me in dimidio dierum meorum: in generationem & generationem anni tui. XXV.

Dimidia pars huius versiculi pertinet ad versiculum superiorem; quia enim dixerat: *Paucitatem dierum meorum nuncia mihi*, addit orans, *Ne reuoces me in dimidio dierum meorum*, id est, ne reuoces me de curriculo vitæ in medio cursu, quando minus expecto mortem, quando nihil minus cogito, quando paratum me non inuenires. In Hebræo distinguuntur aliter isti versiculi, ideo sanctus Hieronymus vertit: *Dicam, Deus meus, ne rapias me in medio dierum meorum.* Sed illud, *Dicam, Deus meus*, mutatis punctis potest אמר אלי אמר אלי

potest legi, *dic ad me*, & sic legerunt Septuaginta, & coniungentes cum superiore versiculo verterunt, *nuncia mihi*: neque vlla ratio est, cur non sequamur distinctionem, & lectionem Græcam, & Latinam, cum eam optime ferant verba Hebraica, demptis punctis, quæ à Rabbinis addita fuerunt. Quod sequitur, *In generationem & generationem anni tui*, ratio est, cur æquum sit, vt Deus hominem permittat tamdiu viuere, quamdiu necesse est, vt bene, & sancte moriatur, quasi dicat, Anni tui Domine æterni sunt, & generationi, ac generationi coexistunt sine vllo fine: æquum igitur est, vt imagini tuæ spatium viuendi indulgeas amplum & commodum; vt requiritur ad salutem æternam acquirendam.

XXVI. *Initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli.*

XXVII. *Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent.*

XXVIII. *Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.*

Probat Deum solum esse æternum ex eo quod solus ipse est immutabilis: quæ est ratio plane theologica, & à priori, vt scholæ loquuntur. Deum autem solum esse immutabilem, probat ex eo quod ipse idem semper manens mutabit cœlos de non esse ad esse, & rursum mutabit de esse ad non esse: & quod de cælo dicitur, de toto Mundo intelligitur, cuius maxima, & nobilissima pars est cœlum. *Initio tu Domine terram fundasti*, id est, à principio antequam Mundus esset, tu Domine eras, & terram, quæ est inferior Mundi pars, à fundamentis fecisti, non super fundamentum aliquod præexistens posuisti. *Et opera manuum tuarum sunt cœli*, id est, non solum terram, sed etiam cœlos qui sunt Mundi pars superior, tu solus non per Angelos, aut alios quoscunque opifices, sed manibus proprijs, id est, propria potentia, & sapientia condidisti. Itaque Mundum vniuersum ex non esse ad esse perduxisti. Ipsi, cœli videlicet, *peribunt*, tu autem *permanes*. Duobus modis hæc intelligi possunt. Primum ex hypothesi hoc modo, etiam si cœli veterascerent, mutarentur, & perirent: tu idem semper maneres. Sic in Euangelio quod dicitur Matt. 5. *Donec transeat cœlum, & terra, iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant*, exponitur Luc 16. *Facilius est cœlum, & terram præterire, quam de lege vnum apicem cadere.* Deinde absolute, sed de mutatione non quo ad substantiam, sed quoad modum. Peribunt enim cœli, veterascent, & mutabuntur, quoad motum stellarum; quoad influxum caloris, quoad generationes rerum inferiorum; quomodo etiam terra peribit quoad productionem herbarum, & animalium, & Mundus totus consummabitur quoad figuram, & statum, quem nunc habet, scribit enim Apostolus, *Præterit figura huius Mundi*, 1. Corinth. 7. &, *Quæ videntur temporalia sunt, quæ non videntur æterna sunt*, 2. Corin. 4. Vbi omnia quæ videntur, temporalia esse dicit, quia ipsa etiam elementa, & cœli secundum eum modum, qui nunc à nobis conspicitur; finem habitura sunt. Videmus enim terram vestitam arboribus, plenam pecudibus, ornatam ædificijs: videmus aquas fluentes, & sæpe turbatas: videmus aerem, nunc serenum, nunc nubilum: videmus sydera in perpetuo motu: quæ omnia temporalia sunt, & finem habitura: *nouos autem cœlos, & nouam terram secundum promissionem eius expectamus*, vt B. Petrus scribit in epist. posteriore cap. 2. *Et omnes sicut vestimentum veterascent*, id est, omnes cœli, quoad externam figuram, & modum consumentur. *Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur*? id est; sicut pallium aliquod vetus, remouebis à cœlis externum istum habitum cœlorum, & nouo indues: sic mutabuntur cœli, quemodo mutatur homo cum vestimenta mutat, quoad externam faciem, non quoad internam substantiam. *Tu autem idem ipse es; & anni tui non deficient*, id est, tu nullo modo mutaberis quantauis longitudine annorum. Cur autem Deus nulla ratione mutari possit, ratio manifesta est, quoniam omne

omne quod mutari poteſt, eſt in potentia ad aliquid aliud acquirendum: Deus autem actus eſt purus, & perfectiſſimus, imo infinitæ perfectionis: proinde nihil acquirere poteſt, cum nihil ei deſit.

Filij ſeruorum tuorum habitabunt & ſemen eorum in ſæculum dirigetur.

Deſcripta æternitate Dei, & Mundi conſummatione, ac renouatione; prædicit in Mundo renouato participes fore æternitatis eius ſeruos ipſius, & filios, ac filios ſeruorum vſq; in ſempiternum: non quod in futuro ſæculo ſit futura propagatio filiorum, ſed quod ad beatam illam requiem peruenturi ſint omnes fideles ſerui Dei cum omnibus poſteris, qui eorum pietatem imitati fuerint: atque hæc eſt promiſſio facta olim Ad Abraham, Gen. 17. *Statuam pactum meum inter me, & te; & inter ſemen tuum poſt te fœdere ſempiterno.* Per ſeruos Dei intelligimus Patriarchas, per filios Apoſtolorum, reliquos pios Chriſtianos. *Filij ſeruorum tuorum habitabunt*; id eſt, Apoſtoli, cum parentibus eorum Patriarchis habitabunt in Regno tuo, in renouatis cœlis, in cæleſti Ieruſalem: *& ſemen eorum in ſæculum ſæculi dirigetur*, id eſt: neque illi ſolum, ſed etiam quotquot illi per Euangelium genuerint, ſi in Fide, & in dilectione permanſerint, *in ſæculum dirigentur*, id eſt, in æternum recti, & ſtabiles in omni proſperitate permanebunt. In Hebræo habetur, *Et ſemen eorum ante faciem tuam perſeuerabit*: ſic enim vertit ſanctus Hieronymus. Sed vox Hebraica, יכון *iccon*, ampliſſimæ ſignificationis eſt, vt dirigi, ſtabiliri, permanere, & perſeuerare ſignificare poſſit. Illud autem, לפניך *lepanecha*, proprie non ſignificat, in æternum, ſed, *coram te*, ſiue, *ad faciem tuam*. Senſus tamen eſt idem: nam permanere ante Deum, eſt permanere, quandiu manebit Deus, quod erit ſine fine. Similis habetur loquutio in Pſal. 71. *Permanet cum Sole, & ante Lunam*, id eſt, quandiu manebunt Sol, & Luna. En lector, quo perducat vera pœnitentia, quæ initio Pſalmi deſcripta eſt: perducit enim ad æternam felicitatem cum Deo, ſine qua peccator in æternis ſupplicijs manſiſſet cum Diabolo.

PSALMVS CII.

Titulus & Argumentum Pſalmi.

Ipſi Dauid.

Titulus ſignificat, Pſalmum hunc ipſi Dauidi à Spiritu ſancto inſpiratum; vt eum ad ſolatium timentium Deum in hac lachrymarum valle decantaret. Et ſane neceſſe fuit nobis reuelari, hunc Pſalmum de cœlo allatum fuiſſe: alioqui nemo facile fidem haberet promiſſionibus diuinis, quæ in hoc Pſalmo declarantur: ſuperant enim longiſſimo interuallo capacitatem animi noſtri. Primum igitur exponit propheta beneficia Dei erga electos ſuos; quæ in hac vita inchoantur, & in alia perficiuntur: deinde oſtendit, vnde veniant iſta beneficia, & ad quos pertineant, quod videlicet ſint opera ineffabilis miſericordiæ diuinæ erga timentes Deum. Denique cum impar ſibi eſſe videretur ad agendas gratias, inuitat omnes Angelos, imo omnes creaturas, vt benedicant Dominum, eiq; pro nobis gratias agant. Pſalmus dulciſſimus eſt, & ad fiduciam in Deum erigendam, & collocandam aptiſſimus; modo poſt actam de peccatis quamtumuis grauibus pœnitentiam; Deum vere & ex corde timeamus.

EXPLICATIO PSALMI CII.

Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me ſunt nomini ſancto eius. 1

Dauid pie credens, vnum ſe eſſe de numero Electorum Dei, excitat ipſe ſe in perſona omnium Electorum ad benedicendum Dominum. *Benedic*, inquit, *anima mea Domino*. cogita beneficia, lauda benefactorem, tu potiſſimum anima mea, quæ non ſolum beneficia recipere, ſed etiam ea cognoſcere ex dono Dei meruiſti. Neque tu ſola anima mea laudes Dominum, ſed *omnia quæ intra me ſunt*, vertantur in linguas, & bene-

benedicam nomen sanctum Dei. Per ea, quæ intus sunt, S. Augustinus animam ipsam intelligit, vt sit repetitio, vel expositio eiusdem sententiæ, & quod dictum est, *Benedic anima mea Domino*, repetatur, & explicetur per sequentia. *Et omnia interiora mea*, id est, omnes cogitationes, & affectiones, quæ in imo corde latent, benedicant nomen sanctum eius. Recte hæc dicuntur, sed non est absurdum, si per interiora, intelligamus totum quod est in homine, & exteriore hac nostra pelle contegitur: nam & alibi dicitur, *Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum:* & alibi, *Omnia ossa mea dicent. Domine quis similis tibi?* tribuitur autem laus Dei rebus inanimis, & non sentientibus Deum, vel eo modo, quo omnia opera opificem laudare dicuntur: vel ex affectu animæ; quæ si fieri posset, optaret, vt omnia Deum cognoscerent, & laudarent.

II. *Benedic anima mea Domino: & noli obliuisci omnes retributiones eius.*

Iterum repetit, *Benedic anima mea Domino*, tum vt vehementiam affectus ostendat, tum quia nouit infirmitatem cordis humani, quod facillime frigescit in ijs, quæ per sensus corporis non percipiuntur, qualis in primis est Deus, *qui lucem habitat inaccessibilem*, ideo adiungit, *Et noli obliuisci omnes retributiones eius*, Vocat autem beneficia Dei, *retributiones*, quoniam non sunt beneficia simplicia, sed (vt sic loquar) sunt omnia duplicia: nam & beneficium est, quod non tribuit nobis debitas pœnas, vt peccata nostra quotidiana merentur, & rursus beneficium, est, quod pro tot malis nostris tanta bona nobis retribuit. Qui numerare poterit peccata hominum, quibus assidue retribuimus Deo mala pro bonis; is fortasse aliquo modo intelliget, quanta sit pietas Dei, quæ assidue nobis retribuit bona pro malis, iuxta illud Domini Luc. 6. *Qui benignus est super ingratos & malos.*

III. *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas.*

Incipit enumerare beneficia Dei, & ordine progreditur à primo vsque ad vltimum. Primum est remissio peccatorum, qua nos de iniustis iustos, & de inimicis amicos, & de mancipijs filios facit. *Qui propitiatur*, inquit, *omnibus iniquitatibus tuis*, id est, gratis debita condonat, quantumuis multa: gratis ignoscit culpis, quantumuis ingentibus, quantumuis innumerabilibus. Nec solum propitiatur iniquitatibus, sed *sanat omnes infirmitates*, vt abscindat radices peccatorum, *Radix enim peccatorum cupiditas est*, siue, vt S. Ioannes loquitur, *Concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.* Porro infirmitatem hanc, siue languorem ex peccato primi hominis in natura humana relictum curat Deus in nobis in hac vita, sed perfecta sanitas post hanc vitam erit. Attendat vnusquisque an hanc infirmitatem in se minui sentiat; & an manus Medici cælestis æquo animo ferat, qui enim Medici manus repellunt & concupiscentiæ languorem in se nutriunt, non possunt animæ suæ vere dicere, *Qui sanat omnes infirmitates tuas*: & qui hoc dicere nequeunt, frustra ad sequentia Dei dona aspirant.

IV. *Qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia, & miserationibus.*

Transit à beneficijs gratiæ ad beneficia gloriæ, *Qui redimit de interitu vitam tuam*, id est, qui per redemptionem, quæ est in Christo, liberat vitam tuam à morte sempiterna, & transfert in Regnum suum, coronans te corona gloriæ in misericordia & miseratioibus: nam vt coronam iustitiæ accipere merereris, præuenit te misericordia gratis iustificans, & miserationes plurimæ dirigentes & protegentes in via, sine quibus in accepta iustitia non perseuerares. Nonnulli, præsertim recentiores, per; *coronat te*, intelligunt protectionem circundantem nos, vt sit misericordia Dei; quasi clypeus vndique nos tegens aduersus tela inimicorum: sed nos sequuti sumus veteres expositores, Hieronymum, Augustinum, Theodoretum, Euthymium, & alios, qui de corona

rona gloriæ hunc locum exponunt; quæ corona redditur meritis, sed merita dona sunt miserentis Dei.

Qui replet in bonis desiderium tuum, renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.

Explicat quid in se contineat corona gloriæ. Duo enim continet, satietatem desiderij, & corporis immortalitatem; siue plenam felicitatem animi, & corporis: tunc enim desiderium animæ conquiescet, & fames cordis satiabitur, cum fruetur summo bono, quod, ita continet omnia bona, vt animus eo bono plenus non habeat quod appetat, vel requirat amplius. Accedet autem per gloriosam resurrectionem renouatio corporis in beatam, & nunquam senescentem iuuentutem. Comparatur autem hæc renouatio renouationi Aquilarum, non quod Aquila per innouationem vitam perpetuare possit, sed quod vtcunq; adumbrare soleat corporum beatorum resurrectionem, præsertim cum Aquila altissime volet, acutissime videat, & diutissime viuat; quæ erit beatorum hominum felicitas, vt supra cælos conscendant, & ipsam lucem inaccessibilem cernant, & æuo sempiterno fruantur. Quomodo autem aquilæ renouentur, incertum est. S. Hieronymus in cap. 40. Isaiæ, scribit, Aquilas renouari crebra mutatione pennarum. Sanctus Augustinus in hunc locum narrat, Aquilas renouare rostrum, quod cum nimium creuerit impedit sumptionem cibi, & interitum adfert, nisi ad petram allidatur, & reformetur. Rabini more suo fabellas texunt. Quod attinet ad verba, illud, *qui replet in bonis desiderium tuum*, à S. Hieronymo sic redditur, *Qui replet bonis ornamentum tuum.* Vox Hebraica, *hhedech*, ambigua est: nam *&* *ornamentum, &* *os* significare potest. S. Hieronymus priorem significationem sequutus est, & videtur ornamentum ad coronam retulisse, vt sensus sit, qui coronam tuam ornatissimam reddit, replens eam auro purissimo, & lapidibus pretiosissimis, & vere corona gloriæ Beatorum incomparabili varietate decoratur. Tamen Septuaginta Interpretes posteriorem significationem magis probauerunt, & per os, siue buccam, non os corporis, sed animæ intellexerunt; nimis enim abiecte & humiliter hunc locum exponunt, qui volunt, sensum esse, *Qui replet optimis cibis os tuum corporale.* Ergo per os recte Interpres noster vertit, *desiderium*, & nos per desiderium, famem cordis accipimus, quæ tunc satiabitur bonis, cum apparuerit gloria Domini.

Faciens misericordias Dominus, & iudicium omnibus iniuriam patientibus. VI.

Declarauit Propheta bona, quæ iustis parata sunt: declarat nunc fontem horum bonorum esse misericordiam Dei; ne quis cum Pelagio hæresiarcha delirans sibi tribuat, quæ Dei sunt, & hoc ipso per superbiam amittat, quæ humilis accepisset. *Faciens*, inquit, *misericordias Dominus*, id est, Dominus noster ipse est, qui benefacit, qui largitur munera, qui liberaliter tribuit bona sua: & idem ipse ex bonitate sua liberat omnes oppressos de manibus iniquorum. In Hebræo habetur ad literam, *Faciens iustitias Dominus*; & sic etiam vertit sanctus Hieronymus. Sed iustitia hoc loco accipitur pro opere bono, siue pro actu charitatis, quo modo Matth. 6. Dominus eleemosynam vocat iustitiam, dicens, *Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis: alioqui mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cælis est: cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, &c.* quo sensu scripsit S. Augustin. in lib. de natura, & gratia cap. vlt. Inchoata charitas, inchoata iustitia est; perfecta charitas, perfecta iustitia est. Non ergo errauerunt à propria significatione, neque Græcus, neque Latinus Interpres, qui verterunt, *Faciens misericordias Dominus*, id est, qui facit eleemosynas multas, & magnas Dominus est. Vna vero ex præcipuis eleemosynis eius est, quod *facit iudicium omnibus iniuriam patientibus;*

nam & ipſos patientes iniurias, liberat; & facientes iniurias, non relinquit impunitos.

VII. *Notas fecit vias ſuas Moyſi, filiis Iſrael voluntates ſuas.*

Explicat quod dixit in verſiculo ſuperiore: nam Moſi, ſingulari ſeruo ſuo, *notas fecit Deus vias ſuas*, quæ ſunt miſericordia, & veritas, iuxta illud, *Vniuerſæ viæ Domini miſericordia, & veritas. Notas autem fecit vias ſuas*, quia dedit ei legem ſanctiſſimam, per quam tum ipſi Moſi, tum omnibus filijs Iſrael declarauit voluntates ſuas, quæ ſunt, vt ſicut ipſe miſericors eſt, & iuſtus; ita & nos ſimus; & hæc ipſa fuit magna Dei miſericordia, quod nos ita inſtruere dignatus ſit. Sed præterea *notas fecit Moyſi vias ſuas, & filiis Iſrael volũtates ſuas*, quia liberauit populum ſuum de captiuitate Pharaonis miſericorditer, & Pharaonem cum exercitu ſuo interfecit iuſte: ita miſericordiam, & iuſtitiam ſuam euidenti facto demonſtrauit.

VIII. *Miſerator & miſericors Dominus, longanimis, & multum miſericors.*

Hæc nomina Dei, quæ veraciſſima Scriptura nobis inſinuat, mirum in modum conſolari poſſunt homines bonæ voluntatis. Dicitur Deus *miſerator*, Hebraice, *rachum*, quia paternum affectum habet ad
רחום homines pios. ſiquidem *racham*, ſignificat
רחם *tenere, & ex viſceribus diligere.* Dicitur quo-
חנון que *miſericors*, Hebraice, *channum*, id eſt, *gratiæ & donorum largitor*, qui enim diligit affectu paterno, non poteſt non multa liberaliter donare. Sic igitur Deus, qui ab æterno complacuit ſibi in electis ſuis, eoſque præſciuit, & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui; in tempore primo eis beneficia contulit, tum naturæ, tum gratiæ. Dicitur tertio, *longanimis*, id eſt, tolerans, patiens, tardus ad iram: ſuſtinet enim Deus infirmitatem, & imperfectionem noſtram in hoc itinere ad patriam, quo modo parentes, ac matres potiſſimum tolerant inſipientiam & nugas, offenſiones, & ingratitudinem infantiæ; & pueritiæ filiorum ſuorum. Quis enumeret euagationes noſtras, dum cum Deo in oratione colloquimur? quis inſtabilitates cordis, appetitiones varias, ingratitudines, lapſus; delicta digne conſideret; & tamen tolerat nos bonitas Dei: pro qua Dei longanimitate certe par eſſet, vt frequentiſſime, & intentiſſime gratias agemus. In Hebræo habetur, *erech appaim*, ארך אפים
quod proprie ſignificat, *longus naribus*, ſed naſus accipitur pro ira; & ideò recte vertitur, longanimis, ſiue tardus ad iram. Dicit vltimo, *Et multum miſericors*, quod referendum videtur ad magnam illam, & ineffabilem miſericordiam, qua nos Deus euehet ad æqualitatem Angelorum, & ſimilitudinem Dei, quam tunc accipiemus, cum videbimus eum ſicuti eſt. Itaque quatuor iſta nomina ſignificant omnia beneficia Dei, à primo vſque ad vltimum. Primum eſt gratia prædeſtinationis, ſiue æternus amor Dei deinde ſequuntur dona iuſtificationis, & remiſſionis offenſionum variarum: poſtremo accedit corona gloriæ.

Non in perpetuum iraſcetur, neque in æternum comminabitur. IX

Explicat per partes nomina illa Dei, quæ in ſuperiore verſiculo poſuit: ac primo loquitur de pio affectu Dei, erga timentes ſe. *Non in perpetuum*, inquit, *iraſcetur*, id eſt; iraſcetur quidem interdum Deus peccantibus electis ſuis, eoſque flagellabit: ſed breui reconciliabitur eis. Manet enim in corde patris paterna pietas, vnde, & ipſa flagella procedunt. Idipſum alijs verbis repetit dicens, *Neque in æternum comminabitur*, id eſt, non ſemper iratus minas intentabit: ſed viciſſim eos blande conſolabitur. Hæc autem promiſſio non fauet vllo modo errori illorum, qui damnatorum pœnas aliquando finem habituras exiſtimant, non enim ad omnes pertinet, ſed reſtringitur ad Electos timentes Deum timore filiali, vt non ſemel in hoc Pſalmo explicatur. In Hebræo ſunt alia verba, ſed idem eſt ſenſus: ſic enim ad verbum ſonat Hebraicus textus, *Non vſque in finem litigabit, neque in perpetuum reſeruabit*, id eſt, non ſemper contendet nobiſcum obiurgans, & reprehendens facta

noſtra,

nostra, neque, in perpetuum reseruabit iram semel conceptam.

X. *Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis.*

Transit ad secundum nomen, ac dicit, Deum ex infinita misericordia sua, non reddidisse nobis pœnas, quas merebamur, sed dona multiplicasse, quæ non merebamur, quid enim meretur iniquus & peccator, nisi mortem? nam *stipendium peccati mors.* Rom. 6. Deus autem non solum non retribuit mortem, sed vitam gratiæ tribuit, & vitam æternam promisit, & interim adiecit abundanter omnia; quibus in hac peregrinatione indigemus.

XI. *Quoniam secundum altitudinem cæli à terra, corroborauit misericordiam suam super timentes se.*

XII. *Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit à nobis iniquitates nostras.*

Hæc pertinent ad idem nomen secundum: probat enim Propheta, Deum non retribuisse Electis secundum peccata ipsorum, quoniam corroborauit misericordiam suam in beneficijs cumulandis, & in iniquitatibus longissime remouendis. Vtitur autem comparationibus distantiæ cæli à terra, & ortus ab occasu, siue maximæ altitudinis, & maximæ longitudinis, vt ostendat remissionem peccati, & infusionem iustitiæ esse verissimam, & maximam; non autem (vt Lutherani somniant) esse solam non imputationem peccati, & imputationem iustitiæ. *Secundum altitudinem*, inquit, *cæli à terra*, id est, secundum mensuram distantiæ cæli à terra, quæ est maxima, & verissima: *Deus confirmauit, & stabiliuit misericordiam veræ, summæque iustificationis, & Gratiæ super timentes se, quantum distat ortus ab occidente*, id est, secundum mensuram distantiæ ortus ab occasu, quæ est verissima, & maxima, *longe fecit Deus à nobis* timentibus eum *omnia peccata nostra*, vere ac proprie illa delens, & remittens, ac si nunquam commissa fuissent.

Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se: quoniam ipse cognouit figmentum nostrum. XIII.

Explicat Propheta hoc versiculo, & duobus sequentibus tertium nomen, videlicet, *longanimis*, & vtitur aptissima comparatione: nulli enim hominum magis patientes & longanimes sunt, quam parentes in tolerandis ineptijs, & leuitatibus infantium filiorum. Siquidem amor paternus, vel maternus cogit parentes assiduo, & incredibili labore seruire paruulis filijs, atque eorum ingratitudinem, atque iniurias inuicto animo tolerare. *Quomodo*, inquit, *miseretur pater filiorum misertus est Dominus timentibus se*, id est, quomodo parentes carnis nostræ intimo, & inuicto quodam affectu miserentur miseriarum infantium suorum, eorumque infirmitates, & insipientiam tolerant: sic Dominus noster *miseretur timentium se*, dum eorum errata quotidiana non vt iniurias suas respicit, sed vt ægritudines filiorum considerat. *Ipse enim nouit figmentum nostrum*, id est, quia probe nouit, nos ex terra plasmatos, carnem mortalem, & concupiscentijs varijs obnoxiam gerere: ac per hoc valde miserabiles esse.

Recordatus est, quoniam puluis sumus? homo sicut fœnum, dies eius tanquam flos agri sic efflorebit. XIV.

Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet, & non cognoscet amplius locum suum. XV.

Declarat quod dixit, nos esse figmentum, ac dicit, *Recordatus est quoniam puluis sumus*, id est, considerauit, misericordia nos dignos esse, quoniam ex puluere compositi, & plasmati sumus, & per hoc puluis sumus, quantum ad materiam ex qua ipse nos finxit? & cum puluis simus, instabiles, & fragiles sumus. Dicitur autem Deus recordari,

non quod vnquam obliuisci possit, sed quod aliquando ita se gerat, ac si oblitus esset. Addit ad maiorem fragilitatis nostræ declarationem aliam similitudinem dicens, *Homo sicut fœnum dies eius*, id est, hominis dies breuissimi sunt, ac persimiles diebus, quibus fœnum in agro perseuerat, nunquam enim fœnum integrum annum permanet: nascitur enim in Vere, & mox in æstate proxima metitur, & colligitur: & sicut fœnum non in toto illo tempore, quo est in agro, floret, sed mane floret, & vespere arescit, sic etiam homo breui tempore viuit, sed multo breuiore durat in flore adolescentiæ, & mox arescit in senectute. Verba textus seruant phrasim Hebraicam, sed hoc modo supplenda sunt. *Homo sicut fœnum dies eius*, id est, homo sic se habet, vt dies eius sint veluti dies fœni, vel duratio vitæ eius similis sit durationi viriditatis fœni. *Tanquam flos agri sic efflorebit*; id est, & idem homo florebit flore adolescentiæ, sicut floret flos fœni in agro, id est, tempore breuissimo. Quod additur de spiritu transeunte, significat, vitam hominis, non solum esse breuissimam, sed etiam semper mutari, donec extinguatur, hic igitur est sensus, *Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet*, id est, spiritus vitalis, siue ipsa vita corporalis non permanebit in homine, sed transiens in eo erit, & nunquam subsistet in eodem statu, quia semper mutabitur de infantia ad pueritiam, de pueritia ad adolescentiam, de adolescentia ad iuuentutem, de iuuentute ad maturitatem, de maturitate ad senectutem, de senectute ad mortem. *Et non cognoscet amplius locum suum*, id est, non redibit ad locum, vnde discessit, nec videbit amplius ætatem, quam semel dimisit. In quo multum distant corruptibilia ab incorruptibilibus, cælestia à terrenis: siquidem Sol & Luna, & stellæ oriuntur mane in oriente, & occidunt vespere in occidente: sed iterum reuertuntur in circulos suos, & nihil immutatæ vident locum, vnde discesserunt: quæ verò oriuntur ex terra, cursum suum peragunt, sed currendo mutantur, & non redeunt vnquam ad locum, vnde cursum inchoarunt, sed senescunt, & pereunt. Itaque per spiritum, hoc loco non intelligo, animam rationalem, quæ immortalis est, & in die nouissimo redibit ad corpus, sed spiritum vitalem, siue, vt dixi, vitam corporalem. Quod si quis velit per spiritum, hic significari animam rationalem: dicere debebit eiusmodi spiritum, non rediturum ad locum suum, id est, ad corpus, vi sua, sed omnipotentia Dei: nec cognosciturum amplius locum suum, quia immutatum inueniet, videlicet corpus immortale reperiet, cum mortale reliquerit. sic Euthymius. Ex Hebræo S. Hieronymus sic vertit, *Quia spiritus pertransiuit eum, & non subsistet, & non cognoscet eum vltra locus eius*. Quam sententiam Rabbini sic exponunt, spiritus, id est, ventus pertransiuit eum, id est, florem fœni, & non subsistet flos fœni, sed mox vento flante siccabitur, & non cognoscet eam vltra locus eius, id est, non apparebit, vbi fœnum floruerit: flos enim arescens nullum vestigium pulchritudinis suæ relinquit. At nos sequimur Septuaginta Interpretes, qui verba Hebraica, quæ ambigua sunt, & vtrunque sensum recipere possunt, non de vento, & flore, sed de spiritu vitali, & corpore humano intellexerunt. Ad quam sententiam corroborandam multum valet similis locus ex Psal. 77. *Recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens, & non rediens*. Vbi per spiritum, non potest intelligi ventus, sed vita humana.

Misericordia autem Domini ab æterno, & vsque in æternum super timentes eum.

Hic tandem explicatur quartum nomen versiculi octaui, *Et multum misericors*, pertinet autem quartum hoc nomen ad beneficium glorificationis, quod est postremum, & maximum. Igitur *misericordia Domini*, quæ fuit ab æterno super timentes eum in prædestinatione, durabit *vsque in æternum* in glorificatione: atque ita erit Deus multum misericors, siue multitudinem bene-

neficiorum, siue magnitudinem, siue durationem consideremus. Quis autem digne recogitet quid sit, quod Dominus vniuersorum, qui bonorum nostrorum non eget, iam inde ab æterno misereri decreuerit, pulueris huius, id est, hominis, eumque cælestibus spiritibus coæquare, atque in æternum sibi, summo bono felicissime inhærere voluerit; certe par esset, vt tantæ misericordiæ, ne ad momentum quidem obliuisceremur, & perpetuas ei gratias ageremus.

XVII. *Et iustitia illius in filios filiorum, his qui seruant testamentum eius.*

XVIII. *Et memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea.*

Hæc est quasi appendix magnæ illius misericordiæ, quam exercet Deus erga timentes se. Addit enim Propheta, non solum timentes Deum exaltandos, & protegendos ab æterna misericordia Dei: sed etiam eam misericordiam extendendam esse ad posteritatem timentium Deum, modo ipsi parentum, & maiorum suorum pietatem imitentur. *Et iustitia illius*, id est, veracitas, & fidelitas Dei, qui semper reddit quod promittit; conseruabitur *in filijs filiorum his, qui seruant testamentum eius*; id est, qui obseruant pactum cum Deo initum, vt sint ipsi populus Dei, & Deus sit eorum Deus. *Et memores mandatorum eius*, non vt solum ea mente, & cogitatione reuoluant, *sed vt ea diligenter adimpleant*. S. Augustinus per filios timentium Deum, intelligit opera bona ipsorum, & per filios filiorum, mercedem, quæ debetur operibus bonis. Iusti enim pariunt opera iusta, & opera iusta pariunt coronam iustitiæ.

XIX. *Dominus in cælo parauit sedem suam, & Regnum ipsius omnibus dominabitur.*

Demonstrat Propheta, posse Deum facere quæ promisit timentibus se, & filijs filiorum ipsorum; quoniam Deus Iudex est omnium, *& ideo parauit*, & stabiliuit (vtrunq; significat vox Hebræa) *sedem suam*, id est, thronum suum iudiciarium, in altissimo loco, id est, in summo cælo, vnde omnes prospicere, & iudicare possit: & ne forte suspicemur, Deum esse Iudicem ab aliquo Rege constitutum, addit, *Et regnum ipsius omnibus dominabitur*, id est: sedem habet in cœlo, nõ vt Iudex sub Rege; sed vt Iudex supremus, & Rex super omnes Reges Regnum enim ipsius, id est, regia eius potestas, omnibus omnino rebus creatis dominabitur.

Benedicite Domino omnes Angeli eius, potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum eius. XX.

In extrema parte Psalmi inuitat Propheta omnes alias creaturas ad benedicendum Domino, & prædicandas laudes eius, quoniam videbat, se non esse vllo modo parem ad agendas gratias tanto Benefactori; ac primum inuitat Angelos, qui sunt nobilissimæ creaturæ, & idonei maxime ad Deum laudandum. Nos enim minus idonei sumus, tum quia debiles, ac fragiles sumus, tum quia frequenter peccamus, *& non est speciosa laus in ore peccatoris*. Angeli vero fortissimi sunt, neque vnquam fatigantur, & semper obediunt Deo, ac per hoc nunquam peccant, semper grati & amici sunt. *Benedicite Domino omnes Angeli eius*, id est, laudate communem Dominum vos Angeli, qui propius illi assistitis, & magnitudinem eius perfectius nostis: & non vnus, aut duo, sed omnes omnino, quotquot estis, qui prope innumerabiles estis, conuenite ad laudandum: omnes, inquam; qui Angeli eius estis, qui ab illo non solum conditi fuistis, sed etiam cum illo, cæteris cadentibus, permansistis, illique in æternum felicissimi inhæretis. *Potentes virtute*, id est, præditi robore maximo ad exequenda omnia mandata Dei, quique casum nullum timetis, neque est, qui vos à iaudibus Dei prohibere possit. *Facientes verbum illius*, id est, qui Dei mandata semper accurate perficitis. Ad audiendam vocem sermonum eius. Hæc vltima particula duobus modis potest intelligi. Vno modo, vt sensus sit, *Facientes verbum illius*

illius ad audiendam vocem sermonum eius; id est, mox vt audierint vocem sermonum eius: ita vt significetur celeritas obediendi, ac si dictum esset, *Facientes verbum illius in audiendo vocem sermonum eius.* Altero modo, vt significetur causa finalis executionis mandatorum Dei, quæ est desiderium obediendi Deo; & sensus sit, *Facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum eius*, id est, exequentes mandata Dei ad hunc finem vt obediant voci eius, & se fideles seruos probent, non ob aliquam suam vtilitatem, vel necessitatem. Atque hæc videtur expositio literalis: nam textus Hebræus, & Græcus, non facile admittunt illum sensum, *Ad audiendam vocem*, id est, in audiendo vocem.

XX. *Benedicite Domino omnes virtutes eius, ministri eius, qui facitis voluntatem eius.*

Ne forte per Angelos, qui inuitantur ad benedicendum Deum, intelligeremus solos Angelos vltimi chori, addit Propheta in hoc versiculo, *omnes virtutes Domini*, id est, omnes exercitus cœlestes, videlicet Archangelos, Principatus, Dominationes, & cæteros ordines superiores: nam in Hebræo habetur, *omnes exercitus eius*, & quod Angeli sint militia cælestis exercitus, docet S. Lucas cap. 2. Sunt quidem milites, & ministri Dei omnes res creatæ: sed in Scriptura, vt plurimum per virtutes, intelliguntur Angeli ac præsertim in Psalm. 148. *Laudate eum omnes Angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius*, & hunc locum ita exponunt Theodoretus, & Euthymius, & alij. Nam de alijs rebus creatis agitur in sequenti versiculo. Ait igitur, *Benedicite Dominum omnes virtutes eius*, id est, non solum Angeli proprie dicti, sed omnis militia cælestis exercitus, qui omnes ministri Dei estis, & impletis diligenter, & assidue quicquid ille vobis mandat.

XXI. *Benedicite Dominum omnia opera eius, in omni loco dominationis eius. Benedic anima mea Domino.*

Posteaquam inuitauit Propheta ad laudes Dei homines, & Angelos, qui Dei notitiam habent, & eum proprie laudare possunt; inuitat etiam omnes alias res creatas, quamuis mente, vel sensu, vel vita careant, vt etiam ipsæ suo modo opificem suum laudent. Ac ne quis exciperet aliquid, & intelligeret Prophetam loqui de omnibus operibus, quæ sunt in cælo, aut in terra, aut in mari, addit, *In omni loco dominationis eius*, id est, *Benedicite Dominum omnia opera eius*, omnia omnino vbicunque sitis: nam omnia ipse fecit, & omnibus dominatur, & ipse cum eis vbique est, omnia replens, omnia portans, omnia conseruans, omnia mouens. Tu vero *anima mea*, quæ omnia ad laudem inuitasti. *Benedic Dominum* in omni tempore; semper laus eius in ore tuo sit.

PSALMVS CIII.

Titulus & Argumentum.

Ipsi Dauid.

Hic Psalmus apud Hebræos non habet titulum. Apud Græcos inuenitur hic titulus, Ipsi Dauid pro Mundi constitutione. *Sed eiusmodi titulum, neque sanctus Hieronymus, neque sanctus Augustinus, neque Theodoretus in suis codicibus inuenerunt. proinde à recentioribus additus videtur. In latinis codicibus habetur*, Ipsi Dauid, *vel*, psalmus Dauid. *Videtur autem hic Psalmus recto ordine positus post Psalmum præcedentem: in illo enim aguntur gratiæ Deo pro beneficijs gratiæ, in isto pro beneficijs naturæ: ibi laudatur Dei misericordia, hic prædicatur Dei sapientia: Ac primum cantatur gloria Dei ex mirabilibus quæ sunt in cælo: deinde ex ijs quæ sunt in aere: tum ex ijs, quæ sunt in terra: postremo ex ijs, quæ sunt in mari.*

EXPLICATIO PSALMI CIII.

I. *Benedic anima mea Domino, Domine Deus meus magnificatus es vehementer.*

Excitat Propheta animam suam ad benedicendum, id est, laudandum Deum, & mox anima excitata exurgit in admirationem & laudem, dicens: *Domine Deus meus magnificatus es vehementer*, id est, ex operibus tuis, magnus valde factus es in oculis omnium, qui quoquo modo gloriam tuam aspicere possunt: non enim Deus in se crescere potest, cum sit immensus & infinitus; sed apud Angelos & homines tanto fieri potest maior, quanto magis notitia eius crescit ex contemplatione potentiæ, & sapientiæ, & bonitatis, quæ lucet in operibus eius.

II. *Confeßionem & decorem induisti, amictus lumine, sicut vestimento.*

Declarat, quomodo Deus magnificatus sit, adhibita insigni similitudine vestimenti, quomodo enim ex gloriosa veste cognoscimus Pontificem, Regem, atque alias sublimes potestates; sic etiam ex gloria, qua Deus quasi circundatus est, cognoscimus eius potentiam & sapientiam: & quidem *Deus in se lux est, & tenebræ apud eum non sunt vllæ*, vt scribitur 1. Ioan. 1. tamen ea *lux inacceßibilis est, & eam nullus hominum vidit, sed nec videre potest*, vt dicitur 1. Timoth. 6. Sed præter eam lucem, est alia quædam lux gloriæ, id est, splendor, qui ex operibus eius micat: & de hoc loquitur Propheta, cum ait: *Confeßionem & decorem induisti*, id est, confessionem laudis, quam assidue decantant opera tua, tibi quasi vestimentum vndique circundedisti: & quoniam nihil pulchrius est luce, siue gloria; ideo induisti decorem & pulchritudinem, dum *amictus* es *lumine* gloriæ, quod ex operibus tuis emicat. Hic admonendi sumus, mirum valde esse, quod oculi corporis nostri, etiam si Solem ipsum intueri nequeant: tamen ex lumine quo cinctus est Sol, facillime & adesse; & pulcherrimum esse iudicent: & oculi cordis nostri tam difficulter erigantur ad Deum, & eius immensam pulchritudinem vix tenuiter sentiant, cum tamen vndique cinctus sit splendore maximo & pulcherrimo, qui ex admirandis eius operibus lucet, & ipse sit, qui *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Sed huius rei nulla videtur esse alia ratio, nisi quia cor gerimus puluere carnalium cogitationum & affectionum quasi cæcatum. *Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*. Certe enim, si cor mundum haberemus, Deum in operibus suis & gloriam eius omnia replentem facile intueremur; & cum Abrahamo, Elia & Elisæo diceremus: *Deus in cuius conspectu sto*. Vide Genes. 24. 3. Reg. 17. & 4. Reg. 3.

III. *Extendens cœlum sicut pellem, qui tegis aquis superiora eius.*

Incipit demonstrare lumen potentiæ & sapientiæ Dei, quod cernitur in creatione firmamenti, siue cœli; & duo quædam valde admiranda in eo considerat, & à nobis consideranda proponit. Vnum est, quod Deus tanta facilitate extenderit immensam molem firmamenti, & eo circundederit omnia corpora inferiora, quanta solent homines extendere tabernaculum vnum, siue tentorium ex pellibus confectum. Alterum est, quod Deus miro artificio posuerit aquas supra cœlum, quasi aquas super ignem, & tamen neque aquæ extinguant ignem, neque ignis consumat aquas. De his aquis multa Scholastici disputant: sed communis Patrum sententia esse videtur, aquas esse super æthereum cœlum, quod *Firmamentum* dicitur; non autem supra cœlum aëreum tantum, vbi sunt nubes. Vide inter cæteros Basilium hom. 3. Hexameron, Chrysostomum hom. 4. super Genes. Ambrosium lib. 2. Hexameron cap. 3. & 4. Augustinum lib. 2. super Genes. cap. 4. & in hunc Psalm. 103. Eucherium lib. 1. in Genes. cap. 3. Procopium in 1. cap. Genes. Theodoretum q. 11. in Gen. Bedam libr. de natura rerum cap. 7. & 8.

Quod ad verba attinet, illud, *Extendens*, valde proprie dictum est, quoniam *Firmamentum*, Hebraice dicitur, *rachiag*, id est, extensio, siue expansio. Illud, *qui tegis*, contendunt aliqui recentiores, legendum esse, *qui tegit*, ex textu Hebraico & Græco, & mirantur, quod Latini codices habeant, *qui tegis*. At Hebræi & Græci codices habent participium, *tegens aquis*, quod ambiguum est, & potest referri tam ad secundam personam, quam ad tertiam. Congruentius autem est, vt ad secundam referatur, cum præcesserit: *Confessionem & decorem induisti*; vbi est expressa secunda persona, etiam in codicibus Græcis & Hebraicis. Alloquitur ergo Propheta Deum, & illi dicit: Tu qui induisti confessionem & decorem, tu extendis cœlum sicut pellem; tu tegis aquis superiorem partem cœli, &c. Adde quod S. Hieronymus vertit ex Hebræo, *Qui tegis*, & sic etiam legit in textu, quem exponit ex versione LXX. Interpretum; & in epistola ad Suniam & Fretellam, contendit, hunc locum & sequentes, esse legendos in secunda persona, vt nos in editione Latina vulgata legimus.

רקיע

IV. *Qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorum.*

De cœlo æthereo descendit Propheta ad cœlum aëreum, & canit admirabilem Dei sapientiam in velocitate nubium, quæ vi ventorum stupenda celeritate transeunt ab vna parte mundi ad aliam. Aliquando enim serenum aërem conspicimus, & mox in ictu oculi, flante Austro, cernimus eundem aërem obductum nubibus: & contra, videmus interdum nubibus vndique coopertum, & mox flante Aquilone, cernimus nubes omnes in puncto temporis dissipari. Describit autem hæc omnia more poëtico, ac si Deus insideat nubibus, quasi in curru, & vtatur ventis, quasi equis pennigeris. Sed hac metaphora nihil significatur aliud, nisi Deum esse principalem auctorem omnium rerum, & eius nutu ventos moueri, & nubes adduci, vel abduci. In Hebræo & Græco habetur in tertia persona, *Ascensum eius*, siue *currum eius*. Sed S. Hieronymus ex Hebræo vertit, *Currum tuum*; ex quo apparet, eum sic legisse in suo codice Hebraico. Sic etiam legit in commentario; & sic docet esse legendum in epistola ad Suniam & Fretellam: proinde nostra lectio non est mutanda, cum à tanto Doctore præponatur cæteris.

Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem.

Nisi obstaret auctoritas Apostoli, potuisset hic locus intelligi de procellis & fulguribus, quę fiunt in aëre, vt sensus esset, Qui facis, vt spiritus procellarum sint Angeli tui, id est, nuncij tui ad homines admonendos, & vt ignis vrens, id est, cœlestia fulgura aut fulmina sint ministri tui ad homines puniendos. Sed quoniam Apostolus ad Hebr. 1. exponit hunc locum de Angelicis spiritibus, & hinc argumentum ducit ad probandam Christi diuinitatem, & præstantiam super Angelos, dicendum est, Prophetam loqui de veris Angelis, ac dicere voluisse, non solos ventos, ac nubes velocissime discurrere per aërem, vt Deo iubenti seruiant; sed habere Deum ministros longe sublimiores & potentiores, Angelos videlicet, quos mittat ad homines, vel admonendos, vel puniendos. Potest autem duobus modis intelligi hæc sententia. VI.
Vno modo sic: *Quis facis Angelos tuos spiritus*, id est, qui facis, vt spirituales creaturæ, quæ tibi in cœlo semper assistunt, fiant Angeli tui, id est, fiant nuncij tui ad homines instruendos; *& ministros tuos ignem vrentem*, id est, qui facis, vt eædem illæ spirituales creaturæ, quæ charitate semper ardent, fiant ministri tui ad efficienda celerrime & efficacissime quæcunque iusseris. Atque hæc est expositio S. Augustini hoc loco, & S. Gregorij hom. 34. super Euangelia. Altera expositio facilior, & fortasse magis literalis, est Theodoreti in hunc locum, & S. Thomæ in c. 1. ad Hebr. qui sic exponunt: *Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem*, id est, facis vt Angeli ministri tui habeant

beant velocitatem ſpirituum, id eſt, ventorum, & efficaciam ignis vrentis: atque ita ſint veluti quidam ſpirituales in diſcurrendo, & veluti quidam ignes diuini in operando. Comparat autem Propheta ſanctos Angelos ventis & ignibus, non quod non ſint velociores ventis & potentiores ignibus; ſed quia nos nihil nouimus inter hæc corporalia, quibus aptius Angelorum velocitas & efficacitas conferri poſſit. Fauet huic expoſitioni etiam S. Hieronymus in Commentario huius loci: & quod maius eſt, textus Græcus tum in Pſalmo, tum in Apoſtolo ad Hebr. 1. nam in vtroque loco videmus articulum addi ad nomina, *Angelos* & *miniſtros*, non autem ad nomina, *ſpiritus* & *ignem*. Vna reſtat difficultas, quod apud Apoſtolum etiam in editione Latina vulgata legitur in tertia perſona: *Qui facit Angelos ſuos ſpiritus*; quo modo etiam legitur in textu Hebræo & Græco, in libris, quos nunc habemus. In editione autem Latina vulgata legitur in hoc Pſalmo in ſecunda perſona: *Qui facis Angelos tuos ſpiritus*: quam lectionem probat S. Hieronymus in epiſtola ad Suniam & Fretellam. Sed reſponderi poteſt, Apoſtolum non fuiſſe ſollicitum de verbis, ſed de ſenſu: ſenſus autem idem eſt, ſiue illum exprimamus alloquendo Deum, ſiue narrando.

VI. *Qui fundaſti terram ſuper ſtabilitatem ſuam, non inclinabitur in ſæculum ſæculi.*

Ab aëre deſcendit ad terram Propheta; & quoniam ea eſt ſedes noſtra, & nobis notior, quam ſint aliæ partes mundi, diutius in ea conſideranda, & admiranda opera Dei, quæ in ea conſpiciuntur, deſcribenda immoratur: ac primum incipit ab eius creatione, & conſiderat admirabilem Dei potentiam, quę terram, molem vtique maximam & grauiſſimam, ſine vllo fundamento poſuit in medio mundi, ita vt ipſa non in fundamento aliquo, ſed in ſua ſtabilitate nitatur. *Qui fundaſti*, inquit, *terram ſuper ſtabilitatem ſuam*, id eſt, non erexiſti terram ſuper aliquod fundamentum, ſed voluiſti, vt ſuo pondere niteretur. *Non inclinabitur in ſæculum ſæculi*, id eſt, præceptum tuum ſolidius eſt omni fundamento, & ideo quia ſic iuſſiſti, ſic fiet, vt videlicet terra ſuo pondere innixa, æterna ſtabilitate conſiſtat.

Abyſſus ſicut veſtimentum amictus eius, ſuper montes ſtabunt aquæ. VII.

Ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt. VIII.

Aſcendunt montes, & deſcendunt campi, in locum quem fundaſti eis. IX.

Terminum poſuiſti, quem non tranſgredientur, neque conuertentur operire terram. X.

Deinde conſiderat Propheta, qualis fuerit terra initio creationis ſuæ; quod videlicet fuerit vndique cincta aquis, quaſi veſtibus: & tamen ſolo imperio voluntatis ſuæ, Deus aquas concluſerit in locis terræ humilioribus, & potentia & ſapientia ſua fecerit, vt magna ex parte terra emineret, & redderetur apta ad gignendas herbas & fruges, & ad animantia ſuſtentanda & alenda. Id autem factum eſt, ex condenſatione aquarum: initio enim aquæ non tam erant perfectæ aquæ, quam vapores aquei, qui condenſati deſcenderunt ad concauitates terræ; & fortaſſe hoc ſignificauit Sapientia apud Eccleſiaſticum cap. 24. cum ait: *Ego ſicut nebula texi omnem terram.* Sed Dauid more poëtico hæc deſcribit: *Abyſſus*, inquit, *ſicut veſtimentum amictus eius*, id eſt, initio creationis, terra erat cincta, & veluti amicta profunditate aquarum, quaſi veſtimento quodam vndique cooperta. Abyſſum enim vocat profunditatem aquarum, de qua dicitur Geneſ. 1. *Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi:* & tunc *ſuper montes ſtabant aquæ*, id eſt, vapores aquei, ſiue nebula illa altiſſima ipſos etiam montes, cooperiebat: dicit autem, *ſtabunt*, pro, *ſtabant*.

Hanc enim vim habet futurum apud Hebræos, vt significet continuationem, qualis apud nos significatur per præteritum imperfectum. *Ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt*, id est, aquæ, quæ vndique terram operiebant, solo Dei nutu condensatæ descenderunt ad loca decliuiora; fuit enim nutus diuinus aquis, instar terribilis increpationis, & quasi tonitruum rebus sentientibus. *Ascendunt montes, & descendunt campi in locum quem fundasti eis*, id est, tunc cœperunt apparere montes in loco sublimi, quasi ascendissent; & simul cœperunt apparere campi in loco humili, quasi descendissent: omnia vero constiterunt in loco, quem constituisti eis: vel ascendunt montes aquarum, & descendunt campi aquarum, dum ab increpatione Dei timentes aquæ magno fremitu attollunt fluctus suos, & deponunt, donec ad locum sibi paratum perueniant; nam & Poëta dixit: *Quanti montes voluuntur aquarum. Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque conuertentur operire terram*, id est, aquis recedentibus & in cauernis terræ conclusis terminum posuisti, quem non transgredientur, neque conuertentur ex se, aut vi sua, cooperire terram. Nam quod tempore diluuij conuersæ sint, & terram cooperuerint; id factum est diuino iussu & virtute. Porro terminus, quem Deus posuit aquis, est arena ex Iob c.39. & ex Hieremia c.5. arena videlicet littoris altioris: tunc autem Deus hunc terminum posuit, quando instituit naturas elementorum: aquæ siquidem, cum sint naturaliter grauiores aëre, semper descendunt ad loca decliuiora, & relinquunt aëri loca sublimiora.

XI. *Qui emittis fontes in conuallibus, inter medium montium pertransibunt aquæ.*

XII. *Potabunt omnes bestiæ agri, expectabunt onagri in siti sua.*

XIII. *Super ea volucres cœli habitabunt, de medio petrarum dabunt voces.*

Tertio considerat Propheta mirabilem Dei sapientiam in productione fontium & fluminum: nam si aquæ recedentes à terra, aridam illam omnino dimisissent, animantia terræ siti consumerentur; ideo sapientia Dei produxit fontes aquarum dulcium, & ex fontibus fluuios, qui vbique discurrant, & potui animantium omnium deseruiant. Porro fontes in montibus originem habent; sed aquæ fontium ad conualles defluunt, & hic videtur esse sensus verborum, *Qui emittis fontes in conuallibus*, id est, qui facis, vt aquæ fontium, ad conualles defluant, & inter medios montes riuuli earum pertranseant: *Potabunt omnes bestiæ agri*, & præsertim onagri, asini videlicet syluestres, qui in montibus degunt, & natura siticulosi sunt, anhelabunt ad eiusmodi aquas. Nec solum animalia quadrupedia de fontibus bibent, sed etiam volucres cœli iuxta aquas in locis editioribus nidos suos ponent; vt eisdem aquis frui possint, & ex cauernulis suis voces dabunt, canentes, quomodo possunt, laudes Domino. Illud, *onagri expectabunt in siti sua*, ex Hebræo S. Hieronymus vertit, *Onager reficiat sitim suam*. S. Augustinus vero legit, *Suscipient onagri in sitim suam*. Vox Hebraica, *isberu*, vt nunc legitur cum puncto in sinistro cornu, significat, *frangent sitim*, id est, sedabunt & reficient: sed Septuaginta legerunt cum puncto in dextro cornu, quod significat, *sperabunt*, siue *expectabunt*; & sensus est, Onagri, ad sitim suam sedandam, expectabunt, hoc est, desiderabunt, sperabunt, quærent aquas fontium. In Græco nunc legitur, προσδέξονται, id est, suscipient, sed verisimile est, eos scripsisse προσδοκήσονται, id est, expectabunt: certe noster Interpres ita omnino legisse videtur. Illud, *super ea*, refertur ad fontes & aquas inter montes discurrentes. Illud, *in medio petrarum*, S. Hieronymus vertit, *de medio nemorum*. Vox Hebræa, *haphaim*, significat frondes & ramos arborum. Sed LXX. Interpretes, aut legerunt, *cephaim*, quod significat petrarum: aut quod verius censeo, sensum respexerunt, non verba: volucres enim inter frondes quidem & ramos arborum, sed in rupibus & petris mon-

montium nidulos ponunt: proinde vtrunque est verum, & quod ex mediis frondibus, & quod ex mediis petris cantus suos edant.

XIV. *Rigans montes de superioribus suis: de fructu operum tuorum satiabitur terra.*

XV. *Producens fœnum iumentis, & herbam seruituti hominum.*

XVI. *Vt educas panem de terra, & vinum lætificet cor hominis.*

XVII. *Vt exhilaret faciem in oleo, & panis cor hominis confirmet.*

Quarto considerat & canit Propheta aliam admirabilem prouidentiam Dei, qui preter fontes & flumina, quæ non possunt irrigare loca superiora montium & collium, neque ad omnes agros deriuari, excogitauit pluuias, quæ ex nubibus, tanquam fontibus cœlestibus omnia omnino loca terrestria irrigare possunt, vt inde satiata terra, possit herbas & fruges producere in alimenta viuentium super terram. *Rigans*, inquit, *montes de superioribus suis*, id est, Deus rigans est, siue irrigat montes, ad quos flumina non pertingunt, *de superioribus suis*, id est, de nubibus, quæ sunt in aëre superiore. *De fructu operum tuorum satiabitur terra*, id est, de aquis, quas tu ex nubibus tuis exprimis, terra arida & sitibunda satiabitur. *Producens fœnum iumentis, & herbam seruituti hominum*, id est, per hanc prouidentiam tu Deus producens es, siue producis ex terra fœnum in cibum iumentorum: & herbam, vnde fruges, & vites, & arbores existunt, in cibum hominum. *Vt educas panem de terra*, id est, vt hac ratione producas ex terra cibum. Panis enim sæpe accipitur in Scriptura pro cibo generatim sumpto: hoc autem loco dicimus accipi pro cibo, tum quia ita explicat Theodoretus, tum quia de pane proprie dicto paulo infra fit mentio; subiungit enim Propheta: *Et vinum lætificet cor hominis*, id est, & vinum à te productum lætificet cor hominis. *Vt exhilaret faciem in oleo*, id est, vt homo exhilaret faciem suam in oleo à te producto; *& panis cor hominis confirmet*, id est, panis sustentet & roboret vitam humanam. Hoc loco pauca quædam annotanda sunt. Primum, Deum esse auctorem omnium bonorum, quæ ad vitam corporalem sustentandam & delectandam pertinent; quamuis enim laborent homines fodiendo terram, seminando fruges, plantando arbores, ponendo ac putando vites; tamen nisi Deus Solem suum oriri faceret, & nisi de cœlo plueret, & nisi fœcunditatem terræ præberet, & nisi vires hominibus suppeditaret & cum iis cooperaretur, nihil omnino fieret: & quoniam potest Deus sine causis secundis omnia facere, vt fecit initio mundi; & secundæ causæ nihil sine Deo possunt efficere; verissime dicit Apostolus: *Neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*, 1. Cor. 3. &, *Non sine testimonio semetipsum reliquit benefaciens, de cœlo dans pluuias, & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda nostra*, Act. 14. & rursum, *Ipse dat omnibus vitam, & inspirationem, & omnia. Et in ipso viuimus, mouemur & sumus*; Act. 17. Verissime quoque canit hoc loco Psalmographus, Deum esse, qui producit fœnum iumentis, panem, vinum & oleum hominibus. Ex quo apparet incredibilis multorum hominum ingratitudo, qui cum tanta bona, imo omnia bona à Deo recipiant, nunquam tamen erigunt oculos mentis in cœlum, vt agnoscant Patrem amantissimum, à quo tanquam filij ex paternis bonis aluntur & sustentantur. Secundo notandum est, Deum, vt Parentem vere pium, & amantem filiorum, non solum nobis dedisse, quæ necessaria sunt ad vitam sustentandam, panem videlicet, & aquam: sed etiam addidisse, quæ iucundiorem & suauiorem potum & cibum facere poterant, vt solatium aliquod in laboribus haberemus: dedit enim vinum ad cor lætificandum, iuxta illud Prou. 31. *Date vinum his, qui amaro sunt animo*: dedit & oleum, vel ad vngendam & illustrandam faciem, vel etiam ad cibum, vt Theodoretus docet: vt videlicet admixtum herbis & leguminibus, suauiorem cibum

bum efficiat,& homo exhilaret faciem suam in eo cibo percipiendo; vel, vt Deus exhilararet faciem hominis in oleo, dum ei cibum oleo conditum porrigit; facies enim nitidior apparet cum homo nutritur iis,quę sapiunt. Hinc Monachi veteres apud Cassianum in collationibus, vt hospitibus lautiorem cibum apponerent, olera vel legumina oleo condiebant. Tertio notandum est, hinc admoneri homines, frugali victu, & potu sobrio contentos esse debere: moderata enim iucunditas à Deo est; superuacaneæ deliciæ, & varia irritamenta gulæ, ac multo magis crapula & ebrietas à Diabolo sunt.

XVIII. *Saturabuntur ligna campi, & Cedri Libani, quas plantauit: illic passeres nidificabunt.*

XIX. *Herodij domus dux est eorum, montes excelsi Ceruis, petra refugium herinaciis.*

Quinto, considerat Propheta diuinam prouidentiam in eo,quod Deus ipse sine vlla opera hominum producit & nutrit arbores valde proceras, quales sunt Cedri Libani: quæ arbores deseruiunt habitationi & latibulo auium quarundam; quemadmodum montes refugium præstant ceruis, & petræ herinaciis. *Saturabuntur*,inquit, *ligna campi*, id est, ex pluuiis humorem sibi debitum sument arbores syluestres, & præcipue Cedri Libani,quas Deus ipse plantauit. In Hebræo legitur, *ligna Domini*, sed LXX. Interpretes explicare voluerunt, cur dicantur *ligna Domini*, & ideo posuerunt *ligna campi*; dicuntur enim ligna Domini,quia non plantantur,nec irrigantur ab hominibus; sed iubente Domino sponte nascuntur in campis, & irrigantur pluuiis de cœlo cadentibus. *Et Cedri Libani, quas plantauit.* In Hebræo & Gręco textu non habetur, *&*, sed explicatur, quæ sint illa ligna campi, siue Domini,& dicitur, *Cedri Libani,quas plantauit*, id est, ligna illa Domini, sunt Cedri Libani, quas Dominus ipse plantauit in campis: quare vel in textu Latino irrepsit, *&*, vitio scriptorum; vel explicandum est, vt nos diximus, ligna campi, & præcipue Cedri Libani, quas Dominus plantauit, id est, sponte nasci voluit, absque hominum industria. *Illic passeres nidificabunt*, id est, in his agrestibus arboribus nidos suos ponent aues, vt tutiores sint ab aucupibus. Nam apud Hebręos nomine passerum intelliguntur omnes auiculæ. *Herodij domus dux est eorum*, id est, milui, aut fulicæ, aut ardeæ, aut ciconiæ nidus præeminet nidulis aliarum volucrum, tum magnitudine, tum altitudine. Vox Hebræa, *chasidà*, & Gręca, *Herodius*, significat miluum apud Hieronymum, fulicam apud Augustinum, ciconiam apud Suidam, ardeam apud Plinium: certe magna auis significatur, quæ nidum maiorem & altiorem habeat, quam aues cæteræ. In Hebræo habetur, *Herodio abietes domus ipsius*, id est, Herodius in abiete nidum ponit. Cæterum LXX. Interpretes non videntur legisse, *berofcim*, id est, abietes, sed, *berofcem*, id est, dux eorum, siue in ducem eorum: sed res non est magni momenti. *Montes excelsi ceruis, petra refugium herinaciis*, id est, sicut magnæ arbores præbent refugium volucribus, sic montes ceruis, & lapideæ cauernæ herinaciis. In Græco habetur *leporibus*, pro, *herinaciis*, & sic legit S. Augustinus: sed S. Hieronymus in epistola ad Suniam & Fretellam, dicit, voce Hebraica significari animal quoddam simile muri & vrso, non maius ericio, quod in Palæstina frequens est, & in cauernis petrarum habitat.

Fecit Lunam in tempora, Sol cognouit occasum suum. X

Posuisti tenebras, & facta est nox: in ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ. X

Catuli Leonum rugientes, vt rapiant, & quærant à Deo escam sibi. XX

Ortus est Sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur. XX

Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam. XX

Sexto considerat & laudat Propheta diuinam prouidentiam, quæ diuisit tempora operibus hominum & ferarum. Siquidem feris attribuit noctem, vt quærant sibi prædam in cibum; hominibus attribuit diem, vt operando victum sibi parent. *Fecit*, inquit, *Lunam in tempora; Sol cognouit occasum suum*, id est, Dominus Deus ad vsum hominum & animantium cæterorum *fecit Lunam in tempora*, id est, vt tempore opportuno luceret, per noctem videlicet; nam vox
מעו Hebraica, *mohadim*, & Græca, καιρούς, non significant quælibet tempora, sed tempora opportuna & apta ad opera facienda. *Sol cognouit occasum suum*, id est, Sol quoque non semper est super terram, sed nouit suo tempore occumbere, vt det locum nocti, quemadmodum diuina prouidentia disposuit. *Posuisti tenebras, & facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ*, id est, ex hac vicissitudine Solis & Lunæ, tu Domine fecisti, vt suo tempore, occumbente Sole, existerent tenebræ, & sic fieret nox; & ipsam dedisti syluestribus animantibus, vt per syluas discurrerent: & potissimum *catuli leonum rugientes* præ fame, in rapinam incumbant, & hoc modo *quærant à Deo escam sibi*, id est, quærant sibi cibum eo modo, quem diuina prouidentia statuit. *Ortus est Sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur*, id est, diuina prouidentia facit, vt oriente Sole, feræ syluestres, per noctem dispersæ ad prædam, congregentur in speluncis suis, & in suis quasi cubilibus collocentur. *Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam*, id est, exorto Sole, & feras in antra sua cogente, surget homo, & in agrum exibit ad opus suum, ad agriculturam videlicet, *& ad operationem suam*, id est, ad laborem suum, siue vt habetur in Hebræo, *ad seruitutem suam vsque ad vesperam*. Hinc admonemur, bestiis, quæ ratione & manibus carent, datum esse à Deo, vt per insidias nocturnas ex raptu viuant: hominibus vero, qui ratione & manibus ornati sunt, prohibitas esse rapinas & insidias, cum possint ex iusto labore manuum suarum terram exercendo, vel mercaturam faciendo viuere. Proinde fures & latrones, & quicunque insidiando, decipiendo, mentiendo, rapiendo vitam ducunt, ordinem diuinæ prouidentiæ, quantum in se est, perturbant, & de illis recte dici potest: *Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientib. & similis factus est illis.*

Quam magnificata sunt opera tua Domine! omnia in sapientia fecisti: impleta XXV.
est terra possessione tua.

Hæc est exclamatio ex admiratione operum Dei circa terram, & quasi conclusio sex considerationum præcedentium: miratur autem Propheta excellentiam, rationem, & numerum operum Dei; de excellentia dicit: *Quam magnificata sunt opera tua Domine!* id est, quam sunt eximia, præstantia, & laude ac prædicatione digna. Ex Hebræo S. Hiero. vertit, *quam multiplicata sunt*, sed vox Hebraica, *rabbu*, vtrumque significat, multiplicata sunt, & etiam magna, siue magnificata רבו
sunt, quasi multæ excellentiæ. Quomodo nomen, *Rabbi*, significat *Magistrum*, quasi multæ scientiæ, siue magnum in scientia. Recte autem LXX. Interpretes, quos Latinus secutus est, verterunt, *magnificata sunt*, non *multiplicata sunt*; quoniam de multitudine agitur in fine versiculi. De ratione dicit: *Omnia in sapientia fecisti*, id est, nihil in operibus Dei factum est temere, aut casu, sed omnia facta sunt cum maxima ratione & iudicio: nihil deest, nihil abundat, nihil denique est cuius non sit ratio in sapientia Dei. Demonstrauit hoc Galenus in lib. de partib. vbi stupore maximo admiratur artificium authoris naturæ, in fabricatione manus & aliorum membrorum corporis humani. De numero dicit: *Impleta est terra possessione tua*, id est, hæc opera tam eximia, & tam sapienti artificio condita, non pauca sunt, sed fere innumerabilia, ita vt terram vniuersam repleuerint. Vocat autem Propheta res creatas, quibus plena est terra, *possessionem Dei*, quoniam Deus est Dominus omnium rerum, & ideo Dominus, quia omnia fecit; hanc enim vim habet vox Hebraica, *kinianecha*, קניניך
deri-

deriuatur enim à verbo *kana*, quod significat possidere ex productione, vt Gen. 4. *Possedi hominem per Deum*, id est, genui filium, & sic possedi illum. Impleta est ergo terra possessione Dei, quia plena est rebus, quas Deus possidet, & possidet, quia fecit.

XXVI. *Hoc mare magnum & spatiosum manibus: illic reptilia, quorum non est numerus.*

XXVII. *Animalia pusilla cum magnis, illic naues pertransibunt.*

XXVIII. *Draco iste, quem formasti ad illudendum ei: omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore.*

Laudauit Propheta Dei sapientiam ex operibus eius in cœlo, in aëre & in terra: nunc tandem descendit ad mare, & decantat sapientiam Dei ex amplitudine maris, ex multitudine & varietate piscium, ex vtilitate quam adfert nauigatio, & ex inusitata magnitudine ceti, qui in eo degit; & concludit, omnia illa animalia, quin etiam omnia omnino animalia, quamuis innumerabilia à Deo nutriri & conseruari. *Hoc mare magnum & spatiosum manibus*, id est, spectandum præterea se offert in operibus mirabilibus Dei, hoc mare, quod est magnum profunditate, & extensum latitudine: illud enim, *spatiosum manibus*, metaphoricum est, & metaphora sumpta est à similitudine hominis, cuius latitudo sumitur ab extensione brachiorum, & distantia vnius manus ab altera; quemadmodum longitudo sumitur à distantia verticis à planta pedis: declarauerunt hanc metaphoram LXX. Interpretes, qui verterunt, εὐρύχωρος, id est, amplas habens regiones: dicitur igitur mare spatiosum manibus, quia est latissimum, & maximum spatium intercedit inter eius extremas regiones. Quod alij volunt per manus maris, intelligi sinus angustiores, qui multi inueniuntur in medio terræ, vt mare Ligusticum, mare Adriaticum, mare Rubrum, mare Ponticum, & alia quæ sunt veluti brachia vel manus maris Oceanis; non improbo: sed verius existimo, quod supra dixi: hæc enim est ratio, cur in textu Græco desit vox, *manibus*, quæ expresse habetur in Hebraico; omiserunt enim illam vocem LXX. Interpretes, quia intellexerunt, per eam non significari aliud, nisi magnam extensionem. *Illic reptilia, quorum non est numerus:* hoc est alterum Dei opus valde mirabile, quod in mari, vbi nullus homo dat operam conseruandis piscibus, sed potius dat operam capiendis; inueniatur & perpetuo conseruetur tanta multitudo piscium, vt à nullo hominum numerari possint. Hanc fœcunditatem significauit benedictio illa conditoris, de qua dicitur Genes. 1. *Benedixit illis Deus, & ait, crescite, & multiplicamini, & replete aquas maris.* Nec solum viuit in mari infinita multitudo, sed etiam prope infinita varietas piscium, quod significatur in verbis sequentibus: *Animalia pusilla cum magnis.* Addit tertio Propheta: *Illic naues pertransibunt:* est enim admirandum opus Dei, quod per elementum liquidum deferantur naues onustæ grauissimis rebus, & inde afferantur humano generi maxima commoda, dum summa celeritate transmutantur merces: tribuitur autem Deo adinuentio nauium, tum quia ipse primus docuit Noë ædificationem arcæ: tum quia ipse dedit aquis eam naturam, vt naues ferre possint, & homini ingenium, quo naues apte componeret. Adiungit quarto: *Draco iste, quem formasti ad illudendum ei:* quasi dicat, non solum naues quantumuis magnæ, & onustæ per liquidum elementum maris transibant: sed etiam Draco, id est, piscis quidam maior & grauior omni naui, non solum pertransibit per aquas maris, sed etiam in illis ludet, huc atque illuc se circumuoluens. Hunc piscem, quem Græcus & Latinus interpres vocat draconem, Hebraica lectio vocat *Leuiathan*; esse autem Leuiathan piscem maximum, & horrendum valde, scribit Iob cap. 40. & inde hoc nomen tribuit Diabolo Isaias cap. 27. vocans eum Leuiathan serpentem tortuosum. Significantur igitur

hoc nomine cete grandia, siue balenæ, quæ magnitudinem tam immoderatam habent, vt Olaus magnus scribat, balenam quandam, insulam fuisse creditam. Illud autem, *ad illudendum ei*, variis modis exponitur tum à Rabinis, tum à nostris: sed simplicissima expositio videtur, vt sensus sit, ad ludendum in eo, id est, in mari: nam in Hebræo sic habetur ad verbum, *Leuiathan, quem formasti ad ludendum in eo*; & sic exponit Theodoretus & Euthymius verba Græca ἐμπαίζειν αὐτῷ, & notat Theodoretus, mare apud Græcos esse generis fœminini, tamen Interpretem vertisse αὐτῷ, quia sic inuenit in Hebræo, vbi tam nomen maris, quam pronomen ibi positum, est generis masculini: adde quod expositio eorum, qui volunt sensum esse, Leuiathan formatum esse à Deo, vt illudatur ei ab hominibus, dum eum capiunt, & inter se diuidunt; videtur repugnare Scripturæ in lib. Iob cap. 40. vbi Deus ipse describit magnitudinem Leuiathan, & ostendit difficillimum esse illum capere, aut ex aquis extrahere: & formatum potius esse, vt potentia Dei per eum agnoscatur, quàm vt ei illudatur ab homine. Addit postremo Propheta, ista omnia animalia, quæ viuunt in mari, non solum à Deo condita fuisse, sed etiam à Deo nutriri. *Omnia*, inquit, *à te expectant, vt des illis escam in tempore:* Deus enim tempore congruo, admirabili ratione & modo, cibum procurat, vnde animalia ista viuant.

Dante te illis, colligent, aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate.

Auertente te autem faciem, turbabuntur; auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur.

Declarat Propheta paulo fusius, vitam omnium animalium ita pendere à Deo, vt si Deus aperiat manus, & cibos distribuat, omnia viuant: si Deus auertat faciem, & alimēta dare cessat, omnia intereant. Et quamuis proprie loquatur de aquatilibus, tamen ad omnia omnino animalia hæc verba pertinent, cum sit eadem omnium ratio. *Dante te illis, colligent*, id est, si tu cooperando cum secundis causis, vel potius mouendo secundas causas, illasq; in omnibus adiuuando, dederis animalibus cibum ipsis congruentem; colligent, & inde viuent: *aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate.* Idipsum repetit aliis verbis, quæ plane demonstrant, omnium bonorum auctorem esse Deum, sine quo nihil valeret terræ fœcunditas, & humana industria. Illud, *replebuntur bonitate*, significat, replebuntur bono, siue bonis, vt aperte est in Hebræo. Itaque bonitas hoc loco non significat probitatem, sed substantiam, vnde homines, & animalia cætera sustentantur. Vox Græca, χρηστότης, ambigua est: nam & vtilitatem & benignitatem significat: hoc autem loco ad priorem significationem referenda est, si cum voce Hebraica conuenire debeat. *Auertente autem te faciem, turbabuntur.* Contra vero, inquit, si tu auertas faciem, & quasi iratus desinas ea respicere fauore tuo, & subtrahas auxilium; continuo turbabuntur, & quasi languebunt, & mox *deficient; auferes enim spiritum tuum*, id est, spiritum vitalem, quem eis dedisti: & illa *in puluerem suum reuertentur*, id est, redibunt in puluerem aridum & inanimem, vt antea erant.

Emittes spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. XXXI.

Ostendit potentiam Domini inde etiam valde laudandam & prædicandam esse, quod potest etiam restituere spiritum vitæ iis rebus, quibus abstulerat, & quamuis possit Deus restituere spiritum in indiuiduo, vt vere restituet hominibus in resurrectione mortuorum; tamen hoc loco loquitur Propheta ad literam de restitutione in specie. Deus enim aufert spiritum vitalem ab animantibus, cum ea variis modis interire sinit: & rursum emittit spiritum vitalem in animantia per nouam generationem, & sic renouat faciem terræ, cum terra iterum repletur animalibus omnium generum. Vox illa, *& creabuntur*, non est accipienda proprie pro eductione ex

nihilo, sed pro formatione siue productione in genere. Quamuis autem hæc sit expositio literalis, non repugnat tamen veritati, vt hic versiculus exponatur mystice, vel pro resurrectione corporum humanorum, vel pro inspiratione Spiritus sancti, vt qui mortui fuerant peccato, viuere incipiant Deo per gratiã.

XXXII. *Sit gloria Domini in sæculum: lætabitur Dominus in operibus suis.*

Explicatis admirandis operibus Dei in cœlo, in aëre, in terra, & in mari; concludit Psalmum oratione, ac primum petit, vt sanctificetur nomen Domini, quæ est etiam prima petitio in oratione Dominica. *Sit*, inquit, *gloria Domini in sæculum*, id est, semper laudetur Dominus, non solum voce, sed etiam vita & moribus seruorum suorum. *Lætabitur Dominus in operibus suis*, id est, & inde fiet, vt Deus semper lætetur in operibus suis, & non habeat occasionem dolendi & pœnitendi, quod fecerit ea; dicitur enim Genes. 6. *Videns Deus malitiam hominum, tactus dolore cordis intrinsecus delebo, inquit, à facie terræ ab homine vsque ad animalia, à reptili vsque ad volucres cœli: pœnitet enim me fecisse eos.* Et quidem in Deum neque dolor, neque pœnitentia, neque noua lętitia cadere potest: sed hæc dicuntur more humano, ad significandum, Deum in pęnam peccatorum destruere opera sua; quod faciunt ij, quos pœnitet ea fecisse: & contra, fouere & augere opera sua in præmium iustorum; quod faciunt ij, qui ea se fecisse lætantur.

XXXIII. *Qui respicit terram, & facit eam tremere, qui tangit montes, & fumigant.*

Quia dixerat, res creatas esse opera Domini; id breuiter probat ex eo, quod tanta est potentia Dei in res creatas, vt solo aspectu minaci terram concutiat, & solo contactu montes ardere faciat. Alludit Dauid ad c. 19. Exodi, vbi describitur mons Sinai terribilis, & fumigans descendente Domino.

XXXIV. *Cantabo Domino in vita mea, psallam Deo meo quamdiu sum.*

XXXV. *Iucundum sit ei eloquium meum: ego vero delectabor in Domino.*

Hæc est altera petitio, vt placeat Deo laus eius. Ego, inquit, quemadmodum opto, vt ab omnibus Deus laudetur; sic ipse *cantabo Domino, dum vixero*; & non sola voce, sed etiam Psalterij sonitu celebrabo laudes eius: hoc autem oro & peto, vt *iucundum sit ei eloquium meum*, id est, hymnus, quem in eius laudem assidue decanto, gratus sit maiestati eius: & ego quoque delectabor in amore Dei, & deliciæ meæ erunt meditatio assidua bonitatis eius.

XXXVI. *Deficiant peccatores à terra, & iniqui ita vt nõ sint: Benedic anima mea Domino.*

Hæc est vltima petitio, vt peccatores, qui Deum laudare nesciunt, deficiant de terra, ita, vt vel conuersi ad Dominum non sint amplius peccatores, vel si conuerti noluerint, deficiantur infra terram, & vltra non compareant.

PSALMVS CIV.

Titulus, & Argumentum.

Titulus huius Psalmi est, Alleluia. *Quamuis enim non habeatur apud Hebræos*, Alleluia, *in principio Psalmi; habetur tamen in fine Psalmi superioris: sed LXX. Interpretes posuerunt Alleluia in principio huius Psalmi, non in fine superioris: & idem fecerunt in Psalmis 106. 113. 114. 116. 117. 145. & 146. semper enim posuerunt in titulo Alleluia, cum in Hebræo habeatur in fine Psalmi superioris: credibile autem est LXX. Interpretes ita inuenisse in suis codicibus Hebraicis. Certe S. Augustinus monet in præfatione Psalmi sequentis, celeberrimam Ecclesiæ consuetudinem habere, vt Alleluia ponatur in titulo Psalmorum potius quam in fine. Rectissime autem conuenit Alleluia in titulo huius Psalmi, & duorum sequentium: quoniam Alleluia significat,* laudate Dominum, *& in his Psalmis narrantur beneficia præstita populo Dei, ob quæ omni laude dignus est. Habentur primi quindecim versiculi huius Psalmi in lib. 1. Paralip. cap. 16. dein-*

deinde subnectuntur eo loco duodecim versiculi ex Psalmo 95. & rursum tres alij versiculi adduntur in fine ex Psalmo 105. Hic autem post quindecim versiculos, qui habentur in lib. Paralip. subiiciuntur alij 28. versiculi.

EXPLICATIO PSALMI CIV.

I. *CONfitemini Domino, & inuocate nomen eius: annunciate inter gentes opera eius.*

Inuitat Propheta spiritu feruens populum Dei ad laudandum & inuocandum Deum, & ad annuncianda cæteris gentibus mirabilia opera eius, vt per hoc multiplicetur laus & inuocatio Dei: non enim contentus est verus amator, si solus ipse cognoscat & laudet dilectum; sed cupit à multis, vel ab omnibus omnino cognosci & laudari. Ait igitur: *Confitemini* confessionem laudis vos populi Dei, *& inuocate nomen eius*, vt rectè laudare possitis; neque enim sine auxilio gratiæ eius id præstare sufficitis. *Annunciate inter gentes*, id est, spargite inter alias gentes sermonem de mirabilibus operibus Dei, vt illæ quoque ex operibus incipiant cognoscere, laudare & inuocare factorem.

II. *Cantate ei & psallite ei: narrate omnia mirabilia eius.*

Explicat quod supra dixit, *Confitemini*, dicens, *cantate & psallite*, id est, confitemini laudes Dei, cantando vocibus & psallendo instrumentis musicis, siue laudando verbo & opere, bene dicendo & bene viuendo: explicat quoque quod supra dixit, *annunciate inter gentes opera eius*, dicens: *Narrate omnia mirabilia eius*, id est, annunciate gentibus opera Dei, quæ sunt omnia valde admirabilia, & laude dignissima.

III. *Laudamini in nomine sancto eius: lætetur cor quærentium Dominum.*

Inuitauit ad laudem & cantum exteriorem; nunc inuitat ad lætitiam & exultationem interiorem, ac primum dicit: *Laudamini in nomine sancto eius*, id est, gloriamini in corde vestro, quod Deum noueritis, auctorem omnis boni. Vox Hebræa, *hitallelu*, ad verbum reddi potest, *laudate vos ipsos*; sed quia sequitur, *in nomine sancto eius*, sensus est, laudate vos ipsos, & bene fortunatos vos dicite; siue, quod est idem, gloriamini non in vobis, non ex virtute vestra, sed ob nomen sanctum Dei, vobis manifestatum; iuxta illud Apostoli, 2. Cor. 11. *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Potest etiam vox illa accipi pro lætitia & exultatione; vt idem sit, *laudamini*, quod, *lætamini*: sic enim vertit S. Hieronymus: *Exultate in nomine sancto eius*: per nomen Dei significatur notitia Dei, siue etiam ipse Deus. *Lætetur cor quærentium Dominum*, id est, cum lætitia & exultatione, non cum tædio & mœrore quærite Dominum; quia tantum bonum est Dominus, vt melius sit illum quærere, quam cætera omnia possidere: vel, *lætetur cor quærentium Dominum*, id est, lætabitur valde cor quærentium Dominum, quia desinet anxie quęrere, quæ sunt mundi, & per hoc liberabitur à mordacibus curis & sollicitudinibus multis: deponet quinque iuga boum, & tollet iugum suaue & onus leue, & inueniet requiem animæ suæ. הִתְהַלְלוּ

Quærite Dominum, & confirmamini: quærite faciem eius semper. IV.

Id ipsum vrget, vt serio & assidue quæratur Deus; illud enim, *confirmamini*, significat proprie, *roboramini*, id est, non defatigemini in quærendo Domino; sed confirmate vires animi, & infatigabiliter quærite. S. Hieron. vertit: *Quærite Dominum, & virtutem eius*; quia legit, *huzo*, quod significat robur, siue virtutem eius: sed LXX. Interpretes, quos Latinus interpres secutus est, legerũt, *hozzu*, cum iisdem literis, mutatis tantum punctis; & ideo rectè verterunt, *confirmamini*, siue *roboramini*. Quod sequitur, *quærite faciem eius semper*, duobus modis exponi potest. Si respiciamus ad homines Testamenti veteris, sensus erit, Quærite præsentiam Domini per gratiam & fauorem, id est, procurate, vt Deus vos placito vultu semper aspiciat,

עזו
זוּ

benefaciat vobis de cœlo, non auertat faciem à vobis, neque vos iratus despiciat, & affligat. Sed si ad homines Testamenti noui referantur hæc verba, vt præcipue referri debent, sensus erit, *Quærite faciem eius semper*, id est, ascendite semper corde, amando & desiderando faciem Domini; donec ad eam videndam aliquando perueniatis, & quia nemo quærit, quod non nouit, & quod aliquo modo per notitiam non inuenit; recte dicit S. Augustinus, eos, qui quærunt faciem Domini, iam inuenisse per fidem, & adhuc quærere per spem & desiderium. Ex quo intelligimus, ab illis non quæri faciem Domini, qui fidem vel non habent, vel non exercent: proinde initium quærendi faciem Domini, sumendum esse ab exercitatione fidei, cogitando & meditando eminentiam summi boni, sibiq; firmiter persuadendo ex diuinis literis, veram felicitatem, in qua sola quiescere possit desiderium nostrum, non esse nisi in visione infinitæ pulchritudinis Dei: & ad hanc visionem posse hominem pertingere, si quærat, sicut oportet, faciem Dei. Porro quærere, sicut oportet, in duabus rebus positum est, videlicet in remouendis impedimentis, & adhibendis mediis; quod Apostolus docuit ad Titum 2. *Abnegantes impietatem, & sæcularia desideria; sobrie, iuste & pie viuamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem.* Impedimenta ergo sunt, prauæ cupiditates, affectusq; rerum terrenarum, quantum enim minuitur cupiditas, tantum crescit charitas. Itaque qui cupiunt diuites fieri, ac vt opes cumulent, non tribuunt necessitatem patienti; quiq; seruiunt gulæ aut luxuriæ: ij non ascendunt ad faciem Domini quærendam, sed descendunt & elongantur ab ea: quia non remouent, sed multiplicant impedimenta. Medium ad faciem Domini inueniendam, est vera iustitia, siue diuinæ legis impletio; dicente Domino, Matt. 5. *Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius*; illud, vt finem; istam, vt medium. Et, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, Matth. 19. Quare ille quærit faciem Domini semper, qui fidem cogitando & meditando exercet, quiq; mortificat membra sua, quæ sunt super terram; & sæcularibus desideriis abnegatis, corde puro, & conscientia bona semper iuste viuit; & ad faciem Domini videndam semper anhelat.

Mementote mirabilium eius, quæ fecit: prodigia eius, & iudicia oris eius.

Docet nunc Propheta materiam laudis Dei, & quasi scalam ad ascendendum ad amorem & desiderium Dei; ad quæ duo nos inuitauerat in tribus versiculis præcedentibus. Materia laudis sunt opera Dei mirabilia, quæ nobis indicant omnipotentiam, & summam sapientiam, & suauissimam bonitatem Dei: quæ eadem, si, vt par est, pie fideliterq; cogitentur, euehunt mentem ad amorem & desiderium Dei. *Mementote*, inquit, *mirabilium eius, quæ fecit*, id est, reuocate ad memoriam, & recogitate mirabilia opera, quæ à Deo facta fuisse cognouistis. *Prodigia eius, & iudicia oris eius*, id est, mementote mirabilium, quæ fecit; quæ mirabilia sunt prodigia, & iudicia eius. Per prodigia intelliguntur miracula, quæ fecit Deus per Moysen, & Iosue, & Samuelem, & alios, quæ naturæ viribus fieri nequeunt. Per iudicia oris eius, possunt intelligi horrenda flagella, quibus Deus iusto iudicio puniuit Pharaonem & alios persecutores populi Dei; vt sint eadem prodigia & iudicia, quia prodigia illa facta sunt, vt per ea iudicaretur & puniretur superbia & iniustitia Pharaonis: sic enim exponit Theodoretus. Possunt etiam per iudicia oris eius, intelligi sanctissimæ leges, quas Deus populo suo dedit; iuxta illud Psal. 147. *Qui annunciat verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israël*; vt prodigia pertineant, ad potentiam Dei manifestandam; iudicia ad sapientiam. Sic videtur exponere S. August. & sic exponunt aliqui recentiores.

Semen Abraham serui eius, filij Iacob electi eius.

Declarat, quibus dixerit: *Mementote mirabilium eius:* quasi dicat, Vobis loquor Hebræi, qui estis semen Abrahæ, & filij Iacob, id est,

est,qui propagati estis ab Abraham per Iacob, ac per hoc etiam per Isaac, non per Esau.aut Ismaelem. Vos enim estis serui eius & electi eius; quia vos elegit Deus in proprios,& peculiares seruos,quibus legem daret,& quos doceret,quo ritu coli vellet. Rectè autem admonet Sanctus Augustinus, hæc non pertinere solùm ad filios carnis Abrahæ, & Iacob, sed potissimum pertinere ad filios fidei Abrahæ, & Iacob; dicit enim Apostolus,ad Rom.4. *Signum accepit* (Abraham) *circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei,quæ est in præputio: vt sit Pater omnium credentium per præputium,vt reputetur & illis ad iustitiam: & sit Pater circuncisionis non ijs tantùm,qui sunt ex circuncisione; sed & ijs, qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio Patris nostri Abrahæ*. & ad Rom. 9. *Non omnes,qui ex Israel,ij sunt Israelitæ, neque qui semen sunt Abrahæ.omnes filij; sed in Isaac vocabitur tibi semen*, id est, *non qui filij carnis,ij filij Dei; sed qui filij sunt promissionis,æstimantur in semine*,&ad Gal.3. *Cognoscite*, inquit, *quia qui ex fide sunt, ij sunt filij Abrahæ*. & infra, Prouidens autem Scriptura,quia ex fide iustificat gentes Deus, prænunciauit Abrahæ, *Quia benedicentur in te omnes gentes*:igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham. & infra, *Si autem vos Christi estis, ergo semen Abrahæ estis, secundum promissionem hæredes*. Quod attinet ad verba, illud, *serui eius*, in Hebræo est genitiuus singularis;& sensus est, *Semen Abraham serui eius*, id est, qui Abraham est seruus eius. sed in Græco est, *δοῦλοι* nominatiuus numeri multitudinis, & refertur ad filios Abrahæ, qui sunt serui Dei. & hæc est verior lectio.nam quod sequitur, *electi eius*, tàm in Græco, quàm in Hebræo, est numeri multitudinis. Quod igitur nunc est
עבדו in Hebræo; *audò*,quod significat,serui eius, in genitiuo singulari: legerunt Septuaginta
עבדיו interpretes, *audau*, serui eius, in numero multitudinis.

VII. *Ipse Dominus Deus noster: in vniuersa terra iudicia eius.*

Memor fuit in seculum testamenti sui: verbi, quod mandauit in mille generationes. VIII.

Incipit narrare mirabilia opera Dei; ac primo loco ponit, quòd Deus vniuersæ terræ imperans, elegerit Abrahamum, & cum eo fœdus æternum percusserit, de terra promissionis in perpetuum tradenda semini eius, quæ promissio in Christo impleta est, cuius Regnum nullum habebit finem: terrena enim possessio Palæstinæ non semper apud filios Abrahami permansit. *Ipse*, inquit, *Dominus Deus noster, in vniuersa terra iudicia eius*, id est, Deus, cuius iudicia sunt in omni terra, quique omnem terram vt summus Rex,& Monarcha iudicat; ipse, inquit, *Deus* tàm magnus *memor fuit in seculum testamenti sui*; id est, memor fuit fœderis sui vt impleret, quod æternum esse voluit: *Verbi sui*, id est, promissionis suæ, *quam mandauit*,id est,iussit, & voluit stabilem esse *in mille generationes*, id est, in æternum: ponitur enim numerus millenarius, qui longè excedit numerum omnium generationum, quæ fuerunt ab initio mundi, pro quadam perfecta duratione, quæ non habet finem. Sic S. Augustinus hoc loco, & S.Gregorius li. 9. moral. cap. 3. & perspicuum est tùm ex præcedentibus, & sequentibus, vbi dicitur, *Testamentum in seculum, & æternum*: tum ex eo, quòd quocunque modo accipiatur generatio, etiamsi solum pro quindecim annis,in qua ætate homo incipit posse generare, quæ est minima duratio; credibile est, mundum à prima conditione, vsque ad vltimam consummationem non duraturum mille generationibus,id est, quindecim millibus annorum. Siquidem S. Ioan.in 1. epist. cap. 1. dicit *nouissimam horam nunc esse: & tamen nondum effluxerunt sex millia annorum.*

Quod disposuit ad Abraham, & iuramenti sui ad Isaac. IX.

Et statuit illud Iacob in præceptum, & Israel in testamentum æternum. X.

 Di-

X. *Dicens, Tibi dabo terram Chanaam, funiculum hæreditatis vestræ.*

XI. *Cùm essent numero breui, paucissimi, & incolæ eius.*

Idipsum repetit, & declarat pluribus verbis, ad confirmationem veritatis. *Quod disposuit ad Abraham*, id est, memor fuit eiusdem pacti, quod disposuit ad Abraham; & memor fuit eiusdem pacti, quod cum iuramento confirmauit Isaac filio Abrahæ: & statuit illud pactum, siue promissum iuratum ipsi Iacob in præceptum, id est, in decretum, & statutum; & in testamentum æternum, hoc est, fœdus in æternum duraturum. Verba autem promissionis, in pacto, siue decreto diuino inclusæ fuerunt. Tibi dabo terram Chanaam, quæ dicitur terra promissionis, in qua Chananæi tunc habitabant. *Funiculum hæreditatis vestræ*, id est, quam possidebunt filij tui, tanquam hæreditatem funiculo illis diuisam. Pro illo verbo, in præceptum, in Hebræo habetur, *lechoc*, quod propriè statutum & decretum significat. Porrò hæc promissio Dei ad Abraham habetur Gen. 17. ad Isaac habetur Gen. 26. ad Iacob, qui & Israel dicebatur, habetur Gen. 28. *Facta est autem hæc promissio Hebræis, cùm essent numero breui*, id est, paucissimi; & cùm essent incolæ, id est, peregrini, & aduenæ in ipsa terra Chanaan. Quo magis admirandum est consilium Dei, & potentia, ac sapientia eius, & dignatio erga Patriarchas; quòd elegerit ex toto mundo familiam vnam, eamque exiguam, cui promitteret, & postea re ipsa traderet regionem amplissimam, in qua multi Reges solium suum habebant. Sed multò magis admirandum est, quòd pusillum gregem electorum ex vniuerso genere humano idem Deus elegerit, cui daret Regnum cælorum in æternam hæreditatem, cuius Regni sempiterni figura erat terra promissionis. Pro verbo, *incolæ*, in Hebræo est *garim*, quod propriè peregrinos, & aduenas significat.

לחק

גרים

XII. *Et pertransierunt de gente in gentem, & de Regno ad populum alterum.*

Non reliquit hominem nocere eis, & XIII
corripuit pro eis Reges.

Nolite tangere Christos meos, & in XIV
Prophetis meis nolite malignari.

Hic recenset Propheta alterum beneficium Dei, quòd videlicet Patriarchas singulari prouidentia custodierit, atque protexerit, attingit autem historiam Genes. c. 12. & 20. vbi Abraham bis in periculo fuit, propter pulchritudinem Vxoris suæ. & cap. 26. vbi Isaac simile periculum adijt, & cap. 31. & 32. vbi Iacob parum abfuit, quin multa pateretur, primum à Laban, deinde ab Esau. Sed ab omnibus periculis eruit eos prouidentia Dei. Et pertransierunt, Patriarchæ, videlicet, Abraham, Isaac, & Iacob cum familia sua de gente in gentem, de vna prouincia in aliam; & de Regno vno ad populum Regni alterius, vt de Regno Palæstinæ ad Populum Regni Ægypti. *Non reliquit*, id est, non permisit Deus, hominem vllum nocere eis; imò etiam corripuit pro eis Reges, Pharaonem videlicet Regem Ægypti, & Abimelech Regem Geraræ. dixit enim Deus Regibus istis. *Nolite tangere Christos meos, Abraham videlicet, Isaac, & Iacob: & in Prophetis meis nolite malignari*, id est; & in eosdem istos, qui Prophetæ mei sunt, ac per hoc vncti, mihique consecrati, nolite aliquid mali perpetrare, nolite eis nocere, nolite illos vexare. Prophetas fuisse sanctos Patriarchas non dubium est: nam Abraham præuidit captiuitatem populi Israelitici in Ægypto, & quamdiu duratura, & quem exitum habitura esset; vt constat ex cap. 15. Gen. Isaac paulò ante mortem prædixit Esau filio suo, quòd seruiturus esset Iacob fratri suo, & quòd aliquando excussurus esset iugum illud seruitutis, quæ omnia prædicebantur de posteris eorum, non de personis ipsorum; vide cap. 24. Gen. quæ impleta esse testantur libri Regum. Denique Iacob plurima prædixit, quæ euentura erant singulis filijs, ac præsertim Iudæ, ex cuius tribu Messiam venturum prophetauit, vide cap. 49. Gen. Itaque Patriarchæ illi rectè prophetæ dicti sunt, & ea de causa dicti

dicti sunt *Christi*, id est, vncti, non quòd vncti fuerint oleo visibili, quomodo postea Sacerdotes, Reges, & aliqui Prophetæ vngi cœperunt; sed quod spirituali, atque interna vnctione spiritus delibuti fuerint: de qua vnctione dicitur Isaiæ 61. *Spiritus Domini super me, eò, quod vnxerit me.*

XV. *Et vocauit famem super terram, & omne firmamentum panis contriuit.*

XVI. *Misit ante eos virum, in seruum venundatus est Ioseph.*

XVII. *Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum pertransijt animam eius donec veniret verbum eius.*

XVIII. *Eloquium Domini inflammauit eum, misit Rex, & soluit eum: Princeps populorum, & dimisit eum.*

XIX. *Constituit eum Dominum domus suæ, & Principem omnis possessionis suæ.*

XX. *Vt erudiret Principes eius sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret.*

XXI. *Et intrauit Israel in Ægyptum, & Iacob accola fuit in terra Cham.*

Hoc est tertium beneficium Dei erga populum suum, in quo est ingens materia laudis, propter admirabilem Dei sapientiam, qui ex magnis malis eruere nouit maxima bona. narrat igitur Propheta famem grauissimam, quæ orta est super terram tempore Iacob: cuius occasione idem Iacob transmigrauit in Ægyptum, vbi vixit cum tota familia sua tempore illius famis. Historia nota est ex lib. Gen. cap. 37. & seqq. Ait igitur Propheta. *Et vocauit famem super terram*, id est, Deus auctor fuit per prouidentiam suam, vt grauissima fames ex penuria frumenti opprimeret terram: loquitur autem more poëtico, cùm ait: *Vocauit famem super terram*; quasi fames esset exercitus aliquis armatus, qui de vno loco ad alium vocari posset, sed hæc metaphora significat, omnia Deo seruire ad nutum, & quæ videntur nobis fortuita, ex decreto Dei iustissimo prouenire. Idipsum repetit & declarat ardens, *& omne firmamentum panis contriuit*, id est, fames illa exorta est super terram, quia Deus contriuit firmamentum panis, stabilimentum videlicet victus humani, qui in pane consistit. Fecit enim, vt annis septem, nec arari, nec seri, nec meti posset, vt dicitur in Gen. cap. 45. In Hebræo pro firmamentum panis, est *matte lechem*, id est, baculum panis. מטה לחם Sed Septuaginta Interpretes explicauerunt metaphoram baculi; dicitur enim baculus panis, sustentatio vitæ ex pane. *Misit ante eos virum*, id est, occasione illius famis venturæ præmisit Deus in Ægyptum ante filios Israel, virum magnum, id est, Iosephum, qui liberaret ab ea fame Israelem cum omni familia sua Historia Genesis testatur cap. 37. *S. Ioseph hum venditum fuisse à fratribus ex inuidia mercatoribus pergentibus in Ægyptum*: sed Dauid rectè dicit, *eum missum fuisse à Deo, quia Dei prouidentia permisit eum vendi, & asportari in Ægyptum, vt per eum mirabili ratione, & modo introduceretur Iacob cum filijs in Ægyptum.* Explicat autem idem Propheta, quomodo Ioseph missus fuerit in Ægyptum, subdens, *In seruum venundatus est Ioseph*, id est, venditus à fratribus Ioseph mercatoribus euntibus in Ægyptum, sic in Ægyptum ipse quoque peruenit. *Humiliauerunt in compedibus pedes eius*, id est, in Ægypto positus Ioseph, & accusatus falsi criminis ab vxore Domini sui, coniectus fuit in carcerem, pedes compedibus ferreis alligatus. *Ferrum pertransijt animam eius, donec veniret verbum eius*, id est, ferrum compedum dolore afflixit animam Ioseph, & quodammodo eam pertransiuit, per multos dies, donec impleretur vaticinium eius, quo prædixit pincernæ Regis Pharaonis liberationem ex carcere: nam ex adimpletione vaticinij processit liberatio ipsius etiam Ioseph, vt patet ex Gen. cap. 40. Illud, *ferrum pertransijt animam eius*; in Græco legitur, ferrum pertransijt anima eius. In Hebræo vtroque modo legi potest: nam verbum, *naphso*, significare potest, animam eius, & anima eius, & נפשו quamuis sensus idem sit, tamen clarior est oratio

oratio, ferrum pertransijt animam eius, & similis illi, Luc. 2. *Tuam ipsius animam pertransibit gladius.* & sic legerunt SS. Hieronymus, & Augustinus in comment. & alij Latini, proinde non rectè aliqui recentiores legere maluerunt, *ferrum pertransijt anima eius*, corrigentes sine causa Latinum textum ex Græco. Illud, *donec veniret verbum eius*, S. Hieronymus in commentario refert ad verbum Domini, quo Iosephum liberare constituit: sed planior sensus est, si referatur ad verbum ipsius Ioseph, qui prædixit liberationem pincernæ Pharaonis, quæ expositio est S. Augustini, & communior. *Eloquium Domini inflammauit eum*, id est, verbum illud Ioseph, quo prædicebat futura, non oriebatur ex eius ingenij sagacitate, sed ex virtute Dei: qui eloquium ignitum, & lucidum, & efficax illi tribuebat. *Eloquium enim Domini*, id est, à Domino immissum, & inspiratum, cùm esset quasi facula ardens, vt dicitur de eloquio Eliæ Prophetæ, Eccl. 48. *& vt lingua ignea, quæ sedit super Apostolos*, Act. 2. *Inflammauit pectus eius, vt liberè loqueretur, quæ per spiritum Domini præuidebat* S. Hieron. ex Hebræo vertit, eloquium Domini probauit eum. Et quidem צרפתהו vox Hebraica, *zeraphateu*, significat, probare, sed Septuaginta interpretes legerunt, שרפתהו *seraphateu*, per *scin*, quod significat inflammare, & hanc existimamus veram esse lectionem, quæ postea incuria librariorum mutata sit. *Misit Rex, & soluit eum; Princeps populorum, & dimisit eum*, id est, Rex Pharao Princeps omnium populorum terræ Ægypti, audita sapientia Ioseph per pincernam suum, misit qui eum liberaret de carcere, & auctoritate sua soluit eum compedibus, & liberum dimisit. *Constituit eum Dominum domus suæ, & Principem omnis possessionis suæ*, id est, non solùm liberauit eum de carcere, sed constituit eum præpositum domus suæ, & totius Regni sui, vt omnia, quasi Princeps, & Dominus administraret. *Vt erudiret Principes eius sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret*, id est, ea de causa præposuit Rex Pharao Iosephum domui suæ, non solùm, vt corporibus alendis tempore famis operam daret; sed etiam, vt erudiret principes Regni, & seniores consiliarios, qui cum Rege negotia Regni tractare solebant, ea sapientia, & prudentia, qua ipse pollebat. Illud, *sicut semetipsum*, S. Hieronymus ex Hebræo vertit, secundum voluntatem suam, Vox Hebraica, *benaphso*, ad verbum significat, in anima sua; & potest sensus esse, in voluntate sua; sed Septuaginta videntur legisse per *caph*, *cenaphso*, non per *beth*; & tunc sensus est, secundum animam suam, id est, ad similitudinem sapientiæ; quæ erat in anima sua, quod propriè dictum est, sicut semetipsum. *Et intrauit Israel in Ægyptum*, id est, hac occasione ingressus est Patriarcha Iacob cum omni familia sua in Ægyptum; vocauit enim eum Ioseph, vt habetur Gen. 45. *Et Iacob accola fuit in terra Cham*, id est, hoc modo Iacob, id est, populus congregatus ex filijs, & nepotibus Iacob, cœpit habitare in terra Ægypti, quæ dicitur terra Cham, quia Mizriam filius Cham filij Noë, primus fuit, qui habitauit in terra Ægypti.

Et auxit populum suum vehementer: & firmauit eum super inimicos eius.

Conuertit cor eorum, vt odirent populum eius: & dolum facerent in seruos eius.

Misit Moysem seruum suum: Aaron quem elegit ipsum.

Posuit in eis verba signorum suorum, & prodigiorum in terra Cham.

Sequitur quartum beneficium Dei erga populum suum, quem diuina prouidentia crescere fecit, & multiplicari valdè in Ægypto: & cùm à Rege Pharaone opprimeretur idem populus Dei, misit Deus Moysem, & Aaronem cum potestate magna in signis, & prodigijs faciendis; ob quæ tandem populus Dei gloriosè discessit ex Ægypto. Ait igitur Propheta, *Et auxit populum suum vehementer, & firmauit eum super inimicos eius.* quid hoc significet; potest intelligi ex cap. 1. Exodi, vbi sic legitur, Filij Israel

Israel creuerunt, & quasi germinantes multiplicati sunt, ac roborati nimis impleuerunt terram. Surrexit interea Rex nouus in Ægypto, qui non nouerat Ioseph, & ait ad populum suum, Ecce populus filiorum Israel multus, & fortior nobis est. Vbi illud, germinauerunt, in Hebræo est, *isretsu*, quod significat, *producere reptilia in maxima copia*: proinde comparatur Hebræorum multiplicatio in Ægypto multitudini formicarum, aut vermium, qui ita ebulliunt ex aliquo loco, vt numerari non possint. *Conuertit cor eorum*, id est, Deus conuertit cor Ægyptiorum inimicorum Israelitarum, *vt odirent populum eius, & dolum facerent in seruos eius*, id est, vt astute, & fraudulenter illos opprimerent. Porrò Deus dicitur conuertisse cor Ægyptiorum in odium, & ruinam Hebræorum; non inserendo in cordibus eorum malam voluntatem (Deus enim non est causa peccati) sed benefaciendo populo suo, & fæcunditatem insolitam illi donando, occasionem quodammodo præbuit peruersis cordibus Ægyptiorum, vt inuiderent alienæ felicitati, & inde illos opprimere desiderarent, benefecit autem Deus populo suo, præsciens inuidiam, & odium in Ægyptijs ea occasione nascitura, quia poterat, & volebat mala eorum voluntate, quam ipse non fecerat, bene vti ad punienda peccata Ægyptiorum, & ad populum suum de captiuitate liberandum. Sic exponit S. August. Si cupiat lector plenius explicari, quomodo Deus conuertat corda aliquorum, vt alios odio prosequantur, & tamen non sit causa peccati, videat, quæ scripsimus lib. 2 cap. 13. de amissione gratiæ, & statu peccati, tom. 4. controuersiarum. *Misit Moysem seruum suum, & Aaron, quem elegit ipsum?* id est, occasione afflictionis populi sui misit Deus in Ægyptum Mosem, & fratrem eius Aaronem legatos ad Pharaonem. Illud, *quē elegit ipsum* in Græco habetur, *quem elegit sibi*, ex Hebræo verti posse, *quem elegit ei*, id est, Mosi; vt sensus sit. Misit Deus Mosem seruum suum, & Aaronem, quem elegit ei socium, &
בו adiutorem. Potest tamen vox Hebraica *bo*, quæ proprie significat, *in eo*, siue *in ipso*, verti, *ipsum*, vt legunt hoc loco S. Augustinus, S. Hieronymus in commentario, & alij: & vt habent omnes codices vulgatæ editionis, ac vt recte monet S. Augustinus, apud Latinos redundat illud, *ipsum*, quod apud Hebræos eleganter additur. Similis est locus in Psalmo sequenti, vers. 5. *ad videndum in bonitate electorum tuorum*, vbi in Hebræo est eadem præpositio, *in*, vt etiam in Græco, & Latino; & S. Hieronymus vertit, *vt videam bona electorum tuorum. Posuit in eis verba signorum suorum, & prodigiorum in terra Cham*, id est, mittens Deus ad liberandos filios Israel, Mosem, & Aaron; posuit in eis verba signorum, potestatem videlicet edendorum miraculorum in terra Ægypti, vt tum filij Israel, tum etiam Ægyptij crederent, Mosem, & Aaron missos esse à Deo; & illis obedirent, vt nuncijs veri, atque omnipotentis Dei. Vox illa, *verba*, apud Hebræos latissime patet, vt non solum verba, sed etiam res quascunque significare possit. Itaque hoc loco, *verba signorum*, sunt vel ipsa signa, vel, vt dixi potestas signorum faciendorum.

Misit tenebras, & obscurauit, & non exacerbauit sermones suos. XXVII.

In hoc versiculo, & sequentibus octo describit in particulari prodigia edita in Ægypto, quibus Deus Pharaonem, & Ægyptios flagellauit, vbi notandum est, Prophetam non recensere omnes plagas, neque eodem ordine, vt habentur in Exodo: quoniam non historiam texit, sed carmen scribit, ad laudandum Deum, quod etiam obseruauimus in Psalmo septuagesimoseptimo. Incipit igitur à prodigio tenebrarum, quæ tres integros dies occupauerunt Ægyptum, quæ plaga est vna ex postremis in Exodo, cap. 10. *Misit*, inquit, *tenebras*, id est, immisit tenebras in Ægyptum, *& obscurauit* eam regionem. Fuerunt autem illæ tenebræ tam horribiles, & crassæ, vt nemo alterum agnosceret: & quod mirabilius est, nemo se moueret de loco, in quo erat, quod

ולא מרו דבריו

sequitur, *Et non exacerbauit sermones suos*, varie legitur in codicibus Hebraicis, Græcis, & Latinis. In Hebræo sic habetur, *velo maru*; *& non exacerbauerunt sermones eius*: vel, vt S. Hieronymus vertit, *Et non fuerunt increduli verbis eius*, id est, Moses, & Aaron audacter impleuerunt mandata Domini, facientes signa, & prodigia; quorum vnum fuit, immissio tenebrarum. In Græco vero sic habetur, ὅτι παρεπίκραναν τοὺς λόγους αὐτοῦ, *quoniam exacerbauerunt sermones ipsius*; id est, misit Deus tenebras, quoniam Ægyptij exacerbauerunt sermones eius, obstinate resistentes mandatis ipsius. In Latinis varia lectio erat, tempore S. Augustini; nam vt ipse dicit, plerique codices habebant, *exacerbauerunt*; nonnulli, *non exacerbauerunt*. S. Hieronym. in commentario Psalmorum legit, *Et exacerbauit sermones eius*, id est, populus exacerbauit sermones Dei, illis non parendo. Nostra lectio, quæ habet, *Non exacerbauit sermones suos*, videtur repugnare omnibus alijs codicibus; sed facile conuenire potest cum Hebraica, & Græca: nam in Hebraica expresse habetur negatio, in Græca verisimile est, pro ὅτι, legendum esse οὔτι, quod est *neque*; & sic videtur Theodoretus, & sic absque dubio noster Interpres legit: non enim vertisset, *& non*, si legisset ὅτι, nisi imperitissimus fuisset. Quod autem Latinus habeat in singulari, *non exacerbauit*; Græcus, & Hebræus in plurali, *non exacerbauerunt*, non mutat sensum; nam iuxta Latinam lectionem sensus est, *Non exacerbauit Moses, aut Aaron sermones suos*, id est, Dei Confundit n. Latinus interpres pronomen, *suum* cum pronomine *eius*, quemadmodum in Græco, & in Hebræo confunduntur: at iuxta lectionem Hebraicam, & Græcam sensus est, *non exacerbauerunt* Moses, & Aaron *sermones suos*, id est, *eius*, Dei videlicet, qui iussit eos mirabilia signa facere. Cum igitur lectio, quæ nunc habetur in omnibus libris vulgatæ editionis Latinæ concordet cum Græca, & Hebraica, nullo modo corrigenda, aut mutanda est, vt aliqui nimis audacter faciunt.

Conuertit aquas eorum in sanguinem & occidit pisces eorum. XX

Edidit terra eorum ranas, in penetralibus Regum ipsorum. XX

Dixit, & venit Cœnomyia, & cinifes in omnibus finibus eorum. XX

Posuit pluuias eorum grandinem, ignem comburentem in terra ipsorum. X

Et percussit vineas eorum, & ficulneas eorum, & contriuit lignum finium eorum. X

Dixit, & venit locusta; & bruchus, cuius non erat numerus. XX

Et comedit omne fœnum in terra eorum, & comedit omnem fructum terræ eorum. XX

Et percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum. X

Hæc omnia, quæ ad plagas Ægypti pertinent, explicata sunt in explicatione Psalmi septuagesimiseptimi, à versiculo quadragesimonono, & deinceps, & nota sunt ex libro Exod. cap. 7. & sequentibus: neque est in his octo versiculis vlla dissensio inter codices. XXVI.

Et eduxit eos cum argento & auro, & non erat in tribubus eorum infirmus. XX

Hoc est beneficium quintum, quo Deus affecit populum suum, quia non solum liberauit eum de captiuitate Pharaonis, sed etiam ditauit eum magnis opibus; iussit enim vt Hebræi peterent à vicinis suis Ægyptijs viri à viris, & mulieres à mulieribus vasa argentea, & aurea, & vestes pretiosas, & simul dedit gratiam populo suo coram Ægyptijs, vt facile illis crederent, & commodarent omnia, quæ petebant, vt habetur Exodi 11. & 12. atque hoc est, quod Propheta commemorat, dicens, *Et eduxit eos* de Ægypto videlicet, cum *Argento, & auro*, id est,

est, cum ingenti copia vasorum aureorum, & argenteorum, quæ commodato acceperant ab Ægyptijs. Disputant Theologi, an dispensauerit Deus in præcepto, *Non furaberis*, quando iussit Hebræis, vt per speciem mutui, vel commodati spoliarent Ægyptios, sed non opus erat dispensatione in præcepto naturali, cum Deus, vt Dominus absolutus rerum omnium, potuerit transferre bona illa Ægyptiorum in Hebræos: & etiam quia potuit, vt summus Iudex, tradere bona illa Ægyptiorum Hebræis loco mercedis, quam illis debebant Ægyptij ob labores, in quibus eos seruire coegerant. Sic S. Augustinus q. 39. in Exodum, & libr. 22. contra Faustum, c. 71. & videtur hoc ipsum affirmare lib. Sap. c 10 in illis verbis, *Et reddidit iustis mercedem laborum suorum, & deduxit illos in via mirabili.* His accessit aliud beneficium, quod cum Ægyptij varijs morbis affecti fuerint, & tandem primogenita omnia eorum occisa, apud filios Israel nulla plaga desæuijt, & hoc est, quod cantat hoc loco Propheta, cum addit, *Et non erat in tribubus eorum infirmus.*

XXXVI. *Lætata est Ægyptus in profectione eorum: quia incubuit timor eorum super eos.*

Hoc pertinet ad cumulum beneficij superioris: quia non solum Ægyptij non retinuerunt Hebræos propter vasa aurea, & argentea, quæ illis commodauerant: sed lætati sunt in eorum discessu ob timorem maioris mali, ne videlicet omnes perirent, sicut iam perijsse viderant omnia primogenita: sic enim legitur in Exodo c. 12. *Vrgebant Ægyptij populum de terra exire velociter, dicentes, Omnes moriemur.* Itaque non est opus cum sancto Augustino anxie quærere, cur lætata sit Ægyptus in profectione Hebræorum; cum antea semper restiterit eorum profectioni: & cur non saltem repetierit vasa, quæ commodauerat: neq; opus est hoc referre ad tempus illud, quod securum est post demersionem Pharaonis in mari; nam tantus timor mortis incubuerat super Ægyptios, cum viderunt vna nocte occisa fuisse omnia primogenita hominum, & iumentorum, vt existimauerint paulo post omnes Ægyptios occidendos, & delendam omnino Ægyptum, nisi Hebræi subito dimitterentur.

Expandit nubem in protectionem eorum & ignem vt luceret eis per noctem. XXXVII.

Sextum beneficium fuit columna nubis per diem, & columna ignis per noctem, quam Angelorum ministerio erexit Deus populo suo, cum exisset de terra Ægypti. Quod autem hic dicitur, *expandit nubem in protectionem*, non videtur significare, nube tectos fuisse Hebræos, ne læderentur à sole per diem, vt multi existimant, & in eis Theodoretus: nam columna nubis præcedebat populum interdiu, & columna ignis noctu, non autem operiebat eos instar nubis super eos expansa, alioqui viam ostendere non potuisset, neque figuram columnæ prætulisset. Sic autem legimus Exodi 13. *Dominus præcedebat eos ad ostendendam viam per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis, vt dux esset itineris vtroque tempore: nunquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem coram populo*, quid ergo sibi vult illud, *expandit nubem in protectionem?* explicatur hoc in Exodo, cap. 14. vbi: cum Pharao, & exercitus eius persequeretur Hebræos recedentes, Angelus Domini cum columna nubis interposuit se inter exercitum Pharaonis, & populum Israel, vt ad se inuicem accedere non possent: & hoc modo expansa nubes illa inter vtrumque populum, protexit Hebræos, ne læderentur ab Ægyptijs, atque hæc dicta sint, si per nubem hoc loco intelligatur columna nubis, de qua sit sermo in Exod. cap. 13. & 14. nam potest etiam dici præter illam nubis columnam, fuisse aliam nubem, quæ expansa super Hebræos protegeret illos ab æstu in itinere; cuius nubis non fit mentio in

Exodo, atque hanc intelligentiam iuuat lectio Hebraica, quam sic vertit S. Hieronymus, *Expandit nubem in tentorium*, & liber Sapientiæ cap. 10. *Et fuit illis in velamento diei, & in luce stellarum per noctem.*

XXXIX. *Petierunt, & venit coturnix, & pane cæli saturauit eos.*

Septimum hic recolitur beneficium; quo Deus pauit in deserto populum suum pane cœli; id est, manna, quod pluebat è cælo, & carnibus coturnicum, quas Deus ministerio venti in desertum adduxit. Vbi notandum est, bis Deum dedisse populo coturnices, semel Exodi 16. & iterum Num. 11. & prima vice non fuisse populum à Deo punitum, ob petitionem carnium, sed altera vice grauissime fuisse punitum. In hoc ergo Psalmo, vbi sola beneficia commemorantur, mentio fit prioris tantum petitionis, quæ habetur Exodi 16. non posterioris: quæ habetur Num. 11.

XL. *Dirupit petram: & fluxerunt aquæ, abierunt in sicco flumina.*

Octauum beneficium hic adiungitur, quo Deus ex petra copiam aquarum eduxit in solitudine, ex qua riui instar fluminum decurrebant. Vide cap. 17. Exodi, & cap. 20. Numerorum.

XLI. *Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum.*

Ratio præcedentium, & futurorum beneficiorum tribuitur promissioni factæ ad Patriarcham Abraham, singularem puerum, id est, seruum Domini, quamuis enim hæc non fuerint illi promissa in particulari: tamen continentur in genere in illis verbis Gen. 15. dictis ad Abraham, *Scito prænoscens, quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, & subijcient eos seruituti, & affligent quadringentis annis. Veruntamen gentem, cui seruituri sunt, ego iudicabo, & post hæc egredientur cum magna substantia.*

XLII. *Et eduxit populum suum in exultatione, & electos suos in lætitia.*

Nonum est hoc beneficium, quo Deus submerso Pharaone in mari rubro, eduxit de seruitute populum suum canentem cum exultatione, & lætitia magna, *Cantemus Domino: gloriose enim magnificatus est.* Exodi 15.

Et dedit illis regiones gentium, & labores populorum possederunt.

Hoc est beneficium vltimum, introductio videlicet duce Iosue Hebræorum in regiones gentium multarum, & in labores earum, id est, in vrbes, quas ædificauerant, & arua, quæ coluerant gentes illæ. Apostolus, Actor. 13. narrat, fuisse gentes septem, quas Deus eiecit è terra promissionis, vt in eas introduceret populum suum.

Vt custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant.

Hoc est quasi tributum, quod Deus requirit à suis, pro tam multis bonis in eos collatis: nimirum, vt obediant mandatis eius, quæ obedientia ipsis obedientibus vtilissima est, quia perducit ad bona multo maiora; quam sit terræ promissionis adeptio. Per, *iustificationes*, intelliguntur hoc loco cerimoniæ, & iudicia, quæ multa erant. Per, *legem*, intelligitur lex moralis, quæ reducitur ad vnum præceptum, quod est dilectio In Hebræo habetur, *Et legem eius seruarent*, sed idem est sensus, nam legem requirere, nihil est aliud, nisi in omni actione legem consulere, eamque scrutari, vt iuxta eam omnia fiant.

PSALMVS CV.

Titulus & Argumentum.

Alleluia.

Titulus huius Psalmi est Alleluia, & iuxta hunc titulum laudatur Deus, non vt in superiore, ob sola beneficia, sed etiam ob misericordiam præstitam erga ingratos, qui prauenti à Deo in benedictionibus tanta

tanta dulcedinis, *Deo frequenter inobedientes*; *& rebelles fuerunt*, *& tamen per pœnitentiam reconciliati in gratiam redierunt. Huius quoque Psalmi mentio fit in libr. I. Paralip. cap. 16. vbi ponitur prima pars Psalmi superioris*, *& in fine adduntur tres vltimi versiculi huius Psalmi.*

EXPLICATIO PSAL. CV.

Confitemini Domino, quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius.

Loquitur Propheta in persona fidelis populi pœnitentis, & gratias Deo agentis. Inuitat autem omnes ad laudes Dei: tum quia bonus est, & præuenit homines, beneficia multa in illos conferens, tum quia misericordia eius in recipiendis peccatoribus ad pœnitentiam reuertentibus semper inuicta manet; vincit enim misericordia Dei miserias nostras, ad quas miserias pertinent præcipue scelera nostra, & quidem miseriæ nostræ, Deo propitio, breui euanescunt, *sed misericordia eius manet in sæculum sæculi*, Psal. 110.

Quis loquetur potentias Domini? auditas faciet omnes laudes eius?

Inuitauit omnes ad confessionem laudis, nunc obiicit sibi, vix inueniri qui sit idoneus ad prædicandas laudes Dei. *Quis* (inquit) *loquetur*, id est, loqui sufficiet, *potentias Domini*, id est, opera potentiæ, siue potius omnipotentiæ eius? & mox idem repetit alijs verbis, *Quis auditas faciet*, id est, quis loquendo faciet, vt audiantur *omnes laudes eius*? Quæ videlicet laudes ex cognitione operum potentiæ eius oriuntur. Nominat hoc loco Dei potentiam Propheta cum de omnibus operibus Dei laude dignis loquitur quia omnia opera Dei mirabilia ad potentiam reuocari possunt. Nam de sapientia scriptum est; Sap 8. *Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter.* & vere fortissima est Dei sapientia, quæ in sua dispositione impediri non potest; & quia impediri nō potest, ideo nec falli potest. Pari ratione opera misericordiæ ad potentiam reuocantur, quoniam ideo Deus solus absolute misericors est, quia solus potest omnes miserias tollere; ac per hoc ideo solus proprie misericors est, quia solus omnipotens est. Ergo qui loqui posset omnes potentias Domini, posset etiam auditas facere omnes laudes eius. Sed quis ad hæc idoneus erit? Vir iustus in hac vita vtcunque, & pro modulo suo, sed longe melius, & plenius, qui beatus erit, in vita futura. Ideo subiungit Propheta, respondens interrogationi suæ, ac dicit.

Beati qui custodiunt iudicium: & faciunt iustitiam in omni tempore. III.

Quasi dicat, soli illi beati sunt, ac per hoc loqui possunt potentias Domini, & auditas facere omnes laudes eius, *qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore*; id est, qui semper recte iudicant de omnibus rebus, quas agunt, quia regulam diuinæ legis in omnibus sequuntur, & semper iuste viuunt, declinantes à malo & facientes bonum. Potest etiam hic versiculus ita exponi, vt idem bis repetatur, & idem sit custodire iudicium, & facere iustitiam: nam pro eodem accipiuntur in multis locis Psalmorum iudicium, & iustitiā. Porro iusti soli loqui possunt laudes Domini, tum quia ipsi non solum lingua, sed etiam vita laudant Dominum, vt scriptum est in Psalmo 32. *Rectos decet collaudatio*; tum quia ipsi soli beati sunt, & habitant in domo Domini, vel in spe, dum hic viuunt, vel in re, cum ad patriam perueniunt, & talium officium est Deum laudare, iuxta illud Psalm. 83. *Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.* Quod autem hic dicitur, *Beati qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore*; potest intelligi de vtrisque, id est, tam de beatis in spe, quam de beatis in re: beati enim in spe, custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore, pro modo fragilitatis humanæ viuentes sine crimine, & pro peccatis quotidianis veniam precantes: beati autem in re *custodiunt iudicium*,

cium, & faciunt iustitiam in omni tempore, tanta perfectionis plenitudine, vt peccare nullo modo possint. Atque vtrosque quidem decet collaudatio, sed pro modo perfectionis iustitiæ, & iuxta differentiam beatitudinis.

IV. *Memento nostri Domine in beneplacito populi tui: visita nos in salutari tuo.*

V. *Ad videndum in bonitate electorum tuorum: ad lætandum in lætitia gentis tuæ, vt lauderis cum hæreditate tua.*

Posteaquam Propheta dixit, iustorum, ac beatorum esse officium laudandi Deum: optat & precatur sibi, & suis hanc felicissimam sortem; & breuiter attingit prædestinationem, iustificationem, & glorificationem, quæ sunt initium, medium, & finis beatitudinis humanæ. *Memento,* inquit, *nostri Domine in beneplacito populi tui*, id est, adimple Domine beneplacitum illud, quo tibi complacuisti in populo tuo, in cœtu videlicet electorum, quos elegisti ante mundi constitutionem ex bona voluntate tua, in qua complacuit tibi dare pusillo gregi tuo Regnum sempiternum. *Visita nos in salutari tuo*, id est, vt impleas beneplacitum æternæ prædestinationis: visita nos in Christo Saluatore, iustificans nos à peccatis per merita eius; siue, *Visita nos* per gratiam iustificationis, quæ est salus inchoata, & veluti semen salutis æternæ. Nam salutare vtrumque significat; & Saluatorem, & salutem, & vna significatio alteram includit. Vera enim salus siue inchoata per gratiam, siue consummata per gloriam, non potest haberi, nisi per Saluatorem Iesum Christum Dominum nostrum, *non enim est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri,* vt dicit S. Petrus Act. 4. *Ad videndum in bonitate electorum tuorum*, id est, vt prædestinati, & iustificati perueniamus ad videndum bonum electorum tuorum; quæ est ipsa facies Domini conspicua: *tunc enim similes ei erimus, cum videbimus eum, sicuti est.* vt ait B. Ioann. 1. c. 3. Per *bonitatem electorum*, non intelligitur hoc loco probitas, sed ipsum bonum: & S. Hieronymus recte vertit, *Vt videam bona electorum*: id enim significat, טובת *toua*. *Ad lætandum in lætitia gentis tuæ*, id est, ad participandam inenarrabilem illam lætitiam, quæ nascitur ex visione diuina, quæ est lætitia propria gentis tuæ, populiq; tui electi, quam extranei gustare non possunt, de qua dicitur in Euangelio, Matth. 25. *Intra in gaudium Domini tui. Vt lauderis cum hæreditate tua,* id est, vt finis vltimus sit omnium beneficiorum tuorum, perpetua laus tua, & hæreditatis tuæ; vt sine fine lauderis tu, vt opifex, & hæreditas tua, vt opificium; tu vt summus, potentissimus, sapientissimus, & optimus artifex, cui nullus est similis: & hæreditas tua, vt opus egregium, & incomparabile, cui nullum est simile. Per hæreditatem autem intelligitur cœtus iustorum, quem sibi Deus elegit quasi propriam possessionem. Hæreditas enim, & possessio pro eodem accipiuntur in Scripturis. Hic duæ sunt difficultates; vna, quod in Hebræo omnia sunt in numero singulari, *Memento mei visita me, vt videam, vt læter, vt laudet*: in Græco, & Latino sunt omnia in numero multitudinis, *Memento nostri, visita nos, &c.* sed facilis est concordia; quia in his verbis loquitur populus Dei, qui & vnus est, vt possit loqui in numero singulari, & multitudinem continet, vt possit loqui in numero multitudinis. Præterea non est improbabile, Septuaginta Interpretes legisse voces Hebraicas in numero multitudinis, quæ nunc habentur in numero singulari; sola enim differentia est inter hos numeros, quod in singulari est in fine litera *Iod*, in plurali est litera *Vau*, quæ solum differunt; quod vna est paulo breuior, quam altera, sic enim scribitur iod י, & sic scribitur vau ו: itaque facile fuit librarijs mutare vnam in alteram. Altera difficultas est in illis verbis, *vt lauderis cum hæreditate tua*: nam in Hebraico, & Græco sunt tria verba modi infiniti, ad videre, ad lætari, ad laudari, quæ nos Latini efferimus per gerundia, ad videndum, ad lætandum, ad laudandum: noster autem

autem interpres vertit per gerundia, duo priora verba, & retulit ad nos, quasi diceret *ad videndum*, id est, *vt videamus ad lætandum*, id est, *vt lætemur*; & tertium variauit, dicens, *Vt lauderis*, cum debuisset vertere, *ad laudandum*, id est, *vt laudemur*, siue gloriemur. Hanc difficultatem notauit S. Augustinus, vt miratur valde, cur interpres latinus tertium membrum sententiæ ita variauerit. Ad hanc difficultatem respondemus, interpretem Latinum variasse modum interpretationis, vt sententiam redderet clariorem: nam si vertisset, *ad laudandum cum hæreditate tua* ambiguum fuisset, quid significaret illud, ad laudandum, an vt laudemur, vel vt lauderis: & elegit hoc posterius, vt non solum clarior, sed etiam magis indubitata sententia esset. Cæterum quicquid sit de verbis, sensus semper est idem, nam si interpres vertisset, vt laudemur, vel, vt magis sonat vox Hebraica *le hitallel*, *vt laudemus nos ipsos*, siue vt gloriemur; oporteret subintelligi, *in Domino*, iuxta illud Psalmi superioris, *Laudamini in nomine sancto eius*: & illud Apostol. I. Cor. I. *Qui gloriatur, in Domino glorietur*: quare omnis laus tandem ad Dominum referenda est, & ideo recte vertit interpres, *Vt lauderis cum hæreditate tua*; vt omnis obscuritas, & ambiguitas tolleretur. Fateor, hos duos versiculos potuisse etiam exponi de bonis temporalibus, qualia promittebantur, & expectabantur in testamento veteri, sed malui persequi sensum altiorem, & magis intentum à Spiritu S. & ab ipso Propheta, in quem sensum accepit hæc verba S. Bernardus serm. 13. super Cantica.

VI. *Peccauimus cum Patribus nostris, in-*
VII. *iuste egimus, iniquitatem fecimus.*
Patres nostri in Ægypto non intellexe-
runt mirabilia tua: non fuerunt memores
VIII. *multitudinis misericordiæ tuæ.*
Et irritauerunt ascendentes in mare,
IX. *mare rubrum.*
Et saluauit eos propter nomen suum,
vt notam faceret potentiam suam.
Et increpuit mare rubrum, & exicca-
tum est, & eduxit eos in abyssis, sicut in
deserto.
Et saluauit eos de manu odientium, XI.
& redemit eos de manu inimici.
Et operuit aqua tribulantes eos, vnus XII.
ex eis non remansit.
Et crediderunt verbis eius, & lauda- XIII.
uerunt laudem eius.

Hic iam incipit Propheta in persona aliorum fidelium minus perfectorum, sed vere pœnitentium confiteri peccata sua, & peccata Patrum ab egressu de Ægypto vsque ad sua tempora; vt simul commemoret laudes misericordiæ Dei, quæ nunquam sinum pœnitentibus claudit. Sunt autem hi octo versiculi satis noti ex historia libri Exodi, & ex Psal. 77. neq; est hic vlla dissensio inter codices Latinos, Græcos, & Hebraicos. *Illud peccauimus cum Patribus nostris*, significat, socij fuimus Patrum nostrorum in peccatis, quia imitati sumus peccata eorum; & sic impleuimus mensuram eorum. Illud *non intellexerunt mirabilia*, refertur ad illud tempus, quo filij Israel egressi de Ægypto, cum vidissent exercitum Pharaonis post se venientem, adeo desponderunt animum vt etiam quererentur de Moyse, qui eos eduxerat de Ægypto, vide cap. 14. Exodi. Nam si intellexissent mirabilia Dei tam multa, quæ præcesserant, omnino confisi fuissent de potentia, & auxilio Domini. Illud, *& irritauerunt*, significat, filios Israel in angustijs illis constitutos, cum ante se cernerent mare rubrum, post se Pharaonis exercitum, irritasse Deum diffidentia, & incredulitate sua. Illud, *ascendentes in mare; mare rubrum*, difficile est, nam mare est inferius terra, ac per hoc descenditur in mare, vel ad mare, non ascenditur S. August. respondet, illud, *ascendentes*, referri ad Ægyptum, vt sensus sit ascendentes ex Ægypto, & in mari rubro, id est, ad littus maris rubri constitutos, ibi irritasse iram Dei, itaque notandam esse virgulam post vocem, *ascendentes*. Sed quia in textu Latino non habetur *in mari*, sed *in mare*, & additur

mare

mare rubrum; dicendum est, illud, *in mare*, positum esse pro *ad mare* vt sensus sit, Hebræi ascendentes de Ægypto irritauerunt Deum ad mare rubrum, siue ad littus maris rubri. In Hebræo clarior est sensus, vbi sic legitur ad verbum, *Irritauerunt super mare, mare rubrum*, id est, irritauerunt Deum, cum essent super mare rubrum, id est, proximi mari rubro. Illud, *increpuit mare*, metaphoricum est, significatur autem, mare, recessisse ad nutum Dei, quo modo recedit velociter, qui timet indignationem, & minas viri potentis. Illud, *in abyssis*, sicut in deserto; est locutio similis illi, Matt. 11. *Cæci vident, surdi audiunt*, id est, qui erant cæci, nunc vident, & qui erant surdi, nunc audiunt. Abyssus enim significat profunditatem aquarum, quæ contraria est locis desertis, & arentibus. Itaque sensus est, *deduxit eos in abyssis*, id est, in locis vbi solebant esse aquæ profundissimæ, ac si eos deduceret per desertum, vbi nullæ sunt aquæ. Illud *laudauerunt laudem eius*; in Hebræo est, *cantauerunt laudem eius*: proinde *laudauerunt*, quod nos habemus, significat, celebrauerunt concinentes laudem eius: quid autem cantauerint, habetur Exod. 15. vbi ponitur canticum illud, *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, &c.*

XIV. *Cito fecerunt, obliti sunt operum eius, & non sustinuerunt consilium eius.*

XV. *Et concupierunt concupiscentiam in deserto: & tentauerunt Deum in inaquoso.*

XVI. *Et dedit eis petitionem ipsorum, & misit saturitatem in animas eorum.*

Pergit Propheta in enarranda ingratitudine populi, qui cum vidisset miraculum tam insolitum in mari rubro, & Deum tam eximie inde laudasset: mox occurrente penuria panis, & aquæ, obliti sunt omnipotentiæ & prouidentiæ Dei, & in verba impatientiæ, & infidelitatis proruperunt. *Cito fecerunt*, id est, festinarunt, siue accelerauerunt, vt clarius habetur in textu Hebraico, & Græco. Quid autem cito fecerint, & in quo festinauerint, explicat dicens, *obliti sunt operum eius*, id est, festinauerunt obliuisci operum Dei mirabilium, quæ viderant. *Et non sustinuerunt consilium Dei*, id est, non patienter expectauerunt finem diuino consilio constitutum. Deus enim permittens illos ad tempus affligi, tentabat fidem, & spem, & dilectionem ipsorum: sed ipsi non intelligentes consilium Dei, murmurabant, quasi Deus curam illorum non gereret, aut eos iuuare non posset. Explicat deinde in particulari, in qua re impatientes fuerint, dicens, *Et concupierunt concupiscentiam in deserto, & tentauerunt Deum in inaquoso*, id est, non potuerunt, vel ad modicum tempus tolerare famem, & sitim in deserto inaquoso, vbi deerant panis, & aqua. *Illud concupierunt concupiscentiam*, est phrasis non omnino inusitata etiam apud Latinos; sic enim dicimus, *viuere vitam, & seruire seruitutem*, sed apud Hebræos frequens est ponere concupiscentiam pro re concupita, desiderium pro re desiderata, & petitionem pro re petita. vnde sunt illa, *Desiderium eorum attulit eis*. Psalm. 77. *& dabit tibi petitiones cordis tui*, Psalm. 36. & in hoc ipso Psalmo, versiculo sequenti, *Et dedit eis petitionem ipsorum*, id est, panes, carnes, & aquam, quæ petierant. *Et misit saturitatem in animas eorum*, id est, satiauit appetitum ipsorum abundantia panum, & carnium, & aquarum copia, vt perspicuum est ex cap. 16. & 17. Exodi & ex cap. 11. & 20. Numeri. In Hebræo pro, *saturitatem*, habetur, *tenuitatem*, siue *maciem*. Sed Septuaginta Interpretes non legerunt, *razon*, quod significat *maciem*, sed *ratson*, quod significat *complacentiam*, quod recte positum est pro saturitate, quia illis cibis saturamur, qui nobis valde placent. & hanc esse veram lectionem perspicuum est; quia est conformis historiæ; sic enim legimus Exod. 12. *Vespere comedetis carnes, & mane saturabimini panibus*, & in Psalm. 77. legimus, *Comederunt, & saturati sunt nimis: desiderium eorum attulit eis, & non sunt fraudati à desiderio suo.*

רזון
רצון

Et irri-

VII. *Et irritauerunt Moysen in castris, Aaron sanctum Domini.*

VIII. *Aperta est terra, & deglutiuit Dathan, & operuit super congregationem Abiron.*

IX. *Et exarsit ignis in synagoga eorum, flamma combußit peccatores.*

Attingit hoc loco Propheta historiam Dathan, & Abiron, quæ habetur c. 16. libri Numeri. *Et irritauerunt Moysen, in castris*, id est, Core, Dathan, & Abiron, irritauerunt Moysen, obijcientes ei, quòd imperium sibi vsurpasset super filios Israel. *Aaron sanctum Domini*, id est, non solùm Moysem, sed etiam Aaron fratrem eius irritauerunt, quem Deus sibi sanctificauerat, vt sacerdotio fungeretur. *Aperta est terra, & deglutiuit Dathan cum sociis eius Core, & Abiron, & omni familia & substantia eorum. Et operuit super congregationem Abiron*, id est, terra disrupta posteaquam deglutiuit schismaticos, iterum clausa est, & cooperuit omnem congregationem Abiron, & sociorum eius. Illud, *super*, redundat quamuis enim habeatur in Hebræo, tamen S. Hieron. vertit, *Et operuit synagogam Abiron*: sed Latinus interpres imitari voluit phrasim Hebraicam, quod etiam fecerunt LXX. Interpretes. *Et exarsit ignis in synagoga eorum, flamma combussit peccatores*: nam, vt narratur in eodem cap. 16 Numeri, cùm deglutisset terra Core, Dathan, & Abiron cum tabernaculis ipsorum, diuino iussu excitatus est ignis qui combussit ducentos quinquaginta viros, qui præsumpserant incensum offerre Deo; quod ad eorum officium non pertinebat: & paulò pòst cùm murmuraret populus contra Moysem, quasi ipse viros illos occidisset, iterum exarsit ignis immissus à Deo, qui concremauit quatuordecim millia, & septingentos viros. Pro voce, *peccatores*, in Hebræo est, *resahim*, quod impios significat. Itaque non significantur hoc loco quicunque peccatores, sed grauissimi, schismatici videlicet, & eorum fautores.

XX. *Et fecerunt vitulum in Horeb, & adorauerunt sculptile.*

Et mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum. XXI.

Obliti sunt Deum, qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro. XXII.

Et dixit, vt disperderet eos si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius. XXIII.

Vt auerteret iram eius, ne disperderet eos: & pro nihilo habuerunt terram desiderabilem. XXIV.

Detestatur nunc Propheta Idololatriam populi, qui vitulum aureum fieri iussit, eumq; tanquam Deum adorauit: & simul laudat misericordiam Dei, qui ad preces Moysis placatus, tam immane peccatum populo condonauit, habetur hæc historia in libro Exod. c. 32. *Et fecerunt vitulum in Horeb*, i. vitulum aureum, ad similitudinem Idoli Ægyptiaci fieri curauerunt ab Aarone, qui metu compulsus obtemperauit vocibus populi: *Fecerunt autem illud idolum in Horeb*, id est, in regione adiacente monti, qui vocatur Horeb, & idem est cum monte Sinai; vt Theodoretus docet, & notum est ex Deut. c. 4. vers. 15. & Exod. cap. 19. vers. 28. *Et adorauerunt sculptile*; vitulum videlicet aureum: quamuis enim vitulus ille opere potius conflatoris, quàm sculptoris factus fuerit, vt habetur in textu Hebraico; tamen sculptile dictum est significatione generali, vt comprehendat omnes imagines solidas, siue ligneas & marmoreas, quæ propriè sculpuntur, siue aureas, & argenteas, quæ propriè conflantur. Meminit autem Dauid montis Horeb, & sculptilis, cùm notat idololatriam populi, quia in monte Horeb non multo antea Deus apparens, initio diuinæ legis dixerat, *non facies tibi sculptile, non adorabis ea, neque coles.* Itaque multum auget crimen Hebræorum, quod in ipso loco fecerint, & adorauerint sculptile, siue conflatile, vbi hoc ipsum præcisè vetitum fuerat. *Et mutauerunt gloriam suam in similitu-*

dinem vituli comedentis fœnum. Exaggerat Propheta stultitiam Hebræorum, quòd substituentes idolum in forma vituli Deo vero, commutauerint gloriam suam, id est, Deum verum, qui erat gloria ipsorum, in imaginem animantis bruti: nec dicit, Deum in vitulum, sed quod vilius est, in imaginem vituli, id est, rem preciosissimam in rem vilissimam. *Obliti sunt Deum, qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro.* Hoc etiam pertinet ad augendam stultitiam Hebræorum, qui obliti sunt Dei, qui eos saluauerat de captiuitate Pharaonis, vt colerent Deum, qui neque se, neque alios saluare poterat; nam Moyses contriuit vitulum aureum, & redegit in puluerem; ipso vitulo non se defendente, ac ne sentiente quidem. Item obliti sunt Hebræi Dei omnipotentis, *qui fecit magnalia in Ægypto*, id est, mirabilia signa, & prodigia in tota terra Ægypti, quæ etiam dicitur *terra Cham, & terribilia in mari rubro*, siccans mare illud, vt transirent filij Israel, & iterum aquis replens, vt suffocarentur Ægyptij, vt coluerunt Deum inanem, & imbellem, simulachrum videlicet mutum, & inutile. Hic notanda est temeritas Io. Caluini hæresiarchæ, qui scripsit, Hebræos in vitulo aureo coluisse Deum verum; cùm Dauid apertè dicat. *Obliti sunt Deum, qui saluauit eos.* Et paulò ante, *Mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum.* Vide quæ scripsimus in libro de Reliquijs, & imaginibus cap. 13. *Et dixit, vt disperderet eos, si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius*, id est, tunc Deus dixit, ac pronunciauit voluntatem suam esse, vt disperderet populum Hebræorum; & fecisset, nisi Moyses electus famulus eius intercessione sua obstitisset, *vt auerteret iram eius, ne disperderet eos.* Illud, in confractione, in Hebræo

בפרץ

est, *baperez*, quod significat, in diuisione, siue in diruptione. S. Hieronymus secutus priorem significationem vertit, nisi Moyses stetisset medius contra faciem illius; id est, nisi opponens se medium, diuisisset Deum à populo, & eo modo fecisset ne gladius iræ Dei ad populum perueniret: sed Septuaginta Interpretes secuti posteriorem significationem, verterunt, ἐν τῇ θραύσει, nisi stetisset in fractura, & disruptione, hoc est, nisi opposuisset seruituræ imminenti: vel, nisi disrupto iam muro stetisset in medio, vt impediret irruptionem iræ Dei. Itaque metaphora sumpta est vel ab eo, qui sustinet ruentem fabricam, & impedit, ne penitus ruat: vel ab eo, qui disrupto iam muro opponit se loco muri, vt arceat ingressum hostium: summa est, magnam vim habere intercessionem Sanctorum apud Deum, vt hoc loco S. Augustinus annotauit. Et certè si non essent preces assiduæ seruorum, & amicorum Dei, quibus Deus placari se patitur, Mundus, qui totus in maligno positus est, non tamdiu subsisteret.

Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem. X

Non crediderunt verbo eius, & murmurauerunt in tabernaculis suis: non exaudierunt vocem Domini. X

Et eleuauit manum suam super eos, vt prosterneret eos in deserto, X

Et vt deijceret semen eorum in nationibus, & disperderet eos in regionibus. X

In parte versiculi vigesimi quarti, in qua nouum versum incipiunt Hebræi, & tribus sequentibus versiculis; commemorat Propheta peccatum illud populi Hebræi, quo spreuerunt terram promissionis, quam Deus esse dixerat, fluentem lacte, & melle. Habetur hæc historia in libr. Num. c. 13. & 14. & clarius Deut. 1. *Et pro nihilo*, inquit, *habuerunt terram desiderabilem*, id est, terram promissionis, quam vti felicissimam desiderare debuissent, ipsi contempserunt, & pro nihilo habuerunt, dicentes, *Terra hæc deuorat habitatores suos.* S. Hieron. vertit, Et despexerunt terram desiderabilem. *Non crediderunt verbis eius*, id est, Dei, qui toties dixerat, terram esse optimam, & murmurauerunt

runt in tabernaculis suis aduersus Dominum, qui de Ægypto illos eduxerat, vt in terram promissionis induceret. *Non exaudierunt vocem Domini*, id est, non obediuerunt præceptis eius. *Et eleuauit manum suam super eos, vt prosterneret eos in deserto: Et vt deijceret semen eorum in nationibus, & disperderet eos in regionibus*, id est, leuauit manum suam gladio iustitiæ armatam super peccatorem populum suum, vt eos qui tunc murmurauerant, occideret in deserto: & filios eorum deiectos, & abiectos, dispergeret inter gentes, vt non essent amplius populus, aut Resp. Et quidem illud prius executioni mandauit Deus: omnes enim, qui murmurauerant, mortui sunt in solitudine, vt Scriptura refert Numer. 14. Illud autem posterius non mandauit tunc executioni propter preces Moysis: sed postea irritatus maioribus sceleribus omnino impleuit tum sub Rege Babylonis, tum præcipuè sub Tito, & Vespasiano, vt nos videmus. Quo loco notandum est, quàm grauiter irascatur Deus in eos, qui spernunt Regnum cœlorum nobis à Deo filio prædicatum, & promissum: si tam grauiter iratus est Hebræis, quòd spreuerint terram promissionis prædicatam à Moyse, quæ nihil aliud, nisi terra erat, & figura Regni cœlorum.

XVIII. *Et initiati sunt Beelphegor, & comederunt sacrificia mortuorum.*

XIX. *Et irritauerunt eum in adinuentionibus suis, & multiplicata est in eis ruina.*

XX. *Et stetit Phinees, & placuit, & cessauit quassatio.*

XXI. *Et reputatum est ei in iustitiam, in generationem & generationem vsque in sempiternum.*

Attingit hoc loco Dauid aliud peccatum populi, cuius historia habetur Nu. 25. Nam vt ibi legimus, filij Israel decepti à filiabus Moab, cœperunt fornicari cum eis, & colere Idolum earum, dictum Beel phegor: ex quo iratus Dominus iussit suspendi in patibulis omnes Principes populi. Sed cùm Phinees filius Eleazari, nepos Aaronis Sacerdotes, zelo Dei ductus, occidisset vnum de filijs Israel vna cum muliere Madianitide, in ipso actu fornicationis, placatus fuit Deus, ob meritum zeli ipsius, toti populo. *Et initiati sunt Beelphegor*, id est, & addiderunt filij Israel ad alia peccata, vt initiarentur, siue consecrarentur in honorem idoli Moabitarum, quod vocabatur Beelphegor. Dicebatur autem idolum Moabitarum Beel Phegor à monte Phogor, cuius montis mentio fit Num. 23. quasi diceretur, Dominus Phegor. Baal enim Dominum significat. Baal, & Beel idem sunt: sed Hebræi dicunt, Baal Phegor, Græci, Beel Phegor. *Et comederunt sacrificia mortuorum*, id est, comederunt sacrificia oblata Dijs mortuis, non Deo viuo, qui vnus verus est Deus: dicuntur autem Dij mortui, vel ipsa idola, quæ veluti mortua oculos habent, & non vident, aures habent, & non audiunt: vel homines mortui, qui à paganis referebantur in Deos, quales erant in Ægypto Apis, & Serapis; apud Græcos Iupiter, & Apollo; apud Romanos Romulus, & alij. *Et irritauerunt eum in adinuentionibus suis, & multiplicata est in eis ruina*, id est, irritauerunt Deum in cultu nouorum Deorum, quem ipsi excogitauerunt; non quòd ipsi primi fuerint inuentores Idoli Beelphegor, sed quòd fuerint primi, qui cultum illius idoli à Moabitis acceptum introduxerunt in populum Israeliticum. *Et multiplicata est in eis ruina*; id est, propter hoc peccatum multiplex ruina facta est in populo, plurimis videlicet miserè interemptis. *Et stetit Phinees, & placauit, & cessauit quassatio*, id est, Phinees zelo diuini honoris accensus stetit intrepidus aduersus impios desertores antiquæ religionis, & placauit zelo suo Deum, & sic cessauit inchoata strages in populo Dei: vox Hebraica, *palal*, ambigua est: nam & iudicare, & orare, atque oratione placare significat. Sanctus Hieronymus primam significationem secutus vertit, Stetit Phinees, & dijudicauit. Septuaginta Interpretes secuti tertiam signi-

בעל

פלל

ficationem verterunt, *Stetit Phinees, & placuit:* vterque sensus est verus. Phinees enim dijudicando, & damnando, ac puniendo impios, hoc facto quasi sacrificio Deo gratissimo Deum placauit. *Et reputatum est ei ad iustitiam*, id est, à Deo, qui scrutatur corda, & qui probè nouit optimam intentionem Phinees, reputatum est hoc factum non iniusta cædes, sed iusta punitio, quæ non pœnam mereretur, sed laudem, & præmium: idque in generationem & generationem vsque in sempiternum. Hoc dicit Propheta, quia propter meritum illius facti, vt habetur Numer. 25. *Stabiliuit Deus dignitatem summi Sacerdotij ipsi Phinees, & posteris eius in æternum*, id est, toto tempore, quo duraret Respubl. Iudaica.

XXXII. *Et irritauerunt eum ad aquas contradictionis: & vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbauerunt spiritum eius.*

Transit Propheta ad aliud peccatum Iudæorum, quod habetur in lib. Num. ca. 20. Vbi populus altercari cœpit cum Moyse propter aquæ penuriam: Moyses autem perturbatus nonnihil hæsitasse videtur dicens. Num de petra hac aquam vobis poterimus elicere? percussit tamen bis virga petram, & egressæ sunt aquæ in maxima copia. Sed Deus subiratus Moysi propter hæsitationem, puniuit illum ea pœna, vt non introduceret ipse populum in terram promissionis, sed moreretur in itinere. *Et irritauerunt eum*, id est, Hebræi, Deum, *ad aquas contradictionis*, id est, in eo loco vbi propter aquæ penuriam contradixerunt Moysi, & iurgati sunt aduersus eum. Et vexatus est Moyses propter eos, id est, & anxiatus est, atque afflictus Moyses propter iurgia populi. *Quia exacerbauerunt spiritum eius*, id est, quia iurgando, & murmurando aduersus Moysem, ad amaritudinem, & tristitiam adduxerunt spiritum eius, qui alias alacer, & promptus esse solebat ad omnia Dei mandata sine vlla hæsitatione complenda.

XXXIII. *Et distinxit in labijs suis; non disperdiderunt gentes, quas dixit Dominus illis.*

Et commixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum; & factum est illis in scandalum. X

Aliqui coniungunt primam partem versiculi trigesimi tertij, cum versiculo superiore, vt sensus sit, Moyses non plena fide imperauit petræ, vt aquas funderet, quemadmodum iusserat Deus dicens Moysi, & Aaroni, loquimini ad petram, & ipsa dabit aquas: sed cum distinctione, & dubitatione dixit, Num de petra hac vobis aquam poterimus elicere? Itaq; illud, *distinxit in labijs suis*, significare volunt, Moysem non absolutè imperasse petræ, sed distinguendo, & diuidendo verba, hæsitasse; sic enim hunc locum intellexit S. Augustinus, & auctores Græci, Theodoretus, & Euthymius. Cæterùm aduersus hanc expositionem duo pugnant. Vnum, quòd verba sic exposita, non cohærent cum sequentibus, *non disperdiderunt gentes, &c.* Alterum, quòd verbum tum Græcum, tùm Hebraicum, tùm etiam Latinum, distinguere labijs, in alijs locis Scripturæ, non significat, dubitare, vel hæsitare, sed absolutè pronunciare. Psal. 65. *Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea.* vbi habetur idem verbum Græcum, διαστέλλειν, quod habetur hoc loco: vt etiam habetur Num. 30. & Leuit. 15. vbi agitur de promissione voti, vel iuramenti. Sic etiam vox Hebraica, *bata*, quæ habetur hoc loco, בטא significat loqui, promittere pronunciare, vt patet ex c. 5. Leuitici, & c. 30. Num. supra citatis: nusquam autem dubitare, vel hæsitare. Denique vox Latina, distinguere labijs, & distinctè loqui, non videtur ad ambiguitatem, sed ad perspicuitatem potius pertinere. Existimo igitur, saluo meliore iudicio, in hoc versiculo inchoari aliam historiam, quæ habetur in libro Iudicum, vbi legimus, Hebræos non disperdidisse omnes gentes idololatras ex terra promissionis, quemadmodum Dominus iusserat, sed habitasse cum illis, & didicisse superstitiones,

& sacrilegia eorum. Ait igitur Dauid: *Et distinxit in labiis suis*, id est, Deus aperte pronunciauit, & reprehendit Hebræos, quod *non exterminauerint gentes, quas dixit Dominus illis*, id est, quas ipse idem Dominus iusserat exterminari, Deut 7. Videtur Dauid alludere ad verba Angeli, qui in persona Domini sic loquitur in cap. 2. Iudicum: *Eduxi vos de Ægypto, & introduxi in terram, pro qua iuraui patribus vestris, & pollicitus sum, vt non facerem irritum pactum meum vobiscum in sempiternum, ita duntaxat, vt non feriretis fœdus cum habitatoribus terræ huius, & aras eorum subuerteretis; & noluistis audire vocem meam. Et commisti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum.* Id notum est ex toto libro Iudicum. *Et factum est illis in scandalum*, id est, in ruinam: ea enim causa fuit, vt traderentur à Deo in potestatem diuersorum Regum idololatrarum, vt patet ex c. 2. Iudicum, vel potius ex toto libro. Iustum enim fuit, vt qui Diabolum pro Deo elegerant, traderentur in seruitutem eorum, quibus Diabolus dominabatur.

XV. *Et i*[illegible]*unt filios suos, & filias suas Dæ*[illegible]

XVI. *Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan.*

XVII. *Et infecta est terra in sanguinibus, & contaminata est in operibus eorum, & fornicati sunt in adinuentionibus suis.*

Hæc non habentur in libro Iudicum; tamen vera esse, necesse est, cum à Spiritu S. per Prophetam dicantur: & credibile est, ea per traditionem à maioribus ad Dauidem peruenisse. Semel Deus verus imperauit Abrahamo, vt filium immolaret; quod tamen perfici noluit, contentus præparatione mentis ad obediendum: Dij vero falsi, Dæmones videlicet, inimici crudelissimi generis humani, inuidentes Deo tantam serui sui Abrahami obedientiam, non contenti promptitudine voluntatis, re ipsa filios & filias sibi sacrificari à propriis parentibus voluerunt. Et tanta erat cæcitas hominum, vt non agnoscerent tyrannidem Dæmoniorum, & quantum interesset inter iugum suaue conditoris, & compedes ferreas & durissimas destructoris. Illud, *infecta est terra in sanguinibus*, in Græco est, ἐφονοκτονήθη, id est, interfecta est terra. Sed in Hebræo est, *thechenaph*, id est, תחנף infecta, siue polluta; sensus autem idem est: dicitur enim terra interfectæ, id est, destructa in sanguinibus, quando ob multitudinem interfectorum, & copiam sanguinis effusi desolatur: siue autem dicatur terra destructa, siue polluta sanguine, significatur cædes facta filiorum & filiarum in sacrificium Dæmoniorum, sed per verbum, *destructa*, siue *desolata*, significatur maior cædes, quam per verbum, *infecta*. Illud vero, *& fornicati sunt in adinuentionibus suis*, significat spiritualem fornicationem, quam cõmittebat Synagoga Iudæorum; quæ Deo desponsata fuerat; cum adorabat idola, illisq; tanquã adulteris viris se subiiciebat. Dicitur vero cultus idolorum propria ipsorũ adinuentio, quia non eam didicerãt a Moyse legislatore, sed ipsi per se cogitauerãt bonũ esse imitari gẽtes idololatras.

Et iratus est furore Dominus in populum suum, & abominatus est hæreditatem suam. XXXVIII.

Et tradidit eos in manus gentium, & dominati sunt eorum, qui oderunt eos. XXXIX.

Et tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum, sæpe liberauit eos. XL.

Ipsi autem exacerbauerunt eum in consilio suo: & humiliati sunt in iniquitatibus suis. XLI.

Et vidit, cum tribularentur, & audiuit orationem eorum. XLII.

Et memor fuit testamenti sui, & pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ. XLIII.

Et dedit eos in misericordias, in conspectu omnium, qui ceperant eos. XLIV.

In his septem versiculis declarat Propheta historiam libri Iudicum, in qua narratur, Hebræos ob peccata sua, quibus Deum ad iracundiam prouocabant, traditos fuisse à Deo frequenter in potestatem hostium, Moabitarum, Ammonitarum, Philistinorum, & aliorum: sed cum ad pœnitentiam redirent, solitum quoque fuisse Deum, excitare virum aliquem strenuum, per quem liberarentur, vt Iephte, Gedeonem, Sampsonem, & alios. Versiculus 41. vbi dicitur, *exacerbauerunt eum in consilio suo,* non significat in consilio Dei de liberandis Hebræis, vt multi existimant; sed in consilio ipsorum Iudæorum, qui sæpe consilium inibant recedendi à Deo: nam in Hebræo habetur expresse, *In consilio ipsorum.* Proinde illud, *suo,* quod apud Latinos est ambiguum, explicandum est per textum Hebraicum, vbi nulla est ambiguitas. Vltimus versiculus, *Et dedit eos in misericordias, in conspectu omnium, qui ceperant eos*, duobus modis exponi potest. Primum vt sensus sit, fecit Deus per prouidentiam suam, vt qui captiuos duxerant Hebræos, eorum misereantur, & vel relaxarent, vt fecit Cyrus & Darius; vel benigne tractarent, vt fecit Nabuchodonosor cum multis Hebræis. Ita exponit Theodoretus. Sed exempla huius misericordiæ non facile inuenientur, nisi post tempora Dauidis. Et præterea Dauid dicit, *in conspectu omnium, qui ceperant eos*; non est autem verum, omnes qui ceperant Hebræos, habuisse erga eos misericordiam, neque ante tempora Dauidis, neque postea. Videtur igitur probabilior sententia S. Augustini, quam etiam attingit Euthymius, vt sensus sit, *dedit eos in misericordias,* id est, fecit cum eis Deus misericordiam, siue posuit eos in sinum misericordiæ suę, *in conspectu omnium, qui ceperant eos*, id est, videntibus & mirantibus iis, qui eos ceperant; semper enim Deus tam euidenti signo misericordiæ suæ liberauit populum suum siue de Ægypto, siue de potestate Moabitarum, vel Philistinorum, vel aliorum, vt ne hostes quidem negare possent, Deum pugnare pro populo suo. Reliqui versiculi nullam habent difficultatem.

Saluos nos fac Domine Deus noster, & congrega nos de nationibus. XLV

Vt confiteamur nomini sancto tuo: & gloriemur in laude tua. XLVI

Benedictus Dominus Deus Israël à sæculo, & vsque in sæculum: & dicet omnis populus, fiat fiat. XLVII

Hæc est conclusio Psalmi, qua precatur Deum Propheta, vt omnem populum fidelem *congreget de nationibus,* id est, reducat omnes dispersos ad cœtum piorum, vt omnes simul gratias agant Deo, eumq; laudent, & glorientur in laude ipsius. Existimant quidem aliqui, Dauidem loqui de dispersione & captiuitate Babylonica, quam per spiritum præuidebat futuram; sed credibilius est, eum loqui de dispersione inter gentes, quæ adhuc supererant in terra promissionis, initio Regni Dauidis, aduersus quas gentes multa ipse bella gessit, vt perspicuum est ex lib. 1. & 2. Regum. Concludit postremo Dauid Deum laudans, & dicens: *Benedictus sit Dominus Deus Israël omni tempore,* vel potius in æternum: *& omnis populus* confirmet benedictionem, *dicens, fiat, fiat,* siue Amen, Amen. Atque hic est finis libri quarti secundum Hebræos.

PSALMVS CVI.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

Titulus est, Alleluia, *quam vocem codices Hebraici nunc habent in fine Psalmi superioris. Sed LXX. Interpretes ponunt eam initio huius Psalmi, quoniam ita in suis codicib. Hebraicis inuenerunt. Recte autem titulus Psalmi est,* Alleluia, *id est, laudate Dominum; quoniam in hoc Psalmo laudatur primo misericordia Dei, qua liberat homines à quatuor communibus miseriis, quas paulo post enumerabimus: & ideo quater repetuntur duo versiculi,* Clamauerunt ad Dominum, cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos, *&,* Confiteantur Domino misericordiæ

cordiç eius, & mirabilia eius filiis hominum. *Deinde in altera parte Psalmi laudatur omnipotentia Dei, quæ solo nutu mutat rerum naturas. Dissensio quidem est inter expositores de quatuor illis miseriis: alij enim volunt eas esse corporales, & ad populum Hebræorum proprie pertinere. Alij existimant corporales esse, sed pertinere ad humanum genus vniuersum, non ad solos Iudæos. Alij spirituales esse censent, & liberationem ab illis, esse propriam Electorum. Alij denique spirituales esse dicunt, & liberationem ad omnes pertinere. Sed videntur sententiæ istæ facile posse ad concordiam redigi, si dicamus ad literam de miseriis corporalib. agi, mystice de spiritualibus; & ad genus humanū vniuersum pertinere: sed exempla poni in iis rebus, quæ populo Hebræorum proprie contigerunt: liberationem vero perfectam ad solos Electos, imperfectam ad omnes pertinere.*

EXPLICATIO PSALMI CVI.

I. *Confitemini Domino, quoniam bonus; quoniam in sæculum misericordia eius.*

II. *Dicant, qui redempti sunt à Domino, quos redemit de manu inimici, & de regionibus congregauit eos.*

III. *A Solis ortu, & occasu, ab Aquilone & mari.*

Hæc est præfatio totius Psalmi, in qua Dauid hortatur omnes, qui experti sunt misericordias Domini, vt confiteantur laudes Domini; ac potissimum confiteantur ipsi Domino, quod ipse sit vere bonus & misericors, & misericordia eius nunquam deficiat. Et quidem maxime proprie inuitat fideles, quos redemit sanguine Vnigeniti sui: de manu inimici potentissimi, à quo captiui tenebantur ad ipsius voluntatem, id est, Principis tenebrarum; quosq; congregauit in vnum populum, in vnam Ecclesiam, in vnum Regnum filij dilectionis suæ, non ex Ægypto, vel Babylone, vt olim Hebræos, sed *ab ortu Solis, & occasu, ab Aquilone & mari*, id est, à quatuor mundi partibus, siue ex toto orbe terrarum, iuxta illud Ioan. 10. *Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas me oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile & vnus pastor.* Et Ioann. 11. *Quia Iesus moriturus erat pro gente, & non solum pro gente, sed vt filios Dei, qui erat dispersi, congregaret in vnum.* Quamuis autem maxime proprie inuitentur fideles, siue ex Hebræis, siue ex Gentibus: tamen inuitantur etiam generatim omnes homines, quos quocunque loco & tempore liberauit Dominus de quacunq; vexatione: nam redemptio in Scripturis accipitur passim pro liberatione, etiam si non fiat pretio interueniente: item quos liberauit *de manu*, id est, potestate cuiuscunque *inimici*: denique nos liberauit de quocunque exilio, de quacunque dispersione, de quacunque extremitate terræ, & reuocauit in patriam, atque ad populum suum congregauit. Porro illa descriptio, *à Solis ortu, & occasu, ab Aquilone & mari*, continet, vt notum est, longitudinem & latitudinem terræ: nam longitudo incipit ab ea regione, vnde oritur Sol, & desinit in eam, vbi Sol occidit: latitudo incipit ab ea parte, vnde flat ventus, qui dicitur Aquilo, & desinit in eam, quæ alluitur mari magno, quod Oceanus vocatur, quæ pars Australis etiam dici solet, quia ventus Auster, Aquiloni oppositus, inde oritur.

Errauerunt in solitudine, in inaquoso, viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt. IV.

Esurientes & sitientes: anima eorum in ipsis defecit. V.

Et clamauerunt ad Dominum, cum tribularentur, & de necessitatibus eorum eduxit eos. VI.

Et eduxit eos in viam rectam, vt irent in ciuitatem habitationis. VII.

Confiteantur Domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominum. VIII.

Quia satiauit animam inanem: & animam esurientem satiauit bonis. IX.

Hæc

Hæc eſt prima pars Pſalmi, in qua explicatur liberatio à prima miſeria. Quatuor ſunt miſeriæ communes corporales, & quatuor etiam ſpirituales. Corporales miſeriæ ſunt, primo fames & ſitis, quæ oriuntur à ſterilitate terræ, vel penuria pluuiæ cœleſtis, id eſt, à principio extrinſeco naturali: ſecundo captiuitas, quæ oritur ab aliena violentia, id eſt, à principio extrinſeco voluntario: tertio morbus ſiue ægrotatio, quæ oritur ab interna mala conſtitutione, id eſt, à principio interno naturali: quarto periculum naufragij, quod oritur à principio externo naturali, id eſt, ab impulſu ventorum, & à principio interno voluntario, id eſt, à curioſitate hominum, qui non contenti ſolido elemento terræ, per liquidum etiam iter facere voluerunt. Miſeriæ quatuor ſpirituales eæ ſunt, quæ à Theologis dicuntur vulnera naturæ, relicta in nobis ex peccato originali; ignorantia in mente, concupiſcentia in appetitu concupiſcibili, infirmitas in appetitu iraſcibili, & malitia in voluntate: quorum vulnerum contraria ſunt, prudentia in mente, temperantia in appetitu concupiſcibili, fortitudo in iraſcibili, iuſtitia in voluntate, quæ dicuntur virtutes quatuor Cardinales. Vide S. Thomam in p. 2. q. 85. artic. 3. Igitur in hac prima parte Pſalmi cantatur à Propheta miſericordia Dei liberans à prima miſeria tam corporali, quam ſpirituali. Videtur autem alludere ad famem & ſitim, quam paſſi ſunt Hebræi in deſerto: ſed tamen doctrina communis eſt, atque ad omnes pertinens, vt ſupra diximus. Sic igitur ait: *Errauerunt in ſolitudine, in inaquoſo*, id eſt, multi homines quærentes patriam ſuam, errauerunt aliquamdiu per inuiam & inaquoſam ſolitudinem, quod Iudæis contigit per annos quadraginta; & *viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt*, id eſt, longo tempore vagantes non inueniebant viam, quæ ducit ad ciuitatem propriæ habitationis, vbi tuto habitare & requieſcere poſſent. *Eſurientes & ſitientes, anima eorum in ipſis defecit*, id eſt, errauerunt in ſolitudine eſurientes & ſitientes, quia neque panis ibi reperitur, neque aqua: & ideo anima, id eſt, vita eorum in ipſis præ fame & ſiti deficiebat. *Et clamauerunt ad Dominum, cum tribularentur*, id eſt, deficiente omni humano auxilio conuerſi ſunt ad implorandum adiutorium Dei: *& de neceſſitatibus eorum eripuit eos*, id eſt, non defuit inuocatus Deus, ſed pro innata ſibi miſericordia liberauit eos. *Et deduxit eos in viam rectam, vt irent in ciuitatem habitationis*, id eſt, hoc modo eripuit eos de neceſſitatibus ſuis, quoniam oſtendit eis viam rectam; imo in eam eos deduxit, vt per eam breui itinere peruenirent ad ciuitatem ſuæ habitationis. *Confiteantur Domino miſericordiæ eius*, id eſt, iuſtum eſt igitur, vt tanta beneficia miſericorditer præſtita hominibus, confiteantur Deo laudem, ſiue agnoſcantur ab omnibus vt vere beneficia Dei: *& mirabilia eius filiis hominum*, id eſt, mirabilia opera Dei exhibita filiis hominum ad eorum liberationem, confiteantur Deo auctori laudem ſuam; in textu Hebraico clarius habetur: *Confiteantur Domino miſericordiam eius*, id eſt, homines liberati confiteantur Domino miſericordiam eius. Textus Græcus vtroque modo intelligi poteſt, cum vox, ἐλέη, poſſit eſſe tam in caſu nominandi, quam accuſandi: ſed res non eſt magni momenti. *Quia ſatiauit animam inanem*, id eſt, quia mirabili modo alimoniam parauit in ſolitudine, & inde repleuit animam inanem, homines videlicet ieiunos; *& eſurientes ſaturauit bonis*, id eſt, & eoſdem homines valde eſurientes non ſolum pauit, ſed etiam ſatiauit optimis cibis, pane de cœlo, Angelorum manibus allato. Hæc omnia, vt dixi, de cibo corporali Iudæis præſtito, poſſunt ſatis commode exponi; ſed non dubium eſt, quin hoc exemplo docere velit Propheta, omnes alios, qui de errore viæ, & à miſeria famis & ſitis liberantur, à Deo liberari, & miſericordiæ eius gratias debere. Neque dubium eſſe poteſt, quin Propheta reſpexit præcipue ad ignorantiam ſalutis, qua plurimi laborant, & quaſi extra viam in deſerto vagantur, eſurientes & ſitientes veritatis cognitionem, fontem ſapientiæ & prudentiæ. Omnes enim naturaliter bonum appetunt,

neque

neque vllus eſt,qui non optet beatitudinem, ac per hoc etiam notitiam viæ, quæ ad illam ducit:ſed tamen plurimi præoccupati cognitione & concupiſcentia temporalium bonorum, beatitudinem quærunt, vbi non eſt, imo etiam beatitudinem eſſe opinantur eam, quæ vere non eſt: & ignorantes finem, viam quoque ad eum ignorare coguntur. Ita vagantes & errantes ciuitatem veræ habitationis non inueniunt, & ſemper eſuriunt ac ſitiunt, quia bona terrena, exigua & temporalia cum ſint,deſiderium animæ immortalis & capacis infiniti boni, ſatiare nullo modo poſſunt. Sed ij, quos Deus redemit de manu inimici,& de variis regionibus congregauit, ex magno miſericordiæ diuinæ munere agnoſcere incipientes cæcitatem ſuam, clamant ad Dominum, & exaudiuntur ab eo; diriguntur in viam rectam, quæ ducit ad ciuitatem; intelligunt, finem vltimum eſſe Regnum Dei; & medium ad finem, eſſe iuſtitiam eius: inde eſurientes & ſitientes iuſtitiam,ad fontem gratiæ currunt;eoq; fonte interim refecti ad ciuitatem cœleſtem perueniunt, vbi replentur & ſatiantur bonis omnibus, vt nunquam amplius eſuriant, neque ſitiant in æternum.

X. *Sedentes in tenebris, & vmbra mortis, vinctos in mendicitate & ferro.*

XI. *Quia exacerbauerunt eloquia Dei, & conſilium Altiſsimi irritauerunt.*

XII. *Et humiliatum eſt in laboribus cor eorum: & infirmati ſunt,nec fuit,qui adiuuaret.*

XIII. *Et clamauerunt adDominum,cum tribularentur, & de neceſsitatibus eorum liberauit eos.*

XIV. *Et eduxit eos de tenebris, & vmbra mortis: & vincula eorum diſrupit.*

XV. *Confiteantur Domino miſericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominum.*

XVI. *Quia contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit.*

Hæc eſt altera pars,in qua proponitur liberatio à ſecunda miſeria tam corporali, quam ſpirituali. Secunda miſeria corporalis eſt captiuitas, per quam miſeri homines clauduntur in obſcuris carceribus alligati vinculis,& onerati ferro. Et videtur Propheta alludere ad captiuitatem Hebræorum ſub diuerſis perſecutoribus,tempore Iudicum,vel etiam tempore Pharaonis. Dauid enim in Pſalmis nō multum laborat, vt hiſtorias ordine temporum commemoret, ſed tamen hæc eadem transferri & accommodari poſſunt omnibus captiuis, & in vinculis & compedibus conſtitutis,quos miſericordia Domini poſtea liberauit. Explicemus verba: *Sedentes in tenebris,& vmbra mortis, vinctos in mendicitate & ferro,* id eſt, noui alios,qui capti ab hoſtibus,& tetris carceribus incluſi ſedebant in tenebris, & tenebris valde denſis,quales ſignificantur in Scripturis per vmbram mortis,vt diximus in explicatione Pſalmi 22. verſ. 4. & Pſalm.43. verſ.21. qui ſimul erant alligati vinculis, redacti ad mendicitatem,& onerati ferreis catenis & compedibus. Illud, *ſedentes,* cum ſit accuſatiui caſus, non habet, vnde regatur. Ideo ſupplendum, *noui,* aut aliquid ſimile: nam quod alij dicunt, iungi poſſe cum verbo præcedente, *ſatiauit bonis,* vel cum ſequente, *liberauit,* nimis durum mihi eſſe videtur. Illud, *vinctos in mendicitate & ferro,* exiſtimo legendum cum diſtinctione, vt tria ſint membra, & ſenſus ſit, Sedentes vinctos, ſedentes in mendicitate,& ſedentes in ferro, id eſt,in compedibus ferreis. *Quia exacerbauerunt eloquia Dei,& conſilium Altiſſimi irritauerunt,* id eſt, merito traditi fuerant in captiuitatem,& afflicti carcere, tenebris, vinculis, mendicitate & compedibus, quoniam non obtemperauerunt præceptis Dei,& conſilium eius contempſerunt. Exacerbare eloquia Dei, ſignificat hoc loco, ad iram prouocare Deum loquentem, ſiue præcipientem, quod facit,qui præcepta eius non ſeruat. Poteſt etiam dici,exacerbare eloquia Dei,qui prouocat ad iram ipſa Dei præcepta; quemadmodum enim præcepta Dei coronant obſeruantes, ita puniunt præuaricantes; ac per hoc qui præcepta præuarican-

tur, prouocant aduerſus ſe ipſa præcepta. Itaque in his verbis figura quædam neceſſario admittenda eſt, vel in verbis, *eloquia Dei*, quæ accipiantur pro Deo loquente & præcipiente; vel in verbo, *exacerbauerunt*, quaſi eloquia, id eſt, præcepta Dei dicantur prouocari ad iram, dum præuaricantes puniunt. Similis eſt figura in verbis ſequentibus, *& conſilium Altiſſimi irritauerunt*: nam vel *conſilium Altiſſimi* accipiendum eſt pro ipſo Deo Altiſſimo bene conſulente, quem irritauerunt, id eſt, ad iram concitauerunt, qui conſilio eius aduerſati ſunt: vel *irritauerunt*, poſitum eſt pro contempſerunt, ſiue ſpreuerunt: qui enim aliquem contemnit, hoc ipſo eum irritat, id eſt, prouocat ad iram. *Et humiliatum eſt in laboribus cor eorum*, id eſt, ſuperbia cordis eorum humiliata eſt ob labores captiuitatis, vinculorum & compedum. Captiui enim, velint nolint, humiles eſſe coguntur. *Infirmati ſunt, nec fuit, qui adiuuaret*, id eſt, debiles facti ſunt, vt non poſſent reſiſtere aduerſariis; neque fuit qui eos iuuaret, ne ab hoſtibus caperentur, & captiui abducerentur, & in ipſa captiuitate duriter haberentur. *Et clamauerunt ad Dominum, cum tribularentur*, &c. Hic iam ponitur imploratio diuini auxilij, & liberatio tum à carcere tenebroſo, tum à vinculis & compedibus. Ac vt oſtendat magnitudinem beneficij, addit, *contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit*: qua metaphora ſignificatur liberatio à captiuitate tali, qualis eſt eorum, qui clauſi ſunt intra portas æreas, quarum vectes ferrei ſunt, ita vt nonniſi maxima vi reſerari poſſint. In ſumma deſcribitur liberatio à captiuitate duriſſima & maxima. Porro ſecunda ſpiritualis miſeria eſt concupiſcentia rerum terrenarum, id eſt, honorum, opum, voluptatum: quæ concupiſcentia inſtar cathenæ, & vinculorum, ac compedum hominem ita conſtringit, vt quamuis non ignoret, veram felicitatem eſſe quærendam in Deo, & mortificanda eſſe membra, quæ ſunt ſuper terram: tamen captiuus maneat, & progredi non poſſit, niſi gratia Dei vincula illa diſrumpat. Initium liberationis ducendum eſt ab humilitate, vt homo intelligens captiuitatem ſuam, & debilitatem virium ſuarum, humiliatum habens cor in laboribus, & videns non eſſe alium, qui adiuuet, præter vnum cœleſtem Patrem, corde contrito & humiliato cum intimo gemitu dicat: *Domine vim patior; reſpice, & miſerere. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Aderit enim ſine dubio miſericordia Patris, & educet vinctum de carcere, & vincula diſrumpet, vt homo per gratiam Dei liberatus cum lætitia dicat: *Diſrupiſti Domine vincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis.* Vide exemplum huius liberationis, maxime à concupiſcentia carnalium voluptatum, in S. Auguſtino in fine libri octaui, & in principio lib. 9. Confeſſ.

Suſcepit eos de via iniquitatis eorum: propter iniuſtitias enim ſuas humiliati ſunt.

Omnem eſcam abominata eſt anima eorum: & appropinquauerunt vſque ad portas mortis.

Et clamauerunt ad Dominum, cum tribularentur: & de neceſſitatibus eorum liberauit eos.

Miſit verbum ſuum, & ſanauit eos; & eripuit eos de interitionibus eorum.

Confiteantur Domino miſericordia eius, & mirabilia eius filiis hominum.

Et ſacrificent ſacrificium laudis, & annuntient opera eius in exultatione.

Hæc eſt pars tertia Pſalmi, in qua narratur tertia miſeria corporalis, quæ eſt morbus & languor grauiſſimus, qualis fuit filiorum Iſraël, cum percuſſit eos Dominus plaga magna per ſerpentes ignitos, ita vt plurimi continuo morerentur; ſed cum clamarent ad Dominum, liberati ſunt: & eodem modo quicunque à morbis & plagis variis cruciantur, ſi Dominum ſerio ex corde, firma fide, & cum aliis requiſitis inuocauerint, ſine dubio liberabuntur. Sed verba conſideremus, atque ea præcipue, quæ non ſunt antea explicata.

plicata. *Suscepit eos de via iniquitatis eorum: propter iniustitias enim suas humiliati sunt.* Hic aliquid necessario subintelligendum est, vt, Vidit Deus quosdam prostratos iacere, & suscepit eos, id est, erexit de via iniquitatis eorum, in qua miseri iacebant: nam propter iniustitias suas humiliati sunt vsque ad terram. In Hebraico textu legitur secundum versionem S. Hieron. *Stultos propter viam sceleris eorum*, pro eo quod nos habemus, *Suscepit eos de via iniquitatis eorum.* Sed vox, *auilim*, vel, *euilim*, quę *stultos* significat, non videtur fuisse in libris antiquis, quos habuerunt LXX. Interpretes, sed vox, *aialim*, quod est, *suscepit eos*, quamuis enim à radice, *aial*, in dictionariis deducatur, *fortitudo, aries, ceruus*, & alia id genus: tamen apud LXX. Interpretes eà vox etiam *suscipere* significat. Hic enim in titulo Psalmi vigesimi primi posuerunt, *pro susceptione*, quod est in Hebræo, *aieleth*: & sane maior fides habenda est LXX. Interpretibus, quam omnibus dictionariis. *Omnem escam abominata est anima eorum, & appropinquauerunt vsque ad portas mortis.* Hoc demonstrat grauissimum morbum, qui cum cibum non admittat, quo vita sustentatur, mors immineat necesse est. *Misit verbum suum, & sanauit eos*, explicat modum, quo sanauit ægrotos illos, dicens, eos sanatos verbo, id est, iussu Domini, siue Dei voluntate, non à serpente æneo, vel aliqua alia re creata: non quod res creatæ, vt pharmaca, & medicamenta cætera nullam vim habeant, sed quia vim suam à Deo habent, & sine Dei cooperatione nihil efficere possunt; Deus autem sine illis solo verbo & imperio suo omnia sanare potest: & hoc modo intelligimus illud Sap. 16. *Etenim neque herba, neque malagma sanauit eos, sed tuus Domine sermo, qui sanat omnia.* Et paulo ante loquens de iis, qui per aspectum serpentis ænei curabantur à morsibus serpentum ignitorum: *Qui enim*, inquit, *conuersus est, non per hoc quod videbat, sanabatur, sed per te omnium saluatorem.* Vtitur autem Dauid figurata locutione, cum ait: *Misit verbum suum, & sanauit eos*, quasi verbum siue imperium Dei sit persona alia de cœlo missa ad sanandos ægrotos. Nisi forte prędicere voluerit missionem Verbi incarnati ad homines, per quod plurimi sanati sunt à corporali morbo: & à morbo spirituali, id est, à peccato, nemo sanatur, nisi per ipsum. *Non enim est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri*, vt dicitur Act. 3. Tertia vero miseria spiritualis est infirmitas, siue debilitas & fragilitas humanę naturę per peccatū corruptę. Multi enim sunt, qui satis intelligunt quid sit agendum, & cupiunt interdum illud perficere; sed vires non habent, vel infirmas habent, donec induantur virtute ex alto. Sæpe etiam tædio, vel languore quodam affecti, omnem cibum renuit anima eorum; quia quamuis iam eos neque error seducat, neque concupiscentia mala illiciat: tamen non delectat eos verbum Dei, neque ad cœlestia suspirare norunt; & periculum est, ne fames eos non ex inopia, sed ex fastidio perimat: neque leuis, aut rara hæc tentatio est. Ideo & isti clamare debent ad Deum, vt sanetur palatum cordis eorum, & assuescant lac diuinæ consolationis concupiscere: & cum inceperint sapere, quæ sursum sunt, & gustare quam dulcis sit Dominus, non sibi hoc tribuant, sed *confiteantur Domino misericordias eius: & sacrificent ei sacrificium laudis, & annuncient opera eius in exultatione.* Diuinum enim plane opus est, non humanum, cum homo solis visibilibus & terrenis assuetus, incipit inuisibilia & cœlestia dulciter sapere, & ardenter requirere.

Qui descendunt mare in nauibus, faciemtes operationem in aquis multis. XXIII.

Ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo. XXIV.

Dixit, & stetit spiritus procellæ; & exaltati sunt fluctus eius. XXV.

Ascendunt vsque ad cœlos, & descendunt vsque ad abyssos: anima eorum in malis tabescebat. XXVI.

XXVII. *Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius, & omnis sapientia eorum deuorata est.*

XXVIII. *Et clamauerunt ad Dominum, cum tribularentur, & de necessitatibus eorum eduxit eos.*

XXIX. *Et statuit procellam eius in auram: & siluerunt fluctus eius.*

XXX. *Et lætati sunt, quia siluerunt: & deduxit eos in portum voluntatis eorum.*

XXXI. *Confiteantur Domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominum.*

XXXII. *Et exaltent eum in Ecclesia plebis, & in cathedra seniorum laudent eum.*

Hæc est pars quarta Psalmi, in qua laudatur Deus ob liberationem periclitantium in mari. Huius miseriæ non occurrit exemplum in Scripturis ante tempora Dauidis; sed post illa tempora habemus exemplum in libro Ionæ cap. 1. & in Euang. S. Matth. cap. 8. & 14. & in Actis cap. 27. Explicemus verba: *Qui descendunt mare in nauibus, facientes operationem in aquis multis, ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo*; id est, qui nauigant mare, ac per hoc operantur in aquis remigando, vel vela tendendo, vel contrahendo; experimento cognoscunt multa mirabilia opera Dei, quæ aliis plurimis nota non sunt, nisi forte ex relatione aliorum; videlicet quanta sit vis procellæ; quanta eleuatio vndarum & fluctuum; quanta vastitas & profunditas maris; quam ingentia & frequentia mortis pericula; quantus denique timor & horror inuadat pectora hominum, etiam fortissimorum. Proprie autem dictum est qui descendunt mare in nauibus; non enim, vt quidam Interpres Psalmorum hoc loco ait, ratione probatum est, altius esse mare, quam terram: sed contra, probatum est manifesta demonstratione, inferius esse mare, quam terram; quoniam alioqui terram operiret aqua, cum natura sua ad loca semper decliuiora descendat. *Dixit, & stetit spiritus procellæ*, id est, dixit Deus, & dicendo iussit, vt ventus procellæ existeret, & continuo procella obediens creatori stetit, id est, extitit, exurrexit, exorta est: non enim, *stetit*, hoc loco significat quietem, sed exortum: & inde *exaltati sunt fluctus eius*, id est, maris, *& ascendunt vsque ad cœlos, & descendunt vsque ad abyssos*, poëtica hyperbole est; quomodo etiam Latinus Poëta dixit: *Fluctusq; ad sydera tollit. Anima eorum in malis tabescebat*, id est, iis visis anima nauigantium, spiritus videlicet vitalis, vigor omnis in ipsis existens præ timore & horrore tabescebat. *Turbati sunt, & moti sunt, sicut ebrius, & omnis sapientia eorum deuorata est.* Aptissimis similitudinibus describit Propheta, quid animi gerant homines imminente naufragio: nam neque vires, neque consilium suppetit. Vacillant pedes, nutat iudicium, imo omnis sapientia, id est, ars & peritia nauigandi à timore nimio quasi absorpta videtur. *Et clamauerunt ad Dominum*; & hic est versus intercalaris, supra explicatus, & versiculi sequentes facillimi sunt; nisi forte aliquem moueat illud, *& statuit auram in procellam*, quod significat Deum conuertisse ventum furiosum in ventum placidum, siue tempestatem in tranquillitatem, vt magis proprie sonat vox Hebraica, *demama*. Illud, *statuet*, ex voce Hebraica, *iakem*, significat proprie, *surgere fecit*, id est, fecit, vt procella surgeret in auram, hoc est, mutaretur in auram leuem, siue, vt paulo ante dixi, in tranquillitatem. Iam vero quarta miseria spiritualis est, vt supra diximus, malitia voluntatis, quæ præcipue sita est in superbia, quæ Regina est vitiorum. Et vere cum ventus superbiæ exagitare incipit mare cordis humani, tunc extolluntur fluctus desideriorum vsque ad cœlum: notæ sunt voces illius, qui est Rex super omnes filios superbiæ, *In cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum: ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo*, Isaiæ 14. Ab illo didicerunt antiqui Gigantes turrim Babel ædificare, quę cœlum contingeret, Genes. 11. Horum nepotes sunt, qui Regna Regnis & Imperia Imperiis adiungere satagunt, neque vllus est finis cupiditatis eorum: quod si il-

si illi ipsi intrarent in corda sua, & attentè considerarent quantis cogitationum, suspicionum, timorum, desideriorum, præsumptionis quoque, & desperationis procellis continuo agitentur, & tandem demergantur in abyssum: sine dubio clamarent ad Dominum, & ipse misericors, & pius de tantis periculis liberaret eos: mitteret enim spiritum filij sui in corda eorum, vt doceret eos mansuetudinem, & humilitatem, & eo modo sedatis fluctibus desideriorum inuenirent requiem animabus suis, & deducerentur *in portum voluntatis suæ*, id est, in portum tranquillitatis, quem omnis homo naturaliter cupit. Et quoniam hoc est maximum beneficium misericordiæ Dei, iure optimo cantarent, *Confiteantur Domino misericordiæ eius; & mirabilia eius filijs hominum. Et exaltent eum*, Deum videlicet, *in Ecclesia plebis*, id est, in cœtu populi totius congregati ad laudes Domini celebrandas, & non solùm in cœtu plebis, sed etiam *in cathedra seniorum*, id est, in consessu maiorum, principum videlicet populi, & sapientium Senatorum, *laudent eum*.

XXXIII. *Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim.*

XXXIV. *Terram fructiferam in salsuginem à malitia inhabitantium in ea.*

Hæc est altera pars huius Psalmi, in qua post decantatas misericordias Domini in depulsione quatuor miseriarum: laudat Deum ab omnipotentia & prouidentia, qua naturas rerum aliquando permutat. qua mutatione manifestè indicat, se verum, & solum esse illarum conditorem, & gubernatorem. Ac primùm dicit, Deum aliquando *posuisse flumina in desertum, & exitum aquarum in sitim*, id est, quando illi placuit, siccasse flumina, & fecisse; vt vbi riui aquarum abundanter decurrebant, ibi fieret desertum aridum, & siticulosum. *Terram* quoque *fructiferam* vertisse *in salsuginem*, id est; in terram sterilem, qualis est terra operta sale, *à malitia inhabitantium in ea*, id est, in pœnam peccati eorum, qui terram illam incolebant. Exemplum huius mutationis habemus in Genesi c.13. vbi dicitur. Eleuatis Lóth oculis vidit omnem terram circa regionem Iordanis, quæ vniuersa irrigabatur, antequam subuerteret Dominus Sodomam, & Gomorrham, sicut paradisus Domini, hanc verò terram irriguam, & fructiferam, instar paradisi, Deus sulphure, & igne de cœlo demisso totam siccauit, & sempiterna sterilitate damnauit. vt legitur in eodem libr. c.19.

Posuit desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitus aquarum. XXXV.

Et collocauit illic esurientes, & constituerunt ciuitatem habitationis. XXXVI.

Et seminauerunt agros, & plantauerunt vineas, & fecerunt fructum natiuitatis. XXXVII.

Et benedixit eis, & multiplicati sunt nimis; & iumenta eorum non minorauit. XXXVIII.

Hæc est altera mutatio in contrarium: secundum quam Deus, quando voluit, *posuit desertum in stagna aquarum*, id est, fecit, vt in locis desertis, & arentibus existerent flumina; & terra, quæ erat sine aqua, abundaret riuis aquarum. Et in ijs locis, alias incultis, & desertis, fecit vt frequentes homines habitarent, ciuitates construerent, terram colerent, fructus inde perciperent, multiplicarentur deniq; valde, tum homines, tum iumenta ipsorum: hoc enim significat illud, *non minorauit iumenta ipsorum*, id est, fecit, vt non esset exiguus numerus iumentorum, sed plenus, & copiosus. Ad quam historiam respiciat hoc loco Propheta, non est adeò certum: nam fecit quidem Deus in deserto propter filios Israel ex rupe saxea nasci flumina, vt habemus Num. 11. sed non collocauit illic populum suum, neq; sunt illic vrbes ædificatæ, neque seminati agri, neque plantatæ vineæ. In terra verò promissionis collocauit quidem populum suum Deus, sed iam antea erant in ea terra flumina, Vrbes, agri culti, & vineæ. Existimo igitur Prophetam

 respi-

respicere ad antiquas historias, & primordia propagationis generis humani post dilunium. quemadmodum enim mutauit terram Sodomorum ex irrigua & fertili, in aridam & desertam; sic etiam in alijs locis fecit existere flumina, & ædificari ciuitates, & coli campos, & plantari vineas, & propagari homines, & iumenta. Quia verò Isaias Propheta cap. 41. hunc locum Psalmi notare videtur, cùm ait, *Ponam desertum in stagna aquarum, & terram inuiam in riuos aquarum.* & verba Isaiæ à S. Hieronym. & aliis intelliguntur de gentilitate. quæ olim deserta, & inculta, sine fide, sine lege, sine Prophetis, sine sacerdotio; futura erat per Christum irrigua Spiritus sancti donis; ideò totum hunc locum rectè S. Augustinus in sensu vel literali, vel certè allegorico exponit de synagoga Iudæorum, & Ecclesia gentium: synagoga enim quæ olim abundabat aquis verbi Dei, & veluti terra fœcunda, & culta proferebat Prophetas, & Sacerdotes, & habebat altaria, sacrificia, miracula, visiones: nunc deserta & arida versa est in salsuginem; & his tribus caret. contra verò gentilitas, quæ deserta, & inaquosa erat, conuersa est in stagna aquarum, & facta est fœcunda, ac fructibus omnium generum refertissima, id est, cœpit esse populus Domini, Ecclesia Dei viui, gens sancta, Regnum sacerdotale, in quo solo verum est sacrificium, veri sacerdotes, vera miracula, vera sanctificatio, vera sapientia, demique Spiritus S. charismata omnia.

XXXIX. *Et pauci facti sunt, & vexati sunt à tribulatione malorum, & dolore.*

XL. *Effusa est contemptio super Principes, & errare fecit eos in inuio, & non in via.*

XLI. *Et adiuuit pauperem de inopia, & posuit sicut oues familias.*

LXII. *Videbunt recti & lætabuntur, & omnis iniquitas oppilabit os suum.*

Docet nunc Propheta, nihil in terris esse perpetuum, aut stabile. Nam illi, quos Deus aliquando benedixit, & benedicendo multiplicauit: paulò post exigentibus peccatis eorum, imminuti sunt, & ad paucitatem redacti; & qui paulò ante florebant omnibus bonis, ijdem cœperunt angustijs, & persecutionibus premi: nec solùm priuatis hominibus hoc accidit, sed etiam Principibus; quos Deus propter eorum peccata contemptibibiles reddidit, quoniam sapientia, ac prudentia eos priuatos, permisit in multis, magnisq; rebus errare. Sed eodem tempore non defuerunt viri probi, quos Deus subleuauit de inopia, & pauit, ac rexit vt proprias oues, Ex quo factum est per diuinam prouidentiam, vt tandem viri iusti lætarentur, & iniqui confusi remanerent. Hoc autem, quod dictum est generatim de prouidentia Dei erga genus humanum, potest etiam dici de prouidentia Dei speciali erga Ecclesiam, quæ breui tempore creuit, & paulò pòst per schismata, & hæreses imminuta est, & vexata, atq; afflicta, & Principes eius, id est, Episcopi, & sacerdotes contemptibiles redditi, quia multi eorum longè recessissent à via maiorum suorum, qui in omni sanctitate, & iustitia populo suo præluxerant. Cæterùm non sic imminuta est Ecclesia, quin multi etiam manserint tum ex principibus, tum ex priuatis, tum ex sacerdotibus, tum ex laicis, viri sancti, quos Deus bonis spiritualibus ditauit, & vt proprias oues ad optima pascua duxit, & crescere fecit: sed verba consideremus. *Et pauci facti sunt*, id est, & postea cùm multum creuissent, vicissim minui cœperunt: *& vexati sunt à tribulatione malorum, & dolore*, id est, & cùm aliquamdiu prosperitate vigente læti fuissent, cœperunt vexari à tribulatione, & dolore ob mala, quæ illis aduenerunt. Illud enim, *malorum*, non significat malorum hominum, sed malarum rerum, id est, calamitatum, ærumnarum, infortuniorum. *Effusa est contemptio super Principes.* Rectè editio vulgata correcta est hoc loco: nam vitio librariorum legebatur *contentio* in omnibus ferè latinis codicibus. Sed ex textibus Græcis, & Hebraicis, & ex lectione veterum Hieronymi, Augustini, & aliorum certum est legi debuisse. *Effusa est contemptio.* accedit

dicetiam, quòd hic idem versiculus legitur apud Iob cap.12.v.21. *Effundit despectionem super Principes*;& credibile est, Dauidem ex Iob hunc versiculum accepisse. Grauis hæc pœna est, tum populis, tum Principibus, & magni criminis precedentis indicium, quando Deus effundit contemptionem in Principes, id est, prouidentia sua facit, vt Principes siue Ecclesiastici, siue seculares sint valdè contemptibiles. (Illud enim verbum, *effundit*, significat abundantiam siue magnitudinem contemptionis) tunc enim laxatur disciplina,& omnia in deterius ruunt. *Et errare fecit eos in inuio, & non in via.* hæc est causa contemptus, quia Principes ob sua, & populi peccata deserti lumine sapientiæ, & gratiæ per deuia incedunt, & non per vias rectas, id est. vitiosè viuunt, exemplo malo populum scandalizant, vel etiam leges iniquas constituunt, fauent malis, vexant bonos. Dicitur autem Deus eos errare facere, quia in pænam peccati non eos illuminat, neque bonam voluntatem eis inspirat. S. Augustinus in epist.105. ad Sixtum, Non obdurat Deus impartiendo malitiam, sed non impartiendo misericordiam,& tract.53. in Ioan, Sic excæcat, sic obdurat Deus, deserendo, nec adiuuando, quod occulto iudicio facere potest, iniquo non potest.& libr.1. ad Simplic.quæst.2. Non ab illo irrogatur aliquid, quo sit homo deterior, sed tantum quo sit melior non erogatur. Deniq; libr. de gratia,& libero arbitrio c. 23. Quando auditis dicentem Dominum, *Ego Dominus seduxi Prophetam illum*; in eo quem seduci permittit, mala eius merita credite *Et adiuuit pauperem de inopia*, id est, sicut Deus superbos Principes errare permittit, & contemptibiles reddit: sic è contrario pauperes & humiles adiuuat, & de inopia siue temporali, siue spirituali sublevat. *Et posuit sicut oues familias*, id est, posuit Deus familias pauperum iustorum sicut oues, ita vt eas & multiplicauerit, & in vnum congregauerit, & Pastorem eis dederit, & singulari prouidentia gubernauerit. *Videbunt iusti, & lætabuntur, & omnis iniquitas oppilabit os suum*, id est, ex hac prouidentia Dei tandem fiet, vt iusti lætentur,& ex lætitia exultent & laudent Deum: *& omnis iniquitas*, id est, omnes iniqui obmutescant, nec audeant vllo modo contradicere. Id verò quamuis aliquando conspiciatur, in particularibus iudicijs: tamen absolutè, & vniuersè apparebit in iudicio vniuersali.

Quis sapiens, & custodiet hæc, & intelliget misericordias Domini? XLIII.

Hæc est conclusio totius Psalmi, in qua colligit Propheta ex dictis illum esse verè sapientem, qui obseruabit, & custodiet in corde suo supradictas vicissitudines rerum, & intelliget, quemadmodum in omnibus appareat ineffabilis misericordia Domini erga pios homines, & timentes Deum. dicit autem, *Quis sapiens*, quoniam paucorum est ista sapientia, & stultorum infinitus est numerus.

PSALM. CVII.

Paratum cor meum Deus.

HIc Psalmus non eget explicatione: constat enim ex parte extrema Psalmi quinquagesimi sexti, & quinquagesimi noni. Cur autem Psalmus hic additus sit ad alios, cùm nihil noui contineat, ratio videtur fuisse, vt compleretur numerus centum quinquaginta Psalmorum: nisi fortè subsit aliqua ratio magis recondita, quam mihi fateor, notam non esse.

PSALM. CVIII.

Titulus, & Argumentum.

In finem Psalmus Dauid.

NOn desunt ex recentioribus, qui hunc Psalmum exponunt ad literam de persecutoribus Dauid, qualis fuit Deog Idumæus, Architophel, & alij: sed cùm nulla fiat in titulo mentio persecutorum Dauid; & veteres expositores, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus; Theodoretus, & Euthymius, simpliciter de Iuda

Iuda proditore, & Iudæis exponant; & S. Petrus in Actis Apostolorum cap. 1. de Iuda proditore Psalmum hunc scriptum esse confirmet: nos quoque de Iuda, & Iudæis Psalmum totum simpliciter exponemus. Igitur argumentum Psalmi est Prophetia per modum imprecationis aduersus Iudam, & Iudæos Christi persecutores.

EXPLICATIO PSAL. CVIII.

I. *DEus laudem meam ne tacueris; quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est.*

Verba Christi, sunt similia illis, quæ habentur in Euangelio Ioan. 17. *Clarifica me tu Pater.* Rogat igitur Christus homo Deum patrem, vt laudem eius, id est, Innocentiam, charitatem, aliasque virtutes non taceat. quod impletum est per Apostolos Spiritu sancto plenos, qui omnibus linguis toti mundo Christi laudes prædicauerunt. impletum quoq; est per sequentes Martyres, & Confessores, & Doctores, qui vel sanguine, vel moribus, vel literis, vel miraculis, vel præconio vocis Christi encomia omnibus seculis, & omnibus gentibus nunciauerunt. Reddit deinde causam cur gloriam istam à Deo petat; quoniam non desunt, qui eam falsis criminationibus obscurare conentur. *Quia,* inquit, *os peccatoris, & dolosi;* Caiphæ videlicet, & Iudæ, vel generatim populi Iudaici, *super me apertum est:* dicit autem *peccatoris, & dolosi,* quoniam persecutores Christi odio, & inuidia pleni erant, & tamen dolo simulabant amicitiam, cùm dicerent, *Magister scimus, quia verax es, & viam Dei in veritate doces, &c.* Itaque peccatores erant, quia oderant, quem diligere debuisset; & dolosi erant, quia fingentes amicitiam capere volebant in sermone: vel, alij peccatores erant manifesti, qui apertè blasphemabant eum seductorem esse, & in Beelzebub eijcere Dæmonia; alij dolosi erant, ac per hoc peccatores occulti, qui sub specie interrogationum, quasi discere cupientes, insidiabantur famæ, & vitæ eius. Ex Hebræo nonnulli vertunt, *Deus laudis meæ.* quia legunt in Hebræo, *elohe,* non *elohim.* sed falluntur: nam vox, *elohe,* non semper est in regimine, sed est vnum ex nominibus Dei, vt S. Hieronym. docet in Epistola ad Marcellam. adde quod nec Septuaginta Interpretes, nec S. Hieronym. agnouerunt istud regimen in nomine Dei, vt patet ex versionibus ipsorum. S. Hieronym. ex Hebræo vertit, *Deus laudabilis mihi ne taceas.* Sed vox Hebræa, *theillati,* significat, *laus mea,* vel *laudem meam:* non enim Hebræi declinant nomina per casus. Septuaginta Interpretes intellexerunt ea voce significari, *laudem meam.* S. Hieronym. autem significari credidit, *laus mea,* & ideò reddidit, *laudabilis mihi;* idem enim est, *Deus est laus mea,* &c, *Deus est laudabilis mihi.* Latinus interpres Græcam lectionem secutus est, quæ reprehendi non potest, cùm Hebraicæ lectioni aptissimè conueniat. Illud, *Ne tacueris,* opponitur illis, *os peccatoris apertum est;* æquum enim est, vt veritas non taceat, quando falsitas clamat.

אלהי אלהים

תהלתי

II. *Locuti sunt aduersum me lingua dolosa, & sermonibus odij circundederunt me, & expugnauerunt me gratis.*

Declarat quod dixit, *os peccatoris, & os dolosi apertum est super me. Apertum est,* inquit, *os dolosi,* quia *locuti sunt aduersum me lingua dolosa,* laudantes, vt Magistrum bonum, & interim insidiantes mihi, vt caperent in sermone. apertum quoque est os peccatoris, quia *sermonibus odij circundederunt me,* manifestantes verbis apertis odium, quod gerebant in corde, dicentes, *Non est hic homo à Deo; ecce homo vorax, & potator vini: Tolle, tolle, crucifige eum.* Sed siue dolosa lingua, siue sermonibus odij me oppugnarent, *gratis me oppugnabant,* quia sine vlla iusta causa, cum redderent mala pro bonis. Illud, *expugnauerunt,* positum est pro, *oppugnauerunt.* Verbum enim Hebraicum, & Græcum, bellare, & pugnare significat. In eadem significatione ponitur hoc verbum in Psalm. 128. *Sæpè expugnauerunt me à iuuentute mea; etenim non potuerunt mihi.*

vbi illud, *Non potuerunt mihi*, demonstrat, *expugnauerunt*, positum esse pro *pugnauerunt*.

III. *Pro eo vt me diligerent detrahebant mihi: ego autem orabam.*

Explicat vltimam illam particulam, *gratis*: nam cùm rependere deberent amorem amori, illi vice dilectionis detrahebant mihi; ego tamen non reddidi mala pro malis, sed orabam Deum pro illis. Id apertè fecit Dominus in cruce, cùm ait, *Pater ignosce illis*: sed credibile est, id eum occultè fecisse, quotiescunque detractiones audiebat. Ex Hebræo S. Hieronymus vertit, *Pro eo quod eos diligebam*, vbi nos habemus, *pro eo vt me diligerent*. Sed vox Hebraica ambigua est; potest enim esse nomen, vt est in sequenti versiculo, & significare, *dilectio mea*: & potest esse verbum, & significare, *dilexi*, vel *diligebam*: nam à verbo, *ahab*, quod est *diligere*, fit, *ahauti*, quod *dilexi*, &, *dilectio mea*, significare potest. Græca vox, ἀγαπᾶν με, quæ significat, *diligere me*, est etiam ambigua; & potest accipi tàm actiue, quàm passiue; pro diligere me, id est, pro dilectione, quam eis impendebam; & pro diligere me, id est, pro dilectione; quam mihi debebant. sed Latinus interpres sustulit istam ambiguitatem, & vertit, *pro eo, vt me diligerent*: & hanc intelligentiam sequuti sunt expositores veteres tum Græci, vt Chrysostomus, & Theodoretus, tum Latini vt Hieronymus, & Augustinus. Itaque veteres expositores vulgatam Latinam versionem suis expositionibus probauerunt.

אהב
אהבתי

IV. *Et posuerunt aduersum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.*

Idipsum clarius repetit; quasi dicat, rependerunt mihi maledictionem pro benedictione, odium pro amore, vulnera multa pro curationibus multis, mortem corporalem pro vita spirituali.

V. *Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet à dextris eius.*

Transitum facit Propheta ad Iudam, quem præuidebat ducem futurum eorum, qui comprehenderunt Iesum, vt loquitur S. Petrus Actor. 1. & per modum imprecantis prædicit, quæ illi euentura prospiciebat. Ac primum inquit, *constitue super eum peccatorem*, id est, noluit Iudas super se Christum, Dominum vtique iustissimum, & mitissimum; ideò constitues super eum spiritum auaritiæ, cui seruiet infeliciter vsque ad mortem. Iudas enim seruire voluit Mammonæ, ac per hoc seruire non potuit Christo: quia nemo potest duobus Dominis seruire. Porrò spiritus auaritiæ iniquissimus est, cùm honorem Deo debitum idolo tribuat, dicente Apostolo ad Ephes. 5. de auaritia, quòd est idolorum seruitus. *Et Diabolus stet à dextris eius*, id est, & Diabolus erit Dux eius in operibus malis, & illi perpetuò assistet, vel potius tanquam canem alligatum vinculo cupiditatis illum trahet; & ad nocendum proprio etiam Magistro incitabit. S. August. per peccatorem præpositum Iudæ, intelligit eundem diabolum, qui tanquam eius Dominus stabat à dextris eius. Idem S. Augustinus rectè monet, Iudam gessisse personam totius synagogæ; quemadmodum S. Petrus gerebat personam totius Ecclesiæ: & ideò, quæ hic dicuntur de Iuda, illi quidem conuenire, sed conuenire etiam & illustrius, toti synagogæ, quæ recusans habere Christum Regem, habuit Diabolum, & Cæsarem, & eius loco Pilatum.

Cùm iudicatur exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum. VI.

Prædicit nunc Propheta infelicissimum exitum Iudæ, ad quam Prophetiam respexisse videtur Dominus Ioan. 17. cùm ait, *Quos dedisti mihi custodiui, & nemo ex eis perijt, nisi filius perditionis, vt scriptura impleatur*. Ergo inquit, *cùm iudicatur* à Deo in exitu de hac vita, *exeat*, id est, exibit *condemnatus*. & si fortè orauerit Deum, *oratio eius* non solùm non impetrabit remissionem peccati; sed ipsa oratio *fiet* illi

in peccatum. Cur oratio Iudæ facta ſit illi in peccatum, rationem reddit S. Hieron. quia orauit ſine ſpe indulgentiæ, & deſperans laqueo ſe ſuſpendit. S. Auguſtin. dicit, factum eſſe in peccatum, quia non eſt facta per Chriſtum mediatorem. Euthymius addit, factam eſſe in peccatum, quia Iudas, vt etiam cæteri perſecutores Chriſti, orabant Deum pro exterminatione nominis Chriſtiani. Poſſet etiam addi, Iudæ orationem factam eſſe in peccatum, quia Iudas non à Deo, ſed à Diabolo auxilium petijt, Diabolus autem ſuſpendium illi ſuaſit. Quo loco admonendi ſunt lectores, orationem peccatoris, non ſemper eſſe peccatum, ſed ſæpe multum valere ad remiſſionem peccatorum, vt intelligi poteſt ex oratione Publicani Lucæ 18. tunc autem fieri in peccatum, & verè eſſe peccatum, cùm is, qui orat, vel non orat quem debet orare, id eſt, Deum verum, ſed Idola, vel Diabolum: vel non orat pro re bona, quam æquum eſt à Deo peti, ſed pro re mala, quæ Deo diſplicet, vt pro ruina inimicorum: vel non orat per vnicum Mediatorem, qui eſt Chriſtus, ſed per merita ſua, quæ ſuperbè ſe habere præſumit: vel denique non orat cum ſpe, aut fide, aut alijs neceſſarijs bonæ orationis comitibus. Eadem quæ hic dicuntur de Iuda, conueniunt Iudæis, quorum ille typum gerebat. Iudæi enim qui credere nolunt in Chriſtum, exeunt de hac vita condemnati ad mortem ſempiternam; & oratio eorum, quam aſſiduè fundunt in ſynagogis ſuis, fit illis in peccatum: quia non orant Patrem per Filium, cùm nec Filium, nec Patrem norint, & quia poſtulant quæ Deo non placent, excidium videlicet Chriſtianorum, & celerem aduentum Antichriſti: hunc enim illi pro Chriſto recipient, vt dicitur Ioan. 5.

VII. *Fiant dies eius pauci, & Epiſcopatum eius accipiat alter.*

Hæc eſt locus, quem S. Petrus allegauit Actor. 1. vt oſtenderet, neceſſarium fuiſſe vt in locum Iudæ aliquis ſubſtitueretur; & cùm omnes Apoſtoli, & diſcipuli iudicio S. Petri acquieuerint, ac per hoc vnanimi conſenſu locum iſtum Pſalmi de Iuda intellexerint, nemini licet aliter exponere. *Oportet,* inquit Apoſtolus Petrus Actor. 1. *Impleri ſcripturam, quam prædixit Spiritus ſanctus per os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorum, qui comprehenderunt Ieſum.* Videmus autem impletum fuiſſe hoc vaticinium in Iuda perfectiſſimè: nam facti ſunt dies eius pauci, ſiue cum S. Auguſtino intelligamus dies Apoſtolatus; ſiue cum S. Hieron. dies vitæ; ſiue cum Euthymio, dies eius poſt peccatum commiſſum. *Et Epiſcopatum,* id eſt, Apoſtolatum *eius accipiat alter,* Matthias videlicet, qui omnibus modis erat alter, id eſt, non conſanguineus, non familiaris, non amicus, non ſimilis vitæ, ac morum. Nomen, *Epiſcopatus,* in Hebræo eſt, *pecuda,* quod ab inſpiciendo, & viſitando deducitur. Debet enim Epiſcopus aſſiduè inſpicere, & viſitare oues ſuas, de quibus rationem Domino redditurus eſt. Id quod, qui longè abſunt ab Epiſcopatu ſuo, certè præſtare non poſſunt. Hoc idem impletum eſt in Iudæis: nam poſt Iudæ peccatum pauci fuerunt dies Iudæorum in Epiſcopatu, id eſt, in Sacerdotio, ſiue Pontificatu: & Epiſcopatum eorum accepit alter, quia translatum eſt ſacerdotium Aaronicum ad ſacerdotium ſecundum ordinem Melchiſedech, & nulli ſunt hodie Pontifices Iudæorum; & multi ſunt Pontifices Chriſtianorum.

Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua.

Ne quis fortè exiſtimaret, Iudam condemnandum ad pœnam aliquam, vita durante; & vt fierent dies eius pauci in Epiſcopatu, non in corpore; Propheta declarat, dies eius futuros etiam paucos ob imminentem veram mortem, per quam filij eius orphani, & vxor vidua remaneret. Quod impletum eſt, quia eadem die laqueo ſe ſuſpendit, & non diu poſtea in excidio Hieroſolymæ omnes ferè viri interierunt: & relicti ſunt plurimi orphani, & plurimæ viduæ.

Nutan-

IX. *Nutantes transferantur filij eius & mendicent; & eijciantur de habitationibus suis.*

Explicat ærumnas filiorum Iudæ, ac dicit eos instabiles vagaturos, & mendicaturos in aliena regione; quoniam ab habitatione sua eijcientur. In Hebræo paulò aliter leguntur vltima verba huius versiculi. Sic enim vertit S. Hieron. *Et quærantur in parietinis suis.* Sed Septuaginta Interpretes, quos Latinus sequitur, non legerunt in Hebraico, *daresu*, quod significat *quærere*, sed, *garesu*, quod significat, *eijcere*. Et, vt sæpè diximus, lectio quam habuerunt in suis codicibus Septuaginta seniores omnino præferenda est lectioni Rabinorum. Illud, *in parietinis suis*, optimè translatum est à LXX. Interpretibus, ἐκ τῶν οἰκοπέδων αὐτῶν, id est, ex ruinosis habitationibus suis. Nam idem significant parietina, id est, domus dirutæ, vbi soli remanent parietes. Particula, *ex*, quam habent Septuaginta Interpretes habetur satis apertè in Hebræo, quamuis S. Hieronymus verterit, *in* quoniam particula, *min*, vtrunq; significare potest, sed frequentius accipitur pro, *ex*, vel, *ab*. Itaq; sensus nostræ lectionis est, quòd Iudæ filij, & cæteri Iudæi, non solùm non permittentur habere integras domos, quia Hierusalem euertenda erat, sed eijcientur etiam de habitationibus dirutis, vt ne ruinas quidem domorum suarum possidere eis liceat, quod impletum esse res ipsa testatur.

דרשו
גרשו
מן

X. *Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius: & diripiant alieni labores eius.*

Redditur hoc loco ratio, cur filij Iudæ, & Iudæi cæteri sint futuri pauperrimi, ac planè mendici: quia videlicet creditores eorum, quibus soluendo non erunt diligentissimè quærent, & accipient substantiam eorum; & si quid superfuerit ex labore eorum quæsitum, diripient alieni, milites scilicet Titi Imperatoris, qui (vt scribit Iosephus lib. 6. de bello Iudaico cap. 15.) scrutabantur aurum etiam in visceribus hominum, ad hunc finem illos dissecantes. Et hæc quidem olim passi sunt Iudæi; sed nunc fœneratores effecti ex bonis pauperum Christianorum ditescunt. Illud, *scrutetur*, nunc est in codice Hebraico, *ienaches*, quod illaqueare, vel irretire significat. Sed Septuaginta, & S. Hieronym. qui verterunt, *scrutetur*, videntur legisse, *ieuaches*, quod est diligenter quærere. proinde post tempora S. Hieron. locus hic vitio librariorum corruptus videtur.

ינקש
יבקש

Non sit illi adiutor, nec sit qui misereatur pupillis eius. XI.

Est hoc manifestè impletum in Iuda, & Iudæis. Iudas enim ad Principes Sacerdotum accessit, & pecunias retulit, ac se peccasse confessus nihil auxilij, vel consolationis accepit. responderunt enim, *Quid ad nos? tu videris*, Matt. 27. Quare reiectus à Sacerdotibus, & à Christo veniam non sperans, abiens laqueo se suspendit. Porrò Iudæi à Romanis obsessi neminem habuerunt, qui eos iuuare auderet.

Fiant nati eius in interitum, in generatione vna deleatur nomen eius. XII.

Prædicit Propheta, filijs Iudæ mortuis, delendum omnino nomen eius in generatione vna, quia videlicet non remanebunt filij filiorum, id est, secunda, vel tertia generatio. Et hoc quidem de filijs carnis Iudæ impletum esse credimus: sed scimus etiam id impletum in filijs spiritualibus. Nam aliorum Apostolorum multi numerati sunt filij filiorum, quos illi per Euangelij prædicationem in Christo genuerunt; & posteritas eorum in æternum manebit. Iudæ verò spiritualis posteritas nulla est. Iudæi verò quamuis non omnino extincti sint, perijt tamen in generatione vna Regnum, siue Respublica eorum: nam post euersam Hierosolymam dispersi fuerunt in gentes, & nunc impletur in eis quod prædixit Osee Propheta cap. 3. *Quia dies multos sedebunt filij Israel sine Rege, & sine Principe, & sine sacrificio,*

ficio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim. Itaque illud, *interitum*, significat in interitum populi, siue Regni, vt non sint amplius vnus populus, siue Regnum, sed homines dispersi per omnes populos & Regnã. Ex Hebræo S. Hieronymus vertit, *Fiat nouissimum eius interitus, in generatione altera deleatur nomen eius.* Sed Septuaginta non male verterunt, *Fiant nati eius in interitum; in generatione vna deleatur*
אחריתו *nomen eius.* Nam vox Hebræa, *acharitho*, significat ad literam, *reliquiæ eius*, siue, quod post eum remanet. Et quamuis possit hoc significare, *nouissimum eius*, vt vertit S. Hieronymus, quia nouissimum postea erit: tamen rectissimè verterunt Septuaginta Interpretes, *nati eius*, id est, reliquiæ eius, siue posteritas eius. Illud quoque, *in generatione*
אחר *vna*, rectè interpretatum est: quoniam Septuaginta non legerunt, *acher*, id est, altera, vt
אחד legit S. Hieron. sed, *achad*, id est, vna: literæ enim simillimæ sunt, & facilè fuit librarijs vnam literam pro alia ponere.

XIII. *In memoriam redeat iniquitas Patrum eius, & peccatum matris eius non deleatur.*

Addit Propheta, ad calamitates Iudæ, & Iudæorum: vt peccata parentum in eis puniantur. Vocat autem Patres non solùm patrem eius naturalem, sed omnes eos Hebræos, qui peccauerunt in deserto, & postea in terra promissionis. vocat verò matrem non tantùm matrem propriam, sed integram Synagogam, siue ipsam ciuitatem Hierusalem, de qua dicitur Thren 1. *Peccatum peccauit Hierusalem.* Quod autem hic dicit Propheta, significauit etiam Dominus Matth. 23. cùm ait, *Vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram à sanguine Abel iusti, vsque ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidistis inter templum, & altare. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam.* Et hoc ipsum imprecati sunt impij Iudæi filijs suis, Matt. 27. *Sanguis eius super nos, & super filios nostros.* Neq; repugnat hæc sententia verbis Ezechielis cap. 18. *Filius non portabit iniquitatem patris*: Ezechiel enim loquitur de filijs, qui non imitantur peccata parentum; Psalmus autem loquitur de filijs, qui peccata parentum imitantur. Deus enim irritatus peccatis parentum expectat quidem filios ad pœnitentiam, sed si illi pergant parentum iniquitates imitari, & sic implere mensuram Patrum suorum, tandem omnes exterminat, non solùm considerans peccata præsentium, sed etiam præteritorum. Atque hoc est, quod Exod. 20. Deus dixit, cùm legem populo daret, *Ego sum Deus tuus fortis zelotes, visitans peccata parentum in filios, in tertiam, & quartam generationem eorum, qui oderunt me.* Vide de concordia harum Scripturarum sanctum Thomam in 1. 2. quæst. 87. artic. 8. & Theologos cæteros apud Magistrum Sententiarum lib. 2. distinct. 33.

Fiant contra Dominum semper, & dispereat de terra memoria eorum, pro eo quòd non est recordatus facere misericordiam. XIV.

Repetit quod dixit de peccatis parentum, & eleganter opponit memoriæ peccatorum memoriam gloriæ Iudæ, & Iudæorum: quasi dicat. Viuet coram Deo memoria peccatorum patris, & matris ipsorum, vt pœna semper maneat: & contra, dispereat de terra memoria gloriæ, & felicitatis ipsorum. Illud enim *contra Dominum*, significat coram Domino, siue ex opposito oculorum Domini, vt semper videantur à Domino peccata illa: hæc enim est vis vocis Hebraicæ, *neghed*, & נגד
Græcæ ἐναντίον. Illud autem, *memoria eorum*, non significat simplicem memoriam personarum, sed faustam commemorationem. Viget enim commemoratio aliorum Apostolorum, quæ quotannis renouatur cum honore, & laudibus ipsorum: Iudæ commemoratio nulla fit, & si quando nomen eius pronunciandum est,

est, cum execratione & horrore pronunciatur. Sic etiam gentis Iudæorum nulla fit commemoratio, nisi cum contemptu, vt gentis vilissimæ, quæ vbique seruit. Addit Propheta causam tot calamitatum Iudæ & Iudæorum. *Quoniam*, inquit, *non est recordatus facere misericordiam*: nam, vt scribit B. Iacobus c. 2. *Iudicium sine misericordia illi, qui non facit misericordiam*. Hoc enim fuit peccatum Iudæ, quod cum videret Principes Iudæorum furere aduersus Christum, ipse nulla misericordia motus erga innocentem Magistrum & Dominum suum, crudelissime illum tradidit capiendum & occidendum.

XV. *Et persecutus est hominem inopem, & mendicum, & compunctum corde mortificare.*

Explicat Propheta, in quo sita fuerit crudelitas Iudæ & populi Iudæorum; quia videlicet *persecutus est* Christum, *hominem inopem, & mendicum, & compunctum corde mortificare*, id est, ad eum morti tradendum. S. Augustinus non audet hæc de Christo exponere, quia Christus non potest dici compunctus corde, cum compunctio sit propria eorum, quorum est pœnitentia. Ideo per hominem compunctum corde intelligit Apostolos, & alios fideles, quos Iudæi vsque ad mortem persecuti sunt. Sed quia S. Hieronymus, Theodoretus, Euthymius, & alij de Christo hæc omnia intelligunt, & textus ipse quodammodo nos cogit, vt hunc versiculum de Christo potissimum exponamus; dicendum est, Christum dici hominem inopem, quia *cum esset diues, propter nos egenus factus est, vt nos inopia sua locupletaret*, vt dicit Apostolus 2. Corint. 8. Dici etiam mendicum, quia ex aliena misericordia in hoc Mundo viuere voluit, vt verbo Dei prædicando, & orationi pro nobis faciendæ totus incumberet; dici denique compunctum corde, non compunctione culpæ, sed compunctione pœnæ, & anxietatis, ac sollicitudinis, quam pro salute generis humani assidue in corde gerebat. Notatur autem in his verbis summa crudelitas: nam qui hominem occidere queṙunt, vel moueri solent ab iracundia ob iniuriam acceptam, vel à cupiditate spoliandi diuitem, vel ab inuidia alienæ felicitatis. Christus autem mitis & humilis corde nemini faciebat iniuriam; & cum esset adeo contemptor bonorum huius Mundi, vt voluntarie mendicus factus esset, non habebat vnde oculos cupidorum prouocaret. Deniq; cum assidue hominum peccata defleret, & ad pœnitentiam agendam, ad felicitatem Mundi spernendam, ad bona cœlestia desideranda hortaretur, nulla erat causa, cur eum ad mortem vllus quæreret.

Et dilexit maledictionem, & veniet ei, & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo. XVI.

Nemo est qui diligere possit maledictionem, vel odio habere benedictionem, si sub ratione maledictionis & benedictionis voluntati proponantur: sed dicitur homo diligere maledictionem & nolle benedictionem, quando ipse sibi causa est malis suis operibus, cur maledicatur & non benedicatur. Sic Iudas tradendo Christum Iudæis ob cupiditatem modicæ pecuniæ, dilexit maledictionem, quia ipse sibi causa fuit, cur malediceretur à Deo: & ipse idem deserendo Christum, in quo benedicendæ erant omnes generationes, noluit benedictionem; quia ipse sibi causa fuit, cur non benediceretur à Deo. Quod idem de populo Iudęorum dici potest. Venit enim filius Dei de cœlo, vt benediceret populum suum, sed illi Christum occidendo, sibi ipsi causa fuerunt, cur pro benedictione maledictionem acciperent, & benedictio ad Gentes transferretur. Porro benedictio Dei cumulum bonorum omnium significat, quemadmodum & maledictio cumulum omnium malorum. Videmus autem hæc impleta fuisse primum in Iuda, qui continuo & pecunias quas acceperat, & vitam temporalem, & sempiternam amisit: deinde in populo Iudæorum, qui Regnum & Sacerdotium perdidit, & excæcatus atque obstinatus in incredulitate viuit, donec ad tenebras exteriores, quæ sunt in gehenna, descendat.

XVII. *Et induit maledictionem sicut vestimentum, & intrauit sicut aqua in interiora eius, & sicut oleum in oßibus eius.*

Declarat Propheta pulcherrimis similitudinibus, maledictionem diuinam esse cumulum omnium malorum tum externorum, tum internorum, ita vt homo maledictus à Deo cunctis malis ita repleatur, vt nulli bono relinquatur locus. Primum comparat maledictionem diuinam vestimento, quod totum corpus vndique tegit: & quia vestimentum non intrat ad viscera, comparat etiam aquæ, quæ hominem demersum in mari, non solum exterius abluit, sed etiam intrat ad stomachum, ad ventrem, ad pectus, ad omnia interna corporis humani: & quoniam aqua non penetrat ossa, imo neque carnes, venas, neruos: addit comparationem olei, quod subtilissimum est, & non solum carnes, & venas, & neruos, sed ipsa etiam ossa peruadit. Sic igitur diuina maledictio, non solum Iudæ & Iudæorum, sed omnium illorum, quibus dicetur: *ite maledicti*, replebit malis corpus & omnia eius membra; replebit animam & omnes eius sensus; replebit & mentem, & vsque ad intima intelligentiæ & voluntatis penetrabit. Quæ certe si homines mortales serio cogitarent, non sine magno horrore viuerent.

XVIII. *Fiat ei sicut vestimentum quo operitur, & sicut zona qua semper præcingitur.*

Addit Propheta, maledictionem illam non solum vbique penetraturam, sed etiam sempiternam futuram. *Fiat*, inquit, *ei*, Iudæ videlicet, & populo Iudæorum, ea maledictio *sicut vestimentum quo operitur*, id est, semper illi adhęreat, quemadmodum vestis semper adhęret homini, ne turpitudo eius appareat. *Et sicut zona qua semper præcingitur*, id est, non solum maledictio illi adhæreat, sed etiam firmissime adhæreat, quo modo cingulum firmissimis & multiplicibus nodis adstringi solet. Quis digne cogitare valeat, qualis sit nodus, quam firmus, quam insolubilis, decretum immutabile omnipotentis voluntatis Dei?

Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud Dominum; & qui loquuntur mala aduersus animam meam.

Concludit Propheta prædictionem miseriarum Iudæ, dicens: *Hoc opus eorum*, id est,
hæc erit merces operis eorum. Accipitur e-
nim in Scriptura opus pro mercede operis, vt
Leuit. 19. *Non morabitur opus mercenarij tui*
apud te vsque mane. Qui detrahunt mihi, id XXI.
est, qui me seductorem vocant, qui Filium
Dei esse negant, &c. *apud Dominum*, id est,
hæc erit merces eorum apud Dominum, siue à Domino, vt clarius habetur in textu Hebraico, quem S. Hieronymus sic reddidit: *Hæc est retributio à Domino his qui mihi aduersantur, & qui loquuntur mala aduersus animam meam*, id est, qui obloquuntur de me mala. Est enim hæc pars posterior versiculi, repetitio & explicatio prioris.

Et tu Domine Domine fac mecum propter nomen tuum, quia suauis est misericordia tua.

In vltima parte Psalmi precatur Christus pro se & pro corpore suo, quod est Ecclesia; & præcando prædicit multa bona: quemadmodum in superioribus partibus per modum imprecationis prædixit multa mala Iudæ & Iudæis. Primum igitur orat Dominum, vt sibi semper adsit, seq; & corpus suum adiuuet propter gloriam nominis sui. *Et tu*, inquit, *Domine Domine*. Prima vox continet nomen quatuor litterarum, quod est proprium Dei, & deducitur ab esse, quia Deus est fons essendi: secunda continet aliud nomen, quod proprie Dominum significat. Itaque sensus est, Tu fons essendi, qui es Dominus omnium rerum, *fac mecum*, id est, mecum operare, mihi te adiunge; *propter nomen tuum*, id est, ad gloriam tuam. *Quia suauis est misericordia tua*, id est, quia misericordia
tua benigna est, & facile inclinatur ad suc-
currendum miseris. Vbi loquitur tum pro XXII.
se, tum pro corpore suo, quod est Ecclesia, & poscit auxilium Dei aduersus persecutores ex tribus capitibus: primo, quia Deus est Dominus omnium rerum, ac per hoc potest, si ve-

ſi velit, hoſtes reprimere: ſecundo, quia hoc poſtulatur propter nomen Dei extollendum: tertio, quia Dei miſericordia benigna eſt, ac per hoc Deus non ſolum poteſt, ſed etiam vult miſereri. Et quoniam, vt dixi, hæc eſt prædictio per modum precationis, vel ſimul precatio & prædictio: ideo certi ſumus, Eccleſiam Chriſti ſemper à Deo protegendam & iuuandam eſſe, vt portæ inferi non præualeant aduerſus eam.

XXI. *Libera me, quia egenus & pauper ego ſum; & cor meum conturbatum eſt intra me.*

Pergit in oratione Propheta in perſona Chriſti, & videtur reſpicere tempus illud, quo Chriſtus dixit Ioan 12. *Nunc anima mea turbata eſt, & quid dicam, Pater ſaluifica me ex hac hora:* vel cum in horto precatus eſt Patrem, & Apoſtolis dixit: *Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem. Libera*, inquit, *me* ab imminente morte, *quoniam egenus & pauper ego ſum*, id eſt, omni humano auxilio deſtitutus, non habeo, qui pugnet pro me; *& anima mea turbata eſt intra me*, id eſt, triſtitia & horror ex conſideratione mortis futuræ turbauit me. Hæc autem Chriſtus dicebat, vt oſtenderet, ſe vere eſſe hominem, qui mortem abſolute conſideratam, vt naturæ contrariam exhorrebat: cum tamen eandem mortem, vt precium redemptionis à Patre decretum & ordinatum maxime deſideraret. Quare Ioan. 12. cum dixiſſet: *Saluifica me ex hac hora*; ſubiunxit: *Sed propterea veni in horam hanc.* Et Matth. 26. cum dixiſſet: *Tranſeat à me calix iſte*; continuo addidit: *Sed non ſicut ego volo, ſed ſicut tu.* Porro quod attinet ad corpus Chriſti, quod eſt Eccleſia; petitur liberatio à perſecutionibus & tentationibus, quia cœtus Eccleſiæ egenus & pauper eſt, id eſt, non nititur viribus ſuis, aut meritis ſuis, ſed tanquam vere mendicus, in ſolo Deo confidit.

XXII. *Sicut vmbra cum declinat, ablatus ſum, & excuſſus ſum ſicut locuſtæ.*

Hæc pertinent ad comprehenſionem Domini, quæ facta eſt poſt orationem in horto. Comparat vero Propheta comprehenſionem vmbræ deficienti, quoniam vmbra ſine vllo ſtrepitu deficit, & maximo cum ſilentio. Sic enim & Dominus auulſus eſt à Diſcipulis, & captiuus ductus, imo etiam ad varia tribunalia, & ad ipſam Crucem adductus ſine murmure, ſine reſiſtentia, ſine defenſione. *Sicut vmbra*, inquit, *cum declinat, ablatus ſum*, id eſt, ablatus ſum à comitatu Diſcipulorum ad tribunal Caiphæ, Pilati & Herodis, eo ſilentio, quo declinans vmbra deficere ſolet. *Et excuſſus ſum*, id eſt, iactatus ab vno tribunali ad aliud; *ſicut locuſtæ*, viliſſima ſcilicet animalia, à vento iactari ſolent ab vno loco ad alium. S. Auguſtinus priorem partem verſiculi refert ad Chriſtum in perſona propria, poſteriorem ad Chriſtum in perſona Diſcipulorum. Ille enim ablatus eſt ſicut vmbra, illi excuſſi velut locuſtæ.

Genua mea infirmata ſunt à ieiunio, & caro mea immutata eſt propter oleum. XXIII.

Hic videtur deſcribi debilitas Chriſti ex ieiunio, adiuncta vigilia & labore illius noctis, & ſequentis diei, quo paſſio peracta eſt. Quamuis etiam toto vitæ tempore Dominum frequentiſſime ieiunaſſe credendum ſit. *Genua mea*, inquit, *infirmata*, id eſt, debilitata *ſunt à ieiunio*, *& caro mea immutata*, id eſt, macie & pallore confecta apparuit *propter oleum*, id eſt, propter pinguedinem ſuam amiſſam. In Hebræo clarius habetur, *Caro mea immutata eſt, miſcemen*, id eſt, à pinguedine, id eſt, ex pingui, macilenta reddita eſt. מִשְׁמָן Varie hic locus ab aliis explicatur; ſed hæc nobis explicatio literalis maxime viſa eſt.

Et ego factus ſum opprobrium illis, viderunt me, & mouerunt capita ſua. XXIV.

Hic concludit paſſionem: nam poſt illam ſummam debilitatem factus eſt Dominus opprobrium Iudæis; cum eum in medio latronum crucifixum viderunt, & viſo eo mouerunt capita ſua ſtantes ante Crucem, & dicentes: *Vah qui deſtruis templum Dei*, &c.

Ad-

XXV. *Adiuua me Domine Deus meus, saluum me fac secundum misericordiam tuam.*

Precatur Dominus de corpore exiens auxilium Patris ad celerem resurrectionem, vt diximus in explicatione Psalm. 21. & 68. & simul precatur corpori suo mystico, id est, Ecclesiæ veram salutem corporis & animæ.

XXVI. *Et scient quia manus tua hæc, & tu Domine fecisti eam.*

Ne putarent homines Christum ad passionem & mortem ignominiæ plenam inuitum peruenisse, & ne iactarent Iudæi, se potentia sua in Christum præualuisse, admonet Propheta in persona Christi, hoc totum à Deo factum esse, iuxta illud S. Petri Act. 3. *Deus, qui prænunciauit per os omnium Prophetarum, impleuit sic.* Ait igitur: *Et sciant* homines omnes, ac præsertim Iudæi, *quia manus tua hæc,* id est, quia hæc res, hæc passio, hæc mors mea à manu tua, hoc est, voluntate & potestate tua processit: *& tu Domine fecisti eam.* Neque enim potuissent Iudæi aut Gentes Christo præualere, eumq; affligere & occidere, nisi Deus voluisset. Neque tamen excusantur à grauissima culpa, qui Christum occiderunt, quasi voluntatem Dei adimpleuerint: ipsi enim non voluntatem Dei, sed odium cordis sui implere voluerunt: Deus autem mala eorum voluntate, quam ipse non fecerat, vsus est ad Mundum redimendum per obedientiam & charitatem, patientiam & humilitatem vnici sui. S. Augustinus per *manum Dei*, hoc loco intelligit *Christum*, quem Deus fecisse dicitur, quia humanitatem eius fecit. Alij per *manum Dei,* intelligunt *potentiam Dei*, sed per particulas illas, *hæc*, &, *eam*, intelligunt *salutem.* Sed nos Theodoretum secuti sumus, cuius expositio maxime literalis nobis visa est.

XXVII. *Maledicent illi, & tu benedices, qui insurgunt in me, confundantur, seruus autem tuus lætabitur.*

Persecutores ignorantes hæc, quæ dicta sunt, *maledicent* mihi & Ecclesiæ meæ: vt reuera vsque ad hanc diem Iudæi blasphemare & maledicere pergunt: sed *tu benedices*, non solum mihi, me glorificando, & exaltando ad dexteram tuam, sed etiam propter me benedices omnes gentes, eas per Fidem & Baptismum in filios adoptando. Ex quo fiet, vt illi, qui me persequuntur & mihi maledicunt, tandem *confundantur*; *seruus autem tuus*, ego & fratres mei lætitia sempiterna fruamur.

Induantur, qui detrahunt mihi, pudore; & operiantur sicut diploide confusione sua.

Confirmat quod dixit, & per modum imprecationis prædicit, omnes Christi & Ecclesiæ aduersarios tandem cooperiendos confusione & pudore instar vestimenti duplicis vndique hominem operientis. Quod quidem in die Iudicij omnino implebitur. Vox Hebraica, *mehil,* significat vestem albam & honorificam, qualis erat tunica sacerdotalis, quæ describitur Exod. 28. Sed LXX. Interpretes verterunt διπλοίδα, vel quia vestis erat tam ampla & longa, vt duplicari posset: vel quia reuera, ea vox significat vestem suffultam alia veste, ac per hoc duplicem, vt sunt apud nos vestes permultæ. Sensus autem est, confusionem damnatorum in nouissimo die fore maximam, ita vt pleni sint futuri erubescentia & pudore. Et certe quæ maior confusio cogitari potest, quàm ingratitudinem, insipientiam, aliaq; vitia damnatorum in theatro Mundi totius, coram Angelis & hominibus, qui ab initio sæculi fuerunt, apertissime detegi?

Confitebor Domino nimis in ore meo, & in medio multorum laudabo eum.

Hoc opponitur confusioni impiorum. Illi enim præ confusione obmutescent: Christus autem & electi eius confitebuntur laudes Deo, *nimis in ore suo*, id est, magno clamore, magnoq; iubilationis affectu, idq; *in medio multorum*, in theatro orbisterrarum in die Iudicij, & postea in theatro cœlestis Hierusalem in æternum.

Quia astitit à dextris pauperis, vt saluam faceret à persequentibus animam meam.

Hæc

Hæc eſt ratio tantæ confeſſionis, & laudis: quoniam Deus auxilio ſuo aſtitit à dextris pauperis Chriſti, & populi eius, vt ſaluaret à perſequentibus Iudæis vitam temporalem Chriſti, quod factum eſt per celerem reſurrectionem, & à perſequentibus tũ hominibus, tùm Dæmonibus, vitam æternam electorum eius. In Hebræo eſt, *miſcio phete*. i. à iudicibus, pro eo quod nos habemus, à *perſequentibus*. & quidem quod attinet ad Chriſtum, præcipui perſecutores Chriſti fuerunt Caiphas, & Pilatus, qui Chriſtum morti adiudicauerunt. Sed ſapientia Dei aſtitit Chriſto, tanquam optimus Patronus, & ſententiam iniquam reuocare fecit à diuina potentia, quæ Chriſtum ad vitam reuocauit. Quod verò attinet ad Eccleſiam, iudices qui perſequebantur Eccleſiam, erant tum Imperatores, & Reges, ac magiſtratus Paganorum, qui multa millia Sanctorum Martyrum morti adiudicauerunt, tum præcipuè dæmones, qui ſententiam Dei in genus humanum latam proferebant, & ex illa genus humanum morti æternæ adiudicabant: ſed aſtitit aduocatus potentiſſimus Chriſtus, qui tulit de medio chirographum, quod erat cõtrarium nobis, illudq; deleuit, & affixit cruci; & pauperum animas ſaluas fecit, vt ſcribit Apoſtol. ad Col. 2. Hic illud annotandum eſt, Deum aſſiſtere à dextris pauperum, id eſt, eorum, qui agnoſcunt paupertatem ſuam, debilitatem videlicet virium ſuarum, & ideò aſſiduè pulſant ad oſtium Dei, qui diues eſt in miſericordia. Item à dextris pauperum, id eſt, eorum, qui exuerunt affectum rerum omnium creatarum, & ſpiritu pauperes effecti in ſolo Deo diuitias ſuas poſuerunt.

PSALMVS CIX.

Titulus & Argumentum.

Pſalmus Dauid.

Hic Pſalmus celeberrimus eſt tum magnitudine myſteriorum, tum obſcuritate ſententiarum. Sed quamuis excæcati Iudæi multa fabulentur, tamen apud Chriſtianos nulla dubitatio eſt, quin hic Pſalmus de Chriſti Regno, & ſacerdotio intelligatur, ita explicante Spiritu ſancto in multis locis ſanctarum Scripturarum, Matth. 22. Actor. 2. 1. Corinth. 15. ad Hebr. 157. & 10.

EXPLICAT. PSAL. CIX.

Dixit Dominus Domino meo, ſede à I.
dextris meis.

Vidit in ſpiritu Dauid, Meſſiã poſt mortem, & reſurrectionẽ aſcendentem in cęlũ, & refert ad nos verba Dei Patris ad Filium, quibus eũ inuitat ad conſedendum, & corregnandum. *Dixit*, in Hebræo eſt, *nehum*, נאם quod propriè ſignificat, dictum, & coniunctum cum nomine ſequenti, verti potuiſſet. Dictum Domini ad Dominum meum. Sed ſenſus eſt idem, & gratia claritatis verterunt LXX. *Dixit Dominus*. Quamuis autem *dixit*, ſit temporis præteriti, & tempore Dauidis id tempus nondum aduenisſet, tamen rectè vtitur Dauid verbo temporis præteriti, quia vidit rem futuram, tanquam præteritã. *Dominus* in hebræo eſt nomẽ quatuor literarũ, quod propriè ſoli Deo vero cõuenit; quod quãuis à modernis pronuncietur, *Iehoua*, tamen ab antiquis non ſolebat יהוה pronunciari; ſed loco eius pronunciabatur aliud nomen, quod Dominum ſignificat. Ita LXX. Interpretes vbicunq; hoc nomẽ proprium Dei inuenerunt, verterunt κύριο-ς, .i. *Dominus*. de qua re ſcripſimus in exercitatione grammatica ad 1. verſ. Pſal. 33. *Domino meo*, In Hebræo eſt, *Ladoni*, quod propriè לאדני Domino meo ſignificat: quamuis aũt Rabini per Dominum hoc loco intelligant Abraham, vt S. Hier. refert in com. ad cap. 22. Matthæi; vel Ezechiam, vt refert Iuſtinus in dialogo contra Triphonem, & Tertul. lib. 5. in Marcionem: tamen certum eſt, non aliũ hoc loco Dominum vocari, niſi Meſſiam, qui fuit filius Dauid ſecundum carnem; & Dominus Dauid ſecundum diuinitatẽ. totus enim Pſalmus id clamat, cũ neq; Abraham, neque Ezechias ſederint ad dextram Dei, neq; geniti ſint ante luciferum, neque ſacerdotes fuerint ſecundum ordinem Melchiſedech. Quare Iudæi interrogati à Chri-

sto. Matth. 22. quomodo Dauid in spiritu vocet Messiam *Dominum suum*; non sunt ausi negare psalmum intelligendum esse de Messia. Cur autem non repetatur hoc loco nomen proprium Dei, non est ratio, quia filius non sit verus Deus, vt est Pater, vt Ariani docebant; sed quia hic non agitur de filio Dei simpliciter, sed de filio Dei incarnato. Filius autem Dei incarnatus in scripturis passim Dominus appellatur, & Pater Deus, cùm simul nominantur: cuius rei ratio est, quia nomen Domini conuenit filio secundùm vtramq; naturam; nomen autem Dei, non conuenit ei nisi ratione naturæ diuinæ. Itaque si hoc loco idem nomen tributum fuisset Patri, & Filio, suspicari possemus, hæc dici filio tantum vt Deus est. Quod autem Filius Dei incarnatus, qui etiam Christus dicitur, in scripturis passim appelletur Dominus. & Pater Deus dicatur, perspicuum est ex illo 1. Cor. 8. *Vnus Deus Pater, & vnus Dominus Iesus Christus.* & 2. Cor. 1. *Gratia vobis & pax à Deo Patre, & Domino Iesu Christo.* & ad Eph. 6. *Pax fratribus, & charitas cum fide à Deo Patre, & Domino Iesu Christo.* & in ipsis Euang. atque Actis Apost. & Epist. eorundem Apostolorum cùm vbiq; Christus dicatur *Dominus*, vix in vno, aut altero loco dicitur *Deus*. quia videlicet, vt diximus, nomen Dei conuenit Christo solùm ratione diuinæ naturæ, nomen Domini conuenit secundum vtramque naturam; vnde etiam in Symbolo dicimus, *Credo in Deum, Patrem omnipotentem, & in Iesum Christum filium eius vnicum, Dominum nostrum. Sede à dextris meis.* Sessio quietem, & auctoritatem, præcipuè regiam denotat: hæc autem Christi sessio, est ineffabilis quies, & summa regia potestas. Illud autem, *à dextris meis*, significat æqualitatem, & consortium Regni Dei Patris super omnes creaturas. Quam æqualitatem semper habuit filius Dei ratione diuinæ naturæ, sed ad eam eleuatus est ratione naturæ humanæ, post humiliationem vsq; ad mortem, mortem autem crucis. Sic enim loquitur Apost. Phil. 2. *Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.* Idem enim est esse in dextera Dei, & in gloria Dei: hoc est in maiestate Dei. hæc autem gloria est, quod habeat *nomen super omne nomen*, & illi *omne genu flectatur*. sic etiam 1. Cor. 15. ait idem Apostol. *Oportet illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius.* vbi explicat Apostolus illud, *sede à dextris meis*, vt idem sit, quod, regna mecum, *donec ponam*, &c. Idem quoque Apostol. ad Hebr. 1. *Cui dixit Angelorum, Sede à dextris meis? nonne omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi*, &c. Vbi per sedere à dextris Dei significatur differentia inter Christum, & Angelos, quòd isti sint ministri, & serui, & ideò non sedeant, sed mittantur in ministerium: Christus autem vt Rex, & Dominus sedeat cum Patre, creaturis omnibus superior. Denique S. Petrus Act. 2. *Dextera*, inquit, *Dei exaltatus effudit hoc donum, quod vos videtis, & auditis; non enim Dauid ascendit in cœlum*; dicit autem ipse, *Dixit Dominus Domino meo sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Certissimè sciat ergo omnis domus Israel, quia & Dominum & Christum fecit Deus hunc Iesum, quem vos crucifixistis.* Vbi S. Petrus docet, sedere à dextris Dei, esse ascendisse in cœlum; dominari, & regnare vbique vt dominatur, & regnat Deus.

Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. II.

III. Hic versiculus continuatur cum primo apud Hebræos, iuxta Rabinorum distinctiones: sed LXX. Interpretes, qui Rabinos omnes præcesserunt, nouum versiculum esse debere iudicarunt. Significat autem his verbis Propheta, Regnum Christi nunquam finiendum, neque periculum esse, vt ab inimicis euertatur, cum Deus statuerit paulatim omnes omnino inimicos illi subijcere, vt pacificè postea duret in æternum. Itaque illud, *donec*, non significat, Christum non am-

amplius cessurum, vbi fuerint omnes hostes debellati, sed significat Christi Regnum semper propagandum magis, & magis, donec nullus omninò supersit inimicus, qui illi genua non flectat: quasi dicat; perge regnare mecum, nec desistas propagare Regnum, donec omnes hostes debellentur. Porro ista propagatio quotidie impletur, dum alij conuertuntur ad fidem, & obedientiam, & spontè subijciuntur pedibus Christi, vt in eis, tanquam in scabello quiescat; & tandem finito exilio pergunt ad patriam, vbi feliciter sub Deo requiescunt: alij, vel peruertuntur, vel in peruersitate perdurant, & tandem per mortem ad iudicium rapiuntur, & damnati ad inferos detruduntur, vbi Christi pedibus perpetuò comprimuntur. In nouissimo die propagatio complebitur, & tum Christo *flectetur omne genu, cœlestium, terrestrium, & infernorum.* At cur dicit Pater, *donec ponam*; nonne etiam filius ponit inimicos suos scabellum pedum suorum? Omnino quod Pater operatur, etiam Filius operatur: sed tribuitur hæc actio Patri, quia per eam redditur merces obedientiæ Filij vt paulò ante Apostolum dicentem audiuimus, *Propter quod & Deus exaltauit illum.* Præterea omnis actio quæ ad potentiam pertinet, Patri solet tribui, quamuis etiam Filio sit communis, quoniam à Patre Filio communicatur, non Patri à Filio, & filio quidem, vt Deus est, communicatur per generationem; eidem filio, vt homo est, communicatur per gratiam hypostaticæ vnio-
II. nis. Quod autem filius Patri cooperetur in hac actione subijciendi communes hostes, dicitur in sequenti versiculo.

III. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.*

Propheta Dauid cùm in spiritu audiuisset Patrem loquentem ad Filium, ac dicentem, *Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*; conuertit se ad Filium, & eodem spiritu reuelante demonstrat, vnde incipienda esset propagatio Regni Christi in terris. *Virgam*, inquit, *virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion*, id est, Dominus Pater vt ponat inimicos tuos scabellum pedum tuorum, sceptrum Regalis potentiæ tuæ ex Ciuitate Hierusalem, & ex ipso monte Sion extendere incipiet, & propagabit vsque ad vltimum terræ. Concordat cum hac Prophetia verbum Domini, Luc. 24. *Oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma.* & Act. 1. *Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa & Samaria, & vsque ad vltimum terræ.* Virga hoc loco sceptrum significat, & per sceptrum intelligitur Regalis potestas: per virtutem autem significatur robur, & fortitudo, vt clarius habetur in textu originali. Itaque *virga virtutis*, est sceptrum potentiæ. dicitur autem hæc virga emittenda ex Sion, quasi ex monte illo germinauerit, quoniam in Hierusalem cœpit Regnum Christi spirituale; ibi enim fuerunt primi credentes; & ibi cœpit propagatio fidei per Apostolos. *Dominare in medio inimicorum tuorum*, est quasi fausta acclamatio, & exhortatio ad propagandum imperium per omnes gentes, quasi dicat, tu igitur perge feliciter, infer vexillum crucis tuæ in medium Paganorum; & Iudæorum, vbi sunt confertissimi hostes tui, ibique in medio eorum dominare. i. illis inuitis, & repugnantibus Regnum tuum constitue. Quod certè breui factum videmus: nam intra paucos annos, frustra Iudæis, & Paganis reluctantibus, Ecclesiæ Christi in toto orbe terrarum constitutæ fuerunt. Scribit enim Apostolus ad Col. 1. *Euangelium in vniuerso mundo est, & crescit, & fructificat.* & S. Irenæus vicinus Apostolicis temporibus li. 1. cap. 2. *Ecclesia*, inquit, *per vniuersum orbem, vsque ad fines terræ seminata est*, & cap. 3. meminit Ecclesiarum Germaniæ, Iberorum, Lybiæ, Ægypti, Galliarum, Orientis, & earum quæ in medio mundi erant, per quas intelligit Ecclesias Græciæ, & Italiæ. Rectè autem dicit Psalmus, *in medio inimicorum tuorum*, quia quantumlibet Ecclesia propagetur, & crescat, semper erit in medio inimicorum, id est,

Iudęorum, Paganorum, Hęreticorum, & falſorum Chriſtianorum, dum in terris peregrinatur. Sed in conſummatione ſæculi fiet ſeparatio bonorum à malis, & non erit amplius Regnum Chriſti in medio inimicorum ſuorum, ſed eminebit & exaltabitur ſuper omnes inimicos ſuos.

IV. *Tecum principium in die virtutis tuæ in ſplendoribus ſanctorum: ex vtero ante Luciferum genui te.*

Dixerat, *dominare in medio inimicorum tuorum*, quod intelligitur in hoc tempore, dum Regnum Chriſti ab inimicis oppugnatur: declarat nunc quid erit in nouiſſimo die, quando omnes inimici ſubiecti erunt vt ſcabellum, pedibus eius. *Tecum*, inquit, *principium in die virtutis tuæ*, id eſt, tecum erit principatus manifeſtus, tunc apparebit omnibus, tuum eſſe Regnum, & apud te ſolum eſſe verum principatum. *In die virtutis tuæ*, in die videlicet nouiſſimo, quando potentia tua cœlum mouebit, Solem obſcurabit, terram concutiet, mortuos excitabit, & omnes ad tribunal tuum adducet. *In ſplendoribus ſanctorum*, id eſt, quando circundatus eris ſanctis tuis, qui omnes fulgebunt ſicut Sol. *Ex vtero ante Luciferum genui te*, id eſt, ideo tecum erit tantus principatųs, quia ego Deus Pater omnipotens genui te, non ex nihilo, vt res creatas, ſed *ex vtero* meo, vt filium verum, naturalem & conſubſtantialem, idq́; *ante Luciferum*, id eſt, antequam ſtellas crearem, ante omnem creaturam, ante omnia ſæcula. Hæc eſt communis expoſitio Patrum, Hieronymi, Chryſoſtomi, Auguſtini, Theodoreti, & Euthymij. Sed conſideremus ſingula verba: *Tecum*, ex Hebræo S. Hieronymus vertit, *populus tuus*. Sed verbum Hebraicum poteſt legi, *ammecha*, & ſignificat
עמך
populus tuus; poteſt etiam legi, *immecha*, & ſignificat, *tecum*, & ſic legerunt LXX. Interpretes, & recte verterunt, *principium*, in Hebræo eſt, *nedaboth*, quod proprie ſignificat *Principes*, ſed Septuaginta videntur legiſſe, *nedaba*, *principatus*: & ſic exponit Chryſoſtomus hoc loco vocem Græcam ἀρχὴ, quæ & principium, & principatum ſignificare poteſt. Quod ſi placeat, non accipere principium pro principatu, ſed ſimpliciter pro principio; exponere poterimus: *Tecum principium*, id eſt, tecum eſt principium primum omnium rerum, quia tu es in Patre, & Pater in te. Sed prior expoſitio videtur præferenda, vt magis conſentanea textui Hebraico. *In die virtutis tuæ*: in his verbis nulla eſt diſcrepantia inter codices, niſi quod in Hebraico per virtutem ſignificatur proprie fortitudo & potentia. *In ſplendoribus ſanctorum*, in Hebraico legitur, *in montibus ſanctitatis*. Sed videntur LXX. Interpretes non legiſſe, *harere*, per ה, quod ſignificat *montes*, ſed *hore*, per א, quod ſignificat *ſplendores*. Idem autem eſt, *in ſplendoribus ſanctitatis*, &, *in ſplendoribus ſanctorum*; dici ſiquidem poſſunt ſancti homines ſplendores ſanctitatis, quia ſanctitas in eis reſplendet. *Ex vtero*, ex hoc verbo probant ſancti Patres efficaciſſime Chriſti diuinitatem: nam ſi Chriſtus creatura eſſet, non poſſet dici genitus ex vtero: nemo enim dicit, ſe genuiſſe ex vtero domum, vel ſcamnum, vel aliud quidpiam ex arte factum: neque Deus vnquam dixit, ſe genuiſſe ex vtero cœlum, aut terram. Porro per vterum intelligitur eſſentia Dei ſecreta & intima; & quamuis vterus proprie ad matrem, non ad patrem pertineat: recte tamen Deus Pater dicitur ex vtero genuiſſe, tum vt clarius oſtendatur filius conſubſtantialis genitori; (clarius enim filius eſt ex ſubſtantia matris, quam ex ſubſtantia patris) tum quia Deus non opus habuit vxore ad filium gignendum & pariendum. Ipſe enim genuit, ipſe peperit; vnde dicit Iſaiæ vltimo: *Nunquid ego, qui alios parere facio, ipſe non pariam?* *Ante Luciferum*: hinc ſignificatur æternitas filij, qui genitus fuit ante Luciferi creationem, ac per hoc ante omnes creaturas. Sed poſuit nomen Luciferi, quoniam ipſe etiam filius Dei, eſt quidam Lucifer increatus. Eſt enim lux vera, quæ illuminat omnem hominem, & omnem Angelum. In Hebræo habetur, *miſchar*, quod S. Hieronymus vertit,

[Margin: עמך עמך נדבות נדבה הררי הדרי משחר]

vertit,ex aurora.Sed poteſt etiam verti, præ aurora,id eſt,ante auroram.LXX.Interpretes poſuerunt luciferum pro aurora , ſiue quia cum aurora ſolet oriri lucifer,ſiue quia ipſa aurora etiam eſt lucifer quare S.Hieronymus Iob 11.verſ.12. vertit, *orieris vt lucifer*.cùm tamen in Hebræo ſit, mane;Itaque luciferum accepit pro mane , ſiue pro aurora. *Genui te* in Hebręo nunc legitur,Tibi ros natiuitatis tuæ. Sed Septuaginta non habuerunt illa duo vocabula,Tibi ros,& pro,natiuitatis tuæ, legerunt , *genui te* ; quia verba Hebraica mutatis punctis vtroque modo legi poſſunt, *ialdutheca*, eſt natiuitatis tuæ. *ieladticha*,eſt,*genui te*. Poteſt etiam fieri,vt LXX.Interpretes legerint,tibi ros natiuitatis tuæ , ſed verba obſcura declarare voluerint per ſuam verſionem , & ideò dixerint, *genui te*. Id enim obſcurè ſignificant illa verba,*ex vtero ante luciferum* tibi ros natiuitatis tuæ,id eſt,ex vtero ante luciferum fuit tibi natiuitas ex me, vt eſt rori ex cœlo S. Auguſtinus addit aliam expoſitionem minus principalem,quod videlicet Dauid Chriſto filio ſuo ſecundum carnem dicat, *Ego genui te ex vtero Virginis Mariæ , filiæ meæ, antequam lucifer oriretur*, id eſt , media nocte. Tertullian. quoque lib.5. in Marcionem exponit de partu Virginis , ſed tribuit Deo illud,*genui te*,hoc modo, *Ego Deus Pater genui te ex vtero Virginis,nocturno tempore antequam lucifer oriretur.*

V. *Iurauit Dominus & non pœnitebit eum , tu es Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech.*

Tranſit nunc à dignitate Regia ad ſacerdotalem,atq; oſtendit,Chriſtum eſſe ſacerdotem æternum, non ſuccedentem Aaroni, ſed immediatè à Deo inſtitutum , cuius figura fuerat ſacerdotium Melchiſedech *Iurauit Dominus,& non pœnitebit eum*. Iuramentum Dei promiſſionis ſtabilimentum eſt;id quod declarauit addens, *& non pœnitebit eum*,id eſt firmiſſimè ſtatuit,nunquam mutaturus : ſignificat enim Dauid his verbis, ſacerdotium Aaronicum fuiſſe mutandum,ſed ſacerdotium Chriſti nunquam eſſe mutandum.Pœnitentia. n. Dei dicitur per metaphoram,cum Deus facit id, quod faciunt homines,cum eos pœnitet facti. mutāt enim quod eos feciſſe pœnitet.ſic Geneſ.6. dicit Deus, *Delebo hominem, quem creaui,à facie terræ,ab homine vſq; ad animantia;pœnitet enim me feciſſe eos*.& 1. Reg.15.*pœnitet me* (ait Deus) *quòd conſtituerim Regem Saul. Tu es ſacerdos in æternum.* dicuntur hæc à Deo,non à Dauide: Apoſtolus enim ad Hebr.5. non ſemel repetit, hæc eſſe verba Patris ad Filium.dicitur autem *Chriſtus ſacerdos in æternum*,tum quia effectus vnici ſacrificij, quo corpus ſuum obtulit in cruce , manet in æternum,iuxta illud Apoſtoli ad Hebr. 10. *Vna oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificatos* : tum quia viuens ipſe in æternum ſacrificium quotidie offert per manus miniſtrorum ſibi inuicem in Eccleſia ſuccedentium.quod idem Apoſtolus ad Hebr. 7. confirmat,dicens, *Et alij quidem plures facti ſunt ſacerdotes idcirco quòd morte prohiberentur permanere*:hic autem eo quòd maneat in æternum,ſempiternum habet ſacerdotium. *Secundū ordinem Melchiſedech*,per ordinem intelligitur,ritus,lex, traditio, conſuetudo; hæc enim ſignificat vox Hebraica opponitur autem ordo Melchiſedech ordini Aaron ſecundum Apoſtolum ad Hebr. 7. Diſtinguitur vero ordo Melchiſedech ab ordine Aaron in multis. Primo Melchiſedech non legitur ſucceſſiſſe alteri , neque ei ſucceſſiſſe alter legitur;nam ideo dicitur ſine patre, ſine matre,ſine genealogia , neque initium dierum,neque finem vitæ habens, vt dicitur ad Hebr.7. in ſacerdotio autem Aaronis vnus alteri ſuccedebat,quia ſinguli moriendo ſacerdotium filijs relinquebant. ſecundo,Melchiſedech erat ſacerdos,& Rex;Aaron, ſimplex ſacerdos. tertio , Melchiſedech obtulit panem & vinum ; Aaron oues , & boues quarto , Melchiſedech erat ſacerdos vniuerſalis,non vnius gentis tantum; Aaron erat ſacerdos duntaxat Hebræorum. quin Melchiſedech non egebat tabernaculo vel templo ad ſacrificandum; Aaron egebat, & ideo

nunc apud Hebræos cessauit sacrificium, quia euersum est templum. Christus igitur Sacerdos est secundum ordinem Melchisedech, quia revera nulli successit, neque alius ei successit in amplissima dignitate sempiterni sacerdotij: & ipse vere ac proprie non habet Patrem vt homo, neque matrem vt Deus, idem Christus Rex est & Sacerdos, & obtulit panem & vinum in cœna, id est, corpus suum sub specie panis, & sanguinem suum in specie vini: & non est Sacerdos Hebræorum tantum, sed Hebræorum & Gentium: neque alligatur sacerdotium eius vni templo vel tabernaculo, sed, vt prædixit Malachias cap. 1. *à Solis ortu vsque ad occasum in omni loco sacrificatur & offertur oblatio munda.* Ex his satis aperte conuincitur hæresis Lutheranorum, qui negant sacrificium verum, proprieq; dictum extare in Ecclesia Dei: vel ostendant Lutherani, si possunt, quo modo prædictio sit adimpleta de sacerdotio secundum ordinem Melchisedech instituendo, & nunquam mutando.

VI. *Dominus à dextris tuis confregit in die iræ suæ Reges.*

S. Ioannes Chrysostomus, quem Græci sequuntur, per Dominum, hoc loco intelligit Patrem; S. Augustinus intelligit Filium: S. Hieronymus dicit quidem, Dominum hoc loco nominatum esse Patrem, tamen statim addit, illum, *qui confregit Reges, iudicabit in nationibus, implebit ruinas, & bibit de torrente*, esse Filium. Videtur autem nobis sententia S. Augustini esse aptior & facilior; non enim debet rationem reddere, quo modo Pater sit à dextris Filij, cum paulo ante dictum sit, Filium sedere à dextris Patris: neque quomodo Pater de torrente biberit, & caput exaltauerit. Denique melius continuatur contextus verborum Prophetæ, si expositionem S. Augustini sequamur. Igitur Propheta, posteaquam dixerat, Filium à Patre Sacerdotem æternum appellatum fuisse; conuertit sermonem ad Patrem, ac dicit, Christum vere fore Sacerdotem æternum: quoniam, etiamsi multi Reges terræ conspirabunt, vt sacerdotium totamq; eius Religionem euertant; ipse tamen sedens à dextris Patris confringet Reges aduersarios, & illis omnibus inuitis sacerdotium & sacra sua perpetuabit. *Dominus à dextris tuis*, id est, Christus à dextris tuis sedens, sicut illi dixisti, *sede à dextris meis, confregit in die iræ suæ Reges*, id est, in die qua irascetur inimicis suis, Regibus terræ, Ecclesiam suam persequentibus, confringet eos, & iam in prænotione mea confregit; iam enim præuideo per spiritum prophetiæ, Herodem ab Angelo percussum, Neronem destitutum sibi manus iniecisse, Domitianum, Maximinum, Decium, & cæteros interfectos; Valerianum captiuum in manus barbarorum deuenisse; Diocletianum, & Maximianum præ desperatione Imperium deposuisse; Iulianum, Valentem, Hunnericum, & omnes denique inimicos Reges misere periisse; atque in gehennam detrusos, meritas pœnas dare.

VII. *Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum.*

Dixit, quid faciet Christus in præsenti tempore aduersus hostes suos, Reges & Principes terræ; nunc addit, quid faciet in die nouissimo aduersus omnes inimicos suos. *Iudicabit*, inquit, *in nationibus*, id est, is, qui hoc tempore confregit impetum Regum, & conseruauit Ecclesiam suam tempore persecutionum, postea in fine sæculi iudicabit omnes nationes, siue iudicium exercebit in nationibus omnibus; & condemnatis omnibus impiis, *implebit ruinas*, id est, consummabit vltimum exterminium, complementum ruinæ impiorum perficiet, ex Hebræo S. Hieronymus legit, *implebit foueas*; quod etiam est verum, quia tunc implebuntur foueæ inferorum, omnibus malis hominibus, & dæmonibus eo detrusis & conclusis; & hoc modo *conquassabit capita in terra multorum*, id est, humiliabit & conteret omnes superbos, qui nunc erecto capite aduersus

Deum incedunt; tunc enim conculcabit superbiam eorum, cum coram toto mundo ostendet infirmitatem eorum, & contemptibiles atque confusos efficiet: & hoc erit conquassare & conterere capita eorum. Dicit autem, *multorum in terra*, quia in terra paucissimi inueniuntur veri humiles & pij, respectu superborum & impiorum, qui prope infiniti sunt. In Hebræo habetur, *in terra multa*, id est, in magna parte terræ; sed idem est sensus, siue quis dicat, superbos multos inueniri in terra, siue, superbos occupare multum terræ. S. Augustinus exponit hæc omnia de præsenti tempore, & in bonam partem, vt implere ruinas, sit instaurare quod cecidit, &, conquassare capita, sit humiliare ad salutem per contritionem: quæ pia est & vtilis expositio, sed mystica: nam ad literam exponunt de vltimo iudicio Theodoretus, Euthymius, & alij communiter.

VIII. *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.*

Hunc vltimum versiculum exponunt magno consensu omnes veteres de Christi humilitate in carne mortali, & exaltatione in gloria cœlesti, tum illi, qui verba superiora exponunt de ipso Christo, tum qui exponunt de Patre. Quare mirum est, aliquos recentiores aliter sensisse. Reddit igitur Dauid rationem, cur tanta sit Christi potentia, vt Reges confringere, nationes iudicare, implere ruinas, & conquassare capita possit; & dicit: *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput*; ac si diceret cum Apostolo: *Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem Crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen.* Torrentem appellat cursum rerum humanarum: quo modo enim torrens magno impetu & sonitu fluit, & turbidus ac turbatus incedit, & paulo post cessat, & ne vestigium quidem sui relinquit; sic sunt res humanæ tempore huius mortalitatis: transeunt enim omnia, & vt plurimum turbida & turbata: audiuntur sæpe maxima prælia, & turbationes gentium & populorum, vt tempore Alexandri Magni, & postea Cæsaris, & aliorum similium. Sed paulo post finem accipiunt, tum ipsi, tum posteri eorum, & vix inueniuntur vestigia potentiæ ipsorum. Ad hunc torrentem descendit Filius Dei per incarnationem suam, & *in via*, id est, in spatio vitæ suæ mortalis & transeuntis, bibit aquam turbidam huius torrentis, pertulit ærumnas nostræ mortalitatis; imo etiam in profundum torrentis descendit per passionem, ita vt non biberit aquam ad refrigerium & delectionem; sed biberit molestissimam aquam, vt illi faciunt, qui demerguntur in aquis; iuxta illud Ps. 68. *Intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia: veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me.* Merito igitur huius tantæ humiliationis sponte susceptæ pro gloria Patris, & salute generis humani, exaltauit postea caput suum ascendens in cœlum, & sedens ad dexteram Patris, constitutus Iudex viuorum & mortuorum. Aliqui legunt in præterito, *bibit*; sed textus Hebraicus & Græcus habent in futuro, *bibet*: proinde nostra communis lectio cum textibus originalibus concordat.

PSALMVS CX.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

HIc *Psalmus, vt etiam multi sequentes, nihil habet in titulo, nisi,* Alleluia, *quod significat,* Laudate Dominum: *ex quo intelligimus, argumentũ Psalmi esse laudationem Dei. Notat S. Hieron. hunc esse primũ Psalmum perfecte alphabeticũ: nam Psalm. 24. 33. & 35. alphabetici sunt, sed non perfecte, quia in eis aliqua litera deest, & eius loco altera ponitur. Psalmus etiam 38. alphabeticus est, sed non ita perfecte, vt hic, qui nunc est in manibus: nam in illo sub vna litera modo*

modo ponitur vnus verſiculus, modo duo, modo tres: in hoc aũt Pſalmo tot ſunt parui verſiculi, quot ſunt literæ alphabeti. Itaque Pſalmus continet viginti duos verſiculos, quales ſunt apud Latinos verſiculi iambici, & apud Italos verſiculi ſeptem ſyllabarũ. Sed LXX. Interpretes magis ad ſententias, & ad ſimilitudinẽ aliorũ Pſalmorũ, quàm ad litteras reſpicientes, partiti ſunt Pſalmũ in decẽ verſus.

EXPLIC. PSAL. CX.

Aleph. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo.*

Beth. *In conſilio iuſtorum, & congregatione.*

Dauid ſanctus incipit hymnum ab inuocatione, & ſimul explicat modum, quo vtiliter laudari debet Deus. *Confitebor tibi Domine*, id eſt, laudabo, ſiue confeſſionem laudis offeram tibi. *In toto corde meo*; hæc eſt cõditio bonæ laudationis, vt non fiat ſolùm voce, ſed etiam corde: & non ſolùm corde, ſed toto corde, id eſt, toto affectu, nihil magis, vel æquè diligendo, & laudando. Eſt etiam, toto corde, ſumma attentione, nihil aliud cogitando: indignum eſt enim verſantem in laude omnipotentis Dei, quem Cherubim, & Seraphim cum tremore adorant, mentem ad inferiora deflectere. *In conſilio iuſtorum, & congregatione*, id eſt, laudabo te toto corde, tum inter paucos iuſtos, tum in cętu multorum, & eorum promiſcua multitudine: nam per conſilium iuſtorum videtur intelligendus locus ſecretus, vbi ſoli conueniunt ſapientes ad conſilium. Vox enim hebraica, *ſod*, ſecretum ſignificat, ſiue conſilium, quod ſecretum requirat. Vox autem, *heda*; ſynagogam ſignificat, ſiue congregationem, ad quam totus populus venire ſolebat.

סוד
עדה

Gimel. *Magna opera Domini:*

Daleth. *Exquiſita in omnes voluntates eius.*

Laudat primum ab operibus in commune, quòd videlicet Deus laude dignus ſit, quòd omnia opera eius magna ſint, & quòd ſint ita perfecta, vt ad omnem vſum Deo ſeruiant. Magna laus, quòd artifex non faciat alia opera magna, alia parua, alia precioſa, alia vilia, ſed quòd omnia omnino, quæ ab eius ingenio, vel manu prodeunt, magna ſint. Talia eſſe opera Dei certè cognoſcet, qui cogitabit, in omnibus, etiamſi nobis præ multitudine viluerint, infinitam Dei potentiam, & ſapientiam elucere, & nullum à nobis perfectè comprehendi. Verè enim ſcripſit Eccleſiaſt. c. 1. *Cunctæ res difficiles, non valet homo eas explicare ſermone* & cap. 8. *Intellexi, quòd omnium operum Dei nullam poſſit homo inuenire rationem.* Neque ſolum magna ſunt opera, ſed *exquiſita in omnes voluntates eius*, id eſt, quæſita, & parata in omnem vſum Deo placitum, vt Deus de illis faciat quicquid voluerit, iuxta illud Pſal. 118. *Quoniam omnia ſeruiunt tibi:* nam, vt S. Auguſt. rectè diſputat, nihil eſt, quod magis Dei voluntati repugnare videatur, quam liberum arbitrium, quo fiunt peccata, quæ Deus prohibet: & tamen de ipſo libero arbitrio Deus facit, quod vult. vel enim reformat illud per gratiam, vel punit per iuſtitiam; & niſi ipſe permitteret, liberum arbitrium non peccaret. Præclariſſima laus, & ſoli Deo propria, facere opera, quæ in omnem vſum quæri, aptari, & accõmodari poſſint, & de quibus Deus quicquid velit, poſſit efficere. Vide commentarium S. Ioan. Chryſoſtomi, qui hæc omnia mira eloquentia tractat, deſcendens ad ſingula opera Dei. In Hebræo habetur in numero multitudinis, *Exquiſita in omnes voluntates eorum:* ſed fortaſſe Septuaginta aliter legerunt, vel certè ad inſinuandam Trinitatem diuinarum perſonarum, in vna eſſentia diuinitatis, poſitum eſt pronomen in numero multitudinis cum nomine Domini, numeri ſingularis.

Hè. *Confeſſio, & magnificentia opus eius.*

Vau. *Et iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi.*

Tranſit

Transit nunc Propheta ab opere creationis ad opus gubernationis, & ostendit hoc etiam opus omni laude esse dignissimum. *Confessio*, inquit, *& magnificentia opus eius*, id est, operatio eius, qua regit, & gubernat Mundum, à se creatum, est confessio, id est, materiæ confessionis laudis, & gratiarum actionis; & etiam materia magnificentiæ suæ omnibus declaranda. Simili modo loquitur Sapiens; cum ait, *Gloria filiorum patres eorum*, Prouerb. 17. *Et dedecus filij Pater sine honore*, Ecclesiastici 3. Hic enim accipitur *gloria*, vel *dedecus* pro materia gloriæ, vel dedecoris. *Et iustitia eius manet in seculum seculi*, id est, non solum Deus magnifice gubernando operatur; quia prospicit omnibus abundanter, sed etiam iustissime, vt nunquam magnificentia eius à iustitia disiuncta inueniatur, semper enim Deus seruat promissa, & nulli facit iniuriam. Id quod videtur præcipue additum propter vulgatam illam querimoniam, cur Deus sinit impios exaltari, & pios ærumnis, & calamitatibus premi? Iudicia enim Dei occulta esse possunt, iniusta esse non possunt. Quantumuis igitur nobis aliter videatur, semper tamen opera Dei iusta sunt, & omni laude digna.

Zain. *Memoriam fecit mirabilium suorum.*

Cheth. *Misericors, & miserator Dominus.*

Descendit ad particulare quoddam opus prouidentiæ diuinæ, quando videlicet pluit manna de cælo; quod fuit opus magnæ misericordiæ, non solum præsentibus, quos aluit in deserto, sed etiam posteris, quibus reliquit vrnam manna plenam in memoriam miraculorum, quæ patrauerat in deserto. Sic enim habetur Exod. 16. & ad Hebr. 9. Manna vero illud figura fuit sacramenti Eucharistiæ, quod datum est populo Christiano in cibum spiritualem, & in memoriam mirabilium, quæ operatus est Christus in terris, quorum præstantissimum est gloriosa passio, quæ mortem nostram moriendo destruxit, & de Principe huius mundi triumphauit. Ait igitur, *Memoriam fecit mirabilium suorum misericors, & miserator Dominus.* Misericors, & miserator distingui videntur apud Latinos, quod misericors ad habitum, miserator ad actum pertineat: sed in Hebraico textu differunt in eo, quod, *channum*, significat, simpliciter misericordem, *rachum*, addit affectum paternum, ac tenerum, qualis est patris in filium. Itaq; misericors, & miserator, hoc loco significant misericors, & paterne misericors. חנון רחום

Teth. *Escam dedit timentibus se.*

Iod. *Memor erit in seculum testamenti sui.*

Hæc esca est manna, *quod Deus pluit de cælo, & dedit timentibus se*, id est, cultoribus suis Hebræis: quamuis enim plurimi in eo populo peccatores essent, tamen Deum verum colebant: nam timere Deum, in Scripturis colere significat. Et sicut Deus volebat, vt populus memor esset mirabiliũ suorum, quæ fecit quando eduxit populum de Ægypto, & per desertum in terram promissionis introduxit: ita vicissim promittebat, se memorem futurum pacti sui, quod cũ illis inierat: ideo addit, *Memor erit in seculum testamenti sui*, id est, ostendet continua prouidentia, & protectione se memorem esse fœderis, & promissorum suorum.

Caph. *Virtutem operum suorum annunciabit populo suo.*

Lamed. *Vt det illis hæreditatem gentium.*

Præcipuum caput fœderis, quod cum Abraham pepigit Deus, fuit vt daret posteris eius Hebræis terram Chananæorum, quæ ideo postea dicta est terra promissionis. Explicat igitur quomodo *memor erit testamenti sui*, dicens, *Virtutem operum suorum annunciabit populo suo*, id est, memor pacti sui notam faciet populo suo virtutem; hoc est, potentiam, & fortitudinem operum suorum, conuertendo Iordanem retrorsum, clangore tubarum euertendo muros Hierico, sistendo Solem, & Lunam

ad imperium Iosue, lapides de cœlo super hostes Hebræorum pluendo, & similia multa mirabilia operando. *Vt det illis hæreditatem gentium*, id est, vt daret illis, fidelibus suis terram Palęstinæ, quam gentiles Chananæi tanquam propriam hæreditatem, & possessionem obtinebant.

Mem. *Opera manuum eius veritas, & iudicium:*

Nun. *Fidelia omnia mandata eius.*

Samech. *Confirmata: in seculum seculi,*

Hain. *Facta in veritate, & æquitate.*

Ac ne quis iniustitiam suspicaretur in eo quod Deus terram Palæstinæ abstulit Chananæis, & donauit Iudæis: addit, *opera manuum eius veritas, & iudicium,* id est, opera Domini, & in iis hoc particulare opus expulsionis Chananæorum, & introductionis Iudæorum, facta sunt cum magna fidelitate, & iustitia. Veritas enim hoc loco, vt etiam alibi passim fidelitatem significat seruandi promissa. Quoniam igitur promiserat Deus Abrahæ terram illam se daturum posteris eius, hoc opus Dei factum est *in veritate:* & quoniam idem Deus non ante expulit Chananęos, quam *impleta esset mensura peccatorum,* ob quæ expelli mererentur; ideo hoc idem opus factum est *cum iustitia*, quæ hoc loco dicitur iudicium, quod est iustitiæ actus. *Opera* ergo *manuum eius veritas, & iudicium,* id est, fideliter & iuste fiunt. Quod autem mererentur puniri Chananæi, & in pœnam priuari terra Palęstinæ, probat Propheta, quia non seruauerunt præcepta Dei naturalia, quæ sunt omnibus communia, & immutabilia, quia continent prima principia iustitiæ: nam Leuit. 18. prohibet Deus incestum, adulterium, vitium contra naturam, idololatriam, & similia, & addit, *Omnes execrationes istas fecerũt accolæ terræ, qui fuerunt ante vos,* & polluerunt eam; cauete *ergo, ne & vos similiter euomat, cũ paria feceritis, sicut euomuit gentem quæ fuit ante vos.* Ait igitur, *fidelia omnia mandata eius,* id est, omnia præcepta Dei, præsertim naturalia, fidelia sunt, quia neminem decipiunt, cum sint rectissima, & iustissima, & per hoc pœnam adferant præuaricatoribus, & præmia obseruatoribus. Nec solum fidelia sunt, sed etiam immutabilia & indispensabilia, cum in nullo casu inueniri possint iniusta, ideo addit, *Confirmata in sæculum sæculi, facta in veritate, & æquitate*, id est, stabilita sunt æterna firmitate, quia condita sunt *in veritate*, id est, in rectitudine, & *æquitate*, id est, iustitia: nam, vt diximus, rectitudinem, & iustitiam absolutam continent. Vide S. Thomam in 1.2. quæst. 100. art 8.

Phe. *Redemptionem misit populo suo,*

Tsade. *Mandauit in æternum testamentum suum.*

Non desunt etiam ex veteribus, qui hæc referant ad literam ad liberationem populi de Ægypto: sed videtur omnino Propheta altiorem redemptionem intelligere, vt exponunt sanctus Augustinus, & Euthymius, nam de Iudæis iam dixerat, datum illis fuisse manna de cælo, & hæreditatem gentium; neque vlla erat ratio, cur reuerteretur ad antiquiora. Igitur post decantata beneficia Dei erga Patres testamenti veteris; transit ad beneficium longe excellentius Testamenti noui, quo vera, atque æterna redemptio continetur, *Redemptionem*, inquit, *misit populo suo,* quasi dicat, post hæc misit Redemptorem tam sæpe promissum, & tandiu expectatum, de quo prophetauit etiam Zacharias, cum ait Luc. 1. *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit, & fecit redemptionem plebis suæ.* Redemit autẽ Christus populum suum de captiuitate, & seruitute peccati, & potestate tenebrarum pretio sanguinis sui. Et hoc modo vere, & proprie *mandauit in æternum testamentum suum*, id est, iussit (hoc enim significat vox Hebræa, & statuit, vt Testamentum, siue pactum esset æternum, de vera & æterna salute, & possessione cælestis patriæ; nam Testamentum vetus, quo promittebatur terra Palæstinæ, non fuisse æternum experientia docet. Quare & Hieremias cap. 31. ait.

Ecce

Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Iſrael, & domui Iuda fœdus nouũ non ſecundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum, vt educerem eos de terra Ægypti, pactũ quod irritum fecerunt, & ego dominatus ſum eorum, dicit Dominus, ſed hoc erit pactũ, quod feriam cum domo Iſrael poſt dies illos dicit Dominus, Dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam, & ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum.

Coph. *Sanctum & terribile nomen eius.*

Res. *Initium ſapientiæ timor Domini.*

Docet conſequenter modum permanendi in teſtamento Domini, vt aſſequamur promiſſiones eius, ac dicit, *Sanctum & terribile nomen eius*, id eſt, is qui mandauit in æternum teſtamentum ſuum, ſanctus, & terribilis eſt, & ideo odit pollutionem, & immunditiam peccati, quia ſanctus eſt, & dicit. Leuit. 11. *Sancti eſtote, quia ſanctus ſum Dominus Deus veſter*: & ſimul punit pollutos, & immundos, quia terribilis eſt, & *horrendum eſt incidere in manus Dei viuentis*, Hebr. 10. & propterea, *Initium ſapientiæ timor Domini*, id eſt, illi vere incipiunt ſapere, qui timent Dominum, & ex timore illo caueant à peccatis, obſeruant legem, operantur bona, vt paulatim ex timore ad amorem perueniant, & incipiant odiſſe malum non timoræ pœnæ, ſed amore iuſtitiæ. Poteſt etiam hic locus intelligi de timore ſancto, quo timemus offenſionem Dei, quia diligimus Deum qui timor dicitur initium ſapientiæ, quia pertinet ad primam, & magis neceſſariam partem ſapientiæ. Sapientia enim perfecta duo requirit, cognitionem & amorem Dei, ſed in hac vita priores partes tribuuntur amori, ſiue timori ſancto filiali. Vnde Eccleſiaſticus cap. 1. vbi dixit, *Initium ſapientiæ timor Domini*, addit, *plenitudo ſapientiæ eſt timere Deum*: vt intelligamus timorem Domini ſanctum dici initium, quia eſt quaſi caput, id eſt, pars prima; & potiſſima, vt dici poſſit etiam tota ſapientia.

Scin. *Intellectus bonus omnibus facientibus eum.*

Tau. *Laudatio eius manet in ſæculum ſæculi.*

Declarat, quod dixit, initium ſapientiæ eſſe timorem Domini. Eſt enim, ac ſi dicat; *intelligentia quidem*, quæ pars eſt ſapientiæ, *bona eſt*, ſed facientibus eam, id eſt, ex timore ſancto facientibus, quod ſcientia docet eſſe faciendum: alioqui intelligentia ſine timore, inutilis, vel pernicioſa eſt: *nam ſcienti bonum facere, & non facięti, peccatum eſt illi*, Iacobi 4. Nomine intellectus, ſignificatur hoc loco ipſa intelligentia, ſiue ſcientia, aut doctrina, vt voces Hebraica, & Græca clarius ſonant: pronomen, *eum*, cum dicitur, *facientibus eum*, refertur ad intellectum vt referunt Chryſoſtomus, & Auguſtinus, in Hebręo habetur, Facientibus ea, nimirum ea quæ intelliguntur eſſe facienda. Itaque ſenſus in idem recidit. Quod autem ſequitur, *Laudatio eius manet in ſeculum* ſeculi, aliqui referunt ad Deum; vt ſenſus ſit, Laudatio eius, cuius nomen eſt ſanctum & terribile, ſemper manebit: ita S. Chryſoſtomus. Sed videtur melius continuare textum expoſitio S. Auguſtini, qui hunc verſiculum refert ad illum, qui timet Dominum, & qui facit quod intelligit eſſe faciendum: illius enim præmium erit, vt inhabitet in domo Domini omnibus diebus vitæ ſuæ; & ſit vnus ex illis, qui laudabunt Deum in ſeculum ſeculi *Quare laudatio eius*, eſt laudatio, qua ipſe homo timens Deum, perpetuo laudabit Dominum. Poteſt etiam ſatis commode intelligi verſiculus de laude, qua ipſe timens Deum, & faciens quod intelligit eſſe faciendum, laudabitur à Deo, vt ſeruus bonus, & fidelis, & conſequenter laudabitur ab Angelis, & aliis ſanctis, & eiuſmodi laus erit æterna, quia vt dicitur in Pſal. 111.

In memoria æterna erit iuſtus, ab auditione mala non timebit.

PSALMVS CXI.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia, reuersionis Aggæi, & Zachariæ.

HIc Psalmus recte coniungitur superiori, quia laudat virum iustum, vt ille laudabat Deum, & est alphabeticus, continens viginti duos versiculos incipiētes à literis alphabeti ordine positis. Eundem quoq; habet titulum, Alleluia, *apud Hebræos, & Græcos : sed apud Latinos, teste Augustino, adduntur hæc verba*, Alleluia, reuersionis Aggæi, & Zachariæ. *Videtur enim Dauid in spiritu præuidisse, Aggæum, & Zachariam post expletum tempus captiuitatis, rediisse ad populum, eumque admonuisse: quanta sit felicitas viri iusti, & timentis Deum, vt hoc exemplo exhortetur alios ad probitatem, vt non incidant in similem captiuitatem.*

EXPLICAT. PSAL. CXI.

Aleph. *BEatus vir, qui timet Dominum:*

Beth. *In mandatis eius volet nimis.*

Hæc est propositio, quam per totum Psalmum variis argumentis probat, vt suadeat omnibus pietatem. *Beatus*, inquit, *est quicunque timet Dominum.* Sed quia non quicunque timor facit beatum, addit declarans, *In mandatis eius volet nimis*, vbi repetendum est, *qui*, vt hic sit sensus, Beatus est vir ille, qui timet Dominum, qui ex eo timore in mandatis eius libentissime implendis versabitur: nam in mandatis velle nimis, nihil est aliud, nisi mandata valde diligere, & ad mandata multum esse affectum, siue in adimplendis mādatis magnam habere voluntatem. In summa ille dicitur felix, qui & interius timet Deum timore sancto, & exterius promptus est ad implenda mandata, ac per hoc iustus, & pius est.

Gimel. *Potens in terra erit semen eius.*

Daleth. *Generatio rectorum benedicetur.*

Hæc est prima felicitas hominis timentis Deum, quod multam prolem consequetur. *Potens*, inquit, *in terra erit semen eius*, id est, robusta erit eius posteritas ob multitudinem filiorum; & rationem reddit, cum addit, *Generatio rectorum benedicetur*, quia videlicet generatio iustorum ex diuina benedictione fœcundissima erit. Benedictio enim in Testamento veteri, vt plurimum ad fæcunditatem pertinet. Hæc prima felicitas non erat in viris iustis perpetua, sed frequens. Scimus enim Abrahamum longo tempore in matrimonio sine liberis vixisse, vt etiam filium eius Isaac, & postea non paucos alios. Sed si exponatur Psalmus de fructu bonorum operum, ex semine gratiæ cælestis prodeunte, felicitas erit omnino perpetua: nemo enim est vere pius, & iustus qui non assidue serat opera bona, ex quibus magnam omnino messem tempore suo collecturus sit.

He. *Gloria, & diuitiæ in domo eius.*

Vau. *Et iustitia eius manet in sæculum sæculi.*

Secunda felicitas est honorum, & opum abundantia, quæ tamen non inducant ad peccatum, neque iustitiam corrumpant. Sæpe enim accidit, vt honores, & diuitiæ superbiam gignant, vel carnalibus voluptatibus deseruiant, & tum non felicitati, sed calamitati potius deputandæ sunt. Ait igitur, *Gloria, & diuitiæ in domo eius*, id est, non solum multitudine filiorum; sed etiam honoribus, & diuitiis abundabit iustus, & tamen (quod est omnium felicissimum) non corrumpetur animus eius istis fortunæ bonis, sed *iustitia*, & probitas *eius perseuerabit vsque in finem.* Hæc etiam felicitas non est perpetua, si agatur de gloria, & diuitiis temporalibus: sed si de gloria interna, de bonæ conscientiæ testimonio, & de diuitiis fidei, ac de illo quæstu magno intelligatur, de quo Apostolus 1. Timoth. 6. *Quæstus magnus est pietas cum sufficientia.* id est, pietas sine sollicitudine temporalium, ita vt animus sit contentus iis, quæ habet;

bet, perpetua felicitas erit: nam, vt ille dixit, animus diues debet esse, non arca, tunc autem animus diues est, quando alimentis, & tegumentis contentus, nihil optat amplius, sed sibi ipse sufficit quod Apost. dixit *pietas cum sufficientia*, & Græco significantius αὐτάρκεια, quod declarauit idem Apostol. Philip. 4. cum ait, *Didici in quibus sum sufficiens esse: scio & abundare, & penuriam pati.*

Zain. *Exortum est in tenebris lumen rectis.*

Cheth. *Misericors, & miserator, & iustus.*

Tertia felicitas timentium Deum, est lumen prudentiæ, & consilij diuinitus affulgens in tenebris dubitationum, quæ passim occurrunt in rebus gerendis, item in discernendis fraudibus falsorum fratrum; denique lumen consolationis in omnibus calamitatibus, & ærumnis huius vitæ. *Exortum est in tenebris lumen rectis*, id est, affulsit rectis hominibus, quales sunt timentes Deum, lumen consilij, & consolationis in tenebris dubitationum, & tribulationum, quod lumen est ipse Deus *misericors, & miserator, & iustus*, qui misericordiam facit viris misericordibus, quia iustum est, vt misericordes misericordiam consequantur.

Teth. *Iucundus homo, qui miseretur, & commodat.*

Iod. *Disponet sermones suos in iudicio.*

Caph. *Quia in æternum non commouebitur.*

Quarta felicitas est lætitia spiritualis, quæ residet in corde timentium Deum. Qui enim Deum timet, facile indulgent offensiones miserando fragilitates humanas, facile etiam commodant egentibus, & sic implent Dominicum præceptum. Luc. 6. *Dimittite, & dimittemini, date & dabitur vobis.* Hæc autem bona opera maximam lętitiam pariunt: sicut è contrario qui retinent offensiones, vel negant proximo beneficium, semper amaro sunt animo, tum quia conscientia pungit, tum quia cogitant se odio haberi. Illud, *miseretur*, à nonnullis refertur ad eleemosynas, quæ dantur egentibus; sed quia de eleemosyna paulo post fit specialis mentio, cum dicitur, *Dispersit dedit, pauperibus*; ideo maluimus cum sancto Augustino, referre ad intelligentiam offensionum, quod est genus eleemosynæ spiritualis. Quinta felicitas est prudentia in loquendo, propter quam euitantur incommoda maxima, inimicitiæ, rixæ, detractiones, & similia. Qui enim timet Deum, *disponet sermones suos in iudicio*, id est, dispensabit verba sua cum maturitate iudicij, vt neminem lædat, & inde plurima bona lucrabitur. Alij per sermones intelligunt rationes, & negocia. Sed quamuis vox Hebræa, & Græca id patiantur, tamen vox Latina non patitur; & verisimile est, Prophetam varia bona timentium Deum enumerare, non eadem sæpius repetere. De prudentia in negociis supra iam dixerat: de prudentia in loquendo nihil hactenus dixit. Reddit autem rationem, cur disponet sermones suos in iudicio, cum addit, *Quia in æternum non commouebitur*, id est, quia vir est constans in propositis suis, & stabilis, & præuidet prudenter omnia, vt quicquid accidat, eum commouere non possit.

Lamed. *In memoria æterna erit iustus.*

Mem. *Ab auditione mala non timebit.*

Sexta felicitas timentis Deum est, quod viuet semper in hominum memoria, & viuet non per memoriam insignis alicuius flagitij, quomodo viuunt Iudas, & Cain, Herodes, & Pilatus, Annas, & Caiphas, sed viuet per memoriam gloriosam: nam laudes eius enarrabit omnis Ecclesia sanctorum: neque solum *in memoria æterna erit* apud mortales, sed etiam nomen eius scriptum erit in libro vitæ, quod nunquam delebitur, & eo modo vere, ac proprie in memoria æterna erit apud Angelos in cælo; & *ab auditione*

ditione mala non timebit, id est, non timebit à detractionibus, & reprehensionibus hominum impiorum: neque etiam timebit à sententia illa formidolosa Iudicis æterni; videlicet, *Ite maledicti in ignem æternum*, &c. Matth. 25.

Nun. *Paratum cor eius sperare in Domino.*

Samech. *Confirmatum est cor eius, non commouebitur.*

Hain. *Donec despiciat inimicos suos.*

Septima felicitas timentis Deum est, firma, atque stabilis diuina protectio, qua fretus nihil vnquam malorum timebit. *Paratum cor eius sperare in Domino*, id est, in omni aduersitate, siue periculo imminenti, cor eius paratum habet refugium ad Deum; quia semper est promptum, & paratum sperare in Domino, nunquam obliuiscitur adiutorium Dei, nunquam diffidit, nunquam hæsitat. *Confirmatum est cor eius in hac fiducia*, vt nullum ei sit periculum, ne ab illa forte deficiat. *Non commouebitur donec despiciat inimicos suos*, id est, nunquam timebit, dum periculum ab inimicis durabit. Multo autem minus timebit, cum eos vt prostratos, & deuictos despiciet. In Hebræo pro, *non commouebitur*, habetur, *Non timebit*: sed idẽ est sensus: pro, *despiciat*, habetur, *videat*, ex quo sequitur, vt despicere hoc loco non sit proprie contemnere, sed videre ex altiore loco, vt sit despicere quasi deorsum inspicere, iuxta illud Virgilij; *Despiciens mare velivolum.* Sed quia respicere inimicos ex alto, contingit illis, qui vident inimicos deiectos, & prostratos ac per hoc illos contemnunt: recte potest exponi, *Donec despiciat*, id est, donec contemnat, vt iam deuictos & profligatos, quamuis vox illa immediate non contemnere, sed inspicere significet, si cum voce Hebraica conuenire debeat: Et quoniam durante hac vita mortali, nunquam cessabunt pericula ab hostibus pietatis, nec videbimus eos omnino prostratos, nisi cum in cælesti sede positi, longissime abiectos despiciemus; ideo illud, *donec*, tandiu durabit, quamdiu præsens vita durabit.

Phe. *Dispersit, dedit pauperibus.*

Tsade. *Iustitia eius manet in seculum seculi.*

Coph. *Cornu eius exaltabitur in gloria.*

Octaua felicitas est, gratia bene vtendi diuitiis: nam ex dono Dei habent amici Dei, vt intelligant, quanta sapientia sit per eleemosynas transferre thesauros suos in cælum Matt. 6. *vbi nec tinea demolitur, nec fures effodiunt, nec furantur. Dispersit*, inquit, *dedit pauperibus*, id est, iste homo timens Deum, opes suas non abscondit, neque augere studuit, sed sparsit in pauperes, id est, abundanter effudit; sed ea prudentia, vt dederit potius multis parum, quam paucis multum vt multis prouideret necessaria, nullis daret superflua. Simile est, quod habetur Isai. 58. *Frange esurienti panem tuum.* & 1. Cor. 13. *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas.* Nec tamen negamus, quin aliquando melius sit multum vni dare, quam multis parum, vt cum virgo pauper tradenda est viro, vel Ecclesia exædificanda, vel captiuus redimendus. Vide S. Thom. in 22. q. 32. art. 10. & S. Gregorium de cura pastorali par. 3. admonit. 21. Ex hac liberalitate duo bona lucratus est, vnde vere beatus dici potest: primum, si pecunias diminuit, iustitiam auxit, *& iustitia eius*, id est, bonum opus eius *manet in sæculum sæculi*, conseruandum apud Deum, vt suo tempore mercedem plenam accipiat: nam *Qui miseretur pauperis, fœneratur Deo*, inquit Sapiens Prouerb. 29. Deinde *cornu eius exaltabitur in gloria*, id est, non solum mercedem habebit in vita futura; sed etiam in hoc sæculo potentia, & gloria augebitur, cornu in Scripturis potentiam & robur significat. Dicitur autem exaltari cornu alicuius, quando ille fit potentior, & fortior. *Exaltari autem cornu in gloria est*, hominem fieri non solum potentem, sed etiam gloriosum, quales sunt viri celebres: & honorati, quibus alij deferunt & cedunt. Significat

ficat igitur hic versiculus per eleemosynas non fieri homines tenuiores, & despectos, sed augeri diuitiis, potentia, & gloria, cuius rei multa sunt exempla in diuinis literis, præsertim in libro Iob, & in libro Tobiæ: & non pauca legi possunt in vitis Sanctorum, ac præcipue in vita sancti Ioannis Eleemosynarij, & in Prato spirituali Sophronij.

Res. *Peccator videbit, & irascetur,*
Scin. *Dentibus suis fremet & tabescet,*
Tau. *Desiderium peccatorum peribit.*

Postrema felicitas est, quod timens Deum omnem inuidiam superabit. *Peccator videbit*, id est, considerabit bona opera timentis Deum, & eius felicitate, & inuidia torquebitur, *& irascetur* sorti eius. Et instar rabidi canis *fremet aduersus illum*, & præ dolore tabescet: sed interim *desiderium impij*, quo cupit perditionem iusti, non apimplebitur, sed vna cum ipso impio breui *peribit*. Ergo beatus, & felix est, qui timet Dominum, miser & infelix, qui non timet.

PSALMVS CXII.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

Hic Psalmus breuis & facilis, hortatur cultores Dei ad ipsum Deum laudandum, ob id potissimum, quod cum sit altissimus, tamen non dedignatur ad nos oculos inclinare, & multis nos beneficijs afficere.

EXPLICAT. PSAL. CXII.

I. *Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini.*

Nomine puerorum intelliguntur serui Dei, qui eum pure colunt: quamuis enim vox Græca παῖδες, & Latina, *pueri*, sint communes ad seruos, & ad paruulos significandos, tamen vox Hebraica, *habde*, nihil significat, nisi seruum, & clarius etiam id appa- עַבְדֵי
ret ex eo quod in Hebræo vox, *Domini*, est in casu gignendi, *Laudate serui Domini, laudate nomen Domini.* Magna tamen est affinitas seruis cum paruulis, vt non immerito serui dicantur pueri, & pueri serui; quoniam serui sinere debent se regi à dominis, quomodo paruuli reguntur à maioribus, vnde etiam B. Paulus ait ad Gal. 4. *Quanto tempore hæres paruulus est nihil differt à seruo* Admonemur igitur voce *puerorum*, seruos Dei simplices, & puros esse debere, & ad nutum Domini sine tergiuersatione procedere. *Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini*, id est, ô vos omnes, qui serui estis Dei, in hoc præcipue illi seruite, vt pura mẽte cogitetis magnitudinem Domini vestri, & toto cordis affectu laudetis nomen eius, potentiam videlicet, & gloriam eius infinitam. Similis exhortatio habetur in Psalmo 133. *Ecce nunc benedicite Dominum omnes serui Domini*, & in Psalmo 134. *Laudate nomen Domini laudate serui Dominum.*

Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc, & vsque in sæculum. II.

Declarat modum, quo serui laudare debent nomen Domini, ac dicit affectu saltem, & desiderio laudandum esse, quandoquidem re ipsa nos humi repentes laudare, vt oportet nescimus. Dicite ergo, ait, intimo cordis affectu, *Sit nomen Domini benedictum, & nunc* à præsentibus, *& vsque in æternum*, à futuris, vt ab eius laudibus nunquam cessetur, vel potius, *ex hoc nunc* incipite laudare, *& vsque in sæculum* laudate, siue prospera, siue aduersa contingant, siue in hac vita, siue in futura, semper laus eius sit in ore vestro; & cum sancto Iob semper dicite, *Sit nomen Domini benedictum.*

A Solis ortu vsque ad occasum, laudabile nomen Domini. III.

Declarat hoc versu, & sequentibus materiam

teriam laudis Dei, ac dicit, vbique inueniri materiam laudis Dei, cum omnia sint plena operibus eius magnis, & mirabilibus, quæ diligenter considerata laudabilem reddunt artificem. *A Solis ortu vsque ad occasum*, id est; per totam mundi amplitudinem à principio vsq; ad finem, *laudabile est nomen Domini*, propter opera eius, quibus ab omni parte plenus est Mundus.

IV. *Excelsus super omnes gentes Dominus, & super cælos gloria eius.*

Nec solum per amplitudinem Mundi, sed etiam per altitudinem vbiq; inuenitur matera laudis Dei: nam etiam si multi sint in terra magni Principes, & pontentissimi Reges: tamen super omnes longe eminet Deus: neque solum *super omnes gentes terræ*, sed etiam super omnes Angelos cæli excelsus est Deus; & gloria eius cælos omnes; & qui habitant in eo, transcendit. S. Ioannes Chrysostomus in his duobus versiculis vult contineri prædictionem Ecclesiæ Christianæ, per quam factum est, *vt nomen Domini*, quod in sola fere Iudæa notum erat, nunc *à Solis ortu vsq; ad occasum* laudetur, & omnes gentes illi subiiciantur, & eo modo sit *excelsus Dominus super omnes gentes.*

V. *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo, & in terra.*

Laudat nunc Deum ab admirabili benignitate, quæ coniuncta cum tanta sublimitate mirabilior apparet. *Quis*, inquit, *est sicut Deus noster, qui in altis habitat*, videlicet in summo cælo, *& tamen humilia respicit*, homines videlicet, qui iacent in terra. Nam sic explicandus videtur ad literam hic versiculus iuxta distinctionem Hebraicam, & modum loquendi Scripturæ, vt illud, *in cælo*, referatur ad illa verba, *in altis habitat*: & illud, *in terra*, referatur ad illa, *humilia respicit*, præsertim cum in Hebræo sint duo participia contraria, *Quis sicut Dominus Deus noster exaltans se ad sedendum, & humilians se ad respiciendum, in cælo, & in terra*, id est; ad sedendum in cælo, & ad respiciendum in terra. Similis est sententia, illa in primo capite Canticorum, *Nigra sum, sed formosa filiæ Sion, sicut tabernacula Cedar; sicut pelles Salomonis*, vbi, *sicut tabernacula Cedar*, coniungitur cum, *Nigra sum: & sicut pelles Salomonis*, coniungitur cum, *sed formosa*. Significatur autem hac phrasi, Deum per excellentiam naturæ omnia sub se habere: & tamen per clementiam rebus omnibus, quamuis humillimis, adesse, ac præcipue hominibus mitibus, & corde humilibus se inclinare. Quod si non placeat hæc distinctio, potest etiam recte exponi, quod Deus quamuis naturæ sit excellentissimæ, & sublimissimæ, tamen à superbis, & tumidis oculos auertere, ad humiles, & mites libenter aspicere soleat, idq; tam in cęlo, quam in terra: nam & in cęlo superbos Angelos detestatus, humiles respexit, & ad gloriæ suæ participationem euexit: & in terra superbis Pharaonibus, Saulibus, aliisq; similibus contemptis, ad Mosem, Dauidem, aliosq; mites, & humiles respexit. Sed altiore, & prophetico sensu significatur his verbis, Deum in cælo sedentem non neglexisse genus humanum in terra humiliter abiectum.

Suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem.

Vt collocet eum cum Principibus, cum Principibus populi sui.

Declarat, cur Deus respiciat humiles: ac dicit, id eum facere, vt eos, exaltet, Quamuis autem hæc applicari possint singulis hominibus, quos ex infimo gradu Deus euexit ad summum, quales fuerunt Ioseph Patriarcha, Moyses, Dauid, & similes: tamen aptissime conueniunt hi duo versiculi humano generi, id est, toti gregi pusillo electorum, quibus Saluator ait, Luc. 12. *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis Regnum*: nam genus humanum iacebat in terra, & in stercore peccati originalis, & consequentium miseriarum: & ta-

&tamen Deus sedens in cœlo respexit in terram, & inde suscitauit inopem, hominem videlicet spoliatum à latronibus, & relictum semiuiuum, & iacentem in stercore miseriarum, *vt collocaret eum cum Principibus*, non quibuscunque, sed *cum Principibus populi sui*, possessoribus cœlestis Hierusalem, & participibus Regni cœlorum. Nam exaltatio à paupertate temporali ad opes regni temporalis, etiamsi nobis magna esse videatur; vere tamen exigua, ac pene nulla exaltatio est, cum opes Regni caducæ sint, & ad dispensandum traditæ, & cum obligatione reddendæ rationis in die iudicij, & coniunctæ cum magna afflictione spiritus, & periculo æternæ salutis amittendæ. At exaltatio à statu peccati & mortis, ad statum gloriæ & beatæ immortalitatis, ad æqualitatem Angelorum, ad consortium boni illius, quod ipsum Deum beatum facit; hæc vera, & vere magna, & appetenda maximè exaltatio est.

III. *Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem.*

Quemadmodum infelicitas virorum, est status humilis & despectus; ita infelicitas mulierum, est sterilitas. Sed quomodo Deus respicit viros humiles, vt de statu infimo erigat ad Regnum; ita respicit humiles feminas, vt de sterilitate perducat ad fœcunditatem. Potest autem hoc totum referri ad singulas feminas, vt Saram, Rebeccam, Rachelem, Annam, & similes. Sed altiore sensu pertinet ad Ecclesiam ex gentibus congregatam, quæ longo tempore mansit sterilis, sed in senectute peperit plurimos; iuxta illud Apostoli ad Gal. 4. ex cap. 54. Isaiæ: *Lætare sterilis, quæ non paris, erumpe & clama, quæ non parturis, quia multi filij desertæ magis, quam eius, quæ habet virum.* Quod autem ad verba attinet, cum dicitur: *Qui habitare facit sterilem in domo*, per domum intelligitur familia, siue abundantia filiorum, vt sensus sit, Qui facis, vt sterilis, quæ manebat solitaria, iam habitet inter multas proles, in magna familia. Id quod explicatur per verba sequentia: *Matrem filiorum lætantem*; id enim est habitare in domo, esse matrem filiorum; ac per hoc esse lætantem, ob filiorum multitudinem, quæ erat mœsta ob sterilitatem & solitudinem.

PSALMVS CXIII.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

Decantat in hoc Psalmo Dauid mirabilia opera Dei, dum educeret filios Israël de Ægypto in terram promissionis: idq; ad eum finem, vt hortetur populum ad permanendum in confessione vnius veri Dei, & sperandum continuo in eius protectione.

EXPLICATIO PSALMI CXIII.

In exitu Israël de Ægypto: domus Iacob de populo barbaro. I.

Facta est Iudæa sanctificatio eius, Israël II.
potestas eius.

Narrat initio Psalmi quemadmodum populus Hebræorum in egressu de Ægypto cœperit habere formam populi peculiariter Deo subiecti, & à Deo singulari prouidentia gubernati, ac si Deus esset proprius eorum Rex. Nam antequam ingrederetur Ægyptum, erant vna familia, non vnus populus, dum autem manserunt in Ægypto, multiplicati sunt valde, sed admixti erant Ægyptiis, & Regi Pharaoni seruiebant: sed egressi de Ægypto formam propriæ Reip. habere cœperunt, Moyse, tanquam Dei Vicario & interprete, summum Magistratum apud eos gerente. Hoc igitur est quod dicit, cum ait: *In exitu Israël de Ægypto, domus Iacob de populo barbaro*; vbi cum dicitur, *Domus Iacob*, repetendum est, *in exitu*, hoc modo, In exitu Israël de Ægypto, in exitu, inquam, domus Iacob de populo barbaro: quæ pars secundi versiculi est explicatio primæ; declarat enim

per nomen, *Israël*, se non intellexisse hominem illum, qui proprio nomine dicebatur Israël, sed totam familiam Iacob, id est, totam illam gentem, quæ à Iacobo Patriarcha, qui etiam Israël vocabatur, per carnalem generationem originem ducebat. Per populum barbarum intelligitur Ægyptus, significat autem vox Hebræa, *loez*, loquentem lingua ignota, & barbarus dicitur, cuius lingua non intelligitur, iuxta illud Apostoli 1. Corinth. 14. *Si nesciero virtutem vocis, ero cui loquor barbarus, & qui loquitur mihi barbarus.* Dicitur igitur populus barbarus, populus Ægypti, quia alia lingua vtebatur ab ea, qua vtebantur Hebræi. *Facta est Iudæa sanctificatio eius*, hoc est, tunc primum, cum egressi sunt filij Israël de Ægypto, Deus sanctificauit, siue dedicauit sibi in populum peculiarem, populum Iudaicum. *Israël potestas eius:* idem repetit aliis verbis, id est, tunc assumpsit peculiarem potestatem ac dominium super filios Israël. Quod attinet ad verba, per *Iudæam*, intelligi debet hoc loco non terra, quæ dicitur Iudæa, sed gens Iudaica: nam in Hebræo est, *Iudas*, sicut paulo post, *Israël.* Solet autem Scriptura populum Hebræum, nunc vocare Iudam, de nomine principalis filij Israël, nunc Israël, de nomine patris: vnde etiam vocantur Iudæi, vel Israëlitæ. Per illud autem, *sanctificatio, & potestas*, intelligitur quasi materia sanctificationis & potestatis, vt sensus sit, Facta est gens Iudaica siue Israëlitica, gens sanctificata Deo, & peculiariter subiecta potestati eius. Pronomen relatiuum, *eius*, refertur ad Deum, siue Dominum, qui nominatus est in titulo, *Alleluia, laudate Dominum:* quasi dicat, Laudate Dominum, quia cum egrederentur filij Israël de Ægypto, tunc factus est populus Israël, populus sanctificatus ei, & subiectus peculiariter potestati eius.

III. *Mare vidit & fugit, Iordanis conuersus est retrorsum.*

IV. *Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium.*

Narrat mirabilia, quę acciderunt in egressu filiorum Israël de Ægypto, & commoratione in deserto, & ingressu in terram promissionis; vt hinc ostendat, Deum Hebræorum esse verum Deum, omnipotentem, quem iure ipsi colere & timere debeant: ac primum narrat miraculum, quo mare, iubente Deo, diuisum est, vt populus transiret, vt habetur Exod. 14. sed narrat poëtica venustate, tribuens ipsi mari sensum, quasi videns maiestatem Domini, ex timore & reuerentia se subduxerit. Coniungit deinde aliud miraculum circa Iordanem, quoniam ad idem elementum pertinet, quamuis multo posterius, id est, post annos quadraginta contigerit. Iordanis enim fluuius diuisus quoque est tempore Iosue, vt populus per siccum alueum transiret, vt habetur Iosue 4. Deinde commemorat miracula, quæ acciderunt in terra, quando acceperunt legem, descendente Deo in montem Sinai: tunc enim terra mota est, & tremore concussa à maiestate Domini, quasi trepidare & saltitare videbatur. Quod enim legimus Exod. 19. *Erat totus mons terribilis*; significat montem tremore suo terrorem aliis incussisse, vt ex textu Hebraico & Græco clarius colligitur. Postremo addit aliud miraculum de aquis, in magna copia ex petra eductis, *Qui conuertit petram in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarum.* Sed veniamus ad verba: *Mare vidit & fugit*, id est, ita recessit de loco suo pars illa maris rubri, ac si à conspectu Domini territa fugisset. *Iordanis conuersus est retrorsum.* In libro Iosue legitur, quod steterit flumen, & in altum instar montis excreuerit; sed ex interpretatione Dauidis intelligimus, non solum in altum creuisse, sed etiam ex parte refluxisse, & refluxus iste confirmari potest ex eo, quod longissimo spatio temporis cessauerit fluere, donec videlicet totus populus commode transiret, qui multa centena millia hominum complectebatur. Itaque si solum in altum creuisset, & non etiam simul ex parte refluxisset, non solum adinstar montis, sed in altitudinem multo maiorem excreuisset. Simul igitur refluebat, vt Dauid canit, & simul erigebatur & stabat,

V.

VI.

VII.

VIII.

bat, ne flueret in partem illam, per quam Iſraëlitæ tranſibant. *Montes exultauerunt vt arietes, & colles ſicut agni ouium*, id eſt, montes Sinai, partes videlicet maiores illius montis, & colles, partes minores eiuſdem montis, contremiſcere & ſubſilire viſæ ſunt inſtar arietum vel agnorum repentino terrore ſaltantium & fugientium: quamuis enim vox, *exultare*, ſignificare ſoleat geſtire præ lętitia; tamen hoc loco videtur omnino referendum ad tremorem; tum quia eadem eſt cauſa mari, vt fugiat, & monti, vt ſaliat; fugere autem timoris eſt, non lætitiæ; tum quia paulo infra dicitur: *A facie Domini mota eſt terra*: quæ verba terrorem indicant, & hunc locum exponunt.

V. *Quid eſt tibi mare, quod fugiſti? & tu*
Iordanis, quia conuerſus es retrorſum?

VI. *Montes exultaſtis ſicut arietes, & col-*
les ſicut agni ouium.

VII. *A facie Domini mota eſt terra, à facie*
Dei Iacob.

VIII. *Qui conuertit petram in ſtagna aqua-*
rum, & rupem in fontes aquarum.

More poëtico interrogat mare, quare fugerit, & Iordanem, quare conuerſus ſit retrorſum, & montes & colles, quare tremuerint: & reſpondet, id feciſſe præſentiam virtutis Dei, qui non ſolum hoc fecit, vt mare fugeret, & terra tremeret, ſed etiam, quod eſt mirabilius, vnum elementum in alterum transſmutauit: conuertit enim terream rupem ſtantem, atque duriſſimam in aquas molliſſimas, & velociſſime diſcurrentes. *Quid eſt*, inquit, *tibi mare, quod fugiſti? & tu Iordanis*, quid habes, *quod conuerſus es retrorſum?* & vos *montes* quare *exultaſtis vt arietes*, & vos *colles quaſi agni ouium? A facie Domini mota eſt terra.* Hæc nimirum eſt cauſa, quia Dominus apparuit, & vim ſuam & potentiam manifeſtauit, & ideo terra conſpectum eius non ſuſtinens, tota contremuit. *Qui* Dominus *conuertit petram in ſtagna aquarum*, quando Moyſe percutiente petram, Num. 20. egreſſæ ſunt aquæ largiſſimæ; quod factum eſt, quia iubente Domino, conuerſa eſt in fontem aquarum, quod repetitur, & declaratur, cum additur: *Et rupem in fontes aquarum.* Significatur enim his verbis, non paruam aliquam & mollem petram, ſed rupem ſaxeam, duramq; inſtar ſilicis conuerſam fuiſſe in fontem aquarum.

Non nobis Domine, non nobis, ſed nomi- IX.
ni tuo da gloriam.

Hic incipit ſecundum Hebręos alius Pſalmus; ſed nos ſequimur diſtinctionem antiquam LXX. Seniorum, quam etiam ſequitur S. Hieronymus in ſua verſione ex Hebræo: quod eſt argumentum, non in omnibus Hebraicis codicibus diuidi hunc Pſalmum in duos. Igitur explicatis mirabilibus Dei, quæ facta ſunt in exitu Iſraël de Ægypto; precatur Propheta Deum nomine totius populi, vt non reſpiciat demerita populi, ſed gloriam ſuam, & pergat protegere cultores ſuos. *Non nobis*, inquit, *non nobis*, id eſt, non meritis noſtris, quæ nulla ſunt, gloriam ſiue laudem petimus, *ſed nomini tuo da gloriam*, id eſt, propter gloriam nominis tui protege nos, non propter merita noſtra.

Super miſericordia tua & veritate tua, X.
ne quando dicant gentes, vbi eſt Deus eorum?

Indicat breuiſſime tres rationes, cur Deus debeat nominis ſui gloriam quærere in conſeruando populo ſuo. Prima eſt, quia ipſe miſericors eſt; ſecunda, quia verax eſt & fidelis in promiſſione ſeruanda; tertia, ne detur occaſio gentibus blaſphemandi, ſi cultores Dei deſtitutos videant. Ait igitur: *Super miſericordia tua & veritate tua*, nimirum funda gloriam tuam, ſiue da gloriam nomini tuo: inde enim gloria tua demonſtrabitur, ſi oſtendes miſericordiam erga populum tuum; & rurſus, ſi implebis veritatem promiſſorum tuorum, quæ feciſti Patribus noſtris.

Ne forte dicant gentes, vbi est Deus eorum? i. ne detur occasio gentibus incredulis detrahendi de potentia, vel etiam de existētia tua.

XI. *Deus autem noster in cœlo, omnia quæcunque voluit, fecit.*

XII. *Simulacra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum.*

XIII. *Os habent, & non loquentur; oculos habent, & non videbunt.*

XIV. *Aures habent, & non audient; nares habent, & non odorabunt.*

XV. *Manus habent, & non palpabunt; pedes habent, & non ambulabunt: non clamabunt in gutture suo.*

Propter id, quod dixerat, *Ne forte dicant gentes, vbi est Deus eorum*; adiungit pulcherrimam antithesim Dei veri, & falsorum Deorum. Quasi dicat, non est danda occasio gentibus blasphemandi: sed tamen si forte dixerint, vbi est Deus eorum? nos respondebimus, Deum nostrum esse in cœlo, idq; testari mirabilia eius, quia fecit quicquid voluit: sed contra, Dij eorum iacent in terra, & vsque adeo nihil possunt facere, vt ne possint quidem exercere actiones membrorum, quæ habere videntur: nam cum habeant figuram humanam, & videantur habere membra omnia, & sensus omnes; tamen nec vident, nec audiunt, nec olfaciunt, nec palpant, nec ambulant, nec loquuntur, ac ne vocem quidem vllam ex gutture emittunt, si non vt homines, saltem vt iumenta.

XVI. *Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.*

Hæc prædictio est per modum imprecationis pronunciata, vt moris est Prophetarum. Vere enim qui faciunt idola, & qui confidunt in eis, similes illis fient in vita futura post resurrectionem; nam etiam si habebunt sensus & membra, tamen sic habebunt, quasi non haberent, imo etiam cupient non habere, nihil enim videbunt, nihil audient, nihil olfacient, nihil palpabunt, nisi quod nollent: ligatis manibus & pedibus, proiecti in tenebras exteriores se commouere non poterunt. In hac etiam vita similes sunt idolis, quia videntur potius videre & audire, quam re vera videant & audeant, cum non videant neque audiant, quæ ad salutem pertinent, & quæ vera bona sunt, vt magis somniare, quam videre vel audire dicendi sint, iuxta illud Marci 8. *Oculos habentes non videtis, & aures habentes non auditis.* Quod si etiam placeat hęc exponere per modum imprecationis, non poterunt Pagani conqueri, quia non fit illis iniuria, si eos fieri cupiamus similes Diis ipsorum. Monet autem S. Augustinus hæc quæ supra dicta sunt, pertinere ad eos Paganos, qui credunt ipsa idola esse Deos: quia vero nonnulli dicebant, non ipsa idola, sed numen in illis habitans esse colendum; ideo in alio Psalm. videlicet 95. dicit, *Dij gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit:* & apud Apostolum, 1. Cor. 10. *Quæ immolant gentes, dæmonibus immolant, & non Deo.* Ex his autem colligimus, Imagines Sanctorum non esse Idola, neque earum venerationem esse idololatriam: quoniam neque ipsas imagines Deos esse credimus, neque Sanctos viros, quos repræsentant, pro Diis habemus.

Domus Israël sperauit in Domino, adiutor eorum & protector eorum est. XVII.

Domus Aaron sperauit in Domino, adiutor eorum & protector eorum est. XVIII.

Qui timent Dominum, sperauerunt in Domino, adiutor eorum & protector eorum est. XIX.

Quia dixerat, *similes illis fiant, qui confidunt in eis*; adiungit per antithesim, filios Israël confidisse in Domino, & ideo habuisse Deum protectorem: nominat autem primo domum Israëlis, id est, totam gentem Hebraicam: deinde domum Aaronis, id est, tribum sacerdotalem, quia Sacerdotes cum Leuitis cæteris peculiaris portio Domini erant, & specialiter in Deo confidere debe-

debebant. Addit postremò omnes timentes Deum, quoniam non deerant aliqui extra filios Israel, qui Deum colerent & timerent, quamuis ii pauci essent: in his numerari solent Iob, & amici eius; & postea Naman Syrus, & alij.

XX. *Dominus memor fuit nostri, & benedixit nobis.*

XXI. *Benedixit domui Israel, benedixit domui Aaron.*

XXII. *Benedixit omnibus qui timent Dominum, pusillis cum maioribus.*

Confirmat quod dixerat, Deum adiutorem & protectorem esse sperantium in se. Ac se ipse constituit in numero confidentium in Deo, quippe qui præter cæteros auxilium Dei & protectionem expertus fuerat. Deinde eodem ordine confirmat Deum benedixisse domui Israel, domui Aaron, & omnibus timentibus Deum, siue magnis, siue paruis: quod intelligi potest de omni magnitudine & paruitate; siue ætatis, siue potestatis, siue sapientiæ, siue diuitiarum. Memoria Dei significat hoc loco singularem prouidentiam erga cultores suos. *Memor*, inquit, *fuit nostri*, id est, singulari prouidentia demonstrauit se memorem esse nostri; *& benedixit nobis*, id est, benefecit nobis adiuuando, & protegendo. Explicat autem quid sit illud, nobis, cum addit *domui Israel, domui Aaron, & omnibus timentibus eum.*

XXIII. *Adijciat Dominus super vos, super vos, & super filios vestros.*

XXIV. *Benedicti vos à Domino, qui fecit cœlum, & terram.*

Ex abundantia cordis os loquitur: quia pectus sancti Prophetæ ardebat desiderio gloriæ Dei & salutis proximorum; ideò multiplicat verba, nunc prædicendo, nunc exhortando, nunc bene precando, vt hac ratione accendat homines ad Deum timendum timore sancto, & ad spem omnem in eo collocandam. Igitur conuersus ad timentes Deum, quibus dixit, Deum benedixisse, ait, *Adijciat Dominus super vos*, nimirum benedictionem suam, id est, omnium bonorum copiam: nec solùm, inquit, *super vos*, sed etiam *super filios vestros*. Et hoc modo sitis *vos benedicti*, plena atque perfecta benedictione, *à Domino qui fecit cœlum & terram*, id est, ab eo, in cuius manu est ros cœli & pinguedo terræ. Solebant enim sancti testamenti veteris precari suis à Domino rorem cœli & pinguedinem terræ, quia omnes fructus terræ nascuntur ex fœcunditate terræ, & ex pluuia cœli. Sed altiore sensu Deus benedicit de rore cœli, de pinguedine terræ, quos bonis cœlestibus & terrenis cumulat, quod fecit erga Abrahamum, Isaacum, Iosephum, Dauidem, & similes.

Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filijs hominum. XXV.

Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in Infernum. XXVI.

Sed nos qui viuimus, benedicimus Domino ex hoc nunc & vsque in seculum. XXVII.

Hi tres versiculi duplicem sensum habent, vnum accommodatum Hebræis, secundum vetus testamentum: alterum accommodatum Christianis, secundùm testamentum nouum. Igitur priore sensu posteaquam dixerat, *Benedicti vos à Domino, qui fecit cœlum & terram*, docet æquum esse, vt ij, qui benedicti sunt à Domino, benedicant ipsi quoque Dominum, dum viuunt super terram; quam à Deo incolendam acceperunt, relinquentes Angelis officium benedicendi in cœlo, vbi est domicilium Dei, & Ministrorum eius, qui illi coram assistunt. *Cælum*, inquit, *cœli Domino*; id est, summum cælum, quod est super cælum aëreum, Domino propriè dicatum est, & familiaribus ministris eius Angelis sanctis: *terram autem* cum elementis, quæ illi coniuncta sunt, *dedit filijs hominum* habitandam; ac pro tàm insigni parte mundi debent filij hominum Deo assiduè gratias agere, dum viuunt, & bonis terræ fruuntur. Nam *non mortui laudabunt te Domine*: mortui enim, cùm sensibus corporis careant, neque fruantur amplius terrenis bonis, imò nec viuant secun-

dùm corpus; non laudant Dominum ore corporali, neque pro rebus terrenis gratias agunt. *Neque omnes, qui descendunt in infernum*, id est, non solùm mortui, qui iacent in sepulchris, non laudant Dominum, sed neque illi, qui descendunt in infernum, id est, spiritus mortuorum, qui descendunt in varias inferni regiones, Dominum benedicent pro terrenis bonis, quæ ad illos iam non pertinent: *sed nos, qui viuimus* in terris, & fruimur terrenis bonis, *benedicimus Domino, ex hoc nunc & vsque in seculum*, per generationes sibi inuicem succedentes. At sensu Christianis accommodato, secundùm promissiones testamenti noui, dicendum est, per *cœlum cœli*, intelligi supremam partem cœli, vbi est domus filiorum Dei, de qua dicit Apostolus 2. Cor. 5. *Scimus, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam æternam in cœlis*: vel cum S. Augustino per *cœlum cœli*, intelligere possumus mentes iustorum Angelorum & hominum, in quibus Deus habitat per cognitionem & amorem: hanc domum sibi Deus elegit; *terram autem*, id est, mundum hunc visibilem *dedit filijs hominum*, prout distinguuntur à filijs Dei: & ideò subiungitur. *Non mortui laudabunt te Domine*, id est, qui mortui sunt morte peccati, etiamsi viuant vita naturæ, non laudabunt te Domine, *neque omnes qui descendunt in infernum*, qui in morte peccati confirmati sunt, & ad pœnas æternas descenderunt: *sed nos qui viuimus* vita gratiæ, qui per fidem, & charitatem tibi inhæremus, & iam cœlestis patriæ ciues sumus: quamuis interim ad tempus habitemus, in terra, nos, inquam, *benedicimus tibi*, & benedicemus vsque in æternum.

Vide Chrysostomum hanc expositionem eleganter persequentem.

* * *

PSALMVS CXIV.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

Psalmum hunc exponunt aliqui cum Hebræis de temporali aliqua pressura, vel morbo, à quo liberari cupiebat Propheta. Sed nos cum Sanctis Patribus, Basilio, Chrysostomo, Hieronymo, & Augustino, existimamus intelligendum Psalmum esse de homine spirituali, sitiente salutem æternam, & gemente propter tentationes, & pericula.

EXPLICAT. PSAL. CXIV.

D*ilexi, quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ.*

Anima ardens desiderio Domini absolutè dicit, *Dilexi*, & non explicat, quem: quoniam existimat, omnes alios similiter amare rem vndecunque amabilem, ac proinde scire quem dicere velit. Sic B. Maria Magdalena Ioan. 20. interroganti, *Quem quæris*; respondit, *Domine si tu sustulisti eum, dicito mihi*. & non declarat quem quærat, & quem sublatum doleat, quia putabat omnes amare quem ipsa amabat, & sollicitos de illo esse, de quo ipsa sollicita erat. Et verè cùm omnia bonum appetant, vt dicitur initio Ethicorum, & in solo Deo sit omnis ratio boni, & absit ab eo omnis ratio mali, quod significauit B. Ioannes cùm ait in prima Epist. cap. 1. *Deus lux est, & in eo tenebræ non sunt vllæ*: deberent homines solum Deum absolutè amare; & cùm audiunt, *Dilexi*, intelligere deberent dilectionem summi boni significari. Sed tamen Dauid ex ratione, quam reddit, satis indicat, se de dilectione Dei esse loquutum; ait enim: *Dilexi, quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ*, id est, dilexi Dominum, quoniam benignus & misericors est, & ex naturali sua benignitate exaudiet vocem orationis meæ. Magna causa diligendi, quod altissimus Dominus, & qui rerum nostrarum non indiget, tam facilis sit ad audiendas preces vilissimorum seruorum,

vt securè promittere nobis possimus audientiam. quod in Psalm. 85. clarius exprimitur cum dicitur, *Quoniam tu Domine suauis, & mitis, & multæ misericordiæ omnibus inuocantibus te.* Sensus igitur est, Dilexi Dominum, quoniam certus sum, quòd exaudiet vocem orationis meæ.

II. *Quia inclinauit aurem suam mihi, & in diebus meis inuocabo.*

Declarat, vnde didicerit, Deum exauditurum preces suas dicens; inde scio, quia ipse præuenit me, ipse inuitauit, dum inclinauit ad me aures suas: quorsum enim inclinaret ad os meum aurem suam, nisi me audire paratus esset? Porrò Deus inclinat aures ad nos, quando inspirat nobis orationem: neque enim nos oraremus, nisi Deus per gratiam præuenientem inspiraret desiderium orandi. Igitur Dauid assuetus internis vocationibus, ex desiderio orandi sibi cælitus inspirato intellexit; aurem Domini ad se inclinatam; & ideò etiam adiungit, *& in diebus meis inuocabo*, id est, dum affulgent mihi dies gratiæ Dei, & in hac luce video aurem Domini ad me inclinatam, non omittam occasionem, sed inuocabo Dominum. Vocat enim dies suos, dies illos, quibus luce præuenientis gratiæ fruebatur. absente enim luce gratiæ non succedit diei de qua dicitur: *Venit nox, in qua nemo potest operari.* Ioan. 9. S. Ioannes Chrysostomus per illud, *in diebus meis*, intelligit omnibus diebus vitæ meæ. S. Augustinus per *dies meos*, intelligit dies huius mortalitatis, qui nostri dies dicuntur, quia nos ipsi peccando nobis illos fecimus.

III. *Circundederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me.*

Explicat nunc materiam suæ orationis, quæ sunt tentationes, & pericula salutis æternæ, quas solas tribulationes magni pendit anima verè Deum diligens. In Psalm. 17. similia verba exposuimus de periculis mortis corporalis; quoniam titulus Psalmi ad id cogebat: sed hic Psalmus, qui nihil habet in titulo, nisi *Alleluia*, ad sublimiorem intelligentiam nos inuitat. Ait igitur, *Circundederunt me dolores mortis*, id est, vndique tentationes mortiferæ me circunstant, vt compellat clamare, *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* In Hebræo est vox ambigua, quæ & funes, siue laqueos, & dolores significare potest: & verè tentationes mortiferæ funes sunt, siue laquei mortis, & etiam dolores mortis, quia ex illis viri pij dolorem concipiunt, qualis est in illis, qui mortem sibi vident imminere. Declarat paulò apertius cum addit, *pericula inferni inuenerunt me*: nam ex hoc periculo omnium periculorum maximo concipiunt dolores mortis, qui in illo adhuc se versari cogitant. Vox Hebraica propriè angustias inferni significat. qua voce designatur locus angustus, per quem qui gradiuntur, in periculo præcipitij versantur, nisi singulos gressus vigilantissimè obseruent; & talis est via salutis, arcta, atque angusta, vnde nullo negotio in præcipitium inferni ruunt, qui non cautè ambulant. Vnde monet Apostolus, *Videte quo modo cautè ambuletis*, ad Ephes. 5.

Tribulationem & dolorem inueni, & nomen Domini inuocaui. IV.

Multi sunt, qui circundati sunt laqueis mortis, & periculis inferni, & non aduertunt, occupati fortasse prosperitatibus seculi, & quò magis circundati sunt eiusmodi periculis, eò minus ea considerant, & ideò neque timent, neque dolent: Dauid autem ea considerabat, & considerando inuenerat vbi esset, & ideò tremens ac dolens dicebat, *Tribulationem, & dolorem inueni, & nomen Domini inuocaui*, id est, tribulationem, & dolorem inueni, quia blandiente licet seculi prosperitate, & felicitate, tamen aduerti me circundatum esse funibus, & doloribus mortis, & periculis inferni expositum esse; ideò gemens nomen Domini inuocaui, & dixi, *O Domine libera animam meam.* S. Basilius paulò aliter exponit, vt sensus sit, *Circundederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me*, id est, peccatum mortale commisi, vnde in mortem

animæ

animæ incidi, & inferno propinquaui: ſed ego *tribulationem & dolorem* pœnitentiæ ſalutaris *inueni*, & hoc modo corde contrito & animo contribulato *nomen Domini inuocaui*, dicens, *ô Domine libera animam meam.*

V. *O Domine libera animam meam, miſericors Dominus, & iuſtus, & Deus noſter miſeretur.*

Dixerat, *nomen Domini inuocaui*: nunc ſubijcit ipſa verba inuocationis. *O Domine libera animam meam*, nimirum de doloribus mortis, & periculis inferni. In Hebræo אנא eſt particula non ſolùm vocantis, ſed etiam obſecrantis, nimirum *ana*. Itaque potuiſſet verti, *Obſecro Domine, libera animam meam:* ſed idem eſt ſenſus. Deinde, vt oſtendat ſe bona ſpe inuocaſſe Dominum, addit quaſi rationem, dicens, *Miſericors Dominus, & iuſtus*, ſupple, *eſt*, *& Deus noſter miſeretur: miſericors Dominus eſt*, quia præuenit peccatorem gratia ſua, dum ei pœnitentiam & orationem inſpirat: *Ipſe*, enim *prior dilexit nos*, vt dicit Apoſtolus Ioannes. *Iuſtus* etiam *eſt*, quia non ſine flagello dimittit, *flagellat* enim *omnem filium quem recipit*, & ijs ignoſcit, qui ſibiipſi non ignoſcunt, & tandem *Deus noſter miſeretur*, quia recipit quem flagellauit, & non ſolùm peccata indulget, ſed hæredem facit. S. Ioannes Chryſoſtomus ſcribit, Deum dici miſericordem, & iuſtum, quia ſemper admiſcet miſericordiam iuſtitiæ, & iuſtitiam miſericordiæ, & addit, *Deus noſter miſeretur*, quia Deus magis pronus eſt ad miſerendum, quàm ad puniendum.

VI. *Cuſtodiens paruulos Dominus, humiliatus ſum & liberauit me.*

Miſeretur Dominus, vt paulò ante dictum eſt, ſed præcipuè paruulis timentibus eum: id enim in Pſalm. 102. clarius habetur, cùm dicitur: *Secundùm altitudinem cœli à terra corroborauit Dominus miſericordiam ſuam ſuper timentes ſe.* item, *Sicut miſeretur pater filiorum, miſertus eſt Dominus timentibus ſe.* Quod idem legimus in cantico Virginis Deiparæ, *Et miſericordia eius à progenie in progenies timentibus eum.* Quoniam igitur verba illa vltima verſiculi ſuperioris, *Et Deus noſter miſeretur*, intelliguntur de miſeratione paterna, vt ſonat vox Hebraica, *merachem*, ideò nunc declarat quos reſpiciat מרחם iſta paterna miſeratio, ac dicit reſpicere paruulos, id eſt, mites, & humiles, ac timente Deum filiali timore. *Cuſtodiens paruulos Dominus*, id eſt, Dominus ex paterna miſeratione cuſtodiens eſt paruulos ſuos, quaſi teneros filiós, quibus æternam hæreditatem parauit. Et quoniam Dauid non ignorabat, teſtimonium reddente Spiritu ſancto ſpiritui eius, ſe vnum ex illis eſſe, addidit, *humiliatus ſum*, id eſt, ex paruulis eſſe ſtudui, & tandem concluſit, *liberauit me*; quod de liberatione in ſpe intelligi debet; præſertim cum in Hebræo ſit in futuro, *& liberauit me.*

VII. *Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi.*

Liberatus homo iuſtus in ſpe, gratulatur ſibi ipſe tantum bonum dicens, *Conuertere anima mea in requiem tuam*, id eſt, feſtina paſſibus deſiderij ad locum veræ ac ſempiternæ quietis, ad cœleſtem Hieruſalem, ad ſinum veri Abraham; *quoniam Dominus benefecit tibi.* In Hebræo habetur, *Quoniam Dominus retribuit ſuper te*; quo verbo ſignificatur vita æterna eſſe corona iuſtitiæ, & merces operum bonorum, vt hoc loco notauit S. Baſilius. Itaque textum vulgati interpretis ex Hebraica proprietate explicare licebit.

VIII. *Quia eripuit animam meam de morte, oculos meos à lacrymis, pedes meos à lapſu.*

Declarat, quid ſit bonum illud magnum, ſiue magna illa retributio, de qua dictum eſt, *benefecit tibi*, ſiue retribuit tibi; ac dicit eſſe vitam beatam, & ſempiternam, *Quia eripuit animam meam de morte*, id eſt, eripuit à morte, & donauit vitam: *oculos meos à lacrymis*, id eſt, dedit vitam non ſubiectam vlli malo, ſed cumulatam omni bono; *abſterget enim Deus omnem lacrymam ab oculis*

oculis eorum, vt dicitur Apocal.21. *Et pedes meos à lapsu*, id est, dabit vitam non solùm felicem, sed etiam securam ac sempiternam, vt ab ea excidere nunquam possim. Ita liberabit à doloribus mortis, & à periculis inferni, & in vitæ felicissimæ æternitate & securitate constituet.

IX. *Placebo Domino in regione viuorum.*

Concludit Psalmum dicens, quòd quemadmodum ipse securè possidebit vitam optimam, & dulcissimam, quæ vehementer ipsi placebit: ita etiam placebit ipse Domino vehementer, & securè in regione viuorum: dicitur regio viuorum, vbi omnes ab omni parte viuunt, & ideò placent omnibus modis Deo viuenti: nam in hac peregrinatione multi mortui sunt, & qui viuunt, secundùm spiritum viuunt, non secundùm corpus, quod propter peccatum mortuum est, Rom. 8. vnde clamat Apostol. Rom.7. *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* In Hebræo habetur, *Ambulo coram Deo in terra viuentium*; sed idem est sensus: nam ambulare coram Deo, est placere oculis Dei, rectè & iustè viuendo. Sic legimus Gen. 5. *Ambulauit Henoc cum Deo*, & Gen. 6. *Noe fuit vir iustus atque perfectus, cum Deo ambulauit*, & Gen. 17. *Ambula coram me, & esto perfectus*, & Luc.1. *Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati seruiamus illi, in sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus nostris.*

PSALM. CXV.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

Hunc Psalmum Hebræi partem esse volunt Psalmi superioris: sed nos distinctionem Septuaginta Seniorum sequimur: nec tamen negamus, hunc Psalmum immediatè subiungendum esse superiori, vt S. Basilius monet. Agit enim Propheta gratias Deo, & vota se persoluturum pollicetur pro salute æterna, quam bona spe iam possidere cœpit.

EXPLICATIO PSAL. CXV.

Credidi propter quod locutus sum: ego autem humiliatus sum nimis. I.

Respicit ad verba illa, *Placebo Domino in regione viuorum*, & quasi aliquis interrogasset, vnde nosti regionem viuorum? respondisset se nouisse per spiritum fidei. *Credidi*, inquit, esse regionem viuorum quandam, licet oculis ea non videatur, & propter hanc fidem dixi, *Placebo Domino in regione viuorum*. Citauit hunc locum Apostolus 2. Cor.4. *Habentes*, inquit, *eundem spiritum fidei, sicut scriptum est, Credidi propter quod locutus sum, & nos credimus propter quod & loquimur, scientes quoniam, qui suscitauit Iesum, & nos cum Iesu suscitabit, & constituet vobiscum.* Vbi B. Paulus docet, ex spiritu fidei, non ex vlla humana demonstratione, cognosci resurrectionem corporum, & veram viuentium regionem, in qua cum Domino Iesu constituendi sumus. Et quoniam hæc fides requirit animam verè humilem, quæ se Spiritui sancto plene subijciat ad obedientiam fidei, subiungit, *Ego autem humiliatus sum nimis*, id est, ego verò ideo credidi, quia non ingenio meo nitor, sed valde humilem ac docilem me Spiritui sancto præstiti. Sic enim & Dominus ait Matth.11. *Confiteor tibi Pater, Domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.* & in alio loco, *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis?* Ioan.5.

Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax. II.

Variè admodum hunc versiculum exponunt auctores, vt alij referant ad quandam quasi desperationem Regni obtinendi, quod Samuel Dauidi promiserat, & in excessu quodam turbatus dixerit, *Omnis homo mendax*, videlicet, vt etiam Samuel mentitus videatur: alij referant ad populum in captiuitate Babylonica constitutum, & desperantem de promissis Prophetarum; alij aliter exponant. Sed non video, quomodo

modo iſta, & alia id genus cohæreant cum reliquis partibus huius Pſalmi. Ideò magis probo ſententiam Euthymij, qui hæc refert ad exceſſum mentis, per quem Propheta aſcenderit ad notitiam regionis viuorum, & dixerit in comparatione eius regionis mendaciũ eſſe quicquid homines loquuntur de felicitate humana. *Ego*, inquit, qui humiliaui me valdè, exaltatus à Domino ad mentis exceſſum, in eo exceſſu videns, quàm falſa, & fallacia ſint, quæ videntur hominibus vera & ſolida bona, *dixi, omnis homo mendax*, id eſt, omnis homo, qui humano affectu loquitur de felicitate, & magni æſtimat bona mortalia & caduca, mendax eſt: vera enim & ſtabilia bona non inueniuntur, niſi in regione viuorum. Ex hac expoſitione ceſſat obiectio, quam nomine ſophiſtarum ſibi ipſe propoſuit magnus Baſilius: Si omnis homo mendax, igitur & Dauid, qui eſt homo mendax eſt: ergò mentitur, cum dicit, omnis homo mendax; ac per hoc ſibi ipſe contradicit, & dictum ſuum ipſe deſtruit. hoc; inquam, ſophiſma ceſſat, quia per hominem, intelligitur hoc loco homo humano affectu loquens, non autem homo loquens ſpiritu diuino afflatus. Poſſet etiam dici, aliud eſſe, hominem ſemper mentiri, aliud eſſe mendacem: poteſt enim homo mendax aliquando vera loqui, præſertim ſi non ex ſe, ſed ſpiritu Dei loquatur: mendax enim dicitur homo, quoniam ex natura ſua obnoxius eſt errori & falſitati. Quomodo intelligitur, quod ſcribit Apoſtolus ad Rom. 3. *Eſt autem Deus verax, omnis autem homo mendax*, id eſt, ſolus Deus mentiri nequit, homines autem omnes mendacio ſunt obnoxij, ſed non continuò ſequitur, vt perpetuo mentiantur.

III. *Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi?*

Animaduertens tantis ſe bonis cumulatum, cùm & regionem viuorum Dei beneficio agnouerit, & in eam ſe ingreſſurum ſperare cœperit, imò ac ſi iam ingreſſus eſſet, præ lætitia exultauerit: quærit, quid Domino retribuere poſſit. *Quid*, inquit, *retribuam Domino pro his quæ retribuit mihi*; ille me de nihilo fecit, ille de iniquitate redemit, ille regionem viuentium demonſtrauit, ille mihi etiam ſe daturum promiſit: quid igitur illi retribuam? Quod autem dicit, *retribuit mihi*, poteſt ſimpliciter accipi pro, *tribuit*, vt exponit Euthymius: vel cum S. Auguſtino, notari liberalitas & miſericordia Dei, qui tanta bona tribuit pro tantis malis.

Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. IV.

Non deſunt, qui hunc calicem exponant de ſacrificio legis veteris, quod liquoribus & libaminibus continebatur: vel de calice conuiuiali, quo in memoriam acceptæ ſalutis vtebantur: ſed iſta leuia ſunt, & Sancti Patres, Baſilius, Chryſoſtomus, in 2. expoſitione, Hieronymus, Auguſtinus, & cùm ijs Theodoretus & Euthymius magno conſenſu de calice patientiæ & paſſionis hunc locum intelligunt; de quo calice Dominus Matth. 20. dixit: *Poteſtis bibere calicem, quem ego bibiturus ſum?* & Matth. 26. *Tranſeat à me calix iſte.* & Ioan. 18. *Calicem quem dedit mihi Pater, non vis, vt bibam illum?* Nec ſolùm in teſtamento nouo, ſed etiam apud Prophetas paſſim accipitur calix pro amara potione tribulationis, vt Pſalmo 74. *Quia calix in manu Domini vini meri plenus miſto.* & Iſaiæ 51. *Eleuare Hieruſalem, quæ bibiſti de manu Domini calicem iræ eius.* & Hier. 25. *Sume calicem vini furoris huius de manu mea.* & Ezech. 23. *Hæc dicit Dominus Deus, calicem furoris tuæ bibes profundum, & latum: eris in deriſum & in ſubſannationem, & bibes illum, & epotabis vſque ad fæces.* & Habac. 2. *Repletus es ignominia pro gloria: bibe tu quoque, & conſopire, circundabit te calix dexteræ Domini, & vomitus ignominiæ ſuper gloriam tuam.* Dicit igitur vir iuſtus, & amator Dei, Cùm nihil habeam præſtantius, quod offeram Deo meo, pro tam multis bonis, quæ retribuit mihi, *calicem ſalutaris accipiam*, id eſt, bibam libenti animo calicem Domini, quantumuis amarum, ſiue tribulationes, ſiue pericula, ſiue mor-

mortem ipsam, pro suo honore sustinere me velit: scio enim calicem hunc amarum quidem, sed salutarem futurum. Et quia de meis viribus non confido, sed in Domini adiutorio omnia possum; ideò *nomen Domini inuocabo*, vt det mihi calicem suum intrepidè haurire. Vocat Propheta calicem salutaris, calicem salutis, id est, calicem salutiferum. Confirmat hanc expositionem consuetudo Ecclesiæ, quæ hunc Psalmum in Martyrum solemnitatibus cantare solita est.

V. *Vota mea Domino reddam coram omni populo eius: pretiosa in conspectu Domini, mors sanctorum eius.*

Paratus ad calicem passionis bibendum securus dicit: sacrificium laudis & confessionis Domini, non in angulis solùm & in cubiculis, sed palam & publicè, *coram omni populo eius*, inimicis etiam præsentibus immolabo, etiam si mortem inde mihi imminere intelligam: *pretiosa* enim est *in conspectu Domini mors sanctorum eius*, id est, magni æstimat Dominus mortem sanctorum pro suo honore & confessione susceptam; quomodo apud homines magni fiunt gemmæ pretiosæ, quibus Regum diademata ornari solent, & quibus nihil charius apud homines inuenitur. Expendit hoc loco S. Basilius gloriam Martyrum, quorum non solùm animæ mox coronantur in cælis: sed etiam reliquiæ corporum in maximo pretio habentur in terris. antea siquidem qui tangebat cadauer hominis, immundus erat: nunc autem, qui ossa Martyrum contingit, sanctificationem acquirit.

VI. *O Domine, quia ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ.*

Non superbit vir sanctus, qui se totum Deo in sacrificium offert, sed agnoscit debitum seruitutis, & iuxta mandatum Domini dicit, seruus inutilis sum; quod debui facere feci. *O Domine*, inquit, quid magnum feci, quòd vota mea publicè reddidi, neque ob timorem mortis confessionem tuam omisi? quod debui facere feci, *quia ego seruus tuus sum*, redemptus de captiuitate diaboli pretioso sanguine filij tui, *ego*, inquam, *seruus tuus* sum, non solùm redemptionis gratia, sed etiam dono creationis: *sed & filius* sum *ancillæ tuæ*, id est, non emptitius tantùm, sed & vernaculus, quia & mater mea ancilla tua est, duplici illo nomine creationis & redemptionis. Dicit autem, *filius ancillæ tuæ*, non *filius serui tui*; quia seruitus sequitur ventrem: nam si liber ex ancilla gignat filium, ille filius seruus nascitur. Vnde Sara Abrahamo dixit, *Eijce ancillam & filium eius: non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac*, Gen. 21. Itaque Ismahel seruus erat, quia matrem habuit ancillam, quamuis Patrem habuerit liberum, videlicet Abrahamum. S. Augustinus per ancillam, intelligit Ecclesiam, quæ est mater nostra, ancilla ex naturæ debito, & libera ex gratiæ munere.

Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis, & nomen Domini inuocabo. VII.

Docet, seruum se Domini esse, sed seruitute bona, erutum autem à seruitute mala. Quomodo Dominus in Euangelio hortatur eos qui laborant, & onerati sunt, vt tollant iugum suum, quia iugum ipsius suaue est, & onus eius leue, Matth. 11. non liberat omninò à iugo, & onere, sed tollit iugum asperum, vt imponat iugum suaue, & aufert onus graue, vt imponat onus leue. Ita omninò dirupit Deus vincula, quibus à Satana alligabamur, vincula peccatorum, & onera cupiditatum, quibus ad inferos deprimebamur: & alligat iugo suaui legis diuinæ, & onere leuissimo charitatis, quo in altum euehimur, & exaltamur ad cælum. *Dirupisti*, inquit, *vincula mea*, id est, liberasti à seruitute durissima, & seruum tuum esse voluisti, cui seruire, regnare est. Ideò *tibi sacrificabo hostiam* perpetuæ *laudis*, & non amplius inuocabo falsos Deos, mammonam videlicet, & ventrem, opes & honores, quibus antea seruiebam; sed *nomen Domini*, qui solus verus est Deus, assiduè *inuocabo*.

VIII. *Vota mea Domino reddam in conspectu omnis populi eius, & in atrijs domus Domini, in medio tui Hierusalem.*

Hæc repetitio est quinti versiculi, *Vota mea Domino reddam coram omni populo eius:* additur autem *in atriis domus Domini in medio tui Hierusalem*; ad significandum, vt S. Augustinus monet, debere seruum Dei offerre vota sua, confessionem suam, & seipsum Deo, intra Ecclesiam, quæ per Hierusalem significatur: qui enim extra Ecclesiam id faciunt, nihil faciunt: nam vt scribit S. Cyprianus in libro de vnitate Ecclesiæ, Hæretici occidi possunt, coronari non possunt: & eorum mors non est fidei corona, sed pœna perfidiæ. Posset fortasse hic versiculus referri ad cælestem Hierusalem, vt sicut supra dictum est, *Vota mea Domino reddam coram omni populo eius*, de confessione in terris: ita nunc in fine Psalmi tale aliquid dicatur de confessione laudis, & votis gratiarum actionis, quæ reddetur in cælis, vt hic sit sensus, *Vota mea Domino reddam*, id est, & tandem diruptis vinculis omnibus, & ad perfectam libertatem filiorum Dei vocatus, sacrificium laudis, & gratiarum actionis immolabo *in conspectu omnis populi eius*, iam glorificati in cœlis; *in atriis domus Domini*, id est, in ingressu domus Domini, de qua dicitur in alio Psalmo, *Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te*: nec solum in atrijs, sed etiam in domo, quæ domus *in medio tui* est, ô superna & gloriosa *Hierusalem*, quæ patria nostra es, ad quam ex peregrinatione quotidie suspiramus.

PSALM. CXVI.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

HVNC *Psalmum omnium breuissimum declarat Apostolus ad Rom.* 15. *vbi dicit, Christum fuisse ministrum circumcisionis ad confirmandas promissiones Patrum: gentes autem super misericordia honorare Deum. & allegat hæc verba*: Laudate Dominum omnes gentes, & magnificate eum omnes populi. *Ex quo intelligimus, Prophetam hoc loco alloqui totam Ecclesiam ex Gentibus & Iudæis congregatam, eamq́; hortari ad laudandum Deum, quòd misericordiam, & veritatem erga eam ostenderit. Sed obseruandum est, cùm Apostolus dicit, gentes super misericordia debere honorare Deum, ad Iudæos autem pertinere veritatem, quam Deus ostendit confirmando promissiones Patrum; non esse sensum, ad Iudæos non pertinere misericordiam, sed ad gentes pertinere solam misericordiam, ad Iudæos autem misericordiam & veritatem, quia licet miserit Deus ad Iudæos Meßiam, vt impleret promissiones Patrum, tamen promissiones non ex meritis eorum, sed ex mera misericordia processerunt. Sic enim cecinit Zacharias Luc.*1. Ad faciendam misericordiam cum Patribus nostris, & memorari testamenti sui sancti: *& hoc tractat ac demonstrat Apostolus ad Rom.* 3. Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. *& persequitur hoc argumentum vsque ad finem capitis vndecimi; vbi dicit,* Conclusit Deus omnia in incredulitatem, vt omnium misereatur. *& idem docet in tota Epistola ad Galatas: & ad Ephes.*2. Eramus & nos naturæ filij iræ, sicut & cæteri.

EXPLICAT. PSAL. CXVI.

I. LAudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi.

Ecclesiam, vt dixi, totam alloquitur, & ad laudandum Dominum cohortatur. intelligit autem per gentes, vt Apostolus monuit, gentilitatem conuersam ad fidem, quam primo loco posuit, quia videbat, multò maiorem partem Ecclesiæ ex gentibus, quàm ex Iudæis congregandam. Per populos autem intelligere videtur populos, siue tribus Iudæorum, similiter ad fidem conuersorum, vt hoc loco notauit in commentario S. Hieronymus; & similia verba, Psalm.2. *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania*; exposuerunt Apostoli

Act.

Act.4.per gentes, Gentiles; & per populos, Iudæos intelligentes.

I. *Quoniam confirmata est super nos misericordia eius: & veritas Domini manet in æternum.*

Ratio laudandi Deum est, quoniam misericordia Domini stabilita est per aduentum Messiæ super gentes, & super Iudæos. Fundata enim est Ecclesia, aduersus quam portæ inferi non præualebunt, & constitutum est Regnum, cuius non erit finis. Nec solum misericordia confirmata est, sed etiam veritas promissionum adimpleta, in æternum amplius non mutabitur.

PSALMVS CXVII.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

P*Salmus hic de Dauide exponi potest ad literam, vt facit S. Ioannes Chrysostomus; tamen conuenit etiam toti populo Christiano, cuius figuram Dauid gerebat, & hanc expositionem persequitur S. Augustinus. Canit autem tum Dauid, tum populus Dei, multa beneficia Dei, sed illud potissimum, quo Christum lapidem angularem extulit in summum ædificium, vt duos parietes connecteret & contineret: quod factum est in die Resurrectionis, & ideo Ecclesia canit hunc Psalmum in Dominica die ad Primam: & verba illa ex hoc Psalmo,* Hęc dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea, *Resurrectioni applicat, & per octauā Paschæ frequentissime cum iubilo canit.*

EXPLICATIO PSALMI CXVII.

I. C*Onfitemini Domino, quoniam bonus; quoniam in sæculum misericordia eius.*

Inuitat Dauid omnes ad laudandum Deum; & rationem reddit, *quoniam bonus.* Nihil breuius, nihil grandius dici potuit; nam solus Deus proprie & simpliciter bonus est, & nihil iure laudari potest, nisi bonum. Addit: *Quoniam in sæculum misericordia eius*, vt ostendat ab effectu, Deum esse bonum, ac per hoc etiam laudabilem. Nam bonitas Dei, nulla in re magis cognosci potest à miseris, quam in misericordia: Misericordia enim nos creauit, misericordia redemit, misericordia protegit, misericordia coronabit: ita vsque in sæculum misericordia eius.

Dicat nunc Israël quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius. II.

Dicat nunc domus Aaron, quoniam in sæculum misericordia eius. III.

Dicant nunc qui timent Dominum, quoniam in sæculum misericordia eius. IV.

Explicat, qui sint, quos inuitauerat ad laudandum Deum, & nominat primo loco Israëlem; id est, populum Israëliticum, quoniam inde fuerunt omnes Apostoli, qui primi crediderunt, & Ecclesiam inchoarunt. Secundo nominat domum Aaron, quia post Apostolos magna turba Sacerdotum obedire cœpit fidei, vt dicitur Act.6. Denique addit, omnes, *qui timent Dominum*, quales fuerunt omnes Gentiles, qui crediderunt, & Ecclesiæ iam inchoatæ se adiunxerunt. Itaque totam Ecclesiam ex Iudæis & Gentibus collectam inuitat ad laudandum Deum.

De tribulatione inuocaui Dominum, & exaudiuit me in latitudine Dominus. V.

Incipit declarare materiam laudis diuinę, quod in angustia positus cum esset, inuocauit Dominum, & Dominus continuo exaudiens, posuit illum in latitudinem; opponit enim pulcherrime angustias latitudini. Ego, inquit, *de tribulatione inuocaui Dominum*, id est, cum essem in tribulatione, siue in angustia, vt sonat vox Hebraica, inuocaui Dominum, id est, non merita mea iactaui, non conquestus sum, quod iniuste paterer persecutio-

cutionem, sed ad misericordiam Dei confugi, *& exaudiuit me in latitudine Dominus*, id est, exaudiuit me, & de angustiis in latitudinem transtulit. Sicut autem per angustias significatur tribulatio, ita per latitudinem significatur liberatio à tribulatione. Quod autem id possit Dauid de persona sua merito dicere, notissimum est ex Psal. 17. & 53. & ex aliis multis. Quod idem etiam conueniat Ecclesiæ, non minus est notum. Certe initio nascentis Ecclesiæ, cum Herodes S. Petrum Ecclesiæ totius Pastorem & Principem inclusisset in carcerem, oratio fiebat ab Ecclesia sine intermissione ad Deum pro eo: & continuo exaudita est, & maximo miraculo de summis angustiis tribulationum in latitudinem magnæ consolationis educta est, & quoties de angustiis variarum persecutionum Neronis, Decij, Diocletiani, & similium Tyrannorum ad latitudinem pacis & quietis Deo miserante transiuit; toties dicere potuit: *De tribulatione inuocaui Dominum, & exaudiuit me in latitudine Dominus.*

VI. *Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo.*

VII. *Dominus mihi adiutor, & ego despiciam inimicos meos.*

Experimento proprio doctus Dauid, siue populus Dei magna fiducia exultat, & non dicit: Dominus mihi adiutor est, nihil deinceps patiar; scit enim se adhuc peregrinum inter hostes multa passurum; sed ait: *Dominus mihi adiutor*, supple est, *non timebo quid faciat mihi homo*, id est, non turbabor propter mala, quæ mihi infert homo: quia Dominus omnia conuertet in bonum. Sic enim Dominus monuit: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, & post hæc non habent amplius quid faciant*, Matth. 10. *Nam capillus de capite vestro non peribit*, Luc. 21. & Apostolus: *Momentaneum & leue tribulationis nostræ æternum gloriæ pondus operatur in nobis*, 2. Cor. 4. Quare merito addit, *& ego despiciam inimicos meos*, quippe qui sæuiendo in corpus, gloriæ meæ deseruiunt.

Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine. VIII.

Bonum est sperare in Domino, quam confidere in Principibus. IX.

Deducit ex dictis vtilem admonitionem, de spe collocanda in Deo, non in hominibus, quantumuis potentibus: Deus enim & potest & vult confidentes in se iuuare; homines autem sæpe non possunt, sæpe etiam variis passionibus acti nolunt. Quod expertus fuerat Dauid, qui aliquando sperauit in Saule Rege suo, aliàs in Achis Rege Getheo, aliàs in Achitophel consiliario prudentissimo, aliàs in aliis, & in nullo fidem inuenit: in Deo autem nunquam sine prospero euentu sperauit. Ait igitur monens omnes: *Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine*, id est, magis quam confidere in homine. *Bonum est sperare in Domino*, magis *quam sperare in Principibus*, terrenis videlicet. Hæc comparatio accommodata est infirmitati humanæ, cui nota est potentia hominum, & maxime Principum; Dei autem potestas occulta est plurimis, qui neque vident, neque considerant, fortasse etiam non credunt magnitudinem Dei; alioqui dicendum fuisset: Bonum est sperare in Domino, malum autem sperare in homine. Sic enim ait Hieremias cap. 17. *Maledictus homo qui confidit in homine.* Neque tamen malum est spem aliquam collocare in adiutorio Angelorum, vel hominum bonorum, quia hęc spes ad Deum refertur, qui non solum per se, sed etiam per suos adiuuat confidentes in se.

Omnes gentes circuierunt me, & in nomine Domini, quia vltus sum in eos. X.

Circundantes circundederunt me, & in nomine Domini, quia vltus sum in eos. XI.

Circundederunt me sicut apes, & exarserunt sicut ignis in spinis, & in nomine Domini, quia vltus sum in eos. XII.

Osten-

Ostendit exemplo suo, quam sit bonum confidere in Domino, cum ipse non semel, sed sępius obsessus à magna multitudine hostium, Dei adiutorio ita liberatus fuerit, vt hostes suos prostratos viderit. Notum est, si de persona Dauidis agatur, quam sępe à Saule cum magna manu obsessus fuerit, & mirabiliter liberatus: sed notius est, quam sæpe populus Dei à Regibus potentissimis, & à populis innumerabilibus persecutiones grauissimas perpessus, diuinam vltionem viderit. Verba sunt paulo obscuriora, quoniam vulgatus Interpres voluit omnes voces Hebraicas exprimere, & phrasis Hebraica phrasi Latinæ non respondet. Clarius reddidisset, vt Græci fecerunt, si omisisset illud, *quia*, & illud, *in*, ac dixisset, *Omnes gentes circuierunt me, & in nomine Domini vltus sum eas.* Illud enim, *quia*, & illud, *in*, redundant, & illud, *eos*, est masculini generis, quia vocabulum Hebraicum, quod gentes significat, est etiam generis masculini. Itaque Interpres fideliter vertit, & quod in Græco deerat, addidit ex Hebręo. Sensus autem hic est, *Omnes gentes*, id est, tota fere multitudo gentium *circundederunt me, & in nomine Domini vltus sum eas*, id est, in virtute Dei vidi vltionem, quia Deus vltus est innocentiam meam, dum hostes prostrauit, ac deleuit. Addit autem, *Circundantes circundederunt me*, vt ostendat, non quomodocunque se fuisse circundatum, sed ita arcte obsessum, vt nullum pateret effugium; addit etiam, *Circundederunt me sicut apes, & sicut ignis in spinis*: vt ostendat multitudinem & vehementiam hostium: nam apes in tanta copia circundant fauum, vt numerari non possint: & ignis tanto impetu corripit spinas aridas, vt in puncto temporis eas consumat. In Hebræo habetur, *Extinctæ*, vel consumptæ *sunt*, gentes videlicet, *sicut ignis in spinis*. Sed non est verisimile LXX. Interpretes, vel auctorem vulgatæ editionis Latinæ reddidisse contrarium sensum: neque satisfaciunt, qui dicunt, non esse contrarium sensum, exardescere ignem in spinis, & consumi ignem in spinis; quia vtraque lectione significatur celeritas actionis ignis in spinas, qui mox, vt exarserit, extinguitur. Qui hoc dicunt, ideo non satisfaciunt, quoniam Dauid subiungit, *& in nomine Domini vltus sum in eos*; quod non diceret, si inimici eius antea fuissent extincti, siue consumpti. Existimo igitur LXX. Interpretes, vocem illam, *doacu*, accepisse in significatione actiua, qualem habet in coniugatione Piel & Poal, non in passiua: & ideo non vertisse, *extinctæ*, vel consumptæ *sunt*, sed consumere cupierunt, siue exarserunt ad consumendum, *sicut ignis in spinis*. דעכו

Impulsus euersus sum vt caderem, & Dominus suscepit me. XIII.

Fortitudo mea & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem. XIV.

Amplificauit hactenus multitudinem & atrocitatem inimicorum: nunc confitetur infirmitatem suam, quæ tanto robori par esse non poterat, vt hinc magis agnoscatur gloria Domini. Ego, inquit, tantæ violentiæ resistere non poteram, ideo ab hostibus *impulsus* in ruinam, iam *euersus* ruere cęperam, sed *Dominus* in tempore occurrens *sustentauit me*. Referri potest hoc ad pericula amittendæ vitæ corporalis, in quæ sæpe incidit Dauid. Referri etiam potest ad pericula spiritualia grauissimarum tentationum, in quæ incidebat populus Christianus tempore persecutionum, qui propterea agnoscens & confitens, non suis viribus, sed ex gratia Dei vicisse, dicit: *Fortitudo mea & laus mea Dominus*, id est, Dominus est fortitudo mea, quia viribus eius vinco, & ipse idem est laus mea, quia semper eum laudare debeo, & ipse *factus est mihi in salutem*, ipse Saluator meus fuit.

Vox exultationis & salutis in tabernaculis iustorum. XV.

Ex liberatione Dauidis gauisi sunt iusti, qui eam liberationem scire potuerunt: sed multo magis ex liberatione populi Christiani de ingenti persecutione, orta est vox exultationis, & vox salutis, id est, salutem annun-

annuncians in tabernaculis iustorum: vbique enim resonat vox lætitiæ, & nuncius salutis. Notat S. Chrysostomus, iustos hic in terris non habere domos stabiles, sed tabernacula peregrinorum vel militantium.

XV. *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me: dextera Domini fecit virtutem.*

Hæc est vox exultationis & salutis, quæ resonat in tabernaculis iustorum, quod *dextera Domini*, id est, virtus & potentia Filij Dei *fecit virtutem*, id est, operata est fortiter ac potenter; nam Filius Dei dicitur in Scripturis brachium Domini, siue manus eius dextera, quia Pater per Filium omnia fecit & facit. *Omnia per ipsum facta sunt*, Ioannis 1. *Per quem fecit & sæcula*, ad Hebr. 1. & Isaiæ 53. *Quis credidit auditui nostro*, &, *Brachium Domini cui reuelatum est*. Luc. 1. *Fecit potentiam in brachio suo. Dextera Domini exaltauit me*, id est, in hoc dextera Domini fecit virtutem, quod depressit inimicos meos, & me exaltauit: siue id de Dauide, siue de populo Dei intelligatur. *Dextera Domini fecit virtutem*: id repetitur lætitiæ causa. In Hebræo non habetur, *Dextera Domini exaltauit me*, sed, *Dextera Domini excelsa*, vt vertit S. Hieronymus; vel, *Dextera Domini exaltans*; vtrumque enim significat vox, *romema*. רוממה Hanc secundam significationem secuti sunt LXX. Interpretes, & addiderunt, *me*, vt sensus sit, Dextera Domini exaltans me fuit: quod est idem cum illo, *Exaltauit me*.

XVI. *Non moriar, sed viuam, & narrabo opera Domini.*

XVII. *Castigans castigauit me Dominus: & morti non tradidit me.*

Pergit idem, siue Dauid, siue populus Domini, commemorare beneficium Domini, qui persecutiones permittit, vt Pater, non vt hostis; ad purgationem, non ad mortem, quasi diceret, quantumuis magnas persecutiones passus sim, & forte iterum patiar: tamen *non moriar, sed viuam*, id est, non exterminabor, non deficiam omnino, vt aduersarij vellent; sed permanebo, *& narrabo opera Domini*, qui *castigans castigauit me* paterno flagello, sed *morti non tradidit me*.

Aperite mihi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor Domino. Hæc porta Domini, iusti intrabunt in eam. XVIII.

Ex acceptis beneficiis sumit animum aspirandi ad maiora, ac petit introduci tandem in cœlestem Hierusalem, in qua nulli iniusti habitant. *Aperite*, inquit, *mihi portas iustitiæ*, id est, portas Regni cœlorum, quæ ex iustitia constant. Porta enim gloriæ, iustitia est. *Quærite*, inquit Dominus, Matth. 6. *primum Regnum Dei, & iustitiam eius. Ingressus in eas confitebor Domino*: quoniam *qui habitant in domo Domini, in sæcula sæculorum laudabunt te*, Psal. 83. *Hæc porta Domini, iusti intrabunt in eam.* Hæc porta iustitiæ est vera porta, & vnica, quæ ducit ad Dominum: & ideo iusti soli intrabunt in eam. Alij aliter exponunt, videlicet de portis templi, vel ciuitatis Hierusalem. Sed nos secuti sumus Augustinum, Chrysostomum & Hieronymum: neque verum est, quod per portas templi, vel ciuitatis terrenæ Hierusalem, soli iusti intrarent.

Confitebor tibi, quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem. XIX.

Declarat quod dixit, *ingressus in eas confitebor Domino*. Dicit enim, *confitebor tibi*, quando videlicet ingressus ero in cœlestem Hierusalem per portas iustitiæ, *quoniam exaudisti me*: nam etiamsi multa & varia iusti petant in hoc mundo, tamen omnia tendunt ad vnam petitionem, de qua dicitur in Ps. 26. *Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.* De hac igitur petitione dicit: *Confitebor tibi, quoniam exaudisti me.* Et clarius adhuc exponit, dicens: *Et factus es mihi in salutem*, id est, qui eras spes mea, factus es salus mea: qui eras viaticum, factus es præmium.

Lapi-

XX. *Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.*

XXI. *A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.*

Hos versiculos aliqui recentiores de Dauide exponunt ad literam, quem dicunt factum fuisse in caput anguli, quando factus est Rex super Israëlem & Iudam; sed Dauidem figuram gessisse Christi, qui factus est in caput anguli, cum factus est caput Ecclesiæ ex Iudæis & Gentibus congregatæ. Cæterum SS. Patres absolute exponunt de Christo, nulla mentione facta Dauidis. Imo S. Ioannes Chrysostomus, qui priores partes de Dauide exponit ad literam, hoc loco scribit, Prophetam de improuiso mutasse argumentum, & de Christo prophetasse. Adde quod Christus ipse publice hunc locum tanquam ad se proprie spectantem allegauit Matth. 21. Marc. 12. & Luc. 21. neque vllus respondit, de Dauide hæc verba esse intelligenda. Sanctus etiam Petrus Act. 4. iterum coram omni populo hunc locum allegauit tanquam proprie de Christo scriptum, neque vllus contradixit. Sanctus etiam Paulus ad Roman. 9. & S. Petrus 1. epist. cap. 2. allegant Isaiam cap. 28. de hoc lapide angulari, summo, electo, probato, &c. Denique idem Apostolus Paulus ad Ephes. 2. vocat Christum angularem lapidem summum. Certe non auderem, Scripturam ita celebrem, & decantatam à Christo, & Apostolis explicatam, vllo modo cum Dauidis persona communicare. Accedit, quod Dauid non fuit primus, neque solus Rex super Israëlem & Iudam, vt ideo meruerit dici lapis angularis: nam ante ipsum fuit Saul Rex super vtrumque populum, & post eum Salomon: neque Israël & Iudas erant proprie duo populi, siue duæ gentes diuersæ, vt sunt Hebræi & Gentiles. Igitur omissa illa expositione, dicendum est, quod cum Dauid in persona sua & populi Dei decantasset liberationem à temporalibus malis, & petiisset introitum in æternam salutem, declarat nunc, quomodo Deus aperuerit viam ad hanc æternam salutem, & sine dubio auctus maiore lumine prophetico hos versiculos scripsit: *Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli*, id est, misit Deus lapidem viuum, preciosum, electum in terras; sed Iudæi, ad quos tunc pertinebat officium ædificandæ Ecclesiæ, hunc lapidem reprobauerunt, dicentes de Christo: *Non est hic homo à Deo, qui Sabbatum non custodit*, & *non habemus Regem, nisi Cæsarem*; & *Seductor ille dixit, Post tres dies resurgam*, & similia. Sed *hic* idem lapis ab ædificantibus reprobatus, quasi inutilis ad ædificium spirituale, à Deo principali Architecto *factus est in caput anguli*, id est, constitutus est super parietes, vt eos coniungeret & contineret, id est, factus est caput totius Ecclesiæ ex Hebræis & Gentibus congregatæ, & tale caput, vt qui sub eo non ædificatur, saluus esse non possit: & omnis, qui sub ipso tanquam lapis viuus ædificatur, omnino saluandus sit. Atque *hoc à Domino factum est*, id est, electione & potestate diuina, non consilio vel ope humana, & ideo *mirabile est in oculis nostris*. Quis enim non miretur, hominem crucifixum & mortuum ac sepultum, post tres dies resurgere immortalem cum amplissima potestate; & caput ac Principem declarari omnium hominum & Angelorum; & per eum aditum patefieri hominibus mortalibus ad Regnum cœlorum, ad societatem Angelorum, ad beatam immortalitatem.

Hæc est dies, quam fecit Dominus, exultemus, & lætemur in ea. XXII.

Hæc dies, qua id factum est, *est* proprie *dies, quam fecit Dominus*; & ideo ob tantum beneficium, *exultemus & lætemur in ea*. Hæc sine dubio est dies Resurrectionis Dominicę; quamuis enim ab ipsa conceptione propter vnionem hypostaticam Dominus Iesus fuerit Christus, & caput Ecclesiæ; vnde pastoribus ab Angelo dictum legimus: *Annuncio vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus Dominus in ciuitate Dauid*: tamen debuit prius reprobari

ab hominibus,&humiliari vsque ad mortem crucis,&postea exaltari per resurrectionem; & tunc declarari summus angularis lapis, & prædicari per omnes gentes, quod non esset in alio aliquo salus, vt dicitur Act. 4. Vnde ipse etiam dixit Matth. 28. *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Euntes* ergo *docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Dicitur autem dies Resurrectionis, dies quam fecit Dominus, vel quia Christus resurgens, vt Sol iustitiæ, nouo modo fecit eum diem: vel quia peculiariter Deus eam diem sibi consecrauit: vel, hæc est dies, quam fecit Deus ad hunc finem, vt exultemus & lætemur in ea.

XXIII. *O Domine saluum me fac, ô Domine bene prosperare; benedictus qui venit in nomine Domini.*

Has laudes Christo dixerunt turbæ in die Palmarum, vt S. Hieronymus annotauit in Commentario ad cap. 23. Matthæi. Quod enim illi dixerunt: *O sanna, benedictus qui venit in nomine Domini*, in hoc versiculo nos habemus: sed in Euangelio relinquitur vox Hebraica, *O sanna*: hic explicatur per illa verba: *O Domine saluum me fac.* Itaque Dominus in die Palmarum voluit visibiliter exhibere, & quasi præoccupare triumphum, quem acturus erat inuisibiliter in die Resurrectionis. Non enim poterat illi iuste obijci, quod triumphum ageret ante victoriam, quoniam de victoria certissimus erat. Propheta autem sicut præuidit, & prædixit, Christum vt lapidem reprobandum tempore passionis; & postea à Deo exaltandum in caput anguli tempore resurrectionis: ita præuidit & prædixit ipsa verba, quæ turbæ dicturæ erant in die triumphi Christi in die Palmarum, quo significaretur triumphus Resurrectionis: & optime accidit, quod vtraque dies, & Palmarum & Resurrectionis esset dies Dominica. Ait igitur: Exultemus & lætemur in hac die, dicentes: *O Domine saluum me fac.* In Hebræo non est illud, *me*, sed simpliciter, *O sanna*, id est, salua obsecro. Græci tamen addiderunt explicandi gratia. *O Domine bene prosperare*, nimirum in inchoato isto Regno tuo, *benedictus qui venit in nomine Domini*, id est, benedicatur ab omnibus Messias, Rex noster, factus in caput anguli, *qui venit in nomine Domini*, id est, non à se ipso venit, non sibi Regnum vsurpauit, vt faciet Antichristus; sed venit missus à Patre suo, Domino cœli & terræ: sic enim explicauit Christus ipse, Ioan. 5.

Bediximus vobis de domo Domini: Deus Dominus, & illuxit nobis. XX

Constituite diem solemnem in condensis, vsque ad cornu altaris. XX

Explicata tota prophetia aduentus Christi, & triumphi eius: conuertitur Propheta ad populum, atque illum exhortatur ad celebrandum diem festum solemnem in gratiarum actionem. *Benediximus*, inquit, *vobis de domo Domini*, id est, nos Prophetæ benediximus, vobis populis fidelibus annunciantes mysteria diuina in salutem vestram: *Benediximus* autem *de domo Domini*, id est, vobis qui estis de domo Domini; vel nos ex domo Domini, vnde hęc ex reuelatione didicimus, benediximus vobis. Summa autem est, *Deus Dominus, & illuxit nobis*, id est, Dominus noster ipse est verus Deus, & ipse illuxit nobis, ostendens nobis lucem miserationum suarum. Propterea *constituite diem solemnem*, id est, agite diem solemnem *in condensis*, id est, densos virides ramos adferentes, & ornantes templum *vsque ad cornu altaris.* Ista varie exponuntur secundum ritus Iudæorum, quæ ad nos nihil pertinent.

Deus meus es tu, & confitebor tibi; Deus meus es tu, & exaltabo te. XXV

Confitebor tibi, quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem. XXV

Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius. XXV

Hęc est repetitio dictorum, affectum Prophetæ demonstrans.

PSALMVS CXVIII.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

HIc Psalmus tribus in rebus omnibus aliis antecellit. Primo vtilitate; est enim totus moralis, & hortatorius ad vitam secundum legem Domini instituendam, & ea causa est, cur quotidie ab Ecclesia frequentetur. Secundo longitudine; continet enim versus centum septuaginta sex, cum Psalmus septuagesimus septimus, qui ex reliquis longissimus est, non ascendat vltra versus septuaginta octo. Causa huius tantæ longitudinis fortasse fuit, vt populus haberet in quo pie & cum fructu occuparetur, dum ter in anno ex omni parte tabernaculum ascenderet: videtur enim Psalmus compositus, vt in itinere caneretur, quo Psalmo finito sequuntur Psalmi Graduales, qui ascensione graduum tabernaculi canebantur. Tertio elegantia, & artificio alphabetico: siquidem primi octo versus incipiunt singuli a prima litera alphabeti, sequentes octo à secunda, & sic deinceps, ita vt octies totum alphabetum repetatur. Huius rei causam non aliam esse arbitror, nisi ad memoriam adiuuandam, cum hic Psalmus memoriter recitandus vel concinendus esset. Explicant hunc Psalmum diligenter SS. Patres, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, & innumerabiles alij, tum veteres tum recentiores. Argumentum Psalmi est encomium legis diuinæ, & exhortatio ad eam seruandam, sed interim admiscentur varij affectus, & precationes ad Deum.

EXPLICAT. PSAL. CXVIII.

I. *BEati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.*

Rectissimo ordine primum argumentum ad suadendam præstantiam & vtilitatem diuinæ legis ducit Propheta à beatitudine, quæ est vltimus finis hominis: nam in scientia morali, id est, finis, quod sunt prima principia in scientia naturali. Est autem hic sensus primi versiculi, Beati sunt, quia in via huius vitæ non inquinantur luto, vel sordibus peccatorum; illi autem sunt, qui non inquinantur, ac per hoc beati sunt, *qui ambulant in lege Domini*, id est, qui dimissis aliis viis, eligunt viam legis Domini, quæ sola mundissima & nitidissima est. Sed singula verba expendamus. Illud, *beati*, significat tum felicitatem æternam, quæ sola est perfecta beatitudo; tum felicitatem temporalem, qualis in hac vita haberi potest. Itaque sensus est, Beati erunt æterna felicitate, & nunc etiam beati sunt, id est, læti atque quieti, nihil in hoc mundo cupientes, qui viuunt sine macula peccati, eo quod ambulent in lege Domini. Quod enim recta via ad cœlestem beatitudinem sit obseruantia legis Dei, docet Christus Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Quod etiam in hac vita nulli sint feliciores iis, qui recte ac pie viuunt, notum est, tum experientia, tum ratione: nam beatus est, qui habet quicquid vult, & nihil mali vult. Viri iniqui multa mala volunt, & multa non habent eorum, quæ volunt. Viri iusti nihil mali volunt, & habent quicquid volunt, quia solum Deum volunt, & eius voluntatem implere cupiunt. Illud, *immaculati*, non significat carentiam omnis peccati, etiam venialis. Sic enim nulli essent in hac vita immaculati; sed significat carentiam peccati lethalis, quod solum proprie inducit maculam. Videtur autem sumpta metaphora à maculis, quæ contrahuntur inter ambulandum, cum iter facimus per vias lutosas aut puluerulentas, aut alio modo sordidas. Illud, *in via*, significat in vita hac mortali, quę aptissime dicitur via, cum semper mutetur, & vt ait Iob, nunquam in eodem statu permaneat, sed ab initio nascendi decurrat sine intermissione vsque ad metam moriendi. Denique illud, *in lege Domini*, significat legem Domini esse quandam viam rectam, mundam, cum peccatum omne prohibeat. Opponitur autem lex Domini legi carnis,

 de

de qua Apostolus ad Rom. 8. quæ est via cupiditatum, & plena puluere superbiæ, cœno luxuriæ, & aqua sordida auaritiæ.

II. *Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum.*

Declarat priorem versiculum, ac docet, non sufficere quamcunque legis obseruantiam ad beatitudinem acquirendam. Multi enim superficietenus obseruant legem, dum non occidunt, non furantur, non mœchantur; sed non vere ambulant, vt oportet ad acquirendam felicitatem in lege Domini, quia forte oderunt proximum suum, retinent opes superfluas, cum meretricibus fornicantur. Oportet igitur, si quis beatus esse velit, vt scrutetur omnia testimonia Domini, id est, consideret diligenter sensum totius legis, quæ dicitur testimonium, quia testificatur nobis Dei voluntatem; qui enim scrutatur legem, inuenit, non solum prohiberi homicidium; per legem, non occides, sed prohiberi etiam odium & iram, vt Dominus exposuit Matth. 5. imo iuberi amorem, quia finis omnis legis est dilectio; & qui dicit, *non occides*, ideo dicit, ne lædatur dilectio, & hoc idem intelliget de aliis præceptis, qui ea scrutabitur. Ille autem scrutatur testimonia eius, qui ex toto corde exquirit eum: qui enim serio Deum quærit, & toto corde desiderat eius gratiam in hoc mundo, & eius pręsentiam in futuro: is sine dubio in omni opere suo diligenter scrutatur, quæ sit voluntas eius, & secundum eam ambulare conatur. Exemplum habemus in viatoribus, qui enim ad aliquam ciuitatem quam citissime peruenire cupiunt, ij sollicite scrutantur & quærunt à quibuscunque obuiis, quæ sit recta & commoda via ad eam ciuitatem: qui vero deambulant animi gratia, neque propositum habent locum, quo ire cupiant, non multum laborant de via. Ait igitur Propheta: *Beati qui scrutantur testimonia eius*, id est, dixi beatos, qui ambulant in lege Domini; sed explico, me beatos dicere voluisse illos, qui ita ambulant in lege Domini, vt diligenter scrutentur sensum totius legis, & voluntatem legislatoris: id quod soli faciunt, qui *ex toto corde exquirunt Deum*, nihil creatum illi anteponentes vel ęquantes, neque amorem cordis inter Deum & creaturam diuidentes; sed solum Deum diligentes in se, & creaturas propter ipsum.

Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt.

Probat quod supra dixit, eos esse immaculatos, qui ambulant in lege Domini. Probat autem, quoniam nullus eorum, qui operantur iniquitatem, ac per hoc inquinati inueniuntur in itinere, *in viis*, id est, legibus Domini ambulauit, id enim manifestum signum est, solam viam Domini præstare immaculatos ambulantes in se. Erit igitur argumentum à contrario sensu, qui operantur iniquitatem, & consequenter maculati inueniuntur, & non ambulauerunt in viis Domini: igitur qui ambulant in viis Domini, non operantur iniquitatem, & proinde immaculati sunt. Mouet hoc loco S. Augustinus quęstionem, vt ipse dicit, grauissimam, Quomodo qui operantur iniquitatem, non ambulent in viis Domini; cum omnes sancti ambulent in viis Domini, & tamen dicant cum S. Ioanne 1. epist. cap. 1. *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus*; & omne peccatum sit iniquitas, eodem Ioanne teste 1. epist. cap. 3. Sed responderi potest, eos qui operantur iniquitatem, non ambulare in viis Domini, quatenus operantur iniquitatem: qui enim operantur iniquitatem lethalem, ambulant contrariam viam viæ Domini: qui operantur iniquitatem venialem, ambulant præter viam Domini. Porro sancti viri ambulant in viis Domini, quia voluntatem habent in lege Domini, & in ea semper habitualiter manent, & si quando diuertunt à via, quia operantur præter legem Domini; mox per pœnitentiam & confessionem redeunt in viam.

IV. *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.*

Alterum argumentum ducit Propheta ab excellentia legislatoris, quasi dicat, hæc mandata non sunt mandata hominum, sed Dei, & Dei, qui omninò vult à seruis suis debitam obedientiam. Sed vt argumentum maiorem vim habeat, alloquitur ipsum Deum, dicens, *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis*, id est, tu Domine, qui liberè potes seruis imperare, & qui potes inobedientiam seuerissimè vlcisci, & qui non potes ignorare, vel obliuisci præuaricatores, tu, inquam, mandasti non consilium dando, sed planè imperando, mandata tua custodiri, non negligenter, & oscitanter, sed diligentissimè, & summo zelo. Quis igitur erit, qui non continuò applicet animum ad parendum?

Vtinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas.

Ex auctoritate tanti legislatoris, & tam seuerè iubentis, motus Propheta, optat quam diligentissimè Dei mandata seruare. Sed hoc proponit in persona sua, vt exemplo suo persuadeat omnibus alijs obedientiam exhibere Deo. Si enim ipse Rex, & Princeps supremus, iam tremit ad mandata Domini, & tanto affectu cupit illa implere; quid facere debent homines priuati? *Vtinam*, inquit, *dirigantur viæ meæ*, id est, actiones meæ, consilia mea, sermones mei, *dirigantur*, id est, conformentur rectitudini legis tuæ. *Ad custodiendas iustificationes tuas*, id est, ad obseruandas leges tuas: lex enim Domini varijs nominibus in Scripturis, atque in hoc potissimum Psalmo appellatur, vt quoniam sæpissimè mentio eius facienda est, verborum varietate Lectoris fastidium minuatur. Igitur nunc dicitur lex, nunc præceptum, nunc mandatum, nunc sermo, nunc eloquium, nunc verbum, nunc alia, quæ perspicua sunt: interdum dicitur testimonium, vt supra monuimus, quoniam lex testificatur voluntatem Dei: interdum iustificatio, vt hoc loco, quia iustificat obseruatores suos, id est, iustiores facit, iuxta illud Apost. Rom. 2. *Factores legis iustificabuntur.* Dixi autem, iustiores fieri, qui legem obseruant, quoniam prima iustificatio, qua ex peccatoribus efficimur iusti, non potest legi tribui, sed gratiæ, dicente eodem Apostolo Gal. 2. *Si ex lege iustitia, ergò Christus gratis mortuus est.*

VI. *Tunc non confundar, cùm perspexero in omnibus mandatis tuis.*

Colligit magnum fructum ex directione viarum suarum ad custodiendas iustificationes Domini. Qui enim attendunt magnitudinem tanti legislatoris, si fortè dum operantur, non respiciant ad regulam diuinæ legis, & inueniant postea opera sua distorta, & non conformia rectitudini legis Dei; miro modo confunduntur, & erubescunt, neque audent oculos ad Deum leuare, dicentes intra se, Quis ego sum, qui opera mea, aut verba mea, aut cogitationes meas ausus sum non conformare rectitudini mandatorum summi legislatoris, qui ea tanto zelo custodiri iussit? Dauid igitur magnum fructum existimat, vt verè est, non habere causam tantæ confusionis: ideò dicit, optaui dirigere vias meas ad custodiendas iustificationes Domini, quia *tunc non confundar*, neq; erit cur erubescam coram te Domine *cum perspexero in omnibus mandatis tuis*, id est, cum respexero in omnibus actionibus meis ad regulam mandatorum tuorum, vt rectitudini eius conformem omnes actiones meas. Porrò phrasis est linguæ Hebraicæ, perspicere in mandatis, pro eo quod nos dicimus, perspicere ad mandata. Ex his intelligimus quantum distent à spiritu & pietate Dauidis, qui tàm multa faciunt opera distorta, & nullo modo conformia legibus Dei; & tamen confusionem illam internam non concipiunt, quia magnitudinem legislatoris non considerant.

VII. *Confitebor tibi in directione cordis, in eo quòd didici iudicia iustitiæ tuæ.*

Addit, quòd non solùm non confundetur, sed etiam gratias aget Deo, quòd eius gratia & adiutorio didicerit obseruantiam legis diuinæ. *Confitebor*, inquit, *tibi*, id est, laudabo te, & gratias agam tibi, siue confi-

tebor laudes tuas & gratiam tuam: *in directione cordis*, id est, in rectitudine cordis, siue rectissimo corde; confitebor autem laudes tuas, *in eò quòd didici*, id est, propterea quòd gratia tua adiuuante didici, *iudicia iustitiæ tuæ*, id est, iustissimas leges tuas. Est autem hoc loco obseruandum, illud, *didici*, non significare simplicem cognitionem, quæ ad intellectum pertinet; sed certam persuasionem & approbationem, quam illi solent habere, qui re ipsa legem obseruare firmissimè apud se constituunt: quomodo accipitur vox discendi Ioan. 6. vbi Dominus ait, *Omnis, qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me*: illi enim discunt à Patre cœlesti, qui intus in corde per infusionem Spiritus sancti certo persuadentur, bonum esse credere, vel conuerti, vel legem seruare, &c. nascitur autem hæc persuasio ex rectitudine cordis, quia rectis corde optimus videtur Deus, iuxta illud, *Quàm bonus Israel Deus his, qui recto sunt corde*: quibus autem placet Deus, non possunt non placere omnes voluntates Dei, quæ per præcepta manifestantur: quare & ipsa præcepta mirificè placent. Porrò per iudicia iustitiæ, intelliguntur eadem præcepta legis diuinæ, quæ nunc dicuntur iudicia, nunc iustitiæ, nunc etiam iudicia iustitiæ. Iudicia dicuntur, quia sunt quædam sententiæ à Deo iudicatæ optimæ, siue quędam decreta & statuta diuina: dicuntur etiam iustitiæ, quia sunt regulę iustitiam continentes: dicuntur denique iudicia iustitiæ. quia sunt iudicia & decreta iustissima. Itaq; sensus versiculi est, Laudabo te recto corde, ex eo quòd persuasus sum leges tuas esse iustissimas, & omninò custodiendas; quod totum non ex me, sed ex gratia tua me habere confiteor.

VIII. *Iustificationes tuas custodiam, non me derelinquas vsquequaque.*

Hæc est conclusio primi octonarij, quasi dicat, Igitur cùm lex tua custodita faciat beatos, & à te summo legislatore sit proposita, & seuerissimè obseruari mandata; ego *iustificationes tuas custodiam*, id est, decreui & statui omnibus viribus custodire: sed tu quoq; vicissim non me deferas auxilio, & gratia tua, sine qua nihil possum: & si fortè iusto tuo iudicio ad modicum deseras me, vt intelligam infirmitatem meam, & ad te confugere, atque in te confidere discam, saltem *non me derelinquas vsquequaque*, id est, omnino, & in perpetuum. In Hebræo habetur, *Vsque nimis*, siue, *vsque valdè*: quod in eandem sententiam recidit Sanctus enim Dauid bene nouerat, nullum esse in hac peregrinatione, qui aliquando non sentiat gratiæ subtractionem: ait enim in alio loco, *Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum; Auertisti faciem tuam, & factus sum conturbatus*, Psal. 29. & in hoc ipso Psalmo 118. sæpè Dauid repetit, se didicisse mandata Domini, & non minus sæpè rogat doceri eadem mandata.

Beth.

I. *In quo corrigit adolescentior viam suam? in custodiendo sermones tuos.*

Laudauit Dei legem à fine, & ab auctore: nunc laudat ab vtilitate, quam adfert ei, cui datur: & quoniam nullus magis indiget lege, quàm ingrediens iter vitæ, id est, adolescens, ideò de illo peculiariter loquitur, Adolescens enim primò indiget lege Dei, quia in ipso maximè viget lex membrorum: secundò, quia nondum acquisiuit prudentiam proprio experimento: tertiò, quia sicut viatori maximè prodest initio itineris inuenire rectam viam, ne posteaquam diu errauerit, cogatur maiore labore & dispendio reuerti ad principium viæ: sic etiam optimum est in adolescentia assuescere mandatis Domini, vt conseruet innocentiam. *Bonum est viro*, inquit Hieremias Thren. 3. *cùm portauerit iugum ab adolescentia sua.* Quæritur hoc loco quid intelligendum sit per adolescentiorem. Non existimo Dauidem loqui de adolescente lapso in varios errores, qualis erat filius prodigus de Euangelio: nam ad corrigendos similes errores necessaria est gratia pœnitentiæ, neque sufficit notitia, vel custodia legis: neque videtur Dauid loqui de iuniore, vt distingui potest, contra hominem veterem, id est, de homine reno-

renouato per gratiam; hic enim agitur de corrigendis erroribus, qui in homine renouato correcti censentur. Existimo igitur Dauidem simpliciter loqui de adolescente ratione ætatis, qui indiget remedio contra naturales impetus naturæ corruptæ, quæ prona est ad malum ab adolescentia sua. Est igitur sensus, *In quo corrigit*, id est, qua arte, quo modo, quo remedio corrigit *adolescentior viam suam*, id est, actiones, siue vitam suam corruptam naturali deprauatione ex peccato originis, & propensam ad malum? In Hebræo, & Græco habetur in futuro, *in quo corriget*: sed in sensu nulla dissensio est: nam illud, *in quo corrigit*, idem est, ac si dictum esset, in quo corrigere potest, siue quid habet, vnde corrigat errores, quos committet in adolescentia sua? Respondet, *In custodiendo sermones tuos*: qui enim ab adolescentia assuescit timere Deum, & ex eo sancto timore, sermones Dei, diuinas videlicet leges diligenter custodire; is haud dubiè multos vitabit errores. Cuius rei exemplum habemus in Tobia iuniore, quem pater eius ab infantia timere Deum docuit, & abstinere ab omni peccato, Tob. 1.

II. *In toto corde meo exquisiui te: ne repellas me à mandatis tuis.*

Ex hac tanta vtilitate motus Dauid, petit à Deo gratiam seruandi mandata, & proponit omninò illa seruare; & exemplo suo idem nos facere docet. ac primum ponit rationem, cur exaudiri debeat; quæ est ratio Euangelij, *Quærite, & inuenietis.* &, *Omnis qui quærit, inuenit*, Luc. 11. *In toto corde meo*, inquit, *exquisiui te.* Hæc est ratio exauditionis, quia exquisiuit Dominum toto corde, id est, quæsiuit gratiam eius, & cupiuit illi placere, eiusque voluntatem adimplere. *Ne repellas me à mandatis tuis*; hæc est mira petitio, quasi Deus, qui mandauit mandata sua custodiri nimis, repellere velit aliquem à mandatis suis custodiendis. Sed hic modus loquendi significat necessitatem gratiæ, quam illi soli cognoscunt, qui cupiunt mandata seruare, & virium suarum imbecillitatem experiuntur. Igitur, *ne repellas me à mandatis tuis*, hunc habet sensum, Ne deseras me gratia tua; alioqui idem esset, ac si repelleres me ab impletione mandatorum tuorum, cum sine auxilio gratiæ illa seruari non possint.

In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. III.

Benedictus es Domine: doce me iustificationes tuas. IV.

Addit aliam rationem, cur exaudiri debeat; & rursum petit gratiam legis implendæ. Ratio, cur exaudiri debeat, est magnum desiderium non peccandi, ac per hoc legis custodiendæ. *In corde meo*, inquit, *abscondi eloquia tua*, id est, in intimo recessu cordis posui legem tuam, siue, quod est idem, eloquia tua, vt nunquam obliuiscar eorum. Finis autem huius absconsionis est, *vt non peccem tibi.* Itaque desiderium non peccandi, facit, vt nunquam obliuisci velim legis diuinæ, & vt nunquam obliuiscar, abscondi eam in intimo corde, vt nulla res inde mihi illam eripere possit. Præmissa ratione exauditionis, addit petitionem, *Benedictus es Domine, doce me iustificationes tuas*; vbi illud, *doce*, vt supra diximus, non significat simplicem notitiam: hanc enim se habere testatur, cùm dicit, in corde se abscondisse eloquia Domini, & supra dixit, *Didici iudicia iustitiæ*: sed significat gratiam implendæ legis. Tunc enim Deus docet iustificationes suas, cùm per gratiam intus in animo inspirat delectationem legis, & facit, vt homo planè persuasus omninò velit legem seruare. Illud autem, *benedictus es Domine*, additur ad confirmandam rationem exauditionis, quasi dicat, tu Domine doce me iustificationes tuas, qui ab omnibus rebus creatis benediceris, quia imples omnia benedictione, & inde viuunt & florent: vnde dicitur in Psal. 83. *Etenim benedictionem dabit legislator.*

tor. Itaque Deus benedicitur, & benedicit; benedicitur dum laudatur, benedicit dum beneficia præstat.

V. *In labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui.*

VI. *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis.*

VII. *In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas.*

VIII. *In iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermones tuos.*

In his quatuor reliquis versiculis declarat amorem suum erga legem Domini; quia fortasse mox benedictionem legislatoris acceperat, quam paulò ante petierat, Dicit enim se habere legem Dei in ore, in voluntate, in intelligentia, & memoria, ac per hoc in omnibus partibus animæ. De ore dicit, *In labiis meis pronunciaui omnia iudicia oris tui*, id est, assiduè loquutus sum, & prædico præcepta tua omnibus, qui audire volunt: per iudicia enim præcepta intelligimus, & per id quod additur, *oris tui*, intelligimus præcepta illa non esse humana sed diuina, cùm ore Domini manifestata sint. De voluntate, & affectu dicit, *In via testimoniorum tuorum delectatus, sicut in omnibus diuitiis*, id est, delectatus sum ambulare in via testimoniorum tuorum, sicut delectantur auari in omni copia diuitiarum. Magnus sanè affectus, & rarus apud homines; cùm è contrario soleant plerique pro tenui lucro contemnere omnia mandata Dei. De intelligentia, siue cogitatione, dicit, *In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas*: nam, *exercebor*, hoc loco significat, exercebor meditando, vt ex voce Hebraica manifestum est, vnde etiam subditur idem alijs verbis, *Et considerabo vias tuas.* Est igitur sensus, In mandatis tuis ruminandis, & sæpè mecum submissa voce repetendis, & diligenter considerandis exercebor. De alio affectu cordis dicit, *In iustificationibus tuis meditabor.* Illud enim, *meditabor*, non est idem hoc loco cum, *exercebor*, quòd rectè verti potuisset, *meditabor*: sed significat, delectabo me ipsum, ludendo, in iustificationibus tuis decantandis: vox enim Hebraica *estagasag*, significat ludere, & oblectare seipsum. Supra dixerat, *Delectatus sum in via testimoniorum tuorum, sicut in omnibus diuitiis*, vbi mentionem facit delectationis ex re vtili: nunc dicit, *Oblectabo me ipsum ludendo in mandatis tuis*, vt ostendat ex lege Domini sumi etiam delectationem, tanquam ex re dulci, & suaui. Quomodo etiam in Psalm. 18. comparata est lex Domini auro & melli, rei vtili & dulci. Hic igitur est sensus huius versiculi, *In iustificationibus tuis meditabor*, id est, in præceptis tuis decantandis exercebor, vt inde delectationem animo percipiam, qualis iucundè ludendo percipitur. Addit vltimo de memoria, *Non obliuiscar sermones tuos*, id est, ex tam crebra meditatione, & suaui decantatione fiet, vt sermones tuos, id est, legem tuam nunquam obliuiscar. Hinc colligimus legem Domini habentibus benedictionem Legislatoris, id est, spiritum veræ charitatis, non esse grauem, neque difficilem, sed esse, vt Dominus ait in Euangelio Matthæi 11. *iugum suaue, & onus leue.*

Gimel.

Retribue seruo tuo, viuifica me, & custodiam sermones tuos.

In hoc octonario enumerat impedimenta legis custodiendæ, & orat vt à se remoueantur. Primum impedimentum est mors animæ: non enim possunt homines mortui seruare mandata vitæ, eo modo, quo oportet, ad vitam æternam acquirendam. Dauid autem etiamsi sperare poterat, se esse viuum, tamen quia nemo scit vtrum odio vel amore dignus sit, & quia transfigurabat personas peccatorum in se; ideò vel pro se. vel pro illis orat, & dicit, *Retribue seruo tuo, viuifica me, & custodiam sermones tuos*, id est, restitue seruo tuo, si fortè in peccatis mortuus sit, vitam animæ, & tunc sermones tuos custo-

custodire poterit. Illud, *retribue*, posset etiam explicari, pro, *tribue*; nam vox Hebraica id facilè patitur: tamen hoc loco seruare possimus propriam significationem Latinam, si per, *retribue*, intelligamus, *restitue*, vel *redde*. Illud, *viuifica me*, in Hebræo & Græco est, *viuam*, & tunc sensus est, Retribue, vt viuam, id est, restitue, vel redde vitam. Verba nostræ editionis sunt paulò obscuriora, sed in eundem sensum explicanda sunt; nimirum sic, *Retribue seruo tuo*, id est, iterum tribue mihi seruo tuo per gratiam, quod amisi per peccatum; & mox explicat, dicens, *Viuifica me*: hoc enim est, quod amisi; & vitæ restitutus ambulare incipiam viam mandatorum tuorum, & sic *custodiam sermones tuos*.

II. *Reuela oculos meos: & considerabo mirabilia de lege tua.*

Alterum impedimentum sunt passiones animi, amor, timor, desiderium, ira, & similes perturbationes, quæ sæpè faciunt, vt homo non rectè iudicet: de hoc dicit, *Reuela oculos meos*, id est, tolle per infusionem luminis tui velamen passionum ab oculis mentis meæ, & tunc oculo interiore purificato *considerabo mirabilia de lege tua*, id est, mirabilem æquitatem, mirabilem sapientiam, mirabilem vtilitatem, & alia id genus mirabilia, quæ de lege tua emicant.

III. *Incola ego sum in terra, non abscondas à me mandata tua.*

Tertium impedimentum est terrena peregrinatio; nam qua parte peregrinamur in terra, carnales & terreni sumus: lex autem tota spiritualis est, vt dicitur Rom. 7. Quare nisi Deus per gratiam nos spirituales efficiat, legem spiritualem implere non possumus. *Incola*, inquit, *sum in terra*, id est, homo terrenus sum, animalis sum, in terra habito, dum peregrinor à patria; ideò peto, vt *non abscondas à me mandata tua*, id est, per gratiam efficias, vt capax fiam mandatorum tuorum. Potest etiam hoc referri ad ignorantiam viarum: vox enim Hebraica, *gher*, גר propriè aduenam, & peregrinum significat; peregrini autem & aduenæ ignorantes sunt viarum, & facilè decipiuntur à ciuibus regionis. Petit igitur aduena & peregrinus, vt Deus illi viam bonam ostendat, ac dicit, *Non abscondas à me mandata tua*, id est, fac vt me non lateat via mandatorum tuorum, quæ sola est recta via, quæ ducit ad vitam.

Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore. IV.

Quarum impedimentum est imperfectio. Pauci enim sunt viri perfecti, qui toto corde diligant legem Dei, & ex amore iustitiæ operentur bona. Plurimi autem bonis desiderijs tanguntur, sed vltra non proficiunt. In horum persona Propheta dicit, *Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore*: non potuit dicere, *Concupiuit anima mea implere mandata tua*, sed imperfectionem suam confessus, ait, *Concupiuit desiderare*: & hæc ipsa confessio imperfectionis, est petitio perfectionis, quam Deus concedit, cùm facit hominem ardenter desiderare custodiam mandatorum. Rectè docet S. Augustinus, aliud esse concupiscentiam desiderij extra potentiam concupiscentem: aliud concupiscentiam desiderij intra eandem potentiam: concupiscentia enim prior potest esse sine desiderio eius rei, quæ concupiscitur; posterior non potest: exempli gratia: ægrotus, qui laborat inappetentia cibi, concupiscit desiderare cibum, & tamen non habet desiderium cibi, quia concupiscentia desiderij est in voluntate rationali, desiderium cibi deberet esse in faucibus & palato, vbi tamen non est, dum ibidem manet in appetentia cibi. At concupiscentia desiderij mandatorum Domini, in voluntate rationali est, & in eadem esse debet desiderium mandatorum: quare fieri non potest, vt homo concupiscat desiderare, & non desideret; quia ipsa concupiscentia est desiderium mandatorum. Intelligendum igitur est per concupiscentiam desiderij, significari imperfectum desiderium, vt paulò

ante diximus; qui enim imperfectè deſiderat, vult & non vult, cupit & non cupit: & eiuſmodi ſunt plurimi, qui deſiderant beatitudinem Regni cœlorum, ſed ita frigidè ac tenuiter, vt nullus inde ſequatur effectus: qui, ſi ardore illo deſiderarent, quo res tanta deſideranda eſt, ſine dubio non quieſcerent, donec ad illam peruenirent: ſed qui tales ſunt, cum Dauide imperfectum ſuum in oratione Domino manifeſtent, ac dicant, Concupiui deſiderare iuſtificationes tuas; adiuua vt perfectè, ardenterq; deſiderem, vt deſiderium in opus tranſeat; & mandata tua cuſtodiam omni tempore.

V. *Increpaſti ſuperbos, maledicti qui declinant à mandatis tuis.*

Quintum impedimentum omnium maximum ſuperbia eſt, quæ non ſinit collum iugo ſubmittere; ſed hoc impedimentum in ſe Dauid non agnoſcebat, neq; in ſui ſimilibus, ſed ſolum in hoſtibus Dei; ideò ſimpliciter illud execratur. *Increpaſti*, inquit, *ſuperbos*, qui videlicet ex contemptu mandata non ſeruent. Talis fuit initio mundi Lucifer, quem Deus increpatione ſua ad inferos tanto impetu deturbauit, vt Dominus dicat, *Videbam Satanam ſicut fulgur de cœlo cadentem*. Luc. 10. Talis fuit & Adam, qui ex ſuperbia, qua fieri voluit ſicut Deus, Deo non obediuit, & à Domino increpatus tulit ſententiam mortis, pro ſe & pro toto humano genere. Vide S. Auguſtin. tract. 4. in epiſt. Ioannis, & in Pſal. 58. verſ. 6. & libr. 14. de ciuit. Dei cap. 13. Denique ſuperbos omnes terribili increpatione Deus in iudicio feriet: & ideò ſubiungit Dauid, *Maledicti qui declinant à mandatis tuis*, nimirum, qui declinant potiſſimum ex ſuperbia, & contemptu Legislatoris: illis enim præcipuè dicetur, *Ite maledicti in ignem æternum*.

VI. *Aufer à me opprobrium & contemptum, quia teſtimonia tua exquiſiui.*

VII. *Etenim ſederunt Principes, & aduerſum me loquebantur: ſeruus autem tuus exercebatur in iuſtificationibus tuis.*

Superbi non ſolum obedire Deo recuſant, ſed etiam contemnunt, & contumelijs afficiunt eos, qui obediunt: ſed tandem contemptus & opprobrium in eos recidet, vt hoc loco Dauid prædicit: nam vt ſæpè ex Auguſtino monuimus, eæ quæ videntur in Pſalmis imprecationes, prædictiones ſunt per modum imprecationis. Ait igitur, *Aufer à me opprobrium & contemptum*, id eſt, tempus erit, cùm auferes à me opprobrium & contemptum, & in ſuperbos inobedientes reijcies: *quia* ego *teſtimonia tua exquiſiui*, quæ illi videlicet exquirere contempſerunt: In Hebræo habetur, *quia teſtimonia tua cuſtodiui:* ſed Septuaginta verterunt, *exquiſiui*, quod exponi debet, exquiſiui vt cuſtodirem. Declarat autem ſequenti verſiculo, cur dixerit, *Aufer à me opprobrium & contemptum*, dicens, *Etenim ſederunt Principes, & aduerſum me loquebantur, ſeruus autem tuus exercebatur in iuſtificationibus tuis.* Principes enim ſuperbi ſederunt, vel congregati in concilium, vel in thronis ſuis iudicantes, vel quieſcentes in diuitijs, & potentia ſua, & aduerſum me loquebantur exprobranter obedientiam mandatorum Dei. Ego *autem ſeruus tuus*, non reſpiciens ad minas, vel opprobria eorum, *exercebar in iuſtificationibus tuis*, videlicet conſiderandis, prædicandis, & adimplendis. De quibus Principibus Dauid loquatur ad literam, incertum eſt: myſticè autem hæc referuntur à Patribus ad Principes infideles, qui Martyres perſequebantur.

I. *Nam & teſtimonia tua meditatio mea eſt, & conſilium meum iuſtificationes tuæ.*

Explicat quod dixit, *Exercebar in iuſtificationibus tuis.* Dicit enim, Teſtimonia Domini, & iuſtificationes Domini, hoc eſt præcepta Domini; fuiſſe ſibi loco dulcis conſolationis in rebus aduerſis, in dubijs autem loco fidelis conſiliarij. In Hebræo habetur, *Nam teſtimonia tua, gaudium meum, viri conſilij mei*, id eſt, lex tua mihi gaudium adſe- II.

adferebat, & erat quasi vir consiliarius: nam in ea cogitanda oblectabar, & cum ea consultabam negotia mea. Ad hunc sensum reducenda sunt verba nostræ editionis, vt cohæreant cum textu originali. Hic igitur erit sensus: *nam & testimonia tua meditatio mea est*, id est, lex tua est mihi dulcis exercitatio, quasi ludi, vel cantici, vnde consolationem accipio in rebus tristibus: *& consilium meum iustificationes tuæ*, id est, consilium meum, quasi senatus meus, quem consulo in rebus dubijs, sunt mihi iustificationes tuæ, id est, eadem lex tua.

Dalet.

I. *Adhæsit pauimento anima mea: viuifica me secundùm verbum tuum.*

In hoc etiam octonario Dauid induit personam hominis imperfecti, qui ex carnali concupiscentia retardatur à perfecta impletione mandatorum, & petit gratiam, & adiutorium ad seruanda mandata. *Adhæsit*, inquit, *pauimento anima mea*, id est, adhæsit terræ, hoc est terrenæ substantiæ per amoris affectum anima mea. *Viuifica me secundùm verbum tuum*, id est, da mihi vitam conformem legi tuæ: nam adhærendo terræ, factus sum terrenus, adhærendo carni factus, sum carnalis; sed si vixero secundùm legem tuam, quæ spiritualis est, adhærebo Deo, & vnus spiritus fiam cum eo. In Hebræo habetur, *Adhæsi pulueri*; sed idem est sensus: nam pauimentum est terra, vel ex terra. Itaque qui adhæret pauimento, adhæret terræ. Notat S. Augustinus nunc animam adhærere carni, siue terræ, & ideò fieri carnalem & terrenam, & impediri ab obseruatione perfecta legis: sed post resurrectionem gloriosam, caro adhærebit animæ, & anima Deo, & ideò tunc caro fiet spiritualis, & anima quodammodo deificabitur, & sine vlla difficultate perfectissimè legem obseruabit, imò non egebit lege, quia sine lege, ea, quæ sunt legis, implebit.

II. *Vias meas enunciaui, & exaudisti me: doce me iustificationes tuas.*

Pergit in confessione miseriæ, & petitione gratiæ. Ego, inquit, *vias meas enunciaui*, id est, actiones malas, quæ propriè meæ sunt, non erubui confiteri, sed palam enunciaui, *& tu exaudisti me*, parcens mihi, sola misericordia tua. *Doce me iustificationes tuas*, id est, nunc reconciliatus peto, vt doceas me *iustificationes tuas*, id est, præcepta tua seruare me facias. Illi enim, vt supra diximus, in hoc Psalmo doceri intelliguntur, qui ita persuadentur, vt faciant.

Viam iustificationum tuarum instrue me, & exercebor in mirabilibus tuis. III.

Proficere cupit in via Domini, ideò magis & magis precibus instat, vt doceatur à Deo. *Viam*, inquit, *iustificationum tuarum instrue me*, id est, diligentius doce me, quæ sit via præceptorum tuorum, quomodo videlicet ambulare debeam in lege tua. *Et exercebor in mirabilibus tuis*, id est, in schola tua edoctus exercebor in custodiendis illis etiam præceptis, quæ tam mirabilia sunt, vt præ altitudine vix per ea incedi posse videatur, qualia sunt, *Diliges Deum ex toto corde*; &, *Non concupisces*; &, *Diliges inimicum tuum*, & similia.

Dormitauit anima mea præ tædio, confirma me in verbis tuis. IV.

Iterum redit ad infirmitatem carnis confitendam, & misericordiam postulandam. Nam in hac peregrinatione vix inuenitur, qui non aliquando laxetur, & præ tædio continuæ luctæ, quàm habet spiritus cum carne, dormitet, & tepidior fiat. *Dormitauit*, inquit, *anima mea præ tædio*, dum videlicet tædet ambulare viam laboriosam, carne concupiscente aduersus spiritum. *Confirma me in verbis tuis*, id est, in præceptis tuis sectandis confirma me, addito feruore gratiæ tuæ, quo excitatus ambulare non cessem. In Hebræo pro verbo *dormitauit*, est verbum, *distillauit*. Non est improbabile Septuaginta Interpretes vertisse, ἔσταξεν, quod est, *distillauit*, & postea

errore librariorum factum esse, ἐνύσταξεν, quod est *dormitauit*. Certè S. Ambrosius vtriusq; lectionis meminit. In Hebræo autem nulla est similitudo literarum inter *dormitauit*, & *distillauit*: nam *distillauit*, scribitur, *dalepha*; *dormitauit* scribitur, *ianum*: sensus tamen in idem recidit: nam *distillauit anima mea*, significat, defecit anima mea instar earum rerum, quæ liquefiunt, & distillant humorem suum. Qui autem deficiunt, & liquefiunt præ tristitia, solent etiam deficiendo dormitare, Luc. 22. *Inuenit eos dormientes præ tristitia*. Vox, *tædium*, Græcè est, ἀκηδία; acedia autem est tristitia de bono opere faciendo.

דלפה ינום

V. *Viam iniquitatis amoue à me, & de lege tua miserere mei.*

Declarat pluribus verbis, quod vno verbo dixerat, confirma me. *Viam*, inquit, *iniquitatis amoue à me*, id est, fac per gratiam tuam, vt longè recedam à via iniquitatis, id est, à lege peccati, quam ingredi incipiebam dormitando præ tædio: & contra, *de lege tua miserere mei*, id est, misericorditer operare, vt ambulem per legem tuam. In Hebræo habetur, *Viam mendacij amoue à me* & opponitur ei, quod dicitur in sequenti versiculo. *Viam veritatis elegi*, sed sensus est idem: nam via iniquitatis est via mendacij, quia est via falsa, & fallax, & potius deuium, quàm via, & per eam ambulare, non est viam carpere, sed deuiare. Illud autem *de lege tua miserere mei*, est clarius in Hebræo, *Legem tuam dona mihi*, sed idem est sensus: est enim ac si dixisset, miserere mei donando legem tuam.

VI. *Viam veritatis elegi, iudicia tua non sum oblitus.*

Hactenus confessus est miseriam, quam ex se habet: nunc in sequentibus versiculis declarat, quid possit ex misericordia Dei, quasi dicat ex me viam mendacij elegi: sed ex misericordia tua, qua de lege tua misertus es mihi, *viam veritatis elegi*, id est, iam serio proposui veram viam, quæ est via mandatorum tuorum, ambulare: & ex misericordia tua; *iudicia tua*, id est, legem tuam *non sum oblitus*, quamuis caro aduersus spiritum vehementer concupisceret.

Adhæsi testimonijs tuis Domine, noli me confundere. V

Ex me adhæsi pauimento: sed ex misericordia tua *adhæsi testimonijs tuis*: & quamuis carne seruiam legi peccati, tamen mente seruio legi tuæ, & ideo noli me confundere: quod fieret, si auxilio tuo me destitueres.

Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum. VI

Ex me dormitaui præ tædio, sed ex misericordia tua *viam mandatorum cucurri*, id est, alacriter, expeditè, cum delectatione legem tuam seruaui, *cùm dilatasti cor meum* per infusionem charitatis, quæ facit iugum suaue, & onus leue.

He.

Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum: & exquiram eam semper.

In hoc octonario petit ordine quodam primo desiderium obseruandæ legis, deinde lumen ad eam intelligendam, tertiò gratiam adimplendam: postea verò petit remotionem contrariorum. Dauid enim in hoc longissimo Psalmo rem eandem sæpius repetit, sed sub varijs verborum formis, ad excitandum affectum, & tollendum fastidium, primi versiculi hic sensus est. Fac Domine, vt nullam aliam legem velim, nisi legem tuam. *Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum*, id est, statue mihi pro lege *viam iustificationum tuarum*, id est, pone mihi in corde desiderium solius legis tuæ. In Hebræo clarius habetur, *Doce me viam præceptorum tuorum*. Sed Septuaginta Interpretes considerantes, quod à verbo, *iarah* sit vocabulum, *thorah*, quod legem significat, prudenter intellexerunt verbum, *horeni*, quod hoc loco habetur, non solùm docere, sed etiam legem ferre significare posse, & ideò verterunt νομοθέτησον, quod Latinus vno verbo exprimere non potuit:

ירה תורה הורני

tuit: & ideo sensum obscuriorem fecit. Hinc cessant quæstiones, cur dicatur, *legem pone*; cum iam dudum lex tradita sit: &,cur iustus roget, vt sibi lex ponatur,cum Apostolus dicat: *Iusto est lex posita*: hæ quæstiones cessant, quia non petit Propheta sibi legem absolute poni; sed petit,vt per gratiam Dei fiat, vt sibi non placeat lex peccati, vel mundi, vel carnis, sed sola lex Dei: illam solam sibi in corde, in desiderio, in affectu poni cupit; & ideo subdit: *& exquiram eam semper*, id est, si illam solam ex munere tuo desiderabo, fiet, vt in omni mea actione quæram quid iubeat lex tua. S. Hieronymus vertit, *vestigium*, pro eo quod nos habemus, *semper*: sed vox Hebræa est ambigua, & vestigium, & finem significat: & vtroque modo sensus est bonus, siue dicat, exquiram vestigium, nimirum legis, hoc est, sequar eam; siue exquiram vsque in finem, id est, semper.

Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo.

Posteaquam petiuit desiderium siue affectum legis, petit etiam intellectum, vt recte illam intelligat, & scrutari possit eius vtilitates & præstantiam, ac cæteras eius laudes; idq; vt custodiat illam in toto corde suo; non enim cupit intelligere ad curiositatem, sed ad obseruantiam.

Deduc me Domine in semitam mandatorum tuorum, quia ipsam volui.

Nunc tertio postulat gratiam implendi legem. *Deduc me Domine in semitam mandatorum tuorum*, id est, fac me implere mandata tua, id enim est, incedere per semitam mandatorum. Vocantur autem semitæ, quia semitæ sunt viæ angustę, breues, rectę, mundæ, per quas non solent incedere, nisi homines pedites; non equi, non currus: & talis omnino est lex Domini, si comparetur ad leges carnis & mundi, quæ sunt viæ latæ, sordidæ, obliquæ, & per eas animalia expertia rationis, id est, homines animales & carnales incedunt. Ratio autem, cur debeat exaudiri, est in illis verbis, *quia ipsam volui*, id est, quia hanc semitam elegi, & per eam ambulare desideraui, ex munere Dei: decet enim, vt qui dedit velle, det etiam perficere; iuxta promissionem Apostoli Phil. 2. *Qui operatur in vobis velle & perficere.*

Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam. IV.

Hic versiculus respondet primo: ibi enim orauerat pro affectu cordis erga legem Dei; hic orat pro remotione affectus auaritiæ, qui maxime impedit affectum erga legem Dei. *Inclina cor meum in testimonia tua*, id est, infunde cordi meo copiosam gratiam, per quam inclinetur in custodiam legis tuæ, *& non in auaritiam*, id est, & non inclines cor meum in auaritiam. Dicitur autem Deus inclinare aliquem in malum, quando deserendo gratia sua, finit illum inclinari in malum. Itaque isto modo loquendi Scriptura sancta demonstrat potentiam gratiæ, non autem quod Deus proprie inclinet aliquando ad malum. Similia sunt illa Rom. 1. *Tradidit illos in reprobum sensum*; & Isaiæ 63. *Quare nos errare fecisti de via tua?*

Auerte oculos meos ne videant vanitatem, in via tua viuifica me V.

Hic etiam versiculus recto ordine respondet secundo: nam ibi petiit donum intelligentiæ, ad considerandam legem; hic petit, ne oculi mentis auertantur à lege ad vanitates. *Auerte oculos meos, ne videant vanitatem*, id est, ne occupentur in cogitandis temporalibus rebus, quæ vanæ sunt: sed potius effice, vt totus intendam legi tuæ, & sic *in via tua viuifica me*, id est, in via tua ambulantem, hoc est, legem tuam custodientem viuifica, refice, & conserua.

Statue seruo tuo eloquium tuum, in timore tuo. VI.

Nonnulli significari existimant per eloquium Domini, promissa Domini, & volunt sensum esse: *Statue eloquium tuum*, id est, imple promissa tua. Nos autem existimamus cum S. Augustino per eloquium, intelligi legem, & sensum esse: *Statue seruo tuo*

eloquium tuum in timore tuo, id eſt, fac, vt per ſanctum timorem tuum ſtatuatur, confirmetur, ſolidetur lex tua in ſeruo tuo, vt immobiliter in illo hæreat & perſeueret. Itaque reſpondet hic verſiculus tertio verſiculo: ibi enim petitur gratia legis implendæ; hic petitur remotio inſtabilitatis, & petitur gratia perſeuerantiæ.

VII. *Amputa opprobrium meum, quod ſuſpicatus ſum; quia iudicia tua iucunda.*

Magnum erit opprobrium in die iudicij, & nunc eſt etiam in conſpectu Angelorum, non perſeueraſſe in lege ſeruanda, cum lex Domini non ſolum vtilis, ſed etiam ſuauis ſit & iucunda. Ideo cum petiiſſet gratiam perſeuerantiæ, addit quaſi rationem, timorem videlicet opprobrij, quod ſequetur non perſeuerantes. *Amputa*, inquit, *opprobrium; quod ſuſpicatus ſum*, id eſt, quod timui ſi non perſeuerarem in lege tua, cum tam bona ſit: iudicia enim in hoc Pſalmo præcepta ſignificant.

VIII. *Ecce concupiui mandata tua, in æquitate tua viuifica me.*

Concludit petitiones huius octonarij, dicens, iam ſatis patere, quod ex corde cupiat mandata ſeruare. *Ecce*, inquit, *concupiui mandata tua*; quaſi dicat, Ecce apparet, quod ſerio cupiam mandata tua: ideo *in æquitate tua*, id eſt, in ipſis mandatis tuis, id eſt, in obſeruatione mandatorum *viuifica me*, id eſt, auge & conſerua mihi ſpiritualem vitam. Iuſtus enim iuſtificatur adhuc, dum mandata cuſtodit.

Vau.

I. *Et veniat ſuper me miſericordia tua Domine, ſalutare tuum ſecundum eloquium tuum.*

Illud, *&*, nihil continuat, ſed additur ad initium librorum vel capitulorum ornatus gratia apud Hebræos, ſic enim incipit liber Leuitici, liber Ruth, liber Ezechielis: ſic incipiunt multa capitula, vt Iſaiæ 7. *Et factum eſt*. & cap. 8. *Et dixit Dominus*. In hoc autem octonario ad ſingulos verſus additur, *Et*, quoniam debent omnes verſus incipere per *Vau*, & per hanc literam nulla fere vocabula incipiunt excepta coniunctiua particula, *&*. Petit autem Propheta initio octonarij miſericordiam Dei, ac deinde in reliquis verſibus declarat effectus huius miſericordiæ, qui potiſſimum pertinent ad legis diuinæ cuſtodiam; quem finem & quaſi ſcopum totus Pſalmus reſpicit. Ait igitur: *Veniat ſuper me miſericordia*, id eſt, deſcendat ex alto gratia tua, & miſericordia ſuper me. Declarat autem, quæ ſit hæc miſericordia, addens, *ſalutare tuum ſecundum eloquium tuum*, id eſt, ſalus tua, ſiue miſericordia ſanans animam, ſecundum eloquium tuum, quo promiſiſti miſericordiam & ſalutem ſperantibus in te.

Et reſpondebo exprobrantibus mihi verbum, quia ſperaui in ſermonibus tuis.

Et cum venerit ſuper me miſericordia tua ſecundum promiſſionem tuam, non timebo aduerſarios exprobrantes mihi, quod fruſtra Deum timeam: nam reſpondebo illis verbum verum, cui non poterunt contradicere, quod videlicet ſperauerim in ſermonibus tuis, qui promiſſa tua ſeruare potes, quia es omnipotens, & ſeruare vis, quia bonus es.

Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vſquequaque, quia in iudiciis tuis ſuperſperaui.

Oro autem, vt hoc verbum veritatis, quo glorior aduerſus exprobrantes mihi, *non auferas de ore meo*, id eſt, non efficias, me deſtituendo gratia tua, vt non audeam hoc verbum loqui, non claudas ora de te confidentis, & promiſſa tua prædicantis: vel ſi auferas vſquequaque, non auferas omnino, vel in æternum. *Quia in iudiciis tuis ſuperſperaui*, id eſt, quia in tua iuſtitia & fidelitate multum omnino ſperaui. S. Auguſtinus refert hoc ad electos Martyres, qui ſi ad tempus permiſſi ſunt negare veritatem, non tamen vſquequaque negare permiſſi ſunt, ſed poſt negationem fleuerunt, & poſt confeſſionem coronam meruerunt, quales fuerunt S. Petrus, S. Marcellinus, & alij permulti.

Et

IV. *Et custodiam legem tuam semper, in sæculum, & in sæculum sæculi.*

Hic iam subiicit effectum misericordiæ sanantis animam, qui est perpetua legis diuinæ custodia.

V. *Et ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquisiui.*

VI. *Et loquebar testimoniis tuis in conspectu Regum, & non confundebar.*

VII. *Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi.*

VIII. *Et leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi, & exercebar in iustificationibus tuis.*

His quatuor versiculis explicat per partes, quæ sit perpetua legis custodia, quam promisit in quarto versiculo, dicens, se corde, verbo, mente & opere in lege Domini semper futurum: & quidem in Hebraico textu hæc omnia habentur in futuro, *ambulabo, loquar, meditabor, leuabo, exercebor.* Sed quia tempora variant significationes apud Hebræos, non debent reprehendi Septuaginta, & Latinus Interpres, qui per præteritum imperfectum ista reddiderunt. Videtur autem Propheta, vt mox exauditus, mutasse modum loquendi. Dicit enim: *Et ambulabam in latitudine*, id est, veniente misericordia Domini super me, iam ambulabam non in angustiis timoris, sed in latitudine dilectionis, id est, libenter, cum gaudio, magno affectu cordis legem seruabam, quia illam exquisiui, vt rem valde desideratam & amatam, & loquebar libere & sine timore de iustitia sanctissimæ legis, etiam coram Regibus iniquis, *& non confundebar*; & assidue cum animo meo de ipsa lege cogitabam, & eius mysteria meditando considerabam, *& leuaui manus meas ad* implenda *mandata* sublimia & excelsa, id est, valde perfecta & ardua: vel, vt exponit S. Augustinus, *Leuaui manus ad opera legis, quia propter finem altissimum legem custodiui*; qui enim propter mercedem temporalem legem custodiunt, non leuant, sed deprimunt manus, dum operantur, neque dicere possunt, *ad mandata tua, quæ dilexi*, non enim diligunt mandata, qui legislatorem non diligunt: denique his omnibus modis, id est, corde, mente, verbo & opere *exercebar in iustificationibus tuis.*

Zain.

In hoc octonario canit Propheta æternam retributionem, quam Deus legem seruantibus repromisit: ac propter eam spem dicit, se & legem seruasse, & in tribulatione consolationem accepisse, & de iniquorum præuaricatione doluisse.

Memor esto verbi tui seruo tuo, in quo I.
mihi spem dedisti.

Non potest obliuisci Deus, nec voluntatem mutare, neque sententiam retractare: sed per figuram quandam sermonis humani, dicitur Deus obliuisci, quando differt implere, quod promisit, quasi promissi sui esset oblitus. Differt autem aliquando Deus implere promissa sua, non obliuione, sed iudicio: & quamuis facturus sit omnino Deus, quod facere decreuit, vult tamen rogari à fidelibus seruis suis, & hæc oratio est vnum ex mediis, per quæ Deus promissa sua adimplere decreuit. Orat igitur Dauid in persona sua, & aliorum fidelium dicens: *Memor esto verbi tui*, id est, promissi tui, *in quo mihi spem dedisti*, cum dixisti *seruo tuo* Abraham, & in illo omnibus filiis eius: *Ambula coram me, & esto perfectus, ego ero merces tua magna nimis.*

Hæc me consolata est in humilitate II.
mea, quia eloquium tuum viuificauit me.

Illud, *hæc*, non potest proprie referri ad spem, vt communiter exponitur, quoniam in textu Hebraico, vnde cæteræ editiones translatæ sunt, non habetur nomen spei, sed verbum, & verti potuisset: *Memor esto verbi tui, in quo me sperare fecisti.* Sensus igitur est: Hæc res, siue, hoc, me consolatione affecit in humilitate mea, id est, in afflictione & despectione mea, *quia eloquium tuum*, id est, promissio tua *viuificauit me*, id est, vitam & spiritum mihi tribuit, vel roborauit & auxit.

Super-

III. *Superbi inique agebant vsquequaque: à lege autem tua non declinaui.*

Vita & vigor, quem mihi tribuit promissio tua, in causa fuit, vt non declinarem à lege tua, etiamsi superbi irrisores inique agerent valde, cum me irrisionibus suis à legis custodia auertere conarentur. In Hebræo pro, *inique agebant*, habetur, *irridebant me*. Sed idem est sensus.

IV. *Memor fui iudiciorum tuorum à sæculo Domine, & consolatus sum.*

In humilitate & irrisionibus *memor fui iudiciorum tuorum à sæculo*, id est, iudiciorum, quæ ab initio sęculi exercuisti, exaltans humiles & superbos deprimens, reddens custodientibus legem tuam præmia magna, & præuaricatoribus magna supplicia; & hinc accepi in omni tribulatione mea solatium.

V. *Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.*

Eadem illa spes tantæ mercedis fecit, vt misererer hominum peccatorum, qui derelinquentes legem tuam tanto bono priuantur. Vox Hebraica, pro qua nos habemus *defectio*, significat horrorem, siue tremorem, ardorem, siue æstum. Sed noster Interpres vertit, defectionem, vt significaret tantum esse horrorem & æstum, de quo agit Propheta, vt defectionem inducat. Magnæ charitatis indicium est, contremiscere, ardere, deficere ex misericordia erga peccatores, vel ex dolore offensionis diuinæ: nam de vtraque defectione versiculus iste potest exponi.

VI. *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ in loco peregrinationis meæ.*

Iniqui legem derelinquunt, quia insuauem esse iudicant: mihi autem scienti quanta merces reposita sit custodientibus legem tuam, *iustificationes tuæ*, id est, præcepta tua vsque adeo dulcia & suauia erant, vt in hac peregrinatione, qua peregrinamur à patria, dulce canticum fuerint. In Hebræo legimus, *Carmina mihi fuerunt præcepta tua:* quare illud, *cantabiles*, significat, leges Domini non fuisse sibi graues, quæ cum labore portandæ essent, sed suaues, quæ instar carminum, oblectare possent.

VII. *Memor fui nocte nominis tui Domine, & custodiui legem tuam.*

Illa beata spes tantæ promissionis non solum interdiu, sed etiam noctu mihi nomen tuum in memoriam reuocabat: & ex affectu *nominis tui*, id est, ex ardenti amore tuo perseueraui in custodia legis tuæ.

VIII. *Hæc facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisiui.*

Quærunt Interpretes, quid sit illud, *hæc*, an hæc spes, an hæc lex, an hæc promissio, an quid aliud. Sed apud Hebræos genus fœmininum ponitur pro neutro, quo illi carent. Itaque sensus est, Hoc totum mihi euenit, nimirum, vt promissiones Dei considerarem, & spem inde conciperem, & cętera bona, quæ inde nata sunt, *quia iustificationes tuas exquisiui.* Vult enim Propheta in hoc Psalmo, qui est encomium legis, omnia referre ad ipsam legem diligenter inuestigandam & amandam; vt hac ratione excitet homines ad considerationem & impletionem legis.

Cheth.

I. *Portio mea Domine, dixi custodire legem tuam.*

In hoc octonario ponitur initio hæc propositio, Dominus est portio mea; inde deducitur desiderium legis diligenter custodiendæ, & preces ad Deum pro gratia legis implendæ, non obstantibus quibuslibet impedimentis. *Portio mea Domine*, subintelligitur, tu es. Quamuis enim aliqui coniungant cum sequentibus, vt sensus sit, Portio mea, ô Domine, dixi erit, custodire legem tuam; tamen multo verius est, sensum esse, Portio mea tu es Domine: nam in Græco additur verbum, *es:* & in Hebræo ponitur distinctio post vocabulum, *Domine*, & posset etiam legi, *Portio mea Dominus:* estq; id conforme aliis locis, vt Psalm. 15. *Dominus pars hæreditatis meæ*; & Psalm. 72. *Pars mea Deus in æternum*: & Thren. 3. *Pars mea Dominus.* Et sic exponunt hunc locum SS. Patres, Hilarius, Ambrosius, Hie-

Hieronymus, Augustinus. Felix anima, quæ ex corde dicere potest: Portio mea tu es Domine, id est, omnibus rebus creatis abrenuncio, nihil iuris in eis habere cupio, occupet ea quicunque voluerit, mihi tu Domine solus sufficis, neque aliud requiro aut requiram in æternum: & quia, vt te aliquando possideam, tibi soli placere cupio, ideo *dixi*, statui, firmiter proposui *custodire legem tuam*: scio enim, quia non dignaris esse portio eorum, qui legem tuam non custodiunt.

Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo, miserere mei secundum eloquium tuum.

Dixit, custodire legem Domini; sed quia sine adiutorio Dei vires humanæ non sufficiunt, ideo deprecatur faciem Domini in toto corde suo, & dicit, *miserere mei secundum eloquium tuum*, id est, secundum promissionem tuam miserere mei, vt te adiuuante impleam, quod te inspirante decreui.

Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua.

Non satis est Deum orare, sed oportet etiam cooperari auxilio Dei, ideo Propheta posteaquam precatus est Deum, addit, *Cogitaui vias meas*, rectene, an secus ambularem, item consideraui actiones meas, an legi Dei conformes essent, *& conuerti pedes meos in testimonia tua*, id est, & conuerti affectus meos à lege carnis & peccati, ad legem tuam Domine, quæ sola est via recta.

Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua.

Nec solum legem custodire decreui, sed promptus fui statim aggredi opus iustum, neque vlla perturbatio me retardare potuit à custodia legis tuæ. In Hebræo legitur: *Festinaui, & non tardaui custodire mandata tua.* Sed idem est sensus: nam qui imparatus est, non potest festinare, & qui turbatur, hærere solet, & moram facere. Ideo illud, *paratus sum*, sic explicandum, Nullum tempus obseruandæ legis me imparatum inueniet, vt festinare non possim, sed semper paratus sum, & expeditus ad opus celeriter implendum: & nunquam turbatus sum, vt propterea moram facere me oporteat.

Funes peccatorum circumplexi sunt V.
me, & legem tuam non sum oblitus.

Non defuerunt tamen, qui me perturbare & retardare conarentur: nam *funes peccatorum*, id est, laquei siue retia variarum tentationum, quæ peccatores homines siue Dæmones tendere solent, *circumplexa sunt me*: *&* tamen *legem tuam non sum oblitus*, id est, facere non potuerunt tentationes illæ, vt legis tuæ obliuiscerer, & ab ipsa implenda retardarer.

Media nocte surgebam ad confitendum VI.
tibi, super iudicia iustificationis tuæ.

Quia tu es Domine portio mea, non solum interdiu, sed etiam noctu, imo etiam media nocte, quando summa quies est in terris, vacaui legi tuæ considerandæ; *surgebam* enim *media nocte ad confitendum tibi*, id est, ad te laudandum super iustissima & sapientissima præcepta tua. S. Augustinus interpretatur hunc versiculum de tempore persecutionis, quod per noctem significari solet. Sed ad literam videtur omnino intelligendus Propheta de laudibus nocturnis, vt exponunt Hilarius, Ambrosius, Hieronymus, Theodoretus, & alij fere omnes. Atque hinc didicit Ecclesia surgendum esse media nocte ad nocturnam Psalmodiam; hunc enim locum allegant auctores, qui de diuinis officiis scripserunt.

Particeps ego sum omnium timentium VII.
te, & custodientium mandata tua.

Hoc etiam deducitur ex prima illa propositione, *Portio mea Dominus*: omnes enim timentes Deum, & custodientes mandata eius, colligantur tanquam membra viua in vnum corpus, glutino charitatis, quæ dicit, *portio mea Dominus*: & hoc modo singuli sunt participes omnium, quia charitas facit omnia communia; & si gaudet vnum membrum, congaudent omnia membra, & si dolet vnum membrum, condolent omnia membra. S. Augustinus exponit hunc versiculum de Christo, qui per assumptionem carnis humanæ factus

factus est particeps omnium timentium Deum, iuxta illud Apostoli ad Hebr. 2. *Quia pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse participauit eisdem*; & paulo ante: *Vnde*, inquit, *non confunditur, fratres eos vocare.* Sed prior expositio est communis, & magis literalis.

VIII. *Misericordia tua Domine plena est terra: iustificationes tuas doce me.*

Ego quidem particeps sum omnium timentium te: sed misericordiæ tuæ participes sunt omnes, qui habitant in terra, & boni & mali, & homines & iumenta, & animata & inanimata. Proinde miserere mei, vt doceas me iustificationes tuas: hæc enim summa miseria est, non scire legem tuam, vt sciunt, qui illam implent. Hanc miseriam tollat à me misericordia tua; quia hoc vnum ambio, hoc concupisco, cum tu sis portio mea Domine.

Teth.

I. *Bonitatem fecisti cum seruo tuo Domine, secundum verbum tuum.*

II. *Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi.*

In hoc octonario petit à Deo Propheta tria dona necessaria ad custodienda præcepta Domini: & ostendit ex effectis, horum donorum necessitatem. Primum igitur vtitur quodam quasi procemio, dicens: *Bonitatem fecisti cum seruo tuo Domine*, id est, suauitatem & benignitatem, siue mansuetudinem tuam exhibuisti seruo tuo, *secundum verbum tuum*, id est, iuxta promissiones tuas:
טוב quamuis enim in Hebræo legatur, *tob*, quod significat bonum, & verti possit, vt vertit S. Hieronymus, *Bene fecisti seruo tuo*; tamen
טוּב LXX. Interpretes legerunt, *tub*, bonitatem, vt etiam in sequenti versu; & vtrobique verterunt, χρηστότητα, id est, bonitatem, siue suauitatem. Sequitur postea: *Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me*, id est, sicut Domine bonitatem, siue suauitatem erga seruum tuum ostendisti; ita rogo, vt doceas me eandem bonitatem, siue suauitatem, quam exhibeam proximis meis, ita vt nulli nocere, nullum decipere, nullum fraudare velim: sed addas etiam, vt doceas me disciplinam, id est, prudentiam, vt caueam deceptores & fraudulentos; & sic habeam suauitatem & bonitatem columbæ, vt non desit mihi consilium & prudentia serpentis. Intelligo autem per vocem, *disciplinam*, virtutem prudentiæ, quia hoc requirit vox Hebraica, *taham*, quæ significat proprie saporem & consilium: neque vox Græca & Latina hanc significationem respuunt, cum sint vocabula generalia. Denique post bonitatem & prudentiam, peto etiam scientiam, qua agnoscam mysteria legis tuæ, quę scientia, sicut sine bonitate & prudentia inflat, ita habentibus bonitatem & prudentiam vtilissima est. Sequitur: *Quia mandatis tuis credidi*, id est, quia credidi mandatorum tuorum promissionibus, siue credidi mandata tua diuina esse, & dignissima, quæ diligentissime custodiantur. Obseruandum est hoc loco, plerosque homines scientiam quærere, vel prudentiam, de bonitate parum laborare; sed Prophetam à Spiritu sancto edoctum rectum ordinem esse secutum, vt primo bonitatem, deinde prudentiam, vltimo scientiam postularet. טעם

III. *Priusquam humiliarer, ego deliqui; propterea eloquium tuum custodiui.*

IV. *Bonus es tu, & in bonitate tua doce me iustificationes tuas.*

Declarat necessitatem trium illorum donorum, quasi dicat, non sine causa peto bonitatem, disciplinam & scientiam: nam ex defectu horum donorum deliqui, & propter delicta humiliatus sum à Deo iusto iudice. *Priusquam humiliarer* per immissionem tribulationum, *ego deliqui* per ignorantiam, quia scientia carui: nam vox Hebræa, *sagag*, שגג quæ hoc loco habetur, significat ignorare, siue delinquere ex ignorantia. Sequitur: *Propterea eloquium tuum custodiui*; id est, propterea deinceps attentius custodiui legem tuam: sed tu qui *bonus*, id est, suauis & benignus *es*, *in* hac tua *bonitate*, id est, iuxta hanc

hanc mansuetudinem tuam *doce me iustificationes tuas*, vt non amplius delinquam.

V. *Multiplicata est super me iniquitas superborum: ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua.*

VI. *Coagulatum est sicut lac cor eorum, ego vero legem tuam meditatus sum.*

Hic significatur necessitas alterius doni, videlicet prudentiæ. *Multiplicata est super me iniquitas superborum*, id est, superbi præuaricatores multiplicarunt super me mendacia sua, vt me ad transgressionem inducerent: vnde prudentiæ donum mihi necessarium fuit, quo dono adiutus *in toto corde meo scrutabor mandata tua*. In Hebræo pro vocabulo, *iniquitas*, habetur, *sceher*, id est, mendacium: vnde intelligimus per *iniquitatem*, ipsum mendacium, quod sine dubio quædam iniquitas est, præcipue si mendacium sit perniciosum. *Coagulatum est sicut lac cor eorum*, id est, superbi illi induratum cor habent, sicut induratur caseus ex lacte coagulato confectus; ideo illis inmissis, legi tuæ meditandæ vacaui. In Hebræo legitur, *adeps* pro *lacte*: sed eædem literæ mutatis punctis vtrumque significant: nam *chalab*, est lac, & *cheleb*, est adeps.

שקל

חלב

חלם

VII. *Bonum mihi quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas.*

VIII. *Bonum mihi lex oris tui super millia auri & argenti.*

Ex abundantia primi doni, quod iam consecutus erat, dicit, *Bonum mihi, quia humiliasti me*: neque enim hoc dicere potest, nisi homo vere mitis & humilis corde, ac per hoc vere bonus, qui per experientiam iudicium de bono ferre potest. Existimat enim is, qui vere bonus est, magnum donum humiliationem ex tribulatione venientem, quoniam causa est custodiæ legis, quę quantum sit bonum, explicatur in versiculo sequenti: *Bonum mihi lex oris tui super millia auri & argenti.* Et vere ita est, quoniam per custodiam legis acquiritur vita æterna, cui nulli thesauri comparari possunt.

Iod.

Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me; da mihi intellectum, vt discam mandata tua. I.

In hoc octonario multis nouis argumentis poscit gratiam legis custodiendæ, ac primum ex eo, quod cum sit figmentum manuum Domini, debet illi summam obedientiam. *Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me*, id est, potentia tua & sapientia tua, quasi duæ manus tuæ fecerunt me, cum non essem, & plasmauerunt me ordinantes membra & potentias, cum essem initio quasi massa luti: vel fecerunt me quoad animam, & plasmauerunt quoad corpus. Ideo cum totus sim tuus, debeamq; tibi summam obedientiam, peto vt *des mihi intellectum, vt discam mandata tua*, vt non solum sciam, sed etiam faciam. In Hebræo pro, *plasmasti*, habetur, *parasti*, siue *firmasti*, per quod intelligitur perfecta formatio & distinctio membrorum, vnde fit, vt homo subsistat. Item pro, *da mihi intellectum*, in Hebræo & Græco est vna vox tantum, quæ significat intelligentem facere. Itaque illud, *da mihi intellectum*, non significat, da mihi vim intelligendi, quasi sine ea formatus esset; sed, da mihi lumen diuinum, quo mens mea perfecte discat mandata tua, & sibi persuadeat, optimum esse illa complere.

Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur, quia in verba tua supersperaui. II.

Hæc est secunda ratio, quę sumitur ab ædificatione proximorũ. *Qui timent te, videbunt me* seruantẽ mandata tua, *& lætabuntur*: quia videbunt me sperantem valde in verbis tuis, i. in promissis, quæ continentur in lege tua.

Cognoui Domine quia æquitas iudicia tua, & in veritate tua humiliasti me. III.

Tertia ratio à confessione propriæ culpæ. *Cognoui*, inquit, *quia æquitas iudicia tua*, i. quod iudicia tua iustissima sunt, & si quando me *humiliasti* destituens gratia tua, *in veritate*, i. in iustitia tua fecisti, quia ita commerui; ideo non conqueror de tua iustitia, sed ad misericordiam tuam confugio, & dico:

IV. *Fiat misericordia tua vt consoletur me, secundum eloquium tuum seruo tuo.*

Consolatio, quam petit, est gratia seruandæ legis; qui enim dolet se humiliatum, quia destitutus gratia in peccatum incidit, consolationem magnam accipiet, si copiosa gratia perfusus, legem Domini perfecte integreq; seruabit.

V. *Veniant mihi miserationes tuæ, & viuam, quia lex tua meditatio mea est.*

Petiit gratiam seruandæ legis, vt consolationem acciperet: explicat nunc, quę sit vera consolatio, quam desiderat. *Veniant mihi miserationes tuæ, & viuam*, id est, miserere mei secundum multitudinem miserationum tuarum, vt acquiram veram vitam, quæ sola est vita beata & sempiterna. Recte enim monet S. Augustinus, vbi sine addito ponitur nomen vitæ, vt plurimum intelligi vitam æternam, quæ sola est simpliciter vita. Ioan. 1. *In ipso vita erat.* Ioan. 5. *In resurrectionem vitæ.* Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* *Quia lex tua meditatio mea est:* hęc est ratio, cur audeat petere misericordias Domini: decet enim, vt Deus misericorditer respiciat in eum, qui assidue meditatur in lege.

VI. *Confundantur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerunt in me, ego autem exercebor in mandatis tuis.*

Quarta ratio ad obtinendam gratiam seruandæ legis sumitur à confusione iniquorum, sicut secunda sumebatur ab ædificatione piorum. *Confundantur superbi*, id est, da mihi gratiam, per quam perfecte leges tuas custodiam, vt hinc confundantur superbi præuaricatores, qui vexando & persequendo iniuste efficere conantur, vt etiam alij pręuaricentur. Interim autem dum illi confunduntur & erubescunt, *ego* multo alacrius *exercebor in mandatis tuis* cogitandis & implendis. Illud, *iniuste*, significat superbos iniquitatem fecisse scienter & studiose, non casu, non ex ignorantia, non ex inaduertentia, vnde ab iniquitate immunes videri possent.

Conuertantur mihi timentes te, & qui nouerunt testimonia tua. VII.

Hortatur pios, vt si qui sunt, qui à præuaricatoribus decepti ad illos respicere cœperint, ad se redeant, & cum ipso iungantur. *Conuertantur mihi*, id est, conuertantur ad me, & mecum iuncti legem Dei custodiant *timentes te, & qui nouerunt testimonia tua*, id est, illi omnes, qui timorem Dei, & scientiam legis habent. Ex Græco textu legunt nonnulli: *Conuertant me.* Sed antiqua lectio id habebat, quod nos habemus, vt perspicuum est ex Patribus, Hilario, Ambrosio, Hieronymo, Augustino, & S. Hieronymus vertit ex Hebræo: *Reuertantur ad me.*

Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, vt non confundar. VIII.

Concludit petens gratiam sæpe ac sæpius postulatam, qua corde perfecto mandata diuina custodiat, vt neque in hoc sęculo, neque in futuro iudicio, confusionis opprobrium timeat.

Caph.

Defecit in salutare tuum anima mea, & in verbum tuum supersperaui. I.

In hoc octonario inducit David personam cupientis seruare mandata, & tamen inter tentationes grauiter laborantis, atque auxilium de cęlo miserabiliter postulantis. S. Augustinus totum octonarium Ecclesiæ Christum expectanti, & sanctis Martyribus accommodat: pie omnino & vere; sed quia totum Psalmum ad legis custodiam commendandam video pertinere, ideo hunc etiam octonarium ad literam de legis custodia explicare decreui. *Defecit in salutare tuum anima mea*, id est, anima mea præ magnitudine desiderij salutis æternę iam pene defecit. Deficere enim in salutare, nihil est aliud, nisi expectando & desiderando salutem, laborare, languere, deficere. *Et in verbum tuum supersperaui*, id est, & ego tamen valde speraui in verbum promissionis tuæ. Itaque dilatio salutis deficere facit, sed spes firma promissionis erigit & confortat.

De-

II. *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes, Quando consolaberis me?*

Mira Prophetæ loquutio, quæ oculis officium aurium & linguæ tribuit. Sed oculi interiores, & aures interiores, & lingua interior idem sunt. Intellectus enim videt, audit, loquitur. *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum*, id est, mens mea attendo auxilium promissum, dum diutius differtur, deficit præ desiderio, quo modo deficiunt oculi corporales, cùm nimis diu respiciunt ad locum, vnde persona desiderata ventura speratur. *Dicentes, quando consolaberis me?* id est, oculi interiores defecerunt præ expectatione, & defectum suum explicant dicentes, quando veniet consolatio illa perfecta, vt non amplius timeam casum, & legis sanctæ præuaricationem? Possent etiam hæc explicari de oculis exterioribus, qui cælo inhærentes videntur quasi deficere, & dicere Domino, Quando veniet auxilium de cœlo promissum? sic enim S. Hieronym. in epist. ad Eustochium de seruanda virginitate de se loquitur, Post multas lacrymas, post cœlo inhærentes oculos, &c. Videtur dicere debuisse Propheta secundum leges grammaticæ, Quando consolaberis nos. Sed quia oculi sunt instrumenta animæ, de qua dictum erat, defecit anima mea, ideò per oculos quæritur consolatio non tam oculorum, quàm animæ, quæ per illos respicit. Est igitur sensus, Quando consolaberis meam animam, cuius oculi deficiunt attendendo & expectando.

III. *Quia factus sum sicut vter in pruina. iustificationes tuas non sum oblitus.*

Non sine causa dico, *quando consolaberis me: quia* præ desolatione, & angustijs tentationum, *factus sum* aridus, & destitutus humore gratiæ consolantis; *vt* est *vter* tempore frigidissimo in medio pruinæ constitutus. Similis est illa vox in Psalm. 142. *Anima mea facta est sicut terra sine aqua tibi.* Sed quamquam tanta spiritus ariditate laborem, tamen *iustificationes tuas*, id est, præcepta tua *non sum oblitus.* S. Ambrosius; & S. Augustinus per vtrem in pruina, intelligunt carnem mortificatam, & castigatam, & pruina cœlesti respersam, vt spiritui subijciatur. quasi dicat Propheta, carnem castigaui & legem tuam non sum oblitus; æquum igitur est, vt consoleris animam meam.

Quot sunt dies serui tui? quando facies de persequentibus me iudicium? IV.

Instat eidem petitioni optans consolationem & liberationem à tentationibus. *Quot sunt dies serui tui*, quibus afflictio durabit? quando finientur dies tentationis & miseriæ? *quando facies de persequentibus me iudicium?* quando iudicabis & condemnabis persequentes & tentantes me, vt ijs condemnatis persecutio conquiescat? Non curiosè quærit, quot anni supersint, aut vitæ suæ, aut durationis mundi; sed explicat his verbis desiderium æternæ vitæ, quando omnes impij ad inferos, detrusi cessabunt vexare pios, & pij summa atque æterna pace fruentes in sanctitate & iustitia Domino seruient sine vllo timore cadendi.

Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua. V.

Hæc est causa, cur maximè cupiat ab iniquorum consortio liberari, quoniam iniqui tentantes pios, narrant delectationes mundi, quæ sunt meræ fabulæ, id est, delectationes sordidæ, fugaces, magis confictæ, quàm veræ; & nihil habent simile cum lege Dñi, quæ piè custodita delectationes stabiles & solidas adfert. Potest etiam fabulatio referri ad hæreticorum colloquia, vt referunt Ambrosius, & alij. S. Hieron. ex Hebræo vertit: *Foderunt mihi superbi foueas*, sed sciendum est vocẽ, *sichoth*, esse ambiguam, שיחות & posse significare *fabulationes*, à verbo, שוח *suach*, & *foueas*, à nomine, *sacha*. S. Hieron, שחה vt verteret consequenter ad verbũ, *foderunt*, transtulit, *foueas*: non enim cohęrent *fabulationes*

tiones cum verbo, *foderunt*. At Septuaginta Seniores, quia per nomen *ſcichoth* intellexerunt *fabulationes*, noluerunt vertere *foderunt*, nec nimis impropria, & obſcura eſſet oratio, ſed ſequentes non verba, ſed ſenſum, maluerunt vertere *narrauerunt*. & verè ſenſum expreſſerunt: nam *fodere*, in Hebraica lingua ſignificat emere, acquirere, præparare, eruere. igitur ſenſus eſt, foderunt mihi fabulationes, id eſt, emerunt fabulationes, vt mihi eas venderent; vel parauerunt fabulationes, vt mihi eas narrarent; vel foderunt, & eruerunt ex fodina vanitatis fabulationes, vt eas mihi præberent. S. Auguſt. legit, *Narrauerunt mihi delectationes*. S. Ambroſius *exercitationes*, alij aliter. Sed verbum Hebraicum ſignificat propriè confabulationem, & ſubmurmurationem ſubmiſſa voce editam, quæ ad colloquia clandeſtina hæreticorum, vel impudicorum hominum rectè accommodari poteſt. vox Græca ἀδολεσχία ab Ambroſio dicitur eſſe ſuperflua loquacitas, ab Auguſtino, delectabilis in ſermone exercitatio, ab Euthymio, garrulitas & nugacitas.

VI. *Omnia mandata tua veritas; iniquè perſecuti ſunt me, adiuua me.*

Quia dixerat, *non ſicut lex tua*: dicit nunc, *Omnia mandata tua* ſunt ipſa *veritas*, id eſt, veriſſimas promiſſiones continent, & inde veriſſimas delectationes obſeruantibus legem tuam adferunt. Ideò iniuſti narrantes ſuas fabulationes, *iniquè perſecuti ſunt me*, & tu Deus contra eorum inſidias *adiuua me*.

VII. *Paulo minus conſummauerunt me in terra, ego autem non dereliqui mandata tua.*

Tam grauis fuit perſecutio iſtorum, qui per dulces ſermones me ſubuertere nitebantur, vt penè me perdiderint in terra, & ad cœlum aſpirare nequirem: & tamen non obtinuerunt, quoniam *non dereliqui mandata tua*.

VIII. *Secundùm miſericordiam tuam viuifica me, & cuſtodiam teſtimonia oris tui.*

Redit ad primam petitionem, & concludit octonarium dicens, *ſecundùm miſericordiam tuam* magnam *viuifica me* vita beata, & ſempiterna, & tunc demum perfectiſſimè *cuſtodiam legem tuam*. poteſt etiam hoc intelligi de vita gratiæ, per quam mandata Dei cuſtodiuntur.

Lamed.

In æternum Domine verbum tuum permanet in cœlo.

In generationem & generationem veritas tua, fundaſti terram, & permanet.

Ordinatione tua perſeuerat dies, quoniam omnia ſeruiunt tibi.

In hoc octonario à firmitate promiſſionum diuinarum ſumit Propheta argumentum ad exhortandos homines ad legem ſeruandam, quæ habet promiſſiones vitæ præſentis, & futuræ. *In æternum Domine verbum tuum*, id eſt, promiſſio tua, *permanet in cœlo*, nam etiamſi ſi in terris videatur non permanere, dum iuſti opprimuntur, & iniuſti exaltantur: tamen in cœlo apud Deum omninò permanet. Deus enim quod promiſit, implebit. Faciet enim, vt iuſtis breues tribulationes vertantur in gaudium ſempiternum, & breuis gloria impiorum vertatur in opprobrium, & ſupplicium ſine fine duraturum. Idem autem repetit, vel explicat, dum addit, *In generationem & generationem veritas tua*, ſupple permanet, id eſt, ſemper manet veritas promiſſionum, dum ſemper verbum promiſſionis impletur, in omni generatione & generatione, id eſt, ab initio vſq; in finem, quod eſt idem, quod in æternum. Probat autem Propheta ſtabilitatem promiſſionum à ſtabilitate ordinationum diuinarum, duobus exemplis. *Fundaſti terram, & permanet*. hoc eſt primum exemplum, quaſi dicat, fundaſti terram immobilem, & ſemper manet immobilis, vt ordinationi tuæ obediat. *Ordinatione tua perſeuerat dies*. hoc eſt alterum exemplum. Ordinauit enim Deus, vt è contrario cœlum ſiue ſol moueretur ſemper, & motu ſuo diem efficeret; & obtemperat, & ſic ſemper ordinatione

tione diuina perseuerat dies. In Hebręo coniungitur verbum numeri multitudinis cum nomine numeri singularis hoc modo, *Perseuerant hic dies*, siue *hodie*; ad significandum diem transeundo & fluendo permanere, transeunt dies, & nunquam stant, & tamen semper, *hodie*, permanet. ad quod alludens Apostolus, Hebr. 3. *Adhortamini*, inquit, *vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur.* Ratio huius tantæ firmitatis est, quòd sequitur, *Quoniam omnia seruiunt tibi*: nihil enim est in rebus creatis, quòd Deo creatori ad nutum non pareat.

Nisi quòd lex tua meditatio mea est, tunc fortè perijssem in humilitate mea.

Nisi, inquit, *in lege tua assiduè meditatus fuissem*, vbi veritatem promissionum tuarum didici, *fortè perijssem in afflictione mea*, tentationibus aduersariorum superatus. Pro, *meditatio*, in Hebræo est, *delectatio*, ex quo intelligimus hic agi de iucunda & dulci meditatione, quæ valdè recreat animum hominis in tribulatione constituti, dum promissa diuina ob oculos interiores ponit, & cordi intimè infigit. Per humilitatem autem hoc loco non significatur virtus humilitatis; sed afflictio, siue pressura, vt S. Hieronymus ex Hebræo transtulit.

In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me.

Confortatus ex meditatione promissionum, quæ in lege continentur, confidenter iam dico, *In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis*, id est, super eorum obseruationem *viuificasti me*, vitam gratiæ augendo, & vitam gloriæ promittendo.

Tuus sum ego, saluum me fac, quoniam iustificationes tuas exquisiui.

Scriptum est in Psal. 23. *Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi, qui habitant in eo*: ego tamen propriè *tuus sum*, quia agnosco me tuum esse, & volo tuus esse, & nullius alterius Domini volo esse, cùm nulli cupiditati seruire decreuerim; ideò rectè peto, vt *me saluum facias*, id est, rem tuam conserues, ne pereat. *Quoniam iustificationes tuas exquisiui*, id est, quoniam tuus sum, & tanquam tui solius mancipium, nihil aliud quæro, nisi mandata tua, vt illa perficiam. Verè pauci sunt, qui dicere possint, *tuus sum ego*, quia pauci sunt, qui per affectum nulli rei seruiant, nisi Deo.

Me expectauerunt peccatores, vt perderent me: testimonia tua intellexi. VII.

Non sine causa dixi, *saluum me fac*, quoniam *peccatores* in loco opportuno ad capiendum, *me expectauerunt*, *vt* tentationi consentire me facerent, & sic *perderent me*: sed ego gratia tua adiutus *testimonia tua intellexi*, id est, intellexi, quid lex tua in tali articulo præciperet, quid promitteret, quid minaretur.

Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis. VIII.

Intelligens testimonia tua, ex eis cognoui, & *vidi finem consummationis* omnium rerum, iudicium videlicet nouissimum, in quo consummatis meritis, bonis & malis, reddentur præmia bonis, & supplicia malis. Verè igitur *latum mandatum tuum nimis*; id est, verè amplum, & fœcundum est mandatum tuum, siue lex tua, cùm in ea conspiciantur regulæ bene viuendi, & præmia custodientium legem, & contra regulæ declinandi vitia & supplicia præuaricatorum. Posset etiam sic exponi versiculus iste, Intelligens testimonia tua, id est, legem tuam, *vidi finem omnis consummationis*, id est, omnis perfectionis vitæ esse *mandatum tuum*, id est, præceptum dilectionis, quod est *latum nimis*, cum omnia mandata comprehendat, & cùm ad Deum, & omnes Angelos, & omnes homines, etiam inimicos extendatur. Alij aliter exponunt, & vnusquisque propriam expositionem adfert Ambrosius & Hieronymus, *finem omnis consummationis* dicunt esse Christum.

Augu-

Augustinus, *finem omnis consummationis* dicit esse coronam Martyrij, quia consummata perfectio est, mori pro Christo. Theodoretus dicit, omnia humana, opes, honores, & similia, quantumuis consummata & perfecta, habere finem. Euthymius per, *omnem consummationem*, intelligit omnem interitum, tum bonorum, tum impiorum. Vidit enim Propheta finem mortis omnium, esse pœnam, vel gloriam.

Mem.

I. *Quomodo dilexi legem tuam Domine: tota die meditatio mea est.*

In hoc octonario iterum redit ad encomium legis, eamq; laudat à multiplici vtilitate, & delectatione, quam secum adfert. Ac primum testatur amorem suum erga diuinam legem, deinde reddit causam amoris enumerans eius vtilitates. *Quomodo dilexi*, id est, quàm vehementer dilexi *legem tuam:* signum amoris est continua conuersatio cum re amata. *Tota die*, inquit, *meditatio mea est.*

II. *Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo, quia in æternum mihi est.*

Hæc est prima vtilitas legis; quia diligenter considerata, & factis adimpleta prudentem facit hominem, vt sciat quid & quomodo, & quando, & vbi debeat loqui, & agere, vel silere, & quiescere: quam prudentiam non habent præuaricatores, qui regulam hanc rectissimam inter loquendum & agendum non respiciunt. Ait igitur, *super inimicos meos*, præuaricatores videlicet legis, *prudentem me fecisti mandato tuo*, id est, per mandatum tuum, dum illud assiduè meditor, & adimpleo. *Quia in æternum mihi est*, quia perpetuo mihi adest ante oculos mentis, neque vnquam illius obliuiscor.

III. *Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est.*

Super senes intellexi, quia mandata tua quæsiui.

Hæc est altera vtilitas legis: quia non solum prudentiam, sed etiam sapientiam gignit. Sed quoniam tamen videtur Dauid nimium sibi tribuere anteponendo sapientiam suam sapientiæ omnium, qui illum præcesserunt, in quibus erat Adam, Noe, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Moyses, Samuel, & alij; S. Augustin. docet hæc dici in persona Christi, qui cum esset annorum duodecim, & videretur quasi discipulus audiens legis doctores, & seniores: tamen super omnes docentes se intelligebat. S. Ambrosius in persona populi Christiani. Sed fortasse non erit necesse ad ista confugere: nam per omnes docentes intelligere possumus eos solos, qui Dauidem puerum; vel adolescentem docuerunt, parentes videlicet, & pædagogos suos familiares. Quamuis enim non sit discipulus super Magistrum, dum discipulus est: potest tamen is, qui discipulus fuit, diligentia & studio superare eum, qui Magister ipsius aliquando fuerat. Sic Dauid faciiè sapientia magistros suos vicit, propter continuam meditationem in lege Domini. Idem etiam intelligimus de senibus: non enim voluit Dauid dicere, se sapientem fuisse super omnes senes, qui fuerant ab initio mundi, sed se adhuc iuuenem sapientiorem fuisse multis senibus, ob studium suum assiduum in lege Domini meditanda.

Ab omni via mala prohibui pedes meos, vt custodiam verba tua.

A iudicijs tuis non declinaui, quia tu legem posuisti mihi.

Hæc est tertia vtilitas legis Domini, quia facit multa vitare peccata. *Ab omni via mala prohibui pedes meos*, id est, caui ne ambularem per vias iniquorum, qui pro lege habent cupiditatem suam, quæ est lex carnis, & peccati, id est, caui ne aliqua in re delinquerem: idque *vt custodirem verba tua*, id est, legem tuam, quæ contrarium iter ostendebant. *A iudicijs enim tuis*, id est, iustissi-

à iustissimis mandatis tuis *non declinaui, quia tu legem posuisti mihi,* id est, quia hanc sanctam legem tu Dominus meus mihi dedisti: siue, vt exponit S. Augustin. Quia tu legem in corde mihi posuisti, tu fecisti per spiritum tuum, vt legem sanctam ex intimo corde meo diligerem.

VII. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.*

Hæc est quarta vtilitas, quòd summam adfert lex Domini se custodientibus voluptatem. *Eloquia enim Domini,* id est, mandata Domini dulcia sunt faucibus animæ, magis quam mel faucibus corporis: nihil iucundius bona conscientia, & spe supernæ beatitudinis, quam parit obseruantia legis diuinæ.

VIII. *A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis.*

Probat ex lege Domini magnam voluptatem se percepisse, eo quòd lex Domini bonam conscientiam pariat. Nam, inquit, *à mandatis tuis intellexi,* id est, à mandatis tuis, eruditus, prudens, & sapiens factus sum; clarior est hæc sententia in hebræo, & græco textu. *Propterea odiui omnem viam iniquitatis,* id est, ex hac sapientia, & prudentia acquisita ex assidua meditatione legis non solum abstinui à peccatis, sed etiam magnum odium concepi aduersus omnes iniquas actiones. Hoc autem odium mirificè conseruat animi puritatem, & sanctitatem, & gignit magnam fiduciam in Domino, vnde oritur ineffabile gaudium, pax, & tranquillitas omnibus thesauris, & voluptatibus anteponenda.

Nun.

I. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.*

In hoc octonario laudat legem diuinam Propheta ab eximia quadam vtilitate: deinde promittit se eam obseruaturum, non obstante qualibet tribulatione. Vtilitas eximia est, quod lex Domini sit nobis in via vitæ huius, instar lucernæ ambulantibus in tenebris. *Lex enim peccati*, id est cupiditas excœcat homines, siue maximas tenebras effundit, vt vera bona, & vera mala non internoscantur; & hinc ij, qui hanc legem sequuntur, id est, qui passionibus animi rapi se sinunt, in varia præcipitia ruunt: sed lex Domini has tenebras dissipat, & vera bona, ac vera mala demonstrat; & ideò, qui eam sequuntur non errant, neq; cæcutiunt, sed recto tramite ad patriam cœlestem iter faciunt. Ait igitur. Ait igitur, *Lucerna pedibus meis verbum tuum,* id est, lex tua est lucerna pedibus meis. Et hoc ipsum repetens, & declarans addit, *Et lumen semitis meis.* Lucerna enim dum illuminat semitas per quas incedendum est, dirigit pedes ambulantium: sermo est metaphoricus, sed facilè intelligitur.

Iuraui, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ. II.

Quia lex est lux, ac proinde res optima, & vtilissima, Propheta iurat, & statuit, id est, firmissimè apud se constituit custodire ipsam legem, quam vocat *iudicia iustitiæ*; id est, iudicia iustissima.

Humiliatus sum vsquequaque Domine: viuifica me secundum verbum tuum. III.

Humiliatus, id est, afflictus, & vexatus sum valde, occasione legis seruandæ: quia omnes qui volunt pie viuere, persecutionem patiuntur, vt dicit Apostolus 2. Tim. 3. *sed tu Domine, viuifica me*, id est, veram vitam, quæ malis omnibus libera erit, mihi aliquando tribue secundum promissum tuum, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, Matth. 19. Posset etiam hic locus exponi de virtute humilitatis. Qui enim humiliant se ipsos, vt iugo legis se omnino subijciant, illi secundum promissionem merentur exaltari ad vitam beatam, & sempiternam.

Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine, & iudicia tua doce me. IV.

Quod iuraui, & statui custodire legem, non obstante qualibet persecutione, est

voluntariũm ſacrificium oris mei: hoc igitur voluntarium ſacrificium oro, vt tibi ſit beneplacitum, & quia ex ſe id non meretur, tu Domine fac illud beneplacitum, dum benignè ex gratia tua illud approbare dignaris: ac vt ritè hoc ſacrificium offeram, *doce me iudicia tua*, id eſt, doce me perfectè legem tuã obſeruare. Alij referunt hæc voluntaria, ad ſacrificia votiua ouium, & hircorum, alij ad ſacrificia laudis, & confeſſionis: ſed continuatio Pſalmi videtur requirere, vt per voluntaria, intelligamus ſpontaneum iuramẽtum legis cuſtodiendæ.

V. *Anima mea in manibus meis ſemper: & legem tuam non ſum oblitus.*

Quàm ſeriò iurauerim cuſtodire legem tuam, & hoc tibi ſacrificium ſpontè obtulerim, ex hoc intelligi poteſt, quòd quotidie de vita periclitor propter legis tuæ cuſtodiam, & tamen ipſam legem nõ ſum oblitus. S. Ambroſius, & S. Auguſtin. dicunt; in plerisq; libris legi, Anima mea in manibus tuis, & hanc veriorem lectionem eſſe iudicant. Eodem modo legunt S. Hilar. & S. Hieronymus & in commentario Pſalmorum: & ſenſus optimus, & veriſſimus eſt, Animas noſtras in manu Dei eſſe, à quo pendet vita noſtra, & in cuius poteſtate eſt, vt viuamus, vel moriamur. Sed in hebræo textu apertè eſt, In manibus meis, vt nos in editione vulgata legimus. & S. Hieronym. non ſolùm in ſua verſione poſuit, *in manibus meis*, ſed etiam in epiſtola ad Suniam, & Fretellam dicit, LXX. Interpretes vertiſſe, *In manibus meis*, & omnes veteres græcos tractatores explicaſſe hoc modo, *Anima mea in manibus meis* eſt. i. in periculo vitæ ſum. Quod enim manibus tenetur, facilè poteſt cadere, vel eripi, niſi fortiter cuſtodiatur, & defendatur: & ſic intelligitur illud Iud. 12. *Poſui animam meam, in manibus meis*. hoc enim dicit Iephte dum ad prælium valde periculoſum pergit. & illud 1. Reg. 19. de Dauide, *Poſuit animam ſuam in manu ſua, & percuſſit Philiſthæum*. Itaque credibile eſt, LXX. Interpretes vertiſſe. *In manibus meis*, ſed poſtea à ſciolo aliquo textum fuiſſe mutatum, quod videretur lectio clarior, & facilior.

Poſuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non errani.

Non ſine cauſa dixi, animam meam in manibus meis ſemper fuiſſe, quia peccatores poſuerunt laqueum mihi, vt me caperent, & occiderent, & tamen ego de mandatis tuis non erraui. i. non aberraui à mandatis tuis. Hoc impletum eſt, cum Dauid quæreretur à Saule ad mortem, & tamen ipſe Dauid ſemel; & iterum, cum facilè poſſet, Saulem occidere, ſeque ab omni periculo liberare, noluit id facere, ne peccaret in Deum. Vide lib. 1. Reg. c. 23. & 26.

Hæreditate acquiſiui teſtimonia tua in æternum, quia exultatio cordis mei ſunt.

Cur de mandatis tuis non errauerim, ea cauſa eſt, *quia hæreditate acquiſiui teſtimonia tua in æternum*, id eſt, elegi mihi in hæreditatem æternam ipſam legem tuam, quia iucundiſſima, & dulciſſima mihi eſt, & ſummæ delectationis, & exultationis cauſa.

Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum, propter retributionem.

Porrò cauſa tantæ delectationis eſt merces copioſiſſima, quam ſecum adfert legis cuſtodia. *Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas*, id eſt, cùm ab vna parte lex peccati traheret me, ab altera lex tua, ego inclinaui cor meum, tanquam ſtaterem, aut bilancem ad legem tuam faciendam, propter retributionem; quia videlicet conſideraui ſtipendium legis tuæ eſſe vitam ſempiternam. S. Hieronymus ex hebræo vertit, Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas propter æternam retributionem. textus hebraicus vtramque lectionem admittit.

Samech.

Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi.

In-

In hoc octonario Propheta detestatur præuaricatores legis diuinæ, & se contrariũ eis esse demonstrat. Monet autem S. Aug. non dixisse Prophetam in primo versiculo, *Iniquitatem odio habui, & legem tuam dilexi:* vt videbatur requirere ordo verborum; sed dixisse, *Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi*, vt ostenderet, se non solam iniquitatem, sed etiam iniquos odisse: & rursum non dixisse, *Iniquos odio habui*, & iustos dilexi, sed, *& legem tuam dilexi*, vt indicaret, se non odisse iniquos, nisi quia contrarij sunt legi diuinæ, quam dilexit. Itaque odio habuit iniquos, non ratione naturæ, sed ratione iniquitatis: sicut contra diligebat inimicos, ac per hoc iniquos, non ratione iniquitatis, sed ratione naturæ.

Adiutor & susceptor meus es tu, & in
II. *verbum tuum supersperaui.*

Vt non timeam iniquos, quos odi, & legem adimpleam quam dilexi, *Adiutor & susceptor meus es tu:* adiutor in lege custodienda, & susceptor in euadenda persecutione iniquorum. Et ego vicissim in verbum promissionis tuæ valdè speraui.

Declinate à me maligni, & scrutabor
III. *mandata Dei mei.*

Vna ex causis, cur odio habeat iniquos Propheta, est, quia eorum consortium valdè impedit meditationem Verbi diuini, quæ quietem & pacem animi desiderat. Ideo cupit eos à se recedere, vt muscas molestissimas.

Suscipe me secundum eloquium tuum,
IV. *& viuam: & non confundas me ab expectatione mea.*

Vt cupio iniquos à me recedere, ita cupio vt tu Domine ad me accedas, & in sinum tuum suscipias secundum eloquium promissionum tuarum, & tum verissimè viuam, cum tibi, qui vita es, coniunctus ero. Et quia de benignitate tua, non de meritis meis, id expecto, *non confundas me ab expectatione mea.*

Adiuua me, & saluus ero, & meditabor in iustificationibus tuis semper. V.

Idem alijs verbis repetit: idem enim est, Suscipe me, & viuam, &, *Adiuua me, & saluus ero.* Fructus autem huius susceptionis erit, vt sine impedimento semper meditari valeat in lege Domini.

Spreuisti omnes discedentes à iudicijs tuis, quia iniusta cogitatio eorum. VI.

Ostendit nunc, quòd si ipse odio habet iniquos, & à se recedere cupit, id facit exemplo Dei, qui iniquos iustissimè execratur. *Spreuisti*, inquit, tanquam rem nullius momenti, *omnes discedentes à iudicijs tuis*, id est, omnes iniquos, qui discedunt à via legis diuinæ. *Quia iniusta cogitatio eorum*, id est, quoniam ipsi cogitant, se non debere subdi legi Dei, nec ab ea pendere; qua cogitatione nihil iniquius esse potest, cũ omnis creatura summo iure Creatori subijci debeat. Hæc fuit cogitatio Luciferi, qui similis altissimo, non autem ei subditus esse voluit. Eadem fuit cogitatio primorum parentum, qui cupierunt esse sicut Dij. Eadem est cogitatio omnium superborum, qui dicunt in corde suo; *Quis noster Dominus est?* Hos igitur spernit Deus, & non multum curat, si multa millia eorum pereant in æternum, quia quantò pluris ipsi se æstimant, tantò minoris fiunt à Deo.

Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ; ideo dilexi testimonia tua. VII.

Mouet hoc loco magnam quæstionem S. August. Quomodo omnis peccator præuaricator dici possit, cum Apostolus dicat, *Vbi non est lex, nec præuaricatio*, Rom. 4. & rursum, *Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt*, Rom. 2. Respondet, illud, *Vbi non est lex, ne præuaricatio*; intelligi de lege in vniuersum: illud autem, *Qui sine lege peccauerunt?* intelligi de lege scripta tantum: proinde omnes peccatores dicendi sunt præuaricatores, quia omnes præuaricantur legem naturalem scriptam in cordibus. Sed cur Propheta hoc dicit? vt ostendat peccatum, quod est maximum malo-

malorum, non aliunde nobis accidere, nisi ex præuaricatione legis. Subiungit, *Ideo dilexi testimonia tua*, id est, vt tam magnum malum effugiam, *dilexi legem tuam*. S. Hieronym. ex hebræo vertit, *Quasi scoriam reputasti omnes peccatores terræ*. Sed LXX. In-
סִיגִים terpretes, per vocem, *sighim*, non intellexe-
סִיג runt scoriam à voce, *sig*, sed recedentes,
quod est idem cum, præuaricantes: nam
סוּג verbum, *sug*, significat recedere, inde, *su-*
סוּגִים *ghim*, significat recedentes. *Iod* autem & *vau* sunt literæ permutabiles. sic etiam non
חִשַּׁבְתָּ legerunt, *chisbatta*, quod est, *reputasti*, sed
חִשַּׁבְתִּי *chisbatti*, quod est *reputaui*.

VIII. *Confige timore tuo carnes meas, à iudicijs enim tuis timui.*

Postulat in fine confirmationem in timore Dei, vt in custodia legis per eum timorem perseueret. *Confige*, inquit, quasi clauis, *timore tuo carnes meas*, id est, cupiditates meas carnales, vt se commouere non possint, iuxta illud Apostoli, *Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitijs, & concupiscentijs*, Gal. 5. *A iudicijs enim tuis timui*, id est, quoniam iam cœpi timere à iudicijs tuis pœnas horribiles, comminantibus, ideo cupio stabiliri in hoc sancto timore, vt ab eo nunquam diuellar. Ex hebræo S. Hieronym. vertit, Horripilauit caro mea:
סמר sed sciendum, quod verbum, *samar*, non solum significat horrere sed etiam clauis configere: nam ex hoc verbo deducitur nomen
מסמר *masmer*, quod significat clauum. Parum autem refert, quòd hic ponatur verbum præteriti temporis, & modi indicatiui; nam eædem literæ mutatis punctis faciunt imperatiuum: proinde rectè Septuaginta verterunt, *confige*, vel, vt Patres legunt, *confige clauis*.

Hain.

I. *Feci iudicium, & iustitiam, non tradas me calumniantibus me.*

In hoc octonario petit gratiam liberationis à calumniatoribus, & auxilium ad legẽ perfectè adimplendam. *Feci*, inquit, *iudicium, & iustitiam*, id est, reddidi vnicuique suum; ideò æquum est, vt non tradas me calumniantibus mihi: calumniatores nostri perpetui, Dæmones sunt, quibus tradimur à Deo, quando permittimur tentari ab illis, vel potius quando Deo deserente superamur, & tentantibus consentimus.

Suscipe seruum tuum in bonum, non calumnientur me superbi. II.

Feci, inquit, *iustitiam*, sed vt semper faciam, & non deficiam faciendo, *suscipe seruum tuum in bonum*, illum dirigendo. Clarior est textus hebraicus, vbi habetur, *Dirige*, siue ordina, & apta seruum tuum ad bonum, vt semper placeat illi bonum: & hinc fiet, *vt non calumnientur mihi superbi*, siue homines, siue dæmones. Qui enim bene confirmatus est in bono, & bene aptatus, vt vbique, & semper bonum illi placeat, ita perseueranter bene se gerit, vt nihil sit cur timeat calumniatores.

Oculi mei defecerunt in salutare tuum, in eloquium iustitiæ tuæ. III.

Confirmat, se valde ardenter desiderare perfectam illam directionem ad bonum, quæ in vita æterna dabitur electis. *Oculi mei defecerunt* præ desiderio, respicientes assidue in salutem tuam, quæ de cœlo nobis adueniet, *& in eloquium iustitiæ tuæ*, id est, in promissionem tuam fidelissimam. Vide quæ dicta sunt ad versiculum primum, & secundum literæ *Caph*.

Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam: & iustificationes tuas doce me. IV.

Pergit in oratione, ac petit, vt Dominus operetur secum, non secundum merita ipsius, sed secundum misericordiam suam, quæ in eo potissimum consistit, *vt doceat iustificationes suas*, id est, intimè persuadeat, bonum esse implere, & custodire legem Domini, atq; hoc modo doceat non tam scire, quam facere. Quod fit quando Deus infundit magnam charitatem, non quando solam donat scientiam, quæ sine charitate inflat, nõ ædificat.

V. *Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum, vt sciam testimonia tua.*

Ista tam frequens petitio eiusdem rei, signum est magni desiderij. *Seruus tuus sum ego*, ac per hoc teneor mandatis tuis obedire: *da mihi igitur intellectum*, id est, fac me
II. intelligere testimonia tua, vt illa perfectè addiscam. Vide primum versiculum literæ, *Iod*, qui est huic similis.

VI. *Tempus faciendi Domine; dissipauerunt legem tuam.*

Hic versiculus duobus modis exponi solet. sancti Patres Hilarius, Ambrosius, & Augustinus exponunt de gratia Saluatoris, vt sensus sit, O Domine iam tempus est faciendi, quia satis docuisti verbis, satis mandasti; nunc tempus est, vt facias, vt exemplo doceas, vt carnem sumas, vt obedientiam vsque ad mortem crucis exhibeas, vt gratiam dones, qua iustificatio legis impleri
III. possit à nobis: *nam dissipauerunt legem tuam*, Iudæi videlicet, quibus data erat. At Græci, Theodoretus, & Euthymius, quos plerique recentiorum sequuntur, exponunt de punitione sceleratorum, vt sensus sit, *Tempus est Domine*, vt facias iudicium aduersus impios, eosque punias, *quoniam dissipauerunt legem tuam*, id est, solum vtcunque violauerunt, sed penitus dissipauerunt, cum nihil eius obseruent. Vtraque bona est expositio, sed videtur illa magis mystica,
IV. hæc magis literalis. S. Augustinus legit, *Tempus faciendi Domino.* S. Ambrosius, *Tempus faciendi Domine*, vt habet editio nostra vulgata. S. Hilarius vtroque modo hunc versiculum legit. In hebraico, & græco textu habetur, *Domino*: sed idem est sensus, dummodo illud, *faciendi*, tribuatur Deo, non homini, & sensus sit, Tempus est, vt tu Domine facias.

VII. *Ideo dilexi mandata tua super aurum, & topazion.*

VIII. *Propterea ad omnia mandata tua dirigebar: omnem viam iniquam odio habui.*

Quia multi *dissipauerunt legem tuam*, & ob hoc video illis grauissimum imminere supplicium: ideò ego ex aduerso magis incensus sum amore legis tuæ, & pluris illam facio plus quam aurum, & lapides pretiosos: ideò etiam non solum legem diligebam, sed etiam custodire satagebam, *dirigebar enim ad omnia mandata tua*, id est, rectè ambulabam per viam mandatorum tuorum, non declinans ad dexteram, vel sinistram: imo etiam *omnem viam iniquitatis*, id est omnem legem carnis, & peccati *odio habui,*
& declinaui. Porro per vocem, *topazion*, פ
quod est in Hebræo, *paz*, significatur lapis pretiosus, quem dicunt aurei coloris esse, & valde lucidum. vide Strabonem libr. 6. & Plinium lib. 37. cap. 8. eandem vocem habemus in Psalm. 18. vbi LXX. interpretes, & S. Hieronymus verterunt, *lapidem pretiosum*: quia videbant Prophetam in vna specie intellexisse genus ipsum lapidum pretiosorum.

Phe.

Mirabilia testimonia tua, ideo scrutata est ea anima mea. I.

In hoc octonario iterum Propheta reuertitur ad laudandum legem, & ad petendam gratiam ad eandem legem perfectè seruandam. Laudat igitur legem, quòd admirabilis sit, & ideò eam scrutatus sit diligenter. At Deuteron. 30. vbi legimus, *Mandatum hoc non supra te est*; in hebræo habetur, *Mandatum hoc non mirabile est*. Respondeo, leges Domini siue morales, siue iudiciales, siue ceremoniales, non esse mirabiles, quod attinet ad sensum literalem; nam apertæ sunt, & faciles; & qui eas non seruant, non possunt excusari ab ignorantia. & hoc affirmat Moyses in Deuteronomio. At, quod attinet ad mysticos sensus, præsertim legum ceremonialium, mirabiles, & obscurissimæ sunt, cum per illas, figurentur omnia mysteria Christianæ religionis: atque hoc significare videtur hoc loco Propheta. Præterea Decalogus, quo lex Domini potissima continetur, hoc ipso valde mirabilis est, quod tam claris, & apertis sententijs conscriptus sit, cum tamen in summa breuitate com-

complectatur omnia principia iustitiæ, ad quæ reducuntur omnes leges, quæ factæ sunt, & quæ fient. Omnes enim aliæ leges, quæ sunt innumerabiles, & maxima volumina repleuerunt, & deinceps replebunt; omnes, inquam, vel sunt conclusiones, vel determinationes legum decalogi. Itaque sicut parua semina mirabilia sunt, quia virtute continent magnas arbores: sic Decalogus mirabilis est, quia virtute continet omnes leges totius mundi.

II. *Declaratio sermonum tuorum illuminat: & intellectum dat paruulis.*

Quia dixerat, mirabilia esse mandata diuina, nunc addit, quod si declarentur vel ab ipso Deo per infusionem luminis diuini, vel ab aliquo perito doctore, mirificè mentem illustrant. Declaratur autem lex, tum quando aperiuntur mysteria figurarum, quæ in lege ceremoniali continentur: tum quando deducuntur conclusiones ex lege morali: tum denique quando decreta legis iudicialis ad facta particularia applicantur. Ex hebræo vertit S. Hieron. Ostium sermonum פתח tuorum: sed vox, *petach*, non solum ostium, sed etiam apertionem, ac per hoc declarationem significat. Quod sequitur. *Et intellectum dat paruulis*, significat, legis declarationem paruulis esse necessariam, id est, simplicibus, & ignorantibus Fortasse etiam, vt S. Augustin. monet, per paruulos, intelligere debemus, humiles. Isti enim facilius res diuinas addiscunt, iuxta illud Matth. 11. *Confiteor tibi Pater, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis*, ijs videlicet, qui non sunt in oculis suis sapientes, nec prudentes.

III. *Os meum aperui, & attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam.*

Et ego, vt vnus ex paruulis, os meum interius aperui orando & petendo, & attraxi spiritum bonum, spiritum scientiæ, & pietatis, quo mandata intelligere, & implere possem. Nã ipsa mandata tua intelligere, & implere desiderabã. Sumpta est metaphora à respiratione corporali: cum enim grauamur aliquo magno labore, ac penè suffocamur, tum aperientes os, & anhelantes respiramus, & melius habemus.

Aspice in me, & miserere mei, secundum iudicium diligentium nomen tuum. IV.

Aperiendo autem os ad orandum ita dixi, *Aspice in me, & miserere mei*, id est, aspice in me oculis pietatis, & miserere mei laborantis sub onere præceptorum tuorum, quæ meis viribus implere non possum: *miserere*, inquam, *mei secundum iudicium diligẽtium nomen tuum*, id est, iuxta consuetudinem, qua vteris erga amicos tuos, qui te in veritate diligunt: vox enim hebraica, *mispat*, significat iudicium, morem consuetudinem, משפט modum, habitum, & alia. Sed quia LXX. Interpretes verterunt, κρίμα, & noster interpres, iudicium, in eundem sensum exponere debemus hoc modo, Miserere mei secundum iudicium, quo vteris in iudicandis amicis tuis, qui te diligunt.

Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis iniustitia. V.

In hoc misereberis mei *secundum iudicium diligentium nomen tuum*, *si direxeris gressus meos secundum eloquium tuum*, id est, si per gratiam tuam feceris, vt ego rectam viam ingrediar ambulans secundum directionem legis tuæ; & sic *non dominetur mei omnis iniustitia*. i. nullam iniustitiam committam, quę me captiuum teneat: nam, vt Dominus dicit Ioan. 8. *Qui facit peccatum seruus est peccati.*

Redime me à calumnijs hominum, vt custodiam mandata tua. VI.

Gressus meos dirige tunc potissimum, cùm periculum est, ne perturbatus calumnijs declinem à recta via. Calumnia enim perturbat sapientem, & perdit robur cordis illius, vt dicit Ecclesiastes cap. 7. *Redime me à calumnijs hominum*, id est, libera me à calumnijs hominum, vt animo tranquillo custodiam mandata tua. Non est facienda vis in verbo, *redime*, nam apud hebræos passim accipitur pro, libera.

Faciem

VII. *Faciem tuam illumina super seruum tuum, & doce me iustificationes tuas.*

Quod supra dixerat, *Aspice in me*, idem alijs verbis repetit, dicens, *Faciem tuam illumina super seruum tuum.* Sicut enim Sol, cum interpositione nubium obscuratur, priuat nos calore, & lumine: ita Deus cum nos gratia sua non adiuuat, videtur abscondere faciem suam, vel tenebris cooperire; & contra, cum nos gratiæ suæ lumine collustrat, videtur nubium obstacula dissipare, & nobis serenam faciem ostendere. Ait igitur, *Faciem tuam illumina super seruum tuum*, id est, sereno me vultu respice, & lumine ad me transfuso *doce me iustificationes tuas*, id est, legem tuam intelligere, & seruare.

VIII. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam.*

Quàm vehementer Dauid legem dilexerit, ostendit hactenus tot precibus toties repetitis pro gratia seruandæ legis: nunc demonstrat ex magno dolore, quem concepit ex præuaricatione: non enim dicit, se vnam vel alteram lacrymam fudisse, *sed riuos aquarum*, id est, lacrymarum ex oculis, quasi ex fontibus produxisse, *quia non custodierunt legem Domini.* Tametsi enim peccatum, id est, transgressio legis, procedat à voluntate, siue à corde: tamen instrumenta peccati nunc sunt oculi, nunc lingua, nunc manus. Peccati autem grauissimi, quod Dauid aliquando commisit, & pro quo lauabat *per singulas noctes lectum suum*, instrumenta fuerunt oculi. Vidit enim nimis curiosè mulierem nudam, dum se lauaret; inde exarsit in concupiscentiam, inde processit ad adulterium, & homicidium. Theodoretus, & Euthymius, quos aliqui recentiores sequuntur, dicunt Dauidem fleuisse peccata aliorum, & sic exponunt illud, *Quia non custodierunt legem tuam.* Sed sancti Patres nostri, Hilarius, Ambrosius, Hieronymus, & Augustinus constanter affirmant, Dauidem loqui de peccato suo, non de alieno.

Tsade.

Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum. I.

In hoc octonario laudatur lex Domini à summa rectitudine, & iustitia: ac primum demonstrat Dauid esse iustissimam legem, quoniam auctorem habet iustissimum, in quem iniustitia cadere non potest. Ait igitur, *Iustus es Domine*, id est, iustus per antonomasiam, & solus iustus ea iustitia, cum qua admisceri iniustitia nequeat, iuxta illud 1. Ioannis 1. *Deus lux est, & in eo tenebræ non sunt vllæ. Et rectum iudicium tuum*, id est, & consequenter rectum, ac iustum & iudicium, decretum, mandatum tuum. Nam in hoc Psalmo per iudicium, ferè semper ipsa lex intelligitur. Quanquam etiam illud verum est, iudicium Dei, quo distribuit pœnas, & præmia, semper esse iustum, licet interdum non appareat eius iustitia.

Mandasti iustitiam testimonia tua, & veritatem tuam nimis. II.

Ostendit legem Dei non solùm esse iustam, quia procedit à Deo iusto, sed etiam quia continet ipsam iustitiam. *Mandasti*, inquit, *iustitiam testimonia tua*, id est, præcepisti nobis testimonia tua, quæ sunt ipsa iustitia: *& veritatem tuam nimis*, id est, & sunt ipsa veritas omnino. S. Thom. 1.2.q. 100. artic. 8. ex hoc principio colligit, legem Decalogi esse omnino indispensabilem, quia continet ipsum ordinem iustitiæ, quomodo si quis iuberet, vt nullus peccet; vel, vt nemo sit iniquus, lex esset omnino indispensabilis, quia non potest dari casus, in quo liceat peccare, vel iniquum esse.

Tabescere me fecit Zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei. III.

Propter hanc tantam æquitatem legis tuæ, dolore afficiebar, ita vt etiam tabescerem, & languerem præ zelo cum viderem homines, etiam si inimicos meos, obliuisci verborum tuorum, id est, tam vtilium præceptorum tuorum. In græco legitur, Zelus tuus, & sic legunt Hilarius, Ambrosius, Hiero-

Hieronymus, Augustinus, & Theodoretus in commentario Psalmorum. Sed nostra lectio conformis est hebraico textui; nec desunt antiqui codices, qui nostræ lectioni faueant. Sanctus enim Augustinus testatur, alios codices habere, zelus meus, alios zelus tuus, alios, zelus domus tuæ: sensus autem semper est idem, vt notum est.

IV, *Ignitum eloquium tuum vehementer, & seruus tuus dilexit illud.*

Iterum docet Propheta legem Dei esse iustissimam, & purissimam, ex similitudine ad aurum igne probatum. Dicitur enim eloquium Dei ignitum vehementer, quia similis est lex Dei, auro in fornace ignis constituto, vbi non læditur, quia purum est ab omni sorde. Nam in textu hebraico habetur, *zerupha*, quod significat, *probatum*, & *examinatum igne*. Neque dici potest LXX. Interpretes non legisse, *zerupha*, sed, *scerupha*, quod propriè *ignitum* significat: nam in hoc octonario singuli versus incipiunt per literam *tsade*, & hoc vocabulum est initium versiculi. Itaque certum est hoc loco per *ignitum*, intelligi probatum, & examinatum igni, ac per hoc significari legem Domini esse purissimam ab omni iniustitia, vt est aurum igne examinatum. Simile habetur in Psalmo 11. *Eloquia Domini casta, argentum igne examinatum.* Vnde etiam sequitur, vt eadem lex summo amore diligenda sit. & merito Dauid adiungit, *Et seruus tuus dilexit illud.* Neque tamen est falsum, sed verissimum, legem Domini esse etiam igneam, vt dicitur Deuter. 33. *In dextera eius ignea lex*; tum quia instar ignis illuminat, & purificat: tum quia finis eius est charitas, quæ est ignis diuinus.

צרופה
שרופה

V. *Adolescentulus sum ego, & contemptus: iustificationes tuas non sum oblitus.*

Hoc refert Dauid ad comparationem fratrum suorum, quasi dicat, Ego sum minimus inter fratres meos (hoc enim propriè significat vox hebræa, *zahir*) & contemptus à patre, & fratribus; & tamen exaltatus ad Regnum, & à Deo præ omnibus honoratus, *quia iustificationes tuas, non sum oblitus.* Vide libr. 1. Reg. 19. S. Ambrosius, & S. Augustinus exponunt mysticè de populo Christiano, qui est frater iunior respectu fratris senioris populi Iudaici, & ab illo cõtemptus, sed à Deo magis dilectus, quia iustificationes Domini non est oblitus, quas populus Iudaicus oblitus est.

צעיר

Iustitia tua iustitia in æternum, & lex tua veritas.

Hæc est repetitio, & declaratio secundi versiculi. *Iustitia enim Domini*, id est, iustissima lex Domini, est iustitia æterna, quia immutabilis, & indispensabilis, & simul est veritas, quia nihil falsi continet; promissiones eius, & comminationes omnino impleri debent.

Tribulatio, & angustia inuenerunt me, mandata tua meditatio mea est.

Ex hac veritate fit, vt in omni tribulatione consoletur me legis tuæ assidua meditatio. *Tribulatio, & angustia inuenerunt me*, id est, quotiescunque tribulatio & angustia inuenerunt me, *mandata tua meditatio mea est*, id est, id remedij accipio, vt mediter, & oblecter in mandatis tuis considerandis.

Æquitas testimonia tua in æternum, intellectum da mihi, & viuam.

Idem alijs verbis dicit, quod in secundo & sexto versiculo: nam per æquitatem hoc loco iustitia accipienda est, vt ex textu hebraico constat. *Æquitas testimonia tua in æternum*, id est, præcepta tua sunt æterna iustitia, quia semper iustissima sunt: ideo peto, vt des mihi intelligentiam præceptorum tuorum, vt ea custodiendo viuam quæ si non custodirem, continuo morerer.

Coph.

Clamaui in toto corde meo, exaudi me Domine, iustificationes tuas requiram.

In hoc octonario Propheta desiderium suum erga diuinam legem ardenti oratione de-

me demonstrat: ac in primo quidem, & secundo versiculo exprimit vehementiam desiderij per clamorem; in tertio, & quarto per horam intempestiuam. *Clamaui*, inquit, *in toto corde meo*, id est, toto affectu, totisque viribus clamaui: ideò *exaudi me Domine*. Sicut enim vocem corporalem submissam non facile exaudimus, clamorem autem non possumus non exaudire: ita Deus orationem frigidam, & remissam, quasi non audierit, non admittit: ardentem autem, & magno desiderio emissam, quasi non possit non audire, facilè admittit. *Iustificationes tuas requiram*, id est, exaudi me, vt iustificationes tuas, id est, præcepta tua diligenter requiram: vel; exaudi me, & ego gratia tua adiutus præcepta tua requiram, quod in idem recidit.

II. *Clamaui ad te, saluum me fac, vt custodiam mandata tua.*

Potest hoc intelligi de salute in spe, quæ habetur per gratiam in hoc sæculo, & de salute in re, quæ habetur per gloriam in futuro sæculo. *Clamaui ad te*, id est, magno desiderio oraui: *saluum me fac*, per gratiam, quę est salus inchoata, *vt custodiam mandata tua*, quantum in hoc sæculo fragilitas humana permittit: & rursum, saluum me fac in æterna vita, vt custodiam mandata tua sine vllo timore præuaricandi.

III. *Præueni in maturitate, & clamaui: quia in verba tua supersperaui.*

Hunc locum corruptum esse aliqui putant, quia S. Augustinus legit. *Præueni in immaturitate*. Sed credendum est potius corruptum fuisse codicem, quem habuit S. Augustinus: nam sanctus Hilarius, sanctus Ambrosius, & sanctus Hieronym. in commentario, & alij legunt, vt nos habemus, *in maturitate*. Sciendum est autem verbum, *maturare*, esse ambiguum, & aliquando significare, perficere, vt cum dicimus maturari fructus, aliquando, accelerare, & festinare, qua notione dixit Poeta, *Maturate fugam*, li. 1. Æneid. & maturè venisti, tam significat, tẽpore opportuno venisti, quàm satis citò venisti. Hoc igitur loco maturitas, non est opportunitas temporis, sed acceleratio, & anticipatio horæ, & sensus est, *Præueni in maturitate*, id est, præueni tempus surgendi, & in acceleratione, & festinatione antequam dies illucesceret, cùm adhuc tempus dormiendi esset, ego præ desiderio anticipaui vigilias, *&* in oratione mea *clamaui*; *quia valde speraui in verba* promissionum tuarum.

Præuenerunt oculi mei ad te diluculo: vt meditarer eloquia tua. IV.

Idem repetit alijs verbis. *Præuenerunt*, inquit, *oculi mei* tempus vigilandi, & *diluculo*, id est, valde mane, ante ortum Solis ad te respicere cœperunt, *vt* gratia tua adiuuante *meditarer eloquia tua*.

Vocem meam audi secundùm misericordiam tuam Domine, & secundum iudicium tuum viuifica me. V.

Pergit in oratione, quam diluculo, remotis curis temporalibus, in magno silentio rerum omnium, attentissimo animo faciebat. *Vocem meam*, inquit, *audi* non secundum merita mea, sed *secundum* solitam *misericordiam tuam* & *secundum iudicium tuum*, quo reddis quod promisisti, *viuifica me* conseruans & augens vitam spiritualem, quam dedisti, & in futuro sæculo perficiens & consummans, vt amplius mori non possim.

Appropinquauerunt persequentes me iniquitati, a lege autem tua longè facti sunt. VI.

Non sine causa peto viuificari; quoniam non desunt persecutores, qui tentationibus assiduis mortificare me satagunt: qui persecutores, siue homines, siue dæmones, *appropinquauerunt iniquitati, & à lege tua longè facti sunt*, id est, iniquitatem diligunt, illi adhærent, illam persuadere alijs conantur: sicut è contrario legem tuam oderunt, illam fugiunt, illam omnibus inuisam reddere student. S. Augustinus, S. Ambrosius, & S. Hieronymus in commentario legunt, *Appropinquauerunt persequentes mihi inique, siue iniquitate*, id est,

cum

cum iniquitate: ita vt appropinquatio sit ad hominem, vt ei noceant, non ad iniquitatem, vt illi coniungantur. Et quidem vox græca ambigua est, & tam iniquitate, quàm iniquitati reddi potest. vox hebræa, vt nunc se habet, fauet lectioni S. Augustini: nam ad verbum sic reddi potest, *Appropinquauerunt persecutores iniquitatis*, id est, persecutores iniquissimi appropinquauerunt, supple *ad me*. Tamen omnino credibile est verba hebraica non esse legenda, *rodephe zimma*, id est, persecutores iniquitatis, sed *rodephai zimma*, id est, persecutores mei iniquitati, quæ lectio est nostræ editionis vulgatæ, & habetur apud S. Hilarium, & cum lectione Græca benè cohæret: & optimè respondet verbis sequentibus, *A lege autem tua longè facti sunt*: vbi Propheta opponit iniquitatem legi & dicit, Persecutores suos appropinquasse iniquitati, & recessisse à lege: tamen vterque sensus bonus est.

רדפי זמה רדפי זמה

VII. *Prope es tu Domine & omnes viæ tuæ veritas.*

Quamuis persecutores mei à lege tua longè facti sint, tamen à te longe fieri non potuerunt; quia *tu prope es* illis per iustitiã, *& omnes viæ tuæ veritas*, id est, omnes leges, omnia iudicia tua iustissima sunt. Itaq; manum tuam punientem ipsorum scelera fugere non potuerunt. Mihi quoq; prope es tu Domine per auxilium; & quia omnes viæ tuæ veritas, non patieris, vt mihi noceant persecutores: nam & si fortè dabis illis potestatem in corpus meum, non dabis in animam meam, & tandem omnis persecutio in coronam gloriæ conuertetur.

VIII. *Initio cognoui de testimonijs tuis, quia in æternum fundasti ea.*

Quòd autem omnes viæ tuæ sint veritas, imò etiam æterna veritas, *Initio cognoui de testimonijs tuis*, id est, iam inde à primo tempore, quo primum cœpi intendere in mandata tua, cognoui ex ipsis dum ea attentè considerarem, *quia in æternum fundasti ea*, id est, quòd sint æternæ veritatis, & planè immutabilia & indispensabilia. Nam iam supra dictum est, ea esse immutabilia, quia continent ordinem iustitiæ, & ipsam legislatoris intentionem.

Res.

Vide humilitatem meam, & eripe me, quia legem tuam non sum oblitus. IV.

Iudica iudicium meum, & redime me, propter eloquium tuum viuifica me. V.

In hoc octonario rursum Propheta orationem fundit ad Deum pro liberatione ab inimicis, siue dæmonibus, siue hominibus, qui eum tentationibus suis ad præuaricationem legis pertrahere nitebantur. *Vide*, inquit, *humilitatem meam*, id est, afflictionem & tribulationem meam, *& eripe me, quia legem tuam non sum oblitus*, id est, quamuis legem non perfectè custodiam, tamen non post tergum meum eam abieci, sed recordor & recogito eam, & custodire desidero, ideo æquum est, vt eripias me à tentantibus inimicis, & perficias in me, quod per gratiam tuam cœpisti. *Iudica* igitur *iudicium meum*, id est, iudica causam meam, *& redime me* per iudiciariam sententiam tuam de manu inimicorum meorum, *propter eloquium tuum viuifica me*, id est, propter promissionem tuam, siue propter legem, quam constituisti de præmijs bonorum, & supplicijs malorum, viuifica me, vitam gratiæ augendo, & vitam gloriæ suo tempore largiendo.

Longe à peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt. VII.

Dixi viuifica me, quia legem tuam non sum oblitus. Scio enim *longè esse à peccatoribus salutem, quia iustificationes tuas non exquisierunt*. Nam in primis Dæmones, qui per antonomasiam peccatores dici possunt, longissimè absunt à salute, quia nunquam ad eam peruenient, eo quòd legem Domini non exquisierint; sed eam potius superbiendo contempserint. Alij quoque peccatores tam longè à salute absunt, quàm longè absunt à lege Domini exquirenda: neque enim frustra dictum est à Domino, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, Matth. 19.

Miseri-

IV. *Misericordiæ tuæ multæ Domine: secundum iudicium tuum viuifica me.*

Quamuis seuerissimè punias eos, à quibus longè fecisti salutem tuam: tamen *multæ* sunt etiam *misericordiæ tuæ*, ideo peto, vt *secundum iudicium tuum*, quo misericorditer iudicas eos, qui faciunt misericordiam, & qui diligunt legem tuam, *viuifices me.*

V. *Multi qui persequuntur me, & tribulant me, à testimonijs tuis non declinaui.*

Non sine causa postulo, vt viuifices me, quia multi sunt hostes mei visibiles, & plures inuisibiles, qui me mortificare contendunt: & tamen ego gratia tua adiutus *à testimonijs tuis*, hoc est, à præceptis tuis, quæ sunt quasi rectissima via, *non declinaui*, neq; ad dexteram, neque ad sinistram.

VI. *Vidi præuaricantes, & tabescebam: quia eloquia tua non custodierunt.*

Ostendit in hoc versiculo Propheta verũ spiritum charitatis, quia non tam molestè ferebat persecutores ob propriam afflictionem, quàm ob iniuriam Dei: quod idem antea dixerat illis verbis, *Defectio tenuit pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam*, & rursum, *Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei.*

VII. *Vide, quoniam mãdata tua dilexi Domine, in misericordia tua viuifica me.*

Ego *videns præuaricantes, tabescebam*; æquum est, vt tu videns me diligentem mandata tua, misericorditer me viuifices.

VIII. *Principium verborum tuorum veritas, in æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ.*

Duobus modis potest intelligi præsens versiculus. Vno modo, vt sensus sit, verba tua procedunt à veritate, vt à suo principio, & quasi fonte, & ideò verissima sunt, & in æternum manent iudicia iustitiæ tuæ, quæ sunt, vt pios maneat præmium, & impios pœna: ita exponit S. Aug. Altero modo, vt sit sensus, *Principium verborum tuorum*, quãdo videlicet cœpisti loqui cum Adamo, & iubens sub pœna mortis, ne tangeret lignum scientiæ boni & mali; *veritas* fuit, id est, verissimum fuit, & *iudicia iustitiæ tuæ*, quibus peccata tunc punire cœpisti, sempiterna sunt: ita exponit Euthymius.

Scin.

Principes persecuti sunt me gratis, & à verbis tuis formidauit cor meum. I.

In hoc octonario demonstrat Propheta constantiam suam in custodienda lege Domini, & desiderium cauendi ab omni præuaricatione. *Principes*, inquit, *persecuti sunt me gratis*, id est, Saul Rex sine vlla causa me persecutus est, reddens mala pro bonis: vt etiam postea fecit. Isboset filius Saulis, qui duce Abner iniustè mecum bella gessit; & tandem idem fecit filius meus Absalon, qui Regnum sibi vsurpare, meque de solio exturbare conatus est. *Et à verbis tuis formidauit cor meum*, id est, ego tamen tantis tentationibus non succubui, vt eis nocerem, sed timens mandata tua, semel atque iterum Sauli peperci, & mortem Isboset vltus fui, & Absalonem defleui, reddens bona pro malis. S. Ambrosius, & S. Augustinus hæc verba accommodant sanctis Martyribus, qui persecutionem iniustissimam passi ab Imperatoribus infidelibus, plus timuerunt Deum, vt fidem conseruarent, quàm minas Principum; vt fidem negarent.

Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa. II.

Non solùm timui à verbis tuis, sed etiam dilexi verba tua, & ideo *lætabor super eloquia tua*, cum dabitur occasio illa adimplendi, *sicut* lætatur, *qui* peracto prælio *inuenit multa spolia* hostium deuictorum. Aptissima similitudo, tum quia Dauid vir bellicosus erat, & assuetus prælijs, tum quia in præceptis Dominicis obseruandis cum diabolo acriter pugnandum est, & ex ea pugna, qui victor reuertitur, inuenit illustres coronas à Deo paratas omnibus hostium spolijs pretiosiores.

Iniquitatem odio habui & abominatus sum, legem autem tuam dilexi. III.

Iterum repetit amorem suum erga legem diuinam, & odium erga iniquitatem; Quod erat manifestum indicium amoris Legislatoris: nam & Dominus in Euangelio dicit, *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit*, Ioan. 14. & ibidem, *Qui habet mādata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me.* Felix, qui Spiritu S. reddente testimonium spiritui eius, dicere potest, *Iniquitatem odio habui, & legem tuam dilexi.*

IV. *Septies in die laudem dixi tibi, super iudicia iustitiæ tuæ.*

Et hoc est charitatis signum, sine intermissione Deum laudare, quòd iudicia eius iustissima sint, & leges ipsius summam iustitiam in se contineant. Quamuis per numerum septenarium intelligatur hoc loco frequentissima laus, quomodo intelligitur frequens lapsus, cum dicitur, *Septies in die cadit iustus*, Prou. 24. tamen non sine causa ex hoc loco Ecclesia vsum septem horarum canonicarum instituisse videtur. Nam cum ad imitationem tam sancti Regis vellet filios suos frequentissimè Deum laudare, determinauit septenarium numerum, cui si addatur octaua hora, de qua dictum est supra; *Media nocte surgebam ad confitendum tibi*, fiet, vt tertia quaq; hora Trinitas Deus à fidelibus laudetur, vt S. Cyprian. notauit in serm. 6. qui est de oratione Dominica.

V. *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.*

Magna, & verissima laus est dilectionis legis diuinæ: nam qui diligit legem, diligit Deum legislatorem: qui aūt diligit Deum, diligit omnia in Deo, ac per hoc nullum habet ex parte sua inimicum, sed cum omnibus ex parte sua pacem habet. Deinde, *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*, vt dicit Apostolus Rom. 8. Nemo autem nocere potest ei, cui omnia cooperantur in bonum: quare qui diligit Deum, cum omnibus pacem habere debet: & ideò Apost. ad Gal. 5. dicit, *Charitas gaudium pax*, &c. Pari ratione non est scandalum diligentibus legem Domini, sed sine offensione currit ad patriam: nam scandalum actiuum non cadit in eum, qui diligit legē, cum scandalizare peccare sit, & peccare sit legem præuaricari. Scandalum autem passiuum, vel est pusillorum, qui ex ignorantia existimant, illicitum esse, quod licitum est, & offenduntur cum vident illa fieri, quæ ipsi arbitrantur illicita: vel est Pharisæorum, qui ex propria malitia in peiorem partem interpretantur, quæ interpretanda erant in meliorem. Atqui diligunt legem Domini, perfecti sunt in charitate, proinde nec pusilli, nec Pharisæi sunt, ac per hoc *non est illis scandalum*: vide S. Thom. q. 43. art. 5. & 6. in 22.

Expectabam salutare tuum Domine, & mandata tua dilexi.

Induit personam perfectorum hoc loco Propheta, & ideo cum fiducia dicit, *Expectabam salutare tuum*, id est, salutem æternam, quæ à te est, & rationem reddit, *Et mandata tua dilexi*, id est, quia mandata tua dilexi. Quomodo dicit Apost. 2. Tim. 4. *Cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus Iudex.*

Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehementer.

In eadem perfecti persona loquitur, ac testatur, se mandata seruasse, quoniam ea vehementer amauit: Verè enim amor, vt scripsit S. Gregorius, operatur magna, si est; si autem operari renuit, amor non est: & Dominus in Euang. Ioan. 14. *Qui non diligit me, sermones meos non seruat*: & Apostolus ad Rom. 13. *Dilectio malum non operatur, plenitudo ergo legis, est dilectio*: & ibidem, *Qui diligit, legem impleuit.*

Seruaui mandata tua, & testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.

Iterum in persona perfectorum, se omnia mandata, & testimonia seruasse affirmat: sed ex alio motiuo, quod proprium est perfectorum; videlicet, quia in omnibus actionibus suis cogitabat Deum esse præsentem: id enim significat illud, *quia omnes viæ meæ in conspectu tuo*, id est, quicquid agebam,

agebam, in conspectu tuo agebam; sciens, & cogitans, te omnia conspicere. Hæc enim cogitatio mirabilem vim habet ad moderandas actiones humanas: nam si conspectus Principis terreni id efficit, vt subditi coram eo peccare non audeant, imò etiam desides & negligentes, vel timidi & parui animi videri erubescant: quid faceret conspectus Principis cœlestis, atque omnipotentis, si ante oculos mentis perpetuo versaretur? Hinc Dominus Abrahamo dicebat, *Ambula coram me, & esto perfectus*; Gen. 17. & Abraham dicebat, *Dominus in cuius conspectu ambulo*, Gen. 24. & Helias ac Eliseus dicebant, *Viuit Dominus, in cuius conspectu sto*. 3. Reg. 17. & 4. Reg. 3.

Tau.

Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo Domine: iuxta eloquium tuum, da mihi intellectum.

In hoc vltimo octonario concluditur Psalmus oratione ad Deum pro gratia & salute sæpius petita; sciebat enim Propheta, quòd postea in Euangelio Dominus admonuit, perseuerantiam in oratione esse ad impetrandum longe vtilissimam. Luc. 11. Ait igitur, *Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo Domine*, id est, deprecatio mea, quæ suis meritis non confidit, eleuetur, & ascendat aspirante gratia tua, & appropinquet tibi, ita vt eam propius aspicere, & admittere digneris. Illud, *in conspectu tuo*, positum est pro, *ad conspectum tuum*, siue *conspectui tuo*. Quid autem contineat deprecatio; explicatur in verbis sequentibus, *Iuxta eloquium tuum da mihi intellectum*, id est, iuxta promissum tuum, quod audiui in Psal. 31. *Intellectum tibi dabo, & instruam te*; da mihi intelligere mandata tua eo modo, quo intelligunt, qui ea opere adimplent, & qui adimplendo ad vitam perueniunt.

II. *Intret postulatio mea in conspectu tuo, secundum eloquium tuum eripe me.*

Repetit alijs verbis eandem petitionem; illud autem, *eripe me*, significat finem, cur petierit intellectum sibi dari: nam finis illuminationis est liberatio à peccatis, iuxta illud Euangelij, *Cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos*, Ioan. 8.

Eructabunt labia mea hymnum, cùm docueris me iustificationes tuas. III.

Promittit gratiarum actionem, si obtinuerit gratiam tam sæpe imploratam. Cum docueris me iustificationes tuas, ita vt gratia tua illuminante, & iuuante perficiam mandata tua, tunc ex plenitudine lætitiæ interioris, & agnitionis magni huius beneficij, *eructabunt labia mea hymnum* laudis & gratiarum actionis: nam ructus ex repletione oritur, & ex abundantia cordis os loquitur.

Pronunciabit lingua mea eloquium tuum, quia omnia mandata tua æquitas. IV.

Non solum dicit se laudaturum Deum, sed etiam docturum homines, ac demonstraturum, quanta sit æquitas mandatorum Dei. *Pronunciabit*, inquit, *lingua mea eloquium tuum*, id est, loquar hominibus præcepta tua, & docebo, *quòd omnia mandata tua æquitas* sunt, id est, æquissima sunt, ac proinde æquum est, vt ab omnibus diligentissimè obseruentur. Nisi magis placeat, hunc versiculum esse repetitionem versiculi superioris, vt sensus sit, *Laudabit lingua mea eloquium tuum*, id est, præcepta tua, *quia æquissima sunt*. Sed prior expositio est S. Augustini, & communior.

Fiat manus tua, vt saluet me: quoniam mandata tua elegi. V.

Pergit in oratione sua Dauid petēs, quod vnicè petendum est, æternam salutem, quæ est finis mandatorum. *Fiat manus tua, vt saluet me*, id est, sit potentia & sapientia tua ad me saluandum. Sic enim ex Hebræo verti posset, ex quo intelligimus, illud, *fiat*, positum esse pro, *sit*; quomodo etiam in 1. capite Genesis, vbi dicitur, *Fiat lux, fiat firmamentum, fiant luminaria*; semper in Hebræo est verbum substantiuum, *sit*. Et quo-

quoniam potentiam & sapientiam Dei Christum esse, docet Apostolus 1. Cor. 1. rectè exponunt Patres, *sit Christus tuis ad me saluandum. Quoniam mandata tuus elegi.* Optima ratio, cur prætendat salutem, qui mandata elegit, quoniam scriptum est, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Matthæi. 19.

VI. *Concupiui salutare tuum Domine, & lex tua meditatio mea est.*

Reddit rationem, cur tantopere petat salutem; quia videlicet illam præ omnibus desideratis concupiuit. Sicut re vera super omnia bona concupiscenda est, cùm sola desiderium nostrum possit implere: & quoniam non satis est concupiscere salutem, si quis ad eam peruenire velit, sed necesse est ambulare per viam præceptorum Dei; ideo subiungit, *& lex tua meditatio mea est*, id est, de lege custodienda semper cogito, & in illa custodienda me semper exerceo.

VII. *Viuet anima mea, & laudabit te; & iudicia tua adiuuabunt me.*

Viuet anima mea; cùm salutem concupitam obtinuerit, & manus tua fuerit ad saluandum eam: & tunc officium eius erit, & solum negotium *laudare te*: nam *Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te*, Psal. 83. *Et iudicia tua adiuuabunt me*, id est, & mandata tua à me custodita, adiuuabunt me, vt aliquando etiam corpore viuam, cum resurrexero in resurrectionem vitę: vel, iudicia tua, quibus in nouissimo die iudicabis pro meritis viuos & mortuos, adiuuabunt me, vt corpore quoque vitam sempiternam possideam.

VIII. *Errraui sicut ouis, quæ periјt, quære seruum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.*

Erraui enim à patria expulsus, & adhuc exul erro propter culpam parentis primi, toti humano generi communicatam: & *erraui, sicut ouis, quæ* seducta *periјt*, non sicut Diabolus Leo rugiens, qui ex malitia cecidit. *Quære* ergo *seruum tuum*: quamuis enim ex parte quæsieris & inueneris, quatenus animam iustificasti à peccato, & reconciliasti Deo; tamen adhuc quærenda est ouis perdita, quatenus expectat redemptionem corporis sui, vt tota ad montes cœlestes, & vberrima pascua, vbi relictæ sunt nonaginta nouem, quæ non errarunt, perducatur. Confidenter autem peto salutem animæ & corporis, *quia mandata tua non sum oblitus.* In libris Græcis varietas est propter vocabulorum similitudinem, vt notarunt Sancti Patres Ambrosius & Augustinus; nam alij codices habent ζήτησον, id est, *quære*, alij ζώωσον, id est, *viuifica*: imò S. Hilarius legit solum *viuifica*: sed in Hebræo nulla est varietas, neque literarum similitudo, & habetur vocabulum, quod nihil significat, nisi, *quære*. Non desunt ex recentioribus, qui hunc versiculum exponant de Dauide errante in montibus, quando persecutiones Saulis, vel Absalonis, fugiebat. Sed nimis humilis videtur sensus, & ab expositione veterum Patrum alienus.

PSALM. CXIX.

Titulus, & Argumentum.

Canticum graduum.

PSalmi quindecim, qui proximè sequuntur post Psalmum centesimum decimum octauum, omnes in titulo habent, Canticum graduum, *& quamuis gradus tam ad ascensum, quam ad descensum referri possit; tamen hoc loco non nisi ad ascensum pertinet: nam hebraica vox*, amahaloth, *ascensionem significat, & similiter vox Græca* ἀναβαθμῶν *Igitur Psalmi isti quindecim, cantica quædam ascensionum sunt, siue cantica eorum, qui per gradus quosdam sursum ascendunt: & quidem Græci, Theodoretus & Euthymius, docet cantica ista intelligenda esse ad literam de ascensione Iudæorum de Babylone in Hierusalem, Spiritu sancto per os Dauid præcinente calamitatem captiuitatis Babylonicæ, & lætitiam liberationis. Alij malunt hos quindecim Psalmos compositos fuisse, vt canerentur* in ascen-

In ascensione quindecim graduum templi Salomonis: tot enim fuisse gradus templi non solùm scribunt Nicolaus Lyranus, & alij recẽtiores, sed etiam Sanctus Augustinus, tractatu in Psalmum postremum: Tot sunt, inquit, Psalmi, qui appellantur graduum, quoniam tot fuerunt etiam templi gradus. Sed quicquid sit de his opinionibus, illud certum est, ascensiones istas siue de Babylone in Hierusalem, siue per gradus templi Salomonis, figuras fuisse ascensionis electorum, qui per gradus virtutum, ac præcipuè charitatis ascendunt de valle lacrymarum ad cœlestem Hierusalẽ; & de hac ascensione Spiritum sanctum potissimum esse loquutum. Certè Psalmi sunt pleni affectibus in Deum, & proprij eorum, qui se peregrinos, atq; exules in terra inimicorum esse intelligunt; & nunc ærumnas exilij deflent, nunc ad requiem patriæ suspirant; semper autem se ad ascendendum, & in via Domini proficiendum accendunt.

EXPLICATIO PSAL. CXIX.

I. *AD Dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me.*

Inter varias huius exilij calamitates, vna est maximè deploranda; videlicet, lingua dolosa eorum, cum quibus versari cogimur: ab hac se liberari petijsse, & impetrasse canit Propheta, vt exemplo suo instruat cæteros peregrinos. Ego, inquit, *cum tribularer* non respexi ad auxilium hominum, sed *clamaui* in oratione *ad Dominum, &* ille pro sua pietate *exaudiuit me.* Verba sunt clara, codicesque Hebraici, Græci, Latini conueniunt.

II. *Domine libera animam meam à labijs iniquis & à lingua dolosa.*

Declarat quid orauerit clamando, Dixi, inquit, *Domine libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa,* quod est vnũ ex maioribus & frequentioribus malis huius nostræ peregrinationis. Labia iniqua proferunt detractiones, cõuicia, calumnias, falsa testimonia, & similia verba contra legem iustitiæ: lingua dolosa profert verba deceptionis, adulatoria, simulatoria, fraudulenta: & possunt inueniri labia iniusta sine lingua dolosa, vt cum quis aperte conuiciatur, vel detrahit; sed cum lingua dolosa adiungitur ad labia iniusta, malum est grauissimum, adeò vt nihil ferè addi possit, vt dicetur in sequenti versiculo. Quod attinet ad verba, illud, *animam meam*, positum est pro, *me*, quasi diceret, libera me: sed nominatur anima, vel quia est pars nobilior, vel quia lingua dolosa parum nocet, nisi vulneret animam, inducendo videlicet eam ad peccandum. Illud autem, *à labijs iniquis*, S. Hieronymus legit ex Hebræo *à labio mendacij*. Sed vox Hebræa, *sceker*, vtrunque significat, mẽdacium, & præuaricationem: proinde rectè verterunt etiam Septuaginta *à labijs*, ἀδίκων, id est, iniquis, & sententia est plenior, & grauior, vt etiam in Ps. 42. *Ab homine iniquo, & doloso eripe me.* שקר

III. *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam.*

Reddit rationem, cur petierit liberari à lingua dolosa, quia videlicet sit tale malum, vt nihil ei addi possit; quasi dicat, Quid enim mali dari, aut addi posset supra linguam dolosam? sed difficultas est in verbis, tum, quia in Hebræo legitur actiuè, *Quid dabit, aut quid apponet* tum quia illud pronomen *tibi*, videtur cogere, vt hæc sententia non referatur ad Deum, & proinde non continuetur cum superioribus verbis. Quod attinet ad primam difficultatem, verba Hebraica legi possunt etiam passiuè, si mutentur puncta, præsertim illud, *itten*, quòd potest legi, *iuttan*, & legenda esse passiuè perspicuum est, quia non solùm Septuaginta verterunt passiuè, sed etiam S. Hieronym. reddidit ex Hebræo passiuè, *Quid dabitur tibi, aut quid apponetur tibi ad linguam dolosam?* Illud, *tibi*, potest esse ociosum ex phrasi hebraica, vt in Canticis cap. 1. *Egredere tibi*, & cap. 2. *Veni tibi, surge tibi, imber abijt sibi*, & in hoc ipso Psalmo, *multum incola fuit anima mea sibi*; quod, *sibi*, vt redundans omiserunt Interpretes: & tunc tota sententia continuabitur hoc modo, יותן יתן

Domi-

Domine libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa: quid enim mali dari, aut apponi potest *ad linguam dolosam,* id est, supra linguam dolosam? Quòd si non placeat esse hoc loco ociosum illud, *tibi:* potest ita exponi, vt Propheta post orationem ad Deum, vertat se, vel ad se ipsum, vel ad incertam personam dicens, *Domine libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa:* quid enim, ô anima mea, vel ô quicunque hic ades; tibi dari mali, aut addi potest *ad linguam dolosam?* id est, super malum linguæ dolosæ?

IV. *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs.*

Declarat elegantissima similitudine qualem malū sit lingua dolosa; ac dicit esse verba eius, quasi sagittas, quæ natura sua longè feriunt, & celeriter, vt vix caueri possint: & addit amplificationem admirabilem dicens, non esse qualescunque sagittas, sed *potentis,* id est, à robusta manu cum impetu emissas, & præterea ab artifice benè politas, & acutas; & denique adeò ignitas, vt quiduis desolare & vastare possint; qualia sunt fulgura cœlestia, quæ ab omnipotenti manu mittūtur, & sunt verè ignita & acutissima. Igitur talia sunt verba dolosa, præsertim quando sunt instrumenta Diaboli ad occidendas animas, quæ vocantur ab Apostolo ad Eph. 6. *Tela nequissimi ignea.* S. Aug. hos duos versiculos multò aliter exponit, nimirum vult esse dialogismum, vt primùm homo in tribulatione positus oret, *Domine libera animam meam à labijs iniquis & à lingua dolosa,* deinde Dominus respondeat. *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* id est, quid remedij tibi dari poterit, aut apponi contra linguam dolosam? hoc videlicet vnicum tibi remedium erit. *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs,* id est, verba Dei cum exemplis charitatis igne succensis: viuus enim est sermo Dei, & penetrabilior omni gladio ancipiti, cui si accedat exemplum ex vera charitate prodiens; quasi carbo ignitus, nihil ei resistere poterit. Vtraque expositio ad ædificationē facit, sed prior videtur magis literalis. Quod attinet ad verba, illud, *desolatorijs,* in hebræo est, *rethamim,* quod S. Hieronymus rectè vertit, *iuniperorum.* Sed Septuaginta explicauerunt metaphoram. Carbones enim iuniperorum sunt valdè solidi, & ideo aptissimi ad incendendum & desolandum.

Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est: habitaui cum habitantibus Cedar: multum incola fuit anima mea.

Ex occasione tam magni mali & tam frequentis in hac peregrinatione, suspirat ad patriam, & sic verè & ex corde cantat canticum ascensionis. *Heu mihi,* inquit, *quia incolatus meus,* vel vt ex hebræo vertit S. Hieronymus, *peregrinatio mea, prolongata est.* Cupit enim verus peregrinus cum Apostolo magis peregrinari à corpore, quàm à Domino, & ideo nimis longam iudicat præsentem vitam, in qua peregrinatur à Domino. *Habitaui cum habitātibus Cedar.* Non mirū videatur, si longâ nimis queror esse hanc habitationem: *habitaui* enim hucusq; *cum habitantibus Cedar,* i. cum barbaris, & efferatis gentibus, quæ non habitant in ciuitatibus, sed in tentorijs, ijsque nigris & rusticis, quales sunt Arabes. In Hebræo, & Græco codice habetur, *Habitaui cum tabernaculis Cedar;* sed idem est sensus: quid enim est aliud habitare cum tabernaculis, quam habitare cum habitantibus in tabernaculis? Vox *Cedar* Hebraica est, & nigredinem tenebrasq; significat: vnde Canticorum 1. opponuntur tabernacula Cedar pellibus Salomonis, id est, tentoria nigra & rustica, tabernaculis pretiosis & splendidis. Verè autem ciuitates & palatia Regum huius mundi nihil sunt, nisi tabernacula rusticorum, comparata ad mansiones cœlestis Hierusalem. Ideò rursum lamentatur peregrinus Dei dicens, *Multum incola fuit anima mea,* id est, nimis longus fuit iam incolatus meus in terra aliena. In Hebræo additur, *sibi:* sed, vt supra diximus, ex phrasi

Hebraica

Hebraica otiose additur, & propterea ab interpretibus sæpe omittitur: idem est, *habitauit sibi,* & *habitauit.* Hinc potest colligi paucos hodie reperiri, qui ex corde cantent canticum graduum, cum plerique omnes diligant adeo peregrinationem, & *tabernacula Cedar*, vt nihil tristius audiant, quam sermonem de discessu ab hac vita.

Cum his, qui oderunt pacem, eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis.

Concludit, rationem reddens, cur sit malum tamdiu peregrinari, & simul declarans metaphoram *tabernaculorum Cedar*: quod enim metaphorice, & obscure dixit, *habitaui cum habitantibus in tabernaculis Cedar*: clare exponit, dicens, *Habitaui cum his, qui oderunt pacem*, ego, qui nihil diligo magis, quam pacem, id est, habitaui cum mihi dissimilibus, cum peruersis, & adeo iniustis, vt non solum cum hostibus, sed etiam cum amicis belligerare soleant: & si forte loqui de pace incipiebam ad illos; ipsi sine vlla causa magis me impugnabant. In textu Hebræo est alia interpunctio, quam etiam sequitur S. Hieronymus sic ibi legitur, *Multum incola fuit anima mea cum his qui oderunt pacem, Ego pacem loquebar, & illi ad bellum.* Sed melior est interpunctio Septuaginta Interpretum, quæ est etiam antiquior; nam in Hebræo non est simpliciter. *Ego pacem loquebar,* sed hoc modo, si verbum verbo reddamus, *Ego pacem & cum loquebar,* Ex quo intelligimus, recte Septuaginta post *pacem,* posuisse punctum. & quod diximus ex Hebræo reddi, *ego pacem*, potest etiam reddi, *ego pax*, vt sit sensus, cum his qui oderunt pacem, ego pax eram, id est, adeo pacificus eram, vt ipsa pax dici possem; & postea sequitur alius versiculus, *Et cum loquebar; illi ad bellum*, nimirum prouocabant. quod in sententia conuenit cum eo, quod verterunt Septuaginta, & nos id nostra editione Latina legimus, *Cum loquebar illis, impugnabant me.* Quod autem additur, *gratis*; positum est à Septuaginta explicationis gratia. Totus hic Psalmus conuenit quidem omnibus electis, sed præcipue capiti electorum Christo, quatenus viator erat, secundum carnis passibilis conditionem. Vere enim clamauit ipse ad Dominum patrem suum pernoctans in oratione Dei, & postea in horto, & demum in cruce. & verissime exauditus est, cum exaltauerit illum Deus, & dederit ei *nomen super omne nomen.* Vere quoque passus est *labia iniqua*, & *linguas dolosas* vsque ad mortem; vt ex toto decursu Euangeliorum patet. Verissime dicere potuit, *Incolatus meus prolongatus est*; cum in Euangelio dixerit, *Generatio adultera, & incredula, quamdiu apud vos ero, quamdiu vos patiar? Vere habitauit cum habitantibus Cedar.* quia licet ipse lux esset, ac per hoc *in Cedar*, id est, in tenebris, non habitaret, sed in lumine: tamen *cum habitantibus Cedar*, visus est, & inter eos conuersatus est. Denique vere cum ijs, *qui oderant pacem*, erat pacificus; quia *cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur:* & cum loqueretur illis de pace, de charitate, de Regno Dei; ipsi contra, cum impugnabant sine vlla ratione, vel causa. quod Ioan. 15. ipse idem notauit, cum ait, *Sed vt impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est, Quia odio habuerunt me gratis.*

PSALMVS CXX.

Titulus & Argumentum.

Canticum graduum.

Secundus Psalmus ex gradualibus consolatur peregrinos ascendentes in Ierusalem, promittens perpetuam Dei custodiam ac primum loquitur Propheta in persona peregrini: deinde loquitur in persona propria, & consolatur peregrinum.

EXPLICATIO PSALMI CXX.

Leuaui oculos meos in montes: vnde veniet auxilium mihi. I.

Peregrini nihil frequentius aspiciunt, quam locum, ad quem tendunt, si is conspici possit, sin minus, locum aliquem vi-

ciuiorem, inde etiam consolationem magnã percipiunt: quæ consolatio vires & auxilium præbet ad ambulandum, & quia terrena Ierusalem in montibus erat, & cælestis Ierusalem supra omnes cælos est, ideo peregrinus, siue vmbraticus, siue verus, dicit, *Leuaui oculos meos in montes,* vbi sedet ciuitas sancta, *vnde veniet mihi auxilium* consolationis. In Hebræo est verbum temporis futuri, *Leuabo,* sed sæpe variantur tempora apud Hebræos, & præterea quod ad sensum attinet non multum refert, siue peregrinus dicat, Leuaui iam oculos meos, siue leuabo iam oculos meos. S. Augustinus mystice more suo, per montes, intelligit sanctos Apostolos; sicut enim oriente Sole primi sunt montes, qui lumen recipiunt, sic veniente Christo, iustitiæ Sole, primi fuerunt Apostoli qui lumen receperunt.

II. *Auxilium meum à Domino, qui fecit cælum, & terram.*

Declarat peregrinus, se non expectare auxilium à montibus, ad quos oculos leuauit, sed ab eo, qui præsidet sanctæ ciuitati in montibus positæ, quod clarius explicat initio Psalm. 122. *Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cælis,* describit autem verum Deum per opus creationis cœli, & terræ, sicut in alio Psalmo, *Dij gentium Dæmonia; Dominus autem cœlos fecit.*

III. *Non det in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te.*

Mutat Propheta personam, & loquitur in persona propria, & respondet peregrino, quasi dicat, Bene, & sapienter leuasti oculos tuos in montes, & non respexisti vanitates, quæ occurrunt in via: sed ijs prætermissis à conditore cœlestis patriæ auxilium & consolationem expectasti: ideo ego opto, *vt Deus non det in commotionem pedem tuum,* id est, non sinat te labi, & cadere in via; sed roboret pedes tuos, vt stabiles in cursu ad patriam perseuerent. *Et non dormitet, qui custodit te,* id est, opto etiam, & rogo, vt Pater, qui est custos tuus, semper vigilet in tua custodia, & nunquam sinat commoueri pedes tuos. Obserua primo circa hunc versiculum, quod Deus metaphorice dicitur dormitare, quando permittit nos cadere, ac si non aduerteret, quomodo qui dormitat, non aduertit, quid fiat. Secundo phrasis Hebraica est, commoueri pedes, siue nutare, pro eo quod est labi in peccatum, vt Psalm. 17. *Non sunt infirmata vestigia mea.* & Psalm. 72. *Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei.* Tertio, in Hebræo habetur in futuro, *Non dabit ad mouendum pedem tuum,* iuxta quam lectionem, esset prædictio, & promissio. Sed tamen, vt diximus, tempus vnum in Hebræo sæpe ponitur pro alio tempore, vnde non solum Septuaginta, sed etiam S. Hieronym. vertit; *non det.* S. Augustinus legit, *Non des commoueri pedem meum.* Sed nescio quem codicem sequutus sit, nostri enim Hebraici, Græci, & Latini habent tertiam personam, *non det,* vel, *non dabit commoueri pedem tuum.*

Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel.

Promittit Propheta peregrino impetrationem gratiæ, quæ petebatur, quasi dicat, oro, vt Pater non dormitet, qui te custodiendum suscepit; & sine dubio non dormitabit: nam nunquam dormitat, neque dormit, qui custodit populum suum peculiarem, qui per Israelem significatur, & in quo populo omnes illi continentur, qui tanquam peregrini in hoc mundo versantur, & ad patriam cælestem ascendere festinant. Quod dicitur; *non dormitabit, neque dormiet,* hunc habet sensum, non dormitabit subinde oculos claudendo, & aperiendo; & multo minus se tradet profundo somno. Itaq; semper vigilabit, neque oculos ad momentum claudet. S. Augustinus pulchre dicit, homines dormitare, quando carnem infirmitatis portant; dormire, quando moriuntur; & ideo non esse fidendum custodiæ hominum. Domino autem fidelissimo custodi tuto credere nos posse, cum ipse neque dormitet vnquam in infirmitate, neque dormiat in morte. Monet etiam idem Augustinus, recte fideles homines per Israelem signifi-

significari, quia Israel, Deum videns interpretatur, & fideles Deum nunc per fidem vident, visuri postea etiam per speciem.

V. *Dominus custodit te, Dominus protectio tua super manum dexteram tuam.*

VI. *Per diem sol non vret te, neque luna per noctem.*

Dixit paulo ante Propheta, peregrinum in Deo confidentem, custodiendum esse, ne cadat in via: addit nunc aliam consolationem, custodiendum videlicet etiam esse, ne fatigetur ab æstu solis per diem, neque à lumine lunæ per noctem, quoniam Deus erit illi quasi vmbraculum, quod manu dextera tenebit, eoque tum caput tum etiam reliquum corpus tegere poterit. *Dominus*, inquit Propheta, non solum *custodit Israelem* id est, populum suum vniuerse, sed te quoq; in particulari custodit, custodit autem, quia est protectio, siue vmbraculum, vt proprie sonat vox Hebraica, *super manum dexteram tuam*; ex quo fiet, vt te tali vmbraculo ministerio dexteræ manus; tectum neque sol vrat per diem, neque luna per noctem. In textu Græco est tempus futurum, Dominus custodiet te, sed in Hebræo non est proprie tempus præsens, neque futurum; sed participium, *Dominus custodiens te*, siue custos tuus: sensus autem idem est. Illud autem, *Dominus protectio tua super manum dexteram tuam*; posset continere metaphoram, vt alij volunt, hominis armati, & ad dexteram stantis, vt sensus sit, Dominus erit, vel est protectio tua, quia stat quasi miles armatus ad dexteram tuam. Sed quod nos diximus, magis conuenit literæ, tum quia in Hebræo pro voce protectio, est, *tsel*, vmbra, siue vmbraculum: tum quia, & in Hebræo & in Græco est, super manum, non ad manum; vnde videtur Propheta respexisse ad vmbraculum, quod super manum ponitur, & manu geritur, tum denique quia sequitur, neque sol per diem vret te, neque luna per noctem: a calore autem, vel lumine solis, & lunæ non defendit miles ad dexteram constitutus, sed vmbraculum manu dextera super caput extensum. Porro metaphora vmbraculi, & solis, ac lunæ, diei, & noctis, significat gratiam Dei, quæ peregrinum custodit tempore prosperitatis, & aduersitatis, neque enim minus lædere solet in hoc itinere dies prosperitatis, quam nox aduersitatis. S. August. more suo mystice exponit dexteram, & sinistram, ac dicit, Deum protegere dexteram, non sinistram, quia sæpe permittit hominem lædi in temporalibus, quæ significantur per sinistram, & non sinit lædi in bonis spiritualibus, quæ significantur per dexteram.

Dominus custodit te ab omni malo, custodiat animam tuam Dominus. VII.

Addit Propheta aliam consolationem, eamque generalem, quasi dicat, non solum te Dominus custodiet, ne cadas, & ne fatigeris, sed ab omni alio malo, quod in itinere occurrere possit, te Dominus proteget atq; custodiet, ex quo fiet, vt anima tua, seu vita tua incolumis omnino toto in itinere conseruetur. In Hebraico, Græcoque textu habetur in tempore futuro, Dominus custodiet te, sed in sensu nulla differentia est: Dominus enim & custodit nunc, & custodiet postea & hanc continuationem significare solet tempus futurum apud Hebræos.

Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum ex hoc nunc, & vsque in sæculum. VIII.

Concludit Propheta addendo vltimam, & optatissimam consolationem, quasi dicat, non solum in aliqua parte itineris peregrinus Dei, qui ascensiones dispsuit in corde suo, custodietur: sed in toto itinere semper custodietur; omne enim iter consistit in introeundo, & exeundo, dum enim progredimur, intramus vnam viam, & ea finita eximus: deinde intramus aliam; & postea eximus, sic etiam intramus vnam Prouinciam, vnam ciuitatem, vnam domum, & deinde eximus, & intramus aliam, & eximus donec finito itinere ad patriam peruenimus. Sic igitur in via vitæ progredimur dum inchoamus, & perficimus opera bona: inchoare enim, intrare; perficere, exire est.

Illud autem *ex hoc nunc, & vsque in seculum,* idem est, quod nunc. & semper; quasi dicat, *ex hoc nunc*, id est, ex hoc præsenti tempore, incipiat Dominus introitum, & exitum tuum custodire, & vsque in sæculum non desinat custodire. S. Augustinus per introitum, & exitum, intelligit introitum in tentationem, & exitum ex tentatione. Alij generalius initium, & finem omnium negotiorum, siue omnium actionum nostrarum; siue omnem humanam consuetudinem, iuxta illud Act. 1. *Ex quo intrauit, & exiuit inter nos Dominus Iesus,* id est, ex quo nobiscum cœpit conuersari Dominus Iesus. Parum autem refert, quod in Hebræo legatur in futuro, *custodiet*: nam significationes temporum facile variantur. Vnde ipse etiam S. Hieron. vertit ex Hebræo, *custodiat*, vt nos in editione vulgata legimus.

PSALMVS CXXI.

Titulus, & Argumentum.

Canticum graduum.

Hic est tertius Psalmus gradualis, in quo Propheta describit pulchritudinem, & nobilitatem ciuitatis sanctæ Ierusalem; ad quam reuerti cupiebant Hebræi ex Babylonica captiuitate. Sed vt ciuitas illa typus erat cælestis patriæ, ita redeuntes Hebræi ex captiuitate ad terrenam Ierusalem figura erant peregrinationis, & ascensionis nostræ ad eam, quæ sursum est, Ierusalem. Itaque totus Psalmus de vtraque ciuitate, & de peregrinis vtrisque intelligi debet: sed primaria intentio Spiritus sancti ad primarium finem sine dubitatione dirigitur.

EXPLICATIO PSALMI CXXI.

I. *Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus.*

Verba sunt populi Dei, qui lætari se dicit de optimo nuncio accepto reuersionis in patriam. Et quidem nuncius, qui significauit Hebræis, reuertendum iam esse in Ierusalem, Hieremias fuit, qui prædixerat post septuaginta annos soluendam esse captiuitatem, & ciuitatem, ac templum reædificandum, Hiere. 25. & 29. sed clarius idipsum nunciauerunt Daniel, Aggæus, & Zacharias, qui vixerunt illo ipso tempore, quo soluta est captiuitas. Isti igitur magno gaudio populum repleuerunt, cum euolutis iam septuaginta annis dicebant, *In domum Domini ibimus.* id est, ad patriam reuertemur, vbi montem Sion, & locum domus Domini videre nobis dabitur, ibique templo reædificato, in domum Domini rursum ingrediemur. Sed nuncius sine comparatione vlla felicior Christus fuit, qui in Euangelio nobis loquitur, & dicit, *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim Regnum cælorum,* Matth. 4. & clarius, Ioan. 16. *In domo Patris mei mansiones multæ sunt, si quo minus, dixissem vobis, quia vado parare vobis locum, & si abiero, & parauero vobis locum, iterum veniam, & assumam vos ad me ipsum, vt vbi ego sum, & vos sitis.* Ioan. 14. Hic autem nuncius ineffabili lætitia replet eos, qui didicerunt, quam bonum sit in domum Domini ire, & in ea domo non esse hospitem, & aduenam, sed ciuem sanctorum, & domesticum Dei. Id autem nouit, qui attente cogitauit illud eiusdem Prophetæ, *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ,* Psal. 34. & rursus, *Replebimur in bonis domus tuæ,* Psal. 64. & illud Apostoli ad Ephes. 1. *Vt sciatis, quæ sit spes vocationis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in sanctis.* Iste ex corde cupit in domum Domini ire, & ideo ex corde cantat, *Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus:* animalis autem homo non percipit quæ Dei sunt, & ideo propinquante morte, id est, exilij, & peregrinationis fine, non hilarescit; sed turbatur, & gemit & merito, quia sicut non disposuit ascensiones in corde suo, dum viueret; ita non sperat in domum Domini, quæ sursum est, ascendere; sed ad carcerem damnatorum in æternum puniendus descendere timet. Parum autem refert quod Hebræus, & Græcus

textus

textus pro, *his quæ dicta sunt*; habent participium actiuum, videlicet, *in dicentibus mihi*: vulgatus enim interpres sensum expressit Latina phrasi, vt facilius intelligeretur.

II. *Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Ierusalem.*

Explicat cur Hebræi lætentur de reditu in patriam, & rationem esse dicit, quoniam recordabantur eius temporis, quo fuerant in patria ante captiuitatem; & viderant pulchritudinem, & magnitudinem Ierusalem: multi enim, qui pueri, vel adolescentes abducti fuerant in Babylonem, facile recordari poterant se fuisse antea in ciuitate Ierusalem, multos autem redijsse ex ijs qui ante captiuitatem fuerant in Ierusalem, & viderant ciuitatem, & templum, scribit Esdras lib. 1 cap. 3. dicunt igitur, *Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Ierusalem*, id est: quia recordamur temporis, quo stantes erant pedes nostri in atrijs tuis, id est, in portis tuis, vt expresse habetur in Hebraico codice. Nominat autem Propheta portas, siue atria, & quasi vestibula ciuitatis, potius quam fora, vel plateas, quoniam eo tempore præcipui conuentus, & negotia fiebant in portis ciuitatum, ibique erat maxima hominum frequentia, vt colligitur ex illo Pro. 31 Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum Senatoribus terræ. Constat etiam ex libr. 2. Reg. cap. 18. fuisse in Ierusalem non simplices portas, sed duplices, inter vtrasque satis magnum spatium, quod hoc loco fortasse vocatur atrium *Dauid autem* (inquit Scriptura) *sedebat inter duas portas*. & Hierem. 39 *Et ingressi sunt omnes Principes Reges Babylonis, & sederunt in porta media*. certe magnum spatium debuit esse in illa porta media, vt tot Principes cum administris suis capere posset. Sed quomodo nos Christiani dicere poterimus, *Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Ierusalem*, qui in cælestis patriæ atrijs nunquam fuimus? Imo fuimus in atrijs patriæ cælestis; alioqui exules, & peregrini non essemus, neque nos Christus de captiuitate redemisset, nisi à patria extorres, & in terra aliena captiui fuissemus. Fuimus igitur in atrijs cælestis Ierusalem, quando in parente nostro Adamo Paradisum terrestrem incoluimus, qui Paradisus terrestris quasi vestibulum erat Paradisi cælestis, & status ille innocentiæ quasi atrium, & porta erat status gloriæ, & fortasse hac de causa Spiritus sanctus scribi non voluit. *Stantes erant pedes nostri* in plateis *Ierusalem*, sed in atrijs vel portis, vt intelligeremus in hoc Psal. præcipue sermonem fieri de cælesti Ierusalem, non de terrena. Igitur lætati sumus ad vocem dicentium: *In domum Domini ibimus*, quia recordamur temporis illius, quo stantes erant pedes nostri in paradiso terrestri, ac per hoc in atrijs paradisi cælestis, & ex bonis illis coniecturam facimus de bonis longe melioribus, quæ nobis in ipsa domo Domini conseruantur, & quamuis paulo ante domus Domini nominata sit, nunc autem ciuitas Ierusalem nominetur, tamen vnus & idem locus est. Patria enim cælestis nunc Regnum, nunc ciuitas, nunc domus dicitur quoniam si respicias multitudinem, & varietatem incolarum, Regnum erit, cum in eo viderit Ioannes Apoc. 7. *turbam magnam quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, & populis, & tribubus, & linguis.* Si consideres societatem, & familiaritatem, quæ est inter sanctos, & beatos, ciuitas est: quamuis enim multiplicetur numerus electorum, omnes se inuicem noscent, & diligent, vt eiusdem ciuitatis ciues. Denique si cogites, omnes electos vnum habere patrem, vnamque hæreditatem, domus sine dubio erit, in qua omnes erunt quasi fratres sub vno patre Deo

Ierusalem, quæ ædificatur, vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum. III.

Hic iam incipit Propheta sub nomine peregrinorum ad Ierusalem properantium, laudes eiusdem Ierusalem numerare, vt ex ijs se magis ac magis ad ascendendum sine intermissione inflamment: prima laus est, quod sit ciuitas pacatissima, ita vt ex charitate incolentium omnibus omnia sint communia. *Stantes*, inquiunt, *erant pedes*

 nostri

nostri in atrijs tuis Ierusalem, quæ Ierusalem ita ædificata est, & quotidie magis ac magis ædificatur, vt sit ciuitas, *cuius participatio est in idipsum*, id est, simul, & communiter participatur ab omnibus. Vbi notandum est illud, eius, redundare ex phrasi Hebraica, idem est enim, *cuius participatio*, & *cuius participatio eius*. Aduerte præterea, interpunctionem in Hebraico codice positam esse post vocem, *ædificatur:* non post vocem, *vt ciuitas*: proinde non est sensus, Ierusalem ædificatur vt ciuitas, quasi possit aliter ædificari, quam vt ciuitas; sed ædificatur, vt ciuitas talis, cuius participatio simul est. Aduerte postremo illud, *in idipsum*, quod à S. Augustino refertur ad æternitatem Dei, quæ semper est eadem; ad literam nihil aliud significare, nisi, simul, vel coniunctim, vt ex voce Hebraica perspicuum est, vt etiam alibi diximus. Iam vero in sensu posteriore tota hæc sententia multo est clarior, & sublimior: siquidem cælestis Ierusalem vere ædificatur vt ciuitas, quia non est proprie ciuitas, neque sunt in ea lapides proprie dicti, sed ædificatur vt ciuitas dũ quotidie lapides viui à summo artifice expoliti, & conquadrati adiunguntur cælestis habitaculi ædificationi: ex quo sequitur, vt qui hæc intelligunt, non modo persecutiones æquo animo ferant, sed gaudeant, & glorientur in tribulationibus, cùm sciant, eo modo se præparari ad cælestem ædificationem. *Omne gaudium*, inquit vnus ex his viuis lapidibus, Iac. 5. *existimate fratres, cum in tentationes varias incideritis.* Deinde in cælestia verissime est participatio in idipsum. Nam in terra Ierusalem non tam fuit, quam esse debuit participatio in idipsum, id faciente charitate, vt amicorum omnia sint communia. qualis participatio ad breue tempus fuit in Ecclesia, quæ erat Hierosolymis, *vbi nemo dicebat, aliquid suum esse, sed erant illis omnia communia.* Act. 4. Et nunc etiam cernitur in familijs ordinum Religiosorum, vbi regularia instituta in suo vigore persistunt. Sed in cælesti Ierusalem summa est participatio in idipsum, cum sit Deus vnus omnia in omnibus, id est, vnus, & idem Deus sit honor, & diuitiæ, & deliciæ omnibus habitantibus in domo Domini, & ea felicissima, & summa vbertas sit vere semper idipsum, cum nullam patiatur diminutionem, vel alterationem.

IV. *Illuc enim ascenderunt tribus tribus Domini, testimonium Israel, ad confitendum nomini Domini.*

Hæc est secunda laus Ierusalem, frequentia videlicet incolarum. & coniungitur hic versiculus cum secundo. Reddit enim rationem hoc loco populus Dei, cur dixerit. *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem* quamuis non omnes fuissent ciues Ierosolymitani, sed diuersarum ciuitatum incolæ, tamen omnes ascendebant in Hierusalem ter per annos singulos. Dicitur igitur, *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Ierusalem, quoniam illuc ascenderunt tribus tribus Domini*, id est, multæ tribus, siue omnes tribus, & ideo maxima multitudo conueniebat in Ierusalem: Hebraismus est enim, tribus tribus, pro multæ tribus. vbi enim legimus Genes. 14. *Vallis autem syluestris habebat puteos multos bituminis*, in Hebræo est, *puteos puteos bituminis* quod sequitur, *Testimonium Israel ad confitendum nomini Domini*; explicat cuius rei gratia tanta multitudo confluerer in Ierusalem: id enim fiebat iuxta testimonium, id est, legem datam Israeli, quæ præcipiebat, vt non obliuiscerentur visitare templum Domini, quod vnicum erat in tota terra promissionis, atque ibi confiterentur nomini Domini, confessionem laudis, & gratiarum actionis. Sed in posteriore sensu, quem diximus esse à Spiritu sancto magis intentum, redditur ratio, cur dictum sit, *Ierusalem, quæ ædificatur* vt ciuitas; ideo enim ædificatur vt ciuitas, *quia illuc iam ascenderunt, & quotidie ascendunt tribus tribus Domini*, id est, animæ sanctæ ex omni tribu, & natione, vt tanquam lapides viui superædificentur in domos spirituales, vt dicit S. Petrus in 1. epist. cap. 2. Ascenderunt autem animæ illæ

illæ ſanctorum in cæleſtem Ieruſalem ad confitendum nomini Domini, quoniam hoc eſt totum quod agitur in illa domo, & ciuitate: ceſſantibus omnibus negotijs alijs. *Beati*, inquit idem Propheta Pſal. 83. *qui habitant in domo tua Domine; in ſæculum ſæculi laudabunt te*;
IV. & Tobias cap. 13. de cæleſti Ieroſolyma loquens, *Per vicos*, inquit, *eius alleluia cantabitur*, & hoc eſt teſtimonium, id eſt, præceptum datum Iſraeli; id eſt, animæ videnti Deum, vt nunquam ceſſet à laude, quæ nunquam ceſſat ab amore. Quod autem teſtimonium idem ſit, quod præceptum, oſtendimus in explicatione Pſalmi decimi octaui, & perſpicuum eſt ex toto Pſalmo 118. vbi frequentiſſime accipitur teſtimonium pro lege, ſiue præcepto.

V. *Quia illic ſederunt ſedes in iudicio, ſedes ſuper domum Dauid.*

Hæc eſt tertia laus Ieruſalem, quod illic ſit ſedes Regia, & ſupremum tribunal, & poteſt continuari hic verſiculus cum ſuperiore propter illam particulam cauſalem, *quia*, videtur enim reddi ratio, cur Deus voluerit in Ieruſalem eſſe templum, ad quod ter in anno veniret omnis populus Iſrael, quia illa erat ciuitas Regia, & quaſi Metropolis totius Regni. Dicit igitur; *Quia illic*, id eſt, in Ieruſalem, *ſederunt ſedes in iudicio*, id eſt, ſedes Regum ſibi inuicem ſuccedentium, quorum proprium eſt iudicare populum, *ſederunt*, id eſt, quieuerunt immobiliter conſtitutæ, & fixæ, quod dicitur ad differentiam ſedis Saul primi Regis, quæ fuit in Gabaa Beniamin, ſed ibi non quieuit, cum paulò poſt tranſlata fuerit, & ſimiliter ad differentiam ſedium Iudicum, qui fuerunt ante Reges, quæ non ſederunt alicubi, ſed frequenter tranſmutabantur de loco ad locum: at ſedes Regum de familia Dauid ſederunt in Ieruſalem immobiliter, & ideo ſubiungit, *Sedes ſuper domum Dauid*, id eſt, ſedes Regni; quæ ſuper familiam Dauid fundatæ, quietem, & ſtabilitatem inuenerunt, ſic enim dictum eſt Dauidi à Deo 2. Reg. 7. *Fidelis erit domus tua, & Regnum tuum vſque in æternum, & thronus tuus erit firmus iugiter.* Igitur non dicuntur *ſedes ſuper domum Dauid*, quia regerent domum Dauid, regebant enim totam domum Iacob, id eſt, omnes duodecim tribus Iſrael, non ſolum familiam Dauid, ſed dicuntur ſedes fundatæ ſuper domum Dauid, quia ex illa domo naſcebantur Reges populi Dei. In Hebræo non habetur, ſuper domum Dauid; ſed domui Dauid, id eſt, ſedes datæ domui Dauid. Sed hæc omnia longe melius in Chriſtum, & in cæleſtem Ieruſalem conueniunt. Nam ne forte Iudæi crederent, verba Pſalmi intelligenda eſſe principaliter de terrena Ieruſalem, ac non potius de ea, vt cæleſtis Ieruſalem figuram gerebat: permiſit Deus, vt non ſolum ſedes Regia de Ieruſalem tolleretur, ſed ipſa etiam Ieruſalem euerteretur. Promiſſio igitur illa ad Chriſtum, & ad Ieruſalem, quæ ſurſum eſt, pertinet, iuxta vaticinium Iſa. c. 9. & Dan. c. 9. & Angeli ad Virginem Luc. 1. *Dabit ei Dominus ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & Regni eius non erit finis.* Vere enim ac proprie in cæleſti Hieruſalem ſederunt ſedes in iudicio, tum quia firmiſſime ſtabiliti ſunt in cælo thronus Chriſti, & throni eorum, qui cum ipſo regnant: tum quia ipſi ſancti cum Chriſto regnantes & iudicantes ſunt ſedes Dei: nam anima iuſti ſedes eſt ſapientiæ; & iſtæ ſedes vere etiam ſedent in iudicio, iuxta promiſſionem Domini Matth. 19. *Vos, qui ſequuti eſtis me, ſedebitis ſuper ſedes duodecim iudicantes duodecim tribus Iſrael:* Et ſedes ſunt ſuper domum Dauid fundatæ, quia omnis Sanctorum poteſtas, Regia, & iudiciaria à Chriſto dependet qui filius Dauid in Euangelio dicitur, & accepit ſedem Dauid patris ſui, & regnabit in domo Iacob in æternum, & Regni eius non erit finis.

Rogate quæ ad pacem ſunt Ieruſalem, & abundantia diligentibus te, VI.

Hortatur iam Propheta peregrinos de captiuitate reuertentes, vt ſalutent ſaltem à

longe

longe ciuitatem Ierusalem, bene precantes ei pacem, & abundantiam, quæ sunt duo potissima bona, quæ faciunt beatas ciuitates: nam pax sine abundantia, est secura possessio miseriæ, abundantia sine pace est dubia & incerta felicitas; sed quando abundantia cum pace iungitur, nihil deest ad statum felicissimæ ciuitatis. Dicit igitur, *Rogato quæ ad pacem sunt Ierusalem,* id est, precamini patriæ vestræ à Deo veram, & solidam pacem, vt sit abundantia non solum ipsi ciuitati Ierusalem, sed omnibus diligentibus te ciuitas sancta. In Hebræo habetur simpliciter, *Rogate pacem ipsi Ierusalem,* proinde illa verba, quæ ad pacem sunt, nihil sunt aliud, nisi periphrasis pacis.

VII. *Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis.*

Ponit Propheta ipsa verba, quæ dicenda sunt ab ijs, qui salutantes Ierusalem, precantur illi pacem, & abundantiam, quasi dicat, cum salutatis Ierusalem, dicite, *Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis.* Per, *virtutem,* recte S. Hieronymus vertit, *muros:* vox enim Hebraica significat proprie *virtutem*, hoc est, robur, & vires. Sed accommodatur etiam ad omnia, in quibus robur consistit, vt ad muros, in quibus consistit robur ædificij; item ad exercitum, in quo consistit robur armorum; item ad multitudinem populi, in qua consistit robur ciuitatis. Sed hoc loco accommodari debet ad muros, vt cohæreat cum sequentibus verbis, vbi turres nominantur. Itaque Septuaginta Interpretes, qui verterunt virtutem, expresserunt significationem verbi Hebraici, vt sonat generatim, sed B. Hieronymus expressit significationem, vt hoc loco accommodanda erat. Dicitur autem, *fiat pax in virtute tua*, id est, in muris tuis fortissimis, quia quando pax est in muris, id est, quando muri non oppugnantur ab hostibus, tota ciuitas est in pace. Per turres antem, de quibus dicitur, *& abundantia in turribus tuis*, significantur magna palatia, quæ turrita esse solent: nam vox Hebraica significat palatia potius quam turres, & sanctus Hieronymus vertit, *in domibus tuis.* Porro vox, *abundantia*, tum in hoc versiculo, tum in superiore, deducitur à voce Hebraica, quæ significat pacem, sed cum Septuaginta viri, & S. Hieron. verterint, *abundantiam*, dubitare non debemus, quin hoc verè significet, neque absurdum est à vocabulo pacis deriuari vocabulum abundantiæ, cum vere sit pax quasi mater abundantiæ, vt bellum pater est caritatis, & inopiæ. Porro duo isti versiculi, quatenus pertinent ad cælestem Ierusalem, continent quidem salutationem, & imprecationem pacis, & abundantiæ: sed non significant, periculum esse, ne ciuitati illi supernæ desit vnquam vel pax, vel abundantia, cum de ea scriptum sit in Psalm. 147. *Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te.* Exprimunt igitur solum pium affectum, & lætitiam, quam habemus de bonis cælestis Ierusalem, quomodo etiam dicitur in Apocalypsi cap. 7. *Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & Agno.*

VIII. *Propter fratres meos, & proximos meos loquebar pacem de te.*

IX. *Propter domum Domini Dei nostri quæsiui bona tibi.*

Claudit Psalmum Propheta, dum breuiter explicat, ob amorem ciuium sanctæ ciuitatis, quos fratres & amicos suos agnoscit & multò magis ob amorem Dei conditoris, & habitatoris eiusdem ciuitatis, vel domus, se impulsum fuisse, vt precaretur eidem ciuitati pacem, & abundantiam omnis boni. In Hebræo codice verba illa, *loquebar, & quæsiui*, futuri sunt temporis: sed qui periti sunt linguæ Hebraicæ, sciunt, tempus futurum sæpissime poni pro perfecto, vel imperfecto: sæpe etiam significare continuationem actionis, quæ ita facta est, vt sit etiam futura.

PSAL-

PSALMVS CXXII.

Titulus, & Argumentum.

Canticum graduum.

ORationem continet hic Psalmus hominis peregrinantis ad cœlestem Hierusalem, & in exilio, vel itinere pressuram patientis.

EXPLICATIO PSAL. CXXII.

I. *AD te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis.*

Loquitur Propheta tum in persona peregrini, tum etiam in persona sua, qui vnus erat ex veris peregrinis; ac dicit, se in quibuscunque pressuris non respicere ad alium adiutorem, nisi ad Deum; tum quoniam ipse solus habitat in summo cœlo, & inde omnia inferiora conspicit, & moderatur: tum quia ipse est, qui per malos nos flagellat; ac propterea frustra confugimus ad alios, cum sit nemo, qui de manu Dei nos possit eripere.

II. *Et sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum.*

III. *Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.*

Explicat cur oculos ad Deum leuauerit, vt videlicet respiciat Deum flagellantem, vt eo aspectu miserabili moueat ipsum ad misericordiam, & flagellare desinat. Id quod illustrat similitudine seruorum, qui dum cæduntur à dominis, respiciunt mœsti ad manus cædentium, ipso aspectu quasi petentes, vt miserti ipsorum cessent à plagis. Illud autem, *sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum*, clarius est in Hebræo, vbi habetur, *Ad manus dominorum suorum*, & respondet applicatio, *Ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum.* Posita est autem similitudo, non seruorum tantum, sed etiam ancillarum, vel quia non soli viri, sed etiam fœminæ peregrinantur ad patriam, & in peregrinatione flagellantur; vel quia viri fortes, proprie viri sunt: viri debiles, & delicati fœminæ dici possunt: & vtrique tamen sua flagella in hoc itinere patiuntur. Ad flagella vero, quibus à Domino castigamur, non solum pertinent manifestæ persecutiones, & calamitates; sed etiam tentationes occultæ, quibus anima vexatur assidue; item timores, angores, tristitiæ, quibus nemo caret in hac vita, & ideo non dicit Psalmus, oculos nostros aliquo certo tempore leuandos ad Deum, sed sine intermissione, *donec misereatur nostri*: quod non fiet, nisi cum ad patriam peruenerimus: tunc enim *coronabit nos Deus in misericordia, & miserationibus, cum sanauerit omnes languores nostros, & repleuerit in bonis desiderium nostrum*, vt dicitur in Psal. 102.

Miserere nostri Domine, miserere nostri, quia multum repleti sumus despectione. IV.

Non contentus Propheta oculis ad Deum fixis misericordiam implorasse; voce etiam cordis, & corporis clamat, & clamorem ingeminat pro se, & pro sociis peregrinationis, dicens, *Miserere nostri Domine, miserere nostri.* Et sane, qui recte aduerteret, atque attente consideraret, quid sit quod sequitur; *quia multum repleti sumus despectione*; plane intelligeret tantam esse nostram miseriam, vt cessare ab isto clamore non posset. Homo enim ad imaginem Dei creatus, & super omnia opera Domini constitutus, sæpe etiam ab ipso Deo in filium adoptatus, & ad regnum cœlorum prædestinatus; ita in hac peregrinatione, non solum à dæmonibus, & prauis hominibus; sed etiam ab animalibus, etiam minimis, & ab ipsis elementis despicitur, & assidue vexatur, vt Propheta verissime dixerit, quia non despicimur solum, sed etiam *repleti sumus despectione*, nec solum repleti sumus, sed multũ repleti sumus. Quid enim est quod hominem, etiam iustum & sanctum, in hac lacrymarum valle non despiciat? sed

ſed præcipua tamen deſpectio, de qua proprie loquitur hoc loco Propheta, eſt ea, quam patiuntur boni à malis, & iuſti ab iniquis. Veriſſima enim, & vniuerſalis eſt illa Apoſtoli ſententia, *Omnes qui volunt pie viuere in Chriſto Ieſu, perſecutiones patientur:* & illa Domini, *Si de mundo fuiſſetis, mundus quod ſuum erat, diligeret: ſed quia de mundo non eſtis, propterea odit vos mundus*: & ratio eſt manifeſta, quoniam bonum & malum contraria ſunt, & contraria pacem inter ſe habere non poſſunt. Et quoniam iuſti patientes ſunt, & mites, & didicerunt à Domino non reſiſtere malo, & percutienti maxillam præbere etiam alteram, ideo ab improbis ſuperbe deſpiciuntur, & conculcantur, vexantur, & irridentur.

V. *Quoniam multum repleta eſt anima noſtra: opprobrium abundantibus, & deſpectio ſuperbis.*

Docet hoc vltimo verſiculo Dauid contemptum, ac deſpectionem, de qua ſupra loquebatur, accidere pauperibus, peregrinis ab hominibus copioſis, & ſuperbis. Quamuis enim aliqui auctores velint, illud, *opprobrium abundantibus, & deſpectio ſuperbis*, eſſe imprecationem, vt ſenſus ſit, Opprobrium recidat ſuper abundantes, & deſpectio ſuper ſuperbos: tamen, ſi reſpiciamus textum originalem, & velimus concordare verſionem S. Hieronymi cum verſione Septuaginta Interpretum, cogemur ſequi S. Auguſtinum, & dicere ſenſum hunc eſſe, *Multum repleta eſt anima mea*, confuſione videlicet, quia factus ſum opprobrium abundantibus, & deſpectio ſuperbis. Sanctus enim Hieronymus ex Hebræo recte vertit, Multum repleta eſt anima opprobrio abundantium, & deſpectione ſuperborum: cum qua verſione rectiſſime cohæret, quod habent Septuaginta Interpretes, & Latina editio vulgata, ſi ſubintelligatur verbum, *factus ſum*; & continuetur, opprobrium, &c. Ait igitur Propheta, Multum repleta eſt anima mea, quod eſt idem, cum eo quod ſupra dixit, *Multum repleti ſumus deſpectione.* Sed hoc loco explicandi gratia nominat animam, quoniam deſpectionis ſenſus proprie ad animam intelligentem pertinet; quæ enim anima intelligente carent, ſentire poſſunt dolorem, ſed non deſpectionem. Illud autem, *repleta eſt*, in Hebræo legitur, *ſatiata eſt*: quæ vox mirum in modum auget ſignificationem: ſi enim qui multum ſatiantur, id eſt, vltra ſatietatem replentur, etiamſi bonis cibis repleantur, magnum dolorem percipiunt: quid ſentient, qui nimium ſatientur malis cibis, qualia ſunt opprobria, & deſpectiones? Quod vero ſequitur, *Opprobrium abundantibus, & deſpectio ſuperbis*; idem omnino ſignificat: idem ſunt enim opprobium, & deſpectio; & iidem etiam ſunt abundantes & ſuperbi. Omnes enim ſuperbi inflati ſunt, & proinde abundantes ſunt, ſed abundant vento, non ſolido bono, id eſt, abundant opinione & exiſtimatione ſui. Nam ſi diuitias terrenas habeant, putant ſuas eſſe, neque cogitant Deo reddendam eſſe de earum diſpenſatione rationem. Si in dignitate & honore conſtituti ſunt, arbitrantur ſibi illa omnia deberi, & ſua bona eſſe; & non intelligunt data eſſe ad aliorum vtilitatem, & rationem grauiſſimam de ea dignitate reddendam, neque ad ſe aliud, quam onus pertinere. Proinde non minus deſpiciunt etſi de tali onere inflentur, quam ſi baiulus glorietur, quod valde oneratus incederet. Si virtutes aliquas, ſi ingenium, ſi doctrinam habeant, ſibi perſuadent multa maiora eſſe quam ſint, & ſibi tribuunt, quæ ſunt Dei dona. Denique ſi carent diuitiis, dignitatibus, honoribus; & contra, ſi puniuntur, & flagellantur, exiſtimant ſibi fieri iniuriam, & de Deo murmurant, & blaſphemant: quod totum inde oritur, quia pleni ſunt, vel potius inflati vento propriæ exiſtimationis. Sed veniet tempus, quo opprobrium, & deſpectio in ipſos reuertetur, quando videlicet in die nouiſſimo dicent, quod ſcriptum eſt in libro Sapientiæ c. 5. *Hi ſunt, quos aliquando habuimus in deriſum, & in ſimilitudinem improperij. Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam, & finem illo-*

illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est, & infra, *Quid nobis profuit superbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? transierunt illa omnia tanquam vmbra.*

PSALMVS CXXIII.

Titulus, & Argumentum.

Canticum graduum.

HIc Psalmus continet exultationem eorum, qui de grauissimis tribulationibus liberati fuerant. Et quidem filij Israël, qui de captiuitate Babylonica redierunt in Hierusalem, in itinere nullas graues persecutiones passi fuisse leguntur; sed solum dum captiui detinerentur, & inter ædificandam ciuitatem & templum, vt ex vtroq; libro Esdræ intelligi potest. Itaque Psalmus hic, quatenus ad carnales Israëlitas pertinet, referendus est ad eas afflictiones, quas passi sunt, vel dum essent in captiuitate, vel dum templum & ciuitatem iterum ædificarent: quatenus autem ad spirituales Israëlitas, id est, ad Christianos ad cœlestem Hierusalem ascendentes pertinet, referendus est ad persecutiones Paganorum, aliorumq; impiorum, à quibus liberati sunt Martyres sancti, & electi cæteri quotidie liberantur.

EXPLICATIO PSAL. CXXIII.

I. *NIsi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israël, nisi quia Dominus erat in nobis.*

Sermo imperfectus, & interruptus, initio Psalmi, signum est magnæ, atque insolitæ exultationis, quæ loquentem non sinit perficere sententias inchoatas. Dicit igitur multitudo Sanctorum de magnis tentationibus liberatorum, *Nisi quia Dominus erat in nobis*, id est, nisi Dominus omnipotens nobiscum fuisset, nunquam euadere potuissemus. Sed antequam compleat sententiam, præ lætitia gestiens inuitat Ierusalem, id est, totum populum Dei ad confessionem, & laudem, dicens, *Dicat nunc Israël*, & iterum repetit, *Nisi quia Dominus erat in nobis.* Quod attinet ad verba, illud, *quia*, in Hebraico textu habetur post verbum, *Dominus*, hoc modo, *Nisi Dominus quia erat in nobis.* Sed Interpretes Septuaginta, vt sententia esset clarior, ordinem verborum immutasse videntur. S. Hieronymus eam particulam, vt redundantem, & ociosam ex Hebraica phrasi, in sua versione omisit. Sic enim vertit, *Nisi Dominus fuisset in nobis.* Si quis tamen velit eam retinere, ita supplere poterit, Nisi Dominus, quia erat in nobis, nos liberasset; vel secundum Septuaginta, *Nisi liberati essemus, quia Dominus erat in nobis.* Quid autem factum fuisset, nisi Dominus nos liberasset, explicatur in sequentibus.

Cum exurgerent homines in nos, forte II.
viuos deglutissent nos.
Cum irasceretur furor eorum in nos, III.
forsitan aqua absorbuisset nos.

Ecce quid accidisset nobis, nisi Dominus fuisset in nobis, neque iuuisset potentissima sua virtute. *Cum exurgerent homines in nos, forte viuos deglutissent nos*, id est, cum nostri persecutores exurgerent aduersus nos, periculum fuit, ne tanta velocitate nos perderent, quanta solet mare, vel flumen viuos deglutire eos, qui in illud forte præcipitantur. Tria sunt hoc loco consideranda. Primum, vocantur *homines*, persecutores piorum, quia ducuntur sola ratione humana, qualis remansit in natura per peccatum corrupta: ratio enim humana post naturæ corruptionem, nihil altum sapit, nihil diuinum, nihil spirituale, neque alium finem propositum habet, nisi conseruationem, & augmentum propriæ temporalis felicitatis, de his dicit Apostolus 1. Corin. 3. *Cum sit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis?* & paulo infra, *Nonne homines estis?* vbi pro eodem Apostolus accipit carnalem esse, & hominem esse:

 secun-

secundum carnem ambulare, & secundum hominem ambulare. Deinde difficultas non exigua est de particula *forte*, quæ etiam bis repetitur paulo infra. Videtur enim hæc particula non bene posita in editione vulgata, cum potius affirmatiua, vt certe, vtique, sane, poni debuisset. Nam si legamus, *forsitan*, sequetur, non necessarium esse auxilium Dei in magnis tentationibus superandis, quandoquidem Propheta non audet certe affirmare, sed sub dubio relinquit, an grauissima tentatio nos deiectura sit, si Deus non sit in nobis. Sed quanquam non desint ex recentioribus, quibus ista particula non placeat, & verbum tum Hebraicum, *azai*, tum Græcum, ἄρα, non velint reddi per, forte, aut forsitan, sed per vtique, aut certe: nos tamen non audemus vllo modo à lectione vulgatæ editionis recedere: nam S. Hieronymus vir doctissimus, & vtriusque linguæ peritissimus fuit; & maior ei fides quam vllis dictionariis habenda est. Is autem ex Hebræo constanter vertit, *forsitan*, & in expositione Psalmorum, in qua editionem Septuaginta interpretatur, similiter legit, *forsitan*, denique in emendatione Psalterij ad Suniam, & Fretellam, nihil in hoc loco emendat. Sanctus quoque Hilarius, Origenem sequutus, S. Ioannes Chrysostomus, S. Augustinus magno consensu, *forsitan*, legerunt, neque in Bibliis hoc loco vlla est varietas lectionis. Neque timendum est, vt particula ista detrahere nos cogat aliquid de gratia Dei: non enim illud, *forsitan*, significat, potuisse nos forte resistere inimicis in nos irruentibus sine auxilio gratiæ protegentis: sed, potuisse fieri, vt non viui deglutiremur, quia forsitan inimici non eo vsque desæuissent. Sed quoniam periculum erat etiam, vt vsque ad internecionem crudelissimam desæuirent, ideo dicitur, *Nisi Dominus fuisset in nobis, forsitan viuos deglutissent nos.* Postremo diximus, illud, *viuos deglutissent nos*, sumptum esse à similitudine maris, vel fluminis deglutientis, siue absorbentis eos, qui cadant in aquas, tum quia nullę sunt fere bestiæ, quamuis crudelissimæ, quæ viuos deglutiant homines, sed lacerant ac discerpunt, vt notum est; tum etiam quoniam hoc requirit versiculus sequens, qui de more Psalmorum, idipsum aliis verbis repetit, sic enim habet, *Cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos:* sensus enim est, forsitan vt aqua absorbuisset nos, id est, furor hostium nostrorum instar aquæ profundissimæ repente absorbuisset nos. Neque in hoc solo versiculo, sed etiam in sequentibus persistit Propheta in similitudine aquarum, vt mox videbimus.

אזי

Torrentem pertransiuit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.

Persistit in eadem similitudine comparans aduersariorum persecutiones torrenti rapido, & profundo, qui sine potentissimo auxilio pertransiri non potest. Et si quis cogitet, quales fuerint persecutiones Paganorum, & Hæreticorum in sanctos Martyres, & tentationes dæmonum aduersus sanctos Eremitas, aliosq; Christi Confessores, videbit simillimas fuisse torrenti violentissimo, quoniam licet sancti Martyres, & SS. Confessores gloriosi euaserint: tamen plurimi, ac fere sine numero, quasi vi torrentis abrepti, & absorpti perierunt, vt cognosci potest ex Cypriano in Serm. de lapsis, & Eusebio Cæsariensi in lib. 8. hist. cap. 1. ex versione Ruffini. Dicit igitur Propheta in persona Sanctorum, *Torrentem pertransiuit anima nostra*, id est, persecutionem, quasi torrentem pertransiuit anima nostra: caro enim succubuit, & cessit persequutorum furori, sed anima gloriose pertransiit: sed, *nisi Dominus fuisset in nobis, forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem*, id est, intrasset torrentem nimis profundum, vnde euadere non potuisset. Itaque illud, *pertransisset*, non significat, transiuisset, vel euasisset: sed intrasset, & pertransire cœpisset, siue pertransire coacta fuisset. Illud autem, *intolerabilem*, recte verterunt Septuaginta, ἀνυπόστατον, id est, *sine substantia*, sine hypostasi, sine fundamento, sine fundo.

fundo, vbi pedes figi possent: quo verbo significatur profunditas aquarum, quæ transmitti non potest. Sed occurrit hoc loco contrarietas aperta inter codicem Hebraicum, & versionem Septuaginta Interpretum. Codex enim Hebraicus diserte habet, *Torrens pertransijt super animam nostram*, & editio Septuaginta habet, *Torrentem pertransiuit anima nostra*: & paulo post Hebraicus textus habet, *Forsitan pertransissent super animam nostram aqua intolerabiles*, editio autem Septuaginta habet, *Forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilē*. Et quidem S. Hieronymus in expositione huius loci non tacet, meliorem esse lectionem Hebraicam. Sed existimamus posse conciliari has lectiones duobus modis: Primum enim fieri potest, vt Septuaginta Interpretes non habuerint in suo textu particulam, *hhal*, quę significat, *super*, remota autem illa particula, quæ determinat vocabulum animæ ad casum accusandi, remanet ambiguum; vtrum vocabulum animæ, sicut etiam vocabula torrentis, & aquarum, sint casus nominandi, aut accusandi. Proinde vtramque lectionem patiuntur verba Hebraica, illam videlicet sancti Hieronymi, *Torrens pertransiuit animam nostram*, & illam Septuaginta, *Torrentem pertransiuit anima nostra*. Et quoniam Septuaginta Interpretes meliores codices habuisse credibile est, quam sanctus Hieronymus habuerit, & fidelissime transtulerunt, quod inuenerunt, sequitur vt lectio Septuaginta, quæ est etiam nostræ vulgatæ editionis, retinenda, & Hebraicæ, quæ nunc extat, anteponenda sit. Deinde potest etiam fieri, vt Septuaginta legerint quidem, vt legit sanctus Hieronymus, sed maluerint sensum potius transferre, quam verba. Nam cùm aliquis pertransit profundum torrentem simul fit, vt, & ipse transeat torrentem, & torrens pertranseat super eum. Sed clarior sententia esse videtur, si dicatur homo pertransire torrentem, quam si dicatur torrens super eum transire Potest enim torrens transire super hominem, etiam immobilem, & iacentem in profundo, sed non potest homo transire per torrentem, quin torrens transeat super eum Vt ergo significarent Septuaginta, torrentem transire super hominem non iacentem, sed ambulantem vel narrantem, maluerunt dicere hominem transisse per torrentem, quam torrentem per hominem.

Benedictus Deus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum. V.

Anima nostra, sicut passer erepta est de laqueo venantium: laqueus contritus est, & nos liberati sumus. VI.

Aggreditur Propheta aliam similitudinem, ex qua magis adhuc illustretur, & intelligatur magnitudo beneficij diuini. Comparat igitur persecutionem, siue tentationem laqueo aucupis, ac dicit, gratias esse Deo agendas, Deumque benedicendum, quod non dedit nos in captionem dentibus aduersariorum, id est, non permiserit capi, & occidi, ac deuorari. Quomodo autem id fecerit, explicat, dicens, *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantiū*; id est, anima nostra incidit quidem in persecutionem, & tentationem; sicut passer, aut quæcunque alia auis (nomen enim Hebraicum, *tsippor*, generatim aues significat) צִפּוֹר in laqueum venatoris, siue aucupis: sed tamen liberata est ab illa tentatione, & persecutione, antequam caperetur à tentatore, & occideretur, quomodo aliquando auis capitur quidem laqueo, sed eripitur inde, antequam ab aucupe cupiatur manibus, & occidatur, & manducetur. Id autem factum est, quia laqueus contritus est, & nos liberati sumus, id est: quia tentationi per gratiam Dei finis impositus est, antequam anima fidem negaret, vel alio modo in peccatum consentiret, quomodo aliquando laqueus, qui autem comprehenderat, frangitur, & auis auolat, & spem aucupis in prædam inhiantis frustratur.

Adiutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum, & terram. VII.

Concludit cum laude Dei humiliter

agnoscens, victoriam tantam, & liberationem de tam periculosis tentationibus, non viribus suis tribuendam; sed adiutorio cœlesti Dei omnipotentis: cuius omnipotentiæ manifestum est argumentum, quod fecerit cœlum & terram. Modus autem, quo Deus solet de magnis tentationibus eripere seruos suos, insinuatur dū dicitur, *Laqueus contritus est*: laqueus enim frangi solet, quando auis, vel exterrita aliquo clamore, vel allecta meliore esca, vim facit, & sic laqueum frangit. Quando enim auis quamuis laqueo irretita, inhæret escæ ab aucupe propositæ, nec intelligit se comprehensam, non conatur aufugere, & eo modo facile capitur, & occiditur. Sic igitur anima hominis in tentatione posita, cum primum à Deo illustrata, & vel clamore Iudicij diuini, & gehennæ exterrita, vel promissionibus cælestis gloriæ allecta, incipit cogitare, dura quidem esse tormenta præsentia; sed duriora sine comparatione vlla tormenta futura, & sempiterna: vel dulcem esse vitā præsentem, dulcem voluptatem, dulces diuitias; sed dulciora sine comparatione præmia vitæ futuræ; incenditur amore bonorum supernorum, & metu suppliciorum gehennæ, atque eo igne diuinitus accenso vires concipit, & magno impetu firmissimæ deliberationis non peccandi in Deum, laqueum tentationis frangit, & liberata volat, & cum iubilatione canit, *Adiutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cœlum, & terram.* De hoc modo euadendi scribit S. Cyprianus in lib. de exhortatione martyrij cap. vltimo. Has cogitationes, quę persecutio potest vincere? quæ tormenta superare?

PSALMVS CXXIV.

Titulus & Argumentum.

Canticum graduum.

IN *hoc Psalmo consilium bonum dat sanctus Propheta peregrinis ascendentibus in patriā tum terrenam, tum cœlestem. Consilium autem est, vt in Deo totam spem suam ponant. Deus enim potentissimus, & fidelissimus est, neq; vnquam confundet sperantes in se, atque ad se toto desiderio properantes.*

EXPLICATIO PSAL. CXXIV.

QVi confidunt in Domino, sicut mons Sion, non commouebitur in æternum, qui habitat in Ierusalem. 1.

Ponit initio Propheta generalem, atque certissimam promissionem, eamque bis repetit ad maiorem veritatis asseuerationem. Dicit igitur, *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion*, id est, omnes qui vere confidunt in Domino, erunt immobiles & securi, quæcunque tandem ingruat tempestas, sicut est ipse mons Sion, qui non solum immobilis est, quia mons est, sed etiam quia Deo sacer, & charissimus est. Addit repetens, & quasi explicans quod dixerat, *Non commouebitur in æternum*, qui habitat in Ierusalem; vbi quod dicitur, *non commouebitur in æternum*, respondet illis verbis, Erit immobilis sicut mons Sion; quod sequitur, *qui habitat in Ierusalem*, respondet illis, *qui confidunt in Domino*. Illi enim qui habitant cogitatione, & spe in cœlesti Ierusalem, ipsi sunt qui confidunt in Domino. Sic enim explicatur fiducia in Deum in Psalmo 90. *Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur.* Quod attinet ad verba, in Hebræo codice habetur alia interpunctio, & proinde alia ordinatio verborum. Sed quia interpunctio non erat in antiquis codicibus, sed à Rabinis addita est, ideo non tanti facienda est, vt propter eam contemnamus interpunctionem Septuaginta Seniorum, & Latinæ nostræ vulgatæ editionis. Præterea illud, *qui habitat in Ierusalem*, ambiguum est in Hebræo, vtrum ad montem Sion, an potius ad hominem confidentem in Deo referendum sit: sed Interpretes Septuaginta declarauerunt referri ad hominē, non ad montē: nam mons Græce ὄρος, est generis neutri, & illud, qui, tā Græce quā Latine est generis masculini. Adde quod

mons

mons non tam proprie dicitur habitare in ciuitate, quam homo. Quia vero non omnibus, qui habitant in terrena Ierusalē, conuenit *non commoueri in æternum*, cum ipsa Ierusalem stare non potuerit in æternum, & quia *habitare in Ierusalem*, hoc loco idem est, quod *confidere in Domino*, ideo diximus cum S. Augustino, hic agi de habitatore cælestis Ierusalem per spem, & desiderium, quo modo habitabant, qui dicebant, *Conuersatio nostra in cælis est*, Philip. 3.

II. *Montes in circuitu eius, & Dominus in circuitu populi sui, ex hoc nunc, & vsq; in sæculum.*

Probat quod dixit, montem Sion securum & stabilem esse, sed multo magis eos, qui cōfidunt in Domino. Siquidem Sion montes habet *in circuitu*, quasi pro muro, sed qui *confidit in Domino*, ipsum Dominum omnipotentem habet in circuitu: & montes, qui Sion montem circundant, complanari possunt, & cadere: sed Dominus in circuitu est populi *ex hoc nunc, & vsque in sæculum*. Sententia igitur horum duorum versiculorum est, Omnes qui confidunt in Domino, securos esse debere, quia Dominus protegit eos ab omni malo: & quamuis interdum temporaliter affligantur, id etiam cooperatur illis in bonum, & si forte permittit Deus illis auferri diuitias, vel sanitatem, vel aliquid eiusmodi, reponit aliquid melius, id est, patientiam & consolationem cum merito gloriæ sempiternæ. Sed hoc loco per confidentiam non debet intelligi vana præsumptio, sed fiducia illa, quæ ex fide non ficta, ex corde puro, ex conscientia bona, ex dilectione feruenti nasci solet.

III. *Quia non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem iustorum, vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.*

Explicat paulo clarius, qua ratione Dominus protegat confidentes in adiutorio ipsius. Quod si, inquit, permittet Dominus aliquando, iustis de causis, iniquos dominari pijs, non diu hoc permittet, ne pij desperantes incipiant etiam ipsi facere opera impiorum: sic igitur ait, *Quia non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem iustorum*, id est, dabit quidem aliquando Dominus impijs virgam, id est, sceptrum, quod est insigne potestatis, *super sortem*, id est, super hæreditatem, siue partem, & portionem *iustorum*, sed non diu relinquet virgam in manu impiorum: in Hebræo est ad verbum, *Non requiescet virga peccatoris super sortem iustorum*, quæ verba eundē habent sensum, sed metaphora *quietis* eleganter explicat breuitatem temporis, quo peccatores permittuntur regnare super iustos, quamuis enim tempus, quo regnant impij super iustos, longum videri possit ijs, qui non cogitant æternitatem, tamen ijs, qui certi sunt ex diuina promissione Regnum Sanctorum cum Christo sine fine duraturum, momentaneum videtur omne quod finem habet. Ait igitur, *non requiescet virga peccatoris super sortem iustorum*, id est, erit quidem potestas peccatoris aliquando super iustos ad eorum probationem, vel exercitationem, vel correctionem, sed erit quasi stans, non sedens, transitura, non manens, temporalis, non æterna: *Vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas*, hoc est, ne iusti non perseuerent in iustitia, si videant felicitatem iniquorum tam esse diuturnam, vt credi possit nullum finem habitura.

Bene fac Domine *bonis, & rectis corde.* IV.

Quia dixerat, periculum esse, ne iusti scandalum paterentur ex nimis diuturna potestate iniquorum; conuertit sed ad Deū, atque precatur; vt benefaciat bonis, liberando videlicet eos velociter à potestate impiorum, aut certe patientiam illis, & consolationem internam copiose suppeditando: & simul admonet, ac docet, illos vere esse bonos, qui sunt *recti corde*, id est, qui non scandalizantur de iudicijs Dei; sed in bonam partem accipiunt omnia, quæ Deus facit, etiamsi permittat impios dominari, quantumuis diuturno tempore, Illi.n. sunt recti cor-

corde, qui conformant cor suum, id est, iudicium, & voluntatem cum rectissima regula iudicij, & voluntatis Dei, etiam si non intelligant, cur Deus hoc, aut illud faciat, vel fieri permittat: de his scribitur in alio Psalmo, *Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde?* Isti enim acquiescunt in omnibus Deo, & placet illis Deus, & illi placent Deo, quomodo lignum rectum in pauimento recto optime collocatur, & quiescit, lignum autem distortum non potest collocari, nec quiescere nisi in loco distorto.

V. *Declinantes autem in obligationes, adducet Dominus cum operantibus iniquitatem, pax super Israel.*

Occasione vltimi verbi versiculi superioris, quo bona optabantur rectis corde, subiungit Propheta terribilem comminationem ijs, qui declinant à rectitudine cordis, ac dicit eos, qui declinant à rectitudine ad tortuositatem, & in persecutione, vel tribulatione perdunt sustinentiam: ac vel fidem negant, vel de Deo queruntur, ac murmurant, eos *cum operantibus iniquitatem*, id est, cum ipsis persecutoribus, atque impijs hominibus in iudicium adducendos: quoniam, vt sanctus Iacobus ait cap. 2. *Qui totam legem seruauerit, offendat autem in vno; factus est omnium reus*: & tum demum separatis omnibus malis de medio bonorum, pax vera, & sempiterna erit *super Israel*, id est, super populum Dei. Hoc loco magna est quæstio de verbo illo, *obligationes*: & quidem alij alia dicunt, sed ego, vt permitto vnumquemque abundare in sensu suo: ita si debeat hic versiculus cohærere cum superiore, & si conciliandi sunt codices Latini cum Græcis, & Hebraicis, nihil dubito, quin Latinus Interpres scripserit *obligationes*, non tam respiciens ad rem, quæ ligatur, & stringitur per obligationem quam ad ipsam obliquitatem, & tortuositatem, quæ cernitur in fine, dum aliquid ligatur: neque enim obligari potest aliquid, nisi funis; alioqui directus torqueatur, & in circulos ducatur. Id ita esse primo colligitur ex voce Hebraica, quæ proprie obliquitatẽ significat, & à S. Hier. redditur, prauitatem. Deinde ex voce Græca, quam Euthimius explicat, per obliquitatẽ, & peruersitatẽ. Deniq; ex ratione continuationis; nã si per, *obligationes*, intelligamus obligationes ad aliquid faciendum, vt sunt vota, iuramenta, promissa, pacta, & similia; vix percipi poterit, quid sibi hoc loco Propheta velit: si vero per *obligationes* intelligantur modi, & tortuositates, quæ opponuntur rectitudini cordis, de qua proxime fuerat loquutus, omnia optime cohærebunt. Interpres igitur vulgatus obscure quidem, sed vere, & proprie loquutus est.

PSALMVS CXXV.

Titulus & Argumentum.

Canticum graduum.

PSalmus hic apertissime loquitur de reuersione à captiuitate, & ascensione ad patriam, & conuenit proprie tempus in illud, quo decretum Cyri de soluenda captiuitate Iudæorum primum promulgatum est: quod quidem figura fuit Euangelij, quo nobis annuntiata est remissio peccatorum, & ascensio ad cœlestem Hierusalem.

EXPLICATIO PSAL. CXXV.

IN conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati.

Latinus Interpres voluit ad verbum reddere verba Græca, & ideo minus Latine loquutus videtur. Sanctus Hieronymus sententiam non verba sequutus ita reddit, *Cum conuerteret Dominus captiuitatem Siõ facti sumus sicut somniantes.* Vere enim vox Hebraica, *cholemim, somniantes* significat, & sensus est, cum primum auditum est à nobis decretum relaxationis, & reuersionis in patriam, præ gaudio vix credere potuimus quod dicebatur, & nobis non videre, & audire, sed somniare videbamur. Simile quid accidit Patriarchæ Iacob Gen. 45. qui cum audisset filium suum Ioseph viuo-

viuere,quem iam dudum mortuum luxerat, quasi de graui somno euigilans non credebat. Sanctus etiam Petrus Act. 12. de carcere præter spem mirabiliter liberatus, existimabat se visum videre. Porro LXX. Interpretes verterunt, consolati, quia ex nimia consolatione fiebat, vt sibi Iudæi somniare viderentur. Sed perspicua erit lectio, si vtrunque iungamus hoc modo. *Cum conuerteret Dominus captiuitatem Sion*, facti sumus ex nimia consolatione & lætitia quasi somniantes, nos liberatos: vel si placeat, hic esse potest sensus, *Facti sumus sicut consolati*, id est, facti sumus vt sunt ij, qui consolationem post magnam tribulationem accipiunt, id est, hilares, & iucundi ex tristibus, & mœrentibus. Hanc ineffabilem consolationem verè experiuntur, qui seriò conuertuntur ad Deum, & contempta spe seculi, atque omnium rerum terrenarum cupiditate deposita, dirigunt pedes suos in viam pacis. Intelligunt enim quàm ineffabile bonum sit, erui de captiuitate Diaboli, & de profundo gehennæ, & ad veram libertatem, atque æternam pacem in cœlesti patria possidendam Deo vocante, & ducente præparari.

II. *Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione.*

Ex consolatione interna prodijt lætitia externa; quæ in hilaritate vultus, & in voce exultationis agnoscitur. *Tunc*, inquit, id est, vbi auditus est bonus nuncius liberationis, *repletum est gaudio os nostrum*, id est, facies nostra hilaris, & iucunda apparuit, & lingua nostra prorupit in verba lætitiæ, & iubilationis. In hebræo, pro, gaudio habetur risus: sed in idem recidit sententia: risus enim lætitiæ signum est. Si quis autem velit per, *os*, non intelligere faciem; sed quod propriè dicitur os, sensus erit, repletum est os nostrum lætis vocibus, & laudibus, & idem significabitur per verba sequentia, *& lingua nostra exultatione*, quæ repetitio est in Psalmis frequentissima.

Tunc dicent inter gentes, magnificauit Dominus facere cum eis. III.

Nuncius bonus huius liberationis sicut eos, qui liberati sunt affecit ingēti lætitia; ita etiam alios, qui hoc audierunt, magna admiratione repleuit, & ideo dixerunt, *Magnificauit Dominus facere cum eis*, id est, magnificè gessit se Dominus cum populo suo: quamuis enim Cyrus fuerit, qui populum hebræorum ex tam longa captiuitate liberauit; tamen omnes facilè intelligebant, id factum esse diuino instinctu: nam liberatio facta est ipso tempore, quo Deus per Hieremiam prædixerat esse faciendam, id est, post annos septuaginta, & Cyrus ipse li. 1. Esdræ cap. 1. agnoscit imperium orbis terræ à Deo cœli sibi tributum, & ab eodē Deo iussum se templū in Hierusalem ædificare, populumque dimittere: & deniq; nunquam sperandum erat, vt Rex vllus sponte sua, & sine vllo pretio tot millia captiuorum dimitteret, nec solùm dimitteret, sed etiam magnis donis oneratos dimitteret. Itaque merito gentes omnes tam magnum beneficium diuinæ prouidentiæ tribuebant. Sed cur Propheta vtitur hoc loco tempore futuro, cum paulò ante vsus sit tempore præterito? dixit enim, *Tunc repletum est gaudio os nostrum*: vnde consequens erat, vt diceret, *Tunc dixerunt inter gentes*. cur igitur ait, *Tunc dicent inter gentes*? Hebræus codex vtrunque verbum ponit in tempore futuro, quod tamen secundum consuetudinem linguæ hebraicæ, vtrunq; verti potest in tēpus præteritum. Sed codex græcus, quē secutus est Interpres latinus, primum posuit in prę-terito, secundum in futuro. Fortasse igitur hic est Hebraismus, & accipiēdum est tempus futurū pro præterito. Fortasse etiam illud, *tunc*, hoc loco, non significat tempus liberationis iam præteritum, sed tempus diuulgationis huius rei ad gentes etiam longè positas, quod erat futurum, vt sensus sit, Cū perueniet fama huius rei ad gentes longè positas, tunc dicent inter se gentes, *Magna fecit Deus cum populo Iudæorum*. Neque

minus hæc admiratio gentium locum habet, cum homines, qui de hoc mundo sunt, vidēt aliquos, qui de Mundo erant, Mundo terga vertere, & ad patriam cęlestem per viam veræ vir-tutis, & Christi imitationis ascendere. Mundus enim non diligit quidem eos, qui de Mundo non sunt, sed miratur tamen, & Deum in illis, & cum illis esse negare non potest.

IV. *Magnificauit Dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes.*

Approbant liberati quod gentes dicunt, quia vera dicunt, ac si ita subiungerēt, Verè Dominus magnificè se nobiscum gessit, & præter meritum, & spem nostram egit, nobiscum, cum de tam miserabili captiuitate nos ad dulcissimam patriam reuocauit: & ideo *facti sumus lætantes,* qui sub iugo captiuitatis gemebamus mœrentes.

V. *Conuerte Domine captiuitatem nostram, sicut torrens in Austro.*

Quoniam non statim omnes captiui reuersi sunt; sed primum aliqui cum Esdra, deinde alij cum Nehemia: ideo qui primi redierant precantur Deum pro plena, atque integra reuersione captiuorum. Vtuntur verò similitudine torrentis, qui flante Austro plenissimè, & velocissimè fluere solet. Dicunt igitur, *Conuerte Domine captiuitatē nostram*, id est, fac vt reuertantur captiui nostri, qui adhuc remanent in terra aliena, planè omnes, & quam citissimè, vt sit plena, & velox reductio, qualis esse solet earum rerum, quas torrens secum abripit, & deuoluit, quando flante Austro tum pluuijs de cœlo cadentibus, tum niuibus liquefactis, & de montibus fluentibus impletur. Sed multo magis spiritualibus peregrinis hæc precatio necessaria est: quamuis enim iam aliqui ad patriam peruenerint, tamen multi adhuc peregrinantur: plurimi etiam amare cœperunt captiuitatem, & affixi rebus temporalibus de patria nihil cogitant; ideo necesse est, vt Deus instar torrentis, Austro flante violenter eos compellat, & quasi cogat ascendere. Denique tum isti, tum illi adhuc ex parte captiui tenentur. omnes cum expectant, vt liberetur omnis creatura à seruitute corruptionis, & ipsi etiam in cælo Beati expectant redemptionem corporis sui. Pro hac igitur perfecta libertate filiorū Dei, de qua loquitur Apostolus ad Rom. 8. recte precamur. *Conuerte Domine captiuitatem nostram, sicut torrens in Austro.* Quod attinet ad verba, in Hebraico, & græco codice habetur, torrentes, siue riuos aquarum in numero multitudinis, & casu accusandi: sed probabile est in Græcis antiquis, & magis correctis fuisse, χειμάῤῥος, id est, torrens, non χειμάῤῥους, id est, torrentes. Nam S. Hieronymus in commentario, vbi exponit editionem Septuaginta, legit, torrens, & S. August. similiter legit, torrens. verbum autem Hebraicum potest intelligi tam in casu nominandi, quam accusandi: sed in sensu nulla difficultas est. Nam idem est sensus, siue dicamus, Conuerte captiuitatē nostram, vt torrens conuertit, & trahit omnia secum: siue, Conuerte captiuitatem nostram, vt torrentem protrudis, & impellis, quando Austro flante impletur aquis. Maior quæstio est de nomine Austri; siquidem recentiores quidam accurati, & docti contendunt, nomine Austri non debere intelligi ventum, sed regionem Australe desertam, & aridam, qualia sunt deserta Arabiæ, ac sensum huius loci esse volunt, Conuerte captiuitatem nostram, sicut torrentes fluunt in locis aridis & desertis: sic enim lætificabit nos reuersio captiuorum, quomode lætificantur loca arida fluentibus aquis. Sed nobis veneranda est Patrum auctoritas: nam LXX. Interpretes, sine dubio per Austrum intellexerunt ventum: id enim proprie significat νότος, qua voce hoc loco vsi sunt: deinde sanctus Hieronymus, sanctus August. Theodoretus, Euthymius, & alij veteres, tum Græci, tum Latini agnoscunt hoc loco similitudinem venti Australis liquefacientis niues, & congregantis nubes, atque eo modo torrentes implentis. Ratio etiam connexionis, & nomen torrentis huic expositioni fauere videtur. Vtitur enim Propheta nomine torrentium, vt significet plenitudinem reuersionis captiuorum per

loca

loca vero deserta, & arida, riuuli quidam fluere solent, non autem torrentes pleni, & magni, quos ingentes pluuiæ, vel niues de montibus fluentes faciunt. At inquiunt, vox hebraica, *negheb*, non significat ventum, sed australem plagam, vel loca arida, & deserta. Respondeo, quod sæpe respondi, non debere restringi significationes vocum Hebraicarum ad Hebraica dictionaria: maior enim fides habenda est LXX. Interpretibus, & sancto Hieronymo, quàm omnibus dictionarijs; & quemadmodum vox Græca νότος, significat proprie ventum Australē, & inde transfertur aliquando ad significandam regionem, vnde ventus ille spirat: sic etiam fieri potest, vt vox hebraica, *negheb*, quam ipsi volunt significare plagam australem, transferatur etiam ad significandum ventum australem; & hoc loco ita accipiendam esse hanc vocem, veterum auctoritas satis nobis persuadet.

VI. *Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent.*

Posteaquam rogauit Propheta Deum, vt reducat ad patriam omnes captiuos; exhortatur ipsos captiuos, vt libenter suscipiant laborem ambulandi, & ascendendi, neque retineantur amore earum rerum, quas in terra aliena possidebant: quoniam in patria sua, multò plura, & meliora inuenient. Vtitur autem similitudine aptissima seminantis, & metentis. Seminans enim ordinariè in lacrymis seminat, id est, cum dolore, & gemitu; quia cogitur triticum suum proijcere in terram, neque scit an vnquam illud recuperabit, ac proinde videtur laborare, & fatigari, vt opes suas amittat: sed quando messis venit, cum magno gaudio metit, quia videt triticum suum, quod videbatur, dum seminaretur, amissum, non solum non perijsse, sed cum maximo fœnore redditum sibi fuisse. Sed hæc exhortatio apud spirituales peregrinos præcipue locum habet. Qui enim captiuitatem diligunt, & amore mundi capti, de cœlesti patria nihil cogitant, ij existimant, iustorum iter ad cœlum nihil esse aliud, nisi iacturam, & detrimentum. Qui enim verè peregrini sunt, & ad patriam cœlestem ascendunt, opes suas pauperibus largiuntur, qui nunquam restituent: sine precio vel præmio laborant, vt fratres suos doceant, vt Apostolus faciebat; sponte seipsi voluptatibus, & delectationibus priuant; quæ stultitia esse videtur ijs, qui nesciunt quid ista pariant. Sed hoc nihil est aliud, nisi seminare in lacrymis, vt postea tempore suo cum exultatione metant: quod si ij, qui captiuitatem adhuc amant, attentè considerarent, certè ipsi etiam mutato consilio ascendere inciperent, & sua omnia, licet cum sensu aliquo doloris interim seminarent, vt paulò post in cœlesti patria cum exultatione meterent.

Euntes ibant, & flebant, mittentes semina sua. VII.

Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. VIII.

Describit paulò fusius, & clarius morem seminantis, & metentis. *Euntes*, inquit, *ibant*, id est, rustici ex domo sua exeuntes ibant ad agrum, *& flebant mittentes semina sua*, id est, cum dolore spargebant triticum suum in terram, videntes se priuari interim opibus suis non sine sudore quæsitis. Sed postea venientes ex agro tempore messis, *venient* domum *cum exultatione portantes manipulos suos*, id est, referentes pro paucis granis integros manipulos spicarum. Neque curauit Propheta similitudinem applicare; quia facilè erat vnicuique id per se facere. Vtitur hac eadem similitudine Apostolus. 2. Corinth. 9. *Qui parce seminat, parce & metet.* Et quoniam similitudo admirabilis est, non erit inutile considerare, quibus in rebus sementis cum eleemosyna comparetur, vt magis animentur qui ascensiones in corde suo disponunt, ad opes suas libentissimè cum pauperibus communicandas. Primum igitur granum, quod seminatur, res est exigua, & tamen producit tantam granorum multitudinem, vt incredibile videatur: sic etiam eleemosyna res

est in se vilis, cum sit actio humana, & temporaria, & per organum corporis corruptibilis facta; & tamen producit non multas pecunias, aut panes, aut vestes, sed Regnum sempiternum; quomodo si granum tritici seminatum non produceret spicam triticeam, sed spicam auream plenam gemmis preciosis loco granorum. Deinde granum seminatum debet corrumpi, & perdi, alioqui non nasceretur, iuxta illud Euangelij, *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet*: sic eleemosyna debet donari, non commutari, & donari ijs, qui non possunt retribuere, denique debet amitti, ac perdi sine vlla spe recuperationis in hac vita: ita enim corrupta, & perdita iterum nascitur, & fructum plurimum parit in æterna vita. Denique seminatum granum eget sole, & pluuia, vt germinare possit: sic etiam eleemosynæ, vt alia omnia bona opera, egent sole diuinæ gratiæ, & pluuia sanguinis Mediatoris, id est, requirunt, si meritoria esse debeant, vt fiant ex gratia Dei, quæ nascitur ex Christi sanguine: tunc enim res in se minima efficitur maxima ratione virtutis, quam ex gratia recipit: & sic non solum meritoria, sed etiam de condigno, vt scholæ loquuntur, meritoria est vitæ æternæ. Sed hoc interest inter sationem tritici, & distributionem eleemosynæ ritè factam; quod plurima sunt, quæ facere possunt, vt qui seminauit in lacrymis triticum, in exultatione non metat: nam & potest seminatum granum deficiente imbre non nasci; & potest natum à bruchis, vel nebulis corrumpi; & potest iam maturum à furibus diripi, vel incendio perdi. At eleemosyna ex charitate facta, salua est, quippe in cœlo reconditur, vbi neque bruchi, neq; nebulæ, neque fures accessum nullum habent. Igitur qui spirituale semen in lacrymis seminat, in exultatione fructum magnum sine vlla dubitatione metet.

PSALMVS CXXVI.

Titulus, & Argumentum.

Canticum graduum Salomonis.

Psalmus hic semper mihi visus est supra modum obscurus, & nunc etiam post longum studium fateor me non perfectè assequi literalem sensum. Probabilior expositio videtur esse illa, quam tradiderunt Græci, S. Ioannes Chrysostomus, Theodoretus, & Euthymius; quod videlicet pertineat hæc Prophetica exhortatio, siue admonitio ad populum hebræorum post reuersionem à captiuitate Babylonica, quando laborabat in ædificanda domo Dei, & restauranda ciuitate Hierusalem, & à vicinis gentibus toto ferè illo tempore vexabatur, & impediebatur. Huc etiã pertinere videtur, titulus, Canticum graduum Salomonis: *tribuitur enim Salomoni hæc adhortatio, quoniam ipse prior ædificauit domum Domini, & ciuitatem Hierusalem amplificauit, & multis bonis repleuit. Ipse igitur commodè introducitur, qui admoneat Zorobabelem, qui fuit quasi alter Salomon, quomodo se gerere debeat in domo, & ciuitate reædificanda, custodienda, & amplificanda. Sed altiore sensu verus Salomon, id est, pacificus Christus, qui est pax nostra iuxta Apostolum, admonet eos, qui ad veram pacem aspirant, & aspirando ascendunt de valle lacrymarum ad visionem pacis, Hierusalem cœlestem quomodo debeant ædificare, & custodire domum, siue ciuitatem Ecclesiæ: tum etiam vnusquisq; sibi per bona opera domum ædificare in cælo, eamq; custodire, vt ad eam suo tempore feliciter inhabitãdam, perpetuoq; possidendam, ascendat. Scio nonnunquam in Scripturis per ædificationem domus, intelligi fœcunditatem siue copiam filiorum. Sed hunc Psalmum communis expositio Patrum de vera domo Dei, id est, de templo siue materiali, siue mystico, non de carnali filiorum copia intelligendum esse docuit.*

EXPLIC. PSALM. CXXVI.

I. *Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam.*

Hæc dicuntur Iudæis ædificantibus domum Dei, id est templum, quando infeliciter opus procedebat, impedientibus vicinis gentibus, vt scribitur in primo libro Esdræ. Admonentur autem, vt cogitent nihil valere opera hominum, nisi primarius ædificator Deus adsit; & ideo non solum operentur manibus, sed etiam corde & ore Deum inuocent, & in eius adiutorio præcipuè fidant. *Nisi Dominus ædificauerit domum*, id est, Nisi Dominus inuocatus cum fiducia, operantibus adfuerit. *In vanum laborauerunt qui ædificant eam*, id est, omnis labor frustra consumptus est, & frustra etiam deinceps consumentur. Hæc eadem dicuntur Præpositis Ecclesiæ, qui prædicatione verbi Dei conuertere nituntur homines ad Deū, & ex ijs templum Domino, id est, Ecclesiam ædificare. iuxta illud 1. Corinth. 3. *Dei ædificatio estis.* & ibidem. Vt sapiens architectus fundamentum posui, alius autem superædificat: sed nisi adsit ille principalis architectus, qui dixit Matth. 16. *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, in vanum ædificant homines, frustra prædicant doctores verbi Dei, dicente Domino, *Sine me nihil potestis facere.* Ioann. 16. Denique dicuntur eadem vnicuique nostrum, qui domum nobis peractus fidei, spei, & charitatis in cœlo ædificare debemus: domus enim Dei, vt S. Augustinus ait serm. 22. de verbis Apostoli, credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur. neque vllus in cœlesti patria ciuis admittitur, qui talem domum non ante parauerit. Sed hæc domus magis orando, & gemendo, quam operando fabricatur, quia non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis tanquam ex nobis 2. Cor. 3.

II. *Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam.*

Cùm ciuitas Hierusalem post captiuitatem ædificaretur, simul ædificanda, & simul custodienda erat, vt testatur Scriptura in lib. 2. Esdræ. Gentes enim quæ in circuitu erant, non solum impedire conabantur ædificationem, sed etiam demoliri quod ædificatum fuerat, & ideo filij Israel vna manu gladium tenebant, altera faciebant opus; & multi eorum dispositi ad custodiendum perpetuas agebant excubias. Sed nihilominus tot vigilijs suis nihil profecissent nisi Dominus ciuitatem custodire voluisset. Hoc idem contingere certum est, præpositis Ecclesiæ, qui simul ædificare Ecclesiam, & simul custodire debent: versamur enim in medio inimicorum, qui nihil magis oderūt, quam Ecclesiæ amplificationem. Et quamuis Episcopis ad hoc detur in Ecclesia locus altior, vt quasi è specula omnia prospicere, & populum custodire possint; tamen neque corda penetrant, neque vbique cum omnibus esse possunt; ideo *Nisi Dominus custodiat ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.* Hoc ipsum singulis nobis accidere solet, vt dum per bona opera domum nobis ædificamus, non desint hostes, qui varijs tentationibus destruere moliantur ædificium inchoatum. vnde nos Apostolus armat scribens Ephesijs cap. 6. dum dicit, *Accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo.* & infra, *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Sed nisi Dominus nobis adsit, & nos sæpè dormitantes custodiat, & pro nobis pugnet, frustra erit omnis labor noster.

Vanum est vobis ante lucem surgere: surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. III.

Filij Israel præ nimia sollicitudine, dum in angustijs essent, ante lucem opus ædificationis aggrediebantur; ideo monet illos Spiritus sanctus, nihil profuturum, quod ante lucem operari incipiant, nisi Dominus illis adfuerit: sed si Dominum adiutorem habuerint, & in illo spem suam posuerint, opus prosperè successurum, etiamsi post necessariam quietem, orto iam sole operi

operi se accingant. *Vanum*, inquit, *est vobis ante lucem surgere*, ad opus videlicet ædificationis prosequendum; vbi subintelligendum est, *nisi Dominus ædificauerit domum, vel custodierit ciuitatem.* & ideo confidentes in Domino, & illum assiduè inuocantes surgite, *postquam sederitis*, id est, post nocturnam, ac necessariam quietem, *surgite ad opus, qui manducatis panem doloris*, id est, vos, qui in angustia, & oppressione nunc viuitis propter infestationem continuam inimicorum. Sed in sensu magis intento à Spiritu sancto, monentur Præpositi Ecclesiæ, & singuli etiam fideles, vt in ædificanda domo: siue communi, siue particulari non magis fidant operationi, quam orationi; sed imitentur Dominum, qui per noctes vigilabat in oratione iuxta illud Luc. 6. *Erat pernoctans in oratione Dei*: & interdiu concionabatur, & miraculis sermonem confirmabat; nec non Apostolos imitentur, qui in Act. cap. 6. dicunt, *Nos autem orationi, & ministerio verbi instantes erimus. Vanum*, inquit, *vobis est ante lucem surgere*, id est, totum tempus consumere in ædificatione, vel custodia. *Surgite postquam sederitis*, id est, surgite ad opus, postquam sederitis vacantes quieti contemplationis, & orationis. *Qui manducatis panem doloris*, id est, vos qui præ desiderio cœlestis patriæ assiduè gemitis, & dicitis, *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die, ac nocte, dum dicitur mihi quotidie vbi est Deus tuus?* Qui enim valdè amant, dum non possunt frui præsentia rei amatæ, sustentantur interim desiderio, & gemitu, & eo modo lacrymæ fiunt illis panes die, ac nocte, id est, in prandio, & cœna. In Hebræo non habetur illud, *surgite*, sed videntur Septuaginta legisse paulo aliter, quam nunc habeatur in nostris codicibus: vbi enim nunc est, *cum*, id est, surgere, ipsi
קום
videntur legisse. *cumu*, surgite. & quamuis
קומן
Euthymius ex Græco codice, legat, *surgere*, tamen veteres Patres, legunt, *surgite*, vt S. Hieronymus, & S. Augustinus in commentario, & videtur etiam S. Ioannes Chrysostomus ita legisse. denique ita legit S. Hilarius, qui vt S. Hieronymus scribit in lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis, imitatus est Originem in explanatione Psalmorum, certum autem est Origenem, & alios veteres Græcos, & Latinos habuisse codices correctiores, quàm vnus Euthymius habuerit nisi fortè Euthymius etiam legerit, *surgite*, sed corrigendum putauerit esse textum, vnius literæ mutatione: nam ἐγείρεσθαι, est surgere, & ἐγείρεσθε, est surgite.

Cùm dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini filij, merces fructus ventris.

Post exhortationem, & admonitionem addit, Propheta consolationem, prædicens fore, vt post præsentes tribulationes, det Dominus pacem, & quietem populo suo, & tunc filios Israel manifeste futuros Dei hæreditatem, & potentissimos, atque fortissimos, vt nullos deinceps hostes passuri sint. quæ Prophetia respicit nouum populum, id est, Ecclesiam Christi, cuius typus erat templum, & ciuitas ipsa Hierusalem. Nam vt S. Augustinus demõstrat. libr. 18. de ciuitate Dei cap. 45. Iudæis post ciuitatis, & templi instaurationem omnia in deterius prolapsa sunt, donec per Vespasianum & Titum iterum ciuitas euersa, & templum incensum fuit. Ait igitur, *Cum dederit dilectis suis somnum*, id est, cum pacem, & quietem Dominus populo suo dederit, mittens ad illos verum Salomonem, qui templum verum, id est, Ecclesiam suam, fundabit, & propagabit, atque ipsos etiam Imperatores orbis terræ illi subijciet; *ecce hæreditas Domini filij merces ventris fructus* id est ecce tunc apparebit, quod hæreditas Domini erunt filij plurimi, iuxta illud Psal. 2. *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ*: & merces eiusdem Christi Domini erit fructus ventris, filij videlicet plurimi, iuxta illud Isai. 53. *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum.* Nam, vt sæpè monuimus, frequentissimè in Psalmis idipsum bis repetitur. Itaque idem est, *hæreditas Domini*; *filij*, *& merces*,

nes fructus ventris, id est, Christi Domini hæreditas, & merces erunt multi filij, qui nihil aliud sunt, *nisi fructus ventris*. Atque hæc expositio est conformis hebraico textui, vbi vox illa, *fructus*, est nominatiuus casus, non genitiuus. Sed in editione Græca vox, *fructus*, est casus genitiui, & ideo iuxta Græcum codicem, sensus erit, quod filiorum multitudo erit hæreditas Domini, & merces Christi, qui Christus verè, proprieque fructus ventris fuit, cum non ex viro, sed ex sola Virgine ortum habuerit. & hæc fortasse verior est expositio, quoniam verbum hebraicum potest mutatis punctis reddi per genitiuum; sed verbum Græcum non potest reddi per nominatiuum. Proinde si codices omnes conciliandi sint, hæc posterior expositio priori anteponenda erit. Iam verò si Psalmus explicetur secundum altiorem sensum, in hoc versiculo prædicetur felicitas cœlestis Hierusalem, quæ post somnum mortis temporariæ in resurrectione manet eos, qui sicut oportebat ad patriam sempiternam, passibus amoris, & fidei ascendere properarunt. Ait igitur, *Cum dederit dilectis suis somnum*, id est, cum post varios labores, & certamina dederit Deus omnibus dilectis suis, tam Præpositis Ecclesiæ ædificatoribus, quam priuatis fidelibus domum sibi per opera bona fabricantibus, somnum beatæ mortis, *ecce hæreditas Domini filij, merces fructus ventris*, id est, tunc apparebit in die vltimi Iudicij, quod filij Dei sint ipsius Dei hæreditas, quia tunc dilecti salutem æternam consequentur, & per hoc transibunt in æternam Dei possessionem, & hæreditatem, & ijdem filij erunt merces Christi, qui est fructus ventris, quia salus electorum est Christi merces: ipse est enim, qui gratiam, & gloriam electis suis patiendo, & moriendo promeruit. Non multum autem refert, quod in Hebræo habetur, *sic dabit dilecto suo somnum*, pro eo quod nos habemus in Græca, & Latina versione, *cum dederit dilectis suis somnum*: nam particula hebraica, *chen*, significat multa, nimirum, sic, vere, Sic. &c. Itaque reddi potest, *tunc dabit*, id est, post illas tribulationes dabit, & sensus in idem recidit. vox autem, *ledido, dilecto suo*, potest etiam legi, *ledidau*, *dilectis suis*, & sic legerunt Septuaginta & S. Hieronymus, qui habuerunt codices sine punctis, quæ à Rabinis postea addita sunt. & si fortè necessario legendum esset, dilecto suo, exponeremus vnicuique *dilecto suo*, vel dilecto populo suo, quod est idem cum eo, quod nos habemus, *dilectis suis*.

כן

לידידו
לידידיו

V. *Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum.*

Declarat his verbis Propheta potentiam filiorum Christi, qui sunt eius hæreditas, & merces, ac dicit fore potentissimos, quales sunt sagittæ in manu viri robustissimi, quæ maximo impetu iaciuntur, & omnia perrumpunt. loquitur autem de spirituali potentia seruorum Christi, quæ non minus cernitur in actione, quàm in passione. nam & cum instar tonitrui, & fulguris terrefaciunt, & conuertunt infideles ad fidem, vel peccatores ad pœnitentiam efficacia prædicationis, splendore sanctitatis, & miraculorum virtute; & quando tormenta omnium generum, incredibili patientia, & fortitudine, ad mortem vsque decertantes pro fide, & pietate tolerant, quid sunt aliud, nisi sagittæ in manu potentis? sed cur filij isti tam fortes dicuntur filij excussorum? quia filij sunt hominum eiectorum, & expulsorum à mundo, quasi quisquiliæ, & reiectamenta; videlicet filij Prophetarum, & Apostolorum: nam de Prophetis Apostolus dicit Hebr. 11. *Alij vero ludibria, & verbera experti insuper & vincula, & carceres, tentati sunt, lapidati sunt, in occisione gladij mortui sunt, circuierunt in melotis, & in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus.* De Apostolis dicit idem Paulus 1. Corinth. 4. *Puto quod Deus nos Apostolos nouissimos ostendit, tanquam morti destinatos; quia spectaculum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus, vsque in hanc horam & esuri-*

mus,

mus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cœdimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris, Maledicimus, & benedicemus, persecutionẽ patimur, & sustinemus, blasphemamur, & obsecramus tauquam purgamenta huius Mundi facti sumus, omnium peripsema vsque adhuc. Et tamen isti ita excussi, & reiecti fortissimi fuerunt, & de mundo, & de dæmonibus mirabiliter triumpharunt. Horum filij sunt omnes electi, qui sicut sagittæ in manu potentis hostes vulnerarunt, & vicerunt. Scio locum istum variè tam à veteribus, quàm à recentioribus exponi, sed, vt alias dixi, vnusquisque in suo sensu abundet, vbi nullum subsit fidei periculum. Neque refert quòd S. Hieronymus ex hebræo vertit. filij iuuentutis, vbi nos habemus, filios excussorum, & versionem suam defendit in Epistola ad Marcellam de quæstionibus super hunc Psalmum: nam vox hebraica, *neharim*, vtrunque significat, & iuuentutem, & excussorum. proinde versio Septuaginta & nostra vulgata editio non repugnat textui originali. Neque reprobamus Sancti Hieronymi intelligentiam, siquidem electi vt sint filij excussorum, quia filij Prophetarum, & Apostolorum à mundo reprobatorum; ita sunt etiam filij iuuentutis, quia sunt per regenerationem, & renouationem iuuenes facti, ac per hoc alacres, & fortes, & expediti ad bellum contra spirituales hostes. Sed in futuro seculo, ac præsertim in die resurrectionis, & vltimi iudicij, maximè apparebit, quam sint potentes isti filij excussorum: qui tunc per resurrectionem gloriosam erunt veri filij iuuentutis, quia renouabitur, vt aquilæ iuuentus eorum. *stabunt enim in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt*, vt dicitur Sap. 5. & aduersarij videntes turbabuntur timore horribili, & dicent, *Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum*, &c. & Psalm. 149. *Gladij ancipites in manibus eorum ad faciendam vindictam in nationibus, increpat iones in populis, ad alligandos Reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis, vt faciant in eis iudicium conscriptum, gloria hæc est omnibus sanctis eius.*

נְעָרִים

Beatus vir, qui impleuit desiderium suum ex ipsis; non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta.

Concluditur Psalmus per epiphonema acclamando ipsi Domino Christo, *Beatus vir, qui impleuit desiderium suum ex ipsis*, id est, verè felix est ille, Christus videlicet, qui impleuit desiderium suum ex ipsis filijs, quoniam perduxit ad finem desiderium suum, quod erat vidẽdi salutem, & gloriam filiorum suorum, pro quibus tam multa fecit, & pertulit. & ideo *non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta*, id est, in vltimo iudicio, quod exercebitur in amplissima porta, id est, in conuentu totius mundi, non confundetur cum loquetur inimicis suis dæmonibus, & hominibus iniquis, sed eos potius confundet, & conuincet iniustitiæ, & imbecillitatis: tota enim contentio Christi cum diabolo, & ministris eius ab initio mundi vsque ad finem, fuit circa salutem generis humani, quod totum ad inferos secum diabolus pertrahere semper conatus est. Atque ad hunc finem singulis ætatibus persecutiones Iudæorum, paganorum, hæreticorum, iniquorum omnis generis, aduersus Ecclesiam excitauit. Sed cum in die Iudicij conspicientur tot millia Electorum cum Christo gloriosè regnantium, & triumphantium, & iustissimè coronatorum: & contra, sublata erit iniquis omnis potestas, & ad æterna supplicia iustè damnatis nulla spes erit bella renouandi; tunc ipse Christus non confundetur, sed confundet omnes inimicos suos. In hebræo habetur, *Beatus vir, qui impleuit pharetram suam ex ipsis*, sagittis videlicet Sed Septuaginta Seniores maluerunt explicare metaphoram: & quia, implere pharetram sagittis, significat, implere domum fortissimis filijs; ideò maluerunt vertere, *Beatus vir, qui impleuit desiderium suum ex ipsis*, hoc est, pro voto, & desiderio impleuit domum suam filijs optimis, & robustissimis. Illud autem *non confundetur cum loquetur inimi-*

inimicis suis, in Hebraico, & Græco codice habetur in numero multitudinis, *non confundentur cum loquentur*. Non est improbabile in aliquo textu vitio scriptorum esse numerum variatum: non enim verisimile est Interpretem Latinum, vel Græcũ de industria numerum mutasse. Et cum S. Hieron. & S. Augustinus in commentario legãt in singulari, *non confundetur cum loquetur*; & contra S. Hilarius, & S. Ioannes Chrysostomus legant in numero multitudinis, *non confundentur, cum loquentur*; necesse est, vt Græci codices fuerint varij, sicut etiam Latini codices vulgati varij sunt: sed vtraq; lectio vera est; nam & de Christo verè dicitur, *non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta*, & de electis filijs Dei verè etiam dicitur, *non confundentur, cum loquentur inimicis suis in porta*, cum scriptum sit Sap. 5. *Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt*: Illud autem, *in porta*, interpretati sumus in vltimo iudicio, quoniam, vt diximus in explicatione Psal. 121. apud Hebræos in portis ciuitatum conueniebat multitudo populi ad iudicia & præterea ex doctrina S. Augustini in expositione huius versiculi, in porta loqui, est publicè loqui, sicut loqui in cubiculo, est loqui occultè & secretè. Quoniam igitur vltimum iudicium palam & publicè, & in conspectu omnium hominum & Angelorum fiet, rectissimè dicitur in porta fieri, & Christus atque electi eius rectè inimicis suis loqui dicuntur in porta.

PSALM. CXXVII.

Titulus, & Argumentum.

Canticum graduum.

Videtur hic Psalmus S. Hilario & S. Augustino, iuxta literæ corticem, ita de temporalibus bonis, quorum promissio propria testamenti veteris est, agere, vt necessarium sit mysticum sensum inuenire, si ad Christianorum mores accommodari debent, Sed fortasse non erit difficile ita illum exponere, vt simul ad testamentum vetus & ad nouum, ad bona Hierusalem terrenæ & cœlestis pertineat. Est igitur argumentum huius Psalmi, exhortatio ad pietatem, proposita ingenti mercede, virtutis.

EXPLICAT. PSAL. CXXVII.

Beati omnes, qui timent Dominum, qui ambulant in vijs eius. I.

Docet Propheta redeuntes à captiuitate, quomodo se gerere debeãt, si nolint iterum in captiuitatem reuerti, sed perpetuò frui bonis Hierusalem, quæ doctrina vtriusque peregrinis conuenit, tam ijs, qui peregrinabantur à patria terrena, atque ad eam ascẽdere cupiebant, quam ijs, qui peregrinantur à patria cœlesti, atque ad eam redire festinant. Ait igitur, *Beati omnes, qui timent Dominum*, id est, illi omnes siue viri, siue fœminæ; siue magni, siue parui, siue nobiles, siue ignobiles, siue domini, siue serui, siue docti, siue indocti, denique omnes omnino, nullis exceptis, tunc solum verè beati erunt, id est, fortunati, contenti, hilares, in optimo statu constituti, quem statum omnes desiderant, si Deum verè timuerint, id est, si Deum offendere formidauerint, atque eo timore muniti, à Dei gratia, quæ fons est omnium bonorum, nunquam exciderint. Signum autem sancti huius timoris est, *si in vijs eius*, id est, in præceptis eius *ambulauerint*. Nam timor iste sanctus ex amore procedit, & Dominus ait Ioan. 14. *Si diligitis me, mandata mea seruate*, & iterum, *Qui habet mandata mea & seruat ea, ille est, qui diligit me*. & iterum, *Qui non diligit me, sermones meos non seruat.*

Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit. II.

Incipit numerare felicitates hominis timentis Deum, atque ad eum ipsum sermonem dirigit, dicens, prima felicitas tua erit, *quod manducabis labores manuum tuarum*, id est, frueris ijs bonis, quæ labore manuum, siue operum tuorum acquisieris.

 Quo

Quo loco diligenter considerandum est, non ponere Prophetam felicitatem piorum in magna copia diuitiarum; sed in iis bonis, quæ proprio labore acquiruntur, quæ ordinariè modica esse solent. Magnæ enim diuitiæ, vel ex hæreditate parentum, vel ex rapina & vsura, aliisque malis artibus plerumque habentur. Laudat S. Hieronymus in epist. ad Hedibiam, quæst. 1. vulgatam illam sententiam, *Diues autem iniquus, aut iniqui hæres.* Quare idem Propheta in Psal. 36. dicit, *Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas.* & in Psalm. 72. *Ecce ipsi peccatores, & abundantes in seculo obtinuerunt diuitias*, & in Psalm. 143. *Promptuaria eorum plena eructantia ex hoc in illud, oues eorum fœtosæ abundantes in egressibus suis, boues eorum crassæ, non est ruina macerij, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Beatus populus, cuius Dominus Deus eius.* Itaque sanctus Dauid non hebræis tantum, sed etiam Christianis concionatur, cùm non ponat felicitatem in magnis diuitiis, sed in eo solum, quod viuant de suis iustis laboribus: vbi duo vitia extrema reprehẽdit: vnum eorum, qui labores aliorum manducant: alterum eorum, qui ne suum quidem laborem manducant, sed auarè recondunt, vt diuitias augeant: illi igitur soli beati sunt, qui labores manuum suarum manducant. Quod si fortè aliqui timentes Deum, & ambulantes in viis eius, non possint frui bonis suis; sed esurire & sitire cogantur, quòd bona sua ab aliis direpta fuerint; non propterea falsa erit promissio, quæ hoc loco habetur: nam si Deus quibusdam amicis suis permittit. vt cupiant saturari de micis, quæ cadunt de mensis diuitum, vt de Lazaro mendico legimus Luc. 16. & nemo illis eas micas tribuit: dat sine dubio illis Deus aliquid longè melius, videlicet gaudium de tribulatione, vt Apostolus dicit ad Hebr. 10. *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis.* & de se ipse dicit 2. Cor. 7. *Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra*, & tunc sensus huius versiculi hic erit, *Laborem manuum tuarum quia manducabis, beatus es & benè tibi erit*, id est, nunc manducabis laborem, id est, de gaudio laboris & tribulationis reficieris; postea verò de fructu ipso laboris, id est, de præmio bonorum operum saginaberis; & ideò nunc *beatus es* in spe, & postea *benè tibi erit* in re. Atque hoc propriè pertinet ad spirituales peregrinos, qui gaudent in tribulatione inopiæ & ærumnarum; scientes, quòd tribulatio patientiam operatur, patientia verò probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, Rom. 5. Quod attinet ad verba in hebræo est *labores manuum*, vt nos habemus; sed in græco videtur esse, *labores fructuum*, & sic plurimi vertunt, & legunt ex græco. Sed vox græca καρπῶν, & fructus, & volas manuum significat. proinde Septuaginta propriissimè vertunt hebraicam vocem, *cappecha*, quæ propriè volas manuum significat. Igitur nostra editio vulgata planè concordat cum originali hebraico, & cum editione Septuaginta.

Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.

Hæc est altera felicitas timentis Deum, & ambulantis in viis eius, quod si fortè vxorem ducere voluerit, vnam tantum ducet, eamque non ad libidinem explendam, sed ad filiorum procreationem accipiet, vt Angelus Tobiam monuit dicens, *Accipies Virginem cum timore Domini, amore filiorum magis, quàm libidine ductus*, & ipse Tobias verè dixit, *Domine tu scis, quia non luxuriæ causa accipio sororem meam coniugem, sed solo posteritatis amore.* Tob. 6. & 8. Ait igitur, *Vxor tua*, non vxores. non concubinæ tuæ, *sicut vitis abundans*, id est, multos pariens filios, vt vitis fœcundæ multos racemos, *in lateribus domus tuæ*, id est, intus manens, vt modesta & pudica: & curam domus interioris habens, dum vir de his quæ foris sunt, cogitat. S. Hieronymus vertit, *in penetralib. domus*, quoniam de lateribus interioribus hoc loco.

cto agitur. Sed quamuis hæc felicitas quædam sit, tamen vt intelligamus, non magnam esse felicitatem, Deus multis magnisque amicis suis, etiam coniugatis, hanc felicitatem non dedit, vt Abrahamo & Saræ, Isaaco & Rebeccæ, Zachariæ & Elizabethæ: multis etiam inspirauit desiderium & propositum sanctæ virginitatis, vt creditur de sanctis Prophetis Elia & Hieremia, & scitur de B. Virgine Maria, S. Ioanne Baptista, S. Ioseph, & alijs propè infinitis; quos certè Deus non priuasset felicitate coniugij, & fœcunditatis carnalis, si non esset virginitas donum longè excellentius. Adde quòd sancti viri, qui vel coniuge caruerunt, vel sterilem sortiti sunt, non fuerunt priuati felicitate fœcunditatis, sed eam habuerũt alterius generis, & sine comparatione maiorem. Christus inprimis, qui caput est omnium Sanctorum, non habuit carnalem vxorem, neque filios carnales, sed habuit tamen sponsam Ecclesiam, & filios spirituales innumerabiles. Sic etiam Abraham vnum habuit filium ex Sara, sed per fidem factus est pater multarum gentium: omnes enim fideles filij Abrahæ dicuntur ab Apost. Rom. 4. & quod mirabile est, viri Sancti non solum patres, sed etiam matres sunt eorum, quos ad fidem, vel ad pœnitentiam conuertunt: patres enim sunt prædicando verbo aut exemplo, & matres gemendo pro eis, & orando. Idem enim Apostolus patrem se dicit 1. Cor. 4. cùm ait, *Non vt confundam vos, hæc scribo, sed vt filios meos charißimos moneo: nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres, nam per Euangelium ego vos genui.* alibi verò se matrem dicit, cùm ait ad Galat. 4. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* Quod si placet spiritualibus filijs assignare patrem & matrem, quamuis ab eodem homine generentur & pariantur; dicere poterimus, patrem esse amorem Dei, & proximi matrem esse sapientiam; verè enim amor est, qui filios gignit, sed per sapientiam gignit, dum sapienter loquens, & scripturas explanans persuadet auditoribus fidem aut pœnitentiam. Sic enim de sapientia scribitur Sap. 8. *Hanc amaui & exquisiui, à iuuentute mea, & quæsiui sponsam mihi eam assumere, & amator factus sum formæ illius.*

Filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. IV.

Tertia felicitas hic describitur, educatio videlicet filiorum. Viri enim timentes Deum, & ambulantes in vijs eius, non tantum filios multos, sed etiam bonos, & bene moratos habebunt, quoniam ab infantia illos docebunt timere Deum, & ambulare in vijs eius. Sic igitur ait. *Filij tui sicut nouellæ oliuarum*, id est, similes erunt arbusculis optimis, quales sunt oleæ, quę semper virent, & fructum dulcissimum faciunt; non autem similes erunt rubis, aut spinis, aut sterilibus plantis: erunt autem *in circuitu mensæ tuæ*, vt eos omnes simul videns, & cum eis conuiuens, & conuescens maiorem ex illis delectationem capias. Quæ omnia conueniunt etiam in filios spirituales, quos cum Pater Verbo Dei pascit, & proficere videt, mirificè gaudet, & cum Apostolo dicit; *Gaudium meum, & corona mea, sic state in Domino charißimo*, Phil. 4.

Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum. V.

Benedicat tibi Dominus ex Sion, & videas bona Hierusalem omnibus diebus vitæ tuæ. VI.

Et videas filios filiorum tuorum, pacem super Israel. VII.

Quarta est hæc felicitas, quod videlicet vir timens Deum non solùm de bonis proprijs gaudium habere debeat, sed etiam de communibus. Ideò addit, quòd ita sit à Deo, qui habitat in Sion, benedicendus, vt videat ciuitatem suam Hierusalem abundantem omnibus bonis, toto tempore vitæ suæ, & videat in ea ciuitate filios filiorum similiter beatos & felices; & deniq; pacem,

quæ omnia bona conseruat; & custodit, stabilem videat super populum Israel. Sed altiore sensu, & magis proprio, atq; à Spiritu sancto intento, hic describitur felicitas tantò maior tribus superioribus, quantum distat cœlũ à terra, & Deus à creaturis, & propterea non eam narrando, sed imprecando Propheta proponit. *Ecce,* inquit, præter omnia quæ dicta sunt, *sic benedicetur homo, qui timet Dominum,* nimirum dicetur illi; *Benedicat tibi Dominus ex Sion,* id est, non solum benedicat tibi Dominus de terra tẽporalia bona tribuens, sed etiam benedicat ex monte sancto suo, ex altissimo habitaculo suo, tibique præstet, *vt videas bona Hierusalem omnibus diebus vitæ tuæ,* id est, videas Deum, in quo sunt omnia bona Hierusalem, *omnibus diebus vitæ tuæ,* id est, in æternum, & in seculum seculi: nam cum anima sit immortalis, & corpus etiam post breuem somnum mortis temporalis, sit resurrecturum ad vitam immortalem; certè bona quæ hic videmus, non videmus omnibus diebus vitæ nostræ, sed per minimam partem dierum vitæ nostræ, quibus in terra peregrinamur, pauci sunt & mali; sed bona cœlestis Hierusalem verè videbimus omnibus diebus vitæ nostræ, qui sine fine erũt: sicut etiam omnes iniqui videbunt mala Babylonis omnibus diebus æternæ mortis suæ. Neque mirum est, quod non dixerit Propheta, *vt possideas bona Hierusalem.* sed, *vt videas:* quoniam vera bona Hierusalem videndo possidentur; siquidem in visione Dei perfecta beatitudo consistit. *Similes,* inquit Ioann. in 1. epist. c. 3. *ei erimus,* id est, beatissimi & felicissimi, & quasi Dij quidã, *quoniam videbimus eum sicuti est.* Accedet ad gaudium beatorum, quod videbunt in patria illa cœlesti, *filios filiorum* suorum, id est, non solum illos, quos ipsi per se Deo genuerunt, sed etiam, qui per filios suos spirituales, & per filios filiorum, vsque ad mundi consummationem ad Deum adducti fuerint; & de omnibus, tanquam de proprijs, & ad se pertinentibus gaudebunt; Denique accedet ad consummationem felicitatis, quod videbunt *pacem super Israel,* pacem firmam, & stabilem, quæ securissimos reddet omnes habitatores Hierusalem, vsque in æternum videbunt enim omnes suos inimicos perfectè subiectos sub scabello pedũ Christi, id est, in profundam gehennam detrusos, æternis vinculis alligatos, terra enim scabellum est pedum Dei, iniqui autem omnes sub terram conclusi iacebunt per secula sempiterna.

PSALMVS CXXVIII.

Titulus, & Argumentum.

Canticum graduum.

IN *Psalmis Gradualibus, vt initio admonuimus, vicissim Propheta nunc deplorat ærumnas peregrinationis, nunc bona patriæ cœlestis laudat, vt tam illæ, quàm ista ad ascendendum, & festinandum hortentur. Quoniam igitur in præcedenti Psalmo multa dixit de bonis Hierusalem, nunc redit ad mala Babylonis, in qua exules sumus, & peregrini.*

EXPLIC. PSALM. CXXVIII.

SAepe expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Israel. 1.

Consolatur se populus Dei in tribulatione positus, quod iam sit assuetus talibus angustijs, & semper Deo adiuuante liberatus fuerit. Conueniunt autem hæc verba populo Iudæorum, dum in reædificatione templi & ciuitatis, à vicinis gentibus oppugnaretur; & conueniunt etiam Ecclesiæ Christi, quæ vix vnquam ab oppugnatione paganorum, vel hæreticorum, vel falsorum Christianorum respirare potuit. Ait igitur, *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Israel,* i. populus Dei, qui Israel vocatur, nõ miretur si ab hostibus oppugnatur, quia nihil noui patitur, sed reuocet ad memoriã præteritas angustias, & dicat. Sępè expugnauerunt me inimici mei iam inde à prima mea ætate: nam vix nata Ecclesia

passa

passa est in Abele persecutionem Cain; ac deinceps sæpissimè similia pertulit. Quod attinet ad verba, id solum notādum est, verbum, *expugnauerunt*, positum esse, pro *oppugnauerunt*, nam vox hebraica, *zarar*, significat, *angustiare*, & vox Græca significat, *bellauerunt*: & ex versiculo sequenti manifeste colligitur, non præualuisse hostes in populum Dei, proinde pugnasse, sed non expugnasse; bellasse, sed non debellasse.

I. *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea; etenim non potuerunt mihi.*

Reddit rationem, cur sæpe hostes repetierint prælium, siue pugnam; ac dicit causam esse, quia nunquam præualuerunt: nam si semel præualuissent, & populum Dei penitus extinxissent, non fuisset opus tot prælijs toties renouatis. Verissimum esse quod hic asseritur, Ecclesiastica historia testatur. Illud, *non potuerunt mihi*, vel positum est pro, *non potuerunt in me*; vel subintelligitur aliquid, *vt non potuerunt mihi nocere*, *vel prævalere*.

I. *Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam.*

Quod proprijs verbis Propheta dixerat; id nunc per similitudines & metaphoras repetit; & confirmat. Dicit igitur populus Dei de persecutoribus suis: *Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores*, id est, supra dorsum meum, artem fabrilem exercuerunt, vtentes dorso meo pro incude, quam fabri ferrarij assiduè percutiunt. In Hebręo habetur verbum, *charas*, quod Septuaginta verterunt, *fabricare*, & S. Hieronymus *arare*: sic enim ad verbum reddidit; *Supra dorsum meum arauerunt arantes*; & verè vtrunque significare potest: quamuis enim non habeamus locum in Scripturis (quod ego sciam) vbi *charas*, significet, *fabricare*, habemus tamen Gen. 4. vers. 22. & 3. Reg. 7. vers. 14. vocem *chores*, ab eadem radice, quod significat *fabrum ferrarium*. Ex quo sequitur, vt *charas* significet *fabrilem artem exercere*. Neq; dubium esse potest, quia LXX. Interpretes, homines doctissimi, ex nomine *fabri*, deduxerint verbum, *fabricare*, quod hoc loco nō significat, ædificium erigere ex lapidibus & lignis (inepta enim similitudo videretur, si quis diceret super dorsum hominis domum vel ædificium quodlibet fabricari) sed, vt diximus, significat iuxta proprietatem vocis Hebraicæ, fabricare instrumenta ferrea super dorsum, quasi super incudem; quæ similitudo significat assiduam & durissimam persecutionem; nihil enim crebrius & fortius percuti solet, quam incus à fabris. Idem significatur verbis sequentibus, *prolongauerunt iniquitatem suam*; prolongatio enim iniquitatis, est continuatio persecutionis, quam semper boni patiuntur à malis. Sanctus Hieronymus vertit, *prolongauerunt sulcum suum*. Sed quamuis vox Hebraica, quæ nunc habetur in Hebraico textu, significet *sulcum*; tamen si vna litera postponatur, vel altera anteponatur, significabit *iniquitatem*, & hoc modo sine dubio legerunt Septuaginta Seniores; & quod litera, *vau*, debeat anteponi, perspicuum est ex eo, quòd vbi nunc est, ociosa est & superuacanea. Itaque Septuaginta non legerunt, *lemaauotam*, *sulcum suum*, sed, *lemaauonitam*, *iniquitatem suā*, à voce *auon*, quod est *iniquitas*. Sed licet nos hoc modo concordemus lectionem Græcam & Latinam cum Hebraica, & sententiam vulgatæ lectionis, omnino sequendam esse existimemus: tamen non negamus lectionem S. Hieronymi habere etiam bonum sensum, si ita exponatur; *Supra dorsum meum arauerunt arantes*, *prolongauerunt sulcum suum*, id est, supra dorsum meum iugum grauissimum posuerunt, & me quasi boue abusi arauerunt arantes, & non paruo tempore me iugum ferre compulerunt, sed tempore longissimo, quoniam longissimum sulcum ducere voluerunt.

למעותם
למעוני-
תם

IV. *Dominus iustus concidet ceruices peccatorum, confundantur & conuertantur retrorsum omnes, qui oderunt Sion.*

Consolatur nunc Propheta populũ Dei prædicens non procul abesse vindictam diuinam impios persequutores iustorũ: quasi dicat, bono animo estote iusti, quoniam persecutores quidem vestri iniustè dorsum siue ceruicem vestram nunc premunt: sed paulo post *Dominus iustus* iustè *ceruices* ipsorum non premet, sed *concidet*, & in frusta comminuet gladio suo, vt nunquam amplius vobis nocere possint: & tunc demum *confundentur*, qui antea superbè exultabant, & *conuertentur* retrorsum fugientes & cadentes *omnes* illi, *qui oderunt* & persequebantur *populum Domini*. Obserua primo, illud. *concidet*, in textu Græco, & Hebraico esse in præterito *concidit*. Sed tamen Sanctus Hilarius, & S. Augustinus legunt, & exponunt, *concidet*; proinde videtur fuisse varia lectio in textu Græco, quam illi sequuti sunt. Hebraica verò lingua facilè patitur mutationem temporum, vt possimus præteritum accipere pro futuro. Itaque non est facile mutanda lectio nostra Latina. Sed siue legamus, *concidit*, siue *concidet*, sensus constat. Deus enim iam concidit ceruices multorum persequutorum, vt Pharaonis, Nabuchodonosor, Balthasaris, Antiochi, Neronis, Domitiani, Diocletiani, & similium: & in futuro etiam concidet ceruicem omnium aliorum, qui similiter persequutores piorum, vel erunt, vel sunt. Obserua secundo, pro verbo, *ceruices*, in Hebræo esse, *laqueos*, siue *funes*; sed verisimile est. Septuaginta non legisse *habbot*, vt nunc est in Hebręo, sed *gabbot*, quod *ceruices* significat, siue *dorsum*: nec minus verisimile est, Dauidem conseruasse eandem similitudinem; & sicut dixerat *supra dorsum meum, gabbi*, ita postea addidisse, *concidet dorsa, gabbot*, vt ostendat simili pœna puniendos peccatores, sed grauiore. Obserua tertio, quod dicitur, Deus concidere ceruices peccatorũ, intelligi de peccatoribus superbis, vel obstinatis; nam peccatoribus, qui humiliter confitentur peccata sua & emendare cupiunt, Deus non concidit ceruices, sed medetur languoribus ipsorum. Obserua quarto, illa verba, *confundantur, & conuertantur retrorsum*, non esse proprie imprecationem, sed prædictionem, vt sæpe monuimus. Sed si quis velit accipere, vt verba sonant, poterit piè imprecationem exponere, vt nimirum sit imprecatio bonæ confusionis, quæ pœnitentiã adducit, & conuersionis à peccatis ad Deum: sed prior expositio est magis ad literam.

עבות גבות

גבת גבי,

Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquam euellatur, exaruit.

De quo non implebit manum suam, qui metit, & sinum suum, qui manipulos colligit.

Alia est imprecatio, quæ similiter prædictionem notat: significat enim breuissimam fore persecutorum felicitatem; & mirabili amplificatione comparat eam fœno, quod est res per se vilis & fragilis, & sicut dicitur in Euangelio, *hodie est, & cras in clibanum mittitur*: sed non contentus fœno comparasse, addit similem esse fœno, quod non in campis sed in tectis domorum nascitur, id est, herbæ minutissimæ, quæ nascitur super tecta, quæ nullius est pretij, nullique vsui apta: ac propterea nemo illam metit, neq; in manipulos redigit, sed arescere & perire permittit. Sed quamuis hæc amplificatio sit apud nos, qui nihil videmus vilius & fragilius: tamen cum ad iudicium nouissimum venerimus, fortasse hæc non amplificatio, sed extenuatio nobis videbitur: quid enim erit tunc cernere viros quondam potentissimos & ditissimos, & qui se domos suas Regnis & imperijs stabiliuisse crediderant, cernere inquam, abiectos proijci in locum totius mundi infimum? & qui delicijs & voluptatibus assueti, ne leuissimum quidem incommodum ferre poterant, sempiternis cruciatibus addictos videre, sine vlla consolatione in æternum perseueraturos;

Et non dixerunt qui præteribant, Benedictio Domini super vos: benediximus vobis in nomine Domini.

Quia dixerat, fœnum tectorum non solere meti & colligi; addit non futurum etiam

iam, vt messoribus eius à prætereuntibus benedicatur, quo modo benedici solet messoribus tritici vel fœni, quod in campis nascitur & crescit; quod pertinet ad maiorem confusionem iniquorum, qui fœno nascenti in tectis comparati sunt. Dicit igitur, non contigit vobis, neque continget, vt qui transeunt per vias benedicant ijs, qui vos metunt: nulli enim vos metent, sed qui tecta purgant, proijciunt vos in ignē, vel in cloacam. Quamuis autem benedictio prætereuntium proprie ad messores pertineat, tamē redundat etiam in id, quod metitur: precantur enim prætereuntes, vt copiosa, & matura sit messus: sic igitur benedictionis carentia & priuatio redundabit in ipsos iniquos, quibus in iudicio nouissimo nemo benedicet; nemo eorum miserebitur; sed ab omnibus despicientur & contemnentur, quod ad maximam eorum ignominiam pertinebit. Nemo igitur illis dicet, *Benedictio Domini super vos*, neque dicet, *Benediximus vobis, in nomine Domini*, sed contra potius à Christo Iudice, & ab omnibus sanctis eius dicetur *Ite maledicti in ignem æternum.*

PSALMVS CXXIX.

Titulus, & Argumentum.

Canticum graduum.

Breuis hic Psalmus est, sed plenus saluberrima doctrina; vt non sine causa in Ecclesia præter cæteros frequentetur: vnus est ex gradualibus, quia deplorat miseriam exilij; vnus est etiam ex pœnitentialibus, quia docet rationem agendi veram pœnitentiam; pro defunctis quoque recitari solet in Ecclesia frequentissime, quoniam si dicatur in persona animæ in purgatorio detentæ, omnia optimè quadrant: nam & animæ illæ sunt in quodam profundo, & ascendere cupiunt, & expectant misericordiam Dei per Redemptoris nostri pretium. In summa tria continet, orationem ad Deum, exhortationem ad populum, & prædictionem redemptionis futuræ:

EXPLICAT. PSAL. CXXIX.

1 *De profundis clamaui ad te Domine: Domine exaudi vocem meam.*

Oraturus Propheta Deum primo postulat audientiam, deinde exponit petitionem suam. Audientiam postulat in primis duobus versiculis. Incipit autem à similitudine hominis iacētis in ima valle, vel in profundo puteo, qui nisi magna voce clamet, non potest exaudiri ab ijs, qui sunt in altissimo monte; & verè aptissima similitudo est: nam licet Deus sit vbique per essentiam & potentiam, tamen ratione dissimilitudinis homo peccator longissimè distat à Deo. Deus enim semper est iustus & beatus, & in altis habitat; homo peccator semper est malus & miser, & similis Ionæ Prophetæ, qui cum Deo noluisset obedire, deiectus fuit non solum in profundum maris, sed etiam in profundum ventrē Ceti; & tamen inde clamans exauditus est: oratio enim feruens omnia perrumpit & penetrat. Dicit autem Dauid, *De profundis*, non de profundo, quia verus pœnitens ex duobus profundis clamare debet, ex profundo miseriæ, tanquam ex valle lacrymarum, siue vt in alio Psalmo dicitur, *ex luto fæcis & profundo lacu*; & ex profundo cordis, id est, ex intima consideratione, & cognitione propriæ miseriæ: qui enim non cogitat & non cognoscit profundum, in quo est, non curat inde ascendere, sed contemnit, & sic in maius profundum cadit, iuxta illud Prou. 18. *Impius cum in profundum venerit contemnit*: qui autem profunda consideratione intelligit, sed exulem esse & peregrinum, & in magno periculo versari, ne forte ad patriam nunquam perueniat, &, quod infinitæ miseriæ est, se iam in inferno inferiore, si non præsentia, certè merito peccatorum suorum iam locum habere cœpisse; non potest non toto corde horrere & pauere, & magno affectu clamare ad eum: qui solus potest eum ex tam horrendo profundo eripere, & manum ad ascendendū porrigere. Sequitur, *Domine exaudi vocem meam.*

meam, id eſt, quamuis in profundo ſim, & tu in altis habites, tamen quia magna voce clamo, potes me exaudire, ideo peto vt exaudias vocem meam.

II. *Fiant aures tuæ intendentes, in vocem deprecationis meæ.*

Non ſufficit, vt quis magna voce clamet, vt audiatur, ſed requiritur, vt ijs, ad quem clamatur, attendat. Sæpe enim fit, vt quis ita animum defixũm habeat in alia re, vt non attendat ad vocem loquentis ſecum: & tunc fruſtra ſonitus verborũ pulſat ad aures eius. Deus autem omnia quidem ſemper videt & audit; ſed quando non facit quod petimus, videtur ita ſe gerere, ac ſi non attenderet ad vocem orantis, quaſi alia cogitaret; ideo Dauid omnino audiri cupiens, non contentus magna voce clamaſſe, rogat etiam vt Deus dignetur attendere, id eſt, admittere preces, & donare quod petitur.

III. *Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit.*

Captata iam audientiã, exponit petitionem ſuam, quæ eſt, vt Deus non iudicio vtatur ſecum, ſed miſericordia; non rigidè quærat rationem debitorum, ſed miſericorditer ea condonet. Sed hanc petitionem non ſimpliciter proponit, ne nimis audax videatur, ſed illam inuoluit in ratione, propter quam Deus moueri poteſt ad eam concedendam, quæ eſt mirabilis rhetorica, & ab ipſo Spiritũ ſancto hauſta. Sic igitur loquitur, *Domine ſi iniquitates* hominum *obſeruare volueris*, omnes condemnabis; non decet autem infinitam bonitatem tuam omnes omnino perdere; igitur non debeo nimis audax videri, ſi peto, vt peccata mihi condones, & de hoc profundo eruas, in quod me iniquitas ſola demerſit. Quod attinet ad verba, nomen, *iniquitates*; ſignificat omnia genera peccatorum, vt ſunt præuaricatio legis, vt dicitur 1. Ioan. 3. & peccatum eſt iniquitas; alioqui enim non omnia peccata proprie ſunt iniquitas, id eſt, iniuſtitia, cùm alia ſint peccata luxuriæ, alia ſuperbiæ, &c. illud *obſeruaueris*, in textu originali, & in editione Septuaginta propriè ſignificat, cuſtodire, vt ſenſus ſit, Si iniquitates, quæ ſunt debita quædam noſtra, in tuo libro rationũ, diligenter cuſtodias, vt exigas de illis rationem, nemo noſtrum tibi ſatisfaciet; ideò peto, vt eas de libro tuo deleas, & miſericorditer indulgeas, cum ſoluendo non ſimus. Illud autem, *quis ſuſtinebit*, non ſignificat patienter expectare, vt paulò infra, *propter legem tuam ſuſtinui te Domine*, ſed ſignificat, ſuſtinere in iudicio, ſiue in reddenda ratione non deficere: quamuis enim in Latina editione idem ſit verbum in hoc verſiculo & in ſequenti, tamen in textu Hebraico, & Græco ſunt verba diuerſa. Verè autem ſi Deus ſine miſericordia nos iudicare velit, nemo omnino ſubſiſtet: nam offenſio in Deum eſt infinitæ magnitudinis, & nos ſine gratia eius non ſolum condignè ſatisfacere non poſſumus, ſed neque ſufficientes ſumus ad peccati grauitatem agnoſcendam, vel ad dolorẽ pro admiſſis concipiendum, vel ad pœnitentiam ipſam inchoandam, præterea nos non ſcimus numerum, neque grauitatem peccatorum noſtrorum, nam *delicta quis intelligit?* Deus autem ſcit exactiſſimè numerum peccatorum, & in libro ſuo omnia ſcripta tenet. *Tu quidem*, inquit Iob, *greſſus meos dinumeraſti*: idem etiam ſcit, & ſolus cognoſcit grauitatem infinitam peccati mortalis: quomodo ergò poterit homo tam ignorans, & tam infirmus reddere rationem tam ſapienti calculatori, & tam potenti exactori? Itaque ſicut poteſt homo ſe in puteum deijcere, ſed non inde aſcendere; ita poteſt peccare, ſed non ſatisfacere, niſi miſericorditer adiuuetur.

Quia apud te propitiatio eſt, & propter legem tuam ſuſtinui te Domine.

Vera pœnitentia, quam in hoc Pſalmo Pœnitentiali Propheta nos docet, duo potiſſimum requirit, cognitionem propriæ miſeriæ, & cognitionem miſericordiæ diuinæ: qui enim miſeriam propriam ignorat, non quærit medicinam, nec agit pœnitẽtiã; qui miſericordiã Dei neſcit, deſperat veniam

veniam, & pœnitentiam inutilem agit. Igitur Propheta in tribus versiculis præcedentibus ostendit, se plane cognoscere miseriam suam cum de profundo clamet, & cum dicat; peccata eiusmodi esse, vt si Deus ex solo iudicio agere velit, nemo subsistere possit: nunc ostendit, sed nosse etiam misericordiam Dei maximam, & ideo non obstante magnitudine, vel multitudine peccatorum, se sperare veniam, & salutem. Sic igitur ait. *Quia apud te propitiatio est; & propter legem tuam sustinui te Domine*, id est, quamuis nemo subsistere possit, si obseruare velis iniquitates nostras: ego tamen quia noui te ex natura misericordem esse, & scio apud te inueniri propitiationem, & quia tu legem posuisti tibi, vt cum impœnitentibus seuerissime te geras, cum pœnitentibus misericorditer, & suauiter, & ideo *propter* hanc *legem tuam sustinui te Domine*, sperans, & expectans indulgentiam peccatorum. Nota, illud, *quia*, non reddere rationem superiorum, sed sequentium, nimirum eius quod dicitur, *sustinui te Domine.* Nota præterea, illud, *apud te propitiatio est*, ab Augustino referri, ad pretium sanguinis Redemptoris, qui vere est propitiatio pro peccatis totius mundi, tamen hoc loco simplicior intelligentia esse videtur, vt sensus sit, quia tu facile propitiaris pœnitentibus: nam de pretio redemptionis agitur in fine Psalmi, vt paulo post videbimus. Illud autem, *propter legem tuam*, non significat legem, quam nobis dedit, (nam secundum illam nos condemnaret, non absolueret) sed legem suam, quam ipse seruare solet, iuxta illud, *Omnes viæ Domini misericordia, & veritas*, & alibi, *Misericordiam & iudicium, cantabo tibi.* Itaque Deus *iuxta legem suam*, id est, quam sibi ipse præscripsit, primo peccatoribus misericordiam offert, vt pœnitentiam agant, deinde iustitiam, si impœnitentes esse perseuerent. Recte ergo S. Augustinus dicit, hic agi de lege charitatis, non de lege iustitiæ. Sed mira est in codicibus varietas: nam in Hebræo est, *vt timearis*; vel vt S. Hieronymus reddit, *cum terribilis sis*; in Græco, *propter nomen tuum*; in Latino, *propter legem tuam.* Quæ tamen varietas facile tolli poterit, si verbum Hebraicum, *tiuare*, legatur cum aliis, punctis, *torah*, & sine dubio Septuaginta Interpretes legerunt, *torah*, id est; legem, neque obstat, quod, *torah*, in fine habeat literam *he*, & *tiuare*, habet literā, *aleph*, nam illæ sunt literæ permutabiles, & sæpe vna ponitur pro alia. Porro Græca exemplaria variant; vt Chrysostomus notauit, & alia habent, *propter nomen tuum*, alia, *propter legem tuam*, quæ lectio optima est, & eam habent S. Hilarius, S. Hieronymus, S. Augustinus, & S. Gregorius in Commentariis huius loci; neque difficile fuit in Græco textu ponere *nomen*, pro lege, cum in Græco idiomate nomen, & lex iisdem fere scribantur literis. Itaque lectio Latina vulgatæ editionis omnino conseruanda est, cum à vero textu, Hebraico, & Græco non discordet, & habeatur in Commentariis sanctorum Patrum, & sensum optimum faciat. Verbum *sustinui*, in Hebraico, & Græco clarius est, significat enim *expectare*, siue *sperare*, quod etiam declaratur in verbis sequentibus huius Psalmi.

תורא
תורה

V. *Sustinuit anima mea in verbo eius: sperauit anima mea in Domino.*

Hic iam incipit exhortatio ad alios, quos exemplo suo hortatur ad spem in Deo ponendam, Ego, inquit, in profundo miseriarum fui, sed non desperaui de misericordia Dei; siquidem anima mea peccatorum vulneribus saucia *sustinuit*, id est, expectauit medelam, *in verbo eius*, id est, iuxta promissionem eius. Sæpe enim Deus per Mosem in Deuteronomio, & alibi promisit indulgentiam pœnitentibus. *Cum quæsieris*, inquit, Deuter. 4. *Dominum Deum tuum, inuenies eum, si tamen toto corde quæsieris, & tota tribulatione animæ tuæ*, hinc ipse Dauid in Psalmi 118. dicebat, *Memento verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti.* Quod autem paulo obscurius dixerat, iterum repetit verbis clarissimis, dicens, *Sperauit anima mea in Domino*, nimirum indulgentiam se accepturam, quam petebat. Multum autem valere debet Dauidis exemplum: fuit

enim ipse in profundo miseriarum; siue culpam; siue pœnam respicias, culpa eius grauissima fuit, nam adulterium commisit, cum abundaret vxoribus, occidit militem innocentem, qui sibi fidelissime seruiebat, offendit Deum; à quo acceperat Regnum, & donum Prophetię, item robur, pulchritudinem prudentiam, diuitias, &c. Sed etiam in profundo miseriæ fuit, quando persequebatur eum Rex Saul, vt sæpe in periculo mortis fuerit: & tamen quia non desperauit, sed sperauit potius, liberatus est.

VI. *A custodia matutina vsque ad noctem, speret Israel in Domino.*

Quod ego, inquit, facio, totus Israel, id est, omnis populus Dei faciat, speret videlicet in Domino, cum in quocunque profundo fuerit: siue peccatis, siue peccatorum pœnis prematur, in Dei adiutorio confidat. *A custodia matutina vsque ad noctem*, id est: tota die, à summo mane, vsque ad noctem extremam, ita vt nullo tempore desinat sperare in Domino. Dicitur autem *custodia matutina*, siue, vigilia matutina, tempus auroræ: nam veteres diuidebant noctem in quatuor partes, quarum quælibet tres horas continebat: & dicebantur custodiæ, siue vigiliæ, quia custodes, siue vigiles ciuitatum, vel castrorum tribus locis vigilando custodiebant ciuitatem siue castra: ac deinde tradebant alteri officium vigilandi, & custodiendi. *Custodia*, igitur, *matutina*, est tempus à nona hora noctis vsque ad exortum solis: in codice Hebraico, & Græco bis repetitur, *custodia matutina*: & in Hebræo non habetur, *vsque ad noctem*, Ex quo videtur vulgata editio partim esse mutila, partim redundans, cum non habeat bis, *à custodia matutina*, vt habet Hebraica veritas, & habeat, *vsque ad noctem*, quod non habet eadem veritas Hebraica. Sed si quis diligenter omnia consideret, videbit, lectionem Latinæ vulgatæ editionis cum Hebraica veritate plane congruere. Nam sanctus Hieronymus ex Hebræo ita reddidit, *A custodia matutina vsque ad custodiam matutinam*; & vulgatus Latinus interpres hoc ipsum significauit, cum posuit; *A custodia matutina vsq; ad noctem*, non enim dixit, A custodia matutina vsque ad vesperã, quasi per diem tantum, & non per noctem sperare debeamus in Deo, sed *vsque ad noctem*, totam videlicet, quę terminatur in custodiam matutinam; siue auroram, quę in Euangeliis dicitur, quarta vigilia noctis. Itaque idem est, ac si dixisset, à summo mane, vsque ad summam noctem, siue ab initio diei, vsque ad finem noctis: & hoc modo acceperunt hanc sententiam, Chrysostomus, & Euthymius, qui scripserunt, admoneri hoc loco fideles, vt tota die, & tota nocte sperent in Domino. Ratio cur tota die, & nocte sperandum sit, duplex est, vna, quia semper in periculis versamur, nec est momentum in quo Dei auxilio non egeamus: altera, quia in omni tempore licet sperare in Domino, & semper accepta est conuersio, & pœnitentia, siue id fiat mane; id est, in adolescentia, siue in meridie; id est, in virilitate, siue ad vesperam, id est, in senectute, & siue fiat de die, id est, tempore prosperitatis, siue de nocte, id est, tempore aduersitatis. Scio, textum Hebraicum paulo aliter distingui, quam textum Gręcum vel Latinum: sed quoniam id accidit ex punctis recens à Rabinis additis; non est difficile, remotis punctis, distinctionem eandem in codicibus omnibus inuenire. Fateor quidem Græcos codices, qui habent, *A custodia matutina vsq; ad noctem, à custodia matutina speret Israel in Domino*, non omnino concordare cum codice Hebraico, & cum Latina vulgata editione: sed credibile est, in codice Græco aliquid redundare, quod forte relictum est ex adiunctione alicuius alterius versionis ad versionem Septuaginta Interpretum. Fortasse etiam variæ sunt lectiones editionis Græcæ: nam Chrysostomus videtur omnino legisse in codice Græco: vt nos legimus in Latino.

VII. *Quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio.*

Reddit rationem, cur oporteat semper in Deo confidere, & simul prædicit redemptionem generis humani: quæ futura erat

per

per Iesum Christum Dominum nostrum. Merito sperare possumus in Domino tota die, & nocte, quoniam apud ipsum *misericordia est*. Sunt quidem extra Deum opera misericordiæ: vnde dictum est, *Misericordia Domini plena est terra*: & alibi, *Misericordia tua vsque ad nubes*: est etiam in piis hominibus participatio quædam misericordiæ, sed ipsa misericordia apud Deum tantummodo reperitur, inq; solo eius sinu requiescit: misericordia enim miserias tollit: quis autem potest miserias tollere, nisi qui miser esse non potest? quis potest defectus omnes curare, nisi qui defectu omni caret, & omnipotens est? Deo soli proprie conuenit, quod idem Propheta dicit, *Tu Domine suauis, & mitis, & multæ misericordiæ omnibus inuocantibus te*. Itaque rectissime sancta Mater Ecclesia in precibus Deum appellans dicere solet, *Omnipotens & misericors Deus*. Neque solum sperare debemus in Deum, quoniam apud eum *misericordia est*, sed etiã quoniam apud eundem *copiosa redemptio est*: nam misericordia Dei, quę generi humano misereri decreuerat, vt iustitiæ quoque satisfaceret, inuenit ipsa pretium magnum, sanguinem videlicet Vnigeniti, qui redimeret copiosissime omnes omnino captiuos: potuit enim homo seipse vendere sub peccato, & à diuina iustitia subiici Diabolo tanquam tortori, cui homo consenserat ad peccatum. Sed non potuit vllo modo seipse redimere, neque de potestate Diaboli eruere. Ergo quod homo non potuit, misericordia diuina fecit, vt per sanguinem Vnigeniti fieret. Sed hæc redemptio apud Deum erat, cum Psalmus iste scriberetur, id est, in consilio, & decreto Dei, nunc autem *misericordia Domini plena est terra*, quando quotidie pretium illud in redemptionem captiuorum expenditur, vnde ab Apostolo dicitur, *Empti estis pretio magno, glorificate, & portate Deum in corpore vestro*, 1. Cor. 6. & clarius à B. Petro, *Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati, & incontaminati Christi*, 1. Petri 1. Dicitur autem hæc redemptio copiosa, tum quia *propitiatio est pro peccatis nostris, & non tantum nostris, sed etiam totius mundi* 1. Ioan. 2. tum quia non solum hoc pretio redimimur à captiuitate, sed etiam euehimur ad participationem hęreditatis, & Regni, vt simus *hæredes Dei, cohæredes autem Christi*. Rom. 8.

VIII. *Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius.*

Redemptio quæ erat apud Deum, tum plane manifestabitur, cum redimetur Israel, id est, populus Dei, non vt Iudęi carnales expectant à potestate Regum temporaliũ, sed ab omnibus iniquitatibus suis. Quod Angelus de Iesu Christo exposuit, cũ ad S. Ioseph ait, Matth. 1. *Vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum*. Hęc redemptio iam quidem inchoata est, sed perfectissime complebitur in die nouissimo, cum liberabimur non solum à peccatis; sed etiam à pœnis omnibus peccatorũ, & à periculo deinceps peccandi, quod significauit Dauid in Psal. 102. cum ait, *Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit à nobis iniquitates nostras*, & initio Psalmi, *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuam, qui replet in bonis desiderium tuum*, &c. & perspicue Daniel cap. 9. *Vt consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna.*

PSALMVS CXXX.

Titulus, & Argumentum.

Canticum graduum.

Cantat in hoc Psalmo Dauid humilitatis suæ virtutem, & cantat non coram tribus, aut quatuor hominibus, sed in theatro orbis terræ, & tamen cũ hoc sit vehemẽter se laudare, non facit contra præceptum illud Pro. 20. Laudet te alienus, & non os tuum, extraneus, & non labia tua. *Siquidem, vt laudare se*

se turpe est, cum absq; necessitate id fit: sic non se laudare, quando necessitas id requirit, stultum est. Itaq; B. Paulus, qui dixerat, Non qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat: *seipse mirifice commendauit in 2. ad Cor. c. 10. quia vidit id necessarium esse ad pseudoapostolorū calumnias retundendas. Dauid igitur in hoc Psalmo humilitatis virtutem sibi ipse tribuit, quoniam sæpe accusatus fuerat superbiæ & ambitionis, à quo vitio maxime abhorrebat l. 1. Reg. c. 17. dicit ad eum frater eius,* Ego noui superbiam tuam, & nequitiam cordis tui. *lib. eodem cap. 22. & alibi sæpe Saul queritur de Dauide, quod illi insidiaretur, & l. 2. Reg. ca. 16. Semel maledicens Dauidi, obijcit ei, quod Regnum Saulis inuaserit. Dauid igitur ad eiusmodi calumnias refellendas Deum vocat in testē summæ suæ humilitatis, ac modestiæ singularis. Præterea etiam si nulla calumnia præcessisset, poterat humilitatem suam prædicare, non vt virtutes suas iactaret, sed, vt ostenderet, se, quamuis robore, potestate, sapientia, & opibus omnibus hominibus sui temporis in Palæstina excelleret, tamen non in suis viribus fiduciam vnquam posuisse, & ideo debere omnes alios ad ipsius exemplum, in solo Deo sperare, vt in fine Psalmi dicitur. Est autem hic Psalmus ex gradualibus vnus, quoniam docet in quo humilitas vera consistat, & nulla est via securior ad ascendendum humilitate, dicente Domino,* Omnis qui se humiliat, exaltabitur.

EXPLICAT. PSAL. CXXX.

I. *Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.*

Secutus Propheta, quod vera dicturus esset, Deum ipsum alloquitur, quem nemo fallere potest: dicit autem coram Deo se vitio superbiæ nunquam fuisse obnoxium, siue cor internum, siue signa oculorum externa considerentur: Multi enim occulte superbi sunt in corde suo, magni æstimantes; tamen extrinsecus humilitatem simulant multi etiam non minus elato supercilio despiciunt proximos suos, quam eos corde tumido, atque inflato contemnant. Dauid autem neq; cor elatum, neque elatos oculos gerebat; sed erat humilis corde, & eam humilitatem oculis præferebat.

Neque ambulaui in magnis: neque in mirabilibus super me. II.

Dixit de superbia cordis & oculorum: nunc addit de superbia verborum, & operū: aliqui enim iactant, se posse facere vel fecisse; aut esse facturos maiora, & mirabiliora, quam re vera possint, & hoc modo ambulant, siue ascendunt super se inter loquendum: aliqui etiam reipsa præsumunt aggredi opera, quæ superant vires ipsorum, & isti ambulant, siue ascendunt supra seipsos opere, & factis. Dauid autem stabat in gradu suo, in vera humilitate fundatus, ideo neque loquendo, neque operando ambulabat super seipsum in magnis, & mirabilibus, id est neque gloriabatur se magna, & mirabilia fecisse supra vires suas; neque tentabat facere, quæ sciebat se non posse perficere.

Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam. III.

Sicut ablactatus est super matre sua: ita retributio in anima mea. IV.

Non contentus Propheta, ipsi Deo, qui corda scrutatur, dixisse, se ab omni superbia semper, abhorruisse: idipsum confirmat iuramento execratorio, vt tanto maior fides ipsius verbis ab omnibus habeatur. Dicit igitur, *Si non humiliter sentiebam* de meipso *sed exaltaui animam meam*; vel vt significātius loquitur textus originalis, *Si non composui me ad æqualitatem cum cæteris, sed supra cæteros me extuli. Sicut ablactatus est super matre sua,* id est, sicut infans recens ablactus manet in sinu, vel super genua matris suæ, mœstus & plorans, quia priuatus est dulcedine lactis, quæ pro illo tempore summæ deliciæ ipsius erant: *ita retributio in anima mea* sit, i d est, sic anima mea priuetur dulcedine consolationis diuinæ, quæ meæ potissimæ, ac pene solæ deliciæ sunt. Quantum sit hoc supplicium, quod sibi Propheta sanctissimus imprecatur, soli illi intelligere possunt, qui eodem spiritu repleti gustauerunt, quam dulcis sit Deus. Quod enim

De-

Dauid nihili faceret opus, & delicias terrenas, & ipsam regiam celsitudinem, ac maiestatem præ amore diuinæ suauitatis. Psal-
II. mi ab ipso compositi, tanquam amatoria cantica, manifeste testantur: *Quam magna*, inquit Psal. 30. *multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te?* & rursum Psal. 33. *Gustate, & videte, quoniam suauis est Dominus*, & Psal. 26. *Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea, faciem tuam Domine requiram, ne auertas faciem tuam à me* & Psalm. 76. *Renuit consolari anima mea; memor fui Dei, & delectatus sum*, & Psalmo 85. *Lætifica animam serui tui, quoniam ad te Domine animam meam leuaui, quoniam tu Domine suauis, & mitis.* & Psal. 103. *Ego vero delectabor in Domino.* & Psal. 62. *In velamento alarum tuarum exultabo, adhæsit anima mea post te.* Denique in Psal. 72. *Quid mihi est in cælo? & à te quid volui super terram? Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum*, & i-
III bidem, *Mihi autem adhærere Deo bonum est*; quasi dicat, quærant alij bona quæcunque,
IV. siue in cęlo, siue in terra: *mihi adhærere Deo*, summum est bonum, ipse *Deus est cordis mei* ipse pars, hæreditas; portio, omne meum bonum, ipso vno contentus sum, & in æternum ero. Cum ergo Dauid humilis, & simplex, quasi infans lactaneus in lacte diuini amoris omne suum bonum haberet, non poterat sibi maius aliquod malum imprecari, quam vt fieret, sicut infans ante tempus ablactatus, qui consolationem nullam admittit, cum se ab vberibus matris remoueri videt. Quod attinet ad verba, illud, *Si exaltaui animam meam*, ex Hebræo vertit sanctus Hieronymus, *Si silere feci animam meam.* Sed Septuaginta non legerunt, *domamthi*, quod est, *silere feci*, sed *romamthi*, quod est, *exaltaui*: nam literæ d, & r, in Hebræo simillimæ sunt: neque dubitare debemus, quin libros correctiores habuerint Septuaginta Interpretes, quam sanctus Hieronymus habuerit. Sic etiam, *ita retributio in anima mea*; sanctus Hieronymus ex Hebræo reddit, *Ita ablactata ad me anima mea.* Sed in Hebræo eadem vox *ablactatum*, & *retributionem* significat, punctis paulu-

דוממת
רוממת

lum immutatis: nam *gamul*, est *ablactatus*, *gemul*, *retributio*. Igitur Septuaginta, vbi habetur *ablactatus*, legerunt, *gamul*; vbi habetur, *retributio*, legerunt, *gemul*: sanctus autem Hieronymus vtrobique legit, *gamul*: sed lectio Septuaginta, cui concordat nostra vulgata editio, est longe melior, tum quia vix intelligi potest quid sit, *ita ablactata ad me anima mea*: tum quia secundum lectionem Septuaginta habetur in Hebræo elegantissima allusio vocis retributionis ad vocem similem, *ablactati*.

גמל
גמול

Speret Israel in Domino, ex hoc nunc, & vsque in sæculum. V.

Ex hac Psalmi conclusione intelligi potest, quo tendat illa humilitatis prædicatio: non enim vir vere humilis propositum habuit se laudandi; sed admonendi populum suum, quam parum de se præsumere, quam multum in Deo confidere debeat. Ait igitur, *Speret Israel in Domino*, id est, si ego Rex, & Propheta, non me efferre audeo, propter potentiam, & sapientiam, neq; de me ipse præsumo, sed omnem spem meam in Deo collocatam habeo; certe par est, vt populus meus Israel, qui etiam populus Dei est, non se existimet aliquid esse, cum nihil sit, neq; in viribus suis confidat, sed speret in Domino, & non hodie solum, aut cras, sed omni tempore speret.

PSALMVS CXXXI.

Titulus, & Argumentum.

Canticum graduum.

P*Salmum hunc vel Salomon composuit, tũ ædificato templo, intulit arcam Domini in locum ei præparatum, vel certe compositum à Dauide, sibique datum ad concinendum post templi ædificationem Salomon cecinit: id perspicuum est tum ex fine capitis sexti in 2. libri Paralipomenon, tũ ex toto serie huius Psalmi,* ac

ac pracipue ex illis verbis, Propter Dauid seruum tuũ non auertas faciem Christi tui. Continet autem ad literam Psalmus hic, primo cõmemorationem ardentissimi desiderij, quo tenebatur Dauid ædificandi templi: secundo, petitionem ad Deum, vt stabiliatur Regnum in domo Dauid, vt sanctificentur ministri Domini, & alia id genus, iuxta promissiones Dei, quas multo ante Dauid acceperat. Numeratur hic Psalmus inter graduales, tum quia cani debebat à populo redeũte à captiuitate, vt exercitaretur ad imitandum desideriũ Dauidis, & diligentiam Salomonis in templo reædificãdo; tum, vt admoneatur spiritualis peregrinus quanto feruore flagrare debeat in ædificando spirituali templo, tum in corde suo: tum in cœlesti Hierusalẽ, cum pro templo lapideo, in quo arca lignea locum quietis acceptura erat, tam ingẽti desiderio arserit cor Dauidis, & sumptus prope infinitos fecerit Salomon, & tantos labores susceperint lõgissimo tempore multa hominum millia. Nam vt legimus in lib. 3. Reg. c. 5. Erant octoginta millia latomornm, & septuaginta millia portantium onera, & tria millia trecenti præfecti operum. Neque tamen superuacanea, aut nimia dicẽda sunt, cum ad illius honorem pertineant, cuius magnitudinis non est mensura vel finis.

EXPLICAT. PSAL. CXXXI.

I. M*Emento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius.*

Verba Salomonis hæc sunt, qui Deum orat per merita patris sui Dauid. *Memento,* inquit, Dauidis amici tui, & meritorum eius, inter quę pręcipuum fuit studium mansuetudinis. Illud, *memento,* non arguit obliuionem in Deo, sed significat Deum, quando non miseretur filiorum viri iusti, ita se gerere, quasi non recordaretur, quid apud se vir ille iustus meruerit. Nihil igitur isto modo loquendi significatur, nisi Deum orari velle per merita hominum iustorum; & propter eadem merita multa concedere, quæ alioqui minime concessisset: id cognosci potest ex lib. 3. Reg. cap. 11. vbi Deus per Prophetam loquitur ad Hieroboam, ac dicit se valde irritatũ esse peccatis Salomonis, sed tamen conseruaturum illi Regnum omnibus diebus vitæ suę, *propter Dauid seruum suum, qui custodiuit mãdata, & præcepta sua:* ex quo loco apparet, orationem huius Psalmi fuisse exauditam. Meminit autem Salomon mansuetudinis Dauidis, omissis aliis virtutibus, tum quia mansuetudo in Dauide potissimum eluxit, vt patuit ex eo, quod noluit Saulem occidere, cum posset, cum tamen ab eo sine vlla causa quæreretur ad mortem, lib. 1. Reg. cap. 24. tum etiam quia mansuetudo mirabiliter placet in oculis Dei, quia indiuidua comes est humilitatis, & charitatis, & quia similem facit hominem Deo, *qui suauis, & mitis est, & multæ misericordiæ omnibus inuocantibus eum,* Psal. 85. Itaque ante Dauidem, Moyses amicus Dei maximus fuit, quia *mitissimus erat super omnes homines.* Num. 12. & post Dauidem Christus Dominus: plenus gratia, & veritate, non aliam virtutem magis in se imitandam esse docuit, cum ait, *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde,* Matth. 11. Neque repugnat mansuetudini Dauidis, vel Moysis, quod vterque multos homines occiderit; neque mansuetudini Christi, quod eiecerit ex templo ementes & vendentes, mensasque eorum subuerterit: nam mansuetudo non est contraria iustitiæ, imo soror est zeli honoris Dei; & qui facile tolerat iniurias proprias, quod est mansuetudinis, aptior est ad vindicandas iniurias Dei, & proximi, tum quia omnes vident eum non moueri ex affectu proprio, sed ex solo iustitiæ zelo, tum quia oblitus quodammodo sui, totus occupari potest in Dei honore quærendo, & propugnando. S. Hieronym. ex Hebręo vertit, *Memento Domine Dauid, & omnis afflictionis eius.* Sed vox Hebraica, *hunnotho*, quam Hebræi *humiliari eum*, reddere solent, potest cum aliis punctis legi, *hanauatho*, quod significat, *mansuetudinis eius*: & sic legerunt Septuaginta Interpretes.

Sic iurauit Domino, votum vouit Deo Iacob.

Si

III. *Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei.*

IV. *Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem.*

V. *Et requiem temporibus meis, donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.*

Effectum exponit Salomon mansuetudinis, & humilitatis Dauid patris sui: quoniam enim mitis erat, & humilis corde, indignum putabat, vt ipse haberet domum ad habitandum, & lectum ad quiescendum; & arca Dei non haberet sedem stabilem, templum videlicet, in quo honorifice permaneret, sed huc & illuc transferretur: propterea iurauit, & vouit, se non intraturum domum suam, nec in lectum ascensurum; imo etiam neque extra lectum dormiturum, aut quietem vllam capturum, donec inueniret locum quietis arcę Dei. Quando Dauid hoc votum vouerit, non habetur expresse in diuinis literis; sed tamen colligi videtur ex libro secundo Regnum cap. 7. vbi Dauid dicit ad Nathan Prophetam, se constituisse ædificare templum Domino, eo quod erubesceret ipse habitare *domo cedrina*, dum arca Dei maneret in tentorio. Sed eadem nocte iussit Deus per Nathan significari Dauidi, nō velle, vt ipse ędificaret templum, sed hanc prouinciam filio suo relinqueret: quod ipsum repetit ipse Dauid in 1. lib. Paralipomenon cap. 22. & 28. Sed quæstio est, quid proprie Dauid vouerit? Qui Hebræos sequuntur, existimant, Dauidem ignorasse, vbi Deus vellet sibi erigi templum, & ideo vouisse se non accepturum vllam quietem, donec sibi à Deo locus templi reuelaretur; ac ne nimis longo tempore cogant Dauidem extra domum sub dio manere; addunt, hoc votum susceptum fuisse à Dauide quando vidit Angelum percutientem populum, & illo ipso die reuelatum ei fuisse per Gad Prophetam, velle templum sibi ædificari in area Areunæ Iebusæi in monte Moria. 2. Reg. 24. Sed ista sine fundamento dicuntur & ad fabulas Rabinorum fortasse reiici possunt: nō enim de situ templi, sed de ipso templo ędificando sollicitus erat Dauid: neq; vouisset quod non erat in sua potestate, quale est, habere Dei reuelationem; sed quod ipse præstare poterat suo sumptu, & labore. Quando igitur dicit, *Donec inueniam locum Domino*, per *locum*, non intelligitur situs, sed templum, quod erat futurum locus, id est, habitaculum Dei: quod explicatur per vocem sequentem, *tabernaculum Deo Iacob*, id est, donec tale templum extruxero, vt in eo digne possit arca Domini collocari. Verum est quidem situm templi fuisse à Deo demonstratum Dauidi, vt dicitur 2. Paral. cap. 3. sicut etiam demonstrata fuerant omnia, quæ ad templum pertinebant, vt dicitur 1. Paral. 28. *Omnia*, inquit, *venerunt scripta manu Domini ad me*: sed nulla fit eo loco mentio iuramenti; aut voti; neq; vero, si Dauid iurauit, se non ingressurum in domum suam, donec extrueret templum, periculum erat ne nimis diu pernoctaret sub dio; verba enim illius iuramenti amplificationem continent Scripturæ diuinæ familiarem: proprie autem significant sollicitudinem magnam rei faciendæ. Simile est illud in 1. Psalm. *Sed in lege eius meditabitur die ac nocte*: & illud Psalm. 33. *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo*: & clarius Isaiæ 62. *Super muros tuos constitui custodes, tota die, & tota nocte in perpetuum non tacebunt*: & Prou. 6. præscribit Salomon talem sollicitudinem ei, qui promisit aliquid proximo suo, qualem hoc loco tribuit Dauidi, dicens, *Discurre, festina, suscita amicum tuum, ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ*. Simile est illud in Testamento nouo, *Oportet semper orare, & nunquam deficere*, Luc. 18. & caput 21. *Vigilate itaque omni tempore orantes*. Neque enim ista significant, omni hora, & omni momento esse orandum, sed habendam esse orationem in maximis negociis, & non permittendum, vt ab aliis terrenis occupationibus impediatur. Sic igitur iuramentum illud intelligimus, *Si introiero in tabernaculum*

domus

domus meæ, id eſt, iuro me non intraturum in domum meam, ita vt obliuiſcar domus Dei ædificandæ: *ſi aſcendero in lectum ſtrati mei*, id eſt, iuro me non aſcenſurum in lectum ſtrati mei, ita vt non cogitem de lecto, id eſt, de loco templi, vbi proprie arca Domini requieſcat: *ſi dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem*, id eſt, iuro me non dormiraturum, ita vt non vigilem circa templum Domini erigendum: *& requiem temporibus meis*, id eſt, iuro, me non compoſiturum caput meum ad quieſcendũ, ita vt quieſcam à ſollicitudine domus Domini præparãdę. Quod iuramentum, & votum, quod in ſe fuit, accuratiſſime adimpleuit, vt intelligi poteſt ex verbis eius, 1. Paralip. 26. *Ego*, inquit, *totis viribus meis præparaui impenſas domus Domini Dei mei: aurum ad vaſa aurea, argentum in argentea, æs in ænea, ferrum in ferrea, lignum in lignea; & lapides onychinos, & quaſi ſtibinos, & diuerſorum colorum, omnemq́; pretioſum lapidem, & marmor parium abundantiſſime, & ſuper hæc, quæ obtuli in domum Dei mei, de peculio meo aurum, & argentum do in templum Dei mei, exceptis his, quæ præparaui in ædem ſanctam, tria millia talenta auri de auro ophir, & ſeptem millia talentorum argenti probatiſſimi ad deaurandos parietes templi.* Ac præter has ingentes opes, parauit etiam idem Dauid deſcriptionem omnium partium templi, atriorum, porticuum, cœnaculorum, exedrarum, & ſimilium rerum, ac præterea omnium ornamentorum, vt habetur 1. Paralip. cap. 28. Hæc omnia typi fuerunt, ac figuræ veri Dauidis Chriſti, qui ve templum viuum, & tabernaculum æternum Deo pararet, pernoctans in oratione, vere non intrabat in domum ſuam, neque aſcendebat in lectum ſuum, neque dabat oculis ſomnum, neque temporibus requiem, *& non corruptibilibus auro, vel argento*, ſed pretioſo ſudore, ac ſanguine pretioſiſſimo parauit ſibi *glorioſam Eccleſiam non habentem maculam, neque rugam*; & ciuitatem illam ædificauit in cælis, quam vidit S. Ioannes in Apocalypſi ornatam *omni lapide pretioſo*, Apoc. 21. Ex his denique vnuſquiſq; noſtrum intelligere debet, quanta vigilantia, ſumptu, & labore ſit opus, vt in corde noſtro templum Domino erigamus.

Ecce audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis ſyluæ.

Adfert rationem, cur Dauid optauerit templum Domino ædificare; quoniam arca Domini ſedem propriam, & ſtabilem non habebat. *Ecce*, inquit, *audiuimus eam*, arcam videlicet, *fuiſſe in Ephrata*, id eſt, in terra Ephraim, quando videlicet erat in Silo tempore Samuelis, 1. Reg. 4. deinde *inuenimus eam in campis ſyluæ*, 1. Reg. 6. quando dimiſſa à Philiſtæis inuenta eſt in agro Ioſue Bethſamitæ, quem eſſe locum ſyluoſum perſpicuum eſt ex proxima ciuitate Cariathiarim, quo fuit tranſportata ex agro Ioſue: nam *Cariathiarim* dicitur ciuitas ſyluarum: ſed ſingula verba conſideremus, per pronomen, *eam*, dicimus ſignificari arcam, Chryſoſtomus, Euthymius, & alij docent, tametſi enim antea nominata non fuerit, tamen ſignificata eſt implicite in illis verbis, *Donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob*: neque enim Dominus, & Deus Iacob, eget loco pro ſe, ſed pro arca ſua, in qua ipſe tanquam in ſede ſua manere, vel tanquam in ſcabello pedes habere videbatur, cum in reſponſa daret. Quod autem Sanctus Hieronymus reddit ex Hebræo, *Audiuimus eum in Ephrata, inuenimus eum in campis ſyluæ*, nos mouere non debet. Nam fieri poteſt, vt S. Hier. inciderit in textum corruptum: nunc enim in Hebręo habetur *eam*, non eum, vt etiam in codice Græco, & Latinis omnibus, & hoc modo Patres legem. Per vocabulum, *Ephrata*, expoſuimus terram Ephraim, in qua erat Silo, vbi longo tempore manſit arca: quamuis enim *Ephrata*, in vno, vel in altero loco Scripturæ ſignificet Bethlehem, tamen hoc loco non poteſt Bethlehem ſignificare, cum in ea non legatur vnquam fuiſſe arca Domini & cum minore fundamento alij quidam per, *Ephrata*, hoc loco intelligi volunt Hieruſa-

rusalem, quòd non longè absit à Bethlehem. Per, campos syluæ, non desunt, qui intelligant arcam Ornan Iebusæi, qui erat in monte Sion, quos irridet S. Hilarius, quia nihil simile habeat arca cum sylua. Alij intelligunt *Cariathiarim*, quæ interpretatur ciuitas syluarum: sed Scriptura non dicit, inuentam fuisse arcam in ciuitate, sed in campis; & verbum, inuenimus, significat casu inuentam, cùm esset amissa: cùm autem esset in *Cariathiarim*, non erat quærenda, vel inuenienda tanquam amissa, cùm in ea ciuitate studiosè collocata fuisset. Respicit igitur Scriptura, vt nos diximus, ad illud tempus, quo arca iamdudum à Philistæis capta, inuenta est in agro Iosue Bethsamitæ, quò eam detulerant vaccæ indomitæ, quibus à Philistæis fuerat alligata. Verba illa, *audiuimus, & inuenimus*, volunt quidam significare, arcam fuisse in Silo ante tempora Dauidis, sed Dauidis tempore fuisse in *Cariathiarim*: ideò enim de priore mansione dictum esse audiuimus, quia non ipse viderat, sed à maioribus acceperat: de posteriore dictum esse inuenimus, quia tempore suo id acciderat. Sed nos existimamus, non esse verum, Dauidis tempore fuisse arcam inuentam in campis syluæ: fuit enim eo loco inuenta post septem menses à captiuitate sua, vt patet ex lib. 1. Reg. c. 6. quo tempore Dauid nondum natus erat, vt ex collatione temporum manifestè colligitur. Itaque verba illa non dicuntur à Dauide, vel à Salomone in persona sua, sed in persona populi, & idcirco dicitur in numero multitudinis, *Audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis syluæ*, quasi dicat, Audiuimus à maioribus nostris, arcam aliquando fuisse in Silo, in terra Ephraim, & rursum postea inuenimus, *& vidimus eam in campis syluæ*; non enim deerant senes, qui eius rei meminisse potuissent: ex quo refellitur argumentum, quo nonnulli demonstrari putant, hunc Psalmum non fuisse compositum à Salomone, quia videlicet ipse nondum natus erat, quando arca inuenta est in campis syluæ. Si enim hoc argumentum concluderet, demonstraretur etiam Psalmum non fuisse à Dauide compositum: nam neque ipse natus erat quo tempore arca Dei reperta est in campis syluæ.

Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco, vbi steterunt pedes eius. VII.

Exposito voto, & desiderio patris sui Dauidis, reducturus Salomon arcam in templum à se ædificatum, ait, *Introibimus in tabernaculum eius*, id est, fuit hactenus Dominus quasi hospes in varijs locis, sed nunc habebit stabilem domum, & ideò nos introibimus in tabernaculum eius iam erectum, & exstructum in monte Sion, & *adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius*, i. adorabimus conuersi ad arcam sanctam, quæ est scabellum, vbi steterunt, ac stare solent pedes eius. Sic enim sanctuarium in interiore parte tabernaculi constructum erat, vt arca esset quasi scabellum pedum Domini, & super arcam esset propitiatorium, quasi sedes Domini, quæ tenebatur à duobus Cherubim. Itaque illud, *adorabimus in loco*, positum est pro, *adorabimus ad locum, vel adorabimus locum*, vt in Hebræo clarius est, *Adorabimus scabellum pedum eius.* Adorabant enim Hebræi arcam, non vt Deum, *sed vt scabellum pedum eius.* vnde dicitur etiam in Psalm. 98. *Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est.* Est autem hoc loco notandum, verbum adorandi in Hebræo, *istachaue*, propriè ישתחוה significare, incuruare se, & ideò construi cum datiuo, vel cum accusatiuo addita præpositione, ad, vt incuruate vos arcæ, vel ad arcam: & non rectè diceretur, incuruate vos arcam. & hæc est ratio, cur aliquando Interpretes vertant, Adorare ad sabellum, aliquando, orate scabellum; quia aliquando seruant phrasim Hebraicam, aliquando Latinam.

Surge Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ. VIII.

Introducturus Salomon arcam in templum magnificentissimè ædificatum, poetico more eam inuitat ad templum ingrediendum, & inhabitandum. *Surge*, inquit, Domine de loco, vbi hactenus, quasi hospes habitasti, & ingredere in domum tuam pro-

priam, in qua deinceps requiesces, id est, vnde non transibis de loco ad locum, vt vsque modo fecisti. Explicat autem se loqui Domino: non vt in se, sic enim cœli cœlorum Deum non capiunt, vt idem Salomon alibi dicit; sed vt peculiari modo in arca testamenti erat, quia ex illa responsa dabat, & ideo addit, *Tu & arca sanctificationis tuæ*, i. tu cum throno tuo, & scabello pedum tuorum: quod scabellum est arca sanctificationis tuæ, id est, arca in qua, & per quam tu ab omnibus, qui illam sciunt, sanctificaris, & honoraris. In Hebræo habetur, Arca fortitudinis tuæ, & hoc modo legitur in 2. Paral. c. 6. non solùm in textu Hebraico, sed etiam in Græco, & Latino. Videntur igitur LXX. Interpretes hoc loco voluisse non tam reddere verbum verbo, quàm explicare sententiam. Arca enim fortitudinis Dei dicitur, quia per eam ostendit Deus fortitudinem suam: nam Iosue 3. cùm arca intrasset Iordanem, portantibus eam Sacerdotibus, continuo aquæ Iordanis conuersæ sunt retrorsum, item Iosue 6. *cùm arca septies ciuitatem Hierico circuisset, muri Hierico corruerunt*. Item li. 1. Reg. c. 5. cùm arca fuisset à Philistæis, & posita in templo idoli Dagon, mane sequenti inuentus est Dagon iacens pronus in terra coram arca, & quocunq; circunferretur arca à Philistæis, interficiebat innumerabiles homines, ita vt Philistæi dicerent, *Non maneat apud nos arca Dei Israel, quia dura est manus eius super nos, & super Dagon deum nostrum*. Deniq; Bethsamitæ cum arcam Dei ad se delatam curiosè inspexissent, occisi sunt supra quinquaginta millia ex ipsis, vt habetur libr. 1. Reg. cap. 6. & cùm Oza tetigisset arcam Dei, continuo à Deo occisus est, 2. Reg. cap. 6. Sed hæc ipsa fortitudo Dei, quæ per arcam demonstrabatur, efficiebat, vt Deus ab omnibus sanctificaretur, timeretur, & honoraretur. Siquidem Bethsamitæ cùm interficerentur ob arcam Dei à se visam, dixerunt, *Quis poterit stare in conspectu Domini Dei sancti huius?* in idem igitur recidit, *arca fortitudinis tuæ*, vt habetur in Hebræo, *& arca sanctificationis tuæ*, vt habetur in codice Græco, & Latino.

Sacerdotes tui induantur iustitiam, & sancti tui exultent.

Introducta iam arca in templum, orat Salomon primo pro Sacerdotibus, secundo pro Rege, id est, pro se: nam ab his dependet salus totius populi. Sacerdotes enim regunt populum in spiritualibus, & Reges in temporalibus. Pro Sacerdotibus duo quædam X.
postulat, vt sint iusti & sancti, quales esse debent, vt rectè fungantur officio suo, & vt alacriter Deum laudent, quod est proprium eorum munus. Debent enim pro se, & pro toto populo reddere Deo tributum laudis, & gratiarum actionis, pro beneficijs, quæ omni tempore accipimus à Deo, & gratias agendo, ac laudando benefactorem, prouocare benignitatem eius ad continuanda, & augenda beneficia. Dicit igitur, Oro Domine, vt per gratiam tuam *Sacerdotes tui induantur iustitiam*, id est, non solùm iusti sint intus in corde, & animo, sed etiam exterius in omni eorum vita, in verbis, & operibus cernatur iustitia, & nihil turpe in eis appareat, qui tibi ministraturi, & populum tuum docturi sunt. Metaphora enim indumenti ad hoc adhibetur, vt intelligamus quemadmodum vestis tegit turpitudinem, & ornat hominem, ac distinguit à cæteris: ita debere Sacerdotes per opera iustitiæ id efficere, vt nihil turpe in eis appareat, & per eximiam sanctitatem discernantur à reliquo populo, & non possit dici, Sicut populus sic Sacerdos. *Et sancti tui exultent*, id est, & ijdem Sacerdotes, qui Sancti tui propriè sunt, cùm ad administrandum tibi sanctificati, & dedicati sint, exultent alacriter laudando te, & sic bene fungantur munere suo. In Hebræo habetur, Et sancti tui laudent te, siue iubilent tibi: ex quo intelligimus, exultationem, quam in nostro textu habemus ex Græco, non esse quamcunque exultationem, sed exultationem in laudando Deo, & gratias agendo illi, siue dum sacrificant, siue dum psallunt. Et si tanta iustitia, & sanctitas, & alacritas requirebatur in Sacerdotibus illis, qui sacrificabant oues, & boues, & laudabant Deum pro temporalibus bene-

beneficijs; quid quæso requiritur in Sacerdotibus illis, qui sacrificant diuinum agnum, & gratias agunt pro beneficijs sempiternis? væ nobis miseris, qui ministerium altissimum sortiti, tam procul absumus à feruore, quem Salomon in vmbraticis Sacerdotibus exigebat.

X. *Propter Dauid seruum tuum, non auertas faciem Christi tui.*

Orat nunc pro Rege, id est, pro se Salomon, & vt facilius impetret, adducit merita patris sui Dauidis. Orat autem, vt quandocunque accesserit ad precandum Deum, Deus exaudiat orationem eius. *Propter Dauid,* inquit, *seruum tuum*, id est, propter fidele obsequium, quod tibi præstitit pater meus dum in terris vixit; *ne auertas faciem Christi tui*, id est, non facias, vt ego, qui loco patris mei vnctus sum in Regem populi tui, confusus recedam à te, reiecta videlicet prece mea, & eo modo facias me auertere faciem orantis, sit eum non exaudire, sed confusum dimittere, perspicuum est ex libr. 3. Reg. c. 2. vbi cum mater Salomoni dixisset, *Petitionem vnam paruulam, ego deprecor à te, ne confundas faciem meam:* respondit Salomon, *Pete mater mea*, neque enim fas est, *vt auertam faciem tuam.* Sed quamuis hæc vera sint, tamen videor mihi altiorem sensum in his verbis videre. Omne bonum nostrum in duplici respectu positum est, in respectu pio Dei ad nos, & in respectu nostro pio ad Deum, vt videlicet ille nos patris pietate respiciat, & nos illum filiorum pietate respiciamus, mutuus enim iste pietatis aspectus fons est, & origo bonorum omnium; sed prior est respectus Dei, & ab illo respectus noster oritur. *In hoc* (inquit Ioan. in 1. Epistola c. 4.) *est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos.* Itaque Deus dum nos diligit, facit etiam nos diligere, & dum nos respicit vt filios; facit, vt eum respiciamus vt patrem: quamuis autem nos peccando liberè auertamus faciem à Deo; tamen si Deus respicere nos voluerit, & misereri; respiciendo, & miserendo faciet, vt peccare non libeat, & vt faciem à Deo non auertamus; vel si auertemus, iterum conuertamus. Quomodo Luc. 22. quando conuersus Dominus respexit Petrum iam auersum; continuo illum conuertit, ita vt egressus foras amarè fleuerit: atque hoc est, quod Dauid orat in Psalm. 24. *Respice in me, & miserere mei*, & hoc loco Salomon, *Ne auertas faciem Christi tui*, id est, ne sinas auerti à te faciem meam, quod facies si non auertis à me faciem tuam.

Iurauit Dominus Dauid veritatem: & non frustrabitur eum: de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. IX.

Hic iam incipit commemorare promissiones factas à Deo Dauidi patri suo, vt ijs commemoratis facilius impetret quod petit, cùm quasi debitum reposcere videatur. *Iurauit*, inquit, *Dominus Dauid veritatem*, quasi dicat, iurauit Dauid Domino, se domum illi ædificaturum; & Dominus vicissim iurauit Dauidi, se Regnum in domo eius in sempiternum stabiliturum: Deus enim vinci se liberalitate non patitur, & non solum opera, sed etiam voluntates, & desideria cumulatissimè renumeratur. Iuramentum Dei significat rei immobilitatem, & hoc loco præsertim, vbi dicitur, *Iurauit Dauidi veritatem*, i. rem per se veram ex Dei promissione, certiorem, & firmiorem reddidit iuramento. Addit postea aliam firmitatem dicens. *Et non frustrabitur eum.* i. non faciet irritum iuramentum, quod alias dicere solet, *Iurauit Dominus & non pœnitebit eum.* Quo loco rectè admonet S. August. pœnitentiam in Deum cadere non posse, sed metaphoricè dici, pœnitere, quando rem aliquam mutat; non pœnitere quando non mutat, sed stabilem & firmam esse decernit. Ponit exemplum ex li. 1. Reg. c. 15. vbi Dominus dicit, *Pœnitet me, quòd constituerim Saul Regem*: & in eodem capite dicit Samuel, *Deum non esse vt hominem, vt pœnitentiam agat.* Ergo, inquit Augustinus, cùm Deus immutabili suo consilio aliquid mutat, propter ipsam rei, non consilij mutationem pœnitere dicitur. Neque

multum refert, quòd in Hebræo, & Græco legatur, *Non frustrabitur eam*, id est, veritatem promissam, & in Latino textu legamus, *Non frustrabitur eum*, id est, Dauidem, vt legit etiam S. Hilarius: nam sensus est idem. Pergit Salomon, ac docet, quæ sit veritas promissa, & iuramento confirmata à Deo, & ait, *De fructu ventris tui, ponam super sedem tuam*; id est, dabo tibi successorem in Regno filium tuum: quæ verba videntur intelligenda ad literam de Christo, non de Salomone, nisi fortè de Salomone dicantur, vt typum Christi gerebat. nam de hoc eodem iuramento dicitur in Psalm. 88. *Semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar, semen eius in æternum manebit, & thronus eius sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis.* Itaque illud, *ponam*, cùm dicitur, *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*; non significat, simpliciter ponam, sed constituam, & firmabo. quæ certè Salomoni non conueniunt. adde, quòd B. Petrus Actor. 2. dicit de Dauide, *Propheta cùm esset, & sciret, quia iureiurando iurasset illi Deus, de fructu lumbi eius sedere super sedem eius*; prouidens loquutus est de Resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro eius vidit corruptionem. Vbi S. Petrus vnam scripturam Psalmi quintidecimi exponit ex alia Psalmi centesimi trigesimi primi, quem nunc explicamus. Atque hoc est, quod Luc. 1. Angelus dicit ad Virginem, *Dabit ei Dominus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum.*

XII. *Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc, quæ docebo eos.*

XIII. *Et filij eorum vsque in sæculum sedebunt super sedem tuam.*

Iuramentum, & promissio sine pœnitentia est de vno filio, id est, de Christo, cuius Regni nullus vnquam erit finis: sed de alijs filijs promissio conditionata est, id est, *si custodierint testamentum*, id est, fœdus Domini de non habendis Dijs alienis; *& si custodierint testimonia*, id est, præcepta Dei, *sedebunt super sedem tuam*. sin minus, proijcientur. Sic enim expressius dicit ipse Dauid Salomoni, 1. Paralip. 28. *Si quæsieris Dominum, inuenies eum: si autem dereliqueris eum, proijciet te in æternum*, & paulò ante de eodem Salomone dicit Deus, *Firmabo Regnum eius vsque in æternum, si perseuerauerit facere præcepta mea, & iudicia sicut & hodie*, & in Psalm. 88. vbi legimus, *Si dereliquerint filij eius legem meam, visitabo eos in virga virorum*; non addit, misericordiam meam non dispergam ab eis; sed, non *dispergam ab eo*, id est, à Dauide, quia videlicet thronus Dauid erit firmus iugiter, propter æternum Christi Regnum; etiam si Regnum terrenũ Salomonis, & Roboam, & similium deficiat, & destruatur. Quod attinet ad verba, in Hebræo pro testamento est, pactum, siue fœdus; sed Septuaginta vertere solent illam vocem Hebraicam, *berith*, per vocem Græcam, διαθήκην, quæ testamentum significat, nec solùm Septuaginta, sed etiam B. Paulus ad Rom. 9. ad Gal. 4. & alibi testamentum vocat, quod Hebræi dicunt fœdus. Verisimile igitur est, vocem illam Hebraicam vtrunq; significare vel etiam præcipuè testamẽtum: maior enim fides habenda est LXX. Interpretibus, quam Rabinorum dictionarijs. constat autem ex S. Hieron. in cap. 2. Malachiæ, LXX. Interpretes semper vertisse, testamentum fortasse autem diuina prouidentia voluit, vt in Ecclesia extarent duo ista vocabula testamenti, & pacti: quoniam reuera pactum Dei cum populo, non est simplex pactum, sed habet conditiones testamenti, cum sit pactum de hæreditate danda, & quod non habuit vim, nisi intercedente morte testatoris Christi, vt dicitur Hebr. 9. ad hoc enim significandum *Moyses aspersit sanguinem cùm pactum nomine Dei cum populo sanciuit*, Exod. 24. Et præterea testamentum hoc, non est simplex testamentum, sed habet rationem pacti, cùm requirat conditionem de obseruantia mandatorum, & perseuerantia in fide. Et igitur testamentum simul & pactum. Illud autem, *vsque in*

sæcu-

sæculum, non coniungitur cum, *sedebunt super sedem tuam*, sed cum verbis præcedentibus, *si custodierint filij tui, & filij eorum*, vt aperte colligitur ex textu Hebraico. Igitur sensus est, Si filij tui, & filij eorum custodierint pactum, & præcepta vsque in sæculum, id est, si perseuerauerint in timore Dei, non deturbabuntur à solio Regni tui, si autem non perseuerauerint, Regnum ipsorum ad alios transferetur, vt factum est & experientia docet.

XIV. *Quoniam elegit Dominus Sion, elegit eam inhabitationem sibi.*

XV. *Hæc requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo, quoniam elegi eam.*

Possent aliquo modo hæc accommodari ad arcem siue ciuitatem Sion terrenam, vt figura erat Ecclesiæ nunc militantis & postea triumphantis: elegit enim Deus ciuitatem illam pro tempore, vt esset ciuitas regia & sacerdotalis, ita vt ibi esset thronus regius & etiam templum Domini. Sed tamen quia breui diruenda erat & euertenda, & Regnum ex ea tollendum, & templum ipsum incendendum; dicendum est, hæc pertinere ad Ecclesiam, quæ est Regnum Christi, & ipsa est Hierusalem & Sion, de qua dicitur in Psal. 2. *Ego autem constitutus Rex ab eo super Sion montem sanctum eius*, & continuantur hæc verba cum illis, *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam*, id est, iurauit Dauidi, se positurum & stabiliturum filium eius Christum super sedem eius, quæ est Sion, quæ ideo dicitur ciuitas Dauid, quia *elegit Dominus Sion*, id est, Ecclesiam, *in habitationem* suam perpetuam; & de ea dixit: *Hæc requies mea in sæculum sæculi*, id est, non deseram vnquam hanc Ecclesiam, sed in ea perpetuo requiescam, quoniam transferam eam ad perfectam beatitudinem in cœlis, & *ibi habitabo* in ea in sempiternum, *quoniam* firmissimo atque æterno decreto *elegi eam*. Dicitur autem Deus requiescere, vt S. Augustinus notat, quando facit nos requiescere: tunc autem perfecte requiescemus, quando pars Ecclesiæ peregrinans in terris perueniet ad eam partem, quæ gloriosa triumphat in cœlis.

XVI. *Viduam eius benedicens benedicam, pauperes eius saturabo panibus.*

Hic versiculus cum sequentibus promittit ciuitati Dauid, quæ est Sion, multa bona, quæ vtcunque applicari possunt terrenæ ciuitati, vt figura erat Ecclesiæ; sed ipsi Ecclesiæ proprie & perfecte conueniunt. Primùm igitur promittit abundantiam rerum temporalium tantam, vt etiam viduæ, quæ solent esse maxime destitutæ, & alij pauperes satiari possint: benedictio enim Dei abundantiam in Scripturis significare solet. Sed hæc abundantia in sensu altiore significat copiam cibi spiritualis, verbi Dei & Sacramentorum, quibus abundant filij Ecclesiæ, illi præsertim, qui sunt spiritu pauperes. Antiqua hæreticorum calumnia occurrit hoc loco breuiter refellenda. Ridet enim Caluinus editionem nostram vulgatam, quod pro, *victu*, substituerit, *viduam*. Dicit enim presbyterum aliquem lusciosum existimasse *c* & *t*, esse vnum *d*, & sic pro, *victum*, legisse *vidum*, & quia *vidum* nihil significat, addidisse, *a*, & fecisse *viduam*; & neminem fuisse in Ecclesia nostra, qui hanc corruptionem aduertere potuerit. Sed facile est, calumniam refutare. Latinus enim Interpres rectissime vertit, quod inuenit in Græco: in Græco autem sine dubio inuenit, χήραν, quod viduam significat omnium consensu: neque solus noster Interpres in Græco legit, χήραν, sed etiam Patres, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, Prosper, Cassiodorus, & alij. Imo S. Hilarius meminit vtriusque lectionis, & contendit, veram lectionem esse, *viduam*, & sic lectum fuisse antequam Christus nasceretur. Verum quidem est, in Hebræo non haberi, *viduam*, sed *venationem*, vel *victum*; neque vllam esse similitudinem literarum, ob quam suspicari quis possit, illos scripsisse *viduam*: siquidem vidua Hebraice dicitur, *almana*, & victus seu venatio אלמנה dicitur, *tseda*, & hanc vocem in omnibus co- צידה dicibus inuenimus: sed in Græco idiomate magna similitudo literarum est inter χήραν, quod

quod significat viduam, & θήραν, quod significat victum. Igitur necesse est, vel in Hebræo mutatum esse textum, & Septuaginta legisse longe aliter, quam modo se habet, & hæc sententia S. Hilarij est; vel in Græco textu esse corruptionem factam vitio scriptorum, quia vnam literam legerunt pro alia, vt S. Hieronymus putat. Sed in sensu nulla fere diuersitas est, cum per vtrumque vocabulum significetur, abundantiam ciborum fore in ciuitate Dei. Et quoniam, vt idem Hieronymus dicit, vsus obtinuit, vt legeretur, *vidua*, non est lectio Latina vllo modo mutanda, cum non à lusciosо Sacerdote, vt Caluinus dicit, sed à veneranda antiquitate ortum habuerit.

XVII. *Sacerdotes eius induam salutari, & sancti eius exultatione exultabunt.*

Alterum bonum sanctæ ciuitatis erit, quod Sacerdotes eius sanctitate & iustitia conspicui erunt. Salus enim animæ iustitia est, sicut morbus animæ iniquitas est: & quia precatus fuerat Salomon, vt Sacerdotes induerentur iustitiam; ideo nunc Deus dicit se id effecturum, vt Sacerdotes induantur salutari, id est, salute, quę est eadem cum iustitia, cum de salute spirituali agatur. Fortasse etiam altiore sensu per *salutare*, intelligitur hoc loco Saluator Christus, vt in Cantico Simeonis: *Quia viderunt oculi mei salutare tuum:* & ab hoc loco Psalmi accepit fortasse B. Paulus modum illum loquendi ad Rom. 13 *Induimini Dominum Iesum Christum*, id est, facite vt in vestris moribus conspiciatur sanctitas & iustitia Christi. Illud autem, *& sancti eius exultatione exultabunt*, respondet ei quod antea dictum erat, *& sancti eius exultent:* nam vt eo loco per exultationem intelligebatur laus Dei cum alacritate; ita hic quoque intelligitur: & vt ibi per sanctos intelligebantur Sacerdotes; ita & hic. Eadem enim verba sunt in textu Hebraico in vtroque loco.

XVIII. *Illuc producam cornu Dauid, paraui lucernam Christo meo.*

Tertium bonum, & quidem maximum sanctæ Sion erit, quod ibi orietur Regnum Dauid: nam pro voce, *illuc*, in Hebræo & Græco est, *ibi*. Accipiendum est igitur, *illuc*, pro, *illic*, id est, in Sion. Per, *cornu*, significatur metaphorice potestas & excellentia Regia: vt enim cornu est durissimum & eleuatum, ita Regia dignitas est potens & supereminẽs. Significatur autem ad literam per, *cornu Dauid*, Regnum Messiæ, quod erat inchoandum in Sion, & inde per totum mundum propagandum. Explicuit hoc Zacharias in suo Cantico Luc. 1. cum ait: *Erexit nobis cornu salutis in domo Dauid pueri sui.* Et idem prædixerunt omnes Prophetæ, Isaias cap. 9. *Super solium Dauid, & super Regnum eius sedebit, vt confirmet & corroboret illud vsque in æternum.* Hieremias c. 23. *Ecce dies veniunt, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam.* Ezechiel c. 1. non solum prædicit Regnum Christi, sed etiam currum eius triumphalem, qui vehebatur à quatuor animalibus, homine, leone, vitulo & aquila, quę sunt quatuor Euangelistæ. Daniel c. 2. *In diebus Regnorum illorum suscitabit Deus cœli Regnum, quod in æternum non dissipabitur.* Zacharias c. 9. *Exulta satis filia Sion, ecce Rex tuus venit tibi iustus, & Saluator ipse pauper, & ascendens super asinam*, &c. Ex quo manifeste apparet, non posse intelligi versiculum istum Psalmi de Salomone, nec de Regno eius: tunc enim Salomon regnabat & florebat; hic autem de futuro dicitur: *Illic producam*, id est, oriri faciam, & quasi germinare cornu Dauid: quasi aperte prædiceret euersionem Regni temporalis, quod tunc vigebat, & suscitandum postea in eadem ciuitate Regnum æternum Messiæ. Quod autem sequitur: *Paraui lucernam Christo meo*; potest duobus modis intelligi. Primum enim per *lucernam* potest intelligi Messias, & per *Christum*, Dauid. Scriptura enim passim vocat lucernam, filium siue posteros: nam in filiis parentes viuunt & lucent. Vide lib. 3. Reg. c. 11. & 15. & tunc sensus erit, Illic producam cornu Dauid, quia paraui lucernam, id est, filium successoremq; eius Messiam Christo meo Dauidi; XIX.

uidi; & erit quasi explicatio eius, quod antea dixerat: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Vt enim hoc non intelligerent carnales Iudæi de Salomone, explicatur hoc loco de Messia futuro. Potest tamen etiam aptissime intelligi, vt S. Augustinus exponit, de Præcursore Domini, & ipso Domino, vt lucerna sit Ioannes, & Christus sit Dominus Iesus. Quoniam enim Messias venturus erat sine opibus & comitatu regio, non facile à Iudæis expectantibus Messiam, Regem temporalem, agnosci potuisset, nisi præcessisset Ioannes, qui singulari sua sanctitate & vitæ austeritate omnium oculos in se conuerteret instar lucernæ lucentis in caliginoso loco; dicit igitur: *Illuc producam cornu Dauid,* id est, Regnum æternum Messiæ, & iam *præparaui lucernam,* id est, Præcursorem, qui erit quasi lucerna, *Christo meo,* id est, ipsi Messiæ: atque ad hunc locum videtur Dominus aspexisse, cum ait Ioan. 5. *Ipse erat lucerna ardens & lucens.*

XIX. *Inimicos eius induam confusione, super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea.*

Prædicit, Christum multos habiturum inimicos, vt reuera habuit Iudæos, qui dixerunt: *Nolumus hunc regnare super nos,* Luc. 19 & ad Pilatum: *Non habemus Regem, nisi Cæsarem,* Ioan. 19. Sed prædicit quoque pœnam inimicorum Christi. *Inimicos,* inquit, *eius induam confusione,* id est, implebo ignominia maxima; quod etiam impletum esse scimus, & oculis nostris videmus. Nam paulo post Christi mortem, venerunt Romani, & ciuitate illorum euersa, ipsos magna strage affecerunt, & eorum qui supererant, alios vilissimo pretio vendiderunt, alios in publicis ludis bestiis obiecerunt: & ab illo tempore gens Iudæorum vbique seruit, vbique contemnitur. Sed in die nouissimo, non solum Iudæi, sed etiam omnes pagani & hæretici, & omnes falsi fratres, qui Christo in membris eius inimici fuerunt, induentur confusione. *Super ipsum autem,* id est, super Christum, *efflorebit sanctificatio mea.* Illi induentur confusione, Christus induetur gloria: nam sanctificatio, quæ in hoc mundo erat quasi semen in terra absconditum, tunc florebit in gloriam, id est, germinabit flores sanctificationis. Nec solum Christus, sed etiam omnia membra eius induentur gloria, quia tunc sanctificatio emittet flores incredibiles pulchritudinis, quando gratia vertetur in gloriam. In Hebræo vox est, *nizro,* quæ significat diadema eius: sed quamuis Exod. 24. illa vox significet thiaram Pontificis, & lib. 4. Reg. cap. 11. accipiatur pro corona regia: tamen potest etiam significare sanctificationem, vt hoc loco verterunt LXX. Interpretes: nam venit à verbo, *nazar,* quod significat separare & consecrare, vnde dicuntur, *Nazarei,* quasi sanctificati & consecrati Deo: & corona pontificia vel regia dicitur, *nezer,* quia consecrat quodammodo Pontificem vel Regem, & à vulgo separat. Sed in sensu non est diuersitas, nam gloria sanctificationis rectissime corona vel diadema dici potest: nec multum interest, si dicatur, *florebit sanctificatio,* id est, sanctificatio emittet flores gloriæ; siue, *florebit sanctificatio,* id est, micabit diadema gloriæ. Neque etiam multum refert quod nos legamus, *sanctificatio mea,* & in Hebræo sit *sanctificatio* siue *diadema eius:* nam Septuaginta legerunt, *iod,* vbi nunc est, *vau,* & eadem sanctificatio vel diadema, & Dei est, quia ab illo datur; & nostra est, quia nobis datur: proinde vtraque lectio veritatem continet; sed nostra præponenda est, cum sit in codicibus Græcis & Latinis, quibus Ecclesia semper vsa est.

[Margin: נזרו · נזר · נזר]

PSALMVS CXXXII.

Titulus, & Argumentum.

Canticum graduum.

C*Ompositus videtur hic Psalmus, vt à Iudæis cantaretur, quando post reditum*

tum à captiuitate, & reædificata ciuitate ac templo, cœperunt simul pacifice habitare, & esse vnus populus remota distinctione vel schismate, quod erat ante captiuitatem inter Regnum Israël & Regnum Iuda. Sed conuenit etiam omni multitudini, vbi viget concordia & communio, quales sunt multitudines seruorum Dei in monasteriis, vbi regularis obseruantia viget. Sed potissimum locum habet hic Psalmus in cœlesti patria, & cantatur ab iis, qui finita peregrinatione ad eos perueniunt, vbi omnes sunt consummati in vnum, *vt loquitur Dominus Ioan.* 17. *& vbi* Deus est omnia in omnibus, *iuxta Apostolum* 1. *Cor.* 15.

EXPLICAT. PSAL. CXXXII.

I. *Ecce quam bonum, & quam iucundum habitare fratres in vnum.*

Vox est eorum, qui iam experiri & gustare cœperunt vtilitatem & dulcedinem perfectæ charitatis. Vocat enim bonum, id quod est vtile; & iucundum, id quod est dulce: quamuis enim aliqua sint bona, quæ non sunt iucunda, vt labor pœnitentiæ; & quædam iucunda, quæ non sunt bona, vt voluptas peccati; tamen in concordia & pace fratrum simul habitantium hæc duo coniuncta inueniuntur. Nam virtus vnita est maior & fortior, & melius ac facilius conseruatur; quod pertinet ad vtilitatem: & vbi per charitatem multi sunt cor vnum & anima vna, vnusquisque gaudet de bono aliorum non minus quam de suo; quod pertinet ad iucunditatem.

II. *Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron.*

III. *Quod descendit in oram vestimenti eius: sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.*

Duabus similitudinibus explicat iucunditatem & vtilitatem habitantium in vnum: ac primo iucunditatem comparat vnguento precioso, quo vngebatur caput summi Pontificis, quod erat odoris suauissimi, vt patet ex cap. 30. Exodi: quod quidem vnguentum effusum in caput Pontificis, inde defluebat ad barbam, & à barba in oram vestimenti, id est, in illam partem quæ circundat collum, quæ immediate subiecta est barbæ: non enim per oram, intelligitur extremitas vestis, sed summitas, vt notauit S. Augustinus, & vt sonant vox Hebraica & Græca, & vt ratio ipsa demonstrat: non enim tantum vnguenti effundi solebat in caput, vt vsque ad extremas vestes deflueret. Sed illud hoc loco notandum est, vnguentum non communicari à capite, nisi partibus vnitis: nisi enim barba capiti adhæreret, sed abscissa alicubi maneret, sine dubio defluxum vnguenti non participaret, & nisi vestis vnita esset corpori, sed plicata maneret in arca, similiter vnguento non perfunderetur; sic igitur, nisi fratres habitarent in vnum, & inter se glutino charitatis coniuncti essent, dona cœlestia à capite Christo defluentia non descenderent in barbam, id est, in Prælatos, neque à barba in vestimenta, id est, in reliquum populum. Ait igitur: *Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam*, id est, iucunditas fratrum habitantium in vnum, & inter se coniunctorum, ac debita proportione inuicem subiectorum, est sicut vnguentum preciosum & fragrantiæ suauissimæ, quod in capite effusum descendit in barbam. *In barbam Aaron*, id est, non loquor de quocunque vnguento, sed de illo, quod descendit in barbam Aaronis, tempore consecrationis suæ: *quod* etiam *descendit in oram*, superiorem videlicet partem *vestimenti eius.* Deinde comparat vtilitatem eorundem fratrum habitantium in vnum, rori, qui descendit in montem: neque enim montes ex rore iucunditatem vllam percipiunt, sed vtilitatem magnam: quoniam pluuia ad montes, vel non descendit, vel non hæret, sed ex montibus ad valles continuo descendit: ros autem hæret in montibus, eosq; IV. infundit, & germinare facit: nominat autem duos montes, Hermon & Sion, qui quamuis loco coniuncti non essent, cum mons Her-

Hermon esset trans Iordanem ad Orientem, & mons Sion citra Iordanem ad Occidentem: tamen coniuncti erant quoad similitudinem qualitatum, cum vterque sit verus mons, & vnus maior & altior, videlicet Hermon, alius minor & humilior, id est, Sion. Ex quo voluit nos Spiritus sanctus admonere, coniunctionem fratrum habitantium in vnum debere esse cordium magis quam corporum: nam de primis fratribus habitantibus in vnum scriptum est: *Erat autem multitudinis credentium cor vnum & anima vna*, Act. 4. Dicit igitur: *Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion*, id est, bonum vtilitatis habitantium in vnum, est sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion, siue vt est in Hebræo, *in montes Sion*. Quomodo autem ros montis Hermon, qui longe distat à Sion, descendat in montem Sion, variis modis exponunt interpretes. Mihi videtur, Prophetam considerasse montem Hermon esse altissimum & amplissimum, atque in eo magnam esse roris abundantiam: montes autem Sion esse multo humiliores & aridiores: & ideo more poëtico dixisse, ex monte Hermon descendere rorem in montes Sion, quasi communicet mons Hermon rorem, quo abundat, cum montibus Sion, qui eo carent: non quod idem omnino ros, qui est in monte Hermon descendat in montes Sion, sed quod similis ros descendens in montes Sion, videatur quodammodo ex monte Hermon descendere. Et aptissime conuenit hæc similitudo in conuentum fratrum habitantium in vnum: sunt enim fratres concordes, quasi tot montes siue colles Sion, in quos descendit ros cœlestis à Christo, qui est quasi Hermon altissimus, & rore cœlesti plenissimus; vnde dixit Ioannes: *Et de plenitudine eius omnes accepimus*, Ioan. 1. Non communicat autem Christus nobiscum eam ipsam gratiam & gloriam numero, quam in se habet; sed aliam similem & minorem.

IV. *Quoniam illic mandauit Dominus benedictionem, & vitam vsque in sæculum.*

Reddit rationem, cur tantis bonis abundet conuentus fratrum, concorditer pacificeq; viuentium. *Quoniam*, inquit, *illic mandauit Dominus benedictionem*, id est, illuc misit Dominus benedictionem suam, quæ est fons omnium bonorum; Domino enim benedicere, benefacere est. Quoniam igitur Deo gratissima est concordia & charitas fraterna, ideo replet eam copia bonorum omnium; idq; non ad breue tempus, sed in æternum; nam ideo cum benedictione misit ad eos *vitam vsque in sæculum*; quæ omnia hic in terris habentur in spe, sed in patria habentur in re. Recte igitur initio diximus, hunc Psalmum ab illis proprie cantari, qui ex peregrinatione perueniunt ad patriam. Ibi enim perfecta est concordia, ibi vnguentum perfectæ charitatis continuo defluit à capite Christo in omnia membra, & ros luminis gloriæ à monte Hermon in omnes colles Sion: dicitur enim Hermon, lumen eleuatum; & Sion, specula: proinde recte ab altissimo lumine descendit participatio eius in eos, qui digni sunt speculari Deum facie ad faciem. Ibi est benedictio Domini, id est, affluentia omnium aliorum bonorum: ibi denique est vera vita vsque in sæculum, quæ nunquam deficiet.

PSALMVS CXXXIII.

Titulus, & Argumentum.

Canticum graduum.

Hic est Psalmus postremus gradualium, qui eos, qui iam feliciter ascenderunt, hortatur, vt vacent perpetuis laudibus; quod est officium habitantium in domo Domini, iuxta illud Psal. 83. Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. *Pertinet tamen suo modo hic Psalmus ad eos, qui post ædificationem templi, in illo habitabant; & ad eos, qui, dum peregrinantur in terra, corde habitare nituntur in cœlo, & cum Apostolo dicere possunt:* Conuersatio nostra in cœlis est, *Phil. 3.*

EXPLICATIO PSAL. CXXXIII.

I. *Ecce nunc benedicite Dominum omnes serui Domini.*

Ecce, inquit, *nunc* liberati à tentationibus & persecutionibus, tempus est, vt toti intenti sitis laudibus Domini, proinde *benedicite Dominum* vos *omnes serui Domini*, qui non habetis aliud, in quo illi iam seruiatis, nisi in persoluendo tributo perpetuæ laudis & gratiarum actionis.

II. *Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.*

Vos, inquam, *qui statis in domo Domini*, id est, qui permanentem habetis domum, & non amplius tanquam peregrini in tentoriis habitatis: & præterea *statis*, id est, securi consistitis non timentes casum, quomodo ille, qui in veritate non stetit, Ioan. 8. Nec solum domum, sed etiam atria possidetis, ita vt interiorem domum, vbi Deus videtur; & exteriorem, vbi videntur creaturæ, quæ sunt veluti atria, felicissimi habeatis.

III. *In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum.*

Tempus maxime opportunum orandi & laudandi Deum nox est, quando quies vbiq; esse solet. Itaque Dauid Psal. 118. *media nocte surgebat ad confitendum Domino*; & Isaias c. 26. dicit: *Anima mea desiderauit te in nocte.* Et Hieremias Thren. 2. hortatur: *Consurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum.* Et ipse Dominus noster Luc. 5. *pernoctabat in oratione Dei.* Et Apostolus cum Sila Act. 16. *in ipso carcere media nocte orantes laudabant Dominum.* Recte igitur admonet Propheta seruos Dei, vt nocturno potissimum tempore extollentes manus in sancta, id est, ad Sancta Sanctorum, vbi erat propitiatorium & arca Dei, benedicant Dominum. Moraliter autem significat hic versiculus, seruos Dei debere benedicere Deum, non solum in die prosperitatis, sed etiam in nocte aduersitatis. Sed in sensu præcipue intento, significatum hoc loco in cœlesti patria, sicut semper est dies, si de luce & tenebris agatur; ita semper esse noctem, si agatur de labore & quiete. Intrantibus enim in illam requiem dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis, quia opera eorum sequuntur illos; & illa est nox, de qua dicitur in Psal. 138. *Et nox illuminatio mea in deliciis meis*: & de qua dicit Dominus Ioan. 5. *Venit nox, in qua nemo potest operari*, & proinde solis Dei laudibus vacare oportet. *In* his igitur quietissimis, sed lucidissimis *noctibus extollite manus vestras* beati serui Dei, & ad sanctuarium verum, vbi Deus ipse residet, conuersi, *benedicite Dominum.*

IV. *Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit cœlum & terram.*

Hortatus est Propheta sanctos Dei seruos, vt assidue Dominum benedicant: nunc vicissim ipse benedictionem illis à Domino precatur; sed vtitur numero singulari, quia videbat eos ita esse glutino veræ charitatis vnitos, vt essent vnum in Domino. Illi igitur vnitati seruorum Dei, dicit: *Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit cœlum & terram.* Quod ad verba attinet, in Hebræo codice desunt illa verba, *in atriis domus Dei nostri.* Sed verisimile est, in codicibus correctioribus, quos habuerunt LXX. Interpretes, illa verba non defuisse, præsertim cum in Ps. 134. idem versiculus repetatur, & in eo verba illa legantur etiam in codicibus Hebraicis. Illud vero, *in noctibus*, Hebræus codex coniungit cum superioribus, hoc modo, *qui statis in domo Domini in noctibus*, & postea incipit alium versiculum ab illis verbis, *Extollite manus vestras*, &c. Sed interpunctio Rabinorum modernorum, qualis nunc est in codicibus Hebraicis, non debet præiudicare auctoritati grauissimæ LXX. Interpretum, qui illud, *in noctibus*, principium esse versiculi, & cum sequentibus verbis coniungi debere, censuerunt.

PSAL-

PSALMVS CXXXIV.

Titulus & Argumentum.

Alleluia.

DVo Psalmi sequentes eiusdem sunt argumenti; hortantur enim fideles ad laudes Dei, quod argumentum in titulo demonstrant: & recte subiunguntur Psalmis gradualibus, quoniam optime conueniunt iis, qui ex captiuitate in patriam redierunt, quiq; iam gradus perfectionis Deo iuuante vel ascenderunt, vel in ascensione non modicum profecerunt.

EXPLICATIO PSAL. CXXXIV.

I. *LAudate nomen Domini, laudate serui Dominum.*

II. *Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.*

Hi duo versiculi habentur etiam initio Psalmi superioris: sed ideo repetuntur, vt continuetur laudatio, quæ ibi fuerat inchoata. Alloquitur igitur Propheta seruos Domini, eosq; hortatur, vt laudent nomen Domini, & ipsum Dominum: hic enim est sensus, vt colligitur ex principio Psalmi 112. *Laudate pueri*, id est, serui, *Dominum, laudate nomen Domini.* Qui sint autem serui, quibus indicitur laudatio, indicat, dicens: *Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri*, id est, qui non estis exules, non in via positi, non peregrini, quibus oratio magis quam laudatio necessaria sit, sed iam peruenistis, iam statis in domo Domini, de qua dicitur in alio Psalmo, *Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.* Itaque videtur hic Psalmus præcipue conuenire iis, qui ad cęlestem patriam peruenerunt, & domum Domini non manufactam, sed æternam in cœlo introierunt. Conuenit tamen illis etiam, qui spe ac desiderio in ea domo degere incipiunt, & cum Apostolo dicere possunt: *Nostra autem conuersatio in cœlis est.* Conuenit denique speciali quadam ratione Sacerdotibus, quorum officium est stare in domibus Deo sacris, & ipsi Deo immediate & proprie ministrare. Sunt quidem omnes fideles serui Domini, sed illi præter cæteros, qui toti sunt Domini obsequio addicti & mancipati. Ex Hebræo legunt aliqui, *Laudate serui Domini*, quia vox, *serui, aude*, secundum regulas grammaticæ regit genitiuum. Sed hoc non est perpetuum, & legendum esse, *Laudate serui Dominum*, perspicuum est, ex versione non solum Septuaginta, sed etiam S. Hieronymi. Sunt etiam qui *stare in domo*, tribuunt Sacerdotibus, *stare in atriis*, tribuant laicis. Sed probabilius est, pro eodem accipi hoc loco domum Domini, & atria domus Domini; nam vt plurimum secunda pars versiculi repetit & explicat priorem; vnde sensus est, *Qui statis in domo Domini*, qui statis, inquam, *in atriis domus Dei nostri.*

Laudate Dominum, quia bonus Dominus, psallite nomini eius, quoniam suaue. III.

Quoniam Iacob elegit sibi Dominus, Israël in possessionem sibi. IV.

Hortatus est Propheta populum Dei ad laudandum Dominum: nunc adducit tres rationes, quibus persuadeat, ita esse faciendum; primam, quoniam Deus dignissimus est omni laude; secundam, quia id nobis bonum & iucundum erit; tertiam, quia tenemur, cum nos præter cæteras gentes Deus maximis beneficiis affecerit. *Laudate*, inquit, *Dominum, quoniam bonus est Dominus*: bonum enim laude, malum vituperatione dignum est. Deus autem ita bonus est, vt solus sit absolute bonus, & omni ex parte bonus, & non aliunde, sed ex se ipso sit bonus, & nihil sit bonum, nisi participatione & dono eius; denique cætera sint bona in certa specie, & cum addito, vt bonus homo, bona domus, bona vestis; Deus autem sit ipsa bonitas, omnem omnino boni rationem continens. *Psallite nomini eius, quoniam suaue*: hęc est secunda ratio, quasi dicat, Psallite nomini eius, quoniam istud psallere & laudare non erit vobis opus molestum

& laboriosum; sed dulce, iucundum, suaue. נְעִים Vox Hebraica, *nahim*, significat dulce & dulcis, & ideo referri potest tum ad *Dominum*, tum ad *nomen*, tum ad *psallere*; & sensus esse potest, Psallite nomini eius, quoniam suauis est Dominus: item, quoniam suaue est nomen Domini: denique, quoniam suaue est psallere nomini Domini. Sed vox Græca & Latina, quæ sunt generis neutri, non possunt referri ad Dominum, sed, vel ad nomen, vel ad psallere: & hæc postrema acceptio videtur esse magis propria. Cæterum in sententia nulla dissensio est. Ideo enim laudare Deum suaue est, quia Deus suauis est: quomodo dulces cibos comedere dulce est, quoniam ipsi cibi dulces sunt. Et quidem Beatis in cœlo psallere Deo suauissimum est, & ideo ne ad momentum quidem cessant à laudibus, quoniam dulcedinem Dei in ipso fonte suauitatis sine intermissione degustant: nobis autem nunc dulce est canere Deo, nunc laboriosum, quoniam non semper gustamus, quam suauis sit Dominus; sed tunc solum, cum ex gratia Dei, & præcedente meditatione assurgimus ad cognitionem, & accendimur ad amorem. *Quoniam Iacob elegit sibi Dominus*, elegit, inquam, *Israël in possessionem sibi*. Hæc est tertia ratio, quæ ducitur à debito, & iure obligationis: cum enim Deus singulari dono gratiæ suæ filios Iacob in populum peculiarem sibi delegerit, certe iustum est, vt is populus præter omnes alias gentes Deum laudet. Hic sunt aliqua notanda. Primo, Deum conditorem vniuersitatis omnium gentium prouidentiam gerere, & omnibus dedisse lumen rationis, & legem naturalem scriptam in cordibus; & Angelos custodes tum singulorum hominum, tum etiam Prouinciarum & Regnorum: sed præter hæc omnia, quæ communia sunt populo Israëlitico cum aliis populis, suscepisse Abrahamum & posteros eius, per Isaac & Iacob descendentes in proprium populum, qui esset quasi eius hæreditas, & portio, & possessio, eisq; dedisse legem scriptam in tabulis, & ceremonias, quibus coli volebat, & Prophetas, quasi internuncios, à quibus de notitia Dei erudirentur. Secundo, hoc fuisse admirabile beneficium Dei: elegit enim Deus populum illum in possessionem sibi, vt eis benefaceret, eosq; diligenter excoleret, quasi vineam dilectam addo, fuisse hoc beneficium gratis omnino illi populo collatum, non enim elegit Deus populum illum ob eorum merita, sed quia sibi ita placuit: quod perspicuum est ex prædestinatione æterna, cuius meminit Malachias cap. 1. & Apostolus ad Rom. 9. Nam antequam nati essent Iacob & Esau, & cum nihil boni vel mali egissent, dictum est, *maior seruiet minori*; *quoniam Iacob dilexi, Esau odio habui*. Tertio, hoc idem, & etiam maius beneficium collatum esse populo Christiano, ex gentibus congregato: nam, vt Apostolus docet Rom. 11. Gentiles erant quasi oleastri respectu Iudæorum, qui erant naturales rami oliuæ: sed cum fracti essent multi rami naturales ob incredulitatem, Deus assumpsit oleastros, & inseruit in bonam oliuam; id est, super fundamentum Apostolorum & Prophetarum superædificauit Gentiles, vocans eos per fidem ad populum suum, & faciens ciues Sanctorum, & domesticos Dei. Nobis igitur conuenit, & ex debito obligationis tenemur, laudare Deum: sed propriissime Iacob, siue Israël electus in possessionem, est cœlestis Hierusalem, cœtus videlicet Beatorum, cui dicitur: *Lauda Hierusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion.*

Quia ego cognoui, quod magnus est Dominus, & Deus noster præ omnibus diis.

Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cœlo, in terra, in mari, & in omnibus abyssis.

Respondet Propheta obiectioni, quæ fieri poterat, cur ipse tanto ardore inuitaret populum Dei ad laudes Domini. *Quia*, inquit, *ego cognoui, quod magnus est Dominus*: & non solum magnus super omnes homines, sed etiam super omnes Deos: & ideo silere non possum, ideo clamo, ideo canto & psallo, & ad canendum & psallendum omnes

omnes inuito. Deinde probat vtrunque, nimirum Deum esse magnum Dominum, & esse maiorem omnibus Dijs; ac primum, quod sit magnus Dominus, probat ab omnipotentia, quia *omnia quæcunque voluit fecit* in vniuersa creatura; *in cælo, in terra, in mari, & in omnibus abyßis*; vbi per *mare* intelligit mare Oceanum, per *abyssos* intelligit maria mediterranea, quasi diceret, in mari magno, & in alijs aquarum profunditatibus. Ita Chrysostomus: sed possunt etiam per abyssos intelligi loca subterranea inferorum, vbi est gehenna; de quibus legimus in Euangelio, rogatum fuisse Dominum à dæmonibus, ne eos mitteret in abyssum. Sic enim comprehendentur omnia loca, summum cœlum, imi inferi, media terra, & mare. Sed placet breuiter conferre nostram infirmitatem cum Dei potentia. Ille fecit omnia, quæ voluit; nihil enim impossibile est illi: nos autem multa volumus facere, & non possumus. Item Deus fecit, quia voluit, id est, libera voluntate fecit, non aliqua necessitate; quia nulla re indiget: nos maxima ex parte operamur, quia indigemus, & nisi cogeret necessitas, ociaremur. Denique Deus in omnibus rebus fecit quæcunque voluit, quia Dominus est rerum omnium: nos ne in nobis quidem facere possumus omnia, quæ volumus, quanto minus in alijs rebus? Æquum igitur est, vt non nos ipsi, sed Deum nostrum assiduè laudemus.

VII. *Educens nubes ab extremo terræ, fulgura in pluuiam fecit.*

Ponit exempla aliquot eorum, quæ Deus facit, quando vult, in aere, in terra, & in aquis. Facit quidem Deus mirabilia in Angelis, & in cœlis superioribus, & rursum in abyssis subterraneis. Sed quia incognita nobis sunt; ponit exemplum eorum, quæ facit in cœlo aëreo, in terra, & in aquis, quæ à nobis videntur, quamuis causas ignoremus. Primum igitur ponit exemplum in nubibus, quæ oriuntur ex terra, sed formantur in cœlo aëreo, & conuersæ in aquas reuertuntur ad terram. *Educens*, inquit, *nubes ab extremo terræ*, id est, qui educit nubes ab extrema parte terrę. Accommodat se Spiritus sanctus in scripturis sensibus nostris: nos autem videmus ordinariè nubes ascendere vel ab Oriente, vel ab Occidente, vel à Meridie, vel à Septentrione, quæ sunt quatuor extrema terræ, sed varia pro varietate regionum. Et quamuis ista assiduitate viluerint, tamen omnino mirabile est, vnde tanta copia vaporum repente existat, vt totum cælum in puncto ferè temporis nubibus quasi velo cooperiat: nisi ideò mirabile esse desinat, quia ab omnipotente fit. Sed mirabilius est, quod sequitur, *Fulgura in pluuiam fecit*; vbi, *in pluuiam*, positum est pro, *in pluuia*, quomodo 2. Cor. 12. dicit Apostolus, *Nocte & die in profundum maris fui*, pro, *in profundo maris fui*. Sensus autem est, Deus in pluuia fecit fulgura, id est, inter pluuiam miscuit fulgura, quæ res est omnino mirabilis: nam fulgura sunt ardentia, arentia, acutissima; & pluuia est res humida, frigida, mollis: & tamen nec fulgura absumunt aquam, nec pluuia extinguit fulgura. Ita exponunt antiquissimi Patres, Hilarius & Chrysostomus, & confirmari potest eorum expositio ex cap. 9. Exodi, *Grando & ignis mista pariter ferebantur*: ad quem locum videtur allusisse Propheta Dauid. Omitto alias expositiones recentiorum, quæ minus probabiles sunt.

Qui producit ventos de thesauris suis, qui percußit primogenita Ægypti ab homine vsque ad pecus. VIII.

Et misit signa & prodigia in medio tui Ægypte; in Pharaonem, & in omnes seruos eius. IX.

Tertium exemplum magnitudinis Dei sumitur à generatione ventorum. Venti enim notissimi sunt, & quotidie sentiuntur à nobis; & tamen nihil est obscurius generatione ipsorum. Vnde & Dominus Ioan. 3. ait: *Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, & nescis vnde veniat, aut quò vadat*, id est, audis strepitum venti, & nescis, vnde veniat, aut quò vadat, id est, quomodo

oriatur, & quomodo desinat, præsertim quando repente ventus existit,& paulò post repente cessat. Illud autem, *de thesauris suis*, metaphoricum est: non enim venti inclusi manent in speluncis, aut abditis locis, vt fabulantur Poëtæ, sed ita repente producuntur à Deo,quasi educerentur de thesauris,id est, de locis absconditis. Verè autem educuntur de thesauris Dei, id est, de potentia Dei secretissima & ditissima,quæ nunquam exhauriri potest. Cum hoc tertio exemplo coniungit Propheta, quartum de occisione omnium primogenitorum Ægypti,tam hominum,quàm iumentorum, quæ habetur Exod. 12. coniungit autem hanc occisionem cum productione ventorum, quia quemadmodum venti, spiritus quidam sunt corporales, qui non videntur ob nimiam subtilitatem, & tamen maximas edunt strages arborum in campis, domorum in ciuitatibus, & nauium in mari: sic spiritus angelici inuisibiles oculis hominum, incredibili celeritate ad nutum Domini interfecerunt omnia primogenita Ægypti, tum hominum, tum iumentorum: neque enim occisio illa poterat tribui pesti, aut morbo naturali, cum eadem nocte perierint omnia & sola primogenita Ægyptiorum,tum hominum, tum pecorum: & apud Hebræos,qui in Ægypto degebant, nullus omnino homo, aut bestia perierit. Adiungit denique in summa omnia signa & prodigia, quæ fecit Deus per Moysem in Ægypto, quæ legi possunt in Exodo cap.7.8.9.10.11.12.

X. *Qui percußit gentes multas,& occidit Reges fortes.*

XI. *Sehon Regem Amorrhæorum, & Og Regem Basan, & omnia Regna Chanaam.*

XII. *Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israel populo suo.*

Post mirabilia Dei edita in Ægypto aduersus Pharaonem; addit mirabilia edita in itinere aduersus duos potentissimos Reges, Sehon & Og, quos populus Dei debellauit magis extraordinario auxilio Dei,quàm armis. Vide lib. Num.cap.21. Et denique addit mirabilia, quæ fecit Deus in ipsa terra promissionis aduersus triginta & vnum Reges, qui regnabant in illis prouincijs. Vbi multa miracula acciderunt, ac præter alia, vt muri Hiericho ad sonitum tubarum Sacerdotalium corruerint: & Sol & Luna steterint ad imperium Iosuæ. Vide librum Iosuæ cap. 6. 10.& 12. Ipse igitur Deus dedit totam illam terram possidendam, & quasi propriam hæreditatem populo suo Israelitico: quomodo etiam Regnum cœlorum per terram promissionis significatum, vult quidem Deus à fidelibus suis bellando & laborando capi, sed quia nisi ipse præueniret, & comitaretur, & subsequeretur gratia sua labores nostros, nihil omnino facere possemus; ideò ipse est, qui nos saluat,ex captiuitate liberat, & hæreditatem æternam donat.

Domine nomen tuum in æternum,Domine memoriale tuum in generatione & generationem. XIII

Quia iudicabit Dominus populum suum, & in seruis suis deprecabitur. XIV

Concludit Propheta priorem partem suæ probationis, qua demonstrare instituerat magnitudinem Dei: ea enim satis apertè demonstrata, dicit: *Domine nomen tuum in æternum*, id est,propter hæc tanta mirabilia, nomen tuum,memoria tua,fama tua, in æternum vigebit, & idipsum more suo repetens, *Domine*,inquit,*memoriale tuum*,id est, recordatio nominis tui *in generatione & generationem* permanebit. *Quia iudicabit Dominus populum suum*,id est,semper manebit celebris memoria Dei, quoniam Deus semper,vt hactenus fecit, & iudicabit populum suum,id est,iusto iudicio vindicabit de persequentibus eum puniens iniquos hostes eius. *Et in seruis suis deprecabitur*,id est,erga seruos suos exorabilis erit: accipiendum enim est passiuè illud, *deprecabitur*, pro *exorabitur*. In cantico Moysis Deuteronom.32. eadem sententia sic vertitur à Latino interprete, *Iudicabit Dominus populum suum, & in seruis suis miserebitur.*

Simu-

XV. *Simulachra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum.*

XVI. *Os habent, & non loquentur; oculos habent, & non videbunt.*

XVII. *Aures habent, & non audient; neque enim est spiritus in ore ipsorum.*

Probat his versiculis Dauid, Deum nostrum magnũ esse præ omnibus Dijs, quod erat alterum, quod affirmauerat in quinto versiculo. Quamuis enim non magnum sit Deo, maiorem esse Dijs aureis & argenteis, vt S. Hilarius admonuit; cùm longè maior sit Regibus, dæmonibus, & Angelis: tamen voluit Propheta conferre Deum cum simulachris, vt clarius ostenderet infirmitatem Deorum Gentilium; tum etiam quoniam licet Dij gentium essent dæmonia, vt dicitur in Psal. 95. tamen, multi Gentilium hoc non sciebant, sed arbitrabantur ipsa simulachra esse Deos, vt perspicuum est 1. Reg. de statua Dagon. Denique quia ex his argumentis colligitur etiam infirmitas ipsorum dæmonum, qui simulachris suis non potuerunt dare sensum & vitam, quomodo Deus verus simulachro suo, quod est homo, dedit spiritum vitæ, sensum & motum, &, quod est excellentius, dedit rationem & arbitrij libertatem. Rectè igitur Dauid probat, Deum esse magnum præ omnibus Dijs; quia simulachra gentium, siue ipsa, siue inhabitatores eorum habeantur pro Dijs, oculos habent, & non vident; aures habent, & non audiunt; os habent, & non loquuntur; manus & pedes habent, & nec mouere, nec moueri possunt: quia non est spiritus vitæ in facie ipsorum. Vbi alludit Propheta ad id quod dicitur Gen. 2. de simulachro veri Dei, *Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ.* Cætera, quæ ad hos versiculos pertinent, vide in explicatione Psal. 113.

XVIII. *Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.*

XIX. *Domus Israel benedicite Domino, domus Aaron benedicite Domino.*

XX. *Domus Leui benedicite Domino, qui timetis Dominum, benedicite Domino.*

Facta collatione Dei veri cum Dijs falsis, confert cultores falsorum Deorum cum veri Dei cultoribus, & illis prædicit per modum imprecationis, similitudinem Deorum suorum, videlicet illos fore mutos, cæcos & surdos, quoad vera bona intelligenda, & quærenda, & laudanda: cultores autem Dei, inuitat ad benedicendum Dominum, quoniam cultores Dei vident, audiunt, loquuntur, vt imagines viuæ Dei viuentis, & ideò debent exercere linguam ad laudandum Deum, à quo habent sentire, viuere, intelligere. Innuitat autem primum in genere domum Israel, id est, populum Dei, deinde per partes, domum Aaron in primis, quia illa erat domus Sacerdotalis; tum domum Leui, vnde erant Leuitæ, qui Sacerdotibus ministrabant; deniq; omnes timentes Deum, id est, laicos omnes. Porrò quamuis hæc comparatio cultorum Dei ad cultores Idolorum, propriè conueniat Idololatris Paganis respectu Christianorum: tamen conuenit etiam ijs, qui sequuntur auaritiam, quæ est Idolorum seruitus, & ijs quorum Deus venter est, & denique illis omnibus, qui fatentur se nosse Deum, factis autem negant; respectu hominum verè piorum, quorum conuersatio in cœlis est. Illi enim veluti simulachra Idolornm, non vident vera bona, nec vera mala, quamuis oculos habere videantur: neque audiunt, quid loquatur in illis Deus, quamuis auribus non careant: denique non loquuntur laudes Dei, quamuis ore & lingua præditi sint, contra, viri pij, & qui cor habent in cœlo, oculos interiores habent, & vident; aures cordis apertas habent, & intelligunt; os & linguam, soluta & libera habent, vt Deum benedicant in omni tempore, & semper laus eius sit in ore ipsorum. Lege Psal. 115.

Benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in Hierusalem. XXI.

Concludit orans, vt ex Sion procedat benedictio Domini, qui habitat, tanquam in propria regia sua, in Hierusalem, id est, vt omnes ciues Sion & Hierusalem, non cessent benedicere Domino, qui Rex magnus est,

est, & in ipsa Hierusalem sedem regni sui collocauit: quæ conueniunt Ecclesiæ Christianæ militanti, sed multò magis triumphanti, quæ omni labore vacua, & ab omni molestia libera vnicum habet negocium, vacare & videre, quoniam Dominus ipse est Deus.

PSALMVS CXXXV.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

Psalmus iste idem habet argumentum, quod Psalmus superior. Inuitat enim populum Dei ad laudem misericordiæ Dei, & in singulis versiculis repetit, Quoniam in æternum misericordia eius; *vt ostendat, omnia opera Dei, siue ad creationem, siue ad prouidentiam, siue ad redemptionem pertineant, ex misericordia Dei profecta esse. Deus enim, qui nulla re indiget, & rerum omnium absolutus Dominus est, nihil facit ex necessitate, nihil ex debito: sed omnia ex misericordia, quia placuit illi bonitatem suam effundere & communicare. In Hebræo non habetur,* Alleluia, *in principio huius Psalmi, sed solùm in fine superioris. Cæterum Septuaginta Interpretes initio Psalmi posuerunt,* Alleluia, *vel quia inuenerunt in suis Hebraicis codicibus in principio huius Psalmi, & non in fine superioris: vel, quod credibilius est, inuenerunt in vtroque loco, vt habetur in fine Psalm.* 104. *& in principio Psalm.* 105. *qui idem habet initium cum* 135. *videlicet,* Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius; *& postea negligentia scriptorum excidit ex Hebraico codice in principio huius Psalmi,* Alleluia. *Vt vt se res habeat, aptissimè ponitur initio huius Psalmi, titulus,* Alleluia.

EXPLICATIO PSAL. CXXXV.

I. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius.*

II. *Confitemini Deo deorum, quoniam in æternum misericordia eius.*

Confitemini Domino dominorum, quoniam in æternum misericordia eius. III.

In primis tribus versiculis laudatur Deus Trinitas ab his, quæ in se habet: in sequentibus autem laudatur ab operibus suis. In primo versiculo habetur nomen quatuor literarum, quod soli vero proprium est, & nunquam communicatur cum rebus creatis: significat autem hoc nomen, ipsum *esse*, vt Exod. 3. ipse Deus explicuit, cùm ait: *Ego sum, qui sum.* Et quoniam esse & bonum conuertuntur, & omne quod est, bonum est; & quod summe est, summum bonum est: ideò hic adiungitur bonum absolutè ei, qui absolutè est. *Confitemini*, inquit, *Domino*, id est, confitemini confessionem laudis ei, qui est, *quoniam* absolutè *bonus* est: nec solùm in se bonus est, sed etiam *in æternum, misericordia eius* est: nam ipse qui est summum bonum, nullum habet admixtum malum, nullam miseriam, & ideò solus potest mala & miserias aliorum tollere, & re ipsa semper tollit & tollet in æternum. Magna miseria est nihil esse; Deus igitur dum conseruat esse rerum quarundam in æternum, in æternum erga eas misericors est, & dum beatos facit sanctos Angelos & homines, in æternum misericordiam æternam illis exhibet, non tollendo miseriam infelicitatis, quæ sit, sed quæ esset, nisi beatitudinem æternam illis donaret. Porro hæc prima confessio tribui potest personæ Patris, quoniam Pater fons est essendi, & communicat ipsum suum esse Filio per generationem, & Spiritui sancto per spirationem, sibi Filioque communem. Secunda confessio potest tribui personæ Filij, nam dicitur Filius Deus Deorum, quoniam Dij creati dicuntur Angeli & homines, quia sunt filij Dei, iuxta illud Psalm. 81. *Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes.* Filius autem Dei vnigenitus est Deus Deorum, quia filius est Dei naturalis, cæteri adoptati; ille natus est Deus de Deo, isti sunt Dij facti, ac per hoc tanto inferiores Deo Filio, quanto res creata inferior est Creatore. Et quamuis alio modo dicantur Dij respectu inferiorum:

יהוה

IV.

V.

feriorum : tamen respectu Filij vnigeniti non sunt Dij, sed creaturæ. Ergo *confitemini* confessionem laudis *Deo Deorum*, id est, Filio Dei vnigenito, cuius participatione dicuntur Dij, filij Dei adoptiui. *Quoniam in æternum misericordia eius*, id est, quoniam ipse cum Patre in æternum miserias tollit à à rebus creatis. Tertia confessio tribui potest Spiritui sancto; dominium enim fundatur in natura liberi arbitrij : illi sunt Domini, qui faciunt, quod volunt; illi serui, qui aliorum voluntati subijciuntur. Princeps autem libertatis Spiritus sanctus est, de quo dicitur, *Vbi spiritus Domini, ibi libertas*, 2. Cor. 3. &, *Spiritus vbi vult, spirat*. Ioan. 3. &, *Hæc omnia omnia operatur vnus, atque idem spiritus diuidens singulis prout vult*. Ait igitur Dauid, *Confitemini Domino Dominorum*, id est, laudate Spiritum sanctum, Amorem increatum & omnipotentem, cui omnia seruiunt, *quoniam in æternum misericordia eius*. Notat hoc loco S. Ioan. Chrysostomus in Psalmo superiore dictum esse, Deum magnum præ omnibus Dijs, sed in hoc Psalmo multum accessisse ad laudes Dei, quòd appellatus sit Deus Deorum, & Dominus Dominorum, vt non solum cæteri Dij minores sint Deo nostro, sed eius sint creaturæ, atque mancipia.

IV. *Qui facit mirabilia magna solus, quoniam in æternum misericordia eius.*

Ad hunc versiculum, vt ad cæteros omnes sequentes intelligendum est, *Confitemini Domino*. Incipit igitur laudare Deum ab operibus magnis & mirabilibus, quæ solus ipse facere potuit, qualia sunt opera creationis: nam in cæteris vsus est Deus opera Angelorum, vel aliarum creaturarum: In his autem operibus laudatur præcipuè misericordia, quia, vt supra diximus, nihil fecit Deus ex necessitate, quasi egeret creaturis, sed ex misericordia sua magna & ineffabili.

V. *Qui fecit cœlos in intellectu, quoniam in æternum misericordia eius.*

Primum opus Dei fuit cœlum, vt notum est ex cap. 1. Gen. *Fecit* autem Deus cœlum, siue *cœlos in intellectu*, id est, in sapientia sua, siue per sapientiam suam. Fecit autem, *quoniam in æternum misericordia eius*, id est, quia placuit ei, cœlos ex nihilo educere, & simul parare æternam domum Angelis & hominibus. Fecit igitur cœlos per sapientiam & bonitatem suam, intelligendo & volendo, quæ sunt quasi duæ manus eius. Itaq; non laborauit, non fatigatus est, non eguit mora temporis, non instrumentis varijs, non materia circa quam operaretur, non adiutoribus administris.

Qui firmauit terram super aquas, quoniam in æternum misericordia eius. VI.

Alterum opus principale fuit terra. Fecit enim in principio Deus cœlum & terram. Cœlum enim factum est, vt esset palatium immortalium ciuium, terra vt esset mansio mortalium. Aër & aqua sunt elementa intermedia, quæ in vsum hominum deseruiunt. Porro dicitur terra stabilita super aquas, non quòd aqua sit infra terram in imo loco mundi; sed quòd superficies terræ magna ex parte sit altior superficie aquæ, vt possint in superficie terræ homines & cætera animalia viuere. Quòd enim terra sit in imo loco mundi, scribit idem Dauid in Psalm. 103. *Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in sæculum sæculi.* Itaque terra intra ciuitates suas ita continet aquas, vt ex vna parte aquæ super terram quiescant, & tamen ex altera parte terra supereemineat aquis. In Hebræo pro, *firmauit*, est, *extendit*, vt sensus sit, terram, quæ initio erat cooperta vndique aquis, & erat minus extensa, quàm aqua; Deus congregando aquas in cauitates terræ, extendit super aquas, id est, fecit, vt latius pateret, quàm aqua. Vterque sensus est verus, & iuxta vtrumque sensum in hoc facto triplex cernitur misericordia Dei; vna respectu terræ, quam eduxit ex nihilo; altera respectu aquæ, cui sedem stabilem præparauit; tertia respectu hominum, quibus dedit terram aquis discoopertam, & tamen aquis irrigatam, vt possent in ea degere, eam colere, & frugiferam reddere.

VII. *Qui fecit luminaria magna, quoniam in æternum misericordia eius.*

VIII. *Solem in potestatem diei, quoniam in æternum misericordia eius.*

IX. *Lunam, & stellas in potestatem, noctis, quoniam &c.*

Tertium opus magnum & mirabile, fuit fabricatio Solis, & Lunæ, & Stellarum, quæ ad cœlum & terram pertinent: siquidem cœlum mirifice exornant, & terræ mirifice prosunt. Dicuntur autem omnia luminaria magna, quia revera maiora sunt, quàm vt à nobis eorum magnitudo mente comprehendi possit, cum stellæ firmamenti, quæ nobis ob longinquitatem perexiguæ videntur, totum orbem terræ molis magnitudine superent: dicitur autem Sol factus in potestatem diei, & Luna cum stellis cæteris in potestatem noctis; quia lucendo & illuminando terram, præsunt operibus nostris tum diurnis, tum nocturnis, vt dicitur, cap. 1. Geneseos. Et quidem in libr. Geneseos duo sola dicuntur luminaria magna, Sol & Luna, quia ista duo maius lumen in terras effundunt, quam omnes aliæ stellæ simul: tamen hoc loco videtur Dauid, non Solem tantum & Lunam, sed omnes stellas appellare luminaria magna, quia in se talia sunt, &, si Astronomis credimus, longe maiores sunt stellæ firmamenti, quam Luna sit.

X. *Qui percussit Ægyptum cum Primogenitis eorum, quoniam in æternum misericordia eius.*

XI. *Qui eduxit Israel de medio eorum, quoniam &c.*

XII. *In manu potenti, & brachio excelso, quoniam &c.*

XIII. *Qui diuisit mare rubrum in diuisiones, quoniam &c.*

XIV. *Qui eduxit Israel per medium eius quoniam &c,*

XV. *Et excussit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro, quoniam in æternum &c.*

Qui traduxit populum suum per desertum, quoniam &c. XVI

Qui percussit Reges magnos, quoniam &c. XVII

Et occidit Reges fortes, quoniam &c. XVIII

Sehon Regem Amorrhæorum, quoniam &c. XIX

Et Og Regem Basan, quoniam &c. XX

Et dedit terram eorum hæreditatem, quoniam &c. XXI

Hæreditatem Israel seruo suo, quoniam &c. XXII

In his versiculis laudatur Deus ab opere prouidentiæ, & sunt omnia perspicua tum ex libro Exodi, tum ex Psalmo superiore. Illud quæri posset, cur dicantur opera misericordiæ, percussio Ægypti, occisio primogenitorum, interfectio Regum, & cætera, quæ videntur ad iustitiam potius, quam ad misericordiam pertinere. Respondetur, opera illa fuisse, respectu impiorum percussorum & occisorum, opera iustitiæ; sed respectu populi Dei fuisse opera misericordiæ; & quia liberatio populi erat præcipuè à Deo intenta, ideo illa omnia tribuuntur simpliciter misericordiæ. Quanquam etiam impijs misericordiam facit Deus, cum eos citò de hoc mundo tollit, ne diutius viuendo grauius peccent, & grauiorem iram sibi ipsi thesaurizent in die iræ & iusti iudicij Dei. Circa verba horum versiculorum pauca notanda sunt. Vers. 12. *In manu potenti, & brachio excelso*; metaphora est significans Deum grauiter punijsse Ægyptum plagis multis, vt cogeretur dimittere liberum Dei populum, quomodo si vir bellator robusta manu, & brachio fortissimo vteretur ad eiusmodi opera. Vers. 13. illud, *in diuisiones*, fabulantur Hebræi significare duodecim diuisiones maris rubri factas fuisse, vt vnaquæque tribus per suam diuisionem transiret. Sed fabula sine fundamento est: nam Exodi 14. dicitur Deum immisisse ventum validum, qui tota nocte flaret, & siccaret partem quandam

quandam maris, ita, vt à dextera, & à sinistra essent aquæ stantes instar murorum, & in medio esset terra arida, per quam transiuit populus Dei. Itaque, *in diuisiones*, significat diuisionem maris, in duas partes. Vers. 15. illud, *& virtutem eius*, significat, *& exercitum eius*: id enim sonat vox Hebraica, & aperte dicitur, Exod 15. *Currus Pharaonis, & exercitum eius proiecit in mare.*

XXIII. *Quia in humilitate nostra memor fuit nostri, quoniam in æternum misericordia eius.*

XXIV. *Et redemit nos ab inimicis nostris, quoniam in æternum misericordia eius.*

Hæc referri possunt ad liberationem Iudæorum à seruitute Pharaonis, Philistinorum, & Nabuchodonosoris; item ad liberationem Ecclesiæ, à persecutionibus Tyrannorum & hæreticorum; denique maxime proprie à liberatione Electorum à captiuitate Diaboli & omnibus periculis huius sæculi. Illud, *quia*, non refertur ad versiculos immediate præcedentes; sed ad illa verba, quæ in singulis versibus subintelliguntur, nimirum, *Confitemini Domino*, vt sensus sit, *Laudate Deum, quia in humilitate nostra*, id est, in afflictione & tribulatione & humiliatione nostra, *memor fuit nostri*, &c.

XXV. *Qui dat escam omni carni, quoniam in æternum misericordia eius.*

Hunc versiculum adiunxit Propheta pro ijs, qui non patiuntur persecutiones; ne putarent, sibi non esse necesse confiteri Domino. Dicit igitur, Confitemini Domino omnes omnino, quia ipse est, qui nutrit & conseruat omnem creaturam viuentem, ac præcipue omnes homines. Id quod facit, *quoniã in æternum misericordia eius.* In Hebræo est, *Qui dat panem omni carni:* sed panis accipitur pro omni cibo apud hebræos.

XXVI. *Confitemini Deo cœli, quoniam in æternum misericordia eius.*

XXVII. *Confitemini Domino Dominorum, quoniam in æternum misericordia eius.*

Concludit repetendo duos vltimos versiculos ex primo ternario: nam per Deum cœli intelligit, Deum Deorum, vt notat S. August. Dicitur enim Deus cœli, tum quia ipse solus verus Deus cœlum fecit, iuxta illud Psal. 95. *Dij gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit*: tum quia residens in summo cœlo tanquam in proprio throno, hoc ipso demonstrat, se Deum Deorum esse. Vltimus versiculus non habetur in Hebræo, nec in Græco, nec apud Hilarium & Chrysostomum, sed habetur apud Augustinum & Hieronymum in commentario: & apud Chrysostomum habetur repetitio primi versiculi loco tertij. Ad extremum huius explicationis reddẽda est causa, cur à S. Augustino dissentire coactus sim in expositione verborum illorum, *Quoniam in æternum misericordia eius.* Existimat S. Augustinus, hæc verba non esse referenda ad singula opera Dei, quæ narrantur in toto Psalmo, sed solum ad prima illa verba, *Confitemini Domino*: & vult hunc esse sensum totius Psalmi, Confitemini Domino, qui est bonus, qui est Deus Deorum, qui est Dominus Dominorum, qui fecit mirabilia, qui fecit cœlos in intellectu, qui firmauit terram super aquas, &c. quoniam in æternum misericordia eius est in peccatores, quos redemit à seruitute peccati, &c. Ratio eius est, quoniam opera quæ narrantur, vt effectio mirabilium, formatio cœli & terræ, & similia, non sunt opera misericordiæ, sed bonitatis & benignitatis Dei. At nos sequuti sumus Hilarium & Chrysostomum, qui verba illa, *Quoniam in æternum misericordia eius*, accommodant ad singula opera, quæ in singulis versiculis narrantur: alioqui enim frustra repeterentur in singulis versiculis, si ad opera illa non pertinerẽt. Accedit, quòd vox, *misericordia*, in diuinis literis, & Hebraice, *chesed*, non restringitur ad misericordiam, חסד quæ tollit miseriam proprie dictam, sed extenditur ad bonitatem & benignitatem. Adde vltimo, quod non est difficile in singulis operibus Dei inuenire veram misericordiã, vt nos ostendimus: & comprobatur ex verbis illis, *Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas.*

PSALMVS CXXXVI.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus Dauid Hieremiæ.

HIc titulus non habetur in Hebræo, & à Theodoreto confictus dicitur ab aliquo audaculo. Sed extat in libris Græcis, & Latinis, neque ratio Theodoreti conuincit, titulum esse confictum, quia Hieremias non fuerit vnquam in Babylone. Titulus enim non significat, Hieremiam in Babylone fuisse, sed Psalmum compositum fuisse à Dauide præuidente & prædicente captiuitatem Babylonicam, quam postea Iudæis imminentem Hieremias prædicauit, & præsentem deplorauit, & finem eius post Septuaginta annos futurum denuntiauit. Fieri quidem potest, vt hunc titulum Dauid non addiderit præsenti Psalmo, sed postea additus fuerit, vel à Septuaginta Interpretibus, vel ab aliquo alio; tamen non ideò reijciendus est, quasi falsam historiam contineret. Argumentum Psalmi continet lamentationem captiuorum, & desiderium patriæ, ac prædictionem seuerissimæ animaduersionis in Babylonios & Idumæos: quæ à Dauide scripta sunt, non tam vt simplicem historiam futuram narraret, quàm vt admoneret Hebræos, vt quando in Babylonem ducerentur captiui, non afficerentur rebus Babylonis, sed aßiduè ad patriam suspirarent. Et quoniam Propheta spiritualis erat, & nouerat, Babylonicam captiuitatem figuram esse captiuitatis humani generis, & terrenam Hierusalem figuram esse cœlestis patriæ; simul admonet omnes electos, quomodo se gerere debeant in exilio & captiuitate. Et sine dubio ad hunc præcipuè finem Ecclesia cantica ista spiritualia frequentat, vt ex his intelligere poßint homines, an sint ciues Babylonis, an Hierusalem, id est, an sint cum electis in cœlesti patria regnaturi, an cum reprobis & hoc Mundo damnandi.

EXPLICATIO PSAL. CXXXVI.

1 SVper flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus, cum recordaremur Sion.

Verba sunt captiuorum, qui ab Hierusalem in Babylonem abducti fuerant: qui quidem, vt Chrysostomus docet, non in ipsa ciuitate primaria habitabant; sed in agris ad varia opera vilia deputati degebant, & ad ripas fluminum, quibus ea prouincia abundat, aliquando fessi sedebant, & ex recordatione & desiderio patriæ flebant. Dicuntur autem flumina Babylonis, nō quòd omnia per ipsam ciuitatem labantur (solus enim Euphrates per Babylonem fluit) sed quòd ad ditionem Babylonis pertinerent; nisi placeat per Babylonem, totam prouinciam hoc loco significari: quomodo Samaria ciuitas est, quæ toti etiam regioni nomen dedit. Sed spiritualiter verba sunt electorum Dei, cui corpore captiui tenentur in mundo, quamuis corde à mundo separati, ciues se nouerint cœlestis Hierusalem: isti enim sancti peregrini super flumina consistunt, non in fluminibus demersi voluuntur, & præcipitantur ad mare. Flumina Babylonis sunt bona temporalia huius mundi, quibus qui affixi sunt per desiderium, vt auari, ambitiosi, voluptarij, magno sonitu contentionum & litium alliduntur ad saxa, & cum ipsis aquis voluuntur in præceps, donec ad abyssum magni maris æternum puniendi præcipitentur. Hæc igitur est prima conditio ciuium supernæ patriæ, & primum signum, vnde quisque intelligat, ad quem populum pertineant: qui enim supereminent rebus temporalibus, & corde in cœlum defixo, non abripiuntur desiderio rerum terrenarum; hi sunt, qui non ad Babyloniam, sed ad Hierusalem pertinent. II. Deinde ijdem ciues Sanctorum, sedent ad ripas fluminum, id est, in humili loco se ponunt, non erigunt se ad excelsa, non ambiunt dignitates, non superbè sapiunt: & si fortè contingat eos eleuari ad regimen Babylonis, vt verè contigit Danieli, & non paucis sanctis Christianis Regibus; isti in

alto

alto positi non alta sapiunt, neq; existimant exaltationem suam, esse honorem; sed onus, sub quo gemant, non in quo glorientur; ac semper quod ad se attinet, discumbunt in nouissimo loco, si vere spiritum illius habent, qui mitis fuit, & humilis corde. Tertio, non solum in humili sedent, sed gemunt ac plorant, non iacturam temporalium rerum, sed captiuitatem suam, dum recordantur dulcissimæ patriæ, quæ est in sancto monte Sion: qui enim obliuiscuntur patriç, exultant cum filiis Babylonis; qui autem desiderant, & ex desiderio recordantur patriam; etiam tunc cum abundant rebus temporalibus, non in eis lætantur, sed gemunt ex desiderio patriæ: neq; vllum manifestius signum habere possumus, vnde cognoscamus, vtrum ciues Babyloniæ, an Hierusalem simus, quam si attente consideremus, quid nos delectet, quidve nobis cordi sit. Vbi enim thesaurus noster est, ibi & cor nostrum erit, Luc. 12.

II. *In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra.*

Captiui Hebræi organa lætitiæ, citharas videlicet, vt est in Hebræo, suspendebant in salicibus in medio Babylonis, id est, palam & publice Babyloniis videntibus abiiciebant à se instrumenta lætitiæ, vt ostenderent, sibi fletum magis cordi esse, quam cantum. Quod ipsum imitantur viri Dei, qui intelligentes captiuitatem & exilium suum, dicunt cum eodem Propheta: *Renuit consolari anima mea; memor fui Dei, & delectatus sum:* quamuis enim non delectet ciues Hierusalem cantare & lætari cum Babyloniis, & de bonis Babyloniæ; tamen cantant in cordibus suis Domino, & gaudent in spe futuræ beatitudinis. Illud, *In salicibus in medio eius*, id est, Babylonis, significat in salicibus, quæ sunt ad ripas fluminum, quę per mediam regionem Babylonicam fluunt. Suspendere autem citharas in salicibus fluminum Babyloniç, nihil est aliud, nisi relinquere instrumenta lætitiæ hominibus huius sæculi, qui tanquam arbores infructuosę irrigantur assidue aquis Babyloniæ, & fructum nullum ferunt: ipsi pulsent citharas, ipsi cantent in hoc sęculo, quibus manet in alio luctus sempiternus.

Qui illic interrogauerunt nos, qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum. III.

Et qui abduxerunt nos: hymnum cantate nobis de canticis Sion. IV.

Non solum ob mœstitiam suspenderunt citharas suas in ramis arborum captiui Iudæi, sed etiam ne obsequerentur Babyloniis audire & irridere cupientibus sacros hymnos, quos in celebritatibus Domini cantare soliti erant. Vbi notat S. Ioannes Chrysostomus, ex tribulatione illa Iudæos factos esse meliores, id est, magis religiosos, & magis timentes Deum: antea siquidem ridebant Prophetas, imo & occidebant; nunc autem captiui in terra aliena, non audent hymnos sacros Gentilium irrisionibus exponere. Aiunt igitur: *Quoniam illic interrogauerunt nos, qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum*, id est, suspendimus organa nostra, & noluimus illis vti, ne sacra cantica irrisioni Gentilium exponeremus: quia ij, qui nos captiuos duxerunt, illic in sua regione interrogauerunt nos verba cantionum, id est, de verbis cantionum, & dixerunt, *qui abduxerunt nos, hymnum cantate nobis de canticis Sion.* Per *verba cantionum*, intelliguntur cantica, id est, verba ad cantum accommodata; quasi dicant: Interrogauerunt nos de canticis nostris, cur videlicet non caneremus, vt in patria nostra faciebamus. Posset etiam illud, *interrogauerunt*, verti, *rogauerunt*, vt sensus sit, Rogauerunt nos verba cantionum, id est, petierunt, vt caneremus. Illud autem, *Et qui abduxerunt nos*, תוללינו quod in Hebræo est, *tholalenu*, aliqui vertunt, *spoliauerunt nos*, volentes ת, positum esse more Chaldaico pro ש, alij, *afflixerunt nos*, quasi eiulare fecerunt, à verbo, *ialal*: ילל sed non video, cur non possit verti, *Extulerunt nos*, quod est idem, cum, *asportauerunt nos*, vel *abduxerunt nos*, vt Septuaginta verterunt: nam, *thalal*, תלל est eleuare, extollere, suspendere. Extollere autem, non solum significat, tollere in altum, sed

ſed etiam tollere ex vno loco, & aſportare in alium, & hoc modo acceperunt hanc vocem LXX. Interpretes. Illud, *hymnum cantate*, in Hebræo eſt, *lætitiam cantate*: ſed ſenſus eſt idem: nam hymnus eſt carmen lætum, proinde lætitia hoc loco accipienda eſt, pro cantico lætitiæ. Denique parum refert, quod pro illo, *de canticis Sion*, ſit in ſingulari *de cantico Sion*; accipitur enim numerus ſingularis pro numero multitudinis.

V. *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?*

Hęc eſt reſponſio captiuorum ad petitionem illam, *Cantate nobis de canticis Sion.* Aliqui exiſtimant, legendum eſſe, *in terra alieni*, id eſt, in terra Dei alieni: atque ideo noluiſſe Iudæos cantare, ne honorem Dei veri tribuerent falſis Dijs. Sed quamuis ſecundum regulas grammaticæ illa vox, *in terra*, regat poſt ſe genitiuum: tamen LXX. Interpretes, & ipſe etiam Sanctus Hieronymus verterunt, *in terra aliena*; quia vel ſciebant regulas grammaticæ non eſſe infallibiles, vel acceperunt illud, *in terra alieni*, pro, *in terra alieni populi*, quod eſt idem cum, *in terra aliena.* Senſus igitur eſt, reſpondiſſe Iudæos ob mœrorem captiuitatis, non ſe potuiſſe cantare cantica læta, vt in patria ſua ſolebant. Quamuis enim, vt ſupra diximus, ideo cantare nolebant, ne ſacri hymni ab infidelibus riderentur: tamen non hoc reſponderunt, ne Dominos ſuos offenderent; ſed quod iuſtæ cauſæ ſpeciem habere poterat. Spiritualiter, viri iuſti, ciues ſupernæ Hieruſalem, ſcientes lætitiam propriam eſſe patriæ, gemitum exilij, & captiuitatis dicūt, Quomodo poſſumus lætis canticis operam dare, inter tot pericula & tentationes? riſum reputaui errorem, & gaudio dixi, cur fruſtra deciperis? Sed illi quoque cantant canticum Domini in terra aliena, qui ſacros hymnos, & pſalmos ita decantant, vt carnalem auriū voluptatem ſolum, aut præcipue quærunt: quiq; audientium carnales aures delectare varijs vocum inflexionibus ſatagunt. cantica enim ſacra inſtituta ſunt ad mentem erigendam in Deum, & ſpiritum potius, quam corpus recreandum. Contra autem nonnulli ſunt, qui canticum Babyloniæ in domum Dei, & ſanctam Sion inducunt, illi videlicet, qui verba ſacra modulis prophanis ita veſtiunt, vt qui audiunt, non tam verba conſiderent, quam prophanam modulationem attendant.

Si oblitus fuero tui Hieruſalem, obliuioni detur dextera mea. VI.

Adhæreat lingua mea faucibus meis, ſi non meminero tui. VII.

Si non propoſuero Hieruſalem in principio lætitiæ meæ. VIII.

Qui dixerant, *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena*, nunc vna voce, quaſi vnus homo, totus populus introducitur iurans, & firmiter ſtatuens, ſe nunquam obliuioni mandaturum patriam: & quia ſignū obliuionis fuiſſet, pulſare citharam, & canere canticum Domini in terra aliena, ideo imprecatur ſibi per iuramentum execratorium, vt manus qua pulſari ſolet ci-
thara, exareſcat, & lingua, quæ cantui deſer- IX.
uit, adhęreat immobilis faucibus, ſi vnquam
obliuiſcetur patriam, & in ſignum obliuio-
nis pulſare citharam, vel canere canticum
Domini in terra aliena decreuerit. *Si oblitus,*
inquit, *fuero tui Hieruſalem*, quod fiet, ſi
pulſare incipiam citharam in terra aliena. X.
Obliuioni detur, dextera mea, id eſt, pereat
dextera mea, areſcat, non ſit vlli vſui: quo-
rum enim obliuiſcimur ea non amplius cu- XI.
ramus, neque conſeruamus. S. Hilarius, & S.
Auguſtinus legunt actiue, Obliuiſcatur me
dextera mea; & ſic putant recentiores ver- XII.
tendam eſſe vocem Hebraicam, *tiſcach*: ſed תשכח
vox Hebraica rectiſſime accipitur etiam
paſſiue, vnde S. Hieronym. ex Hebræo vertit, In obliuione ſit dextera mea: & ſanctus Hilarius teſtatur vocem Græcam paſſiue accipiendam, & dum reprehendit lectionem ſui codicis, laudat lectionem noſtram, quæ reſpondet Græcæ, & Hebraicæ voci. *Adhæreat lingua mea faucibus meis*, vt moueri nequeat, *ſi non meminero tui Hieruſalem*, id eſt,

est, si cantando in terra aliena demonstrabo, me tui non amplius meminisse. Imo etiam obliuioni detur dextera mea, & adhæreat lingua mea faucibus meis, si non solum obliuiscar, & non meminero tui Hierusalem; sed etiam *nisi proposuero te in principio lætitiæ meæ*, id est, nisi initium, & summa lætitiæ meæ fuerit ciuitas sancta Hierusalem. In Hebræo pro verbo, proposuero, est, *ahale*, quod significat, ascendere faciam, siue extollam: pro nomine, in principio, est, *alrosc*, ad caput, quod & initium, & summam significat. Itaque sensus est, Nisi extulero Hierusalem super omnes iucunditates meas, vt ipsa mihi prima; & summa lætitia sit. Hæc vero propria qualitas est, ciuium patriæ cœlestis, & certa nota electorum Dei, si neq; in prosperis, neq: in aduersis obliuiscantur patriæ supernæ; & si optent carere manu, & lingua, si gloriæ Dei, atq; æternæ saluti deseruire non debeant; & si nulla in re serio lætari nouerint, nisi in desiderio, & spe cælestis illius domus non manufactæ, vbi est gaudium Domini, de quo dicitur in Euangelio, *Intra in gaudium Domini tui*, Matt. 25.

IX. *Memor esto Domine filiorum, Edom, in die Hierusalem.*

X. *Qui dicunt, Exinanite, exinanite vsq; ad fundamentum in ea.*

XI. *Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis.*

XII. *Beatus qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram.*

Prædicit Dauid in fine Psalmi perditionem Idumæorum, & Babyloniorum, qui persecuti sunt filios Israel; Babylonij enim sub Rege Nabuchodonosor euerterũt Hierusalem, & transtulerunt Hebræos captiuos in Babyloniam, vt notum est ex libr. 4. Regum, & libr. 2. Palipom. in fine. Idumæi autem, qui descendebant ab Esau fratre Iacob, qui & Edom dictus est, hortati sunt Babylonios, vt euerterent Hierosolymam, & populum captiuum abducerent. Id aperte narrat Abdias Propheta, & multo ante id futurum prædixit Dauid hoc loco. Incipit igitur Dauid ab Idumæis, vel quia ipsi incitauerunt Babylonios aduersus Israelitas, vel, vt à minoribus ad maiora procedat: multo enim minus nocuerunt Hebræis Idumæi, quam Babylonij. *Memor*, inquit, *esto Domine filiorum Edom, in die Hierusalem*, id est, memor esto filiorum Edom, quid videlicet, egerint *in die Hierusalem*, id est, quando Hierusalem affligebatur, & euertebatur à Babylonijs. Quid autem egerint, explicat in sequenti versiculo. *Qui dicunt*, id est, qui dicebant Babylonijs, *Exinanite*, euacuate, effodite *vsque ad fundamentum, in ea*, id est, euertite eam à fundamentis. Illud, *memor esto*, intelligitur ad puniendum. Deus enim dicitur non recordari, quando non punit, & recordari, quando punit, Ezech. 18. *Iniquitatum eius non recordabor amplius.* & Tob. 3. *Ne reminiscaris delicta mea, vel parentum meorum.* Transit deinde ad Babyloniam, & per modum imprecationis prædicit eius ruinam. *Filia*, inquit, *Babylonis misera*, id est, ciuitas Babylon, quam ego miseram esse præuideo, licet nunc tibi felicissima videaris: *Beatus, qui retribuet, tibi retributionem, quam retribuisti nobis*, id est, Rex Medorum, & Persarum beatus erit, quia prosperabitur aduersus te, & retribuet tibi mala, quæ tribuisti nobis. Quod factum esse testatur Daniel c. 5. & Isaias cap. 13. prædixit, quod hoc loco Dauid etiam prædicit, tanta crudelitate sæuituros Medos, & Persas in Babylonios, vt etiam infantes eorum ad parietes allisuri sint, & sine vlla miseratione interfecturi. Illud, *paruulos tuos*, in Hebręo, & Græco, & in multis Latinis libris manuscriptis legitur, *paruulos tuos:* neq; est incredibile, in nostrã editionem impressorũ vitio irrepsisse, *suos*, pro, *tuos*, proinde rectè correctus est hic locus Apostolica auctoritate.

Sensus autem est idem, si illud, *suos*, accipiatur non vt reciprocum, secundum proprietatem linguæ Latinæ, iuxta phrasim Græcam & Hebraicam accipiatur pro, *eius*, vt significentur paruuli Babyloniæ. Spiritualiter hæc omnia dupliciter intelligi possunt. Primo allegorice, vt per Idumæos intelligantur Iudæi, per Babylonios Pagani: vere enim Pagani sunt, qui præcipue conabantur Ecclesiam Christianam à fundamentis diruere, sed Iudæis exhortantibus, incitantibus & gaudentibus. Nam ipsum etiam Christum Iudæis accusantibus, Pagani crucifixerunt. Iacobum occidit, & Petrum vinculis alligauit Herodes, quia videbat id placere Iudæis. Apostolum Paulum Iudæi apud Romanos reum mortis facere conati sunt. Alias etiam Iudæi concitauerunt animos Gentilium aduersus Christianos, teste S. Luca Act. 14. sed memor fuit Deus, vt vtrosque puniret. Nam Iudæorum vrbem primariam euertit, regnum destruxit, & ipsos per totum orbem terrarum dispersit. Paganorum quoque, qui toto fere orbe imperabant, potentiam & Regna ita sustulit, vt iam paucissimi restent Pagani Reges. Et quoniam Idololatria & potentia Paganorum non armis & violentia, sed prædicatione verbi Dei superata est; ideo dicit Propheta: *Beatus qui retribuet tibi*, &c. nam Pagani infeliciter persequebantur Christianos, sed felicem persecutionem à Christianis passi sunt. Vtilissimum enim illis fuit, vt Idololatria extincta ipsi morerentur peccato, & iustitiæ viuere inciperent: quod præcipue paruulis eorum contigit, id est, iis, qui minus radicati erant in erroribus & vitiis Paganorum. Scimus enim maximam multitudinem puerorum & puellarum, aliorumq; simplicium hominum facillime conuersam ad Christum, & ad martyrium vsque decertasse pro Christi gloria aduersus paternam Idololatriam: quod significatur illis verbis: *Beatus qui tenebit, & allidet paruulos tuos*, siue *paruulos eius, ad petram*, id est, qui admouebit paruulos Babyloniæ ad petram Christum, vt feliciter allisi moriantur homini veteri, & resurgant in hominem nouum.

Secundo possunt hæc intelligi moraliter, vt per Idumæos intelligantur carnales homines, vt Augustinus exponit, per Babylonios, intelligantur Dæmones; quod est magis conforme principio Psalmi: Babylonica enim captiuitas figura fuit, vt initio diximus, captiuitatis generis humani, quæ captiuitas adhuc ex parte durat, dum caro concupiscit aduersus spiritum, & electi clamant: *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* Rom. 7. & Apostolus dicit: *Nos ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes redemptionem corporis nostri*, Roman. 8. & denique hospites & peregrini habitamus in terra aliena, & in Mundo damnabili sumus, licet de mundo non simus. Retribuet ergo Deus Babyloniæ retributionem, quam retribuet nobis, quoniam sicut Rex Babyloniæ Diabolus captiuos nos fecit, & alligauit vinculo culpæ, quo vinculo alligati nascuntur omnes filij Adam: sic in die Iudicij captiuum faciet Christus Rex Hierusalem, Diabolum, & alligabit vinculis æternæ pœnæ, vt nulli amplius nocere possit, de quo dicit B. Iudas, *Angelos qui non seruauerunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in Iudicium magni diei vinculis æternis sub caligine reseruauit.* Neque solum Diabolum ligabit Christus vinculis æternis, sed etiam omnia membra eius, siue omnes ministros eius, mundanos videlicet homines, qui pios persequebantur, & captiuos tenebant, alligabunt Angeli in fasciculos ad comburendum, vt dicitur Matth. 13. Sicut autem Rex Babyloniæ seducit præcipue, & captiuos facit paruulos Christi, id est, eos, qui non creuerunt, nec profecerunt in Christo; quibus semper lacte opus est: sic è contrario beatus est, qui paruulos Babyloniæ, id est, qui minus creuerunt in vitiis mundi, feliciter allidit ad petram, occidens peccato, vt iustitiæ viuant. Non est omittenda spiritualis expositio sanctorum Patrum, Hilarij, Hieronymi & Augustini, qui per paruulos Babyloniæ, intelligunt initia tentationum, quæ facile superari possunt, si continuo exortæ, allidantur ad petram,

quæ Christus est. Vere enim beatus dici potest, qui semper vigilat, & incentiua tentationum crescere non sinit.

PSALM. CXXXVII.

Titulus & Argumentum Psalmi. Dauid.

IN *Græcis libris, quos nunc habemus, inuenitur titulus,* Aggæi & Zachariæ; *sed videtur additus à recentioribus: nam non solum in Hebræo nihil est, nisi,* Dauid: *sed neque vllus veterum legit,* Aggæi & Zachariæ, *nec Hilarius, nec Hieronymus, nec Chrysostomus, nec Augustinus, nec Theodoretus, nec Euthymius. Itaque merito contemni potest. Argumentum est gratiarum actio, quod exaudiuerit Deus humilem orationem suam: pro qua re autem orauerit, & quid acceperit, alij aliter sentiunt: sed nobis videtur petiisse aduentum Messiæ, & gratias agere, quod exauditus prævidderit, & prædicere potuerit Christi gloriam & conuersionem gentium.*

EXPLICATIO PSAL. CXXXVII.

1 *Confitebor tibi Domine in toto corde meo: quoniam audisti verba oris mei.*

Initio Psalmi pollicetur Propheta sacrificium laudis ex toto corde, quia pro beneficio omnium maximo gratias acturus erat, pro salute sua, & totius populi sempiterna. *Confitebor tibi Domine* confessionem laudis & gratiarum actionis, non verbis tantum, sed ex intimo corde, summa attentione & ardore mentis, eo quod exaudieris verba oris mei, orationem videlicet meam. In Hebræo non habentur hæc verba, *quoniam audisti verba oris mei.* Sed credibile est excidisse, & esse debere: habentur enim apud antiquos Patres, Hilarium, Hieronymum & Augustinum in commentariis huius Psalmi. Apud Græcos autem habentur quidem, sed post verba, *In conspectu Angelorum psallam tibi,* sensus semper est idem.

In conspectu Angelorum psallam tibi, adorabo ad templum sanctum tuum, & confitebor nomini tuo. II.

Declarat confessionem suam fore talem, qualem requirit excellentia auditorum. *In conspectu Angelorum psallam tibi,* id est, scio me psallentem tibi, ab Angelis, qui tibi assistunt, videri & attendi, & ideo ita considerate me geram in psallendo, vt qui intelligam in quo theatro consistam. Et certe si nos quoque cum Psalmos recitamus, intelligeremus, vel cogitaremus ab Angelis sanctis videri & audiri, & nostram attentionem & deuotionem laudari, vel contra, euagationes & negligentiam reprehendi, profecto longe aliter caneremus, quam nunc facimus. S. Ioan. Chrysostomus addit, illud, *in conspectu,* significare, è regione, vt re vera significat vox Hebraica, *neged,* & vult sensum esse, נגד Psallam è regione Angelorum, quasi vnum chorum faciant Angeli, alterum homines; vt non solum nobis canendum sit audientibus & videntibus Angelis, sed etiam illis ex altera parte concinentibus & respondentibus. Quare multum omnino prodesset ad attentionem & diligentiam, si recitaturi diuinum officium, intra nos cogitando diceremus, *In conspectu,* vel è regione *Angelorum psallam tibi:* id enim efficeret, vt vere in toto corde confiteremur Domino. *Adorabo ad templum sanctum tuum,* id est, in templo manufacto, quod est orationis domus, psalmos decantans, *adorabo,* hoc est, incuruabor & prosternar *ad templum sanctum tuum,* quod est non manufactum, sed æternum in cœlo: *&* in eo templo animo & contemplatione positus, *confitebor* laudes *nomini tuo.* In Hebræo pro, *Angelorum,* habetur, *Deorum:* sed LXX. Interpretes intellexerunt per, *Deos,* hoc loco significari Angelos, vt etiam in Ps. 8. *Minuisti eum paulo minus ab Angelis:* & videmus ab Apostolo hanc interpretationem approbari ad Heb. 2. proinde verissima interpretatio censenda est. Illud autem, *adorabo ad templum,* potest accipi de templo siue tabernaculo, in quo erat arca Dei, & potest

test

test sensus esse, *Adorabo ad templum*, id est, in templo; vel etiam, *Adorabo ad templum*, id est, versus templum, quod faciebant Hebræi, quando aberant à Hierosolyma; tunc enim adorabant, & orabant conuersi ad eam partem Mundi, vbi erat tabernaculum Domini, vt intelligi potest ex c.6. Danielis. Sed quoniam Dauid dixerat, se in toto corde laudaturum, & in conspectu Angelorum Psalmos cantaturum, credibile mihi est, eum de templo cœlesti esse loquutum, vbi sunt Angeli, & vbi præsidet ille, qui intuetur corda.

III. *Super misericordia tua & veritate tua, quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum.*

Antequam exponatur hic versiculus, constituenda est litera ex concordia codicum. In Hebræo habetur sic: *Super misericordia tua & veritate tua, quoniam magnificasti super omne nomen tuum, verbum tuum.* In Græco illud, *sanctum tuum*, est generis neutri, τὸ ἅγιον σου, nec desunt, qui existiment, Græcum textum esse corruptum, & legendum esse λόγιον, pro ἅγιον, id est, *eloquium*, siue *verbum*, pro *sanctum*. Sed cum antiqui Patres, Hilarius, Augustinus, Chrysostomus, Theodoretus, & alij in commentario; & ipse S. Hieronymus in epistola ad Suniam & Fretellam, ex Græco legant, *sanctum tuum*; non facile adducor, vt credam textum Græcum esse corruptum. Existimo igitur sic textum Hebraicum cum Græco & Latino esse concordandum, vt per *sanctum tuum*, intelligamus Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, vt S. Hieronymus admonet loco citato epistola ad Suniam & Fretellam. Ipse enim est Verbum Dei, vt dicitur in Hebraico codice, & est Sanctus Dei, vt dicitur in Græco & Latino: neque refert, quod in Græco, *sanctum* sit generis neutri; nam Angelus quoque Gabriel Luc.1. dicit: *Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Dicitur autem Filius Dei, *sanctum* absolute, quia res est sanctissima, neque est in cœlo vel in terra aliquid eo sanctius. His ita constitutis, sensus versiculi erit, *Confitebor nomini tuo super misericordia tua & veritate tua*, id est, hæc erit materia canticorum meorum. In toto corde laudabo te, super magna illa misericordia tua & fidelitate tua, qua sicut promisisti Patribus, misertus generis humani, magnificasti Christum tuum, qui est Verbum tuum, & sanctum tuum, super omne nomen, quia dedisti illi nomen, quod est super omne nomen. Nam hoc facto misertus es generis humani misericordia prorsus ineffabili, & ab omnibus in æternum prædicanda, cum genus humanum depressum per peccatum vsque ad inferos, exaltaueris in Christo super omnes cœlos, & super omnes res creatas; & sic impleuisti cumulatissime veritatem tuam, qua promissis tuis stare solitus es. Quia vero in Hebræo non est absolute, *Super omne nomen*; sed, *Super omne nomen tuum*, dupliciter potest accipi nomen Dei. Primo, pro potentia & gloria, quam Deus communicare solet cum creaturis, & tunc sensus, Magnificasti filium tuum super omne nomen tuum, id est, super omnem potentiam & gloriam, quam alij à te acceperunt, quod est idem cum illo, *Dedit ei nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur.* Secundo, vt nomen Dei accipiatur pro fama & gloria, quæ redundat ex operibus Dei; & tunc sensus est, Magnificasti filium tuum super omne nomen tuum, id est, ex nullo alio opere acquisiuisti maius nomen, famam & gloriam, quam ex glorificatione Filij tui.

V. *In quacunque die inuocauero te, exaudi me: multiplicabis in anima mea virtutem.*

Ex eo quod magnificasti sanctum tuum, confidenter peto, vt semper per illum aduocatum nostrum exaudias me, *in quacunque die*, id est, quocunq; tempore *inuocauero te*; ille enim dixit: *Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Multiplicabis in anima mea virtutem.* Hoc autem est quod peto inuocans te, vt multiplices siue dilates, vt proprie sonat vox Hebraica, non annos vitæ corpori meo, aut opes, aut filios, aut alia eiusmodi, sed virtutem in anima mea, id est, robo-

VI.

robores animam meam (virtus enim hoc loco robur significat, vt vox Hebraica & Græca demonstrant) vt resistam cupiditatibus, vt tolerem patienter aduersa, vt ambulem sine fatigatione in via iustitiæ, vt vim inferam Regno cœlorum, vt ad eum, quem magnificasti, aliquando perueniam.

V. *Confiteantur tibi Domine omnes Reges terræ, quia audierunt omnia verba oris tui.*

Quemadmodum paulo ante dixit, *Magnificasti sanctum tuum*, prædicens futurum per verbum præteriti temporis, quoniam videbat per spiritum rem futuram, quasi præsentem vel præteritam more prophetico: sic nunc prædicit futuram conuersionem gentium, per modum imperantis. *Confiteantur*, id est, magnificato sancto tuo per Resurrectionem & Ascensionem eius, confitebuntur *tibi* confessionem laudis *omnes Reges terræ*, quoniam per Apostolorum prædicationem *audierunt omnia verba oris tui*, id est, quicquid Mundo reuelare dignatus es per Prophetas & Apostolos tuos: quæ verba oris Domini antea in sola Iudæa erant, vt dicit Apostolus Roman. 3. *Illis tradita sunt eloquia Dei*: sed postea per Apostolos audierunt omnes Reges, & omnes populi terræ: nam, *In omnem terram exiuit sonus eorum.*

VI. *Et cantent in viis Domini, quoniam magna est gloria Domini.*

Pergit Propheta explicare mysterium vocationis gentium. *Et cantent*, inquit, *in viis Domini*, id est, ambulabunt Reges, & eorum populi in viis Domini, quæ sunt misericordia & veritas: istis enim viis Deus ad nos descendit, & nos ad illum ascendimus; ille misericorditer condonando peccata pœnitentium, & iuste puniendo impœnitentes, & coronando iustos; nos misericorditer condonando peccata proximorum, & iuste cum omnibus conuersando, atque Deo & proximo reddendo quod debemus: ambulabunt autem non inuiti & mœsti, sed læti & volentes cantando, *quoniam magna est gloria Domini.* Cognoscent enim & admirabuntur quotidie magis ac magis, quam magna Dominus fecerit, & quam magnifice glorificauerit Christum suum, caput nostrum, & quæ sint diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in sanctos.

Quoniam excelsus Dominus, & humilia respicit, & alta à longe cognoscit. VII.

Hæc est magna gloria Domini, quod cum excelsus, imo altissimus sit natura, dignitate, potentia, sapientia, imperio; tamen humilia de proximo respicit; quoniam ad humiles descendit: & vere in Filio suo in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est: *alta* autem *à longe cognoscit*, quoniam à superbis longe recedit, vel eos longe à se proiicit, quomodo Regem superborum Diabolum de cœlo ad inferos præcipitauit. Hæc doctrina sanctæ humilitatis omnibus quidem necessaria est, sed præcipue Regibus, & aliis in sublimitate constitutis: ipsis enim maximum periculum est à spiritu superbiæ. At cur Deus excelsus, non diligit excelsos, sed humiles, cum omne simile diligat sibi simile? Diligit Deus excelsos vera celsitudine præditos, non elatos celsitudine falsa: illi enim similes Deo sunt, isti dissimiles. Porro humiles, qui se nihil esse ex se agnoscunt, implentur à Deo veris bonis, & exaltantur ad celsissimam dignitatem: superbi autem, qui se existimant esse quod non sunt, inanes remanent, & solo vento distenti & inflati, procul abiiciuntur.

Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me: & super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, & saluum me fecit dextera tua. VIII.

Quoniam Deus excelsus humilia benignissime respicit, Dauid conscius propriæ humilitatis cum fiducia sibi pollicetur auxilium Domini in omni tribulatione. *Si ambulauero*, inquit, *in medio tribulationis*, ita vt vndique tribulantibus & tentantibus cinctus sim; tu tamen *viuificabis me*, id est, viuum, illæsum, incolumemq; seruabis. *Et super iram*, id est, nam super iram (&, pro *quia*, passim legitur in Scripturis, vt sæpe monuimus) *inimicorum meorum* me vndique circumstantium & deuorare cupientium, tu *extendisti manum tuam*, vt eorum furorē compesce-

pescere, & conatus impedires; *& sic saluum me fecit dextera tua,* id est, potentia & virtus tua, quæ Christus est. In Hebræo habentur omnia in futuro, *viuificabis, extendes manum tuam, saluum me faciet dextera tua:* sed idem est sensus. S. Augustinus more suo vtiliorem, sed spiritualem sensum excogitauit: *Si ambulauero in medio tribulationis,* id est, si ex amore cœlestis patriæ inuenero præsentem vitam esse laboriosam peregrinationem, & sic inuenero tribulationem & dolorem, quem non inueniunt, qui vitam præsentem amant; tunc *viuificabis me,* vita gratiæ tuæ: *& super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam,* id est, in medio tribulationis ambulo, qui tu extendisti manum tuam ad me feriendum magis, quàm ira inimicorum ferire me possit. Inimici possunt spoliare, vulnerare, occidere; amplius non possunt: tu differs reditum in patriam, & adoptionem cœlestis beatitudinis, quod mihi grauius est omni tribulatione corporali: sed tamen non despero, *quia saluum me fecit dextera tua,* spe & promissione; postea quoque re ipsa & visione saluum me faciet eadem dextera tua.

IX. *Dominus retribuet pro me; Domine misericordia tua in sæculum, opera manuum tuarum ne despicias.*

Explicat modum, quo dextera Domini saluos nos facit. *Dominus,* inquit, qui est dextera tua, *retribuet pro me,* retribuet autem tibi Deo Patri pretium pro peccatis meis; sicut alibi dicit: *Quæ non rapui, tunc exoluebam:* retribuet etiam vindictam inimicis meis, quam ego retribuere non possum. *Domine misericordia tua in sæculum* durat, finem non habet; ideo peto, vt *opera manuum tuarum ne despicias,* id est, quæ tu misericorditer inchoasti opera, inspirans fidem, spem & charitatem, non deseras, sed conseruando, augendo, perficiendo consumes. Recte autem dicit, *opera manuum tuarum,* non, *opera manuum nostrarum;* quia quidquid boni habemus, illius dono habemus; sine quo non solum nihil possumus facere, sed *neque sufficientes sumus cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis.*

PSALMVS CXXXVIII.

Titulus, & Argumentum.

In finem Psalmus Dauid.

AD hunc titulum additur in Græcis codicibus, Zachariæ in dispersionem. *Sed hæc verba non habentur in Hebræo, & Theodoretus monet, non haberi apud Septuaginta, neque apud vllum Interpretum: neque ea nos inuenimus apud veteres tractatores. De argumento magna controuersia est. S. Hilarius totum Psalmum ad Christum accommodare nititur. S. Augustinus partim de Ecclesia, partim de Christo exponit. Theodoretus prophetiam esse dicit de rebus gestis Iosiæ Regis. Alij volunt Dauidem de se proprie loqui, & Deum scientem omnia in testem adducere, quod ipse amicos Dei amauerit, inimicos oderit. S. Ioannes Chrysostomus, quem Euthymius sequitur, exponit maxime secundum literam, de scientia & prouidentia Dei. Chrysostomum præter cæteros sequens, existimo, Dauidem voluisse admonere genus humanum, Deum esse magnum remuneratorem operum bonorum, & contra, seuerum Iudicem operum malorum, atque vt id persuadeat, prolixe disputare de scientia Dei, quæ exactissime & profundissime omnia nostra nouit, naturam, opera, verba, cogitationes; vt nemo dicere possit, Deus non nouit, aut non considerat res nostras, ideo vel iudicium eius effugiemus, vel pro meritis coronabimur.*

EXPLICATIO PSAL. CXXXVIII.

I. *DOmine probasti me & cognouisti me: tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam.*

Hæc Dauid non de se solum dicit, sed assumit personam generis humani, & in persona omnium affirmat, Deo nos & nostra omnia esse notissima. *Domine,* inquit, *probasti me,* id est, examinasti & scrutatus es me: id enim sonat vox Hebraica. Dicitur autem Deus examinare & probare per metaphoram, quia vult perfectissime & exactissime cognoscere omnia, vt re vera cognoscit: & quia qui volunt exactissime cognosce-

gnoscere, diligenter scrutantur, examinant & probant; ideò Dauid vtitur hoc modo loquendi, non quod Deus egeat examine & scrutinio. Itaque sensus est, Tu Domine non es contentus quacunque cognitione rerum nostrarum, sed voluisti accuratissimè cognoscere, vt faciunt, qui examinant & probant, *& reipsa accuratissimè cognouisti me. Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam.* Quod dixerat generatim, nunc per partes explicat. Tu, inquit, cognouisti ab æternitate, quando, & quomodo, & qua de causa sedere, vel surgere deberem: nec solum corporaliter, sed etiam moraliter, id est, quando, cur, & quomodo humiliandus vel exaltandus essem. Et si Deus hæc de omnibus hominibus nouit, multò magis nouit de Christo, qui est caput hominum & Angelorum: & ideò rectè Ecclesia in die Resurrectionis Christo accommodat hæc verba, *Cognouisti sessionem, & Resurrectionem meam.*

II. *Intellexisti cogitationes meas de longè, semitam meam, & funiculum meum inuestigasti.*

Docet, Deum non solùm cognoscere humiliationem & exaltationem, quæ ad totam vitam pertinent; sed etiam in particulari omnes cogitationes, omnia consilia, omnem euentum. Vel cùm docuisset Dauid, Deum cognoscere exteriora nostra, humiliationem & exaltationem; nunc docet, Deum cognoscere etiam interiora, cogitationes, & desideria, *Intellexisti*, inquit, *cogitationes meas de longè*, id est, multò antea quàm cogitare inciperem, tu nosti quid essem cogitaturus; item nosti de longè *semitam meam*, id est, progressum meum, itinera mea tum corporalia, tum multò magis spiritualia, quæ sunt consilia & deliberationes; denique *funiculum meum inuestigasti*, id est, finem & metam, ad quam peruenturus essem, quam hæreditatem, quam quietem assecuturus. In summa intellexisti ab æternitate principia, media, & finem actionum mearum. Ex Hebræo S. Hieron. vertit, *malum meum*, pro, *cogitationes meas*: sed S. Hieronymus existimauit vocem Hebraicam deduci à *ruah*, & legit, *rohi*, malum meum: sed Septuaginta Interpretes deduxerunt eandem vocem è *raha*, & legerunt, *rehi*, quàm vocem etiam si aliqui vertendam putent, *amicum meum*, tamen vertere possumus, *cogitationem meam*, vt ipsi etiam Iudæi fatentur. Dè voce, *funiculum meum*, magna controuersia est: in Hebræo habetur, *riuhi*, *accubitum meum*, siue *accubationem meam* vt vertit S. Hieronymus, vt sensus sit, Cognouisti ambulationem meam, & accubitum meum. S. Augustinus legit, *Remitem meam, & limitem meum*; & rectè, quia finis itineris est limes, siue terminus, & quia in termino homo quiescit, rectè dixit Dauid, *semitam meam, & accubitum meum.* Hoc idem significare voluerunt Septuaginta Interpretes per funiculum: nam secundùm scripturas funiculus significat hæreditatem, siue promissiones, quæ funiculis diuidebantur. Ezech. 47. Ioseph duplicem funiculum habet, id est, duplicem hæreditatem, siue possessionem, quia Ioseph duas tribus habuit, Ephraim, & Manassem. Omitto eos, qui per funiculum intelligunt, itinera longa, vel distorta, & alia id genus, quæ cum voce Hebraica nulla ratione cohærent.

רֹעִי
רוּעִי
רֵעֶה
רֵעִי
רִבְעִי

Et omnes vias meas præuidisti, quia non est sermo in lingua mea. III.

Dixerat, Deum præuidisse cogitationes, consilia, & euentus: nunc addit generatim omnes alios motus, etiam ociosos, vt verba permulta. Præuidisti omnes alios motus meos vsq; ad verba inutilia & ociosa: *quia non est sermo in lingua mea*, supple, quem tu non præuideris. Hinc enim Dominus in Euangelio testatur homines de omni verbo ocioso reddituros esse rationem in die Iudicij: quia Deus omnia obseruat, omnia considerat, vt omnia in tempore suo in iudicium adducat, Vnde & S. Iob perterritus dicebat, Iob 14. *Tu quidem gressus meos dinumerasti, sed parce peccatis meis.*

In Græcis codicibus legitur, *Non est dolus in lingua mea:* sed videtur nostra lectio verior Nam S. Hieron. in epist. ad Suniam & Fretellam testatur, non solùm in Hebraico esse, *millia, eloquium*, sed etiam Septuaginta Interpretes vertisse, λόγον, id est, sermonem. S. etiam Chrysost. varias lectiones adducit, quarum alia habet, *Non est sermo*, alia, *Non est dolus.*

מלה

IV. *Ecce Domine tu cognouisti omnia nouißima & antiqua: tu formasti me, & posuisti super me manum tuam.*

Persuadet Propheta duobus argumentis, Deum omnia scire, quæ ad nos pertinent: primò, quia nouit omnia præterita & futura, vnde non est mirum, si etiam res humanas exactè sciat, quæ inter cætera non vltimum locum obtinent: secundò, quia ipse fecit hominem, ipse gubernat; ergo dubitari non debet, quin sciat omnia, quæ ad illum pertinent. *Ecce*, inquit, *Domine tu cognouisti omnia nouißima & antiqua*, id est, futura in nouissimis diebus, & præterita ab antiquissimo tempore. *Tu* præterea *formasti me*, aut fecisti hominem, & posteaquam fecisti, non dimisisti, vt cæteri opifices faciunt, sed *posuisti super me*, super hominem à te formatum, *manum tuam*, vt eum regeres, conseruares, & quasi portares, alioqui enim in suum puluerem, imò in suum nihilum reuerteretur. In Hebræo, quod nos legimus, *nouißima & antiqua*; possunt etiam legi, *retro & ante*, & sic legit S. Hieron. Ratio cur ita legat, est, quia coniunxit illa verba cum sequentibus, *formasti me*; non cum præcedentibus, *cognouisti omnia*: non autem cohærebant, *nouißima & antiqua*, cum, *formasti me*, sicut cohærent, *retro & ante.* Contra autem Septuaginta Interpretes, quia coniunxerunt cum præcedentibus, ideò verterunt, *Cognouisti omnia nouißima & antiqua.* Quamuis autem recentioribus quibusdam valdè placeat illud, *retro & ante formasti me*; tamen vulgata editio præferenda est, tum quia maxima auctoritas Septuaginta Interpretum, tum quia sic legunt omnes Patres, Græci & Latini: tum quia non est res magna, neque mirabilis, quod qui formauerit hominem, formauerit partes & membra omnia, anteriora & posteriora: id enim omnes artifices statuarum & picturarum & ædificiorum faciunt. Sed quod Deus sciat omnia nouissima & antiqua, id verè magnum, & mirabile, & soli vero Deo proprium & prophetica commemoratione dignissimum est.

Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam. V.

Quia demonstrauerat Propheta duobus illis argumentis, scientiam Dei ad omnia, quæ hominis sunt se extendere: ne quis putaret, scientiam Dei nobis iam satis cognitam & perspectam esse, subiunxit hunc versiculum, vt intelligeremus, scientiam Dei notissimam esse, quoad existentiam, id est, quod sit scientia maxima in Deo, sed obscurissimam esse, & planè incognitam, quo ad modum, id est, incomprehensibile esse, quo modo Deus præuideat futura, præsertim libera, quæ pro arbitrio hominis possunt esse, & non esse, qualia sunt cogitata, desideria, verba, & pleraque opera hominum, Idem dici potest de essentia & attributis Dei. Deum esse, & esse potentem, sapientem, bonum iustum, misericordem, &c. notissima sunt: quid autem sit Deus, & quomodo tot attributa sint, vna simplicissima res, vna essentia, vnum esse, quis nouit? quis dicere poterit: Ait igitur, *Mirabilis facta est scientia tua ex me*, id est, mirabilior, quàm ego assequi possim. Illud enim, *ex me*, phrasi Hebraica, significat, *præ me*, vel *super me*: quod explicatur per verba sequentia, *Confortata est & non potero ad eam*, id est, præualuit supra capacitatem meam; siue eleuata est altius, quàm ego conscendere possim vt eam apprehendam. Duæ sunt aliæ, quæ dantur à Patribus, ad hunc versiculum expositiones. Prima est S. Basilij oratione nona in Hexameron, quod illud, *ex me*, significet ex ijs, quæ sunt in me, vt sensus sit. Ex fabrica humani corporis, mirabilem ostendi scientiam, & sapientiam Dei, non minus, quàm ex fabrica cœli & stellarum. Hæc expositio veram

veram doctrinam continet, sed non est ad mentem Prophetæ, vt intelligi potest ex verbis sequentibus, *Confortata est, & non potero ad eam.* Altera est S. Ioannis Chrysost. qui existimat Dauidem loqui de scientia naturæ & attributorum Dei, vt sensus sit, *Mirabilis est scientia tua*, id est, de te, de tua essentia & attributis; quamuis enim sciamus te esse, & esse bonum & misericordem, tamen non capimus quid sis. Hæc expositio
V. vera est, sed debet restringi ad vnum solùm attributum, id est, ad scientiam, quæ est in Deo: de hac enim Propheta loquitur. Imò in textu Hebraico non habetur pronomen, *tua*, sed *mirabilis facta est scientia præ me*, id est, ista scientia, de qua supra dictum est, *Tu cognouisti omnia nouissima & antiqua: & omnes vias meas præuidisti:* &, *intellexisti cogitationes meas de longè*; ista, inquam, scientia mirabilis facta est præ me, id est, mirabilior, quàm ego cognoscere possim.

VI. *Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam.*

VII. *Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero in infernum, ades.*

VIII. *Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris.*

IX. *Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.*

Addit aliud argumentum ad probandum neminem esse, qui posset latere scientiam Dei, quia videlicet Deus vbique est, & omnia penetrat. *Quò ibo à spiritu tuo*, vt videlicet abscondar à te, à tua mente, & intelligentia? & idipsum clarius repetit, dicens, *Quo à facie tua*, id est, ab oculis tuis *fugiam*? *si ascendero in* summum *cœlum, tu illic es: si descendero in infernum*, in profundum abyssi, longissimè à cælo situm, ibi quoq; tu ipse idem *ades. Si sumpsero pennas meas*, id est, si dentur mihi pennæ, & mane surgens velocissimè fugiam ab Oriente, *& habitem in extremis maris*, id est, in vltimo Occidente: non tamen effugere te potero: nam *manus tua deducet me, & tenebit me*: quia sine Dei auxilio moueri non possumus, & quocunq; imus, Deo nos portante imus. *In ipso* enim (vt ait Apost. Act. 17.) *viuimus, mouemur, & sumus*. In Hebræo habetur pulcherrima figura poëtica; sic enim habetur ad literam. *Si sumpsero pennas auroræ, & habitauero in extremo maris.* Aurora enim mox vt apparuerit in Oriente, spargit radios suos vsque ad Occidentem, vt videatur quasi pennis velocissimè ferri ab ortu vsque ad occasum. Porrò per, *extrema maris*, intelligimus vltimum Occidentem, non vt quidam volunt, quia Scriptura soleat per mare intelligere Occidentem; sed quia hoc loco extrema maris opponuntur Orienti, vt oritur aurora: nam absolutè Scriptura per mare intelligit Austrum, non Occidentem. Psal. 106. *A Solis ortu & occasu*, ab Aquilone & mari: & quamuis terra promissionis habeat ad occasum mare Mediterraneum, habet tamen ad Austrum mare Rubrum, & mare Oceanum. Et hoc loco non terram promissionis, sed totum mundum Propheta describit, à summo cælo vsque ad imum infernum, & à mari Orientali, vsque ad mare Occidentale, quo spatio totus orbis terrarum continetur, vt diximus in explicatione Psal. 71. Denique obseruandum est, illa verba, *Si ascendero in cœlum, si descendero in infernum, si sumpsero pennas*; esse accipienda conditionaliter, non absolutè, in hunc sensum. Etiamsi ascendere possem in cœlum, vel descendere in infernum, vel volare ab ortu ad occasum; non possem à te abscondi, vel à te fugere.

Et dixi, Forsitan tenebræ conculcabunt me; & nox illuminatio mea in delicijs meis. X.

Quia tenebræ non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebræ eius, ita & lumen eius. XI.

Obijcit ipse sibi, posse fieri, vt abscondatur à Deo, beneficio tenebrarum. Et respondet id non posse fieri; quia tenebræ apud Deum non sunt tenebræ. *Deus enim lux est*, vt scribit sanctus Ioannes 1. epist. 2. *lux autem in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt*, vt idem scribit in 1. capite.

capite Euangelij. Sicut enim lux Solis corporalis non potest obrui tenebris, quia tenebras præsentia sua fugat; & vbicunque Sol est, dies est: sic etiam lux spiritualis & increata, quæ Deus est, nullis tenebris impediri potest, quia præsentia sua tenebras omnes dissipat. Itaque nullum omninò latibulum homini relinquitur, in quo ab oculo Dei abscondi queat. *Et dixi, forsitan tenebræ conculcabunt me*, id est, forsitan tenebræ densissimæ operient me, & sic effugiam oculos Dei. Vbi illud, *conculcabunt*, non significat, conterent, sed tegent & obscurabunt sua densitate: id enim sonat vox Hebraica, quam S. Hieronymus rectè vertit, *operiunt me*. Verbum autem Græcum & Latinum metaphoricum est, quod enim calcatur, in profundo ponitur, & absconditur. *Et nox illuminatio mea in delicijs meis*. Hæc est responsio ad obiectionem factam: quæ responsio in codice Hebraico clarissima est, secundùm versionem S. Hieronymi, videlicet; *Et nox lux est circa me*, id est, non respectu oculorum Dei non est nox, sed illuminatio circa me. Septuaginta Interpretes non verterunt *circa me*; sed *in deliciis meis*: quia vocem Hebraicam, *bahadani*; duxerunt ab *eden*, quod est *voluptas*, & rectissimè reddiderunt, *in deliciis meis*, sed quia hæc interpretatio obscurior est, S. Ioannes Chrysostomus, & alij multi, qui eum sequuntur, confugiunt ad metaphoram, & volunt per, *noctem, & tenebras* significari tribulationes, & hunc sensum esse horum verborum, forsitan tenebræ tribulationum conculcabunt me; sed per gratiam Dei consolantem me, nox ipsa erit mihi illuminatio, tribulatio conuertetur in consolationem in delicijs meis spiritualibus. Sed non est opus ad metaphoram confugere; & totus contextus Psalmi melius continuabitur & cohærebit, si de veris tenebris hic versiculus explicabitur. Hic igitur est sensus literalis. *Nox illuminatio mea in deliciis meis*, id est, nox ipsa per se obscura, coram oculis Dei, non erit nox, neque obscura, sed erit *illuminatio mea*, id est, illuminabit & patefaciet me in delicijs meis nocturnis versantem: nam, in delicijs impuris vacant, tenebras noctis quærunt, existimantes se à nemine videri, & ita securius peccare. Vnde & Apostolus ait, *qui dormiunt, nocte dormiunt, & qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt*, & poterat addere, *Qui in cubilibus, & impudicitiis delicias quærunt, in noctibus eas quærunt*. Sed frustra, nam oculus Domini Sole ipso lucidior tenebras omnes penetrat, & nihil est ei absconditum. Induit autem hoc loco personam impiorum Propheta sanctus, dum hæc dicit; & in sequentibus clarius idem repetit, *Quia tenebræ*, inquit, *non obscurabuntur in te*. In Hebræo elegantius, *Quia tenebræ non tenebrescent apud te. Et nox sicut dies illuminabitur*, id est, & nox non erit obscura, vt solent noctes, sed erit lucida, vt lucidi sunt dies. *Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius*. In Hebræo paulò clarius. *Sic tenebræ, sicut lumen*. Sed addiderunt Septuaginta pronomen, *eius*, generis feminini αὐτῆς, & sensus est, *Sicut tenebræ eius*, id est, noctis, *ita & lumen eius*, id est, diei; perinde enim est apud Deum, siue sint tenebræ noctis, siue lumen diei: quia non minus videt in tenebris noctis, quàm in luce diei.

בקדני
עדן

Quia tu possedisti renes meos: suscepisti me de vtero matris tuæ. XII.

Probat, Deum in tenebris videre, & nihil ei esse absconditum, quamuis occultissimum, ex formitatione membrorum nostrorum, internum ex vtero matris adhuc reconditorum. duplex enim hic est obscuritas, vna quia membra sunt interna, altera quia sunt in vtero matris. *Quia tu possedisti renes meos*, id est, hinc apparet, tibi perinde esse noctem & diem, tenebras & lucem; quia tu formasti, & formando tuos effecisti renes meos, partes videlicet secretas, & absconditas, vbi est sedes internæ cupiditatis: proinde affectus mei & desideria mea in manu tua sunt: neq; solùm renes meos, sed me totum in vtero latentem suscepisti formandum, & fouisti formatum: Illud, *possedisti*, est in Hebræo, *canitha*, quod significat *producere*, & ratione productionis possidere, vt rem suam. Sic Gen. 2. dicit Eua,

קנית

Eua. *Possedi hominem per Deum*, quando genuit Cain. & Prouerb. 8. dicit Sapientia Dei, *Dominus possedit me in initio viarum suarum*, Vtrobique est idem verbum Hebraicum. Illud autem *suscepisti me*, non significat suscipere quomodocunque, sed suscipere formandum, siue fouere, & tegere. Vnde S. Hieronymus vertit, *Orsus es me*; alij *obumbrasti me*. Illud denique *de vtero*, in Hebræo est *in vtero*, & colligitur ex versiculis sequentibus, omnia hæc intelligenda esse de conformatione humani corporis in vtero. Quare, vt verba Græca & Latina cõcordent cum Hebraicis, & cum sensu ipso Prophetę, illud *suscepisti me de vtero*; non debet exponi de egressu ab vtero, sed de tempore quo erat in vtero, in hunc sensum, suscepisti me formandum & fouendum de ipso vtero, id est, antequam exirem de vtero, dum adhuc essem in vtero. Sicut intelligitur illud Isaiæ 49. *Dominus ab vtero vocauit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei*, siue enim hoc intelligatur de Christo, siue de S. Ioanne Baptista; id significat, Deum vocasse nomen eius, & destinasse illum ad magnum officium ab ipsa conceptione, dum adhuc esset in vtero.

XIII. *Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es: mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis.*

Interrumpit Propheta narrationem de opificio humano per apostrophen ad Deũ, & admiratus magnitudinem scientiæ & sapientiæ Dei in hoc opere, *Confitebor*, inquit, *tibi*, id est, cogitans hæc opera tua, confitebor tibi confessionem laudis, *quia terribiliter* terrore admirationis & reuerentiæ *magnificatus es*. Declarat autẽ in quo sita sit hæc admirabilis magnificentia, dicens, *Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis*, id est, admiranda sunt opera tua in formatione hominis in vtero matris iam recondito, & obscuro, & anima mea valde sataget, vt cognoscat magnitudinem horum operum tuorum. Vbi non significatur perfecta cognitio operum Dei, sed cognitio, quod magna & mirabilia sint. Quomodo non videmus, nec scimus, quanta sit magnitudo maris, sed cognoscimus mare esse amplissimum, & ex hoc ipso cognoscimus, esse amplissimum, quod ex nullo loco totum cernere possumus. Quomodo etiam Solem aduersum intuere nequimus, sed hoc ipso intelligimus, Solis lucem esse maximam. In Hebræo nunc legimus, *magnificatus sum*; sed Septuaginta legerunt in secunda persona, non in prima. Sensus autem est idem: nam Ideo Deus magnificatus est valde in hoc opere, quia magnificum opus fecit, cum nos ita magnificauit.

Non est occultatum os meum à te quod fecisti in occulto: & substantia mea in inferioribus terræ. XIV.

Reuertitur ad scientiam & sapientiam Dei in opificio humano. *Non est occultatum*, inquit, *à te os meum*, id est, non latet scientiam tuam ossatura mea, vt sic loquar, qualia & quam multa ossa lateant intra carnem humanam, *quia tu ipse ea fecisti*, & *in occulto* fecisti, videlicet in vtero matris, & intra pellem & carnem nostram. Idem repetit alijs verbis dicens, *Et substantia mea in inferioribus terræ*, id est, non est occultata à te substantia corporis mei, adhuc etiam latens in profundo vtero, quasi metallum in visceribus terræ, vel si non placeat per *inferiora terræ*, intelligere vterum matris: possumus exponere proprie de ipsa terra, quæ infima est inter elementa: nam ad admirationem operum Dei pertinet, quod tam nobilem substantiam formauerit in hac infima terra. Porro qui viderunt anatomiam corporis humani, satis mirari non possunt sapientiam Dei in fabrica tot ossium, magnorum, paruorum, minimorum, mirabiliter inter se connexorum, atque id totum sine instrumentis in loco angustissimo & obscurissimo peractum. Potest etiam hoc intelligi simul de ossibus corporis & animæ, id est, de robore & fortitudine animi humani, quod tantum est, vt homo natus inermis & nudus audeat

deat, auxilio Dei fretus, non solùm bestias, sed & ipsos dæmones ad bellum prouocare. In hebræo, pro, *quod fecisti*, habetur, *quod factus sum*: sed credibile est Septuaginta legisse, *hasita, fecisti.* non *huseti*, *factus sum*, & sensus interpretationis Septuaginta est longè clarior. Pro illo autem, *& substantia mea*, in hebræo legitur, *ruchamti*, id est, variegatus sum vt sensus sit, non occulta tum est à te os meum, quod fecisti in occulto, neque etiam occultatum est à te, quo modo variegatus sim à te varietate membrorum, & potentiarum, & partium similarium, *in inferioribus terræ*, id est, in vtero matris, siue in hac ima terra, in qua degimus, quæ sententia elegans est, & vera. Sed Septuaginta non legerunt, *ruchamti*, sed vnica litera paululùm immutata, & alijs punctis subintellectis, *vecomati*, & erectio mea; siue exaltatio, à non esse ad esse, quod est ipsa substantia: & sic legerunt omnes veteres.

עשית עשיתי רקמתי

רקמתי וקמתי

XV. *Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur, dies formabuntur, & nemo in eis.*

Pergit in ostendenda scientia Dei erga humani corporis opificium: & per *imperfectum*, intelligit, corpus informe, quod vocant embrionem, in quo nondum apparet forma & distinctio membrorum. Hoc, inquit, *imperfectum meum viderunt oculi tui*, nec simpliciter viderunt; sed cognouerunt, quid inde fieri deberet, & quo tandem euasurum esset. Reddit mox rationem subiiciens. *Et in libro tuo omnes scribentur*, id est, quia habes apud te exemplaria, siue Idæos omnium, quomodo pictor vel sculptor scit ex informi materia, quid futurum sit, quia videt exemplar. Itaque illud, *&*, accipitur pro, *quia*. Quia inquit, *in libro tuo*, id est, in mente tua omnes homines, imò etiam res omnes descriptæ inuenientur. *Dies formabuntur, & nemo in eis.* S. Hilarius legit, *Die formabuntur*, & in græco textu est casus accusatiuus, ac per hoc subintelligitur aliquid, vt sensus sit, Indies formabuntur informia corpora, & perducentur ad perfectionem suam, vt in exemplari relucent. *Et nemo in eis*, supple, deerit; vel, vt est in hebræo, *nihil in eis*, deerit. Ordinariè siquidem nullus homo conceptus in vtero, ad perfectionem suam non pertingit, neque aliquid ex iis, quæ naturaliter requiruntur, in eis deficit: cùm enim secus accidit, vt in abortiuis, vel iis, qui nascuntur cæci, aut muti; id non accidit ex defectu primæ causæ, sed secundarum. Possent hæc omnia intelligi etiam de perfectione hominis, quantum ad animam, id est, de sapientia, prudentia, virtutibus moralibus, gratia, & gloria. Nouit enim Deus imperfectum nostrum, & nos ex nobis nihil esse, nisi massam informem, sed iuxta descriptionem in libro vitæ, in dies formamur, & perficimur, donec efficiamur conformes imagini Filij Dei, & configuremur corpori claritatis eius. Atque ad hanc perfectionem tam excellentem corporis & animæ, ad quam ex tanta imperfectione perducuntur amici Dei, respiciens Propheta, exclamat id quod sequitur:

Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum. XVI.

Exclamatio ob admirationem nascitur, vt dixi, ex eo quod Propheta considerauit ex quanta abysso imperfectionis Deus perducat amicos suos ad summam & eminentissimam perfectionem, in qua simul ostenditur prouidentia Dei considerantis & curantis res humanas, vt maximè proprias, & merita hominum altissimè remunerantis, & demerita seuerissimè punientis. *Mihi autem*, inquit, id est, apud me; siue meo iudicio, *nimis honorificati sunt amici tui Deus*, id est valdè omninò, & supra quam intelligam, honorificati sunt amici tui, *valdè omninò confortatus est*, roboratus & stabilitus *principatus, eorum*: nam educti ex massa perditionis, & ex diabolica captiuitate, transferuntur ad Regnum æternum, facti Angelis æquales, Filij Dei, hæredes: fratres autem & cohæredes Vnigeniti, quem

constituit Deus hæredem vniuersorum. Nō desunt, qui illud, *mihi*, interpretentur, *à me*, vt sensus sit, à Dauide honoratos semper fuisse amicos Dei. Sed prior expositio, est communior & verior, & melius cohæret cum verbis sequētibus, *nimis confortatus est principatus eorum.* Qui enim honorificauit amicos Dei, ille idem confortauit principatum eorum, Deus autem, non Dauid confortauit principatum omnium amicorum suorum. In hebræo, & græco habetur in numero multitudinis, *confortati sunt principatus eorum.* Sed idem est sensus; principatus enim iustorum, & vnus est & multi; vnus, quia vnum est Regnum Dei, commune omnibus Sanctis; multi, quia omnes & singuli Reges sunt & Principes magni, eius enim naturæ & conditionis est Regnum cœleste, vt sine contentione, vel æmulatione; vel detrimento, à singulis possideri possit in solidum. Quod autem dicitur, *confortatus est*, non solum referri debet ad robur, sed etiam ad multiplicationem subditorum: tunc enim confortatur principatus, cum crescit & propagatur: & hoc declaratur in sequenti versiculo.

XVI. *Dinumerabo eos & super arenam multiplicabuntur, exurrexi, & adhuc sum tecum.*

Declarat, quo modo confortatus sit principatus amicorum Dei; & dicit, confortatum esse, quia mirificè breui propagatus est. Quod quidem verissimum est, tum quia ipsi Principes tot sunt futuri, vt S. Ioannes dicit Apoc. 5. *Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & linguis*, &c. tum etiam, quia omnes res creatæ, & ipsi etiam dæmones, & homines reprobi subiecti erunt post iudicium pedibus Sanctorum, atque ad principatum eorum pertinebunt. Ait igitur, *Dinumerabo eos*, id est, conabor numerare vel amicos Dei, qui principatu fruentur, vel subditos eorum, & præ multitudine numerare non potero, quia *super arenam multiplicabuntur*, id est, plures erunt, quam grana arenæ in littore maris. Est autem hæc amplificatio quædam, sed familiaris diuinæ Scripturæ. Genes. 13. dicit Dominus Abrahæ, *Faciam te, sicut puluerem terræ*, id est, multiplicabo posteritatem tuam secundum multitudinem granorū pulueris terræ, quæ numerari non possunt. Genes. 22. *Crescere te faciam, sicut arenam, quæ est in littore maris.* His dictis Propheta de se loquitur, atque ostendit ex cognitione tam ingentis gloriæ Sanctorum amicorum Dei, se quoque exarsisse, in affectum Dei, & desiderium participandæ eiusmodi gloriæ. *Exurrexi*, inquit, siue, vt sonat vox hebraica, *euigilaui*, ad hanc nouam lucem, & surrexi per amorem, & desiderium in te: *& adhuc*, id est, vsque adhoc tempus *tecum sum*, tibi inhæreo, à te pendeo cupidus perseuerandi vsque in finem. Scio hæc pauca verba mille modis exponi à veteribus & recentioribus; sed piguit ea describere, quæ alij dicunt, cum in ipsorum libris legi possint. SS. Patres, Hilarius & Augustinus exponunt de Resurrectione Christi; quos sequuta Ecclesia in Missæ introitu hæc verba posuit, *Resurrexi, & adhuc tecum sum, posuisti super me manum tuā, mirabilis facta est scientia tua.* Sed nimis difficilis est continuatio verborum, si hæc ad literam intelligantur de Christi Resurrectione; ideò dicendum videtur, hæc posse applicari ad Christum, quia illi maximè propriè conueniunt, quamuis de alio dicta sint: quomodo exposuimus illud, *tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam*, de humiliatione & exaltatione omnium hominū; & tamen admonuimus, Christi passioni & resurrectioni potissimum conuenire: quo modo etiam Ecclesia in Missa de Assumptione, applicat B. Virgini Deiparæ illa verba, *Optimam partem elegit sibi Maria, quæ non auferetur ab ea*: quoniam in eam optimè conueniunt, quamuis de Maria Magdalena dicta esse constet ad literam, Luc. 7.

Si occideris Deus peccatores, viri sanguinum declinate à me. VII.

XIX. *Quia dicitis in cognitione, accipient in vanitate ciuitates tuas.*

Dixerat Propheta, Iustos Dei amicos valde honoratos esse à Deo, & optauerat consortium eorum: nunc è contrario dicit, Impios inimicos Dei interficiendos iusto Dei iudicio, & recusat amicitiam & consortium ipsorum. *Si occideris Deus peccatores*, id est, si tu Deus iusto tuo iudicio, vt probos honorificabis & exaltabis, ita peccatores reprobabis, & ad interitum sempiternum dānabis; ego nolo consortium istorum, ideo dico vobis Impijs, *Viri sanguinum declinate à me.* Vocat autem viros sanguinum, non solum homicidas, qui sanguinem humanū iniuste fundunt, & propriè dicuntur viri sanguinum; sed omnes alios improbos & scelestos, qui alijs nocere cupiunt, vel nocent, & occidunt animas proprias per peccatum, & animas aliorum per scandalū; & verè etiam odio habentes proximum homicidæ dici possunt; quia odium principium est homicidij. Quare S. Ioannes in Epist. I. cap. 3. dicit, *Qui odit fratrem homicida est. Quia dicitis in cogitatione*, id est, quia cogitatis apud vos, & in corde vestro dicitis, *Accipient*, iusti videlicet, *in vanitate*, id est, frustra & in vanum, *ciuitates tuas*, id est, ciuitates Dei, frustra, inquam, accipient, quia breui auferemus ab eis. Hæc referuntur ad id quod supra dictum erat, *nimis confortatus est principatus eorum*, id est, valde propagatus per conuersionem infidelium ad fidem, & impiorum ad iustitiam. Quoniam igitur per propagationem Ecclesiæ, ciuitates, id est, cœtus plurimi ablati fuerant à dæmonum seruitute, & idololatrarum dominio; ideo dicebant impij, qui reliqui erant, in corde suo, inuidentes propagationi Regni Christi, *Accipient in vanum ciuitates*; quoniam sperabant, breui fore, vt eas recuperarent. Obseruanda sunt aliqua hoc loco, Primo magnam esse in Græcis textibus varietatem, quod pertinet ad illud, *quia dicitis in cogitatione*: sed cum lectio vulgatæ Latinæ editionis concordet cum Hebraica lectione, non dubitamus, illam ex Græcis veriorem esse, quæ cum Hebraica, Latinaque concordat. Secundo, in Hebraico haberi, *Quia dicunt tibi*, sed in nostra lectione omissum esse illud, *tibi*, quia facile subintelligi poterat; qui enim dicunt in cogitatione, non verbis externis, illi non audiuntur ab hominibus, sed à solo Deo, ideo dicunt tibi Deo, non nobis hominibus. Tertio, illud *ciuitates tuas*, rectè correctum esse, cum antea haberetur, *suas*: nam, *tuas*, habetur in textibus non solum Hebraicis, sed etiam Græcis, & in manuscriptis Latinis; & errore librariorum mutatum erat in impressis, *tuas*, in *suas*.

Nonne qui oderunt te Domine, oderam: & super inimicos tuos tabescebam? XX

Perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi. XXI

Qui euigilauit in Deum, & illi pleno corde adhæsit, nihil mirum est, si profiteatur se odisse eos, qui Dominum oderant: & si tabescebat ex tædio & dolore, cum videbat offendi ab ijs Dominum suum. Quod autē dicit, *Perfecto odio*, S. Augustinus refert ad virtutem charitatis, quæ diligit personas, & odit iniquitatem. Sed potest etiam significare odium consummatum, & inimicitiam irrecōciliabilem: quo tamen odio vir iustus persequebatur peccata non personas: ideo enim adiungit, *inimici facti sunt mihi*, quasi dicat, non ego illis, cū eos diligam, & emendari cupiam, sed illi mihi, qui oderunt increpationem & conuerti ad iustitiam nolunt.

Proba me Deus, & scito cor meum: interroga me, & cognosce semitas meas. XXII

Et vide si via iniquitatis in me est, & deduc me in via æterna. XXIII

Quod initio dixerat, Deum fecisse: nunc ipse rogat, vt faciat, id est, vt pergat scrutari & examinare cor & semitas eius. id est, cogitationes, desideria, progressus & actiones eius. Finem autem scrutationis esse cupit, vt si Deus videat in ipso viam iniquitatis, quæ ducit ad acquirenda temporalia; abstrahat

ſtrahat eum inde, & deducat in viam æternam, id eſt, ad ea cogitanda, deſideranda, & facienda, quæ pertinent ad bona ſempiterna.

PSALMVS CXXXIX.

Titulus, & Argumentum.

In finem Pſalmus Dauid.

RE*centiores ſequuti Theodoretum Pſalmi huius argumentum eſſe docent precationem Dauidis aduerſus Saulem Regem & miniſtros eius. Sed veteres Patres, Hilarius, Hieronymus, Chryſoſtomus, Auguſtinus, argumentum eſſe volunt precationem Corporis Chriſti aduerſus Diabolum & iniquos homines, qui inſtrumenta vel ſatellites Diaboli ſunt. Sanctus autem Hilarius non ſolùm ita exponit, ſed etiam refellit expoſitionem, quam recentiores ſequuntur: dicit enim hunc Pſal. non debere exponi de Dauide perſecutionem patiente à Saule, tum quia nihil propriè in hoc Pſal. de Saule vel Dauide dicatur; tum quia non deſint multa, quæ non poſſunt Sauli & Dauidi accommodari, vt illud,* tota die conſtituebāt prælia: *non enim quotidie Saul aduerſus Dauidem bella conſtituit; imò nunquã Saul prælium aduerſus Dauidem conſtituit, ſi propriè loqui velimus: ſed fugientem perſequebatur, vel deliteſcentem perſcrutabatur: bella enim & prælia inter duos exercitus conſtituuntur, non inter vnum inſequentem, & alium fugientem. Adde, quòd, quando placuit Dauidi de ſuis perſecutoribus Pſal. canere, in titulo nomine eorum poſuit, quod videmus in Pſal. 141. 142. 143. & aliis plurimis: & quia hic factum non eſt, dicamus cum Patribus, Pſalmo præſenti doctrinam generalem tradi.*

EXPLICAT. PSAL. CXXXIX.

I. E*Ripe me Domine ab homine malo, à viro iniquo eripe me.*

Chriſtus loquitur ſecundùm Hilarium in perſona ſua & membrorum ſuorum: vel quod eſt fere idem, loquitur corpus Chriſti, id eſt, cœtus fidelium, vt alij Patres dicunt. Per hominem malum, intelligit S. Auguſtinus Diabolum, qui dicitur Matth. 13. inimicus homo: alij intelligunt homines malos, qui à Diabolo excitantur & reguntur. Vtrunque eſt verum, & ſimul coniungi poteſt, vt ſenſus ſit, *Eripe me ab homine malo*, ſiue Diabolus, qui eſt inimicus homo, per ſe, ſiue per homines ſibi ſubiectos me infeſtet. Et quemadmodum illud, *me*, non ſignificat vnum certum hominem patientem, ſed cœtum iuſtorum; ſic etiam illud, *ab homine malo*, non ſignificat vnum certum hominem infeſtantem, ſed cœtum iniquorum, ſiue omnem iniquum. Quod ſequitur, *à viro iniquo eripe me*, eſt repetitio eiuſdem rei: quamuis enim aliqui ſint mali, qui non videntur eſſe iniqui, id eſt, iniuſti: tamen aliquo modo omnis malus eſt iniquus, quia nocet ſaltem ipſe ſibi, nocet etiam alijs ſaltem exemplo: & S. Ioannes in Epiſt. 1. cap. 3. dixit: *Qui facit peccatum, iniquitatem facit, & peccatum eſt iniquitas.*

Qui cogitauerunt iniquitates in corde, tota die conſtituebant prælia. II.

Reddit rationem, cur dixerit, *eripe me*, & dicit, rationem eſſe, quia patitur infeſtationem cogitationum, verborum & factorum, & infeſtationes tales, quæ dici poſſint prælia aſſidua, vt nullæ dentur induciæ, nulla intermiſſio: proinde non ſine cauſa hortatur Apoſtolus ad Epheſ. 6. vt ſumamus armaturam Dei, Græce, πανοπλίαν id eſt, omne genus armorum, galeam, loricam, ſcutum, gladium. vt poſſimus reſiſtere, & in omnibus perfecti ſtare. Ac primum de prælio cogitationum, *qui cogitauerunt*, inquit *iniquitates in corde*: illud, *cogitauerunt*, demonſtrat verum eſſe, quod ſupra diximus, per hominem malum, non intelligimus vnum certum hominem, vt Saulem, ſed cœtum iniquorum dæmonum & hominũ. Porro, cogitare iniquitates in corde, eſt meditari deceptiones, parare inſidias, ordiri ſtratagemata. *Tota die conſtituebant prælia,*

la,id eſt, per omne tẽpus ſine vlla intermiſſione inſtruebant prælia,quæ in corde meditati fuerant. Poſſent hæc fortaſſe præcipuè intelligi de præliis internis cogitationũ malarum, quæ opera Principis tenebrarum nobis immittuntur, qualia ſunt deſideria impudica, tentationes infidelitatis, ſcrupuli,& perplexitates mentis, quæ miro modo nos cruciant & perturbant.

III. *Acuerunt linguas ſuas ſicut ſerpentis: venenum aſpidum ſub labijs eorum.*

Hoc eſt alterum malum,quod patimur ab inimicis,malum verborum, videlicet, calũniarum,detractionum,cõuiciorum, fraudũ, & aliorum id genus malorum: & quidem finis hominum malorum conuiciantium, detrahentium, fraudantium, eſt, lucrum temporale, vel vindicta tẽporalis. Sed finis Diaboli eſt pertrahere hominem ad impatientiã, vel iracundiam, vel odium proximi, & ad peccata, quæ inde ſequuntur. Poteſt etiam per linguam ſerpentium intelligi prædicatio hæreticorum,quæ molliter ſerpit, ſed lethale virus inſpirat,& occidit. *Acuerunt*,inquit, viri illi mali *linguas ſuas,ſicut ſerpentis*,vt facilius penetrarent in aures & in corda: *venenum aſpidum*, nocentiſſimum, *ſub labijs eorum* abſconditum eſt, quod per linguam iaculantur in auditores. Illud, *ſicut ſerpentis*, antea legebatur, *ſicut ſerpentes*: ſed meritò correctum eſt,quia in hebreo erat ambiguũ, an eſſet legendum, *ſicut ſerpens*,an *ſicut ſerpentis*: ſed textus græcus declarauerat ambiguitatem, & poſuerat, *ſicut ſerpentis*, *ſerpentes* autem in numero multitudinis,neque in hebræo legebatur,neq; in græco,ſed in ſenſu nulla diuerſitas eſt.

IV. *Cuſtodi me Domine de manu peccatoris,& ab hominibus iniquis eripe me.*

Hoc eſt tertium malum, quod ad rem ipſam pertinet, ac primum petit cœtus iuſtorum protectionem, ne manus peccatoris appropinquet & noceat: vbi videtur per peccatorem intelligere Principem ipſum tenebrarum,deinde addit ad petitionem, vt etiã eripiat ab hominibus iniquis, qui membra ſunt Diaboli, ne ipſi nocendi poteſtatem accipiant. Quid autem mali potiſſimum timeat, & à quo liberari cupiat, explicat in duobus verſiculis ſequentibus.

Qui cogitauerunt ſupplantare greſſus meos: abſconderunt ſuperbi laqueum mihi.

Et funes extenderunt in laqueum: iuxta iter ſcandalum poſuerunt mihi.

Qui cogitauerunt ſupplantare greſſus meos. Hic eſt finis Principis tenebrarum, vt nos impediat à via ſalutis, ex qua ille irreparabiliter excidit. Itaque ipſe & Angeli eius in hoc vnum ſemper intenti ſunt, vt ſupplantent greſſus noſtros, vt non ambulemus in via Domini, vt cadamus in ea, vt retrocedamus, vt ſaltem lentè progrediamur. Id autem faciũt abſcõdẽdo & multiplicando laqueos, eoſque iuxta viam conſtituendo. *Abſconderunt*,inquit, *ſuperbi laqueum mihi*: non poterant dæmones aptius deſignari, quam nomine ſuperborum: ſiquidem peccatum eorũ, non eſt ortum ex concupiſcẽtia carnis,id eſt, luxuria,vel concupiſcentia oculorum,id eſt, auaritia,ſed ex ſola ſuperbia vitæ,quia ſimiles altiſſimo eſſe voluerunt. Tob.4. *Superbiã in tuo ſenſu, aut in tuo verbo nunquam dominari permittas*; *in ipſa enim ſumpſit initium omnis perditio*: & Iob 41. dicitur Diabolus, Rex ſuper omnes filios ſuperbiæ. Abſcondit autem Diabolus laqueos, quando in actionibus humanis manifeſtat bonum,abſcondit malũ,ideſt,facit, vt homo cogitet vtilitatem aut voluptatem, non cogitet iacturam & amaritudinem adiunctam: manifeſtat adultero pulchritudinem mulieris, abſcondit turpitudinem peccati; manifeſtat furi lucrũ pecuniarum, abſcondit iacturam Regni cœlorum; manifeſtat ambitioſo excellentiam gradus altioris, abſcondit periculum lapſus grauioris: denique manifeſtat dulcedinem culpæ,abſcondit amaritudinem pœnæ. Extendit autem funes in laqueos, dum multiplicat laqueos, quaſi dicat, extendit funes, vt inde multiplices efficiantur laquei: nam

cui

cui tetendit laqueum adulterij, tendit paulò post laqueum homicidij, vt adulterium tegatur; & cui tetenderat laqueum homicidij; tendit postea laqueum periurij, vt iustam sententiam Iudicis euadat. Denique, iuxta iter ponit scandala, id est, laqueos: id
מוקש enim sonat vox hebraica, *mochescim*, laqueos & offendicula: quia in ipsa via, quæ est lex Domini, nulla offendicula, siue laquei esse
VI possunt, iuxta illud Psal. 188. *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.* Sed cum incipimus declinare à via, ibi continuò inueniuntur laquei & offendicula. Quare vnicum remedium est, cautè ambulare, vt Apostolus monet, & pedem extra viam legis Domini nunquam ponere.

II. *Dixi Domino, Deus meus es tu, exaudi Domine vocem deprecationis meæ.*

III. *Domine, Domine virtus salutis meæ, obumbrasti super caput meum in die belli.*

Aduersus tot pericula inuocat auxilium Dei, sine quo nihil possumus facere. *Dixi*, inquit, *Domino, Deus meus es tu*, ac per hoc ego sum populus tuus, Dominus meus es tu, seruus tuus sum ego: quare ad te pertineo, ideo *exaudi vocem deprecationis meæ*. Deinde, vt ostendat præsentia & vrgentia pericula, iterum clamat: *Domine, Domine virtus salutis meæ*, id est, ideò confidenter te rogo, quia tu solus es robur, vnde pendet salus mea: tu es virtus, id est, potentia & fortitudo, per quam ab inimicis saluus esse potero. *Obumbrasti super caput meum in die belli*, id est, iam alias protectionem tuam expertus, iterum ad te confugio, tu enim in die belli, cum videlicet grauiter ab hostibus oppugnarer, tu fuisti mihi instar galeæ, nam obumbrasti & texisti auxilio tuo caput meũ, vt mortem, quæ mihi instabat, euaderem. Sed potest etiam hoc intelligi de vmbraculo ad refrigerandum caput, & totum hominem in die belli interioris, quod in æstu concupiscentiarum consistit: homo enim fatigatus, & æstuans tentationibus mali desiderij omninò aresceret & inflammaretur, nisi Deus obumbraret illi.

IX. *Ne tradas me Domine à desiderio meo peccatori: cogitauerunt contra me, ne derelinquas me, ne fortè exaltentur.*

Consequenter ad superiora petit, semper obumbrari ab æstu mali desiderij: nisi enim concupiscentia mala nos ceperit, frustra dæmones tentant, frustra homines sæuiunt. *Ne tradas*, inquit, *me Domine*, id est, ne sinas me tradi *à desiderio meo peccatori*, dæmoni videlicet, vel homini tentanti. Tunc enim à desiderio nostro tradimur inimicis, quando concupiscentia mala nos captiuos facit, & in potestatem Satanæ tradit: exempli gratia, cum vides mulierem ad concupiscendam eam, concupiscentia te reũ facit, & tentationi subijcit, cum persecutor mortem minatur, nihil potest tradere te Diabolo, nisi desiderium vitæ temporalis: cum tentator offert occasionem lucri per fraudes, nihil te tradit peccatori tentanti, nisi desiderium lucri: & idem de cæteris dici potest. *Cogitauerunt contra me, ne derelinquas me*, id est, ideo cupio vt non derelinquas me sine vmbraculo gratiæ tuæ, quia inimici *cogitauerunt contra me*, id est, meditati sunt insidias, & si fortè ceperint me, triumphabunt, & gloriabuntur, & exaltabuntur, quasi non me solum, sed etiam te superauerint. In hebræo longè aliter habetur hic versiculus; sic enim ad verbum reddi potest: *Ne tradas Domine desideria impio, scelus eius ne effundas, exaltabuntur.* Sed Septuaginta interpretes legerunt easdem voces hebraicas alio modo, quam Rabini legant: nã vox illa, *maauaie*, quæ significat *desideria*, מאויי
potest legi, *mequaiai*, & significat *à desiderio meo*, & sic legerunt Septuaginta; sic etiam illa vox, *zemamo*, quæ significat *scelus eius*: potest legi, *zamemu*, id est, *cogitauerunt*. denique illud, *al tephoch*, potest significare, *ne effundas*, & etiam, *ne auertaris*, supple, à me, quod est idem cum illo, *ne derelinquas me*. Et quamuis lectio Septuaginta Interpretum, & vulgatæ latinæ editionis

מאוי
זממו
זממו
אל תפק

nis verior sit, quippe antiquissima, & quam recipiunt SS. Patres: & expositio à nobis tradita, quæ est S. Augustini & Euthymij, optima nobis videatur: tamen sensus qui eruitur ex Hebraico textu, quem nunc habemus secundum puncta Rabinorum, est etiam verus, & videtur à S. Ioanne Chrysostomo traditus: hic autem est sensus, *Ne tradas Domine desideria sua impio*, id est, ne permittas impium satiare desiderium suum, quod de me perdendo habet. *Ne scelus eius effundas*, id est, ne sinas scelus eius effundi super me, ne impij exaltentur, & triumphum canant.

X. *Caput circuitus eorum, labor labiorum ipsorum operiet eos.*

Ab hoc loco Propheta prædicit pœnas, quas dabūt impij, qui persecuti sunt iustos. Quod autem in hoc versiculo dicitur obscure, idem est cum eo quod dicitur clarius in Psalmo 7. *Conuertetur dolor eius in caput eius: & incidit in foueam quam fecit*, id est, afflictio, quam parauerunt impij iustis, super eos reuertetur eosq; obruet. Id impij experiuntur in morte, & in die iudicij omnibus manifestum erit: tunc enim omnis pœna iustorum conuertetur in gloriam, & omnia peccata impiorum conuertentur in miserias sempiternas, *Caput*, inquit, *circuitus eorum*, id est, summa insidiarum, quibus impij quasi per vias distortas circuibant, vt iustos perderent, quomodo Diabolus, vt leo rugiens circuit, quærens quem deuoret, tota, inquam, summa talium insidiarum operiet eos, in eosq; recidet. Et hoc idem repetens Propheta addit, *Labor labiorum ipsorum operiet eos*, id est, labor, siue afflictio & miseria, quam labijs suis procurabant iustis, similiter operiet eos, in eosque recidet, & ipsos opprimet. In Hebræo habetur in prima persona, *caput circuitus mei*, siue *circuitum meorum*: sed non dubium est, quin LXX. Interpretes habuerint in suis Hebraicis codicibus in vltima littera, *vau*, non *iod*, & legerint *mesibbau*, quod significat *circui-* מסבו

מסבי *tus eorum*, non, vt nunc legitur, *mesibbai*, *circuitus mei*: & veriorem esse lectionem quā habuerunt Septuaginta, facile vnusquisque sibi persuadebit. S. Hieronymus vertit ex Hebræo, *Amaritudo conuiuarum meorum*, pro, *caput circuitus eorum*: & quidem verba Hebraica hanc etiam sententiam ferre possunt, quoniam, *ros*, & *caput*, & *venenum* significat, sed vt plurimum pro capite, siue principio accipitur. Sic etiam, *mesibai*, significare potest *circundantium me*, siue *accubantium in circuitu meo*: sed tamen hæc sententia nec bene cohæret cum sequentibus verbis, & vera lectio, vt diximus, est ea quā habuerunt Septuaginta, quæ lectio hanc sententiam non recipit S. Augustinus per, *caput circuitus*, intelligit superbiam, quæ est principium peccatorum, & per, *laborem labiorum*, intelligit mendacium, quia laborant, qui mentiri volunt, non laborant, qui vera simpliciter dicunt. Sed hæc spiritualis potius, quam literalis expositio est. Nos Chrysostomum sequuti sumus.

XI. *Cadent super eos carbones, in ignem deijciet eos, in miserijs non subsistent.*

Pergit explicare pœnas impiorum. *Cadent*, inquit, *super eos carbones*; per carbones ignis intelliguntur acerrima supplicia, per verbum, *cadent*, significatur, ea supplicia ab alto descendere, à iudicio videlicet Dei iudicis supremi. Ac ne putaremus, paucos, aut paruos futuros eos carbones, addit, *in ignem deijcies eos*, id est, tanta erit copia carbonum super eos cadentium, vt obruantur, & opprimantur ab eis. Sic enim Deus in ignem deijciet impios, quia cooperiet eos igne de cœlo cadente; atque ad maiorem explicationem addit; *In miserijs non subsistent*, id est, oppressi miserijs, ita iacebunt, vt se attollere & surgere, ac subsistere non possint. In Græco legitur in ablatiuo, *in igne deijcies eos*, id est, igni de cœlo demisso deijcies: sed idem est sensus. Ex Hebræo, pro, *in miserijs non subsistent*, S. Hieronymus vertit, *in foueas*, vt non consurgant. At Septuaginta reddiderunt sensum:

ſum : deiectio enim in foueas profundiſſimas gehennæ, intolerabilis miſeria eſt, præſertim cum inde nulla conſurgendi ſpes maneat. Alij exponunt, *non ſubſiſtent*, id eſt, non tolerabunt, & ideo deficient, & morientur, ſic tamen vt nunquam mortem finiant. Sed prior expoſitio eſt conformior verbis textus Hebraici.

XII. *Vir linguoſus non dirigetur in terra, virum iniuſtum mala capient in interitu.*

Prædixit Propheta pœnas æternas impiorum : nunc addit de pœnis etiam huius vitæ. *Vir*, inquit, *linguoſus non dirigetur in terra*, id eſt, vir promptus ad loquendum, mendax, adulator, detractor cōuiciis aſſuetus, rixoſus, non proſperabitur in terra : eiuſmodi enim odio, vt plurimum, habentur tum à bonis, tum à malis. Ideo præcipit S. Iacobus, *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram. Virum iniuſtum mala capient in interitu*, non ſolum non dirigetur, nec proſperabitur vir linguoſus, ac per hoc iniuſtus: ſed mala, quæ illum capient, non erunt ad præmium patientiæ, vt iuſtis eſſe ſolent, ſed ad interitum ſempiternum. Illud, *capient*, in Græco, & in Hebræo aſt, *venabuntur*, proinde exponendum eſt, *capient*, vt prædam, vel vt venationem de improuiſo, & non expectata. Sic enim viri iniuſti dum intenti ſunt, vt cupiant, & ſpolient iuſtos, ipſi nihil tale metuentes capiuntur à Diabolo, vt feræ à venatore, nec ſolum à Diabolo, ſed etiam miſeriis multis, anxietatibus, ſollicitudinibus, timoribus : amoribus capiuntur : ſed hoc intereſt inter bonos & malos, quod bonis *omnia cooperantur in bonum*; & ad vitam : malis omnia cooperantur ad interitum, & miſeriam ſempiternam. Illud, in interitu, in Hebræo, & Græco habetur, *in interitum*, proinde vel in Latina editione eſt error librariorum, vel, *in interitu*, debet accipi pro, *ad interitum*. Poſſet quidem ſic exponi hic locus, *iniuſtū mala capient in interitu*, id eſt, quando morietur iniuſtus, tunc cum mala capient: & ſic videtur intellexiſſe S. Hilarius, qui exponit hunc locum de Iuda, quem mala ceperunt in interitu, quia ſe ipſe ſuſpendio enecauit prior tamen expoſitio, quę eſt ſanctorum Chryſoſtomi, & Auguſtini, magis conuenit textui Græco: & Hebraico. Quidam modernus per vocem Hebraicam, *lemadchepoth*, contendit eſſe למדחה-
vertendum, *celeriter*, vt ſenſus ſit, *iniuſtum* פת
mala capient celeriter, & allegat quãdam verſionem apud Chryſoſtomum. Sed Septuaginta & S. Hieronymus verterunt *interitum* & moderni etiam linguæ Hebraicæ periti vertunt, *ad expulſionem*, quod idem eſt cum interitu, in quo anima expellitur à corpore & homo expellitur à vita. Omnes Patres, imo omnes alij tractatores intelligunt per eam vocem, *interitum*, aut *ruinam*, deniq; S. Ioan. Chryſoſtomus non adducit illam nouam translationem ad hunc verſiculum, ſed ad ſuperiorem, quare caret omni fundamento expoſitio moderni, ſed alioqui docti expoſitoris.

Cognoui quia faciet Dominus iudicium XIII.
inopis, & vindictam pauperum.

Veruntamen iuſti confitebuntur nomi- XIV.
ni tuo, & habitabunt recti cum vultu tuo.

Concludit, certam eſſe liberationem, & felicitatem iuſtorum, vt etiam ſupplicia & miſeriam impiorum. *Cognoui*, inquit, *quia faciet Dominus iudicium inopis*, id eſt, certo ſcio tum ab experimento proprio, tum ab exemplis maiorum, tum ab ipſa Dei iuſtitia, & promiſſis, curæ eſſe Deo viros humiles & pauperes, qui etiam ſi diuitiæ forte affluant, nō apponunt illis cor, vt ad res proprias; ſed œconomos Dei ſe eſſe intelligunt. *Cognoui*, inquit, *quod Dominus* ſine dubio iuſtiſſime iudicabit cauſas pauperum ſuorum, & vindictam faciet illorum; puniens digna animaduerſione perſecutores eorum. Ipſi autem *iuſti confitebuntur nomini Domini*, non ſibi tribuentes innocentiam, ſed gloriam dantes gratię eius: vel etiam *confitebuntur*, id eſt, laudabunt in æternum Dominum, ſicut in æternum

habitabunt in domo eius cum vultu ipsius, videntes facie ad faciem, & fruentes visione eius. *Habitare cum vultu Dei*, est eum videre, & cognoscere sicuti est: ex vultu enim persona cognoscitur, nam si totum hominem videas, vultu solo excepto, non eum cognosces; sin autem vultum solum videas, reliquum corpus non videas, omnino cognosces.

PSALMVS CXL.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus Dauid.

HIc Psalmus eiusdem argumenti est cum superiore, notat autem S. Ioannes Chrysostomus, decretum Patrum, dici solitum hunc Psalmum quotidie ad Vesperas, quemadmodū Psalm. 62. dicitur quotidie ad laudes matutinas. Vterq; igitur est ardens oratio ad Deum, sed ille matutinus fugat tenebras noctis, & cōciliat nobis solem iustitiæ: iste vespertinus abstergit maculas peccatorum interdiu contractas, vt securi requiescamus in nocte.

EXPLICAT. PSAL. CXL.

1 *DOmine clamaui ad te, exaudi me, intende voci meæ, cū clamauero ad te.*

Verba sunt corporis Christi, siue cœtus fidelium inter hostium agmina constituti. *Domine clamaui ad te*, vt auxilium ferres inter tot pericula laboranti, & quia clamaui, id est, magna voce interiori magnoque affectu cordis inuocaui te, *exaudi me.* In Hebræo est, *festina mihi*, id est, ad adiuuandum me festina, & sic re ipsa, & factis exaudi me. Neque solum hodie clamantem *exaudi me*, sed *intende voci meæ, cum clamauero ad te*, id est, quotiescunque clamauero ad te, tu quoque intende voci meæ aures tuas.

Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo; eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.

Explicat nunc quid petat, & in quo velit exaudiri à Deo. Ac primum recto ordine, petit, vt Deus adiuuet eum in bene orando: nam, vt Apostolus dicit quid oremus nescimus, & pari ratione, quomodo oremus nescimus, nisi spiritus adiuuet infirmitatem nostram. Petit ergo, vt Deus illi auxilio gratiæ suæ adsit, vt bene oret. Qualitates autem bonæ orationis declarat similitudine thymiamatis, quod offerebatur in templo ex præcepto Dei, mane, & vesperi, Exod. 30. *Dirigatur*, inquit, *oratio mea sicut incensum*, id est, hoc primum peto, vt per gratiam tuam oratio mea dirigatur ad te ad modum thymiamatis. Porro thymiama illud has habebat qualitates. Primo constabat ex quatuor generibus aromatum, thure, galbano, onyche, stacte, vt S. Hilarius monet: hinc efficiebatur odor suauissimus. Secundo, offerebatur in templi parte nobilissima, & interiore, quæ dicebatur Sancta Sanctorum vbi erant tabulæ testamenti, & altare aureum. Tertio, offerebatur per summum sacerdotem. Quarto, ponebatur super ignem, & inde excitabatur fumus recta sursum ascendens. Quatuor aromata sunt quatuor virtutes, Fides, Fiducia, Charitas & Humilitas, ex his componitur oratio Deo grauissima. Templum Dei est homo. *Vos estis*, inquit Apostolus, *templum Dei*, 1. Cor. 6. sed pars interior est anima in cuius mente est lex Domini, digito Dei scripta: & in cuius voluntate est altare aureum, cor videlicet mundum, & ornatum gratia Dei. Summus Sacerdos est Christus, per illum enim, vt aduocatum nostrum, semper orare debemus, & ideo singulas preces concludimus per Dominum nostrum Iesum Christum. Denique ignis, qui fumum suauissimum, & directe sursum ascendentem excitat, est feruor desiderij: sed in recta ascensione notatur recta intentio, & iugis attentio, qui enim orant vt videantur ab hominibus, illi aura temporali detorquent incensum, vt

non recta ascendat, illi etiam qui euagationes mentis habent, non dirigunt orationem vt debent: euagationes enim veluti flatus ventorum distrahunt, & dissipant fumum orationis, vt non recta sursum ascendat: & quia valde difficile est liberari ab omni euagatione mētis, ideo Propheta huius rei proprie meminit dicens, *Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo.* Quod sequitur, *Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum*; eiusdem rei repetitio est: nam per *eleuationem manuum*, oratio significatur, quia eleuando manus, orare solebant Hebræi, vt etiam nos facimus. Psal. 113. *In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum*, & Apostolus 1. Tim. 2. *Leuantes puras manus sine ira, & disceptatione.* Itaque à ritu eleuandi manus significatur oratio. Per *sacrificium vespertinum*, intelligitur oblatio incensi, quæ vesperi fiebat. Est igitur sensus, *eleuatio manuum mearum*, id est, oratio, quam eleuatis manibus fundo, sit veluti sacrificium incensi, quod ad vesperam offerebatur. Nisi magis placeat, per *sacrificium vespertinum*, intelligi mactationem Agni immaculati, quæ vesperi fiebat. Cur autem Propheta optet, orationem suam similem esse sacrificio vespertino potius quam matutino, cum tam oblatio thymiamatis, quam agni mactato fieret mane, & vesperi; ratio est, vel quia Psalmum hunc cecinit Dauid ad vesperam, vt etiam Ecclesia Christiana in vesperis eundem Psalmum canit, vel quia Sacrificium vespertinum nobilius erat, quia figura erat sacrificij Crucis, quod ad vesperam factum est.

III. *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circunstantiæ labijs meis.*

Hæc est secunda petitio, quam exaudiri cupit à Domino, vt videlicet detur sibi donum loquendi, & tacendi, quando oportet: nam *qui non offendit verbo, hic perfectus est vir*, vt dicit S. Iacobus, c. 3. & *aliud est tempus loquendi, aliud tacendi*, vt dicitur Eccles. 3. Sumit autem Propheta, vt hæc explicet, metaphoram à custodia portarum domus, vel ciuitatis; duo enim sunt necessaria ad hoc, vt exeant, qui debent exire, & non exeant, qui non debent exire, Ianitor, & ostium: nam ostium sine ianitore non sufficit; quia vel semper erit apertum, vel semper clausum: Ianitor sine ostio non facile potest custodire portam, nisi semper vigilet, & vires habeat ad impediendum, ne quis ingrediatur, vel egrediatur ipso inuito: sed cum ostium, & ostiarius adsunt, omnia sunt tuta & facilia. Ait igitur, *Pone Domine custodiam ori meo*, id est, os meum est quasi porta vnde exeunt verba, & per verba exeunt cogitata, & facta, ideo rogo, vt adhibeas custodiam, ianitorem videlicet, qui diligenter custodiat. *Et ostium circunstantiæ labijs meis*, id est, quia solus ianitor ęgre custodire potest hanc portam, rogo etiam vt apponas *ostium circunstantiæ*, id est, ostium circunstans, siue ostium munitionis, id est, munitum, & forte, vt expugnari non possit, in Hebræo ad verbum legitur, *Custodiam super ostium labiorū meorum*, vt sensus sit, *pone custodiam ori meo*, custodiam, inquam: super ostium labiorum meorum: sed eadem sententia est. Porro ostiarius, & ostium significant in præsenti duo dona Spiritus sancti: vnum ex parte intellectus, vt sciat homo quando, & quomodo, & quid loqui, vel tacere debeat: alterum ex parte voluntatis, vt audeat loqui quod oportet, & timeat loqui quod non oportet: quæ dona dicuntur Isaiæ 11. *Spiritus consilij & fortitudinis* quę sunt fere eadem cum virtutibus, Prudentia, & Charitate. Non autem hæc ita petuntur à Deo, vt non debemus etiam nos diligentiam adhibere, vt custodiamus os nostrum, sed vt intelligamus, ipsam etiam diligentiam nostram donum esse Dei, & in nullo gloriemur, quando nostrum nihil est, vt monet S. Cypri. 3. ad Quirinum c 4.

Non declines cor meum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis. VI.

Hæc est tertia petitio, vt quoniam adhibita etiam omni custodia, tamen fragilitas humana facit, vt septies in die cadat iustus, & in multis offendamus omnes: Deus

auxilio suo nobis concedat, vt peccata libere confiteamur, ne dum excusando sani videri volumus, à cœlesti medico non sanemur. *Non declines*, inquit, *cor meum in verba malitiæ*, id est, non permittas, vt quando peccauimus, cor nostrum declinet in verba mendacij, & simulationis. *Ad excusandas excusationes in peccatis*, id est, ad excusanda peccata varijs prætextibus: nam *excusare excusationes*, phrasi hebraica, est facere excusationes, id est, texere prætextus, quomodo dicunt, *præliari prælia*, pro facere prælia, *&* *iudicare iudicia*, pro facere iudicia In hebręo
עלל est verbum generale, *halal*, quod *operari* significat, itaq; verti poterat, *ad operandas operationes in peccatis*. Sed Septuaginta declarauerunt per, *operari*, hoc loco significari, *prætexere*, quod est idem cum *excusare*. Ipsi etiã Rabini docent, *halal*, non esse operari quomodocunque, sed operari ex occasione, & prætextu.

V. *Cum hominibus operantibus iniquitatem, & non communicabo cum electis eorum.*

Quarta petitio est, vt custodias nos Deus à consuetudine, &, familiaritate impiorum, multi enim innocentiam conseruarent, nisi in peruersos amicos, & sodales inciderent. Porro pars prima huius versiculi pendet à versiculo superiore, & hic est sensus, Non declines cor meum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem, id est, non patiaris me quærere excusationes peccatorum, vt ij faciunt, qui iniqui sunt, vt non fiam socius eorum. *Et non communicabo cum electis eorum*, id est, & sic per gratiam tuam adiutus non communicabo cum conuiuijs eorum, sed fugiam ipsorum consortium. Illud, *non communicabo*, in Græco est, *non combinabo*, & sic legunt Sancti Hilarius, & Augustinus, sed idem est sensus, nam *combinare* est coniungi binos, & binos, vt cum duo socij coniunguntur in mensa, vel in opere aliquo. In Hebræo est, *non comedam*, id est, non conuiuabor, non assidebo in mensa. Itaque vnus textus alium declarat, ac per hoc, *non communicabo*, idem est, ac si dixisset, non communicabo in mensa; & hoc ipsum magis declaratur ex verbis sequẽtibus, nam cum electis eorum, non significat, vt ij existimant, qui verba Hebraica non legerunt, cum viris electis: sed cum electis cibis, siue, vt vox Hebraica sonat, cum dulcibus cibis eorum. Itaque sensus est; *Non communicabo cum electis cibis eorum*, id est, non ero particeps familiaritatis, conuiuiorumque ipsorum. Quamuis enim vbique noceat malorum conuersatio, sed nusquam magis, quam in conuiuijs, & compotationibus.

Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.

Quinta petitio est, vt ex gratia Dei incidamus in amicos ex charitate corripientes, non in adulatores falsis laudibus blandientes, & decipientes. Et hoc vnum ex magnis Dei beneficijs est, vt inueniamus fideles amicos, qui vera nobis de nobis dicant, & nos ex magno Dei beneficio libenter eos audiamus, & ex corde gratias agamus. Nam apud eos, qui de Mundo sunt, & qui hoc Dei donum non acceperunt, *obsequium amicos, veritas odium parit*. *Corripiet*, inquit, *me iustus in misericordia*, id est, reprehendet, ac, vt vox Hebr. sonat, feriet me peccantem vir iustus, vt sanet, non iniustus, vt occidat, *in misericordia*, in charitate, quia miseretur languentis, non in iracundia, & felle amaritudinis, quia vlcisci cupit iniuriam. Iste, inquam, *increpabit me*, seuerius castigans delicta mea, *oleum autem peccatoris non impinguet caput meum*. *Oleum peccatoris*, id est, vnguentum, quo suauiter & cum voluptate perungitur caput; significat blandiloquentiam adulatoris, qui peccata extenuat, vel excusat; imo etiam sub aliquo colore, vt benefacta laudat. In Hebræo explicatur vtrunque simul, & suauitas, & pernicies adulationis: dicitur, enim *oleum veneni*, siue amaritudinis, vt vertit S. Hieron. & est in verbis elegans allusio: nam *venenum*, & *caput* eadem voce significantur: *ros*

enim

ראש ראש enim,& *caput*,& *venenum* significat. Itaque ait, *oleum ros, non impinguet meum ros.* Neque est admittenda eorum expositio, qui vtroque loco per *ros*, intelligi volunt *caput*, & per *oleum capitis*, accipiunt oleum principale; & pretiosum, & sensum esse volunt, *Corripiet me iustus in misericordia*, quia correptio fraterna est oleum principale, quod non destruit caput. Hæc, inquam, expositio non est admittenda, quia non solum repugnat vulgatæ editioni, sed etiam versioni S. Hieronymi, & Septuaginta Interpretum, & expositioni omnium veterum Patrum Latinorum, & Græcorum: neque obstat, quod pro *impinguet*, in Hebræo est, יני franget: nam non est certum, verbum, *iani*, significare, *franget*, cum desit litera aleph in fine, & cum Septuaginta, & S. Hieron. verterint, *inpinguet*. Adde etiam, quod vox, *impinguet*, non repugnat voci Hebraicæ, quæ *frangere*, & *destruere*, significare dicitur, imo cum ea optime cohæret: nam ideo Septuaginta Interpretes non dixerunt, liniat, aut perfundat; quæ verba in bonum sonant, sed *impinguet*, quod sonat in malum; pinguedo enim deformat, & destruit caput, & prudentissime considerauerunt Septuaginta viri, oleo non posse frangi, aut destrui caput, quasi malleo contunderetur, sed destrui per deformationem, quam pinguedo adfert; ideo non dixerunt, non destruat; sed *non impinguet caput meum.*

VII. *Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum: absorpti sunt iuncti petræ Iudices eorum.*

Hic versiculus omnium iudicio obscurissimus hunc sensum ex Chrysostomo habere potest, Non solum non communicabo cum impijs; sed adhuc oratio mea ad Deum est *in beneplacitis eorum*, id est, aduersus eorum vitia, & scelera, in quibus ipsi sibi placent. Sed ipsi breui peribunt, sicut Iudices eorum, id est, Principes eorum, & Duces aliorum ad malum, *absorpti sunt iuncti petræ*, id est, allisi ad petras perierunt. In Hebræo est, *Præcipitati sunt ad manus petræ*, & sensus est idem: significatur enim velox interitus impiorum, qualis est eorum, qui absorbentur à fluctibus marinis, dum agitati ab vndis alliduntur ad scopulos. S. Augustinus existimat prædici conuersionem infidelium superborum, vt sensus sit, Veniet tempus, quando oratio mea, quæ est, *Dimitte nobis debita nostra, erit in beneplacitis eorum*, id est, placebit, & frequentabitur ab eis: nam Iudices eorum, Philosophi Gentiles, qui de virtutibus, & vitiis iudicabant, *iuncti petræ*, id est, comparati ad Christum, *absorpti sunt*, euanuerunt, & nihil sciuisse ostensi sunt; sed prior expositio est magis literalis, & communius recepta.

Audient verba mea, quoniam potuerunt, sicut crassitudo terræ erupta est super terram. VIII.

Reddit ad id quod dixerat, *Oratio mea in beneplacitis eorũ*, & addit multos impios, qui sibi in peccatis complacebant, audituros verba sua, & per ea conuertendos esse ad Deum: quomodo enim terræ durities aratro scinditur super terram; sic humanum cor scinditur potentia, & efficacia verbi Dei. *Audient*, inquit, illi pro quibus oratio à me fiebat, *verba mea, quoniam* ea verba *potuerunt*, siue vt legit S. Augustinus, *praualuerunt*, efficacissima fuerunt ad conterenda corda eorum; *sicut crassitudo terræ erupta est super terram*, id est, sicut durities, & crassities terræ erumpi solet vi ligonis, aut aratri super terram. In Hebræo, & aliquibus Græcis habetur, *Audient verba mea, quoniam dulcia* siue *decora fuerunt*, sed idem est sensus, verba enim tunc sunt potentia, & efficacia, & præualent in animis hominum, quando dulcia, & decora sunt, atque adeo placent, & delectant, & persuadent.

Dissipata sunt ossa nostra secus infernum: quia ad te Domine, Domine, oculi mei: in te speraui, non auferas animam meam. IX.

Hæc est vltima petitio, quam exaudiri

initio Psal. postulauerat, vt videlicet Deus liberet animas nostras ab omni periculo tentationum. *Dissipata sunt*, inquit, *ossa nostra secus infernum*, id est, propter multitudinem, & grauitatem tentationum, virtus & fortitudo nostra, quæ per *ossa* significatur, ita dispersa: infirmata, & debilitata est, vt ad os inferni pene peruenerit, vt videlicet pene ad nihilum redacta sit: & quia in his omnibus *ad te Domine* sunt *oculi mei*, ad auxilium tuum respexi; *in te speraui*; oro vt *non auferas animam meam*, id est, non finas tolli vitam meam, non patiaris me perire. Iuxta interpunctionem Hebraicam coniunguntur illa, *Sicut crassitudo terræ erupta est super terram, dissipata sunt ossa nostra secus infernum*; vt sensus sit, Quemadmodum terra scinditur aratro, & rumpitur, ita vt partes terræ hinc inde spargantur, ita dissipata sunt ossa nostra secus infernum in hac magna tribulatione: sed nos interpunctionem Græcam, & Latinam sequuti sumus, quoniam interpunctio non est ab ipso Propheta apposita, sed ab interpretibus addita.

X. *Custodi me à laqueo, quem statuerunt mihi, & à scandalis operantium iniquitatem.*

Declarat, vnde timeat mortem; ac dicit, se timere à laqueis, & à scandalis, id est, à tentatione Diaboli, & à malis exemplis hominum. *Custodi me à laqueo, quem statuerunt mihi* insidiatores, siue is laqueus sit concupiscentia carnis, siue concupiscentia oculorum, siue superbia vitę: *& à scandalis operantium iniquitatem*, id est, ab exemplis carnalium, cupidorum, & superborum: quamuis in Hebræo sit potius repetitio eiusdem rei, id est, à laqueo quem posuerunt mihi, & à muscipulis, siue laqueis operantium iniquitatem: tamen in sensu non est discrepantia: scandalum quoque est genus laquei, & muscipulæ.

XI. *Cadent in retiaculo eius peccatores: singulariter sum ego, donec transeam.*

Docet in fine, illos tandem casuros esse in retia Diaboli, qui amant peccata; se autem, sui similes, qui oderunt peccata, liberos euasuros: quæ admonitio demonstrat, hominem esse liberi arbitrij, & simul valde consolatur eos, qui timent Deum. *Cadent*, inquit, *in retiaculo eius*, id est, in rete principis venatorum qui est Diabolus, *peccatores*, id est, qui delectantur peccatis, qui sunt, & esse volunt peccatores. *Singulariter sum ego, donec transeam*, id est, ego autem solitarius ero, donec transeam omnes laqueos, & retia; de mundo non ero, quamuis in Mundo, vt peregrinus esse cogar, donec transeam ad patriam, vbi nulla erunt pericula. Per pronomen, *eius*, aliqui intelligunt Deum, vt sensus sit, peccatores capiendos retibus Dei ad supplicium. Ita Chrysostomus, & Theodoretus: sed quia illud, *eius*, est relatiuum ad aliquid antea nominatum, & Dei nulla mētio facta est; ideo probabilius est, referri ad Diabolum Principem peccatorum, vt sanctus Hilarius exponit. Illud autem, *singulariter sum ego*, sanctus Augustinus exponit de Christo, qui in passione fuit relictus solus, cum omnes discipuli fugerint, & in rete Diaboli per negationem, vel proditionem, vel nimium metum, vel scandalum acceptum, aliquo modo inciderint. Ipse enim Dominus ait, *Omnes vos scandalum patiemini in me in nocte ista*, Matth. 26. & futurum est, *vt dispergamini in propria, & me solum relinquatis*, Ioann. 16. Sed hæc expositio vera, & pia non videtur literalis; & ideo Chrysostomum potius in expositione literali sequuti sumus: qui S. Ioannes Chrysostomus rectissime monet, non satis esse, si aliquo tempore singulares simus, & solitarij, ac penitus segregati à moribus peccatorum; sed necesse esse, vt tales simus donec transeamus, perseuerantes vsque ad vitę finem.

PSALMVS CXLI.

Titulus, & Argumentum.

Intellectus Dauid cum esset in spelunca, Oratio.

Titulus demonstrat tempus, & locum, & occasionem, & materiam Psal. Tempus fuit, cum fugisset à Saule ad Regem Achis, & ab illo etiam male habitus contulisset se in speluncam Odollam solus, atque in maximo vitæ periculo constitutus, vt habemus l.1.Reg.c.22. Locus, est ipsa spelunca Odolla, nam quod alij dicunt de spelunca Engaddi, de qua lib.1.Reg. c.24. non est probabile: quia in hac secunda speluncaSaul potius in periculo vitæ fuit, quam Dauid. Occasio, fuit persecutio Saulis, & periculum à Rege Achis. Deniq; materia, siue argumentum, est oratio ad Deum, qua liberationem petit à periculo imminente. Sensus tituli hic est, Intellectus Dauid, *id est, in hoc Psalmo declaratur prudentia, & sapientia* Dauid, *qui cum esset delitescens in spelunca, sapienter cogitauit, vnicum remedium in tantis malis esse orationem ad Deum. Recte autem totus hic Psalmis altiore sensu refertur ad Christum filium* Dauid, *cum oraret in horto, vel in cruce desertus ab omnibus, & in mortis præsentissimæ periculo constitutus.*

EXPLICAT. PSAL. CXLI.

I. *Voce mea adDominum clamaui, voce mea adDominũ deprecatus sum.*
II. *Effundo in conspectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuncio.*

Hoc principium Psalmi nihil aliud continet, nisi argumentum, quod videlicet Dauid orationem fundat ad Deum: sed verba singula consideranda sunt. Illud, *voce mea,* significat, Dauidem non orasse sola voce corporis sui, vt faciunt qui non intelligunt, vel non attendunt quid dicant; sed orasse voce sua, quam ipse in corde formabat, & per organum corporis etiam foris emittebat. Illud, *clamaui,* significat, vt alias diximus, vehemẽtiam desiderij. Illud, *deprecatus sum,* est explicatio clamoris: clamant enim ad Dominũ etiam qui blasphemant, & maledicunt, sed non orant: hic autem precando, & inuocando clamabat. Illud, *effundo orationem in conspectu eius,* significat orationem illam factam fuisse, vbi solus Deus videbat, in spelunca, quasi in clauso cubiculo, vt Dominus postea monuit esse orandum: sed preterea significat præcipuum clamorem fuisse in corde, vbi re vera solus Deus conspicit. Illud, *& tribulationem meam ante ipsum pronũcio,* est explicatio precedentium verborum: nam *effundere orationem in conspectu eius, & tribulationem ante ipsum pronunciare,* idem sunt: tunc enim effunditur oratio, cum tota paulatim ex vase cordis producitur, vt ab aliquo videatur: hoc autem fit, cum tribulatio in oratione per partes ad aures audientis pronunciatur.

In deficiendo ex me spiritum meum, & tu cognouisti semitas meas. III.

Explicat, cur, & quando pronunciauerit tribulationem suam coram Deo. *In deficiendo,* inquit, *ex me spiritum meum,* cum ex me fere discederet spiritus meus vitalis; cum deficeret vita mea, & in vicinia mortis essem. Vox Hebraica, significat *angustiari,* deficere, constringi, & operire seipsum, vt faciunt qui valde timent. Id autem optime Dauidi in spelunca latitanti, & in magno vitæ periculo constituto, sed verius conuenit Christo in horto, vel in cruce oranti. Sanctus Augustinus explicat sanctis Martyribus pro Fide agonizantibus. *Et tu cognouisti semitas tuas,* id est, oraui cum deficeret spiritus meus, & oraui ad te, quia tu omnium optime *cognouisti semitas meas,* actiones, & studia mea, & nosti, quam sine vlla iusta causa hæc patior.

In via hac, qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi. IV.

Do-

Docet, afflictionem suam primum incepisse ab insidiis inimicorum, deinde ab aperta violentia. Saul enim sæpe procurauit mortem Dauidis per insidias, mittens eum ad prælia, & sperans in præliis occidendum, sed cum id non succederet, aperta vi illum aggressus est. Sic etiam Dominum nostrum sæpissime tentarunt capere in sermone, vt eum perderent, sed cum sapientia vinceret malitiam; violenter ceperunt, & per Pilatum crucifigi postularunt. *In via hac, qua ambulabam*, id est, in via iustitiæ, & mandatorum Dei, in qua ambulabā, in ipsis semitis: quas tu optime nosti, *absconderūt laqueum mihi.* Explicemus hoc exemplis. Saul obtulit filiam suam Dauidi in coniugem, modo ille interficeret ducentos Philisthæos, cum quibus tunc bellum iustum erat populo Dei. Id autem fecit Saul, sperans Dauidem in eo prælia interficiendum: sed ille, à Deo adiutus obediuit Regi, & progressus ad prælium ducentos Philistæos interfecit. Sic etiam Pharisæi obseruabant Christum, an Sabbato curaret, vt postea dicerent, *Non est hic homo à Deo, qui Sabbatū non custodit*: ita ponebant laqueos in via mandatorum Dei: sed ille curabat, & ostendebat, ea curatione non violari Sabbatum; sicut vere non violabatur, cum essent illa opera nō seruilia, sed diuina, sic alias oblata adultera ponebant laqueos in via iustitiæ, dicentes, Hanc *mandauit Moyses lapidare, tu quid dicis?* Notat hoc loco S. Augustinus, in ipsa via Domini non posse poni laqueos, sed iuxta viam, vt dictum est in Psal. 139. *Iuxta iter scandalum posuerunt mihi*; vnde & Ecclesiasticus cap. 9. dicit, *Ignoras, quia in medio laqueorum ingrederis?* Sunt enim laquei à dextris, & à sinistris, in medio est via iustitiæ. Quod ergo hic dicitur, *In via absconderunt laqueos*, intelligendum est, opinione ipsorum, non re vera; nam cum illi sint extra viam, & existiment se esse in via, ponunt laqueos iuxta viā, existimantes se ponere in via: sed vir iustus non declinans à via iustitiæ, neque ad dexteram, neque ad sinistram, laqueos omnes euadit.

Considerabam ad dexteram, & vide- V.
bam; & non erat qui cognosceret me.

Hęc iam pertinent ad violentiam. Inimici enim, quibus insidiæ non profuerunt, conuertunt se ad vim apertam. In illa autem pressura, *Considerabam*, inquit, *ad dexteram*, id est, ad auxilia amicorū, *& videbam*, num quis mihi socius, & amicus adesset: *& non erat, qui cognosceret me*, id est, nullus mihi notum se esse cōfiteri ausus est. Hæc Dauidi conueniunt, qui Saulis persecutionem fugiens ad Regem Achis peruenit, sed & ille inimicum se ostendit; proinde solus in speluncam se contulit. Sed apertius Christo accommodantur, qui in passione multos videbat à sinistris, id est, inimicos, & aduersarios: à dextris autem, id est, amicos, & notos nullos habuit. Nam & Euangelista dicit, *Stabant autem omnes noti eius à longe.* & Petrus ipse, qui pręcipuus erat amicorum, cum iuramento dixit, *Non noui hominem hunc*, Recte igitur Dominus dicebat, Non erat, qui cognosceret me. In Hebræo sunt verba infinitiui modi, considerare, & videre: sed modus infinitus deseruit etiam aliis modis, ac præsertim indicatiuo: & sensus etiam esse potest, seruato modo infinito, Erat mihi considerare, & videre, id est, considerabam, & videbam, quo modo Germani, & Turcæ, qui non tenent perfecte linguam Italicam, vel Latinam, dicunt, *Io stare Todesco, Io stare Turco*, & passim vtuntur modo infinitiuo pro indicatiuo.

Perijt fuga à me, & non est qui requi- VI.
rat animam meam.

Ostendit, se in iis angustiis fuisse, vt non solum ab aliis auxilium habere non posset, sed neque fuga seipse iuuare posset. *Perijt*, inquit, *fuga à me*, id est, nullum remanet effugium. Et non est qui requirat animam meam, id est, nō inuenitur, qui sollicitus sit de vita mea, ne pereat. Et quidē Dauid querebatur sibi aditū ad fugam corporalem non patere, quia fugere non poterat: sed Christus dicit, periisse à se fugā, quia fugere nolebat, & ipse sibi, & Pater ei fugam interdixerat.

Fuga

Fuga enim non minus perit ab illo, qui non potest, quam ab illo, qui non vult fugere. Et verè non erat, qui requireret vitam Christi, vt eam seruaret, cum ipse idem dixisset: *Ego pono animam meam:* &, *Bonus Pastor animã suã dat pro ouibus suis*, Io. 10. & Patri dixerit, *Deus meus vt quid dereliquisti me?* Matt. 27.

VII. *Clamaui ad te Domine, dixi, tu es spes mea, portio mea in terra viuentium.*

Exclusus Dauid ab omni humano auxilio, ad Deum recurrit, cui nihil difficile est; & quoniam vir erat spiritualis, & nouerat Deũ aliquando amicos suos in terra peregrinationis huius affligere, vt in patria gloriosius coronet; dicit, *Clamaui ad te Domine, dixi, tu es spes mea,* hic in peregrinatione; *portio mea,* hæreditas videlicet, *in terra viuentium.* Sed cum ad Christum hæc referuntur, accipienda sunt pro corpore eius, quod est Ecclesia; vel, si in persona propria Christus loquitur, accipienda sunt de expectatione resurrectionis, & gloriæ corporis: quasi dicat. *Quia non est qui requirat animam meam*, id est, vitam meam corporalem, ne pereat; clamaui ad te Domine Pater, *dixi, tu es spes mea,* id est, expectatio mea, vt non des sanctum tuum videre corruptionem; sed ostendas illi vias vitæ: tu quoque es *portio mea in terra viuentium,* id est, tu facies, vt caro mea glorificata per resurrectionem, adipiscatur perascensionem hæreditatem suam in superna Hierusalem, quæ est terra viuentium.

VIII. *Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis.*

IX. *Libera me à persequentibus me, quia confortati sunt super me.*

Duplici argumento petit à Deo liberationem, tum quia ipse nimium depressus sit, tum quia inimici eius nimium sint exaltati, & aduersum se innocentem viribus præualuerint. *Intende ad deprecationem meam,* & tandem exaudi me, *quia humiliatus*, id est, depressus, & afflictus sum valdè. *Libera me à persequentibus me, quia confortati sunt,* id est, roborati sunt, & viribus aucti, vt facilè præualere possint. Hæc Dauid meritò dicebat, cum ipse solus lateret in spelunca, & hostis eius Saul exercitum armatum duceret Christus autem plane ad literam dicere poterat: *Humiliatus sum nimis, quia humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.* Item humiliatus erat nimis, cum penderet inter latrones, cui iure conuenit sedere super Cherubim. Verè etiam inimici eius confortati erant valdè, quando venit hora ipsorum, & potestas data est tenebris, vt in ipsum Solem iustitiæ ad tempus præualere viderentur.

Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo: me expectant iusti, donec retribuas mihi. X.

Quod attinet ad Dauidem, S. Ioannes Chrysostomus intelligit per custodiam, tribulationes, & afflictiones, ob quas se in speluncam abdiderat, vt sensus sit. Educ me de his afflictionibus, vt de hac spelunca egressus, & liberè vbiquè discurrens, laudem nomen tuum. Id enim expectant omnes iusti, vt à tua prouidentia tribuatur mihi innocenti liberatio. Sed fortasse Dauid, vt vir sanctus, & à Deo mirificè illustratus altius aspirabat, & de mortali corpore, tanquam de custodia educi desiderans, cum Apostolo dicebat. *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* Illi enim verè cõfitentur nomini Domini, qui illuc ascendunt, vbi qui habitant, in secula seculorum laudãt Dominum: quod confirmatur verbis sequentibus. *Me expectant iusti, donec retribuas mihi*: expectabant enim Prophetam iustum, animæ sanctorum Patriarcharum in Limbo, donec requies tribueretur ei: & Angeli in cœlo, donec vera, atque æterna felicitas retribueretur meritis eius. Sed quod attinet ad Christum, orat educi de custodia corporis passibilis & animalis, & induere per resurrectionem corpus impassibile & spirituale, ad confitendum nomini Domini, vt qui laborauerat prædicando populis, deinceps requiescat laudando Patrem. Atque vt sanctus Augu-

ſtinus, ſanctus Hieronymus, & ſanctus Hilarius docent, Chriſto maximè propriè conuenit quod ſequitur. *Me expectant iuſti, donec retribuas mihi*: omnes enim iuſti, & qui mortui fuerant ab origine Mundi, & qui viuebant in carne, vt Apoſtoli, aliique fideles diſcipuli; expectant maximo deſiderio Chriſtum reſurgentem, & debita retributione gloriæ exaltatum; quia ex plenitudine gloriæ eius omnes accepturi erant: nam quemadmodum dicit S. Ioannes cap. 7. *Nondum erat ſpiritus datus quia nondum Ieſus erat glorificatus:* ſic etiam dicere poſſumus, nondum animæ Sanctorum ex carcere Limbi ad Regna cœlorum aſcenderant; quia Rex gloriæ Chriſtus in gloriam ſuam nondum introierat. Ex hebræo aliqui vertunt. Me coro-
כתר nant iuſti, pro me expectãt, ſed vox, *cathar*, non ſolum coronare, ſed etiam expectare, & ſuſtinere ſignificat, vt perſpicuum eſt ex cap. 36. Iob. ver. 2. nam quod legimus, *Suſtine me*,
כתר לי in hebræo eſt. *catther li*.

PSALMVS CXLII.

Titulus, & Argumentum.

Pſalmus Dauid, quando eum filius ſuus perſequebatur.

IN hebræo ſolum habetur, Pſalmus Dauid, cætera verba explicandi argumenti gratia Septuaginta interpretes addiderũt, vt ſanctus Hilarius affirmat. Quamuis autem Patres latini hunc Pſalmum exponant de paſſione Chriſti, quem quaſi alterum Dauidem perſequebatur Iudas, vt alter Abſalon ſecundum Auguſtinum; vel populus Iudaicus ſecundum Gregorium: tamen dubitari non debet, quin ad literam exponi poſſit de ipſo Dauide, qui perſecutionem Abſalonis, pœnam peccati ſui eſſe agnoſcens, peccata ſua deplorat, & miſericordiam à Deo poſtulat. Hinc enim Eccleſia Catholica hunc Pſalmum inter ſeptem Pœnitentiales numerat, quia præſcribit Dauid exemplo ſuo formam precandi veris pœnitentibus, atque hunc ſenſum perſequitur S. Ioannes Chryſoſtomus.

EXPLICATIO PSAL. CXLII.

DOmine exaudi orationem meam, auribus percipe obſecrationem meam in veritate tua: exaudi me in tua iuſtitia. I.

Poſtulat initio Pſalmi Dauid exaudiri in veritate, & in iuſtitia, & non explicat, in qua petitione exaudiri velit, quia præſupponit, Deum intelligere, peti à ſe remiſſionem culpæ commiſſæ, ob quam puniebatur. Intelligebat autem Deus hoc eum petere, & in hoc exaudiri velle, tum quia videbat deſiderium cordis eius, tum etiam fortaſſe ex gemitu, & ſuſpiriis veræ contritionis. Sic enim S. Maria Magdalena non legitur poſtulaſſe verbis remiſſionem peccati; ſed ex lachrymis, quibus pedes Domini rigabat, intellexit Dominus quid peteret, & ait, *Remittuntur tibi peccata tua*. Ergo corde contrito Dauid, & interno gemitu petens culpæ remiſſionem dicit, *Domine exaudi orationem meam*, quam tu benè intelligis, quæ ſit: & idipſum repetens addit. *Auribus percipe obſecrationem meam, in veritate tua*, id eſt iuxta fidelitatem tuam, qua ſeruas promiſſa tua de remiſſione pœnitentibus danda. Quod ipſum iterum repetit, cum addit. *Exaudi me in tua iuſtitia*, vbi per iuſtitiam intelligit fidelitatem, quæ eſt pars iuſtitiæ, quam paulò antè veritatem vocauit, S. Ioannes Chryſoſtomus intelligit per iuſtitiam, benignitatem, qua vtitur Deus erga veros pœnitentes: ideò enim notat; Prophetam non dixiſſe. *Exaudi me in iuſtitia*, ſed, *in tua iuſtitia*, qua videlicet vti ſoles erga pœnitentes, quæ non tam iuſtitia, quam ineffabilis benignitas eſt. Siquidem Deus vbi viderit pœnitentiam, vbi audierit confeſſionem, continuò indulget offenſas. *Dic tu prior*, inquit per Iſaiam ca. 43. *iniquitates tuas, vt iuſtificeris*. Iudices homines quærant confeſſionem Rei, vt eum damnent; Deus quærit, vt abſoluat. Deni-

Deniq; pater filij prodigi, per quem intelligitur Deus, mox vt vidit reuertentem, filiũ, & audiuit, *Pater peccaui in cælum, & coram te*, cecidit super collum eius, & osculatus eũ, iussit afferri stolam primam, annulum, calceos, occidi vitulum saginatum, &c. Hæc expositio ferè eadem est cum ea, quam supra attulimus: nam iustitia illa, qua Deus promissam indulgentiam pęnitentibus exhibet, nihil est aliud, nisi fidelitas præstandæ benignitatis eximiæ. Sanctus Augustinus per iustitiam Dei, intelligit iustitiam, quam non ex nostris meritis, sed ex gratia Dei habemus: quæ sententia vera est, sed prior magis conuenit literæ.

II. *Et non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.*

Petiit remissionem peccati ex promissione, & fidelitate Dei: nunc addit aliud argumentum ex conditione & fragilitate generis humani. *Non intres in iudicium cum seruo tuo*, id est, noli mecum iudicio contendere, neque enim ego resistere audebo, neque me iustum dicam; sed peccatum meum confitebor. *Quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens*, id est, quia non ego solus, sed omnis viuens cadet causa, si tecum iudicio contendere voluerit. Omnis enim viuens, aut est peccator, aut iustus in via, aut iustus in patria. Qui peccatores sunt, vt homicidæ, adulteri, & similes, poterunt quidem iustificari coram hominibus, apud quos aliorum crimina sæpè occulta sunt, vel iuridicè probari non possunt: sed in conspectu Dei non iustificabuntur, quia Deus videt corda, & conscientias, & ex ipsius conscientiæ testimonio conuincet eos. Qui iusti sunt, sed adhuc in via, non iustificabuntur in conspectu Dei, quoniam non audebunt se iustificare; sed cum Apostolo dicent, 1. Corinth. 4. *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum, qui enim iudicat me Dominus est.* Fortasse enim ille videt in me, quod ego non video: & cum Iob cap. 9. dicere debeo, *Si habuero quidpiam iustum, non respondebo, sed meum iudicem deprecabor.* Item non iustificabuntur in conspectu Dei, quoniam intelligunt iustitiam suam, non à se acquisitam, sed à Deo donatam esse, & ideò non se iustificabunt coram Deo, quasi ex se iusti sint, sed gratias agent iustificatori suo. Denique non iustificabuntur in conspectu Dei, quoniam etiam si iusti sint, quia criminibus carent, tamen etiam peccatores se esse intelligunt, quia peccatis quotidianis non carent, & dicunt cum alijs sanctis, *Dimitte nobis debita nostra*, Matthæi 6. & si dixerimus, *quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus*, 1. Ioan. 1. Qui iusti sunt in patria, & criminibus, & peccatis non solum carent, sed etiam inquinari non possunt; non iustificabuntur in conspectu tuo, tum quia iustitiam suam non sibi tribuunt, sed Deo, à quo illam habent, tum quia tanta est puritas Dei, vt comparatione eius omnis alia iustitia iniustitia esse videatur. *Stellæ enim non sunt mundæ in conspectu eius*, Iob. 25. Sed quoniam hæretici, Lutherani, & Caluiniani, ex hoc loco probare contendunt, nullam esse in homine iustificato veram iustitiam, sed solum imputatitiam & omnia opera iustorum esse peccata mortalia, & digna supplicio æterno, si à Deo imputarentur: obseruandum est, Dauidem non dixisse, nullum esse verè iustum; sed contra dixisse in Psalm. 17. *Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi: Quia custodiui vias Domini, nec impiè gessi à Deo meo: Et ero immaculatus cum eo*, &c. & in Psalm. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Neque hoc loco dixisse eundem Dauidem, nullus verè iustificabitur, sed, non iustificabitur in conspectu tuo: quod intelligunt Patres. Vel quia iustitia iustorum vera quidem est, sed ab ipsis non est, quasi proprijs viribus acquisita, sed à Deo gratis donata. Ita sanctus Augustinus hoc loco: vel quia iustitia

iustitia eorundem iustorum vera, sed non pura est, cùm admista sit peccatis venialibus Ita sanctus Gregorius hoc loco Sanctus Hieronymus in epistola ad Ctesiphonem, & sanctus Augustinus in libro de perfectione iustitiæ. Vel denique quia etiam si vera, & pura esse absolutè, tamen comparata ad iustitiam Dei, increatam, & infinitam, iustitia esse non videtur, quomodo lux lucernæ coram Sole non lucet. Ita sanctus Hilarius, sanctus Hieronymus, & alij hoc loco, & sanctus Bernardus serm. 5. de verbis Isaiæ. Atque hoc est, quod legimus Iob. 4. *Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur?* & cap. 9. *Verè scio quod ita sit, & quod non iustificabitur homo compositus Deo.* In quem locum vide S. Augustinum in libr. ad Orosium contra Priscillianistas, & Origenistas cap. 10.

III. *Quia persecutus est inimicus animam meam: humilauit in terra vitam meam.*

Hæc est tertia ratio, quam adducit ad impetrandam remissionem peccatorum, quæ sumpta est ex grauitate tentationis: non enim sponte sua, & nullo tentante peccauit, vt fecerunt Angeli reprobi, qui propterea remissionem peccati non inuenerunt: sed grauissima persecutione inimici nostri Diaboli, qui tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, prostratus fuit, & deiectus ab altitudine innocentiæ; ad imum peccati lethalis. Itaque illa particula causalis, quia, iungenda est cum verbis illis, *exaudi me in tua iustitia*: quasi dicat: Exaudi me, quia es iustus, promissa adimplens: *quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens: quia persecutus est inimicus animam meam*, sollicitando ad adulterium, & tentando ad homicidium, & humiliauit, prostrauit, abiecit vitam meam vsque ad terram, quia me vilem, & contemptibilem reddidit in conspectu tuo, & sanctorum Angelorum: & rursum humiliauit ad terram, quia terræ amatorem fecit, qui antea in cœlestibus conuersabar. Hæc expositio communis est SS. Patrum, Chrysostomi, Augustini, Gregorij, & aliorum.

IV. *Collocauit me in obscuris, sicut mortuos seculi: & anxiatus est super me spiritus meus: in me turbatum est cor meum.*

Pergit in explicatione calamitatum, quas Diabolica persecutio per peccatum adfert. Postquam enim animam humiliauit ad terram, id est, terrenis cupiditatibus implicauit, in obscuris eam collocat, in tenebris videlicet spiritualibus, excœcans oculos interiores, vt falsa bona amplectatur pro veris; vt voragines, & præcipitia non aduertat; vt viã, quæ ducit ad vitam, omninò non videat; denique in ijs tenebris collocat, in quibus versantur mortui seculi, id est, iam dudum mortui, siue à seculo mortui, vel vt vertit S. Hieronymus, antiqui mortui, in quibus ne vestigium quidem oculorum remanet. Est enim hæc amplificatio tenebrarum spiritualium, in quibus versantur amatores mundi. De quibus tenebris loquitur Apostolus ad Ephes. 4. *Tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à via Dei, propter ignorantiam, quæ est in illis; propter cæcitatem cordis ipsorum.* & cap. 6. *Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates, aduersus Mundi rectores tenebrarum harum.* quamuis fortasse non sit dicenda amplificatio tenebrarum spiritualium, cùm tantæ sint, vt nihil addi posse videatur. Quæ enim maior obscuritas mentis, quam propter momentaneam voluptatem contemnere felicitatem æternam? Sequitur, *Et anxiatus est super me spiritus meus*; quibus verbis indicat, se ex diuino lumine cœpisse videre tenebras suas; & abiectionem animæ ad res terrenas diligendas: & inde consecutam esse anxietatem spiritus ex terrore diuini iudicij, & ex misero statu, in quem cecidit propter peccatum. Atque hoc est initium pœnitentiæ. *Anxiatus est super me spiritus meus*; in hebræo est eadem vox, quæ in Psalmo. VI.

supe-

superiore, *In deficiendo spiritum meum.* Itaque significat magnam anxietatem, quæ ferè ad defectum vitæ perducebat, nisi spes misericordiæ consolationem attulisset. Illud, *super me*, significat, super meam miseriam, super maximum languorem meum *anxiatus est spiritus meus.* Deinde idem repetit alijs verbis, *In me turbatum est cor meum*: nisi quod in me, non est idem, quod super me; sed significat hoc loco, in medio mei, siue, intra me. Itaque sensus est, Spiritus meus hanc miseriam considerans, valde anxiatus est, & cor meum in intimis meis conturbatum est, non leuiter, aut in superficie, sed seriò, & in profundo cordis expauescere, & cõturbari cœpi. Ad huius pœnitentis imitationem debent, qui liberari cupiunt, seriò, & profundè cogitare detrimenta peccati.

V. *Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis, & in factis manuum tuarum meditabar.*

Docet nunc, vnde ex tanta anxietate respirare cœperit, & nobis exemplo suo viam ostendit ad reparationem post lapsum. *Memor*, inquit, *fui dierum antiquorum*, id est, recogitare cœpi misericordiam tuam, quam ab initio Mundi Patribus nostris exhibuisti, portans infirmitates eorum, sanans languores, & parcens iniquitatibus. Nec solum obiter memor fui, *sed meditatus sum in omnibus operibus tuis*, id est, diligenter consideraui omnia opera tua siue naturæ, siue gratiæ, & in omnibus misericordiam tuam eminere vidi: & idipsum iterum repetens addit, *In factis manuum tuarum meditabar*, id est, in operibus tuis considerandis exercebar. Possent hæc cum sancto Gregorio referri ad antiquos dies, quibus in statu innocentiæ homo fruebatur delitijs paradisi, & inde magis intelligitur miseria captiuitatis: sed prior expositio, in qua Chrysostomum secuti sumus, videtur literæ magis inhærere.

VI. *Expandi manus meas ad te: anima mea sicut terra sine aqua tibi.*

Spe concepta, ex consideratione misericordiæ ad Deum aspicere, & suspirare incipit. *Expandi*, inquit, *manus meas in oratione ad te*: quoniam anima mea ita sitit gratiam tuam, vt terra arida pluuiam. Quæ aptissima similitudo est. Nam sicut terra sine aqua, neq; consistentiam habet, neq; vestitur herbis, neque ornatur floribus, neque producit fructus, sed est inanis & vacua: sic anima sine gratia Dei non resistit tentationibus, sed sicut puluis iactatur à facie venti, neque vestem habet iustitiæ, neque ornamentum sapientiæ, neque fructus operum bonorum: quod totum intelligit pœnitens experimento suo, & ideò magis sitit, quod melius cognoscit.

Velociter exaudi me Domine, defecit spiritus meus. VII.

Turpitudo peccati, quam agnouit, & desiderium gratiæ vrget animam pœnitentis, vt non possit ferre moras reconciliationis, atque hoc est signum veræ contritionis, quando peccator non differt confessionem, & alia remedia de die in diem; sed cito currit ad medicum animæ, quomodo ægrotus in periculo constitutus cito medicum accersiri iubet, & sitibundus cito currit ad aquas. *Velociter*, inquit, *exaudi me*, non possum diutius ferre turpitudinem meam, citò laua me ab iniquitate mea; sana velociter languorem meum, *quia defecit spiritus meus*, id est, in extremis ago, vix spiritum duco: ponitur enim præteritum pro præsenti, amplificandi gratia.

Non auertas faciem tuam à me, & similis ero descendentibus in lacum. VIII.

Idem petit alijs verbis, *Non auertas faciem tuam à me*, id est, nec recuses reconciliari mihi, ne fias inexorabilis, conuerte faciem benignitatis tuæ ad me misericorditer respiciendum, ne fiam similis pereuntibus, qui descendunt in lacum profundissimum gehennæ. Quibus enim Deus non ignoscit, neque donat vitam gratiæ, ij pereunt in æternum. *Illud*, &, sumitur pro, quia, vt sæpè notauimus, & sensus est. *Non auertas*

faciem tuam à me, quia si auerteris *similis ero descendentibus in lacum.*

IX. *Auditam fac mihi mane misericordiam tuam quia in te speraui.*

Rursus ad idem redit, sed alia ratione. *Auditam fac mihi mane*, id est, cito, velociter, incipiente die, *misericordiam tuam*: vel per, *mane*, intelligit lumen gratiæ quod succedit tenebris peccati in reconciliatione, quasi dicat, satis diu fui, te irascente, in nocte peccati: incipiat te miserante dies gratiæ, & audiam in corde meo vocem tuam dicentem mihi, *Salus tua ego sum. Quia in te speraui*, id est, gratia spei, quam iam accepi, mereatur gratiam remissionis. quamuis enim peccator ex se non mereatur aliquid apud Deum, tamen ipsa gratia meretur augeri, vt aucta mereatur, & perfici, vt loquitur S. Augustin. in epist. 106. & quemadmodum eo loco S. Augustinus dicit, per Fidem impetrari iustificationem: ita etiam dici potest de Spe, quod videlicet impetret iustificationem.

X. *Notam fac mihi, viam, in qua ambulem, quia ad te leuaui animam meam.*

Pœnitens Dauid accepta iustificatione, timens ne iterum cadat, in hac extrema parte Psalmi petit sollicitè gratiam cognoscendi viam iustitiæ, & per eam ambulandi. Atque hoc etiam signum est veri pœnitentis, quando post reconciliationem, studet vitam instituere, vt decet amicũ & filium Dei. *Notam*, inquit, *fac mihi viam, in qua ambulem*, id est, illumina mentem meam, vt cognoscam viam iustitiæ, in qua ambulare debeo, vt ad te perueniam. Siquidem *ad te leuaui animã meam*, id est, ad te direxi cursum meum, renunciaui secularibus desiderijs, te vnum desidero: ideo lumen sapientiæ quæro, ne aberrem à te. Potest etiam cum Chrysostomo, illud, *ad te leuaui animam meam*, intelligi per spem, vt sensus sit, à te pendeo, in te confido.

XI. *Eripe me de inimicis meis Domine, ad te confugi, doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu.*

Persistit in eadem petitione, rogans liberari à tentationibus Diaboli, qui sæpè conatur obscurare mentem, ne videat viam iustitiæ. Concupiscentiæ siquidem à Diabolo excitatæ faciunt, vt res aliter appareant, quàm sint, & inde contingat error iudicij. *Eripe me*, inquit, *de inimicis meis*, id est, eripe me à tentationibus inimici; quoniam ad te confugi, & illi renuntiaui. *Doce me facere voluntatẽ tuam*, id est, adiuua lumine tuo, vt repulsis tentationibus veram viam inueniam, & sic intelligam; quæ sit voluntas tua bona, beneplacens, & perfecta. *Quoniam Deus meus es tu*, id est, debeo, & cupio tibi vni seruire; quoniam tu es Deus meus, principium & finis omnium bonorum meorum, à quo naturam, & cætera bona animæ & corporis accepi, & à quo beatitudinem; & gloriam sempiternam expecto. XIII. XIV.

Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: propter nomen tuum viuificabis me in æquitate tua. XII.

Petiit sapientiam, quæ ad intelligentiam pertinet: nunc petit charitatem; quę pertinet ad voluntatem: tunc enim verè ambulamus per viam iustitiæ, quando scimus, & volumus bene agere. *Spiritus tuus bonus*, id est, non spiritus meus, sed tuus, qui bonus est, & de quo Saluator dicit Lucæ 6. *Quanto magis Pater vester dabit, spiritum bonum petentibus se? Spiritus bonus est Spiritus sanctus, essentialiter bonus, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris*, Rom. 5. & hic facit, vt velimus, & operemur, & de hoc dicitur Ezec. 36. *Ponam Spiritum meum in medio vestri, & faciam vt ambuletis in præceptis meis.* Hic igitur *Spiritus deducet me in terram rectam*, id est, in viam planam, & directam, quæ est lex Domini rectissima & planissima. Posset etiam per, terram rectam, intelligi patria cœlestis, quæ est terra viuentium, in qua iustitia inhabitat, & in qua obliquitas vitiorum nullum locum habet. Sequitur, *Propter nomen tuum viuificabis me in æquitate tua*; vt ostendat, iustificationem, quæ est quæ-

quædam viuificatio spiritualis, non ex meritis proprijs, sed ex dono gratiæ Dei nobis cótingere. *Propter nomen tuum*, inquit, id est, propter gloriam tuam ex gratia tua *viuificabis me, in æquitate tua*, id est, *in iustitia tua*; sic enim est in hebræo. Per iustitiam autem potest intelligi veritas, siue fidelitas in seruandis promissis: potest etiam intelligi iustitia, quæ nos iustificat. Deniq; potest intelligi lex Domini iustissima, quomodo intelligitur illud Psal. 118. vers. 40. *In æquitate tua viuifica me.*

XIII. *Educes de tribulatione animam meam, & in misericordia tua disperdes inimicos meos.*

XIV. *Et perdes omnes, qui tribulant animam meam, quoniam ego seruus tuus sum.*

Concludit prædicens salutem, & liberationem suam, & perditionem omnium inimicorum suorum: quod sine dubio adimplebitur in vltimo Iudicio: & quod de se Dauid Propheta dicit, dici etiam potest de omnibus veris Dei seruis, qui vel innocentiam custodierunt, vel per veram pœnitentiam ad viam iustitiæ redierunt.

PSALMVS CXLIII.

Titulus, & Argumentum.

Psalmus Dauid aduersus Goliath.

IN hebræo habetur solum, Psalmus Dauid: quæ sequuntur, addita esse à Septuaginta Interpretibus testatur sanctus Hilarius: sed quoniam Psalmus videtur meminisse Regni ipsius Dauid versu tertio, vbi dicit. Qui subdit populum meum sub me; *existimant aliqui, verba illa, aduersus Goliath, non esse conformia Psalmo: & liberius etiam putant hæc verba posse contemni, quod Theodoretus testetur ea non haberi in exaplis Origenis, ac proinde non esse ex interpretatione Septuaginta Seniorum. Sed respondere possumus, Psalmum scriptum esse propriè pro victoria aduersus Goliath, & verba illa.* Qui subdit populum meum sub me; *non intelligi de Regno, sed de principatu militiæ: fuit enim Dauid Dux belli multo antea quam Rex fieret: neque verum est, quod aliqui dicunt, hunc Psalmum esse eiusdem argumenti cum Psalmo septimodecimo; vt patet ex versu octauo huius Psalmi. Itaque existimamus, hunc Psalmum compositum fuisse paulò post victoriam aduersus Goliath, vt habet titulus. Quod autem attinet ad versionem Septuaginta, maiorem fidem habere debemus S. Hilario, qui affirmat, hæc addita à Septuaginta viris, quàm Theodoreto, qui negat. Sanctus enim Hilarius in explicatione Psalmorum Origenem sequutus est, vt testatur S. Hieronymus in lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis: quare credibile est, Hilarium in Origine legisse, verba illa addita fuisse à Septuaginta viris: nemo autē melius nouit, quid esset in versione Septuaginta, quæ habetur in exaplis, quàm Origenes, qui exapla collegit. Adde quod cùm hic titulus legatur in omnibus libris latinis, & à S. August. & alijs exponatur, non est vlla ratione tollendus, aut contemnendus. Argumentum Psalmi ex Hilario, est victoria Christi aduersus Diabolum: ex Augustino, victoria Ecclesiæ aduersus eundem Diabolum: ex Theodoreto victoria Machabæorum aduersus Antiochum. Sed nos cum sancto Ioan. Chrysostomo existimamus, ad literam cani victoriam Dauidis aduersus Goliath, vt titulus docet: spiritualiter prædici victoriam Christi, & Ecclesiæ aduersus Diabolum.*

EXPLICAT. PSAL. CXLIII.

I. *BEenedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.*

Laudat Propheta Deum, & gratias illi agit, quia dono singulari eius vicerit Gigantem, vnde initium duxit, omnis ipsius gloria. Dicit autem, *Qui docet manus meas ad prælium*, & non dicit. Qui robustam facit manum meam; quoniam in eo genere prælij, quo vicit Gigantem, plus valuit ars, quàm robur. Præualuit enim, vt Scriptura dicit, in funda & lapide aduersus Philistæū.

Iacere

Iacere autem lapidem ex funda, ita vt recta attingat frontem hominis, maximæ artis est, quam tamen victoriam sapiens Propheta nō suæ arti, aut exercitationi, sed Dei dono tribuit. Pari ratione in prælio spirituali aduersus Diabolum magis indigemus arte, quàm robore; & Christus ipse per Dauidem figuratus, non potentia, sed sapientia Diabolum vicit. Patientia enim, & humilitate superbū, & crudelem hostem prostrauit: & ideò non dixit Propheta. Qui armat manus meas, sed, *Qui docet manus meas.* Quod additur, *Et digitos meos ad bellum*; idipsum est alijs verbis repetitum.

II. *Misericordia mea, & refugium meum, susceptor meus, & liberator meus.*

III. *Protector meus, & in ipso speraui, qui subdit populum meum sub me.*

His quinque vocibus docet Propheta, quo ordine dederit illi Deus victoriam: quo etiam ordine nobis quoque dabit, si in illo spē nostram totam posuerimus. Primum Deus misericorditer Dauidem respexit. Misericordia enim Dei prima origo est omnium bonorum nostrorum, & omnia omnino merita præuenit. hinc igitur primo dicit, *Misericordia mea.* Deinde Dauid misericorditer præuentus, & vocatus respexit ad Deum, atque ad eum sperādo, & inuocando confugit: hinc subiungit. *Et refugium meum.* Tertio, Deus confugientem ad se non despexit, sed manū illi porrigens suscepit eum protegendum, & adiuuandum: inde subiunxit, *susceptor meus.* Quarto, susceptum liberauit de captiuitate, & ab imminente periculo vitæ: hinc subiunxit, *Et liberator meus.* Denique liberatum, ne iterum caperetur, aut vulneraretur, protexit, & protegere pergit, dum prælium durat: ideò subiunxit. *Protector meus*, addit. *Et in ipso speraui, qui subdit populum meum sub me*, id est, Deus quidem mihi est misericordia, refugium, susceptor, liberator, & protector: & ego vicissim in ipso sperabo, qui fecit plus quam petere, aut optare potuissem: nam non solum liberauit me de manu Goliath, sed etiam subiecit mihi populum meum, cum fecit me Principem malitia super omnem populum meum: nam 1. Reg. 18. paulò post victoriam de Goliath, fecit Saul Rex Dauidem Tribunum super mille viros, nec solum illis, sed vniuerso populo præeat Dauid. Sic enim legimus ibidem, *Omnis Israel, & Iuda diligebat Dauid: ipse enim ingrediebatur & egrediebatur ante eos*, quod repetitur 2. Regum 5. Nec solum subiecit, sed etiam nunc subdit, cum dono gratiæ suæ facit, vt populus quietè & pacificè regi se sinat.

Domine quid est homo, quia innotuisti ei? aut filius hominis quia reputas eum? IV.

Ex tot beneficijs prorumpit Dauid in magnam admirationem, quod tantus Deus, quo nihil maius cogitari potest, dignetur tanti facere hominem, qui ferè nihil est, vt etiam velit ab illo cognosci & amari. Et si hæc Dauid dicit, & tanto sensu pietatis dicit; quid nos facere, sentire, & dicere par esset, quibus Deus non solùm innotuit, sed formam serui accepit, & in ea forma humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis: & victoriam nobis tribuit, non aduersus carnem & sanguinem; sed aduersus Principes & potestates, aduersus mundi Rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in cælestibus; & qui nobis non populum vnum subijcit, sed euectos ad participationem Regni sui constituit cum Christo super omnia bona sua? sed verba consideremus. *Domine quid est homo, quia innotuisti ei?* ex hebræo aliqui vertunt, *quid est homo, quia cognoscis eum.* Sed S. Ioannes Chrysostomus affirmat, rectè vertisse Septuaginta interpretes, *innotuisti ei?* nam & vox hebraica hunc sensum patitur, & est multo admirabilius, quod Deus dignetur cognosci ab homine, quàm quod hominem cognoscat, imò nihil admirationis habet, quod Deus hominem cognoscat, qui hominem fecit, & nihil ignorare potest. Obseruat quoque idem Chrisostomus, rectè dictum esse; *quia innotuisti ei*, non autem, *quia cogni-*

tus

tus es ab eo: cognitio enim Dei in homine ab ipſo Deo eſt, qui ei ſe reuelare, & demonſtrare dignatur. *Aut filius hominis, quia reputas eum?* Repetitio eiuſdem admirationis eſt: nam in hoc apparet, quanti Deus hominem æſtimet, quia voluit ei innoteſcere, & cum eo familiaritatem, amicitiamque contrahere.

V. *Homo vanitati ſimilis factus eſt, dies e-*
ius ſicut vmbra prætereunt.

Explicat cauſam ſuæ admirationis; quia videlicet homo ſit res modica, & id modicũ breui deſinat eſſe. Non poterat magis extenuari vilitas hominis comparata ad magnitudinem Dei. Deus plenitudo eſt omnium bonorum, & plenitudo ſemper ſtans, & manens in æternum ſine vlla imminutione, aut mutatione: Homo non eſt quidem vanitas, quia aliquid eſt, ſed vanitati ſimilis, quia modicum quid eſt, & capax magnorum bonorum, ſi à Deo impleatur; ſed donec impleatur, ſimilis eſt vaſi vacuo, & inani. Id autem quod eſt, ſemper mutatur, & tranſit donec deficiat: quomodo interdiu vmbra montium inſenſibiliter tranſit, donec nocte ſuperueniente, penitus euaneſcat. Atque hæc dicit Propheta de homine, quo ad vitam corporalem, & comparatione facta cum Deo: alioqui enim homo magna res eſt, ad imaginem & ſimilitudinem Dei creatus, & ad ipſum Deum intelligendum & amandum factus; propter quem Vnicus Dei ſanguinem profundere non dubitauit; qui deniq; ſi Deo per fidem, ſpem, & charitatem in hac peregrinatione inhæſerit, futurus ſit in patria æqualis Angelis, ſemperq; feliciſſimus. Itaq; quemadmodum puluerem, & cinerem ſe reputare debet cum Deo collatus; ita dignitatẽ ſuam agnoſcere debet, cum ei beſtiales voluptates à Diabolo ſuggeruntur; vt dedignetur delectari voluptatibus pecorum, qui ad Angelorum æqualitatem aſpirat.

VI. *Domine inclina cœlos tuos, & deſcende:*
tange montes, & fumigabunt.

VII. *Fulgura coruſcationes, & diſſipabis eos:*
emitte ſagittas tuas, & conturbabis eos.

Propheta Sanctus ex beneficijs Dei prorumpit in admirationem miſericordiæ Dei, quòd tanta Maieſtas tantam vtilitatem aſpicere dignaretur: nunc vero conſiderans ex aduerſo ſuperbiam, & cæcitatem multorum hominum, qui Deo contempto toti eſſent occupati in opprimendis hominibus pijs, & in cumulãdis terrenis diuitijs: precatur Deũ, vt oſtendat potentiam ſuam in eiuſmodi homines; vt ſaltem timore pœnæ peccare ceſſent, qui amore iuſtitiæ, & reuerentia conditoris benè agere neſciunt. *Domine*, inquit, *inclina cœlos tuos, & deſcende*, id eſt, quandoquidem humana ſuperbia ex beneficijs te nõ agnoſcit, nec timet; oſtende præſentiam tuã per nubes tenebroſas, per ignem de cœlo demiſſum, per fulgura, & tonitrua, aliaque id genus, quibus homines terreri, & expaueſcere cogantur. dicitur autem Deus inclinare cœlos quando demittit nubes, & denſas caligines, quæ videntur partes cœli aerei; & eo modo deſcendere dicitur, quia demonſtrat per eos affectus, præſentiam ſuam. ſic dicitur Exod. 20. Deus deſcendiſſe in montem Sina, quando impleuit montem illum tenebroſa nube, & caligine denſiſſima; & ſimul montem calefecit, vt totus fumigare videretur, & hoc eſt, quod addit, *tange montes, & fumigabunt*: ſed præcipuè Deus præſentiam, & potentiam ſuam demonſtrat fragore horrendo tonitruorum, & coruſcatione fulgurũ, ac vibratione fulminum, quibus nihil velocius, ſubtilius, efficacius, horribilius. Ideò addit, *fulgura coruſcationem, & diſſipabis eos*, ſuperbos videlicet hoſtes piorum: *Emitte ſagittas tuas*, id eſt, cœleſtia fulmina, *& conturbabis eos*; nemo enim eſt tam ferox, & audax, qui non expaueſcat fulmina de cœlo, aduerſus quæ nihil valet humana defenſio. Vnde dicitur 1. Reg. 2. *Dominum formidabunt aduerſarij eius, & ſuper ipſos in cœlis tonabit.*

Emitte manum tuam de alto, eripe me, VIII.
& libera me de aquis multis, de manu filiorum alienorum.

Ex hoc verſiculo apparet, Pſalmum hunc

non esse scriptum à Dauide Post Regnum
adeptum, neque esse eiusdem argumēti cum
Psalmo septimo decimo: nam in eo Psalmo
gratias agit de liberatione à manu Saul, & o-
mnium aliorum inimicorum: in hoc autem
Psalmo adhuc pugnabat cum filijs alienis, id
est, Philistæis, & orat Deum pro liberatio-
ne, & victoria. Itaque posteaquam rogaue-
rat Deum generatim aduersus impios, & su-
perbos, rogat pro se in particulari. *Emitte*,
inquit, *manum tuam de alto*, id est, de cœlo
potentiam tuam ostende, *& eripe me, & li-
bera de aquis multis*, id est, à multitudine
hostium infidelium, cum quibus quotidie
bellum gero. & declarans ipse metaphoram,
addit, de manu filiorum alienorum. Itaque,
aquæ multæ, significant multitudinem filio-
rum alienorum, qui ad literam erant Phili-
stæi: spiritualiter sunt hæretici, vt vult. S. Io-
ann. Chrysostomus, vel generalius omnes
filij huius seculi, siue foris, siue intus sint, vt
docet S. Augustinus, & conformius est ver-
siculo sequenti, & à versiculo duodecimo vs-
que ad finem.

IX. *Quorum os loquutum est vanitatem, &
dextera eorum dextera iniquitatis.*

Describit filios alienos, atque ait, illos es-
se, qui & ore, & opere iniqui sunt. *Quorum
os locutum est vanitatem*, non veritatem, nō
legem tuam, non boni aliquid: & dextera eo-
rum non operatur, nisi rapinas, oppressiones
pauperum, adulteria, homicidia, &c.

X. *Deus canticum nouum cantabo tibi, in
psalterio decachordo psallam tibi.*

XI. *Qui das salutem Regibus, qui redemisti
Dauid seruum tuum de gladio maligno: e-
ripe me.*

XII. *Et erue me de manu filiorum alienorū,
quorum os loquutum est vanitatem, &
dextera eorum dextera iniquitatis.*

Interponit duos versiculos, quasi paren
thesim ex affectu in Deum; deinde reuerti-
tur ad describendos filios alienos. *Deus*, in-
quit, *canticum nouum cantabo tibi*, id est,
peto alia multa beneficia, sed non sum obli-
tus acceptorum, ideò canticum nouum, pre-
clarum, nondum auditum, cantabo tibi, & si-
mul in psalterio decem chordarum psallam
tibi, iungens sonitum psalterij cum laudatio-
ne vocis; id autem faciam, quia tu das salutē
Regibus, vt paulò ante dedisti Sauli Regi per
ministerium meum; & tu redemisti me Da-
uidem seruum tuum de gladio maligno, id
est, de gladio iniusto Gigātis Goliath. tu igi-
tur, sicut hactenus fecisti, *eripe me, Erue*, in-
quam, *me de manu filiorum alienorum*, qui &
verbo, & opere scelestissimi sunt.

Quorum filij sicut nouellæ plantationes XIII.
in iuuentute sua.

Declarat filios alienos ab affectu, & opi-
nione ipsorum: illi enim sunt filij alieni, qui
non nouerunt, neque diligunt nisi terrenam
felicitatem, in fœcunditate, & prosperitate
filioru, & filiarum; in abundantia frumenti, XIV.
vini & olei; in armentis pecorum, & fructi-
bus eorum, in pace, & securitate omnium
quæ possident. Sed hoc loco obseruandum
est; ex hebræo hæc omnia nunc legi in prima
persona, non in tertia, & sensū facere omni-
no contrarium, nimirum hunc, *Eripe me de
manu filiorum alienorum*, vt sint filij nostri,
sicut nouellæ plantationes, filiæ nostræ com-
positæ, *vt similitudo templi, promptuaria no-
stra*, &c. sed cum omnes græci, & latini co-
dices habeant in tertia persona, & omnes Pa-
tres ita exponant; non possumus approbare
lectionem hebraicam, nisi dicamus, vt Ge-
nebrardus iudicauit, hic introduci loquentes
ipsos filios alienos, & Dauidem non ex suo
sensu, sed in persona eorū hæc dicere; vt hic
sit sensus, *Eripe me de manu filiorum alieno-
rum, quorum os locutum est vanitatem, &
dextera eorum dextera iniquitatis*, qui vide-
licet loquuti sunt vanitatem dicentes, *Sint fi-* XV.
lij nostri sicut nouellæ plantationes, &c. Posset
etiam facilè fieri, vt verba hebraica tempo-
re Septuaginta Interpretum fuerint in ter-
tia persona, & postea successu temporis in-
curia librariorum mutata sint in personam
primam,

primam, quod facillimum fuit, cum discrimẽ personæ primę, & tertiæ in literis, non in syllabis consistat: nam si desit litera, *nun*, erit persona prima, si adsit, erit persona tertia. præterea vox, *ascer*, quæ potest verti, *quorũ*, vt nostri legunt, & potest etiam verti, *vt*, quomodo legunt hebræi: videtur hoc loco vertenda, *quorum*, non, *vt*: nam in versu. 9. & 12. vbi legimus. *Quorum os loquutum est vanitatem*, eadem est vox, & ab omnibus vertitur, *quorum*, cur ergo non etiã hoc loco vertatur, *quorum*, & legamus, *quorum filij?* Quare lectio nostra omnino retinenda est. Ac primo loco inter humanas felicitates ponuntur filij, quoniam illi super omnia alia desiderantur, & propter eos quæruntur cætera. Ideò Propheta dicit, *Quorum filij sicut nouellæ plantationes in iuuentute sua*, id est, tunc habentur felices filij huius seculi, quando filij eorum sunt in iuuentute sua similes nouellis plantationibus arborum, id est, bene radicati, & fundati, & virides, ac florentes, vt spes sit, eos longissimo tempore supervicturos.

XIV. *Filiæ eorum compositæ circumornatæ, vt similitudo templi.*

Hæc est secunda felicitas temporalis, filiæ formosæ, & ornatæ, vt facilè viros inueniãt, quibus nubant. Illud, *compositæ*, videtur referendum ad naturalem pulchritudinem, quæ ex compositione, siue conformatione membrorum constat: ex hebræo vertunt aliqui, *Filiæ vt anguli incisi*: sed credibile est, Septuaginta interpretes deduxisse vocẽ hebraicam à *ziu*, quod splendorem significat, vt sensus sit, *filiæ eorum compositæ*, id est, splẽdidæ; & speciosæ. Quod sequitur de similitudine templi, videtur intelligendum de ornatu tabernaculi, in quo erant multa ornamenta purpuræ, byssi, auri, gemmarum, vt nihil pulchrius in tota ea regione inueniretur.

XV. *Promptuaria eorum plena eructantia ex hoc in illud.*

Hoc est tertium genus felicitatis filiorum alienorum, promptuaria ita plena variarum frugum, aliarumque rerum ad huius vitæ vsum, vt necesse sit ex vno in aliud exonerare copiam rerum. Qualis felicitas describitur in Euangelio, cum dicitur, diuitem quendam cogitasse intra se, *Quid faciam, quia non habeo vbi congregem fructus meos? scio quid faciam, destruam horrea mea, & maiora faciã*, &c. Luc. 12. Id vero potissimum contingit, quando superuenientibus nouis frugibus, adhuc supersunt veteres, quę in aliud promptuarium refundendæ sunt, vt detur locus nouis.

Oues eorum fœtosæ abundantes in egressibus suis: boues eorum crassæ. XVI.

Hoc est quartum genus bonorum temporalium, oues fœcundæ, & plurimæ, abundãter in egressibus suis, id est, quæ plurimæ cõspiciantur, cum egrediuntur ad pascua: & simul cum gregibus ouium armenta boum, & quidem pinguium.

Non est ruina maceriæ, neque transitus, neque clamor in plateis eorum. XVII.

Hoc est vltimum bonorum temporalium, vt non solum domus, & palatia ruinam nullam minentur, sed ipsæ etiam maceriæ, quæ ex vili materia eriguntur, integræ maneant: & nullus sit tumultus, neque rumor in plateis eorum, sed omnia tranquilla, & pacata. Illud, *neque transitus*, potest significare transitum per diruptas macerias, vel transitum latronum, aut militum cum tumultu circumcursantium.

Beatum dixerunt populum cui hæc sunt: beatus populus cuius Dominus Deus eius. XVIII.

Hæc est conclusio Sancti Prophetæ, qui refert ex sententia filiorum alienorum beatum esse populum cui hæc sunt, quæ paulo ante descripsimus: sed ex propria sententia dicit, *beatum esse populum, non cui hæc sunt, sed cuius Deus est Dominus*, id est, qui habet pro Deo verum Deum: nam vox, *Dominus*, hoc loco scribitur quatuor literis, quæ nomen proprium Dei significant, quod nunquam tribuitur, nisi vero Deo, qui

fecit cœlum, & terram. Ad finem huius Psalmi diligenter annotandum est, nõ facere differentiam inter filios Dei, & filios alienos copiam, vel inopiam rerũ temporalium: multi enim filij Dei his bonis abundarunt, & Dominus Matth. 19. promisit centuplum eorũ, quæ dimittimus, in hoc mundo, & postea vitam æternam: & contra multi filij huius seculi miserè perierunt in egestate, in exilio, in triremibus, in patibulis. Sed quod differentiam facit inter filios Regni, & filios gehennæ, filios huius seculi, & filios lucis, est affectio: qui enim bona temporalia magna bona esse ducunt, & ijs ita afficiuntur, vt præ illis æterna bona contemnant; & contra, qui detrimenta temporalia magna mala esse ducunt, eaque ita timent, vt pro ijs euadendis Deum offendere, & vitam æternam perdere non formidant; illi sunt filij tenebrarum, huius seculi, & gehennæ. & hoc significatur in illis verbis, *beatum dixerunt populum cui hæc sunt*, id est qui tanti faciunt hæc temporalia, vt in illis beatitudinem sitam esse arbitrentur. Qui vero bona temporalia parua bona; & iacturam eorum parua mala esse ducunt, vt re vera sunt: contra autem gratiam Dei, & cœlestem patriam in maximis bonis reponunt: & offensionem Dei, ac vitæ æternæ detrimentum, mala grauissima putant; illi sunt filij lucis, filij Dei, filij Regni; qui non surda aure audierunt, *Primum quærite Regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis.* Matt. 6. & hoc significatur in illis verbis, *Beatus populus, cuius Dominus Deus eius*, id est, bona temporalia, bona sunt, sed beatum non faciunt: quod autem verè facit beatum, est possessio summi boni, quod in Dei visione consistit.

PSALMVS CXLIV.

Titulus, & Argumentum.

Laudatio Dauid.

Titulus indicat argumentum: est enim hic Psalmus perpetua laudatio Dei, quæ partim sumitur ab ipsa Dei magnitudine, partim ab operibus eius, partim à qualitatibus Regni ipsius, partim à virtutibus Regijs, quæ in ipso perfectissimè inueniuntur. Est autẽ Psalmus alphabeticus, vt facilius memoriæ commendetur, & delectabilius canatur. S. Hilarius, & S. Augustinus ita exponunt titulum, Laudatio Dauid, id est, laudatio, qua laudatur Dauid, & per Dauidem intelligunt Christum, qui filius est Dauid secundum carnem. Sed communior expositio est, vt sit sensus, laudatio, qua laudatur Deus à Dauide. Neque obstat, quòd in græco dicatur in datiuo, laudatio ipsi Dauid, est enim sensus, laudatio Dei inspirata, & dictata à Spiritu sancto ipsi Dauidi. Vide titulum Psalm. 3.

EXPLICAT. PSAL. CXLIV.

Aleph. *Exaltabo te Deus meus Rex, & benedicã nomini tuo in seculum, & in seculum seculi.* I.

Beth. *Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in seculum, & in seculum seculi.* II.

In his duobus primis versiculis continetur procœmium, in quo Propheta docet, quid in hoc Psalmo canere proposuerit; sed hoc docet more poëtico, per apostrophen ad Deũ. *Exaltabo*, inquit, *te*, id est, in hoc Psalmo celebrabo te versibus meis, vt tu qui altissimus es, altissimus etiam habearis, & prędiceris ab hominibus. Vocat autem Deũ Regem suũ, vel vt ostendat, se Regem esse sub Rege Deo, qui omnes regit, & à nullo regitur. vel quia Deum celebrare intendit ob ea præcipuè attributa, vel opera, quę illi conueniunt, vt Rex est, & gubernator hominũ, & cæterarum rerum creatarum. *Et benedicam nomini tuo*, repetitio est eiusdem rei. idem enim est, *Exaltabo te, & benedicã nomini tuo*, id est, laudabo nomen tuum, celebrabo gloriam tuam. Quod autem additur, *in seculum, & in seculũ seculi*; significat laudationẽ hanc fore perpetuã, ita vt hic incipiat, & perseueret per successiones hominum canentium hos Psalmos vsque ad mundi consummationem; & deinde in III.

de in cœleſti patria nunquam omninò deficiat. *Beati enim, qui habitant in domo tua Domine*, ait ipſe idem in Pſal. 83. *in ſecula ſeculorum laudabunt te*. Hoc idem clarius repetitur, & explicatur in ſecundo verſiculo, *Per ſingulos dies benedicam tibi*, id eſt, perpetuo laudabo te ſiue in proſperis ſiue in aduerſis, dum hic viuam, & poſtea quoque in cœleſti patria laudabo nomen tuum in ſeculum, & in ſeculum ſæculi.

III. Gimel. *Magnus Dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non eſt finis.*

Quatuor ſunt quaſi partes magnitudinis, latitudo, longitudo, ſublimitas, & profundũ, quæ ſuo modo in Deo quoque conſiderari
I. poſſunt, iuxta illud Apoſt. ad Eph. 3. *Vt poſſitis comprehendere cum omnibus Sanctis, quæ ſit latitudo, longitudo, ſublimitas, & profun-*
II. *dum*. Igitur Propheta incipit laudare Deum à magnitudine, & poteſt hæc laus intelligi de magnitudine eſſentiæ diuinæ, quæ eſt magna quo ad latitudinem; quia eſt immenſa, quo ad longitudinem; quia æterna, quo ad ſublimitatem; quia altiſſima, quo ad profunditatem, quia incomprehenſibilis. vel ſi placet, Prophetam explicare de magnitudine Dei, vt Rex eſt, magnus Rex eſt Dominus, quo ad latitudinem, quia omnia ſeruiunt illi à ſummo Angelo vſque ad vltimum vermiculum; quo ad lõgitudinem, quia Regni eius æterna duratio eſt; quo ad ſublimitatem, quia poteſtate ſumma, & abſolutiſſima regnat; quo ad profunditatem, quia non ſolùm corpora, ſed etiam corda regit, & moderatur intimas omnium cogitationes, & affectiones, denique nihil eſt tam abditum, & reconditum, quo virga Regni eius non penetret. *Magnus* ergo *Dominus, ideo laudabilis nimis*, id'eſt, valde: *& magnitudinis eius non eſt finis*, quia & latitudo infinita eſt, & longitudo, & ſublimitas, & profundum pariter infinita ſunt. Vox hebraica propriè inuentionem, ſiue inueſtigationem, non finem ſignificat. Sed Septuaginta ſenſum verterunt. Ideò enim magnitudinis Dei nulla eſt inuentio, quia finis eius non inuenitur, nec inueniri poteſt cùm non ſit. Itaque magnitudo Dei eſt infinita, & ideo à nobis, qui finiti ſumus eſt omninò inueſtigabilis. dicitur autẽ à nobis in inueſtigabilis, non quod ignoremus, magnum eſſe Deum, & magnitudinis eius nullum eſſe finem, ſed quia magnitudinem illam totam non capimus, non comprehendimus. Admonet autem nos hæc magnitudo infinita Dei, vt ſicut magnitudinis eius non eſt finis, ſic etiam laudationis nullus ſit finis. Ita S Auguſtinus. Item, vt nos quoque non ſimus contenti anguſtijs noſtris, ſed quotidie magis ac magis in vera magnitudine, quæ in virtutibus poſita eſt, creſcere ſtudeamus; iuxta illud, Pſalm. 83. *Aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit in valle lachrymarum; ibunt de virtute in virtutem*, &c. nam qui creſcere ſtudent potentia, vel diuitijs, vt alios ſupergrediantur; iſti non magni, ſed inflati ſunt; non ſucco pleni, ſed vento diſtenti: aliud enim ſuperbia, aliud animi magnitudo eſt. Ita S. Ioan. Chryſoſt.

IV. Daleth. *Generatio, & generatio laudabit opera tua, & potentiam tuam pronunciabunt.*

Ab eſſentia Dei magni Regis, quæ inueſtigari non poteſt, tranſit Propheta ad opera ipſius mirabilia ex quibus potentia eius intelligi poteſt, & non dicit, ego laudabo opera tua, ſed generatio, & generatio laudabit opera tua, quaſi dicat, ego ſolus non ſufficio laudare, ſed omnes generationes laudabunt opera tua, quia nunquam deerunt qui ea conſiderent, admirentur, & laudent. *Et potentiam tuam pronunciabunt*, id eſt, omnes generationes laudabunt opera tua, & inde potentiam tuam, quæ in illis relucet, aſſiduè prædicabunt. In hebræo habetur ad verbum, Generatio generationi laudabit opera tua, vt in Pſalmo 18. *Dies diei eructat verbum*, qua phraſi ſignificatur, generationes ſibi inuicem ſuccedere, vt dicitur Eccleſiaſt. 1. *Generatio aduenit, & generatio præterit*; & ſicut vna alteri ſuccedit

quo ad subsistentiam, ita etiam vnam alteri succedere in laudandis operibus Dei, quasi vna defuncta munere suo, tradat alteri munus Deum laudandi, & hoc modo generationes laudabunt opera Dei. Itaque lectio hebraica non est contraria lectioni græcę, & latinæ, sed eas explicat, & illustrat.

V. He. *Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tua narrabunt.*

Dixit in genere de operibus Dei mirabilibus: nũc distinguit tria genera operum Dei, quædam gloriosa, & pulcherrima, ac per hoc mirabilia ob eximiam speciem & splendorem; quædam terribilia, & ob terrorem maximum valdè mirabilia; quædam denique amabilia, & ob ingentis benignitatis Dei significationem, non minus, quàm cætera mirabilia. In hoc igitur versiculo laudantur opera mirabilia ob splendorem, & gloriam operis, qualia sunt cœli superiores quibus nihil maius, & pulchrius. de quibus dicitur Psal. 18. *Cœli enarrant gloriam Dei.* ad idem opus pertinent ea, quæ in cœlo conspicimus, sol, luna, stellę cæteræ, & earũ varietas, multitudo, splẽdor, & perpetui sine vlla intermissione, vel fatigatione discursus. *Magnificentiam,* inquit *gloriæ sanctitatis tuæ loquentur,* id est, omnes generationes laudando loquentur excellentiam gloriosi operis magnificentiæ tuæ. & quia multa sunt in eo opere mirabilia, ideò laudantes gloriosum hoc opus, mirabilia tua multa, & magna narrabunt. per magnificentiam non intelligitur hoc loco actio virtutis, quæ dicitur magnificentia, sed qualitas operis magnificentissimi, quæ dici potest excellentia, siue præstantia, siue decor & pulchritudo. hæc enim omnia significat vox hebræa, quæ hoc loco ponitur. per gloriam intelligitur claritas, & splendor, & per claritatem, & splendorem ipsum opus gloriosum, & splendidum. denique per Sanctitatem Dei, si respiciamus vocem hebraicam, intelligenda est maiestas, siue magnitudo, siue magnificentia Dei, quæ etiam sanctitas dici potest, quia maiestas Dei sanctissima est vox hebraica non est *chodes*, id est, sanctitas, sed *hod*, quam vocem in Psalmo 8. verterunt Septuaginta *magnificentiam*; & hoc loco vertit S. Hieronymus magnitudinem: & potest etiam verti maiestas, siue decor; siue etiam robur, ac potentia. Itaque sensus erit, omnes generationes prętantissimum, & clarissimum opus Maiestatis Dei, quæ sancta, id est, inuiolabilis, & purissima est, decantabunt. קדש הד

Vau. *Et virtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt.* VI.

Hoc est alterum genus operum Dei, quo terror diuinæ maiestatis in puniendis impijs demonstratur *Et virtutem,* inquit, *terribiliũ tuorum dicent,* id est, robur, & potentiam terribilium flagellorum, quibus impios castigare solitus es, *dicent*; & ex eis magnitudinem potentiæ tuæ enarrabunt. Ad hoc opus pertinent diluuium generale tẽpore Noë: combustio quinque ciuitatum igne de cœlo demisso: plagæ Ægypti, & Pharaonis: hiatus terræ ad absorbendos viuos seditiosos, Dathan, & Abyron: denique terræ motus, pestilentiæ, fulmina cęlestia, eluuiones aquarum, procellæ ventorum, & alia, quæ non rarò ex diuino iudicio terris immittuntur.

Zain. *Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt, & iustitia tua exultabunt.* VII.

Hoc est tertium genus operum Dei, quod ad misericordiam pertinet. quod quidẽ pluribus verbis, & maiori significatione grati animi explicatur, quoniam ad pios Dei seruos maximè pertinet. *Memoriã,* inquit, *abundãtiæ suauitatis tuæ eructabunt*, id est, oẽs generationes repletæ abundantia suauitatis, & benignitatis, & misericordiæ tuæ, *quoniam misericordia Domini plena est terra*, ex hac plenitudine eructabũt memoriã huius abũdantissimæ suauitatis, id est, mandabunt posteritati memoriam horum tantorum, & tã multiplicium beneficiorum. nec solum eructabunt

ctabunt hãc memoriam posteris, sed ipsi exultabunt iustitia tua, id est, ob fidelitatem, quia promissa beneficia præstitisti. Ad hoc genus pertinent innumerabiles consolationes, quas toti generi humano diuina bonitas tribuit ex vicissitudine dierum, & noctium, ex pluuijs de cœlo, ex fœcunditate terræ, ex infinita multitudine pecorum, auium, piscium, quæ generi humano seruiunt; ex amœnitate syluarum, pulchritudine hortorum, commoditate maris, & fluminum, alijsque id genus plurimis. Sed hæc leuia, & parua sunt, si comparentur ad dona gratiæ, ad incarnationem Verbi diuini, ad passionem, resurrectionem, & ascensionem Christi, ad missionem Spiritus S. vocationem gentium, ædificationem Ecclesiæ, iustificationem impiorum, prædicationem, promissionem, & exhibitionem Regni cœlorum. Quæ omnia cum suaui meditatione quasi comeduntur, mirum non est, si ex tanta plenitudine pij omnes eructent memoriam abundantiæ suauitatis Dei.

VIII. Cheth. *Miserator, & misericors Dominus, patiens, & multũ misericors.*

IX. Teth. *Suauis Dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.*

Non contentus dixisse, tantam esse abundantiã suauitatis Dei, vt omnes generationes eructaturæ sint memoriam huius suauitatis: ipse eructat primus, & prædicat dicens, *Misericors, & miserator Dominus, patiens, & multum misericors* Dominus est, quia tollit miserias creando, gubernando, iustificando, glorificando: nec solum misericors est, sed etiam miserator, id est, paternè misericors, id enim significat vox hebraica, *rachum*, nec רחום solum affectu paterno misericors, sed etiam patiens, siue longanimis, vt est in hebræo, id est, perseueranter misericors; etiãsi enim sæpè à nobis prouocetur ad iram, ille tamen nõ subito irascitur, sed expectat ad pęnitentiam. denique hæc misericordia non modica, non exigua, sed multa, & copiosissima est. Id explicatur in sequenti versiculo, Nam suauis est Dominus omnibus, id est, omnibus benignus, & misericors, & ex se suauis, licet non omnibus videatur suauis, sed ijs tantum, qui sanum palatum habent. nec solum erga omnes suauis, & bonus, ac per hoc misericors est: sed etiam misericordia eius extenditur super omnia opera eius. nullum enim est opus Dei, in quo misericordia eius locum suum non habeat. sic enim intelligimus illud, *super omnia opera eius*, id est, in omnia opera eius, vt exponunt SS. Chrysost. & Augustinus, & vt vertit ex hebræo S. Hieron. & vt requirit proprietas linguæ græcæ. S. tamen Hilarius exponit, *super omnia opera eius*, id est, excellit omnibus operibus eius, & hanc expositionem patitur textus hebraicus, & hinc Theologi disputant, quomodo intelligendũ sit, misericordiam esse excellentiorem omnibus virtutibus, de qua re vide S. Thomam, & Caietanum in 22. q. 30. art. 4. Illud autem, *suauis Dominus vniuersis*, verum est absolutè, quia Deus solem suum oriri facit super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos, vt dicitur Matth. 5. Et ne dæmones quidem Deus excludit à misericordia sua, cum eis vitam, & intelligentiam tribuat, & conseruet: tamen magna misericordia, quæ ad salutem æternam perducit, de qua dicit Dauid Psalm. 50. *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam*, & Iacobus cap. 2. *Iudicium sine misericordia ei qui non fecit misericordiam*, restringitur ad timentes, & inuocantes Deum: nam Psalm. 85. dicitur. *Tu Domine suauis, & mitis, & multæ misericordiæ omnibus inuocantibus te*, & Psalm. 102. *Quoniam secundum altitudinem cœli à terra corroborauerit misericordiam suam super timẽtes se*, &. *Quomodo miseretur Pater filiorum misertus est Dominus timentibus se.* &, *Misericordia Domini ab æterno, & vsque in æternum super timẽtes eum:* quod etiam significauit B. Virgo Luc. 1. cum ait, *Et misericordia eius à progenie in progenies timentibus eum.*

Iod. *Confiteantur tibi Domine omnia opera tua, & sancti tui benedicant tibi.* X.

Caph.

XI. Caph. *Gloriam Regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur.*

XII. Lamed. *Vt notam faciant filijs hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiæ Regni tui.*

XIII. Mem. *Regnum tuum, regnum omnium seculorum, & Dominatio tua in omni generatione & generationem.*

Cecinit hactenus opera Dei gloriosa, terribilia, & amabilia: nunc transit ad qualitatem Regni Dei, cantaturus etiā postea qualitates ipsius Regis. *Confiteantur*, inquit; *tibi Domine omnia opera tua*, id est, laudent te opera tua, de quibus hactenus te laudaui: opera enim opificem laudāt, quando pulchra sunt, & bona. Opera autem Dei talia sunt, vt nihil eis addi, vel minui possit. *Vidit enim Deus omnia quæ fecit, & erant valdè bona* Gen. 1. & , *Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius*. Psal. 110. Atque his verbis concludit narrationem præteritam. Addit deinde inchoans nouam laudationem. *Et sancti tui benedicant tibi*, id est, opera tua, quæ patent oculis omnium, generatio, & generatio laudabit, vt supra dictum est, sed qualitatē Regni, de qua nunc dicturus sum, non nouerunt nisi sancti tui, quibus per Spiritum S. reuelata est, ideò sancti tui, fideles tui, populus tuus peculiaris, benedicant tibi, laudent te. In quo autem laudaturi sint, subiungit, cum ait, *Gloriam Regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur*. Gloria Regni, est potentia Regni. Potentia Regni consistit in multitudine subditorum, & in magnitudine diuitiarum, quibus subditi ali & sustentari possunt Gloria, siue potentia Regni Dei cognosci potest ex differentia inter Regnum Dei, & Regnum hominum: est autem quadruplex differentia. Prima, quòd homines Reges habeant subditos paucissimos, & opes tenuissimas, homines videlicet, & opes vnius, aut plurium prouinciarum: Deus autē subditos habet omnes Angelos, omnes homines, omnes dæmones: & quicquid in cælo, in terra, & in mari est, opes eius sunt. Altera differentia est quòd Reges terreni sic dominantur subditis, vt etiam illis seruiant, quia pendent ab illis, & sine illis nihil possunt: & pari ratione sic abundant opibus, vt semper egeant, & cogantur à subditis exigere vectigalia, & tributa, & vt plurimum grauati sunt ære alieno: Deus autem dominatur omnibus, & nulli seruit, quia non eget opera illorum: abundat opibus sine vlla inopia, quia potest in momēto producere ex nihilo multo plura, quàm habeat. Tertia differentia sequitur ex secunda; Reges enim terreni gaudent honore, ac dignitate sua, sed simul anguntur assidua sollicitudine, & formidine, vt propterea inuenti sint, qui spontè Imperium deposuerint: Deus autem nulla premitur sollicitudine, nullo metu, sed cum tranquillitate, & securitate regnat. Quarta est, quod Reges terreni breui tempore regnant: Deus autem in æternum. Prima differentia attingitur in versiculo illo, *Gloriam Regni tui dicent, & potentiam tuam loquētur*, id est, sancti tui prædicabunt gloriam, & potentiā Regni tui, quæ in multitudine innumerabili subditorum, & abundantia infinita opū tuarum consistit. Secunda & tertia attinguntur in versiculo sequenti, *Vt notam faciant filijs hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiæ Regni tui*, quæ verba indicant maximum discrimen inter regna hominum, & Regnum Dei. Ideò enim dicit, *vt notam faciant filijs hominum*, id est, vt faciant filios hominum intelligere, regna sua terrena nihil esse, si comparentur ad Regnum Dei. & non contentus dixisse, vt notam faciant potentiā tuam, addidit, & gloriam, & hoc non contentus; addidit, *magnificentiæ Regni*, id est, gloriam excellētissimi Regni *tui*. Deniq; quarta differentia habetur in versiculo sequenti, *Regnum tuum regnum omnium sæculorum*, &c.

Nun. *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* XIV

Hic iam incipit explicare Propheta virtutes proprias Regis, quæ in Deo perfectissime inueniuntur, vt etiam in Christo homine,& ad quarum quasi speculum, vel exemplar Reges omnes respicere deberent. Prima virtus regia est probitas vitæ, & præcipue veracitas in verbis: nam *totus componitur orbis Regis ad exemplum*;& de Christo Rege dicitur, *Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius*, 1. Petri 2. & hoc ipsum dicit hoc loco Propheta, *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis*, id est, verax, non mendax, non decipiens, non fallens, promissa omnia constanter obseruans, *& sanctus in omnibus operibus suis*; innocens, impollutus, immaculatus in omni opere suo. Hunc versiculum non habent codices Hebraici, sed hoc ipso côuincuntur esse corrupti: nam Septuaginta viri nullo modo ausi fuissent verba sua, ac præcipue integrum versiculum inserere verbis Dei, præterea cum totus hic Psalmus alphabeticus sit, nulla ratio reddi potest, cur Dauid vnam literã omittere voluerit. Itaque non dubitamus in Hebraico textu quem habuerunt Septuaginta Interpretes, fuisse hunc versiculum, cuius prima litera erat *nun*, vt re vera vox Hebraica, quæ *fidelem* significat, à litera ista principiũ habet: dicitur enim *neeman*, id est, *fidelis*. נאמן

XV. Samech. *Alleuat Dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos.*

Hæc est altera virtus Regia, & Pastoralis: nam Regis, & Pastoris idem est officium, regere subditos, ne corruant, & erigere eos qui forte corruerunt. Misericordia hæc virtus dicitur, & Regibus maxime necessaria. Illud, *alleuat*, in Hebræo est, *sustentat*, siue confirmat, proinde *alleuare* hoc loco non est erigere eos, qui corruerunt, sed sustentare, & alleuare ne cadant, cùm in proximo sunt, vt cadant, iuxta illud, *Impulsus euersus sum vt*
XIV *caderem: & Dominus suscepit me.* At quomodo verum est, à Deo sustentari omnes cadentes, & erigi omnes elisos? nonne plurimi cadunt, & eliduntur quotidie, siue corporaliter, siue spiritualiter hoc intelligatur? Dicitur Deus *omnes alleuare, ne cadant, & erigere elisos*: quia quicunque in tentatione non cadunt, Deo iuuante nõ cadunt; & qui ex casu resurgunt, Deo erigente resurgunt: qui autem cadunt, aut ex casu nõ resurgunt ex se habent, non ex Deo, vt cadant, vel non resurgant. Quod alijs verbis dicit Osee cap. 13. *Perditio tua ex te Israel, tantummodo in me auxilium tuum.* Quod autem non velit Dauid dicere, omnes omnino corruentes alleuari, siue sustentari, perspicuũ est ex verbis sequentibus, vbi dicit, erigi à Deo omnes elisos: nam si Deus sustentaret omnes cadentes, nemo caderet; aut certe nemo cadens elideretur: quomodo ergo verum esset illud, *erigit omnes elisos?* Atque hæc de spirituali casu dicta sunt, de corporali autem casu dicimus Deum omnes alleuare, & erigere, quia ex natura pronus est ad alleuandum, & erigendum, quod si multos non alleuat, neque erigit, imò sæpè ipse deijcit, & præcipitat in ruinam: id facit vel ad probationem, & coronam, vt cum iustos affligit, & hoc nõ est proprie deijcere, sed exaltare: vel ad pœnam, & supplicium, & tunc id exigunt peccata hominum, ac per hoc prima radix malorum ex nobis est, & semper vera est Prophetæ sententia, *Perditio tua ex te Israel, tantummodo in me auxilium tuum.*

Ain. *Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno.* XVI.

Phe. *Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.* XVII.

Tertia virtus Regia, liberalitas est, pertinet enim ad Reges, non expilare subditos, non emungere pecunias varijs artibus, eosque ad egestatem redigere: sed contra, liberaliter alere, vt filios, sic tamen in tempore suo comedant, non totos dies in comessationibus consumant. *Oculi omnium*, inquit, *in te sperant Domine*, id est, oculi omnium viuentium ad te respiciunt, sperantes à te cibum vt inde alantur, & viuant. *Et tu das escam illorum*, id est, & tu per creaturas tibi subiectas, terram, solem, pluuias

producis fructus copiosos in escam omnium viuentium: *das* autem *escam illorum in tempore opportuno*, quando tempus opportunum est, vt comedant, non enim semper comedere debent Itaque qui comessationibus superfluis vacant, non accipiunt escam à Deo, sed à cupiditate sua. Item *dat escam Deus in tempore opportuno*, id est, quando esuris, quando eges, quando necesse habes; proinde qui recondunt & multiplicant superflua, non à Deo accipiunt, sed furantur bona communia, & ideo mirum non est, si multi egeant & esuriant. Item *dat escam in tempore opportuno*, quia dat quando æquum est dari: aliquando enim æquum est tolli, quia id merentur peccata hominum; quomodo medicus præscribit cibi inediam, & abstinentiam vini, hinc sæpe Deus immittit sterilitates & penuriam, vt flagellet peccatores. Denique iuxta Chrysostomum, *dat escam in tempore opportuno*, quia non omnes fructus dat omni tempore, sed per temporum varietates varios fructus ex terra producit. Vt autem intelligas primam causam omnium bonorum esse Dei liberalitatem, addit: *Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione*, in qua sententia omnia verba sonant liberalitatem. *Aperis*, inquit, *manum*, id est, non stricta manu, sed larga atque aperta, summa liberalitate, *imples*, id est, abunde satias, *omne animal*, non solum hominem, sed omnia animalia, *benedictione*, id est, abundanti refectione. Sic enim accipit benedictionem Apostolus 2. Cor. 6. *Vt benedictionem, non vt auaritiam*, id est, largam eleemosynam. In Hebræo non est proprie, *benedictione*, sed, *razon, beneplacito*, sed idem רצון est sensus, significat enim Propheta, impleri omnia animalia cibo sibi conuenienti, qui eis placet, & quem cupiunt. S. Hieronymus vertit generalius, *refectione*. Septuaginta adhuc generalius, *benedictione*. At si Deus larga manu implet omne animal benedictione, vnde tot mendici? tot famelici? tot nudi? Iam supra indicauimus id accidere ex iniustitia diuitum, qui multo plura volunt & conseruant, quam necesse habent, & multa effundunt in vanitates, quæ pauperibus dari debuissent, addidimus etiam, id aliquando euenire ex iudicio Dei: quia id exigunt peccata hominum, denique adiungimus, ipsos pauperes sæpe esse in causa, quia vel confidunt in astutia sua & malis artibus, non in Deo, vel non sunt contenti victu & vestitu statui suo congruenti, vel quod lucrantur per integram hebdomadam, vno die comessando vel ludendo perdunt.

Tsadich. *Iustus Dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* XVIII.

Quarta virtus Regia, est iustitia, quæ omnino necessaria est, vt populi pacem & quietem habeant. *Iustus Dominus in omnibus viis suis*, id est, Dominus in omnibus actionibus suis externis, quibus quodammodo exit ab interno conclaui suo ad nos, iustissimus est: tribuit enim omnibus, quod illis debetur, & hoc idem significant verba sequentia. *Et sanctus in omnibus operibus suis.*

Coph. *Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum: omnibus inuocantibus eum in veritate.* XIX.

Quinta virtus Regia est facilem se præbere omnibus accedentibus, atque auxilium implorantibus. Hoc mirifice præstat Deus noster, qui *prope est omnibus inuocantibus eum*, id est, quamuis Deus excelsior cœlo sit, tamen appropinquat facile omnibus inuocantibus eum, neque vnquam audientiam negat. Hinc gloriatur Moses Deut. 4. *Non est alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris*, addit Propheta, declarans quomodo intelligendum sit, *omnibus inuocantibus eum*, & ait, *omnibus inuocantibus eum in veritate*, quæ particula, *in veritate*, includit omnes conditiones bonæ orationis: nam qui siue vera fide orat, non inuocat Deum *in veritate*, quia non inuocat Deum, sed Idolum capitis sui, & qui sine

spe

spe & fiducia orat, non inuocat Deum *in veritate*, quia non potest serio & ex animo inuocare eum, à quo non sperat se audiri, & qui sine charitate vel sine dilectione saltem inchoata orat, non inuocat Deum *in veritate*, quia nemo inuocat serio eum quem odit, & à quo se odio haberi credit, & qui sine affectu ac desiderio orant, vt qui recitant Psalmos & orationem Dominicam absque desiderio consequendi quæ petunt, non inuocant Deum *in veritate*, sed inuocare videntur: denique qui sine attentione orant, nec sciunt quid dicant, ij voce tantum, non mente orant, & ideo non inuocant Deum *in veritate*, quia non ipsi vere inuocant, sed signum inane inuocationis ostendunt.

XX. Resc. *Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos.*

Sexta virtus Regis est benignitas, qua non solum facile admittit subditos ad audientiam, sed etiam benigne concedit quæ ipsi petunt, modo ea petant quæ deceat Regem concedere. *Voluntatem*, inquit, *timentium se faciet*, id est, audita oratione præstabit quod ipsi volunt. Sed addit, *timentium se*, quia hoc iustum est, vt Deus faciat voluntatem eorum, qui faciunt voluntatem ipsius. Illi autem faciunt voluntatem Dei, qui timore sancto metuunt offendere Deum, & quidlibet potius amittere volunt, quam gratiam Dei. Id ipsum more suo repetit, cum addit, *& deprecationem eorum exaudiet*. Addit postremo, *& saluos faciet eos*, vt declaret, quomodo Deus semper exaudiat deprecationes timentium se. Sæpe enim Deus videtur non exaudire orationem timentium se, vt cum Apostolum non liberauit à stimulo carnis, pro qua re ter Dominum rogauerat, 2. Corinth. 12. & tamen vere semper exaudit primarium desiderium timentium se, quod est salutis æternæ desiderium. Sicut enim Dominus iussit, *Primum quærite regnum Dei & iustitiam eius*, id est, gloriam & gratiam: sic omnes timentes Deum timore sancto, primo & principaliter in omni oratione petunt salutem inchoatam, quæ est gratia, & perfectam, quæ est gloria. Deus igitur exaudit semper timentes se, quia *saluos faciet eos*, id est, exaudit, quando & quomodo expedit ad salutem.

Scin. *Custodit Dominus omnes diligentes se; & omnes peccatores disperdet.* XXI.

Vltima virtus, sed maxime necessaria Regi est prouidentia, qua protegit iustos, ne à multitudine peccatorum opprimantur, & peccatores dissipat, ne iustis noceant, aut non tantum noceant, quantum vellent: si enim aliquando sinit iustos à peccatoribus multa pati, tamen custodit eos, ne passio illis noceat, imo gratia sua facit, vt multum prosit. Permisit Deus Martyres sanctos flagellari & occidi, sed custodiuit eos tribuens illis constantiam in fide & patientiam in doloribus, vt animæ gloriam mox adipiscerentur, & paulo post corpus etiam reciperent gloriosum, & verum esse intelligerent, quod eis veritas promisit, *Capillus de capite vestro non peribit*. Quod autem dicit, *omnes peccatores disperdet*, ideo verum est, quia vel peccatores conuertentur ad iustitiam, & non erunt amplius peccatores, vel iniusti permanebunt vsque ad finem, & disperdentur per detrusionem in gehennam, vt ad iustos in æternum appropinquare non possint.

Thau. *Laudationem Domini loquetur os meum, & benedicat omnis caro nomini sancto eius in sæculum & in sæculum sæculi.* XXII.

Concludit Propheta Psalmum, iungens finem cum principio, quasi dicat, propter hæc omnia, quæ dixi de magnitudine Dei, de operibus eius, de perpetuitate Regni ipsius, ac de virtutibus regiis, quæ in ipso perfectissimæ & absolutissimæ inueniuntur, *laudationem eius* semper *loquetur os meum*, nec solum ego laudare cupio, sed opto, vt omnis caro, omnis homo, omne quod spirat & viuit, nomen Domini semper laudet.

PSALMVS CXLV.

Titulus & Argumentum.

Alleluia, Aggæi, & Zachariæ.

HVnc titulum non habent codices Hebraici, excepta prima voce, Alleluia; *sed habent codices Græci, & Latini, etiam antiquissimi. S. Hilarius docet; nomina Aggæi, & Zachariæ addita esse ab interpretibus, quoniam duo illi Prophetæ prædixerunt renouationem Hierusalem. & captiuos consolabantur, & hortabantur ad reditum in patriam, & ad ipsam ciuitatem instaurandam. Hic autem Psalmus, vt etiam duo sequentes, cœlestem Hierusalem prædicant, atq; ad iter suscipiendum ad eam inuitant, & quoniam nihil est, quod magis retardet Peregrinos ab hoc itinere, quam spes felicitatis terrenæ, quæ ab amicitia & obsequio magnorum Principũ dependet; hortatur grauissimis verbis, vt in nullo homine, quantumuis magno, spem ponamus, sed totam fiduciam nostram in Domino collocemus.*

EXPLICATIO PSALMI CXLV.

I. *LAuda anima mea Dominum: laudabo Dominum in vita mea: psallam Deo meo quamdiu fuero.*

Incipit per dialogismum. Peregrinus enim homo animaduertens carnem suam gemere in labore peregrinationis, hortatur animam suam, vt ipsa saltem, quæ spe beata esse cœpit, Deum laudet, & canendo reficiat totum hominem. *Lauda*, inquit homo ad animam suam, *anima mea Dominum*. Respondet anima, *laudabo Dominum in vita mea*, id est, tunc vere laudabo, quando veram vitam viuam, nunc enim gemendum, & orandum est, potius quam canendum, & laudandum, quamuis enim & nunc Deum laudemus, tamen non est hæc simplex, & plena laudatio; sed admixta lacrymis, & precibus: tunc autem erit sola, & perpetua, ac iucundissima laudatio. Repetit hoc idem dum addit, *Psallam Deo meo quamdiu fuero*, id est, cum ad vitam æternam peruenero, sine intermissione psallam Deo meo. Nunc enim non possum psallere quamdiu sum, quia multa nimis psallentem interrumpunt; sed tunc ab omnibus negocijs liber & expeditus *psallam Deo meo quamdiu fuero*, id est, toto spatio veræ illius vitæ; & sicut semper ero, sine timore moriendi, ita semper psallam sine periculo deficiendi. Ita sanctus Hilarius, & sanctus Augustinus exponunt. Non tamen reijcimus expositionem aliorum, qui de præsenti laude hunc versum exponunt.

II. *Nolite confidere in Principibus; in filijs hominum, in quibus non est salus.*

Videt sanctus Propheta multos retardari ab itinere ad salutem, quia mirantur Præfecturas humanas, Principatus, & Regna, quasi possint, qui ea possident, beatos facere quos volunt; & miseratus cæcitatem ipsorum exclamat, *Nolite confidere in Principibus*; & mox declarat, *in filijs hominum*, id est, in Principibus, qui sunt hominum filij: nam vnus est Princeps verus, qui est conditor hominum, in quo confidere licet. Adiungit rationem, cur in Principibus filijs hominum, non sit fidendum, cùm dicit, *in quibus non est salus*. Potest autem intelligi efficienter, & formaliter: siquidem in Principibus terrenis non est salus, quia saluare non possunt alios, neque ipsi salui sunt, sed saluandi cum cæteris si digni erunt. At, inquies, Saluator noster filius hominis est; sic enim in Euangelio se vocat Saluator noster Dominus Iesus Christus, quo modo ergo in filio hominis non est salus? Recte S. Augustinus respondet. In Christo salutem esse: non quia filius hominis est; sed quia filius Dei, ac per hoc Deus super omnia benedictus in sæcula, vbi S. Augustinus non negat, Christi humanitatem concurrere ad salutem nostram; vt instrumentum coniunctum, sed significat originem, & fontem salutis in Christo esse, non ex eo quod sumpsit ex homine, sed ex eo quod erat in principio apud Patrem; & eundem Christum non fore Saluatorem si filius hominis esset, & filius Dei non esset.

III. *Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.*

Non esse salutem *in filijs hominum* multis rationibus demonstrare potuisset Propheta, quia videlicet infirmi sunt, mutabiles, fallaces, sæpè non possunt quod volunt, sæpè nō volunt quod possunt; sed vnicam rationem attulit, cui nemo contradicere potest; videlicet à morte communi petitam, quomodo enim saluare potest alios, qui se ipse saluare non potest? nam, velit nolit, etiam in arce munitissima constitutus, & exercitu armato vallatus; etiam si orbis terrarum Monarcha fuerit, *exibit spiritus eius* ex corpore, & corpus spiritu recedente, *in terram*, vnde sumptum est, *reuertetur*, & tunc *peribunt omnes cogitationes eorum*, qui videlicet in illo spem suam posuerunt: nam qui Principis fauore gaudent, magnas cogitationum fabricas erigunt, & ipsi diuitias, honores, dignitates ex illius Principis fauore promittunt, sed cum Deus aufert spiritum Principis, concidunt omnia illa palatia. quæ cogitando fabricauerant; & sic illo pereunte pereunt omnes cogitationes eorum. Illud *in terram suam reuertetur*, non potest vllo modo referri ad spiritum, de quo dicitur, *exibit spiritus eius*, nam in codice Hebraico *spiritus* est generis fœminini, vt etiam verbum exibit, sed verbum, *reuertetur*, est generis masculini. Ideo vel exponendum est cum S. Augustino; *exibit spiritus eius*, & caro, siue corpus *in terram suam reuertetur*: nam & vox, *caro*, & vox *corpus* Hebraice sunt generis masculini, vel, vt alij volunt, *exibit spiritus eius*, & ipse homo *in terram suam reuertetur.* Illud quoque, *in illa die peribunt omnes cogitationes eorum*, posset intelligi de cogitationibus Principum morientium: vt sensus sit, *exibit spiritus eius*, id est, vniuscuiusque Principis, ac per hoc omnium, & singulorum Principum, *& tunc peribunt omnes cogitationes ipsorum.* Neque explicatio, quam supra posuimus, huic explicationi repugnat, sed vtraque vera est, & simul consistere potest; non enim repugnat Scripturæ diuinæ, vt plures habeat sensus literales.

Beatus cuius Deus Iacob, adiutor eius: spes eius in Domino Deo ipsius, qui fecit cælum, & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt. IV.

Reiecta vana confidentia in Principibus terrenis. docet Propheta fiduciam ponendam esse in solo Deo vero. si quis ad veram, atque æternam salutem peruenire desideret. *Beatus*, inquit, est, spe videlicet beatus, & in via recta, & secura ad ipsam beatitudinem in re: *cuius Deus Iacob adiutor eius*, id est, qui adiutorem, & protectorem in hac via Deum verum habet. Vocat enim Deum verum, *Deum Iacob*, quia familia Iacob Deum verum colebat, cum Moabitæ, Ammonitæ, Philistæi, & cæteræ gentes vicinæ Deos falsos colerent. Illud autem, *eius*, superuacaneum est in lingua nostra, sed apud Hebræos in vsu est, vt alibi monuimus. Declarat continuo Propheta, quis habeat Deum adiutorem, ac dicit, *Spes eius in Domino Deo ipsius*, id est, *beatus est cuius adiutor* est, *Deus Iacob, beatus*, inquam. cuius *spes* est *in Domino Deo ipsius.* Nam hoc loco subintelligitur relatiuum, *cuius*, & superfluum est pronomen, *eius.* Esse autem Deum adiutorem omnium in se sperantium, Scriptura diuina passim docet. Ecclesiastici 2. *Nullus sperauit in Domino, & confusus est*, & Psa. 113. *Domus Israel sperauit in Domino: adiutor eorum, & protector eorum est*, & ibidem hoc sæpiùs repetitur. Probat denique Propheta optimum esse sperare in Domino, *quoniam*, inquit ipse *fecit cælum & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt*; ex quo sequitur, vt sit potentissimus, & Dominus omnium rerum, & omnia sint ei subiecta, ac per hoc qui ab eo protegitur, nihil timere debeat.

Qui custodit veritatem in sæculum. facit iudicium iniuriam patientibus, dat escam esurientibus. V.

Poterat peregrinus dicere, Deum omnipoten-

potentem esse scio, & posse, si velit, me protegere, & iuuare, sed vnde intelligam illum velle? Huic respondet Propheta, ac demonstrat, Deum velle, quia iustus & misericors est. Et quidem quia iustus est, *custodit veritatem in sæculum*, id est, semper obseruat promissa: promisit autem auxilium sperantibus in se. Item quia iustus est, *faciet iudicium iniuriam patientibus*, id est, iuste iudicat causam, quam habent iusti aduersus iniquos, & iniquos punit, iustos coronat, quia vero misericors est, *dat escam esurientibus*, id est, per admirabiles vias prouidentiæ suæ prospicit inopiæ tum spirituali, tum corporali eorum, qui sperant in se.

VI. *Dominus soluit compeditos, Dominus illuminat cæcos.*

VII. *Dominus erigit elisos, Dominus diligit iustos.*

Quia non sufficit peregrinantibus ad patriam, protegi à latronibus, & alimonia refici, sed necesse est habere pedes solutos, & oculos illuminatos, & totum corpus sanum; ideo adiungit, vt ostendat Deum omnino velle iuuare sperantes in se, *Dominus soluit compeditos*, à compedibus concupiscentiæ malæ, mortificans paulatim omnes cupiditates: & quia concupiscentia excæcat, *Dominus illuminat cæcos*, præbens lumen sapientiæ & prudentiæ interioris: & quoniam ex peccato non sola cupiditas & cæcitas, sed etiam infirmitas orta est, & homo per peccatum similis illi factus est, qui descendens ab Hierusalem in Hiericho incidit in latrones, & spoliatus ac vulneratus semiuiuus relictus est; ideo addit Propheta, *erigit elisos.* Denique adiungit, *Dominus diligit iustos*, vt homo per gratiam sanatus, solutus & illuminatus speret perseuerantiam de Dei benignitate. S. Augustinus legit, *Dominus sapientes facit cæcos:* & notat, non esse dictum, *Illuminat cæcos*, sed, *Sapientes facit cæcos*, ne putaremus Prophetam loqui de illuminatione corporali. Sed sciendum est, in Hebræo esse, *Dominus illuminat cæcos*, vt habet nostra lectio, Septuaginta autem vertisse, *Dominus sapientes facit cæcos*, vt explicarent, Hebraicam lectionem non esse intelligendam de cæcitate corporali, sed spirituali; proinde vtraque lectio laudanda est.

Dominus custodit aduenas, pupillum & viduam suscipiet, & vias peccatorum disperdet. VIII.

Alia metaphora docet Propheta, Deum esse adiutorem & protectorem peregrinorum suorum, qui per viam angustam tendunt ad patriam. *Dominus custodit aduenas*, qui non sunt ciues Babylonis, nec filij huius sæculi; sed peregrini in terra aliena, *pupillum & viduam suscipiet*; pupilli sunt homines iusti, destituti humano præsidio, qui patrem non habent in terris, neque confidunt in vlla re temporali; vidua autem dicitur Ecclesia, quia est quasi vidua, cum virum suum non videat in terris, & multis iniuriis & calamitatibus exposita sit. Hos pupillos, & hanc viduam suscipiet Dominus in domum suam, tempore suo: & tunc *vias peccatorum disperdet*, id est, prosperitates mundi, per quas ambulant peccatores vt per vias latas, quæ ducunt ad perditionem, Deus in consummatione sæculi omnino disperdet ac destruet.

Regnabit Dominus in sæcula, Deus tuus Sion in generationem & generationem. IX.

Denique peregrinatione finita, & viis peccatorum cum impiis peccatoribus exterminatis, adueniet Regnum Christi sempiternum *Regnabit* enim *Dominus* cum sanctis suis *in sæcula:* Regnabit, inquam, ô sancta Sion, Deus tuus cum filiis suis in sæcula sæculorum, Amen.

PSALMVS CXLIV.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

Titulus, Alleluia, *in Hebraicis codicibus ponitur in fine Psalmi præcedentis secundum*

dum distinctionem Iudaeorum, sed LXX. Interpretes posuerunt in principio Psalmi; vt credibile est se habuisse codices Hebraicos tempore LXX. Interpretum: Addunt aliqui Interpretes ad vocem, Alleluia, Aggæi & Zachariæ, *vt in Psalmo præcedente. Argumentum Psalmi est exhortatio ad laudandum Deum, propterea quod Deus sit dignissimus laude ob eius beneficentiam, sapientiam, potentiam, prouidentiam, iustitiam & misericordiam.*

EXPLICATIO PSAL. CXLVI.

I. *Laudate Dominum, quoniam bonus est Psalmus, Deo nostro sit iucunda decoraq; laudatio.*

Hortatur Propheta omnes ad laudandum Deum, quoniam laudatio Dei & nobis vtilissima & Deo gratissima est. Hunc sensum apertius facit litera Hebraica, quæ ad verbum sic reddi potest: *Laudate Dominum, quoniam bonum psallere Deo nostro, quoniam iucundum, decora laudatio.* Vbi post, *iucundum*, subintelligitur, *Deo nostro*, vt sensus sit, Laudate Dominum, quoniam bonum est vobis psallere Deo nostro, & iucundum est Deo, quando psallitur, sicut oportet. LXX. Interpretes paulo aliter verterunt, sed erit idem sensus, si hoc modo exponamus, *Laudate Dominum, quoniam bonus est Psalmus*, id est, quoniam nobis vtile est psallere Domino: *Deo nostro sit iucunda decoraq; laudatio*, id est, efficite, vt laudatio, quam offertis Deo, dum psallitis, sit illi iucunda, vt re vera erit, si sit etiam decora, id est, qualis decet eius Maiestatem, pulchra, ornata, virtutum omnium choro stipata. Porro bonum nobis esse psallere Deo, dubitari non potest: primo enim mercedem non paruam accipit diuina laudatio: nam si is, qui orat, mercedem accipit, vt Dominus dicit Matthæi 6. cur non magis qui laudat? secundo, eadem laudatio animum à terrenis ad cœlestia eleuat: tertio, est prægustatio cœlestis beatitudinis, nosq; cum Angelis & Beatis coniungit: quarto, dulcissima est, cum ex charitate procedit; nihil enim iucundius amanti, quam laudare dilectum: quinto, vtilis est, quia per eam soluimus debitum tributum, iustum enim est, vt laudemus bonorum omnium fontem, & gratias agamus summo benefactori. Hinc enim in diuino sacrificio, cum Sacerdos dicit: *Gratias agamus Domino Deo nostro*, respondetur: *Dignum & iustum est*: Et Sacerdos addit: *Vere dignum & iustum est, æquum & salutare*, &c. Quod autem iucunda sit Deo decora laudatio, vel ex eo intelligi potest, quod ipse non alia de causa creauit Angelos & homines, nisi vt essent, qui bonitatem eius cognoscerent & laudarent. Isaiæ 43. *Omnem, qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creaui eum*: neque hæc est ambitio, sed iustitia. Iustus autem Deus est, & *iustitiam dilexit, æquitatem vidit vultus eius.* Præterea delectatur Deus sacrificio, vt odore gratissimo & suauissimo: sacrificium autem laudis sacrificiorum præstantissimum est, iuxta illud Psalmi 49. *Sacrificium laudis honorificabit me.* Denique iucunda est Deo decora laudatio, quia delectatur bonis nostris, ac præcipue bonis magnis, quales sunt virtutes: in laudatione autem Dei exercetur Fides, Spes, Charitas, Religio, Deuotio, Humilitas, &c.

Ædificans Hierusalem Dominus, dispersiones Israëlis congregabit. II.

Incipit materiam diuinæ laudis ostendere, vt sciamus, vnde Deum laudare possimus; ac primum dicit, laudandum esse Deum, ex beneficentia erga populum suum: quasi dicat, Laudate Dominum, quoniam ipse ædificauit Hierusalem, & ad eam *congregabit dispersiones Israëlis*, id est, filios Israël in locis variis dispersos. Potest autem hoc intelligi cum Chrysostomo & Theodoreto de terrena Hierusalem: quæ post euersionem à Nabuchodonosor cœpit iterum ædificari tempore Cyri & Darij Regum Persarum, & captiuitate solu-

soluta redierunt in patriam dispersi Iudæi: hoc autem præuidit Dauid futurum spiritu prophetię. Potest etiã intelligi de ędificatione Ecclesiæ per Apostolorum prædicationem, & congregatione dispersorum filiorum Dei, iuxta illud Ioan.11. Iesus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, sed vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum. Denique potest intelligi cum sanctis Hilario, & Augustino, de cęlesti Hierusalem, quæ quotidie ædificatur vt ciuitas, ascendentibus ad eam lapidibus viuis: ad quam cõgregandi sunt omnes peregrini, qui nunc dispersi sunt per regiones Babyloniæ.

III. *Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.*

Docet, quo modo dispersiones Israëlis congregabit: & quidem si hunc locum intelligamus de dispersis in captiuitate Babylonica, cõtriti corde dicũtur illi, qui magnitudine calamitatum humiliati erant, & in se non amplius confidebant: vt exponit S. Ioan. Chrysostomus. Hos ergo calamitosos, & mœstos, & inde humiliatos ex corde, Deus sanauit, varijs consolationibus illos erigendo, & lætificando: & alligauit *contritiones eorum*, quando per Cyri beneuolẽtiam effecit, vt calamitas nõ procederet vlterius, & ad perfectam liberationem disponeretur. Sed altiore sensu colligit Deus dispersos Israelis, quãdo sanat cõtritos corde, id est, quando cor contritũ, & humiliatũ nõ despiciens, sanat à morbo peccatorũ: sic enim explicat ipse idẽ Dauid in Ps.102. *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas.* Quod autem hic additur, *Et alligat contritiones eorum*, significat modum quo Deus sanat contritiones. Id enim facit more Chirurgorum colligando vulnera. Sunt autem ex Augustino, alligamenta peccatorum, sacramenta visibilia, per quæ Deus peccata curare solet: & quemadmodum curatis perfecte vulneribus alligamenta tolluntur: sic in resurrectione corporum, curatis omnino languoribus nostris omnia sacramenta cessabunt.

Qui numerat multitudinem stellarũ, & omnibus eis nomina vocat. IV.

Secundo laudandum esse dicit Propheta Deum à sapientia. Et quidem sancti Patres Hilarius, & Augustinus dicunt, non esse magnum Deo numerare stellas, quod etiam homines tentare ausi sunt: & ideo exponunc hunc locum de stellis spiritualibus, id est, de electis, qui veluti stellæ fulgebunt in cœlesti Hierusalem. Electorum enim numerum solus Deus nouit, sed nos quemadmodum expositionem horum Patrum libenter amplectimur; sic etiam ad literam existimamus hunc locum de veris stellis accipi posse. Nam etiam si nõ sit difficile Deo stellas numerare, cui non fuit difficile eas creare: tamen absolute magnum est, & multæ sapientię multitudinem stellarum numerare: alioqui non diceret Deus Abrahamo Gen.15. *Numera stellas si potes*: neq; conferret. Gen.22. multitudinem stellarum, cum multitudine arenæ, quæ est in littore maris, de qua dicitur Eccles.1. *Arenam maris quis dinumerauit?* præterea non solum hic dicitur, *Qui numerat multitudinem stellarum*: sed etiam additur, *Et omnibus eis nomina vocat*: quod significat, notitiam distinctam naturæ, & proprietatem singularum stellarum. Neque hoc solum significat, sed etiam obedientiam stellarum, quę vocatæ nominatim, cùm non essent, esse cœperunt. Deus enim vocat ea quæ non sunt, & vocando facit, vt sint. Baruch.3. *Stellæ vocatæ sunt, & dixerunt, adsumus, & luxerunt ei cum iucunditate, qui fecit illas.* Denique significat etiam stellas, quasi militum exercitum, vocari vt progrediantur; quæ velocissime obediunt vocanti, Isaiæ. 40. *Leuate in excelsum oculos vestros, & videte quis creauit hæc, qui educit in numero militiam eorum, & omnes ex nomine vocat.* Rectè igitur subiungit Propheta.

Magnus Dominus noster, & magna virtus eius, & sapientia eius non est numerus.

Vbi non solum sapientia, sed etiam virtus, id est, potentia Dei laudatur, quia non solùm Deus nouit numerum, & naturas, & proprietates stellarum: sed etiam vocando eas nominatim, dedit illis esse, & moueri. Illud autem, *Sapientiæ eius non est numerus*, significat, non esse numerum earum rerum, quas Deus per sapientiam suam cognoscit. Nouit enim sapientia Dei omnia quæ sunt, quæ fuerunt, quæ futura sunt, & quæ esse possunt, quamuis nunquam futura sint; item, omnia verba, omnes cogitationes, omnia desideria præterita, præsentia, & futura vsque in æternum; denique nouit omnia, quæ sunt in Deo, id est, in essentia sua perfectiones, & attributa, vsque ad intima, & profunda Dei, quæ sunt sine mensura, & numero.

VI. *Suscipiens mansuetos Dominus, humilians autem peccatores vsque ad terram.*

Tertia laus Dei sumitur à iustitia, & misericordia. Dominus enim, vt pius & misericors suscipit humiles, & mansuetos in protectionem suam, eosque exaltat vsque ad cælum: contra autem, vt iustus Iudex superbos peccatores, qui se ipsi exaltant super sydera, vt fecit Rex eorum Satanas, humiliat, & deprimit, vt humi iaceant, & viles, atque abiecti viuant.

VII. *Præcinite Domino in confeßione, psallite Deo nostro in cithara.*

In medio Psalmi, antequam pergat ad laudem prouidentiæ diuinæ, iterum hortatur ad canendum, & psallendum Deo *Præcinite*, inquit, *Domino in confeßione*, id est, præmittite confessionem laudis, canendo hymnum, deinde etiam psallite in cithara, addite ad hymnum, sonitum citharæ. Spiritualiter significat, post verba laudis Dei, debere sequi sonitum operum bonorum, vt manus non discordet à lingua, neq; de nobis dici possit, *Dicunt & non faciunt.*

VIII. *Qui operit cælum nubibus, & parat terræ pluuiam.*

Materiam confessionis esse docet prouidentiam Dei generalem, qua suis temporibus cogit aerem in nubes, non vt cœlum obscuret, sed vt pluuiam necessariam terræ tribuat; sine qua nihil omnino in terra nasceretur. Spiritualiter operit Deus cœlum nubibus, cum serenitatem prosperitatis subducit, vt ex tribulatione pluuia gratiæ Dei, per patientiam, & humilitatem ad nos descendat, vel secundùm S. Augustinum, operit Deus cœlum nubibus, cum scripturas, figuris, & metaphoris obscurat, vt ijs explicatis per Doctores, pluuia intelligentiæ gratissima descendat.

Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum. IX.

Declarat cui vsui deseruiat pluuia, nimirum, vt producatur in montibus fœnum, & herba seruituti hominum. Illud, *qui producit*, significat, non sufficere terram, & pluuiã ad producendam herbam, nisi Deus auxilio suo cooperetur; imò nisi Deus vt principalis auctor, sicut per nubes exprimit pluuias; ita per pluuias tãquam per instrumẽta sua producat herbas. Illud; *in montibus*, significat, montibus maximè necessarias esse pluuias, quoniam valles, & campi per aquas fluuiorum irrigari possunt: montes autem, nisi de cœlo pluuias acciperent, omnino arescerent. Quod sequitur, *Et herbam seruituti hominum*; non habetur in hebræo, sed vel excidit, cum ibi fuisset tempore Septuaginta Interpretum, vel ab aliquo alio positum est hoc loco ex Psal. 103. vbi dicitur, *Producens fœnum iumentis, & herbam seruituti hominum.* significatur autem his verbis, fænum agreste nasci in montibus in pastum iumentorum; herbam autem, quæ satione & cultura gignitur, produci in cibum hominum, vel vt exponit S. Ioan. Chrysostom. fœnum esse herbam iumentorum, vt iumenta homini deseruiant. Vide versiculum 8. Psal. 103.

Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. X.

Pergit in explicanda prouidentia Dei erga bestias, & volatilia, vt inde intelligat homo,

homo, quanto magis sperare debeat se à Dei prouidentia nunquam esse deserendũ. Quod argumentum habetur etiam in Euangelio Matth. 6. & Luc. 12. Quo autem hic dicitur de pullis coruorum, valdè probabiliter. S. Gregor. Nazianzenus in epist. 1. ad Cledonium Presbyterum, intelligit de omnibus auibus, vt posita sit species pro genere: nam & Matt. 6. dicitur, *Respicite volatilia cæli*, & Luc. 12. dicitur, *Considerate coruos*: & tamen res eadem ab vtroque Euangelista narratur. Expositores tamen explicant hunc locum de coruis in specie: & quoniam corui non possunt inuocare Deum, necesse est vel coruos, vel inuocationem accipere per metaphoram. Sancti Patres Hilarius, & Augustinus accipiunt inuocationem Dei propriè, & coruos metaphoricè. Dicunt enim per coruos significari paganos, per filios coruorum Christianos, qui inuocant Deum, quem patres eorũ inuocare nescierunt. Alij cõmunius accipiunt filios coruorum propriè, & inuocationem impropriè. Dicuntur enim filij coruorum inuocare Deum dum crocitant, quærentes cibum, non quod Deum agnoscant, sed quia Deus est, qui prouidentia sua illis cibum desiderantibus procurat. quomodo etiam dicitur in Psalm. 103. de catulis leonum, *Quærunt à Deo escam sibi*, Cur autem Propheta dicat potius, Deum prouidere pullis coruorum, quàm ipsis coruis; ratio est, quia corui iam assueti sunt cibum quærere; sed pulli coruorum cito deferũtur à parentibus, & insueti per se cibum quęrere, vagãtur crocitando, quasi destituti omni auxilio, vt dicitur Iob 38. Quod si Deus pullis coruorum, auibus immundis, inutilibus, rapacibus, tanta benignitate prospicit, quid præstabit hominibus, si in eius pietate sperare voluerint?

XI. *Non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibijs viri beneplacitum erit ei.*

XII. *Beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius.*

Quia dixerat, Deum prouidere pullis coruorum inuocantibus eum; concludit Psalmum dicens, Deo non esse gratos superbos, qui in suis viribus confidunt; sed humiles, qui timent Deum, & confidunt in Deo, qui similes sunt pullis coruorum infirmis, de se diffidentibus, & qui crocitando à Deo auxilium petunt. *Non in fortitudine equi voluntatem habebit*, id est, non placet Deo, siue, non amat Deus fortitudinem equi, quatenus, de ea superbiunt homines. *Neque in tibijs viri beneplacitum erit ei*, id est, neque complacet sibi Deus in tibijs robustis hominum, quatenus in illis ipsi confidunt, vt Dei auxilio sibi egere non videantur ad euadenda pericula: *sed beneplacitum est Deo super timentes eum*, id est, super humiles, & trementes ad mandata Dei, & qui non in suis viribus, sed in Dei misericordia totam spem suã ponunt S. Hilarius, & S. Augustinus pro illis verbis, *Neque in tibijs viri*, legunt, Neque in tabernaculis viri: sed in hebraicis codicibus habetur, tibijs, non tabernaculis.

PSALMVS CXLVII.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

HIc Psalmus apud hebræos non habet titulum, quia non est nouus Psalmus, sed continuatio Psalmi superioris: nos autẽ sequimur Septuaginta Interpretes, qui hinc incipiunt nouum Psalmum cum titulo, Alleluia, *& credibile est in codicibus hebraicis antiquis, quos ipsi Septuaginta viri habuerunt, hunc fuisse nouum Psalmum cum suo titulo. Quod autem ad argumentum attinet, hortatur Propheta populum Dei ad ipsum Deum laudandum ob multa beneficia in ipsum collata: & dum ob multa beneficia in ipsum collata: & quæ hic dicuntur, conueniunt primo terrenæ Hierosolymæ, vt Sanct. Chrysostom. docet; sed magis perfectè conueniunt Ecclesiæ Christianæ, vt idem S. Chrysost. & S. Hieronym. admonent; sed perfectißimè quadrant in cœlestem Hierusalem, de qua hunc Psalmum exponunt S. Hilar. & S. Augustinus.*

EXPLI-

EXPLICATIO PSAL. CXLVII.

I. *Lauda Hierusalem Dominum : lauda Deum tuum Sion.*

Hierusalem ciuitas sancta est : Sion, pars eius ciuitatis nobilior, vbi templum Domini ædificatum erat, & pro ipsa tota ciuitate accipitur; proinde idem est, *Lauda Hierusalem, & lauda Sion.* Si de cœlesti Hierusalem hæc accipiantur, nihil potuit magis appositè dici: nam ciuitas illa cœlestis, nullum habet negocium, vel vt sibi prospiciat, quæ ad vitam sustentandam necessaria sunt, vel vt in alios exerceat opera charitatis, cùm ibi nullus sit egens, nullus miser: ideò tota, & semper vacare potest, vt re vera vacat laudibus Dei. Rectè igitur illi dicitur, *Lauda Dominum*, quæ ab omni alio negocio libera es; *lauda Deum tuum*, quoniam præ omni alia ciuitate beneficijs Domini frueris; lauda denique, quia singulariter tibi pulchritudinem, & præstantiam Domini speculari, vel potius cernere datum est. Ecclesia, quæ peregrinatur in terris, laudare quidem Dominum debet, sed nec tota, nec semper id facere potest, cum sæpè sollicita esse, & circa plurima turbari necesse habeat. Et si Ecclesia non potest tota, & semper laudare: multo minus Iudæorum synagoga poterat.

II. *Quoniam confortauit seras portarum tuarum, benedixit filijs tuis in te.*

Hæc est ratio, cur debeat Hierusalem laudare Dominum, quia dedit illi securitatem, & abundantiam, in quibus summa bonorum omnium consistit: nam securitas sine abundantia, est securitas egestatis, abundantia sine securitate, est abundantia plena timoris & periculi. Deus igitur confortauit seras portarũ Hierusalem, vt nulla vi expugnari possint, & qui intus sunt securi sint, quia nihil mali intrabit, nihil boni exibit, nullus admittetur inimicus, nullus excludetur amicus: atque in hanc tam munitam ciuitatem benedictio diuina copiam omnium bonorum intulit: non enim benedixit Deus filij Hierusalem hac, aut illa benedictione, sed benedictione absoluta, id est, vt Apostolus loqui solet, *omni benedictione spirituali in cœlestibus*, Ephes. 1. Sed hæc duo perfectè conueniunt cœlesti Hierusalem, vbi securitas est æternitas, & benedictio est fruitio summi boni. Ecclesiæ peregrinanti in terris conueniunt etiam suo modo, sed non omnibus modis: nam *portæ inferi non praualebunt aduersus eam*; & non desunt ei bona plurima: sed interim tamen multi in eam intrant mali, multi ex ea deficiunt boni; paleas cum tritico, pisces malos cum bonis, hædos cum agnis admixtos habet. Deniq; conueniunt etiam vtcunque, sed valdè imperfectè terrenę Hierusalem: nam in montibus sita & montes in circuitu habens satis munita videri poterat, & plena populo, atque opibus aliquando fuit: sed tamen non semel euersa, & succensa satis ostendit, non de illa potissimum intelligendum esse, quod hic dicitur, *Confortauit seras portarũ tuarũ*: sed illud potius, quod dicitur Thre. 2. *Defixæ sunt in terra portæ eius, perdidit & contriuit vectes eius, luxitque antemurale, & murus pariter dissipatus est.* Quo tempore ita non abundauit copia bonorum, vt in eodem legamus, *Matribus suis dixerunt, vbi est triticum & vinum*, cum deficerent quasi vulnerati, in plateis ciuitatis, cùm exhalarent animas in sinu matrum suarum.

III. *Qui posuit fines tuos pacem : & adipe frumenti satiat te.*

Non solùm munitissima est ciuitas sancta Hierusalem, sed immunis à bellorum periculis, vnde & nomen habet Hierusalem, id est, visio pacis. Qui enim initio pacem turbare tentauit, tanto impetu mox expulsus fuit, vt Dominus dicat, *Videbam satanam tanquam fulgur de cœlo cadentem*, Luc. 10. *Qui posuit*, inquit, *fines tuos pacem*, id est, pacem diffudit per vniuersam regionem tuam, vsque ad vltimos eius fines: vel, fines, siue terminos tuos

pacem esse voluit, vt nullo modo ad te bellum penetrare possit. Nec solum hæc ciuitas abundat copia bonorum, sed habet bona optima, & exquisitissima, atq; adeò ipsam medullam bonorum. *Et adipe*, inquit, *frumenti satiat te*: vbi notatur excellentia ciborum in verbo, adipe frumenti, & vbertas maxima in verbo, *satiat te*. Hæc omnia propriè, & absolutè soli patriæ cœlesti conueniunt: ibi enim pax summa erit partis inferioris cum superiore; & superioris cum Deo: necnon inter omnes ciues sanctæ illius ciuitatis maiores, & minores. Erunt enim verè *cor vnum, & anima vna*, & vt Dominus dicit Ioan. 17. *cosummati in vnum*. Ibi quoque satiabuntur omnes adipe frumenti; quoniam cibus animæ veritas, & sapientia est: habebunt autem veritatem in se ipsa, non in figuris, & ænigmatibus; gustabunt dulcedinē æterni Verbi, sine cortice Sacramenti, vel Scripturarū; apponent os ad fontem sapientiæ, non ad riuulos, aut stillicidia stillantia super terram. Ita verò satiabuntur, vt non esuriant, neque sitiant in æternum. In Ecclesia peregrinante, quæ etiam Hierusalem quædam est, habemus pacem an Deum, sed simul in Mundo pressuram sustinemus. Cū omnibus, quantum in nobis est, pacem habere curamus; sed in medio versamur eorum, qui oderunt pacem. Proinde foris pugnæ intus timores nūquam desunt: & adipe quidem frumenti pascimur, sed non sine integumentis varijs: Verbum Dei habemus, sed in carne, & ipsam carnem Verbi verè manducamus, sed sub cortice Sacramenti. Aquas sapientiæ bibimus; sed ex stillicidio Scripturarum; & adeo non satiamur his bonis, vt nostra beatitudo interim sit esurire, & sitire. Multo minus ista conueniebant terrenæ Hierusalem, antiquæ Synagogæ Iudæorum, quibus omnia contingebant in figuris.

IV. *Qui emittit eloquium suum terræ, velociter currit sermo eius.*

Hortatus est Propheta sanctam ciuitatem, vt Deum laudet pro beneficijs sibi præstitis: nunc hortatur, vt laudet etiam pro beneficijs præstitis alijs nationibus, ex quibus cognoscet, quanto maiora dona sibi, quam alijs concesserit Deus. Hortatur igitur vt laudet Deum, *qui emittit eloquium suum terræ*, id est, qui præcepta, & decreta prouidentiæ suæ dat vniuersæ terræ; & eius sermo velocissimè currit, id est, cuius præcepta, & decreta celerrimè deferuntur ad omnes res creatas, mox penetrant omnia, & executioni mandantur. Significatur his verbis ordo prouidentiæ diuinæ, qui se ad omnia extendit, idque summa velocitate, quia Deus vbique est, & omnia portat verbo virtutis suæ, vt dicitur Hebr. 1. *& attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter*. Sap. 8. vnde Dauid Deo dicit Psalm. 118. *Omnia seruiunt tibi*. Expendit S. Augustin. verba græca, quæ pro eo, quod nos habemus, velociter, habēt, ἕως τάχους, vsque in velocitatem, & sensum esse dicit, sermonem Dei tanta celeritate ferri, vt non modo aues, ventos, fulmina, quæ velocissimè, mouentur, sed ipsam velocitatem currendo æquent. iuxta illud Sap. 7. *Omnibus mobilibus mobilior est sapientia*; non quòd sapientia, vel sermo Dei propriè moueatur, sed quod omnibus in locis adsit præsens, ac si velocissimè accurrisset.

Qui dat niuem, sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit. V.

Mittit crystallum suam sicut buccellas, ante faciem frigoris eius quis sustinebit? VI.

Ab vniuersali prouidentia descendit ad effectum vnum particularem, in quo apparet admirabilis potentia, & sapientia Dei, ob quam merito laudari debeat Dominus etiam ab illis, qui in superna Hierusalem extra, vel supra mutationes temporum degunt. Effectus mirabilis potentiæ, & sapientiæ Dei, qui tamen sensu percipitur, & omnibus notissimus est, in frigore & calore aeris cernitur. Aliquando enim in certis regionibus tanta niuium, pruinæ, & glaciei copia repente existit, vt lacus, & flumina, & ipsa maria congelentur, & ita congelentur, vt super lacus & flumina ducantur palustra

bene-

bene onusta, vt per campos duci solebant: Alicuius rei testis est S. Basilius oratione in Quadraginta Martyres: & nos ipsi in Gallia Belgica aliquid huiusmodi vidimus. Et cum ea glacies ferreis ligonibus vix dirumpi queat; Deus tamen, cum ei placet, ventum calidum repente ex thesauris suis aduocat, & dicto citius soluitur glacies omnium fluminum, & lacuum, & marium simul & vbiq; ex tectis domorum, ex montibus, & collibus defluunt aquæ. Ita ferè in momento Deus rigorem maximum cum caloris suauitate commutat: sed verba singula explicemus. *Qui dat niuem, sicut lanam*, id est, niuem dimittit è cœlo tantæ magnitudinis, vt frustra singula floccos lanę imitari videantur. Comparatur enim hoc loco nix lanæ, non solum ob similitudinem leuitatis, & candoris, sed vt magnitudo niuis ostendatur: aliquando enim ita modicè ningit, vt frustula niuis videantur similia atomis, sed alias, vt diximus, ita granditer ningit, vt frustra niuium lanarum floccos imitentur. *Nebulam sicut cinerem spargit.* Sanctus Hieronymus in commentario huius loci reprehendit latinum Interpretem, quòd nebulam verterit, cum pruinam vertere debuisset: sed latinus Interpres non verba hebraica, sed græca traduxit in latinum idioma. Verbum autem græcum hoc loco positum ὁμίχλην, nebulā propriè significat quamuis autem vox hebraica, *chephor*, pruinam significet, & sit ad propositum huius loci, vbi de frigore agitur: tamen textus facilè conciliantur. Siquidem quando densa pruina decidit, nebulosum, sicut caliginosum aërem reddit, & ipsa pruina ex caliginoso vapore concrescit. Porrò comparatio pruinæ cum cinere ad densitatem pruinæ pertinet, sicut diximus de comparatione niuis cum lana. Itaque sensus est, tanta densitate pruinam caliginosam; siue nebulam ex pruina diffundit, vt cinerē spargere videatur: cinis enim fusus obscurissimam nebulam facit. *Mittit crystallum suam sicut buccellas*: crystallus vox est græca, & non solum quam vulgo crystallum dicimus, sed etiam glaciem significat: & hoc loco glaciem significare apertè colligitur ex voce hebraica. Aliqui per crystallum hoc loco grandinem significari volunt, quæ est aqua in aëre congelata; sed grando non habet similitudinem buccellæ, neque dicitur hebraicè *cerach*, sed *barad*, hoc autem loco est, *carecho*, glaciem suam, non *berado*, grandinem suam: deniq; grando in æstate potissimum descendere solet, proinde non efficit in aere frigus, de quo hic dicitur, *Ante faciem frigoris eius quis sustinebit?* Illud igitur, qui mittit crystallum, non significat, qui de cęlo descēdere facit; sed qui iussu suo causa est, vt glacies frigidissima in terra existat. quomodo dicebatur Deus mittere Prophetas, & Ioannes dicitur homo missus à Deo, qui tamen non de cœlo cadebant. Illud, *sicut buccellas*, significat fragmenta glaciei, quæ tempore frigidissimo passim inueniuntur in terra, vbicunque aliquid aquæ fuerat, similia esse buccellis panis quia figura habent fragmentorum panis. *Ante faciem frigoris eius quis sustinebit?* Hæc est apostrophe Prophetæ admirantis frigoris vehementiam, quasi dicat, Quis tantum frigus tolerare poterit? *Ante faciem frigoris eius*, id est, coram tanto frigore, siue ad præsentiam tanti frigoris quis sustinere poterit? quis non congelabitur, & peribit? est enim hebraica phrasis, ante faciem, pro, coram, vsitatissima.

כפר קרח ברד קרחו ברדו

Emittet verbum suum, & liquefaciet ea: flabit spiritus eius, & fluent aquæ. VII.

Descripsit hactenus vehementissimum frigus ex niue, pruina, & glacie: nunc ostendit quanta facilitate, & celeritate Deus illud recedere faciat. *Emittet*, inquit, *verbum suũ*, id est, mandatum suum, *& liquefaciet ea*, Iubebit Deus, & mox liquescent nix, pruina, & glacies & continuo frigus remittetur. Modus autem quo id faciet Deus, explicatur, cum subiungitur, *Flabit spiritus eius, & fluent aquæ*, id est, iubente Deo surget ventus australis, perflabit vndique aërem, & nix, pruina, & glacies soluentur in aquas.

VIII. *Qui annunciat verbum suum Iacob, iustitias, & iudicia sua Israel.*

IX. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.*

Concludit ostendens, quantum intersit inter prouidentiam Dei erga populum suum, & alias nationes. Alias enim nationes docuit Deus per effecta naturalia, vt ex rebus creatis agnoscerent creatorem: sed populum suũ ipse docuit per Prophetas suos. *Qui annunciat verbum suum Iacob*, id est, lauda Hierusalem Dominum, qui annunciat verbum suum populo suo Iacob, loquens illi per Moysem, & Prophetas; & qui demonstrauit iustitias, & iudicia sua Israeli per Moysem, cui Deus ipse legem dedit, vt eam traderet populo suo Israel: & ex hoc intelliges, quia non fecit taliter omni nationi, quia tibi soli, non alijs iudicia sua, leges videlicet suas manifestauit. Porrò ista conclusio conuenit quidem terrenæ Hierusalem, cui Deus misit Prophetas, qui annunciarent verba eius, & docerent leges eius: sed multo magis conueniunt spirituali Hierusalem, quæ est Ecclesia, quæ recepit ipsum Verbum Dei incarnatum per Apostolorum prædicationem, & multo sublimiorem legem, iustitias, & iudicia didicit: sed perfectissimè conueniunt cęlesti Hierosolymæ, cui Deus ipse coram annunciat Verbum suum, & in ipso Verbo vident omnes habitatores Hierusalem iudicia Dei, ordinem, ac dispositionem, & rationes prouidentiæ diuinæ; quæ nobis sunt abyssus multa. Verè igitur, *non fecit Deus taliter omni nationi*, sed cœlestis patriæ habitatores præ omnibus alijs hominibus, dilexit, & diligendo felicissimos fecit. Hæc mihi visa est literalis expositio huius obscurissimi Psalmi, in qua S. Ioannem Chrysostomum ex Patribus præcipuè imitatus sum, quantum ad illos versiculos, *Qui dat niuem sicut lanam*, &c. Quia tamen hæc pars obscurissima est, indicabo breuissimè quid sanctus Hilarius, & sanctus August. senserint Igitur sanctus Hilarius existimat, in illis verbis, *Qui dat niuem sicut lanam*, &c. Prophetam declarare, quæ sit via ad cœlestem Hierusalem, de qua dixerat, *Lauda Hierusalem Dominum.* Viam autem esse dicit per multas tribulationes, & angustias, easq; significari per niuem, pruinam, & glaciem, & frigus fermè intolerabile: sed ex his omnibus tandem liberandos peregrinos Dei, flante spiritu consolationis, & refrigerij Sanctus Augustinus paulò aliter exponit. Dicit enim, Prophetam post commemorata bona cœlestis Hierusalem in tribus versiculis, commemorare bona peregrinantium in sequentibus versiculis, & eius expositio satis prolixa nota est in libris eius: nos ad eius imitationem, aliam similem adiungemus. Igitur illud, *Qui emittit eloquium suum terræ*, exponi potest de consolatione scripturarum, quam hic habemus, quasi manna de cœlo pluente in desertum. Illud autem, *qui dat niuem sicut lanã*; potest exponi de consolatione, quam accipiunt Sancti ex tribulationibus, iuxta illud Apostoli, *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra*: nã nix quidem frigore affligit, sed lana calore suo fouet, & calefacit. Itaque Deus, dat niuem sicut lanam, quia dat niuem, ac si daret lanam; dat enim tribulationem, quæ Sanctis conuertitur in consolationem. Illud *Nebulam sicut cinerem spargit*; referri potest ad pœnitentiam, ad quam pertinet cinis: Deus enim spargit nebulam, siue pruinam tribulationis, ex qua multi compunguntur ad pęnitentiam; atque ita Deus dat nebulam sicut cinerem, quia dat nebulam, ac si daret cinerem, quia tribulatio ad pœnitentiam adducit. Illud denique, mittit crystallum suam, sicut buccellas; exponi potest de maxima cõsolatione, quã Deus in tribulatione concedit: tunc enim mittit crystallum sicut buccellas, quando ita dat glaciem, ac si daret panem, quia in ipsa glacie tribulationis infundit panem consolationis.

* * *

PSALMVS CXLVIII.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

TRes postremi Psalmi, qui habent in titulo, Alleluia, *inuitant omnes res creatas ad laudandum creatorem & quidem in Psalmo* 148. *enumerantur ordine res omnes creata, & quasi vocantur ad chorum, vt suo modo omnes canant: in Psalmo sequenti iniungitur hominibus, vt ij potissimum Deum laudent, qui plura, & maiora beneficia receperunt: in postremo mandatur ijsdem hominibus, vt non solum Deum laudent, sed per omne genus instrumentorum musicorum laudent.*

EXPLICATIO PSAL. CXLVIII.

I. *LAudate Dominum de cœlis: laudate eum in excelsis.*

II. *Laudate eum omnes Angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius.*

Primo loco inuitantur Angeli, qui in summo cœlo, tanquam in ipsa Regis æterni aula resident. Porrò vox illa, laudate, non est imperantis, neque propriè exhortantis, quasi Angeli desint officio suo, sed est inuitantis per affectum complacentis, & optantis, quasi dicat Propheta Dei amore vehementer accensus, Vtinam omnes res creatæ creatorem laudent, & vos Angeli, qui primi estis in ordine rerum creatarum, pergite, vt facitis, laudare Dominum. Illud, *de cœlis*, significat locum, vbi Angeli degunt, vt sensus sit, Laudate Dominum de habitaculo vestro cœlesti vos omnes, qui estis in cœlo. Idem verò repetitur cùm additur, *Laudate eum in excelsis.* Deinde clarius explicatur, qui sint, qui habitant in excelsis, cum dicitur, *Laudate eum omnes Angeli eius*: & idem alijs verbis repetitur, cum additur, *Laudate eum omnes virtutes eius*, id est, omnes exercitus eius, vt habetur in hebræo. Per virtutes Dei, siue exercitum, & militiam Dei, intelligi debere Angelos, non Solem, & Lunam & Stellas, vt aliqui volunt, perspicuum est, primò ex consuetudine Dauidis, qui frequentissimè idem repetit alijs verbis: secundo ex Patribus, qui hunc locum exponũt, ac præsertim ex Chrysostomo, qui virtutes hoc loco dicit esse Cherubim, & Seraphim, & cæteros Angelos: tertio ex cap. 2. Lucæ, vbi Angeli dicuntur multitudo militiæ cælestis: quarto ex Psalmo 102. vbi clarius Angeli dicuntur virtutes Dei, & ministri qui faciunt verbum eius.

Laudate eum Sol & Luna, laudate eum omnes stellæ, & lumen. III.

Laudate eum cœli cœlorum, & aquæ omnes quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini. IV.

Ab Angelis, qui mente, & intelligentia præditi Deum propriè laudant; descendit ad corpora cœlestia, quæ non laudant mente, vel intelligentia, qua carent, sed laudant magnitudine, velocitate, efficacitate, splendore, & pulchritudine admirabili; quomodo omne opus egregium, opificem laudare dicitur. Ac primo nominat Solem, qui omnium cõsensu princeps est luminum reliquorum: deinde addit Lunam, quæ vel absolutè, vt Patres velle videntur, præsertim S. Augustinus lib. 2. de Gen. cap. 16. vel certè quo ad apparentiam, & efficaciam in corpora inferiora, maior est omnibus aliis stellis: postea adiungit stellas cæteras: postremo subiungit lumẽ, per quod intelligimus lumẽ à Sole, Luna, & stellis diffusum in corpora inferiora, ac potissimum in aërem, vnde nos omnes mirificè recreat. His enumeratis, quæ continentur in cœlo, transit ad ipsum cœlum, & vocat cœlos cœlorum, id est, cœlos superiores, quibus subiecti sunt cœli inferiores, in quibus nubes concrescunt, & aues volant. vnde in Scripturis legimus nubes cœli, & volucres cœli. His cœlis superioribus adiungit aquas, quæ super cœlos sunt, vt nihil omnino sit in parte Mundi superiore, cuius non meminerit. Porrò de aquis istis aliqua videntur extra controuersiam esse debere, alia disputationi hominum permittuntur: primo certum

certum eſſe debet, aquas eſſe corporales,non ſpirituales;in quo erraſſe Originem conuincit S. Epiphanius in epiſt. ad Ioann. Epiſcopum Hieroſolymæ, quam S. Hieronymus latinam fecit,nec non Baſilius, & Ambroſius de opere ſex dierum. Secundo eſſe ſuper cœlum æthereum,non vt quidam voluerunt, in cœlo aereo: nam hoc loco indicat Propheta, eas eſſe ſuper cœlos cœlorum; quia cùm dixiſſet, *Laudate eum cœli cœlorum*, mox adiungit, *Et aquæ omnes, quæ ſuper cœlos ſunt*, illos videlicet, quos immediatè nominauerat cœlos cœlorum. & in Pſal. 102. de cœlo eodem loquens Propheta dicit, *Extendens cœlum,ſicut pellem, qui tegis aquis ſuperiora eius*. & apertè in primo cap. Geneſeos,ponit Moyſes aquas ſuper Firmamentum, in quo firmamento paulò poſt ſtellas poſuit. Et apertiſsimè in hymno trium puerorum Danielis cap.3. enumerantur ordine omnia opera Domini: & primo loco ponuntur Angeli,deinde cœli, & aquæ quæ ſuper cœlos ſunt,poſtea Sol & Luna, & ſtellæ, & cætera inferiora, atque hæc eſt ſententia veterum Patrum, vt notauimus in Pſalm.103.verſ.3. tertio eſſe aquas incorruptibiles,& ſempiternas:nam de ijs, quæ hucuſq; numerata ſunt, dicitur in ſequenti verſiculo, *Statuit ea in æternum,& in ſæculum ſæculi.*

V. *Quia ipſe dixit,& facta ſunt,ipſe mandauit,& creata ſunt.*

VI. *Statuit ea in æternum, & in ſæculum ſæculi: præceptum poſuit, & non præteribit.*

Hæc eſt ratio cur omnia, quæ hactenus nominata ſunt,Deum laudare debeant:quoniam ab illo facta ſunt, & in æternum incorrupta permanebunt: & quod eſt admirabilius,non magno labore, nec multo tempore, ſed verbo,atque imperio fecit vt eſſent, & in æternum eſſent. Ipſe dixit, *Fiat lux, & facta eſt lux.* Ipſe mandauit rei non exiſtenti, vt exiſteret.& mox obediens cœpit exiſtere, quæ antea nihil erat. *Statuit ea in æternum, & in ſæculum ſæculi*, id eſt,conſtituit,vt ſemper maneant, & non ad morem inferiorum corporum oriantur, & occidant. *Præceptum poſuit*, id eſt, decretum de hac re fecit Deus. *& non præteribit*, id eſt,& hoc decretum non præteribit, non abibit in auras; ſed manebit, & manens res ipſas conſeruabit, vt nec ipſæ prætereant. per hoc præceptum intelligitur natura incorruptibilis, quam Deus Angelis, & cœleſtibus corporibus in creatione attribuit. Poteſt etiam per præceptum poſitum, intelligi præceptum datum rebus cœleſtibus,id eſt, Angelis, vt ſemper Deum laudēt, Soli,& Lunæ,& ſtellis, vt circumeundo, & illuſtrando ſeruiant humano generi, quod præceptum non præteribit, id eſt,vt exponit S.Hilarius; non irritū erit;vt re vera nō irritum fuiſſe experimento didicimus. Euthymius legit, non præteribunt: ſed codices hebraici, græci, & latini omnes, quos videre potui,habent,non præteribit.

Laudate Dominum de terra,dracones, & omnes abyſſi. VII.

Tranſit nunc ad elementa corruptibilia, & Mundum inferiorem, vbi ſunt terra, aqua, & aer, & animantia terreſtria, aquatica, & volatilia: nec non tonitrua, fulmina, grandines, venti, & alia id genus. Ex quo apertiſſimè refelluntur Manichæi, qui res iſtas inferiores non à Deo bono, ſed à malo quodam principio condita fabulabantur. *Laudate*, inquit, *Dominum de terra*, dixerat, *Laudate Dominum de cœlis*: nunc dicit, *Laudate Dominum de terra*: quoniam Dominus in principio creauit cœlum,& terram; & ſicut ad cœlum, quod eſt ſedes Angelorum, omnia ſuperiora reuocauit: ſic ad terram, quæ eſt ſedes hominum, omnia inferiora reuocare voluit. Hæc videlicet eſt cauſa, cur non primo loco nominauerit ignem, aut aërem,aut aquam:quoniam terra eſt altera pars Mundi, & homini habitatori terræ cætera omnia, ſiue ignis,ſiue aër, ſiue aqua deſeruiunt. Sed poſteaquam dixit, *Laudate Dominum de terra*, id eſt, omnia, quæ eſtis in terra, vel pertinetis ad terram: incipit particularia numerare, & primo loco meminit aquarum, & piſcium, quæ ſunt in locis

in locis terræ decliuioribus: nam per Dracones intelliguntur hoc loco magni pisces, & per abyssos intelliguntur aquarum profunda, in quibus pisces habitant: ita S. Ioan. Chrysostomus, qui id probat ex Psal. 103. *Draco iste, quem formasti ad illudendum ei,* id est, mari, Psal. 73. *Contribulasti capita Draconum in aquis.*

VIII. *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius.*

Ab aquarum abysso transit ad aerem, vbi inueniuntur *ignes,* id est, fulgura; fulmina, coruscationes: item *grando, nix, glacies;* item *spiritus procellarum,* id est, venti vehementes, qui tempestates excitant, & ingentes pluuias secum ferunt, *quæ* omnia *faciunt verbum eius,* id est, obediunt præcepto eius: quod postremum addi voluit Spiritus sanctus, ne Manichæus aliquis, aut Atheus suspicaretur, vel hæc mala esse, quòd sæpè magnas calamitates hominibus inducant, vel casu fieri, vt fulmine quis percellatur, vt grando vineas vrat, vt vi procellarum nauigia pereant. Deus igitur vtitur his rebus, vt instrumentis iustitiæ, vel misericordiæ suæ, ad malos puniendos, vel bonos admonendos, ac per hoc non casu eueniunt, neque res malæ dici debent, sed bonæ, cum bono Deo seruiant.

IX. *Montes, & omnes colles, ligna fructifera, & omnes Cedri.*

X. *Bestiæ & vniuersa pecora, serpentes, & volucres pennatæ.*

Nunc tandem ab aere ad terram reuertitur, & enumerat primo partes ipsius terræ eminentiores, *Montes, & colles,* ex quibus subintelliguntur campi patentes & valles: neque enim montes & colles sine campis & vallibus esse possunt. Deinde transit ad ea quæ nascuntur ex terra, & primo nominat *ligna fructifera,* deinde infructifera, quales inprimis sunt *Cedri,* quæ tamen ad ædificandas domos, & naues necessariæ sunt. Postea conuertit orationem ad animantia, quæ terram inhabitant, & ipsa genera breuiter attingit, bestias syluestres, iumenta, & pecora domestica; serpentes qui per terram repunt; & aues, qui per aerem volant. Atque ista omnia ad Deum laudandum prouocat, non quòd ista Deum nouerint cogitare, nedum laudare; sed vt homines considerantes vtilitatem, quæ ex illis capitur, Deum laudent, eique debitas gratias agant. At, inquis, quæ vtilitas ex agrestibus feris, ex serpentibus, leonibus muscis, & culicibus capitur? Magna omninò vtilitas ex animantibus illis capitur, quæ nobis vel terrorem incutiunt, quales sunt leones & serpentes; vel molestiam adferunt, quales sunt culices & muscæ. Nam erudiunt nos ad humilitatem, dum in memoriam nobis reuocant inobedientiam & superbiam parentum primorum in nos generatione transfusam, ob quam imperium in animantia, magna ex parte perdidimus.

Reges terræ, & omnes populi: Principes, & omnes Iudices terræ. XI.

Iuuenes, & virgines: senes cum iunioribus laudent nomen Domini, quia exaltatum est nomen eius solius. XII.

Postremò genus humanum citat ad laudes Dei, atque vt omnes homines comprehendat. tres differentias hominum enumerat, potestatis, sexus, & ætatis. *Reges,* inquit, *& populi,* id est, qui imperant, & qui parent: & quoniam, qui imperant, non sunt eiusdẽ ordinis, sed alij aliis præsunt, addit, *Principes,* supremi videlicet, *& omnes iudices,* qui à Principibus auctoritatem habent, atque hæc est differentia potestatis. *Iuuenes, & virgines,* id est, viri & feminæ, quod pertinet ad differentiam sexus. *Senes cum iunioribus,* quæ est differentia ætatis. Omnes igitur siue Principes, siue priuati; siue viri, siue feminæ; siue senes, siue adolescentes *laudent nomen Domini; quoniam exaltatum est nomen eius solius,* id est, quoniam non est aliud nomen verè sublime, & altum, & omni laude dignum, nisi Dei nomen. Res enim creatæ, quamuis magnæ, si ad magnitudinem Dei comparentur, nihil sunt: & quicquid magnitudinis & excellentiæ habent, ab illo habent, qui solus altissimus iure nominatur & est.

XIII. *Confeßio eius ſuper cælum, & terram; & exaltauit cornu populi ſui.*

Reddit rationem, cur dixerit, *exaltatum eſt nomen eius ſolius*; quoniam, inquit, *confeſſio eius eſt ſuper cœlum & terram*, id eſt, quia omnia quæ in cœlo, & quæ in terra ſunt, confitentur laudes eius, ita pleni ſunt cœli, & terra gloria eius; vel vt ait Habachuc, *Operuit cœlos gloria eius, & laudis eius plena eſt terra:* ideo *exaltatum eſt nomen eius ſolius. Et exaltauit cornu populi ſui,* id eſt, ipſe per ſe ſolus ſublimis & excelſus exaltauit potentiam & gloriam populi ſui Iſrael, quia elegit eum ſibi in populum peculiarem, deditque illi diuinas leges proprio digito ſcriptas, ac ſingulari prouidentia curam illius gerit.

XIV. *Hymnus omnibus ſanctis eius, filijs Iſrael, populo appropinquanti ſibi.*

Hæc eſt concluſio Pſalmi, quaſi dicat, Igitur *hymnus* Deo canendus præcipue conuenit *omnibus ſanctis eius*, id eſt, omnibus Deo dicatis & conſecratis, filijs Iſrael videlicet, qui populus eſt præter cœteros omnes Deo ipſi propinquans vera cognitione & fide, vero cultu & adoratione, vera filiali fiducia & dilectione. Sed rectiſſime admonet S. Auguſtinus, hæc non dici de filijs Iſrael ſecundum carnem, ſed de filijs Iſrael ſecundum ſpiritum: ſiquidem filij Iſrael ſecundum carnem dura ceruice cum eſſent, Deo non propinquabant. Sic enim loquitur S. Prothomartyr Stephanus Act. 7. *Vos ſemper Spiritui ſancto reſtitiſtis; ſicut Patres veſtri, ita & vos: quem Prophetarum non ſunt perſecuti Patres veſtri? & occiderunt eos, qui prænunciabant de aduentu iuſti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuiſtis:* Apoſtolus autem ad Rom. 9. demonſtrat, qui ſint veri filij Iſrael appropinquantes Domino, cum ait, *Non omnes qui ex Iſrael, hi ſunt Iſraelitæ: neque qui ſemen Abrahæ, omnes filij ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemen*, id eſt, non qui filij carnis, hi filij Dei, ſed qui filij ſunt promiſſionis æſtimantur in ſemine. Et ad Rom. 4. ſcribit, eos ad filios Abrahæ pertinere, qui ſectantur veſtigia fidei Patris noſtri Abrahæ, ſiue ex circuncisione, ſiue ex præputio ſint. Neque enim excludere debemus omnes Iſraelitas ſecundum carnem alioqui etiam Prophetas & Apoſtolos excluderemus, ſed eos tantum excludimus, qui ſolum ſecundum carnem Iſraelitæ ſunt, & non ſecundum ſpiritum, quales erant ij, de quibus loquitur S. Stephanus loco citato, & quibus Præcurſor Domini dicebat, *Genimina viperarum, quis vobis demonſtrauit fugere à ventura ira? & nolite dicere, Patrem habemus Abraham* Luc. 3, & quibus Dominus ipſe dicebat, *Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite*, &, *Vos ex patre diabolo eſtis.* Ioan. 8. Denique tales ſunt, qui poſt abnegatum Dominum diſperſi ſunt inter gentes, & ſine Rege, ſine Sacerdotio, ſine Deo viuunt in hoc mundo.

PSALMVS CXLIX.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

Psalmum hunc exponunt græci de victorijs Machabæorum, alij de victorijs ipſius Dauidis. Sed neſcio vbi legatur vel tempore Dauidis, vel tempore Machabæorum fuiſſe ab hebræis alligatos Reges nationum in compedibus. Alij myſtice exponunt omnia de victoria ſpirituali Eccleſiæ aduerſus infideles. Quas expoſitiones vt non reijcio, ita exiſtimo ad literam Pſalmum eſſe exponendum de obligatione, qua tenetur populus Dei laudare Dominum ſuum præter cæteras gentes, ob gloriam ſempiternam ſibi promiſſam, & ad quam finito præſenti exilio ſine dubitatione perueniet.

EXPLIC. PSALM. CXLIX.

Cantate Domino canticum nouum, laus eius in Eccleſia ſanctorum. I.

Primus hic verſiculus alloquitur eos, quibus dictum eſt in fine Pſalmi ſuperioris. *Hymnus omnibus ſanctis eius, populo appropinquanti ſibi.* Sunt enim hi tres vltimi Pſalmi inter ſe connexi, & vnus continuatur cum alio. Et ea cauſa eſt fortaſſe, cur in

tur in officio Ecclesiastico in fine laudum matutinarum quasi vnus Psalmus tres isti Psalmi concinantur. Ait igitur, o vos Sancti, qui populus estis Deo propinquans, *Cantate Domino canticum nouum*, id est, cæteræ creaturæ cantant canticum ratione creationis, quod est canticum vetus; vos autem cantate canticum ratione renouationis, iustificationis, glorificationis, quod est canticum nouum, super noua materia, à nouis hominibus decantandum. *Laus eius in Ecclesia sanctorum*: hæc est ratio verborum superiorum, quasi dicat Propheta, Vos sancti cantate Domino canticum nouum, quia decet, vt laus Dei potissimum audiatur in congregatione Sanctorum.

II. *Lætetur Israel in eo, qui fecit eum, & filij Sion exultent in Rege suo.*

Canticum nouum magnam habet lætitiam, quoniam annunciat beneficia perfectæ felicitatis, & quia ex ardentissimo amore procedit. Igitur *Israel*, populus Dei electus, qui cantat canticum nouum, *lætetur*, cantando *in eo, qui fecit eum*, in ipso conditore suo, qui non solum creauit naturam, sed etiam donauit gratiam, & sic fecit non solum vt esset, sed vt esset Israel. *& filij Sion exultent in Rege suo*, est repetitio per alia verba; nam filij Sion, ipse est Israel. Recte in Biblijs recognitis sublatum est, *filiæ*, & repositum *filij*: quoniam in Hebræo & Græco habetur, *filij Sion*, & sic legunt S. Augustinus, S. Hieronymus, S. Chrysostomus, Euthymius, & alij: neque deerant textus Latini, qui haberent, *filij*, vt videri possit typographorum vitio irrepsisse vox, *filiæ*, pro *filij*.

III. *Laudent nomen eius in choro, in tympano & psalterio psallant ei.*

Neque solum cantent canticum nouum cum lætitia & exultatione; sed etiam instrumenta musica ad voces suas adiungant, id est, non solum ore, sed etiam opere, non lingua tantum, sed etiam manu, hoc est vita & moribus cantent. Per *chorum*, intelligunt aliqui instrumentum musicum, vt etiam per *tympanum* & *psalterium*, quod clarius colligi videtur ex Psalmo sequenti. Dicunt autem chorum, cum accipitur pro instrumento, tibiam significare, sed possumus etiā per chorum intelligere multitudinem cantorum simul canentium, vt sonat vox Græca & Latina; & vt Patres intellexerunt. Ait igitur, Laudent eum in choro vocibus consonis simul concinentes, in tympano & psalterio manibus psallentes lætitiæ sonitum edant.

Quia beneplacitum est Domino in populo suo, & exaltabit mansuetos in salutem. IV.

Hæc est ratio cantici noui, *quia complacuit sibi Dominus in populo suo*, id est, amauit eum ab æterno ex mera benignitate sua: hoc beneplacitum Dei, Græce εὐδοκία, est fundamentum & prima radix omnium bonorum nostrorum: nam ideo prædestinauit, ideo vocauit, ideo iustificauit, ideo glorificauit; quia complacuit sibi in populo suo. De hoc dicit Dominus Luc. 2. *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis Regnum*: hoc beneplacitum passim in suis Epistolis B. Paulus prædicat. Merito ergo materia est cantici noui. *Et exaltabit mansuetos in salutem.* Non complacuit solum sibi Deus in mente sua, sed hoc beneplacitum re ipsa implebit, quia *exaltabit mansuetos in salutem*, id est, populum suum humilem & mitem, vt vera membra eius, qui dixit, *mitis sum, & humilis corde*, exaltabit vsque ad summam excellentiam, quæ est æterna salus. Quidam Latini codices habent, *exaltauit*: sed emendata lectio habet, *exaltabit*: nam in Græco, & in hebræo habetur, in futuro, *exaltabit*: vtrunque est verum, nam exaltauit in spe, & exaltabit in re.

Exultabunt Sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. V.

Hic iam describit futuram gloriam electorum, ob quam toto corde cantare debebant canticum nouum. *Exultabunt*, inquit, *sancti in gloria* illa cœlesti, ad quam non perueniunt nisi vere sancti: & simul *lætabuntur in cubilibus suis*, in loco illo summæ

quietis. *Amodo enim dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis.* Apoc. 14. Itaque Sancti in gloria requiescent à laboribus, sed non requiescent ab actione laudationis: erunt in cubilibus, vt quiescant; non vt dormiant.

VI. *Exaltationes Dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorum.*

In illa superna felicitate adeò non sunt ociosi sancti, vt & ore cantent, & manibus gladios vibrent. In textibus hebraicis & græcis habetur, *Exaltationes Dei*, vt etiam legitur in Bibliis recognitis; tamen S. Augustinus, & quidam alij legunt, *Exultationes Dei*: facilè fuit vnius literæ mutatione inducere hanc varietatem: sed in sensu nulla dissensio est: nam Sancti cum gaudio magno laudant & exultant magnitudinem Dei: proinde simul exaltant & exultant. Per *gladios* autem intelligimus potestatem iudiciariam, qua Sancti omnes in die nouissimo ferient persecutores suos, iuxta illud Deuter. 32. *Si acuero vt fulgur gladium meum, & si arripuerint iudicium manus mea.*

VII. *Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis.*

Ad hoc vtentur sancti gladiis bis acutis, vt in die iudicij vindictam sumant de hostibus suis, & eos increpent, atque eis exprobrent iniquitates suas: *Stabunt enim tunc iusti in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt*, Sap. 5. Ex hoc loco intelligi potest, paulo duriorem esse eorum expositionem, qui hæc referunt ad conuersionem iniquorum, qui dicuntur occidi gladio verbi Dei: nam qui conuertunt iniquos, eosq; feliciter occidunt gladio verbi, occidentes in eis peccatum, & resuscitantes iustitiam; non sumunt de eis vindictam, sed beneficio maximo illos afficiunt.

VIII. *Ad alligandos Reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis.*

Diximus per gladios, intelligi iudiciariam potestatem, ideo non debet absurdum videri, si dicantur sancti habere gladios in manibus ad faciendam vindictam; & *ad alligandos Reges in compedibus*: potestas enim iudiciaria vtrunque facere potest, & ferire condemnando, & alligare in compedibus, sententiam per ministros suos exequendo. Tunc igitur Sancti alligabunt Reges gentium in compedibus, & *nobiles eorum*, id est, Principes terræ *in manicis ferreis*, quando cum Christo in extremo die iudicii sententiam ferent aduersus Antiochos, Herodes, Nerones, Diocletianos, & cæteros Principes infideles, ac dicent, *ligatis manibus & pedibus proiiciantur in tenebras exteriores*, Matth. 22.

IX. *Vt faciant in eis iudicium conscriptum; gloria hæc est omnibus sanctis eius.*

Hic apertè declarat Propheta quorsum dixerit, *Ad faciendam vindictam*, &, *Ad alligandos Reges in compedibus. Vt faciant*, inquit, sancti, qui in terris iniustè iudicati sunt, iustum *iudicium*, iam olim *conscriptū*, decretum & firmatum; & quasi in columna, inquit Chrysostomus, incisum, vt mutari non possit. *Gloria hæc* sedendi cum Christo in nubibus, & iudicandi mundum & Principes eius, *erit omnibus sanctis eius*. Quamuis enim Beda in sermone de S. Benedicto dicat, in iudicio duos ordines futuros electorum; vnum iudicantium cum Christo, alterum misericorditer iudicandorum: tamen illi qui misericorditer iudicati fuerint, postea etiam iudicabunt cum Christo persecutores suos, vt constat ex B. Paulo 1. Cor. 6. *Nescitis, quia sancti de hoc mundo iudicabunt?* si ergo in vobis, id est, à vobis iudicabitur mundus, indigni estis, qui de minimis iudicetis? Verè igitur *gloria hæc est omnibus sanctis eius.*

PSALMVS CL.

Titulus, & Argumentum.

Alleluia.

IN hoc postremo Psalmo inuitatur populus Dei ad laudes Domini in sūmo cælo habitans, cum omnibus musicis instrumētis, vt hoc

hoc modo demonstret ardentissimum affectum suum.

EXPLIC. PSALM. CL.

I. *Laudate Dominum in sanctis eius, laudate eum in firmamento virtutis eius.*

Laudate Dominum in sanctis eius, id est ô vos electi & sancti laudate Dominum in sanctuario cœlesti habitantem. Nam vox hebræa, *chodes*, *sanctitatem* proprie, & *sanctuarium* significat: & quamuis cum alijs punctis legi posset *in sancto eius*, & in numero multitudinis, *in sanctis eius*, & exponi de sanctis hominibus, vt ferè Patres exponunt; tamen, quia in secunda parte versiculi idem repeti solet, & ibi expressè legitur, *laudate eum in firmamento virtutis eius*, & per *firmamentum* intelligitur cœlum ex 1. ca. Genes. ideò ad literam videtur omninò per vocem, *in sanctis eius*, intelligendum esse sanctuarium cœleste, quod ad Hebræos 9. vocatur *sancta*, in numero multitudinis. *Introiuit*, inquit, *semel in sancta*. Quia tamen sanctuarium Dei supremum, sunt animæ iustorum; imo ipsi sancti sunt animæ iustorum; imò ipsi sancti sunt templum Dei: ideo potest etiam cum Patribus simpliciter hic locus exponi de sanctis hominibus, quatenus in eis Deus habitat, vt in præcipuò sanctuario suo. *Laudate eum in firmamento virtutis eius.* vox, *firmamentum*, eadem est hoc loco etiam in textu hebraico, quæ est in 1. c. 5. Genes. proinde non est dubium, sensum esse, *laudate eum in firmamento virtutis suæ*, id est, in fortissimo palatio suo, quod est cœlum, habitantem, vel in firmissimo throno suo cœlesti residentem: nam Dominus ait Matth. 5. *Nolite iurare per cælum, quia thronus Dei est*: & quemadmodum paulò antè diximus, sanctuarium Dei esse sanctos homines, sic etiam dicere possumus, per firmamentum syderibus plenum, intelligi posse Ecclesiam sanctorum, qui veluti stellæ fulgent, & in quibus Deus sedet, vt in præcipuo solio suo. Anima enim iusti sedes est sapientiæ.

Laudate eum in virtutibus eius, laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius. II.

Docet, Deum esse laudandum, non quia in cœlo simpliciter habitat; sed quia in eo habitat, vt omnipotens Imperator, & Dominus omnium rerum: nam per *virtutes* hoc loco non intelliguntur virtutes morales, neq; exercitus Angelorum, sed robur ac potentia: & per *multitudinem* magnitudo: quo modo alibi dixit idem Propheta, *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ*; & alibi, *Secundum multitudinem miserationum tuarum*, id est: quam magna excellentia dulcedinis tuæ; & secundum eximiam misericordiam tuam: est enim phrasis Hebraica, per vocem, *rab*, significare multum, & excellens. Ergo, inquit, *laudate eum in virtutibus eius*, id est, ob magnas vires, & magnum robur eius: *laudate eum secundum multitudinē magnitudinis eius*, id est, magnificè laudate eum, quoniam eximia est magnitudo eius, cum sit absolute & simpliciter magnus.

Laudate eum in sono tubæ, laudate eum in psalterio & cithara. III.

Tria sunt instrumentorum musicorum genera, vox, flatus, & pulsus: omnium meminit hoc loco Propheta: nam in hoc versiculo nominantur tubæ, quæ flatu sonitum reddunt, psalterium & cithara, quæ pulsu chordarum resonant. Psalterium enim esse instrumentum decem chordarum, non semel legitur in Psalmis.

Laudate eum in tympano & choro, laudate eum in chordis & organo. IV.

Hic numerantur omnia genera: nā tympanum & chordæ pulsantur, chorus est, vt alibi diximus, vel instrumentū musicū nobis incognitum, vel concentum vocum humanarum; organū inflatur: quamuis enim ignotum sit, quid organum hoc loco significet, tamen probabiliter dici potest, esse instrumentum plurium tibiarum simul coniunctarum; ad cuius postea imitationem facta sunt ea, quæ nos organa vocamus.

V. *Laudate eum in cymbalis bene sonantibus, laudate eum in cymbalis iubilationis: omnis spiritus laudet Dominum.*

Cymbala quatiuntur, & tinnitum reddunt. Dicuntur autem cymbala iubilationis, quæ magnum lætumque sonitum reddunt, quales sunt campanæ apud Christianos. Mysticè à Patribus instrumenta ista exponuntur, vel pro sensibus corporis, vt à Chrysostomo, vel pro virtutibus animi, vt à S. Augustino. Concludit Psaltes. *Omnis spiritus laudet Dominum.* Sunt autem quatuor huius loci explicationes. Prima S. Augustini est, qui per *spiritum* intelligit spiritualem vim, vt opponitur carni. Quia, inquit, sapere secundum carnem, mors est: *Omnis spiritus laudet Dominum*, id est, omnis qui spiritualis est, & de Spiritu S. viuit, laudet Dominum. Sed B. Augustinus non obseruauit proprietatem linguæ hebraicæ: nam in hebræo est, *col nesema*, quæ vox non significat spiritum, vt opponitur carni, sed vt opponitur non spiranti, & non viuenti. Itaque *omnis spiritus* hoc loco ponitur pro omni quod spirat & viuit. Altera explicatio est Theodoreti & Euthymij, qui per *omnẽ spiritum* intelligi volunt omnem hominem; quomodo accipitur illud Psal.144. *benedicat omnis caro nomini sancto eius*: sæpè enim in Scriptura per carnem, vel per animã intelligitur totius homo. Sed mirũ esset, si Dauid restringere voluisset laudis officium ad solos homines, cũ paulo ante inuitauerit Angelos, homines, bestias, Solem, Lunam, stellas, ignem, grandinem, niuem, & cætera omnia. Tertia explicatio est aliquot recentiorum, qui per *omnem spiritum* intelligunt omnia animalia, sed si Dauid loquitur de laudatione propriè dicta, frustra bestias inuitat ad laudes: si de laudatione etiam impropria, non debuit excludere ea, quæ non spirant. Potest igitur quarta explicatio adferri, vt per *omnem spiritum*, intelligamus generatim omnia quæ viuunt, siue spirituali vita, vt Angelos; siue animali, vt bestias; siue vtraq; vt homines; siue metaphorica vita, vt cætera omnia, quæ licet in se inanima sint, tamen Deo viuere dicuntur, quoniam ita seruiunt & obediunt Deo, ac si viuerent & sentirent, & Creatoris mandata perciperent: vnde est illud Ecclesiasticum, *Regem cui omnia viuunt*: in quem sensum accipiendũ est illud Baruch. 3. *Vocatæ sunt stellæ, & dixerunt, adsumus*: & illa ex Euangelio; *Imperauit febri, & dimisit eam*. & Luc 4. *Comminatus est vento, dixit mari, tace, obmutesce, & cessauit ventus, & facta est tranquillitas magna*, Marc. 4. Ergo Propheta cum multa percurrisset, & videret se non posse omnia singillatim enumerare, & ad laudandum Deum inuitare, voluit compendio omnia comprehendere, & ait, *omnis spiritus laudet Dominum*. Sed si omnia comprehendere volebat, cur non apertè dicebat. Omne quod subsistit, laudet Dominum. Ratio est, quoniam laudatio ad viuentes pertinet, & absurdum videtur, res mortuas, aut inanimas vocare ad chorum, præsertim cum idem Propheta dixerit in Psal.113 *Non mortui laudabunt te Domine.* Et Ezechias apud Isaiam cap,38. *Viuens, viuens ipse confitebitur tibi.* Voluit ergo Dauid potius dicere, Omne quod viuit, quam omne quod subsistit, laudet Dominum; vt declararet, se inuitare omnes res ad Deum laudandum, quatenus aliquo modo viuunt, vt supra explicatum est. Atque hic sit finis huius Commentarij. Precor autem Deum, vt quemadmodum dedit, vt has diuinas laudes vtcunque explicare possemus; ita ex magna misericordia sua donet, vt aliquando de peregrinatione perueniamus ad patriam, vbi præsentes præsentem toto corde diligamus, & sine vllo fine laudemus.

Amen.

כל נשמה

LAVS DEO.

INDEX.

RERVM NOTABILIVM

PRIOR NVMERVS PAGINAM INDICAT, Posterior Psalmi Versiculum.

A.

Animæ

B.

C.

con

D.

I.

L.

M.

P.

Pœ-

Q.

R.

V.

FINIS.

Biblioteka Jagiellońska
stdr0029966

